

*Library of the University of Michigan
Bought with the income
of the
Ford - Messer
Bequest*

E. F. FARRIS

BR
60
.M61

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,
MINIUM SS PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1459) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXISTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA,

OMNIA EDITIOES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUNQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGEN-
TER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS
OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIOES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEHENTUR ABSOLUTÆ, DETECTIS
ADCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS
MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS
SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTANQUE MATERIAM SIGNIFI-
CANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN
ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO,
ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM
STUDIOSE, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PICIS ET IMPERITIS PATEANT OMNES
SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSENTIBUS DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONRUITO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM
OMNIBUSQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO
INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COM-
PERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS
SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESIBUS
USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPTIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTAN-
TISIMIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆBENTINQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM
INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, ET OPERIBUS ET MSS. AD OMNES
ÆTATES, LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS. COADUNATORUM,
ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

ET QUAE PRODUUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD
CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARIONIS.

ACCURANTE J.-P. MIGNÈ.

Bibliothecæ clerici universæ,

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM.
AMBÆ PARTES JAM INTEGRÆ EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS. VENIT; GRÆCA
DUPLEXI EDITIOE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLE-
CTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM
EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM AT-
TINGIT; DIM HUIUS VERSIO NEMPE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8,
UNUMQUODQUE NEMPE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO
FEDATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM
CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLIUM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM EMAT
LICET INTEGRÆ, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUOQUE
VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIEI,
PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIUM TRIDENTINUM EXHIBENTIBUS, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS
IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPE-
CIALIBUS SUBJICIENTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NOMINE NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CL

GREGORIUS PALAMAS. CONSTANTINUS HARMENOPULUS. THEOPHANES NICÆNUS. ALII.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNÈ, EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM; SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIENSIA.

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNI 1345-1350.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,

ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

GREGORII PALAMÆ,

THESSALONICENSIS ARCHIEPISCOPI,

OPERA OMNIA

THEOLOGICA, HOMILETICA, HAGIOGRAPHICA, POLEMICA, ASCETICA.

ACCEDUNT

GREGORII SINAITÆ, CONSTANTINI HARMENOPULI NOMOPHYLACIS, MACARII CHRYSOCEPHALI
PHILADELPHIENSIS METROPOLITÆ, JOANNIS CALECÆ CPOLITANI PATRIARCHÆ, THEOPHANIS NICÆNI
ARCHIEPISCOPI, NICOLAI CABASILÆ THESSALONICENSIS,

QUÆ SUPERSUNT.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

GREGORII TOMUS PRIOR, CÆTERORUM TOMUS UNICUS.

VENEUNT 2 VOLUMINA 22 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'ANBOISE. PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTRUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1865

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNUS 1345-1350.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO OL CONTINENTUR.

CONSTANTINUS PARMENOPULUS.		<i>Operum Gregorii Palamæ argumenta ex codd. Coisl.</i>	799
<i>De Const. Harmenopuli ætate, vita et scriptis editis et ineditis.</i>	9	<i>De Gregorio Palama Græcorum Sententiæ. Insunt: Gregorii Acindyni Iambi; Andree Colossensis Dialogus; Joannis Cpolitani tomus; Anonymi (sed Constantini Harmenopuli) de hæresibus Palamæ; tomus condemnationis ejusdem, sermo patriarchæ quo proscribuntur Palamas et ejus fautores; Simeonis, Xerocerci monasterii abbatis, ex libello de sobrietate et attentione in gratiam Hesychastarum, seu Umbilicanimorum, scripto; patriarchæ Cpolitani tomus contra Synodum Palamitarum; Davidis monachi relatio de dissidio Barlaami et Palamæ.</i>	843
<i>Const. Harmenopuli libellus de opinionibus hæreticorum qui singulis temporibus exstiterunt.</i>	19	GREGORII PALAMÆ OPERA.	
<i>De fide orthodoxa.</i>	29	Theophanes, sive de divinitatis et rerum divinarum communicabilitate et incommunicabilitate.	909
<i>Narratiuncula de tribus tomis synodicis in quibus omnes adversus imperatoriam majestatem turharum aut rebellionis duces eorumque adjutores et conscii anathemate percipiuntur.</i>	41	Prosopopœiæ, id est Dialogus Corporis et Animæ coram judicibus causam dicentium. Latine col. 959, Græce col. 1547.	959
<i>Contra Gregorium Palamam.</i>	43	Vita S. Petri Athonitæ; præmittitur Cour. Janningi Commentarius.	939
<i>Epitome canonum.</i>	45	Antonii Hortoli <i>Monitum in Palamæ scripta ascetica.</i> <i>Ἡ φιλοκαλία τῶν ἱσοῶν Νηπτῶν, Venetiis 1782 edita.*</i>	1041
MACARIUS CHRYSOCEPHALUS PHILADELPHIENSIS METROPOLITA.		<i>De passionibus, virtutibus, et mentalis quietudinis fructibus, ad Xenam sanctimonalem.</i>	1043
<i>Oratio in Exaltationem venerandæ et vivificæ Crucis.</i>	173	Decalogus Christianæ legis	1089
<i>Præmia ad Commentarios in novum Testamentum.</i>	229	De Hesychastis.	1101
<i>De universali Orthodoxiæ solemnitate ob restitutum sacram imaginum honorem. *Ῥόδωνιον sive Florilegium (Excerpta).</i>	241	De oratione et puritate cordis.	1117
	245	Capita Cl. physica, theologica, moralia et practica.	1121
JOANNES CALECA CPOLITANUS PATRIARCHA.		Hagioriticus tomus pro Hesychastis, cui inter alios subscribitur monachorum minimus Joasaph, quondam Joannes Cautacuzenus imp. Cpolitanus.	1225
<i>Joannis Calecæ homiliarum ineditarum Index ex Montefalconii Bibl. Coisl.</i>	249	<i>Notitia in Gregorii Sinaitæ opuscula ascetica.</i>	1257
<i>Homilia in Dominicam ante Exaltationem crucis.</i>	253	Gregorii Sinaitæ capita de ascési per acrostichidem.	1241
<i>Homilia in tertiam Jejuniorum Dominicam.</i>	263	Ejusdem capita a ia.	1299
THEOPHANES NICÆNUS ARCHIEPISCOPUS.		Ejusdem de quiete et oratione; item de signis gratiæ et erroris; et quæ sit differentia fervoris et orationis; et quod sine duce facile superveniat error.	1303
<i>Monitum Editorum, in quo vera Theophanis aitas stantur contra Ponii a Leone sententiam, qui an. 1590 ejus opera Græc. Lat. edidit.</i>	279	De quietudine et duobus orationis modis.	1315
	287	Quomodo oporteat sedere hesychastam ad orationem, nec cito assurgere.	1329
<i>Theophanis Epistolæ.</i>			
NICOLAUS CABASILA, THESSALONICENSIS METROPOLITA.			
<i>Ejus vita, res gestæ, scripta.</i>	355		
<i>De divino altaris Sacrificio. Præmittitur Gentiani Herveti interpretis ad lectorem admonitio.</i>	363		
<i>De vita in Christo libri septem: Latine ex ed. Jacobi Pontani; Græce in D. W. Gass Die Mystik des Nikolaus.</i>	491		
<i>Sermo contra feneratores, ex Davidis Hoeschelii editione, cujus lacunas supplevimus ope codd. Paris. 970 et 1215.</i>	727		
<i>Laudatio sanctæ myroblytiæ Theodoræ, sanctimonialis Thessalonicensis, cum prævio Danielis Papebrochii commentario.</i>	749		
GREGORIUS PALAMAS THESSALONICENSIS METROPOLITA.			
<i>Notitia ex Bibliotheca Fabricii ed. Harlesii.</i>	771		

* Propter materiæ cognitionem Palamæ Asceticis ex eodem libro subjecimus etiam Gregorii Sinaitæ opuscula ejusdem argumenti, qui Palamæ coævus existit. Nam omnia hæc usque pro ineditis ab omnibus bibliographis habebantur; nullus enim *Philocatiæ* editionem novit, cujus exemplaria omnia Venetiis in Orientem transmissa sunt.

CONSTANTINUS HARMENOPULUS.

NOTITIA.

(Fabric. Harl. Biblioth. Gr. t. XI.)

Constantinus Harmenopulus ad medium duodecimum sæculum refertur a multis, et nominatim a Caveo (1) et a Petro Bælio (Réponse aux questions d'un provincial, t. I, ch. 53, p. 482); quare hoc etiam capite illi locum dare volui. Verius tamen est, medio sæculo decimo quarto demum illum floruisse, ut ex jam dicendis patebit. Natus est circa ann. 1320 Cpoli (2) patre Curopalata, matre Muzalona Jo. Cantacuzeni imp. consobrina. Ad decimum sextum annum ætatis liberalibus Græcorum disciplinis a Philastrio monacho studita institutus, post auditum Leonem monachum (3) ad annum usque vicesimum Latinis litteris navavit operam sub Aspasio monacho Calabro, quem ad id pater Constantini magna mercede ex Italia conduxerat. Hinc ad jurisprudentiam se contulit doctore Simone Attaliata, pronepote Michaelis illius, cui Juris Compendium Græci debent. Eo magistro velocissimi ingenii juvenis ad eam sapientiæ famam pervenit, ut duodecicesimo ætatis anno antecessoris nomen meruerit, quod non nisi senibus principes Græci et legum stipendia emeritis plurima concedebant. Tricesimo ætatis anno Judex Dromi, quod civilium dicastarum supremum tribunal fuit, renuntiatus, et inter consiliarios ascitus principis (4), quos inter primum locum obtinuit minimus omnium ætate, tanta cum integritatis et sapientiæ gloria id numeris exsecutus est, ut, Cantacuzeno e solio, quod occupaverat, deturbato (5), nullam fortunæ aut dignitatis mutationem sit passus, quinimo, patre defuncto, auctus honoribus, Sebastus et Curopalata ad Cæsarem (6) propius accedere jussus sit. Opibus, dignitatibus, opulentoque Bryennæ conjugis matrimonio felix ad legum interpretationem se contulit, tanta ubique et gravitate et eruditione, quantum nobis ubique ingerunt ejus in *Digestum* (7) ac *codicem* luculentissimi *Commentarii*, *Explanationes Novellarum*, *Prochiron juris utriusque*, aliaque, quæ passim Latinis Ictis ad auctoritatem præsentissimam evocantur, quæque tanti Græcis habita sunt, quanti olim prisca Latinis effata Scævola, Pauli, Cæii, Ulpiani, aliorumque hujusmodi, quorum in jure summa auctoritas, *Sapientissimum* appellatum a Michaelae Balsamone (8), *peritissimum legum* a Nicolao Cabasila (9), *Os jurisprudentiæ* antonomastice, et *Jurisconsultum* κατ' ἐξοχήν a Nilo Rhodio (10), et ab ipso Philotheo (11) patriarcha Cpol. *Thesaurum Nomicum*, discas ex pluribus virorum hujuscemodi monumentis. Circa quadragesimum ætatis annum canones attingit, cum *præfectus Thessaloniciæ* summo cum *Nomophylaci* imperio per otium amavit sacra tractare, ea diligentia et fide, ut inter canonistas Græcos principem locum, iudice Nicolao Comneno, obtineret, et Nilo Rhodio vocetur, διδάσκαλος καὶ κανόνων ἐρμηνευτῆς ἀνεπλήκτος, suffragante Georgio Coressio Additionibus ad *bibliothecam Photii* et Christophoro Campana Chio, *Canonarcha de vi canonum*, scholio ultimo. Diem obiit supremum Cpoli ann. 1380, vel 1383 (FABR.). Vindobonæ in cod. Cæsar. 41 n. 8, est Philothei testimonium de ætate Constantini Harmenopuli. V. Lambec. VI, part. 1, p. 87 sqq. ibique Kollarii not. p. 89 sq. Id testimonium Lambec. exhibet integrum (quod Fabric. postea in sect. 2 repetiit), ex quo docet Constant. Harmen., qui in eo vocatur *nomophylax sacri imperatorii secreti et iudex urbis Thessalon.* composuisse *Promptuar. juris civil.* et *Epitomen juris canon.* sub imperio impera-

(1) In *Hister. litter. SS. Eccl.*, tom. II, p. 226, ad ann. 1150, ed. Basil. Sed Caveum jam refutavit Tenzel in *Monatlichen Unterredungen*, etc., m. cit. 1690, 8, p. 967. (HARL.)

(2) Accuratam hanc de Harmenopulo notitiam debeo Nicolao Comneno Papadopoli, p. 143. *Prænotionum mystagog.* editarum Neapoli 1695, fol. Comnenus testatur se usum Georgii Coressii et Maximi Planudæ Paralipomenis ad *Bibliothecam Photii*.

(3) Hunc, cum non diu post archiepiscopum Mytilenæum fuisse constet, Nic. Comnenus eundem putat fuisse cum Leone Magentino, cujus commentarii in scripta Aristotelis exstant.

(4) Joannis Cantacuzeni imp.

(5) Ann. Christi 1355.

(6) Joannem Palæologum.

(7) De his Harmenopuli scriptis partim adhuc ineditis plura dixisse se Comnenus testatur in opere, quod inscripsit *Græciæ Sapientis testimonium*. Illud non vidi.

(8) In *Anaphora* III, c. 5.

(9) In quest. de matrimonio, apud Christoph. Campanam Canonarcham.

(10) In *Sylloge canonum* ad canones concilii Cpol. sub Cantacuzeno.

(11) Orat. 2, de pace Christi.

triciæ Annæ Palæologinæ, hujusque filii, Joannis Palæologi ann. a creato mundo 6853, h. e. ann. Chr. 1345, et retractat, aliorum olim secutus rationes, sententiam antea libro v Comment. in Indic. 1, p. 688 sq., et 771 (sed v. Kollar. *ibid.*, p. 555) prolatam, rejicitque opiniones Theod. Ad. Svalleberg. (V. postea ad sect. 1), Marquardi Freheri in Chronologia, præfixa Juri Græco Romano, ac Josephi Mariæ Suaresii in Notitia Basilicorum (12), qui ætatem Constantini Harmen. alligarunt a. C. 1145 (quos etiam secutus est Burc. Gotthelf. Struv. in *Historia juris*, lenæ 1718, 4, p. 341 ac 605); atque Jac. Gothofredi, in Manuali juris (p. 79, edit. 11 Genev. 1710, 12); ac Philippi Labbei in *Biblioth. chronolog. SS. Eccles.*, qui illius ætatem retulerunt ad ann. Chr. 1150; Christfr. quoque Waechterus in *Opusc.*, p. 591, vulgarem sententiam amplexus, Harmenopulum jam sæc. XII vixisse contendit, sed ideo notatus a Trotzio in præfat. ad Waechterii *Opusc.* p. 75 aliique. *Vid.* ad fin. sequentis paragraphi 2. — Contra de ætate ejus cum Fabricio consentiunt Oudin. in Comment. de SS. Eccles. tom. III, p. 924, ad ann. 1540; Hamburger in *Zuverläss. Nachricht.*, t. IV, p. 613 sq.; Saxius, in *Onom. lit.*, part. II, p. 365 sq., ad ann. 1345, qui præterea plures viros doctos præcipue scriptores *Histor. juris* de eo laudat; Sammet, in *Opusculis*, Lips. 1763, 4, p. 30; — Jo. Aug. Bachius, in *Hist. jurispr. Rom.*, et Aug. Corn. Stockmann. in Not. ad illam, p. 655 sq. ed. quintæ; Pohl. ad Suares. l. c. p. 16, qui pag. 17 sqq. editiones recenset; et Car. Frid. Zepernick ad Caspar. Achat. Beck. *De Novellis Leonis Augusti*, etc., Halæ 1779, 8, p. 22 sqq. Add. meam *Introduct.*, etc., II, part. 1, p. 539 sq. et *Supplementa* ad illam, II, pag. 61 sq. (HARL.)

Constantini Harmenopuli scripta edita.

1. Ἐξάβλος, sive Πρόχειρον νόμων, *Promptuarium juris civilis* in sex libros, titulos LXXXII divisum, quod una cum *Ecloga legum georgicarum ex jure Justiniano*, Græce cura Theodorici Adamæi Svallebergii lucem vidit Parisiis apud Christianum Wechelum 1540, 4, Latine vertit D. Bernhardus a Rey Colon. 1547, 8, apud Martinum Gypsicum, et ex secunda recognitione *ibid.* apud Gualtherum Fabricium 1556, 8. Et cum Euchiridio usum feudalium per interpretem addito, 1566, 8. Accuratus deinde et elegantius, additis etiam scholiis. Joannes Mercerus, cum præfatione ad Michaelæ Hospitalium, Lugd. 1656, 4; et Lausannæ, apud Franciscum le Preux, illustr. D. Bernensium typographum 1580, 8. Hinc Græce et Latine cum Merceri versione et scholiis, et paratilis Dionysii Gothofredi et variarum lectionum libello ex codice ms. Jacobi Lectii; et nomenclatore Græcarum dictionum juris ad Harmenopulum, Genev. 1587, 4. [Constantini Selectæ præceptiones de agricultura, Latine, per Jan. Cornarium, Basil. 1538, 8. (in Cat. bibl. Leidens. pag. 142.) Posthæc edituri erant Harmenopuli *Promptuarium* Henr. Ernestus, Abr. Haverkampius, qui edidit *Specimen juridicum ad Constantini Harmenopuli Promptuarii lib. II, tit. 4, § 54*, Lugd. Batav. 1738, postea a Gerh. Oelrichs, *Thes. diss. jurid.* vol. I, tom. III, p. 43, insertum; et Dav. Ruhken. Sed horum conatus fuerunt irriti. Quo facto Ger. Meermann. persuasit Gul. Otton. Reitzio, ut curam novæ editionis susciperet, eique, operam suam ad hunc laborem profigandum pollicito, suppeditavit, quotquot ipse collegerat in Græcum interpretem, subsidia tum codd. mss. tum collationum, tum animadversionum, ab eruditis viris profectarum. Reitzio: igitur duobus codd. MSS. aliisque subsidiis usus textum Græc. restituit atque emendavit, novam camque elegantiore versionem confecit et nomenclatorem Græcum Gothofredi editioni adjectum auxit. Quia vero Reitzius cum vix ad finem opus perduxisset, et præfationi ultimam admovisset manum, animam efflavit: ejus filius, Carolus Conradus, a Meermanno rogatus, secundum schedas paternas opus absolvit, quod post mortem Ger. Meermannii tandem hujus filius Jo. L. B. de Meermann edidit *Supplemento novi thesauri civilis et canonici*, Hagæ Comitum, 1780 fol. init. cum inscriptione: *Constantini Harmenopuli Manuale legum, item leges agrariæ ex variis codd. emendavit atque auxit; nova versione Latina adornavit; notasque et observatt. complurium eruditorum, tam editas (n. Bern. a Rey, Jo. Mercerii et Dion. Gothofredi), quam ineditas, ut et suas, adjecit, nec non I. G. Sammet Diatribam de Hypobolo subjunxit Gul. Otto Reitzius*. Textui Gr. a pag. 1 subjecit lectionum varietatem, scholia vetera atque eruditorum animadversiones; in Præfatione autem uberius recenset subsidia, quibus ad emendandum æque ac illustrandum Manuale usus est. Ea autem fuerunt duo codd. Meermanniani, ineditus commentar. Eman. Soarez a Ribeira; obs. et collationes ad codd. anecdotæ A. Penæ, Ant. Contii, Gerh. Falkenbergii, Jas. Cujacii, Jos. Saligneri, Claud. Salmasii, Abr. Haverkampii et Jo. Dan. Ritteri, quorum ultimis lectiones varr. et loca letorum exscripsit ex Harmenopulo Cujacii, quem servat bibliotheca Senatus Lipsiensis, hisque suas addidit observatt. pag. vi, Præfat. ex cod. Meermann. integro vetus Πρόχειρον νόμων in 40 tributum titulos continente, locum, ad initium Προθεωρίας Harmenop. § 18, pertinentem, cum tabula titulorum, Gr. et Lat. cum Vavassoris, illud edituri, suisque notis inseruit, et pag. ix animadverit, hoc Πρόχειρον non aliud esse, ac cujus titulos J. H. Majus in Bibl. Uffenbachiana, p. 1, p. 522, exhibuit, in quibusdam tamen differre; tum pag. xiii sqq. repetuntur superiorum editionum Dedications ac Præfationes. Sammeti Diatriben excipiunt, p. 386 sqq. *leges agrariæ*, ex quatuor codd. Meermannianis emendatæ, Gr. et Lat. cum notis Reitzii et aliorum. Ex indice nominum propriorum de *Magistri*

(12) V. pag. 16 ed. Pohl. qui in not. plura et certiora de Const. Harmen. scripsit.

Ῥωμαϊκῶν, citatis ab Harmenopulo in Prolegom. p. 6, adhuc observo, Gothofredo in nota aliisque videri, illum fuisse eundem cum Cosma, officiorum magistro sub Romano seniore, et a Ῥωμαϊκῶν scriptore diversum, sed jam dissensit Salmasius et ita jam Suallenberg. in epist. dedicat. p. xiv sq. ed. Reitz judicavit, et Reitzio verosimile est, hujus *Magistri* nomen non honoris titulum, sed χύριον δῆμοις familiarē fuisse, etc. Fabricius noster infra in vol. XII, p. 429 sqq. recudi fecerat partem *Prænotationum* Harmenopuli, qua rationes, ob quas post Basilii Constantini et Leonis manuale legum aliud ipse novum composuerit, exponit. Illa quidem pars h. l. rectius resumenda fuerat; at, quoniam in Reitzii edit. p. 6 sqq. et emendatior et notis multis instructa legitur, eam et h. l. et infra in vol. XII excludendam esse duxi. (HARL.) — Germanice Harmenopuli *Hand-Buch und Auszug Kayserlicher und Bürgerlicher Rechte*, D. Justo Goblero interprete Francof. 1566, 1576 fol. MS. hoc opus in variis bibliothecis, ut Cæsarea, Lambec. VI, pag. 45 (13), Coisliniana pag. 218, etc. Privata quidem auctoritate sed singulari studio consecratum fuit ab Harmenopulo hoc *Promptuarium*, compendiumque juridicū, supplens et emendans defectus veteris προχείρου, quod in XI (14) tributum titulos auspiciis Basilii Macelonis, Constantini Porphyrogenetæ et Leonis Sapientis pridem compositum ipse commemorat: explanationibus etiam succinctis, quibus leges adductas principum et jurisconsultorum veterum responsa illustrat, illud locupletavit, quas Mercerus atque inde Godofredus et minori typonum caractere et præposito σχολίου vel ἐπεξηγήσεως titulo solent distinguere.

2. Ἐπιτομή τῶν θείων καὶ ἐργῶν κανόνων. Epitome divinorum et sacrorum canonum (tributa in sectiones sex, 1) de episcopis, 2) de presbyteris, diaconis, subdiaconis atque ex oreistis, 3) de clericis, 4) de monachis et monasteriis, 5) de laicis, 6) de mulieribus.) Πρόχειρον juris canonici vocat Nic. Comnenus, p. 219 *Prænot. mystagogicar.* Cum Scholiis Citrensis τοῦ Κλήρου, qui p. 11 nominatur, et Philothei (qui patriarcha CPol. fuit ann. 1354 et ab ann. 1362 ad 1376) Græce et Latine prodit in Marquardi Freheri *Jure Græco Romano* lib. I. p. 1-71, ex Græco Jo. Sambuci codice, adjuncta Latina Jo. Leunclavii versione. Francof. 1696 fol. Hæc Epitome in aliquot codicibus Cæsareis exstat manu exarata, teste Lambecio V, p. 160; et VI, pag. 35, ac 37 (15), quos cum editis conferri, postremum præcipue, operæ pretium fuerit. Ex eodem [p. 87 sqq. Koll.] et Nota Philothei adjecta non licet de ætate Harmenopuli dubitare, quam ideo hic etiam ascribere haud gravabor: Τὸ παρὸν ὄλον τοῦτο βιβλίον τῶν τε θείων καὶ φιλευσεβῶν νόμων καὶ τῶν ἐργῶν καὶ θείων κανόνων συντέθειν ὑποπύ πόνου, καὶ οὕτως ὠργανώθη παρὰ τοῦ πανσεβάστου νομοφύλακος τοῦ εὐαγοῦς βασιλικῆς ἀρχαίου καὶ κριτοῦ τῆς θεοσεβείας πύλου; Θεσσαλονίκης κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ἀρμενοπούλου ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς εὐσεβε-

(13) Sive p. 83 sqq. ed. Kollarii, in cod. 11 n. 2 et n. 3 exstat ejusd. Harmenopuli *Ectoga legum georgicar.* ex jure Justiniano; ibid. p. 31, n. 8, cod. 2; et p. 40, n. 15, cod. 3; ac p. 71, n. 5, cod. 7; p. 84, n. 3, cod. 11; pag. 99, n. 2, cod. 12, vol. VIII, p. 902, n. 7, cod. 47, sunt eadem *Leges georgicæ*. Ibid. pag. 45, vol. VI, n. 22, cod. 3, ex titulo quarto libri secundi *Promptuarii*, § 31, de ἀρχιερατικῶν σ. ο. λεωνίσι, ubi Lambec, et Kollar. de significatione voc. Græc. barbari Ἀρμενοπούλις plura afferunt. Add. Reitzii ind. Græc. ad *promptuar.* h. voc. et not. ad II, 4, § 20, p. 122. — Ibid. pag. 56, n. 7, cod. 9 (ubi consules Kollar. notam), excerpta quædam *Miscell. de officis magistratuum ac judicum*; ibid. p. 76, n. 1; cod. 10, p. 83, n. 2, cod. 11; ac p. 99 n. 2, cod. 12 ac vol. VIII, pag. 10-7, n. 12, cod. 53. *Promptuarium* — Locus quidam de formula loquendi ἐπὶ περὶ τῶν apud Harmenopulum a Lambecio, rectius vero *præfectus tribunali dicasterioque* a Kollario in vol. IV, pag. 76 sqq. explicatur. — In vol. II, p. 922, n. 4 cod. 449, *Georgii Critonii* seu *Critonae*, olim professoris Parisiens. Præfat. in *Harmenopuli titulum de iudiciis*. — Venetiis, in bibl. Marc. cod. 182 et 185 est *Promptuarium*, adjecta *Donatione Constantini M.*; item *Ectoga legum georgicarum* et alia Harmenopuli opera. — (Ead. Opusc. in cod. Barocc. 149) In cod. 525 et 580, *Promptuarium* V. Cat. codd. gr. Marc. pag. 105, 284 et 305. — *Matriti*, in cod. reg. 85, cum Legib. georgic. et aliis Harmenop. libris. V. Iriart. Cat. codd. gr. Matrit. pag. 347 sqq. — In cod. Jo. Mori 281 sive n. 9467, Cat. Mss. Anglæ, etc. vol. II; Epitomes Juris civilis liber primus, Latine. — Paris. in bibl. publ. codd. duodecim asservatum Harmenop. *Promptuarium*. V. Indic. ad vol. II, Cat. Mss. regg. Paris. — Secundum Montfaucon. in *Bibl. bibliothecar. Mss*; exstant

pag. 12 D. in bibl. Vatic. Harmen. Hexabiblos, bis; et officia palatii: pag. 344, E. in bibl. Bodleiana, *Manuale legum*. — Florentiæ in bibl. Laurent. codd. 19 n. 1, plut. 81, et 85, n. 2, *Promptuarium*, ac n. 7, *Leges georgicæ*: quos codd. copiosius recenset Bandin. in *Cat. codd. Gr. Laur.* 3, pag. 250 et 417. — Mosquæ in bibl. typographiæ synod. in 4, *Promptuarium* in codd. 41, 44 et 45 cum appendice quatuor legum, et legg. georgicis. V. Matthæi *Notit.* codd. Gr. Mosquens. in 8, p. 322, 323 et 324. — Ibid. p. 84, n. 7, in cod. 151 sunt quædam capp. excerpta ex scriptis Harmenopuli. (HARL.)

(14) Conf. Pohl. ad *Suaresii Notitiam Basilic.* p. 7 sqq., p. 14 sqq., præcipue p. 15, not. d, ubi Harmenopuli verba § 20 Προθεωρία: explicantur, et pag. 36 sqq. Id editum esse a Reitzio in *Meermannii supplem.* jam memoravimus. (HARL.)

(15) Sive p. 557, vol. V, n. 8, cod. 255 ed. Kollar. — In vol. VI, part. 1, p. 79, n. 4, cod. 9, pag. 85, n. 5; cod. 11 a Philotheo, ut Lambec, arbitratur, suppleta et scholiis margin. illustrata; sed conf. Kollarii *Notam* it. in vol. VIII, p. 995, n. 24, cod. 51; *ibid.*, pag. 1010, n. 20, cod. 53. — Florentiæ in bibl. Laurent. cod. 19, n. 2, plut. 81; et cod. 85, n. 4, plut. 89. V. Bandin. *Cat. codd. Gr. Laurent.* tom. III, p. 252 et 418. — Venetiis in bibl. Marc. cod. 192. et cod. 580, V. *Cat. codd. Gr. Marc.*, p. 165 et 305. — *Taurini* in cod. 278 1. V. *Cat. codd. Gr. Taur.* p. 380. — Paris. in oct. codd. bibl. publ. V. *Indic. ad vol. II, Cat. Mss. regg. Paris.* p. viii. — Mosquæ in cod. typographiæ synod. 20, n. 4, et cod. 41, n. 10, et cod. 44 n. 3. V. Matthæi *Notit.* citatam p. 315, 322 et 323 sq. — Oxon. in cod. Barocc. 149. — *Matriti* in cod. reg. 85 fol. 205. V. Iriart. *Cat. codd. Gr. Matrit.* p. 350 sq. (HARL.)

στάτης καὶ φιλοχρίστου Δεσποίνης ἡμῶν καὶ Αυτοκρατορίσσης κυρᾶ; Ἄννης; τῆς Παλαιολογίνης, καὶ τοῦ ἑρασιμιωτάτου ταύτης υἱοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ φιλοχρίστου Βασιλέως ἡμῶν καὶ Αυτοκράτορος Ῥωμαίων κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, ἐν ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου 7509, Ἰνδικτικῶνος 17. Hoc est: *Præsens hic totus liber divinarum ac riarum legum et sacrorum atque divinatorum canonum multo labore compositus et ita instructus est ab admodum venerabili nomophylace sacri imperatorii secreti et iudice a Deo servatæ urbis Thessaloniciæ, domino Constantino Harmenopulo, sub imperio piissimæ et Christum amantis dominæ atque imperatricis, dominæ Annæ Palæologinæ, et dilectissimi filii ipsius, piissimi et Christum amantis regis nostri atque imperatoris Romanorum, domini Joannis Palæologi, anno a creatione mundi 6855, indictione decima tertia, sive anno Christi 1345.* Huic suffragatur, quod idem Philothus in ἀνατροπῇ τῶν γεγραμμένων παρὰ τῷ Ἄρμενοπούλῳ ἀναθεματισμῶν, quam in codice regio 2025 lectam sibi laudat etiam Cangius Glossario in Κριτικῆς, Harmenopulum velut adhuc spirantem alloquitur his verbis: Ὁ περὶ ταῦτα σοφῆς, σεβατῆ νομοφύλαξ καὶ καθολικῆ κριτὰ Ἄρμενόπουλε, πῶς οὐ κάκεινο τοῖς γεγραμμένοις προσέθηκας; *Cum peritus sis hujusmodi rerum, venerabilis nomophylax et iudex generalis Harmenopule, cur non hoc quoque scriptis adjecisti?* etc. Unde jam in edito ann. 1650 opere *De Synedriis*, lib. I, cap. 10, pag. 213 sq. Jo. Seldenus monuit, de Harmenopuli ætate aliter esse omnino decernendum, quam viris doctis fuerat hæcenus receptum, qui retulerunt ad sæculum duodecimum, ut Marquardus Freherus in *Chronologia Juri Græco-Rom. prælixæ*; Josephus Maria Suaresius, in *Notitia Basilicorum*; Jac. Godofredus, in *Mannali juris*; Philippus Labbeus et Casimirus Oudinus, et Lud. Ellies du Pin, *De scriptoribus ecclesiasticis*; Tho. Ittigius, *Præf. ad librum De hæresiarchis*, p. 18; Jo. Doviatus, *Prænot. canon.*, p. 428, aliique.

3. Περὶ ὧν οἱ κατὰ καιροὺς αἱρετικοὶ ἔδοξαν. *De opinionibus hæreticorum, qui singulis temporibus existerunt.* Incipit: Οἱ περὶ τὴν Ἄρειον. Sine ordine temporis disserit breviter 1) de Arianis, 2) Macedonianis, 3) Sabellianis, 4) Apollinari, 5) Eutyche et Dioscoro, 6) Paulo Samosetano, 7) Nestorianis, 8) Sergio, Pyrrhoque monothelitis, 9) Origenianis, 10) Petro Fullone, 11) Marcionitis, ac Manichæis, 12) Marcello, Photino et Sophronio, 13) Eunomianis, 14) Novatianis, et 15) Sabbathianis, 16) Montani sectatoribus, 17) Donatistis, 18) Massalianis, qui etiam Enthusiastæ et Valentiniani (ita dicti, quod Valentinii et Valentis imp. temporibus pullulaverint), denique de Eleutherio Paphlagone atque 19) Bogomitis, οὗ περὶ πολλοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς, *non diu ante nostram memoriam.* Prodiit ex Jo. Sambuci codice Græce cum Latina Jo. Leunclavii versione ad calcem legationis Man. Commeni ad Armenios Basil. 1578, 8; p. 557—576, et in *Jure Græco-Rom. Frcheri* pag. 547, Francof. 1596, fol. et in *Auctario Bibl. Patrum Ducarano* Paris. 1624, tomo I, et in *Bibl. Patrum*, Morellianæ edit. ann. 1644, 1654 tomo XI; Latine scripsit in cæteris *Bibliothecæ Patrum* editionibus, et ad calcem Honorii *De hæresibus*, Helmst. 1676, 4 (Fabr.) Codd. hujus libelli exstant Florentiæ in bibl. Laurent. cod. 19, u. 3, plut. 81 et cod. 85 n. 6, plut. 89. Vid. Bandini, cat. codd. Gr. Laur. p. 253 et 418.—Venetiis, in *Bibl. Marc. codd.*, 182 et 183, cui adjuncta est nota de ætate Harmenopuli; quæ a Fabricio ad sect. 2 adfertur. V. Cat. codd. Gr. Marc, p. 105.—Paris, in bibl. publ. cod. 1355, n. 22.—in cod. 1361, n. 6, et duobus sequent. —Viindobon. in cod. Cæs. 253, n. 2.—In cod. 10, n. 6, et in cod. 51, n. 26. V. Lambec, vol. V. p. 334; VI, part. I. p. 79, atque vol. VIII, p. 696. (Harl.)

4. Περὶ πίστεως ὀρθοδόξου. *De fide orthodoxa.* Incipit: Πιστεύειν δεῖ τὸν ὄντως Χριστιανόν. Libello de hæresibus subjicitur Græce et Latine in prima editione, p. 576—583; et in omnibus cæteris jam memoratis similiter recusum. In codicibus autem Casareis hæc expositio fidei libello de hæresibus instar præemii præmittitur, ut notat Lambecius VI, pag. 35, 39 (16). Eamdem bis memoriter recitasse dicitur Harmenopulus mortis vicinus eo ipso die, quo Cpoli obiit sub Manuele Palæologo Kalendis Martii anno ætatis 63, Christi 1380, vel 1383, ut accuratius a Coressio supputari notat Commenus pag. 144. In hac Ecthesi Allatius, II, 2, *De consensu*, § 8, pag. 493, monet contra Harmenopuli mentem addita ab editoribus *Juris Græco-Romani*, pag. 532, verba: Καὶ τοῦ Ἰησοῦ, ac Filio, ubi de Spiritu Sancti processione sermo est. Quod facile crediderim, licet futilem conjectura n Nic. Commenus appellet. Certe in prima Leunclavii editione ann. 1578, pag. 578, tantum legitur: Τὸ συναϊδίως ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἕκπορευόμενον.

5. *Donatio Constantini Magni* Silvestro Papæ, ut aiunt, facta, quam ex Græca Harmenopuli versione dedi volum. VI, pag. 5 (17), vulgaverat e Græco codice regio Parisiensi Jul. Cæsar Balengerus, lib. II

(16) Sive p. 79, n. 5, cod. 9, p. 86 sq. ed. Kollar. in cod. 11, n. 6; it. pag. 99, n. 3, cod. 12, nec non in vol. V, p. 335, n. 1, cod. 253, ubi V. Kollar. et in vol. VIII, p. 696, n. 25, cod. 51, — Florent. in bibl. Laurent. cod. 83, n. 5, plut. 89, præmittitur quoque libello de hæresibus, n. 6. V. Bandin. cat. codd. Gr. Laurent. III, pag. 418.—Paris, in bibl. publ. cod. 1355, cum libello de hæreticis et aliis operibus Harmenopuli; in cod. 1360 et tribus sequentibus, in quibus etiam præmittitur libello *De hæreticis*. Præmittitur quoque

in cod. Barocc. 149, et cod. Matrit. reg. 85. V. Ariart. Cat. cod. Gr. Matrit. p. 351, in quo cod. si recte intelligo verba Ariarti, leguntur verba καὶ τοῦ Θεοῦ.—Mosquæ, in cod. 41, n. 11, teste Matthæi in not. codd. Gr. Mosq. p. 322. (Harl.)

(17) Sive vol. VI, p. 658 sq. nov. ed ubi in nota l. jam plures citavi codd. mss. Conf. etiam Fabric. infra in vol. XI, p. 352 sq. vet. ed. Editionibus ibid. memoratis addantur: *Constantini donatio* e Græco in Latinum conversa a Bartholomæo Pinærio de Monte Arduo, sine l. et a. 4. V.

De imperio Rom. c. 6. Exstat etiam in codicibus Cæsareis, de quibus Lambecius, V, pag. 244, et VI, pag. 55, 58, nec non in Barocciano bibl. Bolleianæ codice 149.

6. *Tomus contra Gregorium Palamam* Græce et Latine editus sine nomine auctoris ab Allatio in *Græcia Orthodoxa*, tom. I, pag. 780 - 785, Rom. 1652, 4. Harmenopulo vindicatus a Nic. Comneno, pag. 144 *Prænotionum Mystagogicarum*. Incipit: Ἡ μὲν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Scripta Harmenopuli inedita.

7. *Dissertatio de jejuniis quadragesimalis aliorumque nonnullorum solemnium juniorum origine ac ratione*. Incipit: Ἰστέον, ὅτι τὴν ἀγίαν καὶ Μεγάλην τεσσαρακοστὴν νηστεύομεν ὡς τοῦ χρόνου ὄλου ἀποδεκάτωσιν. MS. in bibl. Cæsarea, Lambec. VI, pag. 37 sq. (Fabr.) Sive p. 84, Kollar. n. 4, cod. 11. (HARL.)

8. Τὰ ὀφείλια τοῦ παλατίου. Τὰ ὀφείλια τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. *Catalogus officiorum aulae imperatoriae et Magnæ ecclesiae CPolitanae*. S. Sophiae id. p. 36, et 40. (Fabr.) In cod. Vindob. 7, n. 10, *Officia Magnæ ecclesiae CPolit. S. Sophiae* sine nomine auctoris. V. Lambec. VII, part. 1, pag. 727 sq. qui, hunc catalogum censet diligenter conferendum esse cum aliis ejusdem generis catalogis in Georg. Codini libro *De officiis Magnæ ecclesiae et aulae CP. Gr. et Lat. edito*, cum observati. et notis Jac. Gresteri et Jac. Goar. Paris. 1647, fol. et Kollar. adnotat, hoc opusculum Constantino Harmenopulo tribui inferius in cod. X, n. 9. In hoc scilicet occurrit, n. 7 Const. Harmenop. *Catal. officiorum aulae CP.* n. 9. autem ejusd. *Catal. officiorum Magnæ ecclesiae CP.* V. Lambec. VI, part. 1, pag. 80 atque 81; Kollar. autem in nota et monet illos catalogos in bibl. Cæsar. pluribus occurrere exemplis, et judicat eos mereri, qui non modo cum aliis conferantur, sed etiam separatim efferrantur in lucem. — Iidem duo catalogi. in cod. 51, n. 28. V. Lambec. VIII, pag. 996. — ibid. n. 961, n. 4, cod. 48. *Cat. officior. Magnæ eccl. CPol.* sed nomine Harmenopuli omisso. — Bini *Catal.* in cod. Barocc. 149 et Paris. in bibl. publ. codd. 1360, ac tribus sequentibus, et 1386. — Venet. in bibl. Marc. codd. 182 et 183. V. *Cat. codd. Gr. Marc.* p. 105. (HARL.)

9. *Narratiuncula de tribus tomis synodicis* sub imp. Constantino Porphyrogenneto, sub imp. Manuele Comneno et Mich. Pakeologo compositis, in quibus anathemate percutiuntur, quicumque contra imperatores seditionem excitant, et per vim aut insidias imperium invadere nituntur vel eorum adjuutores et conscii. Incipit: Ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πορφ., id., p. 35. (Fabr.) Venet. in bibl. Marc. 183. V. *Cat. cit.* p. 105. — Vindobon. in cod. 9, n. 3., et cod. 53, n. 13. V. Lambec. VI, pag. 78 sq. et VIII., pag. 1008, ubi inscribitur: *Harmenop. Epitome decretorum imp. Constantini Porphyrog. etc., contra deficientes, et, adfectata tyrannide, insidias vel mortem imperatoribus molientes; atque citatur Jus Græco-Romanum*, tom. I, p. 118. In cod. n. 14, subjicitur *Philothei, patriarchæ CPol. communitio de anathematismis ad Constant. Harmenop. qua probat, decreta illa de tyrannis et insidias imperatori struentibus, excommunicandis esse abolita*. V. nqj. Kollar. qui addit, exstare Gr. et Lat. in Freheri. *Jure Græco-Romano*, libr. IV, p. 288. sqq. Eadem Philothei refutatio anathematum supra scriptorum exstat in cod. Meermann., cujus præcipuas ab ed. Leunclav. ap. Freher. l. c. diversas lect. enotavit Reitzius in *Supplem. ad Meermann., Novo thesauro*, etc., pag. 374. — *Harmen. narratiuncula* Venetis in bibl. Marc. cod. 183. V. *Cat. cit.* p. 105 Taurini, in cod. 288, ex quo confector *Cat. codd. Gr. Taur.* pag. 381, illam Gr. et Lat. evulgavit; sed eandem emendatiorem ex cod. Matrit. 85 Irlarte, in *Cat. codd. Gr. Matrit.* pag. 350; et Reitzius in *Supplem. ad Meermann. I. cit.* p. 374, Gr. ac Lat. ex cod. Meermann. ediderunt, et Reitzius adnotavit, primam partem, quantum ad Const. Porphyr. jam a Leunclav. tom. I, p. 118, esse promulgatam, at lectiones interdum differre. (HARL.)

10. *Lexicon*, τοῦ σεβαστοῦ καὶ χριτοῦ Θεσσαλονίκης; τοῦ Ἀρμενοπούλου λεξικὸν κατὰ στοιχεῖον περιέχον ἐὰ κοινῶς γραφόμενα ῥήματα. Cujus pars MS. in bibl. Cæsarea (18). Nescio, idemne, an aliud, quod

Panzer. A. t. IX, pag. 170, n. 87. atque *Donationis, que Constantini dicitur, privilegium*; Barthol. Pincerno de Monte Arlino ad Julium II, pont. max. interpretate. Laurentii Vallæ. — contra ipsum, ut falso creditum et ementium privilegium declamatio; cum Ulrichi Hutteni, equitis Germani, ad Leonem X, pont. max. Præfat.; Nicolaus de Cusa, tit. S. Petri ad vincula, *De donatione Constantini*; Antonius, archiep. Florentin., de eadem re; Hieron. Paulus Cathalanus, I. M. D. ac cubicularius Alexandri VI, pont. max. de eadem donatione, sine a. l. et typogr. nota, in-8. Hutteni Præfat. subscripta est, ex arce Steckelberg. Kal. Decembr. 1517. — Codd. autem laudatis adde Mosquens. 41 teste Matthæi in uofit. codd. Gr. Mosq. pag. 322, et cod. Meermann. ex quo lect. a Fabricio pro textu in vol. VI cit. diversas

excerpsit et posuit Reitzius in *supplem. ad Meermann. Novum thes. juris civil. et can.* p. 374. (HARL.)

(18) Conf. supra ad vol. VI, pag. 343 sq., et p. 633, quibus add. cod. Venet. bibl. Marc. 525 (v. *Cat. codd. Gr. Marc.* p. 284). — In Montfauc. *Bibl. biblioth. Mss.* I, pag. 623 E; inter codd. bibl. Scholarii Armenopuli *Proæmium de verborum constructione*; item *Lexicon ordine litterarum*; et pag. 642 E, inter codd. bibl. Bodlei. n. 685 Harmenopuli *Lexicon*; in *Catal.* autem mss. Angliæ, etc., I, p. 7 in cod. Barocc. 68, inesse dicitur *Harmen. Lexicon verborum synonymor. et ejusdem Lexicon verborum transitivorum et intransitivorum*: — eadem et *Harmen. proæmium de syntaxi verborum*, in cod. Barocc. 159. (HARL.)

septem folia in quarto implens existat integrum in alio codice, atque inscribitur: Λεξικὸν κατὰ στοιχεῖον περιέχον τὰ πολυώνυμα τῶν ῥημάτων. Incipit: Ἀγαπῶ, φιλῶ. Vide Nesselium I., p. 398, et IV p. 120. Quod vero ab Dupino, tom. IX *Bibliothecæ scriptor. Eccles.* p. 200, memoratur Harmenopuli Dictionarium. *Dictionnaire du droit civil*, haud diversum est ab ejus *Promptuario sive Prochiro juris*, de quo supra dictum. Vide Bælii *Respons. ad quæstiones hominis e Provincia*, cap. 53, tom I. p. 482 seq.

11. A Nicolao Comneno in *Prænotionibus mystagogicis* præterea subinde citantur Harmenopuli *Scholia in Pandectas*, p. 235, 238, 239, 268, 282, 400; in *codicem*, p. 320, 321, in *Novellas*, p. 322, 388; in *Novellam Leonis*, ibid. et 197; *Libellus de testibus*, p. 403; *Libellus de testimonio quomodo fiat*, quem in suam *Synopsin juris* retulit Thomas Diplovatacius id. 384. Epistola 21 ad *Sclerum*, p. 226. 362. Idem Comnenus observat, Harmenopulum libenter insistere vestigiis Icti inter Græcos celebris Tipuciti, p. 894; et canonum interpretis Theodori Prodromi, p. 364. Multus etiam in eo Comnenus est, p. 144 et 251, ut Harmenopulum Balsamoni præferat, et a schismate Photiano alienum fuisse probet, insultetque Maximo Margunio, Balsamonem præ illo extollenti. Eumdem Margunium, Harmenopuli *orationes* citantem, refellit pag. 272, negatque orationes ullas eum dixisse vivum, aut fato functum reliquisse. *Ipse enim, inquit, initio commentariorum suorum in Digestum se infacundum et tardioris pronuntiationis hominem fatetur, eamque causam adfert, ob quam a dicendis causis impendendoque clientibus patrocinio se transtulit ad quietiorem legum meditationem.*

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΤΟΥ ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΕΒΑΣΤΟΥ, ΚΑΙ ΝΟΜΟΦΥΛΑΚΟΣ, ΚΑΙ ΚΡΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΚΙΝΗΣ,

ΠΕΡΙ ὧΝ ΟΙ ΚΑΤΑ ΚΑΙΡΟΥΣ ΑΙΡΕΤΙΚΟΙ ΕΔΟΞΑΣΑΝ.

CONSTANTINI HARMENOPULI

SEBASTI, NOMOPHYLACIS, ET JUDICIS THESSALONICENSIS,

DE OPINIONIBUS HÆRETICORUM, QUI SINGULIS TEMPORIBUS EXSTITERUNT.

(Ex Ducæi supplem.)

Ariani, Filium Dei creaturam esse dicentes, verbum istud: « Ante me factus est, » quod evangelista Joannes in persona præcursoris et Baptistæ Joannis protulit, male pro eo, ac si diceretur, « Ante me creatus est, » interpretantur. Sed male sentire convincuntur, ex illo sequente verbo: « Quoniam me prior erat. » Omnino enim contrarium dicere debebat, hoc quodam modo: Me prior est, quoniam prior me factus est. Nos autem illud, Ante me factus est, pro eo, ac si diceretur, Gloriosior et honoratior me factus est, recte sentientes accipimus. Refutantur etiam, cum pluribus aliis, tum quod idem Joannes dixerit: « In principio (id est, a principio) erat Sermo, et Sermo erat Deus. » Idem et illud, « Omnia per ipsum facta sunt, » quasi per instrumentum quoddam intelligebant; puta serram, aliudve tale. Nos autem hoc ita dictum accipimus, ut loqui solemus, regem

α'. Οι περί τὸν Ἄρειον κρίσιμα τὸν ὕδιν τοῦ Θεοῦ λέγοντες, τὸ « Ἐμπροσθέν μου γέγονεν, » ἔπερ Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐκ προσώπου λέγει τοῦ προδρομοῦ καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ἀντὶ τοῦ, Πρὸ ἐμοῦ ἐκτίσθη, παρεξηγούνται. Ἐλέγχοντα: δὲ κακῶς φρονεῖν, ἐκ τοῦ μετ' αὐτό· Διότι πρῶτός μου ἦν. Τοῦναντίον γὰρ πῶντος; εἰπεῖν ὠφείλειν, ὅτι Πρῶτός μου ἔστι, διότι πρῶτός μου γέγονεν. Ἄλλ' ἡμεῖς τὸ, Ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ἀντὶ τοῦ, Ἐνδοξότερος καὶ προτιμότερός μου γέγονεν, ὀρθῶς φρονούντες νοοῦμεν. Ἐλέγχονται δὲ καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν, καὶ ἐκ τοῦ εἰπεῖν τὸν αὐτὸν Ἰωάννην· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, (ἔπερ ἔστιν, ἐξ ἀρχῆς) καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Οἱ αὐτοὶ καὶ τὸ, « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, » ὡς δι' ὄργανου τινὸς ἐνόησαν· πρότερος τυχὸν, ἢ ἑτέρου τοιούτου. Ἄλλ' ἡμεῖς, ὡς δι' υἱοῦ φαρμὲν τὸν βασιλεῖα τῆνδε τυχὸν κτίσαι πόλιν, οὕτω καὶ τοῦτο νοοῦμεν. Οἱ αὐτοὶ καὶ μονογενῆ τὸν ὕδιν τοῦ Θεοῦ λέγουσιν,

ὡς μόνον γενόμενον ὑπ' αὐτοῦ· ὡς τῶν ἄλλων ὑπ' Α per filium civitatem aliquam condidisse. Iidem et unigenam Dei Filium dicunt, quasi qui solus ab eo factus sit, cæteris ab ipso forte Christo factis. At nos unigenam huic dicimus, veluti qui solus ex ipso ante omnia sæcula genitus sit. Etiam hujus generis alia plura interpretando depravant, sectæ suæ fidem astruentes.

β'. Οἱ περὶ τὸν Μακεδόνιον, δούλον καὶ κτίσμα τὸ πινάγιον λέγοντες Πνεῦμα, καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ ρητόν, τὸ φάσκον, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν, ἐνταῦθα στίξαντες, ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς λέγουσιν, Ὁ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῦτο νοοῦντες ἡμεῖς δὲ ἀναγινώσκοντες, ὡς ἐν ἀρχῇ περιτέτακται, περὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ ὄλον εἰρησθαι νοοῦμεν.

γ'. Οἱ περὶ τὸν Σαβέλλιον, τὸν Πατέρα, τὸν Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις καὶ τρία πρόσωπα τῆς μακαρίας Θεότητος, μίαν ὑπόστασιν καὶ ἐν πρόσωπον ἐδογματίζον· ποτὲ μὲν ὡς Πατέρα, ποτὲ δὲ ὡς Υἱόν, ἔστι δ' ὅτε καὶ ὡς Πνεῦμα φαινόμενον. Ἐλέγχονται δὲ ἐκ τοῦ εἰπεῖν τὸν Ἰωάννην· « Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, » ἀντὶ τοῦ, μετὰ Θεοῦ· δύο προσώπων ἐντεῦθεν εἰσαγομένων, καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν εὐαγγελικῶν ῥήσεων.

δ'. Οἱ περὶ τὸν Ἀπολλινάριον τὸν Λαοδικέα, ἄνουν σάρκα καὶ ἄψυχον προσειληφέναι τὸν Κύριον λέγουσιν· ὡς ἀντὶ νοῦ καὶ ψυχῆς, ἀρκούσης αὐτῷ τῆς θεότητος· παρεξηγούμενοι τὸ, « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, » μὴ εἰδότες, ὡς ἡ θεία Γραφὴ σάρκα τὸν ἀνθρώπων ὀνομάζει· ὡς ἔχει καὶ τὸ, « Ὅψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. » Οἱ αὐτοὶ καὶ ἐκ τοῦ, « Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, » συνηγορίαν ἑαυτοῖς πεποιήκασιν, οὕτω λέγοντες· Εἰ ναὸς ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου λέγεται, ἄψυχος δὲ ναὸς· ἄψυχος ἄρα καὶ αὕτη. Οἱ αὐτοὶ καὶ τὴν σάρκα ταύτην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσι τὸν Κύριον ἔχοντα, ὡς διὰ σωλήνος, οὕτως ἐλθεῖν διὰ τῆς Παρθένου· ἐκ τοῦ· « Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ, » τοῦτο δὴθεν πιστούμενοι, μὴ εἰδότες, ὡς διὰ τὸ ἐν δ'ιο φῦσαι μίαν ὑπόστασιν τὸν Χριστὸν ἔχειν, οὕτως εἴρηται τοῦτο.

ε'. Οἱ περὶ τὸν Εὐτυχή καὶ Διόσκορον, κατὰ φαντασίαν ἔλεγον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπων γεγονέναι, μίαν ἔχοντα φύσιν· οὐκ οἶδ' ὅπως νοοῦντες τὸ παρὰ Ἰωάννην· « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· » καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά.

ς'. Οἱ περὶ Παῦλον τὸν Σαμοσατέα, ψιλὸν ἀνθρώπων τὸν Χριστὸν ἔλεγον, θείας χάριτος, καθάπερ οἱ προφηταί, κατηξωμένον. Ἐλέγχονται δὲ ἐκ τοῦ τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην εἰπεῖν, ὅτι· « Πρῶτός μου ἦν, » κατὰ τὴν προαιώνιον ὑπαρξίν δηλαδὴ· ἐπειδὴ περὶ ὁ Βαπτιστῆς κατὰ σάρκα πρότερος· ἦν τοῦ Χριστοῦ. Οἱ αὐτοὶ καὶ τὸ, « Ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ καὶ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶ, μὴ θαυμάζετε τοῦτο· » οὕτως ἀναγινώσκουσι· Καὶ ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ καὶ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν.

2. Macedoniani Spiritum sanctum esse servum et creaturam asserentes, in dicto Joannis, « Sine ipso factum est nihil, » puncto post hæc verba collocato, versum alium sic inchoant : « Quod factum est, in eo vita erat, » atque hoc de Spiritu Sancto intelligunt. Nos vero locum illum ita legentes, ut ab initio series ipsa declarat, totum de Filio dictum intelligimus.

3. Sabelliani Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, tres illas hypostases, atque tres personas beatæ divinitatis, unam hypostasin et unam personam esse tradebant : quæ nonnunquam Patris, nonnunquam Filii, nonnunquam Spiritus speciem præ se ferret. Sed arguuntur ex eo quod Joannes dixit : « Et Sermo erat apud Deum, » hoc est cum Deo ; unde colliguntur esse personæ duæ, deque pluribus aliis dictis evangelicis.

4. Apollinaris Laodicensis sectatores aiunt, assumpsisse Dominum carnem mentis expertem et inanimam ; ut cui divinitas mentis et animæ loco sufficeret : prave scilicet enarrantes illud, « Et Sermo caro factus est. » Non enim norant, divinas Litteras carnem appellare hominem ; ut in illo quoque dicto, « Aspiciet universa caro salutare Dei. » Quærebant iidem sibi patrociniū ex verbis illis, « Solvite templum hoc, » et ita ratiocinabantur : Si caro Domini templum dicitur, et si templum res est inanima, nimirum et ipsa est inanima. Dicunt iidem, Dominum qui carnem hanc haberet e cælo, tanquam per canalem, transiisse per Virginem, idque de verbis illis colligunt : « Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo est, Filius ille Dei, qui est in cælo. » Sed ignorabant, id propterea sic prolatum, quod duabus in naturis unam Christus haberet hypostasin.

5. Eutychis atque Dioscori sectatores, Filium Dei dicebant specie tenuis hominem esse factum, cum unam naturam habeat : haud scio, quonam mododictum illud Joannis intelligentes : « Et Sermo caro factus est. » Addebant hujus generis et alia plura.

6. Pauli Samosatēni discipuli Christum dicebant esse purum ac solum hominem, divinæ gratiæ, sicut et prophetas, participem factum. Coarguuntur autem ex Joannis Baptistæ verbis, « Me prior erat, » quatenus scilicet exsistebat ante sæcula : cum ratione carnis Baptista Christo prior esset. Iidem et illud, « Potestatem ei concessit etiam exercendū judicii, quod Filii sit hominis, id ne miremini : » hoc igitur ita legunt, « Et potestatem ei concessit etiam exercendū judicii, quod Filius sit hominis.

Hic integra distinctione posita, versum alium in-
clioantes, rursus legunt : « Id ne miremini. »

7. Nestoriani dicebant Christum habere propter
virtutem inseparabiliter sibi conjunctum Dei Ser-
monem : ita quidem, ut in eo Filii duo consideren-
tur ; unus Dei, Virginis alter. Eaque de causa
Christiparam, non Deiparam vocabat eam, quæ
reapse Deipara est. Verum et hi cum de pluribus
aliis dictis coarguantur, tum de illo, « Sermo caro
factus est. »

8. Sergii Pyrrhique complices unam voluntatem,
et unam actionem in Christo, qui duabus ex natu-
ris esset, tradebant.

9. Origeniani more paganorum existere animas
ante corpora docebant, et finem supplicii nunquam
finiendi statuebant, et animas a corporibus nudas
resurgere.

10. Petri cognomento Fullonis asseclæ hymno
quem Trisagium vocant (quod sancti vox ter in
eo repetatur) adjecerunt hæc verba : « Qui cruci-
fixus es propter nos : » passibilem scilicet divini-
tatem facientes, quæ passionis omnis expertus est.

11. Marcionitæ ac Manichæi legislationem Testa-
menti Veteris mali rerum opificis esse dicunt. Iidem
quoties apud ipsos non baptizatus aliquis moritur,
sub lectulo defuncti vivo quodam occultato, lectulum
adeunt, ac mortuum interrogant, an baptizari ve-
lit. Respondet occultatus ab imo, velle, atque ita
lecco defuncti eum baptizant. Causam rogati, di-
cunt hoc Apostolum docuisse, cum ait¹ : « Si
prorsus mortui non resuscitantur, cur etiam ba-
ptizantur pro mortuis? » Sed ignorant, id hoc modo
prolatum propterea, quod quicumque baptizantur,
in confessione resurrectionis mortuorum ejusque
spe baptizentur. Hi Manichæi Christum dicunt de-
posito in terra corpore, purum solumque Deum in
caelum ascendisse. Iidem et mundum, ut malum, et
carne[m] criminantur, ac Dei ab opificio excludunt.
Tradunt et duo principia, malum et bonum, sive
Deum et materiem. De Testamento Veteri sacrilege
loquuntur. Lunam et sidera, seu deos, adorari ju-
bent. Carnis resurrectionem negant. Animarum de
corporibus in corpora migrationem docent. Herbas,
et arbores, et aquam, esse res animatas aiunt. D
Manichæi vero dicuntur, quod dogmata Manis in
pretio habeant ; qui se Paraclitum appellabat, et
Christum specie tenuis conspectum apparuisse do-
cebat.

12. Marcelli, Photini, et Sophronii sectatores,
non confitentes sanctam Trinitatem, sed spiritum
solum Deum appellantes, ejus Sermonem esse dice-
bant efficacitatem, quæ in prognato de semine Da-
vidis habitasset ; non substantiam, quæ suam ha-
beat hypostasin : male quidem sentientes. Nam
Dei Sermo nec is est qui profertur, nec ei similis

A Ἐνταῦθα στήξαντες, ἀπ' ἑλλης ἀρχῆς αὐθις ἀναγι-
νώσκουσι· Μὴ θαυμάζετε τοῦτο.

ζ'. Οἱ περὶ τὸν Νεστορίον, τὸν Χριστὸν ἔλεγον συ-
νημμένον ἀδιασπαστῶς ἑαυτῷ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον δι'
ἀρετὴν ἔχειν, ὡς δύο Υἱοὺς ἐν αὐτῷ θεωρεῖσθαι, ἕνα
τὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἕνα τὸν τῆς Παρθένου. Καὶ διὰ
τοῦτο καὶ Χριστοτόκον, ἀλλ' οὐ Θεοτόκον τὴν ὄντων·
ἔλεγε Θεοτόκον. Ἐλέγχονται δὲ καὶ αὐτοὶ ἐξ ἄλλων
τε πολλῶν, καὶ ἐκ τοῦ « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. »

η'. Οἱ περὶ Σέργιον καὶ Πύρρον, ἓ μίαν θέλησιν καὶ
μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ ἔλεγον, τοῦ ἐκ δύο φύ-
σεων πεφυκότος.

θ'. Οἱ περὶ Ὀριγένην προῦπαρξιν τῶν ψυχῶν κατὰ
τοὺς Ἑλληνας· ἔδογματίζον, καὶ τέλος τῆς ἀτελευτή-
του καλῶσεως ἐψηφίζοντο, καὶ τὰς ψυχὰς γυμνά, τῶν
σωμάτων ἀνίστασθαι.

ι'. Οἱ περὶ Πέτρον τὸν Κναφέα, τῷ τρισαγίῳ
προσέθηκαν τὸ, « Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς· » παθη-
τὴν τὴν ἀπαθῆ ποιῶντες θεότητα.

ια'. Οἱ περὶ Μαρκίωνα καὶ Μάνεντα τὴν παλαιὰν
τοῦ πονηροῦ δημιουργοῦ λέγουσιν εἶναι νομοθεσίαν.
Οἱ αὐτοὶ καὶ ἐπειδὴν τις ἀβάπτιστος παρ' αὐτοῖς
ἀποθάνῃ, ὑπὸ τὴν κλίνην τοῦ τετελευτηκότος κρύ-
ψαντές τινα ζῶντα, προσίθαι τῇ κλίνῃ, καὶ ἐρωτῶσι
τὸν νεκρὸν εἰ βούλοιο βαπτισθῆναι. Καὶ ἀποκρίνεται
κάτωθεν ὁ κεκρυμμένος, Ναί. Καὶ οὕτως αὐτὸν ἀντὶ
C τοῦ ἀπελθόντος βαπτίζουσι. Καὶ ἐρωτώμενοι, λέ-
γουσι τὸν Ἀπόστολον τοῦτο διδάξαι ἐν τῷ λέγειν,
« Εἰ ὄλιγος νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζονται
ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; » ἀγνοοῦντες, ὡς διὰ τὸ ἐπὶ ὁμολο-
γίᾳ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ ἐπ' ἐλπίδι
ταύτῃ τοὺς βαπτίζομένους βαπτίζεσθαι, ταῦθ' οὕτως
εἴρηται. Οὗτοι οἱ Μανιχαῖοι λέγουσι τὸν Χριστὸν
ἀποθέμενον ἐν τῇ γῆ τὸ σῶμα, φιλὸν Θεὸν εἰς οὐρα-
νὸν ἀνελθεῖν. Οἱ αὐτοὶ καὶ τὸν κόσμον πονηρὸν, καὶ
τὴν σάρκα διαβάλλουσι, τῆς τοῦ Θεοῦ ταύτην δη-
μιουργίας ἀλλοτριοῦντες. Οὗτοι καὶ δύο ἀρχὰς
δογματίζουσι, πονηρὰν τε καὶ ἀγαθὴν, ἧτοι Θεὸν τε
καὶ ὕλην. Τὴν Παλαιὰν βλασφημοῦσι Διαθήκην.
Σελήνην καὶ ἀστέρους προσκυνεῖν, οἷα θεοὺς, ἐπιτρέ-
D πουσιν. Σαρκὸς ἀνάστασιν ἀρνοῦνται. Μετεμψύχωσιν
διδάσκουσι. Βοτάνας, καὶ δένδρα, καὶ ὕδωρ ἐμψυχα
εἶναι φάσκουσι. Μανιχαῖοι δὲ λέγονται, ὡς προσθε-
ύοντες τῷ τοῦ Μάνεντος, ὃς Παράκλητον ἑαυτὸν
ἐκάλει, καὶ τὸν Χριστὸν δοκῆσαι καὶ φαντασίᾳ
εἰτηγεῖτο πεφηνέναι.

ιβ'. Οἱ περὶ τὸν Μάρκελλον, καὶ Φωτεινὸν, καὶ
Σωφρόνιον, τὴν ἁγίαν Τριάδα μὴ ὁμολογοῦντες, ἀλλὰ
πνεῦμα μόνον τὸν Θεὸν ὀνομάζοντες, τὸν τούτου
Λόγον ἐνέργειαν ἔλεγον εἶναι τῷ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ
ἐνοικήσαν, οὐκ οὐσίαν [ἐνυπόστατον] ἐνυποστάτως·
κακῶς φρονούντες. Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ Λόγος οὔτε προ-
φορικῶς ἐστίν, οὔτε ἐνδιάθετος· (οὗτοι γὰρ τῶν

¹ 1 Cor. xv, 29.

καὶ ἡμᾶς καὶ φυσικῶν) ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν ὄν, οὐχ ἁποβάλλεται τοῖς κάτω τεχνολογήμασιν.

17. Οἱ περὶ τὸν Εὐνόμιον, ταυτὰ τῷ Ἀρειῷ καὶ Μικεδονίῳ φρονούντες, καὶ τοὺς αὐτοὺς προσερχομένους· κατὰ κεφαλῆς ἐδάπτειζον εἰς μίαν κατὰδυσιν. Καὶ τὴν κλάσιν δὲ τὴν μέλλουσαν, καὶ τὴν γένναν, οὐ κατὰ ἀλήθειαν, ἀλλὰ διὰ φόβον ἔλεγον ἀπειληθῆναι. Οἱ αὐτοὶ καὶ Ἀνόμοιοι καλοῦνται, διὰ τὸ λέγειν, μηδεμίαν ἔχειν ὁμοιότητα κατ' οὐσίαν τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα πρὸς τὸν Πατέρα.

18. Οἱ ἐπὶ τὸν Ναύατον, τᾶλλα εὐσεβοῦντες, τὴν διαγαμίαν ἐβδελύσσοντο, καὶ τοὺς παραπεσόντας, μετανοήσαντας οὐκ ἐδέχοντο.

19. Οἱ περὶ τὸν Σαθθάτιον, ταυτὰ φρονούντες τοῖς Ναυατιανοῖς, καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἦσαν συνορτάζοντες. Οἱ αὐτοὶ καὶ Ἀριστεροὶ καλοῦνται, ὅτι τὴν ἀριστερὰν εἰσι βδελυσόμενοι χεῖρα, δι' αὐτῆς προσελθεῖν τὸ οἶον οὐκ ἐτόλμων. Οἱ αὐτοὶ καὶ Τεσσαρεσκαθεκατίται, ὅτι μὴ κατὰ τὴν Κυριακὴν, ὡς ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὴν τεσσαρεσκαδεκάτην τῆς σελήνης τὸ Πάσχα μετὰ Ἰουδαίων τελοῦσιν. Οἱ αὐτοὶ καὶ Τετραδίται, ὅτι τὸ Πάσχα ἑορτάζοντες, οὐ καταλύειν, ἀλλὰ νηστεύειν αἰροῦνται, ὡς ἐν ταῖς τετράσιν ἡμεῖς, Ἰουδαίους κἀν τούτῳ μιμούμενοι, τοὺς μετὰ τὸ Πάσχα ἄζυμα καὶ πικρίδας ἐσθίοντες.

20. Οἱ περὶ τὸν Μοντανὸν, ὃς ἑαυτὸν παράκλητον προσηγόρευε, καὶ γυναῖκα εἶχε δύο παρεκκομένας αὐτῷ, Πρίσκιλλαν καὶ Μαξιμίλλαν, ἃς καὶ προφήτιδας· ἐκάλει, καὶ Πέπουζαν τινὰ κόμην Φρυγίας ἐκθειάζων Ἰερουσαλήμ ὠνόμαζεν. Οὗτοι οὖν εἰς ἓν πρόσωπον τὴν ἁγίαν συναιροῦντες Τριάδα, καὶ τὸ Πάσχα διέστρεφον. Καὶ αἶμα παιδὸς κατακεντουμένου ἀλεύρω συμφύροντες, καὶ ἀρτοποιοῦντες προσέφερον, καὶ μετελάμβανον ἐξ αὐτοῦ· καὶ τὸν γάμον ἐκώλυον, καὶ βρωμάτων ἐδίδασκον ἀποχῆν.

21. Οἱ περὶ τὸν Δονάτον, ὅστων τῇ χειρὶ κατέχοντες, ἐκείνῳ πρότερον ἠσπάζοντο, καὶ οὕτω μετελάμβανον τῶν ἁγιασμάτων.

22. Οἱ Μασαλιανοὶ, τὰ τῶν Μανιχαίων νοσοῦντες προσεξέυρον καὶ ἀλλ' ἄττα μιαιώτερα. Τὸν γὰρ νοῦν τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τῶν δαιμόνων κατέχεσθαι λέγουσι· τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν τῶν δαιμόνων εἶναι κοινωνικὴν· τὸ βάπτισμα μὴ τελειοῦν τὸν ἀνθρώπου, μηδὲ τὴν μετάληψιν, ἀλλὰ μόνον τὴν παρ' αὐτοῖς εὐχὴν. Φύσει εἶναι τὰ κακὰ ἐν ἡμῖν. Τῆς κοινωνίας τοῦ νομφίου αἰσθάνεσθαι τὴν ψυχὴν, ὡς ἡ γυνὴ αἰσθάνεται τῆς τοῦ ἀνδρὸς συνουσίας. Τὸν σταυρὸν βδελύσσονται. Τὴν Θεοτόκον οὐ τιμῶσιν, οὐδὲ τὸν Πρόδρομον καὶ Βαπτιστὴν Ἰωάννην, οὐδὲ τοὺς ὁσίου, εἰ μὴ μόνον τοὺς Μάρτυρας. Οἱ βουδόμενοι ἀποτέμνονται. Λύουσι τοὺς γάμους, θμνύουσιν ἀδείως, ἐπιορκοῦσιν. Ἀναθεματίζουσι τὴν αἵρεσιν αὐτῶν. Ταύτης τῆς λύμης ὑποπλησθεῖς καὶ Ἐλευθέριος ὁ Παφλαγῶν, προσεξέυρε καὶ αὐτὸς ἄξια ἑαυτοῦ· τὴν μοναχὴν δυσὶ συνευνάξασθαι γυναῖξιν· καὶ χρόνον ἓνα ἐχρηστευσάμενον, τοῦ λοιποῦ καὶ ταῖς συγγενέσιν ἀδείως χρῆσθαι, μηδὲν διατέλλοντα. Τὸ δὲ τὸν

qui mente concipitur (hi namque sermones humani sunt et naturales); sed cum ultra naturam sit positus, terrenis argutiis minime subjicitur.

13. Eunomiani eadem quæ Arius et Macedonius, sentiebant: et eos qui se partibus ipsorum adiungabant, demissos in caput, nunc mersione baptizabant. Minas quoque futuri supplicii, et gehennæ, non ad veritatem, sed ad metum prolatas aiebant. Vocantur iidem et Anomæi (dissimiles), quod Filium et Spiritum ratione substantiæ nullam cum Patre similitudinem habere dicerent.

14. Navatiani, cætera pii, nuptias secundas abominabantur, et lapsos, posteaquam resipuissent, non admittebant.

15. Sabbatiani cum Navatianis eadem sentientes, Judæorum morem in celebrandis festis observabant. Vocantur et Sinistri, quod manum lævam abominentur, nec ea sumere; quidquam audeant. Iidem et Quartodecimani dicuntur, quod non Dominico die, sicut nos, sed lunæ decimo tertio, cum Judæis Pascha celebrent. Appellantur iidem et Quartani, propterea quod Pascha celebrantes, non ad aliis divertere, sed jejunare malunt: quo pacto nos quarto quoque die facere solemus; in hoc quoque Judæos imitantes, qui una cum Pascha, panes non fermentatos, et lactucas silvestres comedunt.

16. Montani sectatores, ejus qui se paracletum appellabat, et mulierculas duas se comitantes habebat, Priscillam ac Maximillam, quas etiam vates nuncupabat; quique Pepuzam, Phrygiæ vicum, augustiorem reddens, Jerusalem nominabat; hi ergo sanctam Trinitatem in unam personam contrahentes, etiam Pascha pervertebant, sanguineumque pueri confossi cum farina commiscentes, panem inde confectum invicem sibi offerebant, eoque vescebantur. Matrimonium quoque prohibebant, et abstinendum certis a cibis docebant.

17. Donatistæ, quoddam os manu tenentes, idipsum prius exosculabantur, atque ita sacramento percipiebant.

18. Masaliani Manichæorum erroribus infecti, quædam insuper alia magiæ impura excogitarunt. Quippe mentem hominum a dæmonibus occupatam dicunt: naturam humanam in dæmonum esse consortio: nec baptismum, nec perceptionem sacramentorum hominem purificare, sed solam ipsis familiarem precatorem. Mala in nobis natura existere. Sic animam sponsi communionem sentire, quemadmodum viri coitum mulier sentiat. Crucem abominantur. Deiparam nullo dignantur honore, neque præcursorem ac Baptistam Joannem, neque sanctos, martyribus exceptis. Qui volunt, castrantur. Matrimonia solvunt. Impune jurant, ac pejerant. Sectam suam anathematizant. Hac peste totus infectus Eleutherius ille Paphlago, præterea se digna quædam adiunxit: debere monachum cum duabus cubare mulierculis, unoque anno continenter exacto, posse deinceps impune cognatarum quoque consuetudine citra discrimen uti. Nomen ip-

sum Masalianorum Græcam in linguam tractatum, Eucritas sive precum studiosos significat. Nam precatio magno est apud ipsos in pretio, quam et in vulgus esse ferri velant. Ex re quoque vocantur Enthusiastæ. Nam dæmonis vi correpti, eam sancti Spiritus esse opinantur. Quos enim morbus iste prorsus invasit, omnem ii manuum laborem, ceu malum, aversantur : et somno plerumque dediti, species illas insomniorum vocant enthusiasmum. Mala dicunt esse natura, et quovis in homine tam Spiritum divinum quam dæmonia cohabitare. Pueros, qui nascantur, ex Adamo, primo parente generis humani, ut naturam trahere, sic etiam servitutem illam, qua dæmonibus obstringantur : adoque consubstantiatum gestare dæmonem, singulis eorum cohabitantem, et potestatem in eos habentem. Ac baptisma quidem illum expellere non posse, vel peccatorum radices evellere : solam eis præscriptam precationem et ejicere dæmonem, et radices ipsas expurgare. Postquam vero perfectiores ex ipsis statim expertem affectionum consecuti sint, venire super eos Spiritum sanctum aspectabiliter, et corpus ab impulsu vitiorum affectuumque liberare : ut amplius deinde nec jejuniis corpus premente sit opus, nec doctrina frenum injiciente, quæque non insolenter incedere doceat. Sanctam Trinitatem oculis se sensibilibus videre dicunt, indeque futura prospicere. Mendicis nihil impertendum lege quasi lata statuunt, sed sibi duntaxat : cum quidem se spiritu pauperes dicant, quos ipse Dominus beatos prædicaverit. Vocantur iidem et Valentiniani, quod Valentini et Valentis temporibus hæresis eorum pullulaverit. Appellantur et Bogomili.

19. Hæc Bogomilorum hæresis non multo ante nostram ætatem exorta fuit, pars sectæ Masalianorum, et cum eorum dogmatibus majori ex parte consentiens : excogitatis præterea nonnullis aliis, et aucta peste. Significat autem Bogomilus, juxta Mysorum linguam, qui Dei misericordiam implorat. Hi Veteris et Novi Testamenti libros repudiant, una cum exposito in eis Deo, quasi qui per afflatum Satanæ perscripti fuerint, septem duntaxat exceptis, in quorum numero et Evangelium est. Hos ipsos quoque libros falso interpretantur, et sacrilegis execrandisque sensibus ad ea quæ ipsis videntur, detorquent. Ignominia crucem divinam efficiunt, veluti quæ Dominum necaverit, itidemque reverentia dignum illud sacrum Dominici corporis atque sanguinis, quod quidem inhabitantium templis dæmonum sacrificium appellant. Nam in omnibus sacris ædibus habitare dæmonas aiunt. Nostrum baptisma, Joannis ; suum vero, Servatoris esse dicunt. Solam vocant precationem, « Pater noster : » cæteras repudiant, et battologiam nominant. Deiparos dicunt eos, quotquot apud ipsos hoc consecuti sint, ut Spiritus sanctus in eis habitet, quasi qui sermonem in dicendo gignant. Non modo per somnum, sed vigilantes etiam videre se

Α Μασαλιανῶν ὄνομα ἐξελληνιζόμενον Εὐκρίτας δηλοῖ. Πολὺ γὰρ παρ' αὐτοῖς τὸ τῆς εὐχῆς ὄνομα, ἦν καὶ τοῖς πολλοῖς ποιοῦσιν ἀνεκφόρον. Καλοῦνται δὲ ἐκ τοῦ πράγματος καὶ Ἐνθουσιασταί. Δαίμονος γὰρ ἐνέργειαν λαβόντες, πνεύματος ἁγίου εἶναι ταύτην ὑπολαμβάνουσιν. Οἱ γὰρ τέλειον τὴν νόσον ταύτην εἰσδεδεγμένοι, ἀποστρέφονται μὲν τὴν τῶν χειρῶν ἐργασίαν, ὡς πονηρὰν· ὕπνῳ δὲ τὰ πολλὰ σφᾶς αὐτοὺς ἐκδιδόντες, ἐνθουσιασμὸν τὰς τῶν ὀνείρων φαντασίας καλοῦσι. Φύσει λέγουσιν εἶναι τὰ κακὰ, καὶ ἐν ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ Πνεῦμά τε θεῖον συνοικεῖν, καὶ δαίμονα. Τοὺς τικτομένους παῖδας ἐκ τοῦ προπάτορος ἔλκειν Ἄδᾶμ ὡς περ τὴν φύσιν, οὕτω δὲ καὶ τὴν πρὸς τοὺς δαίμονας δουλείαν, καὶ συνοικουμένον φέρειν δαίμονα, ἐκάστῳ τούτων συνοικούντα καὶ κατεξουσιάζοντα. Καὶ τὸ μὲν βάπτισμα ἀδυνάτως ἔχειν ἐξελαύνειν αὐτὸν, ἢ τὰς ρίζας ἀνασπᾶν τῶν ἁμαρτημάτων· μόνην δὲ τὴν ἐπιτεταγμένην αὐτοῖς εὐχὴν ἐκεῖνόν τε ἐξωθεῖν, καὶ ταύτας καθαιρεῖν. Καὶ μετὰ τὴν γενομένην τοῖς αὐτῶν τελειοτέροις ἀπίθειαν, ἐπιφοιτᾶν αὐτοῖς ὁρατῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τῆς τῶν παθῶν κινήσεως τὸ σῶμα ἐλευθεροῦν· ὡς μηκέτι λοιπὸν δεῖσθαι μήτε νηστείας, πιεζούσης αὐτὸ, μήτε διδασκαλίας χαλινούσης, καὶ μὴ βαίνειν ἄτακτα παιδευούσης. Τὴν ἁγίαν Τριάδα τοῖς αἰσθητοῖς λέγουσιν ὁρᾶν ὀφθαλμοῖς, κἀντεῦθεν τὰ μέλλοντα προβλέπειν. Νομοθετοῦσι μὴ δεῖν μεταδιδόναι τοὺς προσαιτούσιν, ἀλλ' ἑαυτοῖς καὶ μόνοις, ἑαυτοὺς εἶναι λέγοντες πτωχῶς τῷ πνεύματι, οὗς καὶ ὁ Κύριος ἐμακάρισεν. Οἱ αὐτοὶ καὶ Οὐαλεντινιανοὶ καλοῦνται, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους Οὐαλεντινίου [Οὐαλεντινιανοῦ] καὶ Οὐάλεντος ἡ τούτων ἐδλάστησεν αἵρεσις. Λέγονται δὲ καὶ Βογόμιοι.

19. Ἡ τῶν Βογομίλων αἵρεσις οὐ πρὸ πολλοῦ συνέστη τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς, μέρος οὖσα τῆς τῶν Μασαλιανῶν, καὶ συμπερομένη τὰ πολλὰ τοῖς ἐκείνων δόγμασιν· ἔστι δὲ ἃ καὶ προσεξευροῦσα, καὶ τὴν λύμην ἀξήσασα. Εἴη δ' ἂν Βογόμιλος κατὰ τὴν τῶν Μυσῶν γλῶτταν, ὁ τοῦ Θεοῦ τὸν ἔλεον ἐπισπόμενος. Οὗτοι τὰς τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς ἀθετοῦσι βίβλους, μετὰ τοῦ ἐν αὐταῖς γεγραμμένου Θεοῦ· ὡς κατ' ἐπίπνοιαν γραφείσας τοῦ Σατανᾶ, πλὴν μόνων ἑπτὰ, ὧν ἔστι καὶ τὸ Εὐαγγέλιον. Παρερμηνεύουσι δὲ καὶ ταύτας, καὶ βλασφήμοις ἐνομοίαις καὶ μυσταῖς, πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, μεταφέρουσιν. Ἀτιμάζουσι τὸν θεὸν σταυρὸν, ὡς ἀναίρετον τοῦ Κυρίου· ἔτι δὲ καὶ τὴν φρικτὴν ἱερουργίαν τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἵματος, τῶν ἐνοικούντων τοῖς ναοῖς δαιμόνων θυσίαν ταύτην ἀποκαλοῦντες. Λέγουσι γὰρ ἐν πᾶσι τοῖς ἱεροῖς ναοῖς τοὺς δαίμονας κατοικεῖν. Καὶ τὸ μὲν παρ' ἡμῖν βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου λέγοντες, τὸ δὲ παρ' αὐτοῖς τοῦ Σωτῆρος, μόνην ὀνομάζουσι προσευχὴν, τὸ « Πάτερ ἡμῶν· » τὰς δ' ἄλλας ἀθετοῦσι, βαττολογεῖν καλοῦντες. Θεοτόκους λέγουσι, τοὺς παρ' αὐτοῖς ἐνοικον κησαμένους τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς τὸν λόγον ἐν τῷ διδάσκειν γεννώντας. Λέγουσιν οὐ μόνον εἶναι, ἀλλὰ καὶ ὑπερ βλέπειν, τὸν μὲν Πατέρα, ὡς γέροντα, καθεῖμένον ἱκανῶς τὴν

ὕπνητον· τὸν δὲ Υἱὸν, ἄρτι τὸν βουλον παραμυθῶσαι· A
 εὐοκῶτα· τὸ δὲ ἄγιον Πνεῦμα, ὡς νεανίαν δεινῶς
 ἐφιλωμένον τὰς παρεϊάς, τῶν δαιμόνων οὕτως ἐξ
 απατώντων αὐτοῦς, καὶ διδασκόντων ἄριστον εἶναι
 τὴν ἁγίαν Τριάδα, κατὰ τὴν τῶν σχημάτων τούτων
 διαφορὰν.

dicunt, Patrem ut senem, cui proluxa barba sit
 admodum, Filium ei similem, qui recens lanugi-
 nem primam habet, Spiritum Sanctum, instar ju-
 venis, cui valde iudæ sint genæ; quod quidem ita
 sit, decipientibus eos dæmonibus, et inæqualem
 esse Trinitatem docentibus, pro ipsarum formarum
 diversitate.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ.

EJUSDEM HARMENOPULI

DE FIDE ORTHODOXA.

Πιστεῦσιν δεῖ τὴν ὄντως Χριστιανὸν, ὡς αἱ ἅγιοι B
 καὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ἐπεκύρωσαν, εἰς ἓνα Θεὸν
 Πατέρα παντοκράτορα, ἀναρχόν τε καὶ ἀτελεύτητον,
 πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν· καὶ εἰς
 ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν
 μονογενῆ, τὸν ἀίδιον καὶ ἀπαθῶς ἐξ αὐτοῦ Θεοῦ καὶ
 Πατρὸς γεννηθέντα, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν
 ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ συνα-
 ἰσιον, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε· καὶ εἰς Πνεῦμα ἄγιον,
 τὸ συναϊδίον· ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορευόμε-
 νον, φῶς ὃν καὶ αὐτὸ, καὶ Θεὸν ἀληθινὸν, καὶ τῷ
 Πατρὶ καὶ Υἱῷ συναϊδίον τε καὶ ὁμοούσιον· Τριάδα
 ὁμοούσιον, καὶ ὁμότιμον, καὶ ὁμόθρονον, εἰς μίαν
 συνιοῦσιν θεότητα. Τριάδα γὰρ ἐν μονάδι πιστεῦο-
 μεν, καὶ μονάδα ἐν Τριάδι δοξάζομεν· Τριάδα μὲν, C
 ὡς ἐν τρισὶ προσώποις καὶ ὑποστάσεσι τὴν θεότητα
 θεωροῦμεν· μονάδα δὲ, ὡς μιᾷ ὄντι ταῦτα οὐσίας
 τε καὶ θεότητος, καὶ ἓνα Θεόν. Ἐνα γὰρ Θεὸν πι-
 στεῦομεν, καὶ ἐν Τριάδι γινώσκηται· καὶ ἓνα Κύ-
 ριον ἐμολογοῦμεν, καὶ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι δείκνυ-
 ται· καὶ οὔτε εἰς τρεῖς θεότητας, οὔτε εἰς τρεῖς
 κυριότητας ἢ μίαν θεότητα· καὶ ἢ μίαν κυριότητα ἐκφέ-
 ρεται· οὔτε μὲν ἕτερός τις ἐστὶν ὁ Θεός, παρὰ τὰ
 τρία ταῦτα πρόσωπα, ἅπερ ἐστὶν ὁ Πατήρ, ὁ Υἱός,
 καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα· οὐκ οὐσίαις ταῦτα καὶ φύσε-
 σιν ἀριθμούμενα, ἀλλ' ὑποστάσεσι καὶ ἰδιότησι
 νοεραῖς καὶ τελείαις. Ἡ γὰρ παναγία Τριάς τοῖς
 προσώποις διαιρουμένη, ἀδιαίρετός ἐστι τῆς οὐσίας
 καὶ τῆς θεότητος. Μίαν οὖν οὐσίαν, μίαν βασιλείαν,
 μίαν ἐξουσίαν, μίαν ἐνέργειαν, μίαν βουλήν, μίαν D
 θέλησιν, μίαν δεσποτείαν, μίαν κυριότητα, ἐν μιᾷ
 οὐσίᾳ καὶ φύσει τῆς παναγίας Τριάδος γινώσκομεν,
 μὴ εἰς ἓν πρόσωπον ἢ μίαν ὑπόστασιν ταύτην συγ-
 χέοντες. Διὰ τοῦτο τέλειος Θεός ὁ Πατήρ, τέλειος
 Θεός ὁ Υἱός, τέλειος Θεός τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἐπειδὴ
 τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ἑκαστὸν ἀνελλιπῆ καὶ τελείαν

Hominem reapse Christianum oportet credere
 sicuti sacræ ac universales synodi sanciverunt, in
 unum Deum Patrem omnipotentem, principii et fi-
 nis expertem, omnium tam aspectabilium quam
 inaspectabilium conditorem, et in unum Dominum
 Jesum Christum, Dei Filium unigenam, ab æterno
 citraque passionem ex ipso Deo ac Patre natum,
 lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, con-
 substantiali Patri et coæternum, per quem omnia
 facta sunt, et in Spiritum sanctum, coæternum
 de Deo ac Patre procedentem, lumen et ipsum,
 Deumque verum, et Patri ac Filio coæternum, et
 consubstantiali; Trinitatem unius et ejusdem sub-
 stantiæ, dignitatis, solii, quæ unam in divinitatem
 coit, quippe Trinitatem in unitate credimus, et
 unitatem in Trinitate statuimus; Trinitatem quod in
 tribus personis et hypostasibus divinitas conside-
 retur; unitatem quod unius hæc substantiæ sint
 ac divinitatis, et unus adco Deus. Nam unum Deum
 credimus, licet in Trinitate agnoscatur; et unum
 Dominum constemur, licet in tribus hypostasibus
 ostendatur; ac neque in tres divinitates, nec tres
 dominatus, una divinitas, et unus ille dominatus
 exorbitat; neque rursus alius quispiam Deus est,
 præter hæc tres personas, quæ sunt Pater, Filius,
 et Spiritus sanctus; et quæ non substantiis ac na-
 turis numerantur, sed hypostasibus et intellectibili-
 bus atque perfectis proprietatibus. Etenim sanc-
 tissima Trinitas personis distincta, ratione sub-
 stantiæ ac divinitatis est individua. Quapropter
 unam substantiam, unum regnum, unam potesta-
 tem, unam efficacitatem, unum consilium, unum
 imperium, unum dominatum, in una substantia et
 natura sanctissimæ Trinitatis agnoscimus, non in
 unam personam, vel unam hypostasim eam con-
 fundentes. Ideo perfectus Deus est Pater, perfectus

Deus, Filius: perfectus Deus, Spiritus sanctus: A cum unam et eandem quilibet, citra defectum, perfectamque divinitatem habeat; Deus enim, et Deus, et Deus; sed hæc tria Deus unus, sicut sancti Patres prædicant. Nam nihil in eis creatum, vel servum, vel extraneum, quasi factum ortuumque posterius. Cum hæc sanctæ sit et consubstantialis Trinitatis ratio, simul etiam incarnationis mysteria hoc quodam modo confiteri necesse est: quippe Dominus noster Jesus Christus, qui unus est e sancta Trinitate, Dei Filius, propter salutem nostram, suoque consilio, Deique Patris voluntate, in terram descendens, ex sancta Deipara, perpetuaque Virgine Maria, vere, non specie tenus natus est, composita sibi ex ea carne, mentis atque animi compote, perfectusque Deus existens, perfectus homo factus est; ita quidem, ut idem totus sit Deus, et totus homo; de naturis duabus, divinitate ac humanitate, una in hypostasi subsistens, absque confusione, mutatione, divisione; ideoque duas voluntates naturales, et actiones duplices habens. Non tamen duos filios, aut duos Christos, aut duos Dominos dicimus: sed unum Filium, et ante incarnationem, et post incarnationem eundem, consubstantialem Deo et Patri, ac nobis hominibus. Quamobrem et sanctam illam Virginem, quæ ipsum ineffabili modo peperit, Deiparam appellamus, uti quæ Deum pepererit, unum e sancta Trinitate: qui et crucem sustinuit, tanquam homo; et tanquam Deus, tertio die resurrexit in corpore corruptionis experte; cumque se discipulis sæpius conspiciendum exhibuisset, in cælum cum corpore vivos atque mortuos, cum reguum finis expers, et imperium nunquam terminandum habeat. Expectanda quoque singulorum hominum resurrectio cum corpore ab interitu vindicata, futuri que sæculi vita; quæ et justorum æternam lætitiā, et sine carens peccatorum supplicium habebit.

Ἐχει Θεότητα. Θεός γὰρ, καὶ Θεός, καὶ Θεός· ἀλλ' εἰς τὰ τρία Θεός, ὡς τοῖς ἁγίοις Πατέροις κηρύττεται. Οὐδὲν γὰρ κτιστὸν ἐν αὐτοῖς, ἢ δούλον, ἢ ἐπεισακτον, ὡς ὑστερον γεγονός. Οὕτω δὴ τοῦ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος ἔχοντος λόγου, συνομολογεῖν ἀνάγκη καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, οὕτω μυστήρια. Ὁ γὰρ Κύριος; ἡμῶν Ἰησοῦς; Χριστός, αὐτὸς ὢν ὁ τῆς ἁγίας Τριάδος εἰς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκουσίᾳ βουλή καὶ Θεοῦ θελήματι τοῦ γεννησαντος, ἐπὶ γῆν κατελθὼν, ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας κατὰ ἀλήθειαν, οὐ κατὰ φαντασίαν γεγέννηται, σάρκα ἐξ αὐτῆς ἔκρινεν καὶ ἐμφύχον ἑαυτῷ συστησάμενος, καὶ τέλειος γεγονώς ἄνθρωπος, τέλειος ὢν Θεός· ὡς εἶναι τὸν αὐτὸν ὄλον τὸν Θεόν, καὶ ὄλον ἄνθρωπον· ἐκ δύο φύσεων, θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος, ἐν ὑποστάσει μιᾷ τὴν σύστασιν ἔχοντα. ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαρέτως, καὶ διὰ τοῦτο δύο φυσικὰ θελήσεις, καὶ δύο ἐνεργείας κεκτημένον. Τοιγαροῦν οὐ δύο υἱούς, ἢ δύο Χριστούς, ἢ δύο Κυρίου φαμέν· ἀλλ' ἓνα Υἱόν, τὸν αὐτὸν καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν· ὁμοούσιον τῷ τε Θεῷ καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις. Διὸ καὶ τὴν ἁγίαν Παρθένον, τὴν ἀρβήτως αὐτὸν τέξασαν, Θεοτόκον προσαγορεύομεν, ὡς τὸν ἓνα τῆς Τριάδος τετοκυῖαν Θεόν· ὃς καὶ σταυρὸν ὡς ἄνθρωπος ὑπομείνας, ὡς Θεός ἀνέστη τριήμερος ἐν ἀφάρτῳ τῷ σώματι, καὶ τοῖς μαθηταῖς πολλάκις ἐμφανιθεὶς, εἰς τὸν οὐρανὸν μετὰ σώματος ἀνεβήλυθε, μέλλων πάλιν οὕτως ἐλευθεσθαι, κρίσιν ζώντων καὶ νεκρῶν ποιησόμενος, ἀτελεύτητον τὴν βασιλείαν ἔχων, καὶ τὸ κράτος ἀπέραντον. Προσδοκῆτέον δὲ καὶ ἐκάστου τῶν ἀνθρώπων ἀνάστασιν μετὰ τοῦ οἰκείου σώματος ἀρθαρτισθέντος, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, τὴν τε τῶν δικαίων ἀγαλλίασιν αἰώνιον ἔχουσαν, καὶ τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν κλάσιν ἀτελεύτητον.

APPENDIX.

Sancti Augustini De Trinitate. Ex libro, qui De cognitione veræ vitæ inscribitur; in quo, tanquam in dialogo, fratres interrogant, magister respondet.

FRATRES. Quemadmodum pondus carnis animam aggravat, sic et carnalis cogitatio mentem divina contemplantem pulsat. Cum enim superius ratio unum Deum verissime esse demonstraverit, et ipsum solum cuncta ex nihilo fecisse probaverit: quomodo quasi tres deos adorare docemur, dum Patrem perfectum Deum, Filium perfectum Deum, Spiritum perfectum Deum confiteri monemur? Dum enim subdistinctæ tres personæ distinguuntur, quid aliud quam tres dii a nobis intelliguntur?

MAGISTER. Ipsa [al. in ipsa] veritate se demon-

τοῦ ἁγίου Ἀὐγουστίνου περὶ Τριάδος. Ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ περὶ τῆς γνώσεως τῆς ἀληθοῦς ζωῆς ἐπιγραφομένου, ἐν ᾧ ὡς ἐν διαλόγῳ ἐρωτῶσι μὲν οἱ ἀδελφοί, ἀποκρίνεται δὲ ὁ διδάσκαλος.

ΑΔΕΛΦΟΙ. Ὅσπερ τὸ τῆς σαρκὸς βάρος πιέζει τὴν ψυχὴν, οὕτω καὶ ὁ σαρκικὸς λογισμὸς τὴν θεωρὸν τῶν θεῶν διάνοιαν ἐνοχλεῖ. Ἀνωτέρω μὲν ὁ σὸς λόγος ἓνα Θεὸν ἀπέδειξεν ἀληθέστατα, καὶ αὐτὸν μόνον παρέστησεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πάντα παραγαγεῖν. Ἀλλὰ νῦν πάλιν τρεῖς θεοὺς προσκυνεῖν ἡμᾶς εἰποι τις ἄν, διδάσκοντος σοῦ, τέλειον Θεὸν τὸν Πατέρα, τέλειον Θεὸν τὸν Υἱόν, τέλειον Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δεῖν ὁμολογεῖν. Ὅταν γὰρ τρία πρόσωπα τις ὁμολογῇ διακεκριμένα, οὐδὲν ἕτερον ἢ τρεῖς θεοὺς ἀναγκασθήσεται πάντως ὁμολογεῖν.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ. Αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἑαυτὴν δεῖ-

κνύσης, καὶ τοῦ λόγου συνεπιψηφισομένου, ὤφεισθε εἶξ ἀνάγκης ἐν μιᾷ οὐσίᾳ τριάδα προσώπων, καὶ πάλιν ἀναγκαίαν διὰ πάντων ἐν τοῖς τρισὶ προσώποις μίαν ἀδιαιρέτου οὐσίαν ἐνότητα. Ὅτε τοῖνον ἀνωτέρως διελεγόμενον περὶ Θεοῦ δι' ἀνίγματος, ἐπεὶ κυρίως οὐχ οἶδ' τε ἦν, τί ποτε τὴν οὐσίαν ἔφην τοῦ Θεοῦ, εἰ μένησθε;

ΑΔΕΛ. Φῶς.

ΔΙΔ. Ἐκ τοῦ φωτὸς τί γεννᾶται;

ΑΔΕΛ. Ἀπαύγασμα [ἢ ἀκτίς].

ΔΙΔ. Τί δὲ πάλιν ἐν τῷ φωτὶ καὶ τῷ ἀπαυγασματι κοινῶς θεωρεῖται;

ΑΔΕΛ. Θέρμη.

ΔΙΔ. Μὴ τοῖνον ἐν τῇ τοῦ φωτὸς, τοῦ ἀπαυγασματος, τῆς θερμῆς οὐσίᾳ ἐστὶ τις διαφορὰ;

ΑΔΕΛ. Οὐδαμῶς, ἀλλὰ μᾶλλον ταυτότης.

ΔΙΔ. Ἄλλ' ἄρα μὴ ἡ αὐτὴ καὶ τοῖς ὀνόμασι καὶ ταῖς ἐνεργεῖαις θεωρεῖται ταυτότης;

ΑΔΕΛ. Οὐδαμῶς· ἀλλὰ μᾶλλον διαφορὰ τὴ μὲν γὰρ τοῦ φωτὸς ἔνομα, αὐτὴν τὴν οὐσίαν, τὸ δὲ τοῦ ἀπαυγασματος, τὴν τοῦ φωτὸς χάριν, τὸ δὲ τῆς θερμῆς, τὴν τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀπαυγασματος ὁρᾶσιν ἐκφαίνεσθαι δοκεῖ.

ΔΙΔ. Δῆλον τοῖνον, ἐν τούτοις, διάφορα μὲν εἶναι τὰ ὀνόματα, μίαν δὲ καὶ ἀδιαιρέτον τὴν οὐσίαν.

ΑΔΕΛ. Ἀριδηλότατα.

ΔΙΔ. Τὸ ἄκρον τοῖνον Πνεῦμα, τὸν Πατέρα, φῶς προσαγορεύοντος ἠκούσατε Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου, « Ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστὶν οὐδέμια. » Πάλιν τὸ ἄκρον Πνεῦμα, τὸν Υἱόν, τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἠκούσατε ἀπαύγασμα λέγοντος· « Ὁς ὢν, φησὶν, ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς οὐσίας αὐτοῦ. » Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἄκρον Πνεῦμα, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, θερμὴν ὀνομαζέσθαι παρὰ τῷ Μωϋσῆϊ· « Ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον ἐστίν. » Ὅσπερ τοῖνον τὸ φῶς, τὸ ἀπαύγασμα, ἢ θερμὴ, μία μὲν φύσις, καὶ ἀδιαιρέτος οὐσία, τοῖς δὲ ὀνόμασι διαιρουμένη· δῆλον ἀναμφιδόλως Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, μίαν φύσιν καὶ ἀδιαιρέτον οὐσίαν εἶναι. Ὅταν ᾧ δηλοῦται τὸ τί ἐστὶν ἐν αὐτῇ οὐσιωδῶς, Πνεῦμα λέγεται· καὶ πάλιν ἐν τοῖς προσώποις τὴν διάκρισιν ἀναγκαίαν, ὅταν ὁ Πατὴρ μὲν γεννῶν, ὁ δὲ Υἱὸς γεννιόμενος, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κηρύττεται· ἐξ ἑκατέρου ἐκπορευόμενον.

ΑΔΕΛ. Φανερῶς Τριάδα ἐν τοῖς προσώποις ὀρωμεν, καὶ ἀναγκαίαν ἐν τῇ οὐσίᾳ ἐνότητα ἀριδῆλως κτερόμεν.

ΔΙΔ. Ὅθεν ἀκριθέστατα τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα, ἢ οὐσία καὶ τὸ πρόσωπον δηλονότι, ἐφαρμόζονται τῇ θεῖᾳ ὑπάρξει· ἢ γὰρ οὐσία ἀεὶ κατὰ τῶν ἀτόμων τῶν ἐν πλήθει ὑφεστώτων κατηγορεῖται· τὸ δὲ πρόσωπον, κατὰ τῆς ἀτόμου λογικῆς φύσεως· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰώθημεν τοῖς μὲν προσώποις πλήθος ἀπεδοῦναι, τῇ δὲ ὑπάρξει ἐνότητα.

¹ I Joan. 1, 5. ² Hebr. 1, 3. ³ Deut. 10, 24.

(1) *Græci legērunt*, lucis et splendoris efficaciam.

(2) *Inclusa Latinis desunt.*

Astante, et ratione probante, citius videbitis necessariam in una essentia personarum trinitatem; item per omnia necessariam in tribus personis individuae substantiae unitatem. Cum jam superius ænigmatice de Deo [*al. de eo*] loquerer, quia non poteram proprie, quid dixi essentiam Dei esse?

FR. Lucem.

MAG. De luce quid gignitur?

FR. Splendor.

MAG. Quid in luce et splendore simul consideratur?

FR. Calor.

MAG. Num in substantia lucis splendoris, et caloris invenitur diversitas?

B FR. Non, sed identitas.

MAG. Num in vocabulis vel officiis prædicatur identitas?

FR. Minime, sed diversitas: nam lucis vocabulum ipsam substantiam, splendoris vocabulum lucis gratiam, caloris vero vocabulum videtur exprimere lucis efficaciam (1).

MAG. Igitur patet tria vocabula diversa, unam constare individuam essentiam.

FR. Per omnia patet.

MAG. Summum Spiritum, Patrem, lucem appellari, habetis in Joanne apostolo: « Deus lux est, et in eo tenebræ non sunt ullæ. » Summum quoque Spiritum, Filium, splendorem nuncupari, habetis in alio apostolo: « Qui est splendor [gloriæ, et character (2)] substantiæ ejus. » Summum nihilominus [Spiritum] Spiritum sanctum calorem nominari apud Moysen: « Deus noster ignis [consumens] est. » Cum itaque lux, splendor, calor, una sit natura, individua substantia, vocabulis [*al. vocabula*] vero diversa, constat profecto, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, unam naturam [et] individuum essentiam esse: dum in ea [*al. eo*] quo significat quid sit substantialiter, Spiritus nominatur: et item in personis diversitatem necessariam, dum « Pater gignens, Filius nascens, Spiritus Sanctus ab utroque procedens prædicatur.

D

FR. Plane Trinitatem in personis perspicue videmus, et necessariam in substantia unitatem evidenter tenemus.

MAG. Ideo vigilantissime hæc duo nomina, scilicet substantia et persona, divinæ essentiae coaptantur, quia semper substantia de individuis in pluraliter consistentibus, persona autem de individua rationali natura prædicatur: cum nos soleamus personis pluralitatem, substantia autem designare [essentiæ (3)] unitatem.

(3) *Inclusa vox a Græcis abest.*

FR. Qua similitudine vocatur æterna lux Pater? A ΔΔΕΛ. Τίνι ὁμοιώσει ὁ Πατήρ αἰδιον καλεῖται φῶς;

MAG. Quia ex se splendorem (4) genuit æqualem. ΔΙΔ. Διότι ἐξ ἑαυτοῦ ἀπαύγασμα γεγέννηκεν ἴσον.

FR. Nomen tibi magis matris nomen convenire videretur? ΔΔΕΛ. Καὶ οὐ μᾶλλον δοκεῖ προσφεύστερον αὐτῷ τὸ τῆς μητρὸς ἀρμόζεσθαι ὄνομα;

MAG. In patre est semper principalis causa pro- ΔΙΔ. Ἄει ἐν τῷ πατρὶ ἐστιν ἡ ἀρχαιδὴς αἰτία τοῦ τέκνου· διὰ τοῦτο καὶ τῷ τοῦ ἀρχαιδεστέρου ἐν τοῖς γονεῦσιν ὀνόματι προσηκόντως εἶδει καλεῖσθαι.

FR. Qua similitudine dicitur gignens? ΔΔΕΛ. Τίνι ὁμοιώσει λέγεται γεννᾶν;

MAG. Certum est, quod mens gignit cogitationem. Cum autem mens seipsam cogitat, quasi aliud sibi simile [aliam sibi similem] generat. Sic summus Deus, cum seipsum talem, qualis est, cogitavit, procul dubio similem sibi per omnia imaginem generavit. Et sicut gignens jure Pater vocatur, ita rectissime genitus Filius nominatur. ΔΙΔ. Ἄναμφιβόλον ὡς ὁ νοῦς λογισμὸν γεννᾷ. Ὅταν δ' ὁ νοῦς ἀναλογίζεται ἑαυτὸν, ὡσπερ ἕτερον ὅμοιον ἑαυτοῦ γεννᾷ· οὕτω καὶ ὁ ἄκρος Θεὸς ἑαυτὸν τοιοῦτον, οἷός ἐστι, λογιζόμενος, ἀναμφιβόλως ἑαυτῷ διὰ πάντων ὁμοίαν εἰκόνα γεγέννηκε· καὶ ὡσπερ Πατήρ ὁ γεννῶν δικαίως καλεῖται, οὕτω καὶ ὁ γεννηθεὶς ὀρθότατα Υἱὸς ὀνομάζεται.

FR. Si Deus Filium genuit, videtur aliquando fuisse, quod Filium non habuerit, et hoc nomen ex accidenti possederit. Quod si hoc ita est, superior prolatio labefactatur: qua [in] Deo nihil accidentale, sed totum essentiale prædicabatur. ΔΔΕΛ. Εἰ γεγέννηκε τὸν Υἱὸν ὁ Θεός, δόξειεν ἂν ὡς ἦν ποτε, ὅτε οὐκ εἶχεν Υἱὸν, καὶ κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτο τὸ ὄνομα κτήσασθαι. Εἰ δὲ τοῦτ' εἶη, τὰ ἀνωτέρω δειχθέντα διαρρήσεται, δι' ὧν ἐδεικνυτο, μηδὲν συμβεβηκὸς, ἀλλ' ὄλον οὐσιῶδες εἶναι τὸ ἐν τῷ Θεῷ.

MAG. Jam docuit ratio, Dei essentiam esse æternam vitam, initii et finis nesciam. Quod si hæc singularis [et] vera vita absque initio semper fuit; constat quod et absque initio semper se vivere intellexit. Quòd si vivere se non intellexit, sapiens non fuit; quod nefas est, de Deo dicere. Quod si aliquando sapientiam aliunde accepit, qua prius caruit, tunc id a quo tantum bonum accepit, Deo melius exstitit, quod absurdissimum est: sed si sempiterna vita semper se vivere intellexit, hæc intelligentiæ sapientia non aliunde eὶ accidit, sed semper ei coessentialis fuit, quanquam hanc ex se, ut prolem suam, ineffabiliter genuerit. Igitur Pater nunquam sine Filio exstitit. ΔΙΔ. Ἐφθη διδάξα; ὁ λόγος τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν ζωὴν αἰώνιον εἶναι, οὐδαμῶς ἀρχὴν καὶ τέλος εἰδυῖαν. Εἰ τοίνυν ἡ εἰδικὴ καὶ ἡ ἀληθὴς αὕτη ζωὴ ἀναρχος ἦν αἰεὶ, δῆλον ὡς ἦδει ἑαυτὴν ζῶσαν ἀναρχως. Εἰ γὰρ ἑαυτὴν οὐκ ἐγίνωσκε ζῆν, οὐκ ἂν ἦν σοφὴ· ὁ περὶ Θεοῦ λέγειν ἀνόσιον. Εἰ δὲ ποτε τὴν σοφίαν ταύτην ἐτέρωθεν ἔλαβεν, ἥς ἐστέρητο πρότερον, τότε ἂν ἦν ἐκεῖνο βέλτιον τοῦ Θεοῦ, παρ' οὗ τὸ τοσοῦτον ἐληφεν ἀγαθόν, ὃ νομίζειν ἀνόσιον κομιδῇ. Εἰ αἰδιὸς τοίνυν ζωὴ, αἰεὶ ἑαυτὴν ζῶσαν ἐνόει, καὶ αὕτη τῆς νοήσεως ἡ σοφία οὐχ ἐτέρωθεν ἐκεῖνῳ συμβέβηκεν, ἀλλ' αἰδιῶς τούτῳ συνῆν· εἰ καὶ ταύτην ὡς ἑαυτοῦ γέννημα, ἐξ ἑαυτοῦ ἀβρόητως ἐγέννησεν. Ὁ Πατήρ τοίνυν οὐδέποτε ἦν ἄνευ Υἱοῦ, ἡ ὑπῆρξεν.

FR. Qua similitudine spendor æternæ lucis Filius vocatur, non filia? ΔΔΕΛ. Τίνι ὁμοιώματι τὸ τοῦ αἰδίου φωτὸς ἀπαύγασμα Υἱὸς, ἀλλ' οὐ θυγάτηρ καλεῖται;

MAG. Quia per omnia similitudo Patris in eo exprimitur. Unde et similitudo ejus dicitur. Nihil enim in rebus creatis ad integrum ejus similitudinem servat, a quo nascitur. Capilli namque a capite nati sunt, capiti dissimiles; poma ab arboribus nata sunt, illis dissimilia; lana dissimilis ovibus, fetus animalium; vel ipsi filii hominum, non per omnia similes qualitate genitorum. Hic autem per omnia gignentis est simillimus, et ideo verissime non filia, sed Filius vocatur. ΔΙΔ. Ὅτι διὰ πάντων ἐν τούτῳ ἡ τοῦ Πατρὸς ὁμοιότης ἐκφαίνεται· ὅθεν καὶ ὁμοιότης αὐτοῦ λέγεται. Ἐν δὲ τοῖς κτιστοῖς πράγμασιν οὐδὲν τὴν ἀκρὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸ γεννησάν τηρεῖ. Αἱ γὰρ τρίχες παρὰ τῆς κεφαλῆς ἐγεννήθησαν, ἀνόμοιαι οὖσαι τῇ κεφαλῇ· τοὺς δένδρεσιν οἱ καρποὶ, καίτοι παρ' αὐτῶν γεννηθέντες; τὰ κρία, παρὰ τῶν προβάτων, τούτοις ἀνόμοια τὰ τῶν ζώων νήπια· καὶ αὐτοὶ τῶν πατέρων οἱ υἱοὶ οὐ διὰ πάντων ὁμοιωτῆ τῶν γονέων ποιότητι. Οὗτος δὲ διὰ πάντων ὁμοιός ἐστι τῷ γεννήσαντι, καὶ διὰ τοῦτ' ἀληθεστάτως Υἱὸς, ἀλλ' οὐ θυγάτηρ, καλεῖται.

FR. Qua autem habitudine Filius Verbum vocatur? ΔΔΕΛ. Τίνι δ' ἀναλογία ὁ Υἱὸς οὗτος λόγος καλεῖται;

MAG. Multipliciter [Latini tripliciter] Verbum intelligitur; verbi gratia, cum hoc verbum homo profert ore; aut cum idem verbum homo ΔΙΔ. Πολλαχῶς ὁ λόγος νοεῖται· λόγου χάριν, ἔταν ὁ ἄνθρωπος, τὸν λόγον τοῦτον προσφέρῃ τῷ στόματι, ἢ ἔταν τὸν αὐτὸν λόγον ὁ ἄνθρωπος ἐν ἴσῳ ἐν

(4) Male alii *prolem*.

τῆ ἑαυτοῦ καρδίᾳ ἄνευ ἤχου γλώττης ἀναυτοῖ, ἢ ὅταν αὐτὸ τὸ ὑπὲρ τοῦ λόγου σημαίνον πρᾶγμα οἶόν ἐστι νοῆται. Τοῦτον τὴν τρίτον τρόπον ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ γεγέννηκε Λόγον, ὃν ἑαυτὸν λογιζόμενος εἶπεν. Ἐπεὶ καὶ τὸ ὅλον εἶδος τοῦ κόσμου τοῦτου τῷ αὐτῷ λογισμῷ πεποίηκε, λέγεται πάντα τῷ ἑαυτοῦ Λόγῳ δημιουργῆσαι. Ὅθεν καὶ περὶ τῆς τοῦ κόσμου ποιήσεως λέγεται, « Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγεννήθησαν. » Οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστιν ὁ Υἱὸς, ἢ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ ὁ λογισμὸς, ἢ ἡ τέχνη, ἢ ἡ σοφία αὐτοῦ. Ἀμέλει καὶ ἡμεῖς, ὅταν περὶ τίνος διαλογιζώμεθα ἐν τοῖς λογισμοῖς, ἐκείνου τοῦ πράγματος εἰκόνα ἐν τῷ ἡμετέρῳ τυποῦμεν λογισμῷ. Οὕτω καὶ ὁ Θεός, ὅταν ἑαυτὸν λογιζῆται, ὁμοίαν ἑαυτῷ κατὰ πάντα εἰκόνα ἐτύπωσε, καὶ οὗτος ὁ Λόγος [ἔκει] εἰκὼν ἢ εἰκονοειδής λέγεται τοῦ Θεοῦ ἄλλ' οὐδὲν ἕτερον ἐκεῖθεν ἐκφαίνεται, εἰ μὴ ἡ αὐτῆ ἐκείνῃ οὐσία ὅθεν καὶ λόγος, ὡσανεὶ ἀληθῶς ἀγαθόν.

ΑΔΕΛ. Ἐπεὶ ἀριδὴλα καὶ ἀκαταγωνίστω λόγῳ μίαν καὶ ἀδιαίρετον οὐσίαν εἶναι τοῦ Λόγου τοῦτου μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος δέδεικται, πῶς ἂν εἴη δυνατόν, μόνον τὸν Υἱὸν σαρκωθῆναι; Εἰ γὰρ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας χωρισθεὶς, ἰδίως σεσάρκωται ὁ δῆλον, ὡς ἡ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐσία, οὐκ ἐστὶν ἀδιαίρετος, πάθος ὑποστᾶσα χωρισμοῦ.

ΔΙΔ. Ὅσπερ ἀίδιος δύναμις καὶ θεϊότης διὰ τῶν γενομένων καθορᾶται ὡς δυνατόν νοηθῆναι καὶ τὸ βαθὺ τοῦτο καὶ συνεσχισμένον, διὰ τῶν παρ' ἡμῖν γινομένων, καὶ διὰ τοῦ λόγου διερευνημένου, δυνατόν καὶ τοῦτο κατοραθῆναι. Δῆλον γὰρ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν λογιζόμενον ἀφ' ἑαυτοῦ γεννησάμενον τούτον δὴ τὸν τῆς κοινῆς διαλέκτου λόγον καὶ τούτον ὃν λόγον ἐν τῷ νῷ καὶ τῇ μνήμῃ, ὁμοῦ μίαν εἶναι οὐσίαν. Ὅταν δὲ τὸν αὐτοῦ λόγον καὶ ἄλλοις ἐπιθυμήσῃ ποιῆσαι γνώριμον, οἰκονομεῖ μετὰ τοῦ ἰδίου λογισμοῦ, ὅς οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ ὁ λόγος αὐτοῦ καὶ μετὰ τῆς μνήμης αὐτὸν λόγον σῶμα φωνῆς ἐνδύσασθαι, καὶ τοῖς ὡς ἄκουστον, καὶ τῶν ἄκουόντων καρδίαις ὁρατὸν ἐφίησι γενέσθαι. Ἔτι καὶ γράμματα περισφιγγὼν τὸ σῶμα τοῦ λόγου ἄλλ' ὅμως ὁ λόγος ἐκείνος ἀόρατος μένων τῆς τοῦ νοῦ καὶ τῆς μνήμης ὑπάρξεως οὐκ ἀποχωρεῖ. Οὐ τοίνυν ὁ νοῦς ἢ ἡ μνήμη, ἀλλὰ μόνος ὁ Λόγος ἤχησε διὰ τοῦ αἰσθητοῦ σώματος τῆς φωνῆς, καὶ ὅμως ἀδιαίρετος ἔμεινεν ἐν τῇ τοῦ νοῦ καὶ τῆς μνήμης οὐσίᾳ. Οὕτω καὶ ὁ ἄκρος Πατὴρ τῷ νοεῖν ἑαυτὸν τὸν ἑαυτὸν Λόγον ἐνόησε, καὶ τῇ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐσίᾳ ὁμοουσίως ὑφέστηκεν ἄλλ' ὅμως διὰ τοῦτο οὐδ' ὁ Πατὴρ οὔτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἄλλ' ὁ Λόγος μόνος, ὁ τοῦ Πατρὸς Υἱὸς δηλαδὴ, ἰδίως ἀνθρώπινον σῶμα αἰσθητὸν ἐνεδύσατο, καὶ ἑαυτὸν τοῖς ἀνθρώποις παρέστησε. Τὸ προσληφθὲν σῶμα ἀτιμίαν ὑπενεγκεῖν συνεχώρησεν, ἄλλ'

A absque motu linguæ, in corde suo format; aut cum res ipsa quam significat illud verbum, qualis sit, intellectu cogitatur. Hoc tertio modo Deus Verbum suum genuit, cum seipsum cogitando dixit. Et quia totam mundi formam eadem cogitatione creavit, ideo dicitur, quod omnia in Verbo suo fecerit. Unde et de creatione mundi legitur: « Ipse dixit, et facta sunt. » Nihil enim aliud est Filius, vel Verbum Dei, quam cogitatio, vel ars, vel sapientia ejus. Nempe cum nos aliquam rem cogitamus, ipsius rei imaginem in cogitatione nostra formamus. Sic Deus, cum seipsum cogitavit, similem sui per omnia imaginem formavit. Ideo hoc Verbum, imago, vel similitudo Dei dicitur; sed nihil aliud, nisi eadem essentia, exprimitur. Unde et hoc verbum dicitur, quasi vere bonum.

FR. Cum evidens ratio idem Verbum cum Patre, et Spiritu Sancto, unam et individuan substantiam inexpugnabiliter probaverit; quomodo solum incarnari potuit? Si enim a Patris et Spiritus sancti essentia est separatum, et sic singulariter inhumanatum (5): constat profecto, quod Patris, et Filii, et Spiritus sancti substantia, non est individua, quæ potuit pati separationis discrimina,

MAG. Sicut sempiterna virtus divinitatis per ea quæ facta conspiciuntur, potest intelligi: sic hoc profundum mysterium et occultum, per ea quæ in nobis geruntur, ratione perscrutantur poterit inspicere. Notum est enim, quod humana mens verbum communis locutionis ex se cogitando gignit: et idem verbum in mente, et in memoria, simul una essentia existit. Cum vero mens verbum suum aliis innotescere cupit, cum eadem cogitatione, quæ nihil aliud est quam verbum suum et cum memoria disponit; quod idem verbum corpus vocis induit, et auribus audibile, et cordibus audientium visibile procedit, et litteris etiam corpus suum ligari permittit: et tamen invisibile manens, de essentia mentis et memoriæ non recedit. Non ergo mens, neque memoria, sed solum Verbum singulariter sonuit per corpus vocis sensibile; et tamen inseparabiliter mansit in essentia mentis et memoriæ. Sic summus Pater Verbum suum, seipsum cogitando, genuit: quod in Patris, et Spiritus sancti essentia simul coessentialia consistit. Sed tamen nec Pater, nec Spiritus sanctus, sed solum Verbum, quod est Patris Filius, singulariter humanum corpus (6) induit sensibile, se hominibus exhibuit, corpus sumptum indigna pati permisit, et ipsum inseparabiliter in essentia Patris et Spiritus sancti invisibile et impassibile permansit.

* Psal. xxxii, 9.

(5) Latini codices habent, in humanitate.

(6) Hæc in Latinis trajecta sunt.

αὐτὸς ἀχωρίστως ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐσίᾳ ἀπαθὴς διαμεμένηκε, καὶ ἀόρατος.

FR. Qua autem similitudine amor Dei Spiritus A sanctus nominatur?

MAG. Dei essentiam dixi esse vitam; vera autem vita se vivere intelligit, et si se vitam intelligit, se utique diligit. Dei autem vivere, intelligere, diligere, nihil est aliud quam existere. Dilectio ergo Dei, est vita; et vita, est spiritus. Et quia Deus per dilectionem cunctis esse vel vivere tribuit, idcirco Spiritus nuncupatur. Ideo autem sanctus additur, quia cuncta per eum sanctificantur.

FR. Qualiter probatur hic Spiritus a Patre et Filio procedere?

MAG. Nihil aliud Spiritus sanctus, quam amor Dei intelligitur. Unde et Deus charitas dicitur. Constat autem, quia Pater Filium, ut seipsum, diligit; et item Filium Patrem, ut seipsum diligit. Vita namque diligit se sapere, et iterum sapientia diligit se vivere. Vitæ autem, et sapientia, probata est una essentia esse. Igitur dilectio, vel amor, vel charitas, quod est Spiritus sanctus, in substantia Patris et Filii coessentialis existit, et ideo ab utroque æqualiter procedit.

FR. Si Spiritus sanctus Patri et Filio coessentialis existit, quomodo ab individua substantia separari (7) potuit, cum in specie columbæ super Dominum, vel in forma ignis super apostolos apparuit?

MAG. Sancti Spiritus substantia non in columbam est transmutata, sicut nec Verbi [substantia] in carnem est transformata, sed Spiritus sanctus columbæ corpus condidit.

Sancti Hilarii, Pictavorum episcopi. Ex sermone, qui post Pentecosten, in festo sanctæ Trinitatis, recitatur (8).

Credimus sanctam Trinitatem, hoc est, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unum Deum omnipotentem, unius substantiæ, unius essentiæ, unius potestatis, conditorem omnium creaturarum, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia; Patrem a seipso, non ab alio; Filium ex Patre genitum, Deum verum, de Deo vero; lumen verum, ex vero lumine; non tamen duo lumina, sed unum lumen: Spiritum sanctum, a Patre ac Filio æqualiter procedentem, consubstantiali et coeternum Patri ac Filio. Pater in seipso perfectus Deus; Filius, perfectus Deus, ex Patre natus; Spiritus sanctus, perfectus Deus, a Patre ac Filio procedens. Non tres autem deos dicimus, sed unum Deum omnipotentem, æternum, invisibilem, incommutabilem, totum ubique præsentem, non in partes divisum, sed totum in universis; non localiter, sed potestate; qui cum sit incommutabilis, mutabilia creavit, et creata gubernat; semper manet, quod est; cui impossibile est, accidens aliquid adesse (nam simpliciter divinitatis natura: quidquam adfici, vel adimi nequit; semper est enim quod

(7) Essenti male, separari.

AΔΕΑ. Τίνι λόγῳ τὸ Πνεῦμα ἔρωσ ὀνομάζεται τοῦ Θεοῦ;

ΔΙΑ. Τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν ζωὴν εἶπον εἶναι· ἡ δὲ ἀληθὴς ζωὴ ἑαυτὴν ζῶσαν νοεῖ· εἰ τοίνυν ἑαυτὴν ζωὴν οὖραν νοεῖ, ἑαυτὴν πάντως ἀγαπᾷ. Τοῦ δὲ Θεοῦ τὸ ζῆν, τὸ νοεῖν, τὸ ἀγαπᾶν, οὐδὲν ἐστὶν ἕτερον, ἢ τὸ εἶναι ἡ ἀγάπη τοίνυν τοῦ Θεοῦ, ζωὴ ἐστὶ· καὶ ἡ ζωὴ, πνευμά ἐστι. Καὶ ἐπεὶ ὁ Θεὸς δι' ἀγάπην πᾶσι τὸ εἶναι καὶ ζῆν δέδωκε, διὰ τοῦτο Πνεῦμα προσαγορεύεται. Ἐκεῖ δὲ τὸ ἅγιον πρόκειται, ὅτι δι' αὐτοῦ πάντα ἀγιάζεται.

AΔΕΑ. Πῶς δεικνύεται τοῦτο Πνεῦμα παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι;

ΔΙΑ. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἔρωσ τοῦ Θεοῦ νοεῖται· ὅθεν καὶ ὁ Θεὸς ἀγάπη λέγεται· δῆλον δὲ, ὡς ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, ὡς ἑαυτὸν, ἀγαπᾷ· καὶ δῆλον ὁ υἱὸς τὸν Πατέρα, ὡς ἑαυτὸν, ἀγαπᾷ. Καὶ γὰρ ἡ ζωὴ ἀγαπᾷ ἑαυτὴν γινώσκειν, καὶ ἡ σοφία ἀγαπᾷ ἑαυτὴν ζῆν. Τῆς δὲ ζωῆς καὶ τῆς σοφίας δέδεικται ὁμοίαν. Ἡ φίλια τοίνυν ἢ ὁ ἔρωσ, ἢ ἀγάπη, ἢ τίς ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὁμοούσιός ἐστι, καὶ παρ' ἑκατέρου ἐκπορεύεται ἐπίσης.

AΔΕΑ. Ἄλλ' ἐπεὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Πατρὶ καὶ Υἱῷ ἐστὶν ὁμοούσιον, πῶς τῆς ἀδιαιρέτου οὐσίας χωρισθῆναι δεδύνηται, ὅτε περιστερᾶς ἐβδὲ ἐπὶ τὸν Κύριον, ἢ πυρὸς μορφή ἐπὶ τοῦς ἀποστόλους ἐφάνη;

ΔΙΑ. Τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐσία οὐκ εἰς τὴν περιστερὰν ἠμειψθη, ὡσπερ οὐδὲ ἡ τοῦ Λόγου εἰς τὴν σάρκα μεταβέβηται· ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ τῆς περιστερᾶς ἐπλασεε σῶμα.

Τοῦ ἁγίου Ἰλαρίου Πικτάδων ἐπισκόπου. Ἐκ τοῦ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν ἀναγίνωσκόμενον λόγου, ἐν τῇ ἑορτῇ τῆς ἁγίας Τριάδος.

Πιστεύομεν τὴν ἁγίαν Τριάδα, τοῦτέστι τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἕνα Θεὸν παντοδύναμον, μιᾶς οὐσίας, μιᾶς ὑπάρξεως, μιᾶς ἐξουσίας, δημιουργὸν πάντων τῶν κτισμάτων, ἐξ οὗ πάντα, δι' οὗ πάντα, ἐν ᾧ πάντα· Πατέρα ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀφ' ἑτέρου· Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητὸν, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· φῶς ἀληθινόν, ἐκ φωτὸς ἀληθινοῦ, οὐ μὴν δύο φῶτε, ἀλλ' ἐν φῶτι· Πνεῦμα ἅγιον, παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐπίσης ἐκπορεύμενον, ὁμοούσιον καὶ συναΐδιον Πατρὶ καὶ Υἱῷ. Πατὴρ ἐν ἑαυτῷ πλήρης Θεός, Υἱὸς πλήρης Θεός ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθείς· Πνεῦμα ἅγιον πλήρης Θεός, παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορεύμενον. Οὐ τρεῖς δὲ φαμεν θεοὺς, ἀλλ' ἕνα Θεὸν πανγκρατῆ, αἰώνιον ἀόρατον, ἀμετάβλητον, ὅλον πανταχοῦ παρόντα, οὐκ εἰς μέρη διαιρούμενον, ἀλλ' ὅλον ἐν πᾶσιν, οὐ τοπικῶς, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν· ὃς ἀμετάβλητος ὢν, ἐκτισσε τὰ μεταβλητὰ, καὶ τὰ κτισθέντα κυβερνᾷ, αἰετῶν ὅπερ ἐστὶν, ᾧ συμβεβηκὸς ἀδύνατόν τι παρῆναι (τῇ γὰρ ἀπλήτῃ· θεότητος φύσει· προστεθῆναι ἢ ἀφαρῆθῆναι τὴ ἀμήχανον, αἰετῶν γὰρ ἐστὶν

(8) Non exstat inter edita huius opera.

ὁπερ ἐστὶν) ᾧ ἰδιὸν ἐστίν, ᾧ ἀίδιον ἐστίν, ᾧ ταυτὸν ἐστίν, τὸ εἶναι, καὶ ζῆν, καὶ νοεῖν· καὶ ταῦτα τὰ τρία, εἰς Θεός· καὶ ὁ εἰς Θεός, ταῦτα τὰ τρία, τουτέστι Θεός καὶ Κύριος, ἀληθής καὶ αἰδιος ἐν τοῖς προσώποις Τριάς· ἀληθής καὶ αἰδιος ἐν τῇ οὐσίᾳ μόνος· ἐπεὶ μία οὐσία ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Αὕτη δὲ ἡ ἀγία Τριάς, οὐδέν τι μείζον ἐστίν ἐν τοῖς τρισὶ προσώποις ἡμοῦ βῆθεισιν, ἢ ἐν ἐνὶ ἑκάστῳ προσώπῳ ἅπαξ βῆθέντες. Ἐκαστον γὰρ τῶν προσώπων πλήρως ἐστίν οὐσία ἐν ἑαυτῷ, οὐ μὴν τρεῖς οὐσίαι, ἀλλ' εἰς Θεός, μία οὐσία, μία ἐξουσία, μία ὑπαρξίς, μία οὐσιότης, μία μεγαλειότης, μία ἀγαθότης, Πατήρ, καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Οὐχ ἕτερον δὲ ἐστίν ὁ Πατήρ ἐν τῇ φύσει τοῦ Υἱοῦ, ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οὐδ' ἕτερον ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ἐν τῇ φύσει· οἷς ἐστὶ μία φύσις· πλὴν ἄλλος ἐστίν ὁ Πατήρ, τῷ προσώπῳ· ἄλλος ὁ Υἱὸς, τῷ προσώπῳ· καὶ ἕτερον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῷ προσώπῳ. Ἐν τῷ Πατρὶ αἰδιότης, ἐν τῷ Υἱῷ ἰσότης, ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τῆς αἰδιότητος καὶ τῆς ἰσότητος σύνδεσμος. Ἐν οἱ πάντες τῇ οὐσίᾳ, τῇ ὑπάρξει, τῇ παντοδυναμίᾳ, τῇ θεότητι. Ὡς περ γὰρ αὕτη ἡ ἀγία Τριάς ἀδιαίρετος ἐστὶ τῇ οὐσίᾳ, οὕτω καὶ τοῖς ἔργοις ἐστὶν ἀδιαίρετος· εἰ καὶ τινα τῶν τοῦ Θεοῦ ἔργων ἰδίως τιτὶ τῶν προσώπων ἀρμόζουσιν, ὡς περ ἡ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἠχῆσασα φωνή, ὅτε ὁ Χριστὸς ἐδαπέζετο, τῷ Πατρὶ· καὶ τῷ προσώπῳ τοῦ Υἱοῦ μόνη προσήκει ἡ τῆς ἀνθρωπότητος πρόσληψις· καὶ τῷ προσώπῳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἰδίως ἡ περιστέρα, ἥς ἐν εἶδει τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἅγιον κατελήλυθεν ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀνθρώπον βιπτίζομενον. Πλὴν ἀναμφιβόλως τὴν φωνὴν ἐκείνην, καὶ τὴν περιστέρα, καὶ τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ, διῆ ἡ Τριάς ἐνήργησεν, ἥς τὰ ἔργα ἀδιαίρετά ἐστίν.

est) cui proprium est, cui æternum, cui idem, et esse, et vivere, et cogitare: atque hæc tria, Deus unus; et unus Deus, hæc tria, hoc est, Deus ac Dominus, vera et æterna in personis Trinitas; vera et æterna in substantia unitas: quoniam una substantia Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Hæc autem sancta Trinitas nihilo magis est in tribus personis simul dictis, quam si qualibet in persona semel enuntietur. Nam quælibet persona perfecta in se substantia est, non tamen tres substantiæ sunt, sed unus Deus, una substantia, una potestas, una essentia, una æternitas, una majestas, una bonitas; Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Non est autem aliud Pater in natura Filii, vel Spiritus sancti: nec aliud Filius et Spiritus sanctus in natura Patris, cum una sit his natura, verum alius est Pater, persona; alius est Filius, persona; alius est Spiritus sanctus, persona. In Patre æternitas, in Filio æqualitas, in Spiritu sancto æternitatis et æqualitatis connexio. Unum omnes substantia, essentia, omnipotentia, divinitate. Nam quemadmodum hæc sancta Trinitas individua est substantia, sic et operibus est individua: licet ex operibus Dei quædam singulariter aliquibus personis congruunt, ut vox ista, quæ de cœle sonuit, quando baptizabatur Christus, Patri; et soli personæ Filii, humanitatis assumptio competit; et singulariter personæ Spiritus sancti, columba. in cujus specie idem Spiritus sanctus supra Filium Dei, qui ut homo baptizabatur, descendit. Procul dubio tamen et vocem illam, et columbam, et humanitatem Christi, tota Trinitas effecit, cujus opera sunt individua.

MONITUM ⁽¹⁾

Subsequens narratiuncula, tanquam Harmenopuli, recensetur in Catalogo Nesseliano, parte II, p. 27, cod. 42, num. 3, nondumque, Fabricio teste, lucem vidit. Quapropter ad eam ipsi asserendam jamjam lætus accingebar, cum a doctis Bibliothecæ Regiæ Taurinensis Athenæi triumviris id mihi sive gloriolæ, sive deliciolarum præreptum inveni (2). Verumtamen, quoniam exemplar Matritense in quibusdam haud levioris momenti alienum a Taurinensi deprehenderam, prætereaque animadversiones ejus lectionum varietati adhibendas, non minus spatii quam ipsum opusculum, occupaturas intellexeram; eandem cramben sine lectoris fastidio, sine chartæ dispendio iterum apponi posse visum est. Quod ita lubenter præstamus.

NARRATIUNCULA DE TRIBUS TOMIS SYNODICIS SUB
IMPERATORIBUS CONSTANTINO PORPHYROGENITO,
MANUELE COMNENO, ET MICHAËLE PALÆOLOGO PROMULGATIS, IN QUIBUS
OMNES ADVERSUS IMPERATORIAM MAJESTATEM TURBARUM, AUT
REBELLIONIS DUCES, EORUMQUE
ADJUTORES ET CONSCI ANATHEMATE PERCUTIUNTUR.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τόμος ἐξεφωνήθη, συμπράξαντος καὶ Sub imperio Constantini Porphyrogeniti, consentiente patriarcha id temporis Alexio, ac synodo,

(1) Yriarte, cod. Gr. Matrit. p. 349.

(2) Fasini cod. Taurin. t. I.

tomus promulgatus est, in quo anathematizantur, A qui auserint rebellionem facere, vel tyrannidem usurpare adversus imperatores, atque subditos propriorum despotarum ad id parantes excitare. Sic autem habet.

Quibuscunque insidias ciere, vel mortem inferre aggredientibus anathema.

Consistentibus, et communicantibus in rebellionem anathema.

Consilium dantibus, atque incitantibus ad hæc anathema.

lis, qui simul arma conjunxerint, anathema.

Suscipientibus ipsos ad pœnitentiam, cum a rebellionem nondum resipuerunt, in eaque adhuc versantur, anathema.

Similis item sub imperio Comneni Manuclis, qui B a magistratibus, atque id temporis patriarcha, et coacta ab ipso synodo factus est, anathematizans eos qui insidias ac rebellionem adversus Alexium illius filium moliri tentaverint, vel istis auxilium præbuerint.

Alterum similem promulgavit Michael Palæologus, profectum parans adversus filium suum Andronicum piissimum imperatorem. Aderant autem velut in septo magistratus, et patriarcha Josephus, qui et in testimonium veræ religionis martyrii coronam adeptus est, nec non sacra synodus ab ipso coacta, quæ diris anathematis atque execrationibus subjecit eos, qui insidias ac turbas cierent in expellendo ab imperio religionis C columnam, divinum Imperatorem, Andronicum.

τοῦ τότε πατριάρχου Ἀλεξίου καὶ τῆς συνόδου ἀναθεματίζων τοὺς ἐπιχειροῦντας ἀποστασίαν ἢ τυραννίδα κατὰ βασιλέων ποιῆσαι, ὡς ἐντεῦθεν τοῖς ὑπηκόοις τῶν οἰκείων δεσποτῶν παρασκευάζοντα· ἐπανίστασθαι. Ἔχει δὲ οὕτως·

Τοῖς μέλλουσι ἐπιβουλαῖς ἀπὸ γε τοῦ νῦν ἢ μούροισι ἐπιχειρεῖν, ἀνάθεμα.

Τοῖς συμπράττουσιν αὐτοῖς καὶ τοῖς συγκοινωνοῦσιν ἐν τῇ ἀποστάσει, ἀνάθεμα.

Τοῖς συμβουλευούσι καὶ τοῖς παρορμῶσιν εἰς τὰ τοιαῦτα, ἀνάθεμα.

Τοῖς συνεκστρατεύουσι τούτοις, ἀνάθεμα.

Τοῖς δεχομένοις αὐτοὺς εἰς μετόνοιαν, καὶ μὴ μεταμελομένους ἀπὸ τῆς ἀποστασίας καὶ καταλιπόντας αὐτήν, ἀνάθεμα.

Ὅμοιος ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κομνηνοῦ Μανουῆλ, δς μετὰ τῶν ἐν τέλει καὶ τοῦ τηνικαῦτα πατριάρχου καὶ τῆς ὑπ' αὐτὸν συνόδου ἐγένετο ἀναθεματίζων τοὺς ἐπιβουλήν ἢ ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου βουληθέντας ἐπιχειρῆσαι, καὶ τοὺς αὐτοῖς συναιρομένους.

Ἐτερον παραπλήσιον ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος προβῆναι παρεσκεύασεν, ἐπὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἀνδρονίκῳ τῷ εὐσεβεῖ βασιλεῖ. Ἐνθα δὲ παρῆσαν, ὡς εἰκὼς, οἱ ἐν τέλει καὶ ὁ πατριάρχης Ἰωσήφ, δς τις ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας τὸν τῆς ὁμολογίας ἀνεδήσατο στέφανον· ἔτι δὲ καὶ ἡ ὑπ' αὐτὸν ἱερὰ σύνοδος· οἱ (leg. οἱ) καὶ ἀναθέματι ὑπέβαλον καὶ ἀραις φρικοδοστάταις τοὺς ἐπιβουλήν ἢ ἐπανάστασιν μέλλοντας σκαιωρῆσειν εἰς τὸ ἐξῶσαι τῆς βασιλείας, τὸν τῆς εὐσεβείας στυλόν, τὸν βασιλέα θεῖον Ἀνδρόνικον.

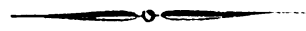
CONSTANTINI HARMENOPULI

TOMUS

CONTRA GREGORIUM PALAMAM

Vide in Gregorio Palama inter Græcorum de eo sententias ab Allatio editas.

(Infra col. 864, ubi Anonymo tribuitur.)

ΕΠΙΤΟΜΗ
ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΚΑΙ ΙΕΡΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ

GENOMENH

ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΠΑΝΣΕΒΑΣΤΟΥ ΚΑΙ ΝΟΜΟΦΥΛΑΚΟΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΚΥΡΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΤΟΥ ΑΡΜΕΝΟΠΟΛΟΥ.

EPITOME

DIVINORUM SACRORUMQUE CANONUM

A VENERABILI SEBASTO ET NOMOPHYLACE JUDICEQUE THESSALONICENSI

D. CONSTANTINO HARMENOPULO

CONFECTA.

(Leunclavius, Jus Græco-Romanum, t. 1.)

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ.

Τῶν κανόνων οἱ μὲν εἰσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, οἱ δὲ τῶν οἰκουμενικῶν ἑπτὰ ἁγίων συνόδων, οἱ δὲ τῶν μερικῶν συνόδων, οἱ δὲ ἁγίων. Τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἡ μὲν πρώτη ἐν Νικαίᾳ, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, κατὰ Ἀρείου, τοῦ κτίσμα τὴν γῆν τοῦ Θεοῦ λέγοντος, συνηθροίσθη, τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων ἁγίων οὔσα Πατέρων, ὧν καὶ ἀνεθεμάτισεν. Ἡ δὲ δευτέρα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου συνηθροίσθη κατὰ τῶν Πνευματομάχων, ἑκατὸν πενήκοντα ἁγίων οὔσα Πατέρων, οὓς καὶ ἀνεθεμάτισεν. Ἡ δὲ τρίτη ἐν Ἐφέσῳ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ συνηθροίσθη κατὰ Νεστορίου, τοῦ ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν δογματίζοντος, καὶ Κελεστίνου, διακοσίων ἁγίων οὔσα Πατέρων, οὓς καὶ ἀνεθεμάτισεν. Ἡ δὲ τετάρτη ἐν Χαλκηδόνι ἐπὶ Μαρκιανοῦ συνηθροίσθη κατὰ Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς, τὰς δύο φύσεις τοῦ θεανθρώπου λόγου μετὰ τὴν ἑνωσιν λεγόντων συγκαθῆναι, καὶ εἰς μίαν φύσιν ἀποτελεσθῆναι, ἑξακοσίων τριάκοντα ἁγίων οὔσα Πατέρων, οὓς καὶ ἀνεθεμάτισεν. Ἡ δὲ πέμπτη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ πρώτου ἐν Κωνσταντινουπόλει συναθροισθεῖσα, ἑκατὸν ἐξήκοντα καὶ πέντε ἁγίων οὔσα Πατέρων, τὰ τῆς τετάρτης ἐπεκύρωσε δόγματα, καὶ τοὺς ἀνθισταμένους ταύτη

A

PROLOQUIUM.

Canones alii sunt sanctorum apostolorum, alii sacrarum septem œcumenicarum synodorum, alii synodorum particularium, alii quorundam sanctorum. Prima synodus œcumenica Nicææ, sub Constantino Magno, adversus Arium, qui creaturam esse dicebat Dei Filium, convenit; ac omnino 318 divis sanctisque Patribus congressis, Arium anathemati subjecit. Secunda 150 Patres habuit, coacta Constantinopoli sub Theodosio Magno, contra Pneumatomachos, quos anathemate ferit. Tertia sub Theodosio minore coit Ephesi contra Nestorium, qui Christum tradebat nudum hominem esse, contraque Celestinum. Adfuere Patres 200, et in istos anathematis est promulgata sententia. Quarta Chalcedone convenit sub Marciano, adversus Dioscorum et Eutychem, qui duas Sermonis, Dei pariter et hominis, naturas post unionem commistat, in unam naturam redactas dicebant. Ideoque a sexcentis triginta Patribus ibidem anathemati subjecti fuerunt. Quinta sub Justiniano primo Constantinopoli collecta, cum 160 sancti Patres adessent, quarta synodi decreta confirmavit eique resistentes, et inter hos Origenem, atque omnes hæreticos, anathemate multavit. Sexta itidem Con-

Constantinopoli, anno 380, a sanctis Patribus, sub imperio Constantini Barbari, anathematis sententiam tulit in eos, qui unam in Christo voluntatem, et unam agendi vim tradebant. Canones et ipsa nullos exposuit, uti nec quinta fecerat. Ideoque coacta in Trullo palatii Constantinopolitani synodus alia fuit, 227 Patrum, Justiniani naribus mutilati, Barbari filii, jussu, canonum duntaxat exponendorum causa. Quapropter et istæ sexta dicitur, uti quæ suppleverit, quod sextæ deerat, canonum scilicet expositionem. Septima Nicææ sub Constantino, et matre ipsius Irene, congregata fuit adversus imaginum adversarios, qui a 367 Patribus istic anathemati fuere subjecti. Particularium synodorum una Constantinopoli celebrata fuit in templo sanctorum apostolorum sub Photio patriarcha, quæ prima et secunda dicitur; alia sub Leone et Constantino, in celeberrimo sanctæ Dei Sapientiæ templo, quæ septimam synodum confirmavit. Alia coitit Ancyrae, de iis qui lapsi fuissent, universali prima synodo antiquior. Alia Cæsareæ, antiquior Ancyrana, ecclesiasticæ rei constituendæ collecta. Alia Gangræ, post Nicænam, adversus Eustathium quemdam, qui matrimonium vituperabat, et alia præter ecclesiasticam traditionem docebat, quæ singulatim anathemate damnat. Alia ad urbem Syriæ Antiochiam. Ac duæ quidem in ea synodi celebratæ sunt. Una, sub Aureliano, contra Paulum Samosatenum, qui Christum dicebat esse purum hominem; altera, sub Constantio, Constantini Magni filio, quæ canones exposuit. Alia fuit habita Laodicæ, quæ in Pacatiana Phrygia sita est. Alia Sardicæ, propter hujusmodi causam. Cum Arian sectam Constantius amplexus fuisset, frater ejus Constans, Romæ veteris imperator, bellum ei per litteras minatus est, ut Ecclesiam pervertere desineret. Rescripsit ille, se fidei doctrinam accuratam querere. Quapropter ex ipsorum et Romani episcopi sententia, 341 sancti Patres in hac synodo convenerunt, quæ auctoritate Nicæænæ synodi sancta, canones etiam exposuit. Alia Carthagine fuit habita, sub Theodosii imperio, 217 sanctis Patribus collectis, quibuscum aderant et Papæ vicem gerentes. Auctoritate synodi Nicæænæ stabilita, canones etiam exposuit. Carthago autem, Carthædonis pars est. Et Carthædon, Africae provincia. Et synodorum quidem hæc ratio est. Sanctorum vero canones, partim sunt ex epistola sancti viri, Dionysii Alexandrini, partim Petri Alexandrini; partim Gregorii miraculorum opificis: partim ex Basilii magni epistola; partim ex epistola Gregorii Nysseni, ad Letonium, episcopum Melitenæ: partim, ex Timothei Alexandrini responsis; partim ex responsis Constantinopolitanæ synodi, ad monachos quosdam, Nicolao sanctissimo patriarcha præside; partim ex epistolis Cyrilli; partim Nicephori patriarchæ. Sanctorum apostolorum canones numero sunt 85; universalium synodorum, primæ, canones 20; secundæ, 7; tertiæ, 8; quartæ, 50; in

ἀνεθεματίσας, καὶ σὺν αὐτοῖς Ὀριγένην, καὶ τοὺς αἰρετικούς ἀπαντας. Ἡ δὲ ἕκτη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ αὕτη συναθροσθεῖσα, ἕκατον ἐβδομήκοντα ἁγίων οὕσα Πατέρων ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγονάτου, τοὺς μίαν θέλησιν καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ δογματίζοντας ἀνεθεματίσας. Κανόνας δὲ οὐδὲ αὕτη ἐξέθετο, ὡσπερ οὐδὲ ἡ πέμπτη. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐν Τρούλλῳ συναθροσθη, ἡ καὶ ἕκτη λεγομένη, ἦτις κατὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐν τῷ Τρούλλῳ συναθροσθη τοῦ παλατίου, διακοσίων εικοσιεπτὰ ἁγίων οὕσα Πατέρων, κατὰ κέλευσιν Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥινομήτου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Πρωγονάτου, δι' ἐκθεσίων καὶ μόνων κανόνων. Ὅθεν καὶ ἕκτη προσαγορεύεται, ὡς τὸ τῇ ἕκτη ἠλλείπειν ἀναπληρώσασα, ὕπερ ἐστὶν ἡ τῶν κανόνων ἐκθεσις. Ἡ δὲ ἐβδόμη ἐν Νικαίᾳ ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης τῆς μητρὸς αὐτοῦ συναθροσθη κατὰ τῶν Εἰκονομάχων, τριακοσίων ἐξήκοντα καὶ ἑπτὰ ἁγίων οὕσα Πατέρων, οὗς καὶ ἀνεθεματίσας. Τῶν δὲ μερικῶν συνόδων ἡ μὲν κατὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων συναθροσθη ἐπὶ τοῦ Φωτίου πατριάρχου, ἡ καὶ πρώτη καὶ δευτέρα λεγομένη· ἡ δὲ ἐπὶ Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου ἐν τῷ περιουσίῳ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἁγίας Σοφίας, ἦτις τὴν ἐβδόμην ἐκύρωσε σύνοδος· ἡ δὲ ἐν Ἀγκύρᾳ, πρεσβυτέρα τῆς οἰκουμένης πρώτης συνόδου, περὶ τῶν παραπεπιτωκότων συστάσα· ἡ δὲ ἐν Καισάρειᾳ, πρεσβυτέρα καὶ αὕτη τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ ἐκκλησιαστικῆς ἕνεκα καταστάσεως συναθροσθεῖσα· ἡ δὲ ἐν Γάγγρᾳ, ἦτις μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ συνέστη, κατὰ τινος Εὐσταθίου, τὸν γάμον διαβάλλεντος, καὶ ἄλλα παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν νομοθεσίαν παράδοσιν, ἃ καὶ καθ' ἕναστος ἀναθεματίζει· ἡ δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας. Δύο δὲ ἐν ταύτῃ συνέστησαν σύνοδοι. Ἡ μὲν ἐπὶ Ἀβρῆλιαν. ὁ, κατὰ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ψῆδον ἀνθρώπων τὸν Χριστὸν λέγοντος· ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ υἱοῦ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἦτις καὶ τοὺς κανόνας ἐξέθετο. Ἡ δὲ ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Καπατιανῆς [Πακατιανῆς] Φρυγίας· ἡ δὲ ἐν Σαρδικῇ, δι' αἰτίαν τοιαύτην. Ἀρεισιαντος Κωνσταντίνου, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κώνστας τῆς πρεσβυτέρας Ἰωάννης κρατίων, πόλεμον αὐτῷ διὰ γραμμάτων ἠπειλήσεν, εἰ μὴ παύσαιτο διαστρέφον τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ δὲ αὐτὸς ἐγράψε, τὸ τῆς πίστεως ἀκριβὲς ζητεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο ἔδξαν αὐτοῖς τε καὶ τῷ Ἰωάννῃ ἡ σύνοδος· αὐτὴ συναθροσθη, τριακοσίων τεσσαράκοντα καὶ ἐν ἁγίων οὕσα Πατέρων, ἡ τὴν ἐν Νικαίᾳ κυρώσασα σύνοδος καὶ κανόνας ἐξέθετο. Ἡ δὲ ἐν Καρθάγεινῃ, ἦτις ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ συναθροσθη, διακοσίων δεκαεπτὰ ἁγίων οὕσα Πατέρων, μεθ' ὧν ἦσαν καὶ τοποτηρηταὶ τοῦ Πάππα, ἡ τὴν ἐν Νικαίᾳ καὶ αὕτη κυρώσασα σύνοδος καὶ κανόνας ἐξέθετο. Καρθάγενα δὲ, μέρος τῆς Καρχηδόνος ἐστίν· ἡ δὲ Καρχηδών, ἐπαρχία τῆς Ἀφρικῆς καὶ τὰ μὲν τῶν συνόδων οὕτως ἔχει. Οἱ δὲ τῶν ἁγίων κανόνες, οἱ μὲν εἰσὶν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀλεξανδρείας· οἱ δὲ τοῦ ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας· οἱ δὲ, τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θευματουργοῦ· οἱ δὲ, ἐκ τῶν ἐπιστολῶν

τοῦ μεγάλου Βασιλείου· οἱ δὲ, ἐκ τῆς πρὸς τὸν Ἀθηναίων Μελιτηνῆς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης· οἱ δὲ, ἐκ τῶν τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας ἀποκρίσεων· οἱ δὲ ἐκ τῶν ἀποκρίσεων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου, Νικολάου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου κατὰρχοντος, πρὸς τινὰς μοναχοῦς· οἱ δὲ, ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐπιστολῶν· οἱ δὲ τοῦ ἁγίου πατριάρχου Νικηφόρου. Εἰσὶν οὖν τῶν μὲν ἁγίων ἀποστόλων κανόνες περὶ τῶν δὲ οἰκουμενικῶν συνόδων, τῆς πρώτης κανόνες, κ' τῆς δευτέρας, ἐπτά· τῆς τρίτης, η' τῆς τετάρτης, λ' τῆς ἐν Τρούλλῳ, ρβ', καὶ τῆς ἐβδόμης, κβ' τῶν δὲ μερικῶν συνόδων, τῆς πρώτης καὶ δευτέρας λεγομένης, ιζ' τῆς ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ, γ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ, κε' τῆς ἐν Καισαρείᾳ, ιε' τῆς ἐν Γάγγρα, ιθ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ, κε' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ, ξ' τῆς ἐν Σαρδικῇ, κα', καὶ τῆς ἐν Κερθαγένῃ, ρδ'. Ἐτι δὲ καὶ τῶν ἁγίων, τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, κανόνες δ' τοῦ ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας, ιε' τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ, ιβ' τοῦ μεγάλου Βασιλείου, πς' τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, η' τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας, ιη' τοῦ πατριάρχου Νικολάου, θ' τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ε', καὶ τοῦ πατριάρχου ἁγίου Νικηφόρου, ι'. Τούτων τοίνυν ἡμεῖς τῆν ὑπόθεσιν ἐν ἐπιτομῇ νῦν ἐνταῦθα διαλαμβάνομεν, τεθέντες ἰδίᾳ πρῶτον τοὺς περὶ ἐπισκόπων διαλαμβάνοντας, καὶ ὅσοι τούτων εἰσὶν ἐχόμενοι· εἶτα τοὺς περὶ πρεσβυτέρων, διακόνων καὶ ὑποδιακόνων, καὶ ὅσοι τούτων ἐχόμενοι· μετὰ ταῦτα τοὺς περὶ κληρικῶν, καὶ ὅσοι τούτων ἐχόμενοι· μεθ' οὓς τοὺς περὶ μοναχῶν καὶ μοναστηρίων· καὶ μετ' αὐτοὺς, τοὺς περὶ λαϊκῶν, καὶ ὅσοι καθολικοὶ εἰσὶ· καὶ τέλος, τοὺς περὶ γυναικῶν, ἐν ἐξ τμήμασι τὴν πᾶσαν τῶν κανόνων πραγματείαν περιλαβόντες καὶ ποιησάμενοι. Ἐκαστον δὲ τῶν τμημάτων ἐπιγραφὰς πάλιν κέκμηται μερικῶς, εἰς συντομωτέραν ἅμα καὶ σαφεστέραν εὐρεσιν τοῦ ζητουμένου.

A Trullo celebrata, 102; septima, 22. Particularium vero synodorum, ejus, quæ prima et secunda dicitur, 17; ad Sanctam Sophiam habitæ 3; Ancyranæ, 25; Cæsariensis, 15; Gangrensis, 19; Antiochenæ, 28; Laodicensis, 60; Sardicensis, 21: et Carthaginensis, 134. Præterea sanctorum, Dionysii Alexandrini, 15; Gregorii miraculorum opificis, 12; Basilii Magi, 86; Gregorii Nysseni, 8; Timothei Alexandrini, 18; Nicolai patriarchæ, 9; Cyrilli, 5; Nicephori patriarchæ, 10. His ergo quidquid continetur, compendio nos isto nunc complectimur, collocatis primo seorsum canonibus iis qui de episcopis tractant, et quotquot his affines sunt: deinde, qui de presbyteris, diaconis, et subdiaconis, atque his affines: postea, qui de monachis et monasteriis: ac secundum illos, qui de laicis agunt, et quotquot sunt generales; in extremo, qui de mulieribus, sectionibus omnino sex universa canonum tractatione comprehensa et absoluta. Harum vero sectionum quælibet rursus particulares habet titulos, ut ratione magis compendiaria et dilucidiore, quod quæritur, inveniri possit.

ΟΙ ΙΕΡΟΙ ΚΑΙ ΘΕΙΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ

ΚΑΤ' ΕΠΙΤΟΜΗΝ.

SACRI ET DIVINI CANONES

IN COMPENDIUM REDACTI.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ.

ΠΕΡΙ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ.

Περὶ ψήφου καὶ χειροτονίας αὐτῶν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΠΡΩΤΗ.

Ὁ πρῶτος τῶν ἀποστόλων.

Ἐπίσκοπος ὑπὸ δύο ἢ τριῶν ἐπισκόπων χειροτονεῖσθω.

Ὁ δ' τῆς α', ὁ ιθ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὁ ιγ' καὶ μθ' τῆς ἐν Κερθαγένῃ.

Καθιστάσθω δὲ μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ· εἰ δ' οὖν, ὑπὸ τριῶν, τῶν λοιπῶν συμ-

C

SECTIO PRIMA

DE EPISCOPIS.

De electione et ordinatione episcoporum.

TITULUS I.

Canon apostolorum.

Episcopus a duobus vel tribus episcopis ordinatur.

Canon 4 synodi 1, et 19 Antiochenæ, 15 et 19 Carthaginensis.

Constituatur autem maxime quidem ab omnibus episcopis in provincia, vel saltem a tribus; reli-

quis per litteras suffragantibus. Rogandi potestatem A metropolitanus habeat.

Scholium.

Canon iste apostolorum de consecratione ac manuum impositione loquitur. Primæ vero synodi canon, de electione. Hanc enim et constitutionem, et ordinationem vocat.

6 synodi 1, et 2 synodi 2.

Valeant consuetudines archiepiscoporum antiquæ, et suis in provinciis quisque potestatem habeat. Quod si quis absque metropolitani sententia factus fuerit episcopus, deponitur.

6 primæ, et 19 Antiochenæ.

Ubi canonicæ a multis fit electio, si duo vel tres contentiose contradicant, plurium calculus valeat, et nulla contradicentium habeatur ratio.

Scholium Philothei

patriarchæ.

Nota illud *Canonicæ*, et, si *contentiosæ*, non enim simpliciter dicit, Ubi a multis fit electio: nec simpliciter: Si contradicant. Quippe si absque contentione ac recte contradicant, omnino ne duo quidem aspernandi erunt.

50 Carthaginensis.

Cum a tribus episcopis eligitur episcopus, si contradictio intercesserit; alii duo tribus adjungantur. Atque ita, si esse purus horum iudicio visus fuerit, ordinator.

6 Sardicensis.

Si alicui provincie duntaxat unus episcopus reliquus fuerit, atque is a metropolitano recessitus ad episcopi ordinationem, non venerit, neque rescripserit: sufficientiam metropolitani habeat. Cum autem metropolitanus ordinatur, etiam finitimi provincie adsint.

Scholium Philothei.

Hoc est, etiam solus sufficiens et idoneus sit ad eligendum; non enim ipse solus ordinabit, nisi secundum apostolicum canonem.

25 Laodicensis.

In vice autem, vel villa, ubi presbyter sufficit, non fiat episcopus, ne nomen episcopi vilescat.

30 apostolorum, et 3 septimæ.

Qui per magistratus factus fuerit episcopus, deponitur et segregatur, una cum iis, qui cum ipso communionem habent; omnis enim electio sacerdotis, quæ a mundanis magistratibus fit, D irrita est.

Scholium.

Propter excessum malitiæ. Talem vero etiam anathemati subiecit Gennadii patriarchæ hinc inde missa epistola.

18 Carthaginensis.

Qui ordinatur, a synodis decreta sciat.

36 apostolorum, et 7 et 8 Antiochenæ.

Ordinatus episcopus, si munus hoc non susceperit, tam diu segregatur, donec susceperit. Sin a populo non fuerit acceptus, clerus quidem segregatur, quod plebem non instruxerit: ipse vero maneat episcopus.

ψήφων γινομένων διὰ γραμμῶν. Τὸ μέντοι κύρος ὁ μητροπολίτης ἐχέτω.

Σχόλιον.

Ὁ μὲν τῶν ἀποστόλων κανὼν περὶ καθιερώσεως καὶ χειροθεσίας ψήσιν· ὁ δὲ τῆς α' συνόδου περὶ ψήφου. Ταύτην γὰρ κατὰ τῶν καὶ χειροτονίαν καλεῖ.

Ὁ ς' τῆς α', καὶ ὁ β' τῆς β'.

Κρατεῖτω τὰ ἀρχαῖα ἔθνη τῶν ἀρχιεπισκόπων, καὶ τῶν οἰκείων ἐπαρχιῶν ἕκαστος ἐξουσιαζέτω. Εἰ δὲ τις ἐπίσκοπος τῆς τοῦ μητροπολίτου δίχα γένηται γνώμης, καθαιρεῖσθω.

Ὁ ς' τῆς α', καὶ ὁ ιθ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Κανονικῶς ψήφου πολλῶν γινομένης, εἰ δύο ἢ τρεῖς; φιλονεικῶς ἀντιλέγοιεν, τῶν πλείονων ἢ ψήφος κρατεῖτω, καὶ οἱ ἀντιλέγοντες ἐστῶσαν ἄκυροι.

Σχόλιον Φιλοθέου πατριάρχου.

Σημείωσαι τὸ κανονικῶς, καὶ τὸ, εἰ φιλονεικῶς· οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπε, Ψήφου πολλῶν γινομένης· οὐδὲ· Εἰ ἀντιπλέγοιεν, ἀπλῶς. Εἰ γὰρ ἀφιλονεικῶς καὶ ὀρθῶς ἀντιλέγοιεν, οὐδὲ οἱ δύο πάντως παροπτέοι.

Ὁ ν' τῆς ἐν Κυρθαγένῃ.

ὑπὸ δὲ τριῶν ἐπισκόπων ἐπισκόπου ψηφισομένου, εἰ ἀντιλογία περὶ αὐτοῦ γένοιτο, καὶ ἕτεροι δύο τοῖς τριῶν προσζευχθήτωσαν. Καὶ οὕτως, εἰ ἀπὸ τούτων καθαρὸς φανεῖται, χειροτονείσθω.

Ὁ ς' τῆς ἐν Σαρδικῇ.

Εἰ δὲ τινι ἐπαρχίᾳ εἰς μόνος ἐπίσκοπος κατελείφθῃ, κάκεινος παρὰ τοῦ μητροπολίτου κληθεὶς εἰς ἐπισκόπου χειροτονίαν, μὴ παραγένηται, μήτε μὴν ἀντιγράφῃ, τὸ ἱκανὸν ὁ μητροπολίτης ἐχέτω. Μητροπολίτου δὲ χειροτονουμένου, καὶ οἱ πλησιόχωροι τῆς ἐπαρχίας παρέστῶσαν.

Σχόλιον Φιλοθέου.

Τουτέστιν, ἱκανὸς ἔστω καὶ μόνος ὁ μητροπολίτης εἰς τὸ ψηφισαθῆναι· οὐ γὰρ καὶ χειροτονήσῃ μεμονωμένος αὐτός, εἰ μὴ κατὰ τὸν ἀποστολικὸν κανόνα.

Ὁ κς' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Ἐν κώμῃ δὲ ἢ χώρᾳ, ἐν ἧ καὶ πρεσβύτερος ἀρκεῖ, ἐπίσκοπος μὴ γινέσθω, ἵνα μὴ τὸ τοῦ ἐπισκόπου κατευτελλίζηται ὄνομα.

Ὁ λ' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ γ' τῆς ζ'.

Ὅς δὲ δι' ἀρχόντων ἐπίσκοπος γένηται, καθαιρεῖσθω τε καὶ ἀφοριζέσθω μετὰ τῶν κοινωνοῦντων αὐτῶν· πᾶσα γὰρ ψήφος, ἱερῶμένου ἢ παρὰ κοσμικῶν ἀρχόντων, ἄκυρος.

Σχόλιον.

Διὰ τὴν τῆς κακίας ὑπερβολὴν. Τὸν τοιοῦτον δὲ καὶ ἀναθεματίζει ἡ τοῦ πατοιάρχου Γενναδίου ἐγκύκλιος ἐπιστολή.

Ὁ ιη' τῆς ἐν Κυρθαγένῃ.

Μανθανέτω ὁ χειροτονούμενος; τὰ ταῖς συνόδοις δόξαντα.

Ὁ λς' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ ζ' καὶ ἡ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ὁ χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος εἰ μὴ τὴν λειτουργίαν δέξαιτο, ἀφοριζέσθω ἕως ἂν δέξηται. Εἰ δὲ παρὰ τοῦ λαοῦ μὴ δεχθῆ, ὁ μὲν κληρὸς; ἀφοριζέσθω, εἰ μὴ τὸν ὄχλον παιδεύειν· αὐτὸς δ' ἐπίσκοπος; μεντω.

Οι τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Οἱ τὴν χειροτονίαν ἐξομνύμενοι μὴ ἀναγκαζέσθωσαν· καὶ μάλιστα, εἰ καὶ μηδεμίαν παραμυθίαν ἐκ τῶν τοῦ ὄρκου βημάτων εἴη.

Ὁ ις' τῆς α' καὶ β' λεγομένης.

Ἐπίσκοπος μηδὲν τρόπον ἐν ἐκκλησίᾳ γινέσθω, ἢ ὁ προεστὼς ἐπιζῆ, καὶ τῆς ἰδίας ἀπολαύει τιμῆς· εἰ μὴ πρότερον αὐτὸς τὴν ἐπισκοπὴν παραιτήσαιοτο. Δεῖ γὰρ πρότερον κανονικῶς μετ' ἐξετάσεως τὸν ἐπίσκοπον καθαιρεθῆναι, καὶ οὕτως ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ προβιβασθῆναι.

Ὁ δ' τῆς ἐν Σαρδικῇ.

Καὶ εἰ παρὰ τῶν γειτονούντων ἐπισκόπων ἐπίσκοπος καθαιρεθῆ, καὶ φάσκει πάλιν ἔχειν ἀπολογία, εἰ μὴ ὁ Ῥώμης ὀρίσει, ἕτερος εἰς τὴν αὐτοῦ κληδόναν μὴ καθιστάσθω.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Β'.

Τις ἐπίσκοπος γίνεσθαι, καὶ τις οὐ γίνεσθαι.

Ὁ π' τῶν ἀποστόλων.

Νεοφώτιστος, ἢ ἐκ φαύλης διαγωγῆς, ἐπίσκοπος μὴ γινέσθω, εἰ μὴ θεῖα χάριτι.

Σχόλιον.

Ἦγουν, εἰ ἀποκάλυψις περὶ αὐτοῦ γένηται, ὡς περ' Ἀνανίαν περὶ Παύλου.

Ὁ οζ' αὐτῶν.

Ἐτερόφθαλμος καὶ χωλὸς, εἰ δέξιος, ἐπίσκοπος γινέσθω.

Ὁ οζ' αὐτῶν.

Τυφλὸς δὲ, καὶ κωφὸς, μὴ γινέσθω.

Ὁ ιζ' τῆς α' καὶ β' λεγομένης.

Μηδὲς τῶν λαϊκῶν ἢ μοναχῶν ἀδρόσον εἰς τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ὕψος ἀναγέσθω, εἰ μὴ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πρότερον βαθμοῖς· ἐξετάζοιτο, ἐν ἐκάστῳ τάγματι τὸν νενομισμένον χρόνον ἀποπληρῶν.

Ὁ ι' τῆς ἐν Σαρδικῇ.

Καὶ ἐξ ἀγορᾶς πλούσιος, ἢ σχολαστικὸς, εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην μὴ καθιστάσθω, εἰ μὴ διὰ χρόνου καὶ δοκιμασίας οὗτος ἐκκλησιαστικὸς πρότερον διέλθοι βαθμοῦς· ὁ γὰρ μὴ οὕτως, νεόφυτος.

Ὁ ιβ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Ὁ χειροτονησόμενος ἐπίσκοπος, εἰ μὴ τὸν Ψαλτῆρα γινώσκει, καὶ τὴν θεῖαν πᾶσαν Γραφήν, καὶ τοὺς ἱεροὺς κανόνας ἐρευνητικῶς, ἀλλὰ μὴ παραδευτικῶς ἀναγινώσκει, ὥστε καὶ αὐτὸν κατὰ τὰ θεῖα ἐντάλματα ἀναστρέφεισθαι, καὶ τὸν ὑπ' αὐτὸν διδάσκειν λαόν, μὴ χειροτονείσθω.

Ὁ κη' τῆς δ'.

Οἱ Πόντου, καὶ Ἀσίας, καὶ Θρακίας, καὶ οἱ βάρβαροι, παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως χειροτονείσθωσαν, τῶν Ἰσων πρεσβείων τῷ Ῥώμης ἀξιωθέντων, διὰ τὴν τῶν σκήπτρων μετάθεσιν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Γ'.

Τίνα δεῖ ποιεῖν τὸν ἐπίσκοπον.

Ὁ λη' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ κε' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Διοικεῖτω μετ' ἐξουσίας τὰ τῆς ἐκκλησίας ὁ ἐπίσκοπος πράγματα, μὴ τι τούτων σφετεριζόμενος, ἢ

A

10 Basilii Magni.

Qui ordinationem ejurant, non cogantur: ac praesertim, si nullum ex jurisjurandi verbis solatium sit.

16 synodi, quae 1 et 2 dicitur.

Episcopus nullo modo fiat in ecclesia, cujus praesens adhuc vivit, et honore suo fruitur: nisi prius ipse repudiaverit episcopatum. Oportet enim prius secundum canones adhibito examine deponi episcopum, et sic alium in ejus locum promoveri.

4 Sardicensis.

Si episcopus a vicinis episcopis depositus fuerit, ac rursus dicat, habere se purgationem: nisi Romanus episcopus statuorit, alius in solium ipsius ne constituitur.

B

TITULUS II.

Quis fiat episcopus, et quis non fiat.

Canon 80 apostolorum.

Recens per baptismum illuminatus, aut ex prava conversatione, non fiat episcopus nisi divina gratia.

SCHOLIUM.

Videlicet, si revelatio de ipso contigerit, quemadmodum Ananiam de Paulo.

77 eorumdem.

Qui alterum duntaxat oculum habet, et qui claudus est, si dignus fuerit, episcopus fiat.

78 eorumdem.

C

Cæcis autem, et surdus, non fiat.

17 ejus, quae 1 et 2 dicitur.

Nemo laicorum vel monachorum subito ad episcopatus sublimitatem provehatur, nisi gradibus ecclesiasticis prius exploretur, consuetum tempus in ordine quolibet complens.

10 Sardicensis.

Ex foro dives, aut scholasticus, in pontificatu non constituitur, nisi per aliquod temporis spatium, et explorationem, gradus ecclesiasticos prius percurrerit. Nam qui sic non agit, novitius est.

12 Laodicenae.

Ordinandus episcopus, nisi librum Psalmorum tenet, omnemque Scripturam divinam, et sacros canones indagatorie, non transitorie legit, ita quidem, ut et ipse secundum praecepta divina vivat, et subditum sibi populum doceat, non ordinator.

28 synodi 4.

Episcopi Ponti, et Asiae, et Thraciae, et barbari, a Constantinopolitano ordinantur: qui pares cum Romano consecutus est honores, propter imperii translationem.

TITULUS III.

Quanam facere debent episcopus.

Canon 38 apostolorum, et 25 Antiochenae.

Episcopus cum potestate res ecclesiae administret, nihil ex eis depeculando, vel abutendo, vel

cognatis dando (nisi forte tanquam pauperibus), A vel potestatem in eis cognatis concedendo. Qui delinquit, ab Ecclesia multatur.

40 apostolorum, et 24 Antiochenæ.

Tam episcopi, quam ecclesiæ res manifestentur, ut et de suis disponat episcopus, et ecclesia damni maneat expers.

41 apostolorum.

Ecclesiæ res episcopus in potestate habeat, easque prout Deo gratum fuerit, administret.

26 synodi 4.

Cuilibet ecclesiæ dispensator ex clero constitutor. Hoc qui negligit episcopus, multabitur. Quod si metropolitanus in ecclesia sua dispensatorem non facit, patriarcha faciat; et si non facit episcopus, faciat metropolitanus. Consimiliter et in monasteriis agendum.

19 habitæ in Trullo.

Qui præsent ecclesiis, maxime quidem omni tempore, sed præcipue tamen diebus Dominicis doceant, ex sacris Scripturis, oracula Scripturæ enarrantes.

3 Carthaginensis.

Episcopi, presbyteri et diaconi, continentes in omnibus sunt; ut quæ petunt, impetrent: et a mulieribus abstinento.

43 ejusdem.

Pœnitentibus episcopus pœnitentiam statuatur, et præter ipsius sententiam presbyter eos, nisi urgente necessitate, non reconciliet. Tum qui pœnitentiam agentes non recipit, deponitur.

4 Basilii Magni.

Quod si horum aliquem humanus tractaverit, ob excellentem confessionem, veniam meretur.

5 Carthaginensis.

Sint defensores [ecclesiarum], ut episcopus non molestetur.

54 ejusdem.

Qui in parœcia de sententiâ illius, cui subest, constitutus est episcopus, intra limites suos maneat.

TITULUS IV.

Quæ ab episcopo fieri non debeant.

Canon 14 apostolorum, et 15 ejus, quæ 1 et 2 dicitur.

Ne suam parœciam relinquit episcopus insiliat in alteram: nisi conducibilior eis, tanquam ad docendum magis idoneus, judicetur; idque plurium episcoporum tam iudicio, quam hortatu.

Scholium.

Non, ut semper illis adsit, istuc dicit; sed ad tempus, utilitatis populi causa, et ut rursus suam ad parœciam revertatur.

καταχρῶμενος, ἢ τοῖς συγγενέσι διδοῦς, εἰ μὴ που ὡς πένησιν, ἢ τὴν ἐξουσίαν τούτων τοῖς συγγενέσι παρέχων. Ὁ δὲ παραβαίνων, ἐπιτιμᾶσθω παρὰ τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ μὲ τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ κδ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Φανερούσθω τὰ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα, ὡς ἂν καὶ ὁ ἐπίσκοπος διατίθεται, καὶ ἡ ἐκκλησία μὲν ἀζήμιος.

Ὁ μὲ τῶν ἀποστόλων.

Τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος ἐξουσιάζετω, καὶ διοικεῖτω ταῦτα κατὰ τὸ θεῖον φῶλον.

Ὁ κς' τῆς τετάρτης.

Οἰκονόμος ἐκάστη τῶν ἐκκλησιῶν ἀπὸ τοῦ κλήρου γινέσθω. Ὁ δὲ τούτου καταφρονῶν ἐπίσκοπος, ἐπιτιμηθήσεται· τοῦ μητροπολίτου δὲ μὴ ποιούντος οἰκονόμον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, ὁ πατριάρχης ποιεῖτω· καὶ τοῦ ἐπισκόπου μὴ ποιούντος, ὁ μητροπολίτης. Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μοναστηρίων.

Ὁ ιθ' τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ.

Οἱ τῶν ἐκκλησιῶν προϊστάμενοι, μάλιστα μὲν διαπαντός, ἐξαίρετως δὲ ἐν ταῖς Κυριακαῖς διδασκώσασαν, ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, τὰ τῆς Γραφῆς ἐγγράμμενοι λόγια.

Ὁ γ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι, καὶ διάκονοι, ἐγκρατεῖς ἢ ἅπασιν ἔστωσαν, ἵνα τῶν αἰτουμένων τυγχάνωσι καὶ γυναικῶν ἀπεχέσθωσαν.

Ὁ μγ' τῆς αὐτῆς.

Τοῖς μετανοοῦσιν ὁ ἐπίσκοπος τὴν μετάνοιαν ὀριζέτω, καὶ παρὰ γνώμην αὐτοῦ, πρεσβύτερος αὐτοῦς, εἰ μὴ δι' ἀνάγκην, μὴ καταλλαττέτω. Καὶ ὁ μὴ προσδεχόμενος τοὺς μετανοοῦντας, καθαιρεῖσθω.

Ὁ δ' τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Καὶ εἰ τινι τούτων φιλανθρωπότερος δι' ὑπερβολὴν ἐξομολογήσεως γένοιτο, συγγνωστέος.

Ὁ ε' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἔστωσαν ἕκδιχοι, ἵνα μὴ ὁ ἐπίσκοπος ἐνοχληται.

Ὁ ς' τῆς αὐτῆς.

Ὁ ἐν παροικίᾳ κατὰ γνώμην τοῦ, ὅψ' ὄν ἐστιν, ἐπίσκοπος καταστάς, ἐπὶ τῶν οἰκείων ὄρων μενέτω.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Δ'.

Τίνα δεῖ μὴ ποιεῖν τὸν ἐπίσκοπον.

Ὁ ιθ' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ ιε' τῆς α' καὶ β' λεγομένης.

Ἐπίσκοπος μὴ ἔων τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν, ἐτέρᾳ ἐπιπηδάτω, εἰ μὴ τοῖς ἐκεῖ λυσιτελέστερος, ὡς διδακτικώτερος, κρῖνοιτο· καὶ τοῦτο πολλῶν ἐπισκόπων καὶ κρίσει, καὶ παρακλήσει.

Σχόλιον.

Οὐκ ἐπὶ τῷ ἅλει τοῖς ἐκεῖ συνειναι, τοῦτό φησιν· ἀλλὰ πρὸς καιρὸν, ὠφελείας χάριν τοῦ λαοῦ, καὶ πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν ἀνακάμψαι.

Ὁ ιγ' καὶ ὁ κβ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Εἰ τις ἐπίσκοπος ἄνευ πολλῆς παρακλήσεως καὶ γραμμάτων τοῦ μητροπολίτου εἰς ἑτέραν ἐπαρχίαν ἀφίκοιτο, καὶ χειροτονήσῃ καὶ διοικῆσθαι πράγματα, τὰ τε πραχθέντα ἄκυρα, καὶ αὐτὸς καθαιρεῖσθω.

Ὁ κα' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ ὁ α' τῆς ἐν Καρθαγένη.

Ἀπὸ δὲ παροικίας εἰς παροικίαν ἐπίσκοπος μὴ καθιστάσθω, μήτε ἀυθαίρετως, μήτε ὑπὸ λαοῦ ἐκδιαζόμενος, μήτε ὑπὸ ἐπισκόπων ἀναγκαζόμενος.

Ὁ α' τῆς ἐν Σαρδικῇ.

Ὁ δὲ ἀπὸ τπεινωτέρας πόλεως ἐφ' ὑψηλοτέραν μεταπηδῶν ἐπίσκοπος, ὡς ἀλαζῶν καὶ πλεονέκτης, μὴ δὲ λαϊκοῦ κοινωνίαν ἔχέτω.

Ὁ β' ταύτης.

Εἰ δὲ τις καὶ γράμματα τῶν τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐν ἧ μετέπασε, δεικνύει, ἀξιοῦντα δῆθεν αὐτὸν εἰς τὴν αὐτῶν προστασίαν ὡς βραδιουργίαν πεποιτηκῶς, καὶ στάσεως αἰτίας, μὴ δὲ ἐν τῷ τέλει τῆς κοινωνίας ἀξιούσθω.

Ὁ ιε' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Καὶ σχολάζων ἐπίσκοπος, εἰ διὰ τελείας συνδῶδ' (τελεία δὲ ἐστίν, ὅταν καὶ ὁ μητροπολίτης παρῆ) ἐπὶ σχολάζουσαν ἐκκλησίαν ἐπιτηρήσει, κἂν ὁ τῆς πόλεως ἐκείνης λαὸς θελήσῃ, ἀπόδητος ἔστω.

Σχόλιον.

Ἡ συνδικὴ τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ διάγνωσις συγχωρεῖ καὶ μεταθέσεις ἐπισκόπων γίνεσθαι, γνώμη τοῦ πρωτεύοντος αὐτῶν, χρείας κατεπειγούσης πρὸς τὸ λυσιτελεστέρον. Καὶ κατ' ἐπίδοσιν ἐπισκόπων καὶ ἑτέραν ἐπισκοπὴν διδοσθαι παρὰ τοῦ πρωτεύοντος ἐν τῇ ἐνορίᾳ αὐτοῦ, ἐν ἧ καὶ πάση τῇ ἐνορίᾳ αὐτῆς τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἀρχιερατικῶν ἀπάντων δικαίων ποιήσεται, ὅσα καὶ γνήσιος ἀρχιερεὺς αὐτῶν πάρεξ τοῦ ἐν τῷ ἱερῷ σὺν θρόνῳ ἐγκαθιδρῦεσθαι.

Ὁ ιη' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Ὁ δὲ παρὰ τῆς αὐτοῦ μὴ δεχθεὶς παροικίας, εἰ ἑτέρας παροικίας ἐπιβῶν στασιάζει, ἀφοριζέσθω. Συναριθμεῖσθω δὲ, εἰ θέλει, τοῖς πρεσβυτέροις· στασιάζων δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς, καὶ τῆς τοῦ πρεσβυτέρου τιμῆς ἀπωθεῖσθω.

Ὁ κα' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ἀδίχως δὲ ἐκδηθελς, καὶ εἰς ἑτέρον πᾶν πειραγνόμενος, μὴ κολλεσθω διάγειν, ἕως ἂν εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανέλθῃ.

Ὁ λε' τῶν ἀποστόλων.

Ἐπίσκοπος ὑπερόρια μὴ χειροτονέτω, παρὰ γνώμην τῶν ἐγχωρίων· ἐλεγχθεὶς δὲ, καθαιρεῖσθω μετὰ τοῦ χειροτονηθέντος.

Σχόλιον.

Τὴ δὲ συνδικὴν σημείωμα τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ, τοῦ καὶ ὑπάρχοντος χρηματίσαντος τῶν φιλοσόφων, τοῦ μὲν ἐπισκόπου ἀρχίαν ἐπὶ βῆτιν καταψηφίζεται· γὰρ ἂν εἰ μὴ που μετὰ πρῶτην καὶ δευτέραν παραίνεσιν πεισθῆναι οὐ βούλεται· τὸν δὲ χειροτονηθέντα ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐνορίᾳ ἱερατεύειν, ἐν ἧ χειροτονήται. Συγχωρεῖ δὲ τοῖς ἀρχιερεῦσι περὶ πίστεως παντοῦ διδάσκειν, καὶ κατηγεῖν, καὶ βαπτίζειν τοὺς ἐβουλότοτε δυνάτας, καὶ θεῶν αὐτοῖς μυστηρίων μεταδίδοναι.

Ὁ ις' τῆς α, καὶ ὁ ιβ' τῆς ἐν Συδικῇ.

Εἰ τις ἐπίσκοπος τὴν ἐτέρην διαφέρουσα παρὰ γνώμην ἐκείνου χειροτονήσῃ, ἄκυρος ἢ χειροτονία.

13 et 22 Antiochena.

Si quis episcopus absque multa cohortatione ac litteris metropolitani aliam in provinciam abeat, et ordinet, et res administret, tum irrita sint, quae ab eo sunt gesta, tum etiam ipse desponitor.

21 Antiochena, et 1 Carthaginensis.

De parœcia in parœciam non constitnatur episcopus, nec sponte sua, nec a populo vim adhibente, nec ab episcopis cogentibus.

1 Sardicensis.

Qui a civitate humiliori ad sublimiorem transilit episcopus, tanquam arrogans et avarus, ne quidem laici communionem habeat.

11 ejusdem.

Si quis autem et litteras ejus civitatis hominum, in quam transit, arresentes scilicet ipsam, ut præsit eis, ostendit: quasi qui fraudem commiserit, et seditionis sit auctor, ne quidem in fine communionem impetret.

26 Antiochena.

Etiam vacans episcopus, si absque integra synodo (et integra est, cum et metropolitanus adest) in ecclesiam vacantem insilierit, licet ita civitatis illius populus voluerit, rejiculus esto.

Scholium.

Synodica Michaelis patriarchæ sententia permittit et translationes episcoporum fieri, de judicio illius, qui primas inter eos est: usu sic poscente, ad majorem fructum. Item episcopo concedi et episcopatum insuper alterum a primate, in territorio ipsius: in quo, et omnibus ejus finibus, omnia pontificalia jura exercebit, quæcumque pontifex eorum germanus exercet: excepto ne in templo cum throno collocetur.

18 Ancyrana.

Qui a parœcia sua non est susceptus, si alias parœcias invadens, seditiones excitat, segregator. Referatur autem, si velit, in numerum presbyterorum. Quod si et inter hos seditiose se gerat, etiam presbyteri honore deturbator.

21 Antiochena.

Injuste vero ejectus, si aliam in urbem venerit, non istic degere prohibetor, donec ad suam redeat.

35 apostolorum.

Episcopus extra territorium suum ne ordinato, præter incolarum voluntatem. Eo nomine convictus, una cum ordinato deponitor.

Scholium.

Synodicum vero monumentum patriarchæ Michaelis, qui et philosophorum supremus existit, episcopum quidem ad certi temporis vacationem damnat, si post primam et alteram admonitionem obtemperare nolit: ordinatum vero jubet in eo territorio sacerdotibus munere fungi, in quo fuit ordinatus. Permittit et pontificibus, ut ubique de fide doceant, et catechesin tradant, et homines baptizent undecunque sint, eisque sacramenta imperantur.

16 synodi 1, et 12 Sardicensis.

Si quis episcopus hominem, qui alterius sit, præter illius voluntatem ordinaverit: Irrita sit ordinatio.

54 Carthaginiensis.

Eundem si detineat, nec reddat, multatur.

24 synodi 4.

Qui alterius ecclesiæ clericos susceperit, extra quam si capta sit eorum patria, communionis expertus cum ipsis esto.

20 habitæ in Trullo.

Episcopus, qui extra suum territorium publice docet, episcopatu abdicatus, presbyterorum munere fungatur.

11 Sardicensis.

Et qui alicujus rei gratia venit aliam in urbem, si ejus urbis episcopus docendi sit imperitus: homilias frequenter non habeat, pudore illum afficiens, alienumque magistratum sibi concilians.

34 apostolorum et 9 Antiochenæ.

Absque suo primatu, nihil episcopi faciant, nisi ut quisque negotia suæ parœciæ tractet. Nec primas quidquam sine reliquis agat propter concordiam.

Scholium.

De dogmaticis quæstionibus loquitur, deque publicis delictis, et institutione pontificum, et aliis talibus.

Idem.

Episcopus ea tractans, quæ ad rempublicam futuramque spectant, nisi desinat, deponitur.

2 synodi 4, et 19 septimæ.

Qui quem ordinavit, vel promovit accepta pecunia, usque ad mausionarium; una cum ordinato, vel promote, deponitur. Et ii, quorum interventu gesta res est, clerici quidem, removeantur ab officio, laici vero, vel monachi, anathematis rei sunt.

Scholium.

Tarasii patriarchæ ad Adrianum Papam Romanum epistola eos, qui accepta pecunia ordinant, magis impios esse statuit, quam fuerit Macedonius, et sectatores ejus, Pneumatomachi: Judæque proditori similes ducit, ut qui et ipsi Spiritum sanctum nummis vendant, quemadmodum ille Filium nummis vendidit. Aurea vero bulla imperatoris Isaaci Comneni, quam ratam esse jussit et synodica sententia patriarchæ Michaelis, hæc verba continet: In ordinatione sacerdotum, et in canonico, antiqua sanctio vigorem obtineat: neve quid amplius in ordinatione recipiat episcopus, qui sacerdotes ordinat, præter septem nummos duntaxat aureos. Unum, quando eum lectorem facit; tres, quando diaconum ordinat; et alios tres, quando eum sacerdotem facit. Similiter nomine canonici, a vico habente 30 fumaria, nummum aureum unum accipiat, argenteos 2, arictem unum, hordei modios sex, vini mensuras sex, farinæ modios sex, et gallinas 30. Hæc autem confirmavit et aliud monumentum synodicum patriarchæ Nicolai.

synodi 7.

Qui aurum, vel argentum, vel aliam speciem a sibi subjertis exigit, et propter aliquid horum a ministerio sacro aliquem arceat, aut segregat, aut venerabile templum claudit, ne ministeria divina in eo fiant, talionis reus esto.

A

Ὁ γδ τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Καὶ εἰ τοῦτον κατέχει, καὶ μὴ ἀποδοῖ, ἐπιτιμάσθω.

Ὁ κδ τῆς δ'.

Ὁ κληρικούς ἄλλης ἐκκλησίας δεξάμενος, εἰ μὴ που δι' ἄλλωσιν τῆς αὐτῶν πατρίδος, ἀκοινωνήτος σὺν ἐκείνοις ἔστω.

Ὁ κ' τῆς ἐν Τρούλλῃ.

Ἐπίσκοπος ὑπερόρια δημόσια διδάσκων, τῆς ἐπισκοπῆς παύσθω, τὰ τῶν πρεσβυτέρων ἐνεργῶν.

Ὁ ια' τῆς ἐν Συρδικῇ.

Καὶ εἰς ἑτέραν διὰ τι παραγεγόμενος πόλιν, εἰ ὁ τῆς πόλεως ἐκείνης ἐπίσκοπος ἀπέλωσεν ἔχει διδάσκειν, μὴ συνεχέστερον οὕτως ὁμιλεῖτω, κατασχύνων ἐκεῖνον, καὶ τὴν ἀλλοτριὰν ἀρχὴν ἑαυτῷ μηστευόμενος.

Ὁ λδ' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ θ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Δίχα τοῦ πρώτου αὐτῶν, ποιείτωσαν μηδὲν οἱ ἐπίσκοποι, εἰ μὴ τὰ τῆς παροικίας ἑκάστος· ἀλλ' οὐδὲ ὁ πρῶτος ἀνευ τῶν λοιπῶν, διὰ τὴν ὁμόνοιαν.

Σχόλιον.

Περὶ δογματικῶν λέγει ζητήσεων, σφαλμάτων κινῶν, καταστάσεως ἀρχιερέων, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Ὁ αὐτός.

Δημόσια διαχειρίζων ἐπίσκοπος, εἰ μὴ παύοιτο, καθαιρεῖσθω.

Ὁ β' τῆς δ', καὶ ὁ ιθ' τῆς ε'.

C

Ὁ χειροτονήσας, ἢ προβαλὼν ἐπὶ χρήμασι, μέχρι καὶ προσμοναρίου [α. παραμοναρίου], καθαιρεῖσθω σὺν τῷ χειροτονηθέντι ἢ προβληθέντι. Καὶ οἱ μεσάζοντες, κληρικοὶ μὲν ἐκπιπέτωσαν· λαϊκοὶ δὲ, ἢ μονάζοντες, ἀναθεματιζέσθωσαν.

Σχόλιον.

Ἡ τοῦ Ταρασίου πρὸς Ἀδριανὸν Πάππαν Ῥώμης ἐπιστολή, τοὺς ἐπὶ χρήμασι χειροτονούντας, δυσσεβέστερους· Μακεδονίους, καὶ τὸν περὶ αὐτὸν Πνευματομάχων τίθησι, καὶ τοῦ προδότη τοῦ Ἰούδα λογίζεται παρομοίους, τὸ Πνεῦμα καὶ αὐτοὺς τὸ ἄγιον ἀργυρίων πιπράσκοντας, ὡς ἐκεῖνος ἀργυρίων πέπρακε τὴν Ἰλὸν. Τὸ δὲ χρυσόβουλλον τοῦ βασιλέως Ἰσακίου τοῦ Κομνηνοῦ, ὅπερ ἐπεκύρωσε καὶ τὸ συνοδικὸν ψήφισμα τοῦ πατριάρχου Μιχαῆλ, φησὶν· Ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ τῶν ἱερέων, καὶ ἐπὶ τῷ κανονικῷ, τὸν παλαιὸν ἐνεργεῖν τύπον, καὶ μηδὲν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ λαμβάνειν πλέον τὸν χειροτονούντα τούτους ἐπίσκοπον, ἀλλ' ἢ μόνον τὰ ζ' χρυσᾶ νομίσματα. Ἐν μὲν, ὅτε ποιεῖ αὐτὸν ἀναγνώστην· τρία δὲ, ὅτε χειροτονεῖ αὐτὸν διάκονον· καὶ ἕτερα τρία, ὅτε ποιεῖ [πληροῖ] αὐτὸν ἱερέα. Ὡσαύτως καὶ ὑπὲρ τοῦ κανονικοῦ, ἀπὸ τοῦ ἔχοντος χωρίου λ' καπνοῦς, νόμισμα χρυσοῦν ἓν, ἀργυρᾶ β', κρὶν ἓνα, κρὶν ἡς μοδίους [μόδια] ἕξ, οἴνου μέτρα ε', ἀλεύρου μοδίους ε', καὶ ὄρνις [ὄρνιθας] λ'. Ταῦτα δὲ ἐπεκύρωσε καὶ ἕτερον συνοδικὸν σημείωμα τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Ὁ δ' τῆς ε'.

Ὁ χρυσίον, ἢ ἀργύριον, ἢ ἕτερον εἶδος τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀπαιτῶν, καὶ διὰ τι τοῦτων τῆς λειτουργίας ἀπεργῶν τινὰ, ἢ ἀφορίζων, ἢ σεπτὸν κλείων ναὸν, μὴ γίνεσθαι ἐν αὐτῷ τῆς τοῦ Θεοῦ λειτουργίας, ὑποκρίσθω ταυτοπαθεῖν.

Ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπους, τοῦ Ἀ
μεγάλου Βασιλείου.

Μηδεὶς δὲ χειροτονῶν ἐπὶ χρήμασι, σοφισέσθω τὸ πρᾶγμα, διὰ τοῦ μὴ προλαμβάνειν, ἢ μὴ ἅμα λαμβάνειν, ἀλλὰ μεταταῦτα λαμβάνειν. Λαμβάνειν γὰρ ἔστι τὸ ὀτεδήπατε λαβεῖν· τοῦτο δὲ, φιλαργυρία· ἢ δὲ ἔστιν εἰδωλολατρεία· μὴ οὖν Χριστοῦ τὰ εἰδωλα προτιμάσθω, μὴ δὲ τὸν Ἰουδαν μιμήσησθε, προδιδόντες ἐπὶ λήμασι· τὸν ἅπαξ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθέντα. Ἐπεὶ καὶ τὰ χωρία καὶ αἱ χεῖρες τῶν τοῦς καρποῦς τούτους δεχομένων, Ἀκελδαμᾶ κληθίσονται.

Ὁ κβ' τῆς δ'.

Ὁ καταθιβάων ἐπίσκοπον εἰς πρεσβύτερον, ἱερόσυλος. Ὁ γὰρ ὑπάτιος, καὶ ἀνιερός· ὁ δὲ ἀνέγκλητος, ἔστω καὶ ἐπίσκοπος.

Ὁ ιβ' τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ.

Ἐπίσκοπος γυναικὶ συνοικῶν, καθαιρεῖσθω.

Ὁ ιη' τῆς ζ'.

Μὴ δὲ ἐν ἐπισκοπέοις, ἢ μοναστηρίοις γυναῖκες ἐνδοιτάσθωσαν. Εἰ δὲ τις ἐπίσκοπος, ἢ ἡγούμενος, δοῦλη ἢ ἐλευθέρη εἰς διακονίαν χρώτο, ἐπιτιμᾶσθω ἐπιμέμων δὲ, καθαιρεῖσθω. Ἐνθα δὲ ἐπίσκοπος ἢ ἡγούμενος καθ' ὄδον καταλύσει, αἱ γυναῖκες ἐκείνου παρόντος ἀναχωρεῖσθωσαν.

Ὁ κζ' τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ.

Ὁ λειψάνων ἀνευ ἁγίων ναῶν καθιερώων, ὡς παραβαίνων τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις, καθαιρεῖσθω.

Ὁ κη' ταύτης.

Ἐπίσκοπος ἐκποιῶν τι τῶν εὐπροσόδων αὐτουργιῶν τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ μάλιστα ἀρχουσιν, ἐκδικεῖσθω· καὶ ἢ πρᾶσις ἀκυρος μανέτω. Κατὰ ταυτὰ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἡγουμένων.

Ὁ κς' τῆς ἐν Καρθαγένῃ, καὶ ὁ λη'.

Καὶ ὅλωσ' πρᾶγμα τῆς ἐκκλησίας ἐπίσκοπος μὴ παρυσκέτω, εἰ μὴ ἄρα ἀπρόσδοον εἴη, καὶ πολλὰ τις ἀνάγκη κατεπαίγει. Καὶ τότε τῇ τοῦ πρωτεύοντος γνώμῃ, καὶ τῆς συνόδου, ἢ τῶν γειτονούντων καὶ ἐπισκόπων· μὴ οὕτω δὲ ποιήσας, ὑπεύθυνος.

Ὁ ις' τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ.

Ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς λαμπραῖς ἑαυτὸν ἐσθῆσι κοσμοῦν, ἢ μύρα χροῖμενος, εἰ μὴ παύοιτο, ἐπιτιμᾶσθω [καθαιρεῖσθω].

Ὁ ις' τῆς α' καὶ β' λεγομένης, ὁ ια' τῆς ἐν Σαρδικίῃ, καὶ ὁ α' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Εἰ τις ἐπίσκοπος τῆς ἰδίας ἀμελοῖη ποίμνης, καὶ μίστε νόσφ, ἢ βασιλικῶ, ἢ πατριαρχικῶ κελεύσματι κατεχόμενος, ὑπὲρ ἑξαμηναίων ἰχρόνων ἀποδημοῖη, τῆς τοῦ ἐπισκόπου τιμῆς καὶ ἀξίας παντελῶς ἀλλοτριώσθω.

Ὁ ιβ' τῆς ἐν Σαρδικίῃ.

Καὶ ὁ εἰς ὑπερορίους αὐτῶ κτήσεις ἀπερχόμενος, μὴ πλεον τῶν τριῶν ἑβδομάδων ἐν αὐτοῖς χρόνιζέτω.

Ὁ ρκα' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Οἱ δὲ τῶν ἀνηκόντων ἀμελοῦντες, παρὰ τῶν γειτονούντων αὐτοῖς ἐπισκόπων ἐγκαλεῖσθωσαν, καὶ εἰ

Ex epistola Basilii Magni, ad subjectos sibi
episcopos.

Nullus ob pecuniam ordinans, astuto prætextu rem velet, quod antea non acceperit, vel non simul accipiat, sed deinceps accipiat. Nam accipere, quocunque tempore capere est. Hoc autem, avaritia, quæ cultus est idoli. Quare Christo idola ne præferantur, neve Judam imitemini, prodentes acceptis, muneribus eum qui semel pro nobis est crucifixus. Nam et agri et manus eorum, qui fructus istos accipiunt, Aceldama vocabuntur.

29 synodi 4.

Qui episcopum degradando presbyterum facit, sacrilegus est. Nam qui affinis est culpæ, jam gradu excidit: qui vero expers criminis, sit etiam episcopus.

12 habitæ in Trullo.

Episcopus mulieri cohabitans, deponitor.

18 synodi 7.

Nec in ædibus episcoporum, nec monasteriis, mulieres immoerentur. Si quis autem episcopus, vel abbas, serva liberave suum ad ministerium utitur, increpator: et in sententia persistens, deponitor. Ubique vel episcopus, vel abbas, in itinere diverterit, eo præsentē, mulieres secedant.

27 habitæ in Trullo.

Qui, absque reliquiis sanctis templum consecrat, velut ecclesiasticas traditiones violans deponitor.

C

28 ejusdem.

Episcopus, qui aliquid de fertilibus locis episcopatus alienat, præsertim magistratibus, expellitor: et venditio moneat irrita. Cousimiliter et de abbatibus statuendum.

46 Carthaginensis, et 33.

Prorsus ecclesiæ rem non distrahat episcopus, nisi sterilis sit, et magna quædam necessitas urgeat. Et tunc quidem fiat de sententia primatis, et synodi, et finitimorum episcoporum. Aliter si fecerit, pœnæ reus esto.

16 habitæ in Trullo.

Episcopus, vel clericus, splendidis sese vestibus ornans, aut unguentis delibutus, nisi desinat, castigator [deponitor].

16 synodi, quæ 1 et 2 dicitur, et 11 Sardicensis, et 1 Carthaginensis.

Si quis episcopus gregem suum negligat, ac neque morbo, neque imperatorio, vel patriarchico jussu præpeditus, ultra sex mensium tempus absit peregre: prorsus episcopi honore dignitateque privetur.

12 Sardicensis.

Et qui ad prædia sua proficiscitur, extra territorium sita, non ultra tres septimanas in eis commoretur.

121 Carthaginensis.

Qui ad se pertinentia negligunt, ab episcopis sibi finitimis reprehenduntur, ac si quidem nihil

intra sex menses fecerint, ad dicuntur ei qui lucrari potest; nisi forte paruerit, id eos facere ratione administrationis, non per negligentiam.

12 *habitæ ad Sanctum Sophiam.*

Pontifex ad locum pœnitentium sese non degradet. Si vero degradaverit, non amplius honorem pontificalem sibi vindicet.

4 *Antiochenæ.*

Episcopus a synodo depositus, aut presbyter, aut diaconus, ab episcopo suo, si quid obire sacri ministerii fuerit ausus, non amplius ullam restitutionis in integrum spem habeat; et qui cum eo communicant, segregantur, præsertim si latam in eum sententiam norint.

11 *Antiochenæ.*

Episcopus, aut presbyter, qui præter metropolitani sui voluntatem ad imperatorem abiit, tam a communione, quam dignitate summovetur.

7 *Sardicensis.*

Aliiter ad imperatorem non abeat episcopus, quam si viduarum, et pupillarum, et afflictorum justum patrocinium impellat.

8 *ejusdem.*

Sin ipse propter aliquam hujusmodi causam proficisci nolit, quod eum in castris commorari pudeat, diaconus ablegator.

21 *ejusdem.*

Episcopus episcopum iter facientem conspiciens, itineris causam exquirat; ac siquidem deprehenderit eum non ob aliquam causam ex iis, quas determinavimus, ad imperatorem, vel alio proficiscentem: litteris ejus non subscribat. nec cum eo communicet.

12 *Antiochenæ.*

Depositus, nisi majorem ad synodum se contulerit, et ad eam retulerit de juribus, quæ habere se putat, sed imperatori potius molestus fuerit, ne quidem purgandi sui locum habeat, nec spem futuræ in integrum restitutionis.

40 *Laodicensæ, et 53 [56] ac 76 Carthaginensis.*

Qui vocatur ad synodum episcopus, idque pro nihilo ducit, excepta infirmitatis causa, increpator. Sin multitudine sua fretus, charitatem fraternam despicit, magistratus animadversione castigatur.

3 *Sardicensis.*

Episcopus haud accessit ad urbem ne pergat. Et a coepiscopo dissidens ad aliam provinciam ne provocet: nisi forte visum fuerit episcopo Romano, debere causam ejus ab aliis cognosci.

9 *synodi 4.*

Si quis episcopus, clericusve, cum metropolitano controversiam habeat, coram Constantinopolitano litiget.

5 *Sardicensis.*

Episcopus a coepiscopis damnatus, si Romani episcopi opem imploraverit, isque statuerit, causam ejus a limitibus debere cognosci, fiat. Si tur-

Α μηδὲν ἐντὸς ἑξ μηνῶν δρᾶσαιεν, τῷ δυναμένῳ κερδᾶναι προσκυρούσθωσαν, εἰ μὴ που δι' οικονομίαν, ἀλλ' οὐχ' δι' ἀμέλειαν φανεῖεν τοῦτο ποιούντες.

Ὁ β' τῆς ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ.

Ἀρχιερεῦς εἰς τὴν τῶν μετανοούντων χώραν ἑαυτὸν μὴ καταδιδαζέτω· καταδιδάσας δὲ, μηκέτι τῆς ἀρχιερατικῆς ἀντιποιεῖσθω τιμῆς.

Ὁ δ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου καθηρημένος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, εἰ τολμήσειε τι πρᾶξαι τῆς λειτουργίας, μηκέτι μὴ δὲ ἀποκαταστάσεως ἔλπιδα ἔχέτω· καὶ οἱ τούτῳ κοινωνούντες, ἀφοριζέσθωσαν, καὶ μάλιστα, εἰ καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ εἶδειεν ἀπόφασιν.

Ὁ ια' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου μητροπολίτου ἀπελθὼν πρὸς βασιλέα, ἀπόβλητος γινέσθω καὶ τῆς κοινωνίας, καὶ τῆς ἀξίας.

Ὁ ιζ' τῆς ἐν Σαρδικίᾳ.

Ἄλλως δὲ ἐπίσκοπος πρὸς βασιλέα μὴ ἀπερχέσθω, εἰ μὴ κηρῶν, καὶ ὄρφανῶν, καὶ καταπονομένων δικαία καταναγκάζει βοήθεια.

Ὁ η' ταύτης.

Εἰ δὲ αὐτὸς ἀπελθεῖν διὰ τι τούτων οὐ βούλεται, αἰσχυνόμενος δῆθεν διατρέβειν ἐν στρατοπέδῳ, διάκονος ἀποστελλέσθω.

Ὁ κα' ταύτης.

Ἐπίσκοπος ἐπίσκοπον ὀδεύοντα θεασάμενος, τὴν αἰτίαν τῆς ὀδοιορκίας ἐξεταζέτω· κἄν αὐτὸν εὕρῃ, μὴ διὰ τι τῶν ἡμῖν ὀρισθέντων ἢ πρὸς βασιλέα, ἢ ἀλλοῦσε ὀδεύοντα, μὴ τοῖς αὐτοῦ γράμμασιν ὑπογράφετω, μήτε μὴν αὐτῷ κοινωνεῖτω.

Ὁ ιβ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ὁ καθηρημένος, εἰ μὴ ἐπὶ μελίζονα τραπεζῆ συνόδου, καὶ ἅ νομίξει δικαία ἔχειν προσαναφέρει, ἀλλ' ἐνοχλοῖη βασιλεῖ, μήτε χώρην ἀπολογίας ἔχέτω, μήτ' ἔλπιδα μελλούσης ἀποκαταστάσεως.

Ὁ μ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ ὁ γγ' [αλ. νς'] καὶ ὁ σς' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἐπίσκοπος καλούμενος ἐπὶ σύνοδον, καὶ ἀθετῶν, εἰ μὴ δι' ἀνωμαλίαν, ἐπιτιμάσθω· εἰ δὲ καὶ τῷ ἰδίῳ πλήθει θαρσύνων, τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης καταφρονεῖ, ἀρχοντικῶς παιδεύεσθω.

Ὁ γ' τῆς ἐν Σαρδικίᾳ.

Ἐπίσκοπος ἀκλήτος εἰς πόλιν μὴ διαβαινέτω· καὶ συνεπισκόπων διαφερόμενος, ἄλλην ἐπαρχίαν μὴ ἐκκαλέσθω, εἰ μὴ που δόξει τῷ Ῥώμης καὶ παρ' ἄλλοις τούτων κριθῆναι.

Ὁ θ' τῆς δ'.

Εἰ δὲ τις ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς πρὸς μητροπολίτην ἀμφισβητοῖη, ἐπὶ τῷ Κωνσταντινουπόλεως δικάζεσθω.

Ὁ ε' τῆς ἐν Σαρδικίᾳ.

Ἐπίσκοπος παρὰ τῶν συνεπισκόπων κατακρηθείς, εἰ τὸν Ῥώμης ἐπικαλέσεται, κάκεινος ὀρίσει παρὰ τῶν ἀγγιστευόντων αὐτὸν κριθῆναι, γινέσθω. Καὶ

αὐθις εἰ τοῦτον ἀνακαλέσεται, καὶ ὁ Ῥώμης πρεσβυτέρους ἀποστελλας, ὁρίσει πάλιν αὐτὸν κριθῆναι, καὶ τοῦτο γινέσθω.

Ὁ ιγ' τῆς ἐν Σαρδικῇ, καὶ ὁ ιθ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ὁ κοινῶνας ἀξίων ἐν γνῶσει τὸν ἀκοινῶνητον, ὑπεύθυνος.

Ὁ ς' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ἀκοινῶνητος παρ' ἐτέρου πρότερον μὴ διεχέσθω, ἢ παρὰ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου· πλὴν εἰ μὴ συνόδου γενομένης ἀπαντήσας ἀπολογησεται, καὶ τὴν συνόδον πείσας, ἐτέραν ἀπόφασιν δέξεται.

Ὁ ιγ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ὁ τῆ ἰδίᾳ ὁμολογία ἢ ὑπογραφῆ ἐναντιούμενος ἐπίσκοπος, τῆς τιμῆς ἀποστερείσθω.

Ὁ κβ' ταύτης.

Επίσκοπος ἢ κληρικὸς αἰρετικὸν μὴ συνεισργέτω, μὴ δέ τι τῶν ἰδίων δωρείσθω, μὴ δ' ἂν εἴη συγγενής.

Ὁ πα' ταύτης.

Τῷ δὲ αἰρετικῷ ἢ Ἑλληνας γράφοντι κληρονόμους, ἀνάθεμα.

Ὁ κγ' ταύτης.

Ἐπίσκοπος πέραν θαλάσσης μὴ ἀποδημείτω, εἰ μὴ τοῦ πρώτου τῆς χώρας ἀπολυτικῆν λάβῃ παράθεσιν.

Ὁ λβ' ταύτης.

Ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς μηδὲν πρότερον ἔχων, εἴτα κτησάμενος πράγματα, εἰ μὴ τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῆ ἀφιερῶσει, ὡς διηρηκῶς [ὡς Δεσποτικὰ διηρηκῶς] πράγματα, ἐνεχέσθω. Καὶ εἰ συγγενικῶν δικαίων κληρονομήσεις, καὶ τούτων ἀφιερῶστω τῇ ἐκκλησίᾳ. Ὁ δέ τι τῶν ἰδίων ἀφιερῶσας, εἴτα μεταμεληθεὶς, ἀνάξιος τῆς ἐκκλησιαστικῆς κρινέσθω τιμῆς.

Ὁ λδ' ταύτης.

Ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς τὰ ἴδια τέκνα πρὸ τῆς τῶν τρόπων αὐτῶν σταθιρότητος ἢ τῆς ἡλικίας ποιῶν ὑπεξουσία, τῶν πλημμελημάτων αὐτοῖς κοινῶσι.

Ὁ πς' ταύτης.

Μηδὲς τῶν ἐπισκόπων προτιμᾶν ἑαυτὸν τολμάτω τῶν πρὸ αὐτοῦ.

Σχόλιον.

Τότε ὁ πρότερον χειροτονηθεὶς τοῦ ὕστερον χειροτονηθέντος προεκάθητο, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτά φησιν.

Ὁ ρζ' ταύτης.

Εἷς ἐπίσκοπος ἑαυτῷ μὴ ἐκδικεῖται διάγνωσιν.

Ὁ ρκ' ταύτης.

Ἐπίσκοπος δίκαιον ἔχων ἐπὶ λαῷ, εἰ δυναστεύει, ἀλλὰ μὴ ἐπισκόπων χρίσει τοῦτο ζητοῖν, ἐκπιπέτω τοῦ δικαίου, εἰ καὶ γράμματα τοῦ πρωτεύοντος κέκτηται.

Ὁ ρκγ' ταύτης.

Ἐπίσκοπος τῆς καθολικῆς ἐνώσεως ἀμελῶν, καὶ

sus eundem imploraverit, et Romanus allegatis presbyteris, iterum cognoscendam illius causam censuerit, etiam hoc fiat.

13 Sardicensis, et 19 Carthaginensis.

Qui excusum a communione sciens ea dignatur, reus esto.

6 Antiochenæ.

Exclusus a communione prius ab alio ne recipitor, quam ab episcopo suo; extra quam si habita synodo, ad eam profectus sese purgaverit, synodoque persuasa, sententiam aliam tulerit.

13 Carthaginensis.

Episcopus, qui contra confessionem vel subscriptionem propriam facit, honore suo spoliator.

22 ejusdem.

Episcopus, aut clericus, hæreticum ad se non recipiat, nec de suis aliquid ei donet, tametsi cognatus sit.

81 ejusdem.

Hæreticos vel paganos hæredes instituenti, anathema.

23 ejusdem.

Episcopus peregrè trans mare ne proficiscitor, nisi regionis suæ primatis testimonium dimissorium acceperit.

32 ejusdem.

Episcopus, aut clericus, qui prius nihil habens, bona deinceps acquisivit; nisi ecclesiæ consecraverit ea, veluti peculatus rerum Dominicarum, reus esto. Quod si hæreditates jure cognationis sibi debitas adierit, etiã de his ecclesiæ dedicet. Qui vero de suis aliquid consecraverit, cujus enim postea penituerit, ecclesiastico indignus honore judicetur.

35 ejusdem.

Episcopus, aut clericus, qui liberos suos ante mortem ætatisve stabilitatem emancipat, delictorum ab eis admissorum particeps est.

86 ejusdem.

Nullus episcoporum præferre se iis audeat, qui ante ipsum sunt.

Scholium.

Id temporis qui prius erat ordinatus, ante posterius ordinatum sedebat, ideoque ista dicit.

107 ejusdem.

Unus et idem episcopus sententiam sibi metipsi non exsequatur.

120 ejusdem.

Episcopus, qui jus in populum habet, si potentium ope, non judicio episcoporum id sibi vindicet, jus illud amittat, etiamsi litteras primatis habuerit.

125 ejusdem.

Catholicam negligens unionem episcopus, doque

hoc admonitus, post sex menses a communione secluditur.

124 ejusdem.

Quod si fallit in hoc, vel hæretici ad [ecclesiam] catholicam ipso studio adhibente non accesserint; ab episcopatu submoventur.

132 ejusdem.

Episcopus, qui de quodam ait, eum sibi privatim delictum aliquod esse confessum, idque is inficitur; fides episcopo non habetur.

135 [al. 136] ejusdem.

Qui injuste alicui non communicat, et ipse communionis exors.

2 S. Cyrilli.

Præter ecclesiasticas leges est, quod nonnulli sacerdotes recusationum libellos offerunt. Quippe si digni sunt, ministerium sacrum obeant; sin autem, non renuntient, sed velut damnati excedant.

5 ejusdem.

Si quis aliquid eorum quæ divinitus gubernatis Patribus placeant, labefactat, non hoc amplius dispensatio vocanda, sed prævaricatio, et desertio dogmatis, et in Deum impietas.

Scholium Citrensis.

Metropolitanus episcopi quidem sibi subditi concessu, in ejus territorio sacra peragat, verum relationem non episcopi, sed patriarchæ faciat. Non enim admitti debet, et ordini divino refragatur, ut superior relationem sibi subiecti faciat.

6 apostolorum, et 24 Antiochenæ.

Episcopus, qui suo loco constituit alium, segregator, et irrita maneat ordinatio. Sed postquam episcopus obdormiit, dignum synodus ipsa producat.

31 habitæ in Trullo.

Episcopo vita defuncto, metropolitanus ejus bona i.e. depeculetur, sed ea clerus episcopo futuro custodiat. Si nullus sit clerus, tunc metropolitanus consimiliter agat.

25 synodi 4.

Ultra menses tres ecclesia non maneat orba, sed intra hos episcopus ordinator, et redditum ejus incolumem dispensator custodiat. Id nisi fiat, non ordinarius puniatur.

74 Carthaginensis.

Mediator autem solis, nisi enixe dederit operam, ut in ea sede fiat intra spatium anni episcopus, expellitur.

TITULUS V.

Quinam ad accusationem episcopi admittantur, et qui non admittantur. Tum qui, et quomodo cuiussum accusati cognoscant.

Canon 5 synodi 2.

In rebus quidem propriis, etiam male de religione sentiens agat adversus episcopum, velut affectus injuria, sed in ecclesiasticis, orthodoxi et

perὶ τοῦτου ὑπομνηθεὶς, μετὰ ἕξ μηνῶν ἀκοινωνητος.

Ὁ ρκδ' ταύτης.

Καὶ εἰ τοῦτου καταφεύεται, ἢ καὶ αἰρετικοὶ μὴ σπουδάζοντος αὐτοῦ τῆ καθολικῆ προσέλθωσι, τῆς ἐπισκοπῆς ἐκπιπέτω.

Ὁ ρλβ' ταύτης.

Ἐπίσκοπος λέγων περὶ τινος, ἐξομολογήσασθαι τι κατὶδὼν αὐτῷ πλημμέλημα, εἰ ἐκεῖνος ἐξαρνος γένοιτο, ὁ ἐπίσκοπος μὴ πιστευέσθω.

Ὁ ρλγ' [al. ρις'] ταύτης.

Ὁ ἀδίκως μὴ κοινωνῶν τινι, καὶ αὐτὸς ἀκοινωνητος.

Ὁ β' τοῦ ἀγίου Κυρίλλου.

Παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἐστὶ θεσμοὺς, τὸ λιβέλλους παραιτήσεων προσάγειν τινὰς τῶν ἱερουργῶν. Εἰ γὰρ ἕξιαι, λειτουργεῖταισαν· εἰ δὲ μὴ, μὴ παραιτεῖσθωσαν, ἀλλ' ὡς κατεγνωσμένοι ἐξίτωσαν.

Ὁ ε' τοῦτου.

Εἰ τις τῶν δοκούντων τοῖς θεοφόροις Πατράσι σαλεύει τι, οὐκέτι τοῦτο οἰκονομίαν κλητέον, ἀλλὰ παράβασιν, καὶ προδοσίαν δόγματος, καὶ περὶ τῷ θεῷ ἀσέβειαν.

Σχόλιον τοῦ Κιτρούς.

Ὁ μητροπολίτης ἐνδόξει μὲν τοῦ ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπου, εἰς ἐνορίαν αὐτοῦ ἱερουργεῖται· ἀναφορὰν δὲ μὴ τοῦ ἐπισκόπου, ἀλλὰ τοῦ πατριάρχου ποιεῖται. Ἀνένδεκτον γὰρ, καὶ θείας τάξεως ἔμπαλιν, τὸν ὑπερέχοντα τοῦ ὑποκειμένου τούτῳ ποιῆσαι ἀναφορὰν.

Ὁ ς' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ κδ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ἐπίσκοπος ὁ ἀνθ' αὐτοῦ καθιστῶν ἕτερον, ἀφορίζεσθω, καὶ ἀκυρος ἡ χειροτονία μενέτω. Κοιμηθέντος δὲ τοῦ ἐπισκόπου, ἡ σύνοδος προαγέτω τὸν ἀξιον.

Ὁ λα' τῆς ἐν Τρούλιᾳ.

Ἐπισκόπου τελευτήσαντος, ὁ μητροπολίτης αὐτοῦ μὴ σφετεριζέσθω τὰ πράγματα, ἀλλ' ὁ κληρὸς ταῦτα φυλαττέτω τῷ γεννησομένῳ ἐπισκόπῳ. Εἰ δὲ μὴ κληρὸς εἴη, ὁ μητροπολίτης τότε τὸν ὅμοιον τρόπον.

Ὁ κε' τῆς δ'.

Καὶ ὑπὲρ τρεῖς μῆνας ἐκκλησία μὴ χηρευέτω, ἀλλ' ἐντὸς τούτων ἐπίσκοπος χειροτονείσθω, τῆς προσόδου ταύτης παρὰ τοῦ οἰκονόμου σώας φυλατομένης. Εἰ δ' οὖν, ὁ μὴ χειροτονῶν ἐπιτιμηθήσεται.

Ὁ οδ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ὁ δὲ καθέδρα μεσίτης, εἰ μὴ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ ἐπίσκοπον σπεύσει ἐν ἐκείνῃ τῇ καθέδρᾳ γενέσθαι, ἐξωθείσθω.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ε'

Τίνες εἰς κατηγορίαν ἐπισκόπου δεκτοὶ, καὶ τίνες ἀδεκτοὶ. Καὶ τίνες αὐτῶν, καὶ πῶς κρινοῦσι κατηγοροῦμενοι.

Ὁ ς' τῆς β'.

Ἐπὶ μὲν οἰκεῖοις, καὶ κακδόξοις τι ἐγκαλεῖται κατ' ἐπίσκοπου, ὡς ἀδικούμενος· ἐπὶ δὲ ἐκκλησιαστικοῖς, ὁρθόδοξοι τε καὶ κοινωνικοὶ, καὶ παντάπα-

αι ἠνεπίληπτοι. Καὶ οὗτοι ἐπὶ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἄγκυρα ἔλαλθον ἐπισκόπων. Εἰ δὲ ἀδυνατῶ; ἔχει παρ' ἐκείνοις λυθῆναι τὸ ἔγκλημα, μείζονι συνόδῳ προσίτωσαν. Πλὴν ἄνευ συγγραφῆς [αἰ. ἐγγραφῆς] τῆς ταυτοπαθείας μὴ ἀκούεσθωσαν· ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, καὶ βασιλεὶ τυχὸν ἐνοχλῶν περὶ τούτων, ἢ κοσμικοῖς ἄρχουσιν, εἰς κατηγορίαν ἀπροσδεκτος.

Ὁ κδ' τῆς δ'.

Μῆτε δὲ κληρικὸς, μῆτε λαϊκὸς ἀδοκιμάτως εἰς ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν κατηγορίαν δεχέσθω.

Ὁ η' καὶ ὁ θ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ὁ διαβεβλημένος, Πατέρων καὶ ἐπισκόπων κατηγορῶν, μὴ προσδεχέσθω.

Ὁ οσ' τῶν ἀποστόλων.

Ὁμοίως καὶ αἰρετικὸς ἀδεκτος εἰς μαρτυρίαν τὴν κατὰ ἐπισκόπου· ἀλλ' οὐδὲ πιστὸς εἰς.

Ὁ οδ' τῶν αὐτῶν.

Εἰ κατηγορηθεὶς ἐπίσκοπος παρ' ἁγιοπίστου, καὶ οἷς καὶ τρὶς δι' ἐπισκόπων κληθεὶς, καταφρονήσας μὴ ὑπακούσει, τὸ δοκοῦν ἢ σύνοδος ἀποφαινέσθω.

Ὁ ιθ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἐγκαλούμενος δὲ ἐπίσκοπος, μὴ εὐθὺς ἀκοινώνητος ἔστω, ἀλλ' εἰ μὴ μετὰ μῆνα χωρὶς ἀνάγκης εἰς τὸν μητροπολίτην ἀπαντήσῃ, ἢ διὰ μεγάλην ἀνάγκην εἰ μὴ μετὰ δύο, τότε μὴ κοινωνεῖτω, ἕως ἂν καθαρὸς ἀποδειχθεῖ. Ὁ δὲ τούτου κατήγορος, ἐὰν προσεδρεύῃ τῷ δικαστηρίῳ, κοινωνεῖτω· ἀποφυγῶν δὲ, ἀκοινώνητος ἔστω.

Ὁ ιβ' ταύτης.

Ἐπισκόπου κατηγορουμένου, εἰ δυσχερὲς εἴη τὴν πᾶσαν σύνοδον συναλθεῖν, δώδεκα γοῦν τὴν ὑπόθεσιν ἐξετασάτωσαν ἐπίσκοποι· πρεσβυτέρου δὲ, ἕξ· διακόνου δὲ, τρεῖς.

Σχόλιον.

Ἐντεῦθεν ὁ πατριάρχης Λουκᾶς ἄκυρον ἠγήσατο τὴν τοῦ ἐπισκόπου Ἀμαθούτου Ἰωάννου καθάρσιν, ἢ ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐποίησατο Κύπρου, ὅτι αἱ μόνως συνὸν ἐπισκόποις, μὴ ἐπέκεινα ἦν αὐτῶς τῆς τῶν λοιπῶν δωδεκάδος.

Ὁ ιδ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Καὶ ἐπισκόπου κρινομένου, εἰ οἱ τῆς ἐπαρχίας ἐπίσκοποι διαφέρουσιν, καὶ μὴ τὴν αὐτὴν ψῆφον ἐνέγκουσιν, μετακαλείσθωσαν ἕτεροι παρὰ τοῦ μητροπολίτου ἀπὸ τῶν πέλας, διαλύσαι τὴν ἀμφισβήτησιν· εἰ δὲ οἱ πάντες συμφωνοῖεν, ἢ ψῆφος ἔχῃ τὸ βέβαιον, καὶ παρ' ἑτέροις οὕτως μὴ δικαζέσθω.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Γ'.

Περὶ ἐπαρχιῶν.

Ὁ η' τῆς τρίτης.

Ἐκαστῆς ἐπαρχίας ἀδιάστως φυλαττέσθω τὰ δίκαια· ὁ δὲ τύπον ἕτερον ἀντιστάγων, ἄκυρος.

Ὁ ιβ' τῆς δ'.

Καὶ ὁ μίαν ἐπαρχίαν εἰς δύο τεμῶν ἀνέρος· ἢ δὲ βασιλικῷ γράμματι τιμηθεῖσα πόλις, τῆς τιμῆς μό-

communione participes, et omnino reprehensionis expertes. Qui quidem ipsi coram provincialibus episcopis eos accusent. Quod si nequeat apud hos terminari actio, majorem ad synodum accedant. Absque tamen inscriptione talionis, ne audiantur. Qui præter hæc facit, et imperatori forte de his molestus est, aut mundanis magistratibus, ad accusationem non admittatur.

24 synodi 4.

Neque clericus, neque laicus, examine nullo progresso, ad episcoporum vel clericorum accusationem admittitur.

8 et 9 Carthaginensis.

Insimulatus alicujus criminis, si Patres et episcopus accuset, non admittitur.

85 apostolorum.

Similiter et hæreticus ad testimonium adversus episcopum non admittitur, imo nec fidelis unus.

84 eorumdem.

Si accusatus fuerit episcopus ab homine idoneo, et his terve per episcopos vocatus, iis contemptis non obtemperaverit, sententiam suam synodus pronuntiet.

10 Carthaginensis.

Cum accusatur episcopus, non mox communionis exors esto; sed si post mensem absque necessitate ad metropolitanum non accesserit, aut si non post menses duos, propter necessitatem magnam; non communicet, donec purus declaratus fuerit. Accusator autem ejus, si iudicium non deseruerit, communicet; sin aufugerit, a communione secluditor.

12 ejusdem.

Cum episcopus accusatur, si difficile sit, universam convenire synodum, saltem episcopi duodecim causam examinent; si presbyter, sex: si diaconus, tres.

Scholium.

Hinc Lucas patriarcha motus, irritam censuit Amathuntis episcopi Joannis depositionem, ab archiepiscopo Cypri factam: quod cum ei duntaxat 11 episcopi adessent, duodenarium ipse numerum non superaret.

14 Antiochenæ.

Cum judicatur episcopus, si episcopi provincie dissideant, nec eandem sententiam tulerint: alii per metropolitanum a finitimis accessantur, ad decidendam controversiam. Sin universi consentiant, sententia rata esto, nec apud alios litiget.

TITULUS VI.

De provinciis.

Canon 8 synodi 3.

Cujusque provincie jura inviolabiliter servantor. Quod si quis aliam formam introducit, irrita esto.

12 quartæ.

Qui unam provinciam in duas diviserit, jam gradu excidit. Quæ vero civitas honorem [metro-

polis] per imperatoris litteras est adeptā, solo fruatur honore, cum episcopo : atque illi, quæ reapse metropolis est, jura sua salva sunt.

17 *ejusdem*, et 25 *habitæ in Trullo*.

Rustica et agraria parœcia addicatur ei, qui annorum 30 spatio circa controversiam possidet : intra quos annos liceat de hac altercanti causam coram provinciæ synodo dicere.

107 *Carthaginensis*.

Qui locum in [ecclesiam] catholicam convertit, si eum ad triennium, præsentē finitimo episcopo, detineat, nulla peti actione possit.

57 et 98 *Laodicensæ*, et 53 *Carthaginensis*.

Qui nunquam habuerunt episcopum, aliter non habebunt, nisi universa provinciæ synodus, de illius sententiā, cui parœcia subest, decreverit.

TITULUS VII.

De synodis et solitiis.

Canon 37 *apostolorum*, 5 *primæ synodi*, 19 *quartæ*, 11 *Antiochenæ*.

Bis in anno episcopi cujusque provinciæ conveniant, ubicunque metropolis episcopo videtur, propter dogmata et contentiones : quarta videlicet Pentecostes septimana, et mensis Hyperberetæi (1) duodecima die.

6 *synodi septimæ*.

Anniversaria semel synodus in provincia qualibet habeatur, quemadmodum sextæ synodi Patres decreverunt : et prohibitorum hanc magistratus segregator : et neglecturum metropolitanus, extra quamdam necessitatem, punitor. Synodo coacta, si convictus fuerit metropolitanus, exegisse jumentum episcopi, vel quam aliam speciem, quadruplo persolvat.

95 *Carthaginensis*.

Aut non annuatim, sed poscente necessitate synodus habetur ; et causæ non communes in provincia qualibet examinentur.

127 *ejusdem*.

Si nequeant adesse synodo diutius episcopi, tres e provincia qualibet deliguntur.

14 *ejusdem*.

E Tripoli, propter regionis inopiam, unus episcopus, loci servandi causa, veniat.

85 *ejusdem*.

Si ad epistolas quasdam e synodo rescribendum sit, præses ejus omnium nomine scribitur.

3 *secundæ*, et 36 *habitæ in Trullo*.

Constantinopolitanus [episcopus] paribus honoribus post Romanum fruitor. Post quem, Alexandrinus. Hinc Antiochenus, post illum, Hierosolymitanus.

7 *primæ*.

Qui et honorem obtineat, salva metropoli dignitate.

(1) Qui nobis October est.

νης ἀπολαύτω σὺν τῷ ἐπισκόπῳ · τῇ δὲ ὡς ἀληθῶς μητροπόλει σωζέσθω τὰ δίκαια.

Ὁ κ' ταύτης, καὶ ὁ κ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ἀγροικικὴ καὶ ἐγγῶριος παροικία δικαιοῦσθω τῷ τριακονταετῆ χρόνῳ ἀναμφισβητήτως ταύτην κατέχοντι · ἐντὸς δὲ τούτων, ἔστω τῷ περὶ ταύτης ἀμφισβητοῦντι παρὰ τῇ συνόδῳ λέγειν τῆς ἐπαρχίας.

Ὁ ρ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Καὶ ὁ τόπον εἰς τὴν καθολικὴν μεταστρέψας, εἰ τοῦτον ἐπὶ τριετιαν ἐπισκόπου τοῦ πλησιχωροῦντος παρόντος κατάσχοι, ἀνέγκλητος ἔστω.

Ὁ ρζ' καὶ ὁ λη' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ ὁ νη' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Οἱ μηδέποτε ἐσχηκότες ἐπίσκοπον, ἄλλως οὐχ ἔξουσιν, εἰ μὴ πᾶσα ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος γνώμῃ τοῦ, ὅψ' ὄν ἡ παροικία, ψηφισαίτο.

ΕΠΗΓΡΑΦΗ Ζ'.

Περὶ συνόδων καὶ θρόνων.

Ὁ λζ' τῶν ἀποστόλων, ὁ ε' τῆς α', ὁ ιθ' τῆς δ', καὶ ὁ β' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ἐκάστης ἐπαρχίας δις τοῦ ἔτους συνίτωσαν οἱ ἐπίσκοποι, ἐνθα τῷ τῆς μητροπόλεως ἐπισκόπῳ δοκεῖ, διὰ τὰ δόγματα καὶ τὰς ἀντιλογίας, τῇ τετάρτῃ τῆς Πεντηκοστῆς ἑβδομάδι, καὶ τῇ δωδεκάτῃ τοῦ Ὑπερβερεταίου.

Ὁ ς' τῆς ζ'.

Ἡ ἄπαξ τοῦ ἔτους σύνοδος καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν γινέσθω, ὡς οἱ τῆς ἕκτης συνόδου Πατέρες ὤρισαν · καὶ ὁ ταύτην κωλύσων ἄρῳν, ἀφοριζέσθω · καὶ ὁ ἀμελήσων μητροπολίτης, ἐκτός τινος ἀνάγκης, ἐπιτιμάσθω. Εἰ δὲ γενομένης συνόδου, ἀπαιτῶν ἐλεγχυεῖν μητροπολίτης ἐπισκόπου κτήνος, ἢ τι ἕτερον εἶδος, τετραπλασίως ἀποτινάτω.

Ὁ λς' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἡ μὴ δὲ κατ' ἐνιαυτὸν, ἀλλὰ χρείας καλοῦσης γινέσθω σύνοδος, καὶ αἱ μὴ κοινὰ αἰτίαι ἐν ἐκάστῃ ζητησώσαν ἐπαρχίᾳ.

Ὁ ρκζ' ταύτης.

Μὴ δυναμένων ἐπιπλέον παραμένειν ἐν τῇ συνόδῳ τῶν ἐπισκόπων, τρεῖς ἐξ ἐκάστης ἐπαρχίας ἐκλεγέσθωσαν.

Ὁ ιδ' ταύτης.

Ἀπὸ Τριπόλεως, διὰ τὴν τῆς χώρας ἔνδειαν, εἰς ἐπίσκοπος εἰς τοποτηρησίαν ἐρχέσθω.

Ὁ κε' ταύτης.

Εἰ πρὸς τινὰς ἐπιστολάς ἐκ τῆς συνόδου δεήσει γραφῆναι, ὁ πρόεδρος ταύτης ἐπ' ὀνόματι πάντων γραφέτω.

Ὁ γ' τῆς β', καὶ ὁ λς' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως τῶν ἰσων πρεσβείων μετὰ τὸν Ῥώμης ἀπολαύτω · μεθ' ὄν, ὁ Ἀλεξανδρείας, εἴτα ὁ Ἀντιοχείας, μετὰ τοῦτον, ὁ Ἱερουσολύμων.

Ὁ ζ' τῆς α'.

Ὁς καὶ τιμάσθω, σωζομένου τῇ μητροπόλει τοῦ ἀεὶώματος.

Ἔρ 10' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

(1) Ὁ τῆς νέας Ἰουστινιανουπόλεως, ἦτος Κύπρου, τὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἔχεται δίκαια, καὶ τῶν Ἑλλησποντίων προεδρευέτω, καὶ τὸν Κυζικηνῶν χειροτονέτω.

Ἔρ 11' ἐπιτέτης.

Ὁ πρωτεύων ἐπίσκοπος Ἐξαρχος τῶν ἱερῶν, ἢ ἄρκος ἀρχιερεὺς μὴ λεγέσθω, ἀλλ' ἐπίσκοπος τῆς πρώτης καθέδρας.

Ἔρ 12' αὐτός.

Ὁ Καρχηδόνας, ὅθεν βούλοιο, προέδρους ταῖς ἐκκλησίαις προχειρίζεσθω· κἂν ἓνα τις ἔχη προσβύτερον, προστασίας ἄξιον.

ΕΠΙΓΡΑΦῆ Η'.

Οἱ ἐχόμενοι.

Ἔρ 13' τῆς ἐν Καρθαγενῇ.

Ἐπεὶ ὁ Κονοβεδεδεῖου κατηγορηθεὶς, κατένευσε μὲν τοπρῶτον παρὰ τῆς συνόδου κριθῆναι, ὕστερον δ' ἀνένευσε, ὁκοινωνήτης ἔστω, ἕως τὸ πρᾶγμα περατωθῇ· καθαιρεθῆναι γὰρ πρὸ δίκης οὐ δεῖ.

Ἔρ 14' τῆς ἐν Καρθαγενῇ.

Τῶν κατηγορῶν ἐπισκόπου τοῦ Μαυρεντίου δις καὶ τρις ζητηθέντων, καὶ μὴ εὐρεθέντων, ἐχρῆν μὲν ψῆφον ἐξενεχθῆναι· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμερίτητα, δώδεκα τοῦτον τοπικῶς ἐξετασάτωσαν ἐπίσκοποι.

Ἐπιστολὴ τῆς 7' συνόδου πρὸς τὴν ἐν Παμφυλίᾳ εὐαγγῆ συνόδον.

Ἐπίσκοπός τις Εὐστάθιος, δι' ἀπραγμοσύνην, ἀπειρηκῶς πρὸς τὴν τῶν ἐπενηνεγμένων αὐτῷ φροντίδων ἀντίστασιν, ἐγγράφως τὴν ἐπίσκοπὴν παρητήσατο, καὶ Θεόδωρος ἀντὶ τοῦτου κειροτόνηται. Εἶτα μετὰ δακρύων καθικετεύσας, ἀνευθύνου τηρηθέντος τοῦ Θεόδωρου, ὡς ἐνόμως κειροτονημένου, διὰ τὴν Εὐσταθίου παραίτησιν, αὐτὸς τοῦ μὲν ὀνόματος μετέχειν, καὶ τοῦ βαθμοῦ, καὶ τῆς ἀξίας συνεχωρήθη· οὐ μὴν καὶ ἱεουργεῖν ἢ χειροτονεῖν, εἰ μὴ που παρ' ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου κληθεῖη.

Πρᾶξις συνοδική.

Ὁ Μάκρης Θεόδουλος, ἐπὶ τοῦ πατριάρχου..... ἐγγράφως παραιτησάμενος τὴν ἀρχιερατικὴν ἀξίαν, ἐπὶ τοῦ πατριάρχου ὕστερον Μιχαὴλ τοῦ Ἀγχιᾶλου ταύτην ἀπεκατέστατο, τὴν ἔγγραφον αὐτοῦ παραιτήσιν ἀξιών ἐμφανισθῆναι. Ἦς καὶ ἐμφανισθείσης, ἐπειδὴ εὐρέθη μὴ διαλαμβίνουσα παραιτεῖσθαι τὸν ἐπίσκοπον ὡς ἀνάξιον, ἀλλ' ὡς μὴ ἄξιον, διεκρίνην ὁ πατριάρχης, ὡς ἀπαράδεκτός ἐστιν ἡ τοιαύτη παραίτησις. Οὐ γὰρ ὁ μὴ ἄξιός ἐστις τὸ ἱεουργεῖν, ἤδη καὶ ἀνάξιός. Ὁ μὲν γὰρ εἰπὼν ἀνάξιός ἐστιν, αὐτοκατάκριτός ἐστιν· ὁ δὲ εἰπὼν μὴ ἄξιός, εὐχριστητέος ὡς ταπεινώφρων.

Ἔρ 15' τῆς τετάρτης.

Ἐπεὶ τοῖς Αἰγυπτίοις ἐβίβιστο, ἐπιτροπῆς ἀνευ τοῦ σφῶν ἐπισκόπου μὴ ὑπογράψειν, μενέτωσαν ἐπὶ

(1) Μιγρ. ἤργησεν οὗτος ὁ κανὼν.

PATROL. GR. CL.

A

39 habitæ in Trullo.

Episcopus novæ Justinianopolis, sive Cypri, jura Constantinopolitani habeat, et Hellepontiorum præses sit, et Cyzicenum episcopum ordinet.

38 ejusdem.

Principalis episcopus, non princeps sacerdotum, vel summus pontifex dicatur, sed primæ sedis episcopus.

Idem canon.

Garthaginiensis episcopus, undecunque velit, præses ecclesiis præficiat: licet unum quis habeat presbyterum, dignum qui præficiatur.

TITULUS VIII.

Canones his affines.

Canon 87 Carthaginiensis.

Quoniam episcopus Conobdeledi accusatus, primo quidem renuit a synodo judicari, postea vero annuit, communionis exors esto, donec negotium terminatum fuerit. Nam ante litis examen deponi non debet.

140 Carthaginiensis.

Accusatoribus episcopi Laurentii bis terve quaesitis, nec inventis, sententiam latam quidem oportuit; sed ob mansuetudinem ecclesiasticam, duodecim in locali concilio eum examinent episcopi.

Epistola concilii tertii, ad venerabilem in Pamphylia synodum.

Episcopus quidam Eustathius, otii studio, quod accumulatis sibi curis subsisteret se posse desperasset, per scripturam episcopatu renuntiavit; ejusque in locum Theodorus ordinatus est. Postea eum lacrymans Eustathius supplicasset, Theodoro insonte habito, veluti qui legitime fuisset ordinatus, propter Eustathii renuntiationem, ipsi quidem Eustathio permissum, ut et nominis, et gradus, et dignitatis particeps esset; non tamen sacra perageret, vel ordinaret, nisi forte a fratre et coepiscopo accessit fuisset.

Actus synodicus.

Episcopus Macræ Theodulus, cum sub patriarcha..... per scripturam dignitati pontificiæ renuntiasset, deinceps Michaelis Anchiolino patriarcha, eam revocavit, cum renuntiationem suam scripto comprehensam proferri peteret. Ea prolata, quod deprehensum esset, non illa contineri renuntiationem episcopi, tanquam indigni, sed tanquam non digni, censuit patriarcha renuntiationem ejusmodi non accipiendam. Non enim is qui non dignus est peragere rem sacram, continuo et indignus est. Qui enim se dicit indignum, semetipsum damnat: cum ei qui se non dignum ait, etiam sit gratulandum, velut humiliter de se sentienti.

30 synodi 4.

Quandoquidem Aegyptiis est in more, ut non subscribant absque permissu episcopi sui, maneat

hoc habitu Constantinopoli, donec Alexandrinus advenerit, vel fidejussoribus datis, vel juratoria cautione praestita.

4 synodi 2.

Maximus Cynicus episcopatu privatus esto, et gradu excidat, quisquis ab eo est ordinatus.

Scholium.

Hic Maximus cum Cynicus philosophus esset, a S. Gregorio Theologo baptizatus, interveniente pecunia Constantinopolis episcopus a quibusdam est ordinatus, deinde cum agnitus esset, rejectus fuit.

65 Carthaginensis.

Equitius dispositus, et rursus improbe se gerens, non negligendus est, ecclesiastici status causa.

5 synodi 2.

Dignus est occidentalium tomus, qui recipiatur, cum Patrem et Filium et Spiritum sanctum fateatur ejusdem esse naturae sive essentiae.

Scholium.

Cum Arianus factus esset Constantius imperator, synodo Romanus episcopus 311 episcoporum Sardicae instituta, tomum sive scriptum hoc de religione exposuit, assentiente Constante, Constantii fratre.

TITULUS IX.

De chorepiscopis.

Canon 13 Ancyranae, et 10 Antiocena.

Chorepiscopus absque permisso episcopi presbyterum, vel diaconum non ordinato. Lectores autem, subdiaconos et ephorceistas, hoc est, catechetas, ordinato. Qui aliter fecerit, gradu excidat.

9 Antiochena.

Chorepiscopus canonicas litteras dato.

Scholium.

Chorepiscopi sunt, qui nunc vocantur exarchi, sive ad patriarcham spectent sive ad metropolitanum.

Aliud.

Canon vero 14 synodi 7 ne quidem lectores ut ordinet, chorepiscopo concedit, nisi permisso episcopi.

SECTIO II.

DE PRESBYTERIS, DIACONIS ET SUBDIACONIS.

De ordinatione horum, et qui sacerdotes fieri debeant, et qui non debeant.

TITULUS I.

Canon 2 apostolorum.

Presbyter aut diaconus ab uno episcopo ordinator.

17 apostolorum, et 12 Basilii Magni.

Qui post baptismum sit digamus, ad sacerdotium non admittitur.

Scholium.

Digamus est et is, qui aliam sibi despondit, et aliam secundum leges ducit, et qui alteri despondit ducit.

Α τοῦ σχήματος ἐν τῇ Κωνσταντινῷ, ἕως ἂν ὁ Ἀλεξανδρίας γέννηται [παρχιγέννηται], ἢ ἐγγύας παρσχόντας, ἢ δι' ἐξωμοσίας πιστωσάμενοι.

Ὁ δ' τῆς β'.

Μάξιμος ὁ Κυνικός ἀνεπίσκοπος, καὶ πᾶς ἀνίσροσ, ὃς ἐκείνῳ χειροτόνηται.

Σχόλιον.

Οὗτος Κυνικός ὦν φιλόσοφος, παρὰ Θεολόγου βαπτισθεὶς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, διὰ χρημάτων παρὰ τινῶν Κωνσταντινουπόλεως χειροτόνηται, καὶ γνωσθεὶς, ἀπεδοκιμάσθη.

Ὁ ε' τῆς ἐν Καρθυγένῃ.

Τὸν καθαιρεθέντα Αἰκύτιον, καὶ πάλιν ἀναισχυντοῦντα, μὴ παροπτέον, τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἕνεκα καταστάσεως.

Ὁ ε' τῆς β'.

Εὐαπόδεκτος ὁ τῶν δυτικῶν τόμος, ὁ Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ὁμολογῶν ὁμοούσια.

Σχόλιον.

Ἀρειανίσαντος Κωνσταντίου, ὁ Πρώτης σύνοδος τμα' ἐπισκόπων ποιήσας ἐν Σαρδικῇ, τὸν τόμον τοῦτον τῆς εὐσεβείας ἐξέθετο, συναίνουτος καὶ Κωνσταντος, τοῦ ἀδελφοῦ Κωνσταντίου.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Θ.

Περὶ χωρεπισκόπων.

Ὁ ιγ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ, καὶ ὁ ι' τῆς ἐν Ἀρτιοχείᾳ.

Χωρεπίσκοπος χωρὶς ἐπιτροπῆς ἐπισκόπου πρεσβύτερον ἢ διάκονον μὴ χειροτονεῖτω. Ἀναγνώστας δὲ, ὑποδιακόνους καὶ εφορκιστάς, ἦτοι: κατηχητάς, χειροτονεῖτω· ὁ δὲ παραβαίνων, ἀνίερος.

Ὁ θ' τῆς ἐν Ἀρτιοχείᾳ.

Χωρεπίσκοπος κανονικάς ἐπιστολάς διδῶτω.

Σχόλιον.

Χωρεπίσκοποι, οἱ νῦν λεγόμενοι ἐξαρχοί, εἴτε πατριάρχου εἰσιν, εἴτε μητροπολίτου.

Ἔτερον.

Ὁ δὲ ιδ' τῆς ζ' οὐδὲ ἀναγνώστας χειροτονεῖν τὸν χωρεπίσκοπον δίδωσιν, εἰ μὴ κατ' ἐπιτροπὴν ἐπισκόπου.

ΤΜΗΜΑ Β

ΠΕΡΙ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΩΝ, ΔΙΑΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΥΠΟΔΙΑΚΟΝΩΝ.

Περὶ χειροτονίας αὐτῶν, καὶ τίνας ἱερωθήσονται, καὶ τίνας οὐχ ἱερωθήσονται.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Α'.

Ὁ β' τῶν ἀποστόλων.

Πρεσβύτερος ἢ διάκονος ὑφ' ἐνὸς ἐπισκόπου χειροτονεῖσθω.

Ὁ ιζ' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ ιβ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ὁ μετὰ τὸ βάπτισμα δίγαμος, οὐχ ἱεράται.

Σχόλιον.

Δίγαμος ἐστίν, ὁ καὶ ἑτέραν μνηστευσάμενος, καὶ ἑτέραν κατὰ νόμους ἀγόμενος· καὶ ὁ τὴν ἑτέραν μνηστευθεῖσαν ἀγόμενος.

'Ο ιγ' τῶν ἀποστόλων.

Ἦσαύτως οὐχ ἱεράται καὶ ὁ χήραν, ἡ ἐκβεβλημένην, ἡ ἑταίραν, ἡ οἰκέτιν, ἡ τῶν ἐπὶ σκηνῆς ἀγόμενος.

'Ο κα' αὐτῶν.

'Ο ἐξ ἐπηρείας ἀνθρώπων, ἡ ἐκ φύσεως εὐνοῦχος, ἕξιος ὢν, ἱεράται.

Τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου.

Οἱ ἀπὸ παλλακίδος, καὶ πορνείας, καὶ διγαμῶν, καὶ ἀπὸ τριγαμίας τυχόμενοι παῖδες, ἐὰν φανῶσιν ἀρετὰς ἔχοντες, καὶ εἰσὶν ἄξιοι, ἱεράσθωσαν.

Τοῦ αὐτοῦ.

'Ο δημοσίου κλοπῆς ἐαλωκῶς, περὶ τὰ κεφαλαιώδη κλέμματα, οὐχ ἱεράται· ἀλλὰ καὶ ὁ ἱερωθεὶς, καὶ τῷ τοιοῦτῳ περιπεσῶν, καθαιρεῖται.

'Ο β' τῆς α'.

Τοὺς ἐξ ἐθνῶν μῆτε ταχέως βαπτίζειν, μῆτε βαπτισθέντας εὐθὺς ἱεροῦν. Ἄλλ' εἰ καὶ τις αὐτῶν ἐλεγχεῖται μετὰ τὴν χειροτονίαν ψυχικὸν κεκτημένος ἀμάρτημα, καθαιρεῖσθω.

Σχόλιον.

Ἡ πᾶν ἀμάρτημα ψυχικὸν λέγεται, διὰ τὸ εἰς ψυχὴν φέρειν τὴν βλάβην. ἢ μᾶλλον διὰ τὸ ἐκ παρατροπῆς τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τὴν ἀρχὴν ἔχειν· ἢ ψυχικά εἰσιν ἀμαρτήματα μόνα, τὰ ἐκ ψυχικῶν παθῶν γινόμενα, ὅποια τὰ ἐξ οἰήσεως, καὶ ὑπερφηφάνιας, καὶ ἀνηκολας.

'Ο ιδ' τῆς ἐν Τρούλλῳ, καὶ δ'ια' τῆς ἐν Καισάρειᾳ.

Πρεσβύτερος πρὸ τριάκοντα ἐτῶν χειροτονηθεὶς, καὶ πᾶν ἄξιος εἶη, καὶ διάκονος πρὸ τῶν εἰκοσιπέντε, καὶ διακόνισσα πρὸ τῶν τεσσαράκοντα, καὶ ὑποδιάκονος, πρὸ τῶν εἰκοσι, καθαιρεῖσθω.

'Ο ιγ' τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ.

'Ο διὰ νόσον φωτισθεὶς, πρεσβύτερος μὴ γινέσθω, εἰ μὴ διὰ σπουδὴν αὐτοῦ καὶ σπάνιον ἀνθρώπων.

'Ο ιγ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

'Ο νεοφώτιστος, μὴ ἱεράσθω.

'Ο ε' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Χειροτονία ἐπ' ἀκρωμένους μὴ γινέσθω.

'Ο λς' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

'Ο τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ πάντας μὴ ποιήσας ὀρθοδόξους, μὴ χειροτονείσθω.

'Ο ιδ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

'Ο τόκους λαμβάνων, εἰ τὸ ἀδικον κέρδος εἰς πτωχοῦς ἀναλώσει, καὶ τοῦ λοιποῦ παύσαιο τόπους λαμβάνων, δεκτὸς εἰς ἱεροσύνην.

'Ο ς' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Οἱ τοῖς Δονατισταῖς νήπιοι βαπτισθέντες, εἰ μεταμεληθέντες τὴν ἐκείνων ἀρεσίαν ἀναθεματίζονται, καὶ εἰεν ἄξιοι, χειροτονείσθωσαν.

'Ο ζ' τῆς τετάρτης.

Πρεσβύτερος καὶ διάκονος, μὴ ἐπολελυμένος,

(1) Qui dicantur audientes, exponitur infra.

A

18 apostolorum.

Similiter ad sacerdotium non admittitur et quæ viduam, vel repudiatam, vel meretricem, vel servam, vel scenicam ducit.

21 eorundem.

Qui hominum injuria, vel a natura spado est, et dignus sit, sacerdos efficitur.

Nicephori patriarchæ.

Qui ex concubina, et scortatione; et digamis, et tertium iterato matrimonio procreantur liberi, si pareat eos virtutibus præditos et dignos esse, sacerdotes fiant.

Ejusdem.

Qui publici furti convictus est in furtis capitulibus, ad sacerdotium non admittitur. Quin etiam sacerdotio initiatus, si tale crimen incidit, deponitur.

2 synodi 1.

De paganis orti neque cito baptizantur, neque baptizati mox sacerdotes efficiuntur. Quin etiam si quis eorum convictus fuerit, post ordinationem peccato animi obnoxius esse, deponitur.

Scholium.

Vel omne peccatum ψυχικὸν dicitur, quod ad animum noxa tendat, aut potius quod ab animi facultatum perversione suam originem habeat: vel ea dumtaxat peccata ψυχικά sunt, quæ ab affectibus animi proficiscuntur, cuiusmodi sunt, quæ ex opinione, et superbia, et inobedientia proveniunt.

14 habitæ in Trullo, et 11 Cæsariensis.

Presbyter ante annos triginta ordinatus, licet valde dignus sit, et diaconus ante viginti quinque, et diaconissa ante quadraginta, et subdiaconus ante viginti, deponitur.

13 habitæ in Trullo.

Qui propter morbum illuminatus est, ne fiat presbyter, nisi studium ejus et hominum penitentia sic suadeat.

13 Laodicensæ.

Recens illuminatus ad sacerdotium non admittitur.

5 habitæ in Trullo.

Audientium (1) ordinatio locum non habeat.

36 Carthaginiensis.

Qui omnes in domo sua non efficit orthodoxos, ne ordinator.

14 Basilii Magni.

Qui usuras accipit, si lucrum injustum in pauperes expenderit, et in posterum usuras accipere desinat, ad sacerdotium potest admitti.

57 Carthaginiensis.

Infantes a Donatistis baptizati, si acta penitentia etiam illorum execrati anathemate fuerint, ad digni sint, ordinator.

6 synodi 4.

Presbyter et diaconus non absolute, sed penit-

hariter ad civitatis alicujus ecclesiam, vel mariorum, vel monasterium ordinator : qui aliter, gradu cadit.

89 *Carthaginiensis.*

Qui ordinantur, litteras accipiant, quæ consulenti et diem indicent.

Scholium.

Ut iis scilicet insinnatis, præficiantur illis, pro quibus ante fuerunt ordinati.

TITULUS II.

Quam offerre sacerdos debeat, et quæ non offerre.

Canon 3 apostolorum, et 57 habitæ in Trullo.

Sacerdos, qui lac aut mel ad aram offert, vel pro vino sicera, vel aves, vel animalia, vel legumina, exceptis novis frugibus, et uva, et oleo, et suffitu, deponitor.

Scholium.

Non illa quidem, ut sacrificium, seu veluti primitias novorum fructuum.

28 habitæ in Trullo.

Qui uvam incruento oblationis sacrificio jungit, deponitor.

52 habitæ in Trullo, et 37 Carthaginiensis.

Si quis aquam duntaxat, ut Hydroparastatæ, vel vinum, ut Armenii, non aquam vino miscens, puram offert hostiam, deponitor.

TITULUS III.

Quæ sacerdoti facienda, et quæ non facienda.

Canon 5 apostolorum, et 13 synodi 4.

Sacerdos aut diaconus, qui continentie prætextu suam ejicit conjugem, segregator ; in sententia vero persistens, deponitor.

89 [al. 49] *Carthaginiensis.*

Et qui presbyteri vel diaconi ordinandi conjugium dirimit, deponitor.

6 apostolorum.

Sacerdos, qui mundanas curas suscipit, deponitor.

Scholium.

De his et leges civiles statuunt, excepta duntaxat rerum pupillarum administratione.

24 Laodicea.

Ad sacerdotium evectus, non conductor (vectigalium) vel curator fiat.

83 apostolorum.

Sacerdos qui militat (1), deponitor. Nam quæ Cæsaris, Cæsari; quæ Dei, Deo.

7 apostolorum.

Qui cum Judæis Pascha celebrat, deponitor.

8 eorundem.

Sacerdos, si non communicet, causam dicat ; eam

(1) Hoc est, negotia militaria administrat.

ἄλλ' ἐκκλησίᾳ πώλεως ἰδικῶς, ἢ μαρτυρίῳ, ἢ μοναστηρίῳ χειροτονείσθω · ὃ δὲ μὴ οὕτως, ἀνίερος.

Ὁ πθ' τῆς ἐν Καρθαγέτῃ.

Οἱ χειροτονούμενοι γράμματα λαμβανέτωσαν, τὸν ἑπατον δηλοῦντα, καὶ τὴν ἡμέραν.

Σχόλιον.

Ἵνα τοῦτων ἐμφανιζομένων, προκἀθηται ὡν προκεχειροτόνηται.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Β.

Τίνα δεῖ τὸν ἱερεὺ προσάγειν, καὶ τίνα μὴ προσάγειν.

Ὁ γ' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ νζ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ γάλα ἢ μέλι τῷ θυσιαστηρίῳ προσάγων ἱερεὺς, ἢ ἀνεὶ οἴνου σίκερα, ἢ ἔρνις, ἢ ζῶα, ἢ ἄσπρα, πλὴν νέων χιθῶνων, καὶ σταφυλῆς, καὶ ἐλαίου, καὶ θυμιάματος, καθαιρείσθω.

Σχόλιον.

Ὀδὴ ὡς θυσία ταῦτα, ἀλλ' ὡς ἀπαρχὴ καρπῶν νέων.

Ὁ κη' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ σταφυλὴν τῇ ἀναιμάκτῳ τῆς προσφορᾶς θυσίᾳ συνάπτων [al. προσυνάπτων], καθαιρείσθω.

Ὁ λβ' τῆς ἐν Τρούλλῳ, καὶ ὁ λζ' τῆς ἐν Καρθαγέτῃ.

Εἰ τις ὕδωρ μόνον, ὡς οἱ Ὑδροπαραστάται, ἢ οἶνον, ὡς οἱ Ἀρμένιοι, ἀλλὰ μὴ οἶνον ὕδωρ μιγνύς, οὕτω τὴν ἀχραντὸν προσάγει θυσίαν, καθαιρείσθω.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Γ.

Τίνα δεῖ τὸν ἱερεὺ ποιεῖν, καὶ τίνα μὴ ποιεῖν.

Ὁ ε' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ ιγ' τῆς δ'.

Ἱερεὺς ἢ διάκονος ἐγκρατείας προφάσει τὴν ἰδίαν ἐκδᾶλλον γυναικα, ἀφοριζέσθω · ἐπιμένων δὲ, καθαιρείσθω.

Ὁ πθ' [al. μθ'] τῆς ἐν Καρθαγέτῃ.

Καὶ ὁ τοῦ χειροτονησομένου [al. χειροτονουμένου] πρεσβυτέρου ἢ διακόνου λύων τὸ συναικίσιον, καθαιρείσθω.

Ὁ ς' τῶν ἀποστόλων.

Κοσμικὰς ἱερεὺς ἀναλαμβάνων φροντίδας, καθαιρείσθω.

Σχόλιον.

Περὶ τούτων καὶ οἱ πολιτικοὶ νόμοι, ἀνεὺ μόνον ὄρφανῶν διοικήσεως.

Ὁ κδ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Καὶ ἱερωμένο; ἐκλήπτωρ ἢ κουργάτωρ μὴ γινέσθω.

Ὁ πγ' τῶν ἀποστόλων.

Καὶ στρατευῶν ἱερεὺς, καθαιρείσθω · τὰ γὰρ Καίσαρος, Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ.

Ὁ ζ' τῶν ἀποστόλων.

Ὁ τελῶν μετὰ Ἰουδαίων τὸ Πάσχα, καθαιρείσθω.

Ὁ η' τῶν αὐτῶν.

Ἱερεὺς εἰ μὴ μεταλάβοι, τὴν αἰτίαν λεγέτω · μὴ

λιγων δ' ἀφοριζέσθω, ὡς ὑποπτον πειποιηκῶς τὸν ἄνθρωπον προσάγοντα.

Ὁ ια' τῶν αὐτῶν.

Ὁ καθηρημένῳ συνευχόμενος, καθαιρείσθω.

Ὁ ιβ' τῶν αὐτῶν.

Ἄδεκτος εἰ παρ' ἄλλῳ συστατικῶν ἄνευ δεχθεῖν, ἀφοριζέσθω σὺν τῷ δεξαμένῳ.

Scholium.

Ἄδεκτός ἐστιν, ὁ μὴ δεχόμενος εἰς μελῶν βαθμὴν προβιδοσθῆναι παρὰ τοῦ οικείου ἐπισκόπου, διὰ τινὰ ἴσως ἀμφιβολίας. Συστατικά δὲ εἰσὶν ἐπιστολαί, αἱ διδόμεναι παρὰ ἐπισκόπου κληρικοῖς ἢ ἱερωμένοις, εἰς ἑτέραν πόλιν ἀπιῶσι, καὶ συνιπῶσαι τούτους· τῷ ἐκεῖ ἐπισκόπῳ, ὡς παντάπασιν ἀναιτίους.

Ὁ ιγ' τῶν αὐτῶν.

Εἰ δὲ καὶ ἀφορισμένος εἴη, ἐπὶ πλεον ἀφοριζέσθω.

Ὁ ιδ' τῶν αὐτῶν.

Ἱερεὺς, ἢ κληρικὸς ἐπὶ πορνείᾳ, ἢ ἐπιουρίᾳ, ἢ κλοπῇ ἁλοῦς, καθαιρείσθω καὶ μὴ ἀφοριζέσθω· εὖθις ἐκδικήσεις γὰρ, ψῆσι, δις ἐπὶ τὸ αὐτό.

Ὁ ιε' τῶν αὐτῶν, καὶ ὁ θ' τῆς α' καὶ β'.

Ἱερεὺς πιστὸν ἢ ἀπιστὸν τύψας, ἢ αὐτοχειρῶν, ἢ ἐπιτάγματι, καθαιρείσθω. Δεῖ γὰρ αὐτὸν νοουθεσίαις καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἐπιτιμῶσις σωφρονίζειν τοὺς πταλόντας· εἰ δὲ μὴ ὑπακούειεν, παραδιδόναι τοὺς ἄρχουσιν.

Ὁ ις' τῶν ἀποστόλων.

Ὁ δικαίως καθαιρεθεὶς ἐπ' ἐγκλήμασι φανεροῖς, εἰ τῶν θεῶν ἀψεται πάλιν, ἐκκοπέσθω τῆς Ἐκκλησίας παντάπασιν.

Ὁ ιζ' τῶν αὐτῶν.

Ὁ διὰ χρημάτων ἱερεὺς, καθαιρείσθω μετὰ τοῦ χειροτονήσαντος, καὶ ἀκοινωνήτος μενέτω, κατὰ τὸν Σίμωνα μάγον.

Ὁ ιη' τῶν αὐτῶν.

Ὁ ἀναιτίως σχισθεὶς ἐπισκόπου, καὶ ἄλλο πῆξας θυσιαστήριον, εἰ καλούμενος μὴ ὑπακούσει, αὐτοῦ μὲν μετὰ τῶν κοινωνούντων αὐτῷ καθαιρείσθω· ὁ δὲ δεξάμενος λαὸς, ἀφοριζέσθω.

Ὁ ιθ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Καὶ αὐθις· Ἐάν πρεσβύτερος, κατὰ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου φυσιωθεὶς, σχίσμα ποιήσῃ, ἀνάθεμα ἔστω.

Ὁ ια' ταύτης.

Ὁσαύτως καὶ εἰ τις παρ' ἐπισκόπου καταγνωσθεὶς, μὴ διὰ τῶν πλησιαζόντων ἐπισκόπων σπεύσει τῷ καταγινώσκοντι αὐτοῦ ἐπισκόπῳ καταλαγῆναι, ἀλλὰ φυσιωθεὶς ἀποσχισθῆ, καὶ ἀγίασμα τῷ θεῷ προσενέγκῃ, ἀνάθεμα ἔστω, σὺν τῷ τὸν ἰδίον ἀπολέσαι τόπον.

Ὁ ιβ' τῶν ἀποστόλων.

Ἀφορισμένος ἱερεὺς, παρ' ἑτέρου μὴ δεχέσθω, εἰ μὴ τύχοι ταχέως τελευτήσας ὁ ἀφορισίας.

non proferens, segregator, ut qui suspectum reddiderit offerentem.

11 eorumdem.

Qui cum deposito precatur, deponitor.

12 eorumdem.

Non recipiendus, si apud alium sine commendatitiis receptus fuerit, una cum recipiente segregator.

Scholium.

Inadmissibilis est, qui nequit ad gradum majorem provehi ab episcopo suo, propter aliquas scilicet disceptationes. Commendatitiæ vero litteræ sunt, quæ ab episcopo clericis aut sacerdotibus dantur, aliam in urbem proficiscentibus, quæque commendant eos illius loci episcopo, velut omnino culpâ carentes.

13 eorumdem.

Quod si etiam segregatus fuerit, amplius segregator.

25 eorumdem.

Sacerdos, vel clericus, in scortatione, vel perjurio, vel furto deprehensus, deponitor, non etiam segregator. Scriptum est enim: « Bis de eodem delicto vindictam non exiges.

27 eorumdem, et 9 primæ ac secundæ.

Sacerdos, qui fidelem aut infidelem verberaverit, idque vel manu propria, vel jubendo, deponitor. Quippe oportet eum admonitionibus et ecclesiasticis pœnis delinquentes castigare, ac siquidem non obediuerint, magistratibus tradere.

28 apostolorum.

Qui jure depositus est ob manifesta crimina, si sacra rursus attigerit: prorsus ab ecclesia rescinditor.

29 eorumdem.

Qui per pecuniam sacerdos factus est, deponitor una cum eo, qui ordinavit, et communionis exors maneto, Simonis Magi exemplo.

31 eorumdem.

Qui absque causa divisus ab episcopo fuerit, aliamque struxerit aram, si arcessitus non obediuerit, ipse quidem cum illis, qui ei communicant, deponitor, populus autem, qui eum recepit, segregator.

40 Carthaginensis.

Et rursum: Si presbyter adversus episcopum suum inflatus, secessionem fecerit, anathema sit.

41 ejusdem.

Similiter et si quis ab episcopo damnatus, non operam dederit, nisi per finitimos episcopos cum episcopo, qui eum condemnavit, reconcilietur, sed inflatus, secessionem fecerit, sacrumque Deo obtulerit, anathema sit, locoque suo præterea moveatur.

52 apostolorum.

Sacerdos segregatus, ab alio non recipitor, nisi forte subito mortuus fuerit is qui segregavit.

Scholium.

Non de alterius territorii loquitur episcopo, sed de eo, qui per successionem adeptus est pontificiam dignitatem illius, qui hominem segregaverat, post ejus scilicet mortem. Præterea vivo etiam illo, qui segregavit, per synodum segregatio solvitur, si non jure facta paruerit.

9 patriarchæ Nicolai.

Nexus absque ratione factus, vim nullam habet, et a pontifice solvitur.

Scholium.

De hoc etiam leges civiles sanciunt (1), quæ a communione segregant eum, qui aliquem ab ea sine ratione segregavit, ut quod injuste fecit, juste sustineat,

33 apostolorum, 15 quartæ et 7 Antiochenæ.

Sacerdos peregrinus commendatitiis carens, examinator, ac si quidem recte secat, recipitor, sin autem, dimittatur, necessaria consecutus.

41 apostolorum.

Sacerdos alea ludens, aut semet inebrians, nisi desinat, deponitor.

Scholium.

Justiniani vero 123 novella segregans hos ab omni sacerdotali munere ad triennium, etiam de monasteriis expellit.

39 et 42 eorumdem.

Sacerdos, aut diaconus, nihil (2) perficiat absque sententia episcopi.

Scholium.

Puniendo scilicet, segregando, vel a segregatione absolvendo, vel pœnam minuendo, vel intendendo.

43 apostolorum, 17 synodi 1, 10 quartæ, 4 Laodicenæ, 16 Carthaginiensis.

Idem usuras exigens, nisi desinat, deponitor. Similiter et si quid aliud excogitet, turpis lucri causa.

44 apostolorum.

Si sacerdos cum hæreticis duntaxat precetur, segregator; deponitor autem, si eos pro clericis etiam habuerit.

46 eorumdem.

Qui baptismum, vel sacrificium hæreticorum admittit, deponitor.

47 eorumdem.

Similiter et qui rebaptizat baptizatum, vel qui pollutum ab impiis non rebaptizat, et qui non baptizat in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, deponitor.

Scholium.

Baptizatum rebaptizare, prohibitum id quidem est: sed unguento inungere nequaquam, licet hoc quoque sacri baptismatis pars esse videatur.

50 eorumdem.

Similiter et qui non tribus immersionibus, sed una baptizat.

3 Carthaginiensis.

Episcopus, presbyter et diaconus, continentes

(1) Novell. 123 cap. 2.]

A

Σχόλιον.

Οὐ περὶ ἄλλης ἐνορίας ἐπισκόπου φησὶν, ἀλλὰ περὶ τοῦ διαδεξαμένου τὴν ἀρχιερατικὴν ἀξίαν τοῦ ἀφορισαντος, μετὰ τὴν ἐκείνου τελευταίαν καὶ ζῶντος δὲ τοῦ ἀφορισαντος συνοδικῶς ἀφορισμὸς λύεται, εἰ μὴ δικαίως φανερῆ γενόμενος.

‘Ο θ’ τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

‘Ο δὲ ἄλογος δεσμὸς, ἀνίσχυρος· καὶ παρὰ ἀρχιερέως λύεται.

Σχόλιον.

Περὶ τοῦτου καὶ οἱ πολιτικοὶ οἱ καὶ τῆς κοινῆς ζωῆς χωρίζουσι τὴν ἀλόγως τινὰ ταύτης χωρίσαντα, ἵνα ὅπερ ἀδίκως ἐποίησε, δικαίως ὑπομείνῃ.

‘Ο λγ’ τῶν ἀποστόλων, δ ιγ’ τῆς ε’, καὶ δ ε’ τῆς ἐν Ἀρτιοχείᾳ.

B

Ἐνός ἱερέως ἀνευ συστατικοῦ ἀνακρινέσθω καὶ εἰ ὀρθοτομῆι, προσδεχέσθω· εἰ δ’ οὐκ ἀποπεμπέσθω τὰ πρὸς χρεῖαν λαθῶν.

‘Ο μβ’ τῶν ἀποστόλων.

Κυβεύων ἱερέως, ἢ μεθῶν, εἰ μὴ παύοιτο, καθαιρεῖσθω.

Σχόλιον.

Ἡ δὲ ρχγ’ Ἰουστινιάντειος νεαρά, ἀφορίζουσα τοῦτους πάσης ἱερατικῆς λειτουργίας ἐπὶ τριετίαν, καὶ μοναστηρίων ἐκβάλλει.

‘Ο ιθ’ καὶ δ μβ’ τῶν αὐτῶν.

Ἱερεὺς ἢ διάκονος μὴδὲν τελείτω παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου.

Σχόλιον.

Ἐπιτιμῶν δηλονότι, ἀφορίζων, ἢ λύων ἀφορισμὸν, ἢ μειῶν, ἢ ἐπιτείνων.

‘Ο μγ’ τῶν αὐτῶν, δ ιε’ τῆς α’, δ ε’ τῆς δ’, δ θ’ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ, δ ις’ τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Καὶ τόκους ἀπαιτῶν, εἰ μὴ παύοιτο, καθαιρεῖσθω. Ὁμοίως καὶ ἑτερόν τι ἐπινοῶν, αἰσχροῦ κέρδους ἕνεκα.

‘Ο μδ’ τῶν ἀποστόλων.

Αἰρετικοῖς ἱερέως συνευξάμενος μόνον, ἀφορίζέσθω· καθαιρεῖσθω δὲ, εἰ καὶ κληρικούς τοῦτους ἤγγηται.

‘Ο μς’ τῶν αὐτῶν.

‘Ο βάπτισμα ἢ θυσίαν αἰρετικῶν δεξάμενος, καθαιρεῖσθω.

‘Ο μς’ τῶν αὐτῶν.

‘Ομοίως καὶ ὁ ἀναβαπτίζων τὸν βεβαπτισμένον, ἢ τὸν μεμολυσμένον παρὰ τῶν ἀσεβῶν μὴ ἀναβαπτίζων· καὶ ὁ μὴ βαπτίζων εἰς Πατέρα, καὶ Ἰῆσον, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καθαιρεῖσθω.

Σχόλιον.

Ἀναβαπτίζειν μὲν τὸν βεβαπτισμένον ἀπεύρηται, μῦθος δὲ χρεῖν, οὐδαμῶς, εἰ καὶ τοῦτο μέρος δοκεῖ τοῦ θελοῦ βαπτίσματος.

‘Ο ς’ τῶν αὐτῶν.

Ἐσαύτως καὶ ὁ μὴ τριεὶ καταδύσειν, ἀλλὰ μίαν βαπτίζων.

‘Ο ς’ τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἐπίσκοπος, πρεσβύτερος καὶ διάκονος, ἐγκρα-

(2) Divinum scilicet verbum.

ταίς ἐν ἅπασιν ἔστισαν, ἵνα τῶν αἰτουμένων τυγχάνωσι, καὶ γυναικῶν ἀπεχέσθωσαν.

Ὁ ια' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου μητροπολίτου ἀπελθὼν εἰς βασιλέα, ἀπόδητος γινέσθω, καὶ τῆς κοινωσίας, καὶ τῆς ἀξίας.

Ὁ ιγ' τῶν Ἀποστόλων.

Ἐν ταῖς ἑορταῖς, οἴνου καὶ κρεῶν ἱερεὺς μὴ μεταλαμβάνων, εἰ μὴ δι' ἄσκησιν, καθαιρείσθω.

Ὁ ιδ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Καὶ ἱερωμένος κρεῶν ἀπεχόμενος, γευσάμενος μόνον, οὕτως αὐτῶν ἀπεχέσθω, ἢ καὶ τῶν μετὰ κρέατος λαγάνων.

Ὁ ις' τῶν ἀποστόλων.

Πρεσβύτερος ἢ διάκονος ὑβρίζων ἐπίσκοπον, ἀφορίζεσθω.

Ὁ ιζ' τῶν αὐτῶν.

Ἐσαύτως καὶ εἰ χλωδὸν, ἢ τυφλὸν, ἢ κωφὸν χλευάζει.

Ὁ ιη' τῶν αὐτῶν.

Τὴν εὐσέθειαν ἱερεὺς μὴ διδάσκων, ἀφορίζεσθω· ἐπιμένων δὲ, καθαιρείσθω.

Ὁ ιθ' τῶν αὐτῶν.

Ἐσαύτως καὶ εἰ μὴ εἰς ποιῶν ἐνδεῆ κληρικόν.

Ὁ ξ' τῶν αὐτῶν.

Ὁ ἄσεβοῦς βιβλίον ἐκκλησιαζῶν, καθαιρείσθω.

Ὁ ξδ' τῶν αὐτῶν.

Ὁ συνευχόμενος Ἰουδαίοις, ἢ αἰρετικοῖς, καθαιρείσθω τε καὶ ἀφορίζεσθω.

Ὁ ξη' τῶν αὐτῶν.

Ὁ εἰς χειροτονηθεὶς καθαιρείσθω σὺν τῷ χειροτονήσαντι, εἰ μὴ αἰρετικὴ χεὶρ ἢ πρώτη.

Ὁ γ' τῆς α'.

Ἐρωμένος συνελθόντων μὴ κεκτήσθω, πλὴν μητρὸς, καὶ ἀδελφῆς, καὶ θείας, καὶ ὅσα τῶν προσώπων πᾶσαν διαπέφυγεν ὑπόψιν.

Ὁ θ' αὐτῆς.

Οἱ ἀνεξετάστως ἱερωθέντες, ἢ ἀνακρινόμενοι τὰ αὐτῶν ὁμολογήσαντες πλημμελήματα ἱερώθησαν, καθαιρείσθωσαν.

Ὁ ι' αὐτῆς.

Ὅσοι τῶν παραπεσόντων προχειρίσθησαν, ἢ ἐν γνώσει, ἢ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ προχειρίσαντος, καθαιρείσθωσαν.

Ὁ ις' ταύτης, καὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ιδ'.

Πρεσβύτεροι ἢ διάκονοι τῆς ἐκκλησίας ἐκστάντες, ἀδεκτοὶ παρ' ἄλλοις μενέτωσαν, εἰς τὰς ἑαυτῶν ἐκκλησίας ἀναστρέφειν ἀναγκαζόμενοι· ἐπιμένοντες δὲ, τοῖς ἱερεῦσιν ἔτρωσαν ἀκοινωνήτοι.

Ὁ δ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου καθηρημένος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, εἰ τολμήσῃ τι πρᾶξαι τῆς λειτουργίας, μηκέτι μὴδὲ ἀποκατατάσσει· ἐλπὶδα ἔχέτω· καὶ οἱ τοῦτω κοινωνοῦντες, ἐπιτιμάσθωσαν, καὶ μάλιστα, εἰ καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ εἰδέν ἀπόφασιν.

A in omnibus sint, ut quæ petunt consequantur, et a mulieribus abstineant.

41 Antiochenæ.

Episcopus, aut presbyter, absque sententia sui metropolitani ad imperatorem profectus, tam a communiione, quam a dignitate rejicitur.

53 apostolorum.

Sacerdos festis diebus a vino et carnibus abstinens, deponitur, extraquam si exercitationis id causa fiat.

44 Ancyranae.

Etiam sacerdos cum abstinere a carnibus, dumtaxat iis degustatis, abstinere, aut oleribus saltem, cum carne coctis.

56 apostolorum.

Presbyter aut diaconus, qui episcopum afficit injuria, segregator.

57 eorumdem.

Similiter et si claudum, vel cæcum, vel surdum subsannat.

58 eorumdem.

Sacerdos, qui pietatem non docet, segregator; siu proposito inhæreat, deponitur.

59 eorumdem.

Similiter et egenti clerico non benefaciens.

60 eorumdem.

Qui librum impij publice populo proponit, deponitur.

64 eorumdem.

Qui cum Judæis precatur, vel cum hæreticis, deponitur et segregator.

68 eorumdem.

Bis ordinatus per manus impositionem, una cum eo, qui ordinavit, deponitur, nisi manus prior hæretica fuerit.

3 prima.

Sacerdos mulierem ascitiam non habeat, nisi matrem, et sororem, et amitam, et quæcunque personæ sunt ab omni suspitione liberæ.

9 ejusdem.

Qui ad sacerdotium absque examine sunt admissi, vel cum examinarentur, sua confessi delicta, sacerdotes facti sunt; deponuntur.

40 ejusdem.

Quotquot ex lapsis præpositi fuerint, vel sciente, qui eos præfecit, vel ignorante, deponuntur.

16 ejusdem, et Antiochenæ 35.

Presbyteri, vel diaconi, si ab ecclesia sua discesserint, ab aliis non admissi maneant, ut suis ad ecclesias reverti cogantur. In proposito persistentes, cum sacerdotibus non communicent.

4 Antiochenæ.

Episcopus a synodo depositus, aut presbyter, aut diaconus, aut subdiaconus ab episcopo suo, si obire partem aliquam ministerii sacri fuerit ausus, non amplius ullam spem restitutionis in integrum habeat, et qui cum eo communicant, mulantur, præsertim si latam in ipsum sententiam norint.

6 habitæ in Trullo.

Sacerdos, aut diaconus, aut subdiaconus, qui post ordinationem uxorem duxerit, * deponitor.

* Scholium.

Hoc est, a sacerdotio quidem removetur, sed honoris tamen sedisque particeps esto. Qui vero scortationem, vel adulterium commiserit, prorsus expellitor, et ad pœnitentiam adigitor. Sic enim quosdam interpretes hæc declarasse reperimus.

21 habitæ in Trullo.

Qui plane depositus est alicujus criminis causa, si pœnitentiam agat, instar clericorum tondetur. Sin autem, laicorum more comam alito.

25 ejusdem.

Qui puræ communionis fideles participes fecit, et mercedis gratia quamcunque rem petit, deponitor.

26 ejusdem, et 27 Basilii Magni.

Si per ignoracionem in * illicitas nuptias incidit presbyter, soluto matrimonio, sedem duntaxat habeat, ab universis abstinens actibus.

* Scholium.

Videlicet si sanguinis fortasse vinculo sibi junctam in domum duxerit, vel solitariam, quæ habitum sacrum infitiata sit, vel pupillam, cujus vitam pater ipsius gesserit.

29 habitæ in Trullo.

Licet et Carthaginiensis synodus prohibet, ne sacrosanctæ cœnæ die, postquam pransi sunt, sacerdotes offerant; nemo tamen id amplius faciat, et per quintam diem septimanæ septimæ totam Quadragesimam debonestet.

30 ejusdem.

Barbaricarum ecclesiarum sacerdotes, si de mutuo consensu a conjugibus abstinant, * prorsus abstineant.

* Scholium.

Hoc propter instabilitatem eorum et infirmitatem dicitur.

31 ejusdem, et 12 primæ ac secundæ.

Qui non de episcopi sententia in oratorio, quod intra domum aliquam est, offert aut baptizat, deponitor.

83 habitæ in Trullo.

Ne quis mortuo corpori sacramenta præbeat.

99 ejusdem.

Sacerdos, qui Armeniorum more carnes in templo coqui permittit, et partem earum ab offerentibus recipit, segregator.

13 primæ ac secundæ.

Presbyter, vel diaconus, qui velut ob crimen aliquod episcopum suum damnaverit, et ante synodicam cognitionem ab ejus communione semet avelere fuerit ausus, et deponitor, et omni honore sacerdotali privator; quique secuti eum fuerint, saceris quidem initiati deponuntur; monachi vero, vel laici, segregantur.

33 Carthaginiensis.

Presbyteri absque sententia episcopi res Ecclesiæ ne distrahunto.

A

'Ο ς' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ἱερεὺς, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος μετὰ τὴν χειροτονίαν γήμας, καθαιρείσθω.

Σχόλιον.

Ἦγούν τῆς μὲν ἱερωσύνης μετακινείσθω, τῆς δὲ τιμῆς μετεχέτω, καὶ τῆς καθέδρας. Πορνεύσας δὲ, ἢ μοιχεύσας, τέλειον ἐξωθείσθω. καὶ εἰς μετόνοιαν ἀγέσθω· οὕτω γὰρ ἐν τισὶ τῶν ἐξηγητῶν εὐρηται.

'Ο κ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ἐτέλειον καθαιρεθεὶς ἐπ' ἐγκλήματι, εἰ μεταμειλοῖτο, τῷ τοῦ κλήρου κειρείσθω σχήματι· εἰ δ' οὐν, καθάπερ οἱ λαϊκοὶ τὴν κόμην τρεφέτω.

'Ο κγ' αὐτῆς.

Ἐτῆς ἀχράντου μεταδιδούς τοῖς πιστοῖς κοινωσίας, καὶ μεθοῦ χάριν τὸ οἰονοῦν αἰτῶν, καθαιρείσθω.

'Ο κς' αὐτῆς, καὶ δ κζ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Εἰ κατὰ ἄγνοιαν ἀθέσμη γάμψ περιπέσοι πρεσβύτερος, τοῦ συνοικεσίου διαλυθέντος, τὴν καθέδραν μόνον ἔχέτω, τῶν ἐνεργειῶν πασῶν ἀπεχόμενος.

Σχόλιον.

Ἦγουν τὴν καθ' αἷμα τυχὴν προσήκουσαν εἰσοικισάμενος, ἢ μονάζτριαν τὸ ἱερὸν ἀρνησαμένην σχῆμα, ἢ τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἐπιτροπευθεῖσαν.

'Ο κθ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Εἰ καὶ ἡ ἐν Καρθαγένη διαγορεύει, τῇ ἡμέρᾳ τοῦ θείου δείπνου μετὰ τὸ δειπνήσαι τοὺς ἱερέας προσάγειν, μηδεὶς ἐτι τοῦτο ποιεῖτω, καὶ διὰ τῆς πέμπτης τῆς ἑβδόμης ἑβδομάδος τὴν Τεσσαρακοστὴν ἅλην ἀμαζέτω.

C

'Ο λ' αὐτῆς.

Οἱ ἐν βαρβαρικαῖς ἐκκλησίαις ἱερεῖς, εἰ ἐκ συμφώνου τῶν θυμβίων ἀπέχονται, τέλειον ἀπεχέσθωσαν.

Σχόλιον.

Τοῦτο διὰ τὸ ἀπαγῆς αὐτῶν καὶ ἀστήρικτόν φησιν.

'Ο λβ' αὐτῆς, καὶ δ ιβ' τῆς α' καὶ β'.

Ἐμὴ κατὰ γνώμην ἐπισκόπου, ἐν εὐκτηρίῳ ἑνδὸν οἰκίας ὄντι, προσάγων ἢ βαπτίζων, καθαιρείσθω.

'Ο πγ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Σώματι νεκρῷ μὴ τις τῶν ἀγιασμάτων μεταδίδω.

D

'Ο λδ' αὐτῆς.

Ἱερεὺς δὲ κατὰ τοὺς Ἀρμενίους ἐν τῷ ναῷ κρέα παραχωρῶν ψεσθαι, καὶ τινα τούτων παρὰ τῶν προαγόντων δεχόμενος, ἀφορίζέσθω.

'Ο ιγ' τῆς α' καὶ β'.

Πρεσβύτερος ἢ διάκονος, ὡς ἐπ' ἐγκλήματι δῆθεν κατεγνωκῶς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου, καὶ πρὸ συνοδικῆς διαγνώσεως ἀποστήναι τούτου τῆς κοινωσίας τολμήσας, καθαιρείσθω τε καὶ πάσης ἱερατικῆς ἀποστρεψέσθω τιμῆς· καὶ οἱ συνεπόμενοι, ἱερωμένοι μὲν, καθαιρείσθωσαν, μοναχοὶ δὲ, ἢ λαϊκοὶ, ἀφορίζέσθωσαν.

'Ο λγ' τῆς ἐν Καρθαγένη.

Πρεσβύτεροι παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου πράγματα τῆς Ἐκκλησίας μὴ πιπρασκέτωσαν.

Ὁ ιε' τῆς ἐν Ἀγκύρῃ.

Ἐάν δέ τι τῶν τῆς Ἐκκλησίας πρεσβύτεροι δια-
πράσωσιν, ἐκκαλείσθω τοῦτο ἡ Ἐκκλησία, καὶ περὶ
τῆς αὐτοῦ τιμῆς, ὡς δόξει τῷ ἐπισκόπῳ.

Ὁ ς' τῆς ἐν Καισαρείᾳ.

Πρεσβύτερος εἰς διγάμου γάμον μὴ ἐστιάσθω.

Ὁ θ' καὶ δ' ἐν ταύτῃ.

Πρεσβύτερος ὁμολογήσας ὅτι προήμαρτε, μὴ προσ-
φέρῃτω, μένων ἐν τοῖς λοιποῖς διὰ τὴν ὁμόνοιαν. Μὴ
ὁμολογήσας δὲ, μήτε ἐλεγχεῖς, αὐτὸς τὴν ἐξουσίαν
ἔχῃτω.

Ὁ ιγ' ταύτης.

Πρεσβύτεροι ἐπιχώριοι ἐν ναυῷ πόλεως μὴ προσφε-
ρέπωσαν, ἐπισκόπου παρόντος, ἢ πρεσβυτέρου τῆς
πόλεως. Ἀπόντων δὲ αὐτῶν, εἰ καλοῖντο, προσφερέ-
τωσαν. Ὡσαύτως καὶ διάκονος.

Ὁ θ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Πρεσβύτερος ἐπιχώριος κανονικὰς ἐπιστολάς μὴ
εἰδὼτω, ἢ πρὸς μόνον ἐπίσκοπον γείτονα · χωρπί-
σκοπος μέντοι εἰδὼτω.

Ὁ κδ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Ἰερωμένος ὄλωσ, ἢ κεκληρωμένος, εἰς καπηλεῖον
μὴ εἰσερχέσθω.

Ὁ λς' ταύτης.

Ἰερατικὸς ἢ κληρικὸς, μάγος ἢ ἑπασιδὸς, ἢ μαθη-
ματικὸς, ἢ ἀστρολόγος, ἢ περιώπτης, ἐκριπέσθω
τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ μσ' ταύτης.

Ἰερατικὸς ἢ κληρικὸς, ἀνευ κελύσεως τοῦ ἐπι-
σκόπου μὴ ὀδεύῃτω.

Ὁ μβ' ταύτης.

Μὴ δὲ ἀνευ κανονικῶν γραμμάτων. ..

Ὁ νς' ταύτης.

Πρεσβύτερος εἰς τὸ βῆμα πρὸ τοῦ ἐπισκόπου μὴ
εἰσῆτω, ἢ καθεζέσθω.

Ὁ ιδ' τῆς ἐν Σαρδικῇ.

Ὁ παρ' ὀξύχλου κατακριθεὶς ἐπισκόπου, πρὸς
τὸν μητροπολίτην καταφυγέτω · καὶ μένων ἀκρινώ-
νητος, ἀξιούτω τυχεῖν ἐξετάσεως, καὶ ὁ ἐπίσκοπος
μὴ ὀργιζέσθω.

Ὁ ις' τῆς ἐν Σαρδικῇ.

Οἱ τῶν ἐπισκόπων ὠρισμένοι χρόνοι τῆς βραδυ-
τήτος, καὶ ἐπὶ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων φυ-
λαττέσθωσαν.

Ὁ ς' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Χρίσματος ποίησις, καὶ μεταγούνητων καταλλαγή,
καὶ κορῶν καθιέρωσις, παρὰ πρεσβυτέρων μὴ γινέ-
σθω.

Σχόλια.

Ἡ ἐπὶ τῷ ἀεινάφ μύρῳ τελετή.

Ἦγουν λύσις τοῦ ἐπιτιμίου. Ὁ γὰρ τοῦ ἐπιτιμίου
λυθεὶς, τῷ Θεῷ καὶ τοῖς πιστοῖς καταλλάττεται,
κοινωνῶν αὐτοῖς. Ἀπηγόρευται καὶ τοῖς ἱερεῦσι,
ἐκ τῶν πατέρων ἐκείνων δέχεσθαι προσφορὰς, ὧν
εἰδῆσαι οἱ ὑπερβούσιοι καὶ δὲς πορευόουσιν. Ὅτι τὰ
τῶν ὑπερβουσίων ἁμαρτήματα τοῖς δεσπόταις αὐτῶν
ἀναφέρεται, ὡς φησὶν ὁ μακάριος Ἰωάννης.

(1) In comparando scilicet.

A

15 *Ancyranæ.*

Quod si quid ex rebus Ecclesiæ presbyteri distra-
xerint, de hoc Ecclesia provocet, deque pretio ejus,
prout episcopo visum fuerit.

7 *Cæsariensis.*

Presbyter in digami nuptiis convivio non in-
tersit.

9 et 10 *ejusdem.*

Presbyter confessus, quod ante peccaverit, non
offerat, inter reliquos manens, propter concordiam.
Non confessus autem, nec convictus, facultatem
habeat.

13 *ejusdem.*

Presbyteri degentes in agris, in templo civitatis
ne offerant, præsentē episcopo, vel presbytero illius
civitatis. Illis autem absentibus, si accessantur,
offerant. Similiter et diaconus.

9 *Antiochenæ.*

Presbyter agrarius litteras canonicas non det,
nisi ad vicinum duntaxat episcopum. Chorepiscopus
autem det.

24 *Laodicensæ.*

Sacerdos, aut ascriptus clero, cautionem pro-
sus non ingreditur.

36 *ejusdem.*

Sacerdos, aut clericus, qui magus est, aut in-
cantator, aut mathematicus, aut astrologus, aut
ligator, ejicitur ex Ecclesia.

41 *ejusdem.*

Sacerdos aut clericus, absque jussu episcopi iter
on faciat.

42 *ejusdem.*

Nec absque litteris canonicis.

56 *ejusdem.*

Presbyter in suggestum ante episcopum ne ingre-
ditor, vel sedeto.

14 *Sardicensis.*

Qui a bilioso condemnatus est episcopo, ad me-
tropolitanum confugiat, et communionis exsors ma-
nens, examen causæ consequi mereatur, neu epi-
scopus irascatur.

17 *ejusdem.*

Episcoporum determinata spatia tarditatis (1),
etiam in presbyteris et diaconis observentur.

6 *Carthaginensis.*

Confectio christianis, et pœnitentium reconciliatio
et consecratio virginum a presbyteris ne fiat.

Scholia.

* Hoc est, ritus consecrationis unguenti vel olei
perennis.

* Hoc est, pœnæ remissio. Nam cui pœna remissa
est, is Deo atque fidelibus reconciliatur, iisdem
communicans. Est et hoc vetitum sacerdotibus, ne
illorum parentum oblationes recipiant, quibus scien-
tibus non emancipati liberi scortantur. Quippe de-
licta liberorum, qui adhuc in potestate sunt, ad en-
rum dominos referuntur, quemadmodum beatus ille
Joannes inquit.

7 ejusdem.

Si quis autem in periculo constitutus, episcopo non præsente, aris reconciliari petierit, episcopum presbyter interroget, ac prout ei responsum fuerit, agat.

20 ejusdem.

Presbyterum accusatum episcopus suos examinet, una cum sex aliis episcopis, quos actor et reus eligent; diaconum vero, cum aliis tribus episcopis; reliquos clericos, solus. Observetur autem et in his idem spatium temporum (1), quod in episcopis.

25 ejusdem.

Qui sacra tractant, a conjugibus abstineant. Id nisi faciant, deponuntur.

27 ejusdem.

Sacerdos convictus et depositus neque ut laicus pœnitentiam agens rursus ordinator, neque rebaptizator, quasi quid in profecturus.

48 ejusdem.

Rebaptizationes, et iteratæ ordinationes, et remotiones episcoporum, ne fiant.

31 ejusdem.

Qui honorem ampliorem, poscente necessitate, repudiat, illum etiam, quem habet, perdet.

29 ejusdem.

Excommunicatus, si ante compassionem communicaverit, semetipsum damnat.

104 ejusdem.

Sacerdos, qui iudicium publicum ab imperatore petit, deponitur.

122 ejusdem.

Qui de consensu communi pronuntiatorum sententiam non accipit, communionis exsors esto.

17 Basilii Magni.

Presbyter, qui per coactionem juravit, se non obituum ministerium sacrum, si facti eum pœnitent, privatim, non publice, sacro fungitor officio.

70 Basilii Magni.

Diaconus, vel presbyter, qui se pollutum labiis fassus fuerit, a ministerio sacro exclusus, sacramenta percipiat cum diaconis aut presbyteris. Sin aliquid etiam amplius eum commisisse paruerit, deponitur.

1 Ancyranae.

Presbyter, qui per coactionem dæmonibus immolaverit, ac deinde rursus certamen iniverit, honoris quidem, ac sedis particeps esto: sed nihil obeat eorum quæ ad sacerdotale munus pertinent.

2 ejusdem.

Similiter et diaconus. Intendat autem [pœniam] episcopus, vel minuatur, pro ipsorum pœnitentiæ ratione.

3 habitæ in Trullo.

Sacerdotes et diaconi, quotquot ante concilium hoc nostrum illicite nuptias iterarunt, aut viduas

(1) Hoc est, idem dies, ut Jurisc. loquuntur.

A

'Ο ζ' ταύτης.

Ἐὰν δὲ τις κινδυνεύων ἐπισκόπου μὴ παρόντος, αἰτήσῃ καταλλαγῆναι τοῖς θυσιαστηρίοις, ὁ πρεσβύτερος τὸν ἐπίσκοπον ἐρωτήσάτω, καὶ κατὰ τὸ λελθὲν ἐκείνῳ ποιεῖτω.

'Ο κ' ταύτης

Πρεσβύτερον κατηγορούμενος, σὺν ἄλλοις ἐξ ἐπισκόποις, οὗς ὁ κατηγορῶν καὶ ὁ κατηγορούμενος αἰρήσονται, ὁ ἴδιος ἐπίσκοπος ἐξετασάτω· διάκονον δὲ, σὺν ἄλλοις τρισὶν· ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν κληρικῶν, μόνος. Ἔστω δὲ καὶ ἐπὶ τούτων ἡ αὐτὴ τῶν αἰρῶν προθεσμία, ἢ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων.

'Ο κβ' ταύτης.

Οἱ τὰ ἱερὰ μεταχειριζόμενοι, ἐκ τῶν συμβῶν ἐγκρατευσθῶσαν· μὴ ποιοῦντες δὲ, καθαιρεῖσθωσαν.

'Ο κγ' ταύτης.

Ἰερωμένος ἐλεγχθεὶς καὶ καθαιρεθεὶς, μῆτε ὡς λαϊκὸς μετανοῶν αὐθὺς χειροτονείσθω, μῆτε μὴ ἀναβαπτίζέσθω, ὡς τι προκόψων ἐντεῦθεν.

'Ο μη' ταύτης.

Ἀναβαπτίσεις, καὶ ἀναχειροτονήσεις, καὶ μετακινήσεις ἐπισκόπων, μὴ γινέσθωσαν.

'Ο λδ' ταύτης.

Ὁ μείζω τιμὴν ἀπωθούμενος, ἀνάγκης καλούσης, καὶ ἣν ἔχει προσαπολέσει.

'Ο κθ' ταύτης.

Ἀκοινωνήτος κοινωνήσας πρὸ συμπαθείας, αὐτοκατάκριτος.

'Ο ρδ' ταύτης.

Ἰερωμένος δημοσίαν κρίσιν παρὰ βασιλέως αἰτῶν, καθαιρεῖσθω.

'Ο ρκβ' ταύτης.

Τῶν κατὰ κοινὴν συναίεσιν ἐκλεγέντων τὴν κρίσιν ὁ μὴ δεχόμενος, ἀκοινωνήτος.

'Ο ιζ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Πρεσβύτερος δι' ἀνάγκην ὁμύσας μὴ λειτουργεῖν, μεταμελόμενος ἴδιε καὶ μὴ δημοσίε λειτουργεῖτω.

'Ο δ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Διάκονος ἢ πρεσβύτερος ὁμολογήσας χεῖλαις μιανθῆναι, τῆς λειτουργίας εἰρχθεὶς, τῶν ἁγιασμάτων μετεχέτω μετὰ τῶν διακόνων ἢ πρεσβυτέρων. Εἰ δὲ τι καὶ πλέον τούτου φανεῖα ἡμαρτηκῶς, καθαιρεῖσθω.

'Ο α' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Πρεσβύτερος ὁ δι' ἀνάγκην τοῖς δαίμοσι θύσας, εἶτα ἀναπαλαίσας, τῆς μὲν τιμῆς μετεχέτω καὶ τῆς καθέδρας, μὴδὲν δὲ τι τῶν ἱερατικῶν λειτουργεῖτω.

'Ο β' ταύτης.

Ὡσαύτως καὶ διάκονος· ἐπιτινέτω δὲ ὁ ἐπίσκοπος, ἢ ἀφαιρέτω, πρὸς τὴν τούτων μετάνοιαν.

'Ο γ' τῆς ἐν Τροῦλλῳ.

Ἱερεῖς καὶ διάκονοι, ὅσοι πρὸ τῆς ἡμῶν συνέλευσεως ἀθέσμως δυοὶ προσωμίλησαν γάμοις, ἢ χήρας

ἡγάγοντο, ἢ μετὰ τὴν χειροτονίαν ἔξημαν, εἶτα μεταμεληθέντες ἀθέστους γάμους διέλυσαν, τῆς λειτουργίας ἐπὶ ῥητόν τινα χρόνον παυσάσθωσαν, τῆς τιμῆς μόνον καὶ τῆς καθέδρας μετέχοντες, ἕως ἂν τὸ θεῖον ἐξιλεώσωνται δάκρυσιν. Ἀπόρροχοι δὲ τοῦ λοιποῦ μενέτωσαν. Ἐνεῦθεν δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς οἱ τῶν ἀποστόλων περὶ τούτων κανόνες κρατεῖτωσαν.

Σχόλιον.

Διὰ συγκατάθεσιν τῶν τότε, πρὸς καιρὸν ὁ παρῶν κανῶν ἐξετέθη, πάντων σχεδὸν παρανομησάντων. Ὅτε ἱερεὺς, λουθεὶς, δύναται κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἱερουργῆσαι, οὔτε λαϊκὸς μετὰ τὸ ἀπελθεῖν εἰς βαλανεῖον, αὐθημερὸν τῶν μυστηρίων μεταλήψεται. Καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, οὔτε ἱεροτελεστήσας ἱερεὺς, οὔτε λαϊκὸς θεῖον ἁγιασμάτων ἁγιωθεὶς, λουθήσεται, ἢ φλεβοτομηθήσεται, εἰ μὴ που θανάσιμον κατεπίγει νόσημα.

Ὁ ιγ' [αλ. γ'] τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Τὰ περιττὰ τῶν προσφερομένων τῇ ἐκκλησίᾳ, μὴ ὡς ἄρτον κοινὸν οἱ ἱερεῖς ἐσθιέτωσαν· ἀλλ' ἰδιαζόντως καὶ ἀποσταγμένως, καὶ μὴ μετὰ γάλακτος, ἢ τυροῦ, ἢ ὠῶν, ἢ ἰχθυῶν. Τῆς δὲ ὑψωθείσης τὰ κλάσματα, ἐν μόνῃ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐσθιέτωσαν.

ὑπὸ κυνῶν ἢ μυῶν τῶν προηγιασμένων ἄρτων ἐν τῷ ναφ' ἀναλωθέντων, οἱ ἱερεῖς ἐπιτιμάσθωσαν, ὡς μὴ τὴν ἱκανὴν πεποικῆτες ἀσφάλειαν. Οἱ δὲ τοὺς ἄρτους ὑπὸ μυῶν ἐν τῇ προσκομιδῇ ἀπολέσαντες, ἀνεπιτιμήτοι· ἐπεὶ πολλάκις τὰ τοιαῦτα προβαίνειν εἴσθω. Οἱ καὶ ἑτέραν εἰσάξουσι προσφορὰν, καὶ προσκομιδὴν ποιήσουσι, καὶ τὴν ἱερουργίαν τελειώσουσιν.

Ὁ ιβ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἐπισκόπου κατηγορουμένου, εἰ δυσχερὲς εἴη τὴν πᾶσαν σύνοδον συναλεῖν, δώδεκα γούν τὴν ὑπόθεσιν ἐξετασάτωσαν ἐπίσκοποι· πρεσβυτέρου δὲ, ἐξ· διακόνου δὲ, τρεῖς.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Δ'.

Περὶ διακόνων.

Ὁ η' τῆς δ'.

Διάκονος τὴν Εὐχαριστίαν τοῖς πρεσβυτέροις ἢ ἑαυτῷ διδοὺς, ἢ πρὸ τῶν πρεσβυτέρων ταύτην λαμβάνων, ἢ πρεσβυτέρων μέσον καθήμενος, τῆς κοινωνίας πεπαύσθω, ὡς παρὰ κανόνα καὶ τάξιν ποιῶν.

Ὁ ζ' τῆς ἐν Τρούλλῃ.

Ὁφείκων ἔχων διάκονος, εἰ μὴ πρόσωπον ἐπιφέρειν τοῦ οἴκελου πατριάρχου ἢ μητροπολίτου, εἰς ἑτέραν διὰ τινα χρῆσαν παραγένηται πόλιν, προκαθελόμενος πρεσβυτέρων, ἔστω πάντων ἔσχατος.

Σχόλιον.

Ἰστέον, ὅτι μόνῃ τῷ χαρτοφύλακι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας δέδοται καὶ ἐξ ἔθους μακροῦ, καὶ ἐξ ἐπιτάγματος ἐγγράφου τοῦ βασιλέως κυρίου Μιχαήλ, καὶ τῶν ἀρχιερέων ἐν ταῖς ἐξῶ προκαθῆσθαι συνόδοις.

Ὁ κ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Μῆτε διάκονος ἀκέλευστος ἐμπροσθεν πρεσβυτέρου καθεζέσθω, μῆτε κληρικὸς ἐμπροσθεν διακόνου.

Ὁ ι' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Διάκονος εἰ χειροτονούμενος προεμαρτύρατο, μὴ δύνασθαι παρθενεύειν, γήμας, μενέτω διάκονος· εἰ δὲ χειροτονούμενος σεσιώπηκε, γαμήσας τῆς διακονίας παυτάσθω.

A duxerunt, aut post ordinationem matrimonium contraxerunt, deinde poenitentia ducti nuptias illicitas diremerunt, a ministerio sacro certum quoddam ad tempus abstineant, honoris duntaxat et sedis participes, donec lacrymis Numen placaverint. Deinceps autem sine offendiculo maneant. Et quidem in posterum de his apostolorum canones rati sunt.

Scholium.

Ut rebus istius ætatis consuleretur, præsens canon ad tempus expositus fuit, cum omnes prope deliquissent.... Nec sacerdos lotus, eodem die sacra peragere potest, nec laicus, postquam abiit in balneum, eodem die sacramenta percipiet. Rursumque vice versa, nec sacerdos peractis sacris, nec laicus sacramentis perceptis, lavabit, aut sanguinem iucisa vena mittet, nisi forte letalis morbus urgeat.

B 43 [al. 3] patriarchæ Nicolai.

Quæ supersunt ex oblati ecclesiæ, non veluti panem communem sacerdotes comedant, sed seorsum, et ab aliis remoti. Non etiam cum lacte, vel ovis, vel piscibus. Elevatæ vero frustis, in ecclesia duntaxat vescuntur.

Si prius sanctificati panes a canibus, aut muribus, in templo assumpti fuerint, sacerdotes increpantur, qui eos non satis in tuto custodiverint. At vero qui panes a muribus surreptos, dum afferrentur, amiserint, ne increpentur, quandoquidem sæpius huiusmodi contingere solent. Atque hi panes alios reddent, cosque offerent, et sacrificium perficient.

C 12 Carthaginensis.

Cum accusatur episcopus, si difficile sit universam convenire synodum, saltem duodecim episcopi causam ejus examinent; presbyteri vero causam, sex; diaconi, tres.

TITULUS IV.

De diaconis.

Canon 8 primæ.

Diaconus, qui Eucharistiam presbyteris aut sibi dat, vel ante presbyteros eam accipit, vel medius inter presbyteros sedet, a communione abstineto, veluti præter regulam et ordinem agens.

7 habitæ in Trullo.

Diaconus, qui habet officium, nisi personam referens sui patriarchæ, vel metropolitani, alicujus rei causa in aliam urbem venerit, ante presbyteros sedens, omnium ultimus esto.

Scholium.

Sciendum, soli Majoris Ecclesiæ chartulario concessum esse tum ex longa consuetudine, tum scripto jussu imperatoris ac domini Michaelis, ut in exteris synodis etiam ante pontifices sedeat.

20 Laodicenæ.

Neque diaconus injussus ante presbyterum sedeat, neque clericus ante diaconum.

10 Ancyrana.

Si diaconus, cum ordinaretur, protestatus est non se posse manere virginem, uxore ducta, diaconus maneat; sin cum ordinaretur, tacuit, contractis nuptiis, diaconus esse desinat.

13 *Basilii Magni.*

Diaconus qui scortatus est, in locum laicorum traductus, communionis esto particeps.

15 *quarta.*

Mulier diacona ordinata, si matrimonium contraxerit, anathemati subijcitur.

14 *Basilii Magni.*

Eadem cum pagano fornicata, si pœnitentiam egerit, anno septimo ad sacramenta admittetur.

Scholium.

In iis constitutionibus, quæ sanctorum apostolorum dicuntur, hæc tradita sunt: Diaconissa nihil eorum facit, quæ presbyteri, vel diaconi, præterquam quod custodit fores, et presbyteris subservit, cum mulieres baptizantur, decori causa.

16 *habitæ in Trullo, qui 15 Cæsariensis rescindit.*

Qui dicit, in civitate septem duntaxat diaconos esse debere, quemadmodum in Actis expositum est, sciat non istic dici de diaconis qui sacramentis, sed qui mensis inserviunt.

TITULUS V.

De hypodiatonibus et ephorcistis.

Canon 21 Laodicenæ.

Hypodiatonus vasa sacra ne attingito

22 *ejusdem.*

Nec orarium pœstato.

25 *ejusdem.*

Nec fores relinquito, nec panem porrigito, nec poculum benedicito.

43 *ejusdem.*

Non oportet subdiaconum vel exiguo tempore foribus neglectis precari.

De ephorcistis.

Qui non ab episcopo promotus est, nec in ecclesiis, nec in ædibus ephorcistæ (1) munus obeat.

TITULUS VI.

Affines istis canones.

Canon 58 Laodicenæ.

In ædibus oblatio ne fiat ab episcopo, vel presbytero.

83 *Carthaginensis.*

Et sacrarium, in quo neque corpus, neque reliquie sitæ sunt martyris, evertitor; sin plebs tumultuat, res sacra in eo ne peragitor.

Scholium.

15 vero novella imperatoris domini Leonis, etiam in oratoriis sancit haud dubie res sacras et baptismos peragi. Quapropter et is, qui cum (2) antiuensis rem sacram peregit, aut baptizavit, in oratorio non consecrato per renovalia, quibus loca sacra panduntur, et per consuetam collocationem in thronum, et per reliquias ac depositionem arcæ sanctorum, sed ad preces fidelium domesticas destinata, vel in domuncula navigii alicujus Deo dedicata, sanctisque imaginibus ornata, præjudicio nullo gravabitur, veluti transgressor canonum, et licentius agens.

(1) Quod erat, ita docere rudiores, ut ab eis quasi repossentur antea tradita.

A 'O ιγ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Διάκονος πορνεύσας, εἰς τὸν τῶν λαϊκῶν μεταστὰς τόπον, μετεχέτω τῆς κοινωνίας.

'Ο ιε' τῆς δ'.

Διάκονος γυνὴ χειροτονηθεῖσα, εἰ γάμψ αὐτῆν ἐπιδῶ, ἀναθεματίζεται.

'Ο ιδ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

'Η αὐτὴ Ἑλληνὶ πορνεύσασα, καὶ μεταγνοῦσα, τῷ ἑβδόμῳ ἔτει τῶν ἁγιασμάτων ἀξιοῦσεται.

Σχόλιον.

Ἐν ταῖς λεγομέναις τῶν ἁγίων ἀποστόλων διατάξεσι, ταῦτα διαλήπται. Διακόνισσα οὐδὲν, ὡς οἱ πρεσβύτεροι ἢ διάκονοι, ἐπιτελεῖ· ἀλλ' ἢ φυλάσσειν τὰς θύρας, καὶ ἐξυπηρετεῖν τοῖς πρεσβυτέροις ἐν τῷ βαπτίζεσθαι τὰς γυναῖκας, διὰ τὸ εὐπρεπές.

B 'Ο ις' τῆς ἐν Τρούλλῳ, ἀνατρέπων τὸν ιε' τῆς ἐν Καισαρείᾳ.

'Ο λέγων κατὰ πόλιν ἐπὶ διάκονους δεῖν μόνον εἶναι κατὰ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσιν εἰρημένον· ἴστω ὡς οὐ περὶ τῶν τοῖς μυτητηρίοις διακόνων ὁ λόγος ἐκεῖ, ἀλλὰ τῶν τραπέζαις ὑπηρετούντων.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ε'.

Περὶ ὑποδιακόνων καὶ ἐφορκιστῶν.

'Ο κα' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Ἵποδιάκονος ἱερῶν σκευῶν μὴ ἀπέσθω.

'Ο κβ' ταύτης.

Μὴ δὲ ὠράριον φορεῖτω.

'Ο κε' ταύτης.

C Μὴ δὲ τὰς θύρας ἐγκαταλιμπανέτω, μηδὲ ἄρτου δίδετω, μήτε ποτήριον εὐλογεῖτω.

'Ο μγ' ταύτης.

Ἵποδιάκονον οὐ δεῖ καὶ πρὸς βραχὺ τὰς θύρας καταλιπόντα προσεύχεσθαι.

Περὶ ἐφορκιστῶν.

'Ο μὴ ὑπὸ ἐπισκόπου προαχθεὶς, μήτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, μήτε ἐν ταῖς οἰκίαις ἐφορκισθῶ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Γ'.

Οἱ ἐχόμενοι.

'Ο νη' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Ἐν τοῖς οἰκοῖς προσφορὰ μὴ γινέσθω παρ' ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου.

'Ο πη' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

D Καὶ θυσιαστήριον, ἐν ᾧ οὔτε σῶμα, οὔτε λείψανον ἀπόκειται μάρτυρος, καταστρεφέσθω· εἰ δὲ τὰ πλήθη θορυβεῖ, τελετὴ ἐν αὐτῷ μὴ γινέσθω.

Σχόλιον.

'Η δὲ ιε' γὰρ τοῦ βασιλέως κυρίου Λεόντος καὶ εἰς τοὺς εὐκτηρίους οἰκούς διορίζεται ἀδιστακτικῶς ἱεροτελεστίας καὶ βαπτίσματα γίνεσθαι. Διὸ καὶ ὁ μετὰ ἀντιμινσίῳ ἱεροουργήσας ἢ βαπτίσας εἰς εὐκτηρίον οἶκον μὴ καθιερωθίντα δ' ἐγκαινίων ἀνοξίων, καὶ τοῦ συνήθους ἐνθρονιασμοῦ, καὶ μὴν καὶ διὰ λειψάνων καὶ ἁγίων ἐνθρονιασμοῦ, ἀλλὰ εἰς εὐχὴν οἰκιακὴν ἀφορισθέντα πιστῶν, ἢ εἰς οἰκισκὸν πλοιαρίου τινὸς ἀποταμειυθέντα Θεῷ, καὶ ἁγίαις εἰκόσι κοσμοῦμενον, οὐ προκρινεματισθῆσεται ὡς παραβάτης· κανόνων καὶ ἀδιάφορος.

(2) mensa non consecrata, sed vulgari.

· Ὁ θ' τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

Προσφορᾶς γινόμενης, αἰρετικοὶ μὴ παρίστωσαν· εἰ μὴ που μετανοεῖν ἐπαγγέλλονται, καὶ φεῦγειν τὴν αἵρεσιν.

Τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου.

Τὰ ἀντιμίσια, ἐνθα ἂν χρεῖα γένηται τούτων, ἀκωλύτως παραπέμπονται, καὶ οὐ περιγράφονται ἐν τῇδε τῇ ἐνορίᾳ ἢ ἐκείνῃ, ἀλλὰ καὶ ὑπερῶρια γίνονται, καθὰ καὶ τὸ θεῖον μύρον. Καλοῦνται δὲ οὕτως, ὡς ἀντιπρόσωπα καὶ ἀντίτυπα τῶν πολλῶν μίσεων, τῶν καταρτιζόντων τὴν ἁγίαν καὶ Δεσποτικὴν τράπεζαν. Κυρίως δὲ ἐπ' ἐκείναις τῶν τραπέζων τίθενται, ἃς καθιέρωσις οὐχ ἤγλασεν.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ἐάν κατὰ ἔργοιαν πλοῦθι ἀντιμίσιον, οὐκ ἀποτίθεται τὸν ἁγιασμόν, οὐδὲ βέδηλον γίνεται.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ἐάν φθάσῃ ὁ εὐαγγελισμὸς τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ ἢ τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ, οὐχ ἁμαρτάνομεν οἶνον τραγεῖκα ὑπερβαίνοντες καὶ ἰχθύων.

Τοῦ αὐτοῦ.

Δεῖ μεταδίδοναι τῆς θείας κοινωνίας τῷ ἀποθανόντι, ἀποθανεῖν κινδυνεύοντι, καὶ μετὰ τὸ γεύσασθαι βρώσεως.

Ἐσχόλιον.

Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης οὕτως φησὶ· «Τοὺς ἐξασησασίαι τέλειον, καὶ λεπτά μὲν εἰσέτι ἐμπνέουσιν, ἀναισθητοῦσι δὲ ὅλως, καὶ μὴτε πιεῖν, μὴτε φαγεῖν δυναμένοι, οὐ δεῖ τῶν ἁγιασμάτων μεταδίδοναι· ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπαφῆς καὶ τῆς ἐπιχρίσεως τούτων τὰ τε χεῖλη καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἐπισφραγίζεσθαι.

Ὁ ςβ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Δι' ὅλης τῆς Τεσσαρακοστῆς, πληρὴν Σαββάτου καὶ Κυριακῆς, καὶ τῆς ἡμέρας τοῦ εὐαγγελισμοῦ, ἢ τῶν προηγιασμένων λειτουργία τελείσθω.

Ἐσχόλιον.

Τὸ μὴ χρεῖν τὰ προηγιασμένα διὰ τῆς λαβίδος ἐν τῷ Δεσποτικῷ αἵματι, ἐν τῷ μέλλειν ταῦτα φυλάττειν, ἀκριβέστερόν φησιν ὁ μακάριος Ἰωάννης, ὡς καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ γινόμενον.

Ὁ μθ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Σαββάτῳ δὲ μόνον καὶ Κυριακῇ δεῖ προσφέρειν ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ.

Ὁ ιδ' ταύτης.

Εἰς ἑτέραν παροικίαν τὰ ἅγια μὴ πεμπέσθω.

Ὁ ιδ' τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

Ἵπὲρ τοῦ αὐτοῦ ἀνελόντος, προσφορὰ μὴ γίνεσθω, εἰ μὴ ἀληθῶς ἔκφρων ἦν.

Ὁ ις' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Εὐαγγέλιον ἐν Σαββάτῳ μεθ' ἑτέρων Γραφῶν ἀναγιγνωσκέσθω.

Ὁ ζ' ταύτης.

Ἐν ταῖς συνάξεσι, μεταξὺ τῶν ψαλμῶν, ἀναγιγνωσκίαι γινέσθωσαν.

(1) Missus alii reddunt.

(2) Nostri Annuntiationem vocant.

A

9 Timothei Alexandrini.

Cum oblatio fit, hæretici ne adsint, nisi forte se pœnitentiam acturos pollicentur, et hæresim fugituros.

Nicephori patriarchæ.

Antimensa citra prohibitionem, ubicunque fuerit iis opus, mittuntur, nec vel hac, vel illa regione circumscribuntur, sed in aliam quoque provinciam transferuntur, sicut et sacrum unguentum. Sic autem appellantur, velut opposita et respondentia multis illis (1) mensis, quæ sacram et Dominicam mensam absolvunt. Proprie vero mensas illas significant, quas consecratio non sanctificavit.

Ejusdem.

Si per ignoracionem lotum fuerit antimensium, sanctificationem non deponit, neque profanum redditur.

Ejusdem.

Si dies læti nuntii (2) in magnam illam quintam feriam (3), vel inagnam Paraseven inciderit, non peccamus, si tunc vino et piscibus utamur.

Ejusdem.

Oportet impertiri communionem sacram ægrotanti, eni periculum mortis imminet, etiam postquam cibum degustavit.

Scholium.

Beatus autem Joannes sic ait: « Qui prorsus debiles facti sunt, et exiliter quidem adhuc respirant, omnino tamen sensum amiserunt, ac neque bibere, neque comedere possunt, iis sacramenta non impertienda sunt, sed per contactum et inunctionem tam labia, quam lingua eorum obsignanda. »

52 habitæ in Trullo.

Per totam Quadragesimam, excepto Sabbato et Dominica, et læti nuntii die, prius significatorum liturgia perficiatur.

Scholium.

Non inungenda esse prius sanctificata per ansam in sanguine Dominico, dum custodienda sunt, accuratius tradit beatus Joannes, veluti quod etiam in Ecclesia nostra Majori fiat.

49 Laodicensæ.

Sabbato duntaxat et Dominica die fieri debent oblationes in Quadragesima.

14 ejusdem.

In aliam parœciam sanctæ oblationes non mittuntur.

14 Timothei Alexandrini.

Pro eo, qui sibi manus attulit, oblatio ne fiat, nisi reapse amens erat.

16 Laodicensæ.

Evangelium in Sabbato cum aliis Scripturis legitur.

7 ejusdem.

In congressibus lectiones psalmis permisceantur.

(3) Sciuncet ante Pascha.

17 *eiusdem.*

Privati psalmi, et in canonem non relati libri, ne pronuntientur in ecclesia, sed Veteris duntaxat, ac Novi Fœderis libri.

24 [al. 27] *Carthaginiensis.*

Nam extra scripturas canonicas, nihil in ecclesia legitur, nomine sacrarum Scripturarum.

85 *apostolorum.*

Venerationi sint Veteris duntaxat Novique Fœderis libri.

46 *Carthaginiensis.*

Martyrum passiones in recordationibus sanctorum leguntur.

51 *Laodicenæ.*

Recordationes martyrum in Quadragesima celebrandæ non sunt, nisi Sabbatis et Dominicis diebus: nec item nuptiæ, vel natales.

Scholium.

Sacerdotes, qui nuptiales benedictiones in magna illa Quadragesima peregerunt, puniuntur; mediocriter quidem si ex simplicitate, gravius autem, si ex perversitate, et clanculum. Matrimonium tamen consistit, veluti quod benedictionem accepit.

Ante festum sanctorum Apostolorum, Natalis Christi, Transfigurationis Christi, et Obdormitionis sanctissimæ Deiparæ, necessario septem dierum jejunia præcedunt. Quod si quis etiam ultra dies illos septem in festis horum vel sponte sua, vel municipali statuto compulsus jejunat, non confundetur.

11 *S. Cyrilli.*

Cimelia cum immobilibus prædiis non alienata servari ecclesiis oportet. Et qui pro tempore sacerdotium moderantur, iis incidentium impensarum est committenda curatio.

SECTIO III.

DE CLERICIS.

TITULUS I.

Qui clerici fiant, et qui non fiant.

Canon 19 apostolorum.

Qui duas sorores, aut fratris sororisve ducit filiam, clericus esse non potest.

22 *eorumdem.*

Qui seipsum mutilaverit, non fit clericus.

23 *eorumdem.*

Quod si clericus fuerit, segregator.

Primus primæ.

Per necessitatem a medicis exactus, et castratus invitus, ad clericatum admittitur.

61 *apostolorum.*

Convictus de scortatione, vel adulterio, vel quo facinore fidelibus prohibito, clericus non fiat.

79 *eorumdem.*

Qui a dæmone vexatur, neque clericus fiat, neque cum fidelibus precetur. Mundatus autem, si dignus est, admittitur.

A

O ιζ' ταύτης.

Ἰδιωτικοὶ ψαλμοὶ, καὶ ἀκανόνιστα βιβλία, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μὴ λεγέσθωσαν, ἀλλὰ μόνα τὰ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης βιβλία.

'O κδ' [al. κζ'] τοῦ ἐν Καρθαγένῃ.

Ἐκτὸς γὰρ τῶν κανονικῶν γραφῶν μηδὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγινωσκέσθω, ἐπ' ὀνόματι θεῶν Γραφῶν.

'O πσ' τῶν ἀποστόλων.

Σεβέσθωσαν δὲ μόνα τὰ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης βιβλία.

'O μς' τοῦ ἐν Καρθαγένῃ.

Τὰ πάθη τῶν μαρτύρων ἐν ταῖς μνήμαις τῶν ἁγίων ἀναγινωσκέσθωσαν.

'O ςα' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Οὐ δεῖ μνείας μαρτύρων τελεῖν ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ, εἰ μὴ Σάββασι καὶ Κυριακαῖς· οὐδὲ γάμου, ἢ γενέθλια.

Σχόλιον.

Οἱ πεποιηότες γαμικᾶς ἱερολογίας, τῇ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ, ἐπιτιμῶνται ἱερεῖς· μετρίως μὲν, εἰ ἐξ ἀφελείας· μαιζόνως δὲ, εἰ ἐκ σκαιοτροπίας, καὶ κρύφα. Τὸ μέντοι συνοικέσιον μένει, ὡς ἱερολογίαν δεξάμενον.

Πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐξανάγκης ἑπταήμεροι προηγούνται νηστείας. Εἰ δὲ τις καὶ πλεον τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν κατὰ τὰς ἑορτὰς τούτων ἦ ἔνοιε, ἢ ἀπὸ κτητορικῆς τυπικῆς συνωθούμενος νηστεύσει, οὐ καταισχυθήσεται.

'O ια' τοῦ ἁγίου Κυρilloυ.

Κειμήλια καὶ κτήσεις ἀκινήτους ἀνεκποιήτους ταῖς ἐκκλησίαις φυλάττεσθαι χρή· θαρβείσθαι δὲ τοὺς κατὰ καιρὸν τὴν ἱερωσύνην διέποντας τῶν παραπιπτόντων ἀναλωμάτων τὴν οἰκονομίαν.

C

ΤΜΗΜΑ Γ'.

ΠΕΡΙ ΚΛΗΡΙΚΩΝ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Α'.

Τίνας κληροῦνται, καὶ τίνας οὐ κληροῦνται.

'O ιθ' τῶν ἀποστόλων.

Ὁ δύο ἀδελφὰς ἢ ἀδελφιδὴν ἀγόμενος, οὐ κληροῦται.

'O κβ' αὐτῶν.

Ὁ ἑαυτὸν ἀρτοτηριάσας, οὐ κληροῦται.

'O κγ' αὐτῶν.

Εἰ δὲ καὶ κληρικὸς εἴη, ἀφοριζέσθω.

'O α' τῆς α'.

Ἀνάγκη δὲ τις χειρουργηθεὶς, καὶ ἄκων ἐκτμηθεὶς, κληροῦσθω.

'O εζα' τῶν ἀποστόλων.

Ἐλεχθεὶς ἐπὶ πορνείᾳ, ἢ μοιχείᾳ, ἢ τινι τῶν ἀπηγορευμένων πιστοῖς, μὴ κληροῦσθω.

'O οθ' αὐτῶν.

Ὁ δαιμονῶν μήτε κληροῦσθω, μήτε πιστοῖς συνευχέσθω. Καθαρισθεὶς ἰδὲ, εἰ ἄξιός, προσδεχθήτω.

Ὁ πβ' αὐτῶν.

Οἰκέτης οὐ κληροῦται παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότης.

Ὁ λγ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Κληρικὸς, μὴ ἔκ γένους, ἀλλ' ἀξίος, γινέσθω.

Ὁ η' τῆς ἐν Καισαρείᾳ.

Λαϊκὸς, οὗ ἡ γυνὴ φανερώς ἠλέγχθη μοιχευθεῖσα, μὴ κληροῦσθω· καὶ ὁ κεκληρωμένος εἰ κατέχει τὴν μοιχευθεῖσαν, ἐξωθεῖσθω τῆς ἐγγχειριθείσης αὐτῷ διακονίας.

Ὁ ρ' τοῦ ἀγίου Κυρίλλου.

Ὅταν μέλλῃ χειροτονεῖσθαι κληρικὸς, ἐρευνᾶσθω ὁ βίος· αὐτοῦ, εἰ γαμετὴν ἔχει, ἢ μὴ, καὶ πῶς, καὶ πότε ἐγγήματο, καὶ εἰ ἀπέσχετο, καὶ εἰ μὴ ἐκδέδληται ἢ παρ' ἐπισκόπου, ἢ ἐκ μοναστηρίου· καὶ οὕτως ἀδιόβλητος εὐρεθεῖς, χειροτονείσθω.

Ὁ ε' τῆς δ'.

Μηδεὶς δύο πόλεων ναοὶς κληροῦσθω. Εἰ δέ τις ἐξ ἄλλης εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν μετετέθῃ, κατὰ μὴδὲν μετεχέτω τῶν τῆς προτέρας, ἢ τοῦ ἰδίου βαθμοῦ ἐκπεσεῖται.

Ὁ ιε' τῆς ζ'.

Μηδεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν δυσὶν ἐκκλησίαις κληροῦσθω· αἰσχροκέρδεια γάρ. Ἄλλαχοῦ δὲ τοῦτο γινέσθω, διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐνδειαν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Β.

Τίνα δεῖ τὸν κληρικὸν ποιεῖν, καὶ τίνα μὴ ποιεῖν.

Ὁ ιε' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ ε' τῆς δ' καὶ ὁ ρ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Κληρικὸς τῆς οἰκείας ἐκτετᾶς, καὶ ἐπ' ἀλλοτρίας οἰκῶν, ὡς ὁ λαϊκὸς μενέτω, καὶ μάλιστα, εἰ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου καλούμενος, οὐχ ὑπήκουσεν.

Ὁ ιε' τῶν ἀποστόλων.

Καὶ ὁ τοῦτον ἐν γνώσει κατέχων ἐπίσκοπος, ἀφορίζεσθω.

Ὁ ιη' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Καὶ ὁ διὰ βαρβάρων ἐπιδρομῆν, ἢ τίνα ἄλλην περιστάσιν ἀλλαχοῦ γενόμενος κληρικὸς, εἰ μὴ τοῦ δεινοῦ παυσάμενος, εἰς τὸν οἰκεῖον ἐπανεέλθοι κληρὸν, καθαιρεῖσθω σὺν τῷ κατέχοντι.

Ὁ θ' τῆς ἐν Σαρδικίῃ.

Ὁ δὲ μὴ βουλόμενος ἀπελθεῖν εἰς τὴν κεκληρωτάς, τοῦ λοιποῦ μὴ δεχέσθω.

Ὁ κ' τῶν ἀποστόλων.

Καὶ εἰ τις γνώμης διχα τοῦ οἰκεῖου ἐπισκόπου πρὸς ἄλλον κληρὸν ἀπελθὼν προσδεχθεῖν, καθαιρεῖσθω σὺν τῷ δεξαμένῳ.

Ὁ ς' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ὁ γὰρ ἀπαξ ἀναγνοὺς ἐν ἐκκλησίᾳ ἐν ἄλλῃ πρὸς κλήρωσιν μὴ δεχέσθω.

Ὁ κ' τῶν ἀποστόλων.

Κληρικὸς ἐγγύας διδοὺς, καθαιρεῖσθω.

Σχόλιον.

Εἰ δὲ αἰσχροκέρδειαν, καὶ ἐπὶ τελωνῶν τοῦτο ποιεῖ· εἰ δὲ οἱ ἀνάγκην, καὶ ἐπὶ κληρικῶν, ἐπαίνετος.

A

82 eorumdem.

Servus præter sententiam domini non sit clericus.

33 habitæ in Trullo.

Clericus fiat, non genere clarus, sed qui dignus est.

8 Casariensis.

Laicus, cujus uxor manifesto convicta est de commisso adulterio, clericus ne fiat; et qui ad clericatum pervenit, si pollutam adulterio retinet, a ministerio sibi tradito rejicitur.

3 S. Cyrilli.

Cum ordinandus est clericus, exploretur ipsius vita, num habeat uxorem, necne; tum quomodo, et quando matrimonium contraxerit, an abstinerit, an non ejectus fuerit vel ab episcopo, vel ex monasterio; atque ita repertus expers criminis, ordinatur.

10 quartæ.

Nemo duarum civitatum clericus efficitur. Quod si quis ex una in aliam ecclesiam translatus fuerit, in nullo particeps rerum prioris esto, cætero qui gradu suo spoliandus.

15 septimæ.

Nemo Constantinopoli duabus in ecclesiis clericus efficitur; hoc enim turpis lucri cupiditas fuerit. Alibi vero id fieri liceat, propter hominum penuriam.

TITULUS II.

Quæ clerico faciendæ, et quæ non faciendæ.

Canon 15 apostolorum, et 5 synodi 4, et 3 Antiochenæ.

Clericus, qui sua relicta, degit in aliena parva, ceu laicus maneto, maxime, si ab episcopo arcesitus, non obdiderit.

16 apostolorum.

Et episcopus, qui sciens hunc penes se retinet, segregator.

18 habitæ in Trullo.

Et qui propter incursum Barbarorum, vel quod aliud periculum, alibi factus est clericus, nisi cum malum cessaverit suum ad clerum redierit, deponitur una cum illo, qui eum penes se retinet.

9 Sardicensis.

Qui abire non vult ad ecclesiam, cujus clericus factus est, de cætero non admittitor.

20 apostolorum.

Et si quis absque sententia sui episcopi profectus ad alium clerum, receptus fuerit, una cum eo, qui hominem recepit, deponitur.

6 Carthaginensis.

Nam qui semel in ecclesia quadam lectoris munus obiit, is in alia ad clericatum non admittitor.

20 apostolorum.

Clericus, qui fidejussionem præstat, deponitur.

Scholium.

Si propter torpe lucrum, et in publicanorum causis id facit. Sin alicuius necessitatis respectu, et in clericorum causis, laudem meretur.

26 eorundem.

Lectores duntaxat et psaltæ, etiam postea, quam clerici facti sunt, matrimonium contrahant.

Scholium.

Justiniani novella (1) præcipit, ne quis fiat lector, nisi annorum sit 18.

42 apostolorum, et 50 habitæ in Trullo.

Clericus alea ludens, aut semet inebrians, nisi desiderit, segregator.

Scholium.

At novella 123 Justiniani hos segregans, etiam in monasterium conjicit.

54 apostolorum, et 40 Carthaginiensis.

Clericus, qui non urgente necessitate itineris in caupona comedit, segregator.

55 apostolorum.

• Si episcopum afficit injuria, deponitor.

56 eorundem.

Si presbyterum, vel diaconum, segregator.

62 eorundem.

Qui clericatum metus causa negaverit, deponitor; sin pœnitentiam egerit, veluti laicus admit-
titor.

3 quartæ.

Clericus, aut solitarius, qui negotia mundana gerit, nisi lege vocatur ad tutelam impuberum, vel ab episcopo pupillorum ei viduarumque commissa est curatio, multator.

11 primæ ac secundæ.

Clericus, qui mundanas dignitates aut sollicitudines suscipit, aut curatorias, quas vocant, a clericali statu rejctor.

7 quartæ.

Qui clericus, aut solitarius factus est, si ad militiam vel dignitatem mundanam accesserit, nec pœnitentiam egerit, anathemati subjctor.

Scholium.

Per hoc et 123 novella Justiniani, cujus hæc verba sunt: Nemo clericatum suum relinquens, sæcularis fiat. Nam et dignitate militiæ, quam adeptus est, nudabitur, et municipii sui curiæ tradetur. Item 7 et 8 novella domini Leonis, clericos atque monachos, qui habitum mutarunt, et laici facti sunt, etiam invitos habitui pristino restitui præcipiunt.

8 ejusdem.

Qui per contumaciam ab episcopo suo discessionem fecerunt, clerici quidem increpantur, monachi vero, vel laici, communionis exsortes sunt.

9 ejusdem.

Clericus cum clerico dissidens, nisi de sententia sui episcopi ad tribunal sæculare cucurrerit, punitor; cum suo vero, vel altero episcopo si controversiam habeat, apud synodum provinciæ litiget. Quod si quis episcopus, aut clericus cum metropolitano disceptet, apud episcopum Constantinopolis causa agitor.

(1) Novell. 123, c. 13.

A

'Ο κς' αὐτῶν.

Ἀναγνώσται μόνον καὶ ψάλται, καὶ μετὰ τὸ κληρῶσθαι, γαμεῖτωσαν.

Σχόλιον.

Ἰουστινιάνειος; νεαρὰ κελεύει, μὴ γίνεσθαι τινα ἀναγνώστην, εἰ μὴ τῆ ἐτῶν γένοιτο.

'Ο μβ' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ γ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Κυβεύων κληρικὸς ἢ μεθύων, εἰ μὴ παύσαιτο, ἀφοριζέσθω.

Σχόλιον.

Ἡ δὲ ρχ' νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ἀφορίζουσα τούτους, καὶ μοναστηρίῳ ἐμβάλλει.

'Ο νδ' τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ μ' τῆς ἐν Καρθαγένη.

Κληρικὸς ὁ δίχα τῆς καθ' ὄδον ἀνάγκης ἐσθῆν ἐν κατηλείῳ, ἀφοριζέσθω.

'Ο νε' τῶν ἀποστόλων.

Ἰδριζῶν δ' ἐπίσκοπον, καθαιρείσθω.

'Ο ς' αὐτῶν.

Πρεσβύτερον δὲ, ἢ διάκονον, ἀφοριζέσθω.

'Ο ξβ' αὐτῶν.

Ὁ τὸν κλῆρον διὰ φόβον ἀρνησάμενος, καθαιρείσθω· μετανοήσας δὲ, ὡς λαϊκὸς δεχθήτω.

'Ο γ' τῆς τετάρτης.

Κληρικὸς ἢ μονάζων κοσμικὰ διοικῶν πράγματα, εἰ μὴ νόμῳ καλεῖται εἰς ἀφηλικῶν ἐπιτροπὴν, ἢ παρ' ἐπισκόπου ὄρφανῶν καὶ χηρῶν ἐπιτραπέη πραγαμάτων διοίκησιν, ἐπιτιμάσθω.

'Ο ια' τῆς α' καὶ β'.

Καὶ κληρικὸς κοσμικὰς ἀρχὰς ἢ φροντίδας ἀναδεχόμενος, ἢ τὰς λεγομένας κουρατωρείας, ἐξωθεῖσθω τοῦ κλῆρου.

'Ο ζ' τῆς δ'.

Ὁ κληρωθεὶς ἢ μονάσας, εἰ ἐπὶ στρατείῳ ἢ κοσμικὴν ἀξίαν ἔλθοι, καὶ μὴ μεταμέλοιο, ἀναθεματίζέσθω.

Σχόλιον.

Περὶ τοῦτο καὶ ρχ' νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ φησὶ γάρ: «Μηδεὶς τὸν οἰκεῖον κλῆρον ἑὼν, γινέσθω κοσμικὸς. Ἐπεὶ καὶ τῆς προσγενομένης αὐτῷ ἀξίας ἢ στρατείας ἀπογυμνωθήσεται, καὶ τῆ βουλή τῆς οἰκίας ἀποδοθήσεται πόλιως.» Καὶ ἡ ζ' καὶ ἡ' νεαρὰ τοῦ κυρίου Λέοντος, τοὺς κληρικοὺς καὶ μοναχοὺς μετασχηματισθέντας καὶ λαϊκοὺς γενομένους, καὶ ἀκοντας πρὸς τὸ πρότερον ἀποκαθίστασθαι οὐκ ἐπιτρέψουσιν.

'Ο η' ταύτης.

Οἱ τοῦ ἐπισκόπου αὐτῶν ἀφηνιάσαντες, κληρικοὶ μὲν ἐπιτιμάσθωσαν, μονάζοντες δὲ, ἢ λαϊκοὶ, ἀκινώνητοι.

'Ο θ' ταύτης.

Κληρικὸς κληρικῷ μὲν διαφερόμενος, εἰ μὴ γνώμη τοῦ ἐπισκόπου εἰς κοσμικὸν καταδράμοι δικαστήριον, ἐπιτιμάσθω τῷ ἰδίῳ δὲ, ἢ ἐτέρῳ ἐπισκόπῳ διαφερόμενος, παρὰ τῆ συνόδῳ δικαζέσθω τῆς ἐπαρχίας. Εἰ δὲ τις ἐπισκοπὸς ἢ κληρικὸς πρὸς μητροπολίτην ἀμφισβητοίη, ἐπὶ τῷ Κωνσταντινουπόλεως δικαζέσθω.

Ὁ ιε' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Κληρικὸς ἢ ἱερωμένος ἐγκαλούμενος, εἰ τὴν ἐκκλησίαν ἀφείλ, τῷ δημοσίῳ προσδράμοι, εἰ μὲν ἐπ' ἐγκληματικοῖς ἐγκαλοῖτο, καὶ δικαιοῦθεις τὸν ἴδιον ἀπολέσει βαθμὸν· εἰ δὲ ἐπὶ πολιτικοῖς, ἀπολέσει τὴν δίκαιον αὐτοῦ, εἰ τὸν ἴδιον βαθμὸν ἐβελήσει κατέχειν. Καὶ ἐὰν ὑπὸ τινων δικαστῶν καταδικασθῆις, εἰς ἑτέρους μείζονας καταδράμη, καὶ παρ' ἐκείνοις δικαίωθῃ, οἱ προδικάσαντες μὴ βλιπτέσθωσαν· εἰ μὴ του κατὰ ἔχθραν, ἢ δωροδοκηθέντες ἐλεγχθῶσιν ἐκεῖνον καταδικάσαι. Καὶ τοῖς κατὰ συναινεσιν ἐκλέξασι δικαστὰς, καὶ ὀλιγωτέροις οὔσι τοῦ δέοντος, μὴ ἐξέστω ἐκκαλεῖσθαι. Καὶ τὰ τέκνα τῶν κληρικῶν, θεωρεῖα κοσμικὰ μὴ ποιεῖτωσαν, μηδὲ θεωρεῖτωσαν· τοῦτο δὲ καὶ πᾶσι Χριστιανοῖς ἀπειρήται.

Ὁ κη' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Κληρικοὶ δικαζόμενοι, ἐὰν μὴ τῇ κρίσει τοῦ ἁγῶν ἐπισκόπου ἀρέσκονται, μετὰ συναινέσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς γείτονας ἀπερχέσθωσαν κρηθισόμενοι. Εἰ δὲ μὴ τῇ τούτων ἀρέσκονται, πρὸς τὴν πρωτεύοντα τῆς ἐπαρχίας. Πρὸς ἕτερον δὲ ἀπειθόντες, ἀκοινώνητοι.

Ὁ ρκς' αὐτῆς.

Καὶ κληρικοὶ δίκας ἔχοντες, εἰ τῷ ἐπισκόπῳ αὐτῶν μεμφόμενοι, μὴ παρὰ τοῖς γείτοσι συναινέσει αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῖς πέραν δικάσονται, ἀκοινώνητοι.

Ὁ ιθ' ταύτης.

Ἐὰν κληρικοὶ δικασθῶσι παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ τῷ ἐνὶ τούτων ἢ ψῆφος ἀπαρέσκη, οἱ δικάσαντες μὴ καλεῖσθωσιν εἰς ἕτερον δικαστήριον, περὶ αὐτῶν μαρτυρήσαι. Καὶ ὅλως ἐκκλησιαστικὸς εἰς μαρτυρίαν μὴ καλεῖσθω.

Ὁ θ' τῆς δ'.

Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς πρὸς μητροπολίτην ἀμφισβητοίη, ἐπὶ τῷ Κωνσταντινουπόλεως δικαζέσθω.

Ὁ κβ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς αἱρετικὸν μὴ συνεισαγέτω, μηδὲ τι τῶν ἰδίων δωρεῖται, μηδ' ἂν εἰη συγγενῆς.

Ὁ λβ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς μηδὲν πρότερον ἔχων, εἴτα κτησάμενος πράγματα, εἰ μὴ τῇ ἐκκλησίᾳ ταυτ' ἀφιερῶσει, ὡς δεσποτικὰ διηρηκῶς πράγματα, ἐνεγέσθω. Καὶ εἰ συγγενικῶν δικαίων κληρονομῆσει, καὶ τούτων ἀφιερῶτω τῇ ἐκκλησίᾳ. Ὁ δὲ τι τῶν ἰδίων ἀφιερῶσας, εἴτα μεταμελήθῃς, ἀνάξιος τῆς ἐκκλησιαστικῆς κρινέσθω τιμῆς.

Ὁ εβ' ταύτης.

Κληρικὸς· ἐπισκόπων κρίσει καταδικασθῆις, παρ' οὐδενὸς ἐκδικείσθω.

Ὁ οθ' ταύτης.

Καὶ κληρικὸς ἐλεγχθεὶς, εἰ μὴ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ δι' ἀπολογίας αὐτὸν σπεύσει καθάραι, εἰς ἀπολογίαν ἀπρόδεκτος.

PATROL. GR. CL.

A

15 *Carthaginensis.*

Clericus, aut sacerdos, qui vocatur in jus, si ecclesia relicta, publicum ad iudicium eucurrerit; siquidem ob criminales causas accusatur, etiam obtento jure gradum suum amittet: sin ob civiles, jus suum amittet, si gradum suum retinere volet. Idem si a iudicibus quibusdam condemnatus, ad alios superiores eucurrerit, atque apud illos jus suum obtinuerit; non iis hoc noceat qui antea sententiam tulerint, nisi forte per inimicitiam, vel corrupti muneribus, illum alterum condemnasse convicti fuerint. Idem iis qui de consensu mutuo delegere iudices, etiamsi victi discedant, provocare non liceat. Præterea liberi clericorum spectacula mundana non exhibeant, neque spectent, quod quidem universis Christianis est prohibitum.

B

28 *Carthaginensis.*

Clerici litigantes, si iudicio episcopi sui non steterint, consensu ejus ad finitimos episcopos abeant ab iisdem iudicandi. Quod si ne horum quidem sententiæ acquieverint, ad provinciæ primatem se conferant. Ad alium si accesserint, communionis exsortes sunt.

125 *ejusdem.*

Etiam clerici qui lites habent, si de suo episcopo querentes, non cum ejus consensu coram finitimis episcopis, sed coram ulterioribus litigaverint, a communionem submoventur.

59 *ejusdem.*

C Si clerici apud ecclesiam litigaverint, et alteri horum sententiâ displiceat; litigatores ad aliud tribunal ne vocentur, ut de iis testimonium dicant. Et quidem omnino, qui ecclesiasticus est, ad dicendum testimonium ne vocetur.

9 *synodi quartæ.*

Si quis episcopus, aut clericus, controversiam cum metropolitano habuerit, coram Constantino-politano litiget.

22 *Carthaginensis.*

Episcopus, aut clericus, hæreticum ad se ne recipiat, nec suum quid ei donec, ne quidem si cognatus sit.

32 *Carthaginensis.*

D Episcopus, aut clericus, antea nihil habens, si bona deinde acquisiverit, nec ea consecraverit ecclesiæ, veluti peculatus rerum Dominicarum reus esto. Quod si hæreditates jure cognationis sibi debitas adierit, etiam de his ecclesiæ dedicet. Qui vero de suis aliquid consecraverit, cujus eum postea pœnituerit, ecclesiastico indignus honore iudicetur.

62 *ejusdem.*

Clericus episcoporum iudicio damnatus, a nemine defenditor.

79 *ejusdem.*

Clericus convictus, nisi intra spatium anni per excusationem sese purgare studuerit, nullam ad purgationem admitti potest.

16 habitæ in Trullo.

Episcopus, aut clericus, splendidis se vestibus ornans, aut unguentis delibutus, nisi desinat, deponitor.

35 Carthaginensis.

Episcopus, aut clericus, qui liberos suos ante morum ætatisve stabilitatem emancipat, delictorum ab eis admissorum particeps est.

14 quartæ

Psaltes, aut lector, uxorem alterius sectæ non ducat; sin eam jam duxerit, liberos ad communionem adducat, tametsi ab hæreticis baptizati sint.

18 ejusdem, et 34 habitæ in Trullo.

Clerici, vel monachi, conjurationem facientes, vel factiosi, vel quid adversus episcopum aut consortium clericatus molientes, gradu suo prorsus excidant.

22 quartæ.

Qui res ad episcopum mortuum pertinentes diripiunt clerici, gradibus suis excidant.

23 ejusdem.

Clerici, vel monachi, qui præter episcopi sui sententiam Constantinopoli commorantur, etiam inviti abiguntur, veluti perturbatores ecclesiastici status.

5 habitæ in Trullo.

Clericus qui extra personas non suspectas, mulierem habet, aut ancillam, deponitor. Similiter et eunuchus, clericus quidem, deponitor; laicus autem, segregator.

9 ejusdem.

Clericus, qui officinam cautionariam habet, aut desistat, aut deponatur.

Scholium.

Patriarcha Lucas etiam seplasiarias officinas, aut balneis a clericis curari per adnotationem vetuit, veluti quæ turpi lucro et mendacio occasionem præbeant. Interdicit etiam diaconis, ne medicinam faciant; et segregationi subjicit clericos, qui mundana publicaque negotia tractant. Hædem patriarcha Michael Anchialinus per adnotationem mandat, ut clerici officia secularia, vel exactorum munia, vel curatorum, non suscipiant.

10 primæ ac secundæ.

Qui aliquid ex repositis in sacrario vasis sacris, aut vestibus, ad lucrum proprium abripiunt, aut profanum ad usum avertunt, omnino deponuntur. Qui vero de segregatis extra sacrarium vas aliquod, aut vestem, profanum ad usum, sibi vel alteri concedunt, segregantur. Qui prorsus rapiunt, tanquam sacrilegi damnantur.

20 apostolorum.

Sacerdos, aut clericus in scortatione, vel perjurio, vel furto deprehensus, deponitur, et non segregator. Scriptum est enim: « Non bis de eodem delicto vindictam exigendam. »

A

'Ο ις' τῆς ἐν Τρούλλῳ

Ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς λαμπραῖς ἑαυτὸν ἐσθῆτι κοσμῶν, ἢ μῦρα χριόμενος, εἰ μὴ παύοιτο, καθαιρείσθω.

'Ο λδ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς τὰ ἴδια τέκνα πρὸ τῆς τῶν τρώπων αὐτῶν σταθρότητας ἢ τῆς ηλικίας; ποιῶν αὐτεξούσια, τῶν πλημμελημάτων αὐτοῖς κοινωνεῖ.

'Ο ιδ' τῆς δ'.

Ψάλτης ἢ ἀναγνώστης ἑτερόδοξον μὴ γαμείτω. Εἰ δὲ γήμας ἔτυχε, τὰ τέκνα προσαγέτω τῇ κοινωσίᾳ, εἰ καὶ παρὰ τῶν αἰρετικῶν ἐβαπτίσθησαν.

'Ο ιη' ταύτης, καὶ ὁ λδ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Κληρικοὶ ἢ μονάζοντες συνομύμενοι ἢ πατριάζοντες, ἢ τι κατὰ ἐπισκόπου ἢ συγκληρικοῦ τυρεύοντες, τοῦ οἰκείου βαθμοῦ παντάπασιν ἐκπιπέτωσαν.

'Ο κβ' τῆς δ'.

Οἱ τὰ διαφέροντα τῷ ἐπισκόπῳ τεθνεῶτι διαρκάζοντες κληρικοὶ, τῶν βαθμῶν ἐκπιπέτωσαν.

'Ο κγ' ταύτης.

Οἱ παρὰ γνώμην τοῦ σφῶν ἐπισκόπου κληρικοὶ ἢ μονάζοντες τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐνδιατρίβοντες, καὶ ἄκοντες ἐλαυνίσθησαν, ὡς τὰράκται τῶν ἐκκλησιαστικῶν καταστάσεων.

'Ο ε' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Κληρικὸς, ἀνευ τῶν ἀνυπόπτων προσώπων, γυναῖκα κεκτημένος ἢ θεραπαινίδα, καθαιρείσθω. Ἄσαυτως δὲ καὶ εὐνοῦχος, κληρικὸς μὲν, καθαιρείσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

'Ο θ' ταύτης.

Κληρικὸς καπηλικὸν ἐργαστήριον ἔχων, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω.

Σχόλιον.

'Ο πατριάρχης Λουκῆς καὶ μυρεψικὰ ἐργαστήρια ἢ λουτρά πρὸς τῶν κληρικῶν ἐνεργεῖσθαι ἀπέβηκε διὰ σημειώματος, ὡς αἰσχροῦ κέρδους καὶ ψεύδους παραίτια. Κωλύει δὲ καὶ τοὺς διακόνους Ιατρικῆς ἀντιποιεῖσθαι, καὶ ἀφορισμῶν καθυποβάλλει τοὺς κοσμικὰ καὶ διγμόσια διενεργούντας κληρικούς. Καὶ ὁ πατριάρχης Μιχαὴλ ὁ τοῦ Ἀγχιάλου, κοσμικὰ ἐφφίκια, ἢ πράκτορικὰς ἐνεργείας, ἢ κουρατωμείας τοὺς κληρικούς ἐπισκήπτει διὰ σημειώματος μὴ ἀναδέχεσθαι.

D

'Ο ε' τῆς α' καὶ β'.

Οἱ τι τῶν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ἱερῶν σκευῶν, ἢ ἀμφιασμάτων, εἰς ἴδιον ἀφαρπάζοντες κέρδος, ἢ εἰς χρῆσιν ἀνίερων ἀποχωρῶμενοι, παντελῶς καθαιρείσθησαν. Οἱ δὲ τι τῶν ἔξω τοῦ θυσιαστηρίου ἀφορισμένων, σκευῶς ἢ ἀμφιον, εἰς χρῆσιν ἀνίερων ἑαυτοῖς ἢ ἄλλῃ παρέχοντες, ἀφοριζέσθησαν· οἱ δὲ παντελῶς ἀφαρπάζοντες, ὡς ἱερόσυλοι καταδικάζεσθησαν.

'Ο κε' τῶν ἀποστόλων.

Ἰερεὺς ἢ κληρικὸς ἐπὶ πορνείᾳ, ἢ ἐπιορκίᾳ, ἢ κλοπῇ ἄλους, καθαιρείσθω, καὶ μὴ ἀφοριζέσθω. Οὐκ ἐκδικήσεις γὰρ, φησι, δις ἐπὶ τὸ αὐτό.

Ὁ μὲ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Ἱερατικὸς ἢ κληρικὸς ἀνευ κελεύσεως τοῦ ἐπισκόπου μὴ ὀδεύετω.

Ὁ κδ' ταύτης

Ἱερωμένος ὄλως ἢ κεκληρωμένος εἰς καπηλείον μὴ εἰσρχέσθω.

Ὁ λς' ταύτης.

Ἱερατικὸς, ἢ κληρικὸς, μάγος, ἢ ἑκασιῶδς, ἢ μαθηματικὸς, ἢ ἀστρολόγος, ἢ περιάπτῃς, ἐκριπτέσθω τῆς ἐκκλησίας.

Ὁ κ' ταύτης.

Μῆτε διάκονος ἀκέλευστος ἔμπροσθεν πρεσβυτέρου καθεζέσθω, μῆτε κληρικὸς ἔμπροσθεν διακόνου.

Ὁ κθ' τῆς α' καὶ β', καὶ ὁ ςδ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Κληρικὸς ἢ μονάζων ἐν Ἱπποδρόμοις ἢ θυμελικαῖς παιγνίοις παρουσιάζων, ἢ κἄν ἐν γάμῳ κληθεῖν, τῆς τῶν παιγνίων παρουσίας μὴ προεξερχόμενος, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρεῖσθω.

Ὁ κζ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Κληρικὸς ἀνοικεῖον ἐσθῆτα ἀμφιεννύμενος, κἄν ἐν ὁδῷ εἴη, ἐβδομάδα μίαν ἀφοριζέσθω.

Ὁ λγ' ταύτης.

Τὰ θεῖα λόγια ἐπ' ἀμβωνος μὴ ἀναγινωσκέτω ὁ μὴ κεκαρμένος, καὶ μὴ τυχῶν εὐλογίας. Ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, ἀφοριζέσθω.

Ὁ ιδ' τῆς ζ'.

Καὶ ὁ μὴ χειροθεσία; τυχῶν, εἰ καὶ μοναχὸς εἴη, τὰς ἱερὰς ἐπ' ἀμβωνος βίβλους μὴ ἀναγινωσκέτω. Χειροθετεῖται δὲ ἀναγνώστας καὶ ἡγούμενος ἐν τῷ ἰδίῳ μοναστηρίῳ, εἰ ἱερωμένος εἴη, καὶ παρ' ἐπισκόπου χειροθεσίαν ἔχει· καὶ χωρεπίσκοπος, κατ' ἐπιτροπὴν ἐπισκόπου.

Ὁ ις' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ὁ ἐνηθὸς ἀναγνώστης ἢ γαμείτω, ἢ ἐγχεράτειαν ὁμολογεῖτω· καὶ οἱ ἀναγνώσται τὸν δῆμον μὴ προσκυνεῖτωσαν, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν δηλαδὴ.

Ὁ ε' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Οἱ ψάλλοντες μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ κατανύξεως ψαλλέτωσαν, βοαῖς ἀτάκτοις καὶ ἀναρμόστοις μὴ χρώμενοι.

Ὁ ιθ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Καὶ ἀνευ τῶν κανονικῶν ψαλτῶν, καὶ ἀπὸ διφθέρας ἐπ' ἀμβωνος ψαλλόντων, μηδεὶς ἐν ἐκκλησίᾳ ψαλλέτω.

Σχόλιον.

Ἦγουν τῶν ἀπὸ κανόνος γινομένων. Διφθέρας δὲ τὰς βίβλους καλεῖ, διὰ τὸ μεμβράνας αὐτὰς εἶναι· διφθέραι γάρ, τὰ δέρματα.

Ὁ κγ' ταύτης.

Ἀναγνώστης ἢ ψάλτης ὠράριον μὴ φορεῖτω.

Ὁ ε' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Κληρικὸς τόκον μὴ λαμβανέτω· τὸ γὰρ ἐν λαϊκοῖς ἐπιλήψιμον, πολλῷ μᾶλλον ἐν κληρικοῖς.

Ὁ κα' ταύτης.

Τέκνα κληρικῶν ἐθνικοῖς ἢ ἀρετικοῖς μὴ γαμικῶς συναπτέσθωσαν.

A

41 Laodicenæ.

Sacerdos aut clericus absque jussu episcopi iter non faciat.

24 ejusdem.

Sacerdos aut ascriptus clero cauponam prorsus non ingreditor.

36 ejusdem.

Sacerdos aut clericus, qui magus est, aut incantator, aut mathematicus, aut astrologus, aut qui ligaturas facit, ejicitur ex ecclesia.

20 ejusdem.

Neque diaconus injussus ante presbyterum sodeat, neque clericus ante diaconum.

24 primæ ac secundæ, et 54 Laodicenæ.

B Clericus, aut monachus, qui Circensibus aut musicis ludicris adest, aut invitatus ad nuptias, si antequam illa ludicra fiant, non egreditur, aut desinat, aut deponitor.

27 habitæ in Trullo.

Clericus vestem sibi non convenientem induens, etiamsi sit in itinere, septimanam unam segregator.

33 ejusdem.

Oracula divina in ambone non legat, qui non est tonsus, nec benedictionem consecutus. Qui præter hæc facit, segregator.

44 septimæ.

C Qui manus impositionem non est consecutus, licet monachus sit, sacros in ambone libros non legat. Imponat autem manus lectoribus etiam abbas in suo monasterio, si sacerdotii gradum habet, et ab episcopo manus impositionem nactus est: itemque chorepiscopus, episcopi permissu.

46 Carthaginensis.

Lector, qui pubes est, aut matrimonium contrahat, aut continentiam promittat. Neque populum lectores adorent, post lectionem scilicet.

5 habitæ in Trullo.

Qui canunt, multa cum attentione et compunctione canant, inordinatis et non convenientibus clamoribus haud utentes.

45 Laodicenæ.

Extra cantores regulares, deque codice in pulito canentes, nullus in ecclesia canat.

Scholium.

Hoc est, qui secundum regulam sunt. Διφθέρας autem, sive codices, libros vocat; quod membranae sint; διφθέραι enim cutes sive pelles sunt.

23 ejusdem.

Lector, sive cantor, orarium non gestet.

5 Carthaginensis.

Clericus usuram non accipiat. Quod enim in laicis reprehensionem meretur, multo magis in clericis.

21 ejusdem.

Clericorum liberi cum paganis, aut hæreticis, matrimonio ne iunguntur.

38 *Carthaginensis.*

Clerici continentes, non nisi permissu episcopi, vel presbyterorum, ad viduas aut virgines ingrediuntur; atque ita non soli, sed cum conclericis, aut Christianis honorabilibus.

6 *Basilii Magni.*

Regularium scortatio pro nuptiis non habetor, sed omni modo eorum conjunctio dirimitur.

32 *ejusdem.*

Clericus, qui peccatum ad mortem commisit, gradu suo dejectus, inter laicos constituitur.

Scholium.

Peccatum ad mortem, est peccatum animi, quod duntaxat ad velle atque ad assensum progreditur, non ad mortem est.

51 *ejusdem.*

Clerici labentes gradibus suis excidunt.

69 *ejusdem.*

Lector, qui ante nuptias cum sponsa contrahit, post annum receptus ad legendum, sine offensa se gerat. Furtivas autem nuptias contrahens absque sponsalibus, a ministerio desistat.

11 *quartæ.*

Cum pacificis ecclesiasticis litteris pauperes iter faciant, non cum commendatiis; hæ præbentur iis qui aliquam in suspensionem venerunt.

Scholium.

Pacificæ litteræ sunt, quæ ab episcopis conceduntur clericis, qui propter egestatem proficisci aliam in urbem volunt, atque in ejus clerum recipi. Vel etiam, quæ episcopis ab archiepiscopis conceduntur, cum ad imperatorem usu sic exigente proficiscuntur. Commendatiæ vero sunt, quæ pœnæ alieni subjectis dantur ad eorum purgationem, et per quas alteri episcopo commendantur ad communionem.

TITULUS III.

Communes clericis et laicis canones.

Canon 51 apostolorum.

Omnis clericus, aut laicus, si non propter exercitium, sed abominationis causa, a nuptiis, et carnibus, et vino abstinere, aut corripitor, aut deponitor.

63 *eorumdem.*

Qui suffocatum, vel a bestiis discerptum, vel morticinum degustat, clericus quidem, deponitur, laicus autem, segregator.

54 *Basilii Magni.*

Qui latrones invasuri exeunt, laici quidem, a communione arcentur; clerici vero, deponantur.

65 *Apostolorum.*

Homicida, clericus quidem, deponitor, laicus autem, segregator.

66 *eorumdem.*

Similiter et qui jejunit die Dominico vel Sabato, nisi duntaxat uno.

Scholium.

Nisi forte quodam exercendi sui causa dies octo,

A

'Ο λη' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Κληρικοί ἐγκρατεῦμενοι, πρὸς χήρας ἢ παρθένους, εἰ μὴ κατ' ἐπιτροπὴν τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τῶν πρεσβυτέρων, μὴ εἰσίστασαν, καὶ οὕτω μὴ μόνοι, ἀλλὰ μετὰ συγκληρικῶν ἢ Χριστιανῶν ἐντίμων.

'Ο ς' τοῦ μεγάλου Βασιλείου περὶ μοραχῶν.

'Η τῶν κανονικῶν πορνεία εἰς γάμον μὴ λογιζέσθω, ἀλλὰ παντὶ τρῆπῳ διασπάσθω αὐτῶν ἡ συνάφεια.

'Ο λβ' αὐτῶν [αὐτοῦ].

Κληρικὸς τὴν πρὸς θάνατον ἁμαρτιῶν, τοῦ βαθμοῦ καταγόμενος, μετὰ τῶν λαϊκῶν ταττέσθω.

Σχόλιον.

Πρὸς θάνατον ἁμαρτία ἐστίν, ἡ ψυχικὴ δηλαδὴ, ἢ καὶ μέχρι πράξεως χωρησασα· ὡς ἦγε μέχρι τοῦ βουληθῆναι μόνον καὶ συγκαταθέσθαι, οὐ πρὸς θάνατον.

'Ο ρα' αὐτοῦ.

Οἱ κληρικοί παραπίπτοντες τῶν βαθμῶν ἐκπίπτουσιν.

'Ο ξθ' αὐτοῦ.

'Αναγνώστης πρὸ γάμου τῆ μνηστῆ συναλλεσων, μετ' ἐνιαυτὸν δεχθεὶς εἰς τὸ ἀναγινώσκειν, ἀπρόκοπος μενέτω. Κλειψίγαμος καὶ μνηστείας ἀνευ, τῆς ὑπηρεσίας παυσάσθω.

'Ο ια' τῆς δ'.

Εἰρηνικαῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἐπιστολαῖς οἱ πένητες ὀδευέτωσαν, ἀλλὰ μὴ συστατικαῖς· αὐταὶ γὰρ τοῖς ἐν ὑπολήψει παρέχονται.

Σχόλιον.

Εἰρηνικαὶ εἰσιν ἐπιστολαὶ αἱ παρὰ τῶν ἐπισκόπων διδόμεναι τοῖς κληρικοῖς, θέλουσι δὲ ἔνδειαν εἰς ἑτέραν ἀπελθεῖν πόλιν, καὶ τῷ ἐκεῖ κλήρῳ καταλεγεῖναι. 'Η καὶ αἱ τοῖς ἐπισκόποις παρὰ τῶν ἀρχιεπισκόπων διδόμεναι, πρὸς βασιλέα διὰ τινὰ χρεῖαν ἀπερχομένους. Συστατικαὶ δὲ εἰσιν αἱ διδόμεναι ταῖς ὑπὸ ἐπιτίμιον εἰς ἀθώωσιν, καὶ ἐτέρῳ αὐτοῖς ἐπισκόπῳ συνιστώσαι πρὸς κοινωνίαν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Γ'.

Κοινὸν κληρικοῖς καὶ λαϊκοῖς.

'Ο ρα' τῶν ἀποστόλων.

Κληρικὸς ἅπας ἢ λαϊκὸς, εἰ μὴ δι' ἄσκησιν, γάμου καὶ κρεῶν, καὶ οἴνου, ἀλλὰ βδελυσσόμενος ἀπέχοιτο, ἢ διορθούσθω, ἢ καθαιρεῖσθω.

'Ο ξγ' αὐτῶν.

'Ο πνικτοῦ, ἢ θηριαλώτου, ἢ θνησιμαίου γευόμενος, κληρικὸς μὲν, καθαιρεῖσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

'Ο ρε' τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Οἱ τοῖς λησταῖς ἀντεπεξίοντες, λαϊκοὶ μὲν, τῆς κοινωνίας ἐργονται· κληρικοὶ δὲ, καθαιρῶνται.

'Ο ξδ' τῶν ἀποστόλων.

'Ο φονεὺς, κληρικὸς μὲν, καθαιρεῖσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

'Ο ξε' αὐτῶν.

'Ωσαύτως καὶ ὁ νηστεύων Κυριακὴν ἢ Σάββατον, πλὴν ἐνός.

Σχόλιον.

Εἰ μὴ ποῦ τις δι' ἄσκησιν ὀκτὼ τυχὸν ἡμέρας ἢ

δέκα νηστεύοντος, συνεσταθῆ ταύταις ἐξανάγκης Α καὶ Σάββατον καὶ Κυριακῆ.

Ὁ ξθ' τῶν αὐτῶν.

Καὶ ὁ μὴ νηστεύων τετράδα, καὶ Παρασκευὴν, καὶ τὴν ἀγίαν Τεσσαρακοστὴν, εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν.

Ὁ σ' αὐτῶν.

Ἔτι δὲ καὶ ὁ ἰουδαϊζῶν.

Ὁ ια' Πέτρου Ἀλεξανδρείας.

Τετράδι γὰρ καὶ Παρασκευῇ νηστευτέον· τῇ μὲν, διὰ τὸ κατὰ τοῦ Χριστοῦ τῆς προδοσίας συμβούλιον· τῇ δὲ Παρασκευῇ, διὰ τὸ σωτήριοι πάθος. Τῇ μὲν τοι Κυριακῇ χαρμοσύνης ἑορταστέον, διὰ τὴν τοῦ Σωτήρος ἀνάστασιν.

Ὁ πδ' ἀποστόλων.

Βασιλέα παρὰ θεμὶν ὑβρίσας, ἢ ἀρχοντα, κληρικὸς μὲν καθαιρεῖσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

Σχόλιον.

Βασιλέα μὲν ὑβρίζοντα κεκόλυται· ἐλέγχειν δὲ, οὐδαμῶς. Ὁ δὲ τς' [κα'] τίτλος τοῦ ἐξηκοστοῦ βιβλίου ἐν κεφαλαίῳ γ', εὐτὼ φησὶν· Ἐάν κακῶς μνημονεύσῃ τις τοῦ βασιλέως, οὐχ ὑπόκειται τιμωρῆ· ἀλλὰ χρὴ τὰ περὶ αὐτοῦ τῷ βασιλεὶ μνησθῆναι. Εἰ γὰρ ἀπὸ κουφότητος ἐξῆλθε, καταφρονητέος· εἰ δὲ ἀπὸ μανίας, ἐλέους ἀξίος· εἰ δὲ ὡς ἀδικούμενος, συγχωρητέος.

Ὁ κζ' τῆς δ', καὶ ὁ ἐνετηκοστὸς δευτέρος τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Οἱ γυναῖκας ἀρπάζοντες ἐπὶ συνοικίσεια, ἢ συναϊρόμενοι, κληρικοὶ μὲν, ἐκπιπέτωσαν· λαϊκοὶ δὲ, ἀναθεματιζέσθωσαν.

Ὁ δ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ νύμφη τοῦ Χριστοῦ συγγεγόμενος, κληρικὸς μὲν, καθαιρεῖσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

Ὁ ια' αὐτῆς.

Ὁ τὰ παρὰ Ἰουδαίων ἄζυμα ἐσθίων, ἢ Ἰουδαίου προσοικιούμενος, ἢ λαμβάνων παρ' αὐτῶν ἰατρίας, ἢ ἐν βαλανείῳ τοῦτοις συλλουόμενος, κληρικὸς μὲν, καθαιρεῖσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

Ὁ ςα' αὐτῆς.

Ὡσαύτως καὶ ὁ ἐαυτὸν ἐκδιδούς μίμοις καὶ θεάτροις, καὶ τοῖς τῶν κυνήγιων θεωρείαις, καὶ ταῖς ἐπὶ σκηναῖς ὄρχήσεσιν.

Σχόλιον.

Ἐν ταῖς μεγίσταις τῶν πόλεων θηρία ἐτρέφετο, Δ λέοντες καὶ ἀρκτοί, καὶ κατὰ τινὰς καιροὺς ἐξήγοντο εἰς τὸ θέατρον. Καὶ ποτὲ μὲν ταύροις ἐμάχοντο, ποτὲ δὲ ἀνθρώποις, αἰχμαλώτοις τυχόν, ἢ κατακρίτοις· καὶ ἦσαν ταῦτα τοῖς θεωμένοις καθ' ἑδονήν. Τοῦτο οὖν ὁ κανὼν ἀπαγορεύει, ὡς τὸ διὰ κυνῶν, ἢ ἄλλως θηρεύειν.

Ὁ ςς' αὐτῆς.

Ἔτι δὲ καὶ ὁ τυρὸν καὶ ὠὰ τοῖς τῆς Τεσσαρακοστῆς ἐσθίων Σάββασι, καθάπερ οἱ Ἀρμένιοι.

Ὁ ς' τῆς αὐτῆς.

Κυβέουον, κληρικὸς μὲν, καθαιρεῖσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

Ὁ ξβ' αὐτῆς.

Καλάνδα, καὶ βοτὰ, καὶ βρουμάλια, καὶ ἡ τῇ

(!) L. υπίε.C. Si quis imp. maledix. lib. ix.

A verbi gratia, vel decem jejunante, necessario diebus istis et Sabbatum atque Dominicus comprehensi fuerint.

69 eorundem.

Et qui non jejunit feria quarta, et in Parasceve, et sancta Quadragesima, excepto imbecillitatis casu.

70 eorum.

Præterea qui Judaizat.

15 Petri Alexandrini.

Nam feria quarta, et in Parasceve, jejundandum est; illa quidem, propter proditiōnis adversus Christum consilium; in Parasceve autem, propter salutiferam passionem. Dominicus vere dies hilariter celebrandus, propter Resurrectionem Domini.

84 apostolorum.

Qui præter fas imperatorem, vel præsidem, afferit contumelia, clericus quidem, deponitur, laicus autem, segregator.

Scholium.

Contumelia quidem afficere imperatorem, prohibitum est, sed reprehendere, nequaquam. Titulus autem 306 [fortasse, 21] libri Basilicon 60, capite 13, sic ait: Si quis malam mentionem imperatoris fecerit, pœnæ non subjicitur, sed hæc imperatori de ipso sunt indicanda. Si enim ex levitate id processerit, contemnendus est: si ex insania, miseratione dignus; si velut injuriam passus, venia ipsi danda.

27 quartæ, et 92 habitæ in Trullo.

Qui mulieres rapiunt ad matrimonia, vel auxilium ad hæc præstant, clerici quidem, gradu excident, laici vero, anathemati subjiciantur.

4 habitæ in Trullo.

Qui cum sponsa Christi coivit, clericus quidem deponitur, laicus autem, segregator.

11 ejusdem.

Qui a Judæis acceptos comedit panes non fermentatos, aut eorum sit socius, aut medicinas ab eis accipit, aut in balneo cum eis lavat, clericus quidem deponitur, laicus vero segregator.

51 ejusdem.

Similiter et qui seipsum dat mimis, ac theatris, arenasque spectaculis, et scenicis saltationibus.

Scholium.

In maximis urbibus alebantur bestiæ, puta leones et ursi, certisque temporibus in theatrum educabantur: ac nonnunquam sane cum tauris committebantur, nonnunquam cum hominibus, puta captivis, aut damnatis, atque hæc spectatoribus voluptati erant. Istud igitur hic canon prohibet, non venationem, quæ fit cum canibus, aut aliter.

56 ejusdem.

Præterea qui caseum et ova comedit in Sabbatis Quadragesimæ, quemadmodum Armeni faciunt.

50 ejusdem.

Qui ludit alea, clericus quidem deponitur, laicus autem segregator.

62 ejusdem.

Kalendaræ, et vota, et brumalia, et celebritas, quæ

primo die Mali habetur, e fidelium republica tolluntor. Quin etiam muliercularum saltationes, et larvæ comicæ, et satiricæ et tragicæ, et in torcularibus imploratio Bacchi, et risus in dollis, cum primum vinum affunditur. Qui autem in his persistit, clericus quidem deponitor, laicus vero segregator.

65 ejusdem.

Qui ante officinas in noviluniis rogos accendunt, et super eos saltant, clerici quidem deponuntor, laici vero segregator.

67 ejusdem.

Qui sanguinem animalis quocunque modo comedit, clericus quidem deponitor, laicus vero segregator.

77 ejusdem.

Et qui cum mulieribus lavat.

79 ejusdem.

Qui post festum Nativitatis Christi similaginem coquunt, eamque sibi invicem dant tanquam..... clerici quidem deponitor, laici vero segregator.

80 ejusdem.

Qui tribus continuis diebus Dominicis, absque gravissima necessitate, abest ab ecclesia, clericus quidem deponitor, laicus vero segregator.

86 ejusdem.

Similiter et qui lenocinium facit, ad animarum interitum.

88 ejusdem.

Et qui jumentum in templum introducit, absque aliqua in itinere necessitate.

97 ejusdem.

Qui cum muliere cohabitavit, ne quidem in templi catechumenis degat. Hoc qui transgreditur, clericus quidem deponitor, laicus autem segregator.

13 septimæ.

Qui de monasteriis mundana diversoria faciunt, caque non restitunt, clerici quidem deponuntor, laici vero segregator.

28 primæ ac secundæ.

Qui castrat aliquem vel sua manu, vel jussu, absque morbi necessitate, clericus quidem deponitor, laicus autem, segregator.

28 Laodicenæ.

Clericus aut laicus ad convivia, quæ agaræ dicuntur, invitatus, partem non accipiat; quippe injuriam ordini facit. Clerici vel laici de stipe symposia non habent.

TITULUS IV.

Qui ad clericorum accusationem non admittendi.

Canon 128 Carthaginensis.

Segregatus ad clericorum accusationem non admittitor.

129 ejusdem.

Neque servus, aut libertus, aut insimulatus, aut mimus, aut paganus, aut hæreticus, aut Judeus.

130 ejusdem.

Nec is, qui diversis ex causis eos accusavit, si in uno mentiri convictus fuerit.

A πρώτη του Μαΐου πανήγυρις, τῆς τῶν πιστῶν πολιτείας περιαιρέσθωσαν. Ἄλλὰ μὴν καὶ γυναικῶν ὀρχήσεις, καὶ προσωπεῖα κωμικὰ, καὶ σατυρικὰ, καὶ τραγικὰ, καὶ ἡ ἐπὶ ληνοῖς τοῦ Διονύσου ἐπικλησίαι, καὶ ὁ ἐν τοῖς πίθοις γέλως τριναρχὴν ἐπιχομένου τοῦ οἴνου. Ὁ δὲ ταῦτοις ἐπιμένων, κληρικὸς μὲν, καθαιρέσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

Ὁ ξβ' αὐτῆς.

Οἱ ἐν ταῖς νομυηναῖς πρὸ τῶν ἐργαστηρίων πυρκαϊῆς ἀνάπτοντες καὶ ὑπεραλλόμενοι, κληρικὸς μὲν, καθαιρέσθωσαν· λαϊκοὶ δὲ, ἀφοριζέσθωσαν.

Ὁ ξγ' αὐτῆς.

Ὁ ἐσθίων αἷμα ζώου οἰκῆδηποτε τρόπῳ, κληρικὸς μὲν, καθαιρέσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

Ὁ οζ' αὐτῆς.

B Καὶ ὁ γυναιξὶ συλλουόμενος.

Ὁ οθ' αὐτῆς.

Οἱ μετὰ τὴν ἑορτὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως σεμιδαλίαν ἔψοντες, καὶ ταύτης ἀλλήλοις μεταδιδόντες ὡς ἐπιλόχιον, κληρικὸς μὲν, καθαιρέσθωσαν· λαϊκοὶ δὲ, ἀφοριζέσθωσαν.

Ὁ π' αὐτῆς.

Ὁ ἐπὶ τρισὶν ἑξῆς Κυριακαῖς, ἀνάγκης δίχα βαρυτάτης, τῆς ἐκκλησίας ἀπολιμπανόμενος, κληρικὸς μὲν, καθαιρέσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

Ὁ πς' αὐτῆς.

Ἐσαύτως καὶ ὁ πορνοβοσκῶν ἐπὶ ψυχῶν ὀλέθριος.

Ὁ πη' αὐτῆς.

C Καὶ ὁ κτήνος εἰς ἱερὸν εἰσάγων, χωρὶς τινος καθ' ὅδον ἀνάγκης.

Ὁ ἐνενηκοστὸς ἑβδομος αὐτῆς.

Ὁ γυναικὶ συνοικῶν, μὴδ' ἐν τοῖς τοῦ ναοῦ κατοικεῖτω κατηχομενεῖς. Ὁ δὲ παραβαίνων, κληρικὸς μὲν, καθαιρέσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

Ὁ ιγ' τῆς ζ'.

Οἱ μοναστήρια κοσμικὰ ποιοῦντες καταγῶγια, καὶ μὴ ἀποκατιστῶντες, κληρικὸς μὲν, καθαιρέσθωσαν· λαϊκοὶ δὲ, ἀφοριζέσθωσαν.

Ὁ ιη' τῆς α' καὶ β'.

Ὁ εὐνουχίζων τινὰ ἢ αὐτοχειρῆς, ἢ ἐπιτάγματι, χωρὶς ἀνάγκης νόσου, κληρικὸς μὲν, καθαιρέσθω· λαϊκὸς δὲ, ἀφοριζέσθω.

Ὁ κζ' τῆς ἐν Λαοδικεῖα.

D Κληρικὸς ἢ λαϊκὸς εἰς ἀγάπην κληθεῖς, μέρος μὴ αἰρέτω· ὕβριζει γὰρ τὴν τάξιν. Κληρικὸς ἢ λαϊκὸς εἰς ἐράνου μὴ συμποσιαζέσθωσαν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Δ'.

Τινες εἰς κατηγορίαν κληρικῶν ἄδικοι.

Ὁ ρκη' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ἀφωρισμένος εἰς κατηγορίαν κληρικῶν μὴ δεχέσθω.

Ὁ ρκθ' αὐτῆς.

Μὴδὲ δούλος, ἢ ἀπελευθερωτός, ἢ διαβεβλημένος, ἢ μῆμος, ἢ Ἑλλήν, ἢ αἰρετικὸς, ἢ Ἰουδαῖος.

Ὁ ρλ' αὐτῆς.

Μὴδὲ ὁ διάφορα κατηγορήσας αὐτῶν, εἰ εἰς ἐν τούτων ψευδόμενος ἐλεγχθεῖται.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ε΄.

*Οι ἐχόμενοι.**Ὁ η' τῆς α'.*

Οἱ καθαρὸι λεγόμενοι, προσερχόμενοι, ὁμολογήσαντες ὅτι διγάμοις κοινωνήσουσι, καὶ συγχωρήσουσι τοῖς παραπεπτωκόσι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἄπαισι συνθήσονται δόγμασι τῆς Ἐκκλησίας, ἐπὶ τοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς ἀξίας τῆς ἱερωσύνης αὐτῶν ἕκαστος μενέτω, εἰ μὴ κατὰ πόλιν εἶεν, ἐν ἣ κληρὸς εὐρίσκεται, καὶ ἐπίσκοπος. Ἐκεῖ γὰρ ὁ μὲν κυρίως ἐπίσκοπος τὸ ὄνιον ἕξει ἀξίωμα· ὁ δὲ παρ' αὐτοῖς ἐπίσκοπος ὡς πρεσβύτερος ἔσται· εἰ μὴ που δόξει τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ὀνόματος αὐτὸν ἔχειν, ἢ καὶ χωρεπίσκοπον παρ' αὐτοῦ γεγονέναι, ἵνα μὴ ἐν τῇ πόλει δύο ὦσιν ἐπίσκοποι.

Ὁ ζη' τῆς ἐν Καρθαγένη.

Οἱ ὑπὸ Δονατιστῶν χεῖροτονηθέντες ἐπιστρέφοντες, ἐν ταῖς οἰκείαις τιμαῖς δεχέσθωσαν.

Ὁ ξθ' αὐτῆς.

Οἱ Δονατισταὶ ἐπιστρέφοντες, τοὺς ἰδίους ἐχέτωσαν ἐπισκόπους. Καὶ ὅσοι τῶν Δονατιστῶν ἐπισκόπων τοὺς ὑπ' αὐτοῦ λαοὺς προσαγάγωσιν, ἔστωσαν τούτων ἐπίσκοποι.

Ὁ ριζ' ταύτης.

Οἱ Δονατισταὶ ἐπιστρέφοντες ἐκείνῳ τῷ θρόνῳ λογιζέσθωσαν, ὧ καὶ ἡ ἑκκαλαὶ ἐκεῖ καθολικῆ.

ΤΜΗΜΑ Δ΄.

ΠΕΡΙ ΜΟΝΑΧΩΝ ΚΑΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΝ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Α΄.

*Πότε καὶ πῶς ὁ μονάζων μονάζει.**Ὁ μ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.*

Δεκαέτης τις μονάζέτω, εἰ καὶ τῷ τῆς χώρας ἐπισκόπῳ ἄξιος· τούτου τότε δοκεῖ.

Σχόλιον.

Ὁ μὲν ιη' κανὼν τοῦ μεγάλου Βασιλείου ὑπὲρ τὰ ις' ἢ καὶ τὰ ιζ' ἔτη λέγει ὀφείλειν εἶναι τὴν προσαγορεύσαν αὐτὴν τῷ Κυρίῳ, καὶ ἀποτασσομένην τῷ γάμῳ. Ὁ δὲ παρῶν κανὼν ἐλαττοῖ τὸν χρόνον, διὰ τὴν Ἐκκλησίαν χάριτι θεῆς κραταιότεραν ὄρῃν, καὶ ἐπὶ τὰ πρῶτα βαίνουσιν καὶ προκόπτουσιν. Ζητεῖ εἰς τὸ περὶ γυναικῶν κεφάλαιον ιγ'.

Ὁ δ' τῆς α' καὶ β'.

Μηδὲξ τοῦ μοναχικοῦ καταξίουσθαι σχήματος, πρὶν ἢ, τριετίαν δοκιμασθεῖς, ἄξιος φανῆ· εἰ μὴ που βαρεῖά τις νόσος τὸν χρόνον συστελλεῖεν, ἢ ἀνὴρ εὐλαθεῖς εἴη, καὶ κατὰ μοναχοῦς ἐν τῷ κόσμῳ ζῶν. Ἐπὶ τούτου γὰρ καὶ ἐξαμηνιαῖος χρόνος ἀρκεῖ. Εἰ δὲ παρὰ τοῦτο γένηται, ὁ μὲν προϊστάμενος, τῆς ἀρχῆς ἐκπιπέτω· ὁ δὲ ἀποκαρεῖς, ἑτέρα διδόνθω μονῆ.

Ὁ ς' ταύτης.

Ὁ μονάζει βουλόμενος, περὶ τῶν ἐκτουτοῦ πρότερον διατιθέσθω. Μετὰ γὰρ τὸ μονάζει, τῶν αὐτοῦ πάντων κυριεύσει τὸ μοναστήριον. Εἰ δὲ τις μοναχὸς φωραθεῖ ἐκ τῶν αὐτοῦ τι παρποκατήσας,

Α

TITULUS V.

*Canones affines.**Canon 8 primæ.*

Qui Cathari sive puri dicuntur, si accedant et professi fuerint, se cum digamis communicaturos, et lapsis veniam daturus, et omnibus aliis Ecclesiæ dogmatibus assensuros, quilibet eorum in gradu et dignitate sacerdotii sui maneat, nisi forte in urbe degant, in qua cæteroqui clerus reperitur, et episcopus. Nam ibi qui revera episcopus est, dignitatem suam obtinebit, catharorum autem episcopus veluti presbyter erit. Nisi forte visum fuerit episcopo, ut etiam nominis honorem iste habeat, vel chorepiscopus ab ipso efficiatur; ne duo sint una in urbe episcopi.

Β

68 Carthaginensis.

Qui a Donatistis ordinati sunt, si convertantur, ad honores suos admittuntur.

69 ejusdem.

Donatistæ se convertentes, suos habeant episcopos. Et quotquot ex Donatistarum episcopis suos populos adduxerint, eorum episcopi sunt.

117 ejusdem.

Donatistæ se convertentes, ad illum thronum referantur, cui generalis ejus loci ecclesia quondam erat subjecta.

C

SECTIO IV.

DE MONACHIS ET MONASTERIIS.

TITULUS I.

Quando, et quomodo monachus futurus admittatur.

Canon 40 habitæ in Trullo.

Qui decennis est, monachus fiat, si regionis episcopo tunc dignus esse videtur.

SCHOLIUM.

Canon quidem 18 Basilii Magni, ultra 16 vel etiam 17 annos esse debere dicit eam, quæ Domino semet offert, et mundo renuntiat; hic vero canon tempus illud deminuit propterea, quod Ecclesiam Dei gratia magis confirmatam cerneret, atque ulterius progredientem et profligentem. Quære in titulo de mulieribus, caput 12.

D

5 primæ ac secundæ.

Nemo prius habitu monastico dignus habetor, quam, triennio exploratus, dignus fuerit visus: nisi forte gravis aliquis morbus hoc spatium temporis contraxerit, aut vir religiosus sit, et more monachorum in mundo vivat. Nam in hoc vel sex mensium tempus sufficit. Si quid aliter factum fuerit, præpositus dignitate sua excidat, et qui tonsus est, alteri mansioni tradatur.

6 ejusdem.

Qui monachus fieri vult, de bonis suis testetur. Nam postquam monachus factus fuerit, universarum ipsius facultatum dominium monasterio cedit. Quod si quis monachus e suis bonis aliquid

relinquisse deprehensus fuerit, ipse quidem convenienter punitor, res autem illa, per prapositum vel episcopum distracta, pauperibus et egenis distribuitur.

Scholium.

At vero 113 [rectius 123] novella, quæ posita est libro..... Basilicon, tit. 1, etiam testandi potestatem ei facit, postquam monachus factus est; et intestato morienti legitime suis a liberis succedi vult.

43 habitæ in Trullo

Liceat cuilibet volenti, maxime qui deliquit, vitæ tempestatem fugere, atque solitariam in monasterio degere.

108 Carthaginensis.

Quilibet liberè exercitium [solitarium] suscipito.

4 ejusdem.

Servus absque sententia domini sui in monasterium non admittitor. Qui aliter facit, communionis exsors esto.

2 primæ ac secundæ.

Si quis deprehensus fuerit aliquem facere monachum, illo non præsentem, qui eum accepturus est in obedientiam, ipse quidem deponitor, tonsus autem in monasterium sub obedientiam traditor ab episcopo.

19 Basilii Magni.

Qui [mundo] renuntiat, de cælibatu interrogator, quem professus, si violet, veluti scortator puniatur.

26 Carthaginensis.

Qui per coactionem, etiam ante 25 annos virgini monasticum habitum vel induit, vel induet, culpa caret.

25 habitæ in Trulla.

Non cum amictu splendido parentes monasticam professuram in monasterium deducant. Nam id fluxi mundi recordationem in eis excitat.

TITULUS H.

Quæ monachis faciendæ, quæ non faciendæ.

Canon 4 synodi 4.

Monachi episcopo subditi sint, et in tranquillo manent, neque ecclesiasticis, neque vitæ hujus negotiis sibi molestiam creantes, nisi forte sic flagitante necessitate permiserit episcopus. Qui aliter facit, communionis exsors esto.

16 ejusdem.

Monachi, vel monachæ, si matrimonium contraxerint, communionis exsortes sunt.

44 habitæ in Trullo.

Monachus, qui fornicatus est, aut duxit uxorem, pro scortatore ducitor.

6 Basilii Magni.

Regularium scortatio pro nuptiis non habetor, sed omni modo eorum conjunctio dirimitor.

46 habitæ in Trullo.

Monachæ extra mansionem non egrediuntor, nisi quæ necessitas urgeat; et tunc, de prapositæ sententiâ, nec absque vetulis exeant. Foris autem nulla

A αὐτοὺς μὲν προσηκόντως ἐπιτιμᾶσθω· ἐκεῖνο δὲ παρὰ τοῦ προεστῶτος ἢ τοῦ ἐπισκόπου πιπρασκόμενον, πτωχοῖς καὶ ἀπόροις διανεμέσθω.

Σχόλιον.

Ἡ δὲ ριγ' νεαρὰ, ἢ χειμῆν ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν, τίτλω α', καὶ διατίθεσθαι αὐτὸν δίδωσι μετὰ τὸ μονάσαι· καὶ ἀδιάθετον ἀποθανόντα, νομίμως παρὰ τῶν παίδων κληρονομεῖσθαι.

Ἐξέστω παντὶ βουλομένῳ, καὶ τὰ μάλιστα ἀμαρτόντι, τὴν βιωτικὴν ζάλην διαφυγεῖν, καὶ ἐν μοναστηρίῳ μονάσαι.

Ἐξέστω παντὶ βουλομένῳ, καὶ τὰ μάλιστα ἀμαρτόντι, τὴν βιωτικὴν ζάλην διαφυγεῖν, καὶ ἐν μοναστηρίῳ μονάσαι.

Ἐξέστω παντὶ βουλομένῳ, καὶ τὰ μάλιστα ἀμαρτόντι, τὴν βιωτικὴν ζάλην διαφυγεῖν, καὶ ἐν μοναστηρίῳ μονάσαι.

B Καὶ ἕκαστος ἐλευθέρως τὴν ἀσκησιν ἀναδεχέσθω.

Ἐξέστω παντὶ βουλομένῳ, καὶ τὰ μάλιστα ἀμαρτόντι, τὴν βιωτικὴν ζάλην διαφυγεῖν, καὶ ἐν μοναστηρίῳ μονάσαι.

Δούλος παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου μοναστηρίῳ μὴ δεχέσθω. Ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, ἀκοινώνητος.

Ἐξέστω παντὶ βουλομένῳ, καὶ τὰ μάλιστα ἀμαρτόντι, τὴν βιωτικὴν ζάλην διαφυγεῖν, καὶ ἐν μοναστηρίῳ μονάσαι.

Εἰ τις φωραθεῖ τινὰ ποιῶν μοναχὸν, χωρὶς παρουσίας τοῦ εἰς ὑποταγὴν αὐτὸν παραληφόμενου, αὐτὸς μὲν καθαιρεῖσθω· ὁ δὲ ἀποκαρεῖ, εἰς μοναστήριον ἐν ὑποταγῇ διδῶσθω παρὰ τοῦ ἐπισκόπου.

Ἐξέστω παντὶ βουλομένῳ, καὶ τὰ μάλιστα ἀμαρτόντι, τὴν βιωτικὴν ζάλην διαφυγεῖν, καὶ ἐν μοναστηρίῳ μονάσαι.

Ὁ ἀποτασσόμενος, περὶ ἀγαμίας ἐρωτάσθω· καὶ ὁμολογήσας, εἰ παραβία, ὡς πόρνος ἐπιτιμᾶσθω.

Ἐξέστω παντὶ βουλομένῳ, καὶ τὰ μάλιστα ἀμαρτόντι, τὴν βιωτικὴν ζάλην διαφυγεῖν, καὶ ἐν μοναστηρίῳ μονάσαι.

Ὁς δι' ἀνάγκην, καὶ πρὸ τῶν εἰκοσιπέντε ἐτῶν, παρθένον τὸ μοναχικὸν ἢ ἐνέδυσεν ἢ ἐνδύσει σχῆμα, ἀνέγκλητος.

Ἐξέστω παντὶ βουλομένῳ, καὶ τὰ μάλιστα ἀμαρτόντι, τὴν βιωτικὴν ζάλην διαφυγεῖν, καὶ ἐν μοναστηρίῳ μονάσαι.

Μὴ στολαῖς λαμπραῖς οἱ γονεῖς τὰς μελλούσας μονάσειν εἰς τὸ μοναστήριον ἀγαγέτωσαν. Ἀνάμνησιν γὰρ τοῦτο τοῦ βέντου κόσμου ποιεῖ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Β΄.

Τίτρα δεῖ ποιεῖν τοὺς μοναχοὺς, καὶ τίνα μὴ ποιεῖν.

Ἐξέστω παντὶ βουλομένῳ, καὶ τὰ μάλιστα ἀμαρτόντι, τὴν βιωτικὴν ζάλην διαφυγεῖν, καὶ ἐν μοναστηρίῳ μονάσαι.

Οἱ μοναχοὶ τῷ ἐπισκόπῳ ὑποτατέσθωσαν, καὶ καθ' ἡσυχίαν μενέτωσαν· μήτε ἐκκλησιαστικοῖς, μήτε βιωτικοῖς πράγμασι παρενοχλοῦντες, εἰ μήπου δι' ἀνάγκην ὁ ἐπίσκοπος ἐπιτρέψει. Ὁ γὰρ παρὰ ταῦτα ποιῶν, ἀκοινώνητος.

Ἐξέστω παντὶ βουλομένῳ, καὶ τὰ μάλιστα ἀμαρτόντι, τὴν βιωτικὴν ζάλην διαφυγεῖν, καὶ ἐν μοναστηρίῳ μονάσαι.

Μονάζοντες, ἢ μονάζουσαι, εἰ γαμήσειαν, ἔσταν ἀκοινώνητοι.

Ἐξέστω παντὶ βουλομένῳ, καὶ τὰ μάλιστα ἀμαρτόντι, τὴν βιωτικὴν ζάλην διαφυγεῖν, καὶ ἐν μοναστηρίῳ μονάσαι.

Πορνεύσας μοναχὸς, ἢ γυναῖκα ἀγόμενος, ὡς πόρνος λογιζέσθω.

Ἐξέστω παντὶ βουλομένῳ, καὶ τὰ μάλιστα ἀμαρτόντι, τὴν βιωτικὴν ζάλην διαφυγεῖν, καὶ ἐν μοναστηρίῳ μονάσαι.

Ἡ τῶν κανονικῶν πορνεία εἰς γάμον μὴ λογίζεσθω· ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ διασπάσθω αὐτῶν ἡ συνάφεια.

Ἐξέστω παντὶ βουλομένῳ, καὶ τὰ μάλιστα ἀμαρτόντι, τὴν βιωτικὴν ζάλην διαφυγεῖν, καὶ ἐν μοναστηρίῳ μονάσαι.

Αἱ μονάζουσαι τῆς μονῆς μὴ ἐξερχέσθωσαν, εἰ μὴ πού τις ὄνάγκη κατεπέλγει· καὶ τότε, γνώμῃ τῆς πρεσβυτέρου, καὶ μετὰ πρεσβυτέρων. Ἐξέλασθε; δὲ

μη γινέσθω Καὶ μονάζοντες μετ' εὐλογίας τοῦ προεστῶτος προΐτωσαν. Οἱ δὲ μὴ οὕτως, ἐπιτιμάσθωσαν.

Ὁ μζ' ταύτης, καὶ δ' κ' τῆς ζ'.

Μονάζων ἐν γυναικείᾳ καθεύδων μονῆ, ἢ μονάζουσα ἐν ἀνδρώᾳ, εἴτε κληρικὸς, ἢ λαϊκὸς, ἀφορίζεσθω.

Ὁ η' τῆς ζ'.

Μηδὲ ἐν ἐπισκοπεῖσι ἢ μοναστηρίοις γυναῖκες ἐνδιατείσθωσαν. Εἰ δὲ τις ἐπίσκοπος ἢ ἡγούμενος δούλη ἢ ἐλευθέρᾳ εἰς διακονίαν χρῆτο, ἐπιτιμάσθω ἐπιμένων δὲ, καθαρείσθω. Ἐνθα δὲ ἐπίσκοπος ἢ ἡγούμενος καθ' ὁδὸν καταλύσει, αἱ γυναῖκες ἐκείνου παρόντος ἀναχωρεῖτωσαν.

Ὁ κα' τῆς ζ', δ' ιη' τῆς ἐν Καρθαγένῃ, καὶ δ' ιδ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Κληρικοὶ ἢ μονάζοντες συνομνύμενοι, ἢ πατριάζοντες, ἢ τι κατὰ ἐπισκόπου ἢ συγκληρικοῦ τυρούοντες, τοῦ οἰκείου βαθμοῦ παντάπασιν ἐκπιπέτωσαν.

Ὁ κγ' ταύτης.

Οἱ παρὰ γνώμην τοῦ σφῶν ἐπισκόπου κληρικοὶ ἢ μονάζοντες τῆ Κωνσταντινίου ἐνδιατρέθοντες, καὶ ἄκοντες ἐλαυνέσθωσαν, ὡς ταραχταὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καταστάσεων.

Ὁ κδ' τῆς α' καὶ β', καὶ δ' ρδ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Κληρικὸς ἢ μονάζων ἐν ἱεροδρόμοις ἢ θυμελικαῖς πικνυῖσι παρουσιάζων, ἢ κἂν ἐν γάμῳ κληθεῖ, τῆς τῶν πικνυῶν παρουσίας μὴ προεξερχόμενος, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαρείσθω.

Ὁ δ' τῆς ζ'.

Ὁ μὴ χειροθεσίας τυχῶν, εἰ καὶ μοναχὸς εἴη, τὰς ἱεράς ἐπ' ἄμβωνος βίβλους μὴ ἀναγινωσκέτω. Χειροθετεῖτω δὲ ἀναγνώστας καὶ ἡγούμενος ἐν τῷ ἰδίῳ μοναστηρίῳ, εἰ ἱεραμένος εἴη, καὶ παρ' ἐπισκόπου χειροθεσίαν ἔχει· καὶ χωρεπίσκοπος, κατ' ἐπιτροπὴν ἐπισκόπου.

Ὁ κα' τῆς αὐτῆς.

Μοναχὸς τὴν ἰδίαν καταλιμπάνων μονὴν, καὶ εἰς ἕτερον ἀπερχόμενος, ξενοδοχεῖσθω μὲν, μὴ δεχέσθω δὲ παρὰ γνώμην τοῦ προεστῶτος αὐτοῦ.

Ὁ οδ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Εἰ τις μοναχὸς τῆς ἰδίας ἀποδράσας μονῆς, εἰς ἕτερον μοναστήριον μεταπέσει, ἢ εἰς κοσμικὸν εἰσχωμάσει καταγύγιον, ἀφορίζεσθω μετὰ τοῦ ὑποδεξαμένου, ἕως ἂν εἰς τὴν ἰδίαν ἐπανέλθοι μονὴν. Ὁ δὲ παρ' ἐπισκόπου ὀπουδήποτε καταστάς, οὐχ ὑπόδικος.

Ὁ α' τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Οἱ μοναχοὶ διὰ τὸ σῆμα εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσῆλθωσαν, ὑφάψεως χάριν κηροῦ καὶ κανδήλας. Ἐπ' ἄμβωνος δὲ, δίχα χειροθεσίας, μὴ ἀναγινωσκέτωσαν.

Ὁ ιδ' τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου.

Δεῖ τὰς μοναζούσας εἰσεῖναι εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον, καὶ ἄπειν κηρὸν καὶ κανδήλας, καὶ κοσμεῖν τὴν ναὸν. Κατὰ περίστασιν καὶ μοναχὸς λέγεις

A cubet. Monachi quoque cum benedictione praepositi prodeant. Qui aliter fecerint puuluntur.

47 ejusdem, et 20 septimæ.

Monachus in muliebri mansione dormiens, aut monacha in virili, sive etiam clericus, aut laicus, segregator.

8 septimæ. •

Nec in episcoporum ædibus, aut monasteriis, mulieres commorentur. Quod si quis episcopus, vel abbas, serva liberave suum ad ministerium utitur, increpator; et in sententia persistens, deponitur. In itinere vero, quocumque divertet episcopus aut abbas, inde mulieres ipso præserte secendant.

B 21 septimæ, 18 Carthaginensis, et 14 habitæ in Trullo.

Clerici, vel monachi, conjurationem facientes, aut factiosi, vel quid adversus episcopum aut consortem clericatus molientes, gradu suo prorsus excilant.

23 ejusdem [al. quartæ].

Clerici, vel monachi, qui præter episcopi sui sententiam Constantinopoli commorantur, etiam in viti abiguntur, veluti perturbatores ecclesiastici status.

24 primæ ac secundæ, et 54 Laodicensæ.

Clericus, aut monachus, qui circi vel nuptiarum ludicris adest, aut invitatus ad nuptias, si antequam illa ludicra flant, non egreditur, aut desinat, aut deponitor.

4 [al. 14] septimæ.

Qui manus impositionem non est consecutus, licet monachus sit, sacros in ambone [suggestu] libros non legat. Imponat autem manus lectoribus etiam abbas in suo monasterio, si sacerdotii gradum habet, et ab episcopo manus impositionem nactus est, itemque chorepiscopus, episcopi permisso.

21 ejusdem.

Monachus, qui suam mansionem deserit, et in aliam abit, hospitio quidem excipitor, verum absque sententia præpositi sui non admittitor.

74 [al. 104] Carthaginensis.

Si quis monachus extra suam mansionem aufugerit, et in aliud monasterium venerit, vel in sæculare diversorium velut ad comisandum irruerit, segregator una cum eo qui hominem excepit, donec in suam mansionem redierit. Qui vero ab episcopo ubicumque constitutus est, culpa caret.

1 Nicolai patriarchæ.

Monachi propter habitum in sacrarium ingrediuntur, ut cereos et candelas succendant. In suggestu vero, absque manus impositione, non legant.

14 Nicephori patriarchæ.

Monachus sacrarium ingredi oportet, et cereos atque candelas accendere, templumque ornare. In periculo simplex etiam monachus baptizatur. Sjuilic

ter et diaconus. Quinetiam laicus, si repertus in A loco fuerit, absente sacerdote.

4 Nicolai patriarchæ.

Monachus, qui propter manifestum animæ periculum a præposito suo prohibetur, absque sententia illius extra mansionem non egreditor.

3 primæ ac secundæ.

Abbas si subditos sibi monachos aufugientes diligenter non requisiverit, vel eos inveniens non ad se recipit, et convenienter sanat, segregator.

80 Carthaginiensis.

Qui monachum ex alia mansione susceperit, eumque vel abbas ipse clericum, vel abbatem, in sua mansione constituerit, communionis exorsus sit, eo rescisso, quod actum est.

28 habitæ in Trullo.

Episcopus, qui alienat loca quædam episcopatus familia, præsertim magistratibus, expellitor, et irritum esto quod gestum est. Consimiliter et in abbatibus.

41 habitæ in Trullo.

Includendus, ubi triennium prius traduxerit in monasterio sub obedientia, et annum unum extra claustrum toleranter exegerit, ita demum de sententia præsidis in illa regione, includitor, nec egreditor inde, nisi mors cogat, aut commodum publicum, i lique de sententia primatis.

22 habitæ in Trullo.

Qui eremite dicuntur, in urbe degentes, nisi rasi C more monachorum in monasterio degunt, ex urbe pelluntur.

48 ejusdem.

Mulier ab eo qui suscepit episcopatum, de communi consensu separata, post ordinationem ejus monacha fiat, longe ab episcopo diversorio semota, cujus tamen cura et providentia fruatur.

22 septimæ.

Laici quidem cum gratiarum actione, et absque ludicris, cum mulieribus vescantur: monachi vero, vel sacerdotes seorsum, ac ne cum cognatis quidem mulieribus comedant, nisi forte præsentibus divinis et religiosiis viris ac mulieribus.

Scholium.

D Illus chartularii Majoris Ecclesiæ, domini Petri dissertatio, Fieri non potest, inquit, ut monachus pueros de sacro baptismate suscipiat, et coconus nuptiales teneat, et fraternitates constituat.

TITULUS III.

De monasteriis.

Canon 4 synodi 4.

Nullus usquam templum construat, absque sententia episcopi.

26 quartæ.

Oeconomus cuilibet ecclesiæ de clero præficitor. Qui autem hoc facere negligit episcopus, multabitur. Quod si metropolitanus in ecclesia sua nullum faciat æconomum, patriarcha faciat. Item si non

βαπτίζει. Ὁταύτως καὶ διάκονος· καὶ λαϊκὸς δὲ, ἐὰν εὐρεθῇ εἰς τόπον, μὴ ὄντος ἱερέως.

Ὁ δ' τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Ὁ μοναχὸς διὰ προφανῆ ψυχικὸν κίνδυνον παρὰ τοῦ προεστῶτος εἰργόμενος, παρὰ γνώμην αὐτοῦ τῆς μονῆς μὴ ἐξερχέσθω.

Ὁ γ' τῆς α' καὶ β'.

Ἠγούμενος, τοὺς ὑπ' αὐτὸν μοναχοὺς ἀποδιδράσκοντας εἰ μὴ ἐπιμελῶς ἀναζητοῖ, ἢ εὐρίσκων οὐκ ἀναλαμβάνει, καὶ προσηκόντως θεραπεύει, ἀφορίζέσθω.

Ὁ π' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Ὁ ἐξ ἐτέρας μονῆς μοναχὸν δεξάμενος, καὶ ἡ κληρικὸν αὐτὸν ἡγούμενος, ἢ ἡγούμενον, ἐν τῇ ἰδίᾳ καταστήσει μονῇ, ἀκοινωνήτος, τῆς πράξεως ἀκυρωθείσης.

Ὁ ιη' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ἐπίσκοπος ἐκποῖων τι τῶν αὐτουργιῶν τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ μάλιστα ἀρχουσιν, ἐκδιωκέσθω· καὶ ἡ πρᾶσις ἀκυρὸς μενέτω. Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἡγούμενων.

Ὁ μα' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ ἐγκλεισθεσόμενος, τριετὴν πρότερον διαβίβας ἐν μοναστηρίῳ ὑποτασσόμενος, καὶ ἐνιαυτὸν ἔξω τῆς ἐγκλειστῆρας προσκατερήσας, οὕτω γνώμῃ τοῦ προέδρου τῆς χώρας ἐγκλεισέσθω· κάκειθεν μὴ ἐξερχέσθω, εἰ μὴ θάνατος ἀναγκάζει, ἢ κοινὴ λυσίτελεια, γνώμῃ τοῦ προέδρου τότε.

Ὁ κβ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Οἱ ἐρημίται λαγόμενοι, κατὰ πόλιν διάγοντες, εἰ μὴ κατὰ μοναχοὺς κειράμενοι, ἐν μοναστηρίῳ τελούσι, τῆς πόλεως ἐλαυνέσθωσαν.

Ὁ μη' ταύτης.

Ἡ διαζευχθεῖσα κατὰ κοινὴν συμφωνίαν τοῦ ἐπισκοπῆ ἀναδεξαμένου γυνῆ, μετὰ τὴν ἐκείνου χειροτονίαν μονάζετω, πόρρω τῆς τοῦ ἐπισκόπου καταγωγῆς, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ προνοίας ἀπολαύετω.

Ὁ κβ' τῆς ζ'.

Λαϊκοὶ μὲν γυναίξιν εὐχαρίστως καὶ χωρὶς παιγνίων συνεσιτέωσαν, μονάζοντες δὲ ἡ ἱερωμένοι κατ' ἰδίαν γυναίξιν μὴδὲ συγγενέσει συνεσιτέωσαν· εἰ μὴ πῶς μετὰ θεοφόρων καὶ εὐλοβῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν.

Σχόλιον.

D Ἡ τοῦ χαρτοφύλακος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας κυρίου Πέτρου διάλεξις, Ἀνένδεκτὸν, φησὶ, μοναχὸν δεχεσθαι παιδία ἀπὸ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, καὶ κρατεῖν στεφάνους γάμων, καὶ ἀδελφοποιίας ποιεῖν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Γ'.

Περὶ μοναστηρίων.

Ὁ δ' τῆς δ'.

Μήδεις μηδαμοῦ ναὸν συνιστάσθω, ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου.

Ὁ κς' τῆς δ'.

Οἰκονόμος ἐκάστη τῶν ἐκκλησιῶν ἀπὸ τοῦ κληρικοῦ γινέσθω. Ὁ δὲ τούτου καταφρονῶν ἐπίσκοπος, ἐπιτιμηθήσεται. Τοῦ μητροπολίτου δὲ μὴ ποιούντος οἰκονόμον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, ὁ πατριάρχης

ποιεῖτω. Καὶ τὸ ἐπισκόπου μὴ ποιῶντος, ὁ μὴ-
τροπολίτης. Κατὰ ταυτὰ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μοναστη-
ρίων.

Ὁ κθ' τῆς δ', καὶ ὁ μθ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Τὰ κατὰ γνώμην ἐπισκόπου καθιερωθέντα μο-
ναστήρια, μενεῖτω ἀκίνητα εἰς τὸ διηνεχὲς μοναστή-
ρια, καὶ φυλαττέσθω τὰ τοῦτοις ἀνήκοντα, καὶ
κοσμικὰ μὴ γινέσθω καταγωγία. Ὁ δ' ἄλλως ποιῶν
ἐπιτιμάσθω.

Ὁ ιζ' τῆς ζ'.

Ὁ βουλόμενος κτίσαι μοναστήριον, εἰ μὴ τὰ πρὸς
ἀπαρτισμὸν ἔχει, κωλυέσθω παρὰ τοῦ ἐπισκόπου.

Ὁ ιθ' ταύτης.

Ὁ διὰ χρυσοῦ [χρυσίον] δεχόμενος τοὺς προσερ-
χόμενος ἱερατικῶ ἢ μονήρει βίῳ, ἐπίσκοπος μὲν, ἢ
ἡγούμενος, ἢ ὄλως τοῦ ἱερατικοῦ, εἰ μὴ παύοιτο, κα-
θαιρεῖσθω ἡγούμενος δὲ, ἐκδιωχθήτω, καὶ πρὸς
ὑποταγὴν ἑτέρῳ μοναστηρίῳ δοθήτω. Ὡσαύτως δὲ
καὶ ἡγούμενος, εἰ μὴ πρεσβύτερος εἴη. Τὰ δὲ παρὰ
τῶν προσόντων τοῖς μοναστηρίοις ἀφιερούμενα,
ἔστωσιν τοῖς μοναστηρίοις, κἄν τε μένοιεν ἐν αὐτοῖς
οἱ ἀφιερῶντες, κἄν τε μὴ· εἰ μὴ αἰτία εἴη τοῦ
προεστῶτος.

Ὁ κ' τῆς δεδόμης.

Διπλᾶ μοναστήρια μὴ γινέσθω, μηδὲ διατιθέσθω-
σιν ἕνα μοναχοὶ καὶ μονάζουσαι, μηδὲ ἰδίᾳ προσο-
μιλεῖσθωσαν, μηδὲ κοιταζέτω μοναχὸς ἐν γυναι-
κειῳ μοναστηρίῳ, μηδὲ συνεσθιέτω καταμόνας
μοναζούσῃ· ἀλλὰ καὶ εἰ τι ταύτῃ κομίσει ποτὲ, ἔξω
μένων δίδῶτω. Καὶ τὴν συγγενὴ παρουσίᾳ τῆς
προεστῶτης θεῖσθω τε καὶ βραχεία ταύτῃ προσομι-
λεῖτω.

ΤΜΗΜΑ Ε'

ΠΕΡΙ ΛΑΙΚΩΝ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Α'.

Περὶ τῶν φωτιζομένων, καὶ τίνας φωτίζονται.

Ὁ Ϛ' τῆς β', καὶ ὁ ζ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Ἀρειανοὶ, Μακεδονιοὶ, Σαββατιανοὶ, Ναυατιανοὶ,
Τεσσαρεσκαίδεκαῖται, Τετραδίται, καὶ Ἀπολινα-
ριασταὶ προσερχόμενοι, τῷ ἀγίῳ μόνον μύρω χριέ-
σθωσαν, τὰς αἰρέσεις ἐγγράφως πρότερον ἀναθεμα-
τίσαντες· οἱ δὲ τῶν λοιπῶν αἰρέσεων, ὡς Ἑλλήνες
δεχέσθωσαν, καὶ κἀτηχοῦμενοι, βαπτίζέσθωσαν.

Σχόλιον.

Οἱ τῶν Ἀγαρηνῶν παῖδες βαπτίζόμενοι παρὰ
ὀρθόδοξων ἱερέων ἀκόντων, οὐκ εὐσεβεῖ διανοίᾳ τῶν
προσαγόντων αὐτοῦς, ἀλλ' ὡς φαρμακείᾳ ἢ ἐπαοιδίᾳ
χρωμένων, εἰ προσέλθοιεν ἀληθῶς τῇ πίστει, ἀνα-
βαπτίζονται. Ταῦτα γὰρ συνδικῶς ἀπεφάνθη, ὡς ὁ
Βαλσαμῶν λέγει.

Ὁ ιθ' τῆς α'.

Οἱ Παυλιανισταὶ ἀναβαπτίζέσθωσαν, καὶ εἰ ἄμμε-
πτοι, καὶ αὐθις χειροτονέσθωσαν, εἰ καὶ προεχει-
ροτήνηται· εἰ δὲ ἀνάξιτοι, καθαιρεῖσθωσαν.

A faciat episcopus, faciat metropolitanus. Consimiliter
et de monasteriis.

24 quarta, et 69 habitæ in Trullo.

Consecrata de sententia episcopi monasteria im-
mobiliter in perpetuum monasteria inaneant, resque
ad ea pertinentes conserventur, nec in mundana
diversoria commutentur. Qui aliter facit, punitor.

17 septimæ.

Qui condere vult monasterium, nisi pertinentia
ad consummationem ejus habet, ab episcopo pro-
hibetor.

19 ejusdem.

Qui propter aurum admittit accedentes ad sa-
cerdotalem vel monasticam vitam, episcopus qui-
dem, vel abbas [prior], vel quisquam sacerdotalis
ordinis, nisi desistat, deponitor; abbatissa vero,
expellitor, et ad obediendum alteri monasterio tra-
ditor. Similiter et abbas, si non sit presbyter. Quæ
autem ab accedentibus ad monasteria, iisdem con-
secrantur, monasteriorum sunt, sive maneant in
eis qui consecrarunt, sive non maneant, nisi præ-
positi culpa interveniat.

20 septimæ.

Duplicia monasteria ne fiant, neve degant simul
monachi et monachæ, neque seorsum conversen-
tur, neque cubet monachus in monasterio muliebri,
neque solus cum monacha sola comedat: sed si
quid etiam huic aliquando affert, id foris manens
reddat. Idem cognatum suam præsentem præposita
videat, et paucis cum ea colloquatur

SECTIO V.

DE LAICIS

TITULUS I.

De his, qui per baptismum illuminantur, et quinam
sint illuminandi.

Canon 7 secundæ, et 7 Laodicensæ.

Ariani, Macedoniani, Sabbatiani, Navatiani,
Quartadecumani, Quartani, et Apollinaristæ ad or-
thodoxos accedentes, sacro duntaxat oleo inungun-
tor, ubi prius hæreses suas per scripturam anathe-
mati subjecerint. Cæteris addicti sectis, ut paganæ
admittuntur, et per catechesin instructi bap-
tizantur.

SCHOLIUM.

Agarenorum liberi, qui ab orthodoxis sacerdoti-
bus invitis baptizantur, non pia intentione illorum,
qui ad baptismum eos adducunt, sed quasi veneficia
vel incantatione utentium; si reapse ad fidem acces-
serint, rebaptizantur. Hoc enim ita pronuntiatum
est in synodo, quemadmodum Balsamon tradit.

19 vrimæ.

Paulianistæ rebaptizentur, et si reprehensione
carent, iterum ordinentur, licet antea ordinati.
Sin indigni sunt, deponuntur.

8 *Laodicensæ.*

Qui de Phrygum secta convertuntur, rebaptizantur, licet apud ipsos clerici fuerint.

1 *Basilii Magni.*

Nequit admitti hæreticorum baptismus, cum tamen avulsorum baptismus, et sua seorsum habentium conventicula, possit admitti.

47 *ejusdem.*

Navatiani, si plurium episcoporum ita visum iudicio fuerit, rebaptizantur.

8 *septimæ.*

Hebræi ne recipiuntur, nisi pareat eos ex sincera fide converti.

43 *Laodicensæ.*

Non oportet eos qui post duas Quadragesimæ septimanas in catechesi sunt instructi, magno Sab-

8 *habitu in Trullo.*

Qui per baptismum illuminatur, fidem ediscat.

45 *Laodicensæ.*

Eamque feria quinta magnæ septimanæ enuntiet.

48 *ejusdem.*

Qui illuminatur, post baptismum unguento cælesti unguentur.

47 *ejusdem.*

Qui baptizantur in morbo, si resurgant, finem ediscant.

83 *habitu in Trullo, et 7 Carthaginiensis.*

Infantes, qui neque notitiam, neque testimonia baptismi accepti habent, baptizantur.

Nicephori patriarchæ.

Infantes non baptizatos, absente sacerdote, baptizet is qui repertus istis fuerit. Quod si pater ipsemet, vel quivis homo Christianus, eos baptizaverit, nullum in eo peccatum admittitur.

Scholium.

Infantem, qui ægrotat, confestim baptizari permissum est; recte valentem, post quadragesimum a natiuitate diem. Beatus autem Joannes sic ait: Puerum morbo detentum jamque morti proximum, si terna duntaxat immersione sacerdos, ne præripiatur metuens perfererit (2), non opus est ut deinceps preces, quas omisit, et anhorismos integre suppleat

45 *Carthaginiensis.*

Qui per imbecillitatem pro se respondere non potest, tunc baptizator, cum animi sui propositum de hoc patefecerit.

1 *Timothei Alexandrini.*

Catechumenus si perceperit ignorans, baptismus illuminator; a Deo namque vocatus est.

2 *ejusdem.*

Catechumenus, qui dæmone, vexatur, non nisi repurgatus a dæmone, baptizatur, extraquam si de vita migret.

4 *ejusdem.*

Catechumenus, qui ex debilitate mentem amisit, baptizator, nisi vexetur a dæmone.

(1) Quod Pascha præcedit.

A

Ὁ ἡ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Οἱ ἐκ τῆς τῶν Φρυγῶν αἰρέσεως ἐπιστρέφοντες ἀναβαπτίζεσθωσαν, εἰ καὶ παρ' ἐκεῖνοις κεκλήρωται

Ὁ α' τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Ἄδεκτον τὸ τῶν αἰρετικῶν βάπτισμα, δεκτὸν τὸ τῶν ἀποσχιστῶν καὶ παρασυναγῶγων.

Ὁ μζ' αὐτοῦ.

Οἱ Ναυατιανοί, εἰ πλείονων ἐπισκοπῶν δόξει κρίσει, ἀναβαπτίζεσθωσαν.

Ὁ ἡ' τῆς ζ'

Ἑβραῖοι μὴ δεχέσθωσαν, εἰ μὴ φαίνονται ἐξ εὐκρινοῦς πίστεως ἐπιστρέφοντες.

Ὁ μθ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Οὐ δεῖ τοῦς μετὰ δύο τῆς τεσσαρακοστῆς ἑβδομάδας κατηγουμένους τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ δεχέσθαι εἰς τὸ φῶτισμα.

Ὁ ἡ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ φωτιζόμενος, τὴν πίστιν ἐκμανθανέτω.

Ὁ μθ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Καὶ τῇ πέμπτῃ τῆς [μεγάλῃς] ἑβδομάδος ταύτην ἀπαγγελλέτω.

Ὁ μι' ταύτης.

Οἱ φωτιζόμενοι, μετὰ τὸ βάπτισμα, χρισέσθωσαν ἐπουρανίῳ χρισματι.

Ὁ μζ' ταύτης.

Οἱ ἐν νόσῳ βαπτίζόμενοι, ἀνιστάμενοι, τὴν πίστιν ἐκμανθανέτωσαν.

Ὁ πθ' τῆς ἐν Τρούλλῳ, καὶ ὁ ζ' τῆς ἐν Καρθαγέτῃ.

Τὰ μὴ γινώσκοντα νῆπια, μηδὲ μαρτυρούμενα βαπτισθῆναι, βαπτίζεσθωσαν.

Τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου.

Χρὴ τὰ ἀβάπτιστα νῆπια, ἐὰν εὐρεθῇ τις, εἰς τόπον μὴ ὄντος ἱερέως, βαπτίσει. Εἰ βαπτίσει δὲ καὶ ὁ ἴδιος πατήρ, ἢ οἰοσθῆποτε ἀνθρώπος Χριστιανός, οὐκ ἔστιν ἁμαρτία.

Σχόλιον.

Τὸ νοσοῦν παιδίον ἐνδέδοται καὶ παραυτίκα βαπτίζεσθαι· ὑγιαίνον δὲ μετὰ μ' ἡμέρας τῆς αὐτοῦ γενήσεως. Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης οὕτω φησὶ· Τὸ νόσῳ κρατηθὲν καὶ προσεγγίσειαν ἤδη θανάτῳ παιδίον, εἰ διὰ τῆς τρίτης μόνον καταδύσεως ὁ ἱερεὺς, φόβῳ τοῦ μὴ προσαναρπασθῆναι, τελειώσει· οὐ χρεῖα τούτῳ μετέπειτα καὶ τὰς εὐχὰς, ἀς καταλείοιπε, καὶ τοὺς ἀφορισμοὺς ἀναπήρωσαι.

Ὁ μθ' τῆς ἐν Καρθαγέτῃ.

Ὁ δι' ἀσθένειαν ὑπὲρ ἐαυτοῦ μὴ δυνάμενος ἀποκρίνεσθαι, τότε βαπτίζεσθω, ὅτε τὴν οἰκειαν εἰς τοῦτο δεῖξει προαίρεσιν.

Ὁ α' τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

Κατηγούμενος εἰ ἀγνοῶν μεταλάβοι, φωτιζέσθω· παρὰ Θεοῦ γὰρ κέκληται.

Ὁ β' τούτου.

Δαιμονῶν κατηγούμενος, εἰ μὴ τοῦ δαίμονος καθαρῶς, οὐ βαπτίζεται· πλὴν εἰ ἐξοδεύει.

Ὁ δ' τούτου.

Κατηγούμενος ἀσθενεῖα γενόμενος ἔκφρων, βαπτίζεσθω, εἰ μὴ ἑαρόνῳ.

(2) Hoc est, baptizaverit.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Β΄.

A

Τίνα δεῖ τοὺς λαϊκοὺς ποιεῖν, καὶ τίνα μὴ ποιεῖν.

Ὁ θ' τῶν ἀποστόλων.

Ὁ τῆ εὐχῆ καὶ τῆ μεταλήψεϊ μὴ παραμένων ἀφοριζέσθω.

Ὁ ι' αὐτῶν.

Ὁμοίως καὶ ὁ συνευχόμενος ὁκονωνήτω.

Ὁ κδ' αὐτῶν.

Λαϊκὸς ἑαυτὸν ἀκροτηριάσας, ἔτη τρία ἀφοριζέσθω.

Ὁ μη' αὐτῶν.

Λαϊκὸς εἰ τὴν οικεῖαν ἐκβαλὼν γυναῖκα, ἄλλην ἀγάγηται, ἢ ἀπολελυμένην, ἀφοριζέσθω.

Ὁ σα' αὐτῶν.

Ὁ εἰς ἱερὸν ἰθῶν ἢ συναγωγὴν Ἰουδαίων, προσ- B
ενεγκῶν ἔλαιον, ἀφοριζέσθω.

Ὁ οβ' αὐτῶν.

Ὁσαύτως καὶ ὁ κηρὸν ἢ ἔλαιον ἀπὸ τῆς ἐκκλησί-
ας συλῶν.

Ὁ σγ' αὐτῶν.

Καὶ τὰ ἱερὰ σκευὴ εἰς χρῆσιν σφετεριζόμενος.

Ὁ τη' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Λαϊκὸς πρεσβυτέρου παρόντος, ἢ διακόνου, εἰ τῶν
θειῶν ἑαυτῷ μυστηρίων μεταδῶ, ἑβδομάδα μιαν
ἀφοριζέσθω.

Ὁ ξδ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Λαϊκὸς δημοσίᾳ περὶ πίστεως διδάσκων, ἡμέρας
τεσσαράκοντα ἀφοριζέσθω.

Ὁ ξη' ταύτης.

Ὁ τὰ θεία βιβλία φεῖρων καθ' ὁιονδήποτε τρόπον, ἢ
κατατέμνων, ἐνιαυτὸν ἀφοριζέσθω.

Ὁ ξθ' ταύτης.

Ἄνευ βασιλείως, μὴ τις εἰς τὸ ἱερατικὸν εἰσερ-
χέσθω.

Ὁ σα' ταύτης.

Ὁ τοὺς πολιτικοὺς μετῶν νόμους, εἰ Ἕλληνοῖς
ἔξωσιν ἐν τε στολαῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι χρῆτο,
ἀφοριζέσθω.

Ὁ οβ' ταύτης, καὶ ὁ ι' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Πιστὸς ἑτεροδόξῳ γυναικὶ συναφθεὶς, χωριζέσθω
ἐπιμένων δέ, ἀφοριζέσθω. Ἀπίστων δέ ὁμοζύγων,
εἰ ὁ ἕτερος αὐτῶν πιστεύσει, καὶ συνευδοκεῖ τῷ πι-
στῷ συνοικεῖν ὁ ἄπιστος, μὴ χωριζέσθωσαν, κατὰ
τὴν τοῦ Παύλου φωνήν.

Ἐχόλιον.

Ἐπὶ τοῦ πατρὸς ἀρχοῦ Θεοδοσίου βικινάτωρ βασι-
λικῶς βαπτισθεὶς, πατριαρχικῷ γράμματι διεζύγη
τῆς γυναικὸς μὴ πειθομένης τῷ ἄνδρὶ πολλά πα-
ρακαλοῦντι τὰ εἰς εὐσεβείας ἐλθεῖν, ὅπερ ἐστὶν
ἐναντίον τῷ κανόνι τούτῳ.

Ὁ ια' τῆς ἐν Καρθαγένης.

Μηδὲ αἱρετικοὶ εἰς συνάφειαν τέκνα πιστοὶ δι-
δῶσαν λαμβανέτωσαν δέ, χριστιανισμὸν ἐπαγγελ-
λόμενα.

Ὁ σγ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ ἐν ἐδάφει σταυρὸς ἀφανιζέσθω, καὶ ὁ ἐπ' ἐδά-
φους αὐτῶν χαρακτῶν ἀφοριζέσθω.

TITULUS II.

Quæ laicis faciunda, quæ non faciunda.

Canon 9 apostolorum.

Qui apud preces et [mysteriorum] perceptionem non manet, segregator.

10 eorundem.

Similiter et qui cum excommunicato precatur.

24 eorundem.

Laicus, qui seipsum mutilavit, triennium se-
gregator.

48 eorundem.

Laicus, si uxore sua ejecta duxerit aliam, vel
repudiatam, segregator.

71 eorundem.

Qui oleum obtulerit in templo paganorum, vel
Judæorum synagoga, segregator.

72 eorundem.

Similiter et qui ceram vel oleum ex ecclesia sur-
ripit.

75 eorundem.

Et qui vasa sacra suum ad usum usurpat.

58 habitæ in Trullo.

Si laicus præsentē presbytero, vel diacono, sacra
mysteria sibi impertiverit, una septimana se-
gregator.

64 habitæ in Trullo.

Laicus, qui publice de fide docet, dies quadra-
ginta segregator.

68 ejusdem.

Qui sacros libros quocunque modo corrumpit,
aut concidit, ad annum segregator.

69 ejusdem.

Excepto imperatore, nullus propitiatorium ingre-
ditor.

71 ejusdem.

Qui jura civilia tractat, si paganis consuetudinibus
tam in amictu, quam cæteris omnibus utatur,
segregator.

72 ejusdem, et 10 Laodiceæ.

Fidelis diversæ sectæ mulieri copulatus, separator;
in sententia persistens, segregator. Ex infidelibus
autem conjugibus si alteruter fidem fuerit amplexus,
et infideli cum fidele habitare placet, ne
D segregantur, juxta Pauli vocem.

Scholium.

Sub patriarcha Theodosio, huccinator quidam
imperatorius baptizatus, per scripturam patriarchicam
ab uxore separatus est, quæ marito non obtemperabat,
multum roganti, ut religionem suam amplecteretur,
id quod huic canonis contrarium est.

31 Carthaginensis.

Nec hæreticis fideles suos liberos in matrimonium
tradant. Accipiant tamen, si se velle christianizare
polliceantur.

73 habitæ in Trullo.

Humi facta crux aboleatur, et qui eam in solo
sculptit, segregatur.

82 *ejusdem.*

Agnus ad figuram Christi ne sculptor, quemadmodum priscis in imaginibus invenitur, sed Christus ipse, secundum formam humanam.

85 *ejusdem.*

Coram tribus testibus servus emancipator.

100 *ejusdem.*

Qui picturas turpes sive in tabula, sive alio quo modo pingit, segregator.

104 *ejusdem.*

Qui Dominicum corpus immaculatum percepturus est, si non manus extendens, et in modum crucis conformans, illis ipsis id accipit, sed receptaculo quodam, segregator una cum eo qui imperavit.

Scholium.

Nimirum cum quidam manibus oblationem recipere vererentur, aurea vasa parabant, vel argentea, per quæ illam sumebant. Hoc igitur abolet, cum hominem dicat omnium esse pretiosissimum.

2 *Antiochenæ.*

Qui ecclesiam ingreditur, et sacras Scripturas audit, nec tamen cum populo preces conjungit, aut communicat, pro rejiculo ducitur, donec declarata pœnitentia, veniam ut impetret, supplicaverit. Et qui cum excommunicato communicat, communionis exsors esto.

74 *habitæ in Trullo, et 28 Laodicenæ.*

Non oportet in Dominicis (1) epulari, neque accubita sternere. Quod qui facit, aut desistat, aut segregator.

Scholium

Accubita vocat instratus sive toralia magna more Latino.

42 *Carthaginensis.*

Idem in Dominicis, extra necessitatem itineris, nulli convivia celebrent.

76 *habitæ in Trullo.*

Non oportet in templi septis cauponam, vel ciborum species proponere, vel alias venditiones instituere. Quod qui transgreditur segregator.

94 *ejusdem.*

Qui juramenta paganica jurat, segregator.

96 *ejusdem.*

Qui capillos concinnant, ad intuentium corruptellam segregantur.

Synodi habitæ ad S. Sapientiam.

Laicus, qui carceravit episcopum, aut verberavit, idque vel absque causa, vel causa conflictæ, anathema sit.

9 *Laodicenæ.*

Qui cœmeteria, vel martyria hæreticorum adit, precum vel cultus causa, communionis exsors esto. Si pœnitentiam egerit, recipitor.

57 *ejusdem.*

Cum Judæis aut hæreticis non agendi sunt dies festi.

A

'Ο αβ' αὐτῆς.

'Αμὸς εἰς τύπον Χριστοῦ μὴ χαραττέσθω, ὡς ἐν ταῖς παλαιαῖς τῶν εἰκόνων εὐρηται· ἀλλ' αὐτὸς ὁ Χριστὸς, κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτήρα.

'Ο πσ' ταύτης.

'Ἐπὶ τρισὶ μάρτυσι δούλος ἐλευθερούσθω.

'Ο ρ' ταύτης.

'Ο γραφὰς αἰσχρὰς εἶτε ἐν πίνακι, εἶτε καὶ ἄλλως πως γράφω, ἀφορίζεσθω.

'Ο ρά' ταύτης.

'Ο τοῦ ἀγράντου μεταληφόμενος Δεσποτικοῦ σώματος, εἰ μὴ τὰς χεῖρας ἐκτείνων, καὶ σταυροειδῶς σχηματίζων, ἐν αὐταῖς δέχοιτο, ἀλλὰ τινι δοχείῳ ἀφορίζεσθω σὺν τῷ μεταδιδόντι.

B

Σχόλιον.

Εὐλαβοῦμενοί τινες δῆθεν διὰ τῶν χειρῶν τὴν ἀναγράφαν δέξασθαι, σκευὴ χρυσᾶ κατεσκευάζον, ἢ ἀργυρᾶ, καὶ διὰ τούτων ἐδέχοντο. Τοῦτο οὖν ἀναίρει, τιμιώτατον πάντων λέγων τὸν ἄνθρωπον εἶναι.

'Ο β' τῆς ἐν Ἀρτιοχειῶ.

'Ο εἰς ἐκκλησίαν εἰσιὼν, καὶ τῶν ἱερῶν ἀκούων Γραφῶν, μὴ μέντοι κοινωνῶν τῷ λαῷ τῆς εὐχῆς, τῆς μεταλήψεως, ἀπόδλητος γενέσθω, ἕως μετάνοιαν δείξας, καθικετεύσει συγγνώμης τυχεῖν· καὶ ὁ ἀκοινωνήτη κοινωνῶν, ἀκοινωνήτος.

'Ο οδ' τῆς ἐν Τρούλλῳ, καὶ ὁ κη' τῆς ἐν Λαοδικείῳ. Οὐ δεῖ ἐν τοῖς Κυριακοῖς συνεσθῆναι, καὶ ἀκούδιτα στρωννύειν· ὁ δὲ ποιῶν, ἢ παυσάσθω, ἢ ἀφορίζεσθω.

Σχόλιον.

'Ακούδιτα στρωννῶν μεγάλας λέγει, κατὰ Λατίνους.

'Ο μθ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Καὶ ἐν τοῖς Κυριακοῖς, εἰ μὴ δι' ἐνόδιον ἀνάγκην, μὴ τινες συμποσιαζέσθωσαν.

'Ο ος' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Οὐ δεῖ ἐν ναοῦ περιβόλοις καπηλεῖον, ἢ τὰ διὰ βρωμάτων εἶδη προτιθένα· ἢ ἐτέρας πράξεις ποιεῖσθαι· ὁ δὲ παραβαίνων, ἀφορίζεσθω.

'Ο ἐνενηκοστὸς τέταρτος ταύτης.

'Ο Ἑλληνικοῦς ὄρκους δυνύων, ἀφορίζεσθω.

'Ο ἐνενηκοστὸς ἕκτος ταύτης.

Οἱ τὰς κόμας εὐθετίζοντες πρὸς τὴν τῶν ὀρώντων λύμην, ἀφορίζεσθωσαν.

Τῆς ἐν τῇ Ἀγίῳ Σοφίῳ.

Λαϊκὸς ἐπίσκοπον φυλακίσας, ἢ τύψας, ἢ χωρὶς αἰτίας, ἢ καὶ συμπλασάμενος, ἀνάθεμα ἔστω.

'Ο θ' τῆς ἐν Λαοδικείῳ.

'Ο κοιμητηρίοις ἢ μαρτυρίοις αἱρετικῶν ἐπελθῶν, εὐχῆς ἢ θηραπειᾶς ἐνεκεν, ἀκοινωνήτος ἔστω· μετανήσας δὲ, δεχέσθω.

'Ο λζ' ταύτης.

'Ιουδαίους ἢ αἱρετικαῖς οὐ συνεστραστέον.

(1) Videlicet ecclesiis.

Ὁ λη' ταύτης.

Οὐδὲ τὰ παρ' αὐτῶν ἄζυμα δεκτέον.

Ὁ λγ' ταύτης.

Αἰρετικῶ ἢ σχισματικῶ μηδὲς συνευχέσθω.

Ὁ λδ' ταύτης.

Οὐδὲ τοῖς ἔθνεσι συνεορταστέον.

Ὁ ργ' ταύτης.

Πιστὸν ἐν γάμοις βαλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι οὐ δεῖ.

Ὁ λ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Κατηγορῶν ἢ κατηγορούμενος, βίαν φοβούμενος, τόπον ἕτερον ἐπιλεξέσθω κριθῆναι.

Ὁ μη' ταύτης.

Ὁ τῆ Ἐκκλησίᾳ μὴ πειθόμενος, ἀρχοντικῶς παιδεύεσθω.

Ὁ ζ' ταύτης.

Τὰ Ἑλληνικὰ πεπαύσθω συμπόσια, ἀ δὴ καὶ ἐν ταῖς τῶν μαρτύρων μνήμαις ἀναισχύτως γινόμενα, τὰς σεμνὰς ἀπέλργει γυναῖκας ἐν ἐκκλησίᾳ συναγεσθαι.

Ὁ ξα' ταύτης.

Ὁσαύτως καὶ τὰ ἐν Κυριακαῖς καὶ ἑορταῖς θεωρία τε καὶ παίγνια, μάλιστα δὲ τὰ ἐν τῇ ὀγδοᾷ τοῦ ἀγίου Πάσχα.

Ὁ ξς' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Τὴν γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐβδομάδα πᾶσαν, πιστὸς πᾶς ἐκκλησιαζέσθω.

Ὁ ξγ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Σκηνακὸς εἰς σπουδαῖον μετελθὼν βίον μὴ πρὸς ἕν ἄλλο πρῶτον βίον παρά τινος ἐκλέσθω.

Ὁ ξδ' ταύτης.

Οἱ αἰρετικοὶ, κριταὶ δικασθέντες, μὴ ἐκκαλεῖσθωσαν.

Ὁ ρβ' ταύτης.

Αἱ τεμνόμεναι συζυγαί, εἰ μὴ καταλλάττοντο, μενέτωσαν οὕτως· εἰ δὲ μὴ, πρὸς μετάνοιαν ἀναγκασέσθωσαν.

Σχόλιον.

Οἱ ἀπὸ τῶν οικείων ἀναχωρήσαντες γυναικῶν, καθ' ὁμοίωσιν αἰτίαν ἀνεπιστρόφως, αὐτοὶ μὲν ἀφορίζονται, αἱ δὲ τούτων γυναῖκες αὐτοὺς περιμένουσιν, εἰ μὴ πενταετία παρήλθε, καὶ ἀδελφὸν ἔστιν, εἰ περιέσει· τὰ αὐτὰ καὶ περὶ αἰχμαλώτων.

Ὁ ρλα' ταύτης.

Ὁ ἐνάγων μάρτυρας, ἐκ τοῦ ἰδίου οἴκου μὴ κομιζέτω, μηδὲ πρὸ δεκατεσσάρων ἐτῶν.

Ὁ ργ' τοῦ ἀγίου Διονυσίου Ἀλεξανδρείας.

Οἱ γεγαμηκότες, ἀλλήλων ἀπεχέσθωσαν ἐκ συμφώνου, ἵνα τῇ προσευχῇ σχολάζωσιν.

Ὁ ρδ' τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

Καὶ οἱ συγγενόμενοι σύνοικοι, κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην οὐ μεταλήψονται.

Ὁ ρε' τοῦ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας.

Οἱ ἀπροαίρετως ἐν νυκτερινῇ ῥύσει γενόμενοι, τῷ ἴδιῳ κατακολουθεῖτωσαν συνειδότε, καὶ σκοπεύτωσαν, εἰ μὴ ἐκ τινος ἐμπαθείας, ἢ βρωμάτων ἐξ ἀκρασίας, ἀλλ' αὐτομάτως ἢ ῥύσει αὐτοῖς συμβέβηκε καὶ οὕτω προσίτωσαν τῷ Θεῷ.

(1) Βαλίζειν, hoc est ad cymbalorum sonos corpus movere. Zouar.

A

38 *ejusdem.*

Nec ab ipsis accipiendi non fermentati panes.

33 *ejusdem.*

Nemo cum hæretico vel schismatico precetur.

39 *ejusdem.*

Neque cum paganis festa celebranda.

55 *ejusdem.*

Fidelem in nuptiis ballare (1) vel saltare non oportet.

30 *Carthaginensis.*

Actor vel reus, si vim metuat, locum alium deligat, ubi causa cognoscatur.

48 *ejusdem.*

Qui Ecclesiæ non obtemperat, auctoritate præsidum castigatur.

B

7 *ejusdem.*

Convivia pagana desinant, quæ quidem et in martyrum recordationibus cum impudenter habentur, quo minus honestæ mulieres in ecclesiam conveniant, impediunt.

61 *ejusdem.*

Similiter et quæ Dominicis festisque diebus habentur spectacula et ludicra, præsertim, quæ in octava sancti Paschalis.

66 *habita in Trullo.*

Nam per universam post Resurrectionem septimanam quilibet fidelis ecclesiam adeat.

63 *Carthaginensis.*

Scenicus, qui ad vitam seriam transiit, a nemine C priorem ad vitam retrahatur.

66 *ejusdem.*

Qui apud hæreticos iudices litigarunt, non provocent.

102 *ejusdem.*

Conjugia, quæ dirimuntur, nisi reconcilientur, ita mancant. Sin autem, ad penitentiam cogantur.

Scholium.

Qui ab uxoribus suis quæcunque de causa discesserunt, ita ut non revertantur, ipsi quidem segregantur, uxores autem exspectare debent, nisi quinquennium præterierit, et incertum sit an sint supersites: eadem et de captivis.

131 *ejusdem.*

Qui testes adducit, eos e domo sua non producat, nec ante quartum decimum annum.

3 *S. Dionysii Alexandrini.*

Qui juncti sunt matrimonio, a se invicem abstineant ex consensu mutuo, ut precationi vacent.

5 *Timothei Alexandrini.*

Conjuges, qui liberis operam dederunt, eo die mysteria non percipient.

4 *Dionysii Alexandrini.*

Qui præter animi sententiam passi sunt fluxionem nocturnam, suam conscientiam sequantur, et circumspiciant, an ex affectione quadam vitiosa, vel usu ciborum immodico, an sponte sua potius eis fluxus acciderit, atque ita ad Deum accedant.

Scholium.

Joannes autem Jejunator sic ait : Pollutus in somno per fluxus passionum, uno die rejicitur a communione, cum quinquagesimum Psalmum cecinerit, et pœnitentias 49 peregerit. Qui vero mollitiem commisit, 40 diebus plectitur, cibis siccis vescens, et quolibet die pœnitentias 100 peragens. Itidem mulier, quæ in amplexum viri duntaxat venit, mollitiei pœnam accipit. At qui corpore vigilante pollutus est, a communione septem diebus arcetur, psalmum quinquagesimum quotidie canens, et 49 pœnitentias peragens.

6 Timothei Alexandrini.

Laius in somno delusus, si quidem ex amore, non participet ; sin ex tentatione dæmonis, participet, ne locum ei concedamus.

4 Dionysii Alexandrini.

Conjuges Sabbato atque Dominica die copiam sibi et invicem sui ne faciant, propterea quod hisce diebus Deo victima spiritualis offertur.

16 ejusdem.

Qui dum lavaret os, vel ablueret, aquam hausit, si vult. communicet, ne locum tentatori concedamus.

2 Nicolai patriarchæ.

Qui reapse vexatur a dæmone, sacramenta non recipiet ; sin ab humore nigro cruciatur, recipiet.

3 Timothei Alexandrini.

Fidelis, qui a dæmone vexatur, si mysterium non enuntiat, vel alioqui non blasphematur, participet, non tamen quotidie. Nam sufficit ei die duntaxat Dominico participare.

6 Nicolai patriarchæ.

Qui a sancto munere arcetur, nec elatas in sublime comedat oblationes. Sic enim in Vita S. Theodori Syceotæ perscriptum reperitur.

17 Timothei Alexandrini.

Qui verba Dei audit, nec ea facit, et seipsum tamen ob hoc reprehendit, partem salutis habet.

28 Basilii Magni.

Qui se promisit abstinere velle suillis a carnibus, ridiculus est. Quippe nulla Dei creatura rejicienda est, quæ cum gratiarum actione sumitur.

30 ejusdem.

Magistratus qui jurat in perniciem subditorum, ipse quidem docetor, ne temere juret ; jusjurandum vero irritum esto et per pœnitentiam solvitur.

31 ejusdem.

Christianus, qui Christum factis negat, nullum ex appellatione sentit emolumentum.

TITULUS III.

Pœnæ criminum.

Canon 25 Casariensis.

Catechumenus peccans, si est inter genua flectentes, auditor fiat, si non amplius peccat ; sin auditor est, expellitur.

Scholium.

Duo catechumenorum ordines erant. Unus eorum, qui genua flectebant, perfectior scilicet ; alter imperfectior eorum, qui audiebant. Vult ergo dicere,

A

- Σχόλιον.

Ὁ δὲ Νηστευτῆς Ἰωάννης οὕτω φησὶν· Ὁ μολυνθεὶς καθ' ἑπινους τῷ τῆς ἐκρύσεως πάθει, ἡμέραν μίαν τῆς κοινωνίας ἐκβάλλεται, τὸν ἕξας Ψαλμὸν, καὶ μετανοίας ποιήσας μθ'. Ὁ δὲ μαλακίαν διαπραξάμενος, μ' ἡμέρας ἐπιτιμᾶται, ἐρηροφῶν διαιωόμενος, καὶ μετανοίας ἐκάστης ποιῶν ρ'. Ἀλλὰ καὶ γονὴ ἢ εἰς ἀσπασμὸν ἀνδρὸς μόνον ἐλθοῦσα, τὸ τῆς μαλακίας ἐπιτίμιον δέχεται. Ὁ δὲ ἐρηγορότος τοῦ σώματος μολυνθεὶς, εἰς ἐπτά ἡμέρας εἴργεται τῆς κοινωνίας, τὸν ἕξ καθ' ἐκάστην ἡδῶν, καὶ μετανοίας ποιῶν μθ'.

Ὁ ς' Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

Λαϊκὸς ὄνειρασεθεὶς, εἰ μὲν ἐξ ἔρωτος, μὴ μεταλαμβάνετω, εἰ δ' ἐκ πειρασμοῦ δαίμονος, μεταλαμβάνετω· ἵνα μὴ χώραν δῶμεν αὐτῷ.

Ὁ δ' Διονυσίου Ἀλεξανδρείας.

Οἱ συνοικοῦντες Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ τῆς προῆς ἀλλήλους ἀπεχέσθωσαν κοινωνίας, διὰ τὸ ἐν ταῦταῖς τὴν πνευματικὴν θυσίαν ἀναφέρεισθαι τῷ Θεῷ.

Ὁ ις' τούτου.

Ὁ τὸ στόμα νιπτόμενος ἢ λουόμενος, καταπιῶν ὕδωρ, εἰ βούλοιοτο, κοινωνεῖτω· ἵνα μὴ χώραν τῷ πειράζοντι δῶμεν.

Ὁ β' τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Ὁ τῶντι δαιμονῶν τῶν ἁγιασμάτων μὴ μεθέξει· εἰ δὲ ἀπὸ μέλανος ἐνοχλεῖται χυμοῦ, μεθέξει.

Ὁ γ' Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

Καὶ πιστὸς δαιμονῶν, εἰ μὴ τὸ μυστήριον ἐξαγορεύει, ἢ ἄλλως βλασφημεῖ, μεταλαμβάνετω, μὴ μέντοι καθεκάστην· ἀρκεῖ γὰρ αὐτῷ κατὰ Κυριακὴν μόνον.

Ὁ ς' τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Ὁ τῆς ἀγίας κωλυόμενος δωρεᾶς, μηδὲ ὕψωμένος προσφοράς ἐσθιέτω· οὕτω γὰρ ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀγίου Θεοδώρου τοῦ Συκεώτου εὐρηται.

Ὁ ιζ' Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

Ὁ τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ ἀκούων, καὶ μὴ ποιῶν, μεμφομένος δὲ ὁμοῦ ἐαυτῷ ὑπὲρ τούτου, μέρος ἔχει σωτηρίας.

Ὁ κη' τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Ὁ τῶν ὑείων κρεῶν ὑποσχεθεὶς ἀποσχέσθαι, καταγέλαστος· οὐδὲν γὰρ κτίσμα Θεοῦ ἀπόβλητον, μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον.

Ὁ λ' αὐτοῦ.

Ἄρχων ἐπὶ κακῶ τῶν ἀρχομένων ὁμῶν, αὐτὸς μὲν διδασκείτω μὴ προχείρως ἐμνύειν· ὁ δὲ ὄρκος ἀκυροῦσθω, καὶ διὰ μετανοίας λύεσθω.

Ὁ λα' αὐτοῦ.

Χριστιανὸς, ὁ τὸν Χριστὸν τοῖς ἔργοις ἀρνούμενος, ἀνόνητος ἐκ τῆς κλήσεως.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Γ.

Ἐπιτίμιαι τῶν ἐγκλημάτων.

Ὁ κς' τῆς ἐν Καισαρείᾳ.

Ὁ κατηχούμενος ἁμαρτάνων, εἰ μὲν γόνου κλίνων, ἀκροάσθω, μηκέτι ἁμαρτάνων· εἰ δὲ ἀκροώμενος, ἐξωλείσθω.

Σχόλιον.

Δύο τῶν κατηχουμένων ἦσαν τάξεις· ἡ μὲν, τῶν γόνου κλίνων, ἡ τελευταία· ἡ δὲ, τῶν ἀκροώμενων, ἡ ἀτελεστερά. Λέγει γοῦν, εἰ τῶν γόνου κλίνων

των ελη, καὶ ἁμάρτοι, παυσάμενος τοῦ ἁμαρτάνειν, ἂν si sit ex ordine flectentium genu, et peccet, quo l peccare desinens, in ordinem auditorum referri de- beat. Sin ex audientibus sit, consistat extra eccle- siam; nam et auditores extra ecclesiam stabant, usque ad lectionem sancti Evangelii.

Ὁ β' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Ὁ διαφόρως ἁμαρτῶν, εἰ γνησίως μετανοήσει, Qui differenter peccavit, si vere pœnitentiam egerit, recipitor.

Ὁ θ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Ὁ παρθενίαν ἐπαγγειλάμενος, καὶ ἀθετήσας, ὡς Qui virginitate promissa, votum irritum fecerit, tanquam digamus habetor.

Ὁ ε' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ δαιμονῶν προσποιούμενος τοῖς τῶν ὠσαληθῶς δαιμονῶντων ἐπιτιμίοις ὑποβαλλέσθω.

Ὁ ζα' ταύτης, καὶ ὁ β' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Οἱ μάντεσιν, ἢ τοῖς λεγομένοις ἑκατοντάρχοις ἐρυτοῖς δεδωκότες, ὡς τι παρ' ἐκείνων μαθησόμενοι τῶν ἀπορρήτων, ἐξαετίαν ὑποπιπέτωσαν, ἢ ὡς ὁ φονεὺς ἐπιτιμιάσθωσαν. Κατὰ ταῦτα δὲ, καὶ οἱ ἄρ- κτους ἐπισυρόμενοι, καὶ οἱ τύχην, καὶ εἰμαρμένην, καὶ γενεαλογίαν φωνοῦντες, καὶ οἱ λεγόμενοι Νεφο- διώκται, καὶ Γυτεῦται, καὶ φυλακτήριοι, καὶ μάν- τεις. Ἐπιμένοντες δὲ, τῆς Ἐκκλησίας ἀπορρήπτέ- σθωσαν.

Ὁ κδ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ, καὶ ὁ πγ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Καὶ ὁ μαντεύμενος, καὶ εἰσαγαγὼν τινα εἰς τὸν οἶκον ἐπὶ ἀναίρεισει φαρμακείας, ἢ καθάρσει, διὰ πενταετίας ἢ ἑξαετίας τοῦ τελείου τυγχανέτω.

Ὁ β' τοῦ Νύσσης.

Ὁ δὲ πρὸς γόητας καὶ μάντεις ἀπιὼν ἐπ' ἀθετή- σει τῆς πίστεως, ὡς μὴ πιστεῦων θεῶν εἶναι τὸν παρ' ἡμῶν [παρ' ἡμῖν] προσκυνούμενον, διὰ βίου ἀκοινωνήτο;.

Ὁ γγ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ὁ τὴν μητέρα τοῦ ἐξ ἁγίου βαπτίσματος ἀναδε- χθέντος αὐτῷ χηρεύουσαν ἀγαγεῖσθαι τοιμήσας, τοῦ συνοικεσίου λυομένου, τῷ τοῦ πορνεύοντος ἐπιτιμῶ καθυποβαλέσθω. Μελίζων γὰρ ἢ κατὰ πνεῦμα οικειώ- της τῆς κατὰ σῶμα συναφείας.

Ὁ νδ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ἐξάδελφος ἐξαδέλφῃ μὴ γαμιχῶς συναπτέσθω, μηδὲ πατὴρ καὶ υἱὸς μητρὶ καὶ θυγατρὶ, ἢ δύο;ν ἀδελφῶς · μηδὲ δύο ἀδελφοὶ μητέρα καὶ θυγατέρα, ἢ δύο ἀδελφᾶς λαμβανέτωσαν. Οἱ δὲ παρὰ ταῦτα, ἐπταετίαν ὑποπιπέτωσαν, τῆς συζυγίας λυθείσης.

Ὁ ἐνενηκοστὸς ἔκτος αὐτῆς.

Ὁ τὴν ἐτέρῳ μνηστευθεῖσαν ζῶντι λαβὼν μοι- χᾶται.

Ὁ κε' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Εἰ τις κίρην μνηστεύσάμενος, τῇ ἀδελφῇ αὐτῆς συγγένηται πρότερον, καὶ ταύτην ἐπιφορέσει (1), εἶτα τὴν μνηστὴν γαμήσει, καὶ ἡ φθαρθεῖσα ἀγγόνη χρήσεται, οἱ συνειδότες διὰ δεκαετίας τυγχανέτωσαν τοῦ τελείου.

Ὁ οδ' τῆς ἐν Καισαρείᾳ.

Ὁ γυναικὸς ἐπιθυμήσας, καὶ εἰς ἔργον μὴ χω- ρήσας, θεοθεν ἐτηρήθη.

(1) Τρουτέστιν, ἔγκυον ποιήσει.

si sit ex ordine flectentium genu, et peccet, quo l peccare desinens, in ordinem auditorum referri de- beat. Sin ex audientibus sit, consistat extra eccle- siam; nam et auditores extra ecclesiam stabant, usque ad lectionem sancti Evangelii.

11 Laodicenæ.

Qui differenter peccavit, si vere pœnitentiam egerit, recipitor.

9 Ancyranae.

Qui virginitate promissa, votum irritum fecerit, tanquam digamus habetor.

60 habitæ in Trullo.

Qui a dæmone vexari se simulat, pœnis reapse vexatorum a dæmone subijcitor.

61 ejusdem, et 11 Basilii Magni.

Qui ariolis, vel iis qui centuriones vocantur, se- met addixerint, velut aliquid ab eis arcanum per- cepturi, sexennio succumbant, vel homicidæ pœna afficiantur. Similiter et qui ursos attrahunt, et qui fortunam, et fatum, et nativitatem in ore habent, et qui Nephodictæ vocantur, et Gyteutæ, et Phy- lacterii, et arioli. Quod si perseverant, ex Ecclesia ejiciuntur.

24 Ancyranae, et 83 Basilii Magni.

Et qui ariolatur, et in domum suam quem dedu- cit ad tollenda veneficia, vel lustranda illius causa, per quinquennium vel sexennium resti- tuitur.

C

2 Nysseni.

Qui ad magos et ariolos accedit ad reproba- tionem fidei, tanquam non credens illum esse Deum, qui a nobis adoratur, tota vita communio- nis exors esto.

53 habitæ in Trullo.

Qui matrem ejus, quem de sacro baptismate sus- tulit, viduam factam ducere fuerit ausus, matrimo- nio soluto, scortatoris pœnæ subijcitor. Major enim est spiritualis necessitudo ea conjunctione, quæ est secundum carnem.

54 habitæ in Trullo.

Sobrinus sobrinæ per matrimonium ne jungitor; neque pater et filius matri atque filiæ, vel duabus sororibus; neque duo fratres matrem et filiam, vel duas sorores accipiant. Qui aliter egerint, septen- nio procumbant, soluto matrimonio.

96 ejusdem.

Qui alteri vivo desponsam acceperit, adulterium committit.

25 Ancyranae.

Si quis puella sibi desponsata, cum ejus sorore prius rem habuerit, eamque gravidam fecerit, de- inde sponsam duxerit uxorem, et illa altera vitata laqueo vitam finierit, ejus facti conscii, exacto de- cennio, restituuntur.

74 Cæsariensis.

Qui mulierem appetivit, et ad factum non pro- cessit, divinitus servatus est.

22 *Basilii Magni.*

Qui mulierem rapuit, non admittitor priusquam eam reddiderit; si desponsam, sponso; si non desponsam, parentibus. Et tunc sane, si parentibus videatur, contrahendum matrimonium, veluti scortator triennii prenam ferat.

Scholium.

Lex civilis acriter eum puniens, qui mulierem rapuit ne quidem ut rapta matrimonio ipsi jungetur, permittit, licet id propinqui mulieris velint.

23 *ejusdem.*

Qui sui fratris uxorem accepit, non prius admittitor, quam ab ea discesserit.

25 *ejusdem.*

Qui, quam vitiauit, habet, habere quidem permittitor, sed non sine pœna.

26 *ejusdem.*

Qui per scortationem conjunguntur, optimum fuerit, si separentur; sin cohabitare maluerint, cum pœna hoc eis permittitor.

30 *ejusdem.*

Raptor cum illis, qui rapientem adjuvant, triennio succumbat. Quod autem absque vi factum, culpa caret.

37 *ejusdem.*

Qui conjugem alienam ablatam dimiserit, et aliam deinde duxerit, in priore adulterii reus erit, in altera culpam non meretur.

42 *ejusdem.*

Nuptiæ contractæ citra consensum eorum qui quos habent in potestate, scortationes sunt. Quare nec patre vivo, nec domino, sic convenientes culpa carent.

15 *Petri Alexandrini.*

Qui uxorem habet a dæmone vexatam, si aliam acceperit, adulterium committit.

Scholium.

Novella vero imperatoris domini Leonis, marito mulieris obsessæ permittit divortium. Solutæ autem matrimonio, licitum omnino ei est, ut alteram ducat.

5 *Laodiceæ.*

Digamus, qui secreto nuptias non contraxit, postquam exiguo tempore jejuniis et precibus vacaverit, veniam accipiat.

4 *Basilii Magni.*

Digamus ad unum annum, vel etiam duos segregatur; trigamus, ad tres, aut quatuor, aut etiam quinque, pro ratione consuetudinis.

Scholium.

Tomus ille, qui unionis dicitur, de tertiis nuptiis hæc tradit: Qui annorum sunt quadraginta, tertiasque nuptias contrahunt, velut inquinamenta Ecclesiæ, communionis exsortes sint ad quinquennium. Quod sane tempus cum exierit, semel in anno communionem adeant, venerabili scilicet Paschatis salutaris die; præcedente hunc jejuniis, quantum ejus fieri poterit, sese purgantes. Hæc autem dicimus, cum nulli de prioribus matrimoniis exstant liberi. Sin autem, tertium eis conjugium permittendum non erit. Quod si quis annos triginta natus, et liberos ex prioribus conjugii susce-

A

'Ο κβ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

'Ο γυναίκα ἀρπάξας, μὴ παραδεχέσθω, πρὶν ἂν ταύτην ἀποδώ· εἰ μὲν μνηστὴν, τῷ μνηστευσάμενῳ· εἰ δὲ μὴ μνηστὴν, τοῖς γονεῦσι. Καὶ τότε, εἰ καὶ κατὰ γνώμην εἴη τοῖς γονεῦσι συνίστασθαι τὸ συνοικέσιον, ὡς πόρνος ἐπιτιμάσθω τριετίαν.

Σχόλιον.

'Ο πολιτικὸς νόμος σφόδρα κολάζων τὸν ἀρπάσαντα γυναίκα, οὐδὲ συζεύγυσθαι αὐτῷ τὴν ἀρπαγέισαν παραχωρεῖ, κἂν οἱ αὐτῇ προσήκοντες τοῦτο βούλωνται.

'Ο κγ' τοῦτου.

'Ο τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ τὴν γυναίκα λαθῶν μὴ πρότερον δεχέσθω, ἢ ταύτης ἀποστῆ.

'Ο κδ' τοῦτου.

'Ο ἔχων ἢν ἐφθειρς, συγχωρούμενος ἔχειν, ἐπιτιμάσθω.

'Ο κς' τοῦτου.

'Οἱ κατὰ πορνείαν συναπτόμενοι, κράτιστον εἰ χωρίζονται· εἰ δὲ συνοικεῖν ἐθέλουσι, συγχωρεῖσθωσαν ἐπιτιμώμενοι.

'Ο λ' τοῦτου.

'Ο ἀρπάξων μετὰ τῶν συναρπαζόντων τριετίαν ὀποπιπέτω. Τὸ δὲ μὴ βιαίως γινόμενον, ἀνεύθυνον.

'Ο λζ' τοῦτου.

'Ο τὴν ἀλλοτρίαν ἀφαιρεθεὶς, καὶ γαμήσας, ἐπὶ μὲν τῇ πρώτῃ μοιχείαν ἐγκληθήσεται· ἐπὶ δὲ τῇ δευτέρῃ, ἀνεύθυνος.

'Ο μβ' τοῦτου.

'Οἱ ἀνευ τῶν κρατούντων γάμοι, πορνεία. Οὔτε οὖν πατρὸς ζῶντος, οὔτε δεσπότου, οἱ συνοίοντες ἀνεύθυνοι.

'Ο ιε' Πέτρου Ἀλεξανδρείας.

'Ο δαιμονῶσαν ἔχων γυναίκα, εἰ ἄλλην λήψεται, μοιχᾶται.

Σχόλιον.

'Η δὲ τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος νεαρὰ δίδωσι τῷ ἀνδρὶ τῆς δαιμονώσεως λύειν τὸν γάμον. Τοῦ δὲ γάμου λυθέντος, ἔξιστιν αὐτῷ πάντως καὶ ἑτέραν ἀγαγέσθαι.

'Ο ε' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

'Ο μὴ λαθρογαμήσας δίγαμος, μικρὸν χρόνον ἐπιταξίᾳ νηστείας καὶ ταῖς εὐχαῖς σχολάσας, συγχωρομνεύσθω.

D

'Ο δ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Δίγαμος ἐνιαυτὸν ἕνα, ἢ καὶ δύο ἀφορίζεται· τρίγαμος, τρεῖς καὶ τέσσαρας, ἢ καὶ πέντε, κατὰ τὴν συνθήειαν.

Σχόλιον.

'Ο τῆς ἐνώσεως λεγόμενος τόμος περὶ τοῦ τρίτου γάμου ταῦτά φησι· Τοὺς τεσσαρακοντούτους; τριγαμύοντας, οἳ βύπη τῆς Ἐκκλησίας, ἀκοινωνήτους εἶναι μέχρι πενταετίας. Καὶ τοῦ χρόνου τούτου ἐξηκόντος, ἅπασι τοῦ ἔτους τῇ κοινωνίᾳ προσιέναι, κατὰ τὴν σεβασμίαν τοῦ σωτηρίου Πάσχα ἡμέραν, ἐν τῇ πρὸ ταύτης νηστείᾳ καθ' ὅσον οἶόν τε αποκαθαίροντας ἑαυτοὺς. Ταῦτα δὲ φάμεν, ὅταν μὴ τέκνα τούτοις ἐκ τῶν προτέρων γάμων παρῆ. Εἰ δ' οὖν, ἀσυγχώρητος αὐτεὶς ἢ τριγαμία. Εἰ δὲ τις τριακοντούτης ὢν, καὶ τοῦ γένους ἔχων ἐκ τῶν φθασάντων διαδοχὴν γάμων, τρίτῃ συναφείῃ γυναίκα, ἐπὶ τε-

τραπειαν ἀκοινωνήτος ἔστω· εἰθ' οὕτω, τρίς τοῦ ἐνιαυτοῦ μεταλαμβάνετω· ἐν τῇ ἀναστάσει τοῦ Πάσχα ἡμέρᾳ, ἐν τῇ κοιμήσει τῆς Θεοτόκου, καὶ ἐν τῇ γενεθλίῳ τοῦ Κυρίου ἑορτῇ· τῶν πρὸ τούτων νηστειῶν τὸ πλεῖστον τῆς κηλίδος ἀποσμήχειν πιστευομένων. Εἰ δὲ ἄπαις εἴη, συγγνώμης ἀξιούται, δι' ἔρεσιν παιδοποιίας τὸν τρίτον γάμον αἰρούμενος, καὶ τῷ συνήθει ἐπιτιμίῳ θεραπευθήσεται, ἐπὶ τρισὶ χρόνοις τῆς κοινωνίας εἰργόμενος.

Ὁ γ' τοῦτου.

Ἡ τριγαμία παράνομος, καὶ τῆς Ἐκκλησίας βύπασμα. Ἀσθηλίτετος δὲ, ὡς τῆς ἀνειμένης πορνεύσεως αἰρετωτέρα.

Ὁ π' τοῦτου.

Οἱ πολύγαμοι, κτηνώδεις. Ἄλλ' οὖν ἐνιαυτὸν προσκλαιέτωσαν, καὶ τριετιαν ὕποπεσόντες, διαχέσθωσαν.

Ὁ γ' τῆς ἐν Καισαρείᾳ.

Τῶν πολυγάμων ὁ χρόνος ὤριστα· ἄλλ' ἡ τούτων ἀνατροφή καὶ πίστις συντέμνει τὸν χρόνον.

Ὁ θ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, ἐξίσου καὶ ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ τῇ πορνείᾳ διαζεύγνυται. Ἡ δὲ συνήθεια καὶ πορνεύουσα τὸν ἄνδρα, καὶ μοιχεύοντα, τῆς γυναίκα οὐ διαζεύγνυσι. Διατοῦτο ὁ καταλειφθεὶς διὰ τι, συγγνωστός· καὶ ἡ συνοικοῦσα τούτῳ, οὐχ ὡς μοιχαλὶς κατακρίνεται· ἡ δὲ καταλιπούσα αὐτὸν, μοιχαλὶς, εἰ ἐπ' ἄλλον ἤλθεν ἄνδρα. Καὶ ὁ τὴν γυναῖκα καταλιπὼν, καὶ ἐπ' ἄλλον ἔλθων, μοιχός· ποιεῖ γὰρ αὐτὴν μοιχευθῆναι· καὶ ἡ συνοικοῦσα αὐτῷ, μοιχαλὶς.

Ὁ κ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ἄνδρα πεπορνευκότα ἡ ἰδία γυνὴ παραλήφεται· ταύτην δὲ μιανθῆσαν ὁ ἀνὴρ ἀποπέμφεται· πόρνος γὰρ, οὐ μοιχός, ὁ εἰς ἐλευθεράν ἐκπεσὼν ὑπογύναϊος.

Ὁ κ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Ὁ μοιχός καὶ ἡ μοιχαλὶς δι' ἑπταετίας τυγχάνετωσαν τοῦ τελείου.

Ὁ η' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ὁ μοιχεύσας, πεντεκαίδεκαετιαν· τέσσαρα μὲν ἐτη, α') προσκλαίων· πέντε δὲ, β') ἀκροώμενος· τέσσαρα, γ') ὑποπίπτων· καὶ ἐν, δ') συνεστώς.

Σχόλια.

α'. Ἦγουν ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἰστάμενος, καὶ τῶν ἐπιόντων δέμενος, ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχεσθαι.

β'. Ἦγουν ἔξω ἰστάμενος ἐν τῇ νάρθηκι.

γ'. Ἦγουν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας ἰστάμενος, δπιεσθεν τοῦ ἀμβωνος, καὶ ἐξερχόμενος μετὰ τῶν κατηχουμένων.

δ'. Ἦγουν τοῖς πιστοῖς συνευχόμενος, τῶν ἁγιασμάτων μήπω ἀξιούμενος, εἰ μὴ μετὰ τοῦτο.

Ὁ ς' τοῦτου.

Ὁ πόρνος, ἑπταετιαν· δύο μὲν ἐτη, προσκλαίων· εἷς δὲ, ἀκροώμενος· καὶ ἐν, συνεστώς.

Σχόλιον.

Τὸν πόρνον ὁ Νηστευτῆς ἐπὶ διετιαν καταδικάζει, εἰ μόνον μέχρις ἑσπέρας καθ' ἑκάστην νηστεύει, καὶ

ptos habens, uxori tertiæ copulatus fuerit, ad triennium communionis exors esto, ac deinde ter in anno participabit : die scilicet Resurrectionis paschali, et in Obdormitione Deiparæ, festoque Domini Natalitio, quod verisimile sit, ea jejunia, quæ dies hosce præcedunt, majorem partem hujusce labis abstergere. Sin orbus est, veniam consequitur, quod desiderio procreandi liberos tertias amplexus sit nuptias, consuetaque pœna sanabitur, dum per tres annos a communione arcetur.

50 ejusdem.

Tertium conjugium contra leges est, et Inquinamentum Ecclesiæ. Non vituperandum tamen, cum soluta scortatione sit præstabilius.

80 ejusdem.

Qui plures contrahunt nuptias, jumentis sunt similes. Enimvero annum unum plorent, et ubi triennium procubuerint, admittuntor.

3 Cæsariensis.

Eorum qui plures contrahunt nuptias, definitum tempus est. Sed ipsorum conversatio et fides aliquid de tempore decedit.

9 Basilii Magni.

Secundum Christi dictum, æqualiter et vir et mulier per scortationem dirimuntur. Verum consuetudo maritum et scortantem, et adulterium committentem a muliere non separat. Propterea desertus ob delictum aliquod veniam meretur; et quæ cum ipso cohabitavit, non tanquam adultera condemnatur, sed potius ea quæ ipsum deseruit, adultera est, si ad alium virum transierit. Idem qui deseruit uxorem, et transiit ad alteram, mœchus est. Facit enim, ut adulterio polluat. Et quæ cum ipso cohabitavit, adultera est.

25 Basilii Magni.

Maritum, qui scortatus est, uxor propria recipiet, uxorem vero pollutam maritus dimittet. Quippe scortator est, non mœchus, qui cum uxorem habeat, cum libera delinquit.

20 Ancyranæ.

Adulter et adultera septennio restituuntor.

58 Basilii Magni.

Qui adulterium commisit, annis quindecim, quatuor quidem annis 1) plorans; quinque vero 2) audiens; quatuor 3) succumbens; et uno 4) stans.

Scholium.

1. Hoc est stans extra ecclesiam et ingredientes orans, ut pro se preces fundant.

2. Hoc est stans foris in narthece (1).

3. Hoc est stans intra ecclesiam, post suggestum et cum catechumenis exiens.

4. Hoc est, cum fidelibus orans, qui necdum tamen admittitur ad sacramenta, nisi post hoc.

59 ejusdem.

Scortator, annis septem; duobus quidem annis plorans; duobus autem audiens, et uno stans.

Scholium.

Scortatorem Jejunator ad biennium condemnat, si duntaxat usque ad vesperam quotidie jejunat, et

(1) Peridromo sive porticu templi.

siccis vescitur, et pœnitentias 250 peragit. Adulterum vero, ad triennium; si duntaxat jejunat, et siccis vescitur, et pœnitentias 250 peragit.

3 *Nysseni.*

Scortator per novem annos sacramentorum communionem impetret.

4 *ejusdem.*

Adulter autem et qui cum jumentis, quive cum masculis rem habet, annis 18.

67 *Basilii Magni.*

Fratrum sororumque coitus ad homicidæ tempus confitebitur.

68 *ejusdem.*

Prohibitum ob cognationem matrimonium, adulteri tempus.

71 *ejusdem.*

Qui cuivis horum prædictorum conscius est peccati, nec id confessus fuerit, convictus pari cum illo temporis spatio puniatur.

75 *ejusdem.*

Qui cum sorore sua vel ex patre, vel ex matre, pollutus est, in domum precationis non ingreditur, donec a nefario facto destiterit. Et tunc plorct triennium, triennium succumbat, et deinde triennium stans, ad communionem admittitur.

Scholium.

Talem Jejunator ad triennium condemnat, cum jejuniis 500. Qui vero cum nuru sua se polluit, ad biennium, cum pœnitentiis 300. Similiter et qui cum socio. Verum ut nunc res est, condemnat tales synodus ad sexennium, una cum magis, et adulteris, et homicidis.

76 *ejusdem.*

Similiter et qui nurum suam accepit.

77 *ejusdem.*

Qui suam dimisit, et aliam accepit, annum unum ploret, biennium audiat, triennium succumbat. Deinde cum anno steterit uno, communionem impetret.

78 *ejusdem.*

Similiter et qui duas sorores accepit, licet diversis temporibus.

9 *ejusdem.*

Et qui erga novercam insanit, velut is habeatur, qui cum sorore pollutus est.

7 *ejusdem.*

Qui cum maribus, et qui cum jumentis consuescunt, et homicidæ, et venefici, et adulteri, et simulacrorum cultores, ad eandem formam puniuntur.

62 *ejusdem.*

Pædico, tanquam mæchus.

Scholium.

Talem Jejunator ad triennium condemnat, cum 200 pœnitentiis quotidianis.

63 *ejusdem.*

Similiter et qui cum brutis coivit, idque fassus est.

16 *Ancyranæ.*

Qui cum brutis coivit, si annos 20 habeat, annis 15 succumbat, et sexennio citra oblationem con-

Α ξηροφαγεῖ, καὶ μετανοίας ποιεῖ σν'. Τὸν δὲ μοιχόν, ἐπὶ τριετίαν· εἰ μόνον νηστεύει, καὶ ξηροφαγεῖ, καὶ μετανοίας ποιεῖ σν'.

Ὁ γ' τοῦ Νύσσης.

Ὁ πόρνος δι' ἑννέα ἐτῶν τῆς κοινωνίας ἀξιούσθω τῶν ἁγιασμάτων.

Ὁ δ' αὐτοῦ.

Ὁ μοιχός, ὁ ζωοφθόρος, καὶ ὁ ἀρσενοκοίτης, διὰ δεκαοκτώ.

Ὁ εξ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ἡ μιξαδελφία τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται.

Ὁ ξη' αὐτοῦ.

Ὁ ἀπειρημένος ἐν συγγενεῖα γάμος, τὸν τοῦ μοιχοῦ.

Ὁ σα' τούτου.

Ὁ συνεγνωκὸς ἐκάστῳ τῶν προειρημένων ἀμάρτημα, καὶ μὴ ὁμολογήσας, ἐλεγχθεὶς, τὸν ἴσον ἐκείνῳ χρόνον ἐπιτιμηθήσεται.

Ὁ σα' τούτου.

Ὁ ἀδελφῆ ἐκ πατρὸς ἢ μητρὸς συμμιασθεὶς, εἰς οἶκον προσευχῆς μὴ εἰσερχέσθω, ἕως τῆς παρανομοῦ πρίξω; ἀποστή. Καὶ τότε τριετίαν προσκλαιέτω, τριετίαν ὑποπιπέτω, εἶτα τριετίαν συνεστῶς, τῆς κοινωνίας ἀξιούσθω.

Σχόλιον.

Τὸν δὲ τοιοῦτον ὁ Νηστευτῆς ἐπὶ τριετίαν καταδικάζει μετὰ νηστείας, καὶ ξηροφαγίας, καὶ μετανοίων ἐκάστης ἡμέρας φ'. Τὸν δὲ εἰς νόμφην, ἐπὶ διετίαν, μετὰ μετανοίων τ'. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸν εἰς πενθεράν. Τὸ δὲ γὰρ σὺν ἔχον. ἢ σύνδοδος ἐπὶ ἐξαετίαν τοὺς τοιοῦτους καταδικάζει, ἅμα τοῖς γόησι, καὶ τοῖς ἀνδροφόνους.

Ὁ σς' τούτου.

Κατὰ ταῦτα δὲ, καὶ ὁ τὴν νόμφην αὐτοῦ λαβὼν.

Ὁ οζ' τούτου.

Ὁ τὴν ἰδίαν ἀφελὶς, καὶ ἑτέραν λαβὼν, ἐνῆραυτον προσκλαιέτω, διετίαν ἀκροάσθω, τριετίαν ὑποπιπέτω. Εἶτα ἐνιαυτὸν συνεστῶς, τῆς κοινωνίας ἀξιούσθω.

Ὁ ση' τούτου.

Ἐσαύτως καὶ ὁ δύο ἀδελφὰς λαβὼν, εἰ καὶ κατὰ διαφόρους χρόνους.

Ὁ θ' τούτου.

Καὶ ὁ τῆς μητρὸς ἐπιμανεὶς, ὡς ὁ ἀδελφῆ συμμιασθεὶς.

Ὁ ζ' τούτου.

Ἀρρενοφθόροι, καὶ ζωοφθόροι, καὶ φονεῖς, καὶ φαρμακοὶ, καὶ μοιχοὶ, καὶ εἰδωλολάτραι, κατὰ τὸν αὐτὸν ἐπιτιμᾶσθωσαν τύπον.

Ὁ εβ' τούτου.

Ὁ ἀρσενοκοίτης, ὡς ὁ μοιχός.

Σχόλιον.

Τὸν τοιοῦτον ὁ Νηστευτῆς ἐπὶ τριετίαν καταδικάζει, μετὰ σ' μετανοίων καὶ ἐκάστην ἡμέραν.

Ὁ εγ' τούτου.

Ἐσαύτως καὶ ὁ ἀλογευσάμενος, καὶ ἐξαγορεύσας.

Ὁ ις' τῆς ἐν Ἀγκύρα.

Ὁ ἀλογευσάμενος, εἰκοσαετῆς μὲν τελῶν, πεντεκαίδεκαετίαν ὑποπιπέτω, καὶ ἐξαετίαν χωρὶς προ-

φορᾶς κοινωνεῖτω. Τὴν ἡλικίαν δὲ ταύτην ὑπερβάς, ἂν καὶ γυναῖκα ἔχων, πέντε καὶ εἰκοσὶν ἔτη ὑποπιπτέτω, καὶ πέντε τῶν εὐχῶν κοινωνεῖτω. Ὁ δὲ πρὸς τῷ γυναῖκα ἔχειν, καὶ ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα ἔτη τελῶν, ἐπὶ τῇ τοῦ βίου ἐξόδῳ τυγχανέτω τῆς κοινωνίας.

Ὁ ιζ' ταύτης.

Ὁ ἀλογευσάμενος, καὶ λεπρὸς ὢν, ἢ λεπρώσας, ἐν τοῖς χριμαζομένοις εὐχέσθω.

Σχόλιον.

Λεπρὸς ὢν, ἦγον ἀκάθαρτος καὶ μεμολυσμένος· ἀκάθαρτος γὰρ οἱ λεπροὶ παρὰ τῷ Μωσαϊκῷ νόμῳ. Τὸ δὲ «Λεπρώσας», ἀντὶ τοῦ «Μιάνας», ἢ τὰ ζῶα δηλονότι. Χριμαζομένους δὲ τοὺς δαιμονῶντας λέγει, ὡς τινὲς φασιν.

Ὁ κ' τοῦ Μεγάλου Βασίλειου.

Ὁ ἀξίγη παρὰ τὸν θυμὸν κατὰ τῆς ἑαυτοῦ γαμετῆς χρησάμενος, φονεὺς ἐστὶν ἐκούσιος. Ὁσαύτως καὶ ὁ ξίφει κατα τινος χρησάμενος. Καὶ ὁ ἐπιδοῦς φάρμακα, εἰ καὶ δι' ἄλλην ταῦτα παρέσχεν αἰτίαν. Καὶ ὁ ληστής, καὶ ὁ πολέμιος. Καὶ αἱ τὰ ἀμβλωθρίδια διδοῦσαι τε καὶ λαμβάνουσαι. Ἀκούσιος δὲ φονεὺς ἐστὶν, ὁ λίθον ἀφείδς ἐπὶ κύνα, ἢ δένδρον, καὶ ἀν' ὥρου τυχών. Καὶ ὁ παιδεύων ἱμάντι καὶ λύγῳ. Ὁ μέντοι ξύλῳ ἢ χειρὶ πλήξας ἐπὶ τὰ καίρια, ἐγγὺς τοῦ ἐκούσιου.

Ὁ μγ' τοῦτου.

Καὶ ὁ πρὸς θάνατον πλήξας, εἴτε ἤρξε τῆς πληγῆς, εἴτε ἠμύνατο, φονεὺς ἐστὶ.

Ὁ νδ' τοῦτου.

Τὰ τῶν φονέων ἐπιτίμια καὶ ἐπιτείνεται καὶ ὑφέονται, κατὰ τε τὴν αἰτίαν τοῦ φόνου, καὶ τὴν τῆς μετανοίας ποιότητα.

Σχόλιον.

Ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Λουκᾶ στρατιώτῃ τιμὴ φόνον ἐκούσιον παποικῶς ἐπίσκοπος τις ἐπὶ μετρίῳ πᾶν καιρῷ ἐγγράφως τὴν ἀθώωσιν δίδωκε. Καὶ ἐγκαλούμενος παρὰ τῇ συνόδῳ, τὸν κανόνα πρότεινεν, ὅς τοις ἐπισκόποις ἐπιτρέπει τὴν ἐξουσίαν ἢ ἀνεῖναι ἢ ἐπιτείνει τοῖς μετανοοῦσι τὰ ἐπιτίμια. Ἄλλ' ἤκουσεν, ὅτι τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐδόθη μὲν τοῦτο, οὐ μὴν ἀνεξετάστω καὶ ὑπερβαλλούσῃ χρῆσθαι συγκαταβάσει. Ὅθεν τὸν μὲν στρατιώτην ἢ σύνδοξ τοῖς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτίμιοις καθυπέβαλε, τὸν δὲ ἀρχιερέα δικῆς ἀπήτησε, τὴν ἐν ὠρισμένῳ καιρῷ τῆς λειτουργίας ἐπίσχεσιν.

Ὁ ςς' τοῦτου.

Ὁ ἐκούσιος φονεὺς εἰκοσαετίαν ἀκοινωνήτος ἐστὶ τοῖς ἀγιάσμασι· τὰ μὲν τέσσαρα, ἐξω ἐστῶς, καὶ τῶν εἰσιόντων δεόμενος· εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιέσθαι, τὴν ἀμαρτίαν ἐξαγορεύων· τὰ δὲ πέντε, ἐν τοῖς ἀκρωμένοις· τὰ δὲ ἑπτὰ, μετὰ τῶν ἐν ὑποπίπτει· τὰ δὲ τέσσαρα, μετὰ τῶν πιστῶν, χωρὶς προσφορᾶς· καὶ οὕτω τῶν ἀγιασμάτων μεθέξει.

Ὁ ςζ' τοῦτου.

Ὁ ἀκουσίως φονεύτας, δεκαετίαν· δύο μὲν ἔτη πρὸς κλαίω, τρία δὲ ἀκρωόμενος, καὶ τέσσαρα ὑποπίπτων, καὶ τῷ ἐνὶ συνεστῶς.

Σχόλιον.

Τοὺς φονεῖς, ὁ Νηστευτῆς, τοὺς μὲν ἐκούσιους, ἐπὶ πενταετίαν καταδικάζει· τοὺς δὲ ἀκουσίους, ἐπὶ τριετίαν.

municet. Sin illam ætatem excesserit, et uxorem habeat, annis viginti quinque succumbat, et annis quinque precum particeps esto. Qui vero et habet uxorem, et annum quinquagesimum excessit, in exitu vitæ communionem impetret.

17 ejusdem.

Qui cum brutis coivit, et leprosus est, aut lepra sua infecit, inter agitados precetur.

Scholium.

Leprosus, hoc est, immundus et pollutus. Quippe leprosi erant immundi in lege Mosaica. Quod ait, « Qui lepra infecit, » tantum valet, ac si diceret, « pollutus, » jumenta scilicet. Agitados autem vocat a dæmone tortos, ut aliqui tradunt.

20 Basilii Magni.

Qui per iracundiam adversus uxorem dolabra fuerit usus, homicida voluntarius est. Similiter et qui gladio contra quem usus est. Item qui venena dedit, licet ob aliam causam ea præbuit. Item latro, et hostis. Tum quæ abortiendi remedia porrigunt, et accipiunt. Homicida vero non voluntarius est, qui eum lapidem, vel fustem emisisset in canem, hominem petiit. Et qui loro vimineve castigat. Qui vero fuste vel manu tempora percussit, prope abest a voluntario.

43 ejusdem.

Et qui percussit ad mortem, sive percutiendi fecit initium, sive se defendit, homicida est.

54 ejusdem.

Homicidarum pœnæ intenduntur ac remittuntur, tum ratione causæ cædis, tum pro pœnitentiæ qualitate.

Scholium.

Sub Luca patriarcha militi cuidam, qui cædem voluntariam commiserat, episcopus quidam intra per exiguum tempus absolutorem per scripturam concesserat. Et cum accusaretur apud synodum, canonem prætendebat, qui permittit episcopis potestatem vel remittendi, vel augendi pœnitentiam agentibus pœnas. Sed ei responsum fuit, concessum id quidem esse pontificibus, non tamen ut citra explorationem et nimia commiseratione uterentur. Quare militem synodus canonice pœnis subiecit, et pontificem quoque multavit, ad certum tempus a ministerio abstinere jussum.

56 ejusdem.

Homicida voluntarius annis viginti sacramenta non percipiet; tribus quidem annis foris stans, et ingredientibus obsecrans, uti pro se preces fundant, peccatum suum confitens; quinque vero, inter audientes degens; septem, inter eos qui concidant; quatuor, cum fidelibus, absque oblatione, atque ita demum sacramentorum particeps erit.

57 ejusdem.

Qui non sponte cædem commisit, decennio: duobus quidem annis plorans, tribus audiens; quatuor succumbens, et uno stans.

Scholium.

Homicidas Jejunator voluntarios quidem in quinquennium condemnat, non voluntarios autem ad triennium.

5 *Nysseni.*

Aut non voluntarius homicida; per septennium ; voluntarius, per novennium.

22 *Ancyranæ.*

Aut non voluntarius homicida, per quinquennium; voluntarius, in sine vitæ [sacramenta percipiunt].

13 *Basilii Magni.*

Qui hostem occidit, licet pietatis propugnator, triennio non communicet.

Scholium.

Sub patriarcha Constantino Chliareno synodalis est facta cognitio, quod siquidem aliquis, dum latronis insidias effugere posset, non hoc contentus, sed data opera latronem aggressus interfecerit, tanquam homicida sit puniendus. Sin primus latro gladium adversus eum sustulerit, tunc ejus interfectio non puniatur. Enimvero qui utilitatis publicæ causa, cum valde rogatus esset, latronem quæsitum invenit et occiderit, non poena, sed præmiis dignus habetur. Cautio tamen causa placuit et hos ad triennium condemnari. Clericos autem, qui quamcunque cædem admiserint, confestim puniri par est, nullo discrimine hostis habito, vel latronis, vel cujuscunque. Quo factum est, ut pontifex, qui occiderat Agarenum tempore belli, qui gladium adversus ipsum strinxerat, de synodi sententia depositus sit.

6 *Nysseni.*

Latro, tanquam homicida voluntarius.

61 *Basilii Magni.*

Qui furtum fecerit, et confessus fuerit, anno arcebitur; convictus autem, biennio.

Scholium.

Talem Jejunator ad 40 dies condemnat. Convictum vero, ad sex menses, quibus vesci debeat siccis, et poenitentias 100 quotidie peragere.

64 *ejusdem.*

Perjurus decennio: duobus annis plorans, tribus audiens, quatuor succumbens, et uno stans.

Scholium.

Hunc Jejunator ad annum unum damnat, siccis vescientem, et jejunantem usque ad vesperam, et 250 poenitentias peragentem.

82 *ejusdem.*

Aut qui per vim perjurium admisit, sexennio recipitor; qui absque coactione, duodecim annis.

65 *ejusdem.*

Magus et veneficus, tanquam homicida.

Scholium.

Jejunator autem magos et veneficos ad triennium damnat, cum poenitentibus quotidianis 250, cumque jejunio, et rigida vivendi ratione. Similiter et mulieres quæ ligaturas faciunt, et quæ ariolantur.

66 *ejusdem.*

Violator sepulcri, tanquam perjurus.

A

'O ε' του Νύσσης.

'Η δ' ἀκούσιος φονεύς, διὰ εικοσιεπτά· ὁ δὲ ἐκούσιος, ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου.

'O κβ' τῆς ἐν Ἀγκύρα.

'Η δ' ἀκούσιος φονεύς, διὰ πενταετίας· ὁ δὲ ἐκούσιος, ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου.

'O ιγ' του Μεγάλου Βασιλείου.

'Ο πολέμιον ἀποκτείνας, εἰ καὶ τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχος, τριετίαν μὴ κοινώνειτω.

Σχόλιον.

Ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινίου τοῦ Χλιαρηνοῦ διέγνωτο συνοδικῶς, ὅτι εἰ μὲν δυνάμενός τις διαδρᾶναι τὴν ἐπιβουλήν τοῦ ληστοῦ, τούτῳ μὲν οὐκ ἤρκείσθῃ, ἀλλ' ἐκ μελέτης αὐτῷ ἐπιθέμενος ἀνήρηνεν, οἷα φονεύς ἐπιτιμηθήσεται. Εἰ δὲ πρῶτος τὸ ξίφος ὁ ληστὴς ἤρε κατ' αὐτοῦ, τότε οὐκ ἐπιτιμηθήσεται ὁ φονεύσας αὐτόν. Ὅς μὲν τοι διὰ τὴν κοινὴν συμφέρον πολλά παρακληθεὶς, τοῦτον ζητήσας εὖρε καὶ διεχρήσατο, μὴ ὅτι τιμωρίας, ἀλλὰ καὶ ἐπάθλων ἀξίωθήσεται. Ἀσφαλείας δὲ ἔνεκεν ἐπὶ τριετίαν ἤρσε καὶ τούτους καταδικάζεσθαι, τοὺς δὲ κληρικούς οἰονδῆποτε φόνου πεπονηκότας, εὐθὺς τιμωρεῖσθαι, μηδεμίαν ὕσης διαφοράς πολεμίου, ἢ ληστοῦ, ἢ οἰουδῆποτε. Ὅθεν καὶ ἀρχιερεὺς Ἀγαρηῶν φονεύσας, κατ' αὐτοῦ ξίφος ἀνατείναντα ἐν καιρῷ πολέμου, καθηρέθη συνοδικῶς.

'O ε' του Νύσσης.

'Ο ληστῆς, ὡς ὁ ἐκούσιος φονεύς.

'O ξα' του Μεγάλου Βασιλείου.

'Ο κλέψας καὶ ὁμολογήσας, ἐνιαυτὸν κωλυθήσεται· ἐλεγχθεὶς δὲ, δύο.

Σχόλιον.

Τὸν τοιοῦτον ὁ Νηστευτὴς ἐπὶ μ' ἡμέρας καταδικάζει. Τὸν δὲ ἐλεγχθέντα, ἐπὶ μῆνας εἴξ, ξηροφαγούντα, καὶ μετανοίας ρ' ἐκάστης ἡμέρας ποιοῦντα.

'O ξδ' τουτου.

'Ο ἐπίσκοπος, δεκαετίαν· δύο μὲν τῆ προσκλαίων, τρία δὲ ἀκρωμένους, τέσσαρα ὑποπίπτων, καὶ ἐν συνεστῶς.

Σχόλιον.

Τοῦτον ὁ Νηστευτὴς ἐπὶ ἔτος ἂν ξηροφαγούντα καὶ νηστεύοντα μέχρις ἑσπέρας, καὶ μετανοίας ποιοῦντα σν.

D

'O πβ' αὐτοῦ.

'Η δ' ἐκ βίας· ἐπιρρήσας, διὰ ἑξαετίας δεχέσθω· ὁ δ' ἄνευ ἀνάγκης, διὰ δωδεκαετίας.

'O ξε' αὐτοῦ.

'Ο γόνος καὶ ὁ φαρμακός, ὡς ὁ φονεύς.

Σχόλιον.

'Ο δὲ Νηστευτὴς τοὺς γόνους καὶ τοὺς φαρμακοὺς ἐπὶ τριετίαν καταδικάζει, μετὰ μετανοίων ἐκάστης ἡμέρας σν, καὶ νηστείας, καὶ σκληραγωγίας. Ὅμοίως δὲ καὶ τὰς γυναῖκας τὰς ποιοῦσας περιαιπτα, καὶ μαντευομένας.

'O ξς' αὐτοῦ.

'Ο τυωωρύχος, ὡς ὁ ἐπίσκοπος.

Σχόλιον.

Τούτον ὁ Νηστευτῆς ἐπὶ ἔτος ἐν καταδικάζει, μετὰ μετανοιῶν ἐκάστης ἡμέρας ὁ.

Ὁ ζ' τοῦ Νύσσης.

Ἡ ὁ τυμωρῦχος, εἰ μὲν ὥστε λίθους ἐκβαλεῖν, συγγνωστός· εἰ δὲ πρὸς τὸ λαβεῖν τι τῶν συνταφέντων, τῷ τῆς πορνείας ὑπόκειται κρίματι.

Ὁ η' τοῦτου.

Ὁ ἱερόσυλος, δι' ἐλάττονος παρὰ τὸν μοιχὸν χροῦου.

Ὁ ις' τοῦτου.

Ὁ τυμωρῦχος ἐξαγορεύων, καὶ τὰ ἴδια διανεῖ, ἔτω τοῖς πένησι.

Σχόλιον.

Τὸν τοιοῦτον ὁ Νηστευτῆς ἐπὶ τριετία καταδικάζει. Τοῦ αἵτου Νηστευτοῦ καὶ τότε· Ἐμπειρόντος τινὸς ἀκαθάρτου εἰς φρέαρ, ἢ εἰς οἶνον, ἢ εἰς ἔλαιον, ὁ τοῦτου γευσάμενος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας κρέατος καὶ τυροῦ μὴ ἀπέσθω· ἑπτὰ δὲ μὴ κοινοῦνται. Ὁ μετὰ τὴν θείαν ἐμέσας μετάληψιν, μ' ἡμέρας τῆς θείας ἀφίσταται κοινωνίας, τὸν ἄδων καθ' ἐκάστην ψαλμὸν, καὶ μετανοίας ποιῶν ἅ, κὰν ὅπωσδήποτε τοῦτο συμβαίη.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Δ'.

Ἐπιτίμια τῶν παραπεσόντων.

Ὁ σγ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, καὶ ὁ α' τοῦ Νύσσης.

Ὁ ἀρνησίχριστος διὰ βίου προσκλαιέτω, καὶ τῶν ἁγιασμάτων ἐν τῷ τέλει, πίστει τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, ἀξιούσθω.

Σχόλιον.

Ἡ τοῦ πατριάρχου Μεθοδίου διατύπωσις τοῦς παραπεσόντας καὶ ὑποστρέψαντας, νηπίους μὲν αἰχμαλωτιθέντας, καὶ φόβῳ ἢ ἀγνοίᾳ καθυπαχθέντας, συγγνώμης ἀξιοί, τῷ ἀγίῳ μόνον χρίουσα μύρω· τελεῖους δὲ τὴν ἡλικίαν ὄντας, καὶ ἀνάγκῃ καθυπαχθέντας, συγγνώμης μὲν καὶ αὐτοῦς ἀξιοί, τῷ ἀγίῳ χρίουσα μύρω, νηστεύσαι δὲ ὅμως τεσσαρακοστὰς ἡμερῶν δύο προστάττει, κρεῶν ἀπεχομένους, ἐκτενεῖς τε δεήσεις καὶ γονυκλισίας ποιεῖν ὅπως δύναμις. Τοῦς δὲ ἐκ προαιρέσεως αὐτομολήσαντας ἐπὶ δύο ἐνιαυτοῦς νηστεύειν προστάττει, παραπλησίως τοῖς ἄνω δεδηλωμένοις, καὶ γονυκλισίας ἐκάστης ἡμέρας ποιεῖν ρ' ἢ σ', καὶ εἰθ' οὕτω τῷ ἀγίῳ χρισθῆαι μύρω.

Ὁ πα' τοῦτου.

Οἱ δι' ἀνάγκην παραβάτες τὴν πίστιν δι' ὀκταετίας δεχέσθωσαν· οἱ καὶ αὐθαίρετως, διὰ δωδεκαετίας.

Ὁ ια' τῆς πρώτης.

Οἱ χωρὶς ἀνάγκης παραπεσόντες, ἀσύγνωστοι παντάπασιν ὄντες, ὅμως διὰ φιλανθρωπίας, γνησίως μετανοήσαντες, τρία ἔτη ἐν τοῖς ἀχρωμένοις μενέτωσαν, ἑπτὰ ὑποπιπέτωσαν, καὶ δύο χωρὶς προσφορᾶς τῶν εὐχῶν κοινοῦνται.

Ὁ ιβ' ταύτης.

Οἱ τῆ πλάνῃ δόξαντες ἀντιετήναι, εἶτα δωρεαῖς

Α

Scholium.

Hunc Jejunator ad annum unum damnat, cum pœnitentiis quotidianis 200.

7 Nysseni.

Aut sepulcri violator, si fecit hoc lapidum eruentorum causa, veniam meretur; sin ut aliquid auferat de rebus una sepulcra, scortationis iudicio subjacet.

8 ejusdem.

Sacrilegus, minori temporis spatio, quam adulter.

16 ejusdem.

Sepulcri violator, qui facinus suum constitetur, B etiam sua bona pauperibus distribuat.

Scholium.

Talem Jejunator ad triennium damnat. Ejusdem Jejunatoris et hæc sunt: Si quid immundi ceciderit in puteum, vel in vinum, vel in oleum, qui hoc degustat, ad triduum a carne caseoque absteineat, septemque diebus non communicet. Qui post sacram participationem vomuerit, 40 dies a communione abstinet sacra, psalmum 50 quotidie canens, et 50 pœnitentias peragens, quocumque tandem modo id acciderit.

TITULUS IV.

Pœnæ lapsorum.

Canon 73 Basilii Magni et 1 Nysseni.

Qui Christum negavit, tota vita ploret; et sacramenta sub finem vitæ, per fiduciam erga Dei benignitatem, consequatur.

Scholium.

Sæctio Methodii patriarchæ lapsos et conversos, pueros quidem in captivitatē abductos, et metu, vel ignoratione subactos, venia dignatur, sacro duntaxat eos oleo inungens; adultos vero, et coactione subactos, venia quidem et illos dignatur, sacro inungens oleo, sed jejunare tamen binas dierum quadragesimas jubet, a carnibus abstinentes, intentasque preces et conculationes pro viribus facere. Qui vero scientes prudentesque [a Christianis] transfugerint, eos ad biennium Jejunare jubet, perinde ut indicatum est supra, quotidieque centies vel ducenties conculare, atque ita oleo sacro inungi.

81 ejusdem.

Qui fidem adhibita coactione violaverint, annis 18 admittuntur; qui sponte, annis 12.

11 primæ synodi.

Qui absque coactione lapsi sunt, licet omnino veniam nullam mereantur, tamen humanitatis causa, si vere pœnitentiam egerint, triennium inter audientes maneat, septennium succumbant, et biennium absque oblatione precum participes sunt.

12 ejusdem.

Qui visi fuerint errori obstitisse, si deinde ad

eum propter munera recurrerint, decennio succumbant, cum triennis auditionis spatio. In omnibus tamen poenitentiae species examinanda est, et in eum qui ardentius poenitentiam egerit, episcopus se humaniorem gerat.

14 ejusdem.

Si catechumenus lapsus fuerit, triennium inter audientes sit, atque ita cum catechumenis precetur.

3 Ancyranae.

Qui vi et tormentis adhibitis, vel manibus victimam, vel ore cibum exceperit, a communionem non arcetur. Quod si laicus sit, etiam ordinationem consequitur, caeteroqui reprehensionis expers.

4 ejusdem.

Qui ob vim adhibitam sacrificavit, et coenavit in deastrorum templis, si quidem cum ablueretur, et habitu laetiore et splendidiore vestitu utebatur, atque indifferenter coenae particeps habebat, sexennio restituitur.

5 ejusdem.

Sin omnia contraria, siquidem manducaverit, triennio; si non manducaverit, biennio.

6 ejusdem.

Qui comminationi duntaxat cessit, ac deinde poenituit, quinquennio restituitur.

7 ejusdem.

Qui cum paganis in festis eorum, et suis quidem cum cibus convivia habuit, biennio succumbat.

8 ejusdem.

Qui bis et ter ex coactione sacrificavit, septennio restituitur.

9 ejusdem.

Qui non modo defecit, verum etiam coegit alios, decennio restituitur.

1 Petri Alexandrini.

Qui post multos cruciatus tormentis victi, Christum negaverint, ac deinde mutata sententia luxerint, cum jam quatuor annos persecutionis praeterierint, etiam alios 40 dies puniuntur.

2 ejusdem.

Qui vero lapsi sunt, posteaquam duntaxat carcerati fuissent, altero etiam anno puniuntur.

3 ejusdem.

Qui vero ad interitum absque necessitate sua sponte perrexerint, ac deinde poenituerint, ad triennium.

4 ejusdem.

Qui vero postquam lapsi sunt, non poenituerint, rejiciendi.

5 ejusdem.

Qui dissimulationem adhibuerint, et irriserint

Α ἐπὶ ταύτην ἀναδραμόντες, δεκαετίαν ὑποπιπέτωσιν μετὰ τριετοῦς ἀκροάσεως χρόνον. Πλὴν ἐφ' ἅπασιν τὸ τῆς μετανοίας εἶδος ἐξεταστέον, καὶ τῷ θερμότερως μετανοήσαντι φιλικνθρωπότερον ὁ ἐπισκόπος διακείσθω.

Ἐἰς ταύτης.

Κατηχοῦμενος εἰ παραπέσοι, τριετίαν ἀκροάσθω· καὶ οὕτως μετὰ τῶν κατηχομένων εὐχέσθω.

Ἐἰς τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Ὁ βίβη καὶ βασάνοις ἢ θῦμα ἐν ταῖς χερσίν, ἢ βρῶμα δεξιάμενος ἐν τῷ στόματι, τῆς κοινωνίας μὴ κωλυέσθω. Καὶ εἰ λαϊκὸς δὲ εἴη, καὶ χειροτονίας τυγχανέτω, ἄλλως ἀνεπιληπτος ὢν.

B

Ἐἰς ταύτης.

Ὁ βίβη θύσας καὶ δειπνήσας ἐν τοῖς εἰδωλείοις, εἰ μὲν ἀπαγόμενος, καὶ σχήματι φαιδρότερον, καὶ ἐσθῆτι λαμπροτέρα ἐχρήτο, καὶ ἀδιαφόρως τοῦ δείπνου μετέσχε, δι' ἐξετείας τοῦ τελείου τυγχανέτω.

Ἐἰς ταύτης.

Εἰ δὲ πᾶν τούναντιον, φαγῶν μὲν, διὰ τριετίας· μὴ φαγῶν δὲ, διὰ διετίας.

Ἐἰς ταύτης.

Ὁ ἀπειλῆ μόνον εἴξας, εἴτα μετανοήσας, διὰ πενταετίας τοῦ τελείου τυγχανέτω.

Ἐἰς ταύτης.

Ὁ τοῖς ἐθνικοῖς ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν, καὶ μετὰ ἰδίων βρωμάτων συνεστιαθεὶς, διετίαν ὑποπιπέτω.

Ἐἰς ταύτης.

Ὁ δις καὶ τρίς δι' ἀνάγκην θύσας διὰ ἑπταετίας τοῦ τελείου τυγχανέτω.

Ἐἰς ταύτης.

Ὁ μὴ μόνον ἀποστάς, ἀλλὰ καὶ ἄλλους καταναγκάσας, διὰ δεκαετίας τυγχανέτω τοῦ τελείου.

Ἐἰς Πέτρον Ἀλεξανδρείας.

Οἱ μετὰ πολλὰς αἰτίας τῶν βασάνων ἠτηθέντες, καὶ τὸν Χριστὸν ἀρνησάμενοι, ἔπειτα μεταγόντες καὶ πενθοῦντες, τεσσαρῶν ἐτῶν ἤδη τῷ διωγμῷ παρελθόντων, καὶ ἄλλα· ἡμέρας ἐπιτιμᾶσθωσαν μ'.

D

Ἐἰς τούτου.

Οἱ δὲ μετὰ τὸ φυλακισθῆναι μόνον παραπεσόντες, καὶ ἕτερον ἐν αὐτῶν ἐπιτιμᾶσθωσαν.

Ἐἰς τούτου.

Οἱ δὲ πρὸς τὴν ἀπόλειαν χωρὶς ἀνάγκης αὐτομόλησαντες, εἴτα μετανοήσαντες, ἐπὶ τριετίαν.

Ἐἰς τούτου.

Οἱ δὲ μετὰ τὸ πεσεῖν ἀμετανόητοι, ἀπόβλητοι.

Ἐἰς τούτου.

Οἱ δὲ ὑποκρινάμενοι καὶ διαπαίζοντες τοὺς βίβη

σαντας, και θύσαι διαφυγόντες, ἐξάμηνον ἐπιτιμάσθωσαν.

Ὁ ς' τούτου.

Οἱ δὲ δούλους ἀνθ' αὐτῶν θύσαι καταναγκάσαντες, αὐτοὶ μὲν τριετίαν.

Ὁ ζ' τούτου.

Οἱ δὲ καταναγκασθέντες δούλοι, ἐνιαυτόν.

Ὁ η' τούτου.

Οἱ παραδοθέντες, καὶ δι' ἀνάγκην μὲν ἀρνησάμενοι, εἶτα τὴν ἤτταν ἀνακαλεσάμενοι, καὶ γενναίως ἀγωνισάμενοι, ἐν ἅπασιν μετὰ χαρᾶς κοινωνεῖτωσαν.

Ὁ θ' τούτου.

Ἐσαύτως καὶ οἱ εἰς τοὺς ἀγῶνας αὐτομολήσαντες. Ὑπὲρ Χριστοῦ γὰρ, εἰ καὶ μὴ κατὰ Χριστόν πεποιθήκασιν, φεύγειν καὶ διωκομένους κελεύσαντα.

Ὁ ι' τούτου.

Κληρικοὶ δὲ αὐτομολήσαντες εἰς τοὺς ἀγῶνας, μὴ λειτουργεῖτωσαν, ὅτι τὸ σφῶν καταλειοπίσαι ποίμνιον, ὃ μὴδεὶς τῶν ἀποστόλων πεποίηκεν.

Ὁ ια' τούτου.

Τοῖς αὐθαιρέτως μὲν τὸν ἀγῶνα ὑπεισελοῦσι, διὰ δὲ πολλὰς αἰτίας ἀρνησάμενοις, εἶτα μετανοήσασιν, καὶ τὸ πρᾶχθὲν ἀπεδουρομένοις, ἄξιον ἐπινεύσασιν, καὶ συνεύχεσθαι τε ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τὸ θεῖον ἐξιλοῦν.

Ὁ ιβ' τούτου.

Οἱ χρήματα παρασχόντες, ἵνα βασάνους ἐκφύγωσιν, ἀνέγκλητοι· χρημάτων μᾶλλον ἢ ψυχῆς ζημίαν ἰλόμενοι.

Ὁ ιγ' τούτου.

Ἐσαύτως καὶ οἱ φυγῆ τὴν σωτηρίαν εὐρόντες, κἄν ἀντ' αὐτῶν ἕτεροι κατασχέθησαν.

Ὁ ιδ' τούτου.

Οἱ μετὰ πολλὰς αἰτίας, καὶ θῦμα ταῖς χερσὶν ἀκουσίως δεσάμενοι, τῇ τε λειτουργίᾳ μενέτωσαν, καὶ τολῶς ἐμολογηταῖς ἐγγραφίσθωσαν.

Ὁ α' τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ.

Οἱ ἐν αἰχμαλωσίᾳ τῶν βαρβάρων φαγόντες βρώματα, ἀνεύθουνοι.

Ὁ β' τούτου.

Οἱ τὸν καιρὸν τῆς τῶν βαρβάρων καταδρομῆς, τὴν πᾶσιν διελθρον φέροντα, κέρδους ἑαυτοῖς καιρὸν ἡγησάμενοι, τὰ ἀλλότρια διηρπάκασιν, τῆς Ἐκκλησίας ἐκρπτεσθῶσαν, ὡς ἀσεβεῖς καὶ θεοσυγεῖς.

Ὁ δ' τούτου.

Οἱ τοὺς διαφυγόντας αἰχμαλώτους βίβη κατέχοντες, ἀπέδωκασιν, ἵνα μὴ σκηπτοὶ πέσωσιν ἐπ' αὐτοὺς ὀργισθέντες.

Ὁ θ' τούτου.

Οἱ αἰχμαλωσίᾳ ληφθέντες, καὶ τοσοῦτον ἐκβαρβαρωθέντες, ὥστε καὶ κατὰ τῶν ὁμοφύλων χωρεῖν, καὶ τῆς ἀκρόασις ἀπειργέθωσαν, ἕως ἂν τι περὶ αὐτῶν δόξειε τῇ συνέδῳ.

A eos, a quibus cogebantur, atque ita, quominus sacrificarent, effugerint, sex mensibus castigantur.

6. ejusdem.

Qui servus pro se sacrificare coegerint, ipsi quidem triennio.

7 ejusdem.

Servi vero coacti, annuo spatium.

8 ejusdem.

Qui traditi sunt, et propter coactionem quidem abnegarunt, verum postea cessione revocata, fortiter decertarunt, in omnibus cum gratulatione communicent.

9 ejusdem.

Similiter et qui sponte ad obeunda certamina (1) perrexerint. Nam pro Christo id faciunt, tametsi non secundum Christum, qui persecutionem patientes fugere jussit.

10 ejusdem.

Clerici vero, qui sponte ad obeunda certamina se contulerint, ministerium sacrum peragant, quandoquidem ovile suum reliquerunt, quod apostolorum nemo fecit.

11 ejusdem.

Iis qui sponte quidem certamen obierunt, verum propter varios cruciatus abnegarunt, ac deinde rursum poenituerunt, factumque suum deplorarunt, æquum est annuere, ac pro eorum precibus fundere, tum Numen placare.

12 ejusdem.

C Qui pecunias dederunt, ut tormentis eriperentur, culpa carent, cum pecuniarum, quam animæ detrimentum, subire maluerint.

13 ejusdem.

Similiter et qui fuga salutis suæ consuluerunt, licet pro eis alii prehensi fuerint.

14 ejusdem.

Qui post varios cruciatus victimam suis manibus inviti acceperunt, et in ministerio manent, et inter confessores referuntur.

1 S. Gregorii miraculorum effectoris.

Qui in captivitate cibos Barbarorum comederunt, culpa carent.

2 ejusdem.

D Qui tempus incursionis Barbarorum, quod perniciem universis affert, pro lucris sui occasione duxerint, alienaque diripuerint, ex Ecclesia ejiciuntur, velut impii et invisi Deo.

4 ejusdem.

Qui captivos qui fuga evaserint, vi detinent, eosdem restituant, ne fulmina cœlitus in eos decendant.

9 ejusdem.

Qui venerunt in captivitatem, et usque adeo barbari facti sunt, ut etiam suæ nationis homines invadant, etiam ab auditione arceantur, donec aliquid synodus de ipsis statuerit.

(1) Hoc est martyria, sive testimonia veritati perhibenda.

10 *ejusdem.*

Qui alienas domos subire ausi fuerint, si per accusationem convicti fuerint, etiam ab auditione arcentor; sin sponte fuerint confessi, cum revertentibus succumbant.

11 *ejusdem.*

Similiter et qui vel in campo, vel in domo quid invenerunt.

12 *ejusdem.*

Qui res inventas ab se contententur, nihil earum nomine poscant, puta præmium indicii, vel conservatæ rei, vel inventæ.

13 *ejusdem.*

Qui moriuntur eo tempore, quo pœnas luunt, de sententia duntaxat episcopi communicent. Quod si quis eorum convaluerit, saltem sit inter eos qui precum participes sunt.

Basilii Magni.

Quemadmodum in oleribus, sic etiam in carnibus ab utili noxium discernimus. Et veluti cicutam, vel hyos yamum aliquis non manducaverit, qui sapiat; sic neque vulturem, neque canem degustaverit, extra necessitatem, qua urgente qui comederit, nefarium nihil admiserit.

84 *ejusdem.*

In omnibus pœnitentiæ modus, non spatium temporis exploretur.

41 *Nyseni.*

Oportet enim quovis in delicto pœnitentis affectionem, non tempus spectare; atque ob ardorem studii nonnunquam aliquid de tempore decidere, adeoque pœnæ tempus in tria dividere: quorum uno ploret æger; altero audiat; tertio succumbat; atque ita demum stet erectus.

102 *habitiæ in Trullo.*

Consideretur et peccati qualitas, et ejus, qui peccavit, pœnitentia, sicque conveniens morbo remedium atque sanatio adhibeatur, ne modum excedens, ægrum lædat.

4 *S. Cyrilli.*

Quemadmodum qui tempestate in mari jactantur, quædam exonerant, ut reliqua servant; sic nobis quoque nonnulla negligenda sunt, ne totum amittamus.

18 *Timothei Alexandrini.*

Quibusdam in hominibus ab anno ætatis duodecimo peccata æstimantur; in aliis, ab ætate provectiore ac maturiore, pro cognitione scilicet ac intelligentia cujusque.

Scholium.

Nonnulli tradunt, debere tam masculos, quam femellas, posteaquam sextum ætatis annum impleverint, per confessionem corrigi atque sanctificari.

6 *Nicolai patriarchæ.*

Scriptum illud canonicum Jejunatoris, quod nimiam lenitatem adhibeat, complures perdidit: et qui quod bonum est norunt, corriguntur.

A

'O ι' τούτου.

Οἱ ἄλλοτρίοις οἴκοις τολμήσαντες ὑπελθεῖν, εἰ μὲν ἐλεγχθῶσι κατηγορίᾳ, καὶ τῆς ἀκροάσεως ἐιργέσθωσαν· εἰ δ' ἐκόντες ὁμολογήσωσι, μετὰ τῶν ὑποστρεφόντων ὑποπιπέτωσαν.

'O ια' τούτου.

Ὡσαύτως καὶ οἱ ἐν πεδίῳ, ἢ ἐν οἰκίᾳ τι εὐρηχόμενοι.

'O ιβ' τούτου.

Οἱ τὰ εὐρημένα ὁμολογοῦντες, μηδὲν τι περὶ αὐτῶν αἰτείτωσαν, μήνυτρον δῆθεν, ἢ σῶστρον, ἢ εὐρητρον.

'O ιγ' τούτου.

Οἱ ἐν ἐπιτιμίῳ ἀποθνήσκοντες, κοινωνείτωσαν γνώμῃ μόνον τοῦ ἐπισκόπου. Εἰ δέ τις αὐτῶν ὑγιάνῃ, μετὰ τῶν κοινωνούντων τῆς εὐχῆς μόνον ἔστω.

Τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ὡσπερ ἐν λαγόνοις, οὕτω καὶ ἐν κρέασι τοῦ χρισμοῦ τῆ βλαθερῶν διακρινόμεν. Καὶ ὡσπερ κύνειον ἢ ὑοσκύαμον οὐκ ἂν τις φάγοι νοῦν ἔχων, οὕτως οὔτε γυπὸς, οὔτε κυνὸς βίφαίτο, μὴ σὺν ἀνάγκῃ· ὡς ὄγε φαγῶν οὐκ ἠνόμησεν.

'O ιδ' τούτου.

Ἐπὶ πᾶσιν ὁ τρόπος τῆς μετανοίας, ἀλλὰ μὴ ὁ χρόνος δοκιμαζέσθω.

'O θ' τοῦ Νύσσης.

Δεῖ γὰρ ἐν παντὶ πλημμελήματι, τῇ διαθέσει τοῦ μετανοοῦντος, ἀλλὰ μὴ τῷ χρόνῳ προσέχειν, καὶ σπουδῆς ἔσο' ὅτε θερμότερη, τὸν χρόνον ὑποτέμνειν, καὶ τὸν τοῦ ἐπιτιμίου χρόνον εἰς τρεῖς μερίζειν· καὶ τὸν μὲν, προσκλαίειν τὸν κάμνοντα· τὸν δὲ, ἀκροᾶσθαι· τὸν δὲ, ὑποπίπτειν, καὶ οὕτω συνίστασθαι.

'O ρβ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Σχοπείσθω δὲ καὶ ἡ τῆς ἁμαρτίας ποιότης, καὶ ἡ τοῦ ἁμαρτηκότος μετάνοια, καὶ οὕτω κατάλληλος ἡ θεραπεία προσαγέσθω τῷ ἄρρωσθήματι· ἵνα μὴ, πέρα τοῦ δέοντος γενομένη, ζημιώσῃ τὸν κάμνοντα.

'O δ' τοῦ ἀγίου Κυρίλλου.

Ὡσπερ οἱ ἐν θαλάσῃ χειμαζόμενοι ἀποφορτίζουσι τινα ὑπὲρ τοῦ σώσαι τὰ λοιπὰ, οὕτω παροπτέον καὶ ἡμῖν τινα, ἵνα μὴ τὸ πᾶν ζημιωθῶμεν.

'O ιη' Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

Τῶν ἀνθρώπων τοῖς μὲν τὰ ἁμαρτήματα ἀπὸ δωδεκαετοῦς ἡλικίας κρίνεται· τοῖς δὲ, ἀπὸ μερίζονος καὶ τελειοτέρας, πρὸς τὴν ἐκάστου δηλονότι γνώσιν καὶ φρόνησιν.

Σχόλιον.

Φασὶ τινες, ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι ἕξαετείς, ὀφείλουσι καὶ ἄρβενες καὶ θήλειαι δι' ἐξαγορεύσεως διορθοῦσθαι καὶ ἀγιάζεσθαι.

'O ζ' τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Τὸ κανονικὸν τοῦ Νηστευτοῦ, πολλῇ συγκαταβάσει χρυσάμενον, πολλοὺς ἀπώλεσε· καὶ οἱ ἐν γνώσει τοῦ καλοῦ ὄντες, ἐπανορθωθήσονται.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ε΄.

Καθολικοί.

'Ο Ξγ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Τὰ ὑφ' Ἑλλήνων συμπλασθέντα μαρτυρολόγια, πωρὸς γενέσθωσαν παρανάλωμα· καὶ οἱ ὡς ἀληθῆ τὰ ταῦτα δεχόμενοι ἀναθεματίζεσθωσαν.

Σχόλιον.

'Ὡς εἰσικεν, ὑφ' Ἑλλήνων συνεγράφησάν τινα, ὡς λεχθέντα καὶ πραχθέντα παρὰ ἁγίων μαρτύρων, ἀλλόκοτα καὶ γελοῖα· ἵνα δι' αὐτῶν καταγελῶτο μὲν ἡ πίστις ἡμῶν, ὑβρίζοντο δὲ καὶ οἱ μάρτυρες.

'Ο πα' ταύτης.

'Ο τῷ τρισαγίῳ ὕμνῳ τὸ, « Ὁ σταυρωθεὶς, » προστιθεὶς, ἀναθεματίζεσθω.

'Ο κθ' τῆς ἐν Λαοδικείῳ.

Τῷ τῷ Σάββατον ἀργοῦντι, καὶ μὴ τὴν Κυριακὴν, ἀνάθεμα.

'Ο λδ' ταύτης.

'Ὅσαυτως καὶ τῷ τὴν ἐκκλησίαν ἐγκαταλιμπάνοντι, καὶ ἀγγέλους ὀνομάζοντι· εἰδωλολατρίας γὰρ ἔγγυς.

Σχόλιον.

Αἱρεσεὶς ἦν παλαιὰ, λεγόντων τινῶν, ὡς οὐ δεῖ τὸν Χριστὸν εἰς βοήθειαν ἐπικαλεῖσθαι, ἢ εἰς προσταγήν τὴν πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ τοὺς ἀγγέλους. Τοῦτο δὲ τάχα δι' εὐλάβειαν ἔλεγον ταπεινούμενοι.

'Ο λδ' ταύτης.

'Ὅμοιος καὶ τῷ τοὺς ψευδομάρτυρας τιμῶντι, ἀνάθεμα.

Σχόλιον.

'Ἦγουν οὗς οἱ ἑτερόδοξοι ὡς ἁγίους τιμῶσι, καὶ μάρτυρας.

'Ο ρθ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Τῷ τὸν Ἀδάμ δογματίζοντι καὶ διχα τῆς ἁμαρτίας τεθνήξεσθαι μέλλοντα, ἀνάθεμα.

'Ο ρι' ταύτης.

Τῷ λέγοντι, τὰ μικρὰ καὶ νεογνὰ βαπτιζόμενα μὴ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν βαπτίζεσθαι, μηδὲ ἔλκειν ἐκ τῆς τοῦ Ἀδάμ ταῦτα προγονικῆς ἁμαρτίας τὸ ὀφείλον καθαρθῆναι, ἀνάθεμα.

'Ο ρια' ταύτης.

Τῷ λέγοντι, τὸ ἅγιον βάπτισμα ἄφεσιν μόνον τῶν παρεληλυθειῶν ἔχειν ἁμαρτιῶν, οὐ μὴν καὶ τῶν μελλουσῶν βοήθειαν, ἀνάθεμα.

'Ο ριβ' αὐτῆς.

Τῷ λέγοντι, ὅτι διὰ τοῦ βαπτίσματος γνῶσις ἡμῖν μόνον τῶν πρακτικῶν ἐντίθεται καὶ μὴ, οὐ μὴν δὲ καὶ δύναμις τοῦ ἀγαπᾶν τὰ πρακτέα, ἀνάθεμα.

'Ο ριγ' αὐτῆς.

Τῷ λέγοντι, διὰ τοῦτο ἡμῖν τὴν χάριν δεδῶσθαι, ἵνα ὅπερ διὰ τοῦ αὐτεξουσίου ποιεῖν δυνάμεθα, τοῦτο διὰ ταύτης εὐχερέστερον ποιῶμεν, ἀνάθεμα.

'Ο ριδ' αὐτῆς.

Τῷ λέγοντι, τὸ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ τῷ Θεολόγῳ ῥηθὲν ἐν ἐπιστολῇ· « Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ

Α

TITULUS V.

Canones generales.

Canon 63 habitæ in Trullo.

Libri de martyribus a paganis conficti, ad igne consumuntur, et qui eos, ceu veritate nixos, admittunt, anathematis rei sunt.

Scholium.

Uti quidem apparet, erant a paganis conscripta quædam, velut dicta et facta sanctis a martyribus, absurda ridiculaque : ut per ea tum fides nostra irrideret, tum contumelia martyres afficerentur.

81 ejusdem.

Qui verbum istuc : « Qui crucifixus est, » hymno ter sancto addiderit, anathematis reus esto (1).

29 Laodicenæ.

Qui Sabbato feriat, non die Dominico, anathema sit.

35 ejusdem.

Similiter et qui relinquit ecclesiam, atque angelos appellat. Nam a cultu simulacrorum prope abest.

Scholium.

Antiqua erat quorundam hæresis, qui dicebant, non Christum ad opem nobis ferendam implorandum, vel uti nos ad Deum adducat, sed angelos. Quod quidem illi fortasse tradebant ex religiosæ humilitatis prætextu.

34 ejusdem.

Similiter et illi sit anathema, qui commentitios martyres honore afficit.

C

Scholium.

Videlicet quos diversæ a recte sentientibus sectæ homines tanquam sanctos et martyres honorant.

109; Carthaginiensis.

Ei, qui tradit, Adamum etiam peccato non interveniente moriturum fuisse, anathema.

110 ejusdem.

Ei, qui dicit, parvulos et recens natos, cum baptizantur, non in remissionem peccatorum baptizari, nec eos ex Adami primævo peccato id attrahere, quod expurgari debet, anathema.

111 ejusdem.

Ei, qui dicit, sanctum baptismum duntaxat remissionem præteritorum peccatorum habere, non etiam opem et remedium pro futuris, anathema.

112 ejusdem.

Ei, qui dicit per baptismum nobis agendorum notitiam duntaxat indi et non agendorum, non etiam facultatem amplectendi agenda, sit anathema.

113 ejusdem.

Ei, qui dicit, propterea nobis datam esse gratiam, ut quod per arbitrium liberum facere possumus, id per hanc facilius præstemus, anathema.

114 ejusdem.

Ei, qui dicit, verbum istuc profectum apud Joannem Theologum in epistola : « Si dicimus nos

(1) Cur hoc in Trisagio tolerari non possit, declarat Theorianus in Armenica legatione, nuper a nobis edita Basilicæ. (Vide tom. CXXXIII Patrologiæ.)

peccatum non habere, nosmetipsos fallimus, » per humilitatem, non veritatem esse prolatum, anathema.

115 ejusdem.

Ei, qui dicit, homines sanctos istuc verbum : « Et remitte nobis debita nostra, » non pro se dicere, quasi qui peccare nequeant, sed pro hominum vulgo, anathema.

1 Gangrenæ.

Si quis legitimum matrimonium vituperat, anathema.

2 ejusdem.

Si quis religiose vescentem carnibus absque sanguine, et simulacris immolato, et suffocato, condemnat, anathema.

3 ejusdem.

Si quis servo religionis erga Deum prætextu suadet, ut dominum suum contemnat, anathema.

4 ejusdem.

Qui hæsitat a presbytero conjugato [sacramenta] percipere, anathema sit.

5 ejusdem.

Qui ædem sacram contemnit, anathema.

6 ejusdem.

Similiter et qui seorsum cœtus habet.

7 ejusdem.

Ei, qui præter episcopi vel presbyteri sententiam res ecclesiasticas tractat, anathema.

8 ejusdem.

Similiter et ei qui dat vel accipit oblationem fructuum absque episcopo, et eo qui administrationi [rerum ecclesiarum] præfectus est.

9 ejusdem.

Idem et illi, qui virginitatem colit, vel continentiam servat, non ipsius boni causa, sed quod matrimonium abominetur.

10 ejusdem.

Qui propter exercitationem, quæ religiosa putatur, pannis utitur, aliosque pie veros (1) gestantes damnat, sit anathema.

14 ejusdem.

Liberi, qui prætextu religiosæ pietatis a parentibus recedunt, anathema sunt.

16 ejusdem.

Contemnti eos, qui ex fide dilectiones (2) faciunt, et invitationibus hujusmodi non communicant, anathema.

17 ejusdem.

Similiter et illi, qui propter exercitationem die Dominico jejunant.

18 ejusdem.

Item illi, qui usitata jejunia citra necessitatem solvit.

19 ejusdem.

Quin etiam abominanti martyrum causa institutas congressiones, et quæ in eis obeuntur functiones.

(1) Hoc est serica, unde vestes holoveræ, l. 4. C. de vest. holover. lib. xi, quæ totæ de serico sunt.

(2) Hoc est exhibent convivium fratribus ex dilectione.

ἔχομεν, ἐαυτοὺς ἀπατώμεν· ἰδιὰ ταπεινοφροσύνην, καὶ οὐχὶ κατὰ ἀλήθειαν εἰρηται, ἀνάθεμα.

ἽΟ ριβ' ταύτης.

Τῷ λέγοντι, τοὺς ἀγίους τὸ, « Καὶ ἀφετε ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, » οὐχ ὑπὲρ ἐαυτῶν λέγειν, ὡς ἄντων ἀναμαρτήτων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν πολλῶν, ἀνάθεμα.

ἽΟ α' τῆς ἐν Γάγγρα.

Εἰ τις τὸν ἕνομον μέρφοιτο γάμον, ἀνάθεμα.

ἽΟ β' ταύτης.

Εἰ τις τὸν εὐλαδῶς ἐσθίοντα κρέα χωρὶς αἵματος, καὶ εἰδωλοθύτου, καὶ πικτοῦ, κατακρίνει, ἀνάθεμα.

ἽΟ γ' ταύτης.

Εἰ τις δοῦλον, θεοσεβείας προφάσει, τοῦ οικείου πείθει δεσπότη καταφρονεῖν, ἀνάθεμα.

ἽΟ δ' ταύτης.

ἽΟ διακρινόμενος παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκὸς μεταλαμβάνειν, εἰ ἀνάθεμα.

ἽΟ ε' ταύτης.

ἽΟ τοῦ θείου καταφρονῶν οἴκου, ἀνάθεμα.

ἽΟ ς' ταύτης.

ἽΟ σαύτως καὶ ὁ ἐκκλησιάζων ἰδίᾳ.

ἽΟ ζ' ταύτης.

Τῷ παρὰ γνώμην ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου τὴ τῆς ἐκκλησίας πράττοντι, ἀνάθεμα.

ἽΟ η' ταύτης.

ἽΟ σαύτως καὶ τῷ διδόντι ἢ λαμβάνοντι καρποφορίαν ἀνευ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τοῦ ἐπι τῆν οἰκονομίαν τεταγμένου.

ἽΟ θ' ταύτης.

ἽΟ Ἄλλὰ δὴ καὶ τῷ παρθενεύοντι ἢ ἐγκρατεομένῳ, οὐ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, ἀλλ' ὡς τὸν γάμον βδελυσσομένῳ.

ἽΟ ι' ταύτης.

ἽΟ διὰ νομιζομένην ἄσκησιν βακενδυτῶν, καὶ τῶν εὐλαδῶς τοὺς βήρους φοροῦντων καταγινώσκων, εἰ ἀνάθεμα.

ἽΟ ιδ' ταύτης.

ἽΟ Τὰ πιστῶν γονέων ἀναχωρήσαντα τέκνα θεοσεβείας προφάσει, ἀνάθεμα.

ἽΟ ις' ταύτης.

ἽΟ Τῷ καταφρονῶντι τῶν ἐκ πίστεως ἀγάπας ποιούντων, καὶ ταῖς κλήσεσι μὴ κοινωνοῦντι, ἀνάθεμα.

ἽΟ ιζ' ταύτης.

ἽΟ ἽΟ σαύτως καὶ τῷ δι' ἄσκησιν ἐν τῇ Κυριακῇ νηστεύοντι.

ἽΟ ιη' ταύτης.

ἽΟ Καὶ τῷ τὰς νενομισμένας νηστείας χωρὶς ἀνάγκης παραλύοντι.

ἽΟ ιθ' ταύτης.

ἽΟ Ἄλλὰ δὴ καὶ τῷ βδελυσσομένῳ τὰς τῶν μαρτύρων συνάξεις, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς λειτουργίας.

Ὁ ζ' τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Τὸ κλίνειν ἐν Σαββάτῳ γόνυ, παρὰ τοῦ κανόνος οὐ κεκώλυται. Οἱ πολλοὶ δὲ, διὰ τὸ μὴ νηστεῖαν ἐν Σαββάτῳ γίνεσθαι, οὐδὲ γόνυ κλίνουσιν.

Ὁ κ' τῆς α'.

Ἐν ταῖς Κυριακαῖς, καὶ ταῖς τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέραις, γόνυ τις μὴ κλινέτω.

Ὁ ς' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Τῶν Ῥωμαίων τὰ τῆς τεσσαρακοστῆς νηστευόντων Σάββατα, ὁ τῶν ἀποστόλων περὶ τῶν Σαββάτων κριτέτω κανών.

Ὁ π' ταύτης.

Τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ περὶ μέσας νύκτας τῆ νηστεία διαρκετέον.

Ὁ ἐνενηκοστὸς ταύτης.

Ἀπὸ τῆς ἐσπερινῆς εἰσόδου τοῦ Σαββάτου, γόνυ τις μὴ κλινέτω, μέχρι τῆς ἐσπερινῆς τῆς Κυριακῆς εἰσόδου.

Ὁ ιβ' Πέτρου Ἀλεξανδρείας.

Τετράδι καὶ Παρασκευῇ νηστευτέον. Τῇ μὲν, διὰ τὸ κατὰ Χριστοῦ τῆς προδοσίας συμβούλιον· τῇ δὲ Παρασκευῇ, διὰ τὸ σωτήριον πάθος. Τῇ μέντοι Κυριακῇ χαρμοσύνης ἑορταστέον, διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν.

Ὁ δ' Διονυσίου Ἀλεξανδρείας.

Ἡ τῆς ἀναστάσεως ὥρα τοῦ Κυρίου, οὐκ εὐδηλος. Ἀναστάντα γὰρ αὐτὸν εὗρον αἱ εἰς τὸν τάφον ἐλθοῦσαι, ὡς πάντες οἱ Εὐαγγελισταὶ μαρτυροῦσι. Διὰ τοὺς μὲν πρὸ μεσονυκτίου τὴν νηστεῖαν λύοντας μεμψόμεθα· τοὺς δὲ μέχρις ὄρθρου ἐγκατεροῦντας ἀποδεχόμεθα· τοῖς δὲ μεταξὺ τούτων, οὐκ ἐνοχλοῦμεν.

Τοῦ πατριάρχου Νικολάου.

Ἡ νηστεία τοῦ Αὐγούστου πρότερον οὐσα, ὕστερον μετετέθη, διὰ τὸ ταῖς ἔθνικαῖς ταύτην συμπιπτεῖν νηστεία. Πλὴν ἔτι πολλοὶ τὴν νηστεῖαν ταύτην νηστεύουσι.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Γ'.

Περὶ βασιλέως.

Ὁ ἐνενηκοστὸς τρίτος τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Οἱ βασιλεῖς· τῇ Ἐκκλησίᾳ βοηθεῖτωσαν, ὡς καὶ Παῦλος ποτὲ κινδυνεύοντι στρατιωτικῇ χεὶρ ἐβοήθησεν.

Ὁ ξθ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ἄνευ βασιλέως, μὴ τις εἰς τὸ ἱερατικὸν εἰσερχέσθω.

Ὁ λ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ἄρχων ἐπὶ κακῷ τοῖς ἀρχομένοις ὀμνύων, αὐτὸς μὲν ἐπιτιμᾶσθω, μὴ προχειρῶς ὀμνύειν· ὁ δὲ ὄρκος ἀκυροῦσθω.

ΤΜΗΜΑ Γ'.

ΠΕΡΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ.

Ὁ μδ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ.

Αἱ ἱεραὶ παρθέναι τῶν πατέρων ἀφιστάμεναι, τῇ

A

7 Nicolai patriarchæ.

Sabbato genu flectere, non prohibitum est a canone. Plerique vero propterea, quod jejunia Sabbato nulla sint, neque genu flectunt.

20 primæ.

Diebus Dominicis et quinquagesimalibus, genu quis haud flectat.

55 habitæ in Trullo.

Licet Romani jejunare soleant in Sabbatis quadragesimæ, tamen apostolorum potius de Sabbatis canon ratus esto.

85 ejusdem.

Sabbato illo [quod Pascha præcedit] magno continuandum est jejunium usque ad noctem mediam.

B

90 ejusdem.

A vespertino introitu et initio Sabbati genu quis haud flectat, usque ad exitum Domini diei vespertinum.

15 Petri Alexandri.

Feria quarta et in Parasceve jejunandum est, illa quidem, ob prodicionis adversus Christum consilium, in Parasceve autem, propter salutiferam passionem. Dominicus vero dies hilariter celebrandus, propter resurrectionem Domini.

1 Dionysii Alexandri.

Hora resurrectionis Dominicæ certa statui non potest. Quippe mulieres ad sepulcrum profectæ sic eum repperunt, ut qui jam resurrexisset, quemadmodum omnes Evangelistæ testantur. Quapropter eos qui ante mediam noctem jejunium solvunt, reprehendimus, et qui ad diluculum usque abstinere, probamus: qui vero medium inter hæc quiddam tenent, illis molesti non sumus.

Nicolai patriarchæ.

Cum jejunium prius haberetur Augusto mense, deinceps translatum fuit propterea, quod cum jejuniis paganis concurreret. Nihilominus id jejunium multi servant.

TITULUS VI.

De imperatore.

Canon 93 Carthaginiensis.

Imperatores Ecclesiæ succurrant, quemadmodum et Paulo quondam periclitanti manus militaris auxilio fuit.

D

69 habitæ in Trullo.

Excepto imperatore, nemo propitiatorum ingreditur.

30 Basilii Magni.

Magistratus, qui jurat in perniciem subditorum, ipse quidem docetor, ne temere juret; jusjurandum vero irritum esto.

SECTIO VI.

DE MULIERIBUS.

Canon 44 Carthaginiensis.

Sacræ virgines, cum a parentibus discedunt, epi-

scopi vel presbyterorum cura mulieribus in pri-
mis honestis commendantur.

19 *Ancyranæ.*

Virgines ad aliquos tanquam fratres non accedant.

11 *ejusdem.*

Virgo alicui desponsata, et ab altero rapta, sponso restituitur.

70 *habitæ in Trullo.*

Mulieres in ecclesia sileant.

44 *Laodicenæ.*

Mulier sacrarium non ingreditor.

6 *Cæsariensis.*

Cum prægnans per baptismum illuminatur, fetus uteri non illuminatur. Nam cujusque voluntas æstimatur.

28 *Basilii Magni.*

Quæ præter voluntatem parentum secuta est aliquam puella, parentibus reconciliatis, triennio castigatur.

40 *ejusdem.*

Quæ præter voluntatem domini viro se tradidit, scortatur.

49 *ejusdem.*

Stupra vi facta culpa carent. Et serva, si vim a domino passa fuerit, insons est.

33 *ejusdem.*

Quæ in via peperit, et partum neglexit, cædis est rea.

52 *ejusdem.*

Quæ vero partum propter solitudinem, vel necessariorum penuriam amisit, veniam meretur.

Scholium.

Quæ præter animi sententiam amisit infantem, ad annum unum apud Jejunatorem damnatur. Quæ vero super infantem sopitum corruit, eumque suffocavit, ad triennium. Quæ partum neglexit, extinctum culpa sua, voluntariæ cædis poenas luit. Item cum puer non baptizatus mortuus est, parentum suorum culpa, parentes ad triennium condemnantur. De iis vero quæ proprios infantes ad templorum introitus exponunt, proposita est in synodo questio, placuitque puniri has tanquam homicidas, licet alius eos sustulerit et adhibita cura conservarit.

87 *habitæ in Trullo.*

Quæ a viro ad alium se confert, adultera est, ac reversa non admittitur.

18 et 60 *Basilii Magni.*

Adultera est et illa quæ virginitatem quidem spondit, sed postea se carnis submitit affectibus; itemque mæchus, qui cum hac coierit. Virginitatem vero spondet, quæ cum esset annorum 17, examinata perstitit in proposito, sequæ recipi petiit. Quapropter et adulterio polluti tempus implebit.

20 *ejusdem.*

Si quæ, cum essent in secta quadam, virginitatis promissum violaverint, ad Ecclesiam accedentes, non condemnantur. Nam quæcumque lex dicit, iis qui sub lege sunt, dicit.

Α τοῦ ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρων προνοία ταῖς τιμω-
τάταις γυναῖξι παρτιθέσθωσαν.

'Ο ιθ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Αἱ παρθένοι τισὶν ὡς ἀδελφοὶς μὴ προσίτωσαν.

'Ο ια' ταύτης.

Ἡ μνηστευθεῖσά τινι κόρη, καὶ ὅπ' ἄλλου ἀρπαγεῖσα, καθιστάσθω τῷ μνηστευσαμένῳ.

'Ο σ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Αἱ γυναῖκες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σιγάτωσαν.

'Ο μθ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ.

Γυνὴ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ μὴ εἰσίστω.

'Ο ς' τῆς ἐν Καισαρείᾳ.

Ἐγκύου φωτιζομένης, τὸ κυοφοροῦμενον οὐ φωτίζεται. Ἐκάστου γὰρ ἡ προαίρεσις κρίνεται.

'Ο λη' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ἡ παρὰ γνώμην τῶν γονέων ἀκολουθήσασά τινι κόρη, τῶν γονέων διαλλαγέντων, τριετίαν ἐπιτιμώσθω.

'Ο μ' τοῦτου.

Ἡ παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου ἀνδρὶ ἑαυτὴν ἐδούσα πορνεύει.

'Ο μθ' τοῦτου.

Αἱ πρὸς ἀνάγκην φθοραὶ, ἀνεύθυνοι· καὶ ἡ δούλη, εἰ ἐδιδάσθῃ παρὰ τοῦ δεσπότου, ἀνεύθυνος.

'Ο λγ' τοῦτου.

Ἡ ἐν ὁδῷ κησάσα, καὶ ἀμελήσασα τοῦ κημάτου, φονεύτρια.

'Ο ςβ' τοῦτου.

Ἡ δὲ τὸ κήμα δι' ἐρημίαν, ἢ ἀπορίαν τῶν ἐπιτηδείων ἀπολωλεκυῖα, συγγνωστή.

Σχόλιον.

Ἡ ἀκουσίως ἀποβαλοῦσα τὸ βρέφος, ἐπὶ ἔτος ἐν παρὰ τῷ Νηστευτῇ καταδικάζεται. Ἡ δὲ τῷ βρέφει κοιμημένῳ ἐμπροσθεῖσα, καὶ ἀποπνίξασα, ἐπὶ τριετίαν. Ἡ δὲ καταφρονήσασα τοῦ κημάτος, τῇ ἀμελείᾳ ταύτης ἀποφθαρέντος, ἐκουσίως φόνου δίδωσι δίκας. Καὶ παιδίῳ ἀβλαπίστῳ ἀποθανόντος, τῇ τῶν οἰκείων ἀμελείᾳ γονέων, ἐπὶ τριετίαν οἱ γονεῖς καταδικάζονται. Περὶ δὲ τῶν ἐκτιθεμένων τὰ οἰκίᾳ βρέφῃ πρὸς ταῖς εἰσόδους τῶν ἱερῶν, λόγος ἐπὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου γέγονε, καὶ κηρεσεν, ὡς φονευτρίαις ταύτας κολάζεσθαι, κἴν ἕτερος ἀνέλθῃται, καὶ ἐπιμελησάμενος, ζῶογονήσῃ.

'Ο πζ' τῆς ἐν Τρούλλῳ.

Ἢ ἐξ ἀνδρὸς ἐπ' ἄλλον ἰούσα, μοιχαλὶς· καὶ ἐπιστρέψασα, οὐ δεχθήσεται.

'Ο ιη' καὶ ὁ ε' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Μοιχαλὶς, καὶ ἡ παρθενίαν μὲν ὁμολογήσασα, τοῖς δὲ τῆς σαρκὸς πάθεισιν ὑστερον ὑποπεσοῦσα· καὶ μοιχὸς, ὁ ταύτῃ συγγένεμος. Παρθενίαν δὲ ὁμολογεῖ ἢ περὶ τὰ ἑπτακαίδεκα ἔτη ἀνακρινομένη, καὶ προσμένουσα, καὶ λυπαροῦσα παραδεχθῆνα. Διὸ καὶ τὸν χρόνον τοῦ μοιχεύσαντος ἐκτελέσει.

'Ο κ' τοῦτου.

Αἱ ἐν αἰρέσει τὴν τῆς παρθενίας ὁμολογίαν ψευδᾶμεναι οὐ καταδικάζονται προσελθούσαι· ὅσα γὰρ ὁ νόμος λαλεῖ, τοῖς ἐν νόμῳ λαλεῖ.

Ὁ 12' τούτου.

Ἐὰν ἀλόγως ἀνεχώρησεν ἡ γυνή, αὐτὴ μὲν οὐκ ἀνεύθυνος, ὁ δὲ ἀνήρ ἀνεύθυνος.

Ὁ ἐκτενηκοστὸς πρῶτος τῆς ἐν Τρούλλῳ, καὶ ὁ κα' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ, καὶ ὁ β' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Αἱ τὰ ἀμβλωθρίδια διδοῦσαι, καὶ αἱ δεχόμεναι, τῶ τῶν φονεῶν ἐπιτιμῶ καθυποβαλέσθωσαν.

Ὁ ἐκτενηκοστὸς τρίτος τῆς ἐν Τρούλλῳ, καὶ ὁ 12', καὶ ὁ 13', καὶ ὁ 15' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ἡ πρὸ τοῦ πεισθῆναι τὸν τοῦ ἀνδρὸς θάνατον, ἀφανοῦς γενομένου, ἐτέρῳ συναφθεῖσα, μοιχᾶται. Πλὴν αἱ στρατιωτικὲς ἔχουσι καὶ τινα συγγώμην, διὰ τὸ πρὸς θάνατον αἰ τοὺς αὐτῶν ἀνδρας εἶναι. Αἰδ καὶ ὁ στρατιωτὴς ἐὰν ἐπανέλθῃ ποτὲ, καὶ προαιρῆται, τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἀπολαρδάνει γυναῖκα, συγγώμης ἀξιουμένην. Ἡ δὲ τῶ καταλειφθέντι παρὰ γυναικὸς πρὸς καιρὸν κατὰ ἀγνοίαν συναφθεῖσα, εἶτα ἀφθεῖτα, διὰ τὸ πρὸς αὐτὸν τὴν προτέραν ἐπανελθεῖν, ὡς ἐν ἀγνοίᾳ πορνεύσασα, γάμου οὐκ εἶργεται. Κάλλιον δὲ, ἐὰν μείνῃ οὕτως.

Ὁ μὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ἡ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς ἀφθεῖσα, οὕτω μενέτω μοιχαλῆς γάρ, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, « εἰ ἐτέρῳ ζευχθεῖη. »

Ὁ 18' τούτου.

Αἱ μοιχευθεῖσαι καὶ ἐξαγορεύουσαι, ἢ καὶ ἐλεγχόμεναι, ἀνευ κοινωνίας ἱστάσθωσαν, καὶ μὴ δημοσιεύσθωσαν.

Ὁ 18' τούτου.

Ἡ τῶ μοιχῶ συζῶσα διὰ βίου μοιχεύεται.

Ὁ 5' τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

Κατηχομένη ἐὰν ἐν ῥύσει γένηται, μὴ βαπτισθῆτω, ἕως οὗ καθαρῇ.

Ὁ η' τούτου.

Ἡ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐβδομάδι τετοκυῖα, καὶ τροφῆς μεταλαμβάνεται, καὶ οἴνου.

Τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου.

Ἐὰν γυνὴ γεννήσῃ, καὶ ἔστιν ἐν κινδύνῳ τὸ παιδίον, ἀπὸ ἡμερῶν τριῶν ἢ πέντε· τὸ μὲν παιδίον φωτισθῆτω, ἄλλῃ δὲ γυνὴ βεβατισμένη καὶ καθαρὰ θηλάσει αὐτό. Ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὸν κοιτῶνα, εἰς δὲ τὸ παιδίον ἀνάκειται, μέχρι τῶν μ' ἡμερῶν, ἕως ἀν καθαρῇ τελείως, καὶ λίθῃ εὐχὴν πρὸς τοῦ ἱερέως, μήτε μὴν ἀψῆται τοσούτων αὐτοῦ.

Ὁ β' Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, καὶ ὁ ζ' Τιμοθέου.

Αἱ ἐν ἀφῆδρῳ, καὶ θεῶν ναῶν, καὶ ἱερῶν μυστηρίων εἰργέσθωσαν.

Σχόλιον.

Ἦγουν ἐν κατὰμνησίαις, διὰ τὸ κεχωρισμένως ταῦτας παρὰ Ἰουδαίων καθέζεσθαι.

Τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου.

Ἐὰν τελεία γυνὴ γενομένη Χριστιανή, μετὰ μίαν, ἢ δύο, ἢ ὅσα δὲ ποτε ἡμέρας μέχρι τῶν ἑπτὰ, ἢ ἡ

A

35 ejusdem.

Si absque ratione mulier diverterit, ipsa quidem non expers est culpæ, sed vir tamen culpa caret.

91 habitæ in Trullo, et 21 Ancyranæ, et 2 Basilii Magni.

Quæ medicamenta partum abigentia præbent, et quæ accipiunt, homicidarum pœnæ subjiciuntur.

93 habitæ in Trullo, et 31 et 36 et 46 Basilii Magni.

Quæ ante, quam de viri nusquam apparentis obitu inaudierit, cum altero juncta fuerit, a ulterrimum committit. Militum tamen uxores veniæ nonnihil habent propterea, quod earum mariti prope semper adsint ad mortem. Quapropter et miles, si reversus aliquando fuerit, atque ita velit, suam recipit uxorem, venia dignatam. Mulier vero, quæ viro ab uxore deserto per ignoracionem ad tempus aliquod juncta fuerit, ac deinde propterea dimissa, quod prior isthæc ad eum redierit, quasi quæ per ignorantiam scortata sit, a matrimonio contrahendo non arcetur. Melius tamen fuerit, eam ita manere.

48 Basilii Magni.

A viro dimissa sic maneat. Adultera namque, secundum illud Domini verbum, « si alteri juncta fuerit. »

34 ejusdem.

Adulterio pollutæ, quæ vel confessæ fuerint, vel convictæ, absque communione stent erectæ, nec tamen publice judicentur.

39 ejusdem.

Quæ cum adultero juncta vivit, tota vita mœchatur.

6 Timothei Alexandrini.

Catechumena si fluxum habuerit, ne baptizator ante, quam purgata fuerit.

8 ejusdem.

Quæ [ante Pascha] magna illa septimana peperit, et cibum capiat, et vino utatur.

Nicephori patriarchæ.

Si mulier peperit, et infans in periculo est, a tribus aut quinque diebus, puer quidem per baptismum illuminator, sed alia mulier baptizata et munda lactabit eum. Mater autem ipsius cubiculum non ingreditur, in quo puer jacet, usque ad quadragesimum diem, dum purgata scilicet integra fuerit, et preces a sacerdote impetraverit, nec omnino puerum attinget.

11 Dionysii Alexandrini, et 7 Timothei.

Quæ in secessu sunt, tam a divinis templis, quam sacris mysteriis arcentur.

Scholium.

Hoc est, quæ menses suos habent, propterea quod hæ separatim apud Judæos debebant.

Nicephori patriarchæ.

Si adulta mulier facta Christiana, post unum, vel duos, vel quotcunque dies, usque ad septem,

sibi consueta viderit, in domo sua communicabit; A
ecclesiam vero non ingredietur, donec purgata
fuerit.

2 Cæsariensis.

Quæ duobus fratribus nupta fuerit, tota vita
rejjcitor. Jam vero moritura, si polliceatur se
valetudine recuperata matrimonium soluturam, ad
pœnitentiam ducitor. Sin alteruter conjugum obierit,
superstiti pœnitentia gravis manet.

24 Basilii Magni.

Vidua sexagenaria, si nupsarit, veniam non im-
petret. Quæ vero annos sexaginta necdum attingit,
veniam meretur.

41 ejusdem.

Accusari vidua nequit, si cum alio cohabita-
verit.

53 ejusdem.

Serva vidua fortasse non multum deliquerit,
si secundas nuptias contraxerit per speciem rap-
tus.

11 Ancyranæ.

Quæ propter exercitationem religiosam, homi-
num opinione, virilem vestem sumit, anathema sit.

12 ejusdem.

Similiter et quæ maritum deserit, matrimo-
nium abominans.

13 ejusdem.

Et quæ liberos deserit, continentiae prætextu.

15 ejusdem.

Quæ propter divinum, hominum opinione,
culum comas ludent, anathema sint.

11 S. Gregorii miraculorum effectoris.

Mulieres, quarum a Barbaris vitata corpora
sunt, culpa carent, nisi fortassis etiam ante ca-
pivitatem cognitæ fuerint.

A τὰ ἔθιμα αὐτῆς, ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς κοινωνήσῃ. Εἰς
δὲ τὴν ἐκκλησίαν οὐ μὴ εἰσέλθῃ, ἕως οὗ καθα-
ρισθῇ.

Ὁ β' τῆς ἐν Καισαρείᾳ.

Ἢ δυσὶν ἀδελφοῖς γαμηθεῖσα διὰ βίου ἐξωθεῖσθω.
Ἀποθνήσκουσα δὲ, εἰ ὑπισχνότο λύσειν τὸν γάμον
ὑγιάνασα, εἰς μετάνοιαν ἀγέσθω. Εἰ δὲ τῶν συνοίκων
ὁ εἰς τελευτῆσει, τῷ μέιναντι δυσχερῆς ἡ μετάνοια.

Ὁ κδ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ἐξηκοντούτης χήρα, εἰ γήμοι, ἀσύγνωστος ἢ
μέντοι πρὸ τῶν ἐξήκοντα χρόνων, συγγνωστία.

Ὁ μα' τούτου.

Ἀνέγκλητος ἡ χήρα, ἐτέρῳ συνοικήσασα.

Ὁ νγ' τούτου.

Ἢ χήρα δούλη τάχα οὐ μέγα ἤμαρτεν, ἐλομένη
δεύτερον γάμον ἐν ἀραγῆς σχήματι.

Ὁ ια' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ.

Ἢ διὰ νομιζομένην ἄσκησιν ἀνδρῶν ἀναλαμβά-
νουσα ἀμφίασμα, εἴη ἀνάθεμα.

Ὁ ιβ' ταύτης.

Ἢ σαύτως καὶ ἡ τὸν ἀνδρα καταλιμπάνουσα, τὸν
γάμον βδελυσσομένη.

Ὁ ιγ' ταύτης.

Καὶ ἡ τὰ τέκνα καταλιμπάνουσα, εὐλαθείας προ-
φάσει.

Ὁ ιδ' ταύτης.

Αἱ διὰ νομιζομένην θεοσέβειαν τὰς κόμας ἀποκει-
ρόμεναι, ἀνάθεμα.

Ὁ β' τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ.

Αἱ παρὰ τῶν βαρβάρων ὑβρισθεῖσαι τὸ σῶμα γυ-
νοῖκες, ἀνεύθυντοι, εἰ μὴ που καὶ πρὸ τῆς αἰχμαλω-
σίας εἶεν κατεγνωσμένα.

ANNO DOMINI MCCCXLV.

MACARIUS CHRYSOCEPHALUS

PHILADELPHIENSIS METROPOLITA.

NOTITIA

(Fabric. Harles, *Bibliotheca Græca*, tom. XI, p. 595; tom. VIII, p. 675.)

Macarius Chrysocephalus, Philadelphix archiepiscopus, fortasse idem cum Macario Philadel-
phiæ circa annum 1350, de quo Cantacuzenus, IV, 37, pag. 859. Diversus a Joanne Chrysocephalo, de
quo meminit Syropulus in *Hist. concilii Florentini*, sect. IV, cap. 29, et Joanne Chrysocephalo Holobolo,
hypoinnematographo, et Ecclesiæ CP. diacono, a quo scriptum sæculo xv codicem, in quo Catena Nicetæ

in Lucam continetur, in bibl. Coislinaiana asservari refert Montfauconus, pag. 251, nec non a Matthæo Chrysocephalo, de quo dixi volum. VIII, pag. 685, quemadmodum et de Macarii Chrysocephali Catenis Patrum ineditis in Genesin, Matthæum, [*ibid.* p. 645, et 675 seq. 677 seq.] et ea Lucæ, quorum Matthæus non meminit, fuisius tradidi *ibid.* pag. 679 seq. [ubi v. not. u.]. Præterea scripsit brevem, sed accuratam expositionem in Canones apostolorum et conciliorum, quam dum Chii moraretur, se legisse testatur Allatius contra Creyghthonum, pag. 680. [Idem scripsit Florilegium. V. supra ad vol. IX, p. 759, et in cod. Marc. bibl. 452. HARL.] Exstant quoque varix ejus Homiliæ adhuc inedite in bibl. cardinalis Columnæ, et Romæ in collegiis Græcorum; plerasque etiam habuit Gerasinus Blachus et Allatius, qui et laudato adversus Creyghthonum loco et libro de Simeonibus illarum meminit (1). Harum notitiam arthonam ex codice Coislinaiano, quem recenset Montfauconus, pag. 180 seq.

1. In novem ordines angelorum et in S. Michaellem; caret initio. In 14 capita distributus est. Initium sic profertur a Leone Allatio: Ἀρίστη μὲν καὶ ἡ τῶν ὁρωμένων εὐπρέπεια.

2. Fol. 49. In principes angelorum Michaellem et Gabrielem. Init. Ἦδη μοι τῷ πρὸς τοὺς οὐρανίους. In 15 capita divisus est.

3. Fol. 40. In Hypapanten. Initium: Φαιδρὰ τῆς ἑορτῆς τὰ προκύλαια καὶ φρικτά.

4. Fol. 50. In festum τῆς Ὁρθοδοξίας. Init. Τίς ὁ ἦχος τῶν ἑορταζόντων.

5. Fol. 66 verso: In tertiam jejuniarum Dominicam, in qua fit adoratio crucis. Init. Μεγάλη μὲν ἡ παρούσα ἡμέρα καὶ περιφ.

6. Fol. 80 verso: In Ramos Palmarum. Init. Χαῖρε σφίδρα, θύγατερ Σιών· κήρυττε.

7. Fol. 95. In S. Joannem apostolum et theologum, ejusque theologiam. Init. Ἀποστολικὴν ἐπιδημίαν ἐξφημήσαι προθέμενος.

8. Fol. 104 verso: In natale sancti Joannis Baptistæ. Init. Ἰωάννη τῆ φωνῆ τοῦ Λόγου τοῦ Λόγου; ἀνατίθημι.

9. Fol. 120. In decollationem S. Joannis Baptistæ. Init. Πάλιν Ἰωάννη; ὁ μέγας, ἡ πρόδρομος τοῦ λόγου φωνῆ.

10. Fol. 159. In Exaltationem Sanctæ Crucis. Init. Ἐμὸς μὲν τὸ χαριέστατον ἀπάντων, καὶ μάλιστα. Editus a Gretsero tom. II *De cruce*, pag. 1289.

11. Fol. 151, verso. In Transfigurationem Domini nostri Jesu Christi. Init. Θεὸς Κύριος ἐπ' ὄρους ἐπέφανεν.

12. Fol. 173, verso. Joan. Chrysost. In Annuntiationem Deiparæ. Init. Πάλιν χαρᾶς εὐαγγέλια. Πάλιν ἔλευθ. Hactenus Macarii Chrysocephali Sermones in codice Coislinaiano. Postremus vero Chrysostomi fertur. Tres alios memorat Allatius:

In gloriosam Christi Resurrectionem. Incipit: Χαρᾶς ὑπόθεσις ἡ παρούσα πνιήνυρις.

In mulieres unguenta ferentes et in Joseph ab Arimathia, deque Dominica resurrectione, et futura per eam universi hominum generis suscitatione. Incipit: Τῆς παρουσίας ἡμέρας τὰ εὐαγγέλια.

In Ascensionem Domini Deique nostri Jesu Christi. Incipit: Μεγάλη τῆς ἡμέρας ἡ δύναμις.

Fabricius iterum in tomo VIII, p. 675.

Macarius, incertum, an sæculi XIV scriptor, Philadelphix metropolita, a studio Catenas e scriptis SS. Patrum connectendi et χρυσᾶ κεφάλαια ex illis excerpenti colligendique CHRYSOCEPHALUS appellatus, præter Catenam in Genesin, quæ nescio an adhuc superest, nisi forte hæc sit Catena illa in Genesin ms. quam in bibl. Cæsarea exstare supra, § IV, p. 756 [ed. vet.] adnotavi, composuit Catenam in Matthæum, divisam in tomos III, λόγους LX. Ex his tomus I, λόγους XX complexus superest in codice CLXVI Barocciano, exarato an. Chr. 1545. Inscrubitur: Ἐξήγησις, εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον Εὐαγγέλιον, συλλεγεῖσα καὶ συντελεῖσα κεφαλαιωδῶς πρὸς Μακαρίου Μητροπολίτου Φιλαδελφείας τοῦ Χρυσοκεφάλου, ἦτις καὶ χρυσᾶ κεφάλαια ὠνόμασται, διὰ τε τὴν τιμίαν καὶ διαλάμπουσαν τῶν ἐν τοῖς κεφαλαῖς θεωρουμένων ἐνοσίαν, καὶ διὰ τὴν τοῦ συγγραψαμένου ἐπίκλησιν.

Πολλῶν πόνων ἔρανον ἠκριθωμένος
Τὰ πάντα δ' ὡς χρῆ καὶ καλῶς ἐσκεμμένα.
Οὐδὲν περιττὸν οὐδὲ λείπον ἐνθᾶδε
Μακάριος συνῆψε Φιλαδελφείας (2).

Jo. Christophorus Wolfius, qui illum codicem Baroccianum evolvit, et accuratorem illius notitiam nobis tradidit, testatur, scriptores, quorum expositiones ac symbolæ in hac Catena afferuntur, prætor

(1) Supra in vol. X, in Sanctorum Elogiis et Vitis passim citatæ sunt Macarii Chrysocephali homiliæ, et, quæ in bibl. Coislinaiana indicantur, est adnotatum, e. g. p. 199 bis, p. 237, 241, 243, 247, 251 bis, 254 fin. 256, 259, 260 et 302. Add. infra, vol. XIII, p. 788. — Sec. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* p. 185 D, Romæ in cod. Ottonon. Eiusd. Oratt. de diversis, p. 187 B in ead. Bibl. Eiusdem Collectio expositionum in Evangelia. — *ib.* p. 501 C, et p.

528 A, Mediolani, in bibl. Ambros. ejusd. homiliae 406. Item in Exaltationem S. Crucis, ex bibl. cardinalis Columnæ; iterum, homiliae. — Conf. Cavei diss. 4, ad *Hist. litt. SS. Eccl.* II, p. 12 seq. in primis Oudin. *Comm. de SS. Eccl.* III, p. 606 sqq. ad ann. Chr. 1290. HARL.

(2) Conf. Matthæi Præf. ad Euthymii Zigabeni Comm. in SS. Evangelia, tom. I, p. 8, sq. de illis versibus. *Id.*

Macarium ipsum, esse Africanum, Alexandrum, Anonymum, Basilium, Clementem Alex., Jo. Climacum, Cosmam, Cyrillum, Chrysostomum, Dorotheum, Epiphanium, Eusebium, Gregorium Naz. et Nyssenum, Joannem Geometram, Isidorum, Marcum (archiepiscopum forte Alex. sæculo xiii ineunte, qui etiam in Catena Corderiana ad Lucam citatur), Maximum, Metaphrastem, Nilum, Origenem, Philochorum, Severum, Titum Bostrensem, et Victorem Antiochenum, et ac binos, inquit, alios, quorum nomina per litterarum compendium insolens nec facile obvium, rarius expressa erant.) Frequentissime in hoc opere advocantur in partes Chrysostomus, Gregorius uterque et Titus. (FABR.) Conf. infra, vol. X, p. 797 seq. et cel. Villoison in *Anecd. Gr.* tom. II, pag. 5 sqq. de Macarii nomine et ætate, diversa variorum doctor. judicia affert. In primis huc pertinent ea quæ de Oudini ac Millii Usseriique sententia refert. Jo. enim Millius, in *Prolegg.* p. 150, col. 1, et pag. 158, col. 2, ad edit. N. T. Oxon. 1707. opinabatur, Chrysocephalum floruisse aut scrip-isse a. Chr. 995, ex fide cod. Oxoniens. 156 in quo inest ipsius *Catena* in S. *Matthæum pars 1*, quam ann. 995, vel ab ipso auctore, vel a librario scriptam arbitrabatur; sed refutatus est ab Usserio cap. 18 *Prolegom.* ad edit. *Epist. S. Ignatii*, cum hæc ipsa *Catena* in *Matthæum pars prima*, in hoc ipso codice finita, notetur mensis Decembr. d. 22, an. 6853, feria quarta, h. e. a. Chr. 1345. Ejusdem Millii opinionem explodit Oudin. *De scriptor. eccl.* tom. III, p. 607, ubi vitam scriptaque Macarii Chrysocephali persequitur, ejusque ætatem a. circ. 1290 asserit. Tum Villoison pluribus examinat refellitque opinionem Le Quien in *Oriente Christiano*, tom. I, pag. 872 sq. et amplectitur sententiam nostri Fabricii, Macarium Chrysoceph. vixisse sæculo decimo quarto; denique diligenter eruditeque recenset Macarii Chrysoceph. Ῥωδιανὸν in cod. Venet. Marc. et multa ex illa vel notat vel primus publicavit illustravitque. Ætas ejus cognosci potest ex cod. Vindob. Cesar. 266 n. 15, ubi est tomus condemnationis sectatorum Barlaami Calabri et Gregorii Acyudini, a synodo CPolitana in palatio Blachernensi habita, compositus et editus ann. mundi secundum vulgarem Ecclesiæ CP. supputationem 6859, f. ann. Christi 1351, atque Callist. patriarchæ CP. aliorumque multorum metropolitaram, ipsorumque imperatorum, Jo. Cantacuzeni et Jo. Palæologi subscriptionibus confirmatus. Inter metropolitans igitur subscriptores nominatur ὁ Μητροπολίτης Φιλαδελφείας, ὑπέρτιμος καὶ ἐξαρχος; πάσης Αὐδίας, καὶ καθολῆς κρείττης; τῶν Ῥωμαίων, Μακάριος. V. Lambec. *Comm.* V, p. 420 sqq. HARL.

Ut appareat, quam diversam ab aliis veterum recentiumque κεφαλαίοις εὐαγγελιστῆ Ματθαίου, distinctionem secutus Macarius fuerit, titulos λόγων viginti, non ultra capitis octavi primos quatuor versiculos progredientium, e catalogo miss. Angliæ tom. I, n. 156, adscribam (1).

Λόγος α'. Τὰ προλεγόμενα περιέχει τὰς τῶν Εὐαγγελίων ὑποθέσεις.

β'. Περὶ τῆς γενεαλογίας τοῦ Χριστοῦ.

γ'. Τὴν Χριστοῦ γέννησιν καὶ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωσήφ περιέχει.

δ'. Ἡ τῶν Μάγων προσκύνησις καὶ ὄρωροφία.

ε'. Ὁ χρηματισμὸς τοῦ Ἰωσήφ, καὶ εἰς Αἴγυπτον φυγὴ τοῦ Χριστοῦ.

ς'. Ἡρώδου παιδοκτονία, καὶ ἡ Χριστοῦ ἐξ Αἴγυπτου ἐπάνοδος.

ζ'. Περὶ Ἰωάννου, καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν κηρύγματος καὶ βαπτίσματος.

η'. Ἡ Χριστοῦ βάπτισις.

θ'. Πειρασμὸς Χριστοῦ καὶ νίκη κατὰ τοῦ διαβόλου.

ι'. Ἀναχώρησις εἰς Γαλιλαίαν καὶ κατοικία εἰς Καπερναζούμ.

ια'. Πρόσκλησις Ἀνδρέου καὶ Πέτρου καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδάου.

ιβ'. Οἱ μακαρισμοί.

ιγ'. Διδασκαλία ἀπλοτέρα τῆς νομικῆς πολιτείας.

ιδ'. Περὶ ἀοργησίας καὶ εὐφροσύνης, καὶ περὶ τοῦ μηδ' ὄλωσ ὀμνύειν.

ιε'. Περὶ τοῦ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθρούς.

ισ'. Περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ προσευχῆς, καὶ νηστείας.

ις'. Περὶ ἀκτημοσύνης, καὶ τοῦ ἐν οὐρανῷ θησαυρίζειν.

ιη'. Περὶ τοῦ μὴ κρίνειν, καὶ τοῦ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ αἰτεῖν μετὰ ἀγάπης καὶ ἐγκρατείας.

ιθ'. Περὶ τῶν ψευδοπροφητῶν.

κ'. Ἰασις τοῦ λεπροῦ.

Similis Catena ejusdem Macarii in Lucam, sive in loca Lucæ, quibus gemina non habet Matthæus, in 24 divisa libros, atque ideo magni alphabeti nomine ab auctore nuncupata, exstat in codice Barocciano 161 (2) : Εὐαγγελικῶν διάνοιαν ῥημάτων Χρυσοκέφαλος συντίθεισιν ἐνθάδε ταπεινὸς Μακάριος

(1) De diversitate codd. in Matthæi Evangelio, vel κεφαλαίων notatione et τέτλοις instructorum, vel quorum sectiones sub majusculis sive minusculis litteris alphabeti indicantur, et de numerandis Matthæi capitibus doctæ eperunt Griesbach, theologus Jenensis ccl. in prog. *Ἐπιμύτηρον* ad Commentarium criticum in Græcum Matthæi textum. *Jenæ* 1801, 4, et Gabler, theologus Altdorf. vel. in *Journal für theologische Litteratur*, tom. II, part. 1, Norimbergæ, 1801, n. 1; *Hat die Ebnerische Handschrift des N. T. das erste Kapitel Matthæi, oder nicht?* (prius adfirmatur probaturque) pag. 1 sqq. (HARL.)

(2) Secundum catal. codd. Angliæ, etc.. tom. I. pag. 30, est illa in cod. Barocc. 211. Similis Macarii Chrysoceph. catena est in cod. *Taurinensi* CI, atque confector catal. codd. Cr. Taur. quia Fabricius h. l. partem proœmii tantum edidit prætermissis ejus initio, usus (ut ille ait) fortasse codice mutilo, vel ea duntaxat excerpere volens, quæ operis rationem ostenderent, omissa a Fabricio supplevit ex cod. Taurinensi (in quo multa est lectionis varietas notatu digna), et integram subiecit præfationem cum versione Lat. pag. 188 sq. Quod vero catalogus ille haud frequens est, retinui h. l. id quod Fabricius dederat. — Vindobonæ, in Bibl. Cesar.

Φιλadelphεία: ὁ υἱὸς τῆς μακαρίας Τριᾶδος. Auctores, ex quibus Catena contexta, iidem fere, ex quibus illa in Matthæum; præ cæteris frequentes afferuntur symbolæ Antipatri Bostrensis, Anastasii, Basilii, Cyrilli, Eusebii, Joannis Chrysostomi, Gregorii Nazianzeni et Nyssemi, Severi Antiocheni, Titii Bostrensis et Victoris Antiocheni. Laudantur etiam Ambrosius, Asterius, Basillus Seleuc., Cassianus, Clemens Alex., Climacus, Cosmas, monachus Damascenus, Dionysius Areopag., Dorotheus Elias Cre-tensis, Ephraim, Epiphanius, Evagrius, Gregorius Thaumaturgus, Hippolytus, Iguatius, Irenæus, Justinus, Leo imp., tomo synodico, Maximus, Nicetas, Nilus, Origenes, Philanthropenus, Psellus, Theophylactus, et semel in limine operis Manuel Grammaticus, ubi variæ significationes vocabuli λόγος; ex eo afferuntur. Plures sæculo XIV fuere Manueles Grammatici, ut Manuel Moschopolus, et Manuel Chrysoloras, de quibus supra [vol. VI, p. 522 sqq. § 4 et 5].

Hoc magnum in Lucam Macarii Alphabetum laudat etiam atque usque ad litteram d legisse se testatur Allatus, de Psellis, p. 39, et adversus Creyghtonum pag. 682. Incipit: Ἐμοὶ κόσμος καὶ πλοῦτος καὶ πρὸς τούτων ζωὴ καὶ τροφή. Ejus *precatio adversus Barbarorum incursus* exstat Græce et Latine in Græcorum Euchologio, pag. 817, edit. Goari. *Sermo in exaltationem crucis*, sed extrema parte mutilus, apud Gretserum, *De cruce*, pag. 1289. Alias ejus tresdecim homilias, quæ ms. fuere apud Gerasimum Blachum atque Allatum, et in bibl. cardinalis Columnæ et Romæ in collegio Græcorum, recenset Guil. Caveus in *Diss. de scriptoribus dubiis*, qui non audeat Macarium Chrysocephalum eundem statuere cum Macario, Philadelphensi episcopo, qui ann. Chr. 1354 a Joanne Cantacuzeno commendatus est ad patriarchatum Cp. quem Philotheus deinde obtinuit. Quanquam vero non plane certum illud sit, veri tamen esse simillimum libenter profiteor. Quemadmodum et Chrysocephalum nomen esse non tam a studio χροσᾶ κεφάλαια colligendi inditum, quam gentilitium (1), persuadet, quod Joannis Chrysocephali mentio occurrit in Syropuli *Historia concilii Florentini*, sect. 4, c. 29, et Matthæi Chrysocephali Carmina iambica in orationem sepulcralem Manuelis (Palæologi) imp., de Theodoro, fratre, memorat Allatus contra Creyghtonum, p. 684, afferens etiam hos ejusdem versus binos, quorum singuli universas Alphabeti Græci litteras complectuntur.

Δηδεις πτεροῖς ἐκλαγξε βομδῶδη ψόφον
Ἄδροχίτων δ' ὁ φύλαξ θηρολυγοκαμψιμέτωπος;

cod. 42 Catena in Evang. Lucæ ex multis scripto-
ribus collecta eccles., quos enumerat Lambec.
Comm. 3, pag. 165 sqq., et Catenam illam dignis-
simam profecto esse judicat, quæ secundum id mss.

exemplar sine ulla interpolatione edatur Græce.
Sed paulo post iterum de illo cod. dicendum est.
(1) Conf. Villoison, l. c., pag. 57 not. 1. HABL.

ΜΑΚΑΡΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΚΕΦΑΛΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΨΩΣΙΝ

ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΚΑΙ ΖΩΟΠΟΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ.

MACARII CHRYSOCEPHALI

PHILADELPHIENSIS, MËTROPOLITÆ

ORATIO IN EXALTATIONEM VENERANDÆ ET VIVIFICÆ CRUCIS.

(Opp. Gretseri t. II, p. 149.)

Ἐμοὶ μὲν τὸ χαριέστατον ἀπάντων, καὶ μάλιστα ἡ
καθάρσιον μου τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἢ τοῦ Κυ-

Nihil mihi ex omnibus rebus jucundius accidit,
neque quod intimos animi mei recessus magis

oblectet, quam gloria Domini mei, universorum Gubernatoris et Salvatoris Christi. At hæc alia non est, quam Crux omni veneratione dignissima totiusque mundi singulare ornamentum. Hanc cum exaltari conspicio, exaltor simul et ego mente, orationibusque crucis laudes enarrantibus gaudere solitus, vos quoque gaudii hujus et canticorum jucunditatis participes habere exopto. Adeste igitur et accurrite omnes qui habitatis orbem, et ex Psalmi monitis, manibus plaudentes, spiritu mentes extollite, hymnumque victricem decantate, et ex beneficio canticum efficitis, et sublata lætitiæ voce, *Annuntiate usque ad extremum terræ*¹, et a sinibus orbis audiatur exultatio, et salutare Dei admirandis operibus plenum. Etenim me magnitudo mysterii, præsentisque celebritatis virtus in obli-

Optarem quidem, statim sub exordium orationis, angelicam mihi donari linguam, vocemque humana superiorem et excellentiorem, et quæ vim per terras et maria penetrandi haberet, quæque cunctos mortales præconio altisono, et ad omnes manante, ad anniversariam diei hujus festivitatem convocaret, et cum magnitudine gaudii æquaretur etiam lætantium conventus, a sinibus terræ collectus, et ex omnis conditionis hominibus constitutus: ut hæc ratione quasi tuba quadam omnibus hujus solemnitatis caput et summam significarem, et perspicue declararem; tuba, inquam, non ex ære fusæ et artificiose confectæ, sed aurea illa et spirituali, quæ maximo suo ornamento et immortalæ sinceritatem, et omnimodam incorruptionem habet.

Cum vero duo sint, quæ et vocem et orationem meam a proposito et incepto abducere moliantur, animi infirmitas, et in tam varias mundi plagas gentium diffusio, etiam atque etiam oro, ut ad utrumque amoliendum opem mihi feratis, ut illam quidem precibus vestris corroboretis, hæc autem frequentia, densoque accursu vestro, et alacritate ad audiendum, compensetis; sic enim fortassis propositam materiam propius attingere, et orationis, ob communem totius orbis celebritatem institutiæ, metam assequi licebit. Exaltatur ergo adorationis causa veneranda Domini crux; et interim prostat in argumentum dicendi, simulque astat multitudo timentium Dominum, populi, tribus, et linguæ a sinibus terrarum exaltæ, videndi simul et audiendi causa. Nec est, qui laudationem mirandis rebus parum allaturus sit. Quid enim eliqui possit *potentias Domini, et auditas facere omnes laudatio-*

A ρίου μου δόξα καθέστηκε τοῦ πάντων Θεοῦ καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ. Αὕτη δὲ ἐστὶν ὁ πανσεβάσμιος σταυρὸς, ἡ παγκόσμιος εὐπρέπεια. Καὶ τοῦτον νῦν ὑψούμενον βλέπων, συνουσοῦμαι τῇ διανοίᾳ, καὶ χαίρων τοῖς περὶ αὐτοῦ λόγοις, κοινωνοὺς ὑμᾶς ἔχειν ἀξίω τῆς φαιδρότητος, καὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν φιλοτιμίας. Συνδράμετε δὲ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην, καὶ ψαλμικῶς τὰς χεῖρας κροτήσαντες, πνευματικῶς τὰς φρένας ὑψώσατε, καὶ ἐπὶ κλίον ὕμνον ἀνακράζετε μελόδημα τὸ εὐεργέτημα ποιησάμενοι, καὶ φωνῆν εὐφροσύνης ἐξηγήσαντες ἀναγγελλόμενοι ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς, καὶ ἀκουστὴν γενέσθω τοῖς πέρασι ὀγαλλίαμα, τὸ τοῦ Θεοῦ σωτήριον τερατουργημα. Κάμει γὰρ τοῦ μυστηρίου τὸ μέγεθος, καὶ τῆς ἡμέρας ἡ δύναμις ἐπιλαθέσθαι τῆς ἀσθενείας προτρέπεται, καὶ τοῦ σταυροῦ τὴν εὐφημίαν κροτῆσαι, αὐτὸν δὲ τὸν δι' ἐμὲ τοῦ Δεσπότης θάνατον, ὡς δυνατὸν ἐξυμῆσαι, καὶ τὴν ζωηφόρον ἀνάστασιν καταγγεῖλαι τοῖς πέρασι, δι' ἧς ἔδοξάσθημεν. Δόξα γὰρ τοῦ γένους ἡμῶν ἢ τοῦ Χριστοῦ γέγονε δόξα, καὶ σεσωσμένοι ἐκ σταυροῦ, καὶ τὴν εὐεργεσίαν ἀνακηρύττομεν.

C Ἐβουλόμην γοῦν ἀρχόμενος τοῦ λόγου, καὶ γλώσταν εὐθὺς ἀγγελικὴν λαβεῖν, καὶ φωνῆν εὐφραίνουσαν φύσεως ἀνθρωπίνης κρείττονα, καὶ διὰ πάσης δυναμένην γῆς καὶ θαλάσσης ἀφικνεῖσθαι, καὶ πάντας ἀνθρώπους ἐν ὑψηλῷ καλεῖσαι καὶ διαπρυσιῶ κηρύττειν πρὸς τὴν ἐτήσιον ταύτην τῆς ἑορτῆς τελετῆν, ἵνα τῷ τῆς χαρᾶς μεγέθει συνεπεκτείνηται μοι καὶ τῶν εὐφραίνομένων ὁ σύλλογος ἐκ περάτων γῆς; καὶ παντὸς γένους ἀνθρώπων συνεστηκῶς, καὶ οὕτως ὡς διὰ σάλπιγγος ἠχῆσαι μέγα καὶ διατρυνῶσαι πᾶσι τῆς πανηγύρεως τὸ κεφάλαιον, σάλπιγγος οὐ χαλκοστόμου τινὸς καὶ τεχνικῆς, ἀλλὰ τῆς παγχρύσου καὶ πνευματικῆς, ἥτις μετὰ τῆς καλλίστης εὐπρεπείας καὶ τῆς ἀκήρατον ἔχει, καὶ ὅλων ἀδιάφθορον.

D Δυσὸν δὲ δυτῶν, ἅπερ μοι συνέχοντα μετὰ τῆς φωνῆς καὶ τὸν λόγον ἀπάγειν ἐθέλει τοῦ πράγματος, καὶ τῆς ἐγχειρήσεως ἀπέργειν τὴν ἔφεσιν, ψυχικῆς ἀτονίας καὶ μήκους ἐθνῶν διασπορᾶς, πρὸς ἀμφοτέρω βοθησαί μοι διανόστητε νῦν ὑμεῖς, καὶ τὴν μὲν ἐπιβρίύσατε ταῖς εὐχαῖς, τὴν δὲ σπουδῇ συμπληρώσατε, προστρέχοντες ἀσμένως ἐπὶ τὸ κήρυγμα, καὶ προθυμότερον τῆς ἀκροάσεως ἐφαπτόμενοι· οὕτως ἂν ἴσως καὶ δυναίμην ἐγγύς σου τῆς προθέσεως ἔλθειν, καὶ τὸν λόγον κατὰ σκοπὸν συμπραῖναι τῆς οἰκουμηνικῆς πανηγύρεως. Καὶ γοῦν ὑψοῦται μὲν εἰς προσκύνησιν ὁ τίμιος τοῦ Δεσπότης σταυρὸς, πρόκειται δὲ εἰς ἐξήγησιν, ἕπερ αὐτοῦ λόγος καὶ πληθὺς παρέστηκε τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον, λαοί, φυλαί, καὶ γλώσσαι ἐξ ἄκρων γῆς συνδεδραμηκότες εἰς τὴν πρόσβλεψιν ἡμοῦ καὶ ἀκρόασιν. Καὶ τῶν θαυμασίων ἀξίαν τὴν εὐφημίαν ὁ προσκομισῶν ἐστὶν οὐδεὶς. Τίς γὰρ καὶ δυναίμην

¹ Act. xiii, 47.

τάς δυναστείας λαλήσαι τοῦ Κυρίου, καὶ ἀκου-
σάς ποιῆσαι πάσας τὰς ἀνέσεις αὐτοῦ, ὅσας τε
ἄνωθεν πεποίηκεν ἐξ ἡμερῶν ἀρχαίων, προτυπῶν
τὴν σταυροῦ δόξαν, καὶ ὅσας ἐσῦστερον δι' αὐτοῦ
τεθαυματούργηκε καὶ μέχρι τοῦ νῦν οὐ διαλείπει
τερατουργῶν, εἰς καύχημα τῶν ἡλικιωτέρων ἐπ' αὐ-
τὸν καὶ ἀσφάλειαν; Οὐκ ἔστιν ἀληθῶς, οὐκ ἔστιν
οὐδὲ νῦν διαλαβεῖν, οὐδὲ παρακύβαι τῇ διανοίᾳ πρὸς
τὰ κόσμῳ παντὶ μὴ χωρούμενα τοῦ Δεσπότης καὶ
Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ διὰ σταυροῦ τελούμενα, εἰς
αἰῶνας δὲ ὅλους καὶ αἰῶνας αἰῶνων ἐνεργούμενά τε
καὶ θαυμάζόμενα, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνην μόνον, ἀλλ'
οὐδὲ ἀγγελικὴν, οἶμαι, καὶ ὑπερκόσμιον ἀρκέσαι
δύναμιν πρὸς; ὅμων τῶν διὰ σταυροῦ τερατουργη-
μάτων. Ἐπίσης γὰρ βμαχός; τε τοῖς ἀντιπάλοις ἢ
τούτων δύνამις, καὶ τοῖς οικείοις εἰς εὐφημίαν
ἀνέφικτος, καὶ νικητῆς ὄντως ἀναδείκνυται δεξιὸς
ἐκατέρων, τοὺς μὲν καταράσων καὶ μόνῳ τῷ τυ-
ποῦσθαι, τῶν δὲ ἅπαντα λόγον ὑπερβαίνων τῷ εὐ-
φρμεῖσθαι.

Πλὴν ἀλλὰ καὶ γλώσσαν ἀγιάζεσθαι τῷ περὶ σταυ-
ροῦ λέγειν βουλόμενος ἐγὼ, καὶ νοῦν φωτίζεσθαι τῷ
συνεχῶς περὶ τούτου διανοεῖσθαι, τὰ πρὸς τῆς χάρι-
τος, ὡς ἐν εἰκόνι τερατουργηθέντα τῆς τοῦ σταυροῦ
δόξης θεωρεῖν προεθέμην, καὶ οὕτω τῆς ἡμῶν συνε-
λεύσεως τὸν πόθον ἀποπληρῶσαι. Δεῖξαι γὰρ ὁ λόγος
βούλεται, ὡς ἡ παρούσα πανήγυρις, οὐ μόνον ὅτι
ἐν κόσμῳ τελεῖται παντὶ, ἀλλ' ὅτι καὶ τὴν ἀπ' αἰῶ-
νων καὶ εἰς αἰῶνας πρόνοίαν τοῦ Θεοῦ κηρύττει,
παγκόσμιος ἔστι τε καὶ ὀνομάζεται. Τοὺς μὲν γὰρ
ἀρχαίους οἱ τύποι τοῦ σταυροῦ δίδωσκον, τοὺς δὲ
μετὰ τὸ Χριστοῦ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν πάντας
ἡμᾶς αὐτὸς διαλάμπων τῆς θείας ἀξιοῖ χάριτος, καὶ
κοινός; ἔστι καὶ παγκόσμιος ὁ σταυρὸς εὐεργέτης·
κραταῖν γὰρ ἄνωθεν ἰσχύιν κεκτημένος, οὐ μόνον
τυπούμενος νῦν, ἐν ἀληθείᾳ τοὺς ἐναντίους τροποῦ-
ται, ἀλλὰ καὶ πάσαι συμβολικαὶ διαγραφόμενοι, τὰ
θαυμαστὰ ἐκεῖνα καὶ ἐξελίστα κατεργάζετο θαύματα.
Καὶ θάλασσα μὲν τῇ πανσθενεῖ τούτου διετέμενο
ἐνεργεῖ· ποταμός; δὲ πελαγίζων εἰς; αἶμα μετεβάλ-
λετο, καὶ Αἴγυπτος διαφόροις πληγαῖς ἐμαστιζέτο,
καὶ Ἑρῆμος ποικίλαις θεοσημείαις ἡγλαίζετο, καὶ
Μεββὴ ἐγλυκαίνετο, καὶ πέτρα πηγὰς ὑδάτων, ὡς
ἐξ ἀδύσσου παρεῖχε, καὶ Ἀμαλὴκ κατεπολεμεῖτο,
καὶ Φαραὼ κατεποντιζέτο, καὶ ὄφρων ὀλέθρια δῆγ-
ματα ἐθεραπεύετο, καὶ τὰλλα λαμπρῶς ἐτερατουργ-
εῖτο θαυμάσια. Εἰ δὲ τῆς προτυπώσεως ἢ δῆλωσις
τοιαύτη, τῆς ἀληθείας ἢ φανέρωσις ὅποια;
et presignificationis manifestatio tantæ virtutis existit, quantum efficacitatem ipsi veritati jam mani-
festatæ inesse oportet?

Ταύτη τοι καὶ κατ' ἐμαυτὸν ἀεὶ θαυμάζων ἐγὼ
τὴν ὑπέροχον αὐτοῦ δόξαν, καὶ λόγοις νῦν ἐκδιη-
γεῖσθαι διανέστην, κοινωνούς; τε τῆς εὐφροσύνης λα-
βεῖν ἐθέλων ὑμᾶς, καὶ συμμετόχους τῆς ἐκθειάσεως.
Σπεύδω γοῦν ψυχῇ πάση καὶ προθυμίᾳ πρὸς τὴν δό-
ξαν ἐκδιηγεῖσθαι Θεοῦ, καὶ ταύτης τῇ μετῴσῃ δο-

nes ejus¹, quas fecit superioribus sæculis a diebus
antiquis², adumbrans crucis gloriam, et quas po-
steriore tempore, ejusdem crucis virtute, non sine
miraculis perpetravit; et ad hodiernum usque diem
patrare non desinit, ut gloria di et præsidii sibi
pollicendi occasionem omnes illi habeant, qui in
eum sperant? Certe neque animo comprehendere,
neque cogitatione vel paululum intueri licet ea,
quæ totus mundus non capit, miracula, a cruce
Domini et Salvatoris nostri patrata; quæque in
omnes sæculorum æternitates adhuc perficiuntur,
et ab omnibus summa admiratione afficiuntur, et
non humanam tantum, sed neque angelicam illam
et cœlestem facultatem satis esse arbitror miracu-
lis, virtute crucis perpetratis, digne celebrandis.
Æque enim virtus ejus et hostibus insuperabilis
est, et amicis omni laude major, vereque crux
utrosque vincit, hos quidem vel sola sui efformatione
conturbans, at vero illorum omnem orationem
ad laudationem accommodatam transcendens.

Cæterum ego et linguam de cruce disserendo
sanctificare, mentemque assidua de cruce cogita-
tione illustrare volens, statui ea quæ ante gratiæ
legem, tanquam in imagine de crucis gloria mira-
biliter peracta sunt, ad contemplationem proponere,
et hac ratione desiderio concursus vestri
satisfacere. Propositum enim mihi est demonstrare,
præsentem celebritatem, non modo quod in toto
mundo agatur, sed quod etiam divinam in genus
humanum providentiam ab omnibus sæculis osten-
dat, vere toti mundo communem et esse, et appel-
lari. Nam priscos typi crucis conservabant; at post
mortem et resurrectionem Domini, omnes nos illu-
minans divina perfundit gratia. Estque crux com-
munis totiusque, qua patet orbis, benefactrix. In-
geni enim vi divinitus donata, non modo nunc
cum veritate peracta effingitur, adversarios terga
clare compellit; sed et olim per umbram quamdam
efformata, mirabilia illa et stupenda facta perpe-
travit. Et mare quidem omnipotenti hujus efficaci-
tate divisum est, fluviusque, qui maris instar habet,
in sanguinem versus; et Ægyptus variis plagis
afflicta est; et solitudo variis portentis, cœli:us
editis, illustrata; et Marrha in dulcedinem versa;
et petra fontes aquarum, quasi ex abysso, submi-
nistravit, et Amalec debellatus est, Pharaon submer-
sus, et perniciosi serpentum ictus sanati; et id
genus alia miracula splendide edita. Quod si umbræ
et illustratissimam ejus gloriam, semper apud
animum meum admiratus, eandem nunc quoque,
ut verbis exsequar, exurrexi, vobis lætitiæ sociis
totiusque festivitatis consortibus ascitis. Propero
igitur toto pectore animique promptitudine ad glo-
riam crucis Dominicæ enarrandam, conorque ut

¹ Psal. cv, 2. ² Thren. i, 7 et alibi.

communione ejus gloriam ejus assequar; asseroque fidem, quæ omnia postulata accipere solet; et abundantiore gaudio perfundor, cum oculos ad multitudinem et magnitudinem propositorum mirabilium converto. Suppetit enim mihi orationum plurimarum pulcherrimarumque, et huic solemnitati maxime acrommodatarum copia, quarum alie jam pronuntiatæ sunt, alie posteris non inoonvenienter pro argumento futuris temporibus relinqui possunt; nam ignis naturam disceptatio de cruce imitatur, omnibus absque sui imminutione sufficit, nec tamen deficit; nam a seipsa decorem et magnificentiam habet; quæ nihil aliud quam perpetua exultatio, ut Isaias ait ⁴, et lætitia indeficiens generationum generationibus rite et convenienter a Domino concessa. Et quemadmodum si quis ad fontem illum perveniret, quem ab initio ex terra ascendere, ut faciem terræ irrigaret, Scriptura testatur ⁵; si quis, inquam, ad hunc fontem perveniret, admiraretur quidem, ut par est, mirabilium immensitatem; nunquam autem totam aquæ copiam videre posset, etiamsi longam, spectandi gratia, ad scatebras moram traheret; semper enim fluenta intuebitur, nunquam autem fluentorum principium: ita etiam quod ad præconia crucis attingit, contingit; nam nonnulla eorum sunt quæ sermone panduntur, alia quæ cogitatione informantur, alia quæ apud pietate præstantes viros, quasi in ærario reposita sunt, quæ et nunc et post communem omnium resurrectionem, in sempiternum ævum in regno Dei admirationi erunt. Larga igitur gratia est, et opulentum donum; omnia immensa et supra ordinarium naturæ cursum; et quoniam alio quam crucis argumento, ea quæ instant, digna sunt? Nec materia destituimur, cum de cruce dicendum. Illa nos potissimum inopia premit, quænam res priore loco expedienda sit, unaquaque prius nos ad sese haud sine gratia et lepore, invitante, imo et trahente, et ut suam admirabilitatem prius contemplemur, alliciente; ut proinde nobis eveniat, quod iis qui floriferis in salibus, et in pratis omnium florum varietate picturalis versantur.

Porro cum hæc ita sese habeant, cumque ex ipsa copia ad inopiam redacti simus, id factu optimum arbitramur, ut temporis et miraculorum opportunitate utamur, altiusque eorum quæ priscis sæculis gesta sunt, explicationem repetamus, propositis iis quæ olim symbolice crucis gratiam adumbrabant, allatisque postea iis quæ a Domino gesta sunt, et inter se invicem collatis. Hac enim ratione dubitationem quæ exstitit, dissolvemus; neque aberrabimus, quo minus ea quæ sublimiora sunt, præponamus. Sed ea quæ primo dicta sunt, prima quidem erunt ordine propter tempus, neque dignitate ob explicationem nostram posteriora fient, licet ut typi et umbræ veritatis prima sint, simulque secundas tenere dicantur; a seipsis enim tantummodo vincuntur, quippe quæ in figura evenerint, et spirituali oculo intuenda sint. Nobilibus autem in primis est typus ille crucis, qui ab ortu solis petitur. Ibi enim paradus est, in quo et vitæ lignum, crucis figura, plantatum, quod mihi quidem, si mandata Dei ob-

ξάζεσθαι, και πίστιν εισφέρω την πάντα πεφυκυϊαν λαμβάνειν τὰ αιτούμενα, και χαίρω μάλλον άφορών προς τὸ πλήθος ἅμα και μέγεθος τῶν προκειμένων θαυμασιῶν. Ἐξεσσει γάρ μοι λόγων οικειῶν τῇ πανηγύρει πλείστων τε και μεγίστων ἔμπορῆσαι και τούτων τοὺς μὲν ειρηκέναι, τοὺς δὲ παραλείψαι εις φιλότιμον ὑπόθεσιν τοῖς μεθ' ἡμᾶς τηρουμένοις· κατὰ γάρ τὴν πυρὸς φύσιν πολλοῖς ἔξαρκῶν ἑπερι σταυροῦ λόγος ἀμελέτως μένει, ὅλην παρ' ἑαυτῷ τὴν ἰδίαν ἔχων εὐπρέπειαν, ἥδ' ἔστιν ἀγαλλίαμα αἰώνιον, ὡς ἂν Ἡσαίας φαίη, και εὐφροσύνη ἀένναος, γενεαῖς γενεῶν ἀγαθοπρεπῶς παρὰ Κυρίου χορηγουμένη. Καὶ ὡσπερ εἰ τις ἐπὶ τὴν πηγὴν γένοιτο, ἦν ἀναβαίνειν ἐκ τῆς γῆς τὸ κατὰ ἀρχαῖς εἶπεν ἡ Γραφή, και τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ἐπικλύζειν, εἰ τις κατ' αὐτὴν εἴλοι ποτὲ, θαυμάσει μὲν τὸ τῶν θαυμάτων, ὡς εἶχες, ἄπειρον· ἰδεῖν δὲ αὐτῆς τὸ πᾶν ὕδωρ οὐδαμῶς δυνήσεται, κἂν ἐπὶ πολὺ τῇ θέᾳ προσμένη· ἀεὶ γὰρ τὸ ρέον, οὐ μὴν δὲ τὸ βρούειν ἀρχόμενον ὄψεται· οὕτω και ἐπὶ τῶν ἐγκωμίων τοῦ ζῶσοικοῦ συμβάλει σταυροῦ· τὰ μὲν γὰρ λέγεται τούτων, τὰ δὲ νοεῖται, τὰ δ' ἔστι παρ' αὐτῷ θεοῖς ἀνδράσι ταμειούμενα, νῦν δὲ και μετὰ τὴν κοινήν ἡμῶν ἐξανάστασιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ δι' αἰῶνος θαυμάζεσθαι. Δαψύτης τολῶν ἡ χάρις, πλουσία ἡ δωρεὰ, ἄπειρα και ὑπερφυῆ πάντα, και τίγε ἄλλου ἢ σταυροῦ ἄξια τὰ προκειμένα; Καὶ οὐκ ἀποροῦμεν, ὅτι χρὴ λέγειν περὶ σταυροῦ, ἀποροῦμεν δὲ τρόπον ἕτερον, οὗτινος χρὴ μνησθῆναι πρότερον, ἐκάστου προς ἑαυτὸ χεριέντως ἡμᾶς ἔλκοντος, και πρώτου θαυμάζεσθαι πειθοντος, ὡς ἐν λειμῶνι πολυανθεῖ και ποικίλῳ τῶν ἀνθέων τὰ χίλλιστά τε και εὐωδέστατά.

Obtuo δὲ ἔχοντες και εἰς καινὴν ἀπορίαν ἐξ ὑπερβαλλούσης εὐπορίας ἐλλόωτες, δεῖν ἐγνωμεν τοῖς καιροῖς μάλιστα τῶν ἀρίστων τούτων ἐξικολουθῆσαι θαυμασιῶν, και ἀνωθεν ἀναλαθεῖν τῷ λόγῳ τῶν ἀρχαιότεριον διήγησιν, τὰ συμβολικῶς τε παλαιὰ τὴν τοῦ σταυροῦ χάριν εἰκονίζοντα προτιθέμενοι, και τὰ δεσποτικῶς ὑστερον ἐπιτελεσθέντα προσεπιφέροντες, και συμβιβάζοντες ἄμω προς ἄλληλα· οὕτω γὰρ και τὴν προσγενομένην ἀπορίαν διαλύσομεν, και περὶ τὴν τῶν ὑψηλοτέρων προτίμησιν οὐχ ἁμαρτήσομεν, ἀλλὰ τὰ πρότερα, προτέρως ειρημένα, πρώτα μὲν ἔσται τῇ τάξει διὰ τὴν χρόνον, οὐ δεύτερα δὲ τῇ ἀξίᾳ διὰ τὴν ἀφῆγησιν, κἂν ὡς τύποι τῆς ἀληθείας και πρώτα τυγχάνη, και δεύτερα χρηματίζη, ὅφ' ἑαυτῶν μόνον ἠττώμενα ὡς ἐν ἐκβάσει γεγονότα, και πνευματικῶς θεωρούμενα. Καὶ τολῶν εὐγενῆς οὗτός ἐστι, και τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν· ἐκεῖ γὰρ ὁ παράδεισος, ἐν ᾧ και τὸ προσωποῦν τὸν ζωηφόρον σταυρον ζωῆς εἶλον πεφύτευται, ὃ προέκειτο μὲν τετηρηχότι μοι τὴν ἐντολὴν εἰς μετουσίαν, ὡς ἔπαθλον,

⁴ Isa. lxx, 18. ⁵ Gen. ii, 6,

Ἰν' ὡς ἐκ τοῦ ἀδρότου τέως τὴν εὐκλειαν, οὕτως ἐκ τούτου καὶ τὸ ἀείζων λάβοιμι. Ἐπεὶ δὲ τοῦ ἀπηγορευμένου μετέσχοι καρποῦ, καὶ τῆς τούτου γεύσεως ἐκωλύθη, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα τῆς τρυφῆς ἐξεβλήθη. Χριστὸς δὲ ἀθανασίας ξύλον μοι, καὶ δένδρον ζωῆς αἰωνίου παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὀδῶν ὀφθεις ἐν παραδείσῳ νέψ τῆς θείας Γραφῆς, καὶ ἕξωλιψ προσπαγεῖς τῷ τοῦ σταυροῦ δι' ἐμέ, ὡς ζωῆς ἄρτος, ὡς βότρυς ἀθανασίας, οὐ τὸ εἶναι μόνον ἀπλῶς; ἀλλ' οὐδὲ ἀπώλεσα διὰ πείρας θανάτου καὶ σώματος διαφθορᾶς ἰδωρῆσατο, ἀλλὰ τὸ εἶναι, καὶ τὸ εἰς αἰὲν ζῆν φιλανθρώπως διὰ πίστεως ἐχαρίσατο.

morte et corruptione amiseram, recuperarem, sed

manissime et liberalissime largitus est.

Παρακλησίως δὲ καὶ ἡ σωστικὴ τοῦ Νῶε κιβω- τὸς τὸ κατὰ σταυρὸν εἰκότιζε μέγα μυστήριον, ὀπτηνίκα τὸ τοῦ κόσμου παντὸς φεύγουσα ναύγιον, μικρὰ διέσωζε τοῦ γένους ἡμῶν σπέρματα, τὴν τοῦ δικαίου μόνην οἰκίαν, καὶ ἐν ὀκτῶ τοῖς πᾶσι λογικοῖς τὴν ἀνάστασιν Χριστοῦ προετύπου, ὀγδόην οὖσαν τὴν αὐτὴν, καὶ πρώτην, καὶ μίαν τὸ θαυμαστότερον ὀγδόην διὰ τὰς προλαβοῦσας εἰς πρόκαιρον παλινζῶσαν ὀγδοῦσαν πρῶτην διὰ τὰς ἐπακολουθοῦσας εἰς εὐκαιρον ἀειζῶσαν, καὶ μίαν διὰ τὸ ἐξαίρετον τῆς ἐγέρσεως ὅτι ἐαυτὸν ἐξάνεστησε μόνος τῶν ἀπ' αἰῶνος ἢ εἰς αἰῶνας ἐχειρομένων. Ἐδει γὰρ κἀν τῇ ἀναστάσει τι ὑπὲρ ἡμᾶς ἔχειν, τὸν καὶ ἐν τῇ γεννήσει τοῦτον λαβόντα θεῖον τοῦ Δεσπότου ναὸν, καὶ διὰ τοῦτο μία ἡ τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασις, ὡς πανσθενῶς αὐτουργηθεῖσα, καὶ κατ' ἐξουσίαν ἰδίαν αὐτοῦ καὶ δύναμιν τελεσθεῖσα, τὸ τοῦ πάθους ὀμοῦ καὶ τὸ τοῦ θανάτου ἐκούσιον μιμουμένη, ὡσπερ εἶπα καὶ εἶλεγε περὶ μεν τοῦ πάθους τῷ δικάζοντι· *Οὐκ εἶχες ἐξουσίαν οὐδὲ μίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μὴ σοι ἦν δεδομένη ἀνωθεν*. Περὶ δὲ τοῦ θανάτου, καὶ ἀναστάσεως· *Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν*. Ἀλλὰ τῇ μιᾷ ταύτῃ καὶ ὑπερρωεῖ ἐκάτερα συναριθμεῖται τὰ τε παλαιὰ καὶ τὰ νέα, Ἰν' ἀμφοτέρω τιμηθῇ, καὶ τὰ μὲν ὡς τύποι τῆς ἀληθείας, τὰ δὲ, ὡς εἰκότιες τοῦ ἀρχετύπου δοξασθῇ. Διὸ καὶ πρώτη γίνεται, καὶ ὀγδοῆ γινώριζεται, οὐκ ὀγδόη δὲ μόνον ἢ τριήμερος τοῦ Κυρίου ἀνάστασις, ἀλλὰ καὶ ἐν ὀγδοῇ γέγονεν ἡμέρᾳ, τῇ πρώτῃ ταύτῃ τῶν ἡμερῶν, καὶ μιᾷ τῶν Σαββάτων, Ἰν' ὡσπερ πάντων ἀνθρώπων ἐπραγματεύθη τῶν ἐν χρονικῷ διαστήματι, τοῦτο γὰρ τὸ τριήμερον βούλεται, οὕτω καὶ τὸν μέλλοντα διαγράψῃ σαφῶς αἰῶνα μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἐδοξματικὴν τοῦ χρόνου περίοδον, ἀναφαινόμενον, καὶ εἰς μίαν ἀνεσπερον ἐπεκτείνόμενον ἡμέραν καθ' ἣν ἀναστήσεται πᾶν τὸ πλάσμα, τὸ μὲν εἰς ζωῆς, τὸ δὲ εἰς κρίσεως ἐξαντάσιν, ἀλλ' ἡ μὲν κιβωτὸς οὕτω τὸν σταυρὸν καὶ τὴν δι' αὐτοῦ ταχίσμιον προδιετύπου σωτηρίαν.

lura resurget, partim in resurrectionem vitæ, partim in resurrectionem iudicii. Et arca quidem hunc in

modum crucem, eamque, quæ per crucem omnibus obvenit, salutem præfigurabat.

servassem, propositum erat in communionem et præmium; ut quemadmodum ex ligno eo usque intacto, et a nemine degustato, gloriam capere licebat, sic ex hoc vitæ perpetuitatem deciperem. At simul atque vetito fructu me contaminavi, ab hoc itidem exclusus sum, summisque illis deliciis vel maxime hanc ob causam excidi. At vero Christus immortalitatis lignum, et arbor æternæ vitæ secus decursus aquarum plantata, cum in novo divinæ Scripturæ paradiso apparuisset, lignoque crucis propter me affixus fuisset, ut panis vitæ, et ut immortalitatis botrus, non solum concessit ut dignitatem, qua antea præditus eram, quamque etiam ut præclare perpetuo per fidem viverem, lu-

Pari modo et arca illa, quæ Noe conservavit, crucis figuram gessit, quando totius mundi quasi naufragium et diluvium effugiens, exiguum generis humani semen salvum et incolume retinuit; familiam nimirum justi illius, et per octo ratione præditas animas resurrectionem Christi præsignificabat, quæ et ipsa octava est, et prima, et quod mirabilis, unica. Octava, propter illas quæ ad tempus factæ, in vitam restitutiones; prima, propter sequentes quæ ad sempiternam vitam adipiscendam peractæ sunt, et peragentur; una, propter singularem præstantiam excitationis, quia seipsum solus ex omnibus illis, qui ab omni sæculorum memoria resuscitati sunt, excitavit; oportebat enim ut et in resurrectione aliquid supra communem cursum et legem haberet ille, qui in ortu suo sanctum illud Domini templum sortitus fuerat: ea de causa unica est hæc Salvatoris resurrectio, tanquam omnipotentis virtute peracta, propriaque potestate et facultate patrata, quippe quæ et passionis simul et mortis voluntariam rationem imitaretur; quemadmodum et de passione sua dixit ad præsidem: *Non haberes ullam potestatem in me, nisi tibi data fuisset desuper* ¹. At de morte et resurrectione hæc prænuñtiavit: *Potestatem habeo ponere animam meam, et potestatem habeo recipere eam* ². Cæterum uni huic et omnem naturam supergressam utraque accensentur, tam vetera quam nova, ut utraque honoretur: hæc quidem, ut veritatis figuræ; illa autem, ut archetypi imagines. Ea de causa prima est, et octava appellatur. Neque solum octava est resurrectio Domini tertio die perfecta, sed et octavo die accidit: prima videlicet dierum, et una Sabbatorum, ut quemadmodum pro salute omnium hominum, qui temporis intervallo circumscribuntur, est suscepta (hoc enim triduanum spatium indicat), ita etiam perspicue futurum sæculum designet, quod post septenarium hunc temporis circuitum existet, et ad unum vesperæ experientem diem extendetur, quo omnis creatura resurget, partim in resurrectionem vitæ, partim in resurrectionem iudicii ³. Et arca quidem hunc in

¹ Joan. xix, 11. ² Joan. x, 18. ³ Joan. v, 29.

Cæterum Noe et vocabulo et moribus Salvatoris A imago erat. Nam Christus vera justitia et requies per lignum crucis, ab eluvione, quæ sub intelligentiam cadit, et a peccatorum diluvio humanum genus præservavit, tuncque columba sub vesperam ad arcam revertit, germen olivæ afferens. At jam crux lignum misericordiæ et benignitatis nobis esse cœpit, quam commiseratione erga nos commotus, Emmanuel in fine sæculi suscepit. Nam hoc mihi illud, *ad vesperam*, insinuare videtur. Spiritus certe sanctus prædicans per os apostolorum crucis dispensationem, occultamque rationem, voluptates illas, quæ totum terrarum orbem occupaverunt, exsiccavit, et impietatis inundationem coercuit.

Neque historia de Abrahamo omnium ore celebranda et gratiæ, quæ ex cruce enascitur, plane est expers. Ille enim filium unigenitum, ex promissione susceptum, et in quem promissio, velut in terminum tendebat, ad cædem ducebat, et immolare festinabat; jussus à Deo, volente, opinor, ut etiam justus hujus erga Deum pietas et observantia, omni posteritati, quamvis seræ, admirationi esset, et ut sacrificium illud pro totius mundi salute peragendum firmaretur, sacrificium, inquam, illud, quo mactandus erat Agnus ille innocuus et immaculatus, qui tollit peccata mundi; et ut id quod merum beneficium erat, quasi debitum quoddam nobis clementer repræsentaret et prædemonstraret, atque simul patriarcham et virtutis possessorem, et fidei magistrum, et maximi muneris auctorem pronuntiaret; ut hac ratione execrandum diaboli os obstrueretur, qui non modo per Judaicam impietatem, sed et per Græcorum gentiliūque perversitatem, et per ipsos falsi nominis Christianos hæreticos, divini verbi œconomiam et dispensationem evertere nititur. Si enim homo eo erga Deum amoris processit, ut voluerit filium suum ei, a quo illum acceperat, immolare, quomodo fieri poterat, ut clementissimus

Abraham quidem figuram cœlestis Patris, ejusque in nos benevolentia gerens, adducebat filium suum Isaac, qui lignis in humeros acceptis, patrem sequebatur, crucis imaginem exprimens, et Jesum meum ad passionis locum abeuntem adumbrans; unigenitus enim Filius est unici Patris, principio carentis, et unicæ matris secundum carnis ortum, crucemque, in humeros sublatam, bajulans mortem illam ab omnibus decantatam, nostri causa sustinuit. Porro Isaac impatibilem divinitatem insinuat, divino mandato mori prohibitus; ariete autem humanitas significabatur, et mors quam Christus secundum humanam naturam subiit. Etenim *sicut ovis ad occisionem ductus est, et ut agnus coram tondeute se obmutuit*⁹. At planta Sabec idem est quod planta remissionis, nec aliud innuit, præter crucem, qua remissionem peccatorum consecuti

Ἄ δὲ Νῶε καὶ κλήσει καὶ τρόπῳ τοῦ Σωτῆρος; ἦν προεικόνισμα. Χριστὸς γὰρ ἡ ἀληθὴς δικαιοσύνη καὶ ἀνάπαυσις, διὰ ξύλου σταυροῦ τοῦ νοητοῦ διέσωσεν ἡμᾶς κλύδωνος, καὶ κατακλισμοῦ ἀμαρτιῶν ἐβρύσατο τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τότε μὲν ἡ περιστερὰ πρὸς ἐσπέραν ἐπὶ τὴν κιβωτὸν ἐπανήκε, κάρφος ἐλάλας κομιζούσα. Νῦν δὲ ξύλον ἐλέου καὶ φιλαθρωπίας γέγονε ἡμῖν σταυρὸς, ὃν διὰ τὴν περὶ ἡμᾶς οἰκτονὴν ὁ Ἐμμανουὴλ κατεδέξατο, ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος· τοῦτο γάρ μοι τὸ πρὸς ἐσπέραν νοεῖν δίδωσι. Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον κηρύττον διὰ στόματος τῶν ἀποστόλων τὴν διὰ σταυροῦ οικονομίαν, τὰς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν κεχυμένας ἡδονὰς κατεξήρανε, καὶ κατέπαυσε τὸν τῆς ἀσεβείας κατακλισμόν.

Ὁδὲ ἡ κατὰ τὴν Ἀβραάμ ἀξιόμνητος ἱστορία τῆς κατὰ τὸν σταυρὸν πάντως ἀμοιρος χάριτος. Υἱὸν γὰρ ἐκεῖνος τὴν μονογενῆ, τὸν ἐκ τῆς ἐπαγγελίας, καὶ εἰς ὃν ἡ ἐπαγγελία, πρὸς σφαγὴν ἤγε, καὶ θύειν ἔσπευδε, τοῦτο παρὰ Θεοῦ κελευσθεὶς, ἐθέλωντος, οἶμαι καὶ τοῖς μετὰ πολλὰς γενεὰς ἀνθρώποις τὴν τοῦ δικαίου θαυμάζεσθαι περὶ αὐτὸν εὐσέβειαν, καὶ βουλομένου τὸ μυστήριον προπιστώσασθαι τῆς παγκοσμίου θυσίας, τῆς ὑπὲρ ἡμῶν σφαγῆς τοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Ἀβραάμ τοῦ ἀφροντος; τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ ὡς ἡφῆγμα τὴν εὐεργεσίαν ἀποδείξαι φιλευσπλάγγως, ἔν' ἅμα καὶ ἀρετῆς κληρωτὴν, καὶ πίστει διδάσκαλον, καὶ δωρεᾶς τῆς μεγίστης ἀρχηγὸν τὸν πατριάρχην ἀνακηρύξει, καὶ οὕτως ἔμφραγῆ τὸν μιᾶρον διαβόλου στόμα, οὐ διὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς μόνον θεομαχίας, ἀλλὰ καὶ δι' Ἑλληνικῆς, καὶ δι' αὐτῶν δὴ τῶν ψευδοχριστῶν αἰρετικῶν τὴν οἰκονομίαν ἀνατρέποντος. Εἰ γὰρ ἄθροπος εἰς τοῦτο φιλοθεῖας ἦλθεν, ὡς καὶ τὸν υἱὸν θῦσαι τῷ δεδωκότι Θεῷ, πῶς οὐκ ἐμελλεν ὁ ὑπεράγαθος ἡμῶν Δημιουργὸς διὰ φιλαθρωπίας ἄβυσσον ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης σωτηρίας τὸν Μονογενῆ δοῦναι;

et benignissimus noster conditor, infinita sua misaluate unigenitum suum Filium?

Ἐντεῦθεν λοιπὸν ὁ μὲν Ἀβραάμ τὴν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς σχηματίζων εὐδοκίαν προσήγε τὸν Ἰσαάκ, ὁ παῖς δὲ, τὰ ξύλα ἐπωμισάμενος, εἶπετο μετὰ τοῦ πατρὸς, καὶ σταυροῦ τύπον ἔσωζε, καὶ τὸν ἐμὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον ἐπὶ τὸ πάθος εἰκόνιζε· Μονογενῆς γὰρ μόνου Πατρὸς ἀνάρχου καὶ μόνης μητέρος τὸ κατὰ σάρκα γεγέννηται, καὶ τὸν σταυρὸν ὡς ἐπωμάδιον ἔχων τὸν ἀδελφίμον ἐκουσίως ὑπέστη δι' ἡμᾶς θάνατον. Πλὴν ὁ μὲν Ἰσαάκ τῆς ἀπαθοῦς θεότητος τύπος ἐγένετο, καὶ θεῖα φωνὴ θηήσκειν ἐκούλυτο· τῷ κριῷ δὲ ἡ ἀνθρωπότης ἐδηλοῦτο, καὶ ὡς κατ' αὐτὴν Χριστοῦ θάνατος. Ὡς πρόδωτον γὰρ ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος θρωγῶτος. Τὸ δὲ φυτόν Σαβὲκ, φυτὸν ἀφείσεως σημαίνει, ὅπερ ἐστὶν ὁ σταυρὸς, δι' οὗ ἀφείσεως ἀμαρτημάτων δεδιόρθηται. Οὕτω δὲ καὶ Ἐξ· κηλὶ ὕδωρ σφείσεως τὸ πρῶτον τὸ βίπτει-

⁹ Isa. LIII, 7.

εματος ὕδωρ ἐκάλεσε. Δύο γάρ ἐστι τὰ χαριζόμενα ἅμα ἁμαρτημάτων τὴν ἄφεσιν, πάθος διὰ Χριστὸν καὶ βάπτισμα τὸ σωτήριον· καὶ γοῦν Ἀβραάμ ἠγαλλιάσατο, *Ina ἴδῃ τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου, καὶ εἶδε τυπικῶς, καὶ ἐχάρη, ἡμέραν δηλαδὴ τὴν τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως.* Ἐπειδὴ ὡσπερ ἡ Σάρρα τριήμερον μετὰ τὴν θυσίαν ζῶντα παραλαβοῦσα τὴν Ἰσαὰκ εὐφρανέτο, οὕτως ἡ Ἐκκλησία τριήμερον μετὰ τὸν σταυρὸν ζῶντα τὸν Ἰησοῦν εἶδε, καὶ ἐχάρη, καὶ τὴν χαρὰν αὐτῆς οὐδεὶς ἀφελέσθαι δύναται. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ τῆς ἐπαγγελίας ἤδη πέρας λαμβάνειν ἤρξατο, καὶ πληθύνεσθαι λοιπὸν ἔδει, τὸ τοῦ δικαίου σπέρμα, ὡς τοὺς ἀστέρας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς τὴν ἄμρον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης, ἐφόδιον Ἰακώβ τὸ ἐπαινετὸν κλέμμα ποιεῖται τὴν τοῦ πατρὸς εὐχὴν, καὶ στέλλεται τὴν ἐπὶ τὸν συγγενὴ Λάβαν, καὶ τὸν ἀδελφὸν ἀποδιδράσκει φονῶντα, καὶ ἐν τῇ βράδῃ αὐτοῦ διέρχεται τὴν Ἰορδάνην, ὅπερ ἀληθῶς τοῦ νέου λαοῦ τὰ γὰρὰ προδιέγραφε, τὸν σταυρὸν φημι, καὶ τὸ βάπτισμα· οὕτω γὰρ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνου τὸν βλεθρον ἐκπεφεύγαμεν, καὶ εἰς Χαρὰν μετέβημεν, οὐ τόπον σημαίνουσαν ἀνακλίσεως, ἀλλ' εὐφροσύνην ἔχουσαν τὴν αἰώνιον, ἣν καὶ προδηλῶν ὁ Ἰακώβ εἰς Χαρὰν ἐγεγόνει, καὶ ἐκοιμήθη ἐκεῖ, καὶ τὴν οὐρανομήκη τεθέαται κλίμακα ἐφ' ἧς ἐπεστήρικτο Κύριος. Ταύτη δὲ πάλιν ὁ σταυρὸς ἀπεικαζόμενος ἦν, ἐν ᾧ Χριστὸς ἐπεστηρίχθη μετέωρος, καὶ πρὸς ἑαυτὸν πάντας ἀνεβλυσεν. Ἐπάγη δὲ πάντως τὸ τῆς παγκοσμίου χαρᾶς πρόξενον ξύλον, *Ina δὴ καὶ ὁ τῆς οἰκουμένης κεκοιμητο πατριάρχης Ἀδάμ. Αἶθος δὲ ἦν, ζητῶν, πρὸς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ δὴ τόπος κρανίου τὸ λιθόστρωτον, οὗ ἐπὶ τὸ ἄκρον ἐκκέχυται τὸ σωτήριον αἶμα τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ, ἀγαλλιάσεως ἔλαιον ὁ θεὸς ἀν' εἰποι Δα. ἴδ, ὡς τῆς ἐξ ἁμαρτιῶν σκυθρωπότητος τοὺς μεταλαμβάνοντας ρυόμενον.*

quis Ἰσχυροῦ, Deique et hominis Jesu effusus aspersit, quem *oleum lætitiæ* divinus David appellaverit¹⁰; homines enim, qui ejus participes fieri volebant, ex peccati mœrore et angore liberavit.

Τί δὲ ὁ πάντ' ἄριστος Ἰωσήφ; Οὐ τύπος ἦν ἀριδὴλως Χριστοῦ τοῦ ἐμοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος; Καὶ μὴν εὐνοεῖται διὰ τὰ ἐνύπνια, ὡσπερ Ἰησοῦς διὰ τὰ θαύματα, καὶ εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἀδελφῶν παραγενόμενος, λάκκῳ ἐμβάλλεται, καὶ ζῶν αὐθις ἐκεῖθεν ἀνέρχεται, τὴν Δεσποτικὴν ἐπὶ τοὺς Ἰουδαίους πρόνοιαν εἰκονίζων, καὶ τὴν ἐν μνημεῖῳ κατάθεσιν, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασιν, καὶ σκυοφαντεῖται μὲν πρὸ τῆς ἐπιβουλῆς πρὸς τὸν πατέρα, σκυοφιντεῖται δὲ μετὰ τὴν ἐπιβουλὴν πρὸς τοὺς βορβάρους, καθάπερ καὶ Χριστὸς πρὸ τοῦ σταυροῦ μὲν ὡς ἀντίθεος, μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν ὡς διέφθορος αἱματοῦται, καὶ διαβρῆγνυται τὸν γιτώννα, καὶ αὐτῆς ἀπαθῆς διαμένει, τὸ κατὰ σάρκα παθητὸν τοῦ Σωτῆρος ἐμφαίνων, καὶ τὸ κατὰ τὴν Θεότητα ἀπαθὲς, βασιλεύει τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῶν Αἰγυπτίων ἄρχων, καὶ σιτοδότης γίνεται, τὴν Χριστοῦ προδεικνύς νίκη, καὶ τὴν ἐπὶ τὰ ἔθνη βσι-

sumus. Quo sensu Ezechiel quoque aquam remissionis dixit, eam videlicet, quæ salutare baptismi undas præfigurabat. Duo enim sunt quæ peccatorum remissionem largiuntur, passio et mors Christi gratia suscepta et obita, et salutaris baptismatis aqua: *Exsultavit Abraham, ut videret diem Domini, viditque, in imagine, et gavisus est*¹⁰, diem videlicet passionis et resurrectionis. Et quemadmodum Sara, recepto tertio post sacrificium peractum die Isaac vivo et salvo, magnam voluptatem cepit; ita et Ecclesia, cum tertio post mortem die Jesum redivivum intueretur, omnibus lætitiis cumulata incessit; nec est qui gaudium hoc ab illa auferre queat. Postquam autem promissionem jam finem accipere, opere ipso compleri, justique semen, ut stellæ cœli et ut arenam quæ est in littore maris, multiplicari oportebat, Jacob viatici loco, furtum illud memorabile committens, pacis benedictionem sibi comparat, mittiturque ad cognatum Laban, fratrem, qui sanguinem et cælem spirabat, fugiens, et in baculo suo transit Jordanem; quæ res vere novi populi fortunam prænotabat, crucem, inquam, et baptismum: hoc enim modo effugimus exitium quod nobis imminere ab eo qui ab initio homicida fuit. Et in Charan translatus sumus; non quæ locum requiei significet, sed quæ nullo fine terminandam jucunditatem contineat; quam et Jacob præfigurans in Charan venit, ibique fessa membra somno refecit, scalamque ad cœlos pertingentem vidit, cui Dominus innitebatur; quæ crucis similitudinem præ se tulit, in qua Christus sublimis fixus est, et ad seipsum omnes traxit. Fixum vero est illud lætitiæ ad omnes spectantis efficiens lignum, ubi communis omnium parens requieverat. Lapis autem erat, inquitur divinæ Litteræ, ad caput ejus. Atqui Lithostroton, hoc est, locus lapidibus stratus, locus est Calvariæ, cujus summitatem sanguis

At quid de optimo et præclarissimo Joseph dicemus? An non manifeste typus exstitit Christi Dei mei et Salvatoris? Atqui invidiam sustinet propter insomnia, sicut Christus propter miracula; et cum fratrum visitandorum gratia venisset, in lacum et cisternam conjectus est: indeque rursus incolunus extractus, Domini erga Judæos curam et providentiam, velut in imagine referens, ejusque in sepulcrum depositionem, et ex mortuis resurrectionem, et ante insidias sibi structas, variis calumniis apud patrem traducitur; post insidias, criminationes quoque apud Barbaros subit, ut et Christus ante crucem, tanquam Deo contrarius, post mortem vero ut corruptor proscinditur. Laceratur tunica ejus, at ipse omnis passionis expers permanet, mortalitatem humanæ naturæ in Christo, et immortalitatem divinitatis indicans. Peccatum sibi subjicit, Ægyptiis imperat, alimenta submi-

¹⁰ Joan. viii, 56. ¹¹ Psal. xlii, 8.

monstrat: quo Christi victoriam, et regnum inter gentes, vitæque mensam, ab ipso universo terrarum orbi per evangelicam doctrinam, et mysticam operationem, comparatam, innuit. Quod autem et fratres aluit, et ad se adorandum adduxit, ne istud quidem absque veritatis figura accidit. Multi enim de antiqua etiam lege et observantiæ cultu in novum Israel transmutati, sacrosanctis Evangelii edulis pasti sunt, et in spiritus veritate Deum adorant. Propter hæc igitur merito censetur Joseph Domini typus.

Verum senior ille Israel futura prospiciendi facultate præditus, totius novi hujus et divini Israelis exemplar fuit. Qua de causa inclinatus quoque adoravit fastigium virgæ ejus, prænuntians eam, quæ in toto hujus mundi ambitu instituitur, venerandæ crucis adorationem. Hanc enim prædelineabat virga; unde prophetica illa vox ad Deum: *Libertatis virga hereditatem tuam* ¹¹; et: *Virga directionis virga regni tui* ¹². At enim alio itidem modo, si libeat, typum hunc quomodo veritatem velut umbra quadam describat, introspicere licebit; nam Joseph, neque apud fratres talis audiebatur, qualis revera erat, neque etiam apud mulierem Ægyptiam, sed illos quidem invidia eo impulit, ut servi nomine afficerent eum, qui liber erat; at hæc intemperantiam contra temperantissimum juvenem mendaciter excogitavit, apud patrem autem, eum, quem merebatur, locum obtinebat, a quo tenerrimo quoque affectu diligebatur. De Christo itidem neque gentiles, ut par est, sentiunt et loquuntur, et Judæi multa impia et blasphema de eo garrunt, quia his scandalum ¹³, illis stultitia ¹⁴ salutare crucis verum reputatur. At vero Deus et Pater superis ex oris divinitatem ejus testatur, Filiumque dilectum vocat ¹⁵, et per cognatum Spiritum mundo ostendit et manifestat. Hunc in modum formosissimus ille Joseph dulcissimum nostrum Salvatorem expressit. Hunc in modum umbra veritatem typice adumbravit. Hunc in modum is, qui Ægypto alimenta suppeditavit, per ea quæ tulit, quæ egit, et per quæ a Deo gloriam celeberrimam consecutus est, eum qui omnem spiritum nutrit, et cibus sustinuit, Dominum gloriæ symbolice prænuntiavit.

Verum enim vero rursus magnus ille Israel Deus ad se advocat, monstratque quo modo moriens quoque crucis typum expresserit; non enim tantum properabat purus ille Deique contemplator animus, ut juniorem nepotem præponeret ei qui grandior natu erat, commutatis manibus, quantum ut, velut per ænigma quoddam, mundi salutem prænotaret; si enim ita affectus fuisset, nullo negotio filios illos transponere potuisset. Id autem non egit. Quo ipso perspicue virtutem vivificæ crucis demonstravit. In illa enim et per illam a Patre luminum benedicuntur omnis, qui Christo adhæret, et filius ejus, fidei benefi-

λεσαν, και την παρ' αὐτοῦ δεδορημένην τῷ κόσμῳ ζωῆς τράπεζαν, διὰ τε τῆς τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλίας και τῆς μουσικῆς ἱερουργίας. Εἰ δὲ και τοὺς ἀδελφούς ἔθρεψε, και εἰς προσκύνησιν ἤγαγε, και τοῦτο κατὰ τύπον τῆς ἀληθείας· πολλοὶ γὰρ και τῆς παλαιᾶς λατρείας νέος Ἰσραὴλ γεγονότες εὐαγγελικῶς διετρέψθησαν, και ἐν πνευματικῇ ἀληθείᾳ τὸν Θεὸν προσεκύνησαν. Διὰ ταῦτα γοῦν τύπος μὲν ὁ Ἰωσήφ τοῦ Ἰησοῦ.

Ὁ δὲ τὰ γενησόμενα βλέπων παλαιὸς ἐκεῖνος Ἰσραὴλ, τοῦ νέου παντὸς και θεοῦ Ἰσραὴλ ὑπογραμμὸς καθίσταται. Ταῦτη τοι και κύψας προσκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ, τὴν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ προσκύνησιν τοῦ τιμίου προκηρῦτων σταυροῦ· τοῦτον γὰρ προδιέγραψε ἡ ῥάβδος, καθὰ δὴ πρὸς τὸν Θεὸν προφητικῇ λέγεται φωνῇ· *Ἐλευρώσω ῥάβδῳ τὴν κληρονομίαν σου· και ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου.* Σὺ δὲ και ἄλλως, εἰ βούλει, τὸν τύπον ἐπιγνώσῃ σκιαγραφοῦντα τὴν ἀλήθειαν· οὐδὲ γὰρ παρὰ τῶν ἀδελφῶν Ἰωσήφ ὁποῖος ἦν ἤκουε πρὸς ἀλήθειαν, οὔτε μὴν παρὰ τῆς Αἰγυπτίας, ἀλλὰ τοὺς μὲν ὁ φθόνος δουλον ἐποίησε τὸν ἐλεύθερον ὀνομάζειν, ἡ δὲ ἀκρασίαν τοῦ σώφρονος κατεψεύσατο, τῷ πατρὶ δὲ και γνήσιος ἦν, και πεφιλημένος ὡς μάλιστα. Καὶ τοῖνον οὐδὲ Χριστὸν οὐθ' Ἕλληνας, ὡς χρεῶν, ὁμολογοῦσι Θεὸν, και Ἰουδαῖοι περὶ αὐτοῦ βλάσφημα φθέγγονται, ἐπειδὴ τούτοις μὲν *σκάνδαλον*, ἐκεῖνοις δὲ *μωρία* ὁ τοῦ σταυροῦ σωτήριος λόγος ἐστίν. Ὁ δὲ Θεὸς και Πατὴρ ἄνωθεν αὐτῷ μαρτυρεῖ τὴν θεότητα, και Υἱὸν ἀγαπητὸν ὀνομάζει, και διὰ τοῦ συμφυοῦς Πνεύματος τῷ κόσμῳ προσεπιδείκνυσιν. Οὕτως ὁ καλὸς Ἰωσήφ τὸν γλυκύν Ἰησοῦν προδιέγραψεν. Οὕτως ἡ σκιά τὴν ἀλήθειαν τυπικῶς ἐξείκονισεν. Οὕτως ὁ τῆς Αἰγύπτου σιτοδότης, και μικρὸν ὑπὲρ ταύτην οἷς πέπονθεν, οἷς εὐήργεσεν, οἷς παρὰ Θεοῦ ἐδοξάσθη, τὸν τρέφοντα πᾶσαν πνοήν, και ὑπὲρ ἡμῶν και θαύματα ἐνεργήσαντα, και παθήματα ὑπομείναντα Κύριον τῆς δόξης συμβολικῶς προεμήνυσεν.

pro nobis mirabilia opera patravit, totque cru-

Ἐμὲ γοῦν και αὐτὸς ὁ μέγας Ἰσραὴλ προσκαλεῖται, και δείκνυσιν ὅπως και τελευταῖων σταυροῦ δόξῃ προεχάρηξε, και σταυροῦ τύπον προδιέγραψε. Οὐ γὰρ τοσοῦτον γὰρ καθαρὸς ἐκεῖνος και θεόπτης νοῦς, τὸν νέον ἐσπευδε προθεῖναι τοῦ κατὰ γένεσιν πρωτεύοντος, και διὰ τοῦτο τὰς χεῖρας ἤμειψεν, ὅσῳ τὴν τοῦ κόσμου προσκιάσαι σωτηρίαν ἐβούλετο. Ἡ γὰρ ἀνέκλιως ἔχων γνώμης και μετέστησε τὰ παιδιά. Νῦν δ' οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἔδειξε προφανῶς τὴν ἐνέργειαν τοῦ ζωηφόρου σταυροῦ. Ἐν αὐτῇ γὰρ και δι' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρχιψώτου Πατρὸς εὐλογεῖται πᾶς ὁ Χριστῷ προσανέχων, και τέκνον αὐτοῦ τῇ πίστει καθίσταται, και τό· Ἰδοὺ

¹¹ Psal. LXXIII, 2. ¹² Psal. XLIV, 7. ¹³ I Cor. I, 23. ¹⁴ Ibid. ¹⁵ Matth. III, 17.

ἔγώ, καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός· ἐπειδὴ μεταλαμβάνοντες τῆς παναγίας Χριστοῦ σαρκός, ἦν ἐκ σπέρματος· Ἀβραάμ ἔλαβε, τέκνα μὲν Ἀβραάμ, παιδία δὲ Χριστοῦ, καὶ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ γινόμεθα καὶ καλούμεθα. Ἡ τοίνυν ἐναλλαγὴ τῶν χειρῶν τοῦ πατριάρχου τὴν σωτήριον ἐδήλου σταυρὸν, καὶ ἡ τοῦ ἤττονος προαγωγὴ τὴν νέον ὑπεδείκνυ λατὴν μονουχοῦ βωῶσα διὰ τοῦ σχήματος· Ὅταν ὁ σταυρὸς εἰς εὐλογίαν φανῇ, τότε ὁ ἤττων λαὸς μεγαλυθῆσεται, καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυτῶν ὑψωθήσεται. Οὐκ ἐν τούτοις δὲ μόνον ὁ θεσπέσιος Ἰακώβ τὸ σωτήριον ἦν προτυπῶν ὄπλον, καὶ τοῖς ἐγγόνις σκιδωδῶς τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ὑπεμφαίνων· ἀλλὰ δὴ καὶ ὀπηνίκα τὸν Ἰουδαῖον ἐπευλόγει, πρὸς δὲ τὴν πάντων Σωτήρα καὶ Βασιλέα Χριστὸν τοῖς νοητοῖς ἐβλέπεν ὀμμασι. Καὶ τότε γὰρ τὸν λόγον εἰς τὴν περὶ σταυροῦ προφητεῖαν μετακλίνας ἔλεγεν· Ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβη, ὅπερ ἐστὶ τῆς παρθενικῆς γεννήσεως δηλωτικόν, ἀναπεσῶν ἐκοιμήθη ὡς λέων καὶ ὡς σκύμνος λέοντος, τίς ἐγερεῖ αὐτόν; ὅπερ καὶ τὴν ἰδίαν ἀνάστασιν ἐνεργήσαντα σημαίνει, καὶ τὸ τοῦ κράτους παρίστησι φοβερόν· ὡς γὰρ τὸν λέοντα καὶ κοιμώμενον δίδοικε τὰ ζῶα, οὕτω καὶ Ἰησοῦν καὶ κρεμάμενον ἔτρεμεν ἡ κτίσις. Ἐνθεν τοι καὶ ἥλιος ἐσκοιζέτο, γῆ δὲ ἐκλονεῖτο, καὶ πέτραι διεβρήγγυοντο, καὶ θάνατος ἐτήκετο, καὶ ἤδης ἐσκυλεύετο, καὶ ἡ τοῦ Σατανῆ ἐλύετο τυραννίς· Πολλὰ γὰρ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἀγίων ἠγέρθη.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν οὕτω.

Satanæ tyrannis dissoluta : *Et multa corpora eorum, qui dormierant, resurrexerunt* ²¹. Et hæc quidem hunc in modum sese habent.

Τὰ δ' ἐξῆς ποταμίους ὄντως μιμεῖται βόας, καὶ ὡσπερ ἐκεῖνοι πρὸς μὲν ταῖς πηγαῖς οὐ μεγάλοι τινές εἰσιν, ἀλλ' εὐδιάδοτοι, ὅσω δὲ περαιτέρω γέροντο, ἐπεμβαίνοντες ἕτεροι ποταμοὶ, ἰσχυρότερον αὐτῶν ποιοῦσι τὸ βεῦμα, οὕτω μοι καὶ τὰ τῶν λόγων ἐνταῦθα νῦν ἔχει. Τὰ μὲν γὰρ πρὸ τοῦ νόμου ἀρχὴ ἦν, καὶ ὡς ἂν εἴποις, πηγὴ τῶν εἰς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ θυμμάτων, τὰ δὲ ἐν τῷ νόμῳ, ποταμὸς πελαγίζων, πολλῶν πολλαχῶθεν συντρεχόντων τεραστίων τῆς παντοδυναμίου χάριτος, νῦν μὲν κοινῇ τῷ λαῷ γινομένης, νῦν δὲ ἰδίᾳ τοῖς προφήταις, καὶ συνεσβάλλουσι πάντες εἰς τὴν καινὴν καὶ ἁγίαν Διαθήκην, ἥ δ' ἐστὶν ὡς ἀληθῶς θάλασσα ἀπλετος καὶ πέλαγος μηδὲ νοητοῖς ὀριζόμενον ὁφθαλμοῖς. Ἄλλ' ἐγὼ τὴν μεγάλην καὶ παναγίαν τοῦ σταυροῦ χάριν ἐπιβούμενος, οὕτω προβαίνω τοῖς ἔμπροσθεν, ὡς ὑπ' αὐτοῦ τὰ περὶ αὐτοῦ διδασκόμενος. Συνέλθετε δὴ, πρὸς τὴν κοινὴν καὶ ἀποστολικὴν ἀσπίδα, καὶ μαρτύρων δὲ τὸ φαεινὸν σύστημα, καὶ Πατέρων ὁ ἱερὸς οὐλόγος, κοινῇ συγκροτοῦντες τὴν ὕμνον τῷ κοινῇ δεδοκῆσι τὴν σωτηρίαν, καὶ τὴν θεοσιδῶν τοῦ πνεύματος ἑλλαμψίν μοι προσθεύσατε, λόγου δυνάμει παρεξομένην εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς προθέσεως.

ignis castus, Patrumque sacer conventus, et communi studio concinnate hymnum ei quæ commu-

cio, constituitur, auditque illud : *Ecce ego et filii, quos dedit mihi Deus* ¹⁷, quia sumentes sanctissimam Christi carnem, quam ex semine Abrahamæ accepit, filii Abraham, filii Christi et benedicti Patris in sancto Spiritu et efficitur, et appellamur. Manuum igitur permutatio, quam patriarcha instituit, salutiferam crucem portendebat, et junioris prælatio novi populi prærogativam designabat, tantum non ipsa hac specie clamans : Quando crux benedictionis gratia apparuerit, tunc populus, alioquin inferioris conditionis, extolletur ; et *qui se humiliat, exaltabitur* ¹⁸. Neque his tantummodo divinus Jacob armaturam illam Domini præannuntiavit, et ea quæ in Ecclesia eventura erant, velut per transennam quamdam descripsit; sed et tunc futura adumbravit, cum Judam benedixit; nam intellectualibus oculis ad omnium Salvatorem et Regem Christum respiciebat. Tunc enim deflexo ad oraculum de cruce sermone aiebat : *Ex germine, filii mi, ascendisti* ¹⁹; quo partus virgineus denotatus est; *requiescens accubuisti, ut leo, et ut catulus leonis, quis suscitabit eum* ²⁰ ? quo innuit eum, qui propria virtute resurrectionem suam effecit, simulque potentie terrificam vim ob oculos ponit. Quemadmodum enim leonem, etiam dormientem, metuunt alia animalia, sic et ad conspectum Jesu, licet crucifixi, tota rerum natura contremuit. Nam et sol obscuratus est, terra concussa, petrae disruptæ, mors tabefacta, infernus spoliatus, et

C *disruptæ, mors tabefacta, infernus spoliatus, et*

At quæ sequuntur, fluviorum cursum imitari videntur; et quemadmodum illi non procul a fontibus exigui esse solent, transituque faciles : quo vero longius ab origine abscedunt, receptis jam alveo suo aliis fluminibus, majore impetu et copiosioribus aquis instructi feruntur: ita et hoc loco orationem meam comparatam esse video. Nam quæ ante istam legem gesta sunt principium, et ut quis forte dixerit, fons quidam erant eorum miraculorum, quæ Deus erga nos patraturus erat. At illa, quæ in lege acta sunt, habent se instar fluvii magnitudine sua ad pelagi profunditatem accedentis, multis undequaque omnipotentis gratiæ mirandis operibus in unum concurrentibus; quæ gratia nunc quidem communiter populo concedebatur, nunc proprie et privatim prophetis, qui omnes omnia sua in novum et sacrosanctum Testamentum congerunt, et conferunt, quod revera immensum quoddam mare est, quod nec animi quidem oculis definiiri potest. Cæterum ego invocata maxima et validissima crucis gratia, ita ad priora progrediar, prout ipsa crux me de seipso erudierit. Adeste igitur et congregamini, prophetarum chori, apostolicæ tubæ, martyrum insi-

¹⁷ Isa. viii, 18. ¹⁸ Matth. xxiii, 12. ¹⁹ Gen. xlix, 9. ²⁰ Ibi!. ²¹ Matth. xxvii, 52.

nem salutem attulit, mihi que precibus vestris divinam Spiritus illustrationem impetrate, quæ mihi ad id quod proposui perficiendum vires subministret.

Ergo sub duro, sævo et crudeli domino, muni- A
di hujus principe, vitam agitabamus. Humanum
namque genus fraudibus suis miserandum in mo-
dum circumvenerat; et indesinenti illa rerum ter-
restrium occupatione atterebamur, in quam nos
impulerant perditionis magistri, rigidi illi exac-
tores et præpositi, nefandi tyranni in defectione
socii. Metuentes enim, ne ad mellorem frugem
reverteremur, et ne mentis oculus, aliis negotiis
solutus, ad conditorem suum respiceret, cervi-
vicemque ex gravi idolorum servitute exsolveret
(nam natura sua homo libertatem amat), lateres
facere absque intermissione, et civitates condere
nobis ut alienigenis imperarunt; quibus aliud non
intelligitur quam gravia illa incommoda, in quæ,
amissis paradisi deliciis, incidimus; nempe infinita
iila pravæ appetitionum series et connexio,
operaque et industria in rebus vanis et infructuo-
sis consumpta. Verum cum Creatoris nostri boni-
tatem minime deceret, ut nos, ipsi exilio nostro
servientes, perpetuo ope sua destitueret, futurum
autem esset, ut Deus aliquando per viscera mise-
ricordiæ, et abyssum miserationum suarum, ad
nos humana sub imagine descenderet, ut, quod
Isaias ait ⁵⁴, id quod suum erat, sibi vindicaret,
malignumque demonem exueret spoliis, quæ nos
eramus (sumus enim pretiosissimum Deo peculium),
sapienter admodum et divinæ suæ majestati con-
venientissime totam rem instituit. Nam ad le-
gis mandata homines prius advocat, et lege prius C
mundat, et per prophetas loquitur, et hoc mysterium
annuntiat. Figuras enim sequentium beneficiorum
humano generi demonstrare volens, Moysi apparet
eumque de rebus divinis instituit, Israelcem ex Pha-
raonis servitute liberat, et stupenda prodigia admirationisque plenissima efficit, quæ omnia vene-
randam crucem, eamque, quæ inde nobis obvenit, salutem præsignificabant.

Virgam igitur ferre jubetur legislator, quem
Deus miserat, ut populum in manu potenti libera-
ret. Quæ virga spiritualis ligni vim et potestatem
prænotabat. Convertitur enim vere in draconem, et
conterit capita draconum, et adversariorum
vargas devorat, improbitalisque artificem una cum
omnibus suis administris redarguit, eorumque
frandes et imposturas detegit. Sapientia enim,
quæ verbi prædicatoribus per passionem Christi
desuper data est, omnem mundi hujus falsi nomi-
nis sapientiam, fatuam, nulliusque momenti esse
demostravit, refutatis fabulis, publicæque tradue-
tis, et omni deceptione sublata. Ne vero tibi pere-
grinum et in-olium videatur, cum audis instru-
mentum illud invidiæ et belluam veneni plenam
fuisse crucis imaginem. Sicut enim ille qui omni
sanctitate major est, in cuius conspectu ne ipsa
quidem astra muada sunt, et universa hominum
justitia tanquam pannus menstruatus, sicut, in-
quam, iste cum iniquis reputatus est, ut nos ex
acorba peccati tyrannide eriperet, ita et id, quod

Γεγόναμεν τοίνυν ὑπὸ δεσπότῃ πικρῷ καὶ ἀλιτη-
ρίῳ, τῷ δεινῷ κοσμοκράτορι· ὕφειλετο γὰρ διὰ τῆς
ἀπάτης ἐλεινῶς τὸ ἀνθρώπινον, καὶ κατετροχό-
μεθα τῇ μακροῦ τῶν γῆτινων ἀσχολίᾳ, εἰς ἣν ὤθη-
σαν οἱ τῆς ἀπωλείας διδάσκαλοι, οἱ βαρεῖς ἐπι-
στάται καὶ συναποστάται τῷ παλαμναίῳ τυράνῳ.
Δεδουκότες γὰρ τὴν ἡμῶν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπάνο-
δον, μὴ που κατὰ σχολὴν ὁ τῆς διανοίας γεγονῶς,
ὀφθαλμῶς πρὸς τὸν πλάστην ἀναδράμη, καὶ πικρῶς
τῶν εἰδώλων δουλείας ἐκλύση τὸν αὐχένα· φιλελεύ-
θερον γὰρ ἄνθρωπος φύσει· πλινθουργεῖν ἀκατά-
παυστα, καὶ πόλεις οἰκοδομεῖν ἐπέταττον ἄλλοτρίοι.
Εἶεν δ' αὐταί, ὅσα μετὰ τὴν ἐκπτώσιν τῆς τρυφῆς,
δεινὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐνεφύη, ὃ τε μυρίος τῶν πα-
θῶν ἐσμὲς, καὶ ὑπὲρ μάταια σπουδῆ. Ἐπειδὴ δὲ
τοῦ πλάσαντος οὐκ ἦν περιδεῖν ἡμᾶς οὕτω· ἀπω-
λείᾳ δουλεύοντας, ἐμελλε δὲ θεὸς ἐπὶ γῆς ποτε καθ'
ἡμᾶς ἐλθεῖν, διὰ σπλάγγχνα ἐλέους, καὶ ἄδυσσον
οἰκτιρῶν, ἔν' ἧ φησὶν Ἡσαίας, τὸ οἰκεῖον ἀφέλη-
ται καὶ γυμνώσῃ τῶν σκύλων τὸν πονηρὸν, ἅπερ
ἤμεν ἡμεῖς, τὸ τιμιώτατον τῷ Θεῷ κτήμα, οἰκνο-
μεῖ τοῦτο σοφῶς ἄγαν, καὶ ὄντως θεοπροπέστατα.
Προσκαλεῖται γὰρ καὶ προκαθαίρει νόμῳ τὸ τῶν
ἀνθρώπων γένος, καὶ διὰ προφητῶν λαλεῖ, καὶ τὸ
μυστήριον προκαταγγέλλει. Τύπους γὰρ τῶν ἐσு-
στερον εὐεργεσιῶν παραδεικνύων τῇ φύσει, χρη-
ματίζει τῷ Μωϋσῇ, καὶ λυτροῦται τῆς Φαραῶ δου-
λείας τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τελεῖ παράδοξα ἔργα καὶ
θαύματος γέμοντα, τὰ δὲ πάντα τὸν τίμιον προεικό-
νιζε σταυρὸν, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ σωτηρίαν.

Αὐτὴν γοῦν ῥάβδον ἐκελεύετο φέρειν ὁ προσαχθεὶς
ἐν χειρὶ κραταῖᾳ τὸν λαὸν ἐλευθερῶσαι νομοθέτης,
καὶ ῥάβδος τὴν τοῦ πνευματικοῦ ξύλου προδιέγραψε
δύναμιν· γίνεται γὰρ καὶ δράκων ἀληθῶς, καὶ συν-
τρίβει τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων, καὶ τὰς τῶν
ἀντιθέτων κατεσθλεί ῥάβδος, καὶ τὸν σοφιστὴν τῆς
κακίας αὐτοῖς ὑπουργοῖς ἐξελέγχει μάτην σοφίζομε-
νον. Ἢ γὰρ ἄνωθεν σοφία τοῖς κήρυξι τοῦ λόγου
διὰ τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ χορηγηθεῖσα, πᾶ-
σαν ἀπεμύρανε τὴν τοῦ κόσμου ψευδώνυμον σο-
φίαν, καὶ τὸ μηδὲν εἶναι ἀπέδειξε, στηλιτεύσασα
τοῦς μύθους, καὶ τὴν ἀπάτην διελέγξασα. Σὺ δὲ μὴ
ξενίζου τὸ πικρὸν ὄργανον τοῦ φθόνου, τὸν ἰερό-
λον θῆρα εἰς εἰκόνα σταυροῦ λαμβανόμενον ἀκούων.
Ὡς γὰρ ὁ πάσης ἀγιότητος ἐπέκεινα, καὶ οὗ κα-
σιώπιον οὐδὲ ἄστρα καθάρᾳ, καὶ πᾶσα δὲ ἀνθρώπων
δικαιοσύνη ὡς ῥάκος ἀποκαθημένης, ὡς οὖν οὗτος
μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη, ἔν' ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ τῆς πι-
κρᾶς τυραννίδος τῆς ἁμαρτίας, οὕτω καὶ τὸ προγρά-
φον τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ξύλον εἰς δράκοντα μετασχη-
ματίσθη, ἔν' ἀποκαταθῇ τῷ ὁμοίῳ τῷ ὁμοίῳ, καὶ

⁵⁴ Isa. LIII, 12.

συντριβῆ τὸ τοῦ Σατᾶν σκολιδὸν τῷ φρονίμῳ τῆς A
οικονομίας. Πλὴν, κἄν ἐγεγόνει πρὸς ἀλήθειαν ὄψις,
κἄν ἐφώδησε τὸν θεόπτην τὸ πρότερον, κἄν κατέπιε
τῶν γοήτων τὰς βίβλους τὸ δεύτερον, ἀλλ' οὖν ἐπι-
λαμβανομένου Μωσέως πάλιν γίνεται ξύλον πρὸς
σύμβολον τοῦ μέλλειν ἀπὸ σώματος ἀνείσαν διὰ ξύλου

periebatur, et apprehendebatur, rursus in lignum transmutatur; quo d argumento erat, eam quæ ex corpore orta est, fraudem et deceptionem extinctum iri.

Ἐπὶ τούτοις μαστίζει Θεὸς τὴν Αἴγυπτον, καὶ Μωϋσῆς ὑπουργεῖ θεῖα δυνάμει, καὶ δεκάδα πληγῶν κατεργάζεται, τέλειον ἀριθμὸν κολάσεως κατὰ τῶν τέλεια δεδρακότων ἔργα παραδάσεως, καὶ εἰς μνημὴν τοῦ θαύματος Ἰσραήλους ἐντολὰς διαγράφει, ὡς ἂν ἀξίως καὶ Αἴγυπτος διὰ τῆς δεκάδος τῶν μαστιγῶν τιμωρηθῆ, καὶ Ἰσραὴλ διὰ τῆς δεκάδος τῶν ἐντολῶν εὐεργετηθῆ. Διπλοῦν γὰρ ἦν τὰ γὰθὸν, τῶν μὲν κολαζομένων, τῶν δὲ παιδευομένων. Πρώτη μὲν οὖν τῶν ἐπαγομένων τῇ χώρᾳ τιμωριῶν, ἡ τῶν ὑδάτων ἐστὶν ἐξαιμάτωσις· δευτέρα, ἡ τῶν βετράχων ἀνάβλυσις· τρίτη, ἡ τῶν σκνιπῶν· ἡ τῆς κυνομίας, τετάρτη· ἡ φθορὰ δὲ πέμπτη τῶν κτηνῶν· ἕκτη, ἡ τῶν φλυκτιδῶν ἐπίθεσις· ἑβδόμη, ἡ διὰ πυρὸς καὶ χαλάζης· ὀγδόη, ἡ διὰ τῶν ἀκρίδων· ἐνάτη ἡ διὰ τοῦ ψηλαφῆ τοῦ σκότους, καὶ δεκάτη, ὁ τῶν πρωτοτόκων θάνατος. Καὶ πάντα μὲν τῇ τοῦ στυροῦ προτυπώσει γίνεται, οὐ πάντα δὲ τῇ βακτηρίᾳ τερατοῦργεῖται, ἵνα μὴδὲ παρὰ τῶν οὐρανῶν Θεοποιηθῆ, μῆτε παρὰ τῶν ἀλλοτρῶν συκοφαντηθῆ· ἢ γὰρ ἂν καὶ μαγικαῖς ἀπάταις οἱ πολλοὶ ταύτην ἐνόμισαν τετελέσθαι. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ χειρῶν ἕκτασις καὶ προβάτων οὐσία τὰ ἴσα δεδύνηται, ἕνα δὲ τῷ μόνῳ προβῆθῆναι κατεργασται. Ἐπεὶ γὰρ τρία δὴ ταῦτα περὶ τὸν τίμιον τοῦ Δεσπότης σταυροῦ θεωρεῖται, ὕλη, καὶ σχῆμα, καὶ χάρις, διὰ μὲν τῆς βακτηρίας ἡ ὕλη γνωρίζεται, διὰ δὲ τῆς τῶν χειρῶν ἐκτάσεως τὸ εἶδος χαρακτηρίζεται, διὰ δὲ τῆς προφητείας καὶ τοῦ αἵματος ἡ χάρις ἀνακηρύσσεται. Ὅσπερ δὲ οὐ πάντα διὰ τῆς βακτηρίας, οὕτως οὐ πάντα διὰ Μωσέως, οὐδὲ πάντα ἐξ ἑνὸς τινος τῶν στοιχείων. ἀλλὰ τὰς μὲν τρεῖς καὶ πρώτας πληγὰς ἐκ τῶν παχυτέρων στοιχείων, γῆς καὶ ὕδατος, ὁ Ἄαρὼν ἐπιτρέπεται, τὰς ἴσας δὲ ἐξ αἵρος καὶ πυρὸς Μωϋσῆς ἐνεργεῖ, μίαν δὲ κοινήν ἄμφω, τὴν ἐβδόμην ἐκτελοῦσι, καὶ τρεῖς τὰς τελευταίας εἰς συμπλήρωσιν τῆς δεκάδος· ἐαυτῷ Θεὸς ἀνατίθησιν ἔδει γὰρ καὶ Μωσέως τὸ δουλικὸν ὡς προφήτου φανῆναι σθένος, καὶ Θεοῦ τὸ παγκόσμιον, ὡς Ὑψίστου, παραδειχθῆναι κράτος.

Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ τῷ νομοθέτῃ μέρος ἐδόθη τῆς θαυματουργίας, καὶ ὁ παντοῦργός Δεσπότης δι' ὅλης ἐδοξάσθη τῆς δημιουργίας, οὐ στοιχείων μόνον συντελεσάντων ἅπαντα, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλων ὑπουργησάντων αὐτῶν, κατὰ τὸν λέγοντα· *Συνεκπολεμήσει αὐτῷ ὁ κόσμος ἐπὶ τοὺς παράφρονας*. Ἐπειδὴ γὰρ Αἰγύπτιοι, καὶ τὸ Ἑλληνικὸν γένος, τοὺς μὲν οὐρανίου ἐνόμιζον, τοὺς δὲ ἐπιγίους, καὶ ἄλλους ὑπο-

A lignum crucis ejus præfigurabat, in draconem conversum est, ut simili simile interficeretur, Satanaeque fraudes et spiræ sapientissimo dispensationis consilio contererentur. Cæterum licet revera in serpentem abierit, licet prophetam, qui Deum viderat, prius terruerit, licet secundo Magorum virgas devoraverit; attamen, quando a Moyse reci-

periebatur, et apprehendebatur, rursus in lignum transmutatur; quo d argumento erat, eam quæ ex corpore orta est, fraudem et deceptionem extinctum iri.

Interea flagellat Deus Ægyptum divinæ potentiæ administro Moyse, qui decem plagas efficit, ut perfectum nimirum supplicii numerum subirent, qui ad summam usque scelerum processerant; et in memoriam miraculi decem præcepta præscribit, ut Ægyptus digne per decem plagas puniretur, et Israel per decem præcepta beneficiis a Deo cumularetur. Duplex enim emolumentum inde exstitit: unum, ad eos qui puniebantur; alterum ad eos, qui erudiebantur, redundavit. Prima igitur plaga ex his quæ in regionem illam inductæ sunt, est æquarum in sanguinem conversio; altera, ranarum ebullitio; tertia, culicum; quarta, cynomyiæ; quinta, interitus jumentorum: sexta, pustularum emissio: septima, plaga ignis et grandinis: octava, locustarum: nona, palpabilium tenebrarum: decima, mors primogenitorum. Omnia hæc crucis præfigurandæ gratia peraguntur: non tamen omnia per virgam sunt, ne a suis Dei loco haberetur et coleretur, vel ab alienigenis calumniis impeteretur: multi enim eam magicis imposturis et artibus confectam fuisse existimare potuissent. Ea de causa et manuum extensio, et agni immolatio eandem vim acceperunt: quædam sola prædictione evenere. Nam cum tria in pretiosa Domini nostri cruce considerare liceat, materiam, formam, et gratiam, per virgam materia innotescit; manuum extensione figura admiratur; per prædictionem et sanguinem agni gratia annuntiat. Quemadmodum autem non omnia acta sunt auxilio virgæ, ita nec omnia peracta sunt ministerio Moysis; neque omnia ex uno quopiam elemento, sed tres primæ plagæ ex crassioribus elementis, ex terra videlicet et aqua Aaroni infligendæ committuntur. Totidem ex aere et igne Moyses efficit unam, nempe septimam, communiter ambo. Tres reliquas, denarii numeri complementum, Deus sibi ipse ascribit. Necessè enim erat ut in his miraculis Moyses, tanquam servi et subditi, Dei autem, ut universorum Domini, et Altissimi, virtus et potentia elucesceret.

Hanc ob causam pars prodigiorum legislatori assignata est, nihilominus toto illo portentorum concursu Dominus omnium rerum effector, debitam gloriam obtinuit; sed et angelis, a materie concrecione liberis, mysterium suum ipsi exhibentibus juxta illius oraculi sententiam: *Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos* ²². Cum enim

²² Sap. v, 21.

Ægyptii et Græci putarent decorum quosdam esse cœlestes, alios terrestres, alios subterraneos; et illos quidem terræ, hos autem maris imperium tenere; et alios montibus, alios campestribus præsidere; qua opinione imbuti quoque erant Syri illi, qui dicebant : *Deus montium, Deus Israël, non Deus vallium* ¹⁴ : necessarium fuit ut universorum Deus et Dominus, non modo per fluvium et terram, sed et per aerem et mare Ægyptios erudiret, cœlitusque eis fulmina immisit, ut planum faceret se esse omnium et effectorem et Dominum. Quod et beatus Moyses Pharaoni indicavit, dicens : *Ut cognoscas tu et servi tui, quod Domini sit terra* ¹⁵. Quocirca primam et secundam plagam ex fluvio qui apud illos numinis instar erat, inculit, ejusque aquam vertit in sanguinem, Aarone per virgam, prout Dominus præceperat, miraculum hoc perficiente. Tenuit autem fluvius, in sanguinem mutatus, septem integros dies, multique mortalium interierunt, et omnes pisces perierunt. Neque enim colore solum rubescebat aqua, sed et quoad gustum immutata fuit, et densior effecta humiditate concreta. Hujus rei evidens argumentum est vehementer sitis, qua hominis excruciabantur, et piscium interitus, et fetor : *Pisces enim, qui erant in flumine, inquit Scriptura, mortui sunt, computruitque fluvius, et non poterant Ægyptii bibere aquam fluminis* ¹⁶.

Primum autem per aquas punivit Deus Ægyptios, tum quia eximio cultu aquam venerabantur, rati eam esse omnium rerum principium; tum quia fluvio illo valde gloriabantur, eumque deum quemdam esse arbitrabantur, qui nubium copiam ipsis faceret : tum propter Hebræorum infantes in hunc fluvium abjectos. Nam mutatus in sanguinem, infantium sanguinem, tam crudeliter effusum, ad Deum vindictæ causa clamantem quodammodo representabat, et ob commissa in infantes piacula, eos redarguebat. Idcirco pro altera plaga cædem aquæ ranas submiserunt, loco infantium, qui in undis illis expositi, suffocatique perierant. Nam infantes cum gradiuntur, imitantur quadamtenus ranas, similemque vocem edunt. Qualis vero pestis ranæ, ab aquis procul sejunctæ, et in terram longo spatio ejectæ, nam a venenatis reptilibus nihil prorsus distant, computruerunt igitur et gravem foetorem exhalarunt aquæ in sanguinem versæ, et similiter terræ ob putrefactas ranas. Porro Ægyptii, qui nihil aliud, quam caro et sanguis erant, id quod merebantur, supplicium expenderunt, quorum alii morsibus, alii foetore peribant. Postquam enim vibices Judæorum computruerant, æquum fuit, ut et fluvius et terra eorum computresceret, gravemque halitum spiraret. Nec tamen plagæ istæ Hebræos attingerunt; imo cladis omnis expers erat Israeliticus populus, licet in medio Ægyptiorum versaretur. Neque solum ranarum immissione, sed

χθόνιους εἶναι θεούς, καὶ τοὺς μὲν τῆς γῆς, τοὺς δὲ τῆς θαλάσσης δεσπόζειν, καὶ ἄλλους μὲν τῶν ὀρέων, ἑτέρους δὲ τῶν πεδίων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν, καθάπερ καὶ οἱ τὴν Συρίαν οἰκοῦντες ἔλεγον· Θεὸς ὀρέων ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, καὶ οὗ Θεὸς κοιλάδος, ἀναγκαίως ἄγαν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς, οὐ μόνον διὰ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ δι' αἴρος, καὶ διὰ θαλάσσης τοὺς Αἰγυπτίους ἐπαίδευσε, καὶ οὐρανόθεν αὐτοῖς κεραυνοὺς ἐπαφῆκε, διδάσκων ὅτι αὐτός ἐστι τοῦ παντός καὶ ποιητὴς καὶ δεσπότης. Τοῦτο δὲ πρὸς Φαραῶ καὶ ὁ μακάριος ἐδήλου Μωϋσῆς, λέγων· *Ἴνα γινῶς σὺ καὶ οἱ θεράποντές σου ὅτι τοῦ Κυρίου ἡ γῆ*. Ταύτη τοι καὶ τὴν πρώτην εὐθύς, καὶ τὴν δευτέραν πληγῶν ἐκ τοῦ παρ' αὐτοῖς θεοποιουμένου ποταμοῦ ἐπιφέρει, καὶ μεταβάλλει μὲν αὐτοῦ τὸ ὕδωρ εἰς αἷμα, τοῦ Ἀαρὼν διὰ τῆς βακτηρίας, καθὼς ἐλάλησε Κύριος, τὸ τέρας τελέσαντος. Ἐπικρατεῖ δὲ ἡ ἐξαιμάτωσις ἐπὶ ὅλας ἑπτὰ ἡμέρας, καὶ πολλοὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐφθάρσαν, πάντες δὲ ἰχθύες ἀπόλωτον· οὐδὲ γὰρ κατὰ χρόαν μόνον ἐρυθρὰ τὰ ὕδατα γέγονε, ἀλλὰ καὶ ἡ γεῦσις μετεβέβηκε, καὶ ἡ ὑγρότης ἐπεπήγει, καὶ τοῦτο δεδήλωκεν ἡ τῆς δίψης ἐπίστασις τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡ τῶν ἰχθύων τελευτή, καὶ ἡ ἐκόψεσις. *Οἱ ἰχθύες γὰρ, φησὶν, οἱ ἐν τῷ ποταμῷ ἐτελεύτησαν, καὶ ἐπώλεσεν ὁ ποταμὸς, καὶ οὐκ ἠδύναντο οἱ Αἰγύπτιοι πίνειν ὕδωρ ἐκ τοῦ ποταμοῦ*.

Ἐξ ὕδατων δὲ τὰ πρῶτα κολάζει Θεὸς τοὺς Αἰγυπτίους, ἐπειδὴ τὸ ὕδωρ διαφερόντως ἐτίμων, ἀρχὴν τῆς τῶν ὄλων γενέσεως εἶναι νομίσαντες, καὶ ὅτι μέγα ἐπὶ τῷ ποταμῷ ἐφρόνουσιν, καὶ θεὸν τοῦτον ἐνόμιζον τὴν τῶν νεφῶν αὐτοῖς παρέχοντα χρεῖαν, ἐπεὶ καὶ διὰ τὰ βρέφη τῶν Ἰουδαίων τὰ τούτω παραπεμφθέντα· μεταβληθεὶς γὰρ εἰς αἷμα, τὸ τῶν νηπίων αἷμα κεκραγὸς πρὸς τὸν θεὸν ὑπεδείκνυ, καὶ τῆς γενημένης παιδοκτονίας κατηγορεῖ. Τοῦτου δὲ χάριν καὶ τοὺς βατράχους τὴν δευτέραν πληγὴν ἀνέβλους τὰ ὕδατα, ἀντὶ τῶν ἐν ἐκείνοις ἀναπνιγέντων ἀναδοθέντας νηπίων. Μιμεῖται γὰρ πῶς τὰ βρέφη τοῦς βατράχους βαδίζοντα, καὶ τὴν φωνὴν παραπλησίαν ἔχει. Οἷον δὲ κακὸν οἱ βάτραχοι τῶν ὑδάτων ἀποξινωθέντες, καὶ ἐπὶ πλείστον ἀποχερωθέντες· ἐρπετῶν γὰρ ἰοδόλων κατ' οὐδὲν διαφέρουσι. Ἐπώλεσε γοῦν τὰ ὕδατα μεταβληθέντα εἰς αἷμα, ἐπώλεσε καὶ ἡ γῆ ἀπὸ τῶν βατράχων. Καὶ οἱ Αἰγύπτιοι σὰρξ ἀληθῶς ὄντες καὶ αἷμα τὰ εἰκότα πεπόνθασι. Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν δὴγμασιν, οἱ δὲ δυσωδίᾳ ἀπειθνησxon. Ἐπειδὴ γὰρ προσώζεσαν καὶ ἐσάτησαν οἱ μόλιπες αὐτῶν, διὰ τοῦτο ἐπώλεσαν αὐτῶν καὶ ὁ ποταμὸς, καὶ ἡ γῆ. Ἄλλ' οὐχὶ καὶ τῶν Ἑβραίων ἠψύοντο αἱ πληγαί, ἀλλ' ἦν ἀπαθὴς ἐν μέσῳ τούτων ὁ Ἰσραὴλ, οὐ τῇ ἐπιφορᾷ δὲ μόνον τῶν βατράχων, ἀλλὰ καὶ τῇ τούτων πάλιν διαφθορᾷ ἡ σταυρικὴ δύναμις ἐδόξαζετο προγραφωμένη. Ἐκτείνας γὰρ τὰς χεῖρας ὁ Μωϋσῆς, καὶ προσευξάμενος τοῦ μὲν διέθρου τῶν δηγμάτων τοὺς πάσχοντας ἀπῆλλαξε, τῆς δυσωδίας

¹⁴ III Reg. xx, 28. ¹⁵ Exod. ix, 29. ¹⁶ Exod. vii, 21.

δε καὶ πλείονα τὴν αἰσθησιν λαβεῖν προσεργάσατο, **A** καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος εὐχὴν ἐξεκόντισε, τοῦ ἐν τῷ βραχίονι σταυρωθῆς χεῖρας ἐκπετάσαντος, ἀληθινοῦ νομοθέτου. καὶ φήσαντο, Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, εἰς τί με ἐγκατέλιπες; καὶ τῆς φθοροποιῦ καὶ δυσώδους ἀμαρτίας πάντας ἐλευθερώσαντος. Τηνικαυτα γὰρ οἱ πεπιστευκότες Χριστῷ τῆς λύμης μὲν τῶν ἰσθμίων παθῶν, καὶ τῆς εἰδεχούσης καὶ πικρᾶς συνοικίσεως τῆς ἀσθεσίας, καὶ τῶν αἰσχυρῶν τε καὶ πονηρῶν ἔργων ἐβρόύθημεν, τῆς δυσωδίας δὲ μᾶλλον διὰ τῆς μνήμης ἐπαιθανόμεθα· αἰσχύνῃ γὰρ τῶν προδεδιωμένων τὴν ψυχὴν αἰκίζομεθα κατὰ λέγοντα θεῖον ἀπόστολον· *Tira οὐν καρπὸν εἴχετε τότε, ἐφ' οἷς τὸν ἐκαίσχυσεθε;* **B** pediti, et in libertatem asserti sumus. Fœtorem enim ob commissâ prius delicta affecti, animam *igitur fructum habuistis tunc in iis, in quibus nunc erubescitis* ²⁷?

Τρίτη μετὰ ταῦτα καὶ βαρύτερα πληγὴ ἡ ἀπὸ τοῦ **B** χόδου τῶν σκνιπῶν ἀνάδοσις, τῇ χειρὶ καὶ τῇ ῥάβδῳ τοῦ Ἀαρὼν γινομένη, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς δεξιάν διὰ σταυροῦ πλήττουσαν τοὺς ἀλειτουργίους δαίμονας αἰνιτομένη. Ἀργαλεώτατον μὲν οὖν μὲν καὶ ὀδυνηρότατον, καὶ βραχυτάτος ἐστὶ τοῦτο τὸ ζωῦσιον· οὐ γὰρ τὴν ἐπιφάνειαν λυμάλνεται μόνον τοῦ δέρματος, κνησμῶδες ἐμποιοῦν ἀρθεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰ; τὸ ἐντός βιάζεται διὰ τὴν μυκτῆρων καὶ τῶν ὠτῶν εἰσελθεῖν, καὶ κόρας δὲ ὀφθαλμῶν οἶδε τὰ μάλιστα βλάπτειν εἰσπετώμενον. Τόγε μὴ πανθενε; τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο προμαρτυρεῖται κράτος, ὅτι τοῖς λεπτοῖς, καὶ ἀσθενέσι ἀμάχου; δυνάμεις ἐνήσιν, ὡς ὑπ' αὐτῶν ἀπαγορεῦσαι πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον, καὶ βοᾶν ἀναγκασθῆναι, ὅτι *Δάκτυλος τοῦτο Θεοῦ*. Χεῖρα γὰρ Θεοῦ μετὰ τὸν σύμπαντα κόσμον ὑφίστασθαι. Καὶ διὰ **C** τοῦτο καὶ ἐν τῇ προφητείᾳ Ἰωὴλ τὰ σμικρότατα πρὸς ἀκμὴν, καὶ ἀδρανέστατα πρὸς ἀλκὴν, δυνάμιν ἑαυτοῦ μεγάλην ὁ Θεὸς ὠνόμασεν, Ἀποδώσω, λέγων, *ὕμιν ἀντὶ τῶν ἐτῶν ὧν κατέφαγεν ἡ ἀκρις καὶ ὁ βροῦχος, καὶ ἡ ἐρυσίθη, καὶ ἡ κάμψη, ἡ δύναμις μου ἡ μεγάλη*.

Τετάρτη πληγὴ ἡ διὰ τῆς κυνομυίας. ἄλλοι δὲ ἡ κλῆσις τὸ αὐθαδές. Τὴν δὲ ὀδύνην ἡ Γραφὴ μαρτυροῦσα, ὅτι ἀφόρητος ἦν τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ θανάτου πρόξενος, *Ἐξωλοθρεύθη, φησὶν, ἡ γῆ ἀπὸ τῆς κυνομυίας*.

Πέμπτην ἐπιφέρει τὴν τῶν τετραπόδων φθορὰν ἀνῶπιστον καὶ τῶν προλαβοῦσῶν κραττιοτέραν· αἶψα γὰρ ἐπὶ πλείον ἀμαρτάνοντος τοῦ Φαραῶ, ἀναλόγως καὶ αἱ μάστιγες πρὸς τὸ μείζον χωροῦσι. Διὰ τοῦτο τὴν μὲν τρίτην *δάκτυλον* Θεοῦ ἐκάλεισαν οἱ ἑπαυδοὶ τῶν Αἰγυπτίων. Τὴν δὲ πέμπτην, ὡς δραστηκωτέραν, καὶ ὡσανεὶ συμπληρωθέντων τῶν πέντε δακτύλων εἰς ἐκάστης πληγῆς χεῖρα Θεοῦ ὁ Μωϋσῆς προστήγρευσε, *Ἴδου γὰρ, φησὶ, χεῖρ Κυρίου ἔσται ἐν τοῖς κτήρεσί σου*. Προλέγει δὲ τὴν ἐπιούσαν τιμω-

²⁷ Psal. xxi, 2; Matth. xxvii 46. ²⁸ Rom. vi, 21. ²⁹ Exod. ix, 9.

interitum, potentia crucis non sine gloria est adumbrata. Moyses enim manibus extensis, fuscisque precibus ab exitio morsuum, eos qui eis infestabantur, liberavit, effecitque ut fœtoris illius amplio rem quemdam sensum caperent; simulque velut in imagine expressit orationem pro humana natura, ejus veri et genuini legislatoris, qui in cruce manus suas expandit, et hæc verba protulit: *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti* ²⁷? qui que a peccato omnis corruptionis et graveolentiæ causa nos exemit. Tunc enim nos, qui in Christum credidimus, ab exitio passionum et venenatarum cupiditatum, et ab invisito et molesto impietatis contubernio, simulque a turpibus et pravis operibus ex autem magis percipimus reminiscendo; pudore castigamus, juxta Apostolum dicentem: *Quem*

Tertia post istas et gravior plaga fuit culicium ex terræ pulvere ortus, manu et virga Aaronis procuratus, quæ præligurabat Dei Patris dexteram, quæ cruce improbos et nefarios dæmones percussit. Molestissimum igitur et doloris vel maxime efficiens est hoc animalculum, licet etiam sit minutissimum. Non enim extimam tantum corporis superficiem lædit, excitato perquam odioso pruritu; sed et in intima penetrat, conaturque per nares et aures ingredi, maxime autem oculorum pupillis nocet, si involandi facultas detur. Quo ipso omnipotens et insuperabilis Dei virtus significatur, quæ rebus abjectis et exilibus vim, cui nemo resistere valet, impertitur; ita ut ob earum infestationem tota *Ægyptus de salute desperarit, et exclamare coacta fuerit: Digitus Dei hic est* ²⁸. A manu enim Dei, ne universum quidem orbem subsistere posse. Quapropter et apud prophetam Joëlem Dens minima quædam ad vigorem et vim et infirmissima ad robur, magnam suam fortitudinem nominavit: *Reddam vobis, inquit, annos, quos comedit locusta, bruchus, et rubigo, et eruca, fortitudo mea magna* ²⁹.

Quartam plagam inflixit cynomyia, seu musca canina. Significat autem ipsa appellatio insolentiam et perveraciam. At vero doloris ex hac plaga exortii, et quam Ægyptiis intolerandus fuerit, quippe qui mortem afferret, testem habemus ipsam divinam Scripturam quæ ait: *Corrupta est terra a muscis* ³¹.

Quinta plaga est inmentorum interitus, quæ gravissima videbatur et valentior cæteris: cum Pharaon semper magis atque magis scelerate agendo procederet, merito, proportionem quadam servata, crescebant quoque flagella. Quocirca tertiam plagam nominarunt incantatores Ægyptii *digitum Dei*. At quintam, tanquam violentiorem, et quasi jam ex qualibet plaga digitis quinque constitutis, manum Dei Moyses appellavit. *Eccæ enim, inquit, manus Domini erit super jumenta tua* ³². Prædicat autem

³⁰ Exod. viii, 19. ³¹ Joel ii, 25. ³² Exod. viii, 21.

semper venturam pœnam; et tempus, quo ventura, A indicat, ne quis casu et fortuito evenisse suspicetur.

Sexta ordine plaga est pustularum et ulcerum; septima ignis et grandinis, duobus alioquin contrariis, et in se invicem pugnantibus præter expectationem, consociatis; ut neque grando igne lique-sceret, neque ignis humore grandinis exstingueretur, sed ut ambo propriam et nativam suam vim in eodem simul exererent et demonstrarent; ignisque licet in mediis humoribus omnia absumeret, et grandinis concretæque molis impetus omnia, nullo excepto, contunderet, etsi in regione hiemis experte, et calidissima, et indesinenter magis ardoribus æstuante. Porro cum ne sic quidem sanio-rem mentem reciperent: *Dixit, inquit, et venit locusta, et bruchus, cujus non erat numerus*²². Bruchi nomine intelligas recens natam alisque destitutam locustam.

Deinde triduanæ etiam tenebræ invalescunt, quæ non simpliciter ex eventu privatione luminis acciderunt, sed subsistentiam quamdam substantiæ instar habuerunt; velut densa quædam caligo ingruens, et more obscurissimi tartari dispersa. Palpabiles vero nominatæ sunt, non solum quod manibus exeundi causa prensabant, oculorum usu privati, sed etiam quia tangi, et ob crassitiam suam quodammodo sentiri poterant, propter densitatem videlicet materiæ, qua constabant.

Illud autem, quod ad Pharaonem dictum: *Ideo excitavi seu posui te, ut ostendam in te fortitudinem meam magnam, et ut narretur nomen meum in omni terra*²³, nullam punientis injustitiam significat, sed correctionem ejus, qui omnia operatur. More enim receptum fuit apud veteres medicos, eos qui mortis rei erant, vivos dissecare, ut explorarent palpitan- tium adhuc membrorum vim et actionem, curando- rum eorum gratia, qui in hujusmodi morbos inci- dissent. Et qui legibus vindicandis et ex illorum præscripto sententiis ferendis præsumt, etiamnum sontes publice supplicio afficiunt, ut spectatores exemplo inde accepto meliora sapere discant. Ergo Pharaon quoque, qui sine ulla spe veniæ maxima quæque scelera perpetrabat, publice pœnas exsol- vit, proprioque suo exito omnibus salutis fuit, pate- facta divina providentia, totique terrarum orbi ejusque extremis finibus justissimo ejus et immuta- bili judicio nuntiatum.

Decima et ultima plaga vel potius prima et exor- dium omnium aliarum, quod ad vim et afflictionem attinet, ut etiam David testatur, est terribilis ille primogenitorum interitus. Nam circa noctem me- diam absque ulla infirmitate causaque morbida in- terfecti sunt Ægyptiorum filii; quamobrem mane experrecti, et charissima pignora vitæ exsortia contemplati, non amplius continere sese valuerunt, quominus contra Pharaonem conclamarent; quare

ῥίαν ἀεί, καὶ τὴν καιρὸν καθ' ὃν ἔσται, δῆλον ποιεῖ, ἵνα μὴ αὐτόματον ὑποπνευθῆ τὸ γινόμενον.

Ἐκτη καθ' ἐξῆς ἡ τῶν φλυκτίδων καὶ τῶν ἐλκῶν ἐγένετο· καὶ ἐβδόμη λοιπὸν ἡ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς χαλάζης, δύο τῶν ἐναντιῶν καὶ μαχομένων ἀλλήλοις παραδόξως συνελθόντων, ὡς μήτε τὴν χάλαζαν τῷ πυρὶ τήκεσθαι, μήτε τὸ πῦρ τῆς χαλάζης ὑγρό- τητι σβέννυσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀμφω τὴν οἰκίαν ἐνέρ- γειαν ἐν ταῦτ' προσεπιδείκνυσθαι, καὶ καταφλέγειν; μὲν ἐν ὑγρότητι πάντα τὴν πυρὸς φύσιν, συντρίβειν δ' ἐπίσης τὴν τοῦ κρουστάλλου δύναμιν καὶ τὸν παγε- τὸν ἀφειδῶς ἐν ἀχειμερῶ καὶ θερμωτάτῃ χώρᾳ, καὶ πολὺν ἐχούσῃ διηνεκῶς τὸν καύσωνα. Ἐπεὶ δὲ μὴ οὕτω βελτίους ἐγένοντο, *Ἔλεγε, φησὶ, καὶ ἦλθεν ἀκρίς, καὶ βροῦχος οὗ οὐκ ἦν ἀριθμὸς*. Βροῦχον δὲ νοήσεις νεογενῆ τινα καὶ ἀπτερον ἀκρίδα.

Ἔϊτα καὶ τρίτημερον σκότος ἐπιπολάζει, οὐ στερή- σει φωτὸς ἀπλῶς κατὰ συμβεβηκὸς γινόμενον, ἀλλ' οὐσιώδη τὴν ὑπόστασιν κεκτημένον, ὡς ἀχλύς ἐπι- πεσοῦσα βαθεῖα, ἡ τάρταρος ἀφεγγῆς κατασκεδασθεῖς. Ψηλαφητὸν δὲ ὠνομάσθη, οὐ μόνον ὅτι πρὸς ἐξοδὸν ψηλαφούντες ἦσαν, ὡς μὴ δυνάμενοι κατιδί- ναι, ἀλλ' ὅτι καὶ ἄπτεσθαι σχεδὸν, καὶ παχυτέρως ἦν αὐτοῦ προσεπασιθάνεσθαι διὰ τὸ ὑλιδέστερον.

Τὸ γε μὴν, *Ἐἰς τοῦτο ἐξήγειρά σε πρὸς τὸν Φα- ραῶν εἰρημένον, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου τὴν μεγάλην, καὶ ἵνα διαγγελῆ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῆ, οὐκ ἀδικίαν ἐμφαίνει τοῦ κολάζοντος, ἀλλὰ διόρθωσιν τοῦ παντὸς κατεργάζε- ται*. Ἔθος γὰρ ἦν τοῖς παλαιοῖς ἐκείνοις τῶν λατρῶν καὶ τοῦ πράγματος ἀρχηγοῖς ἀνατέμνειν ζῶντας τοὺς ἀξίους θανάτου, καὶ τὴν ἐνέργειαν καταμαθάν- νειν τῆς φύσεως σκαιρόντων ἐτι τῶν σπλάγγων εἰς ἀπταιστον θεραπείαν τῶν ἐμπιπτόντων τοῖς ἀρρώ- στημασι· καὶ οἱ τοῖς νόμοις δὲ διεκδικούντες καὶ μέχρι τοῦ νῦν φανερώς ἐπέξερχονται τοῖς κατα- κρίτοις, εἰς σωφρονισμὸν τῶν ἑρώντων, Ἐνταῦθα γοῦν καὶ Φιρασὼ προσαμαρτάνων ἀνιάτα, φανερώς ἐκολάζετο, καὶ σωτηρία ὑπὲρ Θεοῦ διὰ τῆς οἰκείας ἀπωλείας τοῖς πᾶσιν ἐγένετο, κατὰ δόλου γινομένης τῆς προνοητῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμει τῆ οἰκουμένη, καὶ τοῖς πέρας καταγγελομένης τῆς δικαίας αὐτοῦ καὶ ἀμεταθέτου κρίσεως.

Δεκάτῃ καὶ τελευταίᾳ πληγῇ, μᾶλλον δὲ ἀπαρχῇ καὶ πρώτῃ πασῶν τῆς δυνάμει καὶ τῷ πόνῳ, καθύ- φησι καὶ Δαυὶδ, ὁ τῶν πρωτοτόκων φοβερὸς; ἐτελείτο θάνατος. Περὶ γὰρ μέσας νύκτας διχα τινὸς ἀρρώ- στίας καὶ νοσῶδους μετείας, ἀνηροῦντο τὰ τέχνα τῶν Αἰγυπτίων, ὅθεν καὶ πρωτὰς ἐξεγειρόμενοι, καὶ νεκρὰ τὰ φιλτάτα βλέποντες, ὡς μηκέτι κατέχεσθαι δυνά- μενοι τοῦ Φιρασὼ κατεθῶν, ἐφ' ᾧ καὶ τὸν λαὸν ἄκων ἀπέλυτον. Ὅτι περὶ δὲ δριμυτέρα τῶν ἄλλων ἀπασῶν

²² Exod. ix, 12. ²³ Ibid., 16.

ἄτη μίστιξί, καὶ ἀπαρχὴ παντὸς πόνου καὶ πάσης ἀλγηδόνος ἀκροθίνιον τοῖς ἐναντιοῖς ἐγίνετο, οὕτω τοῖς ὡκειωμένοις Θεῷ μείζονα τὴν χάριν ἐδίδου μετὰ πολλῆς τῆς παραδοξοποιίας ἐνεργουμένη. Ἴνα γὰρ μὴ συντυχίας τινὸς καὶ αὐτομάτου θανάτου νομισθῆ τὸ γινώμενον, ἢ νόσος ἢ λιμὸς ἀπλῶς ἐπελθὼν δόξη, πολλὰ συντρέχει τὰ ἐξαισία· καὶ ὁμοῦ μὲν παρόντων ἀπάντων τοὺς ἀξίους ἢ τιμωρία γινώσκει καὶ μετὰ προῤῥήσεως τελεῖται, καὶ μιᾷ νυκτὶ πάντες ἀναρῶνται, καὶ μόνοι τῶν ἄλλων οἱ πρωτότοκοι ἀποθνήσκουσι, ὥστε καὶ τὸ δυνατὸν ἐνταῦθα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ κηδεμονικὸν ἀναφανῆναι καὶ φιάνθρωπον. Τὸ μὲν, ὅτι ἐν μιᾷ ῥοπῇ τοσοῦτον ἔργον ἐγεγόνει· τὸ δὲ, ὅτι ὑπὲρ τῆς πρωτογένου ὀλιψέως Ἰσραὴλ, τὰ πρωτότοκα ἀνηρῶντο τῶν θλιψάντων· τὸ δὲ τῆς ἀγαθότητος, ὅτι μετὰ φειδοῦς ἐπεξέρχεται, ὡς μὴ βουλόμενος πάντας ἄρδην ἀπολέσθαι. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐδ' ἐκ πρώτης πληγῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπτεται οὐδ' ἀνευ προῤῥήσεως τὴν ὄργην ἐπιφέρει, ἅμα μὲν δι' ἐτέρων αὐτοὺς διορθῶσαι μηχανώμενος, ἅμα δὲ καὶ τοῖς ῥήμασι σωφρονεστήρους ἀπεργάζεσθαι θέλων, καὶ μὴ εἰς πείραν ἔλθειν τῶν πραγμάτων αὐτούς.

cui propositum esset, eos partim aliorum periculo ad meliorem mentem traducere, partim verbis moderatioris et saniores efficere, ut ne ipsorum flagellorum sensum aliquem et experimentum capere oporteret.

Τότε δὲ πιστοὺς μόνον εἰς εὐφροσύνην συνεκάλεσε τὸ τερατούργημα, ἀλλὰ καὶ νῦν μᾶλλον ἡμᾶς, οἷς κατὰ πνεῦμα τὰ τοῦ γράμματος θεωρεῖται, καὶ κατὰ λαμπρὰν ἀλήθειαν τὰ τοῦ τύπου καὶ τῆς σκιάς ἐρμηνεύεται. Καὶ γὰρ διὰ σταυροῦ δοθεῖσαν ἡμῖν θαυμαστὴν ἐλευθερίαν προδείκνυσιν ἡ ἱστορία καὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν σφαγὴν τοῦ θεοῦ Ἀμνοῦ, καὶ πάσχα τὸ μυστικόν, καὶ τὴν παγκόσμιον σωτηρίαν ἀριδῆλως προαναφαίνει. Οὐ γὰρ ἡ τυπικὴ μετάληψις ζωῆς ἦν φυλακτικὴ, καὶ εἰς ἐλευθερίαν μετεδίβαζε, τούτου πάντως ἡ ἀληθινὴ κοινωνία καὶ ἀθανασία καὶ υἱοθεσία οἶδε χαρίζεσθαι, ἐκ γῆινων οὐρανίους, καὶ θεοὺς ἐξ ἀνθρώπων ἀπεργαζομένη τοὺς δεχομένους. Διὰ τοῦτο γοῦν τὸ διαβατήριον ἐν Αἰγύπτῳ τελεῖται πάσχα, καὶ τὸ διὰ σταυροῦ μέγα σκιαγραφεῖ καὶ ἀληθινὸν πάσχα τὴν πνευματικὴν διάβασιν. Γίνεται δὲ τῷ πρώτῳ μηνί, ὅτι τύπος ἦν Χριστοῦ τῆς πάντων ἀρχῆς, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ καινῆς κτίσεως μετὰ τὸν χειμῶνα τῆς ἀσεβείας, ὡσπερ ἐν ἑαρι φαιδρῷ καὶ εὐώδει τῆς πίστεως, καὶ δημιουργηθείσης καὶ κληθείσης ὑπὸ Χριστοῦ διὰ πνεύματος, καθὼς πρὸς αὐτὴν ἀνωθεν ἔλεγεν· Ἐλθέ, ἡ πλησίον μου, καλή μου περιστερὰ, ὅτι ἰδοὺ ὁ χειμὼν παρήλθε. Συνετάφημεν γὰρ αὐτῷ, καὶ συνανέστημεν διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ τὴν παλαιότητα τοῦ Ἀδάμ ἀποθέμενοι ἐν καινότητι ζωῆς πολιτευσόμεθα τροφὴν ἀξίαν τῆς ἀίδιου ζωῆς, τὸ πάσχα ἀληθινὸν ποιούμενοι, καὶ σαρκὶ Θεοῦ καὶ αἵματι τρεψόμενοι.

vitæ ambulamus, quibus verum pascha alimentum sempiterna vita dignum suppeditat; nutrimur enim carne et sanguine Dei.

Οὗτος ἐμοὶ τοῦ πρώτου μηνὸς ὁ λόγος, οὗ τῆ δε-

invitus etiam populum dimisit. Quemadmodum autem hæc plaga cæteris omnibus asperior existit, principiumque omnis laboris, omnisque doloris exordium fuit: ita illis, qui Deo familiares et conjuncti erant, majorem gratiæ copiam multis magnisque miraculis testatam subministravit. Ne enim fortuito cuidam casui id quod evenit, ascriberetur, aut morbus, aut pestis communi rerum cursu ingruisse crederetur; multa plane admiratione digna concurrunt; quamvis omnes promiscue simul versarentur, attamen pœna dignos pœna agnoscit; nec sine prædictione infligitur, unaque nocte omnes perimuntur, et soli ex tota multitudine primogeniti intereunt, ut proinde hoc loco, et Dei potentia et justitia, et cura, et humanitas elucescat.

Potentia quidem, quod uno momento res tanta sit peracta; justitia autem, quod loco primogeniæ afflictionis, quam subiit Israel, primogenita eorum qui affligerant, interfecta sunt; at bonitas in eo apparet, quod ita punit, ut simul parcat, nolens videlicet omnes funditus interficere. Qua de causa neque prima plaga in homines sævit, neque sine præmonitione et prædictione iram suam infert, quippe

Et tunc quidem solos fideles prodigium hoc ad lætitiā invitabat, at nunc multo magis advocat nos, qui spiritu ea quæ scripta sunt, contemplamur, quibus antiqua illa typorum umbrarumque involucra perspicuæ veritatis beneficio pate-scunt. Etenim concessam nobis, crucis merito et munere, plenam admiratione libertatem tota hæc historia præmonstrat, divinumque Agnum pro nobis immolatum, et mysticum illud pascha, et totius mundi salutem evidenter præfigurat. Neque enim corporalis illa perceptio vitam custodiebat, et in libertatem traducebat; at hujus vera sumptio et communio immortalitatem et filiorum adoptionem donat, et ex terrestribus cœlestes, deosque ex hominibus, eos qui accipiunt, reddit. Propterea igitur pascha illud transitus janiam imminentis argumentum, in Ægypto peragitur, illudque grande et verum in cruce adumbrat, illum videlicet spiritualem transitum. Instituitur autem primo mense, quia figura Christi erat, qui omnium rerum principium est, et ejus quæ in Christo est, novæ creaturæ post impietatis hiemem, velut in vere nitido et suaveolente fidei, conditiæ et renovatæ a Christo per spiritum, quemadmodum ad illam supra dicebat: *Veni, proxima mea, formosa mea columba; ecce hiems jam transiit* 25. Consepulti enim sumus cum illo, et consurreximus per lavacrum regenerationis, et deposita Adami vetustate in novitate

Hæc mihi primi mensis ratio esse videtur; cu-

25 Cant. II, 11.

ius quidem decima die agnus accipiebatur, decima quarta vero ad vesperam immolabatur. Illud, quia longissima quedam ante nos sæcula exstiterunt; quibus erat is qui semper est, et hæc sæcula numerus denarius propter perfectionem et plenitudinem denotat, initiumque præsentis sæculi insinuat tanquam immenso illi vicini. Hoc vero, quia veterem divini consilii terminum, ultimumque tempus Verbi incarnati repræsentat. Non enim nuperum aut recens est dispensationis hujus mysterium, sed a constitutione mundi in præcognitione Spiritus custoditum, novissimisque hisce temporibus prædicatum, tanquam in fine dioi, et contracta jam vita nostra finem accepit. In quinarum vero dierum sive illuminationum præscriptionem omne tempus, quo observabatur, dividitur. Nam de curando generis nostri casu, Deus Adamo salutaria præcepit, et cum Noe egit de rebus ad salutem nostram conducibilibus, et cum Abrahamo pactum iussit, et per Moysen legem tulit, et per prophetas oracula edidit, quæ divinæ cognitionis velut lumen præportantia, hoc loco tropice *dies* nominantur, in Evangelio autem certis diei intervallis comparantur, intra quæ operariorum multitudo convocata est. Igitur quinta ad vesperam immolatur Agnus, quia et in consummatione sæculi passio Christi peracta est, et tenebras ignorantie dissolvit. Exorta enim est in diebus ejus *justitia et abundantia pacis*²⁶; postquam is qui nos inique interficiebat, juste vicissim ab ipso est interfectus, noctis videlicet princeps; quod imminutio lucis denotabat.

Immolabatur autem per domos et familias integras, et cognatis aut vicinis convenientibus, quia Ecclesiæ statum delineabat, quæ una est fide, licet multiplex sit per varia loca diffusionem, quandoquidem unus vere est perfectus, et impartibilis Christus, qui ubique et in omnibus est; unaque omnium per totum orbem Ecclesiarum conjunctio, et qui extra hanc aulam vagatur, minime particeps sit magnæ hujus victimæ. Nam hostia hæc non effertur extra domum Dei, neque iis qui extra degunt, distribuitur; sed qui ex domesticis sunt, ii solum manducant et salvantur. Communio autem et societas vicinorum et familiarium concordiam et conjunctionem eorum qui eandem fidem sequuntur, significabat. Et ovis quidem erat quia typum gerebat boni pastoris, qui et aliquid nobis præstantius habuit, et id quod nostrum est, assumpsit, ut nobis tanquam frater accensus is qui natura Deus et Dominus erat, et ob humanam naturam, sub eadem divinæ ordinationis et gubernationis cura, velut agnus omnis malitiæ expertus, constitutus, primum quidem debitæ ab omni humana natura obedientiæ fructum Deo proferret: deinceps vero se etiam offerret hostiam et oblationem sanctam, morte pro omnibus degustata, omnibusque vita reddita.

Hac igitur de causa agnus magni sacrificii præ-

Α κάτη μὲν τὸ πρόβατον ἐλαμβάνετο, τῇ τεσσαρσκαίδεκάτῃ δὲ πρὸς ἑσπέραν ἐθύετο. Τὸ μὲν, ὅτι μακροὶ τινες ἦσαν οἱ πρὸς ἡμῶν αἰῶνες καθ' οὓς ἦν ὁ αἰὼν, καὶ τούτους ἡ δεκάτῃ διὰ τὸ τέλειον καὶ πλήρες εἰκονίζουσα, καὶ τὴν ἀρχὴν ἐμφαίνει τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὡς τοῦ ἀπείρου ἐκείνου γειτόνος· τὸ δὲ, ὅτι τὸν ἀρχαῖον ὄρον δείκνυσι τῆς θείας βουλῆς, καὶ τὸν τελευταῖον χρόνον παρίστησι τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως. Οὐ γὰρ νέον, οὐδὲ πρόσφατον τὸ τῆς οικονομίας μυστήριον, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς, ἐν τῇ προγνώσει τοῦ Πνεύματος φυλαττόμενον, ἑμοῦ δὲ καὶ προκηρυττάμενον ἐν ἐσχάτοις καιροῖς, ὡς ἐπὶ τέλει τῆς ἡμέρας, καὶ συστελλομένης ἡδὴ τῆς ἡμέρας ζωῆς τὸ πέρας ἐδέξατο. Εἰς πεντάδα δὲ ἡμερῶν ἤτοι φωτισμῶν νομοθεσίαν ὁ χρόνος ὅπας καθ' ὃν ἐνθρησκεῖτο, διαμετρεῖται. Ἐπὶ γὰρ θεραπεία τῆς τοῦ γένους ἡμῶν ἐκπτώσεως, καὶ τῷ Ἀδάμ προσέταττεν ὁ Θεὸς τὰ συμφέροντα, καὶ τῷ Νῶε διελέγετο τὰ λυσιτελοῦντα, καὶ πρὸς τὸν Ἀβραάμ ἐποίησε τὴν διαθήκην, καὶ διὰ Μωσέως ἐνομοθέτει, καὶ διὰ προφητῶν ἐχρησιμοποιεῖται, ἄπρως ὡς φωτισμῶν θεογνωσίας ἐμπαρέχοντα. Ἐνταῦθα μὲν ἡμέραι τροπικῶς προσηγόρευται, ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ ἡμέρας διατήμασι παρεικάσθη, ἐν οἷς καὶ τῶν ἐργατῶν ἐκαλεῖτο τὸ σύστημα. Καὶ γοῦν τῇ πέμπτῃ πρὸς ἑσπέραν θύεται: τὸ πάσχα, ὅτι καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τὸ τοῦ Χριστοῦ γέγονε πάθος, καὶ τὸ σκότος ἐλυσε τῆς ἀγνοίας. Ἀνέτειλε γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πληθὸς εἰρήνης, ἐπειδὴ ὁ ἀδικῶς ἡμᾶς ἀνιερῶν δικαίως ἀντανθρήθη παρ' αὐτοῦ, τῆς νουκτοῦς ἀρχῶν, ὅπερ ἐδήλου τῆς σελήνης ἐντεῦθεν ἡ μείωσις.

Κατ' οἶκον δὲ ἄρτιον ἐτελεῖτο, καὶ κατὰ συγγενῶν ἢ γειτόνων συνέλευσιν, ὅτι τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐζωγράφει κατάστασιν, μίαν οὖσαν τῇ πίστει, καὶ πολλὰς τῇ κατὰ χώραν ἐκτάσει, ἐπεὶ περ εἰς ἀληθῶς, τέλει οἱ καὶ ἀμέριστος ὁ πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσι Χριστός, καὶ μία ἡ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς οἰκουμένης ἔνωσις, καὶ ὁ ταύτης ἐξω-τῆς αὐτῆς ἀμέθεκτος ἐστι, τοῦ μεγάλου θύματος. Οὐ γὰρ ἐκκομίζεται τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ τὸ ἱερεῖον, οὐδὲ τὸς ἐκτός ὅλως προσνέμεται, ἀλλ' ὅσοι τῶν ἔνδον εἰσὶ, οὗτοι καὶ φάγονται μόνον καὶ σωθήσονται. Καὶ ἡ κοινωνία τῶν ὁμοφύλων τὴν συμφωνίαν τῶν ὁμοπίστων ἐδήλου καὶ συναρσιν. Καὶ πρόβατον μὲν ἦν, ὅτι τύπος ἐγένετο τοῦ καλοῦ ποιμένος, ὃς καὶ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς εἶχε, καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς προσεληφεν, ἵνα συνταχθεῖς ἡμῖν ὡς ἀδελφὸς ὁ φύσει Θεὸς καὶ Δεσπότης, καὶ συμπομπανθεὶς διὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὑπὲρ τῆς θείας νομοθεσίας ὡς ἀμνός· ἄσκατος πρῶτα μὲν τὴν ὀφειλομένην παρὰ τῆς ἀνθρωπότητος καρποφορήσῃ τῷ Θεῷ ὑπακοήν· εἰθ' οὕτως καὶ ἑαυτὸν προσενέγκῃ θυσίαν, καὶ προσφορὰν ἀγίαν, ὑπὲρ παντὸς γευσάμενος θανάτου, καὶ πάντας ζωοποιήσας.

Διὰ τοῦτο γοῦν πρόβατον ἦν τὸ πρόγραμμα τοῦ

²⁶ Psal. LXXI, 7

μεγάλου θύματος. Καὶ τοῦτο τέλειον, ἄρωμον, ἄρ-
 σεν καὶ ἐνιαύσιον, ἐπειδὴ πάντα ἦν ἐν Χριστῷ
 τελελεως τὰ θεοπρεπῆ γνωρίσματα καὶ κατὰ τὴν
 πρόσληψιν τὴν χρυσθεϊσαν θεότῃ, καὶ γενομένην
 ὅπερ τὸ χρῆσαν, καὶ τέλειος ὡς ἀνευδεῆς ἐν πᾶσιν
 ἀρετῇ γνωρίζεται, καθάπερ αὐτός φησιν, *Οὕτω πρό-
 πον ἡμῖν ἔστι πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην.*
 Ἄμωμο; δὲ, ὅτι καὶ μόνος ἀναμάρτητος, ὑπερφυᾶ
 καὶ ἀνυπέροβλητον κεκτημένος τὴν καθαρότητα, καὶ
 μόνος ἔχων ἐξουσίαν τοῦ ἐπὶ πάσης γῆς ἀφιέναι
 τὰς ἁμαρτίας. *Εἰ γὰρ καὶ πολλοὶ γεγονᾶσι εὐάρε-
 στοὶ, καὶ κατὰ μέθεξιν ἡγιασμένοι, ἀλλ' εἰς ὃ φύσει
 ἀγαθός, καὶ οὐκ ἔστιν ἄγιος ὡς ὁ Κύριος, οὐδέ ἔστι
 δίκαιος ὡς ὁ Θεός ἡμῶν.* Ἄρσῃν δὲ διὰ τὸ ἡγεμο-
 νοῦν· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ νομφίος τῆς Ἐκκλησίας, ὁ
 γνησίως ἐφεστὼς καὶ κυριεύσας, ὁ κρατῶν τοῦ
 παντός διὰ τὴν ἀξίαν τῆς θεότητος, ὁ ἀνωθεν ἐρχό-
 μενος, καὶ ἐπάνω πάντων τυγχάνων, οὐ χάριτι τὸ
 βασιλεύειν λαβὼν, ἀλλ' ἔχων ἐν ἀληθείᾳ καὶ γεννή-
 σει τῇ ἐκ Πατρὸς, ὁ καὶ πᾶσιν ἡμῖν ἐνιελς τῆς θεο-
 γνωσίας τὰ σπέρματα, καὶ κατὰ τὸ προφητικόν, γῆν
 ἡμᾶς ἀποτελῶν *θελητήν*, ὁ ὅπερ τοῦ Ἀδάμ τοῦ
 στερέβου προσαγόμενος, ὡς στερέβότερος, καὶ μηδὲν
 ἀνανόρον ἢ θῆλυ φέρων ἐν ἑαυτῷ. Ἐνιαύσιος δὲ, ὅτι
 καὶ παλαιός ἦν ὁ αὐτός ἐν θεότητι, καὶ νέος ἐν ἀν-
 θρωπότητι, καὶ χρόνων ὑπῆρχε δημιουργός, καὶ
 ὑπὸ χρόνον ἐγεγόνει, καὶ ἡλιός ἐστι δικαιοσύνης
 καὶ τῷ ὁρωμένῳ περιγραπτὸς εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέ-
 φων, στέφανός τε χρυσότητος εὐλογοῦμενος, καὶ
 πανταχόθεν ἴσος ἑαυτῷ καὶ ὁμοίος. Ζωογονεῖ δὲ καὶ
 τὴν τῶν ἀρετῶν κύκλον, ἡπίως ἐπιμιγνυμένων καὶ
 κίρναμένων ἀλλήλαις νόμῳ φιλίας καὶ τάξεως.

*dicta, unde quaque sibi æqualis et simillis. Vitam
 concinne virtutibus sibi invicem mistis et conso-*

ciatis lege amicitiae et ordinis.
*Εἰ δ' ὅτι καὶ τὴν ἐπὶ τῷ πάθει θεοπρεπεστάτην
 ἑορσὴν καθ' ἕκαστον ἔτος ἐμελλόν ἐπιτελεῖν οἱ τὰ
 ἐκ τοῦ πάθους ἀποκερδαίνοντες ἀγαθὰ, ἐνιαύσιος
 πρᾶξετύπωτο, καὶ τοῦτο σύμφημι τοῖς εἰρηκόσιν.
 Ἄπο τῶν ἀμνῶν δὲ, ἐπειδὴ καὶ Θεοῦ ἀμνός, ὡς
 Ἰωάννης μαρτυρεῖ, καὶ ἀπο τῶν ἐρίφων, ὅτι τοῦ
 κόσμου τὴν ἁμαρτίαν ἤρε. Τίνα δὲ αἰτίαν ἔχει πρὸς
 τὴν τῶν πρωτοτόκων σωτηρίαν ἢ τοῦ θύματος
 σφαγῆ, καὶ ἢ τοῦ αἵματος χρίσις; Οὐ γὰρ θυσίας
 δεῖται Θεός πρὸς ἐνδειξιν τῆς ἑαυτοῦ ἀγαθότητος,
 οὔτε σημείου πρὸς ἐπίγνωσιν τῶν οικείων, ἀλλ'
 ἡμῖν κίνταῦθα συνηγορεῖ τὸ πρᾶγμα, καὶ τῇ καὶ
 ἡμᾶς ἀγίξ πιστεῖ προσμαρτυρεῖ διὰ συμβόλων ὁ
 νόμος. Τοῦ γὰρ ἀμώμου θύματος ὕπερ ἡμῶν σφα-
 γισθέντος, ὁ ἐκ τοῦ πρωτοπλάστου λέλυται θάνα-
 τος. Καὶ θνήσκει μὲν τὰ πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων,
 ὅτι ὁ ἀπιστῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἢ
 ἐργῆ τοῦ Θεοῦ μένει ἐκ' αὐτόν. Ἡμεῖς δὲ διασω-
 ζόμεθα ὅσοι τέκνα Θεοῦ καὶ Ἐκκλησία πρωτοτό-
 κων γεγονάμεν. *Εἰρ τις γὰρ, φησὶ, τὸν λόγον μου
 τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα.*
 Τηρείται δὲ ὁ λόγος Χριστοῦ παρ' ἡμῶν διὰ θεωρίας
 καὶ πράξεως. Καὶ φέρει μὲν θεωρίας τύπον ἢ φιλιᾶ,*

*A significatio fuit, et is quidem integer, sine macula,
 masculus, et anniculus, quæ omnia Deo consenta-
 nea indicia in Christo fuerunt etiam secundum hu-
 manam naturam assumptam, unctam divinitate,
 factam per participationem idem cum eo, a quo
 uncta est. Idemque Christus virtute perfectus est,
 quippe inter omnes nullius rei indignus, quemad-
 modum ipse ait : Sic decet nos implere omnem ju-
 stitiam²⁷. Immaculatus est ; quia ipse solus ab
 omni peccato immunis excelsiorem communi re-
 rum cursu et incomparabilem puritatem assecutus
 est, solusque potestatem habet, omnia totius
 mundi peccata dimittendi. Nam licet multi existi-
 terint Deo accepti, et communi quodam sancti-
 ficati, at unus duntaxat natura bonus est, et non
 est sanctus ut est Dominus, neque est justus ut
 est Deus noster. Masculus vero propter principa-
 tum ; ipse enim est sponsus Ecclesiæ, qui vere et
 legitime præest et dominatur, qui omnia ditione
 tenet ob divinitatis majestatem, qui de cælo venit,
 et supra omnes est, qui regnum ex gratia non ac-
 cepit : sed natura et ortu ex Patre suo id obtinet,
 qui omnibus nobis divinæ cognitionis semina im-
 mittit, et juxta dictum illud propheticum *terram
 voluntariam* nos efficit, qui pro valido illo Adamo
 validior ipse oblati est, nihil effeminatum, nihil
 viro indignum in seipso habens. Anniculus autem ;
 quia ille idem divinitate antiquus erat, et recens
 humanitate, temporumque conditor ipsemet tem-
 poris subjectus est ; Sol est justitiæ, et eo tan-
 qui sub oculos cadit, circumscribitur, et in seip-
 sum resolvitur, corona benignitatis, a Deo bene-
 vero largitur quoque virtutem orbi, pulchre e*

*Cæterum si et ideo anniculus est, quia futurum
 erat aliquando, ut il qui ex passione fructum ca-
 piam, quotannis sanctissimum passionis festum
 celebrarent, non abnuo quominus id tanquam ra-
 tioni conveniens supradictis adjungatur. Ex agni
 autem hæc victima seligiter, quia et ipse Agnus
 Dei est, ut Joannes testatur ; et ex hædis, quia
 ipse peccata mundi tulit. Quam vero primogenitiæ
 causam salutis præbuit mactata victima, et sanguis
 postibus illitus ? Neque enim sacrificiis eget Deus
 ad demonstrandam suam bonitatem, neque etiam
 signo, ut suos agnoscat ; at et hic tota res pro no-
 bis est, nostrisque commodis servit, nostramque
 sacrosanctam fidem his symbolis lex vetus astruit.
 Nam innocua illa hostia pro nobis immolata, fu-
 gata est mors, quæ nobis a primo parente venit.
 Moriantur primogenita Ægyptiorum ; quia qui Fi-
 lio incredulus est, is non videbit vitam, sed *ira
 Dei manet super eum*²⁸ ; nos vero, quicumque filii
 Dei et primogeniti Ecclesiæ sumus, conservamur.
 Ait enim : *Si quis sermonem meum servaverit,
 mortem non videbit in æternum*²⁹. Servatur autem
 sermo Christi a nobis per contemperationem et ac-*

²⁷ Matth. iii. 15. ²⁸ Joan. iii, 36. ²⁹ Joan. viii, 51.

tionem. Figuram contemplationis gerit superliminare, qui prope quod partem ratione præditam significet; actionis vero imaginem præ se ferunt duo postes, qui rectitudinem casus ignaram ejus partis quæ irasci, et ejus quæ concupiscere solet, per ænigma insinuant, qui et utrinque inunguntur; postquam enim in unum vere sanguis et Spiritus convenerunt, accipimus nos per sanguinem nostri generis cum qui supra nos est, Spiritum, et inde mortem mortisque causam peccatum effugimus; nam quando neque per rationis expertes cupiditates, neque per stultas et insipientes cogitationes præterit nos exterminator, et mors, quæ sua dominatione nos premebat, recedit.

Post unctionem statim sequitur manducatio; quæ et ipsa documentis non vacat, neque sine accurata ratione præscripta est: imo tota illa præfinitio et constitutio mirabilem legislatoris diligentiam præferit; jubet enim, ut jam facta nocte instituat, certo modo et ordine; nimirum ne Agnum crudum, ne coctum aqua, sed assum igne, cum azymis lactucisque agrestibus comedant. Nox præsens sæculum indicat, in quo ea mysteria de divina dispensatione nobis traduntur, quæ perceptu faciliora sunt, et ad carnem assumptam pertinent. At vespera futurum sæculum significat, in quo Spiritus sanctus solidiora et firmiora nos docebit. Non frustra autem additur, *assus igne*, quo tanquam symbolo quodam innuitur eos, qui ex illo manducant, non debere vitam ignavam agere, quod per coctum aqua insinuat, sed velut igneam, ardentem spiritum ferveant, et Domino serviant.

Azyma significant animum a fastu immunem, et a peccati illa et acerba consuetudine expurgatum; neque enim impia Phariseorum institutione, neque multiformi Ægyptiorum errore conspergenda est nova Evangelii doctrina. Adduntur lactucæ agrestes ob asperitatem, quæ in vita divinis legibus consentanea inest; quibus tamen libenter vescimur, excitati spe æterni gaudii; quin et gloriandi materiam nobis præbent, ob patientiam quam exeremus. Caput cum pedibus et intestinis voramus; capitis nomine intelligimus divinitatem Agni, pro nobis immolati; pedum nomine, humanitatem; intestinorum nomine, indivisam illam utriusque naturæ et inconfusam in una persona conjunctionem. Porro nullus incircumcisus, nullus alienigena ex ipso comedit; sed hac divina mensa soli illi digni censentur, qui, amputatis terrenis, in *inexpoliatione carnis per circumcisionem non manufactam*⁴⁰, per baptismum videlicet, cælestes effecti sunt, vere populus, *Dei gens sancta, regale sacerdotium et nova hæreditas*⁴¹, tanquam qui veterem hominem deposuerunt, et in novitate vitæ per spirituales actiones ambulavit.

Qui et stantes Agnum manducant, et cum *festinatione*, accincti lumbos suos, et calceati pedes, et velut viatores manu baculos tenent. Zona temp-

ως τὸ λογικὸν σημαίνουσα, εἰκόνα δὲ πράξεως· οἱ δὲ σταθμοὶ τοῦ θυμικοῦ τε καὶ ἐπιθυμητικοῦ τὸ ἄπαιστον αἰνιττόμενοι, καὶ χριστοῦ ἐκατέρωθεν, ἐπεὶ δὴ περ εἰς ἓν ἦλθεν ἀληθῶς τὸ αἷμα καὶ τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ ὁμογενοῦς ἡμῖν αἵματος, τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς λαμβάνομεν Πνεῦμα. Κάντεῦθεν θανάτῳ τε καὶ τὴν θανάτου πρόξενον ἁμαρτίαν διαδιδράσκομεν. Ὅτε γὰρ μηδὲ διὰ τῶν ἀλόγων παθῶν, μηδὲ διὰ τῶν ἀφρόνων λογισμῶν ἐπέσελθῃ ἐν ἡμῖν τὸ κέντρον τοῦ θανάτου, ἡ ἁμαρτία, τότε παρήλθεν ἡμᾶς ὁ ὀλοθρεύων, καὶ ὁ καταδυναστεύων ἡμῶν διαπέφυγε θάνατος.

Μετὰ δὲ τὴν χρίσιν ἡ βρώσις εὐθὺς, καὶ οὐδ' αὐτὴ παραγγελίας ἐκτός, οὐδὲ νομοθεσίας ἀκριβοῦς ἀμειρος, ἀλλὰ κατεσπουδασμένον μὲν τὸ ἐπίταγμα, ὅτι ἐν τῇ προσγενομένῃ νυκτὶ, παρατετηρημένη δὲ ἡ μετὰ ληψις, ἵνα μὴ ὤμων, μηδὲ ἐψημένον ὕδατι, ἀλλ' ὅπτῳ πυρὶ, καὶ σὺν ἀζύμοις καὶ μετὰ πικρίδων φάγῳνται. Δηλοῖ δὲ μὲν νῦν τὸν παρόντα αἰῶνα, ἐν ᾧ τὰ σαρκώδη καὶ εὐληπτα τῆς οἰκονομίας μουσμεθα· ἡ δὲ πρῶτα, τὰ μέλλοντα, καθ' ὅν τὰ στεργρότερα διδάξει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Τὸ δὲ ὁπώμενον συμβολικῶς ὑποτίθεται, μὴ ἀργῶς, ὅπερ διὰ τοῦ ὤμου, μηδὲ φιληδόνας, ὅπερ διὰ τοῦ ἐψητοῦ παραφαίνεται τοὺς μεταλαμβάνοντας ζῆν, ἀλλ' ἔμπυρον ἔχειν τὸν βίον ὅλον ἐγκρατεῖα κεκοσμημένον, τῷ πνεύματι ζέοντα, καὶ τῷ Κυρίῳ δουλεύοντα.

crudum; neque voluptatibus deditam, quod per

Τὰ ἄζυμα τὸ ἄτυπον σημαίνει, καὶ παλαιὰς κεχωρισμένον ὀξέωδους συνθεσίας· οὕτε γὰρ τὴν θεον Φαρισαίων εἰσηγησιν, οὕτε τὴν Αἰγύπτιον πολυπλανῆ δυσσέβειαν ἐπιμιγνύειν χρὴ τῷ νέψ κηρύγματι. Αἱ πικρίδες διὰ τὸ τραχὺ τοῦ κατὰ θεὸν βίου, καὶ τὰς ἐκ τῶν πειρασμῶν πικρίας προσεληφθησαν, ἃς καὶ ἡδῶς ἐπισιτιζόμεθα διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς αἰωνίου χαρᾶς, καὶ καυχήσεως ὑπόθεσιν ποιούμεθα ὡς ὑπομονὴν κατεργαζόμενοι. Ἐσθίομεν δὲ κεφαλὴν σὺν τοῖς ποσὶ καὶ τοῖς ἐνδοσθίοις, καὶ νοῦνον κεφαλὴν τοῦ ὑπὲρ ἡμᾶς τυθέντος Ἀμνοῦ τὴν θεότητα, πόδας δὲ ἀνθρωπότητα, ἐνδόσθια δὲ τὴν ἀδιαίρετον ἀμφοτέρων ἐν ὑποστάσει μιᾷ καὶ ἀσύγχυτον ἔνωσιν. Πλὴν οὐκ ἀπερίτμητος οὐδ' ἀλογενὴς ἔδεται ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον τῆς θείας ἀξιοῦνται τραπέζης, ὅσοι τὰ γήινα περιελόντες ἐν τῇ ἀπεκδόσει τῆς σαρκὸς διὰ τῆς ἀχειροποιήτου περιτομῆς, τοῦ βαπτίσματος, οὐράνιοι γεγόνασι, καὶ λαὸς ἀληθῶς εἶσι τοῦ θεοῦ, ἔθνος ἄγιον, βασιλῆιον ἱεράτευμα, καὶ νέου κληρονομία, ὡς τὸν παλαιὸν ἀποθέμενοι ἀνθρώπων, καὶ ἐν καινότητι ζωῆς διὰ τῶν πνευματικῶν πράξεων πολιτευόμενοι.

Καὶ οὗτοι δὲ πάλιν ἐσθιότες φάγῳνται, καὶ μετὰ σπουδῆς περιεζωσμένοι τὴν ὄσφιν, ὑποδεδεμένοι τοὺς πόδας, καὶ προσφωῶς ὡς ὀδοίποροι βακτηρεύον-

⁴⁰ Coloss. II, 14. ⁴¹ I Petr. II, 9.

τα: Ἐμφαίνει δὲ ἡ μὲν ζώνη τὴν σωφροσύνην, ἐπεὶ δει κοσμεῖσθαι καὶ ταῖς ἀρεταῖς τὸν ὀρθόδοξον· τὰ δὲ ὑποδήματα τὴν ἀσφάλειαν, ὥστε κατὰ πραθείην ἀβλαβῶς τὰς ἀκάνθας τῆς ἀμαρτίας, καὶ πετεῖν ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πῶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου. Ἡ δὲ ῥάβδος τὴν ἐν σταυρῷ κραταίαν πεποίτησιν ὑποδείκνυσιν, οὗ τῆς δυνάμει καὶ τοῖς ὑλακτοῦντας ἀμυνόμεθα, καὶ τὸ κάμνον τῆς ψυχῆς ὑπερείδομεν. Τὸ γε μὴν ἐστάναι, καὶ μετὰ σπουδῆς ἐσθλεῖν, τὸ μὴ βραθύμως μηδὲ ἀνεμμένως διεκχεῖσθαι σημαίνει, μηδὲ καταθεβλημένον ἔχειν τὸ φρόνημα, ἀλλ' ἐγηγερμένους καὶ συντεταμένους ὑπάρχειν, οὕτω τρέχειν ὥστε τὰ μὲν δινηθῆναι φεγεῖν, τὰ δὲ ἐξισχῦσαι καταλαβεῖν. Καὶ ἡ αἰτία σαφής. Πάσχα γάρ ἐστι Κυρίου καὶ ὑπέρβασις μὲν τῆς ὀλοθρευτικῆς τιμωρίας, μετάβασις δὲ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανόν· κατὰ σκοπὸν γὰρ διώκομεν ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, καὶ δεῖ πάντως ἐστηκότας ἡμᾶς εἶναι, καὶ τῶν γῆινων ὑψηλοτέρους, τρώγοντας τὸ πάσχα μετὰ σπουδῆς. Τὴν ἀρετὴν δὲ οὕτω καλοῦσιν οἱ σοφοί, καὶ τοὺς ταύτης ἐραστάς σπουδαίους ὀνομάζουσι. Καὶ βούλεται λοιπὸν ἡ πνευματικὴ τοῦ νομοθέτου διάταξις, εὐδοκίμους ὑπάρχειν μάλιστα καὶ φιλαρέτους τοὺς μέλλοντας ἐσθλεῖν τὸ ἀιτηθὲν πάσχα, καὶ κοινωνῶν μὲν ἐνταῦθα τοῦ βίου, συνέκδημον δὲ κἀν τῷ τέλει τὴν ἀρετὴν ἔχειν. Αὕτη γὰρ καὶ μόνη τῆς Δεσποτικῆς τραπέζης ἀξίους καθίστησι, καὶ πρὸς τὴν ἐκείθεν μεθ' ἡμῶν διαβαίνει ζώην. Τί ἐτι;

Ἐλευθεροῦται διὰ ταῦτα ὁ Ἰσραὴλ, καὶ διώκεται πάλιν φθονούμενος διὰ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ δοξάζεται Θεὸς ἐν Φαραῶ, καὶ θαυματουργεῖ διὰ τῆς ῥάβδου ὁ Μωϋσῆς σταυρὸν σχηματίζων, καὶ τέμνων θάλασσαν, καὶ διαδιάζων τοὺς οἰκέλους καὶ καταποντίζων τοὺς ἀλλοτρίους. Ἐντεῦθεν ὁ στύλος τῆς νεφέλης ἡμέρας, καὶ ὁ στύλος τοῦ πυρὸς ἐν νυκτὶ, ἵνα μὴ μόνον θάλασσα καὶ ἡ τοῦ ὕδατος φύσις, ἀλλὰ καὶ πῦρ καὶ ἄηρ, τὴν διὰ τοῦ τριμεροῦς σταυροῦ σωτηρίαν κἀν ταῖς σκιαῖς ὑπουργήσῃ, καὶ προτυπώσῃ τὸ βάπτισμα, καὶ τοῦ Πνεύματος τὰ χαρίσματα. Τριμερῆς γὰρ ὁ σταυρὸς, τῆς ἁγίας Τριάδος ἐμφαίνων τὴν δύναμιν, καὶ τοῦτο Ἰσαΐας ἀνωθεν προφητεῶν, δοξάσειν ἔλεγε τὸν Θεὸν τὸν τῶν Ἰδίων ἐν πνεύματι καὶ κέδρω καὶ κυπαρισσῷ. Οὕτω γὰρ ἐμέλησε ταῖς προφήταις περὶ τοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν μυστηρίου, ὡς καὶ αὐτὰ προεῖπεν τὰ ξύλα, ἐξ ὧν ὁ σταυρὸς συνετελέσθη. Ἄλλ' ἐνταῦθα γεγωνὸς ὁ λόγος, καὶ τοῦ κατὰ τὴν Μεθρῶν μνησθήσεται θαύματος. Ξύλον γὰρ καὶ αὕτη τὴν πικρίαν ἀποπτύει καὶ ἀποτιθέται, καὶ τὴν τοῦ σταυροῦ προδιαγράφει θύναμιν, ἣτις καὶ τὸ πικρὸν τοῦ κολαστοῦ νόμου μετέβαλεν εἰς ἡδύτητα χρηστότητος, οὐκ ἀπαραιτήτως εὐθὺς ὑπεξερχομένη, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς μακροθυμίας τὴν τιμωρίαν ὑπερτιθεμένη, ἵν' ἐπαγάγῃ τὴν διόρθωσιν, καὶ τὴν ἀλμυρὰν, καὶ ἄποτον τῶν ἐθνῶν ἐγλύκανε θάλασσαν, ἐξ ἀπιστίας αὐτοὺς εἰς πίστιν μετατιθεμένη διὰ τῆς χά-

Antiam significat, oportet enim, ut orthodoxus virtutum quoque ornamentis decoretur. Calcei securitatem indicant, ut peccati spinas sine damno prætereamus, calcemusque *super serpentes et scorpiones, et super omnem inimici potestatem* ⁴¹. Baculus firmam illam et solidam in cruce fiduciam animo repræsentat, cujus præsidio eos, qui nos alligant, abigimus et ulciscimur, laboresque mentis fulcimus. At quod stando et festinando agnus comeditur, nil aliud innitit, quam ut ne segni, remisso, abjecto et depresso sinus animo, sed erecto, excelso et excitato, ut sic curramus, quo alia quidem effugere, alia vero consequi valeamus. Cujus rei ratio manifesta. Pascha enim Domini est, et præteritio vastantis supplicii, et transitio a terra in cælum; ad metam enim cælestem destinato tendimus, ad brævium supernæ vocationis. Oportet profecto, ut omnes stemus, rebusque terrestribus sublimiores Pascha cum festinatione comedamus. Cæterum σπουδὴ vocatur a philosophis virtus, virtutisque studiosi σπουδαῖοι. Vult autem spiritualis ista legislatoris dispositio et ordinatio, maxime probatos, virtutisque amantes esse omnes illos qui manducaturi sunt verum istud pascha utque virtutem habeant sociam vitam, et sub exitum comitem. Hæc enim sola nos Dominica mensa dignos efficit, et ad alteram vitam nobiscum migrat. Quid amplius?

Liberatur per hæc Israel, quem æmuli, invidia concitati, rursus insequuntur oblibertatem, attamen non sine Dei gloria, ex Pharaone relata, miracula edit per virgam Moyses, crucem præfigurans, dum mare dividit, suosque trajecit, et adversarios demergit. Hinc sequitur columna nubis interdiu, et ignis noctu, ut non solum mare, et aquæ natura, sed et ignis et aer salutem per tripartitam crucem nobis obventuram subministret, baptismumque et spiritus charismata præsignificet. Crux enim tripartita vim sacrosanctæ Trinitatis insinuat. Quod jam olim Isaias vaticinans aiebat: Deum glorificaturum *locum proprium in pinu et cedro, et cupressu* ⁴². Adco enim prophetis mysterium crucis curæ fuit, ut ei ipsa ligna prædixerint, ex quibus crux coagmentata fuit. Porro cum hæc oratio processerit, par est ut et miraculi ad Mariæ fontem patrati, meminerit; nam et ipse ligni beneficio amaritie abjecta et deposita, crucis potentiam portendit, quæ et asperitatem illam prænarum in lege decretarum, commutavit in benignitatis dulcedinem; neque jam ita comparata est, ut nullis precibus exorari queat, quominus puniat, sed maxima æquitate et longanimitate supplicium differt, ut morum correctioni occasionem præbeat, utque falsum illud et ad potum ineptum ethnicorum mare dulce reddat, translatis illis per gratiam ex infidelitate ad fidem. Nec minus labores, pro virtutibus acquirendis susceptos, gratos et jucundos esse-

⁴¹ Luc. x, 19. ⁴² Isa. lv, 15.

cit, qui alioquin natura sua valde sunt amari et injucundi. Licet enim Domini jugum suave sit, et onus ejus leve⁴³: hoc tamen dictum est propter immensitatem æternæ gloriæ, ut Paulus ait: *Propter æternæ gloriæ pondus*⁴⁴, et ob illam, quæ in cælis futura est, lætitiā. Alioquin arcta et angusta est vita, quæ ad Deum ducit⁴⁵: et vita a voluptatibus separata nihil aliud est, quam Marrha ob amaritudinem ad potum impta. At enim ligno crucis in aquam mentis nostræ injecto, et firmato jam constabilitoque resurrectionis mysterio, suavis efficitur, et potabilis, et omni illo quod sensum suaviter afficere solet accepius: *Neque enim condignæ sunt passionēs hujus temporis ad futuram gloriā, quæ revelabitur in nobis*⁴⁶. Ea propter nihil etiam est, quod nos separare possit a charitate Christi, non tribulatio, non angustia, non persecutio, non fames, non nuditas, non periculum, neque mors per cruciatum illata, neque vita laboribus et molestiis plena, neque aliud quidquam ex eis, quæ molesta et difficilia esse putantur, sed in his omnibus superamus per spem, quam in Christo sitam habemus⁴⁷.

Vidisti mare ligno divisum, et Marrham ligno dulcē redditam. Vide et petram ligno fractam, et fluvios aquarum profundentem, ut ejus, qui in cruce pendit, potentiam admireris. Ad virgā igitur iterum revertamur, quæ et abyssos exsiccare novit, et in abisso abditas patefacere. Qui enim mirabiliter fecit, ut eadem nubes interdū rorem quodammodo plueret, et noctu luccm mitteret, ille et virga, cedente mari, Hebræis transitum præbuit, et copiosas aquas ex arente loco isdem produxit. Ait enim: *Interruptit petram in deserto, et potavit eos in abisso multa*⁴⁸. Idcirco petra rumpebatur per virgā; statim autem aquæ uberrimæ proflexerunt, et abierunt in sicco flumina, et torrentes inundaverunt⁴⁹, et populus quasi suxit aquam lætitiæ, *mel ex petra*, ut rursus Scripturæ verbis utar, *et oleum de saxo durissimo*⁵⁰. Nam is, qui januas cæli aperuerat, dulcissimumque mannae alimentum demiserat, consimilem hujus dulcedini potum subministravit. Quod iterum Propheta insinuans: *Cibavit, inquit, illos ex adipē frumenti*; et hoc ob pinguedinem optimumque mannae succum, *et de petra melle potavit illos*⁵¹, ob suavitatem aquæ. *Petra vero* Christus est; ex doctrina Apostoli⁵², qui non modo, eo quod lædi, quassari et concuti nequeat, sic vocari voluit; nam divina et suprema illa natura propriis bonis fundatur et firmatur, sed quia etiam aridus et humoris expers, et quasi contrarie oppositus est infidelibus gentibus; et *lapis offensiois*, et *petra scandali*⁵³ ingratis Judæis, conterens utrosque reque ac ventilans, quemadmodum divina oracula constantur.

At virga crux adumbratur, quam conscendens in

⁴³ Matth. xi, 50. ⁴⁴ Rom. viii, 18; I Cor. iv, 17. ⁴⁵ Matth. vii, 14. ⁴⁶ Rom. viii, 18. ⁴⁷ Ibid. 58, 39. ⁴⁸ Psal. lxxvii, 15. ⁴⁹ Ibid. 20. ⁵⁰ Psal. lxxx, 17. ⁵¹ Ibid. ⁵² I Cor. x, 4. ⁵³ I Petri ii, 8.

Αριτος· και τούς ὑπὲρ ἀρετῆς δὲ οὐχ ἤττον ἤδυνα πόνους, πικρούς γε και αὐτούς ὄντας τῇ φύσει. Εἰ γάρ και χρηστέ; ὁ τοῦ Κυρίου ζυγός, και τὸ φορτίον ἐλαφρὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ βάρους τῆς αἰωνίου δόξης, ὡς ἂν εἶποι Παῦλος, και τὴν μέλλουσαν εὐφροσύνην τοῦτο εἴρηται. Ἐπει ἄλλως γε στενὴ και τεθλιμμένα πάντως ἡ πρὸς Θεὸν ἀγούσα, και Μερρά τις πικρίας ἀποτος, ὁ τῶν ἡδονῶν κεχωρισμένος βίος. Ἐμβληθέντος δὲ τοῦ ζωοποιοῦ ξύλου τῷ ὕδατι τῆς διανοίας, και πιστωθέντος τοῦ τῆς ἀναστάσεως μυτητηρίου, ἡδύς τε και πόσιμος, και παντός τοῦ κατ' αἰσθησιν γλυκάζοντος, γλυκερώτερος γίνεται. Οὐδὲ γὰρ ἀξία τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς δόξαν. Διά τοι τοῦτο οὐδὲ δύναται τι χωρίσαι ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, οὐ θλίψις, οὐ στενοχωρία, οὐ διωγμός, οὐ λιμός, οὐ γυμνάσις, οὐ κίνδυνος, οὐχ ὁ δι' ἐδύνης θάνατος, οὐχ ἡ διὰ πόνων ζωὴ, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὄντων ἢ δοκούντων ἀναιρῶν, ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν, διὰ τῆς ἐν αὐτῷ Χριστῷ πεποιθήσεως.

Εἶδες θάλασσαν ξύλω τεμνομένην, και Μερρὴν ξύλω γλυκαινομένην. Ὅρα και πέτραν ξύλω ρηγνομένην, και ποταμούς ὕδατων προχέουσαν, ἵνα τοῦ σταυρωθέντος ἐν ξύλω θαυμάσης τὴν δύναμιν. Πρὸς γούνην τὴν ῥάβδον πάλιν ἀπιωμεν, ἢ και ἀδύσσους οἰδεξοραίνειν, και πέτρας ἀδύσσοπούρους δεικνύειν. Ὁ γάρ τὴν αὐτὴν νεφέλην ἡμέρας μὲν δρόσον ὕειν, νυκτὸς δὲ πλόγα πηγάζειν παραδόξως ἐργασάμενος, αὐτὸς και ῥάβδω μιᾷ πάλιν ὑποχωρήσει μὲν Ἑβραίοις τὴν θάλασσαν, προβαλέσθαι δὲ αὐτοῖς πλῆθος ὕδατων τὴν ξηρὰν τε πεποίηκε. Διέρρηξε γάρ, φησι, πέτραν ἐν ἐρήμῳ και ἐπότισεν αὐτούς ἐν ἀδύσσω πολλῇ· ταῦτη τοι και πέτρα μὲν ἐρρήγνυτο ῥάβδω, ὕδατων και εὐθὺς πλῆθος ἐρρύθη· και ἐπορεύθησαν ἐν ἀνύεροις ποταμοί, και χεῖμαρροι κατεκλύσθησαν, και ὁ λαὸς ἐθήλασεν ὕδωρ εὐφροσύνης, μέλι ἐκ πέτρας, ἵν' εἶπω τὸ τῆς Γραφῆς πάλιν, και ἔλαιον ἐκ στερεῶς πέτρας. Ὁ γάρ θύρας ἀνοίξας οὐρανοῦ, και βρέξας εἰς τροφήν ἡδυτάτην τὸ μάννα, παραπλησίαν τῇ τούτου γλυκύτητι, και τὴν πόσιν ἐχορήγησε. Και τοῦτο πάλιν ὁ Προφήτης ἐμφανῶν, Ἐψώμισε, φησιν, αὐτούς, ὡς ἐκ στέατος πίρου, διὰ τὸ νόστιμον τοῦ μάννα, και ἐκ πέτρας μέλι ἐπότισεν αὐτούς, διὰ τὴν γλυκύτητα τοῦ ὕδατος. Ἡ δὲ πέτρα Χριστός ἐστι, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, οὐ διὰ τὸ ἄθραυστον μόνον, και ἀκλόνητον, και ἐδραῖον, οὕτως εὐδοκήσας κληθῆναι· ἐρηρεσται γάρ ἐν ἰδίοις ἀγαθοῖς ἡ θεία τε και ὑπερτάτη φύσις ἀλλὰ και ὡς ἀνικμος· και ἀντίτυπος τοῖς ἀπίστοις ἔθνεσι, και λίθος προσκόμματος, και πέτρα σκανδάλου τοῖς ἀγνώμοσιν Ἰουδαίοις, συντριβὼν ἑκατέρους ἐπίσης και λιμῶν, ὡς τὰ λόγια φησι.

Τῇ ῥάβδω δὲ ὁ σταυρὸς εἰκονίζεται, ἐφ' οὗ ἀναβάς

την πλευράν ἐνύγη, καὶ τὸ σωτήριον ἐνέρασε πόμα ἅ τοις πιστεύουσι, καὶ τοῦτο προφητεῶν Ἰσαίας ἐδόξα· *Σμυσθήσεται πέτρα, καὶ βύησεται ὕδωρ, καὶ πίεται ὁ λαὸς μου, λέγει ὁ Θεός.* Πέτρα μὲν οὖν ὁ Χριστὸς διὰ τὰς εἰρημένους αἰτίας καὶ ἔστι καὶ ὀνομάζεται· *ράβδος*; δὲ ὁ σταυρὸς, ᾧ καὶ προσεκληθήμεν τὸ καταρχὰς καὶ εἰσελὶ ποιμαινόμεθα, καὶ κέκληται καὶ γεγένηται· δι' αὐτοῦ γὰρ τὴν εὐεργεσίαν ἐπήγαγε τοῖς πᾶσιν ὁ Σωτὴρ, καὶ τοῦτου τοῦ μυστηρίου τὴν χάριν ἡ παλαιὰ τυπικῶς ἱστορία διερμηνεύουσα, *Ἐπάταξ, φησὶ, Μωϋσῆς τὴν πέτραν ἅπαξ καὶ δις, ἵνα μὴ τῇ ὕπῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ σχήματι τὸν σταυρὸν ὑπογράψῃ.* Εἰ γὰρ δυνάμει Θεοῦ τῶν ὀδάτων ἐτρατουρgeo τὴ ἀφθονία, τίς ἄρα χρεια τῆς δευτέρας ἐγένετο πληγῆς; Ἐπεὶ δὲ ἡ τοῦ σταυροῦ δύναμις ἐγαρκατηρίζετο. διὰ τοῦτο καὶ ἅπαξ καὶ δις ἐπάταξεν, οὐκ οὖν τοῦ αὐτοῦ σχήματος ἐπευσγῶν, ἀλλὰ σταυροῦ τῶν· δι' εὐθεῖαν τὸ πρότερον, καὶ ἐγκαρσίου τὸ δὲ δευτέρον· καὶ τοῦτο τὸ σημεῖον ἡ πέτρα θεασαμένη, καὶ τὴν βασιλικὴν εἰκόνα ἐφ' ἑαυτῆς ἰδοῦσα, τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐπλήρωσεν, καὶ ἄπερ οὐκ εἶχε προστήνεκε. Ταῦτη τοι καὶ Δαυὶδ τὴν κτίσιν ἐρωτᾷ, *Τι σοὶ ἐστι, θάλασσα, λέγων, ὅτι ἐφυγες, καὶ σοὶ, Ἰορδάνη, ὅτι ἐστράφησες εἰς τὰ ὀπίσω; Τί γέγονεν ἡμῖν, τί ἐωράκατε; ποῖαν ἐθέασασθε δύναμιν; διὰ τί τὰ ὄρη ἐσκυρτήσατε ὡσεὶ κριοί, καὶ οἱ βουνοί, ὡς ἄρλια προβάτων;* Ἀποκρίνεται ἡ κτίσις καὶ φησιν· *Ἀπὸ προσώπου Κυρίου, ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, τοῦ τρέψυμτος τῆρ πέτραρ εἰς λίμνας ὀδάτων, καὶ τῆρ ἀκρότομον εἰς πηγὰς ὀδάτων.*

Καὶ πρότωπον Κυρίου τὴν *ράβδο*, ὀνομάζει, *Ἐπειδὴ εἰκόνα τοῦ σκήπτρου καὶ τῆς βασιλείας ἐφερε τοῦ σταυρωθέντος.* Οὐ γὰρ ἀρήθου οικονομίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀφάτου δυνάμει· ἔργον ὁ σταυρὸς διὰ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία κτωρθουκίως, καὶ διὰ πάθους μὲν ἀπάθειαν χαρισάμενος, διὰ θανάτου δὲ ἀθανασίαν δωρησάμενος· διὰ τοῦτο καὶ *ράβδος* δυνάμει λέγεται, ὅτι τῶν δαιμόνων ἐθριμύθειους τὴν φάλαγγα, καὶ *ράβδος* εὐθύτητος προσαγορεύεται, ὅτι τὴν οἰκουμένην εἰς τὸν τῆς ἀπωλείας κρημνὸν ἐπανώρθωσε. Δι' τῆς δὲ οὐσίας τῆς ἐν τῇ πέτρᾳ θαυματουργίας, καὶ τῆς μὲν ἐν ἐρήμῳ Χωρῆβ γενομένης, ἐν τόπῳ πειρασμοῦ καὶ λοιδορήσεως κληθέντι· τῆς δὲ ἐν Κάδδης, ἐνθα καὶ ὕδωρ ἀντιλογίας τὸ προχέμενον ὀνόμασται, σκοπήσωμεν, εἰ ἄρα ἐπὶ τῆς νοητῆς πέτρας οὕτως ἐγεγόνει· καὶ γούν ἐν δουλι ταῖς κατὰ τὴν πέτραν τρατουρgeoίας καὶ ἡ διπλὴ ἐπὶ τὸν Κύριον πληγὴ τε καὶ συκοφαντία τῶν Ἰουδαίων ἐμφαίνεται. Πρῶτον μὲν γὰρ λοιδορήσαντες πρὸς Πιλάτον, καὶ ἀρνησάμενοι τὴν αὐτοῦ βασιλείαν, ἀπέκτειναν· εἶθ' ὅτι καὶ μεμένηκεν, ἐν νεκροῖς ἀναπειθεῖν ἤθελον. Ἀλλ' ἔδωκεν αὐτοῖς ὡς ἡ πέτρα τὸ νᾶμα διττῶς, ὡν μὲν ὕδωρ προχέων σὺν τῷ αἵματι, καὶ μετὰ θάνατον ἐκ τῆς πλευρᾶς, ὡν δὲ καὶ ζωῆς πόμα ἐκ τοῦ τάφου κινῶν τῇ οἰκουμένη, χαρᾶς ἀιθροῦς καὶ εἰρήνης πρὸξινον, καὶ τὴν παγκόσμιον καταγλυκίνων Μερόβην, καὶ ἀπαλλάττων

latere vulneratus est, poculumque salutis miscuit credentibus. Quod prædicens Isaias clamabat: *Scindetur petra, et fluet aqua, et bibet populus* ⁵⁵, dicit Dominus. Petra igitur Christus ob causas dictas et est et appellatur. Virga vero crux, qua et initio vocati sumus et perpetuo pascimur. Nam per crucem omnibus benefecia sua impertivit Salvator. Cujus mysterii gratiam vetus historia typice explanans, ait: *Percussit Moyses petram* ⁵⁶ semel et iterum, ne sola materia, sed et forma crucem describeret. Si enim virtute Dei copia illa aquæ tam grandi miraculo producebatur, quid opus erat altero ictu? At cum virtus crucis efformanda esset, ea de causa semel et iterum percussit, non quidem eadem figura ictu illato, sed in speciem crucis; primo ictu directe librato, secundo, oblique et transversim. Quod signum petra conspiciata, regiamque imaginem sibi impendere contuita, ea quæ supra suam naturam erant, præstitit, et quæ non habebat, præbuit. Quocirca David inquit creaturam quasi examinans: *Quid est tibi, inquit, mare, quod fugisti, et tu Jordanis, quia conversus est retrorsum* ⁵⁷? Quid accidit vobis? quid vidistis? qualem vim conspexistis? Qua de causa *montes exultarunt sicut arietes, et colles sicut agni ovium* ⁵⁸? Respondet creatura his verbis: *A facie Domini, ad apparitione Dei Jacob, qui convertit petram in stagna aquarum, et rupem in fontes aquarum* ⁵⁹.

Faciem Domini virgam nominat, quia et sceptri et regni ejus qui crucifixus est, imaginem ferebat. Non enim solum ineffabilis œconomia, sed et inenarrabilis virtutis opus crux est, quæ contraria per contraria restituit, et per passionem impatibilitatem concessit, perque mortem immortalitatem donavit. Idecirco *virga virtutis* dicitur, quia de dæmonum cohorte triumphum egit. Vocatur etiam *virga directionis*, quia orbem terrarum, ad interioris præcipitium ruentem, reparavit. Cum vero geminum sit miraculum circa petram factum, quorum alterum in deserto Choreb accidit, in loco qui tentationis et convicii dicitur, alterum in Cadès, ubi et aqua contradictionis, videamus, num quid simile in intelligibili petra acciderit. Etenim duplici illo circa petram prodigio duplex in Dominum plaga, Judæorumque sycophantia declaratur. Primum enim coram Pilato calumniis traductum, regno ejus abnegato, interemerunt; deinde quod ex mortuis non resurrexerit, cunctis persuadere aggressi sunt. At ipse, tanquam petra, geminam aquam dedit, nunc aquam cum sanguine post mortem ex latere profundens, nunc vero vitæ poculum ex sepulcro terrarum orbi miscens, quod vere gaudii et pacis causa est, totamque totius mundi amaritudinem in dulcedinem vertit, liberans Israelitam ab occidente littera, eripiens et genes ex idolorum

⁵⁵ Isa. XLVIII, 21. ⁵⁶ Exo. XVII, 6; Num. XX, 8.

⁵⁷ Psal. CXXII, 3. ⁵⁸ Ibid. 4. ⁵⁹ Ibid. 8.

servitute, et conjungens utrumque populum, quasi *lapis angularis*, in unum novum hominem, Ecclesiamque angelis convocans in unam fidei concordiam, in unam laudis divinæ concinendæ modulationem, qui et prius id quod cæteris omnibus majus est, operatus unione hypostatica duas naturas sine confusione sibi ipse junxit, divinitatem dico; et humanitatem.

Interea bellum Israel suscipit adversus Amalec, Dei populo in campum progresso. Ubi Moyses jam olim passi pro nobis gloriam adumbravit, crucemque manibus extensis, efformavit. At Jesus typum ferens nostri Jesu Dei et hominis, alienigenam profligavit, et omnes filios ejus in occisione gladii trucidavit, eamque, quam fideles per crucem obtinent victoriam, symbolice præfiguravit. Nisi enim jam quoque Dominus adversus eum Amalec, qui sub intelligentiam cadit, a *generatione in generationem*, ut Scriptura loquitur, pugnaret, nobisque fiducia et armatura crucis corroboratis, opem et suppetias quotidie ferret, frustra laboraremus, domos virtutum ædificare ingressi; frustra etiam vigilaremus, urbem justitiæ Jerusalem custodientes, et ad supernam metropolim properantes.

Posthæc speculatores et exploratores a Moysse mittuntur, quibus in mandatis datur ut promissæ populo regionis argumenta afferant, in confirmationem ejus copiæ quam recepturi erant. Ut vero reddiderunt, studia in contraria animis divisi sunt; et alii quidem ex improbitate et malitia, tristissima quæque et scilicetia referebant: quibus cum magna populi multitudo aures præberet, Moysen ad iram concitaverunt; ducesque, qui eos in Ægyptum reduceret, quæsierunt. Jesus autem meliora et veriora nuntiabat, sublatumque ex Palestina botrum, et ex vecte suspensum attulit, tanquam specimen quoddam ejus ubertatis, qua terra promissa pollebat. At tu, cum rursus Jesum audis, in mentem revoca verum Deum et Salvatorem Jesum, magni consilii Patris Angelum et ejus, quæ nobis promissa est, beatitudinis doctorem, et regni cælestis jam quidem superis in oris præparatorum, postea vero etiam largitorem, qui ex cruce suspensus velut botrus dependet, quique sanguinem suum in immortalitatis potum præbuit: quod et Moyses ænigmate quodam tectum pronuntiavit, dicens eos *sanguinem uvæ* ⁹⁹ bibisse, ut hoc loquendi modo salutarem passionem, et exaltationem, quæ ex cruce exstitit, denotaret. Num igitur hæc, quæ hactenus dicta, crucem præsignificarunt, et quidem tam splendida, tamque miraculorum plena, tabernaculum autem, et quæ in eo sancta, his venerandis pretiosi typi symbolis minime exornata fuerint?

Quomodo silentio involvam quaeripartitum populum, tabernaculi ministeriis destinatum, cruci-

⁹⁹ Deut. xxxii, 14.

Α μὲν τὸν Ἰσραὴλ τοῦ ἀποκτείνοντος γράμματος, ἐλευθερῶν δὲ καὶ τὰ ἔθνη τῆς τῶν εἰδώλων δουλείας, καὶ συνάπτων ἀμφοτέρους τοὺς λαοὺς, ὡς *λίθος ἀκρογωνιαίος*, εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, καὶ συντάττων ἀγγέλοις τὴν Ἐκκλησίαν εἰς μίαν πίστειν συμφωνίαν, εἰς μίαν ὑμνολογίαν θεολογίαν, ὃς γε καὶ πρὸ τούτου τῷ μείζονι παντὸς κατεργασάμενος καθ' ἔνωσιν ὑποστατικὴν τὰς δύο συνῆψε φύσεις ἀσυγχύτως ἐν αὐτῷ, θεότητά φημι καὶ ἀνθρωπότητα.

Πόλεμος ἐπὶ τούτοις τῷ Ἰσραὴλ ἐτελείτο, καὶ πρὸς Ἀμαλὴν ὁ Θεοῦ λαὸς παρετάττετο. Κάντεῦθεν Μωσῆς μὲν πάλιν τοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν ἐσκιαγράφει δόξαν, καὶ σταυρὸν ἐσχημάτιζε, τὰς χεῖρας ἐκτείων. Ἰησοῦς δὲ τύπον φέρων τοῦ θεανθρώπου, ἐτρέψατο τὸν ἀλλόφυλον, καὶ πάντας τοὺς παῖδας αὐτοῦ ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέκτεινε, καὶ τῆς τῶν πιστῶν διὰ σταυροῦ νίκης ἐφανερῶτο συμβολικῶς τὸ τρόπαιον. Εἰ μὴ γὰρ καὶ νῦν ἐπολέμει Κύριος ἐπὶ τὸν νοητὸν Ἀμαλὴν, ἀπὸ γερσῆς εἰς γερσῆς, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καθ' ἑκάστην ἀντιλαμβανόμενος ἡμῶν ἀνδριζομένων ἐν πεποιθήσει καὶ παντευχίᾳ σταυροῦ, εἰς μάτην μὲν ἂν ἐκοπιῶμεν, οἰκους ἀρετῶν οἰκοδομεῖν ἡρημένοι, εἰς μάτην δὲ καὶ ἡγρυπνοῦμεν, πόλιν δικαιοσύνης Ἱερουσαλὴμ φυλάσσοντες, καὶ πρὸς τὴν ἄνω μητρόπολιν ἐπισπεύδοντες.

Ἐξῆς γοῦν κατάσκοποι παρὰ Μωσέως πέμπονται τῆς ἐπαγγελομένης τῷ λαῷ χώρας, καὶ σύμβολα νομίζειν ἐκεῖθεν ἐπιτάττονται τῶν ἐκδεχομένων εἰς πίστωσιν ἀγαθῶν. Ω; δὲ ἐπανήκον οὗτοι, καὶ τῆς κατοπτίας ἐδίδουν τοὺς λόγους, διεμερίζοντο τὴν καὶ αὐτὰ ταῖς γνώμαις· καὶ οἱ μὲν αὐτῶν κακούργουντες, ψευδῆ καὶ σκυθρωπά διηγόρευον, οἷς καὶ προσέχοντες τὸ πολὺ τοῦ λαοῦ, δι' ὀργῆς ἐποιοῦντο τὸν νομοθέτην, καὶ τὸν ἡγροῦμενον τῆς ἐπ' Αἴγυπτον ἐπιστροφῆς ἐζήτουν. Ἰησοῦς δὲ τῆς ἀληθοῦς εἶχετο καὶ κρείττενος ἀγγελίας, καὶ κατὰ Παλαιστίνην ἐξαίρων, δεῖγμα τῆς ἐκεῖσε τρυφῆς τὸν ἐπ' ἀναφορῆως κομιζόμενον βότρυν ἐποιοεῖτο. Σὺ δὲ πάλιν Ἰησοῦν ἀκούων, νοεῖ μοι τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα Ἰησοῦν, τὸν τῆς μεγάλης βουλῆς τοῦ Πατρὸς Ἀγγελοῦ, καὶ τῆς ἐν ἐπαγγελίαις μακαριότητος ἐξηγητῆν, τὸν τῆς ἐν οὐρανῷ βασιλείας καὶ ἐτοιμασθῆν ἄνωθεν, καὶ κληροδοτήν ἐσῦστερον, τὸν ὡς βότρυν ἐπὶ σταυροῦ κρεμασθέντα, καὶ τὸ αἷμα εἰς πίσιν ἀθανασίας παρασχόμενον, ὡς καὶ Μωσῆς αὐτὸς δι' αἰνίγματος εἶρηκεν, ὅτι *αἷμα σταφυλῆς* ἔπινον οἶνον, ἐν οὕτω τὸ σωτήριον καταμηνύση πάθος, καὶ τὴν σταυροῦ εὐφροσύνην. Ἄρ' οὖν σταυρὸν μὲν προδιετύπου τὰ λεγθέντα, καὶ οὕτω λαμπρὰ τε ἦν καὶ θαύματος γέμοντα, ἡ σκηνὴ δὲ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἅγια τοιοῦτοις οὐκ ἔχει τοῦ τιμίου τύπου συμβόλοις σεμνύνεσθαι;

Καὶ πῶς ἂν παρέλθω τὸν τετραμερῆ περὶ αὐτὴν λαβὴν τὴν σταυρικὴν ἐκείνην δορυφορίαν καὶ προ-

πομπήν, καὶ τὴν μεταξύ τούτων διαλάμπουσαν τοῦ Θεοῦ ἄξιν; Πῶς δὲ τὴν κειρωτὸν, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ παραδρέμω, τὴν στάμνον τοῦ μάννα, τὰς πλάκας τῆς διαθήκης, τὸ ἱλαστήριον, τὴν λυχνίαν, τὴν τράπεζαν, τὸ θυσιαστήριον τῶν ἐλοκαυτωμάτων, τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος, τὴν ἐνδελεχῆ θυσίαν, τὰλλα οἷς τὸ σεμνὸν εἶχεν ἡ πάλαι λατρία, καὶ δι' ὧν ἐδοξάζοντο πάντες οἱ Θεῷ προσανέχοντες, ἐκολάζοντο δὲ οἱ μὴ οὕτως ἔχοντες, ἐπειδὴ πάντα τοῦ σταυροῦ τὴν δύναμιν προδιέγραφον; Εἰ δὲ καὶ ταῦτα διὰ τὸν λόγον ἕσσω φεύγοντα τὴν ἀμετρίαν, τὴν γοῦν ῥάβδον Ἄαρῶν, καὶ τὰ κατὰ τὴν δάμαλιν πῶς σιωπήσω, οὕτω περιφανῶς τὸν σταυρὸν προκηρύττοντα; Ἡ μὲν γὰρ ἔνδοξο βλαστάνει τῆς σκηνῆς, καὶ δείκνυσι τὸν ἄξιον ἱερέα, καὶ προδείκνυσι τὸν μέγαν ἀρχιερέα, καὶ τὴν ἐκ τοῦ σταυρικοῦ ξύλου σωτηρίαν εὐαγγελίζε-
ται. Μαρτυροῦντες γὰρ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας τὸ καταρχάς, νῦν ἤδη καὶ βλαστάνομεν, καὶ Θεῷ καρπὸν, ἀρετῶν ἀναφέρομεν, θυσίαν, ἀγίαν προσφορὰν δεκτὴν, εὖσμον ὡς ἀληθῶς θυμιάμα. Ἡ δὲ δάμαλιν τὸ σωτήριον καὶ αὐτὴ προδιέγραφε πάθος, δι' οὗ κατεβλήθη τῆς παγκοσμίου ἀμαρτίας τὸ κράτος· τῷ γὰρ ἄμωμον οὕτην εἶναι καὶ ἄξυγα, τὸ ἀναμάρτητον ἐδρλοῦν τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἐλευθερον, ὡς Υἱοῦ. Τῷ τοῦ κέδρου δὲ ξύλου τὸ σταυρικὸν εἰκονίζετο ξύλον. Τὸ γὰρ ἄσηπτον ἐκεῖνου τὸ ζωοποιὸν τούτου καὶ τὴν ἀγήρω καὶ ἀτελευτήτην ἐνέργειαν παρεδήλου, καὶ ὁ δι' αὐτοῦ ῥαντισμὸς τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ὑπέφανεν, ἐξ ἧς ἀφεσις ἀμαρτιῶν, καὶ υἰοθεσία, καὶ βασιλεία Θεοῦ κληρονομία δωδῶρηται.

προποιεῖτο, et aspersione per illud lignum facta. Spiritus peccatorum, adoptionem filiorum, et hæreditatem regni cælestis consecuti sumus.
Ἄλλ' εἰ δοκεῖ τὰ τῆς λατρείας ἐτέρω ταμειοσάμ-
νοι: καιρῷ τε καὶ λόγῳ τῇ θαυματουργίᾳ πάλιν ἐνδο-
τριφωμεν. Καὶ τοίνυν ἀμαρτάνων Ἰσραὴλ συνήθως, συνήθως πάλιν ἐταπεινούτο, καὶ οἱ ταπεινωθέντες διὰ δῆγματος ὄψεως ἐθανατοῦντο εὐθύς, καὶ οὕτως ἐμάνθανε δικαιοῦματα Θεοῦ, καὶ πρὸς Θεὸν ἐπέ-
στρεφεν. Ἐπιστρέφων δὲ ἰλεούτο τὸν πανοικτιέρμονα, καὶ Μωσῆν εἶχε θαυματουργοῦντα. Κατὰ γοῦν τῶν θακνόντων ὄψεως χαλκοῦν ἐκεῖνος ὄψιν εἰργάζετο, πρὸς Θεοῦ κελουθεῖς, ὑψηλοῦ τε ἐπὶ ξύλου ἐτίθει, καὶ τοῖς πληττομένοις ὡς αὐτὸν ἔλεγεν ἀτενίζεῖν· ὅ
δὲ καὶ δρῶντες κακῶν ἀπαθείς διεσώζοντο. Οὐκοῦν φέρε λέγωμεν, ὡς ἐκ τύπου πάλιν ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν μεταφέροντες τὸ διήγημα, προσκεχερούκαμεν καὶ ἡμεῖς τῷ Δημιουργῷ καὶ κατηνέχθημεν εἰς θάνατον τῇ τοῦ ὄψεως συμβουλῇ· δῆγμα γὰρ ἀληθῶς ὄψεως ὁ ἐπελθὼν τῷ προπάτορι θάνατος. Ἄνεζωποῦθη-
θημεν δὲ τῷ ἐπὶ τοῦ σταυρικοῦ ξύλου νεκρωθέντι Χριστῷ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας, ὡς φησὶν ὁ θεὸς Ἀπέστολος. Ὡς γὰρ ὁ χαλκοῦς ὄψιν ἐκεῖνος ἰνδαλμα μὲν ἦν τοῦ θηρός, τὸν θανατοῦντα δὲ οὐκ εἶχεν ἰδν, οὕτω καὶ ὁ ἐν τοῖς ἀνόμοις λογισθεῖς, δι' ἡμᾶς ἀναμάρτητος, καὶ κατὰ φύσιν ἀγαθὸς Δεσ-
πότης σάρκα μὲν ἀνέλαβε, καὶ γέγονε καθ' ἡμᾶς, καὶ ἀμαρτία ἐκλήθη, ἥτοι θυσία ὑπὲρ τῆς παγκοσ-

A gerum illud satellitium, illumque comitatum, et eam quæ in medio horum coruscat, divinam gloriam? Quomodo prætergrediar arcam, et quæ in ea asservabantur, urnam videlicet, in qua manna, et tabulas Testamenti, propitiatorium, candelabrum, mensam, altare holocaustorum, altare incensi, continuum sacrificium, et alia quibus vetus ille cultus maxime clarescebat, et quibus omnes illi qui Deo serviebant, gloriam consecuti sunt; prænam vero ii qui aliter comparati erant; quæ omnia crucis potentiam representabant? Quod si omnia hæc vitandæ prolixitatis causa, prætearam, et virgam Aaronis, et vaccam illam rufam, qui silentio transmittam, cum tam perspicue crucem prænuntient? Nam illa intra tabernaculum frondet, ostenditque, quisnam dignus sit sacerdos, et simul magnum sacerdotem præmonstrat, salutemque ex ligno crucis ortam promulgat. Arefacti enim sub initium per peccatum, jam iterum viremus, germinamus, Deoque fructum virtutum referimus, hostiam sanctam, oblationem acceptabilem⁶⁰, vereque boni odoris thymiana⁶¹. Varca vero salutarem passionem prædelineabat, qua in universum mundum grassantis peccati vis et potentia dejecta est; macula carere debuit, et jugi expers esse. Quo significata est Jesu Salvatoris nostri a peccato immunitas, et ut filii, libertas. Insuper ligno cedrino lignum crucis est adumbratum. Nam natura ejus omnis putrefactionis et cariei expers, vivificam ejus, et nec senio, nec termino obnoxiam actionem gratiam innebat, cujus beneficio remissionem

Cæterum si videtur, ea quæ ad cultum et cærimonias pertinent, alteri tempori et orationi reservemus, et rursus ad prodigiorum effectiorem nos recipiamus. Igitur cum Israel, more suo, peccatis sese obstringeret, more solito iterum affligebatur et deiciebatur, et qui morsu serpentum fuerant icti, e vestigio peribant: et sic justificationes Dei discebant, et ad Deum revertebantur. Conversus vero miserabatur miseris, et mox Moysen, ut miracula patraret, destinabat. Ergo contra morsus serpentum æreum ille serpentem formavit, jussu Dei, et ex præcelso ligno suspendit, mandavitque ut qui a serpentibus icti essent, in eum respicerent, quod cum facerent, immunes a malo conservabantur. Agedum ergo totam hanc narrationem rursus a figura in veritatem ipsam transferamus. Invisi nos quoque Deo, subdola serpentis suasionem, in mortem præcipites acti fuimus. Vere enim morsus serpentis est mors, quæ primum parentem nostrum invasit. Vitam vero recepimus, cum in ligno crucis Christus occubuit in similitudine carnis peccati, ut dicit divinus Apostolus⁶². Quemadmodum enim æreus ille serpens simulacrum erat animantis illius, et mortifero veneno carebat, ita et is qui propter nos cum iniquis reputatus est⁶³, ab omni peccati labe

⁶⁰ Rom. xii, 1; xv, 16. ⁶¹ Ελοφ. xxv, 6. ⁶² Rom. viii, 3. ⁶³ Isa. l.iii, 12

purus et natura sua bonus Dominus, carnem quidem accepit, et nobiscum versatus, imo et peccatum dictus est ⁶⁴, sive sacrificium pro totius mundi peccato. *Eum enim, qui non noverat peccatum, inquit Paulus, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur Dei justitia* ⁶⁵. Et tamen nullam penitus peccati maculam in se admisit. Servat autem illos qui in eum oculos intendunt, eos videlicet qui credunt, ipsum Deum vivum et vitæ datorem esse, carnemque factum, naturam nostram peccatricem induisse et tulisse, et gloriam dare consuevisse iis contendunt crucifigendo carnem, *cum vitiiis et concupiscentiis* ⁶⁶.

Vides figuræ cum rei veritate convenientiam. Ibi mortem effugerunt Judæi, sed temporariam; hic æternam illi qui credunt, effugiunt. Ibi serpentinus morsus curabat suspensus serpens; at hic plagas, ab intelligibili serpente inflictas, sanat crucifixus Jesus. Ibi curabatur, qui corporeis oculis utebatur; at hic is qui mentis oculos intendit, omnia peccata deponit. Ibi æs in figuram serpentis conformatum fuit; hic corpus Domini a Spiritu sancto efformatum est. Ibi mordebat serpens, serpensque medicinam faciebat: ita et hic mors interitum, et mors salutem attulit. Cæterum serpens, qui exitum pariebat, venenum habebat; at qui salutem afferebat, veneno vacuus erat. Idem hic evenit. Nam morte, quæ nos perdidit, peccato infecta fuit, sicut veneno serpens: at crux Domini omniprorsus peccato carebat, sicut æreus serpens veneno: *Peccatum enim non fecit, nec est inventus dolus in ore ejus* ⁶⁷. Et hoc est, quod divinus Apostolus tradit: *Exspolians principatus et potestates, traduxit confidenter triumphans illas in semetipsum* ⁶⁸. Quemadmodum enim generosus aliquis athleta, quando adversarium in sublime raptum lancinat, splendidiorum suam victoriam efficit: ita et Christus, toto terrarum orbe inspectante, adversarias virtutes dejecit, et ab illis percussos sanavit suspensus in ligno.

Cur igitur, dixerit forte quispiam, mortem ex morsu illatam depulit suspensus serpens, nec bestias illas majoris beneficii gratia abstulit, tunc quidem Israeli, nunc vero non minus nobis conferendi? Respondeo, Israelitas malo præsentente, modestiores et tractabiliores effectos esse: nos autem per ea quæ significabantur ad sublimiorem vitæ rationem duci, exemplum vitæ instituendæ ea quæ præsignificantur, suppeditant. Manifestum enim est nos, qui per crucem servati sumus, mortem ex antiqua illa transgressione ortam penitus effugisse; cum malitiæ vero auctore, et ea quæ carni adversus spiritum semper incumbit concupiscentia (quam mihi reptilia illa innuere videntur), perpetuum bellum, quoad vita durat, gerere debere, ut metu gehennæ et desiderio regni servemus præcepta data post reparationem, qui primæ

αίου πάσης ἀμαρτίας. Τὸν γὰρ μὴ γινόντα ἀμαρτῶν, ὁ Παῦλος φησιν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτῶν ἐπολήσαν, ἢ ἡμεῖς γενώμεθα Θεοῦ δικαιοσύνη. Ἀμαρτίας δὲ αὐτὸς οὐμενοῦν οὐδὲ μίαν ἐδέξατο κηλίδα. Σώζει δὲ τοὺς ὀρώντας εἰς αὐτὸν, τοὺς πιστεύοντας δηλαδὴ, ὅτι Θεὸς ἐστὶ ζωοποιὸς, καὶ ἐγεγόνει σὰρξ, καὶ τὴν ἀμαρτικὴν ἡμῶν ἐφόρεσε φύσιν, καὶ δοξάζει τοὺς μιμουμένους ὡς δυνατὸν ἐν τῷ τῆν σάρκα σταυροῦν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.

qui, quantum fieri potest, ad imitationem ejus

Ὁρᾷς τοῦ τύπου πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὴν συγγένειαν. Ἐκεῖ θάνατον διέφυγον Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ τὸν πρόσκαιρον, ἐνταῦθα τὸν αἰώνιον οἱ πιστεύοντες διαδιδράσκουσιν. Ἐκεῖ δὴγματα θραυνοῦ ἴατρο ὁ κρεμᾶμενος ὁ ὄφις· ἐνταῦθα τοῦ νοσητοῦ δράκοντος θεραπεύει τὰς πληγὰς ὁ σταυρωθεὶς Ἰησοῦς. Ἐκεῖ ὁ τοῖς ὀφθαλμοῖς τούτοις βλέπων ἐθεραπεύετο· ἐνταῦθα ὁ τοῖς τῆς διανοίας ὀρών ὀφθαλμοῖς πάντα ἀποτίθεται τὰ ἀμαρτήματα. Ἐκεῖ χαλκὸς τὸ κρεμᾶμενον ἦν εἰς σχῆμα ὄφιος διατυπωθεὶς, ἐνταῦθα σῶμα Δεσποτικὸν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος κατασκευασθέν. Ὁφίς ἔδρακνε ἐκεῖ, καὶ ὄφις ἴατρο· οὕτω καὶ ἐνταῦθα θάνατος ἀπέλεσε, καὶ θάνατος ἔσωσεν. Ἄλλ' ὁ μὲν ἀπολλύς ὄφις ἴδον εἶχεν, ὁ δὲ σώζων ἰοῦ καθαρὸς ἦν. Καὶ ἐνταῦθα πάλιν τὸ αὐτό. Ὁ μὲν γὰρ ἀπολλύς θάνατος ἀμαρτίαν εἶχεν, ὡσπερ τὴν ἴδον ὁ ὄφις· ὁ δὲ τοῦ Δεσποτοῦ σταυρὸς ἀμαρτίας ἀπήλλακτο πάσης, ὡσπερ ὁ χαλκοῦς ὄφις ἰοῦ. Ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐπολήσεν οὐδὲ ἐδράκνη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ φησιν ὁ Θεὸς Ἀπόστολος· Ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδεδιημάτισεν ἐν ὑπὲρ ἡμῶν, θριαμβεύσας αὐτὰς ἐν αὐτῷ. Καθάπερ γὰρ τις ἀθλητῆς γενναῖος, ὅταν ἐπὶ μετώρου τὸν ἀνταγωνιστὴν ἄρα καταρῥάξῃ, λαμπροτέραν ἀποφαίνει τὴν νίκην· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς, τῆς οἰκουμένης ὀρώσης ἀπάσης, τὰς ἀντικειμένους δυνάμεις κατέβαλε, καὶ τοὺς ὑπ' ἐκείνων πληγέντας ἴασατο κρεμασθεὶς ἐπὶ ξύλου.

Τί οὖν, φησὶ, τὸν μὲν ἐκ δὴγματος καθήργησε θάνατον ὁ κρεμασθεὶς ὄφις, τὰ θηρία δὲ οὐκ ἐξηφάνισαν εὐεργεσίας ἕνεκα μεζονος, καὶ τῷ τότε τῷ Ἰσραὴλ, καὶ νῦν δὲ οὐκ ἦν τὸν ἡμῶν; Οἱ μὲν γὰρ σωφρονέστεροι τοῦ κακοῦ παρόντος ἐγένοντο, ἡμᾶς πρὸς ὑψηλοτέραν ἀγει βίου κατάστασιν τὰ τυπούμενα. Δῆλον γὰρ ὡς διὰ σταυροῦ σωθέντες τὸν μὲν ἐκ τῆς ἀρχαίας παραβάσεως παντελῆ πεφεύγαμεν θάνατον, πρὸς δὲ τὸν ἀρχηγὸν τῆς κακίας καὶ τὴν ἐγκειμένην τῇ σαρκὶ κατὰ τοῦ πνεύματος ἐπιθυμίαν (καὶ ταύτην γὰρ μοι δοκεῖ τὰ θηρία αἰνέτεσθαι), πολεμεῖν ὀφειλομεν διὰ βίου, καὶ μάχεσθαι, ὡς ἂν φόβῳ τῆς γέννησης, καὶ πόθῳ τῆς βασιλείας τηρώμεν τὰς ἐντολάς τῆς ἀναπάσεως, οἱ τῆς πρώτης πλάσεως τὴν ἐντολὴν μὴ φυλάξαντες εἰς ἀπόλαυσιν τῆς ἀκαταλήκτου ζωῆς. Οὕτω τὴν ἐκ τοῦ χλωροῦ ξύλου βλαστήσαν τῆς ἡδοναθείας πυρκαϊάν, ζηρὸν ἐσθεσε τοῦ

⁶⁴ II Cor. v, 21. ⁶⁵ Ibid. ⁶⁶ Galat. v, 24. ⁶⁷ Isa. LIII, 9; I Petr. II, 22. ⁶⁸ Coloss. II, 15.

σταυροῦ ξύλον· οὕτω τὸν ἐκ τοῦ ζῆντος ὕρεως ἰὼν ἡ νεκρωθεῖσα δι' ἐμὲ ἀρξὲν ἐνέκρωσα, καὶ τῷ πεπονηθέντι τὴν ἀπάθειαν ἐδώρησατο. Οὐδὲ γὰρ ἐμελλεν ἀθάνατα βασιλεύειν ὁ θάνατος· διὰ θανάτου δὲ μᾶλλον ἔδει καὶ τοῦτον τεθνάναι, ὃ δὴ καὶ γέγονεν, ἀρόρητον σοφία τοῦ πάντα δυναμένου Θεοῦ. Ὡς γὰρ ἔβθα φῶς ἐπιλάμψῃ, ἀχρόνως ἠφάνισται σκότος, οὕτω καὶ τῆς φθορᾶς ἐλευθερὸς γέγονεν, ὅπου Χριστὸς ἡ πάντων ζωὴ παραγέγονεν. Ἄλλ' οὕτω μὲν ταῦτα, καὶ ὁ λόγος τῶν κατὰ Μωσέα θαυμασιῶν, ὅσα προετύπου τὴν σταυρικὴν δόξαν διεξελθῶν, εἰς τοῦθ' ἡμᾶς ἀνεβίβασε τὸ τῆς θεωρίας ὄρος.

Et hic quidem ita sese habent, et ipse orationis cursus ea quæ ex mirabilibus a Moyse patris, crucis gloriam præsignificabant, persequens ad hanc contemplationis altitudinem nos perduxit.

Βούλεται δὲ λοιπὸν καὶ μετὰ Ἰησοῦ γενέσθαι· ἔχει γὰρ τι κακείνος ἡμῖν οἰκτεῖον ἐπιδαίξει τι καὶ προσήκον τῇ πανηγύρει. Τί τοῦτο; Τὸ κατὰ Γαβριὸν εὐροπαῖον, ὅτε τὸν ἥλιον ἔστησε, καὶ τὴν κατὰ θανάτου νίκην τοῦ Σωτήρου· προδιέγραψε, καθ' ἣν παντελῶς ἐπέσχε τὰς ἀστίας ἥλιος, καὶ σκότος ἐν ἡμέρᾳ μέση τὴν οἰκουμένην ἐκάλυψεν, ὃ καὶ φωτὶς μᾶλλον τὴν Χριστοῦ δύναμιν ἐκίρυσεν. Ἴνα γὰρ πᾶσιν ἀνθρώποις φανερὸν γένηται τὸ σωτήριον πάθος, καὶ πάντες μάθωσιν ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ὑπὲρ ἡμῶν ἔδωκεν ὁ Θεὸς, ἐκέλευσε σκοτισθῆναι τὸν ἥλιον, καὶ οὕτω φωτισθῆναι τὴν ὑφήλιον, μυσταγωγηθεῖσαν ὑφ' ὑψους τῆς εὐεργεσίας τὸ μέγεθος· καὶ τὴν μὲν γέννησιν ἀστὴρ ἐκίρυσσε τοῖς μάγοις, τὴν δὲ σταύρωσιν ἥλιος διετράνου τοῖς πέρασι. Καὶ ὅρα σοφίαν Θεοῦ, καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης ὑπερβολὴν, ἐαυτὸν ἐκένρωσε, μορφῆν δούλου λαβὼν, ὃ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων Θεὸς, ὁ συναπθίδιος τῷ Πατρὶ, καὶ ὁμόθρονος, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἀνθρώπος, ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν, καὶ προσφορὰν τῷ Θεῷ εἰς ὄσμην εὐωδίας.

Ταύτη τοι καὶ δόξαν ἰδίαν τὴν δι' ἡμᾶς ἀδοξίαν ἐνόμασε, καὶ εὐφροσύνης ποτήριον τὸν μετ' ὀδύνης ἐκάλεσε θάνατον, καὶ πανηγύρει· ἡμέραν τὴν τῆς ὕδρευς ἐποίησε, τὴν ἀρεσίαν τῷ ληστῇ χαρίζόμενος, τὸν παράδεισον ἀνοίγων, τοὺς νεκροὺς ἀνιστῶν, τὴν γῆν σαλεύων, τὸ καταπέτασμα σχίζων, καὶ τῷ Πατρὶ τὴν ὑπὲρ πῶν σταυρούντων προσάγων ἰκεσίαν, καὶ καλῶν ὑψηλῶ κηρύγματι πρὸς εὐφροσύνην τὰ πέρατα, ὅτι τὸν τύραννον καταβέβληκεν, ὅτι τὴν Ἐκκλησίαν ἐνυμφεύσατο, ὅτι τῷ Θεῷ κατήλλαξε τὴν ἀνθρωπότητα. Διὰ τοῦτο τὴν μὲν ἀνάστασιν λάθρα καὶ ἐν παραθύρῳ πεποίηκεν, ἐπιτρέπων αὐτῆς τὴν ἐνοδείαν τῷ μετὰ ταῦτα χρόνῳ παντὶ, τὸν δὲ σταυρὸν ἐν μέσῃ τῇ πόλει ἐν μέσῃ τῇ ἑορτῇ, ἐν μέσῳ τῷ δήμῳ τῶν Ἰουδαίων, ἐκτετέρωθεν δικαστηρίων πύργων Ῥωμαϊκῶν καὶ Ἰουδαϊκῶν, τῆς ἑορτῆς πάντας συναγοῦσης, ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ, ἐν κοινῷ τῆς οἰκουμένης θεάτρῳ ὑπέ-

A creationis præceptum non observavimus, idque sempiternæ et indesinentis vitæ adipiscendæ gratia. Sic voluptatis incendium, ex viridi ligno enatum, crucis aridum lignum exstinxit; sic vivi serpentis venenum interfecta propter me caro interfecit, et ei qui cruciatus illos subit, imparibilitatem dedit. Neque enim mortis imperium futurum erat perpetuum: imo æquum erat, ut ipsa mors mortem obiret; quod et accidit ineffabili sapientia omnipotentis Dei. Sicut enim ubi lux illuxit, momento temporis tenebræ fugantur: ita et corruptionis interitus exstitit, simul atque Christus adfuit.

cursus ea quæ ex mirabilibus a Moyse patris, crucis gloriam præsignificabant, persequens ad hanc contemplationis altitudinem nos perduxit.

B Posthac cum Jesu occupari instituta oratio avert. Suppeditabit enim et ille quiddam proprium et præsentem celebritati consentaneum. Quid illud? Trophæum adversus Gabaon erectum, quando solem stare fecit, victoriamque Salvatoris de morte reportatam prædelineavit, quo tempore sol suos radios penitus cohibuit, et in ipso meridie tenebræ mundum operuerunt, quæ Christi potentiam multo magis quam ulla lux deprædicarunt, ut omnibus hominibus salutaris passio manifesta evaderet, omnesque cognoscerent Deum unigenitum suum Filium pro nobis dedisse, solem inobscurari jussit, et sic eam partem quæ soli subjecta est, illuminari, instructam ab alto de beneficii magnitudine. Nativitatem magis stella nuntiavit: at crucifixionem sol ipse mundi terminus perspicue notificavit. Vide autem sapientiam Dei, et ejus, qua est in nos charitatis immensitatem: seipsum exinanivit, formam servi accipiens, qui in forma Dei erat Deus Patri coæternus, ejusdem gloriæ: in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo, humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis⁶⁶, et dedit semetipsum pro nobis hostiam et oblationem Deo in odorem suavitatis⁷⁰.

Quocirca gloriam propriam appellavit eam, quam pro nobis susceperat ignominiam; et exultationis poculum nominavit mortem cruciatibus refertam, diemque ludibrii et irrisionis loco celebris festivitatis habuit, concessa latroni peccatorum indulgentia, paradiso aperto, mortuus excitatis, terra quassata, velo scisso, fasis ad Deum precibus pro crucifigentium salute, vocatisque ad lætitiæ sonoro præconio, ipsis terræ finibus, ob tyrannum prostratum, ob Ecclesiam sibi desponsam; quia Deo humanam naturam reconciliavit. Ea de causa resurrectio in occulto peracta est; quippe ejus manifestatio et promulgatio toti reliquo tempore reservaretur; crucem vero in media civitate, in medio festivitatis, in medio populi Judaici, judicibus Romanis et Judaicis utrinque præsentibus, festo die omnes convocantes, medio die, in medio orbis theatro sustinuit; cumque id quod fiebat, præsentem

⁶⁶ Philipp. II, 6, 8. ⁷⁰ Ephes. v, 2.

duntaxat intuerentur, soli obscurato mandavit, ut A ubique terrarum immane illud Judæorum facinus nuntiaret. Adeo Ecclesiam dilexit universæ creaturæ Dominus. Sic se pro illa tradidit. Tali œconomia et consilio innotuit nobis immensitas divinæ benevolentiæ.

Huc accedat etiam divinus David: nam et ipse insigne quoddam munus Deo afferre, et huic celebritati convenientissimum contribuere poterit. Attende autem ad rei gestæ seriem, ut eo perspicacius quoque intelligas, quod sub illa narratione latet. Vide quæ ab ipso sunt patrata, ut cognoscas, quam probe consentiant cum his, quæ dixit. Vidit aliquando Goliath, vastum illum mole corporis, spiritu elatum, portentosam illam naturæ ambitionem et insolentiam, pessima audentem, magnifica quæque contra Israellem jactantem et debilerantem. Audivit, quam dictis arrogantia plenis populum Dei aspernaretur, et quantis injuriis electam Dei hæreticitatem oneraret: moxque juvenili ardore incitatus, opposuit sese nefario alienigenæ, et in aciem adversus injuriosam mentem et linguam progressus est: armis quidem carnalibus destitutus, at superna gratia egregie munitus, lapidisque jactu talem ac tantum prosternit; deinde micantem fulgoremque contra se mittentem gladium ipse vulgavit, eoque blasphemum trucidavit; et abstulit opprobrium ex Israel¹¹. Hunc in modum David pastor ovium simul, et rex instrumentum, quod mortis alioquin causa erat, in præsidium salutis verti posse docuit, illudque intra tabernaculi adyta illatum Deo dedicavit. Christus autem cunctarum rerum Rex, verusque pastor omnis rationalis creaturæ, ligno crucis, quod olim perdendis hominibus cacodæmoni instrumentum erat, in argumentum salutis transmutavit, occiso tyranno, et mundo libertate restituta. Quapropter nos etiam gratias agentes exaltamus et exosculamur crucem, Dei gladium, quam et Isaias ignitum gladium nominavit: *In illa enim die, inquit, adducet Dominus gladium suum sanctum, et magnum, et fortem super draconem, serpentem tortuosum, et interficiet*

Peremit igitur Christus per crucem eum qui gloriatus fuerat, se aboliturum et terram et mare, totumque terrarum orbem instar nili comprehensurum. Occidit desertorem, interfecit corruptionem, vitamque nobis donavit. Cum enim malitiæ auctor et dux quadruplici arrogantia laborarit, suumque thronum sese supra nubes collocaturum jactarit, inferorum sedes adeptus est, et Leviathan appellatur, sede in aquis collocata. Circuit autem eam, quæ cælo subjecta est, regionem, terramque obambulat. Igitur prudenter admodum Dominus et Salvator quadruplex quasi munimentum ipsius tyrannidi opposuit, crucem nimirum quadripartitam, quæ undequaque eum expellit, et ad tartara, stygiasque domos detrudit. Annon et alii infiniti mortis obscundæ modi erant, ut et per aliam quam-

¹¹ 1 Reg. xvii, 46. ¹² Isa. xxvii, 1.

μεινε· και επειδη οι παρόντες μόνον έώρων το γινόμενον, επέταξε τῷ ήλίῳ κρυβέντι πανταχού της οικουμένης άπαγγείλαι το τόλμημα. Ούτως ήγάπησε την Έκκλησίαν ο Δεσπότης της κτίσεως· ούτω παρέδωκεν έαυτον υπέρ αυτής· τοιαύτη οικονομία έγνωρίσθη το υπερβάλλον της θείας φιλανθρωπίας.

Έπι τούτοις πρώτω δη τῷ λόγῳ και Δαυιδ ὁ θεός· είσχομίσαι γάρ και αὐτός μέγα τι δῶρον θεῷ κἀντιϋθα δύναται, και τῇ έορτῇ πρεπωδέστατον. Και σκόπει μοι Ιστορούμενον, Ινα θαυμάση· το θεωρούμενον. Σκόπει το πραχθέν παρ' εκείνου, Ιν' Ιδῃ δσην έχη συμφωνίαν πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ λεχθέντα. Είδη τον Γολιάθ ποτε τον περιετῆν το σώμα, και έπηρμένον το φρόνημα, την τερατώδη φιλοτιμίαν της φύσεως, τολμῶντα τά χείριστα, και μέγα κατὰ του Ισραήλ φρουαττόμενον. Ήκουσεν αὐτον λόγῳις υπερηφανίας έξουθενούντα τον του Θεου λαδν, και την εκλεκτην καθυθριζοντα κληρονομίαν, και νεανικῶς άντικατέστη τῷ παλαμναίῳ, πρὸς την υδρίστριαν παραταξάμενος, και φρένα, και γλῶσσαν, γυμνός μὲν τῶν σαρκικῶν ὄπλων, τῇ δὲ άνωθεν χάριτι πεφραγμένος κἀνευθεν, και βλέπει μὲν εις γῆν λίθου βολῆ τον τοσοῦτον. Είτα και ην κατ' αὐτοῦ στίλδουσας συνεχῶς εκείνος άνετεινε ρομφαίαν λαδῶν, διεχειρίσατο την βλάσφημον, και έξῆρεν δυειδος εξ υίων Ισραήλ. Ούτω μὲν σῶν Δαυιδ, ο προβατεῦς ήμα και βασιλεύς, το θανάσιμον έπλον σωτήριον άποδείκνυσι και της άγίας σκηνῆς έδον τέλῃσι, και τῷ Θεῷ άνατίθῃσι. Χριστός δὲ, ο παμβασιλεύς και ποιμην άληθῶς πάσης λογικῆς κτίσεως, το σταυρικῶν ξύλον, ο πάλαι κατὰ της φύσεως ο άλάττωρ ὄργανον είχεν άπωλειας, αίτιον έδειξε σνιτηρίας, κτείνας τον τύραννον δι' αὐτοῦ, και κόσμῳ την έλευθερίαν χαρισάμενος. Ταύτη τε και ημεῖς ευχαριστοῦντες άνωψούμεν και κατασπαζόμεθα την θεοῦ μάχαιραν, τον σταυρόν. Ούτω γάρ αὐτον και το κατηνθρακιωμένον ὄνομασεν Ήσαίου στόμα· Τῇ ήμέρῃ γάρ, φησιν, εκείνη επάξει ο Θεός την μάχαιραν αὐτοῦ την άγιαν, και την μεγάλην και την ισχυράν, επὶ τον δράκοντα, τον ὄριν τον σκολιδόν, και άνελεῖ τον δράκοντα τῇ ήμέρῃ εκείνη εν τῇ θαλάσση.

draconem in illa die, in mari¹².

Δ' Άνελε γοῦν δια σταυροῦ ο Χριστός τον καυχησάμενον εξαλείφειν γῆν τε και θάλασσαν, και την οικουμένην ὅλην ὡς νεοττιαν καταλήψεσθαι. Έθανάτωσε τον άποστάτην, άπενέκρωσε την φθοράν, και την ζωην ήμιν έδωρησατο. Έπειδη γάρ ο της κακίας άρχηγός και προστάτης τετραμερῆ την υπερηφάνειαν εκτήσατο και θήσειν μὲν επὶ τῶν νεφελῶν είπεν τον θρόνον, άπεκληρώσατο δὲ τον ἄδην, και Λευιathan δε λέγεται τοις ὕδασιν έμφωλευών. Περιέρχεται δὲ και την ὑπ' ούρανόν, και έμπεριπατεῖ τῇ γῇ. Πανοσφως άρα και ο έμδς Σωτήρ και Δεσπότης τετραμερές άντέστησεν αμυντήριον, τῇ εκείνου τυραννίδι τον τετραμερῆ σταυρόν πανταχῶθεν αὐτον άπελαύνοντα, και ταρτάρῳ και τῇ γεέννῃ παραπέμποντα. Ή γάρ οὐ μύριοι τινες ήσαν οι πρὸς θάνατον φέροντες τρόποι, Ιν' Ισως και δι' άλλου του την υπέρ ήμῶν οι-

κονοχίαν ὁ Δεσπότης ἐκτελέσειε ; Τίς οὖν ὁ περὶ τοῦ σταυροῦ λόγος, ὃν ὡς ἀναγκαῖον τῷ οικεῖν θανάτῳ πανταχοῦ μίγνυσι προστιθεῖς, καὶ δι' ὃν τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὅτι οὕτω γέγραπται, καὶ οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν Χριστὸν, διὰ τῆς ἐπὶ ξύλου διγλονώτης ἐκτάσεως ; Πολλὰ μὲν ἴσως ὁ ζητῶν εὐρήσει τούτου τὰ αἷτια, καὶ πάντα θεοπρεπῆ, κατ' ἐξείρετον δὲ δυοῖν τούτοις ἕνεκα, ἴν' ἅμα μὲν καὶ τοῦ κόσμου παντὸς ἐκδιώξῃ τὴν τυραννήσαντα, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἀνυπέροβλητον φιλανθρωπίαν ἐπιδείξῃται.

Ἐρμηνεύει Παῦλος ἀμφότερα γράφων Ἐφεσίοις · Ἰν' ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος, γινώγει δὲ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ. Τὴν μὲν γὰρ θέλει ἀγάπην ἔγνωμεν, ὅτι τὴν πάντων οἰκιστον ὑπὲρ ἡμῶν εἶλετο θάνατον· τὴν δὲ παγκόσμιον ἐλευθερίαν ἀνεμύθημεν διὰ τοῦ τετραμεροῦς σχήματος τοῦ σταυροῦ. Πάντας γὰρ εἰλκυσε πρὸς ἑαυτὸν τῆ ἐπιγνώσει τῆς ἰδίας δεσποτείας· ἐπειδὴ βασιλεῖα τηνικαῦτα καὶ θεὸν οὐχ ἡ κτίσις μόνον ἀνεκίρυντε τούτο τῆ σφετέρᾳ καινοπαθείᾳ, ἀλλὰ καὶ ὁ συναποθυήσων ληστής, καὶ ὁ αὐτουργῶν ἐκατόνταρχος, καὶ ὁ τοῦ Πιλάτου τίτλος, ἀληθῶς μαρτυρία παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἀξιόπιστοι· ὅπερ καὶ ὁ θεοπάτωρ ἄνωθεν προαναφανῶν ἔκραξεν, ὅτι Ὁ θεὸς τῆ·ίων βασιλεὺς πρὸ αἰῶνος ὑπάρχων, ἐπ' ἐσχάτων τούτων ἡμερῶν εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς, καὶ τὴν διὰ σταυροῦ κατάλυσιν τοῦ τυράννου σημαίων. Ἐκδέβληται γὰρ ὁ τοῦ σκότους ἄρχων τῆς κτίσεως ἀπάσης, καὶ ἀπέβριπται μὲν ἐξ οὐρανοῦ, ὅτι Ὁ οὐρανὸς τῶν οὐρανῶν τῷ Κυρίῳ ἀπέβριπται. Ἐξ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης, ὅτι τοῦ σταυρωθέντος Σωτηρὸς ἐστὶ ἡ θάλασσα, καὶ τὴν ξηρὰν αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπλάσαν· κατήργηται καὶ ἡ ἐν ἤδου δυναστεία, ἐπειδὴ κάκεινος τῆ Δεσποτικῆ καταβάσει πεφώτισται, καὶ εἰς λοιπὸν τῷ διαβόλῳ τόπος ὁ τῆς γενένης τετήρηται, ὁ ἡτοιμασμένος αὐτῷ τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ.

Φέρε δὴ νῦν καὶ ἐκ τῶν ἀσματικῶν τῆς Σολωμῶντος Σοφίας βῆμάτων τὸν λόγον ἀρδεύσωμεν. Καὶ παρὶτω μοι ἡ ἐν ἐκείνοις κλίτῃ, Χριστοῦ τὸν σταυρὸν προκηρύττουσα, τοῦ πρὸς ἀλήθειαν βασιλείως εἰρήνης, τοῦ τὰ δισστώτα συνάψαντος, καὶ τὸ τοῦ φρυγμοῦ μεσότειχον ἐκ μέσου ποιήσαντος· ἐν αὐτῷ γὰρ ὁ ζωῆς ταμιεύς ἐκοιμήθη Ἰησοῦς, καὶ ὕπνωσε ὕπνον τοῦ πεσόντος Ἀδάμ ἀναστάσιμον, ἐξ οὐπερ ἀνέστη, πάντας εἰς τὰς πρώτας ἀποκτείνων ἀμαρτωλοὺς τῆς γῆς. Ταύτην δὴ τὴν τετραμερῆ κλίτην ἐξήκοῦσα κυκλοῦσι δυνατοὶ, χορὸς τέλειος, καὶ βεδηκῶς ἑδραῖως, ἐκ πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων, ὁσίων συνελθῶν καὶ δικαίων ταγμάτων, καὶ καθ' ἑαυτὰ τὸ τέλειον ἐχόντων τῆς δεκάδος, καὶ κοινῇ συμπληροῦντων τὴν ἐξάδα, καὶ τῆς παντελείῃς παρισταμένων Τριάδι. Ταύτην βασιλικὴν κλίτην οὐ δάκρυσιν ὁ Δαυὶδ, ἀλλ' αἵμασιν ὁ ἐκ Δαυὶδ τὸ κατὰ σάρκα Χριστὸς ἔλουσεν, οὐχὶ τὸ

Adam mortis rationem Dominus susceptas pro nobis partes consummaret? Quæ igitur crucis ratio est, quod ubique tanquam de necessaria ad mortem suam loquitur, et cuius gratia cum ad discipulos verba post resurrectionem faceret, aiebat; quoniam sic scriptum est, et sic oportebat pati Christum, videlicet per extensionem in cruce? Forte autem is, cui quærere animus, multas hujus rei invenerit causas, omnesque Deo consentaneas, ex quibus duæ istæ potissimæ: ut simul ex toto mundo crudelem illum tyrannum expelleret, simul et immensam suam bonitatem demonstraret.

Utriusque testis et interpres est Paulus scribens ad Ephesios: *Ut possitis comprehendere quæ sit latitudo et longitudo, profunditas et altitudo: scire etiam supereminentem charitatem scientiæ Christi*¹⁵. Nam divinam charitatem cognovimus, quia mortem omnium turpissimam pro nobis subiit; communi autem et ad omnes pertinente libertate quasi initiali sumus per quadriformem crucem. *Omnes enim traxit ad seipsum*¹⁶, agnitione dominationis propriæ; quia regem et Dominum non modo creatura per suam commiserationem proclamabat, sed et is qui simul moriebatur latro, et centurio, qui sua manu Christi latus aperuit, et titulus Pilati, quæ vere ab hostibus fide digna testimonia sunt; quod quidem Dei parens jam olim vaticinans clamabat: *Deus noster rex ante sæcula existens novissimis his diebus operatus est salutem in medio terræ*¹⁷, ubi tyranni exterminationem per crucem factam indicat: nam princeps tenebrarum ex omni re creata expulsus est; et e cælo quidem dejectus est, quia *cælum cæli Domino*¹⁸. Ex terra etiam et mari profligatus est, quia crucifixi Servatoris est mare, et aridam formaverunt manus ejus¹⁹. Eversa est et illa, quæ in inferno grassabatur, potentia, quia et inferos suo descensu illustravit, et de cætero unus locus gehennæ diabolo reservatus est, qui præparatus est ipsi et sociis.

Agedum nunc etiam ex canticis Salomonis orationem nostram rigemus, et copiosorem efficiamus, Adveniat igitur is, qui in illis celebratur, *lectulus*²⁰, Christi crucem prænuntians, qui vere Rex pacis est, qui ea, quæ dissita erant, conjunxit, et maceriam, quæ interposita erat, sustulit; in ipso enim vitæ auctor Jesus requievit, somnumque dormivit, quo collapsus Adam excitatus est, ex quo et resurrexit, *in matutino interficiens omnes peccatores terræ*²¹. Hunc quatuor partibus constantem lectulum *sexaginta fortes ambiunt*, chorus perfectus, firmus et stabilis, collectus ex patriarchis, prophetis, apostolis, martyribus, aliisque sanctorum et justorum ordinibus, qui in se et denarii numeri perfectionem complectuntur, et pariter sexagenarium complent, summæque et immensæ Trinitati astant. Hunc regium lectulum lacrymis non rigat David, sed sanguine lavit Christus, ex familia Davidis secundum

¹⁵ Ephes. iii, 18, 19. ¹⁶ Joan. xii, 32. ¹⁷ Psal. lxxiii, 12. ¹⁸ Psal. cxiii, 16. ¹⁹ Psal. xciv, 5. ²⁰ Cant. iii, 1 seqq. ²¹ Psal. c, 8.

carne natus, non quod propriam culpam expiarit, A natura enim omnis labis expers est, sed quia scelera mundi expurgavit. Cæterum quod etiam veneratione dignus sit hic lectulus, perspicere Isaias prædixit: *Et erit, inquit, requies ejus honor* ⁸⁰.

Fare me præterisset Jonas fugitivus ille propheta cum suo illo admirando naufragio, et inopinata vitæ recuperatione. At crucis figura, quam intra belluam efformavit, et resurrectio tertia die, cuius tum imaginem gessit, manifestum fecerunt, neque latitare permiserunt. Conferat quoque aliquid ad orationis complementum Isaias, qui benefacta crucis non modo his verbis prophetice prænuntiavit: *Livore ejus sanati sumus, et peccata multorum tulit* ⁸¹, sed et iis quæ pertulit, Christi passionem præsignificavit. Bifariam enim serra lignea dissectus, crucis figuram effigiavit, ut et Jeremias, tanquam *agnus innocens, qui portatur ad victimam. Cogitarunt, inquit, super me cogitationes malas, dicentes, Venite, mittamus lignum in panem ejus, et eradimus eum de terra viventium, et nomen ejus non memoretur amplius* ⁸². Hac et id genus alia, quæ subjungit, magis Christo, de quo vaticinabatur, conveniunt, et propter illum litteris mandata sunt. Huc accedat et Elisæus, nobisque crucis imaginem depingat, dum misso in aquas ligno ferrum securis jam submersum extrahit, erroris exterminationem, et gentium ex impietatis profundo reductionem velut per transemanam representans.

Accedat etiam magnus ille Daniel, et tres pueri; ille enim ora leonum non solita mansuere obtinuit, cum manus expandisset in lacu, et in crucis speciem conformasset; qua lenitate et abstinence carnivororum animalium, futura agrestium gentium mansuetudo denotata est. At præstantissimi illi juvenes, cum manus extendissent, et ignem exstinxerunt, et tyrannum eo adduxerunt, ut veri Dei regnum et potentiam toto terrarum orbe prædicaret. Mitto dicere quartum quoque, qui apparuit, quadripartitam crucem ejusque per universum orbem potentiam præsignificasse: quæ impietatis fornacem exstinxit, populumque, qui Trinitati servit, conservavit.

Talia igitur ea sunt, quæ salutem communem hominum per crucem, in imagine quadam præsignificaverunt, et posteris etiam adumbraverunt. Non omnia vero; quia pleraque propter immensitatem a me ommissa sunt. Quoniam vero magnum illud salutis nostræ mysterium peractum est, figuræque transierunt, veritas autem toto terrarum orbe inclaruit, neque cogitatione concipere, neque verbis eloqui possumus, quanta per crucem miracula patrata sint, creaturæ reparandæ gratiâ, quæ quidem magnitudine infinita sunt, et multitudine innumera, ea nimirum, quæ per apostolos gesta, per martyres, per Patres, per doctores, quæ in celo, quæ in terra, quæ omni tempore et loco, et in omnibus hominum ætatibus, non præsentibus modo,

⁸⁰ Isa. xi, 10. ⁸¹ Isa. LIII, 5. ⁸² Jerem. xi, 19.

αυτου πλύνων ἀμάρτημα (κατὰ φύσιν γὰρ ἔστιν ἀχραντος), ἀλλὰ τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου καθαίρων. Ὅτι δὲ καὶ σεβάσματος ἀξία ἡ κλίνη αὕτη, ὁ Ἡσαίας προεκήρυξε τρανότερον, *Καὶ ἔσται, λέγων, ἡ ἀνάπυσσις αὐτοῦ τιμὴ*.

Μικροῦ με παρέδραμε φεύγων Ἰωνᾶς ὁ δραπέτης προφήτης μετὰ τοῦ κατ' αὐτὸν θαυμαστοῦ ναυαγίου, καὶ τῆς παραδόξου ἀναβιώσεως· ἀλλ' ὁ δι' ἐκείνου τυπωθεὶς θηρὸς ἔνδοξο σταυρικὸς τύπος, καὶ ἡ τριήμερος ἀνάστασις ἦν ἐξεϊκόνισε τότε, ἐμφανῆ τε εἰργάσατο καὶ τοῦ λαθεῖν κρείττονα. Συμπληρούτω δέ μοι καὶ Ἡσαίας τὸν λόγον, ὅτι μὴ ῥήμασι προφητικῶς μόνον τὸ τοῦ σταυροῦ κατόρθωμα τίθησι, λέγων· *Τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς κίθημεν, καὶ οἱ ἀμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκεν, ἀλλ'* ἤδη καὶ οἱς ἔπαθε, τὸ Χριστοῦ προδιέγραψε πάθος. Διχῆ γὰρ διαιρούμενος ξυλίνῳ πρίονι, τὸν σταυρικὸν ἐσχημάτιζε τύπον, ὡς δὲ καὶ Ἱερεμίας, ὡς ἀρτίον ἀκακῶν ἀγόμενος ἐπὶ τὸ θύεσθαι. Ἐλογίζαντο γὰρ, φησὶν, ἐπ' ἐμὲ λογισμὸν πονηρὸν, λέγοντες· *Δεῦτε, καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς ἄρτον αὐτοῦ, καὶ ἐκτρέψωμεν αὐτὸν ἐκ γῆς ζώων, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῆ ἔτι*. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τούτων ἐξῆς τῷ ὑπ' ἐκείνου προφητευσμένῳ Χριστῷ μάλλον ἀρμόττει, καὶ διὰ τούτου γέγραπται. Παρίτω μοι καὶ Ἐλισαῖος, καὶ δεικνύτω σταυροῦ προεικόνισμα τὸν ἐμβληθέντα τῷ ὑδάτι στελεῖον, καὶ ἀνελεύσαντα τῆς τομῆς τὸ σιδήρειον, καὶ τὴν ἐκκοπὴν τῆς πλάνης προδιαγράψαντα, καὶ τὴν ἐκ βυθοῦ τῆς ἀσεθείας τῶν ἔθνων ἀνάκλησιν προτυπώσαντα.

Μηδὲ Δανιὴλ ὁ μέγας ἀπέστρω τοῦ λόγου, μὲδ' οἱ τρεῖς παῖδες. Ὁ μὲν γὰρ ἐφίμωσεν ἀτίθαστα λεόντων στόματα, χεῖρας ἀπλώσας καὶ εἰς σταυρὸν σχηματισθεὶς ἐν τῷ λάκκῳ, καὶ οὕτω σημάνας διὰ τῆς ἐγκρατείας τῶν σαρκούδων θηρῶν τὴν ἡμερότητα τῶν ἀγρίων ἔθνων. Ἡ δὲ τῶν χειρῶν ἔκτασις τῶν παναρτίων ἐκείνων νέων, καὶ πυρὸς ἔσθεσε δύναμιν καὶ τύραννον ἔπεισε, καθ' ὅλης κηρύξαι τῆς οἰκουμένης τοῦ Θεοῦ τὸ βασίλειον. Ἐὼ δὲ λέγειν, ὅτι καὶ ὁ τέταρτος παραφανεὶ τὸν τετραμερῆ σταυρὸν προδιετύπωσε, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ δύναμιν τὴν κοσμικὴν, ἥτις ἀπέσθεσε τῆς ἀσεθείας κάμινον, καὶ λαὸν διετήρησε τῇ Τριάδι λατρεύοντα.

Τοιαῦτα μὲν οὖν, ἅπερ τὴν κοινὴν τῶν ἀνθρώπων διὰ σταυροῦ σωτηρίαν προεμήνυε τυπικῶς καὶ τοῖς ἐσῴστερον πᾶσιν ἡμῖν ἐσκιαγράφει. Οὐ τοσαῦτα δέ· τὰ γὰρ πλείω παρήκεν ὁ λόγος διὰ τὴν ἀπειρίαν. Ἐπεὶ δὲ τὸ μέγα τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἐπραγματεῦθη μυστήριον, καὶ παρήλθο μὲν οἱ τύποι, ἡ δὲ ἀλήθεια τῷ κόσμῳ ἐξήνεθη, οὐδὲ ἔχομεν λοιπὸν ἐνοησαί, μὴ ὅτι γε καὶ εἰπεῖν, ὅσα διὰ σταυροῦ θαυμάσονται εἰ, τὴν τῆς κτίσεως ἀνάκτισιν μεγέθει τε ἀνυπέβλητα, καὶ πλήρει ἀνεξίτηλα, τὰ διὰ τῶν ἀποστόλων, τὰ διὰ τῶν μαρτύρων, τὰ διὰ τῶν Πατέρων, τὰ διὰ τῶν διδασκάλων, ὅσα ἐν οὐρανῷ, ὅσα ἐν γῆ, ὅσα ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ τόπῳ, καὶ πάσαις γενεαῖς ἀνθρώπων, οὐ ταῖς νῦν οὖσαις, οὐδὲ ταῖς παρελθούσαις μόνον, ἀλλὰ καὶ μάλιστα ταῖς ἐσομέναις, καὶ

μέχρι τῆς οὐρανῶθεν σταυρικῆς ἐπιλάμψεως, οἶδα ἅτι γενήσεται, καὶ ἵνα συνελθὼν εἶπω, οὐκ ἔστι τι τῶν γενομένων, οὐ τῶν ἐρωμένων, οὐ τῶν νεομένων, οὐκ οὐρανός, οὐ γῆ, οὐ θάλασσα, οὐχ ἡ ὑπερκόσμιος κτίσις, οὐκ ἄλλο τῶν ἀπάντων οὐδὲν οὕτω μὲν θαυμαστόν, οὕτω δὲ φανερώς δεικνύον ἡμῖν τὴν τοῦ Χριστοῦ φιλανθρωπίαν, ὡς ὁ σταυρός. Οὗτος γάρ καὶ τοῦ οὐρανοῦ γέγονεν ἔρεισμα, καὶ τῆς γῆς ἀγλαΐσμα, καὶ κόσμον ἀνέσχε πάντα, τοῖς μὲν ὑπερκόσμοις χιρῶν, τοῖς ἐπιγείοις δὲ πρυτανεύσας ἐλευθερίαν καὶ τὰ δεστώτα συνάψας. Σταυρός γάρ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης ἡ ἀπόδειξις· Ὁὕτω γάρ ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πῖς τῆς τοῦ Υἱοῦ κηδεμονίας ἡ παράστασις. Ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, φησὶ, καὶ τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων. Σταυρός τῆς τοῦ Πνεύματος ἐπιδημίας ἡ ἐναρξίς· οὕτω γάρ ἦν Π. εὐμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη σταυρός, τὸ τοῦ Πατρὸς θέλημα, ἡ τοῦ Υἱοῦ δόξα, τὸ τοῦ Πνεύματος ὄργανον.

Σταυρός τὴν ἐχθρὰν φάνισε, καὶ τὴ μεσότειχον τοῦ φραγμοῦ διαλύσας τὰς τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπου καταλλαγὰς ἐκόμισε, καὶ οἱ πρότερον ἐχθροὶ ὄντες· κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Σταυρός τὴν γῆν οὐρανὸν ἐποίησε, τὴν οἰκουμένην τῆς πλάνης ἀπήλλαξε, τοῦ θανάτου κατήνεγκε τὴν ἀκρόπολιν, τοῦ διαβόλου τὴν ἰσχὺν ἐξενεύρισε· τῆς ἀμαρτίας τὴν δύναμιν ἠφάνισε, τὸ ψεῦδος ἐδίωξε, τὴν ἀλήθειαν ἐπανήγαγε, τοὺς δαίμονας ἤλασε, ναοὺς εἰδώλων καὶ βωμοὺς ἀνέτριψε, τὴν ἀρετὴν κατεφύτευσε, τὴν Ἐκκλησίαν ἐρίζωσε, τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ἐποίησε τὴν παγκόσμιον καὶ ὑπερκόσμιον ἀγαλλίασιν ἐχειράγαγε. Σταυρός τὸ χειρόγραφον ἡμῶν δ. ἐβρίβη, τοῦ θανάτου τὸ δεσποτήριον ἀχρηστον ἐποίησε, τὸν ζῆδην ἐκένωσε, τοὺς νεκροὺς ἐξάνεστησε, τὴν ἀρὰν ἀπέλεσε καὶ τὴν χαρὰν ἐδωρήσατο. Σταυρός τὸν παράδεισον ἀνέψξε, τὴν ληστήν εἰσήγαγε, τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἀπόλλυσθαι μέλλον, βασιλείαν ἐχειραγώγησε.

Σταυρός τῶν ἐπουρανίων τὸ θαῦμα, τῶν ἐπιγείων τὸ καύχημα, τῶν ἀμφοτέρων ὁ σύνδεσμος. Σταυρός τὸ ἀχειρωτὸν ὄπλον τῶν Χριστιανῶν, τὸ ἀκαταγώνιστον φρούριον, τὸ ἀπόρθητον τεῖχος, τὸ καθαιρετικὸν τῶν αἰρέσεων ὄργανον, ἡ ἀήττητος τῆς Ἐκκλησίας δύναμις, ἡ βεβία τῶν πιστῶν ἐλπίς, τὸ μέγα φυλακτήριον τῶν ὀρθοδόξων, τῶν παθῶν ἡ ἀνάλυσις, τῆς ἀπαθείας ἡ κατόρθωσις, ἡ ἐν Χριστῷ νίκη, τὸ ἀντιλεγόμενον σημεῖον, τὸ θαυμαστὸν καὶ παράδοξον τρόπαιον. Σταυρός τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος τὸ ταμιεῖον, ἡ βασιλεία τῶν Χριστῶν δωροδότης, τῆς εὐδοκίας Θεοῦ τὸ θησαύρισμα, τῆς οὐρανῶν βασιλείας ὁ πρόξενος. Σταυρός ὁ τετραμερὴς καὶ ὑπέρλαμπρος, ὃς ἐξ ἀπόπτου περιωπῆς τῆς Σιών, μᾶλλον δὲ ἐξ ὑψομάτων δόξης τοῦ πάντων βασιλέως Χριστοῦ πάντα τὰ ἔθνη συνεκάλεσεν, ἀπὸ

A aut præteritis, sed etiam futuris, donec crux de cælo splendescet; certo eventura novi, et ut rem in paucæ conferam, nihil est ex omnibus rebus creatis, neque ex iis quæ sub aspectum, neque ex iis, quæ sub animum cadunt: non cælum, non terra, non mare, non ulla natura hoc mundo excelsior, neque quidquam aliud ex omnium aliorum numero, quod nobis modo tam admirando, et tam perspicue benevolentiam et humanitatem Christi proponat, oculisque subijciat, quam crux, quæ et cæli firmamentum est, et terræ decus, totumque mundum sustentat: cælestibus gaudio, terrestribus libertate data, dissitisque in unum arcto vinculo connexis. Nam crux amoris divini argumentum est: Sic enim dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum pro eo daret, ut omnis, qui credit in illum non pereat⁸². Crux representatio est ejus, quam circa nos Filius gerit sollicitudinis. Ait enim: Ego sum pastor bonus, et animam meam pono pro ovibus meis⁸³. Crux spiritus advenientis et in nobis inhabitantis principium est: Nondum enim datus fuerat Spiritus sanctus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus⁸⁴. Crux, Patris voluntas; Filii gloria, et Spiritus instrumentum.

Crux inimicitias sustulit, et medium parietem maceræ dissolvit, Deique reconciliationem ad homines attulit, et qui prius hostes eramus, Deo reconciliati sumus per mortem Filii ejus. Crux et terra cælum fecit, orbem terrarum ab errore liberavit, arcemque et propugnaculum mortis dejecit et diaboli vires enervavit. Vim peccati abolevit, mendacium profligavit, veritatem reduxit, dæmones pepulit, templa idolorum et altaria evertit, virtutem plantavit, Ecclesiam fundavit, homines angelos fecit, exultationemque in toto mundo et extra mundum effecit. Crux chirographum nostrum rupit, carcerem mortis inutilem reddidit; infernum evacuavit, mortuos excitavit, maledictionem perdidit, et gratiam donavit. Crux paradisum aperuit, latronem introduxit, hominumque genus, ne terra quidem dignum, ad regnum cælorum manuduxit, καὶ οὐδὲ τῆς γῆς ἄξιον ὄν πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν

D Crux cælestium miraculum, terrestriumque gloriatio, imo utrorumque gloriatio et conjunctio. Crux, non manufacta Christianorum armatura, inexpugnabile propugnaculum, insuperabilis murus, instrumentum tollendis hæresibus aptissimum, invicta Ecclesiæ virtus, firma Christianorum spes, ingens orthodoxorum præsidium, passionum extinctio, et impatibilis reparatio, victoria in Christo, signum, cui contradicitur, admirabile, et supra omnem opinionem trophæum. Crux, charissimum Spiritus ærarium, larga donorum Christi subministratio, divinique beneplaciti thesaurus, regni cælorum conciliatrix. Crux quadripartita et fulgida, quæ ex invisibili specula Sion, vel potius ab altitudine gloriæ omnium regis Christi gentes convocavit ab Oriente et Occidente, a septentrione et au-

⁸² Joan. III, 16. ⁸³ Joan. X, 11. ⁸⁴ Joan. VII, 39.

stro, ab extremis terræ, a finibus orbis terræ, et in unam Ecclesiam congregavit, et in unum baptisma, et in unitatem sinceræ fidei, omnesque vinculo charitatis colligavit.

Crux etiam invisibiles hostes evertit, et visibiles conterit, et eos qui manifestum bellum nobis inferunt, interficit, et eorum qui insidias struunt, conatus irritos efficit, morbos pellit, et venenata pharmaca extinguit, aconiti vim excludit, morsus venenatorum animalium sanat; nec mirum; si enim portas inferni contrivit, et fores cælorum reseravit et paradisi ingressum instauravit, et diaboli nervos elisit, quid mirum, si etiam inimicorum dentes confringit, perniciosisque pharmacis et gravibus ægri tudinibus, et id genus aliis incommodis valentior est? Hæc virtutis virga est, quæ ethnicorum insolentiam et fastum tanquam vasa figuli confregit. Hæc est gladius, quo spiritualis Goliath occubuit, hoc signum est, cujus aspectu sol radios suos occulit. Hoc signo velum templi scissum est, et multa corpora mortuorum ex monumentis exsilierunt. Hoc signo dæmon immedicabilem plagam accepit. Hoc signo stimulus mortis interemptus est, caput serpentis contritum, principis tartarei draconis sublata, potestas principis hujus mundi dissoluta, et omnes ejus dominationes et potestates potenter traductæ, et in triumphum ductæ. Hoc signo bellua illa, omnia devorans, mors, exstincta est, carcer ruptus, et inferni portæ contractæ.

ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, ἀπὸ βορρᾶ καὶ νότου, ἐκ τῶν ἄκρων τῆς γῆς, ἐκ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης, καὶ εἰς μίαν Ἐκκλησίαν συνήγαγε, καὶ εἰς ἓν βάπτισμα, καὶ πίστειως εἰλικρινοὺς ἐνόητα, ἐν ἀγάπῃ πάντας συνέδησε.

Σταυρὸς καὶ τοὺς ἀοράτους καθείλεν ἐχθροὺς, καὶ τοὺς ὁρωμένους συντρίβει, καὶ τοὺς φανερώς πολεμοῦντας ἀπονεκροῖ, καὶ τοὺς δολίους περιουλεύοντας ἀπρακτοῖ, καὶ νοσήματα παύει, καὶ δηλητήρια σθένουσι φάρμακα, καὶ κινελοῦ δύναμιν ἐκλείει, καὶ θηρίων ἴζεται τῶν ἰοθῶλων διγγματα, καὶ θαυμαστὴν οὐδέν. Εἰ γὰρ ἄδου πύλας συνέτριψε, καὶ οὐρανῶν ἀψίδας ἀνεπέτασε, καὶ παραδείσου εἴσοδον ἀνεκαίνισε, καὶ τοῦ διαβόλου τὰ νεύρα ἐξέκαψε, τί θαυμαστὸν εἰ καὶ τῶν ἐχθρῶν τοὺς ὀδόντας συνθλάττει, καὶ φαρμάκων ὀλεθρίων, καὶ νοσημάτων χαλεπῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιοῦτων περιγίνεται; Αὕτη ἡ ῥάβδος τῆς δυνάμεως, ἡ συντρίψασα τῶν ἐθνῶν τὸ φρούραγμα ὡς σκευὴ κεραμέως. Αὕτη ἡ μάχαιρα, δι' ἧς πέπτωκεν ὁ νοητὸς Γολιάθ· τοῦτο τὸ σημεῖον, ὅπερ ἰδὼν ὁ ἥλιος, τὰς ἀκτῖνας ἀπέκρυψε. Διὰ τοῦτο καὶ καταπέτασμα ἐσχίζετο, καὶ σώματα νεκρῶν ἐκ τῶν μνημείων ἐξεπήδα πολλά. Ἐκ τούτου τὴν ἀνάιτον πλιγῆν ὁ διάβολος ἔλαβε. Διὰ τούτου τὰ κέντρα τοῦ θανάτου κατεκτάθη, ἡ κεφαλὴ συντρίβη τοῦ ψευδῆς, ἡ τυραννὶς ἀνηρέθη τοῦ δράκοντος, ἡ ἐξουσία κατελύθη τοῦ κοσμοκράτορος, καὶ πᾶσαι αὐτοῦ κραταιῶς ἐδειγματίσθησαν ἀρχαί, καὶ ἐξουσίαι, ἐν παρῶντι θριαμβουθεῖσαι. Διὰ τούτου τὸ παμφάγον τέθηκε Ἐθρίων ὁ θάνατος, καὶ τὸ δεσμοκτῆριον ἐρῥάγη, τοῦ ἄδου συνεκλείθησαν πύλαι, καὶ οἱ νεκροί.

NOTÆ ET VARIÆ LECTIONES

IN ORATIONEM MACARII CHRYSOCEPHALI.

Pleraque de plagis Ægyptiis, quæ Macarius iste disputat, descripta sunt ex commentariis Theodoretii in Exodum, ut intelliget, qui Macarium cum Theodoro comparare volet. Romæ in Bibliotheca illustrissimi cardinalis Columnæ exstare dicuntur: Μακάρου τοῦ Χρυσοκεφάλου εἰς τὴν ὕψωσιν τοῦ σταυροῦ λόγοι δ'. Qui num distincti sint ab isto sermone: an vero ille ipse, quem hic damus, in quatuordecim partes isthic distribuat, exploratum non habeo. In qua itidem bibliotheca asservari dicuntur 13 orationes Λέοντος τοῦ Βασιλέως εἰς τὴν ὕψωσιν τοῦ σταυροῦ, et commentaria Pellii εἰς τὴν σταύρωσιν τοῦ Κυρίου. Quæ utinam ex tenebris in lucem aliquando eruantur. Macarii episcopi Philadelphiæ mentio fit in Euchologio Græcorum fol. 204. Unum ad manum erat exemplar, quando hanc orationem edidi. Postea misit ad me Roma aliud ejusdem homiliæ apographum R. P. Jacobus Sirmondus Societatis nostræ, quod cum edito conferendum curavi; ex qua collatione multæ lacunæ sunt expletæ, lectio vera suum in locum reducta.

Col. 176. A. συνδράμετε δὲ, πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην. Ms. hæc subdit ex Psal. cxxiii. προσέλθετε πρὸς αὐτόν, καὶ φωτισθητε, καὶ ψαλμικῶς, etc.

Ibid. καὶ ἐπινύχιον ὕμνον ἀνακράξατε. Ms. καὶ τὸν ἐπινύχιον ὕμνον.

Ibid. B. καὶ σεσωσμένοι διὰ σταυροῦ. Ms. καὶ σεσωσμένα διὰ σταυροῦ.

Ibid. C-D. τὴν δὲ σπουδὴν συμπληρώσατε. Ms. τὴν δὲ τῆ σπουδῆ.

Ibid. D. οὕτως ἂν ἴσως καὶ δυναίμην ἐγγύς σου τῆς προθέσεως ἔλθειν. Ms. οὕτω γὰρ ἂν ἴσως καὶ δόξα: μεν ἐγγύς σου τῆς προθέσεως ἔλθειν.

Ibid. πανηγύρεω: καὶ γοῦν ὑψοῦται μὲν. Ms. πανηγύρεως καὶ γοῦν ὑψοῦται, etc.

Ibid. πρόκειται δὲ εἰς ἐξήγησιν, ὅπερ αὐτοῦ λόγος. Ms. πρόκειται δὲ εἰς ἐξήγησιν ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος.

Col. 177 A. οὐκ ἔστιν οὐδὲ νῦν διαλαβεῖν. Ms. οὐκ ἔστιν οὐδὲν, ᾧ διαλαβεῖν.

Ibid. μὴ χωρούμενα τοῦ Δεσπότη καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ διὰ σταυροῦ τελοῦμενα εἰς etc. Ms. μὴ χωρούμενα θαύματα τοῦ Δεσπότη, καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ διὰ σταυροῦ μὲν τελοῦμενα, εἰς, etc.

Ibid. B. ἡ τούτων δύναμις. Ms. ἡ τούτου δύναμις.

Ibid. τῆς τοῦ σταυροῦ δόξης θεωρεῖν προσθέμην, καὶ, etc. Ms. τῆς τοῦ σταυροῦ δόξης θεωρησαί προσθέμην, καὶ οὕτω.

Col. 180 A. τὸ κατὰ ἀρχὰς εἶπεν ἡ Γραφή. Ms. τὸ καταρχὰς εἶπεν ἡ Γρ.

Ibid. B. θαυμάσει μὲν τὸ τῶν θαυμάτων, etc. Ms. θαυμάσει μὲν τὸ τῶν ἱαμάτων, etc.

Ibid. προσμένῃ, αἰεὶ γὰρ τὸ βέον. Ms. Sic: προσμένῃ· αἰεὶ γὰρ τὸ βέον.

Ibid. C. οὕτω δὲ ἔχοντες. Ms. οὕτω δ' ἔχοντες.

Col. 180 C. καὶ ἀνωθεν ἀναλαβεῖν τῆς λόγῃ τῶν ἀρχαιότερων διήγησιν. Ms. καὶ ἀνωθεν ἀναλαβεῖν τῆς λόγῃ τῶν ἀρχαιότερων διήγησιν.

Ibid. D. οὐ δεύτερα δὲ, τῆ ἀξίᾳ διὰ τὴν ἀφῆγησιν, etc. Ms. οὐ δεύτερα δὲ τῆ ἀξίᾳ διὰ τὴν διήγησιν.

Ibid. D. ἐκεῖ γὰρ ὁ παράδεισος. Ms. ἐκεῖσε γὰρ ὁ παράδεισος.

Ibid. Ὁ πρόκειται. Ms. ὁ προῦκειται.

Col. 181 A. ἐν ὡς ἐκ τοῦ ἀβρώτου. Ms. ἐν ὡς ἐκ τοῦ ἀβρώτου.

Ibid. ἐδωρήσατο. Ms. παγγενῶς ἐδωρήσατο.

Ibid. B. Τὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ἔχειν. Ms. τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς ἔχειν.

Ibid. τοῦτον λαβόντα. Ms. τοῦτο λαβόντα.

Col. 184 A. τὰς ἀνά πᾶσαν τὴν γῆν κεχυμένας ἡδονὰς κατεξήρανε. Ms. τὰς ἀνά πᾶσαν τὴν γῆν κεχυμένας ἄγρὰς ἡδονὰς κατεξήρανε.

Ibid. B. ἐν ἅμα καὶ ἀρετῆς κληρωτὴν. Ms. ἐν ἅμα καὶ ἀρετῆς πληρωτὴν.

Ibid. C. ἀλλὰ καὶ δι' Ἑλληνικῆς Ms. ἀλλὰ καὶ δι' Ἑλλήνων.

Ibid. C. ὁ μὲν Ἀβραάμ, etc. ἐντεῦθεν λοιπὸν ὁ μὲν Ἀβραάμ.

Ibid. εἰκόνιζε μονογενῆς γὰρ μόνου πατρὸς ἀνάρχου, etc. Ms. εἰκόνιζε μονογενῆς γὰρ καὶ οὐτως, καὶ πρόθεσι, οὐκ μονοκερῶτων, παρὰ γὰρ μένου πατρὸς ἀνάρχου.

Ibid. D. καὶ μόνῃς μητέρος τὴν κατὰ σάρκα γεγέννηται. Ms. καὶ μόνῃς μητέρος κατὰ σάρκα.

Ibid. Καὶ τὸν σταυρὸν ὡς ἐπωμάδιον. Ms. καὶ τὸν σταυρὸν ὡς ἐπιμαδίον.

Ibid. τύπος ἐγένετο. Ms. τύπος ἐγένετο.

Col. 185 B. εἰς χαρὰν ἐγεγόνει. Ms. εἰς χαρὰν ἐγεγόνει.

Col. 188 A. καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ δωρημένην τῷ κόσμῳ ζωῆς τράπεζαν. Ms. καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ δωρουμένην τῷ κόσμῳ, etc.

Ibid. καὶ ἐν πνευματικῇ ἀληθείᾳ. Ms. καὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ.

Ibid. B. καθὰ δὲ πρὸς τὸν Θεόν. Ms. καθὰ δὲ καὶ πρὸς τὸν Θεόν.

Ibid. δὲ καὶ ἄλλος. Ms. οὐ δὲ καὶ ἄλλος.

Ibid. ἀλήθειαν, οὐδὲ γὰρ. Ms. ἀλήθειαν, οὕτε γὰρ.

Ibid. ἡ δὲ ἀκρασίαν τοῦ σώφρονος κατεψεύσατο. Ms. ἡ δὲ ἀκολασίαν τοῦ σώφρονος.

Ibid. C. οἷς εὐήργετην. Ms. οἷς εὐήργησεν.

Ibid. D. ὁ μέγας Ἰσραήλ. Ms. ὁ μέγας Ἰακώβ.

Ibid. τὸν νέον ἔσπευδε. Ms. τὸν νέον ἔσπευσε.

Ibid. καὶ γινόμεθα. Ms. καὶ γενομεθα.

Col. 189 B. ἐνθεν τοι καὶ ἥλιος ἐσκοτίζετο. Ms. ἐνθεν τοι καὶ ἥλιος μὲν ἐσκοτίζετο.

Ibid. C. ὅσῳ δ' ἑπεραιτέρω γένοιτο. Ms. ὅσῳ δ' ἂν περαιτέρω γένοιτο.

Ibid. τὰ μὲν γὰρ πρὸ τοῦ νόμου ἀρχὴ ἦν. Ms. τὰ μὲν γὰρ πρὸ τοῦ νόμου ἀρχὴ τις ἦν.

Ibid. νῦν μὲν κοινῇ τῷ λαῷ γινόμενή. Ms. νῦν μὲν κοινῇ τῷ λαῷ γινόμενών.

Col. 192 A. οἱ τῆς ἀπωλείας διδάσκαλοι. Ms. οἱ τῆς ἀπατείας διδάσκαλοι.

Ibid. καὶ πόλεις οἰκοδομεῖν ἐπέταττον ἄλλοτρίους. Ms. καὶ πόλεις οἰκοδομεῖν ἀπέταττον ἄλλοτρίους. Et mox ibid. εἶπεν δ' αὐταί. Ms. εἶπεν δ' ἂν αὐταί.

Ibid. B. τύπους γὰρ τῶν ἐσώστερον εὐεργεσιῶν παραδεικνύων τῇ φύσει. Ms. τύπους γὰρ τῶν ἐσώστερον εὐεργεσιῶν, etc.

Ibid. C. αὐτὴν γοῦν ῥάβδον etc. Ms. αὐτίκα γοῦν ῥάβδον.

Ibid. καὶ ἡ ῥάβδος τὴν τοῦ πνευματικοῦ ξύλου προδιέγραψε δύναμιν. Ms. καὶ ἡ ῥάβδος τὴν τοῦ σταυρικοῦ ξύλου προδιέγραψε δύναμιν.

Col. 193 A. ἀπὸ σώματος. Ms. ἀπὸ σώματος; ἀνθρώπου.

Ibid. D. οὐ στοιχείων μόνον συντελεσάντων

A ἅπαντα. Ms. οὐ στοιχείων μόνον συντελεσάντων ἅπαντων.

Col. 97 A. τοῦ ἐν τῷ θεῷ σταυρῷ τὰς χεῖρας ἐκπέσαντος, etc. Ms. τοῦ ἐν τῷ θεῷ σταυρῷ τὰς χεῖρας ἐκπέσαντος.

Ibid. B. διὰ τοῦτο. Ms. διὰ τοῦτο.

Ibid. ὅτι δάκτυλος τοῦτο Θεοῦ. Ms. ὅτι δάκτυλος τοῦ Θεοῦ.

Ibid. D. φθορὰν ἀνύποιστον. Ms. φθορὰν ἀνύποιστον μάλιστα.

Col. 200 C. ἐπιξέρονται τοῖς κατακρίτοις Ms. ἐπιξέρονται τοῖς κατὰ τακρίτους. Ibid. ei seq. ver. ἐνταῦθα γοῦν. Ms. ἐντεῦθεν γοῦν.

Ibid. καὶ σωτηρία ὑπὸ Θεοῦ. Ms. σωτηρία ὑπόθεσις.

Col. 201 A. τὸ γινόμενον. Ms. τὸ πραγματοποιεῖται.

Ibid. καὶ μὴ νυκτὶ πάντες ἀναίρουσιν. Ms. καὶ ἐν μὴ νυκτὶ, etc.

Ibid. ὥστε καὶ τὸ δυνατόν ἐνταῦθα τοῦ Θεοῦ. Ms. ὥστε καὶ τὸ δυνατόν ἐν ταυτῷ τοῦ Θεοῦ.

Ibid. B. ἀπεργάζεσθαι θέλων. Ms. ἀπεργάζεσθαι θέλων.

Ibid. τότε δὲ πιστοῦς. Ms. οὐ τοὺς τότε δὲ πιστοῦς.

Ibid. καὶ γὰρ διὰ σταυροῦ. Ms. τὴν γὰρ διὰ σταυροῦ.

Ibid. δοθεῖσαν ἡμῖν θαυμαστὴν ἐλευθερίαν προδεικνύσιν ἢ ἱστορία. Ms. δοθεῖσαν ἡμῖν θαυμαστῶς ἐλευθερίαν προδεικνύσιν ἢ ἱστορία.

Ibid. C. τὴν πνευματικὴν διάδασιν. Ms. committite reposito, duo haec incisae subdit: τὴν τοῦ θανάτου ὑπέρθεσιν, καὶ τὴν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν μετάδασιν, γίνεται, etc.

Col. 204 A. ὁμοῦ δὲ καὶ προκηρυττόμενον ἐν ἐσχάτοις καιροῖς. Ms. προσκηρυττόμενον.

Ibid. B. καὶ πρὸς τὸν Ἀβραάμ ἐποίησε τὴν διαθήκην. Ms. καὶ πρὸς τὸν Ἀβραάμ ἐποίησε διαθήκην.

Ibid. C. καὶ πολλὰς τῆ κατὰ χώραν ἐκτάσει. Ms. καὶ πολλὰς τῆ κατὰ χώραν ἐκτάσει.

Ibid. D. διὰ τοῦτο γοῦν πρόβατον ἦν τὸ πρόγραμμα τοῦ μεγάλου θύματος. Ms. διὰ τοῦτο γοῦν πρόβατον ἦν τὸ πρόβατον τοῦ μεγάλου θύματος.

Ibid. B. καὶ κυριεύσας. Ms. κυριεύων.

Col. 205 D. Ὁ ἐκ τοῦ πρωτοκλάστου λέλυται θάνατος. Ms. ὁ ἐκ τοῦ πρωτοκλάστου λέγεται θάνατος.

Col. 208 A. ὡς τὸ λογικὸν σημαίνουσα. Ms. ὡς τὸ λογιστικὸν σημαίνουσα.

Ibid. καὶ χριστοὶ ἐκατέρωθεν. Ms. καὶ χριστομένων ἐκτέρωθεν.

Ibid. μῆδε. Ms. μήτε.

Ibid. B. ἡ δὲ πρῶτα, τὰ μέλλοντα. Ms. ἡ δὲ πρῶτη, τὸν μέλλοντα.

Ibid. τὸ δὲ ὀπτιόμενον. Ms. τὸ δὲ ὀπτιόμενον.

Ibid. C. ὡς ὑπομονὴν κατεργαζόμενοι. Ms. ὡς ὑπομονὴν κατεργαζόμενας.

Ibid. ὑπὲρ ἡμᾶς. Ms. ὑπὲρ ἡμῶν.

Ibid. D. ἐν τῇ ἀπεκδύσει τῆς σαρκός, etc. Ms. ἐν τῇ ἀπεκδύσει τῆς σαρκός.

Ibid. βακτηρεύονται. Ms. βακτηρεύοντες.

Col. 209 A. μῆδὲ καταβεβλημένον ἔχειν τὸ φρόνημα. Ms. μῆδὲ κατακεκλιμένον ἔχειν τὸ φρόνημα. Fonte rescribendum κατακεκλιμένον.

Ibid. καὶ συντεταμένους ὑπάρχειν. Ms. representat hanc lectionem: καὶ συντεταμένους; ὑπάρχοντας.

Col. 209 D. ἦτις καὶ τὸ πικρὸν τοῦ κολαστοῦ νόμου μετέβαλεν εἰς ἡδύτητα χρηστότητος. Ms. ἦτις καὶ τὸ πικρὸν τοῦ κολαστικοῦ νόμου, etc.

Col. 212 C. ταύτη τοι καὶ πέτρα μὲν ἐβλήγυτο ῥάβδος. Ms. ταύτη τοι πέτρα μὲν ἐβλήγυτο ῥάβδος.

Col. 213 A. ἐφ' οὐ ἀναβάς. Ms. ἐφ' οὐ ἀναβάς.

Ibid. Ἐπαί δέ. Ms. ὅτι δέ.

Col. 213. Β. οὐκοῦν τοῦ αὐτοῦ σχήματος. Ms. οὐκ ἔστι τοῦ αὐτοῦ, etc.

Ibid. δι' εὐθείαν. Ms. δι' εὐθείας.

Ibid. ἐφ' ἐαυτῆς. Ms. ἐφ' ἑαυτήν.

Ibid. Β. τοῦ τρέφαντος τὴν πέτραν Ms. τοῦ στρέψαντος τὴν πέτραν.

Ibid. C. ὅτι τὴν οἰκουμένην εἰς τὸν, etc. Ms. ὅτι τὴν οἰκουμένην κατεβράγαμένην εἰς τὸν, etc.

Col. 216 A. καὶ συνάπτων ἀμφοτέρους τοὺς λαούς. Ms. καὶ συνάπτων ἀμφοτέρων τοὺς λαούς.

Ibid. τὸ μείζον παντὸς. Ms. τὸ μείζον πάντων.

Ibid. Β. ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάς. Ms. ἀπὸ γενεῶν εἰς γενεάς.

Ibid. τῆς ἐπαγγελλομένης τῆ λαῶ χώρας. Ms. τῆς ἐπαγγελλμένης, etc.

Ibid. C. καὶ τὸν ἠγροσόμενον τῆς ἐπ' Αἴγυπτον ἐπιστροφῆς ἐξήτουν. Ms. καὶ τὸν ἠγροσόμενον τῆς ἐπ' Αἴγυπτον ἀποστροφῆς ἐξήτουν.

Col. 217 B. τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ὑπέφαιεν. Ms. τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ὑπέφαιεν.

Ibid. C. καὶ οἱ ταπεινωθέντες διὰ δειγματος ὄψεων Ms. καὶ ἡ ταπεινωσις διὰ δηγμάτων ὄψεων.

Ibid. πρὸς Θεοῦ κελουσθεὶς ὑψοῦτε. Ms. πρὸς Θεοῦ κελουσθεὶς ὑψηλοῦτε ἐπὶ ξύλου.

Ibid. ὁ δὲ καὶ δρώντες. Ms. ὁ δὲ καὶ ἐρώντες ἐκείνοι.

Col. 220 A καὶ ἐγεγονέει σάρξ. Ms. καὶ εἰ γέγονε σάρξ.

Ibid. καὶ τὴν ἁμαρτικὴν ἡμῶν ἐφόρεσε φύσιν. Ms. καὶ τὴν ἁμαρτιστικὴν ἡμῶν ἐφόρεσε φύσιν, etc.

Ibid. Β. ὁ δὲ τοῦ Δεσπότης σταυρός. Ms. ὁ δὲ τοῦ Δεσπότης καὶ Σωτῆρος σταυρός.

Ibid. C. τὸν μὲν ἐκ δειγματος κατήργησε θάνατον. Ms. τὸν μὲν ἐκ δηγμάτων κατήργησε θάνατον.

Ibid. D. ex Ms. romano ar-grapho ad dita sunt huc : κακοῦ παρόντος ἐγένοντο, ἡμᾶς πρὸς ὑψηλοτέραν ἄγει.

Ibid. Εὐρὴν ἔσθεσε τοῦ σταυροῦ ξύλον. Ms. C ξηροῦ ἔσθεσε τοῦ σταυροῦ ξύλον.

Col. 221 B. καὶ σκότος ἐν ἡμέρᾳ μέση ἐκήρυξεν. Ms. σκότος ἐν ἡμέρᾳ μέση τὴν οἰκουμένην ἐκάσθη· ὁ καὶ φωτὸς μᾶλλον τὴν Χριστοῦ δύναμιν ἐκήρυξεν.

Ibid. C. τὴν τῆς ὕδρευς ἐποίησι. Ms. τὴν τῆς ὕδρευς ἐποίησιν.

Ibid. D. ἐκατέρωθεν δικαστηρίων παρόντων Ῥωμαϊκῶν, καὶ Ἰουδαϊκῶν. Ms. ἐκατέρωθεν δικαστηρίων, Ῥωμαϊκῶν καὶ Ἰουδαϊκῶν.

Col. 224 A. σκόπει τὰ προχθέντα παρ' ἐκείνου. Ms. σκόπει τὸ προχθὲν παρ' ἐκείνου.

Ibid. B. ἤκουσαν αὐτὸν λόγοις ὑπερηφανίας ἐξουθενούντα τὸν τοῦ Θεοῦ λαόν, καὶ τὴν ἐκλεκτὴν καυθριζόντα κληρονομίαν. Ms. ἤκουσαν αὐτοῦ, λόγοις ὑπερηφανίας ἐξουθενούντος τὸν τοῦ Θεοῦ λαόν, καὶ τὴν ἐκλεκτὴν καυθριζόντος κληρονομίαν.

Ibid. εἶτα καὶ ἦν κατ' αὐτοῦ στίλβουσαν συνεχρῆ. Ἐκείνος ἀνέτεινε ῥομφαίαν λαβών. Ms. εἶτα καὶ ἦν κατ' αὐτοῦ στίλβουσαν συνεχρῆς ἐκεῖνος ἀνέτεινε ῥομφ.

Ibid. οὕτω μὲν οὖν Δαυὶδ ὁ προφήτης ἔμα, καὶ θασαεύς. Ms. οὕτω μὲν οὖν Δαυὶδ ὁ προβατεύς ἔμα, καὶ βασιλεύς.

Ibid. nulla item est sententia loci ejusdem : τὸ θανάσιμον ὄπλον σωτήριον ἀποδείκνυσι· Χριστός, etc. Ms. τὸ θανάσιμον ὄπλον, σωτήριον ἀποδείκνυσι, καὶ τῆς ἀγίας σκηπῆς ἐνδόν τίθησι, καὶ τῆρ Θεῶ ἀνατίθησι Χριστός, etc.

Ibid. C. ὁ ἐπῆξεν κατὰ τῆς φύσεως ὁ ἀλάστωρ ὄργανον, δι' αὐτοῦ καὶ κόσμῳ τὴν ἐλευθερίαν χαρισμένος. Ms. ὁ πάλαι κατὰ τῆς φύσεως ὁ ἀλάστωρ

Κτείνας τὸν τύραννον δι' αὐτοῦ, καὶ κόσμῳ τὴν ἐλευθερίαν χαρισάμενος.

Ibid. Οὕτω γὰρ αὐτὸν καὶ κατηνθρακωμένον ὠνόμασεν Ἰσαίου στόμα. Ms. οὕτω γὰρ αὐτὸν καὶ τὴ κατηνθρακωμένον ὠνόμασεν Ἰσαίου στόμα.

Col. 225 A. οὐ ὡς ἀναγκαῖον. Ms. οὐ ὡς ἀναγκαῖον.

Ibid. B. τὴν δὲ πανκῶσιμον ἐλευθερίαν ἀνεμύθησεν. Ms. τὴν δὲ πανκῶσιμον ἐλευθερίαν ἐμύθησεν.

Ibid. ὑπὲρ καὶ ὁ Θεοπάτωρ ἀνωθεν προαναρπώνων ἔκραξεν. Ms. ὑπὲρ καὶ ὁ Θεοπάτωρ, etc.

Ibid. ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῶν πρὸ αἰῶνος ὑπάρχων, etc. Ms. ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῶν, βασιλεὺς πρὸ αἰῶνος ὑπάρχων.

Ibid. C. ὅτι ὁ οὐρανὸς τῶν οὐρανῶν τῷ Κυρίῳ. Ms. ὅτι ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ.

Ibid. ἀπέβρίσται δὲ καὶ γῆς, καὶ θαλάσσης. Ms. ἀπέβρίσται δὲ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης· Ἀπέβρίσκειν nautico est derellere, profligare, relinque.

Ibid. ὅτι τοῦ σταυρωθέντος Σωτῆρός· εἰσιν ἡ θάλασσα. Ms. ὅτι τοῦ σταυρωθέντος Σωτῆρός· ἐστὶν ἡ θάλασσα.

Ibid. Ἐπειδὴ ἡ κάκεινος τῆ Δεσποτικῆ καταβάσει πεφύωται. Ms. ἐπειδὴ κάκεινος τῆ Δεσποτικῆ καταβάσει πεφύωται.

Ibid. καὶ εἰς λοιπὸν τῷ διαβόλῳ τόπος ὁ τῆς γενένης τετήρηται. Ms. καὶ εἰς λοιπὸν τῷ διαβόλῳ τόπος, etc.

Ibid. C. καὶ καθ' ἑαυτὸν τὸ τέλειον ἐχόντων τῆς δεκάδος. Ms. καὶ καθ' ἑαυτὸν τὸ τέλειον ἐχόντων τῆς δεκάδος.

Col. 228 A. οὐχὶ τὸ ἐξουτοῦ ἐπλύνων ἁμάρτημα. Ms. οὐχὶ τὸ ἐξουτοῦ σπλύνων ἁμάρτημα.

Ibid. B. Τῷ μῶλωπι αὐτοῦ λάθηνμεν. Ms. τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς λάθηνμεν.

Ibid. καὶ διὰ τοῦτο γέγραπται. Ms. καὶ διὰ τοῦτο γέγραπται.

Ibid. C. καὶ ὀλης κηρύξαι τῆς οἰκουμένης τοῦ Θεοῦ τὸ βασιλείον. Ms. ἐπιμνηστικὸν ἐστὶν καὶ ὀλης κηρύξαι τῆς οἰκουμένης τοῦ Θεοῦ τὸ βασιλείον.

Ibid. D. καὶ τοῖς ἐσῴστερον παισιν. Ms. τοῖς ἐς ὕστερον παῖσιν.

Col. 229 A. οὐκ ἀνθρωπος, lege ex Ms. rom. οὐρανός.

Ibid. σταυρὸς γὰρ τῆς Θεοῦ ἀγάπης καὶ ἀποδείξαι. Ms. σταυρὸς γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης ἡ ἀπόδειξις.

Ibid. C. σταυρὸς τὴν γῆν ἐποίησε. Ms. σταυρὸς τὴν γῆν οὐρανὸν ἐποίησε.

Ibid. τὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπόλλυσθαι μέλλον, etc. Ms. τὸ ἀνθρώπων γένος ἀπόλλυσθαι μέλλον.

Col. 252 A. ὁς ἐξ περιωπῆς τῆς. Ms. ὁς ἐξ ἀποπτου περιωπῆς τῆς Σιών.

Ibid. Μᾶλλον δὲ ἐξ ὑψώματος δόξης. Ms. μᾶλλον δὲ ἐξ ὑψώματος δόξης.

Ibid. τὰ ἔθνη συνεκάλεσεν. Ms. πάντα τὰ ἔθνη συνεκάλεσεν.

Ibid. B. καὶ τοὺς δολίους περιβουλεύοντας ὑπαρκοῖ. Ms. καὶ τοὺς δολίως ἐπιβουλεύοντας ὑπαρκοῖ.

Ibid. καὶ παραδείτου εἰσοδὸν ἀνεκαίνισε. Ms. καὶ παραδείτου εἰσοδὸν ἐνεκαίνισε, ab εχκαίνισω.

Ibid. καὶ τοῦ διαβόλου τὰ νεύρα ἐξεκράβε. Ms. καὶ τοῦ διαβόλου τὰ νεύρα ἐξέκρε. Post illud : καὶ οἱ νεύροι, cetera desiderantur, quae non nisi perquam pauca esse possunt.

Ibid. C. ἡ συνήρῃσασα τὴν ἔθνων τὸ φρύγμα ὡς σκευὴ κεράμους.

ΕΥΧΗ ΜΑΚΑΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ

ΕΠΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΣ ΕΘΝΩΝ.

ORATIO MACARII

PHILADELPHIENSIS EPISCOPI

IN BARBARORUM INCURSUS.

(Geogr. Eucholog Græcorum, p. 817.)

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, τίς ὁμοιωθήσεται σοι ; Τίς ὁμοίος σοι ἐν θεοῖς, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ; Τίς θεὸς μέγας, ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν, δυνατὸς ἐν ἐλέει, καὶ ἀγαθὸς ἐν ἰσχύϊ, εἰς τὸ παρακαλεῖν καὶ σώζειν πάντας ἡμᾶς ; Μὴ σιγήσης, μηδὲ καταπραῦνης, ὁ Θεός ; ἀναπόδισον τοῖς ὑπερηφάνοις. Ὅτι ἰδοὺ οἱ ἐχθροὶ σου Ἰγχυσαν, καὶ οἱ μισοῦντές σε ἤραν κερφαλὴν, ἐπὶ τὸν λαόν σου καταπανουργεῦσαντο γνώμην, καὶ ἐβουλεύσαντο κατὰ τῶν ἀγίων σου· εἶπον· Δεῦτε καὶ ἐξολοθρευσωμεν αὐτούς ; καὶ οὐ μὴ μνησθῆ τὸ ὄνομα Ἰσραὴλ ἔτι. Ἠλλοσαν ἔθνη εἰς τὴν κληρονομίαν σου· ἐμίγαν τὸν ναὸν τὸν ἁγίον σου, ἔθεντο τὴν τιμίαν σου Ἱερουσαλήμ ὡς ὀπώρας φυλάκιον· ἔθεντο τὰ θνησιματα τῶν δούλων σου βρώματα τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὀσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς ; ἐξέχεαν τὸ αἷμα αὐτῶν κύκλῳ Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐκ ἦν ὁ θάπτων. Ἄλλ' ἕως πότε, Κύριε, ἐκκαυθήσεται ὡς πῦρ ἡ ὀργή σου ; ἕως πότε ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἡμῶν ; ἕως πότε ἀμαρτωλοὶ καυχῆσονται ; μέχρι τίνος χρήσεως παράνομος ἐξουσία ; ἕως τίνος ὑψωθήσεται βλάβος ἀσεδῶν κατὰ κλήρου τῶν ἡγιασμένων ; Οἱ μοι, ὅτι ἐπλήσθη ἡ ταπεινότης ἡμῶν, καὶ ἐσμικρύνθημεν παρὰ πάντα τὰ ἔθνη ! Οἱ μοι, ὅτι οἱ λυποῦντες ἡμᾶς, σφόδρα κατισχύουσι, καὶ ἡ πληγὴ ἡμῶν στερεὰ ἐγεννήθη ! Καὶ σὺ, Κύριε ὁ μέγας καὶ ἰσχυρὸς, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσης ; τὴν Ἱερουσαλήμ ; Κλαύσομαι γὰρ καὶ ὡς Ἱερεμίας, ἐπὶ τῇ συντριβῇ μου πικρῶς, ὅτι ἐξεβρόθυμεν ὡς ; φύλλα διὰ τὰ ἀνομίαν, καὶ τοῖς νεκροῖς μετὰ τῶν ἐν ᾧ σου συνελογισθημεν. Καὶ ἐλπιδὴν πάλιν ὡς Ζαχαρίας ἐπὶ σέ, Κύριε, τὸν θελήτην τοῦ ἐλέους, ὅτι Θεὸς οἰκτεῖρων σὺ εἶ, ἐξουθενῶν βουλὰς ἰσχυρῶν, ταπεινῶν εὐχὰς προσδεχόμενος. Τί ὅτι ἐγενήθημεν ἐνείδος τοῖς ἐγγύς καὶ τοῖς μακρὰν ; τοῖς ἐκκλίνας ; δηλαδὴ ἐξ ὁδοῦ δικίας εἰς παρατροπὴν δογμάτων,

A Dominum precemur.

Domine Deus noster, quis comparabitur tibi? quis similis tui in diis, Domine Deus noster? quis deus magnus, ut est Deus noster, potens in misericordia, et bonus in virtute, ut consoletur et salvet nos? Ne taceas, neque mansuetudine mollesceas, Deus: retribue superbis. Quia ecce inimici tui invaluerunt, et qui oderunt te, extulerunt caput, adversus populum tuum maligne posuerunt consilium, et cogitaverunt adversus sanctos tuos, dixerunt: Venite et disperdamus eos et non sit qui nominis Israel memor sit. Venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in fructuum custodiam; posuerunt morticina servorum tuorum escas volatilibus cæli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ; effuderunt sanguinem in circuito Jerusalem, et non erat qui sepeliret. Verum usquequo non exardescet velut ignis ira tua? Usquequo avertis faciem tuam a nobis? Usquequo peccatores gloriabuntur? usquequo potentia fruetur iniquus? usquequo impiorum virga adversus sanctorum sortem extolletur? Heu me! quia abjectio nostra completa est, et præ cunctis gentibus numero minimi sumus! Heu me! quantum prævalent qui nos affligunt, et quantum plaga nostra excrevit! Sed tu, Deus magnus et fortis, quousque non misereberis Jerusalem? Plangam itaque sicut Jeremias amare, quia sicut folia decidimus, et cum mortuis in inferno computati sumus. Sperabo tamen rursus velut Zacharias, in Deum misericordiam amatorem, quia Deus misericors es, qui fortium consilia disipas, et humilium orationes suscipis. Ut quid facti sumus opprobrium vicinis et alienis, declinantibus videlicet a via justa in opinionum perversitatem, omnemque omnino impietatem ac resplantibus? qui sapientissimæ tuæ providentiæ ratio

nem ignorantēs, visitationem nostram ut derelictionem causantur. Oportet at certe sacra eos audire verba, quibus correpti a Domino, ne cum mundo pereamus, arguimur: et e communibus contemptis erudiri, quia non vita functis vel emortuis medica ope subvenitur, sed longa infirmitate detentis medentium cura sollicita succurrit universamque hanc plagam in supramundanam lætitiā transferendam tandem aliquando experiemur. Verum neque hoc perceperunt aut mente apprehenderint, ideoque impietatem nobis exprobrant, et fiduciam in te verum Deum, stoliditatem nuncupant; et quia te unigenitum Dei Patris Filium consubstantialē ejusdem naturæ Patri, et sanctissimo Spiritui prædicantes, naturam unam, substantiam unam, virtutem unam, Deitatemque regnumque unam veneramus, hæc nos pati conviciantur, et impietatis vindictam hanc captivitatis calamitatem, et non peccatorum ultionem, insipientes repitant: et tuam probris lacescentes patientiam, blasphemias etiam Deitatem, mundoque toti salutarem tuam providentiam insequuntur. Verum parce, Domine, parce, humanissime Deus, compatere, passionis expers, misericors Domine, neque ultra in furore tuo nos arguas, ne dispereamus; neque in ira tua nos arguas, ne sicut prius, et antequam essemus, flamus. Adsis nobis velut propugnator fortis, quia non tibi impossibile est, in pluribus aut in paucis, salvare nos: corrobora nos, Domine Deus noster, quia in te confidimus, et in nomine tuo spem nostram reposuimus. Confirmetur nobis a te verbum prolatum, quia nobiscum es omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Extollatur Christianorum cornu, et confundantur persequentēs nos, expavescant qui nos terrent, et confundantur, et pereant. Consideratur eorum virtus, et potentia eorum deficiat; et cognoscant omnes quia nomen tibi Dominus. Tu solus excelsus es super omnem terram, et inum est regnum, et virtus, et gloria; et te verum Deum et Salvatorem nostrum adorare decet, cum principii experte tuo Patre, et cum sanctissimo, et bono, et vivifico tuo Spiritu: nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

καὶ ἡ δόξα, καὶ σὲ δεῖ προσκυνεῖν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἡμῶν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

καὶ τοῖς ἀθετοῦσι καθάπαξ εἰς ἀσέβειαν, οἵτινες λόγον πανσόφου προνοίας οὐκ ἐπιστάμενοι σου, τὴν ἐπίσκεψιν ἡμῶν ὡς ἐγκατάλειψιν διαβάλλουσιν. Ἔδει γὰρ τοῦτους μὲν ἐκ τῶν ἱερῶν ἀκοῦσαι λόγων, ὅτι ἐλεγγόμενοι ὑπὸ Κυρίου παιδεύμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν· ἐκείνους δὲ ἐκ τῶν κοινῶν καταμαθεῖν ἐννοιῶν, ὅτι οὐχ οἱ τεθνηκότες, οὐδὲ οἱ νεκροὶ τῆς ἱατρικῆς ἐπιμελείας ἀξιοῦνται, ἀλλ' οἱ ζῶντες ἐν ἀσθενείᾳ τῆς τῶν θεραπευόντων προνοίας ἀπολαύουσι, καὶ τὴν παγκόσμιον ταύτην πλῆγην εἰς ὑπερκόσμιον μετατιθέμεν γνῶσιν εὐφροσύνην, ὅψε ποτε σουνέμαι. Ἄλλ' οὖν ἔγνωσαν, οὐδὲ συνήκαν, καὶ διὰ τοῦτο ἀσέβειαν ἡμῖν ὀνειδίζουσι, καὶ τὴν εἰς σὲ πεποίησιν, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν, παροινίαν ἀποκαλοῦσι, καὶ ὅτι σετὸν μονογενῆ τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς, Ὑἱὸν ὁμοούσιον τῷ συμφύτῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ παναγάθῳ σου Πνεύματι κηρύττοντες, μίαν φύσιν, μίαν οὐσίαν, μίαν δύναμιν, θεότητα, καὶ βασιλείαν προσκυνοῦμεν, ταῦτα πάσχει ὑπολαβάνουσι, καὶ δίκην ἀσεβείας, τὴν πλῆγην τῆς αἰχμαλωσίας, οὗ πῆμπελημάτων ἔκτισιν ἡγοῦνται οἱ παράφρονες, καὶ τὴν σὴν ἐπιτεωθάζοντες ἀνοχῆν, βλασφημοῦσί σου τὴν θεότητα, καὶ τὴν κοσμοσωτήριαν διαχλευάζουσιν οἰκονομίαν σου. Ἄλλ' ἄνεξ, Κύριε, ἄνεξ, ὁ φιλανθρωπώτατος Θεὸς, οἰκτεῖρησον, ὁ συμπαθέστατος καὶ ἐλεήμων Δεσπότης, καὶ μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης ἐπὶ πλέον ἡμᾶς· ἵνα μὴ ἐκτριβῶμεν, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης ἡμᾶς, ἵνα μὴ γενώμεθα ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι. Ἄλλ' ἄγενοῦ μεθ' ἡμῶν ὡς μαχητῆς ἰσχυρὸς, ὅτι οὐκ ἀδυνατεῖ παρὰ σοὶ σῶζειν ἐν πολλοῖς καὶ ἐν ὀλίγοις· κατίσχυσον ἡμᾶς, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὅτι ἐπὶ σοὶ πεποίηθαμεν, καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι σου τεθαρρήκαμεν, καὶ πιστωθήτω δὴ τὸ ῥῆμά σου, Κύριε, ὃ ἐλάλησας πρὸς ἡμᾶς· ὅτι μεθ' ἡμῶν εἰ πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· ὑψωθήτω κέρας Χριστιανῶν, καὶ κατατρυχηθῶσαν οἱ διώκοντες ἡμᾶς, καὶ πετηθήτωσαν οἱ ἐκφοδούντες ἡμᾶς, καὶ ἐντραπήτωσαν, καὶ ἀπολέσθωσαν, καὶ συντριβήτω ἡ ἰσχύς αὐτῶν, καὶ ἡ δυναστεία αὐτῶν μὴ ὑπαρξάτω, καὶ γνῶτωσαν ἅπαντες, ὅτι δυνάμει σοὶ Κύριος. Σὺ μόνος ὑψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα, καὶ σὲ δεῖ προσκυνεῖν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἡμῶν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MACARII CHRYSOCEPHALI

PROÆMIUM

AD COMMENTARIOS IN MATTHÆUM.

Verus verbi divini amor documentum est amoris in Deum, ut ipsam illud sanctissimum Domini os¹, Ἀγάπης δεῖγμα πρὸς τὸν Θεὸν ἡ τῶν τοῦ αὐτοῦ λόγων ὄντως ἀγάπη καθέστηκεν, καὶ φησιν αὐτὸ τὸ

¹ J. an. xiv, 21.

πανάγιον τοῦ δεσπότης στόμα· Ὁ ἔχων τὰς ἐντο-
λάς μου καὶ τηρῶν αὐτάς, θεοκίρος ἐστὶν ὁ ἀγα-
πῶν με. διὰ τοῦτο ἠγάπησα τὰς ἐντολάς σου,
φῆσιν ὁ Δαβὶδ, ὑπὲρ χρυσίου καὶ τοπάζιον, διὰ τοῦ-
το πρὸς πάσας τὰς ἐντολάς σου κατορθούμην.
Εἰ δ' ὁ μέγας ἐκείνος καὶ θεοπάτωρ τὰς διὰ Μωσέως
ἐντολάς ἠγάπησε, πόσον ἡμεῖς ὀφειλομεν τὴν ἐκ
ψυχῆς σχέσιν ἐνδείκνυσθαι πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ
μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ λαληθέντα, καὶ Πνεύμα-
τι ἀγίῳ γραφέντα! Σκιά γὰρ ἦν ἐκεῖ καὶ τύπος τῆς
ἀληθείας καὶ γράμμα τὸ ἀποκτείνον, καὶ δοῦλος
ὕπηρετων, καὶ ὅμως ἡ πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἀφῆσις
ἀπηγεῖτο. Καὶ πῶς οὐ δικαίτερον τοῦτο τελεῖσθαι
τοῖς κατὰ Θεὸν ζῶσιν ἐναυῦθα νῦν, ὅπου Πνεύ-
μα τὸ ζωογονοῦν καὶ δεσπότης ὁ φεγγόμενος, καὶ
χάρις θείας δωρεᾶς θαυμάσιαται προχομένη; Οὐκ-
οὖν ἀναγνώστεον μοι τὸ Εὐαγγέλιον μᾶλλον ἢ τὸν
ἄερα τοῦτον ἀναπνευστέον, καὶ ζητητέον χάριτι καὶ
σπουδῇ τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς λογίοις ἐγκεκρυμμένον
νοῦν, ὃ δὴ καὶ ποιῆσαι ἐξ αὐτῆς ἀρξάμενος τῆς καὶ
φροναῖν ἀρχομένης ἡλικίας, δεῖν ἐγνωκῶς τὰς τοῖς
Πατρᾶσι ποιηθείσας βίβλους φιλοπόνως ἀναγνώσασθαι,
καὶ τῶν Θεοῦ λογίων διάνοιαν ἐξ αὐτῶν ἀναλαβεῖν,
καὶ ἰδῶν ἐκ τούτων συναρμόσαι βιβλὸν συντετακ-
μένως, ὡς εἶδόν τε, καὶ κεφαλαιωδῶς τὰς τῶν θεῶ-
ν ἀνδρῶν ἐκείνων ἐξηγήσεις περιέχουσας. Καὶ
γὰρ πρώτην τὴν τοῦ κατὰ Ματθαίου Εὐαγγελίου
σεβασμίαν βιβλὸν ἐν βιβλίοις ἐσπούδακα πέντε
συνθέσθαι, ἔχουσαν καθ' ἕκαστον τοῦτων ἀνὰ τοὺς
εἴκοσι λόγους, ὡς ἅμα συμπληροῦσθαι ταύτην εἰς
ἑκατὸν λόγους ἅπασαν, κατὰ τὸν εἰς τὴν ἀγαθὴν
γῆν πεσόντα σπῆρον τοῦ Πνεύματος καὶ καρποφο-
ρήσαντα τὸν τέλειον ἀριθμὸν. Τοὺς γε μὴν λόγους
αὐτοὺς εἰς κεφάλαια διαιροῦμεν, καὶ ταῦτα οὐκ ἐξ ἀνάγκης
ἴσα τοῖς πᾶσι συνθέντες κατὰ γε πόσον
ἀριθμήσεως, ἀλλὰ τῇ εὐαγγελικῇ κατὰλληλα διηγῆσαι,
καὶ τῇ πνευματικῇ τῶν Πατέρων εἰς ταύτην
ἐπιβολῇ, καὶ θεωρητικῇ προσφόρῳ ἐξηγήσει ἀρμύζοντα.

¹ Psal. cxi, 127.

(a) Necessè est, ut hoc loco Macarius tribus vo-
luminibus in Matthæum duo simul in Genesin an-
numeret: nam in proœmio ad Lucam, quod nōx

A Qui habet, inquit, mandata mea, et servat ea, ille
est qui diligit me. Ideo, inquit David¹, dilexi man-
data tua super aurum et topasion, propterea ad omnia
mandata tua dirigebar. Si itaque magnus ille et
pater Dei David ita dilexit mandata per Mosem
tradita, quanto animi amore nos debemus complecti
ea quæ Filius ipse unigenitus Dei elocutus est et
Spiritus sanctus litteris consignavit! Ibi enim
umbra et figura veritatis, et littera occidens, et
ministrans servus, et tamen omnis remissio inde
hominibus petebatur. Quanto autem justius id nunc
hic perficietur in iis, qui secundum Deum vivunt,
ubi Spiritus vivificans, et Dominus est qui loquitur,
et gratia divini doni effunditur abundantissime?
Itaque magis assidue legendum Evangelium mihi,
quam respirandum hic aer, dandaque opera est, ut
gratia atque industria mentem, in sacris scriptis
latentem, assequar; quod et ab ipso ætatis quæ
sapere incipit initio faciendum esse gnarus, com-
mentarios Patrum studiose legere, et divinorum
oraculorum mentem ex illis concinnare opus
aggressus sum, quod succincte et breviter, quantum
posset fieri, ac per summa capita divinorum illorum
virorum expositiones contineret. Ac primum qui-
dem venerandum Evangelii Matthæi librum volu-
minibus exponere quinque (a) institui, quorum
singula absolvuntur tractationibus viginti, ut universæ
centum sint, atque ex semine Spiritus, in bonam
cadente terram, numeri hic perfecti fructus prodeat.
C Tractationes iterum distinxi in capita, sed hæc
non æqualia semper numero, verum prout evan-
gelicæ narrationis contextus et Patrum litterales
ac mysticæ in illam expositiones ferebant.

subjungam, diserte se, ait, tribus tomis et sexa-
ginta λόγοις Matthæum, duobus vero tomis et qua-
draginta λόγοις Genesin explicasse.

MACARII CHRYSOCEPHALI

IN PROEPIO AD COMMENTARIOS IN EVANGELIUM S. LUCÆ.

Οὕτω δὲ ἐκ βάθους καρδίας τοῦ παναγάθου Θεοῦ D
δεόμενος, καὶ φιλόπονον ἐθέμην σπουδῆν τὰ τῶν
ἀγίων διελεῖν συγγράμματα, καὶ ὅσα ἐκεῖνοι ἐκ
θεο-ορέας ἐμπνευσθέντες τῆς χάριτος διεπάφησαν
τῆς Γραφῆς, ἀναλαβεῖν καὶ συντελεῖν καθ' εἰρμὸν
σπουδῆν τὰ πλεῖστα ἐν τοῖς αὐτῶν θείοις συγγράμ-
μασι εὐρισκόμενα. Ἦ γὰρ τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν ἀν-
τερόμενοι πίστεως, καὶ πρὸς τοὺς πολεμίους αὐτῇ
διαμαχόμενοι Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνας, καὶ τοῦ;

Hoc pacto ex intimo cordis benignissimum Deum
deprecatus, studium et operam meam collocavi,
sanctorum Patrum commentaria lectitando, et
quæcumque illi, divinæ gratiæ Spiritu affati, sacræ
Scripturæ monumenta exposuere, repetendo, quæ
illi pleraque dispersa in divinis eorum scriptis tra-
diderunt. Et enim sive illi inculpata fidem pro-
pugnantes, et illius hostes, Judæos et gentiles
impiosque hæreticos confutantes, in sui favorem

ex Scriptura petitas demonstrationes usurparunt, et illius sententiam in opprobrium et confusionem adversariorum dilucidarunt, sive moribus operam dantes, Ecclesiamque instructes ad sua comprobanda, quæ Spiritus erant, in suum usum converterebant, et hæc rursus Spiritui consona declarabant. Sunt vero etiam qui utriusque causa eandem dilucidationem absolverunt, ut magnus Pater et aurea lingua præditus Joannes, et qui enim secuti ad interpretanda sacra oracula animum addixerunt. Ex his itaque omnibus nos operosius, ut dictum est, quæ videbantur utiliora, decerpitis, absolutam in sancti Matthæi Evangelium perfectamque continuam elucidationem, tribus voluminibus comprehensam, quorum quodlibet viginti libris conflatur. Postmodum Moysis Genesin propter collectorum copiam ex SS. Patrum scriptis in duos tomos dividimus, quorum priorem Cosmogoniam, secundam Patriarchas nominavimus. Cum vero et sanctum Lucæ Evangelium, paucis argumentis exceptis, in aliis omnibus cum Matthæo conveniat, non est visum nobis, universum ab initio repetere, et modo interpretationis subigere, sed ea tantum examini supponere, quorum Matthæus non meminit. Proptereaque volumen hoc sacrum composuimus, viginti quatuor libris constans, magnum Christi incarnationis complectens mysterium, incipiensque a B. Joannis Baptistæ et Præcursoris conceptione et ortu, et percurrans per omnia festa evangelica, et tandem finiens in communem totius orbis solemnitatem, Pentecosten. Nuncupamus vero volumen hoc *Magnum alphabetum*, tanquam quod civilitatem, et nostræque salutis constitutiva continet, et singuli libri suum ex elementis habent principium, incipiuntque ab A et finiunt in Ω, adeo ut hic quoque compleatur dictum Dominicum, in Apocalypsi ad Joannem: *Ego sum A et Ω, principium et finis.*

Α ἀνοσίτους ἀρετικούς γραφικαῖς ἀποδείξεις ἐχρησάντο πρὸς βλάβειαν, καὶ τὴν τούτων διάνοιαν εἰς αἰσχρόνην καὶ κατάπληξιν τῶν δυσμενῶν ἐφάνερωσαν. Ἡ καὶ ἱθικῶς τὴν Ἐκκλησίαν καταρτίζοντες εἰς μαρτυρίαν τῶν λεγομένων καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος προσελάθοντο, καὶ ταῦτα πάλιν πνευματικῶς διηρηήνευσαν. Εἰσι δὲ οἱ καὶ δι' ἀμφοτέρω τὴν ἐρμηναίαν αὐτὴν πεποιθήκασιν, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν μέγας πατὴρ Ἰωάννης, καὶ οἱ κατ' αὐτὸν ἔργον θέμενοι τὴν ἐξήγησιν. Ἐκ τούτων οὖν πάντων ἡμεῖς φιλοπονώτερον, ὡς εἴρηται, τὰ πρόσφορα συλλέξαντες, τελείαν συνεθέμεθα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον Εὐαγγέλιον τὴν ἐξήγησιν ἐν τρισὶν ἀπαρτίσιν βιβλίοις, ἀνὰ εἰκοσι κεκτημένοις τοῦ λόγου. Ἐἶτα καὶ τὴν Μωυσέως Γένεσιν εἰς δύο τὰ μόντες διὰ τὸ πολὺ τῆς συλλογῆς τῶν πατρικῶν λόγων, τὸ μὲν πρῶτον Κοσμογένειαν, τὸ δευτέρον δὲ Πατριάρχαις ὀνομάσαμεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ κατὰ Λουκᾶν ἅγιον Εὐαγγέλιον πλὴν ὀλίγων τινῶν ὑποθέσεων ἐν ἅπασιν σύμφωνόν ἐστι τῷ κατὰ Ματθαῖον, οὐκ ἔδοξε τέως ἡμῖν ὄλον ἀναλαθεῖν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ προθεῖναι εἰς τὴν ἐξήγησιν, ἀλλ' αὐτὰ μόνον θεωρῆσαι, ὧν ὁ Ματθαῖος οὐκ ἐποίησατο ἐν μνήμῃ. Διὰ τοῦτο καὶ βιβλὸν ταύτην ἱερὰν συνεθέμεθα ἐν εἰκοσι καὶ τέσσαρσι λόγοις τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκονομίας διασαφούσαν τὸ μυστήριον, ἀρχομένην μὲν ἀπὸ τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ Προδρόμου συλλήψεώς τε καὶ γεννήσεως, διερχομένην δὲ διὰ πασῶν τῶν εὐαγγελιστῶν ἑορτῶν, καὶ εἰς αὐτὴν λήγουσαν τὴν παγκόσμιον πανήγυριν τῆς Πεντηκοστῆς. Καλοῦμεν δὲ τὴν βιβλὸν ταύτην *Μεγάλην ἀλφάβητον*, ὡς τὰ γε ζωηρὰ στοιχεῖα καὶ συστατικὰ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἔχουσαν, καὶ ὡς κατὰ στοιχεῖον ἔχουσαν τὰς ἀρχὰς τῶν ἰδίων λόγων, καὶ ἀρχομένην μὲν ἀπὸ τοῦ Α, καταλήγουσαν δὲ εἰς τὸ Ω, κἀνταῦθα πληροῦσθαι τὸ τοῦ Κυρίου ῥῆμα λέγοντο; ἐν τῇ Ἀποκαλύψει πρὸς Ἰωάννην· *Ἐγὼ εἰμι τὸ ἀλφα καὶ τὸ ω μέγα, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος.*

Exstat in codicibus Vaticanis oratio inelita Macarii Chrysocephali, eis τὴν παγκόσμιον ἑορτὴν τῆς ὁρθοδοξίας, *De universali orthodoxiæ solemnitate*, quo titulo auctor denotat festum œcumenicum ob restitutum sacrarum imaginum honorem. Ex hac præclara oratione locos bene multos recitat card. Aug. Mai in not. ad Nicephori CP. patriarchæ Antiochæ I adversus Constantinum Copronymum. Vide hujusce *Patrologiæ* tom. C, col. 251, 255, 259, 245, 246, 251, 265, 277, 281, 291, 525, 545, 405.

MONITUM.

Macarii Chrysocephali ἸΩΑΝΝΙΟΝ, sive Florilegium, exstat in codice ms. S. Marci Veneti. Operis recensionem fecit Villosionus in Anecdotis, sed nihil fere non profanum exhibuit, ut ex ejus verbis disere licet: sic enim loca excerpta recensentur in Præfatione:

Ac primo quidem occurrunt uultuarum ineditarum Libanii *Declamationum* tituli, et larga earum specimina, ac præstantissimæ sententiæ ex illis a Macario excerptæ, et nunc primum editæ: post hæc, emendationes in Photii *Bibliothecæ* caput 169: præterea Cloricii, elegantissimi sophistæ, *Declamationum* ineditarum tituli, prima et ultima verba, ex Marcianensi et Marciano codicibus: egregia atque amplexissima filiarum fragmenta, et eximie ac liberate dignæ sententiæ ex hisce *Declamationibus* ab eodem

Macario descriptæ, et nunc primum publici juris factæ, ac nostris interdum, sed iis fortuitis et tumultuariis, aspersæ notulis: imo dux integræ ejusdem disertissimi sophistæ Orationis, nunc primum ex uno bibliothecæ Regiæ Parisiensis codice, hac occasione data, cum iisdem nostris notulis inter describendum natis, in lucem vindicatæ. Sequuntur omnia ea quæ pertinent ad Procopii Gazæi, celeberrimi sophistæ ac sacræ Scripturæ interpretis, quo præceptore usus est Choricus, vitam, et scripta edita ac iudicata, quorum unum vel ipsi Fabricio ignotum, in S. Marci Bibliotheca delitescit; deinde ejusdem Procopii Gazæi elegantissima Oratio (1), et ipsa Fabricio ignota, in laudem Anastasii imperatoris, nunc primum a nobis ex uno cod. S. Marci edita cum notulis historicis et criticis, quales peregrinanti raptim excidere potuerunt; quæ quidem Oratio vitam et res gestas Anastasii mire illustrat, et de eo multa nobis tradit, quæ alias semper ignoravissimus. Postea reperies quid de celeberrimo illo Josephi loco, ubi de Christo agitur, quique a nostro Macario descriptus est, sentiendum nobis videatur; deinde quædam de Nicephoro Chummo, et unam ex illius epistolis Lacovicis; quædam de Germano patriarcha Constantinopolitano, excerpta e variis ἀνεκδότοις in Evangelia Commentariis; quædam de Gregorio Cyprii patriarcha Constantinopolitano, et de illius Declamationibus, ipsi Fabricio ignotis; deinde specimen Constantini Manassis fabulæ Romanensis de Aristandri et Callitheæ amoribus, cujus fabulæ vel ipsum nomen Fabricium, Huetium, aliosque omnes præsertim latuerat; nonnulla de Georgio Pachymera, et quosdam illius στίχους ὑφαντούς antea ineditos.

Floures ergo isti ad nos non spectant. Ascribemus tantum fragmenta Commentariorum in Evangelia quæ pag. 72 leguntur.

P. 195 rect. Ἐκ τῆς βίβλου τῆς ἐξηγήσεως τῶν ἐν Κυριακαῖς ἀναγιγνωσκόμενων Εὐαγγελίων, συλλεχθείσης ἐκ διαφόρων. Inscript ibidem παρὰ τῆ Κυριακῆ μετὰ τὴν Χριστοῦ Γέννησιν. P. 195 vers. Τῆ Κυριακῆ πρὸ τῶν Φώτων. P. 196 rect. Τῆ Κυριακῆ μετὰ τὰ Φῶτα. Ibi hæc observavimus p. 196. Εἰ δὲ τις ζητήσῃ καὶ τί δήποτε οὐχ ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἐτίθηθῃ, ἀλλὰ καθ' ἣν ἐδαπτίσθη, ἐπιφάνεια λέγεται, ἀκούσεται, ὅτι, οὐχ ὅτε ἐτίθηθῃ, πᾶσι κατὰ μέρος γίνονεν, ἀλλ' ὅτε ἐδαπτίσθη· μέχρι γὰρ ταύτης τῆς ἡμέρας ἴγνοετο τοῖς πολλοῖς ὅστις ποτὲ ἦν· φησὶ γὰρ καὶ ὁ Βαπτιστῆς· Ἐ Μείσις δὲ ὑμῶν ἔστηκα, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.

Τὸ μετὰ θάνατον ἐπιχρόμενον ἔλαιον ἐπὶ τοῖς ἱερωῶς κεκοιμημένοις ἀργυρεῦσαι τε καὶ μονάζουσι, τὸ κατὰ τοὺς ἱεροῦς ἀγῶνας ἐβλήθαι καὶ τοῖσι πωθῆναι τὴν κεκοιμημένον παρίστησι, καὶ τὸ φωστὶκὸν ἔμακα καὶ καθαρώτατον. Quæ quidem ritus est in laudis.

P. 197 rect. Τῆ δωδεκάτῃ Κυριακῆ, τοῦ Λουκᾶ. Ibid. Τῆ 12^ῃ Κυριακῆ, τοῦ Λουκᾶ, τελώνου καὶ Φαρισαίου. P. 197 vers. Τοῦ ἀπώτου, ubi hæc observavimus: Καὶ περιεργότερον ἴσως εἰ δόξαιε τὸ ῥηθρομένον, ἡμῶς εἰρήσεται· ὅτι ὁ ἄρτος, ὃν καλοῦμεν, κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν, ἐκ σίτου συνεστῶς, σιτευτὸς ῥηθρῆι· κατὰ τὸ νοούμενον δὲ, σὰρξ ὢν, μέσχος ἂν λεχθεῖ· καὶ ὁ αὐτὸς ἔστι μοσχὺς καὶ σιτευτὸς (2).

P. 198 rect. Τῆ Κυριακῆ τῆς ἀπὸ Κρεωφαγίας. Ibid. Τῆ Κυριακῆ τῆς Τυροφαγίου. P. 198 rect. Τῆ

(1) Exstat inter Opera Procopii Gazæi in editione nostra, tom. LXXXVII. Pachymera versus legitur in Prolegomenis ad ejus Historiam. Vide tom. CXLIH.

(2) In Codice DIII, latere indicatur τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Καρπαθίας, περὶ τῆς ἁγίας κοινωνίας; sed hæc sunt dumtaxat excerpta sententiæ ex hoc libro hujusce Joannis Carpathii, cujus præς τὸς ἀπὸ τῆς Ἰνδίας προτρέψαντας μοναχούς παραχρητικῶν ἂ Photio laudatur cod. CCL. De hoc autem περὶ τῆς ἁγίας κοινωνίας opere nulla apud Fabricium mentio. At vero hæc fortasse desumpta non sunt ex quodam peculiari Joannis Carpathii περὶ τῆς ἁγίας κοινωνίας opere, sed ex quodam capite cujusdam operis, in quo de ea Carpathius agebat.

πρῶτη Κυριακῆ τῶν Νηστειῶν, ubi hæc observavimus: Δαυὶδ φανερώς καὶ τὸν χρόνον προμηνύει τῆς Χριστοῦ παρουσίας (male in cod. πρὸρουσίας) ἐν οἷς λέγει, ὅτι εἶπα, Εἰς τὸν αἰῶνα ἕλεος οἰκοδομηθήσεται· ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐτοιμασθήσεται ἡ ἀλήθεια σου· αὕτη γὰρ ἡ προφήτεια τὸν χρόνον τῆς ἐνσάρκου οικονομίας μηνύει. Κατὰ γὰρ τοὺς Ἑβραίους, ὁ αἰὼν χιλίων ἐτῶν ἔχει διάστημα. Διὸ μετὰ τὸ λεχθῆναι τὴν προφητείαν, συνάγονται ἔτη χίλια ἕως τῆς Χριστοῦ ἐπελεύσεως, οὕτως· ἀπὸ τοῦ τέλους Δαυὶδ ἕως τέλους Σεδεκία καὶ αἰμαλιγίας τῆς Ἱερουσαλήμ, ἔτη τετρακόσια· καὶ τῆς ἀιμαλιγίας χρόνοι ἐβδομήκοντα, ἕως πρῶτου ἔτους Κύρου τοῦ βασιλέως Περσῶν· καὶ ἀπὸ Κύρου εἰς Περσῶν ἕως ἀρχῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔτη διακόσια τριάκοντι· καὶ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου ἕως τέλους Κλεοπάτρας, καὶ ἀρχῆς τῆς Ῥωμαίων μονοκρατίας, καὶ τῆς ἐνσάρκου οικονομίας Χριστοῦ, ἔτη τριακόσια· ὡς ἡμῶν συνάγεσθαι πάντας τοὺς χρόνους; ἔτη χίλια, ἢ αἰὼν.

Ibid. p. 198 vers. Τῆ δευτέρῃ Κυριακῆ τῶν Νηστειῶν. P. 199 rect. Τῆ τρίτῃ Κυριακῆ. Ibid. Τῆ κατὰ τῶν Βαβυλωνίων, ubi hæc: Γλωσσόκομον εἰρηστὶ τὸ κισῶτιον ὅτι ἐπεκρίνον βάλλοντες τὰ διδόμενα αὐτοῖς χάριν διατροφῆς τῶν πενήτων καὶ ἐνδυμνίας, ὅτι κατεῖχε τὰς γλώσσας· γλῶσσαι γὰρ ἐκαλοῦντο παρὰ τῶν παλαιοῦν, τὰ παρ' ἡμῶν νομίσματα, ἔτι οἱ ἀρχαῖοι γλώσσας τοῖς νομίσμασιν ἐνεχάριτον.

P. 199 rect. Τῆ Κυριακῆ τοῦ Θωμᾶ, ubi hæc

Sic in cod. 575, peculiaris et anonymus tractatus delitescere indicatur sic inscriptus, περὶ τοῦ πότε, καὶ ποῦ τρέπω, μὴ παρόντος ἱερέως, καὶ πῶς δεῖ μεταλαμβάνειν τῶν θείων καὶ φρικτῶν μυστηρίων; sunt autem hæc dumtaxat Excerpta in hoc argumentum e variis Patribus et scriptoribus ecclesiasticis; ac primo quidem fol. 122, vers. occurrit ἐρώτησις καὶ ἀπόκρισις τοῦ ἀγίου Μαρκεῖνου, deinde ἐκ τοῦ ἀγίου Ἀναστασίου τοῦ Σινιτίου, ἐκ τοῦ ἀγίου Ἰσίδωρου ἐκ τῶν ἐπιστολῶν, ἐκ τοῦ ὁσίου τῆς Ἰωνῆου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἐκ τοῦ Χρυσόστομου, ἐκ τῆς τετάρτης συνόδου, ἐκ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἐκ τῆς ἑβδόμης ἐκ τοῦ ὁσίου τῆς Ἰωνῆου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἐκ τοῦ περὶ τῶν θείων μυστηρίων λόγου.

observavimus: Ἀποροῦσί τινες, πῶς, κατὰ τὸν Λουκᾶν καὶ κατὰ τὸν Ἰωάννην, τοσαυτάκις ὀφθέντος Χριστοῦ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ, κατὰ τὸν Μάρκον καὶ τὸν Ματθαῖον, κελεύονται οἱ αὐτοὶ διὰ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀπελθεῖν, ὡς ἐκεῖ αὐτὸν ὀφόμενοι, ἀλλ' οὐ μένοντες αὐτὸν θεωρεῖν ἐν Ἱερουσαλήμ; Καὶ ἴστω ὁ ταῦτα ἐπαπορῶν, ὡς ἠπίστων τοῖς τῶν γυναικῶν λόγοις οἱ μαθηταί, καὶ ἐδειλῶν εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀπελθεῖν, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ὠκύνου χωρίζεσθαι. Ὁ δὲ Κύριος τὴν ἀπιστίαν λύων αὐτοῖς, δεῦτερον λαθραῖως κρυπτομένοις ἐν Ἱερουσαλήμ ἐπεφάνη· Ἐν γε μὴν τῇ Γαλιλαίᾳ, οὐκ ἐπικρυπτομένοις, οὐδ' ἄπαξ, οὐδὲ δεῦτερον, οὐδ' ἔγκεκλεισμένοις διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, πολλῇ δὲ τῇ παύσει, τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, καὶ τῆς θεότητος ἐποιεῖτο τὴν ἐνδοξίαν, παριστῶν αὐτοῖς ἑαυτὴν, καὶ δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὑπαπαύμενος, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Ζητήσῃ δ' ἄν τις, πῶς, κατὰ μὲν τὸν Ἰωάννην, ἦδη τὸ πνεῦμα (1) δίδωσι τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτῆρ, κατὰ δὲ τὸν Λουκᾶν, μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ ἐπαγγέλλεται λήψεσθαι; Ἐλήψεσθε γάρ, φησί, δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς; καὶ πάλιν, Ἐπαγγέλλεται αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐδάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτίσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. Ἐτὸ τῶν ἀπόβροχον τοῦτο τινες μὲν οὕτως ἐπελύσαντο· ὡς οὐ τὴν τελείαν δωρεάν τοῦ Πνεύματος νῦν αὐτὴν δίδωσι· ταύτην γὰρ ἐν τῇ Πεντηχοστῇ δοῦναι ἐμελλεν· ἀλλὰ πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ τοῦτους ἐπιτηδεύουσας ἐποίησε· τὸ γὰρ, Λάβετε, ἀντὶ τοῦ, Γενέσθε ἐπιτηδευοὶ πρὸς τὸ λαθεῖν Πνεῦμα ἅγιον, εἴρηται. Διδότι καὶ τὸ, Λάβετε, ἀντὶ τοῦ, Ἐλήψεσθε, τινὲς ἐξελάθοντο, ὅτι τὸ μέλλον ἔσεσθαι, ὡς ἦδη γεγεννημένον προείρηκεν· ὡς περὶ ὅτε λέγει, Πατεῖτε ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων, ἀντὶ τοῦ, Πατήσετε. Ἐἰ γὰρ ἐκ τοῦ ἐμφυσήματος, φασίν, ἔλαθον τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἂν εἶπε, Λάβετε· τὸ γὰρ, Λάβετε, τοῖς οὐδέπω λαβοῦσιν ἀρμόζει. Εὐσέβιος δὲ ὁ Παμφίλου ἐν τῇ πρὸς Μαρτίνου

Ἐπιστολῇ οὕτως ἐξηγεῖται τὸ προτεθέν, ὅτι διαιρέσεις χαρισμάτων εἰσι κατὰ τὸν Ἀπόστολον, Ἐτὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· καὶ πάλιν· Ἐκάστῳ δίδεται ἡ φανέρωσις πρὸς τὸ συμφέρον. Ὁ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας· ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα· ἑτέρῳ δὲ πίστις, ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἐνεργήματα δυνάμεων· ἄλλω δὲ, διακρίσεις πνευμάτων· ἑτέρῳ δὲ, γέννη γλωσσῶν· πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. Ἐσαφῶς γὰρ διὰ τοῦ ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος πολλὰς εἶναι παρέστησε δυνάμεις, διαφόρων πραγμάτων ἐνεργητικές. Ὅρα τοίνυν μήπως ἐνταῦθα ἐξουσίαν τινὰ μερικὴν καὶ χάριν πνευματικὴν δέδωκεν αὐτοῖς· οὐχ ὥστε νεκροὺς ἐγείρειν, καὶ δυνάμεις ποιεῖν, ἀλλ' ὥστε ἀφίεναι ἁμαρτήματα· διάφορα γὰρ τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος. Διδὸς καὶ συνάπτει λέγων· Ἐάν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφένται αὐτοῖς, καὶ τὰ ἐξῆς, δεικνύς ὅτι τοῦτο τὸ εἶδος τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων αὐτοῖς ἐδώρησατο. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάληψιν αὐτὸ τὸ Πνεῦμα κατελθὼν καὶ τῶν σημείων, καὶ παντὸς ἑτέρου χαρίσματος, τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας αὐτοῖς ἐχορήγησε. Διὰ τοῦτο ἐνταῦθα μὲν ἀνευ ἄρθρου (male in cod. ἄρθρου) εἶπε· Ἐλάβετε Πνεῦμα ἅγιον, δηλών ὅτι μερικὴν τινὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖαν δίδωσιν αὐτοῖς· περὶ δὲ ἐκείνου φησί· Ἐλήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς.

P. 200 vers. Τῇ Κυριακῇ τοῦ παραλύτου. Ibid. Τῇ Κυριακῇ τῆς Σαμαρείτιδος. P. 201 recti. Τῇ Κυριακῇ τοῦ τυφλοῦ; ubi hæc, quæ verissima et experientia comprobata sunt, observavimus: Φασίν ὅτι ἔπερ ἐστὶν ἰδὸς ὄψεως ἀνθρώπων, τοῦτο πάλιν τῷ ὄρει πτύελος ἀνθρώπου.

P. 201 recti. Τῇ Κυριακῇ μετὰ τοὺς ἁγίους πάντας. P. 201 vers. Τῇ ε' Κυριακῇ, τοῦ Ματθαίου. Ibid. Τῇ Κυριακῇ τῆς ἐνώσεως. P. 202 recti. Τῇ Κυριακῇ τοῦ ὄρου. Ibid. Τῇ θ' Κυριακῇ, τοῦ Ματθαίου. Ibid. Τῇ ια' Κυριακῇ, τοῦ Ματθαίου. Ibid. Τῇ ιβ' Κυριακῇ, τοῦ αὐτοῦ. P. 202 vers. Τῇ κατὰ Μάρκον Κυριακῇ τῆς ἀποτομῆς.

(1) Ad oram adscriptum est p. 199, vers. Cη, κατὰ Λατίνων; et hæc quidem marginalis nota, quam in multis Codicibus Græcis, ubi de similibus rebus agitur, deprehendi, eo attentius observanda est, quod eos Græca manu exaratos fuisse clare demonstrat. Cη autem significat σημειῶσαι vel σημειώσιον, et in hoc ipso codice etiam occurrit p. 179, D vers. et p. 173, vers. ad oram loci e Josepho de prompti, ubi S. Joannis Baptistæ sit mentio. Cη περὶ τοῦ τιμίου Προδρόμου. In hoc codice p. 123 vers. aliam reperi notam marginalem, quæ et in cæteris non admodum infrequens est: ἰθιτικῶς ἀναγνωστέον, scilicet τοῦτο.

JOANNES CALECA

CP. PATRIARCHIA

NOTITIA.

Joannes Caleca, patriarcha CPol. ab ann. 1533 ad 1547, de quo Jo. Cantaczenus, lib. III *Hist.*, cap. 21, et proœmio Antirrheticorum contra Prochorum Cylonium, Allatius, pag. 87, de Simeonibus, et ad Nicephorum Gregoram Jo. Boivinus, p. 774. Ejus homiliæ 60 in Evangelia anniversaria habentur ms. in bibl. Coislina, ut testatur Montfauconus p. 402, seq. Homiliæ 56, etiam in Bibl. Cesarea. Lambec. V, p. 187 seq. (a) et in codice [264, Lamb. ib. p. 400 seqq.] homiliæ XXI, id. p. 191 seq. atque iterum duæ pag. 297 [p. 624 Koll. n. 5. cod. 334]. Ex his vix una et altera edita est Græce et Latine a Jacobo Gretsero tom. II, de Cruce, una Dominica ante Crucis Exaltationem, [col. 1363-1372, in *Biblioth. max. Patrum Lugd.*, tom. XVIII, p. 570. seq. HARL.] incipit: Εἶπεν ὁ Κύριος, Οὐδὲς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν. Altera in Adorationem crucis, incipit: Προτυπῶν καὶ προδιαγράφων. Sed a Gretsero exhibetur sub nomine Philothei CPol.

(a) Sive p. 392 sqq. ed. Kollar. N. 1. cod. cccxiii, ubi Lambecius, Labbei chronologiam histor. part. III, p. 182, secutus, J. Calecam tradit, A. C. 1331 studio J. Cantacuzeni patriarcham CPolit. electam esse. — Florent. in cod. Laurent. VIII, n. 2, tomus II, editus a patriarcha et archiepsc. CPolit. et a synodo adversus Barlaami falsam opinionem; iuseritur relatio archiepiscoporum ad Imperatricem Annam Palæologinam contra Joannem Calecam, qui vocatus est patriarcha. V. Bardin. Cat. codd. Gr. Laur. I, p. 344 seq. — Vindobon. in cod. Cæs. VI, n. 11, septem archiepiscoporum orientalium ad imperatricem Annam epistola contra Joannem Calecam; n. 12, synodi CPolit. tomus excommunicationis J. Calecæ; n. 13, J. Cantacuzeni imper. edictum, quo memoratum tomum confirmavit; et n. 15, synodi CPolit. sub Andronico

Palæologo II, imperat. tomus condemnationis errorum Barlaami et Gregorii Acindyni, cui subscripsit J. Caleca. V. Lambec. part. I, p. 58-67, ibique not. Kollar. — Secundum Montfaucon. *Bibl. biblioth. mss.*, p. 157 B, in bibl. Paris. Cabasitæ et Calecæ opp. Add. ind. — Venetiis in bibl. Marc. cod. 604, homiliæ pro singulis Dominicis. V. Cat. codd. Gr. Marc. p. 313. — Plura de Joanne Caleca memoriæ prodiderunt Rob. Gerius in append. ad Cavei *Hist. litt. SS. eccl.*, p. 31 seq., ad a. 1331, et Oudin. in *Comm. de SS. eccl.* tom. III, col. 832 sqq. ad a. 1330, ubi alios de J. Caleca citat, et ex Lambec. VI et V longa loca excerpta reddidit; idem memoravit cod. Vossian. cxxix fin. in bibl. Leidens. si, qui continet Calecæ ad Joannicum epistolas. HARL.

JOANNIS CALECÆ HOMILIARUM

INDEX.

(Apud Montfaucon, *Bibl. Coisl.*, p. 402, cod. CCCLXXXVI, sec. XIV.)

Fol. 1. Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Καλέκα, ὁμιλίαι ἐκάστης Κυριακῆς τῶν ἑβδομάδων τοῦ ὅλου χρόνου, καὶ ἐπὶ Δεσποτικαῖς ἑτέραις ἑορταῖς ἐπισήμοις, λεγόμεναι πρὸς τὸν συναυροῦζόμενον θεοφιλή λαόν, αἱ καὶ ἐκλεξάμεναι ἀπὸ διαφόρων ἁγίων Πατέρων ἐξηγητῶν καὶ ἑτέρων σοφῶν ἀνδρῶν. Id est: *Joannis Calecæ archiepiscopi Constantinopolitani, Homiliæ pro singulis Dominicis hebdomadam totius anni, et in aliis insignibus Dominicis festis habitæ ad cætum religiosi populi, ac selectæ ex diversis sanctis Patribus, enarratoribus, aliisque sapientibus viris.*

1. Init. sine alio titulo. Ἡ εἰς τὸν τελόνην καὶ εἰς τὸν Φαρισαῖον παραβολή.
2. Fol. 3. Κυριακῆ τοῦ ἀσώτου. Init. Ἀγαθὸς μὲν ὁ θεὸς πρὸς πάντας ἐστὶ καὶ φιλόνητος.
3. Fol. 6 verso. Κυριακῆ τῆς Ἀπόκρισι. Init. Φοβερὴ ἡ ἡμέρα ἐκ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ.
4. Fol. 9. Κυριακῆ τῆς Τυροφάγου. Init. Ἴδου τὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς στάδιον ὑπανοίγεται σήμερον.
5. Fol. 12. Κυριακῆ πρώτη τῶν Νηστειῶν. Init. Ἡ τεσσαρακονθήμερος αὕτη νηστεία, ἀγαπητοί.

6. Fol. 16 verso. Κυριακῆ β', τῶν ἁγίων Νηστειῶν. Init. Ὁ τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς καιρὸς, ἀδελφοί μου, πρὸς τόν.
7. Fol. 19. Κυριακῆ γ' τῶν Νηστειῶν τῆς σταυροπροσκυνήσεως. Init. Προστυπῶν καὶ προδιαγράφον ὁ μακάριος Μωσῆς. Hæc Philothei nomine edita est.
8. Fol. 25. Κυριακῆ δ' τῶν Νηστειῶν. Init. Μεσάσαντες τὸ πέλαγος, ἀδελφοί, τῆς ἐγκρατείας.
9. Fol. 26. Κυριακῆ ε' τῶν Νηστειῶν. Initium: Παρεῖλθε μὲν ὁ χειμῶν, τὸ δὲ ἔαρ εἰσηλθε, καὶ βλιέτομεν.
10. Sabbato S. Lázari. Init. Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰς κατὰ γῆν διατριβάς.
11. Dominica Pasche. Init. Χαρὰς ἡμέρα καὶ εὐφροσύνης, ἀγαπητοί.
12. Fol. 32. verso, Τῆ δευτέρᾳ τῆς διακκινησίμου. Init. Τὸ βῆθυσμον ἡμῶν διεγείρων ὁ ἱερὸς καὶ θεῖος.
13. Fol. 34 verso, Κυριακῆ τοῦ Θωμᾶ. Init. Ἐπεὶ τῆ λαμπροφύρου Κυριακῆ καὶ σεβασμῆς.
14. Fol. 37 verso, Κυριακῆ τῶν Μυροφόρων. Init. Καὶ ἡ παρούσα Κυριακῆ, καὶ ἁγία ἡμέρα.
15. Fol. 40. Κυριακῆ παραλύτου. Init. Πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν ἡ ἁμαρτία πρόβενος.
16. Fol. 43 verso. Κυριακῆ τῆς Σαμαρειτίδος. Initium: Καὶ σήμερον ἡμῖν ἡ τῶν εὐαγγελικῶν φροσῶν.
17. Fol. 47. Κυριακῆ τοῦ τυφλοῦ. Init. Τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διαλεγόμενου.
18. Fol. 50. Κυριακῆ τῶν ἁγίων τῆς Θεοφύρων Πατέρων. Init. Μετὰ τὴν ἑορτὴν ἐνδόξου ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου.
19. Fol. 52 verso, Κυριακῆ Πεντηκοστῆς. Init. Τῆ ἐσγίτη ἡμέρα τῆ μεγάλη τῆς ἑορτῆς.
20. Fol. 56 verso, Κυριακῆ πρώτη τῶν Ἁγίων πάντων. Init. Εἶπεν ὁ Κύριος, Πᾶς ὅστις ἐμολογήσει ἐν ἑμοί.
21. Fol. 59. Κυριακῆ δευτέρᾳ. Init. Ἐπειδὴ τῆς θείας καὶ πρώτης καὶ μακαρίας ζωῆς.
22. Fol. 62. Κυριακῆ γ'. Init. Τῆς φιλαργυρίας οὐδὲν ἔστι γαλεπώτερον.
23. Fol. 63 verso, Κυριακῆ δ'. Init. Οὐδὲν ἔστι τῆς ἀδιστάκτου καὶ καθαρῆς πιστο-
24. Fol. 65 verso, Κυριακῆ ε'. Init. Πηγὴ πνευματικῆ καὶ σωτήριος περικλύζει ἡμᾶς.
25. Fol. 69. Κυριακῆ ς'. Init. Οἱ τῶν μελισσῶν τὸ φιλόπονον καὶ φιλεργόν.
26. Fol. 72 verso, Τῆ αὐτῆς ἡμέρα. Init. Οὐ μόνον αἱ διδασκαλίαι καὶ αἱ δημηγορίαι.
27. Fol. 75 verso, Κυριακῆ ζ'. Init. Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ παράγοντι τῷ Ἰησοῦ, ἠκολούθησαν αὐτῷ.
28. Fol. 78. Κυριακῆ η'. Init. Τῆς ἡμετέρας σωτηρίας φροντισίων καὶ κηδόμε-
29. Fol. 80. Κυριακῆ θ'. Init. Καὶ οἱ τοῦ ἐκρωτῶν φίλους σωματικῶς.
30. Fol. 83 verso, Κυριακῆ ι'. Init. Ὑπὲρ τῆς ὑμῶν ψυχικῆς σωτηρίας.
31. Fol. 86. Κυριακῆ ια'. Init. Ποτὲ μὲν φανερός διαλέγεται ἐν τοῖς.
32. Fol. 89. Κυριακῆ ιβ'. Init. Οὐδὲν ὁσῶς οἶδε θολοῦν, ἀγαπητοί, καὶ σκοτ-
35. Fol. 91 verso, Κυριακῆ ιγ'. Init. Τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ὠφέλειαν τοῖς ἀνθρ-
54. Fol. 93 verso, Κυριακῆ ιδ'. Init. Εἶπεν ὁ Κύριος τὴν παραβολὴν. Ὁμοιώθη ἡ βρο-
35. Fol. 95 verso, Κυριακῆ ιε'. Init. Οἱ τοῖς ἀγροῦς τῶν ἀνθρώπων φιλάσπονδες γεωργοί.
36. Fol. 97 verso, Κυριακῆ ις'. Init. Τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ὠφέλειαν τοῖς ἀνθρ- οἱ κληρα.
37. Fol. 100. Κυριακῆ ιζ'. Init. Μέγα ἀγαθὸν εὐχὴ, ἐν μετὰ διανοίας εὐχαρίστου.
38. Fol. 102 verso, Κυριακῆ ιη'. Init. Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἔτῳς ὁ Ἰησοῦς παρὰ τὴν λίμνην.
39. Fol. 105. Κυριακῆ ιθ'. Init. Πασῶν τῶν ἀρετῶν ἀνωτέρα ἔστιν ἡ ἀγάπη.
40. Fol. 108. Κυριακῆ κ'. Init. Τὸ τῆς ἀναστάσεως μέγα μυστήριον, ἀδελφοί μου.
41. Fol. 110. Κυριακῆ κα'. Init. Ὅσπερ παράδεισος ἄλλος ἔστι πολυάνθη καὶ.
42. Fol. 115. verso, Κυριακῆ κβ'. Init. Ἄγαθὰ μὲν πάντα τὰ θεῖα λόγια καὶ ἐπιωφ-
43. Fol. 117 verso, Κυριακῆ κγ'. Init. Ὅσπερ τὰ σώματα ἡμῶν αἱ χρονικαὶ τῆς γῆς.
44. Fol. 120. Κυριακῆ κδ'. Init. Καὶ μεγάλη πολλὰκις ἀνάγκη καὶ σφοδρο-
45. Fol. 122 verso, Κυριακῆ κε'. Init. Μέγα πρὸς ἀρετὴν ἐμπόδιον ἡ ὑπερφηανία.
46. Fol. 125 verso, Κυριακῆ κς'. Init. Ἡ πλεονεξία μέγα κακὸν τοῖς ἀνθρώποις.
47. Fol. 128. Κυριακῆ κς'. Init. Ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς διεξάγων τὸν Ἰουδαϊκόν.
48. Fol. 131. Κυριακῆ κς'. Init. Ὁ μακάριος καὶ εὐαγγελιστῆς Λουκᾶς προτίθησιν.
49. Fol. 134. Κυριακῆ κθ'. Init. Πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους ἔδωκεν ἡμῖν.
50. Fol. 137. Κυριακῆ λ'. Init. Ὅσπερ ἐξ ἀδδηφαγίας μὲν γίνεται.
51. Fol. 140. Κυριακῆ λα'. Init. Ἥλιος δικαιοσύνης ἔστιν ὁ Θεὸς καθῶς.
52. Fol. 142 verso, Κυριακῆ λβ'. Init. Πᾶσα μὲν ἀσπαγὴ καὶ πλεονεξία.
53. Fol. 146. Κυριακῆ πρὸ τῆς Ὑψώσεως. Init. Εἶπεν ὁ Κύριος, Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐγὼ τοῦ. Edita exstat apud Gretserum, in tomo II De Cruce.
54. Fol. 149. Κυριακῆ τῶν προπατέρων. Init. Οἱ μὲν πάλαι οἱ ἐκείνοι καὶ πρὸ τοῦ νόμου θεοὶ ἔδρασαν, οὐ δὲ γράμ-
55. Fol. 151 verso, Κυριακῆ π.δ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως. Init. Ὁ θεὸς ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστῆς Ματθαῖος.
56. Fol. 155. Κυριακῆ μετὰ τὴν Χριστοῦ γέννησιν. Init. Ἀναχωρησάντων τῶν μάγων, Ἰεσοῦ ἄγγελος Κυρίου φαίνεται.
57. Fol. 157 verso, Κυριακῆ πρὸ τῶν Φώτων. Init. Ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ ὡς γέγραπται.
58. Fol. 159 verso, Κυριακῆ μετὰ τὰ Φῶτα. Init. Εἰ καὶ ἡ ἑορτὴ παρεῖλον ἡμᾶς, ἀλλὰ τὸ περὶ ταύτης.
59. Fol. 162 sine titulo. Init. Ἐπειδὴ τῆς πρώτης καὶ θείας καὶ μακαρίας.
60. Fol. 161 sine titulo. Init. Γένοιτό σοι παρὰ Θεοῦ καὶ ἀγ.θῶν, ὧ πάντ.
- Postea sequitur Lectorium eorum quæ in Ecclesia recitantur certis diebus per annum ex Joanne Damasceno, Gerontico et aliis.
- Joannis Calece Archiepiscopi Constantinopolitani qui floruit ante medium sæculi xiv tot Homilias vel editas vel manuscriptoras nusquam exstare didici. Petrus Lambecius in Bibliotheca Casarea codice theologicis 47, exstare dicit Homilias 56, quarum prima eadem est, quæ in hoc codice agmen ducit, sed hoc titulo: Κυριακῆ τοῦ τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου, ὁμιλία εἰς τὸ βῆθυσ τῶν Εὐαγγελίου τῆς παραβολῆς τοῦ τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου. In eadem Biblioth. codice theologico 232, habentur ejusdem Homilias 119: et una, quarum pleraque eadem sunt. Prima vero hoc titulo: Ἀρχὴ τῶν Θεῶν ἁγίων τοῦ διδασκαλείου, Κυριακῆ τοῦ τελώνου, καὶ τοῦ Φαρισαίου, etc.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΚΑΛΕΚΑ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗΝ ΠΡΟ ΤΗΣ ΥΨΩΣΕΩΣ.

SERMO

JOANNIS CALECÆ

PATRIARCHÆ CP.

DOMINICA ANTE EXALTATIONEM S. CRUCIS.

(Apud Gretserum, *De Cruce*, Opp. tom. II, p. 197.)

Εἶπεν ὁ Κύριος· Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. Καὶ πρότερον μὲν παρὰ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς κατὰ διαφόρους οἰκονομίας καταβῆναι ὁ Θεὸς καὶ ἀναβῆναι λέγεται. Ὡς τῷ Καταβάς δῆσομαι· εἰ κατὰ τὴν κρῆνην αὐτῶν σου τειοῦνται· εἰ δὲ μὴ, ἴνα γινῶ. Καὶ τῷ Ἀρέβη ὁ Θεὸς ἀπὸ Ἀβραάμ, ἥνικα ἐπαύσατο λαλῶν αὐτῷ· καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Καὶ νῦν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέγει ὁ Κύριος· Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι Οὐδεὶς τῶν ἀγγέλων, οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὸν οὐρανὸν ἔκεινον ἀνέστη τὴν ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ἐγὼ μόνος ὁ ἐκεῖθεν κατεβῶν, δι' οἰκονομίαν ἀρῆρτον καὶ εὐσπλαγχνίαν ἀμέτρητον, ἐλευθερῶναι τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος ἐκ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου καὶ τῆς κατάρας τῆς ἀμαρτίας.

Εἰ δὲ καὶ οἱ ἄγγελοι ἀναβαίνοντες εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ καταβαίνοντες ὤφθησαν διὰ κλίμακος τοῦ Ἰακώβ, ἀλλ' οὐ περὶ τοῦ τοιοῦτου οὐρανοῦ ἢ ὀπτισία λέγεται τῆς Γραφῆς, ἀλλὰ περὶ ἄλλου οὐρανοῦ κάτω που τυγχάνοντος. Εἰς δὲ τὸν οὐτῶ λεγόμενον οὐρανὸν οὐδεὶς ἀναβέβηκεν, εἰ μὴ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν οἰκονομίαν καλούμενος. Ὁ οὐρανὸς γὰρ, φησὶ, τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ. Εἰ δὲ καὶ Ἠλίας, καὶ Παῦλος, καὶ εἰς ἕτερος πρὸς οὐρανὸν ἤρθησαν, ἀλλ' οὐκ ἐφθισαν ἔκεινον τὸν οὐρανὸν, ἔν Κύριος εἰσῆκε· καὶ ἐνθα δὲ ἀνέβησαν, θελήσει καὶ προστάγματι τοῦ Θεοῦ ἰσχυρῶν ἀναβῆναι· καὶ οὐκ ἐξ οἰκειᾶς ἔκεινοι δυνάμειος ἤρθησαν, καὶ ἤρπάγησαν. Μόνον δὲ ὁ Κύριος αὐτεξουσίως, καὶ ὡς οἶδεν ἀναβαίνει εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ καταβαίνει εἰς τὴν γῆν· τῆ οὐκ ἐξ οὐκίαι· καὶ ἰσχυρῶ αὐτοῦ, μὴ ἔνθ; ἑτέρου δεύμενος πρὸς τὴν ἰσοτον.

Domini pronuntiatum est : *Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis, qui est in caelo* ¹. Et prius quidem in Veteri Testamento, Deus diversas ob causas descendisse et ascendisse dicitur : ut, *Descendam et videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint; an non est ita, ut sciam* ². Ascendit autem Deus, postquam cessavit loqui cum Abraham; et plura hujus generis. Nunc in Evangelio ait Dominus : *Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo*. Cujus haec est sententia : Nullum angelum, nullumque hominem ascendisse in caelum, quod est supra caelos, nisi illum solum, qui inde descendit per ineffabilem dispensationem, et immensam misericordiam, ut genus humanum ex servitute diaboli, ex maledictione, et a peccati jugo exsolveret.

Quamvis autem angeli quoque per *scalam Jacob* ³ ascendere et descendere visi sunt, attamen visio illa non pertinet ad hoc sublime caelum, sed ad aliud inferius. Nam in illud caelum supra caelos nemo ascendit, nisi solus Dei Filius, quandoquidem ille solus inde descendit, Filius hominis per dispensationem factus et appellatus. Inquit enim : *Caelum caeli Domino* ⁴. Quod vero Elias ⁵, Paulus ⁶, et si qui alii, in caelum sublati feruntur, non refert; non enim ad illud caelum, de quo Dominus loquitur, profecti sunt, et quo ascenderunt, voluntate et nutu Dei ascenderunt, non virtute propria. Solummodo Dominus propria potestate ascendit in caelum, et descendit in terram, insita sibi vi et potentia, nullius alterius opera ad ascensum egens.

¹ Joann. III, 13. ² G n. xviii, 21. ³ G n. xxviii, 1 seqq. ⁴ Psal. cxi, 16. ⁵ IV Reg. II, 1 seqq. ⁶ II Cor. xii, 2.

Porro Filius hominis secundum naturam humanam appellatur, et cum Dominus sæpe a natura divina, sæpe ab humana sibi nomen indere soleat, non abs re dixit: *Qui est in cælis*, hoc est, qui secundum divinitatem est in cælo, ex cælo descendens Salvator noster, cælum non derelinquebat, et in cælo degens a terra non aberat: ubique enim erat; cum incircumscripcta sit divinitas. Descendit igitur ex cælis [id est, non secundum humanam naturam], non qui ex semine David, sed temporis expertus Dei Verbum, quod jam ante sæcula erat, et propter unionem cum genere humano. *Filium hominis* appellari voluit; et cum Filium hominis audimus, ne arbitremur, carnem ejus ex cælo descendisse, sed cum Christus sit una hypostasis seu persona duabus naturis constans, fit, ut nomina hominis etiam de Verbo enuntientur, et vice versa, attributa Verbi homini quoque tribuantur. Appellatur ergo et hoc loco Filius hominis, quia utriusque naturæ, humanæ scilicet et divinæ, una eademque est hypostasis seu persona, non quod Filius hominis de cælo descenderit (nempe secundum humanam naturam), sed quod qui descendit Filius Dei, ipse ascendit Filius hominis factus; caro enim post resurrectionem impatibilis et immortalis effecta, propter communionem et unionem cum Verbo, in quo absque divulsione et divisione inest, eandem sedem accepit.

Quapropter Paulus ait: *Qui descendit ipse est, qui et ascendit super omnes cælos, ut impleat omnia*⁷; nam divinitate etiam antea cuncta complebat, utpote tanquam ubique præsens et omnia penetrans. Postea vero propter salutem nostram, cum in cælis versaretur, in terram descendit, carnem assumpturus, qui sponte exaltatus est in cruce, et mortuus carne, descendit ad inferos, et resurgens assumptus est in gloria, et ascendit super omnes cælos, *ut impleat omnia*; et in carne dominatōnis suæ, et virtutis seu potentiae ipse unus est ex sancta Trinitate, consubstantialis Filius et Verbum Dei, æqualis Patri et Spiritui sancto, homo factus, in duabus perfectis naturis ac operationibus; qui etiam corpore Patri assidet, et iterum venturus est cum gloria (quo pacto etiam ascendit) iudicare universam terram, et *reddere unicuique secundum opera sua, et regni ejus non erit finis*⁸.

Ne vero, quando audimus, eum *descendisse*, in eam persuasionem veniamus, quasi jam non sit amplius in cælo, utpote qui descenderit; illico adjecit: *Qui est in cælo*; ne, inquit, cum me descendisse auditis, arbitremini, me non esse amplius in cælo, quia et hic præsens sum corpore, et ibi cum Patre in eodem throno sedeo divinitate. Nam cum sit Dominus omnium, superna non deseruit, et ad nos advenit, ut omnia undequaque et ubique salvaret.

⁷ Ephes. iv. 10. ⁸ Rom. ii. 6.

Υἱὸς δὲ ἀνθρώπου, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐπεὶ δὲ πολλάκις μὲν ἀπὸ τῆς θεότητος, πολλάκις δὲ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος ὀνομάζει αὐτὸν ὁ Κύριος· Ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ εἶπεν· ἤγουν ὁ κατὰ τὴν θεότητα ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ· ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς ὁ Σωτήρ ἡμῶν οὐκ ἀφίστατο τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ ὢν οὐκ ἀπελιμπάνετο τῆς γῆς, ἀλλὰ πανταχοῦ ἦν, ἐπεὶ δὴ ἀπερίγραφτος ἡ θεότης. Κατέβη τοίνυν ἐκ τῶν οὐρανῶν οὐχ ὁ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ, ἀλλ' ὁ ὑπέρχρονος τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων. Διὰ δὲ τὴν πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ἔνωσιν, λαμβάνει τοῦ *Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου* τὸ ὄνομα· καὶ Ὑἱὸν ἀνθρώπου ἀκούοντες, μὴ νομίζωμεν ὅτι ἡ σὰρξ ἐξ οὐρανοῦ κατέβη· ἀλλ' ἐπειδὴ μία ὑπόστασις, ἤγουν ἐν πρόσωπον ἦν ὁ Χριστὸς ἐκ δύο φύσεων σύνθετος, τὰ τοῦ ἀνθρώπου ὀνόματα καὶ ἐπὶ τοῦ Λόγου λαμβάνεται. Καὶ πάλιν τὰ τοῦ Λόγου ὀνόματα τῷ ἀνθρώπῳ προστιθένται· λέγεται οὖν καὶ ἐνταῦθα Ὑἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ Κύριος, ὡς ἐνδὸς ὄντως τοῦ προσώπου, καὶ μιᾶς τῆς ὑποστάσεως, οὐκ ἐπειδὴ ὁ Ὑἱὸς τοῦ ἀνθρώπου κατήλθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κατελθὼν Ὑἱὸς τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ἀνήλθεν Ὑἱὸς ἀνθρώπου γενόμενος· ἀπαθὴς γὰρ καὶ ἀθάνατος μετὰ τὴν ἀνάστασιν γενομένη ἡ σὰρξ, διὰ τὴν πρὸς τὸν Λόγον κοινωνίαν ἀδιαιρέτος ἐστὶν ἐν αὐτῷ ἡξωμένη καθέδρας.

Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· Ὁ καταβάς αὐτὸς ἐστίν, καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν *Ἰνα πληρώσῃ τὰ πάντα*· τῇ γὰρ θεότητι καὶ πρότερον τὰ πάντα ἐπλήρου· ὡς πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν· ὕστερον δὲ διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν ἄνω ὢν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, κατέβη σαρκούμενος εἰς τὴν γῆν, καὶ ὑψώθη ἐκουσίως ἐν τῷ σταυρῷ· καὶ θανὼν τῇ σαρκί, εἰς τὸν ἄδην κατήλθε· καὶ ἀνίστας, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ· καὶ ἀνέβη ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, *Ἰνα πληρώσῃ τὰ πάντα*, καὶ ἐν σαρκὶ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ καὶ τῆς ἐνεργείας, αὐτὸς ἐστὶν ὁ εἰς τῆς Τριᾶδος· ὁ μονογενὴς Ὑἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ· καὶ ἴσος ὢν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, γέγονεν ἀνθρώπος· ἐν δυοῖν τελείαις φύσεσι καὶ ἐνεργείαις καὶ μετὰ σώματος συνεδριάζει τῷ Πατρὶ· καὶ πάλιν ἐλεύσεται μετὰ δόξης, ὃν τρόπον καὶ ἀνελήφθη, τοῦ κρῖναι πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τέλος οὐκ ἔσται.

Ἴνα δὲ μὴ ἀκούσαντες ὅτι κατέβη· νομίζωμεν ὅτι ὡς κατελθὼν, οὐκ ἔστι λοιπὸν ἐν οὐρανῷ· διὰ τοῦτο λέγει, ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ· μὴ γὰρ ἐπειδὴ ἤκούσατε ὅτι κατέβη, φησὶν, νομίσθητε μὴ εἶναι ὡς ἐν τῷ οὐρανῷ, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα πάρεμι σωματικῶς· κακεῖ συγκαθήμεναι τῷ Πατρὶ θεϊκῶς. Δεσπότης γὰρ πάντων ὑπάρχων καὶ Κύριος· οὕτε τὰ ἄνω κατέλιπε, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐπεδύμησεν, ἵνα πάντῃθεν τὰ πάντα ἀνασώσῃται.

Καὶ καθὼς Μωσῆς ὑψώσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τοῦ Υἱοῦ ἀνθρώπου· ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπώληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον· προσέημανε τὴν σταύρωσιν αὐτοῦ ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν δεικνύς ὅτι προγινώσκει ταύτην· καὶ λοιπὸν ἔκουσιως ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Οὐ λέγει δὲ προφανῶς καὶ καθαρῶς ὁ Κύριος, ὅτι Μῆλλω σαυρωθῆναι, ἀλλὰ τοῦ ὄφινος μέμνηται τῆς παλαιᾶς ἱστορίας· ἅμα μὲν διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι συγγενὴ εἰσι τὰ παλαιὰ τοῖς καινοῖς, καὶ εἰς καὶ αὐτός ἐστιν ὁ νομοθέτης τῆς Παλαιᾶς τε καὶ Νέας Διαθήκης ἅμα δὲ καὶ παιδεύων, ὅτι εἰ καὶ πρὸς εἰκόνα χαλκῆν ὄφιν· βλέποντες οἱ Ἰουδαῖοι τὸν σωματικόν, καὶ πρὸς καιρὸν θάνατον ἐφευγον, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς εἰς τὸν ἐσταυρωμένον βλέποντες Κύριον τῆς δόξης καὶ πιστεύοντες εἰς αὐτόν, τὸν αἰώνιον θάνατον ἐκφύγομεν τῆς ψυχῆς. Ἡ δὲ περὶ τοῦ ὄφινος ἱστορία κεῖται μὲν ἐν Ἀριθμοῖς, ἔχει δὲ οὕτως·

Κατελάγησαν οἱ Ἰουδαῖοι ἐν τῇ ἐρήμῳ ὅτι οὐκ ἔστιν ἄρτος οὐδὲ ὕδωρ· Ἡ δὲ ψυχὴ ἡμῶν προσώγησεν, ἐν τῷ ἄρτι τούτῳ τῷ ἀδιακένῳ, τῷ μάννα δηλαδὴ· καὶ ἀπέστειλε Κύριος εἰς τὸν λαὸν τοὺς ὄφεις τοὺς θανατοῦντας, καὶ ἔδρακνον τὸν λαόν, καὶ ἀπέθανε λαὸς πολὺς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. Καὶ παραγενόμενος ὁ λαὸς πρὸς Μωσῆν εἶπεν· Ἡμαρτήκαμεν ὅτι κατελάγησαμεν κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ σοῦ· εὐξαι οὖν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἀφελέτω ἀφ' ἡμῶν τὸν ὄφιν. Καὶ ἠύξατο Μωσῆς· καὶ εἶπε Κύριος πρὸς τὸν λαόν· Ποιήσον σαυτῶν ὄφιν· καὶ θές αὐτὸν ἐπὶ σημεῖον ἢ ἐπὶ ξύλου, καὶ ἔσται ἐὰν δάκῃ ὄφιν ἀνθρώπον, πᾶς ὁ δεδηγμένος ἰδὼν αὐτὸν ζήσεται. Προσέχετε ἐνταῦθα ἀκριδῶς, ἀδελφοί μου, καὶ ὄρατε, παρακαλῶ, τὸν τύπον πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἐκεῖ ὄφινος ὄφινος, εἶδος μὲν ἔχον θηρίου, τὸν ἰδὼν δὲ οὐκ ἔχον· οὕτω κἀνταῦθα ἀνθρώπος ὁ Κύριος, ἀλλὰ ἁμαρτίας τοῦ ἐλεύθερου, ἐν ὁμοιώματι συρκὸς ἁμαρτίας ἐλθὼν, τοῦτ' ἐστιν ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας ὑποκειμένης, ἀλλ' οὐχὶ σὰρξ ἁμαρτίας ὑπάρχων· καὶ τότε μὲν οἱ ὄφιντες σωματικοῦ, καὶ προσκαίρου θανάτου ἐρῶντο· ἡμεῖς δὲ ψυχικὸν καὶ αἰώνιον ἐκφύγομεν θάνατον· καὶ τότε μὲν δῆγματα ὄφινος ἰδοὺ ὁ κρεμάμενος ὄφιν· νῦν δὲ τοῦ νοσητοῦ δράκοντος· τὰς καθ' ἡμῶν θανασίμους πληγὰς θεραπεύει ὁ Χριστὸς ἐν τῷ σταυρῷ ὑψωθείς· ἐκεῖ δὲ τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς βλέπων ἔθεραπεύετο, ἐνταῦθα δὲ ὁ τοῖς νοητοῖς ὄφινος ὄφινος πάντα τὰ ἁμαρτήματα ἀποτίθεται· ἐκεῖ χαλκὸς τὸ κρεμάμενον ἦν εἰς σχῆμα ὄφινος διατυπωθέν· ἐνταῦθα σῶμα Δεσποτικόν, ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατασκευασθέν· ὄφινος ἔδρακνον ἐκεῖ, καὶ ὄφινος ἰδοὺ· οὕτω καὶ ἐνταῦθα θάνατος ἀπώλεσε, καὶ θάνατος ἔσωσεν· ἀλλ' ὁ μὲν δάκνων καὶ ἀπολλύς ὄφινος ἰδὼν εἶχεν· ὁ δὲ χαλκὸς καὶ σῶζων καθαρὸς ἦν· καὶ ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ πῖλον. Ὁ γὰρ ἀπὸλλύς θάνατος τοῦ Ἀδάμ ἁμαρτίαν εἶχεν, ὡσπερ τὸν ἰδὼν ὁ ὄφινος· ὁ δὲ τοῦ Δεσποτοῦ θάνατος ἁμαρτίας πάσης ἀπέλλατο, ὡ-

Et quemadmodum Moyses exaltavit serpentem in deserto, sic exaltari oportet Filium hominis, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam⁹. His verbis præsignificavit Dominus et Salvator noster suam crucifixionem, ostendens se hujus præscium esse, sequere volentem ac lubentem propter humanam salutem ad passionem tendere. Non dicit aperte et diserte se cruci affixum iri, sed serpentis, priscae illius historiae, meminit: simul nos erudiens vetera novis esse cognata et consona, unumque Veteris ac Novi Testamenti legislatorem agnosci debere. Illud insuper docet; si Judæi, imaginem æream serpentis intuentes, corporalem hanc et temporalem mortem devitarunt, quanto magis nos nostros oculos ad crucifixum Dominum gloriæ vertentes, et in ipsum credentes, æternam animæ mortem declinabimus! Et serpentis quidem historia in libro Numerorum percensetur; et est talis:

Murmuraverant Judæi in deserto, quod nec panis, nec aqua suppeteret: *Nauseat anima nostra*, aiebant, *super hoc cibo levissimo*¹⁰, nempe super manna. Et misit Dominus in populum serpentes, qui eis mortem inferebant, mordebantque populum; quo male plurimi ex israelitis interiere, qui ad Moysen accurrentes clamabant: *Peccavimus ob incursionibus nostris contra Dominum et te; supplica pro nobis Deo, et auferat a nobis serpentes. Ora vit Moyses. Ad quem Dominus: Fac tibi serpentem et pone illum sublimem in signo*¹¹, quem qui ictus a serpente aspexerit, vivet. Attendite diligenter, fratres mei, et cum veritate typum comparate. Ibi serpentis similitudo erat; nam bestię imaginem habebat, veneno autem carebat. Ita et hic, homo est Dominus, sed a peccati veneno liber; in *similitudine carnis peccati venit*¹², hoc est, in specie carnis peccato subjacentis; sed non erat caro peccati, et tunc quidem a corporali et temporali morte intuentes liberabantur, at nos spiritualem et æternam animæ mortem effugimus; tunc morsibus serpentinis medebatur suspensus serpens: at jam ab intelligibili dracone mortiferas nobis inflictas plagas curat Christus in cruce exaltatus. Ibi sanabatur, qui corporeis oculis serpentem aspiciebat: at hic ab omnibus peccatis eripitur, qui oculis sub intelligentiam cadentibus utitur. Ibi æs in figuram serpentis effigiatum erat: hic corpus Dominicum a Spiritu sancto formatum. Ibi mordebat serpens, et serpens medebatur. Ita et in præsentī mors perdidit, et mors servavit. At mordens ille et perdens anguis venenum habebat, æreus autem, et qui servabat, veneni purus erat. Hic iterum eandem similitudinem observa. Nam mors, quæ Adamum perdidit, peccatum habebat, quemadmodum serpens venenum. At mors Domini ab omni peccate libera fuit, sicuti æreus serpens a veneno immunis erat. Propterea per similitudinem dixit: *Quemadmodum*

⁹ Joan. iii, 14. ¹⁰ Num. xxi, 5. ¹¹ Ibid. 8. ¹² Rom. viii, 3.

*Moses exaltavit serpentem, et reliqua; sicut enim ille exaltavit serpentem, ut qui in ipsum intenderent, vitam haberent, ita et Christus exaltatus est, ut qui in ipsum intenderent, nimirum credentes, vitam æternam obtinerent. Ibi quidem serpens visabatur, ob serpentinos morsus. At hic homo est, ob homines letali morsu sauciatos. Ibi plaga per serpentem illata, per serpentem quoque curata est. Hic vero, quoniam mors per hominem intravit in mundum, per hominem etiam vita nobis data est¹². Nam peccatum non fecit Dominus: *Nec inventus est dolus in ore ejus*¹³.*

Exaltari oportet Filium hominis. Cum *exaltationem* audimus, suspensionem in cruce animo concipiamus. Nam in alio pendit Salvator noster, ut et aerem sanctificaret, qui terram sanctificaverat, in illa et per illam ambulando. Quin et verbum *glorificari* pendere oportet. Crux enim vere Christi *exaltatio* et *gloria* fuit; nam in qua Dominus videbatur damnatus, in ea hujus mundi principem damnavit. Et hoc est, quod Paulus docet: *Exspolians principatus et potestates, tradidit confidenter triumphans illos in semetipso*¹⁴. Nimirum, quod dico hujusmodi: Adamus merito mortuus est: peccaverat enim. Ergo usque ad Domini crucifixionem, mors dominationem in homines exercuit. Postquam vero Dominus ab omni culpa liber fuit, nil in eum juris diabolo relictum est, ut eum neci daret. Quocirca cum injuste peremptus fuerit, devictus: et hac ratione Adamus a morte, quæ ei, tanquam peccatori, juste illata fuerat, liberavit.

Et ut res clarior evadat, exemplo declarabitur. Sit violentus quispiam tyrannus, qui omnes suas in manus delapsos innumeris malis afficiat: hic si comprehensum regem, aut regis filium injuste interficiat, fieri potest, ut mors illius etiam aliis oppressis opem ac subsidium ferat. Iterum, sit fœnerator quispiam fœnus reposcens, debitores verberet ac in vincula detrudat: deinde eadem animi impotentia eum, qui nihil debet, iisdem pœnis mulcet, ac in carcerem compingat: hic certe pœnas dabit eorum, quæ in alios admisit. Interficiet enim illam, tanquam injuste punitus, inque carcerem conjectus. Hoc et in Christo evenit: nam eorum malorum, quibus nos diabolus punivit, pœnas luit, quando Christum aggredi non formidavit. Prostratus enim, dejectus et cruce Christi captus est.

Duo erant, quibus genus humanum tenebatur, voluptas ac tristitia. His duobus Dominum aggressus, immotum invitumque reperit. Et primum quidem in monte voluptatis illecebra eum tentavit, sed cum incassum hæc machinam adhiberi cernebat, ad tristitiam, longe validiorem balistam, se convertit, ut vel hac ratione de Christo victoriam referret. Eum in finem omnes a diabolo contra Chri-

περ ὁ γαλοῦς ὁ ὄφης ἰού. διὰ τοῦτο τοῖνον ἐμοματικῶς εἶπεν· Ὅτι καθὼς Μωσῆς ὑψώσεν τὸν ὄφιν, καὶ τὰ ἐξῆς· ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνος ὑψώσεν τὸν ὄφιν, ἵνα οἱ ἀτενίζοντες εἰς αὐτὸν ἔχωσι ζωὴν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ὑψώθη, ἵνα οἱ ἀτενίζοντες εἰς αὐτὸν, ἦγουν οἱ πιστεύοντες, ἔχωσι ζωὴν αἰώνιον. Ἄλλ' ὄφρις μὲν ἐκεῖ, διὰ τοὺς δάκνοντας ὄφρις· ἄνθρωπος δὲ ἐνταῦθα διὰ τοὺς δάκνονμένους ἀνθρώπους· καὶ ἐκεῖ μὲν ἐπειδὴ δι' ὄφρα· ἡ βλάβη, δι' ὄφρα καὶ ἡ θεραπεία· ἐνταῦθα δὲ, ἐπειδὴ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος· εἰσῆλθεν εἰς τὴν κόσμον, δι' ἀνθρώπου καὶ ἡ ζωὴ παρεγένετο. Ἄμαρτιαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν ὁ Κύριος· οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.

Ἰγνώθῃναι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ἰγνώθῃναι ἀκούοντες, νοεῖν μὲν ὀφειλομένον τὸ κρεμασθῆναι· ἐφ' ὕψους γὰρ ἐκρεμάσθη ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἵνα καὶ τὴν ἀέρα ἀγιάσῃ, ὁ τὴν γῆν ἀγιάσας διὰ τοῦ ἐπ' αὐτῆς περιπατῆσαι· νοεῖν δεῖ καὶ τὸ δοξασθῆναι· καὶ γὰρ διτω; ὕψος καὶ δόξα τοῦ Χριστοῦ γέγονεν ὁ σταυρὸς· ἐν ᾧ γὰρ ἐδόκει κατακριθῆναι ὁ Κύριος· ἐν τούτῳ κατέκρινε τὴν ἄνοιαν τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ τοῦτο ἔστι· ἐ φησι Παῦλος· Ἀποδοσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας· ἐδειγμάτισεν ἐν παθήσει ὀρθραμθεύσας αὐτὰς ἐν αὐτῷ. Οἴον τι λέγω· ὁ Ἄδῃμ δικαίως ἀπέθανεν· ἠμαρτεν γὰρ· μέχρι μὲν οὖν τῆς τοῦ Κυρίου σταυρώσεως, δικαίως κατεκρίθησαν τῶν ἀνθρώπων ὁ θάνατος· ἐπεὶ δὲ ἀναμάρτητος εὐρέθη ὁ Κύριος, τὸ λοιπὸν οὐκ εἶχεν ἐπ' αὐτῷ δικαίον ὁ διάβολος ἵνα θανατώσῃ αὐτόν· ὥστε ἐπειδὴ ἀδίκως ἐθανατώθη, ἐνίκησε τὸν θανατώσαντα αὐτὴν καὶ οὕτω; ἐλευθέρωσε τὸν Ἄδῃμ ἐκ τοῦ θανάτου, τοῦ δικαίως ἐπαχθέντος αὐτῷ, ὡς ἠμαρτήσαντι.

Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον ἦ, ἐπὶ παραδείγματος αὐτὸ ποιήσωμεν φάνερρον. Ἔστω τις βίαιος τύραννος, πάντας τοὺς ἐμπέπτοντας εἰς τὴν αὐτοῦ χεῖρα μυριοῖς περιβάλλον κακοῖς· οὗτος ἐὰν συμβαλὼν βασιλεὶ ἢ εὐφραστῆ βασιλέως ἀνέλθῃ αὐτὸν καὶ θανατώσῃ ἀδίκως, ὁ ἐκεῖνος θάνατος καὶ τοὺς ἄλλους ἐκδικῆσαι δυνήσεται· καὶ πάλιν ἔστω τις δανειστὴς ἀπαιτῶν, καὶ τυπτεύω, καὶ εἰς δεσμοκτήριον ἐμβαλλέτω· εἴτα ἐκ τῆς αὐτῆς ὑπονομίας καὶ τὸν οὐδὲν ὀφειλοντα ἐπὶ τὴν αὐτὴν εἰρηκτὴν καὶ τιμωρίαν ἀγέτω, οὗτος καὶ ὢν εἰς τοὺς ἄλλους ἐποίησε, δώσει δίκην· ἀναίρησει γὰρ καὶ φονεύσει αὐτὸν ἐκεῖνος ὡς ἀδίκως δεσμευθεὶς καὶ τιμωρηθεὶς. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γέγονεν· ὢν γὰρ εἰς ἡμᾶς ἐποίησεν ὁ διάβολος, δ' ὢν εἰς τὸν Χριστὸν ἐτόλμησε, δέδωκε δίκην· κατηγορεῖται γὰρ καὶ κατεδικάθη τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ καὶ αἰχμάλωτος γέγονε.

Καὶ ἄλλως δὲ δύο ἦσαν τὰ κρατούμενα τοῦ ἀνθρώπου γένους, ἡδονὴ καὶ λύπη. διὰ τούτων τοῖνον τῶν δύο ἐλθὼν ὁ Κύριος ἀήτητος εὐρέθη καὶ ἀνίκητος. Προσέβαλε γὰρ αὐτῷ πρότερον ἐν τῷ ὄρει ὁ πειράζων ἡδονῆς, εὐρῶν δὲ ταύτην ἀνάλωτον ὑστέρων τὸ μέγα μηχανήμα τὴν λύπην προσήγαγεν, ἵνα κινῶν διὰ ταύτην κρατήσῃ αὐτοῦ· καὶ διὰ τούτου πάντα κατὰ τοῦ Χριστοῦ παρεκίνησεν ὁ ἐχθρὸς καὶ διάβο-

¹² Rom. v, 12. ¹³ Isa. LIII, 9; 1 Petr. II, 22. ¹⁴ Coloss. II, 15.

λος· τοὺς μαθητὰς ἀρνήσασθαι παρεσκεύασαν, τοὺς στρατιώτας ἐμπαίζειν αὐτῷ τοὺς παρικορευομένους· βλάσφημεῖν· καὶ ἀπλῶς τοὺς Ἰουδαίους διήγειρε καὶ παρώτρυνε συκοφαντῆσαι τούτων καὶ καταδικάσαι ὡς κίκοῦργον καὶ θανατώσαι· ἀλλὰ καὶ οὕτως εἶπεν αὐτὸν ἀήτητον καὶ ἀάλωτον. Οὐδὲ γὰρ ἦδυνήθη ἐν τῷ σταυρῷ λύπη πείσαι τὸν Κύριον μισῆσαι τοὺς σταυροῦντας, ἀλλὰ ἠγάπησε τοὺς καὶ ὑπερ-εὔχετο λέγων· *Μὴ στήσης αὐτοῖς, ὦ Πάτερ, τὴν ἁμαρτίαν ταύτην*. Ὁρᾶτε, πῶς· νεκλήκεν ὁ Χριστὸς, ἐν ᾧ ἐδόκει νικᾶσθαι.

Οὕτως οὖν καὶ ὑψώσις αὐτοῦ καὶ δόξα γέγονεν· ὁ σταυρὸς ἔλαβε γὰρ αἰχμάλωτον τὸν διάβολον, καὶ τὴν θάνατον, καὶ τὴν ἀρὰν, καὶ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἡμᾶς δὲ τοὺς ὑπὸ τῷ διαβόλῳ κεκατημένους καὶ δεδουλωμένους ὄντας καὶ τῷ θανάτῳ καὶ τῇ ἀρᾷ καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ ἐνεχομένους ἠλευθέρωσε· καὶ ζωῆς καὶ σωτηρίας ὄδον ἡμῖν ἐχαρίσατο, καὶ μυστηρίων μετόχου, ἐποίησε, καὶ χαρισμάτων καὶ δωριῶν πνευματικῶν ἀπολαύειν ἔξῃωσε.

Ταῦτα τοίνυν εἰδότες ἀγαπῆτοί, ταπεινωθῶμεν καὶ ἡμᾶς ὑπὸ τὴν κραταιὴν καὶ δυνατὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ, οἱ πᾶς ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψώθησεται· καὶ τοὺς ταπεινοφρονοῦντας ἔγερει δόξα ὁ Κύριος, καὶ μακάριος ἄνθρωπος· ὁ τὴν βίον ἔχων ὑψηλόν, ταπεινὸν δὲ τὸ φρόνημα· *μὴ τὰ ὑψηλὰ τοίνυν φρονῶμεν, ἀλλ' ἑαυτοὺς ταπεινώσωμεν*. Ἀκολουθήσωμεν Χριστῷ τῷ ἡμετέρῳ Δεσπότη καὶ λυτρωτῇ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν, τὴν τοῦτου σταυρὸν ἐπ' ὤμων ἀρμενοί· καί, τὰ σαρκικὰ νεκρώσωμεν κινήματα καὶ φρονήματα τῷ θανάτῳ αὐτῷ συμμορφούμενοι, ὡς ἂν δυναθῶμεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον εἰπεῖν· *Ζῶμεν δὲ οὐκ ἐτι ἡμεῖς· ζῆ δὲ ὁ Χριστὸς ἐν ἡμῖν*· καὶ, *Μὴ γένοιτο ἡμῖν καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου*· ἀπαρητῶμεθα ἑαυτοὺς, καὶ μηδὲν τοῦ Χριστοῦ προτιμότερον ἠγησώμεθα, μὴ πλοῦτον, μὴ τρυφήν, μὴ δόξαν, μὴ σωματικὴν ἡδονήν, μὴ αὐτὴν τὴν παρούσαν ζωὴν· ἀλλὰ καὶ ταύτης καταφρονησωμεν, πάντα προθύμως τὰ τοῦ Θεοῦ προστάγματα ἐκτελέσωμεν· ἔχομεν γὰρ καὶ ἡμεῖς διώκτας πικροὺς, τοὺς ὄρατοὺς, καὶ ἀοράτους ἐχθροὺς, καὶ πολέμιους, πειράζοντας καὶ θορυσοῦντας· ἡμᾶς καὶ ἐκάστην, καὶ λυποῦντας, καὶ ἐκταράττοντας, καὶ τὰς ἐντιολὰς καὶ τὰ προστάγματα τοῦ Χριστοῦ κωλύοντας διαπράττεσθαι. Μὴ οὖν μαλακισθῶμεν, παρακαλῶ, μηδὲ γαυνωθῶμεν, καὶ ἐνδῶμεν τοῖς τούτων παλαίσματιν, ἀλλὰ γενναίως καὶ μετὰ ἀνδρικοῦ τοῦ φρονήματος ἀντιπαρταξώμεθα πρὸς αὐτοὺς καὶ ἀγωνισώμεθα, ἵνα καὶ τῆς ἀτελευτήτου εὐκλείας ἐπιτύχωμεν, καὶ τῆς σοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

stium concitati sunt discipuli, ut negarent : mul-tes, ut illuderent : preterentes, ut blasphemarent. Judæosque universim impulit, ut calumniis eum incesserent, et tanquam maleficum condemnarent, mortique adjudicarent. Verum hic quoque invicem ac immutabilem reperit. Neque enim potuit tristitia et dolor Christo in cruce persuadere, ut odio haberet eos, a quibus crucifigebatur, sed dilexit eos, preces pro illis fundens : *Ne statuas illis, Pater, hoc peccatum*¹⁶. Videte, quomodo vicerit Christus in eo ipso, quo videbatur esse victus.

In hunc igitur modum Christo crux facta est exaltatio et gloria. Nam diabolum, et mortem, et maledictionem, et peccatum, in captivitatem abduxit : et nos, qui sub diaboli, mortis, maledictionis et peccati jugo tenebamur, in viam vitæ ac salutis reduxit, et divinorum mysteriorum participes effecit, et spiritualia charismata nobis fruenda concessit.

Hæc scientes, charissimi, *humiliemur et nos sub potenti manu Dei, nam omnis, qui se humiliat, exaltabitur*¹⁷ : et illos, qui submissa sunt mente, ad gloriam excitabit Dominus : beatum vero illum hominem, qui vitam vivit sublimem, sed animum gerit humilem. Igitur *ne alta sapiamus*¹⁸, sed nos ipsos humiliemus. Imitemur Christum Dominum, redemptorem et Salvatorem : hujus cruce in humeros sublata carnales motiones ac appetitiones mortificemus, *configurati morti ejus*¹⁹, ut et nos cum sancto Paulo dicere queamus : *Vivimus non jam nos : vivit vero Christus in nobis*²⁰ : et, *Nobis autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi*²¹. Abnegemus nosmetipsos, et nihil Christo antepouamus, non divitias, non delicias, non gloriam, non corporalem voluptatem, non ipsam vitam : verum et hanc contemnamus, et omnia Dei mandata prompte exsequamur : habemus enim et nos asperos persecutores visibiles et invisibiles hostes ac adversarios, qui nos in singulos dies tentant et exagitant, turbant et perturbant, et ab observatione divinatorum mandatorum retrahunt. Ne igitur effeminemur, neque de repugnandi alacritate quidquam remittamus, sed virili atque generoso animo resistamus, et cum hostibus congregiamur, ut interminatæ itidem gloriæ et immortalium bonorum participes efficiamur in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potentia in sæcula sæculorum. Amen.

τῶν αἰώνων ἀγαθῶν ἀπολαύσεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

¹⁶ Luc. XIII, 34. ¹⁷ I Petr. V, 6. ¹⁸ Rom. XI, 20. ¹⁹ Philipp. III, 10. ²⁰ Galat. II, 20. ²¹ Galat. VI, 14.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΚΑΛΕΚΑ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

ΗΤΟΙ

ΤΗΣ ΣΤΑΥΡΟΠΡΟΕΚΥΝΗΣΕΩΣ.

JOANNIS CALECÆ

CP. PATRIARCHÆ

IN TERTIAM JEJUNIORUM DOMINICAM

SEU

ADORANDÆ CRUCIS (1).

Praefigurans et adumbrans beatus Moyses vivificam et divinam crucem, virga Rubrum divisit mare, et Hebræos sicco pede ac sine periculo trajecit. Quippe tanquam murus factæ sunt aquæ utrinque. Ac post Hebræorum transitum, mare denuo per virgam in unum, ut ante fuerat, collegit. Superbum et arrogantem Pharaonem cum toto exercitu in maris profundum demersit, in solitudine per virgam amara Merrhæ fluenta reddidit dulcia; ex petra omnis humoris experte aquam mirabiliter per virgam elicuit, sitientemque populum potavit ac satiavit. Ante hæc tamen miracula Ægyptum Moyses per virgam castigavit, aqua in sanguinem, sanguine vicissim in aquam converso, multaque illa et magna prodigia perpetravit.

Quod si illa virga, quæ typus tantum et umbra fuit venerandæ crucis, tot tantorumque miraculorum existit effectrix, quid non efficiet ipsa vivifica et divina crux Christi, quando non per symbola et ænigmata adumbratur, sed coram cernitur, atque a nobis adoratur et colitur? Ipsa vivifica crux spirituales Pharaonem, adversarium nostrum, diabolum, et inimicum, omnis mali auctorem, multis afficiet plagis: invisibilium et visibilium dæmonum exercitus submerget, quando contra nos insurgunt, nos perturbant atque confundunt. Ipsa vivifica crux per passionum mare sicco pede et sine periculo nos trajiciet, fluctus adversum nos insurgentes et tumultum sopiet,

Α Προτυπῶν καὶ προδιαγράφων ὁ μακάριος Μωϋσῆς τὸν ζωοποιὸν καὶ θεῖον σταυρὸν, ῥάβδῳ τὴν Ἐρυθρὴν διέτεμε θάλασσαν, καὶ τοὺς Ἑβραίους ἀβρόχως καὶ ἀκινδύνως διεβίβασεν. Ὁσεὶ τείχος; γὰρ ἐγένετο τὰ ὕδατα ἐκατέρωθεν, καὶ μετὰ τὴν τῶν Ἑβραίων διάβασιν τὴν θάλασσαν πάλιν διὰ τῆς ῥάβδου εἰς τὴν προτέραν ἀποκατέστησεν ἕκωσιν, καὶ τὸν ὑπερήφανον καὶ ἀλαζόνα Φαραῶ πανοτρατὶ τῷ τῆς θαλάσσης βυθῷ συνεχάλυψε. Καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ τῆς ῥάβδου τὰ παρά τῆς Μέρρας κατεγλύκανε νάματα, καὶ ἐκ πέτρας ἀνίκμου ὕδωρ ἀναβλύζειν παραδόξως διὰ τῆς ῥάβδου ἐποίησε· καὶ διψῶντα τὸν λαὸν ἐπότισε καὶ ἐχόρτασεν. Πρὸ δὲ τούτων τῶν θαυμασίων, τὴν Αἴγυπτον ὁ Μωϋσῆς διὰ τῆς ῥάβδου ἐκόλασε, καὶ τὸ ὕδωρ εἰς αἷμα μετέστρεψε, καὶ πάλιν τὸ αἷμα εἰς ὕδωρ μετέβαλε, καὶ τὰ πολλὰ καὶ μέγала ἐκεῖνα τεράστια κατειργάσατο.

Β Εἰ δὲ ἡ ῥάβδος ἐκεῖνη τύπον μόνον καὶ οὐκ ἰσὶν διαγράφοῦσα τοῦ ἁγίου σταυροῦ, τοσούτων καὶ τοιούτων θαυμάτων γέγονεν αὐτοῦργος, τί οὐκ ἐν ἀπεργάσῃ καὶ ποιήσῃ αὐτὸς ὁ ζωοποιὸς καὶ θεὸς σταυρὸς, οὐ συμβολικῶς νῦν καὶ αἰνιγματικῶς προτυπούμενος καὶ προχαρτητόμενος, αὐτοψί δὲ καθορώμενος, καὶ παρ' ἡμῶν προσκυνούμενος καὶ τιμώμενος; Αὐτὸς ὁ ζωοποιὸς σταυρὸς τὸν νοσητὸν Φαραῶ, τὸν ἀντιδικὸν ἡμῶν ἐιάβολον καὶ ἀρχέκακον ἐχθρὸν, τῇ πολλῇ παραδώσει πληγῆ, καὶ τὰς τῶν ἀοράτων καὶ ὁρατῶν δαιμόνων στρατιάς καταποντίσει, καὶ κατακλύσει καθ' ἡμῶν ἐπεχειρομένης, καὶ πολεμούσας, καὶ θορυβοῦσας, καὶ συγχεοῦσας ἡμᾶς. Αὐτὸς ὁ ζωοποιὸς σταυρὸς τῶν παθῶν τὴν θάλασσαν

(1) Edidit Gretserus sub nomine Philothei, CP. archiepiscopi.

ἀβρόχως κτ. ἀκινδύνως διαδῆναι ἡμᾶς παρασκευάσει, καὶ τὸν καθ' ἡμῶν ἐγειρόμενον κλύδωνα, καὶ τὸν τάρραρον κατευνάσει, καὶ ἔνδιον καταστήσει καὶ γαληνόν· καὶ τὸν πᾶρόντα βίον ἡμῶν εὐκολώτατον καταπραυνεῖ καὶ ἐξημερώσει, καὶ τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν εἰρηνικῶς διατελέσει· παρασκευάσει καὶ ἀταρβήτως. Αὐτὸς ὁ ζωοποιὸς σταυρὸς τὴν πικρίαν, καὶ τὴν ὀδύνην τῶν συμφορῶν, καὶ τῶν ἀναγκῶν ἡμῶν, καὶ τῶν ἀλλ' ἐπ' ἀλλήλων κινδύνων, καὶ θλίψεων, καὶ πειρασμῶν τῶν ἐπισυμβαίνόντων ἡμῖν ἀπὸ τε τῶν νοητῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν ἐχθρῶν, εἰς γλυκύτερα μεταβαλεῖ καὶ πνευματικὴν ἡδονὴν, παρακαλέσει, καὶ παραμυθήσεται, καὶ ἀναστήσει τὰς ἡμετέρας ψυχὰς καταπιπτούσας ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, καὶ θλίψεως.

Αὐτὸς ὁ ζωοποιὸς σταυρὸς ὕδωρ ἀναβλύσει, καὶ πηγάσει ἡμῖν ἐκ πέτρας Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τὴν φλόγα τῶν πειρασμῶν κατασβέσει, καὶ ὑπὲρ μέλι καὶ ἔλαιον καθυδνεῖ καὶ ἰληρνεῖ τὰς ψυχὰς ἡμῶν καὶ τὰ σώματα, καὶ τὴν ἐλπίαν ἡμῶν καταπαύσει, ὥστε μηκέτι διψᾶν. Ὁ γὰρ ἐξ αὐτοῦ πίνων οὐ μὴ διψήσῃς εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ ποταμοὶ βεβύσσουσιν ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ὕδατος ζωῆς, καθὼς αὐτὸς ἀπεφήνατο, ἢ αὐτοαλήθεια Χριστὸς, ὁ Θεὸς ἡμῶν. Τοῦτον τὸν θεῖον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν, ἀγαπητοί, οἱ ἅγιοι καὶ θεϊτάτοι Πατέρες ἡμῶν καὶ διδάσκαλοι φρουρὸν καὶ φύλακα ἔχοντες, καὶ τείχος καὶ ὄχυρῶμα τῶν εὐσεβῶν εἰδότες ἀκατασχυντον, ἐν τῇ μέσῃ ἑβδομάδι τῶν νηστῶν ἡμερῶν προτίθεσθαι θεωρίσαντο, καὶ παρὰ τῶν πιστῶν προσκυνεῖσθαι καὶ τιμᾶσθαι καὶ κατασπάζεσθαι διατάξαντο, ὥστε τὰ μὲν κατορθωθέντα πνευματικὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα παρὰ τῶν ἀγωνιστῶν τῆς ἐγκρατείας φυλάττειν καὶ συντηρεῖν βέβαια καὶ ἀσάλευτα, τὰ δὲ μέλλοντα κατορθωθῆναι, συνεργεῖν καὶ συγχροτεῖν καὶ συνιστᾶν ἀδιάπτωτα καὶ ἀκράδαντα. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς τὸν τοῦ Κυρίου σταυρὸν συνεργὸν ἐπικαλεσάμενοι, τὸν ἱεροκείμενον ἀγῶνα τῆς νηστείας διανῦσαι καὶ πληρῶσαι σπουδάσωμεν, πάντα τε σαρκικὰ σταυροῦντες καὶ νεκροῦντες παθήματα καὶ κινήματα, καὶ τοῖς τοῦ Κυρίου προτάγμασι καὶ ἐντάγμασι ἐπακολουθεῖν ἐπειγώμεθα μετὰ προθυμίας πολλῆς καὶ ζεώσεως τῆς προαιρέσεως, ὡς καὶ ἡ παρὰ τοῦ θεοσπεσίτου Μάρκου εὐαγγελικὴ παραίνεσις σήμερον ἡμῖν ὑποτίθησιν· ἔχει δὲ οὕτως·

Εἶπεν ὁ Κύριος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· *Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήτω μοι.* Ὁς γὰρ ἀνθέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σώσει, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ' ἀρ ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅστος σώσει αὐτήν. *Τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπον, ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ;* Ὁ κορυφαίτατος τῶν ἀποστόλων Πέτρος ἤκουσε τοῦ Κυρίου λέγοντος, ὅτι δεῖ τὸν ὕπὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι· καὶ ὡς πανταχοῦ θερμότερος τῶν ἄλλων μαθητῶν, καὶ

serenum et sudum cœlum reddet, præsentem vitam nostram facillime placidam mansuetamque efficiet, dabitque reliquum vitæ nostræ pacificæ et sine perturbatione transigere. Ipsa vivifica crux amaritudinem et dolorem calamitatum et necessitatum nostrarum, periculorum, quæ alia super alia independent tribulationum et tentationum nobis a spiritualibus et sensibilibus inimicis imminentium, in dulcedinem commutabit ac spiritualem voluptatem; consolabitur, permulcebit, excitabit animas nostras concidentibus præ mœrore et ærumnis.

Ipsa vivifica crux aquam nobis profundet et emittet ex petra, Christo vero Deo nostro, flammam tentationum extinguet, super mel et oleum delectabit et exhilarabit animas nostras et corpora, sitim nostram restinguet, ut non amplius sitiamus. Qui enim ex ea bibit, non sitiet in æternum¹, sed flumina fluent ex ventre ejus, aquæ vivæ²; quemadmodum ipsa Veritas pronuntiavit, Christus Deus noster. Hanc divinam et vivificam crucem, charissimi, sancti ac divini Patres nostri et doctores, quod pro præsidio et custode haberent, scirentque murum et munimentum piorum esse minime dedecens: in media jejuniorum hebdomade proponendum, et a fidelibus adorandum, colendum et exosculandum decreverunt, ut spiritualia virtutis opera jam peracta, ab adversariis incontinentiæ conservaremus et custodiremus tuta et inconcussa: ad ea vero, quæ peragentur deinceps, nos adjuvaremur et excitaremur, illaque firma et immobilia constitueremus. Quorocirca nos quosque, cruce Domini adjutrice invocata, propositum jejunii certamen absolvere atque perficere studeamus, omnibus carnis passionibus et motibus crucifigendis et mortificandis, Domini que præcepta ac mandata sequi enitamur magna cum alacritate et fervente voluntate: quemadmodum etiam divi Marci evangelica exhortatio nos hodie commonet, quæ ita habet:

Dixit Dominus discipulis suis: *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me.* Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdidit animam suam propter me et Evangelium, in salutem faciet eam. Quid enim proderit homini, si universum mundum lucretur, et animæ suæ jacturam faciat³? Princeps apostolorum Petrus audivit Dominum dicentem, oportere Filium hominis multa pati a senioribus et principibus sacerdotum et scribis, et occidi, et tertia die resurgere; et ut ubique ferventior cæteris discipulis, ita et hic talis apparet. Dixit igitur Christo: *Propitius esto tibi, Domine, non erit tibi hoc.* At Christus dixit ei:

¹ Joan. iv, 13. ² Ibid. 14. ³ Marc. viii, 34-36.

Vade post me, Satana : scandalum mihi es, quia non capis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum ⁴. Propterea accersit Petrum Christus, et omnibus audientibus ad ipsum orationem majori ex parte convertit : Tu quidem, o Petre, increpas et prohibes, et incensas me, quod crucem volo, et contumeliosam mortem deligo ; at ego dico tibi, neque te, neque quemquam alium salvatum iri, nisi moriatur pro honesto et veritate et justitia. Mors enim pro justitia obita socios nos et hæredes regni cælorum efficit.

ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ὁ γὰρ ὑπὲρ δικαιοσύνης θάνατος κοινωνοὺς ἡμᾶς καὶ κληρονόμους τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀποδεικνυσιν.

Non autem dixit Christus : Sive velitis, sive nolitis hoc facere et pati, dico vobis, et cogo, ut me sequamini : sed, *Si quis vult*, et sponte venit, ille etiam sequatur. Non enim tyrannidem exerceo, neque vim affero, sed quemlibet sui juris esse sino. Ad bona enim voco homines ut veniant, ad regnum cælorum æternum, ad delicias perpetuas, ad quietem continentem. Si quis ergo vult, sive vir sive femina, sive pauper sive dives, sive magistratus sive subditus, hanc ingrediatur præclaram viam, et sequatur me. Si quis autem non vult, ne dignus quidem est, qui me sequatur. Liberum consilium relinquit his qui volunt eum sequi. Nam qui cogit, avertit sæpe eos quos cogit ; qui vero audtores suo consilio permittit, magis eos attrahit. Idcirco, Si quis vult, inquit : magna enim sunt bona, quæ nobis offert Dominus, ac talia, ut volentes accedere nos doceat, neque moram interponere. Neque enim si quis aurum daret, et thesaurum opulentum proponeret, per vim accerseret. Quodsi ad illa transitoria et corruptibilia non per vim vocandi sumus, sed indignamur insuper si non vocemur : multo magis ad cælestia bona immortalia et æterna contendere debemus, et sponte venire. Nisi enim nobis ipsa rei natura persuadeat ut accurramus ad vera et salutaria bona, ne accipere quidem digni sumus ; sin accipiamus eum necessitate et vi, non constanter ea custodiemus. σωτήρια, οὐδὲ λαβεῖν ἔσμεν ἄξιοι· ἂν δὲ λάβωμεν μὲν.

Hac de causa non cogit Christus, sed si quis vult sequi, cum vocat, eumque admittit. *Si volueritis*, inquit, *et audieritis me*. Prius est *velle*, et tum demum *audire*. Sin noluerimus, neque audire poterimus. Omnes enim virtutis et vitii functiones in voluntate nostra sitæ sunt. Sequi igitur est credere in illum ipsum vocantem nos, Dominum Jesum Christum. Illud porro, *post me*, indicat mandatorum ejus executionem et observationem. Hoc enim est Christum revera sequi, non modo credere in eum, sed etiam pro ipso pati, et cæteris virtutibus operam navare. Suam deinde vitam Salvator noster statuit exemplar et formam optimæ vitæ, his qui volunt ei obtemperare. Eam ob rem

ἐνταῦθα τοιοῦτος φαίνεται. Καὶ ἔλεγε τῷ Χριστῷ· Ἰλεώς σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. Ὁ δὲ Χριστὸς εἶπεν αὐτῷ· Ἵπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ. Ἔτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. Διὰ ταῦτα προσκαλεῖται τὸν Πέτρον ὁ Χριστὸς, καὶ ἐν ἐπηκόῳ πάντων πρὸς αὐτὸν τὸ πλεόν ἀποτείνόμενος λέγει· Σὺ μὲν, ὦ Πέτρε, ἐπιτιμᾷς καὶ κωλύεις καὶ μέμφῃ μοι, ὅτι σταυρὸν θέλω, καὶ αἰρούμαι τὸν ἐπενεῖδιστον θάνατον· ἐγὼ δὲ λέγω σοι ὅτι οὐδὲ σὺ, οὐδὲ ἄλλος τις σωθήσεται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς

οὐκ εἶπε δὲ ὁ Χριστὸς ὅτι, Κἂν βούλησθε, κἂν μὴ βούλησθε ποιῆσαι τοῦτο καὶ παθεῖν, λέγω ὑμῖν, καὶ ἀναγκάζω ἀκολουθεῖν μοι, ἀλλ', *Εἰ τις θέλει* καὶ μετὰ προαιρέσεως ἔρχεται, ἐκεῖνος καὶ ἀκολουθεῖτω. Οὐ γὰρ τυραννῶ, φησὶν, οὐδὲ βιάζομαι, ἀλλ' ἕκαστον κύριον ἀφήμι τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως. Ἐπι ἀγαθὰ γὰρ καλῶ τοὺς ἀνθρώπους ἔλθεῖν, ἐπὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἀτελεῦτητον, ἐπὶ τροφὴν ἀκατάλυτον, ἐπὶ ἀνάπαυσιν διηνεκῆ. *Εἰ τις οὖν θέλει*, εἴτε ἀνὴρ εἴτε γυνή, εἴτε πένης εἴτε πλούσιος, εἴτε ἄρχων εἴτε ἀρχόμενος, ταύτην ἐρχέσθω τὴν καλὴν ὁδὸν καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. *Εἰ τις δὲ οὐ θέλει*, οὐδὲ ἄξιός ἐστιν ἀκολουθεῖν μοι. Ἀκατανάγκαστον ποιεῖ τὸν λόγον ὁ Κύριος τοῖς βουλομένοις ἀκολουθεῖν αὐτῷ. Ἐπειὶ ὁ μὲν βιαζόμενος ἀπιτρέπει πολλάκις, οὐς ἂν βιάζονται· ὁ δὲ ἀφελὲς τοὺς ἀκούοντας εἰς τὴν τοῦτον προαίρεσιν, μᾶλλον ἐφέλκεται τούτους. Διὰ τοῦτο, *Εἰ τις θέλει*, φησὶ. Μεγάλα γὰρ εἰσιν ἀγαθὰ, ἃ παρέχει ἡμῖν ὁ Θεσπότης, καὶ τοιαῦτα ὥστε καὶ ἐπιτρέχειν ἔκοντας ἡμᾶς, καὶ μὴ ἀναβάλλεσθαι. Οὐδὲ γὰρ, *εἰ τις χρυσίον εἶδιδου*, καὶ θησαυρὸν προσέθιει πολυλόγον, μετὰ βίας ἐκάλετεν ἄν. *Εἰ δὲ πρὸς ἐκεῖνα τὰ παρερχόμενα καὶ φθειρόμενα*, οὐ μετὰ βίας, ἀλλὰ καὶ δυσχεραίνομεν μὴ καλούμενοι, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τὰ ἐν οὐρανοῖς ἀγαθὰ τὰ ἀκήρατα καὶ αἰῶνια σπουδάζειν ὀφείλομεν, καὶ μετὰ προαιρέσεως ἔρχεσθαι. *Εἰ μὴ γὰρ αὕτη ἡ τοῦ πράγματος φύσις* πείθει ἡμᾶς προσδραμεῖν εἰς τὰ ὄντως ἀγαθὰ καὶ μετ' ἀνάγκης καὶ βίας, οὐ βεβαίως ταῦτα φυλάξο-

Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναγκάζει ὁ Χριστὸς, ἀλλ' εἰ τις βούλεται ἀκολουθεῖν, τοῦτον καλεῖ, καὶ τοῦτον προσδέχεται. Ἐὰν θέλητε, φησὶ, καὶ ἀκούσητέ με. Πρῶτερόν ἐστι θελήσειν, καὶ τότε εἰσακοῦσαι. *Εἰ δὲ οὐ θελήσωμεν*, οὐδὲ εἰσακοῦσαι δυνάμεθα. Πάντα γὰρ τὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας ἐν τῇ προαιρέσει ἡμῶν κεῖται. Τὸ μὲν οὖν ἀκολουθεῖν ἐστὶ τὸ πιστεῦν εἰς αὐτὸν τὸν καλοῦντα ἡμᾶς Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. Τὸ δὲ, *ὀπίσω μου*, δηλοῖ τὴν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἐργασίαν καὶ τήρησιν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ὄντως ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ, τὸ μὴ μόνον πιστεῦν εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν, καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι. Τὸν οικεῖον δὲ βίον ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἔθηκεν ὑπογραμμῶν καὶ τύπον

⁴ Matth. xvi, 22, 23.

πολιτείας ἀρίστης τοῖς θέλουσιν αὐτῷ πείθεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· Ἐάν τις ἐμοὶ διακορῆ, ἐμοὶ ἀκολουθεῖτω. Ἀκολουθήσιν λέγω τὴν ἀκριθεῖ τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας αὐτοῦ κατὰ τὸ ἐγγυρωῦν μίμησιν. Ἀπαρρηγασθῶ καυτέρ, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. Τρία εἰσὶ τὰ λεγόμενα, τὸ ἀπαρρηγασθαι αὐτὸν, τὸ ἄραι τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ τὸ ἀκολουθῆσαι.

Τὸ ἑαυτὸν ἀπαρρηγασθαι ἔστι τὸ ἀνηλεῶς τοῖς κινδύνοις ἑαυτὸν ἐκδοῦναι, καὶ μηδὲν ἔχειν κοινὸν πρὸς ἑαυτὸν, ἀλλ' ὡσπερ ἄλλου πάσχοντος, οὕτω διακρίσθαι. Ὡσπερ γὰρ εἴ τις ἀρνήσεται ἑτερον, κἄν μαστιζόμενον ἴδῃ τυττον, κἄν στρεβλούμενον, κἄν πρὸς θάνατον ἀπαγόμενον, οὐ βοηθεῖ αὐτῷ, οὐδὲ παρίσταται, οὐδὲ πάσχει τι πρὸς αὐτόν· οὕτω θέλει καὶ ἡμᾶς ὁ θεός, κἄν μαστιζώμεθα, κἄν καιώμεθα, κἄν ἀποθνήσκωμεν, μὴ φείδεσθαι, μηδὲ ἔλεειν ἑαυτοῦς· ἀλλ' ὡσπερ μὴ ἔχειν τι κοινὸν τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ σῶμα, οὕτω διακρίσθαι καὶ ἐκδιδοῦναι αὐτὸν τοῖς κινδύνοις καὶ ταῖς ἄλλαις τιμωρίαις ὑπὲρ τῆς ὁμολογίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς δικαιοσύνης, καὶ τῆς ἀληθείας. Ἀρνήσις ἐστὶν ἑαυτοῦ ἢ παντελῆς τῶν παρελθόντων λήθη, ἢ ἀναχώρησις τῶν οικειῶν θελημάτων, ἢ νέκρωσις τῶν μελῶν ἡμῶν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὸ ἐπιθυμητικῶς, καὶ τὸ ἐτοιμῶς διακρίσθαι πρὸς πάντα κίνδυνον καὶ θάνατον τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ. Ἀρνεῖται τις ἑαυτὸν, ἔταν τὸν ἴδιον βίον, πρότερον κατὰ κακίαν γεγεννημένον, τῇ ἀξιολόγῳ μετανοῖα καὶ μεταβολῇ ἐπιστρέψῃ καὶ διορθώσῃται. Οἶον ὁ πάλαι ἀκόλαστος ἀρνεῖται ἑαυτὸν ἀκολάστον, σωφρονήσας· καὶ ὁ πάλαι ἄδικος ἀρνεῖται ἑαυτὸν ἄδικον, δικαιοπραγήσας· καὶ ἀπλῶς πάσης ἀμαρτίας ἀποχὴ ἀρνησίς ἐστιν ἑαυτοῦ, ὅπισθ

Καὶ ἵνα μὴ νομισώμεν ὅτι μέχρις ὑβρεως καὶ πληγῶν καὶ ὀνειδισμῶν ἀπαρνεῖσθαι προστάσσει ὁ Κύριος, προσέθηκε· Καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ· δηλῶν μέχρι πόσου ἀπαρνεῖσθαι ὀφείλομεν, ὅτι μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου ἐπονειδίστου· καὶ οὐ μόνον τρυφῆς καὶ δόξης καταφρονεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ μέχρις αἵματος ἀντικαθίστασθαι, καὶ πάντα φέρειν γενναίως, καὶ ἐν τούτῳ μᾶλλον ἀγάλλεσθαι. Τὸ ἄραι δὲ τὸν σταυρὸν ἔστι τὸ ἀπροσπαθῶς ἔχειν πρὸς τὴν παρούσαν ζωὴν, καὶ πρὸς τὸ ἀπόκριμα θανάτου ὁμοίως διακρίσθαι, ὥστε μὴ ἑαυτὸν πεπονθέναι, ἀλλὰ νεκρὸν εἶναι τῇ ἀμαρτίᾳ, ζῶντα δὲ τῷ Χριστῷ. Τοῦτο δὲ γίνεται ἐκ τῆς τῶν ἐξωθεν ἀλλοτριώσεως, οἶον κτημάτων, πλοῦτου, δόξης ματαίας, καὶ πάσης τῶν ἀνωφελῶν προσπαθείας. Καθῶς καὶ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι ἐποίησαν, καὶ ἐδίδαξαν, ὑποδείξαντες ἡμῖν τὸν δρόμον τῆς σωτηρίας. Ἀφέντες γὰρ πάντα ἠκολούθησαν τῷ Χριστῷ· οὐ μόνον δὲ οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ οἱ μάρτυρες, καὶ οἱ ὅσιοι, καὶ οἱ δίκαιοι. Ἄνδρῶν τε καὶ γυναικῶν χορεῖται εἰς μυρίους κινδύνους ἐξέδωκαν ἑαυτοῦς· ἀλλὰ καὶ ἐσταυρώθησαν ὑπὲρ Χριστοῦ. Ἐτερος δὲ θάνατος οὐκ ἦν ἄδοξος καὶ ἄτιμος οὕτως καὶ ἐπονειδιστος, ὡς ὁ διὰ σταυροῦ. Ἐπονειδιστος γὰρ ἐδόκει ὁ σταυρὸς τότε καὶ ἄτιμος.

¹ Joan. xii, 26.

etiam dixit : Si quis mihi ministrat, me sequatur¹. Sequelam voco quam fieri potest accuratissimam vite ejus imitationem. Abneget semetipsum et tollat crucem suam, et sequatur me. Tria dicit, abnegare seipsum, tollere crucem suam, et sequi.

Seipsum abnegare est citra miserationem periculis se obijcere, nihilque secum habere commune, sed perinde affici, ac si alius quispiam pateretur. Ut enim si quis neget alterum, sive eum flagris cædi videat, sive torqueri, sive ad mortem abduci, non auxiliatur ei, non opiulatur, non miseratione erga illum movetur : ita vult nos quoque Deus, sive flagris cædamur, sive uramur, sive moriamur, non parcere nobis, neque misereri, sed perinde affectos esse, ac si anima nil cum corpore commune haberet ; exponere se periculis cæterisque pœnis pro confessione Christi, et justitiæ ac veritatis. Negatio sui est perfecta præteritorum oblivio, propriarum voluntatum remotio, mortificatio membrorum nostrorum, quæ sunt super terram, cupidum et promptum esse ad omne discrimen, adeoque mortem pro Christo. Negat seipsum, quando vitam suam perperam et vitiose anteactam condigna pœnitentia et mutatione corrigit atque emendat. Ut qui olim intemperantia deditus erat, negat seipsum intemperantem, si temperantiam amplectatur : et qui injustus erat olim, negat seipsum injustum, si studeat justitiæ. Et in summa, cujuslibet peccati fuga negatio sui est, ducens post Christum.

Ac ne existimaremus usque ad contumelias, et plagas, et opprobria negare nos a Domino juberi, addidit : Et tollat crucem suam, ut indicaret quatenus oporteret abnegare nosmetipsos, nimirum usque ad mortem, et mortem contumeliosam, neque tantum voluptatem et gloriam continere propter Christum, sed etiam usque ad sanguinem resistere, omniaque ferre generose, et in hoc potius exultare. Tollere vero crucem est non affici ad præsentem vitam, et ad condemnationem mortis similiter animatum esse, ut non ipse patiatur, sed mortuus sit peccato, et vivat Christo. Hoc porro fit externorum bonorum alienatione et abdicatione, ut possessionum, divitiarum, gloriæ vanæ, et omni inutilium rerum affectu. Quemadmodum etiam sanctissimi apostoli fecerunt et docuerunt, monstrato nobis cursu salutis. Relictis enim omnibus secuti sunt Christum. Neque vero tantum apostoli, sed etiam martyres, et sancti, et justii. Virorum et feminarum cœtus infinitis periculis se objecerunt ; quin etiam crucifixi sunt pro Christo. Alia enim mors non erat ita ignominiosa et contumeliosa ut mors crucis. Contumeliosa enim videbatur tunc crux et ignominiosa.

Nec vero dixit Dominus : Tollat crucem, abso-
luto, sed *crucem suam*, ait ; hoc est, debitam
mortem, quam oportet quotidie oppetere unum-
quemque, ex sententia Apostoli dicentis : *Quotidie
morior* *. Portare enim crucem nos vult Dominus,
ut, continenter vigilare animo, et virtutibus in alto
stare, ne de cruce descendamus : hoc est, conti-
nere pravos affectiones, donec abstrahamus animum
nostrum a peccato et affectione, et resurgamus
deinceps invicti. Crux enim omnis peccati abolitio
est. Crucifigamus ergo nosmetipsos, fratres mei,
sæcularibus negotiis, ne ea attingamus, neque eis
affixi adhæreamus. Nam etsi non imminet crux,
aut contumeliosa mors, affectionum tamen mortifi-
catio imminet, et bellum adversus invisibilem
inimicum et hostem, quem el vincere oportet
omnes, qui in Christum credunt, ut possit unusquis-
que dicere : *Mihi mundus crucifixus est, et ego
mundo* †. Quod ait : *Mihi mundus crucifixus est*,
indicat libertatem a peccatis actionis ; illud vero :
et ego mundo, significat vacuitatem affectionum
animi. Mundum enim mundanas concupiscentias
vocat : et qui vivit spiritualiter crucifigit eas, et
mortificat, et inefficaces reddit, ut non possint
ipsum vincere ac superare, et ad actionis peccatum
adigere, sed et ipse mortificatus est concupiscenti-
is, id est, non movetur ab eis.
ἀμαρτία ἄλλα καὶ αὐτὸς αὐταῖς νεκρῶται ταῖς ἐπιθυμίαις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς αὐταῖς νεκρῶται ταῖς ἐπιθυμίαις, αὐτῶν.

Quia vero fieri potest, ut quis patiat, nec ta-
men sequatur Christum, ut cum quis patitur, sed
non propter Christum : etenim sæpe etiam malefici
multa aspera perpetiuntur, sepulcrorum effossores,
præstigiatores, homicidæ, fures, prædones, latro-
nes : ne quis existimet sufficere sola tormenta ad
salutem, addit Christus : *Sequatur me*, ut indicet
oportere sua causa sustinere acerba quævis, neque
tantum in malis perferendis fortitudinem et tole-
rantiam adhibere, sed etiam temperantiam, æquitatem,
et omnia cætera mandata exsequi. Significatur
enim illis verbis : *Sequatur me*, in omnem
virtutem incumbendum esse. Seipsum deinde ab-
negat quis, qui facultatibus, quibus pollebat et
quorum dominus erat, dispersis, et nuntio omni-
bus carnis cogitationibus remisso, crucem deinde
tollit, totus ad caelestia bona conversus, prorsusque
terrestribus se abdicat, et sequitur Christum, qui
amore boni honestique hæc facit, non gloriæ alteriusve
talisi commodi gratia. Is enim vere sequitur
Christum, cum ejus vivendi rationem persequitur.
Iter enim rectum, quo Christi vestigiis insistimus,
et ejus imitatio, coronam quoque conciliat, sequenti-
bus promissam : at vero obliquum illud, et in-
stæteram et sinistram declinans, etsi ducere per
Christi vestigia videtur, re tamen vera fallit, om-
nemque operam perdit.

Qui enim voluerit animam suam salvam facere,

* I Cor. xv, 31. † Galat. vi, 14.

Οὐκ εἶπε δὲ ὁ Κύριος, ἔραι τὴν σταυρὸν ἀπλῶς,
ἀλλὰ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ λέγει, τούτεστι τὸν ὀφει-
λόμενον θάνατον, ὃν ἔχει χρέως καθ' ἐκάστην πλη-
ροῦν ἕκαστος, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον λέγοντα·
Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω. βασιτάζειν γὰρ σταυρὸν
ἡμᾶς βούλεται ὁ Κύριος· εἶον διηνεκῶς ἐγρηγορεῖναι
τὸν νοῦν, καὶ ἐν ταῖς ἀρεταῖς ἐφ' ὕψους ἵστασθαι
τοῦ μὴ κατελθεῖν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, τούτεστιν ἐγ-
κρατεῦσθαι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν παθῶν, εἰς οὐ ἐκκώφωμεν
τὸν νοῦν ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς ἐμπα-
θείας, καὶ ἀναστῶμεν λοιπὸν ἀήττητοι. Ὁ γὰρ σταυ-
ρὸς πάσης ἀμαρτίας κατάργησίς ἐστι. Σταυρώσω-
μεν οὖν ἑαυτοὺς, ἀδελφοί μου, ἐκ τῶν κοσμικῶν
πραγμάτων, τοῦ μὴ ἀπτεσθαι καὶ προσηλοῦσθαι
αὐτοῖς· ὅτι καὶ εἰ μὴ πρόκειται σταυρὸς ἦτοι ἐπο-
νειδίστος θάνατος, ἀλλὰ παθῶν νεκρωσίς· πρόκειται,
καὶ ὁ πρὸς τὸν ἀθάτον ἐχθρὸν καὶ πολέμιον συγκρο-
τούμενος πόλεμος, ὃν καὶ νικῆσαι δεῖ πάντας τοὺς
εἰς Χριστὸν πιστευόντας, ὥστε δύνασθαι λέγειν ἕκα-
στον· Ἐμοὶ ὁ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κό-
σμῳ ἐμφαίνει δὲ τὸ μὲν, Ἐμοὶ ὁ κόσμος ἐσταύρω-
ται, τὴν ἐλευθερίαν τῆς κατὰ πρᾶξιν ἀμαρτίας· τὸ
δὲ, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ, δηλοῖ τὴν κατὰ διάνοιαν ἀπά-
θειαν. Κόσμον γὰρ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας· λέγει·
καὶ ὁ ζῶν πνευματικῶς σταυροὶ ταύτας καὶ νεκροί,
καὶ ἀργὰς ἀποδείκνυσσι, μὴ δυναμένας ἡττησθαι καὶ
νικῆσαι αὐτὸν, καὶ τῇ κατὰ πρᾶξιν ὑποβλεῖν
ἐπιθυμίαις, τούτεστιν, οὐ κεκίνηται πρὸς ἐπιθυμίαν

Ἐπεὶ δὲ ἐστὶ πάσχοντα μὴ ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ,
ὡς ὅταν πάσχων τὰ μὴ δι' αὐτὸν πάσχει· καὶ γὰρ
καὶ κακοῦργοι πολλάκις πολλὰ δεινὰ πάσχουσι, καὶ
τυμωρόχοι, καὶ γόητες, καὶ φονεῖς, καὶ κλέπται,
καὶ λησταί· ἵνα μὴ τις νομίση ὅτι ἀρκεῖ μόνον τὰ
δεινὰ πρὸς σωτηρίαν, καὶ τὸ, Ἀκολουθεῖτω μοι,
προστίθῃσιν ὁ Χριστὸς, δεικνύς· ὅτι δι' αὐτὸν δεῖ
ὕπομένειν τὰ δεινὰ ἅπαντα, καὶ ὅτι οὐ μόνον χρεῖ
τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν ἐπιδει-
κνύσθαι, ἀλλὰ καὶ σωφροσύνην, καὶ ἐπιεικειαν, καὶ
πάσαν ἄλλην ἐντολήν μετέργεσθαι· τούτο γὰρ δηλοῖ
τὸ Ἀκολουθεῖτω μοι, τὸ ἐπιμειεῖσθαι πάσης ἀρε-
τῆς. Ἀπαρνείται τις ἑαυτὸν, ὃ τὰ παρόντα σκορπί-
σας πάντα ὅσα ἐκέκτητο, καὶ ὢν κύριος καὶ δεσπό-
της ἦν, καὶ τοῖς σαρκικοῖς πᾶσι φρονήμασιν ἀπο-
ταξάμενος, εἶτα τὸν σταυρὸν αἶρει, ὅλος τῶν ἐκείθεν
γενόμενος, καὶ πρὸς ταῦτα δὲ μὴ ἐπιστρέφόμενος
ὄπισσόν· καὶ ἀκολουθεῖ τῷ Χριστῷ ὁ διὰ τὴν τοῦ
ἀγαθοῦ φύσιν ταῦτα ποιῶν, καὶ μὴ διὰ δόξαν τυχόν
καὶ ἄλλην τινὰ ἀνθρωπίνην πρόφασιν. Οὕτως γὰρ
ὄντως ἀκολουθεῖ τῷ Χριστῷ, τὴν αὐτὴν αὐτῷ πολι-
τείαν καὶ αὐτῷ διαπορευόμενος. Ἡ γὰρ κατ' ἴχνος
πορεία καὶ ἀκολουθίης τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν ἐπὶ τῇ
ἀκολουθίᾳ στέφανον προξενεῖ· παραλλάττουσα δὲ,
καὶ εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ παρεκκλίνουσα,
εἰκαὶ κατακολουθεῖν δοκεῖ, ἀλλ' οὐν ἀληθῶς ματαίω-
πονεῖ.

Ὅς γὰρ ἐν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι,

ἀπολέσει αὐτήν· ὅς δ' ἂν ἀπολέσει τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, οὗτος σώσει αὐτήν. Γλυκὺς ἐστὶν ὁ παρὼν βίος, οὐ πᾶσιν ἀνθρώποις, ἀλλὰ τοῖς προσηλουμένοις αὐτῷ, καὶ δεσμός ἐστιν ἡ πρὸς τὰ παρόντα συνήθεια. Ἐνάγων τοίνυν ἡμᾶς πρὸς ἑλευθερίαν ὁ Κύριος, ἔλεγε ταῦτα, προδηλών τούς διωγμούς, ὃς ἔμελλον οἱ εἰς αὐτὸν πεπιστευκότες κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν ὑφίστασθαι. Εἰ τις οὖν, φησί, τότε τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς φείσεται· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ σώσαι· ἀπολέσει αὐτήν ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι, ἀντὶ τοῦ, τιμωρίᾳ αὐτὴν παραπέμψει διηνεκεῖ. Ἀπόλεια γὰρ ψυχῆς οὐχ ἡ εἰς τὸ μὴ ὂν διάλυσις ἐστὶν, ἀλλ' ἡ διηνεκῆς τιμωρία καὶ ἀκατάπαυστος· καὶ ὁ φειδόμενος τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τοῦτον τὸν τρόπον ἀπόλλυσιν αὐτήν· ὁ δὲ μὴ φειδόμενος σώζει· καὶ τοῦτο σοφὸς τις ἔλεγεν· Ἐάν παιδεύσῃς υἱὸν σου ἐν ῥάβδῳ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ· τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ θανάτου ῥύσῃ· καὶ πάλιν· Ὁ περιψύχων τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τουτέστιν ἑλεῶν, καταθήσει τὰ τραύματα αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ ἐπὶ στρατοπέδῳ γίνεται. Ἐάν γὰρ ὁ στρατηγὸς φειδόμενος τῶν στρατιωτῶν ἔνδον κελεύει μένειν διὰ παντός, καὶ τοὺς ἐκτὸς σὺν αὐτοῖς προσ- ἀπόλλυσιν.

Ἴνα οὖν μὴ καὶ ἐφ' ἡμῶν τοῦτο γένηται, πρὸς τὴν διηνεκῆ θάνατον διδάσκει ὁ Κύριος ἐτοίμους εἶναι ἡμᾶς. Ὁ γὰρ τῇ σχέσει καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς προσκαίρου ζωῆς τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ κινδύνων καὶ τοῦ θανάτου τὴν ἰδίαν ἀπάγων ψυχὴν, καὶ σώζειν αὐτήν διὰ φιλοζωίαν βουλόμενος, καὶ κατὰ κόσμον ζῆν προαιρούμενος, ἀναμφιδόλως ταύτην ἀπόλλυσιν ἀπώλειαν ἐκεῖνην, ἧτις τὸ ἄσβεστον πῦρ, καὶ τὸν ἀκοίμητον σκώληκα, καὶ τὸ σκότος προξενεῖ τὸ ἐξώτερον. Σωτηρίαν γὰρ ὠνόμασε τὴν φιλοζωίαν ὁ Κύριος, καὶ τὴν ἐκ τῶν κινδύνων φυγὴν. Ὁ δὲ τοῖς κινδύνοις καὶ τῷ θανάτῳ τὴν ψυχὴν ἐκδοὺς ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς δικαιοσύνης, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἀπώλεσας αὐτήν, τὴν καλὴν ὄντως ἀπώλειαν, ἐκεῖνος ἀληθῶς σώσει αὐτήν, χειραγωγήσας ἐπὶ τὴν ζωὴν τὴν ἀμείνονα. Ἀπώλειαν γὰρ ψυχῆς τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισμὸν λέγει ταύτης ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Καὶ ἡ διὰ ταῦτα τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν καταπρονήσας, οὗτος οὐκ ἀπόλλυσιν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ μάλλον σώζει αὐτήν· ὁ δὲ ἀθετήσας τὰς ὑπὲρ Χριστοῦ ὁμολογίας καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, καὶ σώζειν τὴν ψυχὴν ἐκτὸς τῶν κινδύνων καὶ τοῦ θανάτου βουλόμενος, ἀπώλειαν αὐτῆ προξενεῖ τὴν αἰδίον.

Ἐπεὶ δὲ διαφόρως καὶ πολυτρόπως πολλοὶ πολλὰκις τὰς ψυχὰς ἀπολλύουσιν, ἢ ληστεύοντες, ἢ φονεύοντες, ἢ κλέπτοντες, ἢ τυμωρουχούντες, ἢ ἄλλοι τῶν ἀθεμίτων ἐργαζόμενοι, προστίθωσιν ὁ Κύριος τὸ, ἐνεκεν ἐμοῦ, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ γὰρ μὴ διὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπολλύς τὴν ἰδίαν ψυχὴν, οὐ σώζει αὐτήν. Μακάριος οὖν ὄντως, ὃς ἐνεκεν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου τὴν ἑαυτοῦ ἀπολέσει ψυχὴν. Ἐκεῖνος γὰρ ἀληθῶς σώσει αὐτήν. Μακάριος ὁ τοῖς ὄσιν ἅπασιν ἐπαινετικῶς ἀποθανών,

A perdet eam: qui autem perdidit animam suam propter me et Evangelium, is salvam faciet eam. Dulcis est præsens vita, non omnibus hominibus, sed iis qui ei affixi sunt, et vinculum est presentium usus et consuetudo. Ut ergo nos induceret ad libertatem Dominus, illa dixit, prænuntians persecutiones, quas ii qui in ipsum credidissent, per omnes civitates et regiones subituri erant. Si quis ergo tum, inquit, animæ suæ pepercerit (hoc enim significat illud: *salvam facere*), perdet eam in sæculo futuro, hoc est, in perpetuas eam pœnas præcipitabit. Perditio enim animæ est, non dissolutio in nihilum, sed perpetuum supplicium, et nunquam finiendum. Et qui parcat animæ suæ hoc modo, perdit eam; qui vero non parcat, salvam facit. Atque hoc sapiens quidam dixit: *Si corripueris filium tuum in virga, non morietur, sed animam ejus a morte liberabis*⁶; et rursus: *Qui blanditur filio suo, id est, miseretur, oblitgabit vulnera ejus*⁷. Hoc et in exercitu contingit. Si namque dux parcat militibus, eosque continenter manere intra castra jubeat, eos quoque qui extra sunt, una cum illis perdit.

Ne ergo et nobis hoc eveniat, ad continuam mortem docet nos Dominus esse paratos. Qui enim affectu et amore temporalls vitæ, animam suam a periculis Christi causa perferendis, et a morte subducit, ac servare eam contendit, mundanamque vitam instituit, eam haud dubie perdit illa perditione, quæ inextinguibilem ignem, et vermem non dormientem, et tenebras exteriores conciliat. Salutem enim nominavit Dominus amorem vitæ, et periculorum effugium. Qui autem periculis et mortis animam exponit pro Christo, et veritate, et justitia, et hoc modo eam perdit, præclara profecto perditione, ille vere salvam facit eam, ducitque ad vitam meliorem. Perditionem enim animæ, vocat separationem ejus a corpore propter Christum et mandata ejus; et qui propter hæc mortis vincula contempserit, is non perdit animam suam, sed potius salvam facit. At qui violarit confessionem Christi et mandata ejus, et servare vult animam citra pericula et mortem, perditionem ei conciliat sempiternam.

Quoniam vero diversis multisque modis multi sæpenumero animas perdunt, sive latrocinii, sive homicidiis, sive furtis, sive sepulcrorum effossione, sive aliis nefariis facinoribus; addit Dominus: *propter me et Evangelium*. Qui enim non propter Christum et Evangelium perdit animam, non salvam facit eam. Beatus igitur revera, qui propter Christum et Evangelium perdidit animam suam. Ille namque vere eam salvam facit. Beatus qui rebus omnibus laudabiliter mortuus fuerit; sensibilibus,

⁶ Prov. xxii, 24. ⁷ Eccli. xix, 9.

deperne deo sensum, usum et fructum; intelligibilibus, intelligentiæ motione reprimenda. Hominis enim mors laudabilis est interior ab omnibus rebus alienatio, qua transacta, divinam gratiæ vitam mens suscipere solet, pro omnibus rebus auctorem rerum, Dominum et Deum. *Quid enim proderit homini, si totum mundum lucretur, animæ vero suæ jacturam faciat? aut quid commutationis dabit homo pro anima sua?* Nam inhonesta animæ salus perditione deterior est.

Cum ergo quisquam, ad præsentis vitæ delicias et voluptates intentus, recusat pati pro Christo, et veritate, et justitia, splendideque vivere studet in hoc mundo, etsi opes habeat, etsi gloriam, etsi curiam pecuniarum, etsi aliquid aliud ejusmodi: quid iode utilitatis ad eum redit anima perditæ? Præterit enim figura mundi hujus, et umbrarum instar inclinatur deliciæ, et divitum opes avolant. Non enim proderunt thesauri iniquis, justitia autem liberat a morte. Unde his qui recte vivere insistant, superflue sunt illecebræ carnis, et sapere ea quæ in mundo sunt, perditionem conciliat. Sapientia enim carnis inimica est Deo; et qui sapit ea quæ mundi sunt, inimicus Dei constituitur. Superfluum ergo est sapere quæ in mundo sunt. Ideo dicit: *Quid enim proderit homini, si mundum universam lucretur, et animæ suæ jacturam faciat?* Ne enim mihi dicas, o homo, te salvam fecisse animam tot tantisque evitatis periculis. Si namque una cum anima sua orbem quoque terrarum quis lucretur universum, quid emolumenti inde capiet anima perditæ, cum qua ne universus quidem mundus comparandus est? Ut enim servis in deliciis luxurque viventibus, si dominus in extremis interea versetur malis, nihil lucri ex eo percipit, quod dominus sit: ita etiam, si venter delicate vivat et opipare, sed anima futuram expectet perditionem, nulla ei utilitas et salus inde existet. Neque enim pecunia licet commutare salutem. Si enim id liceret, qui lucratus erat mundum, at animam perdiderat, dedisset pecunias tum, cum flammis cruciaretur, et liberatus fuisset. Sed non licebit tum talem commutationem dare pro anima, sed æterna erit pœna et perpetua. Neque enim etsi quis rex orbis terrarum sit, omniumque ejus pecuniarum dominus, poterit unquam redimere animam, licet omnes orbis pecunias pretii loco afferat; neque omnis mundi luxus, et splendor exiguum aliquod solatium animæ poterit adhibere, cum æternum torquetur.

καὶ λαμπροφρορία μικρὰν τινα πραιψυχὴν καὶ κολάζεται.

Nunc vero dat homo pœnitentiam, confessionem, lacrymas, gemitus, eleemosynam, et omne reliquum salutis pretium. Dolosus vero hostis noster diabolus semper decipit nos vitæ voluptatibus, temporisque paulatim procrastinando suffuratur.

Α τοῖς μὲν αἰσθητοῖς τῇ ἀποθέσει τῆς κατ' αἰσθησιν ἐνεργείας, τοῖς δὲ νοητοῖς τῇ ἀποπαύσει τῆς μετὰ νόησιν κινήσεως. Ἀνθρώπου γὰρ θάνατος ἐπαινούμενος, ἢ πρὸς πάντα τὰ βυτα γνωμικὴ ἀπογένεσις, μεθ' ἣν τὴν θέλαν ἐν χάριτι ζωῆν ὑποδέχεται πέφυκεν ἀντὶ πάντων τῶν βυτων τὸν αἰτιον τῶν βυτων ἐνοήτως ἀπολαβὼν Κύριον καὶ Θεόν. Τί γὰρ ὠφέλησει ἄνθρωπον, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; Ἡ παρὰ τὸ δέον τῆς ψυχῆς σωτηρία, ἀπωλείας χείρων ἐστίν.

Ὅταν ἄρα τις, εἰς τὰ τοῦ παρόντος βίου ἡδέια καὶ τερπνὰ ἀποβλέπων, παραιτήσεται μὲν τὸ παθεῖν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἀγαπήσῃ δὲ τὸ διαδιῶναι λαμπρῶς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, κἂν πλοῦτον ἔχει, κἂν ὄξαν, κἂν περιουσίαν χρημάτων, κἂν ἄλλο τι τοιοῦτον· τί τὸ ὄφελος ἐντεῦθεν αὐτῷ τὴν ψυχὴν ἀπολέσαντι; Παράγεται γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἴσῳ σκιαῖς τὰ τερπνὰ μετακλίνεται· καὶ τῶν ἐχθρῶτων ὁ πλοῦτος ἀφίπταται. Οὐ γὰρ ὠφελήσουσι θησαυροὶ ἀνόμους· δικαιοσύνη δὲ βύεται ἐκ θανάτου. Ὅθεν τοῖς ἐθέλουσι βιοῦν ὀρθῶς περιτετὰ τῆς σαρκός, καὶ τὸ φρονεῖν τὰ ἐν κόσμῳ ἀπωλείας πρόξενον γίνεται· τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκός, ἐχθρὰ εἰς Θεόν, καὶ ὁ φρονῶν πὰ τοῦ κόσμου ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται. Περιτότης οὖν ἀληθῶς· τὰ ἐν κόσμῳ φρονεῖν. Διὰ τοῦτο λέγει· *Τί γὰρ ὠφέλησε ἄνθρωπον, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;* Μὴ γὰρ λέγε, ὦ ἄνθρωπε, ὅτι τὴν ψυχὴν ἔσωσας, τοσοῦτους κινδύνους διαφυγῶν· εἰ γὰρ μετὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ τὴν οἰκουμένην κερδήσει τις ἅπασαν, τί τὸ πλεόν αὐτῷ ἐντεῦθεν τῆς ψυχῆς ἀπολλυμένης, ἧς οὐδ' ὁ κόσμος ἅπας ἐστίν ἰσοστάσιος; Ὅσπερ γὰρ εἰ τῶν οἰκετῶν τρυφῶντων καὶ σπαταλῶντων, ὁ δεσπότης ἐν κωκοῖς τοῖς ἰσάτοισι εὐδρασκεται, καὶ οὐδὲν ὄλωσ κερδαίνει ἐκ τοῦ δεσπότην εἶναι· οὕτως εἰ καὶ τῆς γαστρὸς τρυφῆς καὶ σπαταλώσεως, ἢ ψυχῆ τὴν μέλλουσαν ἀναμείνει ἀπώλειαν, οὐδέμια ταύτῃ ὠφέλεια καὶ σωτηρία γενήσεται· μὴ γὰρ χρημάτων ἐστὶν ἀντάλλαξασθαι τὴν σωτηρίαν. Εἰ γὰρ ἦν τοῦτο, ὁ κερδήσας τὸν κόσμον, τὴν δὲ ψυχὴν ἀπώλεσας, ἔδωκεν ἂν χρήματα ἐν τῇ φλογὶ τηγανιζόμενος, καὶ ἠθωώθη, καὶ ἐλευθερώθη. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ τότε τοιοῦτον ἀντάλλαγμα δοῦναι τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ αἰωνία ἐστὶν ἡ κόλασις καὶ ἀτελεύτητος. Οὐδὲ γὰρ ἐὰν βασιλεὺς τῆς οἰκουμένης ὑπάρχη τις, καὶ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς χρημάτων κυριαεὺς καὶ δεσπότης, δυνήσεται τὴν ἑαυτοῦ ἀγοράσαι ψυχὴν, κἂν πάντα τὰ τῆς οἰκουμένης δῶ. Ἄλλ' οὐδὲ ἢ ἐν τῷ κόσμῳ πᾶσα τρυφή παραμυθίαν δυνήσεται ἀπεργάσασθαι, ὅταν αἰωνίως

Nūn δὲ δίδωσιν ὁ ἄνθρωπος μετάνοιαν, ἐξιγδρευσιν, δάκρυα, στεναγμοὺς, ἐλεημοσύνην, καὶ πῖσαν ἄλλην τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν. Ὁ δὲ δόλιος ἐχθρὸς ἡμῶν καὶ διάβολος αἰεὶ ποτε ἐξαπατᾷ ἡμᾶς ταῖς τοῦ βίου ἡδοναῖς, καὶ ὑποκλέπτει ταῖς κατὰ

μικρὸν ὑποθέσασιν, Ἐμοί, λέγων, ὁδὸς τὴν σήμερον, Θεῷ δὲ τὴν αὐριον· ἐμοί τὸ παρὸν ὁδὸς, Θεῷ δὲ τὸ μέλλον· ἵνα οὕτω βραδυνόντων ἡμῶν πρὸς μετανοίαν καὶ διόρθωσιν, ἐπελθὼν ἀφαρπάσῃ ὁ θάνατος, μὴ ὄντως λυτρουμένου, μηδὲ σώζοντος. Ἄνθρωπος μὲν οὖν οὐκ ἔχει τι δοῦναι ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ· ὁ δὲ Θεὸς τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἐνεκεν δέδωκεν ἀντάλλαγμα τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Διὸ παρακαλῶ, τὰ λοιπὰ πάντα ἀφεντες, εἰς τὴν ψυχὴν ἄπασαν τὴν σπουδὴν ἀναλίσκωμεν. Τῶν γὰρ ἐν ἡμῖν πάντων κυριώτερον ἡ ψυχὴ ἐστίν. Ὅς γὰρ ἐὰν ἀπαισχυθῇ με, φησὶ, καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους ἐν γενεᾷ ταύτῃ τῇ μοιχαλίδι καὶ ἀμαρτωλῷ· καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυθήσεται αὐτὸν, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἁγίων. Οὐ μόνον κατὰ διάνοιαν πιστεύειν ὀφείλομεν, ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ στόματος ἀπαιτούμεθα ὁμολογίαν· ἐπειδὴ γὰρ διπλοῦς ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, διπλοῦς ἐστὶ καὶ ὁ ἁγιασμός. Ἁγιάζεται γὰρ ἡ ψυχὴ διὰ τῆς ὁμολογίας· καθὼς καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· *Καρδία μὲν γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην· στόματι δὲ ὁμολογῆται εἰς σωτηρίαν*. Ὁ δὲ ἐπαισχυνόμενος καὶ ἐντροπόμενος τῷ ἐσταυρωμένῳ πιστεύεται Χριστῷ, καὶ ὁμολογῆσαι Θεὸν ἑαυτοῦ· ἐπαισχυνόμενος δὲ καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους τοὺς ἐν τῷ ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ, τοῦτον καὶ ὁ Κύριος ἐπαισχυθήσεται, ἀνάξιον δοῦλον κρίνων ἑαυτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ, ἐν δυνάμει καὶ δόξῃ πολλῇ μετὰ τῆς δορυφορίας τῶν ἀγγέλων.

Ἄμην λέγω ὑμῖν, οἱ εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστη-
κίων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕω; ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθειᾶν ἐν δυνάμει. Τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην λέγει οὕτως. Οὐ μὴ ἀποθανοῦσιν, ἄχρις ἂν δεῖξω αὐτοῖς ἐν τῇ μεταμορφώσει μετὰ ποίας δόξης μέλλω παραγενέσθαι ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ. Ἡ γὰρ μεταμόρφωσις τοῦ Χριστοῦ προμήνυμα ἦν τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας. Ὅν γὰρ τρόπον ἔλαμψε τότε τὸ πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος; ἡμῶν καὶ Θεοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένοντο λευκὰ ὡς τὸ φῶς· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐλεύσεται ἀπὸ οὐρανοῦ ὡσεὶ ἀστραπὴ ἐν δυνάμει καὶ δόξῃ πολλῇ κρίναι τὰ σύμπαντα. Καὶ ὡς περ συνῆσαν αὐτῷ Πέτρος, Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ· οὕτω συνέσονται αὐτῷ πάντες οἱ ἅγιοι, καὶ οἱ δίκαιοι, καὶ οἱ ἐκλεκτοί,
ἀπολαύοντες τῆς αὐτοῦ θεοφανείας, καὶ τῆς ἀνεκδιήγητου, καὶ ἀνεκφράστου χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως.

Ταῦτα τοίνυν εἰδότες, ἀγαπητοί, ἀπαρνησώμεθα καὶ ἡμεῖς ἑαυτοὺς διὰ τὸν Κύριον· μηδὲν αὐτοῦ προτιμότερον ἡγησώμεθα, μὴ πλοῦτον, μὴ τρυφήν, μὴ δόξαν, μὴ σωματικὴν ἡδονήν, μὴ αὐτὴν τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ ταύτης καταφρωνήσωμεν, καὶ ἀκολουθήσωμεν τῷ Χριστῷ τῷ ἡμετέρῳ Δεσπότη, τὸν τοῦτου σταυρὸν ἐπ' ὤμων ἄραντες, καὶ τὰ σαρκικὰ νεκρώσωμεν κινήματα καὶ φρονήματα, τῷ θανάτῳ αὐτοῦ συμμορφούμενοι, ὡς ἀνδυνηθῶμεν καὶ ἡμεῖς, κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον, εἰπεῖν· *Ζῶμεν δὲ οὐκέτι ἡμεῖς, ζῆ δὲ ὁ Χριστὸς ἐν ἡμῖν*. Καὶ· *Μὴ γένοιτο*

Mihi, inquit, diem da hodiernum, Deo crastinum; mihi tempus praesens, Deo, futurum; ut ita tardantes ad poenitentiam, et emendationem, superveniens abripiat mors, quando non est, qui redimat, neque qui salvum faciat. Homo igitur non potest dare aliquam commutationem pro anima sua; Deus vero pro nostra salute dedit commutationem, pretiosum sanguinem Filii sui. Quare hortor, ut omnibus caeteris missis in animam omne studium conferamus. Nihil enim erubuit in nobis praestantius anima. Qui enim me erubuit, inquit, et sermones meos in generatione ista adultera et peccatrice, et Filius hominis erubescet eum, cum venerit in gloria Patris sui cum angelis sanctis. Non solum apud animum credere debemus, sed oris quoque confessio a nobis exigitur. Quoniam enim duplex est homo, duplex est et sanctificatio. Sanctificatur enim anima per confessionem, quemadmodum etiam Apostolus dicit: *Corde enim creditur ac iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem*¹⁰. Qui autem erubescit et veretur creditur credere Christo crucifixo, et Deum suum constiteri; erubescit item sermones ejus in sancto Evangelio: eum Dominus quoque erubescet, et servum se indignum judicabit, cum venerit in secundo adventu suo, in virtute et gloria magna, cum satellitio angelorum.

Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute. Petrum, et Jacobum, et Joannem dicit. Non morientur donec ostendero eis in transfiguratione, quanta cum gloria sim venturus in secundo adventu. Transfiguratio enim Christi praenuntia erat secundi adventus ejus. Quemadmodum enim tum splenduit facies Salvatoris nostri et Dei, tanquam sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix, ita veniet de caelo tanquam fulgur, in virtute et gloria magna, judicare omnia. Et ut cum eo fuerunt Petrus, et Jacobus, et Joannes in monte sancto, ita cum eo erunt omnes sancti, et justi, et electi, perfruentes divino ejus aspectu, et inenarrabili atque ineffabili gaudio et exultatione.

Hac ergo scientes, charissimi, abnegemus et nosmetipsos propter Dominum; nihil eo potius ducamus, non opes, non luxum, non gloriam, non corporalem voluptatem, non ipsam vitam; sed ne huic quidem parcamus propter ipsum; sequamur Dominum nostrum, cruce ejus in humeros sublata, corporales motus sensusque mortificantes, configurati morti ejus, ut possimus et nos cum D. Paulo dicere: *Vivimus non jam nos, vivit vero in nobis Christus*; et: *Nobis autem absit in alio gloriari, nisi in cruce Domini*. Omnia ejus mandata alacriter

¹⁰ Rom. x, 10.

persecramur. Habemus enim et nos persecutores A
acres, invisibiles et visibiles, inimicos et hostes, qui
nos turbant quotidie, molestant, exagitant, et man-
data imperiaque Christi prohibent exsequi. Ne ergo
effeminemur, obsecro, neque languescamus, neque
cedamus collectationibus ejus, sed genere et vi-
rili cum animo resistamus eis, atque accingamur,
ut et æternam gloriam consequamur, in Christo
Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in
sæcula sæculorum. Amen.

τιπαραταξώμεθα πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἀποδυσώμεθα,
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ
ἄμην.

ἡμῖν καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ στυρωθῶ τοῦ Κυ-
ρίου. Πάντα προθύμως τὰ τοῦτου προστάγματα
ἐκτελείσωμεν. Ἐχομεν γὰρ καὶ ἡμεῖς διώκτας πι-
κροὺς, τοὺς ἀοράτους καὶ ὁρατοὺς, ἰχθροὺς καὶ
πολεμίους, θορυβοῦντας ἡμᾶς καθ' ἑκάστην, καὶ
λυποῦντας καὶ ἐκταράττοντας, καὶ τὰ ἐντολὰς καὶ
τὰ προστάγματα τοῦ Χριστοῦ κωλύοντας διαπράτ-
τεσθαι. Μὴ οὖν μαλακισθῶμεν, παρακαλῶ, μηδὲ
χαυνωθῶμεν καὶ ἐνδῶμεν τοῖς τοῦτων παλαίσμασιν,
ἀλλὰ γενναίως μετὰ ἀνδρικοῦ τοῦ φρονήματος ἀν-

τιπαραταξώμεθα πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἀποδυσώμεθα, ἵνα καὶ τῆς ἀτελευτήτου εὐκλείας ἐπιτύχωμεν,
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

ANNO DOMINI MCCCXLVIII.

THEOPHANES

NICÆNUS ARCHIEPISCOPUS.

MONITUM EDITORUM.

Theophanes III, episcopus Nicænus, circa an. 1347, diu post exortum schisma floruit, ut bene docet P. Lequien, *Oriens Christian.*, t. I, p. 652, non autem sæculo VIII, ut probare conatus est D. Consalvus Ponce de Leon, qui primus opera nonnulla Theophanis Nicæni, an 1590, Romæ, Gr. Lat. edidit, et testimonia veterum non pauca conjecit, quæ ad Theophanem, sub imperatore Theophilo impio iconoclasta, fortissimum martyrem, non ad Theophanem Nicænum, referenda sunt.

Auctor harum epistolarum passim insinuat Nicæam ab infidelibus esse occupatam, adeo ut sedem suam adire non possit, aut vix possit. Conqueritur eo quod oves suæ supra modum vexentur, et eas hortatur, prolato Jobi exemplo, ad tolerandas cum patientia etiam maximas tribulationes. Alicubi refellit hæresim Palamitarum, quæ sæculo XIV tandem exorta est. Hæc autem omnia respondent ætati quam Theophani assignamus, sed opinioni Consalvi Ponce de Leon ex adverso opponuntur.

Theophanis scribendi ratio est simplex et humilis, etsi omni nobilitate non careat.

In prima epistola promotionem suam gregi suo annuntiat, et quia grex ille versatur in urbe captiva et oppressa, ad quam accedere nequit, patientiam et fortitudinem animi in tentationibus præcipue commendat. Deinde ostendit hæreticos sedulo fugiendos esse, et Palamitas refellit. Secunda epistola fere in eodem argumento evolvendo tota versatur. Eidem accedit gratiarum actio, eo quod liberatus fuerit a peste et a morte. Tertia epistola exponendæ sacræ doctrinæ et commendandæ disciplinæ ecclesiasticæ fere integra adhibetur. Auctor sacerdotes sibi subjectos alloquens, de incarnatione Domini, de regeneratione fidelium et de divinis sacramentis copiose disserit. Deinde potestatem spiritualem sacerdotum pulcherrimis verbis commendat, transubstantiationem agnoscit, ac de vita sacerdotali, quid scilicet sacerdoti faciendum, quid fugiendum sit, prolixè enarrat.

Editio hæc Romana adeo rara est, ut bibliographis fere omnibus incognita sit vel non visa.

Præter tres epistolas et orationem hic impressas, exstant ejusdem Theophanis in codd. mss. :

Contra Judæos libri VI (Parisiis et Oxonii). Allatus de synodo Photiana, p. 541, laudat Theophanis librum octavum contra Judæos.

De lumine quod apostolorum oculos perstrinxit in monte (Thabor) libri V.

Contra Latinos, libri III.

De Trinitate, liber I.

De B. Virgine et incarnatione, liber I.

Quatuor ultima servantur in codicibus Bodleianis.

B..... 12 Sept. 1861.

J.-B. M.

THEOPHANIS

ARCHIEPISCOPI NICÆNI

QUÆ EXSTANT OPERA

NUNC PRIMUM EX BIBLIOTHECA VATICANA GRÆCE
ET LATINE EDITA, D. CONSALVO PONCE DE LEON INTERPRETE, QUI
ANNOTATIONES ETIAM ADDIDIT
ET VARIAS LECTIGNES EX ALTERIUS CODICIS COLLATIONE.

Ex facultate et approbatione Superiorum.

Romæ, apud Franciscum Zannettum., 1590, in - 12.

ILLUSTRISSIMO ET REVERENDISSIMO

D. DOMINO BERN. DE ROJAS, EPISCOPO POMPELONENSI

D. CONSALVUS PONCE DE LEON

S. P. D.

Quantum ego debeam pietissimæ memoriæ Christophori de Rojas archiepiscopi Hispalensis avunculi tui, tute omnium optime nosti, Bernarde pontifex illustrissime; et ego quidem nisi me plane indignum secerim hac luce, nunquam diffitebor. Cum enim adolescens, imo vix quidem pueritiæ limites egressus, canonicus factus essem ejusdem ecclesiæ, senex optimus ad ejus gubernationem assumptus, dici non potest, qua indulgentia, qua gratia, quo favore, ætatem meam sowerit, ornaverit, protexerit. Jam tua in me merita, qui eo ipso tempore ecclesiasticam rem pro avunculo tractabas (doctrina nempe regebas, moribus illustrabas, exemplo componebas), majora profecto sunt, quam ut brevi epistolio circumscribi aut debeant, aut possint. Nunc vero cum diutina hac peregrinatione mea, non a tuæ istius benevolentia possessione dejici, quam mihi perpetuam pollicetur humanitas tua, sed muneris mei partes intermitti, et quasi languescere timerem, visum quidem est, id quod privatis ad te litteris plerumque facio, publico monumento testari. Accesserunt ad hæc quædam alia, quæ me, quod diu mihi pollicitus fueram, hoc maxime tempore ut præstarem, impulerunt. Primum, anni nove vertentis encœnia, sub quæ vetus habet consuetudo, ut aliquid strenarum nomine patronis missitemus. Deinde rerum ista in tua diœcesi difficilis conditio. Nam etsi Dei benignitate, et regis nostri regum omnium ut maximi et potentissimi, ita optimi et religiosissimi perpetua vigilantia universa Hispania ab hæreseon carcinomate undequaque sit libera; tu tamen eam sortitus es hæreditatem, cujus fines a vicinorum hostium incursionibus dies et noctes tueri, nunquam securum esse, nunquam nictare

necessum plane tibi fuerit. Habemus isthic ardua Pyrenneorum juga, quasi quædam orilis tui, imo Hispaniæ lotius, adversus hæreticorum Navarræorum rabiem munimenta. At majorem nobis fiduciam præstat tua virtus, tua solertia. Hanc (ut solent industrii duces) omnium periculosissimo in acie loco uti probationem, constituere decrevit celestis ille æternusque rerum humanarum imperator. Ego igitur in meis thesauris, id est pauperi bibliotheca, scriptorum ac lucubrationum levibus sarcinulis, nihil habui hoc tempore, hoc inquam misero et extremo tempore, quo commodius possem adversus importunissimos hostes armentarium tuum instruere quam pietissimis Theophanis urbis Nicææ præsulis scriptis. Docent quidem illa (ut tu videbis) Nicenum populum, quanta sit sacerdotii a Deo instituti dignitas, quæ excellentia; probant sacri ordinis functiones penes eos esse, qui divinis characteribus insigniti sunt; demonstrant qua innocentia, puritate, sanctimonia esse eos oporteat, qui ad supremæ hujus dignitatis apicem evehantur. Isti contra sacramenta irrident, profano populo eorum potestatem tribuunt; sacramenta et a Deo traditam εὐταξίαν confundunt. Eo quis apud eos præstantior, quo impurior. Theophanem videbis ad Christianam constantiam, longanimitatemque in laboribus ac tentationibus habendam, populum suum adhortantem; contra, istos blasphemus, instabilis, fontes sine aqua, nebulas turbidibus exagitatus. Theophanem leges ad gratiarum actionem, ob pestis cessationem, Deo bonorum omnium auctori reddendam, plebem suam invitantem; sunt et inter istos (atque o utinam non eorum pars major, et labes hæc, o miserum ævum, apud eos tantum) qui unum Fatum Fortunamque adorant, iis litant, ab iis felicitatem aut infortunium, bellis quidem ipsis stupidiore, pendere arbitrantur. Theophanem audies humanarum rerum levitatem, miseriam, caducitatem exaggerantem, persuadentemque suis, ut ab iis ad bona solida, beata, æterna animos transferant. Isti ex diametro terrena sapientem, seipsum amant, post carnem in immunditiæ concupiscentia ambulanti, voluptatum nempe amatores, magis quam Dei. Theophanes non modo hæreticorum novitates et prava dogmata fugienda esse docet, sed et consortium et conspectum; at isti nova figmenta et perditionis sectas quotidie introducunt, solum (ut inquit beatus Judas) Dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes. His igitur tu, hisque similibus spiritualibus telis (ut et beati majores tui ecclesiarum pastores) irritos facies adversarum partium te circum ovileque tuum frementium atque ululantium insulas. Sic vero eos irritos facere conaberis, ut præsentissimum Ecclesiæ periculum instare cognoscas. Nam quæ ab infelicis Galliæ malis universo orbi impendeant mala, nemo est tama misere occæcatus, qui non videat, qui non doleat, qui non deploret. Eorum vero remedium, cum in cælesti ac divino præsidio præcipue situm sit, in vestra tamen, quibus populi Christiani salus commissa est, bona ex parte positum esse, quæso, arbitremini. Quis enim in divinis Litteris, conciliorum decretis, Patrum scriptis, antiquis historiis, quotidianis experimentis tam peregrinus, qui nesciat, ministros Christiani Evangelii si eorum vita digna sit, doctrina præstans, innocentia probata, sanctitas spectata, Christi populo plurimum profuturos? Contra, si isti officio suo desint, muneris sui obliviscantur, nullum in illis doctrinæ et probitatis specimen appareat, edacissimas esse tineas et ferrugines, quæ intimis rerum publicarum visceribus adhærentes, lente quidem ac sine murmure, sed tandem inhumaniter eas corrodunt ac discerpunt. Sunt quidem illi mænia, ac propugnacula hujus sacrosanctæ civitatis, quid si collabentia fuerint et ruinosa, et in proprium commodum et utilitatem declivia? Canes illi ovilis hujus, quid si somniculosi et muti, imo (quod dolendum) rapacissimi lupi, propriarum ovium exuviis efferati, eorum sanguine rictus et unguis perfusi? Sunt exercitus nostri antesignani et primipili: quid si transfugarum et exploratorum officio fungantur? Præsentium malorum medicina, futurorum præservatio esse solent: an igitur venenum loco antidoti nobis propinabunt, pestem ac luem intra nostros parietes immittent? Bonorum illi ac Catholicorum defensores, impiorum et perfidorum hostes esse debent; anne vice versa bonis et Catholicis molestæ novercæ erunt, impiis et perfidis indulgentes et molles nutricula? Denique illi patres, doctores et amici, quid tandem si in misericordes vitricos, si falsos prophetas, si juratissimos hostes eos experiaris? Quid (inquam) si eos temporalia pro æternis, vana pro veris, caduca pro solidis, fallacia pro certis, propria pro publicis, humana pro divinis, cum deplorando orbis Christiani scandalo commutare viderimus? Verum hæc quidem, præstantissime præsul, alii non ego, aliis non tibi. Theophanis opuscula habuimus jamdudum ex Vaticana summorum pontificum bibliotheca. Sed cum plurimis locis valde essent depravata, editionem eorum hucusque distulimus. Nunc vero tandem exemplar alterum multo correctius, ex Messanensis archimandrii archetypo descriptum nacti, Latine a nobis redidit, et brevibus notis aucta ad te mittimus. Græca ipsa e regione Latinorum proponere (quod vides in hoc scripturionum genere ut plurimum omitti) eo consilio adducti sumus, ne lectores vera καὶ γνήσια Theophanis mente fraudarentur, si forte eam nos alicubi minus assecuti sumus. Nam quod sine ullo fuco aut mendacio affirmem, properanti nimis calamo, ac fessis plerumque nimium oculis hæc dictavimus. Jam quæ de auctore nostro ad te deferam, hæc habeo.

Theophili imperatoris iconomachi temporibus, qui patri Michaeli, quem Græci historici τρυλλὴν καὶ ἀμορβᾶιον vocant, successit, vizere fratres duo Theodorus et Theophanes, clari ob sacrarum imaginum adversus impium et sacrilegum principem, propugnationem. Nam frontes ambo (quod quidem supplicium imperator Constantinus uti impium, divinæque pulchritudini, ad cujus similitudinem humana facies figurata est, contumeliosum, lege prohibuerat, l. xvii, (. De pœnis) ejus jussu notis compuncti, ac propterea vulgo γραπεῖοι appellati, variis etiam aliis tormenti sufficit, et tandem in exsilium pulsati, nihil e constanti confessionis ardore remiserunt. Fuit iis (quod et ad eorum gloriam non minimum vertinet) et ætate æqualis, et fidei socius, magnus ille Methodius Constans-

tinopolitanus, quem vivum sepulcro includi (erat is eo ævo non infrequens cruciatus) jussit idem impiissimus tyrannus. Exstant quidam iambi, quos Theodorus ac Theophanes, in eam insulam delati, qua Methodius sub terram debebat, ad eum scripserunt. illi etiam, quos hic ad eosdem respondit. Quos, quod elegantissimi sint, post hanc epistolam ascriptos, nisi gravaris, quæso legas. Mortuo Theophilo, sub Theodora et Michael filio (quem μεθυσθῆν vocant auctores) induciæ quidem Ecclesiæ concessæ, non pax, malacia, non tranquillitas. Theophanes igitur eo tempore una cum Theodoro fratre, ut et Methodius, aliique quam multi iconoclastarum hostes, ab exsilio revocatus, ab Augusta honorifice tractatur, imo et luculento convivio excipitur. Atque hactenus eu tibi retuli, quæ a Græcis historicis ab anno salutis octingentesimo vicesimo, ad octingentesimum quinquagesimum scribuntur. Addunt Romana Martyrologia, et Græcorum Menologia Theophanem ab exsilio reversum Nicææ urbis episcopum creatum fuisse. Nec ego certe de eorum fide addubito. It enim et Theophanis Vitæ scriptor a Lipomano editus primum, demum a Surio, nos docet, et Michael Glyca, et Constantinus Manasses Græci auctores litteris mandarunt. Quorum testimonia, quod seorsum a me posita legere possis, hic prætermittam. Sed et cætera, quæ ad hujus viri vitam peculiariter cognoscendam spectant, tum a præcitatissimis auctoribus, quam ab eo, quem etiam nominavi metaphraste, ne ego te pluribus morer, facile intelliges. Itaque dubius non sum, quin Theophanes noster is ipse sit, de quo diximus. Verum quoniam loci duo apud eundem ita urgere videntur, ut multo recentior existimari nec injuria possit, illos tibi præterire non debeo. Uterque habetur in epistola ad Nicænos de rerum humanarum contemptu. Prior est in ipso initio, ubi Nicæam captam, atque in hostium potestatem redactam dolet. Alter in fine, quo (ut habetur in exemplari Vaticano) meminuit Barlaami et Acyndini hæreticorum. At Barlaamus et Acyndinus sub Joanne XXI, sive maiori XXII, Romano pontifice, Michaeli Andronico Patrologo Orientis, Henrico Lucenburgico, sive Ludovico Bavaro Occidentis imperatoribus, emergere, circa Christi annum millesimum trecentiesimum vicesimum. Quorum tunc temporis impietas (nempe ea ipsa, quæ a nostro Theophane oppugnatur) coercita fuit. Sed et eodem ævo, nempe ad annum Christi millesimum trecentiesimum, Scythiæ gens Orientem graviter pervasit Ottomanis duce, cujus filius Orchannes non multo post Nicæa ipsa longi temporis obsidione fatigata tandem potitus est. Itaque hæc inter sese ita convenire videntur, ut nostrum Theophanem ea ætate vixisse vero similis fuerit. Cæterum ego non adhuc adducor, ut a priori sententia discedam. Nam Acyndini et Barlaami mentio deest in Messanensi codice, cujus exemplum ad hanc editionem habuimus opera Metelli Andeni viri docti et integri. Et certe Messanensis libri fides potior mihi fuit, quam Vaticani; nam et multo majorem antiquitatem præferre constat, cum Vaticanum sub Nicolao V scriptum fuisse facile sit colligere ex Perotti quibusdam parergis, quæ pro libelli initio habentur. Deinde hæresis Barlaami et Acyndini non fuit nova; nam multo, imo fere omnia a prisca hæreticis desumpsit, ut in illius loci scholiis demonstrabo. Quot hæreticorum deliria notantur ab Ignatio, qui tempore Apostolorum vixit, quæ Ario, Macedonio, Nestorio, Eutycheti, tanquam eorum architectis tribuerunt sæcula succedentia? Jam Nicææ oppugnatio a prioris Theophanis ætate non omnino discrepat. Nam multo ante Theophilum imperatorem universa Asia ita a Sarcenis infestabatur, ut fieri potuerit (variæ enim jam tunc et pene momentaneæ in Orientali imperio rerum vicissitudines), Nicæam in eorum potestatem ad aliquod tempus redactam. Certe Leonis Isaurici anno secundo, qui fuit Christi septingentesimus quintus, Thracia, imo ipsa urbs imperii sedes, per Soymannum, Umarum, Izitheu biennium oppugnata. Quo etiam tempore Mardasanes ab Oethæ pylis ad Nicæam et Nicomediam usque, ut nominatim prodiderunt auctores, excursans, totam Bithyniam populatus est. Sed et ejusdem Cononis anno decimo Amer (si Agareni vocabant suos imperatores) et Mabias quidam, cum centum milibus militum Nicæam diu obsedit, quæ tandem re desperata, Sanctorum tutelarium ope, qui per murorum demolitiones inspecti, hostes terruerunt, liberatur. Michaelis Balbi imperio major adhuc barbarorum illuvies; nam illi a littoribus Bælici Oceani nostri solventes (quo tempore regnabat apud nos Alphonsus cognomento Magnus, Ranimiri filius, Ordonii nepos, Garsie pater) facile Cretum occupaverunt, et brevi Siciliam, Calabriam, bonamque Italiæ partem debellarunt; in Asiam tandem trajicientes, atque alii sui generis adjuncti, sæpe in Græcia vel cum ipso Theophilo constiterunt, ultimumque ad Amorium Phrygiæ oppidum, non sine successu. Accedit locus apud eundem Theophanem in epistola περί τῆς ἑρωσσύνης, ubi de baptismo loquitur, qui sic habet: Ideo Christus membra, quæ tanquam propria sibi est copulaturus, conformia prius capiti facit per baptismum. Deinde per participationem ac communicationem suæ carnis et sanguinis sibi et inter sese divini hæc omnia membra agglutinat. Atque addit: Ideo enim baptismus sanctam præcedit communionem. Ubi non obscure innuit, antiquum Ecclesiæ morem (de quo in notis ægenus) suo tempore durasse, nempe adultos, et qui sacræ Eucharistiæ sacramentum accipiebant, ad baptismum accessisse, quod certe multo verustius est, quam ut in Græcia æta em senioris Andronici, id est trecentorum plus minusve annorum ferre possit. Ad hæc, haud mihi persuadendo, illa ætate Theophanem vixisse, cum ejus mentio ab illius ævi diligenti scriptore, imperatori caro, litterarum et litteratorum hominum amatore et encomiaste Nicephoro Gregora penitus (quod meminerim) negligatur. Legimus quidem integro sæculo ante Andronicum Nicolaum quemdam Nicænum, qui Andronico Comneno tyranno, Alexii Comneni avunculo, Manuelis Comneni fratre, Nicæam protulit. Theophanis vero per ea sæcula nulla omnino fit mentio. Hæc certe ita dicta velim, ut liberum unicuique per me fiat, de Theophanis sæculo pro libito sentire. Habuit certe omni ævo, ornatissime præsul, terrarum ille oculus et flos, viros doctrina et ingenio prætantissimos, e quorum fontibus in omni fere disciplinarum genere rivulos nostros adhuc deri-

ramus. Ut non satis mirari quidem possimus incredibiles humanorum rerum vicissitudines, sive (ut Christianum hominem loqui decet) divinæ sapientiæ incomprehensibilia decreta. Jacet enim nunc Græcia, pristina venustatis putridum cadaver, miserandum exuvium, vile temporis ludibrium, tenuissima præteriti corporis umbra, et nisi libri superessent, nusquam in suo solo cognoscenda. Non omittam (ut omnis de Theophane apud auctores mentio prodatur) vixisse imperio Leonis Armeni Theophanem alium, monasticæ vitæ sectatorem, qui in Samothraciam relegatus ob sacrarum item imaginum cultum, clarus ibi miraculis obiit. Fuit et Theophanes Isaurus, qui a Maximino ad Nicephorum Logothetem historiam contexit. Nos hujus quædam habemus nondum edita, quæ nobis communicavit Franciscus Turrianus societatis Jesu presbyter, vir omni memoria venerandus, cum quo pene quotidiana nobis fuit familiaritas toto illo biennio, antequam ad meliorem vitam translatus esset. Et hic quidem tertius Theophanes, ut et priores duo, ἡμολογητής ab auctoribus dictus, id est, ob veræ religionis confessionem ab hæreticis afflictus. Non enim confessor appellabatur beatis illis temporibus, nisi is, qui fidei causa tormenta subierat. Et hinc (ut alibi observavimus ex Antiocho monacho) non rarus ille apud veteres scribendi modus, cum de tyrannis et Ecclesiæ persecutoribus loquuntur, πεποίηκε μάρτυρα, πεποίηκε ἡμολογητήν, id est, fecit martyrem, fecit confessorem, nempe, illum morte, hunc cruciatibus affecit.

Orationem atque ea, quæ περὶ τοῦ λόγου in Theophane censere, frustra fuerit, cum ecclesiasticorum auctorum libri sententiarum ac rerum causa legendi magis sint quam verborum. Charactere est non humili, aut depresso, sed gravi, et qui sublimitatem rhythmicumque affectat, at in quo syntomicum, acreque illud Nazianzeni merito desideres. Est enim laxus, et sæpiuscule plus nimis excurrrens, qualis alicubi Chrysostomus. Quo fit ut a periodorum distractione, et in verbis haud recta ἀκολουθείᾳ implicitus sit, et ut Græci critici in hoc genere loquuntur, omnino ἀσαφής. Verba non sordida, imo nec obscura, frequenter tamen ideo impropria, quod translata. Schemata, præter hanc unam metaphoram, fere nulla. Sacræ Scripturæ sententiis refertus est, imo fere totus ex illis, maxime iis, quæ in Epistolis Pauli, contextus, ut vel in hoc Chrysostomi, quem studiose imitatur, discipulum possis agnoscere. Tu, præstantissime episcope (apud quem jamdudum scio bonorum scriptorum monumenta summo esse loco, nostras, quæcumque illæ fuerint, lucubrationes non ultimo), humaniter accipe, quæ studia mea hisce diebus pronatalitiis tibi dedarunt. Quæ tandem si tibi probari cognovero, maximum me opellæ hujus pretium fecisse arbitrabor. Fulgentissimus lucifer puer Jesu (reverendissime Pater) cujus felicissimo exortu caliginosæ scelerum tenebræ depulsæ sunt, mentem tuam jugiter illustret. Ille tibi in ista, qua ad clavum stas, muneris tui puppi, certa sit Helice, per quam tandem populum quem cælesti potestate regis, ad æternæ salutis portum possis perducere. Romæ in monasterio Prædicatorum sanctæ Mariæ super Minervam, 20 Decembris. Anno humanæ salutis 1589.

ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΝΙΚΑΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

THEOPHANIS
METROPOLITÆ NICÆNI
EPISTOLÆ.

I. Theophanis archiepiscopi Nicæni Epistola ad Nicænos, docens qualem esse oporteat verum Christianum contemptorem rerum omnium præsenium, sive tristem sive jucundarum; prope finem vero præcipiens omnevorsus consortium hæreticorum

A. Θεοφάνους μητροπολίτου Νικαίας, ἐπιστολή πρὸς τοὺς Νικαίας, διδάσκουσα πῶς δεῖ εἶναι τὸν ἀληθῆ Χριστιανὸν ὑπερόπτην πάντων τῶν παρόντων καὶ ἡδῶν καὶ λυπηρῶν, πρὸς τὸ τέλος εἰσηγουμένη καθάπαξ ἐκτρέψουσαι

πάσαν κοινωνίαν, τῶν αἰρετικῶν. Περιφθεῖσα Ἄπαρ' αὐτοῦ ἐστὶν ὁ γένος ὑποψηφίου ταύτης τῆς πόλεως.

Οἱ τὴν πάλαι μὲν εὐδαίμονα καὶ περιφανεστάτην τῶν πόλεων, νυνὶ δὲ δορυάλωτον, ὦ Θεοῦ κριμάτων! καὶ δεδουλωμένην οἰκοῦντες ἢ παροικοῦντες Νίκαιαν, μᾶλλον δὲ τὸ εἰδιολον αὐτῆς ἀτεχνῶς, ἐκ μόνου τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἐπιγραφῆς κατὰ τοὺς ἀνδριάντας τὸ γινώριμον ἔχουσιν, ὅσον τε ἐν διαφόροις βαθμοῖς τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου· καὶ οἱ λοιποὶ ἅπαντες ὅσοι καλεῖσθε ἀπὸ Χριστοῦ, χάρις ὑμῖν εἴη, ἔλεος καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

α'. Γινώσκω ὑμᾶς δέον, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, διὰ τὴν εὐδοκίαν καὶ χάριτι τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ, τοῦ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα κατ' ἰδίαν πρόθεσιν, κοινῆ γνώμῃ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ οἰκουμένου πατριάρχου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου προήχθη ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος διὰ μνημόματος εἰς ὑποψηφίον, καὶ οἶον εἰπεῖν μνηστῆρα τῆς ἐν ὑμῖν ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας. Διὰ πρῶτον δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐν Χριστῷ εἰρήνην τε καὶ ἀγάπην, ἣν ὡσπερ τινὰ κληρὸν πατρῶον παρ' αὐτοῦ εἰλήφαμεν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ· ἥς καὶ μετέσχοιτέ μοι δαφιλῶς εἰς ἐφόδιον ὑπομονῆς καὶ μεγαλοφυχίας, ὥστε δύνασθαι καὶ ἀλλήλους παρακαλεῖν, διὰ τοὺς ἐπιχειμένους ὑμῖν ἀεὶ πειρασμούς. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὅπως ἐξέλθῃ ἡμᾶς ἐκ τοῦ πονηροῦ· προοιμιάσομαι γὰρ ἀπὸ τῆς θασπειρίας τοῦ Παύλου φωνῆς· ἐπεὶ κάκεινος ὑμᾶς δι' ἐμοῦ ταῦτα πάντα παρακαλεῖ, ἵνα ἀξίως καὶ κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύησθε. Ὑμῖν γὰρ μάλιστα δεῖ πολλῆς νήψεως καὶ προσοχῆς, ἀγαπητοί, οἷα δὴ συναναστρεφομένοις πονηροῖς ἀνθρώποις, ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς, ἵνα μὴ τινες ἐκ τῆς πρὸς ἐκείνους διτηνεκοῦς ὀμιλίας, καὶ πολλῆς συνηθείας περιτρεπόμενοι, ἢ κατὰ τὴν πίστιν ὑποσκελίζινο· ἢ κοινοῦσιν τοῖς ἔργοις ἐκείνων τοῖς πονηροῖς· ὀμιλῶσι γὰρ, φησὶ, κακὰ φθεῖρουσιν ἡθῆ χρηστά· καὶ ῥῆθον μεταλαβεῖν κακίας, ἢ ἀρετῆς μεταδύναται, θεοὶ φασὶ Πατέρες. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐξερὰ ἐστὶ πρὸς τοὺς εἰρημένους, τὰ παρακαλεῖν τε καὶ διεγείρειν δυνάμενα πρὸς τὴν ἀπάτην ἐκείνων καὶ μοχθηρίαν, ὥστε κλονεῖσθαι τοὺς μὴ καλῶς προσερχοντας ἑαυτοῖς. Πρῶτον μὲν τὸ λείον τῆς ἡδονῆς, καὶ ἀνεμῆνον πάντη καὶ ἀκόλαστον τοῦ βίου, καὶ τὸ ἐξείναι πᾶσαν ἐπιθυμίαν τελεῖν τῆς σαρκὸς ἀκαλώτως· πρὸς τούτοις ἐπίκειται καὶ ὁ ἀφανῆς ἐχθρὸς καὶ ἀντιδικὸς ἡμῶν διάβολος μετὰ τῆς ἐπιβούλου σαρκὸς, ὑπήκοος καὶ ὑπηρέτας ἔχων τοὺς ἐρωμένους· ἡμῖν καὶ καθάπερ τινὰς ἀκάρπους μελέσσας συμμιγνυμένας τῷ τοῦ Χριστοῦ μελισσῶν· καὶ τὸ μέλι τῆς ἀρετῆς ἐκείνων ὑποσυλῶν πειρω-

fugiendum esse. Missa fuit, cum primum declaratus est hujus urbis pastor.

Qui felicem olim et clarissimam urbium, nunc vero captivam, o Dei judicia! et in servitutem redactam habitatis Nicæam, quique ipsius incolæ estis, imo ut verius dicam, qui civitatis illius simulacrum revera habitatis, solo ex nomine et inscriptione, ut in statutis fieri solet, notitiam sui exhibentis; quotquot estis in variis gradibus sacerdotalis ordinis constituti, cæterique omnes, qui nomen a Christo sumpsistis, gratia vobis sit, misericordia et pax a Deo Patre, et Christo Jesu Domino nostro.

1. Nosse vos oportet, dilecti fratres, me minimum divina voluntate et gratia omnipotentis Dei, qui juxta dispositionem suam, quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, vocat, ex consensu sanctissimi domini nostri œcumenici patriarchæ, sacrique ipsius ac divini concilii promotum esse, declaratumque in electum, atque, ut ita dicam, sponsum sanctæ vestræ Dei Ecclesiæ. Quapropter do vobis in primis pacem et charitatem in Christo, quam veluti paternam quamdam hæreditatem ab ipso Deo Salvatore nostro accepimus; quam et vos, quæso, amplectimini copiose, ad patientiæ longanimitatisque communitatem acquirendum, ut et vos in assidue imminentibus tentationibus invicem consolari possitis. Deprecor autem vos, o fratres, propter nomen Domini nostri Jesu Christi, qui semetipsum dedit propter nostra peccata, ut nos a malo erueret (incipiam enim a præclara divinaque Pauli voce, nam et ille vos ad hæc omnia per me adhortatur, ut digne et juxta legem Evangelii Christi conversemini. Vobis enim in primis, o dilecti, multa opus est sobrietate atque attentione, quippe qui cum pravis hominibus, impiis et peccatoribus degatis, ne qui ex assiduo cum illis colloquio multaque consuetudine depravati, vel in fide decipiantur, vel malis eorum operibus communicent: Prava enim, inquit, colloquia bonos mores corrumpunt¹; et facilius esse pravitatem contrahere, quam virtutem impertiri, sacri Patres affirmant. Sed et alia sunt præter jam dicta, quæ invitare possunt et excitare ad illorum fraudes et malitiam, ita ut ii qui bene sibi non attendunt, facile nutent. Et primo quidem voluptatis lenitas, omnimodaque relaxatio, vitæque luxus, et licentia nullo reluctante ad omnem cupiditatem carnis explendam; ad hæc imminet invisibilis noster inimicus atque adversarius diabolus, cum insidiosa carne, visibiles subditos habens et ministros, hostes quidem nobis amicos, ut sic eos appellemus, cohæbitantes nobiscum, qui, ut in fructuosam quædam apes, Christi apiario commiscentur, et mel virtutis eorum subripere ac deprædari conantur; simulata amicitia, fictoque amore noxia quæque semper illis suadentes atque

¹ 1 Cor. xv, 35.

Nec vero dixit Dominus : Tollat crucem, abso- A luto, sed *crucem suam*, ait ; hoc est, debitam mortem, quam oportet quotidie oppetere unumquemque, ex sententia Apostoli dicentis : *Quotidie morior* ⁶. Portare enim crucem nos vult Dominus, ut, continenter vigilare animo, et virtutibus in alto stare, ne de cruce descendamus : hoc est, continere pravas affectiones, donec abstrahamus animum nostrum a peccato et affectione. et resurgamus deinceps invicti. Crux enim omnis peccati abolitio est. Crucifigamus ergo nosmetipsos, fratres mei, secularibus negotiis, ne ea attingamus, neque eis affixi adhæreamus. Nam etsi non imminet crux, aut contumeliosa mors, affectionum tamen mortificatio imminet, et bellum adversus invisibilem inimicum et hostem, quem et vincere oportet omnes, qui in Christum credunt, ut possit unusquisque dicere : *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* ⁷. Quod ait : *Mihi mundus crucifixus est*, indicat libertatem a peccatis actionis ; illud vero : *et ego mundo*, significat vacuitatem affectionum animi. Mundum enim mundanas concupiscentias vocat : et qui vivit spiritualiter crucifigit eas, et mortificat, et inefficaces reddit, ut non possint ipsum vincere ac superare, et ad actionis peccatum adigere, sed et ipse mortificatus est concupiscentiis, id est, non movetur ab eis.

ἀμαρτία· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς αὐταῖς νεκρῶται ταῖς ἀυτῶν.

Quia vero fieri potest, ut quis patiat, nec tamen sequatur Christum, ut cum quis patitur, sed non propter Christum : etenim sæpe etiam malefici multa aspera perpetiuntur, sepulcrorum effossores, præstigiatores, homicidæ, fures, prædones, latrones : ne quis existimet sufficere sola tormenta ad salutem, addit Christus : *Sequatur me*, ut indicet oportere sua causa sustinere acerba quævis, neque tantum in malis perferendis fortitudinem et tolerantiam adhibere, sed etiam temperantiam, æquitatem, et omnia cætera mandata exsequi. Significatur enim illis verbis : *Sequatur me*, in omnem virtutem incumbendum esse. Seipsum deinde abnegat quis, qui facultatibus, quibus pollebat et quorum dominus erat, dispersis, et nuntio omnibus carnis cogitationibus remisso, crucem deinde tollit, totus ad cælestia bona conversus, prorsusque terrestribus se abdicat, et sequitur Christum, qui amore boni honestique hæc facit, non gloriæ alteriusve talis commodi gratia. Is enim vere sequitur Christum, cum ejus vivendi rationem persequitur. Iter enim rectum, quo Christi vestigiis insistimus, et ejus imitatio, coronam quoque conciliat, sequentibus promissam : at vero obliquum illud, et in dexteram et sinistram declinans, etsi ducere per Christi vestigia videtur, re tamen vera fallit, omnemque operam perdit.

Qui enim voluerit animam suam salvam facere,

⁶ I Cor. xv, 31. ⁷ Galat. vi, 14.

Ὁὐκ εἶπε δὲ ὁ Κύριος, ἔραι τὸν σταυρὸν ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ λέγει, τουτέστι τὸν ὀφειλόμενον θάνατον, ὃν ἔχει χρέως καθ' ἐκάστην πληρῶν ἕκαστος, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον λέγοντα· *Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω*· βαστάζειν γὰρ σταυρὸν ἡμᾶς βούλεται ὁ Κύριος· οἷον διηνεκῶς ἐγρηγορῆσαι τὸν νοῦν, καὶ ἐν ταῖς ἀρεταῖς ἐφ' ὕψους ἰστασθαι τοῦ μὴ καταλθεῖν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, τουτέστιν ἐγκρατεῦσθαι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν παθῶν, ἕως οὗ ἐκκόψωμεν τὸν νοῦν ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς ἐμπαθείας, καὶ ἀναστῶμεν λοιπὸν ἀήττητοι. Ὁ γὰρ σταυρὸς πάσης ἀμαρτίας καταργησίς ἐστι. Σταυρώσωμεν οὖν ἑαυτοὺς, ἀδελφοί μου, ἐκ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, τοῦ μὴ ἄπτεσθαι καὶ προσηλοῦσθαι αὐτοῖς· ὅτι καὶ εἰ μὴ πρόκειται σταυρὸς ἦτοι ἐπεινειδιστος θάνατος, ἀλλὰ παθῶν νέκρωσις πρόκειται, καὶ ὁ πρὸς τὸν ἀόρατον ἐχθρὸν καὶ πολέμιον συγκροτούμενος πόλεμος, ὃν καὶ νικῆσαι δεῖ πάντας τοὺς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας, ὥστε δύνασθαι λέγειν ἕκαστον· *Ἐμοὶ ὁ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ*· ἐμφαίνει δὲ τὸ μὲν, *Ἐμοὶ ὁ κόσμος ἐσταύρωται*, τὴν ἐλευθερίαν τῆς κατὰ πράξιν ἀμαρτίας· τὸ δὲ, *κἀγὼ τῷ κόσμῳ*, δηλοῖ τὴν κατὰ διάνοιαν ἀπάθειαν. Κόσμον γὰρ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας λέγει· καὶ ὁ ζῶν πνευματικῶς σταυροὶ ταύτας καὶ νεκροῖ, καὶ ἀργὰς ἀποδείκνυσσι, μὴ δυναμένας ἠτῆσαι καὶ νικῆσαι αὐτὸν, καὶ τῇ κατὰ πράξιν ὑποβλεῖν ἐπιθυμίαις, τουτέστιν, οὐ κεκίνηται πρὸς ἐπιθυμίας

Ἐπεὶ δὲ ἐστὶ πάσχοντα μὴ ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ, ὡς ὅταν πάσχων τὰ μὴ δι' αὐτὸν πάσχει· καὶ γὰρ κακοῦργοι, πολλαῖς πολλὰ δεινὰ πάσχουσι, καὶ τυμωροὶ, καὶ γόητες, καὶ φονεῖς, καὶ κλέπται, καὶ λησταί· ἵνα μὴ τις νομίῃ ὅτι ἀρκεῖ μένον τὰ δεινὰ πρὸς σωτηρίαν, καὶ τὸ, *Ἀκολουθεῖτω μοι*, προστίθῃσιν ὁ Χριστὸς, βεικνύς ὅτι δι' αὐτὸν δεῖ ὑπομένειν τὰ δεινὰ ἅπαντα, καὶ ὅτι οὐ μόνον χρῆ τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν ἐπιδεικνυσθαι, ἀλλὰ καὶ σωφροσύνην, καὶ ἐπιείκειαν, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐντολήν μετέρχεσθαι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ *Ἀκολουθεῖτω μοι*, τὸ ἐπιμελεῖσθαι πάσης ἀρετῆς. Ἀπαρνείται τις ἑαυτὸν, ὁ τὰ παρόντα σκορπίσας πάντα ὅσα ἐκέκτητο, καὶ ὢν κύριος καὶ δεσπότης ἦν, καὶ τοῖς σαρκικοῖς πᾶσι φρονήμασιν ἀποταξάμενος, εἶτα τὸν σταυρὸν αἶρει, ὅλος τῶν ἐκεῖθεν γενόμενος, καὶ πρὸς ταῦτα δὲ μὴ ἐπιστροφόμενος ὅπουσοῦν· καὶ ἀκολουθεῖ τῷ Χριστῷ ὁ διὰ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν ταῦτα ποιεῖν, καὶ μὴ διὰ δόξαν τυχὸν καὶ ἄλλην τινα ἀνθρωπίνην πρόφασιν. Οὗτος γὰρ ὄντως ἀκολουθεῖ τῷ Χριστῷ, τὴν αὐτὴν αὐτῷ πολιτείαν καὶ αὐτὸς διαπορευόμενος. Ἡ γὰρ κατ' ἴχνος πορεία καὶ ἀκολουθίησι τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν ἐπὶ τῇ ἀκολουθίῃ στέφανον προξενεῖ· παραλλάττουσα δὲ, καὶ εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ παρεκκλίνουσα, εἰκαὶ κατακολουθεῖν δοκεῖ, ἀλλ' οὐκ ἀληθῶς ματαίωποιεῖ.

Ὅς γὰρ ἐὼν ὀλέη τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σώσασαι,

ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ' ἂν ἀπολέσει τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, οὗτος σώσει αὐτήν. Γλυκὺς ἐστὶν ὁ καρῶν βίος, οὐ πᾶσιν ἀνθρώποις, ἀλλὰ τοῖς προσηλουμένοις αὐτῷ, καὶ δεσμός ἐστιν ἡ πρὸς τὰ παρόντα συνήθεια. Ἐνόγων τοίνυν ἡμᾶς πρὸς ἐλευθερίαν ὁ Κύριος, ἔλεγε ταῦτα, προδηλῶν τοὺς διωγμοὺς, οὓς ἐμελλον οἱ εἰς αὐτὸν πεπιστευότες κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν ὑφίστασθαι. Ἐφ' οὖν, φησί, τότε τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς φείσεται· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ σώσαι· ἀπολέσει αὐτήν ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι, ἀντὶ τοῦ, τιμωρίᾳ αὐτὴν παραπέμψει διηνεκεῖ. Ἀπώλεια γὰρ ψυχῆς οὐχ ἡ εἰς τὸ μὴ ὂν διάλυσις ἐστὶν, ἀλλ' ἡ διηνεκῆς τιμωρία καὶ ἀκατάπαυστος· καὶ ὁ φειδόμενος τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τοῦτον τὸν τρόπον ἀπόλλυσιν αὐτήν· ὁ δὲ μὴ φειδόμενος σώζει· καὶ τοῦτο σοφὸς τις ἔλεγεν· Ἐὰν παιδεύσης υἱόν σου ἐν ῥάβδῳ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ· τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ θανάτου ῥύσῃ· καὶ βάλιν· Ὁ περιψύχων τὸν υἱόν αὐτοῦ, τοῦτέστιν ἐλαῶν, καταδήσει τὰ τραύματα αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ ἐπὶ στρατοπέδῳ γίνεται. Ἐὰν γὰρ ὁ στρατηγὸς φειδόμενος τῶν στρατιωτῶν ἔνδον κελεύει μένειν διὰ παντός, καὶ τοὺς ἐκτὸς σὺν αὐτοῖς προσ- ἀπόλλυσιν.

Ἴνα οὖν μὴ καὶ ἐφ' ἡμῶν τοῦτο γένηται, πρὸς τὴν διηνεκῆ θάνατον διδάσκει ὁ Κύριος ἐτοίμους εἶναι ἡμᾶς. Ὁ γὰρ τῇ στήσει καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς προσκαίρου ζωῆς τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ κινδύνων καὶ τοῦ θανάτου τὴν ἰδίαν ἀπάγων ψυχὴν, καὶ σώζειν αὐτήν διὰ φιλοζωίαν βουλόμενος, καὶ κατὰ κρίσμον ζῆν προαιρούμενος, ἀναμφιβόλως ταύτην ἀπόλλυσιν ἀπώλειαν ἐκείνην, ἥτις τὸ ἄσθεσον πῦρ, καὶ τὸν ἀκοίμητον σκόληκα, καὶ τὸ σκότος προξενεῖ τὸ ἐξώτερον. Σωτηρίαν γὰρ ὠνόμασε τὴν φιλοζωίαν ὁ Κύριος, καὶ τὴν ἐκ τῶν κινδύνων φυγὴν. Ὁ δὲ τοῖς κινδύνοις καὶ τῷ θανάτῳ τὴν ψυχὴν ἐκδοὺς ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς δικαιοσύνης, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἀπώλεσας αὐτήν, τὴν καλὴν ὄντως ἀπώλειαν, ἐκεῖνος ἀληθῶς σώσει αὐτήν, χειραγωγήσας ἐπὶ τὴν ζωὴν τὴν ἀμείνονα. Ἀπώλειαν γὰρ ψυχῆς τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισμὸν λέγει ταύτης ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Καὶ ὁ διὰ ταῦτα τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν καταφρονήσας, οὗτος οὐκ ἀπόλλυσιν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ μάλλον σώζει αὐτήν· ὁ δὲ ἀθετήσας τὰς ὑπὲρ Χριστοῦ ὁμολογίας καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, καὶ σώζειν βουλόμενος, ἀπώλειαν αὐτῇ προξενεῖ τὴν αἰδίον.

Ἐπεὶ δὲ διαφόρως καὶ πολυτρόπως πολλοὶ πολλὰς τὰς ψυχὰς ἀπολλύουσιν, ἢ ληστεύοντες, ἢ φονεύοντες, ἢ κλέπτοντες, ἢ τυμωροῦντες, ἢ ἄλλοι τῶν ἀθεμίτων ἐργαζόμενοι, προστίθῃσιν ὁ Κύριος τὸ, ἐνεκεν ἐμοῦ, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ γὰρ μὴ διὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπολλύς τὴν ἰδίαν ψυχὴν, οὐ σώζει αὐτήν. Μακάριος οὖν ὄντως, ὃς ἐνεκεν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου τὴν ἑαυτοῦ ἀπολέσει ψυχὴν. Ἐκεῖνος γὰρ ἀληθῶς σώσει αὐτήν. Μακάριος ὁ τοῖς οὖσιν ἅπασιν ἐπαινετῶς ἀποθανών,

A perdet eam : qui autem perdidit animam suam propter me et Evangelium, is salvam faciet eam. Dulcis est præsens vita, non omnibus hominibus, sed iis qui ei affixi sunt, et vinculum est presentium usus et consuetudo. Ut ergo nos induceret ad libertatem Dominus, illa dixit, prænuntians persecutiones, quas ii qui in ipsum credidissent, per omnes civitates et regiones subituri erant. Si quis ergo tum, inquit, animæ suæ pepercerit (hoc enim significat illud : *salvam facere*), perdet eam in sæculo futuro, hoc est, in perpetuas eam pœnas præcipitabit. Perditio enim animæ est, non dissolutio in nihilum, sed perpetuum supplicium, et nunquam finiendum. Et qui parcat animæ suæ hoc modo, perdit eam ; qui vero non parcat, salvam facit. Atque hoc sapiens quidam dixit : *Si corripueris filium tuum in virga, non morietur, sed animam ejus a morte liberabis* ; et rursus : *Qui blanditur filio suo, id est, miseretur, obligabit vulnera ejus* . Hoc et in exercitu contingit. Si namque una parcat militibus, eosque continenter manere intra castra jubeat, eos quoque qui extra sunt, una cum illis perdit.

Ne ergo et nobis hoc eveniat, ad continuam mortem docet nos Dominus esse paratos. Qui enim affectu et amore temporalls vitæ, animam suam a periculis Christi causa preferendis, et a morte subducit, ac servare eam contendit, mundanamque vitam instituit, eam haud dubie perdit illa perditione, quæ inextinguibilem ignem, et vermem non dormientem, et tenebras exteriores conciliat. Salutem enim nominavit Dominus amorem vitæ, et periculorum effugium. Qui autem periculis et morti animam exponit pro Christo, et veritate, et justitia, et hoc modo eam perdit, præclara profecto perditione, ille vere salvam facit eam, ducitque ad vitam meliorem. Perditionem enim animæ, vocat separationem ejus a corpore propter Christum et mandata ejus ; et qui propter hæc mortis vincula contempserit, is non perdit animam suam, sed potius salvam facit. At qui violarit confessionem Christi et mandata ejus, et servare vult animam citra pericula et mortem, perditionem ei conciliat sempiternam.

τὴν ψυχὴν ἐκτὸς τῶν κινδύνων καὶ τοῦ θανάτου

Quoniam vero diversis multisque modis multi sæpenuero animas perdunt, sive latrocinii, sive homicidiis, sive furtis, sive sepulcrorum effossione, sive aliis nefariis facinoribus ; addit Dominus : *propter me et Evangelium*. Qui enim non propter Christum et Evangelium perdit animam, non salvam facit eam. Beatus igitur revera, qui propter Christum et Evangelium perdidit animam suam. Ille namque vere eam salvam facit. Beatus qui rebus omnibus laudabiliter immortuus fuerit ; sensibilibus,

* Prov. xii, 24. * Eccli. xix, 9.

derone. Ad sensum, usum et fructum; intelligibilibus, intelligentiæ motione reprimenda. Hominis enim mors laudabilis est interior ab omnibus rebus abalienatio, qua transacta, divinam gratiæ vitam mens suscipere solet, pro omnibus rebus auctorem rerum, Dominum et Deum. *Quid enim proderit homini, si totum mundum lucretur, animæ vero sue jacturam faciat? aut quid commutationis dabit homo pro anima sua?* Nam inhonesta animæ salus perditione deterior est.

Cum ergo quispiam, ad præsentis vitæ delicias et voluptates intentus, recusat pati pro Christo, et veritate, et justitia, splendideque vivere studet in hoc mundo, etsi opes habeat, etsi gloriam, etsi curiam pecuniarum, etsi aliquid aliud ejusmodi: quid inde utilitatis ad eum redit anima perditâ? Præterit enim figura mundi hujus, et umbrarum instar inclinatur deliciæ, et divitum opes avolant. Non enim proderunt thesauri iniquis; justitia autem liberat a morte. Unde his qui recte vivere instituant, superflue sunt illecebæ carnis, et sapere ea quæ in mundo sunt, perditionem conciliat. Sapientia enim carnis inimica est Deo; et qui sapit ea quæ mundi sunt, inimicus Dei constituitur. Superfluum ergo est sapere quæ in mundo sunt. Ideo dicit: *Quid enim proderit homini, si mundum universum lucretur, et animæ suæ jacturam faciat?* Ne enim mihi dicas, o homo, te salvam fecisse animam tot tantisque evitatis periculis. Si namque una cum anima sua orbem quoque terrarum quis lucretur universum, quid involumentum inde capiet anima perditâ, cum qua ne universus quidem mundus comparandus est? Ut enim servis in deliciis luxuque viventibus, si dominus in extremis interea versetur malis, nihil lucri ex eo percipit, quod dominus sit: ita etiam, si venter delicate vivat et opipare, sed anima futuram expectet perditionem, nulla ei utilitas et salus inde existet. Neque enim pecunia licet commutare salutem. Si enim id liceret, qui lucratus erat mundum, at animam perdiderat, dedisset pecunias tum, cum flammis cruciaretur, et liberatus fuisset. Sed non licebit

etiam talem commutationem dare pro anima, sed æterna erit pœna et perpetua. Neque enim etsi quis rex orbis terrarum sit, omniumque ejus pecuniarum dominus, poterit unam redimere animam, licet omnes orbis pecunias pretii loco afferat; neque omnis mundi luxus, et splendor exiguum aliquod solatium animæ poterit adhibere, cum æternum torquetur.

καὶ λαμπροφορία μικράν τινα πτραψυχὴν καὶ κολάζηται.

Nunc vero dat homo poenitentiam, confessionem, lacrymas, gemitus, eleemosynam, et omne reliquum salutis pretium. Dolosus vero hostis noster diabolus semper decipit nos vitæ voluptatibus, tempusque paulatim procrastinando suffurat.

Α τοῖς μὲν αἰσθητοῖς τῇ ἀποδέσει τῆς κατ' αἰσθησιν ἐνεργείας, τοῖς δὲ νοητοῖς τῇ ἀποπαύσει τῆς μετὰ νόησιν κινήσεως. Ἀνθρώπου γὰρ θάνατος ἐπαινούμενος, ἢ πρὸς πάντα τὰ δυντα γυνωμικὴ ἀπογένεσις, μεθ' ἣν τὴν θείαν ἐν χάριτι ζωὴν ὑποδέχεται πέφυκεν ἀντὶ πάντων τῶν δυντων τὸν αἴτιον τῶν δυντων ἐνοητώως ἀπολαβῶν Κύριον καὶ Θεόν. Τί γὰρ ὡφελήσει ἄνθρωπον, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; ἢ παρὰ τὸ δέον τῆς ψυχῆς σωτηρία, ἀπωλείας χείρων ἐστίν.

Ὅταν ἄρα τις, εἰς τὸ τοῦ παρόντος βίου ἡδέα καὶ τερπνὰ ἀποδέλων, παραιτησῆται μὲν τὸ πιθεῖν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἀγαπήσῃ δὲ τὸ διαβῶναι λαμπρῶς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, κὰν πλοῦτον ἔχει, κὰν δόξαν, κὰν περιουσίαν χρημάτων, κὰν ἄλλο τι τοιοῦτον· τί τὸ ὄφελος ἐντεῦθεν αὐτῷ τὴν ψυχὴν ἀπολέσσει; Παράγεται γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἴσῳ σχιαῖς τὰ τερπνὰ μετακλίνεται· καὶ τῶν ἐχθρῶν ὁ πλοῦτος ἀφίπταται. Οὐ γὰρ ὡφελήσουςι θησαυροὶ ἀνόμοιοι· δικαιοσύνη δὲ ρύεται ἐκ θανάτου. Ὅθεν τοῖς ἐθέλουσι βιοῦν ὀρθῶς περιτετὰ τῆς σαρκός, καὶ τὸ φρονεῖν τὰ ἐν κόσμῳ ἀπωλείας πρόξενον γίνεται· τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκός, ἐχθρὸς εἰς Θεόν, καὶ ὁ φρονῶν τὸ τοῦ κόσμου ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται. Περιτότης οὖν ἀληθῶς τὰ ἐν κόσμῳ φρονεῖν. Διὰ τοῦτο λέγει· *Τί γὰρ ὡφελήσει ἄνθρωπον, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;* ἢ γὰρ λέγει, ὦ ἄνθρωπε, ὅτι τὴν ψυχὴν ἔσωσας, τοσοῦτους κινδύνους διαφυγῶν· εἰ γὰρ μετὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ τὴν οἰκουμένην κερδήσει τις ἅπασαν, τί τὸ πλεον αὐτῷ ἐντεῦθεν τῆς ψυχῆς ἀπολλυμένης, ἧς οὐδ' ὁ κόσμος ἅπας ἐστὶν ἰσοστάσιος; Ὅσπερ γὰρ εἰ τῶν οἰκετῶν τρυφῶντων καὶ σπαταλῶντων, ὁ δεσπότης ἐν κοκοῖς τοῖς ἐσχάτοις ἐδρῖσκεται, καὶ οὐδὲν ὄλωσ κερδαίνει ἐκ τοῦ δεσπότην εἶναι· οὕτως· εἰ καὶ τῆς γαστρὸς τρυφώσης καὶ σπαταλώσης, ἡ ψυχὴ τὴν μέλλουσαν ἀναμένει ἀπώλειαν, οὐδέμια ταύτη ὡφέλεια καὶ σωτηρία γενήσεται· μὴ γὰρ χρημάτων ἐστὶν ἀντάλλαξασθαι τὴν σωτηρίαν. Εἰ γὰρ ἦν τοῦτο, ὁ κερδήσας τὸν κόσμον, τὴν δὲ ψυχὴν ἀπώλεσας, ἔδοικεν ἂν χρήματα ἐν τῇ φλογὶ τηγανιζόμενος, καὶ ἠθωώθη, καὶ ἐλευθερώθη. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τότε τοιοῦτον ἀντάλλαγμα δοῦναι τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ αἰωνία ἐστὶν ἡ κόλασις καὶ ἀτελεύτητος. Οὐδὲ γὰρ ἐὰν βασιλεὺς τῆς οἰκουμένης ὑπάρχη τις, καὶ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς χρημάτων κυριαεὶς καὶ δεσπότης, δυνήσεται τὴν ἑαυτοῦ ἀγοράσαι ψυχὴν, κὰν πάντα τὰ τῆς οἰκουμένης διῷ. Ἀλλ' οὐδὲ ἢ ἐν τῷ κόσμῳ πᾶσα τρυφή καὶ λαμπροφορία μικράν τινα πτραψυχὴν καὶ παραμυθίαν δυνήσεται ἀπεργάσασθαι, ὅταν αἰωνίως

Νῦν δὲ δίδωσιν ὁ ἄνθρωπος μετάνοιαν, ἐξαγέρουσιν, δάκρυα, στεναγμούς, ἐλεημοσύνην, καὶ πᾶσαν ἄλλην τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν. Ὁ δὲ δόλιος ἐχθρὸς ἡμῶν καὶ διάβολος αἰεὶ ποτε ἐξαπατᾷ ἡμᾶς ταῖς τοῦ βίου ἡδοναῖς, καὶ ὑποκλέπτει ταῖς κατὰ

μικρὸν ὑποθέσασιν, Ἔμοι, λέγων, ὁδὸς τὴν σήμερον, **A** Θεῷ δὲ τὴν αὐρίον· ἐμοὶ τὸ παρὸν ὁδὸς, Θεῷ δὲ τὸ μέλλον· ἵνα οὕτω βραδυνόντων ἡμῶν πρὸς μετάνοιαν καὶ διόρθωσιν, ἐπελθὼν ἀφαρπάσῃ ὁ θάνατος, μὴ ὄντως λυτρουμένου, μηδὲ σώζοντος. Ἀνθρώπος· μὲν οὖν οὐκ ἔχει τι δοῦναι ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ· ὁ δὲ Θεὸς τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἔνεκεν δέδωκεν ἀντάλλαγμα τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Διὸ παρακαλῶ, τὰ λοιπὰ πάντα ἀφεντες, εἰς τὴν ζυχὴν ἀπασαν τὴν σπουδὴν ἀναλίσκωμεν. Τῶν γὰρ ἐν ἡμῖν πάντων κυριώτερον ἡ ψυχὴ ἐστίν. Ὅς γὰρ ἐν ἀπαισχυνθῆ με, φησὶ, καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους ἐν γενεᾷ ταύτῃ τῇ μοιχαλίδι καὶ ἀμαρτωλῷ· καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀπαισχυνθήσεται αὐτόν, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἁγίων. Οὐ μόνον κατὰ διάνοιαν πιστεύειν ὀφείλομεν, ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ στόματος ἀπαιτούμεθα ὁμολογίαν· ἐπειδὴ γὰρ διπλοῦς ἐστίν ὁ ἄνθρωπος, διπλοῦς ἐστὶ καὶ ὁ ἁγιασμός. Ἀγιάζεται γὰρ ἡ ψυχὴ διὰ τῆς ὁμολογίας· καθὼς καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· *Καρδία μὲν γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην· στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν*. Ὁ δὲ ἀπαισχυνόμενος καὶ ἐντροπέμενος τῷ ἐσταυρωμένῳ πιστεύσαι Χριστῷ, καὶ ὁμολογῆσαι Θεὸν ἑαυτοῦ· ἐπαισχυνόμενος δὲ καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους τοὺς ἐν τῷ ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ, τοῦτον καὶ ὁ Κύριος ἀπαισχυνθήσεται, ἀνάξιον δοῦλον κρινῶν ἑαυτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ, ἐν δυνάμει καὶ δόξῃ πολλῇ μετὰ τῆς δορυφορίας τῶν ἀγγέλων.

Ἄμην λέγω ὑμῖν, ὅτι εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστη- **C** κέτων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθειᾶν ἐν δυνάμει. Τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην λέγει οὕτως. Οὐ μὴ ἀποθάνουσιν, ἄχρηστος ἂν δείξω αὐτοῖς ἐν τῇ μεταμορφώσει μετὰ ποίας δόξης· μέλλω παραγενέσθαι ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ. Ἡ γὰρ μεταμόρφωσις τοῦ Χριστοῦ προμῆνυμα ἦν τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας. Ὅν γὰρ τρόπον ἔλαμψε τότε τὸ πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος· ἡμῶν καὶ Θεοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἰμάτια αὐτοῦ ἐγένοντο λευκὰ ὡς τὸ φῶς· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐλευθεύεται ἀπὸ οὐρανοῦ ὡσεὶ ἀστραπὴ ἐν δυνάμει καὶ δόξῃ πολλῇ κρῖναι τὰ σύμπαντα. Καὶ ὡσπερ συνῆσαν αὐτῷ Πέτρος, Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ· οὕτω συνέσονται αὐτῷ πάντες οἱ ἅγιοι, καὶ οἱ δίκαιοι, καὶ οἱ ἐκλεκτοί, ἀπολαύοντες τῆς αὐτοῦ θεοφανίας, καὶ τῆς ἀνεκδιηγήτου, καὶ ἀνεκφράστου χαρᾶς καὶ ἀγαλλιᾶσεως.

Ταῦτα τοίνυν εἰδότες, ἀγαπητοί, ἀπαρνησώμεθα καὶ ἡμεῖς ἑαυτοὺς διὰ τὸν Κύριον· μηδὲν αὐτοῦ προτιμώτερον ἡγησώμεθα, μὴ πλοῦτον, μὴ τρυφὴν, μὴ δόξαν, μὴ σωματικὴν ἡδονὴν, μὴ αὐτὴν τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ ταύτης καταφρονήσωμεν, καὶ ἀκολουθήσωμεν τῷ Χριστῷ τῷ ἡμετέρῳ Δεσπότη, τὸν τοῦτου σταυρὸν ἐπ' ὤμων ἄραντες, καὶ τὰ σαρκικὰ νεκρώσωμεν κινήματα καὶ φρονήματα, τῷ θανάτῳ αὐτοῦ συμμορφούμενοι, ὡς ἂν δυνηθῶμεν καὶ ἡμεῖς, κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον, εἰπεῖν· *Ζῶμεν δὲ οὐκέτι ἡμεῖς, ζῆ δὲ ὁ Χριστὸς ἐν ἡμῖν*. Καὶ· *Μὴ γένοιτο*

Mihi, inquit, diem da hodiernum, Deo crastinum : mihi tempus præsens, Deo, futurum ; ut ita tardantes ad pœnitentiam, et emendationem, superveniens abripiat mors, quando non est, qui redimat, neque qui salvum faciat. Homo igitur non potest dare aliquam commutationem pro anima sua ; Deus vero pro nostra salute dedit commutationem, pretiosum sanguinem Filii sui. Quare hortor, ut omnibus cæteris missis in animam omne studium conferamus. Nihil enim in nobis præstantius anima. Qui enim me erubuerit, inquit, et sermones meos in generatione ista adultera et peccatrice, et Filius hominis erubescet eum, cum venerit in gloria Patris sui cum angelis sanctis. Non solum apud animum credere debemus, sed oris quoque confessio a nobis exigitur. Quoniam enim duplex est homo, duplex est et sanctificatio. Sanctificatur enim anima per confessionem, quemadmodum etiam Apostolus dicit : *Corde enim creditur ac justitiam, ore autem fit confessio ad salutem*¹⁰. Qui autem erubescit et veretur credere Christo crucifixo, et Deum suum confiteri ; erubescit item sermones ejus in sancto Evangelio : eum Dominus quoque erubescet, et servum se indignum judicabit, cum venerit in secundo adventu suo, in virtute et gloria magna, cum satellitio angelorum.

Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute. Petrum, et Jacobum, et Joannem dicit. Non morientur donec ostendero eis in transfiguratione, quanta cum gloria sim venturus in secundo adventu. Transfiguratio enim Christi prænuntia erat secundi adventus ejus. Quemadmodum enim tum splenduit facies Salvatoris nostri et Dei, tanquam sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix, ita veniet de cælo tanquam fulgur, in virtute et gloria magna, judicare omnia. Et ut cum eo fuerunt Petrus, et Jacobus, et Joannes in monte sancto, ita cum eo erunt omnes sancti, et justi, et electi, perfruentes divino ejus aspectu, et inenarrabili atque ineffabili gaudio et exultatione.

Hæc ergo scientes, charissimi, ahnegemus et nosmetipsos propter Dominum ; nihil eo potius ducamus, non opes, non luxum, non gloriam, non corporalem voluptatem, non ipsam vitam ; sed ne huic quidem parcamus propter ipsum ; sequamur Dominum nostrum, cruce ejus in humeros sublata, corporales motus sensusque mortificantes, configurati morti ejus, ut possimus et nos cum D. Paulo dicere : *Vivimus non jam nos, vivit vero in nobis Christus ; et : Nobis autem absit in alio gloriari, nisi in cruce Domini*. Omnia ejus inmandata alacriter

¹⁰ Rom. x, 10.

perficiamus. Habemus enim et nos persecutores A
 acres, invisibiles et visibiles, inimicos et hostes, qui
 nos turbant quotidie, molestant, exagitant, et man-
 data imperiaque Christi prohibent exsequi. Ne ergo
 effeminemur, obsecro, neque languescamus, neque
 cedamus colluctationibus ejus, sed generose et vi-
 rili cum animo resistamus eis, atque accingamur,
 ut et æternam gloriam consequamur, in Christo
 Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in
 sæcula sæculorum. Amen.

τι παραταξώμεθα πρὸς αὐτούς, καὶ ἀποδυσώμεθα,
 ἵνα καὶ τῆς ἀτελευτήτου εὐκλείας ἐπιτύχωμεν,
 ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν ᾧ ἡ δόξα
 ἄμην.

ἡμῶν καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυ-
 ρίου. Πάντα προθύμως τὰ τούτου προστάγματα
 ἐκτελέσωμεν. Ἐχομεν γὰρ καὶ ἡμεῖς διώκτας πι-
 κρούς, τοὺς ἀοράτους καὶ ὁρατούς, ἐχθροὺς καὶ
 πολεμίους, θορυβοῦντας ἡμᾶς καθ' ἑκάστην, καὶ
 λυποῦντας καὶ ἐκταράττοντας, καὶ τὰ: ἐντολὰς καὶ
 τὰ προστάγματα τοῦ Χριστοῦ κωλύοντας διαπράτ-
 τεσθαι. Μὴ οὖν μαλακισθῶμεν, παρακαλῶ, μηδὲ
 χαυνωθῶμεν καὶ ἐνδῶμεν τοῖς τούτων παλαίσμασιν,
 ἀλλὰ γενναίως μετὰ ἀνδρικοῦ τοῦ φρονήματος ἀν-

ANNO DOMINI MCCCXLVIII.

THEOPHANES

NICÆNUS ARCHIEPISCOPUS.

MONITUM EDITORUM.

Theophanes III, episcopus Nicænus, circa an. 1347, diu post exortum schisma floruit, ut bene docet P. Lequien, *Oriens Christian.*, t. I, p. 652, non autem sæculo VIII, ut probare conatus est D. Consalvus Ponce de Leon, qui primus opera nonnulla Theophanis Nicæni, an 1590, Romæ, Gr. Lat. edidit, et testimonia veterum non pauca conjecit, quæ ad Theophanem, sub imperatore Theophilo impio iconoclasta, fortissimum martyrem, non ad Theophanem Nicænum, referenda sunt.

Auctor harum epistolarum passim insinuat Nicæam ab infidelibus esse occupatam, adeo ut sedem suam adire non possit, aut vix possit. Conqueritur eo quod oves suæ supra modum vexentur, et eas hortatur, prologo Jobi exemplo, ad tolerandas cum patientia etiam maximas tribulationes. Alicubi refellit hæresim Palamitarum, quæ sæculo XIV tandem exorta est. Hæc autem omnia respondent ætati quam Theophani assignamus, sed opinioni Consalvi Ponce de Leon ex adverso opponuntur.

Theophanis scribendi ratio est simplex et humilis, etsi omni nobilitate non careat.

In prima epistola promotionem suam gregi suo annuntiat, et quia grex ille versatur in urbe captiva et oppressa, ad quam accedere nequit, patientiam et fortitudinem animi in tentationibus præcipue commendat. Deinde ostendit hæreticos sedulo fugiendos esse, et Palamitas refellit. Secunda epistola fere in eodem argumento evolvens tota versatur. Eidem accedit gratiarum actio, eo quod liberatus fuerit a peste et a morte. Tertia epistola exponendæ sacræ doctrinæ et commendandæ disciplinæ ecclesiasticæ fere integra adhibetur. Auctor sacerdotes sibi subjectos alloquens, de incarnatione Domini, de regeneratione fidelium et de divinis sacramentis copiose disserit. Deinde potestatem spiritualem sacerdotum pulcherrimis verbis commendat, transubstantiationem agnoscit, ac de vita sacerdotali, quid scilicet sacerdoti faciendum, quid fugiendum sit, prolixè enarrat.

Editio hæc Romana adeo rara est, ut bibliographis fere omnibus incognita sit vel non visa.

Præter tres epistolas et orationem hic impressas, exstant ejusdem Theophanis in codd. mss. :

Contra Judæos libri VI (Parisiis et Oxonii). Allatus de synodo Photiana, p. 541, laudat Theophanis librum octavum *contra Judæos*.

De lumine quod apostolorum oculos perstrinxit in monte (Thabor) libri V.

Contra Latinos, libri III.

De Trinitate, liber I.

De B. Virgine et incarnatione, liber I.

Quatuor ultima servantur in codicibus Bodleianis.

B..... 12 Sept. 1861.

J.-B. M.

THEOPHANIS

ARCHIEPISCOPI NICÆNI

QUÆ EXSTANT OPERA

NUNC PRIMUM EX BIBLIOTHECA VATICANA GRÆCE
ET LATINE EDITA, D. CONSALVO PONCE DE LEON INTERPRETE, QUI
ANNOTATIONES ETIAM ADDIDIT
ET VARIAS LECTIONES EX ALTERIUS CODICIS COLLATIONE.

Ex facultate et approbatione Superiorum.

Romæ, apud Franciscum Zannettum., 1890, in - 12.

ILLUSTRISSIMO ET REVERENDISSIMO

D. DOMINO BERN. DE ROJAS, EPISCOPO POMPELONENSI

D. CONSALVUS PONCE DE LEON

S. P. D.

Quantum ego debeam pientissimæ memoriæ Christophori de Rojas archiepiscopi Hispalensis arunculi tui, tute omnium optime nosti, Bernarde pontifex illustrissime; et ego quidem nisi me plane indignum fecerim hac luce, nunquam difflebor. Cum enim adolescens, imo vix quidem pueritiæ limites egressus, canonicus factus essem ejusdem ecclesiæ, senex optimus ad ejus gubernationem assumptus, dici non potest, qua indulgentia, qua gratia, quo favore, ætatem meam foverit, ornaverit, protexerit. Jam tua in me merita, qui eo ipso tempore ecclesiasticam rem pro arunculo tractabas (doctrina nempe regebas, moribus illustrabas, exemplo componebas), majora profecto sunt, quam ut brevi epistolio circumscribi aut debeant, aut possint. Nunc vero cum diutina hac peregrinatione mea, non a tuæ istius benevolentia possessione dejici, quam mihi perpetuam pollicetur humanitas tua, sed muneris mei partes intermitti, et quasi languescere timerem, visum quidem est, id quod privatim ad te litteris plerumque facio, publico monumento testari. Accesserunt ad hæc quædam alia, quæ me, quod diu mihi pollicitus fueram, hoc maxime tempore ut præstarem, impulerunt. Primum, anni nove vertentis encænia, sub quæ velus habet consuetudo, ut aliquid strenarum nomine patronis missitemus. Deinde rerum ista in tua diocesi difficilis conditio. Nam etsi Dei benignitate, et regis nostri regum omnium ut maximi et potentissimi, ita optimi et religiosissimi perpetua vigilantia universa Hispania ab hæreseon carcinomate undequaque sit libera; tu tamen eam sortitus es hæreditatem, cujus fides a vicinorum hostium incursionibus dies et noctes tueri, nunquam securum esse, nunquam nictare

necessum plane tibi fuerit. Habemus isthic ardua Pyrenneorum juga, quasi quædam ovis tui, imo Hispaniæ lotius, adversus hæreticorum Navarræorum rabiem munimenta. At majorem nobis fiduciam præstat tua virtus, tua solertia. Hanc (ut solent industrii duces) omnium periculosissimo in acie loco uti probatorem, constituere decrevit cælestis ille æternusque rerum humanarum imperator. Ego igitur in meis thesauris, id est pauperi bibliotheca, scriptorum ac lucubrationum levibus sarcinulis, nihil habui hoc tempore, hoc inquam misero et extremo tempore, quo commodius possem adversus importunissimos hostes armentarium tuum instruere quam piertissimis Theophanis urbis Nicææ præsulis scriptis. Docent quidem illa (ut tu videbis) Nicænum populum, quanta sit sacerdotii a Deo instituti dignitas, quæ excellentia; probant sacri ordinis functiones penes eos esse, qui divinis characteribus insigniti sunt; demonstrant qua innocentia, puritate, sanctimonia esse eos oporteat, qui ad supremæ hujus dignitatis apicem evehuntur. Isti contra sacramenta irrident, profano populo eorum potestatem tribuunt; sacramenta et a Deo traditam εὐταξίαν confundunt. Eo quis apud eos præstantior, quo impurior. Theophanem videbis ad Christianam constantiam, longanimitatemque in laboribus ac tentationibus habendam, populum suum adhortantem; contra, istos blasphemos, instabiles, fontes sine aqua, nebulas turbidibus exagitatas. Theophanem leges ad gratiarum actionem, ob pestis cessationem, Deo bonorum omnium auctori reddendam, plebem suam invitantem; sunt et inter istos (atque o utinam non eorum pars major, et labes hæc, o miserum ævum, apud eos tantum) qui unum Fatum Fortunamque adorant, iis litant, ab iis felicitatem aut infortuntium, belluis quidem ipsis stupidiores, pendere arbitrantur. Theophanem audies humanarum rerum levitatem, miseriam, caducitatem exaggerantem, persuadentemque suis, ut ab iis ad bona solida, beata, æterna animos transferant. Isti ex diametro terrena sapiunt, seipos amant, post carnem in immunditiæ concupiscentia ambulanti, voluptatum nempe amatores, magis quam Dei. Theophanes non modo hæreticorum novitates et prava dogmata fugienda esse docet, sed et consortium et conspectum; at isti nova figmenta et perditionis sectas quotidie introducunt, solum (ut inquit beatus Judas) Dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes. His igitur tu, hisque similibus spiritualibus telis (ut et beati majores tui ecclesiarum pastores) irritos facies adversarum partium te circum ovileque tuum frementium atque ululantium insulas. Sic vero eos irritos facere conaberis, ut præsentissimum Ecclesiæ periculum instare cognoscas. Nam quæ ab infelicis Galliæ malis universo orbi impendeant mala, nemo est tama misere occæcatus, qui non videat, qui non deoleat, qui non deploret. Eorum vero remedium, cum in cælesti ac divino præsidio præcipue situm sit, in vestra tamen, quibus populi Christiani salus commissa est, bona ex parte positum esse, quæso, arbitremini. Quis enim in divinis Litteris, conciliorum decretis, Patrum scriptis, antiquis historiis, quotidianis experimentis tam peregrinus, qui nesciat, ministros Christiani Evangelii si eorum vita digna sit, doctrina præstans, innocentia probata, sanctitas spectata, Christi populo plurimum profuturos? Contra, si isti officio suo desint, muneris sui obliviscantur, nullum in illis doctrinæ et probitatis specimem appareat, edacissimas esse tineas et ferrugines, quæ intimis rerum publicarum visceribus adhærentes, lente quidem ac sine murmure, sed tandem inhumaniter eas corrodunt ac discerpunt. Sunt quidem illi mænia, ac propugnacula hujus sacrosanctæ civitatis, quid si collabentia fuerint et ruinosa, et in proprium commodum et utilitatem declivia? Canes illi ovilis hujus, quid si somniculosi et muti, imo (quod dolendum) rapacissimi lupi, propriarum ovium exuviis efferati, eorum sanguine rictus et unguis perfusi? Sunt exercitus nostri antesignani et primipili: quid si transfugarum et exploratorum officio fungantur? Præsentium malorum medicina, futurorum præservatio esse solent; an igitur venenum loco antidoti nobis propinabunt, pestem ac luem intra nostros parietes immittent? Bonorum illi ac Catholicorum defensores, impiorum et perfidorum hostes esse debent; anne vice versa bonis et Catholicis molestæ novercæ erunt, impiis et perfidis indulgentes et molles nutricula? Denique illi patres, doctores et amici, quid tandem si immisericordes vitricos, si falsos prophetas, si juratissimos hostes eos experiaris? Quid (inquam) si eos temporalia pro æternis, vana pro veris, caduca pro solidis, fallacia pro certis, propria pro publicis, humana pro divinis, cum deplorando orbis Christiani scandalo commutare viderimus? Verum hæc quidem, præstantissime præsul, alii non ego, aliis non tibi. Theophanis opuscula habuimus jamdudum ex Vaticana summorum pontificum bibliotheca. Sed cum plurimis locis valde essent depravata, editionem eorum hucusque distulimus. Nunc vero tandem exemplar alterum multo correctius, ex Messanensis archimandrii archetypo descriptum nacti, Latine a nobis rediit, et brevibus notis aucta ad te mittimus. Græca ipsa e regione Latinorum proponere (quod vides in hoc scripturionum genere ut plurimum omitti) eo consilio adducti sumus, ne lectores vera καὶ γνήσια Theophanis mente fraudarentur, si forte eam nos alicubi minus assecuti sumus. Nam quod sine ullo furo aut mendacio affirmem, properanti nimis culamo, ac fessis plerumque nimium oculis hæc dictavimus. Jam quæ de auctore nostro ad te deferam, hæc habeo.

Theophili imperatoris iconomachi temporibus, qui patri Michaeli, quem Græci historici τριπλὴν καὶ ἀποβραῖον vocant, successit, vizere fratres duo Theodorus et Theophanes, clari ob sacrarum imaginum adversus impium et sacrilegum principem, propugnationem. Nam frontes ambo (quod quidem supplicium imperator Constantinus uti impium, divinæque pulchritudini, ad cujus similitudinem humana facies figurata est, contumeliosum, lege prohibuerat, l. xvii, c. De pœnis) ejus jussu notis compuncti, ac propterea vulgo γρηπτοὶ appellati, variis etiam aliis tormenti sufficit, et tandem in exilium pulsati, nihil e constanti confessionis ardore remisissent. Fuit iis (quod et ad eorum gloriam non minimum vertinet) et ætate æqualis, et fidei socius, magnus ille Methodius Constans-

linopolitanus, quem vicum sepulcro includi (erat is eo ævo non infrequens cruciatus) jussit idem impiissimus tyrannus. Exstant quidam iambi, quos Theodorus ac Theophanes, in eam insulam delati, qua Methodius sub terram debebat, ad eum scripserunt. illi etiam, quos hic ad eosdem respondit. Quos, quod elegantissimi sint, post hanc epistolam ascriptos, nisi gravaris, queso legas. Mortuo Theophilo, sub Theodora et Michaelis filio (quem μεθούβν vocant auctores) induciæ quidam Ecclesiæ concessæ, non pax, malacia, non tranquillitas. Theophanes igitur eo tempore una cum Theodoro fratre, ut et Methodius, alique quam multi iconoclastarum hostes, ab exsilio revocatus, ab Augusta honorifice tractatur, imo et luculento convivio excipitur. Atque hactenus eu tibi retuli, quæ a Græcis historicis ab anno salutis octingentesimo vicesimo, ad octingentesimum quinquagesimum scribuntur. Addunt Romana Martyrologia, et Græcorum Menologia Theophanem ab exsilio reversum Nicæne urbis episcopum creatum fuisse. Nec ego certe de eorum fide addubito. Ille enim et Theophanis Vitæ scriptor a Lipomano editus primum, demum a Surio, nos docet, et Michael Glyca, et Constantinus Manasses Græci auctores litteris mandarunt. Quorum testimonia, quod seorsum a me posita legere possis, hic prætermittam. Sed et cætera, quæ ad hujus viri vitam peculiariter cognoscendam spectant, tum a præcitatissimis auctoribus, quam ab eo, quem etiam nominavi metaphraste, ne ego te pluribus morer, facile intelliges. Itaque dubius non sum, quin Theophanes noster is ipse sit, de quo diximus. Verum quoniam loci duo apud eundem ita urgere videntur, ut multo recentior existimari nec injuria possit, illos tibi præterire non debeo. Uterque habetur in epistola ad Nicænos de rerum humanarum contemptu. Prior est in ipso initio, ubi Nicæam captam, atque in hostium potestatem redactam dolet. Alter in fine, quo (ut habetur in exemplari Vaticano) meminit Barlaami et Acyndini hæreticorum. At Barlaamus et Acyndinus sub Joanne XXI, sive maxis XXII, Romano pontifice, Michaelis Andronico Patruloگو Orientis, Henrico Lucenburgico, sive Ludovico Bavaro Occidentis imperatoribus, emergere, circa Christi annum millesimum trecentiesimum vicesimum. Quorum tunc temporis impietas (nempe ea ipsa, quæ a nostro Theophane oppugnatur) coercita fuit. Sed et eodem ævo, nempe ad annum Christi millesimum trecentiesimum, Scythica gens Orientem graviter pervasit Ottomano duce, cujus filius Orchanes non multo post Nicæa ipsa longi temporis obsidione fatigata tandem potitus est. Itaque hæc inter sese ita convenire videntur, ut nostrum Theophanem ea ætate vixisse vero similis fuerit. Caterum ego non adhuc adducor, ut a priori sententia discedam. Nam Acyndini et Barlaami mentio deest in Messanensi codice, cujus exemplum ad hanc editionem habuimus opera Metelli Andeni viri docti et integri. Et certe Messanensis libri fides potior mihi fuit, quam Vaticanæ; nam et multo majorem antiquitatem præferre constat, cum Vaticanum sub Nicolao V scriptum fuisse facile sit colligere ex Perotti quibusdam parergis, quæ pro libelli initio habentur. Deinde hæresis Barlaami et Acyndini non fuit nova; nam multo imo fere omnia a prisca hæreticis desumpsit, ut in illius loci scholiis demonstrabo. Quot hæreticorum deliria notantur ab Ignatio, qui tempore Apostolorum vixit, quæ Ario, Macedonio, Nestorio, Eutycheti, tanquam eorum architectis tribuerunt sæcula succedentia? Jam Nicææ oppugnatio a prioris Theophanis ætate non omnino discrepat. Nam multo ante Theophilum imperatorem universa Asia ita a Sarcenis infestabatur, ut fieri potuerit (varie enim jam tunc et pene momentaneæ in Orientali imperio rerum vicissitudines), Nicæam in eorum potestatem ad aliquod tempus redactam. Certe Leonis Isaurici anno secundo, qui fuit Christi septingentesimus quintus, Thracia, imo ipsa urbs imperii sedes, per Soyanum, Umarum, Izithen biennium oppugnata. Quo etiam tempore Mardasanes ab Oethæ pylis ad Nicæam et Nicomediam usque, ut nominatim prodiderunt auctores, excursans, totam Bithyniam spopulatus est. Sed et ejusdem Cononis anno decimo Amer (sic Agareni vocabant suos imperatores) et Mabius quidam, cum centum milibus militum Nicæam diu obsedit, quæ tandem re desperata, Sanctorum tutelarium ope, qui per murorum demolitiones conspecti, hostes terruerunt, liberatur. Michaelis Balbi imperio major adhuc barbarorum illuvies; nam illi a littoribus Bælici Oceani nostri solventes (quo tempore regnabat apud nos Alphonsus cognomento Magnus, Ranimiri filius, Ordonii nepos, Garsia pater) facile Cretam occupaverunt, et brevi Siciliam, Calabrum, bonamque Italicæ partem debellarunt; in Asiam tandem trajicientes, atque alii sui generis adjuncti, sæpe in Græcia vel cum ipso Theophilo conflixerunt, ultimamque ad Amorium Phrygiæ oppidum, non sine successu. Accelcit locus apud eundem Theophanem in epistola περί τῆς τερωσύνης, ubi de baptismo loquitur, qui sic habet: Ideo Christus membra, quæ tanquam propria sibi est copulaturus, conformia prius capiti facit per baptismum. Deinde per participationem ac communicationem suæ carnis et sanguinis sibi et inter sese divini hæc omnia membra agglutinavit. Atque addit: Ideo enim baptismus sanctam præcedit communionem. Ubi non obscure innuit, antiquum Ecclesiæ morem (de quo in notis agemus) suo tempore durasse, nempe adultos, et qui sacræ Eucharistiæ sacramentum accipiebant, ad baptismum accessisse, quod certe multo vetustius est, quam ut in Græcia æta em senioris Andronici, id est trecentorum plus minusve annorum ferre possit. Ad hæc, haud mihi persuadendo, illa ætate Theophanem vixisse, cum ejus mentio ab illius ævi diligenti scriptore, imperatori caro, litterarum et litteratorum hominum amatore et encomiaste Nicephoro Gregora penitus (quod meminerim) negligatur. Legimus quidem integro sæculo ante Andronicum Nicolaum quemdam Nicænum, qui Andronico Comneno tyranno, Alexii Comneni arunculo, Mauvelis Comneni fratre, Nicæam protulit. Theophanis vero per ea sæcula nulla omnino fit mentio. Hæc certe ita dicta velim, ut liberum unicuique per me fiat, de Theophanis sæculo pro libito sentire. Habuit certe omni ævo, ornatissime præsul, terrarum ille oculus et flos, viros doctissimi et iugen o prætantissimos, e quorum fontibus in omni fere disciplinarum genere rivulos nostros adhuc deri-

ramus. Ut non satis mirari quidem possimus incredibiles humanorum rerum vicissitudines, si ve (ut Christianum hominem loqui decet) divinæ sapientiæ incomprehensibilia decreta. Jacet enim nunc Græcia, pristinae venustatis putridum cadaver, miserandum exuvium, vile temporis ludibrium, tenuissima præteriti corporis umbra, et nisi libri superessent, nusquam in suo solo cognoscenda. Non omitam (ut omnis de Theophane apud auctores mentio prodatur) vixisse imperio Leonis Armeni Theophanem alium, monasticæ vitæ sectatorem, qui in Samothraciam relegatus ob sacrarum item imaginum cultum, clarus ibi miraculis obiit. Fuit et Theophanes Isaurus, qui a Maximino ad Nicephorum Logothetem historiam contexit. Nos hujus quædam habemus nondum edita, quæ nobis communicavit Franciscus Turrianus societatis Jesu presbyter, vir omni memoria venerandus, cum quo pene quotidiana nobis fuit familiaritas toto illo biennio, antequam ad meliorem vitam translatus esset. Et hic quidem tertius Theophanes, ut et priores duo, ὁμολογητής ab auctoribus dictus, id est, ob veræ religionis confessionem ab hæreticis afflictus. Non enim confessor appellabatur beatis illis temporibus, nisi is, qui fidei causa tormenta subierat. Et hinc (ut alibi observavimus ex Antiocho monacho) non rarus ille apud veteres scribendi modus, cum de tyrannis et Ecclesiæ persecutoribus loquuntur, πεποίηκε μάρτυρα, πεποίηκε ὁμολογητήν, id est, fecit martyrem, fecit confessorem, nempe, illum morte, hunc cruciatibus affecit.

Orationem atque ea, quæ περὶ τοῦ λόγου in Theophane censere, frustra fuerit, cum ecclesiasticorum auctorum libri sententiarum ac rerum causa legendi magis sint quam verborum. Charactere est non humili, aut depresso, sed gravi, et qui sublimitatem rhythmumque affectat, at in quo syntomicum, acreque illud Nazianzeni merito desideres. Est enim laxus, et sæpiusculè plus nimio excurrens, qualis alicubi Chrysostomus. Quo fit ut a periodorum distractione, et in verbis haud recta ἀκολουθεῖς implicitus sit, et ut Græci critici in hoc genere loquuntur, omnino ἀσαφής. Verba non sordida, imo nec obscura, frequenter tamen ideo impropria, quod translata. Schemata, præter hanc unam metaphoram, fere nulla. Sacræ Scripturæ sententiis refertus est, imo fere totus ex illis, maxime iis, quæ in Epistolis Pauli, contextus, ut vel in hoc Chrysostomi, quem studiose imitatur, discipulum possis agnoscere. Tu, præstantissime episcope (apud quem jamdudum scio bonorum scriptorum monumenta summo esse loco, nostras, quæcumque illæ fuerint, lucubrationes non ultimo), humaniter accipe, quæ studia mea hisce diebus pronatalitii tibi desudarunt. Quæ tandem si tibi probari cognovero, maximum me opellæ hujus pretium fecisse arbitrabor. Fulgentissimus lucifer puer Jesu (reverendissime Pater) cujus felicissimo exortu caliginosæ scelerum tenebræ depulsæ sunt, mentem tuam jugiter illustret. Ille tibi in ista, quæ ad clavum stas, muneris tui puppi, certa sit Helice, per quam tandem populum quem cælesti potestate regis, ad æternæ salutis portum possis perducere. Romæ in monasterio Prædicatorum sanctæ Mariæ super Minervam, 20 Decembris. Anno humanæ salutis 1589.

ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΝΙΚΑΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

THEOPHANIS
METROPOLITÆ NICÆNI
EPISTOLÆ.

I. Theophanis archiepiscopi Nicæni Epistola ad Nicænos, docens qualem esse oporteat verum Christianum contemptorem rerum omnium præsentium, si ve tristium si ve jucundarum; prope finem vero præcipiens omnevorsus consortium hæreticorum

A. Θεοφάνους μητροπολίτου Νικαίας, ἐπιστολή πρὸς τοὺς Νικαίαις, διδάσκουσα πῶς δεῖ εἶναι τὸν ἀληθῆ Χριστιανὸν ὑπερόπτην πάντων τῶν παρόντων καὶ ἡδῶν καὶ λυπηρῶν, πρὸς τὸ τέλος εἰσηγουμένη καθάλαξ ἐκτρέπεσθαι

πᾶσαν κοινωνίαν, τῶν αἱρετικῶν. Περιφθεῖσα ἂν παρ' αὐτοῦ ἔτι δυτος ὑποψήφιου ταύτης τῆς πόλεως.

Οἱ τὴν πάλαι μὲν εὐδαίμονα καὶ περιφανεστάτην τῶν πόλεων, νυνὶ δὲ δορυάλωτον, ὧ Θεοῦ κριμάτων! καὶ δεδουλωμένην οἰκοῦντες ἢ παροικοῦντες Νίκαιαν, μᾶλλον δὲ τὸ εἰδωλον αὐτῆς ἀτεχνῶς, ἐκ μόνου τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἐπιγραφῆς κατὰ τοὺς ἀνδριάντας τὸ γινώριμον ἔχουσαν, ὅσον τε ἐν διαφόροις βαθμοῖς τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου· καὶ οἱ λοιποὶ ἅπαντες ὅσοι καλεῖσθε ἀπὸ Χριστοῦ, χάρις ὑμῖν εἴη, εἰς εὐεχίαν καὶ εἰρήνην ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

α'. Γινώσκων ὑμᾶς δέον, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὅτι εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ, τοῦ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα κατ' ἴδιαν πρόθεσιν, κοινῇ γνώμῃ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου προήχθη ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος διὰ μηνύματος εἰς ὑποψήφιον, καὶ οἷον εἰπεῖν μνηστήρα τῆς ἐν ὑμῖν ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας. Διὸ πρῶτον δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐν Χριστῷ εἰρήνην τε καὶ ἀγάπην, ἣν ὡσπερ τινὰ κληρὸν πατρῶν παρ' αὐτοῦ εἰλήφαμεν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ· ἧς καὶ μετὰσχοιτέ μοι δαφιλῶς εἰς ἐφόδιον ὑπομονῆς καὶ μεγαλοφυχίας, ὥστε δύνασθαι καὶ ἀλλήλους παρακαλεῖν, διὰ τοὺς ἐπιχειρούμενους ὑμῖν εἰς πειρασμούς. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὅπως ἐξέλθῃται ἡμᾶς ἐκ τοῦ πονηροῦ· προσιμιάσομαι γὰρ ἀπὸ τῆς θεσπεσίας τοῦ Παύλου φωνῆς· ἐπεὶ κάκεινος ὑμᾶς δι' ἐμοῦ ταῦτα πάντα παρακαλεῖ, ἵνα ἀξίως καὶ κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύησθε. Ὑμῖν γὰρ μάλιστα δεῖ πολλῆς νήψεως καὶ προσοχῆς, ἀγαπητοί, οἷα δὴ συναναστατροφεμένοις πονηροῖς ἀνθρώποις, ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς, ἵνα μὴ τινες ἐκ τῆς πρὸς ἐκείνους διηνεκοῦς ὀμιλίας, καὶ πολλῆς συνηθείας περιτρεπόμενοι, ἢ κατὰ τὴν πίστιν ὑποσκελίζοντο, ἢ κοινωνοῖεν τοῖς ἔργοις ἐκείνων τοῖς πονηροῖς· ὀμιλῶν γὰρ, φησὶ, κακαὶ φθβεῖρουσιν ἡθὴν χρηστά· καὶ ῥῆθον μεταλαβεῖν κακίας, ἢ ἀρετῆς μετὰδύναται, θεοὶ φασὶ Πατέρες. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπειρᾶ ἔστι πρὸς τοὺς εἰρημένους, τὰ παρακαλεῖν τε καὶ διεγείρειν δυνάμενα πρὸς τὴν ἀπάτην ἐκείνων καὶ μοχθηρίαν, ὥστε κλονεῖσθαι τοὺς μὴ καλῶς προσέχοντας ἑαυτοῖς. Πρῶτον μὲν τὸ λεῖον τῆς ἡδονῆς, καὶ ἀνεμῆνον πάντη καὶ ἀκόλαστον τοῦ βίου, καὶ τὸ ἐξείναι πᾶσαν ἐπιθυμίαν τελεῖν τῆς σαρκὸς ἀκολούτως· πρὸς τούτοις ἐπικεῖται καὶ ὁ ἀφανῆς ἐχθρὸς καὶ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος μετὰ τῆς ἐπιβούλου σαρκὸς, ὀπηκόος καὶ ὑπηρέτας ἔχων τοὺς ἐρωμιένους εὐμενεῖς ἐχθροὺς ἡμῶν ἄν τις εἴπῃ, τοὺς συνοικοῦντας ἡμῖν καὶ καθάπερ τινὰς ἀκάρπους μελέστας συμμιγνυμένους τῷ τοῦ Χριστοῦ μελισσῶν· καὶ τὸ μέλι τῆς ἀρετῆς ἐκείνων ὑποσυλῶν πειρω-

fugiendum esse. Missa fuit, cum primum declaratus est hujus urbis pastor.

Qui felicem olim et clarissimam urbium, nunc vero captivam, o Dei judicia! et in servitute redictam habitatis Nicæam, quique ipsius incolæ estis, imo ut verius dicam, qui civitatis illius simulacrum revera habitatis, solo ex nomine et inscriptione, ut in statutis fieri solet, notitiam sui exhibentis; quotquot estis in variis gradibus sacerdotalis ordinis constituti, cæterique omnes, qui nomen a Christo sumpsistis, gratia vobis sit, misericordia et pax a Deo Patre, et Christo Jesu Domino nostro.

1. Nosse vos oportet, dilecti fratres, me minimum divina voluntate et gratia omnipotentis Dei, qui juxta dispositionem suam, quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, vocat, ex consensu sanctissimi domini nostri œcumenici patriarchæ, sacrique ipsius ac divini concilii promotum esse, declaratumque in electum, atque, ut ita dicam, sponsum sanctæ vestræ Dei Ecclesiæ. Quapropter do vobis in primis pacem et charitatem in Christo, quam veluti paternam quamdam hæreditatem ab ipso Deo Salvatore nostro accepimus; quam et vos, quæso, amplectimini copiose, ad patientiæ longanimitatisque commentum acquirendum, ut et vos in assidue imminentibus tentationibus invicem consolari possitis. Deprecor autem vos, o fratres, propter nomen Domini nostri Jesu Christi, qui semetipsum detulit propter nostra peccata, ut nos a malo erueret (incipiam enim a præclara divinaque Pauli voce, nam et ille vos ad hæc omnia per me adhortatur, ut digne et juxta legem Evangelii Christi conversemini. Vobis enim in primis, o dilecti, multa opus est sobrietate atque attentione, quippe qui cum pravis hominibus, impiis et peccatoribus degatis, ne qui ex assiduo cum illis colloquio multaque consuetudine depravati, vel in fide decipiantur, vel malis eorum operibus communicent: Prava enim, inquit, colloquia bonos mores corrumpunt¹; et facillius esse pravitatem contrahere, quam virtutem impertiri, sacri Patres affirmant. Sed et alia sunt præter jam dicta, quæ invitare possunt et excitare ad illorum fraudes et malitiam, ita ut ii qui bene sibi non attendunt, facile nutent. Et primo quidem voluptatis lenitas, omnimodaque relaxatio, vitæque luxus, et licentia nullo reluctantæ ad omnem cupiditatem carnis explendam; ad hæc imminet invisibilis noster inimicus atque adversarius diabolus, cum insidiosa carne, visibiles subditos habens et ministros, hostes quidem nobis amicos, ut sic eos appellemus, cohabitantes nobiscum, qui, ut infructuosæ quædam apes, Christi apiario commiscantur, et mel virtutis eorum subripere ac deprædari conantur; simulata amicitia, fictoque amore noxia quæque semper illis suadentes atque

¹ 1 Cor. xv, 35.

consulentes, et velut escam, ut dixi, hamo mortis voluptatem apponentes. Istud ergo, o dilecti, occultum ac subdolum bellum, tanquam sub mari latens saxum, multo difficilius est, et periculosius manifesto et a longe agnito. Ad hoc enim bellum si quis armetur et comparetur, capi difficile poterit, ad omnem conatum impetumque hostium propulsandum tuto fortiterque persistens: ceterum ab iis, qui, ut evangelice loquar, sub ovium pellibus tanquam Arabici lupi ad vos veniunt, facile quis decipi potest, et in hostes, amicos credens, improviso incidere. Ideo et malorum auctor inimicus hostisque noster, per vitæ consortem, et amicam Evam adortus est Adamum, et per voluptatem ac gloriæ cupiditatem amarissimum in eorum corda venenum immisit. Majorem enim, o charissimi, utilitatem, aut nocumentum accipere aliunde nemo potest, quam ab hominibus quibuscum versari solet, simulque vivere et non rara familiaritate, frequentique colloquio conjunctos habet. Ideo et sapiens naturæ nostræ moderator, per homines, non per angelos, quamvis multo validiores, salutem nostram semper curari vult. Hoc ergo et malignus ille calens, per hos etiam et ille nos aggredi non desinit, auxiliantem sibi cooperantemque habens etiam carnem, quæ voluptatem utilitati atque honestati antepōnit. Quæ tamen natura minime mala est; nihil enim eorum quæ a Deo facta sunt, est natura malum, sed quæ a voluptate utillatur et effertur. Verum si quis parum sese crexerit, socordiamque ab animo tanquam veterum excusserit, omnia hæc varia et gravia, tanquam aranæ telas dirumpet ac perdet, supernum habens auxilium et gratiam sibi cooperantem, quæ ardua quæque difficiliaque facile explanat, hostibusque tremendum atque invictum efficit, et ab ipsis insidiose adnotas machinas, fraudesque ad nihilum redigit. Nam videt. Hinc quidem malignus ille per impios, veluti ante, oculos subjicit cœnosam vitam atque voluptuariam, per ebrietatem, et fornicationem, et reliqua intemperantiæ genera; altera vero ex parte duriem laboremque evangelicæ, sive potius angelicæ vitæ, hisque jam hucusque ostensis, reliqua obtegere conatur. At gratia Domini huic fraudi optime occurrit; ostendit enim nobis prædictarum viarum finem: *illa enim, inquit, arcta et angusta per eam transeuntes ad sempiternam perducit vitam, lata vero et spatiosa ad perditionem manifestam*¹. Apposite autem præsentem vitam, caducam quidem, et quæ paulatim breviatur et defluit, vitæ nomine significavit, et prope modum ita omnes alloquitur, ne scilicet sedulis molestum atque arctum vitæ contentionem alacritatis studiique relaxare faciat; sed considerent brevitatem harum rerum, et perpendant temporanea esse mala, et quam primum se esse perventuros ad quietem ac beatam vitam. Neque etiam vitæ latitudo (1),

¹ Matth. vii, 14.

(1) *Vitæ latitudo*. Vaticanus Codex habet, ὁ πλατυσμός τοῦ βίου. Messan. τῆς ὁδοῦ, idque convenientius antecedentibus: ideo retinimus.

μένους, καὶ ἐν προσχήματι φιλίας καὶ κατεψευσμένης ἀγάπης, συμβουλεύοντας καὶ παραινοῦντας ἀεὶ τὰ δέθροια· καὶ καθάπερ δέλεαρ, ὡς ἔφην, ἐν ἀγκίστρῳ τοῦ θανάτου προβαλλομένους τὴν ἡδονήν. Οὐτίς τολῶν, ἀγαπητοί, ὁ ὑποκεκρυμμένος; καὶ ὑπολοῦς πόλεμος, οἷά τις ὑφαλος πέτρα, πολλῶν χαλεπότερός τε καὶ ἐπικινδυνότερός ἐστι, τοῦ φανεροῦ καὶ πύβρωθεν ἐγνωσμένου. Πρὸς μὲν γὰρ τοῦτον καθοπλισθεῖς τις καὶ προπαρασκευασάμενος, δυσάλωτος ἔσται· πρὸς πάσαν πείραν καὶ προσβολὴν τῶν ἐναντιῶν ἰστάμενος, ἀσφαλῶς τε καὶ κραταιῶς, πρὸς δὲ τοὺς ἐν ἐνδύμασι προβάτων εὐαγγελικῶς εἰπεῖν προσερχομένους ὑμῖν λύκους· Ἀβραβικὸς, βδέλιος ἂν τις ἀπατηθῆι, καὶ ἀπροόπτως περιπέσει τοῖς πολεμίοις ὡς φίλοις. Διὰ τοῦτο καὶ τῷ Ἀδὰμ ὁ ἀρχέκακος ἐχθρὸς; ἡμῶν καὶ πολέμιος, διὰ τῆς Εὔας τῆς κοινωνοῦ τοῦ βίου καὶ φίλης προσέβλεπε. Καὶ διὰ τῆς ἡδονῆς καὶ φιλοδοξίας τὸν πικρότατον ἐντήκεν ἰὼν ταῖς καρδίαις ἐκείνων. Οὐτε γὰρ ὑφέλειαν, οὔτε βλάβην μερίζονα δύναται τις, ἀγαπητοί, βῆθον λαβεῖν ἀλλοθεν, ἢ παρὰ τῶν ἀνθρώπων τῶν συναναστρεφομένων, καὶ κοινωνούντων, καὶ συνήθειαν οὐ μικρὰν ἐσχηκότων ἐκ τῆς συγγῆς οὐμιλίας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ σοφὸς κηδεμὼν τῆς ἡμετέρας φύσεως διὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐ δι' ἀγγέλων, καὶ τοι πλεῖστα πολλῶν δυναμένων, τὴν σωτηρίαν ἡμῶν βούλεται ἀεὶ ἐνσργεῖσθαι. Τοῦτ' οὖν καὶ ὁ πονηρὸς εὐ εἰδώς, διὰ τῶν τοιούτων ἐπιχειρῶν οὐ παύεται καθ' ἡμῶν, ἔχων συνεφαπτομένην ἐκείνῳ καὶ συνεργὸν καὶ τὴν σάρκα πρὸ τοῦ λυσιτελοῦς καὶ βελτίστου τὴν ἡδονὴν αἰρουμένην. Οὐ φύσει πονηρὰν οὖσαν, οὐδὲν γὰρ τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγονότων πονηρὸν ἐστὶ φύσει, ἀλλ' ὑποαργαλιζομένην ὡπερ καὶ βακχευομένην ὑπὸ τῆς ἡδονῆς. Ἀλλ' εἰ μικρὸν τις διανασταίη, καὶ τὴν βῆθυμίαν ὡπερ τινὰ κίρον ἀπόθοιτο τῆς ψυχῆς, ταῦτα πάντα τὰ ποικίλα καὶ χαλεπὰ, ὡς ἰσθὴν ἀράχνης διαβρήξει καὶ ἀφανίσει τὴν ἀνοιθεὶν ἐπικουρίαν καὶ χάριν ἔχων συναυρομένην αὐτῷ, καὶ πάντα τὰ προσάντη καὶ δυσχερῆ βράδιως ἐξομαλίζουσιν, καὶ φοβερὸν καὶ ἀήτητον καθιστῶσιν τοῖς πολεμίοις, καὶ τὰ κακούργως εἰσαγόμενα παρ' αὐτῶν μηχανήματα καὶ τοφίσματα εἰς τὸ μηδὲν διαλύουσιν. Σκόπει γὰρ ἔνθεν μὲν ὁ πονηρὸς ὑποτεθῆσιν ὡπερ ὑπ' ὑψίν διὰ τῶν ἀσεβῶν τὴν ἐκ τῆς μέθης τε καὶ πορνείας καὶ πάσης ἄλλης ἀκολασίας βορβορῶδῃ ζῶν καὶ φιλήδονον· ἐξ ἐκατέρου δὲ τὸ τῆς εὐαγγελικῆς εἴτ' οὖν ἀγγελικῆς πολιτείας, σκληρὸν καὶ ἐπίμοχθον, καὶ μέχρι τούτου τὰ τοιαῦτα δεικνύς, τὸ ἐπέκεινα καλύπτειν ἐπιχειρεῖ. Ἀλλ' ἡ τοῦ Κυρίου χάρις πρὸς τὴν τοιαύτην ἀπάτην ἰσταμένη καλῶς, δείκνυσιν ἡμῖν τῶν εἰρημένων ὁδῶν ἐκατέρας τὸ πέρας· *Ἡ μὲν γὰρ στενὴ, ψηφί, καὶ τεθλιμμένη εἰς αἰώνιον ἀπάγει τοὺς ταύτην διερχομένους· ἡ δὲ πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος φανερώς πρὸς ἀπόλειαν*. Καλῶς δὲ καὶ ἰδοὺ ἐκείνας ἐκάλεσε τὸ παρερχόμενόν τε καὶ κατ' ἄλλῳ ὑποτεμνόμε-

μενον και υπερβητον αιει της παρούσης ζωης αινε-
τόμενος. Και μονουχι προς πάντας φωνήν αφεις
μητε τοις σπουδαίοις τὸ ἀνιάρθον τε και θελιμμένον
τὸν τόνον της προθυμίας υπογαλάτω, λογιζόμενοις
τὴ βραχὺ τούτων και πρόσκαιρον, και τὴν διαδεξο-
μένην ὅσον οὐδέπω μακαρίαν ἀναισιν και ζωὴν. Μητε
μὴν τοὺς ἀκολάστους δελεάζετω ὁ πλατυσμός της
ὁδοῦ και ἡ εἰς κόρον πλησμονή της ἐμπαθοῦς ἡδο-
νῆς, ὑφορωμένους τὸ μετ' ὀλίγον κατάλληλον της
τοιαύτης ὁδοῦ πέρας, τὴν ἀπώλειαν και τὸ μὴ σθεν-
ύμενον πῦρ και τὸν ἀτελεύτητον σκώληκα. Ἄλλὰ
τοῖς τοιοῦτοις ἐπιχειρήμασιν ὁ ποικίλος και πολυ-
μορφος ὄφρις ἀποκρουσθεὶς τῇ συμμαχίᾳ τοῦ πνεύ-
ματος, οὐκ ἠρμεῖν ὄλωσ ἀνέχεται· ἀλλὰ δι' ἐναν-
τίων μηχανημάτων τὸν πύργον της ὑπομονῆς τε
και πλίστεως ἡμῶν ἐπιχειρεῖ καθελεῖν, ἐπηρείας και
θλίψεις ποικίλας και πολλαχόθεν ἡμῖν ἐπεγειρων,
τοῖς συνήθεσιν ὀργάνοις της· ἑαυτοῦ πονηρίας πά-
λιν χρησάμενος, καλῶς δυναμένους τὰ τοιαῦτα ὑπη-
ρετεῖν. Καὶ νῦν μὲν ζημίας και ἀρπαγὰς τῶν προσ-
όντων ἡμῖν ἐπάγων, ἄλλοτε φυλακὰς τε και μύ-
στιγας, λοιδορίας τε και ὕβρεις και ἀτιμίας, ποτὲ δὲ
αἰχμαλωσίας και ἀπειλὰς· βιαίων θανάτων, ἴν' ἐν-
τεῦθεν κατολιγωρήσαντες, ἢ πρὸς τὴν ἀκολασίαν
σπευσώμεθα, ἢ πρὸς τὴν ἀσέθειαν εὐμενῶς ἰδωμεν,
τούτων πάντων τῶν χαλεπῶν ἀπαλλαγὴν ἐπαγγελο-
μένην και τῶν παρόντων ἡδῶν δαψιλῆ χορηγίαν,
εἰ της εὐσεβείας και ἀρετῆς ταύτην ἀλλάξαιμεν.
Ἄλλὰ γε τὰς μηχανὰς τε και ἐλεπίλους καρτερῶς
ἐνίχοιμεν ἂν, εἰ γε βουλοίμεθα διαγρηγορεῖν, ὅπλον
και πρόβολον τὸν Χριστὸν ἀβραχῆ κεκτημένοι, πα-
ραδειγμάτων δὲ εὐποροῦντες γενναίων και θαυμα-
στῶν τῶν ἁγίων λέγω. τὴν ὑπομονὴν τε και καρτε-
ρίαν, και μέχρις αἵματος πρὸς τὴν ἀμορτίαν ἀντι-
κατάστασιν. Οἱ μὲν γάρ, φησὶν, ἐτυμπαρίσθησαν,
οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρείτ-
τονος ἀναστάσεως τύχωσιν· ἕτεροι δὲ ἐμπαιγ-
μῶν και μιστίγων πείραν ἔλαβον, ἐτι δὲ δεσμῶν
και φυλακῆς· ἐλιθώθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐπει-
γάσθησαν, ἐν φόνῳ μυχαλαῖς ἀπέθανον, περιήλθον ἐν
μηλωταῖς, ἐν αἰγίοις δέρμασιν, ὕστερ-
οῦ ἀγαθῶν, αἰσχύνην δὲ πλείω και ἤτταν τοῦ πονηροῦ,
ὕποδειγμα δὲ καρτερίας ἡμῖν, και πᾶσι τοῖς μετ'
ἐκείνου· εἰς τὸ τοῦ βίου τούτου παρερχομένοις στάδιο.

β'. Καὶ τί δεῖ περὶ τούτων λέγειν; Αὐτὸς γὰρ ὁ
Κύριος· μείζονα δι' ἡμᾶς ὑπὸ τῶν ἀγνωμόνων ὑπῆ-
νεγκεν Ἰουδαίων, ὡς περ τῶν ἱερῶν διηγουμένων
Εὐαγγελίων ἀκούειν ἔξεστι πᾶσι. Καὶ γὰρ οὐδὲν οὐ-
δαμῶς οὔτε τῶν πρὸς ἀτιμίαν φερόντων, οὔτε τῶν
ἐδύνην ἐμποιεῖν δυναμένων εἴσαν ἀνεπιχειρητον
και ἀκίνητον κατ' αὐτοῦ· νῦν μὲν, ψευδομαρτυρίας
συβλάπτοντες, νῦν δὲ διαλοιδορούμενοι και χλευά-
ζοντες, ἐμπαιγμοῦς και μάστιγας πρὸς τούτοις ἐπι-
δαφιλεύμενοι· και ποτὲ μὲν τὴν θέλαν ἐκείνην και
φρικτὴν κεφαλὴν κελῖμοις τύπτοντες, ποτὲ δὲ στέ-

¹ Hebr. x, 35 38.

(2) Cæterum. Deest Vaticano, ἀλλὰ γε, ac propterea hujus loci sententia hiulca: supplevimus ex
Blessacensis.

A vitiosaque voluptatis plena satietas, decipiat
luxoriosos, prospicientes vicissim vitæ hujus
brevem finem, perditionem, inquam, et ignem inex-
stinguibilem, æternumque vermem. Cæterum frau-
dulentus ac dolosus serpens, ope spiritus hinc
rationibus propulsatus, acquiescere tamen nullo
modo potest: quinimo per oppositas machinas,
patientiæ fideique nostræ turrim evertere aggredi-
tur, insidias variasque tentationes variis ex locis
nobis struens, consuetis pravitate suæ instrumen-
tis ad hæc exsequenda maxime aptis rursus utens.
Ei nunc quidem jacturas direptionesque faculta-
tum nobis infert, alias vero carcerem, verbera,
contumelias, et injurias, atque ignominias; quando-
que vero captivitates minasque violentæ mortis,
B ut hinc fracti animo vel fœderemur ad luxuriam,
vel ad impietatem inclinemus, quæ nobis horum
omnium malorum liberationem, præsentiumque
voluptatum copiosam affluentiam promittit, si pie-
tatem virtutemque cum ipsa commutaverimus.
Cæterum (2) machinationes et instrumenta di-
rurentia fortiter perferemus, si vigilare voluerimus,
scutum et propugnaculum firmissimum atque tutis-
simum Christum habentes, præclaris etiam exem-
plis ac mirabilibus abundantes, sanctorum, inquam,
patientia, ac tolerantia, et adversus peccatum re-
sistentia usque ad sanguinis effusione. *Quidam
enim, inquit, distenti sunt, non suspicientes redem-
ptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem;*
C *alii vero ludibria et verbera experti, insuper ei vin-
cula, et carceres; lapidati sunt, secti sunt, tentati
sunt, in occisione gladii mortui sunt. Circumierunt
in molis, in pellibus caprinis, egentes, angustati,
afflicti, quibus aignus non erat mundus.* Deo nimi-
rum permittente, ut probata eorum fides et forti-
tudo clarissime elucesceret, illis quidem in ma-
jorem bonorum retributionem, majusque diabol dede-
cus et damnum, nobis vero omnibusque qui in vitæ
hujus stadium descendunt, in patientiæ exemplum.

2. Quid vero atinet de his dicere? ipse enim Du-
minus propter nos multo majora ab Ingratis Ju-
dæis passus est, ut ex sacris Evangeliiis id enar-
rantibus audire omnibus liceat. Nihil enim quod ad
ignominiam pertineret, aut quod dolorem aliquem
alferre posset, intactum immotumque contra ipsum
reliquerunt; modo quidem falsa commenti testi-
monia, modo illudentes et subsannantes, ad hæc,
opprobria et flagella abunde infligentes, modo
etiam divinum illud tremendumque caput arundi-
nibus percutientes, modo spineam arponentes co-

ronam, ut simul et dolore afficeretur, et injuria. Porro in divinam illam faciem, quæ increata divinitatis gloria et gratia plusquam solis radii in Thabor effulsit, quam apostolorum maximi clare inspicere non potuerunt, tali ignominia et petulantia debacchati sunt, ut ad sputa et alapas ab sceleris illis accipiendas esset proposita. Ac demum medium inter facinorosos homines, nudum in cruce suspenderunt. Verum nec sic quidem iram furoremque satiarunt, sed ibi quoque divino ori, a quo melle et favo, ut ait propheta⁴, dulciora verba emanarunt, cum irratione fel et acetum obtulerunt. Et vero nec post ejus mortem, iracundiam remiserunt. Sed hasta vivificum latus transfugerunt, unde exiit totius orbis expiatio, quæ universo mundo vitam largitur, nempe sanguis et aqua.

3. Hæc igitur omnia considerantes, o dilecti, et carnis voluptates ut noxia venena vitemus, et illas tentationes strenue perferamus, ut socii Christi passionis, et per hanc gloriæ ipsius consortes efficiamur, si ideo compatimur, ut simul glorificemur. Sicut enim ab ore meretricis mel stillare videtur, deinde vero ab iis qui illud degustarunt, felle amarior reperitur, sic ab omnibus vitæ carnalibus voluptatibus, nempe ebrietate, deliciis, et luxu, omnique libidine ac intemperantia, verborum obscenorum vaniloquio, rapacitate et injustitia, superbia et elatione, et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur, dulcedo quædam atque voluptas initio superficie tenus inferri videtur, postmodum vero felle amarior diffunditur. Omnis vero disciplina et tribulatio in præsentiarum non videtur esse gaudii, sed doloris, sed tandem per eam exercitatis pacificum reddit justitiæ fructum. Ideo opus est patientia. Si enim, inquit, *perferemus, et regnabimus*⁵. Hortor autem vos, o fratres, ut eos dignoscatis, si qui sunt qui discordias et scandala in Ecclesiam Christi inducere conantur, vanamque hæresim (3), quæ procul est a doctrina spiritus, veluti malum zizanium disseminare tentant. Isti igitur ab ovili Christi tanquam lupi expellantur a vobis; non enim melius, si non etiam pejus, affecti sunt perfidis Judæis, qui in deificatam gratiosamque Domini faciem debacchati sunt. Illi enim in faciem ipsam, tanquam in hominis puri faciem injuriam intulerunt, quamvis ad divinitatem magnitudo criminis perveniret (4). Idem

⁴ Psal. xviii, 11. ⁵ II Tim. ii, 12.

(3) *Vanamque hæresim.* Locus hic, ut editus est, totidem verbis habetur in Messanensi, Vaticanis addit τοῦ Βαρολάμ τε καὶ Ἀκινδύου, de quo dixi in dicatoria epistola.

(4) *Perveniret.* Recte docent theologi veteres et recentiores, post incarnationem Verbi divinam naturam humane ita conjunctam, ut per communicationem proprietatum quidquid Christo competiti, de Deo dici possit, et quidquid Deo, de Christo. Hinc in concilio tertio impie illæ et rudes Nestorii voces damnatae sunt, nempe: *Eum qui spatium mentis adolevit, Deum non appellaverit.* Et illæ: *Ne*

φρονον περιτιθέντες, ἀκάνθινον ὀδύνης ἔμου καὶ ὕβρεως ἕνεκα. Εἰς δὲ τὸ θεῖον ἐκείνο πρόσωπον τὸ ὑπὲρ τὰς ἡλικίας αὐγὰς ἐκλάμψαν ἐν θαυρωρῶ τῇ ἀκρίστῳ τῆς θεότητος ἐδῆ καὶ χάριτι, ἥνεπε οἱ πρόκριτοι τῶν ἀποστόλων οὐκ ἠδυνήθησαν ἐναργῶς κατιθεῖν, τοιαύτην ἀδοξίαν καὶ παροινίαν κατέχεον, ὡς προκίσθαι τοῖς ἀλιτηροῖς ἐκεῖνοις εἰς ἐμπτυσμοὺς καὶ βράσιματα. Καὶ τέλος καὶ μέσον κακούργων ἀνδρῶν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γυμνὸν ἀπρώρησαν. Καὶ οὐδ' οὕτω κόρον εἰλήφασιν τῆς μανίας καὶ τοῦ θυμοῦ, ἀλλὰ κάκει προσέφερον μετ' εἰρησίας τῷ θαίῳ στόματι, οὐπερ προήλθον τὰ ὑπὲρ μέλι καὶ κηρῶν, κατὰ τὸν Προφήτην, γλυκύτερα λόγια, χολῆν τε καὶ ὄξος. Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ μετὰ θάνατον αὐτοῦ τῆς ὀργῆς καθυφῆκαν, ἀλλὰ λόγῃ τῆν ζωηφόρον πλειυρὰν ἐξεκέντησαν, ὅθεν ἐξῆλθε τὸ τῆς οἰκουμένης καθάρσιον καὶ παγκοσμίου ζωῆς χορηγὸν αἷμα καὶ ὕδωρ.

γ'. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, ἀγαπητοὶ, καὶ τὰς ἡδονὰς τῆς σαρκὸς ὡς δηλητήρια φάρμακα φεύγωμεν, καὶ τοὺς ἐπαγομένους πειρασμοὺς γενναίως ἐνέγκωμεν, ἵνα κοινωνοὶ γενώμεθα τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῆς ἐκείνου δόξης, εἴπερ συμπάσχωμεν, ἵνα καὶ συνοδοασθῶμεν. Ὅσπερ γὰρ ἀπὸ στόματος γυναικὸς πόρνης μέλι στάζειν δοκεῖ, ὑστερον μέντοι πικρότερον χολῆς τοῖς μετασχοῦσιν ἐδρίσκειται, οὕτω καὶ ἀπὸ πάντων τῶν τοῦ βίου σαρκικῶν ἡδονῶν, κἂν μέθην εἴπῃ, κἂν τρυφήν, καὶ βλακείαν καὶ πᾶσαν ἀκολασίαν καὶ ἀμετρίαν, κἂν αἰσχρολογίαν τε καὶ μωρολογίαν, κἂν ἀρπαγὰς τε καὶ ἀδικίας, κἂν ὑπεροφίαν καὶ τύφον, καὶ εἴ τι ἕτερον ἀντίκειται τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ, γλυκύτερά τινα καὶ ἡδονὴν καταρχὰς ἐξεπιπολῆς δοκεῖ φέρειν, ὑστερον μέντοι πικρότερον χολῆς τὰς ἀναδόσεις ἐργάζεται. Πᾶσα δὲ παιδεία καὶ θλιψίς, πρὸς μὲν τὸ παρὸν, οὐ δοκεῖ χαρὰς εἶναι, ἀλλὰ λύπης; ὑστερον δὲ καρπὸν εἰρηικῶν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης. Διὰ τοῦτο ὑπομονῆς χρειαί. *Εἰ γὰρ ὑπομένωμεν*, φησὶ, *καὶ βασιλεύσομεν.* Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, σκοπεῖν εἰ τινες διχοστασίας καὶ σκάνδαλα εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν εἰσάγειν ἐπιχειροῦσι, καὶ τὴν κενοφανῆ, ἣν πόρρω τῆς διδασκαλίας τοῦ πνεύματος ἀρῆσειν ὑποσπελῆειν ὡσπερ τι ζιζάνιον πονηρὸν ἀποπειρῶνται. Οὗτοι τοίνυν τῆς τοῦ Χριστοῦ κοίτης ὡς λύκοι διωκῆσθωσαν ὑφ' ὑμῶν· καὶ γὰρ οὐδὲν ἄμεινον διάκεινται τῶν εἰς τὸ τεθεωμένον τε

glorieris, Judæe, Deum non crucifixisti. Quæ inde procedebant, quod, sicut duas essentias substantiasque, ita duas in Christo personas constitueret: ac proinde corpus Christi tabernaculum Θεότητος vocaret, ipsumque Deum in ἀνθρώπῳ κατοικήσαντα (quod totidem verbis avetur ab Ignatio in epistola ad Philippenses), Christum autem nulla unitione admissa, *hominem solitariū.* Quæ vox Vincentio, Cassiano, Gelasioque frequens in hoc argumento: et hujus Erroris causa a sexto concilio Toletano, in professione fidei, nominatim damnata. Vide Cyrillum, in epist. ad Nestorium, quæ incipit.

καὶ κεχαριτωμένων τοῦ Κυρίου πρόσωπον πεπαρω-
νηκότων δυσσεβῶν Ἰουδαίων, εἰ μὴ καὶ χεῖρον.
Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτὸ ὡς εἰς ἀν-
θρώπου ψιλοῦ πρόσωπον τὴν ὕβριν ἐπήγαγον, εἰ καὶ
πρὸς τὴν θεότητα τὸ μέγεθος διέβαινε τὸ τολμή-
ματος. Εἷς γὰρ ὑπῆρχε θεάνθρωπος· Ἄλλοις δὲ ταῦτα
δεχόμενοι. Οὗτοι δὲ οἱ νέοι τῆς θεότητος· ὄβρισταί
εἰς τὴν δοξάσασαν τὸ μακάριον ἐκεῖνο πρόσωπον
ἄκτιστον τῆς θεότητος δόξαν, καὶ *καταπέτασμα*
ταύτην ἀναλίστην ἀποκαλοῦντες. Ταῦτα δὲ τῶν Ἰου-
δαίων ἐκείνων οἰσίων καὶ ἐμπυσμαίων, βδελυκτό-
τερά τε καὶ ἀτιμότερα. Καὶ ὡς περ ἐκείνοι· τὸ δόγμα

etiam Verbum Deus simul erat, et homo, qui hæc cre-
serebat. Isti vero novi divinitatis conviciatores in
increatam divinitatis gloriam, quæ beatam illam fa-
ciem glorificavit, *velum* (5) illam impudenter appel-
lantes. Hæc autem Judaicis salvis spūticque abomi-
nabiliora sunt, atque ignominiosiora. Et sicut illi
monarchiæ scilicet dogma astruere putantes, di-
stinctionem, et Filium nullo pacto admittebant: sic
et isti divinx naturæ simplicitatem prætendentes,
hincque simplices posse se terrere arbitrantes, di-
vine substantiæ et actionis differentiam de (6) mediis
tollere penitus conantur, actionem omnino Deum

Ἄνδρες αἰδέσασθε. Ἐγγύς (inquii) γεγόνασι τινες
τοῦ μὴ ἀνέχεσθαι λοιπὸν ὁμολογεῖν ὅτι Θεὸς ἐστὶν
ὁ Χριστὸς, ὄργανον δὲ μᾶλλον καὶ ἐργαλεῖον Θεότη-
τος, καὶ ἀνθρώπος θεοφορὸς. *Fere enim quidam
ita effecti sunt ut minime jam ferendum putent Chri-
stum Deum confiteri, sed organum potius et instru-
mentum Deitatis, et hominam Deum ferentem.* Idem
in epistola ad monachos, quæ incipit Ἀρχίζοντο μὲν
τινὲς, multis in locis, alibi que frequenter inculcat.
Sed expressius anathematismo 7 et 11. Utinam
exstarent nobis Cælestini Pontificis scripta, qui et
Ephesinam synodum e Græco fecit Latinam, et
eam ad Orientis Occidentisque Ecclesias misit,
ipsamque confutavit hæresim. Utinam Sixti III,
qui id ipsum præstitit; Eusebii etiam Doryleensis,
qui Nestorianorum mastix fuit, clarusque ob per-
secutionem, quam ab ipsis Nestorianis in λη-
στροῦσιν synodo Ephesina non multo post passus est,
et qui postea Eutychetem primus omnium detexit!
Nam et hic etiam scriptis oppugnavit Nestorium.
Sed et Theodori Ancyranæ opera, et ante hos At-
tici Constantinopolitani liber, quem ad Arcadii li-
llias scripsit præveniens Nestorii tunc presbyteri
Antiocheni hæresin, magno Christianæ rei malo
intercederunt. E quibus certe et ad veteres Nesto-
rianorum errores cognoscendos maximum adju-
mentum ad novitos Nestorianos (quando et hæc
etiam monstra alit hoc ævum) confutandos instru-
ctissimum armamentarium haberemus.

(5) *Velum.* Faciem carniæque Christi *velum*
appellare potuerunt isti, vel cum Nestorio (ut dixi-
mus) sentientes, qui nullam unionem inter hu-
manitatem divinitatemque admittebat, sed humani-
tatem quasi hospitem divinitatis vocabat: vel cum
aliis hæreticis, qui Christi corpus nec verum nec
nobis consubstantiali asserebant, sed phantasti-
cum, fallax, commentitium, imaginarium (nam iis
omnibus vocibus utitur Augustinus) ac proinde vocæ
potuerunt isti carnem Christi *velum*, quasi quo
divinitas tantum tegetur, quam solum vere in
Christo existere dicebant. Quem errorem diversos
attribuunt antiquissimi nostrorum. Irenæus tacito
auctore alicubi eum oppugnat, sed Ebionitis postea
non obscure tribuit. Tertullianus in libro huic
hæresi confutandæ dicato, Marcioni, Apelli, Valen-
tino, et Saturnino: ideoque libri titulum facit, *De
carne Christi adversus quatuor hæreses*, rursus
adversus Marcionem contra hoc delirium strenue
pugnat: Philastrius item eundem Marcionem ad-
ctorem facit. Posteriorēs, nempe Augustinus, in
libro *De hæresibus*, et in iis quæ scribit contra
Manichæos, errorem hunc adversus ipsos exagitat.
Theodoreus item in Fabulis, et Vincentius, cap. 20,
et Damascenus, libro *De hæresibus*, et Idacius,
adversus Varimadum, lib. 3. Leo etiam primus,
sermone 4, in Nativitate, et 4 in Epiphania, atque
alibi hæresim istam tanquam Manichæorum oppu-
gnant. Postmodum ab Eutychete Constantinopoli-
tano abbate eadem excitata ex parte fuit, ut tradit
Flavianus Constantinopolitanus in epist. 1 et

2 ad Leonem, Romanum pontificem. Leo ipse, epi-
st. 11, quæ est ad Julianum Coensem, et 83, ad mona-
chos Palæstinæ, et in sermone 8, de Nativitate, et
in tractatu Romæ habito, de erroribus Eutycheis.
Habetur etiam in condemnatione Nestorii facta in
concilio Constantinopolitano, quod insertum est in
Chalcedonensi. Tradit Liberatus, cap. 11 *Breviarii*,
Evagr. lib. 1, cap. 9. et libro II, cap. ult.; his enim
testimoniis probatur Eutychetem unicam tantum
naturam, nempe divinam, in Christo agnovisse,
carnem ejus sanctissimam, nec consubstantiali
nobis, nec omnino veram fuisse: quare fateri cogebatur
Christum non ut hominem, sed ut Deum
fuisse passum. Non negaverim sanctos Patres huma-
nitatem Christi *velum* frequenter vocasse, quod di-
vinitatis splendorem et gloriam oculis hominum
tegeret et occultaret: sic Cyrillus, c. 28 libri 4 in
Joannem; Gregor. Nyssenus, in libro *De vita Moysis*,
atque alii loquuntur. Verum istos, quos noster
oppugnat, credibile est, non hoc, sed eo, quem dixi-
mus, sensu locutos.

(6) *Divinæ substantiæ et actionis differentiam.* Il-
lud est sine dubio apud theologiæ veros profes-
sores, essentiam divinam tributæque inter sese, et ab
illa distincta esse, etsi non *realiter*, ut loquuntur,
quod superælestis illius naturæ simplicitas minime
patitur, *ratione* tamen, vel aliqua tertia distinctio-
nis specie, quam inter hæc illamque mediam for-
mant: de quo articulo videndus S. Thomas, 1 part.
q. 4, art. 1, et q. 13, art. 12. Itaque vanum est, et
ignorantiæ plenum, nullam penitus admittere di-
stinctionem, sed omnia confundere, ut istos fecisse
prætextu divinæ simplicitatis ait Theophaues.
Quod et Enochianorum fuit; nam illi dicebant,
*aut totaliter Deum comprehendendi, aut nihil ex eo co-
gnosci posse, quod simplicissimus esset.* Contra quos
diserte disputat Basilus multis in locis, et sæpe Na-
zianzenus, in oratione vero secunda de Paschate
ab illis verbis: *Immensus igitur est Deus et ad
contemplandum difficilis, idque solum in eo plane
comprehendi potest, quod immensus sit: quambet
aliquis existimet eum, quia simplicis naturæ sit,
rationem hanc habere, ut vel nullo omnino modo
comprehendi possit, vel plene perfecteque compre-
hendi queat, et quæ sequuntur.* Vide etiam subtilem
Damasceni de hoc disputationem, lib. 1, 2, 4, et 12,
ubi probat diversa Deo accommodata nomina, varia
rerum in eo differentias non denotare, sed sola
rationum diversitatem et considerationem.
Fuit vero hæc doctrina Dionysii in lib. *De divinis
nominibus*, c. 2. Decernit doctæ hunc articulum concil.
Tolet. 15, sub Juliano Pomerio, Egica rege
coactum. Illud quod sequitur in Theophaue: *Vitam
et sapientiam, et virtutem vel nullo pacto Deum
habere, vel si habet, illam esse creatam; plane ab-
surdum et impium est, ut doctæ et orthodoxe idem
Thomas, 1 part. q. 5, 14, 18, ubi de vera vita,
scientiæ, bonitæque Dei docet, alibi que frequenter
de reliquis tributis ejus scribit.*

esse dicentes. Videlicet vitam et sapientiam et virtutem vel nullo pacto habere, vel si habet, illam esse creatam, quasi aperte diceretur, ipsum a semetipso dissentire, simplicitatemque ipsius ejus distinctionem nullo pacto suscipere in communicationem gloriæ, sed emittere ad creaturas (7). Isti ergo, ut dictum est, tanquam nialæ quædam feræ procul ab ovili. Christi expellantur: *Et mala bestia*, inquit Isaias, *non ascendet per eam* ⁶; nam ii, inquit, *non Domino Nostro Jesu Christo, sed ventri suo serviunt* ⁷, qui per bona verba vanasque fraudes decipiunt corda simplicium. Dominus autem, qui consolatur humiles, corda quoque vestra consoletur, corroboretque vos in omni opere, et verbo bono. Orate autem et pro nobis, fratres, ut opus Domini nobis commissum cum incremento progrediatur semper. Gratia Domini nostri Jesu Christi et charitas Dei et Patris et communicatio sancti Spiritus sit cum vobis omnibus, o fratres. Amen.

παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς Κύριος, παρακλέσαι τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ στηρίξαι ὑμᾶς ἐν παντὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀγαθῷ. Προσεύχεσθε δὲ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, ἀδελφοί, ἵνα εἰς προκοπὴν τὸ δοῦν ἡμῖν ἔργον ἔργον αἰετὸ τοῦ Κυρίου προβαλῆ ⁷ ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν, ἀδελφοί. Ἀμήν.

II.

Ejusdem epistola doctrinalis de patientiâ et longanimitate ad omnes Christianos, qui ab eo pascebantur.

Theophanes, minimus Jesu Christi servus, sacræ Nicænæ Ecclesiæ sacerdotali gratia, divina miseratione præsidens, juxta promissionem vitæ, quæ est in Christo Jesu, omnibus a Christo vocatis in diversis quidem ætatibus constitutis familiis, fortunis, vitæ institutis ac statibus, æqualem vero fidem, et in religione sententiam, et spem sortitis, Nicæam habitantibus et Prusam, et omnem circa regionem usque ad maritimam (8) connumeratis ascriptisque spirituali nostro ovili, dilectis in sancto Spiritu, filiis humilitatis nostræ: gratia vobis,

⁶ Isa. xxxv, 8. ⁷ Rom. xvi, 18.

(7) *Ad creaturas emittere.* Quicquid boni inest in creaturis, ab uno Deo per participationem procedit; eo enim quis purior, quo supercelestem illam puritatem magis participat; eo innocentior, quo innocentiam; sanctior, quo sanctitatem, ac similiter de aliis virtutum generibus. Est si quidem ipse Deus idea, archetypusque bonitatis, imo bonitas, ipsa κατὰ φύσιν, ut locuti sunt antiquissimi theologorum; perfectissimus in unaquaque re, formaque; quinimo, ut Dionysius ait, ea ratione in unaquaque re, formaque, non perfectus, quod ὑπερτελής καὶ προτέλειος, *superfecius, et anteprecius in re formaque qualibet sit.* Signanter Chrysostomus, in oratione *De Nativitate Salvatoris*, condum edita (quam nos manuscriptam habemus, inter alia multa hujus Patris, quæ, volente Deo, propediem dabimus) ὑπερφύλαον Deum vocal: quasi qui effluat, abundet, supernatet, inundet creaturarum omnium excellentias: *Omnia* (inquit Damascenus, lib. 1, cap. 19.) *divinam naturam appetunt, et in ipsa cœsistunt, ipsa divina natura omnibus rebus pro cuiusque natura, esse tribuit; est enim et eorum quæ sunt essentialia, et eorum quæ vivunt, vita, et eorum quæ ratione utuntur, ratio, et eorum quæ intellecta quiter*

τῆς μοναρχίας συνιστᾶν δῆθεν οἰόμενοι τὴν διάκρισιν καὶ τὸν Ἰὺν οὐδαμῶς παρεδέχοντο· οὕτω καὶ οὗτοι τὴν ἀπλοῦν τῆς θείας φύσεως προβαλλόμενοι: καὶ ταύτη μορμολύττειν τοὺς ἀπλουτέρους οἰόμενοι, τὴν τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας διαφορὰν ἀναίρειν ὄλω; ἐπιχειροῦσιν. Ἐνεργείαν ὄλω λέγοντες: τὸν Θεὸν, ἡγουν ζῶν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν. ἢ μηδαμῶς ἔχειν, ἢ εἴπερ ἔχει, κτιστὴν εἶναι, πρὸς ἔκλυτον στασιάζειν ἀντικρυς αὐτὸν λέγοντες, καὶ τὸ ἀπλοῦν ἐκείνου τὴν ἑαυτῆς διάκρισιν μὴ δεχόμενον, μηδαμῶς εἰς κοινωνίαν τῆς δόξης ἀλλὰ πρὸς τὰ κτισματα παραπέμπουσιν. Οὗτοι τοίνυν, ὡς εἴρηται, καθάπερ τινὰ πονηρὰ θηρία πόρρω τῆς ἀγέλης ἀπειληλάσθωσαν τοῦ Χριστοῦ· Οὐδὲν γάρ, φησὶν Ἰσαίας, τῶν θηρίων τῶν πονηρῶν οὐ μὴ ἀναβῆ ⁶ ἐπ' αὐτήν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι, φησὶ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ, καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ κενῆς ἀπάτης, ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων. Ὁ δὲ

τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῆ διδασκαλικῆ πρὸς πάντα τοὺς ἐπ' αὐτοῦ ποιμαινομένους Χριστιανοὺς περὶ ὑπομονῆς καὶ μακροθυμίας.

Θεοφάνης ἐλάχιστος Ἰησοῦ Χριστοῦ δούλος τῆς κατὰ Νικαίαν ἱερᾶς Ἐκκλησίας ἱεραρχικῆ χάριτι προσετώσ ἐλέμ Θεοῦ, κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, πᾶσι τοῖς ἀπὸ Χριστοῦ καλουμένοις, ἐν διαφόροις μὲν ἡλικίαις καὶ γένειαις τύχαις τε καὶ ἐπιτηδεύμασι καὶ πολιτεταῖς ὑπάρχουσιν, ἰσότητι μὲν πιστὴν λαχοῦσι, καὶ τὴν κατ' εὐσέβειαν δόξαν τε καὶ ἐλπὶδα, τοὺς τῆν Νικαίαν τε καὶ Προῦσαν ἐκοῦσι, πρὸς δὲ καὶ τὴν κατ' αὐτὰ; πᾶσαν μέχρι τῆς παραλλοῦ περιχώρον, τοῖς συντριβημένοις τῆ κατ' ὑμᾶς λογικῆ ποίμνη ἀγαπητοῖς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι,

⁶ Isa. xxxv, 8. ⁷ Rom. xvi, 18.

sunt, intelligentia, quæ omnia totidem fere verbis a magno Dionysio mutuatus est, capp. 2, 4, 8, De divinis nominibus. Ἀγαθοειδῶς igitur, ut ipse loquitur Damascenus, in singulis rebus pro uniuscujusque captu resplendet jubar illud superbenedictum, immortale, infinitum, æternum. Hæc cum ita sint, impium certe fuerit, exspoliare (ut isti, quos noster oppugnat) vera vitæ ipsammet vitam, a qua omnia vivunt, scientiam ipsammet scientia, a qua scientes sciunt, bonitatem ipsam bonitate, per quam bona omnia bona sunt. Atque ideo expertem horum facere, quod ea cum aliis communicet, maxime cum ipsarum divinarum proprietatum una sit et præstantissima κοινωνία, id est sui ipsius communicatio. Sic tamen se communicat ut quod aliis dat, sibi non auferat. *Ipse se nobis* (in hunc sensum inquit Dionysius) *communecat, nihil perperius.* In his quidem nos hospites, quare leviter illa attingisse contenti erimus.

(8) *Usque ad maritimam.* Habetur in utroque exemplari παραλῶν, inducta etiam linea, qua notari solent propria nomina. Sed cum in totius Bithyniæ topographia nullum oppidum reperiat hoc nomine, recte credimus substitutum et pro u

Digitized by Google

τεκνοὺς τῆς ἡμῶν ταπεινότητος· χάρις ὑμῖν, ἔλεος, A
εἰρήνη καὶ ἀγάπη πληθυνθεῖη, εἰς εὐπλοΐαν μὲν τοῦ
παρόντος, κατὰ Θεὸν βίου καὶ ζωὴν ἀκύμαντον καὶ
ἀτάραχον, ἀπόλαυσιν δὲ καὶ εὐφροσύνην ἀπόρρητον
τῆς μελλούσης ἀθανασίας, ἣν ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς πρὸ
καταβολῆς κόσμου, τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ,
καὶ τηροῦσιν αὐτοῦ καλῶς τὰς ἐντολάς καὶ τὰ δικαιώ-
ματα.

α'. Εὐχαριστιῶ τῷ Θεῷ μου πάντοτε περὶ ὑμῶν,
ἀγαπητοὶ, ἀκούων τὴν πίστιν ὑμῶν φρουρούμενην
ἐν δυνάμει Θεοῦ εὐκρινῆ καὶ ἀσάλευτον, μεταξὺ
τῶν ἀνθισταμένων τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, καὶ
τῆν μετ' εὐχαριστίας ὑπομονὴν ὑμῶν ἐν ποικίλοις
πειρασμοῖς· καὶ θλίψεσιν, ἐξ ὧν τὸν ἀμάρταντον
κομιεῖσθε στέφανον ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐλθόντος δοξάσαι μὲν τοὺς
ἰδίους πιστοὺς δούλους ἀφρίστῃ καὶ θεϊκῇ δόξῃ,
ἀποδοῦναι δὲ ἐκδίκησιν ἐν φλογὶ πυρὸς, τοῖς μὴ εἰδόν-
σιν αὐτὸν, μηδὲ ὑπακούουσι τοῖς τῷ Εὐαγγελίῳ του-
του κηρύττουσι· μεμνημένος ὑμῶν εἶναι ἐν ταῖς προσ-
ευχαῖς, ἵνα ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ δώῃ ὑμῖν στηριχθῆναι κατὰ τὸν ἔσω
ἄνθρωπον, καθωπλισμένους τὴν πίστιν τε καὶ ἐλπίδα,
ὥστε μὴ ἀποκλῆθε μέγαρα τελευταίας ἀναπνοῆς,
πρὸς τὰς ἐπαγομένας ὑμῖν καθ' ἑκάστην θλίψιν καὶ
πειρασμοῦς, ἀπὸ τῶν δαιμόνων καὶ τῶν ἀτόπων καὶ
πονηρῶν ἀνθρώπων. Εἰδέναι γὰρ ὑμᾶς, ἀγαπητοὶ,
βούλομαι ὅτι ὥστερ ἐστὶ συνεκτικὸν τῆς παρουσίας
ἡμῶν αἰσθητῆς ταύτης ζωῆς, ἡ τροφή τε καὶ πόσις·
καὶ γὰρ τινὰ τούτων ἄνευ ζῆν δὴλω ἀδύνατον· οὕτω C
τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς ἰδίῳ ἐστὶ καὶ συστατικὸν, καὶ
πᾶσα μὲν ἀρετὴ. Καὶ γὰρ ὁμοίως ταύτης χωρὶς,
ἀδύνατον ἐστὶν ἐν πνεύματι ζῆν τινὰ κατὰ τὸν ἔσω
ἄνθρωπον· μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων ἢ ἐν θλίψεσιν
ὑπομονὴ τε καὶ καρτερία. Καθάπερ γὰρ ὁ χρυσὸς
καθόσον ἂν ὀμίλῃ τῷ πυρὶ καθαίρεται δοκιμώτερος
γινόμενος καὶ λαμπρότερος, οὕτω καὶ ἡ πειρασμὸς
καὶ κινδύνους ψυχῆ προσκαλίουσα, ἥλιου γίνεσθαι
κλιθροτέρη καὶ λαμπροτέρη. Καὶ εἰ βούλεσθε, προ-
θώμεν ὑμῖν εἰς ὑπόδειγμα τῶν εἰρημένων τὴν καρ-
τερικώτατον καὶ μέγαν Ἰώβ. Οὗτος, γὰρ, πρὸ τοῦ
πειρασμοῦ, παντοίας ἀρεταῖς ὑπῆρχε κεκοσμημέ-
νος, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ παραδηλοῖ λέγων, μᾶλλον
δὲ ἢ ἑστέ Γραφή, καὶ ὁ φθειγόμενος ἡμῖν διὰ ταύτης D
θεός. Σωφροσύνη μὲν γὰρ καὶ σαρκὸς καθαρότης
καὶ ἀγιασμός, τοσοῦτος ἦν αὐτῷ ἀναγκαῖον καὶ πε-
ρισπούδαστον. Καὶ ταῦτα πρὸ τοῦ παλαιοῦ νόμου
ὑπάρχοντι ὅτε οὐδεὶς ὁ λόγος ἦν τῶν τοιούτων, ὥ-
στερ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἀκρίθειαν, οὐδὲ περιέρ-
γοις γούν προσεῖχε τοῖς ὀφθαλμοῖς ταῖς τῶν γυναι-
κῶν ὄψεις· Διαθήκη γὰρ, φησί, διεθέμην τοῖς

^a Job. xxxi, 1.

(9) *Ut in disciplina.* Messanensis ὅτι κατὰ τὴν
ἀκρίθειαν: Vaticanus, ὥστερ κατὰ τὴν, etc.

(10) *Pepigi.* In sacræ Scripturæ testimoniis red-
dendis in hac versione mea, vulgatum editionem,
quam cæterarum omnium, quæ hæcenus prodie-
runt, optimam et emendatissimam censeo, fere sem-
per religiose secutus sum, fere, inquam; nam ali-

miseri cordia, pax et amor multiplicetur in prospe-
ram præsentis vitæ secundum Deum navigationem,
fluctibusque et tumultibus carentem, fruitionem
vero et ineffabile gaudium futuræ immortalitatis,
quam præparavit Deus ante constitutionem mundi
diligentibus se in veritate, servantibusque fideliter
præcepta et legis ipsius mandata.

1. Gratias ago Deo meo semper pro vobis, o
charissimi, audiens fidem vestram in virtute Dei
servari puram et inconcussam, inter eos qui Evan-
gelio Christi obstant et opponuntur, vestramque
patientiam cum gratiarum actione in variis tenta-
tionibus et angustiis: propter quæ immarcescibilem
adipiscimini coronam, in adventu Domini nostri
Jesu Christi: qui veniet ut suos fideles servos glo-
rificet inexplicabili ac divina gloria: retribuatur verò
vindictam in flamma ignis iis qui ipsum nesciunt,
neque audiunt eos qui prædicant Evangelium ip-
sius. Recordor vestrum omnium semper in oratio-
nibus, ut Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi
det vobis ut confirmemini secundum interiorem
hominem, et induamini armaturam fidei et spei,
neque deficiatis usque ad extremum vitæ spiri-
tum, propter angustias et tribulationes, quæ vobis
quotidie offeruntur et a dæmonibus, et ab infestis
ac pravis hominibus. Scire enim, vos o dilecti,
volo, quod quemadmodum cibo et potu sensibilis
hæc vita nostra conservatur (haud enim ullo modo
fieri potest, ut quisquam sine istis vivat), sic pro-
prie ac germane vitam secundum Deum omnis qui-
dem virtus constituit (sine illa enim fieri nequit,
ut aliquis in spiritu vivat secundum interiorem
hominem), sed omnium maxime patientia in tribu-
lationibus atque constantia. Sicut enim aurum
quanto magis igni admovetur, tanto fit probatius
atque illustrius, sic et anima tentationibus et pe-
riculis vexata fit sole purior et splendidior. At
vero si libet, age, proponamus vobis constantissi-
mum ac patientissimum magnum Job in prædicto-
rum exemplum. Hic enim ante adversitates omni
virtutum genere præditus erat; ut ipse de se testa-
tur, imo vero divina Scriptura, loquensque per
eam nobis Deus. Pudicitia enim et carnis puritas et
sanctinonia erant illi familiaria, et maxime expe-
tenda. Et hoc quidem cum ante antiquam legem
esset, quando nulla erat, ut in disciplina (9) euan-
gelica, harum rerum ratio. Ergo nec curiosis quidem
oculis attendebat mulierum facies: *Pepigi*(10), in-
quit, *factus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem
de virgine*^a. Si autem in virgines, ac liberas mulie-

quando ab ea discedere necessum habui, cum verba
ipsa, quæ apud Theophanem reperiebantur, essent
reddenda. Cæterum cum Latina vulgata editione
usus non sum, interpretationi saltem Bibliorum
secundum Septuaginta, quæ nuper edita est, adhæ-
rere studui. Istum vero nunc præfari libuit, quod
hæc epistola fere tota ex Jobi libri testimoniis

res erant illi oculi adeo continentis et castigati, et vel in cogitatione et oculo fornicationem rejiciebat, quanto minus adulterii labem et maculam ad illius animam penetrare omnino potuisse credendum est? Quapropter et confidens adeo propter prædicta gloriatur, ut etiam dira sibi mala imprecetur, nisi in iis maxima cum cautione et observantia vitam suam egerit. Ideo ait: *Si cor meum secutum est alterius viri uxorem, aut si obsedi januas ejus, placeat quoque uxor mea alteri, et filii mei humiliantur* 9. Quasi per hæc diceret, ex suis rebus unumquemque aliena dijudicare debere, sicut ait Dominus: *Prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter* 10. Si enim grave tibi est et intolerabile tuam uxorem alterius amorem sequi, neque tu alienum thorum subvertere tentes; et illius quidem justi viri hæc erat castimonia. De justitia vero defensioneque oppressorum, ac invalidorum audi quid dicat: *Justitiam induus sum, et vestitus sum iudicio sicut diploide. Salvavi enim mendicum de manu potentis, et pupillum cui non erat adjutor, adjuri; oculus sui caecorum, et pes claudorum; ego sui pater impotentium, et iudicium quod non noveram perscrutatus sum, confregi autem molas iniquorum* (11), *de medio dentium eorum rapinam eripui* 11. Sed et acceptionibus muneribusque in iudiciis superior erat justus; ait enim: *Et si manibus meis tetigi donum, ipse quidem seminem* (12), *comedant vero alii* 12. Et justitiam quidem sic indutus erat, ut ipse dicit, tanquam vestem decorantem ipsum, multo illustrius regia purpura. Eleemosyna autem, quæ inter omnes virtutes principem maxime decet (13), et hospitalitas, nonne huic cura fuisse? imo vere maxime. Quid enim ait? *Si buccellam meam comedi solus, partemque ex illa non dedi orphano: quoniam a juventute mea enutriebam ut pater* 13. Et rursus: *Et si desperi nudum pereuntem, et illam non indui. Et si non benedixerunt me impotentes, et ex tonsura agnorum meorum calefacti sunt humeri eorum, hæc et hæc patiar* 14. Et rursus: *Ostium meum omni venienti patuit, aut si dimisi infirmum sinu vacuo exire januam meam* 15. Verum neque a debitoribus quidem repetebat Je-

9 *ὄφθαλμοῖς μου, καὶ οὐ συνήσω ἐπὶ παροῦσιν. Εἰ δὲ πρὸς παροῦσους; καὶ ἐλευθέρως οὕτως ἦσαν αὐτῷ ἐγκρατεῖς καὶ κεκολασμένοι οἱ ὄφθαλμοί, καὶ οὕτως αὐτῷ μέχρι καὶ διανοίας καὶ ὄψεως ἡ πορνεία ἀπειρηται, σχολή γ' ἔν τῷ τῆς μοιχείας μύσος καὶ ῥύπασμα, πάροδον ἂν ἔσχεν ἔλως εἰς τὴν ἐκείνου ψυχὴν. Διὸ καὶ τοσοῦτον θαρβῶν ἀγκυαυχᾶται τοῖς εἰρημένοισι, ὅτι καὶ τὰ δεινότατα λίαν ἑαυτῷ ἐπαρᾶται, εἰ μὴ μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας πρὸς ταῦτα καὶ συντηρήσῃ; τὴν ἑαυτοῦ διεξήγε ζωὴν. Διὸ φησιν· Εἰ ἐξηκολούθησεν ἡ καρδία μου γυναικὶ ἀνδρὸς ἑτέρου, εἰ καὶ ἐγκάθετος ἐγενόμην ἐπὶ οὖραις αὐτῆς, ἀρέσσαι ἄρα καὶ ἡ γυνὴ μου ἐτέρῳ, τὰ δὲ νῆπιά μου ταπεινωθεῖη. Ὡσανεὶ διὰ τούτων λέγων, ὅτι Ἐκ τῶν οικείων πᾶς τις ὀφείλει διακρίνειν καὶ τὰ ἀλλότρια, καθὼς φησιν ὁ Κύριος, ὅτι Καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως. Εἰ γὰρ τὸ προσχεῖν τὴν σὴν γυναῖκα ἔρωτι ἀνδρὸς ἑτέρου, λίαν δοκεῖ σιχαλεπὴν καὶ ἀφόρητον, μὴδὲ σὺ γάμους ἀλλοτρίους ἐπιχειρεῖς ἀνατρέπειν, καὶ τὰ μὲν τῆς σωφροσύνης τῷ ἑκαίῳ τοιαῦτα. Περὶ δὲ δικαιοσύνης καὶ προστασίας ἀδικουμένων καὶ ἀδυνάτων, ἀκουσον τί φησὶν· Δικαιοσύνην ἐνδεδύκειν, ἡμψιούσῃ δὲ κρίμα ἴσα διπλοῖδι. Διέσωσα γὰρ πτωχὸν ἐκ χειρὸς δυνατοῦ, καὶ ὀρφανῷ ᾧ οὐκ ἦν βοηθὸς ἐβόηθησα. Ὁφθαλμὸς δὲ ἤμην τυφλῶν, ποὺς δὲ χωλῶν. Ἐγὼ ἤμην πατὴρ ἀδυνάτων, δίκην δὲ ἦν οὐκ ἤδωκεν ἐξίχνιασα. Συνέτριψα δὲ μύλας ἀδικῶν· ἐκ μέσου τῶν ὀδόντων αὐτῶν ἄρπαγμα ἐξήρπασα. Ἀλλὰ καὶ λεημάτων καὶ δώρων ἀνώτερος ὁ δίκαιος; ἐν ταῖς κρίσεσιν ἦν, φησὶ γάρ· Εἰ δὲ καὶ ταῖς χερσὶ μου ἡψάμην δώρων, σπειριμι ἄρα, καὶ ἄλλοι φάγοισαν. Ἀλλὰ τὴν μὲν δικαιοσύνην οὕτως ἦν ἐνδεδυμένος, καθὼς φησιν ὡς ἱμάτιον, πολλῷ λαμπρότερον αὐτὸν καλλώπιζον τῆς βασιλικῆς ἀλουργίδος, ἐλεημοσύνης δὲ τῆς βασιλικωτάτης τῶν ἀρετῶν καὶ φιλοξενίας οὐκ ἐμέλησε τοῦτω· πολλοῦ γὰρ καὶ δεῖ. Τί γὰρ φησιν; Εἰ τὸν ἴωμόν μου ἐφαγον μόρος καὶ οὐχὶ ὀρφανῷ μετέδωκα ἐξ αὐτοῦ, ὅτι ἐκ νεότητός μου ἐξέτρεφον ὡς πατήρ. Καὶ κρίμα· Εἰ καὶ ὑπερῖδον γυνῶν ἀπολλύμεσιν καὶ οὐκ ἡμψίασα. Ἀδύνα-*

9 Job. xxi, 10. 10 Luc. vi, 31. 11 Job xxix, 14-17. 12 Job xxxi, 8. 13 ibid. 17, 18. 14 ibid. xix, 20. 15 ibid. 32:

constet. At clarum est enim hbrum, prout nos Latinum habemus, multum differre a textu Græco. Hieronymus eam quam in Bibliis habemus, versionem (nam et aliam fecit juxta Septuaginta) ex Hebraico, Arabico, et Syro elaboravit, nihil vero minus, quam ex Græco. Si quid igitur offenderit lector, quod in Latina Vulgata vel non exstet, vel aliter habeatur, consulenda illi erunt Græca, quæ Theophanes secutus est, et quæ nos vertimus. Sed et illud hoc loco lectorem scire opt. tuerit, epistolam hanc, quæ tota in patientiæ commendatione et Jobi historia versatur, bona ex parte Chrysostomi imitationibus constare: singula nos, prout occurrunt, adnotare nolimus, ne capita notarum et earum numeros innumerofaceremus. Itaque consultus duximus, ad finem ea omnia quæ a Chryso-

stomo (ut diximus) mutuatus est Theophanes, unico scholio aggerere.

(11) *Molas iniquorum.* In Vaticano et Messanensi desunt huic periodo quæ sequuntur verba, *ἐκ μέσου τῶν ὀδόντων, etc.*, quæ adjuvamus ex Jobi textu, c. p. xxix.

(12) *Seminem.* Vaticanus σπείρατ μτ. Messanensis σπείριμι.

(13) *Principem maxime decet.* Non dubito quin locum hunc aliter vertendum iudicent multi, nempe βασιλικωτάτην, principatum obtinentem, præclarissimum, cæteris virtutibus præstantem. Verum nos ita reddidimus, quod videremus Jobum a Theophano regem alias sæpe vocari, quocirca huc allusum hoc loco credimus.

τοι δὲ εἰ μὴ εὐλόγησάν με, ἀπὸ δὲ κουρᾶς ἀμνῶν μου ἐθερμάρθωσαν ὧμοι αὐτῶν, τὰ καὶ τὰ πάθειμι. Καὶ πάλιν· Ἡ θύρα μου παρτι ἐλθόντι ἀνέφωτο, καὶ οὐκ εἴσα ἀδύνατον ἐξελοῦν τὴν θύραν μου κόλπῳ κενῷ. Ἄλλ' οὐδὲ τοῖς χρεωφιλταῖς ἀπήγει τὸ δάνειον, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν χρεῶν γράμματα διεσπάρηεν· Συγγραφήν γάρ, φησὶν, εἶχον κατὰ τινας ῥήξας αὐτῆν, ἀπέδωκα οὐδὲν λαθῶν παρὰ χρεωφειλέτου. Καὶ μὴν τοιοῦτος ὢν, εἰ ποτε τοῦτῃ συμδίδεχεν ἀμαρτεῖν ἀκουσίως οὐ δὲ τῆς ἐξομολογήσεως τούτων ἡμέλει, ἀλλ' ἅπαντα ἐξηγῶρευσε καὶ οὐδὲ πρὸς ἓνα μόνον, ἀλλὰ πολλῶν ἐμπροσθεν, οὕτω τῆς εὐαγγελικῆς ἀκριβείας εἴχετο, πρὸ τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ νόμου βεδιωκῶς· φησὶ γάρ· Εἰ δὲ καὶ ἀμαρτιῶν ἀκουσίως ἐκρύψα τὴν ἀμαρτίαν μου, οὐ γὰρ διετράπην πολυοχλίαν πλήθους, τοῦ μὴ ἐξαγορευσαί ἐνώπιον αὐτῶν. Τῆς δὲ μνησικακίας τοσοῦτον ἦν ἀνωτέρα ἡ ψυχὴ τοῦ δικαίου, ὅτι οὐδὲ ταῖς συμφοραῖς ποτε τῶν ἐχθρῶν ἐπευφραίνετο, ἀλλὰ παραπλησίως τοῖς ἀγαπῶσι δέκειτο· φησὶ γάρ· Εἰ δὲ καὶ ἐπιχαρῆς ἐγενόμην πτώματι ἐχθρῶν μου, καὶ εἶπεν ἡ καρδία μου Ἐὗς, ἀκουσαὶ ἄρα τὸ οὖς μου τὴν κατῆραν μου. Τὸ δὲ συμπαθὲς καὶ φιλοικτον πρὸς τοὺς κακοπραγοῦντας τίς οὐ θαυμάσειεν; Ἐπι παρτι γάρ, φησὶν, ἀδυνάτω ἐκλαυσα, ἐστὲναξα δὲ ἰδῶν ἄνδρα ἐν ἀνάγκαις. Ἐσαύτως πλούσιος ὢν σφόδρα, οὐ μέγα ἐπὶ τοῦτῃ ἐθήνησι, οὐδὲ τῇ δυνάμει τῆς ἑαυτοῦ περιουσίας ἦν πεποιθὼς, ὅπερ οἱ πλείστοι νῦν

A bitum; quin imo eorum chartulas discindebat, *Syngrapham*(14) enim, inquit, *habebam, et discindens illam largitus sum, nihil a debitore accipiens* 14. Et tamen cum talis esset, si quando illi non sponte(15) peccare contigisset, minime reuebat ea delicta constiteri: quin et omnia fatebatur, nec coram uno tantum, sed et coram multis, adeo fidelis evangelicæ disciplinæ(16) custos erat, qui ante Evangelium et legem vixit. Dicit enim: *Quod si etiam cum inuitus peccassem abscondi peccatum meum, non enim expari turbam multitudinis, ut non enarrarem coram eis* 17. A memoria autem injuriarum iusti anima tam longe aberat ut inimicorum calamitatibus nunquam gauderet, imo non aliter quam erga amicos in illos affectus esset; ait enim: *Quod si et gavisus sum in casu inimicorum meorum, et dixit cor meum, Euge, audiat auris mea detestationem meam* 18. Condolentiam vero commiserationemque erga infelices quis non admiretur? *In omni enim, inquit, impotentis flevi, gemui vero videns hominem in necessitatibus* 19. Similiter cum valde dives esset, non ideo extollebatur animo, aut copiis divitiarum suarum confidebat, quod multi nunc faciunt divites. De quibus ait beatus apostolus Paulus Timotheo scribens: *Divitibus hujus sæculi præcipue non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum* 20. Dicit enim idem justus(17): *Si in pretioso lapide spem posui meam, et letiq-*

14 Job xxxi, 32.

17 ibid. xxxiii, 34.

18 ibid. 29.

19 Job xxx, 25.

20 I Tim. vi, 17

(14) *Syngrapham*. Locus hic diverse habetur et apud antiquos expositores Jobi, et in Latina vulgata, et apud Septuaginta. Nos Theophanis verba reddere satis habuimus, quæ quidem plana sunt. Deest enim id, quod hoc loco difficultatem aliquam habet, nempe: *Syngrapham in humeris circumponens, coronam legebat*. Quæ quidem verba varie declarantur ab auctoribus. Olympiodori expositio, quam habes in Catena in Job, nuper a Paulo Comitolio edita, mihi præ aliis placet, ut quæ magis literæ conveniat.

(15) *Non sponte*. Fere ita legunt veteres omnes Græci et Latini, præter Augustinum, qui, *sponte*, affirmative habet. Porro loci hujus sententiâ manifestata est, si peccatum involuntarium acceperis pro illa voluntatis motione, quæ a peccati fomito inducitur, quam *sensualitatem* etiam vocant; in qua, cum ejus omnes in universum motus (non eos tantum, quos primos vocant, in quibus ut nulla est voluntatis utilitatio, ita nec offensio, sed et primo secundos, nempe e quibus labis aliquid et reatus jam adhæret) evitare humanarum virium non sit, et justis ipsis impossibile, ut ait Gregorius, lib. xviii *Moralium*, cap. 4, in hac inquam *sensualitate* ita accepta, peccatum necessario inesse, et hoc sensu collective videlicet (ut loquuntur) sumptam declinari non posse, subtilissimam nostrorum docent. Referendus huc idem Job, illis verbis cap 27: *Non est sanctus in terra qui non peccet: sanctus Joannes, epistola I, cap. 1: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, quæ verba non humilitatis causa debere intelligi, sed juxta veritatem sententiæ decreverunt Patres Milevitani, can. 6, et Africani, canon. 81. Paulus item ad Rom. 7: *Non enim, inquit, bonum, quod volo,**

C hoc ago, sed quod odi malum, hoc facio; quem locum divus Augustinus de jam dicto malo concupiscentiæ, et pulsatione sensualitatis interpretatur; et hoc quidem internum malum apposite Theologus ἐμφύλιον πόλεμον, *viscerale bellum*, appellavit in oratione ad Greg. Nyssenum. Tertullianus, de Resurrectione carnis, *delinquentiam habitantem in carne nostra* vocat. Non omittemus veteres aliter, et largius aliquanto locutos esse de *voluntario et involuntario*. Basilius enim involuntarium peccatum vocare videtur ejus scorti, quod venditum lenoni quæstum corpore facit; voluntarium vero illius, quod voluptatis causa seipsam sceleri mancipat. Et Clemens Stromateus. *Quod voluntarium, inquit, non est, pœnam non meretur: id autem in duplici genere est, alterum enim per ignorantiam fit, alterum per vim*. Ad eundem sensum tendunt, quæ ex Didymo et Philone referuntur a Damasceno in *Parallelis*, cap. de peccatis involuntariis. Quæ tamen theologicæ gnomone dirigenda sunt, et explicanda. Peccatum in voluntate est, ut in proprio subjecto, et causa, essentialiterque, in actu liberi arbitrii consistit. Videndus Thomas, prima secundæ q. 74, ab art. 3, cum sequentibus, et ante Thomam, Augustinus, in iis præcipue, quæ scripsit contra Pelagianos.

(16) *Evangelicæ disciplinæ*. Frequens est hæc Jobi commendatio apud eos omnes qui illius historiæ meminerunt, nempe observasse illum legem, cum ante legem fuerit. Sic Olympiodorus: *Nihil promissum a lege non est ipse consecutus, qui etiamsi legem non audivisset, in mente tamen legem scriptam ferebat, legemque servavit, quamvis non a magistro accepit*.

(17) *Justus*. Familiare est Patribus justi nomine

*tus sum cum mihi esset census nullus*¹¹. Et paulo post : *Et si osculatus sum manum meam apponens ori meo*¹², videlicet si cum jactantia et superbia laudavi meas operationes, omnia putans esse sapientie meæ(18), et non divinæ virtutis, et providentiæ, et ideo osculatus sum, ut plerique solent; manus meas, et hoc mihi maximum scelus imputatur.

δὲ εὐφράνθητι πολλοῦ πλούτου μοι γενομένου. Καὶ μετ' ὀλίγα· *Εἰ δὲ καὶ χεῖρά μου ἐπιθεῖς ἐπὶ τῷ στόματι μου ἐβλήσα*, τουτέστιν, εἰ ἐπήνεσα μεθ' ὑπερηφανίας καὶ καυχῆσεως τὰς πράξεις μου, τῆς γνώσεώς μου τὸ πᾶν εἶναι λογιζόμενος, ἀλλὰ μὴ τῆς θείας δυνάμεως καὶ προνοίας καὶ διὰ τοῦτο φιλῶν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν πολλῶν τὰς χεῖράς μου, καὶ τοῦτό μοι ἄρα, ἀνομία ἢ μεγίστη λογισθήσεται.

2. Hæc, o dilecti, justi hujus bona opera ante tribulationes et calamitates hisce virtutibus vitam illius decorabant, qui cum maximis divitiis et vitæ splendore tumebat, non usus est iis in venereis voluptatibus, rapinas et immodicas cupiditates, quod plurimi faciunt homines; et quod mirandum est, idque sæpe dixi, cum ante Evangelium, et legem, nullum tale exemplum videre posset, imo vero contra; omnes enim aspiciebat diversa via incedentes, et omnem pravitatem studiose operantes, neque ullam omnino disciplinam habuit, neque sacras unquam audivit Scripturas nondum enim scriptæ, aut editæ tunc erant. Cum ergo talis tantusque esset, in eas incidit calamitates et tribulationes sibi invicem succedentes, quæ nulli unquam alii contigerunt, etiamsi multi sæpe ab ipso mundi initio afflicti, ac variis ærumnis affecti fuerint; non enim solum pecunias, animalium greges, et reliquas omnes facultates, et septem denique spectandorum filiorum chororum in ipso ætatis flore amara morte amisit, et quidem simul hæc omnia ita ut nec singulos, ut æquum erat, propter malorum continuationem lugere posset: *Adhuc enim*, inquit, *hoc loquente, venit alius nuntius, et rursus hoc loquente, alius, inde calamitates annuntiantes*¹³. Non hæc, inquam, tantum passus est, sed etiam corpus, quod solum supererat, vulnere totum illud ambiente percutitur: *A capite*, enim inquit, *usque ad pedes insanabilis et doloribus plenus et nudus super fimum sedet, qui paulo antea potens et rex erat*¹⁴ (19). Cum vero suum cerneret corpus quasi saniei et vermium scatentem

πάσχουσι τῶν πλουτούντων, περὶ ὧν φησιν ὁ θεὸς ἀπόστολος Παῦλος Τιμοθέῳ γράφων· *Τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι παραγγέλλω, μὴ ὑψηλοφροσεῖν, μηδὲ ἠλιχίεσθαι ἐπὶ πλούτου ἀδηλείῃ, ἀ.λ.λ' ἐπὶ θεῷ ᾤωντι, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πάντα πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν*. Φησὶ γάρ ὁ αὐτὸς δίκαιος· *Εἰ λίθω πολυτελεῖ ἐπεκρίθησα, εἰ*

β'. Τοιαῦτα, ἀγαπητοί, τὰ πρὸ τοῦ πειρασμοῦ, καὶ τῶν συμφορῶν κατορθώματα τοῦ δικαίου τοιαῦται ἀρσταις κατεκίσειται τὴν ἑαυτοῦ πολιτείαν πλούτου ὅτι πολὺν καὶ δυναστεῖαν περιβεβλημένος καὶ δόξαν, καὶ οὐκ ἐχρήσατο τούτοις εἰς ἡδονὰς ἀκολάστους καὶ ἀρπαγὰς καὶ πλεονεξίας ὅπερ πάσχουσι τῶν ἀνθρώπων οἱ πλείστοι· καὶ τὴ δὴ θαυμαστὸν, ὡς πολλάκις εἶπον, ὅτι πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ νόμου, ὅτε οὐδὲν παράδειγμα τοιοῦτον εἶχεν ὄραν, μᾶλλον μὲν οὖν πᾶν τούναντιον, ἅπαντας τὴν ἐναντίαν βαδίζοντας ἐβλεπε, καὶ πᾶσαν κακίαν ἐργαζομένους μετὰ σπουδῆς· οὐδὲ διδασκαλίας ὅλως μετέσχεν οὐδὲ θείων Γραφῶν ἐν ἀκροάσει γέγονεν, ἐπὶ οὕτω γεγραμμένοι καὶ δεδομένοι οὖσαι ἐτύγχανον. Τοιοῦτος δὲ ὢν, τοιαῦταις περιπέττει συμφοραῖς, ἀλλ' ἐκαλλήλοις καὶ πειρασμοῖς, ὡς περ πολλῶν κολάκις ἀφ' οὐπερ ὁ κόσμος γέγονε κακοπαθησάντων καὶ τάλαιπωρησάντων, μηδενὶ τῶν ἀπάντων συμφορῶν τοιαύτην συμβῆναι ποτε. Οὐ γὰρ μόνον χρήματα, ζῶων ἀγέλας, πᾶσαν ἄλλην περιουσίαν, καὶ τέλος ἐκτὰ θαυμαστῶν παιδῶν χορὸν, ἐν τῷ ἀνθεῖ τῆς ἡλικίας ἀπόλεσε θανάτῳ πικρῷ, καὶ τῷτα πάντα ἀθρόον, ὡς μὴ δύνασθαι κἄν ἀξίως ὀρηγεῖν ἕκαστον διὰ τὸ συνεχὲς τῶν κακῶν· Ἐτεῖ γάρ, φησὶ, τούτου λαλοῦντος, ἤλθεν ἕτερος ἄγγελος, καὶ πάλιν τούτου λαλοῦντος, ἄλλος, ἐκείθεν τὰς συμφορὰς ἀπαγγέλλοντες. Οὐ μόνον οὖν ταῦτα ὑπέσχη, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα ἔ μόνον ὑποβέλειπτο τούτῳ, πλήττεται πληγῇν ὀδύσμων· Ἀπὸ κεφαλῆς γάρ, φησιν, ἕως ποδῶν ἀνιάτοός τε καὶ πολυώδυνος καὶ γυμρός ἐπὶ κοπρᾶς κάθηται ὁ πρὸ μικροῦ

¹¹ Job xxxi, 24-25. ¹² ibid. 27. ¹³ Job i, 16.

¹⁴ Job ii, 7-8.

per excellentiam intelligere Jobum; cujus rei ratio copiose redditur ab auctore Catenæ nunc editæ, in Prolegomenis. Omnia enim quæ ad perfectam justitiæ possessionem pertinent, in Jobo fuisse constat. Nobis itaque in Theophane et verbum verbo reddere, et usitatam phrasin non aversari placuit.

(18) *Sapientie meæ*. Habent codices γνώμης σῶς μου corrupte quidem; substitui, γνώσεως μου. Nam illud μης interjectum est librariorum errore.

(19) *Rex erat*. Ut demus hoc Jobi novitiis calumniatoribus, id est hæreticis, qui ejus historiam mythologicam falso prædicant, de eo nempe (quis fuerit, cujas, quo genere) non ita constare inter auctores; id tamen, quod hic Theophanes affirmat, videlicet regem fuisse, certum nobis esse debet.

D Ille enim de se loquens id testatur, et illius historia cap. lxxii, apud LXX sic habet: *Et hi sunt reges, qui regnaverunt in Edom, cujus regionis etiam ipse dominatus est*, etc., quæ verba explicans Olympiodorus: *Hæc (ait) in Paralipomenis reperias, quamobrem cum de se ipse dicit, Eram in medio eorum sicut rex inter milites eximio cingulo, aut quia præ regno ab virtutem colebatur. Illud (sicut) non propter similitudinem adhibetur, sed ut revera eum potestate regia viguisse intelligamus*. Ambrosius in Comment. Epistolæ ad Romanos ejusdem est sententiæ. Gaudentius Brixianus coævus Ambrosio in Præfatione tractatum: *Sanctus*, inquit, *Job regnum tenebat Arabiæ, sed, ut scriptum est, nulla vidua, nullus pauper domum ejus sinu vacuo exhibat*.

δυνάστης καὶ βασιλεύς· πηγὴν δὲ ἰχώρων καὶ A σκωλικῶν τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ὄρων καὶ πλήρες δυσωδίας οὐ φορητῆς· "Ἐλαβε γὰρ, φησὶν, δοτρακον, ἴνα τὸν ἰχώρα ξέη, καὶ αὐτὸς ἐκάρθητο ἐπὶ κοπρίαις ἔξω τῆς πόλεως. Καὶ πάλιν αὐτὸς φησὶ· Φύρεται μου τὸ σῶμα ἐν σαπρίᾳ σκωλικῶν, τήκω δὲ βώλικας γῆς ἀπὸ ἰχώρος ξύων. Οὐκ ἔρκει ταῦτα τῷ διαβόλῳ, οὐδὲ κόρον λαμβάνει τῆς συμφορᾶς τοῦ δικαίου, ἀλλὰ πάντα λαθὼν κινεῖ τὸ λεγόμενον, ὅπως τὴν ἀδαμάντινον ἀνατρέψῃ καὶ κατεργέκῃ πύργον ἐκείνον τοῖς ἑαυτοῦ μηχανήμασι. Διδὸν καὶ νῦν μὲν τὴν γυναῖκα ἐγεῖρει τραγωδοῦσαν πρῶτον τὰς ἑαυτῆς συμφορὰς καὶ συνωθοῦσαν πρὸς βλασφημίαν. Ἰστε δὲ πάντες ὅπως θραύειν οἶδε καὶ διαλύειν ψυχῆς ἀνδρὸς τόνον ἰδρυμῶν τε καὶ δάκρυα γυναικὸς ἐκ κοινῆς τινος συμφορᾶς καὶ παίδων ἀποβολῆς μάλιστα προερχόμενα, καὶ ὅπως ἐντεῦθεν μάλιστα πείθειν βρόδῳ πέφυκε τὴν τοῦ ἀνδρὸς γνώμην πρὸς ἅπαν τὸ ἑαυτῆ βουλητόν. Διδὸν καὶ πρῶτον μὲν τὴν ἐλπίδα τούτου ἐν ἧ μόνον ἐσάλευε τὴ καὶ ἡδραστο τὸ τῆς ψυχῆς σκάφος ἐν τῷ πελάγει τῶν συμφορῶν καὶ τῷ κλύδωνι, κατιτέμνειν καὶ διασπᾶν ὁ διάβολος εἰ' αὐτῆς ἐπεχείρησεν. Οἶδε γὰρ ὅτι ἐξ ἐλπίδος συνίσταται τὸ τῆς ὑπομονῆς ἀγαθόν· φησὶ γάρ· Μέχρι τίνος καρτερήσεις; λέγων· Ἰδοὺ ἀναμενῶ χρόνον ἐτι μικρόν, προσδεχόμενος τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας μου. Ἐἴτα ἐπάγει τὰς συμφορὰς ὡς ἂν διὰ τῆς ὑπομνήσεως τούτων συγχύσῃ τὸ μεγαλόψυχον καὶ καρτερὸν τοῦ γενναίου· Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἡφάνισται σου τὸ μηρόσσυνον C ἀπὸ τῆς γῆς, υἱοὶ καὶ θυγατέρες ἡμῆς κοιτίας ὠδίνες καὶ πόνοι, οὐκ εἰς τὸ κενόν ἐκοπίσασα μετὰ μέθων· σὺ δὲ αὐτὸς ἐν σαπρίᾳ σκωλικῶν κάρθησαι διανυκτερεύων υἱόριος, κλῆρὸν πλανήτης καὶ λάτρις, τόπον ἐκ τόπου περιερχομένη, καὶ οἰκίαν ἐξ οἰκίας, προσδεχομένη τὸν ἥλιον ποτε δύσεται, ἴνα ἀναπαύσωμαι τῶν μέθων μου καὶ τῶν ὀδυνῶν αἱ μὲ νῦν συνέχουσιν. Τούτοις τοῖς ῥήμασιν ἤδη νομιστὴς ὁ πονηρὸς εὐχέρωτον τὴν

¹³ Job II, 7, 3. ¹⁴ Job III, 25. ¹⁵ Job II, 9. ¹⁶ *ibid.*, 10.

(20) *Ex spe.* Ut labor sp̄i comes est, ita spes patientiæ, utrumque discas ab uno Paulo: Μπασιότητι (inquit, ad Rom. viii) ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐκ ἐκούσα, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι. Nam *vanitatem*, hic pro mundanis temptationibus, juxta pre-celentia verba interpretatus est alicubi Origenes, et ab eo P̄sychius. Subjungit idem Apostolus, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα, id est, *per patientiam expectamus*. Et divine ad eandem mentem episcopus Nyssenus: τῶν προσδοκωμένων ἀγαθῶν ἡ ὀλιψὸς ἔσθ' ἐστὶ διὰ τὸν τὸν καρπὸν, καὶ τὸ ἀνοδος δρεψόμεθα: *Afflictio est flos bonorum, quæ sperantur; depernatus igitur florem, propter fructum.* Optime etiam Joannes abbas in scala, gradu 50: *Spes (inquit) est incertarum divitiarum opulentia, spes est inlubilis ante thesaurum, thesaurus, hæc absentium imago, huic annexi sunt labores, ex hac pendunt fatigationes.* Eodem spectat (inter externa multa) Sueris illud: Ὅστε γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς, ὅστε ἐλπίς ἀγαθῆ χωρὶς πόνου γεννᾷ τὴ χροῖσμον: *Nec mulier sine viro, nec spes bona sine labore quicquam utilis parit.* Et hæc quidem de divina illa celestique spe dicta erunt; quam qui habent, etiamsi calami-

ait, *testam ut saniam eraderet, et ipse sedebat in sterquilinio extra urbem*¹³. Et rursus ipse: *Volutatur, inquit, corpus meum in putredine vermium; tabefacio autem glebas terræ sanie mea quam erado*¹⁴. Verum hæc nondum satis diabolo, nec ille adhuc calamitatibus justī satiatus: quinimo omnem, ut aiunt, lapidem movet, quod adamantinum hominem evertat, turrimque illam suis machinis dejiciat. Ideoque modo uxorem ejus excitat, suas primum ærumnas miserabiliter deplorantem adhortantemque illum ad blasphemiam; nostis autem omnes, quomodo soleant muliebres fletus et lacrymæ frangere et emollire virilis animi robur, ex communi præsertim calamitate filiorumque amissione provenientes, et quam facile sit hac via viri animum ad uxoris voluntatem perducī. Ideo diabolus sancti hujus spem, in qua solum enatabat, et in ipso calamitatum pelago et æstu, animæ illius scapha fluctibus resistebat conquassare ac frangere per uxorem primum aggressus est. Novit enim patientiæ bonum constare ex spe. (Novit) Ait igitur: *Quousque patienter sustinebis? dicens, Ecce permaneo tempus adhuc parvum expectans spem salutis meæ*¹⁵. Commemorat deinde ærumnas, ut per harum enarrationem perturbet magnanimitatem, et constantiam generosi viri: *Ecce, inquit, memoria tua exstincta est a terra, filii et filia mei ventris partus et labores, quos frustra suscipi cum dolore. Tu vero ipse in putredine vermium sedes, pernoctans sub dio, et ego errans ut ancilla, locum ex loco, domumque ex domo circumeo; expectans solem quando occidet, ut requiescam ab ærumnis et doloribus, quibus nunc premor*¹⁶. His verbis arbitratus demon justī animam: facilem captū jam redditam per objectam uxori personam (ut olim Adami per primam parentem) venientem effert: *Dic, inquit, verbum ad Dominum, et morere.* Si enim, ait, ob nil aliud blasphemare vis, saltem, ut moriaris, et

liberis ab his calamitosis tribulationibus. Nunc A
clare detexit diabolus quamobrem tot illum afflixerit tribulationibus, quidque ipse expectaret, nempe ut blasphemum adversus Deum proferret verbum. Dixi enim, inquit (21), quod quidquid ipse feci, id ut blasphemaret, feci. Quapropter cum id minime successisset, non modo nihil jacturæ ex tot tribulationibus illi evenit, sed et magnus victor, coronatusque athleta renuntiatus est, eoque major, quo majora erant, et periculosiora certamina: Cum, inquit, intuitus esset ipsam, dixit illi, iratus scilicet et cum indignatione respiciens eam, dixit: *Quare tanquam una ex stultis mulieribus locuta es? si bona suscepimus de manu Domini, mala non sustinuerimus?* At non hic insidiari desinit malorum machinator; sed alteram ingreditur viam, gravilisque aliis illum afficit malis. Non minus prioribus, ne dicam magis tristibus; hiæ enim amicis ipsius, inde vero domesticos et servos excitat adversus athleticam, et illos quidem non modo non condolentes consolantesque illum, ut amicos facere par est, sed exprobrantes ei mala, ideoque, non modo non mitigantes dolorem verbis commiserationis, ut periti medici facere solent, sed potius refricantes et affligentes instar carnificum. Ad quos et dicebat: *Vos estis injusti medici; ideo et dolens aiebat: Qui me verebantur innuerunt in me*²⁰. Et rursus: *Vos aggressi estis me immisericorditer: nunquid petii aliquid a vobis? aut potentia vestra indigno*²¹? quasi dicat: Excedit medela mea vires vestras, nec potestis me a doloribus liberare; uno namque Deo mæ res indigent; cum igitur sanare non possitis, ne contumeliosis verbis crudeliter me cavatis. Et rursus: *Quousque affligetis animam meam, et cæsecramini me verbis, et detrahitis mihi? absque ullo pudore molesti mihi estis, et super me magnificamini, insilitis in me probis*²². Servi autem abjecti et viles illudentes et deridentes, conspuentesque in ipsum, calamitates assidue exprobrare non desistebant. Dicit enim: *Quomodo ego tristes consolabar, nunc vero me infirmi irrident*²³? Et rursus: *Abominati sunt me procul abeuntes; sputum (22) autem in faciem meam injicere non renuerunt. Et rursus: Fratres, familiares et vicini desperaverunt me* D

ψυχὴν τοῦ δικαίου γενέσθαι, διὰ τοῦτο τοῦ προσωπείου τῆς γυναίκος, ὡς περ πρῶτην τῷ Ἀδὰμ διὰ τῆς προφήτορος, ἐπιφέρει τὸ δηλητήριον· *Εἶπον γάρ, φησί, τὸ ῥῆμα πρὸς Κύριον, καὶ τελευτά. Εἰ γὰρ μὴ δι' ἄλλο τι, φέρε, βούλει βλασφημεῖν, ἵνα γόνυ τελευτήσῃ; καὶ ἀπαλλαγῇ τῶν πολυωδύνων τούτων πειρασμῶν. Νῦν ἀπεκάλυψε σαφῶς ὁ διάβολος τίνος ἕνεκα τοὺς μυρίους ἐπήγαγεν αὐτῷ πειρασμούς, καὶ τί ἦν αὐτῷ τὸ σπουδαζόμενον, τὸ ῥῆμα βλάσφημον δηλονότι κατὰ Θεοῦ ἐπενέγκαι. Εἶπον γάρ, φησὶν, ὅσα ἐπήγαγον αὐτῷ, ἵνα βλασφημησῇ ἐπήγαγον. Διὸ τούτου μὴ γεγονόςτος, οὐ μόνον βλάβη τις ἀπὸ τῶν τοσούτων αὐτῷ γέγονε πειρασμῶν, ἀλλὰ καὶ νικητῆς; μέγας καὶ στεφανίτης ἀνηγορεύθη, καὶ τοσούτο μᾶλλον, ὅσον ἦν καὶ τὰ θεινὰ μεῖζον καὶ χαλεπὰ. Ἐμβλέψας γάρ, φησὶν, εἶπερ αὐτῆ, τοῦτέστι μετ' ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως ἰδὼν αὐτὴν ἔφη· *Ἴνα τί ὡς περ μία τῶν ἀφρόνων γυναικῶν ἐλάλησας; εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν;* Ἄλλ' οὐδὲ μέχρι τούτου τῆς ἐπιβουλῆς ὁ καχομήχανος ἴσταται, ἀλλ' ἐτέραν ὁδὸν τρέπεται καὶ χαλεποὶ; ἄλλοις προσβάλλει τοῦτω πικροί; καὶ τῶν προτέρων οὐδὲν ἤττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον ὀδυνηροί. Ἐντεῦθεν μὲν γὰρ τοὺς φίλους αὐτοῦ, ἐκεῖθεν δὲ τοὺς οἰκέτας καὶ δούλους ἐγείρει κατὰ τοῦ ἀθλήτου· τοὺς μὲν μὴ μόνον, συναλγοῦντας καὶ παραμυθοουμένους, ὡς εἶκος καὶ πρέπον τοῖς φίλοις, ἀλλ' ὀνειδίζοντας αὐτῷ τὰ θεινὰ. καὶ διὰ τοῦτο μὴ μόνον τὸ πάθος καταλαίονοντας λόγους συμπαιθείας καὶ παρακλήσεως κατὰ τοὺς ἀγαθούς ἰατροὺς, ἀλλ' ἀναλαίονοντας μᾶλλον καὶ ἐπιτρίβοντας δίκην δημίον. Πρὸς οὓς καὶ ἔλεγεν· *Ἔμεις ἐστε ἰατροὶ ἀδικοί, διὰ καὶ ἀλγῶν ἔλεγεν· Ὅτινες με διευλυβοῦντο, νῦν ἐπιπεπτώκασι μοι. Καὶ πάνιν· Ἔμεις ἐπέθητέ μοι ἀνελετημόνας, μήτι ὑμῶς ἤτησα; ἢ τῆς παρ' ὑμῶν ἰσχὺς ἐπίδειξαι; Ἦν τὴν ὑμετέραν, φησὶ, δύναμιν ἔστιν ἢ ἐμὴ θεραπεία, καὶ τῶν ἀλγεῶν ἢ ἀπαλλαγῇ, Θεοῦ γὰρ μόνον δεῖται τὰ κατ' ἐμέ. Ἐπεὶ τοίνυν θεραπεῦσαι οὐ δύνασθε, μηδὲ πλήτετε λόγους ὀνειδιστικοῖς ἀνελετημόνας. Καὶ πάνιν· Ἔως τίνος θρησκῶν ποιήσετε τὴν ψυχὴν μου, καὶ καθαιρεῖτέ με λόγους καὶ καταλαλεῖτέ μου; οὐκ αἰσχυρόμενοι με ἐπίκεισθε μοι καὶ ἐπ' ἐμοὶ μεγαλύνετε, ἐρ-**

²⁰ Psal. LVIII, 4.²¹ Job XIX, 1.²² ibid. 2.²³ ibid. 5.

(21) *Dixi enim, inquit.* Vtilium haberi locum hunc, non est cur non affirmem. Forte desunt præcedentia illa, τὸ ῥῆμα πρὸς Κύριον, καὶ τελευτά, ut totus locus habeat: *Dic enim, inquit, verbum in Dominum, et morere; quæcumque enim induzi in eum, ut blasphemaret induzi.* At religiosum semper putavimus mutare quiddam contra fidem veterum codicum.

(22) *Sputum.* Despicitissima quæque, et abominanda exspui solita, in signum contumeliæ, injuriæ, et contemptus, docent ex Grecis Origenes, ex nostris Gregorius primus. Ille explicans verba Isaiaë, capitis L; hic in *Moralibus*, lib. XX, cap. 48. Vidua glos (ut est apud Mosen) a leviri thalamo repulsa quæbat in faciem illius, et dicebat: *Sic fiet homini qui non ædificat domum fratris sui.* Christus apud eum prophetam, quem citavi, opprobrium hoc ab

ingrato populo passurum se nuntiat. Quon impietum narrant Math. XXVI, Marcus X, XIV, XV, Luc XVIII; apud profanos scriptores legitur Aristippi illud: *Consputus (inquit Laertius) a Dionysio, æquo animo tulit. Et cum quidam eam illi ignominiam exprobraret: Piscatores (inquit) ut gobiæ capiant, non ægrè ferunt a mari aspergi, et ego ut balænam capiam, non patiar oris illius execrementis aspergi?* Vicissim idem philosophus ædes quasdam magnifice constructas ingressus, in domini os exspuit, adjungens pro executione: *Non habui opportuniorem locum.* Hieronymus in dialogo Luciferiani et Catholici, cum refert primum eorum congressum: *Dum audientiam (inquit) et circulum lumina jam in plateis accessus solverent, et inconditam disputatione nox interrumpiret, conspuita pene invicem facie recesserunt.*

ἀλλεσθε δὲ μοι ὄνειδει. Οἱ δὲ δοῦλοι καὶ ἡτιμω-
μένοι καὶ εὐτελεῖς χλευάζοντες τε καὶ μνηστίζοντες
καὶ ἐμπύοντες τὰς συμφορὰς ἐπαγγέλλοντες ἐκείνου
διηγεκῶς οὐκ ἐπαύοντο. Φησὶ γάρ· *Ὁν τρόπον
παθεινούς παρεκάλουν, νυκτὶ δὲ κατεγέλισάν
μου ἐλάχιστοι. Καὶ πάλιν· Ἐδδελύξαντό με
ἄποστάντες μακρὰν· ἀπὸ δὲ τοῦ προσώπου
μου οὐκ ἐφείσαντο πτύελον. Οἱ δ' ἀδελφοὶ πάλιν
καὶ συνήθειοι καὶ γέλτορες παρείδον ὡς ἀλλό-
τριον πάντη. Ἄπ' ἐμοῦ γάρ, φησὶν, ἀδελφοὶ μου
ἀπέστησαν, ἐγγώσαν ἀλλοτρίους ἢ ἐμέ· φίλοι δὲ
μου ἀνελεσήμενος γεγόνασιν· οὐ προσποιήσαν-
τό με οἱ ἐγγύτατοι, καὶ οἱ εἰδότες μου τὸ δρομα
ἐπελάθοτό μου. Γέλτορες οἰκίας θεράπαιναί τέ
μου, ἀλλογενῆς ἤμην ἐναντίον αὐτῶν. Θερά-
ποντά μου ἐκάλεσα, καὶ οὐχ ὑπήκουσε. Καὶ πάλιν·
Ἐδδελύξαντό με οἱ ἰδόντες με· ὡς δὲ
ἡραπήκαι, ἐπαυέστησάν μοι. Οἶδα ὅτι πάντες ἐκ
συμπαιεῖς λελύπησθε τοῖς λόγοις τούτοις καὶ ὀδυρ-
μοῖς τοῦ δικαίου. Εἰ οὖν ἡμεῖς ἐξ ἀκοῆς τὰ πάλα
ποτὲ γεγεννημένα οὕτω τὴν καρδίαν ἡμῶν συνθλίβει
καὶ συναράττει, νομίζατε τί ἐπασχεν ὁ δίκαιος
αὐτῶς ταῦτα ὑπομένων καὶ ἀνεχόμενος. Ἄλλ' οὐδὲ
τροφῆς ἄνευ ὀδύνης ὑπὸ τῆς πολλῆς δυσωδίας με-
τεῖχε· Βρόμον γάρ, φησὶν, ὄρω τὰ σῖτά μου· ἄλλ'
οὐδὲ κοιμώμενος τῶν ἀληγνῶν ἀπηλλάττετο, ὅτι
πᾶσι πειραζομένοις μικρὰ τις ἀνακωχή, ἄλλ' ἐν
ὄνειροις ὁ πονηρὸς ἐτάραττε, τούτων ἐκφοβῶν τὴν
καὶ θορυβῶν. Διὸ καὶ νομίζων ἐκ Θεοῦ τὰ καταπληκτικὰ
ταῦτα ἐπάγεσθαι φόβηρα, ἔλεγεν· Ἐκφοβεῖς με
ἐνυπνίους, καὶ ἐν ὁράμασι με καταπλήσσεις. Ἐντεῦθεν
τὰ τῆς ἡμέρας δεῖν ὅτι τῆς νυκτὸς πειρασμοὶ
δ' ἐδίχοντο, φησὶ γάρ· Ἐὰν κοιμηθῶ, λέγω· Πότε
ἡμέρα; ὡς δ' ἀναστῶ, πάλιν· Πότε ἑσπέρα;
Πλήρης δὲ γίνομαι ὀδυρῶν ἀπὸ ἑσπέρας ἕως πρωῆ.*

γ'. Καὶ ταῦτα μὲν τῶν πειρασμῶν. Ἄλλὰ τὰ μὲν
ἔργα τῆς ἀρετῆς οἱ διέλαμπε πρὸ τῆς πάλης ταύ-
της καὶ τῶν ἀγώνων ἐτι πλοῦτον καὶ εὐθύνει πάση
κομῶν, εἰ καὶ μεγάλα ἦν, ὡς φθάσας ὁ λόγος ἐδή-
λωσε, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς ἀκριβείας ἐναργῶς
κατερθώματα· σωφροσύνη γάρ ἦν καὶ ἀγισμὸς
σώματος, μέχρι βλέμματος καὶ λογισμοῦ τὸ καθα-
ρὴν συντηροῦσα, δικαιοσύνη τε καὶ συμπάθεια, κα-
μνιδόσις σαφιλῆς, ἀμνησικαχία τε καὶ μακροθυ-
μ'α καὶ ὅσα τοιαῦτα, οὐ τοσοῦτον ἐκείνον λαμπρὸν
εἰργάσατο καὶ περιφανῆ, ὅσον οἱ πολυεῖδεις ἐκείνοι
καὶ μυρίοι πειρασμοὶ, χειμαρῶν εἰκὴν ἀθρόον συρ-
ρέουσάντες εἰς ἐκείνον, καὶ μὴ δυνηθέντες καταπε-

²² Job xii, 21. ²³ ibid. ²⁴ Job vii, 3, 4.

(23) *Induciae sunt malorum.* Dedit hoc provida
natura mortalibus, ut a diurnarum curarum duris-
simo nervo per noctem ac somnum ad tempus sol-
vantur, donec eos soror somni mors perpetuo libe-
ret. Huc spectat, teste Homeri interprete, vulgare
illud: Ὑπνος δὲ πείναν τὴν κακίστατον δαμά. *Som-
nus pessimam famem domat.* Nam etsi physici affir-
ment, somno nutrirī animantia, et is videatur esse
proprior vesiculī sensus, tamen non male quis
cum Eustathio sentiet. Sirach: Μερίμνα ἀγρυπνίας
ἀπιστᾶ ὕπνον, *Cura vigiliarum requirit somnum.* Afri-
canus scriptor libro *De anima*, post confutatas phi-
losophorum de somno sententias, subtiliter ac
elegantē, ut cuncta, somnum vocat, *medicum la-
tuitum.* Seneca: *Non somnus dormitor curarum occ-*

*A tanquam omnino alienum. Rescesserunt, inquit, a
me fratres mei, norunt potius extraneos quam me;
amici vero mei immisericordes facti sunt, proximi et
affines mei non exceperunt me, et qui meum norant
nomen, irruerunt in me. Vicini domus, et ancillae
meae: alienigena factus eram coram illis, servum ro-
vavi meum, et non exaudivit. Et rursus: Qui vide-
runt me, abominati sunt, et illi quos amavi, insur-
reperunt in me*²². Scio omnes vos ex commiseratione
affectos esse dolore, his justī verbis et luctu.
Si ergo, quae olim facta sunt, audita, cor nostrum
affligunt et conturbant, perpendite, quaeso, quidnam
passus fuerit justus ipse, qui sustinebat, perfere-
batque haec. Venum ne cibum quidem sine dolore
sumebat, propter nimium foetorem: *Graveolentiam,*
inquit, *video cibos meos*²³; sed neque dormiens (23)
(cum quidem afflictis omnibus induciae sunt poena-
rum), vacuus erat doloribus, et in somniis etiam
ille malignus hunc perturbabat, terrens eum atque
exagitans; illeo arbitratus haec sibi horrenda
terricula a Deo inferri dicebat: Somniis me terres,
et visionibus attonitum reddis. Deinde diei mala
noctis tribulationibus excipiebantur; dicit enim: *Si
dormiero, dico, Quando dies erit? Cum vero excitatus
fuerō, rursus aio, Quando vesper adveniet? Repletor
autem doloribus a vespere usque ad mane*²⁴.

3. Et haec quidem tribulationes. At vero virtutis
opera, quibus ante palestram hanc et certamina
opibus adhuc omnique abundantia virens efful-
gebat, quamvis, ut jam diximus, magna essent, et
evangelicae doctrinae perfecta evidenter officia (erat
enim illi corporis temperantia, et sanctimonia, vel
ad intuitum usque, ad cogitationem puritatem
conservans, justitia et commiseratio, et copiosa lar-
gatio, injuriarum oblivio, et longanimitas, aliaquo
hujusmodi) non ita clarum et illustrem eum effe-
cerunt, sicuti variae illae atque infinitae tentationes,
torrentis instar simul in illum confluentes, minime
tamen valentes concutere turrī illius animae tuto

tora solvit. Cum igitur hoc sit somni in nos benefi-
cium, ut ejus ope paulisper respiremus, non male
Jobi calamitates exaggerat, cum, ait, eum nec quietis
tempore quiescisse, sed spectris, et horribilibus
imaginibus vexatum ac delusum. Quod tamen contra
naturae rationem fieri potuisse arbitretur nemo:
solent enim animi affectiones per somnum non
modo non minui, sed vehementius representari. Ita
Synesius Cyrenaeus, vir longe doctissimus, et qui
in hoc argumento ex professo versatus est: *Voluptas*
(inquit) *tum sane etiam maxime blandissima.*
ut impressa maneant animis odia, et amores ad ritam diurnam. Quod axioma e media Peripateticorum
schola desumptum est.

firmatam in petra fidei et amoris erga Deum, ut A murmurans et blasphemum adversus Deum proferret verbum, imo potius beatam illam valdeque laudandam emisit vocem: *Nudus egressus sum ex utero matris meæ, et nudus revertar illuc. Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum*²⁶. Ideo ante tentationes et ærumnas, quamvis Deus ipse testimonium redderet diabolo innocentia illius, vocaretque illum optimum omnium hominum qui super terram viverent: *Attendisti enim, inquit, mente tua super Job servum meum, quod non est aliquis in terra, sicut ipse, vir sine crimine, verax, Deum colens, abstinens ab omni mala re*²⁷. Malignus tamen impudenter, et audacter laudibus iusti obtrectare, dignitatemque virtutis ipsius et gloriae extenuare non verebatur: *Num, inquit, gratis Job colit Dominum? nonne tu munisti ea, quæ extra ipsum et intra donum ejus sunt*²⁸? At post illa certamina doloribus plena, et patientiam cum gratiarum actione, obstructum est omnino os accusatoris, injuriæque dæmonis nec ultra ullo modo contradicere valebat, sed pudore suffusus vi victus aufugit. Sicque post tolerantiam tentationum dignus habitus est qui Deum videret, audiretque divinum illud præconium (etenim ut victorem pronuntiat hunc coronarum dator), dicens illi: *Putasne me aliam ob causam allocutum te esse, nisi ut justus apparens*²⁹? hoc est, Quam aliam ob rem permisi, ut tentationes te invaderent, dignatusque nunc sum colloquio, nisi ut justus appareas? et iustitia tua, vivendi ratio, amorque erga Deum ipsi diabolo, omnibusque hominibus, qui erunt usque ad consummationem mundi, manifestetur? Oratio quidem hæc immarcescibilis fuit corona certaminum athletæ, decorans, glorificansque illum in æternitatem. Hoc bravium fuit agonis ipsius, hoc patientiæ præmium. Oratio hæc morbum illum doloribus plenum illi dissolvit, et facultates omnes reddidit duplo majores iis, quas amiserat, et ex tanta inopia, morbo, et despectu, repente ad maximam gloriam, opes, et bonam valetudinem evexit, præclarumque effecit, et in præsentī vita, et in futura.

ἀφηρημένων ἀποδίδωσιν, ἐκ τοσαύτης πενίας καὶ πλοῦτον καὶ εὐεξίαν ἀναγαγὼν καὶ περιφανῆ μέλλοντι.

4. Hunc igitur omnes, o charissimi, imitari B κταδεάσωμεν, divites et pauperes, servi et liberi, sani, et infirmi, cum læti, cum tristes sumus. Justus enim hæc omnia superavit, jucunda nempe et injucunda, et quidem singula perfectissima quadam et admiranda ratione, verum in omnibus probus apparuit. Neque enim divitiæ aut paupertas, morbus aut sanitas, gloria sine ignominia virtutis ejus divitias perdididerunt. Quinimo uti purum, et non adulterinum aurum, quod neque igne neque aqua, neque alia

σαι τὸν πύργον τῆς ἐκείνου ψυχῆς ἠδρασμένον ἀσφαλῶς ὄντα ἐν τῇ πέτρᾳ τῆς πίστεως καὶ ἀγάπης τῆς εἰς Θεόν, ὥστε ῥῆμα γογγυστικὸν καὶ βλάσφημον ἐξενεγκεῖν εἰς Θεόν· ἀλλὰ τὴν μακαρίαν ἐκείνην καὶ πολυύμνητον μάλλον ἀνέπεμψε φωνὴν· *Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι ἐκεῖ· ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο· εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου ἐλόγημένον.* Διὶ πρὸ μὲν τοῦ πειρασμοῦ καὶ τῶν συμφορῶν καίτοι τοῦ Θεοῦ μαρτυροῦντος πρὸς τὸν διάβολον ἀμειμπτον αὐτὸν εἶναι καὶ κρείττω πάντων ἀνθρώπων τῶν ἐπὶ γῆς· Προσέσχεος γάρ, φησὶ, τῇ διανοίᾳ σου κατὰ τοῦ θεράποντός μου Ἰώβ, ὅτι οὐκ ἔστι κατ' αὐτὸν τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων ἡμεμπτος, ἀληθινός, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος. Ὅπως ὁ Πονηρὸς ἀναισχύντως καὶ ἰταμῶς ἐπηρεάζειν οὐ παρητέτο τοῖς ἐγκωμίοις τοῦ δικαίου, καὶ τὸ ἀξίωμα καθαιρεῖν τῆς ἀρετῆς ἐκείνου καὶ δόξης· *Μὴ γάρ, φησὶ, δωρεάν Ἰώβ σέβεται τὸν Κύριον; οὐ σὺ περιέφραξας τὰ ἔξω αὐτοῦ καὶ τὰ ἔσω τῆς ἀκτίας αὐτοῦ; Μετὰ δὲ τοῦ πολυωδύνου δόλους ἐκείνους καὶ τὴν μετ' εὐχαριστίας ὑπομονὴν, ἐφράγη παντάπασιν τὸ στόμα τοῦ κατηγόρου καὶ ὑβριστοῦ δαίμονος· καὶ λοιπὸν ἀντιλέγειν ὄλως οὐκ εἶχεν, ἀλλὰ καὶ συγκαλυψάμενος μετ' αἰσχύνης, πέφυγεν ἠττηθείς· κατὰ κράτος.* Ὁσαύτως μετὰ τὴν καρτερίαν τῶν πειρασμῶν ἤξιώθη καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ θεωρίας, καὶ τῆς θείας ἐκείνης ἀναγορεύσεως· ὡς γὰρ νικητὴν ἀνακηρύττει τοῦτον ὁ στεφανοδότης· *Ὅτι με ἄλλως σοι κεχηματικῆται λέγων ἢ ἵνα ἀναφανῆς δικαίος;* ταυτέστι Δι' ἄλλο τι συνεχάρησα τοὺς πειρασμοὺς ἐπιθεῖν σοι, καὶ ὁμιλίας ἤξιωσα νῦν, ἢ ἵνα ἀναφανῆς δικαίος; ἵνα φανερὰ γένηται ἡ σὴ δικαιοσύνη καὶ πολιτεία καὶ πρὸς Θεὸν ἀγάπη, καὶ αὐτῷ διαδόχῳ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις τοῖς μέχρι τῆς τοῦ παντὸς συντελείας; Οὗτος ὁ λόγος ὁ ἀμαράντινος τῆς ἀγωνίας τοῦ ἀθλήτου στέφανος, καλλωπιζὼν καὶ διεξάζων αὐτὸν αἰωνίως. Τοῦτο τὸ βραβεῖον τῆς ἀθλήσεως αὐτοῦ. Τοῦτο τὸ ἐπαθλὸν τῆς ὑπομοῆς. Οὗτος ὁ λόγος, τὴν πολυώδυνον νόσον ἐκείνην αὐτίκα διέλυσε, καὶ πᾶσαν τὴν περιουσίαν διπλασίω τῶν νόσου καὶ ἀδοξίας, ἀθρόον εἰς μεγίστην εὐδοξίαν καὶ καταστήσας καὶ ἐν τῷ παρόντι βίω καὶ ἐν τῷ

δ'. Τοῦτον τοῖνον ζηλώσωσι πάντες, ἀγαπῆτοί, σπουδάζσωμεν, πλούσιοι καὶ πένητες, δούλοι καὶ ἐλεύθεροι, ὑγαίνοντες καὶ νοσούντες, εὐθυμοῦντες καὶ ἀθυμοῦντες, ἐπιπέρι ὁ δικαίος· πάντα ταῦτα μετήλθε, καὶ τὰ ἡδέα καὶ τὰ λυπηρά· καὶ ἕκαστον μεθ' ὑπεβολῆς, καὶ ἐν πᾶσι δόκιμος ἀνεφάνη. Οὕτε γὰρ πλοῦτος, οὔτε πενία, οὔτε νόσος, οὔτε ὑγεία, οὔτε δόξα, οὔτε ἀδοξία τὸν πλοῦτον τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ ἐλυμήνατο· ἀλλ' ὡς περὶ ὁ καθαρὸς χρυσὸς καὶ ἀκίβδηλος, οὗτ' ἐν πυρὶ, οὗτ' ἐν ὕδατι, οὗτ' ἐν ἄλλῳ τινὶ τῆν ἰδιανλαμπρότητα καὶ μαρμαρυγὴν ἀποβάλλεται, ἀλλὰ

²⁶ Job 1, 21. ²⁷ ibid. 8. ²⁸ ibi l. ix, 10. ²⁹ Job xxxiii, 32.

πᾶσιν ὁ αὐτὸς ἔστιν. οὕτω καὶ ὁ γενναῖος οὗτος, A καὶ χρυσοῦ πολλῶν καθαριότερος ἠθλητῆς καὶ εἰκότως. Τὸν γὰρ Θεὸν ἠγάπη ἐξ ἄλλης ψυχῆς, καὶ οὐδὲν τῶν ἔντων προτιμότερον ἤγειτο τῆς εἰς ἐκεῖνον ἀγάπης, οὐ πλεῖτον, οὐ δόξαν, οὐ γυναῖκα, οὐ τέκνα, οὐ φίλους, οὐ συγγενεῖς, οὐ τὴν ἰδίαν ζωὴν. Διὰ καὶ πάντων ὁμοῦ γυμνωθεὶς, οὐκ ἀπεδυσπέτησεν, οὐκ εἶπεν ὡς οἱ πολλοί, τί ἐστὶ τοῦτο; διὰ τοῦτο ἀνέφρα τὴν οἰκίαν μου παντὶ ξένῳ καὶ δεομένῳ, ἵνα ἴδω ταύτην καταπεσοῦσαν; ἵνα τάφον ταύτην θεάσθωμαι τῶν ἐμῶν τέκνων; διὰ τοῦτο ἐθερμάνθησαν ὤμοι πενήτων ἀπὸ κορυφῆς ὀμῶν μου; διὰ τοῦτο θυσίαις μίσχων τε καὶ προβάτων καθεκάστην ἐθεράπευσον τὸν Θεόν, ἵνα τὰ μὲν, οἱ αἰχμαλωτούστες διαρπάσσωσι, τὰ δὲ, παρανάλωμα γέννηται τοῦ πυρός; Οὐδὲν τοιοῦτον οὐκ εἶπεν, οὐτ' ἐνενόησεν, ἀλλ' εὐχαριστίας τὸν Δασπότην εὐλόγει. Τοῦτον τοίνυν, ἀγαπητοί, ὡς εἰς ἀρχέτυπον εἰκόνα πάντες ὀρῶντες, ὡς ἔφην, μιμώμεθα. Διὰ τοῦτο γὰρ εὐδόκησεν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, τὰ κατ' ἐκεῖνον ἅπαντα δοθῆναι γραφῆ, οὐχ ἵν' ἐκεῖνος δόξαν ἐντεῦθεν κομίση τὰ παρ' ἡμῶν· οὐ γὰρ δεῖται τῆς ἡμετέρας εὐφημίας καὶ δι᾽ ἧς παρὰ Θεοῦ δοξάζομενος, ἀλλ' ἵν' ἡμεῖς πρῶτον μὲν βοξάζομεν τὸν Θεόν τὸν δόντα τούτῳ τοιαύτην ὑπομονὴν τε καὶ καρτερίαν καὶ ἀμειβὰς ἀφθόνοις ἀντιφλοισμούμενος, σωματικαῖς τε καὶ ψυχικαῖς, δεύτερον δὲ, ἵνα μὴ λογιζώμεθα τὰς θείας ἐντολάς ὑπὲρ δύναμιν ἀνθρωπίνην εἶναι· καὶ γὰρ κάκεινος· ἄνθρωπος ἦν ἐμειοπυθῆς καθημᾶς· ἀλλ' ἐπέπερ ἠθέλησεν, εὔρε καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ συναργόν, καὶ κατέρωθε C πᾶσαν ἀρετὴν μεθ' ὑπερβολῆς. Ἔτι ἵνα καὶ ἡμεῖς κατ' ἔχνος ἀκολουθῶμεν αὐτῷ, ὀδηγὸν ἔχοντες, εἰς τὴν τῆς ἀληθείας καὶ ἀρετῆς εὐθείαν ὁδόν· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ εἰς μαρτύριον, ἵνα μὴ λέγειν ἔχωμεν τότε ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ὅτι εἰ ἐβλέπομεν, εἰ ἠκούομεν τηρῆσαι ποτὲ τινα τῶν ἀνθρώπων τὰς θείας ταύτας ἐντολάς, καὶ τοὺς περὶ αὐτοὺς καρτερῶς ὑπομένειν, πάντως ἂν καὶ ἡμεῖς ἐσπεύδομεν εἰς μίμησιν τούτου. Διὰ τοῦτο προλαβοῦσα ἡ θεία Γραφὴ καὶ ταύτην τὴν πρόφασιν ἀναιρεῖ, διηγουμένη κατὰ μέρος πάντα τὰ τοῦ δικαίου τούτου κατορθώματα· διὸ καὶ φησὶ· *Τίς ἂν δοίη γραφῆναι τὰ ῥήματα μου, τεθῆναι δὲ αὐτὰ ἐν βιβλίῳ εἰς τὸν αἰῶνα ἐν γραφῆῳ σιδηρῷ καὶ μολύβδῳ, ἢ ἐν πέτραις ἐγγλυφῆναι εἰς μαρτύριον, εἰ ἡμεῖς ἀρετὰ γέγραπται ταῦτα, καθὰ φησι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος· Ὅσα προεγράφη εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη, ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν, τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν.*

⁴⁰ Job. ix, 23, 24. ⁴¹ Rom. xv, 4.

(23') *In testimonium.* Deest hæc vox non modo Latine vulgata, sed et versioni τῶν Septuaginta: a Theophane additam credere possumus, in maioris explicationis causa. Nam nec apud Jobi expositores (quod legimus) habetur.

In hac epistola Theophanes Chrysostomum imitatur, cum commendat Jobum, quod legem servavit, cum ante legem fuerit. Idem enim ait Chrysostomus, sermone in sanctos Job et Abraham, et in homilia de recipiendo Severiano; et homilia 5, de

quapiam re splendorem nitoremque suum amittit, sed semper idem est: sic et egregius iste auroque multo purior athleta. Et jure quidem. Ex toto enim animo Deum amabat, nullamque creaturarum illius amoris præferendam esse arbitrabatur, non divitias, non gloriam, non uxorem, non filios, non tandem propriam vitam. Quapropter, cum omnibus simul spoliatus esset, nec id ægre tulit, nec dixit, ut multi faciunt, Quid hoc est? Ideone aperni domum meam omni peregrino et egeno, ut eam ipsam collapsam videam? ut eam ipsam sepulcrum meorum filiorum conspiciam? ideo humeri pauperum tonsura mearum ovium caluerunt? ideo sacrificiis vitulorum, et ovium quotidie Deum colebam, ut meæ res partim a præclariis diriperentur, B partim ab igne consumerentur? Nil tale locutus est, neque unquam hæc animo evoluit, sed cum gratiarum actionibus Domino benedicebat. Hunc igitur omnes, o dilecti, tanquam in exemplar et imaginem, ut dixi, respicientes, imitemur. Ideo enim Dei gratia illius gesta omnia scriptis mandari voluit, non ut ille ex ea re gloriam ferat, neque enim indiget laudibus, et favore nostro, qui a Deo glorificatur, sed ut nos primum quidem Deum glorificemus qui dedit illi eam patientiam, ac constantiam, et copiosis retributionibus tam ad corpus quam ad animam pertinentibus ipsum cumulavit; deinde vero, ne arbitremur divina præcepta humanas vires excedere: etenim ille etiam homo erat passibilis, uti et nos; at quoniam voluit, invenit et Dei gratiam cooperatricem et omne opus bonum perfecte absolvit. Præterea, ut et nos vestigiis illius insistamus, duces eum habentes in veritatis et virtutis rectam viam, deinde etiam in testimonium, ne scilicet cum iudicaturus est omnia Deus, dicere possimus, si nos aliquem unquam hominem sancta hæc præcepta observasse, tentationesque constanter pertulisse vidissemus vel audissemus, illum certe imitari studissemus. Ideo præveniens Scriptura sacra, excusationem hanc e medio tollit, enarrans per partes præclara justii hujus opera omnia, et ideo ait: *Quis utique det, ut scripta sint verba mea, et ipsa posita in libro in sæculum, et in stylo ferreo, et plumbo, vel incidantur in lapidibus in testimonium* ⁴⁰ (23')? D Propter nos igitur scripta sunt hæc, ut et beatus ait Paulus: *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum u spem habeamus* ⁴¹.

patientia Job; et in epistola ad Rom. cap. 2, homilia 5. Theophanes vocat Jobum athletam, victorem, coronatum: sic et Chrysostomus in commentario sexti cap. in Genes. in. Vocat noster Jobum turrim, Chrysostomus etiam homilia prima, in Job. Theophanes comparat uxorem Jobi Eva; item Chrysostomus, homilia 8, in Job. Ait Theophanes, diabolum auxilio uxor s Jobi adversum ipsum usum fuisse, ut et Chrysostomus, homilia 4 Epistolæ II ad Corinthios, cap. 4.

Perferamus igitur, quæso, o fratres; si enim: *Perferemus*, inquit, *et simul regnabimus*⁴³, et cum alicui advenerit tentatio, mors filii, pecuniæ jactura, corporis ægritudo, amicorum seu vicinorum, aut consanguineorum aut exterorum contemptus, recolat Jobi calamitates, invenietque suas multo minores, inferioresque justi calamitatibus: perferat et ipse, ut justus fecit, dicens: *Ut placuit Domino, sic factum est: sit nomen Domini benedictum*⁴⁴. Deus autem patientiæ, et consolationis firmet, corroboretque vos in potentia virtutis suæ, ut resistere possitis diaboli insidijs, consoleturque corda vestra lætitia et gaudio gratiæ suæ, ut et vitam hanc prospero cursu Deoque placentem peragatis, et futura sempiternaque bona adipiscamini intercessionibus superhenedictæ Deiparæ omniumque sanctorum, gratia, et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui cum Patre simul sanctoque Spiritu sit gloria, virtus, imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

III.

Hujusdem epistola doctrinalis, ad sacerdotes, et reliquos sanctæ Ecclesiæ suæ clericos; ostendens, quantum sit sacerdotii munus, qualisque esse debeat in sacerdotio constitutus (24).

Theophanes, minimus Jesu Christi servus Nicænzæ urbis, sacro ac divino munere, præfectus, liceat vero etiam dicere, secundum imperium Dei, Salvatoris nostri Jesu Christi, spei nostræ, omnibus reverendissimis sacerdotibus, cæterisque clericis, sive iis qui in diversis sacri altaris ordinibus censentur, et qui per universam hæreditatem ac provinciam (25) nostram sunt, dilectis in sancto Spiritu filiis nostræ humilitatis, gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et a vivifica Trinitate multiplicetur, ad per-

⁴³ II Tim. II, 12. ⁴⁴ Job I, 21.

(24) Cum epistolæ hujus hypothesis tum oblongas orationum periodos, tum etiam ob sententiarum varietatem non ita facile sit cognoscere, visum est commodum lectori futurum, si summam illius, et quasi *ενογραφήν* breviter proponeremus. Narrat igitur Theophanes hominem fuisse creatum ad Dei imaginem et similitudinem, et cum ipse illam per peccatum deformasset, hanc amisisset, Dei misericordia imago reformata quidem, et quasi denuo condita, similitudo vero recuperata est, admirabilis tamen cœlestis sapientia, et bonitas hæc omnia præstitit. Nam cum per primam creationem participes tantum fuisset homo imaginis et similitudinis jam dictæ, per secundam, quæ facta est incarnatione Verbi, divinæ naturæ consors, alterque Deus factus est, frater nempe Domini, eique consubstantialis, imo vero et ipsius membrum. Quæ omnia (posito incarnationis mysterio, quo natura nostra divinæ juncta est, et deficata) virtute duorum sacramentorum præstantur, baptismatis nempe et eucharistiæ. Per baptismum regni hereditatis, filii Dei efficiuntur, et Christi, qui caput est Ecclesiæ, membra. Per Eucharistiæ eidem Christo conjungimur, et in unitatem fidei cæteris membris, Ecclesiæ videli-

Υπομενωμεν τολυν, ἀδελφοί, παρακαλῶ· εἰ γάρ, Υπομένομεν, φησί, καὶ συμβάσι·λεύσομεν· καὶ ὅταν ἐπέλθῃ τινὶ πειρασμός, ἢ θάνατος παιδός, ἢ ζῆμια χρημάτων, ἢ νόσος σώματος, ἢ περιφρόνησις φίλων ἢ γειτόνων, ἢ ξένων, ἀναλογιζέσθω τὰ τοῦ Ἰώβ, καὶ εὐρήσει τὰ ἑαυτοῦ πολλῶν μικρὰ καὶ ἐλάττω τῶν τοῦ δικαίου, καὶ ὑπομενέτω καὶ αὐτός, κατ' ἐκείνον τὸν δίκαιον λέγων, *Τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν*· οὕτω καὶ ἐγένετο· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης ὑπομονῆς καὶ παρακλήσεως στηρίζει καὶ ἐνδυναμῶσαι ὑμᾶς ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι στήναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου, καὶ παρακαλέσαι τὰς καρδίας ὑμῶν εὐφροσύνη καὶ θυμηδίᾳ τῆς ἑαυτοῦ χάριτος, ἵνα καὶ τὸν παρόντα βίον εὐδρόμως καὶ θεοφιλῶς διανύσητε, καὶ τῶν μελλόντων αἰώνων ἀγαθῶν ἐπιτύχητε, πρεσβείαις τῆς ὑπερευλογημένης Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξῃ, κράτος, τιμῇ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Γ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῆ διδασκαλικῆ, πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ λοιποὺς κληρικοὺς τῆς κατ' αὐτὴν ἀγίας Ἐκκλησίας, δεικνύουσα τί ἐστὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης χρῆμα, καὶ ὁποῖον δεῖ εἶναι τὸν ταύτας ἡξιωμένον.

Θεοφάνης, ἐλάχιστος Ἰησοῦ Χριστοῦ δούλος, τῆς Νικαίων πόλεως ἱεραρχικῆ θείᾳ χάριτι προϊστάμενος, εἴη δὲ εἰπεῖν ὅτι καὶ κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, πᾶσι τοῖς εὐλαβεστάτοις ἱερεῦσι καὶ λοιποῖς κληρικοῖς, ἦτοι τοῖς τοῦ ἱεροῦ βήματος ἐνδιαφόροις τάξεσιν ἐξεταζομένοις, τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν καθ' ἡμᾶς εὐρισκομένοις κληροδοσίαν καὶ ἐπαρχίαν, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῖς υἱοῖς τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν

et, copulamur. Hæc igitur duo sacramenta cum Christus instituerit, ipseque primum peregerit, reliquit ad Patrem ascendens eorum usum, exercitium, et potestatem apostolis eorumque successoribus. Patet igitur hinc sacerdotes habere facultatem creandi, generandi, faciendi ex homine Deum, et Christi fratrem, et illius membrum. Si ergo tanta est dignitas sacerdotii, facile hinc intelligi poterit, qua innocentia et puritate, et sanctimonia esse debeat sacerdotio præditus. Præstat autem epistola hæc mirum in modum, non solum cæteris Theophanis scriptis, sed certe antiquissimorum et doctissimorum scriptorum elaboratissimis operibus conferri potest, ut facile fatebitur, qui ejus structuram, sententiarum pondera, Scripturæ sacræ in ea explicata attente consideret.

(25) *Provinciam*. Quamvis administratio ἐπαρχίας ad sæculares magistratus pertinere videatur, quantum ab auctoribus colligere possumus, tamen et apud nostros ἐπαρχία pro *diocesi ecclesiastica*; καὶ ἐξάρχος τῆς ἐπαρχίας pro *metropolitano*, non raro occurrit; ita canon Sardicensis τῶν ἐξάρχων τῆς ἐπαρχίας, λέγει δὲ τοῦ ἐπισκόπου τῆς μητροπόλεως, id est *presidis provinciam, nimirum metropolitani episcopi*.

ἐν καὶ τῆς ζωορχικῆς πληθυνθείη Τριάδος, εἰς καρτισμὸν μὲν ἑαυτῶν καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἐνότητά πίσταως, καὶ πρὸς πᾶν ὅτι οὖν ἀγαθὸν ὁμόνοιαν, καὶ ἀλληλουχίαν, αὐξησὶν δὲ καὶ προκοπὴν βίου καὶ πίστεως τῶν δι' ἡμῶν Θεῶ προσενηνεγμένων καὶ διαφόρως φωτιζομένων καὶ ἀγιαζομένων ἀνθρώπων, προσθήκην τε διηνεχὴ καὶ ἐπίδοσιν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἐκ τῶν προσερχομένων τῇ καθ' ἡμᾶς ἀμωμήτῃ πίστει, ἐξ ἀνιέρου ζωῆς καὶ φθοροποιῶ πλάνης, καὶ δυσσεβείας, ταῖς ἡμετέραις εἰσηγήσει καὶ διδασκαλίαις.

α'. Ἀνάγκην ἐπιχειρήσασθαι, ἀγαπητοί, μοι καὶ πόθον ἔχοντι, καὶ σωματικῶς ὑμῖν, ὡν τὴν προστασίαν ἐδεξάμην παρὰ Χριστοῦ συνεῖναι τὸν ἅπαντα χρόνον, εἰ ὅσον τε καὶ τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα, κατὰ τὸν θεῖον εἰπεῖν Ἀπόστολον, ποτίζειν ἡμᾶς καθ' ἑκάστην διὰ γλώσσης, καθάπερ εἰ τινος θηλῆς δαψιλῶς χορηγοῦντα, μᾶλλον δὲ στερεᾶς μεταδίδου τροφῆς, ὃν ἀγγέλιον οἶδαμεν ἄρτον γεγυμνασμένους ἤδη, κατὰ Παῦλον, διὰ τὴν ἔξιν τὰ αἰσθητήρια, ὡς τε μὴ μόνον ὑμᾶς ἐντεῦθεν αὔξειν κατὰ μικρὸν εἰς μέτρον τῆς ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῖς λοιποῖς κοινωνεῖν ἀγαθοπρατῶς δύνασθαι τῶν τοιούτων, ἧτις ἂν εἴη καὶ βελτίων πολλῶ τῷ μέτρῳ τῆς ἄλλης εὐποίας καὶ μεταδόσεως, οὐκ εἰς ἔργον μὴ προσελλυθέναι τὰ τοῦ χρέους τοῦτου καὶ τῆς ἐφέσεως ἀκρι τοῦ νῦν ἐξεγένετο, κωλυομένῳ διαφόροις καὶ ἄλλο τε ἄλλαις αἰτίαις οὐ φαύλαις τισὶ καὶ παρορᾶσθαι ἀξίαις, ὡς καὶ ὑμῶν ἀκριβῶς Ἰσαίην οὐκ ὀλίγοι, ἵνα μὴ λέγω πάντες. Διὰ τοῦτο τοῦτο δεῖν ἔγνων διὰ γραμμάτων ὡς ἀνείτινων πορθμείων ἢ κτηνῶν ἀχθοφόρων τὸν τῆς διδασκαλίας οὐράνιον ἄρτον πρὸς ὑμᾶς παραπέμψαι, καρδίαν ἐκείνην εἰδὸτα κατὰ τὸν Προφήτην στηρίζειν, ἧτις καὶ Θεὸν αὐτὸν ὄρῃν πέφυκε καὶ καθαρὰ γεγονυῖα ὅπερ ἂν εἴη τῆς καθ' ἡμᾶς λογικῆς ταύτης ψυχῆς τὸ κρεῖττον καὶ ὑψηλότερον, ἐν ᾧ παραβένειν τὸ ζώπυρον τῆς αἰδίου ζωῆς πάντες πιστεύομεν, ὡς περ ἀβραῶνά τινα τῆς μελλούσης ἀθανασίας δοθέντα διὰ βαπτίσματος. Διὸ τοὺς τῆς διανοίας κόλπους ἀνοίξαντες ἕκαστος, καθὼς ἂν αὐτῷ χωρητὸν εἴη, τῶν τοιούτων ἀγαθῶν δαψιλῶς ἐμφορέθητε. Γένοιτο δὲ ταῦτα μὴ μόνον τῆς κατὰ αἰσθησίν ἡδονῆς καὶ τῶν ἐκ ταύτης ἐπαίων καὶ κρότων αἴτια μέχρις ἀκοῆς τὴν τέρφιν παρέχοντα, ἀλλὰ καὶ πνευματικῆς ἀπολαύσεως, ἐν τῇ ψυχῆς βάθει τὴν ὠφέλειαν ἐνιέναι δυνάμενα, καὶ ὡς πόρον ἀγαθῶν ἐνεργῆσαι, μυριοπλασίους πρεβάλλοντα τοὺς καρπούς. Ἀρχτέον δ' ἐντεῦθεν.

β'. Ταύτης θεοπροβλήτου ἢ τῆς καθ' ἡμᾶς καὶ οὐρανοῦ ἱερωσύνης θεοπροπητῆς ὄντως ἀξία ἢ πανόλβιος χάρις, ἢ θεόσφοδς ἐπιστήμη, θεῖόν τι καὶ ὑπερφυῆς χρῆμα καθέστηκεν ἐκ τῆς θελας φύσεως τῆς αἰδίου πηγῆς πάντων τῶν ἀληθῶς ἀγαθῶν προερχό-

A fectionem quidem vestram, et unitatem fidei, quæ in Deum est, et ad mutuam in omni bono concordiam et connexionem, ad incrementum vero vitæ, et fidei eorum, qui Deo per vos offeruntur, diversimodeque illuminantur, ac sanctificantur, assiduumque Ecclesiæ Dei augmentum, et propagationem, propter eos qui ad nostram incontaminatam fidem ex impura vita, et perditio errore, atque impietate, exhortationibus, et documentis vestris accedunt.

1. Desideranti mihi, o dilecti, pro necessitate muneris mihi impositi, vobiscum (quorum regimen a Christo suscepti) corpore etiam semper esse, si fieri posset, et rationale sine dolo lac (ut cum B. Apostolo loquar ⁴⁵) vobis quotidie ad potandum tradere, per linguæ munus tanquam per ubera quædam, copiose largiendo; imo vero solidum cibum, quem angelorum panem esse novimus, vobis impertiri, qui (juxta Paulum ⁴⁶) pro consuetudine exercitatos habetis sensus, ut non modo vos inde sensim augeamini ad mensuram ætatis plenitudinis Christi, sed et cæteros (quod quidem longe præstantius est qualibet alia beneficentia ac munere) benigne possitis eorumdem bonorum participes facere; hoc, inquam, debitum, et meum desiderium ad opus perducere (26), mihi adhuc non licuit, cum diversis, pro varietate temporum, causis impedirer, iisque haud minimis, aut quæ negligi deberent, ut vestrum non pauci, ne dicam omnes, optime norunt. Ideo decrevi per litteras, tanquam per naviculam quamdam, aut oneraria jumenta, cœlestem doctrinam panem ad vos transmittere, panem, inquam, qui cor illud secundum Prophetam confirmare novit ⁴⁷, quod purum effectum, Deum ipsum videre aptum est, idque nostræ rationalis animæ optimum est et altissimum; in quo æternæ vitæ igniculum, tanquam pignus quoddam futuræ immortalitatis, per baptismum datum, permanere, omnes credimus. Quapropter singuli mentis sinus (ut quisque potest) explicantes, ex hujusmodi bonis abunde saturamini. Utinam vero vobis hæc, non solum voluptatis sensibilis, laudumque et plausuum, quæ ab ea procedunt, causa sint, auditumque tantummodo oblectent, sed et spirituale alimentum conferant; quippe quæ possunt, in secretiora animæ utilitatem invehere, ac veluti uberem ferre præventum, qui infinitas multiplicatos reddit fructus. Nostri autem sermonis initium tale sit.

2. Dignitas vere divina cœlestis hujus nostri et ab ipso Deo profuentis sacerdotii beatissima gratia, et Dei sapientia, divinum quoddam, et præstantissimum est munus, a divina natura, æterno omnium vere bonorum fonte proveniens, et nobis sola

⁴⁵ Psal. cii, 10. ⁴⁶ I Petr. ii, 2. ⁴⁷ Hebr. v, 1. seqq. ⁴⁸ Psal. ciii, 15.

(26). Ad opus perducere. Legitur in Vaticano οὐκ εἰς ἔργον μοι, sed plane depravate; substituitur μὴ, ita enim sensus luci postulat.

benefactoris miseratione d. i. t. m, quo et nostra natura regeneraretur, et ad angelicam vitam, et gloriam immutaremur, divinæque naturæ participes essemus, unde conformes fieri imagini Filii Dei, ejusque corpus et membra ex parte effici, nobis contingit. Postquam enim Opifex angelum alterum, hominem nempe, e terra formavit, ne adoratio et cultus (ut maximus theologus Gregorius ait [27]) cælo circumscripta esset, sed forent non minus adoratores in terris, ut omnia plena essent gloria Dei; voluit proinde idem Deus, ut juxta angelorum ordinem et vitam, divinamque eorum statum, sempiternamque gloriam, nostra etiam constitueretur vita: et quemadmodum illorum vita perennis est, omni passione et vitio carens, omni dolore, et tristitia, ac labore, cæterisque calamitatibus vacans, similiter et nostra horum omnium experta esset. Ita ut vita una, una conversatio, gloria una, et Ecclesia una, in utrisque conspiceretur, ac proinde cælum, et terra incorruptibile fieret habitaculum, incolisque maxime congruum; imo vero unum Dei templum, non manufactum, incorruptibile, gloria ejus dignum, iisque qui in illo inhabitant, veris ipsius servis, medium inter sese habentibus omnium Opificem, atque Dominum, universa complementem, omnibusque etiam præsentem, et cuncta moderantem, suaque bona abunde largientem: *Nonne terram, inquit, et cælum ego repleo*⁴⁸? Posteaquam vero, negligentia nostra, et inimici invidia, primum præceptum, ad experimentum liberi arbitrii nobis datum, non servavimus, quin imo malum, et invidum consiliatorem fide digniorem duximus, bono, et de nobis bene merito prætulimus prævum consilium Dominico, et vitulico præcepto, commutavimus, eheu, cum morte immortalitatem, cum incorruptibilitate corruptionem, et conversionem in terra, ex qua creati fuimus, et vitam illam cum hac malis doloribusque refertissimam, et contemptibilem. Ita ut nos quoque non secus ac belluæ, ex carnali conjunctione et corruptione generemur, egeamusque cibo corruptibili, et potu, et somno, infinitisque morbis, totidemque aliis malis subjaceamus. Hinc factum est, ut a gloria Dei, a societate et contubernio angelorum dissociati simus. Quod enim est consortium mortalibus cum immortalibus? et ad habitandum cum bestiis damnati sumus, quorum et generationem, et vitam, et corruptionem miserabiliter accepimus, cohabitatores, et sodales earum facti. Hinc nobis omnino clausum fuit cælum, et hoc nostrum quodque circa nos est, mundanum habitaculum, ut et habitatores ipsius, corruptioni subjectum. Et hæc quidem ita; at valium nihil e cursu remittebat, imo nostra hæc

⁴⁸ Jerem. xliii, 24.

(27) *Maximus Theologus Gregorius*. Nazianzenum episcopum intelligit, quem ob singularem divinæ disciplinæ cognitionem Theologum per excellentiam nominavit antiquitas. Locus est apud eum in Car-

μενον και χορηγούμενον ἡμῖν κατὰ χάριν φιλοτιμίας μόνης τοῦ εὐεργέτου, εἰς ἀναγέννησιν τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως, και πρὸς τὴν ἀγγελοπρεπῆ ζωὴν τε και δόξαν ἀλλοίωσιν, και τῆς θείας φύσεως κοινωνίαν, ἐξ ἧς τὸ γενέσθαι ἡμᾶς συμμόρφου; τῆς εἰκόνας τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ περιγίνεται, και σῶμα τοῦτου και μέλη ἐκ μέρους ἀπαρτισθῆναι. Ἐπεὶ γὰρ ἀγγελῶν ἄλλον ἐπὶ τῆς γῆς ὁ Δημιουργὸς τὸν ἀνθρώπον ἐποίησεν, ὡς τε κατὰ τὸν μέγιστον ἐν θεολογίαις Γρηγόριον, μὴ τοῖς ἀνω μόνον τὴν προσκύνησιν περιγράφεται, ἀλλ' εἶναι τινας και κάτω προσκυνητάς, ἵνα πληρωθῇ τὰ πάντα δόξης Θεοῦ. ἐπεὶ και Θεὸς και κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων κατάστασιν και ζωὴν και τὴν κατ' ἐκείνου; θεοπρεπῆ πολιτεῖαν και δόξαν ἀίδιον, ἀναμφιβόλως ἐβούλετο και τὴν καθ' ἡμᾶς οικονομείσθαι ζωὴν· και ὡσπερ ἐστὶν ὁ τούτων βίος; ἀφθαρτος; και παντὸς πάθους και κακίας ἀπηλλαγμένος, ὀδύνης τε πένθους και λύπης και μόχθου, και τῶν λοιπῶν συμφορῶν, ὁμοίως ἢ και ὁ τῶν ἀνθρώπων· ὡστε μίαν ζωὴν και πολιτεῖαν και δόξαν και Ἐκκλησίαν ἐν ἀμφοτέροις ὁρᾶσθαι, και διὰ τοῦτου τὸν οὐρανὸν και τὴν γῆν, ἐν οἰκητήριον ἀφθαρτον εἶναι και τοῖς κατοικοῦσι κατὰ τὴν γῆν· μάλλον δὲ οἶκον ἑνα Θεοῦ, ἀχειροποίητον τε και ἀφθαρτον, ἐπέξιον τῆς ἐκείνου δόξης; και τῶν ἐν αὐτῇ κατοικούντων γνησίων δούλων αὐτοῦ, μέσον ἑαυτῶν ἐχόντων τὸν τοῦ παντὸς Δημιουργὸν και Δεσπότην, πληροῦντα τὰ πάντα και πᾶσιν ὁμοίως παρόντα τε και ἐπιτατοῦντα και τῶν οικείων αγαθῶν ἀφθόνως μεταδίδόντα· *Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν γὰρ, φησὶ, και τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ;* Ἐπεὶ δ' ἐξ ἡμετέρας; ἀπροσεξίας; και φθόνου τοῦ Πονηροῦ, τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν εἰς δοκιμὴν τοῦ αὐτεξουσίου πρωτόγονου οὐκ ἐφυλάξιμεν ἐντολὴν, ἀλλ' ἀξιοπιστότερον σύμβουλον οἰθηθέντες τὸν πονηρὸν τε και βόσκον, τοῦ κηδεμόνος και αγαθοῦ, βελτίω τὴν πονηρὰν ἡγησάμεθα συμβουλήν τῆς Δεσποτικῆς και ζωοποιοῦ ἐντολῆς, ἀντηλλάξαμεν τῆς ἀθανασίας ὁμοῖοι τὸν θάνατον, και τῆς ἀφθαρσίας τὴν πρὸς τὴν γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθημεν ἀποστροφὴν και διαφθορὰν, και τῆς ζωῆς, τὴν πολυπαθεστάτην τύτην και πολυώδυνον και ἡτιμωμένην. Ὡς τε κατὰ τὴν ἄλογον και ἡμᾶς φύσιν ἐκ σαρκικῆς συναφείας και βεβύσεως και φθορᾶς γεγενῆσθαι, και μεούσης τροφῆς και πόσεως δεῖσθαι και ὕπνου, και μυρίοις νόσοις ὑποκεῖσθαι και πάθειν. Ἐντεῦθεν ἐχωρισθῆμεν τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, και τῆς τῶν ἀγγέλων ἀμνηστικῆς τε και συναυλίας. Τίς γὰρ κοινωνία θνητοῖς τε και ἀθανάτοις; τοῖς δ' ἀλόγοις συνοικεῖν κατεκρίθημεν, ὧν και τὴν γένεσιν και ζωὴν και φθορὰν ἀθλίως εἰλήφαμεν, ὁμόσκηνοι τούτοις και ὁμοδαίτοιοι γεγονότες. Ἐντεῦθεν ἀποκλείεται μὲν ἡμῖν εἰσαπάξ ὁ οὐρανὸς τὸ δὲ καθ' ἡμᾶς και περὶ ἡμᾶς; τοῦτο κοσμικὸν οἰκητήριον, τῇ φθορᾷ παραπλησίως τοῖς

mine de laudibus virginitatis. Eadem sententia legitur etiam apud eundem Nazianzenum oratione 38. de Nativitate Domini.

κατωκοῦσι συνέζευκται. Ἦν ταῦτα. Καὶ τὸ κακὸν ἄ
οὐδέποτε τῆς πρώτης φωνῆς ἴσταιτο, ἀλλ' ἡ καθ' ἡμᾶς
αὕτη ταλαίπωρος φύσις, ὡσπερ κόρον μὴ λαβοῦσα τῆς
συμφωνῆς, καὶ τῶν ἀλόγων αὐτῶν ἀτιμότερα καὶ
χειρῶν γενέσθαι φιλονεικεῖ τῷ αὐτεξουσίῳ καθ'
ἐκτεῆς ἐμπαλιν χρῆσαμένη ὅπερ εἰς ὄξυν καὶ διη-
νεκῆ πρὸς ἀγαθὸν ἐβλήθη προκοπήν, καὶ διὰ τοῦτο
πρὸς ἀλλόκοτα καὶ τῆς φύσεως ἀλλότρια καταφέρε-
ται πάθη, ἀλληλοφονίαις καὶ ἀββρονοφορίαις ἑαυτὴν
καθ' ἐκάστην μολύνουσα, καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίοις, ὅσα
καὶ αὐτὴ ἡ τῶν ἀλόγων φύσις ὡς ἀλλότρια παντά-
πεισι ἀγνοεῖ. Πρὸς τοῦτοις ἀθετήσασα, φεῦ! καὶ
τὸν Δημιουργὸν καὶ Δεσπότην, καὶ μόνον ἀγαθὸν καὶ
προνοητὴν τῶν ἰδίων ἔργων. Καὶ διὰ τοῦτο τῆς ὑπο-
ταγῆς καὶ τῆς εἰς ἐκεῖνον λατρείας ἀποστᾶσα καθά-
παξ τῷ δ' ἀπαρχῆς ἀνθρωποκτόνῳ καὶ ἀλάστορι καὶ
πολεμίῳ καὶ ἐπιβούλῳ δαίμονι, ὡς εὐμενεῖ δεσπότη
καὶ εὐεργέτῃ προσανέχουσά τε καὶ θεραπεύουσα
καὶ ἀλογώτερα κἂν τούτῳ καὶ τῶν ἀλόγων αὐτῶν
γενομένη, ὡς διὰ τοῦ Ἰσαίου. *Ἐγὼ βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάττην τοῦ κυρίου αὐτοῦ, Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαὸς με οὐ συνῆκεν.*

γ'. Ἀλλ' ἡμεῖς μὲν τοιαῦτα. Ὁ δ' ἀγαθὸς οὐκ ᾔθετο
δεῖν ἀδοξήθητον τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα καταλιπεῖν. Οὐ
γὰρ ἦν τοῦτο Θεοῦ καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς ἐκείνου φι-
λανθρωπίας. Διὸ καὶ τοσοῦτο φιλοτιμώτερον ἀντιπε-
πονθότερον ἐκεῖνος πρὸς τὰς εὐεργεσίας ἀγαθοπε-
πῶς διανίσταται, ὅπόσον ἡμεῖς ἐλεεινῶς ἐφιλονει-
κῆσαμεν, πρὸς αὐτὸν τῆς κακίας τὸν πυθμένα
κατενεχθῆναι, ὅθεν τῆς ἑαυτοῦ ἀγαθότητος δαψιλέ-
στερον μεταδίδωσι. Κοινωνεῖ γὰρ κοινωνῶντων δευτέρων,
πολύ τῆς πρώτης· παραδοχότεραν· τότε μὲν γὰρ
ὅτε δηλονότι παρήγαγεν ἡμᾶς· εἰς τὸ εἶναι, μετέδω-
κεν ἡμῖν τῆς ἑαυτοῦ χάριτος, κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ
καὶ ὁμοίωσιν ἐνετύθεν ἀπεργαζάμενος· ὕστερον δὲ
μεταλαμβάνει τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀνθρωπος ἀλη-
θῶς γενόμενος ὁ διαφερόντως φιλόανθρωπος, καὶ τὸ
σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰληφώς, κἀνετύθεν

⁶⁰ Isa. 1, 3.

(28) *Bonus Deus.* In Graeco tantum ἀγαθός, bonus quod tam Scripturae, quam Patrum phrasi scriptum est antonomastice pro Deo, ut πονηρός, malus, pro dæmone, de quo tropo dixi in notis ad Epiphani-um.

(29) *Longe admirabilius.* Comparatione hac inter primam et secundam hominis generationem videtur Theophanes Chrysostomum imitatus, cujus hæc verba leguntur in homilia 5, in Joannem: *Sed tunc, faciamus, inquit, ei adiutorium, nunc minime. Quippe qui gratiam spiritus accepit, nullo alio indiget. Tunc ad Dei imaginem fecit hominem, nunc Deo familiarem reddit. Tunc animantes ei subiecit, nunc supra cælus ejus propagat imperium. Tunc paradisi eum incolumem constituit, nunc cælum aperit. Tunc sexta die factus est, nunc prima, una cum luce. Quibus constat ad quanto hac meliorem vitam et perenniorem, adeoque nullum finem habituram efficiatur. Quantoque, alior et sublimior per baptismum regeneratio, quam vel prima ex terra formatio, vel secunda ex latere, vel tertia ex semine.* Gregorius etiam Theologus, oratione 42, ubi de incarnatione loquitur, aliqua ex parte in eandem sententiam: *Secundum consortium (inquit) nobiscum init, et quidem priori longe admirabilius. Tunc enim id, quod*

ærumuosa natura, quasi non jam calamitatibus satiata, libero arbitrio, quod ad gloriam, assiduamque ad bona incrementum acceperat, in seipsam usa, ipsis et etiam ratione carentibus contemptior, ac pejor fieri contendit; ideoque ad monstrosas, et a natura abhorrentes passiones se dejecit, mutuis cædibus, masculorumque corruptionibus aliisque similibus culpis seipsam frequenter commaculans, quæ et ipsa pecudum natura tanquam aliena penitus ignorat. Ad hæc, heu! Creatorem, et Dominum, bonum unicum, provisoremque nostrorum bonorum rejectit; ideoque ab ejus obedientia et cultu omnino defecit, ei autem, qui homicida fuerat ab initio, infestissimo hosti, proditorique dæmoni adhesit, et illi cultum impendit, irrationali, et in hoc, brutis ipsis facta: quemadmodum Dominus per Isaiam dicebat: *Novit bos possessorem suum, et asinus præseppe domini sui; Israel autem non novit me, nec populus me audivit* ⁶⁰.

3. Et nos quidem hæc; sed bonus Deus (28) creaturam suam destitutam, auxilium non putavit relinquendam. Neque enim hoc Dei esset ejusque in nos misericordiae. Quare eo ille studiosior, et avidior, beneficia in nos beneficentissime confert, quo ipsi in malorum profundum miserabilius ruere studuimus; quamobrem suam abundantius communicat bonitatem. Communicat enim sese nobis secundo, longe admirabilius (29), quam fecerat primo; tunc enim (ut constat) cum scilicet eduxit nos ad esse, suæ nos gratiæ participes effecit, et hinc ad sui imaginem et similitudinem creavit; postea vero naturam nostram assumpsit, homo vere factus, qui maxime est hominum amator, et corpus humilitatis nostræ accepit; unde non similis, sed consubstantialis (30), secundum suam humanitatem, factus

præstantius erat nobis impertit, at nunc ejus quod deterius est, participes ipse fit. Hoc priori illo divinius, hoc apud cordatos viros multo sublimius.

(30) *Non similis, sed consubstantialis.* Tametsi Christus et nobis et Deo similis dici possit, ut docet S. Thomas, et theologorum schola, tamen qui hoc eo sensu dicunt, ut consubstantialitatem naturæ negent, et similitudinem tantum concedant, falsi sunt et impii. Christus enim ut Deus non solum Patri similis, sed et ejusdem substantiæ est, similiter nobis ut homo non similis tantum, sed consubstantialis; nec enim ulla alia ratione humana natura in illo, quam in nobis excelsior, præstantior, nobilior, nisi quod Verbo Dei unita sit. Et quidem quod ad divinitatem pertinet, Arianorum fuit impostura, qui ut simplices homines deciperent, Nicæno omouision inseparabile illud vallum, ut eleganter ait Gregorius Theologus, nempe jota interposuerunt, secernuntque omouision, quasi nihil immutarent. Fraus hæc in concilio abbas Sirmicensi, et Ariminensi Constantii tempore ortum habuit; auctoresque stratagematis Valens et Ursatius, quibus tam prospere successit dolus, ut paucissimi fuerint, quos laqueis suis non irretierint. Sensit itaque tunc se mundus Arianum, et ingemuit, ut ait Hierony-

est nobis, fratrisque nostri nomen non est dignatus, deificavitque sumptis ab se nostram naturam, in cuius assumptionis ac communionis partem nos vocat; ut quemadmodum, accepta ille primum natura nostra, factus est vere homo, ita et nos carnem ejus deificatam participantes, deificati (31) homines efficiamur, ac propterea Dei filii secundum gratiam, ipsius vero fratres secundum carnem (32), non solum quod attinet ad humanitatem, eandem cum ipso substantiam habentes, sed et similitudinem, quatenus glorificati ac deificati sumus, sicque cohæredes gloriæ ipsius et regni effecti, quod quidem humanæ dispensationis (33) Verbi, Dei et hominis ejusque in nos beneficii, quod mentem omnem et sermonem excedit, finis est. At vide, quomodo multiformis ejus sapientia tale opus Deo vere dignum operatur. Cum a peccato confractam (34) invenisset suam imagi-

nis in Dialogo contra Luciferianos, qui tamen (ut in Luciferi notis demonstro) non satis hæreticorum versutiam nobis explicuit. Recte notat vetus Nazianzeni scholiastes, in oratione 3, a versus Julianum, sanctos scriptores, si quando Verbum simile Patri dicunt, addere per omnia, si simulacrum Patris vocant, adjungere τὸ ἀπαράλλακτον.

(31) *Deificat.* Et phrasin hæc, et sententiam repetit sæpe Theophanes in hæc epistola. Nos semel lectorem admonitum volumus, non esse novum loquendi modum apud antiquos, et sanctos Patres, e quorum scriptis multa testimonia adducere facile esset. Sed ex Græcis Nazianzenum, ex nostris Augustinum citasse contenti erimus. His enim navarchis secuti tranabimus difficultatum theologiarum vortices. *Non rapinam* (inquit Augustinus in enarratione psalmi cxxi,) *arbitratus est Christus, esse æqualis Deo. Ut autem tu efficiaris particeps, in id, factus est ipse prior particeps tui,* et in cxxxvii psalmum: *Ille* (inquit) *divinitas Patri æqualis facta est, particeps nostræ mortalitatis, non de suo, sed de nostro, ut et nos efficeremur participes divinitatis ejus, non de nostro, sed de ipsius.* Notum et illud homil. 9, de Nativitate: *Factus est Deus homo, ut homo fieret Deus.* Nazianzenus, in oratione in Pascha, καὶ εἰς τὴν βραδύτητα. *Simus* (inquit) *ut Christus, quoniam Christus quoque sicut nos. Efficiamur dii propter ipsum, quoniam ipse quoque propter nos homo.* Et in elegantissima oratione in laudem Cæsarii fratris: *Cum Christo* (inquit) *sepeliri me oportet, cum Christo refugere, Christi cohæredem esse, Filium Dei, aique adeo Deum ipsum.* Vide Patrum commentarios, Exod. xxi, xxii, l. Regum vi; Psal. cxxxiv, cxxiv.

(32) *Secundum carnem.* Vaticanus αὐτοῦ μόνον etc. Messanensis, ex quo supplivimus αὐτοῦ κατὰ σάρκα, οὐ μόνον, etc.

(33) *Dispensationis.* Antiqui Græci Patres vitam Christi in universum, actionesque illius οἰκονομίαν vocaberunt; in quem sensum apud Damascenum, lib. iii: ὁρθοδοξίας, οἰκονομίας μυστήριον legitur, et in Basilio, in Epistola ad Cæsarienses, atque alibi frequenter. Cæterum cum inter omnia Christi opera, maximum et præstantissimum fuerit incarnatio, factum est, ut κατὰ ἔξοχην, οἰκονομία sit ἀνθρώπινης. Chrysostomus, in cap. 15, ad Corinth. i *Aliter* (inquit) *loquitur Paulus, quando de sola divinitate loquitur, et aliter quando de (οἰκονομίας) dispensatione.* Et inferius: *Vineamus ergo hic an de sola divinitate loquatur, ἢ μετὰ τῆς οἰκονομίας ἀποφασίζεται περὶ αὐτοῦ ταῦτα ἄτερ φησίν, vel quantum ad dispensationem de ipso dicat, quæ scri-*

οὐχ ὁμοιούσιος, ἀλλ' ὁμοούσιος; ἡμῖν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ γεγονώς; καὶ ἀδελφός; ἡμῶν κληθῆναι: καταδεξάμενος, καὶ θεώσα; τὴν προσληφθεῖσαν αὐτῷ καθ' ἡμᾶς φύσιν μεταδιδωσιν ἡμῖν εἰς μετάληψιν τούτου καὶ κοινωνίαν, ἔν' ὥσπερ πρῶην μεταλαβὼν ἐκεῖνος τῆς ἡμετέρας φύσεως γέγονεν ἀνθρώπος ἀληθῶς, οὕτω καὶ ἡμεῖς, μετασχόντες τῆς τεθεωμένης ἐκεῖνου σαρκός, γενόμεθα ἀνθρώποι τεθεωμένης ἐκεῖνου σαρκός, γενόμεθα ἀνθρώποι τεθεωμένοι· καὶ διὰ τοῦτο υἱοὶ μὲν Θεοῦ κατὰ χάριν, ἀδελφοὶ δὲ αὐτοῦ κατὰ σάρκα, οὐ μόνον ἔχοντες πρὸς αὐτὸν τὸ ὁμοούσιον, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅμοιον, κατὰ τὸ δεδοξαμένον τε καὶ τεθεωμένον· καὶ διὰ τοῦτο συγκληρονόμοι τῆς ἐκεῖνου δόξης καὶ βασιλείας ὑπάρχοντες, ὅπερ ἐστὶ τὸ τέλος τῆς κατὰ τὴν ἀνθρώπων οἰκονομίας τοῦ θεανθρώπου Λόγου, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ πάντα νοῦν καὶ λόγον εὐεργεσίας αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅρα πῶς ἡ πολυποικίλος ἐκεῖνου

bit. Idem Chrysostomus, in Epistola ad Colossenses, cap. ii, atque alibi, in hæc significationem voce hæc usus est. Latini non solum *dispensationem*, Christi incarnationem vocarunt, ut interpres, cap. i, ad Ephesios, illis verbis: *In dispensatione plenitudinis temporum;* et Hilarius, lib. xxii. *De Trinitate*, cum ait: *Sed ut superioribus libris docuimus dispensationem assumpti corporis (hæretici) rapiunt, ad contumeliam Divinitatis;* et infra: *Nec dispensatio afferet errorem.* et passim; sed et *œconomia* vocem retinuerunt in eundem sensum, Hieronymus in epistola ad Pammachium, et Oceanum, loquens de Apollinari: *Is* (inquit) *dimidiatam Christi introduxit œconomiam; ea scilicet ratione, quod divinam personam Christi homini negavit.*

(34) *Confractam.* Recte confractam in Adamo per peccatum imaginem Dei, non vero abolitam, similitudinem vero penitus amissam, dixit Theophanes; nam cum illi supererit intellectualis mens, quam ad sui exemplar creavit Opifex, amissa gratia deperdita quidem est similitudo, quæ in innocentia consistebat, et imago ipsa, quæ manserat, ita obscurata atque deformata, ut necessario reformatione indigeret. Sic explicat Augustinus, lib. 2 *Retractionum*, eam sententiam, quam lib. 6. *de Genesi ad litteram*, cap. 27 et 28, in hoc articulo scripserat; ut seliberet ab Origenis errore in Commentario capituli iii Geneseos, ubi *naturalia* (ut vocant) perdidisse etiam Adamum docet. Quam hæresin Epiphanius detexit, et improbavit in epistola ad Joannem Hierosolymitanum, ab Hieronymo in Latinum sermonem conversa. Porro de imagine et similitudine, eo modo, quo diximus, acceptis, theologice scribit D Bernardus, sermone i, de Annuntiatione beatæ Virginis Mariæ, in hæc modum: *Ego divinam arbitror esse imaginem, quæ nimirum non assuta sed insita atque ipsi impressa nature, dividi scindique non potest. Ad imaginem nempe et similitudinem Dei factus est homo, in imagine arbitrii libertatem, virtutes habens in similitudine; et similitudo quidem perit, verumtamen in imagine pertransit homo: imago siquidem in gehenna ipsa uri poterit, non exurit, arderi, sed non deleri. Hæc ergo non scinditur, sed forte provenit, et quocumque perveniat, anima simul et ipsa erit. Nam similitudo non sic, sed aut manet in bono, aut si peccaverit anima, mutatur miserabiliter jumentis insipientibus similita.* Hactenus Bernardus. Non tamen dubitaverim, ut ad Origenem redeam, posse illius verba in pium sensum explicari, præsertim cum in aliis Patribus non multo dissimilia reperiantur. Irenæus enim, lib. iii cap. 20, *Ut quod perdidimus* (ait) *in Adamo* (loquitur de incar-

σοφία τὸ τοιοῦτον ἀξιώθουν ἔργον ἀποτελεῖ. Συντριβούσαν εὐρούσα τὴν ἰδίαν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας εἰκόνα. καὶ τὸ θεοειδὲς καθάπαξ ἀποβαλλομένην ὁμοίωμα, δεῖν ἔγνω πρῶτον ταύτην ὡσπερ ἀναχωνεῦσαι καὶ ἀναπλάσαι, καὶ οὕτως εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος, μᾶλλον δὲ μεῖζον ἀναγαγεῖν. Ποιεῖ τοίνυν τοῦτο διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος· τὴν γὰρ δημιουργικὴν ἐκταυτοῦ δύναμιν, καθ' ἣν ἐπλασε τοῦτον καὶ καταρχὰς κατ' εἰκόνα θεῖαν τε καὶ ὁμοίωσιν, ἐπεὶ δι' αὐτῆς ἐμελλε τοῦτον πάλιν ἀναμορφοῦν ὁ τεχνίτης, οἶά τιςος σοφίας καὶ ἐπιστήμης καὶ δυνάμεως δραστηκῆς, ἐνίησι τῷ ὕδατι καὶ αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ πρῶτος εἰσελθὼν καὶ βαπτισάμενος ἐν αὐτῷ. Πρῶτον μὲν ἵνα, καθὼς ἔφη, τὴν ἀναμορφωτικὴν χάριν ἐναποθεῖ τὸ τῷ ὕδατι· οὐ γὰρ δὴ αὐτὸς ἐδεῖτο καθάρσεως ὁ ἀλρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου· δεύτερον δὲ, ἵνα τοὺς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννωμένους εἰς ἀδελφότητα πρόσκοιτο, πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς γενόμενος διὰ τὸ ταυτὸν ἀμηγέπη τοῦ τρόπου τῆς ὑπερφουῦς ἐκείνου κατὰ σάρκα γεννήσεως, καὶ γὰρ τὸ τὴν κολυμβήθραν τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, ὡσπερ εἰκόνα καθυπογράψαι τῆς παρθενικῆς καὶ ἀμωμήτου γαστρῆς, ἐν ἣ τὸ καθ' ἡμᾶς διεπλάσθη, καὶ ἐξῆς ἔγεννηθη. Ὡσπερ γὰρ ἐν ἐκείνῃ τῇ μακαρίᾳ καὶ θεοδόχῃ γαστρῇ, γυμνῇ τῇ θεότητι ταύτην εἰσδύς, τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου φυχράματος ἀνέπλασε καὶ ἀνεμορφώσατο, ἑαυτῷ ταύτην ὑποστήσας, καὶ Ἰῶν Θεοῦ ἐν αὐτῇ ὑποστάσει μεθ' ἑαυτοῦ ταύτην ποιήσας τῇ παρουσίᾳ τοῦ παναγίου Πνεύματος, χωρὶς ἀνδρικῆς συναφείας, ἀπεργασάμενος τὸ μακαριώτατον ἐκεῖνο χωρίον τῆς Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς καταλλαγῆς καὶ ἀπορρήτου ἐνώσεως μάρτυρα, ἦτοι τὴν θεοδόχον γαστέρα, πηγὴν ὡς δυνατὸς ζωαρχικὴν, καὶ ἀναμορφωτικὴν τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀπὸ τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θεοειδὲς κάλλος, οὕτως εἰσελθὼν εἰς τὸ ὕδωρ οὐκέτι γυμνῇ τῇ θεότητι, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀναπληρωθείσης; ἐν τῇ πρωτοτύπῳ καὶ ζωαρχικῇ κολυμβήθρᾳ καὶ θεωθείσης ἀπαρχῆς τοῦ ἡμετέρου φυχράματος, πεποίηκε τῇ ἑαυτοῦ παρουσίᾳ καὶ τῇ τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἄλλην ὡσανεὶ νηδὺν ἀναμορφωτικὴν ζυμπάσης τῆς ἡμετέρας φύσεως. Πηγὴν γὰρ ἀναδείξας καὶ ταύτην σωτηρίου κατὰ τὸν Ἡσαῖαν δίχα σαρκικῆς συναφείας καὶ νόμων τῆς φύσεως ἀναγεννᾶν ὑπερφουῶς δυναμένην, πάντας τοὺς προσερχομένους Χριστῷ

A nem, Deique similitudine, quam habebat, penitus spoliata, prius hanc veluti iterum conflatandam ac reformandam, et sic ad pristinum decus, ino vero ad majus reducendam duxit. Facit igitur hoc per sacrum baptismum; creandi enim virtutem, qua ille hominem primum ad divinam suam imaginem et similitudinem formavit, cum per eandem iterum reformare constitueret (quasi per sapientiam atque doctrinam quamdam effectivamque virtutem) aquæ attribuit. Et primus ipse per sese ingressus est, et baptizatus in illa, cum ut (quemadmodum dixi) reformativam gratiam illi largiatur, (neque enim indigebat expurgatione, qui tollit peccatum mundi), tum vero, ut per baptismum renatos ad fraternitatem convocet, primogenitus ipse (propter eundem quodammodo supernaturalis ejus secundum carnem generationis modum) in multis fratribus effectus. Sed et lavacrum sacri baptismatis velut imaginem quamdam describit, virginis et immaculati ventris, in quo secundum naturam nostram efformatus, et ex quo editus est. Sicut enim beatum illum, et qui Deum excepit uterum, nuda cum deitate ingressus, finxit denuo primitias nostræ massæ, eam sibi conjungens, Deique Filium in ipsa unitione fecit, per adventum sanctissimi Spiritus, absque virili commissione, efficiens nempe, beatissimum illum locum, nostræ cum Deo reconciliationis, ineffabilisque unitatis testem, uterum nempe Dei hospitem, fontem vere vitalem et vim habentem reformandi naturam nostram a corruptione ad incorruptionem divinamque pulchritudinem. Sic, inquam, aquam ingressus, non jam nuda cum deitate, sed cum regeneratis et deificatis in primo atque vivifico lavacro (35) nostræ massæ primitiis fecit illum, sua et Spiritus sancti præsentia, veluti alterum ventrem totius nostræ naturæ reformatorem. Per Isaiam 66 enim ostendit hunc salutis fontem sine carnali copula, et naturæ legibus mirabiliter regenerare valentem eos omnes qui ad Christum cum fide accedunt, et facientem quidem filios Dei, fratres vero Christi secundum gratiam, propter quamdam, ut dictum est, identitatem nativitatis. Interest tamen multum inter

⁶⁶ Isa. xii, 1 seqq.

natione Verbi) id est, secundum imaginem et similitudinem esse Dei, hoc in Christo Jesu reciperemus. Gregorius Theologus, oratione de Paschate: Divinam (inquit) imaginem accepi, nec custodivi. Auctor Commentariorum in Psalmos, qui Hieronymi nomine circumsertur, in illud: Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Quid gloriaris (inquit) in malitia, hoc est Adam et diabolus, quia quod Deus adificavit, illi destruxerunt in semetipsis, imaginem Dei et angelorum. Cum vero hic Theophanes ἀναχωνεῦσαι καὶ ἀναπλάσαι iterum imaginem in nobis Deum ait, perspicue imitatus est Nazianzenum, cuius hæc sunt verba in oratione de baptisate: Χωρὶς πυρὸς ἀναχωνεῦον, καὶ ἀνακτίζον δίχα συντρέ-

φως, id est Absque igne nos rursus conflans, et absque confectione iterum effingens.

(35) Primo atque vivifico lavacro. Πρωτότυπον lavacrum vocal mysterium incarnationis, quæ si quod fons fuerit et origo reliquorum omnium mysteriorum. Origenes ἀρχηγὸν σωτηρίας αὐτοῦτον salutis vocavit. Paulus I ad Timoth. in magnum sacramentum appellavit, quod merito dictum adversus Arianos divinitatis Christi hostes probat eleganter et copiose Hilarius, lib. xii de Trinitate. Nazianzenus in oratione in funere Cæsarii fratris, eadem, qua Theophanes mente, novum mysterium vocavit. Τὸ τὸ (ait) καὶνὸν τοῦτο περὶ ἐμὲ μυστήριον; Quodnam hoc novum circa me mysterium?

primum ac secundam ventrem ; tanto enim secundus, nempe fons in quo regeneramur, cum primo, qui scilicet et Deum excepit et peperit, dignitate incomparabilis est, quanto Dominus qui ex primo natus est, major est iis qui ex altero renascuntur, imo vero et magis. Nam qui ex secundo regenerantur, fratres illius, qui ex primo natus est, et Dei filii secundum gratiam efficiuntur, at secundus alveus cum primo nullam talem habet cognationem. Quin imo inter sese ita differunt, ut signum extrinsecum natura differt a veritate. Illa enim est vera Dei Mater, quoniam vere ex ipsa, qui supra omnem substantiam est, suscepit substantiam. Aqua vero sacri baptismatis accipitur, ut diximus, tanquam signum et figura vivifici illius ac Dei hospitis ventris. Per illam nos sine carnali conjunctione, ac cæteris naturæ operibus, in Dei filios mirifice regenerati, conformesque imagini naturalis Filii Dei, qui ex ipso virginali intactoque utero prodiit, efficitur, ex aqua vero nihil accipimus quod ad novi hominis et secundum Deum creati substantiationem pertineat. Nam id totum quod ab secunda hac creatione atque regeneratione præstatur, a præsentia sancti Spiritus fit.

οὐδὲν τι λαμβάνομεν εἰς οὐσίωσιν τοῦ καινοῦ καὶ κατὰ τοιαύτης θεοσιδοῦ; ἀναγεννήσεως; τε καὶ ἀναπλάσεως, ἢ πνεύματι τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπεργάζεται.

4. Quapropter ille per suam incarnationem quæ mentem ac rationem omnem superat, nostri fermenti primitias, ad summum divinitatis extulit, efficiens nempe, id quod a se fuerat assumptum, suæ divinitatis consors, nobis deinde unitatem naturæ largitus, et carne, et sanguine nobiscum participatis, consubstantialis nobis effectus est. Per secundam vero nostram creationem quæ per baptismum fit, recepit nos in fratres ex simili quodam generationis modo, uti diximus: solum enim in spiritu renatos fraternitate donat, deos jam per gratiam factos et tanquam indulos imaginem cœlestis Adami, ut quondam terreni. Hinc enim divinam formam accipiunt, et ad ipsius humanitatis exemplum, quæ ad altissimum divinitatis gradum erecta est, deificantur. Quapropter non omnes homines sunt fratres Domini, sed ii tantum qui renati sunt per sanctum baptismum, et servaverunt deiformem pulchritudinem ad finem usque immaculatam. Ut enim nos nunquam equos, aut canes vocaremus fratres, eo quod nostra caro, sicut et illorum, ex terra consistet, mortalisque sit et passibilis, sensibus et sanguineis venis compacta, attractoque per pulmonem aere quasi in se ipsa vitam includens, sed adjectione rationis ab illorum affinitate ac fraternitate differimus, accipientes tantum in horum communionem eos, qui ratione præditi sunt; sic et Salvator noster nostram ex nobis, cum assumpsisset naturam, non hanc nudam, aut divinæ gloriæ expertem esse voluit, sed eam ex ipsa unitate ditavit divinæ naturæ proprietatibus. Ideoque cum hanc Deo dignam gratiam hominibus

μετὰ πίστεως καὶ υἱοῦς μὲν Θεοῦ, ἀδελφοῦς δὲ Χριστοῦ κατὰ χάριν διὰ τὸ ταυτὸν πως, ὡς εἴρηται, τῆς γεννήσεως ἀπεργαζομένην. Εἰ καὶ τὸ διάφορον τῆς πρώτης; νηδύος πρὸς τὴν δευτέραν, ἦτοι τῆς θεοδόχου καὶ θεοτόκου γαστρὸς πρὸς τὴν ἀναγεννώσαν ἡμᾶς κολυμβήθραν, ἀσύγκριτόν ἐστι τῇ ἀξίᾳ, ὅπως οὐ ἔκ τῆς πρώτης γεννηθείς Κύριος, πρὸς τοὺς ἀναγεννωμένους; ἔκ τῆς δευτέρας, μᾶλλον δὲ καὶ πλέον. Οἱ γὰρ ἔκ τῆς δευτέρας ἀναγεννώμενοι, ἀδελφοὶ τοῦ ἐκ τῆς πρώτης γεννηθέντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ χρηματίζουσιν κατὰ χάριν· ἡ δὲ δευτέρα νηδὺς πρὸς τὴν πρώτην οὐδεμίαν τοιαύτην συγγένειαν κέκτηται, ἀλλὰ τοσοῦτόν ἐστιν ἀλλήλων μεταξὺ τὸ διάφορον, ὅσον σύμβολον ἐξωτερικὸν διαφέρει τῇ φύσει πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἡ μὲν γὰρ ἐστὶν ἀληθῆς τοῦ Θεοῦ Μητέρα, διὰ τὸ ἀληθῶς ἐξ αὐτῆς οὐσιωθῆναι τὸν ὑπερούσιον. Τὸ δὲ ὕδωρ τοῦ θελοῦ βαπτίσματος, ὡς σύμβολον καὶ τύπος παραλαμβάνεται τῆς ζωαρχικῆς καὶ θεοδόχου νηδύος ἐκείνης, ὡς εἴρηται. Διὰ τὸ καὶ ἡμεῖς ἔκ τούτου χωρὶς σαρκικῆς συναφείας καὶ τῶν ἄλλων τῆς φύσεως ἔργων ἀναγεννώσθαι ὑπερφυσῶς εἰς υἱοῦς Θεοῦ, καὶ συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ φύσει Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γεννηθέντος ἔκ τῆς παρθενικῆς ἐκείνης; καὶ ἀνωμήτου γαστροῦ· ἔκ γὰρ τοῦ ὕδατος ἡμεῖς, κατὰ θεὸν κτισθέντος ἀνθρώπου. Τὸ γὰρ πᾶν τῆς

δ'. Ὅθεν διὰ μὲν τῆς ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ, τὴν μὲν ἀπαρχὴν εἰς ἄχρον ἐθέωσε τοῦ ἡμετέρου φερέματος; ἦτοι τὸ Ἰδιον πρόσλημμα, ὁμόθεον ἀπεργασάμενον τοῦτο· ἡμῖν δὲ τὸ ὁμοφυῆς ἐδωρήσατο, κοινωνήσας ἡμῖν παραπλησίως σαρκὸς καὶ αἵματος. Κάντεῦθεν ὁμοούσιος ἡμῖν γεγωνῶς διὰ δὲ τῆς ἀναπλάσεως ἡμῶν τῆς κατὰ τὸ βάπτισμα, εἰς ἀδελφότητα προσήκατο καὶ ἀνήγαγε διὰ τὸ ὁμοιότροπον πως, ὡς εἴρηται, τῆς γεννήσεως· τοῦ; γὰρ ἀναγεννωμένους ἐν πνεύματι μόνους τῆς ἀδελφότητος ἀξιοῖ θεοὺς κατὰ χάριν ἐντεῦθεν γεγεννημένους, ὡς φορέσαντας τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου Ἀδάμ ὡς περ πρώην τοῦ χοῦκοῦ. Τὸ γὰρ θεῖον εἶδος ἐντεῦθεν λαμβάνουσι, καθὼ γίνονται τεθεωμένοι ὡς περ εἰς ἄχρον ἐθεώθη καὶ τὸ ἀνθρώπινον τοῦτου. Διὰ γὰρ τοῦτο οὐ πάντες ἀνθρώποι εἰσιν ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, ἀλλ' οἱ ἀναγεννηθέντες διὰ τοῦ θελοῦ βαπτίσματος, καὶ τηρήσαντες τὸ θεοειδὲς κάλλος ἀκηλίδωτον μέχρι τέλους. Ὡς περ γὰρ ἡμεῖς, οὐ κἄν ποτε καλέσαιμεν ἀδελφοῦς τοὺς ἵππους καὶ κύνας διὰ τὸ τὴν ἡμῶν τε κάκεινων σάρκα παραπλησίως ἔκ γῆς ὑφαστάσαι, καὶ θνητὴν ὁσαύτως εἶναι καὶ παθητὴν, αἰσθησεὶ συνδεμένην καὶ ὄχετοῖς αἱμάτων καὶ τῇ διὰ τοῦ πνεύματος ὀκλή τοῦ ἀέρος, τὴν ζωὴν ὡς περ ἐν ἑαυτῇ περικλείουσιν, ἀλλὰ τῇ προσθήκῃ τοῦ λογικοῦ διεστήκαμεν τῆς ὁμοφυῆς ἐκείνων καὶ ἀδελφότητος, τοὺς τὸ λογικὸν μόνον πεπλουτηκότας εἰς κοινωνίαν τούτων δεχόμενοι, οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐξ ἡμῶν τὸ ἡμέτερον προσλαβόμενος, οὐ ψιλὸν ἐτήρει καὶ τῆς θείας δόξης ἀμέτοχον, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς ἐνώσεως τοῖς ἰδιώμασι τῆς θείας κατεπλούτησε φύσεως. Καὶ διὰ

τοῦτο μεταβῶς τοῖς ἀνθρώποις τῆς τοιαύτης θεο-
πρεποῦς χάριτος, ἀδελφούς καθίστησι τῷ θεοει-
δεῖς ἐκείνους ὡσπερ τὸ ἑαυτοῦ ἀνθρώπινον ὁμοίους
ἀπεργασάμενος.

ε'. Ἀναπλάττει μὲν οὖν καὶ ἀναγεννᾷ τὴν καθ'
ἡμᾶς φύσιν ὁ Κύριος, τούτῳ τῷ τρόπῳ. Τὸ γὰρ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κτίσαν ἐκ ζωαρχικῆς μητρας
τῆς παναγίας Παρθένου τὴν σάρκα Χριστῷ χωρὶς
σαρκικῆς συναφείας, τοῦτ' αὐτὸ διὰ τοῦ θεοῦ βα-
πτίσματος ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τοῦς ἀναγεννωμένους
ἀναπλάττει δίχα σαρκικῶν θελημάτων, ὁμοίως ὡς
περ' ὧν φησιν ὁ εὐαγγελιστής, *ὅτι Ὁὐκ ἐκ θελήμα-
τος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ
θεοῦ ἐγεννήθησαν*. Τί τὸ μετὰ ταῦτα; Οὐ μόνον
ὁμοειδεῖς ἑαυτῷ καὶ ἀδελφοῦς ἰδίου εὐδοκεῖ γεγε-
νησθαι, οὐδὲ μέχρι τούτου τῆς εὐεργεσίας ἴσταται, **B**
ἀλλὰ καὶ σῶμα καὶ μέλη ἑαυτοῦ, ὡς κεφαλὴν μέλ-
λον ἡμῶν μελῶν τε καὶ σώματος ὄντων ἢ ἀδελ-
φῶν ὀνομάζεσθαι, τῷ συνδέσμῳ τῆς ὑπὲρ νοῦν καὶ
λόγων ἀγάπης αὐτοῦ. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἄπερ μέλ-
λει συνάψαι ἑαυτῷ ὡς ἴδια μέλη, πρῶτον ὁμοειδῆ
καθίστησι τῇ κεφαλῇ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἔπειτα
διὰ τῆς μεταδόσεως καὶ κοινωνίας τοῦ ἰδίου σώμα-
τός τε καὶ αἵματος, προσκολλᾷ ἑαυτῷ καὶ ἀλλή-
λοις πάντα τὰ θεοειδῆ ταῦτα μέλη. Διὰ τοῦτο γὰρ
προηγείται τὸ βάπτισμα τῆς ἱερᾶς μεταλήψεως·
πρῶτον γὰρ δεῖ γενέσθαι τὰ μέλη τῇ κεφαλῇ
ὁμοία, ὅπερ, ὡς εἴρηται, τὸ θεῖον ἐργάζεται βάπτι-

⁵¹ Joan. i, 13.

(36) *Ut ei suam humanitatem*. Non quidem ita **C**
accipienda sunt verba hæc, ut humanitatem Christi
nullo excellentius, quam naturam nostram deitate
donatam non intelligamus; illi enim Dei essentiam
iuncta est et in una persona copulata; nobis divi-
nitas obvenit gratiæ divinæ beneficio, per quam illi
Dei (ut inquit Apostolus) et nominamur et sumus.
Itaque hæc est huius loci sententia, quam sæpe alias
explicita ipse Theophanes.

(37) *Agglutinatus*. Sensus huius loci est, per bap-
tismum fieri nos membrum Christi, qui Ecclesiam
caput est, per Eucharistiam vero Christo capiti
ac reliquis membris, id est Ecclesie conjungi. Hæc
enim sacra corporis sanguinisque Domini est
est ut Christus ipse pollicetur: *Qui manducat* (in-
quit) *meam carnem, et bibit meum sanguinem in me
manet*. Joan. vi, et rursum xvii, *Ut omnes unum sint
sicut tu Pater in me, et ego in te ut et ipsi in nobis
unum sint*. Paulus scribens Corinthiis: *Quoniam
unus panis, unum corpus multi sumus, et uno calice
participamus*. Antiqui etiam Patres idem nos docent.
Legendus Nazianzenus, oratione 3 in Julia-
num ad medium, et veteris interpretis in eo loco
scholium, et Chrysost. homil. 45 in Joannem; et 60
et 61 ad populum Antiochenum, et 83 in Matthæum;
Cyrillus, lib. iv in Joannem, cap. 17; lib. x, cap. 15,
et lib. xi, cap. 26; Gregorius Nyssenus, in oratione
catechetica, quæ dicitur magna, cap. 57; Hilarinus
lib. viii *De Trinitate*; Leo, serm. 14, de passione
Domini. Apud Augustinum hæc habemus, in ser-
mone de infantibus, quæ refert Gratianus, *De Con-
secratione*, dist. 2, cap. *Quia passus*: *Ita* (inquit) *Domini
noster Jesus Christus nos significat, nos ad se
pertinere voluit, mysterium pacis et unitatis nostræ
in sua mensa consecravit. Qui accipit mysterium
unitatis, et non tenet vinculum pacis, non mysterium
accipit pro se, sed testimonium contra se*. Idem, lib.
xvi *Civitatis* cap. 25, *Symbolum unitatis sacra-*

*A largitus esset, fratres illos facit, eosdemque ut ei
suam humanitatem* (36) *deitate donavit*.

5. Creat igitur nos iterum Dominus regeneratque
hoc pacto naturam nostram. Spiritus enim sanctus
qui ex vivo sanctissimæ Virginis utero condidit
Christo carnem, absque conjunctione carnali, simi-
liter per sacrum baptismum in lavacro renatos
sine carnali voluntate creat, ut ii sunt de quibus
evangelista inquit, quod *Non ex voluntate carnis
neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt* ⁵¹.
Quid tum postea? Non solum uniformes sibi,
fratresque proprios fieri nos vult, nec hic nos bene-
ficiis afficere desinit: nam et corpus et membra
sua nos facit, ut cum membra nos et corpus
illius simus, ille propter vinculum suæ charitatis,
quæ mentem et rationem omnem exsuperat, caput
potius quam frater appelletur. Atque ideo membra,
quæ tanquam propria sibi est copulaturus, conformita-
prius capiti facit per baptismum, deinde per parti-
cipationem ac communicationem suæ carnis et
sanguinis sibi, et inter sese invicem divina hæc
omnia membra agglutinat (37). Ideo enim baptismus
sanctam præcedit communionem (38): prius enim
membra fieri debent similia capiti, quod, ut diximus,
sacer baptismus præstat, deinde capiti conjungi,
quod per tremendam communionem efficitur, quæ
et immortalitatis quidam est fomes (39). Eam vero

mentum hoc vocat, quod Tridentini Patres probant
sessione 13, cap. 2 et 8; Florentini, in Legatione ad
Armenos. Hinc factum ut *synæcos* voce sacrosan-
ctum istud sacramentum per catachresin nominetur,
ut tradit Dionysius, c. 3 *ecclesiasticæ Hierarchiæ*. Latinis
communio idem vocabulum frequens in hoc
sensu, ut antiquissimis conciliorum canonibus et
praxibus docemur. Origenes et ante illum Dionysius
in eadem sententiam ἀρχισυναγωγῆν huius sacra-
menti virtutem scite vocant, idest, *præcipuam ac pos-
sissimam vim habentem ad conciliandum et coad-
unandum Christianum populum*, et Clemens Ale-
xandrinus *τελειωσιν τῆς ἀγαπήσεως perfectionem et
consummationem charitatis* appellavit.

(38) *Baptismus sanctam præcedit communionem*.
Moveor (ut dixi) loco hoc, ut existimem Theophanem
vixisse multo ante Andronici senioris ætatem.
Nam postquam baptismus adultorum desiit, cere-
monia hæc suscipiendi corporis Domini cessavit.
D Porro prius, post baptismum administrari solitum,
vel parvulis ipsis, multis antiquorum scriptorum
testimoniis probatur. Tertullianus, libro *de Pudicitia*:
Anulum (inquit) *accipit tum primum, quo fidei
pactionem interrogatus obsignat, atque ita exinde
opimate Domini corporis vescitur*. Idem repetit
libro iv *adversus Marcionem*; Dionysius *Ecclesiast.*
Hierarch. cap. 2; Ambrosius, lib. iii *De Sacramen-
tis*, cap. 2; Hieronymus in Dialogo adversus Lucife-
rianos; Augustinus, lib. v *Hypogosticon*; Gregorius,
in *Sacrament.*; Ordo Romanus, et Alcuinus.

(39) *Immortalitatis est quidam fomes*. Resurrectio-
nem carnis similiter probat Irenæus adversus Valen-
tium, lib. v, cap. 2, per veram participationem
carnis et sanguinis Christi, quem locum ab Œco-
lampadii calumniis pie et docte vindicat Rofensis
epi-copus, ut et notavit Franciscus Fevardentius in
notis ad eum locum.

communione prius per seipsum perfecit Salvator, in mystica cœna suum ipse corpus sanguinemque proprium litans, dansque hæc in cibum et potum apostolis, cum panem et vinum accepisset, communitassetque in propriam carnem spiritus perfectionis auctore : qui primo illam conflavit ex virginea carne et sanguine, denuo tamen ad illam eandem efficiendam carnali natura, sicut antea in Virgine, minime indigens. Ita nos perficit (40), filios Dei faciens, regni que sui cohæredes ; adeo ut quem omnis spiritualis et sensibilis creatura adorat, tanquam Deum cum Patre et sancto Spiritu considerentem, nos ut fratrem habeamus, utque membra capiti, nos illi adhæreamus, et inseparabiliter conjuncti simus in infinita sæcula.

καὶ αἰσθητῆς προσκυνούμενον ὡς Θεὸν καὶ τῷ Πατρὶ καὶ Πνεύματι συνεδρεύοντα, ὡς ἀδελφὸν ἔχειν καὶ ὡς μέλη τῆ ἑαυτῶν κεφαλῆς, οὕτως ἐκείνῳ προσηρμόσθαι τε καὶ ἀχωρίστως ἔχεσθαι εἰς αἰῶνας ἀμείρους.

6. Hæc sunt, o fratres, effecta, quæ supra narraturam sunt, hæc Deo digua quæque omnem rationem excedunt Filii Dei ad nos in carne venientis opera ; ad tale cacumen et incomparabilem gloriam evexit humilem naturam nostram amator hominum Dominus. Quoniam ergo opus erat tale deificationis nostræ inenarrabile mysterium perpetuo exerceri in iis qui in vitam successuri essent homines, usque ad consummationem mundi, hoc est regenerationem ipsorum per sacrum baptismum, et conjunctionem cum Christo, quæ per communionem Dominici corporis et sanguinis fit, perpetuam esse atque firmissimam ; opus autem erat ut et Dominus post passionem et resurrectionem in cœlos ascenderet, atque ad dexteram throni majestatis assideret : ideo opificem illam Spiritus sancti gratiam, per quam et secunda creatio, et regeneratio eorum qui sunt, et qui erunt usque ad consummationem sæculi, fieri debebat, suis apostolis abunde largitus est ; et suum ipsius munus et

σῶμα, ἔπειτα συναφθῆναι τῇ κεφαλῇ, ἥτις συνάφεια διὰ τῆς φρικτῆς κοινωνίας ἀποτελεῖται. Ἦ δὲ ἐστὶ τῆς ἀφάρσεως τὸ ζῶπυρον, ἦντινα μετάδοσιν καὶ κοινωνίαν πρῶτον δι' ἑαυτοῦ ἐτέλεσεν ὁ Σωτῆρ, κατὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον αὐτὸς τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἱερουργῶν καὶ τὸ ἴδιον αἷμα, καὶ διδοὺς εἰς βρῶσιν καὶ πόσιν καὶ τοῖς ἀποστόλοις, ἄρτον καὶ οἶνον λαβῶν, καὶ μεταβαλὼν ταῦτα εἰς σάρκα ἴδιαν τῷ τελεταρχικῷ πνεύματι· τῷ καὶ πρῶτως ταύτην συστησαμένῳ ἐκ τῆς παρθενικῆς σαρκὸς καὶ τῶν ταύτης αἱμάτων, μὴ δεηθεὶς καὶ νῦν σαρκικῆς φύσεως εἰς ἀποτέλεσμα ταύτης. Ὡς περ ἄρα καὶ τότε ἐν τῇ Παρθένῳ, καὶ οὕτως ἡμᾶς τελειοὶ υἱοὺς Θεοῦ ἀπεργασάμενος καὶ συγκληρονόμους τῆς βασιλείας αὐτοῦ· ὥστε τὸν ὑπὸ πάσης κτίσεως νοερῶς τε καὶ αἰσθητῆς προσκυνούμενον ὡς Θεὸν καὶ τῷ Πατρὶ καὶ Πνεύματι συνεδρεύοντα, ὡς ἀδελφὸν ἔχειν καὶ ὡς μέλη τῆ ἑαυτῶν κεφαλῆς, οὕτως ἐκείνῳ προσηρμόσθαι τε καὶ ἀχωρίστως ἔχεσθαι εἰς αἰῶνας ἀμείρους.

7. Ταῦτα, ἀδελφοί, τὰ ὑπὲρ φύσιν ἀποτελέσματα· ταῦτα, ἀδελφοί, τὰ θεοπεπητῆ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἔννοιαν ἔργα τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐν σαρκὶ ἐπιδημίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς τοιαύτην περισπῆν καὶ δόξαν ἀνεκαστον, τὴν ταπεινὴν ἡμῶν ἀνύψωσιν φύσιν ὁ φιλόανθρωπος Δεσπότης. Ἐπεὶ οὖν ἔδει τὸ τοιοῦτον τῆς θεώσεως ἡμῶν ἀφραστον ἐνεργεῖσθαι διὰ παντὸς μυστήριον ἐν τοῖς ἐρχομένοις εἰς τὸν βίον τοῦτον ἀνθρώποις, μέχρι τῆς τοῦ παντὸς συντελείας, ἤγουν ἢ διὰ τοῦ θείου βαπτίσματος αὐτῷ ἀναγέννησις, καὶ ἢ διὰ τῆς μεταλήψεως τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος τε καὶ αἵματος συνάφεια πρὸς Χριστὸν διηνεχῆς τε καὶ ἀδιάρρηκτος· ἔδει ἐκ τὸν Κύριον μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν εἰς οὐρανοὺς ἀνελεῖν, ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης κεκαθιμέναι, τὴν δημιουργικὴν ἐκείνην τοῦ Θεοῦ Πνεύματος χάριν, δι' ἧς ἢ τε ἀνάπλασις καὶ ἀναγέννησις τῶν ὄντων τε καὶ ἔσομένων μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος ἀνθρώπων τελεῖσθαι ἐμελλε, τοῖς ἑαυτοῦ ἀποστόλοις δαφιλῶς χορηγεῖ, τὸ ἴδιον ἔργον ἐγχει-

(40) *Perficit*. Proprium verbum est divinorum mysteriorum, quæ merito nos sacramenta vocamus ; illa enim sunt quæ veram perfectionem animæ tribuunt. Itaque *perficere* idem est, quod initiare, consecrare, et divino caractere *σφραγεῖν* *obsignare*. Nam Gregorio Theologo, si quis illius scripta non oscitanter legat, synonyma hæc, ut multi apud eum loci probare possunt. Occurrit mihi nunc ille, εἰς Γοργονίαν, ubi de baptismo loquens, eum τελείωσιν καὶ σφραγιδὶν vocal. Τελουμένη (inquit) τῷ βαπτίσματι, *baptismate* (*Gorgonia*) *perfecta, consummata*, et rursus *σφραγις*, ἀλλὰ οὐ χάρισμα ἦν τὸ μυστήριον, *signaculum, non gratia erat (illi) hoc mysterium*. Sic et Dionysius, *Hierarch. ecclesiast.* cap. 1, et alibi, baptismum vitam beatam τελεῖν dixit ; et Paulo frequens hæc vox in istum sensum : Σχίαν γὰρ (inquit ad Hebræos x) ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, κατ' ἐνιαυτὸν ταῖς αὐταῖς θυσίαις ἄς προσφέρουσιν εἰς τὸ διηνεχῆς, οὐδέποτε δύναται τοὺς προσερχομένους τελείωσαι· *Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum per singulos annos eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, nunquam potest accedentes perfectos facere*. Nec aliter

accipiendum esse arbitrer verbum hoc apud Matth. x : Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν οὐ μὴ τελείσητε τὰς πόλεις τοῦ Ἰσραὴλ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· quod vulgatus interpres optime vertit: *Amen dico vobis, non consummabitur civitates Israel donec veniat Filius hominis*, id est, ut recte Hilarius interpretatur, non erit Evangelium admissum a Judæis nisi cum secundo advenero in diem iudicii, tunc enim illi post gentium plenitudinem, ut Aposolus dixit, consummabuntur, id est, perficientur Christianismi et fidei Evangelicæ caractere. Etenim eo tempore redituros Judæos ad agnitionem veritatis multorum Patrum sententia est. Vide (post Ambrosium, Chrysostomum, Basilium, Gregorium Magnum) Gaudent. tract. in Evang. Porro Latinum verbum *perficere* in eamdem significationem usurparunt sacri scriptores : Ambrosius, lib. iii *de sacrament.* cap. 2 : *Sequitur spirituale signaculum quia post fontem superest, ut perfectio fiat*. Augustinus lib. i *contra Julianum* : *Valeant itaque (inquit) qui baptismum negant hominem perficere*. Quo loco Massilianorum hæresin perstringit, quæ errore hoc (Damasceno teste) ducebatur.

ρίσας αὐτοῖς ἐνεργεῖν, καὶ διὰ τοῦτο χειροτονήσας αὐτούς ὡσπερ ἄλλους θεοὺς καὶ δημιουργοὺς, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ παντοκράτου Πνεύματος δυναμένους ποιεῖν τὰ μέγιστα τῆς θείας δυνάμεως ἔργα. Καὶ ἐξ ὧν μάλιστα τό τε ποικίλον τῆς σοφίας καὶ δυνάμεως τοῦ Θεοῦ γνωστὸν γίνεται, καὶ ὁ τῆς ἀγαθότητος ἀνεξιχνίαστος αὐτοῦ πλοῦτος ἀποκαλύπτεται, δι' ὃ καὶ ὁ θεὸς ἔλεγε Παῦλος· *Συνεργοὶ Θεοῦ ἔσμεν*. Καὶ γὰρ πάντων τῶν ἔργων ὧν ἐποίησεν ὁ Θεὸς καὶ τῶν νοητῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν τὴ μείζον ἐστὶν ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς, ἡ θεία ψυχὴ τε καὶ σὰρξ τοῦ Δεσπότητος. Τί γὰρ μείζον τοῦ τὴν καθ' ἡμᾶς φύσιν, τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσιν γενέσθαι καθ' ἑνωσιν ὑποστατικῆν; Ὅσον ἄρα διαφέρει τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Σωτῆρος τῶν Χερουβὶμ καὶ Σεραφίμ· διαφέρει δὲ ὅσον δούλου δεσπότης· τοσοῦτον καὶ τὸ ἔργον τῆς θείας σαρκώσεως διενήνοχε τῆς δημιουργίας τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων. Τοῦτο τοίνυν τὸ ἀνυπερέβλητον ἔργον καὶ τοῖς ἀποστόλοις ὁμοίως ἐνεργεῖν δέδωκε, καὶ δι' ἐκείνων τοὺς διαδόχους ἐκείνων καὶ καθεξῆς τοῦ λοιποῦ μέχρι τῆς τελειότητος τοῦ παρόντος βίου. Ἄρτον γὰρ καὶ οἶνον λαμβάνοντες τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ θεοῦ Πνεύματος, εἰς σῶμα καὶ αἷμα Δεσποτικόν, ὃ τοῦ θαύματος μεταβάλλουσι· καὶ λύειν καὶ δεσμῆν ἀμαρτίας ἰξουσίαν εἰληφασίν, ὃ μόνου Θεοῦ ἔργον ὑπάρχει. Καὶ ἀνθρώπους λαμβάνοντες, διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ἀναγεννῶσι καὶ ἀναπλάττουσιν εἰς υἱοὺς Θεοῦ καὶ θεοὺς κατὰ χάριν, ὡσπερ ἂν εἰ τις ἔκγον λαβῶν μετέπλασεν εἰς φύσιν ἀνθρώπου, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ μείζω ταῦτα τῶν πολλῶν εἰρημένων. Μείζον γὰρ ἐστὶ τὸ τὸν ἄρτον καὶ οἶνον εἰς σῶμα θεῖον μεταβαλεῖν καὶ ἀνθρώπων θεὸν κατὰ χάριν ποιῆσαι, ἢ οὐρανὸν καὶ ἀγγέλους ποιῆσαι.

ζ'. Ταύτην οὖν, ἀγαπητοί, τὴν δημιουργικὴν καὶ θεοποιὴν χάριν καὶ δύναμιν τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος ἥτις ἐνεργεῖν τὰ μείζω πάντων κτισμάτων ἐν ἀκαρεῖ δύναται, ὁ ἱερεὺς, ἰῶ τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ Λόγου φιλανθρωπίας καὶ δωρεᾶς ἰ ἀναμφιδόλως κομίζεται. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος ὁμοίως ἄρτον καὶ οἶνον λαμβάνων, τῇ ἐνοικουσῆ τούτῳ διὰ τοῦ χρίσματος τῆς ἱερωσύνης θεῖα δύναμις, εἰς σῶμα καὶ αἷμα μεταβάλλει Δεσποτικόν· μείζον ἐντεῦθεν ἐργαζόμενος ἔργον, ὡς δέδειχται, ἢ εἰπερ ἀγγέλους καὶ οὐρανοὺς δυνατῶς εἶχε δημιουργεῖν. Καὶ πάλιν ἀνθρώπων λαμβάνων ὀνητὸν, διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ἰὺδὸν Θεοῦ καὶ θεὸν κατὰ χάριν ἐργάζεται· μείζον ἐργαζόμενος ἔργον, ἢ εἰπερ ἀνεγείρειν νεκροὺς ἐδύνατο, καὶ τὰ λελωθημένα καὶ πεπρωμένα τοῦ σώματος μέλη ὑγιᾶ καὶ ἄρτια καθίσταν λόγῳ. Εἰ οὖν ἔδει φανῆναι τινα ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρώπων, ἀγγέλους καὶ οὐρανοὺς δημιουργεῖν λόγῳ δυνάμενον, καὶ νεκροὺς ἀνεγείρειν καὶ ἀνάτα πάθη ἰᾶσθαι, ὅποιον ἐχρῆν τὸν τοιοῦτον εἶναι; Καθαρὸν καὶ τὴν ἀρετὴν ἀπαράμιλλον, ὥστε τοιαύτην τοῦ

officium ab illis efficiendum ipsis attribuit, ac propterea creavit eos veluti deos et creatores, potentes virtute omnipotentis Spiritus, maxima divinæ virtutis efficere opera. Et vero ex iis multiformis Dei sapientia et virtus præcipue apparet, et investigabiles bonitatis ipsius deleguntur divitiæ. Ideoque beatus dicebat Paulus: *Dei cooperatores sumus*. Etenim omnium operum tam spiritualium, quam corporeorum, quæ Deus fecit, maximum est incomparabili excellentia, sacra anima et caro Dominica. Quid enim majus est, quam nostram naturam secundum unionem hypostaticam fieri naturam Verbi Dei? Quantum ergo præstat (41) humanitas Salvatoris ipsis Cherubim et Seraphim (præstat autem quantum servo Dominus), tantum etiam divinæ carnis generatio superat creationem celestium potestatum. Hoc ergo eximium opus apostolis quoque exercendum dedit, et per illos eorum successibus, et deinceps reliquis usque ad consummationem hujus vitæ. Panem enim et vinum accipientes, virtute Spiritus sancti in corpus et sanguinem Dominicum, o rem admirabilem transmutant, solvendi etiam et ligandi peccata, quod quidem solius Dei est opus, ipsi potestatem acceperunt. Sed et homines per sacrum baptismum regenerant, atque in Dei filios deosque secundum gratiam reformant, non aliter quam si quis equum in naturam hominis transmutaret; imo vero multo majora hæc sunt omnibus iis quæ hactenus dicta sunt; majus enim est panem et vinum in corpus transmutare divinum, hominemque deum efficere secundum gratiam, quam cælum et angelos creare.

7. Hanc igitur, o charissimi, opificem ac deificantem sancti Spiritus gratiam et virtutem, quæ in ictu oculi creare potest, maxima quæque creaturarum (o amorem et beneficentiam erga nos Verbi Dei!) sine dubio accipit sacerdos. Nam et ille similiter panem et vinum accipiens per inhabitantem in se, mediante sacerdotii unctione, sacram virtutem in carnem et sanguinem commutat Dominicum; majus propterea exercens opus, quam si angelos et cælos creare posset. Deinde mortalem accipiens hominem per sanctum baptismum, Dei Filium, Deumque secundum gratiam efficit, majus efficiens opus, quam si mortuos suscitaret, et luxata ac mutila corporis membra sanitati et integritati solo verbo restitueret. Si igitur inter nos homo esset, qui angelos cælosque verbo creare posset, suscitare mortuos, et incurabilibus morbis mederi, qualem eum esse oporteret? quam purum et vitæ probitate ante omnes excellentem nempe ut hanc Dei virtutem atque potentiam susciperet fieretque post Deum alter creator? Si milies profecto illi quotidie pro Christo mori liceret, adhæc

⁴¹ I Cor. 3, 9,

(41) Præstat. Vaticanus habet διάφορον. Messanensis διαφέρει

tamen minime dignum opus faceret, quo tanti muneris gratiam compensaret. At sacerdotis opera majora iis multo; ac sine ulla comparatione præstantiora esse, ostensum est. Qualem igitur esse deceat eum qui sacerdotii gratiam accepit, quam divinam ac pene celestem, hinc pendere licet. Christi certe esse debet perfectissimus imitator, illiusque in carne primi pontificis atque horum sacerdotum sacerdotis et initiatoris sequi vestigia. Quocirca haud erraret aliquis, o dilecti, si diceret sacerdotium esse Dei effectricem virtutem, vel divinam scientiam pro sine habentem, ut hominem efficiat deum secundum gratiam, conformem vero imagini Filii Dei secundum naturam, idque per signa quædam tanquam per instrumenta, panem vero et vinum aqua commistum in corpus, et sanguinem Dominicum transmutet, renatosque homines per baptismum capiti Christo ut membra conglutinet. Quare cum nemo carnis vinculis detentus vere dignus administrator horum supernaturalium mysteriorum inveniri possit (etenim et angelis ipsis et desiderabilia hæc sunt et formidanda), puritatem saltem, quam acquirere hominibus datur, contemnere, aut rejicere, nec pro viribus conari Salvatoris in terris vitæ institutum imitandum sibi proponere, id certe ingrati erit animi divinorumque rerum contemptoris, ideoque intolerabili supplicio dignum. Cui namque datum est multum, multum etiam exigitur ab eo. Ac vetus nimirum illud Hebræorum sacerdotium figura erat et imago nostri hujus sublimis atque celestis; sanguinibus enim et animalium tantum occisionibus licebat illi, non animæ, sed corporis maculas et inquinamenta purgare. Ut enim uno verbo dicam, omnia quæ per illud fiebant, umbra erant, ut divinus ait Apostolus ²², futurorum honorum, nostris rebus tanto inferior, quantum abest a cælo terra. Ideo pro nostri eorumque sacerdotii diversitate, cum sacerdotes item nostri et illorum pro rata portione differant (quantum certe ab angelis homines absunt), tamen Nadab quidam et Abiud filii, Aaronis, sacerdetesque, cum nefarium quoddam opus perpetrassent, igne alieno adolere thus Deo aggressi, violatæ legis pœnas absque mora luerunt ²³, ab eodem igne illico combusti; quibus nec pater Aaron potuit opitulari. Quid vero opus est pluribus ²⁴, quando et ipse Aaron a Deo electus, et primus apud illos pontifex, apud Deum vero secundus post Moysen, cum leviter Deum offendisset, miserabiliter vita privatus est, nec fratre quidem Moysese illum e supplicio liberare valente ²⁵? Quid vero deinde Heli sacerdos? Licet ille bonus in se esset et irreprehensibilis, propter solam suorum filiorum iniquitatem, diro mortis genere vitam sinivit; atque certe illos verbis sæpe corripuerat, tametsi non severe et graviter, ut oportuerat, castigarat. Si igitur delinquentes illi qui sub legis umbra

A Θεοῦ δύναμιν δεξασθαι καὶ ἀξίαν, καὶ δημιουργὸν ἕτερον εἶναι μετὰ Θεόν, πάντως εἰ μυριάκις ἐντὴν αὐτῷ καθ' ἐκάστην ὑπὲρ Χριστοῦ ἀποθνῄσκειν, οὐκ ἂν ἐπάξιον ἔργον εἰς ἀνταπόδοσιν τῆς δωρεᾶς ταύτης εἰργάσατο. Ἀλλὰ τὰ παρὰ τοῦ ἱερέως τελούμενα μείζων τῶν τοιούτων ἔργων πολλῶν καὶ ἀσυγκρίτῳ τῷ μέτρῳ δεδείκται εἶναι. Ὅποσον οὖν δεῖ τὸν τὴν χάριν τῆς ἱερωσύνης δεξάμενον θεῖον τινα καὶ ὑπερφύη εἶναι, πάρεστιν ἐντεῦθεν λογιζέσθαι, πάντως τοῦ Χριστοῦ μιμητὴν ἀκριβέστατον, καὶ τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας ἐκείνου κατ' ἴχνος ἐπόμενον, τοῦ πρώτου ἀρχιερέως καὶ ἱερουργοῦ, τῶν τοιούτων καὶ τελετάρχου. Ὅθεν οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι τὴν ἱερωσύνην, ἀγαπητοί, δημιουργικὴν εἰπὼν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐπιστήμην θείαν, τέλος ἔχουσαν τὸ διὰ τινῶν συμβόλων ὡσπερ ὀργάνων, θεὸν μὲν κατὰ χάριν τὸν ἄνθρωπον ἀπεργάζεσθαι καὶ σύμμορφον τῆς εἰκόνης τοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸν δ' ἄρτον καὶ οἶνον ὕδατι κεκρασμένον, εἰς σῶμα καὶ αἷμα μεταβάλλειν Δεσποτικόν, καὶ τοὺς ἀναγεννηθέντας ἀνθρώπους διὰ βαπτίσματος προσαρμῶσαι ὡς μέλη τῇ κεφαλῇ τῷ Χριστῷ. Ὅθεν ἐπεὶ περ οὐδεὶς τῶν τῆς σαρκὸς δεσμιῶν ὡς ἀληθῶς ἄξιος οἰκονόμος τῶν τοιούτων ὑπερφυῶν μυστηρίων ἂν εὐρεθῆι· καὶ γὰρ καὶ τοῖς ὀγγέλοις αὐτοῖς ἐπιθυμητὰ τὰ τοιαῦτα καὶ φρικτὰ καθεστῆκει, τῆς γοῦν ἐνδεχομένης καθαρότητος τοῖς ἀνθρώποις καταφρονεῖν τε καὶ ἀναβάλλεσθαι, καὶ μὴ σπεύδειν ὅση δύναμις τὴν ἐπὶ γῆς τοῦ Σωτῆρος πολιτείας μιμεῖσθαι, πολλῆς ἀγνωμοσύνης ἂν εἴη καὶ τῶν θείων καταφρονήσεως, καὶ διὰ τοῦτο κυλάτως ἄξιον ἀφορήτου. Ἡ γὰρ ἐδόθη πολὺ, πολὺ καὶ ἀπαιτηθῆσεται. Καίτοι ἡ τῶν Ἑβραίων πάλαι ἱερωσύνη τύπος ὑπῆρχε καὶ Ἰσραὴλ τῆς καθ' ἡμᾶς ταύτης ὑψηλῆς τε καὶ οὐρανοῦ· καὶ γὰρ αἷμασι καὶ σφαγαῖς μόνον ζῶων ἀλόγων ἐξῆν ταύτῃ καθαίρειν οὐ τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τοῦ σώματος μολυσμοὺς καὶ κηλίδας. Καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν, πάντα τὰ τελούμενα δι' αὐτῆς σκιάν εἶχε, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τοσοῦτον τῶν ἡμετέρων ἐνδέουσαν, ὅπως γῆ πρὸς τὸν οὐρανόν. Καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ διάφορον τῆς ἡμῶν τε κάκεινων ἱερωσύνης τῶν ἱερέων ἡμῶν τε κάκεινων ἀναλόγως διαφερόντων ἤγουν ὅσον ἀγγέλων ἄνθρωποι, ὅμως

D Nadab τις καὶ Ἀθιοῦδ υἱοὶ Ἀαρῶν ὄντες καὶ ἱερεῖς, ἄθεσμόν τι ποτε διαπεπραχότες; (ἄλλοτρίῳ γὰρ πυρὶ θυμῖν ἐπεχέλουσαν παρανόμως Θεῷ) παραπόδας δίκας τῆς παρανομίας εἰσπράττονται, παρανάωμα τοῦ πυρὸς ἐκείνου γεγονότες ἄθροον, καὶ οὐδ' Ἀαρῶν ἤρκεσε πρὸς σωτηρίαν αὐτοῖς ὁ πατήρ. Ἀλλὰ τί χρῆ περὶ τούτων λέγειν, ὅπου γε καὶ Ἀαρῶν αὐτὸς, ὁ θεόκριτος καὶ πρῶτος παρ' ἐκεῖνοις ἀρχιερεὺς· ὁ γὰρ Μωυσῆως παρὰ Θεῷ δεύτερος· μικρόν τι προσκεκρουκῶς τῷ Θεῷ τῆς ζωῆς ἐλεεινῶς ἀπορρήγγυσται, μηδὲ Μωυσῆως τοῦ ἀδελφοῦ δυνηθέντος ἐξελεῖσθαι τοῦτον τῆς τιμωρίας; Τί δὲ Ἥλει μετὰ ταῦτα ὁ ἱερεὺς; καίτοι καθ' ἑαυτὸν ἀγαθὸς ὑπάρχων

²² Coloss. ii, 17. ²³ Levit. x, 1 seqq. ²⁴ Num. xx, 24 seqq. ²⁵ 1 Reg. xxiv, 1 seqq.

καὶ ἄμεμπτος, διὰ τὴν τῶν παιδῶν μόνον παρανο-
 μίαν δεινῶ θανάτῳ καταστρέφει τὸν βίον· καίτοιγε
 πολλάκις λόγοις ἐπιτιμίας τῶν παιδῶν ἀπτόμενος εἰ
 καὶ μὴ σφοδρῶς καὶ ὡς ἐχρῆν ἐπιπλήττων. Εἰ οὖν
 ἐκείνοις τῇ σκιᾷ παρακαθημένοις τοῦ νόμου, καὶ
 νηπίων τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν διδασκάλοις ὑπάρ-
 χουσι καὶ μυσταγωγοῖς, τοιαῦτα φοβερὰ καὶ ἀναπό-
 δραστα παρανομοῦσι τὰ ἐπιτίμια, ὅποια ἂν εἴεν,
 ἀγαπητοί, τοῖς τελεσιουργοῖς τῶν ὑπερφυῶν μυστη-
 ρίων, καὶ τοῖς ἀγγέλων συλλειτουργοῖς, καὶ Θεοῦ
 συνεργοῖς, καὶ τῷ τῆς υἰοθεσίας πνεύματι τελείου
 τὴν κατὰ Χριστὸν ἡλικίαν ἀναδείκνυσαι τοὺς ὑπ'
 αὐτῶν τελουμένους, μὴ τὸ θεουργὸν τῆς ἱερωσύνης
 χρίσμα τηροῦσι καθαρὸν καὶ ἀκλόδηλον ὡς ἐνῆν,
 "Ὅσον γὰρ τὸ διάφορον κατ' ἄξιαν τῆς νομικῆς
 ἱερωσύνης πρὸς τὴν κατὰ Χριστὸν, τοσοῦτον ἡ καθαρότης
 τε καὶ ἀκρίβεια τοῦ βίου ἐν ἐκατέροις ἀνα-
 λόγως ἀπαιτῆθήσεται. Διὸ καὶ ἡ Σωτὴρ ἡμῶν ἔλεγεν·
 Ἐάν μὴ περισσεύσῃ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον
 τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

ἦ. Διὰ τοῦτο προσεχτέον, ἀγαπητοί, καὶ τηρητέον
 ἕκαστον τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος, ὡς ὁ θεὸς Παῦλος φησιν,
 ἐν ἁγιασμῷ, μᾶλλον δὲ τὸ τοῦ Θεοῦ σκεῦος. Μὴ γὰρ
 οὐκ ἔστιν ἡ τοῦ ἱερέως χεὶρ θεῖα λαβὴς ἀπτομένη
 τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος; ἢ μὴ τὸ στόμα καὶ ὄλον
 τὸ σῶμα ποτήριον ἱερὸν δεχόμενον τὸ τοῦ Χριστοῦ
 σῶμα καὶ αἷμα, πολλῶ τιμιώτερον τῶν ἀψύχων τού-
 των λαβίδων καὶ ποτηρίων; ὅσα τὸ αὐτὸ καὶ σκεῦος
 καὶ μέλος ἐκ μέρους τοῦ ὑποδεχομένου καὶ Δεσπο-
 τικοῦ σώματος γίνεταί; Εἰπέ μοι οὖν πρὸς Θεοῦ·
 Εἰ τις τὰ ἱερὰ ταῦτα καὶ ἅγια σκεῦη, τὴν θείαν λέγω
 λαβίδα καὶ τὸ ποτήριον τολμηρᾷ γνώμῃ μολύναι καὶ
 ὅπου ἐπιχειρήσειεν ἀκάθαρτόν τι καὶ μιαρὸν αὐτοῖς
 ἐμβάλων, οὐκ ἂν ἀσεβείας καὶ τῆς ἐσχάτης παρανο-
 μίας αὐτὸν ἐγραψάμεθα, καὶ μυρίων θανάτων ἐκρί-
 ναμεν ἄξιον, τολμηρῶς καὶ ἀθέως τὰ ἱερῶτατα
 καθυβρίζαντα; Ὁ τὸ θεϊότατον ἄρα τῆς ἱερωσύνης
 σκεῦος, τὸ τῷ θεῷ καυχουμένον Πνεύματι, τὸ
 πολλῶ τῶν ἀψύχων ἱερῶν ὡς εἴρηται τιμιώτερον ὡς
 καὶ Χριστοῦ μέλος, καταμιαίων μολυσμοῖς ἄλλοτε
 ἄλλοις, πόσης ἂν εἴη κολάσεως ἄξιος; Καὶ τοι γὰρ ὁ
 θεὸς ἀπόστολος Παῦλος οὐ μόνον περὶ τῶν ἱερέων,
 ἀλλὰ περὶ πάντων ἀπλῶς πιστῶν τοιαῦτα φοβερῶς
 ἀπειλεῖ· Οὐκ οἴδατε γὰρ, φησὶν, δεῖ γὰρ τοῦ
 Θεοῦ ἔσσε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν
 ὑμῖν; Εἰ τις τὸν γὰρ τοῦ Θεοῦ φθειρεῖ, φθειρεῖ
 τοῦτον ὁ Θεός.

θ. Διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἱερὰ τικὰς χεῖρας, θείας λαβίδας
 οὐδας, ὡς εἴρηται, χρὴ καθαρεύειν πάσης μὲν κλοπῆς,
 πάσης δ' ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας· μὴ δὲ τῷ θυμῷ
 ἢ τῇ ἐπιθυμίᾳ ἐξυπηρετουμένας, κακῶς ἄπτεσθαι

A erant, et hominum adhuc spiritali ætate infantium
 magistri et præceptores, tam horrendis inevitabili-
 busque pœnis multati sunt, quæ tandem, o dilecti,
 manent supplicia supernaturalium sacramentorum
 ministros, angelorum conservos, Dei cooperatores,
 quique eos quos mysteriis initiant, per adoptionis
 spiritum perfectos secundum Christi ætatem effi-
 ciunt, nisi deificam illam sacerdotii unctionem,
 quantum fieri potest puram et incorruptam serva-
 verint? Quanta est enim legalis et Christiani sacer-
 dotii differentia, tanta in utroque vitæ puritas et
 excellentia proportione respondens exigetur. Ideo
 et Salvator noster dicebat: *Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum* 57.

Ἐάν μὴ περισσεύσῃ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον
 τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

B 8. Quapropter et incumbamus, o dilecti, et suum
 quisque vas, ut ait beatus Paulus, in sanctificatione
 studeat conservare, imo potius Dei vas 58. An vero
 sacerdotis manus non est sacer quidam forceps Do-
 minicum corpus pertingens? Nonne os et totum cor-
 pus est quidam sacer calix, continens Christi corpus
 et sanguinem, multo honorabilius ipsis inanimis for-
 cibus et poculis, cum idem et vas, et membrum
 aliqua ex parte suscepti Dominici corporis fiat? Dic
 ergo mihi per Deum, si quis sacrosancta hæc vasa,
 divinum, inquam, forcipem (42) et calicem audaci
 animo coinquinasset, et impuram rem quampiam
 atque immundam ausus fuisset in illa infundere,
 nonne hunc impietatis extremique sceleris accusa-
 remus, dignumque judicaremus, qui mille mortib-
 us lueret pœnas quod insolenter et impie res sac-
 ratissimas violasset? Qui ergo sanctissimum sac-
 erdotii vas, quod est sancto Spiritu deauratum,
 quodque multo est honorabilius, uti diximus, ina-
 nimis sacris, quippe quod est Christi membrum,
 variis maculis diversimode inquinat, quo supplicio
 dignus erit? Atqui certe beatus apostolus Paulus
 non solum sacerdotibus, sed in universum omnibus
 fidelibus, hæc eadem formidabiliter interminatur:
*Nescitis enim, ait, quod Dei templum estis, et Spi-
 ritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei cor-
 rumpit, corrumpet hunc Deus* 59.

9. Ideo sacerdotales manus, quæ sacri forcipes
 sunt, ut dictum est, oportet puras esse ab omni
 furto, ab omni rapina improbaque cupiditate bo-
 norum alienorum, neque inservientes iræ, aut de-

7 Matth. v, 20. 58 I Thess. iv, 4. 59 I Cor. iii, 16.

42) *Forcipem*. Utuntur Græci instrumento quodam tum ad extrahendas e calice corporis particulas, tum ad subministrandam Eucharistiam populo, sub utraque specie communicanti; illius forma est ad linguæ similitudinem, ita ut intinctum sanguine corpus capere et retinere possit, vocantque illi nunc λαβίδα, ut et noster. Que quidem vox nova videtur, non enim in antiquis Patribus eam reperiri crediderim. Chryso-

stomus λογχὴν lanceolam vocare videtur, si modo de hoc intelligit, et non de illa, qua ante sacrificium panis fermentatus in particulis postea consecrandas scinditur, quæ nunc formam habet cultri, fitque hoc in parvula quadam mensa, quam ipsi prothesin vocant. Verba Chrysostomi, in principio Liturgiæ sunt, *Et incidens lanceola signaculum panis in quatuor partes in figuram crucis*.

siderio male tangendi carnes, quas nefas est, id est manibus adversus fratres tanquam lictoribus utendi, imo potius, ut habentibus a Deo medicinalem gratiam in medelam animarum. Sed nec decet libidinosæ voluptatis causa extendere eas in execrandum tactum; eas, inquam, quæ mortem Domini per formidabile hoc et inenarrabile sacrificium annuntiant, atque ideo mortuæ immobilesque esse debent ad omnem obscenam voluptatem, contra vero ad omne opus bonum promptæ ac paratæ. Sacerdotem itaque qui pro peccatis suis et populi erroribus (mediator enim est Dei et hominum) deprecatur, tollere ubique eas ad Deum oportet innocentes, ab ira et disceptationibus vacuas, erga homines vero illas extendere, ad afflictos quidem juvandos, ad ægrotos visendos, ad sublevandos egentes. Hæc enim sacerdotales manus multo melius expurgare solent, quam hyssopi omnes. Et illotis certe immundisque manibus nullus unquam sacerdos sacra mysteria attingere audeat, nisi prius aqua bene illas terserit: nonne igitur illas predictis bonis studiose emundare multo magis oportet? Hæc enim non carnis sordes aut superficiem ejus tantum emundant, sed intima animæ nive candidiora efficiunt. Hosce igitur animatos et sacerdotales forcipes, o dilecti, purgare opus est, atque ita demum sacris mysteriis admovere. Si enim Oza ille⁶⁰, cum tetigisset (quod non licebat) arcam, quæ umbra tantum et figura erat, periit, quanta (43) cum reverentia et timore atque demissione animi accedere oportet ad exemplaria ac cœlestia et illis appropinquare? Quid porro calix qui divinum corpus et sanguinem excipit Salvatoris; os, inquam, sacerdotis, qua tandem ratione expiandum est? Sed operæ pretium erit et ea quæ inficiunt, et rursus quæ purgare possunt, in medium proferre, eaque omnibus patefacere, ut ab illis omni studio abstinendum, hæc vero alacriter atque avide arripienda esse moneamus. Immunditia ergo oris est blasphemia, et ingrati animi verba in Deum impio prolata ex nimia perfidia et in tentationibus pusillanimitate; jusjurandum etiam, et multo magis perjurium, quod manifesta est Dei ahnegatio. Similiter mendacium pessimum diaboli fetus, antiquæ causa perditionis, esca peccati et mortis primorum parentum, omniumque qui illo utuntur perditio: *Perdes enim, inquit, omnes qui loquuntur mendacium*⁶¹. Ad hæc autem obtrectatio, injuria, convicium, quæ radicis amaræ humanæ, scilicet inimicitia, amarissima sunt profecto germina, sed et obscenitas, stultiloquium, scurrilitas, quæ ad rem non pertinent, clamor et malus sermo (44). Nam ut ab his aliisque hujusmodi rebus abstinamus sacerdos hortatur Apostolus⁶². Et jure quidem: si enim

⁶⁰ II Reg. vi, 1 seqq. ⁶¹ Psal. v, 7. ⁶² Ephes. iv, 14 seqq.

(43) *Quanta*. Vaticanus πάσης. Messanensis πόσης.

(44) *Malus sermo*. Λόγος σαπρός, *verbum putridum* sonat, sed nos retinimus Latinam vulgatam, quæ verba illa Apostoli, ad quæ allusit Theophanes, ad

σαρκῶν ὧν οὐ θέμις, τούτεστι μήτε δημίλων δίκην χρῆσθαι ταύταις κατὰ τῶν ἀδελφῶν, λατρικὴν μᾶλλον χάριν ἐχούσαις παρὰ Θεοῦ εἰς θεραπείαν ψυχῶν, μήτε δι' ἡδονὴν ἀκλίαστον ἐκτείνειν ταύτας εἰς ἀψὴν ἀποτρόπαιον, τοῦ Κυρίου τὸν θάνατον ἀγγελλούσας διὰ τῆς φρικτῆς καὶ ἀνεκδιηγήτου ἰεουργίας· καὶ διὰ τοῦτο νεκρὰς καὶ ταύτας καὶ ἀκινήτους ὑφειλούσας ὑπάρχειν πρὸς πᾶσαν αἰσχρὰν ἡδονήν, ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν ἀγαθὴν ἐργασίαν, μᾶλλον πρόχειρον ὑπάρχειν καὶ πρόθυμον· καὶ διὰ τοῦτο πρὸς Θεὸν μὲν αἴρειν ταύτας ὅσας ἐν παντὶ τόπῳ χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν εὐχόμενον ὑπέρ τε τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων· μεσίτης γὰρ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καθέστηκε· πρὸς δὲ τοὺς ἀνθρώπους ἐκτείνειν εἰς βοήθειαν μὲν καταπονομένων, ἐπίσκεψιν δὲ ἀσθενούντων, μετάδοσιν δὲ καὶ χορηγίαν τῶν δεομένων. Ταῦτα γὰρ καθαίρειν τὰς ἱερατικὰς οὐδὲ χεῖρας ὑσώπου παντὸς βέλτιον. Καὶ τοὶ ἀνίπτοι καὶ βερυπωμέναις χερσὶν οὐδεὶς ἂν ἀνάσχοιτο τῶν ἱερῶν ποτε τῶν θείων ἀψασθαι μυστηρίων, ἕως ἂν ὕδατι ταύτας καλῶς ἀπονίψῃται, οὐ πολλῶ οὖν μᾶλλον τοῖς εἰρημένοις ἀγαθοῖς καθαίρειν ταύτας διὰ σπουδῆς τίθεσθαι· χρῆ; οὐ ῥύπον σαρκὸς, οὐδὲ τὴν ἐπιφάνειαν ταύτης; δυναμένοις μόνον ἐκπλύνειν, ἀλλὰ τὰ βίβη τῆς ψυχῆς, χιόνος λαμπρότερον ἀποφαίνειν. Καὶ γὰρ τὰ, ἐμφύχους καὶ ἱερατικὰς θέλας λαθίδας, οὕτω καθαροῦ, ἀγαπητοῦ, καὶ οὕτω τοῖς ἱεροῖς προσακτέον. Εἰ γὰρ Ὁσᾶν ἐκεῖνος τῆς σκιδώδους καὶ τυπικῆς κιδωτοῦ μόνον ἀψάμενος, ὡς οὐ θέμις, ἀπώλετο παραχρῆμα, μετὰ πόσης εὐλαβείας καὶ φόβου καὶ συστολῆς τοῖς ἀρχετύποις καὶ οὐρανίοις προσέρχεται δέον καὶ προσεγγίζεις; Τί δὲ τὸ δεκτικὸν τοῦ θεοῦ σώματος τε καὶ αἵματος τοῦ Σωτῆρος ποτήριον, τὸ στόμα λέγω τοῦ ἱερέως, καθαίρειν χρῆ; Καλὴν γὰρ, καὶ τὰ μολύνοντα, καὶ καθαίρειν πάλιν τοῦτε δυνάμενα προθέοντας εἰς μέσον καὶ δῆλα πεποιγηκάτας, τῶν μὲν ἀπέχεσθαι πάση σπουδῇ παραινέιν, τῶν δὲ μεταποιεῖσθαι προθύμως. Ἀκαθαρσία μὲν οὖν στόματος ἂν εἴη βλασφημία καὶ εἰς Θεὸν ἀχαριστίας ῥήματα, ἐξ ἀγνωμοσύνης πολλῆς καὶ μικροψυχίας διὰ τινα πειρασμὸν ἀδίκως ἀναπεμπόμενα· ἔτι ὄρκος καὶ πολλῶ πλέον ἐπιορκία, ἀρνησις ἀντικρυς οὔσα Θεοῦ. Ὡσαύτως ψεῦδος τὸ τοῦ πονηροῦ πονηρότατον γέννημα τὸ τῆς ἀρχαίας αἰτιον ἀπωλεία; τὸ δέλαρ τῆς προπατορικῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, καὶ πᾶσι τοῖς χρωμένοις ἀπώλεια. Ἀπολείς γὰρ, φησι, πάντα τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος. Πρὸς δὲ τοῦτοις καταλαϊὰ, καὶ ὕβρις, καὶ λοιδωρία, τὰ τῆς πικρᾶς ῥίζης; τῆς μισανθρωπίας φημι, πικρὰτα δυνως βλαστήματα· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αἰσχρότης καὶ μωρολογία καὶ εὐτραπέλια τὰ οὐκ ἀνήκοντα, καὶ κραυγὴ καὶ λόγος σαπρὸς, ἐπεὶ καὶ τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἀπάντων ὁ θεὸς; Ἀπόστολος ἀπέχεσθαι

Ephes. iv, Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέστω, reddidit: *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat.*

παραίνει, καὶ εἰκότως. Εἰ γὰρ καὶ ὑπὲρ ἀργού λόγου ἄ
 λόγον δώσομεν, ἀδελφοί, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν
 εἰρημένων εὐθυσθησόμεθα. Καὶ τί λέγω ὑπὲρ λόγων;
 ὅπου γε καὶ ὑπὲρ τῶν λογισμῶν αὐτῶν λόγους ὑφέξο-
 μεν, καθὼς φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος· Καὶ μεταξὺ
 ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγοροῦντων ἢ καὶ
 ἀπολογομένων ἐν ἡμέρᾳ δεῖ κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ
 κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ οὗτοι μὲν οἱ βορβορώ-
 δεις τοῦ στόματος μολυσμοί, καὶ τὰ δηλητήρια
 πόματα, τὰ τῆς ψυχῆς ἀληθῶς ἀναιρετικά. Τὰ δὲ
 χρυσοῦ καὶ λίθων τιμῶν λομπρέτερον τὸ στόμα
 πεφυκότα κατασκευάζειν, καὶ τῆς θαλάσσης χάριτος
 δοχεῖον ἐπάξιον, καὶ ἀντικείμενα τούτοις· τὰ γὰρ
 ἐναντία φασὶν λατρῶν παῖδες τῶν ἐναντίων λάματα·
 εἰεν δ' ἂν εὐχαριστία διηνεκῆς εἰς Θεὸν, μὴ μόνον
 ἐν εὐπραγίαις, ἀλλὰ πολλῶ πλέον ἐν πειρασμοῖς.
 Εἰδέναι γὰρ δεόν ὅτι καὶ οἱ πειρασμοὶ φάρμακά
 εἰσι θεραπευτικά τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, καὶ τῆς εἰς
 βάθος ταύτης πολυχρονίου κακίας, τὸ μὲν αὐστηρῶν
 τε καὶ δάκνων ἔχοντα, τῆν δὲ ὑγείαν ῥέον τῶν ἄλ-
 λων ἀπάντων παρέχειν δυνάμενα. Διὸ ὑπομονῆ; ἐν
 τοῖς τοιοῦτοις μετ' εὐχαριστίας, ὡς εἴρηται, χρεῖα.
 Ἄν γὰρ μὴ τὸ στύφον αὐτῶν πρὸς καιρὸν ὑπομεί-
 νωμεν, οὐκ ἂν τῆς ἐξ αὐτῶν θεραπείας τευξώμεθα.
 Ὡσαύτως προσευχὴ τε ψαλμοῖς καὶ δοξολογία
 διηνεκῆς μετὰ προσοχῆς τε καὶ συντηρήσεως. Εἰ
 γὰρ μὴ τοῖς λεγομένοις προσέχομεν ἀκριδῶς, ἀλλ'
 ἢ μὲν γλῶσσαι φθέγγεται, ὁ δὲ νοῦς ἀκαρπὸς μένει,
 τοῖς βιωτικοῖς λογισμοῖς ἢ πάθει τισὶ ψυχοφθόροις
 ἐνασχολούμενος, εἰς ἀγανάκτησιν, ἀλλ' οὐκ εἰς ὀ-
 κτον, ἐπισπώμεθα τὴν Δεσπότην. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ
 ὁ Θεὸς ἀπόστολος Παῦλος εἶπεν, ὅτι Πληροῦσθε
 ἐν πνεύματι λαλοῦντες ἑαυτοῖς ψαλμοῖς καὶ
 ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς ᾄδοντες καὶ
 ψάλλοντες, προεβήθηεν, ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ
 Κυρίῳ, τουτέστι, Μὴ τοῖς χεῖλεσι μόνον τὴν δοξο-
 λογίαν προφέρετε, ἀλλὰ τῇ καρδίᾳ πολλῶ πλέον,
 ἤγουν μετὰ προσοχῆς τε καὶ πόθου καὶ κατανώξεως.
 Καὶ γὰρ, χωρὶς χειλῶν καὶ γλώττης, δυνατόν ἐστὶν
 εὐχόμενον καὶ δοξολογοῦντά τινα μόνῃ τῇ καρδίᾳ
 παρὰ Θεοῦ εἰσακούεσθαι· ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς σιω-
 πῶν ἦν τῷ στόματι, τῇ δὲ καρδίᾳ μόνῃ προσλαλῶν
 τῷ Θεῷ, ἀλλὰ, Τί βοᾷ πρὸς με; παρὰ τοῦ ἐτάζον-
 τος τὰς καρδίας ἀκήκοε· χωρὶς δὲ καρδίας ἀδύνα-
 τον. Ἰουδαίοις γὰρ ὁ Θεὸς μεμφόμενος τῷ στόματι
 μόνον, χωρὶς καρδίας, τιμᾶν αὐτὸν οἰομένοις, διὰ τοῦ
 Ἠσαίου εἶπεν, ὅτι Ὁ Λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσι
 με τιμᾷ, ἢ δὲ καρδία αὐτῶν κέρβω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ.

⁴³ Rom. II, 15. ⁴⁴ Ephes. V, 18-19. ⁴⁵ Isa. XLIX, 13; Matth. XV, 8.

(45) *Austera ac mordentia*. Ea intelligere videtur, quæ fortia, sive acria medicamenta medici vocant, quorum scilicet facultas maxima est, ac proinde debilibus danda non esse præcipit Hippocrates in libro *De locis*. His annumerari possunt ex frigidis Narcotica et Hypnotica, ex calidis Escharotica, quæ caustica sive urentia, ex siccis Septica, et denique quæcumque anodynis contraria. Quibus et ea ex purgativis, quæ cathartica appellant, quod in eorum propinatione, propter vehementiam, inodus adhibendus sit, conjungere poterimus: apud Avicennam exasperativa, ulcerativa, corrosiva, frangitiva, excorticativa,

de otioso verbo rationem reddituri sumus, o fratres, multo magis de prædictis judicium subibimus. Et quid de verbis inquam? ubi et de cogitationibus ipsis reddenda est ratio, ut beatus Paulus ait: *Et invicem inter sese accusantibus, vel sese defendentibus cogitationibus in illa die, qua judicaturus est Deus occulta hominum* ⁴³. Et hæc quidem oris sunt cænosæ sordes, noxiique potus, qui vere necant animam. Illa vero quæ os efflicere solent gemmis et auro illustrius, divinæque gratiæ dignum receptaculum, et iis sunt opposita quæ prius diximus (nam, ut aiunt medici, contraria contrariis curantur), sunt hæc: Gratia, quas Deo quis assidue agit, non solum in prosperis rebus, sed multo magis in tentationibus. Scire enim oportet adversitates esse animæ nostræ ejusque interni et inveterati morbi pharmaca curativa, austera illa quidem et mordentia (45), sed quæ sanitatem facilius quam cæteræ omnes medicinæ restituere valent. Ideo in iis opus est (uti diximus) patientia cum gratiarum actione. Nisi enim medicamentorum austeritatem ad tempus patiamur, nunquam medelam, quam conferunt, assequemur. Similiter oratio et psalmodia assidueque Dei glorificatio cum observatione et attentione. Nisi enim sedulo ad ea quæ recitantur attendamus, sed lingua quidem loquatur, mens vero infructuosa in mundanis versetur cogitationibus, et quibusdam affectionibus quæ animam perdunt distrahatur, ad indignationem Dominum, non ad misericordiam provocabimus. Ideo cum dixisset beatus Paulus Apostolus: *Implemini spiritu, loquentes vobismet ipsis in psalmis, hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes, addidit, in corde vestro Domino* ⁴⁴, hoc est, non labiis tantum glorificationem offerte vestram, sed multo magis corde, scilicet cum attentione, affectu, et compunctione. Etenim sine labiis et lingua potest quis solo corde deprecans glorificansque a Deo exaudiri. Moyses enim ore quidem tacens, corde tamen Deum alloquebatur, audivitque ab eo, qui corda scrutatur: Quid clamas ad me? At fieri non potest ut lingua recte quis oret sine corde. Judæos enim arguit Deus quod ore tantum, non corde (46), honorari a se ipsum putabant, per Isaiam dicens: *Populus iste labiis*

^D *me honorat, cor autem eorum longe est a me* ⁴⁵.

^D *me honorat, cor autem eorum longe est a me* ⁴⁵.

atque ejus generis sexcenta legimus. De eorum vero facultatibus habemus Galeni, Dioscoridis, Æginetæ, Mesues, et aliorum elegantes libros, qui de plantis, et aliorum simplicium et compositorum facultatibus locuti sunt.

(46) *Sine corde*. Quæ sint fructuosæ orationis partes, qualemque in oratione præstare se debeat, qui a Deo exaudiri vult, orationisque effectum consequi, docte et fuse explicat doctor Franciscus Toletus super Joannem, cap. XVI, ad cujus lectionem lectorem remittimus.

Et de oratione quidem, et psalmodum cantu sic A sentio. Oportet autem et sacrarum Scripturarum cum prudentia et perscrutatione studium et lectionem frequentare, sicut præcepit Dominus noster: *Scrutamini, inquit, Scripturas* 66. Decet non minus et alios docere, nec gravari eos instruere. Ante omnia vero et in omnibus veritati adherere quæ est sancti Spiritus nativum bonum (47). Hoc enim nomen præ aliis Dominus sibi tanquam proprium vindicavit: *Ego, inquit, sum veritas, et Spiritus veritatis est, qui ex Patre procedit* 67. Benedictiones et bene precandi favore[m], non iis modo qui vos diligunt, verum etiam quibus odio estis rependere curate: *Benedicite enim, inquit, vos persequentibus, benedicite et non exsecrentur* 68. In primis vero, charissimi, iram et similitatem erga proximum, si quando tale quid instigatione discordiarum amatoris dæmonis contigerit, ante solis occasum depnere atque abjicere necessarium vobis ducite. *Ne occidat enim sol, inquit, super iracundiam vestram* 69. Neque iram quis ferens in anima, sacra munera audacter tangat, antequam ad pacem redeat, reconcilieturque fratri secundum præceptum Dominicum 70; non enim convenire possunt amor et odium, ut nec lumen et tenebræ; Christus autem est nostra pax, qui fecit utraque unum, ut ait beatus Apostolus 71. Fieri ergo non potest, ut pacis autorem Christum in cor suum ulla ratione accipiant qui inimicitias ullas ac similitatem in seipsis adversus aliquem nutriunt, nisi prius tanquam mortiferum venenum evomuerint illam, abjecerintque procul ab anima.

Hæc sunt animæ et corporis purgandorum curandorumque vim habentia pharmaca. Hæc sunt, quæ omni ex parte perficiunt sacerdotes, ut sint divina vasa, capacia sacerdotalis deificæque gratiæ sancti Spiritus. Hæc sunt, ut rem paucis complectar, conditiones et proprietates, quæ venerandum ac sacerdotalem vivendi modum constituunt. Omitto enim mortifera enarrare peccata, fornicationem nempe, omnemque aliam carnalem impuritatem; homicidium (48) etiam, et præstigias, dæmo-

66 Joan. v, 39. 67 Joan. xv, 26. 68 Rom. xii, 14.

(47) *Nativum bonum*. Sicut Deus falli non potest, ita nec fallere, idque bonus hic Dominus in cujus clientela sumus peculiaris are habet, et quasi pro imperii sui παρατήρησις. Dii quidem gentium mendaces ac vani sunt, homines perfidi et fallaces, quidquid sub cælo visitur, incertum et instabile. Solus Deus veritas ipsa, Filius ejus quem nobis misit veritatis plenus, et in hoc natus ut testimonium perhiberet veritati. Eorum Amor et Caritas veritati congaudet, ac proinde Spiritus veritatis dicitur. Quin et Dei lex veritas appellatur. Ut nihil invenire possis in tota hac divina et beata essentia, quaqua illam consideres, quod veritatem non sapiat ac redoleat. Quapropter ii qui se veros sectatores illius profitentur, nihil studiosius curare debent, quam veritatem amare, cum mendaces diaboli esse filios testetur ipse Dominus. Et vero fixum hoc animis hominum esse oporteret veritatisque nobilitatem, mendacique vilitatem ob oculos semper habere

Και περί μὲν τῆς προσευχῆς τε καὶ ψαλμωδίας οὕτως. Δεῖ δὲ καὶ τῶν θείων Λογιῶν μετὰ συνέσεως καὶ ἐρευνῆς τὴν μελέτην ποιεῖσθαι καὶ τὴν ἀνάγνωσιν, καθὼς· ὁ Κύριος διεδάξατο· Ἐρευνᾶτε γάρ, φησί, τὰς Γραφὰς· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ διδάσκειν καὶ νοουθετεῖν τοὺς ἄλλους μὴ παραιτεῖσθαι. Πρὸ δὲ πάντων καὶ σὺν πάσι τῆς ἀληθείας ἀντέχεσθαι, ἣ ἔστι τοῦ θεοῦ Πνεύματος φυσικὸν ἀγαθόν. Ἡ γὰρ τὸ ἵνομα πρὸ παντὸς ὡς ἴδιον ὁ Κύριος ὑκiewασατο· Ἐγὼ γάρ εἰμι, φησὶν, ἡ ἀλήθεια, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ἐστίν, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Εὐλογίαι καὶ εὐφημίαι μὴ μόνον τοῖς ἀγαπῶσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς μισοῦσιν ἀμείβεσθαι διὰ σπουδῆς ὑμῖν ἐστω· Εὐλογεῖτε γάρ, φησί, τοὺς διώκοντάς ὑμᾶς, εὐλογεῖτε καὶ μὴ καταρᾶσθε. Πρὸ δὲ τούτων, ἀγαπητοί, τὴν πρὸς τὸν πλησίον ὀργὴν καὶ ἀπέχθειαν, εἴποτε τι τοιοῦτον ἐπήρειξαι τινὶ συμβαίη φιλοπολέμου δαιμόνος, πρὸ δυσμῶν ἡλίου καταλύειν ἐπάναρχε· Μὴ ἐπιδυέτω, γὰρ φησὶν, ὁ ἡλίος ἐπὶ τῷ παραρησῶ ὑμῶν, μηδὲ τὴν μῆνιν ἐν τῇ ψυχῇ φέρων τῶν θεῶν δώρων τολμηρῶς ἐφαλάσθω, ἕως ἂν σπείζαιτο καὶ καταλλαγείη τῷ ἀδελφῷ κατὰ τὴν Δεσποτικὴν ἐντολήν· οὐ γὰρ δύναται συνελθεῖν ταυτῷ εἰρήνη καὶ μῖτος, ὡς περ οὐδὲ τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος· ὁ δὲ Χριστὸς ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὃ ποιήσας τὰ ἀμψότερα ἔν, καθὼς φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος· Ἀδύνατον ἄρα τὸν εἰρηνάρχην Χριστὸν ἐν καρδίᾳ καὶ ὅπως οὖν δέξασθαι τοὺς ἐχθρὰν τινὰ καὶ δυσμένειαν ἐν ἑαυτοῖς κατὰ τινος τρέφοντας, μὴ πρότερον ἰδὼν θανατηφόρον ταύτην ἐμέσαντας, καὶ τῆς ψυχῆς πόρθρον ποιησαμένους.

α'. Ταῦτά ἐστι τὰ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καθαρτήρια, καὶ θεραπευτικὰ φάρμακα. Ταῦτά ἐστι τὰ τοὺς ἱερεῖς ἀπαρτίζοντα, θεῖα σκευὴ χωρητικὰ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος ἱερατικῆς καὶ θεοποιου χάριτος. Ταῦτά ἐστιν, ὡς ἐν ὀλίγῳ εἰπεῖν, τὰ τῆς σεμνῆς καὶ κατὰ θεὸν ἱερατικῆς πολιτείας τὰ συστατικὰ ἰδιώματα. Ἐὼ γὰρ λέγειν περὶ τῶν εἰς θάνατον φερόντων ἀμαρτημάτων, πορνείας δολοφονίας καὶ πάσης σαρκικῆς ἄλλης ἀκαθαρσίας, ἐτι δὲ φόβου καὶ γοητείας καὶ δαιμονικῶν ἐπιφθῶν τε

69 Ephes. iv, 26. 70 Matth. v, 23. 71 Ephes. ii, 14.

D Præsertim cum ethnicis ipsis hoc fuerit cognitum. Veritas (inquit Græcus poeta) cæli civis est, et sola fruatur deorum convivio. Antiquissimi Pythagoreorum veritate dicebant similes homines fieri diis. Stoici post hos μηδὲν τῆς ἀληθείας τιμιώτερον, nihil veritate esse pretiosius clamabant. Academicorum vocem illam nunquam satis aut intellectam, aut laudatam legimus: Felix esse non potest, qui mentitur. Mollissimi tandem Peripatetici in hoc uno constantes Ὅστιόν ἐστι, inquit, pium est amicos, res proprias, seipsos propter veritatem deserere. Populos quosdam aiunt deum suum, quem Onomagden vocabant, describentes, corpore luci similem asseruisse, anima veritati.

(48) *Homicidium*. Vaticanus contextus φόβου, ora vero cum nota correctionis φόβου. Sed cum in Messanenſi habeatur prior lectio, eam retinere visum est.

καὶ μαντείων, οἷς οὐδὲ τοὺς λογισμοὺς ὄλωσ' ἐπι-
βάλλειν προσήκει καὶ τὴν καρδίαν τῇ μνήμῃ κα-
ταβρῦκαίνειν. Ὁ βλέπων γάρ, φησὶν, γυναικα
πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐ-
τήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Πρὸς θάνατον δὲ ἁμαρ-
τίας εἰρηται τὰ τοιαῦτα, ὅτι τὸν ἀλόγιστον τοιοῦτον τινὲν
πάθει καὶ πλημμελήματι ἱερέα ἀδύνατόν ἐστι τὴν
ἱερωσύνην ἀξίως κεκτῆσθαι, καὶ νεκροὺς ἀναστή-
σειε. Καὶ ταῦτα μὲν τοῖς ἱερεῦσιν ἀπλῶς πᾶσι καὶ
τοῖς λοιποῖς ἄλλοις τοῖς τοῦ θεοῦ ἡξιωμένοις βή-
ματος. Ἐπεὶ καὶ τούτοις σκοπὸς πρὸς τὸν τέλειον
βαθμὸν τῆς ἱερωσύνης ἀναδραμεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο
χρὴ τοῖς εἰρημένοις ἰδρῶσι καὶ πόνοις παραπλη-
σίως τοῖς πρεσβυτέροις ἐγκυρταρεῖν, καὶ τούτοις
εὐτόνως συναγωνίζεσθαι. Οἱ γὰρ καλῶς, φησὶ,
διακονήσαντες, βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περι-
ποιούσιν, καὶ πολλὴν παρρησίαν ἐν πίστει τῇ
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Οἱ δὲ λογισμοὺς ἀνθρώπων καὶ
ψυχῶν ἀβήρωσθήματα πρὸς τῷ τῆς ἱερωσύνης χαρι-
σματι θεραπεύειν λαχόντες λύειν τε καὶ δεσμεῖν
ἁμαρτίας ἐξουσίαν ἐληφότες παρὰ Χριστοῦ, ἔτι καὶ
πλείονος δεηθήσονται τῆς σπουδῆς, καὶ τῶν κατ'
ἀρετὴν ἰδρώτων καὶ πόνων, ὅσων καὶ μείζονος
ἡξίωται δωρεᾶς τε καὶ δόξης. Καὶ διὰ τοῦτο πολ-
λὴν μὲν ἐξέτασιν καὶ μελέτην ὀφείλουσι διηνεκῶς
ποιεῖσθαι τῶν ἱερῶν καὶ θεῶν κανόνων, ὥστε μη-
δὲν τι τούτων ἐκτὸς τολμᾶν διαπεπραχῆναι, ἀλλὰ κα-
θῶς ἂν ἐκεῖνοι διαγορεύουσιν τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυ-
χὰς θεραπεύειν ἐπιμελεῖσθαι. Πρὸ δὲ τούτων ἐργά-
την ἀνεπαίσχυντον εἶναι, τύπον καλὸν ἑαυτὸν τοῖς
ἄλλοις παρέχοντα, διδασκτικόν, φιλόφρονον, λυπου-
μένοις παραμυθητικόν· ἀντεχόμενον ἀεὶ τοῦ λόγου
τῆς παρακλήσεως, πνευμένους μεταδοτικόν, εὐθη-
νομένους χαλιναγωγόν, μὴ πάροινον, τουτέστιν
ὄβριστην, κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ Παύλου παραίνεσιν,
μὴ πλῆκτην, μὴ ἀσχροκερδῆ, ἀλλ' ἐπεικῆ, ἁμα-
χον, ἐν πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμέ-
νους, μὴ ποτε ἐφ' αὐτοῖς ὁ θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπί-
γνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ δια-
βόλου παγίδος, ἐξωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκεῖνου
ὄσσημα. Ταῦτα πάντα ποιοῦντες, ἀγαπητοί, καὶ
ὑμᾶς αὐτοὺς σώσατε, καὶ τοὺς ἀκούοντας ὑμῶν.
Προσεύχεσθε δὲ καὶ περὶ ἡμῶν, ἵνα τὰ καθ' ἡμᾶς
εἰς προκοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ προέρχη-
ται καθ' ἑκάστην, καὶ ὅπως εὐσταλῶς δι' ὑπομο-
νῆς τρέχωμεν τὸν προκειμένον ἡμῖν ἀγῶνα, ἀφο-
ρῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν
Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς ἂν καὶ ποιμένες καὶ ποιμνιον
τῆς ἐν παραδείτῳ μάνδρας ἀξιοθετήμεν ἐν αὐτῷ
Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

niacisque incantationes ac divinationes, quas
quidem nec cogitatione complecti decet, aut earum
memoria cor conquinare, dictum est enim: *Qui vide-
rit mulierem ad concupiscendum eam, jam inchoatus
est eam in corde suo* ⁷². Et hæc quidem peccata
mortifera dicunt, eo quod sacerdotem ejusmo-
di aliquo morbo delictive corruptum, impossibile
sit sacerdotium digne possidere, etiamsi mortuos
suscitaret. Hæc vero omnibus sacerdotibus, commu-
niter dicta sint, cæterisque aliis, qui sacri altaris
gradum consecuti sunt. Nam et istis scopus est a
perfectum sacerdotii gradum pervenire. Et ideo illos
oportet sudoribus atque laboribus æque ac presby-
teros sese dare, et una cum ipsis strenue certare:
Qui enim bene ministraverint (49), inquit, *gradum
bonum sibi acquirunt, et multam fiduciam in fide,
quæ est in Christo Jesu* ⁷³. Quibus vere cogitationes
hominum animarumque morbos sacerdotii dono sa-
nare datum est, et solvendi peccata, et ligandi po-
testatem a Christo acceperunt, majori etiam cona-
tu ac studio indigebunt, majoribusque virtutis
sudoribus ac laboribus, quanto majori dono et glo-
ria digni habiti sunt. Atque ideo multam perscruta-
tionem ac meditationem sacrorum divinarumque
canonum adhibere assidue debent, ut nihil præter
illos audeant facere, sed juxta eorum statuta ani-
mis hominum curandis incumbant. Ante omnia
vero operarium esse oportet irreprehensibilem, sese
aliis bonum exemplar exhibentem, ad docendum para-
tum, hospitalem, amicum, dolentium consolatorem,
verba exhortationis semper sibi retinentem, paupe-
ribus largientem, opulentos frangentem, non vino-
lentum, id est injurium (50), juxta divi Pauli adhorta-
tionem ⁷⁴, non percussorem, non turpis lucri cupi-
dum, sed mitem, sine contentione cum modestia
corripientem eos qui resistunt veritati, ne quando
Deus det illis pœnitentiam (51) ad cognoscendam
veritatem, et respiscant a diaboli laqueis, a quo
captivi tenentur ad ipsius voluntatem. Hæc omnia
facientes, o dilecti, et vos ipsos salvabitis, et eos
qui vos audiunt. Orate autem et pro nobis etiam,
ut in dies res nostræ ad incrementum Evangelii
Christi bene procedant, utque expedite per pau-
tientiam propositum nobis percurramus certamen,
insipientes in fidei auctorem et consummatorem
Jesum Christum, ut et pastores et ovile simul
cælesti mansione digni simus, in ipso Christo Do-
mino nostro, cui gloria et imperium, in sæcula
sæculorum. Amen.

⁷² Matth. v, 28. ⁷³ I Tim. ii, 13. ⁷⁴ I Tim. iii, 3, 4; II Tim. ii, 25.

(49) *Qui bene administraverint*. Alludit ad diaconos, quos bene ministrare nominis sui memores (διακονέω, ministro) oportet. Eadem ethymologie ratione canon. 37 concilii IV Carthaginensis, et IV Toletan. 39, jubet eis ministros se esse, agnoscere.
(50) *Injurious*. Non ita facile invenias in expo-
sitoribus Pauli vocem πάροινον, injuriosum, contu-

miosum, sive convitiatorem reddi; at non quidem Theophaues, uti sentio ἀπὸ τοῦ σκῆπτου, nam vinifis esse solet effectus, ut ad jurgia vel inermes protrudat.

(51) *Pœnitentiam*. Mutilis et depravatus habetur hic locus in utroque exemplari. Sed cum verba sinō Apostoli, ex eo supplevimus et emendavimus.

ΕΥΧΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ

Ῥηθεῖσα ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς λοιμοῦ καὶ θανάτου.

ORATIO EUCCHARISTICA

AD DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM

Pro liberatione pestis ac mortis.

Oratio qua Domino nostro Jesu Christo gratiæ aguntur pro liberatione pestis ac (52) mortis. **Α** *Εὐχή εὐχαριστήριος εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ῥηθεῖσα ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς λοιμοῦ καὶ θανάτου.*

Domine Jesu Christe Deus noster, qui super omnem substantiam superque vitam es, imo ipsa vera vita, ipsiusque vitæ conditor atque largitor, quam omnis Intellectualis rationisque particeps natura insatiabiliter desiderat, cujusque divinæ sempiternæque vitæ participatione fruitor. Qui solus habes immortalitatem, qui lucem habitas inaccessam, omnium, quibus vel minima vitæ ratio inest, vivifica virtus, mortuorum vero resurrectio; cujus ob meritum portæ quidem mortis apertæ sunt, janitores autem inferni te viso cohorrerunt. Qui primum parentem ducemque generis nostri propter inobedientiam, indeque secutam animarum mortem, separationem scilicet a te, quam ex suo judicio passus est, corporæ mortis (53) vulnere ne immortale

Β Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἡ ὑπερούσιος καὶ ὑπέρζωος ὄντως αὐτοζῶη καὶ τῆς αὐτοζῶης ὑποστάτης καὶ χορηγός, ἧς ἐφίεται ἀκορέστως καὶ τῇ μετουσίᾳ ζωῆς ἀπολαύει θεοπροσποῦς τε καὶ ἀίδιου πάσα ἡ καθαρά τῶν νοερῶν τε καὶ λογικῶν φύσις· ὁ μόνος ἔχων ἀθανάσιαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, ἡ ζωοποιὸς πάντων τῶν καὶ ὁπωσοῦν ζωῆς μετεχόντων δύναμις, καὶ τῶν θανόντων ἀνάστασις· οὐ τῷ φόβῳ μὲν ἀνοίγονται σοὶ θανάτου, πικυροὶ δὲ ἔξου ἰδόντες σε ἐπηξάν ἔφριξαν· ὁ τὸν προπάτορα καὶ ἀρχηγὸν τοῦ γένους ἡμῶν διὰ τὴν παρακοήν, καὶ τὸν ἐκ ταύτης ἀκολουθήσαντα ψυχικὸν θάνατον, ἦτοι τὸν ἀπὸ σοῦ χωρισμὸν, ὃν αὐτεξουσίῳ πέπονθε γνώμη, θανάτου σωματικῷ φιλανθρώπως παιδεύσας πληγῇ, ἵνα μὴ

(52) *Liberatione pestis.* Frequens fuit sanctis episcopis præteriti ævi, et grassante calamitate quadriam, quæ eorum plebes afflictaisset, precatorias ad Deum pro liberatione impetranda orationes habere, et impetrata, eidem Deo malorum depulsori hymnicas et eucharisticas panegyres dicere. Habemus prioris argumenti Cypriani orationem *de mortalitate*, Gregorii Theologi *de plaga grandinis*, Chrysostomi illam, cui titulus, *de calamitate civitatis Antiochenæ*. Posterioris vero, apud eundem illam, quæ incipit: *Cum præteritam tempestatem*, in qua aguntur Deo gratiæ, de absolutione malorum ex seditione expectatorum, et illam, cujus initium: *Non parum civitatem nobis heri diabolus perturbavit*. Dionysius etiam Alexandrinus episcopus, vir sanctissimus et doctissimus, cujus apud Eusebium frequens et honorifica mentio, cum exsul sub Valeriano plebem suam pestis tempore verbis monere præsens non posset, per epistolam absens monuisse traditur.

(53) *Corporeæ mortis.* Humana argilla ejus fuit in Adamo conditionis, ut eam tandem dissolvi necessum foret, propter mutuo digladiantes inter sese elementorum particulas, ex quibus compacta erat: sive ut Nazianzenus orat. 42, quæ in Pascha est, loquitur, quod *ex visibili et anteproducta materia* constaret, ut contra materia ipsa ἀόρατος καὶ ἀχάτασχεύαστος, ut ait Moyses. Itaque interiturus quidem naturæ conditione homo. Verum cum cœle-

stis partes sigmento huic suo comitem dedisset intellectualem animam, vivificantem afflatum, divinum simulacrum, actum in se ipso viventem, simplicem, purum, ac proinde æternum et immortalem, eandem etiam perennitatem corpori gratuito donavit. Donavit quidem gratuito, sed revocabiler, id est si modo homo in officio et obedientia Opificis sui perstaret. Cum vero illico adversus eundem debellasset, a benevolentia illius cecidit, et æternitatis privilegio exutus est, ispeque sibi funeris sui causa fuit, ut recte Paccianus Barchinonensis episcopus. Septimius etiam Florens in lib. *Contra Judæos, homicidium in se commisisse* scite ait. Respexit huc Rex sapiens: *Justitia* (inquit) *perpetua est et immortalis, injustitia autem mortis est acquisitio, impii manibus et verbis accersierunt illam*, a quo loco vulgatus ille Apostoli ad Romanos vi. Quamvis autem ob peccatum, inque illius penam mors in mundum intraverit, habuit nihilominus hoc ipsum supplicium, utpote a benignissimo iudice illatum, clementiæ et misericordiæ non parum. Etenim si immortales essemus, quid nobis miserabilibus? Urgemur incommodis, obruimur malis, nulla vitæ ratio, nulla pars, non dies, non hora, non temporis ictus laboribus vacat, hique ab infelici seminio infelices fructus, quid igitur si illis æternum obnoxii? Quocirca pie et vere Theophanes divinæ misericordiæ tribuit generis nostri morta-

ἀθάνατον ἢ τὸ κακὸν ὕστερον δὲ πάλιν σπλάγγνοις ἀφάρτοις σῶν οἰκτιρῶν, παγγενὲ τούτου ἀνακαλεσάμενος ἐκ τῆς πικρᾶς τυραννίδος τοῦ ἔθου καὶ τῶν δεσμῶν τρώπεις οἰκονομίας ἀρρήτου, ὁμοιος ἡμῖν κατὰ πάντα γενόμενος, ἐκ παρθενικῆς καὶ ἀμολύτου γαστρὸς χωρὶς ἀμαρτίας, καὶ θάνατον ἐκούσιον ὑπομείνας, καὶ διὰ τοῦ θανάτου καταργήσας τὴν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτ' ἐστὶ τὸν διάβολον· διότι οὐκ ἦν δυνατόν κρατεῖσθαι σε τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ὑπ' αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο συναξεμέσαι ποιήσας τοῦτον σὺν σοὶ καὶ οὗς πρῶτην κατέπειν ἰσχύσας· οὐ τῇ δυναστείᾳ πύλαι μὲν ἐκείνου χαλκαὶ συνετριβήσαν, καὶ μοχλοὶ σιδηροὶ συνεθλάσθησαν, καὶ τὸ ζοφερὸν καὶ ἀμειβῆς αὐτοῦ δεσμοκτῆριον ἔρημον καὶ ἄβατον κατελείφθη· ἔ καὶ νῦν ἡμᾶ ὀλισθαίνοντας, καὶ μακρὰν ἀπὸ σου γενομένους διὰ τὴν παράδασιν τῶν σῶν ζωοποιῶν ἐντολῶν, καὶ τὸ ὁπίσω τῆς διανοίας ἡμῶν τῆς πονηρᾶς πορεύεσθαι, καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς σαρκὸς, μάστιγι λοιμοῦ καὶ θανάτου πλήξας καὶ παιδεύσας ὡς κηδεμῶν, μάλιστα τὴν βρεφικὴν καὶ ἄωρον ἡλικίαν, ὡς ἂν φοβηθέντες ἡμεῖς, οἱ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἔνοχοι καὶ ὑπεύθυνοι γενομένοι τῷ θανάτῳ, τὴν κραταίαν σου χεῖρα καὶ ἄφυκτον καὶ τὸν βραχίονά σου τὸν ὑψηλὸν ἀποστῶμεν πάσης κακίας, καὶ τῶν σαρκικῶν ἐπιτηδευμάτων ἡμῶν· εὐχαριστοῦμεν καὶ μεγαλύνομεν φῶσφ καὶ πόσφ διὰ τὸ μέγεθος τῶν σῶν δωρεῶν, τὴν ἀ-

esse malum, pro eo quo prosequeris homines amore castigasti. Iterum tandem inenarrabilibus tuarum miserationum visceribus eum ab amara inferni tyrannide vinculisque cum universo ipsius generis revocasti, et ineffabili usus dispersionis modo similis nobis secundum omnia, sine peccato tamen, ex virgineo et purissimo utero effectus es, mortemque spontaneam passus, per mortem dejecisti eum qui mortis potestatem habebat diabolum; neque enim fieri poterat ut te vitæ auctorem ipse retineret. Quapropter coegisti quidem eum simul tecum evomere illos, quos prius absorpserat; cujus potentia æneæ illius portæ contritæ sunt; vectesque ferrei confracti, carcer vero tenebrosus ac tristissimus vacuus et avius relictus est. Qui nunc et nos collabentes longæque a te aversos, quod vificis tuis præceptis non pareremus, quodque pravas cogitationes nostras carnisque desideria sequeremur, pestis mortisque flagello verberasti, utque noster moderator, immaturam præcipue infantium ætatem (54) castigasti; ut perterriti nos, qui propter peccata rei, mortisque obnoxii facti sumus, veritatisque validam ac inevitabilem manum tuam brachiumque excelsum, ab omni vitio et carnalibus studiis nostris recedamus. Gratias agimus tibi, et timore amoreque ducti (55) propter magnitudinem donorum tuorum magnificamus bonitatem tuam quæ injuriarum obli-

litatem. In quo quidem Latinorum Græcorumque antiquissimos imitatus est, qui ideo Adamo post peccatum esum vitalis ligni interdictum aiunt, ne misere perpetuus viveret. Irenæus lib. iii, cap. 37: *Eum odit Deus, qui seduxit hominem, ei vero qui seductus est, sensim paulatimque misertus est. Quapropter et ejecit eum de paradiso, et a ligno vitæ longe transtulit, non invisens ei lignum vitæ, quemadmodum quidam dicunt, sed miserans ejus, ut non perseveraret semper transgressor, neque immortalis esset, quod esset circa eum peccatum, et malum interminabile et insanabile.* Hilarius etiam in enarratione psalmi lxxviii: *Adam (inquit) Deus de paradiso post culpam, ne lignum vitæ attingens, in æternitatem pœnæ maneret ejecit.* Theologus panegyri in natiuitatem Salvatoris quæ 38 est in Biliiana editione: *Atque hic quoque (Adamus post transgressionem) mortem ac peccati præcisionem elucrat, ne malum immortalis esset. Ita pœna ipsa in misericordiam cessit. Hunc enim Dei morem esse in castigando, certo scio.* Legitur Chrysostomus in eandem sententiam homilia 26 in cap. viii Geneseos; et Hieronymus, in Isaïæ cap. lxxv. Pertinet vero et ad hunc locum adnotare, recte dici a Theophane, mortem primi parentis ex ejus casu subsecutam, adversus Judæum Josephum, et hæreticum Pelagium, qui moriturum eum, etsi non peccasset, affirmarunt. Quem errorem damnauerunt Africani Patres in conc. Milevitano canone 1, et in synodo Africana adversus Pelagium et Celestium coacta, canone 75, et Tridentini in sessione *De peccato originali.* Hieronymus commentariorum in Job cap. 3; Augustinus, in lib. *De hæresibus*, ad *Quodvultdeum*, et lib. xiii *Civitatis cap. 12* et 15, et lib. 1 *De peccatorum merit.* cap. 2, 4, et 6; Fulgentius, *De incarnat. et grat.* cap. 12; Prosper contra Collatorem, cap. 21; Bernardus, sermone ad milites Templi, cap. 11; ex Græcis vero Chrysostomus homilia 17 in *Genesisim*; Basilius sermone de abjicatione s. culi, atque alii.

(54) *Immaturam infantium ætatem.* Desunt verba hæc Messanensi.

(55) *Et timore amoreque ducti.* Nervi quidem sunt totius spiritualis incrementi amor timorque Dei, columnæ, quæ Christianam structuram fulcunt, poli qui periculosam præsentis vitæ navigationem dirigunt: *Quid Dominus Deus tuus petit a te (clamabat Moyses), nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus, et diligas eum?* Est vero de amore a multis dictum ex professo. Vellem nimirum et de timore. Illud sæpe mihi occurrere solet de præsentissimo hoc malorum internorum pharmaco; ita nempe cum nomine et ratione sua (si veterum sapientum, quibus divina lux non absulserat, de eo sententias perscruteris) convenire, ut nihil minus. *Timor est (aiunt Peripatetici) λύπη τις καὶ ταραχή, dolor quidam et conturbatio.* Quid contra per Siracidem Dominus? *Timor Domini gloria et glorificatio, et lætitia, et corona exultationis.* Timoris comes mentis stupor, et ignorantia, at divinus timor sapientiæ principium, sensus consuminatio, *disciplina scientiæ, illuminatio cordium,* et (ut scite Theologus scripsit) *πρώτον σοφίας σπάργανον prima disciplinæ fascia.* Timorem fide et spe destitui Stoicorum fuit. Contra, *timentium Dominum filius et spes et fiducia fortitudinis est, et non erunt incredibiles verbo Dei, fides enim agglutinatio timoris.* Timor odium gignit, ut antiquis apophiegmatibus instruimur, et exemplis docemur. Sed timor Domini *initium est dilectionis, et oblectatio misericordiæ.* Quid timori germanius, quam timere? Dominum tamen timentes, *nihil trepidabunt, non pavebunt, quoniam ipse est spes eorum.* Et Græcus ad hanc mentem scriptor: *Οὐ δυνατόν τὸν ἀληθῶς φοβούμενον τὸν Θεὸν δεῖλταν ἔχειν. Fieri non potest, ut qui vere metuit Deum, in timore versetur.* Tandem quid est alienius ab iis qui timentur, quam illorum, qui eos timent, imperio subjectos esse? Cæterum benignissimus Dominus, quem timentus, *voluntatem timentium se facit.* Concludemus locum hunc ce-

visci solet, incomprehensibilesque tuas miseratio-
nes, superlaudabilis et superglorioso Domine, qui
creaturam tuam corripiens, deinde sanas: *Quoniam
non secundum peccata nostra fecisti nobis, Domine,
neque secundum iniquitates nostras retribuisti nobis*¹,
sed auctorem erga homines iusto iudicio tuo
temperans, iræ tuæ falce contracta, nos rursus vehe-
menter propitius atque benignus respexisti, et intole-
rabili nos depascentem impetum mortisque pla-
gam cohibuisti, increpans eam ut mare quondam
et ventos. Ideo precamur te, o misericors et benignus
Domine, ut eos qui e præsentis vitæ rebusque tem-
poraneis emigrarunt, in relucenti loco requiescere
facias; loco inquam amœno, loco pascuæ, loco re-
fectionis, a quo dolor omnis, tristitia gemitusque
aufugiunt. Effice illos voluptate quam in te capiant,
et beatitudine dignos; nos vero qui adhuc super-
sumus, qui stadium vitæ huius doloribus scæntis
percurrimus, conforta virtute tuæ fortitudinis, ut
insidiis diaboli insurgentique contra nos passionum
exteriorumque temptationum tyrannidi cum patientia
et longanimitate generose resistamus, ut per
invictam atque auxiliatricem dexteram tuam victo-
res horum facti, efficiamur digni bonis semipiternis,
quæ præparasti ante mundi constitutionem diligen-
tibus te, precibus atque orationibus superbenedic-
tæ tuæ Matris Dominiæ nostræ Deiparæ semperque
Virginis Mariæ, omniumque tuorum sanctorum,
quia benedictus et gloriosus es cum Patre tuo
principii experte, sanctissimoque bono ac vivifico

Α μνησίκακον ἀγαθότητά σου, καὶ τοὺς ἀπειροψήτους
σου οἰκτιρμούς; ὑπερρύμητες καὶ ὑπερένδοξε Κύριε ὁ
παιδεύων τὸ πλάσμα σου καὶ πάλιν ἰώμενος, ὅτι
Οὐ κατὰ ἀνομίας ἡμῶν ἐποίησας ἡμῖν, Δέσποτα,
οὐδὲ κατὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀνταπέδωκας
ἡμῖν, ἀλλὰ τῇ δικαιοκρίσει σου τὴν φιλόανθρωπιαν
σου συγκερασάμενος, καὶ τὸ δρέπανον τῆς ὀργῆς
ἀναστειλάς, ἔλεως ἡμῖν πάλιν ταχέως ἐπέιδες καὶ
εὐμενῆς, καὶ τὴν ἀσχετῶς νεμομένην ἡμᾶς ὀρμὴν
καὶ θραύσιν ἔστησας τοῦ θανάτου, ἐπιτιμήσας αὐτῇ
καθὼς ποτε τῇ θαλάσῃ καὶ τοῖς ἀνέμοις. Διὸ δυσω-
ποῦμέν σε, εὐσπλαγγχε καὶ φιλόανθρωπε Κύριε, τοὺς
μὲν μεταστάντας τοῦ παρόντος βίου καὶ τῶν προ-
καίρων ἀνάπαυσον ἐν τόπῳ φωτεινῷ, ἐν τόπῳ
χλοερῷ, ἐν τόπῳ ἀναψύξεως, ἐνθα ἀπέδρα πᾶσα
ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός. Καὶ τῆς ἐν σοὶ τρυφῆς
καὶ μακαριότητος καταξίωσον ἡμᾶς δὲ τοὺς ἐτι-
περιόντας τῷ βίῳ τούτῳ, καὶ τὸ στάδιον τῆς πο-
λυδύνου ταύτης ζωῆς τρέχοντας, ἐνδυνάμωσον τῷ
κράτει τῆς σῆς ἰσχύος, σῆναι γενναίως, πρὸς τὰς
μεθοδείας τοῦ διαβόλου, καὶ τὴν ἐπεγειρομένην ἡμῖν
τῶν παθῶν καὶ τῶν ἐξωθεν πειρασμῶν τυραννίδα,
μεθ' ὑπομονῆς καὶ μακροθυμίας, ὅπως νικηταὶ τού-
των γενόμενοι τῇ ἀμάχῃ καὶ προμάχῃ σου δεξιῇ,
καταξιώθωμεν τῶν αἰώνων σου ἀγαθῶν, ὧν ἠτοίμα-
σας πρὸ καταβολῆς κόσμου τοῖς ἀγαπῶσί σε, εὐχαί-
τε καὶ ἰκεταῖαι τῆς ὑπερευλογημένης σου Μητρὸς
Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας,
καὶ πάντων σου τῶν ἁγίων, ὅτι εὐλογητὸς καὶ δεδο-
ξασμένος ὑπάρχεις σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ, καὶ
τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι,
νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹ Psal. cii, 10.

lebrī divini timoris e'ogio, quod ex Basilio desump-
sit Maximus monachus: *Ut qui infirmos habet cor-
pori clavos, ad nullum opus est aptus, quod doloribus
totus occupetur; sic qui metu Domini coerchetur, non*

*oculo utetur ad ea quæ non decet, non manus
admovebit actionibus vetitis, nihil denique vel mi-
nimum vel maximum contra officium suscipiet.*

ANNO DOMINI MCCCL.

NICOLAUS CABASILA.

NOTITIA.

(FABRIC. HARL. *Bibliotheca Græca*, t. X, p. 459 [1].)

Nicolaus Cabasila, Nili Cabasilæ Thessalonicensis ex fratre nepos, ejusdemque, defuncti vita, in mu-
nere successor fuit. Cum patruo sæpe confundi solet. Claruit circa a. 1350. Primum quidem fuit
sacelli imperialis curator, quo munere perfungens, missus est a Joanne, patriarcha CPolitano, a.
circ. 1346, ad Cantacuzenum imp. ut eum ad imperium deponendum adduceret; anno autem 1347 a

(1) Præterea Fabricius eodem tomo X, pp. 219, 244, 251, 278, 280 et 332 indicat hominias de festis Domini et san-
ctorum quæ in codicibus mss. hactenus latent et Nicolao Cabasilæ auctori ascribuntur.

Cantacuzeno CPolin recens expugnata in ingresso, ad Annam imperatricem in palatium legatus est, ut ei pacis conditiones a victore illi latas proponeret. Conf. ipsum Cantacuzen. *Hist. Byzantinæ* lib. xiv, cap. 39, etc., ac Lambec. *Comment. V*, p. 389 sqq. Vir fuit omnino doctus et multos edidit ingenti sui fetus; quorum tamen paucis lucem aspicere licuit per invidiam et quod Latinorum non erat patronus, contra eorum acerrimus osor: quanquam hac in re, et num contra S. Thomam Aquinatem scripserit, non omnes consentiunt VV. DD. V. Allatium, imprimis Oudin. *Commentar. de scriptor. eccl.* III, p. 983 sqq. ubi vitam scriptaque Nicolai Cabasilæ late persequitur. Adde de ejus præcipue scriptis Henr. War-ton et Robert. Gerium ad Guil. Cave *Script. eccl.*, vol. II, p. 51, 53, et Du Pin. *Hist. eccles.*, vol. XII, p. 89, etc.

Scripta tam edita quam inedita ea quæ sequuntur, ab Allatio et Fabricio ad illum, ab Oudino reliquisque commemorantur. Excerpta sunt in Niceph. Gregoræ *Hist. Byzantina*.

Ἐρημνῆς κεφαλαῖωδης, etc. *Compendiosa interpretatio in divinum officium s. Liturgiam*. Primum Latine, interprete Gentiano Hervetiano, edita Venet. 1548, 8; deinde in Liturgia SS. Patrum, curante Jo. S. Andrea, canonico Ecclesiæ Paris., theol. Paris. 1560, fol. rec. in edit. ad Parisiensem facta Antwerpæ 1562, 8, et in *Bibl. Patrum* Lugdunensi, tom. XXVI, p. 173. Add. in Cat. Bibl. Leidensis, p. 33, citat. edd. Græcus textus primum ex codd. Paris. cura Frontonis Ducæi prodiit in *Auctario PP. Biblioth. veterum*, 1624, tom. II, p. 200, dein in tom. XII *Bibl. Morellianæ*. Fabric. in nota ad Allatium p. 72, Hoc opus, inquit, videtur etiam respicere Allatium, quando pag. 123, contra Hottingerum, inter Græcos, qui de azymis contra Latinos scripsere, Nicolaum Cabasilam laudat. Ex Cabasilæ expositione Missæ passim loca producit in eodem libro, p. 76, 89 sq., 109 sq., 134, 145, 153, 204, etc. Quando Allatius de Niliis negat, Cabasilam de processione Spiritus sancti contra S. Thomam et Romanam Ecclesiam scripsisse, Fabric. in nota o. p. 73, animadvertit, id tamen Allatium fateri in libro II *De consensu*, p. 858 sq. Atque, teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.* I, p. 470 D, exstat in Bibl. Veneta Marci, *Cydonii contra Cabasilam pro S. Thoma et processione Spiritus sancti*. Ibid., p. 469 A, memoratur cod. ejusdem bibl. *Barlaam et Cabasila de processione Spiritus sancti in favorem Græcorum*. Add. Cat. codd. Venet. Marc. pag. 84 de cod. 152 et pag. 284 de cod. 526, coll. cel. Morellio in *Bibl. ms. Gr. et Lat.* I, pag. 92. — Insuper *Interpretatio in Liturgiam* exstat in pluribus codd. mss. — Secundum Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.* I, p. 186 B, et pag. 191 B, Romæ in cod. Ottobon. Gr., p. 502; in duobus codd. bibl. Ambros. Mediolan. p. 707 D, in bibl. Sfortiana. — Venetiis in cod. Bibl. Marc. 506, Nic. Cabasilæ *Encomium S. Theodoræ*, ejusd. *Interpret. in Liturgiam, et in S. Demetrium*. V. Cat. codd. Gr. Marc. 271. — Ibid. in cod. Nauiano 116, n. 4 et 5, et 117, n. 3. V. Cat. codd. Gr. Nan. p. 236 et 237. — In Cat. codd. Gr. Taurinens., p. 108, observatur, in cod. 30, fol. 219, esse *totius Liturgiæ Græcæ explanationem*, sed sine ullius auctoris nomine. Enimvero Christ. Matth. Pfaff, in Epistola de catalogo mss. codd. Bibl. Taurin. in novis actis erudit. Lips. 1752, p. 447, illum libellum monet esse Nicolai Cabasilæ, Thessalon. — Paris. in octo codd. bibl. publ. — In cod. Coislina. 315, cum aliis multis scriptis Cabasil. V. Montfauc. *Bibl. Coislina.* p. 427.

Monachii in codd. Bavar. 59, 107, 112, 113 et 128. V. Cat. codd. Gr. Bavar. p. 17, 41, 43, 44 et 53 (b). — Vindobonæ in cod. Cæsar. 261, in quo multa exstant Nic. Cabas. scripta, n. 18. — 268, 53, n. 36, *Explicatio duplex sacrarum vestium in divina Liturgia usitatarum et eorum, quæ in Liturgia aguntur*. V. Lambec. *comment. V*, p. 435, 445, et vol. VIII, p. 1021. — Oxon. in Bibl. Bodlei in cod. Barocc. 75, *Expositio missæ*, cap. 45, et in cod. 107, incipit: Ἀτὰ τὴν μὴ τῆς ἀρχῆς. — In cod. 91, cujus init. Μετὰ δὲ τὴν δοξολογίαν.

De vita in Christo libri sex, seu potius septem, in quibus præcipue agitur de baptismo, sacra unctione et Eucharistia. Sex libri Latine prodierunt, interprete Jac. Pontano (c) cum Philippi Solitarii *Dioptra*, s. Regula rei Christianæ ad Callicum monachum, Joannis Carpathii Documentis spiritualibus, et cum Cabasilæ Oratione contra fœneratores (de qua postea sermo erit), Ingolstæd. 1604, 4; dein, in *Bibl. Patrum* Lugdunensi, tom. XXVI, p. 156; in *Bibl. Patrum* Colon. et Morellianæ Appendice (1). Ex quatuor prioribus libris fragmenta quædam profert L. Allatius, adversus Creighton, p. 422 sqq. 531; item contra Hottingerum, p. 49 sq. 97, 108; et Petr. Arcudius, *De concordia*, lib. II, c. 21 et passim. Codices, in quibus insunt libri mem. præcipui laudantur, Vindob. in Bibl. Cæs. cod. 266, n. 2, libri quinque, sed Lambec. *comm. V*, p. 414, adnotat librum illum, qui in hoc cod. est quintus, in Pontani edit. Lat. recte appellari et revera esse librum sextum; in eod. cod. n. X, liber quintus, *De vita in Christo*, quo agitur

(a) In cod. 156 et 157 catal. codd. Gr. Venet. Marc. p. 89, ubi confector Cat. addit, mst. haberi in cod. Barocc. 90 et in bibl. Casarea.

(b) Secundum novam classem, novumque codd. ordinem in bibl. Bavar. multo diligentius curatiusque codd. describere cœpit cel. Ign. Hardt in I. Chr. L. Bar. *De Aretin. Beyträgen zur Geschichte und Litteratur*; quorum sex priores fasc. prode-

runt m. Jul. — Dec. ann. 1803, et III priores fasc. (tot enim in manibus habeo) 1804, 8. In fasc. I, 1804, p. 23, est cod. 54, qui olim numerabatur 107, differt hic cod. ab edit. p. 34, in cod. 58, olim 112.

(c) Ex cod. Bavar. 59. V. Catal. codd. Gr. Bavar., p. 11.

(1) Græce edidit Dr W. Gast, Greifswald 1819, 8°, ex duobus codd. Vindobon. et tertio Monacensi.

de consecratione altaris. (Lambec. V, p. 417.) — In cod. 267, n. 20, in quo septem sunt libri *De vita in Christo*; septimus autem nondum est nec Gr. nec Lat. editus, animadvertente Lambec. V, p. 435; sq. — In cod. 336 libri quinque. Lamb. V, p. 626 sq. — libri vi, in cod. Sfortiano. V. Montfauc. in *Bibl. B. mss. I*, p. 703 C. — Libri septem in cod. Coisl. 315, qui continet Nic. Cabas. Opuscula, quæ recenset Montfauc. in *Bibl. Coisl.* p. 426 sqq. Conf. Casauboniana a Jo. Christoph. Wolfio evulgata. Hamburg. 1710, 8, p. 59 sq.; et Casauboni Exercitatio XVI ad, Baron. n. 30, ubi Lemmata septem libror. *De vita in Christo* Græce producit ille e cod. regio, et magna cum voluptate a se lectos testatur.

Nic. Cabas. *Expositio in visionem Ezechielis*, prophetæ, in qua super quatuor animalia similitudo throni et super similitudinem throni, similitudo veluti ipsius hominis, etc. incipit: Πᾶσα προφητεία καὶ θεωρία, etc. — Tum alia *Expositio* in visionem proph. Ezechielis, in qua ossa hominum arida priorem recipiunt speciem; inc.: Τὴν τοῦ θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐπιδημίαν, etc., et tertia *Expositio* (Allatio incongnita) in prophetæ Ezechiel. visionem: inc.: Πᾶσα προφητεία καὶ ὄρασις εἰκόνες ἦσαν, etc. Tres hæc Expositiones exstant Vindobonæ in cod. Cæsar. 267, nr. 9, 10, 11. (Lambec. vol. V, p. 431 sq.) et in cod. Coisl. 315, fol. 135 sqq. (Montfauc., *Bibl. Coisl.*, p. 427) — nec non in cod. Paris. bibl. publ. 1215, nr. 9, 10, 11. — Una expositio ibid. in cod. 1612, n. 10. — Duæ priores in cod. Cæsar. 266, n. 5 et 6. (Lambec. V, p. 415 sq.) — Secunda Venet. in cod. Marc. 506 sub fin. (V. Cat. codd. Gr. Marc. p. 271.)

Orationes 1) in *passionem J. Chr.* inc.: Ἄξουε, οὐρανέ, etc.; locum inde producit Allatius contra Creyghthonum, p. 425. 2) In *Ascensionem J. Chr.*, inc.: Αἱ Χάριτες μὲν ἐπὶ τῶν προτέρων χρόνων, etc. 3) In *Nativitatem S. Mariæ.*, princ. Καὶ πρῶτα μὲν τὸν Θεὸν ἐνταῦθα καλῶμεν. 4) In *Annuntiationem S. Mariæ.*, inc.: Εἰ ποτε δεῖ χαίρειν ἀνθρώπων. 5) In *magnum martyrem Demetrium, miraculorum effectorem*, inc.: Πόλλων ὄντων καὶ μεγάλων. locum ex hac orat. affert Allatius contra Hottinger., p. 205. 6) In *S. Theodoram, miraculorum effectricem*; inc.: Ἐμοὶ γὰρ πολλῶν τὰ εὐθαυμαζόντων, edidit eam Gr. et Lat. Godfrid. Henschenius in *Actis SS. die 5 April. tom. I.* Locum inde produxerat Allatius contra Hottinger., p. 204. — 7) *Oratio in tres Theologos, Basilium, Gregorium et Jo. Chrysostomum*; quam orat. non esse hujus Cabasilæ fetum, sed Philothei orationem in tres illos Patres legi in cod. Vaticano 809, p. 100, contendit Labbeus in *Diss. histor. de scriptoribus eccles. tom. II, p. 114.* Enimvero Fabric. p. 76 ad Allat. not. y, decet Philothei Orat. Gr. ac Lat. una cum Dioptra Philippi Solitarii etc. editam a Jac. Pontano, Ingolstadii 1604, 4, et hinc in Auctario Ducæano, Paris. 1624, tom. II, pag. 313, et Lat. tom. XXVI *Bibl. Patrum*, Lugd. p. 217, diversam esse ab Oratione Cabasilæ in eosdem sacros triumviros, quæ ms. est in bibl. Cæsarea; (cod. 267. nr. 14, et Lambec. vol. V, p. 433). Labbeum jam refutavit, vel ex initiis Orat. Philothei atque Or. Nicol. Cabas. demonstrando utriusque Orat. diversitatem Fabricius. Præterea et ab aliis, inquit, laudatam esse illam beatorum doctorum trigam a Joanne Euchaitarum metropolitâ, (V. *Atlas*, pag. 112, de Simeonum scriptis) Theodoro Metochita et Matthæo Camariota aliisque, observarunt viri doctissimi. Confer *Acta SS. tom. II, Jun.*, pag. 923 seq. ubi de festo, quod in honorem communem Basilii, Nazianzeni et Chrysostomi a Græcis, die 30 Januar. celebratur, auctore Joanne metropolitâ Euchaitarum temporibus Alexii Comneni, litem ambitiosam, quæ inter Basilias, Gregoritas et Joannitas orta fuerat, ita componente, ut diceret, tres illos simul sibi visos adesse, testatos, se unum esse apud Deum, itaque nec sua causa contendendum de prærogativa, sed cultum ipsorum communem uno die conjungendum. Confer etiam Nicolai Rayæi tractatum præliminarem *Actis SS. tom. II, Junii*, præmissum. Hactenus Fabric. — Philothei et Jo. Euchaitarum metropol. Oratt. in tres illos Patres, atque Nicol. Cabasilæ quædam contra Latinos, sunt Romæ inter codd. Vatican. teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. MSS.* p. 12; D. B. Nicol. Cabas. Orationes quædam mss. Romæ in, bibl. Barberina; sed quænam sint, non additur in Montfauc. bibl. cit. p. 175 E. Nec Montfauc. lib. cit. in *Indice codd. Vatican.* adduxit, nec Allatius eos codd. pervestigans, reperire potuit orationes 88, quas alii in codice quodam Vatic. exstare scripserunt, et, ut Allat. addit, Nilone, an Nicolao assignandæ sint, ipsi viderint. Romæ in bibl. Chiggia Nic. Cab. Orationes quædam. Sic minus curate citat cod. Montfauc. in *Diario Ital.* p. 238. — Add. vol. IX, p. 72, 90, 95, 112, 114, 147 vet. edit., sed aliæ plures Nicolai Cabasilæ Oratt. ab Allatio prætermisæ, latent in codd. bibl. Paris. atque Cæsareæ. Fabric. in not. t, p. 74, ad Allat. Græcis verbis, una cum initiis singularum multas refert. Add. Caveus atque Oudinus locis citatis. Ex Catal. igitur supplebo, easque quas ex Allatio numeravi, simul attingam. Paris. in *Bibl. publ. cod. 1213*, secundum Cat. codd. Gr. Paris. tom. II, p. 254, suo quæque ordine sunt supra memoratæ orat. n. 3, 4, 1, 2, 5, 6, 7. Præterea reperiuntur in eodem codice Nic. Cabas. Homiliæ 1) *In laudem S. Nicolai*; (etiam in cod. 1258) 2) *In Dormitionem Deiparæ*; 3) *In Andream. juniorem*, qui Hierosolymis martyr obiit; 4) *Ad Jesum Christum*. 5) Orat. *ad Augustam De usuris*; 6) *Ad Athenienses, De ara misericordiæ*; 7) *Adversus Gre-*

(d) Notante Fabricio pag. 73 seqq. *Oratio in æneratores* Gr. lucem vidit, quamvis haud integra, Augustæ Vindel. 1595, edente Davide Hoeschel. o, ex cod. ms. Maximi Margunii. Integram cum Orat. S. Epiphani in sepulturam Christi, Gr. ac Lat. vulga-

vit Simon. Simonides, Samosci 1604, 4. Sed in Janozki, *Nachricht. von denen in der Zaluskischen Buchern*, part. v, 217 seqq. recensetur quidem illa Epiphani oratio, at nulla ut mentio Nic. Cabas. orationis illi adjunctæ.

(2) Secundum Nesselii Catalogum, parte I, pag. 563, cod. 262, n. 14. Incipit: Οἱ μὲν γε τῶν ἐνομοτάτων καὶ δικαστῶν εἶναι. FABRIC. *Harl. t. VIII. in recensione Vitarum S. Joannis Chrysostomi.*

goræ delirantis somnia; 8) *Orat. qua Pyrrhonis de veritatis criterio sententia impugnatur*; 9) *in laudem Matthæi Cantacuzeni filii*; 10) *In laudem Annæ Palæologinæ, imperatricis*. — In cod. Cæsareo 266 sunt ex Allatio jam designatæ Oratt. n. 3, 4, 6. In illo cod. et cod. 267, n. 25, exstat quoque Nic. Cabasilæ oratio (uti dicitur, pariter in cat. codd. Gr. Paris. in cod. 970 *Homilia*; in cod. autem 1213 mem. *Opusculum*) *De usura contra feneratoros* (Lambec. V, p. 416 seqq.) Latine versam edidit illam Jac. Pontanus cum Cabasilæ libris VI. *De vita in Christo*, Lat. etiam. Ingolst. 1604, 4° (d) — Contra in cod. Cæsareo 267 exstant Oratt. ex Allatio a me citatæ, hoc ordine, n. 2, 3, 4, 1, 5, 6, 7. Insuper leguntur in eodem cod. Oratt. ex cod. Parisin. laudatæ n. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. Tum in cod. col. Cæsareo, n. 15, *Adlocutio ad S. martyrem Demetrium*. V. Lambec. V, p. 428 seqq. qui etiam reliqua Nic. Cabasilæ quæ in illo codice supersunt, Opuscula ibid. recenset; ego vero jam supra memorata omittam:

Liber de magistratuum civilium iniquis ausis circa res sacras. Est quoque in codd. Paris. 970 et 1215.

Solutiones argumentationum quinque contra rhetoricam s. artem dicendi. Legitur quoque in col. Paris. 1215.

Tredicim epigrammata versibus heroicis, quæ singula recensent Lambec. V, p. 459, et Fabric. ad Allat. p. 77, not. b. Huc refer cod. Paris. laudatum 1215, ubi, n. 25, est Nic. Cabasilæ *Epitaphium*, versibus heroicis, Nili Thessalon. cum aliquot ejusdem Nicolai epigrammatibus. In cod. Coisl. 315 (in quo sunt memorata aliaque Nicol. Cabasilæ Opuscula et Epistolæ) *Heroica Carmina* in sepulcrum avunculi; in sepulcrum patriarchæ Isodori et alia carmina in translationem reliquiarum S. Theodoræ, in canonem S. Demetrii, et alia, teste Montfauc. in *bibl. Coisl.* p. 428.

Oratio encomiastica in imperatorem (Andronic. Palæologum).

Epistolæ sexdecim; in cod. autem Cæsar. 266, n. 9, sunt tres epistolæ. (V. Lamb. V p. 416.) In cod. Coisl. laudato sunt quatuordecim, et Cydones, Epistola ad Cabasilam. — Florentiæ, in cod. Laurent. 13, n. 24 sqq. plut. 75, sunt Epistolæ quatuor et Nili Cabasilæ Thessalon. Epistola ad Nicol. Cabasilam. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. 3, p. 107. — In cod. Paris. 1215, n. 8, Epistola ad Nilum Thessalon. et n. 27, variæ Epistolæ. (Quot vero sint et ad quosnam scriptæ, non indicatur in Cat. codd. Paris. II, p. 255).

Libell. de syllogismo. In cod. Cæsar. 266, n. 21, incipit: "Ατομόν ἐστι, τὸ ἐν ἀριθμῷ, ὅσον ὅδε ὁ ἄνθρωπος;" in cod. autem Ambros. Mediol. notante Allatio, pag. 79, initium est: Σκοπὸς; ἐστι τῷ συντάγματι διδάξει τὸ εἶδος; τῶν συλλογισμῶν, quem vero alii tribuunt Nilo Thessalon. V. supra §14 de collibus in catal. codd. Angliæ, etc. II, p. 60 n. 2258, unde citantur inter codd. Vossian. *Syllogismi Cabasilæ*.

Ab Allatio adhuc memorantur:

Nic. Cabasilæ Κανὼν ἰαμβικὸς μετὰ σχολίων τῇ ἑορτῇ τῶν Θεοφανείων.

Ejusd. alius canon iambicus cum scholiis in festos dies.

Ejusd. ἐξήγησις in librum tertium magnæ constructionis Ptolemæi. Inc. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ συντάγματι σκοπὸς ἐστίν· Edit. una cum magna Syntaxi Ptolemæi ac Theonis Alex. Græcis in Ptolemæum commentar. Basil. 1538 fol. p. 151 sq. V. supra ad vol. V, p. 234, vol. IV, p. 215; et vol. IX, p. 176 sq. adnotata. Oxon. in Bibl. Bodlei inter codd. Henr. Savillii, n. 6572 sqq. exstat II Savillii *versio Latina* partis *Almagesti*, et *Commentariorum Theonis et Cabasilæ*, fol. III.

In cod. Paris. Bibl. publ. 1375, n. 6, inedit. Opusc. *De anima*. Incip. Δισσὸς λέγεται ἡ ψυχὴ, et fragmentum illius in col. 1389, n. 3. — In cod. 1391, n. 15, *De sacra stola*, de qua jam supra ad opus: *Interpret. Liturgiæ*, fin. quædam adnotavi; et Caveo videtur esse Appendix quædam ad opus liturgicum. Ab eodem Caveo citantur e codd. *Responsio* ad interrogationem, *Quis sit finis incarnationis Dominicæ?* — *Expositio* verborum Gregorii Nazianzeni: "Ὁ τῆς καινῆς μίξεως, ἢ τῆς παραδόξου κράσεως, (quæ habentur in oratione 38, tom. I, opp. Gr. Lat. edit. Paris. p. 620.) *Interpretationes* in acta concilior. et SS. Patrum canones, etc. Sed hæc sufficient! — Allatius in fine adjecit tertium Demetrium Cabasilam item Thessalonicensem.

NICOLAI CABASILÆ DE DIVINO ALTARIS SACRIFICIO.

(Gentiano Herveto Aurello interprete.)

AD LECTOREM ADMONITIO.

Ex plurimis de religione nostra controversiis, quæ a cacodæmone capitali humani generis hoste nostris temporibus excitatæ sunt, nulla major, nulla Christianæ reipublicæ perniciosior esse videtur ea quæ in iis quæ ad sanctissimi Domini nostri corporis et sanguinis mysterium pertinent, a receptissima omnium fidelium persuasione aliena invehit. Cum enim præcipua atque adeo tota salutis nostræ spes, quæ ut est certissima, ita neminem confundit, ex hoc pendeat, si et Christi corpori, tanquam membra capiti, uniamur et uberrimum qui ex ejus passione percipitur, fructum decerpamus; qui alterutri aliquid detrahit, aut de eo male sentit, ut summo crimini est affinis, ita etiam exitio sit proximus, nisi respiciat, necesse est. Atque eorum quidem qui hodiernis temporibus a perpetuo et unico Ecclesiæ consensu se sejunxerunt, de hac re sententiæ in duas se partes diviserunt. OEcolumpadiani enim, seu Zuingliani, aut, ut vulgo per antiphrasin dicuntur, Sacramentarii, quod sacramentorum dignitati quantum possunt detrahunt, idque sibi laudi esse ducunt, ii, inquam, OEcolumpadiani veterem Berengarii errorem revocantes, in Eucharistiæ sacramento esse tantum corporis et sanguinis signum, non autem verum corpus et sanguinem asserunt: quod autem fiat ullum in altari sacrificium, nullo modo admittunt. Lutherani autem, cum in hoc cum orthodoxis sentiant, quod in hoc sacramento sit verum corpus et sanguis Christi, et quod in altari peragatur sacrificium, in eo rursus toto, ut aiunt, cælo aberrant, quod panem et vinum simul cum Christi corpore remanere existimant; cum constet, post consecrationem, quæ panem et vinum in corpus et sanguinem convertit, symbolorum seu signorum solas remanere species, conversa jam et mutata eorum substantia. Deinde quod solum laudis et gratiarum actionis sacrificium esse putant, cum præter laudem et gratiarum actionem, sit etiam verum et expiatorium pro peccatis sacrificium. Accedit iis, quod nec sanctorum in eo memoriam fieri, nec pro defunctis orari, nec pro ullo homine privatim preces in eo fundi velint: et ideo sanctissimum Missæ canonem, tanquam rem impiam et execrandam detestantur, quod offerendi vocabulo utatur, sanctorum in eo memoria agatur, pro defunctis et separatim pro vivis aliquibus, et iis maxime pro quibus orari jubet Paulus, oratur. Ad eorum autem confutandos errores alii alia, ut unicuique eorum magis expedire visum est, via ingressi sunt: alii enim productis sacræ Scripturæ testimoniis, alii efficacibus argumentis solidisque rationibus, alii antiquissimorum quoque et probatissimorum doctorum auctoritatibus adversus eos decertarunt. Maxima certe laude omnes digni sunt, qui nostris adversariis (quidni enim adversarios vocem, qui cujusmodicunque sint eorum protestationes, sua certe relicta statione nobiscum amplius non stant?) qui nostris, inquam, adversariis ostenderunt, se non modo eis ulla ex parte cedere, sed veritate et ratione esse eis etiam longe superiores. Mihi ad eorum reprimendam et frangendam audaciam, summamque perversitatem penitus infirmam, et ad populum in fide et officio continendum, nihil melius et validius esse videtur, quam si unicum et perpetuum omnium gentium, quæ Christo nomen dederunt, hac in re consensum nobiscum facere ostendatur. Quanvis enim ad probandum quid in iis quæ de fide et religione exoriantur controversiis, sequendum sit, jure debeat sufficere sanctæ Romanæ Ecclesiæ auctoritas, quæ quod a divo Petro apostolorum principe Christique vicario est traditum, perpetua tot pontificum serie uno et eodem tenore semper servavit, et a qua, tanquam a sanctissimo totius orbis oraculo, de rebus ad fidem pertinentibus si ulla exorta esset dubitatio, responsa in hodiernum usque diem data sunt; tamen quoniam harum sectarum auctores, sua tum demum decreta firma et stabilia fore existimantes, si petram suo loco movissent, eam frustra quidem, sed magno tamen conatu labefactare conati sunt, externa etiam evocare auxilia non fuerit alienum, non quod non satis per se possit petra super petram, hoc est, supra Christum fundata, omnium hæreticorum quantiscunque copiis, duce Christo, qui eam fundavit, resistere; sed ut cum universo mundo planum factum fuerit, omnes qui Christi fidem ubique terrarum susceperunt, recte nobiscum sentire; et hæretici suæ recordiæ morbum agnoscentes, donec adhuc est medicinæ locus, ad optimum medicum, nempe Christum, revertantur; et qui primo quidem aspectu probabilibus, sed non minus venenatis quam futuribus, si recte ponderentur, eorum argumentis adducti,

aliquam eis fidem habuerunt, eos deinceps ut deploratos et immedicabili peste affectos fugiant et aver-
sentur; reliqui vero, hoc accepto veluti antidoto, si eos omnino vitare non possint, quod esset consul-
tissimum, de sua certe salute et cautiores et securiores evadant. Hoc itaque primum statuendum est,
quod id quod ab omnibus gentibus et nationibus quæ Christum colunt, ubique citra ullum discrimen
servatur, id non possit non esse a Christo et apostolis traditum; quod autem a Christo et apostolis tra-
ditum est, id non esse cum omni veneratione amplectendum, suscipiendum et retinendum, est plane im-
pium et nefarium dicere. Cum itaque apud omnes Christianas nationes, sacerdotes divinum sacrum fac-
ientes, post consecrationem, per quam verum efficit Christi corpus et sanguinem, exterioribus tantum
signis remanentibus, ut apud omnes in confesso est, statim dicant: Tui mandati memores (nempe ejus
quod dixit Christus, *Hoc facite in mei recordationem*) tibi offerimus, omnino necesse est hoc esse sacrifi-
cium a Christo institutum, et per manus ab apostolis ad nostra usque tempora traditum. Porro autem
cum et id in remissionem peccatorum ubique offeratur, et in eo de sanctis memoria agatur, et pro vivis ac
defunctis tam generaliter quam pro aliquibus nominatim oretur, non est dubium altaris sacrificium, quod
Hebræo vocabulo ab apostolis relicto Missam dicimus, et peccata expiare, et tam vivis quam defunctis,
et tam generaliter quam privatim aliquibus applicari ac prodesse, idque, velint nolint Lutherani, a tem-
pore apostolorum ad nos usque pervenisse. Quo fit ut canon Missæ, quem ii tantopere execrantur,
apud alios omnes fideles jure sacrosanctus, ut est, dicatur et habeatur. Rogentur omnes omnium natio-
num sacerdotes, et omnes uno ore respondebunt, hæc quæ dixi omnia ita habere. Rogentur Æthiopes,
qui Chaldaea lingua utuntur, et ii hæc ita esse non inficiabuntur. Rogentur Armenii, qui licet fuisse
in nonnullis aliis aliquando a nobis dissenserint, in his quidem certe nobiscum semper optime conve-
nere. Rogentur Græci, et ii ea ita esse affirmabunt ut interim mirentur ullos esse omnino Christianos
qui audeant aliter sentire. Quanquam quid eos rogare opus est, cum Venetiis haud ita pridem sit edi-
tum eorum εὐχαρίστων seu sacerdotale Græcum, ex quo poterit eorum sacrificandi ritum quilibet studio-
sus cognoscere. Sed quoniam pulcherrimam eorum linguam non cuivis scire datum est, hæc reip.
Christianæ navavi operam, ut divi Chrysostomi et divi Basilii λεττοουργίαν, hoc est, sacrificii seu Missæ
rituum ordinationem, ex eorum sacerdotali, in linguam Latinam verterem. Quæ ut facilius intelligeretur,
Nicolai quoque Cabasilæ, viri in primis pii et docti, compendiosam in eam interpretationem illi adjunxi:
et, ut qui sublimium rerum contemplatione delectantur, per hoc sanctum et mysticum sacrificium, a
ea quæ sunt ab omni materia remota, mente versandæ deducantur, et Deo, quoad ejus fieri poterit, uniantur,
Maximi monachi, optimi Dionysii interpretis, *De mystagogia ecclesiastica*, hoc est, de introductione
ad sacra Ecclesiæ mysteria, opusculum adjeci.

Ex quibus omnibus non dubito, studiosè lector, quin si ea diligenter perlegeris, non levem sis ex eis
utilitatem accepturus: nempe, ut non omni vento doctrinæ circumactus, a Cynosura, hoc est a Christi
Ecclesia, optima fidelium duce, oculos minime dimoveas. Hoc autem onus eo libentius suscepi, quod
cum Lutherani, ut suam causam vulgo probabiliorum et plausibiliorum efficiant, et Græcos pro se facere
jactitent satis, et eo nomine pulcherrimam linguam apud bonos quidem, sed plus simplices, in invidiam
vocent: ii his quidem certe perfectis facile intelligent, quam longe lateque Græci ab eis dissentiant,
et pro parte orthodoxorum una cum cæteris Christianis nationibus faciant.

Etsi tamen admonendus, studiosè lector, ut 29 et 50 capituli Cabasilæ caute legas, ex quo impru-
dens fortasse quispiam posset facile colligere aliud sentire Græcos de verbis consecrationis, quam La-
tina Ecclesia sentiat, cum res tamen aliter habeat. Ut autem ad ea legenda tutius accedas, operæ pre-
mium fortasse fuerit te paucis præmunire. Primum itaque oportet intelligas, Græcos Latinorum sententiam
serpenumero non satis intellexisse, ubi autem fuisset exposita, facile consensisse. Quod usu venit in
concilio Florentino, cum de Spiritus sancti processione ageretur.

Cum enim existimarent Latinos duo principia statuere, et ideo ab eis dissentirent, ubi rem aliter
habere intellexerunt, facile acquieverunt. Similiter hic noster Cabasilæ videtur existimasse Latinos cre-
dere se per solam verborum Christi narrationem Christi corpus et sanguinem conficere, cum tamen
nemo Latinorum dubitet non sufficere formam consecrationis, nisi adsit consecrantis sacerdotis insti-
tutum ac propositum. Quo accedente, forma verborum in persona Christi prolata dicitur esse efficax
et habere convertendi potestatem, virtute ipsius Christi summi sacerdotis. Item etiam falso arbitratur
Latinos contemnere orationes quæ fiunt a sacerdote super dona, post verba Christi recitata, et ex ritu
consecrandi pronuntiata. Id enim falsum esse liquet ex canone Ecclesiæ Latinæ, in quo ponuntur tres
ad minus orationes post consecrationem super divina munera. Prima est: *Super quæ propitio*, etc.
Secunda: *Unde et memores*. Tertia: *Hæc omnia semper bona creas, sanctificas et benedicis*. Quanquam
secundam quoque orationem aliter interpretantur, quam Latini intelligant, ut statim dicetur.

Quod autem videtur esse in hac opinione, ut existimet post verba consecrationis adhuc remanere
panis et vini substantiam, nec nisi post sacerdotis orationes et benedictiones fieri conversionem, id esse
falsum vel ex ipsius Basilii et Chrysostomi sacrificandi ritu facile potest perspicere.

Nam post verba consecrationis super panem et vinum prolata sacerdos et diaconus ea utique osten-
dunt ut adorentur. Quin imo ipsi etiam ad mensam ter adorant: quod non fieret, nisi re ipsa facta
esset conversio. Deinde si per benedictiones et orationes, quæ consequuntur et dicuntur a sacerdote,

fieret conversio, non fieret conversio panis ante conversionem vini. Nam post utriusque benedictionem et orationem, tandem dicit sacerdos : *Mutans Spiritu tuo sancto* ; et tamen si vera sunt quæ dicit, per orationem sacerdotis fieret mutatio tam panis quam vini in suo ordine. Ejus itaque expositio nec secum satis constaret, neque Christi ritui et ordini consecratio Græcorum, si ea esset ejusmodi, responderet, qui prius suum corpus vere confecit, deinde sanguinem, non utraque simul. Dicendum est ergo Latinorum et Græcorum esse mentem, ut eodem veritate consecrationis referant, alioqui sermo Christi non esset opifex, ut ait Chrysostomus, quem quidem adducit Cabasila tanquam suæ opinioni contrarium, nec ejus tamen auctoritati in diluendo satis facit. Nam quod attinet ad vim verborum : *Crescite et multiplicamini*, quibus ut alia addantur requiritur, nempe matrimonium, alimentum et cætera ; id in causa est, quod ea ad futurum referantur, et quæ requirebantur, includerent. Hic autem, Christus veram et re ipsa subsistentem sui corporis presentiam significavit, et ita ut ipse fecit, fieri jussit, ut sermo ejus esset efficax et operans eo ipso momento quo dicitur, non quando jam transiit, ut videtur sentire Cabasila. Nec obstat quod in missa Chrysostomi et Basilii, post prolationem verborum Christi, dicit sacerdos : *Fiat corpus, fiat sanguis*, etc. Non est enim intelligendum tunc primum fieri conversionem, quæ jam paulo ante facta est, sed ut ostendatur quod licet sermo Christi in voce transierit, tamen remanet effectus potentiae ejus sub symbolis seu speciebus panis et vini. Similis modus loquendi invenitur Marci quinto, de muliere profluvio sanguinis laborante, quæ posteaquam a Christo sanata est fide, et ejus fimbriæ vestimenti contactu, a Christo nihilominus audit : *Esto sana a plaga tua* ; quæ tamen jam sanata fuerat. Sed hoc dicere voluit Christus, ut licet tactus fimbriæ transiisset, effectus tamen in se consecutus perseveraret. Cum itaque Cabasila interpretatur locum illum canonis Ecclesiae Latinae, ita ut suo sensui congruat, id dissidet ab intelligentia Latinorum qui id aliter accipiunt. Nam *perferri*, sive *sursum ferri*, interpretatur, *mutari*. Latini autem intelligunt offerri per manus sancti Angeli, Christi scilicet, qui est magni consilii Angelus ; vel etiam angeli, seu angelorum, qui orationes et vota nostra Deo offerunt, ut legitur in libro Tobiae, et Act. x. Postremo, quod dicit post sermonem Christi, dona altaris, panem et vinum adhuc vocari, id quidem verum est, de vino autem non itidem invenio ; calix enim vocatur in missa Chrysostomi et Basilii. Quamvis autem id verum esset, nihil tamen obstat, cum res in quas aliae convertuntur, soleant retinere nomina earum quæ conversæ sunt ; ut patet in virga Mosis, et aqua in vinum conversa, Joan. ii. Imo vero etiam Latini interdum vocant vinum sanguinem Christi. Ait enim sanctus Cyprianus, lib. ii, Ephes. iii : « Quomodo autem creaturæ de creatura, vitis novum vinum cum Christo in regno Patris bibemus, si in sacrificio Dei Patris vinum non offerimus ? » Et Hieronymus, q. 2, ad Helibiam : « Panis qui de cælo descendit corpus est Domini, et vinum quod discipulis dedit, sanguis illius est novi Testamenti. » Hæc autem quæ a nobis dicta sunt, confirmat concilium Florentinum, quod Armeniis dedit formam et ritum consecrandi Ecclesiae Latinae : quem quidem receperunt, ipsis Græcis nequaquam reclamantibus. Hæc visum est admonere, ne quis existimaret Græcorum sensum, quod ad corporis et sanguinis Domini confectionem attinet, a Latinorum sententia, hoc est ab Ecclesiae veritate, dissidere : quod posset fortasse quispiam ex his duobus capitibus colligere. Cætera autem quæ sunt in hoc libello, sunt ejusmodi, ut nihil magis pium nec magis christianum dici aut fingi possit. Ea itaque, studiose lector, fac legas, et æqui bonique consulas ; et si quid spiritualis commodi ex eis percipias, Deo omnis boni auctori et datori age gratias. Vale et frue.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΚΑΒΑΣΙΛΑ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ.

NICOLAI CABASILÆ

SACRÆ LITURGÆ

INTERPRETATIO.

CAP. I.

Quid sibi vult in summa universum sacrificium.
Sanctæ sacrorum mysteriorum celebrationis
opus et effectus quidem est donorum in divinum

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Τι βούλεται καθόλου λόκαστορ.
Τῆς ἁγίας τελετῆς τῶν ἱερῶν μυστηρίων ἔργον
μὲν ἢ τῶν δώρων εἰς τὸ θεῖον πνεῦμα καὶ αἷμα μετα-

κολή τέλος δὲ, τὸ τοὺς πιστοὺς ἀγιασοῦναι, δι' αὐτῶν ἀμαρτιῶν ἄφεσιν, καὶ βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν, καὶ τὰ τοιαῦτα λαβόντας. Παρασκευὴ δὲ καὶ συντέλεια, πρὸς ἐκεῖνο τὸ ἔργον, καὶ τοῦτο τὸ τέλος, εὐχαί, ψαλμοὶ, καὶ ἱερῶν Γραφῶν ἀναγνώσεις, καὶ πάντα, ἀπλῶς, τὰ πρὸ τοῦ ἀγιασμοῦ τῶν δώρων, καὶ μετὰ τὸν ἀγιασμὸν ἱερῶς γινόμενα, καὶ λεγόμενα. Εἰ γὰρ προῖκα δίδωσιν ἡμῖν ὁ Θεὸς πάντα τὰ ἅγια, καὶ οὐδὲν αὐτῷ προσισφέρομεν, ἀλλ' ἀτεχνῶς εἶμι χεῖριτες· ἀλλὰ τὸ γε ἐπιτηδεύου γινέσθαι πρὸς τὸ δέξασθαι αὐτὰ καὶ φυλάξαι ἐξ ἀνάγκης ἀπαιτεῖται παρ' ἡμῶν· καὶ οὐκ ἂν μεταδοῖη τοῦ ἀγιασμοῦ, μὴ οὕτω διατεθείσιν. Οὕτω βαπτίζεις, οὕτω χρίεις, οὕτω ἐπιτίθεις, καὶ τῆς φρικτῆς μεταδόουσι τροπέζης. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ἐν τῇ τοῦ μεῖναι παραβολῇ. Ἐξῆλθε γὰρ, φησὶν, ὁ σπείρων, οὐχ ἵνα ἀρόσῃ τὴν χώραν, ἀλλ' ἵνα σπείρῃ, ὡς δὴ τῆς ἀρόσεως καὶ πάσης παρασκευῆς ἀρειομένης εἰσενεχθῆναι. Ἐπεὶ τοίνυν οὕτως ἀναγκαῖον ἦν πρὸς τὴν τεύξιν τῶν μυστηρίων τὸ εἶ ἔχοντας ἀπαντῆσαι καὶ παρασκευασμένους, ἔδει καὶ τοῦτο ἐνεῖναι τῇ συντάξει τῆς ἱερᾶς τελετῆς, καὶ ἔνεστι. Τοῦτο γὰρ δύνανται ἡμῖν εὐχαί, ψαλμοί, καὶ εἰ τι ἱερῶς ἐν αὐτῇ γίνεται καὶ λέγεται. Ἀγιάζουσι γὰρ ἡμᾶς, καὶ διατιθέασιν, τοῦτο μὲν πρὸς τὸ δέξασθαι καλῶς, τοῦτο δὲ πρὸς τὸ συντηρῆσαι τὸν ἀγιασμὸν, καὶ μεῖναι κατέχοντας. Ἀγιάζουσι δὲ διχῶς, ἓνα μὲν τρόπον, καθ' ὃν ἀπ' αὐτῶν τῶν εὐχῶν ὠφελοῦμεθα, καὶ τῶν ψαλμῶν καὶ τῶν ἀναγνώσεων. Αἱ μὲν γὰρ εὐχαί πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστρέφουσι, καὶ ἀμαρτιῶν ἄφεσιν προξενούσιν, αἱ τὴν ψαλμοὶ ὁμοίως αὐτῶν ἡμῖν ἐξιλεοῦσι, καὶ τὴν ἐκείθεν ἐπισπῶνται βοήθειαν. Θύσον γὰρ, φησὶ, τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἐξελοῦμαι σε, καὶ δοξάσεις με. Αἱ δὲ τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἀναγνώσεις τὴν τοῦ Θεοῦ καταγγέλλουσαι χρηστότητα καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ εὐθὺς τὸ δίκαιον καὶ τὴν κρίσιν, τὸν τε αὐτοῦ φόβον εἰς τὰ· ψυχὰς ἡμῶν ἐνιάσι, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην ἀνάπτουσι, καὶ οὕτω πρὸς τὸ τηρεῖν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, πολλὴν ἐμβάλλουσι προθυμίαν. Ταῦτα εἰ πάντα ἐν τῷ ἱερῷ καὶ τῷ λαῷ καλλίως, καὶ θειοτέραν ἐργαζόμενα τὴν ψυχὴν, καὶ ἀμφοτέρους μὲν πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῶν τιμίων δώρων καὶ συντηρησίν, ἐπιτηδεύου· ποιοῦσιν, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἱερουργίας τὸ τέλος· ἰδίως δὲ τὸν ἱερέα πρὸς τὸ τελέσαι τὴν θυσίαν ἀξίως ἔχειν παρασκευάζουσιν, ὅπερ ἐστὶ τῆς μυσταγωγίας τὸ ἔργον, ὡς εἴρηται. Τοῦτο εἰ αὐτὸ καὶ πολλαχῶς τῶν εὐχῶν κεῖται· καὶ εὐχεται ὁ ἱερεὺς μὴ ἀνάξιος ἀφθῆναι τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ καθαροῖς χερσὶ, καὶ ψυχῇ, καὶ γλώττῃ τῷ μυστηρίῳ διακονῆσαι, καὶ οὕτω μὲν ἀπ' αὐτῆς τῆς δυνάμεως τῶν βημάτων, τῶν λεγομένων καὶ ἄδομένων πρὸς τὴν τελετὴν ὠφελοῦμεθα· ἕτερον δὲ τρόπον ἀπὸ τούτων, καὶ εἰ πάντων τῶν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τελούμενων ἀγιαζόμεθα, καθ' ὃν ἐν αὐτοῖς ὀρώμεν τὸν Χριστὸν τυπούμενον καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ ἔργα, καὶ πάθη· καὶ γὰρ ἐν τοῖς ψαλμοῖς καὶ ἀναγνώσεσι καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τῶν ἱερέων, διὰ πάσης τῆς τελετῆς πραττομένοις ἢ οἰκονομίᾳ τοῦ Σωτῆρος σημαίνεται, τὰ μὲν πρῶτα αὐτῆς, τῶν πρώτων τῆς ἱερουργίας

A corpus et sanguinem mutatio. Finis autem, ut fideles per ipsa sanctificentur, peccatorum remissione, et regni caelorum hereditate simul accepta. Præparatio autem et quæ ad opus et hunc finem conferunt, preces, psalmodiæ et sacramum Litterarum lectiones, et, ut semel dicam, omnia quæ ante donorum sanctificationem, et post sanctificationem sacrosancte dicuntur et fiunt. Esi enim gratis dat nobis Deus sancta omnia, et ad ipsum nihil afferimus, sed sunt revera gratiæ, ut tamen ad ea recipienda et conservanda apti simus, a nobis necessario postulat: nec sanctificationem impertierit, nisi iis qui ita affecti et dispositi fuerint. Ita baptizati, ita ungit, ita convivio excipit, et sacra mensa impertit. Hoc autem significavit in parabola seminis.

B Exiit enim, inquit, qui seminat, non ut terram aret, sed ut seminet, nempe quod aratio et omnis præparatio a nobis afferri debet. Quoniam ergo ad assequenda sacramenta ita erat necessarium, ut qui recte haberent et parati essent, accederent: oportebat hoc inesse in sancti sacrificii constitutione, et inest. Hanc enim in nobis habent potestatem preces, psalmi, et si quid sacrosancte in ea sit et dicitur. Nos enim sanctificant et disponunt, partim quidem ut recte suscipiamus, partim autem ut sanctificationem conservemus et retinere pergamus. Dupliciter autem sanctificant: uno quidem modo, quo ab ipsis precibus juvamus, et psalmis, et lectionibus. Preces enim ad Deum convertunt, et peccatorum remissionem conciliant, et psalmodiæ similiter eum nobis efficiunt propitium, et quod illinc dependet momentum attrahunt. Sacrificia enim, inquit, Deo sacrificium laudis, et liberabo te, et glorificabis me. Sacramum autem Scripturarum lectiones, Dei benignitatem et humanitatem annuntiantes, et rursus justitiam et iudicium et ejus metum in animas nostras immittunt, et dilectionem in eum accendunt, et ita ad ejus servanda mandata multam promptitudinem et animi alacritatem afferunt. Hæc autem omnia, et sacerdoti et populo pulchriorem et diviniorem animam efficiunt, utrosque ad susceptionem et conservationem aptos reddunt, qui est finis sacrificii; privatim autem accersum sacerdotem, ut non indigne ad sacrificium peragendum accedat, præparant: quod quidem est mysterii celebrandi opus, ut dictum est. Hoc ipsum autem etiam in multis precum locis situm est, et precatur sacerdos ne videatur indignus proposito, sed puris manibus, et anima, et lingua, et mysterio serviat, et sic ab ipsa verborum, quæ dicuntur et canuntur, potestate, ad sacrum celebrandum adjuvamus. Alio autem modo ab his, et præterea omnibus quæ in sacrificio peraguntur, sanctificamur, quatenus in eis videmus Christum figuratum, et ea quæ pro nobis fecit et passus est. Etenim in psalmis et lectionibus, et omnibus quæ a sacerdote per totam sacri celebrationem fiunt, Servatoris nostri humanæ naturæ susceptiois œconomia significatur: quæ ejus quidem prima sunt, iis quæ

in sacrificio sunt primo, significantibus : quæ vero secundo loco, secunda ; quæ autem postremo loco, ea quæ consequuntur ; et licet iis qui hæc vident, omnia habere ante oculos. Donorum enim sanctificatio, ipsum sacrificium, ejus mortem annuntiat, et resurrectionem et assumptionem, quoniam pretiosa hæc dona in ipsum corpus Dominicum mutantur, quod hæc omnia suscepit, quod crucifixum est, resurrexit et in cælos ascendit. Quæ autem ante sacrificium dicuntur et fiunt, ea quæ ante mortem fuerunt, adventum, ostensionem et perfectam manifestationem. Quæ autem post sacrificium, Patris promissionem, ut ipse dicit, sancti Spiritus ad apostolos descensum, gentium ad Deum per illos conversionem et communionem. Et est universa mysterii celebratio veluti una quedam imago unius corporis reipublicæ Servatoris, omnes ejus partes ab initio ad finem, per ordinem et inter se convenientiam sub aspectum deducens. Unde psalmi quidem, ut qui canuntur in præmiis, et adhuc ante eos quæ in donorum propositione et fiunt et dicuntur, primum tempus Christi æconomix significant. Quæ autem post psalmos, sacram Litterarum lectiones et alia, id quod sequitur. Nam et si dicatur alius esse usus lectionum et psalmodiarum, ea enim assumpta esse, ut scilicet ad virtutem nos ungant, et ut Deum propitium reddant, nihil tamen prohibet quominus et hoc et illud possint, et eadem, et fideles ad virtutem inducant, et Christi æconomiam et dispensationem in carne significant. Quemadmodum enim vestes inducenti quidem usum implent, et corpus tegunt : eo autem quod tales vel tales sunt, nonnunquam et artificium, et vitam et dignitatem eorum qui induti sunt, significant, ita etiam se habet in his. Quia enim divinæ Scripturæ et verba divinitus inspirata et hymnos Dei comprehendunt, et ad virtutem adhortantur, eos qui legunt et canunt, sanctificant. Quia autem talia electa sunt, et ita sunt ordinata, et aliam habent potestatem, et sufficiunt ad significandam Christi peregrinationem, et ejus institutionem. Neque enim ea solum quæ coluntur et leguntur, sed ea etiam quæ in celebrando peraguntur, eodem modo se habent ; fit enim unumquodque præsentis usus gratia ; significat autem etiam aliquid ex operibus vel actionibus, vel passionibus Christi. Quemadmodum oblatio Evangelii ad altare, oblatio pretiosorum donorum. Fit enim utrumque ut usus postulat, illa quidem, ut legatur Evangelium, hæc vero ut sacrificium peragatur : significant autem utraque, Servatoris ostensionem et manifestationem, illa quidem, incipientis manifestationi, obscuram et adhuc imperfectam : hæc vero, perfectissimam et ultimam. Sunt autem etiam eorum quæ fiunt, nonnulla quæ nullum usum implent, sed alicujus tantum rei gratia significantia fiunt : sicut panis punctio, et quæ in ipso fit crucis inscriptio, et quod ferriculum, quod ipsum pungit, est ad formam lanceæ factum : et postremum,

Α δηλούντων, τῶν δὲ δευτέρων, τὰ δευτέρα, τῶν δὲ τελευταίων, τὰ μετ' ἐκεῖνα. Καὶ ἔξεστι τοῖς ταῦτα ὁρῶσι, πάντα ἐκεῖνα πρὸ τῶν ἰφθαλμῶν ἔχειν· ὁ μὲν γὰρ τῶν δώρων ἁγιασμὸς, αὐτῆ ἡ θυσία, τὴν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλει, καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀνάληψιν, ὅτι τὰ τίμια ταῦτα δῶρα, εἰς αὐτὸ Κυριακὸν μεταβάλλει σῶμα, τὸ ταῦτα πάντα δεξάμενον, τὸ σταυρωθὲν, τὸ ἀναστάν, τὸ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνεληλυθὸς· τὰ δὲ πρὸ τῆς θυσίας, τὰ πρὸ τοῦ θανάτου, τὴν παρουσίαν, τὴν ἀνάδειξιν, τὴν τελείαν φανέρωσιν· τὰ δὲ μετὰ τὴν θυσίαν, τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ὡς αὐτὸς εἶπε, τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς ἀποστόλους καθόδον· τὴν τῶν ἔθνῶν δι' ἐκείνων εἰς τὸν Θεὸν ἐπιστροφὴν τε καὶ κοινωνίαν. Καὶ ἔστιν ἡ πᾶσα μυσταγωγία καθάπερ τις εἰκὼν μία, ἐνὸς σώματος τῆς τοῦ Σωτῆρος πολιτείας, πάντα αὐτῆς τὰ μέρη, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους, κατὰ τὴν πρὸς ἄλληλα τάξιν καὶ ἁρμονίαν ὑπ' ἕψιν ἄγουσα. Ὅθεν οἱ μὲν ψαλμοὶ, ὡς ἂν ἐν προομιῶι ἀδόμενοι, καὶ ἔτι πρὸ τούτων, τὰ ἐν τῇ προθέσει τῶν δώρων γενόμενα, καὶ λεγόμενα, τὴν πρῶτον καιρὸν τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίαν σημαίνουσιν. Τὰ δὲ μετὰ τοὺς ψαλμοὺς, ἱερῶν Γραφῶν ἀναγνώσεις, καὶ τὰ ἄλλα, τὸ ἐφεξῆς. Εἰ γὰρ καὶ ἄλλη τις εἴρηται εἶναι ἡ χρεῖα τῶν ἀναγνώσεων, καὶ τῶν ψαλμῶν διῶν, παρ' ἐλεῖσθαι γὰρ αὐτὰ, ἵνα δηλονότι πρὸς ἀρετὴν ἀλείψωσιν ἡμᾶς, ἵνα τὴν Θεὸν ἠλεώσωμεθα, ἀλλ' οὐδὲ κωλύει καὶ τοῦτο κάκεινο δύνασθαι, καὶ τὰ αὐτὰ τοὺς τε πιστοὺς εἰς ἀρετὴν ἐνάγειν, καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίαν σημαίνειν. Καθάπερ γὰρ τὰ ἱμάτια πληροῦσι μὲν τὴν χρεῖαν τῆς ἐνδύσεως, καὶ καλύπτουσι τὸ σῶμα, τῷδε τοιάδε εἶναι ἡ τοιάδε, καὶ ἐπιτήδευμα ἐνίστα σημαίνουσι, καὶ βίον, καὶ ἀξίωμα τῶν περικειμένων· οὕτω καὶ ἐπὶ τούτων ἔχει. Ὅτι μὲν γὰρ θεῖαι Γραφαί, καὶ θεόπνευστα ῥήματα καὶ ὕμνοι τοῦ Θεοῦ περιέχουσι, καὶ εἰς ἄρετήν προτρέπονται, τοὺς ἀναγινώσκοντας καὶ ᾄδοντας ἁγιάζουσιν. Ὅτι δὲ τοιαῦτα ἐξελέγησαν, καὶ οὕτως ἐτάχθησαν, καὶ τὴν ἄλλην δύναμιν ἔχουσι, καὶ ἀρκοῦσι πρὸς σημασίαν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας καὶ πολιτείας. Ἐπειδὴ μόνον τὰ ἀδόμενα καὶ ἀναγινωσκόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ τελούμενα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· καὶ γίνεται ἕκαστον, τῆς χρεῖας ἕνεκα τῆς ἐνισταμένης. Σημαίνει δὲ καὶ τι τῶν τοῦ Χριστοῦ ἔργων, ἢ πράξεων, ἢ παθῶν· οἷόν ἐστιν, ἢ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσαγωγὴ τοῦ Εὐαγγελίου, ἢ εἰσαγωγὴ τῶν τιμίων δώρων. Γίνεται μὲν γὰρ κατὰ χρεῖαν ἑκάτερον· ἢ μὲν ἵνα τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγνώσθῃ· ἢ δὲ ἵνα ἡ θυσία τελεσθῇ. Σημαίνουσι δὲ ἀμφότερα τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάδειξιν, καὶ φανέρωσιν, ἢ μὲν ἀρχομένου φανεροῦσθαι τὴν ἀμυδρὴν ἔτι καὶ ἀτελεῖ, ἢ δὲ τὴν τελευτάτην καὶ τελευταίαν. Εἰσὶ δὲ καὶ τῶν ἐνταῦθα τελουμένων ἓνια χρεῖαν μὲν οὐδεμίαν πληροῦντα· σημασίας δὲ τινος ἕνεκα μόνον τελούμενα, ὡς ἡ τοῦ ἄρου κέντησις, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ γραφῇ τοῦ σταυροῦ· καὶ τὸν αὐτὸν τὴν κεντοῦντα οἰδηρον, ἐν εἴδει λόγῃς εἶναι πεποιημένον, καὶ τὸ τελευταῖον ἢ εἰς τὰ ἁγία ἐκβολὴ τοῦ θερμοῦ ὕδατος. Καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ μυστηρίοις πολλὰ τοιαῦτα ἂν εἴροισ, ὥσπερ ἐν τῷ βαπτί-

σματι τοὺς βαπτίζεσθαι μέλλοντας, ὑπολύεσθαι ὄσι, A
καὶ ἀποδύεσθαι καὶ εἰς τὰς δυσμὰς βλέποντας, τὰς χεῖ-
ρας ἀποτεινέειν, καὶ ἐκφυσᾶν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἐκεῖ
τῷ τοῦ πονηροῦ διδάσκουσι· μῖσος ὄσον ἐν ἡμῖν εἶναι δεῖ,
καὶ ὅπως ἀνάγκη αὐτὸν ἐκτρέπεσθαι, τὸν μέλλοντα
Χριστιανὸν ἀληθινὸν εἶναι· καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον ἐν
τοῖς μυστηρίοις, ἄλλην ἂν ἔχει τὴν σημασίαν. Τὰ δὲ
ἐν τῇ τελετῇ τῶν ὁρίων γινόμενα εἰς τὴν τοῦ Σω-
τῆρος οἰκονομίαν ἀναφέρεται πάντα· ἵνα ἡμῖν ἡ
αὐτῆς θεωρία πρὸς τῶν ὀφθαλμῶν οὖσα, τὰς ψυχὰς
ἀγιάζη, καὶ οὕτως ἐπιτήδευσι γινώμεθα πρὸς τὴν
ὑποδοχὴν τῶν ἱερῶν ὁρίων. Καθάπερ γὰρ τότε τὴν
οἰκουμένην ἀνέστησεν, οὕτως ἀεὶ θεωρουμένη καλ-
λίω τοῖς θεωροῦσιν αὐτήν, καὶ θεωτέραν ἐργάζεται
τὴν ψυχὴν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε ἂν ὠφέλησεν οὐδὲν,
μὴ θεωρηθεῖσα, μὴ πιστευθεῖσα· καὶ τοῦτου χάριν B
ἐκπύχθη, καὶ πρὸς τὸ πιστευθῆναι μυρία ὁ Θεὸς
ἐμπλατήσατο· ὡς οὐ δυναμένῃν τὰ ἑαυτῆς ποιεῖν,
καὶ σώζειν ἀνθρώπους, εἰ γενομένη τοὺς σώζεσθαι
μέλλοντας ὑπ' αὐτῆς ἐλάνθανεν. Ἄλλὰ τότε μὲν κη-
ρυττομένη, τὴν περὶ Χριστὸν αἰδῶν, καὶ τὴν πίστιν,
καὶ τὴν ἀγάπην, ἐν ταῖς τῶν ἀγνωσόντων ψυχαῖς,
μὴ οὖσας ἐδημιούργει· νῦν δὲ ὑπὸ τῶν ἡδὴ πεπι-
στευκότων, φιλοπόνως θεωρουμένη, τὰ μακάρια
ταῦτα πάθη οἷα ἐντίθησι μὲν αὐταῖς· ἐγκείμενα δὲ
συντηρεῖ, καὶ ἀνακαινίζει, καὶ αὔξει· καὶ βεβαιοτέ-
ρους μὲν περὶ τὴν πίστιν, θερμοτέρους δὲ περὶ τὴν
εὐλάβειαν καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ ἐργάζεται. Ἄ γὰρ
μὴ ὄντα γενέσθαι ἱποίσει, πολλῶν ἔξω φυλάξει, καὶ
συντηρήσει, καὶ ἀνανεῶσαι δύναται· ἂν· ἀλλὰ ταῦτά C
ἔστι, μεθ' ὧν ἀνάγκη προσεῖναι τοῖς ἱεροῖς, καὶ
ὦν χωρὶς καὶ τὸ βλέπειν ἐκεῖ παντελῶς ἀνόσιον,
εὐλάβεια, πίστις, ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν πολὺ τὸ
θερμὸν ἔχουσα. Διὰ τοῦτο ἐργῆν τὴν ταῦτα ἡμῖν ἐν-
θεῖναι δυναμένην θεωρίαν ἐν τῇ συντάξει τῆς ἱε-
ρουργίας σημαίνεσθαι, ἵνα μὴ τῷ νῷ λογίζόμεθα
μόνον, ἀλλὰ βλέπωμεν τρόπον δὴ τινα τὴν πολλὴν
τοῦ πλουσίου πενίαν, τὴν ἐπιδημίαν τοῦ πάντα τό-
πον κατέχοντος, τὰ δνεῖθι τοῦ εὐλογημένου, τὰ πάθη
τοῦ ἀπαθοῦς, ὅσον μισηθεῖς, ὅσον ἠγάπησεν· ἡλικὸς
ὢν, ὅσον ἐταπείνωσεν ἑαυτόν· καὶ εἰ παθῶν καὶ
τί δράσας, ταύτην ἠτοίμασεν ἐνώπιον ἡμῶν τὴν
τράπεζαν· καὶ οὕτω θαυμάσαντες τὴν καινότητά
τῆς σωτηρίας, ἐκπλαγέντες τὸ πλήθος τῶν οἰκτιρ-
μιῶν, αἰδεσθῶμεν τὸν οὕτως ἐλεήσαντα, τὸν οὕτω D
σώσαντα· καὶ πιστεύσωμεν αὐτῷ τὰς ψυχὰς, καὶ
παραθώμεθα τὴν ζωὴν, καὶ φλέξωμεν τὰς καρδίας
τῷ πυρὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ· καὶ τοιοῦτοι γενόμε-
νοι, τῷ πυρὶ τῶν μυστηρίων ὀμιλήσωμεν ἀσφαλῶς
καὶ οἰκείως. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ πρὸς τὸ τοιοῦτους γενέ-
σθαι τότε, τὸ μαθεῖν ποτε τὰ Χριστοῦ, καὶ εἰδῶτας
εἶναι· ἀλλ' ἀνάγκη καὶ τηρικαῦτα, τὸν ὀφθαλμὸν
τῆς διανοίας ἔχειν ἐκεῖ, καὶ θεωρεῖν αὐτά, ἐνεργεῖα
πάντα λογισμὸν ἕτερον ἐκβαλόντας· εἴ γε μέλλοιμεν
πρὸς τὴν ἀγιασμὸν ἐκείνον ἐπιτηδεῖν ἥνεπε ἔργῳ
ἐργάσασθαι τὴν ψυχὴν. Εἰ γὰρ τὸν μὲν λόγον ἔχο-
μεν τῆς εὐσεβείας, ὥστ' ἐρωτηθέντες αὐτὸν ὑγειῶς
ἂν ἀποκριθῆναι, ἐπειδὴν δὲ μισεῖσθαι δέη, μὴ θεω-
ρῶμεν ἅπαντα καλῶς, ἀλλὰ τὸν νοῦν ἄλλοις προσ-

Aquæ in sancta immisio. Porro autem in aliis
etiam sacramentis multa talia inveneris, quemad-
modum in baptismo eos qui sunt baptizandi, et
calceos et vestes oportet exuere, et ad Occidentem
respicientes, manus extendere et insufflare. Sed
hæc quidem illic docent, quantum maligni odium in
nobis esse oportet, et quomodo necesse est eum
se gerere, qui est verus Christianus futurus : et
si quid aliud hujusmodi in sacramentis, aliam ha-
beat significationem. Quæ autem sunt in mysterii
donorum celebratione, ad Servatoris susceptæ
carnis œconomiam omnia referuntur, ut ejus con-
templatio nostris oculis subjecta, animas sanctifi-
cet, et sic apti efficiamur ad sacrorum donorum
susceptionem. Sicut enim tunc cum fuit, orbem
terræ erexit, ita semper considerata, pulchriorem
iis qui ipsam contemplantur et diviniorem animam
efficit : imo quod magis est, ne tunc quidem quid-
quam juvisset, nisi considerata et credita fuisset,
et ea de causa prædicata, et ut crederetur, Deus
innumerablem machinatus est : nempe quod non
posset quod suum est facere, et homines servare,
si eos qui ab ipsa servandi sunt, eam fuisse late-
ret. Sed nunc quidem prædicata, reverentiam in
Christum, fidemque et dilectionem ingrati animi
hominibus, cum antea non essent, fabricabatur ;
nunc autem ab iis qui jam crediderunt diligenter
considerata, beatas has effectiones eis quidem non
inserit, sed insitas conservat, et renovat, et auget,
et in fide quidem firmiores, in pietate autem et
charitate ipsos ferventiores efficit. Quæ enim cum
non essent, ut fierent effecti, ea multo facilius
servare, et custodire, et renovare poterit. Hæc
autem sunt, cum quibus ad sacra accedere necesse
est, et sine quibus vel eo aspicere est omnino
nefarium, religio, fides, dilectio in Deum valde
vehemens. Propterea oportebat contemplationem,
quæ in nobis hæc posset inserere, in sacrificii
constitutione significari, ut non mente solum, sed
etiam quodammodo oculis videremus multam di-
vitis paupertatem, ejus peregrinationem qui omnem
locum obtinet, probra ejus qui est benedictus, pas-
siones ejus qui est impatientis, quantum odio ha-
bitus, quantum dilexit, quantum cum esset, quan-
tum seipsum humiliavit, et quid passus, et quan-
tum a se facta, hanc coram nobis mensam paravit :
et ita salutis novitatem admirantes, et propter
misericordiarum multiindinem stupore percussî,
revereamur eum qui sic misertus est, eum qui sic
servavit ; eique credamus animas, et vitam com-
mendemus, et corda accendamus igne suæ dile-
ctionis : et cum tales fuerimus, poterimus et se-
cure et familiariter in mysteriorum igne versari.
Non enim sufficit ad hoc ut tunc tales simus, ea
quæ Christi sunt aliquando didicisse, et ea scire :
sed necesse est etiam tunc mentis oculum illic
figere, et ea actu contemplari, omni alia ejecta
cogitatione, siquidem ad sanctificationem illam,
aptam et accommodatam, ut dixi, sumus animam

redditori. Si enim tenemus quidem rationem pietatis, adeo ut de ea rogati recte respondeamus, quando autem oportet mysteriis imbui, non recte omnia consideramus, nec mentem adhibemus, nulla est nobis illius cognitionis utilitas; non enim potest nobis ullam earum quæ dictæ sunt affectionum immittere; ex iis enim quæ tunc nos detinent, cogitationibus afflicimur, et tales habemus affectiones, quales illæ possunt efficere. Propterea talis excogitata est figura, partim quidem non verbis solum significans, sed omnia etiam sub aspectum deducens, partim autem quæ toto sacrificii tempore appareat: ut per illam quidem agat in animas facilius, et non sola contemplatio, sed etiam affectio et passio in animis insideat, utpote evidentius nobis per oculos impressa imaginationis: per illam autem non det locum oblivioni, neque sinat cogitationem ad aliquid aliud convertere, donec ad ipsam mensam deduxerit, et ita illis cogitationibus refert, et vigentem memoriam habentes, simul sacerdotum mysteriorum participes, sanctificationi sanctificationem inducentes, contemplationem sanctificationi, sanctificationem mysterio, et transformati a gloria in gloriam, in eam quæ est omnium maxima, ab ea quæ minor est. Et hoc quidem sibi vult totum, ut summam dicam, sacrificium; deinceps autem unum quodque ab initio ejus, quoad fieri poterit, sigillatim considerandum est. Primum quidem preces quæ sunt initiis, et sacræ benedictiones, et sacra cantica, et lectiones; postea ipsum sacrum opus, ipsum sacrificium; post hoc autem sanctificatio, qua per ipsum sanctificantur animæ Christianorum, et vivorum et mortuorum. Præterea autem et quæ ea consequuntur, populi et sacerdotis ad Deum cantica et preces, si quid eorum omnia autem, et in omnibus, quæ per totam mysterii celebrationem apparet Servatoris susceptæ carnis œconomia, quid eorum quæ ad illam pertinent, per quodnam eorum quæ in sacri celebratione fiunt, significatur.

CAP. II.

Cur non a principio altari imponuntur sacra dona.

Initium autem ducamus ab eorum, quæ in propositione fiunt et dicuntur, contemplatione, et ipsa eorum allatione donorumque oblatione. Cur enim non statim ad altare ducuntur et sacrificantur, sed primum tanquam dona Deo dedicantur? Quia offerrebantur quidem Deo sacrificia ab antiquis, ratione carentium animalium cædes et sanguis; offerrebantur autem etiam dona, quemadmodum vasa aurea vel argentea. Corpus autem Christi etiam utraque habere videtur. Etenim sacrificium quidem posterius existit, quando pro gloria Patris est interfecit: dedicatum autem erat et oblatum Deo ab initio, et donum erat ipsi pretiosum, et tanquam assumptum ut nostri generis primitiæ, et propter legem, quod erat primogenitus. Ea de causa, quæ nunc offeruntur, per quæ corpus illud significatur, non statim ad altare ducuntur et sacrificantur, sed hoc quidem fit postea, prius autem Deo dedicantur, et dona pretiosa Deo et fiunt, et vocantur.

A έχωμεν, οὐδὲν ἡμῖν ὄφελος τῆς γνώσεώς ἐστιν ἐκείνης· οὐ γὰρ δύναται τι τῶν εἰρημένων ἡμῖν ἐνθεῖναι παθῶν. Πρὸς γὰρ τοὺς τότε κατέχοντας λογισμοὺς διατιθέμεθα, καὶ τοιαῦτα πάθη πάσχομεν, ὅσα δρᾶν ἐκείνοι δύνανται. Τοῦτου χάριν ὁ τοιοῦτος ἐπενοήθη τύπος· τοῦτο μὲν οὐ λόγους μόνον σημαίνων, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ὄψιν ἄγων ἅπαντα· τοῦτο δὲ διὰ πάσης τῆς ἱερουργίας φαινόμενος· ἐν' ἐκείνῳ μὲν εἰς τὰς ψυχὰς εὐκολώτερον δράση, καὶ οὐ θεωρία φιλή μόνον, ἀλλὰ καὶ πάθος ἡμῖν ἐντεθῆ, ὡς ἂν τῆς φαντασίας διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐναργέστερον ἡμῖν τυπουμένη· ἐκείνῳ δὲ μὴ δῶ τῆ λήθη χάραν, μηδ' ἐάση πρὸς ἄλλο τρέψαι τὸν λογισμὸν, ἕως ἐπ' αὐτὴν ἀπάγοι τὴν τράπεζαν, καὶ οὕτω γέμοντες τῶν ἐννοιῶν τούτων, καὶ τὴν μνήμην ἀκμάζουσαν ἔχοντες, τῶν ἱερῶν μεταλάβωμεν μυστηρίων, ἁγιασμὸν ἐπιεισάγοντες ἁγιασμῶ, τῷ τῶν θεωριῶν τὸν τῆς τελετῆς, καὶ μεταμορφούμενοι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν τὴν ἀπασῶν μεγίστην ἀπὸ τῆς ἐλάττωσ. Καὶ οὕτως μὲν ὁ νοῦς τῆς ὅλης ἱερουργίας ὡς ἐν κεφαλῇ· ἐξῆς δὲ ἀνωθεν αὐτὴν θεωρήσον, ὡς ὅλον τε, κατὰ μέρος. Πρῶτον μὲν τὰς προτελείους εὐχὰς, καὶ ἱερολογίας, καὶ ὁδὰς ἱερὰς, καὶ ἀναγνώσεις· ἔπειτα τὸ ἔργον αὐτὸ τὸ ἱερὸν, αὐτὴν τὴν θυσίαν· μετὰ δὲ τοῦτο τὴν ἁγιασμὸν, ἐν δι' αὐτῆς ἀγιάζονται Χριστιανῶν ψυχὰς, καὶ ζώντων, καὶ τεθηγκότων. Ἔτι δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τούτοις τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἱερέως πρὸς Θεὸν ὁδὰς καὶ εὐχὰς, εἴ τι τούτων ἐπισκέψεως καὶ θεωρίας δεῖται τινος· πρὸ δὲ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν, τὴν διὰ πάσης τῆς τελετῆς φαινόμενὸν τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίαν· τί τῶν ἐκείνης, διὰ τινος τῶν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τελουμένων σημαίνεται.

Præterea autem et quæ ea consequuntur, populi et

consideratione et contemplatione indiget: ante

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Διὰ τί μὴ ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τίθεται τὰ τίμια δῶρα.

Ἀρχὴ δὲ ἡμῖν ἔστω τῶν ἐν τῇ προθέσει τελουμένων καὶ λεγομένων ἢ θεωρία, καὶ τούτων αὐτῆς τῆς προσαγωγῆς καὶ τῆς δωροφορίας. Διατί γὰρ οὐκ εὐθὺς εἰς τὸ θυσιαστήριον ἄγεται καὶ θύεται, ἀλλὰ πρῶτον ὡς δῶρα ἀνατίθεται τῷ Θεῷ; Ὅτι προσήγοντο μὲν θυσίαι τῷ Θεῷ παρὰ τῶν παλαιῶν, ζώων ἀλόγων σφαγὰ καὶ αἵματα· προσήγοντο δὲ καὶ δῶρα, ὡς περ τὰ χρυσᾶ σκεύη ἢ ἀργυρᾶ· τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀμφότερα φαίνεται ἔχον. Καὶ γὰρ θυσία μὲν γέγονεν ὕστερον, ὅτε ἐσφάγη ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς· ἀνέκειτο δὲ ἐξ ἀρχῆς τῷ Θεῷ, καὶ δῶρον ἦν αὐτῷ τίμιον, καὶ ὡς προσληθὲν ὡς ἀπαρχὴ τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ διὰ τὸν νόμον, ὅτι πρωτότοκος ἦν. Τοῦτου χάριν τὰ νῦν προσαγόμενα δι' ὧν τὸ σῶμα ἐκεῖνο σημαίνεται, οὐκ εὐθὺς εἰς τὸ θυσιαστήριον ἄγεται καὶ θύεται· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὕστερον, πρότερον δὲ ἀντιθεται, καὶ δῶρα τίμια τῷ Θεῷ καὶ γίνεται, καὶ καλεῖται. Ὡς τῶ; ὁ Χριστὸς ἐποίησεν. Ὅτε γὰρ ἄρτον καὶ οἶνον

ταῖς χερσὶ λαβὼν ἀνεδείκνυτο τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὡς δῶρα ταῦτα προσάγων αὐτῷ, καὶ ἀνατιθεὶς ἀνεδείκνυ. Καὶ πόθεν δῆλον; Ἐξ ὧν ἡ Ἐκκλησία ποιεῖ, καὶ δῶρα ταῦτα καλεῖ. Οὐ γὰρ ἂν ἐπολεῖ, εἰ μὴ Χριστὸν ἔγνω τοῦτο ποιήσαντα. Ἦκουσε γὰρ αὐτοῦ κελεύσαντος, Τοῦτο ποιεῖτε· καὶ οὐκ ἂν ἀνομοίως αὐτὸν ἐμιμήσατο.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ὅτι τὰ δῶρα ταῦτα τῷ Θεῷ ἀνατίθεται, ὡς ἀπαρχαὶ ζωῆς ἀνθρωπίνης.

Ἄλλὰ τί τὸ σχῆμα τῶν δώρων; Καρπῶν ἀπαρχῆς οἱ παλαιοὶ προσήγον, ἢ ποιμνίων, ἢ βουκολίων, ἢ ἄλλων κτίσεων. Ἡμεῖς δὲ ὡς ἀπαρχὰς τῆς ἡμετέρας ζωῆς τῷ Θεῷ ἀφιερῶμεν ταῦτα τὰ δῶρα τροφὴν ἀνθρωπίνην ὄντα, δι' ἧς σωματικὴ ζωὴ συνέστηκε· καὶ οὐ συνέστηκε μόνον διὰ τῆς τροφῆς ἢ ζωῆς, ἀλλὰ καὶ σημαίνεται δι' αὐτῆς. Συνεφέγομεν γὰρ καὶ συνεπίομεν αὐτῷ, μετὰ τὴν ἀνάστασιν περὶ τοῦ Χριστοῦ οἱ ἀπόστολοι ἔλεγον, ἵνα δείξωσιν ὅτι ζῶντα αὐτὸν εἶδον· καὶ ὁ Κύριος· ὃν ἀνέστησε νεκρὸν, τοῦτ' αὖθις φαγεῖν ἐκέλευσεν, ἵνα τῇ τροφῇ τὴν ζωὴν ἀποδείξῃ· ὥστε οὐδὲν ἀπεικῆς τὸν ἀπαρχόμενον τῆς τροφῆς, δοκεῖν αὐτῆς ἀπαρχεῖσθαι τῆς ζωῆς. Ἄλλ' ἰσως εἶποι τις· ἂν ὅτι καὶ πάντα σχεδὸν τὰ παρὰ τῶν παλαιῶν τῷ Θεῷ προσαγόμενα τρέφειν δύνανται τὸν ἀνθρώπον· καρποὶ γὰρ ἦσαν ἐφ' οἷς οἱ γεωργοὶ ποιοῦσι, καὶ ζῶα τῶν ἐδωδόμενων. Τί οὖν; Πάντα ἐκεῖνα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἦσαν ἀπαρχαί; Οὐδαμῶς· οὐδὲν γὰρ ἐκεῖνων ἰδίως ἀνθρωπίνῃ τροφῇ· κοινὴ γὰρ καὶ τῶν ἄλλων ζῶων· τὰ μὲν πτηνῶν καὶ ποσάγων, τὰ δὲ σαρκοφάγων. Ἀνθρώπινον γὰρ ἐκεῖνο λέγομεν, τὸ μόνον διαφέρει ἀνθρώπων· τὸ δὲ κατασκευῆς ἄρτου δεηθῆναι ὥστε φαγεῖν, καὶ μηχανήσασθαι οἶνον ὥστε πίνειν, ἀνθρώπου μόνον ἴδιον. Καὶ τὸ μὲν εἶδος τῆς ζωοφορίας ταύτης τοιοῦτον.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Διὰ τί εἰκὸς ἦν ἀπαρχὰς ἀνθρωπίνης ζωῆς εἶναι ταῦτα τὰ δῶρα.

Τί δὲ τὸ αἴτιον, καὶ τίς ὁ λόγος καθ' ὃν ἐχρῆν ἡμᾶς ἀπαρχὰς ζωῆς τῷ Θεῷ τὰ δῶρα ταῦτα προσάγειν; Ὅτι ζωὴν ἡμεῖν ὁ Θεὸς ἀντιδίδωσι τοῦτων τῶν δώρων· καὶ ἦν εἰκὸς τῇ ἀντιδίδωσι τὴν δόσιν μὴ παντελῶς ἀπάρδειν, ἀλλ' ἔχειν τι συγγενές· καὶ ζωῆς οὐσίας ἐκεῖνης, ζωὴν καὶ αὐτὴν εἶναι τρόπον τινα, καὶ μάλιστα ὅτι ὁ αὐτός ἐστι, καὶ τῆς δόσεως νομοθέτης, καὶ τῆς ἀντιδόσεως χορηγός, ὁ δικαίως κρίνων, καὶ πάντα ζυγῶ τιθεὶς, καὶ σταθμῶν. Αὐτὸς ἐκέλευσεν ἄρτον καὶ οἶνον προσάγειν, αὐτὸς ἀντιδίδωσι τοῦτων ἄρτον ζῶντα, καὶ ποτήριον ζωῆς αἰώνιου. Ὅθεν καθ' ἕνα περὶ τοῖς ἀποστόλοις ἀλείαν ἀνέδωκεν ἀλείας, τῆς τῶν ἰχθύων τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῷ ἐπερωτήσαντι πλουσίῳ περὶ τῆς βασιλείας, ἀντὶ πλοῦτου γηίνου τὸν οὐράνιον ἐπηγγέλατο πλοῦτον· οὕτως ἀνάπαλιν ἐναῦθα, οἷς ζωὴν αἰώνιον ἐμελλε δώσειν (λέγω δὲ τὴ ζωοποιὸν αὐτοῦ σῶμα καὶ τὸ αἷμα), τοῦτους προεισφέρειν ἐκέ-

A Ita fecit Christus. Quando enim panem et vinum manibus acceptum ostendit Deo et Patri, tanquam dona ea Deo offerens et dedicans, ostendit. Et undenam hoc constat? Ex eo quod Ecclesia hoc facit, et ea dona vocat. Non enim id faceret, nisi Christum hoc fecisse sciret. Audivit enim ipsum jubentem : Hoc facite ; et non dissimiliter eum esse : imitato.

CAP. III.

Quod hæc dona Deo offeruntur tanquam vitæ humanæ primitiæ.

Sed quænam est figura donorum? Fructuum primitiæ offerebant antiqui, vel pecorum, vel armentorum, vel aliarum possessionum. Nos autem, tanquam vitæ nostræ primitiæ, hæc dona Deo consecramus, ut quæ sunt humanum nutrimentum, per quod corporea vita constat : et non constat solum per nutrimentum vita, sed etiam per ipsum significatur. Una enim cum eo comedimus et bibimus, post resurrectionem dicebant de Christo apostoli, ut ostenderent, quod viventem ipsum viderent, et Christus, quem excitavit, mortuo jussit dari quod comederet, ut nutrimento vitam ostenderet. Quamobrem est satis probabile eum qui nutrimento vesci incipit, videri ipsam vitam inchoare. Sed dixerit fortasse quispiam, quod etiam omnia fere quæ ab antiquis Deo offerebantur, poterant hominem alere : erant enim fructus, pro quibus agricolæ terram colunt, et animalia esculenta. Quid ergo? illane omnia erant vitæ humanæ primitiæ? Nequaquam ; nihil enim illorum est proprie nutrimentum humanum ; commune est enim aliorum animalium ; hæc quidem volucrum et eorum quæ herba vescuntur : illa vero ferarum, quæ carnem devorant. Humanum enim illud dicimus, quod ad solum hominem pertinet : confectione autem panis opus habere ut comedat, et vinum conficere, ut bibat, est solius hominis proprium. Et hæc quidem est forma donorum oblationis.

CAP. IV.

Cur consentaneum ut vitæ humanæ primitiæ essent hæc dona.

Quæ est autem causa, et quæ ratio, quamobrem oporteat nos primitiæ vitæ Deo hæc dona offerre? D Quo! Deus vitam nobis pro his muneribus remuneratur : et par erat munus a remuneratione non omnino discrepare, sed aliquid cognatum habere ; et illius existentis vitæ ipsum quoque esse quodammodo vitam, et maxime, quoniam ipse est et doni largitor, et remunerationis suppeditator, qui juste judicat, et omnia lance et statera ponderat. Ipse jussit panem et vinum offerre. Ipse pro eis retribuit panem viventem, et calicem vitæ æternæ. Unde quemadmodum epotolis pro piscatione piscationem reddidit, pro piscatione piscium, piscationem hominum, et diviti, qui de regno interrogaverat, pro terrenis divitiis cælestes divitiis pollicitus est : at contra hic, quibus vitam æternam erat daturus (dico autem vivificum suum corpus et sanguinem) eis

offerre jussit ea quæ brevis et momentaneæ vitæ causæ sunt, ut pro vita, vitam reciperemus, pro temporali, æternam : et gratia, gloriæ sit retributio, et nostri misericordia, habeat etiam aliquid justitiæ, et impleatur illud eloquium : « Ponam misericordiam meam in statere. » Et hoc non solum in hoc sacramento, sed etiam in baptismo, et vitam vitæ commutamus, et illam quidem prodigimus, hanc vero pro illa accipimus. Sed vitæ quidem profusio, mors est in quadam imagine et pictura, resurrectio autem est vera vita. Quia enim Servator, qui et mortuus erat et resurrexerat, novam suam vitam nobis quoque voluit impertiri, jussit nos etiam ex hoc magno dono ipsi aliquid offerre. Et quid hoc est? Imitari ejus mortem. Et quomodo? Cum corpus in aqua, tanquam in sepulcro, absconderimus, et hoc ter ostenderit, tanquam jam mortis et sepulcri nos socios acceperit, nova sua vita dignatur. Et hæc quidem ita habent.

CAP. V.

Cur non totus panis offertur, sed pars quæ scissa est?

Porro autem illud etiam notandum est, quamnam ob causam non panes simpliciter, sed quem ipse sacerdos ex eis abscindit, hoc et donum facit, ei Deo offert, et ad altare allatum consecrat. Et hoc est proprium oblationis. Alia enim dona ii qui possidebant, ea ab iis quæ erant ejusdem generis separabant, et in templum afferbant, et in manibus sacerdotum ponebant : sacerdotes autem suscipiebant et offerebant, vel sacrificabant, vel quidquid aliud fieri oportebat, ex iis quæ oblata erant.

Corpus autem Domini ab eo ipso sacerdote, et ab iis quæ erant ejusdem generis, separatam, et ablatam, et assumptam, et Deo dedicatam, et postremo sacrificatam est. Ipse enim seipsum a nostra massa separans, separavit Dei Filius. Ipse autem donum Deo dedit, ponens id in sinu Patris, utpote ab illo sinu ipse nunquam separatus, sed illi etiam hoc acquirens et apponens, ut simul ac formatum esset, Deo quoque esset datum : postremo autem ipse quoque in crucem egit et sacrificavit ; propterea panem mutandum in ipsum corpus, ipse sacerdos et ab iis quæ sunt ejusdem generis et naturæ abscindit et Deo offert, ponens in sacra tabula, et postea ad altare allatum sacrificat.

CAP. VI.

Cur in pane effingit sacerdos passionem Christi.

Abscissus ergo panis, donec in propositione situs est, panis purus et simplex, qui nihil aliud accepit, nisi quod Deo est dedicatus, et donum effectus, quando etiam significat Christum in illa ætate ex qua donum factus est. Factus est autem ab ipsa nativitate, quemadmodum prius dictum est, quod etiam propter nativitatem donum erat se-

λευσεν ἐπικήρου ζωῆς ἀφορμὰς· ἵνα ζωῆς ἀντιλάβωμεν ζωὴν, τῆς προσκαίρου τὴν αἰωνίαν, καὶ ἡ χάρις ἀμοιβὴ δόξης, καὶ ὁ ἀμέτρητος ἔλεος Ἐγγι τι καὶ δικαιοσύνης, καὶ τὸ λόγιον ἐκεῖνο πληρωθῆ, « Θῆσω τὴν ἐλεημοσύνην μου εἰς σταθμούς. » Καὶ οὐκ ἐπὶ τοῦ μυστηρίου τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος τοῦτο γίνεται· καὶ ζωὴν ἀλλαττόμεθα ζωῆς, καὶ τὴν μὲν προδίδομεν, τὴν δὲ ἀντ' ἐκείνης λαμβάνομεν. Ἄλλ' ἡ μὲν προδοσία τῆς ζωῆς ὁ θάνατος ἐν εἰκόνι τινὶ καὶ γραφῇ, ἡ δ' ἀναβίωσις ζωὴ ἐστὶν ἀληθής. Ἐπεὶ γὰρ ἀποθανὼν ὁ Σωτὴρ καὶ ἀναστάς, τῆς νέας αὐτοῦ ζωῆς καὶ ἡμεῖν ἠθέλησε μεταδοῦναι, ἐκέλευσε τι τοῦ μεγάλου τοῦτου δώρου καὶ ἡμᾶς προσισφῆρειν αὐτῷ. Καὶ τί τοῦτο; Τὸ μιμεῖσθαι τὴν αὐτοῦ θάνατον. Καὶ τίνα τρόπον; Ἐν ὕδατι τὸ σῶμα κρύψαντας καθάπερ ἐν τάφῳ, καὶ τοῦτο τρις ἐπιδειξαμένους· ὡς ἤδη τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς λαθῶν κοινωνοὺς τῆς καινῆς αὐτοῦ ζωῆς ἀξιοῖ. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Διὰ τί δὲ μὴ δλοκλήρος ἀνατίθεται ἄρτος, ἀλλὰ τμήμα;

Καὶ ἐκεῖνο δὲ ἐπισημῆνασθαι χρὴ, τί δὲ ποτε μὴ τοὺς προσηνεχθέντας ἄρτους ἀπλῶς, ἀλλ' ὃν αὐτὸς ὁ ἱερεὺς αὐτῶν ἀποτέμνει, τοῦτον καὶ δῶρον ποιεῖται καὶ ἀνατίθῃσι τῷ Θεῷ, καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσάγων ἱερουργεῖ. Καὶ τοῦτο τῆς Χριστοῦ προσαγωγῆς ἔστιν· τὰ γὰρ ἄλλα δῶρα, οἱ κεκτημένοι μὲν τῶν ὁμογενῶν ἀφώριζον, καὶ εἰς τὸν ναὸν ἤγον, καὶ ταῖς χερσὶν ἐνετίθεσαν τῶν ἱερέων· οἱ δὲ ἱερεῖς ἐδέχοντο καὶ ἀνετίθεσαν ἢ ἔθουον, ἢ ὅ τι εἶδει χρῆσασθαι τῶν προσενεχθέντων ἐκάστην.

Τὸ δὲ Κυριακὸν σῶμα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἱερέως καὶ ἀφώρισθῆ τῶν ὁμογενῶν, καὶ προστηνέχθη, καὶ ἀνελήφθη, καὶ ἀνετίθη Θεῷ, καὶ τελευταῖον ἐτύθη. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἐξέλεν ἑαυτῷ τοῦ ἡμετέρου φαρμάματος ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἀφελῶν· αὐτὸς δὲ τῷ Θεῷ δῶρον ἔδωκεν, ἐν τοῖς κόλπῳ αὐτὸ θεὸς τοῦ Πατρὸς, ὡς ἂν τῶν κόλπῳ ἐκείνων αὐτὸς μὴδέ ποτε χωρισθεῖς, ἀλλ' ἐκεῖ καὶ τοῦτο κτίσας καὶ περιθέμενος, ὥστε ἅμα τε πλασθῆναι καὶ δεδομένον Θεῷ εἶναι. Τελευταῖον καὶ ἐπὶ τὸν σταυρὸν αὐτὸς ἤγαγε καὶ ἔθουσε. Διὰ τοῦτο τὸν μέλλοντα ἄρτον εἰς ἐκεῖνο μεταβάλλειν τὸ σῶμα, ὁ αὐτὸς ἱερεὺς καὶ ἀποκόπτει τῶν ὁμοφυῶν, καὶ ἀνατίθῃσι τῷ Θεῷ θεὸς ἐν τῷ ἱερῷ πίνακι, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὸ θυσιαστήριον ἄγων θύει.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Διὰ τί ἐν τῷ ἄρτῳ τυποῖ ὁ ἱερεὺς τὸ τοῦ Χριστοῦ πάθος.

Ὁ μὲν οὖν ἀποτμηθεὶς ἄρτος, ἕως ἐν τῇ προθέσει κεῖται, ἄρτος ἐστὶ ψιλόσ· τοῦτο μόνον λαθῶν τὸ ἀνατεθῆναι Θεῷ, καὶ γένεσθαι δῶρον, ὅτε σημαίνει τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐκείνην ἐξ ἧς ἐγένετο δῶρον. Ἐγένετο δὲ ἐξ αὐτῆς γεννήσεως καθάπερ εἴρηται, ὅτι καὶ κατὰ τὴν γέννησιν δῶρον ἦν, κατὰ τὸν νόμον, ἐπεὶ πρωτότοκος ἦν. Ὅτι δὲ

τὰ ὕστερον γενόμενα ἐν ἐκείνῳ τῷ σώματι πάθῃ διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ὁ σταυρὸς καὶ ὁ θάνατος, προσετυπώθη πρότερον τοῖς ἀρχαίοις, τούτου χάριν καὶ ὁ ἱερεὺς ἐνταῦθα πρὶν ἀγαγεῖν εἰς τὸ θυσιαστήριον τοὺς ἄρτους καὶ θῆσαι, τοὺς τύπους ἐκείνους πρότερον πειράται δεικνύουσαι ἐν αὐτῷ. Καὶ τίνα τρόπον; Ἐν ὅσῳ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀλοκλήριων ἄρτων ἀφαιρούμενος ποιεῖται δῶρον τὸ τοῦ Κυρίου πάθος, καὶ τὸν θάνατον ἐν αὐτῷ γράφει, καθάπερ ἐν πίνακι· καὶ πάντα ὅσα ποιεῖ, τὰ μὲν κατὰ γράψαν, τὰ δὲ ἐξ ἐπιτήδεως, εἰς τὴν σημασίαν ταύτην βιάζεται· καὶ ἔστι τὰ γινόμενα τῆνικαῦτα τῶν Χριστοῦ παθῶν καὶ τοῦ θανάτου πρακτικῆ διήγησις. Τοῦτο δὲ ἀρχαίον ἔθος ἦν, καὶ πρακτικῶς ἐνόησε, καὶ διηγούντο, καὶ παρήνουν, καὶ προσφύτεον. Καὶ γὰρ ὁ προφήτης, δηλώσας βουλόμενος τὴν τῶν Ἑβραίων αἰχμαλωσίαν, ἔφησεν αὐτόν. Καὶ Ἄγαθος ὕστερον τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐποίησε, σημαίων τε τοῦ Παύλου δεσμῶν. Καὶ πατέρα τινεῖ φασι θεοφόρων ἐρωτηθέντα τί ἐστὶ μοναχός, ἀποκριθῆναι μὲν μηδὲν, τὸ δὲ ἱμάτιον περιδουθέντα καταπατήσαι. Καὶ αὐτὸν δὲ τοῦ Κυρίου θάνατον, καὶ τὴν ὕλην οἰκονομίαν οἱ παλαιοὶ οὐ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις αὐτοὶ ἐμήνουν, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐμάθαν, ὅσον ἦν ἡ τευνομένη βάρβαρον θάλασσα, καὶ ἡ θάλλουσα ἐν φλογὶ βέλος, καὶ ὁ ἐπὶ τὴν σφαγὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀγόμενος Ἰσαάκ, καὶ τὰ ἄλλα δι' ὧν ἐσημαίνετο τὸ μυστήριον ἐξ ἀρχῆς. Ταῦτα καὶ ὁ ἱερεὺς φαίνεται ποιῶν, ἃ περὶ τῆς θυσίας οἶδεν ἐκείνης, καὶ λόγοις διηγούμενος, καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων δεικνύς, ὡς δύναται ἐν τοιαύτῃ ὕλῃ τοιαῦτα δεικνύουσαι μονονοχὶ λέγων· Οὕτως ἐπὶ τὸ πάθος ἦλθεν ὁ Κύριος, οὕτως ἀπέθανε, οὕτως ἐκεντήθη τὴν πλευράν, οὕτως ἀπὸ τῆς κεντηθείσης πλευρᾶς τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ ἐξ-ῤυθῆ τότε ἐκείνο. Καὶ ταῦτα ποιεῖ, πρῶτον μὲν, ἵνα δείξῃ, καθάπερ εἶπον, ὡς τῆς ἀληθείας ταύτης καὶ τῶν πραγμάτων τύποι καὶ γραφαὶ τινεσὶ ἠγγήσαντο πρότερον, καὶ προσήμεινον τοῖς ἀνθρώποις· ὡσπερ αὐτὸς πρὶν εἰσάγειν τὸν ἄρτον εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ θῆσαι, τὰ τῆς θυσίας ἐν αὐτῷ γράφει. Ἐπειτα δὲ ὡς ὁ ἄρτος· οὕτως εἰς ἐκείνον ἐπείγεται μεταδιηθῆναι τὸν ἀληθινὸν ἄρτον, τὸν ἐσταυρωμένον, τὸν τεθυμένον· παρὰ πάντα δὲ ταῦτα, ἐπὶ τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου δεῖ καταγγέλλειν, ἵνα μηδένα τρόπον ἀγγελίας καὶ διηγήσεως παραλίπη, πρὸς ὃν μυρίων ἔδει στοματίων ἡμῶν, καὶ λογικῶς αὐτὸν διηγείται καὶ πρακτικῶς.

ΚΕΦΑΛ. Ζ΄.

Τι ἐστὶ τοῦ Κυρίου ἀνάμνησις.

Καὶ πρῶτον ἄρτου λαβόμενος, ἀφ' οὗ δεῖ τὸν ἱερὸν ἀποκόπτειν ἄρτον· εἰς ἀνάμνησιν, φησὶ, τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ, καὶ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ἐκείνου παραγγελίαν. Τοῦτο μὲν, φησὶ, « ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Καὶ οὐ περὶ τοῦ ἄρτου ἐκείνου τοῦτο λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ πίσης τελευτῆς, ὡς ἂν ἐν τελευτῇ σὺ ἱερουργίαν ἀρχόμενος. Ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος μετὰ τὸ τελεῖται τὸ μυστήριον ἅπαν, τοῦτον ἐπήγαγε τὴν λό-

A cundum legem, quia erat primogenitus. Quia autem quæ postea factæ sunt in illo corporis passionibus propter salutem nostram, crux et mors, antiquis prius figuratæ sunt : ea de causa etiam sacerdos hic priusquam panem ad altare afferat et sacrificet, illos typos et figuras prius in ipso conatur ostendere. Et quomodo? Interea dum ipsum a panibus integris auferens facit donum, Domini passionem et mortem in eo scribit, veluti in tabula : et omnia quæcumque facit, partim quidem ad usum pertinentia, partim vero de industria facta, ad hanc significationem deducuntur ; et sunt ea quæ tunc sunt, salutarium passionum et mortis activa narratio. Hic erat autem mos antiquus, et active nonnunquam et narrabant, et suadebant et prædicabant. B Etenim propheta cum vellet ostendere Hebræorum captivitatem, seipsum ligavit : et Agabus postea hoc ipsum fecit, significans Pauli vincula. Dicunt etiam quemdam ex divinis Patribus, rogatum quid est monachus, nihil quidem respondisse, sed quia indutus erat vestem exutam conculcasse. Porro autem ipsam Domini mortem, et a Christo susceptæ carnis œconomiam, veteres non solum verbis sed etiam factis et ipsi significabant, et a Deo discabant. Cujusmodi erat mare, quod virga scindebatur ; et rubus, qui in flamma ardebat ; et Isaac, qui a patre ad eadem ducebatur, et alia per quæ ab initio significabatur mysterium. Sacerdos etiam ea videtur facere, quæ de illo novit sacrificio et verbis narrans, et factis ostendens, quoad ejus fieri potest, ut in ea materia ostendatur, prope-modum dicens : Ita venit ad passionem Dominus, ita mortuus est, ita in latere punctus est, ita a puncto latere sanguis et aqua tunc illa effusa est. Et hæc facit, primum quidem, ut ostendat, sicut dixi, quod hujus veritatis et rerum typi, et scripturæ quædam ante præcesserunt, et præsignificaverunt hominibus : quemadmodum ipse priusquam panem ad altare afferat et sacrificet, ea quæ ad sacrificium pertinent, in ipso describit. Deinde ostendens quod hic panis festinat mutari in illum verum panem crucifixum, sacrificatum : præter hæc autem omnia, quoniam mortem Domini oportet annuntiare : ut nullum modum annuntiationis et narrationis prætermittat, ad quam innumerabilia ora non sufficerent, eam et verbis et factis recenset.

CAP. VII.

Quid est Domini recordatio.

Et primum pane accepto, a quo oportet sacrum panem abscondere, dicit, In recordationem Domini et Dei et Servatoris nostri Jesu Christi, ex illius recordationem. Hoc enim, inquit, Facite in meam recordationem. Et non de pane illo hoc solum dicit, sed de universo quod celebratur mysterio, ut qui hinc sacrum operari incipiat. Nam etiam Dominus postquam universum mysterium peregit, hoc dictum subjunxit : « Hoc facite in meam recorda-

tionem. » Sed quænam est hæc recordatio, et quomodo in rei sacræ celebratione Domini meminimus, quid agentis, quomodo se habentis? Dico autem, quid de ipso reputantes, quid narrantes? An quod mortuos suscitavit, et cæcis visum dedit, et ventos increpavit, et ex paucis panibus ad satietatem milia aliquot nutrit, quæ eum et Deum esse et omnia posse ostenderunt? Nequaquam; sed ea potius quæ videntur significare imbecillitatem, crucem, passionem, mortem, in his nos jussit facere ejus commemorationem. Et undenam hoc scire possimus? Ita intellexit Paulus, qui quæ ejus sunt, optime novit.

Ad Corinthios enim scribens de mysterio, cum narrasset Dominum dixisse: « Hoc facite in meam recordationem, » subjunxit: « Quoties enim panem hunc comederitis, et de calice biberitis, mortem Domini annuntiabitis. » Hoc ipse etiam Dominus ostendit in traditione sacramenti. Cum enim dixisset: « Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus, » non adjecit eis miracula, dicens, quod mortuos suscitavit, quod leprosos mundavit. Sed quid? Passionem solum et mortem: « Quod pro vobis frangitur Qui pro vobis effunditur. » Et quænam est ratio, quod non miraculorum, sed passionum meminit? Quoniam hæc sunt illis tanto magis necessaria, quod hæc quidem sunt nostræ salutis efficientes, et sine his minime possit homo resurgere; passiones, inquam; illa autem tantum demonstrant. Fiebant enim miracula, ut crederetur Dominus esse vere Servator.

CAP. VIII.

De iis quæ in pane fiunt.

Quoniam ergo oportet hoc modo facere Domini commemorationem, propterea cum dixit sacerdos: « In recordationem Domini, » subjungit ea quæ significant crucem et mortem. Panem enim abscindens, veterem de salutari passione refert prophetiam: « Sicut ovis ad cædem ductus est, » (et cætera), et verba, et facta, quantum ipse potest, narrans. Nam cum panem ad hunc usum secet, ut donum eximat, hoc ipsum etiam facit exemplum propositi: ad significandum recessum Domini a mundo in viam quæ est ad Patrem, per mortem, eam captivam abducentis, sicut ipse dixit: « Relinquo mundum, et vado ad Patrem; » et quia sæpe figens ferrum, deinde scindit panem, in tot partes dividit sermonem propheticum, unamquamque partem sermonis accommodans unicuique parti sectionis, ut ostenderet sermonis munus esse narrationem: qui sicut hic panis, ad hoc ut Deo offeratur et consecratur, ab eo quod est ejusdem generis et naturæ, separatus est: ita etiam Christus ab hominibus secessit, quorum naturæ per suam humanitatem fuit particeps; et tanquam ovis ad cædem ductus est, et eo modo sublata est de terra vita ejus; et adjectis iis quæ sequuntur in prophetia, cum panem in sacra tabula statuit, ille facit et dicit, per quæ ipsum sacrificium, et mors Domini

Α γων· «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς ἐμὴν ἀνάμνησιν.» Ἄλλὰ τίς ἡ ἀνάμνησις αὕτη, καὶ πῶς ἐν τῇ τελετῇ μεμνησόμεθα τοῦ Κυρίου, τί ποιοῦντος καὶ πῶς ἔχοντος; Λέγω δὲ τίνα περὶ αὐτοῦ ἀναλογιζόμενοι, τί διηγούμενοι; Ἄρα ὅτι νεκροὺς ἀνέστησεν, καὶ τυφλοῖς ἀνέδωκε βλέπειν, καὶ ἀνέμοις ἐπετίμησεν, καὶ ἐξ ὀλίγων ἄρτων εἰς κόρον ἔθρεψε μυριάδας, καὶ Θεὸν αὐτὸν ἀπέδειξε, καὶ πάντα δυνάμενον; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα σημαίνειν ἀσθένειαν, τὸν σταυρὸν, τὸ πάθος, τὸν θάνατον, ἐν τούτοις ἡμᾶς τὴν ἀνάμνησιν αὐτοῦ ποιεῖσθαι ἐκέλευσε. Καὶ πῶθεν ὄηλον; Οὕτως ἐνόησε Παῦλος, ὃ τὰ ἐκεῖνου καλῶς εἰδώς.

Γράφων γὰρ Κορινθίοις περὶ τοῦ μυστηρίου, καὶ διηγησάμενος ὅτι ὁ Κύριος εἶπε, «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν,» ἐπήγαγεν· «Ὁσάκις γὰρ ἐσθίετε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον, τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλετε.» Τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐνέφηγεν ἐν τῇ παραδόσει τοῦ μυστηρίου. Εἰπὼν γάρ· «Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, Τοῦτο τὸ αἷμά μου,» οὐ θαύματα αὐτοῖς προσέθηκε, εἰπὼν τὸ, Νεκροὺς ἀνέστησα· τὸ, Λεπροῦς ἐκαθάρισσα. Ἄλλὰ τί; Τὸ πάθος μόνον, καὶ τὸν θάνατον, ἐτὶ ὑπὲρ ὧν κλῶμενον, τὸ ὑπὲρ ὧν ἐκχυνόμενον. Καὶ τίς ὁ λόγος, ὅτι μὴ τῶν θαυμάτων, ἀλλὰ τῶν παθῶν, μέμνηται; Ὅτι ταῦτα ἐκεῖνων ἀναγκαίωτερα τοσούτου ὅσον τὰ μὲν ποιητικὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν εἰσι, καὶ χωρὶς τούτων, οὐκ ἦν ἀναστῆναι τὸν ἄνθρωπον· τὰ πάθη λέγω, ἐκεῖνα δὲ, ἀποδεικτικὰ μόνον. Ἐγένετο γὰρ τὰ θαύματα, ἵνα πιστωθῇ ὁ Κύριος, ὡς αὐτὸς ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ ἐστι.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τῶν ἐν τῷ ἄρτῳ τελουμένων.

Ἐπεὶ τοίνυν τὸν τρόπον τούτον δεῖ ποιεῖσθαι τοῦ Κυρίου τὴν ἀνάμνησιν, διὰ τοῦτο εἰπὼν ὁ ἱερεὺς, «Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου,» ἐπάγει τὰ δηλοῦντα τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον. Τὸν γὰρ ἄρτον ἀποκόπτων, τὴν περὶ τοῦ σωτηρίου πάθους ἐπιλέγει τῶν παλαιῶν προφητειῶν· «Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη,» (καὶ τὰ ἐξῆς), καὶ βήματι, καὶ προστάγματι κατὰ τὸ δυνατόν αὐτὸς διηγούμενος. Τὴν γὰρ τοῦ ἄρτου τομὴν κατὰ χρεῖαν ποιῶν, ἵνα ἐξέλῃ τὸ δῶρον, τὴν αὐτὴν καὶ παράδειγμα ποιεῖται τοῦ προκειμένου, εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου ἀποχώρησιν τοῦ Κυρίου, εἰς τὴν ἐπὶ τὸν Πατέρα, διὰ τοῦ θανάτου, ἔδδον, αὐτὴν αἰχμαλωτίζων, καθάπερ αὐτὸς εἶρηκεν, «Ἀφίημι τὸν κόσμον, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα.» Καὶ ἐπεὶ πολλάκις πηγνύς τὸ σιδήριον, εἶτα ἀποκόπτει τὸν ἄρτον, εἰς τοσαῦτα διαιρεῖ τὸν προφητικὸν λόγον· ἕκαστον τοῦ λόγου μέρος ἐφαρμόζων ἐκάστῳ μέρει τομῆς. ἵνα δείξῃ τοῦ λόγου τὸ ἔργον ἐξηγήσιν εἶναι· ὅτι καθάπερ οὗτος ὁ ἄρτος, ἐπὶ τῷ ἀνατεθῆναι τῷ Θεῷ καὶ ἱερουργηθῆναι τοῦ ὁμοφυοῦς, ἀποδιηρέθη, οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἀπεχώρησε τῶν ἀνθρώπων, ὧν διὰ φιλανδρίαν ἐκοινώνησε φύσει, καὶ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἤρθη ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ· καὶ τὰ ἐξῆς τῆς προφητείας προσθεῖς, καὶ τὸν ἄρτον θεῖς ἐν τῷ ἱερῷ πίνωμι, ἐκεῖνα ποιεῖ,

καὶ λέγει, δι' ὧν αὐτὴ ἡ οὐσία καὶ ὁ τοῦ Κυρίου Ἀ θανάτος καταγγέλλεται. « Θύεται, φησὶν, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ, ὁ αἵρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. » Ταῦτα λέγει καὶ ποιεῖ τοῦ θανάτου τὰ ἐγχεύοντα τὸν τρόπον. Σταυρὸν γὰρ ἐν τῷ ἄρτῳ χαράττει, καὶ οὕτω μνησκει πῶς ἡ οὐσία γέγονεν, ὅτι διὰ τοῦ σταυροῦ· μετὰ δὲ τοῦτο, καὶ ὡς ἐπὶ τὰ δεξιὰ μέρη κεντεῖ τὸν ἄρτον, τὴν πληγὴν τῆς πλευρᾶς ἐκείνης διηγούμενος τῇ τοῦ ἄρτου πληγῇ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ πληττευσισθῆριον λόγχην καλεῖ, καὶ εἰς σχῆμα λόγχης αὐτὸ ἔχει πεποιημένον, ἵνα ἐκεῖνος ἀναμιμνήσκῃ τῆς λόγχης· καὶ οὕτως ἔργῳ ταῦτα διηγούμενος, καὶ τοῖς λόγοις τῆς ἱστορίας ἀναγιγνώσκει. « Καὶ εἰς τῶν στρατιωτῶν, φησὶ, λόγχῃ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἐνοξεν. » Ὁμοίως καὶ τὸ ρεῦσαν ἐκείθεν αἷμα, καὶ ὕδωρ καὶ λόγῳ διηγείται, καὶ ἔργῳ δείκνυσιν, « Ἐγγέτων μὲν εἰς τὸ ἱερὸν ποτήριον οἶνον καὶ ὕδωρ· » (καὶ ταῦτα μὲν, ἀνάμνησις τοῦ Κυρίου·) ἐπιλέγων τε καὶ ἐκεῖνο τὸ ῥῆμα, « Καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ. »

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Διὰ τί ὁ Κύριος ἐκέλευσε ποιεῖν τοῦτο εἰς τὴν αὐτοῦ ἀνάμνησιν.

Ἄλλὰ τίνας ἕνεκα ταῦτα ἐκέλευσε, καὶ πρὸς τί βλέπων τὴν ἀνάμνησιν ταύτην ἀπήτησε παρ' ἡμῶν; Ἴνα μὴ ἀγνωνευσώμεν. Ἀμοιβὴ γάρ τίς ἐστι παρὰ τῶν εὐ παθόντων τοῖς εὐεργέταις, τὸ μεμνησθαι αὐτῶν καὶ τῶν ἔργων ὧν εὐ πεπόνθασι. Καὶ ταύτης τῆς μνήμης πολλὰς ἀφορμὰς ἐπενόθησαν οἱ ἀνθρώποι, τάφους, ἀνδριάντας, στήλας, ἑορτάς, πανηγύρεις, ἀγῶνας· ὧν πάντων ἐστὶν ἔργον ἕν, τὸ εὐεργετῶν ἀνδρῶν μὴ λήθης παραδοθῆναι βυθοῖς. Τοιοῦτον καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος, ἄλλοι μὲν ἄλλα, φησὶ, λήθης φάρμακα ζητοῦσιν, ὑπὲρ τοῦ μεμνησθαι τῶν εὐ πεποιηκότων αὐτούς· « Ὑμεῖς δὲ εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν τοῦτο ποιεῖτε· » καὶ ὡσπερ ταῖς στήλαις τῶν ἀριστέρων ἂν πόλεις προσπαργάφουσι τὰς νίκας δι' ὧν ἐσώθησαν, καὶ ἀμεινον ἐπραξαν· οὕτω τοῖς δώροις τούτοις ἡμεῖς παραγράφομεν τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου, ἐν ᾧ πᾶσα γέγονε ἡ κατὰ τοῦ πονηροῦ νίκη. Καὶ διὰ μὲν τῶν εἰκόνων πόλεις τὸν τύπον μόνον τοῦ σώματος ἔχουσι τῶν εὐεργετῶν· ἡμεῖς δὲ ἀπὸ τῆς προσγωγῆς ταύτης οὐ τὸν τύπον τοῦ σώματος ἔχομεν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἀριστέα, αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ ἀριστέος. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς ἐνομοθέτησαν, ἐπὶ τῶν τύπων ποιεῖν, ὃ νῦν ἐπὶ τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων ἐκέλευσε. Τοῦτο γὰρ ἦν τὸ Πάσχα, καὶ ἡ σφαγὴ τοῦ ἀμνοῦ, ἀνάμνησις τῆς σφαγῆς τοῦ προβάτου, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ διασσωσάτου· ἐν Αἰγύπτῳ τοῖς Ἑβραίοις τὰ πρωτότοκα. Καὶ οὕτως μὲν ὁ τῆς ἀνάμνησεως τρόπος.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Τίνα μετὰ τὴν ἀνάμνησιν ἐπιλεγομένα τῇ προσγωγῇ, καὶ ὅτι ἡ προσγωγὴ τῶν δώρων χαριστήριός ἐστι καὶ κλητήριος ἡ αὐτῆ.

Ὁ δὲ ἱερεὺς τὴν προσγωγὴν ἐτι ποιεῖται, καὶ τῶν προσερχθέντων ἐκάστου μέρος ἀφαιρούμενος, ἱερὸν ποιεῖται δῶρον, οὐ τὰ αὐτὰ λέγων καὶ ποιῶν,

annuntiatur. « Sacrificatur, inquit, Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. » Hæc dicit et facit quæ declarant modum mortis. Crucem enim in pane imprimit, et ita indicat quomodo sacrificium facta est, nempe per crucem. Post hoc etiam ad dexterâs partes panem pungit, illius lateris ictum narrans per percussionem panis. Propterea enim etiam ferriculum quod percussit, vocat lanceam, et ipse habet factum instar lanceæ, ut illam lanceam in memoriam revocet, et ita facto ea narrans, etiam historiæ verba legit. « Et unus militum, inquit, lancea latus ejus pupugit. » Similiter etiam sanguinem et aquam quæ illinc fluxit, et verbo narrat, et facto ostendit : « Infundens quidem in sacrum calicem vinum et aquam ; » subiungens autem illud : « Et statim exiit sanguis et aqua. » Et hæc quidem recordatio Domini, et mortis ejus narratio.

CAP. IX.

Cur Dominus hoc jussit facere in sui recordationem.

Sed quam de causa hæc jussit, et ad quid respiciens, hanc recordationem a nobis exegit? Ne ingrati et immemores essemus. Est enim benefactoribus ab iis qui beneficio affecti sunt, quædam gratiæ relatio, eorum meminisse, et eorum per quæ beneficio affecti sunt. Hujus autem conservandæ memoriæ homines multas rationes excogitarunt, sepulcra, statuas, columnas, dies festos et celebres, certamina : quorum omnium unum est institutum, non sinere ut viri præclari et præstanti virtute oblivioni mandentur. Tale est etiam quod dicit Servator : Alii quidem alia oblivionis querunt remedia, ut recorderent eorum qui ipsos beneficio affecerunt : « Vos autem in meam recordationem hoc facite ; » et quemadmodum civitates fortium virorum per quos victoriam assecutæ sunt, vel qui eis salutem attulerunt, aut res earum recte gesserunt, columnis inscribunt : ita etiam his donis nos mortem Domini ascribimus, in qua universa sita fuit adversus malignum victoria. Et per statuas quidem, civitates solum habent figuram corporis benefactorum ; nos autem ab hac oblatione non habemus figuram corporis, sed ipsum corpus ejus qui se gessit fortissime. Hoc ipsum etiam antiquis constituit, ut in figura facerent, id quod nunc est in rerum veritate. Id enim erat Pascha, agni occisio in memoriam revocat cædis illius ovis, et sanguinis qui servavit Hebræis in Ægypto primogenita. Et hæc quidem est ratio recordationis.

CAP. X.

Quamnam post commemorationem in oblatione dicuntur ; et quod donorum oblatio, eadem et gratias agit, et supplex petit.

Sacerdos autem adhuc facit oblationem, et unius, cujusque panis ex iis qui offeruntur, partem auferens facit sacrum donum, non eadem dicens et faciens quæ

initio, per quæ mors Domini significabatur, quia quæ semel dicta sunt, de universo mysterio dicta esse intelliguntur. Omnium enim donorum oblatio fit in recordationem Domini, et per id universum mors ejus annuntiatur. Quænam etiam sunt quæ recitantur? In gloriam sanctissimæ Dei Matris, ad honorem hujus vel illius sancti: in peccatorum remissionem, animarum vel vivorum vel mortuorum. Et quid hæc sibi volunt? Gratiarum apud Deum actionem, supplicationis materiam et occasionem, causam donorum oblationis. Ita enim habet: « Nul- lum donum frustra datur, sive Deum colere, sive hominibus gratificari oportet, sed alicujus boni gratia, quod vel factum est, vel speratur. » Vel enim pro iis quæ accepimus, benefactori donis gratiam referimus: vel si nulla adhuc fuerint, eum qui dare potest, ut assequamur, colimus et observamus. Hæc autem dona propter utrumque Deo offerri videntur, et quia accepimus et ut accipiamus, et Deo gratias agentes et ei supplicantes. Gratias agentes, pro beneficiis quæ accipimus; supplicantes, ut accipiamus. Dona itaque et in gratiarum actione, et in supplicatione versantur; sed quænam sunt quæ jam nobis data sunt? quæ vero quaeruntur? Eadem omnino, remissionis peccatorum, regni hæreditas; hæc enim ipse jussit peti ante omnia. Ea sunt quæ jam accepit Ecclesia, ea sunt et pro quibus supplicat. Et quæ est modus, quo hæc bona jam assecuta est, et quis, quo nondum assecuta est, et ut assequatur orat? Primum quidem assecuta est, et ad ea potestatem accepit. Etenim accepit potestatem ut filii Dei fierent, et hoc est solum commune donum, quod Christianis omnibus per mortem Servatoris datum est. Hoc est enim divinum baptismum, et alia sacramenta, per quæ a Deo adoptamur, et regni cælorum hæredes efflicimur. Deinde ipsius quoque regni acui fuit hæres, in innumerabilibus, qui sunt ex suo choro, quos in cæli misit coloniam, quos primogenitorum in cælis descriptorum Ecclesiam vocavit beatus Paulus. Ita ergo Ecclesia hæc magna bona est consecuta. Propter suos autem filios, qui adhuc currunt ad bravium, et, ut semel dicam, eos qui in hac vita adhuc vivunt, quorum est finis incertus, et eos qui excesserunt non cum bona firmaque et stabili spe, regnam nondum est assecuta; ea de causa meminuit quidem mortis Domini: meminuit autem sanctorum, quibus plena sua obtigit perfectio, meminuit et eorum qui nondum perfecti sunt; pro illis quidem agens gratias, pro his vero supplicans. Quare primæ quidem oblationis partes, et etiam secundæ versantur in agendis gratiis: quæ autem consequuntur, in supplicatione, in recordatione Domini, in gloria beatæ suæ Matris, in intercessionem sancto- rum. « Gratias, inquit, agimus quod morte tua vitæ portas nobis aperuisti, quod Matrem ex nobis accepisti, quod tantam gloriam homo est assecutus, quod habemus intercessores qui sunt ejusdem gentis, et iis qui sunt ejusdem nobiscum generis tantam libertatem impertiisti. » Illud enim, « in gloriam et

Α ἄπερ ἐξ ἀρχῆς, δι' ὧν ὁ θάνατος ἐσημαίνεται τοῦ Κυρίου, οἱ ἀπαξ εἰρηγμένα περὶ πάσης τελετῆς εἰρησθαι νοοῦνται. Πᾶσα γὰρ ἡ προσαγωγή τῶν δώρων εἰς ἀνάμνησιν γίνεται τοῦ Κυρίου, καὶ διὰ πάσης ὁ αὐτοῦ καταγίνεται θάνατος. Τίνα δὲ τὰ ἐπιλεγόμενα; Εἰς δόξαν τῆς παναγίου τοῦ Θεοῦ Ματρὸς· εἰς πρεσβείαν τοῦδε τοῦ ἀγίου, ἢ τοῦδε, εἰς εἰς ἀφροσιν ἀμαρτιῶν ψυχῶν ζώντων ἢ τεθνηκότων. Καὶ τί ταῦτα βούλεται; Εὐχαριστίαν πρὸς τὴν Θεὸν, ἰκεσίαν, τὰς ἀφορμὰς; τὰ αἷτια τῆς τῶν δώρων προσαγωγῆς. Ἐχει γὰρ οὕτως. Οὐδὲν δῶρον εἶδοται μάτην εἶτε Θεὸν θεραπεύειν, εἶτε τοὺς ἀνθρώπους χαρίζεσθαι δεῖ· ἀλλ' ἀγαθοῦ τινὸς ἕνεκα, ἢ γενομένου, ἢ ἐλπίζομένου. » Ἡ γὰρ ὑπὲρ ὧν ἐλάβομεν, ἀμειθόμεθα τὸν εὐεργέτην δώροις, ἢ τῶν μήπω γενομένων ἡμῖν, ἵνα τύχωμεν, τὸν δοῦναι δυνάμενον θεραπεύομεν. Ταῦτα δὲ τὰ δῶρα καὶ ἀμφοτέρων ἕνεκα τῷ Θεῷ προσαγόμενα φαίνεται, καὶ οἱ ἐλάβομεν, καὶ ἵνα λάβωμεν, καὶ εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ, καὶ ἰκετεύοντες αὐτὸν· εὐχαριστοῦντες ὑπὲρ ὧν πεπόνθαμεν, ἰκετεύοντες ἵν' εὐπάθωμεν, ὥστε τὰ αὐτὰ δῶρα εἶναι καὶ εὐχαριστήρια, καὶ ἰκέσια. Ἀλλὰ τίνα τὰ ἤδη δοθέντα ἡμῖν ἀγαθὰ; τίνα δὲ τὰ ζητούμενα; Τὰ αὐτὰ πάντως, ἀφροσιν ἀμαρτιῶν, βασιλείας κληρονομία. Ταῦτα γὰρ αὐτὸς ἐκέλευσε πρὸ πάντων αἰτεῖσθαι, ταῦτά ἐστιν ἄπερ ἔλαβεν ἡ Ἐκκλησία ἤδη, ταῦτα καὶ ὑπὲρ ὧν ἰκετεύει. Καὶ τίς ὁ τρόπος καθ' ὃν εὐτυχε τῶν ἀγαθῶν τούτων; τίς δὲ καθ' ὃν οὕτω τετύχηκε καὶ ἵνα τύχη, τοῦ Θεοῦ δεῖται; Τετύχηκε πρῶτου, οἱ δὲ δυνάμιν ἐδίεξετο πρὸς αὐτὰ. Καὶ γὰρ ἔλαβεν ἔξουσίαν, τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, καὶ τοῦτο κοινὸν ἐστὶ δῶρον Χριστιανῶν ἅπασιν διὰ τοῦ θανάτου ἡμῖν γενομένου τοῦ Σωτῆρος. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ βάπτισμα τὸ θεῖον, καὶ τὰ ἄλλα μυστήρια δι' ὧν εἰσποιοῦμεθα τῷ Θεῷ, καὶ βασιλείας οὐρανῶν γινόμεθα κληρονόμοι· ἔπειτα καὶ αὐτῆς ἐκκληρονομήσεν ἐνεργεῖ τῆς βασιλείας ἐν μυριοῖς τῶν αὐαυτῶν οἰκετῶν, οὓς ἀποκρίαν ἀπέστειλεν εἰς τὸν οὐρανὸν, οὓς Ἐκκλησίαν πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς ὁ μακάριος Παῦλος ἐκάλεσεν. Οὕτω μὲν τῶν μεγάλων τούτων ἢ Ἐκκλησία τετύχηκε ἀγαθῶν. Διὰ δὲ τοὺς ἐπιτρέχοντας τῶν τέκνων αὐτῆς, ἐπὶ τὸ βραβεῖον, καὶ ἀπλῶς τοὺς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ζῶντας, ὧν τὸ πέρασ ἀότλον καὶ τοὺς ἀπελθόντας, οὐ μετὰ πάνου χρηστῶν καὶ βελῶν ἐλπίδων, τούτου χάριν, μέμνηται μὲν τοῦ Κυρίου· μέμνηται δὲ καὶ τῶν ἀπελθόντων ἀγίων· μέμνηται δὲ τῶν μήπω τελείων, ὑπὲρ μὲν ἐκείνων εὐχαριστοῦμένη, ὑπὲρ δὲ τούτων ἰκετευομένη. Ὡστε τὰ μὲν πρῶτα τῆς προσαγωγῆς, καὶ ἐστὶ τὰ δεύτερα χαριστήρια, τὰ δὲ μετ' ἐκείνα, ἰκέσια εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου, εἰς δόξαν τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ Μητρὸς, εἰς πρεσβείαν τῶν ἀγίων. « Εὐχαριστοῦμέν σοι, φησὶν, οἱ τῷ θανάτῳ σου τὰς τῆς ζωῆς πόλας ἡμῖν ἀνέφραξας, οἱ Μητέρα παρ' ἡμῶν ἔλαβες, οἱ τοσαύτης δόξης εὐτυχεν ἀνθρώπος, οἱ πρεσβεύτας ἔχραμεν ὁμοφύλους, καὶ τοῖς ὁμογενέσιν ἡμῶν τοσαύτης μετέδωκας παρόρησις. » Τὸ γὰρ, « εἰς δόξαν, » καὶ, « εἰς πρεσβείαν, » τοῦτό ἐστι, τ', « ἕνεκα

τῆς διέξεως, καὶ τῆς προσβείας· ὡς περ καὶ τὸ, « Εἰς ἅφρασιν ἁμαρτιῶν, » ταυτὸν ἐστὶ τῷ, « Ἐνεκα τῆς ἀφέσεως, » διττὴν ἔχει τὴν σημασίαν. Καὶ γὰρ ἔνεκα παρόντος, ἢ ἔνεκα ἐλπιζομένου. Τὴν δὲ τῆς μακαρίου Παρθένου δόξαν, καὶ τὴν τῶν ἁγίων προσέβαν καὶ παρήβαν, τὶς οὐκ οἶδεν ὅτι παρόντος ἐστὶν ἀγαθοῦ; Τὸ δὲ παρόντων ἀγαθῶν χάριν δῶρα προσάγειν, οὐδὲν ἕτερον ἢ εὐχαριστία σαφές; Ἔτι δὲ καὶ τὸ « Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου » διὰ τῶν ἐμπροσθεν εἰρημένων, ἐγένετο ἄλλο· ἀμοιβὴν τινα πρὸς αὐτὸν, τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ εὐχαριστίαν σημαῖον. Διὰ τοῦτο γὰρ πρὸ πάντων ἐν τῇ προσάγωγῇ τῶν δῶρων, ταῦτα λέγεται τὰ ῥήματα, ὅτι ὁ θάνατος ἐκεῖνος αἴτιος ἐγένετο τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν πάντων. Ὅσατα δὲ πάντων ποιεῖται τὴν ἰκεσίαν, ἄφρασιν ἁμαρτιῶν, καὶ ψυχῶν ἀνάπαυσιν, καὶ τὰ τοιαῦτα αἰτούμενος. Τοῦτο γὰρ ἐγγνωμοσύνης, τῷ Θεῷ ἐντυγχάνοντας, μὴ τὴν χρεῖαν εὐθύς λέγειν, μηδὲ τὸ ἐλλείπον ζητεῖν· ἀλλὰ μάλλον ὧν ἤδη λαθόντες ἔχομεν πρῶτον μεμνημένους, εὐχαριστεῖν καὶ δοξολογεῖν, καὶ οὕτω πρὸ τῶν ἀναγκαίων ἡμῖν τὴν τοῦ Θεοῦ ποιεῖσθαι δοξολογίαν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ΄.

Διὰ τί συγκαλύπτεται τὰ δῶρα· καὶ περὶ τῶν ἐπιλεγόμενων.

Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐν τῷ ἄρτῳ εἰρημένα καὶ πεπραγμένα, δι' ὧν ὁ θάνατος ἐσημαίνετο τοῦ Κυρίου γραφὴν ἠδύνατο μόνον καὶ τύπον· ὁ δὲ ἄρτος ἐμεινεν ἄρτος ὧν, τοῦτο μόνον λαθὼν, τὸ γενέσθαι δῶρον τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τοῦτο τύπον φέρει τοῦ Κυρίου σώματος, κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν, ὅτι κάκεινο ἐξ ἀρχῆς δῶρον ἦν, ὡς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρηται· τοῦτου χάριν τὰ ἐν ἐκείνῳ γενόμενα θαύματα, ἀρτιτόκῳ ὄντι καὶ ἐν τῇ φάτῃ ἐτι κειμένῳ, ὁ ἱερεὺς ἐπιλέγει τὴν ἄρτον καὶ ἐπιδείκνυσι. Τὸν γὰρ λεγόμενον ἀστερισκον ἐπιθεὶς αὐτῷ, « Καὶ ἰδοὺ, φησὶν, ὁ ἀστὴρ ἐλθὼν ἔστη ἐπ' ἀνω οὐ ἦν τὸ παιδίον· » ἐτι δὲ καὶ τὰ πόρρωθεν εἰρημένα τοῖς προφήταις περὶ αὐτοῦ Θεῷ πρόποντα· ἵνα μὴ διὰ τὴν σάρκα καὶ τὸ φαινόμενον, ἀνθρωποὶ μικρὰ περὶ αὐτοῦ καὶ ἀνάξια περὶ αὐτοῦ θεοθέτου ὑπολάβωσι· « Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερωθήσαν. Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο· ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ· καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ πληρουμένη ἡ γῆ. » Καὶ ταῦτα λέγει, καὶ καλύπτει τὰ δῶρα, τὸν ἄρτον δηλονότι καὶ τὸ ποτήριον, πέλοις τιμίος, καὶ θυμῷ πανταχόθεν. Καὶ γὰρ συνεκαλύπτετο μὲν τέως ἡ τοῦ σεσαρκωμένου Θεοῦ δύναμις, ἕως τοῦ καιροῦ τῶν θαυμάτων, καὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ μαρτυρίας· ἀλλ' οἱ λέγειν εἰδότες περὶ αὐτοῦ, « Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, ἐκπρέπειαν ἐνεδύσατο, » καὶ τὰ εἰρημένα πάντα θεοπρεπῆ· « Καὶ ἐπεγίνωσκον αὐτὸν, καὶ ὡς Θεὸν ἔσεβον, καὶ τὸ παρ' αὐτῷ σκέπασμα ἐζήτηουν. » Καὶ ταῦτα αἰνιττόμενος ὁ ἱερεὺς, κεκαλυμμένος ἐπιλέγει τοῖς δῶροις· « Σκέπασον ἡμᾶς ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτερυγῶν σου, » καὶ θυμῷ πανταχόθεν. Ταῦτα οὕτως εἰπὼν καὶ τελέσας, καὶ εὐξά-

intercessionem » idem est, quod « Pro gloria et pro intercessione, » quemadmodum et illud, « In remissionem peccatorum, » idem est quod « Pro remissione peccatorum. » Illud autem, « Pro aliquo, » habet duplicem significationem. Vel enim pro presentia, vel pro eo quod speratur. Beata autem Virginis gloriam, et sanctorum intercessionem et libertatem, quis nescit esse bona presentia? Pro presentibus autem bonis dona offerre, nihil aliud est quam manifesta gratiarum actio. Præterea autem et illud, « In recordationem Domini, » per ea quæ prius dicta sunt, evasit manifestum significare quendam erga ipsum pro morte sua retributionem et gratiarum actionem. Propterea enim ante omnia in donorum oblatione hæc verba dicuntur, quod mors illa nobis causa fuit omnium honorum. Ultimo autem loco facit supplicationem, petens remissionem peccatorum, et requiem animarum, et alia hujusmodi. Hoc est enim grati animi, non quid opus sit statim dicere, nec quod deest postulare, sed potius ea quæ jam accepimus primum memoria repetentes, pro eis illi gratias agere, et illum gloria afficere, et sic iis quæ sunt nobis necessaria, Dei gloriam præferre.

CAP. XI.

Cur dona cooperiuntur; et de iis quæ dicuntur.

Quia autem, quæ in pane dicta et facta sunt, per quæ mors Domini significabatur, nihil aliud sunt quam typus et figura: panis autem adhuc panis mansit, neque quidquam aliud accepit quam ut Deo donum esset, et ideo fert typum Dominici corporis in prima ætate, quoniam illud quoque ab initio donum fuit, ut ante dictum est: ea de causa miracula quæ in illo facta sunt, cum recenter esset natus, et adhuc in præsepi positus, sacerdos in pane recitat et ostendit. Super eum enim imponens asteriscum qui dicitur, seu stellulam, « Et ecce, inquit, stella veniens stetit supra, ubi erat puer. » Deinde et quæ multis ante sæculis de ipso a prophetis dicta, Deo convenientia, ne propter carnem, et id quod apparet, homines de ea parva et divinitate indigna existimarent: « Verbo Domini confirmati sunt; Dominus regnavit, decorem indutus est. Operuit cælos virtus ejus, et sapientia ejus plena est terra. » Et hæc dicit, et tegit panem et calicem pretiosis pepsis, et undique suffumigat. Etenim tunc tegebatur quidem Dei incarnati potentia usque ad tempus miraculorum, et testimonium de cælo. Sed qui hæc de eo loqui sciebant, « Dominus regnavit, decorem indutus est, » et omnia quæ dicta sunt Deum decentia: « Et ipsi agnoscebant, et ut Deum colebant, et quod in eo erat, integumentum quærebant. » Et hæc tacite significans sacerdos, tectis donis, dicit: « Tegnos integumento alarum tuarum, » et suffumigat undique. Hæc cum sic dixit et fecit, et oravit ut omnia hujus quod peragitur sacri, sibi rite et ex insiituto succedant, venit ad altare, et mens ante eam mensam, incipit sacrificium.

μενος τὰ τῆς ἱερουργίας ἅπαντα κατὰ σκοπὸν ἀπαντήσιν αὐτῷ, εἰς τὸ θουσιαστήριον ἔρχεται, καὶ στὰς πρὸ τῆς ἱερᾶς τραπέζης τῆς ἱερουργίας ἄρχεται.

CAP. XII.

De glorificatione in principio.

Sacrificium autem incipit a glorificatione: « Benedictum est regnum Patris et Filii et Spiritus sancti. » Quæ ad Deum sit allocutio, est gratiarum actio, glorificatio, confessio, petitio. Prima autem omnium est glorificatio, maxime quidem, quod peccatorum grati animi est, ad Dominum accedentes non sua statim in medium adducere, sed quæ solius Domini pure sunt. Tale quid autem est glorificatio. Qui enim petit, sua volens pulchriora facere, seipsum prædicat: et qui gratias agit, clarum est quod propriis bonis gaudens ei, qui illa suppeditat, gratias agit. Qui autem glorificat, seipso dimisso et suis omnibus ipsum propter ipsum, et ipsius Domini potentiam et gloriam glorificat. Præterea, ipsa etiam natura et rei probabilitas, hic primam glorificationem exigit. Protinus enim ad Deum accedentes accessibilem ejus gloriam, et potentiam et magnitudinem mente cogitamus, quod quidem admiratio et obstupefactio, et quæ sunt ejusmodi consequuntur, hoc autem glorificatio necessario sequitur. Procedentes autem ejus benignitatem et humanitatem discimus: quod consequitur gratiarum actio. Post hoc insignem ejus benignitatem et humanitatis divitias consideramus, nostram improbitatem illius sufficiens esse signum ducentes: quod cum tales simus, nos beneficiis afficere nunquam cesset. Hoc enim signum, etiam ante alia, nos docet quam est benignus et humanus Deus, quod in nobis, quod ante ipsos oculos. Nostrorum autem malorum apud Deum meminisse, hoc est quod nominatur confessio. Quartum autem, petitio. Consentaneum enim est confidere, quod illa quorum egemus, petentes ea consequemur, post eas considerationes, in quibus Dei in nos benignitatem et humanitatem ediscimus. Qui enim iis qui mali adhuc erant, bonus fuit, quidnam erit mutatis, et quod primi peccata dixerint, justificatis, convenienter ei quod a propheta dictum est: « Dic primus peccata tua, ut justificeris? » In compellendo ergo Deo primum locum habet glorificatio. Quapropter ante omnes preces et omne sacrificium sacerdos glorificat Deum. Cur ergo ter Deum glorificans effatur, et non singulariter? Non enim Benedictus Deus, vel Benedictum Dei regnum, sed divisim per personas: « Benedictum Dei regnum, Patris et Filii et Spiritus sancti. » Quia per primam Christi incarnationem didicerunt homines, quod tres personæ Deus est. Hujus autem Domini incarnationis mysterium sunt sacra quæ celebrantur. Unde in eorum exordiis oportebat Trinitatem resplendere et prædicari. Post glorificationem autem, introducit petitionem, dicens, « In pace Dominum oremus; » illud enim, « Quid oremus ut oportet, nescimus; » et ne multa et supervacanea loquamur, docens nos quæ oratione facienda sunt; et primo docet modum, nempe quod

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

Περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ δοξολογίας.

Καὶ πρῶτον ἀπάσης τῆς ἱερολογίας ἐστὶν ἀρχὴ τῆς δοξολογίας: « Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Ἡ πρὸς Θεὸν ἐντευξις, εὐχαριστία ἐστὶ, δοξολογία, ἐξομολόγησις, αἰτησις. Πρώτη δὲ πασῶν ἡ δοξολογία, μάλιστα μὲν ὅτι τοῦτο οἰκετῶν εὐγνωμόνων τῷ Δεσπότη προσόντων, μὴ τὰ ἑαυτῶν πρῶτον ἄγειν εἰς μέσον· ἀλλ' ἄπερ μόνον ἐστὶ καθάπερ τοῦ δεσπότη. Τοιοῦτον δὲ ἡ δοξολογία· ὁ μὲν γὰρ αἰτῶν, τὰ ἑαυτοῦ καλλίως βουλόμενος ποιῆσαι, αἰτεῖ· καὶ ὁ ἐξομολογούμενος κακῶν ἀπαλλαγῆναι ζητῶν, ἑαυτὸν προσαγγέλλει, καὶ εὐχαριστῶν δηλᾶς ἐστὶν, ὅτι τοῖς ἰσίοις ἀγαθοῖς χαίρων εὐχαριστεῖ· ὁ δὲ δοξολογῶν, ἑαυτὸν ὀφείει, καὶ τὰ ἑαυτοῦ πάντα, αὐτὸν δι' αὐτὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ δόξαν, τὸν Δεσπότην δοξολογεῖ· ἔπειτα καὶ αὐτὴ ἡ φύσις, καὶ τὸ εἶδος τοῦ πράγματος ἐνταῦθα πρῶτην ἀπαιτεῖ τὴν δοξολογίαν. Εὐθύς γὰρ τῷ Θεῷ προσερχόμενοι, τὸ ἀπρόσιτον τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὸ μεγαλεῖον κατανοοῦμεν· ᾧ θαῦμα, καὶ ἐκπληξις καὶ τὰ τοιαῦτα ἀκλουθεῖ, τοῦτο δὲ ἡ δοξολογία. Προϊόντες δὲ, τὴν αὐτοῦ χρηστότητα, καὶ δοξολογίαν, καὶ φιλανθρωπίαν, ᾧ ἀκλουθεῖ ἡ εὐχαριστία· μετὰ τοῦτο, τὴν ὑπερβολὴν αὐτοῦ τῆς χρηστότητος, καὶ τὸν πλοῦτον τῆς φιλανθρωπίας ἀνασκοποῦμεν, ταύτης ὑπερβολῆς καὶ τοῦτου τοῦ πλοῦτου σημεῖον ποιοῦμενοι πρῶτον καὶ ἱκανὸν, τὴν ἡμῶν αὐτῶν πονηρίαν, ὅτι τοιοῦτους ὄντας, εὐεργετῶν οὐ διαλείπει. Τοῦτο γὰρ τὸ σημεῖον, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἡμᾶς διδάσκει ὅσον ἐστὶ φιλόανθρωπος ὁ Θεός, ὅτι ἐγγύτερον, ὅτι ἐν ἡμῖν, ὅτι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν. Τὸ δὲ μεμνησθαι τῶν ἡμετέρων κακῶν πρὸς τὸν Θεόν, τοῦτό ἐστιν ὁ ἐξομολόγησις ὀνομάζεται. Τέταρτον δὲ, ἡ αἰτησις. Ἀκόλουθον γὰρ θαρβέειν, ὡς ὃν δεόμεθα, αἰτούμενοι, τευξόμεθα, μετὰ τούτου; τοὺς λογισμοὺς ἐν οἷς τὴν περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ χρηστότητα καὶ φιλανθρωπίαν καταμανθάνομεν. Ὁ γὰρ πονηροῖς ὄντων ἐτι γινόμενος ἀγαθός, τίς ἂν γένοιτο μεταβαλλόμενος; καὶ διὰ τὸ εἰπεῖν πρότερον τὰς ἁμαρτίας, δικαιωθεῖσι, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ προφήτου· « Λέγε σὺ πρῶτον τὰς ἁμαρτίας σου, ἵνα δικαιωθῆς; » Οὕτω πρώτην ἔχει τάξιν τῶν πρὸς Θεὸν ἐντευξέων ἡ δοξολογία. Διὰ τοῦτο πρὸ πάσης εὐχῆς καὶ ἱερολογίας, ὁ ἱερεὺς δοξολογεῖ τὸν Θεόν. Τί οὖν τὴν τριστὴν ἐπιφημίζει τοῦ Θεοῦ καὶ οὐ τὸ ἐνιαῖον; Οὐ γὰρ εὐλογητὴς ὁ Θεός, ἢ εὐλογημένη ἡ βασιλεία, ἀλλὰ τοῖς προσώποις διηρημένως· « Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; » ὅτι διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου πρῶτον ἐμάνθανον οἱ ἄνθρωποι ὡς εἶη τρία πρόσωπα ὁ Θεός. Ταύτη δὲ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου μυσταγωγία ἐστὶ τὰ τελούμενα· ὅθεν ἐν τοῖς προομιῶις αὐτῶν ἔδει προσλάμπειν καὶ κηρύττεσθαι τὴν Τριάδα. Μετὰ δὲ τὴν δοξολογίαν εἰσάγει τὴν αἰτησίαν, λέγων, « Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. » Τὸ γὰρ, « Τί προσ-

ευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ εὐδαίμων· ἢ καὶ ἵνα μὴ βιολογῶμεν, διδάσκει ἡμᾶς ἃ δεῖ περὶ τῆς εὐχῆς· καὶ πρῶτον τὸν τρόπον ὅτι ἐν εἰρήνῃ εὐχεσθαι. Τί οὖν μετὰ τὴν δοξολογίαν εὐθύς αἰτεῖσθαι ἐκέλευσεν, οὕτε ἐξομολογησαμένους πρότερον, οὕτε εὐχαριστήσαντας τῷ Θεῷ; Ὅτι ἐν τῷ εἰπεῖν τὴν εἰρήνην, κάκεινα περιέλαβεν, εἰ τις ἀληθῶς ἐθέλει σκοπεῖν. Οὕτε γὰρ ὁ ἀπαρεσκόμενος τοῖς συμβαίνουσιν αὐτῷ κατὰ τὸν βίον, δύναται εἰρήνην ἐν ἑαυτῷ ἔχειν, ἀλλ' ὁ εὐγνώμων καὶ ἐν παντὶ εὐχαριστῶν κατὰ τὸν τοῦ μακαρίου Παύλου νόμον· οὕτε ὁ μὴ συνειδὸς ἔχων καθαρὸν συνειδὸς δὲ καθαρὸν χωρὶς ἐξομολογήσεως ἀμήχανον εἶναι. Ὡστε μετὰ εἰρήνης εὐχόμενος, εὐχαριστοῦσαν καὶ ἐξομολογουμένην πρότερον ἔσχε τὴν ψυχὴν. Ἐτι δὲ καὶ αἰτησις ἦν αἰτοῦνται, εὐχαριστοῦντας καὶ ἐξομολογουμένους αὐτοὺς παρίστησι. Τί γὰρ αἰτοῦνται; ἐλεηθῆναι. Τοῦτο δὲ καταδίκων ἐστὶν αἴτημα, οἱ ὅταν πᾶσαν ἀπολογίαν περιηρημένοι, μηδεμίαν ἔχουσιν εἰπεῖν δικαιολογίαν, ταύτην ἔσχατον ἀφίπασιν τὴν φωνὴν πρὸς τὸν δικαστὴν, οὐκ ἀπὸ τῶν δικαίων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐκεῖνου φιλανθρωπίας, ὧν δεόνται τυχεῖν προσδοκῶντες. Τοῦτο δὲ ἐστὶ μαρτυροῦντων, τῷ μὲν δικαστῇ χρηστότητα πολλήν· ἑαυτοῖς δὲ, πονηρίαν ὧν, τὸ μὲν ἐξομολογήσεως, τὸ δὲ εὐχαριστίας ἐστὶ. Προτρέπεται δὲ ἐξ ἀρχῆς ὁ ἱερεὺς τὸν λαὸν εἰς τὴν εὐχὴν τεταγμένος, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ λαοῦ προθεβλημένος αὐτός· ἀλλ' ὁ μὲν, ὡς πρεσβυτέρης αὐτῶν καὶ μεσότης, ἵνα αὐτοῦ δέησις ἐνεργουμένη πολὺ ἰσχύη, καθάπερ ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος· εἶπεν· ἐνεργεῖται γὰρ ἡ δέησις τοῦ δικαίου, ὅταν κάκεινοι πάντες ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις, τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσφέρωσιν ἅπαντα· χρηστότητα τρώπων, εὐχὰς, ἐπιεικειαν, καὶ ὅσα ἄλλα ἴσασιν χαίροντα τὸν Θεόν. Τί δὲ τὸ αἴτημα τὸ πρῶτον εὐθύς; Ἐπεὶ τῆς ἀνωθεν εἰρήνης, καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν διδάξας πρότερον ὅπως ἔχοντας εὐχεσθαι δεῖ, νῦν διδάσκει, καὶ τί δεῖ πρῶτον αἰτεῖσθαι· πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· τὴν μὲν γὰρ βασιλείαν ἡ τῶν ψυχῶν σωτηρία, ἡ δὲ ἀνωθεν εἰρήνη τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην σημαίνει· περὶ ἧς εἶπε Παῦλος, « Εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, » ἦν ὁ Κύριος ἀφήκεν τοῖς ἀποστόλοις, ἀναβαίνων πρὸς τὸν Πατέρα, « Εἰρήνην, εἰπὼν, ἀφίγημι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. » Ὡσπερ γὰρ τὸ ἄνωμα τῆς δικαιοσύνης ἐκεῖ οὐ τὴν τοῦ Ἰσοῦ διανομήν σημαίνει μόνον, ἀλλ' ἀπλῶς παντός· ἀρετῆς εἶδους δηλωτικόν ἐστίν· οὕτω καὶ τὸ τῆς εἰρήνης ἐνταῦθα, καθόλου τί ἐστίν· καὶ γὰρ ἐστὶν ἀπασῶν ἀγαθῶν ὁμοῦ καὶ πάσης φιλοσοφίας καρπός· οὐ γὰρ ἐστὶν εἰρήνην τελεῖαν κτήσασθαι τὸν ἐνδεῶς ἔχοντα μᾶς· τινος ἀρετῆς· ἀλλ' ἀνάγκη τὸν εἰρηνεύσειν μέλλοντα διὰ πασῶν ἀφικέσθαι. Δεῖ τοίνυν ἀσκεῖν ἑαυτοὺς πρὸς τὴν εἰρήνην πρῶτον τοῖς ἀνθρώποις δυνατὴν· εἶτα αἰτεῖσθαι παρὰ Θεοῦ τὴν αὐτοῦ εἰρήνην, καθάπερ καὶ ἐφ' ἐκάστης ἀρετῆς ἔχει. Ἔστι γὰρ σωφροσύνη διὰ ἀσκήσεως γινομένη, καὶ ἐστὶ σωφροσύνη παρὰ Θεοῦ τῇ ψυχῇ διδομένη, καὶ ἀγάπη, καὶ εὐχὴ, καὶ σοφία, καὶ ἐπι τῶν ἄλλων τὸν αὐτὸν τρόπον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἱερεὺς περὶ τῆς

A in pace orare oportet. Quid ergo post glorificationem statim jussit petere eos qui neque prius confessi sunt, neque Deo gratias egerunt? Quia dum pacem dixit, illa etiam comprehendit, si quis vel exacte considerare. Neque enim qui non est contentus iis quæ sibi in vita eveniunt, potest in se pacem habere, sed qui est gratus et in omnibus agit gratias, ut præscribit lex beati Pauli, nec qui non habet puram conscientiam; fieri autem non potest ut sit pura conscientia sine confessione. Qui ergo orat cum pace, gratias agentem et contententem prius habuit animam. Ad hæc autem etiam petitio quam faciunt, eos et gratias agentes et confitentem ostendit. Quid enim petunt? misericordiam. Hæc autem est petitio eorum qui rei aguntur, qui quando omni sui defendendi ratione ablata, nihil possunt discere quo seificent, et causam suam tueantur, hanc vocem postremo ad iudicem emittunt, non jure, sed ex ejus clementia ea quibus indigent assequi exspectantes. Hoc autem est eorum qui multam quidem iudicis esse benignitatem et clementiam, magnam autem esse suam improbitatem vitiumque testantur. Quorum hoc quidem est confessionis, illud vero gratiarum actionis. Hortatur autem sacerdos ab initio populum ad orationem, ut qui talis sit qui ad orandum est ordinatus, et ideo sit populi propositus intercessor et mediator, ut ejus operans oratio multum valeat, sicut dixit Jacobus apostolus: Operatur enim oratio iusti, quando illi etiam omnino pro quibus preces fiunt, ex se omnia contulerint, morum bonitatem, preces, lenitatem et æquitatem, et quocumque alio sciunt Deum delectari. Quæ est autem eorum prima protinus petitio? Pro superna pace, et salute animarum nostrarum. Cum prius docuisset quomodo se habentes orare oportet, nunc etiam docet quid sit primum petendum, superna scilicet pax, et animarum salus. Ita enim jussit Christus petere primum regnum Dei et justitiam. Regnum enim salus animarum; superna autem pax Dei justitiam significat. De qua dixit Paulus: « Pax Dei, quæ supereminet omnem mentem, » quam Dominus reliquit discipulis, ascendens ad Patrem, « Pacem, dicens, relinquo vobis; pacem meam do vobis. » Sicut enim illic nomen justitiæ, non significat solum ejus quod æquum est, distributionem, sed absolute omne genus virtutis, ita hic etiam nomen pacis est quid universale; est enim omnium simul virtutum et universæ philosophiæ fructus. Neque enim fieri potest ut pacem perfecte habeat, cui vel una aliqua virtus deficit, sed necesse est, ut qui pacatus est futurus, per omnes veniat; oportet ergo seipsum primum exercere ad pacem quæ potest haberi ab hominibus, deinde a Deo petere suam pacem, sicut se habet etiam in unaquaque virtute. Est enim temperantia, quæ paratur per exercitationem, et est temperantia quæ a Deo datur animæ, et charitas, et oratio, et sapientia, et in aliis eodem modo. Propterea etiam sacerdos

de pace illa primo loquitur quæ est in nostra potestate, et a nobis recte geri et administrari potest: et cum ea jubet ad Deum facere orationes, deinde de ea quæ a Deo datur, et pro ea hortatur, Deum orare, « Oremus, dicens, pro superna pace. » Pacem autem dicit, non eam solam quæ est inter invicem, quando nulli male volumus, nec ullius sumus injuriæ memores, sed eam etiam quæ est erga nos ipsos, quando cor nostrum non condemnat nos. Magna est autem pacis utilitas, vel potius ea est omnino necessaria. Ut perturbata enim meus cum Deo conveniat, minime fieri potest; primum quidem, propter ipsam perturbationis naturam. Quemadmodum enim pax multos unum reddit, ita etiam perturbatio unum multa efficit. Quomodo ergo adaptari et convenire poterit uni et simplici Deo? Propterea quod neque recte orare, neque aliquid boni ex oratione consequi potest, qui orat sine pace. Sive enim ira hominem perturbat, et acceptæ injuriæ memoria pacem ex anima ejecit, nec peccatorum quidem veniam invenit ex oratione, tantum abest ut ullam aliam gratiam assequatur. Si quis peccatorum suorum causa a conscientia pungitur, et habet cor quod eum accusat, et ea perturbatione agitur, omni apud Deum libertate privatus est, ut ait divinum eloquium: « Et quando orat, sine libertate loquitur, » hoc est, sine fide. Qui autem sine fide orat, frustra orat, nec ullam ex eo sentit utilitatem. Propterea jubemur etiam cum pace Deum orare, et ante omnia supernam pacem petere: postea autem etiam pro aliis liberaliter preces fundere, non solum Ecclesiæ, et imperio, et utriusque præfectis, vel iis qui sunt in periculis, et rebus adversis opprimuntur, sed pro omnibus omnino hominibus universæ terræ. « Pro pace enim, inquit, universi mundi; » maxime quidem, quia sciunt suum Dominum esse communem omnium Dominum, et quod omnia ei curæ sunt tanquam opera sua: et si quis eorum curam gerat, magis eum colit, quam si ei sacrificet. Præterea autem, ut sentit beatus Paulus, ut nos sub eorum tranquillitate quietam vitam agamus, in omni pietate, et honestate. Et non solum pro iis quæ ad animam conferunt, sed etiam pro bonis corporalibus necessariis oramus, bona aeris temperie et fructuum terræ fertilitate. Ut sciamus esse omnium auctorem et suppeditatorem Deum, et ad illum solum respiciamus, quoniam etiam panem ab ipso petere quotidianum cum aliis jussit ipse Christus.

CAP. XIII.,

Quid sibi vult misericordiæ ubique petitio.

Illud quoque quærendum est, quam ob causam sacerdos quidem jubet orare pro multis et diversis, circumstantes autem fideles rogant solum misericordiam, et eam solum omnino vocem ad Deum emittunt. Primum quidem vox ejusmodi, ut dictum est, gratiarum actio: em et confessionem continet. Deinde a Deo petere misericordiam, est ejus

A εἰρήνης ἐκείνης πρώτης ἡμῖν διαλέγεται τῆς ἐφ' ἡμῖν, τῆς ὑφ' ἡμῶν κατορθουμένης, καὶ μετὰ ταύτης κελεύει τὰς πρὸς τὸν Θεὸν ποιεῖσθαι δεήσεις: εἶτα περὶ τῆς ἐκ Θεοῦ διδομένης, καὶ ταύτης ἕνεκα δεηθῆναι τὸν Θεὸν παραινεί, « Δεηθῶμεν, λέγων, ὑπὲρ τῆς ἀνωθεν ἀρετῆς. » Εἰρήνην λέγει, οὐ τὴν πρὸς ἀλλήλους μόνον, ὅταν πρὸς ἀλλήλους μὴ μνησικακώμεν· ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτούς: ὅταν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκη ἡμῶν. Πολὺ δὲ τὸ θελεῖν ταύτης τῆς εἰρήνης· μᾶλλον δὲ ἀνάγκη ταύτης τῆς ἀρετῆς ἡμῖν πανταχοῦ· τὸν γὰρ θορυβούμενον νοῦν Θεῷ συνελθεῖν παντελῶς ἀδύνατον, δι' αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ θορύβου. Καθάπερ γὰρ ἡ εἰρήνη πανταχοῦ τοὺς πολλοὺς ἕνα δείκνυσι, οὕτως ὁ θόρυβος τὸν ἕνα πολλοὺς ποιεῖ. Πῶς οὖν ἐφαρμόσαι δυνήσεται τῷ ἐνὶ καὶ ἀπλῷ Θεῷ; ἔπειθ' ὅτι οὐδὲ εὐχασθαι δύναται καλῶς, οὐδὲ ἀπολαῦσαι τι τῆς εὐχῆς καλῶς; ὁ χωρὶς εἰρήνης εὐχόμενος. Εἶτε γὰρ ὄργη ταράττει τὸν ἀνθρώπου, καὶ μνησικακία τὴν εἰρήνην τῆς ψυχῆς ἐξέβαλεν, οὐδὲ συγνώμην εἰρήσει τῶν πλημμελημάτων ὑπὸ τῆς εὐχῆς, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ ἄλλο τι τὸ λήψεται χάριν. Εἶτε ἀμαρτημάτων ἐτέρων ἕνεκα, ὑπὸ τοῦ συνειδότης κεντεῖται, καὶ τὴν καρδίαν ἔχει κατηγορουμένην, καὶ τοῦτον θορυβεῖται τὸν θόρυβον, τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως ἀπεστέρηται παρρησίας, κατὰ τὸ λόγιον, « Καὶ ὅταν εὐχῆται, χωρὶς παρρησίας εὐχεται, » τοῦτ' ἔστι, χωρὶς πίστεως. Ὁ δὲ χωρὶς πίστεως εὐχόμενος, μάτην εὐχεται, καὶ εἰς οὐδὲν ἤφελος. Διὰ ταῦτα κελευόμεθα, καὶ μετὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ δεῖσθαι, καὶ πρὸ πάντων τὴν ἀνωθεν εἰρήνην αἰτεῖσθαι· μετὰ δὲ τούτων, καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων φιλαγάθως δεήσεις ποιεῖσθαι, οὐ τῆς Ἐκκλησίας μόνον, καὶ τῆς βασιλείας, καὶ τῶν προστατῶν ἐκατέρων, καὶ τῶν ἐν κινδύνοις; καὶ περιστάσεσι; καὶ συμφοραῖς; ὄντων, ἀλλ' ἀπλῶς ἀπάντων ἀνθρώπων τῆς οἰκουμένης ἀπάσης. « Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης γὰρ, φησὶ, τοῦ σύμπαντος κόσμου. » μάλιστα μὲν, ὅτι τὸν ἑαυτῶν Δεσπότην Ἰσασὶ κοινὸν ἀπάντων ἕνα Δεσπότην, καὶ ὅτι μέλει πάντων αὐτῷ ὡς δημιουργῷ τῶν δημιουργημάτων· κἂν τις αὐτῶν κήδηται, θεραπεύει αὐτὸν μᾶλλον, ἢ θύων· ἔπειτα κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ γαλήνῃ αὐτῶν ἡρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν, ἐν πάσῃ εὐλαθείᾳ καὶ σεμνότητι· καὶ οὐχ ὑπὲρ τῶν εἰς ψυχὴν φερῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν εὐχόμεθα τῶν ἀναγκαίων, εὐκρασίας ἀέριων, εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς· ἵν' εἰδῶμεν πάντων αἰτίων ὄντων καὶ χορηγῶν τὸν Θεὸν, καὶ πρὸς ἐκεῖνον μόνον δρῶμεν· ἐπεὶ καὶ ἄρτον αἰτεῖσθαι παρ' αὐτοῦ καθημερινὸν μετὰ τῶν ἄλλων αὐτὸς ἐκέλευσεν ὁ Χριστὸς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Τὴ βούλεται ἡ αἰτησις τοῦ ἔλεου πανταχοῦ.

Ζητητέον δὲ κάκεινο, τίνας χάριν ὁ μὲν ἱερεὺς περὶ πολλῶν εὐχεσθαι κελεύει διαφόρων· οἱ δὲ περισσώτερες πιστὸι ἐλεηθῆναι μόνον εὐχονται, καὶ ταύτην μόνην ἐπὶ πᾶσι, καὶ μίαν πρὸς τὸν Θεὸν ὁφίσασιν φωνήν. Πρῶτον μὲν ὅτι τοιαύτη φωνὴ καθάπερ εἶρηται εὐχαριστίαν καὶ ἐξομολόγησιν περιέχει. Ἐπειτα τὸ ἔλεος παρὰ τοῦ Θεοῦ αἰτεῖν, τὴν

αὐτοῦ βασιλεῖαν ἐστὶν αἰτεῖν, ἣν τοῖς αἰτουμένοις ὁ Χριστὸς αὐτὴν τε ἐπηγγέλατο δώσειν, καὶ τὰ ἄλλα ὧν χρεῖαν ἔχομεν πάντα, προσθήσειν, καὶ διὰ τοῦτο ταύτη ἄρχονται τῇ δεήσει, ὡς πάντα ὁμοῦ δυναμένη. Καὶ πῶθεν ἐστὶ τοῦτο μαθεῖν, φησὶν, ὡς ὁ ἕως τοῦ Θεοῦ τὴν αὐτοῦ βασιλεῖαν σημαίνει; Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ ἄθλον τῶν ἐλεημόνων διηγούμενος, καὶ ἦν λήφονται παρ' αὐτοῦ τῆς χρηστότητος ἀμοιβήν, νῦν μὲν ἐλεηθήσεσθαι αὐτοὺς λέγει, νῦν δὲ βασιλείας τεύξεσθαι· ὡς ταυτὸν ὄν, τὸ τε τοῦ παρ' αὐτοῦ ἐλέου τυχεῖν, καὶ βασιλείας κληρονομίαν λαβεῖν. « Μακάριοι γάρ, φησὶν, οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. » Ἐἶτα ἀλλαγῶ, καθάπερ ἐξηγούμενος ἑαυτὸν, καὶ τί ἐστὶ τὸ ἐλεηθῆναι, σημαίνων· « Ἐρεῖ, φησὶν, ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· τοὺς ἐλεήμονας λέγων· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. » Καὶ ἄλλως δὲ εἰ τις ἐξ ὧν ἐλεήμονες ἄνθρωποι ποιοῦσι, τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἐλεῶν κατιδεῖν ἐβελήσει, οὐδὲν ἔτερον εὐρήσει δυνάμενον, ἢ τὴν βασιλείαν αὐτῆν. Τί οὖν οἱ ἐλεήμονες; « Ἐπεινάσα, φησὶ, καὶ ἐδώκατε ἐμοὶ φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ μου. » Οὐκοῦν καὶ ὁ Χριστὸς οὐς ἐλεεῖ, τοῦτους τῆς ἑαυτοῦ μεταδώσει τραπέζης. Τίς δὲ ἐστὶν ἐκείνη; « Ἴνα ἐσθίητε, φησὶ, καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου, ἐν τῇ βασιλείᾳ μου. » Καὶ ἵνα γινῶς τὴν λαμπρότητα τῆς τραπέζης ἐκείνης, καὶ ὡς οὐκ ἐστὶ δούλων, ἀλλὰ βασιλέων, μανθάνετε τὸν διάκονον, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ πάντων Δεσπότης. « Περιώζεται γάρ, φησὶ, καὶ ἀνακλιεῖ αὐτοὺς, καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς. » Ἄλλὰ καὶ περιβαλεῖ γυμνὸν ὄντα τὸν ἡλεημένον. Οὐκοῦν στολὴν δώσει βασιλικήν; Οἴκοθεν γάρ αὐτὸν ἐνδύσει καὶ τῶν αὐτοῦ. Δουλικὸν δὲ οὐδὲν παρ' αὐτῷ βασιλεῖ γε δντι, ὡσπερ οὐδὲν παρ' ἡμῖν οἴκοθεν βασιλικὸν, οὐσὶ γε δούλοις. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ ἐνδυμα τοῦ γάμου, ὅπερ τοὺς περικειμένους ἔδον ἀνάγκη τῆς βασιλείας εἶναι· ὅτι οὐδὲν ἔξει ὁ βασιλεὺς, ὁ μεμφάμενος αὐτοὺς, ἐκβαλεῖ τοῦ νυμφῶνος. Τί ἐστὶ; Τὴν οἰκίαν αὐτοῖς ἀνοίξει τὴν ἑαυτοῦ· καὶ εἰσαγαγὼν ἀναπαύσει. « Σῆνος γάρ ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με. » Ἄλλ' οἱ ταύτης τῆς χάριτος ἀξιοῦμενοι, οὐκ ἐστὶ δούλοι, ἀλλὰ υἱοί. « Ὁ γὰρ δούλος, φησὶν, οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα. » Οἱ δὲ υἱοί, καὶ κληρονόμοι, οὐ τῆς βασιλείας ἀπλῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ περικειμένου τὴν βασιλείαν. « Κληρονόμοι γάρ, φησὶ, Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ. » Οὕτω τὸν ἔλεον παρὰ τοῦ Χριστοῦ αἰτεῖν, τὸ τυχεῖν παρ' αὐτοῦ βασιλείας, ἐστὶν αἰτεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ τῆς παραθήσεως.

Μετὰ δὲ τὸ εὐχασθαι περὶ πάντων, ἑαυτοὺς κελεύει τῷ Θεῷ παρατίθεσθαι, λέγων· « Παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογίμου, ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ αἰετῆς Παρθένου Μαρίας, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πάσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν τῷ Θεῷ παραδώμεθα. » Οὐ πάντων ἐστὶ τὸ παρατίθεσθαι ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸν Θεὸν συντιθέμενον ἔχειν. Τοῦτο δὲ παρρησίας δεῖται πάντως,

A regnum petere, quod se petentibus daturum Christus est pollicitus, et alia etiam quibus opus habemus se adjecturum: et propterea eis haec sufficit precatio, utpote quæ omnia simul possit. Et undenam sciri potest, quod misericordia Dei ejus regnum significat? Ex eo quod Christus premium misericordiam narrans, et quam ab eo accipient benignitatis remunerationem, nunc quidem illos misericordiam assecuturos, nunc vero regnum dicit; perinde ac idem sit, et ab ipso misericordiam assequi, et regnum accipere. « Beati enim, inquit, misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. » Deinde alibi veluti seipsum interpretans, et quid sit misericordiam consequi significans, « Dicit, inquit, Rex iis qui sunt a dextris, dicens ad misericordes: Venite, benedicti Patris mei, hæredes este parati vobis regni. » Et alioqui si quis ex iis quæ faciunt homines misericordes, voluerit divinæ misericordiae opus perspicere, ea nihil aliud invenit valere, quam ipsum regnum. Quid ergo misericordes? « Esurii, inquit, et dedi-tis mihi comedere; sitivi, et potum dedistis mihi. » Ergo et Christus quorum miseretur, eis suam mensam impertit. Quænam est autem illa? « Ut comedatis, inquit, et bibatis in mensa mea, in regno meo. » Et ut scias illius mensæ splendorem, et quod non est servorum, sed regum scias ministrum, esse ipsum omnium Dominum. « Accingetur enim, inquit, et eos faciet accumbere, et accedens ministrabit ipsis. » Quin etiam vestiet eum cujus misertus fuerit, cum sit nudus. Dabit ergo vestem regalem; e domo enim et ex suis eum induet. Nihil est autem apud eum servile, cum sit rex, sicut nihil est apud nos e domo regale, cum servi simus. Hoc est autem indumentum nuptiale quo qui induti sunt, necesse est eos regni esse. Nihil enim habet rex, quod cum in eis reprehenderit, ex nuptialibus ædibus ejiciat. Quid præterea? domum eis suam aperiet, et introductos faciet quiescere. « Hospes enim eram, et me collegistis. » Sed qui hac gratia dignati sunt, non amplius servi Dei, sed filii. « Servus enim, inquit, non manet in domo in æternum. » Filii autem etiam hæredes, non regni solum, sed etiam ejus qui regnum complectitur, « Hæredes enim, inquit, Dei, cohæredes autem Christi. » Ita a Deo petere misericordiam est petere ut regnum sibi liceat assequi.

CAP. XIV.

De commendatione seu deposito.

Postquam autem oravit pro omnibus, jubet eos Deo seipsos commendare, dicens: « Sanctissimæ, intemeratæ, superbenedictæ, - gloriosæ Dominæ nostræ Deiparæ, et semper Virginis Mariæ cum omnibus sanctis memoriam facientes, nos ipsos, et nos invicem, et omnem vitam nostram Christo commendemus, et custodiendos deponamus. » Non est omnium Deo seipsos commendare, et custodiendos tradere. Non sufficit enim dicere, sed

oportet etiam Dei consensum habere. Hoc autem omnino indiget libertate : libertatem autem facit pura conscientia, quando cor nostrum nos non condemnat, quando quæ sunt ejus, curamus : quando ut eorum quæ sunt ejus, curam geramus, nostra negligimus. Tunc enim et ipsi vere a cura nostri recedimus, et Deo eam secure committimus, quando firmam et stabilem fidem habemus quod depositum nostrum suscipiet et servabit. Quia autem res tanta consideratione et studio indiget, propterea nunc quidem sanctissimæ Dei Matris et omnium sanctorum cœtus invocato auxilio, iia commendationem seu depositionem facimus : hoc enim sibi vult illud, « commemorare, vocare, orare. » Nunc autem fidei unitate, et sancti Spiritus prius petita communione, deinde nos ipsos et omnem vitam nostram Deo commendamus, et custodiendam tradimus. Quid est autem unitas fidei? « Homo, inquit, duplici corde, est instabilis in viis suis : » duplici corde hominem vocans, eum qui est dubius et minime firmus et stabilis. Qui enim talis est, is in utramque partem declinat, in neutra parte firmiter ingreditur. Hujus autem contrarium per unitatem significatur : id quod scilicet est firmum, constans et stabile. Qui enim constanter credit, unum quidpiam de re credit, vel esse, vel non esse. Qui autem est dubius, eum ad utrumque declinare vel ex ipso vocabulo manifestum est. Hoc ergo, fidei scilicet unitas, est id quod est immobile, et ab omni dubitatione liberum. Sancti autem Spiritus communio illius gratiam significat. Dicitur autem communio, quia cum Dominus per crucem interfecti septis mactantibus, quæ inter nos et Deum erat, diruisset, quoniam eos qui tunc disjuncti erant, nullo modo posse convenire et communicare cognoverat : deinceps sancti Spiritus ad apostolos adventus hoc efficit. Hinc enim sanctum baptismum et omnis fons divinarum gratiarum hominibus apertus est. Et, ut dicit beatus Petrus, divinæ naturæ socii facti sumus participes.

Opus est ergo et fide firma et spiritus auxilio ei qui seipsum Deo est commendaturus, et se ei custodiendum daturus. Neque vero unusquisque seipsum solum, sed etiam nos invicem commendamus. Oportet enim non tantum quærere quod suum est, sed etiam aliorum, propter legem charitatis.

CAP. XV.

De antiphonis quæ dicuntur, et precibus quæ in ipsis fiunt.

Interea autem dum petitiones præbet diaconus, et sacer orat populus, sacerdos intus orat per se submissa voce pro astantibus, et pro hac sancta domo, ut eis divites effundantur misericordiæ et miserationes a Deo, et adjicit causam propter quam et ipse hæc petit, et Deus quæ petivit, juste præbuerit, non quod digni sint qui sunt accepturi, non quod ea jure accipere mereamur, sed quia tibi con-

παρρησίαν δὲ καθάρην ποιεῖ συνειδός· ὅταν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκει ἡμῶν· ὅταν τὰ αὐτοῦ μεριμνῶμεν, ὅταν ὑπὲρ τοῦ μεριμνῶν τὰ ἐκείνου, τῶν ἡμετέρων καταφρονῶμεν. Τότε γὰρ αὐτοὶ τε ἀληθῶς ἀριστάμεθα τῆς μερίμνης τῆς ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τῷ Θεῷ ταύτην παρατίθεμεν ἀσφαλῶς· πιστεύοντες βεβαίως ὅτι δέξεται τὴν παρακαταθήκην ἡμῶν καὶ φυλάξει. Ἐπεὶ τοίνυν τοσαύτης δεῖται τῆ πράγμα φιλοσοφίας τε καὶ σπουδῆς, διὰ τοῦτο νῦν μὲν παναγίαν τοῦ Θεοῦ Μητέρα, καὶ τὸν τῶν ἁγίων ἅπαντα κύκλον εἰς ἐπικουρίαν καλέσαντες, σὺτω ποιούμεθα τὴν παράθεσιν· τοῦτο γὰρ βούλεται τὸ, « μνημονεῦσαι, » τὸ, « καλέσαι, » τὸ, « δεηθῆναι. » Νῦν δὲ τὴν ἐνότητά τῆς πίστεως, καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος αἰτησάμενοι πρότερον, εἶτα ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν παρατιθέμεθα τῷ Θεῷ. Τί δὲ ἐστὶν ἡ τῆς πίστεως ἐνότης; « Ἄνηρ, φησὶ, δίψυχος, ἀκατάστατος ἐν πάσαις ταῖς ἑδοῖς αὐτοῦ· δίψυχον λέγων τὸν ἀμφίβολον, τὸν οὐδαμοῦ βέβαιον. Ὁ γὰρ τοιοῦτος ἐφ' ἑκατέρας κλίνας, οὐδετέρωθι βαίνει βεβαίως. Τοῦτου τὸ ἐναντίον δηλοῦται διὰ τῆς ἐνώσεως, τὸ πάγιον, τὸ βέβαιον, τὸ ἐστῶς. Ὁ μὲν γὰρ πιστεύων βεβαίως, ἔν τι γινώσκει περὶ τοῦ πράγματος, ἢ τὸ εἶναι, ἢ τὸ μὴ εἶναι. Ὁ δὲ ἀμφίβολος πρὸς ἀμφω ῥέπων, καὶ ἀπὸ τῆς προσηγορίας γίνεσθαι δεῖλο· Τοῦτο μὲν ἡ τῆς πίστεως ἐνότης· τὸ ἀκίνητον, τὸ πάσης ἀμφιβολίας ἀπηλλαγμένον. Ἡ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνία τὴν ἐκείνου σημαίνει χάριν. Λέγεται δὲ κοινωνία, ὅτι τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ σταυροῦ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, τὸ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἡμῶν καθελόντος, ἐπεὶ τοὺς τότε διυσταμένους καὶ μηδὲν ἔχοντας κοινὸν, συνίεναι καὶ κοινωνεῖν ἔδει λοιπόν, ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἐπιδημίᾳ τοῦτο ποιεῖ. Ἐντεῦθεν γὰρ τὸ ἅγιον βάπτισμα καὶ πᾶσα ἡ τῶν θείων χαρίτων πηγὴ τῆς ἀνθρώποις ἀνέψυγε, καὶ, κατὰ τὸν μακάριον Πέτρον, θείας γεγόναμεν κοινωνοὶ φύσεως.

Δεῖ τοίνυν καὶ πίστεως βεβαίας, καὶ τῆς παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος βοηθείας, τῷ μέλλοντι καλῶς ἀνατιθέναι τῷ Θεῷ ἑαυτόν. Καὶ οὐκ ἑαυτὸν ἕκαστος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλους παρατιθέμεθα. Δεῖ γὰρ οὐ τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἄλλων, διὰ τὸν τῆς ἀγάπης νόμον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Περὶ τῶν λεγομένων ἀντιφώνων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς εὐχῶν.

Ἐν ὧσιν δὲ τῶν αἰτήσεων ὁ διάκονος ἐξηγεῖται, καὶ ὁ ἱερεὺς λαὸς εὐχεται, ὁ ἱερεὺς ἑνδὸν εὐχὴν ποιεῖται ἡσυχῆ καὶ καθ' ἑαυτὸν, ὑπὲρ τῶν περιεστώτων, καὶ τοῦ ἁγίου οἴκου, πλοῦσία γεθῆναι αὐτοῖς τὰ ἐλέη παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς οἰκτιρμούς· καὶ προστίθῃσι τὴν αἰτίαν δι' ἣν αὐτοὺς ταῦτα αἰτεῖται, καὶ ὁ Θεὸς ἂν παράσχῃ τὰ ἑαυτοῦ δίκαια, οὐ τῷ, ἀξίους εἶναι τοὺς αἰτουμένους, οὐκ ὅτι δίκαιοι λαβεῖν ἡμεῖς,

ἀλλ' ὅτι σοι πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις. Ἐὰν τὴν σὴν δόξαν ταῦτα δέομαι σου, φησί. Τὸ γὰρ οὕτω φιλανθρωπεύσασθαι πρὸς τοὺς ἀναξίους ἡμᾶς, ὑπὲρ τῆς σῆς γίνεται δόξης. Τοῦτο δὲ τὸ δοξάζεσθαι πρέπει σοι κατ' ἐκεῖνο τὸ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ, « Μὴ ἡμῖν, Κύριε, μὴ ἡμῖν, ἀλλὰ τῷ ὀνόματί σου δὸς δόξαν. » Διὰ τοῦτο τὴν εὐχὴν τελέσας, τὴν αἰτιολογίαν ταύτην, ὅτι καὶ ἀκροτελεύτιος οὖσα καὶ δοξολογία ἐστίν, εἰς ἐπήχον πάντων ἀναγινώσκει, ἵνα τοῦ ὕμνου κοινωνοὺς ἅπαντας λάβῃ, καὶ ὑπὸ πάσης τῆς Ἐκκλησίας ὁ Θεὸς ὑμνηθῆ. Καὶ τοίνυν ἀκούοντες κοινωνοῦσιν αὐτῷ τοῦ ὕμνου. Εἰπόντος γὰρ τοῦ ἱερέως καὶ δοξολογήσαντος, οἱ πιστοὶ πάντες τὸ « Ἀμήν » ἐπιλέγουσι, καὶ τοῦτο τὸ ῥῆμα βοήσαντες οἰκειοῦνται πᾶσας τὰς ἐκείνου φωνάς. Εἶτα τῶν ἱερῶν ψαλμωδιῶν ἀπάρχεται μὲν ὁ ἱερεὺς πληροῦσι δὲ τὸ πᾶν οἱ περιεστώτες, τὰ θεόπνευστα τῶν ἱερῶν προφητῶν φθόντες ῥήματα· « Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ καὶ ψάλλειν τῷ ὀνόματί σου, Ὑψίστε » ἀρχῇ πρόπον εὐθὺς τὸ ῥῆμα, ὅτι περὶ αὐτοῦ λέγει τοῦ ὕμνου, ὅτι ἀγαθὸν, ὃ δεῖ πάντως εἰδέναι πρὸ παντὸς ὕμνου ἐξομολογεῖσθαι λέγων τὸ εὐχαριστεῖν, τὸ ὑμνεῖν. Τούτων δὲ καὶ τῶν ἐξῆς ὑμνηθέντων, ὁ διάκονος εἰς εὐχὴν προτρέπεται τοὺς πιστοὺς, οἷα καὶ πρότερον αἰτεῖσθαι κελεύων. Ἐν ὅσῳ δὲ ἡ ψαλμωδία ἐτελείτο, καὶ οἱ πιστοὶ ἠύχοντο, ὁ ἱερεὺς ἔνδον εὐχὴν ποιησάμενος εἰς τὸν Θεόν, καθόλου τε περὶ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἰδίως ὑπὲρ τῶν κοσμοῦντων τὸν ἅγιον αὐτοῦ οἶκον, καὶ λαμπρὸν πανταχόθεν ἀποδεικνύει ἐπιθυμούντων, ἵνα καὶ αὐτοὶ παρ' αὐτοῦ δοξαζοῦσιν, αἰτίαν προστίθῃσιν ἐπικαιροτάτην, « Ὅτι σὸν τὸ κράτος, καὶ σὸν ἔστιν ἡ βασιλεία. » Παρὰ τοῖς βασιλεῦσι, φησὶν, ἡ δόξα, καὶ τὸ δύνασθαι λαμπροὺς ποιεῖν, οὓς ἂν βούλωνται. Σὺ δὲ, βασιλεὺς αἰώνιος, καὶ σὸν τὸ κράτος, καὶ σὸν ἔστιν ἡ βασιλεία. Καὶ ταύτην τὴν αἰτιολογίαν, ὡς δοξολογίαν οὖσαν βοήσας ἐν τοῖς ἀπάντων ὡσὶ τῶν πιστῶν, καὶ κοινωνίαν λαβὼν τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ὕμνου, καθάπερ καὶ πρότερον, αὐθις τῶν ψαλμωδιῶν ἀρχεται, καὶ οἱ πιστοὶ συμπληροῦσιν, εἶτα αἰτοῦνται παρὰ Θεοῦ τὰς αἰτήσεις, ὧν ὁ διάκονος ἐξηγεῖται, κατὰ τὰ πρότερον εἰρημένα. Ὁ δὲ ἱερεὺς πάλιν εὐχὴν ποιησάμενος ὑπὲρ τῶν συνευχομένων αὐτῷ πιστῶν, ἵνα ὧν ἕκαστος ἰδίᾳ αἰτεῖται, τυχὼν κατὰ τὸ αὐτῷ συμφέρον παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔτι ζωὴν αἰώνιον ἐν τῷ μέλλοντι· προστίθῃσιν αἰτίαν, τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπίαν· ἣν καὶ ἀκροτελεύτιον οὖσαν εἰς ἐπήχον τῶν ἀπάντων εἰπῶν, τῆς ἀπάρχεται ψαλμωδίας τρίτης, ἧς ἀδομῆνης τὸ Εὐαγγέλιον εἰσάγεται δορυφορούμενον, ὑπὸ λαμπάσαι καὶ θυμιάμασι, πάντων πεμπόντων, ὅσοι τοῦ βήματος, τοῦ διακόνου αὐτὸ κομίζοντος, ἢ εἰ μὴ παρῶν τύχοι, τοῦ ἱερέως. Ὁ δὲ ἱερεὺς ἐν ᾧ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσεῖναι μέλλει, στὰς πρὸ τῶν θυρῶν ἐκ μικροῦ διαστήματος, ἕως ἡ ψαλμωδία πληρωθῆ, εὐχεται τῷ Θεῷ ἁγίῳ· ἀγγέλιος συνεισελθεῖν, εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσεῖναι, καὶ συνεφέασθαι τῆς ἱερουργίας, καὶ κοινωνῆσαι τῆς πρὸς Θεὸν δοξολο-

venit omnis gloria, honor et adoratio. « Propter tuam gloriam, inquit, hæc te rogo. » Benignum enim et munificum esse in nos qui sumus indigni, ad tuam gloriam pertinet; hoc autem, scilicet glorificari, tibi convenit, ut est illud beati David: « Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. » Propterea cum perfecit orationem, hæc causæ allationem, quæ et est in extrema parte, et est glorificatio, legit omnibus audientibus, ut omnes hymni participes accipiat, et Deus ab omni Ecclesia laudetur. Audientes ergo sunt hymni cum illo participes. Postquam enim ille dixit et glorificavit, fideles omnes « Amen » dicunt, et cum hoc verbum acclamarunt, omnes illius voces ut proprias sibi assumunt. Deinde sacras psalmodias incipit quidem sacerdos, implent autem universum ii qui circumstant, divinitus inspirata sacrorum prophetarum verba canentes: « Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime. » Principio conveniens statim verbum, quia de ipso dicit hymno, quod est bonum, quod oportet omnino scire ante omnem hymnum, appellans confiteri, gratias agere, hymnos canere. His autem et iis quæ sequuntur cantatis, diaconus fideles ad orationem adhortatur. Interea autem dum peragebantur psalmodiæ, et fideles orabant, sacerdos postquam intus ad Deum fecit orationem, et generaliter pro toto corpore Ecclesiæ, et seorsum pro iis qui sanctam domum ejus ornant, et eam undequaque splendidam reddere desiderant, ut et ipsi ab ipso glorificentur, causam adjicit in primis opportunam et convenientem: « Quia tua est potentia, tuum est regnum. » Apud reges, inquit, est gloria, et posse splendidos efficere quos voluerint. Tu autem, rex æternus, et tua est potentia, et tuum est regnum. Et cum hanc causæ redditionem, utpote quæ sit glorificatio, omnium fidelium auribus inclamavit, et nos hymni ad Deum participes effecit, sicut et prius rursus incipit psalmodias, et fideles eas complent. Deinde petunt a Deo petitiones, quas præit diaconus, ut ante dictum est. Sacerdos autem rursus facta oratione pro iis qui una cum eo precantur fidelibus, ut quæ unusquisque privatim petiit, a Deo consequatur, prout ei utile fuerit, et præterea vitam æternam in futuro, adjicit causam ipsius bonitatem et clementiam. Quam utpote ultimam, postquam omnibus audientibus dixit, incipit tertiam psalmodiam. Quæ dum canitur, Evangelium introducitur stipatum lampadibus, omnibus iis deducenibus qui sunt ministri altaris, diacono ipsum afferente, vel, si non adsit, sacerdote. Sacerdos autem, quando est ad altare ingressurus, stans parvo interjecto spatio ante fores, donec completa fuerit psalmodia, orat Deum, ut sancti angeli una cum Deo ingrediantur, intrante ad altare, et sacrificium contrectent, et sint cum ipso glorificationis participes, et adjicit causam, quia et ab hominibus et ab angelis convenit ipsum glorificari et adorari. Hoc enim sibi vult illud: Omnis gloria,

honor et adoratio ab omnibus qui Deum glorificare, honorare et adorare sciunt. » Et hæc precatus, ingreditur ad altare, et ponit super sanctam mensam Evangelium.

Θεὸν εἰδόντων, καὶ προσκυνεῖν. » Καὶ ταῦτα εὐξάμενος εἰς τὸ θυσιαστήριον εισέρχεται, καὶ τίθησιν ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης τὸ Εὐαγγέλιον.

CAP. XVI.

Significatio sacrificii in summa.

Necesse est autem ab alto sigillatim persequi verba psalmodiarum, si prius illud dixerimus, quod mysterium incarnationis Christi significatur quidem per ipsum sacrificium; significatur autem etiam per ea quæ præcedunt sacrificium, et per ea quæ post sacrificium et sunt et dicuntur. Sacrificium enim mortem ipsius annuntiat, et resurrectionem, et assumptionem, quoniam pretiosa dona in ipsum Dominicum corpus mutantur, quod resurrexit, quod in cælos ascendit; quæ autem ante sacrificium fiunt, ea quæ ante mortem fuerunt, adventum, ostensionem, perfectam manifestationem; quæ vero post sacrificium, Patris promissionem, ut ipse dixit, Spiritus ad apostolos descensum, gentium per illos ad Deum conversionem et communionem. Et est universa mysterii celebratio, veluti unum quoddam corpus historiæ ab initio usque ad finem convenientiam et integritatem conservans, adeo ut unumquodque eorum quæ sunt vel dicuntur, separatim aliquid ad universi confectionem conferat. Unde psalmi ut qui in divini mysterii celebrationis exordio canuntur, primum tempus Christi incarnationis significant. Quæ autem ea consecrantur, nempe sacramenta Scripturarum lectiones, et reliqua, id quod deinceps sequitur. Atqui alia esse causa dicta est Scripturarum et psalmodiarum, quod sint scilicet purgationes et præparationes ad sacra mysteria. Sed nihil prohibet ea et hoc et illud posse, et eadem et fideles sanctificare, et incarnationis mysterii œconomiam significare. Quemadmodum enim vestes implent quidem usum amictus et corpus tegunt, eo autem quod tales sunt vel tales, et studium vitæque exercitium significant, et dignitatem eorum qui induti sunt: ita etiam se habet in his. Quod enim sunt omnino divinæ Scripturæ, et verba divinitus inspirata quæ canuntur et leguntur: eos qui legunt et canunt, sanctificant. Quod autem talia electa sunt et sic ordinata, etiam aliam habent potestatem, et sufficient ad significandum Christi adventum et ejus institutionem. Non solum enim ea quæ canuntur et dicuntur, sed etiam quæ sunt, eodem modo se habent, et sit unumquodque propter usum præsentem: significat autem etiam aliquid ex operibus, vel actionibus, vel passionibus Christi, sicut est Evangelii ad altare alatio, pretiosorum donorum importatio. Fit enim utrumque quidem ad usum: illa quidem ut Evangelium tegatur, hæc vero ut peragatur sacrificium. Significant autem utrumque Domini ostensionem et manifestationem: illa quidem ejus incipientis manifestari, adhuc obscuram

ἄγλας αὐτῶ· καὶ προστίθησιν αἰτίαν, ὅτι παρὰ ἀνθρώπων καὶ παρὰ ἀγγέλων πρέπει αὐτὸν δοξάζεσθαι. Τοῦτο γὰρ βούλεται, ἡ ἅσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις ἢ παρὰ πάντων, τῶν δοξάζειν

Θεὸν εἰδόντων, καὶ προσκυνεῖν. » Καὶ ταῦτα εὐξάμενος εἰς τὸ θυσιαστήριον εισέρχεται, καὶ τίθησιν ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης τὸ Εὐαγγέλιον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Σημασία τῆς ἱερουργίας ἐν κεφαλαίῳ.

Ἀναγκαῖον δὲ ἄνωθεν κατὰ μέρος ἐπελθεῖν τῶν ψαλμῶν τὰ ῥήματα· ἐκεῖνον πρότερον εἰπόντας ὅτι τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ, σημαίνεται μὲν διὰ τῆς θυσίας αὐτῆς· σημαίνεται δὲ, καὶ διὰ τῶν πρὸ τῆς θυσίας, καὶ τῶν μετὰ τὴν θυσίαν, τελουμένων καὶ λεγομένων. Ἡ μὲν γὰρ θυσία τὴν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλει, καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἀνάληψιν, ὅτε τὰ τίμια δῶρα εἰς αὐτὸ τὸ Κυριακὸν μεταβάλλει σῶμα, τὸ ἀναστῆναι, τὸ εἰς οὐρανοὺς ἀνεληλυθός. Τὰ δὲ πρὸ τῆς θυσίας, τὰ πρὸ τοῦ θανάτου, τὴν παρουσίαν, τὴν ἀνάδειξιν, τὴν τελείαν φανέρωσιν, τὰ δὲ μετὰ τὴν θυσίαν, τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ὡς αὐτὸς εἶπε, τὴν τοῦ Πνεύματος εἰς τοὺς ἀποστόλους κάθοδον, τὴν τῶν ἐθνῶν δι' ἐκεῖνων πρὸς Θεὸν ἐπιστροφήν τε καὶ κοινωνίαν. Καὶ ἔστιν ἡ πᾶσα μυσταγωγία καθάπερ τι σῶμα ἐν ἱστορίας, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους τὴν συμφωνίαν καὶ ολοκληρίαν φυλάττει· ὥστε ἕκαστον τῶν τελουμένων, ἢ λεγομένων ἰδίαν τινὰ συντέλειαν τῇ ὁλότῃ περιέχειν. Ὅθεν οἱ ψαλμοὶ, ὡς ἂν ἐν προοίμοις τῆς μυσταγωγίας φέδόμενοι, τὸν πρότερον καιρὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας σημαίνουσι· τὰ δὲ μετὰ τούτων, αἵτε τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἀναγνώσεις, καὶ τὰ ἄλλα, τὸ ἐφεξῆς. Καὶ μὴν ἄλλη τις εἶναι εἰρηται ἢ αἰτία τῶν ψαλμῶν, καὶ τῶν Γραφῶν· προκαθαρσίαν τινὰ πρὸς τὰ μυστήρια, καὶ παρασκευάς· ἀλλ' οὐδὲν κωλύει καὶ τοῦτο κάκεινο δύνασθαι, καὶ τὰ αὐτὰ καὶ τοὺς πιστοὺς ἀγιάζειν, καὶ τὴν οἰκονομίαν σημαίνειν. Καθάπερ γὰρ τὰ ἱμάτια πληροῦσι μὲν τὴν χρείαν τῆς ἐνδύσεως, καὶ καλύπτουσι τὸ σῶμα, τῷ δὲ τοιαύτῳ εἶναι ἢ τοιαύτῳ, καὶ ἐπιτήδευμα σημαίνουσι, καὶ βίον, καὶ ἀξίαν τῶν περικειμένων· οὕτω καὶ ἐπὶ τούτων ἔχει. Ὅτι μὲν γὰρ ὅλως θεῖαι Γραφαί, καὶ θεόπνευστα ῥήματα τὰ φέδμενα καὶ ἀναγινωσκόμενα, τοὺς ἀναγινωσκοντας καὶ φθοντας ἀγιάζει· ὅτι δὲ τοιαῦτα ἐξελέγη, καὶ οὕτως ἐτάχθησαν, καὶ τὴν ἄλλην δύναμιν ἔχουσι, καὶ ἀρκούσι πρὸς σημασίαν τοῦ Χριστοῦ παρουσίας; καὶ πολιτείας. Ἐπεὶ οὐ μόνον τὰ φέδμενα καὶ λεγόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ τελούμενα, τούτων ἔχει τὸν τρόπον, καὶ γίνεται μὲν ἕκαστον τῆς χρείας ἕνεκα τῆς ἐπιτεταμένης. Σημαίνει δὲ καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἔργων ἢ πράξεων, ἢ παθῶν· οὐδὲν ἔστιν, ἢ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσαγωγή τοῦ Εὐαγγελίου, ἢ εἰσαγωγή τῶν τιμίων δώρων. Γίνονται μὲν γὰρ κατὰ χρείαν ἕκαστα, ἢ μὲν ἵνα τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινωσθῆ, ἢ δὲ ἵνα ἡ θυσία τελεσθῆ. Σημαίνουσι δὲ ἀμφότεραι τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάδειξιν ἢ φανέρωσιν· ἢ μὲν ἀρχομένου φανεροῦσθαι τὴν ἀμυδράν ἐτι καὶ ἀτελή, ἢ δὲ τὴν τελειωτάτην καὶ τελευταίαν. Εἰσι δὲ καὶ τῶν ἐν τῇ μυσταγωγίᾳ τελουμένην ἕνα, χρείαν μὲν οἰδεύειν

πληροῦντα, σημασίας δὲ ἕνεκα μόνον τελούμενα, ὡς ἡ λόγχη, καὶ ἡ τοῦ ἄρτου κέντησις, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ γραφῇ τοῦ σταυροῦ, καὶ τὸ τελευταῖον ἡ εἰς τὰ ἅγια ἐκβολή. Καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ μυστηρίοις πολλὰ τοιαῦτα ἀνεύροις, ὡς περ ἐν τῷ βαπτίσματι τὸ λούεσθαι μέλλοντας, ὑποδύεσθαι δεῖ καὶ ἀποδύεσθαι, καὶ εἰς τὰς δεσμὰς βλέποντας τὰς χεῖράς τε ἀποταίνειν, καὶ ἐκφυσᾶν. Ταῦτα γὰρ καὶ ἕτερα τοιαῦτα χρεῖαν μὲν οὐδεμίαν εἰς τὸ μυστήριον εἰσάγουσι· διδάσκουσι δὲ τὸν τελούμενον, τὸ μίσος καὶ τὴν ἐχθραν, ἣν πρὸς τὸν πονηρὸν ἔχειν ἀνάγκη, καὶ ὅπως αὐτὸν ἐκτρέπεσθαι χρὴ, τὸν μέλλοντα Χριστιανὸν ἀληθῆ εἶναι. Τούτων οὕτως ἐχόντων θεωρῶμεν τὴν ἱεουργίαν ἅπασαν κατὰ μέρος, καθ' ὅσον τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας εἰκόνα φέρει· καὶ πρῶτον τὰς ψαλμωδίας. **B**

verus Christianus futurus est. His ita se habentibus, contemplerur sigillatim universum sacrificium, quatenus Servatoris incarnationis fert imaginem. Et primum psalmodias.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Ἐξήγησις τῶν πρώτων ἀντιφώνων.

Ἡ μὲν οὖν πρώτη προτροπή ἐστὶν εἰς δοξολογίαν ἀρχομένοις πρέπουσα· « Ἀγαθὸν, φησί, τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ » ὁ ὕμνος πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, καὶ περὶ τοῦ Μονογενοῦς· « Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ, καὶ ψάλλειν τῷ ὀνόματί σου, Ὑψιστε »· Ὑψιστον Πατέρα λέγων, Κύριον τὸν Μονογενῆ· ἀγαθὸν τὸν Υἱὸν ὑμνεῖν, καὶ σε τὸν Πατέρα. Καὶ τί βούλεται ταῦτα; Πρὸς τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου προσημασιάζεται. Μέλλει γὰρ κοινὸν αὐτοῖς ποιῆσθαι τὸν ὕμνον. Τίνα τρόπον; Τὰ τοῦ Υἱοῦ βοήσεις, δι' ὧν καὶ ὁ Πατὴρ ἐδοξάσθη. Τίς γὰρ ἀφορμὴ τῆς ὑμνήσεως; Ἡ τοῦ Υἱοῦ κένωσις καὶ πτωχεῖα, τὰ διὰ τῆς σαρκὸς ἔργα καὶ πάθη· ταῦτα γὰρ ἔλεος καὶ ἀλήθεια. Ἔλεος μὲν, ὅτι πάντων ἀθλιώτατα διακειμένους, καὶ ἐχθροὺς ὄντας, καὶ πολεμίους αὐτῷ, διὰ πολλὴν χρηστότητα, καὶ φιλανθρωπίαν, οὐ περιεΐδε, καὶ οὐ συνήγγησε μόνον τῆς συμφορᾶς ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἐκοινωνήσε τῶν κακῶν, φ' ὁρᾶς καὶ θανάτου, καὶ οὐδὲ ἀνέστησε μόνον ἐκείνου τοῦ χαλεποῦ πτώματος, ἀλλὰ καὶ βασιλείας, καὶ τῶν μεγίστων ἡξιώσεν ἀγαθῶν. Διὰ τοῦτο καὶ Πύλλος· « Ὅτε, φησὶν ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, » ὡς τηλικαῦτα πρῶτον φανερωθείσης ὅτι τίς ἐστι. Καὶ ὁ Κύριος· « Οὕτως ἡγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον » τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγάπης ἐκφαίνων τῷ ῥήματι τούτῳ. Ἔλεος μὲν τούτων ἕνεκα, τὴν οἰκονομίαν καλεῖ· ἀλήθειαν δὲ ὅτι κατὰπερ σκιαὶ καὶ τύποι πρὸς αὐτὴν τὰ παλαιὰ πάντα ἔωρον. Διὰ τοῦτο περὶ αὐτῆς ὁ προφήτης λέγει, « Ὄμωσε Κύριος, φησὶ, τῷ Δαβὶδ ἀληθῶς »· Τίνα δὲ τὰ ὠμωμοσμένα; Ἡ τοῦ Κυρίου διὰ σαρκὸς ἐπιδημία, καὶ πολιτεία. « Ἐκ καρποῦ, φησὶ, τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου, » αὐτὸν δηλῶν τὸν Σωτῆρα. Καὶ πῶθεν δηλῶν; Ὁ Γαβριὴλ ἐδίδαξεν ἐν οἷς τὸν ἀπόβροχτον τόκον τῆ Παρθένου μηνύων, καὶ τὸν ταχυσόμενον ἡλικὸς ἐστὶ διδάσκων, « Δώσει αὐτῷ, φησὶ, Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὴν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. » Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀλήθεια καὶ

exilénique et imperfectissimam, illa autem perfectissimam et ultimam. Sunt autem etiam eorum quæ in mystica celebratione sunt, quæ nullum usum implent, significandi autem gratia tantum sunt, ut lancea et panis punctio, et crucis inscriptio, et postremo aquæ calidæ in sancta injectio. Quin etiam in aliis sacramentis multa ejusmodi inveneris: quemadmodum in baptismo eos qui sint tingendi, se et calceis et vestibus exuere oportet, et ad Occidentem aspicientes, manus tendere et insufflare. Hæc enim et alia ejusmodi nullum quidem usum ad sacramentum inducunt, sed docent eum qui initatur, odium et inimicitias, quas adversus malignum gerere necesse est, et quomodo oportet malignum aversari eum qui

CAP. XVII.

Interpretatio primæ antiphonæ.

Prima ergo est adhortatio ad glorificationem, incipientibus conveniens: « Bonum, inquit, confiteri Domino. » Hymnus ad Deum et Patrem, et de Unigenito: « Bonum est confiteri Domino, et canere nomini tuo, Altissime: » Altissimum Patrem dicens, Dominum Unigenitum; bonum laudare Filium et Patrem. Et quid hæc sibi volunt? Ad ea quæ sunt deinceps dicenda exordium ducit. Est enim utrisque communem hymnum dicturus. Quomodo? Clamabit ea quæ sunt Filii, per quæ Pater quoque glorificatus est. Quænam est enim laudationis occasio? Filii exinanitio et paupertas, in carne opera et passiones; ea enim vocat misericordiam et veritatem. Misericordiam quidem, quod omnium miserissime affectos, cum ejus essemus inimici et hostes, propter multam suam benignitatem et clementiam non desepit: et non solum nostræ calamitatis miserus est, sed ipsorum etiam malorum fuit socius et particeps, interitus et mortis; et non solum nos erexit a gravi illo casu, sed regno etiam et maximis bonis dignatus est. Quocirca Paulus quoque, « Quando, inquit, benignitas et humanitas apparuit Servatoris nostri Dei, » ut quæ tunc primum ostensa et manifestata est quanta sit. Et Dominus: « Sic Deus dilexit mundum, » insignem dilectionem hoc verbo ostendens. Misericordiam ergo his de causis vocat susceptæ carnis œconomiam. Veritatem autem, quia velut umbra et figuræ vetera omnia ad eam respiciebant. Propterea de ea loquens propheta: « Juravit, inquit, Dominus David veritatem. » Quæ sunt enim quæ jurata sunt? Domini per carnem peregrinatio, et recta vite institutio. « De fructu, inquit, ventris tui ponam super sedem tuam, » ipsum Servatorem significat. Et undenam hoc sciri potest? Gabriel docuit in iis in quibus arcanum partum significans, et quantus sit qui nasciturus est docens, « Dabit ei, inquit, Dominus Deus sedem David patris sui, et regnabit super domum Jacob in sæcula, et regni ejus non erit finis. » Sed ipsa veritas est et judicium et justitia. Quoniam

modo? Quia Servator in ea ejecto peccato et diabolo interfecto, non insigni aliquo robore, nec quod potentia vinceret, hoc fecit, sed iudicio et iustitia, sicut dictum est: «Iustitia et iudicium præparatio sedis tuæ;» sicut et nos in iudiciis adversarios sententia iudicium vincimus. Propterea, «Nunc est, inquit, iudicium mundi hujus; nunc princeps mundi hujus ejicitur foras.» Hæc sciens beatus Dionysius divinæ bonitatis maxime infinitam dicit benignitatem, defectricis multitudinis, dæmonum scilicet, potentiam adversus nos dissolvere, non per potentiam, tanquam exsuperantem, sed ut mystice dicit traditum eloquium, in iudicio et iustitia. Quia ergo quod laudatur, non solum est misericordia et veritas, sed etiam iustitia et iudicium, propterea subjunxit Psalmographus: «Quoniam rectus Dominus noster, et non est iniquitas in eo.» — «Bonum est annuntiare, inquit, mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem.» Die et noctu, inquit, oportet Deum laudare. Hoc enim est illud, «Mane,» et, «Per noctem.» Quod in alio dicit loco: «In omni temporis momento.» Et hæc quidem prima psalmodia.

CAP. XVIII.

Quid significant in principiis sacrificii quæ canuntur prophetica.

Secunda autem psalmodia ipsum regnum laudat et decorem, et potentiam Filii Dei, quæ ex exinanitione et paupertate ei accessit. Sed quis est hic usus horum verborum prophetarum, et quidnam significant Servatoris susceptæ carnis œconomix? Principia ejus præsentix, quando aderat quidem, sed non cognoscebatur a multis, quando in mundo erat, et mundus ipsum non cognovit, tempus quod fuit ante Joannem, priusquam accensa esset lampas. Tunc enim et adhuc opus erat dicis prophetis. Postea autem apparuit ipse qui prædicabatur, et non erat amplius ipsi prophetis opus, sed præsentem ipsum ostendit Joannes, et ante Joannem ipse Pater. Propterea, «Omnes, inquit, propheta: prophetarunt usque ad Joannem.» Hoc ergo tempus, quod fuit ante Joannem, significant prophetica quæ canuntur, quando etiam pretiosa dona, per quæ Christus significatur, nondum in medium adducuntur, sed seorsum cooperta reposta sunt. Et hæc quidem sic. Ipsa autem psalmodi verba consideremus: «Dominus regnavit, decorem indutus est.» Cognitionem qua ipsum cognoverunt homines, et ei subjecti fuerunt, regnum appellavit, quando et decorum, et pulchrum, et potentem eum cognoverunt, ut nosse oportebat. Hoc est illud Servatoris: «Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra,» quia cum iis qui sunt in cælo, etiam ii qui sunt in terra, verum Dominum agnoverunt. Nam et si quis ea quæ deinceps sequuntur, percurrat, eadem omnia inveniet. Regni itaque et potestatis modum narrans Propheta dicit: «Etenim firmavit orbem terræ qui non commovebitur,» fir-

Α κρίσις ἐστὶ καὶ δικαιοσύνη· τίνα λόγον; ὅτι ὁ Σωτήρ ἐν αὐτῇ τὴν ἀμαρτίαν ἐκβάλλων, καὶ τὴν διάβολον ἀποκτείνων, οὐχ ὑπερβολῇ ἰσχύος, οὐδὲ τῶν νικῶν δυνάμει τοῦτο ἐποίησεν· ἀλλὰ κρίσει, καὶ δικαιοσύνῃ, κατὰ τὸ εἰρημένον, «δικαιοσύνη καὶ κρίμα ἐτοιμασία τοῦ ὀνόμου σου.» καθάπερ ἡμεῖς ἐν τοῖς δικαστηρίοις τοὺς ἀντιδίκους αἰροῦμεν τῇ ψήφῳ τῶν δικαστῶν. Διὰ τοῦτο φησι· «Nūn κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου· νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκδηλοῦσεται ἔξω. Ταῦτα εἰδὼς ὁ μακάριος Διονύσιος, τὴν τῆς θεαρχιχῆς ἀγαθότητος ἀπειρητάτην φιλανθρωπίαν φησὶ τῇ; ἀποστατικῆς πληθῆος, τῶν δαιμόνων δηλονότι, «τὸ καθ' ἡμῶν καταλύσαι κράτος, οὐ·κατὰ δύναμιν ὡς ὑπερισχύουσαν· κατὰ δὲ τὸ μυστικῶς ἡμῖν παραβολὴν λόγιον, ἐν κρίσει, καὶ δικαιοσύνῃ. Ἐπεὶ τοίνυν τὸ ὑμνούμενον, οὐ μόνον ἔλεος καὶ ἀλήθεια, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνη ἐστὶ καὶ κρίσις, διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν ὁ Ψαλμωδὴς, «Ὅτι εὐθύς ὁ Κύριος ἡμῶν θεός, καὶ οὐκ ἐστὶν ἀδικία ἐν αὐτῷ.» — Ἄγαθον τὸ ἀναγγέλλειν, φησὶ, τῷ πρώτῳ τὸ ἔλεός σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου κατὰ νύκτα.» Ἡμέρας καὶ νυκτὸς δεξ, φησὶ, τὸν θεὸν ὑμνεῖν. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ «πρῶτ'» καὶ «κατὰ νύκτα.» Ὅπερ ἀλλαγῶ φησιν, «Ἐν παντὶ καιρῷ.» Καὶ ταῦτα μὲν ἡ πρώτη.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Τι σημαίνουν ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς λειτουργίας τὰ ἄδόμενα προφητῶν.

Ἡ δὲ δευτέρα ψαλμωδία αὐτὴν ἀνομνεῖ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν εὐπρέπειαν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀπὸ τῆς κενώσεως καὶ πτωχείας αὐτῷ περιγινόμενης. Ἀλλὰ τίς ἐνταῦθα χρεῖα τῶν προφητικῶν τούτων ῥημάτων; καὶ τί σημαίνουν διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας; Τὰς ἀρχάς; τῆς αὐτοῦ παρουσίας, ὅτε παρεγένετο μὲν, οὐπω δ' ἐφαινετο τοῖς πολλοῖς, ὅτε ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἐγίνωσκεν, τὸν πρὸ τοῦ Ἰωάννου καιρῶν, πρὶν ἀφθῆναι τὸν λύχνον. Τότε γὰρ χρεῖα ἦν αὐτῷ εἶναι τῶν προφητικῶν λόγων. Μετὰ δὲ ταῦτα αὐτὸς ἐφάνη ὁ προφητευόμενος, καὶ οὐκ ἦν εἰς αὐτῷ χρεῖα τῶν προφητῶν, ἀλλὰ παρόντα αὐτὸν ὁ Ἰωάννης εἰδείκνυ, καὶ πρὸ τοῦ Ἰωάννου ὁ πατήρ. Διὰ τοῦτο, «Πάντες οἱ προφῆται· ἕως Ἰωάννου προσεφῆτεον.» Τοῦτον δὲ πὸν καιρὸν τὸν πρὸ Ἰωάννου σημαίνει τὰ προφητικά ἄδόμενα, ὅτι καὶ τὰ τίμια δῶρα, δι' ὧν ὁ Χριστὸς σημαίνεται, οὐπω εἰς μέσον ἀγεται, ἀλλ' ἰδίᾳ ἀπόκειται συγκαλυμμένα. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. Θεωρῶμεν δὲ τοῦ ψαλμοῦ τὰ ῥήματα· «Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο,» τὴν ἐπίγνωσιν ἦν ἐπέγνωσαν αὐτὸν ἄνθρωποι, καὶ ὑπετάγησαν, βασιλείαν ἐκάλεσαν, ὅτι καὶ εὐπρεπῆ καὶ ὠραῖον καὶ δυνατὸν αὐτὸν ἐγώσσαν, ὡς εἶδει γινῶναι. Τοῦτο ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ τοῦ Σωτῆρος· «Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.» ὅτι μετὰ τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ οἱ ἐν τῇ γῆ; τὸν Δεσπότην ἐπέγνωσαν τὸν ἀληθινόν· ἐπεὶ καὶ τὰ ἐξῆς εἰ τις ἐπέλεθοι, τὰ αὐτὰ πάντα εὐρήσει. Καὶ τοίνυν τῆς βασιλείας ἐξηγουόμενος τὸν τρόπον καὶ τῆς ἐξουσίας, ὁ μὲν Προφήτης· «Καὶ γὰρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται.» στερέωμα τὴν πίστιν.

λέγων. Ἔστησε τῇ πλάνῃ κλονομένους, ἐαυτῷ συν-
 ἔδησε· τοιοῦτος γὰρ ὁ πλανώμενος· οὐδαμῶς δύναται
 στήναι. Ὁ δὲ Κύριος, « πορευθέντες, φησί, μαθη-
 τεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ
 ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος; » ὅπερ ἐστὶν ἡ διδασκαλία τῆς πί-
 στως. Ἄλλ' οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο πρὸς τὴν βασιλείαν,
 ἡ πίστις· οὐδὲ ὑποτάγειεν ἂν τελείω; τὰ ἔθνη τὸν
 τρόπον τοῦτον. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν φυλακὴν τῶν ἐν-
 τολῶν προσθεῖναι δεῖσαν, ὁ μὲν προφήτης, « Τὰ
 μαρτύριά σου, φησὶν, ἐπιστώθησαν σφίδρα; » ὁ δὲ
 Κύριος τῷ περὶ τοῦ βαπτισματος λόγῳ, τῶν ἐντολῶν
 τὸν λόγον προστίθει, λέγων, « Διδάσκοντες αὐτοὺς
 τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. » Ἄπερ γὰρ ὁ
 Σωτὴρ ἐντολῆς, ὁ Προφήτης μαρτύριά φησι. Καὶ
 τοῦτο πανταχοῦ τῆς Γραφῆς εὐρήσεις, μαρτύρια
 τοῦς τοῦ Θεοῦ νόμους καλοῦσης. Μετὰ ταῦτα· « Τῷ
 οἴκῳ σου πρέπει ἁγίασμα, Κύριε· » ἁγίασμα λέγων
 τὰς θυσίας· τὰ δῶρα, πᾶσαν λατρείαν τὴν ὀφειλο-
 μένην Θεῷ· ἃ πρέπειν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ φάσκων,
 δείκνυσιν οὐ κενὸν ὄντα τὸν οἶκον τοῦτον, οὐδὲ τοῦ
 Θεοῦ ἔρημον· ἀλλ' αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ ἔχοντα τὸν οἴκο-
 δεσπότην. Εἰ γὰρ κενὸς ἦν τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἂν ἔπρε-
 πον αὐτῷ τὰ τῷ Θεῷ πρέποντα μόνῳ· τοῦτο καὶ ὁ
 Κύριος τοῖς εἰρημένοις προσέθηκεν· ἐπαγγειλάμε-
 νος ἔσεσθαι μετὰ τῆς Ἐκκλησίας αἰ. Τὴν δὲ Ἐκ-
 κλησίαν οἶκον Θεοῦ ζῶντος ὁ Παῦλος καλεῖ. Φησὶ
 γὰρ, « Ἴνα γινῶς ὅπως δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέ-
 φεσθαι· ἧτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος; » « Ἰδοὺ
 ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι. » Καὶ ὅπερ ἐκεῖνος, εἰς μακρο-
 τητα ἡμερῶν· εἶπεν, ὁ Κύριος « Πάσας τὰς ἡμέρας,
 φησὶν, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Καὶ αὕτη μὲν
 ψαλμῶδία οὕτως ἀκριβῆς προφητεία ἐστὶ, τῶν διὰ τοῦ
 σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου τῷ Σωτῆρι κατωρθωμένων.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Ἐξηγήσεις τοῦ τρίτου ἀντιφώνου.

Ἦ δὲ ἐξῆς ἀπάντησις εἶναι δοκεῖ ὡς ἦδη τοῦ Κυ-
 ρίου παραγενομένου, καὶ φαινομένου· διὰ τοῦτο
 πρὸς τῇ εἰσόδῳ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἀναδείξει τάτ-
 τετα καὶ ᾄδεται, δι' οὗ ὁ Χριστὸς σημαίνεται. Ὅτι
 δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐπιφάνειαν ὁ προφήτης πρὸ τῶν
 ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς ἔχων ταύτην ἦσε τὴν ψαλμῶ-
 δίαν, δείκνυσται μάλιστα μὲν ἀπὸ τῆς ἐπ' αὐτῷ χα-
 ρᾶς καὶ εὐφροσύνης· ἧς αὐτὸς τε φαίνεται γέμων,
 καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας εἰς κοινωνίαν καλεῖ·
 « Δεῦτε, ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ· » οὐ γὰρ ἦν χαί-
 ρειν ἀνθρώπων μὴ τοῦ Κυρίου ἐπιδημήσαντος, ὅτι
 τὴν χαρὰν ἤμιν ὁ Χριστὸς ἐκόμισε μόνος, καὶ εἰ τις
 δὲ πρὶν ἐκεῖνον ἐλθεῖν εἰς τὴν γῆν ἔχαιρε, τὰ ἐκεῖ-
 νου μυθεῖς ἔχαιρεν. « Ὡςπερ Ἀβραὰμ ἠγαλλιάσατο,
 φησὶν, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, καὶ εἶδε, καὶ
 ἐχάρη. » Καὶ αὐτὸς ὁ Δαβὶδ, « Ἀπόδος μοι τὴν
 ἀγαλλίαν τοῦ σωτηρίου σου. » Ἦν γὰρ ἀγαλλία-
 σιν εἶχεν ἐν τῷ Χριστῷ πρὶν ἁμαρτεῖν, ταύτην δι'
 ὧν ἠμαρτεν ἀποβαλὼν, ἀπολαβεῖν ἰκέτευε τὸν Θεόν.
 Ὡςπερ οὖν εἰ ἔλεγε, Δεῦτε καὶ φωτισθῶμεν, φωτὸς
 ἂν ἐμῆνυε παρουσίαν· οὕτως εἰπὼν, « Δεῦτε, ἀγαλ-
 λιασώμεθα τῷ Κυρίῳ, » δείκνυσιν αὐτὸν φανῆσαι
 τῶν κομιζόντων τὴν χαρὰν. Ἐπειτα καὶ Σωτῆρα καὶ

inamentum fidem dicens. Stare fecit eos qui errore
 commovebantur, et sibi colligavit. Talis est enim
 qui errat : minime stare potest. Dominus autem,
 « Euntes, inquit, docete omnes gentes, baptizantes
 ipsos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ; »
 quod est doctrina fidei. Sed non sufficit hoc ad
 regnum, fides ; neque perfecte subjectæ fuerint
 gentes hoc modo. Propterea cum eo etiam man-
 datorum observationem oporteret adjicere. Pro-
 pheta quidem, « Testimonia, inquit, tua credibilia
 facta sunt valde ; » Dominus autem ei quod de bap-
 tismo dixit, de mandatis quoque sermonem adjecit,
 dicens : « Docentes eos servare quæcunque mandavi
 vobis. » Quæ enim Servator mandata, Prophetæ vocat
 testimonia. Et hæc ubique in Scriptura invenies,
 testimonia Dei leges appellante. Post hæc, « Domum
 tuam decet santificatio, Domine ; » sanctificatio-
 nem vocans sacrificia, dona, omnem cultum qui
 Deo debetur : qui dicens decere donum Dei, osten-
 dit non esse vacuum domum Dei neque Deo des-
 titutam, sed ipsum in seipso habere domum Domini.
 Si enim ea Deo esset vacua, non decerent
 eam illa quæ soli Deo conveniunt. Hoc autem etiam
 Dominus iis quæ dicta sunt adjecit, pollicitus se
 semper futurum cum Ecclesia. Ecclesiam autem
 domum Dei viventis vocat Paulus. Dicit enim : « Ut
 scias quomodo oportet in domo Dei versari, quæ est
 Ecclesia Dei viventis ; » « Ecce ego vobiscum sum ; »
 et quod ille, « In longitudinem dierum, » dixit,
 Dominus dicit, « Omnibus diebus, usque ad con-
 summationem sæculi. » Et hæc quidem psalmodia
 est adeo exacta prophetia eorum quæ per crucem
 et mortem a Servatore gesta sunt.

CAP. XIX.

Interpretatio tertiæ antiphonæ.

Quæ autem sequitur, videtur esse quidam occur-
 sus, tanquam Domino jam accedente et apparente ;
 et ideo in ingressu Evangelii et ostensione ponitur
 et canitur, per quam Christus significatur. Quod
 autem Christi apparitionem ante oculos animæ
 habens Propheta, hanc cecinit psalmodiam, ma-
 xime quidem ostenditur ex gaudio et lætitia, qua
 ea de causa ipse plenus videtur, et alios omnes
 vocat ad societatem : « Venite, exsultemus Domino. »
 Non poterat enim homo gaudere, nisi Dominus
 cum eis versaretur, quia solus Christus nobis gau-
 dium attulit ; et si quis antequam ille in terram
 veniret, gavisus est, in iis, quæ ad illum pertinent,
 initiatus gavisus est. « Sicut Abraham exsultavit,
 inquit, ut videret diem meum, et vidit, et gavisus
 est. » Et ipse David, « Redde mihi lætitiā saluta-
 ris tui. » Quam enim habebat lætitiā in Christo
 antequam peccaret, eam per peccatum amissam
 ut reciperet, Deum oravit. Quemadmodum ergo si
 dixisset, Venite et illuminemur, lucis præsentem
 significasset, ita cum dixit : « Venite, exsultemus
 Domino, » ostendit eum apparuisse qui affert læ-
 titiam. Deinde etiam Servatorem hunc Dominum.

appellat. Servatorem autem et salutem, et salutare Christum vocat Scriptura, et ex divinis personis solus Filius fuit nostræ salutis opifex, et per seipsum universum effecit, quemadmodum dixit Paulus: « Per seipsum purgationem faciens peccatorum nostrorum. » Quod etiam ipse ostendit exemplo boni pastoris, qui non misit qui ovem perditam quærentem, sed ipse quæsit, et invenit, et sustulit, et in humeris gestavit. Propterea etiam cognomen sortitus est, quod rei conveniret, appellatus Jesus: « Præoccepeum faciem ejus in confessione; » faciem, apparitionem ejus dicens: ne expectemus eum videre cum domi fuerit, obviam eamus in confessione, scilicet glorificatione. « Et in psalmis jubilemus ei: » Deo convenientem ei reddamus honorem. Ipse quidem in servi forma esse elegit, nos autem Dominum ne ignoremus, et carne offendamus, ne eo abducamur, ut vilia et abjecta de excelso animo concipiamus, propter id quod apparet. « Quia Deus magnus Dominus, et rex magnus super omnem terram, » qui in hac carne tegitur. Et quæ deinceps sequuntur omnia Deo convenientia adjicit. Et sunt ejusmodi quidem prophetica, et opportune canuntur.

CAP. XX.

De ostensione Evangelii, et de hymno ter sancti.

His autem peractis, sacerdos stans super altare, in altum tollit Evangelium et ostendit, Domini ostensionem significans, quando cœpit multis apparere. Per Evangelium enim Christus significatur, quemadmodum et prophetici libri dicuntur *Prophetæ*, quemadmodum diviti ab Abraham dictum est: « Habent Mosen et prophetas; » dicebat autem libros. Quia autem eo qui prædicatur ostenso, et per seipsum apparente, verbis prophetarum nemo vult attendere, propterea ostenso Evangelio cessant prophetica. Canimus autem si quid est Novi Testamenti. Vel enim sanctissimam Dei Matrem, vel alios sanctos laudamus, vel ipsum Christum vaticis celebramus, propterea quod nobiscum versatus est, vel ob ea quæ dum nobiscum versaretur, passus est vel fecit. Propter quæ Ecclesia diem festum semper celebrat. Deinde etiam ipsum ut Trinitatem Deum decantamus, qualem ipsum esse nos docuit Servatoris apparitio. Hic autem hymnus ab angelis quidem dictus est, acceptus est autem ex libro Psalmorum sanctorum Prophetæ. Collectus est autem a Christi Ecclesia, et Trinitati dedicatus: Hoc enim, « Sanctus, » quod ter canitur, est angelorum; illud vero, « Deus et fortis et immortalis, » est beati David, ubi dicit: « Sitit anima mea ad Deum fontem vivum. » Hæc autem suscepisse et illis conjunxisse, et supplicationem adjecisse; dico autem illud, « Miserere nostri, » est Ecclesiæ eorum qui Trinitatem unum Deum et sciunt et prædicant, partim ut ostendatur Veteris Testamenti cum Novo convenientia: partim autem, ut angeli et homines stant una Ecclesia et chorus unus, per Christi adventum, qui est supercaelestis et terrenus.

Κύριον τοῦτον καλεῖ. Σωτήρα δὲ καὶ σωτηρίαν ἡ Γραφή τὸν Χριστὸν καλεῖ· ὅτι τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων μόνος ὁ Υἱὸς, αὐτουργὸς ἐγένετο τῆς σωτηρίας ἡμῶν· καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸ πᾶν εἰργάσατο, καθάπερ εἶπε Παῦλος, « Δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν παυσάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. » Ὁ καὶ αὐτὸς ἐδήλωσε, τῷ παραδείγματι τοῦ καλοῦ ποιμένου, ὅς οὐκ ἐπεμψε τοὺς ζητήσοντας τὸ πρόβατον τὸ ἀπολωλὸς, ἀλλ' αὐτὸς ἐζήτησε· καὶ εὗρε καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκόμισε. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν προσηγορίαν ἐδέξατο, τὴν τοῦτο δυναμένην, κληθεὶς Ἰησοῦς· « Προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει· » πρόσωπον ἐπιφάνειαν αὐτοῦ λέγων· μὴ ἀναμεινῶμεν οἴκοι γενόμενον ἰδεῖν αὐτὸν, ἀπαντήσωμεν ἐν ἐξομολογήσει, ἐν δοξολογίᾳ δηλοῦντι, « Καὶ ἐν ψαλμοῖς ἀλαλάζωμεν αὐτῷ, » Θεῷ πρέπουσαν ἀποδῶμεν αὐτῷ τιμὴν. Ὁ μὲν ἐν δούλου μορφῇ φανῆναι κατεδέξατο· ἡμεῖς δὲ τὸν Δεσπότην μὴ ἀγοήσωμεν, μὴ προσκίψωμεν τῇ σαρκί, μὴ παρενεχθῶμεν ἐπὶ τὰ ταπεινά περὶ τοῦ ὑψηλοῦ φρονεῖν, διὰ τὸ φαινόμενον. « Ὅτι Θεὸς μέγας Κύριος καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, » ὁ ἐν ταύτῃ καλυπτόμενος; τῇ σαρκί. Καὶ τὰ ἐξῆς; δὲ θεοπρεπῆ προστίθῃσι πάντα. Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ προφητικά, καὶ οὕτω κατὰ καιρὸν ᾄδονται.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Περὶ τῆς ἀναδείξεως τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ τρισυαίου ὕμνου.

Τούτων δὲ ἁσθέντων, ὁ ἱερεὺς ἐν μέσῳ πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἰστάμενος ὑψοῦ τὸ Εὐαγγέλιον αἰρεῖ, καὶ ἀναδείκνυσι· τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Κυρίου σημαίνων, ὅτε ἤρξαστο φαίνεσθαι. Διὰ γὰρ τοῦ Εὐαγγελίου ὁ Χριστὸς; δηλοῦται· ὡς περὶ τὰ προφητικά βιβλία *Προφητῶν* λέγονται· κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἀβραάμ πρὸς τὸν πλοῦσιον, « Ἐχουσι Μωσῆα καὶ τοὺς προφῆτας, » τὰ βιβλία λέγοντος. Ἐπεὶ δὲ τοῦ προφητευομένου, ἀναδεικνυμένου, καὶ δι' ἑαυτοῦ φαινόμενου, τοῖς ῥήμασι τῶν προφητῶν οὐδεὶς ἀξιοῦ προσέχειν, διὰ τοῦτο τοῦ Εὐαγγελίου ἀναδεικνυμένου, τὰ προφητικά παύονται. Ἄδομεν δὲ, εἴ τι τῆς καινῆς ἐστὶ Διαθήκης. Ἡ γὰρ τὴν παναγίαν τοῦ Θεοῦ Μητέρα, ἢ ἄλλους τῶν ἁγίων ἐγκωμιάζομεν, ἢ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ὁμνοῦμεν, ὑπὲρ ὧν εἰς ἡμᾶς ἐπεδήμησεν, ἢ ἐπιδημήσας ἐπαθεν ἢ ἐποίησεν. Ἐφ' οἷς ἐκάστοτε ἡ Ἐκκλησία πανηγυρίζει. Ἐπειτα καὶ αὐτὸν, ὡς Τριάδα, τὸν Θεὸν ἀνομνοῦμεν, οἷον αὐτὸν ἡμᾶς εἶναι ἐδίδεξεν ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Σωτήρος. Ὁ δὲ ὕμνος οὗτος εἰληπται μὲν ἀπὸ τῶν ἀγγέλων, εἰληπται δὲ καὶ ἀπὸ τῆς βίβλου τῶν ἱερῶν τοῦ Προφήτου ψαλμῶν. Συντίθεται δὲ παρὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ ἀντέθῃ τῇ Τριάδι. Τὸ μὲν γὰρ, « Ἄγιος, » τρις βρῶμενον, τῶν ἀγγέλων, τὸ δὲ, « Θεὸς καὶ ἰσχυρὸς καὶ ἀθάνατος, » τοῦ μακαρίου Δαβὶδ, ἐν οἷς φησι, « Ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς; τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα; » τὸ δέξασθαι δὲ καὶ συνθεῖναι ταῦτα ἐκείνοις, καὶ προσθῆναι τὴν ἰκεσίαν, λέγω δὴ τὸ, « Ἐλέησον ἡμᾶς, » τῆς Ἐκκλησίας τῶν Τριάδα τὸν ἕνα Θεόν, καὶ εἰδόντων καὶ κηρυττόντων, ἵνα δευχθῇ; τοῦτο μὲν ἢ πρὸς τὴν Καινὴν Διαθήκην τῆς Παλαιᾶς; συμφωνία· τοῦτο δὲ τὸ, ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους μίαν Ἐκκλησίαν γενέσθαι, καὶ χορὸν ἕνα, διὰ τὴν τοῦ Χρι-

στοῦ ἐπιφάνε.αν, τοῦ ὑπερουρανοῦ, καὶ ἐπιγείου. Ἀδιὰ τοῦτο μετὰ τὸ ἀναδειχθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον καὶ εἰσενεχθῆναι, τὸν ὕμνον ἔδομεν τοῦτον, μονοῦ βοῶν-τες, ὡς ὁ ἐπιδημήσας οὗτος μετὰ τῶν ἀγγέλων, ἡμᾶς ἔστηπεν, εἰς ἐκεῖνον ἔταξε τὴν χορὴν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ τῆς κατὰ τὸν ὕμνον εὐχῆς, καὶ τῶν ἐπιφω-ρημάτων ἱερῶν.

Ὁ ἱερεὺς πρὸ μὲν τῆς ὑμνήσεως ταύτης, ἱκετεύει τὸν Θεὸν δέξασθαι τὸν ὕμνον, καὶ χάριν δοῦναι τοῖς ὑμνηταῖς. Καὶ τίνα χάριν; τῷ ὕμνῳ κατάλληλον, ἀγιάσαι αὐτὸν τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, συγγνώμην παρσιχόμενον τῶν ἀμαρτημάτων, ὥστε ἐν ὁσιότητι λατρεύειν αὐτῷ πάσα; τὰς ἡμέρας. Καὶ τὴν αἰτίαν προστίθουσιν, « Ὅτι καὶ ἅγιος εἶ καὶ ἁγίοις ἐπα-ναπαύῃ. » Τοῦ γὰρ ἀληθῶς ἁγίου, τὸ χαίρειν ἐν τοῖς ἁγίοις καὶ ἀγιάζειν. Καὶ τοῦτο ἐκβοήσας καὶ δοξολογίαν προσθεῖς, τῆς ὑμνήσεως τοῦ τρισαγίου πρὸς τὸν ἱερὸν λαόν, σύνθημα τοῦτο ποιεῖται· καὶ αὐτοὶ τῆς δοξολογίας τὸ « Ἀμήν, » κατὰ τὸ εἰωθὲς, ἐπειπόν-τες, τοῦ ὕμνου ἀπάρχονται. Μετὰ δὲ τὸν ὕμνον, ὁ ἱερεὺς κελεύει πάντας μὴ βραθύμως καὶ ἀμελῶς, ἀλλὰ τοῖς τελουμένοις καὶ ἀδομένοις προσέχειν τὸν νοῦν· τὸ γὰρ, *Πρόσχωμεν*, τοῦτο δύναται. Εἶτα τὴν εἰρήνην εὐχεται πᾶσι, καὶ σοφίαν ἀναμνησκει, μεθ' ἧς δεῖ τοῖς μυστηρίοις προσέχειν. Τίς δὲ ἡ σοφία; οἱ προσήκοιτες τῆς τελετῆς λογισμοί, μεθ' ὧν ὄραϊν δεῖ καὶ ἀκούειν τὰ τελούμενα καὶ λεγόμενα, οἱ πίστεως γέμοντες, οἱ μὴδὲν ἀνθρώπων ἔχοντες. Τοῦτο γὰρ ἡ τῶν Χριστιανῶν σοφία, καὶ τοῦτο δύναται τὸ σοφία, πολλαχοῦ τῆς ἱερουργίας ἐκδοόμενον τοῖς πιστοῖς παρὰ τοῦ ἱερέως, ἀνάμνησις τῶν λογισμῶν τούτων. Οὕτω γὰρ ἀλλήλοις ἀναμνησχομεν, ὀδό-κληρον ἔνοιοι ἐνὶ ῥήματι πολλάκις, εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκούοντων ἀνανεοῦντες. Τίς δὲ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναμνήσεως; Πολλὴ τῆς λήθης ἢ τυραννίς, καὶ οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, οὕτω συνεχῶς καὶ βρ-δίω; ἀνατρέπει τὸν ἀνθρώπον, ὡς τοῦτο τὸ πάθος. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τῶν προσήκοιτων λογισμῶν ἀναγκαῖον ἔστάναι, καὶ μετέχειν τῆς τελετῆς, καὶ τῶν ἱερῶν αὐτῆς ἀκουσμάτων, καὶ θεαμάτων, εἰ γε μέλλοιμεν μὴ μάτην μετέχειν αὐτῶν, καὶ τὸν χρόνον τρίβειν εἰκῆ· τοῦτο δὲ οὐ βῆδιον· διὰ τοῦτο χρεια μὲν ἡμᾶς αὐτοῦς, παρ' ἡμῶν αὐτῶν ἐγρηγορέναι καὶ νήφειν· χρεια δὲ τῆς ἐξωθεν ὑπομνήσεως, ἵνα συνεχῶς ὑπὸ τῆς λήθης συλόμενον τὸν ἡμετέρον νοῦν, καὶ περιελ-κόμενον εἰς ματαίας ἐλπίδας ἀναλαμβάνειν δυνάμεθα πάλιν· τοῦτο καὶ τὸ ἄσβα βούλεται τὸ ἀδόμενον με-ταξὺ τῶν τιμίων δώρων εἰς τὸ θυσιαστήριον κομιζο-μένων.

Πᾶσαν βιωτικὴν γὰρ, φησὶ, ἀποθώμεθα μέριμναν· καὶ τοιαῦτα μὲν τοῦτο δύναται τὸ ῥήμα. Ἔστι δὲ καὶ τὸ, ὀρθοί, ἐπιφωνήμα παραίσεων ἔχον. Τίς δὲ ἡ παραίσεις; Ἐν ἄγωνίᾳ ἡμᾶς εἶναι βούλεται τῷ Θεῷ καὶ τοῖς μυστηρίοις ἐντυγχάνοντας, καὶ μὴ βρ-θύμως, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς καὶ πάσης αἰδοῦς τὴν τοιαύτην ὁμιλίαν ποιεῖσθαι, εἴτε ὄραϊν, εἴτε λέγειν,

CAP. XXI.

De oratione in hymno, et de sacris acclamationibus.

Sacerdos autem, ante hanc laudationem, Deo supplicat ut hymnum suscipiat, et laudatoribus gratiam retribuat. Et quamnam gratiam? hymno convenientem, ut sanctificet ipsorum animas et corpora, data peccatorum venia, ut eum in sanctitate colant omnibus diebus. Et causam adjicit: « Quia sanctus es, et in sanctis requiescis. » Vere enim sancti est delectari sanctis et sanctificare. Et cum hoc exclamavit, et glorificationem adjecit, cantandi hymni ter sancti sacro populo hoc veluti signum proponit; et cum ipsi, ut mos est, glorificationi, « Amen » subjecerint, hymnum incipiunt. Post hymnum autem sacerdos jubet omnes non socorditer et negligenter stare, sed ea quæ sunt et canuntur attendere: *Πρόσχωμεν* enim, quo vocabulo utuntur, idem est quod, *Mentem adhibeamus*. Deinde precatur pacem omnibus, et sapientiam in memoriam revocat, cum qua oportet ad mysteria accedere et mentem adhibere. Quænam est autem sapientia? Cogitationes mysterio convenientes, cum quibus oportet audire et videre ea quæ sunt et dicuntur, eos qui fide pleni sunt, qui nihil habent humani. Hoc est enim Christianorum sapientia, et hoc sibi vult sapientia, quæ in multis locis sacrificii fidelibus acclamatur a sacerdote, harum scilicet cogitationum recordatio. Ita enim nos invicem admonemus et in memoriam revocamus, integram cogitationem uno verbo in auditorum animis renovantes. Quid autem hac in mentem revocatione opus est? Magna est oblivionis tyrannidis, et nulla humana affectio frequenter et tam facile hominem subvertit, ut hæc affectio. Quia autem cum convenientibus cogitationibus necesse est stare et mysterii esse participes, et sacrarum ejus auditionem et contemplationem, nisi eis frustra sumus interfuturi et tempus consumpturi: hoc autem non sit facile; propterea opus est quidem ipsos a nobis ipsis excitari et esse sobrios; opus est autem externa admonitione, ut nostram mentem ab oblivione assidue surreptam, et ad vanas curas attractam possimus recipere. Hoc etiam sibi vult canticum quod canitur, dum pretiosa dona ad altare afferuntur.

Omnem, inquit, de victu sollicitudinem deponamus. Et hæc quidem hoc verbum significat. Hæc quoque acclamatio recti habet adhortationem. Quæ est autem adhortatio? Vult nos esse certissimi intentos, qui ad Deum et divina mysteria accedimus, et non socorditer, sed cum studio et diligentia, omnique reverentia in eis versari, sive videre,

sive dicere, sive audire aliquid ex sacris oportebit; **A** et hoc primum signum ostendere hujus studii et reverentiæ, corporis erectionem, ut non sedentes, sed recti hoc agamus. Talis est enim habitus et figura supplicum, talis habitus servorum, qui ad nutum dominorum omnem mentem erectam habent, ut statim ad ministerium, postquam jussum arripuerint, recta currant; nos autem sumus Deo de maximis supplices et omni servitutis genere servi. Et horum quidem verborum hæc est ratio.

CAP. XXII.

De lectione Scripturarum et ordine earum, et significatione.

Post ter sanctum hymnum, legitur liber apostolicus; deinde Evangelium, hymno prius Deo ab **B** Ecclesia cantato. Cur autem ante lectiones sacrarum Scripturarum Deum laudamus? Quod in omnibus oportet hoc facere, quibus ille nos perpetuo donat, maxime autem propter assecutionem magni alicujus boni, quale est divinorum eloquiorum auditio. Sed in Apostolo quidem, hymnus cum supplicatione. Additur enim illud: « Misere. » In Evangelio autem puram a supplicatione facimus hymnodiam, ut sciamus quod Christus per Evangelium significatur; quem qui invenerint, iis omne quod quæritur est in manibus. Etenim intus est Sponsus, et non opus est eis de ulla re supplicare, cum omnia habeant. Sicut nec consentaneum jejunare filios Sponsi, quandiu est cum **C** eis Sponsus, sed eum tantum venerari et laudare, quandoquidem et angelorum hymnus, qualem ipsum prophetæ docent, propter eandem rationem, solum hymnus est ab omni supplicatione liber. Sed quid sibi vult hic sacrarum Litterarum lectio? Si vis quidem usum scire, dictum est. Nos enim præparant et præpurgant ante magnam mysteriorum sanctificationem. Sin autem quæris significationem, Domini manifestationem significant, qua manifestatus est paulatim post ostensionem. Primum enim ostenditur complicatum Evangelium, quod Domini apparitionem significat, per quam ipsum tacentem Pater ostendit, quando ille nihil loquens prædicatoris voce opus habuit. Hæc autem perfectionem manifestationem significant: per quam publice **D** cum omnibus conversabatur, et seipsum ostendebat, non solum ex iis quæ ipse dicebat, sed etiam ex iis quæ docuit apostolos dicere, mittens eos ad oves quæ perierant domus Israel. Propterea leguntur quidem litteræ apostolicæ, legitur autem ipsum quoque Evangelium. Cur non ergo primum Evangelium? Quia perfectionis signa sunt, quæ per ipsum Dominum, quam quæ per apostolos dicuntur. Quia autem non repente, et uno simul tempore apparuit hominibus Dominus quanto erat robore et quanta bonitate (hoc enim est secundi ejus adventus), sed via procedens, ab eo quod est minus apertum, ad id quod est manifestius processit: ea de causa eos qui ejus

εἶτε καὶ ἀκούειν τι δεήσει ἱερῶν· καὶ σημεῖον τοῦτο πρῶτον δεικνύναι τῆς σπουδῆς ταύτης, καὶ τῆς εὐλαβείας, τὴν δρθωσιν τοῦ σώματος, τὸ μὴ καθημέρους, ἀλλ' ἐστῶτας τοῦτο ποιεῖν· τοιοῦτον γὰρ τὸ σχῆμα τῶν ἱκετευόντων, τοιοῦτον τὸ σχῆμα τῶν δούλων, οἱ πρὸς τὸ νεῦμα τῶν Δεσποτῶν, ἅπαντα τὴν νοῦν ἔχουσιν, ἵνα πρὸς τὴν διακονίαν ἐτοιμῶς, ἐπειδὴν τὸ κελευσθὲν ἀρπάσωσι, εὐθύς δράμωσιν· ἡμεῖς δὲ καὶ ἱκέται τῷ Θεῷ περὶ τῶν μεγίστων, καὶ δούλοι καὶ δουλείαν παντοδαπὴν. Καὶ τῶν μὲν βημάτων τούτων οὗτος ὁ λόγος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Περὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν, καὶ τῆς τέξεως αὐτῶν, καὶ τῆς σημασίας.

Μετὰ δὲ τὸν τριτάτον ὕμνον, ἀποστολικὴν ἀναγινώσκειται βιβλίον· εἶτα τὸ Εὐαγγέλιον αὐτὸ, πρότερον ὕμνου τῷ Θεῷ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀσθέντος. Διὰ τί δὲ πρὸ τῶν ἀναγνώσεων ἱερῶν Γραφῶν, τὸν ἔδον ὕμνουῦμεν; Ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῦτο δεῖ ποιεῖν, ὡς ἐκείνος ἡμᾶς ἐκάστοτε δωρούμενος διατελεῖ· μάλιστα δὲ ἐν ἐπιτεύξει μεγάλου τινὸς ἀγαθοῦ· οἷόν ἐστι ἢ τῶν θεῶν λογίων ἀκρόασις· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ Ἀποστόλου μετὰ ἱκεσίας ὕμνος. Πρόσκειται γὰρ τῷ, « Ἐλέησον. » Ἐπὶ δὲ τοῦ Εὐαγγελίου καθαρὰν ἱκεσίαν ποιούμεθα τὴν ὁμωδίαν, ἵνα μάθωμεν ὡς ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ Εὐαγγελίου σημαίνεται· ὃν τοῖς εὐρουσίν, ἅπαν τὸ ζητούμενον ἐν χερσίν. Καὶ γὰρ ὁ Νυμφίος ἔνδον, καὶ οὐ χρεῖα ἱκετεύειν αὐτὸν περὶ οὐδενός, πάντα ἔχοντας. Ὅσπερ οὐδὲ νηστεύειν υἱὸς τοῦ Νυμφῶνος εἰκός, ἐφ' ὅσον μετ' αὐτῶν ἐστὶν ὁ **C** Νυμφίος· ἀλλὰ τοῦτο μόνον, σέβειν αὐτὸν καὶ ὑμεῖν· ἐπεὶ καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων ὕμνος, οἷον αὐτὸν οὐ προφητῆται διδάσκουσι, διὰ τὸν αὐτῶν λόγον, τοῦτ' αὐτὸ μόνον ὕμνος ἐστὶν ἱκεσίας ἀπηλλαγμένος. Ἀλλὰ τί βούλεται ἐνταῦθα ἢ ἀνάγνωσις τῶν ἱερῶν Γραφῶν; Εἰ μὲν τὴν χρεῖαν βούλει μαθεῖν, εἴρηται· παρασκευάζουσι γὰρ ἡμᾶς, καὶ προκαθαίρουσι πρὸ τοῦ μεγάλου τῶν μυστηρίων ἀγιασμοῦ. Εἰ δὲ τὴν σημασίαν ζητεῖς, τὴν φανέρωσιν τοῦ Κυρίου δηλοῦσιν, ἣν ἐφανερῶτο κατὰ μικρὸν μετὰ τὴν ἀνάδειξιν. Πρῶτον μὲν γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον ἀναδείκνυται συνεπτυγμένον, τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Κυρίου σημαίνον· καθ' ἣν σιωπῶντα αὐτὸν ὁ Πατήρ ἀνεδείκνυ, ὅτε οὐδὲν ἐκείνος φεγγόμομος, τῆς τοῦ κήρυκος **D** ἐδεῖτο φωνῆς. Ταῦτα δὲ τῆς φανερώσεως ἐστὶ σημαντικὰ τῆς τελειωτέρας· καθ' ἣν δημοσίᾳ πᾶσιν ὠμίλει, καὶ ἐαυτὸν ἐδείκνυεν, οὐ μόνον ἐξ ὧν ἔλεγεν αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ὄντας ἀποστόλους εἰδίδασκε λέγειν, πέμπων αὐτοὺς εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. Διὰ τοῦτο ἀναγινώσκειται μὲν γράμματα ἀποστολικὰ, ἀναγινώσκειται δὲ αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον. Τί οὖν μὴ πρῶτον τὸ Εὐαγγέλιον; Ὅτι τελειωτέρας ἐστὶ φανερώσεως σημαίνειν τὰ δι' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, ἢ διὰ τῶν ἀποστόλων λεγόμενα. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀθρόον ἐφάνη τοῖς ἀνθρώποις ὁ Κύριος; ἤλικος ἦν τὴν ἰσχύν, καὶ οἶος τὴν ἀγαθότητα (τοῦτο γὰρ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας), ἀλλ' ἰδῶν προβαίνων ἀπὸ τοῦ ἀφανεστέρου ἐπὶ τὸ φανερώτερον προφει· τοῦτου χάριν τὴν ἀνάδειξιν αὐτοῦ κατὰ μικρὸν γενο-

μένην δεικνύναι βουλομένοις, τὰ ἀποστολικά πρὸς τῶν Εὐαγγελίων ἀναγιγνώσκειν εἰκόσ. Διὰ τοῦτο γὰρ, καὶ τὰ τῆς τελείας ἀναδείξεως αὐτοῦ σημαντικά, τελευταία φυλάττεται, ὡς ἐν τοῖς ἐξῆς ἔσταθλον.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τῶν μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον αἰτήσεων.

Μετὰ δὲ τὸ, τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγνωσθῆναι, ἐξασθαι κελεύει τὸ πλῆθος ὁ διάκονος. Εὐχεται δὲ καὶ αὐτὸς ἱερεὺς ἔνδον καθ' ἑαυτὸν ἤσυχη, τὰς εὐχὰς ἐκείνων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προσδεχθῆναι. Ἐἶτα τὸν Θεὸν δοξολογήσας μεγάλη βοή, κοινωνοὺς καὶ αὐτοὺς τῆς δοξολογίας λαμβάνει. Τίς δὲ ἡ παρὰ πάντων εὐχή, μάλιστα ἡ μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον πρέπουσα; ἡ τῶν τηρούντων τὸ Εὐαγγέλιον, τῶν μιμησαμένων τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου σηματομένου Χριστοῦ. Καί τινες οὗτοι; Οἱ προστάται τῆς Ἐκκλησίας, οἱ λαῶν ποιμένες, οἱ τὴν πολιτείαν τάττοντες. Οὗτοι γὰρ, εἰ σώσουσι τὴν ἐπαγγελίαν, τὰ ἐκεῖ γεγραμμένα τηροῦσι καλῶς καὶ διδάσκουσι, καὶ τὸ ὑστέρημα τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἀναπληροῦσι μετ' ἐκείνων τὴν αὐτοῦ ποίμνην κατ' ἐκείνων ποιμαίνοντες. Ἐτι δὲ καὶ κτίσται ἱερῶν οἰκῶν, καὶ ἐπιμεληταί, καὶ ἀρετῆς διδάσκαλοι, καὶ εἰ τινες ὀπισσῶν τῷ κοινῷ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῖς ἱεροῖς λυσιτελεῖς εἰσιν, εἰς ἐκείνων τάττουσι τὸν χορὸν, καὶ τῶν κοινῶν εἰσιν ἄξιοι τυγχάνειν εὐχῶν. Μέλλων δ' ἐπὶ τὴν θυσίαν ἦδη χωρεῖν, ἢ παρῆναι τοὺς ἀμυήτους οὐ θέμις· οὐδ' κατηχουμένους ἔτι καλοῦμεν, ὅτι μέχρις ἀκοῆς, καὶ ὅσον διδασκαλία δύναται μόνον, τὸν Χριστιανισμὸν ὑπεδέξαντο· τοὺτους ἐβάλλει τοῦ χοροῦ τῶν Χριστιανῶν πιστῶν, εὐχὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναγνοὺς πρότερον. Ἡ δὲ εὐχή, τελειωθῆναι αὐτοὺς τοῦ βαπτίσματος ἀξιωθέντας κατὰ καιρὸν· ἡ δὲ αἰτία τῆς εὐχῆς, ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα, καὶ ἴνα καὶ αὐτοί, φησὶ, σὺν ἡμῖν δοξάζωσι τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου· ἦν καὶ ὡς δοξολογίαν ἀναβοήσας, καὶ κοινωνοὺς λαβῶν τῆς δοξολογίας. τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν, ἀλλήν εὐχὴν εὐχεται, ἐν ἣ πρώτον μὲν εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ, ὅτι ὅλως ἠξιώθη ἐνώπιον αὐτοῦ στήναι, καὶ χεῖρας αἰρῆν πρὸς αὐτὸν, ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἄλλων· ἔπειτα ἱκετεύει ἀξιωθῆναι τοῦτο ποιεῖν αἰετὰ καθαρῶ συνειδότος. Ἡ δὲ αἰτία τῆς εὐχῆς ταύτης, ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα· «Ὅτι σοὶ πρέπει, φησὶ, πᾶσα δόξα» καὶ οὕτω κατὰ τὸ εἰωθὸς μετὰ τοῦ πλῆθους δοξολογήσας, πάλιν ἐφ' ἑαυτὸν ὁ ἱερεὺς εὐχεται ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τοῦ πλῆθους, ὥστε αὐτὸν ἀκατάκριτον παραστῆναι τῇ ἀγίᾳ τραπέζῃ, καθαρὸν μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος· τοὺς δὲ συνευχομένους πιστοὺς τῶν μυστηρίων μετασχεῖν ἀξιωθῆναι, χωρὶς ἐνοχῆς καὶ κατακρίσεως, καὶ πρὸς τοῦτοις τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν κληρονομησαί· καὶ ἡ αἰτία τῆς εὐχῆς πάλιν ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα, εἰς ἣν ὁ Παῦλος ἐκέλευσε, λέγων· «Πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε.» Τοῦτο ἡμῖν ἔστω πανταχοῦ σκοπὸς, φησὶ, τὸν Θεὸν δοξάζεσθαι. Οἱ γεωργοὶ τέλος ποιοῦνται τῶν πόνων, τὴν φορὰν τῶν καρπῶν, ἐφ' οἷς αἰροῦνται πονεῖν· καὶ οἱ ἔμποροι τὸ κέρδος, καὶ ἄλλοι ἄλλοι· ὁ μὲν;

ostensionem paulatim fuisse factam volunt ostendere, apostolica legere ante Evangelia est consentaneum. Propterea enim etiam quæ perfectam ejus ostensionem significant, ultima servantur, ut manifestum erit in iis quæ consequuntur.

CAP. XXIII.

De petitionibus post Evangelium.

Postquam autem lectum est Evangelium, jubet diaconus populum orare. Orat autem intus ipse sacerdos per se, ut preces illorum a Deo suscipiantur. Deinde cum Deum magna voce glorificavit, ipsos quoque socios et participes glorificationis accipit. Quamnam autem orationem ab omnibus fieri maxime convenit post Evangelium, nisi pro iis qui servant Evangelium, qui imitati sunt benignitatem et humanitatem Christi, qui per Evangelium significatur? Et qui sunt hi? Præsules Ecclesiæ, populorum pastores, qui rempublicam ordinant. Illi enim, si servant quod professi sunt, quæ illic scripta sunt pulchre servant et docent, et quod deest Christo, ut censet Apostolus, adimplent, post illum, illius gregem illi convenienter pascetes. Præterea autem etiam sacrarum domorum exstructores et curatores, et virtutis doctores, et si ulli quomodocunq; communi Ecclesiæ et sacris sunt utiles, ad eum numerum referuntur, et communes preces assequi digni sunt. Ad sacrificium autem jam processurus, cui nefas est interesse eos qui non sunt mysteriis initiati, quos nos catechumenos adhuc vocamus, quod ad auditionem usque et quantum doctrinæ solum licuit, Christianismum susceperunt, eos ejicit ex choro fidelium, lecta prius pro eis oratione. Oratio autem est, ut ipsi perficiantur, tempus baptismi assecuti. Causa autem orationis est Dei gloria: «Ut et ipsi, inquit, nobiscum glorificent omni ex parte venerandum et magnificentem nomen tuum.» Quam postquam etiam tanquam glorificationem inclamavit, et fidelium populum glorificationis participem accepit, aliam facit orationem, in qua primum quidem Deo agit gratias, quod dignus omnino habitus sit coram eo stare, et manus ad eum tollere pro se et aliis; præterea orat, ut dignus semper habeatur hoc facere cum pura conscientia. Causa autem hujus quoque orationis est Dei gloria. «Quoniam te decet, inquit, omnis gloria;» et ita postquam pro more cum populo glorificavit, rursus apud se orat pro seipso et populo, ut seipsam quidem sanctæ mensæ non condemnandum exhibeat, purum ab inquinamento carnis et spiritus: eos autem qui una precantur, fideles, ut esse mysteriorum participes digni habeantur, absque reatu et condemnatione, et præterea cœlorum regno digni habeantur. Et orationis rursus causa est Dei gloria, in quam omnia facere jubet Paulus, dicens: «Omnia in gloriam Dei facite.» Hic sit, inquit, nobis semper scopus, Deum glorificare. Agricolæ laborum sibi finem proponunt fructuum productionem, propter quos libenter laborant; mercatores autem lucrum,

et alii aliud. Vos autem, in omnibus quæ facitis, gloriam Dei quaerite. Servi enim sumus, hoc Domino debentes ministerium, ut qui pro ipso et ab initio conditi sumus, et postea empti; propterea invenies Ecclesiam Dei gloriæ ubique curam gerere, et hoc verbum susquedeque clamare, et eam per omnia laudare, et eam omnia existimare, et ad eam omnia facere, orationes, preces, mysteriorum seu sacramentorum celebrationes, adhortationes, quidquid sacrum. Et hæc quidem hoc modo.

CAP. XXIV.

De introductione sacrorum donorum ad altare.

Sacerdos autem, postquam cum clamore Deum glorificavit, venit ad dona, et cum ea in caput valde honeste et reverenter sustulit, egreditur; et sic ea ferens, ducit ad altare, de industria circumducens in templo propter populum, quiete et pedetentim. Ipsi autem canunt, et genua cum omni reverentia et religione inflectunt, rogantes ut eorum sit memor in donorum oblatione. Ipse autem procedit, comitatus lampadibus et suffitibus, et ita se habens, altare ingreditur. Hæc autem fiunt quidem ad usum; oportebat enim afferri et in altari reponi dona quæ sunt sacrificanda, idque cum quam maximo fieri potest honore et reverentia. Ita enim introducebantur dona Dei quandoquidem et reges, cum oporteret ipsos Deo dona offerre, rem non aliis committebant, sed ipsi per seipsos ferentes, ea coronati introducebant.

Possunt autem hæc etiam habere significationem ultimæ Christi ostensionis, per quam maxime Hebræorum invidiam accendit, quando etiam profectus est via quæ ducit a patria in Jerusalem, in qua oportebat eum sacrificari, quando et in asino vectus urbem ingressus est, a multis deductus, et canticis celebratus. Oportet autem etiam tunc ad sacerdotis genua procidere, et orare ut illis orationibus nostri meminerit. Neque enim est alius modus supplicationis qui tantum possit, et qui magis firmam et stabilem nobis spem præbeat, quam qui sit per hoc venerandum sacrificium, quod impietates et iniquitates mundi gratis purgavit. Si qui autem eorum qui sacerdote cum donis ingrediente humi procumbunt, tanquam corpus et sanguinem Christi, dona quæ deferunt, adorant et alloquuntur, ab ingressu præsanctificatorum donorum decepti sunt, ignorantes differentiam hujus et illius sacrificii. Hoc enim in ipso ingressu non sacrificata habet dona, et nondum perfecta: illud autem, perfecta et sanctificata, et corpus et sanguinem Christi. Et hæc quidem sic habent.

CAP. XXV

De precibus post pretiosorum donorum introductionem, et præceptis sacerdotis ad populum.

Sacerdos autem dona quidem ponit super mensam; ipse autem, ut qui jam versetur in mysterii celebratione, et venerandam sit hostiam contracta-

A δὲ ἐν ἅπασιν οἷς ποιεῖτε, τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ζητεῖτε. Δούλοι γὰρ ἔσμεν, ταύτην ὀφείλοντες τῷ Δεσπότῃ τὴν διακονίαν, ὡς ἂν ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ κτισθέντες ὑπ' αὐτοῦ, τὴν ἀρχὴν, καὶ ὑστερον ἀγορασθέντες. Διὰ τοῦτο τὴν Ἐκκλησίαν ἐρῆσεις τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ φροντίζουσιν πανταχοῦ, καὶ τοῦτ' ἄνω καὶ κάτω βοῶσαν τὸ ῥῆμα, καὶ ταύτην ἐκ πάντων ὑμνοῦσαν, καὶ πάντα αὐτὴν ἡγουμένην, καὶ πρὸς ταύτην πάντα ποιῶσαν, τὰς εὐχὰς, τὰς δεήσεις, τὰς μνήσεις, τὰς παραινέσεις, πᾶν ἱερὸν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τῆς εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσαγωγῆς τῶν τιμῶν δώρων.

Ὁ δὲ ἱερεὺς βοῇ τὸν Θεὸν δοξολογήσας ἔρχεται ἐπὶ τὰ δῶρα, καὶ ἀνελόμενος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κοσμίως, ἔξεισι· καὶ οὕτως αὐτὰ κομίζων, ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον εἰσάγει, περιάγων ἐπίτηδες ἐν τῷ ναῷ, σχολῇ καὶ βιάδην. Καὶ αὐτοὶ ἄδουσι, καὶ προσιπτοῦσιν αὐτῷ, σὺν αἰδοῖ πάση καὶ εὐλαθείᾳ, δεόμενοι μνήμης παρ' αὐτῷ τυχεῖν, ἐν τῇ τῶν δώρων προσαγωγῇ. Καὶ αὐτὸς χωρὶς πεμπόμενος ὑπὸ λαμπάσι καὶ θυμιάμασι· καὶ οὕτως ἔχων, τὸ θυσιαστήριον εἰσέρχεται. Ταῦτα δὲ γίνεται μὲν κατὰ χρείαν· ἔδει γὰρ ἐνεχθῆναι, καὶ τῷ θυσιαστήριῳ ἀποτεθῆναι τὰ θύεσθαι μέλλοντα δῶρα· καὶ τοῦτο σεμνῶς ὡς ἔξεσι· καὶ κοσμίως. Οὕτω γὰρ εἰσήγοντο τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ· ἐπεὶ καὶ οἱ βασιλεῖς δῶρα τῷ Θεῷ προσάγειν δεῖσαν αὐτοῖς, οὐκ ἄλλοις τὸ πρᾶγμα ἐπέτρεπον, ἀλλ' αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν κομίζοντες εἰσήγον αὐτὰ, ἐστεφανωμένοι.

Δύναται δὲ ταῦτα καὶ σημασίαν ἔχειν τῆς ἐσχάτης τοῦ Χριστοῦ ἀναδείξεως, καθ' ἣν μάλιστα τὴν βασιλείαν τῶν Ἑβραίων ἀνῆψεν, ἡνίκα καὶ ὄδιν ἐστελλετο τὴν ἀπὸ τῆς πατρίδος ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, ἐν ἣ θύεσθαι ἔδει· ὅτε καὶ ὀχούμενος εἰσῆει τὴν πόλιν, ὑπὸ πολλῶν παραπεμπόμενος καὶ ὑμνοῦμενος. Δεῖ δὲ προσπιπτέειν τῆνικαῦτα καὶ τῷ ἱερεῖ, καὶ δεῖσθαι ἵνα ἡμῶν ἐν ταῖς εὐχαῖς ἐκείναις μνησθῆ. Ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλος τρόπος ἰεσίας οὕτω μεγάλα δυνάμενος, καὶ βεβαίως παρεχόμενος ἡμῖν τὰς ἐλπίδας, ὡσπερ ὁ διὰ τῆς φρικώδους ταύτης θυσίας, ἢ τὰς ἀσεβείας καὶ τὰς ἀνομίας ἐκαθάρισε δωρῶν. Εἰ δὲ τινες τῶν προσπιπτόντων εἰσιόντι μετὰ τῶν δώρων τῷ ἱερεῖ, ὡς σῶμα Χριστοῦ καὶ αἷμα τὰ κομιζόμενα δῶρα προσκυνοῦσι καὶ διαλέγονται, ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῶν προηγιασμένων δώρων ἠπατήθησαν, ἀγνοήσαντες τὴν διαφορὰν τῆς ἱερουργίας ταύτης κάκεινης. Αὕτη μὲν γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ εἰσόδῳ αὐτὰ ἔχει τὰ δῶρα, καὶ οὕτω τετελεσμένα· ἐκείνη δὲ τέλεια, καὶ ἡγιασμένα, καὶ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Περὶ τῶν μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν δώρων καὶ εὐχῶν, καὶ παραγγελιῶν τοῦ ἱερέως πρὸς τὸ πλῆθος.

Ὁ δὲ ἱερεὺς τὰ μὲν δῶρα τίθησι ἐπὶ τῆς τραπέζης· αὐτὸς δὲ ὡς ἤδη πρὸς τῇ τελευτῇ γενόμενος, καὶ μέλλων τῆς φρικτῆς ἄπτεσθαι θυσίας, εἰ ἐαυ-

τὸν εὐτρεπίζει, καὶ διὰ τῶν εὐχῶν καθαίρει, καὶ ἄ-
πὸς τὴν ἱερουργίαν παρασκευάζει, καὶ οὐχ ἑαυτὸν
μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ περισσῶς πλῆθος καταρτίζει,
καὶ διατίθει πρὸς τὴν χάριν, εὐχῆ καὶ τῆ πρὸς ἀλ-
λήλους ἀγάπῃ, καὶ τῆ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως. Ἐν
τούτοις δὲ τὸ πᾶν τῆς ἐτοιμασίας ἐστὶ. καθ' ἣν ὁ
Κύριος ἐκέλευσε λέγων· « Γίνεσθε ἐτοιμοί. » Ἐν-
ταῦθα γὰρ ἡ πίστις, καὶ τὰ ἔργα· ἡ μὲν πίστις διὰ
τῆς ὁμολογίας φαινομένη, τὰ δὲ ἔργα διὰ τῆς ἀγά-
πης, ἡ τις τέλος ἐστὶν ἔργου παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ
ἀρετῆς πάσης κεφάλαιον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν μετ'
ὄλιγον. Πρὸ δὲ τούτων τοὺς περισσῶτατας πιστοὺς,
εὐχεσθαι κελεύει ὑπὲρ ὧν εὐχεσθαι τότε δεῖ. « Ὑπὲρ
τῶν προτεθέντων δώρων, φησὶ, τοῦ Κυρίου δεηθῶ-
μεν. » Ὑπὲρ τοῦ προκειμένου τὸν Θεὸν ἱκετεύσωμεν,
ἵνα ἁγιασῶσι τὰ δῶρα, καὶ εἰς τέλος ἡμῶν ἡ εἰς
ἀρχῆς πρόθεσις ἔλθῃ. Εἶτα καὶ ἄλλα προσθεῖς,
ὑπὲρ ὧν δεῖ τὸν Θεὸν ἱκετεύειν, καὶ τελευταῖον
παρηθέσθαι κελεύσας ἑαυτοὺς, τῷ Θεῷ καὶ ἀλλή-
λους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν, εἶτα καὶ αὐτὸς, τὸ τῆς
εὐχῆς ἀκροτελεύτιον, ἦν ὑφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν
ἐποίησατο, εἰς ἐπήκουον πάντων βοήσας κατὰ τὸ ἔθος
καὶ δοξολογήσας, καὶ αὐτοὺς λαβὼν τῆς δοξολογίας
κοινωνοὺς, μετὰ τοῦτο εἰρήνην τῆς πρὸς ἀλλήλους,
καὶ εὐχεταί πᾶσι, καὶ παραινεί

Εἰπὼν γὰρ, « Εἰρήνη πᾶσι », ἐπάγει, « Ἀγαπήσω-
μεν ἀλλήλους. » Ἐπεὶ δὲ εὐχεσθαι ὑπὲρ ἀλλήλων
ἐντολὴ ἐστὶν ἀποστολική, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λαὸς εὐχε-
ται αὐτῷ τὴν αὐτὴν εἰρήνην, λέγοντες, « Καὶ τῷ
πνεύματι σου. » Ἐπεὶ δὲ τῆ πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν
ἀγάπῃ, καὶ πρὸς Θεὸν ἡ ἀγάπη ἀκολουθεῖ, τῆ δὲ
πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ καὶ ἡ πρὸς Θεὸν τελεία καὶ ζῶσα
πίστις ἔπεται, διὰ τοῦτο μὲν ἀγάπῃν εἰπὼν, καὶ
ἀγαπᾶν ἀλλήλους παραινέσας, εὐθὺς τὴν ὁμολογίαν
ἐπάγει τῆς πίστεως· « Ἴνα ἐν ὁμολογίᾳ, φησὶν,
ὁμολογήσωμεν. » Καὶ οἱ πιστοὶ βοῶσιν, « Ὅν
ὁμολογήσαι δεῖ Θεὸν, τὴν ἁγίαν Τριάδα. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

*Peri τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως, καὶ ὧν μετ'
αὐτῆς ὁ ἱερεὺς τοῖς πιστοῖς παραινεί καὶ
εὐχεταί, καὶ ὧν ἐκεῖνοι πρὸς αὐτὸν ἀποκρί-
νονται.*

Εἶτα ὁ ἱερεὺς ἐτι κελεύει πάντας ἀνειπεῖν ἃ περὶ
Θεὸν μαθόντες πιστεύουσι· τὴν ἀληθινὴν σοφίαν·
περὶ ἧς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν
ἐν τοῖς τελείοις· » ἦν σοφίαν ὁ κόσμος οὐκ ἔγνω·
δηλονότι οἱ ἀπὸ τοῦ κόσμου σοφοί, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν
αἰσθητῶν γνώσεως μεῖζον καὶ ὑψηλότερον, οὐτε
εἰδότες, οὐτε ὄλως εἶναι πιστεύοντες. Ἐν ταύτῃ τῇ
σοφίᾳ κελεύει πάσας ἀναπετάσαι τὰς θύρας, τὰ
στόματα ἡμῶν, τὰ ὄτα ἡμῶν. Ἐν ταύτῃ, φησὶν,
ἀνοιξατε τῆ σοφίᾳ, ταῦτα διγυμῶς καὶ λέγοντες καὶ
ἀκούοντες, καὶ τοῦτο οὐ ῥηθύμως, ἀλλὰ σπουδαίως
ποιεῖτε, καὶ προσέχοντες ὅμῃ αὐτοῖς. Καὶ αὐτοὶ
πᾶσιν ἀναβοῶσι τὴν ὁμολογίαν τὸ τῆς πίστεως
σύμβολον. Εἶτα ὁ ἱερεὺς, « Στῶμεν καλῶς, στῶμεν
μετὰ φόβου. » Ἐπὶ τῆς ὁμολογίας, φησὶ, ταύτης
στῶμεν, μὴ διὰ πιθανολογίαν αἰρετικῶν σαλευόμε-
νοι. « Στῶμεν μετὰ φόβου, » ὅτι πολὺς ὁ κίνδυνος;

turus, adhuc seipsum componit, et per preces pur-
gat, et ad sacrificium præparat, et non solum scip-
sum, sed circumstantem etiam multitudinem præ-
parat, et disponit ad gratiam, oratione et inter
se invicem dilectione et fidei confessione. In his
autem consistit universa præparatio, quam Domi-
nus jussit, dicens : « Estote parati. » Hic enim fides
et opera ; fides quidem quæ apparet per confessio-
nem ; opera autem per charitatem, quæ finis om-
nis boni operis, et summa omnium virtutum. Sed hæc
quidem paulo post. Ante hæc autem fideles qui cir-
cumstant, orare jubet pro iis pro quibus tunc ora-
re oportet. « Pro propositis, inquit, donis orate
Dominum. » Pro eo quod est propositum, Deo sup-
plicemus, ut dona sanctificentur, et ad finem per-
ducatur quæ fuit ab initio propositio. Deinde cum
alia etiam adjecit pro quibus oportet Deum orare,
et tandem cum seipsos et inter se invicem, et to-
tam suam vitam jussit Deo commendare ; deinde
cum ipse quoque ultimam orationis partem, quam
apud se ad Deum fecit, audientibus omnibus, ut
mos est, alta voce clamavit, et glorificavit, et ip-
sos glorificationis participes accepit, postea pacem
omnibus inter se invicem precatur, et sua-
d i.

Postquam enim dixit : « Pax omnibus, » subjun-
git, « Diligamus invicem. » Quoniam autem pro
se invicem precari est præceptum apostolicum,
propterea populus quoque ei ipsam pacem preca-
tur, dicens : « Et cum spiritu tuo. » Quia autem
nostram inter nos invicem dilectionem, etiam
amor Dei, Dei autem dilectionem, fides in cum
perfecta et viva consequitur, propterea qui dixit
dilectionem, et se invicem diligere hortatus est,
statim introduxit confessionem fidei : « Ut in con-
cordia, inquit, consteamus. » Et fideles clamant :
« Quem confiteri oportet Deum, sanctam Trinita-
tem. »

CAP. XXVI.

*De confessione fidei, et de iis quæ post ipsam
sacerdos fidelibus suadet et precatur, et de iis
quæ illi ipsi respondent.*

Deinde sacerdos adhuc jubet omnes dicere quæ
de Deo didicerunt, et credunt, veram sapientiam,
de qua dicit Apostolus : « Sapientiam autem lo-
quimur inter perfectos ; » quam sapientiam mundus
nec cognovit, scilicet mundi sapientes, et qui sen-
sibilibus cognitione nihil majus nec altius norunt,
neque omnino esse credunt. In hac sapientia ju-
bet omnes portas aperire, ora nostra, aures no-
stras. In hac, inquit, aperite sapientia, eadem assi-
due et dicentes et audientes, et hoc non socorditer,
sed diligenter facite, et attendentes vobis ip-
sis. Ipsi autem omnes exclamant confessionem
fidei Symbolum. Deinde sacerdos, « Stemus recte,
stemus cum timore. » In hac, inquit, confessione
stemus, nec propter aptum ad persuadendum heretico-
rum sermonem moveamur. « Stemus cum
timore, » quia magnum est periculum iis qui du-

bitationem aliquam de hac fide in anima susceperunt. Ita firmiter in fide stantibus, inquit, etiam donorum nostrorum ad Deum oblatio secundum rationem fiat. Quid autem secundum rationem? « In pace. » Attendamus, inquit, sanctam oblationem in pace offerre. Recordemini enim verborum Domini: « Si offeras munus tuum, et recordatus fueris quod habet quispiam aliquid adversus te, primum reconciliare, deinde accedens, offer munus tuum. » Fideles autem respondent: « Offerimus non solum cum pace, sed etiam ipsam pacem loco muneris et alius sacrificii. » Misericordiam offerimus ei qui dixit: « Misericordiam volo, et non sacrificium. » Misericordia autem est foetus firmæ et puræ pacis; quando enim animam nulla perturbat affectio, nihil vetat quominus ea sit plena misericordia, et sacrificio laudis. Hæc autem postquam dixerunt, precatur sacerdos quæ sunt omnium divinissima et maxima: « Gratia Domini nostri Jesu Christi, et dilectio Dei et Patris, et communicatio sancti Spiritus sit cum vobis omnibus. » Et ipsi etiam eadem pro sacerdote orantes, « Et cum spiritu tuo, » ad eum respondent, convenienter præcepto quod jubet pro se invicem orare. Hæc autem oratio sumpta quidem est ex Epistolis B. Pauli. Postulat autem nobis a sancta Trinitate bona, omne donum perfectum: et hæc ab unaquaque ex beatis Personis proprio quodam nomine appellat. A Filio quidem gratiam; a Patre vero, dilectionem; a sancto autem Spiritu, communicationem. Quia enim Filii iis qui nihil contulerant, sed etiam adhuc debendi rei erant, seipsam nobis Servatorem præbuit: « Etenim cum impii adhuc essemus, inquit, pro nobis mortuus est; » ejus nostri cura, gratia est. Quia autem Pater per passionem Filii humano generi reconciliatus est, et dilexit inimicos, propterea ea quæ ille in nos fecit, appellantur dilectio. Quia autem amicis ex inimicis effectis oportebat eum qui dives est in misericordia, propria bonæ communicare, hoc facit Spiritus sanctus qui venit ad apostolos. Propterea illius in homines benignitas communicatio dicitur. Sed dixerit quispiam, hæc omnia bona, cum adventit Servator, hominibus data esse: quid est ergo adhuc opus oratione pro bonis quæ jam data sunt? Clarum est, quod ne ea accepta amittamus, sed ea perpetuo habeamus; et ideo non dixit: Dentur vobis omnibus, ut ea quæ jam data erant; sed « Sint cum vobis omnibus. » Non recedat, inquit, a vobis gratia quæ data est. Postquam autem eos ejusmodi oratione dignatus est, et sic animas erexit, cogitationes eorum a terra extollit, et dicit, « Sursum corda habeamus: » quæ supra sunt cogitemus, non quæ in terra. Illi autem consentiunt, et dicunt se illic corda habere, ubi est thesaurus noster, ubi est Christus in dextera Patris sedens: « Habemus ad Dominum. »

Α τοῖς ἀμφιβολοῦσαν τινὰ περὶ τῆς πίστεως ταύτης ἐν τῇ ψυχῇ δεξαμένοις. Οὕτω δὲ βεβαίως ἐστῶτων ἐν τῇ πίστει, φησὶ, καὶ ἡ τῶν δώρων ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν προσαγωγή, κατὰ λόγον γινέσθω. Τί δὲ κατὰ λόγον; τὸ « Ἐν εἰρήνῃ. » Πρόσχωμεν γὰρ, φησὶ, τὴν ἀγίαν ἀναφορὰν, ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν· μέμνησθε, γὰρ, φησὶ, τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, « Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ μνησθῆς ὅτι ἔχει τις κατὰ σοῦ, διαλλάγηθι πρῶτον, εἴτα ἔλθῶν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. » Οἱ δὲ πιστοὶ ἀποκρίνονται, « Προσφέρομεν, οὐ μόνον μετ' εἰρήνης, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν εἰρήνην ἀντὶ δώρου καὶ θυσίας ἐτέρας. » Ἐλεον γὰρ, φησὶ, προσφέρομεν, τῷ εἰπόντι, « Ἐλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν. » Ὁ δὲ ἔλεος, γέννημά ἐστι τῆς βεβαίας καὶ καθαρᾶς εἰρήνης. Β Ὅταν γὰρ τὴν ψυχὴν οὐδὲν ἐνοχλεῖ πάθος, οὐδὲν κωλύει ἐλεῶν γέμειν αὐτὴν· ἀλλὰ καὶ θυσίαν αἰνέσεως. Ταῦτα δὲ εἰπόντων, ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται τὰ θεϊότατα καὶ μέγιστα πάντων· « Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. » Καὶ αὐτοὶ δὲ τὰ αὐτὰ ὑπὲρ τοῦ ἱερέως εὐχόμενοι· « Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου, » πρὸς αὐτὸν ἀποκρίνονται, κατὰ τὴν εὐχεσθαι ὑπὲρ ἀλλήλων κελεύουσαν ἐντολὴν. Ἡ δὲ εὐχὴ αὐτὴ ἐληπτὰ μὲν ἀπὸ τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ μακαρίου Παύλου. Προξενεῖ δὲ ἡμῖν τὰ ἀπὸ τῆς ἁγίας Τριάδος ἀγαθὰ, πᾶν δώρημα τέλειον, καὶ ταῦτα ἐφ' ἐκάστης τῶν μακαρίων Ἰποστάσεων, ἰδίῳ τινὶ ὀνόματι ὀνομάζει· ἀπὸ μὲν τοῦ Υἱοῦ χάριν· ἀπὸ δὲ τοῦ Πατρὸς, ἀγάπην· ἀπὸ δὲ τοῦ Πνεύματος, κοινωνίαν. Ὅτι μὲν γὰρ Υἱὸς μὴδὲν εἰσενεγκοῦσιν ἀλλὰ καὶ ὀφελουσιν εἶναι δικαίως, Σωτῆρα παρέσχεν ἡμῖν ἐκυτόν· « Καὶ γὰρ ἀσεβῶν δυνων εἶναι, φησὶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε. » ἡ περὶ ἡμῶν αὐτοῦ πρόνοιαν, χάρις ἐστίν. Ὅτι δὲ ὁ Πατὴρ διὰ τῶν τοῦ Υἱοῦ παθῶν, διηλλάγη τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἠγάπητος τοὺς ἔχθρους, διὰ τοῦτο τὰ ἐκείνου πρὸς ἡμᾶς ἀγάπη καλεῖται. Ἐπεὶ δὲ τοῖς φιλιθεῖσιν ἔχθροῖς ἔδει κοινωνῆσαι τὸν πλοῦσιον ἐν ἐλλεί, τῶν οἰκείων ἀγαθῶν, τοῦτο ποιεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιδημήσαν τοῖς ἀποστόλοις. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκείνου πρὸς ἀνθρώπους χρηστότης κοινωνία λέγεται. Ἄλλ' εἰποῖ τις ἂν ὅτι ταῦτα τὰ ἀγαθὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημήσαντος πάντα τοῖς ἀνθρώποις ἐδόθη· τίς οὖν ἤδη χρεῖα τῆς εὐχῆς, περὶ τῶν ἤδη δοθέντων ἡμῖν; Πρόδηλον ἵνα ταῦτα λαθόντες μὴ ἀπολέσωμεν· ἀλλὰ μένωμεν ἔχοντες ἐκ τῆς τέλους. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, Δοθεῖν πᾶσιν ὑμῖν, ὡς ἤδη δοθέντων· ἀλλὰ, « Εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. » Μὴ ἀποσταίη, φησὶν, ὁφ' ὑμῶν, ἡ δοθεῖσα χάρις. Τοιαύτης δὲ αὐτοὺς ἀξιώσας εὐχῆς, καὶ οὕτω τὰς ψυχὰς ἀναστήσας ἀπὸ τῆς γῆς, αἶρει τὰ φρονήματα· καὶ φησὶν, « Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας, » τὰ ἄνω φρονῶμεν, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ αὐτοὶ συντίθενται· καὶ φησὶν ἐκεῖ τὰς καρδίας ἔχειν, ὅπου ὁ Θεσσαυρὸς ἡμῶν ἐστίν, οὗ ὁ Χρηστός ἐστίν, ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθήμενος· « Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ΄.

A

CAP. XXVII.

Περὶ τοῦ ἀγιασμοῦ τῶν δώρων, καὶ τῆς πρὸ τοῦ-
των εὐχαριστίας.

Ἐστω δὲ κάλλιστα καὶ ἐρωτάτα διατεθέντα, τί
λοιπὸν ἢ πρὸς εὐχαριστίαν τραπῆναι τοῦ χορηγοῦ
τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων Θεοῦ; ἄλλως τε τὸν πρῶτον
ιερέα μιμούμενος; εὐχαριστοῦντα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ,
πρὸ τοῦ παραδοῦναι τὸ μυστήριον τῆς κοινωνίας. Καὶ
αὐτὸς πρὸ τῆς τελεστικῆς εὐχῆς, καθ' ἣν ἱεουργεῖ
τὰ ἅγια, τὴν εὐχαριστίαν ταύτην ποιεῖται, πρὸς τὸν
Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
« Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ » καὶ πάντων συνθε-
μένων, καὶ « Ἄξιον καὶ δίκαιον, » ἀνειπόντων, αὐ-
τὸς ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν εὐχαριστίαν ἀναφέρει: τῷ Θεῷ,
καὶ δοξολογήσας αὐτὸν, καὶ μετὰ ἀγγέλων ὑμνήσας,
καὶ χάριτας ὁμολογήσας τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων, τῶν
ἐξ αἰῶνος ἡμῖν παρ' αὐτοῦ γενομένων καὶ τελευταῖον
αὐτῆς τῆς ἀρρήτου, καὶ ὑπὲρ λόγον ἡμῶν ἕνεκα
τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας μνησθεῖς, εἶτα ἱεουργεῖ τὰ
τίμια δῶρα, καὶ ἡ θυσία πάντα τελεῖται. Καὶ τίνα
τρόπον; Τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο διηγησάμενος δεῖπνον,
καὶ ὅπως αὐτῷ παρέδωκε πρὸ τοῦ πάθους τοῖς ἁγίοις
αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ ὡς ἐδέξατο ποτήριον, καὶ
ὡς ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστίαν ἤγειρε· καὶ ὡς
εἶπε δι' ὧν ἐδήλωσε τὸ μυστήριον, καὶ αὐτὰ τὰ εἴ-
ματα ἀνειπόν, καὶ ἔλα προσπίπτει, καὶ εὐχεται καὶ
ἰκετεύει, τὰς θείας ἐκείνας φωνὰς τοῦ μονογενοῦς
Υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἐφαρμόσας καὶ ἐπὶ
τῶν προκεμένων δώρων, καὶ δεξάμενα τὸ πανά-
γιον αὐτοῦ καὶ παντοδυνάμενον Πνεῦμα μεταβληθῆ-
ναι, τὸν μὲν ἄρτον εἰς αὐτὸ τὸ τίμιον καὶ ἅγιον
αὐτοῦ σῶμα, τὸν δὲ οἶνον εἰς αὐτὸ τὸ ἄχραντον αὐ-
τοῦ καὶ ἅγιον αἷμα. Τοῦτον δὲ εἰρημένων, τὸ πᾶν
τῆς ἱεουργίας ἤνυσται καὶ τετέλεσται, καὶ τὰ δῶρα
ἠγιασθη, καὶ ἡ θυσία ἀπρητίσθη, καὶ τὸ μέγα θύμα
καὶ λερεῖον τὸ ὑπὲρ τοῦ κόσμου σφαγὴν ἐπὶ τῆς
ιεραῆς τραπέζης ἕρῃται κείμενον· ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ
Κυριακοῦ σώματος οὐκ ἔτι τύπος, οὐδὲ δῶρον, εἰ-
κόνα φέρων τοῦ ἀληθινοῦ δώρου, οὐδὲ γραφὴν τίνα
κομιζῶν ἐν ἑαυτῷ τῶν σωτηρίων παθῶν ὥσπερ
ἐν πίνακι, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν δῶρον· αὐτὸ τοῦ
Δεσπότου τοῦ παναγίου σῶμα, τὸ πάντα ἀληθῶς
ἐκεῖνα δεξάμενον τὰ ὄνειδη, τὰς ὕβρεις, τοὺς μώ-
λωπας· τὸ σταυρωθὲν, τὸ σφαγὴν, τὸ μαρτυρῆσαν
ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, τὴν καλὴν ὁμολογίαν, τὸ ρα-
πισθὲν, τὸ αἰκισθὲν, τὸ ἐμπυσματῶν ἀνασχόμενον,
τὸ χολῆς γευσάμενον. Ὁμοίως καὶ ὁ οἶνος, αὐτὸ τὸ
αἷμα τὸ ἐκπηδῆσαν σφαττομένου τοῦ σώματος, τοῦτο
τὸ σῶμα, τοῦτο τὸ αἷμα τὸ συστάν ἐκ Πνεύματος
ἁγίου, τὸ γεννηθὲν ἀπὸ τῆς ἁγίας Παρθένου, τὸ ταφέν,
τὸ ἀναστάν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, τὸ ἀνελθὸν εἰς τοὺς οὐ-
ρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ΄.

Πόθεν ἀσφαλῶς πιστεύομεν τὸ μυστήριον.

Καὶ τίς ἢ πίστις; Αὐτὸς εἶπε, « Τοῦτό ἐστι τὸ
σῶμά μου. » « Τοῦτο τὸ αἷμά μου. » Αὐτὸς καὶ τοῖς
ἀποστόλοις ἐκέλευσε, καὶ δι' ἐκείνων τῇ πάσῃ Ἐκ-
κλησίᾳ, τοῦτο ποιεῖν. « Τοῦτο γὰρ. φησὶ, ποιεῖτε

PATROL. GR. CL.

*De sanctificatione donorum, et quæ eam præcedit
gratiarum actione.*

Qui autem pulcherrime et sanctissime sic affe-
ctus est, quid restat nisi ut ad gratias agendas
convertatur Deo qui bona omnia suppeditat? ma-
xime primum sacerdotem imitans, Deo et Patri
gratias agentem, antequam daret sacramentum
communions. Ipse etiam ante orationem mysterii,
per quam sancta consecrat, hanc gratiarum actio-
nem fundit ad Deum et Patrem Domini nostri
Jesu Christi: « Gratias agamus Domino; » et cum
omnes consenserint, et, « Dignum et justum est, »
dixerint, ipse Deo offert gratiarum actionem; et
postquam ipsum glorificavit, et cum angelis lauda-
vit, et gratias pro bonis omnibus egit quæ ab
æterno in nos contulit, et postremo arcanæ ejus,
et quæ omnem sermonem et rationem excedit in-
carnationis meminit, dei de pretiosa dona con-
secrat, et totum sacrificium peragitur. Et quomodo?
Cum venerandam illam cœnam narravit, et quomodo
ipsam ante passionem dedit sanctis suis
discipulis, et quod accepit calicem, et quod acce-
pit panem, et actis gratiis sanctificavit, et quod
dixit ea per quæ significavit mysterium: et cum
ea ipsa verba dixit, deinde procidit, et orat, et
supplicat, divinas illas voces ipsius unigeniti Ser-
vatoris nostri etiam in donis propositis applicans,
ut suscepto ejus sanctissimo et omnipotente Spi-
ritu convertatur quidem panis in ipsum corpus, et
vinum in pretiosum et sanctum ejus sanguinem.
Hæc cum oravit, et dixit, universum sacrificium
peractum et perfectum est, et dona sunt sanctifi-
cata, et hostia integra et perfecta effecta est, et
magna hostia et victima, quæ pro mundo mactata
est, supra sacram mensam sita cernitur; pan-
is enim non amplius figura Dominici corporis,
neque donum ferens imaginem veri doni, ne-
que ferens aliquam descriptionem ipsius Serr-
vatoris passionum tanquam in tabula: sed ipsum
verum donum, ipsum sanctissimum corpus Do-
mini, quod omnia illa vere suscepit, probra, con-
tumelias, vibices: quod crucifixum, quod interfec-
tum, quod sub Pontio Pilato pulchrum testimonium
confessum est, quod colaphis appetitum, contume-
liis affectum, sputa passum est, et fel gustavit.
Similiter et vinum, ipse sanguis exsiliit occiso cor-
pore, hoc corpus, et sanguis qui ex Spiritu san-
cto constitutus est, natus ex Maria virgine, qui
sepultus est, qui resurrexit tertio die, qui ascen-
dit in cœlos, et sedet ad dexteram Patris.

CAP. XXVIII.

*Undenam sacramentum firmiter et secure credi-
mus.*

Et quænam est fides? Ipse dixit: « Hoc est cor-
pus meum; » « Hic est sanguis meus. » Ipse etiam
jussit apostolis, et per illos universæ Ecclesiæ, hoc
facere. « Hoc enim, inquit, facite in meam recor- la-

tionem.) Non jussisset autem facere, nisi esset potestatem daturus, ut possent hoc facere. Et quanam est potestas? Spiritus sanctus, qui ex alto apostolos armavit, sicut a Domino ipsis dictum est: «Sedete in civitate Jerusalem, donec induamini virtute ex alto.» Hoc est opus illius descensus. Non enim semel descendit, deinde nos reliquit, sed est et erit semper nobiscum. Propterea enim eum misit Servator, ut nobiscum maneat in æternum. Et alium, inquit, advocatum mittam vobis, ut maneat vobiscum in æternum, « Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt ipsum, nec cognoscit ipsum: vos autem cognoscitis ipsum, quia apud vos manet, et est in vobis.» Is per manum et linguam sacerdotum mysterium peragit. Neque vero Spiritum solum misit ad nos Dominus, ut maneat nobiscum: sed ipse etiam pollicitus est, se nobiscum mansurum usque ad consummationem sæculi: sed Paracletus quidem adest invisibiliter, quia ipse corpus non gestavit. Dominus autem videtur et contrectatur per veneranda etsacra mysteria, ut qui nostram naturam et suscepit, et ferat in æternum. Hæc est sacerdotii potestas, hic est sacerdos. Etenim qui seipsum semel obtulit et sacrificavit, a sacerdotio non cessavit, sed perpetuum hoc sacrificii munus nobis obit, per quod etiam est advocatus pro nobis ad Deum in æternum. Qua de causa ei dictum est: «Tu es sacerdos in æternum.» Propterea nulla est fidelibus de donorum sanctificatione dubitatio, nec de aliis mysteriis, si secundum propositum et sacerdotum preces peragantur. Et hæc quidem hactenus.

CAP. XXIX (1).

De iis in quibus Latini nos reprehendunt, et ad reprehensionem responsio.

Hic autem Latini quidam nostra reprehendunt. Dicunt enim, post verbum Domini, «Accipite, comedite,» et quæ sequuntur, ad hoc ut sanctificentur dona, nulla amplius opus habere oratione, ut quæ a verbo Domini perfecta sint: propterea qui postquam hæc verba dixerint, panem et vinum nominant, et tanquam nondum sanctificatis precantur sanctificationem, præter id quod infidelitate laborant, inquit, vanam quamdam rem et supervacaneam faciunt. Quod autem hoc verbum est quod dona perficit, beatus, inquit, Chrysostomus testatur, dicens, quod quemadmodum opifex sermo, hic scilicet, «Crescite et multiplicamini,» semel a Deo dictus est, semper autem operatur, ita etiam hoc verbum, semel a Servatore dictum, perpetuo operatur. Qui ergo suæ orationi magis confidunt, quam verbo Domini, primum quidem eum accu-

(1) Duo hæc integra capita, nempe 29 et 30, merito in totum essent expungenda; nam delirat Græcus iste schismaticus, existimans non solis verbis istius consecrationis confici Eucharistiam, sed aliis quoque, quæ ex Græcorum Liturgiis apponuntur.

Α εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, » οὐκ ἂν κελεύσας τοῦτο ποιεῖν, εἰ μὴ δύναμιν ἐνθήσειν ἐμελλε, ὥστε δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν. Καὶ τίς ἡ δύναμις; Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ ἐξ ὕψους τοὺς ἀποστόλους ὀπίσασα δύναμις, κατὰ τὸ εἰρημένον πρὸς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Κυρίου: « Ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνδύσηθε δύναμιν ἐξ ὕψους. » Τοῦτο τὸ ἔργον ἐκείνης τῆς καθόδου. Οὐ γὰρ κατελθὼν ἅπαξ, εἶτα ἀπολέλοιπεν ἡμᾶς, ἀλλὰ μεθ' ἡμῶν ἔστι, καὶ ἔσται μέχρι παντός. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐπεμψεν αὐτὸ ὁ Σωτὴρ, ἵνα μὲν μεθ' ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, « τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας: » ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ, οὐδὲ γινώσκει αὐτὸ, ὑμεῖς δὲ γινώσχετε αὐτὸ, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει, καὶ ἐν ὑμῖν ἔστι. » Τοῦτο διὰ τῆς χειρὸς καὶ τῆς γλώσσης τῶν ἱερέων τὰ μυστήρια τελεσοῦργεῖ. Καὶ οὐ τὸ ἅγιον Πνεῦμα μόνον ἐπεμψεν ὁ Κύριος ἡμῖν, ὥστε μένειν μεθ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐπηγγεῖλατο μένειν μεθ' ἡμῶν, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος: ἀλλ' ὁ μὲν Παράκλητος ἀοράτως πρόσσεσιν, ὅτι σῶμα αὐτὸς οὐκ ἐφόρεσεν. Ὁ δὲ Κύριος καὶ ὁρᾶται, καὶ ἀφῆς ἀνέχεται, διὰ τῶν φρικτῶν καὶ ἱερῶν μυστηρίων, ὧ; ἂν τὴν ἡμετέραν φύσιν καὶ δεξάμενος, καὶ φέρων εἰς τὸν αἰῶνα. Αὕτη τῆς ἱεριασύνης δύναμις, οὗτος ὁ ἱερεύς. Οὐ γὰρ ἅπαξ ἑαυτὸν προσαγαγὼν καὶ θύσας, ἐπιύστατο τῆς ἱεριασύνης, ἀλλὰ διηνεκῆ ταύτην λειτουργεῖ τὴν λειτουργίαν ἡμῖν, καθ' ἣν καὶ παράκλητος ἡμῖν ἔστι πρὸς τὸν Θεὸν δι' αἰῶνος, οὐ χάριν εἰρηται πρὸς αὐτὸν, « Σὺ ἱερεύς εἰς τὸν αἰῶνα. » Διὰ τοῦτο οὐδεμία τοῖς πιστοῖς περὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν δώρων ἀμφιβολία, οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλων τελετῶν, εἰ κατὰ τὴν πρόθεσιν καὶ τὰς εὐχὰς τῶν ἱερέων ἀποτελοῦνται. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Περὶ ὧν ἡμῖν ἐνταῦθα τινες Λατῖνοι μίμφοται, καὶ πρὸς μέμψιν ἀπολογία.

Ἐνταῦθα δὲ τινες Λατῖνοι τῶν ἡμετέρων ἐπιλαμβάνονται. Φασὶ γὰρ, μετὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, τὸ « Λάβετε, φάγετε, » καὶ τὰ ἐξῆς, πρὸς τὸ ἁγιασθῆναι τὰ δῶρα, μηδεμίαν εὐχὴν ἔτι δεῖσθαι, ὧ; ὑπὸ τοῦ Κυριακοῦ λόγου τελούμενα. Διὰ τοῦτο οἱ μετὰ τὸ ἀντιπεῖν ταῦτα τὰ ῥήματα, ἄρτον καὶ οἶνον κατονομάζοντες, καὶ ὧ; μήπω ἁγιασθεῖσιν εὐχόμενοι τὸν ἁγιασμὸν, πρὸς τῷ ἀπιστίᾳ νοσεῖν, φασὶ, καὶ μάταιόν τι καὶ παρέλκον πρᾶγμα ποιοῦσιν. Ὅτι δὲ οὗτός ἐστιν ὁ λόγος, ὃ τὰ δῶρα τελειῶν, ὃ μακάριος, φασὶ, Χρυσόστομος μαρτυρεῖ λέγων ὅτι καθάπερ ὁ δημιουργικὸς λόγος, τὸ, « Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, » εἴρηται μὲν ἅπαξ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐνεργεῖται δὲ ἀεὶ οὕτω καὶ λόγος οὗτος ἅπαξ ῥηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, διὰ παντὸς ἐνεργεῖ. Οἱ τοίνυν τῇ ἑαυτῶν εὐχῇ θαβρῶντες μᾶλλον ἢ τῷ Κυριακῷ λόγῳ, πρῶτον μὲν ἀσθένειαν αὐτοῦ καταγιγνώσκουσιν, ἔπειτα

Verum fœdum istum Græcorum errorem egregie confutarunt Bessarion, car. 13. et Niceæus, lib. 2. *De verbis consecrationis, et alii innumeri orthodoxi.* Vide Bellarminum, lib. iv *De Eucharistia*, cap. 12, 13, 14.

ἑαυτοῖς θαρβρόντες φαίνονται μᾶλλον· καὶ τρίτον, ἀμφιβόλου πράγματος τῆς ἀνθρωπίνης εὐχῆς τὸ μυστήριον ἐξαρθῶσι, πρᾶγμα τοσοῦτον, καὶ ὧ δεῖ βεβαιότατα πιστεύειν, ἀμφιβολίας μεστὸν ἀπορρίψουσιν. Οὐ γὰρ ἀνάγκη τὸν εὐχόμενον καὶ εἰσακούεσθαι, κἂν ἢ Παῦλος τὴν ἀρετὴν. Ταῦτα δὲ πάντα λύνει εὐ χαλεπὸν καὶ πρῶτον ἀπ' αὐτῶν τῶν τοῦ Θεοῦ Ἰωάννου βήματων, οἷς διασχυρίζονται, ἀρκτέον. Εἰ γὰρ κατὰ τὴν δημιουργικὴν λόγον καὶ οὗτος ὁ λόγος δύναται, σκοπῶμεν ἐκεῖνο. Εἶπεν ὁ Θεός· « Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε. » Τί οὖν; Μετὰ τὸν λόγον ἐκείνον, οὐδενὸς πρὸς τοῦτο δεόμεθα, καὶ χρεῖα ἡμῖν οὐδενὸς ἄλλου πρὸς τὴν αὐξήσειν οὐδεμίαν; ἢ καὶ γάμου καὶ συναφείας δεῖ, καὶ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας, καὶ τούτων χωρὶς, οὐ δυνατόν συτεσσάναι τὸ γένος καὶ προχωρεῖν; Οὐκοῦν καθάπερ ἐκεῖ πρὸς παιδοποιεῖαν ἀναγκαῖον ἡγοῦμεθα τὸν γάμον καὶ μετὰ τὸν γάμον ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου πάλιν εὐχόμεθα, καὶ οὐ δοκοῦμεν ἀτιμάζειν τὸν δημιουργικὸν λόγον, εἰδότες αἴτιον αὐτὸν τῆς γενέσεως, ἀλλὰ τὸν τρόπον τοῦτον διὰ γάμου, διὰ τροφῆς, διὰ τῶν ἄλλων· οὕτω καὶ ἐνταῦθα πιστεύομεν αὐτὸν εἶναι τὸν ἐνεργούντα τὸ μυστήριον, τὸν τοῦ Κυρίου λόγον· ἀλλ' οὕτω, διὰ ἱερέως, δι' ἐντεύξεως· αὐτοῦ καὶ εὐχῆς. Οὐ γὰρ διὰ πάντων ἐνεργεῖν ἀπλῶς, οἷδ' ἔπωσδήποτε· ἀλλὰ πολλὰ τὰ ζητούμενα, ὧν χωρὶς οὐ ποιήσει τὰ ἑαυτοῦ. Τὸν δὲ Χριστοῦ θάνατον τίς οὐκ οἶδεν, ὡς αὐτὸς ἐστὶ μόνος ὁ τὴν ἀφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν εἰσενεγκὼν εἰς τὸν κόσμον; Ἀλλὰ κἀκεῖνο γινώσκομεν, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνον, καὶ πίστεως χρεῖα, καὶ μετανοίας, καὶ ἐξομολογήσεως, καὶ τῆς τῶν ἱερέων εὐχῆς· καὶ οὐκ ἐστὶ λυθῆναι τῶν ἀμαρτιῶν ἀνθρώπων, μὴ τούτων ἡγησαμένων. Τί οὖν; Ἀτιμάζομεν τὸν θάνατον ἐκείνον, καὶ ἀσθένειαν αὐτοῦ καταγινώσκομεν, ὅτι νομίζομεν μὴ ἀρκεῖν τὰ παρ' ἐκείνου, ἐὰν μὴ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν αὐτῶν εἰσενέγκωμεν; Οὐδ' ἀμφίβουλον οὐδὲ τοῖς εὐχομένοις ὑπὲρ τοῦ τέλειωθῆναι τὰ ὄρα τὰ τοιαῦτα ἐγκαλεῖν εὐλογόν· ἐπεὶ οὐδὲ, τῇ εὐχῇ θαρβρόντες, ἑαυτοῖς θαρβροῦσιν, ἀλλὰ τῷ διόσειν ἐπαγγελιαμένῳ Θεῷ. Τόυναντι μὲν γὰρ ὁ τῆς εὐχῆς ἀπαιτεῖ λόγος. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ποιοῦν τὴν εὐχὴν τοῖς εὐχομένοις, τὸ μὴ θαρβεῖν ἑαυτοῖς περὶ τῶν ζητούμενων, ἀλλὰ παρὰ τῷ Θεῷ μόνῳ πιστεύειν εὐρῆσειν αὐτά. Καὶ τοῦτο βοᾷ ὁ εὐχόμενος, δι' ὧν ἑαυτὸν ἀφελίς, εἰς τὸν Θεὸν καταφεύγει, ὡς τῆς ἑαυτῆς κατέγνω δυνάμεως, καὶ διὰ τοῦτο τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέπει. Οὐκ ἐμὸν, φησί, τοῦτο, οὐδὲ τῆς ἐμῆς ἰσχύος, ἀλλὰ σοῦ δέεται, καὶ σοὶ τὸ πᾶν ἀνατίθημι, καὶ μάλιστα ὅταν ὑπὲρ φύσιν καὶ πάντα νικῶντα λόγον εὐχόμεθα, ὅσα τὰ τῶν μυστηρίων. Τότε γὰρ τῷ Θεῷ μόνῳ θαρβεῖν τοὺς εὐχομένους πᾶσα ἀνάγκη. Ταῦτα γὰρ οὐτε ἐνθυμηθῆναι δυνατόν ἦν ἀνθρώπων, μὴ τοῦ Θεοῦ διδάξαντος, οὐτε ἐπιθυμῆσαι, μὴ ἐκείνου παραινέσαντος· οὐτε προσδοκῆσαι λαθεῖν, μὴ τοῦ ἀψευδοῦς τοῦτο ἐλπίζαντος. Ὡστε οὐδὲ εὐξασθαι περὶ τούτων, ἐτόλμησεν ἂν οὐδεὶς, εἰ μὴ αὐτὸς εἰδείξεν ἀσφαλῶς ὡς ἄρα αἰτεῖσθαι ταῦτα βούλεται, καὶ χορηγεῖν τοῖς αἰτούμενοις ἐπιθυμῶς ἔχει. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀμφιβολοῖ· ἐνταῦθα ἡ

A sant imbecillitatis. Deinde sibi ipsis magis videntur confidere: et tertio, rem tantam, nempe sacramentum, a re dubia, videlicet humana oratione, volunt pendere, et quod oportet firmissime credere, efficiunt plenum dubitatione. Non enim necesse est eum qui orat, exaudiri, etiamsi sit virtute Paulus. Hæc autem omnia non est solvere difficile: et primum ab ipsis verbis divi Joannis, quibus nituntur. Si enim hoc verbum id potest quod sermo opifex, illud consideremus. « Dixit Deus, Crescite et multiplicamini. » Quid ergo? Post illum sermonem nullo adhuc egemus, et nullo nobis alio opus est ad generis incrementum? an etiam matrimonium et conjunctione, et alia cura opus est, et sine his fieri non potest ut genus constet et propagetur? Ergo B sicut illic ad liberorum procreationem matrimonium necessarium ducimus: et post matrimonium pro eo ipso rursus oramus, nec videmur opifex sermonem habere despiciatui, scientes ipsum quidem esse causam generationis, sed hoc modo, per matrimonium, per nutrimentum, per alia: ita etiam credimus ipsum esse quod operatur mysterium, Domini scilicet verbum, sed sic per sacerdotem, per ejus interpellationem et orationem. Non enim per omnia simpliciter operatur, neque quomodocunque, sed multa sunt quæ requiruntur, sine quibus non faciet quæ sua sunt. De morte autem Christi, quis nescit eam esse solam, quæ peccatorum remissionem in mundum introduxerit? Sed illud etiam scimus, quod post mortem illam etiam C fide et pœnitentia et confessione opus est, et sacerdotum oratione, nec potest homo solvi a peccatis, nisi hæc præcesserint. Quid igitur? mortem illam despiciamus, et eam impotentia condempnamus, quod existimamus non sufficere quæ ejus sunt, nisi etiam nostra ipsorum afferamus? Nequaquam. Neque ergo merito accensandi sunt qui orant ut dona perficiantur. Quandoquidem, nec orationi confidentes, sibi ipsis confidunt, sed Deo, qui se daturum est pollicitus. Contrariam enim postulat orationis ratio. Hoc est enim quod orationis causa est illi qui orant, quod sibi ipsis non fidant de iis quæ petantur, sed credant se a Deo solo ea inventuros. Et hoc clamat is qui orat, dum seipso relicto ad Deum confugit, quod suam condempnavit potèntiam, et propterea universum Deo permittit. Non est, inquit, hoc meum, neque mearum virium, sed te indiget, et tibi universum committo: et maxime quando quæ sunt snper naturam et omnem vincunt rationem, oramus, ut quæ sunt mysteriorum. Tunc enim soli Deo confidere orantes omnino necesse est. Hæc enim neque potuisset homo cogitare, nisi Deus docuisset: nec desiderare, nisi ille sua-isset: neque expectasset accipere, nisi qui a mendacio est alienus, eam spem dedisset. Quare nec pro illis quidem orare ausus esset aliquis, nisi ipse certe ostendisset, quod ea vult peti et suppeditare iis qui ea prompte petunt. Propterea nec dubia est oratio, nec finem habet incertum,

cum ipse Dominus per omnia ostenderit se velle dare. Propterea mysteriorum sanctificationem orationi sacerdotis credimus, non tanquam alicui humanæ, sed tanquam Dei potentiæ fidentes. Non enim propter orantem hominem, sed propter Deum exaudientem, neque quod ille rogavit, sed quod veritas se esse daturum est pollicita. Quod autem Christus ostendit se hanc semper velle nobis gratiam dare, nec dicere quidem opus est. Propterea enim in terram venit, et sacrificatus est, et mortuus, et propterea altaria et sacerdotes et omnis purgatio, et omnia præcepta et doctrinæ et adhortationes, ut hanc nobis mensam apponant. Propterea illud etiam Pascha se desiderare dicebat, quod hoc verum Pascha erat discipulis traditurus; propterea iussit, « Hoc facite in meam recordationem, » quod vult semper a nobis sacrum fieri. Quæ ergo fuerit orantibus dubitatio de eo quod petitur, si accepturi sunt? quod hi quidem orant ut accipiant: qui autem dare potest, dare cupit. Ita qui sanctificationi donorum per orationem confidunt, nec Servatoris voces despiciunt, nec a re dubia, humana scilicet oratione, mysterium dependere oportere statuunt, ut Latini nos frustra criminantur. Nam etiam sanctissimum unguentum, quod ejusdem esse ordinis cum divina communione dicit beatus Dionysius, oratione peragitur et sanctificatur. Quod autem operando sacramento deserviat et sanctificet, nulla est piis dubitatio; et sacerdotis et pontificis ordinatio simili modo per orationem peragitur. « Oremus enim, inquit, pro ipso, ut veniat in ipsum gratia sanctissimi Spiritus; » post impositionem manus, is qui ordinat, ad clerum clamat; et in ea quæ fit in Latinorum Ecclesia pontificis ordinatione, postquam infudit unguentum in caput ejus qui ordinatur, qui ordinat, optat locupletem sancti Spiritus gratiam in eum descendere. Peccatorum quoque remissio poenitentibus datur per orationem sacerdotum, et ultimum olei sacramentum similiter perficit sacerdotum oratio: quod etiam corporalis morbi medelam et peccatorum remissionem dat iis quibus peragitur, ut habet apostolica traditio: « Infirmatur enim aliquis in vobis, inquit, accersat presbyteros Ecclesiæ, et orent pro ipso, ungentes eum oleo, et oratio fidei servabit laborantem, et suscitabit eum Dominus; et, si peccata fecerit, remittentur ei. » Hæc ergo orationem in sacramentis reprobant, ad hæc quid dicent? Si enim est incertum quod sit a precibus, ut ipsi dicunt, incertum quidem est an id sit sacerdos quod esse dicitur; incertum autem an unguentum possit sanctificare; et ita nec sacramentum quidem constare potest sacræ communionis, cum neque sit vere sacerdos, nec altare. Neque enim verbum Domini, ab idiota privatave persona dictum, efficiendi sacramenti vim ipsi habere dixerint, neque sine altari. Altare enim supra quod panis ponendus est, unguento sanctificatur: quod quidem unguentum precibus

εὐχῆ, οὐδὲ τὸ πέρας ἄδηλον ἔχει, αὐτοῦ τοῦ δοῦναι Κυρίου, διὰ πάντων δείξαντος ὅτι βούλεται δοῦναι. Διὰ τοῦτο τῶν μυστηρίων τὸν ἁγιασμὸν τῇ εὐχῇ τοῦ ἱερέως πιστεύομεν, οὐχ ὡς ἀνθρωπίνῃ τινί, ἀλλ' ὡς Θεοῦ δυνάμει θαρρόντες. Οὐ γὰρ διὰ τὸν εὐχόμενον ἀνθρώπον, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐπακούοντα Θεόν· οὐδ' ὅτι ἐκεῖνος ἐδεήθη, ἀλλ' ὅτι ἡ ἀλήθεια ἐπηγγέλατο δώσειν. Ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς εἰδείξεν ὡς βούλεται ταύτην αἰεὶ διδοῦναι τὴν χάριν, οὐδὲ λόγου δεῖται. Διὰ τοῦτο γὰρ εἰς τὴν γῆν ἦλθε, καὶ ἐτύθη, καὶ ἀπέθανε. Διὰ τοῦτο θυσιαστήρια καὶ ἱερεῖς, καὶ πάντα καθαρὰς καὶ πᾶσαι ἐντολαί, καὶ διδασκαλαὶ καὶ παραινέσεις, ἵνα τὴν τράπεζαν παραβῆ ταύτην ἡμεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ τοῦ Πάσχα ἐπιθυμῆσαι ἔλεγεν ἐκεῖνου, ὅτι τοῦτο ἐμελλε τηλικαῦτα παραδιδόναι τὸ ἀληθινόν.

B Πάσχα τοῖς μαθηταῖς· διὰ τοῦτο ἐκέλευσε ἡμεῖς ποιεῖν εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, ὅτι τοῦτο βούλεται ἱεουργεῖσθαι αἰεὶ παρ' ἡμῶν. Τίς οὖν ἐστὶ περὶ τοῦ ζητούμενου τοῖς εὐχόμενοις ἀμφιβολογία γένοιτ' ἂν, εἰ λήφονται μὲν ὁ δέοντα οὗτοι λαβεῖν· ὁ δὲ δοῦναι δυνάμενος· διδοῦναι ἐπιθυμεῖ; Οὕτως οἱ τὸν ἁγιασμὸν τῶν δώρων τῇ εὐχῇ πιστεύοντες, οὔτε τοῦ Σωτῆρος τὰς φωνὰς περιορῶσιν [οὔτε ἑαυτοὺς θαρρόσιν], οὔτε ἀμφιβόλου πράγματος τὸ μυστήριον ἐξεστῶσι τῆς ἀνθρωπίνης εὐχῆς; ὡς οἱ Λατίνοι μάτην ἡμῖν ἐγκαλοῦσιν, ἐπεὶ καὶ τὸ πανάγιον μύρον, ὃ τῇ θείᾳ κοινωνίᾳ ὁ μακάριος Διονυσῖος φησὶν ὁμοταγὲς εἶναι, τῇ εὐχῇ τελεῖται καὶ ἁγιάζεται. Καὶ ὡς εἴη τελεστικὴ καὶ ἁγιαστικὴ, οὐδεμίᾳ τοῖς εὐσεβέσιν ἀμφιβολία· καὶ ἡ τοῦ ἱερέως χειροτονία τὸν Ἰσὸν τρόπον, καὶ ἡ τοῦ ἀρχιερέως, διὰ τῆς εὐχῆς ἱεουργεῖται. « Εὐξώμεθα γὰρ, φησὶν, ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθοι ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ παναγίου Πνεύματος; » μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τῆς χειρὸς ὁ χειροτονῶν πρὸς τὸν κληρὸν βοᾷ. Καὶ ἐν τῇ τῶν Λατίνων δὲ Ἐκκλησίᾳ τελουμένη χειροτονία τοῦ ἱερέως, μετὰ τὸ ἐπιγέαι τὸ μύρον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου, ὁ τελῶν εὐχεταὶ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος; ἐπ' αὐτὸν κατελθεῖν πλουσίαν· καὶ ἄφεσις ἁμαρτιῶν τοῖς μετανοοῦσι διὰ τῆς εὐχῆς τῶν ἱερέων δίδεται· καὶ τὸ τελευταῖον τοῦ ἐλαίου μυστήριον ὡσαύτως ἡ τῶν ἱερέων εὐχὴ τελεσιουργεῖ· ὁ καὶ ἴσασιν σωματικῆς νόσου καὶ ἄφρασις ἁμαρτιῶν τοῖς τελουμένοις· δυνάται, ὡς ἡ ἀποστολικὴ παράδοσις ἔχει. « Ἀσθενεῖ γὰρ τις ἐν ὑμῖν, φησὶ, προσκαλέσασθε τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν καμόντα, καὶ ἔγερει αὐτὸν ὁ Κύριος, κἂν ἁμαρτίας ἢ πεποιηκῶς, ἀφῆθησεται αὐτῷ. » Οἱ τοίνυν τὴν εὐχὴν ἐν τοῖς μυστηρίοις ἀποδοκιμάζοντες, τί πρὸς ταῦτα ἐροῦσιν; Εἰ γὰρ ἄδηλον τὸ παρὰ τῶν εὐχῶν, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἄδηλον μὲν ὁ ἱερεὺς, εἰ τοῦτο ἐστὶν ὃ καλεῖται· ἄδηλον δὲ τὸ μύρον, εἰ δυνάται ἁγιάζειν· καὶ οὕτως οὐδὲ τὸ μυστήριον συνεστάναι δυνάται τῆς ἱερᾶς κοινωνίας, οὔτε ἱερέως ἀληθῶς ὄντος, οὔτε θυσιαστηρίου. Οὕτε γὰρ παρὰ ἰδιώτου λεγόμενον τὸν τοῦ Κυρίου λόγον τελεσιουργίαν φάσιν ἂν οὐδ' αὐτοί, ὅτε χωρὶς τοῦ θυσιαστηρίου. Καὶ γὰρ καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐν ᾧ δεῖ

τιθέναι τὸν ἄρτον, τῷ μύρῳ ἀγιάζεται, ὃ δὴ μύρον διὰ τῶν εὐχῶν τελεσιουργεῖται. Ἐτι δὲ καὶ ἁμαρτιῶν ἄφρασις τίς ἡμῖν δώσει βεβαίως, τῶν ἱερέων καὶ τῆς αὐτῶν δεήσεως ἀμφιβαλλομένων; Καὶ οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν, ἢ πάντα τὸν Χριστιανισμόν ἐκ μέσου ποιῆσαι, ταῖς καινοτομίαις ἀκολουθοῦντας αὐτῶν. Φαίνεται τοίνυν ὡς ἐκείνοις μᾶλλον οἱ ταῦτα ἀξιοῦσιν, ἐν ἀμφιβολίᾳ κεῖται τὰ τῆς ἀρετῆς, καὶ πολὺν ἔχει τὸ πρᾶγμα κίνδυνον, ἀλλότρια τῶν πατρικῶν παραδίδεω καὶ τῆς ἐν αὐταῖς ἀσφαλείας ἐπινοοῦσιν. Ὅτι μὲν γὰρ ὁ Θεὸς εὐχόμενος ἐπινεύει, καὶ βίδωσι Πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτούσιν αὐτὸν, καὶ οὐδὲν ἀδυνατεῖ τοῖς μετὰ πίστεως αὐτοῦ δευμένοις, αὐτῆς εἶπεν ὁ Θεός· καὶ οὐδεμία μηχανὴ τοῦ μὴ ἀληθῆ ταῦτ' εἶναι. Ὅτι δὲ διηγουμένοις ἔτιοῦν τῶν λογίων συμβαίνει τι τοιοῦτον, οὐδαμῆ λέγεται. Καὶ τὸ μὲν εὐχῆ τὰ μυστικὰ τελεῖν οἱ Πατέρες παρέδωσαν, ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐκείνους ἐκδεξαμένων παραλαβόντες· τὰ τε ἄλλα, καθάπερ ἔφην, καὶ τὴν ἱερὰν εὐχαρίστησαν, μετὰ πολλοὺς ἄλλους καὶ μέγας Βασίλειος, καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, οἱ μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας; διδάσκαλοι· οἷς τοὺς ἀντιλέγοντας οὐδὲ λόγου τινὸς ἀξιοῦν χρῆ, τὸς εὐσεβεῖν βουλομένους. Τὸν δὲ τοῦ Κυρίου περὶ τῶν μυστηρίων λόγον, ἐν εἰδῆς διηγήσεως λεγόμενον, πρὸς τὸν ἁγιασμόν τῶν ψυχῶν ἀρκεῖν, οὐδεὶς, οὔτε τῶν ἀπόστολων οὔτε τῶν διδασκάλων εἰπὼν φαίνεται· ἀλλ' ὅτι μὲν ἄπαξ ὑπὸ τοῦ Κυρίου λεχθεὶς, αὐτῷ τῷ ὑπ' ἐκείνου λέγεσθαι, ὡς ὁ δημιουργικὸς λόγος αἰεὶ ἐνεργεῖ, καὶ ὁ μακάριός φησι Ἰωάννης. Ὅτι δὲ νῦν ὑπὸ τοῦ ἱερέως λεγόμενος, διὰ τὸ ὑπ' ἐκείνου λέγεσθαι, τοῦτο δύναται, οὐδαμῶθεν ἔστι μαθεῖν· ἐπεὶ οὐδ' αὐτὸς ὁ δημιουργικὸς λόγος ἐνεργεῖ, ὅτι ἐφ' ἐκάστων γενόμενος, ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ὅτι καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ Λατίνων ἡ τελετὴ κατὰ τὸν αὐτὸν ἡμῖν τελεῖται τρόπων.

Ὁ δὲ παντελῶς αὐτοὺς ἐπιστομίζει, ὅτι καὶ ἡ Λατίνων Ἐκκλησία, εἰς ἣν ἀναφέρειν δοκοῦσι, μετὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, εὐχεσθαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν οὐ παραιτοῦνται. Λαμβάνει δὲ αὐτοὺς, ὅτι οὐκ εὐθὺς μετὰ τὸν λόγον εὐχονται, καὶ ὅτι οὐ σαφῶς ἁγιασμόν αἰτοῦνται, καὶ μεταβολὴν εἰς τὸ Κυριακὸν σῶμα, ἀλλ' ἐτέρους χρῶνται ὀνόμασι πρὸς τοῦτο φέρουσι, καὶ τὰ αὐτὰ δυναμένους. Τίς δὲ εὐχὴ; «Κέλευσον ἀνευχεθῆναι τὰ ψυχὰ ταῦτα ἐν χειρὶ ἀγγέλου, εἰς τὸ ὑπερουράνιον σου θυσιαστήριον.» Λεγέτωσαν γάρ, τί ἐστὶν ἀπὸ τῶν, «ἀνευχεθῆναι τὰ ψυχὰ ταῦτα;» Ἡ γὰρ τοιαύτη μεταθεσις αὐτοῖς ἐβουλεύεται, ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τῶν κάτω τόπων εἰς τὸν οὐρανόν, ἢ ἀξίαν τινα, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα μεταβολήν. Ἄλλ' εἰ μὲν τὸ πρότερον, τί ὄφελος ταύτης ἡμῖν τῆς εὐχῆς ἀφ' ἡμῶν ἀρθῆναι τὰ ἄγια, ἀ παρ' ἡμῖν εἶναι, καὶ ἐν ἡμῖν μένειν, καὶ εὐχόμεθα καὶ πιστεύομεν, ὡς τοῦτο ὅν τὸ εἶναι τὸν Χριστὸν μεθ' ἡμῶν, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος; Πῶς δὲ οὐ πιστεύουσιν, εἰ σῶμα Χριστοῦ τοῦτο γινώσκουσιν, ὅτι καὶ ἐν ἡμῖν ἐστὶ, καὶ ὑπερουράνιον ἐστὶ, καὶ ἐν δοξασίᾳ τῷ Πατρὶ καὶ ἰσθῆται, τρόπον ὃν εἶδεν αὐτός; Πῶς;

A conficitur. Præterea autem peccatorum remissionem quis sacerdos nobis certo dabit, si de eorum oratione dubitetur? Et nihil omnino aliud restat quam ut omnem Christianismum de medio tollant qui eorum novitates sequuntur. Videtur ergo quod illis potius, si ita censeant, in dubio virtus sita est, resque in magno periculo versatur iis qui a paternis traditionibus et quæ in iis est securitate, aliena excogitant. Quod enim orationibus Deus annuit, et dat Spiritum sanctum iis qui ipsum petunt, et nihil sit impossibile iis qui cum fide ipsum rogant, ipse dixit Deus; nec ulla ratione fieri potest quin hæc vera sint. Quod autem tale quid evenerit iis qui quidpiam ex eloquiis narrant, nusquam dicitur. Et oratione quidem sacramenta peragere, tradiderunt Patres, qui ab apostolis et qui eis successerunt, acceperunt, et alia sicut dixi; et sacramentum Eucharistiam, post multos alios et magnus Basilius et Joannes Chrysostomus, magnæ Ecclesiæ doctores, quibus qui contradicunt, eorum nullam rationem ducere oportet eos qui pii esse volunt. Quod autem sermo Domini, qui de mysteriis in forma narrationis dicitur, sufficit ad donorum sanctificationem, nullus neque apostolus, nec doctor dixisse cernitur. Sed quod semel a Domino dictus, eo ipso quod ab illo dictus sit, sicut opifex sermo, semper operatur, et dicit etiam beatus Joannes. Quod autem nunc dictus a sacerdote, eo quod ab ipso dicatur, hoc possit, nullo ex loco sciri potest; quandoquidem nec ipse sermo opifex operatur, quod in unoquoque eorum quæ sunt, ab aliquo homine dicatur, sed quod semel a Deo dictus sit, ὑπὸ τινος ἀνθρώπου λέγεται, ἀλλ' ὅτι ἐστὶν ἄπαξ

CAP. XXX.

Quod etiam in Latinorum Ecclesia eodem quo apud nos modo sacrum celebratur mysterium.

Quod autem os eis omnino obstruit, est quod etiam Latinorum Ecclesia, ad quam se referre videntur, post verbum Domini, pro donis orare non recusat. II autem ideo falluntur, quod Latini non statim post Domini prolaturum sermonem orant, et quod non aperte petunt sanctificationem et mutationem in corpus Dominicum, sed aliis utuntur nominibus eo ferentibus, et quæ tantumdem valent. Quæ est autem oratio? «Jube sursum ferri dona hæc in manu angelî ad supercæleste tuum altare.» Dicent enim, quid hoc est, «Sursum dona deferri?» Vel enim localem eis translationem precantur a terra et inferioribus locis in cælum, vel dignam aliquam et ab humilioribus ad altiora mutationem. Sed si primum quidem, quid hæc nobis oratione opus est ut a nobis tollantur sancta, quæ apud nos esse, et in nobis manere et oramus et credimus, tanquam hoc sit, esse Christum nobiscum usque ad consummationem sæculi? Quomodo autem non credunt, si hoc Christi corpus cognoscunt, quod et in nobis est, et est supercæleste, et sedet ad dexteram Patris, quo ipse novit modo? Quomodo au-

tem fuerit quod nondum est, supercœleste ipsum corpus Christi, quod est supercœleste? Quomodo autem etiam sursum feretur in manu angeli, quod super omnem principatum et potestatem et virtutem et omne nomen quod nominatur? Sin autem dignam aliquam et in uelut mutationem orant, non uideo quomodo non sint insigni impietate futuri, si etiam ipsum esse Christi corpus cognoscant, et ad melius quid et sanctius id uenturum esse credunt. Unde manifestum est eos omnino scire ea alibi esse pauem et uinum quæ sanctificationem nondum susceperunt, et propterea pro ipsis quidem orant, ut quæ oratione adhuc indigent. Orant autem ut ea sursum ferantur, ut quæ adhuc inferius sita sint, et ad altare, ut quæ nondum sint sacrificata, ut illie posita sacrificentur. Opus autem habent manu angeli, nempe quod secundæ humanæ hierarchiæ, ut uult diuinus Dionysius, a prima angelorum hierarchia auxilium feratur. Hæc oratio nihil aliud confert donis quam mutationem in corpus et sanguinem Domini. Non enim locus super cœlos Deo separatus in quo oportet sacrificare, altare illud existimandum est. Ea enim ratione non multum differemus ab iis qui in monte Samariæ dicunt esse locum ubi oportet adorare, vel Hierosolymis. Sed quoniam, ut ait beatus Paulus, « unus Deus, unus etiam intercessor Dei et hominum Jesus Christus, » omnia quæ intercedendi vim habent et sanctificationem nobis præbent, solus est ipse Servator. Quanam ergo sunt quæ intercedendi vim habent et sanctificant? Sacerdos, hostia, altare. Et enim et altare sanctificat, ut uult sermo Domini. « Altare enim, inquit, est quod donum sanctificat. » Ergo quoniam solus ipse est qui sanctificat, solus fuerit sacerdos et hostia et altare. Et quod sacerdos quidem et hostia, ipse dixit : « Pro ipsis enim, inquit, ego sanctifico meipsum. » Quod autem etiam altare, sanctissimus testatur Dionysius, dicens in libro *De unguento* : « Si enim est diuinissimum nostrum altare Jesus, diuina diuinarum mentium consecratio, in quo, ut uult eloquium, consecrati et mystice tanquam holocaustum sacrificati oblationem habemus, supermundanis oculis aspiciamus ipsum diuinissimum altare. » Ad hoc supercœleste altare orat sacerdos dona sursum ferri, quod est sanctificari, in ipsum supercœleste Christi corpus mutari : non locum mutantia, et a terra translata in cœlum : quoniam uidemus ipsa adhuc apud nos esse, et post orationem nihilo secius. Quoniam enim altare sanctificat dona ei superimposita, idem est orare ut dona sanctificentur, et in altari posita esse. Quæ est autem sanctificatio, quæ altare sanctificat? Dona imposita et quo ipse sacerdos seipsum sanctificauit, oblata esse Deo dona et sacrificata. Quoniam enim idem est et sacerdos, et altare, et hostia, idem est et a sacerdote sacrificatum esse, et in hostiam illam mutatum esse, et in illo supercœlesti altari posita et dedicata esse. Propterea

A δ' ἂν εἴη ὑπερουράνιον τὸ μήπω γενόμενον αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὑπερουράνιον; Πῶς δὲ καὶ ἀνευχθήσεται ἐν χειρὶ ἀγγέλου, τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν, καὶ δύναμιν καὶ πᾶν ὄνομα ὀνομαζόμενον; Εἰ δὲ ἀξίαν τινὰ αὐτοῖς εὐχονται καὶ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολὴν, οὐκ οἶδα εἰ τίνα καταλείψουσιν ἀπεθελαῖ ὑπεροβολὴν, εἴ γε καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου Χριστοῦ εἶνα: ἀναγινώσκουσι, καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ ἀγιώτερον ἤξειν αὐτὰ πιστεύουσιν. Ὅθεν δῆλοι πάντως εἰσιν, ἄρτον ἔτι καὶ οἶνον μήπω δεξιόμενα τὸν ἁγιασμὸν, εἰδότες αὐτὰ καὶ διὰ τοῦτο εὐχονται μὲν ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς ἔτι δεομένον εὐχῆς, εὐχονται δὲ ἀνευχθῆναι, ὡς ἔτι κείμενα κάτω, καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον ὡς μήπω τεθυμένα, ἵνα ἐκεῖ τεθέντα τυθῶσι. Δεῖται γὰρ B ἀγγέλου χειρὸς ὡς τῆς δευτέρας ἱεραρχίας τῆς ἀνθρωπίνης, κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον, ὑπὸ τῆς πρώτης ἱεραρχίας τῶν ἀγγέλων βοηθουμένων· αὐτὴ ἡ εὐχὴ οὐδὲν ἕτερον ἔστι δυνάμενη τοῖς δώροις, ἢ τὴν εἰς τὸ Κυριακὸν σῶμα καὶ αἷμα μεταβολὴν. Οὐ γὰρ δὴ τόπον τινὰ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν ἐξηρημένον, ἐν ᾧ δεῖ θύειν, τὸ θυσιαστήριον ἔχεινο νομιστέον. Οὕτω γὰρ οὐ πολὺ διοσιόμεθα τῶν ἐν Ἱερουσόλοιμοις λεγόντων ἢ ἐν τῷ ὄρει τῆς Σαμαρείας τὸν τόπον εἶναι ὅπου δεῖ θεὸν προσκυθεῖν. Ἄλλ' ἐπεὶ, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, « εἰς θεός, εἰς καὶ μεσότης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων Ἰησοῦς Χριστός, » πάντα τὰ μεσιτεῖαν δυνάμενα, τὸν ἁγιασμὸν ἡμῖν ἔχοντα, μόνος ἔστιν αὐτός ὁ Σωτήρ. Τίνα δὲ τὰ μεσιτεῖαν συνάγοντα, καὶ ἀγιάζειν δυνάμενα; Ἱερεῖς. Ἱερεῖον, θυσιαστήριον. Καὶ γὰρ τὸ θυσιαστήριον ἀγιάζει, κατὰ τὸν Κυρίου λόγον, τὸ θυσιασθῆναι· τὸ θυσιαστήριον γὰρ, φησὶ, τὸ ἀγιάζον τὸ δῶρον. Ὁλοκῶτον ἐπὶ μόνος αὐτός ἔστιν ὁ ἀγιάζων, μόνος ἂν εἴη ὁ ἱερεὺς, καὶ Ἱερεῖον καὶ θυσιαστήριον. Καὶ ὅτι μὲν ὁ ἱερεὺς καὶ Ἱερεῖον, αὐτὸς εἶπεν· « Ὑπὲρ αὐτῶν γὰρ, φησὶν, ἐγὼ ἀγιάζω ἑμαυτόν· » ὅτι δὲ καὶ θυσιαστήριον, ὁ ἱερώτατος μαρτυρεῖ Διονύσιος, λέγων ἐν τῷ *Περὶ τοῦ μύρου λόγῳ*· « Εἰ γὰρ ἔστι τὸ θεϊότατον ἡμῶν θυσιαστήριον ὁ Ἰησοῦς, ἡ θεαρχικὴ τῶν θεῶν νόων ἀφιέρωσις, ἐν ᾧ κατὰ τὸ λόγιον ἀφιερούμενοι, καὶ μυστικῶς ὄλοκαυτούμενοι, τὴν προσαγωγὴν ἔχομεν, ὑπερκοσμίοις ὀφθαλμοῖς ἐποπτεύοισμεν τὸ θεϊότατον αὐτὸ θυσιαστήριον. » Εἰς τοῦτο τὸ θυσιαστήριον τὸ ὑπερουράνιον τὰ δῶρα εὐχεται ἀνευχθῆναι ὁ ἱερεὺς, ἕπει ἔστιν ἁγιασθῆναι, εἰς αὐτὸ τὸ ὑπερουράνιον σῶμα τοῦ Κυρίου μεταβληθῆναι· οὐ τόπον ἀμείψαντα, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς γενόμενα εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐπεὶ ὄρωμεν αὐτὰ παρ' ἡμῖν ὄντα ἔτι, καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν οὐδὲν ἤττον. Ἐπεὶ γὰρ τὸ θυσιαστήριον ἀγιάζει τὰ τεθέντα αὐτῷ δῶρα, ταῦτόν ἐστιν, εὐχασθαι τοῖς δώροις ἁγιασθῆναι, καὶ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τεθῆναι. Τίς δὲ ὁ ἁγιασμὸς ὃν ἀγιάζει τὸ θυσιαστήριον; Τὰ τεθέντα αὐτῷ δῶρα· ὃν αὐτὸς ὁ ἱερεὺς ἠγάσεν ἑαυτὸν, τῷ προσενεχθῆναι τῷ θεῷ καὶ τεθῆναι. Ἐπεὶ γὰρ ὁ αὐτός ἐστι καὶ ἱερεὺς, καὶ θυσιαστήριον καὶ Ἱερεῖον, ταυτὸν ἔστιν, ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἔχεινον ἱερουργηθῆναι, καὶ εἰς τὸ Ἱερεῖον ἔχεινο μεταβληθῆναι, καὶ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ἔχεινον

τῶ ὑπερουρανίῳ ἀνατεθῆναι. Διὰ τοῦτο εἰ τι τῶν A
 τριῶν ἀπολαθῶν εὐξαιο, τὸ πᾶν ἠξῶ, τὸ ζητούμε-
 νον ἔχεις, τὴν θυσίαν ἐτέλεσας. Οἱ μὲν γὰρ παρ'
 ὑμῖν ἱερεῖς, ὡς ἱερεῖον τὸν Χριστὸν βλέποντες, τοῖς
 δώροις εὐχονται τὴν ἐν ἐκείνῳ θέσιν, ῥήμασι διαφό-
 ροις καὶ λόγοις, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα εὐχόμενοι.
 Τοῦτου χάριν, οἱ παρ' ἡμῖν ἱερεῖς, μετὰ τὸ εὐξα-
 σθαι τοῖς δώροις τὴν εἰς τὸ θεῖον σῶμα καὶ αἷμα μα-
 ταβολὴν, μνησθέντες τοῦ ὑπερουρανίου θυσιαστη-
 ρίου, οὐκ εἰ: εὐχονται εἰς αὐτὸ ἀνευχθῆναι τὰ δῶρα·
 ἀλλ' ὡς ἡδὴ ἀνευχθέντων ἐκεῖ καὶ προσδεχθέντων
 εὐχονται καταπεμφθῆναι ἡμῖν τὴν χάριν καὶ τὴν
 δωρεάν τοῦ ἀγίου Πνεύματος. « Εὐξώμεθα γάρ,
 φησὶ, ἐπὶ τῶν ἁγιασθέντων δώρων. » Ἴνα ἁγιασθῆ;
 Οὐδαμῶς ἡγιασται γάρ· ἀλλ' ἵνα ἁγιαστικὰ ἡμῖν
 γέωνται· ἵνα ὁ ἁγιάσας αὐτάς Θεὸς καὶ ἡμᾶς δι' B
 αὐτῶν ἁγιάσῃ. Φανερὸν τοίνυν, δεῖ τὸ ἀτιμάζειν
 τὴν ὑπὲρ τῶν δώρων εὐχὴν μετὰ τὸν τοῦ Κυρίου
 λόγον, οὐδὲ τῆς τῶν Λατίνων Ἐκκλησίας, ἐστὶν
 ἀπλῶς, ἀλλ' ἐνίων ὀλίγων καὶ νεωτέρων, οἱ καὶ τὰ
 ἄλλα αὐτὴν ἐλυμήναντο· εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαι-
 ροῦντες; ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον. Καὶ
 ταῦτα μὲν περὶ τῆς εὐχῆς.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

*Τίτος χάριν ἱερεὺς εἰς τὸν ἁγιασμὸν τῶν δώρων,
 οὐ τὸν Υἱὸν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα καλεῖ;*

Ἄλλὰ τίτος χάριν οὐ τὸν Υἱὸν ἐπὶ τὸ ἁγιάσαι τὰ
 δῶρα ὁ ἱερεὺς καλεῖ, ἱερέα ὄντα καὶ ἁγιάζοντα,
 καθάπερ εἴρηται, ἀλλὰ τὸν Πατέρα; Ἴνα μάθῃς
 δεῖ τὸ ἁγιάζειν ὁ Σωτῆρ, οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἔχει, C
 ἀλλ' ὡς Θεός· καὶ διὰ τὴν δύναμιν τὴν θεῖαν, ἣν
 κινήν κέχεται μετὰ τοῦ Πατρὸς.

Τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος δηλώσας βουλόμενος,
 δεῖ ἐτέλει τὸ μυστήριον, εἰς τὸν οὐρανὸν ἐβλεπε,
 καὶ τῷ Πατρὶ ἀνεδείκνυε τὸν ἄρτον. Διὰ τοῦτο καὶ
 ἐν ταῖς θαυμαστικαῖς οὕτως φαίνεται ποιῶν, ἐν σχη-
 ματι: τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχῆς; Ἴνα δεῖξῃ ὡς οὐ φύ-
 σεως ἀνθρωπίνης ἐστὶ τὰ τοιαῦτα, καθ' ἣν Μητέρα
 ἔτεχνε ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ τῆς ἑαυτοῦ Θεοῦτος.
 καθ' ἣν τὸν Θεὸν ἔσχε Πατέρα. Καὶ ὅτε δὲ ἐμελλε
 ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀναβαίνειν, βουλόμενος σημάσαι
 τὰ; δὴ οὐ θελήσει; αὐτοῦ, τὴν θεῖαν καὶ τὴν ἀνθρω-
 πίνην, τὴν μὲν θέλησιν τῆς ἑαυτοῦ Θεοῦτος τῷ
 Πατρὶ ἀνετίθει, τὴν δὲ θέλησιν τῆς ἀνθρωπότητος;
 ἑαυτοῦ θέλησιν ἔλεγεν εἶναι· « Οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω,
 φησὶν, ἀλλ' ὡς σύ; » καὶ, « Μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ
 σὸν γενέσθω. » Ὅτι γὰρ καὶ αὐτὸς ταύτην ἤθελε τὴν
 θέλησιν, ἣν ἀπεπλήρου τῷ Πατρὶ, δῆλος ἦν καὶ ἀπ'
 αὐτῶν τούτων τῶν ῥημάτων, ἐν οἷς δοκεῖ διατρεῖν
 τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν τῆς θελήσεως τοῦ Πατρὸς. Τὸ
 γάρ· « Μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω, »
 συντιθεμένου ἦν καὶ τὰ αὐτὰ βουλομένου. Δῆλος δὲ
 ἦν, ὅτε ἐπέτιμα τῷ Πέτρῳ ἀπευχόμενῳ τὸν σταυ-
 ρὸν αὐτοῦ καὶ τὸν θάνατον· καὶ εἰ ἐν οἷς ἔλεγεν·
 « Ἐπιθυμῶ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν
 μεθ' ὑμῶν, πρὸ τοῦ με παθεῖν. » Τοῦ πρὸς τῷ πά-
 θε: πάσχα, φησὶν, ἐπεθύμησα, μονοῦ λέγων· Ἐπι-
 θυμῶ ἐπεθύμησα αὐτὰ τὰ πρῶτα τοῦ πάθους
 ἰδεῖν. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

cum aliquod horum trium receperis, ores, univer-
 sum oras, habes quod petis, perfecisti sacrificium.
 Vestri quidem sacerdotes tanquam hostiam Chri-
 stum aspicientes, orant ut dona in illo ponantur,
 verbis diversis et sermonibus unam et eandem
 rem orantes. Et ideo nostri sacerdotes, postquam
 oraverint ut dona in divinum corpus et sanguinem
 mutentur, recordantes supercaelestis altaris, non
 amplius orant ut dona ad ipsum sursum ferantur,
 sed tanquam iis jam sursum latis et susceptis,
 orant ut nobis dimittatur gratia et donum sancti
 Spiritus. « Oremus, inquit, pro sanctificatione donis. »
 Ut sanctificentur? Minime. Sunt enim sanctificati,
 sed ut nos sanctificent, ut Deus qui ea sanctifica-
 vit, nos quoque per ea sanctificet. Clarum est ergo,
 quod contemnere orationem pro donis post sermo-
 nem Domini, ne Latinorum quidem omnino est
 Ecclesiae, sed paucorum quorundam et recentiorum,
 qui ei quoque in aliis detrimentum afferunt,
 ut qui ad nihil aliud se tam opportune gerunt,
 quam ad aliquid novum dicendum et audiendum.
 Et haec quidem de oratione.

CAP. XXXI.

*Quanam de causa sacerdos ad donorum sanctificatio-
 nem non Filium, sed Patrem invocat?*

Sed quam de causa non Filium ad dona san-
 ctificanda vocat sacerdos, cum is sit et sacerdos,
 et sanctificet, sicut dictum est, sed Patrem? Ut
 scias quod Servator habet illud, nempe sanctifi-
 care, non ut homo, sed ut Deus, per divinam po-
 tentiam, quam habet communem cum Patre.

Hoc ipsum etiam volens Dominus significare,
 quando peregit mysterium, in caelum aspexit, et
 Patri panem ostendit. Ea de causa etiam nonnulla
 miracula ita videbatur facere specie orationis ad
 Deum, ut ostenderet non esse haec humanae naturae,
 per quam habuit Matrem in terra, sed suae divini-
 tatis, per quam Deum habuit Patrem. Porro autem
 quando crucem erat ascensurus, volens significare
 duas voluntates, divinam scilicet et humanam,
 suae quidem divinitatis voluntatem Patri attribuit,
 humanitatis autem voluntatem suam esse dixit.
 « Non sicut ego volo, inquit, sed sicut tu vis, » et:
 « Non mea voluntas, sed tua fiat. » Quod enim
 ipse etiam hanc habuit voluntatem, quam Patri
 implevit, ex his ipsis etiam verbis manifestum est,
 in quibus videtur separare voluntatem suam a vo-
 luntate Patris. Hoc enim, « Non voluntas mea
 sed tua fiat, » est ejus qui assentitur et vult eadem.
 Id etiam ostendit, quando Petrum increpavit, qui
 crucem ejus et mortem deprecabatur; et praeterea
 quando dixit, « Desiderio desideravi hoc pascha
 manducare vobiscum, antequam ego patiar. »
 Pascha, inquit, ante passionem desideravi: prope-
 modum dicens: Desiderio desideravi ipsa passio-
 nis videre vestibula. Et haec quidem haec tenus.

CAP. XXXII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'.

De sacrificio ipso, et quid est quod sacrificium suscipit.

De ipso autem sacrificio operæ pretium est illud quærere. Quia enim non figuræ sacrificii, neque sanguinis imago, sed vere est mactatio et sacrificium, quæramus quid est sacrificatum, panis an corpus Domini? videlicet quando dona sacrificantur, priusquam sint sanctificata, an postea. Et si panis quidem est quod sacrificatur, primum quidem quodnam fuerit panis sacrificium: deinde non est hoc nobis mysterium, videre panem mactatum, sed Agnum Dei, qui sua morte tollit peccata mundi. Sin autem ipsum Dominicum corpus sacrificatur, hoc certe ne fieri quidem potest. Non enim amplius occidi vel percuti potest, cum jam ab interitu et corruptione alienum et immortale effectum sit. Quod si fieri posset ut adhuc aliquid tale pateretur, oporteret esse et qui crucifigerent, et omnia alia convenire quæ illud sacrificium effecerunt, siquidem non figura mactationis, sed vera mactatio esse ponitur. Deinde quo modo Christus semel est mortuus, et suscitatus, non amplius moritur, et semel passus est in consumptione sæculi, et semel dicitur oblatum, ut multorum peccata offerret? Si enim in unaquaque mysterii celebratione ipse sacrificatur, quotidie moritur. Quid ad hæc ergo dicendum est? Sacrificium neque antequam panis sanctificetur, neque postquam est sanctificatus, peragitur, sed eo ipso tempore quo sanctificatur. Sic enim necesse est omnia quæ de Deo creduntur, conservari, et nihil omnino excidere. Quænam autem ea sunt? Sacrificium hoc non esse imaginem et figuram sacrificii, sed verum sacrificium; non esse panem id quod sacrificatur, sed ipsum Christi corpus, et præterea unum esse Agni sacrificium, et quod semel factum est. Et primum videamus, an non figura, sed re ipsa sacrificium sit mysterii celebratio. Quod enim est ovis sacrificium, quæ ab eo quod non est omnino occisum in occisum sit mutatio, hoc etiam hic sit. Panis enim qui est insacrificatus, mutatur tunc in id quod est sacrificatum. Mutatur enim a pane non mactato in ipsum corpus Christi, quod vere mactatum est. Unde quemadmodum in ove mutatio, vere sacrificium operatur: ita jam hic propter hanc mutationem id quod peragitur, verum est sacrificium; mutatur enim non in figuram, sed in rem mactationis, in ipsum corpus Christi quod sacrificatum est. Sed si panis quidem manens fuisset sacrificatus, panis esset qui mactationem suscepit, et fuisset mactatio tunc panis sacrificium. Quoniam autem utraque mutata sunt, et insacrificatum et panis, et factus est pro insacrificato quidem sacrificatus, pro pane autem corpus Christi, propterea mactatio illa non in pane, sed tanquam in subiecto considerata, corpore Christi, non panis, sed Agni Dei sacrificium et est et dicitur. Clarum est autem quod his positis, nihil necesse est multas fieri oblationes corporis Domini. Quia enim sit hoc sacri-

Περὶ τῆς θυσίας αὐτῆς, καὶ τί ἐστὶ τὸ δεχόμενον τὴν θυσίαν.

Περὶ δὲ τῆς θυσίας αὐτῆς ἄξιον ἐκεῖνο ζητεῖν Ἐπεὶ γὰρ οὐ τύπος θυσίας οὐδὲ αἵματος, εἰκῶν, ἀλλὰ ἀληθῶς σφαγῆ καὶ θυσία, ζητῶμεν τί τὸ θυόμενον, ὁ ἄρτος ἢ τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα; δηλονότι πότε τὰ δῶρα θύεται, πρὸ τοῦ ἁγιασθῆναι, ἢ μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι; Καὶ εἰ μὲν ὁ ἄρτος τὸ θυόμενον, πρῶτον μὲν τίς ἄρτου θυσία γένοιτ' ἂν; Ἐπειτα, οὐ τοῦτο ἡμῖν ἐστὶ τὸ μυστήριον, ἄρτον ἰδεῖν σφαττούμενον, ἀλλὰ τὸν Ἄμνον τοῦ Θεοῦ, τὸν αἰροντα τῆ σφαγῆ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Εἰ δὲ αὐτὸ θύεται τὸ Κυριακὸν σῶμα, μάλιστα μὲν οὐδὲ δυνατόν· οὐδὲ γὰρ σφαγῆναι ἐτι ἢ πληγῆναι δύναται, ἀκλήρτων ἤδη καὶ ἀθάνατον γενόμενον. Εἰ δὲ ἐξῆν τι τοιοῦτον αὐτὸ ἐνεγκεῖν, ἔδει καὶ τοὺς σταυροῦντας εἶναι, καὶ τὰλλα συνελθεῖν ἅπαντα, ἃ τὴν θυσίαν ἐκείνην ἐργάσαντο· εἶγε οὐ τύπος σφαγῆς, ἀλλὰ σφαγῆ ἀληθῆς ὑπόκειται εἶναι. Ἐπειτα πῶς ὁ Χριστὸς ἅπαξ ἀπέθανε, καὶ ἔγερθεῖς, οὐκέτι ἀποθνήσκει, καὶ ἅπαξ ἔπαθεν ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος; καὶ ἅπαξ λέγεται προσερχθεῖς, εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας; Εἰ γὰρ καθ' ἐκάστην τελετὴν αὐτὸς θύεται, καθ' ἐκάστην ἀποθνήσκει. Τί οὖν πρὸς ταῦτα ἐστιν εἰπεῖν; Ἡ θυσία οὕτε πρὸ τοῦ ἁγιασθῆναι τὸν ἄρτον, οὕτε μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι τελείται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ἁγιάζεσθαι. Οὕτω γὰρ ἀνάγκη πάντας συντηρεῖσθαι τοὺς περὶ αὐτῆς πιστευομένους λόγους, καὶ μηδένα πίπτειν. Τίνας δὲ λέγω λόγους; Τὸ τὴν θυσίαν ταύτην μὴ εἰκόνα καὶ τύπον εἶναι θυσίας, ἀλλὰ θυσίαν ἀληθινήν, τὸ μὴ ἄρτον εἶναι τὸ τεθυμένον, ἀλλ' αὐτὸ τὸ τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα· καὶ πρὸς τοῦτοις, τὸ μίαν εἶναι τὴν τοῦ Ἄμνου τοῦ Θεοῦ θυσίαν, καὶ ἅπαξ γεγεννημένην. Καὶ πρῶτον ἴδωμεν, εἰ μὴ τύπος, ἀλλὰ πρᾶγμα θυσίας ἢ τελετῆ. Τίς γὰρ ἢ τοῦ προβάτου θυσία, ἢ ἀπὸ τοῦ μὴ ἐσφαγμένου πάντως; εἰς τὸ ἐσφαγμένον μεταβολή, τοῦτο καὶ ἐν ταῦθα, γίνεται. Ὁ γὰρ ἄρτος ἄθυτος ὢν μεταβάλλει τότε εἰς τὸ τεθυμένον. Μεταβάλλει γὰρ ἀπὸ ἄρτου μὴ ἐσφαγμένου εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τὸ σφαγὲν ἀληθῶς. Ὅθεν καθάπερ ἐπὶ τοῦ προβάτου ἢ μεταβολὴ θυσίαν ἀληθῶς ἐργάζεται, οὕτω καὶ ἐν ταῦθα, διὰ τὴν μεταβολὴν, θυσία τὸ τελούμενον ἀληθές· μεταβάλλει γὰρ οὐκ εἰς τύπον, ἀλλ' εἰς πρᾶγμα σφαγῆς, εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τὸ τεθυμένον. Ἄλλ' εἰ μὲν ἄρτος μένων ἐγένετο τεθυμένος, ὁ ἄρτος ἂν ἦν ὁ δεξάμενος τὴν σφαγὴν, καὶ ἦν ἂν ἡ σφαγὴ τότε ἄρτου θυσία. Ἐπεὶ δὲ ἀμφοτέρω μεταβλήθη, καὶ τὸ ἄθυτον καὶ ὁ ἄρτος, καὶ γέγονεν ἀντὶ μὲν ἀθύτου τεθυμένος, ἀντὶ δὲ ἄρτου τὸ σῶμα Χριστοῦ, διὰ τοῦτο ἡ σφαγὴ ἐκείνη οὐκ ἐν τῷ ἄρτῳ, ἀλλ' ὡς ἐν ὑποκειμένῳ θεωρουμένη τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, οὐ τοῦ ἄρτου, ἀλλὰ τοῦ Ἄμνου τοῦ Θεοῦ θυσία καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται. Φανερόν δὲ ὅτι τοῦτων ὑποκειμένων, οὐδὲν ἀναγκάζει πολλὰς γίνεσθαι τὰς προσαγωγὰς τοῦ Κυριακοῦ σώματος. Ἐπεὶ γὰρ ἡ θυσία αὕτη γίνεται, οὐ σφαττομένου τρηκαῦτα τοῦ Ἄμνου, ἀλλὰ τοῦ ἄρτου μεταβαλλο-

μένου εἰς τὸν σφαγέντα Ἀμνὸν, πρόδηλον ὡς ἡ μὲν μεταβολὴ γίνεται, ἡ δὲ σφαγὴ οὐ γίνεται τότε, καὶ οὕτω τὸ μὲν μεταβαλλόμενον, πολλὰ, καὶ ἡ μεταβολὴ πολλάκις· τὸ δὲ εἰς ὃ μεταβάλλεται, οὐδὲν κωλύει, ἔν καὶ τὸ αὐτὸ εἶναι, καθάπερ σῶμα ἓν καὶ οὕτως τοῦ σώματος σφαγὴν μίαν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Peri τῶν μετὰ τὴν θυσίαν εὐχῶν, καὶ τίς ὁ λόγος καθ' ὃν ἐταυθῶα μνημονεύει τῶν ἁγίων, καὶ τῆς Παταρίας ἐξαιρέτως.

Ὁ δὲ ἱερεὺς, τῆς θυσίας τελεσεθείσης, καὶ τὸ ἐνέχυρον τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας προκειμένον ὁρῶν, τὸν Ἀμνὸν αὐτοῦ, ὡς ἤδη τοῦ μεσίτου λαβόμενος, καὶ μεθ' αὐτοῦ τὸν παράκλητον ἔχων, γνωρίζει τὰ αὐτοῦ αἰτήματα πρὸς τὸν Θεόν, ἐκχεῖ τὴν ἐπίνοιαν μετὰ χρηστικῆς ἡδὴ καὶ βεβαίας ἐλπίδος, καὶ ὧν προτιθεὶς τὸν ἄρτον ἐμνήσθη, καὶ ὑπὲρ ὧν τὰς προτελείους εὐχὰς ἐποιήσατο, καὶ τὰ δῶρα προσήνεγκε, καὶ προσδεχθῆναι ταῦτα ἰκέτευε, ταῦτα προσδεχθέντα εὐχεται εἰς ἔργον προῆθῆναι. Τίνα δὲ ταῦτα; Κοινὰ καὶ ζῶσι καὶ ἀπελθοῦσι, τὸ τὴν χάριν ἀντικαταπεμθῆναι ἀντὶ τῶν δώρων παρὰ τοῦ δεξαμένου ταῦτα Θεοῦ· Ἰθαὶ δὲ τοῖς μὲν ἀπελθοῦσι, ψυχῶν ἀνάπαυσιν, καὶ βασιλείας κληρονομίαν μετὰ τῶν τετελειωμένων ἁγίων· τοῖς δὲ ζῶσι, τὸ μετασχεῖν τῆς ἱερᾶς τραπέζης, καὶ ἁγιασθῆναι, καὶ ρηθέντα εἰς κρῖμα μετασχεῖν· ἀφῆσιν ἀμαρτιῶν, ἐλεησθῆναι, εὐετηρίαν, χορηγίαν τῶν ἀναγκαίων, τὸ τελευταῖον, βασιλείας ἀξίους φανῆναι παρὰ τῷ Θεῷ. Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον ἰκέσιος αὐτῆς ἡ προσαγωγή τῆς θυσίας, ἀλλὰ καὶ χαριστήριος, καθάπερ ἓν τοῖς προοιμοῖς τῆς τελετῆς, ἦν· ἵνα ὁ ἱερεὺς ὡς δῶρα ἀντίθῃσι τῷ Θεῷ προσαγόμενα, καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἐμφαίνει καὶ τὴν ἰκεσίαν· οὕτω καὶ νῦν τυθέντων καὶ τελειωθέντων τῶν δώρων, καὶ εὐχαριστεῖ δι' αὐτῶν τῷ Θεῷ καὶ ἰκεσίαν προσάγει, καὶ τίθῃσι μὲν τὰς ἀφορμὰς τῆς εὐχαριστίας, προστίθῃσι δὲ καὶ τὰς ὑποθέσεις τῆς ἰκεσίας. Καὶ τίνες αἱ ἀφορμαὶ τῆς εὐχαριστίας; Οἱ ἅγιοι, καθάπερ καὶ πρότερον εἴρηται. Ἐν τούτοις γὰρ ἡ Ἐκκλησία τὸ ζητούμενον εὔρε, καὶ τῆς εὐχῆς ἔτυχε τῆς βασιλείας τῶν εὐρανῶν. Τίνες δὲ αἱ αἱ ὑποθέσεις τῆς Ἐκκλησίας; Οἱ μήπω τελειωθέντες, οἱ δεόμενοι εὐχῆς. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἁγίων ἔτι, ἡ Προσάγομέν σοι, φησὶ, τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει προαναπαυσμένων, πατέρων, προπατόρων, πατριαρχῶν, προφητῶν, εὐαγγελιστῶν, ἀποστόλων, κηρύκων, ὁμολογητῶν, ἔγκρατευτῶν, καὶ παντὸς πνεύματος ἐν πίστει τετελειωμένου, ἐξαιρέτως τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου, Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ ἐξῆς καταλέγει τὸν τῶν ἁγίων ἅπαντα σύλλογον. Οὗτοι εἰσιν ἀφορμαὶ τῆς πρὸς Θεὸν εὐχαριστίας τῆ Ἐκκλησίας. Ὑπὲρ τούτων προσάγει τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν, ὡς χαριστήριον τῷ Θεῷ· καὶ πάντων ἐξαιρέτως τῶν ἄλλων, ὑπὲρ τῆς μακαρίας τοῦ Θεοῦ μητρὸς, ὡς οὐσης ἀγιωσύνης ἐπέκεινα πάσης. Διὰ τοῦτο οὐδὲν αὐτοῖς εὐχεται ὁ ἱερεὺς· ἀλλὰ πᾶλλον αὐτοῖς παρ' ἰκεσίαν εἰς τὰς

A scium, Agno non tunc occiso, sed jame mutato in Agnum occisum, clarum est quod sit quidem mutatio, sed non tunc sit occisio : et sic id quod mutatur quidem, multa, et mutatio sæpe; id autem in quod mutatur nihil prohibet unum et idem esse, sicut unum corpus, ita etiam occisionem corporis unam. Et hæc quidem de his.

CAP. XXXIII.

De orationibus post sacrificium, et quænam est oratio, propter quam hic meminit sanctorum, et præcipue Sanctissimæ.

Sacerdos autem, peracto sacrificio, et pignus Dei benignitatis videns, Agnum ejus propositum, tanquam jam intercessore accepto, et secum habens advocatum, notas facit suas ad Deum petitiones; effundit preces cum bona jam et firma spe; et quorum, panes proponens, meminuit, et pro quibus preces in celebrandi mysterii præparatione fecit, et dona obtulit, et ut ea susciperentur, supplicavit, ea his jam susceptis, ut in opus exant, orat. Quænam autem sunt hæc? Communia, et vivis, et iis qui excesserunt: ut pro donis gratia demittatur a Deo qui illa suscepit; separatim autem defunctis quidem animarum requiem, et regni hæreditatem cum sanctis consummatis; vivis autem, ut sint sanctæ mensæ participes, et sanctificentur, et nemo sit ejus in judicium vel condemnationem participes: remissionem peccatorum, pacem, fertilitatem, rerum necessarium suppeditationem: et postremo ut regno digni apud Deum appareant. Quia autem oblatio sacrificii non solum versatur in supplicatione, sed etiam gratiarum actione, quemadmodum in proœmio celebrationis mysterii, quando sacerdos tanquam dona Deo dedicat quæ offeruntur, et gratiarum actionem ostendit et supplicationem: ita etiam nunc sacrificatis et perfectis donis, et per ea Deo gratias agit et offert supplicationem, et ponit quidem gratiarum agendarum causas, adjicit autem etiam supplicationis materiam. Et quænam sunt causæ agendi gratias? Sancti, sicut prius dictum est. In iis enim Ecclesia invenit quod petebat, et quod orabat, assecuta est, nempe regnum cælorum. Quæ est autem materia supplicationis? Qui nondum sunt consummati, qui opus habent oratione. Et de sanctis quidem: « Præterea offerimus tibi, inquit, rationabilem hunc cultum, pro iis qui in fide prius requieverunt, avis, patribus, patriarchis, apostolis, prophetis, evangelistis, martyribus, confessoribus, continentibus, et quolibet spiritu in pace consummato, præcipue autem sanctissima, intemerata, domina nostra Deipara et semper virginæ Maria; » et deinceps enumerat omnem sanctorum cœtum. Hi sunt Ecclesiæ agendarum Deo gratiarum causæ. Pro iis offert rationabilem hunc cultum, tanquam Deo gratiarum actionem, et præ cæteris omnibus pro beata Dei Matre ut quæ omnem sanctitatem excedat. Propterea nihil pro eis orat sacerdos, sed potius eos orat, ut ab eis in orationibus adjuvetur. Quia non ad supplicatio-

nem, sed ad gratiarum actionem, ut dictum est, A facit pro ipsis donorum oblationem. Post hæc affert etiam supplicationem, et enumerat ea pro quibus supplicat, et precatur omnibus salutem, et si quod bonum est unicuique congruens et conveniens. In quibus hæc etiam dicit : « Præterea offerimus tibi rationabilem hunc cultum, pro orbe terrarum, pro sancta catholica et apostolica Ecclesia, pro iis qui in veneranda reipublicæ administratione versantur, pro fidelissimis et Christi amantissimis imperatoribus nostris. » Et hæc orat. Et ita quidem beatus Joannes duplicem sacri hujus cultus habitum esse significans, gratiarum actionis et supplicationis, seorsum quidem ponit eos pro quibus agit gratias, seorsum autem pro quibus supplicat. Divinus autem Basilius admiscet supplicationi gratiarum actionem. Et ita facit ubique in sacri mysterii celebratione : et omnes fere ejus orationes invenieris, quæ utramque vim habent. Meminit autem etiam sanctorum, quorum et divus Joannes etiam in eodem loco sacrificii, sed non eodem modo. Postquam enim oravit ut omnes digni habeantur communione sacramentorum, « non in judicium, vel in condemnationem, » subjungit, « sed ut inveniamus gratiam cum omnibus sanctis, qui tibi a sæculo placuerunt, majoribus nostris, avis, patribus, patriarchis, » et quæ sequuntur ; deinde præcipue, sanctissima. Sed hæc quidem verba habent supplicationem ; ostendunt autem etiam gratiarum actionem, et Deum generis benefactorem prædicant, ubi meminit eorum hominum qui ab ipso sanctificati sunt et consummati ; propemodum dicens : Ut des nobis gratiam, quam sanctis prius dedisti ; ut nos sanctifices, sicut et alios prius sanctificasti, qui sunt ejusdem generis nobiscum. Et de his quidem hæc sufficiunt.

CAP. XXXIV.

De eis quæ sacerdos pro se orat, pro sacris donis, et de iis quæ jubet fideles orare.

Sacerdos autem postquam omnibus ea quæ par est oraverit, etiam pro se orat ut a donis sanctificetur. Quanam sanctificatione ? Ut accipiat remissionem peccatorum. Hoc enim est donorum principale officium. Et undenam potest hoc sciri ? Ex iis quæ Dominus dixit, apostolis panem ostendens : « Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum. » Et in calice similiter : « Memento, inquit, Domine etiam meæ indignitatis, et condona mihi omne delictum voluntarium et involuntarium. Et ne propter mea peccata prohibueris gratiam sancti Spiritus a donis propositis. » Remissionem peccatorum dat sanctus Spiritus iis qui sunt donorum participes. « Hæc, inquit, gratia in me ne prohibeatur ex donis propter mea peccata. » Dupliciter enim dicitur gratia operari in pretiosis donis. Uno quidem modo, per quem ipsa sanctificantur, alio, per quem gratia nos per ipsa sanctificat. Primo ergo modo, in donis gratiam operari nullum potest humanum malum vetare. Sed, quemadmodum eorum

εὐχὰς δεῖται βοηθεῖσθαι. Ὅτι οὐχ ἰκέσιον, ἀλλὰ χαριστήριον ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς εἴρηται, ποιεῖται τὴν τῶν δώρων προσαγωγὴν. Μετὰ δὲ ταῦτα, καὶ τὴν ἰκεσίαν δεικνύσει, καὶ καταλέγει περὶ ὧν ἰκετεύει, καὶ εὐχεται πᾶσι τὴν σωτηρίαν· καὶ εἰ τι προσήκον ἐστὶν ἐκείσῃ καὶ κατάλληλον ἀγαθόν· ἐν οἷς καὶ ταῦτά φησιν· « Ἐτι προσάγομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ τῶν ἐν σεμνῇ πολιτείᾳ διαγόντων, ὑπὲρ τῶν πιστοτάτων καὶ φιλοχριστῶν βασιλέων ἡμῶν. » Καὶ τοιαῦτα εὐχεται. Καὶ οὕτω μὲν ὁ μακάριος Ἰωάννης, διπλοῦν τὸ σχῆμα τῆς ἱερᾶς ταύτης λατρείας εἶναι σημαίνων, χαριστήριον καὶ ἰκέσιον, χωρὶς μὲν τίθησιν ὑπὲρ ὧν εὐχαριστεῖ, χωρὶς δὲ, ὑπὲρ ὧν ἰκετεύει. Ὁ δὲ θεὸς· Βασιλεῖος τῆ ἰκεσίας παραμύγνυσι τὴν εὐχαριστίαν. Καὶ τοῦτο ποιεῖ πανταχοῦ τῆς ἱερουργίας· καὶ τὰς εὐχὰς ἂν εὐρῆς σχεδὸν ἀπάσας, καὶ τοῦτο κάκεινο δυναμένας. Μέμνηται δὲ καὶ τῶν ἁγίων, ὧν ὁ ἅγιος Ἰωάννης, καὶ ταῦτὸν τῆς ἱερουργίας τὸν τρόπον, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον. Εὐξάμενος γὰρ ἀειωθῆναι πάντας τῆς τῶν μυστηρίων κοινωνίας, « μὴ εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα, » ἐπάγει, « ἀλλ' ἵνα εὐρωμεν χάριν μετὰ πάντων ἁγίων, τῶν ἀπ' αἰῶνος σοι εὐαρεστησάντων, προπατόρων, πατρῶν πατριαρχῶν· » καὶ τὰ ἐξῆς· εἶτα ἐξαιρέτως τῆς παναγίας. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα ἔχει μὲν ἰκεσίαν, ἐκπαιεῖ δὲ εὐχαριστίαν, καὶ ἐνεργέτην τοῦ γένους κηρύττει τὸν Θεόν, ἐν οἷς μέμνηται τῶν παρ' αὐτοῦ τελειωθέντων καὶ ἁγιασθέντων ἀνθρώπων, μονοῦ λέγων· « Ἴνα δῶς ἡμῖν χάριν, ἣν τοῖς ἁγίοις κατέθετο πρότερον, ἵνα ἀγιάσῃς ὡσπερ καὶ ἄλλους φθάσας ἡγίαςας τῶν ὁμογενῶν ἡμῖν. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἀρκεῖτω ταῦτα.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Περὶ ὧν ὁ ἱερεὺς ἐνεκα ἑαυτοῦ εὐχεται ὑπὲρ τῶν ἱερῶν δώρων, καὶ ὑπὲρ ὧν τοῖς πιστοῖς εὐχέσθαι κελεύει.

Ὁ δὲ ἱερεὺς, μετὰ τὸ πᾶσιν εὐχασθαι τὰ δεόντα, καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ εὐχεται, ὑπὲρ τῶν δώρων ἁγιασθῆναι. Τίνα ἁγιασμόν ; Ἄφεςιν λαβεῖν τῶν ἁμαρτιῶν. Τοῦτο γὰρ τὸ προηγούμενον τὸ ἔργον τούτων τῶν δώρων. Καὶ πόθεν δῆλον ; Ἐξ ὧν ὁ Κύριος εἶπε τοῖς ἀποστόλοις, τὸν ἄρτον δεικνύς· « Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλύμενον εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν, » καὶ ἐπὶ τοῦ ποτηρίου ὁμοίως· « Μνήσθητι, Κύριε, φησὶ, καὶ τῆς ἐμῆς ἀνοσιότητος, καὶ συγχώρησόν μοι πᾶν πλημμέλημα ἐκουσίον τε καὶ ἀκούσιον, καὶ μὴ διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας κωλύσῃς τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπὸ τῶν προκειμένων δώρων. » Ἄφεςιν ἁμαρτιῶν ἰδίως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς τῶν δώρων κοινωνοῦσι. « Αὕτη ἡ χάρις, φησὶ, μὴ κωλυθῆτω ἀπὸ τῶν δώρων, διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας. » Διτῶς γὰρ λέγεται ἐνεργεῖν ἐν τοῖς τιμίσι δώροις ἡ χάρις· ἕνα μὲν τρόπον καθ' ὃν αὐτὰ ἀγιάζεται· ἕτερον δὲ, καθ' ὃν ἡ χάρις δι' αὐτῶν ἡμῶν ἀγιάζει. Τὸν μὲν οὖν πρῶτον ἐν τοῖς δώροις τὴν χάριν ἐνεργεῖν, οὐδὲν τι δύναται κωλύειν τῶν

ἀνθρωπίνων κακῶν. Ἄλλὰ καθάπερ ὁ ἀγίασμός αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀνθρωπίνης ἀρετῆς ἔργον. οὕτως οὐδὲν κωλύσθαι δυνατόν αὐτῶν ὑπὸ κακῶν ἀνθρωπίνων. Ὁ δεύτερος δὲ καὶ τῆς ἡμετέρας ζεῖται σπουδῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ τῆς ἡμῶν κωλύεται βραχυμίας. Ἀγιάζει γὰρ ἡ χάρις διὰ τῶν δώρων ἡμᾶς, ἐὰν πρὸς τὸν ἁγιασμὸν ἐπιτηδελως ἔχοντας λάθῃ· ἐὰν δὲ ἀπαρασχευάστοις ἐμπόσῃ, οὔτε βραχέως ἤνεγκεν οὐδὲν, καὶ μυρίαν ἡμῖν ἐπέθηκε βλάβην. Ταύτην τὴν χάριν, εἴτε ἀφαισι· τῶν ἁμαρτιῶν ἔστι μόνον, εἴτε μετ' ἐκείνης καὶ ἄλλη δωρεὰ δεδομένη τοῖς μετὰ καθαρῶν συνειδότοις τὸ ἱερὸν τοῦτο δειπνοῦντων δεῖπνον, εὐχεται ὁ ἱερεὺς μὴ κωλυθῆναι ἀπὸ τῶν δώρων, ὡς δυναμένην κωλυθῆναι δι' ἀνθρωπίνην κακίαν. Ταύτην τὴν εὐχὴν εὐχεται καὶ μετ' ὀλίγα σὺν παντὶ τῷ πλήθει κοινῇ· εὐξάμενος γὰρ ἅπασιν ὁμόνοιαν, ὥστε ἐν ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζειν τὸν Θεόν, καὶ οὕτω διατεθεῖσιν ἐπαγγελάμενος τὰ ἔλεη τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἴτα κελεύει δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ τὴν εἰρημμένην εὐχὴν, ἣν αὐτὸς ἠΐξαστο, πάντας τοὺς ἁγίους εἰς ἐπικουρίαν καλέσας. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ μνημονεύσασαι πάντων τῶν ἁγίων, τὸ καλέσασαι, τὸ δεηθῆναι. Καὶ εἰ φησι· « Δεηθῶμεν τοῦ Κυρίου ὑπὲρ τῶν ἁγιασθέντων δώρων, » οὐχ ἵνα αὐτὰ ἐδέξωνται τὸν ἁγιασμόν (διὰ τοῦτο γὰρ ἁγιασθέντα αὐτὰ εἶπον, ἵνα μὴ σὺ τοῦτο νομίσης)· ἀλλ' ἵνα ἡμῖν αὐτοῦ μεταδοῦν· τοῦτο γάρ ἐστι τὴν φιλόφρονον Θεόν, τὸν προσδεξάμενον αὐτὰ, τὴν χάριν ἡμῖν ἀντικαταπέμψαι. « Εὐξώμεθα, φησὶν, ὑπὲρ τῶν δώρων, » ἵνα εἰς ἡμᾶς ἐνεργῶ γίνωνται, ἵνα μὴ ἀδυνατήσῃ πρὸς ταύτην τὴν χάριν, καθάπερ ὅτε μετὰ τῶν ἀνθρώπων φαίνεται τὸ πᾶν τὸ δυνατόν αὐτοῦ σῶμα, ἔστιν ἐν αἷς τῶν πόλεων οὐκ ἐδύνατο σημεῖα ποιεῖν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. Οὐκ ἔω δὲ ταῦτα πρὸς τὸ πλήθος βοήσας, εἴτα καὶ αὐτῶν ἀφ' ἑαυτοῦ ἡσυχῇ εὐχεται, περὶ τῶν αὐτῶν τὸν Θεὸν ἱκετεύων, ὥστε μεταλαβεῖν μὲν τῶν φρικτῶν μυστηρίων, μετὰ καθαρῶ συνειδότοις, ἀπολαῦσαι δὲ τῆς ἱερᾶς ταύτης τραπέζης· ἁμαρτιῶν ἀφαισι, Πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν, βασιλείας κληρονομίαν, καὶ μὴ εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα. Εἴτα εὐξάμενος ἅπασιν τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν καὶ φυλακὴν, κελεύει αὐτοὺς εὐξασθαι· τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν, εἰρηνικὴν, καὶ ἀναμάρτητον διενεγκεῖν, φρουρὴν ἔχοντας ἄγγελον εἰρήνης πιστὸν, διὰ τὴν ἄγγελον τοῦ ψεύδους, ἧ τὰ αὐτῶν πιστεύειν οὐκ ἀσφαλές. Εὐχόμεθα δὲ περὶ τοῦ φύλακος ἀγγέλου, οὐχ ἵνα τότε ἡμῖν δοθῇ· δέδοται γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐκάστῳ τῶν πιστῶν ἄγγελος· ἀλλ' ἵνα ἐνεργὸς ἦ, καὶ τὰ αὐτοῦ ποιῇ, καὶ φρουρῇ, καὶ πρὸς τὴν εὐλείαν ὁδὸν ἡμᾶς ὁδηγῇ, καὶ μὴ ἀποστῇ μνησίας διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· πρὸς τοῦτοις ἀφαισι ἁμαρτιῶν, καὶ πάντα τὰ κατὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, καὶ εἰρήνην τῷ κόσμῳ, καὶ εἰ πρὸς τὸ μέλλον ἀσφάλειαν, ἐν εἰρημῇ καὶ μετάνοιᾳ διενεγκόντας τὸν ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς χρόνον, ὥστε εἶναι τὰ τέλη τοῦ βίου Χριστιανοῖς πρέποντα, εἴτα ἐαυτὰ παραθέσθαι τῷ Θεῷ καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν, τὴν ἐνότητά τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος αἰτή-

A sanctificatio non est humanæ virtutis opus : ita nec fieri potest ut eam hominum vitium prohibeat. Secundum autem nostro etiam studio et diligentia indiget. Nos enim gratiâ per dona sanctificat, si nos ad sanctificationem aptos et accommodatos ceperit : sin autem in nos imparatos incidere, nec ullam utilitatem attulerit, et plurimum etiam detrimentum damnique dederit. Hanc gratiam, sive est solum remissio peccatorum, sive cum illa etiam aliud donum quod datur iis qui cum pura conscientia sacram hanc cœnam sumunt, orat sacerdos, ne a donis prohibeatur, ut quæ possit prohiberi per humanum vitium. Hanc facit orationem etiam paulo post cum universa communiter multitudine ; postquam enim omnibus concordiam precatus est, ut uno ore et corde Deum glorificent, sic quoque dispositis annuntians misericordiam magni Dei et Servatoris nostri Jesu Christi, deinde jubet eos rogare Deum, et ad eum facere illam orationem, quam dixit, omnium sanctorum implorato auxilio : hoc enim, scilicet memoriam facere omnium sanctorum, est invocare, orare. Et quid dicit? « Oremus Dominum pro donis sanctificatis ; » non ut ea sanctificationem suscipiant (propterea enim dixi ea sanctificata, ne tu hoc putares), sed ut ipsam nobis impertiant : hoc enim est, benignum et clementem Deum, qui ea suscepit, gratiam nobis vicissim remittere. « Oremus, inquit, pro donis, » ut in nos operentur, ne ad hanc gratiam non sit potens : sicut quando cum hominibus versabatur hoc omnipotens corpus, in nonnullis civitatibus non poterat signa facere, propter eorum incredulitatem. Cum autem hæc ad populum sic clamavit, deinde ipse quoque per se venerabiliter orat de iisdem Deum precans, ut sint venerabilium mysteriorum participes cum bona conscientia, fruantur autem sacra mensa, peccatorum remissione, Spiritus sancti participatione, regni hæreditate, et non in iudicium vel in condemnationem. Deinde, postquam precatus est omnibus Dei auxilium et custodiam, jubet etiam eos orare ut totum diem, perfectum, sanctum, pacificum, et sine ullo peccato transigant, habentes custodem angelum pacis, fidelem, propter angelum mendacii, cui non est tutum sua credere. Oramus autem pro bono angelo, non ut tunc nobis detur : datus est enim ab initio unicuique fidelium angelus : sed ut operetur, et suo officio fungatur et custodiat, et nos ad viam divinam deducat, et non abscedat, succensens propter nostra peccata : ad hæc remissionem peccatorum, et omnia quæ sunt bona et utilia nostris animabus, et mundo pacem, et præterea in futurum securitatem, in pace et penitentia transacto reliquo vitæ tempore, ut sit Christianis finis qui eis conveniunt, deinde ut seipsos et inter se invicem Deo commendent, et per totam eorum vitam unitatem fidei et sancti Spiritus communicationem petentes. Quid autem sibi vult fidei unitas, et sancti Spiritus communicatio, et quam ob causam iis indigemus, proluxe ante dictum est.

σαμένους. Τί δὲ βούλεται ἡ τῆς πίστεως ἐνότης, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνία, καὶ τίνος ἕνεκα τούτων ἐνταῦθα δεόμεθα, διὰ πολλῶν εἰρηται τρόπων.

CAP. XXXV.

A

ΚΕΦΑΛ. ΑΕ.

De oratione a Deo tradita, et inclinatione capitum, et gratiarum postea actione ad Deum, et glorificatione.

Sed cum sic ipse ædificavit, et ad bonum omni ex parte instituit et comparavit, tanquam jam perfectos, et divina adoptione dignos, Deum rogat ut digni habeantur orationem illam cum ipso libere facere, in qua audemus ipsum Patrem vocare. Postquam autem omnes illam cum eo dixerint, ipse cum ultimam ejus partem ad Dei glorificationem exclamavit, orationem concludit. Post hoc pacem precatur omnibus. Cum autem eorum nobilitatem sic in mentem revocavit, et Patrem Deum vocavit, deinde etiam tanquam Dominum jubet agnoscere, et quæ sunt servorum in ipsum ostendere, et ei capita inclinare, et eo habitu servitutem confiteri: et inclinant non solum tanquam natura Domino, et Opifici et Deo, sed etiam ut servi empti, ei qui emit pretioso sanguine Unigeniti, pro quo etiam duplices servos nos acquisivit, et filios suos fecit; etenim et servitutem auxit, et majorem reddidit, et adoptionem effecit unus et idem sanguis. Omnibus autem capita inclinantibus, sacerdos apud se Deo gratias agens pro eorum quæ sunt creatione, precatur ea quæ sunt utilia omnibus, mentionem faciens apud eum, et nominis Unigeniti, et gratiæ ejus et benignitatis, tanquam sic petita accepturus, ut ipse Servator professus est. « Omnia enim, inquit, quæcunque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. » Deinde adjuncta glorificatione, audiente circumstante multitudine, laudat sanctissimam Trinitatem: et cum eos glorificationis participes accepit, deinde rursus ad seipsum convertitur, et submissa voce per se precatur. Orans autem vocat ipsum Christum, victimam, sacerdotem, panem, ut ipse per se servis seipsum communicet.

CAP. XXXVI.

De his quæ sacerdos clamat ad populum, sancta elevans: et de his quæ illi vicissim ad eum clamant.

Et ad mensam et ipse accessurus, et alios vocaturus, quoniam non absolute omnibus sacramentorum communicatio est licita, ipse quoque non omnes vocat, sed vivifico pane accepto et ostenso, eos qui digne sunt ipsius participes futuri, vocat. « Sancta, inquit, sanctis, » propemodum dicens: Ecce panis vitæ quem videtis. Accurrite ergo participes futuri, sed non omnes, sed si quis sanctus. Sancta enim sanctis solis permittuntur. Sanctos autem hic non dicit virtute perfectos, sed quicumque ad illam quidem tendunt perfectionem, sed nondum sunt assecuti: etenim eos nihil prohibet sanctorum effectos mysteriorum participes, sanctificari, et hanc partem esse sanctam, sicut et universa Ecclesia sancta esse dicitur; et beatus Apo-

Περὶ τῆς Θεοῦ παραδότου εὐχῆς, καὶ τῆς κλίσεως τῶν κεφαλῶν, καὶ τῆς μετὰ τοῦτο εὐχαριστίας καὶ δεήσεως πρὸς τὸν Θεόν, καὶ δοξολογίας.

Ἄλλ' οὕτως αὐτὸς οἰκοδομήσας, καὶ πανταχόθεν εἰς τὰ ἀγαθὰ συγκροτήσας, ὡς ἤδη τελείου; καὶ τῆς θείας υἰοθεσίας ἀξίους γενομένους, ἱκετεύει τὸν Θεὸν ἀξιοθῆναι τὴν εὐχὴν ἐκείνην εὐχασθαι μετὰ παρρησίας, ἐν ἣ τολμῶμεν Πατέρα καλεῖν αὐτόν. Εὐξαμένων δὲ αὐτὴν μετ' αὐτοῦ πάντων, αὐτὸς τὸ ἀκροτελεύτιον ἐκδοήσας εἰς δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν εὐχὴν κατακλείει. Μετὰ τοῦτο τὴν εἰρήνην εὐχεται πᾶσιν. Οὕτω δὲ τῆς εὐγενείας διὰ τῆς εὐχῆς ἀναμνήσας, καὶ Πατέρα καλέσας τὸν Θεόν, εἶτα καὶ ὡς Δεσπότην ἐπιγινώσκειν κελεύει, καὶ τὰ δούλων πρὸς αὐτὸν ἐπιδεικνυσθαι, καὶ κλίνει τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ τούτῳ τῷ σχήματι τῆς δουλείας ὁμολογήσαι. Καὶ κλίνουσιν οὐ μόνον ὡς φύσει Δεσπότη καὶ Δημιουργῷ καὶ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ ὡς ὠνητοὶ δοῦλοι, τῷ περιμένῳ δι' αὐτοῦ αἵματος τοῦ Μονογενοῦς, ὑπὲρ οὗ καὶ διπλοῖ; δούλοις ἡμᾶς ἐκτήσατο, καὶ υἱοῦς ἐποίησατο τοὺς αὐτούς. Καὶ γὰρ καὶ τὴν δουλείαν ἠῤῥησεν ἡμῖν καὶ μελίζονα ἔδειξε, καὶ τὴν υἰοθεσίαν εἰργάσατο τὸ ἐν καὶ τὸ ἀπὸ αἵμα. Πάντων δὲ κλινόντων τὰς κεφαλὰς, ὁ ἱερεὺς τῷ Θεῷ τὰς χάριτας ἀφ' ἑαυτοῦ τῆς τῶν ὄλων δημιουργίας ὁμολογήσας, εὐχεται τὰ συμφέροντα πᾶσι, μνησθεὶς πρὸς αὐτὸν καὶ τοῦ δνόματος τοῦ Μονογενοῦς καὶ τῆς αὐτοῦ χάριτος καὶ φιλανθρωπίας ὡς οὕτω τὰ αἰτήματα ληψόμενος, κατὰ τὴν αὐτοῦ Σωτῆρος θείαν ἐπαγγελίαν. « Πάντα γὰρ, φησὶν, ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν. » Εἶτα δοξολογίαν προσθεὶς εἰς ἐπήκοον τοῦ περιεστώτος πλῆθους, ὕμνει τὴν παναγίαν Τριάδα, καὶ λαβῶν κοινωνοῦς τῆς δοξολογίας, εἶτα πάλιν εἰς ἐαυτὸν ἐπιστρέφει, καὶ ἡσυχῇ καὶ καθ' ἑαυτὸν εὐχεται. Εὐχόμενος δὲ αὐτὸν καλεῖ τὸν Χριστὸν, τὸ σφάγιον, τὸν ἱερέα, τὸν ἄρτον ἵνα αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τοῖς δούλοις ἐαυτὸν μεταδῷ.

ΚΕΦΑΛ. ΑΓ΄.

Περὶ ὧν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὸ πλῆθος βοᾷ, τὰ ἅγια ὑψῶν· καὶ ὧν ἐκείνοι πρὸς αὐτὸν ἀντιβοῶσιν.

Καὶ μέλλων ἐπὶ τὴν τράπεζαν καὶ αὐτὸς χωρεῖν, καὶ ἄλλους συγκαλεῖν, ἐπεὶ οὐ πᾶσιν ἀπλῶς ἔξεστιν ἡ κοινωνία τῶν μυστηρίων, καὶ αὐτὸς οὐ πάντας καλεῖ· ἀλλὰ τὸν ζωποιοῦν ἄρτον λαβῶν, καὶ ἀποδείξας, τοὺς ἀξίους αὐτοῦ μετέχοντας, εἰς τὴν μετουσίαν καλεῖ. « Τὰ ἅγια, φησὶ, τοῖς ἀγίοις· » μονοῦ λέγων Ἰσοῦ ὁ τῆς ζωῆς ἄρτος ὃν ὁράτε. Οὐκοῦν δράμετε μεταληψόμενοι, ἀλλ' οὐ πάντες, ἀλλ' εἰ τις ἅγιος. Τὰ γὰρ ἅγια τοῖς ἀγίοις ἐφέπεται μόνως. Ἄγίους δὲ οὐ τοὺς τελείους τὴν ἀρετὴν μόνον ἐνταῦθα φησὶν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι πρὸς τὴν τελειότητα ἐκείνην ἐπιγόνται μὲν, λείπονται δὲ ἔτι. Καὶ τούτου; γὰρ οὐδὲν κωλύει τῶν ἁγίων μυστηρίων ἐν μεθέξει γενομένων ἀγιάζεσθαι, καὶ τοῦτο τὸ μέρος; ἀγίους εἶναι· ὡς περ καὶ ἡ Ἐκκλησία πᾶσα ἅγια λέγεται,

καὶ ὁ μακάριος Ἀπόστολος πρὸς δῆμον ὀλόκληρον Ἀ
γράφων· « Ἀδελφοὶ ἄγιοι, φησί, κλήσεως ἐπουρα-
νίου μέτοχοι. » Ἅγιοι καλοῦνται διὰ τὸν ἅγιον οὐ
μετέχουσι, καὶ ᾧ σώματος καὶ αἱματος κοινωνοῦν-
ται. Μέλη γὰρ τοῦ σώματος ἐκείνου, σάρκα· ἐκ τῶν
σαρκῶν αὐτοῦ, καὶ ὀστέα ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ· ἕως
οὖν ἔσμεν αὐτῷ συνημμένοι καὶ τὴν ἁρμονίαν φυλάτ-
τομεν, ζῶμεν ἅγιαν ζωὴν, τὸν ἁγιασμὸν ἔλκοντες διὰ
τῶν μυστηρίων, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐκείνης καὶ τῆς
καρδίας. Ἐπειδὴν δὲ ἀποτμηθῶμεν, καὶ τῆς ὀλότητος
ἐκπέσωμεν τοῦ παναγίου σώματος, μάτην γευόμεθα
τῶν ἱερῶν μυστηρίων· οὐ γὰρ διαδίδεται ἡ ζωὴ
πρὸς τὰ νεκρὰ καὶ ἀποκοπέντα μέλη. Τί δὲ τὸ ἀπο-
κόπτον τοῦ ἁγίου σώματος ταῦτα τὰ μέλη; « Αἱ ἁμαρ-
τίαι ὑμῶν, φησί, δις τῶσι ἀνά μέσον ἐμοῦ καὶ
ὑμῶν. » Τί οὖν; πᾶσα ἁμαρτία νεκρὸν ποιεῖ τὸν ἄν-
θρωπον; Οὐδαμῶς, ἀλλ' ἡ πρὸς θάνατον μόνον. Διὰ
τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς θάνατον λέγεται· ἔστι γὰρ
ἁμαρτία οὐ πρὸς θάνατον κατὰ τὸν μακάριον Ἰωάν-
νην. Διὰ τοῦτο τοὺς μεμυημένους, εἰ μὴ τοιαῦτα
πλημμελεῖεν, οἷα τοῦ Χριστοῦ διαστῆσαι, καὶ θάνα-
τον ἐνεγκεῖν, οὐδὲν τὸ κωλύον κοινωνοῦντα; τῶν
μυστηρίων, τοῦ ἁγιασμοῦ μετέχειν, καὶ πράγματος
ἕνεκα καὶ ὀνόματος, ὡς ἂν εἴη ζῶντα μέλη, καὶ
συνημμένους τῇ κεφαλῇ. Διὰ τοῦτο καὶ τοῦ ἱερέως
βοήσαντος, « Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις, » οἱ πιστοὶ ἀντι-
θῶσι, « Εἰς ἅγιος, εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἰς
δέξιν τοῦ Πατρὸς. » Ὅτι οὐδαὶς οἰκοθεν ἔχει τὸν
ἁγιασμὸν· οὐδ' ἔργον ἀνθρωπίνης ἐστὶν ἀρετῆς·
ἀλλ' ἐξ ἐκείνου πάντες καὶ δι' ἐκείνου. Καὶ καθάπερ
εἰ πολλὰ κάτοπτρα τεθεῖη ὑπὸ τὸν ἥλιον, πάντα μὲν
λάμπει, καὶ ἀκτῖνα, ἀφίησι, καὶ δόξεις πολλοὺς ἥλιους
ὄρεῖν, εἰς δὲ ἀληθῶς ὁ ἐν πᾶσιν ἀστράπτων ἥλιος·
οὕτω καὶ ὁ μόνος ὑπάρχων ἅγιος, εἰς τοὺς πιστοὺς
χεόμενος, ἐν πολλαῖς μὲν ψυχαῖς φαίνεται, καὶ πολ-
λοὺς δεικνυσὶν ἁγίους, ἔστι δὲ εἷς καὶ μόνος ἅγιος·
οὐδὲν ἤτερον εἰς δόξαν τοῦ Πατρὸς. Τὸν γὰρ Θεὸν
οὐδαὶς ἐδόξασε τὴν αὐτῷ προσήκουσαν δόξαν. Ὅθεν
ὀνειδίζων πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγεν, « Εὐθεὸς
εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα μου; » Ἀλλὰ μόνος ὁ Μο-
νογενῆς ἀπέθωκεν αὐτῷ τὴν ὀφειλομένην δόξαν. Διὸ
καὶ πρὸς τῷ πάθει γενόμενος, ἔλεγεν πρὸς τὸν Πα-
τέρα, « Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς. » Πῶς γὰρ
ἐδόξασεν; Οὐκ ἄλλως ἢ τὸν ἁγιασμὸν ἐπιδειξάμενος;
τὸν ἐκείνου τοῖς ἀνθρώποις· ἅγιος φανεῖς, ὡς περ
αὐτός ἐστιν ἅγιος ὁ Πατήρ. Ἐκε γὰρ ὡς Πατέρα τοῦ
ἁγίου τούτου νοήσωμεν τὸν Θεὸν, δόξα τοῦ Πατρὸς ἢ
τοῦ Υἱοῦ λαμπρότης ἐστὶν· εἴτε ὡς Θεὸν διὰ τὴν
ἀνθρωπότητα, δόξα τοῦ δημιουργοῦ παντός, ἢ τοῦ δημιουργήματος ἀξία ἢ ἀρετή.

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ'.

Τί σημαίνει τὸ θερμὸν μὲν ὕδωρ ἐμβαλλόμενον
εἰς τὰ μυστήρια.

Οὕτω δὲ συγκαλέσας τοὺς πιστοὺς ἐπὶ τὸ ἱερὸν
δεῖπνον, αὐτὸς πρῶτος αὐτοῦ μεταλαμβάνει, καὶ ὅσοι
τῶν ὁμοταγῶν, καὶ ὅσοι τῶν περὶ τὸ βῆμα· θερμὸν
ὕδωρ πρότερον εἰς τὸ ποτήριον ἐμβαλόντων, σημασίας

stolus scribens ad universum populum : « Fratres
sancti, inquit, vocationis supercælestis participes. »
Sancti enim vocantur propter sanctum cuius sunt
participes, et quo corpori et sanguini communicant.
Membra enim illius corporis existentes, carnes ex
carnibus ejus, et ossa ex ossibus ejus, donec ei
conjuncti sumus, aptamque compagem et connexionem
servamus, vivimus, vitam et sanctificationem
per sacramenta ab illo capite et corde trahentes.
Postquam autem abscissi fuerimus, et a sanctissimi
corporis integritate exciderimus, frustra sacra
mysteria gustamus; nec enim transmittetur vita ad
membra mortua et abscissa. Quid autem quod mem-
bra abscindit ab illo sancto corpore? « Peccata
vestra, inquit, dividunt inter me et vos. » Quid
igitur? Omne peccatum facit hominem mortuum?
Nequaquam; sed id solum quod est ad mortem;
et ideo ad mortem dicitur. Est enim peccatum non ad
mortem, ut vult beatus Joannes : et ideo eos qui sunt
mysteriis initiati, si non ejusmodi peccata peccant,
quæ a Christo separant, et mortem afferunt, nihil
prohibet mysteriis communicantes, sanctificationis
esse participes, et propter rem et nomen, ut quæ
sint adhuc viva membra, et capiti conjuncti sint.
Et ideo cum clamavit sacerdos, « Sancta sanctis, »
fideles contra exclamant : « Unus sanctus, unus Do-
minus Jesus Christus, in gloria Dei Patris. » Nemo
enim ex se habet sanctificationem, nec est humanæ
virtutis opus, sed ex illo omnes, et per illum. Et
quemadmodum si multa specula sub sole posueris,
omnia quidem resplendent, et radios emittunt, et
videberis multos soles videre, vere autem est
unus sol, qui fulget in omnibus : ita etiam (o) unus
sanctus nihilo secius in gloria Patris. Deum nemo
glorificavit ea quæ ipsi convenit gloria. Unde
Judæis exprobrans, dicebat : « Si Deus ego sum, ubi
est gloria mea? » Sed solus Unigenitus dedit ei
gloriam quæ debetur. Quamobrem etiam cum
esset in passione, dixit Patri : « Ego te glorificavi
in terra. » Quomodo enim glorificavit? Non alia
ratione quam illius sanctificatione hominibus osten-
sa, sanctus apparens, sicut ipse est sanctus Pater.
Sive enim tanquam hujus sancti Patrem Deum
intellexerimus, Filii splendor est gloria Patris :
D sive tanquam Deum propter humanitatem, est
omnino gloria Opificis, opificii dignitas vel virtus.

CAP. XXXVII.

Quid significat aqua calida in mysteria injecta.

Ita autem convocatis ad sacram cœnam fidelibus,
ipse primum est ejus particeps, et quotquot sunt
ejusdem ordinis, et quicumque sunt ministri alta-
ris, aqua calida prius in calicem injecta (1), ad si-

(1) Ex usu Græcorum : quem etsi non usurpet Romana Ecclesia, tolerat nihilominus, nec damnat in Græcis.
(a) Quædam hic in interpretatione Gentiani Herveti per homœoteleuton omissa sic e Græco restitue :
Ita etiam, cum solus sanctus sit, in multis fideles diffunditur, et in multis animabus videtur, et multos
sanctos illuminat; est autem unus et solus sanctus et nihilo secius in gloria Patris. ED. T. PATR.

gnificandum sancti Spiritus ad Ecclesiam descensum. Descendit enim tunc universa incarnatio Domini peracta œconomia : nunc autem, oblato sacrificio, et consummatis donis, versatur cum iis qui digne fuerunt eorum participes. Universa enim humanæ a Christo susceptæ naturæ œconomia, in sacro Eucharistiæ mysterio, in pane, tanquam in tabula, inscripta (nam et infantem ipsum, tanquam in figura contemplamur : et ad mortem ductum et crucifixum, et in latere punctum ; deinde etiam ipsum panem, in illud sanctissimum corpus, quod hæc vere sustinuit, et resurrexit, et assumptum est, et sedet ad dexteram Patris, mutatum), oportebat etiam horum omnium finem post hæc significari. Atque is quidem significatur aqua calida in mysteria infusa. Hæc enim aqua, cum et aqua sit, et ignis sit particeps, significat sanctum Spiritum, qui etiam aqua dicitur, et tanquam ignis apparuit in Christi discipulos dilapsus. Hoc autem tempus illud tempus significat ; tunc enim descendit, postquam omnia quæ ad Christum spectabant, peracta erant. Nunc autem perfectis et consummatis donis hæc aqua immittitur. Per mysteria autem significatur Ecclesia, quæ et tunc accepit Spiritum sanctum : et postquam Christus in cœlos assumptus est, etiam nunc accipit donum Spiritus, susceptis donis in altari supercœlesti, id nobis contra remittente Deo, qui illa accepit, ut antea dictum est, quod idem est intercessor et tunc, et nunc, et idem Spiritus.

CAP. XXXVIII.

Quanam ratione mysteria significant Ecclesiam.

Significatur autem Ecclesia in mysteriis, non tanquam in signis, sed tanquam in corde membra, et in arboris radice ramus, et sicut dixit Dominus, tanquam in vite palmites. Non enim est hic solum nominis communitio, vel analogiæ similitudo, sed res eadem. Etenim corpus Christi et sanguis mysteria, sed Ecclesiæ hæc sunt cibus et verus potus, et eorum particeps effecta, non ea mutat in corpus humanum veluti aliquem alium cibus, sed ipsa in illa mutatur vincentibus iis quæ sibi præstantiora. Nam etiam ferrum cum igne habens consuetudinem, fit ignis, non autem dat igni ut sit ferrum ; et quemadmodum ferrum inflammatum, non ferrum, sed ignem aperte videmus, ferri proprietatibus omnino ab igne deletis : ita etiam Christi Ecclesiam si quis videre potuerit, eo ipso quod ei unita est, et est ejus carnis particeps, nihil aliud videt quam ipsum corpus Domini. Propter hanc

Ἔνεκα τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν καθόδου. Κατῆλθε γὰρ τότε τῆς οἰκονομίας τελεσεύσεως τοῦ Σωτῆρος ἀπάσης· νῦν δὲ ἐπέδημε, τῆς θυσίας ἀνευχεύσεως, καὶ τελειωθέντων τῶν δώρων τοῖς γε ἀξίως κοινωνοῦσιν αὐτῶν. Τῆς γὰρ τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας ἀπάσης κατὰ τὴν ἱερὰν τῆς εὐχαριστίας τελετὴν, ἐν τῷ ἄρτῳ καθάπερ ἐν πίνακι γραφομένης (καὶ γὰρ καὶ βρέφος αὐτοῦ ὡς ἐν τύφῳ θεωροῦμεν, καὶ εἰς θάνατον ἀγόμενον, καὶ σταυρούμενον, καὶ τὴν πλευρὰν κεντούμενον· εἶτα καὶ αὐτὸν τὸν ἄρτον εἰς ἐκεῖνο τὸ πανάγιον σῶμα, τὰ ταῦτα ἀληθῶς ὑπομείναν, καὶ ἀναστάν, καὶ ἀναληφθὲν, καὶ καθήμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, μεταβαλλόμενον). Ἔδει καὶ τὸ τέλος τούτων ἀπάντων μετὰ ταῦτα πάντα σημαίνεισθαι, ἵνα ὁλόκληρος ἡ μύησις γένηται τοῦ μυστηρίου· τῆ πραγματείας πάσης καὶ οἰκονομίας τοῦ ἀποτελέσματος προστεθέντος. Τί γὰρ τὸ ἔργον καὶ ἀποτέλεσμα τῶν τοῦ Χριστοῦ παθῶν, καὶ λόγων καὶ ἔργων ; Εἴ τις πρὸς ἡμᾶς αὐτὰ θεωρεῖ, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπιδημία. Οὐκοῦν ἔδει μετ' ἐκεῖνα σημανθῆναι καὶ αὐτὴν. Καὶ δὴ σημαίνεται τοῦ ζήοντος ὕδατος ἐκχομένου τοῖς μυστηρίοις. Τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ, αὐτὸ τε τοῦτο ὕδωρ δὲ, καὶ πυρὸς μετέχον, τὸ Πνεῦμα σημαίνει τὸ ἅγιον, δ καὶ ὕδωρ λέγεται, καὶ ὡς πῦρ ἐβάνη τότε τοῖς τοῦ Χριστοῦ μαθηταῖς ἐμπεσόν. Ὁ δὲ καιρὸς οὗτος τὸν καιρὸν ἐκεῖνον σημαίνει. Τότε μὲν γὰρ κατῆλθε μετὰ τὸ πληρωθῆναι τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν ἅπαντα, νῦν δὲ, τελειωθέντων τῶν δώρων, τὸ ὕδωρ ἐπισπάγεται τοῦτο. Διὰ δὲ τῶν μυστηρίων καὶ ἡ Ἐκκλησία σημαίνεται, σῶμα οὔσα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους· ἦτις τότε ἐδέξατο Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μετὰ τὸ ἀναληφθῆναι τὸν Χριστὸν εἰς τοὺς οὐρανοὺς· καὶ νῦν δέχεται τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, προσδεχθέντων τῶν δώρων, εἰς τὸ ὑπερουράνιον θυσιαστήριον, ἀντικαταπέμποντος αὐτὴν ἡμῖν τοῦ προσδεξαμένου ταῦτα Θεοῦ, κατὰ τὰ προειρημένα, ὅτι μεσίτης ἐ αὐτοῦ, καὶ τότε καὶ νῦν, καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'.

Τίνα λόγον τὰ μυστήρια σημαντικὰ τῆ Ἐκκλησίας εἰσὶ.

Σημαίνεται δὲ ἡ Ἐκκλησία ἐν τοῖς μυστηρίοις, οὐχ ὡς ἐν συμβόλοις, ἀλλ' ὡς ἐν καρδίᾳ μέλη, καὶ ὡς ἐν ρίζῃ τοῦ φυτοῦ κλάδοι, καὶ καθάπερ ἔφη ὁ Κύριος, ὡς ἐν ἀμπέλῳ κλήματα. Οὐ γὰρ ὄνοματός ἐνταῦθα κοινωνία μόνον, ἢ ἀναλογία ὁμοιότητος, ἀλλὰ πράγματος ταυτότης. Καὶ γὰρ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ τὰ μυστήρια· ἀλλὰ τῆ Ἐκκλησίας Χριστοῦ ταῦτα βρωσίς ἐστὶ καὶ πόσις ἀληθινή· καὶ τούτων μετέχουσα, οὐ πρὸς ἀνθρώπινον αὐτὰ μεταβάλλει σῶμα, καθάπερ ἄλλο τι στίον, ἀλλ' αὐτὴ μεταβάλλεται εἰς ἐκεῖνα, τῶν κρείττωνων ὑπερνικῶντων. Ἐπεὶ καὶ σίδηρος, ὁμιλήσας πυρὶ, αὐτὸς γίνεται πῦρ, οὐ τῷ πυρὶ δίδωσιν εἶναι σίδηρον· καὶ καθάπερ τὴν πυρακτωθέντα σίδηρον, οὐ σίδηρον, ἀλλὰ πῦρ ἀτεχνῶς ὀρῶμεν, τῶν τοῦ σιδήρου ἰδιωμάτων ὑπὸ τοῦ πυρὸς παντελῶς ἀφανιζομένων, οὕτω καὶ τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν εἰ τις ἰδεῖν θυνθεῖη, κατ' αὐτὸ τοῦτο καθ' ὅσον αὐτῷ ἤνωται, καὶ τῶν αὐτοῦ μετέχει σαρκίως,

οὐδὲν ἔπερον ἢ αὐτὸ μόνον τὸ Κυριακὸν ὄφεται σῶμα. Ἀὰ τοῦτον τὴν λόγον, « Ὑμεῖς ἐστε σῶμα Χριστοῦ, » γράφει Παῦλος, « καὶ μέλη ἐκ μέρους. » Οὐ γὰρ τὴν τοῦ Χριστοῦ περὶ ἡμᾶς πρόνοιαν, καὶ παιδαγωγίαν καὶ τὴν ἡμῶν ὑποταγὴν πρὸς αὐτὸν βουλόμενος δηλώσαι, τὸν μὲν κεφαλὴν, ἡμᾶς δὲ σῶμα προσεῖπεν, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς τοὺς τῶν συγγενῶν ἢ φίλων μέλη καλοῦμεν, ὑπερβολῇ χρώμενοι, ἄλλ' αὐτὸ τὸ ἐκεῖνο σημαίνων ὡσπερ ἔλεγεν, ὅτι τοὺς πιστοὺς ἤδη διὰ τὸ αἷμα τοῦτο ζῶντας τὴν ἐν τῷ Χριστῷ ζωὴν, καὶ τῆς κεφαλῆς ὡς ἀληθῶς ἐκεῖνης ἐξηρητημένους, καὶ τοῦτο περιαικείμενους τὸ σῶμα, διὰ ταῦτα οὐδὲν ἀπεικὸς ἐνταῦθα διὰ τῶν μυστηρίων τὴν Ἐκκλησίαν σημαίνονται.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

Περὶ τῶν ἐπὶ τῆς κοινωρίας κλήσεων τῶν πιστῶν, καὶ ἃ προσφωνοῦνται τοῖς δώροις φανεῖσιν οἱ πιστοί.

Ὁ δὲ ἱερεὺς μετασχὼν τῶν ἁγιασμάτων, πρὸς τὸ πᾶθος ἐπιστρέφεται, καὶ δεῖξας τὰ ἅγια, καλεῖ τοὺς μετασχέιν βουλομένους, καὶ προσεῖπαι κελεύει μετὰ φόβου Θεοῦ, καὶ πίστεως, μήτε καταφθονοῦντας διὰ τὸ φαινόμενον, μήτε ἐνδοιάζοντας διὰ τὸ ὑπὲρ λόγον εἶναι τὸ πιστευόμενον, ἀλλ' ἐπιγινώσκοντα; τὴν αἰτίαν αὐτῶν, ὡς εἴη ζωῆς αἰωνίου αἴτια τοῖς μεταλαμβάνουσι, πιστεύοντας προσεῖπαι. Αὐτοὶ δὲ τὴν εὐλάβειαν ἐπιδεικνύμενοι καὶ τὴν πίστιν, καὶ προσκυνοῦσιν, καὶ εὐλογοῦσι, καὶ θεολογοῦσι τὸν ἐν αὐτοῖς νοούμενον Ἰησοῦν, καὶ ἵνα λαμπρὰ γένηται ἡ δοξολογία, ἀπὸ τῶν προφητικῶν αὐτὴν ποιοῦνται ῥημάτων. « Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. » « Ἐγὼ ἦλθον, φησὶν, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐ λαμβάνετε με. Ἐν ἑλπίῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψασθε. » Τοῦτο τοῦ γενησίου Δεσπότης, τοῦτο τοῦ Μονογενοῦς, τὸν Πατέρα ἐπιφωμίζειν. Ἐκεῖνο τοῦ δραπέτου δούλου τὸ αὐθαδές, ἢ ἀποστασία. Ταῦτα εἰδὼς ὁ Προφήτης, καὶ τὸ ἀποδιαπέλλον τὸν καλὸν ποιμένα τοῦ λύκου μαθὼν, πύργουθεν εὐλογεῖ τὸν ἐρχόμενον ἐν ὀνόματι Κυρίου, Κύριον τὸν Πατέρα λέγων, καὶ τὸν ἐπιφανεῖντα, τούτον αὐτὸν εἶναι φησὶ τὸν Θεόν. Τούτοις καὶ αὐτοὶ ταῖς λογίοις χρώμενοι, ὡς νῦν αὐτοῖς τὸν Χριστὸν ἐρχόμενον καὶ φαινόμενον εὐλογοῦσιν.

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Περὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν εὐχῆς τοῦ ἱερέως, ἢν ἐκφωνεῖ μετὰ τῆς μεταλήψεως αὐτῶν.

Εἶτα μετασχούσι τῶν μυστηρίων εὐχεται ὁ ἱερεὺς τὴν κατὰ τοῦ Θεοῦ σωτηρίαν καὶ εὐλογίαν. Καὶ τίς εὐχή; « Σῶσον, ὁ Θεὸς, τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου. » Καὶ τοῦτο τὸ ῥῆμα προφητικόν. ὅσον ὁ αὐτὸς Προφήτης καὶ ἀλλαχοῦ φησὶ. « Δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς, ὡς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν εἰρημένον. Ὅσπερ γὰρ ὡς Θεὸς εἶχεν ἐξ ἀρχῆς, ὡς ἄνθρωπος ἐκκληρονόμησεν ὕστερον.

Τί οὖν, ἐπεὶ καὶ δημιουργὸς ἡμῶν ἐστιν ὁ αὐτὸς, οὐ, « Τὰ ἔργα σου, φησὶν, εὐλόγησον, » ὡν αὐτοῖς εἰ ποιητῆς, ἀλλὰ, « τὴν κληρονομίαν σου; » Ἴνα δυσω-

rationem: « Vos estis corpus Christi, » inquit Paulus, « et membra, ex parte. » Non enim Christi in nos curam et providentiam, instructionemque et admonitionem, et nostram in eum subjectionem significare volens, illum quidem caput, nos autem membra appellavit, sicut et nos cognatorum vel amicorum membra vocamus, hyperbole utentes: sed illud ipsum significans quod dicebat, fideles scilicet jam per hunc sanguinem viventes in Christo vitam, et vere ab illo capite dependentes, et hoc corpore indutos. Propterea non est a ratione alienum hic Ecclesiam per mysteria significari.

CAP. XXXIX.

De vocatione fidelium ad communionem, et quæ ostensis donis dicunt fideles.

Sacerdos autem, postquam particeps fuit sanctificatorum, ad populum convertitur: et ostensis sanctis, vocat eos qui participare voluerint, et jubet accedere cum timore Dei et fide, neque contententes, propter id quod apparet, neque dubitantes, quod sit supra rationem id quod creditur, sed eorum dignitatem agnoscentes, et quod sunt vitæ æternæ causæ iis qui illorum sunt participes, credentes accedere. Ipsi autem pietatem ostendentes et fidem, et adorant et benedicunt, et Jesum qui in eis intelligitur, ut Deum celebrant; et ut sit splendida glorificatio, et verbis propheticis eam faciunt: « Benedictus qui venit in nomine Domini. Deus Dominus, et apparuit nobis. » « Ego veni, inquit, in nomine Patris, et non accipitis me. Si quis venerit in nomine proprio, illum accipietis. » Hoc germani Domini, hoc Unigeniti, Patrem laudibus afflicere. Illud autem est servi fugitivi arrogantia et defectio. Hæc cum scivisset Propheta, et intellexisset quidnam distinguit bonum pastorem a lupo, eminus benedicit venientem in nomine Domini, Dominum Patrem dicens, et eum qui apparuit, eundem Deum esse dicit. Iisdem ipsi quoque verbis utentes, tanquam nunc ad eos venientem et apparentem Christum benedicunt.

CAP. XL.

De sacerdotis pro eis oratione, quam effatur ipsis post communionem.

Deinde iis qui fuerunt participes mysteriorum precatur sacerdos a Deo salutem et benedictionem. Et quæ est oratio? « Serva, Deus, populum tuum, et benedic hereditati tuæ. » Et hoc est verbum propheticum; quemadmodum ipse etiam Propheta alibi dicit: « Dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam fines terræ; » tanquam a Patre dictum Filio. Quod enim tanquam Deus habuit ab initio, ejus postea tanquam homo hæres factus est.

Cur ergo, cum idem etiam nobis est opifex, non dicit, « Benedic opera tua, » quorum tu es effector, sed, « hereditatem tuam? » Ut majorem eis reve-

rentiam exhiberet, paupertatem quam pro nobis sustinuit, ei in mentem revocans. Pro eo, inquit, te oro, quod ipse sustinuit te esse cum servis, et mandatum accipere, et stare cum iis qui accipiunt, cum omnia habeas; et appellari hæres, cui nihil est acquisitum, maxime cum perfectioris meminisse nostræ cum Christo necessitudinis, magis ipsum movet ad misericordiam. Est autem hæreditas, multo creatione perfectior necessitudo. Multo enim amplius et melius nos possedit hæres effectus, quam prius habuit cum est fabricatus. Ex creatione enim humanæ solummodo naturæ dominium obtinuit. Ex hæreditate autem, rationis et voluntatis Dominus constitutus est, quod est vere hominibus imperare. Illud enim est commune et iis quæ carent ratione, et iis quæ sunt inanimata. Omnia enim natura Deo subjiciuntur, ut quæ sint ejus opera. Sed quomodo per hæreditatem rationis et voluntatis constitutus est Dominus? Quia cum in terram descendit, et crucifixus est, et resurrexit, ei nostram rationem subjecimus et voluntatem. Rationem quidem, quod eum Deum verum cognovimus et universæ creaturæ Dominum; voluntatem autem, quia eum dileximus et ejus dominium, et jugum ejus cum gaudio humeris sustulimus. Ita Deus homines perfecte accepit, ita vere possedit. Hanc possessionem Isaias propheta longe ante desiderans, dicebat, « Domine Deus noster, posside nos. » Hæc est possessio et hæreditas, quam dicitur Unigenitus a Patre accipere. Et talis quidem est oratio.

CAP. XLI.

De gratiarum actione et glorificatione quæ fit postea.

Hic autem universum completur sacrificium, et divinæ Eucharistiæ mysterium finem accipit. Nam et dona sunt sanctificata et sacerdotem sanctificaverunt, et omnem qui eum circumstetit chorum; et per ipsos reliquum Ecclesiæ cætum perfecit et sanctificavit. Propterea in Dei gratiarum actionem et glorificationem et ipse sacerdos desinit, et qui eum circumstint fideles. Et ille quidem, « Benedictus Deus, inquit, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. »

Populus autem canit proœmium cantici acceptum ex dictis propheticis: « Impletur os nostrum laude, Domine, ut celebremus gloriam tuam. » Non sumus, inquit, sufficientes, Domine, ne hymnum quidem et laudem tibi offerre, pro bonis quibus nos dignatus es; sed tu hoc quoque nobis dona. Quomam modo? Implens os nostrum laude; et quemadmodum das orationem orantibus, ut sciamus quænam oportet et quomodo petere: ita etiam ad laudem tuam da ori facultatem. Deinde orant, ut quam acceperunt sanctificationem habentes permanent, et gratiam non perdant, nec donum amittant, ab ejus manu adjuti. « Conserva nos in tua sanctificatione. » Quid agentes? (Etenim iis quoque quæ a nobis proficiscuntur, opus est.) « Toto die

ἡ πῆσῃ μᾶλλον, τῆς πτωχείας ἣν ὑπὲρ ἡμῶν ἐπέωχευσεν, ἀναμνήσας αὐτόν. Ὑπὲρ τούτων ἰκετεύω, φησὶν, ὑπὲρ ὧν αὐτὸς ἠνέσχου μετὰ τῶν δούλων γενέσθαι, καὶ λαβεῖν ἐντολήν, καὶ στήναι μετὰ τῶν λαμβανόντων, ὅ πάντα ἔχων· καὶ ἀκούσαι κληρόνομος ᾧ μηδὲν ἐπίκτητον· ἄλλως τε, τὸ μνησθῆναι τῆς ἀκριβεστερέας οἰκειώσεως ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, εἰς ἔλεον αὐτὸν ἐφέλκεται μᾶλλον. Ἀκριβεστερά δὲ οἰκειώσις, ἡ κληρονομία, τῆς δημιουργίας· πολλῶ τῷ μέσῳ καὶ πολὺ βέλτιον ἡμᾶς ἐκτίσαστο κληρονομήσας, ἢ πρότερον εἶχε δημιουργήσας. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς δημιουργίας, τῆς φύσεως ἀπλῶς τῶν ἀνθρώπων ἐκράτει, ἀπὸ δὲ τῆς κληρονομίας, τοῦ λόγου καὶ τῆς προαιρέσεως κατέστη Δεσπότης, ὅπερ ἐστὶν ἀνθρώπων ἀρχεῖν, ὡς ἀληθῶς. Ἐκεῖνο γὰρ κοινόν ἐστὶ καὶ τοῖς ἀλόγοις καὶ τοῖς ἀψύχοις. Φύσει γὰρ πάντα ὑποτάσσεται τῷ Θεῷ, ὡς δημιουργήματα τῷ δημιουργῷ. Ἀλλὰ πῶς κατὰ τὴν κληρονομίαν τοῦ λόγου καὶ τῆς προαιρέσεως κατέστη Δεσπότης; Ὅτι κατελθόντι εἰς τὴν γῆν καὶ σταυρωθέντι, καὶ ἀναστάντι, τὸν λόγον τὸν ἡμέτερον ὑπετάξαμεν αὐτῷ καὶ τὴν θέλησιν· τὸν μὲν λόγον, ὅτι ἐγνωμεν αὐτὸν Θεὸν ἀληθινόν καὶ τῆς κτίσεως ἀπάσης Δεσπότην· τὴν δὲ θέλησιν, ὅτι ἠγαπήσαμεν αὐτόν, καὶ τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν καὶ τὸν αὐτοῦ ζυγὸν μετὰ χαρᾶς ἐπὶ τῶν ἀχένων ἠνέγκαμεν. Οὕτω τελείως τοὺς ἀνθρώπους ὁ Θεὸς ἔλαθεν, οὕτως ἀληθῶς ἐκτίσαστο. Ταύτης τῆς κτίσεως Ἔσατας ὁ προφήτης πόρρωθεν ἐπιθυμῶν ἔλεγε· Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, κτίσαι ἡμᾶς. » Τοῦτο ἡ κληρονομία ἣν λέγεται λαβεῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Μονογενῆς. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ εὐχή.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Περὶ τῆς μετὰ ταῦτα εὐχαριστίας καὶ δοξολογίας.

Ἐνταῦθα δὲ ἡ ἱερουργία συμπληροῦται ἅπασα, καὶ ἡ τῆς θείας εὐχαριστίας τελετὴ πέρας λαμβάνει. Τότε γὰρ δῶρα ἡγιασται, καὶ τὸν ἱερέα ἡγιασε, καὶ πάντα τὸν περὶ αὐτὸν χορὸν, καὶ δι' αὐτῶν τὸ λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας ἐτέλεσε καὶ ἡγιασε πλήρωμα. Διὰ τοῦτο εἰς εὐχαριστίαν τοῦ Θεοῦ καὶ δοξολογίαν αὐτός τε ὁ ἱερεὺς καταλήγει καὶ οἱ περιεστῶτες πιστοί. Καὶ ὁ μὲν, « Εὐλογητὸς ὁ Θεός, φησὶ, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. »

Τὸ δὲ πλήθος ἄδουσι τὸ προοίμιον τῆς ψῆδς, ἀπὸ τῶν προφητικῶν τοῦτο λαβόντες ῥημάτων, « Πληρωθήτω τὸ στόμα ἡμῶν αἰνέσεως, Κύριε, ὅπως ἂν ὑμνήσωμεν τὴν δόξαν σου. » Οὐκ ἐσομεν ἱκανοί, φησὶ, Δέσποτα, οὐδὲ ὕμνον σοι προσηνεγκεῖν, ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν ὧν ἡμᾶς ἠξίωσας, ἀλλὰ σὺ καὶ τοῦτο δὸ. Τίνα τρόπον; Πληρώσας τὸ στόμα ἡμῶν αἰνέσεως, καὶ ὡς περ εὐχὴν δίδως τοῖς εὐχομένοις, ἴν' εἰδῶμεν τίνα δεῖ καὶ ὅπως αἰτεῖσθαι· οὕτω καὶ πρὸς τὸν ὕμνον τὸν σὸν δίδου δύναμιν τῷ στόματι. Εἶτα εὐχονται τὸν ἁγιασμόν, ὃν ἔλαβον ἔχοντες, μείναι, καὶ μὴ προδοῦναι τὴν χάριν, μηδὲ ἀπολέσαι τὴν δωρεάν, ὑπὸ τῆς ἐκείνου βοηθούμενοι χειρὸς· « Τήρησον ἡμᾶς ἐν τῷ σῷ ἁγιασμῷ· » ἐί ποιοῦντας; (Δεῖ γὰρ καὶ τῶν παρ' ἡμῶν.) « Ὅλην τὴν ἡμέραν

μελετώντας τὴν δικαιοσύνην σου· ὡς δικαιοσύνην λέγοντες, τὴν ἐνθεωρουμένην τοῖς μυστηρίοις σοφίαν τοῦ Θεοῦ καὶ φιλανθρωπίαν, ὡς περὶ ὁ Παῦλος ἐξέλαθεν· « Οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι, φησὶ, τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ· δικαιοσύνη γὰρ ἐν αὐτῷ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτεται, εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας· » ταύτης ἡ μελέτη τῆς δικαιοσύνης τὸν ἁγιασμόν ἐν ἡμῖν δύνανται συντηρεῖν. Καὶ γὰρ καὶ τὴν εἰς Θεὸν πίστιν αὐξεί, καὶ τὴν ἀγάπην ἀνάπτει, καὶ οὐδὲν ἐξ πονηρῶν ἐπισσελεθεῖν τῇ ψυχῇ· οὐκ ἄρα μίτην ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐλέγομεν, ὅτι· χωρὶς τῶν προεπόντων τοῖς μυστηρίοις; λογισμῶν, οὐκ ἔστι τὴν ἁγιασμόν συνεστάναι· καὶ παραμένειν ἡμῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ'

Περὶ τῶν κεκοιμημένων, εἰ ἀμιγίζονται ἀπὸ τῶν τῆς τραπέζης δώρων, ὁμοίως τοῖς ζῶσι.

Κάκεινο δὲ πρὸς τοῖς εἰρημίοις ἐξετάσαι, τῶν ἀναγκαίων. Διτιπῶς γὰρ ἀγιαζοῦσα φαίνεται ἡ θεία καὶ ἱερὰ τελετή. Ἐνα μὲν τρόπον τῇ μεριτεῖα· προσφερόμενα γὰρ τὰ δῶρα, αὐτῷ τῷ προσφέρεσθαι, ἀγιαζει τοὺς προσφέροντας, καὶ ὑπὲρ ὧν προσφέρουσι, καὶ ἴσως αὐτοῖς ἐργάζονται τὸν Θεόν. Ἐτερον δὲ τῇ μεταλήψει, ὅτι βρωσίς ἡμῖν γίνεται καὶ πόσις, καὶ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, ἀληθινή. Τοῦτων τῶν τρόπων ὁ μὲν πρῶτος κοινὸς γίνεται καὶ ζῶσι καὶ τεθνηκόσι· καὶ γὰρ καὶ ὑπὲρ ἀμφοτέρων τῶν γενῶν ἡ θυσία προσφέρεται· ὁ δὲ δεύτερος μόνος ἔσσει τοῖς ζῶσιν· οὐ γὰρ ἐσθίειν ἔτι καὶ πίνειν οἱ νεκροὶ δύνανται. Τί οὖν; Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀγιαζοῦνται τὸν ἁγιασμόν τοῦτον ἀπὸ τῆς μεταλήψεως, καὶ ἕλαττον ἔχουσι ἐνταῦθα τῶν ζώντων οἱ τεθνηκότες; Οὐδαμῶς. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοῖς ὁ Χριστὸς ἐαυτοῦ μεταδίδωσι τρόπον ὃν οὐδὲν αὐτός· καὶ ἵνα γένηται δῆλον, θεωρῶμεν τὰ αἰτία τοῦ ἁγιασμοῦ, εἰ μὴ καὶ αἱ ψυχὰι ἔχουσι τῶν τεθνηκότων, ὡς περὶ τῶν ζώντων. Τίνα δὲ τὰ αἰτία τοῦ ἁγιασμοῦ; ἄρα τὸ σῶμα ἔχειν; τὸ ποσὶ δραμεῖν ἐπὶ τὴν τράπεζαν; τὸ χερσὶ λαβεῖν τὰ ἅγια; τὸ δέξασθαι τῷ στόματι; τὸ φαγεῖν; τὸ πιεῖν; Οὐδαμῶς. Πολλοῖς γὰρ ταῦτα ἐπιβεβημένοι, καὶ οὕτω προσεληλυθόσι τοῖς μυστηρίοις, οὐτε γέγονε πλέον οὐδὲν, καὶ ἀπῆλθον μειζόνων ὄντες ὑπεύθυνοι κακῶν. Ἄλλὰ τίνα τοῦ ἁγιασμοῦ τὰ αἰτία τοῖς ἀγιαζομένοις; καὶ τίνα ἂν παρ' ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἀπαιτεῖ; Ψυχῆς κάθαρσις, ἀγάπη πρὸς Θεόν, πίστις, ἐπιθυμία τοῦ μυστηρίου, προθυμία πρὸς τὴν μετλήψιν, ὀρμὴ ζέουσα, τὸ διψῶντας δραμεῖν.

Ταῦτα ἔστιν ἂν τὸν ἁγιασμόν ἐφέλκεται τοῦτον· καὶ μεθ' ὧν τοὺς προσερχομένους ἀνάγκη τοῦ Χριστοῦ μετασχεῖν, καὶ ὧν χωρὶς ἀδύνατον. Ἄλλὰ ταῦτα πάντα οὐ σωματικά, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς ἐξήρτηται μόνης. Οὐκοῦν οὐδὲν κωλύει καὶ τὰς ψυχὰς ταῦτα δύνασθαι τῶν τεθνηκότων, ὡς περὶ τῶν ζώντων.

Εἰ τοίνυν αἱ μὲν ψυχὰι πρὸς τὸ μυστήριον ἐτοίμως ἔχουσι καὶ παρεσκευασμένοι; ὁ δὲ ἀγιαζάσας καὶ τελείας Κύριος; ἀγιαζειν δεῖ βούλεται, καὶ ἑαυτὸν ἐκάστῳ μεταδίδωσι ἐπιθυμαῖ, τί τὸ κωλύσον τὴν μετουσίαν; Πάντως οὐδέν. Οὐκοῦν εἴποι τις ἂν, Εἰ

PATROL. GR. CL.

meditantes justitiam tuam, justitiam dicentes, quæ in mysteriis consideratur, Dei sapientiam et benignitatem; quemadmodum Paulus accepit: « Non enim erubescio, inquit, Evangelium Christi; justitia enim Dei in ipso revelatur in omnes et super omnes credentes. » Hujus justitiæ meditatio potest in nobis sanctificationem conservare. Nam et fidem in Deum auget et charitatem accendit, et nihil mali animam subire permittit. Non ergo frustra ante diximus, quod sine cogitationibus quæ conveniunt mysteriis, fieri non potest ut in nobis constet et permaneat sanctificatio.

CAP. XLII.

De iis qui dormierunt, an sanctificantur a mensæ donis, sicut et ii qui vivunt.

Hoc quoque præter ea quæ dicta sunt, necesse est examinare. Duobus enim modis sanctificare cernitur divinum hoc et sacrum mysterium. Uno quidem modo, intercessione; oblata enim dona eo ipso quod offeruntur, eos qui offerunt sanctificant, et eos pro quibus offerunt, et Deum eis propitium efficiunt. Alio autem modo, participatione, quia sit nobis verus cibus et potus, ut dicit Dominus. Horum modorum primus quidem est communis visus et mortuis; etenim pro utrisque offertur sacrificium. Secundus autem modus solis viventibus permittitur; mortui enim non possunt amplius comedere nec bibere. Quid igitur? Propterea nec sanctificantur hac sanctificatione quæ provenit ex participatione, et deteriori sunt hac in parte conditione mortui quam viventes? Minime. Nam et Christus ipsis seipsum communicat, eo modo quo ipse novit. Et ut id fiat apertum, consideremus causas sanctificationis, an non etiam animæ mortuorum se habent sicut et viventium. Quænam sunt autem causæ sanctificationis? nunquid corpus habere, pedibus ad mensam currere, manibus sancta accipere, ore sumere, comedere, bibere? Nequaquam. Ad multos enim qui hæc fecerunt, et ita ad mysteria accesserunt, nulla rediit utilitas, et pluribus malis obnoxii recesserunt. Sed quænam sunt causæ sanctificationis iis qui sanctificantur, et quæ sunt quæ Christus a nobis exigit? Animæ purgatio, in Deum dilectio, fides, desiderium mysterii, alacritas ad participationem, fervens appetitio, sitiennes currere.

Hæc sunt quæ hanc sanctificationem attrahunt, et cum quibus necesse est eos qui accedunt esse Christi participes, et sine quibus fieri non potest. Sed hæc omnia non sunt corporalia, sed dependent a sola anima. Nihil ergo prohibet etiam animas hoc posse mortuorum, sicut et vivorum.

Si ergo animæ quidem ad suscipiendum mysterium sunt paratæ et promptæ, is autem in cujus est potestate sanctificare et perficere, vult semper sanctificare, et seipsum semper impertiri desiderat, quid est prohibitorium hanc participationem?

Nihil omnino. Ergo dixerit quispiam: Si quis etiam vivorum bona quidem quæ dicta sunt in anima habeat, ad mysteria autem non accedat, habebit illinc nihilo secus sanctificationem? Non quilibet; sed si quis non potest corporaliter accedere, sicut defunctorum animæ, quales fuerunt ii qui in desertis errabant montibus seu speluncis et foraminibus terræ, qui altare aut sacerdotem nullo modo videre poterant. Eos enim Christus ipse hac sanctificatione invisibiliter sanctificabat. Undenam potes scire? Quod vitam intra se habebant, non habituri nisi hujus essent sacramenti participes. Ipse enim Christus dixit, « Nisi comederitis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. » Et ut hoc significaret, multis hominum sanctorum misit angelos dona ferentes. Si quis autem cum posset, ad mensam non accesserit, fieri non potest ut quæ ex eis provenit sanctificationem assequatur; non quod non accessit solummodo, sed quod cum posset, non accessit; et propterea clarum est, quod honis quæ debentur sacramentis, vacuum habet animam.

Quæ est enim ad mensam adeundam alacritas, et quod desiderium in eo qui cum facile potest ad eam accedere, non vult? Quenam est autem fides in Deum apud eum qui non timet minas quæ in Domini verbis sitæ sunt, adversus eos qui hanc carnem contemnunt? Quomodo autem amare credetur, cui cum liceat accipere, non accepit? Propterea non est novum, si animis a corporibus liberatis, quæ nullius hujusmodi vitii insimulari possunt, hanc mensam Christus impertiit. Illud enim novum est et admirabile, quod homo qui in corruptione et interitu versatur, ab interitu alienum corpus comedit: quod autem anima, quæ est immortalis substantia, sit ejus quod est immortale particeps, modo sibi conveniente, quid mirum? Si autem hoc novum et admirabile, per ineffabilem humanitatem et arcanam sapientiam invenit quomodo perficeret, id quod est probabile et consentaneum quomodo non facere credetur?

CAP. XLIII.

Quod animæ ejus qui communicat, fit principaliter sanctificatio.

Quoniam autem iis etiam qui adhuc vivunt cum corpore, datur quidem donum per corpus, sed primum pervadit in animæ substantiam, et per animam in corpus transmittitur, et hoc significans beatus Paulus, « Qui adhæret, inquit, Domino, unus est spiritus, » utpote quod in anima primo et principaliter hæc unio et conjunctio consistat.

Illic enim proprie homo; illic etiam sanctificatio quæ proficiscitur ex virtutibus et humano studio, et illud quod peccat. Corpori autem omnia fiunt ex anima; et quemadmodum a malis cogitationibus quæ ex corde exeunt, inquinatur, ita etiam illinc est ei sanctificatio: sicut quæ a virtute, ita etiam quæ a sacramentis: nonnulli autem morbi etiam corporales, quorum causa fuit ani-

τις καὶ τῶν ζώντων τὰ μὲν ἐν τῇ ψυχῇ ἀγαθὰ ἔχοι τὰ εἰρημένα, μὴ προσέλθοι δὲ τοῖς μυστηρίοις, ἔξει τὸν ἐκείθεν ἁγιασμὸν οὐδὲν ἤττον; Οὐ πᾶς ἀλλ' εἴ τις οὐ δύναται προστιέναι σωματικῶς, ὡσπερ αἱ τῶν τεθνηκότων ψυχαί· οἳοι γεγόνασιν, οἱ ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρασι, καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς· οἷς θυσιαστήριον καὶ ἱερέα ἰδεῖν ἀμήχανον ἦν. Τοῦτους γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τὸν ἁγιασμὸν ἀφανῶς ἠγάγεε τοῦτον. Πόθεν δὲ ἴλον; Ὅτι ζωὴν ἔχον ἐν ἑαυτοῖς· οὐ γὰρ ἔχοντες, εἰ μὴ τοῦ μυστηρίου τούτου μετεῖχον. Αὐτὸς γὰρ ὁ Χριστὸς εἶπεν· « Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. » Καὶ ἵνα τοῦτο σηράνη, πολλοῖς τῶν ἀγίων τούτων ἀγγέλους ἐπεμψε τὰ δῶρα κομίζοντα. Εἰ δὲ τις δυνάμενος οὐ προσέλθοι τῇ τραπέζῃ, τοῦτον τοῦ παρ' αὐτοῦ ἁγιασμοῦ τυχεῖν παντελῶς ἀδύνατον· οὐχ ὅτι οὐ προσῆλθεν ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι δυνάμενος οὐ προσῆλθε· καὶ διὰ τοῦτο δῆλός ἐστιν, ὅτι τῶν ὑπερβιβαζομένων ἀγαθῶν τοῖς μυστηρίοις, ἔρημον ἔχει τὴν ψυχὴν.

Τίς γὰρ ὄρμη καὶ προθυμία περὶ τὴν τράπεζαν παρὰ τῷ δυνάμενῳ βραδίως δραμεῖν ἐπ' αὐτὴν, καὶ μὴ βουλομένῳ; Τίς δὲ πίστις πρὸς Θεὸν παρὰ τῷ μὴ φοβουμένῳ τὴν ἐν τοῖς ῥήμασι τοῦ Κυρίου κειμένην ἀπειλήν, τοῖς τὸ δεῖπνον τοῦτο περιερωσὶ; Πῶς δ' ἂν πιστευθεῖ φιλεῖν, ὃς λαθεῖν ἔξην, οὐ λαμβάνει; Διὰ τοῦτο οὐδὲν καινόν, εἰ σωματικῶν ἀπολελυμένας ψυχὰς ὁ Χριστὸς, αἷς τοιαύτην πονηρίαν οὐδεμίαν ἔγκαλεῖν ἔχει, τῆς τραπέζης μεταδίλωσι ταύτης. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ καινόν καὶ ὑπερφυές, εἰ φοροῖ σφῶν ἄνθρωπος, ἀκηράτου σώματος φάγοι· τὸ δὲ οὐσίαν ἀθάνατον τὴν ψυχὴν ἀθανάτου μεταλαβεῖν, τὸν κατάλληλον αὐτῇ τρόπον, τί θυμαστὸν; Εἰ δὲ τὸ καινόν τοῦτο καὶ ὑπερφυές διὰ φιλανθρωπίαν ἄφατον, καὶ σοφίαν ἀπόρρητον ἐξεῦρεν ὅπως ἀνόση, τὸ εἶδος καὶ τὸ ἀκόλουθον ποιεῖν, πῶς οὐ πιστευθεῖται;

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ΄.

Ὅτι τῇ ψυχῇ τοῦ μεταλαμβάνοντος προηγουμένως ὁ ἁγιασμὸς ἐνίεται.

Ἐπεὶ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐτι μετὰ σώματος ζῶσι δίδονται μὲν τὸ δῶρον διὰ τοῦ σώματος, ἀλλ' εἰς τὴν οὐσίαν πρῶτον χωρεῖ τῆς ψυχῆς, καὶ διὰ τῆς ψυχῆς ἐπὶ τὸ σῶμα διαβαίνει· καὶ τοῦτο δὴ λῶν ὁ μακάριος Ἀπόστολος, « Ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, φησὶν, ἐν πνεύματι ἐστίν· » ὡς ἐν τῇ ψυχῇ προηγουμένως τῆς ἐνώσεως ταύτης, καὶ τῆς συναφείας συσταμένης.

Ἐκεῖ γὰρ κυρίως ὁ ἄνθρωπος· ἐκεῖ καὶ ὁ ἁγιασμός ὁ ἀπὸ τῶν ἀρετῶν, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης σπουδῆς· καὶ τὸ ἁμαρτάνον ἐκεῖ, καὶ τὸ δέβον τῆς θεραπείας ἀπὸ τῶν δῶρων, ἐκεῖνο. Τῷ σώματι δὲ πάντα ἀπὸ τῆς ψυχῆς γίνονται· καὶ ὡσπερ ἀπὸ τῶν πονηρῶν διαλογισμῶν, τῶν ἀπὸ τῆς καρδίας ἐξερχομένων μολύνεται, οὕτω καὶ ὁ ἁγιασμὸς ἐκείθεν αὐτῷ, καθάπερ ὁ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς· οὕτω καὶ ἀπὸ

τῶν μυστηρίων. Ἐνίοις δὲ σωματικαὶ νόσοι συμβα-
 λουσιν, αἰτίαν ἔχουσαι τὴν κακοφθειαν τῆς ψυχῆς·
 ὁ σημαίνει βουλόμενος ὁ Σωτῆρ, τῷ θεραπεῦσαι τὴν
 τοῦ νοσοῦντος ψυχὴν, ὅπερ ἦν τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῆν
 ἀπολύσαι, τὸ σῶμα τῆς ἀβρωστίας ἀνέστησεν. Εἰ
 τοίνυν οὐδὲ πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ ἁγιασμοῦ δεῖται
 τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ ταύτης μᾶλλον ἐκεῖνο, τί
 πλέον τῆς τελετῆς ἔχουσιν αἱ μετέχουσαι σώματος
 ψυχὰς τῶν ἀπηλλαγμένων, ὅτι τὸν ἴερα ὀρώσιν,
 καὶ παρ' αὐτοῦ τὰ δῶρα δέχονται; Ἄλλὰ χάκειναι
 τὸν αἰώνιον ἔχουσιν ἱερέα πάντα ταῦτα αὐταῖς γινώ-
 μενον, ὅς καὶ τῶν ἐπι ζώντων τοῖς ὡς ἀληθῶς
 λαμβάνουσι, μεταδίδωσιν. Οὐ γὰρ πάντες ὡς δίδωσιν
 ὁ ἱερεὺς ἀληθῶς μεταλαμβάνουσιν· ἀλλ' ἐκείνοι
 μόνοι πάντως, ὡς αὐτὸς δίδωσιν ὁ Χριστός. Ὁ μὲν
 γὰρ ἱερεὺς, πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς προσιοῦσιν· ὁ δὲ
 Χριστὸς, τοῖς ἀξίοις τοῦ μετασχεῖν. Ὅθεν δῆλον ὡς
 ὁ τελῶν τῆς ψυχᾶς τὸ μυστήριον, καὶ ἀγιάζων, καὶ
 ζῶντας καὶ τεθνηκότας, μόνος τις αὐτός ἐστιν ὁ
 Σωτῆρ. Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων ἀπάντων ἐκεῖνο
 γίνεται δῆλον, ὅτι πάντα ὅσα εἰς τὴν ἱεράν ἔχει
 τελετὴν, κοινὰ ἐστί καὶ ζῶσι καὶ τεθνηκόσι. Καὶ
 γὰρ τὰ αἰτία τοῦ ἁγιασμοῦ, ψυχικὰ ὄντα ἀγαθὰ καὶ
 ἀμφοτέροις πρόσσει· καὶ τὸ προηγουμένως καὶ οἰ-
 κειῶς ἔχον πρὸς τὸν ἁγιασμὸν, τὸ αὐτό· καὶ ὁ ἀγιά-
 ζων ἱερεὺς, ὁ αὐτός. Τοῦτο μόνον τοῖς ἐν σώματι
 ζῶσι προσδόν, οὐ μέτεσσι τοῖς ἀπελθοῦσι, τὸ καὶ
 τοῖς ἀναξίτοις τῶν μυστηρίων ἀγιάζεσθαι δοκεῖν,
 ὅτι τὰ δῶρα τῷ σώματι δέχονται. Ἐκεῖ γὰρ οὐδὲ
 προσίενα: δυνατὸν, εἰ τις ἀπαρασκευάστως ἔχει,
 ἀλλὰ μόνος ἐξεσσι τοῖς ἀξίοις ἡ μετουσία· τοῦτο δὲ
 οὐδὲ προστίθεισιν ἁγιασμὸν τοῖς ζῶσιν· ἀλλὰ τού-
 νασιον κλόασιν ἔχει τὴν ἐσχάτην. Καὶ διὰ τοῦτο τοῦ
 γένους τῶν ζώντων εἶναι πλεονέκτημα πολλοῦ δεῖ.
 Ἔτι δὲ καὶ δι' ἐκεῖνον τὸν λόγον φανερόν γίνεται ὅτι
 οὐ μόνον ἐξεσσι, καὶ οὐδὲν ἔχει κώλυμα, ἀλλ' ὅτι
 καὶ ἀναγκαίως ἀκολουθεῖ ταῖς ψυχῆς ἐκείναις ἡ τῶν
 ἱερῶν δώρων μετέληψις. Εἰ μὲν γὰρ καὶ τι ἕτερον
 ἦν τὸ τᾶς ψυχᾶς εὐφραίνον καὶ ἀναπαύον ἐκεῖ, ἦν
 ἂν ἐκεῖνο γέρας ταῖς ἀξίαις τῆς καθαρότητος, καὶ
 οὐκ ἂν ἐδέησε ταύτης τῆς τραπέζης ἐξ ἀνάγκης αὐ-
 ταῖς. Νῦν δὲ τὸ πᾶσαν τρυφὴν καὶ μακαριότητα
 τοῖς ἐκεῖ γενομένοις ἐργαζόμενον, εἴτε παράδεισον
 εἴποις, εἴτε κόλπους Ἀβραάμ, εἴτε λύπης καὶ ὀδύνης
 ἀπάσης καθαρούς καὶ φωτεινοὺς καὶ χλοερούς καὶ
 ἀναψύχοντας τόπους, εἴτε τὴν βασιλείαν αὐτῆν· οὐδὲν

(1) Cautè lege; etenim Græci, et hic Calasi'as
 rectè sentiunt de vera et reali præsentia corporis

A nec improbitas. Quod volens significare Servator,
 in liberanda a morbo anima, quod est eam liberare
 a peccatis, a corpore infirmitatem depulit. Si ergo
 nec ad sanctificationis quidem susceptionem habet
 anima opus corpore, sed illud ea potius, cur sunt
 magis mysterii participes animæ quæ corpus habent,
 quam quæ ab eo sunt liberæ? Quod sacerdotem
 vident, et ab eo dona sumunt? Atqui illæ etiam
 habent æternum sacerdotem, qui omnia eis factus
 est, qui etiam iis qui ex vivis vere sumunt, imper-
 tit. Non enim omnes quibus dat sacerdos, vere (1)
 sumunt, sed illi omnino soli quibus dat ipse Chris-
 tus. Sacerdos enim omnibus, ut semel dicam, qui
 accedunt, Christus autem dat iis solum qui partici-
 pices esse digni sunt. Unde clarum est, quod qui
 animas sacramento perficit et sanctificat, et vivos
 et mortuos, solus est ipse servator. Ex dictis utique
 omnibus fit illud manifestum, quod quæcumque ad
 sacri mysterii celebrationem pertinent, sunt com-
 munita et vivis et mortuis. Causæ enim sanctifica-
 tionis, cum ad animam pertineant, etiam utrisque
 insunt; et id quod primo et principaliter et pro-
 prie sanctificationem suscipit, idem, et sacerdos
 qui sanctificat, idem: quod solum adest iis qui vi-
 vunt in corpore, non est in iis qui e vivis excres-
 serunt, ut etiam qui mysteriis indigni sunt, vide-
 antur sanctificari, quoniam dona ore sumunt. Hic
 enim nec accedere quidem potest quisquam, si sit
 imparatus, sed solis iis qui digni sunt, datur partici-
 patio; hoc autem non tribuit vivis sanctificationem,
 sed contra habet ultimum supplicium, et
 propterea multum abest ut vivorum genus sit eis
 hac re superius. Propterea autem etiam propter
 illam rationem clarum est, quod non solum licet
 et quod nihil vetat, sed etiam quod illas animas
 necessario consequitur sanctorum donorum partici-
 patio. Si enim esset aliquid aliud, quod illic ani-
 mis et delectationem et quietem præberet, esset
 illud præmium iis quæ puræ sunt et mundæ, et
 non eis hac mensa necessario opus esset; nunc
 autem id quod omnem voluptatem et beatitudinem
 iis qui illic sunt, efficit, sive dicas paradysum, sive
 sinum Abrahæ, sive ab omni dolore et tristitia pura
 et lucida et viridia et refrigerantia loca, sive ipsum
 D regnum, nihil est aliud quam hic calix et hic panis.
 Ἐτερόν ἐστιν ἡ τοῦτο τὸ ποτήριον, καὶ οὗτος ὁ ἄρτος.

Hæc enim sunt intercessor, qui pro nobis in
 sancta fuit præcursor, qui solus ducit ad Patrem,
 qui solus sol animarum, qui nunc quidem apparet
 et participatur, ut ipse voluit, velata carne: tunc
 autem videbitur et participabitur sine velis, quando
 videbimus ipsum sicut est, quando ad cadaver con-
 vocabit aquilas, quando succingetur, et eos faciet
 discumbere, et accedens ministrabit ipsis, quando
 fulgebit in nubibus, et per eum juati resplende-
 bunt ut sol. Ut ei conjuncti, ut novit mensa con-

Domini in Eucharistia. Forsan, vere, intelligit di-
 gnic et fructuose.

jungere, quietem assequantur, vel aliquid boni illis percipiunt vel parvum vel magnum, absque eo fieri omnino non potest.

CAP. XLIV.

De Christi intercessione.

Est enim intercessor, per quem omnia assecuti sumus bona, quæ a Deo nobis data sunt, vel potius semper dantur. Non enim postquam semel fuit intercessor, et omnia nobis tradidit pro quibus intercesserat, recessit, sed semper intercedit, non verbis quibusdam et precibus, sicut solent legati, sed reipsa. Quænam autem ea res est? Sibi jungere et proprias per se gratias impertiri, pro uniuscujusque dignitate et modo purgationis. Et quemadmodum lux quæ per se visum præbet viventibus, quibus defecerit, iis quoque visus defuerit: ita etiam cum Christo consuetudinem esse perpetuam animis necesse est, si sint omnino victuræ et quieturæ. Neque enim sine luce potest videre oculus, neque fieri potest ut sine Christo vera vita et pax insit animis; quoniam ipse est qui solus Deo reconciliat, qui eam pacem facit, sine qua nulla spes est, ut qui Dei sunt inimici, sint ejus honorum participes. Sive ergo ab initio quis Christo conjunctus non est, sive conjunctus non mansit, est inimicus et a divinis bonis alienus. Quid est enim quod humanæ naturæ Deum reconciliavit? Omnino quod hominem vidit Filium suum dilectum. Ita etiam unicuique homini reconciliatur, si quis gerat formam Unigeniti, et illius ferat corpus, et appareat unus cum eo spiritus. Sine his autem unusquisque ipse per se est homo vetus, qui Deo est invisus, qui cum eo nihil habet commune. Si ergo credendum est animis requiem procedere ex oratione sacerdotum et oblatione sacrorum donorum, antea credendum est hoc quoque eo modo fieri, quo solo fieri potest ut homo quiescat. Quis sit autem modus, dictum est, eo scilicet quod Deo sunt reconciliati et non sunt inimici. Hoc autem quomodo? Quod sunt contemperati, et unus facti sunt spiritus cum dilecto, in quo solo Pater complacuit. Sed hoc est sacræ mensæ opus, quod commune ostensum est per ea quæ dicta sunt vivissimiliter et mortuis.

Ἰσραῆς τραπέζης τὸ ἔργον, ὃ κοινὸν ἐδείχθη διὰ τῶν εἰρημένων, καὶ ζῶσιν ὁμοίως καὶ τεθη-

CAP. XLV.

Quod iis qui dormierunt perfectior sit sanctificatio.

Nudæ autem corporibus animæ plus habent commodi ad sanctificationem, quam eæ quæ vivunt in corporibus. Purgantur enim et peccatorum remissionem accipiunt per orationes sacerdotis et donorum intercessionem, nihil omnino quam eorum qui vivunt. Sed non peccant amplius, nec nova veteribus crimina adjiciunt, ut faciunt ut plurimum viventium animæ, sed tantummodo vel nulli sunt rationi reddendæ obnoxia, vel semper utique de criminibus detrahunt; et ita ad Servatoris participationem promptius et melius se ha-

τοὺς μὴ συνημμένους, ὡς περ οἶδε συνάπτειν ἡ τράπεζα, ἀναπαύσεως τυγχάνειν, ἢ τι λαβεῖν ἀγαθόν, ἢ μικρὸν ἢ μείζον ἐκεί, παντελῶς ἀδύνατον.

ΚΕΦΑΛ ΜΔ'

Περὶ τῆς Χριστοῦ μεσιτείας.

Μεσίτης γάρ ἐστι δι' οὐ πάντα γέγονε τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθέντα ἡμῖν ἀγαθὰ· μᾶλλον δὲ δίδοται αἰετ. Οὐ γὰρ ἀπαξ μεσιτεύσας καὶ παραδοὺς ἅπαντα ἡμῖν, ὑπὲρ ὧν ἐμεσίτευσεν, ἀπηλλάγη, ἀλλ' αἰετ μεσιτεύει, οὐ λόγος τις καὶ δεήσειςιν, ὡς περ οἱ πρεσβευταὶ ποιούσιν, ἀλλὰ πράγματι. Τί δὲ τὸ πρᾶγμα; Τὸ συνάπτειν ἑαυτῷ καὶ δι' ἑαυτοῦ τῶν οικειῶν μεταδιδόναι χαρίτων, κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστου, καὶ τὸ τῆς καθάρσεως μέτρον. Καὶ καθάπερ τὸ φῶς δι' ἑαυτοῦ τὸ ὄρᾶν τοῖς ὀφθαλμοῖς παρέχον, οἷς ἂν ἐπιλείποι, καὶ τὸ ὄρᾶν ἐπιλείπει· οὕτω καὶ τὴν μετὰ τοῦ Χριστοῦ συνουσίαν ἀνάγκη διηνεκῆ ταῖς ψυχαῖς εἶναι, εἴγε μέλλοιεν ζῆν ὄλως καὶ ἀναπαύεσθαι. Οὐτε γὰρ χωρὶς φωτὸς ὀφθαλμοῖς δύναται βλέπειν, οὕτε χωρὶς τοῦ Χριστοῦ, ζῶν ἀληθινῶν ταῖς ψυχαῖς, καὶ εἰρηνην εἶναι δυνατόν· ὅτι αὐτὸς ἐστι τῷ Θεῷ καταλλάττων ὁ μόνος, ὁ τὴν εἰρηνην ταύτην ποιῶν· ἢ χωρὶς, ἐχθροὺς ὄντας τοῦ Θεοῦ, τῶν ἀγαθῶν τῶν αὐτοῦ μετέχειν ὀψωσοῦν, οὐδεμία ἐστὶν ἐλπίς. Εἴτε οὖν οὐδὲ τὴν ἀρχὴν συνήφθη τις τῷ Χριστῷ, εἴτε συναφθῆς, οὐκ ἔμεινε συνημμένος, ἐχθρὸς ἐστὶν ἐτι, καὶ τῶν θείων ἀλλότριος ἀγαθῶν. Τί γὰρ τὸ καταλλάξαν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων τὸν Θεόν; Πάντως ὅτι ἄθρωπον εἶδε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἀγαπητόν· οὕτω καὶ ἐκάστῳ σπένδεται τῶν ἀνθρώπων, εἴ τις τὴν μορφὴν κομίζει τοῦ Μονογενοῦς, καὶ τὸ ἐκεῖνου φορεῖ σῶμα, καὶ ἐν πνεύμα μετ' αὐτοῦ φαίνεται. Τούτων δὲ χωρὶς, ἕκαστος αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ ὁ ἀνθρωπὸς ἐστὶν ὁ παλαιός, ὁ τῷ Θεῷ ἀπηχθῆμένος, ὁ πρὸς αὐτὸν οὐδὲν κοινὸν ἔχων. Εἰ τοίνυν χρὴ πιστεύειν γίνεσθαι τινα ταῖς ψυχαῖς ἀνάπαυσιν ἀπὸ τῆς εὐχῆς τῶν ἱερῶν, καὶ τῆς προσαγωγῆς τῶν ἱερῶν δώρων, πιστευτέον πρὸς τοῦτου, καὶ κατὰ τοῦτον αὐτὸ γίνεσθαι τὸν τρόπον, καθ' ὃν μόνον ἀνθρωπὸν ἀναπαύεσθαι δυνατόν. Τίς δὲ ὁ τρόπος εἴρηται, τὸ διελλάχθαι Θεῷ, καὶ μὴ ἐχθροὺς εἶναι. Τοῦτο δὲ πῶς; Τὸ ἀνακρθῆναι Θεῷ, καὶ ἐν πνεύμα γενέσθαι μετὰ τοῦ ἡγαπημένου, ἐν ᾧ μόνῳ ἠῤῥόκησεν ὁ Πατήρ· ἀλλὰ τοῦτο μὲν τῆς διὰ τῶν εἰρημένων, καὶ ζῶσιν ὁμοίως καὶ τεθη-

D

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ'

Ὅτι τελειότερος τοῖς κεκοιμημένοις ὁ ἀγιασμός γίνεται.

Ἐχουσι δὲ τι πλεον εἰς ἀγιασμόν τῶν ἐν σώματι ζώντων, αἱ γυμναὶ τῶν σωμάτων ψυχαί· καθαίρονται μὲν γὰρ, καὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἄφεςιν λαμβάνουσι διὰ τῶν εὐχῶν τῶν ἱερῶν, καὶ τῆς μεσιτείας τῶν δώρων, τῶν ἐτι ζώντων οὐδὲν ἕλαττον. Ἀμαρτάνουσι δὲ οὐδὲν, οὐδὲ προστιθέασιν ἐγκλήματα νέα τοῖς παλαιοῖς, ὡς περ τὸ πλείστον ἔχει τῶν ζώντων, ἀλλὰ μόνον ἢ παντελῶς ἀφίενται πάσης εὐθύνης, ἢ γούν ἀφαιροῦσι τῶν ἐγκλημάτων αἰετ· καὶ οὕτω πρὸς τὴν μετουσίαν τοῦ Σωτῆρος ἐτοιμότερον ἔχουσι καὶ κάλλιον, οὐ μόνον τῶν πλειόνων ἐν σώματι ζώντων,

ἀλλὰ καὶ σφῶν αὐτῶν, εἰ μετὰ σώματος ἦσαν. Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο μόνον, τὸ γυμνὰς εἶναι τοῦ σώματος, ἐπιτηδειότερας διδῶσιν εἶναι πολλῶν πρὸς τὴν μετουσίαν τῶν μυστηρίων, ἢ δυνατὸν ἦν, τὸ σῶμα περιειμέναις. Πολλῶν γὰρ οὐσῶν καὶ διαφόρων ἐκεῖ τῶν μονῶν, ἵνα πᾶν μέτρον ἀρετῆς τιμηθῆ, καὶ μηδὲν ἄμισθον ἢ παρὰ τῷ δικαίῳ καὶ φιλανθρώπῳ κριτῆ· καθάπερ οἱ τῶν μεγίστων ἀξιοὶ γερωῶν, καὶ τέλειοι, καὶ τῆς τελείας μακαριότητος κληρονόμοι, Παῦλος, καὶ εἰ τις κατ' ἐκείνον, καθαρώτερον αὐτῆς ἀπολαύουσιν ἀναλύσαντες, ἢ ὅτε τῷ βίῳ τούτῳ παρήσαν· οὕτως καὶ τῆς μετρίας τοὺς πρὸς τοιαύτην ἀνάπαυσιν τεταγμένους εἰκόσ ἀμεινον τυχάνειν ἀπελθόντας ἐνθύνδε, ἢ μετὰ σώματος ζῶντας. Ἐδελχθη δὲ ὡς πᾶσα ψυχῶν ἀνάπαυσις, καὶ πᾶν ἄθλον ἀρετῆς, καὶ μικρὸν καὶ μεῖζον, οὐδὲν ἔστιν ἕτερον ἢ ὁ ἄρτος οὗτος, καὶ τοῦτο τὸ ποτήριον, καταλλήλως ἐκατέρῳ γένοι, ζώντων λέγω καὶ νεκρῶν, μεταλαμβάνόμενα. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος τὴν ἐν τῷ μέλλοντι τῶν ἁγίων ἀπολαυσιν δείκνον ἐκάλεσεν· ἵνα δεῖξῃ ταύτης τῆς τραπέζης μηδὲν εἶναι πλέον ἐκεῖ. Οὕτως καὶ ὑπὲρ τῶν ἀπελθόντων, ὡσπερ ὑπὲρ τῶν ζώντων ἔστιν ἡ θεία τῆς εὐχαριστίας ἱερουργία· καὶ διττῶς ἁγιαζόμενον ἐκείνων, ὡς εἴρηται, διττῶς καὶ αὐτοὶ ἁγιάζονται, καὶ οὐδετέρως ἔλαττον ἔχουσι τῶν ζώντων οἱ μεταστάντες, ἀλλ' ἔστιν ὅπω· καὶ μεῖζον.

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΓ'.

Πῶς αἱ τὰ δῶρα ταῦτα δεκτὰ εἰσι τῷ Θεῷ.

Ἐφεξῆς δὲ κάκεινο σκοπῶμεν· ὅτι μὲν ἀπὸ τῆς τελετῆς ἁγιάζονται πάντες οἱ πιστοὶ, δῆλον ἀπὸ τῶν εἰρημένων· εἰ δὲ καὶ πάντοτε, ζητεῖν ἀξιον. Ἐπεὶ γὰρ δῶρων ἔστι προσαγωγή ἢ ἱερουργία, τὰ δῶρα δὲ οὐ πάντοτε δεκτὰ παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἔστιν ἢ διὰ τὴν πονηρίαν τῶν προσαγόντων, καὶ μισοῦνται, καὶ ἀποπέμπονται· καὶ τούτου πολλὰ μὲν παρὰ τοῖς παλαίοις, πολλὰ δὲ παρὰ τοῖς ἐν χάριτι ζῶσιν αἱ ἀποδείξεις, ζητῶμεν μὴ ποτε καὶ ταῦτα τὰ δῶρα ἐνιοτε μάτην ἱερουργοῦνται, μὴ ἁγιαζόμενα, ὡς ἀδεκτα, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς τελετῆς, ὡς ἂν οὐκ αἰεὶ παρὰ ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ πονηρῶν προσφερόμενα. Ὅτι γὰρ ὁ Θεὸς καὶ ταῦτα τὰ δῶρα ἀποστρέφεται, ὅταν ὁ προσάγων ἐναγῆς ἦ, δῆλον, ἐξ ὧν ἡ Ἐκκλησία τοῦτο ποιεῖ. Καὶ γὰρ οὐς οἶδε θανάσιμα ἀμαρτάνοντας, οὐκ ἐὰν τὰ τοιαῦτα δωροφορεῖν· κἂν τολμήσωσιν, οὐ παραδέχεται, ἀλλ' ἀποδιώκει μετὰ τῶν δῶρων. Ἄλλ' ἐπεὶ οὐ πάντας τοὺς τοιοῦτους ἢ Ἐκκλησία οἶδε καλῶς, ἀλλ' οἱ πλείους λαμβάνουσι, καὶ τὰ δῶρα αὐτῶν ἢ θεία τράπεζα δέχεται, τί χρῆ περὶ ἐκείνων τῶν δῶρων γινώσκειν; Ἄρα ἀδεκτα παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἁγιασμοῦ παντός ἔρημα; Καὶ εἰ τοῦτο δοθεῖ, δῆλον πότε ἅγια, τοῦ τρόπου τῶν προσαγόντων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀμφιβαλλομένου, ἢ παντελῶς ἀγνοουμένου, καὶ οὕτως ἀμφιγνοῦντας καὶ χωρὶς πίστεως προσερχομένους τοῖς μυστηρίοις; ἀνάγκη μηδὲν παρ' αὐτῶν τοὺς πιστοὺς ὠφελεῖσθαι. Τί οὖν πρὸς ταῦτα ἔστιν εἰπεῖν; Ὅτι διττῆς οὐσίας τῆς τῶν δῶρων προ-

A bent pluribus in corpore viventibus, atque adeo etiam seipsis si essent cum corpore. Quin etiam hoc ipsum solum quod scilicet sunt nudæ corpore, efficit ut sint multo aptiores ad participationem mysteriorum, quam fieri posset si essent tectæ corpore. Cum enim sint illic multæ et diversæ mansiones, ut omnis virtutis modus honoretur, et nihil sit non remuneratum apud justum et clementem judicem: quemadmodum qui sunt maximis digni præmiis et perfecti perfectæque beatitudinis hæredes, Paulus, et si quis est ejusmodi, ea purius fruuntur dissoluti, quam cum in hac vita aderant: ita qui mediocres in hac quiete collocati, eos consentaneum est melius se habere, cum hinc recesserint, quam dum vivunt cum corpore. **B** Ostensum est autem quod omnis quies animarum et omne præmium virtutis, sive parvum, sive magnum, non est aliud quam hic panis et hic calix, quæ ab utrisque, vivis inquam et mortuis, convenienter participantur. Propterea enim Christus quoque sanctorum in futuro fruitionem cœnam vocavit, ut ostenderet nihil illic esse præterquam mensam: ita etiam pro defunctis sicut et pro vivis, est divinum Eucharistiæ sacrificium; et cum dupliciter, ut dictum est, sanctificentur, ipsi quoque duobus modis sanctificantur, et neutro modo sunt ii qui migrarunt, deteriori conditione iis qui vivunt, sed aliquo modo etiam meliori.

CAP. XLVI.

Quomodo eadem semper dona a Deo suscipi possunt.

Illud autem deinceps consideremus. Quod enim ex sacro mysterio omnes sacrificantur fideles, clarum est ex iis quæ dicta sunt. An autem etiam semper, operæ pretium est quærere. Quoniam enim donorum est oblatio sacrificium, dona autem non semper a Deo suscipiuntur, sed sunt nonnulla, quæ propter eorum qui offerunt improbitatem, et odio habentur, et repudiantur: et multæ sunt hujus rei et apud veteres, et apud eos qui vivunt in gratia, probationes: quæramus nunquid hæc dona nonnunquam frustra sanctificantur, non sacrificata, ut quæ non sint accepta, ut sacrum profitetur mysterium, ut quæ non semper a viris bonis, sed nonnunquam etiam a malis offerantur. Quod enim Deus etiam hæc dona aversatur, quando fuerit sceleratus is qui offert, clarum est ex eo quod fecit Ecclesia. Quando enim novit qui mortalia peccant, non sinit eos hæc dona offerre, et, si ausi fuerint, non suscipit, sed eos a donis repellit. Sed quoniam omnes tales recte non novit Ecclesia, sed plures latent, et eorum dona sacra mensa suscipit, quid de illis donis oportet statuere? an Deo non esse accepta, et omni esse sanctificatione destituta? Et si hoc datum fuerit, incertum quando sancta, cum de moribus eorum qui offerunt, vel ut plerimum dubitetur, vel ii omnino ignorentur: et ita hæsitantes, et sine fide ad sacramenta accedentes, necesse est fideles nihil ab eis juvari. Quid ad hæc ergo dicendum est? Quod cum sit duplex donorum

oblatio, prima quidem ejus qui ea dona de'ert in A manus sacerdotum, secunda autem, Ecclesiae ad Deum; prima quidem oblatio, quando est improbus qui offert, est inanis, et nihil confert offerenti, quoniam ipse est malus. Non enim ea quæ offeruntur, ipsa per se sunt Deo execranda (omnis enim Deo creatura bona est). Secunda autem quæ sit a bonis viris, et pro Dei gloria et sanctorum, et totius orbis salute, et omni, ut semel dicam, justa petitione, nihil vetat quominus sit accepta. Nulla enim donis inquinatio allata est a manibus ejus qui ab initio obtulit, sed pura manentia, etiam a sanctis oblata, et sanctificantur, et sanctificant eos qui accedunt. In nullo enim rationis expertium animantium vel animatorum, potest insidere aliqua peccati macula. Peccatum enim est morbus voluntatis, et solum est eorum quæ sunt ratione prædita, peccato inquinari. Cur ergo, si semper pura sunt dona quæ a malis offerantur, ea lex Ecclesiae non suscipit? Ut eos qui offerunt, admoneat, ut cognoscant maximam Dei iram quam ipse ostendit, qui etiam creaturas suas quibus non habet quod quidquam corporis objiciat, propter ipsos aversatur et habet odio: et cum hæc intellexerint, timeant, et vitam corrigant; ipsa autem dona nullius vitii condemnat. Propterea nihil prohibet quominus ea sint accepta et sanctificentur, cum secunda oblationem faciant boni viri. Sed dixerit quispiam: Atqui non omnes qui offerunt, sunt viri boni, sed nonnulli etiam laborant extremo vitii morbo: unde ad eandem dubitationem nostra redit oratio. Quando enim utrosque oblatores Deo esse invisos contigerit (contingit enim), undenam donis accedet ut Deo grata sint et accepta, et sancta et sanctificantia? Nusquam; sed tunc quidem vere accepta non sunt. Sunt autem dubia, eo quod de moribus eorum qui offerunt et sacrificant, dubitatur. « Nemo enim, inquit, certo novit quæ sunt hominis, nisi spiritus qui est in ipso; » et ita multa est circa sacrum mysterium infidelitas et dubitatio, certitudo autem nusquam, et sanctorum participatio nihil proderit fidelibus, qui sine fide participant. Hæc dixerit et dubitaverit, si quis putat ipsum sacerdotem esse dominum horum donorum oblationis, sed non est. Sed quod eorum quidem oblationem proprie efficit, est gratia sanctificans. Hoc enim est oblatum esse, esse sanctificatum. Qui autem quotidie sacrificat, est illius minister. Nihil enim domo affert, neque aliquid audet facere vel dicere ex suo judicio vel ratione, sed illa solum quæ illinc accepit, sive res est, sive sermo, sive factum, eo quo jussus est modo offerens, Deo reddit; et ita dona, quæ prout ei placet, Deo semper offerunt, necesse est semper ei esse accepta. Quid tum enim, si is qui offert, in iis quæ ad se pertinent malus est? Illius enim improbitas donis nihil adjicit, neque reddit oblationem deteriore, sicut nec medicamentum salutare esse prohibetur, quod

αγωγῆς, τῆς μὲν πρώτης τοῦ οἰκοθεν αὐτὰ κομιζοντος εἰς τὰς τῶν ἱερῶν χεῖρας· τῆς δὲ δευτέρας τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεόν· ἡ μὲν πρώτη προσαγωγή, ὅταν πονηρὸς ὁ προσάγων ᾖ, ματαία, καὶ οὐδὲν αὐτῆς ὄφελος τῷ προσφέροντι, διὰ τὸ πονηρὸν αὐτὸν εἶναι· οὐ γὰρ δὴ τὰ προσαγόμενα αὐτὰ δι' ἐαυτὰ παρὰ τῷ Θεῷ βδελυκτά (ὅτι πᾶν κτίσμα τοῦ Θεοῦ καλόν)· τὴν δὲ δευτέραν παρὰ ἀγαθῶν ἀνδρῶν γινομένην, καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, καὶ τῶν ἀγίων, καὶ τῆς σωτηρίας τῆς οἰκουμένης καὶ πάσης ἀπλῶς δικαίας αἰτήσεως, οὐδὲν κωλύει εὐπρόσδεκτον εἶναι. Οὐ γὰρ ἐνετέθη τις μολυσμὸς τοῖς δώροις ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ ἐξ ἀρχῆς αὐτὰ προσενεγκόντος, ἀλλὰ καθαρὰ μένοντα, καὶ ὑπὸ καθαρῶν ἀναφερόμενα, καὶ ἀγιάζονται, καὶ ἀγιάζουσι τοὺς προσερχομένους. Ἐν οὐδενὶ γὰρ τῶν ἀλόγων ἢ τῶν ἀψύχων βυπαρξία τις τῆς ἀμαρτίας ἐνετεῖναι δύναται· ὅτι ἡ ἀμαρτία προαιρέσεώς ἐστι νόσημα, καὶ μόνων ἂν εἴη τῶν λογικῶν τὸ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας μολύνεσθαι. Τί οὖν, εἰ ἀεὶ καθαρὰ τὰ δῶρα τὰ παρὰ τῶν πονηρῶν προσαγόμενα, ὁ νόμος τῆς Ἐκκλησίας οὐ παραδέχεται; Ἴνα τοὺς προσάγοντας ἐντρέψῃ, ἵνα μάθωσι τῆς τοῦ Θεοῦ ὁργῆς, ἣν αὐτοῖς ἐμήνισε, τὴν ὑπερβολὴν, ὅς καὶ τὰ αὐτοῦ κτίσματα οἷς οὐδὲν ἐγκαλεῖν ἔχει, ἀποστρέφεται, καὶ μισεῖ· καὶ ταῦτα μαθόντες, φοβηθῶσι καὶ διορθώσωνται τὴν βίον· αὐτῶν δὲ τῶν δώρων οὐδεμίαν καταγινώσκει κακίαν. Διὰ τοῦτο οὐδὲν κωλύει δεκτὰ γίνεσθαι ταῦτα καὶ ἀγιάζεσθαι τὴν δευτέραν προσαγωγὴν ποιουμένων ἀνδρῶν ἀγαθῶν. Ἄλλ' εἰποῖ τις ἂν, Καὶ μὴν οὐ πάντες οἱ προσάγοντες ἱερεῖς ἀγαθῶν, ἀλλ' ἐνιοὶ καὶ πονηρῶν νοσοῦσι τὴν ἐσχάτην· ὄθεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀπορίαν περιπίπτεται ὁ λόγος; ἡμῖν. Ὅταν γὰρ τύχη καὶ ἀμφοτέρους τοὺς προσαγωγέας εἶναι θεοστυγεῖς (ἐνδέχεται γὰρ) πόθεν ὑπάρξει τοῖς δώροις τῷ εἶναι Θεῷ κεχαρισμένα, καὶ δεκτὰ, καὶ ἅγια, καὶ ἁγιαστικά; Οὐδαμῶθεν· ἀλλὰ τότε μὲν ἀληθῶς ἕδεκτα. Ἄεὶ δὲ ἀμφίβολοι, διὰ τὸ ἀμφιβάλλεσθαι τοὺς τρόπους τῶν δωροφορούντων αὐτὰ καὶ ἱεουργούντων. « Οὐδαὶς γὰρ βεβαίως; οἶδε, φησὶ, τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ ἐν αὐτῷ πνεῦμα· » καὶ οὕτω πολλὴ μὲν περὶ τὴν τελετὴν ἀπιστία, καὶ ἀμφιβολία· τὸ δὲ βέβηλον οὐδαμοῦ· καὶ ἡ μετάληψις τῶν ἁγίων οὐδὲν ὄφελος οἶσει τοῖς πιστοῖς μεταλαμβάνουσι χωρὶς πίστεως. Ταῦτα εἴποι καὶ ἀπορήσειν ἂν, εἴη τις οἶσται τὸν ἱερεῖα αὐτὸν εἶναι τὸν κύριον τῆς τῶν δώρων τούτων προσαγωγῆς· οὐκ ἔστι δέ· ἀλλὰ τὸ μὲν τὴν προσαγωγὴν αὐτῶν κυρίως ἐργαζόμενον, ἡ χάρις ἐστὶν ἡ ἀγιάζουσα. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ προσενηχθῆναι αὐτὰ, τὸ ἁγιασθῆναι· ὁ δ' ἐκάστοτε ἱεργῶν, ὑπηρέτης ἐστὶν ἐκείνης. Εἰσφέρει γὰρ οὐδὲν οἰκοθεν, οὐδέτις τολμᾷ ποιεῖν ἢ λέγειν ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ κρίσεως, καὶ τῶν λογισμῶν· ἀλλ' ἐκείνα μόνον ἃ παρέλαβεν ἐκεῖθεν, εἴτε πρᾶγμα ἐστὶν, εἴτε λόγος, εἴτε ἔργον, κατὰ τὴν τρέπον, ὃν ἐκελεύσθη, κομίσας ἀποδίδωσι τῷ Θεῷ· καὶ οὕτω τὰ δῶρα κατὰ τὸ ἀρέσκον τῷ Θεῷ· ἀεὶ προσφερόμενα, ἀνάγκη ἀρεστὰ αὐτῷ καὶ ἀεὶ δεκτὰ εἶναι. Τί γὰρ εἰ τὰ καθ' ἑαυτὸν φαῦλός ἐστιν ὁ κομιζών; Οὐ γὰρ προστέθησιν οὐδὲν

ἡ φαυλότης ἐκείνου τοῖς δώροις, οὐδὲ χεῖρω ποιεῖ τὴν προσαγωγὴν· ὡσπερ οὐδὲ λατρικὸν φάρμακον κωλύεται εἶναι ὑγιεινόν, ὅτι ἰδιώτης ἄνθρωπος, καὶ τῆς τέχνης οὐδὲν ἐπαίων αὐτὸ συνέθηκεν, εἰ μόνον λατροῦ κελεύσαντος καὶ τὴν κατασκευὴν ἅπασαν ἐκδόντος αὐτῷ συνέθηκε. Γένοιτο γὰρ ἂν, οὐ διὰ τὴν ἀμάθειαν τοῦ ὑπηρετήσαντος μάταιον, ἀλλὰ διὰ τὴν τέχνην τοῦ ἐκδεδικώτους σωτήριον. Ἄπὸ μὲν γὰρ τοῦ ὑπηρετοῦ ἀνεπιστημοσύνης, οὐδὲν ἔλαβεν· ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ λατροῦ τέχνης πᾶσαν ἐδέξατο τὴν κατασκευὴν. Οὕτω κἀνταῦθα τὸ πᾶν ἡ χάρις ἐργάζεται. Ὁ δὲ ἱερεὺς ὑπηρετῆς ἐστὶ μόνον, οὐδ' αὐτὸς τὸ ὑπηρετεῖν οἴκοθεν ἔχων. Καὶ τοῦτο γὰρ παρὰ τῆς χάριτος αὐτῷ. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ ἱερωσύνη, δύναμις ὑπηρετικὴ τις τῶν ἱερῶν. Ἄλλ' ὅτι μὲν πάντας τοὺς πιστοὺς ἀγιάζει ταῦτα τὰ δῶρα, καὶ πάντοτε, πάντοτε ὄντα δεκτὰ τῷ Θεῷ, δῆλον ἀπὸ τῶν εἰρημύων.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ.

Ἵσσον εἰσι δεκτά.

Ἐπόμενον δὲ θεωρησαί καὶ ὅσον εἰσι δεκτά· εἰ γὰρ τῷ δῶρῳ τὸ δεκτὸν εἶναι, καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων; τί ποιοῦντες τὰ δῶρα, δέχεσθαι αὐτὰ λέγονται; Ἄρ' ὅτι ταῖς χερσὶ λαμβάνομεν καὶ κόλπον αὐτοῖς ὑπέχομεν; Οὐδαμῶς. Πολλὰ γὰρ, οὐδὲ κομίσει τοὺς λαμβάνοντας, οὐδὲ ὑποδέξασθαι δυνατόν· ὡσπερ εἰ ἀγρὸς εἴη τὸ δίδόμενον, ἡ οἰκία, ἡ τι τοιοῦτον. Ἄλλὰ εἰ ἂν εἴη τὸ δέχεσθαι ἐπὶ πάντων τῶν δώρων; Τὸ μετὰ τῶν ἰδίων τάξαι, τὸ οἰκειώσασθαι, ταῦτα δεκτὰ λέγονται. Ὁ δὲ Θεὸς ταῦτα τὰ δῶρα οὕτως οἰκειοῦται, ὥστε αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα ποιεῖται τοῦ Μονογενοῦς. Εἰ τοίνυν τῆς οἰκειώσεως ταύτης, οὐδὲν ἐστὶν ἴσον ἐνθυμηθῆναι, οὐδὲ ὅσον εἰσι δεκτὰ μέτρον εὐρεῖν δυνατόν. Ἐτι δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἀντιθέσεως δῆλον γίνεσθαι, ὅσον ἀποδέχεται τὸ δοθὲν ὁ λαθών. Τίς οὖν ἐνταῦθα ἡ ἀντιθεσις; Αὐτὸ πάλιν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα· λαμβάνων γὰρ ἡμῶν ἄρτον καὶ οἶνον ὁ Θεός, αὐτὸν ἀντιδίδωσι τῶν Υἱόν. Καὶ πόθεν δῆλον, φησὶν, ὅτι ὡς δῶρα ταῦτα ἡμῖν ἀντὶ τῶν προσαγομένων παρὰ τοῦ Θεοῦ δίδονται· Ἐξ ὧν αὐτὸς ὁ ταῦτα περιχειμενός; φησι πρὸς ἡμᾶς, « Λάβετε, » λέγων· οὕτω γὰρ μηνύεται τὸ δῶρον. Ταύτη τῇ φωνῇ, καὶ ὁ δίδους καὶ ὁ δεχόμενος καὶ τὸ δίδόμενον σημαίνεται· ἔστι καὶ ἄλλως τι λαβεῖν, ὡς παρακαταθήκην, ἢ χρῆσθαι τοῖς λαθόντας οὐ θέμις. Σὺ δ' ἴνα μὴ τοῦτο νομίσης, ἀλλ' ἔδη ὅτι σὸν ἐστὶ, καὶ χρῆσασθαι ἐκέλευσε, « Φάγετε, » λέγων. Οὕτω δεκτὰ τῷ Θεῷ τὰ δῶρα καὶ μετὰ τοσαύτης ὑπερβολῆς. Διὰ τοῦτο ἀγιάζουσιν αἱ πάσας Χριστιανῶν ψυχὰς, καὶ ζώντων καὶ τεθνεώτων τὰς ἀτελεῖς, ἔτι δεομένας ἁγιασμῶν. Οἱ γὰρ τελειωθέντες ἅγιοι μετὰ τῶν ἀγγέλων ἐστῶτες, καὶ εἰς τὴν οὐράνιον ἱεραρχίαν ἡδὴ τελέσαντες, οὐκ εἰσι δέοντες τῆς ἐπιγείου ἱεραρχίας.

ΚΕΦΑΛ. ΜΙΓ'.

Τίς ὁ λόγος καθ' ἕν καὶ τοὺς ἁγίους τοῦ δώρου τούτου δεξιούμεθα καὶ θεμαπέομεν.

Τούτω δὲ ἀκόλουθον ἐκείνο ζητήσαι· Εἰ γὰρ ταῦτα

A simplex et idiota, et qui artem nihil callet, hoc composuit, si modo iubente medico et eam compositionem tradente id composuit. Fuerit enim non propter ejus qui inseruit imperitiam vanum, sed propter artem ejus qui tradidit salutare. A ministri enim inscitia nihil accepit, ab arte autem medici omnem suscepit compositionem. Ita hic etiam gratia universorum efficit. Sacerdos autem solum est minister, nec ipsum quidem ministerium domo prolatum habens. Nam id etiam habet a gratia. Hoc est enim sacerdotium, potestas quaedam ministratrix sacrorum. Sed quod fideles quidem sanctificant omnia dona et semper, ut quæ Deo semper accepta sint, clarum est ex iis quæ dicta sunt.

B

CAP. XLVII.

Quatenus sunt accepta.

Sequitur ut etiam consideremus quatenus sunt accepta. Quid enim hoc sibi vult, esse donum acceptum, etiam apud homines? Quidnam facientes, dicuntur ea dona suscipere? An quod manibus sumimus et ea in sinum ponimus? Nequaquam. Multa enim sunt quæ nec qui accipiunt, ferre nec suscipere possunt: quemadmodum si sit ager quod datur, vel domus, vel quid tale. Sed quidnam fuerit accipere in omnibus donis? In propriis statuere, propria et domestica efficere, et ea ratione ea accepta esse dicuntur. Deus autem hæc dona ita propria et familiaria efficit, ut ea faciat esse corpus et sanguinem Unigeniti. Si ergo huic familiaritati nihil potest simile excogitari, nec quatenus sunt accepta, potest modus inveniri. Præterea autem etiam ex remuneratione facile sciri potest quam acceptum fuerit ei qui accepit id quod datum est. Quæ est ergo hic remuneratio? Ipsum rursus Christi corpus et sanguis. Accipiens enim a nobis panem et vinum Deus ipsum reddit Filium. Et undenam, inquit, scimus quod hæc dona nobis pro iis quæ offeruntur a Deo dantur? Ex his quæ is qui illis tectus est, dicit, nobis dicens, « Accipite. » Ita enim ostenditur donum. Hac voce et qui donat et qui accipit, et quod donatur, significatur. Potest etiam alias aliquid accipi, tanquam depositum, quo non fas est uti eos qui acceperunt: tu autem ne hoc existimes, sed scias esse tuum, quo te etiam uti jussit, dicens: « Comedite. » Ita sunt dona Deo accepta et tam insigniter; propterea semper sanctificant omnes Christianorum animas, et vivorum et mortuorum, quæ sunt adhuc imperfectæ et egent sanctificatione. Sancti enim perfecti ac consummati, stantes cum angelis, in cœlestem hierarchiam jam adoptati, non egent amplius hierarchia terrestri.

CAP. XLVIII.

Quanam ratio propter quam sanctos his donis veneramur et colimus.

Huic autem consequens est illud querere: Si

enim hæc sancta Deo quidem donantur, eos autem sanctificant qui sanctificatione indigent, quam ob causam etiam jam sanctificatos et omni ex parte perfectos, hæc donorum oblatione coli credimus? et quando eos aliquid orantes, in auxilium vocaverimus, horum donorum ministerium pollicemur, tanquam vel ipsi ea donaturi, vel pro ipsis, ut fiant meliores? Quod quidem est etiam alius modus donorum oblationis quam prius dixi, per quem hæc dona fiunt etiam sanctorum, quando Deo tanquam pro gratiarum actione offeruntur, quod eis perfectionem et consummationem dederit; sunt enim Dei dona, ut quæ ei donantur. Sunt et fidelium, utpote iis qui auxilio indigent, ut auxilia; sunt etiam sanctorum, quod eorum gratia Deo donantur.

Quod enim mea gratia datum est, ego accipio, quicumque is sit qui accipit. Non enim omnia quæ nobis undecunque donantur, nostris manibus accipimus, sed etiam amicorum et familiarium, et, ut semel dicam, omnium quibus donator donat, ut nobis rem gratam faciat. Propterea etiam Dominus, pauperibus accipientibus, quia qui eis suppeditant, ejus gratia hoc faciant, ipse se dicit accipere. Ita etiam sancti hæc dona accipiunt, quod eorum gratia Deo donantur. Quemadmodum enim propter Christi dilectionem illud fit, ita hoc etiam propter dilectionem sanctorum. Quia enim valde eos diligimus, eadem bona nostra esse ducimus, et eis de felicitate gratulamur tanquam ipsi honorum participes. Ita etiam gaudentes donis ipsis a Domino datis, gratias agimus ei qui dedit, et pro gratiarum actione dona offerimus. Non propter hoc autem solum ii dona accipiunt, quod propter eorum dilectionem sit donorum oblatio, sed quod hoc etiam est eis jucundissimum et longe gratissimum, dico autem quod Deus per ipsos gratias accipit, et glorificatur. Quemadmodum enim est maximum peccatum malorum hominum, quod blasphematur nomen Dei per ipsos, ita sanctis est magnum beneficium, et magno studio appetendum, quod per ipsos Deus glorificatur. Hoc et enim corpore viventibus erat perpetuum certamen, postquam in cælum migrarunt, continuum est opus, et voluntas, et illius beatitudinis caput. Si enim quando bona eis in spe solum erant, Deo gratias perpetuo agebant, et omnia ad ejus gloriam faciebant; ejusmodi oportet eos in talibus existimare, quando multo major quidem est eis gratitudo et beneficii recordatio, cum omni jam virtute perfecti sunt, bona autem non sperant amplius, sed ipsa experientia discunt Domini benignitatem: quando vident quales ex quilibet facti sunt, pro terrenis soles, pro servis contemptis honorati filii et regni cælestis hæredes, pro reis potentes vel alios e reis eximere, per eam quam habent apud Judicem dicendi libertatem? Propterea nulla est, inquam, eis Deum laudandi satietas. Unde nec existimant seipso solos suffi-

A τὰ ἅγια ἀνατίθεται μὲν τῷ Θεῷ, ἀγιάζεται δὲ τοῖς ἁγιασμοῦ δεομένους, τίνος ἕνεκα καὶ τοὺς ἡγιασμένους; ἤδη καὶ πάντα τελείους, ταύτη τῇ δωροφορίᾳ δεξιούσθαι πιστεύομεν, καὶ ἐπειδὴν αὐτῶν τι δεηθέντες, εἰς ἐπικουρίαν καλέσωμεν, τὴν τῶν δώρων τούτων ὑπισχνούμεθα λειτουργίαν, ὡσπερ ἢ αὐτοῖς ταῦτα ἀναθήσειν μέλλοντες, ἢ ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα γίνωνται βελτίους; Ὅτι καὶ ἕτερός ἐστι τρόπος τῆς δωροφορίας ταύτης, ἢ πρόσθεν ἔφη, καθ' ὅν τὰ δῶρα ταῦτα, καὶ τῶν ἁγίων γίνεται, ὅταν ὡς εὐχαριστήρια τῷ Θεῷ προσάγωνται, ὑπὲρ τῆς αὐτῶν δόξης, ἧς αὐτοὺς ἐδόξασε, καὶ ὑπὲρ τῆς τελειότητος, ἧς αὐτοὺς ἐτελείωσεν. Ἔστι μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ τὰ δῶρα ὡς αὐτῷ ἀνατιθέμενα· ἔστι δὲ καὶ τῶν δεομένων βοηθείαι πιστῶν ὡς βοηθήματα· ἔστι δὲ καὶ τῶν ἁγίων, ὅτι αὐτῶν χάριν ἀνατίθεται τῷ Θεῷ.

B Τὸ γὰρ ἐμὴν χάριν δοθὲν, ἐγὼ λαμβάνω, καὶ ὅστισιν ὁ δεχόμενος ἢ· οὐ γὰρ πάντα τὰ διδόμενα ἡμῖν ὀθεοῦνται ταῖς χερσὶ λαμβάνομεν ταῖς ἡμέτεραις μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς τῶν φίλων, καὶ τῶν οικείων, καὶ ἀπλῶς πάντων οἷς ὁ δωροῦμενος ἵνα ἡμᾶς εὐφράνη, δωρεῖται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος, τῶν πτωχῶν λαμβανόντων, ὅτι οἱ χορηγοῦντες αὐτοῖς, αὐτοῦ χάριν τοῦτο ποιοῦσιν, αὐτοῖς λαμβάνειν ζητοῖ. Οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι ταῦτα τὰ δῶρα λαμβάνουσι, ὅτι αὐτῶν χάριν ἀνατίθεται τῷ Θεῷ. Ὅσπερ γὰρ διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγάπης ἐκεῖνο γίνεται, οὕτω διὰ τὴν τῶν ἁγίων ἀγάπην τοῦτο. Ὅτι μὲν γὰρ σφόδρα φιλοῦμεν αὐτοὺς, τὰ αὐτῶν ἀγαθὰ ἡμέτερα λογιζόμεθα, καὶ συγχαίρομεν αὐτοῖς τῆς εὐδαιμονίας, ὡς καὶ αὐτοὶ μετέχοντες τῶν ἀγαθῶν. Οὕτω δὲ χαίροντες ταῖς παρὰ τοῦ Κυρίου δεδομέναις αὐτοῖς δωρεαῖς, εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ, καὶ τὰ χαριστήρια προσάγομεν δῶρα. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον αὐτοὶ τὰ δῶρα λαμβάνουσι, ὅτι διὰ τὴν αὐτῶν ἀγάπην ἡ δωροφορία γίνεται, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸ τοῦτο τῶν ἡδίστων καὶ σφόδρα κεχαρισμένων αὐτοῖς, λέγω δὴ τὸ, τὸν Θεὸν δι' αὐτοὺς χάριτας δέχασθαι, καὶ δοξάζεσθαι. Ὅσπερ γὰρ μέγιστον ἀμάρτημα τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων τὸ βλασφημεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοὺς· οὕτω μέγα κατόρθωμα, καὶ περισπούδαστον τοῖς ἁγίοις, τὸ δι' αὐτοὺς τὸν Θεὸν δοξάζεσθαι. Τοῦτο καὶ μετὰ σώματος ζωῆς διηνεχῆς ἀγῶν ἦν, καὶ μεταστάσιν εἰς τὸν οὐρανὸν ἔργον ἐστὶν ἀληκτον καὶ τρυφή, καὶ τῆς μακαριότητος ἐκείνης κεφάλαιον. Εἰ γὰρ ὅτε τὰ ἀγαθὰ ἐν ἐλπίσιν ἦν μόνον αὐτοῖς, διετέλουν ἐν παντὶ εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ, καὶ πάντα εἰς δόξαν αὐτοῦ ποιοῦντες· ὅποιους αὐτοὺς γενέσθαι τὰ τοιαῦτα χρὴ νομίζειν, ὅτε μελιζων μὲν αὐτοῖς ἡ εὐγνωμοσύνη πολλῶ τῷ μέσῳ, τελείως ἤδη πᾶσαν ἀρετὴν γενομένοις, τὰ δὲ ἀγαθὰ οὐκέτι ἐλπίζουσι· ἀλλ' αὕτῃ πείρᾳ μαθηθάνουσι τὴν τοῦ Δεσπότου φιλοτιμίαν, ὅτι ὁρῶσιν ἑαυτοὺς ἐξ οἶων οἷοι γεγόνασιν ἀντὶ πηλίνων ἡλίοι, ἀντὶ βουλῶν ἡτιμωμένων υἱοὶ τίμιοι, καὶ βασιλείας οὐρανῶν κληρονομοὶ· ἀντὶ ὑπευθύνων, δυνατῶν καὶ ἄλλους λύειν εὐθύνης, ἢ πρὸς τὸν Δικαστὴν παρήσια; Διὰ τοῦτο οὐδὲ κόρος ἐστὶν αὐτοῖς οὐδὲ τῶν εἰς Θεὸν ὕμνων· οὐδὲ νομίζουσι αὐτοὶ μόνοι πρὸς τὴν εὐ-

χαριστίαν ἀρκεῖν. Ὅθεν βούλονται πάντας καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους ἔχειν τοῦτον αὐτοῖς συνεργαζομένους τὸν ὕμνον· ἵνα τὸ ὑψηλὸν αὐτῶν ἢ εὐχαριστία τῷ Θεῷ ἐγγυτέρω τῆς ἀξίας ἀποδοῦῃ, πολλαπλασίον ἐκτετακτὴ γενόμενη, τῇ προσθήκῃ τῶν ὕμνητῶν. Καὶ τούτων μάρτυρες οἱ περὶ Ἀζαρίαν ἅγιοι παῖδες, οἱ τοῦ πυρὸς κρατήσαντες, καὶ ταύτην παρὰ τοῦ Θεοῦ τότε λαβόντες τὴν χάριν· ἐπεὶ ἔδει καὶ αὐτοὺς τῆς παραδόξου ταύτης σωτηρίας χάριτας ὁμολογῆσαι τῷ σώσαντι, καὶ ὕμνησαι οὐκ ἡγάπησαν, εἰ αὐτοὶ μόνον ὕμνησοῦσιν, οὐδὲ τὴν ἑαυτῶν βοήθην ἀρκεῖν ἐνόμισαν, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλους συνεκάλουν, καὶ ἀνθρώπων ἅπαντα γένη, καὶ οὐρανὸν αὐτῶν, καὶ τὸν ἥλιον, καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ γῆν καὶ ὄρη, καὶ ἄλογα πάντα καὶ ἄψυχα· καὶ ἀπλῶς, πᾶσαν τὴν κτίσιν. Τοσαύτη τοῦ τὴν Θεὸν ὕμνεσθαι παρὰ τοῖς ἁγίοις ἐπιθυμία, καὶ μετὰ σώματος ἔτι ζῶσι, καὶ πολλῶ μᾶλλον ἀπαλλαγῆσι τοῦ σώματος.

Ὅθεν εἰ τις αὐτῶν μεμνημένος καὶ τῆς εὐδοκίμῆσεως αὐτῶν, καὶ τῆς μακαριότητος, καὶ τῆς θύξης, τὸν στεφανώσαντα Θεὸν ὕμνησει, χάριν αὐτοῖς κατατίθεται χαρίτων ἀπασῶν τὴν τιμιωτέραν, καὶ μάλιστα· ἔταν ποιῆται τὴν ὕμνησιν, οὐ φωναῖς φλαῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ δῶρων χαριστηρίων προσαγωγῇ, καὶ δῶρων οὕτω σφόδρα δεκτῶν τῷ Θεῷ, καὶ τιμίον τὴν ἀνωτάτω τιμῆν. Τηνικαῦτα γὰρ καθέπερ αὐτὸς ἔσωτήρ, ὡς αὐτὰ δεχόμενος, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν νομικὴν λατρείαν τὸ σῶμα ἡμῖν ἀντιέξωσι, καὶ τὸ αἶμα· οὕτω καὶ αὐτοὶ χαίροντες αὐτῶ, ὡς οὐδενὶ τῶν ἄλλων, οἷς αὐτοὺς θεραπεύειν δοκοῦμεν, ὅλους παρέχουσιν ἡμῖν ἑαυτοὺς συντελεῖν πρὸς πᾶν ὃ τι ἡμῖν συμφέρει· πανταχοῦ γὰρ τὸν ἑαυτῶν μιμοῦνται Δεσπότην.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ΄.

Πρὸς τοὺς λέγοντας τὴν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν ἁλῶν μνήμην, ἵκεσθαι τοῦ ἱερέως πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν εἶναι.

Ἄλλ' ἐνταῦθα τινες ἠπατήθησαν, οὐκ εὐχαριστίαν, ἀλλ' ἑσθίαν ὑπὲρ τῶν ἁγίων πρὸς τὸν Θεὸν τὴν μνήμην αὐτῶν εἶναι νομίσαντες, οὐκ οἶδα πόθεν λαβόντες τῶν λογισμῶν τούτων τὰς ἀφορμὰς. Οὕτε γὰρ ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ταῦτα πιστεύειν ἀκλόουθον, οὕτε ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα τῆς ἱερουργίας ῥημάτων. Καὶ τὸ μὲν εἶδος τῶν πραγμάτων, ὅτι κολλοῦ ἔστι τοιαῦτα συγχωρεῖν, δὴλον ἐκείθεν. Εἰ γὰρ εὐχεται ὑπὲρ τῶν ἁγίων ἢ Ἐκκλησία, ἑκείνα πάντως ἐξαιτ' ἀνὰ εὐθελὲν εὐχεσθαι πανταχοῦ. Τίνα δὲ εἶναι ἃ εὐχεται τοῖς κεκοιμημένοις; Ἄφες αἱμαρτιῶν, βασιλείας κληρονομία, ἀνάπαυσις ἐν τοῖς κόλποις Ἀβραάμ μετὰ τῶν τετελειωμένων ἁγίων. Ταῦτα τῆς Ἐκκλησίας εὐχή, παρὰ ταῦτα οὐδὲν ἀνὰ εὐχὴν εὐχόμενην τοῖς μεταστῆσιν. Ἐν τούτοις ὠριστα ἢ πρὸς Θεὸν ἡμῶν ἵκεσθαι. Οὐ γὰρ πᾶν οὐπερ ἀνὰ τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ εὐχεσθαι ἐξεστίν· ἀλλὰ κἀναῦθα νόμος ἐστίν, καὶ ὄρος, ὃν ὑπερβαίνειν ἀθέμιτον.

Τὸ γὰρ, εἰ τί προσεζόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν, φησὶν, ἀλλ' ὡς τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ

A cere ad agendas gratias. Unde volunt etiam omnes angelos et homines ad ejus laudem celebrandam habere auditores, ut eorum debitum, gratiarum scilicet Deo actio, eo propius pro dignitate solvatur, multiplicata per laudatorum additamentum. Et hoc testantur sancti Azariæ filii, quæ cum ignem vicissent, et eam tunc gratiam a Deo accepissent, quandoquidem oportebat ipsos propter hanc admirabilem et insopinatam salutem Deo gratias agere, qui eos servaverat, et cum laudare, non satis habuerunt, si ipsi soli laudarent, nec suum auxilium sufficere existimarent, sed etiam angelos convocarunt et omnia hominum genera: et cælum ipsum, et solem, et astra, et terram, et montes, et omnia rationis et animæ expertia, et omnem, ut semel dicam, creaturam. Tantum est Deum laudandi apud sanctos desiderium, etiam adhuc cum corpore viventes, et multo magis postquam a corpore discesserint.

Unde si quis eorum recordatus, eorumque honoris, beatitudinis et gloriæ, Deum qui eos coronavit, laudaverit, tribuit eis gratiam omnium gratiarum præstantissimam, et maxime quando non solis vocibus laudem celebrat, sed etiam donorum pro gratis agentis oblatione, et donorum Deo adeo acceptorum et pretiosorum supremo honore. Tunc enim, quemadmodum ipse Servator propitiis ipsa suscipiens, et super omnem cultum legalem, suum corpus et sanguinem retribuit: ita etiam ipsi eis gaudentes, ut nullo aliorum, quibus ipsos colere videmur, totos seipsos nobis præbent ad ferendum auxilium in omni re quæ nobis conducit; Dominum enim suum omni ex parte imitantur.

CAP. XLIX.

Adversus eos qui dicunt sanctorum quæ fit in sacro mysterio, memoriam, esse sacerdotis pro eis ad Deum supplicationem.

Sed hic nonnulli decepti sunt, non gratiarum actionem, sed pro sanctis ad Deum supplicationem eorum memoriam esse putantes, nescio undenam accepta hac cogitandi occasione. Neque enim ex ipsis rebus est hæc credere consentaneum, nec ex ipsis verbis sacrificii. Et quod rerum quidem verisimilitudo multum abest ut hæc concedat, hinc apertum est. Si enim pro sanctis orat Ecclesia, illa omnino oraverit, quæ semper orare consuevit. Quænam autem sunt quæ orantur iis qui dormierunt? Remissio peccatorum, regni hæreditas, quies in sinu Abrahæ cum consummatis sanctis. Hæc sunt oratio Ecclesiæ. Præter hæc nihil eam orantem inveneris iis qui emigrarunt. In his definita est nostra ad Deum supplicatio. Non enim quidquid desideraverit quisquam, id etiam fas est orare. Sed hic quoque lex est terminus quem non licet transgredi.

Quid enim orabimus, ut oportet, nescimus, inquit, sed ipse Spiritus interpellat pro

nobis, » hoc est, quæ orare oportet nos docet; ita enim Ecclesiæ doctores acceperunt. Considera ergo, si præter ea quæ dicta sunt, in omnibus sacerorum mysteriorum celebrationibus inveniri possit orans Ecclesia, et non invenies. Ergo orabunt quidem iis qui rei non sunt, remissionem peccatorum, tanquam adhuc reis et obligatis: orabunt autem sanctis, tanquam non sanctificatis, cum sanctis requiem; orabunt perfectis consummationem, tanquam nondum consummatis, et sic necesse est eos alterutrum peccare. Vel enim confitentés beatitudinem et perfectionem sanctorum, libentes volunt apud Deum nugari, et inanem pro eis orationem contexere, quod est virorum divina ludibrio labentium, potius quam sacerdotum: vel serio facientes orationes, tanquam existimantes se sanctos per eas juvare, eorum gloriam inficiantur, quod est blasphemare non ipsos tantum, sed etiam Deum ipsum, ut qui promissa non servaverit quæ promissit, se eos glorificaturum, et regnum impertiturum. Vel potius utrumque est manifesta blasphemia; hoc quidem, tanquam omnino negantium sanctorum beatitudinem, illud autem, tanquam facientium ea quæ faciunt qui negant. Quos enim beatos esse credunt, ut qui in filiorum ordinem relati sunt, et ipsius regni hæredes, eos nullo esse munere affectos et inhonoratos et reos, eo ipso quo pro eis talia precantur, testantur. Ita ergo harum rerum gratia absurdum esse videtur, si quis existimet Ecclesiæ pro sanctis ad Deum oblationem esse supplicatoriam. Videamus autem etiam ipsa verba: « Præterea offerimus tibi rationabilem hunc cultum pro iis qui in fide requieverunt, majoribus, patribus, patriarchis, prophetis, apostolis, prædicatoribus, evangelistis, martyribus, confessoribus, continentibus, et omni spiritu in fide consummato, præcipue sanctissima, intemerata, gloriosa Domina nostra, Deipara et semper virgine Maria, sancto propheta Præcursore et Baptista Joanne, sanctis et benedictis apostolis, et omnibus sanctis: quorum præcibus respice nos, Deus, et memento omnium qui dormierunt in spe resurrectionis et vitæ æternæ, et fac illos quiescere ubi respicit lumen vultus tui. » Hæc sunt verba in quibus nulla continetur pro sanctis ad Deum supplicatio, nec eis sacerdos quidquam consuetum precatur. Sed aliorum quidem fidelium qui dormierunt, faciens memoriam, statim adjicit pro eis orationem. « Fac eos, inquit, quiescere, ubi respicit lumen vultus tui. » In sanctis autem totum est contrarium. Non enim pro eis facit intercessionem, sed ipsos potius intercessores statuit. Cum enim dixisset, et sanctos adnumerasset, adjicit: « Quorum intercessionibus visita nos, Deus. » Quod autem maxime ostendit non orationem aliquam et supplicationem, sed pro sanctis gratiarum actionem esse hæc verba, quod etiam Dei Mater in eo catalogo ponitur. Neque enim poneretur, si ischorus aliqua intercessione egeret, ut quæ est ultra omnem intercessionem, non solum humanæ hierar-

ημῶν· ἰ τουτέστιν, ἃ δεῖ προσεύχασθαι, διδάσκει ἡμᾶς· οὕτω γὰρ οἱ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας ἐξείληφασιν. Σκέψαι τοίνυν ἐπὶ πλέον τῶν εἰρημένων ἐν πάσαις τελεταῖς καὶ ἱερολογίαις ἔστιν εὐρεῖν εὐχομένην τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ οὐκ ἂν εὐροις. Οὐκοῦν εὐξονται μὲν τοῖς ἀνευθύνοις ἄφρασι ἀμαρτιῶν, ὡς ὑπευθύνοις ἔτι καὶ δίκαις ὀφειλουσιν· εὐξονται δὲ τοῖς ἁγίοις, ὡς μήπω ἡγιασμένοις, τὴν μετὰ τῶν ἁγίων ἀνάπαυσιν· εὐξονται δὲ τελειωσιν τοῖς τελείοις, ὡς μήπω τελειωθείσιν. Καὶ οὕτως ἀνάγκη δυοῖν θάτερον ἀμαρτάνειν αὐτούς· ἢ γὰρ ὁμολογοῦντες τὴν μακαριότητα, καὶ τὴν τελειότητα τῶν ἁγίων, ἐκόντες βούλονται πρὸς τὸν Θεὸν ληρεῖν, καὶ ματαλαν ὑπὲρ αὐτῶν συνείρην εὐχὴν, ὅπερ ἔστιν ἀνδρῶν τὰ θεῖα παιζόντων μᾶλλον ἢ ἱερῶν. Ἡ μετὰ σπουδῆς ποιούμενοι τὰς εὐχὰς, ὡς ἂν οἰόμενοι τοὺς ἁγίους δι' αὐτῶν ὠφελεῖν, τὴν αὐτῶν ἀρνοῦνται δόξαν, ὅπερ ἔστι βλασφημεῖν, οὐκ αὐτοῖς μόνον ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν αὐτὸν, ὡς ψευδάμενον τὴν ἐπαγγελίαν· ὅς ἐπαγγέλλετο δοξάζειν, καὶ τῆς βασιλείας μεταδώσειν αὐτοῖς· μᾶλλον δὲ καὶ ἀμφοσφῆς ἔστι βλασφημία· τοῦτο μὲν, ὡς παντελῆς ἀρνούμενων τὴν μακαριότητα τῶν ἁγίων· ἐκεῖνο δὲ, ὡς τὰ τῶν ἀρνούμενων, ποιούντων. Οὐδὲ γὰρ εἶναι πιστεύουσι μακαρίους, ὡς ἐν υἱῶν μοίρα ταγαμένους, καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς κληρονόμους, τοῦτους ἴσως ἂν ἀγέραστοις καὶ ἀτιμήτοις καὶ ὑπευθύνοις, δι' ὧν τοιαῦτα ὑπὲρ αὐτῶν ἀξιοῦσιν εὐχῆσθαι, μαρτυροῦσιν. Οὕτω μὲν οὖν αὐτῶν ἕνεκα τῶν πραγμάτων, ἀτοπον εἶναι φαίνεται, εἰ τις νομίζει τὴν ὑπὲρ τῶν ἁγίων παρὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν Θεὸν προσφορὰν ἰκεσίον εἶναι. Ἰδωμεν δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα. « Ἐστὶ προσάγομέν σοι λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσασμένων, πομπατόρων, πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, ἑρῦκων, εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ἑκκρατευτῶν, καὶ παντὸς πνεύματος ἐν πίστει τελειωμένου· ἐξαίρετός, τῆς παναγίας, ἀρχάτου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ προφήτου καὶ Βαπτιστοῦ καὶ Προδρόμου, τῶν ἁγίων καὶ πανευφῆμων ἀποστόλων, καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ὧν ταῖς ἰκεσίαις ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ὁ Θεός, καὶ μνήσθητι πάντων τῶν κεκοιμημένων ἐπὶ ἐλπίδι ἀναστάσεως, καὶ ζωῆς αἰωνίου· καὶ ἀάπαυσον ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου ὁ Ταῦτα τὰ ῥήματα ἐν οἷς οὐδεμία περιέχεται περιτῶν ἁγίων πρὸς τὸν Θεὸν ἰκεσία, οὐδὲ εὐχεται διερεῦς τῶν εἰωθότων οὐδέν. Ἀλλὰ τῶν μὲν ἄλλων κεκοιμημένων πιστῶν μεμνημένων, εὐθὺς προστίθηεν τὴν ὑπὲρ σοῦτων εὐχὴν. « Ἀνάπαυσον γὰρ αὐτούς, φησὶν, ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου. » Ἐστὶ δὲ τῶν ἁγίων τὸναντίον ἄπαν. Οὐ γὰρ πρεσβεῖεν ὑπὲρ αὐτῶν πῶσιται, ἀλλ' αὐτοῖς μᾶλλον προσβάλλεται πρέσβεις. Εἰπὼν γὰρ καὶ ἀριθμήσας τοὺς ἁγίους, ἐπάγει, « Ὡν ταῖς πρεσβείαις ἐπίσκεψαι ἡμᾶς, ὁ Θεός. » Ὁ δὲ μάλιστα δίκνυσιν, οὐ δέησιν τινα καὶ ἰκεσίαν, ἀλλ' εὐχαριστῆν ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἶναι ταῦτα τὰ ῥήματα, ὅτι καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ Μήτηρ

ἐν τούτῳ τῷ καταλόγῳ τάττεται· οὐ γὰρ ἂν ἐτά-
τετο, εἰ μεσιτείας τινὸς ὁ χορὸς οὗτος· ἐδεῖτο, ἢ γε
πάσης ἐστὶν ἐπέκεινα μεσιτείας, οὐ τῆς ἀνθρωπίνης
μόνον ἱεραρχίας, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων, ὡς ἂν
καὶ αὐτῶν οὐσα τῶν ἀνωτάτω νόων ἀσυγκρίτως
ἀγιοτέρα. Καὶ μὴν ὁ Χριστὸς ἐστὶ, φησὶν, ὁ ταύτην
τελῶν ἱερουργίαν. Τί οὖν θαυμαστὸν εἰ καὶ τοῖς
ἁγίοις καὶ αὐτῇ μεσιτεύσειε τῇ Μητρὶ; 'Ἄλλ' οὐδένα
τοῦτο λόγον ἔχει. Οὐ γὰρ οὗτος ὁ τρόπος τῆς τοῦ
Χριστοῦ μεσιτείας· μεσίτης μὲν γὰρ ἐγένετο Θεοῦ
καὶ ἀνθρώπων· ἀλλ' οὐ λόγοις τισὶ καὶ εὐχαῖς, ἀλλ'
ἐαυτῷ· ὅτι γὰρ Θεὸς ὁ αὐτὸς καὶ ἀνθρώπος ἦν, Θεὸν
ἀνθρώποις συνῆψε, κοινὸν ὄρον ἐαυτὸν ἀμφοτέροις
ταῖς φύσεσιν ἐμβαλὼν. Τὸ δὲ νομίζειν αὐτὸν διὰ

A chiae, sed etiam angelorum, cum sit ipsis etiam
sanctissimis mentibus incomparabiliter sanctior. At-
qui Christus est, inquit, qui hoc peragit sacrificium.
Quid ergo mirum, si etiam pro sanctis et Matre in-
tercesserit? Sed hoc nullam habet rationem. Non
est enim hic modus intercessionis Christi. Fuit
enim intercessor Dei et hominum, sed non verbis
quibusdam et precibus, sed seipso, nempe quod cum
Deus et homo esset, Deum hominibus conjunxit
communem terminum seipsam utrisque naturis in-
jiciens. Existimare autem ipsum, per preces quæ
sunt in sacrificio, semper intercedere, est omni
blasphemia et absurditate plenum.

ἑἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ τελῶν τὴν ἱερουργίαν, ἀλλ'
οὐ πάντα τὰ ἐκεῖ γινόμενα καὶ λεγόμενα αὐτῷ
ἀναθήσομεν. Τὸ μὲν γὰρ ἔργον τῆς μυσταγωγίας,
καὶ τὸ τέλος, ἦτοι τὴ ἁγιασθῆναι τὰ δῶρα, καὶ
ἀγιάσαι τοὺς πιστοὺς, αὐτὸς ἐστὶ μόνος ὁ τελῶν.
Αἱ δὲ περὶ τούτων εὐχαὶ καὶ δεήσεις καὶ ἱκεταί,
τοῦ ἱερέως· ἐκεῖνα μὲν γὰρ δεσπότου, ταῦτα δὲ δο-
λοῦ· καὶ ὁ μὲν εὐχεται, ὁ δὲ τελειοῖ τὰς εὐχάς·
καὶ ὁ μὲν Σωτὴρ διδωσὶν, ὁ δὲ ἱερεὺς ὑπὲρ τῶν δο-
θέντων εὐχαριστεῖ· καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς προσάγει, ὁ δὲ
Κύριος ἐκδέχεται τὰ δῶρα· προσφέρει μὲν γὰρ καὶ
ὁ Κύριος, ἀλλ' ἐαυτὸν τῷ Πατέρει, καὶ τὰ δῶρα
ταῦτα, ὅταν αὐτὸς γένωνται, ὅταν εἰς τὸ αὐτοῦ σῶμα
καὶ αἷμα μεταβληθῶσιν. Ὅτι γὰρ ἐαυτὸν προσφέ-
ρει, διὰ τοῦτο εἶναι λέγεται ὁ αὐτὸς καὶ προσφέρων,
καὶ προσφερόμενος, καὶ προσδεχόμενος· προσφέ-
ρων μὲν, καὶ προσδεχόμενος, ὡς Θεός· προσφερό-
μενος δὲ ὡς ἀνθρώπος· ἄρτον δὲ καὶ οἶνον ἔτι ὄντα
τὰ δῶρα, προσφέρει μὲν ὁ ἱερεὺς, προσδέχεται δὲ ὁ
Κύριος.

B Etsi enim ipse est qui peragit sacrificium, non ta-
men omnia quæ illic dicuntur et fiunt, ei attribue-
mus. Mysteriorum enim opus et finem, sacrificari scilicet
et sanctificari fideles, ipse est solus qui per-
agit. De his autem preces sunt orationes et supplica-
tiones sacerdotis. Illa enim sunt Domini, hæc vero
servi; et hic quidem precatur, ille vero preces per-
ficit; et Dominus quidem donat, sacerdos vero pro
iis quæ data sunt, agit gratias; et sacerdos quidem
offert, Dominus vero dona accipit. Offert enim
etiam Dominus, sed seipsum Patri, et dona hæc
quando ipse facta fuerint, quando in ejus corpus et
sanguinem conversa et mutata. Quia enim seipsum
offert, ideo dicitur idem esse et qui offert, et qui offer-
tur et suscipit, offerens quidem et suscipiens ut Deus,
oblatus autem ut homo. Panem autem et vinum, dum
adhuc dona sunt, offert quidem sacerdos, suscipit
autem Dominus. Et quid ægens dona suscipit? Ea
sanctificans, in suum corpus et sanguinem mutans.
Hoc enim est suscipere, proprium et familiare
efficere, ut dictum est. Hic est modus quo Christus
hoc sacrificium celebrat. Hæc sunt quæ ei sacerdo-
tium constituunt. Si autem præter ea quæ dicta
sunt, etiam orationes quæ fiunt in mysterii celebra-
tione, vel omnes vel aliquas Christi voces esse dixe-
rit, nihil in hac re ab impiis differet, qui ejus gloriæ
detrahere ausi sunt. Lege omnes orationes, et scies
verba illa omnia esse servorum verba. Lege
etiam eam in qua sanctorum meminit, quam au-
dent Christo tribuere, et invenies nihil illic conve-
nire Filio, qui est Patri honore æqualis; omnia
autem servorum. Primum enim non ab una perso-
na, sed communis est generis gratiarum actio;
et ut qui peccarunt, et non sunt despecti a Dei
misericordia et clementia, agunt gratias; et gratia-
rum actio non ad Patrem solum, sed etiam ad Fi-
lium ejus et sanctum Spiritum; et Dei matris tan-
quam dominiæ servi, meminerunt, et ejus et sancto-
rum intercessionibus, ut a Deo visitentur, et
eorum cura habeatur, petunt. Hæc autem quidam
commune habent cum uno Domino unigenito, Dei
Filio, peccato non obnoxio, omnium Domino? «Gra-
tias agimus, inquit, tibi, ei Filio tuo unigenito.»
Christus ergo gratias agit Filio Dei unigenito, et

Καὶ τί ποιῶν τὰ δῶρα προσδέχεται; Ἁγιαζῶν
αὐτὰ, εἰς τὸ αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα μεταβάλλων.
Τοῦτο γὰρ τὸ δεχέσθαι, τὸ οικειοῦσθαι, κατὰ τὰ
προειρημένα· οὗτος ὁ τρόπος καθ' ὃν ὁ Χριστὸς τὴν
ἱερουργίαν ταύτην ἱεουργεῖ· ταῦτ' ἐστὶν ἅ τὴν
ἱερωσύνην αὐτῷ ποιεῖ· εἰ δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις,
καὶ τὰς ἐν τῇ μυσταγωγίᾳ εὐχάς, ἢ πάσας ἢ τινὰς
τοῦ Χριστοῦ θεῖη τις εἶναι φωνάς, οὐδὲν κατὰ τοῦτο
διόλκει τῶν ἀσεβῶν, οἱ τὴν ἐδόξαν αὐτοῦ καθαιρεῖν
ἐτόλμησαν. Ἀνάγνωθε τὰς εὐχὰς ἁπάσας, καὶ εἴση
τὰ ῥήματα ἐκεῖνα πάντα δούλων εἶναι ῥήματα·
ἀνάγνωθε καὶ ταύτην ἢ μνημονεύει τῶν ἁγίων, ἢ γ'
τῷ Χριστῷ ἀνατιθέναι τοῖς μῶσι, καὶ εὐρήσεις ἐκεῖ
οὐδὲν μὲν οὐκ ἐπὶ πρέπον ὁμοτίμῳ, πάντα δὲ δούλων.
Ἡρώτων μὲν γὰρ, οὐκ ἀφ' ἐνὸς προσώπου, ἀλλὰ
κοινῇ τοῦ γένους ἐστὶν ἡ εὐχαριστία, καὶ ὡς ἀμαρ-
τήσαντες, καὶ μὴ περιοφθέντες ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ
φιλανθρωπίας, εὐχαριστοῦσι· καὶ ἡ εὐχαριστία οὐ
πρὸς τὸν Πατέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Υἱὸν αὐ-
τοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ
Μητρὸς, ὡς Δεσποίνης δούλοι, μέμνηνται· καὶ
ταῖς προσεβίαις αὐτῆς καὶ τῶν ἁγίων τῆς παρὰ
τοῦ Θεοῦ ἐπιτελείας καὶ προνοίας αἰτοῦνται τυ-
χεῖν. Ταῦτα δὲ τί κοινὸν ἔχει πρὸς τὸν ἐν τῷ Κύ-

ecce, duo erunt filii, ut voluit insania Nestorii : aileo est impium et stultum existimare Christum pro sanctis intercedere, ejusmodique legationis et intercessionis munus ei tribuere. Ostensum est autem hæc ne esse quidem sacerdotum. Restat ergo hæc verba non esse supplicationem, sed gratiarum actionem. « Certe, » inquit ; sed non permittit dictio , quæ aperte supplicationem indicat. Pro enim præpositio hoc vult significari.

δη μὴ ἰκεσίαν ἀλλ' εὐχαριστίαν εἶναι ταῦτα τὰ ῥήματα. « Ναί, » φησὶν, ἀλλ' ἡ λέξις οὐκ ἐξ τῆν ἰκεσίαν σαφῶς δυναμένην. Ἡ γὰρ ὑπὲρ πρόθεσις τοῦτο βούλεται σημαίνειν.

Non omnino ; non semper enim eum qui rogat, ostendit. Non enim solum quando supplicamus, sed etiam quando gratias agimus, hac dictione utimur. Et hoc ex multis sciri potest, et ab ipsa etiam proposita oratione. « Pro his omnibus, inquit, tibi gratias agimus, et unigenito tuo Filio et Spiritui sancto, » pro omnibus quæ scimus et quæ nescimus, tibi gratias agimus. Agimus tibi gratias etiam pro hoc sacrificio, quod ex nostris manibus suscipere dignatus es. Videmus hanc dictionem proponi etiam in gratiarum actione. Ad hunc itaque errorem nulla relinquitur excusatio. Ita ergo fieri non potest ut sit supplicatoria sanctorum commemoratio. Eam autem versari in gratiarum actione, hoc ipsum ostendit, quod non est supplicatoria. Duorum enim alterum necesse est, ea vel supplicari, vel gratias agi. Et hic duobus modis apud Deum commemorationem facimus honorum quæ nobis a Deo sunt, vel ut ea accipiamus, vel quod ea jam acceperimus. Et est illud quidem supplicatio, hoc vero gratiarum actio. Ostendit autem hoc etiam, quod Dei in homines donorum sit longe maximum sanctorum consummatio, et ideo non ipsi Ecclesiam hoc nomine gratias agere, esset nefarium. Et quid dico esse donorum maximum, sanctorum consummationem ? Hæc certe est universum Dei donum. Omnium enim bonorum quæ in nostrum fecit genus, hic est finis, hic fructus, chori sanctorum, et hac de causa cœlum nobis est fabricatum, terra, et quidquid videtur ; propterea paradisi, propterea ipse Deus in carne, et Dei sermones et opera, et passiones, et mors, ut a terra in cœlum migrent homines, et regni quod illic est flant hæredes. Si est ergo omnino gratiarum actio in sacro mysterio, et hæc dona tam in gratiarum actione quam in supplicatione versantur, omnino necesse est gratiarum agendarum et summam et causam esse ipsos sanctos consummatos

Omnino autem quid in nobis causa est gratiarum actionis, an non quod acceperimus quod petimus ? Cuius hoc clarum est. Ergo idem est propter quod gratias agimus, et quod petimus. Quid ergo petit a Deo Ecclesia ? Quod ab ipso petere iussa est. ejus regnum, videlicet ut fideles ejus sint hæredes : ut fiant sancti, sicut is qui eos vocavit, sanctus est. Si hæc autem a Deo rogat et postulat, clarum est quod pro iis ipsis quoque agit gratias. Orat ut

ριον, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἀνυμάρτητον, τὸν πάντων Δεσπότην ; « Εὐχαριστοῦμέν σοι, φησὶ, καὶ τῷ Υἱῷ σου τῷ μονογενεῖ. » Οὐκοῦν ὁ Χριστὸς εὐχαριστεῖ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ τῷ μονογενεῖ ; καὶ ἰδοὺ δύο ἔσονται θεοὶ, κατὰ τὴν Νιστορίου μανίαν · οὕτως ἄσθεῖς καὶ ἀνόητον τὸν Χριστὸν νομίζειν ὑπὲρ τῶν ἁγίων πρεσβεῦσιν, καὶ τοιαύτην πρεσβείαν καὶ μεσιτείαν αὐτῷ περιάπτειν.

Ἐδείχθη δὲ ταῦτα μὴδὲ τῶν ἱερῶν εἶναι. Λέγεται

Οὐ πάντως · οὐ γὰρ πανταχοῦ τὸν δεόμενον δείκνυσι. Οὐ γὰρ ἐν οἷς ἰκατεῦομεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς εὐχαριστοῦμεν, ταύτη χρῶμεθα τῇ λέξει. Καὶ τοῦτο δῆλον πολλαχόθεν, καὶ ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς προκειμένης εὐχῆς. « Ὑπὲρ τούτων, φησὶν, ἀπάντων εὐχαριστοῦμέν σοι, καὶ τῷ μονογενεῖ σου Υἱῷ, καὶ τῷ Πνεύματι σου τῷ ἁγίῳ, » ὑπὲρ πάντων ὧν ἴσμεν καὶ ὧν οὐκ ἴσμεν, εὐχαριστοῦμέν σοι · καὶ ὑπὲρ τῆς λειτουργίας ταύτης, ἣν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν δέξασθαι κατηξίωσας. Ὅρξῃ τὴν (ὑπὲρ) καὶ ἐπὶ τῆς εὐχαριστίας κειμένην ; Οὐκοῦν πρὸς τὴν πλάνην ταύτην οὐδεμία καταλείπεται πρόφασις. Οὕτω μὲν οὖν ἀδύνατον ἰκέσιον εἶναι τὴν περὶ τῶν ἁγίων μνήμην. Ὅτι δὲ χαριστήριός ἐστι, δείκνυσιν αὐτὸ τοῦτο τὸ μὴ εἶναι ἰκέσιον. Ἀνάγκη γὰρ δυοῖν θάτερον. ἢ ἰκέσιον εἶναι, ἢ χαριστήριον · ὅτι κατὰ τοὺς δύο μόνον τοὺς τρόπους μεμνήμεθα πρὸς τὸν Θεὸν τῶν παρ' ἐκείνου γενομένων ἡμῖν ἀγαθῶν, ἢ ἵνα λάβωμεν αὐτά, ἢ ὅτι ἤδη ἐλάβομεν. Καὶ τὸ μὲν ἔστιν ἰκεσία, τὸ δὲ εὐχαριστία. Δείκνυσι δὲ καὶ τὸ πασῶν μεγίστην εἶναι τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν τῶν ἁγίων τελειωσιν. Καὶ διὰ τοῦτο μὴ χάριτας ὁμολογεῖν αὐτῷ τὴν Ἐκκλησίαν περὶ αὐτῶν, μὴ θεμιτὸν εἶναι. Καὶ τί λέγω μεγίστην τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν τὴν τῶν ἁγίων τελειωσιν ; Αὕτη μὲν οὖν ἐστὶν ἅπασα ἡ τοῦ Θεοῦ δωρεά. Πάντων γὰρ ὧν εἰς τὸ γένος ἡμῶν ἐποίησεν ἀγαθῶν, τοῦτό ἐστι τὸ τέλος, τοῦτο καρπός, οἱ χοροὶ τῶν ἁγίων · καὶ τοῦτο ἕνεκα οὐρανός ἡμῖν ἐδημιουργήθη [γρ. ἐστερεώθη], καὶ ἡ γῆ, καὶ τὸ ὀρώμενον ἅπαν. Διὰ τοῦτο παράδεισος · διὰ τοῦτο προφητῆται · διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν σαρκὶ, καὶ Θεοῦ λόγος, καὶ ἔργα, καὶ πάθη, καὶ θάνατος · ἵνα ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανὸν μετοικῆσωσιν ἄνθρωποι, καὶ τῆς ἐκεῖ βασιλείας γένωνται κληρονόμοι. Εἰ τοίνυν ὅλως εὐχαριστία ἐστὶν ἐν τῇ τελετῇ, καὶ τὰ δῶρα τῶν χαριστήριον, καθάπερ ἰκέσιον, πᾶσα ἀνάγκη τὸ κεφάλαιον τῆς εὐχαριστίας, καὶ τὴν ἀφορμὴν, αὐτοὺς εἶναι τοὺς τελειωθέντας ἁγίους.

Ὅλως δὲ τί ἐστὶ τὸ πρῶτον ἐν ἡμῖν τὴν εὐχαριστίαν · οὐ τὸ αἰτεῖν, καὶ λαθεῖν ὑπεραἰτούμεν ; Τί οὖν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ Ἐκκλησία αἰτεῖται ; Ὅπερ αἰτεῖν παρὰ αὐτοῦ ἐκελεύσθη, τὴν βασιλείαν αὐτοῦ δηλονότι, ἵνα οἱ πιστοὶ ταύτης κληρονομήσωσιν · ἵνα ἅγιοι γένωνται, κατὰ τὸν κλήσαντα ἅγιον. Εἰ δὲ ταῦτα τοῦ Θεοῦ δεῖται καὶ ἰκατεῦει, πρόδηλον ὅτι καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τούτων εὐχαριστεῖ · εὐχεται τοὺς πιστοὺς ἐν ἀγιωσύνῃ τελειωθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ἡδῆ

τελειωθέντων ἁγίων τῷ τελειώσαντι χάριτας ὁμολογεῖν ἀκόλουθόν ἐστιν ἐξ ἀνάγκης. Διὰ ταύτην τὴν ὑπὲρ τῶν ἁγίων εὐχαριστίαν, ἡ αὐτὴ τελετὴ εὐχαριστία καλεῖται· εἰ γὰρ καὶ ἄλλων ἐν ταῦθα πολλῶν μνησθῆναι, ἀλλ' οἱ ἅγιοι τὸ τέλος ἀπάντων, καὶ ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνα ζητεῖται· ὅθεν ὅταν ὑπὲρ ἐκείνων εὐχαριστήσῃ, ὑπὲρ τῆς τελειώσεως τῶν ἁγίων εὐχαριστεῖ. Καθάπερ γὰρ ὁ Κύριος ὅσα ἐποίησεν, ἵνα συστήσῃ τὸν τῶν ἁγίων χορὸν, ἐποίησεν· οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐν οἷς αὐτὸν ὑπὲρ ἐκείνων ἀπάντων ὑμνεῖ, πρὸς τὸν χορὸν βλέπουσα τῶν ἁγίων τοῦτο ποιεῖ. Τοῦτου χάριν ὅτε παρεδίδου τοῦτο τὸ μυστήριον ὁ Σωτὴρ, εὐχαριστῶν τῷ Πατρὶ παρεδίδου. ὅτι δι' αὐτοῦ ἐμελλεν ἡμῖν ἀνοίγειν τὸν οὐρανόν, καὶ ταύτην τὴν πανήγυριν τῷ πρωτοτόκῳ συνάγειν ἐκεῖ. Τοῦτον ἡ Ἐκκλησία μιμουμένη, οὐχ ἰκέσιον μόνον, ἀλλὰ καὶ χάριτιον τὴν προσταγωγὴν ποιεῖται τῶν δώρων. Καὶ τοῦτο δείκνυσι μὲν ἐτέρωθεν, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς εὐχῆς, ἐν ἧ' πῶς ὁ σκοπὸς περιέχεται τῆς ἱερουργίας. Διηγησαμένη γὰρ ἅπαντα τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθέντα ἡμῖν, καὶ ὑπὲρ πάντων εὐχαριστήσασα, καὶ τελευταίον προσθεῖσα τὴν τοῦ Κυρίου διὰ σαρκὸς παρουσίαν, καὶ τὴν τοῦ μυστηρίου παράδοσιν, καὶ ὡς ἐνετείλατο καὶ ἡμᾶς τοῦτο ποιεῖν, ἐπήγαγε, μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς, καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γενομένων, τοῦ σταυροῦ καὶ ἐξῆς· πάντα καταλέξασα μετὰ τὸν σταυρὸν, εἰτά φησι, « Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέροντες] γρ. προσφέροντες] κατὰ πάντα, καὶ διὰ πάντα σε ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν, » Ὁρᾷς ; « Τῶν εὐεργεσιῶν, φησὶ, μεμνημένοι, ταύτην ποιούμεθα τὴν ζωοφορίαν. » Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ εὐχαριστεῖν, τὸ ὑπὲρ τῶν ἡδὴ αγαθῶν δοθέντων ἡμῖν, δώροις τὸν εὐεργέτην τιμᾶν. Εἰτά καὶ σαφέστερον δεικνύσασα τὴν εὐχαριστίαν, φησὶ. « Προσφέροντες τὴν προσφορὰν ταύτην, σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν. »

Ὅστις ὁ νοῦς, φησὶ, τῆς προσαγωγῆς τῶν δώρων, τὸ ὑμνεῖν, τὸ εὐχαριστεῖν, τὸ ἰκετεύειν, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐλέγομεν, ὥστε εἶναι καὶ εὐχαριστήριον καὶ ἰκέσιον τὴν αὐτὴν. Καὶ ταῦτα ποιούμεν, φησὶ, δύο τινῶν μεμνημένοι, τῆς ἐντολῆς, ἣν ἡμῖν ἐνετείλατο, λέγων· « Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· » καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γενομένων· ἡ μὲν γὰρ μνήμη τῶν εὐεργεσιῶν ἀπλῶς εἰς ἀμοιβὴν ἡμᾶς προτρέπεται, καὶ τὸ ὅλως τι προσενεγκεῖν τῷ οὕτω μυρίων ὑπάρξαντι αἰτία χαρίτων ἡμῖν· ἡ δὲ μνήμη τῆς ἐντολῆς, καὶ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἀμοιβῆς διδάσκει ἡμᾶς, καὶ τίνα δεῖ δῶρα προσάγειν. Αὐτὴν ἐκείνην τὴν προσφορὰν προσίωμεν, ἣν αὐτὸς ὁ Μονογενὴς ἀνεδείξε σοι, τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καὶ εὐχαριστοῦμεν προσάγοντες, ὅτι καὶ αὐτὸς ἀναδεικνύς αὐτὴν ἡὐχαρίσται. Διὰ ταῦτα οὐδὲν οἰκοθεν εἰσάγομεν εἰς ταύτην τὴν ζωοφορίαν· οὔτε γὰρ ἔργα ἡμῶν τὰ δῶρα ἀλλὰ, σοῦ τοῦ πάντων δημιουργοῦ. Οὔτε ἡμετέρα ἐπίνοια τῆς λατρείας ὁ τρόπος· οὔτος, ἀλλ' οὐδὲ προσθευμήθημεν, οὐδ' οἰκοθεν καὶ παρ' ἐαυτῶν εἰς αὐτὴν ἐκινή-

A fideles in sanctitate perficiantur, et propterea pro sanctis jam perfectis et consummatis, ei qui perfecit, gratias agere est necessario consentaneum. Propter hanc pro sanctis gratiarum actionem hoc sacrum mysterium Eucharistia dicitur. Etsi enim aliorum quoque multorum hic mentionem faciat, sancti tamen sunt finis omnium, et pro quibus illa petuntur. Unde quando pro illis agit gratias, agit gratias pro sanctorum perfectione. Quemadmodum enim quæcumque fecit Dominus, ea fecit ut chororum sanctorum statueret, ita etiam Ecclesia, ubi illum laudat pro omnibus, ad sanctorum chororum respiciens hoc agit. Ea de causa quando tradidit Servator sacramentum, Patri gratias agens tradidit, quod per ipsum nobis cœlum esset aperturus, et hunc primogenitorum cœtum illic congregaturus. Eum imitans Ecclesia, non solum supplicentem, sed etiam gratias agentem facit donorum oblationem. Et hoc quidem aliunde ostendit, maxime autem ex oratione, in qua totius sacrificii scopus continetur. Cum enim recensisset omnia quæ nobis a Deo data sunt, et gratias egisset pro omnibus, et postremo addidisset Domini in carne adventum, et hujus sacramenti traditionem, et quod nobis quoque hoc jussit facere, subiunxit : Recordantes ergo salutaris hujus præcepti, et omnium quæ pro nobis facta sunt, crucis, etc., et enumeratis deinceps omnibus quæ crucem consecuta sunt, deinde dicit : « Tua ex tuis tibi offerimus : de omnibus, et per omnia te laudamus, te benedicimus, tibi gratias agimus, Domine, et oramus te, Deus noster. » Vides? « Beneficiorum, inquit, recordantes, hanc tibi donorum oblationem facimus ; » hoc autem est gratias agere, pro bonis jam nobis donatis, donis benefactorem honorare. Deinde etiam apertius ostendens gratiarum actionem ait : « Offerentes oblationem hanc, te laudamus, te benedicimus, tibi gratias agimus, Domine, et rogamus te, Deus noster. »

Hoc ergo est institutum donorum oblationis, laudare, gratias agere, supplicare, ut a priu ipso diximus, ut eadem et in supplicatione et gratiarum actione versetur. Et hæc facimus, inquit, duorum recordantes, et præcepti quod nobis dedit, dicens : « Hoc facite in meam recordationem, » et omnium quæ pro nobis facta sunt. Beneficiorum enim, ut semel dicam, recordatio nos ad retributionem adhortatur, et ad aliquid omnino offerendum ei qui nos prior innumerabilibus beneficiis sic affecit. Præcepti autem memoria et ipsa forma retributionis nos docet, quænam ipsi dona offerre oporteat. Illam ipsam oblationem admittimus, quam ipse Unigenitus tibi ostendit Deo et Patri, et gratias agimus, quia ipse etiam eam ostendens egit gratias. Propterea ad hanc donorum oblationem nihil domo offerimus. Neque enim dona sunt nostra opera, sed tua omnium opificis. Nec nostrum est inventum hæc colendi forma, sed neque nostra sponte hoc volumus, neque domo et ex nobis ipsis ad eam

impulsi sumus, sed ipse docuisti, ipse adhortatus es per Unigenitum. Et ideo quæ tibi offerimus, ex uis quæ nobis dedisti, tua sunt in omnibus et per omnia. Ita etiam pro ipsa qua aguntur gratiæ oblatione, aliam rursus gratiarum actionem Deo debemus, quia nihil ejus nostrum est, sed tota est illius donum, et hoc ipsum quod id volumus et operamur, idem est qui in nobis operatur, ut ait divinus Apostolus. Propterea hoc quoque in orationibus dicitur: « Gratias agimus tibi pro sacrificio, quod e nostris manibus suscipere dignatus es. » Quæ ergo docent, sanctorum in sacrificio commemorationem non esse ad Deum pro ipsis supplicationem, sed gratiarum actionem, hæc sunt.

CAP. L.

Quot modis fit in sacrificio sanctorum commemoratio, et quæ differentia.

Videamus autem quoties et in quo sacrificii loco fit hæc commemoratio. Fit enim bis: primum quidem in ejus principio, quando dona offeruntur, secundo autem, quando sacrificantur.

Quia enim duplex est oblatio, hæc quidem tanquam solummodo donorum et munerum, ut antea dictum est, illa autem tanquam sacrificii; necesse est etiam eos pro quibus offeruntur, et primæ et secundæ oblationis meminisse. Itaque quemadmodum in prima, « In recordationem, inquit, Domini et Dei Servatoris nostri Jesu Christi; » ita etiam in secunda, « Recordantes ergo eorum quæ pro nobis facta sunt, crucis et aliorum quæ Christus pro nobis sustinuit. » Quæ enim hic sibi vult crucis memoria, et aliorum quæ crucem consecuta sunt, hoc illic est Domini commemoratio. Non enim, ut miracula facientis Servatoris, sed ut crucifixi et morientis, tunc sacerdos meminit, ut in illo loco per multa ostensum est. Et rursus sicut in prima, « Ad gloriam Sanctissimæ, ad intercessionem sanctorum, » dicit, ita etiam in secundo: « Pro sanctis omnibus, præcipue Sanctissima. » Sicut enim illic excellentiam ostendit, eam aliis omnibus præferens, ita hic quoniam post aliquos alios ejus meminit, illud præcipue adjicit: et quemadmodum in prima, post sanctos, eorum que agebant misericordiam, meminit, et pro quibus supplicat, vivorum et mortuorum, ita etiam in secunda. Est autem differentia; in secunda enim narrat oblationem; dicit enim: « Offerimus tibi hunc cultum rationalem; » et simul etiam ponit causas oblationis, vel prius dicens, vel subjungens memoriæ passionum Servatoris, memoriam sanctorum.

In prima autem ponit solas causas oblationis: « In memoriam Domini, in gloriam Sanctissimæ, » et quæ sequuntur. In quibus meminit et eorum pro quibus agit gratias, et eorum pro quibus supplicat. Quæ est ergo ratio, quod in hoc quidem facto se offerre ostendit? De pane enim detrahens, id Deo offert; et ideo non opus fuit verbis quæ hoc significarent; in

Α ἤμεν· ἀλλ' αὐτὸς ἐδίδαξα, αὐτὸς προσερέω ἐὰ τοῦ Μυνογενοῦς. Τοῦτου χάριν ἂ προσφερομέν σοι ἐκ τῶν σῶν ἡμῖν δέδωκας, σὰ ἐστι κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα. Οὕτω καὶ ὑπὲρ αὐτῆς τῆς χαριστηρίου προσφορᾶς, ἄλλη πάλιν εὐχαριστίαν ὀφειλομέν τῷ Θεῷ, ὅτι οὐδὲν αὐτῆς ἡμέτερον, ἀλλὰ πᾶσα ἐκείνου δῶρον, καὶ αὐτὸ τὸ θέλειν αὐτὴν καὶ τὸ ἐνεργεῖν, αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν ἡμῖν, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον. Διὰ τοῦτο ἐν ταῖς εὐχαῖς καὶ τοῦτο λέγεται· « Εὐχαριστοῦμέν σοι καὶ ὑπὲρ αὐτῆς τῆς λειτουργίας, ἣν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν διέξασθαι κατηξίωσας. » Ἄ μὲν οὖν ἡμᾶς διδάσκει τὴν ἐν τῇ λειτουργίᾳ μνήμην τῶν ἁγίων, μὴ ἰκεσίαν εἶναι πρὸς τὸν θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλ' εὐχαριστίαν, ταῦτά ἐστιν.

ΚΕΦΑΛΑ. Ν'.

Ποσάκις τῆς ἱερουργίας τῶν ἁγίων ἡ μνήμη γίνεται, καὶ τίς ἡ διαφορὰ.

Ἴδωμεν δὲ ποσάκις καὶ ποῦ τῆς ἱερουργίας ἡ μνήμη αὐτῆ γίνεται. Γίνεται γὰρ δις· πρῶτον μὲν ἐν ταῖς ἀρχαῖς αὐτῆς, ὅτε ἀνατίθεται τὰ δῶρα· δευτέρον δὲ, ὅτε θύεται.

Ἐπεὶ γὰρ διττὴ ἡ προσαγωγή, ἡ μὲν, ὡς δῶρων καὶ ἀναθημάτων ἀπλῶς, καθάπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρηται· ἡ δὲ, ὡς θυσίας· ἀνάγκη καὶ τούτους ὑπὲρ ὧν προσάγονται, καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης, καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας προσαγωγῆς μνημονεύεσθαι· καὶ τοῖνον καθάπερ ἐπὶ τῆς πρώτης, « Εἰς ἀνάμνησιν, φησὶ, τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ » οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας, « Μεμνημένοι τοῖνον τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γενομένων, τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν ἄλλων ὧν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινε ὁ Χριστός. » Ὅ γὰρ ἐνταῦθα βούλεται ἡ τοῦ σταυροῦ μνήμη, καὶ τῶν ἄλλων τῶν μετὰ τὸν σταυρὸν, τοῦτο ἐκεῖ ἡ τοῦ Κυρίου ἀνάμνησις. Οὐ γὰρ ὡς θαυματοργούντος τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' ὡς σταυρουμένου, καὶ ἀποθνήσκοντος, τηνικαῦτα ὁ ἱερεὺς μέμνηται, ὡς ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ διὰ πολλῶν ἀπεδείχθη. Καὶ πάλιν ὡς περ ἐπὶ τῆς πρώτης, « Εἰς δόξαν τῆς Παναγίας, εἰ; προσεβίαν τῶν ἁγίων, » φησὶν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας· « Ὑπὲρ τῶν ἁγίων ἀπάντων, ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας. » Ὡς περ γὰρ τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς εἰδείξε τῶν ἄλλων προτιθεὶς ἀπάντων, οὕτως ἐνταῦθα, ἐπεὶ μετὰ τινὰς ἄλλους αὐτῆς ἐμνημόνευσε, τὸ ἐξαιρέτως προσεβίαι, καὶ ὡς περ ἐπὶ τῆς πρώτης, μετὰ τοὺς ἁγίους, τῶν ἰέλους δεομένων μέμνηται, καὶ ὑπὲρ ὧν ἰκετεύει, καὶ ζώντων, καὶ τεθνηκότων· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας. Ἔχει δὲ διαφορὰν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς δευτέρας, καὶ διηγείται τὴν προσαγωγὴν· φησὶ γὰρ, « Προσάγομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν » μεθ' ὧν τίθησι τὰς ἄφορμὰς τῆς προσαγωγῆς, ἡ προέγων, ἡ ἐπιλέγων τὴν μνήμην τῶν τοῦ Σωτῆρος παθῶν, τὴν μνήμην τῶν ἁγίων.

Ἐπὶ δὲ τῆς πρώτης μόνως τίθησι τὰς ἀφορμὰς τῆς προσαγωγῆς, λέγων· « Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου, εἰς δόξαν τῆς Παναγίας » καὶ τὰ ἐξῆς, Ἐν οἷς μέμνηται καὶ ὑπὲρ ὧν εὐχαριστεῖ, καὶ ὑπὲρ ὧν ἰκετεύει. Τίς οὖν ὁ λόγος ὅτι ἐν ταύτῃ μὲν ἔργῳ δέκνυσιν ὅτι προσφέρει; καὶ γὰρ ἀφαιρῶν τοῦ ἁρτου ἀνατίθῃσι τῷ Θεῷ. Καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἰρήθη τῶν

δηλούντων βημάτων· ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας προσαγωγῆς οὐδὲν φαίνεται ποιεῖν· ἀλλὰ γίνεται μὲν ἡ προσφορά, γίνεται δὲ ἀοράτως. Τὴν γὰρ θυσίαν ἀφανῶς; ἡ χάρις ἐργάζεται διὰ τῶν τελεστικῶν εὐχῶν τοῦ ἱερέως. Οὐκοῦν ἔδει λόγων τῶν κηρυκτικῶν τὴν μὴ φαινομένην προσαγωγὴν.

ΚΕΦΑΛ. ΝΑ΄.

Διὰ τί λογικὴν λατρείαν ὁ ἱερεὺς τὴν θυσίαν καλεῖ.

Τούτου χάριν καὶ λογικὴν λατρείαν αὐτὴν καλεῖ, ὅτι οὐδὲν ἔργον εἰσάγει, μόνους δὲ τοῖς τελεστικοῖς βήμασι χρώμενος τὴν προσφορὰν ταύτην προσφέρει. Ἡ μὲν γὰρ πρώτη προσαγωγή ἔργον ἐστὶν ἀνθρώπων δυνατόν· καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἱερέως πραττομένη, πρακτικὴ ἂν εἴη λατρεία· τὴν δὲ δευτέραν, τὴν εἰς τὸ θεῖον σῶμα καὶ αἷμά μεταβολὴν τῶν δώρων, ἥτις ἐστὶν ἡ θυσία, ὑπὲρ ἀνθρώπου δύναμιν οὐσαν, ἐργάζεται μὲν ἡ χάρις· εὐχεται δὲ μόνον ὁ ἱερεὺς. Ὅθεν εἰ καὶ ἔργον ἐστὶ καὶ πρᾶγμα ἀληθῶς ἡ θυσία, ἀλλ' αὐτὸς οὐδὲν εἰς αὐτὴν ἐργαζόμενος, ἀλλὰ λέγων μόνον, εἰκότως οὐ πραγματικῶς, ἀλλὰ λογικὴν λατρείαν προσάγειν φησὶ.

ΚΕΦΑΛ. ΝΒ΄.

Διὰ τί εὐχαριστία μόνον καλεῖται ἡ τελετή.

Κάκεινο δὲ ζητήσεως ἄξιον. Ἐπεὶ γὰρ καὶ χαριστήριός ἐστὶν ἡ τελετή, καὶ ἰκέσιος, διὰ τί μὴ καὶ ἀμφοτέρα, ἀλλ' εὐχαριστία καλεῖται μόνον; Ἀπὸ τοῦ πλείονος. Πλείους γὰρ αἱ ἀφορμαὶ τῆς εὐχαριστίας, ἢ τῆς ἰκεσίας· πλείω γὰρ ἐλάθομεν, ἢ ὧν ἐτι δεόμεθα. Τὰ μὲν γὰρ μέρος, ἐκεῖνα δὲ ὅλον. Ἄ γὰρ ἱκετεύομεν λαβεῖν, μέρος εἰσὶν ὧν ἐλάθομεν. Ἐλάθομεν γὰρ ἅπαντα, τότε εἰς τὸν θεὸν ἦκον, καὶ οὐδὲν παρήκον ὃ μὴ δέδωκεν· ἀλλὰ τῶν μὲν τυχεῖν εὐπῶ καιρὸν ἔχομεν, ὥσπερ ἡ ἀφθαρσία τῶν σωματίων, καὶ ἡ ἀθανασία, καὶ ἡ ἐν οὐρανοῖς βασιλεία· τὰ δὲ λαθόντες οὐ κατέσχομεν, ὥσπερ ἡ ἄρεσις τῶν ἀμαρτιῶν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ διὰ τῶν μυστηρίων ἡμῖν χορηγούμενα δῶρα· τὰ δὲ ἀπεβάλομεν, ὅτι κακῶς ἐχρησάμεθα, ἵνα μὴ γενώμεθα χεῖρους, ὥσπερ ἀνεσιν, καὶ ὕγαιαν, καὶ πλοῦτον, οἱ τρυφῆς ὕλην καὶ πονηρίας ποιησάμενοι ταῦτα· ἢ ἐπὶ κέρδει μερίζον, ὥσπερ ὁ Ἰὼβ, τῶν ἀγαθῶν ἀποστερούμεθα τῶν παρόντων. Ὅθεν δηλον ὡς ἰκεσία· μὲν οὐδένα τρόπον ἀφῆκεν ὁ θεός, εὐχαριστία· δὲ πᾶσαν ἀφορμὴν ἔδωκεν· ἡμεῖς δὲ τὴν ἔνδειαν ἡμῖν αὐτοῖς ὑπὸ βιβουλίας κατασκευάζοντες τῆς ἰκεσίας δεόμεθα. Ἴδωμεν γὰρ περὶ τίνων ἱκετεύομεν. Περὶ ἀφέσεως ἀμαρτιῶν; Ἀλλὰ ταύτην πλοῦσιαν ἐλάθομεν, καὶ μηδὲν ἀγωνισάμενοι διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Τί οὖν πάλιν αὐτὴν αἰτοῦμεν; ὅτι πάλιν ὑπεύθυνοι γεγόναμεν ἀμαρτίαις. Ἀλλὰ τί τὸ αἴτιον ἡμῖν τῆς εὐθύνης ταύτης; ἡμεῖς αὐτοί. Οὐκοῦν καὶ τῆς ἰκεσίας; ἡμεῖς· ἐπεὶ περὶ τῆς βασιλείας, ἵνα κληρονομήσωμεν αὐτῆς, ἱκετεύομεν; καὶ μὴ δέδοται ἡμῖν αὕτη ἡ κληρονομία. Καὶ γὰρ τέκνα θεοῦ γεγόναμεν αὐτοῦ τοῦ περικαίμενου τὴν βασιλείαν. Τίς γὰρ κληρονόμος, εἰ μὴ τὸ τέκνον; Τί δὲ τῶν πατέρων διαφεύγει τὸν κληρονόμον; Οὐδέν. Πῶς οὖν αἰτοῦμεν τὸ ἤδη δοθέν; Ἀλλότρια τῆς υἰοθεσίας ἐτολήσαμεν, μετὰ τὸ ἐκ

CAP. LI.

Cur sacerdos vocat sacrificium cultum rationalem.

Ea de causa eum etiam vocat cultum rationalem aut verbalem, quod nullum inducit factum, sed solis utens verbis sacramentalibus, hanc offert oblationem. Prima enim oblatio est factum quod fieri potest ab homine, et ideo cum fiat ab homine, activus cultus fuerit. Secunda autem, mutatio donorum in divinum corpus et sanguinem, quæ est sacrificium, cum sit supra vires humanas; operatur enim gratia, orat autem solum sacerdos. Unde etsi revera opus est et factum sacrificium, sed tamen quia ipse nihil agit, sed tantum dicit, merito non activum, sed rationalem aut verbalem cultum se offerre dicit.

CAP. LII.

Quare Eucharistia solum vocatur mysterium.

Illud quoque est operæ pretium quærere. Quoniam enim sacrum mysterium in gratiarum actione et supplicatione versatur, cur non etiam utrumque, sed Eucharistia, hoc est gratiarum actio, tantum dicitur? Ab eo quod est amplius. Plures enim sunt causæ gratiarum actionis quam supplicationis; plura enim accepimus, quam ea sunt quibus adhuc opus habemus. Hæc enim pars, illa vera totum. Quæ enim rogamus accipere, pars sunt eorum quæ accepimus. Omnia enim accepimus, quod ad Deum attinet, et nihil prætermisit quod non dederit, sed hæc quidem assequendi nondum tempus habemus, sicut est corporum incorruptibilitas et immortalitas et regnum in cælis; illa vero accepta non retinemus, sicut est remissio peccatorum et alia dona, quæ per sacramenta nobis suppeditantur; alia autem perdidimus, quia male usi sumus, ne reddamur deteriores, sicut consolationem et sanitatem et divitias, quibus tanquam deliciarum et nequitia instrumentis usi, non ad lucrum majus, ut Job, presentibus bonis privamur. Unde clarum est quod supplicationis nulum locum reliquit Deus, agendarum autem gratiarum occasionem omnem suppeditavit; sed nos nobis ipsis inopiam propter inobediam parantes, egenus supplicatione. Videmus enim de quibus supplicamus. De remissione peccatorum? Sed eam copiosam accepimus absque ullo nostro certamine et contentione, per sacrum baptismum; cur ergo eam rursus petimus? Quia rursus peccatis obnoxii facti sumus. Sed quænam causa est quod obnoxii sumus? Nos ipsi. Ergo nos etiam supplicationis causæ sumus. Præterea de regno, ut ejus hæredes simus, supplicamus? atqui data est nobis hæreditas. Etenim filii Dei facti sumus, qui regno indu-

tus est. Quis enim hæres, nisi filius? Quid autem rerum paternarum hæredem effugit? Nihil. Quomodo ergo petimus id quod jam datum est? Aliena a filiorum adoptione perpetravimus, postquam ex Deo nati sumus et ad eum honorem pervenimus; pro filiis mali servi facti sumus, et propterea tanquam de re aliena et quæ nihil ad nos pertinet, supplicamus. Ergo nos quoque hujus supplicationis nobis causæ sumus. De bonis autem corporalibus jussit Dominus: « Petite primum regnum Dei et justitiam, et hæc omnia adjicientur vobis; » et: « Ne sitis solliciti de nutrimento, et de indumentis, et Pater vester cœlestis quidquid opus fuerit, suppeditabit. » Nos autem quando cis egemus, vel propter sæcundiam et infelicitatem nostram hoc patimur, et quod de eis præceptum non servamus; et tunc egestas nostrum est opus, et quæ propter eam sit supplicatio: vel propter Dei providentiam et benignitatem, sicut Job, ut majora et præstantiora bona consequamur. Et tunc illa egestas Dei opus est, non præbet autem orationis aut supplicationis, sed glorificationis et gratiarum actionis materiam. Quemadmodum Job dicebat: « Sit nomen Domini benedictum in sæculum sæculi. » Vides quod omnia quæ a Deo in nos proficiscuntur, nos ad glorificationem et gratiarum actionem tantum deducunt, orationum autem et supplicationum nos causæ sumus. Propterea omnium bonorum et corporis et animæ, in nostris ad Deum interpellationibus memoriam facientes, a gratiarum actionem omnium commemorationem facimus, sive ea nobis adsint sive non adsint. Ille enim semel dedit omnia, et apud se nihil reliquit. Et hoc sciens beatus Paulus jussit pro omnibus gratias agere, scribens: « Semper gaudete, in omnibus gratias agite. » Hac de causa perfectissimam et exactissimam nostram cum Deo colloctionem, mysterii communionis celebrationem, in quo mentionem facimus, non hujus vel illius gratiæ, sed omnium, ut semel dicam, Dei bonorum, et quæ actu nobis sunt et futura sunt, Eucharistiam, hoc est, gratiarum actionem, nominare erat consentaneum, non ex iis quæ in miseria versantes et eam implorantes rogamus, sed ex iis quæ Deus in nos confert beneficiis; nec ex nostra paupertate, sed ex divitiis illius benignitatis. Quia enim in ea Deo supplicamus, et gratias agimus: sed gratiarum quidem actio Dei opus est, ut dictum est; supplicatio vero humanæ imbecillitatis: et gratiarum quidem actio, propter plura; supplicatio vero, pro paucioribus. Illa enim propter omnia, ut semel dicam, bona: hæc vero, in nonnullis; propterea oportebat ex melioribus et pluribus ei nomine imposito, appellare Eucharistiam (ita enim etiam homo dicitur animal ratione præditum, licet sit alicujus participes quod caret ratione, ut qui a meliori et majori ostendit, Dominus noster Jesus Christus, non supplicans, sed solum Patri agens gratias, hoc mysterium peregit et tradidit: et ea de causa, quod illud esse accepit, hoc vocat, Eucharistiam nominans. Et hæc quidem hactenus.

Θεοῦ γεννηθῆναι, καὶ εἰς ταύτην ἀναθῆναι τὴν τιμὴν· ἀντὶ υἱῶν πονηροὶ δοῦλοι γεγόναμεν· καὶ διὰ τοῦτο ὡς περὶ ἀλλοτρίου πράγματος, καὶ οὐδὲν ἡμῖν διαφέροντος ἱκετεύομεν. Οὐκοῦν καὶ ταύτης ἡμεῖς, ἐσμὲν αἵτιοι τῆς ἱκεσίας ἡμῖν αὐτοῖς. Περὶ δὲ τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν ὁ Κύριος ἐκέλευσεν· « Αἰτεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν, » καί· « Μὴ μεριμνᾶτε περὶ τῆς τροφῆς, καὶ ἐνδυμάτων· καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος πῶσαν χορηγήσει τὴν χρεῖαν. » Ἡμεῖς δὲ ἐπειδὴν αὐτῶν ἐνδεδῶς ἔχομεν, ἢ διὰ βραθυμίαν κατὰπιστίαν τοῦτο πάσχομεν, καὶ τὸ μὴ τηρῆσαι τὴν περὶ αὐτῶν ἐντολήν· καὶ τότε ἡ ἐνδεῖα ἔργον ἡμέτερον, καὶ ἡ δι' αὐτὴν ἱκεσία· ἢ προνοία Θεοῦ, καὶ φιλανθρωπία, ὡς περὶ ὁ Ἰωβ, ἵνα μειζρόνων τύχωμεν καὶ τιμιωτέρων.

Καὶ τότε ἡ ἐνδεῖα ἐκείνη ἐστὶ μὲν τοῦ Θεοῦ ἔργον, ἐστὶ δὲ οὐ δεησεῶς τινος καὶ ἱκεσίας, ἀλλὰ δοξολογίας ἀφορμὴ καὶ εὐχαριστίας. Ὡς περὶ ὁ Ἰωβ εἶπεν· « Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Ὅραξτε ὅτι τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἅπαντα πρὸς δοξολογίαν καὶ εὐχαριστίαν φέρει μόνον· τῶν δὲ ἱκεσιῶν τούτων καὶ τῶν δεήσεων ἡμεῖς αἵτιοι. Διὰ τοῦτο πάντων τῶν ἀγαθῶν, καὶ τῶν σωματικῶν, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς ἐν ταῖς πρὸς Θεὸν ὁμιλίαις μνημονεύοντες, ἐπ' εὐχαριστίαν πάντων μνημονεύομεν, εἴτε πάρεστιν ἡμῖν ἅπαντα, εἴτε μὴ. Ἐκεῖνος γὰρ ἅπαξ ἔδωκεν ἅπαντα, καὶ οὐδὲν ἀφῆκε παρ' ἑαυτοῦ. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ μακάριος Ἀπόστολος ἐκέλευσε πάντων ἕνεκα εὐχαριστεῖν, γράφων· « Πάντοτε χαίρετε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. » Τούτου χάριν τὴν τελειωτάτην καὶ ἀκριβεστάτην πρὸς Θεὸν τὴν ὁμιλίαν, τὴν τῆς κοινωνίας τελετὴν, ἐν ἣ μνημονεύομεν, οὐ ταύτης, ἢ ἐκείνης τῆς χάριτος, ἀλλὰ πάντων ἀπλῶς τῶν ἐκ Θεοῦ ἀγαθῶν, καὶ ὄντων ἡμῖν ἐνεργεῖα καὶ ἐσόμενων, εὐχαριστίαν ὀνομάζειν εἰκὸς ἦν, οὐκ ἐξ ὧν ἡμεῖς δυστυχοῦντες δεόμεθα, καλοῦντες αὐτὴν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἡμεῖς ὁ Θεὸς εὐεργετῆ, οὐδ' ἀπὸ τῆς ἡμετέρας πενίας, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πλοῦτου τῆς ἐκείνου χρηστότητος.

Ἐπεὶ γὰρ καὶ ἱκετεύομεν ἐν αὐτῇ τὸν Θεὸν, καὶ εὐχαριστοῦμεν, ἀλλ' ἡ μὲν εὐχαριστία Θεοῦ ἔργον, ὡς εἴρηται· ἡ δὲ ἱκεσία τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας. Καὶ ἡ μὲν εὐχαριστία ἐπὶ πλείοσιν, ἡ δὲ ἱκεσία ὑπὲρ ἐλαττόνων· ἡ μὲν γὰρ ἐπὶ πᾶσιν ἀπλῶς ἀγαθοῖς, ἡ δὲ ἐπ' ἐνίων· διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν κρείττωνων καὶ πλείονων ἔδει τοῦνομα αὐτῇ θεμένου; εὐχαριστίαν ὀνομάζειν (οὗτω γὰρ καὶ ὁ ἀνθρώπος; λογικῶν ζῶων λέγεται, καὶ τοὶ καὶ ἀλόγου τινὸς μετέχων, ἀπὸ τοῦ κρείττονος καὶ μείζονος μέρους καλούμενος), ἀλλως ὅ· ὅτι ὁ πρῶτος αὐτὴν καταδείξας, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, οὐχ ἱκετεύων, ἀλλὰ μόνον εὐχαριστῶν τῷ Πατρὶ, ταύτην ἐτέλεσε καὶ παρέδωκε τὴν τελετὴν· καὶ τοῦτο χάριν ἢ Ἐκκλησία, ὅπερ οὖσαν παρέλαβεν αὐτὴν, τοῦτο καλεῖ, εὐχαριστίαν ὀνομάζουσα. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

parte vocetur, et maxime quia primus qui id esse accepit, hoc vocat, Eucharistiam nominans.

Περὶ τῆς ἐπὶ τῇ κοινωρίᾳ τῶν μυστηρίων κοινῆς εὐχαριστίας, καὶ τῶν πρὸς τῷ τέλει τῆς ἱερουργίας εὐχῶν.

De communī propter sacramentorum communione gratiarum actione, et ultima oratione.

Ὁ δὲ ἱερεὺς τοὺς μεταλαμβάνοντας τῶν μυστηρίων, ὑπὲρ τῆς μεταλήψεως, εὐχαριστῆσαι καλεῖται τῷ μεταδόντι Θεῷ· καὶ τοῦτο οὐ παρέργως, οἷδὲ βραθύμως, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς. Τοῦτο γὰρ βούλεται τὸ, « Ὅρθοι, » οὐκ ἀνακειμένους οὐδὲ καθήμενους, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα πρὸς αὐτὸν ἀτενίζοντας. Εἶτα δὴ καὶ τὰλλα τὰ εἰωθότα τοῦ Θεοῦ δεηθῆναι παραινέσας, Ἐξεῖσαι τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ στάς πρὸ τῶν θυρῶν, ἀναγινώσκει τὴν ὑπὲρ ἀπάντων εὐχὴν. Ἐνταῦθα δὲ ἔκεινο ἐπισημῆνασθαι χρῆ, πῶς μετὰ τὴν ἱερουργίαν, καὶ τὴν ἐπὶ ταύτῃ δοξολογίαν, ὡς δὴ τῶν εἰς τὸ Θεῖον ὀφειλομένων τελεσθέντων ἀπάντων, ὡς περ ἀπολύων ἑαυτὴν τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ συνουσίας, καὶ τοῦ ὕψους ἔκλειου, εἰς τῶν ἀνθρώπων ὁμιλίαν φαίνεται κατὰ μικρὸν καταβαίνων· καὶ τοῦτο ἱεροπρεπῶς. Καὶ γὰρ εὐχόμενος τοῦτο ποιεῖ· καὶ ὁ τρόπος τῆς εὐχῆς καὶ ὁ τόπος· δείκνυσιν αὐτὸν καταβαίνοντα. Πρῶτον μὲν γὰρ ἔνδον τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ, μηδενὸς ἀκούοντος, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀποτεινόμενος εὐχεται· νῦν δὲ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξεληθὼν, καὶ τοῦ πλήθους μέσος γενόμενος, πάντων ἀκούοντων, τὴν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πάντων τῶν πιστῶν κοινὴν ποιεῖται δέησιν. Εἶτα καὶ τὸν προσερχθέντα ἄρτον, ἐξ οὗ τὴν ἱερὴν ἀπέτεμεν ἄρτον, εἰς πολλὰ διελὼν, μεταδίδωσι τοῖς πιστοῖς, ὡς ἄγιον γενόμενον αὐτῷ τῷ ἀνατεθῆναι Θεῷ καὶ ἱερωθῆναι· οἱ δὲ σὺν εὐλαθείᾳ πάσῃ δέχονται, καὶ καταφιλοῦσι τὴν δεξιάν, ὡς ἂν προσφάτως ἀψαμένῃν τοῦ παναγίου σώματος τοῦ Χριστοῦ Σωτήρος, καὶ τὸν ἔκειθεν ἄγιστον, καὶ δεξιόμενον, καὶ μεταδόνον τοῖς ψαύουσι πιστευομένην. Ἐν τοσούτῳ δὲ καὶ τὴν αἴτιον καὶ χορηγὸν αὐτοῖς τῶν ἀγαθῶν τούτων δοξολογοῦσι· καὶ ἡ δοξολογία τῆς Γραφῆς, « Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον, » καὶ τὰ ἕξῃς· καὶ τοῦτο πολλὰκις βοήσαντες, ψαλμὸν ἔπειτα ἀναγινώσκουσι, δοξολογίας καὶ εὐχαριστίας μεστόν. Τίς δὲ ὁ ψαλμὸς; « Εὐλογήσω τὸν Κύριον ἐν παντὶ καρπῷ. » Τοῦ δὲ ἄρτου δοθέντος, καὶ τοῦ ψαλμοῦ τελεσθέντος, εὐχεται ὁ ἱερεὺς τῷ πλήθει τὴν τελευταίαν εὐχὴν, οὐ μόνον ἔξω τοῦ θυσιαστηρίου καὶ πάντων ἀκούοντων, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ πλῆθος ἀποτεινόμενος τὰ ῥήματα τῆς εὐχῆς, μείζονα νῦν ἢ πρῶτον ἐνδεικνύμενος τὴν πρὸς τοὺς πολλοὺς κοινωρίαν. Τίς δὲ ἡ εὐχὴ; Ἰνα ἐλεθθέντες σωθῶμεν, ὡς οὐδὲν ἔχοντες οἰκοθὲν εἰσενεγκεῖν σωτηρίας ἑξ ἑαυτῶν, ἀλλὰ πρὸς μὲν ἀφορῶντες τὴν τοῦ σώσαι ἡμᾶς δυνάμενον φιλανθρωπίαν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πολλῶν ἐνταῦθα μέμνηται πρόσθετον, τῶν εἰς τοῦτο βοηθητόντων ἡμῖν· καὶ πρὸ πάντων, τῆς παναγίας τοῦ Θεοῦ Μητρὸς, δι' ἧς καὶ τὴν ἀρχὴν ἐλεθθημεν. Τὸ δὲ προσίμουν τῆς εὐχῆς, Χριστὸς ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῖν· οὐ τῶν νόθων εἰς καὶ τῶν ψευδωνύμων, οὓς πολλοὺς ποτε ἐσέδομεν, ἀλλ' ὃν ὕστερον μάλισ ἐυρόμεθα, « Ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν. » Διὰ τοῦτο καὶ μόνῳ αὐτῷ πρέπει ὡς Θεῷ πάντα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ,

Sacerdos autem eos qui sunt sacramentorum participes, pro participatione jubet agere gratias Deo qui impertit, idque non otiose, neque obiter et socorditer, sed attente et diligenter. Hoc enim sibi vult illud, (recti:) non jacentes, nec sedentes, sed animam et corpus ad ipsum intendentes. Deinde cum alia quoque quæ consueverunt, Deum orare suasit, egreditur ab altari, et stans ante fores, legit quæ fit pro omnibus orationem. Hic autem illud notandum est, quomodo post sacrificium, et quæ fit propter ipsum glorificationem, tanquam omnibus quæ Deo debebantur peractis, cum Deo conversationem, et illam altitudinem veluti relinquens, ad hominum allocutionem videtur paulatim descendere, idque sancte, et ut decet sacerdotem. Etenim orans hoc facit, et modus orationis et locus ostendit eum descendere. Prius enim ad altare, et apud se, et nullo audiente, et ad Deum intentus, orat; nunc autem, ab altari egredius, et in medio populi existens, omnibus audientibus, pro Ecclesia et omnibus fidelibus communem facit orationem. Deinde etiam oblatum panem, ex quo sacrum panem abscondit, in multa divisum tradit fidelibus, ut qui sanctus sit, eo quod Deo fuerit dedicatus et oblatum: illi autem cum omni reverentia suscipiunt, et dexteram deosculantur, ut quæ sanctissimum Servatoris corpus recenter tetigerit, et quæ ex eo procedit sanctificationem et susceperit, et iis qui attingunt, impertiri credatur. Interea autem eum quoque qui illis horum honorum auctor est et suppetitor, glorificant; et glorificatio Scripturæ, « Sit nomen Domini benedictum, » et quæ sequuntur. Et cum hoc sæpe clamaverint, psalmum postea legunt, plenum glorificatione et gratiarum actione. Quis est autem psalmus? « Benedicam Dominum in omni tempore. » Pane autem distributo, et psalmo peracto, precatur sacerdos populo ultimam precationem, non solum ab altari disjunctus, et omnibus audientibus, sed etiam ad ipsam multitudinem dirigens verba orationis, majorem nunc quam ante ostendens cum multis consuetudinem. Quæ est autem oratio? Ut misericordiam assecuti servemur, ut qui nihil proprium asferre possimus quod sit dignum salute, sed ad solam respicientes ejus qui servare potest benignitatem et clementiam. Propterea enim hic etiam multorum meminit intercessorum, qui ad hoc nobis laturo sunt auxilium, et ante omnes, sanctissimæ Dei Matris, perquam et ab initio misericordiam sumus consecuti. Proœmium autem orationis, Christus verus Deus noster: non ex adulterinis et iis qui falso nomine appellantur, quos multos aliquando coluimus, sed quem postea vix invenimus, « Verus Deus noster; » propterea etiam illi convenit tanquam Deo, omnis gloria, soli ho-

nor et adoratio , qui est cum Patre ejus principio
 carente , et sanctissimo et bono et vivifico ejus
 Spiritu , nunc et semper , et in sæcula sæculo-
 rum. Amen.

Α καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ
 Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶ-
 νων. Ἀμήν.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ
 ΤΟΥ ΚΑΒΑΣΙΛΑ
 ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ
 ΛΟΓΟΙ ΕΠΤΑ.

NICOLAI CABASILÆ
 DE VITA IN CHRISTO
 LIBRI SEPTEM

*Ex Jacobi Pontani Societatis Jesu Præfatione ad Lectorem, in Philippi Solitarii
 Dioptram (a).*

Exstabat etiam in Bibliotheca Bavarica Nicolai Cabasilæ Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, *De vita in Christo*, opusculum sane doctum ac pium, et ad animos Dei amore inflammandos mire æppositum, quod *Dioptræ* adjungere propter rerum convenientiam placuit, speramusque pari fructu evolutum iri. Volebamus inscriptionem ita reddere, *De vita Christiana*. Sed cum ille non tam vitam Christianam præceptis formet, quam quemadmodum illa cum Christo in Deo abscondita sit, ostendat, idque trium sacramentorum vi et virtute potissimum, Baptismi, Unctionis sive Confirmationis, et Eucharistiæ, verius fuit simpliciter, *De vita in Christo*, inscribere, secundum verba Græca scilicet: Fuit Cabasilas vir illustris, cujus honorifica mentio in historia Joannis Cantacuzeni nostra, lib. III, cap. 73 et 99, ubi Sacelli curator sive Præfectus nominatur, qui a Curopalata libro *De officialibus palatii Constantinopolitani et officiis Magnæ Ecclesiæ* sic describitur: (ὁ σακέλλου, subaudi ἄρχων) κρατῶν τὰς καθολικὰς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ σακέλλιον, *cujus est potestas in Ecclesiis Catholicas, et res sacellorum*, id est, rerum ad sacras aedes et sacella pertinentes. Ejusdem oratio in sœneratores in eodem codice Bavarico sequebatur, multo emendatior profecto et longior, quam Augustæ superioribus annis est edita. Quam si legerint isti qui sœnerando homines occidunt (sic enim Cato Censorius, interrogatus quid esset sœnerari, Quod hominem, inquit, occidere), quid amplius nefariæ improbitati suæ prætexant, non habebunt. Occurrit enim, et confutat illorum rationes universas.

(a) Vide tom CXXVII.

INDEX LIBRORUM.

Λόγος Α'. Ὅτι διὰ τῶν θείων συνίσταται μυστηρίων τοῦ βαπτίσματος, τοῦ μύρου καὶ τῆς ἱερᾶς κοινωνίας.

Λόγος Β'. Τίνα συντέλειαν τὸ θεῖον αὐτῇ παρέχεται βάπτισμα.

Λόγος Γ'. Τίνα συντέλειαν αὐτῇ παρέχεται τὸ θεῖον μύρον.

Λόγος Δ'. Τίνα συντέλειαν αὐτῇ διδῶσιν ἡ ἱερὰ κοινωνία.

Λόγος Ε'. Τίνα συντέλειαν αὐτῇ παρέχεται ἡ καθιέρωσις τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου.

Λόγος ΣΤ'. Πῶς αὐτὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων λαβόντες φυλάξομεν.

Λόγος Ζ'. Ὅποιος γίνεται ὁ μεμνημένος τῆν ἀπὸ τῶν μυστηρίων χάριν φυλάξαι τῇ παρ' ἐνυτοῦ σπουδῇ.

A Liber I. *Vitam in Christo per divina Baptismi, sacræ Unctionis et Communionis mysteria constitui.*

Liber II. *Quem ei utilitatis fructum divinum Baptisma conciliet.*

Liber III. *Quam ei utilitatem sacrum unguentum, sive Chrisma conferat.*

Liber IV. *Quam ei commoditatem pariat sacrosancta Communio.*

Liber V. *Ad sacrorum divinorumque mysteriorum absolutionem altare etiam necessarium esse.*

Liber VI. *Quo pacto eam a mysteriis, Sacramentisive acceptam conservare oporteat.*

Liber VII. *Qualis sit initiatus qui mysteriorum gratiam studiose custodivit.*

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΚΑΒΑΣΙΛΑ

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

*Ὅτι διὰ τῶν θείων συνίσταται μυστηρίων τοῦ βαπτίσματος, τοῦ μύρου καὶ τῆς ἱερᾶς κοινωνίας.

NICOLAI CABASILÆ

DE VITA IN CHRISTO

LIBER PRIMUS.

Vitam in Christo per divina Baptismi, sacræ Unctionis et Communionis mysteria constitui.

Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ φύεται ἐν τῷδε τῷ βίῳ καὶ τὰς ἀρχὰς ἐντεῦθεν λαμβάνει, τελειοῦται δὲ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος, ἐπειδὴν εἰς ἐκείνην ἀφικώμεθα τὴν ἡμέραν· καὶ οὔτε ὁ βίος οὗτος τελείως δύναται ταύτην ἐνθεῖναι ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς, οὔτε ὁ μέλλον μὴ τὰς ἀρχὰς ἐντεῦθεν λαβών. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ παρόντος τὸ σαρκίον ἐπισκοπεῖ, καὶ ἡ ἐκεῖθεν νεφέλη καὶ φθορὰ, μὴ δυναμένη τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖν· ὅθεν ὁ Παῦλος τὸ ἀναλῦσαι πρὸς τὸ συνεῖναι Χριστῷ καὶ μάλα ἐνόμισε φέρειν· «Ἀναλῦσαι γὰρ, φησὶ, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, πολλῶ μᾶλλον κρείσσον· ὁ τε μέλλον, οὗς ἂν μὴ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς αἰσθησεις, ὧν ἂν δεῖ πρὸς τὸν βίον ἐκείνον, ἔχοντας λάβοι, τούτοις οὐδὲν ἔσται πλέον εἰς εὐδαιμονίαν,

B Vita, quam in Christo traducimus, in hoc seculo enascitur illa quidem, et hic inchoatur; verum in futuro perficitur absolviturque, cum nimirum ad illum extremum diem pervenerimus. Ac neque præsens hoc ævum, istuc de quo loquimur vitæ genus integre cumulateque in animos hominum introducere et inserere potest; nec futurum, nisi hinc principium duxerit. Nam nunc quidem caro tenebras offundit; et quæ inde nebula corruptioque existit, incorruptionem non possidebit. Unde Paulus hisce vinculis exsolvi, et esse cum Christo vehementer sibi conducere arbitratur: « Desiderium habens, inquit, dissolvi, et esse cum Christo, multo magis melius! ». Ventura autem vita quos a

* Philipp. 1, 25.

facultatibus et sensibus ad ipsam necessariis desertos acceperit, iis beatitudinem nullam afferet : sed in felici illo immortalique mundo ipsi mortui et infelices habitabunt. Nam lumen quidem exoritur, et sol puros emittit radios, oculus autem tum non formatur. Et odoris fragrantia large copioseque effusa implet omnia ; at nares, sive olfactum qui non habuerit, non eum hinc accipiet. Ita mysteriis cum Filio Dei amicos illo die communicare licebit, et quæ audiverit a Patre suo, ea ab eodem cognoscere, sed ipsos amicos ejus etiam cum auribus eo advenire necesse est. Nec enim illic primum amicitiam dabitur conjungere, et aures tum demum aperire, vestemque nuptialem conficere, et alia demum comparare, quæ sponsus ille requirit : verum istorum omnium officina est quod hic ætatis degimus. Quibus porro isthæc non suppeditaverint, antequam decedant, iis nihil cum vita illa commune erit. Testes sunt quinque virgines fatuæ, et vocatus ad nuptias ; qui quoniam instructi non venerunt, nec illæ oleum amplius, nec iste vestem acquirere potuerunt ¹.

Omniino interiorem hominem, novum, et qui secundum Deum creatus est ², mundus iste parturit, qui hic fictus formatusque et ita perfectus in illum perfectum et nullo senio fatiscens mundum generatur. Quemadmodum enim sætum, quandiu materno clausus utero, in tenebris et in nocte vivit, natura ad spiritum in hac luce duccendum adornat, atque ad vitam quæ illum exceptura est, tanquam ad canonem, seu regulam quamdam conformat : ita sanctis quoque usu venit. Et hoc est, quod ait Paulus Apostolus ad Galatas scribens : « Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis³. » Verumtamen infantes nondum nati vitam hanc non cognoscunt : at beati de futuro sæculo multa etiam in hoc sæculo prænoscent. Hoc ideo fit, quod illis vita hæc frui nondum contigit, tametsi certo continget. Nec enim adhuc in locis illis ubi delitent, radius lucis conspectus est : nec eorum aliud quidquam, quibus vita hæc nostra nititur ac sustentatur. At nobiscum aliter res se habet : quibus vita quam exspectamus, cum hac quasi colligata, et commista est, et illius sol etiam nobis benigne illuxit, cœlestique unguentum in regionibus graveolentibus effusum, et panis angelorum hominibus quoque impertitus est ⁴.

Quapropter non solum instrui ac præparari ad vitam illam, sed jam secundum eandem etiam vivere, et agere sanctis hominibus in hac mortalitate conceditur. « Apprehende vitam æternam, » inquit Paulus Epistola ad Timotheum⁵. Et alibi : « Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus⁶. » Et divinus Ignatius : « Aqua viva saliens in me, intus mihi dicit, Veni ad patrem⁷. » Et alia complura, quibus refertæ sunt sacræ Litteræ. Super

A ἀλλὰ νεκροὶ καὶ ἄβιοι τὸν μακάριον ἐκείνον καὶ ἀθάνατον οἰκίσουσιν κόσμον. Ὁ δὲ λόγος, ὅτι τὸ μὲν φῶς ἀνατέλλει, καὶ ὁ ἥλιος καθαρὰν τὴν ἀκτίνα παρέχει, ὀφθαλμὸν δὲ οὐκ ἔνι τῆνικαῦτα πλασθῆναι· καὶ ἡ μὲν τοῦ πνεύματος εὐωδία δαψιλῶς ἐκχεῖται καὶ τὰ πάντα κατέχει, βραφῆσιν δὲ οὐκ ἂν τις λάβοι μὴ ἔχων. Καὶ τῶν μὲν μυστηρίων ἔξεστι κοινωνῆσαι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ τοὺς φίλους κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ ἃ ἤκουσε παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκεῖνος, παρ' ἐκείνου μαθεῖν αὐτοῦ· ἀνάγκη δὲ φίλους ὄντας αὐτοῦ καὶ ὤτα ἔχοντα· ἀφικέσθαι. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐνταῦθα φιλιαν συστήναι καὶ οὐς ἀνοιγῆναι καὶ ἰμάτιον νομφικὸν κατασκευασθῆναι καὶ τὰλλα ἐτοιμασθῆναι, ὧν ἐκείνῳ δεῖ τῶ νομφῶνι, ἀλλὰ τούτων ἀπάντων ἐργαστήριον οὗτος ὁ βίος· καὶ οἷς οὐκ ἐγένετο ταῦτα τῆν ἀπελθεῖν, κοινὸν οὐδὲν εἰς ἐκείνην ἔσθι τὴν ζωὴν. Καὶ μάρτυρες αἱ πέντε παρθένοι καὶ ὁ εἰς τὸν γάμον κληθεὶς, ἐπεὶ μὴ ἔχοντες ἥλιον, μὴ κτήσασθαι δυναθέντες μήτε ἔλαιον μήτε ἰμάτιον.

Ὁλω· δὲ τὸν ἐντὸς ἀνθρώπου τὸν καινόν, τὸν κατὰ Θεὸν κτιζόμενον, ὁ κόσμος οὗτος ὠδίνει, καὶ πλασθεὶς ἐνταῦθα καὶ μορφωθεὶς οὕτω τέλειος εἰς τὴν τέλειον ἐκείνον καὶ ἀγήρω τίκτεται κόσμον. Καθάπερ γὰρ τὸ ἐμβρυον, ἕως ἔστιν ἐν τῷ σκοτεινῷ καὶ νηκτῷ βίῳ, πρὸς τὴν ἐν φωτὶ ζωὴν ἢ φύσιν παρασκευάζει, καὶ πλάττεται καθάπερ εἰς κανόνα τὸν ὑποδείξασθαι βίον, τὸν ἴσον τρόπον καὶ τοῖς ἀγίοις συμβαίνει· καὶ τοῦτο ἔστιν, ὅπερ ὁ ἀπόστολος ἔφη Παῦλος, Γαλάταις γράφων· « Τεκνία μου, οὐς πάλιν ὠδίνω, ἀχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Οὐ μὴν ἀλλὰ τὰ μὲν ἐμβρυα ταυτησι τῆς ζωῆς οὐκ ἂν εἰς ἀσθησιν ἔλθοι ποτὲ, τοῖς δὲ μακαριοῖς πολλὰ τῶν μελλόντων ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐμφάσεις· τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι τοῖς μὲν οὐ πάρεστιν οὗτος ὁ βίος, ἀλλ' ἀκριδῶς ἔστι μέλλων. Οὐ γὰρ ἐγένετο ἀκτίς ἐν τοῖς χωρίοις ἐκείνοις, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδὲν, ἃ τὴν ζωὴν ὑψίστησι ταύτην. Ἐφ' ἡμῶν δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ὁ μέλλων ἐκείνος τῷ παρόντι τούτῳ καθάπερ ἐνεχέθη καὶ ἀνεμίγη, καὶ ὁ ἥλιος ἐκείνος καὶ ἡμῖν ἀνέτειλε φιλανθρώπως, καὶ τὸ ὑπερουράνιον μύρον ἐν τοῖς
D δυσώδεσι χωρίοις ἐξεκενώθη, καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων ἄρτος καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐδόθη.

Διὰ ταῦτα τοίνυν οὐ διατεθῆναι μόνον καὶ παρασκευασθῆναι πρὸς τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἤδη καὶ ζῆν κατ' ἐκείνην καὶ ἐνεργεῖν ἔξεστι τοῖς ἀγίοις· ἐν τῷ παρόντι. « Ἐπιλαβοῦ γὰρ, φησί, τῆς αἰωνίου ζωῆς, » Θιμοθέη γράφων ὁ Παῦλος, καί· « Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός· » καὶ ὁ θεῖος Ἰγνάτιος, « Ἐστὶν ὑδωρ ζῶν καὶ λαλοῦν ἐν ἐμοί, » καὶ πολλῶν τοιοῦτων ἡ Γραφῆ γέμει. Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα, ὅταν αὐτὴ ἡ ζωὴ συνεῖναι μέχρι παντὸς

¹ Matth. xxii, xxv. ² Ephes. iv, 42. ³ Galat. iv, 19. ⁴ Psal. lxxvii, 25. ⁵ I Tim. vi, 12. ⁶ Galat. ii, 20. ⁷ Epist. ad Rom.

επαγγέλλεται τοῖς ἀγίοις· « Ἰδοὺ γάρ, φησὶν, ἐγὼ A μεθ' ὑμῶν εἶμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· » τί προσῆκεν ἄλλο λογίζεσθαι; Οὐ γὰρ τὰ σπέρματα τῆς ζωῆς τῇ γῆ παρασχῶν καὶ τὸ πῦρ καὶ τὴν μάχαιραν βάλων ἀπῆλθεν εὐθύς, τὸ φύσαι καὶ θρέψαι καὶ ἀνάψαι καὶ χρῆσασθαι καταλιπὼν τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' αὐτὸς πάρεστιν ἀληθῶς « ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν, » ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος, καὶ τὸ πῦρ αὐτὸς ἀνάπτει καὶ προσάγει, καὶ τὴν μάχαιραν αὐτὸς ἐστὶν ὁ κατέχων. Καὶ ὅπως, « οὕτε ἀξίην δοξασθῆσεται ἄνευ τοῦ αἰφροντος αὐτήν, » καὶ οἷς οὐ πάρεστιν ὁ ἀγαθός, γένοιτ' ἂν οὐδὲν ἀγαθόν. Καίτοι οὐ παρεῖναι τοῖς ἀγίοις ὁ Κύριος ἐπηγγελάτο μόνον, ἀλλὰ καὶ μένειν παρ' αὐτοῖς καὶ, ὁ τοῦτου μερίζον, μόνῃ ἐν αὐτοῖς B ποιῆσαι. Καὶ τί λέγω; ὅπου γε καὶ ἐνοῦσθαι λέγεται αὐτοῖς, οὕτω φιλανθρώπως ὥστε ἐν πνεῦμα μετ' αὐτῶν εἶναι· « Ὁ γὰρ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνευμά ἐστι, » καὶ, « Ἰνα ᾦτε ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεύμα, καθὼς ἐκλήθητε, » Παύλου φωνή. unus spiritus est cum eo ¹². » Similiter Pauli vox est: « Ut sitis unum corpus, et unus spiritus, sicut vocati estis ¹³. »

Καθάπερ γὰρ ἡ φιλανθρωπία ἀρρήτος καὶ ἡ περὶ τὸ ἡμέτερον γένος ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τὸν λόγον τὸν ἀνθρώπινον ὑπερβαίνει καὶ τῇ θεῖα ἀγαθότητι μόνη προσῆκεν· αὕτη γὰρ ἐστὶν « ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν » τὸν Ἰσον τρόπον ἀκόλουθον καὶ τὴν πρὸς τοὺς φιλουμένους ἔκωσις ὑπὲρ πᾶσαν ἔκωσις εἶναι, ἣν ἂν τις δύναιτο λογίσασθαι, καὶ πρὸς οὐδὲν παράδειγμα φέρειν. Διὰ τοῦτο καὶ πολλῶν ἐδέχθη τῇ Γραφῇ παραδειγμάτων, ὥστε δυ- C νηθῆναι τὴν συνάφειαν ἐκείνην μηνῦσαι ὡς οὐκ ἀρκοῦντο; ἐνός, καὶ νῦν μὲν ἐνοικοῦν καὶ οἰκίαν εἰσάγει, νῦν δὲ ἄμπελον καὶ κλήμα, καὶ νῦν μὲν γάμον, νῦν δὲ μέλη καὶ κεφαλὴν, ὧν οὐδὲν ἐστὶν Ἰσον ἐκείνη· οὐ γὰρ ἐστὶν ἀπὸ τούτων τῆς ἀληθείας ἀκριβῶς ἐφικέσθαι. Μάλιστα μὲν γὰρ ἀνάγκη, τῇ φι- λίξ καὶ τὴν συνάφειαν ἀκόλουθον εἶναι, τί δ' ἂν γέ- νοιτο τῆς θείας ἀγάπης Ἰσον; Ἐπειθ' ὅτι καὶ τὰ μέ- στα συνάφειαν καὶ ἐνότητα δεικνύναι δοκοῦντα ὁ γά- μος; ἐστὶ καὶ ἡ τῶν μελιῶν πρὸς τὴν κεφαλὴν ἄρμο- νία, ταῦτα δὲ παμπληθὲς εἶσω πίπτει, καὶ πολλοῦ δεῖ τὰ δυνάμει δηλωθῆναι. Καὶ γὰρ ὁ μὲν γάμος οὐκ ἂν οὕτω συνάψαι, ὡς ἐν ἀλλήλοις; εἶναι καὶ ζῆν τοὺς συν- απτομένους, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλη- D σίας συμβαίνει· ὅθεν ὁ θεὸς Ἀπόστολος; εἰπὼν περὶ τοῦ γάμου, « Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, » ἐπήγαγε, « λέγω δὲ εἰς Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλη- σίαν, » δεικνύς οὐ τοῦτον, ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν γάμον διὰ θαύματος ἄγων. Τὰ δὲ μέλη συνῆπται μὲν τῇ κεφα- λῇ, καὶ ζῆ τῷ συνῆφθαι, καὶ διαρεθῆντα ἀποθνήσκει· φαίνεται δὲ καὶ ταῦτα τῷ Χριστῷ συνημμένα μάλ- λον ἢ τῇ ἑαυτῶν κεφαλῇ, καὶ τοῦτ' ὡς ζῶντα μᾶλλον ἢ τῇ πρὸς αὐτὴν ἄρμονίᾳ. Καὶ τοῦτο δηλον ἂπὸ τῶν μακαρίων μαρτύρων, οἳ τὸ μὲν ὑπέμειναν ἠδέως, τὸ δὲ οὐδὲ ἀκούσαι ἐνέσχοντο, καὶ τὴν μὲν κεφαλὴν

omnia vero, cum ipsa sanctis semper affutura promittitur: « Ecce, inquit, ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi ⁹; » quid aliud, nisi hoc ipsum nos cogitare et colligere convenit? Haud enim cum semina vitæ per terras sparsisset, ignemque et gladium misisset, statim abscessit, hominibusque seminum ad frugem perducendorum et conservandorum, ignis accendendi, gladio utendi curam reliquit: sed ipsemet præsens adest, « operans in nobis velle et perficere, » ut Paulus ait ¹⁰. Et ignem ipsemet accendit et admovet; et gladium ipse tenet. Ad summam, « nec securis gloriabitur absque eo qui secat in ea ¹¹; » et quos deserit, qui solus est bonus, iis nihil boni evenire queat. Cæterum sanctis se non adfuturum tantummodo, sed etiam apud ipsos mansurum, et quod insignius est, mansionem apud eos facturum Dominus promisit ¹². Quid multa? etiam illis ita ananter copulari et uniri scribitur, ut unus cum ipsis spiritus efficiatur: « Qui enim adhæret Deo, « Ut sitis unum corpus, et unus spiritus, sicut vo-

Sicut autem benignitas Dei inexplicabilis est, et charitas ejus erga genus humanum omnem dicendi facultatem superat, soli divinæ bonitati congruens (ipsa siquidem est « pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum ¹³ »): ita consequitur, ut ejus unio cum iis quos diligit, quamlibet unionem quam quis cogitatione percipere potest, multis partibus vincat, nec aliqua comparatione pro dignitate declaretur. Quamobrem Scriptura pluribus exemplis opus habuit, quibus conjunctionem illam arctissimam exprimeret, quod unum minime satis esset. Et modo quidem habitatorem et domum inducit; modo vitem et palitem: modo nuptias; modo membra et capit ¹⁴, quorum nullum plene respondet; nec enim per ullum horum veritatem exacte licet attingere. Amori et charitati parem esse et conjunctionem maxime oportet. Divinæ autem charitati quid tandem æquari potest? Deinde quæ copulationem et unionem inprimis significare videntur, nuptiæ sunt, et membrorum capitique apta coagmentatio. Atque ista quam plurimum distant, multumque abest ut rem ante oculos ponant. Etenim conjugium nunquam adeo conjuges conjugabit, ut alter in altero sitet vivat, id quod in Christo et Ecclesia cernitur. Unde sanctus Apostolus, cum dixisset de matrimonio, « Sacramentum hoc magnum est, » adjecit continuo, « Ego autem dico in Christo, et in Ecclesia ¹⁵, » ostendens, non illas sese nuptias, verum hæc potius admirari. Membra autem connexa quidem sunt capiti, et per eam connexionem atque copulam vivunt, qua dirupta moriuntur. At vero ista membra Christo magis, quam suo capiti conjuncta videntur, magisque hæc, quam illa cum capite commissura et compage vi-

⁹ Matth. xxviii, 20. ¹⁰ Philipp. ii, 15. ¹¹ Isa. x, 15. ¹² Joan. xiv, 23. ¹³ I Cor. vi, 17. ¹⁴ Ephes. iv, 4. ¹⁵ Philipp. iv, 7. ¹⁶ Joan. xiv, 15; Matth. xxi; Coloss. i. ¹⁷ Ephes. v, 32.

vere; quod beati martyres demonstrant, qui illud A ἀπέθεντο καὶ τὰ μέλη σὺν ἡδονῇ, τοῦ Χριστοῦ δὲ
iucunde pertulerunt, hoc ne audire quidem volue- οὐδὲ μέχρι φωνῆς ἐδυνήθησαν ἀποστῆναι.
runt. Nam caput quidem ipsosque artus cum voluptate postulerant; a Christo autem ne voce qui-
dem tenus sejungi divellique potuerunt.

Nondum dixi, quod imprimis inusitatum et singulare est. Quid enim alteri magis jungatur, quam ipsum sibimetipsi? Et tamen hæc ipsa conjunctio sive unio conjunctione illa inferior et imperfectior est. Beatorum quippe spirituum unusquisque unus et idem sibi ipsi est: Salvatori nihilominus magis quam sibimet copulatur: plus enim illum quam sese amat. Quod dicimus, Paulus confirmat ¹⁹, optans anathema esse a Christo propter salutem Judæorum, quo illius gloria augeatur. Quod si humanus amor tantus est, divinus quantum sit æstimari non potest. Si enim qui mali sunt tantam bonitatem exhibuerunt, quid de illa bonitate memorabimus? Cum porro amor tam sit excellens et eximius, necesse est etiam conglutinationem, ad quam amantes adigit, humanum ingenium sic deprimere, ut se nec ad similitudinem quidem seu collationem inveniendam queat extollere. Sed rem ad hunc modum consideremus.

Cum multa sint, quibus per vitam egemus, aere inquam, lumine, alimento, vestibus, ipsis nature facultatibus, et membris. fit tamen, ut nullius usum ex omnibus semper et ad omnia desideremus, sed nunc istud, nunc aliud adhibeamus, alias alio ad præsentem necessitatem inserviente vile licet. Vestem quippe induimus, quæ alimoniam non præbet; sed cibum appetentibus aliud querendum est. Lumen ad animam ducendam non facit. Aer vicissim lumine nobis non radiat. Sensuum et membrorum officio non usque et usque fungimur; sed cum oculus, tum manus interdum otiosa est, cum auscultare quippiam oportet. Contingere seu tractare aliquid cupientibus manus sufficit, vel odorati, vel audire, vel intuari volentibus nihil commodat; sed ea missa ad aliam facultatem respicimus. At Salvator in ipso viventibus sic semper et omnimodus adest, ut quibuscunque eorum necessitatibus consulat, et ipsis sit omnia, nec alio prorsus se vertere, nec aliunde querere quidquam sinat. Non enim egent aliquo sancti, quod ipse non sit. Generat nimirum ipsos, et educat, et alit, et lumen ipsis est, et habitus, et fingit ipsis oculum semetipso et illuminat semetipso, et se cernendum præbet. Et cum sit altor, simul est qui panem vitæ dat; ipse, inquam, est qui dat: et vita est viventibus, et unguentum spirantibus, et vestimentum operiri cupientibus. Nempe is est, per quem ambulare possumus, et ipsa via, et insuper terminus viæ, adeoque diversorium. Membra nos sumus, ipse caput. Certandum est? Una certat. Præclare certamus? Præses et arbiter certaminis est. Vincimus? Mox corona est. Sic undecunque mentem nostram ad seipsum advertit, nec ad aliud patitur

Καὶ οὕτω λέγω τὸ καινότερον. Τί γὰρ ἂν ἄλλω συνάπτοιτο μᾶλλον ἢ αὐτὸ ἑαυτοῦ; ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἐνότης τῆς συναφείας ἐκεῖνης ἔλαττον ἔχει. Τῶν γὰρ πνευμάτων τῶν μακαρίων ἕκαστόν ἐστι μὲν ἐν καὶ ταῦτὸ ἑαυτοῦ, συνῆπται δὲ τῷ Σωτῆρι μᾶλλον ἢ ἑαυτοῦ· φιλεῖ γὰρ τὸν Σωτῆρα μᾶλλον ἢ ἑαυτὸ, καὶ μαρτυρῆσαι τῷ λόγῳ Παῦλος εὐχόμενος ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῆς σοφίας τῶν Ἰουδαίων, ἵν' ἐκεῖνῳ προσθήκη γένηται δόξης. Εἰ δὲ τὸ τῶν ἀνθρώπων φιλτρον τοσοῦτον, τὸ θεῖον οὐδ' ἔστι: λογισασθαι, Εἰ γὰρ οἱ πονηροὶ τοσαύτην ἐπεδείξαντο τὴν εὐγνωμοσύνην, τί χρὴ περὶ τῆς ἀγαθότητος ἐκεῖνης εἰπεῖν; Οὕτω δὲ ὑπερφυοῦς ὄντος τοῦ ἔρωτος; ἀνάγκη καὶ τὴν συναφείαν, πρὸς ἣν συνήλασε τοὺς ἔρωντας, τὴν διάνοιαν τὴν ἀνθρώπειαν κάτω τιθέσθαι, ὥστε μὴδὲ πρὸς παράδειγμα ἀνεναχθῆναι δυνατὴν εἶναι. Σκοπῶμεν δὲ καὶ τόνδε τὸν τρόπον.

Πολλῶν ὄντων, οἷς συνεῖναι κατὰ τὸν βίον ἀνάγκη, ἀέρος, φωτός, τροφῆς, ἱματίων, αὐτῶν τῶν ἐν τῇ φύσει δυνάμεων καὶ μελῶν, οὐδενὶ τῶν πάντων ἐκάστοτε καὶ πρὸς ἅπαντα κεχρησθαι καὶ συνεῖναι συμβαίνει; ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτω, νῦνδ' ἐκεῖνῳ, πρὸς τὴν αἰὲ παροῦσαν χρεῖαν ἄλλοτε ἄλλου βοηθοῦντος. Τὸ γὰρ ἱμάτιον ἐνδύμεθα μὲν, τροφὴ δὲ οὐκ ἂν εἴη, ἀλλὰ τραπέζης δεηθεῖσιν ἄλλο τι ζητεῖν ἀνάγκη. Καὶ τὸ μὲν φῶς οὐ δίδωσιν ἀναπνεῦσαι, ὃ δὲ ἀήρ οὐκ ἂν γένοιτο ἡμῖν ἀντὶ τῆς ἀκτίως, καὶ τῶν αἰσθήσεων δὲ ταῖς ἐνεργείαις καὶ τῶν μελῶν οὐκ αἰὲ πάρεσμεν οὐδὲ χρώμεθα, ἀλλὰ καὶ ὁ ὀφθαλμὸς ἐνίοτε καὶ χεῖρ ἀργός ἐστιν, ἀκοῦσαι δεήσαν. καὶ ἀψασθαι μὲν βουλομένοις ἡ χεῖρ ἀρχέσει; ὑσφραυθῆναι δὲ ἢ ἀκοῦσαι ἢ ἰδεῖν οὐκ ἂν ἔτι, ἀλλὰ ταύτην ἀφέντες εἰς ἄλλην ὀρώμεν δύναμιν. Ὁ δὲ Σωτῆρ τοῖς ἐν αὐτῷ ζῶσιν οὕτως αἰὲ κατὰ πάντα σύνεστι τρόπον, ὥστε πᾶσαν χρεῖαν παρέχει καὶ πάντα αὐτοῖς ἐστι, καὶ οὐκ ἔφ' ἑαυτοῦ; ἄλλο τι τῶν πάντων ἰδεῖν οὐδὲ ζητεῖν ἐτέρωθεν οὐδέν. Οὐ γὰρ ἐστὶν οὐ δεῖσιν; ὅπερ οὐκ αὐτός ἐστι τοῖς ἁγίοις· καὶ γενναῖ γὰρ καὶ αὖξει καὶ τρέφει καὶ φῶς ἐστὶ καὶ πνοή, καὶ πλάττει μὲν αὐτοῖς ὀφθαλμὸν ἑαυτοῦ, φωτίζει δὲ ἑαυτῷ πάλιν, παρέχει δὲ ὄραῖν ἑαυτόν. Καὶ τροφεὺς ὢν καὶ τροφὴ ἐστὶ, καὶ αὐτὸς μὲν ἐστὶν ὁ παρέχων τὸν ἔρπον τῆς ζωῆς, αὐτὸς δὲ ἐστὶν ὁ παρέχων· καὶ ζῶη μὲν ἐστὶ ζωσιν, ἀναπνεῦσαι δὲ μύρον, ἱμάτιον δὲ ἐνδύσασθαι βουλομένοις. Καὶ μὴ αὐτὸς μὲν ἐστὶ, ᾧ δυνάμεθα βαδίζειν, αὐτὸς δὲ ἐστὶν ἡ ὁδὸς, καὶ πρὸς γε ἔτι τὸ κατάλυμα τῆς ὁδοῦ καὶ τὸ πέρας. Μελετήσομεν, ἐκεῖνος κεφαλὴ· ἀγωνίζεσθαι ὄλον συναγωνίζεται, εὐδοκίμοῦσιν ἀγωνοθέτης ἐστὶ· νικῶμεν, στέφανος ἐκεῖνος; εὐθύς. Οὕτω πανταχόθεν πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει, καὶ οὐκ ἔφ' προσχεῖν

¹⁹ Rom. ix, 3

τὸν νοῦν οὐδενὶ τῶν ἄλλων οὐδὲ λαβεῖν ἔρωτα τῶν ἄλλων οὐδενός. Ἐὰν γὰρ ὧδε κινήσωμεν τὴν ἐπιθυμίαν, αὐτὸς ἴσθησι καὶ ἀναπαύει, καὶ ἐκεῖσε, πάλιν αὐτὸς, καὶ ἐτέρωσε, καὶ ταύτην κατέχει τὴν ὁδὸν κατὰ περιόντας χειροῦται. « Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ, φησὶν· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει· ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγας μου κατ' ἄβυσσον καὶ κατατακηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὀδηγήσει με καὶ καθέξει με ἡ δεξιὰ σου· » ἀνάγκη τιμὴ θαυμαστῆ καὶ φιλανθρωπῶς τυραννίδι πρὸς αὐτὸν μόνον ἔλκων καὶ αὐτῷ μόνῳ συνάπτων. Καὶ ταύτην εἶναι οἴμαι τὴν ἀνάγκην, ἣ συνέλασε πρὸς τὴν οἰκίαν καὶ τὴν εὐωχίαν οὐς ἐκάλει, τῷ δούλῳ λέγων, « Ἀνάγκασσον εἰσελθεῖν, ὅπως γεμισθῇ ὁ οἶκος μου. »

Εἶπεν. Ὅτι μὲν οὖν ἡ ἐν τῷ Χριστῷ ζωὴ οὐκ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος πάρεστι τοῖς ἁγίοις καὶ ζωσι κατ' ἐκείνην καὶ ἐνεργοῦσι, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων. Ὅθεν δὲ ἴσθιν οὕτω ζῆσαι καὶ, ὃ φησι Παῦλος, ἐν καινότητι ζωῆς περιπατεῖσαι, λέγω δὴ τί ποιοῦσιν ὁ Χριστὸς οὕτω συνάπτεται καὶ προσφύεται, καὶ οὐκ οἶδ' ὅ τι καὶ χρὴ καλεῖν, ἐξῆς ἀνεῖν ῥητέον.

Ἔστι τοίνυν τὸ μὲν θεόθεν, τὸ δὲ τῆς ἡμετέρας σπουδῆς, καὶ τὸ μὲν ἐκείνου καθαρῶς ἔργον, τὸ δὲ καὶ ἡμῶν ἔχει φιλοτιμίαν· μᾶλλον δὲ τοσοῦτον παρ' ἡμῶν εἰσφέρεται μόνον, ὅσον ὑπομείναι τὴν χάριν καὶ μὴ προδοῦναι τὸν θησαυρὸν, μηδὲ σβέσαι τὴν λαμπράδα ἡμιμένην ἤδη. Λέγω δὴ μηδὲν ἐπειταγαγόντας ἐναντίον τῆ ζωῆ καὶ τὸν θάνατον τίχτει· πρὸς τοῦτο γὰρ πᾶν ἀνθρώπειον ἀγαθὸν καὶ πᾶσα ἀρετὴ φέρει, μὴ καθ' ἑαυτοῦ τινα τὸ ξίφος ὠθησάτω, μηδὲ φυγεῖν τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τῆς κεφαλῆς ἀποσεῖσασθαι τοὺς στεφάνους, ὡς τὴν γε οὐσίαν αὐτὴν τῆς ζωῆς αὐτὸς παρὼν ὁ Χριστὸς ἀβρότητόν τινα τρόπον φυτεύει ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς. Πάρεστι γὰρ ἀληθῶς καὶ βοηθεῖ ταῖς ἀρχαῖς τῆς ζωῆς, αἷς αὐτὸς ἐπιδημήσας παρέσχε· πάρεστι δὲ οὐχ ὡς περ τὸ πρῶτον διαίτης καὶ συλλόγων καὶ διατριβῶν ἡμῶν καὶ κοινωνῶν, ἀλλ' ἕτερον ἐκείνῳ καὶ τελειώτερον τρόπον, καθ' ὃν σύσσωμοι αὐτῷ γινόμεθα καὶ σύζωοι καὶ μέλη, καὶ εἰ τι πρὸς τοῦτο φέρει. Καθάπερ γὰρ ἡ φιλανθρωπία ἀγαθῆς, ὅθεν προήχθη τοὺς αἰσχιστοὺς οὕτω φιλήσας οὕτω μεγίστων ἀξιῶσαι χαρίτων, καὶ ἡ συνάφεια, καθ' ἣν σύνεστι τοῖς φιλοῦμένοις, πᾶσαν εἰκόνα καὶ πᾶσαν ἐκωνυμίαν νικᾷ, οὕτω καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν σύνεστι καὶ εὐποιεῖ, θαυμαστός, καὶ τῷ θαυμαστά ποιοῦντι μόνῳ προσήκων. Τὸν γὰρ θάνατον, ὃν ἀληθῶς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ζωῆς ἀπέθανε, συμβόλοις τισὶ καθάπερ ἐν γραφῇ μιμουμένους πράγμασιν αὐτοῖς ἀνακαινίζει καὶ ἀναπλάττει ταῖς τῆς αὐτοῦ κοινωνοὺς ποιεῖται ζωῆς.

Ἐπὶ γὰρ τῶν μυστηρίων τῶν ἱερῶν τὸν τάφον αὐτοῦ γράφοντες καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλοντες, δι' αὐτῶν γινόμεθα καὶ πλαττόμεθα καὶ ὑπερφουῶς συναπτόμεθα τῷ Σωτῆρι· ταῦτα γὰρ ἐστὶ, δι'

¹¹ Psal. cxxxviii, 8-10. ²⁰ Luc. xiv, 23. ²¹ Rom. ix, 3.

effundi nec ullius rei amore implicari. Etsi enim hic cupiditates debellaverimus, ipse eas coercet ac sedat. Et seu illuc eas, seu alio, etiam aliam viam occupat, transeuntesque manu comprehendit : « Si ascendero in caelum, inquit, tu illic es ; si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diliculo, et habitavero in extremis maris ; etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua ¹¹, » coactu quodam admirando et suavi tyrannide ad se solum nos trahens, sibi que copulans et astringens. Atque hanc illam esse vim et necessitatem opinor, qua in domum suam ad convivium compulit, quos convocavit, cum servo diceret « Compelle intrare, ut impleatur domus mea ²⁰. »

B Vitam igitur in Christo non in venturo tantum saeculo adfuturam, sed in praesenti etiam adesse sanctis, et secundum illam eos vivere atque operari, ex his quae dicta sunt perspicuum fit. Unde autem ita vivere liceat, et quod Paulus ait ²¹, in novitate vitae ambulare, quid, inquam, facientibus Christus ita conjungatur et adhærescat, aut quo nomine res appellanda est, deinceps disseremus.

Faciendorum itaque aliud a Deo, aliud a studio et diligentia nostra aptum est : et illud quidem opus ejus solius est, hoc nostram quoque contentionem desiderat, vel potius, a nobis tantum praestatur duntaxat, quantum gratiae innititur, nec thesaurum prodit, nec lucernam jam accensam exstinguit ; cum scilicet nihil superinducimus, quod vitae adversetur, mortemque progignat. Huc enim bonum omne et omnis virtus humana collineat, ne quis gladium in semetipsum adigat, nec fugiat felicitatem, et coronam e capite excutiat ; quoniam essentiam ipsam vitae Christus ipsemet praesens, modo quodam, cui explanando verba non reperiuntur, animis nostris serit. Vere enim adest, et principis vivendi opem fert, quae ipsemet adventu suo attulit. Adest autem, non ut primum victu, congressu, consuetudine nobiscum communicans : sed alia quadam ratione meliore perfectioreque, secundum quam concorpores, et ejuadem vitae participes, et membra illi evadimus, et si quid aliud eodem pertinet. Quemadmodum enim benignitatem, qua impulsus inimicos adeo dilexit, tantisque beneficiis cumulavit, nulla lingua consequatur : et ut proinde conjunctio ejus, qua amicis suis devincitur, omnem quae animo infernari aut nominari potest, conjunctionem post se relinquit ; sic item modus quo adest et benefacit, admiratione dignus, et facienti mirabilia soli conveniens est. Mortem enim, quam ipse pro vita nostra vere obiit, signis et notis quibusdam, velut in pictura imitantibus, rebus ipsis renovat et instaurat, ac vitae suae consortes praestat.

In saeris namque mysteriis sepulturam ejus adumbrantes, et mortem annuntiantes, per ea generamur, et fingimur, et excellentissime cum Salvatore coalescimus. Haec enim sunt, per quae in ipso, ut Pau-

lus ait ²², vivimus, movemur, et sumus; siquidem A
baptisma quidem esse et prorsus subsistere in
Christo largitur. Id enim mortuos perditosque
complexum, primum in vitam introducit. Sacra au-
tem unctio natum perficit et consummat, actionem
tali vitæ respondentem inserens. Divina deinde Eu-
charistia vitam hanc et sanitatem continet atque
conservat. Parta enim servare, et vitam retinere,
panis vitæ donum ac munus est. Idcirco hoc quide-
m pane vivimus, unguento autem movemur, post-
quam a baptismo accepimus ut essemus. Et hoc
facto vivimus vita mundo isto aspectabili in-
aspectabilem conversa, et non quidem loco, sed vita
et vivendi rationibus commutatis. Nec enim ipsi ad
Deum evecti sumus, nec ad illum ascendimus; quin
ille potius ad nos venit, et descendit, nec nos quæ-
sivimus, sed quæsitii sumus, quia non ovis pastorem,
nec drachma patremfamilias quæsit, ast ipse de
cælo in terram prospexit, et invenit imaginem suam,
venitque in loca in quibus errabat ovis, (quam in
humeros sustulit, et ab errando cohibuit: non inde
homines transferendo, sed in terris manentes et cæ-
lestes reddidit, et vitam iis cælestem impertivit. Non
in cælum nos subduxit, sed cælum ad nos inclina-
vit et deduxit, sicut Propheta ait: «Inclinavit caelos,
et descendit ²³.» Proinde per hæc sancta mysteria
tanquam per fenestras in tenebrosum hunc mun-
dum Sol justitiæ ingreditur, vitamque huic mundo
conformem morte afficit, ac cælestem excitat, et lux
mundi mundum vincit; quod his verbis insinuat:
«Ego vici mundum ²⁴.» In mortali et fragili corpore
stabilem æternamque vitam intulit.

κόσμου, ὅπερ ἀνίσταται λέγων, « Ἐγὼ νενίκηκα
ἐστῶσαν καὶ ἀθάνατον εἰσάγων ζωὴν.

Sicut enim in domo quapiam, illapso solis radio
Iucerna cernentium oculos ad se amplius non adver-
tit, veram claritas radii eam longe vincens domi-
natur: consimiliter in hac vita per mysteria futura
vitæ splendor immisus, et animas inhabitans, vi-
tam quæ in carne degitur, vincit, pulchritudinem-
que et claritatem mundi hujus obcurat. Et hæc est
vita illa in spiritu, qua omnis concupiscentia carnis,
juxta Pauli vocem, triumphatur: «Spiritu ambulate,
inquit, et desideria carnis non perficiatis ²⁵.» Hanc
viam secuit Dominus noster, cum ad nos veniret, et
hanc portam in mundum ingressus aperuit, et ad
Patrem reversus, claudere non sustinuit, sed ex eo
per hanc ad sanctos accedit; quin potius omni tem-
pore adest, et nobiscum est et erit semper, pro-
missum ac receptum illud suum efficiens. Quocirca,
«Non est hoc aliud, nisi domus Dei, et hæc est porta
cæli,» dixit Jacob patriarcha ²⁶, per quam non so-
lum angeli in terras descendunt (cuilibet enim ini-
tito adsunt), sed etiam ipsemet angelorum Domi-
nus. Hanc ob causam et Salvator quando bap-
tismum suum cum in tabula præmonstrans, baptismo
Joannis ipse quoque ablui non refugit, cælum apo-

ὦν ἐν αὐτῷ ζῶμεν, ἢ φησιν Παῦλος, καὶ κινούμεθα
καὶ ἐσμέν. Ἐπεὶ τὸ μὲν βάπτισμα τὸ εἶναι δίδωσι
καὶ ὅλως ὑποστῆναι κατὰ Χριστόν· τοῦτο γὰρ νε-
κροῦς καὶ διεφθαρμένους παραλαβὼν εἰς τὴν ζωὴν
πρῶτον εἰσάγει. Ἡ δὲ τοῦ μύρου χρίσις τελειοὶ τὴν
γεγενημένον τῇ τοιξῆδε ζωῇ προσήκουσαν ἐνεργείαν
ἐντιθεῖσα· ἡ δὲ θεῖα εὐχαριστία τὴν ζωὴν ταύτην
καὶ τὴν ὑγίαν συντηρεῖ καὶ συνέχει. Τὸ γὰρ σῶσαι
τὰ κτηθέντα καὶ διατελέσαι· ζῶντας, ὁ τῆς ζωῆς
δίδωσιν ἄρτος· διὰ ταῦτα τοῦτω μὲν τῷ ἄρτι ζῶ-
μεν, κινούμεθα δὲ τῷ μύρῳ ἀπὸ τοῦ λουτροῦ τὸ εἶναι
λαβόντες. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἐν τῷ Θεῷ ζῶμεν,
μακαριθέντες τὸν βίον ἀπὸ τοῦ ὀρωμένου τούτου
πρὸς τὴν μὴ βλεπόμενον κόσμον, οὐ τὸν τόπον ἀμεί-
δοντες, ἀλλὰ τὸν βίον καὶ τὴν ζωὴν. Οὐ γὰρ αὐτοὶ
πρὸς τὸν Θεὸν ἐκινήθημεν οὐδὲ ἀνέδημεν, ἀλλ' αὐ-
τὸς πρὸς ἡμᾶς ἐλήλυθε καὶ κατήει. Οὐ γὰρ ἐξητή-
σαμεν, ἀλλ' ἐξητήθημεν, ὅτι οὐκ ἐξεζήτησε τὸ πρό-
βητον τὸν ποιμένα, καὶ ἡ δραχμὴ τὸν οἰκοδεσπότην,
ἀλλ' αὐτὸς ἐκυψεν εἰς τὴν γῆν «καὶ εὔρε τὴν εἰκόνα»
καὶ ἐπὶ τῶν τόπων ἐγένετο, ἐφ' οἷς τὸ πρόβητον
ἐπιλανᾶτο, καὶ ἀνέλιετο καὶ τῆς πλάνης ἐστηρεν. οὐ
μεταστήσας ἐνθένδε, ἀλλὰ μένοντας ἐπὶ τῆς γῆς
καὶ οὐρανίους ἐποίησε καὶ τὴν ἐν οὐρανῷ ζωὴν
ἐπέθηκεν, οὐκ ἀναγαγὼν εἰς τὸν οὐρανὸν, ἀλλὰ τὸν
οὐρανὸν εἰς ἡμᾶς κλίνας καὶ καταγαγὼν. «Καὶ γὰρ,
ὁ φησιν ὁ Προφήτης. Ἐκλίνας οὐρανοὺς καὶ κατέβη.»
Καὶ τοίνυν διὰ τῶν μυστηρίων τούτων τῶν ἱερῶν
ὡς περ διὰ θυρίδων εἰς τὸν σκοτεινὸν τούτον κόσμον
ὁ ἥλιος· εἰσέρχεται τῆς δικαιοσύνης, καὶ θανατοῖ μὲν
τὴν σύστοιχον τῷ κόσμῳ τοῦτω ζωὴν, ἀνίστησι δὲ
τὴν ὑπερκόσμιον, καὶ νικᾷ τὸν κόσμον τὸ φῶς τοῦ
τὸν κόσμον,» ἐν θνητῷ καὶ βέοντι σώματι τὴν

Καθάπερ γὰρ ἐν οἰκίᾳ τῆς ἀκτίνας εἰσελθούσης
ὁ λύχνος οὐκέτι τὰς ὄψεις τῶν ἐρώντων εἰς ἐαυτὸν
ἐπιστρέφει, ἀλλ' ἡ τῆς ἀκτίνας λαμπρότης ὑπερ-
κῶσα κατέχει· τὸν ἴσον τρόπον καὶ ἐν τῷδε τῷ βίῳ
διὰ τῶν μυστηρίων ἡ τῆς μελλούσης ζωῆς λαμπρό-
της εἰσερχομένη καὶ ταῖς ψυχαῖς ἐνοικοῦσα νικᾷ τὴν
ἐν σαρκὶ ζωὴν καὶ τὸ κάλλος τοῦ κόσμου τούτου, καὶ
τὴν λαμπρότητα ἀποκρύπτει, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν
πνεύματι ζωὴ, ἥς ἐπιθυμία πάντα σαρκὸς ἠττάται,
κατὰ τὸν Παύλου λόγον, «Πνεύματι περιπατεῖτε
καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε.» Ταύτην
τὴν ὁδὸν ὁ Κύριος ἔτεμεν εἰς ἡμᾶς ἐρχόμενος, καὶ
ταύτην ἀνέφεξε τὴν πύλην, εἰσελθὼν εἰς τὸν κόσμον,
καὶ εἰς τὸν Πατέρα ἀνελθὼν οὐκ ἠνέχετο κλεισται,
ἀλλ' ἐξ ἐκείνου διὰ ταύτης ἐπιδημεῖ τοῖς ἀνθρώποις·
μᾶλλον δὲ πάρεστιν αἰεὶ καὶ μεθ' ἡμῶν ἐστὶ καὶ
ἐστὶ μέχρι παντὸς τὰς ἐπαγγελίας σώζων ἐκείνας.
Οὐκοῦν οὐκ ἐστὶ τοῦτο ἄλλο ἢ οἶκος Θεοῦ, καὶ αὕτη ἡ
πύλη τοῦ οὐρανοῦ, ὁ πατριάρχης ἂν εἶπε, δι' ἧς οὐ
μόνον ἄγγελοι καταβαίνουσιν εἰς τὴν γῆν (καὶ γὰρ
πάρεισιν ἐκάστῳ τῶν τελουμένων), ἀλλὰ καὶ αὐτὸς
ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμῖνα τὸ
βάπτισμα τὸ ἑαυτοῦ καθάπερ ἐν γραφῇ προχαρά-

²² Act. xvii, 28. ²³ Ps. l. xvii, 10 sec. LXX. ²⁴ Joan. xvi, 33. ²⁵ Galat. v, 16. ²⁶ Gen. xxviii, 12.

των, τὸ βάπτισμα Ἰωάννου καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἠνάσχετο βαπτισθῆναι, τὸν οὐρανὸν ἀνέψξε, δεικνύς ὅτι τοῦτό ἐστι, δι' οὗ τὸν οὐράνιον ὀφόμεθα χῶρον· καὶ μὴ καὶ δι' ὧν ἀπεφῆναιτο μὴ δύνασθαι εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν τὸν μὴ βαπτισθέντα, τοῦτο τὸ λουτρὸν εἰσοδὸν τίνα αὐτὸ ἀντίκειται καὶ πύλην. « Ἀνοίξατέ μοι: πύλας δικαιοσύνης, » φησὶν ὁ Δαβὶδ, ταύτας, οἶμαι, τὰς πύλας ἀνοιγῆναι ἐπιθυμῶν. Τοῦτο γάρ ἐστιν, ὃ πολλοὶ προφηταὶ καὶ βασιλεῖς ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, ἀφικόμενον εἰς τὴν γῆν τὸν τεχνίτην τῶν θυρῶν τούτων· διὰ τοῦτο καὶ εἰ γένοιτο, φησὶν, αὐτῷ τυχεῖν τῆς εἰσοδου καὶ διὰ τούτων ἐλθεῖν τῶν πυλῶν, χάριτας ὁμολογήσειν τῷ Θεῷ τῷ διελόντι τὸ τεῖχος. « Εἰσελθὼν γάρ, φησὶν, ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ, » ὡς ἀπὸ τούτων μάλιστα τῶν πυλῶν εἰς τελευτάτην ἂν γνῶσιν δυνήθεις ἀφικέσθαι τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ γένος ἀγαθότητος καὶ φιλανθρωπίας.

Τί γάρ ἂν γένοιτο μεῖζον χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας σημεῖον, ἢ λούοντα μὲν ὕδατι βύπου τὴν ψυχὴν ἀπαλλάττειν, χρίοντα δὲ μύρω βασιλεύειν τὴν ἐν οὐρανοῖς βασιλείαν, ἐστὶν δὲ τὸ σῶμα τὸ αὐτοῦ καὶ τὸ αἷμα παρατιθέντα; Τό γε μὴν ἀνθρώπους θεοὺς καὶ υἱοὺς γενέσθαι Θεοῦ, καὶ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν Θεοῦ τιμῆ τιμηθῆναι, καὶ τὸν χοῦν εἰς τοῦτο δόξης ἀνενεχθῆναι, ὡς ὁμότιμον καὶ ὁμόθεον ἦδη τῇ θεῷ φύσει γενέσθαι, τίνοι γένοιτ' ἂν ἐς τὸν; τίνα δ' ἂν καινότητος ὑπερβολὴν καταλίποι; Τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ ἀρετὴ τοῦ Θεοῦ, ἣτις ἐκάλυψεν οὐρανοὺς· οἶμαι, πᾶσαν (ὑπερέβη) κτίσιν καὶ πᾶν ἔργον ἀπέκρυψε τοῦ Θεοῦ τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλλει νικῆσαν. Τῶν γάρ θείων ἔργων ἀπάντων οὕτω μὲν πολλῶν ὄντων, οὕτω δὲ καλῶν καὶ μεγάλων, οὐκ ἔστιν οὐδὲν, ὃ μὴ τῆς σοφίας τοῦ δημιουργοῦ καὶ τῆς τέχνης ἑλαττον ἔχει, καὶ δύναται ἂν τῶν ὑπεργμένων καὶ καλλίω καὶ μεῖζω παράγειν οὐ μενούσιν οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἐξείναι. Εἰ δ' ἔνεστιν ἔργον Θεοῦ γενέσθαι καλὸν, οὕτως ἀγαθόν, ὥστε πρὸς τὴν σοφίαν ἐκείνην καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν τέχνην ἀμιλληθῆναι, καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν, πρὸς τὴν ἀπειρίαν ἐξισοθῆναι, καὶ καθάπερ ἔχως τὸ μέγεθος ἅπαν τῆς (θείας) ἀγαθότητος ὑποδείξει, τοῦτο οἶμαι εἶναι νικησιν. Εἰ γὰρ τοῦτό ἐστιν αἰεὶ τῷ Θεῷ τὸ ἔργον, ἀγαθοῦ μεταδίδοναι, καὶ ὑπὲρ τούτου πάντα ποιεῖ, καὶ τοῦτο τὸ τέλος τῶν τε ἡδὴ γεγονότων καὶ ἂ γένοιτ' ἂν τὴν ἔπειτα χρόνον (χεθῆναι φησι τὴν ἀγαθὴν καὶ ὀδύσασιν)· ὃ ποιῶν τοῦ πάντων ὁ Θεὸς μέγιστον μετέδωκεν ἀγαθοῦ καὶ οὐ μεῖζον οὐκ ἔχει δοῦναι, τοῦτο ἂν εἴη τὸ μέγιστον καὶ κάλλιστον τῆς ἀγαθότητος ἔργον καὶ ὁ τελευταῖος τῆς χρηστότητος ὄρος. Τοιοῦτον δὲ τὸ τῆς οἰκονομίας ἔργον, ἢ περὶ τῶν ἀνθρώπων ὠκονομηθῆ. Ἐνταῦθα γάρ οὐ μετέδωκεν ἀπλῶς ὅπου οὐκ ἀγαθοῦ τῆ φύσει τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεὸς παρ' ἑαυτῷ τὰ πλείω τηρήσας, ἀλλ' αὐτὸ πᾶν τὸ πλῆρωμα τῆς θεότητος, ὅλον αὐτὸν τὸν φυσικὸν ἐνέθηκε πλοῦτον. Διὰ τοῦτο καὶ δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ διαφερόντως ἀποκαλύπτεσθαι

A ruit, docens, hoc esse per quod caelestes illas regiones visuri simus. Quin etiam, quibus verbis affirmavit, non posse qui sacro fonte ablutus non sit, in vitam ingredi, iis ipsis lavacrum istuc introitum et portam quamdam illius esse indicavit. «Aperite mihi portas justitiae », exclamat David, has, ut arbitrator, portas aperiri desiderans. Hoc enim est, quod multi reges et prophetae videre cupierunt, delapsam scilicet in terras portarum istarum artificem. Propterea item si ingressu isto potiat, perque portas hasce introeat, gratias se Deo acturum profletur, qui murum divisit: «Ingressus enim in eas, inquit, confitebor Domino », ut qui ab hisce portis maxime ad perfectissimam divinae bonitatis benignitatisque erga genus humanum cognitionem aspirare potuerit.

Quod enim clementiae et benignitatis indicium excellentius, quam lavantem aqua, a sordibus animae purgari? unctum unguento regnare in regno caelesti? convivio excipi ab eo, qui suum ipse corpus et sanguinem apposuit? homines deos, et filios Dei fieri? naturamque nostram divinis honoribus coli, ac pulverem in tantum gloriae fastigium extolli, ut jam divinae naturae, et honoris, et deitatis consors sit? Cuinam aliquid tale eveniat? quam, quæso, novitatis, et inusitatae rei magnitudinem praetermisit? Haec enim est virtus Dei, quae operuit caelos, opinor, creaturam universam supergressa est, et omne opus Dei praecelluit, maiestate scilicet et praestantia exsuperans. Omnium namque divinorum operum, tam multorum, bonorum, magnorumque nullum est, quod non infra sapientiam et artem fabricatoris omnium videatur, potestque, si vult, editiis meliora et majora edere, quantum profecto dicere nequimus. Quod si adeo bonum et eximium Dei opus fieri potest, ut cum illius sapientia, potestate, et arte contendat, et, ut verbo dicam, ejus infinitati exaequetur, et veluti vestigium totam ejus majestatem amplitudinemque ostendat, hoc arbitrator esse vicisse. Nam si hoc Dei opus semper est, bonum communicare, et ejus rei causa agit omnia, et hic est finis atque scopus tum eorum quae hactenus ab eo facta sunt, tum eorum quae in posterum fieri ab eo possunt (bonum enim diffundit ac propagari ait Dionysius²⁹), quod faciens Deus universorum, communicavit bonum omnium maximum, et quo nobiliter dare nequit, id fuerit supremum illud, et pulcherrimum bonitatis opus, et extremum bonitatis ejus. Hujusmodi porro aëconomiae opus est, quam pro salute humana suscepit et administravit. Hic enim non simpliciter quaecunque bonum naturae humanae communicavit, sibi potioribus reservatis; sed ipsam totam plenitudinem divinitatis, omnes divitias suas naturales in eam congressit. Idcirco et justitiam Dei in Evangelio praclare revelari Paulus

²⁷ Psal. xvii, 19. ²⁸ ibid. ²⁹ De divin. nom. c. 4.

scribit: «Justitia enim Dei in eo revelatur³⁰, » inquit. Si qua enim est justitia et virtus Dei, ea erit, omnibus affluentes bona sua impertiri, ipsaque communio beatitudinis. Hanc ob causam mysteria sacratissima portæ justitiæ merito nominantur, quoniam Dei erga genus nostrum suprema benignitas et bonitas, quæ est divina virtus et justitia, hunc nobis introitum in cælum patefecit.

Imo vero etiam alio modo, judicio quodam, et justitia hoc tropæum constituit Dominus, et hanc portam et hanc viam nobis est largitus. Non enim captivos rapuit, sed liberationis pretium persolvit, et fortem alligavit, quod esset potentior, et justa sententia eo condemnato, regnavit in domo Jacob, in animabus hominum tyrannidem evertens; non quia evertere potuit, sed quia eam everti justum erat. Atque hoc David indicans, ait: «Justitia et judicium, præparatio sedis tuæ³¹.» Non solum autem justitia has portas aperuit, sed etiam justitia ipsa per eas ad genus nostrum venit. Prioribus enim temporibus, priusquam Deus ad homines delabere-tur, justitia in orbe terrarum nusquam inveniebatur. Ipse enim Deus de cælo aspiciens quæsit, quem latere non potuisset, si ulla exstitisset, et tamen non invenit: «Omnes enim, inquit, declinaverunt, et inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum; non est usque ad unum³².» At postquam veritas de terra in tenebris atque umbra mendacii sedentibus exorta est, tunc etiam justitia de cælo prospexit, et tum primum vere perfecteque hominibus apparuit, et justificati sumus; primum quidem a vinculis, et a ratione reddenda liberati, eo qui nihil sceleris admiserat per mortem crucis pro nobis respondente; qua pœnas luit eorum, quæ nos nefarie ausi fueramus: deinde per mortem illam et amici Dei, et justii evasimus. Non enim tantummodo nos liberavit, et cum Patre in gratiam reduxit mortuus Salvator, sed insuper «dedit nobis potestatem filios Dei fieri³³.» Copulans quidem sibi naturam nostram, per carnem nobis comparatus est: nostrum autem unumquemque carni suæ copulans, virtute mysteriorum videlicet, hoc modo justitiam suam et vitam in animabus nostris exoriri facit. Ita veram justitiam per sacra mysteria et cognoscere

hominibus licuit, et ea rite fungi.

Etsi enim multi justii, et amici Dei in Scriptura memorentur, antequam adveniret, qui justificaret et reconciliaret, tamen illud in primis cogitandum est, quod primum ad sæculum ipsorum, post ad futurum attinebat, eos potuisse, et paratos fuisse ad justitiam, veluti ad sublatum aliquod signum accurrere, persolutoque pretio, quibus tenebantur vinculis levare, oblatumque lumen asperctare, et demonstrata jam veritate, a figuris et umbris recedere. Et hoc justii ab improbis differant, cum essent aliqui propemodum iisdem

A Παῦλος εἶπε· εἰ γὰρ ἐστὶ τις ἀρετὴ Θεοῦ καὶ δικαιοσύνη, τοῦτο ἂν εἴη τὸ πᾶσι ἀφθόνως τῶν ἀγαθῶν ἑαυτοῦ μεταδούναί καὶ ἡ τῆς μακαριότητος κοινωνία. Τοῦτου χάριν καὶ τὰ ἱερώτατα μυστήρια πύλα· ἂν εἰκότως καλοῖντο δικαιοσύνης, ὅτι ἡ τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ γένος ἐσχάτη φιλανθρωπία καὶ ἀγαθότης, ἥτις ἐστὶν ἡ θεία ἀρετὴ καὶ δικαιοσύνη, ταύτας ἡμῖν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐποίησε τὰς εἰσόδους.

Καὶ μὴν καὶ ἕτερον τρόπον κρίσει τινα καὶ δικαιοσύνη τοῦτο τὸ τρόποιον ἔστησεν ὁ Κύριος, καὶ ταύτην ἡμῖν ἔδωκεν τὴν πύλην καὶ τὴν ὁδόν. Οὐ γὰρ κῆρασε τοὺς αἰχμαλώτους, ἀλλὰ λύτρον ἔδωκε καὶ ἔδησε τὸν ἰσχυρὸν, οὐ τῷ μείζω δύναμιν ἔγειν, ψήφῳ δὲ δικαίᾳ κατακρίθéntα, καὶ ἐδασίλευσεν ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ, ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων τὴν τυραννίδα λύσας. οὐχ ὅτι ἐδύνατο λύσει, ἀλλ' ὅτι λυθῆναι δίκαιον ἦν. Καὶ τοῦτο ἐμήνυσεν ἐν οἷς εἶπε, «Δικαιοσύνη καὶ κρίμα ἐτοιμασία τοῦ θρόνου.» Οὐ δικαιοσύνη δὲ μόνον ταύτας διεῖλε τὰς πύλας, ἀλλὰ δικαιοσύνη δι' αὐτῶν εἰς τὸ ἡμέτερον ἀφίκετο γένος. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν προτέρων χρόνων, πρὶν ἢ τὸν Θεὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐπιδημῆσαι, οὐκ ἦν εὐρεῖν δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς. Αὐτὸς γὰρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψε καὶ ἐζήτησεν ὁ Θεός, ὃν λαθεῖν οὐκ ἐνῆν, εἴπερ ὄλωθ' ἦν, καὶ ὁμως οὐχ εὔρε· «Πάντες γὰρ, φησὶν, ἐξέκλιναν, ἄμα ἠχρειώθησαν, οὐκ ἐστὶ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἐστὶν ἕως ἐνός.» Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς ἀνέτειλε τοῖς ἐν τῷ σκότει τοῦ ψεύδους καὶ τῇ σκιᾷ καθημένοις, τῆν·καῦτα καὶ ἡ δικαιοσύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν ἄραι πρώτως ἀληθῶς καὶ τελείως τοῖς ἀνθρώποις φανεῖσα· καὶ ἐδικαιώθημεν, πρῶτον μὲν τῶν δεσμῶν καὶ τῆς εὐθύνης ἀπαλλαγέντες, τοῦ μηδὲν ἀδικησῶς ὑπὲρ ἡμῶν ἡπόλογησάμενον τῷ διὰ σταυροῦ θανάτῳ, καθ' ὃν ἔδωκε δίκην ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς· ἐτολμήσαμεν, ἔπειτα καὶ φίλοι Θεοῦ καὶ δίκαιοι κατέστημεν διὰ τὸν θάνατον ἐκεῖνον. Οὐ γὰρ ἔλυσε μόνον καὶ τῷ Πατρὶ κατήλλαξεν ἀποθανῶν ὁ Σωτὴρ, ἀλλὰ καὶ ἔδωκεν ἡμῖν ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, ἢ συνάμας μὲν ἑαυτῷ τὴν φύσιν τὴν ἡμέτεραν διὰ τῆς σαρκὸς, ἣν ἀνείλετο, συνάπτων δὲ ἡμῶν ἕκαστον τῇ ἑαυτοῦ σαρκὶ τῇ δυνάμει τῶν μυστηρίων. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον τὴν ἑαυτοῦ δικαιοσύνην καὶ τὴν ζωὴν ἐν ταῖς ἡμετέραις ἀνατέλλει ψυχᾶς· οὕτω τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην διὰ τῶν μυστηρίων τῶν ἱερῶν ἐξεγένετο καὶ γινῶναι τοῖς ἀνθρώποις καὶ κατορθῶσαι.

Εἰ γὰρ πολλοὶ δίκαιοι καὶ φίλοι Θεοῦ παρὰ τῇ Γραφῇ πρὶν ἀφῆχθαι τὸν δικαιοῦντα καὶ διαλλάττοντα, ἐκεῖνο λογίζεσθαι χρὴ, μάλιστα μὲν ἐν τῇ γενεᾷ αὐτῶν, ἔπειτα καὶ διὰ τὸ μέλλον, ὅτι οἱ τὲ ἐγένοντο καὶ παρασκευάσθησαν ἀνασχούση προσδραμεῖν τῇ δικαιοσύνῃ καὶ λυθῆναι μὲν τοῦ λύτρου καταθληθέντος, ἰδεῖν δὲ τοῦ φωτὸς φανέντος, ἀναστῆναι δὲ τῶν τύπων τῆς ἀληθείας ἀναδειχθείσας. Καὶ τούτω διήνεγκαν οἱ δίκαιοι τῶν πονηρῶν, ἐν τοῖς αὐτοῖς σχεδὸν ἐκείνοις ὄντες δεσμοί· καὶ τὴν αὐτὴν ὑφιστάμενοι τυραννίδα, ὅτι οἱ μὲν πρὸς τὸν

³⁰ Rom. 1, 17. ³¹ Psal. LXXXVIII, 13. ³² Psal. XIX, 3. ³³ Joan. 1, 12.

ἀνδραποδισμόν ἐκείνον καὶ τὴν δουλείαν δυσχερῶς εἶχον, καὶ ἠύχοντο τὸ δεσμοτήριον καταστραφῆναι καὶ τὰ δεσμὰ ἐκεῖνα λυθῆναι, καὶ ἐπεθύμουν πατομένην ἰδεῖν ὑπὸ τῶν δεδεμένων τὴν τοῦ τυράννου κεφαλῆν, τοῖς δὲ οὕτε ἐδόκει δεινὸν οὐδὲν τὰ παρόντα, καὶ ἤδοντο δουλεύοντας. Οἷοι καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἐγένοντο τῶν μακαρίων, οἱ τὸν ἦλιον ἐπ' αὐτῶν ἀνατείλαντα οὕτε ἐδέξαντο καὶ ἀποσβέσαι ἐπεχείρησαν ὡς ἐξῆν, δι' ὧν ψήθησαν δυνηθῆναι ἀφανίσει τὴν ἀκτίνα πάντα ποιοῦντες. Ὅθεν καὶ οἱ μὲν ἐλύθησαν τῆς ἐν Ἰησοῦ τυραννίδος τοῦ βασιλέως φανέντος, οἱ δὲ ἔμειναν ἐπὶ τῶν δεσμῶν.

Καθάπερ ἐπὶ τῶν νοσούντων ἡνθεράπειαν ἐκ παντὸς τρόπου ζητοῦσι καὶ τὸν ἰατρὸν ἡδέως ὀρώσι τῶν μὴ δὲ εἰδόντων ὅτι νοσοῦσι καὶ πρὸς τὰ φάρμακα ἀποπηδώντων ἀμείβους καὶ ἀνεκτοῦρους εἶναι συμβαίνει· τούτους γὰρ ὁ ἰατρός, οἶμαι, καὶ ὑγιαίνοντας ἤδη προσηρεῖ καὶ μήπω ὑγιασας, εἰ γε μὴ σύνοιξεν ἑαυτῷ τὴν τέχνην τῆς ἀβρώστιας ἐλάττω· τοῦτον τὸν τρόπον καὶ δικαίους καὶ φίλους ἐνίους ἐπὶ τῶν χρόνων ἐκείνων ἐκάλεσεν ὁ Θεός. Τὰ γὰρ παρ' ἑαυτῶν εἰσέφερον πάντα καὶ τὴν δυνατὴν ἐπέδειξαντο δικαιοσύνην, ὅπερ λυθῆναι μὲν ἀξίους ἐποίησε τοῦ λύσαι δυναμένου φανέντος, ἔλυσε δὲ οὐδαμῶς. Καίτοι εἰ τοῦτο ἦν ἀληθὴς δικαιοσύνη, καὶ αὐτοὶ ἂν ἦσαν « ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν χερσὶ Θεοῦ, » Σολομὸν εἶπε, τὸ σῶμα ἀνατιθέμενοι τοῦτο· νῦν δὲ ἀπερχομένους ἐπιθέσει ἄβρως ἐξεδέχετο. Τὴν γὰρ ἀληθῆ δικαιοσύνην καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἐταρίαν οὐκ ὑπερβρίον οὔσαν κατέγαγεν ὁ Δεσπότης ἡμῶν, ἀλλ' αὐτὴς εἰσῆγαγεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ τὴν φέρουσαν εἰς τὸν οὐρανὸν οὐκ οὔσαν εὔρεν, ἀλλ' αὐτὸς ἔεμεν. Εἰ γὰρ ἦν, καὶ ἄλλος ἂν ἔεμεν τῶν προτέρων· νῦν δὲ « Οὐδαὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. » Ὅπου γὰρ ἄφρασι ἀμαρτιῶν καὶ δικῆς ἀπαλλαγὴν οὐκ ἦν εὔρεῖν πρὸ τοῦ σταυροῦ, τί χρὴ περὶ δικαιοσύνης νομίζεῖν; Οὐ γὰρ ἦν ἀκόλουθον, οἶμαι, πρὶν καταλλαγῆναι μετὰ τοῦ χοροῦ τῶν φίλων ἐστάναι καὶ δεσμὰ περικειμένους ἔτι ἐστεφανωμένους ἀνακηρύττεσθαι· ὅλων δὲ εἰ τὸ πᾶν ἤνυσεν ὁ ἄμωδός ἐκεῖνος, τί τῶν δευτέρων ἔδει τοῦτων; Τῶν γὰρ τύπων καὶ τῶν εἰκόνων τὴν ζητούμενην εὐδαιμονίαν εἰσενεγκόντων μάτην ἢ ἀλήθεια καὶ τὰ πράγματα. Τό γε μὴν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ τὴν ἔχθρην καταλυθῆναι, καὶ τὸ μεσότοιχον ἐκ μέσου γενέσθαι καὶ εἰρήνην καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμερῶν ἀνατεῖλαι καὶ πάντα ταῦτα, τίνα ἂν ἔτι χώραν ἔχοι, εἰ φίλοι Θεοῦ καὶ δίκαιοι πρὸ τῆς θυσίας ἦσαν ἐκείνης; Τεκμήριον δὲ κάκεῖνο. Τίτε μὲν γὰρ νόμος ἡμᾶς τῷ Θεῷ συνῆπτε, νῦν δὲ πίστις καὶ χάρις καὶ εἰ τὸ τοῦτων ἔχετε. Δῆλον γὰρ ἐντεῦθεν τηνικαῦτα μὲν δουλείαν, νῦν δὲ υἱότητα καὶ φιλίαν τῶν ἀνθρώπων πρὸς Θεὸν κοινωμένην εἶναι· ὁ μὲν γὰρ νόμος τοῖς δούλοις, φίλων δὲ καὶ υἱῶν ἡ χάρις; καὶ ἡ πίστις καὶ τὸ θαρρῆν. Ἐξ ὧν

compedibus irretiti, eamdemque tyrannidem patirentur. Nam illi mancipium et servitutem illam iniquo ferebant animo, optabantque carcerem destrui, et vincula illa dirumpi, et tyranni caput a vinculis conculcatum videre cupiebant. His autem praesens rerum status nihil habere horribile videbatur, et servitute ipsa latabantur. Quales et beatis illis temporibus erant, qui solem super se exortum nec admittebant, et quibus possent modis extinguere moliebantur, nihil praetermittentes, quo se radium obscuraturos arbitrabantur. Unde et illi, ubi rex apparuit, e tartareo dominatu erepti sunt: hi vero in vinculis permanserunt.

Sicut enim inter aegrotos, qui curationem omni diligentia exquirunt, et medicum minime aversantur, iis qui ne sentiunt quidem se aegrotare, et a medicina resiliunt, meliores et tolerabiliores esse solent: his medicus medetur, opinor, et convalescentes alloquitur, idque nihil dubitans, si uoverit artem suam morbi saevitiae non impari esse; ad eundem modum etiam justos et amicos quosdam illis saeculis vocavit Deus. Quod enim in se erat, id praestabant, et pro virili justitiam colebant, quod eos solutione dignos reddebat, cum is in medio esset, qui solvendi potestatem habebat. Ast neutiquam solvit. Atqui si haec erat vera justitia, ipsi quoque corpore hoc deposito « in pace et in manu Dei » esse debuerunt. Nunc autem ex hac luce abeunt, inferi excipiunt. Veram quippe justitiam et cum Deo amicitiam Dominus noster non e remotissimis et peregrinis locis tanquam ab exsilio reduxit; sed ipsemet primus in mundum introduxit, et iter in caelum ferens, non quod erat invenit, sed ipse illud munivit, et ambulavit. Nam si fuisset, utique alius prisorum illud capessisset: « Atqui nemo ascendit in caelum, nisi Filius hominis, qui est in caelo »²⁴. Quando enim peccatorum veniam, pacemque immunitatem ante Dominum in cruce suffixum adipisci non licuit, quid de justitia existimabimus? Haud enim consentaneum erat, ut arbitrator, ante reconciliationem in choro amicorum collocari, et adhuc vinculis circumdatus pro coronatis promulgari. Ut summam dicam, si agnus paschalis ille omnia confecit, quid his posterioribus opus fuit²⁵? Nam si typi et imagines quaesitam felicitatem attulerunt, veritas et res ipsa inania sunt. Per mortem vero Christi inimicitias convelli, et medium parietem e medio tolli²⁶, pacemque et justitiam temporibus Salvatoris exoriri, et omnia demum huiusmodi, quae nunc adhuc locum habeant, si ante sacrificium illud iusti et amici Dei erant? Est et aliud in promptu argumentum. Tunc quidem lex Deo nos consociavit: at nunc fides, et gratia, et si quid his affine est. Manifestum enim hinc, tum quidem communionem hominum cum Deo meram servitutem, nunc vero filiorum adop-

²⁴ Joan iii, 13. ²⁵ Exod. xii, seqq. ²⁶ Ephes. ii, 14, 16.

tionem et amicitiam esse. Lex etenim servis datur, amicorum autem filiorumque gratia, fides, fiducia est. Ex quibus omnibus patet, quemadmodum Salvator « primogenitus est mortuorum ³⁷, » nec poterat quisquam defunctorum ante ad vitam immortalem reviviscere, quam ille redivivus existeret; eodem modo etiam ad sanctitatem et justitiam hominibus ipsum solum prævisse; et Paulus confirmat, Christum præcursorem pro nobis in sancta introisse scribens. Introivit enim postquam seipsum obtulit Patri, et volentes introducit, sepulturæ ejus consortes; non sane perinde ut ille morientes, sed mortem illam in lavacro baptismi cogitationi subjicientes, et unctos, et in sacra mensa annuntiantes, modoque ineffabili pro epulis sumentes ipsum qui mortuus est et resurrexit. Et ita per has portas introductos ad regnum et ad coronas ducit.

Portæ istæ illis paradisi portis multo majorem venerationem et utilitatem habent. Illæ siquidem nulli aperientur qui per hasce prius non intraverit: hæc vero, quamvis clausis illis, patent. Et illæ quidem etiam educere potuerunt, intus versantes: hæc tantum introducunt, neminem educunt. Et illæ ocludi poterant, oclusæque sunt; super his quod velum fuit, omnino disiectum, et medius paries sublatus est: nec datur amplius maceriem excitare, et portas illi aptare, et pariete intercedente mundos invicem, superiorem, inquam, inferioremque dirimere. Non enim simpliciter duntaxat aperti, sed et diducti, et quasi diffissi sunt cœli, ut Marcus ait ³⁸. Qua re ostensum est, non jam portam et postes, neque velamentum ullum relictum esse. Qui enim supernum mundum his qui infra sunt reconciliavit et conjunxit, et pacem fecit, parietemque medium maceriæ destruxit ³⁹, non potest negare semetipsum ⁴⁰, ut B. Paulus inquit. Portas enim illas propter Adamum apertas, eo non persistente, in quibus persistere oportebat, etiam claudi utique consentaneum erat. Has autem Christum ipsemet reseravit, qui peccatum non fecit, et in quem peccare non cadit ⁴¹. « Justitia enim ejus, inquit David, manet in æternum ⁴². » Unde cas patere semper prorsus necesse est, et ad vitam quidem intrmittere, a vita autem nulli exitum dare. « Veni, inquit Salvator, ut vitam habeant ⁴³. » Hæc est enim vita, quam Dominus secum attulit, mysteria ista usurpantes, ejus mortis et passionis participes et consortes fieri, sine quo mortem effugere non possumus. Neque enim non baptizatum in aqua et Spiritu sancto fas est in vitam ingredi ⁴⁴: neque qui non comederint carnem Filii hominis, et libenter ejus sanguinem, vitam in se ipsis habere queunt ⁴⁵.

Altius porro istuc discutiamus. Vivere Deo non licet, si peccatis non simus mortui. Posse autem

πάντων γίνεται δῆλον, ὡς περ ἐ πρωτότοκος τῶν νεκρῶν ὁ Σωτῆρ, καὶ οὐκ ἦν ἀναθιῶναι τῶν τεθνηκότων οὐδένα τὴν ἀθάνατον ζωὴν μὴ ἀναστάντος ἐκείνου· τὸν Ἰσον τρόπον καὶ πρὸς τὴν ἀγιωσύνην καὶ δικαιοσύνην τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦς ἡγήσατο μόνος, καὶ τοῦτο Παῦλος ἐδειξε γράφων, πρὸδρομον ὑπὲρ ἡμῶν εἰς τὰ ἅγια τὸν Χριστὸν εἰσεληλυθέναι. Εἰσῆλθε γὰρ εἰς τὰ ἅγια, ἑαυτὸν ἀνευγκῶν τῷ Πατρὶ, καὶ τοὺς βουλομένους εἰσάγει τῆς ταφῆς αὐτῷ κοινωνοῦντας, οὐκ ἀποθησικοντας ὡς περ ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ λουτροῦ τὸν θάνατον ἐπιδεικνυμένους ἐκείνον, καὶ ἐπὶ τῆς τραπέζης καταγγέλλοντας τῆς ἱερᾶς καὶ χριστομένης καὶ εὐωχομένης δόξης τίνε τροπὸν αὐτῶν τὸν νεκρωθέντα καὶ ἀναστάντα. Καὶ οὕτω διὰ τῶν πυλῶν τούτων εἰσαγαγῶν εἰς τὴν βασιλείαν καὶ τοὺς στεφάνους ἡγείται.

Αὗται αἱ πύλαι τῶν τοῦ παραδείσου πυλῶν πολλῶν συμνόηται καὶ λυσiteléstera. Αἱ μὲν γὰρ οὐκ ἂν ἀνοίγειν οὐδενὶ μὴ διὰ τούτων εἰσελθόντι πρότερον τῶν πυλῶν, αἱ δὲ κεκλεισμένων ἐκείνων ἠνοίγησαν· καὶ αἱ μὲν καὶ ἐδύνατο ἐξάγειν τοὺς ἐνθον, αἱ δὲ εἰσάγουσι μόνον, ἐξάγουσι δὲ οὐδένα. Καὶ τὰς μὲν καὶ κλεισθῆναι δυνατὴν ἦν καὶ γε ἐκλεισθῆσαν, ἐπὶ δὲ τούτων παντάσῃ τὸ παραπέτασμα καὶ τὸ μεσότοιχον ἐλύθη καὶ ἀνηρέθη· καὶ οὐκ ἔνεστιν ἐτι φραγμὸν ἀναστῆναι καὶ πύλας ἀναρμωσθῆναι καὶ τοὺς κόσμους ἀλλήλων τειχίῳ διαίρεθῆναι. Οὐ γὰρ ἀνεψῆσιν ἀπλῶς μόνον, ἀλλ' ἐσχίσθησαν οἱ οὐρανοὶ, ὁ θαυμάσιος ἐξη Μάρκος, δεικνύς ὡς οὐκέτι θύρα καὶ παραστάδες οὐδὲ παραπέτασμα οὐδὲν ὑπελείφθη. Ὁ γὰρ καταλλάξας καὶ συνάψας καὶ εἰρηνοποιήσας τὸν ἄνω κόσμον τοῖς κάτω καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας οὐ δύναται ἀρνήσασθαι ἐαυτὸν, ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος. Τὰς μὲν γὰρ πύλας ἐκείνας διὰ τὸν Ἀδὰμ ἀνεψυγίας, ἐκείνου μὴ μείναντος ἐφ' οἷς ἔδει μένειν, καὶ κλεισθῆναι δῆπουθεν εἰκὸς ἦν. Ταύτας δὲ ὁ Χριστὸς αὐτοῦ ἀνεψῆξεν, δὲ ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δύναται ἁμαρτάνειν· ἢ γὰρ δικαιοσύνη αὐτοῦ, φησὶ, μένει εἰς τὸν αἰῶνα· ὁδὲν ἀνάγκη πάσα, μένειν ἀνεψυγμένας καὶ πρὸς μὲν τὴν ζωὴν εἰσάγειν, ἀπὸ δὲ τῆς ζωῆς ἐξοδὸν οὐδενὶ παρέχειν. « Ἦλθον γὰρ, φησὶν ὁ Σωτῆρ, ἵνα ζωὴν ἔχωσι· » τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ ζωὴ, ἣν ὁ Κύριος ἤκε φέρων, τὸ διὰ τῶν μυστηρίων τούτων ἐλθόντας μετασχεῖν αὐτῷ τοῦ θανάτου καὶ κοινωνῆσαι τοῦ πάθους, καὶ τούτου χωρὶς τὸν θάνατον οὐκ ἐνὶ διαφυγῆν. Οὐτε γὰρ μὴ βαπτισθέντα ἐν ὕδατι καὶ Πνεύματι δυνατὸν εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, οὐτε οἱ μὴ φαγόντες τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνοντες αὐτοῦ τὸ αἷμα, δύναται ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς εἶχειν.

Καὶ σκοπῶμεν ἀνωθεν. Ζῆσαι μὲν γὰρ οὐκ ἦν τῷ Θεῷ μὴ ταῖς ἁμαρτίαις ἀποθανόντας, ἀποκτείναι δὲ

³⁷ Coloss. i. 20. ³⁸ Marc. i, 40. ³⁹ Ephes. ii, 14, 16. ⁴⁰ II Tim. ii, 13. ⁴¹ I Petr. ii, 22; Isa. liii, 9. ⁴² Psal. cx, 3. ⁴³ Joan. x, 10. ⁴⁴ Joan. iii, 5. ⁴⁵ Joan. vi, 51.

δυναθῆναι τὴν ἁμαρτίαν μόνου Θεοῦ. Τοῖς γὰρ ἀνθρώποις ὠφέλιτο μὲν· δίκαιοι γὰρ ἦμεν ἐκόντες ἡττηθέντες· ἀναπαλαίσα θαι τὴν ἡτταν, οὐκ ἐνῆν δὲ οὐδ' ἐγγύς· δούλοις ἦδη γενομένοις τῆς ἁμαρτίας. Πῶς γὰρ ἂν ἐγενόμεθα κρείττους ἢ δουλεύοντες ἦμεν; Ἡ γὰρ ἂν καὶ μείζους ἦμεν, « οὐκ ἔστι δούλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ. » Ἐπεὶ τοίνυν ἡ μὲν τὸ χρέος τοῦτο καταλαθεῖν καὶ τὴν νίκην ἀρέσθαι ταύτην δίκαιος ὢν ἀνδράποδον ἦν, ὢν ἔδει τῷ πολέμῳ κρατεῖν, ὃ δὲ Θεὸς, ᾧ ταῦτα ἐξῆν, οὐδενὸς ὑπόχρεως ἦν, καὶ διὰ ταῦτα τὸν ἀγῶνα οὐδέτερος ἀνῆρετο, καὶ ἡ ἁμαρτία ἐξῆ, καὶ ἦν ἀμήχανον ἦδη τὴν ἀληθινὴν ζωὴν ἡμῖν ἀνατελλαι, τὸ τρόπαιον ἄλλου μὲν ὀφελοντος, ἄλλου δὲ δυναμένου· τούτων ἕνεκα συνελθεῖν ἐδέησε τοῦτο κάκειν, καὶ ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀμφοτέρας εἶναι τὰς φύσεις, τοῦ τε προσέχοντος τῷ πολέμῳ, καὶ ὃς ἐδύνατο νικῆσαι. Γίνεται τοίνυν· καὶ Θεὸς μὲν οικειοῦται τὸν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων ἀγῶνα, ἀνθρώπος γὰρ· ἀνθρώπος δὲ νικᾷ τὴν ἁμαρτίαν, καθαρὸς ἁμαρτίας ἀπάσης, Θεὸς γὰρ ἦν· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἡ φύσις τῶν δυνειῶν ἀπαλλάττεται καὶ ἀναδείχεται νίκης στεφάνῳ, τῆς ἁμαρτίας πεσοῦσης. Οὐπω δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος ἡ νενίκηκε τούτων ἕνεκα ἡ ἡγώνισται. Ἦγουν τῶν δεσμῶν ἐκείνων ἐλύθη, καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸς ἐποίησε δι' ὃν προσέθηκεν ὁ Σωτὴρ, ἐν ὧς ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων ἔδωκεν ἐξουσίαν ἀποκτείνειν τὴν ἁμαρτίαν καὶ κοινωνοῦς αὐτῷ γενέσθαι τῆς ἀριστείας. Ἐπεὶ γὰρ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐκείνο δέον στεφανοῦσθαι καὶ θριαμβεῦσιν, ὃ δὲ πληγῶν καὶ σταυροῦ καὶ θανάτου καὶ τῶν τοιούτων εἰς πείραν ἦλθε, ὃ φησι Παῦλος, « Ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνῃς καταφρονήσας, » τί γίνεται; Ὁ μὲν οὐδὲν ἠδίκησεν, ὢν ἂν ταῦτα ἔδωκε δίκην, οὐδὲ ἐποίησεν ἁμαρτίαν, οὐδὲ εἶχεν οὐδὲν, ὅθεν ἂν ἐγκαλεῖν εἶχεν ὁ συκοφάντης καὶ σφόδρα ἀνεισχυτῶν, πληγὴ δὲ καὶ ἰδύνη καὶ θάνατος ἐξ ἀρχῆς κατὰ τῆς ἁμαρτίας ἐπενοήθη. Τί γὰρ καὶ συνεχώρει φιλόθρωπο, ὢν ὁ δεσπότης; Οὐ γὰρ εἰκός ἐστι, φοβερῶ καὶ θανάτῳ τὴν ἀγαθότητα χαίρειν. Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἁμαρτίαν εὐθύς τὸν θάνατον καὶ τὴν ὀδύνην συνεχώρησεν ὁ Θεός, οὐ δίκην ἡμαρτηκότι μᾶλλον ἐπάγων ἢ φάρμακον νεοσηκῶτι παρέχων. Ἐπεὶ τοίνυν τοῖς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ πεπραγμένοις οὐκ ἦν ἐφαρμόσαι ταύτην τὴν δίκην, καὶ ἀρρώστιας ἔχνος εἶχεν οὐδὲν ὁ Σωτὴρ, ἦν ἀνεῖλεν ὅπερ ἔλαθε φάρμακον, εἰ; ἡμᾶς ἡ τοῦ ποτηρίου δύναμις ἐκείνου διαβαίνει καὶ ἀποκτείνει τὴν ἐν ἡμῖν ἁμαρτίαν, καὶ ἡ τοῦ ἀνευθύνου πληγὴ γίνεται· εἶκη τοῖς πολλῶν ὑπόχρεως οὔσι. Καὶ ἐπεὶ μεγάλη τις ἦν ἡ δίκη καὶ θαυμαστὴ καὶ μείζων ἢ τῶν ἀνθρωπείων κακῶν ἀντίβροπος εἶναι, οὐ μέχρι τούτου μόνον ἔστη λύσασα τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τοσαύτην προσέθηκεν ὑπερβολὴν ἀγαθῶν, ὥστε καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὸν ἀναθῆναι καὶ τῆς ἐνανθοῦ βασιλείας τῷ Θεῷ κοινωνῆσαι τοὺς ἀπὸ γῆς, τοὺς ἐχθίστους, τοὺς δεδεμένους, τοὺς ἠνδραποδισμένους, τοὺς ἡτιμωμένους.

A peccatum interimere, solius Dei est. Debeatur id quidem hominibus. Nam cum volentes victi essemus, redintegrata saltem pugna, ut vinceremus aequitas postulabat. Non licebat autem et longe aberat, cum jam servi facti essemus peccati. Quo enim pacto eo cui serviebamus superiores discederemus? Certe etsi etiam majores eramus, tamen « Non est servus major domino suo⁴⁶. » Quoniam igitur quem debitum hoc complecti, et victoriam hanc reportare dignum erat, iis serviebat, quos armis subigere oportuerat, Deus autem, in cujus potestate ista sunt, nulli quidquam debebat, atque ideo certamen neuter aggrediebatur, et peccatum vivebat, et jam ut ex vera vita tropæum nobis exoriretur, fieri non poterat, cum alius deberet, B alius posset. Hanc ob causam, hoc et illud convenire conjungique necesse fuit, et unum eundemque naturam veram gerere, tum ejus qui certamini esset idoneus, tum ejus qui vincere posset. Fit, et Deus quidem agonem pro hominibus assumit, natus homo; et homo debellat peccatum, purus omnis peccati, quia Deus erat. Et hoc quidem pacto opprobrium cessat, et peccato prostrato, victoriæ corona redimitur. Ast nondum etiam homo quiescit aut propterea vicit, aut certavit, aut vinculis illis solutus est. Et hoc sane Salvator ipse fecit per ea quæ assumpsit, in quibus unicuique hominum potestatem dedit interficiendi peccatum, et societatem fortitudinis ejus consequendi. Quoniam enim post victoriam illam coronari et C triumphare oportebat, ipse autem plagas, crucem, mortem, et hujuscemodi mala expertus est, et ut Paulus ait: « Proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contempta⁴⁷; » quid sit? Ille scelus nullum conscivit, ob quod poenas tam diras exsolveret, nullo se delicto obstrinxit, nec patravit quidpiam, unde illum vel inter sycophantas impudentissimus accusare potuisset. Plagæ autem et dolor et mors ab initio adversus peccatum excogitata sunt. Quid enim concederet illi, quanquam benignus Dominus? Haud enim æquum est, perditione et morte latari bonitatem. Quocirca post peccatum continuo mortem et dolores inmisit Deus, non magis ut reum supplicio multaret, quam ut ægroto medicinam admoveret. Quia igitur actionibus Christi hujuscemodi animadversio non conveniebat, nec ullum morbi vestigium Salvator habebat, quod accepto medicamine tolleretur, ad nos illius potionis efficacitas transit, et peccatum in nobis hærens enecat, verberaque innocentis sunt supplicium pro his qui multis criminibus sunt involuti. Et quoniam pœna ingens erat et singularis, majorque, quam ut eam hominum scelera adæquarent, non hic constitit, ut contracta crimina expiaret, sed tantum bonorum cumulum adjecit, ut et in cælum ascenderent, et illic Deo consortes regni fierent, terreni, inimicissimi,

⁴⁶ Matth. x 24. ⁴⁷ Hebr. xii, 2.

vincti, servitute oppressi atque despecti. Pretiosa enim erat mors illa, quantum mens humana comprehendere nequit, ctsi ab homicidis illis parvo venditus est libens Salvator. Et hæc una pars illius summæ paupertatis et ignominia, ut quod omnino venditus esset, in eo servile quiddam sustinens, contumelias lucraretur; dedecus enim pro nobis et opprobrium in lucris numerabat; pretii autem exiguitate insinuaretur, eum ad mortem pro mundo perpetiendam gratis venisse, et hoc illi munus dare. Sponte et ultro est mortuus, cum nemini nec facultatum, nec vitæ civilis atque communis gratia ullam imposuisset injuriam, et beneficiis illos interfectores suos omni spe ac desiderio longe majoribus antevertisset.

Sed quid ego ista commemoro? Deus mortuus est: Dei sanguis in cruce effusus est. Quid hac morte pretiosius? quid venerandum magis fieri queat? Quod tantum scelus hominum fuit, ut id eluere deberet ipsa justitia? Quale vulnus, quod tam nobile auxilium posecret? Oportebat enim supplicio aliquo peccatum aboleri, commissorumque adversus eum justa pœna expensa, accusatione liberari. Nam qui pœnas suscepit, super iis propter quæ suscepit in iudicium amplius non vocatur. Hominum vero reperiebatur nemo, qui ipse integer et a labe purus pateretur; quando nec sibi quidem ullus sufficiebat, neque genus humanum universum, si millies mori licuisset, commertum supplicium dare potuisset. Quid enim pro dignitate patiatur servus impurissimus, qui regiam imaginem contrivit, et in tantam celsitudinem contumeliosus fuit? Idcirco Dominus ipse, ab omni peccato alienus, multa nefanda perpessus moritur; et homo hominum causam patrociniun-que suscipiens, cruciatus excipit, et genus suum piaculis absolvit; compeditis libertatem donat, qua ipse, ut Deus et Dominus, non egebat.

Quorum gratia igitur vera vita per necem Salvatoris ad nos dimanarit, hæc sunt. Modus, quo hanc vitam in animas nostras derivemus, est, ut mysteriis initiemur: nempe ut abinamur, ut inungamur, ut sacrosancto convivio nos expleamus. Hæc qui faciunt, ad eos Christus venit, in illis habitat, illis copulatur et adhærescit, et peccatum elidit, vitamque suam et strenuitatem impertit, in partem victoriæ suæ admittit, (o bonitatem!) lotos coronat, et cœnantibus præconium tribuit. Quamobrem autem, et quam ratione sit, ut a latione, et unctione, et mensa victoria coronaque obveniat, quæ laborum, sudorum, periculorumque præmia sunt? Quia tametsi non certamus, nec laboramus ista obcuntes, nihilominus illius agonem laudibus celebramus, victoriam suscipimus, tropæum adoramus, et erga bellatorem fortissimum, eximium, incredibilemque amorem ostendimus; vulneraque illa, et plagas, et mortem ad nos trahimus, et qua via possumus, nobis vindicamus, ipsamque carnem mortui et redjivi gustamus.

Α Τίμιος γὰρ ἦν ὁ θάνατος· ἐκεῖνος· οὐ μνηστὴρ οὐδ' ὄσον ἀνθρώποις λογίσσασθαι δυνατόν, καὶ εἰ ὀλίγου τινὸς ἐπράθη τοῖς φωνευταῖς συγχωροῦντος τοῦ Σωτῆρος· ἵνα καὶ τοῦτο πτωχείας αὐτῷ γέμῃ καὶ ἀτιμίας, ὡς ἂν τῷ μὲν ὄλωσ' ἀπράθῃ τὰ δούλων ὑπομείνας τὸ ὑβρισθῆναι κερδάνῃ. Κέρδος γὰρ ἠγείτο τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀτιμίαν· τῷ δὲ ὀλίγου τινὸς αἰνιζέται προίκα καὶ δῶρον εἰς τὸν ὑπὲρ τοῦ κόσμου θάνατον ἀφιγμένως. Ἐκὼν ἀπέθανε, μὴ δένα μὴ δὲν ἀδικήσας, οὔτε τοῦ βίου ἕνεκα οὔτε τῆς εἰς τὸ κοινὸν πολιτείας, χαρίτων ὑπάρξας τοῖς φωνευταῖς τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἐλπίδων πολλῶν μειζόνων.

Β Καὶ τί δὴ ταῦτα λέγω; Θεὸς ἀπέθανεν· αἴμα Θεοῦ τὸ χεθὲν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Τί τιμιώτερον τούτου γένοιτο ἂν τοῦ θανάτου; τί φρικωδέστερον; Τί τοσοῦτον ἤμαρτεν ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις, ὅσον λύειν ἔχεν ἡ δίκη; Πηλίκον ἂν ἦν τὸ τραῦμα, ὡς ἀντίβροπον γενέσθαι τῇ τοῦ φαρμάκου τούτου δυνάμει; Ἔδει μὲν γὰρ τιμωρῆσαι τὴν ἡμαρτίαν καταλυθῆναι, καὶ ὦν πρὸς Θεὸν ἐξημάρτομεν, τὴν ἀξίαν δόνας δίκην ἀπὸ πλάγῃ τῶν ἐγκλημάτων. Ὁ γὰρ τιμωρησάμενος οἷς ἐπήνεγκε δίκην, ἐγκαλοῖται περὶ τῶν αὐτῶν οὐκ ἂν ἔτι· ἀνθρώπων δὲ οὐδεὶς ἦν, ὃς εὐθύνῃς καθαρὸς ὦν αὐτὸς ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἔπαθεν ἂν, ὅπου γε οὐδὲ ἑαυτῷ τις ἤρκεσεν, οὐδὲ τὸ γένος ἅπαν, εἰ μυριάκις ἐξῆν ἀποθανεῖν, τὴν γενομένην ἀπέτισε δίκην. Τί γὰρ ἂν ἄξιον καὶ πάθοι δούλου αἰσχιστος, τὴν εἰκόνα συντριψάς τὴν βασιλικὴν καὶ πρὸς τοσοῦτον ὕψος ὕβρισας; Διὰ ταῦτα ὁ Δεσπότης ὁ ἀναμάρτητος, πολλῶν δεινῶν ἀνασχόμενος, ἀποθήσκει καὶ φέρει μὲν τὴν πληγὴν, ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων ἀπολογούμενος ἀνθρώπος ὦν, λύει δὲ τὸ γένος τῶν ἐγκλημάτων καὶ δίδωσι τοῖς δεδεμένοις ἐλευθερίαν, ὅτι αὐτὸς οὐκ ἔδειτο ταύτης, Θεὸς ὦν καὶ Δεσπότης.

Γ Ἀνθ' ὧν μὲν οὖν ἡ ἀληθινὴ ζωὴ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος εἰς ἡμᾶς διαβαίνει, ταῦτά ἐστιν. Ὁ δὲ τρόπος· ὅπως ταύτην ἔλκομεν εἰς τὰς ἡμετέρας ψυχὰς, τοῦτό ἐστι τὸ τελεσθῆναι τὰ μυστήρια, τὸ λούσασθαι, τὸ χρισθῆναι, τὸ τραπέζης ἀπολαῦσαι τῆς ἱερᾶς. Ταῦτα γὰρ ποιοῦσιν ὁ Χριστὸς ἐπιδημεῖ καὶ ἐνοικεῖ καὶ συνάπτειται καὶ προσφύεται, καὶ τὴν ἡμαρτίαν ἐν ἡμῖν ἀποπνίγει καὶ τὴν ζωὴν ἐνίσει τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἀριστίαν, καὶ κοινωνοῦς ποιεῖται τῆς νίκης, (ὡ τῆς ἀγαθότητος!) λοουμένους ἀναδεῖ καὶ δειπνοῦντας ἀνακηρύττει. Διὰ τί καὶ κατὰ τίνι τοῦ γινομένου λόγου ἀπὸ λουτροῦ καὶ μύρων καὶ τραπέζης νίκη καὶ στέφανος, ἃ πόνων καὶ ιδρώτων ἐστὶ καρπός; "Οὐκ εἰ καὶ μὴ ἀγωνιζόμεθα μὴ δὲ πονοῦμεν ταῦτα ποιοῦντες, ἀλλὰ τὸν γε ὁ γῶνα ὑμνοῦμεν ἐκείνον καὶ θαυμάζομεν τὴν νίκην καὶ προσκυνοῦμεν τὸ τρίπασιον καὶ περὶ τὸν ἀριστία σφοδρόν τι καὶ ἀρρόγητον ἐπιδεικνόμεθα φίλτρον. Καὶ τὰ τραύματα ἐκεῖνα καὶ τὴν πληγὴν καὶ τὸν θάνατον οἰκτιροῦμεθα, καὶ δι' ὧν ἔξεστιν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς ἔλκομεν, καὶ αἰσῶν γενόμεθα τῶν σαρκῶν

τοῦ νεκρωθέντος· καὶ ἀναστά·τος· ἔθεν εἰκότως τῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῶν ἀγῶνων ἐκείνων ἀπολαύομεν ἀγαθῶν. Εἰ γὰρ τις τύραννον ἀλόγῃ καὶ (δίκην) ἀπαιτούμενον παρελθὼν ἐξαιρείται καὶ στεφάνων ἀξιοί καὶ σεμνύνει τὴν τυραννίδα, καὶ αὐτὸς ἡγεῖται ἀποθνήσκειν ἐκείνου πίπτοντος καὶ καταδοῦ τῶν νόμων καὶ πρὸς τὰ δίκαια δυσχεραίνει, καὶ ταῦτα οὐ σὺν αἰσχύνῃ οὐδὲ συγκαλύπτων τὴν πονηρίαν, ἀλλὰ παρῆρσιαζόμενος καὶ μαρτυρούμενος καὶ ἐπιδεικνύμενος τοῦτον· τίνων ἀξιόσωμεν ψήφων; οὐ τῶν αὐτῶν τιμησόμεθα τῷ τυράννῳ; Παντί που δήλον. Οὐκοῦν τούναντιον ἅπαν, εἰ τις ἀριστεία θαυμάζει καὶ χαίρει νενικηκῶτι καὶ στεφάνους αὐτῷ πλέκει καὶ θορύβους ἐγείρει καὶ σείει τὸ θέατρον καὶ ῥιαμβεύοντι προσπίπτει σὺν ἡδονῇ καὶ κεφαλὴν καταφιλεῖ καὶ περιπτύσσεται δεξιάν, καὶ οὕτω σφόδρα μαίνεται περὶ τὸν στρατιώτην καὶ ἣν ἀνήρηται νίκην, ὡσπερ αὐτὸς ὢν ὁ τὴν κεφαλὴν τῷ στεφάνῳ κοσμήσων τὴν ἑαυτοῦ. Οὗτος γὰρ μερίτης ἔν εἰς τῶν ἐπάθλων τῷ νικητῇ παρὰ γε εὐγνώμοσι δικασταῖς, καθάπερ ἐκείνος, οἶμαι, κοινωνήσει τῷ τυράννῳ τῆς δίκης. Εἰ γὰρ περὶ τοὺς πονηροὺς ἂ προσῆκε, καὶ τῆς προαιρέσεως καὶ τῆς γνώμης ἀπαιτητέον εὐθύνας, σχολῇ γε εἰκό· ἐστι τοὺς ἀγαθοὺς τῶν γιγνομένων ἀποστρεφῆν. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο προστεθείη, καὶ ὁ τὴν νίκην εἰργασμένος ἐκείνην αὐτὸς μὲν οὐ δεῖται τῶν ἀπὸ τῆς νίκης γερωῶν, ἐκείνο δὲ ἀντὶ πάντων ἡγεῖται, λαμπρὸν ἰδεῖν ἐπὶ τοῦ θεάτρον τὸν σπουδαστὴν, καὶ τοῦτο τῆς ἀγωνίας ἄλλον ἑαυτῷ νομίζει στεφανωθῆναι τὸν ἐταῖρον· πῶς οὐ δικαίως ἐκείνος καὶ μάλα ἀκολούθως ἄνευ ἰδρώτων καὶ κινδύνων τὸν ἀπὸ τοῦ πολέμου κομίζεται στέφανον; Ταῦτα δὴ καὶ ἡμῖν τὸ λουτρὸν τοῦτο δύναται καὶ τὸ δεῖπνον καὶ ἡ σὺν ψῶν τοῦ μύρου τρυφή. Μυσόμενοι γὰρ τὸν μὲν τύραννον κακίζομεν καὶ καταπτύομεν καὶ ἀποστρεφόμεθα, τὸν ἀριστεία δὲ ἐπαινούμεν καὶ θαυμάζομεν καὶ προσκυνούμεν καὶ φιλοῦμεν ὡς ψυχῆ, ὥστε τῷ περιόντι τοῦ φίλτρον ὡς ἄρτον σιτούμεθα καὶ ὡς μύρον χριόμεθα καὶ ὡς ὕδωρ περιβαλλόμεθα. Φανερόν δὲ ἐστὶ τὸν πόλεμον ὑπὲρ ἡμῶν εἰλετο τοῦτον, καὶ ἵνα νικῆσωμεν ἡμεῖς, αὐτὸς ἀνέσχετο ἀποθνήσκειν, ὥστε οὐδὲν ἀνακλίουθον οὐδὲ ἀπαῖον, ἀπὸ τῶν μυστηρίων τούτων ἐπὶ τοὺς στεφάνους ἔρχεσθαι. Ἡμεῖς μὲν τὴν δυνατὴν ἐπιδεικνύμεθα προθυμίαν καὶ τὸ ὕδωρ ἀκούοντες τοῦτο τὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ καὶ τάφου δύνασθαι, καὶ πιστεύομεν εὖ μάλα καὶ πρόσκειμεν ἡδέως καὶ καταδύομεθα· ὁ δὲ (οὐ γὰρ μικρὰ δίδωσιν, οὐδὲ μικρῶν ἀξιοί) τοὺς προστιθεμένους τοῖς μετὰ τὸν θάνατον καὶ τὴν ταφὴν δεξιούται, οὐ στέφανόν τινα παρέχων, οὐ δόξης μεταδίδους, ἀλλ' αὐτὸν τὸν νικητὴν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐστεφανωμένον. Καὶ τὸ ὕδωρ ἀναδύντες αὐτὸν τὸν Σωτῆρα φέρομεν ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν, ἐν αὐτοῖς τοῖς σπλάγχθοις, ἐπὶ τῶν μελῶν ἀπάντων, ἀμαρτίας καθαρὸν, φθορᾶς ἀπίσης ἀπηλλαγμένον, οἷος ἀνέστη καὶ τοῖς μαθηταῖς ὥφθη καὶ ἀνελήφθη, οἷος ἀφίξεται πάλιν τοῦτον ἀπαιτήσων τὸν θησαυρόν.

purum, ab omni corruptione liberum, qualis resurrexit, et discipulis apparuit, et in cœlum profectus est, qualis redibit, thesaurum hunc exacturus.

A Unde non injuria bonis e morte et agonibus illis profluentibus perfuimur. Si quis enim tyrannum captum et pœnis addictum conveniens eximat, corona condecoret, ob tyrannidem veneretur, et eo pereunte moriendum sibi existimet, adversus leges exclamet, et contra jura indignetur, neque id cum pudore, ac improbitate dissimulata, sed proterve, ac deos testans, et se in eo ostentans, quam sententiam in hunc feremus? Nonne iisdem cum tyranno suppliciiis multandum censebimus? Planum hoc quidem cuivis. Nonne igitur prorsus contrarium facit, qui regem bellicosissimum admiratur; ejus victoria exultat; coronam ei plectit; plausum excitat; et theatrum totum commovet; ante triumphantem cum voluptate in genua procumbit; caput ejus deosculatur; dextram complectitur, atque adeo vehementer, et prope ad insaniam imperatorem, reportatamque ab eo victoriam diligit, quasi ab eodem caput suum corona ornandum sit? Nam hic partem quamdam præmiorum a victore capiet, apud juste rem æstimantes, sicut ille alius, opinor, tyranno victoriæ socius erit. Si enim improbis quæ eos accipere decent concedemus, voluntatisque et animi habenda est ratio, neutiquam fas est bonos suis emolumentis privatum iri. Quod si hoc etiam accesserit, ut qui victoriam illam peperit, ipse victoriæ præniis non indigeat, et illud instar omnium ducat, sui amantem ac studiosum in theatri multitudinem conspicuum cernere, et hoc certaminis sui honorarium reputet, coronari videlicet amicem; quomodo ille non jure, et convenienter admodum, sine sudoribus periculisque e bello coronam auferet? Hæc sane nobis conciliare possunt lavacrum istuc et cœna; sobria cœna, inquam, et modeste unctionis delicia conciliare possunt; nam cum initium tyrannum detestamur, conspuimus et aversamur. Fortissimum autem bellatorem collaudamus, admiramur, adoramus, et toto pectore diligimus, et abundantia amoris, tanquam pane pascimus, et veluti aqua circumfluumus. Liqueet porro etiam prælium hoc ab illo nostri causa susceptum esse: et ut nos vinceremus, ipsum mori non recusasse. Quocirca non est parum consequens, nec absurdum, ab hisce misteriis nos ad coronas pervenire. Nos enim quam potuimus alacritatem studiumque demonstravimus, et audientes fontem istum habere mortis et sepulturæ, Christi efficiantiam, et credimus omnes, et libenter accedimus, et immergimur. Non enim exigua donat, nec mediocribus dignatur. At ille sese post mortem, et sepulturam suam ad ipsum applicantes amanter suscipit, non coronam aliquam porrigens, nec gloriam iis suam communicans: sed ipsum victorem, ipse semetipsum coronatum communicat, et e sacro fonte exeuntes, ipsum Salvatorem in animabus nostris portamus, in capite, in oculis, in ipsis visceribus, in membris omnibus, a peccato

Sic nati cum sumus, et veluti specie quadam atque forma Christo signati, ne aliam speciem admittamus, vitam aditum ipse occupat : et per quam ad vitam sustentandam aerem spiritu ducimus, et alimoniam capimus, per eadem ipse in animas nostras ingreditur, et portas ambas sibi attribuit : illi quidem ut unguentum et suavis odor, huic ut cibus aptus et conveniens. Etenim illum et spiramus, et pro nutrimento habemus. Et cum ita semetipsum per omnia nobis implicuerit commiscueritque, suum corpus facit, et nobis idem fit, quod membris caput. Propter hoc enim, quia caput, etiam honorum ejus omnium participes ac socii sumus. Nam quæ capitis sunt in corpus transire necesse est; quod quis non immerito admiretur, quod cum nec cruciatus, nec mortem cum eo pertulerimus, sed solus decertaverit; tamen, postquam ad coronationem ventum est, tum nos sibi consortes esse voluerit. Est igitur hoc etiam ejusmodi humanitatis, ut verbis exprimi nequeat : nec procul autem a ratione rerumque consequentia. Post crucem enim Christo conglutinati sumus; quo nondum mortuo, nulla nobis cum eo communitas intercessit. Ille enim erat filius, et dilectus; nos scelesti, et servi, et animo hostes. At postquam necem pertulit, et pro libertate nostra pretium est impensum, et diaboli carcer destructus, tunc libertatem, et adoptionem filiorum recepimus, et beati illius capitis membra facti sumus. Ex eo igitur quæ capitis sunt, nostra quoque sunt. Et nunc quidem nullo peccato obligati ab aqua ista discedimus, et cum eo in eadem gratia consociamur, ac propter unguentum, et propter mensam eadem vita cum ipso vivimus; in futuro autem sæculo dii cum Deo, et eorumdem cum illo hæredes, et eodem regno cum ipso regnantes vivemus, nisi nos ipsos sponte volentesque in hac vita excecaverimus, ac vestem regiam diruperimus. Hoc enim solum super vitam acceptam de nostro addimus, ut dona contineamus, et gratiam custodiamus, nec coronam abjiciamus, quam multis sudoribus et laboribus Deus nobis contexit. Hæc est vita in Christo, quam conflant quidem mysteria, sed ad eandem præterea humana diligentia nonnihil confert. De qua disserere volenti, ubi de unoquoque mysterio seorsum prius disputaverit, tum demum de actione cum virtute conjuncta ordinatim tractatio succedet.

Οὕτω δὲ γεννηθέντες καὶ καθάπερ εἶδει τινὶ καὶ μερῶν τῷ Χριστῷ τυπωθέντες, ἵνα μηδὲν ἐπεισάγομεν ἄλλότριον εἶδος, τῆς ζωῆς τὰς εἰσόδους αὐτὸς κατέχει. Καὶ δι' ὧν ἄερα καὶ τροφὴν εἰσάγοντες τῇ ζωῇ τοῦ σώματος βοηθοῦμεν, διὰ τούτων αὐτὸς εἰς τὰς ἡμετέρας εἰσδύεται ψυχὰς καὶ τὰς θύρας ἀμφοτέρως οἰκειοῦται, τῇ μὲν ὡς μύρον καὶ εὐωδία, τῇ δὲ ὡς τροφὴ προσήκων. Καὶ γὰρ καὶ ἀναπνέομεν αὐτὸν, καὶ τροφὴ γίνεται ἡμῖν, καὶ οὕτως ἑαυτὸν διὰ πάντων ἡμῖν ἀνακεράσας καὶ ἀναμίξας ἑαυτοῦ ποιεῖται σῶμα, καὶ γίνεται ἡμῖν ὅπερ μέλεσι κεφαλῆ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀγαθῶν ἀπάντων αὐτῷ κοινωνοῦμεν, ὅτι κεφαλὴ ἡ γὰρ τῆς κεφαλῆς εἰς τὸ σῶμα διαβαίνει ἀνάγκη. Ἰπὲρ οὗ καὶ θαυμάσαι τις ἂν, ὅτι μὴ καὶ τῶν πληγῶν αὐτῷ μέλομεν οὐδὲ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ μόνος μὲν ἰγώνισται, ἐπεὶ δὲ εἶδὲ στεφανωθῆναι, τῆνικαῦτα κοινωνοὺς ἡμᾶς ποιεῖται τῶν ἑαυτοῦ. Ἔστι μὲν οὖν καὶ τοῦτο τῆς ἀρρήτου φιλανθρωπίας, οὐ πόρρω δὲ λόγου καὶ τῆς γιγνομένης ἀκολουθίας. Μετὰ γὰρ τῆν σταυρὸν τῷ Χριστῷ συνήφθμεν ἡμῶν δὲ ἀποθανόντα κοινωνοὺς οὐδὲν ἡμῖν πρὸς ἐκεῖνον. Ὁ μὲν γὰρ ὕψος καὶ ἀγαπητὸς, ἡμεῖς δὲ μισροὶ καὶ δούλοι καὶ ἐχθροὶ τῇ διανοίᾳ ἑπεὶ δὲ ἀπέθανε καὶ τὸ λύτρον ἐδόθη καὶ τὸ τοῦ διαβόλου δεσποτήριον κατεστράφη. τῆνικαῦτα τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν υἰοθεσίαν ἐκομισάμεθα καὶ μέλη τῆς μακαρίας ἐκείνης κατέστημεν κεφαλῆς. Ἐξ ἐκεῖνου τὸν οὖν, καὶ τῆς κεφαλῆς ἔστι καὶ ἡμῶν γίνεται. Καὶ νῦν μὲν ἀναμάρτητοι τοῦ ὕδατος ἀπαλλακτόμεθα τούτου, καὶ τῶν αὐτοῦ μέλομεν χαρίτων διὰ τὸ μύρον, καὶ διὰ τὴν τράπεζαν τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ ζῶμεν ζῶν ἑπὶ δὲ τοῦ μέλλοντος θεοὶ περὶ Θεοῦ καὶ τῶν αὐτῶν αὐτῷ κληρονόμοι καὶ τὴν αὐτὴν αὐτῷ βασιλεύοντες βασιλείαν, ἐάν γε μὴ ἐκόντες ἡμᾶς αὐτοὺς ἀποτυφλώμεν ἐν τῷδε τῷ βίῳ καὶ τὸν χιτῶνα διαρρήξωμεν τὸν βασιλικόν. Τοῦτο γὰρ ὑπὲρ τῆς ζωῆς εἰσάγομεν μόνον, τὰς δωρεὰς ὑπομείνα· καὶ τῶν χαρίτων ἀνασχέσθαι καὶ μὴ ρίψαι τὸν στέφανον, ὃν πολλοὶς ἰδῶσι καὶ πόνοις ἐπλεξεν ἡμῖν ὁ Θεός. Τοῦτο ἔστιν ἡ ἐν τῷ Χριστῷ ζωὴ, ἣν συνίστησι μὲν τὰ μυστήρια, δοκεῖ δὲ τι δύνασθαι πρὸς ταύτην καὶ τὴν ἀνθρωπείαν σποδῆν ὅθεν τῷ περὶ αὐτῆς εἰπεῖν βουλομένῳ, περὶ τῶν μυστηρίων ἐκάστου πρῶτον διελθεῖν, εἶτα περὶ τῆς κατ' ἀρετὴν ἐργασίας ἀκλόουλον ἂν εἶη σκοπεῖν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Tria συντέλειαν τὸ θεῖον αὐτῇ παρέχεται βάπτισμα.

DE VITA IN CHRISTO

LIBER SECUNDUS.

Quem ei utilitatis fructum divinum baptismum conciliet.

Τὸ μὲν οὖν ἐν τοῖς ἱεροῖς μυστηρίοις τὴν ἱερὰν **A** ζωὴν συνεστάναι ἀπὸ τῶν προτέρων δέδεικται· ἕκαστον δὲ τῶν μυστηρίων ὅπως εἰς τοῦτον φέρει τὸν βίον, νοὺν σκοπῶμεν. Ἔστι μὲν γὰρ ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ αὐτὴ τὸ συναφθῆναι Χριστῷ· ὅν δ' ἄρα τρόπον ἐκάστη τελετὴ τοῦς τετελεσμένους τῷ Χριστῷ συνάπτει, λέγωμεν ἥδη.

Ἔστι δὴ Χριστῷ συναφθῆναι διὰ πάντων ἐλθοῦσι, δι' ὧν ὁ Σωτὴρ ἦλθε, καὶ πάντα καὶ παθοῦσι καὶ γενομένοις ὅσα ἐκεῖνος. Ἐκεῖνος τοίνυν ἠνώθη μὲν αἵματι καὶ σαρκὶ πάσης καθαροῖς ἀμαρτίας· φύσει δὲ ὧν θεὸς αὐτὸς ἐξ ἀρχῆς καὶ τοῦτο τεθέωκεν, ὃ γέγονεν ὑστερον, τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, τελευτῶν δὲ καὶ ἀπέθανε τῆς σαρκὸς ἕνεκα καὶ ἀνέστη. Δεῖ τοίνυν καὶ τῆς σαρκὸς αὐτῷ μεταλαβεῖν καὶ τῆς **B** θεώσεως μετασχεῖν καὶ τοῦ τάξου καὶ τῆς ἀναστάσεως· κοινωνῆσαι τὸν συναφθῆναι ζητοῦντα· καὶ δὴ βαπτίζομεθα μὲν, ἵνα τὸν θάνατον ἀποθάνωμεν ἐκεῖνον καὶ τὴν ἀνάστασιν ἀναστῶμεν, χριόμεθα δὲ ἵνα τοῦ χρίσματος τοῦ βασιλικοῦ τῆς θεώσεως αὐτῷ γενώμεθα κοινωνοί. Σιτούμενοι δὲ τὸν ἱερώτατον ἄρτον καὶ τοῦ θειοτάτου πίνοντες ποτηρίου αὐτῆς μετέχομεν τῆς σαρκὸς, αὐτοῦ τοῦ αἵματος, τῶν τῷ Σωτῆρι προσειλημμένων· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον συναπτόμεθα τῷ ὑπὲρ ἡμῶν σαρκωθέντι καὶ θεωθέντι καὶ ἀποθανόντι καὶ ἀναστάντι. Τί οὖν μὴ καὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ σφύζομεν τάξιν, ἀλλ' ὅθεν ἐληξεν, ἀρχόμενοι, ἐν οἷς ἐκεῖνος ἠρξάτο, τελευτῶμεν; Ὅτι κατῆλθεν ἐν ἡμεῖς ἀνέλθωμεν, καὶ τῆς αὐτῆς ὑποκειμένης ὁδοῦ τὸ μὲν ἐκεῖνου πρῶγμα κάθοδος ἦν, **C** ἡμεῖς δὲ ἀναρχόμεθα· οὐκοῦν ὡσπερ ἐπὶ κλίμακος; ὅσπερ ἔσχατον ἦν ἐκείνῳ καταρχομένην, τοῦτο ἡμῖν ἀνοῦσι γίνεται πρῶτον. Ἄλλως τε οὐδ' ἐξῆν ἐτέρως αὐτῶν ἕνεκα τῶν πραγμάτων. Τὸ μὲν γὰρ βάπτισμα γέννησις, τὸ δὲ μύρον ἐνεργείας καὶ κινήσεως ἐν ἡμῖν ἔχει λόγον· ὃ δὲ τῆς ζωῆς ἄρτος καὶ τὸ ποτήριον τῆς Ἐυχαριστίας βρώσις ἐστὶ καὶ πόσις ἀληθινή. Οὐκ ἐστὶ δὲ κινήθῆναι ἢ ταφῆναι πρὶν γεννηθῆναι. Ἔτι δὲ τὸ μὲν βάπτισμα Θεῷ τὸν ἄνθρωπον καταλλάττει, τὸ δὲ μύρον τῶν ἐκείθεν ἀξιῶ δώρων, ἡ δὲ τραπέζης δύναμις τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα κοινὰ ποιεῖ καὶ τῷ τελομένῳ. Ἀμήχανον

Sacris itaque mysteriis vitam sacram contineri et coherere, libro proxime superiore demonstratum est. Quomodo autem unumquodque per se ad eam pertineat, sequitur ut indagemus. Vita in Christo non aliud est, quam conglutinari in Christo. Quo autem modo unaquaque initiatio initiatus cum Christo conglutinet, nunc explicabimus.

Licet igitur cum Christo conjungi eos qui pertransierunt omnia, per quæ ille transivit, factique sunt et perpassi omnia quæ ille. Christus itaque carne et sanguine omnis peccati expertibus conjunctus et unitus est. Cumque Deus esset ab initio, etiam hoc, quod postea factus est, divinitate affecit, humanam naturam videlicet. Tandem carnis gratia mortem quoque subivit, et in vitam sese revocavit. Oportet ergo et in carne illius consortem, et in divinitate participem, et in sepultura ac resurrectione socium esse, qui cum eodem colligari desiderat. Ideo in undam salutarem immergimur, ut illius morte moriamur et resurrectione resurgamus. Ungimur autem, ut regis unctioni et civitati illi consociemur. Edentes vero panem sacratissimum, et divinissimum poculum haurientes, carnis ipsius et sanguinis, quæ assumpsit, participes reddimur. Et ista via copulamur ei qui pro nobis incarnatus, et deificatus, et mortuus est, et resurrexit. Quid igitur? num et eundem cum illo ordinem tenemus? Nihil minus, sed ubi ille desiit, nos incipimus, et a quibus ille incepit, in ea nos desinimus. Descendit enim ut nos ascendamus, et cum eadem sit via proposita, illius negotium descendus fuit, nostrum ascensus est. Itaque ut in scalis, quod illi descendentibus extremum erat, hoc nobis ascendentibus primum est. Deinde aliter etiam propter ipsarum rerum conditionem non licet. Baptismus enim est generatio, sive ortus. Unguentum, sive chrisma actionis et motionis rationem habet. Panis autem vitæ, et poculum Eucharistiæ, verus est cibus, et verus potus⁵⁵. Atqui non datur motu cieri aut ali, priusquam natus sis. Adhæc baptismus hominem cum Deo in gratiam restituit; unguentum donis illic repositis dignum efficit:

⁵⁵ Joan. vi, 56.

virtus sacræ mensæ etiam carnem et sanguinem Christi cum initio communicat. Est autem impossibile, ante reconciliationem cum amicis habere consuetudinem, et ea promereri præmia quæ ipsorum sunt propria, malignosque et peccatis subditos de carne comedere, et de sanguine bibere eorum, qui nullo delicti genere implicantur. Quocirca primum lavamur, postea unguimur: ita jam mundos et suaveolentes mensa excipit.

Et hæc quidem hactenus. Jam de singulis mysteriis docere pergamus, quam utilitatem sacræ vitæ apportent. Ac primum de baptismo, quænam ad isthanc vitam commoda inde prodigii queant.

Est igitur baptizari id ipsum, quod secundum Christum nasci, ipsamque essentiam et substantiam accipere, cum antea nihil fueris: id quod multis e locis perspicere licet. Principio ex ordine ipso; hoc enim est primum mysteriorum, quo consecramur, et hoc ante alia Christianos in vitam novam introducit. Deinde et ipsis nominibus, quibus id appellamus. Postremo ex ejus cæremoniis et precibus, quæ in eo conferendo usurpantur.

Ordo igitur ab initio hic est, abluī primum, post inungi, atque ita demum sacratis epulis acumbere; quod profecto evidens argumentum est, et principium vitæ ac fundamentum, et præstrationes hujusmodi penes lavacrum esse: siquidem et Christus cum iis omnibus quæ nostri causa toleravit, quoniam et baptismo lustrari oportebat, cum primo loco non detrectavit. Nomina autem quorsum tandem alio spectare possint? Generationem, et regenerationem et reformationem, et sigillum, sive signaculum nuncupamus; præterea baptisma, seu immersionem, indumentum, unctionem, donum, et illuminationem, et lavacrum: quæ omnia hoc unum valent et volunt, his qui secundum Deum sunt et vivunt, initiationem istam essentia primordium esse. « Generatio » quidem non aliud, quam istud ipsum haud absurde videtur significare. Similiter « regeneratio, » et « reformatio » tantum hoc significant, nunc demum natos formatosque, alios quoque natos fuisse, et forma perditam, nunc ista altera generatione ad pristinam speciem formamque revertisse: quemadmodum cum materiae statuae alicujus formam amissam statuarius reponit, imaginem regenerat et reformat: siquidem et hoc ipsum, quodecunque tandem in nobis est baptismatis opus, species quædam et forma est; imaginem enim quamdam in animabus nostris depingit et insculpit, formamque inserit, morti et resurrectioni Salvatoris conformes efficiens. Hinc « sigillum, » sive « signaculum » quoque dicitur, quando nos ad regiam effigiem et ad beatam illam speciem fingit. Species autem materiam complexa, informem de cætero esse non patitur. Insuper « indumenti, » et « baptismatis, » seu « immersionis » nomine afficimus hoc mysterium; diciturque qui initiatus est, et indutus, et baptizatus,

A δὲ πρὶν κατηλλάχθαι μετὰ τῶν φίλων ἐστάναι, καὶ ὧν ἐκεῖνοις προσήκειν ἀξιοῦσθαι χαρίτων, καὶ τῷ πονηρῷ καὶ ταῖς ἀμαρτίαις ὑποκειμένους αἵματος πιεῖν καὶ σαρκὸς φαγεῖν τῶν ἀναμαρτήτων. Διὰ ταῦτα λούμεθα πρῶτον, εἶτα χρίόμεθα, καὶ οὕτως καθαρὸς καὶ εὐώδεις ἡ τράπεζα δέχεται.

Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Περὶ δὲ τῶν μυστηρίων ἐκάστον σκοπῶμεν ἔτι, τίνα συντέλειαν τῷ ἱερῷ παρέχεται βίω, καὶ περὶ τοῦ βαπτίσματος πρῶτου, ὅσα γ' εἰς τὴν ζωὴν ταύτην δύναται φέρειν.

Ἔστι τοίνυν τὸ βαπτισθῆναι αὐτὸ τὸ κατὰ Χριστὸν γεννηθῆναι καὶ λαβεῖν αὐτὸ τὸ εἶναι καὶ ὑποστῆναι μηδὲν ὄντας. Τοῦτο δὲ καταμαθεῖν ἐστὶ πολλοχρόνον. Πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς τάξεως αὐτῆς, ὅτι τοῦτο πρῶτον μούμεθα μυστηρίων, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων τοῦτο Χριστιανούς εἰς τὴν καινὴν εἰσάγει ζωὴν, δεύτερον τῶν ὀνομάτων, ὅθεν αὐτὸ καλούμεν, καὶ τρίτον τῶν ἐπ' αὐτῷ τελουμένων καὶ ἄδομένων.

Ἡ μὲν οὖν τάξις ἀνωθεν αὐτῆ, λούσασθαι πρῶτον, εἶτα μύρω χρισμαμένους εἰς τὴν τράπεζαν ἀφικέσθαι τὴν ἱερὰν· ὃ δὲ τεκμήριόν ἐστιν ἐναργῆς, τοῦ τε ἀρχὴν βίου καὶ ζωῆς βάθρον καὶ τοιαύτας ὑποθέσεις τὸ λουτρὸν εἶναι, ἐπεὶ καὶ Χριστὸς αὐτὸς, μεθ' ὧν ὑπὲρ ἡμῶν ἠνέσχτο πάντων, καὶ βαπτισθῆναι δεῖξάν τούτο δέχεται πρὸ τῶν ἄλλων. Τὰ δὲ ὀνόματα πρὸς τί ἂν ἄλλο δύναται φέρειν; Γέννησιν καὶ ἀναγέννησιν καὶ ἀνάπλασιν καὶ σφραγῖδα αὐτῆ καλοῦμεν, ἔτι δὲ βάπτισμα καὶ ἔνδυμα καὶ χρίσμα, καὶ χάρισμα καὶ φῶτισμα καὶ λουτρὸν· ἃ δὲ πάντα τὴν ἓνα τοῦτον δύναται λόγῳ, τοῖς κατὰ Θεὸν οὖσι καὶ ζῶσιν ἀρχὴν εἶναι τοῦ εἶναι τὴν τελετήν. Ἡ μὲν οὖν γέννησις ἐπιεικῶς οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο δοκεῖ σημαίνειν· ἡ δὲ ἀναγέννησις καὶ ἡ ἀνάπλασις ἐκείνο προσσημαίνουσι μόνον, τοὺς γεννωμένους καὶ πλαττωμένους καὶ ἄλλοτε γεννηθῆναι καὶ ἀπολέσαντας τὴν μορφήν νῦν δευτέρᾳ γεννήσει πρὸς τὸ πρῶτον εἶδος αὔθις ἐπανεῖναι, καθάπερ ἀνδριάντος ὕλην τὸ εἶδος ἀπολωλεκότος ἀποδιδοῦς ὁ τεχνίτης ἀναγεννᾷ τὴν εἰκόνα καὶ ἀναπλάττει, ἐπεὶ καὶ αὐτὸ, ὃ τί ποτέ ἐστὶν ἐν ἡμῖν τὸ τοῦ βαπτίσματος ἔργον, εἰδός ἐστι καὶ μορφή. Καὶ γὰρ τίνα εἰκόνα ἐγγράφει καὶ μορφήν ἐντίθησι ταῖς ψυχαῖς συμμόρφους ἀπόφανιν τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτήρος, ὑπὲρ οὗ καὶ σφραγὶς καλεῖται πρὸς τὴν βασίλειον πλάττον εἰκόνα καὶ τὸ μακάριον εἶδος. Ὅτι δὲ τὸ εἶδος τὴν ὕλην περιβάλλει καὶ ἀφανίζει τὴν ἀμορφίαν, καὶ ἔνδυμα καλοῦμεν καὶ βάπτισμα τὸ μυστήριον. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος, τὸ ἔνδυμα καὶ τὴν σφραγίδα πρὸς τοῦτο φέρειν, νῦν μὲν ἐγγραφῆναι καὶ μορφωθῆναι φησι τὸν Χριστόν, νῦν δὲ περιτεθῆναι Χριστιανούς καθάπερ ἱμάτιον· ἐνδεδύσθαι λέγεται ὁ μεμυημένος καὶ βεβαπτισθαι, τὸ μὲν Γαλάταις γράφων, « Τεκνία μου, οὐς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστός ἐν ὑμῖν, » καὶ, « Ἰησοῦς Χριστός

προεγράφη ἐν ὕμῳ ἐσταυρωμένος · τὸ δὲ Κορινθίοις, « Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε. Χριστὸν ἐνεδύσαθε. » Καὶ γὰρ χρυσὸς καὶ ἀργυρὸς καὶ χαλκός, ἕως μὲν τῷ πυρὶ τακεῖ· διαβρῆθ', γυμνὴν παρέχει τὴν ὕλην ὄρῳ· ἔθεν καὶ χρυσὸς μόνον ἢ χαλκὸς αὐτὸ τοῦτο καλεῖται τὸ τῆς ὕλης ὄνομα. Ἐπειδὴν δὲ ὑπὸ τῶν τυπούμενων οὐδὲν εἰς τὸ εἶδος συναλαθῆ, οὐκέτι μὲν ἢ ὕλη, τὸ δὲ εἶδος φθάνον, καθάπερ τὰ ἕματα πρὸ τῶν σωμάτων ἀπαντᾷ τοῖς ὀρώσιν, ὅθεν καὶ ὀνόματο; ἰδίου τινὸς τυγχάνει· ἀνδρὶς γὰρ ἢ δακτύλιου; ἢ ὀτιῶν τῶν τοιοῦτων, ἀ τὴν μὲν ὕλην οὐκέτι, τὸ εἶδος δὲ μόνον σημαίνει καὶ τὴν μορφὴν. Ἰαω, δὲ δὴ ταῦτα καὶ ὀνομαστήριός ἐστιν ἢ σωτήριος τοῦ βαπτίσματος ἡμέρα Χριστιανοῖς, ὅτι τῆν καῦτα πλαττόμεθα καὶ τυπούμεθα, καὶ εἶδος καὶ ὄρον ἢ ἀνείδους καὶ ἀόριστο; ἡμῶν λαμβάνει ζωὴν. Ἄλλω; τε τῷ γνωσκόντι τὰ ἴδια τότε γνωσκόμενοι καὶ ἢ φησι Παῦλος, « Γινώσκοντες Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ, » τὴν σημαντικὴν φωνὴν τὴν ἐπισημασμένην κατὰ ταύτην ἀκούομεν τὴν ἡμέραν, ὡς ἂν τότε γνωσκόμενοι καθαρῶς· τὸ γὰρ τῷ Θεῷ γνωσθῆναι τοῦτό ἐστι· ὡς ἀληθῶς γνωρίζον εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ τῶν μηδὲν κοινῶν πρὸς τὴν ζωὴν ταύτην ἐχόντων ὁ Δαβὶδ εἶπεν, « Οὐ μὴ μνησθῶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χεῖλέων μου. » ἄγνωστοι γὰρ καὶ ἀφανεῖς, οὐ τοῦ φωτός ἐκείνου πύρρον κατέστησαν ἐκυτοῦς. Οὐτε γὰρ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ φωτός χωρὶς τῶν ὀρασθῆναι δυναμένων γένοιτ' ἂν οὐδὲν φανερὸν οὐτε τῷ Θεῷ γνωρίζον, ἢ μὴ δέξασθαι συνέθη τὴν ἐκεῖθεν ἀκτίνα. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι μὴδὲ ἐστὶν ἔλας τῆ ἀληθείας, ὃ μὴ δῆλον ἐκείνῳ γίνεται τῷ φωτί· καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον « Ἐγὼ Κύριος τοῦς θύτας αὐτοῦ, » καὶ αὐθὺς τῶν παρθέτων τὰς μωρὰς οὐκ εἶδέναι λέγει.

Illo procul removerunt. Neque enim oculis aspicere neque Deo notum, quod inde radium lucis non omnino, quod illo lumine non manifestatur. Et Et rursus fatuas virginis non se novisse ait ⁵⁵.

Διὰ ταῦτα τὸ βάπτισμα φωτισμα, ὅτι τὸ ἀληθινὸν εἶναι παρέχον γνωρίζον καθίστησι τῷ Θεῷ, καὶ πρὸς τὸ εἶδος ἄγον ἐκείνο τῆς ἀφανοῦς ἀρίστης πονηρίας. Διὰ τοῦτο καὶ λουτρὸν διότι φωτισμα· οὕτω γὰρ παρέχει τῷ φωτί καθαρῶς ὀμιλεῖν πάντα μολυσμῶν, ὡς τὴν θείαν ἀκτίνα τῶν ψυχῶν τῶν ἡμετέρων διείργει, καθάπερ τι μεσότηγον ἐξελόν. Χάρισμα δὲ ὅτι γέννησις· τῆς γὰρ γεννήσεως τῆς αὐτοῦ τί ἂν τις προεισενέγκοι, ἐπεὶ καθάπερ ἐπὶ τῆς γεννήσεως τῆς φυσικῆς ἔχει, οὐδ' αὐτὸ τὸ βούλεσθαι προεισάγομεν τῶν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἀγαθῶν, εἴ τις ἀκριβῶς ἐθέλοι σκοπεῖν; Βουλόμεθα γὰρ, ἀ καὶ ἐστὶν ἐνθυμηθῆναι· ταῦτα δὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέθη, οὐδὲ λογισθῆναι δύναται ἂν πρὶν εἰς πείραν ἐληλυθῆναι. Ἐλευθερίαν γὰρ ἀκούοντες προκειμένην καὶ βασιλείαν, εὐδαίμονά τινα λογίζομεθα ζῶν, ἢν ἐξεστὶν ἀνθρωπίνους δέξασθαι λογισμοῦ; τὸ δὲ ἐστὶ παντάπασιν ἄλλο, μεῖζον καὶ τῆς διανοίας

A sive immersus. Significans vero Paulus, « indumentum » et « sigillum » eodem spectare, nunc quidem Christianis inscriptum et formatum, nunc quasi vestimentum circumdatum esse affirmat. Nam Galatis ita scribit : « Filioli, quos iterum parturitis, donec formetur Christus in vobis ⁵⁶, » et : « Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis ⁵⁷. » Etenim aurum, argentum et æs, donec igne colliquefacta fluant, materiam inluentibus nudam exhibent : uade et aurum tantummodo, aut argentum, aut æs ea ipsa materia nominatur. Ubi vero instrumento ferreo ad formam recipiendam compulsus fuerit, non jam materia, sed forma prius apparet, sicut vestes prius, quam corpora videntibus occurrunt. Ex quo etiam nomen aliquod proprium adipiscitur ; statua enim, aut annulus, aut quodcumque tandem hujusmodi rerum, quæ jam non materiam, sed formam et speciem duntaxat significant, appellatur. Ac fortassis autem propterea salutaris baptismatis dies etiam Christianis est ὀνομαστήριος (id est, eo nomina baptizatis imponantur), quoniam tunc fingimur et formamur, vitæque nostra informis et incircumscripτα faciem, et terminum, ac limitem certum accipit. Insuper ab eo qui suos cognoscit tunc primum cogniti (et ut Paulus ait : « Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cum cognovistis a Deo ⁵⁸ »), vocem illam significantem, cognomen nostrum illo die audimus, velut tunc plane cogniti. Deo enim cognitum esse, hoc est, vere notum esse. Quapropter et David de his quibus cum hac sancta vita nihil est rei, « Non ero, inquit, memor nominum illorum per labia mea ⁵⁹. » Ignoti enim et obscuri sunt, qui semet a lumine valentibus citra lumen quidquam est aspectabile, accepit. Causa est, quod reipsa ne est quidem hac ratione « Novit Dominus qui sunt ejus ⁶⁰. »

Idcirco baptisma « illuminatio » dicitur, quoniam verum esse præstans, notus Deo facit, et in lumen illam producat, a caliginosa improbitate sejungit. Ob id ipsum etiam « lavacrum, » quia illuminatio. Sic enim dat cum luce defæctum ac purum habere commercium, cum omne inquinamentum, quo divinus radius ab animabus nostris excluditur, velut medium parietem diruit. « Charisma » autem, sive « donum. » Nam ad generationem spiritusalem suam quid est, obsecro, quod prius quisquam confert? Etenim haud secus quam in generatione naturali se res habet : nec ipsam quidem voluntatem bonorum e baptismo existentium afferimus, si quis penitus rem intropexerit. Libet enim ea que sunt cogitare ; ast hæc « in cor hominis non ascenderunt ⁶¹, » nec potest quisquam ea mente concipere, donec experiatur. Nam cum audimus libertatem et regnum esse proposita, vitam quamdam

⁵⁵ Galat. iv, 19. ⁵⁶ Galat. iii, 17. ⁵⁷ Galat. iv, 9. ⁵⁸ Psal. xv, 4. ⁵⁹ Num. xvi, 5; 11 Tim. ii, 19.

⁶⁰ Matth. xxv, 12. ⁶¹ 1 Cor. ii, 9.

felicem cogitamus, quam animus humanus complecti queat. Atqui istud omnimodis aliud est, ingenioque ac desiderio nostro superius. « Unctio » autem sive « chrisma » appellatur, quia Christum propter nos unctum initiatis inscribit, et sigillum est, ipsum Salvatorem imprimens. Unctio enim ubique, per totam formam corporis suscipientis perfecte penetrans, et illud adaptans, ipsum unctum ex ipso expressum et signatum facit, et formam ostendit, et sigillum est revera. Docuimus porro sigillum idem quod generationem posse, sicut idem quod sigillum, indumentum et immersio. Sed quoniam donum, et illuminatio, et lavacrum eodem quo formatio generatioque pertinent, patuit, omnem baptismatis appellationem unum illud significare, nempe hoc lavacrum generationem et vitæ in Christo principium nobis esse. Utrum autem caeremoniæ, et quæ recitantur in hoc mysterio, hanc vim habeant, clarebit iis, qui initiationem istam particulatim expendierint.

Cernitur enim qui ad mysterium hoc percipiendum accedit, antequam initiatur, nondum Deo reconciliatus, nondum a veteri dedecore ac turpitudine immunis. Precatur quippe initiator ante aliam caeremoniam, ut a quo occupatus est demone, liberetur. Nec solum alloquitur Deum pro eo, sed et ipsum catechumenum adoriens, tyrannum increpat, et flagello insectatur. Flagellum est « nomen illud super omne nomen »⁶⁶. Tantumque abest ut vivat, et filius atque hæres sit, ut adhuc in tyranni nancipio versetur. Nam qui cum maligno rationes habet, is a Deo penitus recedit. Hoc vero est prorsus mortuum esse. Quare etiam veluti ad exanimum adhuc accedens initiator, in faciem ejus sufflat: quæ insufflatio vitæ cœlitus inferendæ tecta significatio est. Quæ sequuntur, respondent. Omnia enim sunt quasi modo procreatorum, et præsentia quæque in manibus sunt despicientium, et ad moderamen aliud translatorum. Urgetur enim e duplici mundo hunc contemnere, illum honorare; et vitæ huic quidem valedicere, illam vivere; et vitæ ducem hunc velis remisque fugere, illum quam studiosissime sequi. Igitur quia præsentia deponit, satis indicat, quorum semet nondum adhuc reconciliatus condemnet. Quia autem visa pulchriora, et a se præsentibus anteposita, ab hoc mysterio accipit, ostendit, se quod baptizatus sit, vitam laudabilem exordiri. Templum quippe ingressus, vestem deponit, et calceamenta solvit, veste et calceis, quæ ad vitam sunt necessaria, priorem vivendi rationem insinuans. Præterea ad occidentem conversus, spiritum ore emittit, vitæ in tenebris actæ indicium; manus extendit, et tanquam præsentem sibi que incumbens malignum repellit, et eum impurum scelestumque abominatur, foederique inimicissimo et infideli et causæ omnis exitii renuntiat, amicitiamque longe acerbissimam dissuit;

A καὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἡμετέρας. Χρίσμα δὲ οὐκ ἔστιν ἡμεῖς χρισθέντες, τὸν Χριστὸν, ἐγγράφει τοῖς τελοῦμενοις, καὶ σφραγίς ἐστὶν αὐτὸν ἐνσημαίνουσα τὸν Σωτήρα. Τὸ γὰρ χρίσμα πανταχοῦ διὰ πάσης ἀκριβῶς τῆς μορφῆς ἀφιγμένον τοῦ σώματος τοῦ δεξαμένου καὶ προσαρμόσαν αὐτὸν ἐν αὐτῷ φέρει τὴν ἀληθινὴν ἐνσημανθέντα, καὶ τὸ εἶδος δείκνυσι καὶ σφραγίς ἐστὶν ἀτεχνῶς. Δέδεικται δὲ τοῖς εἰρημμένοις, τῇ γεννήσει ταῦτ' ὀφείσθαι τὴν σφραγιδα, καθάπερ καὶ τῇ σφραγιδι τὸ ἔνδυμα καὶ τὸ βάπτισμα. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ χάρισμα καὶ τὸ φῶτισμα καὶ τὸ λούτρον τῇ πλάσει καὶ γεννήσει πρὸς ταῦτ' ἔχει, ὁ δὲ ἄλλο ἐγένετο, πᾶσαν τοῦ βιπίσματος ἐπικουμίζαν ἐν ἐκείνῳ σημαίνειν, ὡς ἄρα γέννησις καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς ἡμῖν ἐστὶν ἀρχὴ τῆς λουτροῦ. Εἰ δὲ καὶ τὰ τελούμενα καὶ λεγόμενα τοῦ μυστηρίου τούτου δύναται τὸν λόγον, φανερὸν ὅτι ἐστὶν κατὰ μέρος τὴν τελετὴν ἐπιούσι.

Φαίνεται γὰρ ὁ προσὼν τῷ μυστηρίῳ πρὶν τελεσθῆναι μήπω Θεῷ καταλλαγμένος, μήπω τῆς ἀρχαίας αἰσχύνης ἀπηλλαγμένος· εὐχεται γὰρ αὐτῷ προσίοντι, πρὶν ἄλλο τι τελεσθῆναι, τὴν τοῦ κατέχοντος δίκην ἀπαλλαγῆναι ὁ τελῶν, καὶ οὐ τῷ Θεῷ περὶ αὐτοῦ διαλέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ ἐπιπεσόντων ἐπιτιμᾷ τῷ τυράννῳ καὶ ἐλαύνει μιστίζων. Ἡ δὲ μάστιξ αὐτῷ ἐκ δυοῦ ἐστὶ τὸ ὑπὲρ πᾶν νομα. Τοσοῦτον ἀπέχει ζῶν εἶναι καὶ υἱὸς καὶ κληρονόμος, ὅς γε ἐστὶ τῷ τυράννῳ δουλεύει· συμβαίνει γὰρ τῷ πονηρῷ σκονδῆσαι Θεοῦ παντελῶς ἀφραστάται, τὸ δὲ ἐστὶ παντάπασι νεκρὸν εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἂν οὐπω ζωῆς μετεπιληφτός προσελθὼν ὁ τελεστής ἐπιφυσᾷ τῷ προσώπῳ· τὸ γὰρ ἐμφύσημα ἀνωθεν ζωῆς αἰνίγμα. Καὶ τὰ ἐξῆς δὲ ἀκολουθῶς ἔχει· πάντα γὰρ τῶν ἀρτι καθίσταμένων, καὶ τῶν μὲν παρόντων καὶ ἐν χερσὶν ὑπερορώντων, ἐπ' ἄλλα δὲ μετατιθεμένων. Ἐπιείγεται γὰρ κόσμων τοῦ μὲν καταφρονῆσαι, τὴν δὲ τιμῆσαι, καὶ βίον τὸν μὲν ἀπογεγονέναι, τὸν δὲ βιώναι, καὶ ζωῆς ἡγούμενον τὸν μὲν ἐκ παντὸς τρόπου φευγεῖν, τὸν δὲ πάση σπουδῇ διώκειν. Οὐκοῦν δι' ὧν μὲν ἀποτίθεται τὰ παρόντα, δηλός ἐστιν ὅτι κατεγνώκει μήπω καὶ νῦν ἀπηλλαγμένος· δι' ὧν δὲ τὰ δόξαντα καλλίω καὶ ἄπροσβητα τῶν παρόντων ἀπὸ τοῦ μυστηρίου τούτου λαμβάνει, δείκνυσι τῷ βαπτισθῆναι τῆς ἐπινοουμένης ἀρχόμενος ζωῆς. Τὸν γὰρ ἱερὸν εἰσελθὼν οἶκον τὸν χιτῶνα κατατίθει· καὶ τὰ ὑπερήματα ὑπολύει, τῷ ἱματίῳ καὶ τοῖς ὑποδήμασιν, ἃ πρὸς τὴν ζωὴν βοηθεῖ, τὸν πρότερον αἰνιττόμενος βίον. Ἐστὶ δὲ πρὸς εὐσμάς ἀποβλέπων πνεῦμα τοῦ στόματος ἀποπνεῖ, τῆς ἐν σκότει ζωῆς σημείον, χεῖράς τε ἐκτείνει· καὶ ὡς παρόντα καὶ ἐπιλείμενα τὸν πονηρὸν ἀπωθῆναι· καὶ ὡς μισρὸν καὶ βεβελουρὸν κατακτείνει, καὶ τὰς ἐχθίστας καὶ ἀπίστους καὶ δλέθρου παντὸς αἰτίας ἀρνεῖται σπονδῶς καὶ τὴν φιλίαν τὴν πικρὰν παντάπασι διαλύει καὶ τὴν ἐχθρὰν ἐπαίνει. Καὶ ἐπεὶ φύγοι τὸ σκότος, ἐ...

⁶⁶ Philipp. II, 9.

τὴν ἡμέραν τρέχει καὶ πρὸς τὴν ἑω στραφεὶς ζητεῖ τὸν ἥλιον, καὶ λυθεὶς τῶν τοῦ τυράννου χειρῶν τὸν βασιλέα προσκυνεῖ, καὶ τοῦ νόθου καταγνοῦς τὸν γνήσιον ἐπιγινώσκει Δεσπότην, καὶ εὐχεται ὑποταγῆσθαι αὐτῷ καὶ δουλεύσειν ὅλην ψυχῇ καὶ πρὸ γε τούτων ὡς Θεὸν εἰς αὐτὸν πιστεύειν καὶ ἅ περὶ αὐτοῦ προσῆκε γινώσκειν. Καὶ τοῦτο γὰρ ἀρχὴ τῆς μακαρίας ζωῆς, ἡ ἀληθὴς περὶ Θεοῦ γνῶσις· « Τὸ γὰρ ἐπίστασθαι σε, φησὶ Σολομών, βίζα ἀθανάσιος, ὡς περὶ τὸ ἀγνοῆσαι τὸν Θεὸν τὸν θάνατον εἰσθηγεκεν ἐξ ἀρχῆς. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Ἀδὰμ τὴν θείαν ἀγνοήσας φιλανθρωπίαν βάσκων εἶναι φήθη τὸν ἀγαθόν, καὶ τῆς σοφίας ἐπιλαθόμενος λαθεῖν ἐνόμισε τὸν σοφόν, τῷ δραπετῇ προσετέθη τὸν Δεσπότην περιεῖδόν, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ παραδείσου τε ἀπηλάθη καὶ τὴν ζωὴν ἀφῆρέθη καὶ ὠδυνήθη καὶ ἀπέθανεν· ὅθεν τῷ πρὸς τὴν ζωὴν ἐπειγομένῳ καὶ τὸν Θεὸν ἠγείσθαι τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν πᾶσα ἀνάγκη.

Καὶ τὸ γυμνωθῆναι δὲ καθάπαξ καὶ τὸν τελευταῖον καταθέσθαι χιτῶνα δείκνυμεν ἄρι· τῆς εἰς τὸν παράδεισον φερούσης· ἀπτόμενοι καὶ τὴν ἐνταῦθα ζωὴν. Ὁ μὲν γὰρ Ἀδὰμ ἀπὸ τῆς εὐδαίμονος ἐκείνης περιβολῆς ἐπὶ τὴν γύμνωσιν ἐλθὼν, ἀπὸ ταύτης ἐπὶ τὴν ἀθλίαν ταύτην ἤκε σκευήν. Ἡμεῖς δὲ ἀπὸ τῶν δερματίνων χιτῶνων ἐπὶ τὴν γύμνωσιν ἰόντες καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ βαδίζοντες μέσου δῆλοι καθέσταμεν τὴν αὐτὴν ἐπανιόντες ὁδὸν καὶ πρὸς τὸ ἱμάτιον ἐπειγόμενοι τὸ βασιλικόν, καὶ ὅθεν καὶ δι' ὧν ἐκεῖνος· κατῆλθεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἡμεῖς ἐνθὲν δὲ ἐπανιόντες. Εἴη δ' ἂν κάκεινου σημεῖον τὸ γυμνωθῆναι, τοῦ νῦν καθαρῶς τῷ ἀληθινῷ φωτὶ προσεῖναι μηδὲν ἐπιφερομένους· ὅθεν ἡ σκιὰ τοῦ θανάτου, καὶ ἅ τὴν μακαρίαν ἀκτίνα τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρωπίνων ἀποτειχίζει, καθάπερ τὰ ἱμάτια τειχίον τί ἐστι μεταξὺ τοῦ φωτὸς τούτου καὶ τῶν σωμάτων.

Καὶ μὴν καὶ ἡ τοῦ ἐλαίου χρίσις γένοιτο μὲν ἂν καὶ ἄλλου τινὸς σημεῖον, καὶ πρὸς τοῦτο δὲ δύναται φέρειν. Ἐννοῶμεν γὰρ τὴν Ἰακώβ στήλην, ἣν τῷ ἐλαίῳ χρίσας προσήνεγκε τῷ Θεῷ, καὶ τοὺς βασιλέας καὶ τοὺς ἱερέας αὐτῷ τούτῳ τῷ κοινῷ καὶ τῷ Θεῷ καθιερούμενους, οἱ φησὶ μὲν αὐτοῖς οὐδαμῶς, τῷ Θεῷ δὲ καὶ τῇ πολιτείᾳ ζῶσι, πρὸς ἣν ἐτάχθησαν. Καὶ ἡμεῖς γὰρ τῆς οἰκειᾶς ζωῆς καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἐξιστάμεθα τῷ Θεῷ· τὸδε ἐστὶ τὸ πλαιδὸν ἀποβαλόντα· εἶδος ὁμοίου· αὐτῷ γενέσθαι, καὶ τὸ σύμβολον οἰκεῖον καὶ τῇ τῶν Χριστιανῶν ἐπωνυμίᾳ πάνυ προσῆκον. Χριστόμεθα γὰρ, καὶ ὅ ζητούμεν τοικένας, Χριστός ἐστι τῇ θεότητι τὴν ἀνθρωπότητα χρίσας, ἐπεὶ καὶ αὐτοῦ τοῦ χρίσματος αὐτῷ κοινωνοῦμεν· καὶ γὰρ τοῦ χρίσματος ἐκεῖνον τοῦτο τὸ χρίσμα σημεῖον, καὶ δεικνυσὶν ὁ τελῶν, δι' ὧν ἐπάδει χρισμένῳ τῷ τουομένῳ. Ταῦτα γὰρ ἐστὶν ἐκεῖνα, δι' ὧν ὁ Δαβὶδ τὴν χρίσιν ἐκεῖνην ἐμύνησε καὶ τὴν βασιλείαν· ὁ μὲν γὰρ ἱερεὺς, « Χρίσται, φησὶν, οὗτος (τὸν τελοῦμενον λέγων) ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως· » ὁ δὲ Δαβὶδ, « Ἐχρίσέ σε (φησὶν πρὸς τὸν Σωτῆρα), ὁ Θεὸς ὁ

et odium amplectitur; et e tenebris a l diem procurrit; atque ad orientem respiciens, solem quaerit; expeditusque e tyranni manibus, regem adorat, et contempto spurio, legitimum Dominum agnoscit, illi subijci et tota anima servire optat; et ante haec in eum, ut in Deum credere. Et ad eum pertinentia cognoscit. Nam et hoc beatæ vitæ initium est, vera de Deo cognitio. « Scire enim justitiam tuam et virtutem tuam, ait Salomon, radix immortalitatis »; sicut ignorare Deum, mortem invenil a principio. Postquam enim Adamus divinam benignitatem ignorans, cum qui bonus est, invidiam existimavit, et oblitus sapientiæ, se latere sapientem est arbitratus, Dominum despiciatui ducens, fugitivo adhæsit. Atque ob id paradiso expulsus, et vita spoliatus, et doloribus cumulatus, mortem denique perpessus est. Itaque ad vitam et ad Deum properanti cognitionem de Deo præire prorsus est necessarium.

Et dum denudamur, intimamque tunicam exuimus, nos modo viam in paradysum ducentem, et quæ illic degitur vitam ingressos ostendimus. Adam enim cum a beatis illis septis in nuditatem incidisset, ab ea ad hæc miseranda gestamina devenit. Nos contra a pelliceis tunicis ad nuditatem venientes, et per idem medium incedentes, nos eodem reverti itinere, et ad regiam vestem recuperandam festinare demonstramus: et unde, et per quæ ille in hunc mundum descendit, nos hinc reverti. Sit autem et illud signum nuditatis, quod nunc pure ad verum lumen accedimus, nihil afferentes, unde umbra mortis et quæ beatum radium animarum humanarum intercipere queant; sicut vestimenta ut murulus quidam inter lumen hoc et corpora intercedunt.

Verumenimvero olei unctio et alius rei indicium esse, et aliorum spectare potest. Recordor enim lapidis Jacob, quem oleo delibutum obtulit Deo: et reges et sacerdotes hoc ipso, oleo inquam, populo et Deo consecratos: qui sibi quidem neutquam, sed Deo et reipublicæ vivunt, propter quam instituti sunt. Et nos quoque a vita propria, et a nobis ipsis, Deo desciscimus. Hoc autem est pristina forma recepta, illi similes fieri, et symbolum proprium Christianorumque cognomini in primis conveniens. Ungimur enim, et cujus similitudinem concupiscimus, Christus est, qui divinitate humanam naturam unxit; siquidem et in unctione cum ipso communicamus; quandoquidem illius unctionis hæc unctio signum et nota est, idque initiator his quæ super initiato et uncto recitare consuevit, significat. Sunt quippe eadem illa, per quæ David unctionem Christi regnumque indicat. Sacerdos enim, « Ungitur hic, inquit, (initiatum puta) oleo exsultationis. » David autem, « Unxit te (alloquitur Salvatorem) Deus Deus

⁶⁷ Sap. xv, 3.

tuis oleo exultationis præ participibus tuis ⁶⁰, participes vocans nos, quos propter benignitatem regni socios facit.

Hucusque igitur nondum vivimus. Signa enim sunt hæc initiando, et principia quædam, et præparaciones vitæ. Postquam autem quis coopertus ter emergerit, Trinitate super eo nominata, tunc totum quod desiderabatur accipit, et generatur, et formatur generatione et formatione diei, sicut inquit David ⁶¹, suscipitque præclarum signaculum, et omni quam quærebat felicitate potitur, fitque lux, qui nuper erat tenebræ, et subsistit, qui nihil erat, atque a Deo in familiarem et filium cooptatur, a carcere et extrema servitute ad regium thronum proventus. Hæc enim aqua aliam quidem vitam tollit, aliam efficit, et veterem hominem occidens, novum exurgere facit. Hoc maxime intelligunt, qui reipsa experti sunt. Deinde et quæ in ipso mysterio cernuntur, hoc dant per omnia conijcere. Nam quod aquam subiens semet occulat, videtur fugere vitam, quæ hoc cæli spiritu alitur. Fugere autem vitam, hoc est emori. Rursum, quod emergit, et in aere ac luce conspicitur, vitam consecrari et adipisci videtur. Propter hoc et Deum hic fabricatorem vocamus, quod isthæc vitæ primordia sunt, et fabricatio secunda, priore præstantior; imago enim exactius quam antea effingitur et statua in typum similitudinemque divinam expressius formatur. Idecirco et purius archetypum proponi nunc oportebat. Etenim qui baptizant, Deum ad sacrum fontem invocantes, non cum nomine Dei appellant, quod est Trinitati commune, nec eo satis theologice, hoc est, non perspicue et discrete divinitas indicatur: sed plenius et consummatius eum nominantes, proprietates uniuscujusque personæ celebrant.

Subest et alia causa. Etsi enim una benignitate generi nostro Trinitas salutem dedit, tamen quælibet sacrarum υποστάσεων proprium quiddam contulisse prædicatur. Pater enim reconciliatus est, Filius reconciliavit, Spiritus sanctus inter amicos jam ascriptis donum datus est. Et ille quidem liberavit; hic pretium factus est, quo liberati sumus; Spiritus ipsa libertas est: « Ubi enim Spiritus Domini, juxta Pauli vocem, ibi libertas ⁶². » Et Pater quidem formavit, Filius reformavit; « Spiritus est qui vivificat ⁶³. » Nam et prima fabricatione Trinitas adumbratur. Pater nempe fingebat, Filius manus erat fingenti, Paracletus spiritus erat vitam inspiranti. Et quid ego istis immoror? In hoc divinorum operum solo Deus discretus est. Nam cum multa sint merita quibus omni ætate Deus creaturam est prosecutus, nullum invenias, quod ad Patrem solum, aut ad Filium solum, aut ad Spiritum sanctum solum referatur; sed omnia Trinitati communia sunt,

θεός σου ελαιον αγαλλιόσεως· παρά τοὺς μετόχους σου, ὁ μετόχους λέγων ἡμᾶς, οὗς διὰ φιλανθρωπίαν κοινωνοὺς ποιεῖται τῆς βασιλείας.

Ἰμέρι μὲν δὴ τούτων οὕτω ζῶμεν· σημεῖα γὰρ ἔστι ταῦτα τῷ τελουμένῳ καὶ προτέλειαι τινες καὶ προπαρασκευαὶ τῆς ζωῆς. Ἐπειδὴν δὲ τῷ ὕδατι καλυφθεὶς τρισῶς ἀναδύῃ τῆς Τριάδος; ἐπιδρομένης, τήν·καῦτα τὸ ζητούμενον ἅπαν ὁ μεμυημένος λαμβάνει καὶ γεννᾶται καὶ πλάττεται τὴν ἡμερινὴν γέννησιν καὶ πλάσιν, ἣ δαβὶδ εἶπα, καὶ δέχεται τὴν καλὴν σφραγίδα καὶ πᾶσαν ἔχει τὴν ζητούμενην εὐδαιμονίαν, καὶ γίνεται φῶς σκότος ὧν πρότερον, καὶ ὑψίσταται μὴδὲν ὧν, καὶ οικειοῦται καὶ υιοθετεῖται θεῷ ἀπὸ δεσμοτηρίου καὶ δουλείας τῆς ἐσχάτης ἐπὶ τὸν βασιλεῖον ἀγόμενος θρόνον. Τὸ γὰρ ὕδωρ τοῦτο ζῶην τὴν μὲν ἀπόλλυσι, τὴν δὲ ἀναδείκνυσι, καὶ τὴν μὲν παλαῖον ἄνθρωπον ἀποπνίγει, τὸν δὲ νῦν ἀνίστησι. Τοῦτο δὲ μάλιστα μὲν τοῖς πεπειραμένοις ἀπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων γίνεται δῆλον· ἔπειτα δὲ καὶ τὰ φαινόμενα τοῦ μυστηρίου τοῦτο διῶσι διὰ πάντων εἰκάξαι. Τῷ γὰρ ὑποδύοντα τὸ ὕδωρ ἑαυτὸν ἀφανίσαι δοκεῖ φεύγειν τὴν ἐν τῷ ἀέρι ζῶην, τὸ δὲ φεύγειν τὴν ζῶην, τοῦτο ἐστὶν ἀποβήσκειν· τῷ δ' αὖθις ἀναδύοντα τῷ ἀέρι καὶ τῷ φωτὶ συγγενέσθαι ζῶην ἔοικε διώκειν καὶ τυχόντα λαβεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν δημιουργὸν ἐναυθα καλούμεν, ὅτι ζωῆς ἀρχὴ τὰ παρόντα καὶ δημιουργία δευτέρα πολλῶ τῆς προτέρας ἀμείνων. Γράφεται γὰρ ἀκριθέστερον ἢ πρότερον ἢ εἰκῶν, καὶ ἀνδρὶς εἰς σαφέστερον τὸν θεῖον πλάττεται τύπον· διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἀρχέτυπον νῦν ἔδει καθαρώτερον προτεθῆναι. Τὸν γὰρ θεὸν ἐπὶ τὸ λουτρὸν οἱ βαπτιστὰι καλοῦντες οὐ τὸ θεός· νομα τὸ κοινὸν τῇ Τριάδι βοῶσιν, ὅπερ οὐκ ἔστι σαφὲς καὶ διακεκριμένως θεολογούντων, ἀλλ' ἀκριθέστερον καὶ τελεώτερον τῆς ἰδιότητος ἐκάστης τῶν υποστάσεων ἀνυμνοῦσι.

Καὶ μὴν καὶ δι' ἐκείνον τὸν λόγον. Εἰ γὰρ μιᾷ φιλανθρωπία τὸ γένος ἔσωσεν ἡ Τριάς, ἀλλ' ὁμοῦ τῶν υποστάσεων ἐκάστη τῶν μακαρίων ἰδίαν τινα λέγεται συντέλειαν εἰσενέγκαι. Ὁ μὲν γὰρ Πάτερ διήλλακται, ὁ δὲ Υἱὸς διήλλαξε, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φίλος; ἤδη καταστᾶσι δῶρον ἐγένετο. Καὶ ὁ μὲν ἔλυσεν, ὁ δὲ τὸ λύτρον ἦν ὃ λελύμεθα, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐλευθερία· « Οὐ γὰρ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία, » Παύλου φωνή. Καὶ ὁ μὲν ἀνέπλασε, τῷ δὲ ἀνεπλάσθημεν, τὸ δὲ Πνεῦμά ἐστι ζωοποιούν· ἐπεὶ καὶ κατὰ τὴν πρώτην δημιουργίαν ἡ Τριάς ὡς ἐν σκιάτῃ ἐγράφετο. Ὁ μὲν γὰρ ἐπλασεν, ὁ δὲ χεῖρ ἦν τῷ πλάττοντι, ὁ δὲ Παράκλητος πνεῦμα τὴν ζῶην ἐμψυσῶντι. Καὶ τί ταῦτα λέγω; Μόνω γὰρ ἐν τούτῳ τῶν θεῶν ἔργων ὁ θεός· διεκρίθη. Πολλῶν γὰρ ὄντων, οἷς ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος; τὴν κτίσιν εὖ πεποηκεν ὁ θεός, οὐκ ἂν εὕροις οὐδὲν, ὃ πρὸς τὸν Πατέρα ἀναφέρεται μόνον, ἢ πρὸς τὸν Υἱόν, ἢ πρὸς τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ πάντα κοινὰ τῆς Τριάδος, ὅτι μιᾷ δυνάμει καὶ προνοίᾳ καὶ δημιουργίᾳ πάντα ποιεῖ. Ἐπὶ δὲ τῆς

⁶⁰ Psal. xlii, 8. ⁶¹ Psal. cxxxiii, 16. ⁶² II Cor. iiii, 117. ⁶³ Joan. vi, 64.

οικονομίας καὶ τὸ ἡμέτερον ἀνθρώπως γένος, καὶ αὐτοῦ καινὸν ἐγένετο, καὶ τὴν ἐμὴν σωτηρίαν ἐβουλήθη μὲν ἡ Τριάς κοινῇ, καὶ ὅπως ἂν γένοιτο προνοηθῆ· ἐνεργεῖ δὲ οὐκέτι κοινῇ. Αὐτουργὸς γὰρ οὕτε ὁ Πατήρ οὕτε τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ μόνος ὁ Λόγος, καὶ μόνος ὁ Μονογενὴς αἵματος ἡνέσχετο καὶ σαρκὸς καὶ ἐπλήγη καὶ ὠδυνήθη καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, δι' ὧν ἡ φύσις ἀνεβίω καὶ τὸ βάπτισμα συνέστη, ἡ καινὴ γέννησις καὶ ἀνάπλασις. Οὐκοῦν ταῖς ὑποστάσεσι διειροῦντας ἐπὶ τοῦ θεοῦ λουτροῦ τὸν Θεὸν ἔδει καλεῖν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν ἱερὰν πλάσιν κομιζομένους, ἡ διακεκρυμένον τὸν Θεὸν ἀπέδειξε μόνη.

tebat (in nomine scilicet Patris, et Filii et Spiritus Deum discretum ostendit, reportarent.

Τί οὖν μὴ καὶ τὴν οἰκονομίαν καὶ μάλιστα ταύτην Β ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἀνουμοῦμεν; Πάνυ μὲν οὖν οὐ δι' ὧν λέγομεν, ἀλλὰ δι' ὧν πράττομεν. Τὸ γὰρ καταδύναται τρισσῶς ἀναδύναται, τίς οὐκ οἶδεν ὅτι τὸν τριήμερον θάνατον τοῦ Σωτῆρος εἰσάγει καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἢ τέλος ἐστὶ τῆς ὅλης οἰκονομίας; Καὶ οὐ μάλιστα, οἶμαι, τὴν μὲν θεολογίαν βρωῦμεν, τὴν δὲ οἰκονομίαν ἐπὶ τῶν ἔργων ἐπιδεικνύμεθα σιωπῇ. Τὸ μὲν γὰρ ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ εἰς γυνῶσιν ἀνθρώποις διὰ τῆς φωνῆς ἀφίκατο μόνως, τὸ δὲ ἐγένετο καὶ ὠράθη τοῖς τῶν ἀνθρώπων ὀφθαλμοῖς, ἀφῆς ἡνέσχετο καὶ χειρῶν ὅθεν ὁ μακάριος Ἰωάννης καὶ ἄμφω ταῦτα τοῦτο κάκεινο περὶ τοῦ διπλοῦ Σωτῆρος γυνώσκων εἶπε μὲν· « Ὁ ἦν ἀπαρχῆς, ὃ ἀκηκόσαμεν, » ἐπήγαγε δέ· « Ὁ ἐωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς. » Ἐτι δὲ τὴν μὲν θεολογίαν πιστεύουσαι δεῖ μόνον, καὶ ἡ ἐπιδείξις τῆς πίστεως ἐπὶ τῆς φωνῆς (ἢ γὰρ εἰς δικαιοσύνην, φησὶ, πιστεύομεν τῇ καρδίᾳ, ταῦτα τῷ στόματι ἠμολογοῦμεν εἰς σωτηρίαν), τὴν δὲ οἰκονομίαν καὶ μιμήσασθαι καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων δεῖξαι πᾶσα ἀνάγκη· δεῖ γὰρ, φησὶν, ἐξακολουθεῖν τοῖς ἔργοις τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἀναστάντος.

Διὰ ταῦτα τοίνυν ἡ μὲν Τριάς ἐπὶ τῆς φωνῆς, τὸ δὲ πάθος καὶ τὸν θάνατον διὰ τοῦ ὕδατος ἐν τῷ σώματι γράφομεν, τυποῦντες ἡμᾶς αὐτοὺς εἰς τὸ μακάριον εἶδος ἐκείνου καὶ τὴν μορφὴν. Οὐκ ἄδηλον μὲν οὖν ἐκ τῶν εἰρημίων, ὅτι πανταχόθεν τῶν περὶ τὸ βάπτισμα θειουμένων ἀπὸ τε τῆς τάξεως αὐτῆς τῶν τε ὀνομάτων, ὅθεν αὐτὸ καλοῦμεν, ἀπὸ τε τῶν ἐπ' αὐτῷ τελουμένων καὶ ἄδομένων ἐκεῖνο γινώσκουμεν, τὴν ἐν τῷ Χριστῷ ζωὴν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαμβάνειν. Τί δὲ ἐστὶν αὐτὸ τὸ εἶναι τὴν ζωὴν, λοιπὸν ἂν εἴη σκοπεῖν. Ἐπεὶ γὰρ τὰ μὲν ἀπολλύμεθα, τὰ δὲ γινόμεθα, καὶ τὰ μὲν βλίπτομεν, τὰ δὲ σώζομεν, εἰ τί ἐστὶν ἐκάτερον τούτων γένοιτο δῆλον, δῆλον ἂν εἴη τί ἐστὶν αὐτὸ τὸ « κατὰ Χριστὸν ὑποστῆναι. » Ἐστὶ τοίνυν τὸ μὲν ἁμαρτία, τὸ δὲ δικαιοσύνη, καὶ τὸ μὲν ὁ παλαιὸς ἀνθρώπος, τὸ δὲ ὁ καινός. Μᾶλλον δὲ ἀκριβέστερον ἐτι περὶ τούτων σκοποῦμεν.

quia scilicet una potestate, providentia et fabricatione efficit omnia. In œconomia autem, qua genus humanum instauravit, etiam ista novitas contigit, et salutem meam voluit quidem Trinitas communiter, et ut restitueretur providit; non tamen etiam communiter eam operata est. Per se enim nec Pater, nec Spiritus, sed solum Verbum et solus Unigenitus operatus est, qui carnem sanguinemque assumere dignatus est, verbera, cruciatus, mortem excepit, et resurrexit, per quæ natura revixit, et quibus baptisma, nova generatio et reformatio constituta est. Itaque personis distinctum Deum in divino lavacro appellare oportet (sancti) eos, qui sacram formationem, quæ sola

Quid ergo? num etiam œconomiam et maxime in baptisate laudamus? Nos vero laudamus, non per ea quæ dicimus, sed quæ facimus. Trinam enim immersionem et emersionem, quis non videt triduanam Salvatoris mortem et resurrectionem, quæ totius œconomix finis est, exhibere, oculisque subjicere? Nec temere, opinor, quod theologicum est voce edimus; œconomiam autem rebus cum silentio exprimimus. Illud enim erat ab initio, et per vocem tantummodo in hominum notitiam intelligentiamque penetravit; hoc factum, et humanis oculis conspectum, et manibus contrectatum est. Unde et beatus Joannes ambo hæc, hoc et illud de Salvatore gemino cognoscens, dixit quidem: « Quod erat ab initio, quod audivimus, » subjunxit tamen: « Quod vidimus oculis nostris, et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ 61. » Præterea theologicum illud credere tantum oportet, et probatio fidei in voce consistit (« Quæ enim, inquit Paulus, corde ad justitiam credimus, ea ore ad salutem confitemur 62 »), œconomia autem et imitanda omnino et operibus demonstranda est. Ejus enim vestigia sequi oportet, qui pro nobis mortuus est et resurrexit 63.

Idcirco Trinitas quidem in voce est; passionem autem et mortem per aquam repræsentamus, nos ipsos ad beatam illam speciem atque formam informantes. Ex dictis itaque patet, nos undique ex his quæ circa baptismum considerantur, et ex ordine ipso, et ex vocabulis, quibus afficitur, et ex cæremoniis, et verbis quæ in eo administrando adhibentur, illud discere, vitam in Christo a lavacro essentiæ suæ principium capere. Quid autem sit ipsum hoc, esse vitam, deinceps exsequamur. Quoniam enim alia perdimus, alia sumus, et alia projecimus, alia servamus, si constabit quid utrumque horum sit, constabit etiam, quid sit ipsum hoc, « secundum Christum subsistere. » Est igitur illud quidem peccatum, hoc justitia; et illud vetus homo, hoc novus. Sed accuratius hæc dispiciamus.

61 I Joan. 1, 1. 62 Rom. 10, 10. 63 I Petr. 1, 21.

Cum peccatum duplex sit, et in utrumque cadat, hoc est, et aliud in actione, aliud in habitu vertatur et hæreat, actio ipsa aliquando non adest, neque manet, sed simul ac patrata est, esse desinit, sicut telum mox ut vibratum est, præterit. Reliquit autem vulnus peccatum actionis his qui illud operati sunt, et vestigium improbitatis, confusionem et reatum poenæ. Habitus autem a perversis actionibus, veluti morbus quidam, corrupta voluntate animabus inditus, stabilis est, et vinculis insolubilibus animam astringit, sensusque et cogitata in servitutem redigit, et captos tractat ut qui pessime in actiones sceleratissimas eos inducens, per quas ipse conflatus est, et quas semper parit, generatus et generans secundum idem, et in orbem quodammodo; unde nullus peccandi finis, dum habitus actiones producit, accessione autem actionum habitus augetur: et ita utrisque malis invicem perpetuo progredientibus, peccatum vivit, ego vero mortuus sum: siquidem non heri, nec nuper peccatum cepit initium, sed ex quo nati sumus. Mox enim ut Adamus maligno sua concredidit, bonumque Dominum contempsit, et voluntate distortus ac perversus est, et anima sanitatem illam ac bonum habitum perdidit, etiam corpus eadem via inaccessit, et seque illi accommodans, sicut instrumentum in manu artificis, simul perversum est. Anima namque cum corpore propter arctissimam conjunctionem conspirat. Signum huius rei: rubescit enim corpus cum illam pudet, et cum illa angoribus obsidetur, contabescit. Procedente autem natura, et genere nostro a primo illo corpore latius se diffundente ac propagante per corpora posteriorum, etiam pravitas, velut quidpiam naturale, didita est.

Quia vero corpus non solum ex animæ motibus simul afficitur, sed et suos cum ea communicat (gaudet enim simul anima, et simul dolet: et temperantes quidam sunt atque ingenui, quia corpus sic est affectum et natum), ideo sequebatur, etiam uniuscujusque animam primi Adami vitiositatem pro hæreditate adire, ab anima quidem illius ad corpus, a corpore autem illius ad posteriorum corpora, et ab ipsis corporibus ad animas dimanantem. Et sic est vetus homo, quem cum, ut vitiositatis seminarium, a primis parentibus acceperimus, et cum eo in lucem simus editi, nullum diem peccato purum vidimus, nec a pravitate liberi unquam spiravimus, sed ut Propheta ait, « alienati sumus a vulva, erravimus ab utero », nec infelici illo patrimonio, peccato videlicet, ab auctoribus generis nostri ad nos propagato, nec hæreditate malorum contenti fuimus, sed adeo vitiis nos insuper inseruimus, et infandas divitias exaggeravimus, ut posterioribus priora obruerimus, imitatoresque ipsis exemplaribus multo deteriores evaserimus. Et quod maximum est omnium,

Τῆς ἀμαρτίας διττῆς οὐσῆς καὶ εἰς ἄμφω χωροῦσῆς, καὶ τῆς μὲν ἐν ταῖς ἐνεργείαις γανομένης, τῆς δὲ ἐν τῇ ἕξει συνισταμένης, ἡ ἐνέργεια αὐτὴ μὲν οὐ πάρεστιν ἐνίοτε, οὐδὲ μένει, ἀλλ' εὐθύς τε ἐγένετο καὶ οὐκ ἔστι, καθάπερ βέλος ἄμα τῷ πληξῆαι παρελθόν· καταλείπει δὲ τὸ τραῦμα τοῖς εἰργασμένοις, τοὺς τύπους τῆς κακίας καὶ τὴν ἀσχύνην καὶ τὸ ὑπόχρεως εἶναι δικῆς. Ἡ δὲ ἕξις ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἐνεργειῶν, καθάπερ νόσος ἐκ διεφθαρμένης διαίτης ταῖς ψυχαῖς ἐντεθεῖσα, μόνιμός ἐστι καὶ δεσμοῖς ἀλύτοις τὴν ψυχὴν καταδεῖ, καὶ δουλοῦται τὸ φρόνημα, καὶ τὰ πάντων κακίστα ἐργάζεται, τοὺς ἀλόοντας εἰς τὰς πονηροτάτας ἐνεργείας ἐνάγουσα, δι' ὧν συνέστη καὶ ἄς ἐκάστοτε τίχτει, γεννωμένη καὶ γεννώσα κατὰ ταῦτον ὥσπερ ἐν κύκλῳ. Ὅθεν συνέβαινε τὴν ἀμαρτίαν ἀτελεύτητον εἶναι, τῆς ἕξεως μὲν τὰς ἐνεργείας ἀπογεννώσης, τῇ προσθήκῃ δὲ τῶν ἐνεργειῶν τῆς ἕξεως ἐπιδοῦσης· καὶ οὕτω δι' ἀλλήλων τῶν κακῶν ἀμοτέρων αἰεὶ προχωρούντων ἡ μὲν ἀμαρτία ἐξῆσεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον, ἔπει μὴδὲ χθὲς καὶ πρώην ἤρξατο τὸ κακόν, ἀλλ' ἐξ οὗ γεγόναμεν. Ἀφ' οὗ γὰρ τῷ πονηρῷ πιστεύσας ὁ Ἀδάμ τὰ ἐκ τοῦ τὸν Δεσπότην περιεῖδε τὸν ἀγαθὸν καὶ τὴν γνώμην διεστράφη, καὶ ἡ ψυχὴ τὴν ὑγιάν ἐκείνην ἀπώλεσε καὶ τὴν εὐεξίαν, ἐξ ἐκείνου καὶ τὸ σῶμα συνέβη τῇ ψυχῇ καὶ ἤρμοσε, καὶ συνδιεστράφη καθάπερ ὄργανον τῇ τοῦ τεχνίτου χειρὶ. Κοινωνεῖ γὰρ ἡ ψυχὴ τῷ σώματι τῶν παθῶν τῷ ἄκρως ἠῶσθαι· σημεῖον δὲ· καὶ γὰρ ἐρυθριᾶ μὲν αἰσχυνομένης τὸ σῶμα, τήκεται δὲ φροντίσι τῆς ψυχῆς πολιορκουμένης. Ἐπει δὲ ἡ φύσις ἐχώρει καὶ προήει τὸ γένος ἀπὸ τοῦ πρώτου σώματος ἐκείνου προβαῖνον, διεδόθη καθάπερ ἄλλο τι τῶν φυσικῶν τοῖς ἐξ ἐκείνου σώμασι καὶ ἡ πονηρία.

Ἐπει δὲ οὐ παραπολαύει μόνον τὸ σῶμα τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν, ἀλλὰ καὶ μεταδίδωσι τῶν αὐτοῦ (καὶ χαίρει γὰρ ἡ ψυχὴ καὶ ἀχθεταί, καὶ σωφρονικοί τινες εἰσι καὶ ἐλευθέροι τῷ διακείσθαι ὡδὶ τὸ σῶμα), διὰ τοῦτο ἀκόλουθον ἦν, καὶ τὴν ἐκάστον ψυχὴν τῆς τοῦ πρώτου Ἀδάμ κληρονομήσαι κακία, ἀπὸ μὲν τῆς ψυχῆς ἐκείνου πρὸς τὸ σῶμα δοθείσης, ἀπὸ δὲ τοῦ σώματος τοῖς ἐξ ἐκείνου σώμασιν, ἀπὸ δ' αὐτῶν σωμάτων ἐπὶ τὰς ψυχὰς ἐρχομένης. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, ὃν σπέρμα κακίας ἀπὸ τῶν προγόνων λαβόντες ἅμα τῷ φῦναι οὐδὲ μίαν ἡμέραν καθαρὰν εἰδόμεν ἀμαρτίας, οὐδ' ἀνεπνεύσαμεν ἐλευθεροὶ πονηρίας, ἀλλ', ὃ φησὶν ὁ Προφήτης, « ἀπηλλοτριώθημεν ἀπὸ μήτρας, ἐπλανήθημεν ἀπὸ γαστρὸς, » οὐ μέγχι τοῦ δυστυχοῦς ἐκείνου κλήρου στάντες τῆς προγονικῆς ἀμαρτίας, οὐδ' οἷς ἐκκληρονομήσαμεν ἀγαπήσαντες κακοῖς, ἀλλ' οὕτω σφόδρα τῇ κακίᾳ προσθέντες καὶ τὸν πονηρὸν αὐξήσαντες πλοῦτον, ὥστε τοῖς δευτέροις ἀποκρύψαι τὰ πρότερα καὶ τῶν παραδειγμάτων πολλῶν χείρους τοὺς μιμησαμένους ἀναδειχθῆναι. Καὶ τὸ μέγιστον ἀπάντων, οὐ γὰρ τι, ἐγένετο μεταξὺ διακωχῆ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ

⁶⁶ Ps. l. LVII, 4 sec. LXX.

συνεχῶς ἢ νόσος ἐχώρει· ἴσως δὲ καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἀμήχανον ἦν, τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων αὐτὸ ἐαυτῷ πρὸς θεραπείαν ἀρξέσαι, μήτε, γεγευσμένον σχεδὸν οὐδὲ πώποτε τῆς ἐλευθερίας, μήτε ἐπεὶ μὴ ἐπεπειρατο, δυνάμενον εἰς πόθον ἔλθειν καὶ τυχεῖν ἰθελῆσαι καὶ κατὰ τῆς τυραννίδος διαναστῆναι. Τούτων τῶν χαλεπωτάτων δεσμῶν, ταύτης τῆς δίχης, τῆς νόσου, τοῦ θανάτου τὸ λουτρὸν ἀπαλλάττει, οὕτω μὲν βράδιως, ὡς μὴδὲ χρόνου δευθῆναι, οὕτω δὲ παντάσῃ καὶ τελείως, ὥστε μὴδὲ ἔχθος λειψοῦναι, καὶ οὐ πονηρίας ἀπαλλάττει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐννεύσαν ἕξιν παρέχει. Αὐτὸς γὰρ ὁ Δεσπότης δι' ὧν ἀπέθανεν, ἔδωκεν ἡμῖν ἐξουσίαν ἀποκτείναι τὴν ἁμαρτίαν, δι' ὧν δὲ ἀντίβω, τῆς καινῆς ζωῆς ἐποίησε κληρονόμους. Ὁ γὰρ θάνατος· ἐκεῖνος, κίθλον μὲν αὐτὸ τοῦτο θάνατος ἦν, τὴν ποιητὴν ζωὴν ἀποκτείνει, καθύστερον δὲ ἐστὶ δίχη, τὴς εὐθύνας λύει τῶν ἁμαρτημάτων, ὧν διὰ τὰς πονηρὰς ἐνεργείας ἕκαστος· ὑπόχρεως ἦμεν.

Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον τῆς ἕξεως καὶ τῆς ἐνεργείας συμπίσης ἁμαρτίας τὸ λουτρὸν καθαρῶς ἀποφαίνει, καθύστερον κοινινοῦς ποιεῖ τοῦ ζωοποιῶ τούτου θανάτου. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς ἀναστάσεως μετέχομεν διὰ τὸ λουτρὸν, ζωὴν ἡμῖν ὁ Χριστὸς δίδωσιν ἄλλην καὶ μέλη πλάττει καὶ δυνάμεις ἐντίθησιν, ὧν δεήσει πρὸς τὸν μέλλοντα βίον ἀφικομένοις. Διὰ τοῦτο γὰρ τῶν ἐγκλημάτων ἀθρόον λύομαι καὶ τὴν ὑγίαν αὐτίκα λαμβάνω, μάλιστα μὲν ὅτι Θεοῦ καθαρῶς ἔργον, ὃν οὐκ ἐνὶ χρόνῳ δουλεύειν, ἔπειτα οὐδὲ νῦν εὖ ποιεῖ τὸ γένος, ἵνα καὶ χρόνου δεήσει, ἀλλ' εὖ πεποίηκεν. Οὐ γὰρ νῦν δίδωσι τὴν δίχην ὧν ἡμαρτον ὁ Δεσπότης, οὐδὲ νῦν κατασκευάζει τὴν ἱατρείαν καὶ μέλη πλάττει καὶ δυνάμεις ἐντίθησιν, ἀλλ' ἔπλασε καὶ ἐνέθηκε καὶ κατεσκευάσεν. Ἀφ' οὗ γὰρ εἰς τὸν σταυρὸν ἀνέβη καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, ἡ ἐλευθερία τῶν ἀνθρώπων κατέστη, καὶ τὸ εἶδος καὶ τὸ κάλλος συνέστη, καὶ τὰ νέα μέλη κατασκευάσθη. Νῦν δὲ προσελθεῖν δεῖ μόνον καὶ προσαγαγεῖν ταῖς χάρισι· καὶ τοῦτο ἡμῖν δύναται τὸ λουτρὸν, συνάψαι τοὺς νεκροὺς τῆ ζωῆ, τῆ ἐλευθερίας τοὺς δεδωμένους, τοὺς διεφθαρμένους τῆ μακαρίᾳ μορφῇ. Ἴδ' ἕλτρον ἐδόθη, νῦν λυόμεθα μόνον· τὸ μύρον ἐχέθη, καὶ ἡ εὐωδία τῆ πᾶν κατέσχε· πνεῦσαι λείπεται μόνον, μᾶλλον δὲ οὐδὲ πνεῦμα. Καὶ γὰρ τὸ δύνασθαι πνεῦσαι παρὰ τοῦ Σωτῆρος κατεσκευάσθη, καὶ τὸ δύνασθαι λυθῆναι καὶ τὸ δύνασθαι φωτισθῆναι. Καὶ γὰρ οὐ φῶς ἀνέτειλε μόνον εἰς τὸν κόσμον ἐλθὼν, ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμὸν κατεσκευάσας, καὶ οὐ τὸ μύρον ἐξέχεε μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰσθησιν ἔδωκε· νῦν δὲ τὸ ἱερὸν τοῦτο λουτρὸν ταύταις ταῖς αἰσθησεῖσι καὶ ταῖς δυνάμεισι τοὺς λελομένους συνάπτει. Καθάπερ γὰρ ὕλη ἀνείδεος καὶ ἀμορφος εἰς τὸ ὕδωρ καταδυόμενοι τοῦτο, ἐν αὐτῷ τῷ καλῷ περιτυγχάνομεν εἶδει, ut materia specie carens et informis in aquam elegantem reperimus.

Διὰ ταῦτα πάντα ἡμῖν ἀθρόον ἀνατέλλει τὰ ἀγαθὰ· προκατεσκευάσασθαι γάρ· Ἴδ' ἀριστὸν μου ἡτοίμα-

A nulla dantur mali hujus inducia, sed morbus assidue serpit. Et fortasse propter hanc rationem genus humanum ipsum se curare nullo modo poterat, quod nunquam propemodum libertatem gustavisset, neque, cum expertum non esset, vel ad desiderium saltem illius pertingere, et voluntatem libertatis assequi, contraque tyrannidem exsurgere posset. Ab hisce vinculis teterrimis, ab hoc supplicio, ab hoc morbo, ab hac morte solum iste liberat; et ita quidem facile atque expedite, ut nec tempore indigeat, tamque plene ac perfecte, ut ne vestigium quidem relinquatur. Neque solum a vitiositate liberat, sed habitum quoque contrarium ingenerat. Ipse enim Dominus per mortem suam peccati occidendi potestatem nobis dedit, et per resurrectionem vitæ novæ hæredes instituit. Mors siquidem illa quatenus hoc ipsum est, mors videlicet, vitam peccatis obnoxiam et peccandi habitum interimit. Quatenus supplicium est, pœnas peccatorum tollit, quibus propter actionum perversitatem debebamus.

Atque ad hunc modum ab omni habitus et actionis peccato lavacrum hoc purus præstat, quatenus nos hujus vivificationis mortis participes reddidit. Et quoniam per lavationem hanc etiam resurrectionis consortium obtinemus, vita nos alia Christus donat, et membra lingit, et facultates indit, quibus ad futuram vitam profectis opus erit. Idecirco enim et criminibus statim absolvor, et sanitatem mox adipiscor, maxime, quia Dei solius opus est, qui tempori et moræ non potest alligari. Deinde neque nunc generi nostro benefacit ita, ut tempore egrat, sed benefecit. Non enim nunc pœnas Dominus luit corum quæ peccavimus; neque nunc medicinam parat, et membra format, et vires addit, sed jam formavit, et addidit, et paravit. Ex quo enim in crucem ascendit, spiritumque efflavit, et redivivus prodiit, hominum libertas constituta, speciesque et pulchritudo conciliata, et nova membra adornata sunt. Tantum accedere et sese gratiæ offerre opus est. Et istud in nobis baptismus efficit, ut nimirum mortuos cum vita, et vinctos cum libertate, informes et corruptos cum beata forma conjungat. Persolutum est pretium: nunc tantum e vinculis eximus. Unguentum effusum est, et odoris fragrantia complevit loca omnia: solum ut id spirare posse, a Salvatore nobis comparatum est, sicut posse exsolvi, sicut posse illuminari. Etenim lux non solum orta et in mundum ingressa est, sed et oculum sui videndi creavit; nec unguentum tantummodo effudit, sed ejusdem quoque sensum donavit. Nunc sanctum istud lavacrum abhutos hujusmodi sensibus et facultatibus devincit. Nam hæc subito nobis enascuntur bona omnia; sunt enim prius præparata: Prandium mensum

paratum est, tauri mei et alulia occisa sunt, inquit, et omnia parata; venite ad nuptias ⁶⁵. » Hoc solum restat, ut vocati ad hoc festum occurrant. Occurrentibus autem quid tandem ad felicitatem adhuc deesse poterit? Nihil utique. In venturo quippe sæculo parati ad Christum accedimus; at nunc quidem cum accesserimus, præparamur. Tunc prorsus necessarium erit, omnibus rebus instructos accedere; in præsentī necesse est, ut postquam accesserimus, omnia quibus nos instrui oportet, accipiamus. Tunc fatuis virginibus ad sponsum aditus non patebit; hic autem ad convivium et propinationes vocat. Tunc enim non dabitur mortuum reviviscere, luminibus orbatum aspicere, deformatum ac perditum denuo formari ac refingi. Ast in hoc ævi curriculo tantum voluntas et animi alacritas requiritur, et hæc omnia consequuntur. Ait enim: « Ego veni in mundum, ut vitam habeant ⁶⁶, » et, « Lux venit in mundum ⁶⁷. » Atque hæc immensa Dei benignitas est, omnia ipsum præstitisse, per quæ e calamitatibus nostris erepti sumus: reliquisse tamen qui ipsam, quod ad libertatem ipsi conferremus, nempe salutem nostram baptismo committere, velleque accedere, ut hinc nobis totum imputetur, meritorumque suorum in nos collatorum gratiam nobis debeat. Proinde cum loti confestim forte de vita exierimus, nihil nobiscum præter sigillum afferentes, perinde ac si pro istoc regno certavissimus, ad coronas vocat.

Quibus igitur malis, quemadmodumque animas baptismus absolvat, ex dictis clarum est. Quandoquidem vero et vitam quamdam tribuit per eum qui resurrexit, age, quamnam sit illa vita investigemus. Est igitur rationi consentaneum, non esse eam quam prius vivebamus, sed ea meliorem naturæque propriam. Nam si priorem adhuc degereamus, quid amplius etiam mori opus esset? Sin aliam, idem valentem, hoc non erat resurgere. Si angelicam, quid nobis commune cum illis? Homo enim lapsus est; lapsus autem esse hominem, et resurgentem fieri angelum, hoc non esset hominem reformari. Quemadmodum statuæ contrita non effigies humana, sed alia quædam facies imponitur: et hoc est in aliud quodcumque formare, non statuam reformare. Quam ob causam sequitur, ut v. ta hæc et humana, et nova, et antegressa honestior meliorque sit, quæ omnia in sola Salvatoris vita reperiuntur. Est enim nova, quoniam veteri affine nihil habet. Melior, quantum comprehendi animo non potest; est enim vita Dei. Naturæ propria, quoniam erat vita hominis, et qui eam vivebat, sicut erat Deus, ita verus item homo, et propter humanam naturam omni peccato vacans. Quamobrem nobis renatis Christi vitam exoriri plane necessarium est. Ob id quoque peccati exvertes ab aqua ista discedimus. Quod et hinc satis

στα: οἱ ταῦροι μου καὶ τὰ σιτιστὰ, φησὶ, τεθυμένα καὶ πάντα ἔτοιμα, δεῦτε εἰς τοὺς γάμους. » Τοῦτο τῆ ἑορτῆ λείπεται μόνον, ἀπαντῆσαι τοὺς κεκλημένους· ἀπαντῆσαι δὲ τίνας ἐστὶ δεήσει πρὸς τὴν εὐδαίμοναν; Οὐδενὸς ἦδη. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος παρασκευασμένοι προσερχόμεθα τῷ Χριστῷ, νῦν δὲ παρασκευαζόμεθα προσελθόντες· τότε μὲν γὰρ ἀνάγκη πάντα ἔχοντας προσελθεῖν, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ἀνάγκη προσελθόντας πάντα λαβεῖν. Διὰ τοῦτο τῆνικαῦτα μὲν ταῖς μοιραῖς τῶν παρθένων οὐκ εἰσιτητὸς ὁ νυμφών, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος αἰῶνος τοὺς ἀφρονάς ἐπὶ τὴν εὐωχίαν καὶ τὴν φιλοτησίαν καλεῖ. Τότε μὲν γὰρ οὐκ ἔστι, νεκρὸν ἀναβιώναι καὶ τυφλὸν βλέπειν καὶ διεσθαρμένον ἀναπλασθῆναι, τῷ δὲ βίῳ τούτῳ θελήσεως δεῖ μόνον καὶ προθυμίας, καὶ τὰ πάντα ἀκολουθεῖν· « Ἥλιθον γὰρ, φησὶν, εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζωὴν ἔχωσι: » καὶ, « Φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθε. » Καὶ τοῦτο δὲ τῆς ἀρρήτου φιλοφροσύνης, τὸ πάντα αὐτὸν εἰργασμένον, δι' ὧν ἐλύθη, καταλιπεῖν τι καὶ ἡμῖν εἰς τὴν ἐλευθερίαν εἰσενεγκεῖν, αὐτὸ τὸ πιστεῦσαι τῷ βαπτισματι τὴν σωτηρίαν καὶ θελήσαι προσελθεῖν, ἵνα ἀπὸ τούτων ἡμῖν τὸ πᾶν λογισθῆ, καὶ ὧν αὐτοῦ εὐπεποίηκε, καὶ τούτων ὀφείλῃ χάριν. Καὶ τοίνυν ἐπειδὴν συμβῆ ἡλεούμενους εὐθύς ἀπελθεῖν, μηδὲν ἕτερον ἐπαγομένους ἢ τὴν σφραγίδα, ἐπὶ τοὺς στεφάνους καλεῖ καθάπερ ὑπὲρ τῆς βασιλείας ταύτης ἡγωνισμένους.

Ὅν μὲν οὖν τὸ βάπτισμα καὶ ὄπω; τὰς ψυχὰς ἀπαλλάττει, ταῦτά ἐστιν· ἐπεὶ δὲ καὶ ζωὴν τινα παρέχει διὰ τὸν ἀναστάντα, ζητῶμεν τίς ἐστὶν ἡ ζωὴ. Ἔστι μὲν οὖν εἶδος μὴ ταύτην εἶναι, καθ' ἣν πρότερον ἔζωμεν, καλλίω δὲ τῆς προτέρας, οἰκείαν δὲ τῇ φύσει. Εἰ μὲν γὰρ τὴν προτέραν καὶ νῦν ἔχομεν, τί ἔδει καὶ ἀποθνήσκειν; Εἰ δὲ ἄλλην τὰ αὐτὰ δυναμένην, τοῦτο μὲν οὖν οὐκ ἦν ἀναστῆναι· εἰ δὲ τὴν ἀγγελικὴν, τί κοινὸν ἡμῖν πρὸς ἐκεῖνους; Ἄνθρωπος γὰρ ὁ πεσὼν τὸ δὲ ἀνθρώπου πεσόντος ἀγγέλου εἶναι τὸν ἀνιστάμενον, τὸν ἀνθρώπον οὐκ ἦν ἀναπλάττεσθαι. Παραπλήσιον γὰρ ὡσπερ εἰ συντριβέντος ἀνδριάντος οὐκ ἀνθρώπου μορφή, ἀλλ' εἶδος ἕτερον ἐπετίθετο τῷ χαλκῷ· τοῦτο γὰρ ἦν ὅτι οὖν ἄλλο πλάττειν, οὐ τὸν ἀνδριάντα ἀναπλάττειν. Διὰ ταῦτα ἀκόλουθόν ἐστι τὴν ζωὴν ταύτην ἀνθρωπίαν τε εἶναι καὶ νέαν καὶ τῆς προτέρας καλλίω· ταῦτα δὲ πάντα μόνη συμβαίνει τῇ τοῦ Σωτῆρος ζωῇ. Καινὴ μὲν γὰρ, ὅτι πρὸς τὴν παλαιάν οὐδὲν κοινὸν εἶχε, καλλίω δὲ οὐδ' ὅσον ἐνθυμηθῆναι· Θεοῦ γὰρ, τῇ φύσει δὲ οἰκεῖν. Καὶ γὰρ ἦν ἀνθρώπου ζωὴ, καὶ ὁ ταύτην βιῶνς καθάπερ Θεός, οὕτω καὶ τῆς φύσεως ἕνεκα τῆς ἀνθρωπείας καθαρὸς ἀπάσης ἦν ἀμαρτίας· τούτων ἕνεκα πᾶσα ἀνάγκη τὴν τοῦ Χριστοῦ ζωὴν ἀναγεννωμένους ἡμῖν ἀνατέλλειν, διὰ τοῦτο καὶ ἀναμάρτητοι τοῦ ὕδατος ἀπαλλαττόμεθα τούτου. Ἔτι δὲ καὶ ὧδε γίνεται δῆλον. Ἡ γὰρ ἐν

⁶⁵ Matth. xxi, 4. ⁶⁶ Joan. i, 10. ⁶⁷ Joan. iii, 19.

τῷ βαπτίσματι γίννησις ἀρχὴ τῆς μελλούσης ἐστὶ ζωῆς, καὶ ἡ τῶν καινῶν μελῶν καὶ τῶν αἰσθήσεων κομιδὴ τῆς ἐκεῖ διαίτης παρασκευῆ· παρασκευασθαι δὲ πρὸς τὸ μέλλον οὐκ ἔστιν ἐτέρως, ἢ τὴν τοῦ Χριστοῦ ζωὴν ἐνθόνδε ἡδὴ λαθόντας, ὅς πατὴρ ἐγένετο τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· ὡσπερ ὁ Ἀδάμ τοῦ παρόντος· τῆς γὰρ ἐν φθορᾷ ζωῆς αὐτοῦς ἡγήσατο τὰς ἀνθρώπους. Καθάπερ γὰρ οὐκ ἐν βιώνα! τόνδε τὸν βίον τὸν ἀνθρώπινον, μὴ τὰς αἰσθήσεις τοῦ Ἀδάμ καὶ τὰς περὶ τὸ ζῆν δυνάμεις ταύτας· δὴ τὰς ἀνθρωπείας λαθόντα· τὸν ἴσον τρόπον οὐδὲ πρὸς τὴν μακάριον ἐκείνον κόσμον ζῶντα χωρῆσαι, μὴ τῇ τοῦ Χριστοῦ ζωῇ παρεσκευασμένον καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα πλασθέντα. Καὶ ἄλλως δὲ γέννησις ἐστὶ τὸ λουτρὸν, καὶ γεννᾷ μὲν ἐκεῖνος, γεννώμεθα δὲ ἡμεῖς· τῷ δὲ γεννωμένῳ παντί που δῆλον, ὡς ἀρα τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ἐντίθησιν ὁ γεννῶν.

Ἐνταῦθα δὲ καὶ θαυμάσαι τις ἂν. Οὐ γὰρ οἱ λελουμένοι μόνον, ἀλλ' ἡδὴ οἷς οὐκ ἐξεγένετο παρασκευασθῆναι πρὸς τὸν ἀθάνατον βίον τῇ δυνάμει τῶν μυστηρίων, καὶ ἀπλῶς ἀνθρώποι πάντες ἀγῆρω κομιούνται τὰ σώματα καὶ ἀναστήσονται ἀφθαρτοί. Θαυμαστὸν γὰρ, εἰ μετέσται τῆς ἀναστάσεως, ἦν ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος μόνος εἰσῆγγεκεν εἰς τὸν κόσμον, τοῖς μὴ τὸ λουτρὸν δεξαμένοις, ᾧ κοινωνοῦμεν τοῦ ζωοποιούντος θανάτου. Εἰ γὰρ τὸν λατρὸν ἔψυγον, καὶ τὴν βοήθειαν οὐκ ἐδέξαντο, καὶ τὸ μόνον ἀπεσελεύσαντο φάρμακον, τί λοιπὸν ἦν, ὃ πρὸς τὴν ἀθανάσιαν αὐτίκ' ἀρχέσει; Καὶ δοκεῖ δυοῖν ὁύτερον εἰκόδ' εἶναι συμβαίνειν, ἢ πίντων ἐξῆς ἀπολαύειν ἀπάντας, ὧν ὁ Χριστὸς ἡμῖν αἴτιος ἐγένετο ἀποθνήσκων, καὶ συναναστήσων καὶ συζῆν αὐτῷ καὶ συμβασιλεύειν καὶ τὴν ἄλλην ἔχειν εὐδαιμονίαν, εἰ γε εἶδε τῶν παρ' ἡμῶν οὐδενός, ἢ ἢ, εἰ πᾶσα ἀνάγκη καὶ ἡμᾶς ὀτιῶν εἰσφέρειν, τοὺς μὴ τὴν πίστιν εἰσενεγκόντας τῷ Σωτῆρι μηδὲ ἀναβῆναι.

Ἔστι τοίνυν ἐκεῖνο περὶ τούτων εἰπεῖν. Ἡ ἀνάστασις φύσεώς ἐστιν ἐπανόρθωσις· τὰ δὲ τοιαῦτα προίκα δίδωσιν ὁ Θεός. Ὡσπερ γὰρ πλάττει μηδὲ βολομένους, οὕτω ἀναπλάττει μηδὲν προεἰσνεγκόντας· ἡ δὲ βασιλεία ἐκείνη καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ θεωρία καὶ τὸ συνεῖναι Χριστῷ τρυφὴ ἐστὶ τῆς θελήσεως. Διὰ τοῦτο τοῖς θελήσασιν καὶ ἡγαπηκόσιν καὶ ποθήσασιν ἔξεστι μόνους· τούτους μὲν γὰρ καὶ τρυφᾷ ἀκόλουθόν ἐστὶ τῶν ποθουμένων παρόντων, τὸν δὲ μὴ βωλιθόντα ἀμήχανον. Πῶς γὰρ ἂν καὶ τρυφᾷ δύναίτο καὶ χαίρειν παρόντων, ὧν οὐκ ἔλαβε πόθον ἀπόντων, ἐπεὶ μηδὲ ἐπιθυμησῶν τῆνικαῦτα δύναται ἂν ζητῆσαι τυχεῖν, ὅτι οὐχ ὄρα τὸ κάλλος ἐκεῖνο, καὶ ὃ φησιν ὁ Κύριος, « οὐ δύναται λαθεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ οὐδὲ γινώσκει αὐτό, » τυφλὸς ἐντεῦθεν εἰς τὸν βίον ἐκπεσῶν ἐκείνον καὶ πάσης αἰσθήσεως· καὶ δυνάμει ἀπεστερημένος, δι' ὧν ἔξεστι καὶ γινῶναι τὸν Σωτῆρα καὶ φιλεῖσαι καὶ θελεῖσαι συνεῖναι καὶ

A perspicitur. Generatio enim in baptismo futurae vitae principium est, novorumque membrorum et sensuum acquisitio, et vitae illius caelestis praeparatio. Praeparatur vero ad vitam illam futuram non aliter, quam si Christi vitam hic inchoemus, qui pater est futuri, sicut Adam praesentis saeculi: vitae siquidem pereuntis ille hominibus caput et dux fuit. Sicut namque vita haec humana traduci non potest, nisi quis sensus Adami et vitales facultates istas humanas acceperit: pari modo nec ad beatum illum mundum quisquam vivorum pervenire potest, qui vita Christi traducenda non se ante eo comparaverit, et secundum ideam atque imaginem ejus formatus non fuerit. Aliter baptismus est generatio; ille generat, nos generamur. Est autem in confesso, vitam generati vitae generantis similem esse.

Hic porro quispiam miretur. Non enim abluti modo, sed jam etiam quibus non contigit sese virtute mysteriorum ad vitam immortalem praeparare, et simpliciter homines universi corpora non senescentia recipient, resurgentque incorrupti. Dignum enim admiratione, resurrectionis, quam sola Christi mors in mundum invexit, fore socios, qui baptismum non susceperint, per quem vivificae mortis communionem acquirimus. Si enim medicum fugerunt, et opem aversati sunt, et medicinam quae sola prodesse poterat repulerunt, quid restabat, quod eis ad immortalitatem opitularetur? Sane ex duobus alterum evenire æquum et consentaneum videtur, aut ut omnes omnibus deinceps fruantur, quorum Christus nobis morte sua causa fuit, et simul resurgant, atque cum eo vivant et regnent, et reliqua felicitate circumfluant, siquidem « bonorum nostrorum non eget », aut si omnino oportebat, et nos quodcumque etiam conferre: qui fidem ad Salvatorem non attulissent, nec in vitam revocari.

Licet igitur illud ad hanc objectionem respondere. Resurrectio est naturae instauratio. Ista autem gratis dat Deus. Sicut enim fingit id non volentes, ita quoque refingit nihil ad id commodantes. Regnum porro illud, et Dei contemplatio, et cum Christo versari, voluntatis sunt deliciae. Quocirca iis tantum qui voluerunt, et dilexerunt, et desiderarunt, eae conceduntur. Hos enim par est delectari praesentibus, qui absentia concupierunt. Ast qui ea non voluit, hunc iis frui est impossibile. Quo enim pacto voluptatem capere et laetari queat jam praesentibus, quem absentium nulla tetigit cupiditas? Cum tunc ne desiderare quidem, eorum adeptioni studere possit, quia illam pulchritudinem non videt: et sicut Dominus ait, « quem mundus non potest accipere, quia non videt eum neque novit eum ». Cum caecus hinc egressus in vitam illam devenerit, omnique vi

⁶⁰ Psal. xv, 2. ⁶¹ Joan. xiv, 17.

sentienti et facultate privatus, per quas et cognoscere Salvatorem, et amare, et velle cum eo et posse vivere licet, mirum accidere nemini debet, si omnes quidem immortaliter, non omnes autem beate feliciterque victuri sunt. Nam divinam circa naturam providentiam omnes nullo discrimine et æque sentiunt: ejus autem voluntatem donis ornandi soli experientur ex omnibus, qui Deum pie sancteque coluerint: quia nimirum Deus omnibus quidem omnia bona vult, et omnibus æque sua communicat, tum per quæ voluntate sua benefacit, tum per quæ naturam restituit et instaurat: nos vero Dei beneficia in naturam, quoniam ea effugere non possumus, iis, quanquam citra voluntatem, universi homines afficimur. Nam et de invitis bene ejus amoliri quidem a nobis volumus, non tamen

δυνήθηναί. Διὰ τοῦτο οὐ χρή θναυμάζειν, εἰ ζήτουνται μὲν ἀθάνατα πάντες, οὐ πάντες δὲ μακαρίως· ὅτι τῆς μὲν περὶ τὴν φύσιν ἀπλῶς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἀπολαύουσι πάντες ὁμοίως, τῶν δὲ τὴν θέλησιν κοσμοῦντων δώρων μόνοι τῶν ἄλλων οἱ περὶ Θεὸν εὐσεβεῖς. Ὁ δὲ λόγος, ὅτι πᾶσι μὲν ὁ Θεὸς ἅπαντα βούλεται τὰγαθὰ, καὶ πάντων ὁμοίως μεταδίδωσι τῶν αὐτοῦ, καὶ ὅσα τὴν θέλησιν εὖ ποιεῖ καὶ τὴν φύσιν ἐπανορθοῖ, ἡμεῖς δὲ τῶν μὲν εἰς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ χαρίτων, ἐπεὶ μὴ δυνώμεθα φεύγειν, καὶ μὴ βουλόμενοι τυγχάνομεν πάντες. Καὶ γὰρ καὶ ἄκοντες εὐποιεῖ καὶ βιάζεται φιλανθρώπως, ὅποτε ἀποσεύσασθαι τὴν εὐεργεσίαν βουλώμεθα μὲν, οὐ δυνώμεθα δέ.

meretur, et humaniter cogit, quando beneficentiam possumus.

In eo genere donum resurrectionis numeremus. Haud enim in nostro situm est arbitrio, neque nasci a principio, neque a mortuis excitari, aut non excitari. Quæ autem a voluntate humana pendent, puta, boni electio, peccatorum remissio, morum integritas, animæ puritas, erga Deum charitas, horum merces est suprema beatitudo. Atque ut vel hæc amplectamur, vel devitemus, penes nos est. Unde volentibus in promptu est iis frui; nolentes qui tandem frui queant? Nec enim nolentes volunt, nec volentes coguntur. Deinde propter illam rationem: quoniam Dominus solus naturam quidem a corruptione, animum vero a peccato exemit: illud primogenitus factus mortuorum, hoc pro nobis primus in Sancta sanctorum ingressus, utpote peccato jugulato, et Deo nobis reconciliato, et medio pariete dissoluto: et seipsum pro nobis sanctificavit, ut et nos sancti simus in veritate, liquet, solos et merito solum iri et a corruptione et a peccato, qui et voluntate et natura ad eum fuerint aggregati: hoc, quatenus homines, illud, quatenus adventum ejus passionemque dilexerunt, et mandatis ejus paruerunt, eademque cum illo voluerunt. Illi alii unum habent: alterum non receperunt; et ut in hominibus essent, hoc quidem ipsis contigit; ut autem salutem suam Salvatori committerent, et cum eo qui animo voluntateque bonus est, communicarent, non contigit. Hos peccatorum condonatione et corona justitiæ, tanquam voluntate et sententia dissidentes, carere consentaneum est, et petire alteram libertatem: nec esse quidquam impedimenti, quominus, cum eandem cum Christo naturam obtineant, etiam rediviui e sepulcris existant. Etenim baptisma solum beatæ vitæ in Christo, non etiam vitæ causa est, quandoquidem Christi mors et resurrectio omnibus æqualiter et simpliciter vitam immortalem conciliavit. Eapropter resurrectio universis mortalibus commune donum est: remissio autem peccatorum, et cælestes coronæ, et regnum cælorum iis tantummodo tribuuntur, quibus debitam consummationem addere licet tum fait: qui hinc se instituant, ut vitæ illi

Τοιοῦτον δὲ τὸ τῆς ἀναστάσεως δῶρον. Οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν οὕτε τὸ γεννηθῆναι οὕτε τὸ ἀποθανόντας ἀναβιώσασθαι πάλιν ἢ τούναντιον. Ἄ ὃ ἐτῆς θλήσεως τῆς ἀθροπέρας ἐξήρτηται, λέγω δὴ τὸ ἐλέσθαι τὸ ἀγαθόν, ἀμαρτιῶν ἄφεσις, κήτους ὀρθότης, ψυχῆς καθαρότης, Θεοῦ φιλοτρον, τὸ τούτων ἄλλων ἢ ἐσχάτη μακαριότης. Ταῦτα δὲ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ λαθεῖν ἢ φυγεῖν, ὅθεν βουλομένοι μὲν ἔξεσι, μὴ βουλομένοι δὲ πῶς ἂν γένοιτο αὐτῶν ἀπολαύειν; Οὐ γὰρ ἐστὶν ἄκοντες, ἐθέλειν, οὐδὲ βιάζεσθαι βουλομένους. Ἔτι δὲ δι' ἐκεῖνον τὸν λόγον· ἐπεὶ γὰρ μόνοι ἔλυσεν ὁ Κύριος τὴν μὲν φύσιν τῆς φθορᾶς, τὴν δὲ γνῶμην τῆς ἀμαρτίας, τὸ μὲν πρωτότοκος γενόμενος τῶν νεκρῶν, τὸ δὲ πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσελθὼν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, ἅτε τὴν ἀμαρτίαν ἀποκτεῖνα; καὶ τὸν Θεὸν ἡμῖν διαλλάξας καὶ τὸ μεσότειχον καταλύσας καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν αὐτῆς ἀγιάσας, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὡμεν ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ· φανερὸν δὲ μόνοι λύοντο ἂν εἰκότως καὶ τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ἀμαρτίας οἱ καὶ θελήσεως αὐτῶ καὶ φύσεως μετασχόντες, τὸ μὲν ὡς ἄνθρωποι, τὸ δὲ ὡς ἡγαπῆκότες τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ καὶ τὸ πάθος καὶ τοῖς προετάγμασι πεσιθέντες καὶ θελήσαντες ἅπερ ἐκέλευε. Οἱ δὲ τὸ μὲν εἶχον, τὸ δὲ οὐκ ἐδέξαντο· καὶ τὸ μὲν ἀνθρώποις εἶναι σφισι συνέβη, πιστεύοντες δὲ τῷ Σωτῆρι τὴν σωτηρίαν καὶ κοινωθεῖν τῷ ἀγαθῷ τῆς γνώμης οὐκέτι· τούτους τῆς μὲν ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν καὶ τῶν ἐπὶ δικαιοσύνη στεφάνων ἐκπίπτειν ἀκόλουθόν ἐστι τῇ γνώμῃ δισταμένους, λυθῆναι δὲ τὴν ἐτέραν ἐλευθερίαν καὶ ἀναστῆναι τῆς φύσεως τῆς αὐτῆς τῷ Χριστῷ γενομένους οὐδὲν κωλύει. Τὴ γὰρ βάπτισμα τῆς ἐν Χριστῷ μακαρίας ζωῆς αἰτίον ἐστὶ μόνον, οὐ τῆς ζωῆς· ἀπλῶς γὰρ τὴν ἀθάνατον ζωὴν τὸν Χριστὸν τεθνᾶναι καὶ ἀναβιώσαν παρῆσθεν ὁμοίως. Διὰ τοῦτο ἡ μὲν ἀνάστασις κοινόν ἐστὶ δῶρον πᾶσιν ἀνθρώποις, ἄφεσις δὲ ἀμαρτιῶν καὶ οἱ ἐν οὐρανῶς στέφανοι καὶ ἡ βασιλεία ἐκεῖνων γίνεται μόνον, οἱ ὑπῆρξεν πρεισινέγκαι τὴν ὀφειλομένην συντέλειαν, οἱ τᾶττουσιν ἑαυτοὺς ἐνθέονδε, ὡς ἐστὶν οἰκείως ἔχειν πρὸς τὸν βίον ἐκεῖνον καὶ τὸν νομφλον· γεννώμενοι μὲν καινῶς, ὅτι καινὸς ἐκεῖνος Ἄδάμ,

κάλλει δὲ λάμπουτες καὶ τὴν ὥραν σώζοντες, ἦν αὐτοῖ; ἐνεποίησε τὸ λουτρὸν, ὅτι « ὠραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς ἀνθρώπων, » καὶ τὴν μὲν κεφαλὴν ἐστῶσαν ἔχοντες, οἷα τῶν ὀλυμπιονίκων, ὅτι στέφανός ἐστιν, ὧτα δὲ ὅτι λόγος, ὀφθαλμοὺς δὲ ὅτι ἥλιος, ὁσφρησὶν δὲ ὅτι καὶ μύρον ἐστὶν ὁ νομφίος καὶ μύρον ἐκκενωθὲν, σεμνοὶ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἱματίων διὰ τὴν γάμον.

Ἐξεν. Ταῦτα δὲ καὶ πρὸς ἕτερον φέρει ζήτημα δίκαιον ὃν μὴ περιῶφθαι. Εἰ γάρ τὸ μὲν ἐθέλειν καὶ πιστεῦσαι καὶ προσελθεῖν πᾶν τοῦ βαπτίσματος δώρων ἐπιτυχεῖς γεγενῆσθαι παρασκευάσει, τὸ δὲ ταῦτα φεύγειν καὶ τὴν μακαριότητα πᾶσαν ἐκείνην φεύγειν ἐστὶν, τοὺς μετὰ τὸ λαθεῖν ῥίψαντας καὶ τῆς γνώμης τῆς προτέρας ἑαυτοὺς μεμφαμένους καὶ τὸν Χριστὸν ἠρημένους, ἐπειδὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐφ' οἷς ἠνέμησαν, μεταγινόντες αὐτομολῶσιν, ὁ ἱερὸς θεσμός, ἀκόλουθον ὃν ἐπὶ τὸ λουτρὸν αὐτοὺς ἄγειν καὶ τὰ μυστικὰ τελεῖν ἐξ ἀρχῆς ὡσάν τὸ πᾶν ἀπολωλόκοι; ὁ δὲ τῷ θεῷ μύρω τὰ σώματα αὐτοῖ; ἀποσημνηνάμενος καὶ μηδὲν πλέον προσθεῖς τοῦ κύκλου γράφεται τῶν πιστῶν· τί οὖν πρὸς ταῦτα εἴποι τις ἄν; "Ἢ θυτὶν τοῦτων ἡμῖν τὴν πρὸς Θεὸν εὐσέβειαν δυναμένων, τοῦ τε λαθεῖν ὀφθαλμὸν ἀπὸ τῶν μυστηρίων, τοῦ τε χρῆσθαι καὶ πρὸς τὴν ἀκτίνα ἐκείνην ὄρᾶν, τοῖς προοδεωκόσι τὸν Χριστιανισμόν τὸ μὲν ἀπύλλυται τὸ δεῦτερον, ἐκεῖνο δὲ μένει; λέγω δὴ τὴν πρὸς τὸ βλέπειν ἐπιτιμειδίοτητα καὶ παρασκευῆν. Αἴτιον δὲ ὅτι τὸ μὲν ἀποθαλεῖν ἔξεσι βουλομένοις, ἡμέτερον γὰρ ἢ στέρξει τὸν ἥλιον ἢ πρὸς τὴν ἀκτίνα μῦσαι τὸν ὀφθαλμὸν· τό γε μὴν αὐτὸν ἐκκόψει τὸν ὀφθαλμὸν καὶ τὴν πλάστιν ἐκείνην παντάπασι διαφθεῖραι τῶν ἀμηχάνων ἡμῖν. Εἰ γὰρ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ δυναμένων, μεθ' ὧν ἡμᾶς ἡ φύσις ἐγέννησεν, οὐδ' ἠγτινοῦν δύναμεθα λύειν, ἤμισα δὴ πάντων ἦν ἡμῖν ἀναγεννῶν αὐτοὺς ἀμέσως; ἐνέθηκεν ὁ Θεός· ἐπὶ καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ἡμῖν ἠγοούμενον, ὃ τί ποτέ ἐστι, πλάττει καὶ διατίθησι τὸ λουτρὸν, εἴτε λόγου καὶ γνώμης αὐτονομίαν, εἴθ' ἕτερον ὅτιοῦν χρῆ τοῦτο νομίσαι, ἢ πᾶσα μὲν εἶκει δύναμις τῆς ψυχῆς· καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου φέρεται κινήσιν, ἐπιτάττει δὲ οὐδὲν οὐδὲ δύναται μεταβάλλειν, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸ ἑαυτοῦ· κρεῖττον γὰρ οὐδὲν γένοιτ' ἂν ἑαυτοῦ, καὶ μὴν οὐδὲ τὸν Θεὸν εἰκός. Οὐ γὰρ ἀφέλοιτ' ἂν ὧν ἡμῖν κατέθετο δώρων οὐδὲν· « Ἀμετρίμελητα γὰρ τὰ χαρίσματα, φησὶ, τοῦ Θεοῦ, » καὶ ὅλας ἀπειροσ ἀγαθότητος ὧν βούλεται πᾶν ἡμῖν ἀγαθόν, καὶ δίδωσι γὰρ ἄλυτον τῆς τοῦ αὐτεξουσίου προεδρίας ὑποκειμένους. Τοιοῦτον δὲ τὸ τοῦ βαπτίσματος ἀγαθόν. Οὐ γὰρ ἀγχει τὴν γνώμην οὐδὲ κατέχει, ἀλλὰ δύναμις οὕσα τοὺς μὲν χρωμένους οὐδὲν ἐκώλυσε μείναι πονηροὺς, καθάπερ καὶ τὸ σὼν ἔχειν τὸν ὀφθαλμὸν οὐκ ἂν προστάιη τοῖς ἐν σκότει ζῆν βουλομένοις· καὶ δῆλον αὐτόθεν, αὐτοὶ γὰρ οὗτοι μάρτυρες σαφεῖς οἱ μετὰ τὸ λούσασθαι καὶ τὰ ἐκαίθησαν πάντα λαθεῖν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀσέβειαν καὶ μοθηρίαν ἐξενεχθέντες. Διὰ ταῦτα τοίνυν τῷ μὴ τῆ;

A sponsoque sint idonci, geniti quidem nova generatione, quoniam Adam ille novus est: decore fulgentes, et pulchritudinem a lavacro acceptam conservantes: « Quia speciosus forma est præ filiis hominum⁷⁰; » et caput erectum habentes, ut olympionica; quia corona est; aures autem, quia verbum est; oculos, quia sol; nares, quia unguentum est sponsus ille, et unguentum effusum⁷¹: habitu autem honesti, propter nuptias.

B Et hæc quidem hujusmodi sunt. Existit hoc loco alia quæstio, quam decet non negligere. Si enim velle, et committere se, et accedere, donorum baptismi compotes efficit; et hæc fugere, est fugere omnem beatitudinem; qui abjecta communione, et priore sententia apud se reprehensa, et Christo abnegato, ducti pœnitentia sceleris sui ad Ecclesiam redierint, cum consequens sit eos ad lavacrum statim adduci, et de integro mysticas ceremonias adhiberi, ut qui totum funditus perdididerint; sacerdos tamen auctoritate legis ecclesiasticæ sacro tantum oleo corpora inunctos, citra ritum alium, ordini fidelium restituit. Quid ad hoc responderendum? An cum hæc duo pietatem nostram erga Deum contineant, tum accepisse oculum a mysteriis, tum ejus usum habere, et radium illum intueri, Christianismi proditoribus unum perit, alterum illud manet, habitus inquam, et facilitas ad videndum? Causa hæc est, quia hoc quidem volentibus perdere licet, quando in nostro arbitrio est, aut solis luce aspicienda delectari, aut adversus radium ejus claudere oculum: eruere autem ipsum oculum, structuramque illam penitus vitare, nobis est nimium quantum difficile. Si enim facultatum animæ, cum quibus nos natura genuit, disperdere nullam possumus, minime omnium illam poterimus, quam nobis regenerans ipse Deus per se indidit: siquidem et ipsum quod in nobis obtinet principatum, quodcumque tandem est, format et componit lavacrum: sive id rationis et mentis autonomia, sive aliud quodcumque existimandum est, cui omnis animæ virtus cedit, et ad motum illius sese accommodat, cui nihil imperat, quodque mutari a nulla re potest. Sed nec ipsum semetipsum mutat; nihil enim seipso melius fieri queat. Sed neque a Deo mutari æquum est. Haud enim de donis suis ullo non spoliabit: « Dei enim dona sine pœnitentia sunt, » inquit Apostolus⁷². In summa, infinitæ bonitatis cum sit, cupit et dat nobis omne bonum, ita tamen ut prærogativam suam libera voluntas nostra semper retineat. Tale est baptismatis bonum. Non enim mentem coarctat neque opprimit, sed cum sit vis et facultas, utentibus prodest; non utentes autem manere improbos non vetat: sicut et sanum habere oculum in tenebris ambulare volentibus impedimento non erit. Hujus rei testes sunt luculenti qui, postquam abluti et omnia illius mysterii adepti fuissent; in-

⁷⁰ Psal. xlv, 5. ⁷¹ Cant. i, 2. ⁷² Rom. xi, 20.

extremam impietatem perversitatemque se præcipitarunt. Quamobrem, quia facultates inditas non deposuerunt, ut altera formatione non egerent, sacerdos nequaquam lavat, sed unctione spirituales illis gratiam immittit, pietatis, inquam, et timoris Dei, et charitatis, et virtutum hujusmodi, quæ ad voluntatem sensumque pristinum revocandum valent. Hoc enim in his qui initiantur unguentum potest. Et hæc quidem hæcenus; ad reliqua pergamus.

Constat igitur ex his quæ disseruimus, eos vitam Christi vivere, qui per baptismum denuo nati sunt. Quæ sit autem vita Christi, id est, quæ sit illa conditio, qua baptismo fructi, et unda salutifera ablati, vitæ Christi communicant, nondum planum est factum. Quod pene totum excellentius est, quam ut in minimis verbis declarari possit. Est enim virtus venturi sæculi, ut Paulus docet, et ad vitam aliam præparatio. Sicut ergo virtus oculorum, aut coloris lepos, nisi lumen accesserit, non perspicitur, nec possunt vigilantium res cognoscere qui dormiunt, quandiu dormiunt, similiter nec nova membra et facultates, quæ sola ad futuram vitam requiruntur, in hac vita, quidnam plane sint, et quod illis deus insit, cognosci possunt; cognitio enim mirro et lumine conveniente opus est. At qui Christi membra sumus, et hoc efficere baptismi est negotium. Splendor autem membrorum et elegantia in capite consistit. Haud enim pulchra videbuntur membra, capiti non consociata. Sed horum membrorum caput nunc laet, in futura vita apparebit: tunc etiam membra splendebunt et patebunt, cum capite existentia videlicet. Hoc significans Apostolus, « Mortui estis, inquit, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria ⁷¹. » Et beatus Joannes: « Nondum apparuit quid erimus; cum autem apparuerit, similes illi erimus ⁷². » His de causis virtutem vitæ hujus nunc perfecte ne sancti quidem ipsi cognoscunt, sed maximam partem se ignorare confitentur, in ænigmate autem, et in speculo, et ex parte se aiunt cognoscere. Et quæ cognoscere possunt, nec illa saltem consequi verbis possunt. Sentiant et noverunt ea puri corde. Quod autem impossibile est voces aut sermonem ad ea quæ cognita sunt exprimenda opportunum reperire, id ipsum beati status illius ignorantibus quoddam signum est. Sunt enim quæ audivit Apostolus in paradysum et in tertium cælum raptus, « Arcana verba, inquit, quæ non licet homini loqui ⁷³. » Sed quæ de vita illa cognoscuntur, et dici possunt, et non apparentia demonstrant, sunt ea nimirum, quæ ab initiatis cum virtute perducuntur: nova iudoles albutorum, qui stationem suam servant; inusitata virtus, et humanis legibus superior, cujus quæ sapientiam, nec exercitationem, nec ingenium,

ἐντεθείσας ἀποθέσθαι δυνάμεις πλάσεως δευτέρας οὐ δεομένους ὁ ἱερεὺς λούει μὲν οὐδαμῶς, χρίων δὲ πνευματικὴν ἐνίησι χάριψέουσεβείας, οἶμαι, καὶ φόβου Θεοῦ καὶ ἀγάπης καὶ τῶν τοιούτων, ἃ τὴν προτέραν αὐτοῖς ἀνακαλεῖσθαι θύναται γινώμην· τοιαῦτα γὰρ τοῖς τελουμένοις ἔχει τὸ μύρον. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον· ἐπὶ δὲ τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου χωρῶμεν.

Φανερόν μὲν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων ὡς ἄρα τὴν ζωὴν τοῦ Χριστοῦ ζῶσιν οἱ διὰ τοῦ βαπτίσματος γεννηθέντες. Τί δὲ ἡ τοῦ Χριστοῦ ζωὴ; Ἀέγω δὴ, τί ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ πάθος, ὃ τοῦ βαπτίσματος ἀπολέλυκότες οἱ λελουμένοι τοῦ βίου τῷ Χριστῷ κοινωνοῦσι, δῆλον οὕτω γέγονεν ἐτι· τούτου δὲ τὸ μὲν πλείστον ὑπὲρ τὸν ἀνθρώπινον λόγον. Δύναμις γάρ ἐστι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἣ φησι Παῦλος, καὶ πρὸς βίον ἄλλον παρασκευὴ· καθάπερ τοῖνον οὐκ ἐστὶ καταμαθεῖν ὀφθαλμῶν ἀρετὴν ἢ χρώματος χάριν· μὴ τῷ φωτὶ προσάγοντας καὶ τὰ τῶν ἐγρηγορότων εἶέναι τοὺς καθεύδοντας ἕως καθεύδουσι, τὸν ἴσον τρόπον οὐδὲ τὰ καινὰ μέλη καὶ τὰς δυνάμεις, οἷς καθαρῶς πρὸς τὸν μέλλοντα βίον ἐξεστὶ χρῆσθαι, δυνατὸν συνιδεῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος, τίνα τὲ ἐστὶν ἀκριβῶς· καὶ οἶον αὐτοῖς σύνεστι κάλλος. Δεῖ γὰρ συγγενοῦς κάλλους· καὶ φωτὸς καταλλήλου. Καὶ μὴν μέλη Χριστοῦ ἐσμεν, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τοῦ βαπτίσματος ἔργον. Συνέστηκε δὲ ἡ λαμπρότης τῶν μελῶν καὶ τὸ κάλλος ἐν τῇ κεφαλῇ· φαίνοιτο γὰρ ἂν οὐ κατὰ τὰ μέλη μὴ τῇ κεφαλῇ συνημμένα. Τούτων δὲ τῶν μελῶν ἡ κεφαλὴ κρύπτεται μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος, φανεῖται δὲ κατὰ τὸν μέλλοντα βίον· τότε δὴ καὶ τὰ μέλη λάμψαι καὶ διαδειχθήσεται, ἐπειδὴν μετὰ τῆς κεφαλῆς ἀναλάμψη· καὶ τοῦτο Παῦλο, δεικνύς, « Ἀπεθάνετε, φησὶ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν Θεῷ· ὅταν δὲ ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. » Καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης· « Οὐπω ἐφανερώθη τί ἐσμεν· ὅταν δὲ φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα. » Διὰ ταῦτα νῦν τελείως μὲν τὴν δύναμιν τῆς ζωῆς ταύτης οὐκ ἐνεστὶ γινῶναι οὐδὲ αὐτοὺς δῆπτου τοὺς μακαροὺς, ἀλλὰ τὸ πλείστον ὁμολογοῦσιν ἄγνοεῖν καὶ ἐν αἰνίγματι καὶ ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐκ μέρους γινώσκειν, καὶ ἃ δὲ δύνανται γινώσκειν, οὐδὲ ταῦτα ἐνὶ λόγῳ φανῆναι. Ἄλλ' ἐστὶ μὲν ἀσθησις αὐτῶν καὶ γινώσις τοῖς γε καθαροῖς τὴν καρδίαν, ῥῆμα δὲ ἡ λόγον, ὃς ἐφαρμόσει τοῖς ἐγνωσμένοις καὶ τοῦ μακαρίου πάθους γίνοιτο· ἂν σημεῖον τοῖς ἄγνοοῦσιν, ἀμήχανον εὐρεῖν. Καὶ γὰρ ἐστὶν ὧν ἤκουσεν ὁ Ἀπόστολος εἰς τὸν παράδεισον καὶ τρίτον οὐρανὸν ἀρπάζεις, « ἀρρήτα ῥήματα, φησὶν, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. » Ἄ δὲ καὶ γινώσκειται καὶ ῥηθῆναι θύναται τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀφανῶν ἀποδειξὶν ἔχει, τὰ τοῖς μέμνημένοις κατορθωμένα, τὸ καινὸν ἦθος τῶν λουσαμένων οἱ τὴν τάξιν ἔσωσαν, ἡ ὑπερφυῆς ἀρετὴ καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους νικῶσα νίμους, ἣ; οὕτε σοφίαν, οὕτε γυμνάσιον, οὐ τὸ πεφυκέ-

⁷¹ Coloss. iii, 3. ⁷² I Joan. iii, 2. ⁷³ II Cor. xii, 4.

ναι ουτε άλλο οτιουν εστιν αιτιασθαι των ανθρωπιων. Η τε γαρ ψυχη προς τοιαυτα προουμηθη, οα μηδ' αναπλασαι ραδιον ην ανθρωποις, το τε σωμα την προουμιαν ουκ εσθεσεν, αλλα πονων ηνεσχετο τοσοιτων, δρων επεθουμεσεν η ψυχη· καιτοι και ψυχης και σωματος δυναμεις ωρισται, και προς παντα πονον ουτε ταυτην ουτε εκεινην εσταναι δυνατον, αλλ' εστιν ουδ' ευνηθεισα νικησαι επι των αλλων η μεν απειπει, τη δε ελυθη. Των δε μακαριων εκεινων (ψυχων και σωμάτων) ουδεν εκρατησεν, αλλ' οσαπερ αν αλλαγδινων ειδη και πωςων ουδ' αυτονομια πασαι λογισμων, τοσοιτων ηνεσχοτο και προς τοσαυτα εκαρτερησαν. Και οτω λεγω το καινοτατον· ο γε ουδε ηνεσχοτο ουδε εκαρτερησαν. Ου γαρ ελλιδι μεγαλων αδλων και ζωης αμεινονος την παρουσαν περιαιδον, λεγω κρισει τινη και λογισμω προς ταυτην αφιγμενοι την τολμαν, και ενεγκοντες μεν, αηδω; δε, καθαπερ οι νοσουντες ιατρου πυρ και μαχαιραν· αλλα τουτο εστι το κοινοτατον, οτι τας πληγας αυτας εφιλουν, αυτων ωρεζοντο των πονων, αυτων ποθεινδν ηγουντο την θανατον, και ει μηδεν άλλο προουκειτο. Οι μεν γαρ ξιφους επεθουμεσαν και στρεβλωσεων και θανατου, και γενομενοις επι της πειρας μειζων ην η προουμια· οι δε δια βίου κακοπαθειν και πονειν και πορβρω πατης ανεσειος ζην και τουτο τροφην νομιζειν το καθ' ημεραν αποθησκειν· και ηκολουθησε το σωμα και εδοθησε κατα των σωματικων αγωνιζομενοις νόμων. Και ταυτα ου δυο και τρεις και εικοσιν, ουδε ανδρες μονον ουδ' οι εν ηλικια μονον, αλλα μυριοι μεν και πληθος αριθμου κρειττον, ηλικια δε πασα ομοιως.

Τουτο δε μαλιστα δηλον εγενετο επι των μαρτυρων. Τουτων γαρ και οι προ των διωγων πιστοι και ος επ' αυτων των διωγων την αληθινην ζωην ο Χριστος ενεθηκεν, αμα τε επεδεικνυνοτο τοις διωκταις την εις τον Χριστον πιστιν και ανειπον τουνομα και επεθουμεν αποθησκειν και μιζ βοη τοις δημους εξεκαλουνοτο καθαπερ επι τι φαινόμενον αγαθον, ομοιως φερβιμενοι και γυναικες και κορραι και ανδρες και παιδες και παν επιτηδευμα και πας βιος. Δει γαρ και τουτο προσθειναι, οτι μικραν ουδε τουτο διαφοραν εισαγει τη γενει. Και γαρ ουκ ομοιως αν προς αγωνας εχοι και πονους ο τε ζων εν ιδρωσι και ο ψ βιος εστιν ανειμενος, και ξιφος και θανατον ου τοις αυτοις αν οφθαλμοις ιδοι στρατιωτης και αυλητης. Τουτων ουδεν εκωλυσε την θαυμαστην εκεινην φοραν, ουδε προσεστη τη μη παντας ομοιως εις αυτην αφικεσθαι της φιλοσοφιας την κορυφην, αλλ' οτι μια ην η παντας τικτουσα και πλαττουσα δυναμεις, παντες τον εσχατον της αρετης κατειληφασιν ορον, και το αγαθον επιμησαν και επιλησαν υπερ το εικος της φύσεως· ο γε υπερ αυτου και ψυχων αυτων υπερειδον. Και γαρ και γυναικες των επι σκηνης και ανδρες διεφθαρμενοι και τοιοιτον πληθος τον τε λογον εδεχοντο της κοινης ημων σωτηριας και μετεσχευαζοντο την καλην αρμονιαν αρμοζόμενοι, και οτωις αρβρον και οτωις ραδωις, ωσπερ προσω-

nec aliud quidpiam ut humanum accusare licet. Nam et anima ad talia prompta est, quæ nec fingere atque eominisci hominibus facile est; corpus autem alicritatem eam non comprimit, sed labores suffert tantos et tam multos, quam animæ collibuerit. Quamquam et corporis et animæ virtus circumscrip-ta est, et ad quemvis laborem neque hæc neque illud durare potest, sed possunt quidam superari: in quibusdam hæc desperat, illud fatiscit. Cæterum beatas illas animas et corpora illa nihil subigit: sed quæcumque dolorum et laborum genera nec ipsa cogitatio libera conceperit, omnia perpetiuntur, et tam multa patienter sustinent. Nondum dico, quod est summe novum. Quidam nec sustinuerunt, nec tolerarunt. Non enim spe maximorum præmium et vitæ melioris præsentem vitam proiecerunt, iudicio quodam et ratiocinatione ad hæc audaciam aggressi. Et passi quidem sunt, sed non libenter, sicut ægroti medicorum ignem et ferrum patientur. Sed istud est imprimis novum, quod quidam plagas ipsas dilexerunt, ipsos labores expetiverunt, ipsam mortem amabilem censuerunt, quamquam moriendi necessitas nulla esset proposita. Alii enim gladios, et tormenta, et mortem optarunt, et ea jam experientibus crescebant spiritus; alii per vitam dura agere et pati, proculque remissionibus ac voluptatibus degere, et has delicias arbitrari, quotidie mori. Et sequebatur corpus, et contra corporales leges dimicantibus auxilium afferbat. Atque hæc non duo, tres, aut viginti, nec viri dumtaxat aut adolescentes, sed multa millia, vel potius innumerabiles, sexus uterque, ætas omnis.

Hoc vero potissimum eluxit in martyribus, quorum alii et ante persecutiones erant fideles, aliis in ipsis persecutionibus veram vitam Christus in-ruit. Simul vero persecutoribus fidem in Christum ostendebant, et nomen ejus enuntiabant, et mori cupiebant, et uno eodemque clamore carnifices provocabant, quasi ad aliquod bonum oblatum properantes, et mulieres, et puellæ, et viri, et pueri, et cujusque instituti ac status: nam et hoc apponendum est, quia non parvum discrimen affert. Etenim non similiter ad certamina et labores affectus est, qui in sudoribus et qui mollior atque in otio vivit; et gladium atque mortem non isdem oculis miles et aulædus aspiciunt. Horum nihil admirabilem illum impetum repressit, nec retardavit, quæmius omnes æqualiter ad eundem philosophiæ apicem aspirarent. Sed quia una erat, quæ omnis parit et format virtus, omnes extremam virtutis metam contigerunt, et bonum illud (Deum) honorarunt et dilexerunt, supra quam naturæ constantium erat. Quidam pro eo etiam animas suas contempserunt. Etenim mulieres scenicæ, et viri perditissimi et hujusmodi hominum colluvies verbum communis nostræ salutis susceperunt, aliamque vitam et mores induerunt, ad pulehram harmoniam adaptati, atque istud ita repente et facile,

quam cito et levi negotio personam mutabant. Compluribus etiam non ablatis in eorum hunc referri contigit, quos ab Ecclesia aqua non baptizatos ipse sponsus Ecclesiae baptizavit. Multis itaque et nubem humidam de caelo, et aquam ultro e terra erumpentem dedit, et sic demum eos lustravit. Multos occulte reformavit. Sicut enim quæ desunt Christo, membra Ecclesie Paulus, et si quis ei similibus, supplet: sic nihil absurdum, quæ desunt Ecclesie, ipsum caput Ecclesie supplere. Si enim sunt, quibus membra caput videntur juvare, quanto justius est, quæ membris desunt, ipsum caput adjicere? Et hæc quidem ad istum modum se habeant. Ad priora redeundum est. Hujuscemodi igitur virtutem, qua istæ ausi sunt, et alacritatem tantam attulerunt, et magnanimos ausus ad finem perducere potuerunt, in natura hominum haud inveniri, verbis demonstrare nihil atinet. Quia vero causa horum gratiæ baptismatis necessario ascribenda est, quæramus jam modum, quomodo in ipsis lavacrum ista operatur.

Manifestum est igitur, labores illos et agones amantium fuisse, et Christi jacula atque philtia ipsos ad hanc rerum novitatem impulsisse. Quæ porro causa amoris, et quid illis factum, ut adeo diligenter, et unde ignem tantum susceperint, age consideremus. Etenim cognitio amorem gignit et procreat: nec possis quidquam pulchrum amare, nisi ante didiceris quam pulchrum sit. Et quoniam hoc scire et perfecte cumulateque, et imperfecte contingit, par fuerit amorem quoque perinde se habere. Et pulchra quidem ac bona, quæ plene cognoscuntur, etiam plene diliguntur, et quemadmodum tantæ pulchritudini convenit. Quæ autem amantibus admodum nota non sunt, eorum quoque amor imbecillis est. Igitur illud fit perspicuum, cognitionem aliquam Dei, et sensum ipsis a baptizate immissum, et eos bonum liquido cognovisse, pulchritudinemque persensisse, et de bonitate ejus gustavisse, experientia, inquam, perfectiore, quam doctrina possit discentibus subicere. Nam cum rerum cognitio bipartita sit, una quam quis auditione haurit, alia quam per se ipse consequitur, illo modo non ipsam rem attingimus, sed in verbis, ut in imagine quadam, non autem accurate, in ipsius speciei simulacro, seu effigie eum cernimus. Fieri enim nequit, ut ei per cuncta similem in rerum natura inveniamus, qui pro exemplo ad illius cognitionem sufficiat. Expertum vero esse, est in res ipsas incidisse. Unde hic ipsa species in animam incurrit, et desiderium excitat, veluti vestigium bono respondens. Illic ab idea ipsius rei propria deserti, per quæ autem cum aliis communicat, obscuram quamdam et exilem ejus imaginem nacti, ea desiderium et amorem rei memur. Quare non amamus, quantum est amandum, nec patimur, quantum illud potest facere, cum ipsam speciem non gustaverimus. Sicut

Α πείρο ἀμείβοντες. Συνέθη δὲ πολλοῖς· καὶ μὴ λουσαμένοις εἰς τοῦτον τελεῖσαι τὴν χόρον, οὗς ὕδατι μὴ βαπτισθέντας ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, αὐτὸς ἐβάπτισεν ὁ νομφίος τῆς Ἐκκλησίας. Πολλοῖς μὲν οὖν καὶ νεφέλην οὐρανόθεν ἔδωκε καὶ ὕδωρ ἐκ γῆς αὐτόματον καὶ οὕτως ἐβάπτισεν, τοὺς πλείους δὲ ἀφανῶς ἀνέπλασεν. Ὅτι περ γὰρ τὸ ὑστέρημα τοῦ Χριστοῦ τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, Παῦλος καὶ εἰ τις κατ' ἐκείνον ἀναπληροῖ, οὕτως οὐδὲν ἀπᾶλλον, εἰ τὸ ὑστέρημα τῆς Ἐκκλησίας ἢ κεφαλῆ τῆς Ἐκκλησίας ἀναπληρωσεῖ. Εἰ γὰρ ἐστὶν ἅτα μέλη τῆ κεφαλῆ δοκεῖ βορθεῖν, πόσῳ δικαιοτέρον, ὧν ἐλλείπει τοῖς μέλεσιν, αὐτὴν προσδεῖναι τὴν κεφαλὴν; Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἀνέχοι τὸν τρόπον. Ἀναληπτέον δ' ἂν εἴη τὸν λόγον. Ταύτην μὲν οὖν τὴν εὐναμιν, ἢ τὴν τόλμαν ἐτόλμησαν καὶ τὴν προθυμίαν προθύμηθησαν, καὶ εἰς τέλος ἀγαγεῖν ἃ προθύμηθησαν ἐδυνήθησαν, ὡς οὐκ ἐστὶν εὐρεῖν ἐν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἂν οὐδὲ λόγου δεοί δεικνύναι· λοιποῦ δὲ οὐτος ἐξ ἀνάγκης, αἰτίαν τοῦτον τιθέναι τὴν τοῦ βαπτισματος χάριν, ζητῶμεν ἐπὶ τὸν τρόπον, ὅπως ταῦτα αὐτοὺς εἰργάσαστο τὸ λουτρόν.

Φανερόν μὲν οὖν, ὡς ἄρα ἐρώντων ἦσαν οἱ πόνοι, καὶ οἱ ἀγῶνες ἐκείνοι καὶ τὰ Χριστοῦ βέλη καὶ φίλτρα πρὸς ταύτην αὐτοὺς ἐξήγαγε τὴν καινοτουλίαν· τί δὲ τῶν ἐρώντων τὸ αἴτιον, καὶ τί παθόντες οὕτως ἐφιλησαν, καὶ πόθεν τὸ πῦρ ἐδέξαντο, τοῦτο σκοπῶμεν ἡδη. Καὶ γὰρ ἐστὶ μὲν τὸ εἰδέναι τοῦ φιλεῖν αἴτιον, καὶ τοῦτο ἐκεῖνο τιχτεῖ, καὶ οὐκ ἐστὶ λαβεῖν ἔρωτα τῶν καλῶν οὐδενὸς μὴ καταμαθόντα ὡς ἔχει κάλλους· ἐπεὶ δὲ τὸ εἰδέναι τοῦτο συμβαίνει μὲν, μάλιστα καὶ τελείως, συμβαίνει δὲ ἀτελῶς· ἔχειν, εἰκὸς ἂν εἴη καὶ τὸ φίλτρον ὁμοίως ἔχειν· καὶ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἃ μὲν γινώσκειται τελείως, καὶ φιλεῖται τελείως, καὶ ὡς περ τοσῶδε κάλλος προσήκει, τῶν δὲ μὴ σφόδρα φανερῶν τοῖς ἔρωσι καὶ ὁ ἔρωσ ἀσθενῶς ἔχει. Οὐκοῦν ἐκεῖνο γίνεται δῆλον, ὡς ἐπίγνωσιν τινα Θεοῦ καὶ αἰσθησιν αὐτοῖς ἐνέθηκε τὸ λουτρόν, καὶ τὸν καλὸν σαφῶς ἔγνωσαν καὶ τῆς ὥρας, ἦσθοντο καὶ ἐγεύσαν ο τοῦ κάλλους ἐκεῖνου. Λέγω δὲ πείρα τιμὴ τελειώτερον ἢ διδασκαλίαν δύναται γνωρίσαι καταμαθόντες. Δίττης γὰρ ἡμῖν τῆς τῶν πραγμάτων γνώσεως οὕτης, τῆς μὲν ἦν ἂν τις ἀκοῆ τύχοι λαθῶν, τῆς δὲ ἦν δι' ἑαυτοῦ καταμάθει, ἐκείνως μὲν οὐκ αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἀπόμειθα, ἀλλ' ὡς περ ἐν εἰκόνι τιμὴ τοῖς λόγοις ὁρῶμεν, καὶ οἱ δ' ἀκριβῶς αὐτοῦ τοῦ εἶδους εἰκόνι. Καὶ γὰρ ἀμήχανον αὐτῷ παντάπασιν ὁμοῖον εὐρεῖν ἐν τοῖς οὖσιν, ᾧ παραδείγματι χρῆσασμένοις· εἰς τὴν ἐκείνου γνώσιν ἀρκεσεῖ· τὸ δὲ πείρον λαβεῖν αὐτοῖς ἐστὶ τοῖς πράγμασιν ἐντυχεῖν, ὅθεν ἐνταῦθα μὲν αὐτὸ τὸ εἶδος τῆ ψυχῆ προσβάλλει καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀνίστησι καθάπερ ἰχνος τῷ κάλλει σύμμετρον. Ἐκεῖ δὲ τῆς μὲν ἰδέας αὐτῆς τῆς ἰδίας τοῦ πράγματος ἀπολειφθέντες, ἐξ ὧν δὲ κοινωνεῖ τοῖς ἄλλοις, ἀσαφῆ τινα καὶ ἀμυδράν εἰκόνα λαβόντες αὐτοῦ, ταύτην μετροῦμεν τὴν περὶ τὸ πρᾶγμα πόθον· ὅθεν οὐ φιλοῦμεν ὅσον ἐκεῖνο φιλητὸν, οὐδὲ πάσχουμεν ὅσον ἐκεῖνο δύναται θρᾶν (αὐτοῦ τοῦ εἶδους μὴ γεγευσμένοι). Καθάπερ γὰρ διάφορον εἶδος τῆς οὐσίας ἐκείνου

καὶ διάφορον ἐντίθηται τῇ ψυχῇ λόγον, οὕτω καὶ φίλτρον· οὐκοῦν ἢ τοῦ Σωτῆρος· ἐν ἡμῖν ἀγάπη ὅταν μὲν οὐδὲν ἐπιδειξῆται καινὸν οὐδ' ὑπερφυῖες, δῆλοι καθέσταμεν ὡς ἄρα μόναι· ἐνετύχομεν ταῖς περὶ αὐτοῦ φωναῖς, ἐξ ὧν πῶς μὲν ἂν γένοιτο γυνῶνα καὶ ὡς, ἢ μηδὲν ὁμοιον ἔστιν εὑρεῖν, οὐδ' ὃ κοινὸν αὐτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις οὐδὲ πρὸς ὃ παράδειγμα ἀναφέρεται, οὐδ' οἷς ἐκεῖνος παράδειγμα; πῶς δὲ καταμαθεῖν μὲν τὸ κάλλος, φιλησαί δὲ τοῦ κάλλους ὄξιν; Οἷς δὲ τοιούτος ἐγένετο πόθος, ὥστε τῆς φύσεως μὲν ἐκοσῆται, μεῖζον δὲ καὶ προθυμηθῆναι καὶ δυνηθῆναι ἢ προσῆκαν ἀνθρώποις ἐνθυμηθῆναι, τούτους αὐτὸς ἔτρωσεν ὀνομασθεῖς· αὐτὸς ἐνήκεν ἀκτινά τινα τοῦ κάλλους τοῖς ὀφθαλμοῖς. Τὸ γὰρ μέγεθος τοῦ τραύματος μὴνύει τὸ βέλος, καὶ ὁ πόθος τὸν τρώσαντα δείκνυσιν· καὶ τούτῳ διήνεγκε τῆς Παλαιᾶς ἢ Καινῆ διαθήκης καὶ τούτῳ ἀμεινον εἶχεν, ὅτι τότε μὲν λόγος ἦν ὁ παιδεύων, νῦν δὲ αὐτὸς παρῶν ὁ Χριστὸς· ἀρρήτῳ τινι τρόπῳ διατίθησι καὶ πιάττει τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς. Λόγῳ γὰρ καὶ διδασκαλίᾳ καὶ νόμοις οὐκ ἐνήν ἀφικέσθαι τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ ζητούμενον τέλος. Εἰ γὰρ ἐνήν λόγοις, οὐκ ἂν ἐθέτησεν ἔργων καὶ τούτων ὑπερφυῖν, Θεοῦ σαρκουμένου καὶ σταυρουμένου καὶ ἀποθησκοντος. Τοῦτο δὲ ἔδηλον ἐγένετο ἐξ ἀρχῆς ἐξ αὐτῶν τῶν πατρῶν ἡμῖν τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν ἀποστόλων. Πάσης γὰρ ἀπολελευχότες διδασκαλίας καὶ ταῦτα αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος; καὶ θεῖαται γενόμενοι πάντων, καὶ ὧν κατέθετο τῇ φύσει χαρίτων καὶ ὧν ἠνέσχετο ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὡς ἀποθανῶν ἀνεβίου, καὶ ὡς κατειλήφει τὸν οὐρανόν· καὶ ταῦτα πάντα καταμαθόντες ὅμως οὐδὲν καινὸν οὐδὲ γενναῖον οὐδὲ πνευματικὸν οὐδὲ τοῦ παλαιοῦ βέλτιον ἐπεδείξαντο, ἕως ἐβαπτίσαντο. Γενομένου δὲ αὐτοῖς τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ Παρακλήτου ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐμπεσόντος αὐτοῖ τε ἐγένετο καινὸν καὶ ζωῆς ἐπελάθοντο καινῆς καὶ τοῖς ἄλλοις ἠγήσαντο, καὶ τὸν περὶ Χριστὴν πόθον καὶ ἔρωτος; καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνήψαν. Εἰ γὰρ καὶ τῷ ἡλίῳ παρήσαν καὶ διαίτης ἐκοινώνουν καὶ λόγων, ἄλλ' ἦν αἰσθησις αὐτοῖς τῆς ἀκτίνας οὐρα, μὴ δεξαμένοις τὸ πνευματικὸν ἐκεῖνο λουτρόν, τὸν ἴσον δὴ τρόπον καὶ τοὺς ἁγίους ἐξῆς ἅπαντας ἐτελείωσεν ὁ Θεός· καὶ ἐπέγνωσαν αὐτὸν καὶ ἐφίλησαν, οὐ λόγοις παρακληθέντες ψιλοῖς, ἀλλὰ τῇ τοῦ λουτροῦ δυνάμει διατεθέντες, αὐτοῦ πλάττοντος καὶ διατιθέντος τοῦ φιλουμένου, ὃς κτίζει καρδίαν σαρκίαν, τὴν ἀναισθησίαν ἐκβάλλων, καὶ γράφει μὲν, ἀλλ' ἦ φησι Παῦλος· « οὐκ ἐν πλαστῇ λιθίνῃ, ἀλλ' ἐν πλαστῇ καρδίας σαρκίνῃ, » καὶ οὐ νόμον ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸν νομοθέτην αὐτὸν, αὐτὸς ἔρωτον. Τοῦτο δὲ πολλοῖς τῶν ἁγίων καὶ φανερότατα διεδείχθη, οὐδ' ἄλλ' ἢ μῆτε λόγοις τέλει; μαθεῖν δυνηθέντας, μῆτε θαύμασι τὴν τοῦ κηρυττομένου δυνάμιν ἐπιγνόντας Χριστιανοὺς ἀκριβοεῖς ἀθρόον ἀπέδειξε δεξάμενον τὸ λουτρόν.

Πορφύριος γοῦν ὁ μακάριος ἐπὶ τῶν καιρῶν γενόμενος· ἐκείνων, ἐν οἷς ὁ τοῦ Χριστοῦ νόμος πάσης ἐκράτει τῆς οἰκουμένης, καὶ τῆς μὲν φωνῆς τῶν κη-

A enim diversa species naturæ cujuslibet etiam diversam rationem in anima producit, sic et amorem. Igitur si Salvatoris charitas in nobis nihil novum, nec valde admirandum præ se tulerit, satis apparet, nos solis de eo vocibus potitos: e quibus quonam pacto bene liceat cognoscere, cui nihil est simile reperire, neque quod illi et aliis commune sit, nec exemplum ad quod comparetur, neque quibus ille exemplo sit? Quomodo hinc bonitatem perspicieamus, et ut ejus bonitate dignum est, cum amabimus? Qui porro adeo amant, ut naturæ finibus egressi majora et studeant efficere, et possint, quam homines fas est cogitare, hos ipse sponsus vulneravit, ipse radium pulchritudinis suæ oculis ipsorum immisit. Magnitudinem enim vulneris telum, et vulneratorem amor declarat. Et hoc a Veteri Testamento novum differt, et hoc melius habet, quod tunc quidem verba erant, quæ erudirent: at nunc præsens ipse Christus ineffabili quodam modo animas tractat. Sermone enim, doctrina et legibus homines finem exoptatum attingere non poterant. Si enim verbis potuissent, operibus non eguissent, et illis quidem excellentissimis, Deo incarnato, crucifixo, et mortuo. Atque istuc apostolis, religionis nostræ parentibus ab initio claruit. Nam cum omni doctrina, et quidem ipsius Salvatoris imbuti ac pasti, ejus actionum miraculorumque, et beneficiorum, quæ naturæ nostræ præstitit, spectatores facti essent, quæque hominum causa sustinuit, et illius in vitam reditum, in cælos ascensum vidissent, cum, inquam, hæc omnia didicissent, nihil tamen novum, nihil generosum, nihil spirituale, nec vetustate melius ostentarunt: donec baptismo tincti sunt, quo adepti, et Paracletæ eorum animis illapso, et ipsi evaserunt novi, et vitam novam apprehenderunt, et cæteris sese duces in ea præbuerunt, Christique amorem sibi et aliis implicuerunt. Quanquam enim cum sole versabantur, non tamen, spiritualis lavacri adhuc expertes, radium sentiebant. Ad eundem modum et sanctos deinceps omnes perfecit Deus, et cognoverunt eum, et dilexerunt: non sermonibus nudis allecti, sed lavacri virtute præparati, ipso formante et aptante, qui diligitur, qui cor mundum creat, et aufert lapideum, et reponit carneum, stuporem ejiciens⁷⁵. Et scribit quidem, verum, ut Paulus ait, « non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus⁷⁶, » et non legem simpliciter, sed legislatorem ipsum, ipse semetipsum. Hoc in multis sanctorum, manifestissimeque perspectum est, quos cum neque verbis veritatem discere potuissent, nec miraculis absconditi virtutem agnoscerent, susceptum lavacrum Christianos præclarissimos subito demonstravit.

Beatus itaque Porphyrius cum illis temporibus viveret, quibus Christi lex totum orbem subigebat, præconunquæ sacrorum vocem mortales universi

⁷⁵ Ezech. xi, 19; Psal. l, 12. ⁷⁶ II Cor. iii, 3.

audirent, et martyricis certaminibus tropæa ubique statuerentur, quæ evidentius quam vox ipsa, Christo vere deitatis testimonium darent, cum Evangelium millies audivisset, totque fortissimorum militum, et miraculorum spectator fuisset, nihilominus in errore permanens, mendacium veritati anteponebat. Postquam vero, idque per ludum baptizatus est, non Christianus solum illico est redditus, sed ad ipsorum quoque martyrum societatem aggregatus. Mimus enim cum esset, et eam artem factitaret, non dubitavit hanc quoque audaciam audere, ut risum conciliaret. Et baptismo illudebat, seque in theatro in aquam immergens, Trinitatem exclamabat. Ac spectatores quidem, quibus drama dabatur, cachinnum tollebant : ast illi jam non ridiculum nec scenicum erat quod agebatur, sed generatio revera, et reformatio, et idipsum mysterium, quod aliqui est. Exivit enim pro mimo animam gerens martyricam, corpus præclarum, velut ad philosophiam et labores exercitatum, linguam, quæ pro risu tyranni iram provocaret. Et ita serius fuit ille, qui per vitam actitabat ludicra, tantamque propter Christum alacritatem adhibuit, ut nullis cruciatibus exhaustis, libens moreretur, et nec lingua proderet, quem amabat.

Sic etiam Gelasius Christum dilexit, similiterque cognovit et, ut apparet, uterque animo inimico et hostili accessit. Sed postquam animæ oculum illi aperuit, qui oppugnabatur, suam pulchritudinem ei demonstravit, illico super bonitate obstupefactus, longe diversissimum sensum præ se tulit, et pro hoste amicissimus evasit. Erat enim amor ille extasis, quia a se captos extra fines humanos constituebat. Et hoc docens propheta, « Sicut obstupuerunt, inquit, super te multi, (quando super cruce et morte Christum alloquitur), sic inglorius erat inter viros aspectus tuus, et forma tua inter filios hominum ». »

Ardalion autem insignis ille, ipse quoque pro alio ludicro, quo spectantes jucunde recreabat, baptizatus est. Erat siquidem ridiculus, et istiusmodi voluptates ad spectandum confluentibus præbebat. Baptizatus est autem, non symbolis, nec imaginibus Christum patientem imitatus, sed rebus ipsis. Etenim pulchram confessionem et martyrum tolerantiam fecte imitabatur, et in cruce nudus, ludens a ludentibus suspendebatur. Verum ubi Christum est professus, et plagas sensit, repentina mutatione anima cum voce conspiravit, quodque simulabatur, mens vere complexa est, eratque omnino, quod se per ludum vocabat, Christianus, plagasque ludentes, et vocem fictam opus tale acquebatur, et cum Christum se diligere affirmaret, eodem puncto temporis diligebat, amore ut flamma ab ore ipsi cor afflante. Cumque aliis bonum de bono thesauro cordis ad os veniat, Ardalion the-

α ρύκιον ηκουσαν ανθρωποι παντες, τρῖπαιζι δε μαρτυρικοις αγῳσιν επηγγυτο πανταχῳ φωνῆς λαμπροτερον τῳ Χριστῳ την αληθη θεοτητα μαρτυροϋντα, και μυριων μεν ακουσας λογων, τοσοϋτων δε αριστεων και θαυματων γενόμενος, θεατης, ὁμως ἔμενε πλανώμενος και τῷ ψευδος της αληθειας ἔμ- προσθεν ἄγων. Ἐπει δὲ ἐβαπτίσθη, και τοϋτο παίζων, οὐ Χριστιανὸς ἦν εὐθὺς μόνον, ἀλλὰ και εἰς αὐτὸν τὸν τῶν μαρτύρων ἐτέλεσε χορόν. Καὶ γὰρ μίμος ὢν και τοῦτ' αὐτὸ ποιούμενος ἔργον, ἐτόλμησε και ταύτην τὴν τόλμαν, ὡς δὴ γέλωτα κινήσων, και προσέπαιζε τὸ λουτρὸν, και ἐβάπτισεν ἑαυτὸν εἰς ὑδωρ, καθελὺς ἐπὶ τοῦ θεάτρου τὴν Τριάδα ἀναβοήσας. Καὶ οἱ μὲν ἐγέλων, οἷς ἐπεδείκνυτο τὸ δρᾶμα, τῳ δὲ οὐκέτι γέλως ἦν οὐδὲ σκηὴ τὰ παρόντα, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς γέννησις και ἀνάπαισις και τοῦτ' αὐτὸ, ὅπερ ἔστι τὸ μυστήριον. Ἐξῆλθε γὰρ ἀντὶ μίμου ψυχὴν ἔχων μαρτυρικὴν, σώμα γενναῖον ὡσπερ εἰς φιλοσοφίαν ἡσχημένον και πόνους, γλῶσσαν ἐφελομένην ἀντὶ γέλωτος τυράννου θυμόν· και οὕτως ἐσπούδα- σεν ὁ διὰ βίου παίζων ἐκεῖνος, και οὕτω περὶ τὸν Χριστὸν προῦθυμήθη, ὡστε πολλῶν ἀνασχόμενος βασάνων ἠδέως ἀπέθνησκεν, ἵνα μηδὲ τῇ γλώττῃ προδῶ τὸ φιλτρον.

Οὕτω και Γελάσιος τὸν Χριστὸν ἐφίλησε και τοῦτον ἔγνω τὸν τρόπον. Καὶ ὡς εἶοικε, προσήλθε μὲν ἐκάτερος ἐχθρῶς ἔχων και πολεμῖως· ἐπει δὲ τὸν ὀφθαλμὸν αὐτῳ τῆς ψυχῆς ἀνέφραξεν ὁ πολεμούμενος και τὴν οικειαν ἔδειξεν ὥραν, ἐξέστη τε εὐθὺς ἐπὶ τῳ κάλλει και τὴν ἐναντιωτάτην ἐπέδειξάτο γνώμην και ἦν ἐραστής ἀντὶ πολεμίου. Καὶ γὰρ ἔκστασις ἦν ὁ ἔρωσ ἐκεῖνος, ὅτι τοὺς ἀλόγους ἐκτὸς τῶν ἀνθρωπίνων ἤγαγεν ὄρων· και τοῦτο δεικνύς· ὁ προφήτης, « Ἐκστήσονται, φησὶ, πολλοὶ ἐπὶ σοὶ » (ἐν οἷς περὶ τοῦ σταυροῦ και τοῦ θανάτου πρὸς τὸν Χριστὸν διαλεγόμενος ἔφη), « ὃν τρόπον ἐκστήσονται πολλοὶ ἐπὶ σοὶ, οὕτως ἰδοῦσιν ἀπὸ ἀνθρώπων τὸ κάλλος σου ἀπὸ υἱῶν ἀνθρώπων. »

Ἀρδαλίω δὲ ὁ γενναῖος ἐβαπτίσθη μὲν και αὐτὸς ἀντὶ παιδιᾶς ἄλλης τοῦτῳ χαριζόμενος τοῖς θεωμένοις· και γὰρ ἦν γέλωτος τεχνίτης και τοιούτων τιῶν ἡδονῶν τοῖς συνοῦσι δημιουργός. Ἐβαπτίσθη δὲ οὐ συμβόλοις οὐδὲ εἰκόσι τὸ πάθος μιμησάμενος τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' αὐτοῖς τοῖς πράγμασι. Καὶ γὰρ τὴν καλὴν ὁμολογίαν και τὴν τῶν μαρτύρων ὑπεκρίνατο, και ἀνηρηθῆ μὲν ἐπὶ τοῦ ξύλου γυμνὸς παίζων ὑπὸ παιζόντων· ἐπει δὲ ἀνέπει τὸν Χριστὸν και ἥσθατο τῶν πληγῶν, ἀθρόον μετέβαλε, και ἡ ψυχὴ τῆ φωνῆ συνέδη, και ἡ γνώμη τοῖς πλάσμασι ηκολούθει. Καὶ ἡ ἀληθῶς ὁ παίζων ἑαυτὸν ἐκάλει, Χριστιανός, και γίνεται πληγῶν παιζόντων και φωνῆς πεπλάσμένης ἔργον τοσοῦτον, και τὸν Χριστὸν, ὅτι φιλεῖν εἶπεν, εὐθὺς ἐφίλει τοῦ ἔρωτος· πυρὸς δίκην ἀπὸ τοῦ στόματος ἐπ' αὐτὴν εἰσπνεύσαντος τὴν καρδίαν. Καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐπὶ τὸ στόμα χωρεῖ,

17 Isa. LII, 14.

Ἀρδαλίονι δὲ ὁ θησαυρὸς ἄνω ποταμῶν ἐπὶ τὴν Ἀ καρδίαν ἀπὸ τοῦ στόματος ἦλθεν. Ὡ τῆς ἀβήτου τοῦ Χριστοῦ δυνάμει; Ἰ οὐ γὰρ εὐεργετήσας οὐδὲ μεταδοὺς στεφάνων, οὐδὲ τοῦτο γοῦν χρηστῶν αὐτὸν ἐξαρτήσας ἐλπιδῶν, ἀλλὰ τῶν πληγῶν καὶ τῆς ἀτιμίας λαβῶν κοινῶν οὕτως εἶλε καὶ ἀνηρτήσατο, ὥστε ἐπεισε μὲν, ἢ πρότερον οὐδὲ ἀκούων ἀνεκτῶς εἶχεν. Ἐξέστησε δὲ συνηθείας ἀθρόον, ἦν μακρὸς αὐτῷ συνέτηξε χρόνος, μετέστησε δὲ πρὸς τὴν ἐναντιωτάτην ἐξίν τὴν γνώμην, ἀπὸ τοῦ πάντων κακίστου καὶ πονηροτάτου πρὸς τὸ βέλτιστον ἀπάντων μεταγυῶν· οὕτε γὰρ μίμου φαυλότερον γένοιτ' ἂν οὐδὲν οὐτε φιλοσοφώτερον μάρτυρος. Τούτοις τί κοινόν; καὶ τῷ φυσικῷ λόγῳ τίνα ἀκολουθίαν ἔχει, πληγὰς καὶ ἀτιμίαν ἔρωτα ἴσκειν, καὶ ὑπὲρ ὧν φεύγειν τὸν Χριστιανισμὸν τὸν πιστὸν ἀκολουθοῦν ἦν. διὰ τούτων ἐλεῖν καὶ χειρώσασθαι τὸν ἐχθρὸν καὶ οἷς ἐχθρὸς ἦν; Τίς γὰρ ἂν ὀδυνώμενος χαίροι τοῦτοις πείσαι φιλεῖν τὸν μεμελετηκότα μισεῖν, καὶ φίλον καὶ σπουδαστὴν ἀντὶ πολεμιωτάτου καὶ διώκτου παρασκευάσαι γενέσθαι;

Εἶεν. Πρὸς ταῦτα τοῖνον ὁ μὲν λόγος τῆς διδασκαλίας οὐδὲν φαίνεται δυνήθει, τ' δὲ πᾶν ἢ τοῦ βαπτίσματος εἰργάσατο δύναις. Καὶ γὰρ καὶ τῶν λόγων ἤκουσεν Ἀρδαλίον τῆς κοινῆς ἡμῶν σωτηρίας, καὶ θαυμάτων οὐκ ἦν ἀθέατος πολλῶν ἐπ' αὐτοῦ παρῆρησιασαμένων μαρτύρων· ἀλλ' ἦν οὐδὲν ἤτερον εἶτι τυφλώτων καὶ τῷ φωτὶ πολεμῶν, ἔω, ἐβαπτίσαστο, τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ δεξάμενος, καὶ τὴν καλὴν ὁμολογίαν ὁμολογήσας. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ τοῦ βαπτίσματος ὄρος, Χριστοῦ μιμησασθαι τὴν ἐπὶ τοῦ Πιλάτου μαρτυρίαν καὶ τὴν μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου περὶ αὐτῆς καρτερίαν· μιμησασθαι δὲ ἔστι μὲν διὰ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν συμβόλων τούτων τῶν ἱερῶν, ἔστι δὲ αὐτοῖς τοῖς πράγμασι μετὰ κινδύνων τὴν θρησκείαν ἐπιδειχάμενοις, καιροῦ καλοῦντος. Πολλῶν γὰρ ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐπινοηθέντων νοσοῦντι τῷ γένει φαρμάκων, μόνος ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος τὴν ἀληθινὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐεξίαν ἐδυνήθη κομίσαι. Καὶ τούτου χάριν αὐτὸ τὸ τὴν καινὴν γέννησιν γεννηθῆναι καὶ τὸν μακάριον βίον βιώσασθαι καὶ πρὸς ὀφείλειαν διατεθῆναι, οὐδὲν ἐστὶν ἕτερον ἢ τὸ πιεῖν τοῦ φαρμάκου τούτου, καὶ ὡς οἶόν τε ἐστὶν ἀνθρώποις ὁμολογήσαι τὴν ὁμολογίαν καὶ τοῦ πάθους ἀνασχέσθαι καὶ ἀποθανεῖν τὸν θάνατον. Αὕτη ἐστὶν ἡ τοῦ καινοῦ νόμου δύναμις, οὕτω γεννᾶται Χριστιανός· τούτων τὸν τρόπον εἰς τὴν θαυμαστὴν ἀφικνεῖται φιλοσοφίαν, ἔργων μὲν τῶν ἀρίστων ἐπισημμένος, πίστιν δὲ ἀκίνητον ἔχων, οὐ πειθοῦς ἀνάγκη πιστευῶν, οὐδὲ νόμοις ἄγων τὸ ἦθος, ἀλλὰ δυνάμει Θεοῦ καὶ τούτου κάκιστον δεχόμενος καὶ δεῖ ἀμφοῖν εἶς τὸ μακάριον τοῦ Χριστοῦ μορφοῦμενος εἶδος. « Οὐ γὰρ ἐν λόγοις, φησὶν, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει, » καὶ, « Ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστὶ· » διὰ ταῦτα καὶ πνευματικῶς μὲν οὗτος ὁ νόμος, ὅτι τὸ

saurus caelestis fluminis per os in cor venit. O virtutem Dei inexplicabilem! Non enim benefactis, non coronarum communicatione, neque saltem bona spe sibi conciliatum, sed plagarum et ignominiae consortem ut accepit, sic eum cepit et occupavit, adeoque amicitia sua dignatus est, ut ei persuaderet, quæ prius vel auribus respuebat. Extemplo a consuetudine, temporis longinquitate inolita et confirmata discessit, animumque ad habitum penitus penitusque contrarium transtulit, et a re omnium pessima pravissimaque ad optimam omnium transiit. Nihil enim potest mimo inveniri scelestius, nec martyre sapientius. Quid his commonere? et, si naturam spectemus, quomodo coheret, plagas et opprobrium parere amorem, et propter quæ Christianismo nuntium mittere etiam fidem par videbatur, per ea captivum facere, et subigere inimicum, quibus ille hostis erat? Quis enim persecutionem passus delectari possit, his amorem persuadere, in quorum odio inimicus ante se exercuerit, ac pro inimicissimo et persecutore amicum et studiosum sibi parare?

De his igitur ita explicatum esto. Ad hæc sermo doctrinæ nihil videtur contulisse quidem, totum vero baptismi virtus operata esse. Nam verba communis salutis nostræ etiam Ardalion audiverat, multorumque martyrum, ætate sua liberrime se Christianos prædicantium miracula viderat; nihilo secius cæcus et lumini adversarius manebat, donec susceptis Christi stigmatibus, et bonam confessionem baptismus accepit. Illic enim baptismi scopus est, Christum apud Pilatum testificantem, quamque ad crucem et mortem usque patientiam egregiam adhibuit, imitari; per imagines autem et symbola sacrorum istorum imitari. Licet nihilominus rebus ipsis cum discrimine capitis, tempore vocante, religionem palam ostendere. Multis etenim omni memoria excogitatis ægrotanti generi nostro medicinis, sola Christi mors veram vitam et bonam habitudinem afferre potuit. Quare hoc ipsum, nova generatione generari, beatam vitam vivere, et ad sanitatem disponi, nihil est aliud, quam pharvacum istuc bibere, et pro viribus confiteri confessionem, tormenta perpeti, et morte plecti. Hæc novæ legis efficacitas est; sic generatur Christianus; et hac via ad philosophiam admirabilem perducitur, operibus quidem optimis deditus, fidem autem immobilem conservans, non demonstrationibus ad fidem compulsus, neque legibus adactus mores instituens, sed virtute divina concitatus et hoc et illud suscipiens, et per utrumque sacrosanctam Christi effigiem induens: « Non enim est regnum Dei in sermone, inquit, sed in virtute⁷⁶; » et, « Verbum crucis nobis qui salvamur Dei virtus est⁷⁷. » Idcirco et spiritualis est lex ista, quia spiritus totum operatur: illa scripta, quoniam litterarum et vocum

⁷⁶ I Cor. iv, 20. ⁷⁷ I Cor. i, 18.

tenus procedebat. Quocirca et umbra et imago fuit; res autem et veritas, quæ nunc sunt. Verba enim ad ipsum esse rerum imaginis proportionem habent; quas, priusquam apparerent, multis ante sæculis lingua prophetarum Deus significavit: « Feriam, inquit, foedus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum⁸⁰. » Sed quod? « Hoc erit pactum, inquit, quod feriam cum domo Israel, in domo Juda. Dabo legem meam in visceribus eorum, et in cordibus eorum scribam eam⁸¹. » Non per voces compositam et concinnatam, sed ipse ego legislator per me, absque medio: « Non enim amplius docebit unusquisque fratrem suum, et unusquisque proximum suum, dicens, Cognosce Dominum; quoniam omnes cognoscent me, a minimo usque ad maximum⁸². » Hanc et David legem adeptus, beatam illam vocem emisit: « Quoniam ego cognovi, quod magnus est Dominus⁸³. » Ego cognovi, inquit, per experientiam, non ut qui aliis docentibus id audiverim. Quo et alios inducens: « Gustate, inquit, et videte, quoniam bonus est Dominus⁸⁴. » Quin etiam multis et variis sermonibus beatus ille Dei bonitatem collaudavit. Sed quasi verba rem ipsam æquare nequeant, ad experientiam eorum, quæ in Deo laudantur, audientes provocat.

Hanc experientiam baptizatorum animabus sacer fons inserit, et ex officio opificem, menti veritatem, desiderio solum desiderabilem demonstrat. Ideo et magnum desiderium, et amor ineffabilis, et charitas prorsus singularis: quoniam non est quo egreat, et omnia conveniunt, et nihil dissonat, et insuper est omnis excellentia. Sic enim rem dispiciamus. Desiderium animabus indidit Deus. Si bonum illud assequi debemus, et veritas intelligenda est, hæc duo utique pura omnino desideramus, bonum a malo, veritatem a mendacio. Nemo enim deceptus lætatur, nec delectatur in errorem inductus, et pro bono in malum incidens. Hæc concupiscentibus pure consequendi nunquam adhuc facta est copia: sed quod a nobis bonum et verum appellatur, non magis hoc est quod appellatur, quam contrarium. Unde apertum sit, hic neque charitatis neque gaudii in nobis tantam vim reperiri, quanta reperiretur, si quæ diligere, et quibus gaudere oportet, præsentia adessent. Neque amoris vinculum quantum sit, nec magnitudo illius incendii nota est; quia quod amatur, nusquam est. His autem qui Salvatorem gustaverunt, adest idipsum quod desiderant, ad quem humanus amor velut ad canonem aliquem et finem ab initio comparatus est: velut thesaurus ita magnus, ita latus, ut Deum possit capere. Hac ratione et omnia bona in vita consequuntur. Nulla intercedit satietas, nec quidquam desiderium definit. sed adhuc siti-

Α πνεῦμα τὸ πᾶν ἐργάζεται, γραπτὸς δὲ ἐκείνος, ὅτι μέχρι τῶν γραμμάτων ἔστη καὶ τῶν φωνῶν, ἀνθ' ὧν καὶ σκιά μὲν καὶ εἰκὼν ἐκείνος, πρᾶγμα δὲ καὶ ἀλήθεια τὰ παρόντα. Οἱ γὰρ λόγοι καὶ τὰ γράμματα πρὸς αὐτὸ τὸ εἶναι τῶν πραγμάτων εἰκὼνος ἔχουσι λόγον· ταῦτα πρὶν εἰς ἔργον ἐκθῆναι, πολλοὶς πρότερον χρόνοις τῇ γλώττῃ τῶν προφητῶν ἐμήνυσεν ὁ Θεός. « Διαθήσομαι, φησί, διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν. » ἀλλὰ τίνα ταύτην; « Αὕτη, φησὶν, ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα· τιθεὶς τοὺς νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν καὶ ἐν καρδίαις αὐτῶν γράψω αὐτοὺς, » οὐ διὰ φωνῆς ῥυθμίζων, ἀλλ' αὐτοὺς ἀμέσως ὁ νομοθέτης. « Οὐ γὰρ διδάξουσιν ἐτι, φησὶν, ἕκαστος (τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος) τὸν πλησίον αὐτοῦ, Γινώθι τὸν Κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσι με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν. » Τούτου τυχὼν τοῦ νόμου καὶ Δαβὶδ τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀφῆκε φωνήν, ὅτι « Ἐγὼ ἔγνωκα, ὅτι μέγας ὁ Κύριος, » ἐγὼ ἔγνωκα, φησί, πείραν αὐτοὺς λαβῶν, οὐ διδασκόντων ἕτερον ἀκούσας· ὅθεν ἐπὶ τὰ Ἰσα καὶ τοὺς ἄλλους ἐνάγων, « Γεύσασθε, φησί, καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος. » Καίτοι πολλοὶς τὴν χρηστότητα τοῦ Θεοῦ καὶ παντοδαποὶς ὁ μακάριος ἀνύμνησε λόγους· ὁ δὲ, ὡς οὐ δυναμένων ἐνδείξασθαι τὰ ὄντα τῶν λόγων ἐπὶ τὴν πείραν τῶν ὑμνουμένων, αὐτοὺς καλεῖ τοὺς ἀκρωμένους.

Ταύτην τὴν πείραν, τὸ λουτρὸν ἐνεθήρησι ταῖς τῶν βαπτιζομένων ψυχαῖς, καὶ γνωρίζει τῷ δημιουργήματι τὴν δημιουργὸν, τῷ νῦν τὴν ἀλήθειαν, τῇ ἐπιθυμίᾳ τὸν μόνον ἐπιθυμητόν. Διὰ τοῦτο καὶ μέγας ὁ πόθος καὶ τὸ φιλετρὸν ἀρρήτον καὶ ὁ ἔρωσις ὑπερφυῆς, ὅτι οὐκ ἔστιν οὐδὲ δεῖ, καὶ πάντα συμβαίνει, καὶ οὐδὲν ἀπέχει, καὶ πρὸς γε πᾶσά ἐστιν ὑπερβολή. Σκοπῶμεν γάρ. Ἐπιθυμῶμεν ταῖς ψυχαῖς ἐνδόξηεν ὁ Θεός, ἂν μὲν τὸν δέη, τυγχάνειν τοῦ ἀγαθοῦ, νοῆσαι δὲ δεῆσαι τῆς ἀληθείας, καὶ ταῦτα ποθοῦμεν καθαρὰ δῆπου, τὸ μὲν ἀγαθὸν τοῦ κακοῦ, τοῦ ψεύδους δὲ τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ τις ἀπατώμενος χάρει, οὐδ' ἂν ἡσθεῖη πλανώμενος καὶ κακῶ περιτυγχάνων ἀντ' ἀγαθοῦ. Τούτων ἐπιθυμοῦσιν οὐδὲ πώποτε ἐγένετο τυχεῖν καθαρῶς, ἀλλὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀληθὲς οὐ τοῦτό ἐστιν, ὃ καλεῖται· μάλλον ἢ τοῦναντίον· ὅθεν οὐδὲ ἡ τῆς ἀγάπης ἐνταῦθα δυνάμεις, οὐδὲ ἡ τῆς χαρᾶς ἐν ἡμῖν δῆλον ἦν ὅπως τις ἦν, ἃ φιλεῖν ἔδει καὶ οἷς χεῖρεν ἦν μὴ παρόντων, οὐδὲ ὁ τοῦ πόθου δεσμός γνῶριμος· οὐδὲ τὸ πῦρ ἔσον. Ἦν γὰρ τὸ ποθοῦμενον οὐδαμοῦ· τοῖς δὲ γευσασμένοις τοῦ Σωτήρος αὐτὸ πάρασι τὸ ποθοῦμενον, πρὸς δὲ ὁ ἀνθρώπινος ἔρωσις ὡσπερ εἰς κανόνα τινὰ καὶ ὄρον κατεσκευάσθη τὸ ἐξ ἀρχῆς, καθάπερ θησαυρὸς οὕτω μέγας, οὕτω εὐρύς, ὥστε Θεὸν ὑποδέξασθαι δυνηθῆναι. Ταῦτ' ἄρα καὶ πάντων τυγχάνουσι τῶν ἐκ τῶν βίβων καλῶν· οὐδεὶς ἐστι χόρος, οὐδ' ἴσθησιν οὐδὲν τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλ' ἐτι διψῶμεν, ὡσπερ εἰ μηδὲν παρήμεν ὧν ἐποθοῦμεν.

⁸⁰ Jerem. xxxi, 31. 32. ⁸¹ ibid. 33. ⁸² ibid. 34.

⁸³ Psal. xxxiv, 4. ⁸⁴ Psal. xxxiii, 9.

Ἡ γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν δίψα ἀπείρου δεῖ· A
ταί τιнос ὕδατος· ὁ δὲ κόσμος οὗτος πεπερασμένος
ἀρκέσαι δὴ πῶς δύναται· ἄν; Καὶ τοῦτο ἐστίν, ὅπερ
ὁ Κύριος αἰνίττεται πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα λέγων·
« Ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν·
ὅς δ' ἂν πῖνῃ ἐκ τοῦ ὕδατος, οὐ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ
μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. » Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ
ὕδωρ, ὃ τὴν ἐπιθυμίαν ἰσότησι τῶν ἀνθρωπίνων ψυ-
χῶν. « Χορτασθήσομαι γὰρ, φησὶν, ἐν τῷ ὄφθῆναι
μοι τὴν δόξαν σου. » Καὶ γὰρ ὀφθαλμοὶ μὲν κατα-
σκευάσθη ὀφθ. πρὸς τὸ φῶς ἀρκέσαι, καὶ ἀκοή πρὸς
ἤχους, καὶ ἕκαστον οἷς ἀρμόττει· ψυχῆς δὲ ἐπιθυ-
μία πρὸς τὸν Χριστὸν ἵεται μόνον. Καὶ τὸ κατὰ λυ-
μα τοῦτο ἐστὶν αὐτῆ, ὅτι καὶ ἀγαθὸν καὶ ἀλήθεια
καὶ ὁτιοῦν, ὧν ἐστὶν ἕως, μόνος ἐστὶ. Τούτων ἕνε-
κα καὶ κωλύει τοὺς τυχόντας οὐδὲν φιλεῖν, ὅσον B
ἔρωτος ἐξ ἀρχῆς ταῖς ψυχαῖς ἐνετέθη, καὶ χεῖρην,
ὅσον δύναται χεῖρην ἢ φύσις, καὶ εἰ τι προσέθηκεν
αὐτοῖς ἀρετὴ καὶ τὸ τῆς ἀναγεννήσεως ὕδωρ. Ἐπὶ
μὲν γὰρ τῶν ἐν τῷ βίῳ καλῶν οὐτε τὸν ἔρωτα οὐ-
τε τὴν χαρὰν ἐνεργῶν εἶναι δυνατὸν ψευδομένων τὴν
ἐπιθυμίαν· εἰ γὰρ τι καὶ δοκεῖ καλὸν, φαῦλον
ἐστὶν ἐβδωλον τοῦ ἀληθοῦς. Ἐνταῦθα δὲ, οὐδενὸς
ὄντος ὃ κωλύσει, θαυμαστὸν καὶ ἄρρητον διαδεικνυ-
ται τὸ φίλτρον καὶ ἡ χαρὰ οὐδ' ὅση μὴνύσαι· μά-
λιστα μὲν ὅτι πρὸς ἑαυτὸν ἐκότερον τῶν παθῶν
τούτων ἔταξεν ὁ Θεός, ἵνα αὐτὸν μὲν φιλωμεν, αὐτῷ
δὲ χαίρωμεν μόνῳ· καὶ ἐστὶν ἀκόλουθον, οἶμαι,
λόγον τινὰ πρὸς τὸ ἀπειρον ἀγαθὸν ἐκεῖνο σῶζειν,
καὶ τοῦτον ὡς εἰπεῖν τὸν τρόπον σύμμετρον εἶναι. C

Σκοπῶμεν δὴ τὸ μέγεθος ὅσον, ἔπειτα τῆς ὑπερ-
βολῆς κἀκεῖνο σημεῖον. Πάντων γὰρ, ὧν ὑπῆρξεν
εἰς ἡμᾶς ἀγαθῶν, μόνον ἀμοιβὴν ἤγειρο τὸ φίλτρον,
καὶ τοῦτο παρ' ἡμῶν εἰ λάβοι, λύσει τὸ χρέος· ὃ τοίνυν
ἀπείρων ἐστὶν ἀντίρροπον ἀγαθῶν παρὰ γε Θεῷ
δικαστῆ, πῶς οὐχ ὑπερφυές; Πρόδηλον δὲ ὅτι τῆ τῆς
ἀγάπης ὑπερβολῆ παντίπασιν ἐράμιλλος ἡ χαρὰ·
καὶ τῷ φίλτρῳ συμβαίνει διὰ πάντων τὸ γάννος καὶ
ἀκολουθεῖ μεγίστῳ μεγίστον. Φαίνεται τοίνυν ταῖς
ἀνθρωπίναις ψυχαῖς, ἀγάπης καὶ χαρᾶς μεγάλην
τινὰ καὶ θαυμαστὴν ἀποκείσθαι παρασκευῆν καὶ
παρόντος τοῦ ὡς ἀληθῶς χαρίεντος καὶ ἀγαπητοῦ
τηνικαῦτα τελέως ἐνεργῶν εἶναι· καὶ τοῦτο ἐστίν,
ὅπερ χαρὰν ὁ Σωτὴρ πεπληρωμένην καλεῖ. Διὰ
ταῦτα καὶ τοῦ Πνεύματος ἐπιδημήσαντος ἑωυτοῦ
καὶ τῶν αὐτοῦ μεταδόντος τῶν ἀνασχόντων ἐκεῖθεν
καρπῶν, τὰ πρῶτην ἔχοντα τάξιν ἀγάπη ἐστὶ καὶ
χαρὰ. « Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος, φησὶν,
ἀγάπη, χαρὰ. » τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι τοῦτο πρῶτον αἰ-
σθησὶν ἑαυτοῦ παρέχει ταῖς ψυχαῖς ἐπιδημῶν ὁ
Θεός. Αἰσθάνομενος δὲ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλεῖν καὶ
χαίρειν ἀνάγκη, ἐπεὶ καὶ σωματικῶς φανεῖς τοῖς
ἀνθρώποις τοῦτο πρῶτον παρ' ἡμῶν ἀπῆται, τὴν
ἐπίγνωσιν τὴν ἑαυτοῦ· καὶ τοῦτο ἐδίδασκε, καὶ τοῦ-
το εἰσήγεν εὐθύς, μᾶλλον δὲ διὰ τοῦτο μέχρις αἰ-
σθήσεως ἤλθε καὶ ὑπὲρ τούτου τὸ πᾶν εἰργάσατο.
« Καὶ γὰρ εἰς τοῦτο, φησὶ, γεγέννημαι καὶ εἰς τοῦ-

mus, ac si nihil desideratorum obtinuissemus.
Animarum quippe humanarum sitis quadam aqua
infinita indiget : cui mundus iste finitus qui
possit sufficere ? Et hoc est quod Dominus tectius
Samaritanæ ait : « Qui biberit ex hac aqua, sitiet
iterum. Qui autem biberit ex aqua, quam ego
dabo ei, non sitiet in æternum ». » Hæc enim est
aqua, quæ animarum humanarum appetentiam
sedat. « Satiabor, inquit, cum apparuerit gloria
tua ». » Etenim oculus comparatus est ille quide-
m, ut ad lumen percipiendum sufficit, et audi-
tio ad sonum, et unumquodque quibus congruit :
animæ autem desiderium ad Christum fertur
solum, et hoc illi diversorium ; quia et bonum, et
veritas, et quodcumque amabile, solus est. Quem
qui assecuti sunt, eos nihil impedit amare, pro
eo quantus amor ab initio animabus est insitus ;
et gaudere quantum natura gaudere potest ; et si
quid ipsis virtus et regenerationis aqua adjecit.
In bonis enim vitæ hujus, nomen mentientibus,
neque amor neque gaudium vigere potest. Nam
etsi quid bonum videtur, inane veri boni simu-
lacrum est. Hic autem cum nihil sit quod obstat,
admirabilis et ineffabilis amor, et charitas quan-
tam verbis memo descriperit, ostenditur. Maxime
cum ad se ipsum utrumque horum affectuum in-
stituerit Deus, ut ipsum diligamus, eoque solo
gaudeamus. Et est consequens, ut existimo, rati-
onem quamdam ad bonum illud infinitum ser-
vare, et hunc, ut breviter dicam, modum esse.

Consideremus igitur, quanta sit ejus magnitudo.
Deinde excellentiæ et illud signum est. Omnium
enim bonorum, quæ ultro nobis præbuit, solani
compensationem ducit amorem, quem si a nobis
retulerit, nomina expungit. Qui ergo bonis innu-
merabilibus pari velut pondere respondet, quomodo
apud Deum judicem non sit excellentissimus ? Cer-
tum est porro, gaudium æquare omnino charitatis
magnitudinem, et amori conjunctam esse per
omnia voluptatem, et maximum comitari maxi-
mam. Itaque humanis animabus charitatis et gaudii
insignem quamdam et admirabilem materiam esse
repositam, et præsentem vere pulchro et dilecto,
efficacissimam esse patet. Et hoc est quod Salva-
tor gaudium plenum vocat. « Petite, » inquit, « et
accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum ». »
Quapropter cum Spiritus quoque venisset, suaque
dona contulisset, fructuum inde orientium primas
charitatis et gaudium tulerunt. « Fructus enim Spi-
ritus, » inquit, « est gaudium, et charitas ». »
Ideo videlicet, quod in his primum sensum sui
ipsius animabus præbet adveniens Deus. Sentientes
enim illud bonum et amare et gaudere necesse
est. Quoniam et forma aspectabili hominibus ap-
parens, hoc signum agnitionis suæ a nobis exigit.
Et hoc docuit, et hoc statim induxit ; vel potius
propter hoc ad sensum usque se demisit, et hujus

⁸⁵ Joan. iv, 14, 15. ⁸⁶ Psal. xvi, 15. ⁸⁷ Matth. vii, 7. ⁸⁸ Galat. v, 22.

causa totum fecit. Etenim ob hoc se natum esse, A et ob hoc venisse in mundum ait, « ut perhiberet testimonium veritati⁹⁹. » Atqui veritas ipse erat utique, tantum non dicens, ut me ipsum ostenderem. Hoc etiam nunc baptizatis adveniens præstat, et testimonium perhibet veritati, bonum opinionis tantum eiciens, veritatem contra introducens, et præostendens, et quod ait ipse⁹⁹, ipse semet

Hoc autem esse verum, lotos hoc lavacro Deum quodammodo experiri, ex rebus ipsis, ut memoravi, euacet. Quod si etiam testimoniis est opus, cum multi sint, et Dei amantes, et qui apud eum plurimum potuerunt, qui testimonium dicant, sufficiet unus instar omnium Joannes⁹⁹, qui animam solis radiolucidiorem, et linguam auro splendidiorem habet. Sed enim verba ipsa hujus linguæ recitemus oportet. Sed quid est, « Gloriam Domini speculantes, secundum eandem imaginem transformamur⁹⁹? » Evidentius quidem hoc declarabatur, cum signorum dona in apostolis operabantur. Quanquam haud erit difficile hoc ipsum perspicere et nunc, fideles habenti oculos. Simul enim ut baptizamus, etiam ultra solem refulget anima, Spiritu perpurata; ac non solum intuemur in gloriam Dei, verum etiam inde recipimus splendorem quemdam, non aliter quam si argentum mundum ad radios solis expositum emittat et ipsum radios, non ex suapte natura tantummodo, verum insuper ex fulgore solis. Similiter et anima repurgata, et argento facta lucidior, accipit radium a gloria Spiritus. et hunc vicissim ex se remittit. Eoque dicit: « Speculantes secundum eandem imaginem transformamur, » a gloria Spiritus in gloriam nostram, quæ in nobis gignitur; et quidem talis, qualem convenit gigni a Domini Spiritu. » Et post pauca: « Vis hoc tibi demonstrem evidentius ab apostolis? Cogita Paulum; nonne vestes illius vim exserebant? Cogita Petrum; nonne et umbra illius habebat vim? Neque enim nisi regis imaginem gessissent, et splendor illorum submovisset ab accessu, tantum miraculorum vestes et umbræ illorum edidissent. Nam regis vestes etiam latronibus sunt formidabiles. Visne videre gloriam hanc etiam per corpus relucens? » Intuentes, inquit, in faciem Stephani, viderunt tanquam vultum angeli⁹⁹. » Verum nihil hoc ad intus fulgurantem gloriam. Sicut enim Moses in facie velamen circumferebant: D imo multo amplius. Quod enim in Mose, sensibilis erat impositum, hoc autem incorporale. Quemadmodum ignescunt a corporibus splendidis corpora, lucem suam in vicina transfundunt, atque de propria luce communicant: sic accidit et fidelibus. Hanc ob causam videlicet subducuntur a terris, quibus hoc contigit, nec quidquam nisi cælestia cogitant. Heu mihi! nam hic par est etiam amarus e lere gemitus, quod cum tanta fruamur nobilitate, nec ea quidem scimus quæ dicuntur, eo quod res celeriter nobis pereant, et ad sensibilia obstupescant.

το ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ. » Ἀλήθεια δὲ ἄρα αὐτὸς ἦν, μονοῦ λέγων, ἵνα ἑμαυτὸν ἀναδείξω. Τοῦτο καὶ νῦν ποιεῖ τοῖς βαπτιζομένοις ἐπιδημῶν, καὶ μαρτυρεῖ τῇ ἀληθείᾳ, τὸ μὲν δοκοῦν ἀγαθὸν ἐκβάλλων, τὸ δὲ ἀληθὲς εἰσάγων καὶ προδεικνύς καὶ, ὃ φησὶν αὐτὸς, αὐτὸς ἑαυτὸν αὐτοῖς ἐμφανίζων.

illis manifestans.

Ταῦτα δὲ ὡς ἀληθῆ καὶ τὸ λουτρὸν οἱ λούμενοι τοῦτο Θεοῦ τινα δέχονται πείραν, φαίνεται μὲν, ἥπερ ἔφην, ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Εἰ δὲ δεῖ καὶ μαρτυριῶν, πολλῶν καὶ θεοφιλῶν ὄντων καὶ τὰ μεγάλα παρ' αὐτῷ δυνηθέντων, ᾧ μαρτυροῦσι, μάλιστα πάντων ὃς ἀντὶ πάντων παραλθὼν ἀρέσειεν ἂν Ἰωάννης ὁ φαιδροτέρων μὲν τῆς ἀκτίνας τὴν ψυχὴν ἔχων, λαμπροτέρων δὲ χρυσοῦ τὴν φωνήν. Δεῖ δὲ τῆς ἀγαθῆς γλώσσης ἀναγῶναι τὰ ῥήματα. « Τί δὲ ἐστὶ, τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα; Σαφέστερον μὲν τοῦτο ἐδείκνυτο, ἤνικα τῶν σημείων τὰ χαρίσματα ἐνήργει· πλὴν οὐδὲ νῦν δύσκολον αὐτὸ κατιδεῖν τῷ πιστοῦς ὀφθαλμοῦς ἔχοντι. Ὁμοῦ τε γὰρ βαπτιζόμεθα, καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἢ ψυχῆ λάμπει τῷ Πνεύματι καθαιρομένη. Καὶ οὐ μόνον ὀρώμεν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν δεχόμεθα τὴν ἀγλήν· ὡς περ ἂν εἰ ἄργυρος καθαρὸς πρὸς τὰς ἀκτίνας κείμενος καὶ αὐτὸς ἀκτίνας ἐκπέμπειεν, οὐκ ἀπὸ τῆς οικείας φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς λαμπηδόνης τῆς ἡλιακῆς, οὕτω δὴ καὶ ἡ ψυχὴ καθαιρομένη καὶ ἀργύρου παντὸς λαμπροτέρα C γινομένη δέχεται ἀκτίνα ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ Πνεύματος εἰς δόξαν τὴν ἐγγινομένην καὶ τοιαύτην, ὡς εἰς εἰκὸς ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Βούλει σοι δεῖξω τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων αἰσθητικώτερον; Ἐνόησον Παῦλον, οὗ τὰ ἱμάτια ἐνήργει, Πέτρον, οὗ καὶ αἱ σκιά Ἰσχυον. Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ βασιλέως ἔφερον εἰκόνα καὶ ἀπρόσιτοι ἦσαν αὐτῶν αἱ μαρμαρυγαί, τοσοῦτον τὰ ἱμάτια αὐτῶν καὶ αἱ σκιά ἐνήργησαν· βασιλέως γὰρ ἱμάτια καὶ τοῖς λησταῖς φοβερά. Θέλεις ἰδεῖν καὶ διὰ τοῦ σώματος λάμπουσαν ταύτην; Ἀνεύσαντες, φησὶν, εἰς τὸ πρόσωπον Στεφάνου, εἶδον ὡς πρόσωπον ἀγγέλου. Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν ἐνδοθεν ἀστράπτουσαν δόξαν· ὅπερ γὰρ ὁ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ προσώπου τότε εἶχε, τοῦτο οὕτοι ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιέφερον, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον. Τὸ μὲν γὰρ Μωϋσεὺς αἰσθητικώτερον ἦν, τοῦτο δὲ ἀσώματων· καὶ καθάπερ πῦρ αὐγῆ σώματα ἀπὸ τῶν λαμπρῶν σωμάτων ἐπὶ τὴν πλῆσιον ἀπορρέοντα καὶ ἐκείνοις μεταδίδωσι τῆς οικείας αὐγῆς, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πιστῶν συμβαίνει. Διὰ δὲ τοῦτο τῆς γῆς ἀπαλλάττονται οἱ τοῦτο πάσχοντες, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὄνειροπολοῦσιν. Ὁμοῦ! Καλὸν γὰρ ἐνταῦθα καὶ στενάξει πικρὸν, ὅτι τοσαύτης ἀπολαύοντες εὐγενείας οὐδὲ τὰ λεγόμενα ἴσμεν διὰ τὸ ταχέως ἀπολλύναι τὰ πράγματα καὶ πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἐποθησθαι. Αὕτη γὰρ ἡ δόξα ἢ ἀπόβλεπτος καὶ φρικώδης μέχρι μὲν μιᾶς καὶ

⁹⁹ Joan. xviii, 37. ⁹⁹ Joan. xiv, 22. ⁹⁹ Ex hom. 7, in II Epist. ad Cor. ii. ⁹⁹ I Cor. iii, 18.

⁹⁹ Act. vi, 15. ⁹⁹ Exod. xxxiv, 29, 30.

δευτέρας ἡμέρας ἐν ἡμῖν μένει· λοιπὸν δὲ αὐτὴν Α κατασβέννυμεν, τὸν χειμῶνα ἐπάγοντες τῶν βιωτικῶν πραγμάτων καὶ τῆ πυκνότητι τῶν νεφῶν ἀποκοοσούμενοι τὰς ἀκτίνας. »

Οὐκοῦν οὐ μέχρι τοῦ διανοηθῆναι καὶ λογισασθαι καὶ πιστεῦσαι τὸν Θεὸν τοὺς βαπτιζομένους ἔξεστι γνῶναι, ἀλλὰ τι καὶ μείζον καὶ τοῦ πράγματος ἔγγιον ἐν τοῖς ὕδασι τοῦτοις ἔστιν εὐρεῖν. Τὴν γὰρ ἀστραπὴν ἐκεῖνην Θεοῦ τιθέναί γινώσκον ἐν διανοίᾳ, καὶ λόγου τινὰ δαδουχίαν εἶναι νομίζειν, οὐκ ἂν εἴη λόγον ὡς, ὅτε τὴν μὲν ἀφανίζεσθαι συμβαίνει μετὰ μίαν καὶ δευτέραν ἡμέραν δχλων καὶ θορύβων τοῖς μεμνημένοις περιχεθέντων, τὴν πίστιν δὲ οὐδεὶς ἔστιν ὃς ἠγνόησε, μεριμνήσας ἐν οὕτω καὶ ταῦτα χρόνῳ βραχεῖ· ἀλλ' ἔστι καὶ πράγματα ἔχειν Β καὶ θεολογεῖν εἰδέναι καλῶς, καὶ τὸ μείζον πάθει προσκαίμενους εἶναι πονηροῖς, καὶ τὸν τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας λόγον οὐκ ἄγνοεῖν. Ὁθεν δὴλον ἀσθησὶν ἄμεσον εἶναι τινὰ ταῦτα τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐκεῖθεν ἀκτίνος τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἀφανῶς ἀπτομένης. Ταύτης σύμβολα τῆς ἀκτίνος, ἃ τὸ λουτρὸν ἐκδέχεται. Πάντα γὰρ λαμπρότης γέμει, λαμπάδες, φῶδα, χορεῖται, θρίαμβοι, οὐδὲν δ' τι μὴ φαιδρὸν, ἐσθῆς πᾶσα μὲν λάμπουσα καὶ πρὸς φωτὸς θείαν ἐσκευασμένη· ἢ δὲ πρὸς τῆ κεφαλῇ καὶ αὐτὸ γράφει τὸ πνεῦμα καὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἀνιγμά φέρει τὸ σχῆμα. Καὶ γὰρ εἰς εἰκόνα γλώτσης πεποίηται, καθάπερ οἶδον τε καὶ ἱμάτιον τῆ κεφαλῇ σῶζειν καὶ τὸ σχῆμα τοῦτο κομίζεῖν, ἐν ᾧ τὸ πνεῦμα τοῦς ἀποστόλους ἐξ ἀρχῆς ἐφάνη βαπτίζον. Ἐπει C καὶ τοῦτο τοῦ σώματος αὐτῶν τῆνικαῦτα κατέσχε τὸ μέρος, καὶ ἦν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐκάστου πῦρ ἰδεῖν ἐν σχήματι γλώττης, ἴν' οἶμαι, τῷ τῆ γλώττης εἶδει τῆς καθόδου μνηύση τὴν πρόφασιν, ὅτι τὸν συγγενῆ λόγον ἐρμηνεύσον ἐλήλυθε καὶ διδάξον ἀγνοοῦσι. Τοῦτο γὰρ ἔστι γλώττης, ἢ τάνδον ἐκφέρει, τῶν ἀφανῶν τοῦ νοῦ κινημάτων ἄγγελος οὖσα. Καὶ γὰρ ὁ μὲν τὸν γεγεννηκότα, τὸν δὲ τὸ Πνεῦμα κηρύττει. « Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἐδόξασά σε, » πρὸς τὸν Πατέρα, « καὶ οὗτος ἐμὲ δοξάσει, » τὸν Παράκλητον λέγων· ἀντὶ τούτων μὲν ἔκεινον ἐν τούτῳ φαίνεται τῷ τόπῳ. Τὸ σύμβολον δὲ ἡμῖν εἰς ἔκεινον φέρει τὸ θαῦμα, τὸν λογισμὸν καὶ τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην τὴν D καλὴν, ἢ τοῦ βαπτίσματος τὴν πρώτην εἶδε καταβολὴν, ἴν' εἰδῶμεν, ὡς οἱ μὲν, οἷς ἐπῆλθε πρώτοις τὸ Πνεῦμα, τοῖς ἐξῆς μετέδοσαν, καὶ οὗτοι τοῖς μετ' ἐκεῖνους, καὶ μέχρις ἡμῶν οὕτως ἤλθε βαδίζον· καὶ οὐκ ἐπιλείψει τὸ δῶρον, ἕως· ἂν ἡμῖν αὐτὸς ἐναργῶς ὁ χορηγὸς ἐπιστῇ. Τότε μὲν οὖν τοῖς μακαρίοις ὁ Δεσπότης καθαρὰν ἀσθησὶν ἑαυτοῦ παρέξει τῶν ἐπιπροσθούτων ἀνηρημένων, νῦν δὲ ὡσπερ ἔξεστι τοῖς σαρκὶ παχέῃ χαλυπτομένοις. Ταύτης τῆς ἀσθήσεως ἢ ἀβήητος καρὰ καὶ ἢ ὑπερφυῆς ἀγάπη καρπός· τούτων δὲ τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων, καὶ ἡ θαυμαστὴ τῶν ἔργων ἐπίδειξις, καὶ τὸ διὰ πάντων νικῶντας καὶ στεφανηφοροῦντας εἶναι. Τούτοις γὰρ ὠπλισμένους τοῖς ὅπλοις οὕτως τῶν δευνῶν οὕτε

mus. Siquidem hæc ineffabilis ac tremendæ gloria ad unum usque alterumve diem in nobis manet. Jam vero etiam illam exstinguimus, inducentes negotiorum sæcularium hiemem, nubiumque densitate depellentes radios. »

Non igitur usque ad cogitationem, et æstimationem, et fidem tantum baptizatis licet Deum cognoscere: sed et majus quiddam et rei vicinius in aquis istis est invenire. Fulgorem enim illum Dei cognitionem in animo collocare, et mentis lampadem esse existimare, non videtur aliqua ratione niti. Hunc enim post unum alterumve diem, turbis et tumultibus initiatos invadentibus evanescere contingit: ast fidem qui sollicitudine adhibita ignoraverit, et tam brevi tempore, nemo est. Sed licet et molestiis conflictari, et de divinis disserere probe nosse, et quod majus est, perturbationibus addictum esse vitiosis, et salutis ac veræ philosophiæ rationem non nescire. Unde liquet, hæc Dei sensum esse quondam citra medium radio qui inde procedit animam ipsam occultius feriente. Hujus radii symbola sunt, quæ in baptismo cernuntur. Omnia enim plena sunt splendore, lampades, cantus, chori, triumphi, nihil quod non sit hilarare. Vestis tota fulgens, et ad speciem lucis parata. Quæ caput tegit, et ipsum spiritum habet depictum, et figuram fert, qua adventus ejus obscurius indicatur. Etenim linguæ similis est, prout vestem gestare caput, et schema portare potest, quo Spiritus apostolos a principio baptizans visus est, exprimitur. Quoniam et hic partem corporis ipsorum tunc insedit, et erat super caput cujusque videre ignem in figura linguæ; ut, ni fallor, specie linguæ occasionem causamque descensus indicaret, quod Verbum sibi coævum interpretaturus veniret, et docturus ignorantes; hoc enim linguæ unius est, quæ intus cogitata effert, non apparentium animi motionum nuntia. Etenim hic quidem (Αδως) eum qui generavit, generatum Spiritus prædicat: « Ego, » inquit ad Patrem, « glorificavi te⁹⁹; » et « ille me glorificabit⁹⁹, » Paracletus nimirum. Propterea igitur in hac figura illis se objicit. Symbolum autem cogitationem nostram ad illud miraculum, et diem illum felicem deducit, quæ prima baptismatis promissi pensionem vidit: ut sciamus eos, in quos primum Spiritus venit, posteris communicasse, et illos suis nosteris, et ita progredientem ad nos venisse, nec defecturum donum, donec nobis id ipse suppeditator contrahat. Tunc igitur beatis Dominus purum sensum sui ipsius præbebit, cum interjecta et luminibus officientia sublata fuerint. Nunc autem, ut licet, carnis crassitie cooperiti hujus sensus inexplicabilem lætitiā, et insignem charitatis fructum percipiunt, penes quos est magnitudo recte factorum, et admirabilium operum demonstratio, quique cum victoriis et coronis peragrunt omnia. His enim armis instructi, nec atrocibus, nec jucundis vincuntur. Etenim gaudium

⁹⁹ Joan. xvii, 4. ⁹⁹ Joan. xix, 14.

tristibus dominatur: jucunda autem nec trahere, nec dissolvere tanta vi amoris coagmentatos et constrictos possunt. Hoc est baptismatis opus, a peccatis absolvere, homini Deum reconciliare, Deo hominem adoptare, oculum animabus aperire, divinum radium degustare, et, ut simul dicam, ad futuram vitam præparare. Itaque recte facimus, dum ei generationis nomen, et eandem notionem habentia imponimus. Et denique Dei cognitionem in animabus initiatorum exoriri facit, quæ est vita, basis, radix vitæ: partim ipso Salvatore affirmante, æternam vitam, in cognoscendo solum verum Deum, et quem misit Jesum Christum⁹⁷, sitam esse; partim ad Deum Salomone dicente: «Scire te, radix immortalitatis⁹⁸.» Quod si et ratio adjungenda est, quis nescit, veram essentiam excellentiamque hominum in hoc ipso, in ratiocinando scilicet et cognoscendo positam esse? Quod si ita est, in omnium optima cognitione utique, et a mendacio libera posita fuerit. Dei autem notitia (ipso oculum animæ aperiente et ad se convertente) quæ cognitio melior, et ab omni errore purior? Hic est fructus baptismatis.

Θεοῦ, τίς ἂν καλλίων γένοιτο γνωσις καὶ καθαρωτέρα πλάνης ἀπάσης; Ἡ δὲ ἐστὶ τοῦ βαπτίσματος καρπός.

Ostensum est porro hactenus, vitæ in Christo principium, essentialique et vitæ hominum, et præstantiæ secundum veram vitam, mysterium baptismi causam esse. Quod si hæc non in omnibus baptizatis cernuntur, non continuo infirmitatis damnandum est mysterium: sed initiatis ejus culpa damni tribuenda est, qui aut non bene ad gratiam parati sint, aut thesaurum prodiderint. Quanto enim justius est, discrimen hoc ad ipsos referre initiatos, dissimili modo baptismate usos, quam initiationem unam eandemque in omnibus contra accusare? Certum est enim, neque naturæ, neque exercitationis dictorum bonorum cumulum, sed baptismatis opus esse. Jam si et contrarium inde evenit, quomodo non est absurdum, id ipsum posse illuminare, et non posse? et cælestes facere, et nihilo terrenis sublimiores? Sed neque solem reprehendimus, nec pro obscuro damnabimus, quia radium ejus non omnes aspiciunt; ab aspicientibus potius suffragia colligemus. Nec recte fecerimus, si illuminationem aliud posse arbitrabimur, quam id ipsum, unde appellatur.

⁹⁷ Joan. xvii, 3. ⁹⁸ Sap. xv, 3.

τῶν ἡδίων ἔτηθη, ναὶ δυνατὸν ἦν· καὶ γὰρ ἡ μὲν χαρὰ τῶν ἀνιερῶν κατακράτει, τὰ δὲ ἡδέα οὐτε ἐκλύσαι εἶχεν οὐτε ἐκλύσαι τοσαύτη δύναμις τῶν φιλετρῶν συνεστῶτας καὶ δεδεμένους. Τοῦτο τοῦ βαπτίσματος τὸ ἔργον· ἀμαρτιῶν ἀπολύσαι, ἀνθρώπῳ Θεὸν καταλλάξαι, Θεῷ τὸν ἀνθρώπον εἰσποιῆσαι, ὀφθαλμὸν ταῖς ψυχαῖς ἀνοῖξαι, τῆς θαλάσσης ἀκτίνας, τὸ σὺμπαν εἰπεῖν, πρὸς τὸν μέλλοντα βίον παρασκευάσαι. Οὐκοῦν εἰκότα ποιούμεν, ὄνομα αὐτῷ τιθέμενοι γέννησιν καὶ ἃ τὸν ἴσον δύναται λόγον, τὰ τε ἄλλα καὶ ὅτι Θεοῦ γνώσιν ταῖς ψυχαῖς ἀνατέλλει τῶν τελουμένων. Τὸ δὲ ἐστὶ ζωὴ καὶ κρηπίς καὶ ρίζα ζωῆς, τὸ μὲν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ὀρισσαμένου τὴν αἰώνιον ζωὴν ἐν τῷ γινώσκῃ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ δὲ ἀπέστειλεν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν τοῦ Σολομῶντος εἰπόντος, «Τὸ ἐπίστασθα σέ, ρίζα ἀθανασίας.» Εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι καὶ λογισμὸν, τίς οὐκ ὀδε, τὸ ἀληθινὸν εἶναι τῶν ἀνθρώπων καὶ περιεῖναι τοῦτο αὐτὸ εἶναι τὸ λογιζέσθαι καὶ γινώσκῃν; Εἰ δὲ ἐν τῷ λογιζέσθαι καὶ γινώσκῃν τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ τὸ εἶναι, εἴη ἂν ἐν τῇ πασῶν βελτίστη γνώσει καὶ ψεύδου; ἀπηλλαγμένη· τοῦ δὲ τὸν Θεὸν γινώσκῃν, αὐτοῦ τὴν ὀφθαλμὸν τῆς ψυχῆς ἀνοίγοντος καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέφοντος τοῦ

Ἄποδέδεικται· ἄρα διὰ τῶν εἰρημένων ἀπάντων, τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς ἀρχὴν καὶ τοῦ εἶναι καὶ ζῆν τοῖς ἀνθρώποις καὶ περιεῖναι τὴν ἀληθῆ ζωὴν καὶ οὐστὶν τὸ μυστήριον αἰτιον εἶναι. Εἰ δὲ μὴ πᾶσι ταῦτα τοῖς βαπτίζομένοις ἀκολουθεῖ, ἀσθένειαν οὐ προσήκει καταγῶναι τοῦ μυστηρίου· τοῖς δὲ τελουμένοις λογιστέον ἐστὶ τὸ πάθος, ἢ μὴ παρεσκευασμένοις εὖ πρὸς τὴν χάριν, ἢ προδοῦσι τὸν θησαυρὸν. Πόσω γὰρ ἀξιώτερον τὴν διαφορὰν ταύτην εἰς αὐτοὺς ἀνάγειν τοὺς τελουμένους διάφορον τρόπον τῷ βαπτίσματι χρησαμένους, ἢ τὴν τελετὴν, μίαν ἐν ᾧ πᾶσι καὶ τὴν αὐτὴν οὐσαν, τῶν ἐναντιῶν αἰτιαῖται, Πρόδηλον μὲν γὰρ, ὡς οὐτε φύσεως οὐτε ἀσκήσεως ὁ τῶν εἰρημένων ἀγαθῶν σωρὸς, ἀλλὰ τοῦ βαπτίσματος ἔργον· εἰ δὲ καὶ τούναντίον ἐκείθεν, πῶς οὐκ ἄστοπον τὸ αὐτὸ καὶ δύνασθαι φωτίζεῖν καὶ μὴ, καὶ οὐρανίους ποιεῖν καὶ οὐδὲν τῶν γῆινων ὑψηλοτέρους; Ἄλλ' οὕτε τὸν ἦλλον μεμψόμεθα, οὐδ' ἂν ὡς ἀφανοῦς καταγνοῖμεν, ὅτι μὴν τὴν ἀκτίνα πάντες ὀρώσιν, ἀπὸ δὲ τῶν ὀρώντων τὰς ψήφους ὀσσομεν, οὕτε τὸ φῶτισμα εἰκότα ἂν ποιοῖμεν, ἄλλο τι δύνασθαι νομίσαντες ἢ αὐτὸ τοῦτο ὄθεν καλεῖται

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

Titum συντέλειαν αὐτῇ παρέχεται τὸ θεῖον μύρον.

DE VITA IN CHRISTO

LIBER TERTIUS.

Quam ei utilitatem sacrum unguentum, sive chrisma conferat.

Οὕτω δὲ πνευματικῶς συστάνας καὶ τοῦτον γε-
γεννημένους τὸν τρόπον καὶ ἐνεργείας ἀκόλουθον ἂν
εἶη τυγχάνειν, ἢ τοιῆδε γεννήσεται προσήκει, καὶ κινή-
σως καταλλήλου. Καὶ τοῦτο ἡμῖν ἡ τελετὴ τοῦ
θειοτάτου δύναται μύρου· καὶ γὰρ ἐνεργούς ποιεῖ
τὰς πνευματικὰς ἐνεργείας, τὸν μὲν ταύτην, τὸν δὲ
ἐκείνην, τὸν δὲ πλείους, ὡς ἕκαστος πρὸς τὸ μυστή-
ριον ἔχει παρασκευῆς. Καὶ γίνεται νῦν τοῖς λελου-
μένοις, ὅπερ ἐπὶ τῶν προτέρων χρίτων αἱ τῶν ἀπο-
στόλων χεῖρες τοῖς ἐπ' ἐκείνων βαπτιζομένοις· καὶ
γὰρ ἐπιτιθέντων τὰς χεῖρας τῶν ἀποστόλων τοῖς
μεμνημένοις, φησὶ, τὸ Πνεῦμα εἰδίδοτο, καὶ νῦν ὁ Πα-
ράκλητος χριστομένοις ἐπιδημεῖ. Τεχμήρια δὲ. Πρῶ-
τον μὲν τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ βασιλείας χρίτωνος
τὸν ἴσον τρόπον καὶ ἱερέας, ὁ τῆς Ἐκκλησίας θε-
σμός· ἐκείνου, τῷ μύρῳ βασιλεύων τοῖς ἱερεῦσιν
ἐπιτίθεισι χεῖρας, καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος εὐχεται
χάριν, ὅπερ ἐστὶ δεικνύοντος, καὶ τοῦτο κάκεινο πρὸς·
ταῦτά φέρειν καὶ τὴν αὐτὴν ἄμφω δύναμιν ἔχειν.
Ἐπειτα καὶ τῶν διομάτων κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις,
καὶ χρίσμα μὲν ἐκείνου, πνεύματος δὲ κοινωνία τοῦτο·
τὴν τε γὰρ τῶν ἱερέων χειροτονίαν οἱ θεοτάτοι τῶν
ιερέων χρίσιν καλοῦσι, καὶ ἔμπαινον οὖς τὸ μυστή-
ριον τοῦ μύρου τελοῦσι, κοινωνούς τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος εἶναι καὶ εὐχονται καὶ πιστεύουσι, καὶ τὴν
τελετὴν, ὃ τί ποτὲ ἐστὶ, τοῖς τελοῦμένοις δεικνύοντες
πνευματικῆς δωρεᾶς σφραγίδα καλοῦσι. Τοῦτο γὰρ
ἐπάδουσι χριστομένοις.

Ἔτι δὲ καὶ Χριστὸς αὐτὸς ὁ Δεσπότης οὐ χεθὲν τῇ
κεφαλῇ δεξάμενος μύρον, ἀλλὰ διὰ τὸ Πνεῦμα ἅγιον,
δοὶ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας ἀπάτης τῆς σαρκὸς·
ἐνεκα τῆς ἀναληφθείσης ἐγένετο θησαυρός· καὶ οὐ
Χριστὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ χρίσμα· « Μύρον γὰρ, φη-
σιν, ἔκκενωθὲν διομά σοι, » τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς, τὸ δ'
ὕστερον. Ἔως μὲν γὰρ οὐκ ἦν, ᾧ τῶν αὐτοῦ με-
τέδωκεν ἂν ὁ Θεὸς, μύρον ἦν ἐφ' αὐτοῦ μόνον· ἐπεὶ
δὲ ἡ μακαρία συνέστη σὰρξ ἡ τῆς θεότητος ἅπαν τὸ
τελήρωμα δεξιμένη, ἧ, φησὶν Ἰωάννης, οὐκ ἐκ μέ-
τρον δέδωκεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα, πάντα δὲ τὸν ψυχι-
κὸν ἐνέθηκε πλοῦτον, τηνικαῦτα εἰς αὐτὴν ἔκκενω-

Sic porro spiritualiter fabricatos jam, et ad hunc
modum generatos, etiam actionem, generationi
huic convenientem, et motum consentaneum sor-
tiri oportebit. Hoc nobis divinissimi unguenti usur-
patio conciliat quod in spiritualibus efficiendis
efficaces facit, hunc quidem in hac, alium in illa,
alium in pluribus, ut quisque ad mysterium para-
tus accesserit. Et nunc perinde, ut antiquis tem-
poribus, initiatus evenit. Manus enim apostolorum
baptizatis imponebantur. Nam cum imposuissent
manus apostoli initiatis, ait Scriptura ¹, Spiritus
dabatur. Et nunc in eos qui uncti sunt similiter
Paracletus venit. Cujus rei nota et signum est.
Cum vetus lex reges et sacerdotes æque ungeret,
Ecclesie lex illos ungens, his munus etiam imponit,
et Spiritus gratiam ambobus precatur; quo
ostenditur, et hoc et illud eodem spectare, et
ambo eandem vim habere. Deinde et nominibus
inter se affinia sunt et illud chrisma, et hæc spiri-
tus communio. Nam et sacerdotum inaugurationem
sanctissimi sacerdotes χρίσιν, « unctionem » ap-
pellant; et rursus, quibus mysterium unguenti
conferunt, eos Spiritus sancti participes esse et
precantur, et creant. Et initiationem quid tan-
dem sit, initiandis exponentes, spiritualis domi
sigillum vocant; hoc enim super ungendis pronun-
tiant.

Præterea Christus ipse Dominus, qui non effu-
sum in caput unguentum accepit, sed per Spiri-
tum sanctum unctus est, quoniam spiritualis ope-
rationis omnis, propter assumptam carnem, thesau-
rus fuit, et non Christus solum, sed et chrisma:
« Unguentum effusum, inquit, nomen tuum », «
illud a principio, hoc posterius. Quamdiu enim
non erat, cui Deus sua impertiret, unguentum erat,
in se ipso manens. Postquam autem beata illa caro
est condita, quæ omnem plenitudinem divinitatis
suscepit, ut Paulus ait ², et cui non ad mensuram
dedit Deus spiritum, ut Joannes testatur ³, sed

¹ Act. viii, 38, 39; x, 47, 48. ² Cant. i, 3.

³ Coloss. i, 19. ⁴ Joan. iii, 34.

omnes naturæ suæ divitias in eam contulit, tunc in ipsam effusum jam unguentum, jure chrisma et est, et nominatur. Nam communicari, hoc ipsi et chrisma, seu unguentum esse, et effundi fuit. Nec enim mutavit locum, nec divisit murum, nec transcendit: sed quod ipsum a nobis arcebat, quodque ipsemet fecerat, id nullum in medio reliquit. Deus enim ab hominibus non loco distabat, qui implet omnem locum, sed differentia distabat, et natura se ipsam sibi a Deo arcebat, differendo omnibus quæ habebat, et nulla cum eo communitate consortiata. Nam ipse quidem Deus solum Deus, natura nostra homo tantum erat. Ubi vero caro deificata, et natura humana ipsum Deum hypostatice sortita est, murus seu paries jam unguentum exstitit, et discrimen illud locum de cætero non habet, quando una hypostasis, sive subsistentia, cum illud quidem esset, hoc facta est: quæ hypostasis intervallum diremptionemque inter divinam humanamque naturam tollit, communis naturæ utriusque terminus: siquidem distantium haud possit communis terminus reperiri.

Sicut ergo, si alabastrum aliquo artificio queat in unguentum mutari, et in ipsum transferri, non ultra erit aliis incommunicabile, nec intra, nec in se ipso manens, eodem modo nostra natura in divino corpore divinitatem induta, quod a Deo genus humanum intercludat, nihil est. Unde quo minus beneficiorum ejus participes simus, re nulla nisi peccato impedimur. Quoniam autem murus duplex erat, naturæ et voluntatis perversitate corruptæ, illum Salvator incarnatus, hunc in crucem actus sustulit. Peccatum enim crux delevit. Hinc post baptismum, qui crucis illius et mortis viam habet, ad unguentum communionemque Spiritus accedimus. Obstacle enim ambobus sublatis, Spiritum sanctum super omnem carnem effundendum nihil remorabitur, quantum, inquam, in præsentī vitæ conceditur. Nam ad continentem cum Deo cohabitationem, mortalitas tertium est impedimentum, et mortale adhuc corpus gestantes ænigma et speculum transcendere non sinit. Itaque hominibus tripliciter a Deo distantibus, per naturam simpliciter, per peccatum, per mortalitatem, ut eo pure potiantur, et sine medio cum illo vivant, Salvator fecit, quæ adversabantur, omnia deinceps removens. Primum, quod naturæ humanæ factus consors; alterum, in cruce mortuus; extremum vero murum (mortis tyrannidem puta) omnino e naturæ finibus per resurrectionem profligavit. Ideo Paulus ait, « Novissime inimica destruetur mors ». Non eam inimicam appellasset nisi nobis ad veram felicitatem obstaret. Hæredes quippe immortalis Dei, a corruptione liberari necesse est: « Non enim corruptio, inquit, incorruptelam possidebit ». Post communem namque hominum resurrectionem, cujus causa Salvator resurrexit, speculum et ænigma recedent, Deumque facie ad faciem videbunt, qui quidem erunt mundo corde.

* 1 Cor. xv, 26. † Ibid. 50.

θὴν ἦδη τὸ μύρον εἰκότως χρίσμα καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται. Τὸ γὰρ μεταδοθῆναι τοῦτο ἦν αὐτῷ χρίσμα τε γενέσθαι καὶ κενωθῆναι: οὐ γὰρ ἤμειψε τόπον, οὐδὲ διεῖλε τεῖχος, οὐδ' ὑπερέβη, ἀλλὰ τὸ διεῖργον τῶν ἡμετέρων αὐτὸν, ὅπερ αὐτὸς ἀποδείξας οὐδὲν ἀφήκε μέσον. Ἀνθρώπων γὰρ ὁ Θεὸς οὐ τόπον διέφερεν, ὃ γε πάντα τόπον κατέχων, ἀλλὰ διαφορᾶ διίστατο, καὶ ἡ φύσις αὐτὴν αὐτῆ τοῦ Θεοῦ διεῖργε τῷ πᾶσιν οἷς εἶχε διαφέρειν καὶ πρὸς αὐτὸν μηδὲν κοινὸν ἔχειν: οἷοι Θεὸς μὲν αὐτὸς μόνον, ἡ δὲ φύσις ἀνθρώπου μόνον. Ἐπεὶ δὲ σὰρξ ἐθεώθη, καὶ φύσις ἀνθρώπου ὑπόστασιν αὐτὸν ἔλαχε τὸν Θεόν, τὸ τεῖχιον μύρον ὑπῆρξεν ἦδη: καὶ ἡ διαφορὰ ἐκείνη χώραν οὐκ ἔχει τῆς μιᾶς ὑποστάσεως τοῦτο μὲν οὐσης, ἐκείνο δὲ γενομένης; ἢ τὴν διάστασιν τῆς θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος ἀναίρει, κοινὸς ὄρος ἐκατέρας φύσεως οὔσα, ἐπεὶ τῶν διεστώτων οὐκ ἂν γένοιτο κοινὸς ὄρος.

communis naturæ utriusque terminus: siquidem distantium haud possit communis terminus reperiri.

Καθάπερ τοίνυν, εἰ τὸ ἀλάδατρον μηχανῆ τι γένοιτο μύρον καὶ πρὸς αὐτὸ μετασταθῆ, ἀκοινωνήτων οὐκέτι τοῖς ἔξω τὸ μύρον, οὐδ' ἔνδον οὐδ' ἐφ' ἐαυτοῦ μένον, τὸν ἴσον τρόπον τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐπὶ τοῦ σωτηρίου σώματος θεωθείσης τὸ διεῖργον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος οὐδὲν, ὅθεν καὶ τῶν αὐτοῦ μετέχειν χαρίτων ἐμποδῶν ἡμῖν οὐδὲν ἦν πλὴν τῆς ἁμαρτίας. Ἐπεὶ δὲ διττὸν ἦν τὸ τεῖχος, τὸ μὲν τῆς φύσεως, τὸ δὲ τῆς γνώμης πονηρῶς διαφθορείσης, τὸ μὲν ἀνέλε σαρκωθεὶς ὁ Σωτῆρ, τὸ δὲ σταυρωθεὶς. Τὴν γὰρ ἁμαρτίαν ὁ σταυρὸς ἔλυσε: διὰ τοῦτο μετὰ τὸ βάπτισμα τὰ τοῦ σταυροῦ δυνάμενον ἐκείνου καὶ τοῦ θανάτου, ἐπὶ τὸ μύρον χωροῦμεν τὴν τοῦ Πνεύματος κοινωνίαν. Τῶν γὰρ κωλυμάτων ἀμφοτέρων ἀνηρημένων τὸ ἐπισηῆστον οὐδὲν, χεθῆναι ἐπὶ πᾶσαν σάρκα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Λέγω δὲ ὅσον ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου. Πρὸς γὰρ τὴν ἀμεσον μετὰ Θεοῦ συναυλίαν καὶ τρίτον ὁ θάνατος, κώλυμα, καὶ τοὺς θνητὸν φέροντας εἶτι τὸ σῶμα τὸ αἰνίγμα καὶ τὸ ἔσοπτρον ὑπερβαίνειν οὐ συγχωρεῖ: ὥστε τριχῶς τοῦ Θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους διίσταμένους, διὰ τὴν φύσιν, διὰ τὴν ἁμαρτίαν, διὰ τὸν θάνατον, καθ' ἑαυτῶν τυχεῖν καὶ ἀμέσως αὐτῷ συνελθεῖν ἐποίησεν ὁ Σωτῆρ, ἃ προσίστατο πάντα ἐφεξῆς ἀνέλων, τοῦτο μὲν ἀνθρωπότητος μετασχόν, ἐκείνο δὲ νεκρωθεὶς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τὸ δὲ τελευταῖον τεῖχος, τὴν τοῦ θανάτου τυραννίδα, παντάπασιν τῆς φύσεως ἐξέβαλεν ἀναστάς. Διὰ τοῦτο Παῦλος, « Ἐσχάτος ἐχθρὸς, φησὶ, καταργεῖται ὁ θάνατος, » οὐκ ἂν ἐχθρὸν αὐτὸν προσεῖπων, εἰ μὴ πρὸς τὴν ἀληθινήν ἡμῖν εὐδαιμονίαν ἐμποδῶν ἦν: τοὺς γὰρ τοῦ θανάτου Θεοῦ κληρονόμους ἀνάγκη δὴ φθορᾶς ἀπῆλλάχθαι. « Οὐ γὰρ ἡ φθορὰ, φησὶ, τὴν ἀφθορασίαν κληρονομεῖ. » μετὰ γὰρ τὴν κοινήν τῶν ἀνθρώπων ἀνάστασιν, ἧς αἵτιον ἡ τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασις, τὸ μὲν ἔσοπτρον ὑποχωρεῖ καὶ τὸ αἰνίγμα, ἔφονται δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τὸν Θεὸν οἷ γε τὴν καρδίαν κεκαθαρμένοι.

Τὸ μὲν οὖν τῆς τελετῆς ἔργον τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀγαθοῦ Πνεύματος μεταδοῦναι· τὸ μύρον δὲ αὐτὸν εἰσάγει τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ἐν ᾧ πᾶσα μὲν ἀνθρώποις ἡ σωτηρία, πᾶσα δὲ ἐλπίς, ἀγαθῶν, καὶ ὅθεν μὲν ἡμῖν ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετουσία, δι' οὗ δὲ ἡ πρὸς τὸν Πατέρα προσαγωγή. Τῆς γὰρ τῶν ἀνθρώπων ἀναπλάσεως κοινῆ μὲν ἡ Τριάς τεχνίτης, αὐτουργὸς δὲ μόνος ὁ Λόγος, οὐχ ὅτε διατρίβων ἀνθρώποις ἐκοινωνήσε μόνον καὶ ἡ προσητέχθη, φησὶ Παῦλος, εἰς τὸ πολλῶν ἀνεργεῖν ἁμαρτίας, ἢ ἀλλ' ἐξ ἐκείνου μέχρι παντός, ἕως τῆν φύσιν ἐτι φέρει τὴν ἡμετέραν, δι' ἣν παράκλητον αὐτὸν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν, δι' ἑαυτοῦ μὲν ἡ καθαρίζει τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, ἢ δι' ἑαυτοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα δίδωσι.

Τοῦτο τὸ μυστήριον ἐπὶ μὲν τῶν προτέρων χρόνων χάρισματα ἰαμάτων καὶ προφητείας καὶ γλωσσῶν καὶ τοιαῦτα τοῖς βαπτιζομένοις παρεῖχεν, ἃ τῆς ὑπερφουῶς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως ἀνθρώποις ἄσπασιν ἀπόδοιζιν εἶχε προφανῆ· τούτων γὰρ ἕδει τῆν καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ πηγυμῶν καὶ τῆς εὐσεβείας ἐτι καθισταμένης. Νῦν δὲ καὶ τοιαῦτα μὲν ἐνίοις ἐκείθεν ὑπῆρξε, καὶ ἐφ' ἡμῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ὀλίγων προτέρων καὶ περὶ τῶν μελλόντων εἶπον, καὶ δαίμονας ἐξέβαλον καὶ νόσων ἀπήλλαξιν, εὐξάμενοι μόνον, καὶ οὐ περιόντες ἐν τῷ βίῳ μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ τάφοι τὸ ἴσον ἐδυνήθησαν τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας οὐδὲ νεκρῶν ἀφισταμένης τῶν μακαρίων. Ἄ δὲ Χριστιανοὶ ἐκάστοτε προμᾶντι τὸ μύρον, καὶ ὧν καιρὸς ἄσπασ ὁ χρόνος, χάρισμα εὐσεβείας καὶ εὐχῆς καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ καὶ τῶν ἄλλων, ἃ τοῖς δεχομένοις αὐτοῖς ἐστιν ἐν καιρῷ· εἰ καὶ πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν ταυτὶ διαφεύγει, καὶ ὅση τίς ἐστιν ἡ τοῦ μυστηρίου δύναμις λέληθε, καὶ κατὰ τὸ ἐν ταῖς πράξεσιν εἰρημένον, « Οὐδ' ὅτι Πνεῦμα ἁγίον ἐστιν ἔγνωσαν, ἢ παρ' αὐτὸ μὲν τὸ τελεῖσθαι τῷ πρὸ τῆς ἡλικίας τοῦ μυστηρίου τυγχάνειν τῶν δώρων ἀναισθητῶς διατεθέντες, ἐπὶ δὲ τῆς ἡλικίας ἐφ' ἃ μὴ δεῖ τετραμμένοι καὶ τὸν τῆς ψυχῆς ἀποτυφλώσαντες ὀφθαλμόν. Ὡς τὸ γε ἀληθὲς τὸ Πνεῦμα κοινωεῖ τοῖς τελοῦμένοις τῶν ἑαυτοῦ, ἢ διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται, ἢ καὶ οὐκ ἐπέλιπεν ἡμῖς ὁ Θεοπότης εὐεργετῶν, οἷς ἐπηγγεῖλατο συνεῖναι μέχρι παντός. Οὐ γὰρ ἡ τελετὴ μάτην, ἀλλὰ καθάπερ ἄφρασιν ἁμαρτιῶν ἀπὸ τοῦ θεοπεσίου λουτροῦ καὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης Χριστοῦ κομιζόμεθα σῶμα, καὶ οὐκ ἂν παύσαιτο ταῦτα μέχρις ἂν αὐτὸς φανερώς ἡ τούτων ὑπόθεσις ἐπιστῇ· τὸν ἴσον τρόπον καὶ τοῦ θειοτάτου μύρου Χριστιανούς ἀπολαύειν ἢ προσῆκε καὶ τῶν δωρεῶν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετέχειν πᾶσα ἀνάγκη. Ποῦ γὰρ ἀκόλουθον, τῶν ἱερῶν τελετῶν τὰς μὲν ἐνεργοὺς εἶναι, τῆς δὲ μηδὲν ὄφελος εἶναι, καὶ περὶ μὲν ἐκείνων κατὰ Παῦλον ἠγεῖσθαι τὸν ἐπαγγελάμενον εἶναι πιστὸν, περὶ δὲ ταύτης ἀμφιγνοεῖν; Δέον ἢ μηδεμιᾶς ἡ καὶ τῶν ἄλλων τὰ ἴσα καταψηφίζεσθαι, τῆς αὐτῆς δυνάμεως διὰ πασῶν ἐνεργούσης

Opus igitur initiationis hujus est, vim et efficientiam boni Spiritus impertiri, ipsaque unctio Dominum Jesum introducit, in quo tota hominum salus, omnis spes honorum, et unde nobis sancti Spiritus consortium, et per quem ad Patrem accessus. Reformatio enim humana Trinitati, ut communi effectrici ascribenda est; sed eam reipsa, et per se ὁ Λόγος (Verbum) operatus est: non solum quando cum hominibus commemoratus, humana fecit ac tulit, et (oblatus est,) ut inquit Paulus, (ad multorum exhaurienda peccata;) sed ex eo tempore semper operatur, quandiu nostram naturam gerit, propter quam ipsum advocatum apud Deum habemus. Per seipsum vero (emundat conscientiam nostram ab operibus mortuis,) et per semetipsum Spiritum dat.

Atque hoc sane mysterium superioribus ætatis donis sanitalium, et prophetiæ, et linguarum, et hujusmodi, baptizatos exornabat, quæ immensam Christi potentiam universis hominibus inculenter testabantur; his enim tunc opuserat, quando Christianismus adhuc fundabatur, et religio adhuc consirnebatur. Etiam talia quibusdam inde collata sunt et nostro et paulo superiore sæculo: nempe futura prædicere, et dæmones expellere, et solis precibus morbos depellere. Nec superstites modo, sed jam tumulis mandati eadem æque poterant, spirituali efficientia beatos ne mortuos quidem deserente. Quæ autem Christianis semper unguentum Istuc conciliat, et quæ omni tempore opportuna sunt, ea sunt donum pietatis, precatationis, charitatis, castitatis, et aliorum, quæ suscipientibus percommoda accidunt: etsi multos Christianos hæc fugiunt, et quanta sit hujus mysterii vis, latet, et juxta illud quod in Actis scribitur, (Neque si Spiritus sanctus sit, noverunt,) quosdam in ipsa initiatione, quod ante ætatem hoc mysterium adipiscuntur, ad dona intelligenda inepti: quosdam florentibus annis, quibus ad flagitia conversi, oculum animæ excæcant. Igitur revera Spiritus initiationis sua munera largitur, (dividens seorsum singulis prout vult.) Nec Dominus benefaciens nos relinquit, quibuscum usque ad consummationem sæculi futurum se est pollicitus. Non enim est-inanis et supervacanea hæc initiatio, sed sicuti remissionem peccatorum a divino lavacro, et a sacra mensa Christi corpus accepimus, nec ista ante desinent, quam ipse horum fundamentum palam advenit: eodem modo et sacratissimo unguento Christianos frui convenit, et donorum sancti Spiritus participes evadere prorsus oportet. Qui enim consentaneum foret, sacrorum initia mentorum alia quidem efficientiam suam complecti, istius fructum nullum esse? et in iis quidem secuudum Paulum arbitrari promissorem fidelem esse, de hoc ambigere? cum ad de nullo bene, aut de aliis etiam paria sentire necesse sit, quando quidem ea-

¹ Hebr. ix, 14, 28. ² Hebr. iv, 14. ³ Act. xiv, 2. ⁴ I Cor. xii, 11.

dem virtus per omnia operatur, et una unius agni immolatio, ejus mors, et sanguis perfectionem omnibus confert. Datus est igitur vere Spiritus sanctus, illis, ut aliis queant benefacere, et ut Paulus loquitur⁹, Ecclesiam ædificare, eventura prædicentes aut mysteria tradentes, aut morbos verbo profligantes: his, ut ipsi flant meliores, pietate, aut castitate, aut charitate, aut præstanti humilitate illustres. Possumus enim animo et moribus pudicitiam colere, et nos ad justitiam exercere, et ad preces charitatemque incumbere. Aliæ item prohibitæ consecranda sunt. Præterea possumus a Deo excitati perturbationibus imperare, et humanitatem æquitatemque colere, et in reliqua philosophia Christiana versari. Quemadmodum enim vitia quædam feralia sunt in hominibus, qui a spiritibus malignis exagitantur: sic contra ipso Deo movente, divinæ virtutes et supra humanum captum reperiuntur. Qua ratione dilexit beatus Paulus, mansuetus fuit David, et alius aliud eximium ac laudabile, et ultra modulum humanum habuit ac demonstravit. Scribens enim Philippensibus, ait se illos diligere « in visceribus Jesu Christi¹⁰. » De Davide Deus, « Inveni virum secundum cor meum¹¹. » Imo etiam fides donum est spirituale, quod apostoli Salvatorem poscunt, « Adauge, inquit, nobis fidem¹². » Et ipsemet Salvator sanctificationem a Patre illis precatur: « Sanctifica eos, inquit, in veritate¹³. » deditque Deus illi quod precabatur: « Et ipse Spiritus postulat pro nobis gemibus inenarrabilibus¹⁴, » virtutem præcandi supplicans, uti reor. Et prorsus juxta hanc rationem Spiritus sanctus est spiritus sapientiæ, et spiritus intellectus, et consilii et fortitudinis, et pietatis, et aliorum, a quibus nomina sortiuntur, quibuscum sua communicat¹⁵.

Universis igitur initiatis, mysterium quod suum est facit; quanquam cognitio donorum, et studium divitiarum istarum utiliter collocandarum, non omnibus inest; aliis quidem propter immaturam ætatem nondum id intelligentia assequentibus; aliis quia præparati non sunt, nec debitam alacritatem præ se ferentibus. Quorum quibusdam postea delictorum pœnitentia et lacrymæ, et vita ad virtutis amussim directa infusam animabus gratiam monstravit. Unde et Paulus ad Timotheum, « Noli negligere gratiam, inquit, quæ in te est¹⁶; » quod nihil proleciamus, quamvis donum acceperimus, si socordes et ignavi simus, et quod labore vigiliisque opus sit his, qui animam istorum actricem habere concupiscunt. Quocirca si quis bonus charitate, aut puritate castitatis, aut humilitate summa, aut pietate eximia, aut aliquo demum horum excellit, quæ hominis facultatem exsuperant, causa unguento sacratissimo tribuenda est, credendumque ipsi quidem data esse, quando unctionis mysterio donatus est: postea vero illum ad actionem se dedisse. Idem de iis sentiendum, qui exquisitè

A και μὲς σφαγῆς ἐνὸς ἀγνοῦ καὶ ταύτου θανάτου καὶ αἵματος τὴν τελείωσιν ἀπάσαις παρεχομένων. Δίδεται τοίνυν ἀληθῶς τὸ ἅγιον, τοῖς μὲν ἵνα τοὺς ἄλλους εὖ ποιῆσαι δυναθῶσι καὶ, ἢ φησι Παῦλος, Ἐκκλησίαν οἰκοδομησάσαι, περὶ τοῦ μέλλοντος εἰπόντες, ἢ μυστήρια διδάξαντες, ἢ νόσων ἀπαλλάξαντες λόγῳ, τοῖς δὲ ὅπως αὐτοὶ γίνονται βελτίους, εὐσεβεῖς λάμπαντες ἢ σωφροσύνης ἢ ἀγάπης ἢ ταπεινοφροσύνης ὑπερβολῆ. Καὶ γὰρ ἔστι μὲν σωφρονησάσαι λογισμῶ καὶ ἔθει χρησάμενον, καὶ τὸ ἦθος εἰς δικαιοσύνην ἀσκησάσαι καὶ εὐξασθαι καὶ ἀγαπήσασαι καὶ τὰλλα δὴ γενέσασθαι σπουδαῖον· ἔστι δὲ καὶ παρὰ Θεοῦ κινούμενον τὴν γνώμην παθῶν κρατῆσαι καὶ φιλανθρωπεύεσασθαι καὶ δικαιοπραγῆσαι, καὶ τὴν ἄλλην ἐπιειδεῖσθαι φιλοσοφίαν. Καθάπερ γὰρ κακίαι θηριώδεις εἰσὶν ἐν ἀνθρώποις ὑπὸ τῶν πονηρῶν ἐνεργουμένοις πνευμάτων, οὕτω καὶ τὸναντίον ἀρεταὶ θεῖαι καὶ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων νόμον αὐτοῦ κινούντος τοῦ Θεοῦ· ὃν τρόπον ἠγάπησε μὲν ὁ μακάριος Παῦλος, πρὸς δὲ τὴν ὁ Δαβὶδ, καὶ ἄλλος ἄλλοι τῶν ἐπανομένων ὑπὲρ τῶν εἰκότων τοῖς ἀνθρώποις ἐπεδείχθητο λόγον. Ὁ μὲν γὰρ φιλεῖν ἔγραψε Φιλιππησίους ἢ ἐν σπλάγχνοις Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἢ περὶ δὲ τοῦ Δαβὶδ, ἢ Εὐρον, φησὶν ὁ Θεὸς, ἀνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου. ἢ Καὶ μὴ καὶ πίστις δῶρόν ἐστι πνευματικόν, ὃ δέονται λαθεῖν οἱ ἀπίστολοι τοῦ Σωτῆρος, ἢ Πρόσθετε ἡμῖν, ἢ λέγοντες, ἢ πίστιν, ἢ καὶ αὐτοὺς εὐχεται αὐτοῖς ἁγιασμὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἢ Ἁγιάσον αὐτοὺς, ἢ λέγων, ἢ ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου· καὶ δίδωσιν ὁ Θεὸς εὐχὴν τῶ ἐυχομένῳ, καὶ αὐτὸ ἢ τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις, ἢ δύναμιν εὐχῆς οἶμαι παρέχον. Καὶ ὅπως τὸν λόγον τοῦτον πνεῦμα σοφίας ἔστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ πνεῦμα συνέσεως καὶ βουλῆς καὶ ἰσχύος καὶ εὐσεβείας καὶ τῶν ἄλλων, ὧν ἐπωνύμους δείκνυσιν, οἷς μεταδίδωσι τῶν αὐτοῦ.

Πάντας μὲν οὖν τοὺς μεμνημένους τὰ ἑαυτοῦ ποιεῖ τὸ μυστήριον· ἀίσθησις δὲ τῶν δώρων καὶ σπουδὴ περὶ τὸν πλοῦτον, ὥστε χρῆσασθαι τοῖς δεδομένοις, οὐ πᾶσι, τοῖς μὲν διὰ τὴν ἡλικίαν οὕτω λαθεῖν νοῦν δυναθεῖσι, τοῖς δὲ τῶ μὴ παρεσκευάσθαι μὴδὲ τὴν γιγνομένην ἐπιδείξασθαι προθυμίαν, ὧν ἐνίοις ὕστερον ὧν ἡμαρτον μετάνοια καὶ δάκρυα καὶ βίαι· κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τὴν ἐντεθεισάν ταῖς ψυχαῖς ὑπέδειξε χάριν. Ὅθεν καὶ Παῦλος Τιμοθέῳ γράφων, ἢ Μὴ ἀμέλει, φησὶ, τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ἢ ὡς οὐδὲν ἔν πλέον ἡμῖν καὶ τὸ δῶρον δεξαμένοις ἀν βραθυμῶμεν, καὶ ἔτι δεῖ πόνου καὶ ἀγρυπνίας τοῖς βουλομένοις ἐνεργῶν τὰ τοιαῦτα τὴν ψυχὴν ἔχειν· ὥστε εἰ τις τῶν σπουδαίων ἀγάπη φαίνεται διενεγκῶν ἢ καθαρῶτητι σωφροσύνης ἢ ταπεινοφροσύνης ὑπερβολῆ ἢ εὐσεβείας ἢ τῶν τοιούτων τινὸς ὑπὲρ τὸ εἶδος τῶν ἀνθρώπων τούτων, αἰτιάσθαι δεῖ τὸ θεϊκότατον μύρον καὶ πιστεύειν αὐτῷ δεδῶσθαι μὲν, ὅτε τοῦ μυστηρίου μετέχει, τὸ δῶρον, γενέσθαι δὲ ἐνεργῶν ὕστερον· τὸν ἴσον τρόπον καὶ περὶ τῶν ἀκριβῶς μελλόντων λέγειν εἰδέναι, καὶ τοῖς τὴν γνώμην ἐλαυνομένοις καὶ ἄλλως ἀσθενοῦσι σωτῆρας εἶναι

⁹ I Cor. xiv, 5. ¹⁰ Philipp. i, 8; Act. xiii, 22. xiiii, 17. ¹¹ Rom. xiii, 26. ¹² Isa xi, 2. ¹³ I Tim. iv, 14.

¹⁴ I Reg. xvi, 12, 13. ¹⁵ Luc. xvii, 5. ¹⁶ Joan.

πέρι μηχανῆς ἀπάσης, καὶ τᾶλλα τοῦ ἐπιδειξαμέ-
νου; ἀπὸ τοῦ μυστηρίου λαβόντας; ἔχουσιν. Εἰ γὰρ μήτε
παρ' αὐτὸ τὸ τελεῖσθαι τὸ μυστήριον ἐνεργούσης δει-
κνυσι τοὺς τελουμένους τὰς πνευματικὰς ἐνεργείας,
μήτε ὡν χρόνῳ ὑπερὸν αὐτοὶ πνευματικῶς ἐνεργού-
σιν. τὴν τελετὴν αἰτιᾶσθαι προσήκει, τί δέ; καὶ
μυθῆναι; πρὸς τί δ' ἂν ἡμῖν ἢ τοῦ μύρου τοῦ θεοῦ
μῦσις ἐστὶ φέροι, χορηγεῖν ὑπὲρ οὗ ζητεῖται μὴ
δυναμένη; Καὶ οὐδὲ ἐκεῖνο εἰκότως ἔστιν εἰπεῖν, ὡς
εἰ μὴ ταῦτα ἀπολαύσμεν τοῦ χρίσματος, ἄλλο τι
δύναται ἂν ἡμῖν ἢ τελετὴ βοῦθειν. Εἰ γὰρ ἄπερ ἐπαγ-
γέλλεται, καὶ πρὸς ἃ πάντα φέρεται, καὶ περὶ ὧν ὁ
τελεστής εὐχεται, καὶ ἃ πεῖθει τὸν τελούμενον ὡς
αὐτίκα λήψεται, τοῦτων τυχεῖν οὐ δίδωσιν, ἄλλο τι
τῶν ἀγαθῶν ἐκείθεν σχολῆ γε δεῖ προσδοκᾶν· εἰ δ'
οὐ μάτην τὸ μυστήριον, ὅτι μὴδὲ ἄλλο τῶν Χριστιανικῶν οὐδὲν,
« Οὐ γὰρ κενόν, φησὶ, τὸ κήρυγμα ἡμῶν, οὐδὲ ματαιὰ ἢ πίστις ἡμῶν, » εἰ τινα πνευματικὴν ἐνεργείαν εὐρεῖν ἔστιν ἐν ἀνθρώποις καὶ τοῦ κύκλου τῶν ἐκείθεν χαρίτων, εἰς τὰς εὐχὰς ἀναφέρειν ἀνάγκη ταύτας καὶ τὸ χρίσμα τὸ ἱερόν.

Ὅτιω; γὰρ οὔτε ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἀγαθόν, ὃ τῷ Θεῷ διαλλαγεῖσιν ἐκείθεν ὑπῆρξεν ἀνθρώποις, ὃ μὴ διὰ τοῦ καταστάματος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων παρεστέθη μεσίτου, οὔτε τὸν μεσίτην εὐρεῖν καὶ λαβεῖν καὶ τῶν ἐκείνου τυχεῖν ἄλλο τι ἰδῶσιν ἡμῖν τῶν ἀπάντων ἢ τὰ μυστήρια· ταῦτα γὰρ συγγενεῖς ἡμῶς ποιεῖ τῶν αἰμάτων ἐκείνων, καὶ ὡν εἰληφε διὰ τὴν σάρκα χαρίτων καὶ ὡν παθεῖν ἠνέσχετο κοινωνοῦς. Ἐπεὶ γὰρ δύοιν ὄντων, ἃ τῷ Θεῷ συντίθηται καὶ ἐν οἷ; πάντα τῶν ἀνθρώπων ἢ σωτηρία, τοῦ τε τὰ ἱερῶτατα μυστήρια μυθῆναι, καὶ τοῦ πρὸς ἀρετὴν ἀσκησάτω τὴν γνῶμην, τοῦ δευτέρου, λέγω δὴ τῆς ἀνθρωπείας σπουδῆς, οὐδὲν ἄλλο γένοιτ' ἂν ἔργον ἢ τὰ δοθέντα σώσαι καὶ μὴ προδοῦναι τὸν θησαυρόν· λείπεται δὴ μόνον χορηγῶν ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων τὴν τῶν μυστηρίων δύναμιν εἶναι. Καὶ μὴ τῶν τελετῶν ἄλλης μὲν ἔργον ἄλλο τι, Πνεύματος δὲ καὶ τῶν ἐκείνου μετείληφέναι δώρων τοῦ παναγοῦς ἐξήρητη μύρον· διὰ ταῦτα κἂν μὴ παρ' αὐτὸν τῶν τῆς τελετῆς χρόνον, ὅστερον δὲ πολλῶν πνευματικῆν δυναθῆ τις ἐπιδειξασθαι δωρεάν, οὐ δεῖ τὴν αἰτίαν καὶ ὅθεν ἢ δύναμις ἀνοῦσιν. Ἐπεὶ καὶ ὁ τοῦ βαπτίσματος φωτισμὸς ἐνίεται μὲν εὐθύς λουσαμένων ταῖς τῶν τελουμένων ψυχαῖς, ἔστι δὲ τῆνικαῦτα ὄλος οὐ πᾶσιν, ἐνίοις δὲ τῶν σπουδαίων διὰ χρόνου φαίνεται ἰδρῶσι πολλοῖς καὶ πόνοις καὶ τῇ περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπῃ τὸν τῆς ψυχῆς καθάρσιν ὀφθαλμῶν, διὰ τοῦτο τὰ μύρον προσευχῆς μὲν οἴκοι πρὸς τὰς εὐχὰς ἡμῖν βοηθοῦσι. Χρισίμενοι γὰρ τῷ μύρῳ τοῦτ' αὐτὸ γίνονται ἡμῖν ὃ καλοῦνται, διότι τὸ κενωθὲν μύρον παράκλητος ἡμῖν ἔστι πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι κενῶνται καὶ χρίσματα γέρονε, καὶ μέχρι τῆς φύσεως ἐχέθη τῆς ἡμετέρας. Τὰ θυσιαστήρια δὲ τὴν τοῦ Σωτῆρος μιμεῖται χεῖρα,

dicturi, et animos impulsuri, et alioqui ægros sine ullo molimine sanaturi sunt, et qui alia dona acceperunt, eos videlicet illa a mysterio accepta habere. Si enim nec ipsa mysterii collatio initiatos spiritualium operum exsecutores reddat, nec quæ tempore procedente ipsi spiritualiter operantur, initiationi in acceptis referenda sunt, quid necesse est initiari? Quorum porro nobis divina hæc unctio conducet, cum, propter quod expetitur, suppeditare non possit? Nec illud merito responderi queat, quanquam unctio hunc nobis fructum non pariat, posse tamen nos adjuvare. Si enim quæ promittit, et ad quæ tota tendit, quæ initiator orat, et quæ initiando persuadet mox accepturum, si hæc consequi non dat, aliud inde bonum haudquaquam expectandum est. Quod si non est inane mysterium, quia nec aliud Christianum ullum, « Non enim inanis est, inquit, prædicatio nostra, neque inanis fides vestra »; si quam operationem spirituales invenire est inter homines, et ex orbe illo spiritualium gratiarum, eam ad hæc preces et unctioem sacram referre necessario debemus.

Plane enim non est, non est, inquam, ullum bonum, inde hominibus Deo reconciliatis præstitum, quod non per mediatorem inter Deum et homines constitutum nobis sit collatum; neque ut mediatorem inveniamus, et apprehendamus, et illius bona assequamur, ab alio ex omnibus, quam a sacramentis adpiscimur. Nam hæc nos illi quasi consanguineos, et cruciatum quos susinuit, et gratiarum, quas propter carnem accepit, participes efficiunt. Cum enim duo sint, quæ homines Deo commendent, et quibus tota salus humana fulcitur, alterum ut mysteriis sacratissimis iniciemur, alterum, ut animum ad virtutem appellamus, humana, inquam, diligentia, nihil aliud opus fuerit, quam data servare, et thesaurum non prodece. Relinquitur ergo, solam mysteriorum virtutem omnium bonorum nobis largitricem esse. Atqui horum alius effectus et opus est, Spiritus illiusque donorum communio a sanctissima unctioe pendet. Idcirco, tametsi non ipso initiationis tempore, sed multo post, spirituale donum ad rem conferre quis poterit, nihilominus causam, et unde robor illud, ignorare non convenit. Nam et baptismi illuminatio mox quidem ablutorum animabus immittitur; at non tunc ab omnibus cernitur, sed a quibusdam probis post intervallum cognoscitur, qui multis sudoribus et laboribus, et charitate erga Christum oculum animæ perpurgarunt. Propter istam unctioem domus orationis ad preces nobis auxiliatur. Unctæ enim unguento hoc ipsum nobis sunt, quod vocantur, quoniam effusum unguentum, advocatum est nobis apud Deum et Patrem, et ob hoc ipsum, quod effusum est, et chrisma factum, et usque ad animam nostram effusum est. Altaria autem

¹⁶ 1 Cor. xv, 14.

Salvatoris imitantur manus, et panem a mensa delibuta, velut ab incorrupta illa manu, Christi corpus accipimus, et sanguinem ejus bibimus, vel ut illi quos Dominus primos tali convivio accepit, poculum plane tremendum propinans. Quoniam enim ipse idem et sacerdos est, et altare, et hostia, et offerens, et quo offert, et quod offert; mysteriis rem divisit, et illud pani benedictionis, hoc unguento tribuit. Etenim altare quidem est Salvator, sacrificans propter chrisma. Altare enim inde ab initio institutum est, ut ungeretur; et sacerdotibus hoc erat sacerdotes esse, inunctos esse. Sacrificium autem propter crucem et mortem, qua pro Dei et Patris gloria mortuus est; mortem porro et immolationem illam annuntiamus, quoties, inquit ¹⁷, panem hunc comedimus. Insuper et unguentum, et unctio est Dominus propter Spiritum sanctum. Idecirco facere quidem sanctissima omnium, et sanctificare, at sanctificari, et quidvis tandem pati non poterat. Hæc autem altaris, et sacrificantis, et offerentis, non oblatis et sacrificati erant. Nam et altare sanctificare dicitur: « Altare, inquit, quod sanctificat donum ¹⁸. » Panis vero propter carnem sanctificatam et deificatam, et quæ ambo hæc, tum unctionem, tum plagas accepit. Inquit enim, « Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo (videlicet sacrificans) pro mundi vita ¹⁹. » Ideo offertur quidem ut panis, offert autem ut unguentum, et semet carnem deificans, et nos unctionis consortes accipiens. Quorum typum Jacob subostendens, cum lapidem oleo unxisset, Domino dedicavit ²⁰, ei unguendo offerens: sive carnem Salvatoris summum angularem lapidem insinuans, quatenus divinitatis effudit unguentum verus Israel, mens quæ sola novit Patrem; sive nos, quos ex lapidibus excitavit filius Abrahamæ, participes unctione faciens. Spiritus enim sanctus super unctos effusus, et alia vobis, et Spiritus adoptionis illorum est: « Et testimonium, inquit, reddit spiritui nostro, quod filii Dei sumus, in cordibus nostris clamans, Abba Pater ²¹. » Ad hæc prodest sanctissimum unguentum volentibus in Christo vitam exigere.

Α καὶ τὸν ἄρτον ἀπὸ τῆς ἀληθιμμένης τραπέζης ὡσπερ ἀπὸ τῆς ἀκηράτου χειρὸς ἐκείνης Χριστοῦ· κομιζόμεθα σῶμα, καὶ πίνομεν τοῦ αἵματος αὐτοῦ, καθάπερ οἱς πρώτοις ὁ Δεσπότης τῆς ἱερᾶς ἐκκινώθησε τραπέζης, τὴν φρίκης γέμουσαν φιλοτησίαν προσπίπων. Ἐπεὶ γὰρ ὁ αὐτὸς καὶ ἱερεὺς ἐστὶ καὶ θυσιαστήριον, καὶ θυσία καὶ προσάγων, καὶ δι' οὗ προσάγει καὶ ὁ προσάγει, τοῖς μυστηρίοις διελέων, ἐκείνο μὲν τῷ τῆς εὐλογίας ἄρτι, ταῦτα δὲ τῷ μύρῳ διδούς. Καὶ γὰρ θυσιαστήριον μὲν ἐστὶν ὁ Σωτὴρ, καὶ θύων διὰ τὸ χρίσμα· τὸ τε γὰρ θυσιαστήριον ἄνωθεν οὕτω καθίστατο χριζόμενον, τοῖς τε ἱερεῦσι τοῦτο ἦν ἱερεῦσιν εἶναι τὸ χριστοῦ εἶναι, θυσία δὲ διὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον, ἀνο' ὧν ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀπέθανε δόξης· τὸν θάνατον δὲ καταγγέλλομεν καὶ τὴν σφαγὴν, ὁσάκις, φησὶ, τὸν ἄρτον τοῦτον ἐσθίωμεν. Ἐτι δὲ μύρον μὲν ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ χρίσμα διὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δι' ὃ δρᾶσαι μὲν τὰ ἱερῶτα πάντα πάντων καὶ ἀγιάσαι, ἀγιασθῆναι δὲ καὶ ὁτιοῦν παθεῖν οὐδὲν εἶχε. Ταῦτα δὲ θυσιαστηρίου τε ἦν καὶ θύοντος καὶ προσάγοντος, οὐ προσαγομένου καὶ θυομένου· καὶ γὰρ καὶ τὸ θυσιαστηρίου ἀγιάζειν λέγεται, « Τὸ θυσιαστήριον γὰρ, φησὶ, τὸ ἀγιάζον τὸ δῶρον, » ἄρτος δὲ τῆς σαρκὸς ἕνεκα τῆς ἀγιασθείσης καὶ θεωθείσης καὶ ἅμφω ταῦτα, τὸ τε χρίσμα δεξαμένης καὶ τὴν πληγὴν. « Ὁ γὰρ ἄρτος, φησὶν, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω, » δηλονότι θύων ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. Διὰ ταῦτα προσάγεται μὲν ὡς ἄρτος, προσάγει C δὲ ὡς μύρον, καὶ ἑαυτὸν τὴν σάρκα θεώσας καὶ ἡμᾶς λαμβάνων τοῦ χρίσματος; κοινωνοῦς, ὧν Ἰακώβ ὑποφαίνων τὸν τύπον ἐλαίῳ λίθον ἀλείψας ἀνέθηκε τῷ Θεῷ, τούτῳ δὲ τῷ χρίσται προσαγαγών· εἶτε τὴν σάρκα τοῦ Σωτῆρος τὸν ἀκρογωνιαῖον αἰνιττόμενος λίθον, ἢ τὸ τῆς Θεότητος ἐπέχεε μύρον ὁ ἀληθινὸς Ἰσραὴλ, ὁ νοῦς ὁ μόνος εἰδὼς τὸν Πατέρα, εἶτε ἡμᾶς, οὓς ἐκ τῶν λίθων αὐτὸς ἐγείρει τέκνα τῷ Ἀβραάμ τῷ μεταδοῦναι τοῦ χρίσματος. Τὸ γὰρ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιχεόμενον χριζόμενοις τὰ τε ἄλλα ἡμῖν καὶ πνεῦμα υἰοθεσίας ἐστὶ καὶ ἐμαρτυρεῖ, φησὶ, « τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ, ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν κράζον· Ἀββᾶ ὁ Πατήρ. » Τοιαῦτα βοηθεῖ τὸ θεϊώτατον μύροφτοῖς ζῆν ἐν Χριστῷ βουλομένοις.

¹⁷ I Cor. xi, 26. ¹⁸ Matth. xxiii, 19. ¹⁹ Joan. vi, 33-35. ²⁰ Gen. xxviii, 19. ²¹ Rom. viii, 15.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

Tira συντέλειαν αὐτῇ διδωσιν ἢ ἰερὰ κοινωρία.

DE VITA IN CHRISTO

LIBER QUARTUS.

Quam ei commoditatem pariat sacrosancta Communio.

Μετὰ δὲ τὸ μύρον ἐπὶ τὴν τράπεζαν εἶμεν, τοῦτο Α τῆς ζωῆς τὸ πέρασ, οὗ γενομένοις οὐδενὸς ἤδη δεήσει πρὸς τὴν ζητουμένην εὐδαιμονίαν. Οὐκέτι γὰρ θάνατον καὶ τάφον καὶ ζωῆς ἀμείνονος κοινωνίαν, ἀλλ' αὐτὸν ἐντεῦθεν κομιζόμεθα τὸν ἀναστάντα, οὐδὲ τῶν τοῦ Πνεύματος δώρων, ὅσα λαβεῖν ἔξεστιν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν εὐεργέτην, τὸν νεῶν αὐτὸν, ᾧ πᾶς ὁ τῶν χαρίτων ἔδρωται κύκλος. Ἔστι μὲν γὰρ ἐφ' ἐκάστη τῶν μυστηρίων, καὶ τοῦτον αὐτὸν καὶ χριζόμεθα καὶ λούμεθα, καὶ οὗτος ἡμῖν τὸ δεῖπνον ἄνεστι ἐξ τοῖς τελουμένοις, καὶ τῶν αὐτοῦ μεταδίδωσιν, οὗ τὸν αὐτὸν ἐν ἅπασιν τρόποις, ἀλλὰ λούων μὲν κακίας τὸν πηλὸν ἀπαλλάττει καὶ τὴν μορφὴν ἐντίθησιν αὐτῷ τὴν αὐτοῦ, χρίων δὲ ἐνεργὸν ποιεῖται τὰς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας, ὧν αὐτὸς ἐγένετο τῆς σαρκὸς ἕνεκα θησαυρός. Ἐπειδὴν δὲ ἐπὶ τὴν τράπεζαν ἀγά- Β γῃ καὶ δῶ φαγεῖν τοῦ σώματος, ὅλον ἀμείβει τὸν τελεσθέντα καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν μετατίθησιν ἔξιν, καὶ ὁ πηλὸς οὐκέτι πηλὸς, τὸ βασιλικὸν δεχόμενος εἶδος, ἀλλ' αὐτὸς ἤδη σῶμα τοῦ βασιλέως, τούτου μακαριώτερον οὐδὲ ἔστιν ἐνθυμηθῆναι. Διὰ τοῦτο καὶ τελευταῖον τὸ μυστήριον, ὅτι περαιτέρω προελθεῖν οὐκ ἔστιν οὐδὲ προσθεῖναι· τὸ μὲν γὰρ πρῶτον δῆλόν ἐστι τοῦ μέσου δεόμενον καὶ τοῦτο τοῦ τελευταίου. Μετὰ δὲ τὴν εὐχαριστίαν οὐκ ἔστιν ἐφ' ὃ χωροῦμεν, ἀλλ' ἐνταῦθα δεῖ σπάντας ἐκείνα πειρᾶσθαι σκοπεῖν, δι' ὧν ἂν γένοιτο σώσαι διὰ τέλους τὸν θησαυρόν. Καὶ τοίνυν βαπτισαμένους, τὸ μυστήριον μὲν τὰ αὐτοῦ ἡμᾶς εἰργάσατο πάντα· ἡμεῖς δὲ C τελείως ἐτι δέμεν ἔχειν. Οὐπω γὰρ τὰ δῶρα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἃ τοῦ παναγοῦς ἐξήρηται μύρου. Τοῖς γὰρ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου βαπτισαμένοις οὐ προσήν οὐδέπω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῶν χαρίτων ἕνεκα τούτων, ἀλλ' ἐδέξανεν ὑπὲρ τούτου τῶν Ἰωάννου καὶ Πέτρου χειρῶν. «Οὐπω γὰρ ἦν, φησὶν, ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐπιπεπωκὸς, μόνον δὲ βεβαπτισμένοι ἦσαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Τότε ἐπετίθειν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτούς καὶ ἐλάβησαν Πνεῦμα ἅγιον.» Καὶ τούτου δὲ τυχόντες καὶ τῆς τελετῆς τὴν αὐτῆς δύναμιν ἐν ἡμῖν ἐπιδειξαμένης, τὴν μὲν δοθεῖσαν ἔχομεν χάριν, τὰλλα δὲ οὐ πάνυ συμβεβηκέναι ἀνάγκη

Post sacram unctionem ad sanctam mensam progredimur, quæ vitæ hujus, de qua agimus, finis ac meta est; quam eum attigerimus, nihil jam nobis ad quæsitam et optatam felicitatem deerit. Non amplius quippe mortem, et sepulcrum, et melioris vitæ communitatem, sed ipsum qui resurrexit; neque donorum Spiritus quantum capi potest, sed ipsum benefactorem, templum ipsum, in quo totus gratiarum orbis situs est, inde accipimus. Est enim in unoquoque mysterio, et in hunc ipsum, ut ita dicam, unguimur et abluimur: seu, unctio et ablutio nostra ipse est, et idem ipse nobis cæna est. Adest autem his qui initiatur, suaque in eos illis munera confert; non sane eodem modo in omnes, sed abluens lutum vitiorum tollit, et abluto formam suam imponit; ungens autem, in operibus Spiritus sancti actuosum ac strenuum facit, quorum ipse propter carnem factus est thesaurus. Postquam vero Initiatum ad mensam, ad corporis videlicet sui dona comedenda adduxerit, totum immutat, et in habitum suum transfert, ac lutum de cætero non lutum (regali nimirum effigie suscepta), sed jam ipsius regis corpus est, quo beatius cogitari nihil potest. Quamobrem et mysteriorum extremum est, quoniam ultra non proceditur: nec apponi quidquam potest. Clarum est enim, primum egere medio, et hoc, extremo. At vero post Eucharistiam haud superest quo tendamus, verum hic consistentes, illa dispicere oportet, per quæ thesaurum ad finem usque conservare possimus. Baptizatis igitur nobis sacramentum illud quæ debet præstat omnia: nos tamen perfecti nondum sumus. Nondum quippe dona sancti Spiritus habemus, quæ a sacratissimo unguento pendunt. A Philippo enim baptizatis, propter beneficium istuc nondum Spiritus sanctus contigerat; sed insuper Petri et Joannis manus opus erat. «Nondum enim, inquit, Spiritus sanctus in quemquam eorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum»¹¹. » Eo ad p: 6

¹¹ Act. VIII, 16-17.

et initiatione suam in nobis virtutem exserente, gratiam quidem datam teneamus, cætera autem præstari a benefactore non admoluum necesse est. Fieri enim potest, nos quorundam pœnas debere; nec prohibet quidquam, et data nos corrumpere, et officii numeros non explere.

Cujus rei multi sunt testes, et Corinthiis id apostolis etiamnum vivis, accidit. Nam ex his qui Spiritu erant pleni, qui propheteabant, qui linguis loquebantur, aliisque ornamentis conspicui erant, tantum tamen aberat, ut prorsus divini et spirituales essent, ut invidia, ambitione importuna, contentione, et hujuscemodi vitii laborarent. Et hæc illis exprobrans Paulus, « Adhuc carnales, inquit, estis, et secundum hominem ambulatis ²³. » At qui spirituales erant, quod ad partem aliquam gratiarum attinet; sed hoc eis ad omnem nequitiam ex anima ejiciendam minime sufficiebat. In Eucharistia vero tale nihil est. In quibus enim panis vitæ ea operatus est, per quæ mortem evitarunt, et neque cœnantes ullo scelere obstricti sunt, neque ullum superinduxerunt, nemo tales accusaverit. Non enim potest, non potest, inquam, hoc mysterium per omnia operari, et initiatos a qualicumque imperfectione vindicare. Cur ita? Quoniam hoc est mysterium operari, quando eo affectos nihil eorum quæ adesse possunt, defecit. Mensæ enim promissio in Christo nos, et in nobis Christum habitare facit. Ait enim: « In me manet, et ego in eo ²⁴. » Christo in nobis manente, quid amplius requiratur? aut quod bonum nos effugiat? In Christo manentes quid aliud desiderabimus? Ille habitator noster, et ipse habitatio nostra est. O nos tali habitatione beatos: et beatos iterum, quia ejusmodi domus incolæ facti sumus. Quo namque bono egere poterunt sic affecti et constituti? Quid vitiositati, et in tanta charitate versantibus commune sit? Quid tandem mali tanto bonorum cumulo se opponat? Quid enim vel præsens subsistere, vel absens ingruere queat, quando Christus adeo familiariter nobiscum est, et nos totos penetrat, omnia interiora possidet, et nos cingit ac protegit? Nam tela extrinsecus jactata ne in nos incidant prohibet, undecunque se objiciens; est enim domus, et si quid intus vitiosum est, disjicit et expellit; est enim incola, et domum suam totam implet. Non enim aliquid ejus, sed eum ipsum continemus, nec radium aliquem ac lumen, sed solem ipsum in animas recipimus, ut inhabitemus et inhabitemur, ut induamur et induamus et permisceamur, et unus spiritus cum eo evadamus. Etenim anima et corpus, et facultates omnes repente spirituales existunt, quoniam anima animæ, corpus corpori, et sanguis sanguini coalescit. Quid inde? præstantiora prævalent humilioribus, et a divinis humana superantur, quodque de resurrectione Paulus scripsit: « Mortale absorbetur a vita ²⁵. » De cætero: « Vivo jam non ego, inquit, vivit vero in me Christus ²⁶. »

Α τῷ εὐεργετῇ, ἀλλ' ἀδύνατον οὐδέν· ἔστιν ὧν καὶ διακάσσει, καὶ οὐδὲν κωλύει τὸ τε μυστήριον τελεσθῆναι καὶ τὰ δοθέντα μὴ διαφθεῖραι καὶ τῶν δεόντων ἄλλοιπαῖς εἶναι.

Τούτων πολλοὶ μάρτυρες, καὶ Κορινθίοις δὲ ἐκ τῶν ἀποστόλων συνέθη· τῶν γὰρ τοῦ Πνεύματος γέμοντες καὶ προφητεύοντες, καὶ γλώσσαις λαλοῦντες, καὶ τὰλλα ἐπιδεικνύμενοι τοσοῦτον ἀπειχόν ἀμείλι, θείως καὶ ἀπάξ καὶ πνευματικῶς ἔχειν, ὥστε μὴ πόρρω βασκανίας καὶ φιλοτιμίας ἀκαίρου καὶ εἰσόδος καὶ τῶν τοιούτων ἐστάναι κακῶν. Καὶ ταῦτα αὐτοῖς προφέρων ὁ Παῦλος, « Σαρκεῖοι, φησὶν, ἐστὲ καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε· καίτοι πνευματικοὶ ἦσαν, τὸ γε τῶν χαρίτων μέρος, ἀλλ' οὐδὲν ἤρκεσαν αὐτοῖς πρὸς τὸ πᾶν φαῦλον ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐκβαλεῖν. Ἐπὶ δὲ τῆς Εὐχαριστίας τούτων οὐδέν· οἷς γὰρ ὁ τῆ· ζωῆς ἄρτος ἐνεργῶς ἐγένετο, δι' ὧν ἐφυλάξαντο τὸν θάνατον, καὶ οὕτε δειπνοῦντες πονηρὸν οὐδὲν εἶχον, οὐτ' ἐπεισθήγαγον, οὐκ ἂν τις οὐδὲν ἐγκαλέσει τοιοῦτον. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι, τὴν τελετὴν ἐνεργῶν παντάπασιν εἶναι καὶ τοῖς μεμνημένοις ἡστυνοσοῦν μεταίνασι φαυλότητος· διὰ τί; Ὅτι τοῦτο ἔστι τὴν τελετὴν ἐνεργῶν εἶναι, τὸ τοὺς τελομένους οὐδενὸς τῶν γινωμένων ἄλλοιπαι. Ἡ γὰρ τῆς τραπεζῆς ἐπαγγελία τῷ Χριστῷ μὲν ἡμᾶς, ἡμῖν δὲ τὸν Χριστὸν ἐνοικίξει. « Ἐν ἐμοὶ γὰρ, φησὶ, μένει, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ· τοῦ Χριστοῦ δὲ ἐν ἡμῖν μένοντος τίνος ἔτι δεήσει, τί δ' ἂν τῶν ἀγαθῶν διαφύγοι; Ἐν τῷ Χριστῷ δὲ μένοντες τίνος ἐπιθυμήσομεν ἄλλου; καὶ ἐνοικός ἐστὶν ἡμῖν καὶ οἰκία, ὡς μακάριοι μὲν τῆς οἰκίας, μακάριοι δὲ ὅτι τοιοῦτω γεγονάμεν οἰκία. Τί γὰρ τῶν ἀγαθῶν οὐ πάρασι τοῖς οὕτω διατεθείσι; τί κοινὸν καὶ φαυλότητι τοῖς ἐνταῦθα γανομένοις λιμπρότητος; τί ποτ' ἂν σταθῆ πονηρὴν πρὸς τοσοῦτον σωρὸν ἀγαθῶν; τί μὲν παρὸν δύναται ἂν μένειν, τί δὲ ἀπὸν ἰσχύσαι προσαγαγεῖν, ὅταν ὁ Χριστὸς οὕτως ἀκριβῶς ἡμῖν συνῆ καὶ δι' ὧν ἡμῶν χωρῆ καὶ τάνδον πάντα κατέχων καὶ περὶ ἡμᾶς ἦ. Τὰ μὲν γὰρ ἐξῴθεν ἐπίδοντα βέλη κωλύει ψαύειν ἡμῶν πανταχῶθεν προβεβλημένους, οἰκία γὰρ ἔστιν· εἴ τι δ' ἔστιν (ἐνδον) φαῦλον, διωθόμενος ἀπελαύνει, ἐνοικός γὰρ ἔστι πᾶσαν ἑαυτοῦ πληρῶν τὴν οἰκίαν. Οὐ γὰρ τι τῶν αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸν μετέχομεν, οὐδὲ ἀκτινὰ τινα καὶ φῶς, ἀλλὰ τὸν δίσκον αὐτὸν ταῖς ψυχαῖς δεχόμεθα, ὥστε καὶ οἰκῆσαι καὶ εἰσοικισαῖσθαι καὶ ἐν πνεύμα γενέσθαι. Καὶ γὰρ ψυχὴ καὶ σῶμα καὶ πᾶσαι δυνάμεις αὐτίκα πνευματικά, ὁ· ψυχὴ μὲν ψυχῆ, σῶμα δὲ σώματι, καὶ αἷμα αἵματι μίγνυται· καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; τὰ βελτίω κρείττω τῶν ἐλαττόνων καὶ τὰ θεῖα τῶν ἀνθρωπίνων ἐπικρατεῖ· καὶ ὁ φησὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως Παῦλος, « Τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς καταπίνεται, τὸ δὲ ἐξῆς· Ὁ Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, φησὶ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. »

²³ 1 Cor. iii, 3. ²⁴ Joan. vi, 57. ²⁵ II Cor. v, 4. ²⁶ Galat. ii, 20.

Ἔστι τοῦ μεγέθους τῶν μυστηρίων! Ὅσον γάρ ἂν
 ἔστι τὸν τοῦ Χριστοῦ νοῦν τῷ ἡμετέρῳ συμμέ-
 ξαι νῶν, καὶ θελήσει θέλησιν ἐκείνην καὶ σῶμα σώ-
 ματι καὶ αἷμα αἵματι κερασθῆναι· ὅς μὲν ὁ νοῦς
 ἡμῖν τοῦ θεοῦ κατακρατήσαντος νοῦ, οὐα δὲ ἡ θέ-
 λησις τῆς μακαρίας θελήσεως περιγενομένης, ὅς
 δὲ χούς τοῦ πυρός ὑπερνεκικηκός ἐκείνου! Καὶ
 μὴν ὅτι ταῦτα οὕτω συμβαίνει δείκνυσι Παῦλος,
 οὔτε νῦν αὐτὸς ἔχειν τὸν ἑαυτοῦ οὔτε θέλησιν φά-
 σκων οὔτε ζωὴν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα αὐτῷ γενέσθαι
 Χριστόν· καὶ γάρ, «Νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν,» καὶ,
 «Δοκιμὴν ζητεῖτε, φησὶ, τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος·
 Χριστοῦ,» καὶ, «Δοκῶ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν,» καὶ, «Φι-
 λῶ ὁμᾶς ἐν σπλάγχνις Ἰησοῦ Χριστοῦ,» ὅθεν δῆλος
 ἦν ἦν αὐτὴν ἐκείνῳ θέλησιν ἔχων· καὶ πάντα συν-
 ελών, «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, φησὶ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χρι-
 στός.» Οὕτω τελείον ἔστι μυστήριον τελετῆς ἀπά-
 σης διαφερόντως καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐπ' αὐτὴν ἀγει-
 τὴν κορυφὴν, ἐπεὶ καὶ πάσης ἀνθρωπείας σπουδῆς
 ἐνταῦθα δὴ τὸ ἔσχατον τέλος. Θεοῦ γάρ αὐτοῦ τυγ-
 χάνομεν ἐν αὐτῷ καὶ Θεὸς ἡμῖν ἐνοῦται τὴν ἔνωσιν
 τὴν τελεωτάτην· τοῦ γάρ ἐν πνεῦμα μετὰ τοῦ Θεοῦ
 γενέσθαι, τίς ἂν ἀκριβεστέρα γένοιτο συναφή;

Διὰ ταῦτα καὶ τοῖς ἄλλοις μυστηρίοις τὸ τελείως
 εἶναι παρέχεται μόνῃ τελετῶν ἡ Εὐχαριστία· καὶ
 βοηθεῖ μὲν αὐτοῖς παρ' αὐτὸ τὸ τελείως τελέσαι
 μὴ δυναμένοις χωρὶς αὐτῆς, βοηθεῖ δὲ μετὰ τὴν
 τελείωσιν ἐν τοῖς τελεσθεῖσιν, ἐπειδὴν ἀμαρτιῶν
 σκότει τὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων ἀκτίνα συγγεθεῖσαν
 ἀνακαλεῖσθαι δεήσει. Τὸ γάρ ἐκλείποντας καὶ
 νεκρομένους ἀμαρτίαις αὐθις ἀναβίωσκεσθαι, μό-
 νης τῆς τραπέζης ἔργον τῆς ἱερᾶς. Οὐ γάρ ἔστιν ἀν-
 θρωπεῖα δυνάμει τὸν ἀνθρώπον ἀναστήσαι πεσόντα,
 οὐδὲ κακίαν ἀνθρώπων ἀνθρωπεῖα λυθῆναι δικαιο-
 σύνην· τὸ γάρ ἀμαρτάνειν εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν φέρει
 τὴν ὕβριν· διὰ τῆς παραβάσεως γάρ, φησὶ, τοῦ
 νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις, καὶ δεῖ μείζονος ἢ
 κατὰ ἀνθρώπον ἀρετῆς, ἢ τὸ ἔγκλημα δυνήσεται
 λύσασθαι. Τὸν γάρ ἐλάχιστον εἰς τὸν μέγιστον ὑβρίσαι
 μὲν μάλιστα καὶ διαφερόντως εὐχερὲς, ἀντισηκῶ-
 σαι δὲ τιμῇ τὴν ὕβριν ἀμήχανον, καὶ μάλιστα ὅταν
 ἐκεῖνος πολλῶν μὲν ὀφειλέτην ἔχη τὸν ὑβρισκόντα,
 τοσοῦτον δὲ ὑπερέχη, ὡς μὴδὲ μέτρον εἶναι τοῦ
 μέσου. Καὶ γάρ ἀνάγκη, τὸ ἔγκλημα λύοντα καὶ
 τὴν ἀπενεχθεῖσαν τιμὴν ἀποκαταστήσαι τῷ πε-
 παρῶν μὲν ζητοῦντα πλείων τῶν ὀφειλομένων εἰσε-
 ενεγκεῖν, τὰ μὲν ἀποδιδόντα, τὰ δ' ἐξ ἀντιβρόπου
 περὶ ὧν ἠδίκησε προστιθέντα· ὅ δὲ οὐκ ἔστιν οὐδ'
 ἐγγὺς ἐφικέσθαι τῶν γινόμενων, τίς ἂν γένοιτο τὰ
 μείζω διώκων;

Διὰ ταῦτα οὐκ ἦν οὐδένα ἀνθρώπων ἑαυτῷ τὸν
 Θεὸν καταλλάξαι τὴν ἑαυτοῦ δικαιοσύνην εἰσενεγ-
 κόντα, ὅθεν οὔτε ὁ παλαιὸς νόμος ἐδυνήθη λύσαι
 τὴν ἔχθραν, οὔτε τοῖς ἐν χάριτι ζῶσι πρὸς τὴν εἰ-
 ρήνην ταύτην ἀρκέσειεν ἂν ἡ σπουδὴ· καὶ γάρ τοῦτο

O mysteriorum magnitudinem! Quantum est enim
 Christi mentem ac sensum nostræ menti copulari,
 et voluntati nostræ illius voluntatem, et corpus
 illius nostro corpori admisceri! Qualis nostra mens,
 divina mente obtinente imperium! Qualis voluntas,
 beata illa voluntate superante. Qualis terra, ab
 igne illo longe victa. Hæc porro ita evenire Paulus
 testificatur, dum se nec mentem ac sensum, nec
 voluntatem, nec vitam suam habere, sed hæc omnia
 Christum sibi factum esse confirmat. Ait enim:
 «Nos sensum Christi habemus²⁷;» et, «An experi-
 mentum quæritis ejus, qui in me loquitur Chri-
 stus²⁸? Et: «Puto autem quod et ego Spiritum Dei
 habeam²⁹;» et: «Diligo vos in visceribus Jesu
 Christi³⁰;» ex quo patet, ei summam cum illo
 voluntatem consensionemque fuisse in omnibus:
 «Vivo autem jam non ego, inquit, vivit vero in me
 Christus.» Adeo perfectum est hoc sacramentum
 et omni sacramento excellentius, honorum fasti-
 gium et apicem complectens; siquidem et omnis
 humanæ industriæ finis ultimus hic reperitur. Deo
 enim ipso in seipso potimur, et Deus nobis con-
 junctione absolutissima conjungitur. Unum enim
 cum Deo spiritum effici, quid hac consociatione
 possit esse perfectius?

Quare et aliis sacramentis perfectionem sola Eu-
 charistia impertit, eaque adjuvat, dum initiant,
 quandoquidem sine ea perfecte non initiant. Juvat
 etiam secundum initiationem in ipsis initiatis, cum
 radium e sacramentis emanantem, et peccatorum
 tenebris oppressum recuperare opus est. Nam de-
 ficientes et sceleribus extinctos ad vitam revo-
 care, unius sacræ mensæ munus est. Homo quippe
 lapsus non potest humanis viribus erigi, nec im-
 probitas hominum humana justitia expiari. Nam
 peccare, res in ipsum Deum contumeliosa est:
 «Per prævaricationem enim legis, inquit, Deum
 inhonoras³¹.» Et major quædam, quam pro ho-
 mine virtus exigitur, quæ crimen aboleat. Mini-
 mum enim adversus maximum se injuriose ac pe-
 tulanter gerere, immane quantum est facile. Sed
 petulantiam hanc et injuriam pari honore compen-
 sare, hoc vero nemo potest, præsertim si injuriosus
 plurimum illi debitor fuerit, et quidem tam insi-
 gnium, ut ne dimidii quidem ulla mensura sit. Ne-
 cesse est enim, qui crimen piare studet, etiam de-
 tractum honorem læso reparare, et plus debitis re-
 pendere aliaque restituere, alia quibus iniquior
 fuit, velut æquali pondere superaddere. Quod si
 neutiquam paria consequimur, majora quis con-
 scietur?

Quapropter hominum nullus sibi met Deum, suam
 retribuendo justitiam reconciliare potest. Nec vero
 vetus lex inimicitias istas componere valuit; nec in
 gratiæ lege viventibus, ad pacem hanc consequen-
 dam studium et diligentia suffecerit. Nam et hoc

²⁷ II Cor. II, 16. ²⁸ II Cor. XIII, 3. ²⁹ I Cor. VII, 40. ³⁰ Philipp. I, 8. ³¹ Rom. II, 23.

et illud virtutis humanæ opera et humana iustitia sunt; siquidem et legem ipsam B. Paulus hominum iustitiam appellat: « Iustitiæ enim Dei, inquit, non sunt subjecti, suam iustitiam constituere quærentes ²². » De veteri lege loquitur. Tantum quippe duntaxat contra vitia nostra valebat, quantum est ad sanitatem præparare, medicique manu dignos efficere: « Lex enim, inquit, pædagogus noster fuit in Christo Jesu ²³. » Et sanctus Joannes in eum qui venturus erat post ipsum baptizabat ²⁴, et universa philosophia humana, omnisque labor ad germanam iustitiam quasi initiamenta et præparationes quædam sunt. Quare quoniam per nos et a nobis ipsis iustitiam hanc præstare nequibamus, « Christus ipse nobis iustitia factus est a Deo Patre, et sanctificatio, et redemptio ²⁵, » et inimicitias in carne sua dissolvit ²⁶, et Deum nobis placat; non solum cum naturæ communicat, neque solum quando morte occubuit, sed semper, et unicuique hominum: tum ut cruci affixus, nunc ut epulum dans, si resipiscentes veniam rogemus. Solus enim et universum honorem Parenti refundere, et de ablato satisfacere potuit; illud vita, hoc nece sua. Mortum siquidem, quam pro gloria Patris in cruce pertulit, contumeliam a nobis illatam æquantem, majore cumulo reponens, honorem, quem ei peccando nos abstuleramus reparavit. Magnum utique pretium. Vita autem omnem honorem reddidit, et quo illum honorare et Patrem honorari consentaneum fuit. Etenim præter multa magnaque opera quæ exhibuit, quæ Patri gloriæ maximæ fuerunt, tum vitam totam ab omni peccato puram gessit; tum accuratissime et perfectissime leges sibi ab eo datas executus est, non tantum iis quas ipse servavit (etenim « Patris mei præcepta servavi, » inquit ²⁷), sed etiam quas hominum vitæ præscripsit, solus celestem philosophiam terræ præmonstrans et inserens, præterea miraculis ipsis, quorum causam et auctorem Patrem prædicavit.

Præter hæc omnia, quis non videt, hoc uno solo cum hominibus versatum esse, et adeo integre carni implicitum fuisse, quo clementiam et benignitatem mittentis se plenissime et manifestissime demonstravit, gloriam, quam omnes ei convenientes tribuere debebant, conciliatam esse? Si enim bonitas ejus benefactis metienda est, et generi humano per œconomiam Deus adeo benefecit, ut eo pertinentium nulli parceret, sed omnes divitias suas naturæ humanæ includeret (etenim, « In ipso habitat, inquit, omnis plenitudo divinitatis corporaliter ²⁸), perspicuum est, nos in Salvatore supremam et extimam benignitatem ejus cognovisse; et per ea quæ præstitit, solus homines erudit, quanto pere Deus mundum dilexerit, quantaque sit ejus

²² Rom. x, 3. ²³ Galat. iii, 24. ²⁴ Act. xix, 4, xv, 10. ²⁵ Coloss. ii, 19.

A κάκεινο δυνάμειος ἀνθρώπων ἔργα καὶ ἀνθρωπεία δικαιοσύνη. Καὶ γὰρ καὶ τὸν νόμον αὐτῶν ἀνθρώπων δικαιοσύνην ὁ μακάριος καλεῖ Παῦλος· « Οὐ γὰρ ὑπετάγησαν, φησὶ, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην στήσαι ζητοῦντες, » τὴν νόμον λέγων τὸν παλαιόν· τοσοῦτον γὰρ ἔδυνήθη μόνον κατὰ τῶν ἡμετέρων κακῶν, ὅσον παρασκευάσαι πρὸς τὴν ὑγίαν καὶ ἀξίους ποιῆσαι τῆς τοῦ ἱατροῦ χειρὸς. « Ὁ γὰρ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονε, φησὶν, εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, » καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης εἰς τὸν ἐρχόμενον ἐβάπτισε, καὶ πᾶσα φιλοσοφία ἀνθρώπων καὶ πόνος ἅπας πρὸς τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην προτέλειαι τινές εἰσι καὶ παρασκευαί. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὡς ἀν ὀκθοῦεν καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν ἐπιδείξασθαι μὴ δυναμένους δικαιοσύνην αὐτῶν; ἡμῖν ὁ Χριστὸς; ἐγένετο δικαιοσύνη ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις, καὶ λύει τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ καὶ τὸν Θεὸν ἡμῖν καταλλάττει, οὐ τῇ φύσει κοινῶ; οὐδ' ὅτε ἐπέθησκε μόνον, ἀλλ' ἐκάττω καὶ ἐκάττω τῶν ἀνθρώπων, ὥσπερ, σταυρούμενος τότε, νῦν εὐαχῶν, ἐπειδὴν μεταγρόντες περὶ ὧν ἡμάρτομεν παραιτώμεθα. Μόνος γὰρ ἔδυνήθη καὶ τὴν ὀφειλομένην ἅπασαν ἀποδοῦναι τιμὴν τῷ γεγεννηκότι καὶ περὶ τῆς ἀπενεχθείσης ἀπολογίασθαι, τὸ μὲν τῷ βίῳ, τὸ δὲ τῇ τελευτῇ. Τὸν γὰρ θάνατον, ὃν ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τῆς παρ' ἡμῶν ὑβρεως ἀντίρροπον εἰσενεγῶν μετὰ μείζονος τῆς παρασκευῆς, ἣν ἡμεῖς ὀφειλόμεθα τιμὴν δι' ὧν ἐξημάρτομεν, ἀνακαλεῖται πολλῶν τῷ ὄντι· τῷ δὲ βίῳ πᾶσαν ἀπέδωκε τιμὴν, καὶ ἦν εἰδὸς ἣν τιμῆσαι μὲν ἐκείνον, τιμηθῆναι δὲ τὸν Πατέρα. Ἄνευ γὰρ ὧν ἐπέδειξάτο πολλῶν καὶ μεγάλων ἔργων, ἃ τῷ Πατρὶ τὴν μεγίστην εἶχε τιμὴν, τοῦτο μὲν ἁμαρτία; ἀπάσης καθαρὸν παρασχόμενος τὸν βίον, τοῦτο δὲ δι' ὧν ἀκριβέστατα καὶ τελεώτατα τοὺς ἐκείθεν ἔσωσε νόμους, οὐχ οἷς αὐτὸς εἰργάσθη μόνον (« Καὶ γὰρ τὰς ἐντολάς τοῦ Πατρὸς; μου, φησὶ, τετήρηκα »), ἀλλὰ καὶ οἷς τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐνομοθέτει, μόνος τὴν οὐράνιον τῇ γῆ προδείξας καὶ φυτεύσας φιλοσοφίαν, ἔτι δὲ αὐτῶν τῶν θαυμάτων, ὧν αἴτιον ἐκήρυττε τὸν γεγεννηκότα.

Παρὰ πάντα δὴ ταῦτα τί; οὐκ ὶδεν, ὡς αὐτὸ τοῦτο μόνον τὸ μετὰ ἀνθρώπων γενέσθαι καὶ οὕτως ἀκριδῶς σαρκὶ συναφθῆναι, τὴν τοῦ πέμψαντος χρηστότητα καὶ φιλανθρωπίαν ἀκριβέστατα καὶ φανερώτατα διαδείξας τὴν περὶ αὐτοῦ προσήκουσαν ἐνέθηκε δόξαν; Εἰ γὰρ τῷ εὐ ποιεῖν τὴν χρηστότητα δεῖ μετρεῖν, οὕτω δὲ τὸ γένος ἐπὶ τῆς οἰκονομίας εὐπεποίηκεν ὁ Θεός, ὡς μηδενδ; φείσασθαι τῶν εἰς τοῦτο φερόντων, ἀλλὰ πάντα τὸν πλοῦτον ἐνθεῖναι τῇ φύσει τὸν ἑαυτοῦ, καὶ γὰρ « Ἐν αὐτῷ κατοικεῖ, φησὶ, πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, » πρόδηλον ὅτι τὸν ἔσχατον τῆς θείας φιλανθρωπίας ὄρον ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἔγνωμεν, καὶ δι' ὧν εἰργάσθη μόνος ἐδίδαξεν ἀνθρώπους, ὅπως ἠγάπησεν ὁ Θεός τὸν κόσμον καὶ ὅση τί; ἐστὶν αὐτῷ περὶ τὸ

²⁸ I Cor. i, 30. ²⁹ Ephes ii, 14, 16. ³⁰ Joan.

γένος κηδεμονία. Ὅθεν καὶ τὸν Νικόδημον ἐπὶ τὸ γινῶναι τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Πατρὸς ἐντεῦθεν ἐνάγει, καὶ τοῦτο σημεῖον ἱκανὸν ποιεῖται τῆς ἀπείρου χρηστότητος, καὶ ἔγωγε, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ἠγάπησεν, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. » Εἰ γὰρ ὧν κατέθετο τῆ φύσει χαρίτων ἐπὶ τῇ καθόδῳ τοῦ μονογενοῦς ὁ Πατήρ, μείζους ἢ καλλίους οὐκ ἔχει δοῦναι, δῆλον ὡς οὐδὲ μείζω δόξαν ἂν παράσχοι χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας, ἧς ἐκείθεν ὑπῆρξε λαβεῖν· καὶ τοῦτου χάριν τὸν τρόπον τοῦτον ὁ Σωτὴρ δι' ἑαυτοῦ ἀξίως ἑαυτοῦ καὶ τοῦ γεγεννηκότος τὸν Πατέρα τιμᾷ. Τιμὴ γὰρ Θεοῦ τί γένοιτο· ἂν ἄλλο, ἢ τὸ διαδειχθῆναι διαφερόντως ἀγαθὸν ἦντα; Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ δόξα, ἢ πρόβωθεν ὠφειλετο μὲν, οὐκ ἐνῆν δὲ παρ' οὐδενὸς ἀνθρώπων εἰσενεχθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο, « Εἰ Πατήρ, φησὶν, εἰμὶ ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα μου; » Μόνω γὰρ ἐξῆν τῷ Μονογενεῖ τὰ εἰκότα πάντα διαπῶσαι πρὸς τὸν Πατέρα· καὶ τοίνυν αὐτὸ τοῦτο δεῖκνύς, ὡς ἄρα μόνος ἐδυνήθη τουτοῖ τὸν ἄθλον ἀνῆσαι, ἕπει τὸ πᾶν ἐτέλεσεν ἔργον πρὸς τὸν τετιμημένον Πατέρα, « Ἐγώ, φησὶν, ἔδοξαρά σε ἐπὶ τῆς γῆς, ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις. » Εἰκότως. Λόγος γὰρ ἐστὶν ἀκριβὲς τοῦ γεγεννηκότος φέρων τὸ εἶδος, ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ ἐπεὶ δι' ὧν σαρκὶ συνήφθη, τοῖς ἐν αἰσθήσει ζῶσι συνετὸς ἐγένετο, πᾶσαν τοῦ προενεγκόντος νοῦ τὴν ἀγαθὴν ἐμήνυσσε θλήσιν· πρὸς δὲ κάκεινο φέρειν ἠγοῦμαι, δὲ πρὸς τὸν Φίλιππον, ἰδεῖν τὸν Πατέρα ζητοῦντα, φησὶν ὁ Σωτὴρ, « Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα, » καὶ διὰ τοῦτο φησὶν Ἡσαίας, « Καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος. »

Ὅθεν τοίνυν πρὸς τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς οὐδὲν παραλιπῶν ὁ Μονογενὴς μόνος καθαιρεῖ τὸ μυσότοιχον τῆς ἔχθρας, καὶ λύει τῶν ἐγκλημάτων τὸν ἀνθρώπων. Ἐπει δὲ κατὰ τὴν ἑτέραν τῶν φύσεων, τὴν ἡμετέραν λέγω τὴν ἀνθρωπίαν, ὁ διπλοῦς Ἰησοῦς τὸν Πατέρα ἐτίμησε καὶ ἀπὸ τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος τὸν θαυμαστὸν ἐκείνον στέφανον τῆς δόξης ἐπέλεξε τῷ Πατρί· διὰ ταῦτα μόνον μὲν ἐστὶ κατὰ τῆς ἀμαρτίας φάρμακον τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, μόνη δὲ ἡ λύσις ἀμαρτημάτων τὸ αἷμα. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο συνέστη τὴν ἀρχὴν, ἵνα τὸν Πατέρα δοξάσῃ, καὶ ὁ φησὶν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, εἰς τοῦτο γηγέννηται καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ τὴν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον, μόνον μὲν τὸ πρὸς τοῦτο φέρον ἅπαν ἐτέλεσεν ἔργον, μόνον δὲ τὸν ὑπὲρ τοῦτου διαφερόντως ὑπομεμένηκε πόνον. Καὶ γὰρ τοῦτο τὸ σῶμα τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος ἐγένετο θησαυρὸς καὶ πάσης μὲν ἦν ἄγευστον ἀμαρτία, ἐπλήρωσε δὲ πᾶσαν δικαιοσύνην, ἐκήρυξε δὲ τοῖς ὁμογενεῖσι ἀγνωοῦμενον τὸν Πατέρα, καὶ οἷς ἔλεγε καὶ οἷς ἐπεδείκνυτο. Τοῦτ' ἐστὶ τὸ σφαγῆν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ· καὶ ὁ τῇ σφαγῇ προσάγον, ἐδειλία καὶ ἠγωνία καὶ ἰδρωσὶ περιεβρέετο καὶ προῦδῶθη καὶ

A erga genus nostrum cura et sollicitudo. Unde et Nicodemum ad Patris humanitatem agnoscendam hinc inducit, et istius bonitatis ejus sufficiens iudicium esse vult: « Sic Deus dilexit mundum, inquit, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam ». Si enim Pater majora et meliora beneficia in naturam collocare non potuit, quam in Filii ad nos descensu collocavit, planum est, Filium ei majorem gloriam bonitatis et humanitatis parere non potuisse, quam hinc est consecutus. Hac de causa isto modo Salvator per seipsum, ut se et genitore dignum est, eum honorat. Quid enim aliud Dei honor sit, quam excellentem ejus bonitatem demonstrari? Atque hæc est gloria, quæ jam pridem ei debebatur, et a mortalium nemine persolvi poterat. Hinc, « Si Pater, inquit, ego sum, ubi est honor meus? » Soli namque Filio omnia consentanea erga Patrem præstare licuit. Itaque hoc ipsum ostendens, se solum potuisse hoc negotium conficere, postquam opus omne absolvit, Patrem honore affectum his verbis alloquitur: « Ego te clarificavi super terram, manifestavi nomen tuum hominibus ». Recte. Est enim Verbum, et Genitoris expressam fert imaginem, « Splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus ». Et quoniam, quia carni copulatum est, cum sensu viventibus evasit intelligibile, omnem mentis quæ ipsum genuit, bonam voluntatem nuntiavit. Ad quod et illud spectare opinor, quod Philippo Patrem videre cupienti ait: « Qui videt me, videt et Patrem ». Et hinc est apud Isaiam: « Vocabitur nomen ejus magni consilii Angelus ».

Sic igitur nihil ad gloriam Patris prætermittens, solum medium parietem inimicitiarum destruit, et hominem criminibus absolvit. Quoniam vero secundum alteram naturam, nostram, inquam et humanam, duplici natura constans Jesus Patrem honoravit, et de corpore et sanguine suo admirabilem illam coronam ei nexuit, idcirco solum Christi corpus remedium adversus peccatum est, et unica peccatorum abolitio sanguis ejus. Nempe ob hanc quoque causam a principio conditus est, ut Patrem glorificaret, sicut ipse confitetur, se ad hoc natum esse, et ad hoc venisse in mundum: et per omne tempus deinceps, tantummodo quidquid huc faceret egit, hujus unius rei gratia etiam atque etiam majoremque in modum laboravit. Hoc namque corpus plenitudinis divinitatis thesaurus fuit, et omnis peccati expertus erat, omnem justitiam implebat, generis consortibus (hominibus) Patrem quem ignorabant, promulgabat, tum per ea quæ loquebatur, tum per ea quæ patiebatur. Immolatum est nimirum in cruce, et quæ immolationem præcesserunt, pavidum, anxium fuit, sudore diffluxit proditum, comprehensum est, iudicium iniquum subiit, sub Pontio

²⁰ Joan. iii, 16. ²¹ Malach. i, 6. ²² Joan. xvii, 4. ²³ Hebr. i, 3. ²⁴ Joan. xiv, 9. ²⁵ Isa. ii, 6.

Pilato testimonium perhibuit, bonam confessionem, ut Paulus inquit ⁴⁴, pœnasque confessionis hujus in cruce moriens dedit; et flagella tergo, manibus et pedibus clavos, latere lanceam excepit. Flagris coopertum doluit, et confixum clavis cruciatum est. Hic sanguis e vulneribus erumpens solis lumen obscuravit, et terram concussit, et aerem sanctificavit, et mundum universum a peccati sordibus lavit. Itaque sicut scriptæ legi omnino spiritali lege opus fuit, imperfectæ perfectæ, ei quæ non potuit perfectum facere servientem, ea quæ potest: eodem modo qui post baptismum in gratiam peccaverunt, suppliciumque deprecantur, illorum laboribus, sudoribus et lacrymis sanguine Novi Testamenti, et immaculato corpore opus est, utpote citra hæc illis nihil valentibus.

καὶ τοὺς δάκρυα τοῦ αἵματος δεῖ τῆς κοινῆς Διαθήκης καὶ τῶν ἐκείνων τούτων χωρὶς.

Divinus porro Dionysius et ipsas initiationes rite peragi, et munus suum facere posse negat, si sacra cœna non accesserit: multo minus laborem et justitiam hominum, peccata emaculare et alia efflere posse credendum est. Deinde et hoc unum est de sacramentis, de peccatis pœnitentes, et seipsos sacerdotibus aperientes, ab omni pœna apud Deum judicem eximere, qua efficientia similiter potiri nequibunt, qui sacris epulis non accubuerint. Quo circa quanquam semel invitamur, sæpius tamen ad hanc mensam accedimus: quandoquidem homines natos semper Deum offendere contingit, noxis autem exire conantes, pœnitentia, laboribus et triumpho quondam de peccato indigent. Atque hoc contra peccatum facient, si, quod solum est adversus hominum peccata medicamentum, adhibitum fuerit.

Sicut enim oleastrum sibi insertum oliva hortensis mox in se convertit, et fructus postea neutiquam oleastro convenit, ita et humana justitia ipsa quidem per se ipsam ad nihil conducit; sed in his qui Christo copulati fuerint, carnisque et sanguini ejus communicaverint, continuo bona amplissima progenerat, peccatorum remissionem et hæreditatem regni, qui justitiæ Christi fructus sunt. Ut enim a sacra mensa Christi corpus accipimus, et quod præstantius est, corpus nostrum longe vincit: ita sequitur hic, ut justitia nostra Christi justitiæ speciem vultumque in se capessat. Hæc enim, « Corpus Christi sumus, et membra ex parte ⁴⁵, » non de corpore dici solum existimemus licet, multo autem justius animæ et actioni ejus hanc communionem tribuendam; quandoquidem « Qui adhæret Christo, unus spiritus est cum eo ⁴⁶. » Quibus verbis declaratur, hanc communionem et coalescentiam in anima et mente potius consistere. Ideo non corpus solum, sed animam quoque, et mentem, et voluntatē, et quæcunque humana assumpsit, ut nobis totis uniri posset, nosque lotos pervaderet, et in seipsum resolve-

Α συνελήφθη καὶ κριτῶν ἡμέσχετε παρανόμων καὶ ἐμαρτύρησε μὲν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν, ἣ φησι Παῦλος, ἔδωκε δὲ δίκην τῆς ὁμολογίας θάνατον, καὶ τοῦτον ἐπὶ σταυροῦ, καὶ μάρτυρας μὲν ἐπὶ τῶν μεταφρένων, ἐπὶ δὲ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν ἦλους, τῇ πλευρᾷ δὲ τὴν λόγχην ἐδέξατο καὶ ἤλγησε μαστιγούμενον καὶ ὠδυνήθη προσηλούμενον, τοῦτο τὸ αἷμα τῶν πληγῶν ἐκπηδήσαν τὸν ἥλιον ἐσβесе καὶ τὴν γῆν ἐσεισε καὶ τὸν ἀέρα ἤγλασε καὶ πάντα τὸν κόσμον ἀπέκλυσε τοῦ βύπου τῆς ἀμαρτίας. Ὅθεν καθάπερ ἐδέησεν ἀπλῶς τῷ γραπτῷ νόμῳ τοῦ πνευματικοῦ νόμου, τῷ ἀτελῶς ἔχοντι τοῦ τελείου, τῷ τέλειον ἀποφῆναι τὸν κατορθοῦντα μὴ δυναμένῳ τοῦ δυναμένου· τὸν Ἰσὸν τρόπον καὶ τῶν μετὰ τὸ λουτρὸν, περὶ ὧν ἐξ-

Β ἤμαρτον, εἰς τὴν χάριν παραιτουμένων τοῖς πόνοις καὶ τοῦ σφαγέντος σώματος, ὡς οὐδὲν ὄφελος ὄν

Διονύσιος δὲ ὁ θεὸς καὶ τὰς ἱερὰς αὐτὰς τελετὰς μὴ ἂν τελέσαι φησὶ, μὴδὲ τὰ αὐτῶν δυνηθῆναι μὴ τοῦ δείπνου προστεθέντος τοῦ ἱεροῦ, σχολῆ γε δὴ πόνον καὶ δικαιοσύνην ἀνθρώπων ἀμαρτίας δύνασθαι λύειν καὶ τὰ τοιαῦτα παραινέειν ἔχειν εἰκὸς ἐστίν· ἄλλως τε τῶν ἱερῶν ἔν καὶ τοῦτο μυστηρίων τοῦς περὶ ὧν ἐξήμαρτον μεταγρόντας καὶ προσαγγελλαντας· ἑαυτοὺς τοῖς ἱεροῦσι πάσης ἀπολύεσθαι δίκης παρὰ Θεῷ δικαστῆ. Οὐκοῦν οὐδὲ τούτου γένοιτ' ἂν τυχεῖν ἐνεργοῦ, μὴ τὸ ἱερὸν δειπνήσαντες δείπνον. Διὰ τοῦτο καὶ λούμεθα μὲν ἅπασι, πρόσμιεν δὲ τῇ τραπεζῇ πολλάκις, ὅτι συμβαίνει μὲν ἐκάστοτε Θεῷ προσκρούειν ἀνθρώπους ὄντας, λύειν δὲ τὸ ἐγκλημα πειρωμένοις μετανοίας χρεῖα καὶ πόνων καὶ τοῦ θριαμβεῖσαι τὴν ἀμαρτίαν· ταῦτα δὲ δράσειν ἂν κατὰ τῆς ἀμαρτίας, ἣν τὸ μόνον τῶν ἀνθρώπων κακῶν φάρμακον προστεθῆ.

Καθάπερ γὰρ τὴν ἀγριέλαιον ἢ καλλιέλαιον, ἐπειδὴν ἐγκεντρισθῆ, πρὸς ἑαυτὴν καθάπασι ἀμείβει καὶ ὁ καρπὸς οὐδαμῶθεν κοτίνῳ προσήκων· τὸν Ἰσὸν τρόπον καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων δικαιοσύνη αὐτῇ μὲν πρὸς οὐδὲν φέρεει δι' ἑαυτὴν, τῷ δὲ Χριστῷ συναφθέντων καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος· κεκοινωνηκότων, τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν εὐθύς ἐδυνήθη, ἀμαρτιῶν ἀφῆσιν καὶ βασιλείας κληρονομίαν, ἃ τῆς τοῦ Χριστοῦ δικαιοσύνης ἐστὶ καρπός. Ὡστερ γὰρ ἀπὸ τῆς ἱερᾶς τραπεζῆς τὸ σῶμα Χριστοῦ κομιζόμεθα σῶμα τῶν κρειττόνων ὑπερνικῶντων, οὕτως ἀκόλουθοι ἐνταῦθα καὶ τὴν δικαιοσύνην ἡμῶν χριστοειδῆ γενέσθαι δικαιοσύνην. Τὸ γὰρ « Σῶμα Χριστοῦ ἔσμεν καὶ μέλη ἐκ μέρους, » οὐ κατὰ τὸ σῶμα μόνον νομιστέον εἶρησθαι, ἀλλὰ πολλῶν δικαιότερον τῇ ψυχῇ καὶ τῇ κατ' αὐτὴν ἐνεργείᾳ τὴν κοινωνίαν ἀποδοτεῖον ἐστίν· ἔπει καὶ « ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεύματι ἐστίν, » τοῦτό ἐστι δεσκνύντας, τὴν κοινωνίαν ταύτην καὶ συμφύταν ἐπὶ τοῦ νοῦ μάλιστα συνεστάναι καὶ τῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐ σῶμα περιέθετο μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν ἔλαβε καὶ νοῦν καὶ θέλησιν καὶ πᾶν ὅτι οὖν ἀνθρώπειον, ἐν' ὅλοις ἡμῖν ἐνωθῆναι δυνηθῆ

⁴⁴ 1 Tim. vi, 2. ⁴⁵ 1 Cor. xii, 27. ⁴⁶ 1 Cor. vi, 17.

καὶ δι' ὅλων ἡμῶν χωρήσῃ, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἡμᾶς ἀναλύσῃ, πᾶσι πάντα συνάψας τοῖς ἡμετέροις τὰ ἑαυτοῦ, ὅθεν ἀμαρτάνουσιν ἀνάρμοστός ἐστι καὶ ἀκόλλητος, ὅτι ταύτῃ μόνον κοινὸν ἡμῖν πρὸς ἑκείνον. Τὰ γὰρ ἄλλα πάντα καὶ ἐδέξατο παρ' ἡμῶν φιλανθρωπῶς καὶ ἡμῖν συνάπτει φιλανθρωπότερον. Τὸ μὲν γὰρ ἦν τὸν Θεὸν εἰς τὴν γῆν καταθεῖν, τὸ δὲ ἡμᾶς ἐνθένδε ἀναγαγεῖν· καὶ τὸ μὲν αὐτὸν ἐνανθρωπήσαι, τὸ δὲ τὸν ἀνθρώπον θεωθῆναι· καὶ τὸ μὲν τὴν φύσιν ἀπλῶς τῶν θειῶν ἀπαλλάττει, ἐφ' ἑνὶ σώματι καὶ μιᾷ ψυχῇ τὴν ἀμαρτίαν νικήσασαν, τὸ δὲ ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτιῶν ἀπολύει καὶ Θεῷ συνίστησι· ταῦτα δὲ ἐκείνων φιλανθρωπότερα. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἐνῆν ἡμᾶς ἀνελθόντας τῶν αὐτοῦ μετασχεῖν, αὐτὸς καταβῶν εἰς ἡμᾶς τῶν ἡμετέρων μεταλαμβάνει, καὶ οὕτως ἀκριβῶς ὡς ἔλαθε συνερύη, ὥστε δι' ὧν ἡμῖν, ἀ παρ' ἡμῶν ἔλαθεν, ἰποβιδωσιν, ἑαυτοῦ μεταδίδωσι, καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος μετέχοντες ἀνθρωπίου τὸν Θεὸν αὐτὸν ταῖς ψυχαῖς διχόμεθα, καὶ σῶμα Θεοῦ καὶ αἷμα καὶ ψυχὴν Θεοῦ καὶ νοῦν καὶ θέλησιν οὐδὲν ἐλάττον ἢ ἀνθρώπινα. Ἔδει γὰρ καὶ τοῦτο εἶναι κλεινὸν γενέσθαι τὸ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας φάρμακον· εἰ μὲν γὰρ Θεὸς ἦν μόνον, οὐκ ἂν οὕτως ἠνώθη· πῶς γὰρ ἂν ἡμῖν ἐγένετο δεῖπνον; Εἰ δ' ὅπερ ἡμεῖς μόνον, οὐκ ἂν οὕτως ἔδρασε. Νῦν δὲ τὸ συναμφοτέρον· οὕτω μὲν ὡς ὁμογενέσει ἐνοῦται καὶ συμφύεται τοῖς ἀνθρώποις, ἐκείνω δὲ τὴν φύσιν ἄραι δύναται καὶ νικήσαι καὶ πρὸς ἑαυτὸν μεταστῆσαι. Τῶν γὰρ δυνάμεων τὰς ἐλάττους αἱ μαίζους ἐπὶ τῶν αὐτῶν μένειν, ἐπειδὴν αὐταῖς συνεσχωθῶσιν, οὐ συγχωροῦσι, καὶ σιδήρος οὐδὲν σιδήρου φέρει πυρὶ συνελθὼν, καὶ γῆ καὶ ὕδωρ τῶν οικείων τὰ τοῦ πυρὸς ἀλλάττονται πυρὸς ἀπολελαυκότε· εἰ δὲ τῶν ὁμογενῶν δυνάμεων αἱ κρείττους οὕτω δρῶσιν εἰς τὰς ἐλάττους, τί δεῖ περὶ τῆς ὑπερφυοῦς ἐκείνης νομίσει; Φανερὸν τοίνυν, ὡς ἐγγεῖται μὲν ἡμῖν ὁ Χριστὸς καὶ ἀναμίγνυσιν ἑαυτὸν, ἀμείβει δὲ καὶ πρὸς ἑαυτὸν μεταβάλλει καθέπερ βανίδα μικρὰν ὕδατος ἐγγυθεῖσαν ἀπίρῳ μύρου πελάγει. Τοσαῦτα γὰρ δύναται τοῖς ἐμπροσθεῖς τότε τὸ μύρον, ὥστε οὐκ εὐώδεις ἀποδείκνυσιν ἀπλῶς οὐδὲ μύρου πνέοντας μόνον, ἀλλ' εὐώδιαν αὐτὴν τὴν ἕξιν αὐτοῦ τοῦ κενωθέντος δι' ἡμᾶς μύρου· Ἐχριστοῦ γὰρ, φησὶν, εὐωδία ἐσμέν. »

Τοιαύτην ἔχει δύναμιν καὶ χάριν τοῖς τετελεσμένους τὸ δεῖπνον, ἐάν γε καθαρὸν προσελθόντες κακίας ἀπάσης μὴδὲν ἐπεισαγάγωμεν ἔπειτα πονηρὸν· οὕτω γὰρ ἔχουσι καὶ παρεσκευασμένοι οὐδὲν κωλύσει τὸν Χριστὸν οὕτως ἀκριβῶς ἡμῖν ἐνωθῆναι· « Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστὶ, » τὴν ἔνωσιν ταύτην ἐξαίρων ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ γάμος ὁ πολυύμνητος, καθ' ἑνὸς πανάγιος νομφίος τὴν Ἐκκλησίαν ὡς παρθένον ἀγεται νύμφην. Καὶ γὰρ ἐνταῦθα μὲν ὁ Χριστὸς ἐκτρέφει τὸν περὶ αὐτῶν χορδὸν, τοῦτω δὲ μόνω τῶν μυστηρίων· « σάρκα ἐσμέν ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ, καὶ ὁσπὲρ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. » Ταῦτα δὲ ἐστὶν, ὅς ὁ ἀπόστολος ὁρίζομενος

ret, cum omnibus omnia, nostris sua congruitinasset. Unde peccantibus adaptari et coherere non potest, quoniam hac tantum ratione nulla nobis cum illo consociatio. Nam cætera omnia et humaniter a nobis suscepta, et sua nobiscum humanius conjunxit. Illud erat Deum in terras descendisse; istud nos hinc in cælum subvexisse; illud ipsum hominem factum esse, hoc hominem Deum evasisse; et illud quidem naturam probris ac dedecore penitus liberat, quia in uno corpore et una anima peccatum devicit; hoc unumquemque hominem a peccato vindicet Deoque commendat. Hæc porro illis humanitate præstant. Quoniam enim nos ascendere, et honorum ejus participes fieri non valebamus, ipse ad nos descendit, nostramque conditionem subiit, adeoque perfecte lis quæ assumpsit, coaluit, ut per quæ nobis, quæ a nobis sumpsit, reddit, per ea se ipsum communicet, et carne sanguineque humano constans, Deum ipsum animabus suscipiamus, et corpus et sanguinem, et animam et mentem ac voluntatem Dei æque ut hominis. Oportebat siquidem et aliud esse, et aliud fieri ægritudini nostre medicinam. Si enim Deus esset tantum, non ita uniretur. Qui enim nobis cœna fieret? Si autem esset tantum quod nos sumus, nobiscum non sic egisset. Nunc cum utrumque sit, hoc quidem hominibus, ut homo jungitur, et coalescit: illo naturam extollere et excitare, et in seipsum transferre potest. Facultates enim potentiores, si in infirmiores inciderint, consistere eas in iisdem non patiuntur. Et ferrum igni impositum nihil ferri retinet. Terra item et aqua in ignem coniecta igni mutantur. Quod si facultatum cognatarum validiores sic in imbecilliores agunt, quid de illa singulari et admirabili facultate existimabimus? Constat igitur Christum infundere et miscere se nobis, mutare nos, et in se transmutare, tanquam aquæ guttam modicam infusam immenso unguenti pelago. Tantum quippe incidentibus in se unguentum, istuc præstat, ut non solum plane odoratos, nec unguentum spirantes tantummodo, sed fragrantiam ipsam habitu, et bonum odorem ipsius unguenti propter nos effusi reddat: « Christi enim bonus odor sumus », inquit.

Hanc vim et gratiam apud communicantes cœna habet, siquidem omni labecarentes cum accesserimus, nihil postea novi sceleris consciverimus. Sic enim affectis, et paratis nobis, nihil perfectam Christi conjunctionem nobiscum retardabit: « Sacramentum hoc magnum est », copulam istam efferens, beatus Paulus ait. Hæc sunt enim nuptiæ laudatissimæ, quibus castissimus ille sponsus Ecclesiam ut virginem sponsum ducit. Hic enim Christus choros sibi adhibuit. Hoc solo mysterio caro sumus de carne ejus, et ossa de ossibus ejus. Hæc sunt, quibus Apostolus nuptias definiens Christum esse sponsum docet, et eum sponsam habere Joannes, hujus conu-

⁴⁶ II Cor. II, 15. ⁴⁷ Ephes. V, 32. ⁴⁸ Gen. II, 21.

hii aspex et conciliator ait ⁴⁹. Hoc sacramentum lumen est jam purgatis; in his autem, qui etiamnum purgantur, purgandi facultatem habet contraque malignum et turbulentas animi motiones decertantes, sicut athletas in gymnasticis certaminibus ungit. Illis namque nihil restat aliud, quam velut pulso ab oculis vitio, lumen mundi admittere. Qui autem unde purgari queant, adhuc indigent, eos quidnam allud, quaeso, purget? « Sanguis enim Filii Dei emundat nos ab omni peccato, » inquit Joannes ⁵⁰ Christo charissimus. Victoriam porro contra malignum, a Christo solo dependere quis nescit? cuius solius corpus tropæum adversus peccatum erexit, et per hoc oppugnatis afferre auxilium potest, in quo ipso passus est, et tentatus vicit. Quoniam enim carni cum vita spiritali nihil rei est quam etiam hostiliter odit: « Concupiscit enim, inquit, caro adversus spiritum ⁵¹; » ob id excogitata et inventa est caro contra carnem, contra terrenam spiritualis: et lex carnis abrogatur, et caro cedit spiritali, et adversus legem peccati fort subsidium. Quia namque caro ista beata nondum compacta et coagmentata erat, vitam spiritualem vivere nemini omnium concedebatur: quando nec ipsa lex servabatur, tametsi non admodum recondita et abstrusa; necessiciebat quidquam in hominibus, cum natura nostra deteriora sequeretur. Infirmabatur enim lex per carnem, et alia carne opus habebat, quæ robur ejus ineri posset. « Nam quod impossibile erat legi, » inquit, « in quo infirmabatur per carnem, Deus mittens Filium suum in similitudinem carnis peccati, et de peccato clamavit peccatum in carnem ⁵². » Quam ob causam carne hac semper egemus, et crebro his dapi-bus nos reficimus, ut lex spiritus in nobis operetur, et vitæ carnis locus nullus relinquatur, neque occasionem inveniat in terram devergendi, sicut gravia corpora, adminiculis et sustentaculis destituta. Est enim sacramentum perfectum secundum omnia, neque requirunt aliquid qui eo impertiantur, quod non eximie suppeditet.

Quia vero materiæ nostræ vitiositas sigillum immotum manere non sinit: « Habemus enim thesaurum istum in vasis fictilibus ⁵³; » ob id non semel, sed assiduo medicinam capessimus, figulumque luto semper assidere oportet, et confusam effigiem iterum iterumque reparare, et frequenter sentire nos manum medici, qui materiam fatiscentem redintegret, et labantem voluntatem erigat, ne mors imprudentibus obrepat. « Nam cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo ⁵⁴, » et « Sanguis Christi emundat conscientias nostras ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi ⁵⁵. » Veram namque vitam sacræ mensæ virtus a sacro illo corde in nos derivat; et ut Deo pariter serviamus, inde nobis conceditur. Si enim

⁴⁹ Joan. iii, 29. ⁵⁰ I Joan. i, 7. ⁵¹ Galat. v, 17. ⁵² Hebr. ix, 14.

τὸν γάμον, νυμφίον ἀποδείκνυσι τὸν Χριστὸν εἶνα: καὶ τὴν νύμφην ἔχειν, ὁ νυμφαγωγός φησιν Ἰωάννης. Τοῦτο τὸ μυστήριον φῶς μὲν ἐστὶ τοῖς ἤδη καθαρμομένοις, καθάρσιον δὲ τοῖς ἐτι καθαιρομένοις, ἀλείπτῃς δὲ κατὰ τοῦ πονηροῦ καὶ τῶν παθῶν ἀγωνιζομένοις· τοῖς μὲν γὰρ οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν ἢ καθάπερ ὀφθαλμῶ τὴν λύμην ἀποθεμένῃ τὸ φῶς τοῦ κόσμου δέξασθαι, τοῖς δὲ δεομένοις ἐτι τοῦ καθάραι δυναμένου, καθάρσιον τί γένοιτ' ἂν ἄλλο; « Τὸ γὰρ αἷμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καθαρῖζει ἡμᾶς, φησὶν, ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, » ὁ διαφερόντως τῷ Χριστῷ φιλούμενος Ἰωάννης· τὴν δὲ κατὰ τοῦ πονηροῦ νίκην τίς οὐκ οἶδεν, ὡς ὁ Χριστὸς ἀνήρηται μόνος, οὗ μόνον ἔστη τρόπαιον κατὰ τῆς ἁμαρτίας τὸ σῶμα, καὶ τούτῃ δύναται βοηθῆσαι πολεμουμένοις, ἐν ᾧ πέπονθεν αὐτὸς καὶ νενίκηκε πειρασθαί; « Ἐπεὶ γὰρ τῇ σαρκὶ πρὸς τὴν πνευματικὴν ζωὴν κοινὸν οὐδὲν ἦν, ἢ γὰρ καὶ λίαν ἀπεχθῶς ἔχει καὶ πολεμῖως, » Ἐπιθυμῶ γὰρ, φησὶ, κατὰ τοῦ πνεύματος, » διὰ ταῦτα σὰρξ ἐπινοήθη κατὰ τῆς σαρκὸς, τῆς χοικῆς, ἢ πνευματικῆς, καὶ λυεταί σαρκὸς νόμος σαρκικὸς νόμος, καὶ σὰρξ εἶκαι πνεύματι καὶ βοηθεῖ κατὰ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας. Διὰ ταῦτα γὰρ τὴν πνευματικὴν ζῆσαι ζωὴν οὐδὲν τῶν πάντων ἐξῆν, τῆς μακαρίας σαρκὸς ταύτης μήπω παραίτησις, ὅποτε μὴδ' αὐτὸς ὁ νόμος ἐσώζετο, καίτοι μὴδὲ σφόδρα φιλοσοφίας ἐπιλημμένος, οὐδ' ἴσχυεν οὐδὲν ἐν ἀνθρώποις, τοῦ καθ' ἡμᾶς πεφυκότι τῇ χεῖρονι μοίρᾳ βοηθοῦντος. « Ἡσθένει γὰρ, φησὶν, ὁ νόμος διὰ τῆς σαρκὸς, » καὶ σαρκὸς ἐτέρας εἶδειτο σῶσαι δυναμένης αὐτῇ τὴν ἰσχύν· « Τὸ γὰρ ἀδύνατον, φησὶ, τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμφας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. » Τούτων ἕνεκα τῆς σαρκὸς ταύτης ἀεὶ διδόμεθα καὶ συνεχῶς ἀπολαύομεν τῆς τραπέζης, ὡς ἂν ὁ νόμος τοῦ πνεύματος ἐν ἡμῖν ἐνεργὸς ἦ, καὶ τῇ ζωῇ τῆς σαρκὸς μηδεμίᾳ γένηται χώρα, μὴδὲ λάθῃ καιρὸν εἰς γῆν ἐνεχθῆναι, καθάπερ τὰ βαρῆα τῶν σωμάτων διαλιπόντος τοῦ ὑπανέχοντος. Ἔστι μὲν γὰρ τὸ μυστήριον τέλειον ἕνεκα πάντων καὶ οὐκ ἐστὶν ᾧ διὰ τοῖς τελουμένοις, ὁ μὴ παρέχει διαφερόντως.

Ἐπεὶ δὲ ἡ τῆς ὕλης φαυλότης οὐκ ἐξ τὴν σφραγίδα μένειν ἀκίνητον (« Ἐχομεν γὰρ τὸν θησαυρὸν τούτου ἐν ὑσπρακίνοις σκεύεσι, »), διὰ τοῦτο οὐχ ἀπαξ ἀλλὰ διηνεκοῦς ἀπολαύομεν τοῦ φαρμάκου, καὶ τὸν πλάστην ἀεὶ δέον τῷ πληρῷ παρακαθῆσθαι καὶ συγγεόμενον τὸ εἶδος αὐτὸς ἀνακαλεῖσθαι, καὶ συνεχῶς ἡμᾶς ἀπολαύειν τῆς τοῦ λατροῦ χειρὸς, χανουμένην ἰωμένου τὴν ὕλην καὶ κλινομένην ἐπανορθουμένου τὴν γνώμην, μὴ καὶ λάθῃ θάνατος παρελθῶν. « Νεκροὺς γὰρ ὄντας, φησὶ, τοῖς παραπτώμασι συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ, » καί: « Τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καθαρῖζει τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων εἰς τὸ λατρεῖν Θεῷ ζῶντι. » Τὴν τε γὰρ ἀληθινὴν ζωὴν εἰς ἡμᾶς ἡ τῆς ἱερᾶς τραπέζης δύναμις ἀπὸ τῆς μακαρίας ἐκείνης εἶκαι καρδίας,

⁵³ Rom. viii, 3. ⁵⁴ II Cor. iv, 7. ⁵⁵ Ephes. ii 5.

το τε λατρεύειν Θεῷ καθαρῶς ἐνταῦθεν ἡμῖν. Εἰ γὰρ A τοῦτο ἔστι· καθαρὰ λατρεία Θεοῦ, τὸ ὑποταχῆναι, τὸ ὑπακούειν, τὸ αὐτοῦ κινουμένου πάντα ποιεῖν, οὐκ οἶδα πότε ἂν μάλλον ὑποταγῆναι Θεῷ δυνηθῆμεν, ἢ ἐπειδὴν αὐτοῦ γενώμεθα μέλη. Τίτι γὰρ ἂν ὄτι οὐδὲν ἐπιτάττει δύναιτο μάλλον, ἢ τοῖς μέλεσιν ἢ κεφαλῇ; Μᾶλλον γὰρ Χριστοῦ τοὺς τελουμένους καὶ πάσης ἀλλοτρίας ἱερᾶς τελετῆς ἀπεργαζομένης τελεώτερον ἡμῖν ὁ τῆς ζωῆς τοῦτο δίδωσιν ἄρτος. Καθάπερ γὰρ διὰ τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν καρδίαν τὰ μέλη, οὕτως ἔστι Ὁ τρώγων με, φησὶν, κάκεινος ζήσεται δι' ἐμέ. Ὁ Ζῆ μὲν γὰρ καὶ διὰ τὴν τροφήν. Ἡ τελετὴ δὲ οὐ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον ἢ τὴν τροφήν μὲν γὰρ ἄτε μὴδὲ αὐτῆς ζωῆς, ζωὴν μὲν ἡμῖν παρ' αὐτῆς οὐκ ἂν εἰσενέγκοι· τῷ δὲ τῇ προσοῦσῃ τῷ σώματι βοηθεῖν αἰτία ζωῆς τοῖς προσειμένους εἶναι δοκεῖ. Ὁ δὲ τῆς ζωῆς B ἄρτος αὐτός τε ἔστι ζῶν, καὶ δι' ἐκεῖνον ὡς ἀληθῶς ζῶσιν, οἷς ἂν αὐτοῦ μεταδοῖν ὄθεν ἢ μὲν τροφή πρὸς τὸν σιτούμενον μεταβάλλει καὶ ἰχθύς καὶ ἄρτος καὶ ὄτι οὐδὲν ἄλλο σιτίον αἵμα ἀνθρώπειον, ἐνταῦθα δὲ τὸναντίον ἄπαν. Ὁ γὰρ τῆς ζωῆς ἄρτος αὐτός κινεῖ τὸν σιτούμενον καὶ μεθίστησι καὶ πρὸς αὐτὸν μεταβάλλει, καὶ ὁ τῆς καρδίας ἐπιεικῶς ἔστι καὶ τῆς κεφαλῆς, κινουόμεθα καὶ ζῶμεν τό γε εἰς αὐτὸν ἴκον, ὡς ἔχει ζωῆς ἐκεῖνος· ὁ καὶ θεῶν αὐτὸς ὁ Σωτήρ, ὡς οὐ τὸν σιτίων τρόπον ἡμῖν ἀνέχει τὸν βίον, ἀλλ' αὐτὸς ἔχων οἰκοδομεῖ ἐμπνεῖ, καὶ καθάπερ καρδία μέλεσιν ἢ κεφαλῇ διαδίδωσι τὴν ζωὴν, ζῶντα δὲ αὐτὸν ἐκάλεισεν ἄρτον, καὶ, Ὁ τρώγων με, φησὶ, κάκεινος ζήσεται δι' ἐμέ. »

Φαίνεται τοίνυν τὸν Θεὸν προσκυνεῖν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ καὶ λατρεύειν καθαρῶς, τῆς ἱερᾶς ἔργον εἶναι τραπεζῆς· οὐ μόνον Χριστοῦ μέλεσιν εἶναι καὶ τοῦτον εἶναι αὐτῷ τὸν τρόπον, ἀπὸ τῶν μυστηρίων περιγίνεται τούτων ἡμῖν, ἀλλ' ὅτι νεκρῶς μὲν ὄντας οὐκ ἂν γένοιτο ζῶντι λατρεύειν Θεῷ, ζῶντας δὲ εἶναι καὶ ἔργων ἀπηλλάχθαι νεκρῶν μὴ τοῦτο ἀεὶ δειπνούντας τὸ δεῖπνον. Καθάπερ γὰρ Ἡ Πνεῦμα τὸν Θεὸν ὄντα καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν, οὕτω καὶ ζῶντι ζῶντας εἶναι προσήκει τοὺς λατρεύειν προηρημένους· Ἡ Οὐ γὰρ ἔστιν ὁ Θεὸς, φησὶ, Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων. »

Ἔστι μὲν οὖν καὶ τὸ ζῆν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ πρὸς ἀρετὴν ἔχειν, Θεῷ λατρεύειν· ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν καὶ δούλων γένοιτ' ἂν ἔργον· Ἡ Ὅταν γὰρ ταῦτα πάντα ποιήσητε, φησὶ, λέγετε ὅτι Ἄχρηστοι δούλοι ἐσμὲν. Ἡ Αὕτη δὲ ἡ λατρεία πρὸς τῶν υἱῶν γίνεται μόνων, ἡμεῖς δὲ οὐ τῶν δούλων, ἀλλ' εἰς τὸν τῶν παιδῶν καλούμεθα χορὴν. Διὰ τοῦτο σαρκὸς καὶ αἵματος αὐτῷ κοινωνοῦμεν· Ἡ Τὰ γὰρ παιδία, φησὶ, κακοκινήθη σαρκὸς καὶ αἵματος. Ἡ Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος, ἵνα πατήρ ἡμέτερος γένηται καὶ τὸν λόγον ἐκεῖνον δυνήθη λέγειν, Ἡ Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός, Ἡ σαρκὸς καὶ αἵματος ἡμῖν ἐγένετο κοινωνῶν, οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἵν' ἐκείνῳ γενώμεθα παῖδες, ἀνάγκη τῶν ἐκείνου μεταλαμβάνειν,

A hęc est sincera Dei servitus, subjici, obtemperare, ipso movente et impellente facere omnia, non video quomodo magis Deo subjici possimus, quam si ejus membra fiamus. Quid enim tandem magis cuiquam imperet, quam caput membris? Sane quidem, ut membra Christi simus, in hoc mysterio perfectius, quam in quovis alio, ipse panis vitę nobis largitur. Quemadmodum enim propter caput et cor membra vivunt, sic Ἡ Qui manducat me, inquit, et ipse vivet propter me⁵⁵. Ἡ Vivit etiam propter alimentum; at vero sacramentum aliam rationem habet. Nam nutrimentum, utpote quod ipsum vita caret, vitam nobis a seipso inserere non queat: sed qui vitam corporis quam invenit sustentat, comedentibus vitę causa videtur. Ast panis vitę ipsemet vivit, et propter illum vere vivunt, quibus illum communicavit. Unde alimentum in eum qui alitur, transmutatur, et piscis, et panis, et quidquid aliud cibarium est, in sanguinem hominis convertitur. His prorsus sit contrarium. Panis enim vitę ipse movet eum qui pascitur, et transfert, atque in se ipsum mutat; quodque merito cordis et capitis est, movemur et vivimus, quantum in ipso est, ut ipse movetur et vivit. Hoc idem indicans, videlicet, non instar escarum se vitam nostram alere; sed quam ipse habeat, eam ultro nobis inspirare, et veluti cor aut caput membris vitam imperituri, et vivum panem sese appellavit, et: Ἡ Qui manducat me, inquit, et ipse vivet propter me⁵⁷. »

C Planum est igitur, Deum in spiritu et veritate adorare, et illi sincere servire, sacrę mensę deberi; non solum quia ut Christi membra simus, et hac ratione similitudinem quamdam illius consequamur, ab hisce mysteriis habemus, verum etiam, quia mortui servire viventı non possemus. Cęterum vivere, et ab operibus mortuis immunem esse impossibile est, nisi quis hanc cęnam frequentissime ineat. Sicut enim Deum, Ἡ cum sit spiritus, in spiritu et veritate oportet adorare⁵⁸, Ἡ ita vivos esse decet, qui vivum colere statuerunt: Ἡ Non est enim, inquit, Deus mortuorum, sed vivorum⁵⁹. »

S: cundum rectam rationem porro vivere, et cum virtute commercium habere, etiam Deo servire est. Sed hoc servorum quoque officium atque opus censetur: Ἡ Cum enim feceritis hęc omnia, inquit, adhuc dicite, quia servi inutiles sumus⁶⁰. Ἡ Hęc autem latrā (servitus sive cultus) a filiis duntaxat pręstatur; et nos non in servorum, sed in filiorum ordinem et locum vocamur; ob id carnem et sanguinem ejus participamus: Ἡ Pueri enim, inquit, eam et sanguini communicarunt⁶¹. Ἡ Quemadmodum namque ipse, ut pater noster fiat, et verba illa promere queat, Ἡ Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Deus⁶², Ἡ carnis et sanguinis consors nobis factus est: sic et nos, ut illius filii evadamus,

⁵⁵ Joan. vi, 57. ⁵⁷ Joan. vi, 58. ⁵⁸ Joan. iv, 24, 11, 14. ⁵⁹ Isa. viii, 18.

necessè est vicissim carnis et sanguinis ejus participes esse. Atque isto modo non solum ei per sacramentum hoc membra reddimur, sed insuper filii, ut libentes ei et animo volente instar filiorum pareamus. Diligenter item, quemadmodum membra scilicet. Sic enim servitus fit admirabilis, et eximia prorsus. Quocirca et hæc et illa, filiorum, inquam, et membrorum imago inducenda est, quando una ad rem ante oculos ponendam satis non est. Quid enim admirationis habet, nullo per se motu præditos, velut membra, a Deo ceu a capite moveri et incitari? Quid singulare, velut patribus carnis Patri spirituum subjici? Ast utrumque simul naturam excedit, cum arbitrii libertate retenta ut filii, subsesse possumus tanquam membra.

Et hæc est illa prædicanda filiorum adoptio, non in voce et appellatione consistens, ut in rebus humanis, nec usque eo honorabilis. Nam inter nos, adoptati cum adoptantibus nomine solo communicant, et eo usque illis communis est pater, nulla intercedit generatio, nulli partus; hic autem et generatio est revera, et communio cum Unigenito, non tantum nominis, sed rerum quoque ipsarum, sanguinis, corporis, vitæ. Quid enim præstantius, quam cum ipse Pater Unigeniti sui membra in nobis agnoscit? cum ipsam Filii formam in vultibus nostris intuetur? « Quos prædestinavit, inquit, conformes fieri imaginis Filii sui ⁹². » Et quid ego istam humanam adoptionem enumero? cum hic ipsa naturali generatione astrictius quiddam magisque cognatum sit, et ita nati magis Dei filii sint, quam eorum qui ipsos secundum corpus procrearunt: idque eo amplius, quanto amplius illorum, quam materiæ ad conceptum suppositæ sunt. Quid enim est, quod veros patres nobis facit? Quod ex ipsorum carne carnem hanc habemus, et e sanguine illorum vita nobis conflata est. Hoc vero et in Salvatore acquirimus. Caro enim ex ejus carne et ossa ex ejus ossibus sumus. Sed utriusque communionis haud mediocre intervallum est. Nam in naturalibus qui nunc est sanguis filiorum, parentum jam non est, sed illorum fuit priusquam filiorum esset. Atque hæc est origo generis, quia qui sanguis nunc est horum, ante illorum erat. Ex sacramento autem istoc, sanguis quo vivimus, etiam nunc sanguis Christi est. Et caro, quam nobis coagmentat, corpus Christi est, et communia insuper membra, communis vita.

Atque hæc est vera communio, cum ambobus idem eodem tempore adest. Nam si uterque habet, jam hic, jam ille, hoc non potius fuerit communicare, quam disidere ac discrepare. Non est enim quod conjungat, quoniam non habent secundum idem ambo, quod utervis solus habet. Quocirca nec vere mutuum in ullo communicant, nec communicarunt. Sed quia idem est, quod prius erat hujus, nunc est illius, species quedam com-

A καὶ τοῦτον τὸν τρόπον οὐ μέλη διὰ τὴν τελετὴν αὐτῷ γινόμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ παῖδες, ὥστε λατρεύειν ὑποταττομένους ἐκόντας μὲν καὶ μετ' ἐθελουσίῳ γνώμης, ὥσπερ οἱ παῖδες. Ἀκριβῶς δὲ καθάπερ τὰ μέλη· οὕτω γὰρ ἡ λατρεία θαυμαστὴ καὶ οὕτως ὑπερφυῆς, ὥστε καὶ ταύτης κάκεινης δεῖ τῆς εἰκόνης καὶ τῆς τῶν υἱῶν καὶ τῆς τῶν μελῶν, ὡς οὐκ ἀρκούσης τῆς ἐτέρας τὸ ἂν ἐνδείξασθαι. Τί μὲν γὰρ τοῦτο θαυμαστόν, μηδεμίαν κίνησιν οἰκοθεν αὐτοὺς κεκτημένους, ὥσπερ τὰ μέλη ὡς ὑπὸ κεφαλῆς τοῦ Θεοῦ κινήθῃναι; Τί δὲ ἐκεῖνο μέγα, καθάπερ τοῖς πατέρας τῆς σαρκὸς τῷ πατρὶ τῶν πνευμάτων ὑποταγῆναι; Τὸ δὲ συναμφοτέρον ὑπερφυῆς, ὅταν τοῦ λόγου τὴν αὐτονομίαν σώζοντες ὥσπερ οἱ παῖδες, ὑποταγῆναι δυνηθῶμεν ὥσπερ τὰ μέλη.

B Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ χρέμα τῆς ὁμονομένης υιοθεσίας, οὐκ ἐπὶ τῆς φωτὸς ἰσταμένης, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων, οὐδὲ μέχρι τούτου τιμώσης. Ἐφ' ἡμῶν μὲν γὰρ οἱ ποιητοὶ τοῖς γεγεννημένοις ὀνόματος κοινωνοῦσι μόνον, καὶ μέχρι τούτου κοινὸς αὐτοῖς ὁ πατήρ, γέννησις δὲ οὐδέμια οὐδὲ ὠδίνες· ἐνταῦθα δὲ καὶ γέννησις ἐστὶν ἀληθῶς καὶ κοινωνία πρὸς τὸν Μονογενῆ, οὐ τῆς ἐπωνυμίας μόνον, ἀλλὰ καὶ πραγμάτων αὐτῶν, τοῦ αἵματος, τοῦ σώματος, τῆς ζωῆς. Καὶ τί γὰρ μείζον ἢ ὅταν αὐτὸς ὁ Πατήρ τοῦ Μονογενοῦς ἐν ἡμῖν ἐπιγινώσκῃ τὰ μέλη, ὅταν αὐτὴν εὐρίσκῃ τὴν μορφήν τοῦ παιδὸς ἐπὶ τῶν προσώπων τῶν ἡμετέρων. « Συμμόρφους; γὰρ, φησὶ, προώρισε τῆς εἰκόνης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. » Καὶ τί λέγω τὴν υἰότητα τὴν πεποιημένην, ὅταν τῆς φυσικῆς προσφύστερον καὶ συγγενέστερον ἔχη, καὶ οἱ οὕτω γεννηθέντες υἱοὶ Θεοῦ μᾶλλον ἢ τῶν γεγεννηκότων αὐτῶν, καὶ τοσοῦτο μᾶλλον; ὅσον ἐκείνων μᾶλλον ἢ τῶν ὑποβαλλομένων εἰσὶ; Τί γὰρ ἐστὶν, ὃ τοῦς ἀληθεῖς ἡμῖν πατέρας ποιεῖ; Ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτῶν ταύτην ἔχομεν τὴν σάρκα, καὶ ἐκ τῶν αἱμάτων αὐτῶν συνέστηκεν ἡμῖν ἡ ζωὴ. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος· σάρκες ἐσμὲν ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ, καὶ ὅσα δὲ τῶν ὀστέων αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς κοινωνίας ἐκατέρας πολὺ τὸ μέσον. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν φυσικῶν τὸ νῦν αἷμα τῶν παίδων οὐκέτι καὶ τῶν γεγεννηκότων ἐστὶν, ἀλλ' ἦν ἐκείνων πρὶν τῶν παίδων εἶναι, καὶ τοῦτο ποιεῖ τὸ γένος, ὅτι ὃ νῦν τούτων, ἐκείνων πρότερον ἦν· τὸ δὲ τῆς τελετῆς ἔργον, τὸ αἷμα ὃ ζῶμεν, νῦν ἐστὶν αἷμα Χριστοῦ, καὶ ἡ σὰρξ, ἣν πηγνυσιν ἡμῖν τὸ μυστήριον, σῶμά ἐστι τοῦ Χριστοῦ, καὶ κοινὰ ἐπὶ τὰ μέλη καὶ κοινὴ ἡ ζωὴ.

Τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ ἀληθὴς κοινωνία, ὅταν ἀμφοῖν τὸ αὐτὸ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον παρῆ, ὡς ἐπειδὴν ἐκάτερος ἔχη, καὶ νῦν μὲν οὗτος, νῦν δὲ ἐκεῖνος, οὐ κοινωνεῖν ἂν εἴη μᾶλλον ἢ διεστάναι. Οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ συνάπτειν, ὅτι μὴ πάρεστι κατὰ ταῦτον ἀμφοτέροις, ὃ γὰρ μόνος ἐκάτερος ἔχει· ὅθεν οὐτε κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις, οὔτινοςοῦν ἀληθῶς οὔτε κοινωνοῦν ἡκασιν, ἀλλ' ὃ τι τὸ αὐτὸ ἐστὶν, ὃ πρότερον ἦν τούτου, νῦν δὲ ἐκείνου, εἰκόνα τινὰ κοινωνίας ἔχει. Καθάπερ γὰρ

⁹² Hebr. II, 13.

οὐκ ἂν τις εἴη σύνοικος, ᾧ τὴν αὐτὴν ψῆχσεν οἰκίαν, εἰ μετ' ἐκείνου οἰκοῖ· οὐδ' ἀρχῆς καὶ πραγμάτων καὶ φροντίδων κοινῶν· ὅτι οὐκ, ὅς ἐξεδέξατο τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ὅς ἂν πρὸς γε τῷ τὸν αὐτὸν οἰκῆσαι τόπον καὶ τῶν αὐτῶν προστεῖναι πραγμάτων, εἴτε καὶ χρόνους χρῆσαιτο τοῖς αὐτοῖς· τὸν ἴσον κἀναυθα τρόπον ἂν ἔχοι· καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος τοῖς μὲν γεγεννηκόσιν οὐ πάνυ, μὴ τὸν αὐτὸν ἡμῖν αὐτὰ μετασχούσι χρόνον, τῷ Χριστῷ δὲ ὡς ἀληθῶς κοινωνοῦμεν, πρὸς ὃν καὶ αἰεὶ σῶμα καὶ αἶμα καὶ μέλη καὶ πάντα ταῦτα καινά. Εἰ δὲ τοῦτο ποιεῖ τὰ παῖδια, τὸ κοινωῆσαι σαρκὸς καὶ αἵματος, δῆλον καθέσταμεν πρὸς τὸν Σωτῆρα συγγενέστερον ἔχοντες ἀπὸ τῆς τραπέζης ἢ τῆς φύσεως πρὸς τοὺς γεγεννηκότας αὐτούς· εἴτε τοίνυν οὐχ ἅπαξ ζωώσας ὡσπερ ἐκείνοι καὶ συστησάμενος ἀπηλλάγη, ἀλλ' αἰεὶ πάρεστι καὶ ἤνωται, καὶ τούτῳ αὐτῷ ζωῶι καὶ συνίστησι τῷ παρεῖναι. Καὶ τῶν μὲν γεγεννηκότων ἀφεστηκότας οὐδὲν κωλύει περιεῖναι, τοὺς δὲ τοῦ Χριστοῦ δισταμέγους οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν ἢ τεθνάειν. Καὶ τί μὴ λέγω τὸ μαῖζον; Συστῆται μὲν γὰρ αὐτούς ἐφ' ἑαυτῶν τοὺς υἱεῖς οὐκ ἔστι μὴ διαστάντας τῶν γεγεννηκότων, ἀλλὰ τοῦτο ποιεῖ τοὺς μὲν γεγεννηκέναι. τοὺς δὲ γεγεννηθῆαι τὴν ἀρχὴν τῷ διαιρεθῆναι· ἢ δ' ἐπὶ τῶν μυστηρίων υἰότης ἐν τῷ συνεῖναι καὶ κεινωεῖν ἔστι, καὶ τοῦτό ἐστι διεφθάρθαι καὶ μηκέτ' εἶναι.

prorsus dirimit, ac sejungit. Esse autem filios in mysteriis, in commercio et communicatione positum est, et separari ac seungi, hoc est non amplius esse, sed omnino periisse.

Οὐκοῦν εἰ κοινωῖαν τινὰ βούλεται ἐκ τῆς συγγενείας ὄνομα, καὶ τούτους οἶμαι μὴνύει τοὺς αἵματι κοινῷ συνημμένους, μόνῃ μὲν αἵματος ἂν εἴη κοινότης, μόνῃ δὲ συγγένεια καὶ υἰότης, καθ' ἣν τῷ Χριστῷ κοινωνοῦμεν. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν φυσικὴν γέννησιν ἀποκρύπτει, ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν αὐτῶν γένωνται· « Ὅσοι γὰρ ἔλαβον αὐτὸν, φησὶν, αὐτοῖς ἔδωκεν ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι »· καίτοι γεγέννηται καὶ σάρκες ἦσαν οἱ γεγεννηκότες, καὶ τῆς γεννήσεως προτέρα ταύτης ἐκείνη· ἀλλὰ τοσοῦτον ἢ δευτέρα κατεκράτησε τῆς πρεσβυτέρας, ὥστε μὴδὲ ἴχνος ἐκείνης μὴδὲ ὄνομα λοιπὸν εἶναι, καὶ οὕτως ὁ ἱερός ἄρτος τὸν νέον εἰσάγων ἀνθρώπων πρόβριζον ἐκβάλλει τὸν παλαιόν. Καὶ τοῦτο γὰρ τῆς ἱερᾶς ἔργον τραπέζης· οἱ γὰρ λαβόντες αὐτὸν, φησὶν, οὐκ ἐγεννήθησαν ἐξ αἱμάτων· πότε δὲ αὐτὸν λαμβάνομεν, ἐπιγνώμεν τὸ βῆμα, καὶ παρ' ᾧ τῶν μυστηρίων εἴρηται τοῦτο, λέγω δὴ τὸ, « Λάβετε »· δῆλον γὰρ, ὡς ἐπὶ τὸ δεῖπνον ταύτη καλούμεθα τῇ φωνῇ, καθ' ἣν τὸν Χριστὸν καὶ χεραὶ λαμβάνομεν ἀληθῶς καὶ στόματι δεχόμεθα καὶ ψυχῇ συμμειγνόμεν καὶ σώματι συνάπτομεν καὶ κεινώμεν αἵματι, καὶ πρόσεστι τὸ δικαίως. Τοῖς γὰρ οὕτω τὸν Σωτῆρα καὶ λαβοῦσι καὶ κατασχούσι διατέλους ἔστι μὲν αὐτὸς ἀρμόζουσα κεφαλὴ, τούτῳ δὲ ἐκείνῳ πρόποντα μέλη· γέννησιν δὲ τὰ μέλη γεννηθῆναι τῇ κεφαλῇ τὴν αὐτὴν ἀκόλουθον ἦν. Οὐκ ἐξ αἱμάτων ἢ σὰρξ ἐκείνη οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ'

A muniois et imago dicenda est magis, quam communio. Sicut enim non esset quis contubernalis ei, cum quo eandem domum habitaret, si post illum habitaret, nec magistratus et reipublicæ curandæ socius alicui, qui magistratum post illum occiperet, sed qui, præterquam quod eodem modo ædes easdem incoletet, et iisdem quoque rebus cum imperio præset, etiam eodem tempore præset: tali modo se res hic habet. Nam carne et sanguine non admodum cum parentibus nos, nec eodem tempore in his nobiscum ipsi communicant. Christo autem revera communicamus, cum quo semper et corpus, et sanguinem, et membra, et omnia hæc habemus communia. Quod si hoc filios efficit, communicare carne et sanguine, nos majore cognatione cum Salvatore per sacram mensam devinctos, quam per naturam cum parentibus ipsis, manifestum est. Jam vero non cum semel nos vivos procreasset formassetque, ut illi, se removit: sed nunquam non adest, et unitus est, et hoc ipso quod adest, nos vivificat et format. Et sejunctos quidem a parentibus nihil vetat superesse, a Christo autem separatis, præter mortem nihil expectandum est. Sed cur majus quiddam non dico? Fingere ipsis in semetipsis filios, quia parentibus non dirimantur, haud conceditur. Sed

C quia alii generarunt, alii generati sunt, hoc eos

Itaque si nomen cognationis communionem aliquam significat, et eos indicat, opinor, qui communitate sanguinis copulati sunt, sola erit sanguinis communio, sola cognatio et filiatio, secundum quam cum Christo communicamus. Itaque et naturalis generatio in his obscuratur. « Quotquot autem eum receperunt, inquit, dedit eis potestatem filios Dei fieri ». Non sunt nati ex sanguinibus, tamen nati sunt, et qui eos genuerunt, carnem induti fuerunt, et partus ille hunc præcessit. Sed vetustiore recentior tot partibus vicit, ut illius neque vestigium, neque nomen supersit. Et ita sacer panis novum hominem introducens, radicibus veterem eiecit; nam et istuc sacræ mensæ quoddam munus est. Etenim qui receperunt eum, inquit, non sunt nati ex sanguinibus. Quoties autem ipsum recipimus, toties verbum hoc experimur; et in quo mysterio dictum sit hoc, « Accipite » inquam. Certum est in cœna nos hac voce invitari, in qua Christum et manibus vero accipimus, et ore suscipimus, et animæ admiscemus, et corpori copulamur, et sanguini immergimus. Et jure quidem. Sic enim Salvatorem et accipientibus, et usque ad extremum vitæ retinentibus, ipse caput idoneum et conveniens est, et ipsi eidem membra decencia; eadem autem generatione membra capiti generari æquum erat. Non enim e sanguinibus caro illa, neque ex voluntate carnis, neque ex vo-

⁶⁶ Joan. 1, 12. ⁶⁷ Matth. xxvi, 26-27.

luntate viri⁶⁶; sed ex Deo Spiritu sancto exstitit: « Quod enim in ea natum est, inquit, de Spiritu sancto est⁶⁷. » Et membra isto modo nasci consentaneum est, quandoquidem et ipsa capitis generatio beatorum istorum membrorum generatio est. Hoc enim est constituta esse membra, natum esse caput. Quod si etiam cuique principium vitæ est generatio, et vitam inchoasse, est natum esse, quoniam vita ipsi adherentium Christo est, ipsi Christo vitam hanc ingresso, natoque nati sunt. Tantus honorum acervus e sacra mensa nobis exoritur. A pœna liberat, pudorem ex peccato orientem exterit, pulchritudinem reparat, Christo ipsi arctius alligat quam naturalia vincula queant alligare; ut simul et semel dicam, quovis mysterio excellentius vero Christianismo perfectos reddit.

Hic multis venit in mentem admirari super hoc sacramento quomodo, cum sit excellentissimum omnium, ipsoque baptismo majus, in criminibus tamen eluendis minus eo posse videatur. Ille enim nihil exigit laboris; hoc antecedere labores debent. Et purgatorum quidem ibi, ab iis qui maculam nullam prorsus contraxerunt, nullum est discrimen; ad cœnam autem ventitantium, multis peccatorum insunt vestigia. Et ut distinctius plentiusque dicamus, cum tria ista in peccatis considerentur: peccantis perversa actio, pœna obeam luenda, inde injecta animæ proclivitas: ab actione peccatorem ipsum per se discedere oportet, factoque fine ad lavacrum venire; cœtera baptismus nihil quoquam moliente, simul et semel e medio tollit, et pœnam videlicet, et morbum. Itaque et ipsum qui peccavit interimere quodammodo creditur. Etenim aquis immoritur, et novus homo est, quem lavacrum producit. Sacer autem panis, quem mœstum acceperit, et pro eo ac dignum est de peccatis dolentem, a crimine liberat, animæ pravum habitum abolet: non autem occidit, non enim de integro reformare solet, et hunc solum peccati terminum immobilem relinquit, et manere sinit, non quidem crimini obnoxiam amplius, audacem tamen. Sunt porro qui notas adhuc morbi ferunt, vulnrumque pristinorum cicatrices, si minus quam pœna eorum sanandorum ipsis cura fuerit, et virtuti medicinæ non æqualem animæ præparationem attulerint; et purgatio ista hoc ab illa differt, quod non mortificare et refingere dicitur peccatorem, et quod manentem peccatorem cum purget tantummodo, ne hoc quidem nobis citra laborem. Hæc autem nihil ad sacramentum, sed ad ipsam rei naturam pertinent, ut intelligamus, oportere criminibus irretitos hic quidem initiatos, illic sacram cœnam obeantes purgari.

Et quidem de laboribus requisitis illud dico. Baptismus nondum formatos, nec ad bonum cursum

A ἐκ Θεοῦ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· εἰ τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, φησὶν, ἐκ Πνεύματος ἐστὶν ἁγίου· εἰς εἰκὸς ἦν καὶ τὰ μέλη τοῦτον γεννηθῆναι τὸν τρόπον, ὅπου γε καὶ αὐτὴ ἡ γέννησις τῆς κεφαλῆς τῶν μελῶν τῶν μακαρίων γέννησις ἦν. Τοῦτο γὰρ ἦν συστήναι τὰ μέλη, τὸ γεννηθῆναι τὴν κεφαλὴν· εἰ δὲ καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς γέννησις ἐστὶν ἐκάστῳ, καὶ τὸ τὴν ζωὴν ἄρξασθαι, τοῦτό ἐστι γεννηθῆναι, δι' ὧν ζωὴ τῶν αὐτῶ προσκειμένων ἐστὶν ὁ Χριστὸς, αὐτοὶ γεγέννηνται τοῦ Χριστοῦ τὸν βίον τοῦτον εἰσεληλυθὸς καὶ γεννηθέντος. Τοσοῦτος σώρδς ἡμῖν ἀγαθῶν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς ἀνίσχει τραπέζης, ῥύεται δίκης, ἀποτρέβεται τὴν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας ἀσχοῦνην, ἀνακαλεῖται τὴν ὥραν, αὐτῷ προσδοεῖ τῷ Χριστῷ τῶν φυσικῶν δεσμῶν ἀκριβέστερον, τὸ καθάπαξ εἰπεῖν, τελείους ποιεῖ τὸν ἀληθῆ Χριστιανισμὸν τελετῆς ἀπάσης διαφερόντως.

Ἐνταῦθα δὲ περὶ τοῦ μυστηρίου πολλοὶς ἐπήθε θαυμάζειν, εἰ οὕτω τελειώτατα πάντων ἔχον, πρὸς τὸ λύειν εὐθύνης τοῦ βαπτίσματος ἐλάττω δοκεῖ δύνασθαι μείζον ὂν· ἐκεῖνο μὲν γὰρ οὐδὲν ποιοῦντας, τὸ δὲ πόνων ἡγησαμένων. Καὶ τῶν μὲν ἐκεῖ καθαρθίντων πρὸς τοὺς μὴδὲ τὴν ἀρχὴν μολυσμῶν ὄντινων δεξαμένους οὐδεμίαν διαφορὰ, τῶν δὲ ἐπὶ τοῦ δειπνοῦ πολλοὺς τῶν ἡμαρτημένων ἐνεῖσιν ἔχη· καὶ διελόντας ἀκριβέστερον εἰπεῖν, τεττάρων τούτων ἐν τοῖς ἡμαρτημένοις θεωρουμένων, τοῦ τὴν ἀμαρτίαν ἐργασαμένου, τῆς πονηρᾶς ἐνεργείας, τῆς ἐπὶ ταύτῃ δίκης, τῆς ἐκεῖθεν ἐνθεθείσης τῇ ψυχῇ προτροπῆς, τῆς μὲν ἐνεργείας αὐτὸν οἰκοθεν ἀπηλλάχθαι δεῖ τὸν εἰργασμένον καὶ πεπαυμένον ἐπὶ τὸ λουτρὸν ἔκειν, τῆλλα δὲ τὸ βάπτισμα μὲν οὐδὲν οὐδενὸς πραγματευσαμένου καθάπαξ ἐκ μέσου πάντα ποιεῖ, καὶ τὴν δίκην καὶ τὴν νόσον, ὥστε καὶ αὐτὸν ἀναιρεῖν πιστεύεται τὸν ἡμαρτηκότα. Καὶ γὰρ ἐναποθνήσκει τοῖς ὕδασι καὶ νεὸς τις ἐστὶν ἄνθρωπος, ὃν ἀναδίδωσι τὸ λουτρὸν· ὃ δὲ ἱερὸς ἄρτος, ὃν ἂν ἠνιαμένον λάθοι καὶ πεπονηκότα, τῶν ἡμαρτημένων ἀξίως ἀφήσει μὲν εὐθύνης, ἀποκλύζει δὲ τῆς πονηρᾶς ἕξως τὴν ψυχὴν, ἀποκτείνει δὲ οὐδαμῶς, οὐ γὰρ ἀναπλάττειν ἀ.ωθεν οἶδε· καὶ τοῦτον μόνον τῶν τῆς ἀμαρτίας ὄρων ἀκίνητον καταλείπει καὶ μένειν ἀφήσειν, ὁπερὸν μὲν οὐκέτι, αὐτὸν δὲ ὄμω; τὸν τολμητῆν. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ σημεῖα τῆς ὀβρώστιας φέρουσιν ἔτι καὶ οὐλὰς τῶν πάλαι πληγῶν, ἂν ἔττον ἢ προσήκον ἦν μελήσει περὶ τῶν τραυμάτων αὐτοῖς, καὶ πρὸς τὴν τοῦ φαρμάκου δύναμιν οὐκ ἐφάμιλλον εἰσενέγκωσι τῆς ψυχῆς τὴν παρασκευὴν· καὶ τῆς καθάρσεως τούτῳ διήνεγκε ταύτης ἐκείνη, οἷ τε οὐκ ὀποινίγειν λέγεται τὸν ἡμαρτηκότα καὶ ἀναπλάττειν, καὶ οἷ μόνοντα καθαίρουσα μόνον, οὐδὲ τοῦθ' ἡμῖν ἔχει πόνων χωρὶς. Ταῦτα δὲ πρὸς μὲν τὴν τελετὴν οὐδὲν, ἀλλ' εἰς αὐτὴν ἔχει τὴν φύσιν τοῦ πράγματος καὶ τοῦ χρῆναι τοὺς ὑπευθύνους, ταύτῃ μὲν λουμένους, ἐκείνους δὲ δειπνοῦντας καθαίρεσθαι.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ δεῖσθαι πόνων ἐκεῖνο λέγω. Τὸ βάπτισμα μὲν μήπω συστάνας παραλαβὸν μὴδὲ

⁶⁶ Joan. 1, 13. ⁶⁷ Matth. 1, 20.

δυναμιν ἡντινοῦν κεκτημένους ὑπὲρ τοῦ καλοῦ δρα-
 μείν, οὐ μάτην ἡμᾶς ταῦτα πάντα προίκα ἐργάζεται
 καὶ δέχεται τῶν παρ' ἡμῶν οὐδενός, ὡς ἂν εἰσενεγχεῖν
 δυναμένους. Ἡ τράπεζα δὲ συνεστῶσιν ἤδη καὶ
 ζῶσι καὶ δυναμένοις ἀρκεῖν ἡμῖν αὐτοῖς προκειμένη,
 χρῆσθαι τῇ δυνάμει καὶ τοῖς δοθεῖσιν ὅπλοις ἀφήσει,
 καὶ διώκειν τάχαθὸν οὐκέτι κομιζομένους οὐδ' ἐλκο-
 μένους, ἀλλ' αὐτοὺς οἰκοθεν καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν
 ὀρμώντας καὶ κινουμένους, ὡς ἂν ἤδη τρέχειν ἐπι-
 σταμένους. Τί μὲν γὰρ ἴδει καὶ ποιῆσαι λαθεῖν, οἷς
 οὐκ ἔδει χρῆσθαι; τί δὲ βωνύνα καὶ καθοπλι-
 ζεῖν τὸν οἶκον μέλλοντα καθεύδειν; Εἰ γὰρ μήτε τὴν
 ἀρχὴν γεννωμένοις μὴθ' ὕστερον καθαιρέσθαι βου-
 λομένοις ἀγώνων ἦν καὶ πόνων καιρὸς, οὐκ οἶδα
 πότε ἂν ἡμῖν αὐτοῖς ἐγεγόμεθα χρήσιμοι, τί δ' ἂν ἦν
 ἔργον ἀνθρώπου τῶν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς δρόμων
 ἀνηρημένων, μᾶλλον δὲ τί χειρόν ἂν ἦν πρᾶγματος,
 πρᾶττότων μὲν ὧν ἐπινοῶ; ἔστιν οὐδὲ ἐν, πρὸς δὲ
 τὸ πονηρὸν ἐνεργὸν ἐχόντων ἐκάστοτε τὴν ψυχὴν;
 Διὰ ταῦτα τόπον ἔργων ἀνθρώπου ἴδει συγχωρηθῆ-
 ναι καὶ καιρὸν ἀγώνων, τὸ γε τελείως ἀνδράσιν
 εἶναι παρὰ τῶν μυστηρίων ἤδη λαβοῦσι καὶ δυνα-
 μένοις τὸ τῇ φύσει προσήκον ἔργον ἐργάζεσθαι. καὶ
 τῆς ἡμέρας φανεῖσθαι, ἦν ὁ Κύριος ἐποίησε, μηκέτι
 καθεύδειν, ἀλλ' ἐπ' ἔργα χωρεῖν, καὶ ἦ ψησι Δαβὶδ
 « Ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ
 τὸν ἀνθρώπον ἐξελεῖν ἕως ἑσπέρας. » Καθάπερ
 γὰρ μετὰ ταύτην τὴν ἡμέραν ἔρχεται νύξ, ὅτε οὐ-
 δεις δύναται ἐργάζεσθαι, οὕτω καὶ πρὸ ταύτης ἦν,
 ὅτε παντελής ἦν τοῦ πράττειν ἀδυναμία, καὶ οὐδεὶς
 ἦδει ποῖ δεῖ βαδίζειν, νυκτὸς ἐχούσης ἔτι τὴν γῆν,
 « ἐν ἣ, φησὶν, ὁ περιπατῶν οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει. »
 τοῦ ἡλίου δὲ ἀνασχόντος· καὶ πανταχοῦ δὲ τῶν μυ-
 στηρίων τῆς ἀκτίως χειρίσθαι, ἀνάγκη μηδεμίαν
 ἀνθρωπίνων ἔργων εἶναι καὶ πόνων ἀναβολὴν,
 ἀλλὰ σιταῖσθαι τὸν ἄρτον τοῦτον ἐν ἰδρωτί τοῦ
 προσώπου τὸν ἡμέτερον ὡς ὑπὲρ ἡμῶν κλώμενον,
 ἕλως θ' ὅτι τοῖς λογικοῖς ἀφώρισται μόνοις, καὶ ὁ
 φησὶν ὁ Κύριος, ἐργάζεσθαι τὴν ἐ μένουσαν βρω-
 σιν, ὡς ἔστι κελεύοντος, οὐκ ἀργούς οὐδ' ἀπρά-
 κτους, ἀλλ' ἐργαζομένους ἐπὶ τὸ δεῖπνον τοῦτο
 χωρεῖν. Εἰ γὰρ τοὺς ἀργούς καὶ τῆς ἀπολλυμένης
 τραπέζης ὁ τοῦ Παύλου νόμος ἀπάγει (« ὁ γὰρ
 ἀργός, φησὶ, μὴδὲ ἐσθιέτω »), τίνων δεήσει τῶν ἔργων
 τοῖς ἐπὶ ταύτην καλουμένοις; τὴν τράπεζαν;

A currendum ulla virtute praeditos accipiens, non
 temere in nobis haec omnia gratis operatur, et a
 nobis nihil requirit, utpote qui conferre nihil
 possimus. Mensa autem proposita formatis jam,
 et viventibus, et valentibus nobis ipsis sufficere
 viribus, datisque armis uti sinit, et bonum perse-
 qui, non jam portatos, neque tractos, sed ipsos
 sponte ac per nos concitados atque commotos,
 velut jam gnaros currere. Quid enim referebat
 facere ut acciperemus, quibus utendum non erat?
 Quid corroborare et armare domi dormiturum? Si
 enim neque primo nascentibus, neque postea
 purgari volentibus certandum et laborandum est,
 nescio quando nobis ipsis commendemus. Jam,
 quod hominis opus, si virtutis curriculum auferas?
 Imo vero quid opere nostro deterius, si nihil eorum
 quae laudantur facientes, in improbitate animam
 continenter occupatam habeamus? Itaque locum
 operum hominibus, opportunitatemque certaminum
 concedere oportebat, qui quidem ut perfecti viri
 essent, a mysteriis jam accepissent, possentque
 opus naturae conveniens operari, et illucescente
 die, quem fecit Dominus⁶⁸, non dormire de caetero:
 sed ad opera incumbere, et ut David inquit: « Ad
 opus suum, et ad operationem suam exire usque
 ad vesperam⁶⁹. » Sicut enim post hunc diem venit
 nox, quando nemo potest operari⁷⁰, sic et ante
 hunc diem nox erat, quando summa erat operandi
 imbecillitas, et quo ambulandum esse, nemo
 sciebat, cum adhuc nox terras teneret, « in qua
 (ut est in Evangelio) qui ambulat, nescit quo
 vadat⁷¹. » Sole autem exorto, radiisque per
 sacramenta ubique diffusis, nullam operum labo-
 rumque humanorum dilationem perpeti par est:
 sed comedi panem hunc in sudore vultus nostrum,
 (quia pro nobis factum; praeterea quia solis ratione
 utentibus destinatus est), et quod ait Dominus,
 operari cibum, qui permanet⁷²: quod est jubentis,
 ne otiosi nec inefficaces ad hanc coenam venia-
 mus. Si enim otiosos Pauli lex etiam mensa
 intereunte excludit (« si quis laborare non vult,
 inquit, nec manducet⁷³ »), quibus operibus ad
 hanc mensam vocati egebunt?

D Sic igitur sacra dona attingenda, et ob hoc ante
 sacramentum per semet purgare se oportere, ex
 dictis liquet: quod non inferioris modo, sed etiam
 potentioris mysterii esse, inde apparet. Primum
 enim, si melioribus Deus majora donat, qui mise-
 ricordiam statuit, et juxta prophetam⁷⁴ in pondere
 et justitia omnia facit, multo magis melioribus
 nobis, utpote jam per sacramenta initiatis, et ob
 virtutem jam luclatis benefacit, quam prorsus
 non ablutis. Relinquitur ergo et gratiam hanc illi
 praetare, et initiatos donis secundis meliora
 consequi. Est autem illud baptisma, hoc coena
 sacra, quam tanto perfectiorem existimare conve-

⁶⁸ Psal. cxvii, 24. ⁶⁹ Psal. ciii, 25. ⁷⁰ Joan. ix, 4. ⁷¹ Joan. xii, 35. ⁷² Joan. vi, 27. ⁷³ II Thess. iii, 10. ⁷⁴ Isa. xxviii, 17.

nit, quanto eam obire valentibus majore præparatio opus est. Haud enim æquum est, majus volenti cuilibet, minus per certamina aut sacramenta purgatis contingere : quin contrarium potius hinc conjectare fas est, putareque illud esse perfectius, quod nisi multis et generosis laboribus non emitur.

μη πολλῶν ἔργων καὶ γενναίων οὐκ ἔστιν ὠνήσασθαι.

Deinde et hoc sciendum, Christum, qui præliet epulum, certaminis nostri socium et adiutorem esse. Adjutor autem manum porrigit non jacentibus, non ægrotantibus, sed a robore et aulacia firmis, et adversus adversarium animose beneque dimicantibus. Ipse enim Christus nobis operans, in unoquoque sacramento omnia fit, plastes, aliptes, opitulatur, et abluens, et unguens, et nutritiens. Ibi enim a principio membra fabricatur; hic spiritu corroborat; in mensa vero adest perfecte, et una certamen sustinet. Defunctis demum certamine munerator erit, et sanctis iudex sedebit laborum, quorum ipse pars magna fuit. Ad hæc cum victores redimere oportebit, idem quoque corona erit. Ad agones igitur pro philosophia audendos, et ad excellentiam consequendam, fingens et unguens confert omnia simul certans, non omnia : et tempore quidem certaminis nihil. Nec enim aliptem et plasten licitum quidquam prætermittere, quæ athletam parare ac disponere possunt, neque commilitonem communis ratio sinit in se omnia recipere, et alium quidem delicias facere perpeti, ipsum solum ad certamen aggredi. Atqui nec ipsum qui certaminis præmia proponit, aut qui ipsemet corona est, unguere certatores, aut formare, aut medici partes agere decet : nec victoriæ, aut fortitudinis, aut roboris, aut virtutis cuiuscunque alterius quidquam athletis antepone : sed solum quæ est, et enititur, eam condecorare nosse. Est autem fortibus melius coronari, quam certando vincere, et melius vincere, quam formari atque ungi. Hæc enim propter victoriam fiunt, victoria propter coronas quaeritur. Quod si hoc signum est imperfectæ inferiorisque sortis, non ex omni parte purgare, nec præparare ac fingere, extremus beatitudinis terminus minus ad felicitatem valeret : puta, Deo coronante potiri, et sub velamine in sacra mensa ejus participem fieri, quasi mensa et præparationem quamdam, et purgationem haberet, coronarum vero ex his neutrum. Quæ cum ita sint, mirandum non est, si cœnæ mysterium, quamvis perfectius, minus tamen purget. Insuper etiam præmium est hoc donum. Hujusmodi autem præmia non constituunt neque faciunt fortissimos, sed ostendunt et ornant. Non enim in cœna purgatio tantum et auxiliator, sed et præmium est Christus, quod certamine perfectis reportandum est. Quid enim aliud sanctis pro laboribus in hoc ævo toleratis dignius rependatur, quam Christum accipere et cum eo esse, Et Paulus emigrationem post cursum illum in hoc ex-

παισμα, τούτο δὲ τὸ δεῖπνον τὸ ἱερὸν, ὃ τσοῦτο τελειότερον ἡγεῖσθαι προσήκεν, ὅσῳ μείζωνος δεῖ τοῖς προσελθεῖν βουλομένοις παρασκευῆς. Οὐ γὰρ εἰκός, τὸ μείζον μὲν τοῖς βουλομένοις ἄπασι, τὸ δ' ἔλαττον τοῖς ἀγῶσιν ἢ μυστηρίοις καθηραμένοις ἐξεῖναι : τούναντίον μὲν οὖν ἐντεῦθεν εὐλογον τεκμαίρεσθαι καὶ τελειότερον ἔχειν ἐκεῖνο νομίζειν, ὃ

Ἐπειτα κάκεινο χρῆ συνιδεῖν, ὅτι συναγωνιστῆς ἔστιν ἡμῖν ὁ Χριστὸς εὐαχῶν, ὃ δὲ συναγωνιστῆς χεῖρα δίδωσιν οὐ κειμένοις οὐδὲ νοσοῦσιν, ἀλλὰ βίωμης μὲν καὶ τόλμης ἔχουσιν εὖ, πρὸς δὲ τὸν ἀναγωνιστὴν γενναίως καὶ καλῶς ἰσταμένοις. Αὐτὸς γὰρ ἡμῖν ὁ Χριστὸς ἐνεργῶν ἐν ἐκάστῳ τῶν μυστηρίων πάντα γίνεται, πλάστης, ἀλείπτης, συναγωνιστῆς; τὸ μὲν λούων, τὸ δὲ χρίων, τὸ δὲ τρέφων. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς τὰ μέλη δημιουργεῖ, ἐνταῦθα δὲ τῷ πνεύματι βῶνυσσιν, ἐπὶ δὲ τῆς τραπέζης σύνοστιν ἀκριβῶς καὶ συνδιαφέρει τὸν ἄθλον, μετὰ δὲ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀθλοθέτης ἔσται καὶ καθεδεῖται τοῖς ἀγίοις κριτῆς ὧν ἐκοινωνήσε πόνων· εἶτα καὶ νίκη, τοὺς ἀποδεδειγμένους ἀναδῆσαι δεῖξασαν, καὶ στέφανός ἐστιν ὁ αὐτός. Πρὸς τοῖσιν τὸ θαρρῆσαι τοὺς ὑπὲρ φιλοσοφίας ἀγῶνας καὶ διενεγκεῖν δυνηθῆναι, πλάττων μὲν καὶ ἀλείφων πάντα δίδωσι, συναγωνιζόμενος δὲ οὐ πάντα, ἐπὶ δὲ τοῦ καιροῦ τῶν ἄθλων οὐδέν. Οὐτε γὰρ τὸν ἀλείπτην καὶ πλάττην εὐλογον παραλιπεῖν τι τῶν διαθεῖναι τὸν ἀγωνιστὴν δυναμένων, οὐτε τὸν συναγωνιστὴν ὃ τοῦ κοινωνοῦ δίδωσι λόγος εἰς ἑαυτὸν τὸ πᾶν ἀνελεῖσθαι, καὶ τὴν μὲν ἐπιτρέπειν τρυφᾶν, αὐτὸν δὲ μόνον ἀποδέσσει, καὶ μὴν οὐδὲ τὸν ἀθλοθέτην ἢ τὸν στέφανον αὐτὸν ἀλείφειν εἰκός, ἢ πλάττειν. ἢ τὰ τοῦ λατροῦ ποιεῖν, οὐδέ τι προστιθέναι νίκης ἢ ἀνδρείας ἢ βίωμης ἢ ἀρετῆς ἡστυνοσοῦν ἄλλης τοῖς ἀθληταῖς, ἀλλὰ τὴν οὖσαν μόνον καὶ φανεῖσαν εἰδέναι, κοσμεῖν. Ἔστι δὲ τοῖς ἀριστεύων ἄμεινον μὲν τὸ στεφανοῦσθαι τοῦ νικᾶν ἀγωνιζομένους, ἄμεινον δὲ τὸ νικητὰς εἶναι τοῦ πλάττεσθαι· τὸ μὲν γὰρ ὑπὲρ τοῦ νικᾶν, ἢ νίκη δὲ τῶν στεφάνων ἕνεκα· ἀλλ' εἰ τοῦτο σημεῖον ἦν ἀτελοῦς καὶ τῆς ἐλάσσονος μοίρας, τὸ μὴ πάντῃ καθαίρειν μηδὲ παρασκευάζειν καὶ πλάττειν, ἦτον ἂν ἦν εἰς εὐδαιμονίαν ὃ τελευταῖος τῆς μακαριότητος ὄρος. Λέγω δὲ τὸ τυχεῖν Θεοῦ στεφανοῦντος τοῦ μετὰ παραπετασμάτων ἐπὶ τῆς τραπέζης αὐτοῦ μετέχειν, ὡς τῆς μὲν τραπέζης καὶ παρασκευῆς ἔχουσης τινὰ καὶ κάθαρσιν, τῶν στεφάνων δὲ τούτων οὐδέτερον. Διὰ ταῦτα οὐ χρῆ θαυμάζειν, εἰ τελειότερον ὄν μυστήριον τὸ δεῖπνον ἤ τοιοῦτο οἶδε καθαίρειν, ἄλλως τε πρὸς τοῖς εἰρημένους καὶ ἄθλον ἔστι τοῦτο τὸ δῶρον· τοιοῦτον δὲ τὸ χρῆμα τῶν ἄθλων οὐ καθίστησιν οὐδὲ ἐργάζεται τοὺς ἀριστους, ἀλλ' ἀναδείκνυσι καὶ κοσμεῖ. Οὐ γὰρ καθάρσιον ἐν τῷ δεῖπνῳ καὶ συναγωνιστῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ γέρας ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ὃ δεῖ λαβεῖν ἀγωνισαμένους· τί γὰρ ἄλλο τοῖς μακαρίοις ἀντὶ τῶν ἐνταῦθα πόνων ἢ τὸ λαβεῖν Χριστὸν καὶ συνεῖναι; Καὶ Παῦλος μετὰ τὸν δρόμον ἐκείνον τὴν ἐνθένδε ἀνάλυσιν εἰς τοῦτο λήγειν ἔσχατον ἔφη τὸν τοῦ Χρι-

στοῦ συνουσίαν · « Ἀναλύσαι γὰρ, φησί, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι πολλῶ μᾶλλον χρειόσων » τοῦτο δὲ τῆς τραπέζης ἔργον διαφερόντως. Εἰ γὰρ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις μυστηρίοις ἔστιν εὐρεῖν τὸν Χριστὸν, ἀλλ' ὥστε τῷ λαβεῖν παρασκευασθῆναι πρὸς τὸ δυνεθῆναι συνεῖναι, ἐνταῦθα δὲ ὥστε ἤδη καθαρῶς λαβεῖν καὶ συνεῖναι · τοῦ γὰρ τῶν ἄλλων τὸ ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα καὶ τὸ μένειν μὲν ἐν αὐτῷ, μένοντα δὲ ἔχειν αὐτὸν, ὑπὲρ οὗ δοκῶ καὶ Χριστὸς αὐτὸς τὴν μακαριότητα τῶν δικαίων δεῖπνον εἶναι φησιν, αὐτὸν ἔχον διακονοῦντα.

Οὕτω μὲν οὖν ἄθλον ἔστιν ὁ τῆς ζωῆς ἄρκτος · ἐπεὶ δὲ οἱ τοῦτο δεχόμενοι τὸ δῶρον τὴν γῆν ἐτι πατοῦσι καὶ ὀδοποροῦσι, καὶ διὰ τούτου καὶ κονίζονται καὶ προσκόπτουσι καὶ ληστῶν δεδοίκασι χεῖρας, πρὸς τὴν παροῦσαν χρειάν αὐτοῖς εἰκότως ἀρκαί καὶ τὴν ἰσχύον ἀνέχει καὶ ἡγεμῶν ἔστι καὶ καθαίρει, ἕως καταλύσουσιν, οὗ κατὰ τὸν Πέτρου λόγον καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ὅπου τῶν ἄλλων μὲν οὐδεμία χώρα, ἐν καθαρῷ πραγμάτων χωρίῳ μένουσιν ἤδη, μόνον δὲ στέφανός ἐστιν αὐτοῖς · ὁ Χριστὸς συνὼν καθαρῶς. Οὐκοῦν ὡς μὲν καθάρσιον καὶ πρὸς τοῦτο συστῆν ἐξ ἀρχῆς μολυσμοῦ παντὸς ἀπαλλάττει, ὡς δὲ κοινωνὸς ἡμῖν τῶν ἀγώνων, ὧν ἡγεμῶν ὑπῆρξε, πρωτότοκος εἰς τούτους ἀπεδοσάμενος ἰσχύον κατὰ τῶν πολεμούντων παρέχει · ὅτι δὲ καὶ γέρας οὐκ ἀνευ πόνων, ὁ τοίνυν ὡς ἄθλον ἔχει τὸ δεῖπνον καὶ ὡς ἐσχάτη μακαριότης, τίς ἔχει λόγον, ὡς ἐλάττω δυναμένου ποιεῖσθαι τεκμήριον ; Τὸν ἴσον δὲ τρόπον χρῆ καὶ περὶ θατέρου ψηφίζεσθαι καὶ νομίζειν, τῇ τελειότητι τοῦ μυστηρίου μὴ πολεμεῖν. Οὗ γὰρ ἐτι μέγα δύναται, τὸν ἁμαρτίας διεφθαρμένον οὐκ ἀναπλάττει, ἀλλ' αὐτὸν μὴ δυνάμενον ταῦτα διέξασθαι καὶ παθεῖν, ἅτε τὴν πρώτην ἐτι φέροντα πλάσιν, ἥπερ ἐν τοῖς πρόσθεν εἰρηται λόγοις, ἦν ἀφανίσει καὶ τῶν ψυχῶν ἐξελεῖν τῶν ἀπαξ βαπτισαμένων, οὐδὲ τῆς ἐσχάτης ἐστὶ πονηρίας οὐδ' ἂν αὐτὴν ἀρνήσασθαι τολμήσωσιν, ἦν ἰσομολόγησαν τῷ κοινῷ Δεσπότη δουλείαν, ὡς οὐδὲ τῆς ἀρχαῆς φιλοσοφίας ἡ ψιλῆς τῆς ὁμολογίας δυνηθείσης ἐνθεῖναι, ἔπειθ' ὅτι καὶ καθόλου κρείττων ἔστιν ὁ ἄνθρωπος ἡ γεθνήναι καὶ συντετριφθαι, τούτου δὲ χωρὶς οὐκ ἦν ἀναπλάττεσθαι. Καὶ γὰρ ὁ μὲν θάνατος τοῦ παλαιοῦ κόμματος, καὶ οὗτος ὁ δυνάμενος ἀποθνήσκειν, ὃν ἀνέδωκεν ὁ χεῖρας, « Ἡ γὰρ ἀξίνη, φησιν Ἰωάννης, πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων καίται » · ὁ δὲ λελομμένος ἤδη τὸν νέον φορεῖ, οὐκεὺν πῶς μὲν ἀποθανέται πρὸς τὸν Ἀδάμ ἡρμωσμένος, ὃς οὐκέτι ἀποθνήσκει ; Ἀνθ' οὗτο δ' ἂν ἀποθάνοι, ὃν ὑπὲρ τοῦ λαβεῖν εἶδει τεθνήναι, τοῦτον ἐτι φέρον ἐν τῇ ψυχῇ ; Τοῦτο δὲ οὐδ' ἀπ' αὐτοῦ λαβεῖν ἔξεστιν τοῦ λουτροῦ · πῶς οὖν ἂν γένοιτο τῶν τελευτῶν ταύτης ἐκεῖνη τοῦτω βελτίων, ὃ παρ' ἀμφοῖν ὁμοίως οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ; Οὗ γὰρ οὐδ' αὐτὸ δύναται τὸ βάπτισμα τοὺς ἤδη περιώπτας καὶ πεπλασμένους αὐθὺς ἀναγεννᾶν, ὃ τε ἱερὸς θεσμὸς οὐδένα διὰ ταῦτα διέξουσεν ἄνθρωπον, οὐ τύπον τινὰ σώζων καὶ τάξιν, ἀλλ' ὅτι διὰ κατὰ ταῦτα γεννηθῆναι τῶν ἀμηχάνων.

A tremum desinere ait, nempe cum Christo vivere et versari. « Dissolvi, inquit, et cum Christo esse, multo magis melius ». Quod hæc inensa præstat insigniter. Etsi enim in aliis quoque mysteriis Christum invenire licet, sed eatenus, ut præparationem inde feramus, quo cum eo esse possimus. Hic autem, ut jam pure eum accipiamus, et cum illo simus. Ubi enim in aliis reperias unum corpus et unum spiritum, et manere in ipso, manentemque vicissim habere in seipso ? Propter hoc, ut arbitror, etiam Christus ipse beatitudinem justorum cœnam nuncupavit, in qua ipse ministraret.

Sic igitur panis vitæ præmium est. Quoniam vero donum istuc suscipientes terram adhuc calcant, et ut violatores pulvere inquinantur, et pedibus offendunt, grassatorumque manus timent, pro præsentī necessitate ipsis plane sufficit hic panis, et vires sustentat, et dux est, et purgat, donec divertant, ubi secundum Petri verba ¹⁶ bonum est hominem esse, ubi aliis nullus locus, in regione a negotiis molestis libera jam manentibus, solus autem corona ipsis Christus est, cum eis familiarissime versans. Igitur ut purgandi vim habens, et ad hoc a principio institutum, inquinamento omni liberat. Ut autem nos in certaminibus adjuvat, quorum ipse Christus dux fuit ante, primus ad ea aggressus, robur adversus oppugnantem largitur. Quia vero etiam præmium est, labores quibus debeat postulat. Qui igitur cœnam ut præmium, et ut supremam beatitudinem habet, quomodo cæteris minus posse nihilominus conjiciet ? Idem de altero decernendum, existimandumque perfectioni mysterii non repugnare. Non enim quia non multum potest, peccatis perditum non refingit, sed quia cum primam formationem seu characterem adhuc ferat, alio insigniri nequit, sicut ante dictum est ; quem delere et ex animabus semel baptizatorum eradere, nec extremæ quidem improbitatis est, nec id poterunt, quamvis pactam communi Domini servitute abnegare non dubitaverint, quem illis nec summa philosophia, nec nuda confessio imitari primere potuit. Deinde quia universe melius est hominem esse, quam mortuum et contritum esse, sine quo non datur refectio. Etenim mors est veteris monetæ, et hic est qui mori potest, quem pulvis produxit : « Securis enim, inquit Evangelista, ad radicem arboris posita est ¹⁷, » ablutus autem, jam novum hominem portat. Quomodo igitur morietur, Adamo adhuc conjunctus, qui amplius non moritur ? Et pro quo tandem moreretur, cum pro quo accipiendo mori oportebat, eum adhuc in anima gestet ? Hoc autem nec ab ipso lavacro consequi licet. Qui ergo hoc mysterio illud sit melius, in eo, quod æque in neutro invenitur ? Nec enim ea baptismi vis est, ut jam exstantes et formatos denuo generare queat ; et sacra lex neminem idcirco bis abluit, neque id disciplinæ et ordinis gratia, sed quod bis in eodem generari sit impossibile.

¹⁶ Philipp. 1, 23. ¹⁷ Matth. xvii, 4. ¹⁸ Matth. iii, 10.

Atqui, occurreret aliquis, hic est baptismus, si religionem coram persecutoribus confessus moriari. Quid igitur multi aquis initiati, et hoc stadium decurrerunt, et alterum hoc lavacrum susceperunt? Huic quæstioni ita occurreremus. Quid ad Christum se adjungere, et una cum eo vivere instituerunt, eos commendat, quod illius manu præclare ficti formatique sunt. Commendat etiam, quod per virtutem ipsi per semetipsos, et per laudatos agones accesserunt. Aqua igitur baptizari, hominem flugit, et id unum potest; mors pro Christo appetita, sine dubio utrumque potest, et quod aqua dare valet, et quod a nobis præstandum est. Proinde nondum initiatis propositum est quidem baptismus, et fictio, testimonium de Christo, et sepultura cum Christo, in quibus baptismi finis et scopus est. Proposita est item virtus, sudoribus pro bono illo supremo adipiscendo, et extrema tolerantia laborum plena. Initiatis porro primum non contingit, qui jam ficti formatique sunt et vivunt: secundum contingit. Etenim exercitationem pietatis, et virtutem, et an Christum noverimus et amemus super omnia quæ amari possunt, et firmissimam spem in illum, hæc, inquam, ferrum, et ignis, et gravissima quæque tormenta manifeste ostendunt. Horum causa baptismate semel initiatos eodem rursus uti minime fas est, cum donare non plus queat, quam quod inde acceptum retinemus. At martyrium subire etiam atque etiam fas, quod non solum generare et formare, sed etiam coronas ob facta generosa plectere novit: et propterea profanis adhuc ambo, initiatis alterum tribuitur. Nihil enim novum, cum quid ad utrumque est utile, eos qui utroque non indigent, propter alterum uti, et id solum quo egebant adipisci: siquidem et sacræ mensæ dona purgare, qui ea nondum susceperunt, et jam purgatos illuminare consueverunt. Et tamen nihil obstat quin ob alterum ad mysterium accedant, qui prius obtinuerunt. Et de his satis.

καὶ ὁμοῦ οὐδὲν κωλύει, περὶ τοῦ δευτέρου προσεῖναι τῷ

Sed unde huc delapsa est oratio, quod perfectam hominum erga Deum communionem operatur, sive rem illam patriam, sive filiorum adoptionem, sive utrumque velimus appellare, sacra cœna est: quod nos Christo arctiore cognationis vinculo astringit, quam parentibus ex ipsis natos esse. Neque enim exile quoddam corporis initium, et medicam sanguinis materiam nobis præstruit, sed corpus sanguinemque perfecte nobis communicat. Neque tantum est vitæ causa, ut parentes, sed etiam vita ipsa. Neque ideo dicitur vita, quia vitæ causa sit, quomodo apostolos lucem nominavit, quia luminis duces auctoresque nobis fuerunt¹⁸; sed quia quo vere vivere licet, ipsemet est, ipsa vita, quando et sibi adherentes ac deditos sanctos ac justos facit, non solum instituens ac docens, quæ oportet, et animam ad virtutem exercens, quamque illa facultatem ad veram rationem habet, in opus educens:

¹⁸ Matth. v, 14.

Καὶ μὴν εἴποι τις ἄν, τοῦτό ἐστι βάπτισμα τὸ τῆν θρησκείαν τοῖς δ'ὼκταῖς ἐπιδειχόμενον ἀποθυήσκειν· τί οὖν πολλοὶ τῶν ἐπὶ τοῦ ὕδατος τετελεσμένων καὶ τοῦτον ἤλθον τὸν δρόμον, δεύτερον τοῦτο δεξάμενοι τὸ λουτρὸν; Ἄλλ' ἐκεῖνό γε πρὸς ταῦτα ἔστιν εἰπεῖν. Ὡς ἄρα τῷ Χριστῷ τοὺς συνελθεῖν καὶ συζηῖσαι προηρημένους συνίστησι μὲν τὸ πρὸς τὴν καλὴν πλάσιν ὑπὸ τῆς χειρὸς ἐκείνης; παπλάσθαι, συνίστησι δὲ τὸ δι' ἀρετῆς αὐτοῦς παρ' ἑαυτῶν ἀφικέσθαι καὶ τῶν ἐπαινουμένων ἀγίωνων, τὸ μὲν οὖν ὕδατι βαπτισθῆναι πλάττει τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦτ' αὐτὸ δύναται μόνον, ὃ δ' ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατος δηλὸς ἔστιν ἀμφοτέρων ἔχων, ὃ τε χορηγεῖν οἶδε τὸ ὕδωρ καὶ ὃ παρ' ἡμῶν εἰσφέρεισθαι δεῖ. Καὶ τοίνυν τοῖς μὲν μήπω μεμυημένοις ἔστι μὲν βάπτισμα καὶ πλάσις τῷ Χριστῷ καὶ μετὰ Χριστοῦ καὶ μαρτυροῦσι καὶ θαπτομένοις, ἐν οἷς ὁ τοῦ βαπτίσματος ἔστηκεν ὄρος, ἔστι δὲ ἀρετῆ τῶν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ γέμων ἰδρώτων καὶ καρτερίας τῆς ἐσχάτης· τοῖς δὲ τετελεσμένοις τὸ μὲν πρῶτον οὐ γίνεται πλασθεῖσιν ἡδὴ καὶ ζῶσι, τὸ δεύτερον δὲ, καὶ γὰρ γυμνάσιον εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς ἀπόδειξις, καὶ τοῦ τὴν Χριστὸν εἰδέναι καὶ φιλεῖν μὲν ὑπὲρ ὃ τι φιλητὸν ἅπαν, τῶν δ' εἰς ἐκεῖνον ἐλπίδων μηδὲν ἀσφαλέστερον ἄγειν, πείρα σαφῆς σιδήρω καὶ πυρὶ καὶ τοῖς μὲν βριατοτάτοις δοκιμασθεῖσα. Καὶ τούτων ἕνεκα τῷ βαπτίσματι τοὺς ἅπαξ μεμυημένους αὐθις θεμιτὸν ἦμισα χρῆσθαι, ὠρεῖσθαι μηδὲν πλέον, οὐ λαβόντες ἐκείθεν ἔχομεν, δυναμένω, τῇ μαρτυρίᾳ δὲ καὶ πάνυ μὴ μόνον γενεῶν καὶ πλάττειν, ἀλλὰ καὶ στεφάνους αὐτοῖς ἀπὸ γενναίων ἔργων πλέκειν ἐπισταμένην, καὶ διὰ τοῦτο τοῖς μὲν ἀμύητοις ἀμφοτέρα κεκτημένη, τοῖς μεμυημένοις δὲ θάτερον. Καινὸν γὰρ οὐδὲν, ἑαυτὴν συντελεῖ πρὸς ἄμφω παρεχομένη τοὺς ἀμφοτέρων μὴ δεομένους ὑπὲρ θατέρου χρωμένους τυγχάνειν, οὐ δέονται μόνου, ἔπει καὶ τὰ τῆς ἱερᾶς δώρα τραπέζης οἶδε μὲν καθαίρειν τοὺς μήπω τοῦτο δεξαμένους, δύναται δὲ φωτίζειν τοὺς ἡδὴ κακαθαρμένους μυστηρίῳ τοὺς τὸ πρῶτον ἔχοντας. Καὶ τούτων μὲν ἅλις.

Ἄλλ' ὅθεν ἡμῖν ὁ λόγος ἐπὶ ταῦτα προήχθη, τῆν παντελεῖ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεὸν, ὅπερ ἐργάζεται, κοινωνίαν, εἴτε λατρείαν τὸ πρᾶγμα χρῆ καλεῖν, εἴτε υἰοθεσίαν εἴτε καὶ ἄμφω ταῦτα, τὸ ἱερόν ἐστι δεῖπνον, ὃ συγγενεῖς ἡμᾶς τῷ Χριστῷ ποιεῖ ἄλλων ἢ τὸ παρ' αὐτῶν φῦναι τοῖς γεγεννηκόσιν αὐτοῖς. Οὕτε γὰρ ἀμυδρὰν τῶα σώματος ἡμῖν καταβάλλεται κρηπίδα καὶ μικρὰς αἵματος ἀφορμάς, ἀλλὰ τελείων αὐτῶν ἡμῖν κοινωνεῖ, οὕτε ζωῆς αἴτιος μόνον ὡσπερ οἱ γεγεννηκότες, ἀλλὰ καὶ ζωῆ, καὶ οὐ τοῦτω δὴ λέγεται ζωὴ τῷ ζωῆς αἴτιος εἶναι, ὅν τρόπον φῶς ἐκάλει τοὺς ἀποστόλους, ὅτι φωτὸς ἡμῖν κατέστησαν ἡγεμόνες, ἀλλ' ὅτι ὁ ζῆν ἔστιν ὡς ἀληθῶς, αὐτὸς ἔστιν αὐτῆ ἢ ζωῆ, ἔπει καὶ ἀγίους τοὺς αὐτῷ προσκειμένους ἀπεργάζεται καὶ δικαίους, οὐ μόνον παιδεύων καὶ διδάσκων ἃ δεῖ, καὶ πρὸς ἀρετὴν ἀσκήτων τὴν ψυχὴν, καὶ ἣν ἐκεῖνη πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον δύναμιν ἔχει, πρὸς ἐνέργειαν ἄγων, ἀλλὰ

καὶ αὐτοὶ γινόμενος αὐτοῖς δικαιοσύνη ἀπὸ Θεοῦ ἅλιος τοῦτ' αὐτὸ τὸ μακαρίως καὶ ἁγίοις εἶναι συμβαίνει τοῦ συνόντος ἕνεκα μακαρίου, δι' ὃν ἀπὸ μὲν νεκρῶν ζῶσι, σοφοὶ δὲ ἀπὸ ἀνοήτων, ἅγιοι δὲ καὶ δίκαιοι καὶ υἱοὶ Θεοῦ ἀπὸ μιαρῶν καὶ πονηρῶν κατέστησαν δούλων. Οἰκοθεν γὰρ αὐτοῖς καὶ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως καὶ σπουδῆς, ἐξ ὧν ἂν κυρίως ταῦτα καλοῖντο, γέγονεν οὐδὲ ἓν, ἀλλὰ καὶ ἅγιοι διὰ τὸν ἅγιον, καὶ δίκαιοι καὶ σοφοὶ διὰ τὸν συνόντα δίκαιον καὶ σοφόν· καὶ ὅπως εἰ τις ἀληθῶς ἐν ἀνθρώποις τὰ μεγάλα καὶ σεμνὰ ταῦτα δίκαιός ἐστιν ἀκούσει, τὴν ἐπιωνυμίαν ἐκείθεν ἔχει μάλιστα μὲν, ὅτι τὰ γε οἰκοθεν καὶ παρ' αὐτῶν τοσοῦτον ἀπέχει, δικαίους αὐτοὺς ἀπεργάζεσθαι καὶ σοφοὺς, ὥστε πονηρία μὲν αὐτοῖς ἢ δικαιοσύνη, μωρία δὲ σαφής ἢ σοφία· ἔπειτα, εἰ καὶ τὰ μάλιστα σεμνοὺς ἐποίει καὶ κόσμον ἡμῖν εἶχεν ἢ ἀρετὴ, δι' ὧν πρὸς τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην καὶ τὴν σοφίαν οικειῶς ἔχομεν μᾶλλον ἢ τὴν ἀνθρωπείαν, καὶ ἦν ἡμῖν ἐνέθηκεν ἢ σπουδῆ, καλεῖσθαι μᾶλλον ἀπὸ ταύτης ἢ ἐκείνης εἰκὸς ἂν εἴη. Καθάπερ γὰρ οὐ τῶν ἐξωθέν ἐσμεν ἐκόντων καὶ τῶν ἀλλοτρῶν, ἀπὸ δὲ τῶν οικειῶν, καὶ ἅπερ ἡμῶν ἐνεσι τῇ φύσει, καὶ διατίθεσθαι καὶ καλεῖσθαι συμβαίνει (οὐ γὰρ ἡ οἰκία καὶ τὸ ἱμάτιον πρὸς τοῦτο ἢ ἐκείνο τὸ ἦθος· πλάσσειεν ἂν, οὐδ' ἂν πονηρίας ἢ ἀρετῆς δνόματος μεταβολῆν)· οὕτω τῶν οικειῶν αὐτῶν ἐκεῖνα διατίθησι μᾶλλον καὶ τὴν ἐπιωνυμίαν ποιεῖται κοινήν, ἢ μᾶλλον ἡμέτερα· τὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ ἡμέτερα μᾶλλον ἤπερ τὰ ἡμῶν αὐτῶν. Οἰκία μὲν γὰρ, ὅτι μέλη καὶ υἱοὶ καθέσταμεν καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος καὶ πνεύματος αὐτῷ κοινωνοῦμεν, ἔγγιον δὲ ἡμῖν οὐ τῶν ἀπὸ τῆς ἀσκήσεως μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν ἀπὸ τῆς φύσεως περιγενομένων, ὅτι συγγενέστερος ἡμῖν ἐδείχθη καὶ τὴν γεγεννηκότων αὐτῶν. Διὰ ταῦτα γὰρ οὐδὲ τὴν ἀνθρωπείαν εἰσενέγκαι φιλοσοφίαν, οὐδὲ μέχρι τοῦτον στήναι τῶν ἄθλων, ἀλλὰ ταύτην μὲν ζῆσαι τὴν ἐν Χριστῷ ζῶν τὴν καινὴν, ἐκείνην δὲ ἐπιδείξασθαι τὴν δικαιοσύνην ὑπόχρεω καθέσταμεν πάντες. Οὐκ ἂν εἰ μὴ ταύτη προσήκομεν μᾶλλον καὶ διαφερόντως πρὸς ἡμῶν ἦν· διὰ τοῦτο γὰρ « Τῷ Χριστῷ συνετάφημεν διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἵνα ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν, » καὶ πρὸς Τιμόθεον « Ἐπιλαβοῦ, φησὶ Παῦλος, τῆς αἰωνίου ζωῆς, » καὶ « Γίνεσθε ἅγιοι κατὰ τὸν καλέσαντα ἅγιον· » καὶ « Γίνεσθε οἰκτιρμονες, οὐ τὸν ἔλεον τὸν ἀνθρώπου, ἀλλὰ καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὁμῶν οἰκτιρμων ἐστὶ· » καὶ « Ἀγαπάτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς. » Ἡ φίλτρον Παῦλος ἐφίλει ἐν σπλάγγνοις Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅθεν καὶ ὁ Σωτὴρ αὐτὸς τοὺς μαθητὰς εἰρήνην ἄγειν κελεύων αὐτὴν ἐντίθησιν αὐτοῖς τὴν εἰρήνην τὴν ἑαυτοῦ· « Εἰρήνην γὰρ, φησὶ, τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, » καὶ πρὸς τὸν Πατέρα « Ἰνα, φησὶν, ἡ ἀγάπη, ἦν ἠγάπησάς με, ἐν αὐτοῖς ἦ. » Καὶ ὅπως καθάπερ ἢ γέν-

sed et ipse illis factus a Deo justitia et sanctificatio⁹⁹. Tali enim maxime modo hoc ipsum sanctis, nempe beatos et sanctos esse, contingit, quod adest illis sanctus et beatus, propter quem ex mortuis viventes, ex stultis sapientes, ex servis improbis atque scelestis sancti et justii evadunt. A seipsis namque, et humana natura studioque nihil illis suppeditat, unde proprie sic appellantur, sed et sancti dicuntur propter sanctum, et justii et sapientes propter eum qui cum ipsis est justum et sapientem. Et absolute, si quis vere inter homines magna hæc et veneranda audire dignus est, iude hæc cognomenta adipiseitur: præsertim quando domestica, et quæ ab illis præstare possunt, tantum abest ut justos eos ac sapientes efficere queant, ut illorum justitia mera improbitas, et sapientia evidens stultitia sit. Deinde, etsi virtus imprimis venerabiles redderet et ornaret, quoniam tamen justitiam, et sapientiam quæ ex Deo est, familiarius et studiosius amplectimur quam humanam, ab illa potius quam ab ista nominari nos deceat. Sicut enim non ab extraneis et alienis nomen trahimus, sed a propriis, et in natura nostra insitis, et afficimur et vocamur (non enim domus, aut vestis ad hos vel illos mores nos finxerit; neque vitii aut virtutis nomen imponat): ita illa divina magis animos nostros temperant, et nomen commune efficiunt, quæ magis nostra sunt. Quæ autem sunt Christi, nostra magis sunt, quam nostra ipsorum. Nostra sunt enim, quia membra, et filii facti sumus, eique carne, sanguine et spiritu communicamus. Propius autem nostra non his tantum quæ ab exercitatione, sed jam etiam iis quæ a natura veniunt; quandoquidem, ut docuimus, interior nobis cum ipso quam cum parentibus cognatio est. Hac de causa nec humanam philosophiam invenit, nec istorum certaminum tenuis nos progredi voluit, sed hanc in Christo vitam novam vivere, et illam exhibere justitiam obligamur omnes: quod non fecisset nisi hæc vita nobis foret aptior, officioque nostro præclare conveniret. Ob hoc enim: « Christo per baptismum consepulti sumus, ut novitate vitæ ambulemus¹⁰⁰. » Et ad Timotheum: « Apprehendit vitam æternam¹⁰¹. » Et: « Estote sancti, juxta eum qui vocavit vos sanctus¹⁰². » Et: « Misericordes, non misericordia humana, sed: sicut Pater vester cœlestis misericors est¹⁰³. » Et: « Diligite invicem, sicut ego dilexi vos¹⁰⁴. » quo amore Paulus dilexit, « In visceribus Jesu Christi¹⁰⁵. » Unde et Salvator ipse discipulos pacem agitare jubens, suam ipsius pacem illis inmisit. Ait enim: « Pacem meam do vobis¹⁰⁶. » Et ad Patrem, « Ut, inquit, dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit¹⁰⁷. » Et plane sicut generatio divina quædam, et supra naturam est, sic et vita, et vivendi institutum, et philosophia, et omnia hæc, nova et spiritualia sunt. Atque hoc

⁹⁹ I Cor. i, 30. ¹⁰⁰ Rom. vi, 4. ¹⁰¹ I Tim. vi, 12. ¹⁰² I Petr. i, 15; Levit. xiv, 2. ¹⁰³ Luc. vi, 5. ¹⁰⁴ Joan. xiii, 34. ¹⁰⁵ Philipp. i, 8. ¹⁰⁶ Joan. xiv, 26. ¹⁰⁷ ibid. 27.

significans Salvator Nicodemo, « Quod natum est ex spiritu, inquit, spiritus est ⁸⁸. » Unde et Paulus, « Ut inveniar in illo, non habens meam justitiam, quæ ex lege est : sed quæ ex fide est Jesu Christi, quæ ex Deo est, justitia in fide ⁸⁹. » Docet autem Scriptura, hanc esse regiam vestem : nam nostra servilia sunt. Libertas porro et regnum, ad quod festinandum est, quomodo servorum præmia erunt? neque enim regno digni apparebunt, si nihil nisi servorum virtutem præstiterint. Sicut enim « corruptio incorruptionem non possidebit, oportet autem corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem ⁹⁰ : » ita nec servorum opera ad regnum illud nobis queant sufficere ; sed justitia ex Deo requiritur. Hæredem enim oportet esse filium, non servum : « Servus enim, inquit, non manet in domo in æternum; filius autem manet in æternum ⁹¹. » Quamobrem unumquemque eorum qui ad hanc hæreditatem cernendam venerunt, prius abjecta conditione servi, filium se ostendere oportet ; quod est formam, et faciem Unigeniti indutos, cum hoc decore et elegantia Genitori nos sistere. Et hoc est a Filio Dei omni servitute liberari, vereque liberos esse ; quod Judæis Christum dicere voluisse intellige, cum dicit : « Si Filius vos liberaverit, vere liberi eritis ⁹². » Liberat enim, et qui servierant, filios Dei efficit ; quoniam ipse cum sit Filius, et omni peccato vacet, et corpus ipsis, et sanguinem, et spiritum, et sua omnia communia facit. Hac enim ratione nos et refinxit, et liberavit, et deificavit, germanum, et liberum, et verum Deum seipsum nobis admiscens. Et sic Christum, qui vera est justitia, nostrum bonum, supra quam ipsa naturalia, sacra cœna nobis facit. Itaque et gloriamur bonis ejus, et quasi nostra essent recte facta, celebramus, indeque nominamur, si in commune permanemus. Et si quis vera sanctus et justus, et quodcumque tandem laudabilem audit, appellationem ex iis quæ a Christo sortitus est, accipit : « In Deo, inquit, laudabitur anima mea ⁹³. » Et : « Benedicentur in eo omnes gentes ⁹⁴. » Unde humanum nihil, sed quæ Christi sunt poscimus : ut ea in animas nostras cum importaverimus, cum iis hinc discedamus, et ante coronas hanc philosophiam omni modo, et has novas divitias exhibeamus, nullo superaddito falso numismate, quoniam hanc solam ad promerendum regnum cœlorum apportare possumus. Quia enim præmium, quod pugna defuncti accipere debent, Deus ipse est, necessarium videtur sæpe præmio respondere, et divinos esse etiam agones, Deumque athleticis non solum alypten esse certaminumque auspiciem, sed et ipsum in ipsis virtutis munere fungi. Et ita linem qui quæritur cum præparatione, et præparationem cum line congruere. Sicut enim in has terras nos mittens, nihil nobis fuit, nec exegit

Α νησις θεία εἰς ἐστὶ καὶ ὑπερφύτης, οὕτω καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ διαίτα καὶ ἡ φιλοσοφία καὶ πάντα ταῦτα καινὰ καὶ πνευματικά. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Σωτὴρ Νικοδήμῳ, « Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, φησὶ, πνεῦμά ἐστι. » Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος, « Ἴνα εὐρεθῶ, φησὶν, ἐν αὐτῷ, μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου; ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Χριστοῦ τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην. » Ὁ δὲ λόγος ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ βασιλικὸν ἱμάτιον· τὰ γὰρ ἡμέτερα δούλα, ἐλευθερία δὲ καὶ βασιλεία, πρὸς ἣν ἐπιλεγῆσθαι δεῖ, πῶ; [ἂν γένοιτο δούλων; οὐ γὰρ] ἂν ἐκ βασιλείας ἀξίους φανῆναι πλέον οὐδὲν ἢ δούλων ἀρετὴν ἐπιδειξαμένους; Καθάπερ γὰρ « ἡ φθορὰ τῆς ἀφθαρσίας οὐκ ἂν γένοιτο κληρονόμος, δεῖ δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασία, » τὸν ἴσον τρόπον οὐδὲ τὰ τῶν δούλων ἔργα πρὸς τὴν βασιλείαν ἐκείνην ἀρκέσαι δύναται ἂν ἡμῖν, ἀλλὰ τῆς ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνης δεήσει. Ἰὼν γὰρ εἶναι δεῖ τὸν κληρονόμον δούλον· « Ὁ γὰρ δούλος, φησὶν, οὐ μένει ἐν τῆ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ Ἰῆς μένει εἰς τὸν αἰῶνα. » ἀνθρώπων ἕκαστον τῶν ἐπὶ τὸν κλῆρον τοῦτον ἀφιχομένων πρότερον ἀποβαλόντα τὸν δούλον δεῖξαι δεῖ τὸν Ἰῆν, ὅπερ ἐστὶ τὴν μορφήν τοῦ Μονογενοῦς ἐπὶ τῶν προσώπων κομισαμένους μετὰ τούτου τοῦ κάλλους τῷ γεγεννηκότῳ φανῆναι· καὶ τοῦτό ἐστιν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ πάσης ἀφεθῆναι δουλείας καὶ ὡς ἀληθῶς ἐλευθέρους εἶναι, ὃ τῷ Χριστῷ νοεῖ τὸ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους εἰρημένον ἐκεῖνο, « Ἐὰν ὁ Ἰῆς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε. » Λυεῖ γὰρ καὶ υἱὸς Θεοῦ πωλεῖται τοὺς δούλους, ὅτι Ἰῆς ὢν αὐτὸς καὶ πάσης ἐλευθερὸς ἀμαρτίας καὶ σῶμα αὐτοῦ καὶ αἷμα καὶ πνεῦμα καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα κοινὰ ποιεῖται τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον καὶ ἀνέπλασε καὶ ἐλευθέρωσε καὶ ἐθέωσε, τὸν ὑγιᾶ καὶ ἐλευθέρων καὶ ἀληθινὸν Θεὸν ἑαυτὸν ἡμῖν ἀναμίξας, καὶ οὕτω τὴν ἀληθινὴν ὄντα δικαιοσύνην τὸν Χριστὸν, ἡμέτερον ἀγαθὸν, καὶ πρὸ τῶν φυσικῶν αὐτῶν τὸ ἱερὸν ἐργάζεται τοὺς δεῖπνον, ὥστε καὶ φιλοτιμούμεθα τοῖς αὐτοῦ καὶ ὡς ἂν αὐτοὶ κατορθώχοντες εὐδοκιοῦμεν, καὶ καλοῦμεθὰ γε ἐκεῖθεν, εἰ τὴν κοινωνίαν φυλάττομεν, καὶ εἰ τις ἀληθῶς ἅγιος καὶ δίκαιος καὶ ὀτιοῦν τῶν ἐπαινουμένων ἀκούσι, τὴν ἐπινομίαν ἐξ ὧν ἐκείνου τετύχηκεν, ἔλαβεν. « Ἐν τῷ Θεῷ γὰρ, φησὶν, ἐπαινεθήσεται ἡ ψυχὴ μου, καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη. » ὅθεν τῶν ἀνθρωπίνων μὲν οὐδὲν, τὰ Χριστοῦ δὲ ἀπαιτούμεθα καὶ ἐνεγκεῖν ἐπὶ τῶν ψυχῶν καὶ φέροντας ἀπελθεῖν, καὶ ταύτην πρὸ τῶν στεφάνων ἐπιδειξασθαι τὴν φιλοσοφίαν ἐκ παντὸς τρόπου, καὶ τοῦτον τὸν καινὸν πλοῦτον, μηδὲν ἐπισαγαγόντας αὐτῷ τοῦ πονηροῦ κόμματος, ὡς μόνην ταύτην οὖσαν ὑπὲρ τῆς ἐν οὐρανῷ βασιλείας ἀξιόχρεω φερόν. Ἐπεὶ γὰρ ἄθλον, ὃ δεῖ λαβεῖ ἀγωνισαμένους, ὁ Θεὸς ἐστὶν αὐτὸς, ἀνάγκη δὴ πρὸς τὸ γέρας ἀνάλογον ἔχειν, καὶ θεῖους εἶναι τοὺς ἀγῶνας, καὶ Θεὸν τοῖς ἀθληταῖς οὐ μόνον ἀλείπτῃν εἶναι καὶ τῶν

⁸⁸ Joan. iii, 6. ⁸⁹ Philipp. iii, 9. ⁹⁰ I Cor. xv, 50-53. ⁹¹ Joan. viii, 36. ⁹² Ibid. 36. ⁹³ Psal. xxiii, 5. ⁹⁴ Gen. xii, 5.

ἀγώνων ἡγεμόνα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐν αὐτοῖς εἶναι ἄ τὸν κατορθοῦντα, ὥστε τὸν μὲν ζητούμενον τέλος τῆ παρασκευῆ, τῷ τέλει δὲ τὴν παρασκευὴν ἀκόλουθον εἶναι. Καθάπερ γὰρ εἰς τὴν γῆν πέμπων οὐδὲν ἡμᾶς ἔδρασεν οὐδ' ἀπήτησεν ὑπερφυῆς, οὕτω πρὸς Θεὸν ἄγων καὶ τῆς γῆς ἀπαλλάττων οὐδὲν ἀφῆκεν ἔχειν ἀνθρώπινον, ἀλλ' ὧν ἡμῖν ἐδέησε, πρὸς πάντα ἑαυτὸν ἤρμοσε, καὶ τῶν πρὸς τὸ τέλος ἐκεῖνο παρασκευάσαι δυναμένων οὐδὲν παρήκεν ἀργὴν ἑαυτοῦ. Εἶτε γὰρ ἀβρωστίαν εἴποι τις ἂν τὸ ἡμέτερον τοῦτο καὶ ἱατρειαν, οὐκ αὐτὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κάμνοντα μόνον κατ'ὀφθαλμῶν ἤξιωσε καὶ χειρὸς, καὶ ὧν ἔδει πρὸς τὴν θεραπείαν αὐτουργὸς ἦν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ φάρμακον καὶ ἡ διαίτα καὶ ὀτιοῦν ἄλλο τῶν πρὸς υγείαν φερόντων αὐτὸς ἐγένετο, εἴτε ἀνάπλασις ἐστίν, ἐξ ἑαυτοῦ καὶ τῶν οἰκείων σαρκῶν τὸ ἐνδόν ἀνακαλεῖται, καὶ ὁ τοῦ διαφθαρέντος ἡμῶν ἀντεισηγάγεν, αὐτὸς ἦν. Οὐ γὰρ, ὅθεν ἐπλασεν, ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀνέπλασεν ὕλης, ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν ἐποίησε χυρὴν λαθῶν ἀπὸ τῆς γῆς, ὑπὲρ δὲ τοῦ δευτέρου τὸ οἰκείον ἔδωκε σῶμα, καὶ τὴν ζωὴν, ἀνακτώμενος οὐ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τῆς φύσεως ἐστῶσαν ποιεῖ καλλίω, ἀλλὰ τὸ αἷμα ἐγγέων ταῖς τῶν μεμνημένων καρδίαις τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν αὐτοῖς ἀνατέλλει. Τότε μὲν γὰρ ἐνεφύσησε, φησὶ, πνοὴν ζωῆς, νῦν δὲ τοῦ Πνεύματος ἡμῖν αὐτοῦ κοινώνει· καὶ γὰρ, «Ἐξαπέστειλε, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν κρᾶζον· Ἄββᾶ ὁ Πατήρ·» ἐπεὶ καὶ φωτὸς δεῖξάν τότε μὲν, «Γενηθήτω φῶς, εἶπε, καὶ ἐγένετο φῶς,» τὸ δούλον τοῦτο, νῦν δὲ ὁ Δεσπότης αὐτὸς «Ἐλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ὁ τότε εἰπὼν ἐκ σκοτῶν φῶς λάμψαι,» Παύλου φωνή. Καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, ἐπὶ μὲν τῶν προτέρων χρίτων διὰ τῶν κτισμάτων τούτων τῶν ὀρωμένων εὐηργεῖτε, τὸ γένος καὶ προστάγμασι καὶ πρεσβείαι· καὶ νόμος ἤγε τὸν ἀνθρώπον, τοῦτο μὲν χρώμενος ἀγγέλοις, τοῦτο δὲ τῶν ἀνθρώπων τοῖς σεμνοτέροις, νῦν δὲ αὐτὸς ἀμέσως δι' ἑαυτοῦ καὶ πρὸς πάντα χρώμενος ἑαυτοῦ.

Σκοπῶμεν γὰρ ἀνωθεν. Ἐπὶ τῷ σῶσαι τὸ γένος οὐκ ἀγγελῶν ἔπεμψεν, ἀλλ' αὐτὸς ἐλήλυθεν· ἔδει μαθεῖν τοὺς ἀνθρώπους, ὑπὲρ ὧν ἀψίκετο, καὶ οὐ κατὰ χώραν μόνον μετεπέμπετο τοὺς ἀκουσομένους, ἀλλ' αὐτὸς ἐζήτει περιὼν, οἷς ἂν μεταδοίη τῶν λόγων. Καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἐπὶ τῆς γλώττης κομίζων ἐπὶ τὰς οὖρας· ἐχώρει τῶν εὐπαθεῖν δεομένων, καὶ μὴν καὶ τοὺς νοσοῦντας οὕτως ἴατο παραγενόμενος· αὐτὸς καὶ χειρὸς ἀπτόμενος, καὶ ὀφθαλμοὺς ἐδημιούργει γεγεννημένων τυφλῶν, τῷ προσώπῳ πηλὸν ἐπιβαλὼν, ὃν αὐτὸς οἴκισθεν ἐποίησε πτύσας εἰς τὴν γῆν καὶ τῷ δακτύλῳ μᾶζας, ἀνειλετο, «Καὶ προσέπλασε καὶ ἦψατο τῆς σοροῦ,» φησὶ, καὶ πέστη τῷ τᾶψω Λαζάρου, καὶ φωνὴν ἐγύθειν ἀφῆκε, καίτοι· καὶ πόρρωθεν εἶπερ ἐβούλετο λόγῳ καὶ νεύματι μόνῳ, καὶ ταῦτα καὶ τὰ τούτων εἶτι μείζω πάντα ἂν εἰργασμένος, ὃς γε καὶ τὸν τρόπον τούτον ἐποίησεν. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἂν ἦν τῆς αὐτοῦ δυνάμειος τεκμήριον ἐναργές, ἐκεῖνο δὲ τῆς

quod ultra naturam esset, si ex his terris nos dimit- tens, atque ad Deum adducens, nihil nos huma- num habere permisit, sed ad omnia quibus nobis opus fuit, se accommodavit, in et quæ ad finem illum commodare possent, nihil in se otiosum reliquit. Sive enim morbum quis hoc malum nostrum, et negotium medicum dicat, non solum ipse ad agro- tantem venit, eumque aspectu suo et tactu digna- tus est, et quibus ad curationem egebat, per se illi ministravit, sed et ipsa medicina, et diæta, et quod- cunque aliud ad sanitatem recuperandam prodesset, ipse factus est. Sive refectio est, ex re ipsa et cor- pore proprio quod deerat resarsit, quodque pro perdito restituit, ipse est. Non enim unde sinxit, ab eadem materia reflinxit. Sed illud quidem fecit, pulverem et terra accipiens; pro altera autem suum ipsius corpus tradidit, vitamque reparans, non ani- mam in natura consistentem pulchriorem facit, sed sanguinem suum in corda initiatorum effun- dens, suam ipsius vitam ipsa oriri facit. Tunc enim inspiravit spiritum vitæ, ut legimus ⁹⁵: nunc autem Spiritum suum nobis communitat ⁹⁶. Etenim, «Misit Deus,» inquit Paulus, «Spiritum Filii sui cordibus nostris, clamantem, Abba Pa- ter ⁹⁷.» Siquidem et cum luce opus esset, tunc dixit, «Fiat lux, et facta est lux ⁹⁸.» Sed ista tanquam servis. Nunc Dominus ipse «illuxit in cordibus nostris, qui tunc de tenebris dixit lumen splendescere,» Pauli vox est ⁹⁹. Et ut simul dicam, prioribus temporibus per creaturas hasce specta- biles generi nostro bene faciebat, mandatisque et legationibus, et legibus hominem regebat, par- tim angelorum, partim hominum reverendorum usus opera. Nunc citra administrandi ad omnia semetipso utitur.

Consideremus rem altius. Ad salvandum genus humanum non angelum misit, sed ipse venit. Dis- scere oportebat homines qua de causa venisset, non itaque in regione certa subsistens, audituros accer- sivit, sed ipse oras peragrans quæsit, quos ser- monum suorum participes faceret, amplissimaque bona in lingua portans, beneficiis egentium do- mos intravit. Quin et ægotantes sic ipse adiens, manuque contrectans, bonæ valetudini restituit ¹. Et oculos fecit cæco nato, lutum illinens, quod ipse cum in terram spuisset, et digito subegisset, sustulit, et allevit. «Et accessit, inquit, et tetigit loculum ².» Et venit ad monumentum La- zari, vocemque cominus emisit ³. Quamquam et procul, si voluisset, et verbo, et nutu solo et hæc, et his majora omnia operatus esset, qui cælum quoque hoc modo condidit. Verum hoc ejus poten- tiæ argumentum evidens fuisset, illud benignitatis fuit indicium, quam demonstraturus venerat. Atque

⁹⁵ Gen. II, 7. ⁹⁶ Joan. XX, 22. ⁹⁷ Galat. IV, 6.

⁹⁸ Joan. I, 6. ⁹⁹ Joan. XI, 1 seqq.

¹ Gen. I, 3. ² II Cor. IV, 6. ³ Luc. VII, 14.

etiam apud inferos victos exsolvi cum oporteret, partes eas non angelis, aut archangelis commisit, sed ipsemet in carcerem descendit. Cumque captivos non gratis, sed pretio recipere libertatem æquitas postularet, sanguine persoluto eos eripuit. Hoc modo inde usque ad extremum diem a peccatis liberat, pœnam dimittit, et sordes animarum nostrarum eluit. Etenim ipse est qui purgat. Quod Paulus indicans, « Per seipsum, inquit, purgationem peccatorum faciens, selet ad dextram majestatis in excelsis ⁴. » Propter hæc et ministrum cum appellat, et ipse semet ministrantem, et a Deo Patre missum in mundum, ut ministraret. Quodque præcipuum est omnium, non in hac vita duntaxat, quando cum humana infirmitate visus est, et venit, non ut judicaret mundum, tum quæ servi sunt præstitit, et quæ Domini sunt, abscondit omnia, sed jam etiam in futuro, quando cum virtute adveniet, et cum paterna gloria apparebit, in ostensione, in regno suo : « Præcinget se, inquit, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis ⁵. » Merito, per quem reges regnant, et principes imperant. Hoc quippe modo germano veroque regno regnavit, ipse sibi ad regnum sufficiens, et sic rexit, quorum principatum obtinuit : hilarior quidem in amicos, severior in principes, et majore amore quam pater, et ut se magis cognatum quam membrum membris, et corde ipso magis necessarium declararet, non timori cedens, non mercede capi se patiens, sed ipsemet sibi potentia regni sui, et solus ipse sibi subditos obstringens. Timore enim, aut mercede accepta regnare, profectio non est ipsum regnare, : sed spes et minæ de exacta obedientia accusandæ sunt. Quemadmodum igitur non legitime regnat, cui regnare est aliunde, sic neque vere Deo servimus, si aliquo dictorum modorum subjecti sumus.

Quia vero necesse erat ipsum sincerissimo imperio regnare (nec enim erat fas alio), invenit quo pacto id perficeret. Et hic modus erat admiratione dignissimus. Contrariam quippe viam tenuit. Et ut verus Dominus esset, naturam servi suscepit, et servis ministravit, usque ad mortem crucis. Et sic animas servorum cepit, et voluntatem nullo adminiculo in potestatem redegit. Hujus rei gratia et Paulus, sciens hoc ministerium esse causam regni, « Quia humiliavit semetipsum, inquit, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum ⁶. » Et Isaias : « Propter quod ipse hæreditavit multos, et fortium dividet spolia : pro eo quod tradidit in mortem animam suam, cum iniquis reputatus est ⁷. » Propter primam enim fabricationem Christus naturæ nostræ Dominus est. Propter novam autem creaturam voluntatem subegit; quod vere est inter homines

φιλανθρωπίας σημεῖον, ἣν ἐπιδειξάμενος ἦλθεν. Ἔτι τοίνυν τοὺς ἐν Ἄβου δεσμώτας ἔδει λυθῆναι, καὶ τὸ ἔργον οὐκ ἐπέτρεψεν ἀγγέλοις ἢ τοῖς ἀρχουσι τῶν ἀγγέλων, ἀλλ' αὐτὸς κατήλθεν εἰς τὸ δεσμοκτήριον. Τοὺς αἰχμαλώτους τὴν ἐλευθερίαν εἰκὸς ἦν οὐ πρῶτα λαβεῖν, ἀλλ' ἐωνυμένους, καὶ λύσει τὸ αἶμα καταβαλὼν· τοῦτον τὸν τρόπον ἐξ ἐκείνου καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην ἡμέραν ἀπαλλάττει καὶ εὐθύνης ἀφίησι καὶ ῥύπου τὰς ψυχὰς ἀποκλύζει. Καὶ γὰρ αὐτὸς ἔστιν, ἧ καθαίρει, ὅπερ ὁ Παῦλος δηλῶν, « Δι' ἑαυτοῦ, φησί, καθαρισμόν ποιησάμενος τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλοσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Διὰ ταῦτα καὶ διάκονον αὐτὸν καλεῖ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν διακονοῦντα, καὶ ἐπὶ τῷ διακονῆσαι παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰς τὸν κόσμον ἐληλυθῆναι, καὶ τὸ μέγιστον ἀπάντων, οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον, ὅτε μετὰ τῆς ἀνθρωπείας ἀσθενείας ἐφάνη καὶ ἦλθεν, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, καὶ τὰ τῶν δούλων ἐπεδεικνυτο καὶ τὰ τοῦ Δεσπότητος πάντα ἀπέκρυπτεν, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος, ὅτε μετὰ δυνάμεως ἀφίξεται καὶ μετὰ τῆς πατρικῆς φανεῖται δόξης, ἐπὶ τῆς ἀναδείξεως, ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς : « Περὶζώσεται, φησί, καὶ ἀνακλιναῖ αὐτοὺς, καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς· » εἰκότως δι' οὐ βασιλεῖς βασιλεύουσι καὶ τύραννοι κρατοῦσι γῆς. Τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον τὴν καθαρὰν καὶ ἀληθινὴν ἐβασίλευσε βασιλείαν, αὐτὸς ἑαυτῷ πρὸς τὴν βασιλείαν ἀρκέσας, καὶ οὕτως ἤγαγεν, ὧν ἐκράτησεν, ἰαριώτερον μὲν φύλων, ἀκριθέστερον δὲ τυράνων, πατρὸς φιλοστοργότερον, μελῶν συμψυέστερον, καρδίας ἀναγκαϊότερον, οὐ φόβῳ κλίνων, οὐ μισθῷ δουλούμενος, ἀλλ' αὐτὸς ὧν ἑαυτῷ δύναμις τῆς ἀρχῆς καὶ μόνος αὐτὸς ἑαυτῷ συνάπτων τοὺς ἀρχομένους. Ἰδὲ γὰρ φόβῳ ἢ μισθοῦμενον βασιλεύειν οὐκ αὐτὸν ἔστιν ὡς ἀληθῶς ἀρχεῖν, ἀλλὰ τῆς ὑπακοῆς τὰς ἐλπίδας αἰτιάσθαι δεῖ καὶ τὰς ἀπειλάς· ὡσπερ τοίνυν οὐκ ἂν ἀρχοὶ κυρίως, ἧ τὸ κρατεῖν ἐτέρωθεν, οὕτως οὐδὲ δουλεύειν ἔστιν ὡς ἀληθῶς τῷ Θεῷ, ἐπειδὴν κατὰ τινα τῶν εἰρημένων ὑποταττώμεθα τρόπον.

Ἐπεὶ δὲ ἔδει τὴν καθαρωτάτην ἀρχὴν αὐτὸν βασιλεύειν (οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς τὴν ἑτέραν), ἐξεῦρεν ὅπως ἀνύτει. Καὶ οὕτως ἦν ὁ τρόπος ὁ παραδοξότατος. Τοῖς γὰρ ἐναντοῖς ἐχρήσατο, καὶ ἵνα Δεσπότης ἀληθῆς ἦ, δούλου δέχεται φύσιν καὶ διακονεῖ τοῖς δούλοις μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου, καὶ οὕτως τὰς ψυχὰς τῶν δούλων αἰρεῖ καὶ τὴν θέλησιν ἀμέσως χειροῦται. Τοῦτου χάριν καὶ Παῦλος ταύτην τὴν διακονίαν τὴν αἰτῶν εἰδὼς εἶναι τῆς βασιλείας, ὅτι « Ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, φησί, γενόμενος ὑπὸ φόκῳ μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου σταυροῦ, διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερῴψωσε· » καὶ ὁ θαυμαστός Ἡσαίας : « Διὰ τοῦτο αὐτὸς, φησί, κληρονομήσει πολλοὺς καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκύλα, ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. » Διὰ μὲν γὰρ τὴν πρώτην δημιουργίαν τῆς φύσεως ἡμῶν ὁ Χριστὸς Δεσπότης, διὰ δὲ τὴν καινὴν κτίσιν τῆς γνώμης ἐκράτησεν, ὅπερ ἔστιν ἀνθρώπων ὡς

⁴ Hebr. 1, 3. ⁵ Luc. xii, 57. ⁶ Philipp. ii, 8.

⁷ Isa. Liii, 12.

ἀληθῶς βασιλεύειν, ὅτε τὴν κατὰ τὸν λογισμὸν Ἀ
ἐξουσίαν καὶ τὴν τῆς γνώμης αὐτονομίαν, ἃ ποιεῖ
τὸν ἄνθρωπον, ἐνταῦθα καταδέσας καὶ δουλωσάμε-
νος ἤγαγεν, ὑπὲρ οὗ καὶ, « Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία,
φησὶν, ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, » ὡς δὴ τι
κινδὸν παθῶν ὁ πρὸ τῶν αἰώνων τοῦ κόσμου Δεσπό-
της, ὅτι μετὰ τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων
φύσις τὸν κοινὸν ἐπέγνω Δεσπότην. Καὶ μὴν καὶ
τὸ τοῦ Δαβὶδ ἔκεινο, « Ἐβασίλευσεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ
ἔθνη, » ταύτην ἐστὶν αἰνιτομένου τὴν βασιλείαν,
καθ' ἣν τὰ ἔθνη σύσσωμα τῷ Σωτῆρι καὶ συμμε-
τοχα Παῦλός φησι. Τῷ γὰρ οὕτω τοῖς σώματι καὶ
ταῖς ψυχαῖς καθάπαξ ἡνώσθαι οὐ σωματῶν μόνον,
ἀλλὰ καὶ ψυχῶν, καὶ προαιρέσεων κατέστη Δεσπό-
της, καὶ κρατεῖ τὴν ὅσων ἀληθῶς αὐτάρχη καὶ καθα-
ρὰν βασιλείαν, αὐτὸς ἄγων δι' ἑαυτοῦ καθάπερ ψυχῆ
σῶμα καὶ μέλη κεφαλῆ. Ἄγονται γὰρ οἱ στέργειν
τὸν ζυγὸν ψήθησαν τοῦτον, ὡσπερ οὐκ αὐτοὶ λόγῳ
συζῶντες, οὐδὲ προαιρέσεως συνόντες αὐτονομίᾳ.
« Κτηνώδης γὰρ, φησὶν, ἐγενόμην παρὰ σοί, » καὶ
τοῦτό ἐστι τὴν ψυχὴν τινα τὴν ἑαυτοῦ μισῆσαι καὶ
ἀπολέσαι καὶ δι' ὧν ἀπόλλυσι σώσαι, ὅταν οὕτως ἡ
καινὴ κρατήση κτίσις, καὶ ὁ κινδὸς Ἄδὰμ παντάπα-
σιν ἀποκρύψῃ τὸν παλαιόν, καὶ οὕτε γεννήσεως οὕτε
ζωῆς οὕτε τελευτῆς οὐδὲν τῆς παλαιᾶς περιλειφθῆ
ζύμης.

Καὶ γὰρ τῷ παλαιῷ μὲν ἀπὸ τῆς γῆς συνέστη τὸ
σῶμα, ὁ δὲ νέος ἐκ Θεοῦ, φησὶν, ἐγεννήθη, καὶ τῆς
ζωῆς δὲ ἑκατέρας ἡ τράπεζα μαρτύρων ἑκατέρα·
τὴν μὲν γὰρ ἀνήκεν ἡ γῆ, τὸν δὲ κινδὸν ἄνθρωπον C
ὁ ἐπουράνιος ἀπὸ τῶν οἰκειῶν τρέφει σαρκῶν. Διὰ
ταῦτα καὶ ἀναλύοντες ὁ μὲν εἰς τὴν γῆν ἐπανῆλθεν,
ἐξ ἧς προῆλθεν, ὁ δὲ εἰς τὸν Χριστὸν ἐχώρησεν,
ὅθεν ἐλήφθη, καὶ τῆ τοῦ προεργκόντος ἀρχῆ κατὰ-
ληλον ἑκάτερος ποιεῖται τὴν τελευτήν· « Οἶος γὰρ,
φησὶν, ὁ χοϊκός, τοιοῦτος καὶ οἱ χοϊκοί, καὶ οἶος ὁ
ἐπουράνιος, τοιοῦτος καὶ οἱ ἐπουράνιοι, » καὶ οὐ τῆς
ψυχῆς ἕνεκα μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ.
Καὶ αὐτὸ γὰρ ἐπουράνιον, καθάπερ τὸ συναμφο-
τερον ἔχει χοϊκόν· ἦ τε γὰρ ψυχὴ τὰς χεῖρας οἰκεῖ
τοῦ ἐπουρανίου τό τε σῶμα μέλος ἑκείνου, καὶ ψυ-
χῆς μὲν οὐ μετέχει, τοῦ δὲ ζῶντος πνεύματος γέμει
καὶ ζῆ μετὰ τὴν τελευτήν τῆς προτέρας ζωῆς· οὐδ' ὅ-
σον εἰπεῖν καλλίω, ἐπεὶ μηδ' ἀπέθανεν ἀληθῶς τὴν
ἀρχήν· « Ἐδοξαν γὰρ, φησὶ Σολομῶν, τεθνάναι, » καὶ D
οὐ τοῖς εὖ φρονούσιν, « ἀλλ' ἐν ἀφρόνων ὀφθαλμοῖς. »
Καθάπερ γὰρ « ὁ Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι
ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει, » οὕτω
τὰ Χριστοῦ μέλη θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν
αἰῶνα· πῶς γὰρ ἂν γεύσατο θανάτου τῆς ζωῆς ἀεὶ
καρδίας ἐξηρητημένα ;

Εἰ δὲ κόνις τὸ ὀρώμενον καὶ πλέον οὐδὲν, οὐ χρὴ
θαυμάζειν. Ὅ μὲν γὰρ πλοῦτος ἔνδον· « Ἡ ζωὴ
γὰρ, φησὶν, ὑμῶν κέκρυπται, » ὁ δὲ θησαυρὸς
ἔστρεψον σκευός. « Ἐχομεν γὰρ τὸν πλοῦτον ἐν
ὄστρακίνοις σκεύεσι, » Παῦλος εἶπεν· ὅθεν οἷς τὰ

regnare, quando arbitrium rationis, et voluntatis
libertatem, quæ hominem faciunt, hic vinxit et
subacta duxit. Hinc, « Data est mihi omnis pote-
stas, inquit, in cælo et in terra ; » velut novum
quiddam sibi accidisset ante sæcula mundi Domino,
quoniam cum cælestibus etiam humana natura
communem Dominum agnovit. Quin et illud Davi-
dis : « Regnabit Deus super gentes ¹, » hoc regnum
innuit, secundum quod gentes concorporales sunt,
et participes, ut Paulus ait ². Nam quod cor-
poribus et animabus simul et semel ita unitus est,
hoc non corporum modo, sed animarum quoque
et voluntatum Dominum fecit, obtinetque vere suf-
ficiens et integrum regnum, ipse illud per se sicut
anima corpus, et membra gubernans. Reguntur
B enim, qui hoc jugum complectendum existimarunt,
quasi non cum sua ratione viverent. nec volun-
tate libera uterentur. Ait enim : « Ut jumentum
factus sum apud te ¹⁰. » Et hoc est aliquem odisse,
et perdere animam suam, et quia perdit, servare,
quando ita dominata fuerit nova creatura, et
novus Adam omnimodis veterem oppresserit, nihil-
que generationis, nihil vitæ, nihil mortis, nihil
veteris fermenti relictum fuerit.

Etenim veteri quidem Adamo e terra corpus
congmentatum est ; novus autem ex Deo, inquit,
natus est, utriusque vitæ utraque mensa testimo-
nium est. Illam quidem tellus submittit ; novum
autem hominem cælestis de sua carne alit. Quare
et cum dissolvuntur, ille in terram rodit, ex qua
prodit : hic ad Christum vadit, unde assumptus
est, et uterque dignitati effectoris sui finem con-
gruum facit. « Qualis enim inquit, terrenus,
tales et terreni, et qualis cælestis, tales et cæle-
stes ¹¹ ; » nec propter animam tantum, sed etiam
propter corpus ipsum ; nam et ipsum cæleste, quo-
modo utrumque ibi simul terrenum. Et anima
quippe in manibus habitat cælestis, et corpus est
membrum illius. Et animam quidem non habet, at
spiritu viventis plenum est ; et post finem prioris
vitæ feliciter vivit quam dici possit ; siquidem nec
vere mortuum est omnino. Ait enim Salomon,
D « Visi sunt mori, » nec id sapientibus, sed « in-
sapientium oculis ¹². » Sicut enim « Christus resur-
gens ex mortuis, jam non moritur, mors illi ultra
non dominabitur ¹³ ; » sic Christi membra mortem
non videbunt in æternum. Quomodo enim gusta-
rent mortem, quæ a corde semper vivente pen-
dent ?

Quod si nihil est præter pulverem quod videtur,
nihil mirum ; divitiarum enim sunt intus. « Vita enim
vestra abscondita est ¹⁴, » inquit. Et thesaurus est
in vase fictili. « Habemus enim, inquit, thesaurum
hunc in vasis fictilibus ¹⁵. » Unde quibus quæ foris

¹ Μα'ιθ. κχviii, 18. ² Psal. κlvii, 9. ³ Ephes. iii, 6. ¹⁰ Psal. lxxiii, 22. ¹¹ I Cor. xv, 48.
¹² Sap. iii, 2. ¹³ Rom. vi, 9. ¹⁴ Coloss. iii, 3. ¹⁵ II Cor. iv, 7.

sant apparent tantum, illi lutum tantummodo cer-
nunt; Christus autem cum apparuerit, etiam ipse
pulvis sua pulchritudine conspicuus erit, quando
ut membrum illius fulguris conspicietur, et simi-
lis erit soli, parique claritate coruscabit. « Fulge-
bunt justī, inquit, sicut sol in regno Patris eo-
rum¹⁶; » regnum Patris vocans radios illos quibus
ipse splendens visus est apostolis, ipsum regnum
et quod venit in virtute, sicut ipse ait, his qui
eum viderunt. Fulgebunt autem et justī in die illo
una claritate et gloria, his quidem susceptione,
ipso autem communicatione micantibus. Panis
enim hic, corpus hoc, quod hinc ab hac mensa eo
portantes venient, hoc est, quod super nubes tunc
omnium oculis conspicietur, orientique et occi-
denti instar fulguris, puncto temporis, pulchritudi-
nem suam demonstrabit. Cum hoc radio vivunt
sancti, et a mortuis lux non recedit; lumen enim
justis semper adest, et ad vitam illam hoc illustra-
ti perveniunt, quocum semper fuerunt, ad illud
tunc currentes. Quod enim cuique tunc resurgenti-
um eveniet, ut ossa, et partes, et membra cum
capite ad integritatem corpori illustrandam conve-
niant, hoc item Christo Salvatori, communi om-
nium capiti continget. Etenim super nubes tantum
coruscans, propria undecunque membra recipiet,
Deus in medio deorum, speciosus speciosorum
agminis coryphæus. Et quemadmodum onera elata,
vinculis cohibentibus diruptis, in terram tendunt,
mediumque locum seu centrum statim petunt; sic
et corpora sanctorum terræ affixa sunt illa quidem,
et corruptioni alligata tyrannidi subjecta manent;
et idcirco ingemiscimus, inquit, in hoc habitaculo.
Cum autem libertas affuerit, impetu incredibili ad
Christum ferentur, ut proprium locum recipiant.
Quare Paulus ostendens cursum illum cohiberi
non posse, vocat raptum. « Rapiemur inquit, in
nubibus obviam Christo in aera¹⁷. » Et Salvator ait
se illis suscepturum. « Tunc, inquit, duo erunt
in agro, unus assumetur, et alter relinquetur¹⁸; »
illud significans, nihil esse humanum nec in ipsis
situm, ut moræ locus sit aliquis; sed ipse trahet,
ipse rapiet, qui non potest servire temporis.

Sicut enim ab initio non exspectavit ut quæreretur,
sed ipse aberrantes quæsit, demonstratoque itinere,
deinde ambulare non valentes, ipse sublato in hume-
ros portavit, et labentes reparat, et inertes corrigit,
et abscedentes advocat, et omnino de salute illis
instare non desinit: sic etiam tunc extremum cur-
sum ad ipsum currentes ipse excitabit, et volanti-
bus ipse alas faciet. Ideo et aquilas nos nominat
ad corpus congregatas. « Ubicumque enim erit
corpus, inquit, illic congregabuntur et aquilæ¹⁹. »
Etenim a mensa ad mensam venient, ab abscondita

A θύραζε φαίνεται μόνον, ὁ πηλὸς ἂν ὀρῶτο μόνος
τοῦ Χριστοῦ διαδειχθέντος, καὶ ἡ κόμη; αὐτὴ τὸ οἰ-
κεῖον ἐπιδειξεται κάλλος, ὅτε τῆς ἀστραπῆς ἐκείνης
μέλος οὕσα φανείται καὶ προσαρμόσει τῷ ἡλίῳ καὶ
τὴν ἀκτίνα κοινὴν ἀφήσει. « Λάμπουσι γάρ. φησὶν,
οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς
αὐτῶν, » βασιλείαν τοῦ Πατρὸς τὴν ἀκτίνα καλῶν
ἐκείνην, καὶ τὴν ὕψην μὲν αὐτὸς λάμπων τοῖς ἀπο-
στόλοις, αὐτὴν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καθάπερ
αὐτὸς φησὶν, ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει θεοσαμένους·
λάμπουσι δὲ καὶ οἱ δίκαιοι ἐπὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης
μίαν λαμπρότητα καὶ δόξαν, τῶν μὲν τῷ δεχέσθαι,
τοῦ δὲ τῷ διαδόσει παιδρυνόμενον. Ὁ γὰρ ἄρτος
οὗτος, τὸ σῶμα τοῦτο, ὅπερ ἐνθένθεν ἀπὸ τῆς τρι-
πέζης; ταύτης ἐκεῖ κομίζοντες ἤξουσι, τοῦτό ἐστιν
B ὅπερ ἐπὶ τῶν νεφελῶν τότε φανέται πᾶσιν ὀφθαλμοῖς,
καὶ δείξει τὴν ὥραν ἀνατολῆς καὶ δύσει δίκην ἀστρα-
πῆς ἐν μιᾷ χρόνῳ ῥοπῇ· μετὰ ταύτης ζῶσιν οἱ μα-
κάριοι τῆς ἀκτίως καὶ τελευτῶντων τὸ φῶς οὐκ
ἀποχωροῦσι. Φῶς γὰρ δικαίως διαπαντὸς, καὶ πρὸς
τὴν ζωὴν ἐκείνην τοῦτω λάμποντες ἀφικνουῦνται, ὡς
τὸν αἰὶ συνῆσαν χρόνον, ἐπὶ ἐκείνῳ τηνικαῦτα τρέ-
χοντες. Ὁ γὰρ ἐκάστῳ συμβήσεται τότε τῶν ἀνα-
δισωκομένων, ὅσα καὶ μέρη καὶ μέλη τῇ κεφαλῇ
συνιόντα τὴν ὀλότητα τῷ σώματι διασώζειν, τοῦτο
καὶ τῷ Σωτῆρι Χριστῷ, τῇ πάντων κοινῇ κεφαλῇ.
Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἀστράψασα μόνον τὰ οἰ-
κεῖα πανταχόθεν ἀπολήφεται μέλη, Θεὸς ἐν μέσῳ
θεῶν, ὠραῖος ὠραίου κορυφαῖος χοροῦ, καὶ καθά-
C περ τὰ μετέωρα βάρη τῶν δεσμῶν τῶν ἐπεχόντων
βραγύντων ἐπὶ τὴν γῆν χωρεῖ καὶ τὸν μέσον εὐθύς
ἐξήτησε τόπον, ὡς δὲ καὶ τὰ σώματα τοῖς ἀγίοις
προσῆλωται μὲν τῇ γῆ, τῇ φορᾷ δεθέντα καὶ τυ-
ρηννόμενα μένει, καὶ διὰ τοῦτο στεναζόμεν, φη-
σὶν, ἐν τῷ σῆκει, φανείσης δὲ τῆς ἐλευθερίας ἀκρα-
τήτῳ φορῷ πρὸς τὸν Χριστὸν ἵεται τὸν οἰκεῖον κο-
μιζόμενα τόπον. Ὅθεν ὁ Παῦλος ἀσχετον δεικνύς
εἶναι τὸν δρόμον ἐκείνον, ἀρπαγὴν τὸ πρᾶγμα
καλεῖ· « Ἀρπαγησόμεθα γὰρ, φησὶν, ἐν νεφέλαις
εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἄερα, » καὶ ὁ Σω-
τὴρ παραλαμβάνεσθαι φησὶν αὐτοὺς, « Τότε δύο,
λέγων, ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ, ὁ εἰς παραλαμβάνεται
καὶ ὁ εἰς ἀφίεται, » ἐκείνο σημαίνων, ὡς οὐδὲν
D ἀνθρώπων οὐδὲ παρ' αὐτῶν, ὥστε καὶ σχολῆ τινα
χώραν εἶναι, ἀλλ' αὐτὸς ἐλκύσει, αὐτὸς ἀρπάσει,
ὃν οὐκ ἐνὶ χρόνῳ δουλεύειν.

Καθάπερ γὰρ ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἀνέμενε ζήτηθῆναι
παρ' αὐτῶν, ἀλλ' αὐτὸς ἐξήτησε πλακωμένους, καὶ
τὴν ἴδῃν ὑποδείξας ἔπειτα βαδίζειν μὴ δυναμένους
ἀνελόμενος; ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκόμισε καὶ πίπτοντες
ἀνεκαλεῖτο καὶ βῆθιμοντας ἐπηρωροῦτο καὶ ὀπο-
χωροῦντας παρεκάλει, καὶ ὅπως περὶ τῆς σωτηρίας
αὐτοῖς διετέλεσεν ἐνόηλ᾽ οὕτω καὶ τότε τὸν τελευ-
ταῖον πρὸς αὐτὸν τρέχοντας δρόμον αὐτὸς ἀναστήσει
καὶ πετομένοις αὐτὸς ἐργάσεται τὸ πτερὸν. Διὰ
τοῦτο καὶ ἀετοὺς ἀπεκάλει συνιόντας ἐπὶ τὸ πτῶμα,
« Ὅπου γὰρ, φησὶ, τὸ πτῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται

¹⁶ Matth. xiii, 43. ¹⁷ I Thess. iv, 14. ¹⁸ Matth. xxiv, 28. ¹⁹ ibid.

οι ἀετοί. Ἔτι γὰρ ἀπὸ τραπέζης ἐπι τράπεζαν ἤξουσι, τῆς ἐπι καλυπτομένης ἐπὶ τὴν ἡδὴ φανερωμένην, ἀπὸ τοῦ ἄρτου ἐπὶ τὸ πτώμα. Νῦν μὲν γὰρ ἄρτος ἐστὶν αὐτοῖς ὁ Χριστός, τὴν ἀνθρωπείαν ἐπι ζωσὶ ζωὴν, καὶ πάσχα, διαβαίνουσι γὰρ ἐνθένδεν ἐπὶ τὴν ἐν οὐρανῷ πόλιν· ὅτε δὲ ἐ ἀλλάξουσιν ἐσχὺν, πτεροφυήσουσιν ὡς ἀετοί, ἢ ὁ θαυμαστός φησὶν Ἠσαΐας, τότε δὲ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πτώματος καθοδεῦνται καθαροῦ παραπετασμάτων. Ὁ καὶ δηλῶν ὁ μακάριός φησὶν Ἰωάννης· Ὁ φόμεθα αὐτὸν καθὼς ἐστὶν οὔτε γὰρ ἄρτος ἐστὶν αὐτοῖς τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς πεπαυμένης, οὔτε πάσχα μένουσιν ἤδη, τοῦ πτώματος δὲ πολλὰ φέρει· καὶ γὰρ μετὰ τῶν στιγμάτων αἱ χεῖρες καὶ τὰ ἴχνη τῶν ἤλων οἱ πόδες ἔχουσι, καὶ τὸν τύπον ἐπι φέρει τοῦ δόρατος ἢ πλευρά. Τοῦτο τὸ δεῖπνον ἐπ' ἐκεῖνο φέρει τὸ πτώμα, τοῦτου χωρὶς ἀμήχανον ἐκεῖνο λαβεῖν, οὐχ ἦτον ἢ τὸν ἐκκοπέντα τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ φωτὸς εἰς πείραν ἐλθεῖν. Εἰ γὰρ ἔχουσι ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς οἱ τοῦτο μὴ δειπνοῦντες τὸ δεῖπνον, μελῶν νεκρῶν ἀθάνατος πῶς ἀν γένοιτο κεφαλῇ; Μία μὲν γὰρ ἡ τῆς τραπέζης δύναμις, εἰς δὲ ἐστιῶν ἐν ἑκατέρῳ τῶν κόσμων, καὶ τοῦτο μὲν ἐστὶν ὁ νυμφῶν, τοῦτο δὲ ἡ πρὸς τὸν νυμφῶνα παρασκευή, τοῦτο δὲ αὐτὸς ὁ νυμφίος. Ὁθεν τοῖς μὴ μετὰ τούτων ἀπεληλυθόσι τῶν δώρων πρὸς τὴν ζωὴν ἔσται πλέον εὐδέν· οἷς δὲ ὑπῆρξε καὶ λαβεῖν τὴν χάριν καὶ σῶσαι, καὶ τὴν χάριν εἰσῆλθον τοῦ Κυρίου αὐτῶν καὶ τῷ νυμφίῳ συνεισῆλθον εἰς τὸν νυμφῶνα καὶ τῆς ἄλλης ἀπήλασαν τῆς ἐν τῷ δεῖπνῳ τρυφῆς, οὐ τηνικαῦτα τυχόντες, ἀλλ' ὁ κομίζοντες ἦλθον, τοῦτου διαδειχθέντος καθαρώτερον αἰσθανόμενοι. Καὶ οὗτος ὁ λόγος, καθ' ὃν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν ἐστὶν.

¹⁰ Isa. xl, 31. ¹¹ I Joan. iii, 2. ¹² Luc. xvii, 21

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

Τίνα συντέλειαν αὐτῇ παρέχεται ἡ καθιέρωσις τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου.

DE VITA IN CHRISTO

LIBER QUINTUS.

Ad sacrorum divinatorumque mysteriorum absolutionem altare etiam necessarium esse.

Τῶν μὲν ἱερῶν μυστηρίων οὗτος ὁ λόγος, καὶ τούτην ἡμῖν ἔχει πρὸς τὴν ἀληθῆ ζωὴν τὴν παρασκευήν. Ἐπεὶ δὲ τὸ θυσιαστήριον πάσης ἐστὶν ἀρχὴ τελετῆς, ἀν τε δειπνεῖν ἀν τε χρῆμα δεῖ λαμβάνειν, καὶ μὴ καὶ ἱεράσασθαι· καὶ τοῦ λουτροῦ τὰ τελεώτατα μετασχεῖν, εἴ τι αὐτὸ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ τὴν πηγνύσαν αὐτὸ τελετὴν, ὡς οἷοί τε ἔσμεν,

A adhuc ad manifestam, a pane ad corpus. Nunc enim panis illis est Christus, adhuc vitam humanam viventibus, et phase; transeunt enim hinc in caelestem civitatem. Quando autem mutabunt fortitudinem, et assument pennas, sicut aquila¹⁰, juxta Isaiam, tunc ipsi corpori a velamentis nudo insidebunt. Quod significans et beatus Joannes ait: « Videbimus eum sicuti est¹¹. » Nec enim panis Christus est illis, quando vita in carne jam finem habet, nec phase jam manentibus. Corporis autem passi signa multa fert. Etenim cum stigmatis ceruntur manus, et vestigia clavorum pedes habent, et nota infixæ in latus lanceæ adhuc exstat. Hæc cœna ad corpus illud fert, sine qua impossibile est illud adipisci, perinde atque erutis oculis intueri. Si enim non habent vitam in semetipsis, qui hanc cœnam non cœnant, qui immortalis est, mortuorum membrorum quomodo potest esse caput? Una est enim mensæ virtus; unus qui convivium in utroque mundo apparat. Et hoc partim quidem est thalamus, partim ad thalamum præparatio, partim sponsus ipsemet. Unde qui non cum his donis ad vitam hinc abierint, nihil consequentur. Quibus autem gratiam accipere et servare contigit, et in gaudium Domini sui intrarunt, et cum Sponso in cubiculum nuptiale convenerunt¹², et aliis perfructi sunt in cœna deliciis, non tunc ea adipiscuntur, sed quod apportantes venerunt, Christo conspecto liquidius sentient. Et hæc est ratio secundum quam regnum cœlorum intra nos est

cratur comparaturque, pro virili nostra egerimus, nihil nos vel curiosum, vel supervacaneum facturos equidem existimamus. Perfectius autem conditionem ejus explanabimus, si tanquam de mysteriorum basi, aut radice, aut quo alio nomine appellari debet, disseramus. Quare et quæ consecratoris manibus sunt, et quibus altare constet, indicemus; omnibusque ordine expositis, singula deinde quid occultæ significationis habeant inquiramus.

Primum hierarchia, seu episcopus brachia, et corpus reliquum linteatus, et cinctus, Deo super humo (quanquam non nuda) se prosternit, precatusque uti studio suo propositum ac desideratum finem consequatur, ad operam resurgit, positamque mensam præhendens, eam apte locat ac stabililit; non id tantum aliis jubens, sed ipse quoque manus admoveus. Ita fixe locatam ubi calida abluit, cum precibus, ut ea non solum sordes apparentes, sed etiam contagionem a dæmonibus illi aspersam purgandi vim habeat, mox eandem vino notæ optimæ, et oleo rosaceo, ut arbitratur, perfundit. Secundum hæc sacrum unguentum adhibet, ungenderque crucis figuram tertium exprimit, ac Deo canticum illud propheticum et celeberrimum accinit. Postmodum candido illam linteo obvelat, et stragula veste pretiosa exornat, aliaque lintea super iis expandit, quæ quidem sacro unguento, quemadmodum mensa, delibuta, et ad extremum mensæ superinjecta, sacris tabulis proxime subesse oportet. Hac cærimonia functus linteo se exiit, indutusque stolam hierarchicam in viciniam aliquam sacrarum ædium egreditur; ubi acceptis sanctorum martyrum ossibus, ad hoc ipsum paratis, et super alterâ altaris tabellarum repositis, in quo venerabile donum collocat, et operiens, quibus illud operit, admodum reverenter tollit, supraque caput portans, ad domum quæ sanctificatur sive dedicatur inter lampades, cantus, suffimenta, quibus eum incedentem multi cohonestant, progreditur. Ita procedens, ubi templum attingit, ante januas clausas consistit, jubetque Ipsis Davidis vocibus eos qui intus sunt, portas Regi gloriæ aperire²³, et vicissim audit, quæ ille, Salvatore cælum conscendente angelos angelis contra resonantes introducit. Portis jam patentibus, ingreditur, sacrum vas illud coopertum supra caput habens. Simul ad altare, et ad ipsam mensam accessit, super ea deponit, tegumentumque removet, jacentesque in vase divitias tollit, et thecæ, quæ capacitate respondeat, imponit. Post hæc unguento sacratissimo illis superfuso, sub sacra mensa condit. His ita confectis domus jam domus orationis, mensa vero ad sacrificium idonea et parata est, et sacrificatorium prorsus est.

ἀποτίθεται τὴν ἱερὴν. Τούτων δὲ οὕτω κατασκευασμένων ὁ μὲν οἶκος προσευχῆς οἶκος, ἢ τράπεζα δὲ πρὸς τὴν θυσίαν ἔχει καὶ παρεσκευάζεται καὶ θυσιαστήριον ἔστιν ἀτεχνῶς.

θεωρήσομεν. Μὴ ἂν οἶμαι περιεργον οὐδεν ποιῆσαι μὴδὲ παρέλκον· τὸν λόγον μὲν οὖν τελεώτερον οὕτως ἂν εἴημεν ἀποδεδωκότες, ὡς ἂν περὶ τῆς τῶν μυστηρίων κρηπίδος ἢ ἐξῆς ἢ ὁ τι καὶ χρῆ καλέσαι διεξεληθόντες. Καὶ τοίνυν ἃ παρὰ τῶν τοῦ τελούντος χειρῶν γίνεται, καὶ ἃ τὸ θυσιαστήριον καθίστησιν, ἐξῆς ἐκτεθέντων ἀπάντων, ἕκαστον ἔπειτα τίνος ἔστιν ἀνιγμά· καὶ ὁ φέρει, σκοπῶμεν.

Πρῶτα μὲν οὖν ὁ θόνας περιθέμενος ὁ ἱερέυσης λευκὰς καὶ καταδήσας ἐπὶ τε τῶν χειρῶν καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος, τῷ Θεῷ προσπίπτει κατακλιθεὶς, οὐ κατὰ ψιλῶ τοῦ ἐδάφους, καὶ δεηθεὶς τὸ ζητούμενον πέρας λαθεῖν αὐτῷ τὴν σπουδὴν ἐπὶ τὸ ἔργον ἀνίσταται, καὶ τὴν τράπεζαν κειμένην ἀνελόμενος καθιδρύει καὶ πήγνυσιν, οὐ κελεύων μόνον, ἀλλὰ καὶ χεῖρας εἰσάγων. Τεθείσας δὲ θερμοῖς ἀποκλυσάμενος ὕδασι, οἷς ἠέξαστο μὴ ῥύπου φαινομένου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπὸ τῶν δαιμόνων προστροπῆς καθάρσιον δύναμιν ἔχειν· εἶτα μυρίζει οἶνον τε χέων αὐτῇ τοῦ καλλίστου καὶ μύρου στακτοῦ ῥόδων, οἶμαι, πεποιημένου, μετὰ δὲ ταῦτα τὸ ἱερὸν μύρον ἐπάγει καὶ χρίζει, τρίτον γράφων ἐπ' αὐτῆς τὸν σταυρὸν καὶ τῷ Θεῷ τὸ προφητικὸν ἔδωκεν ἕσμα τὸ πολυμήμητον. Εἶτα λευκῇ περικαλύψας ὄθονη πέπλοις τε τιμίαις ἐπικοσμεῖ, καὶ τούτοις ὄθονας ἄλλας ἐφαλοῖ, τῷ θεῷ μύρω τὸν τῆς τραπέζης τρόπον ἀηλιμμένας, ἃς ἐπιθεσθλήμενας ἔσχατον τῇ τραπέζῃ δει τοῖς πίναξιν ἀμέσως ὑποκείσθαι τοῖς ἱεροῖς. Καὶ ταῦτα οὕτω τελέσας, λύει μὲν καὶ περιδύεται τὰς ὄθονας, ἀτόξ δὲ τὴν ἱεραρχικὴν ἔχων στολὴν ἐπὶ τινὰ γέστονα τῶν ἱερῶν ἐξείσιν οἴκων. Ὅθεν ἀγίῳ μαρτύρων ὅσα λαθῶν εἰς τοῦτ' αὐτῷ παρεσκευασμένα καὶ θεῖς ἐπὶ θατέρου τῶν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου πινάκων, ἐν ᾧ τὸ φρικτὸν τίθησι δῶρον, καὶ καλύψας, οἷς ἐκεῖνο καλύπτει, μάλα τε σεμνῶς ἀναιρεῖται καὶ κομίσας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπὶ τὸν ἀγιαζόμενον πρόεισιν οἶκον, λαμπάσι καὶ ἕσμασι καὶ θυώμασι καὶ μύροις· τὴν πρόδοον πολλῶν κοσμοῦντων αὐτῷ, καὶ οὕτω χωρῶν, ἐπεὶ καταλάβοι τὴν νεῶν καὶ πρὸς αὐτῷ γένοιτο, ἴσταται μὲν πρὸ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, κελεύει δὲ τοῖς ἐνδον πυλῶν τὰς πύλας ἀνοίγειν τῷ τῆς δόξης Βασιλεῖ, καὶ αὐτὰς τοῦ Δαβὶδ εἰπὼν τὰς φωνάς· καὶ παρὰ τῶν ἐνδον ἀκούσας, ἃς ἐκεῖνος τοὺς ἀγγέλους λέγοντας ἀλλήλοις εἰπάγει τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνιόντος, τῶν θυρῶν ἀναπεταννυμένων εἰσεσι τὸ ἱερὸν, σκευὸς ἐκεῖνο συγκεκαλυμμένον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχων. Ἐπειδὴν δὲ εἰσῶ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ πρὸς αὐτῇ γένηται τῇ τραπέζῃ, κατατίθεται μὲν ἐπ' αὐτῆς καὶ ἀνακαλύπτει, τὸν δ' ἐγκείμενον αὐτῷ πλοῦτον ἀναιρεῖται μὲν ἐκεῖθεν, ἐντίθησι δὲ θησαυρῷ τῷ μεγέθει τῶν ἐντιθεμένων συμμετρῶ, καὶ μετὰ τοῦτο τὸ μύρον αὐτοῖς τὸ παναγέστατον ἐπιχέας ὑπὸ τὴν τράπεζαν

²³ Psal. xliii, 7, 8.

Τὸν δὲ λόγον, ἀνθ' ἑτοῦ τούτων τελουμένων ἐκεῖνο ἄ γίνεταί, καὶ τοῖς τῷ ἱερεὶ πεπραγμένοις τὸ τοιαῦτα δύνασθαι τὴν οἰκίαν καὶ τὴν τράπεζαν ἀπαντᾶν, λέγωμεν ἤδη, θεωροῦντες ἕκαστα.

Ἡ μὲν οὖν ἀναβολὴ καὶ τὸ οὕτως ἐσκευασμένον ἐπὶ τὴν τελετὴν ἀφίχθαι τὸν ἱεράρχην, τοῦ κατὰ τὸν ἀνθρώπου θυσιαστηρίου γράφει τὸν τύπον· τὸ γὰρ πᾶσαν ἀπονιφάμενον πονηρίαν καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθέντα Δαβὶδ εἶπε συνθέξαι ἑαυτὸν καὶ συμπτύξαι καὶ πρὸς ἑαυτὸν νεῦσαι τὸν ἀνθρώπου, Θεὸν ἐνοικίξει καθαρώς τῇ ψυχῇ καὶ θυσιαστήριον ἐργάζεται τὴν καρδίαν. Τούτων γὰρ σημεῖα, τοῦ μὲν, τὸ λευκὴν εἶναι καὶ λάμπουσαν αὐτῷ τὴν ἀναβολὴν, ἐκεῖνου δὲ, τὸ πανταχόθεν πρὸς ἑαυτὸν ἐπεστράφθαι καὶ συνεπτύχθαι τῷ σώματι· καὶ οὕτω δι' ὧν ἐξεσσει ἐν ἑαυτῷ πρὸ τοῦ τεμένου· τὸ θυσιαστήριον δειξας, ἔπειτα τῷ τεμένει τὴν τελούσαν δίδωσι χεῖρα, μάλιστα μὲν ἐπεὶ καὶ τεχνῶν τοῖς προϊσταμένοις καὶ ὁμοῦ ἐργάζεσθαι δυναμένοις πρὸ τῶν χειρῶν ἐφ' ἑαυτοῦ συνέστησε τὸ ἔργον ὁ λογισμὸς· καὶ ὁ μὲν δὲ συνεστήσατο κανόνα ταῖς χερσὶν ἔδωκεν, αἱ δὲ ἐπὶ τῆς ὕλης ἐδείξαν. Καὶ μὴ καὶ ζωγράφους ἔστι μὲν πρὸς τὸν ἀρχέτυπον γράφειν ἀπὸ τῶν πινάκων ποιουμένους τὴν τέχνην, ἔτι δὲ καὶ τῇ μνήμῃ τὰ τοιαῦτα χρωμένους καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν ὀρῶντας παράδειγμα· καὶ οὐ ζωγράφους τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἀνδριαντοποιοῖς καὶ οἰκιῶν ἐργάταις δημιουργοῖς ἅπασι συμβαίνειν ἴδοι· τις ἂν. Καὶ τὴν τοῦ τεχνίτου ψυχὴν ὀφθαλμοῖς ἴδειν, εἴ τις ἦν μηχανὴ, αὐτὴν ἂν εἶδες τὴν οἰκίαν ἢ τὸν ἀνδριάντα, ἢ τῶν ἔργων οἰοῦν τῆς ὕλης χωρὶς.

Ἐπειτα παράδειγμα τοῦ θυσιαστηρίου τὸν ἱεράρχην οὐ τοῦτο ποιεῖ μόνον, ὅτι τῶν τοιούτων αὐτὸς τεχνίτης, ἀλλ' ὅτι ναὸς εἶναι Θεοῦ καὶ θυσιαστήριον ἀληθῶς μόνη τῶν ὀρωμένων ἢ τῶν ἀνθρώπων δύναται φύσις, ὡς τό γε χερσὶν ἀνθρώπων παγὲν εἰκόνα τοῦτου σώζει καὶ τύπον· ὅθεν ἔδει τὸ πρᾶγμα πρὸ τῆς εἰκόνης ἐν τῷ σχήματι τοῦτο φανῆναι καὶ τῆλῃθὲς τοῖς τύποις ἠγγίσασθαι. Ὁ γὰρ εἰπὼν, « Ποῦν οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι; Ἐνοικήσω, φησὶν, ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω » Σημαίνει δ' ἂν οἶμαι κίκεῖνο, ὡς τὴν βουλόμενον ἄλλοις ὄφελος εἶναι, προσῆκε πρότερον ἑαυτῷ, καὶ τὸν ἀψύχοις δύναμιν ἐνθεῖναι τοσαύτην ἠξιωμένον ἑαυτῷ πρὸ ἐκεῖνων τὰ τοιαῦτα λυσιτελεῖ καταστήναι, καθάπερ καὶ τὸν ἐπίσκοπον Παῦλος· ἔξωστε πόλει καὶ δήμοις ἐσόμενον ἀγαθὸν ἀφ' ἐστίας ἔρξασθαι, καὶ τὸν οἰκήσοντα καλῶς τὴν οἰκίαν ἑαυτὸν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πρότερον ἀγαγεῖν. Δεῖται δὲ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ ἔργον· καὶ γὰρ ἀνῦσαι μὲν δύναται ἂν οὐδεὶς· μὴ τοῦ Θεοῦ τούτων, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδὲν, μάλιστα δὲ τῶν θυσιαστηρίων, ἐν οἷς τὸ πᾶν ἐκεῖνου καθαρώς ἔργον. Ἐπεὶ δὲ ὁ κοινὸς Δεσπότης τῶν δούλων οὐκ ἐξ ἐπιτάγματος προὔνοηθη, οὐδ' ἐπεμψε τοὺς ἐπιμελησομένους, ἀλλ' αὐτὸς ἦλθε, καὶ πάντων δι' ὧν ἔδει σώσων αὐτοῦργός ἦν. τοῦτου χάριν τὸν ἱεράρχην τὴν ἐκεῖνου δεικνύοντα μαθητὴν αὐτοχειρῶς πηγνύουσι τὸ

Rationem autem propter quam his cærimonis illa fiant, hisque a sacerdote peractis, quorum domus et mensa nos moneant. nunc singula considerantes doceamus.

Amictus igitur, et quod sic ad cærimoniam consecrationemque altaris obeundam accedit, altaris humani typum refert. Iniquitatem quippe omnem abluisse, et super nivem dealbatum esse, ut David loquitur ²⁴, sese contraxisse, in semet convolvissse, in se descendisse, Deum perfecte habitare in anima, et cor altare facit. Horum indicia, hujus albus et nitidus amictus; illius, quod totus ad Deum est conversus, et ei corpore prono supplicat. Et ita, cum, per quæ potest, in seipso altare prius effecerit, deinde templo manum ultimam imponit; maxime cum et in artificibus, et omnino in quibusvis opificibus, ante operam manuum cogitatio in seipsa opus componat, et quod composuit, illud pro regula manibus præscribat, quam illæ in materia subjecta expriment. Quin etiam pictores archetypum pingunt, artemque a tabulis, quas imitantur, ducunt. Possunt etiam memoria et simulacris quæ animo retinent pro exemplis uti. Hoc porro non pictoribus duntaxat, sed statuariis quoque, et architectis et opificibus demum universis usu venire certum est. Et si quo artificio posset anima artificis istis oculis videri, in ea aut donum, aut quodvis opus sine materia videmus.

Deinde hierarcham exemplar altaris non hoc solum facit, quod harum rerum ipse actor est, sed quod vere templum Dei et altare esse, sola ex rebus quæ sub aspectum cadunt, humana natura potest. Itaque manibus hominum fixum et locatum imaginem et typum hujus servat. Ex quo oportebat rem ante imaginem in schemate hoc apparere, et veritatem formis antecedere. Qui enim dixit: « Nunquid domum tu ædificabis mihi ad habitandum? » — « Habitabo, inquit, inter vos, et inambulabo. » Illud item significat, opinor, volentem aliis commodare, ante sibi debere prodesse; et rebus inanimis tantam virtutem immittere postulantiem, sibi prius hæc utilia reddere (sicut et episcopum Paulus æquum censuit urbi et populis profuturum, a domo sua incipere ²⁷) et hinc administratum domum, seipsum secundum rectam rationem prius regere. Opus est autem Deo ad hoc opus, sine cuius ope nec aliud quidquam, nedum mysteria, in quibus totum opus illius solius est, peragere queat. Quia vero communis est Dominus, non per subsidiarios consuluit servis suis, nec curatores misit, sed ipsemet venit, et omnia quæ salus nostra requirebat, per se ipsemet præstitit. Quam ob causam, hierarcham illius se discipulum ostendentem, sua manu altare statuere

²³ Psal. L, 9.

²⁴ II Reg. vii, 5.

²⁵ Levit. xxvi, 12; II Cor. vi, 16.

²⁷ I Tim. iii, 2-5.

et firmare conveniens est, unde omnes nobis salutis occasiones profiunt. Et hæc agit psalmum in ore habens, « Exaltabo te, Deus meus, rex meus ²⁸, » qui gratiarum actionem erga Deum et memoriam ejus mirabilium complectitur. Si enim Pauli lex gratias agere præcipit in omnibus, quanto justius in eo quod est bonorum summa et caput? Post hunc alium psalmum adjungit : « Dominus regit me, et nihil mihi deerit ²⁹, » in quo non simpliciter Dei benignitas laudatur, sed ejus ipsa hæc presentia beneficia attinguntur. Nam et baptismatis illic mentio, et divinæ unctionis, et poculi, et mensæ sacrum panem afferentis. Baptisma autem, et aquam requiei, et locum herbæ quietis vocat, atque a Deo bene pastus in hoc se habitaturum ad extremum affirmat. Et quoniam peccatum et labores audacibus peperit, et nobis terram spinis replevit, aqua peccatum ejiciens, adversus laevos aqua requiei, adversus spinas et tribulos locus herbæ virentis hand absurde, ut puto, nominatur. Diversorium postremo, quia bonum ultimum quod quaerimus, et in quo quiescimus, Deum hic est accipere. Dici autem et illa de causa aqua requiei potest, quia concupiscentiam naturæ sedat et quiescere facit. Quod « multi prophætæ et reges voluerunt videre ³⁰, » inquit.

Cur porro Deo procidens, et preces concipiens templi solum non contingit? An quia consecrationem nondum adeptum nec ad mysterium est idoneum? Et nondum facta domus orationis, quomodo orantem immediate sustineat? Siquidem et contra, Mo-
 sen terram sanctam calcaturum, calceamenta solvere necesse erat, nihil medium ad colloquium afferentem ³¹; sicut et tunc Deo addictum populum Hebræorum terram Ægypti in calcamentis calcare oportebat ³². Hoc facto, aqua lustrali mensam abstergit. Quoniam enim hominem dominum omnium, quæ visu percipiuntur, communis tyrannus in servitutem redegit, postea in omnia sensibilia, ceu in palatium rege prostrato irruit et invasit. Quamobrem assumpta inde materia in unoquoque mysterio, quodam purgativo adversus maligni vires opus est, sicut et aquam, qua initiatorum necesse est baptizare, sacerdos ubi precibus ab omni diabolica malignitate purgavit, sic demum carmen rituale et initiatorium pronuntiat. Eadem ratione mensam prius aquis malorum depultricibus abluit, et simul modum demonstrat, quo ad bonum sit currendum, qui est declinare prius a malo. Itaque et super, malis hominibus cautatum psalmum in hac expiatione recitat : « Asperges me hyssopo, et mundabor; lavabis me, et super nivem dealbabor ³³. » Et post hoc Deo gratias agit, cum veneratur, quod in omnibus consecrationibus facit; omnia quippe ad Dei gloriam administranda sunt,

Α θυσιαστήριον εικόη ην, ὄθεν ἡμῖν αἱ πᾶσαι τῆς σευτηρίας εἰσὶν ἀφορμαὶ, καὶ ταῦτα ποιεῖ, τὸν ψαλμὸν ἐκείνον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχων, « Ὑψώσω σε, ὁ Θεός μου, ὁ βασιλεὺς μου, » ὃς εὐχαριστίαν ἔχει τῷ Θεῷ καὶ μνήμην τῶν αὐτοῦ θαυμασίων. Εἰ γὰρ ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν ὁ τοῦ Παύλου κελεύει νόμος, πόσω δικαιοτέρον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου τῶν ἀγαθῶν; Μετὰ δὲ τοῦτον ἄλλον ἐπιτινάσσει ψαλμὸν, « Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδὲν με ὑστερήσει. » ταῦτα δὲ οὐχ ἀπλῶς τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ὕμνει, ἀλλ' αὐτῶν ἄπτεται τῶν παρόντων. Καὶ γὰρ καὶ βαπτίσματος μέμνηται καὶ τῆς θείας ἀλοιφῆς καὶ τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς φερύσης τὸν ἱερὸν ἄρτον τραπέζης; τὸ δὲ βάπτισμα καὶ ὕδωρ ἀναπαύσεως καὶ τόπον χλόης καλεῖ, καὶ ποιμαινόμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καλῶς εἰς τοῦτο κατασκηνώσκειν ἔσχατον ἔφρ. Ἐπεὶ γὰρ ἡ ἀμαρτία καὶ πόνους τοῖς τολμῶσιν ἤνεγκε καὶ τὴν γῆν ἐνέπλησεν ἡμῖν ἀκανθῶν, τὸ τὴν ἀμαρτίαν ἐκβάλλον ὕδωρ πρὸς μὲν τοὺς πόνους ὕδωρ ἀναπαύσεως, πρὸς δὲ τὰς ἀκάνθας τόπος χλόης δικαίως, οἶμαι, καλεῖται, κατάλυμα δὲ τελευταῖον, ὅτι τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, ἐν ᾧ παυόμεθα ζητούντες ἴνθ' ἑσθὸν, ἐστὶν ἐνταῦθα λαβεῖν. Εἴη δ' ἂν καὶ δι' ἐκείνον τὸν λόγον ἀναπαύσεως ὕδωρ, ὅτι τῆς φύσεως τὴν ἐπιθυμίαν ἀνέπαυσεν, ἢ ἐ πολλοὶ προφήται καὶ βασιλεῖς, φησὶν, ἰδεῖν ἐπεθύμουν. »

Τὶ δὲ προσιπτόντα τῷ Θεῷ καὶ προσευχόμενον τὸ τοῦ τεμένους ἔδαφος; οὐ δέχεται τὸν ἱεράρχην ἀμέσως, ἢ τὴν τελετὴν εἰ μὴ δεδεγμένον οὐδέπω πρὸς τὴν τελετὴν ἤρμωσται, καὶ μήπω προσευχῆς γενόμενος οἶκος πῶς ἂν λάθοι καθαρῶς τὸν εὐχόμενον; Ἐπεὶ καὶ τοῦναντίον τὸν Μωσέα τῆς ἀγίας ἐπιβαίνειν μέλλοντα γῆς τὸ ὑπόδημα ἐχρῆν ὑπολύσαι, κομίζοντα πρὸς τὴν ὁμίλιαν μέσον οὐδὲν ὥσπερ καὶ τὸν τηνικαῦτα τῷ Θεῷ προσκαίμενον δῆμον τῶν Ἑβραίων τὴν ἐν Αἰγύπτῳ γῆν μετὰ τῶν ὑποδημάτων εἰδει πατεῖν. Οὕτω δὲ δράσας ὕδατιν ἔπειτα σμῆχει τράπεζαν ἱεροῖς. Ἐπεὶ γὰρ τὸν τῶν ὀρωμένων δεσπότην τὸν ἄνθρωπον ὁ κοινὸς δουλωσάμενος τύραννος ἔπειτα τοῖς αἰσθητοῖς ἐνέσκηψε πᾶσι, κηθάπερ βασιλεῖοι; τοῦ βασιλείως πεσόντος, διὰ ταῦτα ταῖς παραλαμθανομέναις ἐντεῦθεν ὕλαις ἐφ' ἐκάστου τῶν μυστηρίων ἀνάγκη τινὸς καθαρῆς κατὰ τοῦ πονηροῦ δυναμένου. Καθάπερ καὶ τὸ ὕδωρ, καθ' οὗ δὲ τελούντα βαπτίζειν, τῆς τῶν διμύνων ἐπιρροίας ἀπάσης εὐχοῖς καθόρα; ὁ ἱερεὺς, οὕτω τὴν τελούσαν ἐπιλέγει φωνήν, κατὰ τὸν αὐτὸν δὴ τὴν τράπεζαν λόγον ἀλεξικάκοις ἀποκλύζει πρότερον ὕδασι, καὶ ἄρα τὴν τρέπον ὑποδεικνύς, ὅπως δὲ πρὸς τὰγαθὸν τρέχειν, ὅπερ ἐστὶν ἐκκλίνειν ἀπὸ τοῦ κακοῦ πρότερον ὃ ἄριν καὶ τὴν ἐπὶ κακοῖς ἀνθρωπίνοις ἡμέρον ἄξει ψαλμὸν ταῦτα τελῶν· « Παντιεῖς με, λέγων, ὑσιώπη, καὶ καθαρισθήσομαι· πλυνεῖς με, καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι. » καὶ μετὰ τοῦτο τῷ Θεῷ χάριν ἀποδίδωσι καὶ γεραίρει. Καὶ τοῦτο καθ' ἕκα-

²⁸ Psal. cxliv, 1. ²⁹ Psal. cxvii, 1. ³⁰ Luc. v, 24. ³¹ Exod. iii, 5. ³² Exod. xii, 1 seqq. ³³ Psal. l, 9.

στον τῶν τελευτημένων. Πάντα γὰρ δεῖον εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖν, τὰ μυστήρια μάλιστα πάντων, ὅσα καὶ πάντων λυσιτελέστερα καὶ Θεοῦ μόνου.

Ἐπεὶ δὲ πρὸ τῶν θείων χαρίτων οὐ καθίρεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς συστοίχους αὐταῖς ἀρετὰς, ὡς οἱ τοὶ τέ ἐσμεν, ἐπιδείκνυσθαι χρῆ, ὡς οὐκ ἔστιν ἄλλως τυγχάνειν τοῦ χορηγοῦ τῶν τοιούτων, (ὁ γὰρ Θεὸς εὐχὴν δίδωσι οὐ τοῖς καθυδούσοις, ἀλλὰ τῷ εὐχομένῳ, καὶ τὸν ἀγωνιζόμενον ἀλείφει καὶ σωφροσύνης δίδωσι χάρισμα τῷ δι' ὧν ἔξεστι σωφρονοῦντι, καὶ ὅλως πανταχοῦ τὴν πρὸς τὸ ζητούμενον ἐπιθυμίαν οὐχ οἷς εὐχόμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων δεικνύναι χρῆ) διὰ τοῦτο πρὸ τοῦ θειοτάτου μύρου, ὃ τῷ θυσιαστηρίῳ τὴν ἐκ Θεοῦ χάριν οἶδε κομίζειν, τοῖς παρ' ἡμῖν εὐδῶσει μυρίζει τὴν τράπεζαν οἴνω καὶ μύρῳ, ὧν τὸ μὲν ἡμῖν τέρψιν ἔχει μόνον, τὸ δὲ καὶ τῇ ζωῇ βοηθεῖ, ἵνα δείξῃ τὰνθρώπινα εἰσερχομένων ἅπαντα ὅτι τούτων ἡμῖν τὸν βίον ἅπαντα συμπληροῦντων, τῶν τε πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων καὶ τῶν ἡδέων, ἀμφοτέρων ἀπάρχεται, ἐπεὶ κάκεινος ἑλθὼν καὶ ζῶν ἔδωκε καὶ περισσὴν προσέθηκεν, οὐκ ἀναστήσας μόνον καὶ λύσας, ἀλλὰ καὶ βασιλεύσας, τῆς ἀκηράτου τρυφῆς ἡμῖν μεταδοὺς τούτοις ἐπιφέρει τὸ μύρον, ὃ πᾶσαν τὴν τελετὴν τὴν δύναμιν ἔχον ἐπ' αὐτὴν τὴν θύσαν ἀντικρὺς φέρει.

Ἐπεὶ γὰρ τοῖς θεοῖς τούτοις αὐτὴν ἐτέλεσεν ὁ Σωτὴρ ἐξ ἀρχῆς, « λαθὼν, φησὶ, τὸν ἄρτον καὶ εὐλόγησας τὴν χεῖρα, » ζητοῦμεν ἐκείνην καὶ τὴν φωνήν. Τὴν μὲν οὖν φωνὴν οἱ ἱερεῖς ἀφιδῶσι, καὶ ἔστιν ἐνεργὸς ὡς ἂν ἐκείνου καλεῦσάντος. « Τοῦτο γὰρ, φησὶ, ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » τὴν δὲ χεῖρα τὸ μύρον δύναται. Καὶ γὰρ, Αὐτὸς, φησὶν ὁ θεὸς Διονύσιος, τὸ μύρον εἰσάγει τὸν Ἰησοῦν. Ἄλλ' οἱ μὲν ἀπόστολοι καὶ τὴν χεῖρα παρ' ἑαυτῶν εἰσέφερον, καὶ γὰρ καὶ ταύτην ἔχον τὴν χάριν· οἱ δ' ἐκείνους ἐκδεξάμενοι ταυτησὶ τῆς τελετῆς ἐδεήθησαν, τὴν φωνὴν εὐνάμενοι μόνον. Τοῖς μὲν γὰρ πρῶτοις ἱερεῦσι θυσιαστήριον ἦσαν αἱ χεῖρες, τοῖς δὲ μετ' ἐκείνους δι' ἐκείνων ὁ Χριστὸς τοὺς μυστοδόχους ἠκαδόμησεν οἴκους. Ἐπιλέγει δὲ οὐδὲν ὄϊον πρότερον ἐπιπέων τῇ τραπέζῃ τὸ μύρον, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ μόνον ἔδει τῷ Θεῷ ἄσμα φωνῆς μὲν Ἑβραίας συλλαβαῖς ὠρισμένων ὀλίγαις, διαντίας δὲ παναγοῦς τοῦ τῶν ἱερῶν προφητῶν χοροῦ. Καὶ γὰρ ἔστι μὲν εὐφημεῖν μακροῦ λόγου τὰ κατορθούμενα διεξιόντας, ἔστι δὲ ῥήμασιν ὀλίγοις τὴν ψῆφον ἐρίζοντας τὴν ὑμνούμενον ἀνάδειν. Προστίκει δ' ἂν, οἶμαι, τὸ μὲν πρῶτον παρωχηθῶν ἢ μελλόντων εἰ τῶν ἐπαινουμένων ἔργων, ἵν' εἴεν ἀντὶ τούτων τοῖς θεωμένοις οἱ λόγοι ἐνισταμένων δὲ καὶ γινομένων οἶμαι τὸ δεύτερον, ὅτε τῶν πραγμάτων παρ' ἑαυτῶν φαινομένων ἀνάγκη τῶν κηρυττόντων λέγων οὐδ' ἠτισοῦν πλην τὴν ἡδονὴν ὅσον ἐνδείξασθαι καὶ τὸ θαῦμα, ὡσπερ καὶ οἱ προφήται εἰσι· Ἰωάννου προσεφίτευσαν. Τὸ γὰρ ἐντεῦθεν τί τῶν ἀγγέλων ἔδει τοῦ μεμνημένου φανέντος; Ἐκεῖνον γὰρ οὐδὲν ἢ βοᾶν καὶ στεφανοῦν

A præcipueque mysteria, quando omnibus conductibiliora et Dei solius sunt.

Cæterum quia ante divinam gratiam non solum deprimere se, sed etiam virtutes ipsi consociabiles quantum possumus, præstare oportet, quod aliter suppeditatorem gratiæ non acquirimus (Deus enim optata largitur non dormientibus, sed precantibus, et certantem ungit, et castitatis donum dat, castitatem exercendi, per quæ exercenda est, et universe ubique, desiderium ejus quod quæritur, non votis solum, sed etiam ipsis operibus demonstrandum est), ideo ante divinissimum unguentum, quod altari gratiam a Deo apportare consuevit, his quæ apud nos bene olent, mensam humectat, vino et oleo rosarum, ex quibus hoc voluptatem tantum nobis generat, illud etiam vitæ prodest, ut humanis omnibus illatis doceat, quod cum vitam nostram repleant quorum alia necessaria, alia jucunda sunt, se amborum offerre primitias. Nam et ipse cum venisset, et vitam dedit, et amplius addidit, non modo in vitam nos revocans, et vincula mortis abrumpens, sed et reges constituens, et immortales delicias nobis impertiens, et adhuc mysterium adjiciens, quod cum omnem mysterii vim contineat, ad ipsum quoque sacrificium plane pertinet.

Et quia his duobus ipsum ab initio Salvator confecit, « cum accepisset panem, inquit, et benedixisset », manum illam et vocem quærimus. Vocem igitur sacerdotes mittunt : ea est efficax, utpote illius jussu. Inquit enim, « Hoc facite in meam commemorationem ». Pro manu est unguentum. Etenim ipsum Jesum inducit unguentum, ait divinus Dionysius. Sed apostoli quidem etiam manus suas addebant : etenim et hanc gratiam habebant. Eorum successores hac initiatione egebant, voce potentes tantum. Primis quippe sacerdotibus altare erant manus. Eorum successoribus per ipsum Christus domus mystas recipientes ædificavit. Dum autem unguentum mensæ affundit, nihil quale ante verborum adjicit, sed hoc ipsum tantummodo carmen Deo canit, vocis Hebrææ syllabis paucis definitum, sensu autem sanctissimum, chori sanctorum prophetarum. Etenim licet laudare longo sermone, facta cum virtute enumerantes ; et licet verbis paucis inclusa laudatione, eum qui laudatur quasi coronare. Convenit autem, ut arbitror, primum laudandis operibus vel præteritis, vel adhuc futuris, ut contemplantibus eorum loco sint voces. Alterum puto esse instantium, et eorum quæ sunt, quando rebus per semet apparentibus, verborum prædicantium ulla est necessitas, nisi quantum ad voluptatem et admirabilitatem demonstrandam facit. Sicut et prophetæ usque ad Joannem prophetarunt. Nam tempus secutum, quid nuntiis indigebat, cum adesset, qui nuntiatus fuerat ? Nihil enim nisi illum proclamare, et honorare reliquum

²² Math. xxvi, 26. ²³ Luc. xxii, 19, 21. ²⁴ Math. xi, 15.

erat. Quod et angelis videbatur, quibus primum visus est, cum in terras venisset, quorum, « Gloria in altissimis Deo »²⁷, circum ipsum chorus ducentium vox erat. Sic ergo hierarcha, postquam vocatum benefactorem in ipsis operibus agnovit, nec recitat quidquam priorum precum, nec opera benignitatis recenset, cum ante oculos versentur, sed hoc eolum facit carmine mystico exsultat.

Quia vero altaris virtus unguentum est, huic virtuti et subjectam materiam congruere oportet. Sic enim eget melius : sicut et ignis, et lux, ut existimo, per idonea corpora. Quoniam et nomen ipsum Salvatoris, quod invocatum potest omnia, non in omnium ore, æque vim et potentiam suam ostendit. Proinde quærens consecrator, quid corporis unguento congruum subjiciat, in martyricis ossibus aptius nihil invenit. Hæc ubi unxit, et inuncta mensæ imposuit, mysterium perficit. Nihil enim Christi mysteriis propinquius et cognatius est, quam martyres, quibus cum illo et corpus, et spiritus et schema mortis, et omnia communia. Qui et vivis assistebat, et morientium corpora non relinquit, sed animabus conjunctus, aliquo modo etiam surdo huic pulveri adest et commiscetur. Et si alicubi in hisce rebus, quæ oculorum sensum movent, Salvatorem invenire et habere licet, in his ossibus licet. Ideo ad templum veniens, quo illa inferenda sunt, iisdem vocibus portas illis aperit, quibus si Christum ipsum inferret, et ad cætera quod attinet, æque ut sacra dona honorat. Præterea Dei templum verum et altare sunt ossa hæc, hoc autem manu constructum, veri templi imitatio. Igitur decebat illud huic apponi, et ad perfectionem huius illud assumi, sicut in legibus novam, ad perficiendam veterem.

Postquam ritus omnes jam absolvit, et ad sacrificium atque ad preces domum paravit, lucerna super altare accensa, exit. Primum quidem, ut reor, tempus ostendens, quo a principio est editum, circa vesperam scilicet, ad prima lumina. Deinde, ut hæc lucerna illam lucernam in memoriam nobis reducat, quam accendit, qui drachmam perdidit : quam terra multa et tenebris obrutam invenit, utpote sub terra apud inferos jacentem. Hoc enim sibi vult, credo, verrisse domum, omnia retexisse videlicet, et in lucem eduxisse qui et infernum ingressus lumine suo implevit.

²⁷ Luc. II, 14.

(1) In cod. Vindob. 266 sequentia adiuntur alia manu et nigriore atramento scripta : Χρίε δὲ τὸν οἶκον ἅπαντα τῷ μύρῳ περιούϊον, ἵνα προσευχῆς οἴκον αὐτὸν ἐργάσῃται καὶ τοῦνομα ἐνεργὸν ἔχη καὶ πρὸς τὰς εὐχαῖς ἡμῖν βοηθῆ. Ἡ γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ἀνθρώπων παρουσία καὶ τὸ κατευθύνον τὴν προσευχὴν ἡμῶν ὡς θυμίαμα τὸ μύρον ἐστὶ τὸ ἐκκενωθὲν, ὁ Σωτὴρ παράκλητος ἡμῖν γενόμενος πρὸς

ἡ πόλοιπον ἦν, ὃ καὶ ταῖς ἀγγέλοις ἐδόκει, οἷς ἐφάνη πρῶτοις ἐλθὼν εἰς τὴν γῆν, ὧν τὸ, « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, » περὶ αὐτῶν χορευόντων ἦν ἡ φωνή. Κατὰ τοῦτον δὴ τὸν λόγον ὁ ἱεράρχης, ἐπεὶ τὸν καλούμενον εὐεργέτην ἐπ' αὐτῶν οἶδε τῶν ἔργων, οὔτε εὐχεται οὐδὲν ἐν ταῖς εὐχαῖς· αὐτῷ προκεχωρηκότων, οὔτε καταλέγει τὰ τῆς φιλανθρωπίας· ἐστὶν ἄρα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἀγάλλει τῷ μέλει τῷ μυστικῷ.

Ὅτι δ' ἡ τοῦ θυσιαστηρίου δύναμις τὸ μύρον ἐστίν, ἐγρήθη τῇ δυνάμει ταύτῃ καὶ τὴν ὑποκειμένην ὕλην οἰκείως ἔχειν· δράσαι γὰρ ἂν οὕτω βέλτιον, ὡς περ καὶ πῦρ καὶ φῶς διὰ τῶν ἐπιτηδεῶν, οἶμαι, σωμάτων, ἐπεὶ καὶ τοῦνομα αὐτὸ τοῦ Σωτῆρος, ὃ πάντα ἐδύνατο καλούμενον, οὐκ ἐν τοῖς ἀπάντων στόμασι τὴν ἰσχύον ὁμοίως ἐπεδείκνυτο τὴν αὐτοῦ· καὶ τοίνυν ζητήσας, ὃ τι ἂν τῶν σωμάτων κατάλληλον ὁ τελεστής ὑποβίη τῷ μύρῳ, τῶν μαρτυρικῶν ὁστέων ὁ προσήκει μάλλον εὗρεν οὐδὲν, καὶ ταῦτα μυστηρίου καὶ ἀληθιμῆς τῆς τραπέζης προσθεῖς τὸ θυσιαστήριον ἀπαρτίζει. Μαρτύρων γὰρ συγγενέτερον τοῖς τοῦ Χριστοῦ μυστηρίοις οὐδὲν, οἷς πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστὸν καὶ σῶμα καὶ πνεῦμα καὶ θανάτου σχῆμα καὶ πάντα κοινὰ, ὅς καὶ ζῶσι συνῆν καὶ τελευτώντων τοὺς νεκροὺς οὐκ ἀπολιμπάνει, ἀλλὰ ταῖς ψυχαῖς ἠνωμένους ἐστὶν ὅπως καὶ τῇ κωφῇ ταύτῃ σύνεστι καὶ ἀναμεικταὶ κόναι, καὶ εἰ που τῶν ὀρωμένων τούτων ἐστὶν εὗρεν τὸν Σωτῆρα καὶ κατασχεῖν, ἐπὶ τῶν ὁστέων ἔξεστι τούτων. Διὰ ταῦτα πρὸς τῷ νεῷ γενόμενος ἐκείναις ταῖς φωναῖς αὐτοῖς ἀνοίγει τὰς πύλας, αἷς ἂν εἰ τὸν Χριστὸν εἰσήγεν αὐτὸν, καὶ τᾶλλα δὲ παραπλησίως τοῖς ἱεροῖς ἐτίμησε δώροις· ἄλλως τε Θεοῦ μὲν νεῷς ἀληθῆς καὶ θυσιαστήριον τὰ ὁστέα ταῦτα, ὃ δὲ χειροποίητος οὗτος ἀληθοῦς μίμημα· Οὐκοῦν εἰκὸς ἦν τοῦτον ἐκεῖνω προστεθῆναι καὶ πρὸς τὴν τελείωσιν ἐκείνου τοῦτον εἰληφθῆναι, καθάπερ τῶν νόμων τοῦ παλαίου τὸν καινόν.

Ἐπεὶ δὲ πάντα ἤδη τελέσει καὶ πρὸς τὴν θυσίαν καὶ τὰς εὐχὰς τὴν οἰκίαν παρασκευάσει, λύχνον ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἄψας ἔξεισι, πρῶτον μὲν δεικνύς τὸν τῆς θυσίας οἶμαι καιρὸν, πηνίκα τὴν ἀρχὴν ἐξεδόθη. Καὶ γὰρ περὶ τὴν ἐστέραν καὶ τὰς τῶν λύχνων ἄψας ἔπειτα ὡς ἐν οἴκῳ τοῦ τὴν δραχμὴν ἀπολωλεκτός ὁ λύχνος οὗτος ἐκείνον ἡμῖν εἰσάγει τῇ μνήμῃ τὸν λύχνον, ὃν ἄψας καὶ ζητήσας τὴν πολλῇ γῆ καὶ σκότῳ συγκεκαλυμμένην εὗρε δραχμὴν, ὡς ἂν ὑπὸ γῆν ἐν Ἄβου κειμένην· τοῦτο γὰρ, οἶμαι, δύναται τὸ σαρώσαι τὴν οἰκίαν, τὸ πάντα ἀνακλύψαι καὶ ὑπὸ τὸ φῶς ἀγαγεῖν, ὅς καὶ τὸν Ἄδην φωτὶς ἐνέπλησεν εἰσελθὼν (1).

τὸν Θεὸν καὶ μεσίτης. Ἐπεὶ γὰρ μονογενὴς ὢν αὐτῆς ἑαυτὸν εἰς τοὺς δούλους ἔξεγεν, εἰκότως ὁ Πατὴρ διηλλαχταὶ καὶ ἡμερον εἰς ἡμᾶς βλέπει καὶ προσιδόντας προσίσταται, ὡς ἂν αὐτὸν εὐρίσκων ἐν ἡμῖν τὸν Υἱὸν τὸν ἀγαπητόν. Ὅθεν ἀκόλουθον ἦν, εἰς τὴν οἰκίαν, ἐν ἣ τὸν Θεὸν καλούμενον καὶ προσευχῆς ἐκκενωθῆναι μύρον, ἵνα τὸν αὐτόθι καλούμενον Θεὸν εἰς ἑαυτὴν ἐπιστρέψῃ, καὶ κατὰ τὴν τοῦ Σολομῶνος

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ.

Πῶς αὐτὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων λαβόντες φυλάξομεν.

DE VITA IN CHRISTO

LIBER SEXTUS.

Quo pacto eam a mysteriis sacramentisque acceptam conservare oporteat.

Ἄ μὲν οὖν τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς εἰς αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἀναφέρει, καὶ ὧν ἐκείνῳ μόνῳ προσῆκε,

Quæ igitur vitæ in Christo ad Christum ipsum referuntur, quæque ad illum duntaxat pertinent,

εὐχὴν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ νυκτὸς καὶ ἡμέρας εἰς τὸν οἶκον τοῦτον ὡς ἐν ἀνευγμένῳ. Ἄλλως τε ναὶ Θεοῦ καλούμενον. Ἰνα πρὸς τὸν ἀληθῆ ναὶ ἀναφέρῃ καὶ πρὸ ἐκείνου ἔχη τι κοινόν, ἔδει καθάπερ ἐκεῖνος ἐχρήσθη τῇ θεότητι, τὸν Ἰσὸν τρόπον καὶ αὐτὸν γενέσθαι Χριστὸν τῷ μύρῳ ἀληγμένον. Λέγω δὲ ναὶ ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα, ὡς περ αὐτὸς ἐκάλεσεν αὐτὸ, ἢ ὕσατε, λέγων, τὸν ναὶ τοῦτον. » Sequitur deinceps in eodem codice fol. 144 a, usque ad fol. 146 a, brevis quædam de libero arbitrio et prædestinatione disputatio tertia manu exarata, quæ sic se habet : Δοκεῖ ἐν τῷ λόγῳ εἶναι τοῦ αὐτεξουσίου τὴν ἐπ' ἄμφω δηλονότι τὴν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν ῥοπήν, ὥστε μὴ εὐσεβείας τῆς ἐπ' ἄμφω ῥοπῆς μηδὲ τὸ αὐτεξουσίον συσεσάναι. Διὰ ταῦτα παντὸς νόμου τὸ ὅλον ἔργον ἐστὶ, τὸ μὲν ἐπιτρέψαι, τὸ δὲ ἀποτρέψαι. ὅθεν ἀνάγκη κείσθαι τοὺς νόμους ἐπὶ τῶν δυναμένων ἄλλοτε ἄλλως ἔχειν, ἐπὶ δὲ τῶν ὠρισμένων καὶ ὡσαύτως ἐχόντων μηδεμίαν εἶναι χώραν τοῖς νόμοις. Ἐφ' ὧν δὲ οὐκ ἐστὶ χώρα νόμου, οὐδὲ ἀρχῆς ἐστὶ τόπος. οὐδὲν γάρ ἔτερον ἢ ἀρχὴ ἢ νόμος ἔγγραφος ἢ ἀγραφος. Ἐπεὶ δὲ τὸ αὐτεξουσίον ἀρχὴ τίς ἐστίν, οὐκ ἂν ἔχοι χώραν, ὅταν ἢ θέλησις ὠρισμένης ἐπὶ μόνον φέρηται τὸ ἀγαθόν. Εἰρηται δὲ καὶ περὶ τῶν σπουδῆ καὶ ἀσκήσεως γεινομένων ἀγαθῶν, ἢ τῷ δικαίῳ νόμῳ οὐ κείται. » Καίτοι πᾶς δίκαιος, κἂν ὁποσοῦν ἀγισσύνη διαφέρει, ἔχει τινὰ ἀεὶ πρὸς τὸ κακὸν ῥοπήν καὶ δύναται μεταβάλλειν εἰς κακίαν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. Ὅταν δὲ οὐδὲ ῥοπή πρὸς τὸ κακὸν οὐδεμία ἢ, οὐδὲ δύναμις, ἐπ' ἐκείνου πῶς ἂν ἔχοι τόπον ὁ νόμος καὶ ἢ ἀρχή; Οὐκ ἄρα δυνατόν, ἀνευ τῆς ἐπ' ἄμφω ῥοπῆς τὸ αὐτεξουσίον εἶναι. Ἐπεὶ τὸ πρὸς ἐν ὠρισμένους ἔχειν τὴν ῥοπήν, ἐναντίον ἐστὶ τῷ λόγῳ τῆς ἀδείας καὶ τῆς ἐξουσίας. Τὸ γὰρ ἀφετον καὶ ἐλευθερον οὐ σώζεται καθαρῶς. τὸ δὲ αὐτεξουσίον οὐδὲν ἔτερον ἐστίν ἢ τὸ ἀρετὴν ἐαυτοῦ καὶ χρῆσθαι ἐαυτῷ μετ' ἐξουσίας καὶ ἀκωλύτως κατὰ τὴν θέλησιν. Οὕτε γὰρ κατὰ τὴν γνώσιν οὕτε κατὰ τὴν πρᾶξιν ἀκωλύτως χρώμεθα ἡμῖν αὐτοῖς, οὕτε κατ' ἄλλοι τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν θέλησιν, ὅτι πάντα δυνάμεθα θέλειν καὶ τὰ ἀδύνατα. Ὅταν τῶν μόνον βουλώμεθα τὸ ἀγαθὸν ἢ κακὸν, καὶ πρὸς τὸ ἔτερον οὐδεμίαν ἔχωμεν ῥοπήν, κωλύεται κατὰ τοῦτο ἢ τῆς θελήσεως ἀδεία, ὅπερ ἐστὶ τὸ αὐτεξουσίον καὶ ἢ ἐξουσία. Ἐπεὶ τὸ αὐτεξουσίον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τὴν προαίρεσιν ἐνεσθῆναι λέγεται, Ἰνα αἰρούμενος τὸ ἀγαθὸν στεφάνων ἀξίως γένηται, ὡς ὁ Θεολόγος ἐν τῷ εἰς τὸ Πίσχα λόγῳ φησὶν. Ἐτῷ αὐτεξουσίῳ τῆς ἡμετέρας, ἐν ἢ τοῦ ἐλομένου τὸ

ἀγαθὸν οὐκ ἦτον ἢ τοῦ παρασχόντος τὰ σπέρματα. Ἡ δὲ προαίρεσις οὐ δύναται εἶναι ἀνευ τῆς ἐπ' ἄμφω ῥοπῆς, ὅθεν μάλιστα ἂν εἴη τὸ αὐτεξουσίον μὴ ὑποτεθείσης τῆς προαίρεσως, μάλιστα δὲ οὕτε ἢ φύσις οὕτε ὁ Θεὸς ποιεῖ. Οὐκ ἄρα δύναται τὸ αὐτεξουσίον συσεσάναι μὴ ὑποτεθείσης τῆς ἐπὶ τὸ κακὸν ῥοπῆς. Εἰς τὸ ἐναντίον, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ λόγῳ τοῦ αὐτεξουσίου ἢ πρὸς τὸ κακὸν ῥοπή. Ἡ γὰρ θέλησις τὸ ἀγαθὸν μόνον ζητεῖ καθ' αὐτὸ, τὸ δὲ κακὸν κατὰ συμβεβηκός, καθόσον εὐρίσκει τινὰ καὶ ἐν αὐτῷ εἰκόνα τοῦ ἀγαθοῦ. ὅθεν ὅταν τοῦ ἀγαθοῦ μόνον γένηται ὡς ἀν πλάνης ἀπληλαγμένη καὶ τυγχάνουσα ἀληθῶς τοῦ ἰδίου σκοποῦ, τότε ἐαυτῆς γίνεσθαι καὶ ἐαυτῆς ἐξουσιάζει. Τὸ γὰρ ἀπατιόμενον δουλεύει τρόπον τινά. τὸ ἀγαθὸν πρὸς τὸ ἀγαθὸν μόνον βλέπει τὴν θέλησιν οὐκ ἀναίρει τὸ αὐτεξουσίον, ἀλλὰ μᾶλλον συνίστησι. Ἐπεὶ ἕκαστον τελειοῦται, ὅταν τελείου τύχη ἰδίου ἀντικειμένου, ὡς περ ἢ ὕψις, ὅταν τελείου τύχη τοῦ φωτός. Τότε γὰρ ἐνεργεῖα ἐστὶν ὅπερ ἐστὶ τῆς δὲ θελήσεως ἀντικειμένου ἐστὶ τὸ ἀγαθόν. Ὅταν μὲν οὖν καὶ πρὸς τὸ ἀγαθὸν βλέπῃ καὶ πρὸς τὸ κακόν, οὐ μᾶλλον τελειοῦται ἢ ἀτελῶς ἔχει. ὅταν δὲ πρὸς μόνον βλέπῃ τὸ ἀγαθόν, διὰ τοῦτο τοῦ κακοῦ ἀπῆλλακται, ὅτι τελείως τυγχάνει τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ γὰρ ἐλλειψὶς τοῦ ἀγαθοῦ τεύξῃ τὴν πρὸς τὸ κακὸν ῥοπήν παρεισάγει. Ἄλλ' ὅταν τελείου τυγχάνῃ τοῦ ἀγαθοῦ, τελείως ἔχει, καθὼς εἴρηται. ὅταν δὲ τι τέλειον γένηται, οὐ δύναται ἀπολέσαι τι τῶν προσόντων αὐτῷ ἀγαθῶν τούναντίον μὲν οὖν προσάβῃ ἂν, ὁ μὴ πρότερον εἶχε. Τὸ δὲ αὐτεξουσίον ἀγαθόν ἐστὶ προσην τῇ θελήσει, καθ' ὃ καὶ εἰσκέμαι λέγεται ἀνθρωπος τῷ Θεῷ. οὐκ ἄρα δυνατόν ἀπολέσθαι τὸ αὐτεξουσίον ὑποτεθείσης τῆς θελήσεως πρὸς μόνον ῥοπήν ἔχειν τὸ ἀγαθόν. Ἐπεὶ ἐν τῇ μελλούσῃ ἀποκαταστάσει μόνου τοῦ ἀγαθοῦ ἔσται ἢ τῶν ἁγίων θέλησις, τότε δὲ ἀπολέσαι αὐτοὺς τὸ αὐτεξουσίον παντελῶς ἐστὶ ἀτοπον. Ταῦτόν γάρ ἐστὶν εἰπεῖν ἀπολέσαι τὸ αὐτεξουσίον καὶ ἀπολέσαι τὸν ἀνθρωπον. Τὸ γὰρ βέλτιστον τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐστὶν ὁ ἀνθρωπος, ὡς περ τὸ βέλτιστον τῆς πόλεως ἐστὶν ἢ πόλις κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην (Πολιτ. Δ, κεφ. ια'). Βέλτιστον δὲ τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ αὐτεξουσίον. οὐ γὰρ ἂν κατὰ τοῦτο ἐφίκε τῷ Θεῷ, εἰ μὴ αὐτὸ ἦν τὸ βέλτιστον τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἀνάγκη δὲ ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τὸ αὐτεξουσίον μένειν, πρῶτον μὲν, καθὼς εἴρηται, ὅτι ὁλόκληρον δὲ ἀνασθῆναι τὸν ἀνθρωπον, δεῦτερον δὲ ὁ καιρὸς ἐκεῖνος καιρὸς ἐστὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ὁμοιώσεως τῶν ἁγίων. Ἐτῷ γὰρ, φησὶ, φανερωθῆ, ὁμοιοὶ αὐτῷ ἐσού-

hac sent. Quoniam vero prima vitæ Istiusmodi constitutio ab unica Salvatoris manu pendet, semel autem constitutam depactamque conservare, in eaque persistere, etiam studii ac diligentiae nostræ opus est, et omnino licet quoque humanæ partes offitiique nostri labor requiritur, ne acceptam gratiam corrumpamus sed ad exitum usque nostrum sartam lectam retineamus, et thesaurum inde comparatum in manibus habentes hinc abeamus, quibus rebus id effici possit, restat ut in hoc negotio deinceps investigemus. Et merito sane dis-

μεθα, ἡ καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον τότε λόμφει τὸ αὐτεξούσιον ὡς εἰκόνα φέρων ἐν ἡμῖν τοῦ Θεοῦ. Τρίτον δὲ καιρός ἐστιν ἐπάθλιον ὁ μέλλων αἰῶν, ὅθεν ἀνάγκη τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ψυχῆς, καθ' ἣ ἠγωνίσαστο ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς, τότε εἶναι, ἵνα στεφανωθῇ· ἀγωνίζονται δὲ οἱ ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἀγωνιζόμενοι· κατὰ τὸ αὐτεξούσιον, κατὰ τὴν τῆς θελήσεως ἐξουσίαν. Κατὰ ταύτην γὰρ ἡ ἀγαθὸς τις γίνεται ἢ πονηρός· οὐδὲν ἄρα κωλύει κατὰ τὸ αὐτεξούσιον εἶναι, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κακὸν βόηθην παντελῶς ἀπειναί. Ἐτι καὶ ἀπὸ τοῦ ὅρου τοῦ αὐτεξουσίου φανερὸν γίνεται τὸ προκαίμενον. Αὐτεξούσιον γὰρ ἐστὶ τὸ ἑαυτοῦ ἄρχον, ἄρχον δὲ ἑαυτοῦ τὸ γρόμμενον ἑαυτῷ ἀκωλύτως· χρῆται δὲ τίς τινι πράγματι, ὅταν πρὸς τὸ προσήκον αὐτῷ τέλος τάττη αὐτὸ, δι' ὃ γέγονεν, ὡς ὅταν γρηῃταί τις τῆ οἰκίᾳ, ὅταν οἰκίῃ ἢ οἰκίῳ ἐν αὐτῇ ἕτερον. Τότε γὰρ τάττει αὐτὴν πρὸς τὸ προσήκον αὐτῇ τέλος, καὶ ὡς οἰκίᾳ αὐτῇ γρηῃται καὶ καθ' αὐτὸ· ὅταν δὲ ἢ ἐμπρήθη, φέρει εἰπεῖν, ἢ κατασκάφη, τότε οὐχ ὡς οἰκίᾳ οὐδὲ καθ' αὐτὸ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς αὐτῇ γρηῃται. Ἐστὶ τοίνυν ἀρχὴ τοῦ πράγματος καθ' αὐτὸ, ὅταν τις αὐτῷ χρῆσται καθ' αὐτὸ, ἡ γοῦν ὅταν αὐτὸ, τάττη πρὸς τὸ προσήκον αὐτῷ τέλος. Ἐπεὶ δὲ τὸ κακὸν οὐδενός ἐστι τέλος, οὐδὲν γὰρ διὰ τὸ κακὸν ὑπέστη, πρόδηλον ὡς ὁ χρωμένός τινι πράγματι ἐπὶ κακῷ, οὐ χρῆται αὐτῷ τῷ πράγματι καθ' αὐτὸ οἷδ' ἄρχει αὐτὸ καθ' αὐτὸ. Οὐκ οὖν ὅταν ἡ θέλησις ἐπὶ μόνον βλέπῃ τὸ ἀγαθόν, τότε χρῆται ἑαυτῇ καὶ ἄρχει ἑαυτῇ· ἀληθῶς, ὅτι πρὸς τὸ προσήκον αὐτῇ τέλος τάττη ἑαυτὴν τὸ ἀγαθόν· ὅταν δὲ καὶ πρὸς τὸ κακὸν βλέπῃ, τότε οὕτε χρῆται ἑαυτῇ ἀληθῶς οὕτε ἄρχει τοῦ τέλος διαμαρτάνουσα. Φαίνεται τοίνυν ὅτι ἡ ἐπὶ τὸ κακὸν βόηθὴ μᾶλλον ἐναντίον ἐστὶ τῷ λόγῳ τοῦ αἰτεξουσίου. Αὐτοῖς τῶν ἐκ τοῦ ἐναντίου. Πρὸς τὸ πρῶτον· ἐν τοῖς κατὰ νόμον ζωῆτιν ἀεὶ καὶ ἐν τῷ ἀγαθῷ μόνῳ ἐστῶσιν, εἰ καὶ οὐκ ἐστὶν ἡ ὄρχη ἐν τῷ γίνεσθαι, ἀλλ' ἐστὶν ἐν τῷ γεγονέναι. Ἐως μὲν γὰρ ὁ ἄρχων νοουεῖται δεῖται καὶ νόμων καὶ προσταγμάτων, οὐπω ἤρξεν οὐδ' ἐτελείωσεν ὅπερ ἐξήτει, ὅτι μὴ πάντας τοὺς ἀρχομένους ἐν τοῖς αὐτοῦ νόμοις μένοντας ἔχει, ὅπερ ἐστὶν αὐτοῦ σκοπός· καὶ τότε οὐ γέγονεν αὐτῷ ἡ ὄρχη, ἀλλὰ γίνεται. Ὅταν δὲ οὐδενός δεῖται προσταγμάτων, ὡσάν πάντων ἐν οἷς βούλεται βεβαίως μενδύων, τότε ἡ ὄρχη αὐτῷ ἡσέως καὶ τελειούται· καὶ τότε ἀληθῶς ἄρχει, ὅταν ἡ θέλησις μηδεμίαν ἐχη πρὸς τὸ κακὸν βόηθην. Πρὸς τὸ δευτέρον· τότε κωλύεται ἡ ἐξουσία τῆς κινήσεως, ὅταν ἐξῶθεν ἢ τὸ κωλύον τὴν κίνησιν· ὅταν δὲ παρ' ἑαυτοῦ τὸ κινούμενον ἐπιτρέθῃ, τότε ἡ μὲν κίνησις κωλύεσθαι λέγεται, ἡ δὲ ἐξουσία τῆς κινήσεως οὐδ' αὐτῷ. Πρὸς τὸ τρίτον· τὸ αὐτεξούσιον ἐνεσθῆ τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τὴν προαίρεσιν προσεχῶς, ἔσχον δὲ διὰ τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν βόηθην. Ἐν τούτων τοῖς ἐν τῷ ἀγαθῷ μὲν μένουσιν, εἰ καὶ οὐ πρῆσται ἢ προαίρεσις, ἀλλ' ἐστὶν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν βόηθην, οὐ χάριν καὶ ἢ προαίρεσις, καὶ διὰ τοῦτο οὐ μάτην. Εἰ ὁ θανάσιμα ἀμαρτάνοντες θάνατον ἐλεημοσύνα· ποιῶν ἢ ἄλλα τὰ κατὰ ἀρετῆς ἔργα ἀρέσαι Θεῷ, καὶ δοκ. ἰ δύνασθαι διὰ ταῦτα, τὸ ἀγαθὸν ἐπιπραττέσθαι ἐστὶ τοῦ κακοῦ· ὅθεν ἀκόλουθον καθάπερ ἐπὶ τῶν σω-

αὐτὰ ἐστίν. Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν συστῆναι τὴν ζωὴν ἐξ ἀρχῆς τῆς τοῦ Σωτῆρος χειρὸς ἐξήρηται μόνῃς, τὸ γὰρ μὴ φυλάξει παγεῖσαν καὶ μείναι ζῶντας καὶ τῆς ἡμετέρας ἔργον σπουδῆς, ἀνάγκη δὲ καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐνταῦθα καὶ τοῦ παρ' ἡμῶν συντελούντος, ὡς τὸ μὴ διαφθεῖραι λαθόντας, ἀλλὰ διὰ τῆς οὔσαι τὴν χάριν καὶ τὴν θησαυρὸν ἐνθένδεν ἐν χερσὶν ἔχοντας ἀπελθεῖν καὶ ταῦτα σκοπεῖν, δι' ὧν ἐξεστὶν ἀνῦσαι, λοιπὸν ἀν εἴη τῶ νῦν ἀγῶνι. Καὶ τοῦ περὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν λόγου γένοιτ' ἀν καὶ τοῦτο μέρος εἰκότως. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν

μοτικῶν ποιότητων ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ μᾶλλον ποιηθῆναι τὸν ἀνθρώπον ὡς ἀπὸ δαστυκωτέρας ποθέτητο, ἢ ἀπὸ τοῦ κακοῦ. Οὐκ οὖν σπουδαῖος ἀν εἴη μᾶλλον διὰ τὴν ἀρετὴν ἢ μονηθῆς διὰ τὴν κακίαν· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ἀγαθός· ὁ δὲ τοιοῦτος καὶ τῷ Θεῷ ἀρέσειεν ἄν. Ἐτι ὁ Θεὸς ἐτοιμότερός ἐστι πρὸς τὰς κινήσας ἢ πρὸς τὰς κολάσεις, ἀλλὰ φαίνεται κολάζων τὰς ἀμαρτίας τῶν ἐπὶ ἀρετῇ ζῶντων· ἀν γὰρ τὸ μετὰξὺ ἀμαρτιῶν οἱ σπουδαῖοι καὶ ἀμαρτίαν μὴ πρὸς θάνατον, οὐπέουνο εἶσι κατ' ἐκεῖνο κολάσεως ἀναλόγου. Εἰ τοίνυν ἡ κολάσις τῶν ἀμαρτιῶν οὐ κωλύεται ὁ δὲ τῆς ἀρετῆς τῶν τολμησάντων, πολλῶ ἄρα μᾶλλον ἢ ὁμοίῃ τῶν ἀγαθῶν ἔργων οὐ κωλυθήσεται ὑπὸ τῆς κακίας τῶν κατορθωκότων· δυνατόν ἄρα κατὰ τὴν Θεῷ ἀρέσει τὴν θανάσιμα ἀμαρτάνουσα. Ἐτι ἐν τῇ κατὰ τὴν Λάζαρον ἱστορίᾳ λέγεται περὶ τοῦ Ἀβραάμ πρὸς τὸν πλούσιον, ἢ Ἀπέλασθε τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, ἢ Ἐνθα ἡ ἐξήγησις ἐσπιν ἔργα τινὰ ἀγαθὰ αὐτὸν ποιῆσαι, ὅν μισθὸν λαθεῖν τὴν ἐν τῷ παρόντι βίῳ εὐημερίαν. Οὐκ ἂν δὲ ἔδοξε τῷ Θεῷ ἄξιον μισθοῦ κτιεῖν ὅπως δὴ ποτε τῆ εὐαρεστῆσας αὐτῷ κατ' ἐκεῖνα· δυνατόν ἄρα τὸν θανάσιμα ἀμαρτάνουσα κατὰ τὴν ἀρέσαι Θεῷ. Ἀλλὰ τὸνναντίον φησὶν ὁ Ἀπόστολος· ἢ Οἱ ἐν σαρκὶ ζῶντες Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύναται, ἢ καὶ ὁ Θεός Ἰάκωβος· ἢ Ἐάν τις ποιῆται πάντα τὴν νόμον, πταίσῃ δὲ ἐν ἐνί, ἔσται πάντων ἔνοχος, ἢ Οἱ γὰρ πρὸς θάνατον ἀμαρτάνοντες οὐκ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ θεθνάσι λέγονται. Ἡ μὲν γὰρ ζωὴ τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἡ πρὸς Θεὸν ἔνωσις· τὸ δὲ ἐνοῦν ἢ ἀγάπην ἐστίν· ὅθεν ἐνάγκη τὴν ἐν τοιοῦτῳ βίῳ θανάτῳ τῆς ἀγάπης ἔρημον εἶναι. Χωρὶς δὲ τῆς ἀγάπης πᾶν ἔργον ἀρετῆς οὐδὲν εἶναι φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Τὸ δὲ μὴ ὅν τὴν μάταιον οὐ δύναται ἀρέσαι Θεῷ. Πῶς οὖν, εἴποι τις ἄν, οἱ διὰ μισθὸν ἢ φόβον κολάσεων τὴν ἀρετὴν κατορθοῦντες μήπισ τῆς ἀγάπης ἐπιειλημένοι τῆς μοίρας τῶν σωζομένων εἰσιν, ὅτι τῆς ἀγάπης οὐδὲν ἐναντίον ἐργάζονται, καὶ διὰ τούτων πρὸς τὴν ἀγάπην ἐπειγόνται· καὶ τοῦτ' αὐτὸ τὸ ἀγαπᾶν φιλοῦσι καὶ ἐπιθυμοῦσιν, ὅθεν οὐκ εἰσὶν ἀλλότριον τῆς ἀγάπης· οἱ δὲ θανάσιμα ἀμαρτάνοντες οὐ μόνον οὐκ ἀγαπῶσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντία τὰ τῶν ἐχθρῶν τολμῶσι κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἢ Τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἐχθρὰ εἰς Θεόν. Ἀύσις τῶν ἐκ τοῦ ἐναντίου. Τοῦ πρώτου· τὰ γινόμενα ἔργα ὑπὸ τοῦ θανάσιμα ἀμαρτάνοντος οὐ σώζουσι τὸν τοῦ ἀγαθοῦ λόγον, ὡς δέδεικται, διὰ τοῦτο οὐδὲ δρᾶσαι δύναται κατὰ τῆς κακίας. Πρὸς τὸ δευτέρον· ἢ τοῦ σπουδαίου κακία, εἰ τι μετὰ τῆς ἀρετῆς συμβαίη αὐτὸν ἀμαρτεῖν, ἀληθῶς ἐστὶ κακία· ἢ δὲ τοῦ πρὸς θάνατον ἀμαρτάνουτος ἀρετῆ οὐκ ἐστὶν ἀληθῶς ἀρετῆ διὰ τὰ εἰρημένα. Ὅθεν ἐκεῖ μὲν οὐδὲν κωλύεται ἡ κολάσις, ἐνταῦθα δὲ κωλύεται ὁ μισθός. Πρὸς τὸ τρίτον· ὁ πλούσιος οὐχ ὡς Θεῷ ἀρέσκων παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔλαβε τὸν μισθὸν τὴν παρούσαν εὐημερίαν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ταύτην ἐξήτησεν, ὡς περ οἱ κατ' ἐπιθεῖν ὑπερσύνετες ἢ ἐλεημοσύνας ποιοῦντες, ἀπέχουσι, φησὶ, τὸν μισθὸν αὐτῶν.

είκός· ἔστι καὶ συμβαῖνον, τὴν ζωὴν οὐκ ἀγαπᾶν ἀ
 δεξαμένους· οὐδὲ καθεῦδειν, ὡς ἂν τὸ πᾶν ἔχοντες,
 ἀλλὰ καὶ δι' ὧν φυλάξομεν, προσήκε ζῆτεῖν, τὴν
 ἴσον τρόπον καὶ τοῖς περὶ τῶν προτέρων τοῖς περὶ
 τῶν δευτέρων προσθεῖναι, καὶ ὅθεν ἐζήσαμεν καὶ
 ἔπος καὶ τί παθόντες εἰπόντας, ἔπειτα τί ποιῶντες·
 οὐ προδώτομεν τὴν εὐδαιμονίαν, ἀκόλουθον ἂν εἴη
 διεξέλθειν. Καίτοι τοῦτο μὲν ἔστιν ἀρετὴ καὶ τὸ ζῆν
 κατὰ τὴν ἑρῶν λόγον· τούτων δὲ περὶ πολλοῖς μὲν
 εἴρηται τῶν ἀρχαίων, πολλοῖς δὲ τῶν ἑπειτα, καὶ οὐκ
 ἔστιν ὃ παρῆται δέον εἰρησθαι, καὶ κινδυνεύει εἴη
 περιεργον ἂν ἡμῖν τὴν ἀγῶνα τοῦτον ἠνύσθαι. Ἐπει
 δ' ὧν ἐξ ἀρχῆς ἐνεστησάμεθα καὶ τὸ περὶ τούτων
 εἴπειν ἀπαιτούμεν, εἰ μὴν προσεῖμεν, οὐκ ἔστι
 ὦν εἶναι τὸν λόγον, βῆτέον ὡς οἶόν τι, ἀ μὲν ἴδια
 τῶν ἀνθρωπίνων βίων ἐκάστω προσήκε πολλῶν ὄντων
 παραλιπόντας, ὧν δ' ὑπόχρεω κοινῇ τῷ Θεῷ καθέ-
 σταμεν πάντες, ταῦτα σκοποῦντας. Οὕτε γὰρ τὴν
 αὐτὴν ἀρετὴν εἰποι τι· ἂν εἶναι δεῖν τῶν τε τὰ κοινὰ
 πολιτευομένων, καὶ οἱ τὰ αὐτῶν πράττουσιν, οὔτε
 τὸν μετὰ τὸ λουτρὸν τῷ Θεῷ μηδὲν πλέον ὑπεσχ-
 μένων, καὶ οἷς ὁ βίος μονώτης, οἱ παρθενίαν προ-
 στήσαντο καὶ τὸ μηδὲν ἔχειν, καὶ μὴ μόνον ἀλλοῦ τοῦ
 κτήματος, ἀλλ' οὐδ' αὐτοῖς σφῶν αὐτῶν εἶναι κύριοι.
 Itemus, pro facultate dicendum est. Neque enim eandem virtutem quispiam dixerit esse oportere
 rempublicam administrantium, et privatorum; neque eorum qui aquis tincti salutaribus nihil novum
 Deo promiserunt, et qui vitam in solitudine agitant, castitatem et paupertatem sibi profitendas delegerunt,
 et in aliena usque adeo dominari nolunt, ut sua ipsorum abjiciant.

Ἔστι κοινόν ἐστιν ἅπασι χρεός τοῖς ἀπὸ Χριστοῦ
 καλουμένοις, ὡσπερ αὐτὸ δὴ τὸ πρόσρημα, καὶ δεῖ
 πάντας ὁμοίως εἰσενεγκεῖν, ὑπὲρ οὗ πᾶν ὄντιον
 προϊσχυμένους οὐκ ἔστι παραιτήσασθαι τοὺς ἀπολι-
 πομένους οὐ τὴν ἡλικίαν, οὐ τέχνην, οὐ τύχην οὐδ'
 ἡντιοῦν, οὐ τὴν ἑσχατιάν, οὐ τὴν ἐρημίαν, οὐ τὰς
 πόλεις, οὐ τοὺς βουρῆδους, οὐκ ἄλλο τῶν πάντων οὐδὲ
 ἔν, ἐφ' ἃ συμβέβηκεν ἐγκαλούμενους ἀναχωρεῖν, ὡς
 ὕδενός αὐτῷ προῖστασθαι δυναμένου καὶ πᾶσιν
 ἐξῆν, τῆ τοῦ Χριστοῦ θελήσει μὴ ποιεῖν, ἀλλὰ
 τοὺς ἐκείθεν ἐκ παντός· τρόπον ὁσῶντας νόμους
 πρὸς τὰ κείνην δοκοῦντα διατιθέμεναι τὸν βίον. Ταῦτα
 γὰρ οὔτε κρείττω δυνάμει ἀνθρωπείας ἔστιν εἰπεῖν,
 οὐ γὰρ ἂν τοῖς παρανομοῦσιν ἐκεῖτο δίχη, τῶν τε
 Χριστιανῶν οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, ὁ οὐκ εἰς ἔργον ἅπαντα
 ἀγαγεῖν ἑαυτῷ σύνοιδεν ὑπόχρεως ὧν. Οἱ γὰρ τὴν
 ἀρχὴν αὐτῷ προσιόντες ἢ μὴν διὰ πάντων ἀκολου-
 θήσιν ἠῦξαντο πάντες ὁμοίως καὶ ταύταις ταῖς
 συνθήκαις δῆσαντες ἑαυτοῖς οὕτω μετέσχον τῶν
 ἱερῶν. Οὕτω δ' ἔντα κοινὰ πᾶσιν ὀφλήματα τὰ τοῦ
 Σωτῆρος ἐπιτάγματα τοῖς πιστοῖς· καὶ δυνατὰ τοῖς
 βουλομένοις· ἀνύσαι καὶ σφόδρα τῶν ἀναγκαίων, καὶ
 ὧν χωρὶς οὐκ ἂν γένοιτο Χριστῷ συνελθεῖν τῷ πλεί-
 στω καὶ καλλίστῳ μέρει διεστηκότας, τῆ θελήσει καὶ
 τοῖς βουλήμασιν. Ἀνάγκη γὰρ κοινωνῆσαι γνώμης,
 ᾧ κοινωνοῦμεν αἰμάτων, καὶ τὰ μὲν συνημμένους,
 τὰ δὲ διηρημένους· οὕτω μὲν φιλεῖν, ἐκείνως δὲ πολε-
 μεῖν, καὶ τέκνα μὲν εἶναι, μωμητὰ δὲ, καὶ μέλη μὲν,
 ἀλλὰ νεκρὰ, οἷς ὄφρα οὐδὲν τὸ συμφύναί καὶ γεν-
 νηθῆναι, καθάπερ τὸ κλῆμα τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου

putationis nostræ de vita in Christo hanc quoque
 partem facimus. Sicut namque in rebus humanis
 rationi consentiens est, et fieri consuevit, ut vitam
 accepisse non satis habeamus, neque ideo inertia
 ac somno nos dedamus, quasi jam omnia suppeditent,
 sed insuper quibus eam modis ac viis tueamur
 circumspiciamus; ita se in hac tractatione res
 habet, et que prius a nobis disserendo tradita
 sunt, iis sequentia conjungenda. Cumque docuerimus
 unde, et quomodo, et qui nobis fieri sustinentes,
 vitam alipiscamur, sequitur jam, ut quid
 agendum sit, ne adeptam felicitatem prodamus,
 demonstrandam videatur. Hoc vero aliud nihil est
 nisi vitutem colere, rectæque rationi convenienter
 vivere. Quæ argumenta veteres nulli, non pauci
 item recentiores totis libris persecuti sunt, nec
 quidquam quod dicto opus fuisset prætermiserunt,
 et periculum est, ne inutiliter operam consumamus.
 Quia tamen que ab initio nos ad scribendum exci-
 tarunt, eadem de his verba fieri postulant, et nisi
 ea adlamus, non est integra futura disputatio,
 omissis quæ separatim cuique generi vitæ humanæ
 congruunt (multa autem sunt genera), iisque tan-
 tum consideratis, quæ communiter omnes Deo de-

Quod autem omnium a Christo nomen trahentium
 commune debitum est, sicut ipsa appellatio,
 quolique omnes æque præstare oportet, cuius negli-
 gentes, quidquid prætendant, non possunt supplicium
 deprecari, sive ætatem opponant, sive
 artem, sive fortunam et conditionem quamcunque,
 sive morbum, sive corporis habitudinem, sive ultimos
 locorum recessus, sive solitudinem, sive urbes, sive
 aliud quodvis rerum omnium, ad quæ accusati per-
 fugere solent, utpote cui obistere nihil queat, quod
 demum universis licet, est Christi voluntati non
 repugnare, sed latas inde leges quam diligentissime
 servantes, ad arbitrium illius vitam moresque in-
 stituere. Neque istuc majus viribus humanis dicen-
 dum; non enim legirupis pœna esset proposita,
 et Christianorum nemo est prorsus, qui ad omnia
 ipso opere exsequenda obligatum sese ex ipsa con-
 scientia sua non intelligat: quia a principio cum
 ad eum se adjungerent, polliciti sunt omnes æque
 se plane per omnia ipsam imituros; et postquam
 semet hoc fœdere obstrinxerunt, ita demum mysteriis
 sunt donati. Sic autem mandata Christi communia
 debita fidelibus omnibus cum sint, et jam
 volentibus servatu possibile, et summopere neces-
 saria sunt, et sine iis ad Christum non perveniri
 quia ab eo maxima et pulcherrima parte, voluntate
 nimirum consilioque discrepant. Necesse est
 enim voluntate cum eo conspirare, cum quo com-
 muncem habemus sanguinem; non partim con-
 cordes, partim discordes illic amare, hic bellum

contra gerere; et filios quidem esse, sed reprehensione dignos, et membra quidem, sed mortua, in quibus nihil conducit tanquam palmitem genitum esse, et coaluisse, cum in vera vite non manseris. Qualis palmes tandem in ignem exteriorum mittitur.

Quapropter qui vitam in Christo traducere apud animum statuit, sequitur, ut a corde et capite illo aptus sit atque dependeat: non enim aliunde vivimus. Quod quia non possunt, qui non eadem volunt, [eademque nolunt (a)], ad Christi voluntatem nostra voluntas, quantum hominis captus est, assuefacienda et exercenda est, et ita instituenda, ut eadem appetat, iisdemque gaudeat. Pugnantes siquidem inter se desideria ex uno corde exoriri nequeunt. Malus enim homo, inquit, de pravo corde suo non aliud quam pravum proferre novit, et bonus bonum³⁸. Et quemadmodum fidelibus in Palestina, propter consensionem voluntatum erat, cor unum et anima una³⁹: eodem modo, si quis una mente et sententia se cum Christo non conjunxerit, sed via præceptis ejus contraria incesserit, cor suum cum eo non eodem dirigit, sed ab alio corde suspensum esse liquet. Etenim e diverso secundum cor suum invenit David, quia, Legem tuam, inquit, non sum oblitus⁴⁰. Quod si vita destituuntur, qui a corde illo non pendent, et pendere non possunt, qui non eadem volunt, ut vivere queamus, quo pacto eadem quæ Christus amare, iisdemque cum ipso gaudere possimus, age videamus.

Est igitur omnis actionis initium desiderium sive petitio, appetitionis autem cogitatio. Quare enitendum in primis ut oculum animæ a vanis rebus abducamus, et bonis cogitationibus cor semper plenum habeamus, ut ne aliquando vacuum, improbarum cogitationum sedes ac domicilium fiat. Cum sint porro multa, quibus meditandis animam occupari, et mentem cum voluptate studium impendere consentaneum est, omnium et ad loquendum, et ad cogitandum ratio mysteriorum jucundissima et fructuosissima videtur, indeque divitiarum nostrarum manarunt. Cogitemus ergo licet quales eramus antequam initiaremur, quales post initiationem facti simus, et qualis fuerit prius servitus, qualis qua nunc potimur libertas et regnum, quantaque nobis bona jam præstita, quanta sint reposita. Et ante hæc omnia, quis nobis cuncta isthæc largiatur, quanta ejus pulchritudo, quam bonus, quomodo genus humanum dilexerit, quam ingens etiamnum illius erga nos amor. Nam si hæc mentem præoccupaverint, animamque obtinuerint, non facile cogitatio aliorum respiciet, nec desiderium a tam bonis tanque delectabilibus rebus alio transferet. Beneficia enim Dei multitudine et magnitudine excellunt; et amor quo ad hæc tribuenda est impulsus, humanum captum præstantia sua longè vincit.

Sicut enim amor humanus, si modum excedat, et major sit quam ut capiatur, amantes de statu

διαίρεθῆσιν, οὐ τέλος ἔξω βληθῆναι καὶ ξηρανθῆναι καὶ προσριφῆναι πυρὶ.

Διὰ ταῦτα τὸν ἐν Χριστῷ ζῆν προσηρημένον ἀκόλουθον μὲν τῆς καρδίας καὶ τῆς κεφαλῆς ἐκείνης ἐξήφθαι (οὐ γὰρ ἐτέρωθεν ἡμῖν ἡ ζωὴ), τοῦτο δὲ οὐκ ἐξόν δυνηθῆναι μὴ τὰ αὐτὰ βουλομένους· ἀνάγκη πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ θέλησιν τὴν γνώμην, καθόσον οἶόν τε ἀνθρώποις, ἀσκήσαι καὶ τῶν αὐτῶν ἐπιθυμεῖν καὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκείνῳ χαίρειν παρασκευάσαι. Τὰς γὰρ ἐναντίας ἐπιθυμίας μίᾳ ἀνίστειν καρδίας τῶν ἀμυγχανῶν. Ὁ γὰρ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ ὀησαυροῦ τῆς καρδίας οὐδὲν ἄλλο, φησὶ, προσφέρειν οἶδεν ἢ πονηρίαν, καὶ ὁ ἀγαθὸς ἀγαθόν· καὶ καθάπερ τοῖς ἐν Παλαιστίνῃ πιστοῖς, ὅτι τῶν αὐτῶν ἐπιθυμοῦν, εἴη ἡ καρδία, φησὶ, καὶ ἡ ψυχὴ μία, τὸν Ἰσον τρόπον, εἴ τις τῷ Χριστῷ μὴ κοινωνῶς εἴη τῆς γνώμης, ἀλλ' οἷς ἐκεῖνος ἐπιτάττει πρὸς παλινοδίαν ἐξάγοι, τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν οὐ πρὸς τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ τάττει καρδίαν, ἀλλὰ δηλὸς ἐστὶ καρδίας ἐξηρητημένους ἐτέρας, ἐπεὶ καὶ τοῦναντίον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν εὖρε τὸν Δαβὶδ, ὅτι· εἰ τὰς ἐντολάς σου, φησὶν, οὐκ ἐπελαθόμην.· εἰ δὲ ζῆν μὲν οὐκ ἐστὶ μὴ τῆς καρδίας ἐξηρητημένους ἐκείνης, ἐξηρητῆσθαι δὲ οὐκ ἂν εἴη μὴ τὰ αὐτὰ βουλομένους, ἵνα ζῆν δυνηθῶμεν, σκοπῶμεν ὅπως τῶν αὐτῶν ἐρῶν τῷ Χριστῷ καὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκείνῳ δυνησόμεθα χαίρειν.

Ἔστι τοίνυν πράξεως μὲν ἐπιθυμία πάσης ἀρχῆς, ἐπιθυμίας δὲ λογισμὸς· οὐκοῦν πειρατέον πρὸς γὰρ πάντων, τῶν ματαίων ἀπάγειν τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸν, ἐννοῶν ἀγαθῶν μυστήν ἔχοντας ἐκάστοτε τὴν καρδίαν, ὥστε μηδεμοῦ κενὴν οὖσαν χώραν εἶναι τὰς πονηρίας. Πολλῶν δὲ ὄντων, ἅ μελέτης ὕλην καὶ ψυχῆς ἔργον καὶ νοῦ τρυφήν καὶ διατριβὴν ποιεῖσθαι προσήκει, τὸ πάντων ἡδιστον καὶ λυσιτελέστατον καὶ φθέγγασθαι καὶ λογίσασθαι, τῶν μυστηρίων ὁ λόγος καὶ ὃν ἐνθένθεν ἔσχομεν πλοῦτον. Καὶ τίνες μὲν ἦμεν πρὶν μεμυῆσθαι, τίνες δὲ καθέσταμεν μυηθέντες, καὶ τίς μὲν ἢ προτέρα δουλεία, τίς δὲ ἡ νῦν ἐλευθερία καὶ βασιλεία, καὶ τίνα μὲν ἡμῖν ἤδη τῶν ἀγαθῶν παρεσχέθη, τίνα δὲ ἀπόκειται, καὶ πρὸς γὰρ τούτων, τίς ἡμῖν ἀπάντων τούτων ὁ χορηγὸς καὶ οἷον μὲν αὐτῷ τὸ κάλλος, ὅποιος δὲ τὴν χρηστότητα καὶ ὅπως ἐφίλησε τὸ γένος καὶ ἡλίκος ὁ ἔρως! Τούτων γὰρ τὴν διάνοιαν προκατεिल्φῶτων καὶ τὴν ψυχὴν κατασχόντων, οὐ βῆδιον ἐπ' ἄλλο βλέψαι τὸν λογισμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν μετενεργεῖν ἐτέρωσε, οὕτω μὲν καλῶν ὄντων, οὕτω δὲ ἐπαγωγῶν· αἷ τε γὰρ εὐεργεσία πληθεῖ καὶ μεγέθει νικῶσι, τό τε φίλτρον, ὅθεν ἐπὶ ταύτας προήχθη, μείζον ἢ λογισμοῖς ἀνθρώπων ὑποπεσεῖν.

Καθάπερ γὰρ τῶν ἀνθρώπων τοὺς ἐρῶντας ἐξίστησι τὸ φίλτρον, ὅταν ὑπερβάλλῃ καὶ κρείσσον γένεται

³⁸ Luc. vi, 45. ³⁹ Act. iv, 52. ⁴⁰ Psal. cxviii, 16 et alibi.

(a) Inclusa desunt in Græco.

τῶν δεξαμένων, τὸν ἴσον τρόπον ὁ περὶ τοὺς ἀνθρώ-
πους ἔρωσ τὸν Θεὸν ἐκένωσεν. Οὐ γὰρ κατὰ χώραν
μένων καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν ὃν ἐφιλιση δοῦλον, ἀλλ'
αὐτὸς ζητεῖ κατελθῶν, καὶ πρὸς τὴν καταγωγὴν
ἀφικνεῖται τοῦ πένητος ὁ πλουτῶν, καὶ προσελθὼν
δι' ἑαυτοῦ μὴνύει τὸν πόθον, καὶ ζητεῖ τὸ ἴσον καὶ
ἀπαξιούντος οὐκ ἀφίσταται, καὶ πρὸς τὴν ὕβριν οὐ
δυσχεραίνει, καὶ διωκόμενος προσεδρεύει ταῖς ὕβραις,
καὶ ἵνα τὸν ἐρώντα δεῖξῃ πάντα ποιεῖ, καὶ ὀδυνώμενος
φέρει καὶ ἀποθνήσκει. Ἐπεὶ γὰρ δυοῖν ὄντων, ἃ
διῖλον καθίστησι καὶ θριαμβεύει τὸν ἔραστὴν, τοῦ τε
πᾶσιν οἷς ἔξιστιν εὖ ποιεῖν τὸν ἐρώμενον, τοῦ τε
δεινὰ πάσχειν αἰρεῖσθαι περὶ αὐτοῦ καὶ ὀδυνᾶσθαι
δεῖσθαι, δεῖγμα μὲν φιλίας τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον
γένειοι' ἂν πολλῶ τιμι μείζον, τῷ Θεῷ δὲ οὐκ ἔξῃν
ἀπαθεῖ πάντων ὄντι κακῶν, ἀλλὰ φιλόανθρωπος ὢν
εὐεργετεῖν μὲν εἶχε τὸν ἀνθρώπων, ἀνέχεσθαι δὲ ὑπὲρ
αὐτοῦ πληττόμενος· οὐδ' ἐγγύς, καὶ τὸ μὲν φίλτρον
ὑπερφυεῖς ἦν, τὸ δὲ σημεῖον, ᾧ δῆλον ἂν ἦν, οὐ
προσῆν, ἔδει δὲ μὴ λανθάνειν σφόδρα φιλῶν, ἀλλὰ
τῆς μεγίστης ἀγάπης δοῦναι πείραν ἡμῖν καὶ δεῖξαι
τὸν ἔσχατον ἐρῶν ἐρωτᾶ· ταύτην μηχανᾶται τὴν
κένωσιν καὶ πραγματεύεται, καὶ ποιεῖ δι' ὧν οἷός τε
γένειοι' ἂν δεινὰ παθεῖν καὶ ὀδυνηθῆναι, καὶ οὕτως
οἷς ἀνέσχετο πείσας, ὡς ἄρα φιλεῖ διαφερόντως, πρὸς
ἑαυτὸν ἐπιστρέφει τὸν ὅτι κέπειστο μισεῖσθαι φυ-
γόντα τὸν ἀγαθόν.

Τὸ δὲ πάντων καινότερον, οὐ γὰρ ἤνεγκε μόνον τὰ
δεινότερα πάσχωσιν καὶ ἐπὶ ταῖς πληγαῖς ἀποθνήσκων,
ἀλλὰ καὶ ἀναβιοῦσιν καὶ τῆς φθορᾶς ἀναστήσας τὸ σῶμα,
τῶν πληγῶν ἔτι περιέχεται τούτων, καὶ τὰς οὐλὰς
ἐπὶ τοῦ σώματος φέρει, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀγγέ-
λων μετὰ τούτων φαίνεται, καὶ τὸ πρᾶγμα κόσμον
ἡγεῖται, καὶ χαίρει δεικνύς ὅτι δεινὰ πέπονθε, καὶ
τέλλα μὲν ἔβριψεν ὅσα τοῦ σώματος, καὶ ἔστιν αὐτῷ
τὸ σῶμα πνευματικόν, καὶ οὐτε βάρους οὐτε πάχους
οὔτ' ἄλλου πάθους αὐτῷ τῶν σωματικῶν οὐδὲν ὑπε-
λείφθη, τὰς ὕπερβας δὲ παντάσῃσιν οὐκ ἀπέβαλεν,
οὐδὲ τελῶς ἀπετρέψατο τὰς πληγὰς, ἀλλὰ στέργειν
ᾤκηθ' διὰ τὸ περὶ τὸν ἀνθρώπων φίλτρον, ὅτι διὰ
τούτων εὗρεν ἀπολωλῶτα, καὶ πληττόμενος εἶλε τὸν
ἐρώμενον. Ἄλλως γὰρ ἔτι συνεστάναι τὰ πληγῶν
ἵχνη πῶς ἂν ἀκόλουθον ἦν ἀθανάτου σώματος, ἃ
θνητῶν ἐνίοτε καὶ φθορῶν καὶ τέχνη καὶ φύσις
ἐξέβαλεν; Ἄλλ', ὡς εἰοικεν, ἐπιθυμία μὲν ἦν αὐτῷ,
περὶ ἡμῶν ἀλγῆσαι πολλάκις· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔξῃν, τοῦ
σώματος αὐτῷ τὴν φθορὰν καθάπαξ διαφυγόντος καὶ
ἅμα τῶν πληξάντων φειδόμενος ἀνθρώπων, τὰ γούδ
σημεῖα τῆς σφαγῆς ἔγνω τῷ σώματι συντηρεῖν καὶ
τοῖς τύποις ἀεὶ συνεῖναι τῶν τραυμάτων, ὧν ἅπαξ
ἐνεγέγραπτο σταυρωθεὶς, ἵνα δῆλος ὡς ἄρα περὶ τῶν
δοῦλων ἐσταύρωται καὶ τὴν πλευρὰν ἐνύγη, πόρρω-
θεν ἦ καὶ μετὰ τῆς ἀκτίως ἐκεῖνης τῆς ἀποβρόχτου,
καὶ ταῦτα κόσμον ἔχη τῷ βασιλεῖ. Τί τοῦ φίλτρον
τούτου γένειοι' ἂν ἴσον; τί τοσοῦτον ἐφιλισησεν ἀνθρώ-

A mentis dejicit : ita amor erga homines Deum ex-
inanivit⁴¹. Haud enim in loco suo manens, servum
quem diligebat ad se vocavit⁴², sed ipsemet de-
scendens quæsiivit, et opulentus ad pauperis diver-
sorium devenit, accessit, amorem suum per semet
indicavit, et redamari concupivit, contemptusque
non recessit, et ad contumeliam non est indignatus,
et repulsam passus, foribus assedit, et quo amorem
suum demonstraret, nihil non egit, crucientia-
que pertulit, et mortem denique obivit. Cum enim
duo sint, quæ amentem produnt, et de eo quo-
dammodo triumphant, omnibus rebus, quibus licet
benefacere amato, et atrociam ejus causa perpeti,
doloresque excipere, si res postulet, posterius longo
majus amicitia indicium est, quam prius.

B autem ab omnium malorum sensu remoto cum
pati non liceret, posset vero ut humanus homini
benefacere, sustinere pro eo verbera, tolerare cru-
ciatus nequaquam, et charitas esset infinita, nec
signum ad eam declarandam suppeteret nec tamen
ignorari oporteret, quam vehementer amaret, sed
summæ charitatis documentum nobis dandum esset,
et supremus amor ostendendus : hujusmodi ex-
inanitionem machinatur, et molitur, et efficit, per
quæ dira pati, et dolores sentire posset, et ita ex
iis quæ sustinisset exitimum amorem suum testa-
tum reddens, ad se convertet eum qui quod se
odio haberi crediderat, bonum illum Dominum
fugiebat.

C Quod autem omnium maxime novum est, non
solum crudelissima passus, et ex plagis ac vulneri-
bus mortuus est, sed etiam redivivus, et corpore
incorrupto excitato vulnerum horum vestigia adhuc
servat, et ea in corpore suo portans, cum iisdem
ab angelis conspicitur, eaque sibi ornamento ducit,
et lætatur cum se immania pro nobis passum hac
ratione ostendit. Et alia quidem quæcunque sunt
corporis hujus abjecti, habens corpus spirituale,
in quo nec gravitatis, nec ponderis, nec crassitiei,
nec ullius alterius hujusmodi affectus corporei
relictum est ; notas vulnerum nequaquam abjecit,
nec ipsa prorsus extrivit, sed propter amorem erga
hominem ea sibi amanda et retinenda existima-
vit : quia per hæc perditum invenit, et vulneratus
cepit quem amabat. Alia enim de causa adhuc
constare vulnerum monumenta in corpore immor-
tali quomodo consentaneum fuisset, cum ea ali-
quando in mortalibus et interitui subjectis ars et
natura obducant atque deleant ? Verum, ut appareat,
pro nobis sæpius exeruciari cupiebat : quod quia
non poterat, quod corpus ejus corruptionem semel
effugisset, et simul percussuris se hominibus par-
cere volens, saltem notas suæ necis in corpore ser-
vandas, et vestigia vulnerum, quæ semel cruci
affixus accepisset, perpetuis sæculis gestanda cen-
suit : ut pateret omnibus, pro servis crucifixum,
et lancea latus sibi eminus apertum esse, et cum

⁴¹ Philipp. II, 7. ⁴² II Cor. VIII, 9.

splendore illo ineffabili etiam hæc regem condecorarent. Quid cum hoc amore comparabimus? quid similiter aliquando dilexit homo? Quæ mater tam tenere, et ardentem ex se genitos; quis pater adeo complexus est filios? aut quis tandem quodcumque bonum tam insano amore est persecutus, ut propterea quod diligebat, id æquo animo non sustineret solum, et amorem suum erga ingratum non mutaret, si ipsa quoque vulnera maximi faceret? Quamquam hæc non tantum impense amantis, sed mirabiliter etiam honorantis sunt, siquidem istuc summi honoris est, naturæ nostræ infirmitates non erubescere, sed cum ipsis vulnerum vestigiis, quæ ut homini et infirmo contigerunt, in regali throno considerare. Neque vero naturam universe tam eximie cobonestavit, ast singulos neglectum dedit, sed ad hoc diadema omnes invitavit, servitute exemit, filios reddidit, cælum omnibus aperuit, viamque commonstrata, et quomodo eo subvolare liceret, insuper alas dedit. Nec his contentus, ipse nihilominus præsit, et sustentat, et desiderat adhortatur. Nonnumquam altius quod majus est. Non tantum bonum tenus cum servis est Dominus, quaque eorum sunt participat, neque manum duntaxat, sed se ipsum nobis quantus quantus dedit. Quocirca templum sumus Dei viventis, et membra hæc Christi membra sunt. Membrorum istorum caput cherubim adorant. Hi pedes, hæc manus ab illo corde reguntur ac pendent.

Hæc animo secum volutare tam utile, tamque jucundum est, ut nihil supra. Hæc enim nobis perpendicularibus, et hisce commentationibus in anima invalescentibus, primum quidem nulli pravæ cogitationi altus patebit. Deinde perspectis beneficiis amorem erga bene meritum cumulare licebit. Cum sic mirifice dilexerimus, etiam mandatis ejus obtemperabimus, et velle nostrum ad illius arbitrium aggregabimus. Ait enim: « Si quis diligit me, sermonem meum servabit⁴². » Ad hæc dignitatis nostræ excellentiam agnoscentes, eam difficulter prodigemus; nec servire servo fugitivo sustinebimus, utpote regni adepti nobis conscii. Os ad sermones cum scelere conjunctos non aperiemus, si mensæ recordabimur, et qualis sanguis linguam hanc purpuraverit. Oculos illicitis quinam adjiciemus, per quos mysteria tremenda hausimus? Ad malum pedes non movebimus, non manus extendemus, si in his mentem animi sese exercentem habebimus. Sicut igitur Christi membra, hæc et sancta sunt, et tanquam phiala illius sanguinem continent: vel potius totum ipsum Salvatorem induta sunt, non ut vestimentum, nec tanquam pellem agnatam, sed tanto penitius, quanto hoc indumentum indutis plus quam ipsæ compages, ipsa ossa coagmentatur et coalescit. Nam hæc vel nolentibus quis amputaverit? Christum autem semel indutos, nemo neque hominum, neque dæmonum invitos ac nolentes exuerit: « Non instantia, inquit Paulus, non futura, non altitudo, neque profundum, neque aliqua alia

Α πος; τίς οὕτω μήτηρ φιλόστοργος; ἢ πατήρ φιλότεκνος; ἢ τίς τῶν καλῶν οὐτινοσοῦν οὕτως ἔλαθεν ἔρωτα μανικῶν, ὥστε ἐπι φιλεῖ παρ' αὐτοῦ τοῦ φιλομένου πληγῆς οὐκ ἀνασχεσθαι μόνον οὐδέ τὸ φίλτρον εἶναι περὶ τὸν ἀγνώμονα σώζειν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τοῦ παντὸς ἡγείσθαι τὰ τραύματα; Καίτοι ταῦτα γένοιτο: ἂν οὐ φιλοῦντος μόνον, ἀλλὰ καὶ σφίδρα τιμῶντος, εἰ δὴ τῆς ἐσχάτης τοῦτο τιμῆς, τὸ μηδὲ τοῖς ἀρρώσθημασι τῆς φύσεως ἐπισιχνέσθαι, ἀλλὰ μετὰ τῶν μολώπων, ὡν τῆς ἀνωρωπίνης ἐκκληρονόμησεν ἀθευείας, ἐπὶ τοῦ βασιλείου καθήσθαι θρόνου· καὶ οὐ τὴν φύσιν μὲν τοσοῦτων ἡξίωσε, τοὺς καθ' ἕνα δὲ περιεῖδεν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ διάδημα τοῦτο πάντας καλεῖ, δουλείας ἀφήκεν, υἱοὺς ἐποίησε, τὸν οὐρανὸν ἀνέωξε πᾶσι, καὶ τὴν ὄδὸν ὑποδείξας καὶ ὅπως ἐστὶν ἀναπτῆναι, καὶ πτερὰ δέδωκε, καὶ οὐκ ἠγάπησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἡγείται καὶ ὑπανάγει καὶ παρακαλεῖ βραθυμοῦντας. Καὶ οὕτως τὸ μείζον εἶπον· οὐ γὰρ μέχρι τοσοῦτου τοῖς δούλοις συνέσταιν ὁ δεσπότης καὶ κοινωνεῖ τῶν αὐτοῦ οὐδὲ χεῖρα δίδωσι μόνον, ἀλλ' ἑαυτὸν ἡμῖν ὄλον παρέσχεν, ὑπὲρ οὗ νεώς ἐσμεν Θεοῦ ζῶντος· Χριστοῦ μέλη ταῦτα τὰ μέλη, τούτων τῶν μελῶν τὴν κεφαλὴν τὰ Χερουβιμ προσκυνεῖ, οἱ πόδες οὗτοι, αἱ χεῖρες αὐταὶ ἐκείνης ἐξήρτηται: τῆς καρδίας.

Μέμβρων ἱστωρῶν καπὺ χερυβιμ ἀδοροῦν. Οἱ πόδες, αἱ χεῖρες ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἡμῶν ἀκροῦνται.

Τίνων μὲν οὐ λυσιτελέστερα, τίνων δὲ οὐχ ἡδίων ταῦτα λογίζεσθε; Ταῦτα γὰρ σκοποῦντων καὶ τούτων ἐν τῇ ψυχῇ κρατούντων τῶν λογισμῶν πρῶτον μὲν οὐκ ἂν εἴη πάροδος ἐν ἡμῖν τῶν πονηρῶν οὐδενί, ἔπειτα περιέσται τὰς εὐεργεσίας καταμαθοῦσι, τῷ περὶ τὸν εὐεργετὴν προσθεῖλαι πόθῳ, φιλοῦντες δὲ οὕτω σφίδρα καὶ τῶν ἐντολῶν ἐργάται τῶν αὐτοῦ καὶ τῆς γνώμης ἐσόμεθα κοινωνοί. « Ὁ γὰρ ἀγαπῶν με, φησὶ, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει. » Ἄλλως τε τὴν οἰκείαν ἀξίαν, ὅση τίς ἐστίν, ἐπιγνόντες, οὐκ ἂν προδοῖμεν βραδίως, οὐδ' ἀνασχοίμεθα δουλεῦσαι τῷ δραπέτῃ δούλῳ, βασιλείαν συνεγνωκότες ἡμῖν αὐτοῖς οὐκ ἀνοίξομεν τὸ στόμα πονηρᾷ γλώσσει, ἂν ἐν νῷ τὴν τράπεζαν ἔχωμεν καὶ ὅσον τὸ τὴν γλώσσαν ταύτην φοινίσαν αἷμα. Πῶς χρῆσόμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐφ' ἃ μὴ δεῖ, μυστηρίων οὕτω φρικτῶν ἀπολελαυκῶσιν! Οὐ κινήσομεν τοὺς πόδας, οὐκ ἐκτενοῦμεν χεῖρας ἐπὶ τὴν πονηρὴν, ἂν ἐνεργῶν ἐν τῇ ψυχῇ τὸν περὶ τούτων ἔχωμεν λόγον, ὡς ἄρα Χριστοῦ μέλη ταῦτα καὶ ἱερὰ καὶ καθάπερ φιάλη τὸ ἐκείνου φέρουσιν αἷμα, μᾶλλον δὲ ὄλον αὐτὸν ἐνδέδονται τὸν Σωτῆρα, οὐ καθάπερ ἱμάτιον οὐδ' ὡσπερ αὐτὸ τὸ σύμφυτον δέρμα, ἀκριβέστερον δὲ τοσοῦτον, ὅσον καὶ αὐτῷ, τῶν ὀστέων, τὸ ἐνθύμα τοῦτο τοῖς ἐνδεδυμένοις πολὺ συμπέφυκε μᾶλλον. Τὰ μὲν γὰρ δύναται ἂν τις καὶ μὴ βουλομένων ἀποτεμεῖν, τὸν Χριστὸν δὲ οὐδ' ἂν εἰς οὐ τῶν ἀνθρώπων οὐ τῶν δαιμόνων, « Οὐ τὰ ἐνεστώτα, φησὶ Παῦλος, οὐ τὰ μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βίθος, οὐδ' ἄλλη κτίσις ἑτέρα, » κἂν ὑπωσοῦν δυνάμει κρατῆ. Τῶν γὰρ τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων

⁴² Joan. xiv, 21.

μὲν δορᾶν ἀποσύραι καὶ περιελαῖν ὁ Πονηρὸς ἔσχυσε. A creatura⁴⁴, » quantacunque virtute excelluerit. Martyrum Christi pellem detrahere, et mutilare Malignus tyrannorum manibus, membra concidere, ossa comminuere, intestina effundere, viscera distrahere potuit ille quidem : hoc autem vestimentum eripere, et Christi sanctos nudare, tantopere ejus inventa sefellit, ut per quæ illos se arbitrabatur posse exuere, per ea ipsa imprudens magis indueret.

Τί οὖν ἱερώτερον γένοιτ' ἂν τοῦ σώματος τούτου, ὡς φυσικῆς συμφορᾶς ἀπάσης ὁ Χριστὸς ἐντέτηκε μᾶλλον; Οὐκοῦν αἰδεσόμεθα καὶ τηρήσομεν αὐτῷ τὸ σεμνὸν, ἂν οὕτω θαυμαστὴν αὐτῷ λαμπρότητα συνειδότες, ἔπειτα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτὴν ἔχωμεν ἑκάστοτε τῆς ψυχῆς. Εἰ γὰρ τεμένη καὶ σκευὴ καὶ ἐπιούσιν ἱερὸν, ὅτι τοῦτ' αὐτὸ γινώσκομεν, ὡς ἄρ' ἐπεὶ ἱερὸν, ἄσυλον τηροῦμεν ἐκ παντὸς τρόπου, σχολῆ γε τὰ μεῖζω προδύσωμεν· οὐδὲν γὰρ ὅσον ἀνθρώπος ἱερὸν, ᾧ καὶ φύσεως ἐκοινωνήσεν ὁ Θεός. Ἐνθυμηθῶμεν γάρ, ἢ τίνοι μὲν ἅπαν γόνου κάμψαι ἐποικρανίων καὶ καταχθονίων, ἢ τίς δὲ ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἤξει ἢ μετὰ δυνάμει; καὶ δόξης πολλῆς, ἢ ὑπὲρ πάντων παράδειγμα λάμπων, ἀνθρώπου; οὗτος ὡσπερ δῆτα καὶ Θεός· καὶ ἡμῶν δὲ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἕκαστος ὡς ἀληθῶς δύναται λάμψαι, ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἀρθῆναι, τὸ σῶμα ἰδεῖν ἐκεῖνο τοῦ Θεοῦ, πρὸς αὐτὸν ὀρθῆναι, πρὸς αὐτὸν πετάσαι, προσελθεῖν, ἡμέρως ὀρθῆναι. Φανέντα γὰρ τὸν Δεσπότην ὁ τῶν ἀγαθῶν δούλων περιστήσεται χορὸς, καὶ λάμποντο; ἐκείνου καὶ αὐτοὶ λάμψουσιν ὡς τὸ Φέαμα, φωστῆρων πληθος ἀριθμοῦ κρείττον ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἰδεῖν, ἀνθρώπους αἰρομένους πανήγυριν ἀνερχθῆναι πρὸς οὐδὲν παράδειγμα δυναμένην, δῆμον θεῶν περὶ τὸν Θεόν, καλοῦς περὶ τὸν ὥραϊον, οἰκίτας περὶ τὸν Δεσπότην, οὐ βασκαίνοντα τοῖς δούλοις, εἰ τῆς λαμπρότητος κοινωνήσει, οὐδ' ἠγούμενον ἐλάττω τὴν δόξαν ἑαυτῷ ποιήσειν, εἰ τῆς βασιλείας πολλοὺς λήψαιτο μερίτας, καθάπερ τῶν ἀνθρώπων οἱ κρατοῦντες τοῖς ὑπὸ χεῖρα, κἂν πάντα δώσι, τῶν σκῆπτρων οὐδ' ἕνα ἀνέχοντάς κοινανεῖν. Οὐ γὰρ ὡς δούλοις προσέχει, οὐδὲ τιμᾶ δούλων τιμαῖς, φίλους δὲ ἠγούμενος καὶ νόμους αὐτοῖς φίλας; σώζων ὃ γε θεὸς ἐξ ἀρχῆς κοινὰ τὰ ὄντα ποιεῖται, καὶ οὐ τοῦτο ἡ ἐκείνο μόνον, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν αὐτὴν αὐτὸ δίδωσι τὸ διάδημα· καὶ πρὸς τί γὰρ ἄλλο βλέπων ὁ μακάριος Παῦλος ἢ κληρονόμους μὲν εἶναι, φησὶ, Θεοῦ, συγκληρονόμους δὲ Χριστοῦ, ἢ καὶ τῷ Χριστῷ συμβασιλεύειν τοὺς μετασχόντας τῶν δυσχερῶν; Τί τοσοῦτον τερπνόν, ὡς πρὸς τὴν θεῶν ἐκείνην ἀμιλλῆσθαι; Χορὸς μακαρίων, δῆμος χαϊρόντων! Καὶ ὁ μὲν ἀστράπτων εἰς τὴν γῆν ἐξ οὐρανοῦ καταβαίνει, γῆ δὲ ἡλίους ἄλλους ἀντανίσχει τῷ τῆς δικαιοσύνης ἡλίῳ, καὶ πάντα γέμει φωτός. Ἐνθεν οἱ μελέτη καὶ κακοπαθεῖα καὶ πόνος καὶ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν κηδεμονία τῆν περὶ τὸν Χριστὸν ἐπιδειξάμενοι προσθυμῶν, ἐκεῖθεν οἱ καὶ τὴν σφαγὴν μιμησάμενοι τὴν αὐτοῦ καὶ πρὸς ξίφη καὶ πῦρ καὶ θάνατον ἐκδεδικότες

⁴⁴ Rom. viii, 59. ⁴⁵ Philipp. ii, 10. ⁴⁶ Matth. xxiv, 50. ⁴⁷ Rom. viii, 17.

gladio, igni, morti sese tradiderunt, cicatricibus in corporibus fulgidis conspicui, et vestigiis vulnerum, ut tropæorum quadem inscriptione triumphantes, corona fortissimorum, vulneribus illustrium, juxta regem, qui, quod occisus est, vicit, et quod Paulus ait, «propter passionem mortis⁴⁸, gloria et honore coronatum.

Hæc commentandi argumenta nobis sumentibus, et omni tempore cogitantibus, tum naturæ nostræ dignitas, tum Dei benignitas nota flet. Hoc maxime a pravitate nos arcebit, et si fortelabemur, facile reparabit. Cum enim multa sint quæ salutem nostram impedire queant, præcipuum est, quod peccato quocunque admissio, non illico ad Deum conversi veniam rogamus; sed erubescens, et metuentes, viam ad illum molestam ac difficilem, illumque iratum nobis et inimicum, et eum accedere volentibus singulari præparatione opus esse opinamur. Humanitas porro Dei hujusmodi cogitata ex anima funditus expellit. Nam qui probe cognovit quam mansuetus sit, et illud ignorat, «Adhuc te loquente, dicit, ecce adsum⁴⁹, » quid eum remoretur quin statim ut peccavit, eum adeat? Hæc enim communis hostis adversum nos machinatio, et dolus est, dum ad peccatum sollicitat, confidentiam et audaciam excitare: teterrima jam ausis, prolapsisque pudorem ac timorem absurdum injicere, ut cum illo modo cadere fecerit, hoc resurgere non sinat; seu potius, illo a Deo adducat; hoc ad eum reverti non permittat, atque ita viis contrariis in unum barathrum pertrahat.

Sed hæc omni diligentia cavenda sunt, nempe ante peccatum audacia, et post peccatum pudor ac timor, nihil enim commoditatis habent. Non enim timor iste calcatur, sed stupor quidam ac torpor animabus est: nec erubescimus vulneribus, ut auxilia curationemque inveniamus, sed ut oculos Salvatoris effugiamus; sicut Adam se abscondit, propter vulnus manum medici fugiens (propter quod enim quærere debebat, ne peccatum de ipso triumpharet), uxorem autem obijiciens, ut quantum in ipso erat, mollitiem animi sui tegetet ac velaret. Et sicut post illum Cain quærens latere quomodo se posse latere putabat eum cujus oculis patent omnia. Conducit enim et timere, et erubescere, et D macerari animo, et corpus submittere, cum hæc ad Deum nos expedire potuerint. «A fructibus eorum, inquit, cognoscetis eos⁵⁰» Et quoniam non modo pudor ac timor, sed gravis item tristitia peccatum excipit, etiam hæc Dei humanitatem optime cognoscentibus nihil nocuerit. Nam etsi scelestissimorum facinorum sibi sint conscii, non idcirco spem veniæ præjiciunt, scientes nihil adeo indignum esse veniæ, ut Dei clementiam vincat. Tristitia autem afficiantur salutari, et curabunt, ut eam amplificent; illam alteram bonas spes labefactantem fugabunt.

⁴⁸ Hebr. II, 9. ⁴⁹ Isa. LVIII, 9. ⁵⁰ Matth. VII, 16.

Α αὐτοὺς, τὰς οὐλὰς ἔτι δεικνύοντες ἐπὶ τῶν λαμπρότων σωμάτων καὶ θριαμβεύοντες τοῖς τῶν πληγῶν τύποις ὡς ἐπιγραφῆ τροπαίων, κύκλος ἀριστέων ἀπὸ τραυμάτων εὐδοκιμῶν παρὰ βασιλεῖ τῷ σαγῆναι νενικηκότι, καὶ ὁ φησι Παῦλος: «διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξη καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένω. »

Ταῦτα ποιούμενοι μελέτην καὶ τούτων οὖσιν ὄσαι ὥραι τῶν λογισμῶν, τὸ τε τῆς φύσεως ἡμῶν ἀξίωμα γνῶριμον ἢ τε φιλανθρωπία δῆλη γένοιτ' ἂν ἡμῖν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο δὲ μάλιστα μὲν ἐπὶ τι πονηρὴν ἰδεῖν οὐκ ἔασαι, πεσόντας δὲ, εἰ συμβαίη, ἀναλήψαιτ' ἂν βράδιω. Πολλῶν γὰρ ὄντων, ἅπερ ἂν ἡμῖν προσταλῆ τῇ σωτηρίᾳ, μέγιστον ἀπάντων τὸ πλημμελοῦντας ὁτιοῦν μὴ πρὸς τὸν Θεὸν εὐθύς ἐπεστράφθαι παραιτούμενοις, ἀλλ' αἰσχυρομένους καὶ θεδοικότητας ἐργώδη τινα νομίζειν τὴν εἰς ἐκεῖνον ὁδὸν, καὶ ὡς ὀργίως πρὸς ἡμᾶς καὶ δυσχερῶς ἔχει καὶ μέγας δει τοῖς προσελθεῖν βουλομένοις Παρασκευῆς ἢ δὲ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία τῆς ψυχῆς παντάπασιν τοῦτον ἐκβάλλει τὸν λογισμόν. Τῷ γὰρ εἰδότε σαφῶς, ὅτις ἡμερότητος ἔχει, καὶ ὡς ἔτι «λαλοῦντος; ἐρεῖ, Ἰδοὺ πάρεμι, » τί γένοιτ' ἂν κώλυμα περὶ τῶν ἡμῶν μένων εὐθύς αὐτῷ προσελθεῖν; Τοῦτο γὰρ μηχανήματα καὶ ἡμῶν καὶ τέχνη τοῦ κοινού πολεμίου, πρὸς μὲν τὴν ἀμαρτίαν ἀγοντα θρασυτέτη καὶ τόλμη κινεῖν, τολμήσασιν δὲ τὰ δεινότατα καὶ πεσοῦσιν αἰσχύνην καὶ δέος ἀστοπον ἐντιθέται, ὡς ἂν τῷ μὲν παρασκευάσει πεσεῖν, τῷ δ' ἀναστῆναι μὴ συγχωρήσει, μᾶλλον δὲ τῷ μὲν ἀπογάγῃ Θεοῦ, τῷ δὲ πρὸς αὐτὸν ἐπανελθεῖν ὅκ ἔασῃ, καὶ οὕτω διὰ τῶν ἐναντίων ἐφ' ἐν ἐλκύσει βάρθρον.

Ταῦτα δὲ πάση σπουδῇ φυλάττεσθαι δεῖ, καὶ φεύγειν ὁμοίως τὴν τε πρὸ τῆς ἀμαρτίας τόλμαν καὶ τὴν μετὰ ταύτην αἰσχύνην καὶ φόβον, ὧν οὐδὲν ἕρελος. Οὐ γὰρ δὴ κέντρον οὗτος ὁ φόβος, ἀλλὰ νάρκη τις ἐστὶ ταῖς ψυχαῖς, οὐδ' αἰσχυρόμεθα τοῖς τραύμασιν, ἵν' ἐξεύρωμεν ἢ θεραπεύσωμεν, ἀλλ' ἵνα τοὺς τοῦ Σωτῆρος φύγωμεν ὀφθαλμούς, καθάπερ Ἀδάμ ἐκρύβη, διὰ τὸ τραῦμα τὴν τοῦ λατροῦ χεῖρα φεύγων, ὑπὲρ οὗ ζητεῖν ἔδει, τῷ μὴ κατ' αὐτὸς αὐτοῦ θριαμβεῦσαι τὴν ἀμαρτίαν, ἀλλὰ τὴν γυναῖκα προϊσχύμενος τὴν τῆς γνώμης ἀσθένειαν συγκαλύψαι τί γ' ἐπ' αὐτῷ· καὶ Κάιν μετ' ἐκεῖνον λαθάνειν ζητῶν, ὅς φησὶ δυνήθηται λαθεῖν, ἢ πάντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν. Ἔστι γὰρ λυσitelῶς κα δεῖται καὶ αἰσχυροθῆναι καὶ ψυχὴν τῆσαι καὶ σῶμα κατενεγκεῖν, ὅταν πρὸς τὸν Θεὸν ταῦτα δύνηται φέρειν. «Ἀπὸ γὰρ τῶν καρπῶν αὐτῶν, φησὶν, ἐπιγνώσεσθε αὐτούς· » ἐπεὶ δ' οὐχ ὅσον αἰσχύνῃ καὶ δέος, ἀλλὰ βαρεῖά τις ἀνία τὴν ἀμαρτίαν ἐκδέχεται, καὶ ταύτης οὐδεμία γένοιτ' ἂν βλάβη τοῖς ἀκριβῶς τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἐπισταμένοις. Κἂν γὰρ τὰ ἔσχατα τῶν κακῶν αὐτοῖς συνεἰδῶσιν, οὐκ ἂν πρόοιεντο τὰς ἐλπίδας· εἰσονται δὲ μηδὲν οὕτω μείζον εἶναι συγγνώμης, ὥστε τῆς τοῦ Θεοῦ κρατῆσαι χρηστότητος, λύπην δὲ τὴν μὲν ὀσοῦσι τὴν σωτήριον καὶ ζητήσοῦσι, ὅς μείζω ποιήσουσι, τὴν ἐτέραν δὲ ἐκβαλοῦσι ταῖς ἀγαθαῖς ἐλπίσι λυμαινομένην.

Τοῦ μὲν οὖν διειρηνοῦ εἶναι τὴν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτή-
 μασι λύπην, καὶ τὴν μὲν ἐπανορθοῦν, τὴν δὲ τοῖς
 ἀνεχομένοις διέθρον ἔχειν, μάρτυρες σαφεῖς ἑκατέ-
 ρων, τοῦ μὲν Πέτρος ὁ μακάριος, θατέρου δὲ Ἰούδας
 ὁ μισρός· ὧν τῷ μὲν διέσωσε τὴν γνώμην ἡ λύπη
 καὶ τῷ Χριστῷ συνέστη, κλαύσας πικρῶς οὐδὲν
 ἤττον ἢ πρὶν εἰς αὐτὸν ἐξαμαρτεῖν, τὸν δὲ ἐπὶ βρόχον
 ἤγαγε τὸν Ἰούδαν. Καὶ ἀπῆλθε δεσμὰ φέρων ἐν τῷ
 καιρῷ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, ὅτε τὴ καθάρσιον τοῦ
 κόσμου παντὸς ἔχειτο, τὴν ἑαυτοῦ κάθαρσιν ἐνδὸς
 ἀνδρὸς ἀπογνοῦς. Ὡς ἂν δὲ πόρρωθεν εἰδότες τὴν
 μὲν εἰσοδεώμεθα, τὴν δὲ φεύγωμεν, τῶν παθῶν ἑκα-
 τέρου προσθεῖναι δεῖ τὴν διαφορὰν, καὶ ᾧ τὸ μὲν εὖ
 ποιεῖν ἡμᾶς ἔχει, τὸ δὲ κακῶς. Ἐπεὶ γὰρ ἁμαρτά-
 νουτες τῷ τε Θεῷ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς γινόμεθα πονηροί,
 τὸ μὲν ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν Θεοπότην ἀγνωμοσύνης
 ἀλγεῖν οὐτε βλάβος οὐδὲν οἴσει, καὶ μάλιστα γένοιτο·
 ἂν ἡμῖν ἐν καιρῷ, τό γε μὴν περὶ ἡμῶν αὐτῶν θαυ-
 μαστάς τινας ψήφους ὑποθεμένους, ἔπειτ' ἐξεληλεγ-
 μένας ὀρώντες, δι' ὧν τῶν δεόντων ἡμαρτήκαμεν,
 ἀνιᾶσθαι καὶ κόπτεσθαι καὶ πικρῷ τινι μεταμέλῳ
 τὴν καρδίαν πιέζειν, ὡς οὐκ ὄν βιωτὸν τηλικούτοις
 κακοῖς τοιοῦδε περιπεσοῦσι. Ταύτην δὲ τὴν λύπην
 ἀποτρέψασθαι δεῖ θανάτου μητέρα φανερῶς οὔσαν
 καὶ τὸ πολλοῦ τινος ἡμᾶς αὐτοῦς ἀξιοῦν, τὴν ἐτέραν
 δὲ τὸ περὶ τὸν Θεοπότην ἔχειρει φιλετρον καὶ τὸ σα-
 φῶς· εἰδέναι τὸν εὐεργέτην, καὶ ὧν ὀφείλεται, πάν-
 τες αὐτῷ καταστάνας οὐτ' εἰσφέρομεν οὐδὲν καὶ
 πρὸς γε κακοῖς ἀμειδόμεθα. Καθάπερ τοῖνον ἀλα-
 ζονεῖα πονηρὸν, οὕτω καὶ τὸ διὰ ταύτην ταῖς ψυχαῖς
 γινόμενον ἄλγος καὶ αὐθις ἢ τε περὶ τὸν Χριστὸν
 ἀγάπη τῶν ἐσχάτως ἐπαίνουμένων, τοῦ τε τοῖς ἐκεί-
 θεν βέλσει καντουμένους ὀδυνᾶσθαι καὶ τήχεσθαι τὴν
 ψυχὴν, μακαριώτερον τοῖς εὖ φρονούσιν οὐδέν.
 susceptus, crimini affinis est. Et rursus tum charitas erga Christum summe prædicanda est; tum
 ejus jaculis convulneratos dolere, macerari, et colliquescere, prudentes summæ beatitudinis loco
 ducunt.

Ἐπεὶ δ' ἐξήρηται μὲν τῆς περὶ τὸν Χριστὸν ἀγά-
 πης ἡ χαρὶων γέμουσα λύπη, ἀγάπη δὲ τῶν ἐν-
 νοιῶν, αἱ τὸν Χριστὸν ἔχουσι καὶ τὴν ἐκείνου φιλαν-
 θρωπίαν, ταύτας ἂν εἴη προὔργου τῆ μνήμη κατ-
 ἔχειν καὶ στρέφειν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τῆς διατριβῆς
 ταυτησὶ μηδέποτε σχολὴν ἄγειν, ἀλλ' ἐπίτηδες τοῦτο
 μὲν ἐφ' ἑαυτῶν αὐτοῦς ταυτὶ μελετᾶν καὶ λογίζε-
 σθαι, τοῦτο δ' ἐν ταῖς συνουσταῖς γλώσσης τρυφῆν
 καὶ συλλέγων ὕλην ποιεῖσθαι καὶ πρὸς γε πειρᾶσθαι
 μὲν δὲν διακοπτομένους συνεχῆ ταύτην ἐπιδεικνυσθαι
 τὴν σπουδὴν, εἰ μὲν οἶδόν τε διὰ βίου, εἰ δ' οὖν συγγλν,
 ὡς ἂν ἐντακθῆναι δυνήθῃ καὶ κατάσχη παντάπασιν
 τὴν καρδίαν. Οὕτε γὰρ πῦρ δράσειεν ἂν οὐδὲν, οἷς ἂν
 ἐπέλθοι, μὴ συνεχῶς ἐμίλησαν, οὐτε λογισμὸς δια-
 λείπων πρὸς ἑταῖον πάθος ἂν διάδοιτο τὴν καρδίαν,
 ἀλλὰ δεῖ χρόνου συγχοῦ τινος ἐφεξῆς.

Οἱ μὲν οὖν ἀπὸ τῶν ἐν αἰσθήσει καλῶν καὶ ἡδέων
 τὴν ἐπιθυμίαν καίοντες λογισμοὶ, διότι τὰς μὲν αἰ-
 σθήσεις ἐνεργεῖς ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς εἶναι συμβαίνει,
 τοὺς δὲ ἐκείθεν ὀρμᾶσθαι, σύντροφοι καὶ ἡλικιωταί
 καὶ πείθοντες ἅτ' ἂν βούλοιντο βλάβως, τῷ τε ἡδέως

Geminam itaque super peccato perpetrato tristi-
 tiam et dolorem esse, et alteram ad emendationem
 pertinere, alteram ea affectis exitium parere testes
 luculenti sunt; prioris nimirum B. Petrus, poste-
 rioris nefandus Judas, quorum illi bonam volunta-
 tem mæstitudo servavit, Christoque amaræ lacry-
 mæ æque commendatum et charum reddiderunt,
 atque ante negationem fuerat; hunc ad laqueum
 adegit, et abiit vincula portans, quando omnibus
 libertas conciliabatur, sua unius hominis expiatione
 desperata, quando quod mandum universum expia-
 ret, effundebatur. Cæterum ut multo ante gnari
 illam admittamus, hanc fugiamus, utriusque per-
 turbationis discrimen consideremus: altera enim
 hoc habet, ut nobis bene, altera, ut male faciat.
 Quoniam enim quoties peccamus, et Deo, et nobis
 ipsis nequam sumus, de offensa in Dominum dolo-
 rem capere, nec ullum detrimentum afferet, et per
 quam opportunum fuerit. De nobis vero ipsis cum
 nimis gloriosa suffragia tulerimus. deinde ea refu-
 tata viderimus, quia quæ fas non erat consequi, iis
 exciderimus, ideo contristari, et plangere, et acer-
 ba poenitudine in medullis cruciari, quasi jam vita
 vitalis non sit, quoniam in talia mala inciderimus,
 hanc tristitiam, ut mortis matrem haud dubiam, et
 ad inferos ducentem aversari ac repellere oportet.
 Istam quippe arrogantia, et quod nosmet magnis
 quibusdam rebus dignos existimamus, superiorem
 amor singularis erga Dominum excitat, et evidens
 cognitio, quanta ab eo beneficia acceperimus, et
 quam multis nominibus cum illi obstricti simus,
 nec unum tamen persolvamus, sed insuper malis
 bona compensemus. Quemadmodum igitur arro-
 gantia crimeu est, ita et dolor ejus causa ab anima

Quoniam vero tristitia divinæ gratiæ plena a
 claritate procedit, charitas autem in cogitationi-
 bus Christum, illiusque benignitatem complectenti-
 bus posita est, operæ pretium fuerit eas memoria
 et animo versare, et ab hujusmodi opera nunquam
 feriri; sed de industria et per semetipsos hæc
 meditari, secumque reputare, et in conventibus
 sermonis delicias, colloquiorumque materiam fa-
 cere, et conari insuper ut nullo negotio distracti
 ac districti studium istuc assiduo, quoad vita sup-
 peditaverit, si fieri possit, tractemus; sin minus,
 at longo tempore, ut animæ altissime imprimantur,
 et cor penitus possideant. Neque enim ignis in
 quæ inciderit in ea quidquam aget, si ea continen-
 ter non contingat, neque cogitatio intermittens,
 animam ad quamcunque affectionem aptaverit,
 sed tempus multum continuatumque requiritur.

Cogitationes igitur a bonis et jucundis sensibili-
 bus cupiditatem accedentes, quia sensus a princi-
 pio in nobis operantur, et illas inde oriri contigit,
 contubernales nostræ, et coævæ sunt, et persua-
 dent facile quæ volucrint; tum quia jucundæ sunt,

tum quia multo jam tempore nobiscum sunt. Qui autem mentis rationes, illiusque philosophiam serius attigerunt, his multa diligentia est necessaria, ut in brevi tempore, et assidua consuetudine ad bonum afficiantur, quod repente arreperit, sed sero valde, multisque jam aliis plenos ingreditur. Vix enim contenta et acri exercitatione diuturnum cum illis aliis commercium præcidentes, vera opinatorium, et bona solida jucundorum loco inducere possimus. Unde nec mirandum, si cogitationes optimæ haud ubique malas superent, et melioribus deteriores nihil concedant apud eos, qui ratione utuntur. Nam jure optimo sufficere sentio ut bonus esse possis, non hoc ipsum si didiceris, quid nobis bonitatem persuadeat; sed si, quod necesse est, in eo etiam meditando immereris, et cogitando insistas: et cum rectam rationem cognoveris, non eam solum intra te habeas; sed ea quoque ubi opus est utare, sicut et cibus, et arma, et medicina, et vestis, non simpliciter quibus adsunt, quique ea possident, commodum ferunt utentibus ipse usus commodat. Quod si pravæ cogitationes incumbentes mentem detineant, bonæ tantummodo gustatæ sentiantur, deteriora vincunt, et pravæ quidem acuosæ cum sint, animæ regionem insident, aliæ ut victæ et otiosæ prorsus exturbantur. Nihil igitur novum, non ædificare architectum, aut medicum non sanare, aut opificem quemcumque non suum munus obire, quamdiu artem non adhibet nec illud mirum, si quis rectam rationem habens, agentem porro non habens, nullum diligentiae fructum capit. Utatur enim quispiam armis contra invadentes, quatenus convenit eos interficiens, arte autem, secundum ipsam agens. Nos vero cogitationibus optimis sicut consiliariis utimur, mentem advertentes, non ut cum didiceris quæ oportet, noverit, sed ut cum cognoverit, persuadeatur, veræque bonorum amorem concipiat; quod sedula meditatione eget, quando contra in malis occupari et immorari animæ exitiosum est; simpliciter autem eorum notiones, nihil habent mali. Quamobrem quomodo hic fugienda, ita illic consecranda est meditatio.

Velle igitur bonum difficultatem non habet, nec res ista studio creditur indigere. Ad accipiendum autem conservandumque cum labor sit necessarius, studio ac via quadam opus est, qua ad certamina hæc volentes aggrediamur, quandoquidem haud facile talis labor capessitur. Quod autem ubique ad certamina velut atletam ungit, amor est eorum, pro quibus certamus. Hic enim labores, etsi admodum cruciabiles suavitate condit. Amorem autem honestorum nihil aliud accendit, quam attendere illis animum, et eorum elegantiam perspicere. Et hic est ignis, qui ex meditatione Dei in anima Prophetæ exarsit. « Et in meditatione mea, inquit, exardescet ignis. » Quia alibi ostendens, circa quid meditatio versetur, et cujus viri sit opus, hoc qui-

είναι τῷ τε πολλὸν ἡμῖν χρόνον συνεῖναι· πρὸς δὲ τὸν νοῦν καὶ τὴν ἐκεῖνου φιλοσοφίαν χρόνῳ ὑστερον ἀφιγμένοις πολλῆς ἀνάγκῃ τῆς σπουδῆς, ὡς ἐν βραχεί χρόνῳ καὶ συνεχοῦς συνουσίας, ὥστε παθεῖν τι πρὸς τὸ ἀγαθὸν οὐτε αὐτίκα τέρπον καὶ ὄψε μάλα πολλῶν ἤδη πληρωθεῖσιν ἐπεισερχόμενον. Μόλις γὰρ ἂν τῷ συντόνῳ τῆς μελέτης τὸ μακρὸν τῆς ἐκεῖνων διακόψαντες συνθηεῖας τάληθῃ μὲν τῶν δοκούντων, τάγαθὰ δὲ τῶν ἡδέων ἀντειταγαγεῖν δυνηθεῖμεν· ὅθεν οὐδὲ χρῆθαι θαυμάζειν, εἰ τῶν λογισμῶν οἱ ἀριστοὶ τῶν πονηρῶν οὐ κρατοῦσι πανταχοῦ, καὶ τῶν χειρῶν οὐ πλέον ἔχουσιν οἱ καλλίους παρὰ τοῖς ἐν λόγῳ ζώσιν. Ἀρκέσαι γὰρ ἂν εἰκότως οἶμαι πρὸς τὸ δυνηθῆναι γενέσθαι χρηστὸν, οὐ τοῦτ' αὐτὸ μαθεῖν, ὅθεν ἂν γένοιτο πεισθῆναι γενέσθαι χρηστὸν, ἀνάγκῃ δὲ καὶ μελετώνας διατρίψαι καὶ μείναι λογιζόμενου· καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον οὐ μαθόντα κτήσασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ χρῆσασθαι πρὸς ἃ δεῖ, καθάπερ καὶ στίλον καὶ ὄπλον καὶ φάρμακον καὶ ἱμάτιον οὐ τοῖς συνοῦσιν ἀπλῶς καὶ κεκτημένοις ὑφείλο· ἔχει, τοῖς χρωμένοις δὲ τὰ γιγνόμενα βοηθεῖ. Εἰ δὲ τῶν λογισμῶν οἱ μὲν φαῦλοι τὸν νοῦν εἰς ἑαυτοὺς ἀσχολοῖεν ἐγκαίμενοι, τῶν δ' ἀγαθῶν ὅσον αἰσθῆσθαι γεγευμένοι μόνον ἀποπηθῶμεν, τί καινὸν τὰ χεῖρῳ κρατεῖν, καὶ τοὺς μὲν πονηροῖς κατασχέειν τὴν τῆς ψυχῆς χώραν ἐνεργοῦς ὄντας, τοὺς δ' ἐκβεβλήσθαι παντάπασιν ἡττημένους ὄντας ἀργούς; Οὐτε τοῖνον μὴ οἰκοδομεῖν εἰδότα, ἢ μὴ τὸν ἱατρὸν ὑγιάζειν ἢ τῶν δημιουργῶν ὄντινον μὴ τὰ αὐτοῦ ποιεῖν, ἔω; οὐ χροῖτο τῇ τέχνῃ, καινὸν οὐδὲν, οὔτε ἐκαίνο θαυμαστὸν, εἰ τις τὸν ὀρθὸν λόγον ἔχων, ἐνεργῶν δὲ οὐκ ἔχων οὐδὲν ἀπάνωτο τῆς σπουδῆς. Χρήσαιτο γὰρ ἂν τις τοῖς μὲν ὄπλοις πρὸς τοὺς ἐπιόντας ἢ προσῆκε διαχειρίζων, τῇ τέχνῃ δὲ κατ' αὐτὴν ἐνεργῶν· τῶν δὲ λογισμῶν τοῖς ἀρίστοις, καθάπερ τοῖς συμβούλοις χρώμεθα, προσέχων τὸν νοῦν, οὐχ ὅσον ἃ δεῖ μαθόντα γινῶναι, ἀλλ' ὥστε γινῶντα πεισθῆναι καὶ τῶν ὡς ἀληθῶς καλῶν ἔρωτα σχεῖν, ὃ περιέργου δεῖται μελέτης· ἐπεὶ καὶ τούναντιον ἐπὶ τῶν φαύλων τὸ μὲν ἀσχολεῖσθαι καὶ διατρίβειν τῇ ψυχῇ τὸν δλεθρον, τὸ δ' ἀπλῶς οὕτως γινῶναι δεινὸν οὐδὲν, ὅθεν ἀνάγκῃ τὴν μελέτην ὡσερ ἐκεῖ φεύγειν, οὕτως ἐνταῦθα διώκειν.

Τὸ μὲν οὖν ἐθέλειν τάγαθον, οὐδὲν ἔργον, οὐδεμία γὰρ τοῦ πράγματος ἡγείται σπουδὴ· πρὸς δὲ τὸ λαθεῖν καὶ σώσαι πόνου δεόμενον, πραγματείας καὶ μεθόδου χρεαίε τινός, πῶς ἂν ἐκόντες εἶναι τοὺς ἀγῶνας ἀνελοῖμεθα τούτους, ὡς οὐκ ὄν ῥῆδιον εἰσεῖσθαι πονεῖν; Ἔστι δὲ τὸ μὲν ἀπανταχοῦ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀλείφον ὁ περὶ ὧν ἀγωνιζόμεθα πόθος· οὗτος γὰρ ἡδεῖς ποιεῖ τοὺς πόνους, κἀνωσι λίαν ὀδυνηροί, τὸν ἔρωτα δὲ τῶν καλῶν τῶν ἄλλων μὲν οὐδὲν, τὸ προσχεῖν δὲ τὸν νοῦν αὐτοῖς καὶ καταμαθεῖν τὸ κάλλος ἀνάπτει· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ πῦρ, ὅπερ ἀπὸ τῆς περὶ Θεὸν μελέτης ἀνήφθη τῇ τοῦ προφήτου ψυχῇ. « Καὶ ἐν τῇ μελέτῃ μου, φησὶν, ἐκκαυθήσεται πῦρ· » ὃ, ἐτέρωθι δεικνύς, περὶ ὃ τε ἡ μελέτη καὶ τίνος ἔργον ἀνδρός, τὸν μὲν φησὶ τὸν μακάριον ἀνθρώπων εἶναι, τὸ

¹¹ Psal. xxxviii, 4.

δὲ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον· ὁ γὰρ μακάριος ἀνὴρ ἡμέρας Α καὶ νυκτὸς ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, φησί, μελετήσῃ.

Εἰ δὲ ἡ περὶ τὸν γραπτὸν νόμον μελέτη τὸ πῦρ ἀνάπτειν δύναιται τοῦτο, τί ποτε χρῆθ' ὀρθῶσαι νομίσαι τὸν νόμον τοῦ πνεύματος, ὃς τὸν ἀληθινὸν ἔρωτα τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἐνέθηκε μόνος καὶ πῦρ ἀνῆψε πόθου σθεσθῆναι μηδενὶ δυναμένην, οὐ τῶν ἐτέρως ἐχόντων, οὐ τῶν ἐνεστώτων οὐ τῶν μελλόντων! Ὑπερ οὖ μοι δοκεῖ καὶ πυρναῖς φανῆναι γλώσσαις εἰσενεχθεῖς ὅτι τὴν πυρὸς δίκην πάντα τολμῶσαν ἀγάπην εἰσήνεγκεν, ἐπεὶ καὶ πρῶτον αὐτὸν τοῦ νόμου νομοθέτην ἀγάπη κεκόμικεν εἰς τὴν γῆν, καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ νομοθέτου σῶμα φιλανθρωπίας ἐστὶ καρπὸς, καὶ ἄλλως δὲ αὐτῷ ὁ νόμος ἅπας ἔρωτος γέμει καὶ τοῦτον μὲν ἐπιδείκνυται ἅπαντες ὡς ἔχει, τοῦτον δὲ εἰσάγει, τοῦτω δὲ πείθει, τοῦτον δὲ παρ' ἡμῶν δῶρον, ὑπερ ὧν ἔδωκεν, ὁπορχῶν ἡγεῖται λαβῶν. Οὐ γὰρ ἐπιτάττει καθάπερ ὀφείλουσι δούλοις, ἀλλ' ὡσπερ πολλῶν μὲν παρ' ἡμῶν πρὸς αὐτὸν πόνων ἡγήσαμένων, πολλῆς δὲ συνηθείας καὶ φίλων, ἐπὶ τὴν κοινωνίαν καλεῖ τῶν αὐτοῦ προσιόντας εὐθύς ἐξ ἀρχῆς· ἐγὼ μὲν ὑπερ τῆς βασιλείας ἡγωνίσασμαι καὶ πολλοῖς φησιν ἐπλεξα τὸν στέφανον πόνοις, ὑμεῖς δὲ ἀπονητὶ δέξεσθε, αὐτῷ δὲ παρ' ὑμῶν ἀντὶ τούτων, εἰ φιλεῖτε πλέον οὐδέν.

Ἡ τῆς ἀβρόχτου χρηστότητος, εἰ μὴ φιλεῖ μόνον οὕτω σφοδρῶς ἀλλὰ καὶ τὸ φιλεῖσθαι παρ' ἡμῶν τοσοῦτο τιμᾶται καὶ ὑπερ τούτου πάντα ποιεῖ! Καὶ τίνας γὰρ ἐνεκεν ἐκδόδομησε μὲν οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ ἥλιον καὶ τὸν ὀρώμενον κόσμον, τοῦ δὲ μὴ ὀρωμένου τὸ κάλλος, οἶον καὶ ὅπως αὐτῷ συνέστη νεύματι μόνῳ, καὶ τὴν ἐνταῦθα πᾶσαν διδάσκει φιλοσοφίαν, ἣ τοῦ γε πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέψας πείσαι φιλεῖν; καὶ ὅπως καθάπερ οἱ θεομοῖ τῶν ἐραστῶν τὴν σοφίαν ἡμῖν ἐπιδείκνυται καὶ τὴν χρηστότητα καὶ τὴν τέχνην, ἐν' ἐνθεῖναι τὸν ἔρωτα τὸν ἐαυτοῦ δυνηθῆ. Καὶ τοίνυν ποιεῖται τοσοῦτον τοῦ πράγματος λόγον καὶ οὕτως ἔχει πολλοῦ τιнос, ὥσθ' ὑπερ τούτου πάντα πονήσας, ἃ Θεοῦ φύσει προσῆκεν, οὐκ ἀγαπήσαι, ἀλλὰ πρὸς ἑτέραν φύσιν ἰδεῖν, ὥστε καὶ ταύτη πρὸς τοῦτο χρήσασθαι, ἐν' ἅπερ οὐκ εἶχε πείθειν τῷ Θεῷ; εἶναι, ταῦτα γενόμενος ἄνθρωπος δυνηθῆ, καὶ δι' ἐκατέρων, ὧν τε οἰκοθεῖν ἔχε κομίζων, ὧν τε ἐξωθεῖν εἰλήφει, τὸν ὀρώμενον ἀναρτήσεται. Οὕτως ὁ τοῦ πνεύματος νόμος φιλίας ἐπεικῶς ἐστὶ νόμος καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην αὐτόθεν ἀσκεῖ. Διὰ τοῦτο προσεχτέον αὐτῷ τὸν νοῦν· πρῶτον μὲν ὅτι οὐδὲ ἰδρῶς ἐστὶν ἐνταῦθα οὐδεὶς, οὐδὲ οὐδὲ ποιεῖν οὐδὲ χρήματα ἀναλίσκειν, οὐδ' ἀδοξία γένοιτ' ἂν οὐδ' αἰσχύνη, οὐδ' ἄλλο γε οὐδὲν ἐτόμεθα χεῖρους, ἀλλὰ καὶ τέχναις ἐστὶ χρῆσασθαι οὐδὲν ἔχον, καὶ πρὸς ἐπιτήδευμα ὁτιοῦν ἔχειν οὐδὲν κώλυμα, καὶ στρατηγήσει μὲν ὁ στρατηγός, καὶ γεωργήσει δὲ ὁ γεωργός, καὶ δημιουργὸς προστήσεται τῶν ἔργων καὶ οὐ δεήσει γε οὐδενὶ τῶν γιγνομένων διὰ τούτου τοῦ λόγου. Οὐ γὰρ ἐσχατιᾶν ἀνάγκη καταλαθεῖν, οὐδ' ἀθήη τινα προσέσθαι τροφήν οὐδ'

dem ait beati viri, illud Dei legem. Beatus vir, inquit, dies et noctes in lege Dei meditabitur **.

Jam vero si meditatio circa litteram legis hunc ignem accendere potest, quid facturam existimabilis legem spiritus, quæ sola verum Dei amorem hominibus inseruit, et rogam quemdam amoris inflammavit, quam nulla res poterit extinguere, non aspera, non jucunda, non instans, non futura! Quam ob causam cælo demissus linguis igneis apparuisse mihi videtur, quoniam charitatem instar ignis omnia depascentem intulit, siquidem et primum legislatorem ipsum charitas in terras apportavit, et ipsum legislatoris corpus, humanitatis ejus pignus ac fructus est; et præterea ipsius lex tota amore scætet; et hunc omnibus quibus potest modis ostendit, hunc introducit, hunc suadet, hunc a nobis si retulerit, sufficienti munere sibi sua in nos merita compensata arbitratur. Non enim quasi servis obligatis imperat, sed quasi multis propter ipsum defatigationibus perfunctos, longaque consuetudine et amore devinctos, statim ut ad eum se contulerint, ad communionem rerum suarum vocat. Ego quidem pro regno decertavi, inquit, multisque laboribus coronam nexui, quam vos citra laborem accipietis. Pro his aliud nil exigo, nisi ut me ametis.

O inexplicabilem bonitatem! non solum tam eximie diligit, sed etiam amari a nobis tanti æstimat, quod ut consequatur, nihil omittit. Nam quid aliud fuit cur cælum, terram, solem, et aspectabilem mundum consideret? Ejus vero qui non cernitur, qualis pulchritudo, et quomodo ab eo nutu solo constitutus sit, et omnem quam in hæc inferiora curam conferat, non alio fine docet, quam ut ad se conversis amorem sui suadeat. Et omnino, sicut in amore ferventes, sapientiam, bonitatem, et artem demonstrat, ut injicere nobis sui amorem possit. Proinde rei hujus tantam rationem ducit, et adeo magni eam æstimat, ut cum pro ea fecisset omnia, quæ Dei natura patiebatur, non quiesceret; sed ad aliam naturam se daret, qua ad idem æque uteretur, ut quæ persuadere non poterat, eo quod Deus esset, ea homo factus posset, et per utraque tum domestica, quæ veniens afferbat, tum extranea quæ assumpserat, charum sibi ad amicitiam suam adjungeret. Sic lex spiritus, jure lex est amicitie, indeque ad beneficia agnoscenda nos exercet. Quare studiosè in eam incumbendum est. Primum quidem, quoniam neque sudor hic ullus, nec labor est, nec sumptus, nec infamiam, aut probrum parit, nec ob aliud illius quippiam viliores sumus; sed et artes tractare nihilominus licitum est, et quodcumque studium sectari nihil vetat. Est dux exercitum ducet, et agricola terram colet, et opifex urget opus, et hac quidem de causa nihil eorum quæ facere consuevit, prætermittet. Non in remouissima loca abeundum, nec insuetis alimonia adhibenda, nec permutanda vestis, nec cor-

** 1^a Gal. 1, 1, 2.

rumpenda valetudo, nec aliud audendum facinus; sed licet domi suæ manentem, nihilque suarum facultatum amittentem, cum hisce cogitationibus quotidianum habere commercium. Quid ergo talia bona fieri præbietet, pro quibus etiam labores perferre æquum erat, si ita res tulisset? Si enim homines natos, et vi cogitandi præditos, quidquid tandem, et qualescunque cogitare oportet, quomodo non optima quæque cogitanda sunt? Et, si inania abjectaque, et ex quibus cogitantes utilitatem nullam consequuntur, nunquam existimata sunt fortunam, aut artem, aut copias, aut quodcunque ad vitam conferens ulli deteriora effectura, minime omnium bonas cogitationes in hoc crimen vocare, et quod bonum est, pro malo accusare par est. Atqui isto modo bellare nemini expedit. Porro nihil prorsus insuavitatis, ac molestiæ habent, non magis quam ipsum gaudium, quod vere appellari possunt. Sive enim optimis lætamur, nil melius fieri poterit cogitationibus, quæ Christum, et illius benignitatem complectuntur, quoniam neque ipsarum rerum, in quibus est ultimus bonorum finis, neque proprium quidquam suave et amicum, quamvis multo labore quæsitum invenias, quod nobis præ istis conveniat. Non enim secundum sanguinem tantummodo genitis, nec ipsis genitoribus simpliciter, sed jam etiam nobis ipsis cognator Christus est, ut antea docuimus. Hinc animæ cogitatrici nihil peculiariter quam in ipso occupatam esse. Itaque et per quæ familiaris et cognatus nobis est, et quæ optima et omnium jucundior est consuetudo baptizatis animabus, quam alia quæcunque tandem; intelligo autem post lavacrum non valde squalentibus, sicut Hebræi, quos admirabilis ille Stephanus incircumcisos corde et auribus nominabat¹¹. Nec damnum igitur ullum humanæ vitæ propter istas cogitationes importari, et in iis gaudium ac voluptatem inesse, ex dictis patet. An vero utilitas quoque insit, et juvent, contineantque pulcherrima et opportunissima omnium, id quoque jam patuit, et apparebit deinceps evidentius, cum accuratius de ipsis disseremus.

Primum enim bonis cogitationibus animam distineri, hoc ipsum malarum cogitationum cessationem et otium inducit. Huic consequens est radium, seu lucem mysteriorum a vitio purum ferre, quod nobis citra laborem bonorum omnium cumulum affert. Deinde necesse est et ipsas cogitationes medicinis a semet depromptis officium suum præstare, et eorum quam optime afficere, sicut a pravus cogitationibus male affectiones nascuntur; nam virtutem eodem modo ex bonis exoriri rationem habet. Plane enim in omni negotio ut hanc vel illam voluntatem suscipiamus, hoc illudve dicamus, aut faciamus, aut patiamur, aut quidquid tandem illud est, eligamus, cogitatio et ratio nobis auctores sunt. Et hoc modo magistri vir-

Α ἀμείψαι θεϊκάτιον, οὐδ' ὕψιστον διαφθεῖραι, οὐδ' ἄλλο τι τολμῆσαι τόλμημα, ἀλλ' ἔστιν οἴκοι μένοντα καὶ μηδὲν ἀπολλύοντα τῶν ὑπαρχόντων τούτοις ἀεὶ συνεῖναι τοῖς λογισμοῖς. Τὴν οὖν κωλύει γενέσθαι τὰ τοιαῦτα χρηστὸν, ὡπερ ὦν καὶ πόνοους εἰκὸς ἦν ἐνεργαίαι δεῖσαν; Εἰ γὰρ ἀνθρώπους ὄντας καὶ λογιζέσθαι δυναμένους ὀτιοῦν ἀνάγκη λογιζέσθαι, πῶς οὐ τὰ βέλτεστα χρῆ λογιζέσθαι; καὶ εἰ μάττια καὶ φῶλα καὶ ὦν ὄφελος οὐδὲν τοῖς λογιζομένοις οὐδὲ πῶποτε ἐνομισθῆ, τύχην ἢ τέχνην ἢ τὴν οὐσίαν ἢ ὀτιοῦν τῶν κατὰ τὴν βίον οὐδενὶ χεῖρῳ, ποιήσῃν ἥμισα δὴ πάντων ταῖς ἀγαθαῖς ἐννοίαις ταῦτα μεψόμεθα καὶ τάγαθὸν διώξομεν πονηρίας. Καὶ μὴν οὕτω μὲν οὐδενὶ λυσίτελεϊ πολεμοῦσι, σίνεσσι δὲ τὶς αὐταῖς ἀηδία σχολῆς γε, οὐ μᾶλλον ἢ αὐτὴν ταῦτα ἂν εἰποι τις τὴν χεῖρᾶν· εἴτε γὰρ τοῖς ἀρίστοις χαίρομεν, βέλτιον γένουσι· ἂν οὐδὲν τῶν ἐννοιωῶν, αἱ τὸν Χριστὸν ἔχουσιν καὶ τὴν ἐκείνου φιλοθυρηρίαν, ὅτι μὴδὲ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἐν οἷς αὐτός ἐστιν ὁ τελευταῖος τῆς χρηστότητος ὄρος, εἴτε τὸ οἰκεῖον ἡδὺ καὶ φίλον, τούτων ἡμῖν ὃ προσίχει μᾶλλον, οὐδ' ἂν εἰς εὖροι: πολλὰ καμῶν. Οὐ γὰρ τῶν γιγνομένων καθ' αἷμα μόνον ἀπλῶς, οὐ τῶν γεγεννηκότων αὐτῶν, ἀλλ' ἤδη καὶ ἡμῶν αὐτῶν συγγενέστερος ὁ Χριστὸς ἀπὸ τῶν προτέρων δέδεικται λόγων. Ὅθεν συμβαίνει, καὶ τῷ λογιζομένῳ τῆς ψυχῆς τῶν περὶ αὐτοῦ λόγων μηδὲν οἰκειότερον εἶναι, ὥστε καὶ δι' ὦν οἰκειῶς ἡμῖν καὶ συγγενῶς ἔχει, καὶ οἷς ἀρίστη πρῶτον ἐστίν, ἡδῶ χαρίεντος ὅτου τις ἂν εἰποι, τὴν διατριβὴν ταύτην εἶναι βεβαπισμέναις ψυχαῖς. Λέγω γὰρ τοῖς μετὰ τὸ λουτρὸν μὴ λίαν αὐχμῶσιν, ὡπερ οὐς τῶν Ἑβραίων Στέφανος ὁ θαυμάσιος; ἀπεκάλει ἀπεριτμήτους τῆ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσίν. Ὡς μὲν οὖν οὐτε βλάβη τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ γένουσι· ἂν οὐδεμία παρὰ τούτους τοὺς λογισμοὺς, καὶ ἡδεσθαι καὶ χεῖρῃ περιγίνεσθαι τοῖς λογιζομένοις, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· εἰ δὲ καὶ ἡφελός ἐστι καὶ βοηθεῖ τῷ λυσίτελεϊ καὶ περὶ αὐτὰ τὰ κάλλιστα καὶ καιριώτατα πάντων, ἐδείχθη μὲν ἡδῶ, φανεῖται δ' ἐν τοῖς ἐξῆς ἐναργέστερον ἀκριθέστερον περὶ αὐτῶν σχεψαμένοις.

Πρῶτον μὲν γὰρ τῷ ταῖς ἀγαθαῖς ἐννοίαις τὴν ψυχὴν κατασχεθῆναι συμβαίνει μὲν τῶν πονηρῶν σχολῆν ἄγειν· τούτῃ δὲ ἀκόλουθον, καθαρὰν ἀβρωσία; τὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων φέρειν ἄκτινα. Τὸ δὲ ἡμῖν τὸν τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων ἔχει σωρὸν μηδὲν πραγματευσαμένοις, ἔπειτα καὶ αὐτοὺς ἀνάγκη τοὺς λογισμοὺς τοῖς παρ' ἑαυτῶν φαρμάκους τὰ ἐσῶτων ποιεῖν καὶ τὰ κάλλιστα πάντων ἐργάζεσθαι τὴν καρδίαν, καθάπερ ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἐννοιωῶν τὰ πονηρὰ πάθη φύεται. Τὴν γὰρ ἴσον τρέπον καὶ τὴν ἀρετὴν τῶν ἀγαθῶν ἀνίσχειν εἰκὸς ἐστίν. Ὅπως γὰρ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν γνώμην καὶ τι λέγειν ἢ πράττειν ἢ πάσχοντα φέρειν, ἢ ὀτιοῦν τῶν πάντων αἰρεῖσθαι, λογισμοὶ καὶ λόγοι: τὸ πεῖθόν εἰσι πανταχοῦ, καὶ τούτοις τὸν τρέπον οἱ διδάσκαλοι: τῆς ἀρα-

¹¹ Act. vii, 51.

τῆς ἐν καιρῷ τοῖς συνοῦσιν, ὅτι τοὺς ἀρίστους ἐν- A
τίθενται λογισμοὺς, καὶ αὐτὸν τὸν ναυτιλῶν οἱ πονηροὶ
δαίμονες πονηροὺς εἰσάγοντες τύπους, ὡς οἱ μὲν
ταύτη τῶν ἀποποιτάτων τεχνίταις, οἱ δὲ τῶν δεόν-
των ἀπεργασόμενοι πρακτικοὺς.

Ἔστι μὲν οὖν ἀπάσης ἐπαινουμένης μελέτης,
πρὸς ἀρετὴν ἀπόνασθαι τὰ γινόμενα, Χριστοῦ δὲ
περὶ καὶ ὧν αὐτὸς φιλανθρώπως περὶ τῆς ἐμῆς
ἐμχανήσατο σωτηρίας, διεξιέναι τοῖς λογισμοῖς,
αὐτὴν ἡμῖν ἀντικρυς ἔχει τὴν ζητουμένην ζωὴν, καὶ
διὰ πάντων ἀποδείκνυσι μακαρίους. Καὶ ὡς ἂν ἐν-
αργῶς εἰδῶμεν, θεωρήσωμεν, ἃ τοὺς κατορθοῦντας
ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἐκάλεσε μακαρίους, εἰ μὴ πάντα
τῶν λογισμῶν ἐξήρηται τούτων. Τίνας οὖν τούτους
ὁ μόνος ὡς ἀληθῶς μακάριος εὐδαιμονίζει; τοὺς
πτωχοὺς τῷ πνεύματι, τοὺς πενθοῦντας, τοὺς
πράους, τοὺς πεινῶντας καὶ διψῶντας τὴν δικαιο-
σύνην, τοὺς ἐλεήμονας, τοὺς καθαρῶς τῆ καρδίᾳ,
τοὺς εἰρηνοποιούς, τοὺς διωγμῶν καὶ παντὸς ὀνόματι
περὶ δικαιοσύνης καὶ τῆς περὶ Χριστὸν προθυμίας
ἀνεχομένους. Οὗτοι μὲν οὖν οἱ τῆς μακαρίας ἐπει-
λημμένοι ζωῆς. Εἰ τοίνυν ἀπὸ τῶν λογισμῶν τούτων
τὴν καλὴν πλαττόμενον πλάσιν τούτων σκοποῦντες
εὐρήσωμεν τὴν χορὴν καὶ τοὺς στεφάνους ἐκεῖθεν
πλεκομένους, ἅπανσι δὴλον ἂν γένοιτο πάντως, τὴν
περὶ τούτου τοὺς λόγους διατριβὴν καὶ μελέτην
ὀδὸν ἀσφαλῆ καὶ διάβασιν καὶ κλίμακα καὶ ὁ τί τις
ἂν εἴποι, πρὸς τὴν μακαρίαν εἶναι ζωὴν.

Αὐτίκα γὰρ ἦ ἐν πνεύματι πτωχεῖα καὶ ἐτὸ μὴ φρο-
νεῖν, ἢ φησι Παῦλος, ὑπὲρ ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν C
εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἢ τίτων γένοιτ' ἂν ἢ τῶν τῆς Ἰησοῦ
πτωχεῖαν ἐπιστρέψαντες; ὅς καὶ φύσεως καὶ διατρι-
βῶν μετέσχε τοῖς δούλοις Δεσπότης ὢν, καὶ σὰρξ
ἐγένετο Θεὸς ὢν, καὶ πέναν ὁ πλουτίζων εἴλετο
καὶ ἤνεγκεν ἀτιμίαν ὁ τῆς δόξης βασιλεὺς, καὶ πε-
ριήγετο μὲν δεδεμένος ὁ λύσας τὸ γένος, γραφὴν
δὲ ἐδέξατο παρανόμων, ὅς ἦλθεν ἐπὶ τὸ πληρῶσαι
τὴν νόμον, καὶ κριτῶν ἠνέσχετο δὴ μὴ μαινομένην
καὶ φονῶντι χαριζομένων, ἐφ' ἣν κρίσιν πᾶσαν ἔδω-
κεν ὁ Πατήρ. Ταῦτα τίνα οὐκ ἂν κατενέγκοι τυ-
φονί. Ἄλλως τε τῆς ὑπερφηφάνιας ἀπὸ τῶν κατορ-
θωμάτων, ὅταν ὑπερβάλλειν δοκῶσιν, ἐγειρομένης,
ὁ τὰ Χριστοῦ μελετήσας εἴσεται μὴ ὅτι μηδὲν μέγα
κατωρθώκως, ἀλλ' οὐδ' ὑπὲρ τοῦ λυθῆναι τῆς αἰχμα-
λωσίας αὐτὸς εἰσενεγκεῖν οὐδὲν δυνηθεὶς, ὅς γε οὐδὲ D
μετὰ τὸ λυθῆναι σώσαι καθαρὰν τὴν ἐλευθερίαν.
Ὁ μὲν γὰρ τοῦ αἵματος ἡμᾶς ἐπρίατο καὶ παρ-
έσχεν ἡμῖν οὕτω μεγάλου κτησάμενος τὴν ἐλευθε-
ρίαν ὅτις δὲ τῶν λυθέντων ἐφ' ὃς εἴληφεν ἔμεινε καὶ
τὴν πνευματικὴν πλοῦτον διὰ τέλους ἄσυλον ἔσχεν,
ἀλλὰ μὴ τοῦτο μέγα κατωρθώκως ἐνομίσθη τὰ μικρὰ
πρὸς τὴν χάριν ἐξαμαρτεῖν. Τί τοίνυν ἡμῖν αὐτοῖς
συνειδόσιν ὑπάρξει μέγα φρονεῖν, οἷς ἢ μὲν οἰκοθ. v
ἀρετὴ δι' ἑαυτὴν αὐτὴ πρὸς οὐδὲν φέρει λυσιτελεῖς;
εἰ τι δ' ἐνεστιν ἀληθινὸν ἀγαθόν, ὁ Θεὸς ἐνέθηκε
μηδὲν πραγματευσαμένοις, καὶ οὐδὲ αὐτὸν γοῦν τὴν
ἔξωθεν ἐντεθέντα πλοῦτον ἀψύχου θησαυροῦ δίκην

tutis, discipulis suis opportune cogitation s opti-
mas ingenerant; et contra, mali demonis foeda
simulacra intus excitant, ut ista via, hi ad turpis-
sima, illi ad honestissima agenda provocent.

Est igitur cujusque laudatæ meditationis videre,
quomodo actiones ex virtute proficiant; Christum
autem meditari, et quæ is pro mea salute amantier
laboravit, cogitationibus percurrere, aperte vitam
nobis quæsitam continet, perque omnia beatos
reddit. Et ut istuc manifeste cognoscamus, consi-
deremus, illæ sanctimonix, propter quas earum
cultores Christus ipse beatos prædicavit, anou
omnes ab hisce cogitationibus proficiantur. Quos
ergo tandem, qui solus et vere beatus est, beatos
judicat? Pauperes spiritu, lugentes, mites, esurien-
tes et sitientes justitiam, misericordes, mundo
corde, pacificos, persecutiones et omne probrum
propter justitiam, et promptum Christi studium
sustinentes⁵⁵. Illi sunt qui beatam vitam appre-
henderunt. Si igitur ab his cogitationibus hunc
chorum pulchre formatum, et coronas inde con-
textas invenimus, omnibus plane constabit,
operam et meditationem in hisce rationibus collo-
catam, viam securam, et transitum et gradum, et
quo quis nomine appellet, ad beatam vitam esse.

Paupertas in spiritu, et non sapere, ut Paulus
ait, plus quam oportet; sed sapere ad sobrietatem⁵⁶,
quorumnam sit, nisi Jesu paupertatem scientium,
qui et natura, et convictu cum servis communi-
cavit, cum esset Dominus, et factus est caro, cum
esset Deus; et dives elegit egestatem, pertulitque
ignominiam rex gloriæ; et circumductus est
vinculus, qui genus nostrum vinculis solvit; ac-
cusationem violatorum legis in se suscepit, qui
legem impleturus venerat; et, iudices passus est,
insanienti populo ac cædis avido gratificantem,
cui omne iudicium dedit Pater⁵⁶. Hæc quem
fastum non deprimant? Ad hæc, superbia a bonis
operibus (quando visa fuerint excellere) excitata,
actiones Christi meditata, sciet, non solum nihil
se magnum cum virtute præstitisse; sed neque ad
servitutis suæ jugum a cervicibus dejiciendum
quidquam præstare potuisse, qui nec adeptam
libertatem conservare sartam tectam potuerit.
Ille enim sanguine suo nos emit, et ita magno ac-
quisitam libertatem nobis donavit. Quis porro li-
beratorum in his quæ accepit permansit, spiritua-
lesque divitias usque ad finem a prædonibus tutas
retinuit, ac non hanc magnam sanctimoniam suam
reputavit, leviam adversus gratiam peccare? In quo
igitur nobis male consciis licebit gloriari, quibus
propria virtus ipsa propter seipsam ad nihil est
utilis? In qua si quid inest boni, Deus id absque
labore nostro indidit. Ac neque ipsas extrinsecus sal-

⁵⁵ Matth. v, 3-11. ⁵⁶ Rom. xii, 5. ⁵⁶ Joan. v, 22.

tem divitias nobis donatas, inanimati thesauri instar tuto servare contigit, adeo nequam sumus. Post novam enim creaturam, et sepulturam in aqua, et mensam igitur plenam usque eo ad virtutem imbecilles reperiuntur etiam sapientissimi homines ut illis sacra mensa crebro sit opus, et sanguine purgatorio, et usperna manu, ne in extremam improbitatem precipitent. Et horum testes sunt non obscuri, qui pro honesto et virtute quemvis laborem aggressi, postmodum omnia nefanda committere sunt ausi. Qui moribus se mandaverant, et omnem tumultum, vitamque communem ceu pestes fugerant, ut Deo soli vacarent, omnia sanctitatis officia (quantum in homine situm est) cum laude expleverant, ut et omnium maxima apud Deum possent, quia paulum de spe erga ipsum remiserant, nec amplius omnia illi sincere committebant, in primis nefanda perpetrarunt, et improbitati nihil reliqui fecerunt. In quo igitur effremur? In recte factis? atqui nihil eximium fecimus. In magnis nostris? Atqui nostra non sunt. An quia servavimus quæ accepimus? Imo prodidimus. Sed signaculum Christi ferimus. At hoc ipsum indicium est quod non ferimus; superbis enim nihil cum illo negotii, qui mitis est, et humilis corde⁹⁷. » Et contingit propter huiusmodi cogitationes superbiam ipsam in se corruiere, et utrinque morbum evanescere. Sive enim sapimus, quæ oportet, non magnum sapimus: sive magnum sapimus, hoc ipso Christum procul abesse a nobis sentientes, et nos nullius pretii esse, intelligentes, super nobis ipsis, ut abjectis, nihil egregium sapiemus.

Quin etiam sequitur ut luceant et fleant, qui Christi acta meditantur. Si quis secum reputet videlicet, quæ pro salute nostra, novo et inaudito modo gessit, et quanta sit ignavia nostra, quique nos tenet somnus! Sive enim pretiosissimorum jactura nos contristat, et memoria eorum quæ amissimus lacrymas elicit, hic discimus quantas divitias cum in manibus haberemus, et liceret retinere, nos projecimus: sive conscientia multæ iniquitatis erga tam studiosum benefactorem animam mordet, et macerat, hinc maxime manifestum evadere queat, quam præclara illo erga nos mansuetudine, et humanitate usus sit, quam vicissim nos adversus illum socordes exstiterimus. Primum enim ex caelo descendit ut quæreret, et ut cognata nos voce alloqui, et oculis aspicere valeret, fecit: ut sive genere affinem diligimus, sive optimum, utrumque ipse sit, et duobus istis, quæ ubique amorem conciliant, in ipso coeuntibus, plurimum ad amorem nostrum alliciendum possit. Deinde amicitiam acturus, illud quoque adjecit. Quoniam enim unusquisque seipsum diligit, simul naturæ consortem diligit. Sed quanto quis sibi, quam cuivis homini est propinquior, tanto sequam illum amplius diligit. Ut ergo et hac ratione meliorem locum obtineret,

Α ἀσφαλῶς ἐξεγένετο διασωσάει, οὕτω φαύλως ἔχουμεν. Μετὰ γὰρ τὴν καινὴν κτίσιν καὶ τὴν ἐν ὕδατι γενεάν καὶ τὴν πυρὸς γέμουσαν τράπεζαν οὕτω πρὸς ἀρετὴν ἀσθενῶς ἔχουσιν οἱ γε φιλοσοφώτατοι τῶν ἀνθρώπων, ὥστε συνεχῶς· χρεῖα τῆς ἱερᾶς τραπέζης καὶ τῶν καθαρῶν αἱμάτων καὶ τῆς ἀνωθεν χειρὸς, εἰ μὴ μέλλοιεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἐξενεχθῆσθαι πονηρίαν. Καὶ τούτων μάρτυρες σαφεῖς οἱ πρὸς πάντα μὲν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς ἀποδυσάμενοι πόνον, πάντων δὲ κακῶν ἔπειτα γενόμενοι τολμηταί, οἱ τὰ ἥρα κατειληφότες καὶ πάντα θόρυβον καὶ τὴν κοινὴν ζωὴν ὡσπερ κῆρας διαφυγόντες, ὥστε Θεῷ μόνῳ προσέχειν, καὶ πάντα τὰ κάλλιστα, ὡς ἐξῆν ἀνθρώποις κατορθωκότες ὡς καὶ τὰ πάντων μέγιστα παρὰ τῷ Θεῷ δυνθῆναι, ὅτι τῆς πρὸς αὐτὸν ἐλπίδος μικρὸν ὑψῆσαν καὶ τοῦ πάντα ἐκείνων πιστεύειν, εὐθύς τὰ ἀστοχίστα πάντων ἐτόλμησαν καὶ μοχθηρίας ἐνέλιπον οὐδὲ ἓν. Ἄντι τίνας τοῖνυν ὑπάρξει μέγα φρονεῖν; ὑπὲρ τῶν κατορθωμένων; ἀλλ' οὐδὲν μέγα· ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἐν ἡμῖν μεγάλων; ἀλλ' οὐχ ἡμέτερα· ἀλλ' ὅτι σεσώκαμεν ἄπερ ἐλάθομεν; ἀλλὰ προδεδώκαμεν· ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν σφραγίδα φέρομεν· ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ τεκμήριον, ὡς οὐ φέρομεν· τοῖς γὰρ ὑπερηφάνοις οὐδὲν κοινὸν πρὸς ἐκείνον, εἰ ὅς πρῶτος ἐστὶ καὶ ταπεινὸς τῆ καρδίας· καὶ συμβαίνει παρὰ τοῦς λογισμοῦς τούτους, τὴν ὑπερηφανίαν αὐτῆν ἑαυτῇ περιπέπτειν καὶ φροῦδον ἐκατέρωθεν εἶναι τὴ πάθος. Εἴτε γὰρ ἂ δει φρονοῦμεν, εἴτε μέγα φρονοῦμεν, τούτῳ δὴ τῷ μέγα φρονεῖν ἡμῶν αὐτῶν ἠσθημένοι Χριστοῦ πόρρω φέροντες καὶ ὄντες μηδὲν ὄγχις, ὡς ἐπὶ φαύλοις ἡμῖν αὐτοῖς οὐ μέγα φρονήσομεν.

Καὶ μὴν καὶ πανθεῖν ἀκολουθοῦν καὶ δακρύειν τοῖς τὰ Χριστοῦ μελετῶσιν εἰ τις λογίζοιτο, τίνα μὲν περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐκαινοτομήθη, τίς δὲ ἡ ῥαθυμία καὶ ὁ κατέχων ἡμᾶς ὕπνος! Εἴτε γὰρ ἡ ζημία τῶν τιμιωτάτων ἡμᾶς λυπεῖ, καὶ ὧν ἀπολλέμεν ἀγαθῶν ἡ μνήμη παρασκευάζει δακρύειν, ἐνταυθα τὸν πλοῦτον μαθάνομεν, ὅσος, ὅν ἐν χερσὶν ἔχοντες κατέχειν ἐξῆν, ἔπειτα ῥίπτομεν, εἴτε τὸ συνειδέναι πολλὴν ἡμῖν αὐτοῖς ἀγνωροσύνην περὶ οὕτω ἐντεῦθεν ἂν μάλιστα γένοιτο δῆλον, ὅση μὲν πρὸς ἡμᾶς ἐκαίνος ἡμερόσθητι κέχρηται καὶ φιλανθρωπίᾳ, ὅση δὲ πρὸς αὐτὸν ἡμεῖς ἐπίδεικνύμεθα ῥαθυμίαν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐξ οὐρανοῦ κατήλθε ζητῶν, καὶ ὅπως συγγενῆ πρὸς ἡμᾶς ἀφήση φωνὴν καὶ ὕψιν δείξει, παποίηκεν, ὡς ἂν, εἴτε τὸν ὁμόφυλον στέργομεν εἴτε τὸν ἀριστον, ἀμφοτέρων αὐτὸς ἢ καὶ δυοῖν τούτων, ἂ πανταχοῦ ποιεῖ φιλεῖν, ἐπ' αὐτοῦ συναλοῦντων τὰ μέγιστα πρὸς ἔρωτα δυνθῆναι· ἔπειτα τὴν φιλίαν αὐξάνει κακείνῳ προσέθηκεν. Ἐπεὶ γὰρ φιλεῖ μὲν ἑαυτὸν ἕκαστος, φιλεῖ δὲ τὸν ὁμόφυλον, ἀλλ' ὅσον ἑαυτῷ τις προσήκει μᾶλλον ἢ τοῖς ὁμοφύλοις, ἑαυτὸν στέργει μᾶλλον ἢ τὸν ὁμόφυλον, ὡς ἂν καὶ ταύτη τὴν βελτίω τοῦ φιλεῖσθαι κατάσχη τόπον, τὸ τῶν ἐφετῶν ἐσχάτον, καὶ μὴ καθάπερ τοῖς ὁμοφύλοις χαίρομεν,

⁹⁷ Matth. xi, 19.

ἀλλ' ὡς περ ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν φιλούμεθα, τοῦτον τὸν ἄνθρωπον αὐτὸς ὑπὸ πάντων ἐχρῆ φιλεῖσθαι, οὐκ ἠγάπησεν ἡμῖν ὁμόφυλος ὢν τῷ φύσει μεταλαθεῖν τῆς αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ταύτου σώματος καὶ αἵματος καὶ πνεύματος ἡμῖν κοινωνήσας. Ἰνα ὁ περὶ τῶν φίλων ἡ παροιμία φησὶν ὑπερβολῇ χρωμένη, τοῦτο πρὸς ἀλήθειαν αὐτὸς ἐκάστω γένηται τῶν προσκειμένων. ἄλλος αὐτός.

Εἰ δ' ἐκεῖνος μὲν οὕτως ἡμᾶς ἐζήτησε καὶ φίλος οὐδένα παρήκε τόπον ἀργὸν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐεργετήν ἔδειξε καὶ τὸν ἀδελφὸν καὶ ἡμῖν ὑπῆρξεν ἀντὶ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ ταῦτα οὐ θελήσας οὐδὲ νεύματι μόνον, ἢ τὴν οὐρανὸν ἐποίησε τοῦτον, ἀλλ' ἰδρῶσι καὶ πόνοις, οὐδαμῶθεν αὐτῷ προσῆκον, καὶ ἀγωνίᾳ καὶ ἀτιμίᾳ καὶ πληγαῖς καὶ τὸ τελευταῖον θανάτῳ, ἡμεῖς δ' οὐ μόνον οὐδ' ἠσπισσοῦν μεμνημένα χάριτος πρὸς τὸν οὕτω παντοδαπῶς ἡμῖν ἀγαθὸν, οὐδὲ ζητοῦμεν οἷς ἀμειψόμεθα, ἀλλ' οὕτω σκαιῶς ἔχομεν, ὥστε οἷς ἀπεχθάνεται προσκείμεθα, καὶ ὢν ἀπάγει, τούτων ἐχόμεθα, καὶ πρὸς ἃ προτρέπεται, ταῦτα φεύγομεν, καὶ οὕτως ἄτοπον ἐπιδεικνύμεθα πονηρίαν· τίνων οὐ θρήνων ἄξιοι καὶ δακρύων, οἱ τᾶλλα μὲν λόγου τινὸς ἐνομίσαμεν, τὸν Σωτῆρα δὲ καὶ τάχεινον περιορῶμεν, ὡς περ ἄλλοις προσῆκον ζητεῖν, ἢ μὴ περὶ ἡμᾶς τῆς ἀφάτου γενομένης ἐκεῖνου προνοίας καὶ τοῖς μὲν ἐπιτηδείοις ἃ δεῖ χρῆσθαι πρὸς ἡμῶν ἡγούμεθα, καὶ μὴν καὶ λόγοις καὶ ἔργοις καὶ τέχναις ἀπάσαι; καὶ πᾶσι τοῖς παρὰ τὸν βίον, καὶ γεωργήσας καὶ στρατηγήσας δέη, καὶ ὅτι οὖν εἰς τὸ κοινὸν πολιτεύσασιν, καὶ αὐτὸν τινα πράττειν ἐφ' ἑαυτοῦ, τὸ εἰκὸς ζητοῦμεν ἑκασταχοῦ, καὶ τοῦ χρόνου τὸν καιρὸν ἐπαينوῦμεν, καὶ ὄλω; τὸ γιγνόμενον καὶ τὸ εἰκὸς καὶ τὸ δίκαιον καὶ τοῦτο δὴ τοῦνομα πανταχοῦ πολὺ παρ' ἡμῶν, μόνων δὲ πέρι τῶν ὡς ἀληθῶς ἡμετέρων, ὅπως ἢ προσῆκε φυλάσσομεν, καὶ δι' ὧν ἂν ἡμῖν αὐτοῖς τὸ δίκαιον ἀποδοῦμεν, ἥκιστα δὴ πάντων σκοποῦμεν, ὡς περ τῶν ἄλλων ἀπάντων χεῖρους ἡμᾶς αὐτοῦς ἡγούμενοι; Εἰ μὴ τι ἄλλο, πρὸς γοῦν τὴν καινοτομίαν ἐπιστραφέντες, ἢ πάντα ἔπεισε καὶ μετήγαγεν, ἐν ἧ τὰ μὲν ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν οἱ πυθμένες τῆς γῆς εἶδον, γῆ δὲ αὐτὸν ὑπερέβη τὸν οὐρανόν, καὶ δεσμώτης μὲν ὁ κοινὸς τοῦ κόσμου τύραννος, οἱ δεδεμένοι δὲ τοῦ τυράννου πατοῦσι τὴν κεφαλὴν, καὶ σῶμα θεῶς ἐωρᾶτο φέρων καὶ τοῦτο πληγαῖς εἶκον, καὶ αἷμα καὶ τοῦτο χέων ἐπὶ σταυροῦ, καὶ αὐ νεκρὸς ἀθρόπου σείων τὴν γῆν καὶ νεκροῖς ζῶην ἐπαγάγων, ὧν ἔργον οὐδὲν ἢ τὴν Δεσποτὴν ἐπιγνώσασθαι καὶ τῆς γῆς ἀναστῆναι καὶ πρὸς οὐρανὸν βλεῖσθαι τὸν ἀνθρώπου, οἱ δὲ τούτων συνεχρόθεντων ἔτι καθύδοντες καὶ καθάπερ ἀνδριάντες πρὸς βροντὰς παθόντες οὐδὲν, τίνων οὐκ ἀθλιώτεροι;

Ἦως δὲ οὐ δίκαιοι τὸν ἅπαντα τοῦ βίου χρόνον πένθους ἡγεῖσθαι καιρὸν; Τίνα γὰρ ἃ δακρύομεν; νόσος; ἡμῖν δὲ οὐ νόσος τῶν ἐν ἡμῖν τὸ βέλτεστον; ἀλλὰ πένια; καὶ μὴν πολὺ χεῖρον ταύτη τῶν πενήτων πράττομεν, ὅσον ἀναγκαϊότερος ἐνταῦθα καὶ πολὺ βελτίων ὁ πλουτοῦς, καὶ πενίαν μὲν ἐπὶ τοῦ

quam est diligi (quod tamen est summe optabile), et ne quasi homophylo gauderemus: sed sicut a nobis ipsis diligimur, ita ipse ab omnibus diligere posset, non satis habuit homophylus noster esse eandemque naturam assumpsisse, sed et corpus idem, et sanguinem, et spiritum suum nobis communicat: et quod de amicis hyperbolica parœnnia dicitur, hoc vere ipse unicuique sibi adhærentium, fit, alter ego.

Jam vero si ille quidem tantopere nos quæsit, nullumque amicitie munus reliquit, sed et benefactorem, et fratrem se ostendit, nobisque pro nobis ipsis fuit, et hoc non voluntate, nec nutu solo quo cælum hoc fecit, sed sudoribus et laboribus, quod nequam illi conveniebat, et angore, et contempitu, et plagis, et ad extremum morte, nos autem non solum gratiæ erga tam multis modis propitium nobis ac benevolum obliti sumus, sed ita insuper stolidi sumus, ut iis inhæreamus, quæ ille odit, et a quibus nos avocet, illa complectamur; et ad quæ hortatur, hoc fugiamus, adeoque nefarie nos gerimus, quæ non lamenta, quas non lacrymas meremur? Qui alia quidem aliquo numero et loco ducimus, Salvatorem autem, et beneficia ejus despiciamus, quasi ea ad alios pertineant, et non pro nobis ineffabilis illa providentia suscepta sit. Et familiaribus quidem, nostrique studiosis ut ad usum necessaria ne desint, ad officium spectare arbitramur. Quin etiam verbis, operibus et artibus omnibus in vita requisitis, seu arandum, seu militandum vitæ, seu aliquid per nos ipsos agendum, ubique æquitali consulimus, et oblatam occasionem libenter arripimus, et omnino consuetum, æquum, justum, et hujusmodi nomina ubique et multum in ore nostro versantur: solum autem de iis quæ vere nostra sunt, quo pacto ea ut decet custodiamus, et per quæ nobismetipsis quo. Justum est reddamus, sollicitudine nulla tangimur, quodammodo cæteris omnibus indigniores nos ducentes. Si non aliud, saltem ad rerum novitatem converteremur, quæ omnia concussit, et traduxit, in qua quæ super cælos erant, ima terræ viderunt; terra autem supra ipsum cælum ascendit. Et vincit quidem est communis mundi tyrannus: qui vincit erant, ejus caput conculcant. Et Deus gestare corpus visus est, idque plagis et vulneribus cedens, et sanguinem, quem in cruce profudit. Præterea, corpus mortuum hominis, terræ solum concussit, et mortuos excitavit. Quorum munus aliud nullum erat, nisi Dominum agnoscere, et e terra resurgere, et cælum respicere: qui postquam hæc facta sunt, a thuc dormiunt et tanquam statuæ a tonitribus nihil afficiuntur, quo non miseriores?

Quomodo autem non justum est, universum vite spatium luctus tempus existimare? Quæ enim fleamus, obsecro? Morbum? An vero in nobis non agrotat, quod est præstantissimum? Paupertatem? Atqui pejus ista, quam pauperes ipsi conflictamur, quanto hic magis necessaria, et multo meliores sunt

divitiarum. Et paupertas quidem necessario cum presenti vita desinit; hanc autem calamitatem mors tollere non potest; quin potius, ut nobis longe ignominiosior sit in futuro, necesse est. Sed insania est miserabilis. Quid? annon malus dæmon animi nostrum furenter exagitat, in quem tantam amentiarum vim effundit? Si enim super enses ambulare, sese præcipitem dare, amicos præterire, et malevolentissimis supplicem fieri, si hæc, inquam, insanientium sunt, nonne amantem fugimus? nonne hostem asciscimus? nonne ad gehennam currimus, dum omnia, quæ eo impellunt, designamus? Quare omnium scelerum conscientia impeditos et oppresos, flere et lugere nos consentaneum est. Atque utinam horum conscientia nobis contingat, et quæ sunt, esse arbitrari: et non etiam in hoc infelices simus, ubi malorum versemur ignorantes si bonam animæ habitudinem, et divitias, et sanitatem nesciamus, quæ nobis a Christo præparata, citra laborem, nihil nisi voluntatem afferentibus consequi licet. Valde enim triste sit, cum felicitate perfrui liceat, eligere miseriam, et cum possimus in luce vivere, non recusare in tenebris seclere. Hæc vero non solum inertibus lacrymas possunt elicere, sed probissimis etiam, et his maxime, quanto et majus sentiunt detrimentum. Etenim et his et gravioribus semet condemnant, et extremis se suppliciiis multandos censent, cum cogitant, Deum nudum, cruce interemptum, cui omnia serviunt, et eum a nobis compensationem vicissim exigere; quia cum esset Deus, naturam hominis suscepit, ut nos ex hominibus dii fieremus: et cum terra quidem caelum, cum servitute regnum, cum ignominia, in qua eramus, veram gloriam permutasse, pro quibus caelorum conditor terram induit, et natura Dominus, in forma servi apparuit, et gloriæ rex sustinuit crucem, confusione contempta⁵⁸.

Cum multa sint, per quæ germanam philosophiam Salvator in mundum innoxius, mansuetudinis, et moderationis in ira, lenitatisque adversus lædentes plurima omnium et maxima exempla dicendo, faciendo, patiendo, proposuit. Nam ne longe abeamus, pro iis a quibus erat læsus, carnem et sanguinem induere sustinuit, et eos solutum venit, quos atrocissimorum scelerum accusare poterat, et a quibus injuriose tractatus fuerat. Postea miraculis, quibus homines naturæ integritati restituebat, quanquam invidis oblatrantibus, non desit bene facere: sed cum, quod dæmonas ejiciebat e corporibus, Beelzebub, et princeps dæmoniorum et maledicentissima omnium audiret, ejicere perseverabat, et unum de discipulis a se alienatum tantum absuit, ut choro expelleret, ut etiam non secus cum eo versaretur, quam versari amicum cum amico par est. Captus quoque cum homicida communicavit, et secretissima proditori, corpus et sanguinem ipsum præbuit: et tandem se complectendum, osculan-

A παρόντος ἀνάγκη πεπαύσθαι, τοῦτ' δὲ τὸ δεινὸν οὐ δύναται λύειν ἡ τελευτῆ, ἀλλ' ἀνάγκη καὶ πολλῶ μείζω ποιεῖν ἡμῖν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τὴν αἰσχύνην· ἀλλὰ μανία ἐλευσίνον. Τί οὖν; οὐ πονηρὸς ἡμῶν ἐλαύνει δαίμων τὴν γνώμην, ἧς τοσαύτην κατέχευεν ἄνοιαν; Εἰ γὰρ ἐπὶ ξίφει χωρεῖν καὶ κατὰ κρημνῶν ἵεσθαι καὶ τοὺς φίλους ἀγνοεῖν καὶ τοῖς δυσμενεστάτοις προσπίπτειν, ταῦτα μαινομένων, οὐ τὸν φιλοῦντα φεύγομεν, οὐ τὸν ἐχθρὸν οἷς ποιοῦμεν ζητοῦμεν; οὐκ ἐπὶ τὴν γέενναν σπεύδομεν πάντα ποιοῦντες, ἀ πρὸς ἐκείνην ὄβει; Οὕτω μὲν τούτων ἡμῖν αὐτοῖς τὰ πάνθεινα συνεῖδαι δακρυῶν ἀκόλουθον καὶ πενθεῖν· ταῦτα δὲ γένοιτ' ἂν ἡμῖν αὐτοῖς συνεγνωκέναι καὶ τὰ ὄντα δοξάζειν καὶ μὴ κατὰ τοῦτο δυστυχεῖν, ἢ κακῶν ἐσμὲν ἀγνοοῦσιν, ἐὰν τὴν εὐεξίαν καὶ τὸν πλοῦτον εἰδῶμεν καὶ τὸ σωφρονεῖν, ὃν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ μὴδὲν πονήσασι κατασκευασμένων τυγχάνειν ἐξεστὶν εἰσάγοντας; οὐδὲν πλέον ἢ βουλομένους. Τοῦτο γὰρ ἂν δάκωι μᾶλλον καρδίαν, ἐξὸν εὐδαιμονεῖν, αἰρεῖσθαι δυστυχεῖν, καὶ ζῆν ἐν φωτὶ δυναμένους ἐν σκότει καθήμενους ἀνεχεσθαι. Ταῦτα δὲ οὐ τοῖς βραθύμως ἔχουσι μόνον ἐμβάλλει δάκρυον, ἀλλὰ καὶ τοῖς σπουδαιωτάτοις καὶ μάλιστα τούτοις, ὅσων καὶ μείζωνος αἰσθάνονται τῆς ζημίας. Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα καὶ τὰ τούτων ἐπι χεῖρῳ καταψηφίζονται σφῶν αὐτῶν (καὶ τιμῶσιν αὐτοῖς τῶν ἐσχάτων), ἐπειδὴ ἐνθυμηθῶσι Θεὸν ἐπὶ σταυροῦ γυμνὸν σφαττόμενον, ὃ πάντα δουλεύει, καὶ τὴν ἀντίστροφον παρ' ἡμῶν εἰσπραττόμενον ἀμοιβῆν, ἀνθ' ὧν ἀνθρώπου Θεὸς ὢν αὐτῷ ἐδέξατο φύσιν, γενέσθαι Θεοῦ ἡμᾶς ἐξ ἀνθρώπων, καὶ τῆς μὲν γῆς τὸν οὐρανὸν, τῆς δὲ δουλείας τὴν βασιλείαν, τῆς δὲ συνούσης ἀδοξίας τὴν ἀληθινὴν ἀλλάξασθαι ὁδῶν, ὑπὲρ ὧν ὁ τῶν οὐρανῶν τεχνίτης ἐνεδύσατο γῆν, καὶ ὁ μὲν φύσει ἀεσπότης ἐν δούλου μορφῇ, ὁ δὲ τῆς ὁδοῦ βασιλεὺς ἐὶ ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνῃ καταφρονήσας.

Πραότητος δὲ καὶ τοῦ θυμοῦ κρατεῖν καὶ μὴ πρὸς τοὺς λελυπηκότας χαλεπῶς ἔχειν, πολλῶν ὄντων, δι' ὧν τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν ὁ Σωτὴρ εἰσηγγεγεν εἰς τὸν κόσμον, τὰ πλεῖστα πάντων καὶ μέγιστα προστέθεικε παραδείγματα καὶ οἷς ἐποίησε καὶ ὧν ἠνέσχετο πάσχων. Αὐτίκα γὰρ ὑπὲρ τῶν λελυπηκότων αἵματος ἠνέσχετο καὶ σαρκός, καὶ τούτους ἤλθε λύσαι ζητῶν, οἷς τὰ δεινότατα πάντων εἶχεν ἐγκαλεῖν, καὶ παρ' ὧν ἔπειτα ταῖς εὐεργεσίαις, αἷς τὴν φύσιν ἐπηνώρθου, τῶν βασκανῶν ἐπιθεμένων οὐκ ἀνῆκεν εὐεργετῶν· ἀλλ' ὅτι τοὺς δαίμονας ἐξέβαλλε τῶν ἀνθρώπων Βεελζεβοῦλ καὶ δαιμονίων ἀρχων, καὶ τὰ δεινότατα πάντων ἀκούων οὐδὲν ἤστον ἤλαυνε, καὶ τῶν μαθητῶν ἕνα πρὸς αὐτὸν διαφθαρέντα τοσοῦτον ἀπέσχευ ἐκβαλεῖν τοῦ χοροῦ, ὥστε καὶ συνῆν, ἀ συναίνα φίλοις εἰκός, καὶ ἄλλων ἐκοινωνεῖ τῷ φονευτῇ, καὶ τῶν ἀπορῥήτων τῷ προδότῃ, καὶ τῶν αἰμάτων αὐτῶν, καὶ τελευταῖον παρεῖχε περιβαλεῖν καὶ φιλήσας, καὶ τὰ μὲν πάντων καινότητά ἐτολμάτο. Ὑπὲρ ὧν εὐ πεποίημεν, ἀπέ-

⁵⁸ Hebr. xii, 2.

θησκεν· αὐτοὶ τὸ ξίφος ὠθησαν οἱ παθόντες εὔ, ὁ φίλος τοῦ φόνου τοῖς φονευταῖς ἠγήσατο· τὸ φίλημα ἦν τοῦ φόνου σύνθημα, καὶ ὁ ταῦτα πάσχων οὕτως ἡμέρωσ' εἶχε καὶ φιλανθρωπῶς, ὥστε ὑπὸ τοῦ πῶν μαθητῶν πληγέντος τῶν κυνῶν ἐκείνων ἐνδὸς αὐτῶν τὴν πληγὴν μὴ παραδραμεῖν, ἀλλ' εὐθύς ἴασασθαι τοῦ μέλους ἀφάμενον· καὶ οὕτω σημεῖον ἐξενεγκῶν τῆς τε ὑπερφουοῦς ἰσχύος καὶ ἡμερότητος τῆς ἐσχάτης οὕτε ταύτην φοβηθέντας οὐτ' ἐκαίνην αἰδουθέντας οὐκ ἀπώλεσαν οὐδὲ πῦρ ὕσε τοῖς μισοῖς οὐδὲ κεραινοῖς ἔβαλε, δικαίους ὄντας καὶ τούτων καὶ εἰ τε χεῖρον.

Ἄλλ' ὁ μὲν τῶν ἀγγέλων χορὸς ἀδελῶς οὐδὲ προσέβλεπεν εἶχεν αὐτῷ, τοῖς δὲ ἔλκουσιν ἠκολούθει καὶ παρεῖχε συνδῆσαι χεῖρας, αἷς ὑπεχώρει δεσμῶ νόσου καὶ δαιμόνων ἐλύετο τυραννίς, καὶ παίσαντα κατὰ κόρρησ' αὐτὸν τὸν κάκιστ' ἀπολλύμενον δοῦλον, ἐξῆν, οὐ διεφθειρεν, ἀλλ' ἠπίως μάλα καὶ φιλανθρωπῶς λόγων ἠξίου καὶ διωρθοῦτο τὴν γνώμην τό γ' ἐπ' αὐτῷ. Ἐτα θανάτου τιμησάντων αὐτῷ τῶν μισῶν δικαστῶν σιωπῇ φέρει τὴν ψῆφον, καὶ δεξάμενος τὸ τμήμα καὶ προσηλωθεὶς ἦδη τῷ ξύλῳ τὸ πρὸς τοὺς φονευτάς οὕτως οὐ διέλυσε φίλτρον, ὥστε τοῦ γεγεννηκότος ἐδεῖτο τοῦ πρὸς τὸν Μονογενῆ τολμήματος μηδεμίαν παρ' αὐτῶν εἰσπράξασθαι δίκην, καὶ ὁ παρητεῖτο περὶ αὐτῶν μόνον, ἀλλ' ἦδη καὶ ἀπελογεῖτο, καὶ ἦν ἡ ψωνὴ τῆς ἀπολογίας σφόδρα περικαιομένου καὶ ἐλεούτος. « Ἄφες γὰρ αὐτοῖς, πατήρ, οὐ γὰρ οἶδασιν τί ποιοῦσι » καὶ καθάπερ πατὴρ φιλόστοργος ἀφραίνοντας διὰ τὴν ἡλικίαν παῖδας οἰκτελῶν, ἤμερον αὐτοῖς εἰργάζετο τὸν σωφρονιστὴν· καὶ τότε μὲν μετὰ τούτων ἀπέθνησκε τῶν φωνῶν. Ἐπει δὲ ἀνεβίω καὶ τῆς ἑορτῆς ἔδει κοινωνοῦς λαθεῖν τῶν ἐπιτηδίων, οἷς ἐνέμεινε ἡ γνώμη, μὴ μνησιχακῆσας ὑπὲρ ὧν ἔλιπον αὐτὸν φυγόντας, ἐν μεσημβρίᾳ κινδύνων, τοὺς μαθητὰς συνεκάλεσε καὶ μηνύσας, οἷς δεῖ γνομένους αὐτῷ συναλλοεῖν, ἐπεὶ συνήλθε φανείς, οὐκ ἀποφέρει τὴν φυγὴν, οὐδὲ φαίνεται ποῦ πρὸς αὐτοὺς τοιοῦτου δὴ τινος μεμνημένος, καὶ ὡς ἰσχυρίσαντο μὲν αὐτῷ θανάτου πάντες κοινωνήσῃν καὶ τῶν ἐσχάτων, οἱ δ' οὐδὲ τὴν θέαν ἤνεγκαν, καὶ ταῦτα οὐδὲ παρόντων, ἀλλ' ἔτι μελλόντων τῶν δεινῶν, ἀλλ' εἰρήνης καὶ Πνεύματος ἁγίου καὶ τῶν τοιούτων αὐτοῖς μεταδοῦς τὴν τῆς οἰκουμένης ἔπειτα πάσης ἐπιτρέπει κηδεμονίαν, καταστῆσας αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.

Καὶ ταῦτα μὲν εἰργαστο κοινῇ τὸν χορὸν, τὸν δὲ κορυφαῖον αὐτῶν πολλάκις ἦδη τὸ πρὸς αὐτὸν προεδουκότα φίλτρον καὶ τὴν στοργὴν ἠρνημένον ὁποιᾷ; Οὐ γὰρ μόνον τὴν ἄρνησιν οὐκ εἰς μέσον ἤγαγεν οὐδ' ἀνέμνησε τῶν συνθηκῶν, ἐν αἷ; ἀπώμοτον ἦν αὐτῷ, τὸ μὴ μετασχεῖν τοῦ θανάτου τῷ διδασκάλῳ, ὧν αὐτίκα παραδότης ἦν οὐδὲ μικρὸν διαλειπὼν χρόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγγελοῦντας τὴν ἀνάστασιν πέμψας χωρῖς

dumque ab eodem dedit. Miris modis mira, et nova aml. bantur. Quibus benefecerat, pro illis mortuus est, et ipsi gladio eum confoderunt, qui beneficia acceperant. Cælis cupidus interfectoibus prævit. Osculum cædis tessera fuit. Et dum ista pateretur, tam mitis erat et humanus, ut cum a discipulo quodam unus de canibus illis percussus esset, non negligeret plagam, sed auriculam tangeret, ac subito sanaret. Et cum ita signum edidisset immensæ virtutis, ac supremæ mansuetudinis, neque illam timentes, nec istam reverentes non perdidit. Neque ignem in scelestos pluit, neque fulminibus eos percussit, quæ mixis ista, et si quid istis atrocius mererentur.

Quem angelorum chorus præ dolore intueri non poterat, trahentes sequebatur, et dabat vincendas manus, quibus se submittebant vincula morbi, et demonum tyrannis solvebatur. Et qui percusserrat illum in maxillam, servum perditissimum, cum posset, non est ultus, sed mansuete admodum humaniterque responso dignatus, quantum in ipso erat, perversitatem ejus correxit. Deinde cum eum morte condemnasset scelerati iudices, silentio sententiam tulit: suppliciumque subiens, et jam cruci affixus, erga interemptores usque: eo amorem non deposuit, ut Patrem rogaret, ne scelerati facinoris in ejus unigenitum commissi pœnam ullam exigeret. Nec modo veniam eis rogavit, sed insuper defendit, ea voce, quæ flammantem charitate, et miseratione plenum animum facile indicaret. Ait enim: « Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt »⁵³. Et tanquam pater filios amans unice, et ob ætatem illorum imprudentiæ misertus correctorem illis mitigavit. Ac tunc quidem cum istis vocibus exspiravit; postquam autem resurrexit, et festi consortes accipere oporteret amicos, in quibus perdurabat bona voluntas, immemor injuriæ, qua se in mediis periculis turpi fuga deseruissent, discipulos convocavit, expressoque loco, quo profecti ipsum convenirent, ubi affuit, non fugam objecit, nec quippiam hujusmodi meminisse visus est. Et postquam ad communicandum morti ejus, et ad extrema quæque perferenda, quorum prius absentium adhuc nec speciem tolerant, eos confirmavit, pace et Spiritu sancto, et aliis hujusmodi donis impertitis toti orbi præfecit, et super omnem terram principes constituit.

Et hæc quidem toti choro communiter fecit. Coryphæo autem, qui, cujus amorem et charitatem singularem sapiens expertus fuerat, eum prodiderat, qualia præstitit? Non modo enim negationem ejus in medium non protulit, nec pacti cominuit, quo se cum magistro in mortem iturum affirmarat (quod ille statim, nec brevi intermisso tempore violaverat), sed et nuntiis resurrectionis ad eum ante alios

⁵³ Luc. xxiii, 34.

missis, sic eum honoravit, et congressus amanter appellavit, et num ab eo plus, quam ab aliis diligenter percunctatus est. Cumque Petrus respondisset, se diligere, adhuc idem interrogat: au' itoque iterum, « Amo te ⁶⁰, » denuo quærit an ab ipso diligatur. Atque ut mihi videtur, quæsisset crebrius, nisi Petrus contristatus respondere recusasset, quod is qui nosset omnia, ad cognoscendum amorem sui multa verba exigeret. Quanquam ista nec amicum ignorantis, nec ignorantem se fingentis erant; quorum alterum fuisset errare, alterum decipere, neutrum sinceræ veritatis. Sed volebat sic ostendere, se injuriæ propter priora pacta contempta plane oblitum, non enim denuo ea postulasset: quod fuit amorem in Petro accendere, qui jam propemodum exstinguebatur. Talia enim sciscitari et ad talia respondenda provocare, ad amicitiam plus omnibus valet, et rerum ad amorem pertinentium memoria atque sermo non solum amicitiam augere, sed et nondum exstantem generare potuit. Atque hæc quidem hujusmodi sunt.

Salvator ergo hunc in modum in operibus suis ira vacavit: quo docente, et leges ferente, quid mitius ac lenius? Sane et preces ipsas, et sacrificium non se admissurum ait, si cum ira aut sacrificemus, aut precemur, et remissionem peccatorum, commune omnibus donum, quod secum de cælo apportavit, mutuo irascentibus nunquam daturum; tametsi omnem lapidem moveamus, et flumina sudorum lacrymarumque fundamus, etsi ipsum corpus gladio et igni objiciamus ⁶¹. Tanti fecit ille mansuetudinem; et qui ejus vitam meditantur, eos ita mitem animum erga eos a quibus offensi sunt, gerere æquum est. Quod etiam indicans: Si meam mansuetudinem nossetis, inquit, etiam cor vestrum mansuesceret. « Discite a me, ait, quia mitis sum, et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris ⁶². »

Præterea sic meditationis de Christo mansuetudo materia fiet. Non potest enim sacræ mensæ desiderio, et amore non incendi, qui in hujusmodi cogitationibus vitam consumit: quam cum cuilibet injuriarum memori contingere nefas sit, resistet iræ, et ab odio puram servabit animam. Illic enim sanguis ad reconciliationem a principio effusus, merito iracundiæ furorique servientes aversatur. Et quanquam ad Patrem clamavit super interfectoribus, sicut Abelis sanguis a Caino effusus, non tamen apud eum secleratos accusavit, nec, ut ille, de fratre vindictam poposcit; quin contra absolvit, et vos occisi veniam occisoribus conciliavit.

Quin etiam excellentissime justitiam excolunt, qui in his commentationibus sunt assidui: ex quibus apparet mundi Dominum adeo honorasse

τῶν ἄλλων αὐτῷ, καὶ ταύτη τιμήσας ὁ δὲ καὶ συνελύων τὰ φιλικὰ διελέχθη καὶ πυνθάνεται τὸν ἑαυτοῦ πόθον, εἰ μείζων ἢ παρὰ τοῖς ἄλλοις τῶν ἐταίρων ἐστὶν ἐν αὐτῷ. Καὶ τοῦ Πέτρου φιλεῖν εἰπόντος ἐτι ταύτῃ πυνθάνεται, καὶ τὴν, « Φιλῶ σε, » πάλιν ἀκούσας, ἀνέλκει αὐθὺς εἰ φιλοῖτο, καὶ οὐκ ἂν ἐμοὶ δοκεῖν ἐρωτῶν ἀνῆκε πολλάκις, εἰ μὴ Πέτρος ἀπέβλεπεν ἀναθεὶς, εἰ πρὸς τὸ μαθεῖν ὅτι φιλοῖτο, πολλῶν δεῖοιτο λόγων πάντα εἰδώς. Καίτοι: ταῦτα ἦν οὔτε τὸν φίλον ἀγνοοῦντος οὔτε τὸν ἀγνοοῦντα πλαττομένου, τὸ μὲν γὰρ ἦν πλανᾶσθαι, τὸ δ' ἀπατᾶν, ὧν οὐδέτερον τῆς εἰλικρινοῦς ἀληθείας: ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐκεῖνο δεικνύντος: ὡς οὐ μνησικακῶν εἴη τῶν προτέρων ὁμολογιῶν πατημένων, οὐ γὰρ ἂν ἐξῆτι δευτέρας τοῦτο δὲ τὸ φίλτρον ἀνάπτοντος τῷ Πέτρῳ κινδυνεύσαν ἤδη σθεσθῆναι μικροῦ. Τὸ γὰρ τοιαύτας μὲν πύσεις προσάγειν, πρὸς τοιαύτας δὲ παρακαλεῖν ἀποκρίσεις, πρὸς ἐταιρίαν παντὸς δύναται μάλλον, καὶ μνήμη τῶν φιλικῶν καὶ τὸ περὶ τούτων τι λέγειν οὐκ ὅσον μείζω πεποίηκεν οὖσαν, ἀλλὰ καὶ μνήμη φῦσαν ἐδυνήθη τεκεῖν. Εἶεν.

Οὕτω μὲν οὖν ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐκβάλλων φαίνεται τὴν ὀργὴν· διδάσκοντι δὲ καὶ νομοθετοῦντι ἄρ' ἐστὶν ὁ πρὸ τῆς πράξεως ἐστὶν αὐτῷ; Καὶ γὰρ καὶ προσεσχὴν αὐτὴν καὶ θυσιᾶν μὴ ἂν προσέτθαι φησὶν, ἦν ὀργίλως ἔχοντες ἢ οὕωμεν ἢ προσεὔχόμεθα, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, τὸ κοινὸν ἅπασιν δῶρον (ὃ κομιζῶν ἦκεν ἐξ οὐρανοῦ), τοῖς ὑπὲρ ἑαυτῶν ὀργιζομένοις οὔποτε δώσειν, κἂν ὑπὲρ τούτου πάντα ποιῶμεν, κἂν ποταμούς ἰδρώτων καὶ δακρύων χέωμεν, κἂν αὐτὸ ξίφει καὶ πυρὶ προδῶμεν τὸ σῶμα. Τοσοῦτο τινὸς ἄγων φαίνεται πράσσειν, καὶ οὕτως ἀκόλουθον τοῦς τὰ ἐκεῖνου λογιζομένους τὴν καρδίαν πρὸς τοὺς ἀνιῶντας ἡμερον ἔχειν, ὃ καὶ δεικνύς, « Ἄν ἐμὲ γινώτε, φησὶν, ὅπως ἡμερόσητος ἔχω, καὶ ὑμῖν κατασταθῆ ἡ καρδία. « Μάθετε γὰρ, φησὶν, ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. »

« Ἐτι δὲ καὶ τόνδε τὸν τρόπον τῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ μελέτης ἢ πράξεως γένοιτ' ἂν ἔργον. Τῆς μὲν γὰρ ἱερᾶς τραπέζης ἀνάγκη λαθεῖν ἔρωτα τὸν ἐν τούτοις ζῶντα τοῖς λογισμοῖς: ταύτης δὲ οὐκ ἐξὸν τυγχάνειν μνησικακοῦντα πρὸς πᾶσαν ὀργὴν, οὗτος στήσεται καὶ μέσους τηρήσει καθαρὴν τὴν ψυχὴν. Τὸ γὰρ αἷμα τοῦτο πρὸς διαλλαγὰς χεθὲν ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἀάσχοιτ' ἂν δικαίως τῶν ὀργῆ καὶ θυμῷ δουλεύοντων: εἰ γὰρ καὶ φωνῆν πρὸς τὸν Πατέρα περὶ τῶν μαιφῶν ἀφήκε, καθάπερ τὸ « Ἀβελ αἷμα χεθὲν, ἀλλ' οὐκ ἐγράψατο παρ' αὐτῷ τοὺς ἡδικηκότας, οὐδὲ δίκας ἀπήτησεν, ὡσπερ ἐκεῖνος τὸν ἀδελφόν, καὶ γὰρ ἀπελύετο, καὶ ἡ τοῦ σφαγέντος φωνὴ συγγνώμην εἶχε τοῖς φονευταῖς. »

« Ἐτι δὲ καὶ δικαιοσύνης ἐργάται διαφερόντως πάντων οἱ μετὰ τούτων ζῶντες τῶν λογισμῶν, ἐν οἷς ὁ τοῦ κόσμου Δεσπότης οὕτω φαίνεται τιμήσας

⁶⁰ Joan. xxi, 15 seqq. ⁶¹ Matth. v, 23, 24; xviii, 21, 25. ⁶² Matth. xi, 29.

δικαιοσύνην, ὥστε μετὰ τῶν δούλων ἦν (μετὰ τῶν κατακρίτων), μετὰ τῶν σφαττομένων, μετὰ τῶν νεκρῶν, ἵνα πᾶσι τὸ δίκαιον ἀποδῶ· καὶ τῷ μὲν Πατρὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν ὑπακχὴν, ἣν πόρρωθεν προσήκον οὐδεὶς εἰσενεγκεῖν εἶχε, τῷ τυράννῳ δὲ τὰ δεσμὰ καὶ τὸ περιορᾶσθαι καὶ τὴν αἰσχύνην, ᾧ λύει τὴν ἀδικον ἀρχὴν καὶ νόθον ἀφάμενον τῶν ἡμετέρων ἐξήλασε χρίσει κατενεγκῶν καὶ δικαιοσύνην.

Ἐλεον δὲ καὶ τὸ κοινωνεῖν δόξης ἀλγοῦσι καὶ τὰ δυσχερῆ τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ νομίζεῖν κακὰ, πῶθεν, εἰ ἐτέρωθεν μὴ τούτων ἂν τις λάθοι τῶν λογισμῶν, οἷς ἡμᾶς αὐτοὺς ἔρωμεν ἤμισα δίκαιους ὄντας· ἐλέου, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἐλευομένους, τὴν αἰχμαλωσίαν ἐκεῖνην, τὴν δουλείαν, τὰ δεσμὰ, τὴν τοῦ δουλωσαμένου μανίαν· καὶ ὡς τῷ μὲν ὄρος τῶν εἰς ἡμᾶς κακῶν οὐδεὶς ἦν, ἀλλ' οἷ χαλεπωτέρου καὶ χείρονος ἐπειρώμεθα τοῦ τυράννου, ἡμῖν δὲ πανταχόθεν ἀμηχανία καὶ ἐρημία τοῦ δοῦναι χειρὰ τινα δυναμένου· καὶ τῷ μὲν χρῆσθαι τῇ γνώμῃ καὶ ἡμῶν ἐξῆν καὶ ἠγόμεθα καθάπερ ἐωνημένῳ πεπραμένοι, ἡμῖν δὲ παραμυθία τῶν δεινῶν οὐδὲ φάρμακον οὐδὲν ἦν, οὐκ οἴκοθεν, οὐχ ἐτέρωθεν, οὐ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς, οὐ τῶν ὁμοφύλων, ἀλλ' ἐπίσης ἀπασιν ἐν καιρῷ γενέσθαι τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἀπορον ἦν. Καὶ τί λέγω φάρμακον, οἷς οὐδὲ μνησθῆναι τοῦ ἱατροῦ καθαρῶς ἐξῆν οὐδὲ δεηθῆναι! Οὕτω τοῖνον ἀθλίως διακειμένους οὐ πρέσβυς οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος, ᾧ πολεμοῦντες ἦμεν, εἰς ἐν ὑβρίζομεν παρανομοῦντες, αὐτὸς ἠλέτησεν οἴκτον ἀήδη καὶ λόγου μεῖζω καὶ παρὰ πᾶν τὸ ἐπὶ τούτοις εἰκός. Οὐ γὰρ ἐδουλήθη τῶν κακῶν ἡμῖν τὴν ἀπαλλαγὴν μόνον, οὐδ' οἰκειὸν ἐνόμισε τὸ ἀλγος, ἀλλ' ἐποίησατο καὶ μετέστησεν ἀφ' ἡμῶν εἰς ἑαυτὸν τὰς δόξνας, δεξάμενος αὐτὸς ἐλέου φανῆναι πράττων ἀξίως, ἐν ἡμᾶς ἐργάσθηται μακαρίους. Καὶ γὰρ, « ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, » Παῦλος εἶπε, τῶν ἐλευομένων πολλοὶς ἐδοξεν εἶναι, καὶ ἤλεθθη τὸν ἀδικον θάνατον ἀποθνῆσκων. Καὶ, « Ἐκόπτοντο γὰρ, φησί, καὶ ἐθρήνον » ἐπ' αὐτῷ τὴν ἐπὶ θάνατον ἀγομένην· καὶ οὐ τοῖς ἐπ' ἐκεῖνον μόνον καὶ θεωμένοις τὸ πάθος, ἀλλ' ἤδη καὶ Ἥσαϊας πόρρωθεν ἰδὼν, ἀδακρυτὴ τὴν θίαν οὐκ ἤνεγκεν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ νεκρῷ μονωδῶν ἐλέου γέμουσαν ἀφῆκε φωνήν· « Εἶδομεν αὐτὸν, φησί, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλείπον τὸ εἶδος αὐτοῦ παρὰ τοῦς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. » Τί τῆς συμπαθείας ταύτης γένοιτ' ἂν Ἰσον, εἰ μὴ λογισμοί; καὶ θελήσει κοινωνεῖν τοῦ πάθους τοῖς εὐτυχέσι, ἀλλ' αὐτοῖς πράγμασι, καὶ οὐδ' ἀνέχεται μεσίτης εἶναι τῶν δυσχερῶν, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν τὸ πᾶν ἀναιρεῖται καὶ τὸν ἡμέτερον θάνατον ἀποθνῆσκει; Τούτων τῶν λόγων εἰς τὸν τῶν ὁμοφύλων οἴκτον τί ἂν ἐπισπάσαιτο μᾶλλον; Εἰ γὰρ τὸ φθάσαντας παθεῖν τῶν δυσχερῶν ὅτι οὐκ ἔλασ ἐργάζεται τοῖς ἄρτι τὰ Ἰσα κακοπαθοῦσιν οἰκειομένου; τὰς συμφορὰς, τί τῶν δεινῶν οὐ πεπονήσαμεν, οὐκ ἀπόπτωσιν πα-

Justitiam, ut versaretur cum servis, cum damnatis, cum occisis, cum mortuis, ut omnibus quod deberetur redderet. Ac Patri quidem gloriam et obedientiam, quæ illi pridem debetur, persolvere nemo poterat, nec tyranno vincula, contemptum et dedecus cui iniquum ademit imperium, et spuriium invasorem a nobis iudicio et justitia deturbatum expulit.

Misericordiam autem et dolentium dolere vicem et aliena mala sua ducere, undenam potius, quam ex hujuscemodi cogitationibus quispiam adipiscatur, in quibus cernimus nos ipsos minime misericordia dignos, præter omnem expectationem misericordiam consecutos, et captivitatem, et servitutem illam, vincula illa, et furorem ejus, qui nos captivos duxit? Et ille quidem affligendi nos finem nullum faciebat, quem immitiorem, et immanio-rem, semper experiebamur. Nos autem undique consilio egebamus, quique manum nobis dare posset, nullus reperiebatur. Ac illi quidem quæ volebat in nos licebat, velut empta mancipia raptabamur, nobis autem malorum nullum solatium, nec remedium vel a nobismetipsis, vel aliunde suppeditabat, non ab iis qui supra nos, non a naturæ sociis, sed æqualiter omnibus hominum generi commodare difficile erat. Et quid dico remedium, quibus nec neminisse medici prorsus, neque eum rogare licebat! In hac miseria conflictantes, non legatus, non nuntius, sed ipse Dominus, cui rebel- labamus, et in quem frangendis imperiis ejus contumeliosi eramus, ipse est miseratus, misericordia insueta, et verbis inexplicabili, et supra quam conveniebat. Non enim tantum libertatem nobis cupivit, neque dolorem nostrum suum duxit, sed a nobis in se dolores nostros ascivit atque transulit, et placuit eis sors miseranda, ut nos beatos efficeret. Etenim « in diebus carnis suæ », ut Paulus ait, multis visus est miserabilis. Et miserationi sane fuit iniqua morte moriens: « Plangebant enim, inquit, et lamentabantur eum », cum ad mortem duceretur. Nec id ii solum, qui tum vivebant, et spectabant, fecerunt; sed et Isaias, multo ante cum prævidisset illud spectaculum, non temperavit lacrymis, sed tanquam super mortuo lamentans, vocem miserabilem emisit: « Vidi- mus eum, inquit, et non habebat speciem, neque d- corem; sed species ejus inhonorata, et deficiens, præter filios hominum ». Quid cum hac compassione conferri potest? Siquidem non cogitatione et voluntate sola miserorum mala sentit, sed rebus ipsis, nec molestorum esse particeps satis habet, sed in se ipsum totum suscipit, nostraque morte moritur. His rationibus ad miserandos homines natura nobiscum conjunctos, quid magis nos impellit? Si enim prius asperum quidvis perpessum esse, re- cens eadem passis conciliat, dum in iis suas cala-

“ Hebr. v, 7. “ Luc. xiii, 27. “ Isa. liii, 2.

mitates recognoscunt, quid non passi sumus? Nonne amissionem patriæ vere vestræ? nonne paupertatem? nonne morbum? nonne servitutem indignissimam? nonne insaniam extremam? Et his omnibus « per viscera misericordie Dei nostri ⁶⁶, liberati sumus. Igitur et nos misereamur, si quis quocunque horum incommodorum jactatur, et misericordiam conservis rependamus, quam nobis communis Dominus ante præstitit. Et hoc monens Salvator, nempe erga proximum oportere nos induere mansuetudinem, pro exemplo divinam benignitatem intuentes: « Estote, inquit, misericordes, sicut et Pater vester cælestis misericors est ⁶⁷. »

Mundare autem cor, animamque ad sanctitudinem exercere, cujus contentiones aut diligentiam, aut quorum sudorum potius, aut cogitationum, et meditationis opus ac materia fuerit? Imo quod quis accuratius rem considerans, non opus meditationis de Christo, sed ipsam sine dubio meditationem dixerit. Primum enim in optimis cogitationibus versari, et a malis cogitationibus discedere, hoc autem est cor purum esse. Cum enim duplex sit nobis vita, dupliciterque nascamur, una spiritualis, altera corporea, et spiritus in his quæ concupiscit, adversus corpus pugnet, corpus adversus spiritum, cum contraria fudus inire et conspirare impossibile sit, omnibus est apertum, ultra concupiscentia per memoriam cogitationes obtinuerit, ab ea alteram profligatum iri. Deinde, sicut carnalis vitæ, et generationis memoria, et occupatio animi in talibus perditissimam cupiditatem, et inlevisistentem contaminationem affert: eodem modo lavacri generationem, et congruentem eidem alimoniam, et alia hujus novæ vitæ assidua memoria usurpantes, a terra in ipsum cælum transferre fit consentaneum.

Quoniam autem « Christus est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceræ solvit, inimicitias in carne sua ⁶⁸, » qui pacis causa omnia molitus est, quid pace præstantius apud eos, quibus studio est res ejus animo volvere ac revolvere? Nam et ipsi sectabuntur, Pauli jussu, ut nihil æque, et in ea recollectione aliis præbunt, et odium inutile deponent, frustra que belligerare desinent, scientes pacem adeo pretiosam, ut Deus ipse dives, et omnium Dominus, cum in terras venisset ut eam hominibus compararet, nec inveniret quidquam dignum, suum ipsius sanguinem pretii loco impenderit. Quia enim jam productorum, et exstantium nihil videbat quesitæ pacis, et reconciliationis conferendum, aliam novam condidit naturam, sanguinem scilicet sibi suum, quo dato mox reconciliator, et princeps pacis fuit. Sanguinem igitur illum adorantes, quid tandem aliud cum virtute conjunctum consecrantes rem suam se putabant agere, quam ut reconciliationis

Α τριδος τῆς ὡς ἀληθῶς ἡμετέρας; οὐ πενίαν, οὐ νόσον (οὐ τὴν χαλεπωτάτην δουλείαν), οὐ τὴν ἐσχάτην μανίαν; καὶ τούτων ἀπηλλάξαιμεν πάντων « διὰ σπλάγχνα ἐλέους Θεοῦ ἡμῶν. » Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς ἐλεοῦμεν ἄν, εἰ τις καθ' ὅτιον τούτω πράττει κακῶς καὶ τὸν οἶκτον ἀποδοῦμεν τοῖς ὁμοδούλοις, οὐπερ ἡμῖν ὁ κοινὸς ὑπῆρξε Δεσπότης. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Σωτὴρ, ὡς ἄρα δεῖ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἡμέρως ἔχειν εἰς παράδειγμα τὴν θεῖαν ἀφορῶντας φιλανθρωπίαν, « Γίνεσθε, φησίν, οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστίν. »

Τό γε μὴν καθάραι καρδίαν καὶ πρὸς ἀγίασμον τὴν ψυχὴν ἀσκήσαι, τίνας ἀγῶνος ἢ σπουδῆς ἢ τίμων Ἰδρωτῶν μάλλον ἢ τῶν ἐννοιῶν τούτων καὶ τῆς μελέτης γένοιτ' ἂν ἔργον; ὁ γε οὐδ' ἔργον ἂν τις εἴποι τῆς περὶ Χριστοῦ μελέτης, ἀλλ' αὐτὴν ἀντικρυς εἶναι τὴν μελέτην, σκοπῶν ἀκριβῶς. Πρῶτον μὲν γὰρ τὸ συνέλπει τῶν λογισμῶν τοῖς ἀρίστοις τῶν φαύλων ἐστὶν ἀφαστάναι: τοῦτο δὲ ἐστὶ τὴν καρδίαν καθαρὸν εἶναι. Διττῆς γὰρ ἡμῖν τῆς ζωῆς καὶ τῆς γεννήσεως οὐσης, τῆς μὲν πνευματικῆς, τῆς δὲ σαρκικῆς, καὶ τῷ μὲν σώματι τοῦ πνεύματος οἷς ἐπιθυμεία πολεμουμένου, τοῦ σώματος δὲ κατὰ τοῦ πνεύματος ἰσταμένου, τὰναντία σπείσασθα. καὶ συνέλθειν ἀμήχανον ἔν, ὁποτέρω τῶν ἐπιθυμιῶν τῆ μνήμη κρητήσῃ τῶν λογισμῶν, ὡς ἐκβαλεῖ τὴν ἐτέραν, παντὶ που δηλόν. Ἐπειτα καθάπερ τῆς σαρκικῆς ζωῆς καὶ τῆς γεννήσεως ἡ μνήμη καὶ τὸ τοιοῦδε τὸν νοῦν προσέχειν τὴν χάριστ' ἀπολουμένην ἐπιθυμίαν καὶ τὸν ἐκείθεν ἐντίθησι μολυσμὸν, τὸν ἴσον τρόπον τὴν τοῦ λουτροῦ γέννησιν καὶ τὴν κατάλληλον τῇ γεννήσει τροφήν καὶ ἄλλα δὴ τὰ τῆς καινῆς ζωῆς τῇ συνεχεῖ μνήμῃ τὴν ψυχὴν κατασχόντα, τὴν ἐπιθυμίαν εἰκόσ ἐστὶν ἀπὸ τῆς γῆς ἐπ' αὐτὸν ἀγειν τὸν οὐρανόν.

Ἐπεὶ δὲ Χριστὸς ἐστὶν « ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρα ἔν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγματοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκί, » ἢ τῆς εἰρήνης ἕνεκα τὰ πάντα ἐπενοήθη, τί πρὸς τῆς εἰρήνης ἂν εἴη τοῖς μελέτην ψυχῆς καὶ τοῦ σπουδῆν τάχεινον ποιησάμενοις; Αὐτοὶ τε γὰρ διώξουσι τὴν εἰρήνην, ἢ κελύει Παῦλος, ὡς οὐδὲν ἄλλο, καὶ τοῖς ἄλλοις ἡγήσονται τοῦ πράγματος; καὶ λύσουσι μῖσος ἀνόνητον καὶ παύσουσιν εἰκῆ πολεμουντας, εἰδότες εἰρήνην οὕτω τίμιον, ὥστε τὸν Θεὸν αὐτὸν ἐπὶ τῷ ταύτην ἀνθρώποις ὠνήσασθαι καταλαβόντα τὴν γῆν, καὶ πλούσιον ὄντα καὶ πάντων Κύριον μηδὲν εὐρεῖν ἄξιον τοῦ χρήματος, ἀλλ' αὐτὸ τὸ αἷμα καταβαλεῖν. Ἐπεὶ γὰρ τῶν ἡδὴ γεγεννημένων καὶ ὄντων οὐδὲν ἔώρα τῆς ζητουμένης εἰρήνης καὶ τῶν διαλλαγῶν, ὅπερ ἂν ἀντίρροπον ἦν, ἄλλην καινὴν ἔκτισε κτίσιν, αἷμα ἑαυτοῦ, καὶ τοῦτο δόξας διαλλακτικῆς ἦν εὐθύς καὶ ἀρχὴν εἰρήνης. Οἱ τοίνυν τὸ αἷμα ἐκεῖνο προσκυνοῦντες, τί ποτ' ἂν κατορθοῦν ἄλλο ζητοῦντες τὰ ἑαυτῶν ἡγήσονται πράττειν ἢ διαλλαγῶν καὶ εἰρή-

⁶⁶ Luc. i, 78. ⁶⁷ Luc. vi, 36. ⁶⁸ Ephes. ii, 14.

νης ἀνθρώποις δυντες τεχνίται; Εἰ δὲ τὴν καθόλου A
δικαιοσύνην, λέγω τὴν ἀρετὴν, ἥλικον ἐστὶν ἀγαθὸν
καὶ οἷον αὐτῇ σύνεστι κάλλος, ἐπὶ τοῦ ἤθους μόνου
πάρεστιν ἰδεῖν τοῦ Σωτῆρος, ἅτε μόνου τῶν ἐναν-
τιῶν αὐτὸ καθαρῶν παντελῶς ἐπιδειξαμένου, (καὶ
γὰρ ἁμαρτιῶν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ ὁ τοῦ κόσμου ἄρ-
χων ἐλθὼν εἶπεν, οὗ διώξει δυνήσεται τὴν θείαν
ἐκείνην ψυχὴν, οὐδ' ἐν ᾧ μέμψαιτο τὴν ὥραν, βα-
σκανοὶς περισκοπῶν ὀφθαλμοί;) τὸν μὲν εἰς τὸν Χρι-
στὸν καὶ ἀρετὴν ἔρωτα δῆλον ὡς οὐδὲν ἄλλο ποι-
οῦντας ἢ μηχανωμένους ἢ τὰ τοῦ Χριστοῦ μελε-
τῶντας; ἔστι λαθεῖν. Οὕτω γὰρ περιέσται καὶ τὸ τῆς
ἀρετῆς καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος κάλλος καταμαθεῖν, κα-
ταμαθῶσι δὲ καὶ φιλεῖν, ὡς αἴτιον ὄν πανταχοῦ
τοῦ φιλεῖν τὸ καταμαθεῖν, ἐπεὶ καὶ τὴν Εὐαν ὁ τοῦ
ξύλου καρπὸς καὶ ταῦτα ἀπειρηζόμενον τοῦτον εἶλε
τὸν τρώπον· « Κατενόησε γὰρ, φησὶν, ὡς ὠρατός
ἦν εἰς ὄρασιν, καὶ καλὸς εἰς βρῶσιν. »

Ἐρωτα δὲ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς οὕτω λαθόντας
καὶ διωγμῶν ὑπὲρ αὐτῶν εἰκὸς ἀνασχέσθαι καὶ φυ-
γεῖν ἐλέσθαι δεῖσαν καὶ τὰ δεινότατα πάντων ἀκού-
σαι, καὶ τοῦτο χαίροντας, ὡς δὴ μεγίστων καὶ καλ-
λίστων αὐτοῖς γερῶν ἀποκειμένων ἐν οὐρανοῖς. Ὁ
γὰρ περὶ τὸν ἀθλοθέτην τῶν ἀγωνιζομένων ἔρωτας
τοῦτο δύνανται, καὶ περὶ τῶν μήπου φαινομένων
ἄθλων ποιεῖ πιστεύειν αὐτῶ καὶ βεβαίως εἰς τὸ μέλ-
λον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔχειν ἐλπίδας. Οὕτω τὰ Χρι-
στοῦ τοὺς ἐκάστοτε λογιζομένους καὶ μελετῶντας C
μετρίους εἶναι ποιεῖ καὶ τῆς ἀνθρωπείας ἐπιγνώμο-
νας ἀσθενείας, ὥστε πενθεῖν, καὶ πρῶτος ἀποδείκνυσι
καὶ δικαίους καὶ φιλανθρώπους καὶ σώφρονας καὶ
εἰρήνης καὶ διαλλαγῶν ἀνθρώποις ἐργάτας, καὶ
οὕτω Χριστοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς περιεχομένους, ὥστε
ὑπὲρ αὐτῶν οὐκ ἀνέχεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ χαίρειν
ὑβριζομένους καὶ ἡδεσθαι διωκομένους. Καὶ ὅπως τὰ
μέγιστα τῶν ἀγαθῶν καὶ ὅθεν ἐστὶ μακαρίου γε-
νέσθαι, τῶν ἐννοιῶν ἀπολαύειν ἔξεστι τοῦτων καὶ
οὕτω τηρῆσαι μὲν ἐν τῷ ἀγαθῷ τὴν γνώμην, τὴν δὲ
γιγνομένην ὥραν καλῶν ἐργάσασθαι τὴν ψυχὴν, καὶ
τὸν ἀπὸ τῶν μυστηρίων φυλάξαι πλοῦτον, καὶ τὸν
βασιλικὸν μὴ ῥῆξαι μηδὲ ῥυπαρῶν χιτῶνα. Διὰ τοῦτο
καθ' ἅπερ τὸ νοῦν ἔχειν καὶ λόγῳ χρῆσθαι. τῆς τῶν
ἀνθρώπων φύσεως ἰδίον, οὕτω τὰ Χριστοῦ θεωρεῖν D
ἔργον εἶναι χρῆ νομίζειν τοῦ λογιζομένου, μάλιστα μὲν
ὅτι τὸ παράδειγμα, πρὸς ὃ δεῖ βλέπειν ἀνθρώπους,
ἀν τε τι δὲ πρᾶττειν ἐφ' ἑαυτῶν αὐτοὺς, ἀν τε τοῖς
ἄλλοις τῶν δούλων ἠγεῖσθαι, μόνος ἐστὶν Ἰησοῦς,
ὃς καὶ τῶν ἰδίων ἔνεκα καὶ τῆς πολιτείας πρῶτος
καὶ μέσος καὶ τελευταῖος τὴν ἀληθινὴν ὑπέδειξεν ἀν-
θρώποις δικαιοσύνην. Ἐπειτα καὶ γέρας ἐστὶν ὁ
αὐτὸς καὶ στέφανος, ὃν δεῖ λαθεῖν ἀγωνισαμένου.
Οὐκοῦν εἰς ἐκεῖνον ὄρῃν δεῖ καὶ τὰ κελύου σκοπεῖν
ἀκριβῶς, καὶ ὡς ἐνεστι πειρᾶσθαι καταμαθάνειν. Ἐν
εἰδῶμιν ὡς δεῖ ποιεῖν. Τὰ γὰρ ἄλλα τοῖς ἀθληταῖς
μετρεῖ τοὺς ἀγῶνας, καὶ ταῦτα ἀποσκοποῦντες τοὺς

et pacis hominibus auctores sint. Quod si uni-
versam justitiam, virtutem, inquam, quantum
sit bonum, et qualis ejus pulchritudo, in mor-
ibus et vita unius Salvatoris est videre, utpote
qui solus ipsam contrariorum puritatem perfecte
ostendit (etenim peccatum non fecit; nec princeps
hujus mundi veniens, et invidens oculos circum-
ferens invenit, in quo animam illam accusare pos-
set, nec in quo ejus pulchritudinem reprehende-
ret), certum est, amorem erga Christum, et erga
virtutem, ejus vitam meditantes adepturos, quam-
vis aliud nihil faciant, aut incipient. Sic enim
abunde licebit et virtutis, et Salvatoris pulchritu-
dinem intelligere, et intellectam amare, quando in
omni re intelligentia sive cognitio amorem pro-
creare consuevit: siquidem et Evam fructus ligni,
idque vetiti, hoc modo pessum dedit. « Et animad-
vertit mulier, inquit, quod bonum esset lignum ad
vescendum, et pulchrum oculis, aspectuque dele-
ctabile ⁶⁰. »

Amorem Christi et virtutis sic adeptos, etiam
persecutiones propter hæc sustinere convenit, et
cum res postularit, fugam non recusare, et pro-
brosissima quæque audire, idque cum lætitia, ut-
pote maximis pulcherrimisque præmiis in cælo
repositis. Amor enim certantium erga præsidem,
remuneratoremque certaminis etiam hoc potest, et
de præmiis nondum visis, facit ei fidem habere, et
jam nunc futurorum spem solidam gerere. Sic
Christum semper cogitantes, meditantisque et mo-
deratos reddit, et humanæ infirmitatis guaros, ut
lugeant, eosdemque et mites, et justos, et huma-
nos, et modestos facit, et pacis concordiaque in-
terpretes, adeoque Christo, et virtute circumseptos,
ut pro iis non solum patiantur, sed gaudeant etiam
injurii multari, et in persecutionibus exsultent.
Et, ut summam dicani, bona amplissima, et qui-
bus beatitas constat, ex cogitationibus istis perci-
pere possumus; et ita in eo qui summe bonus est,
mentem custodire, solitaria pulchritudinem servare,
animam meliorem reddere, acceptasque a mysteriis
opes tueri, et regalem tunicam non rumpere, nec
sordidare. Et idcirco quemadmodum mentis com-
potem esse, et ratione uti, humanæ natuæ pro-
prium est; sic res Christi contemplari, opus esse
cogitationis existimandum est. Maxime, quia exem-
plar, ad quod hominibus respiciendum est, sive
opus est agere aliquid ipsos in seipsis, sive aliis in
officio præsumendum, solus est Jesus, qui et quæ
propria nostra, et qua in consuetudine convic-
que posita, primus, medius, ultimus, veram homi-
nibus justitiam ostendit. Deinde et præmium ipse
est, et corona est certantibus offrenda. Itaque ille
ante oculos ponendus, et quæ illius sunt, accurate
perpendenda, et quatenus licet, ad eorum intelli-
gentiam enitendum, ut sciamus, quomodo laboran-
dum. Præmia enim athletæ agones metiuntur, et in

⁶⁰ Gen. iii, 6.

iis deflexi, labores ferunt tantum tolerantiae adhibentes, quantum illa pulchritudinis habere cognoverunt. Præter hæc omnia, quis nescit cur nos ipse solus sanguine suo emptos acquisierit? quia non est alius, cui servendum, et propter quem nobis ipsis, quia corporibus quia animabus, quia amore, quia memoria, quia mentis actione uti debeamus. Ideo et Paulus: « Non estis vestri, inquit, empti enim estis pretio magno ⁷⁰. »

Enim propter hominem novum hominis natura ab initio est condita, et mens et appetitus illius ergo parata sunt: et cogitationem accipimus, ut Christum cognoscamus, appetitum seu desiderium, ut ad illum curramus: memoriam habemus ut illum portemus, quoniam et dum fabricaremur, ipse nobis archetypum erat. Non enim vetus Adam novi, sed novum novus veteris exemplum esse debuit. Etsi enim dicitur ad similitudinem veteris esse genitum; sed propter corruptionem, quam ille cœpit, hic hæreditavit, ut naturæ imbecillitatem medicina a semet deprompta tollat; et, ut Paulus ait, « absorbeatur quod mortale est a vita ⁷¹: » ut propter naturam ipsam archetypum vetus Adam sit, priorem illum scientibus: cui autem omnia, antequam fiant, in conspectu sunt, antiquior ille secundi exemplum sit. Et juxta proprietatem et imaginem quidem illius fictus est; sed non mansit, vel potius ad illum tendit, sed non apprehendit. Unde et legem ille suscepit, hic servavit. Et obedientiam quidem vetus abjecit, novus restituit, « usque ad mortem, mortem autem crucis ⁷², » ut Paulus ait. Et ille quidem legem violans, visus est imperfectus in his quæ habere hominem oportet. Non enim erat supra naturam lex, cujus transgressorem punire fas erat; hic autem perfectus erat in omnibus, et, « Patris mei mandata servavi ⁷³, » inquit. Et ille quidem vitam imperfectam intulit, mille adjumentorum indigam; hic perfectissimæ, immortalis, inquam, parens hominibus factus est. Et ad immortalitatem natura sane ab initio impellebatur, quam serius attigit, in corpore Salvatoris, quod ipse in vitam nunquam desitueram eam a mortuis excitasset, dux immortalitatis generi nostro evasit. Atque, ut totum eloquar, verum hominem, et perfectum, et morum, et vitæ, et aliorum gratia omnium, primus et solus Salvator ostendit.

Siquidem hic vere est hominis finis, et intuens extremum (vitam puta incorruptam) fluxit eum Deus. Siquidem et corpus a corruptione, et mens ab omni peccato libera fuit. In hoc enim perfecti ratio consistit, cum artifex ipse quæ putaverit oportere, omnia præstitit; quando et simulacri elegantia extrema artificis manu inducitur. Si igitur ille multum a perfectione absuit, hic perfectus erat in omnibus, et de sua perfectione hominibus imperiit, et genus totum humanum ad se aptavit,

Α πόνους φέρουσι, τοσούτον εισάγοντες καρτερίας, ὅσον ἐκεῖνα κάλλους ἔγνωσαν ἔχειν. Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα τίς οὐκ οἶδεν, ἀνθ' ὧν ἡμᾶς αὐτὸς ἐκτίσατο μόνος τοῦ αἵματος περιάμενος, ὡς οὐκ ἔστιν ἄλλος, ᾧ χρεὶ δουλεύειν καὶ πρὸς ὃν δεῖ χρῆσασθαι ἡμῖν αὐτοῖ; καὶ σώμασι καὶ ψυχαῖς καὶ ἔρωσι καὶ μνήμῃ καὶ τῇ κατὰ νοῦν ἐνεργείᾳ. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος, « Οὐκ ἐστὶς φθίνων, ἐαυτῶν τιμῆς γὰρ ἠγοράσθητε. »

Καὶ γὰρ διὰ τὸν καινὸν ἄνθρωπον ἀνθρώπου φύσις συνέστη τῇ ἐξ ἀρχῆς, καὶ νοῦς καὶ ἐπιθυμία πρὸς ἐκεῖνον κατεσκευάσθη, καὶ λογισμὸν ἐλάβομεν, ἵνα τὸν Χριστὸν γινώσκωμεν, ἐπιθυμῶμεν, ἵνα πρὸς ἐκεῖνον τρέχωμεν, μνήμην ἔσχομεν, ἵν' ἐκεῖνον φέρωμεν, ἐπεὶ καὶ δημιουργομένους αὐτὸς ἀρχέτυπον ἦν. Οὐ γὰρ ὁ παλαιὸς τοῦ καινοῦ, ἀλλ' ὁ νέος Ἀδάμ τοῦ παλαιοῦ παράδειγμα. Εἰ γὰρ καὶ καθ' ὁμοίτητα τοῦ παλαιοῦ τὸν νέον λέγεται γεγενῆσθαι, ἀλλὰ διὰ τὴν φθορὰν ἧ; ἀπῆρξατο μὲν ἐκεῖνος, ἐκληρονόμησε δὲ οὗτος, ὡς ἂν τὴν τῆς φύσεως ἀρρώστιαν τοῖς παρ' ἐαυτοῦ φαρμάκοις ἀνέλη, καὶ ἦ φησι Παῦλος, « καταποθῆ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς. » ὡς ἕνεκά γε τῆς φύσεως αὐτῆς ἀρχέτυπον ὁ παλαιὸς Ἀδάμ ἡμῖν ἂν εἴη τοῖς πρότερον ἐκεῖνον ἐπισταμένοις, ᾧ δὲ πάντα πρὶν εἶναι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ὁ πρεσβύτερος τοῦ δευτέρου μίμημα, καὶ κατὰ τὴν ἰδέαν ἐκείνου καὶ τὴν εἰκόνα πέπλασται μὲν, οὐκ ἔμεινε δὲ, μᾶλλον δὲ ὠρμήθη μὲν πρὸς ἐκεῖνην, οὐ κατέληψε δέ. Ὅθεν καὶ τὸν νόμον ἐδέξατο μὲν ἐκεῖνος, ἔσωσε δὲ οὗτος, καὶ τὴν ὑπακοὴν ἀπητήθη μὲν ὁ παλαιός, ἀπέδωκε δὲ ὁ νέος « μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, » φησὶ Παῦλος: καὶ ὁ μὲν παρανομῶν δῆλος ἦν, ὧν δέον ἀνθρώπων ἔχειν, ἀτελῶς ἔχων (οὐ γὰρ παρῆε τὴν φύσιν ὁ νόμος, ὃν ὑπερβάντα κολάζειν δίκαιον ἦν), ὁ δὲ τέλειος ἐν ἅπασιν ἦν, καὶ, « Τετήρηκα, φησὶ, τὰς ἐντολὰς τοῦ Πατρὸς μου. » Καὶ ὁ μὲν τὴν ἀτελεῖαν ζωὴν εἰσήνεγκεν, ἡ μυρίων δεῖται βοθημάτων: ὁ δὲ τῆς ἀθανάτου, πατὴρ ἐγένετο τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἀθανασίαν ἢ φύσιν ἠπέλειγετο μὲν ἐξ ἀρχῆς, ἀφίκετο δὲ ὑστερον ἐπὶ τοῦ σωτήρος σώματος, ὅπερ αὐτὸς εἰς τὴν ἀθάνατον ζωὴν ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀναστήσας ἡγεμῶν ὑπῆρξε τῆς ἀθανασίας τῷ γένει: καὶ ἵνα τὴν πᾶν εἴπω, τὸν ἀληθινὸν ἄνθρωπον καὶ τέλειον καὶ τρώπων καὶ ζωῆς καὶ τῶν ἄλλων ἕνεκα πάντων πρώτος καὶ μόνος ἐδείξεν ὁ Σωτήρ.

D Εἰ γε τοῦτο ἔστιν ὡς ἀληθῶς ὁρος ἀνθρώπου, πρὸς ὃ βλέπων ἔσχατον ἐπλαττεν αὐτὸν ὁ Θεός, λέγω δὴ τὸν βίον τὸν ἀκέραιον, ἐπειδὴν φθορᾶς μὲν ἦ καθαρόν αὐτῷ τὸ σῶμα, γνώμῃ δὲ πάσης ἀμαρτίας ἀπηλλαγμένη· ἐνταῦθα γὰρ τέλειον ἂν εἴη τὸ κατ' αὐτὸν, ὅταν ὁ δημιουργὸς αὐτὸν ἂ δειν ᾤκηθῃ, πάντα ἐργάσθαι, ἐπεὶ καὶ ἀγάλατος ἀποκαθίσταται κάλλος τῇ τελειότητι τοῦ τεχνίτου χειρὶ: εἰ τοίνυν ὁ μὲν πολλοῦ τινος ἐδέσμεν εἶναι τέλειος, ὁ δ' ἦν ἐν ἅπασιν καὶ τῆ; τελειότερος τοῖς ἀνθρώποις μετέδωκε, καὶ

⁷⁰ I Cor. vi, 20. ⁷¹ II Cor. v, 4. ⁷² Philipp. ii, 8. ⁷³ Joan. xv, 10.

τὸ γένος ἅπαν εἰς αὐτὸν ἤρμοσε, πῶς οὐ τὰ δεύτερα Α τῶν προτέρων παραδείγματα, καὶ τὸν μὲν ἀρχέτυπον εἶναι χρῆ νομίζειν, τὸν δὲ ἐκείθεν εἰληφθαι; Τῶν γὰρ ἀτοπωτάτων, πρὸς τὰ ἀτελεῖ τὰ τελεώτατα πάντων ἐπίγειοι νομίζουσιν, καὶ τοῖς βελτίοσι παραδείγματα προκείσθαι τὰ χείρω, καὶ τοὺς τυφλοὺς ἠγεῖσθαι τοῖς βλέπουσιν. Οὐ γὰρ ὅτι τὸν χρόνον πρότερα ἐκείνα, δίκαιον ἂν εἴη θαυμάζειν, ἀλλ' ὅτι τέλεια ταῦτα τῶν ἀτελῶν ἀρχὴς εἶναι προσῆκε πιστεῦσιν ἐκεῖνο ἐνθυμουμένους, ὅτι καὶ πρὸς τὴν ἀνθρώπου χρείαν πολλὰ κατεσκευάσται μὲν πρότερα δὲ, καὶ ὁ πάντων τούτων κανὼν ἀνθρώπος ὑστατος ἀπάντων τῆς γῆς ἐξελέλυθεν. Εἶεν. Ὑπὲρ τούτων τοῖνον ἀπάντων καὶ φύσει καὶ γνώμῃ καὶ λογισμοῖς ἀνθρώπος πρὸς τὸν Χριστὸν ἵεται, οὐ διὰ τὴν θεότητα μόνον, ἢ πάντων οὐσα τυγχάνει τέλος, ἀλλὰ καὶ τῆς Β φύσεως ἕνεκα τῆς ἐτέρας, καὶ οὗτος μὲν τὸ κατάλυμα τῶν ἀνθρωπίνων ἐρώτων, οὗτος δὲ τρυφή λογισμῶν, καὶ τὸ παρὰ τοῦτον ὄτιον ἢ φιλεῖν ἢ λογίζεσθαι περιφανῆς τοῦ δέοντος ἁμαρτία καὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς ὑποτεθέντων τῇ φύσει παρατροπή· ὡς ἂν δὲ πρὸς αὐτὸν ἔχειν δεῖ δυνάμεθα τὴν μελέτην καὶ ταύτης ὡμεν ἐκάστοτε τῆς σπουδῆς, αὐτὸν καλῶμεν ὅσαι ὧραι τῶν λογισμῶν τὴν ὑπόθεσιν. Πάντως δὲ οὐ παρασκευῆς πρὸς τὰς εὐχὰς δεῖ καὶ τῶν οὐδὲ βοῆς ἐκείνον καλοῦσιν· οὐ γὰρ ἔστιν οὐ μὴ πάρεστιν, οὐδ' ἔστιν ὅπως μὴ σύνεστιν ἡμῖν, ὅς γε τοῖς ζητοῦσι καὶ αὐτῆς ἔγγιον ἔστι τῆς καρδίας. Ἀκόλουθον δὲ καὶ τὰ παρὰ τῶν εὐχῶν ἡμῖν ὡς ἀπαντήσει μάλα πιστεύειν, καὶ μὴ ἐνδοιάζειν, ὅτι πονηροὶ τὸν τρόπον ἡμεῖς, ἀλλὰ θαρβεῖν, ὅτι χρηστὸς ὁ καλούμενος ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηροὺς, ὅς γε τοσοῦτον ἀπέχει, τοὺς προσκεκρουκτάς τῶν δούλων δεομένους περιορῶν, ὥστε μήπω καλέσαντας μηδὲ λόγον ὄντιον ἐκείνου ποιησαμένους; αὐτὸς τὴν γῆν καταλαδῶν ἐκάλεσε πρῶτος. Ἐἴθον γάρ, φησί, καλέσαι ἁμαρτωλοὺς· ὁ δὲ μὴδὲ βουλομένους; οὕτω ζητήσας, τίς ἂν εἴη καλούμενος; καὶ εἰ μισοῦμενος ἐφίλησε, πῶς ἀπόσεται φιλούμενος; Ὁ καὶ δηλῶν ὁ Παῦλος, Ἐἰ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, φησί, πολλῶν μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Καὶ μὴν καὶ τὸ σχῆμα τῆς ἰκεσίας ἐνθυμηθῶμεν· οὐ γὰρ ἂν φίλους εἰκός αἰτεῖσθαι καὶ λαμβάνειν, τούτων ἀξιοῦμεν τυγχάνειν, ἀλλ' ὧν καὶ τοῖς ὑπευθύνους καὶ προσκεκρουκτοῖς ἐφέται δούλοις καὶ μάλιστα τούτοις. Οὐ γὰρ ἵνα στεφανώσῃ, τὸν δεσπότην καλοῦμεν, οὐδ' ἵνα ἄλλην τοιαύτην τινὰ κατάθῃται χάριν, ἀλλ' ἵνα ἐλεήσῃ· ἔλεον δὲ καὶ συγγνώμην καὶ χρέους διάλυσιν καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ φιλοανθρώπου δεηθῆναι καὶ δεηθέντας μὴ κεναῖς χερσὶν ἀπειλεῖν, εἰ μὴ τοὺς ὑπευθύνους, τίνας εἰκός, εἰ γε ἢ μὴ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ; Ἐἰ γὰρ ὁλως ἀνθρώπους νενόμισται πρὸς τὸν Θεὸν ἔλεον ἐκκαλουμένην ἀφεῖναι φωνήν, τῶν ἀξίως ἔλεου πραττόντων, τῶν ἡμαρτηκότων ἔστιν ἢ φωνή. Καλῶμεν δὲ τὸν Θεὸν καὶ γλύττη καὶ γνῶ-

quomodo posteriora priorum non exempla, et hunc archetypum, illum vero inde sumptum et expressum non existimabimus? Absurdissimum quippe est putare omnium perfectissima ad imperfecta exigenda, et melioribus exempla deteriora præponenda, et a cæcis præeundum videntibus. Non enim quia illa tempore priora, adeo jure admiranda, sed quia hæc perfecta sunt, imperfectorum principia esse debere credendum est, et illud cogitandum, etiam ad hominis usum multa prius parata fuisse. Propter hæc omnia igitur et natura, et voluntate, et cogitationibus Christum homo desiderat, non propter deitatem tantum, quæ est omnium finis, sed et propter alteram naturam. Et hic quidem (Christus) diversorium est armorum humanorum, hic delicie cogitationum, et præter hunc quodcumque aut amare, aut cogitare, manifesta est ab officio aberratio, et a primis naturæ principii deflexio. Ut autem ipsum semper meditari queamus, et in hoc studio perseveremus, ipsum cogitationum argumentum horis omnibus invocemus. Omnino autem non præparatione ad preces opus est, nec locus, nec clamoribus est invocandus: non enim est locus ubi præsens non sit, nec est ubi nobis non adsit, qui quærentibus se ipso corde propior est. Consequens autem est, etiam constanter credere, quæ precamur, nobis eventura, nec ideo dubitare, quia sumus improbi, sed fidere, quia Christus est qui super ingratos et malos invocatur. Quia tantum abest ut a quibus offensus est servos precantes velit negligere, ut nondum se invocantes neque ullam ipsius rationem ducentes, in terram delapsus, prior vocarit. « Veni enim, inquit, vocare peccatores ⁶⁶. » Jam qui nec volentes ita quæsit, qualem se invocatus exhibebit? et si dilexit cum odio haberetur, quomodo nos repellat dilectus? Quod et Paulus significans, « Si cum inimici essemus, inquit, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius ⁶⁷. » Quin formam quoque supplicationis cogitemus. Non enim quæ amicos æquum est petere et accipere, ea petimus consequi, sed quæ servi obnoxii, et maxime rei rogare permittuntur. Non enim ut nos coronet, Dominum invocamus, nec ut alia hujusmodi nos gratia dignetur, sed ut misereatur. Misericordiam autem, et veniam, et debiti dimissionem, et hujusmodi ab humano petere, et petentes non vacuis manibus abire, si non fas est reos, quos tandem fas est, siquidem « non est opus valentibus medicis ⁶⁸? » Si enim omnino moribus receptum est, homines ad Deum voces misericordiam elicientes mittere, utique peccatorum vox miserorum, et misericordia dignandorum vox est. Imploramus autem Deum et lingua, et mente, et cogitationibus, ut omnibus per quæ peccavimus, pharmacum solum salutare adhibea-

⁶⁶ Matth. ix, 13. ⁶⁷ Rom. v, 10. ⁶⁸ Matth. ix, 12.

mus : « Non enim est, inquit, aliud nomen in quo A nos oporteat salvos fieri ⁶⁹. »

Ad hæc porro omnia sufficere, et studium Intendet, et adnascentem ex anima nocentiam eximet, panis vere cor hominis confirmans, qui de caelo veniens, vitam nobis attulit, qui in pastum omnimodo querendus est, et hac cœna frequentanda fames fugienda, nec quia tanto mysterio parum simus idonei, diutius quam par est hac mensa abstinenda, tota anima reddenda imbecillior atque deterior, sed super peccatis constitendis accedendi sacerdotes, et bibendus sanguis, in quo purgandi vis est. Præter autem non ita magnis nos criminibus obligabimus, ut a sacra mensa excludamur, si in his cogitationibus simus quam creberrimi. Sicut enim nefandorum est, cum peccaverint peccatum ad mortem, tamen audere ad saneta accedere : sic iis, qui tam gravi morbo non laborant, panem hunc fugere non conducit. Illos enim animo cum carbonibus adhuc pugnantibus, cavere oportet ignem, nec cum contubernalem, ante reconciliationem accipere : his animo bene constitutis, et aliter infirmis, medicina corroborante opus est, et accedendum ad magistrum sanitatis, qui « languores nostros tulit, et dolores nostros ipse portavit ⁷⁰ ; » nec morbo obtinendo (pro quo depellendo orandum est) medicus fugiendus. Sanguis enim hic sensibus nostris januas imponit, nihilque noxium transire sinit. Qui imo januas obsignans, exterminatorem repellit, et cor, cui infusus est, templum Dei efficiens, melius quam Salomonis muros sanguis ille typicus, in eo malum idolum constitui non permittit (abominationem desolationis, inquit, in loco sancto), sed spiritu principali animum confirmans, sicut precatur David, prudentiam carnis ei subjecit, et homo altissima tranquillate fruitur.

Et quid ego de mysterio pluribus dissero, cum pluribus ante dictum sit, quid eo impertitis bonorum afferat? Sed si sic cum Christo versemur, initiatione sive sacramentis, precibus, meditatione, cogitationibus, ad omnem virtutem animam exercebimus, depositum custodiamus, ut Paulus jubet ⁷¹, et a mysteriis nobis collatam gratam servabimus. Sicut enim ipse est initians, ipse mysteria, ita qui custodit in nobis quæ dedit, et qui manere in his quæ accepimus facit, idem solus est : « Quoniam sine me, inquit, nihil potestis facere ⁷². »

⁶⁹ Act. iv, 12. ⁷⁰ Isa. lxxv, 4. ⁷¹ I Tim. vi, 20. ⁷² Joan. xv, 5.

(1) Post hæc in cod. Vindob. 210 sequitur doxologia, et in Monacensi 81, fol. 193 : Τέλος τοῦ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς βιβλίου κυρίου Νικολάου τοῦ Καβασίλα. Uterque igitur codex totius operis finem esse statuit. Librum septimum posterius scriptum operique ab auctore additum putat Editor Greifswaldensis. Hunc non habuit Pontanus et solus cod. Vindobonensis 262 suppeditat. Interpretationem nostram addidimus. EDIT. PATR.

μη καὶ λογισμοῖς, ἐνὰ πᾶσι, δι' ὧν ἀμαρτάνομεν, τὸ φάρμακον τὸ μόνον σωτήριον ἐπιθώμεν· « Οὐ γὰρ ἐστι, φησὶν, ἕτερον ὄνομα, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς. »

Ἀρχίσει δὲ πρὸς ταῦτα πάντα καὶ τόνον παρέξει πρὸς τὴν σπουδὴν καὶ τὴν ἐπιφυσωμένην ἐξελεῖ τῆς ψυχῆς ῥαθυμίαν, ὅ τῃ ἀνθρώπου καρδίαν στηρίζων ἀληθῶς ἄρτος, ὃς τὴν ζωὴν ἡμῖν οὐρανῶθεν ἤκε κομίζων, ὃν στείλεισθαι δεῖ ζῆτεῖν ἐκ παντὸς τρόπου, καὶ τὸ δεῖπνον τοῦτο συνεχῆς ποιουμένους ἔργον φυλάττεσθαι τὸν λιμὸν, καὶ μὴ τῷ μὴ σφόδρα προσήκει τοῖς μυστηρίοις πλέον ἢ προσῆκε τῆς τραπέζης ἀπεχομένους ἀσθενεστέρων καὶ χεῖρων τοῖς ὄλοις ἐργάσασθαι τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἀμαρτημάτων πρσιόνοντας τοῖς ἱερεῦσι τῶν καθαρῶτων πίνειν αἱμάτω. Πόντως δὲ οὐχ οὕτω μεγάλων ὑπεύθυνοι γενόμεθ' ἂν, ὥστε τῆς ἱερᾶς ἀποκεκλεισθαι τραπέζης, ἂν τοῦτοις ὤμεν συντραφέντες τοῖς λογισμοῖς. Καθάπερ γὰρ τῶν ἀθεμίτων, εἰ τις τὰ πρὸς θάνατον ἀμαρτάνων ἐπειτα κατατολμῆ τῶν ἱερῶν, οὕτω τοῖς μὴ τὰ τοιαῦτα νοσοῦσι τὸν ἄρτον φεύγειν, οὐκ ἐν καιρῷ. Τοὺς μὲν γὰρ εἶτι τῇ γνώμῃ τοῖς ἀνθραξὶ πολεμοῦντας εὐλαθεῖσθαι προσήκει τὸ πῦρ, καὶ μὴ συνοικον αὐτοῖς λαμβάνειν πρὶν διηλλάσθαι, τοῖς δὲ τὴν μὲν γνώμην ὀρθῶς ἔχουσιν, ἐτέρως δὲ ἀβρωστοῦσι, τοῦ βίωνντος χρεῖα φαρμάκου, καὶ δεῖ βαδίζειν παρὰ τὸν τῆς ὑγιείας τεχνίτην, « ὃς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαθε καὶ τὰς νόσους ἐδάστασε, » καὶ μὴ τὸ νοσεῖν προϊσχυμένους, ὑπὲρ οὗ ζητεῖν ἔδει, φεύγειν τὸν ἰασόμενον. Τὸ γὰρ αἷμα τοῦτο ταῖς αἰσθήσεσιν ἡμῶν ἐπιτίθησι θύρας καὶ διαβαίνειν οὐδὲν ἔφ' τῶν λυμάνεσθαι δυναμένων, μᾶλλον δὲ τὰς θύρας ἀποσημαινόμενον τὸν ὀλοφρευτὴν ἀπωθεῖται, καὶ Θεοῦ νεῶν ἀπεργαζόμενον, εἰς ἣν ἐχέθη καρδίαν, ἀμεινον ἢ τοὺς Σολομῶντος τοίχους, τὸ αἷμα τὸ τυπικὸν συστήναι παρ' αὐτῆς πονηρῶν εἰδῶν οὐ συγχωρεῖ· « Τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, φησὶν, ἐν τόπῳ ἁγίῳ, » ἀλλὰ τῷ ἡγεμονικῷ πνεύματι στηρίζων τὸν λογισμὸν, ὥσπερ ἤξαστο Δαβὶδ, τῆς σαρκὸς ὑπ' αὐτὸν ἔγει τὸ φρόνημα, καὶ ὁ ἀνθρώπος βαθείας ἀπολαύει γαλήνης.

Καὶ τί ταῦτα περὶ τοῦ μυστηρίου μηχανῶν, διὰ πολλῶν πρότερον εἰρημένον, οἷα ποιεῖ τοὺς τετελεσμένους; Ἄλλ' ἂν οὕτω Χριστῷ συνῶμεν, τῇ τελετῇ, ταῖς εὐχαῖς, τῇ μελέτῃ, τοῖς λογισμοῖς πρὸς πᾶσαν μὲν τὴν ψυχὴν ἀσκήσομεν ἀρετὴν, φυλάξομεν δὲ τὴν παρακαταθήκην, ἣ κελεύει Παῦλος, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων ἡμῖν ἐντεθεισαν σώσομεν χάριν. Ὡσπερ γὰρ αὐτὸς μὲν ἐστὶν ὁ τελῶν, αὐτὸς δὲ τὰ μυστήρια, τὸν ἴσον τρόπον ὁ φυλάττων ἐν ἡμῖν, ἃ δίδωσι, καὶ μένειν, ἐφ' οἷς ἐλάδομεν, παρασκευάζων μόνος ἐστίν· « Ὅτι χωρὶς ἐμοῦ, φησὶν, οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδὲν (1). »

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ.

Οποῖος γίνεσται ὁ μνημημένος τὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων χάριν φυλάξας τῇ παρ' ἑαυτοῦ σπουδῇ.

DE VITA IN CHRISTO

LIBER SEPTIMUS.

Qualis fit Initiatus qui mysteriorum gratiam proprio studio custodivit.

Ἐπεὶ δὲ εἴρηται, τίς γενόμενος ὁ μνηθεὶς καὶ ἅ
 νὰ τὴν ὁδὸν ἐλθὼν, ἃ παρὰ τῶν μυστηρίων ἔλαβε,
 σώσει, σκοπεῖν ἀκόλουθον, τίς γένοιτο σεσωκῶς,
 καὶ ποταπὸς ἂν ἀποβαῖ τούτους τρόπους τοῦ Θεοῦ
 τὰ παρ' ἑαυτοῦ προσθεῖς. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ συνά-
 γει τὴν ζωὴν, ἃ τῶν προτέρων λόγων ἡμῖν χωρὶς
 ἐκότερον ὑπόθεσις ἦν, τοῦτο μὲν ἢ παρὰ τῶν τελε-
 τῶν χάρις, τοῦτο δὲ ἢ πρὸς τὸ συντηρῆσαι τὸ δῶρον
 παρὰ τῶν δεξαμένων σπουδῇ. Νῦν δὲ συστᾶσαν αὐ-
 τὴν ὑπόλοιπὸν ἔστιν ὀλόκληρον θεωρῆσαι, καὶ τί τὸ
 συναμφοτέρον δεῖξαι, καὶ οἳ ἔστι τὴν ἀνθρωπίνην
 ἀρετὴν ἅπασαν τῇ χάριτι συνελθεῖν. Τοῦτο δὲ γέ-
 νοιτ' ἂν, ἐὰν αὐτὸν τὴν ἐξ ἀμφοτέρων συγκεκροτη-
 μένον σκεψόμεθα, καθάπερ οἶμαι, καὶ ὑγιαίν, ὃ τί
 ἔστι καὶ ὅσον αὐτῆς ὄφελος, εἰ τις δεικνύναί ἐθέλοι,
 τὴν μάλιστα αὐτῆς ἀπολαύοντα ἀγαθῶν εἰς μέσον
 μάλιστα' ἂν ποιῆσαι καταφανέας. Καὶ δὴ τὸν οὕτω
 ζήσαντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν στήσαντες μανθάνωμεν
 αὐτοῦ τὴν εὐεξίαν καὶ τὴν ὄραν πανταχόθεν περι-
 σκοποῦντες· σκεψόμεθα δὲ τῶν μὲν ἄλλως αὐτὸν
 κοσμοῦντων οὐδὲν, οὐδ' εἰ θαύμασι λάμπει καὶ τοι-
 αῦτην εἰληφε χάριν, ἀλλ' αὐτὸν τοῦτον καθαρῶς καὶ
 τὸν οἶκον κόσμον τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν. Ἐκεῖνοις
 μὲν γὰρ εἰκάσαι τίς ἂν τὸν σπουδαῖον, καὶ τοῦτ'
 αὐτὸ μόνον ἀρετῆς ἂν εἴη τεκμήριον· τὸ δ' αὐτῶν
 πειρᾶσθαι τῶν τρόπων, αὐτὸν ἔστι γινώσκειν τὸν
 ἄνθρωπον. Τί οὖν δεῖ, παρὸν αὐτόθεν μανθάνειν,
 τεκμαίρεσθαι καὶ σημεία ζητεῖν, ὅταν αὐτῶν ἐξῆ
 τῶν πραγμάτων ἄπτεσθαι; καίτοι οὐδὲ σημεῖον
 τοῦτο γένοιτ' ἂν ἀποχρῶν ἀρετῆς. Οὕτε γὰρ πᾶσι
 ταῦτα τοῖς σπουδαίοις ἀκολουθεῖ, οὐθ' οἳ ὑπῆρξεν,
 ἐργάται πάντες εἰσὶν ἀρετῆς. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν
 μεγάλα παρὰ Θεῷ δυναθέντων οὐδὲν ἐπεδειξάντο
 τοιοῦτον, καὶ αὐθις τῶν πονηρῶν ἐνίοις ἐδέξατο τοι-
 αῦτά ποτε δυναθῆναι, καὶ τὸν Χριστὸν καλοῦσιν
 οὐδὲν ἀμήχανον ἦν, οὐ τῶν τρόπων τοῦτο διδόντων,
 ἀλλ' ἐν' ὃ καλούμενος φανῆ. Καὶ διὰ τοῦτο τῆς μὲν
 ἀρετῆς ἕνεκα καὶ τελεταὶ καὶ πᾶς πόνος, πρὸς δὲ
 τὴν δύναμιν ἐκείνην οὐδὲν ἐμηχανήσατο τῶν
 ἐπισταμένων, ὡς δεῖ ποιεῖν. Καὶ τί λέγω; Μὴ πρ-

Quandoquidem dictum est qualis evasit qui fuit
 initiatus, qualemque viam sequens ea quæ e my-
 steriis percepit servare possit, jam quaerendum est,
 qualis factus sit qui servavit, qualibusque moribus
 sit, qui eis quæ Dei sunt, propria adjecit. Hæc
 enim vitæ in Christo summa: quæ nobis priorum
 sermonum singulorum materiæ fuerunt, hinc qui-
 dem ex mysteriis gratia, illinc autem in custodia
 recepti doni sedulitas. Nunc vero integram hanc
 summam considerando monstrabimus quid sit ex
 utroque compositum, et quousque possit omnis
 humana virtus cum gratia connivere. Hoc au-
 tem fieri potest, si illum qui ex ambobus con-
 stat, examinemus, quemadmodum, puto, et bonæ
 valetudinis naturam atque utilitatem qui ostendere
 vellet, illum qui ea gauderet in medium producens,
 manifestum testem exhiberet. Eum porro qui ita
 se habet, ante oculos constituentibus, bonum ipsius
 statum et florentem habitum oculis percipimus, nihil
 autem eorum quæ aliunde illum exornant con-
 siderabimus, neque si mirabiliter lucet et gratia
 abundat, sed ipsum tantummodo, ac particularem
 pulchritudinem, animæ virtutem dico. Ex illis enim
 studiosum judicabis et hoc solum erit virtutis indi-
 cium: mores autem alicujus nosse ipsum est co-
 gnitum habere. Ad quid enim, cum licet jam
 nunc scire, conjectare, signaque, ubi res ipsas
 attingere datur, quaerere? Cæterum nec istud signum
 virtutis esset sufficiens. Hæc enim non omnibus
 inbærent studiosis, nec illi, qui ea possident, virtu-
 tem operando exercent. Multi namque prævalentium
 apud Deum nihil ostenderunt tale; rursumque
 pravorum quosdam aliquando oportuit talia posse;
 nihilque Christum invocantibus impossibile erat,
 non moribus hoc præstantibus, sed ut ille qui in-
 vocabatur manifestus fieret. Et ideo propter virtu-
 tem sunt mysteria omnisque labor; propter istam
 vero potestatem nemo eorum qui sciunt factis
 opus esse quidquam operatus est. Et quid dico?
 Nec præsentium ullum desiderium habuerunt

aut inquisiverunt, de quibus præsentibus gaudere non licet. « Nolite gaudere, inquit, quod spiritus vobis subjiciuntur, sed gaudete quod nomina vestra scripta sunt in cælis. » Quod igitur neque facit virtutem, neque ejus præsentiam demonstrare potest, hoc aliquis, eam quærens, sine commodo faceret. Sed nec si quis divina plane edoctus revelationibus frueretur cunctaque sciret mysteria, ex iis illum judicamus et miramur. Et enim quanquam ista quandoque viventibus in Christo præsto sint, non componunt nec efficiunt vitam, ita ut nihil ad virtutem magis conferre videatur ei qui ista solum respicit. Quod ostendit beatus Paulus ad Corinthios scribens: « Si noverim, inquit, omnia mysteria, omnemque habuero scientiam, charitatem autem non habuero, nihil sum, et factus sum velut æs sonans aut cymbalum tinniens. » Unde, cæteris prætermissis, ipsam animæ videamus voluntatem, in qua consistit hominis bonitas et malitia, sanitas et morbus, et omnino vita vel mors, quæque cum bona est et ad Deum solum tendit, vita beata est.

Hoc enim mysteriorum humanique studii opus est, quod illius quod vere bonum est tantummodo ratio habeatur. Nam totius erga homines divinæ curæ finis, ut videmus, hoc unum est, et ad hoc tendit omnis honorum promissio omnisque communitio malorum. Hujus etiam gratia Deus mundum nobis hunc ædificavit, legesque posuit, ac mille bonis cumulavit, multis autem rursum exterruit malis, ut ad semetipsum nos alliceret adduceretque ut ipsum solum velimus ac diligamus. Hoc autem manifestum est ex eo quod hanc solam a nobis, in quos beneficia contulit, reposcit mercedem, ut velimus bonum et quod honestum est mente recolamus. Hoc testantur omnia præcepta; hoc exhortationes et omnis sermo respiciens et producens hominum utilitatem. Homo enim cupiditate condemnans, carnalia desideria reprimens, iracundiam refrenans malique memoriam abolens, nihil nisi voluntatis bonitatem et modestiam exposcit; rursumque paupertas in spiritu, luctus, misericordia, mansuetudo, et cætera cuncta, quorum sectatores Christus appellavit beatos, manifeste sunt opera voluntatis. Sed et rectis consentire dogmatibus et omnia ad Deum referre, bene moratorum est; ac omnino, propter charitatem Deus dicit omnem positam esse legem; charitas autem bonæ indolis est virtus. Cum igitur post omnem disciplinam ac providentiam voluntatis Deus a nobis requirit fructus, evidenter in illam cuncta seminat, et omnem in ea deponit ad bonum potentiam ac dispositionem. Itaque baptismum quoque ad hoc nobis dedit, et in cæteris nos initiavit, ut in nobis bonam efficeret voluntatem, ad quod pertinet omnis mysteriorum potestas et nova inde exoriens vita. Cæterum quid tandem nobis potestatis conferunt mysteria? Ad futuram vitam præparant, ut ait Paulus, « virtutes sunt venturi sæculi. » Quid autem

δὲν οὐδένα πόθον ἔλαθον οὐδ' ἐζήτησαν, ὧν παρόντων οὐδὲ χαίρειν ἔξεστι. « Μὴ χαίρετε γάρ, φησὶν, ὅτι τὰ πνεύματα ὑμῶν ὑποτάσσεται; χαίρετε δὲ, ὅτι τὰ δνόματα ὑμῶν ἐγράφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ὁ τοίνυν μήτε ποιεῖ τὴν ἀρετὴν, μήτε γοῦν δύναται μὴνῶσαι παρούσαν, περιεργον εἰ τις ἐκείνην ζητῶν αὐτο πολυπραγμανεῖ. Ἄλλ' οὐδ' εἰ θεωριῶν τιῶν ἀπολαύει καὶ ἀποκαλύψων τυγχάνει καὶ τὰ μυστήρια πάντα οἶδεν, ἀπὸ τούτων αὐτὸν εἰσόμεθα καὶ θαυμάσομεν. Καὶ ταῦτα γὰρ ἐνίοτε ἀκολουθεῖ τοῖς ἐν Χριστῷ ζῶσιν, οὐ συνίστησιν οὐδ' ἐργάζεται τὴν ζωὴν, ὥστε μὴδὲν πλέον εἰς ἀρετὴν εἶναι τῷ πρὸς ταῦτα μόνον ὀρῶντι· καὶ τοῦτο δείκνυσιν ὁ μακάριος Παῦλος, ἐν οἷς Κορινθίοις γράφων, « Ἐὶν εἰδῶ, φησὶ, τὰ μυστήρια πάντα, καὶ ἔχω πᾶσαν τὴν γνῶσιν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι, καὶ γέγονα χαλκὸς ἤχων ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. » Ὅθεν τὰλλα παραδραμόντες; εἰς αὐτὴν ἰδῶμεν τὴν θέλησιν τῆς ψυχῆς, ἐν ἣ καὶ χρηστοῦτης συνέστηκεν ἀνθρώπου καὶ πονηρία, καὶ τὸ ἀληθῶς ὑγίαινειν καὶ τὸ νοσεῖν, καὶ καθόλου ζῆν ἢ θεθῆναι, ἢ τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ πρὸς Θεὸν μόνον ἔχειν ἢ μακαρία ἐστὶ ζωὴ.

Τοῦτο γὰρ καὶ μυστηρίων καὶ μελέτης ἔργον ἀνθρώπου, τὴν γνώμην μόνου γενέσθαι τοῦ ὡς ἀληθῶς ἀγαθοῦ. Καὶ γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ γένος ἐπιμελείας ἀπάσης ἐκεῖνος μόνον τέλος ἐστὶν ἰδεῖν, καὶ πρὸς τοῦτο πᾶσα μὲν ἀγαθῶν ἐπαγγελία φέρεται, πᾶσα δὲ κακῶν ἀπειλή· καὶ τούτου χάριν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ἡμῖν ψυχοδόμησε τούτου, καὶ νόμους ἐθήκε, καὶ μυρίους μὲν ἦσεν ἀγαθοῖς, πολλοὺς δὲ μετέτληθεν ἀναιροῖς, ἔν' εἰς αὐτὸν ἐπιστρέψῃ καὶ πείσῃ θέλειν αὐτὸν καὶ μόνον φιλεῖν. Τοῦτο δὲ δῆλον, ἐξ ὧν ταύτην μόνην παρ' ἡμῶν, ὑπὲρ ὧν εὐ πεποιθήκεν, ἀπαίτει τὴν φορὰν, τὸ ἀγαθὸν βούλεσθαι καὶ τὴν γνώμην εἶναι χρηστοῦς· καὶ μαρτυροῦσι μὲν ἐντολαὶ πᾶσαι, μαρτυροῦσι δὲ παραινέσεις καὶ ἀπλῶς λόγος ἅπας ἀνθρώποις ὄφελος ἔχων, εἰς τοῦτο φέρων. Καὶ γὰρ πλεονεξίαν ἀναιρῶν καὶ σωμάτων ἐπιθυμίαν κοιλάζων καὶ θυμὸν ἀγῶν καὶ μνησικακίαν ἐκβάλλων, οὐδὲν ἢ γνώμης χρηστότητα καὶ ἐπιεικίαν ἀπαίτει· καὶ αἰθεῖς ἢ ἐν πνεύματι πτωχεῖα καὶ τὸ πενθεῖν καὶ τὸ ἐλεεῖν καὶ τὸ πρᾶον εἶναι καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, ἢ τοὺς κατορθοῦντα; ὁ Χριστὸς ἐπέειπε μακαρίους, ἀτεχνῶς ἔργα θελήσεως. Ἐτι δὲ τὸ συνθέσθαι τοῖς ὀρθοῖς τῶν δογμάτων καὶ περὶ Θεοῦ τὰ δυντα πιστεῦσαι, τῶν εὐγνωμόνων γίνεται· καὶ καθόλου τῆς ἀγάπης ἕνεκα πάντα φησὶν ὁ Θεὸς τεθῆναι τὸν νόμον, ἢ δὲ ἀγάπη τῆς γνώμης ἐστὶν ἀρετὴ. Ὅτε τοίνυν μετὰ πᾶσαν παιδείαν καὶ πρόνοιαν θελήσεως ἡμᾶς; ὁ Θεὸς εἰσπράττει καρποῦς, δῆλός ἐστιν εἰς ἐκείνην ἅπαντα σπεῖρων καὶ πᾶσαν ἐν αὐτῇ καταβαλλόμενος τὴν εἰς τὰγαθὸν δύναμιν καὶ παρασκευὴν. Οὐκοῦν καὶ τὸ βάπτισμα διὰ τοῦτο δέδωκε καὶ τὰλλα ἡμᾶς ἐτέλεσεν, ἵνα πρὸς ἡμῖν ἀγαθὴν ποιήσῃ τὴν γνώμην, καὶ πᾶσα τῶν μυστηρίων ἢ δύναμις καὶ ἡ καινὴ ζωὴ παρ' αὐτῆς. Ὅπως δὲ τί ποτε ἡμῖν αἱ τελεταὶ δύνανται; Πρὸς τὸν μέλλοντα βίον παρασκευάζουσι· « Δυνάμεις γὰρ εἰσι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, » ἢ φησι Παῦλος· τί δὲ ἐστὶν

ἢ μόνῳ παρασκευαζόμεθα ; Τὸ τηρῆσαι τὰς ἐντολάς τοῦ στεφανοῦν καὶ κολάζειν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος δυναμένου· τοῦτο γὰρ τὸν Θεὸν αὐτὸν ἡμῖν ἐνοικίζει. « Ὁ γὰρ ἀγαπῶν με, φησί, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, καὶ ὁ Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ ἐλευσόμεθα, καὶ μὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. » Τὸ δὲ σῶσαι τοὺς νόμους; τῆς γνώμης ἅπαν ἐστὶ. Καὶ γὰρ ἅθλα κείται τοῖς αἰδεσθεῖσι τὸν νομοθέτην καθάπερ τιμωραὶ τοῖς ὑπερόπταις, τὸ δὲ τοιοῦτον θελοῦσιον. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τῆς ψυχῆς τὸ τὰς εὐθύνας δεχόμενον πανταχοῦ, καὶ τῶν παντάπασιν ἀκουσίων οὔτε στέφανον οὔτε τιμωρίαν ἐβροί τις ἄν· οὐκοῦν εἰ τὴν γνώμην ἀναπτύξομεν τοῦ κατὰ Θεὸν ζῶντος, ἐν αὐτῇ λάμπουσαν εὐρήσομεν τὴν μακαρίαν ζωὴν· ὡσάν δὲ πᾶσαν αὐτῆς εἰδῶμεν τὴν δύναμιν, ἐπ' αὐτῆς αὐτὴν σκεψόμεθα τῆς ὑπερβολῆς, καθάπερ καὶ σώματος ἰσχὺν ἐπὶ τῆς ἀκμῆς. Ὑπερβολὴ δὲ θελήσεως ἡδονῆ καὶ λύπη, τὸ μὲν προσειμένης ὀτιοῦν, ἐκείνο δὲ ἐκτρεπομένης· ὅθεν ἐν τοῦτοις ἀνθρώποις ὃ τι ἐστὶ, φαίνεται, καὶ ταῦτα τὸν ἐκάστου δεικνύσι τρόπον καὶ τοὺς πονηροὺς διίστασι τῶν χρηστῶν. Καὶ οὕτω διττὸς ἔ τῶν ἀνθρώπων γίνεται βίος, τῶν μὲν πονηρῶν αἰσχροῖς καὶ ματαλοῖς, τῶν δὲ ἀγαθῶν χαιρόντων τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ τῶν μὲν τοῖς δοκοῦσιν ἀηδέει, τῶν δὲ τοῖς ὦ; ἀληθῶς κακοῖς ἀχθομένων· καὶ οὐ πονηρία καὶ χρηστότης μόνον, ἀλλὰ καὶ βρασιώνη βίου καὶ δυσκολία καὶ τὸ δυστυχεῖν καὶ τὸ πρίπτειν εἰ ἀπὸ τούτων κρύβεται. Οἷς τοίνυν περὶ ζωῆς μακαρίας ὁ λόγος, πῶς οὐκ ἀναγκαῖα τούτων ἢ θεωρία, παρ' οἷς καὶ τὸ τῆς ζωῆς εἶδος ἀπλῶς καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἔστι μαθεῖν! Ἐπεὶ δὲ ἡδονῆς ἢ λύπη προτέρα, καθόσον ἐκείνου τοῦτο καρπός, « Παρὰ κληθήσονται γὰρ, φησὶν, οἱ πενθοῦντες, » εἰκός ἐστὶ καὶ τὸν περὶ ταύτης λόγον ἠγγεασθαι. Ἄλλως τε τὸ μὲν οἷς προσήκον ἐστὶν ἀχθεσθαι, φεύγειν ἐστὶ τὸ κακὸν, τὸ γὰρ μὴ χαίρειν δεύτερον ὁ πρὸς ἀγαθὸν ἐστὶ δρόμος, ἐκείνο δὲ τούτου τῆ προήδου δεύτερον, « Ἐκκλινον γὰρ, φησὶν, ἀπὸ κακοῦ καὶ ποιήσον ἀγαθόν. » Εἰρηται μὲν οὖν κἂν τοῖς ἐμπροσθεν λόγοις περὶ τῆς κατὰ Θεὸν λύπης, ὡν ὑπέθεσις, ἀ λογιζομένοις ἐνὶ πενθεῖν, ἀλλὰ ἐπ' ἄλλα βιέπουσι καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ἅπαν, ὃ προσήκει τῷ πάθει, μὴ δυνθεῖσι. Νῦν δὲ θεωρήσει δει, Θεὸς δὲ ἄνοι τὸν λόγον, τί τὲ ἐστὶν ὃ λυπήσει τὸν σπουδαῖον καὶ τίνα τρόπον, καὶ τἄλλα δήπουθεν, ἐν οἷς τῆς ἐπαινουμένης λύπης πρὸς τὴν πονηρὰν ἢ διαφορὰ.

Ὅτι μὲν οὖν οἷς δεῖ καὶ πῶς δεῖ ἀκλόουθον τὸν ἐν Θεῷ ζῶντα λυπεῖσθαι, πᾶσιν ἐστὶ φανερόν· τίνα δὲ τὰ δέοντα, καὶ τίς ὁ τρόπος ὁ προσήκων καὶ τῶν τοιοῦτων οὐ πᾶσι δῆλων καθεσταμένων, ἢ σκέψις οὐ μάτην γένοιτ' ἂν ἡμῖν ὅση δυνατῆ. Ἡ μὲν οὖν λύπη τοῦ μίσους ἐξήρηται, τὸ δὲ μίσος τοῦ λόγου τῆς πονηρίας. Καὶ γὰρ ἀποστρεφόμεθα μὲν ὃ δοκοῦμεν εἶναι πονηρὸν, οἷς δὲ τίς ἐχθρῶς ἔχει καὶ πρὸς ἃ δυσχεραίνει, τούτοις ἀνιάται παροῦσιν· ὅθεν ὁ ζῶν ὀρθῶς καὶ τῆς ἀληθινῆς φιλοσοφίας ἐπιειλημμένος ἴδε μὲν πρῶτον, ὅπερ ἐστὶ κακὸν ἀληθῶς, ἴδε δὲ ὃ χρὴ μισεῖν, ἀνιάται δὲ οἷς ἀχθεσθαι δεῖ. Διὰ τοῦτο

A est ad quod unum disponimur? Ad illius custodienda praecepta, qui potest in futurum coronare vel punire; hoc enim Deum ipsum in nobis inhabitare facit. « Qui enim, inquit, diligit me, praecepta mea servabit, et Pater meus diliget eum, et veniemus, et mansionem apud ipsum faciemus. » Haec autem observatio legum, ad voluntatem prorsus attinet. Etenim praemia praesto sunt legislatorem venerantibus, quemadmodum poenae despicientibus; et hoc voluntarium est. Hoc enim est animae, quod disciplinam ubique recipit; et illorum quae prorsus invite aguntur, nemo coronam nec poenam invenire possit. Itaque si voluntatem ejus qui secundum Deum vivit, expanderimus, in hac lucentem inveniemus beatam vitam; ut autem omnem illius videamus potentiam, hanc in ipsa speculabimur exsuperantia, quemadmodum corporis vires in juventute. Exsuperantia autem voluntatis est voluptas et luctus, hinc quidem quodcumque laetanter accipientis, illinc autem repellentis. Unde homo quid sit in his apparet; haec uniuscujusque mores ostendunt, ac pravos a bonis secernunt. Et ita duplex sit hominum vita, pravorum quidem qui de turpibus vanisque laetantur, honorum autem qui bonis congaudent; rursus illorum qui de rebus per speciem odiosis lugent, et istorum qui de rebus vere malis contristantur. Et non solum perversitas et bonitas, sed et vitae dulcedo morositasque, calamitas ac prosperitas recte ex his judicantur. Quibus ergo de vita beata est sermo, quomodo necessaria non esset istorum speculatio, a quibus et vitae simplicem formam et felicitatem discere datum est! Quoniam autem voluptate prior est luctus in quantum hujus illa fructus est, « Consolabuntur enim, ait, qui lugent, » aequum est de isto inchoare sermonem. Revera, lugere de quibus oportet est fugere malum, et iterum gaudere, cursus ad bonum est; illud autem huic quoad tempus succedit: « Declina enim, inquit, a malo et fac bonum. » Dicta vero sunt de luctu secundum Deum in prioribus sermonibus, ea quorum est propositio de quibus sane lugere licet, sed ad alia respiciunt, et ideo omne quod passioni competit, praecavere nequeunt. Nunc autem videndum est Deo auspice, quid sit, quod potest contristare studiosum, et quo modo, de caetero in quibus laudati luctus a perverso stet differentia.

Quod quidem fideli in Deo viventi, de quibus oportet et quomodo oportet, sit lugendum, omnibus manifestum est; quatenam autem sint convenientia et quis modus convenientis, quidque sit judicandum de aliis similibus non profecto in luce positus, non frustra nobis pro facultate speculandum venit. Luctus igitur ab odio pendet, odium autem a rationis malitia. Etenim odimus quod nobis malum esse videtur; quae autem aliquis odio habet, et quibus praesentibus contristatur: hinc qui recte vivit et verae philosophiae addictus est, novit primo quid vere sit malum, novit insuper quid

odisse oporteat, et de quibus lugere decet, contristatur. Idcirco quæramus, quid homini vere malum sit. Multa porro cum sint ac diversa, quæ isto vocantur nomine; alia quidem cunctis communiter hominibus, alia vero quibusdam incommoda, gravis est animæ malitia et mentis morbus. Etenim astrorum defectus, temporum confusiones, locorum sterilitates, terræ divisiones, terræ motus ac pestis, egestas et morbus, injuria, carcer et verbera, et horum unumquodque potest in seipso quidem esse malum, homini vero minime malum est. Hæc namque quidem exterius vexant, nec ultra corpus et possessiones extenduntur: homo vero non est corpus, ut, hoc laborante, ipse ægrotet, neque a fortiori illis, quæ corpori necessaria suppeditant, ablatis, in humanitate sua lædi poterit. Quin imo nec multitudinis judicia hominem effingunt, ut sit deterior, si quis de ipso minus bene judicat. Etenim si poneremur istud, oporteret et male agere quemdam et per se meliorem esse, pravum quidem esse simul ac bonum, miserum ac beatum, siquidem hæc alii, alii vero illa opinantur. Si autem homo vere sit voluntas et ratio, quod nihil aliud cum eo communicat, hoc quidem virtutem, illud vero malitiam hominis respicere potest; et in his infortunium et boni mores eodem redibunt; ægrotare et bene valere, in gemitibus vivere et in deliciis esse, quod in utramque partem inclinat. Quoniam autem error rationis est mendacium voluntatisque perversitas, quærendum superest quonam iudicio manifesto utriusque cognoscamus errorem. Ex multis autem ubique omnium rectissimum est Dei iudicium; bonum autem et verum est, quod illi placet, istud autem pravum ac falsum, quod ejusdem non obtinet suffragium; et illa quidem quæ utile censet homini discere vera sunt; quæ vero velle jubet, bona sunt; quæ autem his adversantur, errore et nequitia plena sunt. Inter divina porro oracula, quædam per homines in terram allata sunt, aliorum autem ipse Deus fuit nuntius, humanam indutus naturam, et homo hominis lingua propria convenientia revelans. Quid autem utilius præceptis, aut dogmatibus verius est, de quibus Deus ipse legislator fuit et introductor, siquidem solus est veritas, unus autem bonus? Si igitur oportet discere quæ tanquam erratio naturæ verum hominem contristant, his contraria sumere convenit. Illud enim vere malum, quod contra sententiam istam insurgit, pravum autem cum sit, naturale est odio esse quibus virtus cordi est, illo absente abhorreere, præsentem vero lugere. Contristabit autem illos præsens malum, sive eos mente non destitutos, sive alios spectet, quibus ipsi optima comprecantur: comprecamur autem omnibus hominibus, tum ut ad divinam accedant misericordiam, tum quia divinam gloriam ubique splendens videre cupiunt. Ideo solum molestum est in Christo viventibus peccatum, primo quidem quia perversum est, ipsi vero mori-

ζητώμεν, τί τὸ ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπῳ κακόν. Πολλῶν τοίνυν καὶ παντοδαπῶν ὄντων, ἃ τοῦνομα δέχεται τοῦτε, καὶ τῶν μὲν ἀνθρώποις ἐν κοινῷ πᾶσι, τῶν δ' ἐνίοις ὄντων δυσχερῶν, οὐδὲν αἴον ἢ τῆς ψυχῆς πονηρία καὶ τὸ τὴν γνῶμην νοσεῖν. Καὶ γὰρ καὶ ἀστρῶν φθοραὶ καὶ ὠρῶν ἀταξίαι καὶ χωρῶν ἀφορλαὶ καὶ γῆς διαστάσεις καὶ σεισμοὶ καὶ λοιμοὶ, καὶ αὔθις πένια καὶ νόσος, καὶ ὕβρις καὶ δεσποτικόν καὶ πληγαί, καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστον αὐτὸ μὲν ἂν εἴη κακόν, ἀνθρώπῳ δὲ κακὸν οὐδαμῶς. Ταῦτα μὲν γὰρ τοῖς ἔξω λυμáινεται, καὶ σώματος καὶ κτημάτων οὐδὲν περατιτέρω χωρεῖ· ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐτε τὸ σῶμά ἐστιν, ἵνα νοσοῦντος αὐτὸς νοσῇ, οὔτε πολλῶ μᾶλλον τῶν ἃ δεῖ τῷ σώματι χρῆσθαι, ὡς ἀφρημένον εἰς αὐτὴν βεβλάσθαι τὴν ἀνθρωπότητα δεήσει. Καὶ μὴ οὐδ' αἱ τῶν πολλῶν ψῆφοι τὸν ἄνθρωπον πλάττουσιν, ὅπως ἢ χεῖρων, εἰ τις περὶ αὐτοῦ τὰ χεῖρω γινώσκει. Καὶ γὰρ εἰ τοῦτο θήσομεν, δεήσει καὶ κακῶς πράττειν, καὶ βέλτιον ἔχειν κατ' αὐτὸν, καὶ πονηρὸν μὲν εἶναι καὶ χρηστὸν, βέλτιον δὲ καὶ μακάριον τὸν αὐτὸν, ἔστιν ἐφ' ὧν τῶν μὲν ταῦτα, τῶν δ' ἐκεῖνα ψηφισμένων. Εἰ δ' ἔστιν ὡς ἀληθῶς ἄνθρωπος ἡ γνῶμη καὶ τὸ λογίζεσθαι, ὡν τῶν ἄλλων οὐδὲν αὐτῷ κοινωνεῖ, τοῦτο μὲν ἀρετὴν ἀνθρώπου, τοῦτο δὲ κακίαν δύναται φέρειν· καὶ τὸ δυστυχεῖν ἂν εἴη κατὰ ταῦτα καὶ τὸ πράττειν καλῶς, καὶ τὸ νοσεῖν καὶ τὸ ὑγιαίνειν, καὶ τὸ στένοντα ζῆν καὶ τὸ τρυφεῖν, τὰ μὲν παρατραπέντων ἐκείνων, τὰ δ' ἐν οἷς εἶδει μενόντων. Ἐπεὶ δὲ παρατροπὴ μὲν λογισμοῦ τὸ ψεῦδος, τῆς δὲ γνῶμης τὸ πονηρὸν, ζητεῖν ὑπόλοιπον, τίνοι τούτω σαφεῖ τεκμηρίῳ ἑκατέρας εἰσόμεθα τὴν παρατροπήν; Πολλῶν δὲ γενομένων τὸ πάντων ἰκανώτατον ἡ κρίσις αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀγαθὸν μὲν καὶ ἀληθές, ὅπερ ἐκείνω δοκεῖ, φαῦλον δὲ καὶ ψεῦδος ὃ μὴ τῶν ἐκεῖθεν ἔτυχε ψήφων· καὶ ἃ μὲν ἐκεῖνος μανθάνειν ἔξιοι τὸν ἄνθρωπον, ταῦτ' ἀληθῆ, ἃ δὲ βούλεσθαι κελύσει, ταῦτα χρηστά; τὰ δὲ τοῦτοις πολεμουῦντα γέμει μὲν ἀπάτης, γέμει δὲ πονηρίας. Τῶν δὲ θεῶν χρησμῶν οἱ μὲν ἀνθρώπων κομιζόντων εἰς τὴν γῆν ἦλθον, τῶν δὲ αὐτὸς ἦν ὁ Θεὸς ἀγγελος ἀνθρώπου φύσιν ἐνδύς καὶ ἄνθρωπος ἀνθρώπου φύσιν συγγενεῖ τὰ δέοντα μὴνύσας. Τί ἦν ἡ χρηστότερον τῶν παραγγεμάτων ἡ ἀληθέστερον τῶν δογμάτων, ἐφ' ὧν ὁ Θεὸς αὐτὸς μὲν νομοθέτης, αὐτὸς δὲ δημαγωγὸς ἦν, εἰ γε μόνος μὲν ἀληθεῖα, μόνος δὲ ἔστιν ἀγαθός; Εἰ τοίνυν χρὴ μθεῖν, ἃ παρατροπὴ τῆς φύσεως ὄντα λυπεῖ τὸν ἀληθινὸν ἄνθρωπον, ἀναντία τούτων προσήκει λαβεῖν. Ἐκεῖνο γὰρ ἀληθῶς κακόν, ὃ πρὸς τὴν γνῶμην ἐκείνην ἵσταται, πονηρὸν δὲ ὄν καὶ μισεῖν εἶδος ἐμέλησε τοῦ ἀγαθοῦ, μισοῦντας δὲ ἀπεύχεσθαι μὲν ἀπόντας, παρήντας δὲ ἀνιάσθαι. Λυπήσει δὲ αὐτοὺς παρὸν τὸ κακόν, ἢ σφίσις ἐστὶν οὐ τοῦ λόγου παρατραπεῖσιν, ἢ τοῖς ἄλλοις, οἷς αὐτοὶ τὰ βέλτιω συνεύχονται· συνεύχονται δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις τῷ τε πρὸς τὴν θεῶν ἀμιλλᾶσθαι φιλοανθρωπίαν, τῷ τε τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐπιθυμεῖν ἔργῳ ἑκασταχοῦ λάμπουσαν. Καὶ οὕτω μόνον ἀνιάρῳ τοῖς ἐν Χριστῷ ζῶσιν ἡ ἁμαρτία, πρῶτον μὲν ὅτι πο-

νηρὸν, αὐτοὶ δὲ τοὺς τρόπους χρηστοί· δεύτερον ἂν
 ἔτι τοῖς τοῦ Θεοῦ μάχεται νόμοις, ᾧ τῆς γνώμης
 ἐπιφέρονται κοινωνεῖν· καὶ τρίτον ὅτι μάτην ἀνιδ-
 εῖσθαι κατὰ τὸν ὄρθον λόγον ζῶντας ἥκιστα πρόβον·
 ἐνταῦθα μόνον οὐ μάτην ἔστιν ἀνιδεῖσθαι τῆς λύπης
 καὶ πάντων λυσिताλέστατα καρπυζόμενους. Ἐπι μὲν
 γὰρ τῶν ἄλλων οὐδὲν ἔσται πλέον, εἰ τις ἀλγεῖ, καὶ
 πενία καὶ νόσος καὶ ὀπίου τῶν τοιούτων οὐδὲν μάλ-
 λον ἀποχωρήσει διακρούσει· ψυχῆς δὲ πονηρῆς λύπη
 τὸ φάρμακον, ἣ καὶ μέλλουσαν προανεῖλε καὶ παρ-
 οῦσαν ἔπαυσε καὶ τολμηθεῖσας τὰς εὐθύνας δύναι-
 ται λύειν. Ὑπὲρ οὖ μοι δοκεῖ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐντε-
 θῆναι τῇ φύσει, πρὸς οὐδὲν ἄλλο βοηθεῖν ἡμῖν δυ-
 ναμένη. Τὴν γὰρ ἀμαρτίαν οὐ προίκα, μισθοῦ δὲ
 τινος τολμῶντες τῆς ἡδονῆς καὶ τὸ τέκνον τοῦ κατὰ
 ψυχὴν εὖ ἔχοντος ἀλλαττόμενοι· (οὐ γὰρ ἐφ' ἐκυτῆς
 αὐτὴν ἐλοίμεθ' ἂν ψυχῆς ἄλλοθεν καὶ νοῦ πύρρωσιν),
 καὶ τοιαῦτα σαφῶς εἰδότες, ἐπειδὴν μεταγνόντες
 ἐφ' οἷς ἡμάρτομεν ἀνιῶμεθα, τὴν ἐκείθεν ἀτιμώ-
 ζοντες ἡδονὴν καὶ πάθει πάθος ἐκκρούοντες δῆλοι
 καθέσταμεν τῷ ῥίπτειν ἄπερ ἐλάβομεν, λαμβάνοντες
 ἄπερ ἐβρόψαμεν. Καὶ ἅμα τὸ ἀνιδεῖσθαι τίμημα
 γίνεται ἡμῖν ἐφ' οἷς ἐτολμήσαμεν, ᾧ καθηραμένοι
 οὐ πληγῶν δεήσει δευτέρων· ᾧ καὶ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς
 τοῖς αὐτοῦ τιμωρεῖ νόμοις ἡδικημένους λύπης καὶ
 πόνων τῷ παρανομηκῶτι τιμῆσας, οὐκ ἂν ταύτην
 εἰσπράττεσθαι νομίσας τὴν δίκην, εἰ μὴ τῶν ἐγκλη-
 μῶν ἀντικρυ; ἦν καὶ λύειν εἶχεν εὐθύνας. Τοῦτω
 δὲ τῷ τρόπῳ καὶ αὐτὸς ὕστερον κατὰ τῆς ἀμαρτίας
 ἐχρήσατο τὸν ἄνθρωπον εἰσελθῶν, καὶ δεῖσαν ἐκθα-
 λείν τῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀμαρτίαν ἀλ-
 γήσας ἐξέβαλε. Καὶ μὴν οὐ τοῦτο δὲ μάταιον, εἰ τις
 ἐφ' ὀπιούν ἀνιδεῖται τῶν εἰς οὐμίμα φερόντων, ἀλλὰ
 καὶ ζημία περιφανής· τοῦτο γὰρ ἔστι, Θεοῦ τι τῶν
 ἄλλων ἔμπροσθεν ἀγαγεῖν! Ταύτης τῆς πονηρῆς
 ἐσχάτον μὲν ἡ τοῦ Ἰούδα μανία, μικρὸν ἀργύριον
 τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἀλλαξαμένου, ἀρχὴ δὲ καὶ
 σπέρμα τὸ πρὸς τὴν ἐκείνου μνήμην τοῦτο παθεῖν,
 καὶ τῆς ἐν αὐτῷ διατριβῆς ἐκκρουσθῆναι τῷ φιλεῖν
 ἄλλο τι τῶν πάντων. Τοῦτου γὰρ ἐπιειδικώτερος τοῦ
 πάθους, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λήθης τὴν χώραν τῆς
 ψυχῆς κατασχούσης, ἣ περὶ αὐτὸν ἀγάπη μαραινέ-
 ται, ἐπεὶ καὶ τὸ ὑνεντιόν τῇ συνεχεῖ μνήμῃ φύεται,
 τοῦ δὲ φίλτρον σεσθεντός ἣ περὶ τὰς ἐντολάς αὐ-
 τοῦ ῥαθυμία καὶ τὸ παρανομεῖν εὐθὺς ἀπαντᾷ, « Κα-
 θ' ἀπερὸ ἀγαπῶν με, φησὶ, τὰς ἐντολάς μου τηρή-
 σει, » τοῖς δὲ τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις πατοῦσι καὶ τὰ
 τοιαῦτα τολμηταί; καὶ τὸν τῆς πίστεως προδοῦναι
 λόγον, ἂν τι δέη κερδαίνειν, οὐδὲν ἀπαῖδον. « Τῆς γὰρ
 συνειδήσεώς τινες ἀστοχῆσαντες περὶ τὴν πίστιν
 ἐναυάγησαν, » ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος· « Νεκρὰ
 γὰρ ἔστι, φησὶν, ἡ πίστις, » οἷς τῶν καταλλήλων
 οὐκ ἐμέλησεν ἔργων, ὅθεν εἰ διαφθεῖροιο βρδῖως,
 καὶ οὐδὲν. Τριῶν γὰρ ὄντων, ἂ τῷ Θεῷ παρ' ἡμῖν
 φυλάττει τὸ σέβας, τοῦ φόβου τῶν κειμένων τοῖς ἀσε-
 βέσι κακῶν, τῆς ἀγαθῆς τῶν εὐσεβούντων ἐλπίδος,
 τοῦ περὶ αὐτὸν Θεοῦ καὶ τὸ καλὸν ἔρωτος, ἐνεργῶν
 οὐδὲν ταῖς τῶν παρανομεῖν ἐγνοκῶτων καταλείπεται
 ψυχῆς· ἀλλὰ καθ' ἀπερὸ οἷς ὁ βίος τοῖς τοῦ Θεοῦ τάτ-

bus bonis vivunt, secundo, quia Dei legibus adver-
 satur, cuius voluntati participare coguntur; tertio,
 quoniam eos contristari qui secundum rectam ra-
 tionem vivunt, minime convenit; hic autem solum
 non est in vanum contristari, ubi de luctu utilis-
 simos fructus colligunt. Super cæteris enim nihil
 amplius erit, si quis doleat, et paupertas et morbus
 et similia non magis recedent a lacrymantibus:
 animæ vero nequitia lætus est medicina, siqui-
 dem futuram præcidit, præsentem terminat, et ad-
 missæ pœnas luere potest. Propter quod mihi vi-
 detur a principio inditus esse naturæ, ea lege, ut
 nobis ad nihil aliud proficius sit. Peccatum enim
 non gratuito, sed propter quamdam voluptatis
 mercedem committentes, et gaudium illius qui bene
 habet anima commutantes (non enim illam ani-
 mæ perniciem et mentis incendium ob ipsam
 eligeremus), et hæc probe scientes, postquam
 pœnitentes super his quæ commisimus affligimur,
 voluptatem quæ inde venit despicientes, passione
 passionem palam eliminamus: abijciendo
 ea quæ sumpseramus, ressumimus quæ rejeceramus.
 Et simul pœnitentia peccatorum nostrorum
 sit expiatio, qua purificatis non aliis opus est
 pœnis. Hac etiam Deus ab initio læsas vindicat
 leges, luctu laboribusque puniendo; non autem
 hanc exigi pœnam statuisset, nisi criminibus es-
 set oppositus, et rationes solvere posset. Verum
 hoc modo contra peccatum ipse, homo factus, usus
 est, et cum ab hominum natura peccatum esset
 expellendum, passus expulit. At hoc certe non est
 ignane, si quis pro quocunque lugeat ad corpus at-
 tinente, sed et damnum ingens: hoc enim est præ
 Deo aliquid aliud ducere! Hujus quidem nequitia
 gradus ultimus est Judæ dementia, cum Deum et
 Salvatorem paucis nummis venderet: initium autem
 et semen est in illius memoriam hoc pati, atque ex ip-
 sius consortio ob alius rei amorem repelli. Ubi
 enim hæc nequitia crevit, oblivioque Dei locum
 animæ occupavit, erga ipsum charitas languescit,
 siquidem contrarium memoriæ se ingerit; ubi vero
 charitas extincta est, brevi circa mandata ipsius
 negligentia et transgressio irreput. « Quemadmo-
 dum qui diligit me, inquit, præcepta mea serva-
 bit, » illis autem qui Dei leges conculant audent-
 que talia, ut fidei verbum prodant, a nullo cri-
 mine utili abhorrent. « Quidam enim a conscien-
 tia aberrantes, ait beatus Paulus, circa fidem nau-
 fragaverunt; » « Mortua namque fides est, » inquit,
 illorum quibus de operibus non est cura; unde si
 facile dissipetur, non est mirum. Cum enim tria
 sint quæ nostram erga Deum venerationem ser-
 vant, timor malorum impiis imminentiū, bono-
 riorum spes, Dei et virtutis amor: animis eorum
 qui transgredi leges solent nihil efficiæ relinquunt.
 Sed quemadmodum illis, quorum vita Dei legibus
 ordinatur, erga ipsum augetur reverentia, ita des-
 pectores Scripturarum brevi deserit, et ii qui pro-
 grediuntur juxta pulchram hanc passionem nihil

habent commune; eo ipso autem quod e medio tollitur, cunctis quæ prohibere possent nequitiam ablatiis, et ratione quæ bonum inducit post multas refrenationes tacente, quod in mala extrema labuntur facile intelligitur.

ἀνηρημένων, καὶ τοῦ τῶν ἀγαθῶν εἰσφέροντος; λογισμοῦ τῶν πολλὰκις ἐπιστομισθῆναι σεειρηκτός, ἐπ' ἔσχατα χωρεῖν αὐτοὺς τῶν κακῶν, οὐδὲν χαλεπὸν.

Propterea sollicitudinem viri probi retinent, et adversus radicem malorum ab initio resistunt, sicut lique Deo cor custodiunt, tanquam aliud quoddam alytum memoriam ipsi seligentes. Sciunt enim sacrarum ædium plerasque ne tangere quidem licitum, ac supellectili velisque consecratis ad aliud quid uti fas non esse, animæ vero Deo sanctificatæ nullum par esse sacrarium, unde oporteat multo magis alytum esse impenetrabile vendentibus atque ementibus, necnon mensis et cathedris vendentium columbas ac simillibus immunem esse. Si enim orationis domum sic esse oportet, quid putandum est de ipso orante, propter quem locum istum turba vacuum esse convenit? Et vero non pro tempore continuo nomen erat efficax, nec semper erat orationis domus, aliquando precantibus vacua: ut Christiani autem Dei consociationi inhæreant per omne tempus indesinenter precantes, Pauli lex jubet. Hoc autem quoque consideremus: aliis enim Salvator per verba criminibus abducens, hic utitur et lingua et ira, et manu, et flagello, ut meminerimus quanta res sollicitudine sit digna. Hæc enim non tam erant istud templum, quod prævidebat eversum, honorare volentis, quam ostendentis in quo teneat pretio unumquemque fidelium, apud quos manere promiserat, curis et anxietatibus esse liberum; et simul quam acris sit passio, quantumque sit opus animo spirituque constante ac ratione prudenti, et præsertim ipsa manu Salvatoris, quem qui non intus receperunt, animi agitationem ejicere nequeunt. Idcirco sacrilegium morte puniendum lex statuerat, et Sanctis sanctorum velum necessarium fuit. Oza mortuus est, quod arca vacillanti profanam intulerat manum, et Ozias lepram e sacris lucrum accepit, quæ, sicut alia multa, baptizata animæ, tanquam vero Dei sacrario, purum asyllum esse decernunt. Ideo viventibus in Christo puram a sollicitudine habere animam, in magno videtur esse pretio; et si quid eorum quæ videntur esse utilia voluntatem penetrat, non pervertit sensum, quemadmodum Petro, cum vocantem Salvatorem audivit, de rebus in manu habitis nulla cura fuit. Et enim et ipsi quadam vocatione perpetua vocantur per insculptam a mysteriis in anima gratiam, quæ, sicut ait Paulus, « est Spiritus Filii Dei clamans in corde ipsorum: Abba, Pater. » Et ita semper omnia despiciunt, ut semper Christum sequi possint; quoniam non est æquum, inquit, eos « verbum Dei derelinquere et ministrare mensis, » primo quidem quod nihil ipsis præ Deo est; deinde quoniam et cætera omnia ab ipso honorum omnium summo dispensatore re-

Α τεται νόμοις, ἡ περὶ αὐτὸν αἰδῶς ἀβέβαια, τὸν Ἰσον τρόπον τοὺς τῶν λογίων ὑπερόπτας κατὰ μικρὸν ἐπιλείπει, καὶ προτοῦσι πρὸς τὸ καλὸν τοῦτο πάθος οὐδὲν κοινὸν, τῶ δὲ ταύτην ἐκ μέσου γενέσθαι, πάντων τῶν ἐπισχεῖν ἄν δυνηθέντων τὴν πονηρίαν τῶν πολλὰκις ἐπιστομισθῆναι σεειρηκτός, ἐπ' ἔσχατα

Διὰ ταῦτα τὴν μέριμναν οἱ σπουδαῖοι φυλάττονται, καὶ πρὸς τὴν ῥίζαν ἐξ ἀρχῆς ἴστανται τῶν κακῶν καὶ τὴν καρδίαν τῶ Θεῷ μόνῃ τηροῦσι, καθάπερ ἄλλο τι τέμενος τὴν μνήμην ἐξελόντες αὐτῶ. Καὶ γὰρ ἴσασι, τῶν μὲν ἱερῶν οἰκῶν τοῖς πολλοῖς οὐδὲ ψαύειν ἐξεῖναι, καὶ σκευῶν καὶ πέπλων τοῖς οὕτως ἀφωρισμένοις πρὸς ἄλλο τι χρῆσθαι τῶν ἱερατικῶν εἶναι, ψυχῆς δὲ Θεῷ καθιερωθείσης οὐδὲν Ἰσον εἶναι τῶν ἱερῶν, ὅθεν καὶ χρῆναι παντὸς μᾶλλον ἄδουτο· εἶναι τοῖς πωλοῦσι καὶ ἀγοράζουσι, καὶ τραπέζων καὶ κολυβιστῶν καὶ τοιούτων ἀπηλλάχθαι πραγμάτων. Εἰ γὰρ τὸν τῆς προσευχῆς οἶκον οὕτως ἔχειν ἐχρήν, ὅπως δεῖ νομίζειν αὐτὸν τὸν εὐχόμενον, ὑπὲρ οὗ καὶ τὸ χωρίον ἐκεῖνο καθαρεύειν ἔδει θορύβων; Καίτοι τῶ μὲν ἐκάστοτε τοῖνομα οὐκ ἦν ἐνεργὸν, οὐδ' ἦν αἰεὶ προσευχῆς οἶκος, τῶν εὐχομένων ἐνίστα κενὸς ὢν· Χριστιανούς δὲ τῆ τοῦ Θεοῦ συνουσίᾳ προσκεῖσθαι τὸν αἰεὶ χρόνον ἀδιαλείπτως προσευχομένους, ὁ τοῦ Παύλου καλεῖται νόμος. Κάκεινο δὲ συνορῶμεν· τῶν γὰρ ἄλλων ὁ Σωτὴρ ἀμαρτημάτων λόγους ἀπάγων ἐνταῦθα καὶ γλώσση κέχρηται καὶ ὄργῃ καὶ χειρὶ καὶ μάστιγι, λογιζέσθαι παρήκων, ὅσας ἀξιοῖ τὸ πρᾶγμα σπουδῆς. Ταῦτα γὰρ οὐ τὴν νεὴν τοσοῦτον ἐκείνον βουλομένου σεμνύνειν, ἢ κατασκαπτόμενον περιεῖδεν, ὅσον τῶν πιστῶν ἕκαστον, παρ' οἷς ἐπηγγεῖλατο μένειν, μερίμνης ἀπηλλάχθαι καὶ φροντίζων ὅσου τιμᾶται, δεικνύντος ἦν, καὶ ἅμα ὡς ἱταμὸν τὸ πάθος, καὶ χρεια θυμοῦ καὶ ψυχῆς ἐστῶσης καὶ νήφοντος λογισμοῦ, καὶ πρὸ γε τούτων αὐτῆς τῆς χειρὸς τοῦ Σωτῆρος, ἢν ἔβδον μὴ λαθόντας τὸν θόρυβον ἀμήχανον ἐκβαλεῖν. Διὰ ταῦτα τὸ ἱερόσυλον θανάτῳ ζημιουῖσθαι νόμος ἔκειτο, καὶ τοῖς τῶν ἁγίων Ἄγιοις παραπετάσματος ἐδέησε. Ὅζα ἀπέθνησκε τῆ κιθωτῶ περιτραπέστῃ χεῖρα βέβηλον ὑποσχῶν, καὶ Ὅζιας λέπραν τῶν ἱερῶν ἀπάνατο, καὶ πολλὰ δὴ τοιαῦτα τῆ βεβαπτισμένη ψυχῇ τὸ καθαρῶς ἄσυλον τῶ ἀληθινῶ Θεοῦ τεμένει νομοθετεῖ. Διὰ ταῦτα τοῖς ἐν Χριστῶ ζῶσιν εἰλικρινῆ μερίμνης τὴν ψυχὴν ἔχειν πολλοῦ τιος εἶναι δοκεῖ· κῖν τι τὴν γνώμην εἰσέβη τῶν εἶναι προδργου δοκούντων, οὐκ ἐπιστρέφει τὸν λογισμὸν, καθάπερ τῶ Πέτρῳ τῶν ἐν χερσὶν οὐδὲν ἐμίλησεν, ἐπεὶ καλοῦντος τοῦ Σωτῆρος ἤκουσε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ καλοῦνται κλησίαν τινα συνεχῆ καὶ διηνεχῆ διὰ τῆς ἐνσημανθείσης ἀπὸ τῶν μυστηρίων τῆ ψυχῇ χάριτος, ἥτις ἐστὶ, Παῦλος εἶπε, « τὸ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν κράζον· Ἄββα ὁ Πατήρ. » Καὶ οὕτως ἐκάστοτε πάντων ὑπερορῶσιν, ἐν' ἐκάστοτε τῶ Χριστῶ δυνηθῶσιν ἀκολουθεῖν, ὅτι οὐ καλὸν ἐστὶ, φησὶν, « ἀφέντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ διακονεῖν τραπέζαις, » πρῶτον μὲν ὅτι μηδὲν αὐτοῖς πρὸ τοῦ Θεοῦ, ἐπειθ' ὅτι καὶ πάντα παρ'

αὐτῷ ἄλλα προσδοκῶσιν εὐρήσειν, τῶν ἀγαθῶν ἄντι πάντων ταμίᾳ. Καὶ γὰρ αὐτοῖσι πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀψευδοῦς ἐπαγγελία, πάντα ἄλλα ἀκολουθήσειν. Ὑπὲρ τούτων μερίμνης τοὺς αὐτῷ προσκειμένους ὁ Σωτὴρ ἀπάγων ἀπίστησιν πολλὴν τοῦ νόμου τούτου ποιεῖται λόγον, ἵνα τε μὴ τῶν μερίζοντι ἀποστερώνται, καὶ ὅτι μάτην κόπτονται φρονεῖζοντες, ὧν πρὸ αὐτῶν ἐκείνη μελήσει. Εἰ δὲ τὸ μεριμνῆν ὑπὲρ τούτων ζημίᾳ, τὸ ἀνιδεῖσθαι τοῦ θήσομεν, ὃ μὴ μόνον ἐστὶ τοῦ Θεοῦ τῇ μνήμῃ τὴν ψυχὴν ἀφροσύνην, ἀλλὰ καὶ παντάπασιν ἐσκοτώσθαι καὶ τυφλὸν εἶναι τὸν λογισμὸν, ὡς καὶ πρὸς διλισθον παντοδαπὸν ἐντεῦθεν εὐχερῶς ἔχειν; Νοῦς γὰρ ἐπειδὴν ἀθυμία κάτοχος ἢ, τῷ σεσεῖσθαι τοῖς ἐκείθεν ἰλιγγίαις καὶ καταπεσεῖν, τὰ φαυλότατα πάντων ἐαυτῷ χρῆται, τὴν μὲν ἐνέργειαν τὴν ἐαυτοῦ καὶ τὴν ἀξίαν ἐτοιμῶς ἄγαν προϊέμενος καὶ ὁ πέφυκε, καθάπερ οἱ μακρῷ κάρφῳ κατασχεθέντες τὰ ἐν χερσὶ, πάθεισι δὲ βραδίως εἰκὼν ἀνδραπόδων δίχην, οἷς ἐπιτάττειν δίκαιος ἦν· καὶ οὕτως οὐδὲν κωλύει, τὴν ψυχὴν ἀποθνεῖν, μυρία; λαβοῦσαν πληγὰς, τῶν μὲν ἀπ' ὕψους ἀδεῆ πολεμοῦντων πολλῶν ὄντων, ἢ ἀαβὶδ εἶπε, τοῦ δ' ἐπικουρησῆαι οὐ δυναμένου. Διὰ τοῦτο Παῦλος, « Ἡ λύπη, φησὶ, τοῦ κρίσμου θάνατον κατεργάζεται· » πρὸς δὴ ταῦτα βλέποντες οἱ περιεῖναι καὶ ζῆν αὐτοῖς βούλονται τὴν ψυχὴν, οὐ λύπην φεύγουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ μερίμνης ἀπέχονται, πόρρωθεν ἐκτραπέμενοι τὸ κακόν. Εἰ δὲ πολλοῖς τῶν σπουδαίων, πόλεων καὶ συνοικιῶν ἐπιμελουμένων, καὶ πραγμάτων ἤψεσθαι συνέθη, ἀλλὰ μερίμναις οὐδὲν μᾶλλον προσέσχον, οὐδ' ἐξέτησεν αὐτῶν τοῦ καθεστηκότος τὸν λογισμὸν. Μεριμνῶμεν γὰρ, ἐπειδὴν, περὶ ὧν ζητοῦμεν καὶ ὧν ὅπως ἔσται τυχεῖν σκοποῦμεν, πρὸς ταῦτα πῶθον τινὰ κεκτημένοις ἐπειτα τυχεῖν, εἰ γένοιτο; ἂν ἡμῖν ὧν ἐπιθυμοῦμεν, ἀδελφὸν ἢ. Ταῦτα γὰρ τὴν μερίμναν συνιστάναι καὶ κατατείνειν δύναται τὴν ψυχὴν, τό τε περὶ τὸ ζητούμενον φίλτρον τό τε περὶ τοῦ τέλους τῆς περὶ αὐτοῦ σπουδῆς μηδὲν εἶδέναι σαφές· ἂν τε γὰρ ἢ περὶ ὧν φιλοῦμεν οὐδὲν εἰδῶμεν, ἢ περὶ ὧν φιλοῦμεν τὰ κατ' εὐχὴν εἰδῶμεν, οὐδὲν ἡμῖν δυσχερὲς οὐδὲ μερίμνα, ἂν τε ζητοῦντες ὃ φιλοῦμεν, ὡς οὐ ληψόμεθα, σαφῶς εἰδῶμεν τοῦ μεριμνῆν οὐδεὶς καταλείπεται τόπος. Οὐδεμίᾳ γὰρ ἐνταῦθα φρονεῖς οὐδὲ φόβος, ἐν οἷς ὁ τῆς μερίμνης ἔστηκεν ὄρος, ἀλλ' ἀτεχνῶς ὡς ἦδη τοῦ κακοῦ παρόντος λύπη τὸ πάθος; τῶν δὲ μεριμνῶν ποιούντων τῶν ἐν Χριστῷ ζώντων οὐδέτερον ταῖς ψυχαῖς ἐνοχλοῦντος, ἀνάγκη τῶν ἀπὸ τῆς μερίμνης; αὐτοῦς ἀπηλλάχθαι κακῶν. Οὕτε γὰρ οὐδενὶ προστετήκασι τῶν παρόντων, καὶ εἰ τι πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἐργάζονται χρεῖαν, τὸ τέλος ἐκάστοτε τῆς σπουδῆς ἴσασι τρόπον δὴ τινα· τὴ γὰρ τῷ Θεῷ δοκοῦν τοῖς πόνοις εὐχονται πέρας, καὶ ὡς ἀπατήσῃ τὰ παρὰ τῶν εὐχῶν αὐτίκα, μάλα σαφῶς γινώσκουσι. Μεριμνῶμεν γὰρ ἂν ἢ τῶν πενήτων οἱ τρυφῆς ἐπιθυμοῦντες μείζω τῶν ὄντων τὴν πρὸς τὸν βίον ζητοῦσι παρασκευῆν, ἢ τῶν πλουτούντων οἷς πρὸ τῶν χρημάτων οὐδὲν, αὐ μενόντων τε παρ' αὐτοῖς τρέμουσι, μὴ φυγίνα λάθωσι καὶ ἀναλουμένων ἀλγοῦσι, καὶ

cepturos se expectant. Nam quærentibus primum regnum Dei, vera est promissio cætera cuncta consequenter datum iri. Super his omni sollicitudine adhærentes sibi Salvator exuens, multum huiusce legis facit locum, ne melioribus priventur, et quia frustra fatigantur solliciti de quibus ante ipsos illi cura est. Si vero de istis sollicitudinem habere damnosum est, ubi tristitiam ponemus, quod non solum est a Dei recordatione mentem alienari, sed omnino obscurari, cæcæque rationem habere, ita ut ad quamlibet ruinam exinde facilis sit descensus? Mens enim postquam animi dejectione laborat, si exinde vertigine vexetur atque decidat, miserrime se habet, vim suam et dignitatem et quidquid sibi innatum est, sicuti qui profundo captantur soppore quæ in manibus tenent, prompte projiciens, facile vero cedens, servorum more, passionibus, quibus imperare æquum erat; et sic nihil prohibet, quominus anima, mille plagis acceptis, pereat, cum multi quidem sint, ut ait David, qui ex alto pugnant adversus eam, nullus vero sit qui auxilium ferre possit. Ideo Paulus, « Sæculi tristitia, inquit, mortem operatur. » Ad quæ prospicientes qui superesse vivereque sibi volunt animam, non solum tristitiam fugiunt, sed etiam procul avertentes malum a sollicitudine sibi præcavent. Si vero multis proborum, urbium societatumque curam habentibus, ad negotia manum admoveere necesse fuerit, curis tamen non magis indulserunt, nec ipsis hoc causa fuit ut ab assueta ratione recederent. Solliciti namque sumus, cum circa ea quæ quærimus et modum obtinendi sperulamur, quodam obtinendi desiderio postea adjecto, an nobis evenire possint quæ quærimus, incertum est. Hoc enim excitare sollicitudinem ac animam dilatare potest; quod circa quæsitum desiderium et finem de illo inquisitionis nihil manifeste noscatur: sive enim circa res amatas nihil videamus, aut amatas res juxta vota succedere videamus, nihil nobis est onerosum, nec sollicitudo, sive quærentes quod amamus, nos non obtenturos manifeste sciamus, sollicitudini jam nullus relinquitur locus. Hic enim nulla cura nullusque timor, ubi stetit sollicitudinis terminus, sed simpliciter, quasi jam adesset malum, tristitia adest. Porro cum ex illis quæ sollicitudinem generant neutrum animis in Christo viventium turbam creat, necesse est ut a malorum sollicitudine liberentur. Nulli enim præsentium fortiter adhærent, imo si quid ad corporis necessitatem operentur, studii finem semper aliquo saltem modo cognoscunt: quodenim Deo beneplacitum est, laboribus exoptant esse finem, et ea quæ sunt in votis deceptioni esse subjecta, probe norunt. Solliciti quippe forent circa pauperes, qui delictis dediti majorem ad victum substantiam quæerunt, aut circa divites quibus nihil est majus divitiis, qui, bis manentibus apud ipsos, tremunt, ne fugitivæ labantur, et consumptis, dolent, etiamsi ad ea quæ maxime necessaria sunt corpori, insumptæ sint, et præsertim

quia illarum adeo sunt amatores ut malint, exinde nullum percipientes commodum, semper intus retinere, quam projicere thesauros ad acquirenda necessaria, deinde quod timeant, ne ipsis in vanum sit expensum, de laborum sine minime confisi, siquidem e manu Dei spem pendere, stante firmaque re, non curant, sed in his quæ agunt, sibi metipsis suisque cogitationibus omnino fidunt; « quæ, inquit Salomon, timidæ sunt et incertæ. » Illis autem qui omnes oderunt delicias, omnia visibilia despiciunt, omnium quæ pro sibi metipsis vel aliis faciunt, lucerna mandatorum Dei, velut duce, utuntur, omnia postponunt spei, quam in ipso habent, quod utilia ipsis occurrant, quæ sollicitudinis necessitas? Ad quid anxii essent probus quas jam bene compositas noscunt? Non enim finem suis studiis consequentem absolute querunt, sed illud quod possit utile esse, nec exspectantes solliciti sunt, bene scientes se ad vota perventuros; quodque occurrit amant et omnium utilissimum, hoc ipsum quod rogaverant esse credentes. Et omnino sicut viatoribus, postquam ductorem ipsis rectam vitam monstrantem invenerunt, ne errant nullus esse potest timor, nec ipsis est de deversorio ulla cura; ad eundem modum et ei qui omnia potest de ipso curas committentes, et eum solum vitæ victusque præsidem assumentes, a sollicitudine liberam ipsi habent animam; ut solius vere boni ratione habita, quæ Domini sunt curent, et timeant et e Domini sententia patiantur. Hic enim non sibi metipsis tantum, sed etiam aliis utiles constituti sunt; et in hoc aliquis mirari poterit Dei bonitatem, quod si nemo, alio medicinam sorbente, morbum vitare queat, a rationibus reddendis ille, patientibus aliis, solvi possit.

τοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις λυσιτελεῖς καθεστᾶσιν· ὁ καὶ θαυμάσαι τις ἂν τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος, εἰ νόσον μὲν οὐδεὶς ἂν φύγοι τὸ φάρμακον ἄλλου

Quod quidem contristat in Christo vivere volentes, ex dietis manifestum est: quomodo vero et quibus adhibitis rationibus, nunc dicere restat. Non omnes propter eadem de peccato dolent, sed quosdam ad lacrymas inducti vanitas, quoniam se maximis donis dignos judicantes, præter spem agunt, et ipsis est deploranda præmiorum jactura; plerisque vero rationis reddendæ metus subest; omnium autem optimis amor erga legislatorem miseram facit legum transgressionem. Quemadmodum enim inter rectos optimam habent ordinis partem illi quos nec malorum timor, nec spes præmiorum, sed solus Dei amor virtutem cum sudore exercere hortatur, sic inter peccatores propter peccata vexatos filii, quibus luctus Dei amorem exacuit, omnium sunt optimi. Isti namque sibi metipsis dolorem generant et ultro dolori indulgent, et quia semetipsos amant, lacrymantur: hos autem qui movet ipse Deus est: unde quia motori necessario motus accommodatur, tanto luctus ille præstat alio, quanto moventes majus intercedit medium, sicut etiam telo cursus optimus et ad

αἰς ἃ δεῖ μάλιστα τῷ σώματι διαπανῶσαι, καὶ μάλιστα μὲν ὡς ἂν αὐτῶν ἀτόπως ἐρίωντες, ὥστε βούλονται ἂν μᾶλλον μὴδὲν ἐκείθεν ὠφελουμένους τὸν αἰὲ χρόνον ἔλθον κατέχειν, ἢ προΐεμένους ἃ δεῖ κερδαίνων τῶν θησαυρῶν, ἕπειθ' ὅτι περὶ τῆς δαπάνης δεδοίκασι, μὴ μάτην αὐτοῖς ἢ, περὶ τοῦ τῶν πόρων τέλους ἤκιστα θαρραλεῖν δυναμένοις, ἕπει μὴ τῆς τοῦ Θεοῦ χειρὸς τὰς ἐλπίδας ἐξῆψαν, ἐστῶτος καὶ βεβαίου πράγματος, ἀλλ' ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἑαυτῶν λογισμοῖς, ἐν οἷς πράττουσι, τὸ πᾶν ἐπιτρέπουσιν· οἳ εἰ δειλοὶ τέ εἰσι καὶ ἐπισφαλεῖς, ὡφθαλμοὶ Σολομῶν· ἐκείνοις δὲ πᾶσαν μὲν τρυφήν μισοῦσι, πάντων δὲ τῶν ὀρωμένων ὑπερρωῶσι, πάντων δὲ ὧν ἑαυτοῖς ἢ περὶ τῶν ἄλλων πονοῦσι, τῷ λύγῳ τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων ἡγεμόνι χρωμένους, μετὰ δὲ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος πάντα ποιοῦσι, ὡς τὸ συνοῖσον αὐτοῖς ἀπαντήσῃ, τίς ἀνάγκη μερίμνης; ἀνθ' ὅτου δὲ ἀγρῶν ἤσκησται, περὶ ὧν ὡς ἤδη καταρωμένων γινώσκουσιν; Οὐ γὰρ τὸ ταῖς σπουδαῖς ἀκόλουθον τέλος ἐκ παντὸς τρόπου ζητοῦντας, ἀλλ' ὅπερ ἂν συνενέγκοι, οὕτως μέλλοντες μεριμνῶσι, μάλα σαφῶς εἰδότες ὅτι τεύξονται τῶν εὐχῶν, καὶ στέργουσιν ἀπαντήσῃ τὸ πάντων λυσιτελέστατον καὶ ὅπερ ἠθέλησαν, τοῦτ' αὐτὸ πιστεύοντες εἶναι. Καὶ ὅπως καθάπερ ἰδοιπόροις, ἐπειδὴν ἀγωγῶν τύχασιν, ἡγεῖσθαι καλῶς αὐτοῖς; οἳ δεῖ βαδίζειν ἐπισταμένου, πλάνης οὐδεὶς ἂν γένοιτο φόβος, οὐδ' ἔστι περὶ τοῦ καταλύματος αὐτοῖς φροντίς οὐδεμία, τὸν ἴσον τρόπον καὶ αὐτοὶ τῷ πάντα δὲ δυναμένῳ τῶν περὶ αὐτοῦ φροντιστῶν ἐκστάντες καὶ τοῦτον βίου καὶ τῆς περὶ τοῦτον σπουδῆς προσησάμενοι μόνον, μερίμνης αὐτοὶ καθαρὰν ἔχουσι τὴν ψυχὴν· ἵνα τοῦ ὡς ἀληθῶς ἀγαθοῦ μόνου ποιοῦμενοι λόγον τὰ Κυρίου μεριμνῶσιν, ὡς ἢ ὑπὲρ μόνων τῶν ἐκείνῳ δοκούτων, ἂν τι δέη, φοβηθῆναι καὶ ὅτι οὐν τοιοῦτον παθεῖν. Ἐνταῦθα γὰρ οὐχ ἑαυ-

τοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις λυσιτελεῖς καθεστᾶσιν· ὁ καὶ θαυμάσαι τις ἂν τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος, εἰ νόσον μὲν οὐδεὶς ἂν φύγοι τὸ φάρμακον ἄλλου

Ὁ μὲν οὖν ἀνιῶν τοὺς ἐν Χριστῷ ζῆν βουλομένους, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· πῶς δὲ καὶ τίσι χρωμένους τοῖς λογισμοῖς, προσθεῖναι λοιπόν. Οὐ μὲν αὐτῶν ἕνεκα πάντες περὶ τῆς ἀμαρτίας ἀλγοῦσιν, ἀλλὰ τοὺς μὲν δακρύσει ἀλαζονεῖα τῆ πειθῶν, οἳ τῶν μεγίστων σφᾶς αὐτοῦς ὀξιοῦντες παρὰ τὰς ἐλπίδας πράττουσι, τοῖς δὲ ἀνιστῶν ἢ τῶν ἀθλων οἶμαι ζημία· τοῖς πλείοσι δὲ ὁ τῆς εὐθύνης φόβος, τοῖς δὲ γε πάντων ἀρίστοις ὁ περὶ τὴν νομοθέτην ἔρωσ ἀφόρητον ἐργάζεται τὸ παρανομεῖν. Καθάπερ γὰρ τῶν κατορθούντων τὴν ἀρίστην ἔχουσι τάξι, οἳ οὐτε φόβος κακῶν, οὐτε μισθῶν ἐλπίδες, ἀλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ μόνον ἔρωσ τοὺς περὶ ἀρετῆς ἐργάζετο πόνο, οὕτω τῶν ἀμαρτανόντων καὶ διὰ τοῦτο κοπιούντων, οἳ τῆ πίνθος τὸ περὶ τὸν Θεὸν ἐξέκαυσε φίλτρον, οἳ βέλτιστοι τῶν ἄλλων εἰσίν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἑαυτοῖς τὸ πάθος ἐργάζονται, καὶ παρ' ἑαυτῶν ἐπὶ τὸ πειθεῖν ἔρχονται, καὶ οἳ σφᾶς αὐτοῦς φιλοῦσι δακρύουσι, τοῦτους δὲ ὁ κινῶν αὐτό; ἐστὶ, ὁ Θεός· ὅθεν ἐπὶ τῷ κινῶντι τὴν φορὰν ἀνάγκη συμβαίνειν, τοσοῦτον τῆς λύπης ἐκείνη ταύτης βελτίων, ὅση τῶν κινῶντων τὸ μέσον, καθάπερ καὶ

βέλει δρόμος ἀριστος καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν ἀπέχων ἀπὸ χειρῶν μάλιστα τοξείων ἐπισταμένων. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐφ' οἷς δεῖ μόνον ἀνιδῆσαι καὶ ὅπως, ἀλλὰ καὶ ὅσον, εἰδέναι χρὴ (καὶ γὰρ ἔστι μὲν ἕλαττον ἢ τοῖς ἡμαρτημένοις ἐστὶ προσήκον ἀλγεῖν, ἔστι δὲ τῷ πάθει μᾶλλον τοῦ δέοντος συγχωρεῖν), οἱ μετὰ τούτων πενθοῦντες τῶν λογισμῶν τὸ μέτρον τῶν δακρύων ἐξέονται. Καθάπερ γὰρ ἐν πληγῇ σώματος, ἕως μὲν ἔτι νοσεῖ τὸ μέλος, τῆς ἐκτριβείσης σαρκὸς ἀντείσταται ἐνεργεῖν δύναται· ἂν ἢ τὸ παραπάνω οὐδὲν, ἢ τοῦ φυσικοῦ καὶ τεταγμένου μείζω τὸν ὄγκον· ἐπειδὴν δὲ ἡ φύσις ἑαυτῆς γένηται καὶ νόσου καθαρὰ, χωρεῖ πρὸς τὴν συμμετρίαν εὐθύς, εἶτα δὲ καὶ τῶν ἐκληφθέντων οὐδὲν πλεον ἀναδοῦσα παύεται· τὸν ἴσον τρόπον κάπνι τῶν τῆς ψυχῆς ἀβρωστημάτων ἂν ἔχοι. Τῆς γὰρ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι λύπης καὶ κακοπαθείας καὶ δακρύων καὶ τῶν τοιούτων ἀπάντων ἐκείνο ζητούντων, τὴν ἁμαρτίαν ἐξελεῖν, ἀποκαταστήσαι δὲ τῶν τῆς ψυχῆς καλῶν ὅσον ἀπενήνεκται, ἡ τῶν θεῶν ἐρώτων προϊούσα λύπη μόνη τῶν ἄλλων ὑγιῆς ὄσα, μόνη μὲν σὺν λόγῳ χωρεῖ, μόνη δὲ τῶν ἄλλων τὸ μέτρον ἐπίσταται. Εἰ γὰρ προσέκοψαν, ἀλλ' οὐχ ἑτέραν ἤλιθον οὐδ' ἡμεῖσαν τὴν ὁρμήν, οὐδ' ἠγνόησαν τοὺς ὅλους καὶ ὅποι χρὴ καταλύειν, εἰ τὸ τοῦ Θεοῦ φίλτρον ἐνέμενε. Τοῦτο γὰρ ἔστι πρὸς τὸν Θεὸν ὀρθῶς βαδίζειν τὸ σὺν ἀγάπῃ βαδίζειν· ἡ τῶν ἀμύμων ἐστὶν ὁδὸς, ὁ Μελωδὸς εἶπεν, οἱ ἐν δὴν γὰρ, φησὶ, καρδίᾳ ἐκζητήσουσιν αὐτὸν, ἢ τὴν ἐπιτεταγμένην ἐπιθυμίαν διὰ τοῦτου δηλῶν. Οὗτοι γὰρ οἱ παρευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου, οἱ σὺν ἀγάπῃ ζῶντες, οἷς ὁ πᾶς ἐξήρηται νόμος, ἀλλ' ὥστε τὴν ἁμαρτίαν εὐθύς ἅπασαν ἀποδύειν, ἢ μόνη σκοτοῖ τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸν, οὐδὲν ἐμποδῶν αὐτοῖς, κἂν ταῖς ἐπιθυμίαις πρὸς τὴν ὀρθὴν λόγον ὄρῃν, καὶ ὅσον δεῖ πενθεῖν εἰδέναι σαφῶς. Ἐπεὶ γὰρ τῆς ἀρετῆς ὄρος τῆς ἀνθρωπίνης, ἢ πρόσθεν ἔφην, Θεῷ κοινωνῆσαι γνώμη, κακίας δὲ τούναντιον, καὶ τοῦτο μὲν ἐστὶ τοῦ σκοποῦ τυγχάνειν τὸν ἀνθρώπον, ἐκεῖνο δὲ ἁμαρτάνειν, οἷ μὲν μισθοῦ φιλοσοφοῦσιν, οὔτε κατοροῦντες· αὐτὴν αὐτῆς ἕνεκα φιλοῦσι τὴν ἀρετὴν, οὔτε πταίσαντες αὐτὴν διὰ τὸν αὐτῆς λόγον ὀδύρονται τὴν κακίαν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὁ τῶν θῆλων ἔρωι· αὐτοῖς ἐποίησεν, ἐκεῖνο δὲ ἡ ζημία· ὅθεν τὴν οὐσίαν αὐτὴν ὡς εἰπεῖν τῆς ἁμαρτίας ἤκιστα μισοῦντες οὐ φεύγουσι καθαρῶς ἐν γὰρ τῷ διακειμένῳ τῆς γνώμης, κἂν τῆς ἐνεργείας τύχῃσι πεπαυμένοι. Καθάπερ γὰρ τὴν τοὺς πονηροῦς τῶν ἀνθρώπων μισοῦντα διὰ τὸν τρόπον οὐκ ἔστι προσεῖπειν μισάνθρωπον, ὡς καὶ τὸ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν δυσχερῶς ἔχειν, οὐχ ὅτι τοῖς τοῦ Θεοῦ πολεμῆ νόμοις, ἀλλ' ὅτι ζημίαν ἔχει τοῖς τολμῶσι, τὴν ζημίαν ἐστὶ φευγόντων ἀληθῶς, οὐκ αὐτὴν ἀποστρεφόμενων τὴν πονηρίαν. Οἱ καὶ δῆλοι πάντως εἰσὶν οὐκ ἂν φευξόμενοι τὴν κακίαν, εἰ χωρὶς κινδύνων ἁμαρτάνειν ἐξῆν· οὐ· δὲ πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τὸ τοῦ Θεοῦ φίλτρον ἀνέστησεν, καὶ τιμῶσι τὸν νόμον, ὅτι τὸν νομοθέτην στέργουσιν, ἐπειδὴν τῷ Θεῷ προσκεκροκότες ἑαυτῶν καταγνώσιν, αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν ἑαυταῖς μέμφονται καὶ δακρύουσι, οὐχ

scopum tute directus a manibus arcum tendere gnaris progreditur. Quoniam autem non solum de quibus oportet contristari, et quomodo, sed etiam quantum, scire necesse est (fieri namque potest ut minus quam decet de commissis doleant, et magis quam oportet luctui indulgeant), qui cum hac ratione pœnitentiam faciunt, lacrymarum noscent mensuram. Sicut enim in plagis corporis, donec ægrotat membrum, fieri potest ut contritæ carnis loco nihil omnino substituat, aut magis quam natura et regulæ volunt, tumorem ostendat; postquam autem natura ad se reversa est et a morbo liberata, cito redit ad aptum corporis habitum, deinde pro ablati nihil afferens, quiescit: idem prorsus in animæ morbis evenire potest. Cum enim in peccatis luctus et, pœnitentiâ lacrymæque et similia ad hoc tendant, ut peccatum auferant, et de bonis animæ quantum ablatum est restituant, inter divina desideria præcedens inctus, qui solus inter alia sanus est, solus quidem cum ratione congruit, solus ex aliis mensuram noscit. Si enim offenderunt, sed non alio verterunt, nec cursum mutaverunt, nec ubi diversandum sit ignoraverunt, si Dei amor permansit. Hoc quippe ad Deum recte est ambulare, cum charitate ambulare: hæc, inquit Psalmista, via est insontium, qui in toto corde, ait, exquirent eum, ordinatum desiderium per hoc palam ostendens. Isti namque ambulant in lege Domini, qui cum charitate vivunt, unde tota lex pendet, sed ita ut omnem brevi culpam exuant, quæ sola mentis obscurat oculum; nec sunt impedimento, quominus in desiderii ad rectum verbum aspiciant, et quantum oportet dolere saltem probe sciant. Cum enim, ut antea dixi, virtutis humanæ meta, cum Deo est participare voluntatem, malitiæ vero contrarium, et illud quidem est pro homine scopum attingere, hoc autem peccare, qui philosophiam cauponantur, nec recte viventes ob ipsam amant virtutem, nec in peccatum lapsi de malitia propter ipsam dolent, sed illud quidem præmiorum amor in ipsis fecit, hoc autem damnum: unde substantiam ipsam nequitæ, ut ita dicam, minime recusantes, non mere fugiunt in rectitudine voluntatis, licet ab illa cessantes, vires obtinuerint. Sicut enim ille qui pravos homines odit recte nequit appellari misanthropus, sic et peccatum ægre ferre, non quia Dei legibus adversatur, sed quia damnum audentibus infert, proprium est fugientium damnum, non ipsam avertentium iniquitatem. Qui sine dubio non fugerent nequitiam, si sine periculo peccare liceret. Quos autem ad philosophiam Dei amor erexit, quique legem honorant, quoniam amant legislatorem, postquam, Deo offenso, sese condemnant, ipsum peccatum accusant et lacrymantur, non quia virtutis exciderunt præmiis, sed quia non cum divina voluntate concordaverunt. Hinc illi quidem, de peccatis pœnitentes, a malitia non omnino puram habent animam, et ideo mœroris

et lacrymarum et ærumnarum super commissis A necessariam a valentibus mensuram quærent : hi vero toto morbo ejecto sibi sufficient. Duplex enim cum peccatum sit, utramque devitant partem: ipsam enim vim abjecerunt poenitentes, passio autem mala aut dispositio non remansit, non permittente quæ ipsorum animis ad bonum et ad Deum indita est animi affectione.

ἀμαρτία ἀφοτέρας φεύγουσι τὰς μερίδας· τῆς τε γὰρ ἐνεργείας αὐτῆς ἐπαύσαντο μεταμεληθέντες, καὶ πάθος πονηρὸν καὶ διάθεσις ἡτισοῦν οὐκ ἐνέμεινε, τοῦ πρὸς τὰγαθὸν καὶ τὸν θεὸν ταῖς ψυχαῖς ἐντακέντος αὐτοῖς πάθους μὴ συγχωροῦντος.

Et hæc quidem de tristitia : gaudere vero convenit, si quæ amamus nunc maxime adsunt aut saltem sperantur. Etenim spe gaudemus, inquit Paulus, tanquam charitate cum gaudio super eadem conveniente ; et certe gaudemus nobis ipsis, quatenus amamus, et aliis, nostrum ipsorum gratia. Sunt autem qui propter seipsos jœcundi sunt, cum ipsi sint bonis moribus, benevolosque obvios habuerint animos. Itaque virtutis amans non diligit nisi quod bonum est : propter hoc quidem sibi metipsi gaudet, propter hoc autem etiam aliis, illud quidem, si mores convenient, hoc autem si ad bonum auxilia præsent. Præter hæc vero alienis bonis homo bonus gaudet, et ipsi votorum ac desiderii quoque finis est, si quis bene agit. Et hoc voluptatis liberalissimus est modus, ubi communem facit animæ voluptatem. nec seipsum solum aut sua commoda cupit, nec suis solum gloriatur, aut amat lucrum, sed coronari præsumit, dum alii vincunt. In hoc enim homo naturam superat, et Deo sit similis, qui commune bonum est. Sed aliunde quoque manifeste elucet quod bonum propter seipsum et non propter suam utilitatem amat, cum etiam apud alios videns, non minus lætetur. Alius quidem aliorum fructus est, honorum hominum est, omnibus bene velle gaudereque de bona istorum consideratione, hocque signum perfectæ bonitatis poni fas est, sicut arboris fertilis fructus manifestum ostendit vigorem. Nec enim natura ferre potest arborem ad similes producendos aptam quæ in se prius non sit perfecta, nec inter homines ullus aliis esset utilis, qui prius non sibi ipsi prodesset. Sibi metipsi enim præ cæteris est intimus, sibi ipsi familiaris est, ac præ cæteris seipso utitur, sibi que bona vult atque precatur. Quid ergo prohibet quominus sibi prius inserviat, si quidem ex una parte bonis gaudet, ex alia vero, natura prius ad ipsum illum illiusque cogitationem inclinat, sicut unaquæque creatura ? Sibi ipsi enim in totum est, sibi vero primum est bonum, et ut unusquisque sit ipse, primum ac commune omnibus est desiderium.

Propterea manifestum est quod si bonam aliorum æstimationem amat et cum obtinuerit gaudet, ipse non est alium ex hæres nec egens : non enim se suamque rem negligens qua opus habet aliis studuit. Quomodo enim in aliorum manibus cupiat illa videre, quibus propriam domum vacuum scit ? Si

δτι τῶν ἐπ' ἀρετῇ μισθῶν ἐφεύσθησαν, ἀλλ' ὅτι μὴ τῷ θεῷ τῇ γνώμῃ συνέδησαν. Ὅθεν ἐκεῖνοι μὲν καὶ μετεγνωκότες ἐφ' οἷς ἤμαρτον, κακίας οὐ παντελῶς καθαρὰν ἔχουσι τὴν ψυχὴν, καὶ διὰ τὰ πάντα τάλαιπωρίας τινὸς καὶ δακρῶν καὶ πόνων οὐκ ἐπὲρ τῶν ἡμαρτημένων δεῖσαν παρὰ τοῖς ὑγιαίνουσι τὸ μέτρον ζητήσουσι· οὗτοι δὲ τὴν νόσον ἄπασαν ἐκβαλόντες ἑαυτοῖς ἀρκέσουσι. Διττῆς γὰρ οὐσης τῆς

ἀμαρτίας ἀφοτέρας φεύγουσι τὰς μερίδας· τῆς τε γὰρ ἐνεργείας αὐτῆς ἐπαύσαντο μεταμεληθέντες, καὶ πάθος πονηρὸν καὶ διάθεσις ἡτισοῦν οὐκ ἐνέμεινε, τοῦ πρὸς τὰγαθὸν καὶ τὸν θεὸν ταῖς ψυχαῖς ἐντακέντος αὐτοῖς πάθους μὴ συγχωροῦντος.

Καὶ περὶ μὲν τῆς λύπης τοσαῦτα· χαίρειν δὲ συμβαίνει μὲν παρόντων ἡμῖν ἃ φιλοῦμεν, συμβαίνει δὲ ἐλπίζομένων. Καὶ γὰρ τῇ ἐλπίδι χαίρομεν, Παῦλος εἶπεν, ὡς ἂν τῆς ἀγάπης τῇ χαρᾷ περὶ τὰ ἀεὶ συνεστῶσης· καὶ ἡ χαίρουμεν ἡμῖν αὐτοῖς καθόσον φιλοῦμεν, καὶ ἄλλοις ἡμῶν αὐτῶν χάριν. Εἰσι δὲ οἱ καὶ δι' ἑαυτοὺς ἡδεῖς εἰσιν, ἐπειδὴν αὐτοὶ τε ἀγαθοὶ ὡς τοὺς τρόπους καὶ εὐγνωμόνων τύχῃσι τῶν ἐπιτηδεύων. Ὁ τοίνυν σπουδαῖος, φιλητὸν μόνον ἐπιστάμενος τὰγαθὸν, δι' ἐκεῖνο μὲν ἑαυτῷ χαίρει, δι' ἐκεῖνο δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις, τοῦτο μὲν εἰ τοὺς τρόπους εἰκόασι, τοῦτο δὲ εἰ πρὸς τὰγαθὸν βοηθοῦσι. Καὶ ἄλλως δὲ τούτων χωρὶς τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς ὁ ἀγαθὸς ἀνθρώπος χαίρει, καὶ τῶν εὐχῶν αὐτῷ καὶ τῆς ἐπιθυμίας καὶ τούτου πέρασ, εἰ τις εὐ πράττει. Καὶ τούτῳ ἐστὶν ὁ ἐλευθεριώτατος τῆς ἡρώτης τρόπος, ὅταν κοινήν ποιῆται τὴν τῆς ψυχῆς ἡδονήν, καὶ οὐχ ἑαυτὸν μόνον καὶ τὰ ἑαυτοῦ θέλη, οὐδὲ φιλοτιμῆται τοῖς αὐτοῦ μόνον, οὐδ' ἀγαπᾷ κερδαίνων, ἀλλ' ἡγῆται στεφανοῦσθαι, νικούντων ἐτέρων. Ἐν τούτῳ γὰρ τὴν φύσιν ὁ ἀνθρώπος ὑπερβαίνει καὶ θεῷ ὅμοιος, ὁ κοινόν ἐστὶν ἀγαθόν. Ἄλλως τε τοῦτον τρόπον δηλὸς γίνεται δι' ἑαυτὸν φιλῶν τ' ἀγαθὸν καὶ οὐ διὰ τὴν αὐτοῦ χρεῖαν, ὅταν καὶ παρ' ἄλλοις ὀρῶν οὐδὲν ἤτητον ἡδῆται· καὶ ἄλλου μὲν ἄλλο τι καρπὸς, τῶν δὲ ἀγαθῶν ἀνδρῶν τὸ τὰγαθὸν βούλεσθαι πᾶσι καὶ χαίρειν εὐδοκιμοῦντων, καὶ τοῦτο σημεῖον ἂν τις θεῖτο τοῦ τελείως εἶναι χρηστοῦς, καθάπερ ἡ φορὰ τοῦ προενεγκόντος φωτοῦ δῆλην καθίστησι τὴν ἀκμήν. Οὕτε γὰρ ἂν ἡ φύσις ἐκεῖνο μὴ πρότερον ἐφ' ἑαυτοῦ τελειωθὲν ἐπὶ τῶν ὁμοίων ἐνέγκοι τόκων, οὔτε τῶν ἀνθρώπων οὐδεὶς ἄλλοις ἂν εἴη χρηστός, μὴ τοῦτ' αὐτὸ πρότερον γενόμενος ἑαυτῷ. Ἐαυτῷ μὲν γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων οὐκ ἐστὶν, ἑαυτῷ δὲ συνήθης ἐστὶ, καὶ πρὸ πάντων ἑαυτῷ χρῆται. καὶ τὰ χρηστὰ βούλεται καὶ εὐχεταί. Τί οὖν κωλύει πρότερον ἑαυτὸν ὠφελεῖν, εἴπερ ὁ μὲν τοῖς ἀγαθοῖς χαίρει, ἡ δὲ φύσις εἰς ἑαυτὸν πρότερον αὐτὸν ἐπιστρέφει καὶ τὴν αὐτοῦ πρόνοιαν καθάπερ καὶ τῶν ὄντων ἕκαστον ; Ἐαυτῷ μὲν γὰρ ὅλων ἐστὶν, ἑαυτῷ δὲ πρώτως ἀγαθόν ἐστὶν, καὶ τοῦ αὐτὸ ἕκαστον εἶναι, πρώτη καὶ κοινοτάτη πᾶσιν ἐπιθυμία.

Διὰ τὰυτα δηλὸς ἐστὶν, εἰ τῆς τῶν ἄλλων εὐδοκιμήσει; ἐρῶν καὶ χαίροι τυχόντων, οὐκ αὐτὸς τῶν τοιούτων ἀμοιβὸς ὢν οὐδ' ἐλλιπῶς ἔχων· οὐδὲ γὰρ αὐτὸν ὑπερβᾷ καὶ τὴν αὐτοῦ χρεῖαν, ὢν αὐτὸς ἐδέησε, περὶ τῶν ἄλλων ἐφρόντιζε. Πῶς γὰρ ἂν ἐν ταῖς τῶν ἄλλων χερσὶν ἐπιθυμήσειεν ἰδεῖν, ὢν τὴν

ἐαυτοῦ οὐκ εἶναι ἐγνω κενὴν; Εἰ δ' ἔνοι: τῶν πρὸς Ἀ
τάγαθον καὶ τὴν ἀρετὴν φαύλως ἐχόντων, τῶν ἀρι-
στων περιτιθέντες ἑαυτοῖς; προσωπεῖον πρὸς ἀρε-
τὴν ἀλείφουσι, καὶ ὡν αὐτοὶ παντελῶς ἠγνόησαν,
ἄλλοις ἠγείσθαι ζητοῦσιν, ἀλλὰ φήμης τινὸς ἐπιέ-
μενοι τυχεῖν αὐτοὶ καὶ δόξης; ψευδοῦς, οὐ τῆς ἀρε-
τῆς καὶ τάγαθου χάριν ὡς τοῦ; γε κατὰ τὴν
ὄρθον λόγον τοῦτο ζητοῦντας ἀμήχανον τελείως εἶ-
ναι χρηστοῦς. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ φθόνου μὲν καὶ βα-
σκανίας ἀπάσης ἀπηλλαγμένων ἀνδρῶν, ἀγάπην δὲ
πρὸς τὸ ἰσοφυλον εἰλικρινῆ καὶ τελείαν παρασχο-
μένων, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἐσχάτης ἐπιλαβέσθαι φιλοσο-
φίας· ἀνάγκη τοίνυν, οἷς μὲν ταύτης μέτεσι; τῆς
ἡδονῆς, τοὺς πάντων ἀρίστους εἶναι καὶ φιλοσοφω-
τάτους, τοῖς δὲ πάντων ἀρίστοις καὶ φιλοσοφωτάτοις
καὶ ταύτης μετεῖναι τῆς ἡδονῆς. Ἀκόλουθον γάρ,
τοῦ ἀγαθοῦ μετασχόντας τὴν τοῦ ἀγαθοῦ δεικνύναι
φύσιν ἐν τῇ ψυχῇ· ἐκείνου δὲ τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν ἐκ-
χεῖσθαι καὶ μεταδίδοσθαι. Καθάπερ γὰρ αὐτοῦ πάν-
τα ἐφέται, οὕτω καὶ αὐτὸ πέφυκε πρὸς πάντα
χωρεῖν· οὐδὲ γὰρ ἂν πάντα αὐτοῦ τυγχάνειν ἐπιθύ-
μουν, εἰ μὴ πᾶσιν ἑαυτὸ παρεῖχεν ἐκείνου· ματαί-
αν γὰρ εἶναι τὴν ἐπιθυμίαν οὕτω κοινοτάτην οὖσαν,
πῶς εὐλογον; "Ὅθεν καὶ τὸν ἀγαθὸν ἀνθρωπον ὡς-
περ ἑαυτῷ, οὕτω καὶ πᾶσι παρέχειν ἑαυτὸν, ὅτι τῆς
χρηστότητος ἀπαιτεῖ λόγος, καὶ ἀνιδεῖσθαι καὶ ἡδε-
σθαι καὶ ὁτιοῦν πάσχειν τὴν ψυχὴν, πρὸς τὰ τῶν
ἄλλων οὐδὲν ἤτεον ἢ τὰ αὐτοῦ· καὶ ἄλλως δὲ τὸ τοῦ
θεοῦ φίλτερον ταύτην αὐτὸν ἐργάζεται τὴν χαρὰν·
αὐτὸς χαίρει, χαίρειν ἀνάγκη τὸν ἐραστὴν.

"Ἦκομεν δὲ ἐπ' αὐτὴν τὴν τελειωτάτην καὶ καθα-
ρὰν ἡδονήν. Ἐπεὶ γὰρ τὸν θεὸν φιλεῖ πρὸ πάντων
ὁ ζῶν ἐν αὐτῷ καὶ χαίρει τὴν ἀκόλουθον τοσῶδε
φίλτερον χαρὰν, μᾶλλον δὲ ἀκριβέστερον ἂν εἴη θεω-
ρητέον αὐτὴν, ἡλικὴ τίς ἐστι καὶ ὅπως; ἔχει σκο-
ποῦντας. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐχ ἑαυτὸν αἰτίαν ποιεῖ-
ται τῆς ἐπ' ἐκείνῳ χαρᾶς, οὐδ' ἡδύς ἐστιν ὁ θεὸς
αὐτῷ, ὅτι αὐτῷ ἐστιν ἀγαθός. Τοῦτο γὰρ ἐστιν οὐ
τὸν θεὸν αὐτὸν ἀληθῶς φιλοῦντος καὶ ἑαυτὸν μᾶλ-
λον φιλοῦντος, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐν οἷς ποιεῖσθαι
καθάπερ τέλος ὀρώμετος. Ποῦ δὲ εὐγνώμονος ἀνδρὸς,
μὴ φιλεῖν αὐτὸν κυρίως τὸν εὐεργέτην; ποῦ δὲ δι-
καίου, τῷ μεγίστῳ τῶν ἐφετῶν τῆς ἀγάπης τὴν
ἐλάττω νέμειν μερίδα; ποῦ δὲ σοφοῦ, τοῦ ἐσχάτου
τέλους ἄλλο τι περαιτέρω τιθεῖναι; Ἐπεὶ δὲ καὶ
εὐγνώμονα αὐτὸν εἰκὸς εἶναι καὶ δίκαιον καὶ σοφόν,
ἀνάγκη καὶ φιλεῖν τὸν θεόν, καὶ χαίρειν αὐτῷ τὴν
ἀριστον τρόπον, ἔπειτα συνεχῆ καὶ βεβαίαν τὴν χα-
ρὰν, ἔτι δὲ καὶ ὑπερφῶς τινα καὶ θαυμαστὴν ἀκό-
λουθον εἶναι. Συνεχῆ μὲν, ὅτι τοῖς τοῦ ποθομένου
σύνεστιν ἐκάστοτε, καὶ οἷς ἐντυγχάνει τὸν αἰεὶ χε-
ρόνον, καὶ ἂ τῷ σώματι χρῆται, καὶ ἂ λογίζεται, καὶ
δι' ὧν ὑφέστηκε, καὶ οἷς ζῆ καὶ περιεσσι; καὶ ἐνερ-
γεῖ, καὶ ὅπως οὖν ἔχει καὶ γίνεται· πάντα μὲν οἶ-
δεν ἔργα θεοῦ, πάντα δὲ αὐτῷ συνεχῆ, ὅθεν πάντα
μὲν αὐτῷ τὴν ἐκείνου συντηρεῖ μνήμην, πάντα δὲ
τὸ φίλτερον ἀσθεστον φυλάττει, πάντα δὲ τέρπει,
καὶ οὔτε αὐτὸς ἂν ἑαυτὸν ἀπολλῆται, οὐδὲ παύσαι·
ἂν ἑαυτῷ συνῶν, οὔτε τὴν χαρὰν ταύτην διακοπή-

A vero quidam de bono virtuteque perversi candidis-
simum vultum simulantes, ad virtutem inungunt,
et quorum ipsi protinus ignari sunt, aliis imperare
volunt, at famam quamdam falsamque gloriam ob-
tinere cupientes, non virtutis nec boni gratia, sic
agunt; atqui juxta rectum sermonem hoc quæren-
tes, impossibile est esse perfecte bonos. Hoc enim
proprium est hominum qui omni invidia omniquo
odio sunt immunes, charitatem vero sinceram ac
perfectam erga similes ostendunt, quod est sum-
mam attigiisse philosophiam. Necesse proinde est
illos, quibus istud contingit gaudium, omnium esse
optimos ac sapientissimos, his autem omnium opti-
mis et sapientissimis istud contingere gaudium.
Consequens est enim boni participes boni monstra-
re naturam in anima; istius autem boni natura est
effundi et communicari. Sicut enim illius cuncta
desiderant, sic et ipsum datum est ad omnia an-
plectendum: nam omnia illius obtinere non deside-
rarent, nisi cunctis seipsum præberet: vanum enim
esse desiderium illud communissimum, num veri-
simile est? Unde frugi hominem sicut sibi ipsi, sic et
omnibus se præbere, bonitatis ratio reposit, nec
non dolere, lætari, aliamque quamlibet affectionem
ad res aliorum non minus atque ad suas experiri.
Aliunde Dei philtum magnam illi suggerit læti-
tiam: non enim dilecto tantum, sed etiam quibus
ipse gaudet, congaudere necesse est amicum.

οὐ γὰρ αὐτῷ τῷ φιλούμενῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἷς

C Venimus jam ad perfectissimam ac puram volu-
ptatem. Cum enim Deum præ cunctis diligit in
ipso vivens, et gaudium huic amori consequenter
annexum sentit, majori diligentia consideranda
est ejus natura et connexio ad philosophos.
Primo enim non seipsum ponit lætitiæ, quam ha-
bet in illo, causam, nec ipsi Deus est jucundus,
quoniam est ipsi bonus. Hoc enim non est vere
diligentis Deum, sed potius seipsum amanti, et
omnes actiones ad se tanquam finem referentis. Quis
autem homo bene moratus summam benefactorem
non amet? Quis justus, maximo duci minorem
charitatis tribuat partem? Quis sapiens aliud quid-
dam in ultimo fine ponat? Quoniam autem ipsum
prudenter, justum et sapientem esse æquum est,
necesse est ut diligit Deum et in majorem modum
de ipso gaudeat, deinde continuum solidamque esse
lætitiām, eamque quamdam supernaturalem ac mi-
ram esse consequenter. Continua quidem esse de-
bet, quoniam semper rebus dilecti convivit, sive
quibus incesanter occurrat, sive quibus utitur cor-
pore, sive que recogitat, sive quibus consistit,
sive quibus vivit, superest, et aliquid valet, et quo-
quo modo sese movet et agit. Hæc omnia quidem
opera Dei novit, sed ipsi sunt continua; omnia igitur
ipsi memoriam illius præstant, cuncta dilectionem
inextinguibilem servant, cuncta lætificant; et ne-
que semetipsum ipse dereliqueret, neque ces-
saret esse sibi conscius, neque fieri potest ut hæc

intercedat lætitia. Non enim solum cum dilectis, quibuscum vivimus, gaudemus, sed etiam ipsorum operibus et omnibus, in quibus aliquid commune cum ipsis quocumque modo est. Aliunde vero qui magnam ex semetipsis carpunt lætitiā et ex propriis valde gaudere possunt, hi quoque firmam habent lætitiā. Nec enim gaudens huic jucunditati renuntiaret, nec quod jucundum est, cessaret esse jucundum. Nam ille quidem nihil passioni nec sibi metipsi exprobrare posset, a tali superatus voluptate, quæ nec illicita dici potest, nec extra rationis naturam, quæque rationem ipsam servat; jucundum autem possidet, nec dimendum est in illo nec suscipiendum aliquid mutationis aut mobilitatis. Voluptatis autem magnitudinem aliquis concipere poterit, qui jucundum ipsum intuetur: necesse est enim lætitiā rei jucundæ magnitudini convenire. Sicut illi nihil comparari potest, sic nihil hominibus fieri posset simile gaudio quod ex illo venit, siquidem vis desiderii rei desideratæ congruit. Non enim res desiderata est adeo quid magnum, quod vero desideratur infirmum, et quod non sufficiat ad tantas bonitatis divitias; sed ad hanc immensitatem ex proportionem est ac dispositum. Etenim si, nature congrua, limitatur, nihil tamen inter creata videmus illi plane adæquatam; cuncta sunt ipso inferiora et infra cadunt; omnibus quæ quis obtinere posset bonis, licet omnia possideret, ulterius examinat ac quarit quod non est præsens, quæ ex parte adsunt omittens, et desiderio non exinde desistit, nec sincere gavisus est, et in anima quæ residet gaudii magnitudine non admodum fruitur. Unde manifestum est quod ipsi limitatur desiderandi facultas, sed ad immensum disponitur bonum; natura quidem circumscribitur, non autem vis et impetus: quemadmodum omnino scimus omnem animæ vitam in re finita esse immortalem. Causa vero est, quod animæ vitam et lætitiā et omne quod in nobis est, Deus ad semetipsum aptavit; quod immortalis est, ut cum ipso morte vivamus; terminum nescit, ut de ipso solo plena lætitiā gaudere possimus. Cum igitur hæc ambo convenerint, immensum dico bonum, cuius non est terminus et plenitudo desiderii immensi, quanta jucunditatis materia! Porro nec solum tantam sublimitatem aliquis concipere posset: non enim gaudet quod, quæ desideravit, obtinuerit. Etenim tantum gaudet quantum obtinere potuit, et quantum deficit, tantum jucunditatis ipse amittit. Nunc autem propter omnem in Deo felicitatem gaudet, et quidquid cum Deo nescit, hoc ipsi jucunditatem parit; non enim vult seipsum, sed illum. Sicut enim vitam simpliciter non ad seipsum, sic etiam voluntatem non ad proprium bonum, sed ad illum efficacem habet: unde divinis gaudet bonis, non quatenus istis ipse fruitur, sed quatenus Deus in illis est, seseque beatum existimat, non ob ea quæ ipse recepit, sed ob omnia, quæ desideratus habet. Et semetipsum quidem deserit, ad Deum autem tota voluntate abit; propria

ναί ποτε δυνατόν. Οὐ γὰρ τοῖς φιλοῦμένοις ἐπιδαῖν συνῶμεν, χαίρομεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις τοῖς ἐκείνων καὶ πᾶσιν, οἷς καὶ ἐντεινοῦν τρόπον ἐστὶ τι κοινὸν πρὸς ἐκείνους· ἄλλως τε καὶ οἷς παρ' ἑαυτῶν πολλὴ τι· ἐπεστὶ χάρις καὶ σφόδρα τέρπειν οἰκοθεν δύναται καὶ βεβαία δέ. Οὔτε γὰρ ἂν ὁ χαίρων ἀπείποι τοιαύτη συνῶν ἡδονῇ, οὔτε τὸ χάρειν παύσαιτο χάρειν ἔν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ οὐδὲν ἐγκαλέσει τῷ πάθει οὐδ' ἑαυτῷ μέμψαιτ' ἂν, ὑπὸ τοιαύτης κρατούμενος ἡδονῆς, ἣν οὔτε ἀδικον ἔστιν εἰπεῖν, οὔτε παρὰ τὴν τοῦ λόγου φύσιν, ἣ γε αὐτὸν σώζει τὸν λόγον· τὸ δὲ χάρειν ἔχει, καὶ οὐκ ἔστι δεῖσαι περὶ αὐτοῦ οὐδ' ὑποπτεῦσαι παραλλαγὴν ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. Τὸ δὲ μέγεθος τῆς ἡδονῆς συνίδει τις ἂν, εἰ πρὸς αὐτὸ τὸ χάρειν βῶι· ἀνάγκη γὰρ προσήκειν τὴν χαρὰν τοῦ ἡδῶτος τῷ τοσῶδε μεγέθει. Ὡσπερ ἐκείνῳ παραβαλεῖν οὐκ ἔστιν οὐδὲν, οὕτως οὐδὲ τῆς ἐπ' ἐκείνῳ χαρᾶς γένοιτ' ἂν ἀνθρώποις ὁμοίον, ἐπεὶ καὶ ἡ τῆς ἐπιθυμίας δύναμις τῷ ἐφετῷ συμβαίνει. Οὐ γὰρ τὸ μὲν ἐπιθυμητὸν οὕτω μέγα, τὸ δ' ἐπιθυμητικὸν φαύλως ἔχει, καὶ ὅσον μὴ πρὸς τοσοῦτον ἀρκέσαι πλοῦτον χρηστότητος· ἀλλὰ καὶ τοῦτο πρὸς τὴν ἀπειρίαν ἐκείνην ἔχει καὶ παρεσκευάσται. Εἰ γὰρ καὶ ὠρίσται τῇ φύσει σύμμετρον ἔν, ἀλλ' ὀρῶμεν ἐφαρμύζον αὐτῷ τῶν πεπραγμένων οὐδὲν, ἀλλ' ἔστιν αὐτοῦ πάντα ἐλάττω καὶ εἰσω πίπτει, καὶ πάντων, ὧν ἂν τις τῶν καλῶν, πᾶν πάντων τύχη, παρῆττερον βλέπει, καὶ ζητεῖ τὸ μὴ παρὸν τῶν αἰετὶ παρόντων ὑπεροπῶν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν οὐδὲν μᾶλλον ἀνέπαυσεν οὐδ' ἡσθη ἀπαρῶς, καὶ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ δύναμιν τῆς χαρᾶς οὐ τελείως ἐνεργὸν ἔσχεν. Ὅθεν δῆλον, πεπεράνθαι μὲν αὐτῷ τὸ ἐπιθυμητικόν, παρεσκευάσθαι δὲ πρὸς ἀπειρον ἀγαθόν, καὶ τὴν μὲν φύσιν ὠρίσθαι, τὴν δὲ ἐνέργειαν οὐκέτι καὶ τὴν ὁρμὴν· καθάπερ καὶ πᾶσαν ἀπλῶς ἴσμεν τὴν τῆς ψυχῆς ζωὴν ἀτελεύτερον οὔσαν πεπερασμένον πράγματος. Αἴτιον δὲ ὅτι καὶ τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς ὁ θεὸς καὶ τὴν χαρὰν καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς ἄπαν εἰς ἑαυτὸν ἤρμωσε, καὶ ἡ μὲν ἀθανάτος ἔστιν, ἵνα θανάτῳ συζῶμεν αὐτῷ, ἡ δὲ ὄρον οὐκ οἶδεν, ἵν' ἐπ' αὐτῷ μόνῳ δυνάμεθα χαίρειν τὴν ὀλόκληρον ἡδονήν. Ὅτε τοίνυν ἄμφω ταῦτα συνελήλυθεν, ἀπειρον ἀγαθόν, οὐ μηδεὶς ὄρος, καὶ πλήρωσις ἐπιθυμίας· ἀπειρου, ἡλικὸν τι τὸ χρῆμα τῆς ἡδονῆς! Καίτοι οὐδὲ τοσαύτην ἴδοι τις ἂν τὴν ὑπερβολὴν μόνον· οὐ γὰρ χαίρει τῷ τυχεῖν, ὧν ἐπιθυμήσεν. Ἡ γὰρ ἂν τοσοῦτον ἔχαρειν, ὅσον ἐδυνήθη τυχεῖν, καὶ καθόσον ἀπελείπετο, τοσοῦτον ἀφήρει τῆς ἡδονῆς· νῦν δὲ πάσης ἕνεκα τῆς περὶ θεῶν μακαριότητος χαίρει, καὶ πᾶν ὃ τι συνοῖδε τῷ θεῷ, τὴν ἡδονὴν αὐτῷ ποιεῖ, θέλει γὰρ οὐχ ἑαυτὸν, ἀλλ' ἐκείνον. Ὡσπερ γὰρ τὴν ζωὴν ἀπλῶς οὐκ εἰς ἑαυτὸν, οὕτω καὶ τὴν θέλησιν οὐ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀγαθόν, ἀλλ' εἰς ἐκείνον ἐνεργὸν ἔχων χαίρει τοῖς θεοῖς ἀγαθοῖς, οὐ καθὼς ἂν αὐτὸς αὐτῶν ἀπλάουσι, ἀλλὰ καθόσον ὁ θεὸς ἐν τούτοις· ἐστὶ, καὶ μακάριον ἑαυτὸν ἡγεῖται, οὐχ ὧν ἔλαθεν αὐτὸς, ἀλλὰ πάντων ὧν ὁ ποθοῦμενος· ἔχει. Καὶ ἑαυτὸν μὲν ἀπολείπει, πρὸς δὲ τὸν θεὸν ἐκδημεῖ πάση θελήσει,

καὶ τῆς μὲν πενίας ἐπιλανθάνεται τῆς αὐτοῦ, πρὸς δὲ τὸν πλοῦτον κέχνηεν ἐκείνον, καὶ τὴν μὲν ὡς ἀλλοτριαν ὀρᾷ τύχην, τὴν δὲ ὡς οικεῖον ἡγεῖται κτήμα· οὐ δὲ ἐκείνην ἐνόμισε δυστυχεῖν, ἀλλὰ διὰ τοῦτον πλοῦσιον ἔγνω καὶ μακάριον ἑαυτὴν. Ἡ γὰρ τῆς ἀγάπης δύναμις τοῖς ἐρῶσιν οικεῖα τὰ τῶν φιλομένων οἶδε ποιεῖν· ἐπεὶ δὲ ἡ τῆς θελήσεως· καὶ τῆς ἐπιθυμίας· δύναμις τοῖς ἀγίοις εἰς τὸν Θεὸν ἀνάλωται πᾶσα, μόνον ἐκείνον ἀγαθὸν οικεῖον ἡγοῦνται· καὶ οὔτε σῶμα αὐτοῦς δύναται τέρπειν οὔτε ψυχὴ οὔτε τὰ τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ, οὐκ ἄλλο τι τῶν φύσει συγγενῶν καὶ οικεῖων, ὅτι τούτων οὐδὲν αὐτοῖς ἔστι δι' ἑαυτὸ φιλητὸν· ἀλλ' ὡς ἂν καθάπαξ ἑαυτῶν ἐξεληλυθότες· καὶ μετενεγκόντες ἐτέρωθι τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἄπασαν ἑαυτοῦς ἠγνόησαν. Καὶ οὐδὲν ἄπιστον· ὁ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων ἔρωσ χρεμάτων καὶ σωμάτων πείθει καταφρονεῖν, καὶ ἴδοις ἂν τοὺς μανικῶς φιλοῦντας οὗτ' ἂν εὐεκτηῖσι, τῆς ὕψους ἀσθανομένους, ἐπειδὴν χειρὸν ἔχοντας ταύτη τοὺς ἐπιτηδείους ὀρώσιν, οὔτε νοσοῦντας πρὸς τὴν ἀρρώστιαν ἐπιστρεφομένους, ἂν ἐκείνοις ἀμεινον ἔχη τὰ σώματα· καὶ πολλοὶ τοῖς ἐρωμένοια ἀμύνοντες ἠθέως ἀπέθνησκον, ἐλόμενοι τὰ σώματα προδοῦναι μᾶλλον ἢ κατασκοπομένους ἐκείνους ἀνθρώπων ἔρωτος μείζων, ὅσπερ τῶν φιλομένων τὸ μέσον.

Τί οὖν ὑπόλοιπον, εἰ δὲ αὐτὸν ἀναλώσομεν, ἢ τί μείζον ἐκείνῳ δώσομεν, εἰ μὴ καὶ ψυχῆς αὐτῆς ὁ κατασχεθεὶς ὑπερίδοι; Περιορᾷ δὲ τὴν ψυχὴν ἀληθῶς οὐχ ὁ τὸ σῶμα ἀποκτείνας, ἀλλ' ὅς αὐτὴν ἐκείνην προδίδωσι καὶ τὰ αὐτῆς ἀγαθὰ· προδίδωσι δὲ καθάπερ ὁ μοχθηρὸς πρὸς τὰς τοῦ σώματος ἡδονὰς πάντα ἑαυτὸν ἀναλίσκων, οὕτως ὁ φιλόθεος πᾶσαν ψυχῆς ἐνέργειαν καὶ ἐπιθυμίαν εἰς τὸν Θεὸν ἐν· γὰρ καὶ μηδὲν τῆ ψυχῆ καταλείψας. Εἰ γὰρ καὶ ὅπως εὖ ἔχει, ποιεῖται λόγον, ἀλλ' οὐ τῷ ζητεῖν ἐκείνην καὶ τὰ αὐτῆς ἀγαθὰ, ἀλλὰ τῷ φιλεῖν τὸν Θεὸν καὶ τῶν ἐκείνου κήδεσθαι νόμον ὅπως σώζοιεντο· καθάπερ καὶ ὄργανοι ποιούμενοι λόγον διὰ τὸ ἔργον, τῆς περιέγρας διὰ τὴν ἄμαξαν, οὐ τὴν περιέγραν, ἀλλὰ τὴν ἄμαξιν ζητοῦμεν. Καὶ μὲν καὶ ὡς γένοιτ' ἂν δῆλον. Τί γὰρ ὁ πειθεὶ περιέχεσθαι τῆς ψυχῆς καὶ σφόδρα φιλεῖν; Οὐδὲν ἢ τὸ εἶναι βούλεσθαι. Εἶναι δὲ βουλόμεθα διὰ τὸ εὖ εἶναι· οὐ γὰρ τις ἂν εἶναι ἀνάσχοιτο δυστυχῶς ὄν· καὶ πολλοὶ γε τούτου χάριν ἑαυτοῦς ἐξήνεγκαν, καὶ ὁ Σωτὴρ, «Καλὸν ἦν αὐτῷ, φησὶν, εἰ οὐκ ἐγεννήθη.» Ἐπεὶ δὲ τὸ εἶναι καλῶς οὐκ ἔστιν ἢ τὸ φιλεῖν τὸν Θεόν, δῆλοι πάντως ἐσμὲν διὰ τὸ φιλεῖν τὸν Θεὸν φύσει· καὶ τῆς ψυχῆς ἐρῶντες αὐτῆς· τὸν μὲν οὖν πολλοὺς, ἀγνοοῦσιν ὅθεν ἂν αὐτοῖς γένοιτο τὸ εὖ εἶναι, ἄλλων ἄλλοι· ἔρωσ ἔστι, καὶ ἐπὶ τὸν σκοπὸν φορᾶς ἀμπερτάνοντες αἰροῦνται πολλάκις, ὅφ' ὧν ἔσονται χεῖρους, καὶ τὴν ψυχὴν οὔτε τιμῶσιν οἷς ἔχρη, οὔτε κατὰ λόγον περιορῶσιν. Οἱ δὲ σπουδαῖοι πρὸς τὸν Θεὸν ἑαυτοῦς τάξαντες, ὡς ἂν εἰδότες, ὅποι τὸ εἶναι ζητήσουσι καὶ ὅπως ἑαυτοῖς χρῆσονται, μόνον μὲν ἔρωτος αἰτίον τίθενται τὸν Θεόν, μόνον δὲ δι' ἑαυτὸν στέργουσι καὶ τὴν ψυχὴν δι' ἐκείνον, καὶ τὸ εἶναι· καὶ ἄλλα πάντα φιλοῦσιν, οὕτω δὲ φιλοῦντες τὴν ψυχὴν οὐκ αὐτὴν ἀληθῶς

A oblitus paupertatis, ad istas imbat divitiis; fortunam ut extraneam videt, illum autem ut propriam possessionem considerat. Non per illam se potavit miserum, sed per hunc sese divitem novit et beatum. Et enim charitatis potestas de propriis amantium se totam ad Deum in sanctis consumpsit, hunc solum propriam æstimant bonum, et neque corpus, neque anima, neque animæ bona, nec aliud quid ex naturæ propinquis et propriis ipsos lætificare potest, quia nihil istorum est per se diligendum : sed tanquam semel ex semetipsis existissent et alio vitam omneque desiderium transtulissent, sese ignoraverunt. Et non est mirum: hominum enim amor divitiis et corpora contemnere suadet, videresque perditæ amantes neque si valeant, sentire valetudinem, cum amicos male vident affectos, neque, si langueant, agritudinem animadvertere, cum bene ipsi valeant, pluresque amicis succurrentes libenter interierunt, corpora potius tradere consentientes, quam illos videre dilaceratos. Amor autem erga Deum hominum amore tanto præstat, quanto major est distantia dilectorum.

B O δὲ πρὸς Θεὸν ἔρωσ τοσοῦτον τοῦ τῶν Quid ergo superest, quod propter ipsum consummanus, aut quid majus illi dabimus, nisi animam ipsam qui charitate tenetur despiciat? Despiciat autem vere animam, non qui corpus occidit, sed qui illam ipsam ipsiusque bona prodit. Quemadmodum autem homo malus ob corporis voluptates omnia sese consumendo prodit, sic qui diligit Deum, omnem animæ virtutem omneque desiderium ad ipsum elevans et nihil animæ derelinquens. Nam, etsi ut se bene habeat, rationem semper sequitur, non autem illam nec illius bona quærens, sed diligens Deum, et illius mandata faciens ut salvi fiant: quemadmodum instrumenti rationem habentes propter opus, circini propter plastrum, non circinum, sed plastrum quærimus. Et quidem res hic quoque manifesta fieri potest. Quid tandem suadet ut anima æstimetur et valde diligatur? Nihil, nisi quia existere volumus. Esse vero volumus, ut bene simus: non enim quis miser esse sustineret; et ideo multi sese peremerunt, et Salvator ait: « Bonum erat ei, si non natus esset. » Cum autem esse bene non est nisi diligere Deum, manifestum sane est quod amando Deum, et animam ipsam amamus. Cum multi quidem ignorant unde fieri potest ut sint bene, alii alia amant, et de cursus scopo aberrantes sæpe eligunt ea quibus pejores fiant, et animam nec honorant ut oportet, nec juxta rationem despiciunt. Pii vero secundum Deum semetipsos componentes, et quasi videntes quo esse quæsituri sint, et quomodo sibi inservituri, solam quidem amoris causam Deum ponunt, solum autem propter ipsum diligunt et animam propter illum, sicut esse aliaque omnia amant, sic tamen diligentes animam, non ipsam vere diligunt, sed illum propter quem dili-

gunt. Si vero quoque tanquam aliquid proprium diligimus animam, magis nobis proprius est quam ipsa anima Salvator, et qui hoc solum per vitam attendunt, sciunt Salvatorem ad omnes ipsos affinitatem contraxisse, et per illum ipsis animam et ipsum esse aliquid charum et propinquum. Namque satagit aliquis in seipsum, quoniam agitur, et quietem invenire non potest, nisi Deum inveniat, præter istos autem rectos rerum arbitros, quos esse putandum est in Christo viventes, non autem Deum rebus ad ipsum pertinentibus exuere. Hoc autem fit, si cum bonum sit perfectum imperfecta charitate diligimus; imperfecte vero diligimus, si quid aliud diligimus, amorem sic dividentes. Nam lex ait: « Ex tota anima et ex tota mente Deum diliges. » Cum igitur omnem dilectionem in ipsum ferentes reponunt, nec ullam amoris partem aliis aut sibimetipsis relinquunt, a proprio communique sensu abeunt. Quod enim undique conjunctum est, hoc est amor. Sic autem ad solum Deum sese undequaque transferentes, soli quidem Deo vivunt, solum Deum diligunt, eoque solo gaudent: siquidem his quæ nobis sunt maxime propria, studere, inhærere et gaudere, non hoc ipsum facit quod nostræ sunt, sed quoniam ista diligimus, tanquam hoc non sit, hac proprietate per ipsam nos ipsis consociare vel facere gaudere non valente. Multa sunt enim ex nostris quæ nos fastidiunt et quæ nobis ipsis exprobramus: quidam autem semetipsos manifeste oderunt, et fugere et mori cupiunt. Sunt autem qui fatum prævererunt, mortem ense vel suspendio sibi asciscentes. Unde manifestum est quod omnibus, cum quibus vivimus et gaudemus, animæ, affinitibus et nobis ipsis, convivere gaudereque facit amor. Itaque si quis aliorum bona velit et amet non minus quam propria, necesse est ut ille non minus voluntate consentiat et de bonis gaudeat cum aliis quam sibi ipsi de propriis bonis congaudet. Ideo Deum amanti, natura quidem ad divina non mutata aut transformata, ita ut ista naturaliter ipsi eveniant, sed voluntate ac dilectione ad Deum ex propriis translata, nihil prohibet quin sit de ipso gaudium plenum, ac si transmutilatus esset. Si enim humanam adhuc fert naturam et naturaliter in divinis ut propriis non ut libet vivit, illic tamen totam tendit voluntatem, quæ potest gaudere nobisque hanc aut illam dare jucunditatem. Ideo sicut qui seipsum amat gaudet præsentia secum reputans bona, sic qui Deum solum amant ex illius bonis sibi jucunditatem colligunt, et rebus illius ditescunt et gloriantur, de gloria ejus superbiunt, de ipso triumphant adorato magnificatque. Qui vero sibimetipsis vivunt, etsi de veris gaudeant bonis, integram nequeunt carpere lætitiā, sed sicut de bonis gaudent præsentibus, sic ipsos de absentibus aut præsentibus malis dolere par est; iis autem qui vitam in Deo reposuerunt, ubi quidem est jucunditas, tria illa vero nulla, cum multa quidem sint quæ hujus-

A φιλοῦσιν, ἀλλ' ἐκείνον, δι' ὃν φιλοῦσιν. Εἰ δὲ καὶ ὡς οἰκεῖόν τι τὴν ψυχὴν φιλοῦμεν, οἰκειότερος ἡμῖν καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς ὁ Σωτὴρ, καὶ οἱ τοῦτο διὰ βίου σκοποῦσι μόνον, ἴσασιν τὸν Σωτῆρα πρὸς πάντας αὐτοὺς συγγένειαν ἠρμοσμένον, καὶ δι' ἐκείνον αὐτοῖς καὶ τὴν ψυχὴν καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι φίλον καὶ συγγενὲς ὃν· καὶ γὰρ σπεύδεται τις πρὸς ἑαυτὸν, ὅτι καὶ στασιάζει, καὶ οὐκ ἂν τύχοι γαλήνης, εἰ μὴ τοῦ Θεοῦ τύχοι, χωρὶς δὲ τούτων τοὺς ὀρθοὺς τῶν πραγμάτων διαίτητάς, οὗς εἶναι χρὴ νομίσαι τοὺς ἐν Χριστῷ ζῶντας, μὴ τῶν Θεῶν αὐτῶν προσηκόντων ἀποστειρεῖν. Τοῦτο δὲ ἐστίν, εἰ τέλειον ἀγαθὸν ὃν ἀτελεῖ τῇ παρ' ἡμῖν φιλοῦμεν ἀγάπῃ, ἀτελῶς δ' ἂν φιλοῦμεν, εἰ τι καὶ ἄλλο φιλοῦμεν, τὸ φίλτερον μερίζοντες· ἐπεὶ καὶ ὁ νόμος, εἰ ἕξ ὀλης, φησὶ, τῆς ψυχῆς

B καὶ ἕξ ὀλης τῆς διανοίας τὸν Θεὸν ἀγαπήσεις. » Ἐπεὶ τοίνυν πᾶσαν εἰς ἐκείνον φέροντες τιθεῖται τὴν ἀγάπην, καὶ φίλας μέρος οὐδὲν οὐτε ἄλλοις καταλείπουσιν οὐτε σφίσι αὐτοῖς, τῇ γνώμῃ σφῶν αὐτῶν καὶ πάντων ἀποδημοῦσι. Τὸ γὰρ συνάπτον ἑκασταχοῦ τὸ φίλτερον ἐστίν· οὕτως δὲ πρὸς τὸν Θεὸν μόνον ἑαυτοὺς πανταχθὲν μετενεχόντες μόνω μὲν ζῶσι, μόνον δὲ φιλοῦσι, μόνω δὲ χαίρουσιν· ἐπεὶ καὶ τοὺς ἡμῶν αὐτῶν τοὺς οἰκειοτάτους βούλεσθαι καὶ συνεῖναι καὶ χαίρειν, οὐ τοῦτ' αὐτὸ ποιεῖ τὸ ἡμέτερα εἶναι, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὰ φιλοῦμεν, ὡς ἂν μὴ τοῦτο ἦ, τῆς οἰκειότητος ταύτης δι' ἑαυτὴν συνάγειν ἡμᾶς αὐτοῖς ἢ ποιῆσαι χαίρειν μὴ δυναμένης. Πολλὰ γὰρ τῶν ἡμετέρων ἡμᾶς ἀνίψ, καὶ δὴ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἐστὶν ὧν ἐπιτιμῶμεν· ἐννοιοὶ δὲ σφᾶς αὐτοὺς ἤδη καὶ μισοῦσι λαμπρῶς καὶ φεύγειν ἐπιθυμοῦσι καὶ θανατῶσιν. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ ἐτόλμησαν καὶ πρὸ μοίρας ἀπέπληθον, βιασάμενοι ἕλφουσιν ἢ βρόχῳ τὴν τελευταίην· ὅθεν δῆλον ὅτι πᾶσιν, οἷς συνέσμεν καὶ χαίρομεν, καὶ τῇ ψυχῇ καὶ τοῖς οἰκειοτάτοις καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τὸ φιλεῖν ποιεῖ καὶ συνεῖναι καὶ χαίρειν. Οὐκοῦν εἰ τις τάγαθὰ τῶν ἄλλων ἐθέλοι καὶ φιλοῖη μηδὲν ἥττον ἢ τὰ αὐτοῦ, τοῦτον ἀνάγκη καὶ συνεῖναι τῇ γνώμῃ καὶ συγχαίρειν τῶν ἀγαθῶν τοῖς ἄλλοις ἢ ἑαυτῷ τῶν αὐτοῦ. Διὰ ταῦτα τῷ φιλοθέῳ, τῆς μὲν φύσεως πρὸς τὰ θεῖα μὴ μετασκευασθείσης, μὴδ' ἀμειψθείσης, ὥστε αὐτῷ φύσει ταῦτα προσγενέσθαι, τῆς δὲ θελήσεως καὶ τῆς ἀγάπης εἰς τὸν Θεὸν ἀπὸ τῶν οἰκειῶν μετενεχθείσης, οὐδὲν κωλύει τὴν ἐπ' αὐτῷ χαρὰν ὀλόκληρον εἶναι, καὶ ὥσπερ εἰ μετεσκευάστο· εἰ γὰρ καὶ τὴν φύσιν ἔτι φέρει τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ φύσει τοῖς θεοῖς ὡς οἰκειοῖς οὐ σύνεστιν, ἀλλὰ τὴν γε θέλησιν ἔχει πᾶσαν ἔχει, ἢ κυρία ἐστὶν οὕτως ἢ ἐκείνως χαίρειν, καὶ ταύτην ἐν ἡμῖν κρατεῖν ἢ ἐκείνην τὴν ἡδονήν. Καὶ τοίνυν καθάπερ ὁ φίλῶν ἑαυτὸν χαίρει τὰ παρόντα αὐτῷ λογιζόμενος ἀγαθὰ, οὕτως οἱ τὸν Θεὸν μόνον φιλοῦντες ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐκείνου τὴν ἡδονὴν ἑαυτοῖς συνάγουσι, καὶ τοῖς ἐκείνου πλουτοῦσι καὶ φιλοτιμοῦνται, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου μεγαλαυχοῦσι δόξαν, καὶ στεφανοῦνται προσκυνουμένου καὶ θαυμαζομένου σεμνύνονται. Καὶ οἱ μὲν ἑαυτοῖς ζῶντες, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀληθέσι χαίρων ἄγαθοῖς, ἀμικτον οὐκ ἂν καρποῖντο τὴν ἡδονήν, ἀλλ' ὥσπερ χαίρουσι τῶν ἀγαθῶν τοῖς παρούσιν, οὕτως ἀλγεῖν αὐτοὺς εἰδὼς

ὑπὲρ τῶν ἀπίων ἢ τῶν παρίων κακῶν, τοῖς δ' ἐν τῷ Θεῷ τὴν ζώην μεταθεῖν ἡδονὴ μὲν ἐστὶν εἰλικρινής, λύπη δὲ οὐδεμία, πολλῶν μὲν ὄντων τῶν ἐκείνου ποιοῦντων, ἀνιῶντος δὲ οὐδενοῦ. Οὐτε γὰρ τῷ Θεῷ σύνεστιν οὐδὲν ἀηδὲς, ὡς ζῶσιν, οὐτε τῶν αὐτοῖς παρόντων ἀσθησίς ἐστιν, εἴ τι καὶ δύναται λυπεῖν· καὶ γὰρ ἑαυτῶν ζητεῖν αὐτοὺς, ὁ τῆς τελείας ἀγάπης λόγος οὐ συγχωρεῖ, « Οὐ γὰρ ζητεῖ, φησὶ. τὰ αὐτῆς, » ἀλλ' ἀγαπᾷσιν ὅτι μακάριος ὁ φιλούμενος, καὶ τὸ πάθος ἀποπον καὶ ὑπερφυῖες, γῆ καὶ σποδὸς τὰ τοῦ Θεοῦ τῶν οικείων ἀλλάττονται καὶ γίνονται παρὰ πλῆξιν, ὡς περ εἰ πένητες ἄνδρες καὶ δουτυγεῖς εἰς βασιλικὴν εἰσπεπραϊκότες οἰκίαν ἀβρόσον μὲν τὴν σῦνοιον ἀποτρέψουσιν πενίαν, περιβέβητο δὲ τὴν ἐκεῖ λαμπρότητα πάσαν. Ὑπὲρ οὗ καὶ νομιζῶ καὶ βιαστὰς αὐτοὺς λέγεσθαι καὶ τὴν βασιλείαν ἀρπάζειν, ὅτι μὴ τοὺς δώσαντας ἀναμένουσι οὐδὲ τοὺς αἰρησομένους ἀρρασκοποῦσιν, ἀλλ' αὐτόματοι τοῦ ὀρόνου δράττονται καὶ ταῖς παρ' ἑαυτῶν ψήφοις περιτίθενται τὸ δῶδῆμα. Εἰ γὰρ καὶ λαμβάνουσιν, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ νομιζοῦσιν εὐδαιμονεῖν, οὐδ' ἐνταῦθα τὴν ἡδονὴν ἔχουσιν, ἀλλ' ἐν τῷ φιλούμενῳ συνεγνωκέναι τὴν βασιλείαν, καὶ χαίρουσιν, οὐχ ὅτι αὐτοῖς κοινωνεῖ τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ὅτι ἐκείνος ἐν ἀγαθοῖς, τοῦ δὲ παρ' ἑαυτῶν ἔχουσι καὶ τῆς οικείας εὐγνωμοσύνης· ὥστε εἰ μὴδὲν αὐτοῖς ἦν κοινὸν πρὸς βασιλείαν μηδὲ μερίτας αὐτοὺς τῆς μακαριότητος ὁ φιλούμενος ἐποιεῖτο, μὴδὲν ἤττον εὐδαιμονεῖν καὶ βασιλεύειν καὶ στεφανοῦσθαι καὶ πάντας τῆς βασιλείας ἀπολαύειν ἐκείνης. Ὅθεν ἄρπαγας εἰκότως ἂν διὰ τοῦτο καλεῖτο καὶ βιασταὶ τῶν θείων ἀγαθῶν, εἰς τὴν ἀπολαύσιν αὐτῶν ἑαυτοὺς εἰσωθούντες. Οὗτοι εἰσιν οἱ τὰς ψυχὰς μισοῦντες καὶ ἀπολλύντες καὶ τούτων τὸν τῶν ψυχῶν Δεσπότην ἀντιλαμβάνοντες.

Τὶ οὖν τῆς χαρᾶς ταύτης ἢ μείζον ἢ βεβαιότερον; τοῖς μὲν γὰρ ἑαυτοῖς χαίρουσι τὸ χαρίεν ἀποβαλεῖν ὡς τῶν ὀδοκῆτων· ἐν οὐδενὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ γὰρ ἀκίνητον, ὅθεν οὐ δι' ὧν ἀπολαύουσι, χαίρουσι μᾶλλον, ἢ δι' ὧν περὶ τοῦ πλούτου τρέμουσι, ἀνιώνται· τοῖς δὲ καὶ ὁ θησαυρὸς τῶν ἀγαθῶν ἀνυλός καὶ ἡδονὴ λύπης ἀμικτός, καὶ ὄψος οὐδεὶς ὑπὲρ ἐστῶτος καὶ βεβαίον πράγματος. Καὶ οἱ μὲν καὶ αὐτοὶ εἰκότως ὑποπέπυουσι τὴν χαρὰν, μὴ πρὸς ὑπερηφανίαν αὐτοὺς ἐξάγη, σφόδρα πρὸς ἑαυτοὺς βλέποντας, ὃ τὸ πλείστον ἂν τῆς ἡδονῆς ὑποτέμοι, ταῖς δὲ τοιοῦτον οὐδὲ ἐνοχλεῖ, ἑαυτῶν μὲν οὐκ ἐπιστρεφομένοις, ἐν τῷ Θεῷ δὲ τὴν δύναμιν ποισυμένοις, ἐν ἐκείνῳ δὲ κρυχωμένοις, καὶ ὅλως οὐχ ὅσον αὐτοὶ χωροῦσιν, οὐδ' ὡς περ ἀνθρώπους χαίρειν εἰκός, ἀλλ' ὑπερφυῖα τινὰ καὶ θείαν καρποῦνται τὴν ἡδονήν. Οἰκίαν μὲν γὰρ οἰκίης εἰ τις ἀλλάξειτο, καλλίονα φαυλοτέρως καὶ ἡδονῆς ἀντελήφειν ἡδονὴν, ἣς ἡδετο τὴν προτέραν οἰκίαν, ἦν εἰκός ἡδεσθαι τὸν ἀπολαύοντα τῆς δευτέρας· ὡς δὲ καὶ σώματος εἰ μὴ γὰρ τίς τῶν τύχοι καλλίονος, τὸ παρὲν ἀποβαλὼν καὶ τὴν ἐπι' αὐτῷ χαρὴν ἤμειψεν, καὶ τοσοῦτο χαίρει μᾶλλον, ὅσον ἀμείνωνι χρῆται σώματι. Οὐκοῦν ὅταν οὐ μόνον σῶμα καὶ οἰκίαν, ἀλλ' ἑαυτὴν ἀποβρίψας τὸν Θεὸν κομισθῆται, καὶ οὗτος αὐτῷ καὶ σώματος καὶ ψυχῆς καὶ οικείων καὶ φίλων καὶ πάντων ἀντικαταστή, καὶ ἡδονὴν ἀνάγκη τὴν μὲν ὑπερβῆναι πᾶσαν τὴν τῶν ἀνθρώπων, τὴν δὲ λαβεῖν, ἢ πρὸς τὴν θείαν ἡμροσται

A modi agunt, nullum autem contristat. Nec enim inest Deo, cui vivunt, aliquid injucundum, nec ipsis presentium est sensus, si quid contristare potest. Non enim ipsos sese querere, perfectæ charitatis ratio permittit; « Nam, inquit, non querit quæ sua sunt; » sed amant dilectum esse beatum, et passio absurda et immodica, terra et pulvis, pro suis divinos commutant characteres hisque similes fiunt; quemadmodum si homines pauperes et miseri in regiam irruentes domum, totam quidem suam exuerent penuriam, totamque fulgentem ibi magnificentiam induerent. Propter quod existimo eos vocari violentos rapereque regnum; quod daturus non exspectant nec eligentes respiciunt, sed ipsimet thronum occupant et propriis suffragiis sibi diadema circumponunt. Atqui si capiunt, non tamen in hoc se beatos esse credunt, nec exinde voluptatem habent, sed quod in dilecto regnum esse sentiunt, gaudentque, non quod ipsis bona communicat, sed quod ille in bonis est; ita ut si nihil ipsis esset commune cum regno, nec ipsos beatitudinis participes efficere dilectus, nihilominus essent beati, regnarent, coronarentur, omnesque fruerentur hoc regno. Unde merito propterea raptore vocarentur et violenti divinum bonorum possessores, in fructum eorum sese impellentes. Isti sunt qui odio habent animas, eas perdunt, et earum loco Dominum animarum recipiunt.

C Quid igitur hoc gaudium majus vel solidius? Quod enim illis qui gaudium in se ponunt, objectum gaudii rapiatur, non est ex improvisis; in nulla enim rerum presentium stabile reperitur bonum; unde non magis de quibus fruuntur gaudent, quam de illis pro quibus tremiscunt dolent. His autem thesaurus est bonorum securus, jucunditasque sine tristitia, nullusque timor pro firma stabilique possessione. Illi quidem etiam ipsi merito suspiciunt gaudium, ne ipsos ad superbiam extollat, multum in se videntes, quod maximam partem gaudii rescindere potest; his autem nihil tale anxietatem affert, cum ipsi non in se confidunt, sed ad Deum suam potentiam referant, in illoque gloriantur, ac omnino non quantum ipsi valent aut par est homines suscipere gaudium, sed supernaturalem ac divinam colligunt jucunditatem. Si quis porro domum pro domo, pulchriorem pro viliori, commutaret, jucunditatem etiam anticiparet pro jucunditate, illius loco, quam carpebat, priorem domum occupans, hanc quam sentire verisimile est posteriore fruentem. Pariter etiam si quadam machinatione pulchrius obtineret corpus, presentem exuendo, novum quoque super hoc participaret gaudium, tantoque magis gauderet, quanto meliore corpore frueretur. Cum igitur non solum corpus et domum, sed seipsum abjiciendo, Deum recepit, et hic ipsi in corporis, animæ, familiarium, amicorum omniumque locum succedens est, lætitiæ ne-

cesse est qualibet hominum lætitia præstare, illamque sumere quæ divinæ coaptatur beatitudini talique transformationi convenit. Idcirco Christi lætitia ipsi gaudere dicuntur : de quo enim ille gaudet, hoc ipse facit lætitiā. Seipso enim gaudet ; cum autem ea quæ lætificare possunt, eadem sunt, hinc sequitur ut jucunditas eadem sit. Et hoc non solum conjectura ratiocinioque stat, sed ex ipso Salvatore manifeste loquente potest accurate disci. Postquam enim charitatis leges induxerat, discipulos hortans ut in finem ipsi dilectionem inconcussam custodirent, « Hæc locutus sum vobis, inquit, ut gaudium meum in vobis maneat, et gaudium vestrum sit plenum. » Propter hoc, inquit, diligere præcipio, ut, dum amicitia omnia mea vobis communiā facit, de me et de meis eadem ac ego lætitia gaudeatis. Mortui enim estis, et vita vestra, inquit, abscondita est in Christo, in Deo, eodem modo et gaudium et cætera omnia ; nihilque humani est apud ipsos. Et omnia brevi sermone manifestans beatus Paulus, « Non estis, inquit, vestri ; pretio enim empti estis ; » emptus autem non ad semetipsum, sed ad emptorem. oculos dirigit, et secundum illius voluntatem vivit. Qui autem hominibus servit, corpore tantum juxta placitum domini vincitur ; voluntate vero rationeque sicut libet utitur : quem vero Christus emit, non jam est suus, siquidem non est homo qui totum emit hominem, nec est pretium quo possit humanam emere animam : unde nemo solvit vel servum fecit hominem ultra corpus ; Salvator autem totum hominem emit. Cum etiam homines propter servum pecuniam solummodo solvunt, ille semetipsum dedit pretium ; corpus et animam pro nostra libertate tradidit ; illud quidem mori fecit, hanc autem a corpore liberavit ; hoc quidem plagis fuit cruciatum, illa vero, non solum occiso corpore, sed etiam ante vulnera doluit : « Tristis est, inquit, anima mea usque ad mortem. » Et ita se totum tradens, totum emit hominem ; ergo voluntatem et hanc præcipue comparavit. Etenim aliunde dominus erat universæque naturæ nostræ dominium habebat : quo vero servitutem fugiebamus hoc voluntas erat, et ut illa potiretur, nihil non est operatus. Quoniam enim voluntas erat quam quærebat, non violenter egit nec rapuit, sed emit : unde nullus emptor utens voluntate pro semetipso, juste faciet, sed emptorem, orbatum possessione, jure lædet. Uteretur autem aliquis ad semetipsum voluntate, semetipsum volens suisque gaudens.

Restat ut nemo bonorum ac justorum se diligit, sed solum emptorem, siquidem omnino necesse est tales esse quosdam emptorum, sinon omnes ; frustra namque factam esse tremendam hanc emptiōnem, quomodo rationi consentaneum ? Diligentes autem illum solum sequeretur puram ab omni tristitia jucunditatem habere, quia nihil præter ipsorum voluntates dilectus facit, maximam autem et supernaturalem ac divinam, utpote integram hic

Α μακαριότητα καὶ τοιαύτη προσήκει μετασκευῆ. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ χαρὰν αὐτοὶ λέγονται χαίρειν· ὃ γὰρ ἐκεῖνος· χαίρει, τοῦτο καὶ αὐτὸς ποιεῖ τὴν χαρὰν. Χαίρει γὰρ ἑαυτῷ, τῶν δὲ τέρπειν ὄντα μένων τῶν αὐτῶν ὄντων ἀκόλουθον καὶ ἡδονὴν τῇ αὐτῇ εἶναι· καὶ τοῦτο οὐκ εἰκάσαι καὶ λογίσασθαι μόνον ἔστιν, ἀλλ' αὐτοῦ σαφῶς λέγοντος τοῦ Σωτῆρος μαθεῖν ἀκριδῶς. Ἐπεὶ γὰρ τοὺς περὶ τῆς ἀγάπης εἰσήγαγε νόμους καὶ παρῆνε τοῖς μαθηταῖς φυλάττειν αὐτῷ διὰ τέλους τὸ φιλεῖν ἀκίνητον, « Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, φησὶν, ἵνα ἡ χαρὰ ἣ ἐμὴ ὑμῖν μένη, καὶ ἡ χαρὰ ὑμῖν πληρωθῆ. » Διὰ τοῦτο, φησὶ, κελεύω φιλεῖν, ἵνα τῆς φιλίας πάντα τὰμὰ κοινὰ καὶ ὁμῶν ποιούσης, τὴν ἐπ' ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς τὴν αὐτὴν ἦτε χαίροντες ἡδονῇ ἐμοί· « Ἀπεθῆνε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν, φησὶ, κέκρυπται ἐν τῷ Χριστῷ ἐν Θεῷ, » τὸν Ἰσον τρόπον καὶ ἡ χαρὰ καὶ τὰλλα πάσα, καὶ οὐδὲν ἀνθρώπινον παρ' αὐτοῖς. Καὶ πάντα λόγῳ βραχέϊ δηλῶν ὁ μακάριος Παῦλος, « Ὁκ ἔστε, φησὶν, ἑαυτῶν, ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς, » ὁ δὲ πεπραμένος οὐ πρὸς ἑαυτὸν, ἀλλὰ τὸν ἐωνημένον ὀρεῖ καὶ πρὸς τὴν ἐκεῖνου ζῆ γνῶμην. Καίτοι τοῖς μὲν ἀνθρώποις ὁ δουλεύων τὸ σῶμα δέδεται μόνον πρὸς τὸ τῷ δεσπότη δοκοῦν, τὴν δὲ γνῶμην καὶ τὸν λογισμὸν ἐλεύθερός ἐστιν, ὃ τι ἂν βούλοιο χρῆσθαι· ὃν δὲ ὁ Χριστὸς ἠγόρασεν, οὐκ ἔστιν ὅπως ἔστιν ἑαυτοῦ, ἐπεὶ καὶ τὸν ἀνθρώπον ὀλόκληρον ἀνθρώπων μὲν οὐδεὶς ὠνήσατο, οὐδ' ἔστιν οὐ τιμῆματος ψυχὴν λαθεῖν δυνατόν ἀνθρωπίνην· ἔθεν οὐδεὶς ἔλυσεν ἀνθρώπον ἢ ἐδουλώσατο τοῦ σώματος περαιτέρω, ὁ δὲ Σωτὴρ ἅπαντα τὸν ἀνθρώπον τυγχάνει περιάμενος· ὅτε καὶ ἀνθρώποι μὲν ὑπὲρ ἀνδραπίδου χρήματα καταβάλλουσι μόνον, ἐκεῖνος δὲ ἑαυτὸν εἰσήγαγε καὶ τὸ σῶμα προδύωκε καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας, καὶ τὸ μὲν ἀποθανεῖν ἐποίησε, τὴν δὲ τὸ οἰκεῖον ἀφελιστο σῶμα, καὶ τὸ μὲν ὠδυνήθη πληττόμενον, ἐκεῖνη δὲ ἠνιάσθη οὐ σφαττομένου τοῦ σώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς πληγῆς. « Περιλυτός ἐστι, φησὶν, ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου. » Καὶ οὕτως ὄλον θεὸς ἑαυτὸν ὄλον ὠνεῖται τὸν ἀνθρώπον, οὐκοῦν καὶ τὴν θέλησιν ἐπρίλατο καὶ μάλιστα ταύτην. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα δεσπότης ἦν καὶ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀπάσης· ἐκράτει· ὃ δὲ τὴν δουλείαν ἀφεύγομεν, ἡ θέλησις ἦν, καὶ ἵνα ταύτην ἔλοι, πάντα εἰργάσατο. Διὰ τοῦτο γὰρ ὅτι γνῶμην ἐζητεῖ, βίαιον οὐδὲν ἐποίησεν οὐδ' ἤρπασεν, ἀλλ' ἠγόρασεν· ἔθεν τῶν πεπραμένων οὐδεὶς εἰς ἑαυτὸν χρώμενος· τῆ θελήσει τὰ δίκαια ποιήσει, ἀλλὰ τὸν ἐωνημένον ἀδικήσει τοῦ κτήματος ἀποστερῶν· χροῖτο δ' ἂν τις πρὸς ἑαυτὸν τῆ θελήσει ἑαυτὸν θέλων καὶ τοῖς ἑαυτοῦ χαίρων.

Λέπεται δὴ μὴδὲνα τῶν χρηστῶν καὶ δικαίων ἑαυτὸν φιλεῖν, ἀλλὰ τὸν ἀγοράσαντα μόνον, ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἀνάγκη, τοιούτους εἶναι τῶν ἀγορασθέντων ἑνίους εἰ καὶ μὴ πάντας· μάτην γὰρ γενέσθαι τὴν ὠνὴν ἐκεῖνην τὴν φρικώδη, πῶς εὐλογον· φιλοῦντας δὲ ἐκεῖνον μόνον ἐπόμενον ἂν εἶη, καθάρων μὲν ἀνίας αὐτοῦ ἀπάσης ἡδεσθαι ἡδονῇ, ὅτι οὐδὲν παρὰ τὰς αὐτῶν ὁ φιλούμενος πράττει, μεγίστην δὲ καὶ ὑπερφυᾶ καὶ θεῖαν, ὅτι τε ὀλόκληρον ἐνταῦθα κινῶσι

τὴν δύναμιν τῆς χαρᾶς, καὶ ὅτι τὸ τέρπον αὐτοὺς πᾶσαν υπερβαίνει χαρίτων ὑπερβολῆν. Καὶ ἄλλως δὲ καθάπερ ἀνάγκη τὸν ἀνθρώποις δουλεύοντα λυπεῖσθαι, οὕτως ἀνάγκη τὸν τῷ Χριστῷ δουλεύοντα χαίρειν. Οὐ γὰρ ἐστὶ τὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ πριαμένου χωρῶν ὁ μὲν διὰ πόνων ἔρχεται καὶ ὀδυνῶν τῷ καὶ λύπης καὶ πόνων ὑπευθύνῃ ἀκολουθῶν, ἐκεῖνος δὲ πῶς ἀνιαθῆσεται τῆς ἀληθινῆς χαρᾶς ἡγουμένης; Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὁ καταβαλὼν ὑπὲρ ἀνδραπόδου χρήματα οὐ τοῦτο ζητῶν κατέβαλεν, ἔν' εὖ ποιῆσθαι τὸν πεπραμένον, ἀλλ' ἔν' αὐτὸς ἐκεῖθεν εὖ πάθῃ καίτοι τῶν ἐκείνου κερδάνῃ πόνων, ὅθεν ὁ δουλεύων ὡς ἂν εἰς τὴν τῶν κεκτημένων ἀναλυόμενος χρεῖαν καὶ δι' ὧν αὐτὸς ταλαιπωρεῖται, συνάγων ἐκείνους ἡδονάς, διηγεκέσι σύνεστι λύπαις. Ἐνταῦθα δὲ τὸ ὑναντίον· πάντα γὰρ πρὸς τὴν τῶν δούλων εὐδοκίμησιν ἐφρασσεται, καὶ τὸ λύτρον ἔδωκεν, οὐχ ἵνα αὐτὸς ἀπολαύῃ τι τῶν λυθέντων, ἀλλ' ἵνα αὐτῶν τάκεινου γένηται, καὶ κέρδος ὁ δεσπότης ἢ καὶ οἱ τοῦ δεσπότητος πόνοι τοῖς δούλοις, καὶ τὸν ἐωνημένον ἴλον αὐτὸς ὁ πεπραμένος ἔχη λαθῶν. Διὰ ταῦτα τοὺς μὴ πρὸς ταύτην ἀπειρηθήσαντας τὴν δουλείαν, ἀλλὰ πρὸ πάσης ἐλευθερίας τάκεινου ποιησαμένους δεσμά, χαίρειν ἀνάγκη, πλοῦτον πενίας καὶ βασιλείαν δεσποτηρίου καὶ δόξαν τὴν ἀνωτάτω τῆς ἐσχάτης ἀτιμίας ἀλλαχθένους· ὅπερ γὰρ τῶν ἀνθρώπων τοῖς δεσπότησι ἔξεστι ποιεῖν εἰς τοὺς δούλους παρὰ τῶν νόμων, τοῦτο τοῖς δούλοις ἐφέεται πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην διὰ τὴν τοῦ δεσπότητος φιλανθρωπίαν. Ἐκείνους μὲν γὰρ τῶν δούλων καὶ τῶν ὄντων τοῖς δούλοις ὁ νόμος κυρίου καθίστησιν, ἂν μὴ πρόβονται τὴν δεσποτείαν μὴδ' ἀφῶσιν αὐτοὺς τῆς δουλείας, οὗτοι δὲ τὸν ἑαυτῶν δεσπότην ἔχουσι καὶ τῶν ἐκείνου κληρονομοῦσιν, ἂν τὸν ζυγὸν ἐκείνου στέρξωσι καὶ τὴν ὄνην ἐνδεσθῶσι. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ Παῦλος ἐκέλευσεν, «Χαίρετε ἐν Κυρίῳ,» λέγων, τὸν ἀγοράσαντα διὰ τοῦ Κυρίου δηλῶν, καὶ ὁ Σωτὴρ ἐναργέστερον ἐδὲ τῆς χαρᾶς αἰτία σημαίων ἡμῶν, τὸν τῆς χαρᾶς αὐτῷ κοινωνήσαντα δούλον ἀγαθὸν ὀνομάζει καὶ Κύριον ἑαυτὸν, «Ἐἰσελθε, λέγων, ἀγαθὴ δούλε, εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου,» ὅτι δούλος ἔμεινας καὶ τὸ τῆς ὄνης οὐ διεβρήξας γραμματεῖον, αὐτὴν κομίζου τὴν τοῦ κτησαμένου χαρὰν. Ἔστι γὰρ ἡ αὐτὴ χαρὰ οὐ μόνον διὰ τὸ χαίρειν ταῦτον ἔν, ἀλλ' ὅτι καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης ὁ αὐτὸς τρόπος· καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος οὐχ ἑαυτῷ ἤρσεν, ἀλλὰ τοῖς δούλοις ἔζησεν καὶ ἀπέθανεν καὶ γεγέννηται τὴν ἀρχὴν, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐπανελθὼν καὶ τὸν θρόνον ἔχων τὸν πατρικὸν, ἡμῖν ἐκεῖ κάθηται καὶ παράκλητός ἐστι πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν δι' αἰῶνος, οὕτω καὶ τῶν δούλων, οἷς ὁ δεσπότης πρὸ τῶν ψυχῶν ἔγένετο, ἑαυτῶν οὐκ ἐπιστρέφόμενοι μόνον φιλοῦσιν ἐκείνον. Τοιοῦτος ἦν Ἰωάννης, καὶ διὰ τοῦτο παρενδοκίμηθεις ἐκείνου φανέντος τοσοῦτον ἀπέχετο δυσχεραίνειν, ὥστε αὐτὸς ἦν ὁ τοῖς ἀγνωστοῖσι αὐτῶν κηρύττων καὶ τῆς γλώττης ἐκείνης, ἀφ' ἧς συνέβαιεν αὐτῷ, τὴν ἐλάττω φέρεσθαι δόξαν, οὐδὲν ἡδίων ἦν αὐτῷ· καὶ ἤξιστο τὸν μὲν εἰς ἑαυτὸν ἀναρτήσασθαι τὸ θέατρον καὶ καταδημαγωγῆσαι τὸ γένος ἅπαν, καὶ πάντας αὐτῷ προσέχειν τὸν νοῦν,

lætitia: potentiam exlauriunt, atque lætitie ipsorum objectum maximas gratias exsuperat. Cæterum ut hominibus servientem dolere necesse est, sic necesse est Christo famulantem gaudere. Etenim non jam suam, sed emptoris gratiam adimplens, unus quidem luctus et laborum tributario serviens, per labores et gemitus incedit; alter autem, vera lætitia duce, quomodo contristaretur? Ex una quidem parte, qui pro servo divitias solvit, non illas solvit querens, ut empti procuraret bonum, sed ut ipse illinc bene sit et de laboribus ejus lucretur: unde serviens, quasi conump-tus ad comparatorum utilitatem, et illis per quos ipse miser est, delicias astruens, continuis subjicit ærumnis. Ex alia vero parte, contrarium est: nam ad servorum considerationem omnia facta sunt; pretium dedit, non ut ipse de solutis aliquid obtineret lucri, sed ut sua illorum propria faceret, essetque dominus, ut domini labores, lucrum servis, ac totum emptorem emptus ipse possideret. Ideo qui non adversus hanc recalcitrare servitutem, sed ante omnem libertatem fecerunt ipsius vincula, gaudere eos necesse est, cum divitiis pro paupertate, regnum pro carcere, summam gloriam pro ultima vilitate per commutatum acceperint. Quod enim hominum dominis per leges in servos facere licet, hoc servis in communem dominum per humanitatem Domini concessum est. Illos enim servorum et illorum quæ servis sunt, lex constituit dominos, nisi dominationem abjecerint illosque liberaverint a servitute; isti vero suum possident dominum et bonorum ejus hæredes sunt, si jugum ejus amant et redemptione sese obstrictos habent. Et hoc est quod Paulus hortatus est, dicens: «Gaudetis in Domino:» ut Dominum, illum qui comparavit, ostendens; et Salvator evidentius gaudii causam nobis manifestans, illum qui suam participaturus est lætitiā, bonum vocat servum, sese autem Dominum appellans: «Intra, bone serve, in gaudium Domini tui:» quia servus permansisti nec emptionis fregisti schedulam, ipsum emptoris accipe gaudium. Eadem enim est lætitia, non solum quia eadem est res lætificans, sed etiam quia benevolentie idem modus est. Quemadmodum enim ille non sibi metipai placuit, sed pro servis vixit et mortuus est, genitusque est ab initio, et ad se reversus, et paterno potitus throno, nobis ibi sedet, et pro nobis ad eum semper intercessor existit; sic est de servis, qui Dominus est præ anima, quique ad sese non reversi illum solum diligunt. Talis erat Joannes, et ideo tentatus, illo apparente, tantum abfuit ut ægre ferret, ut ipse ignorantibus ipsos esset præco atque demonstrator. Hujus linguæ, qua conveniebat ei, minui gloriam, nihil ipsi jucundum erat; dignumque judicabat ut ille omnium in se converteret oculos, et omne sibi conciliaret genus, nec non ut omnes illi præherent mentem, sicut sponsa sponso; ipse verò, si stans posset illum audire,

quod omni prosequeretur studio, dilecti vocem audiret. Paulus autem, quæ illius sunt querendo, non tantummodo semetipsum contempsit, sed etiam tradidit: in gehennam enim irruit propter eum, nam passionem auxit et quasi ænigma erat. Quod enim vehementer amarit eum, quem dilexit, lædi cupiebat, et dixisses non solum amoris fervorem magis quam gehennam ipsum consumere, sed etiam illud ipsum gaudium ex dilecti convictu superare. Quemadmodum enim illam contemnere, sic istud facile despiceret, licet manifestam habuisset et gustavisset ejus pulchritudinis experientiam, quoniam esse cum illo, vivere, et conregnare, ob seipsum, sui que ipsius glorificationem erat, ipse vero non sua magis quam illius gloriam quærebat, illud etiam præponi desiderabat. Non igitur desiderans propter semetipsum desiderabat, sed propter illum in cujus gratiam, si fugiendum, fugisset. Si igitur nec solum desiderium in sui gratia volebat, quid tandem de cæteris? Etenim, si propter quem omnia fecit, omnia sustinuit, hunc, non ad se respiciens, quæsit, nec ut ipse frueretur, neglectis cæteris quæ contempsit. Unde patet illum omnino se fugisse, totamque sui ipsius opinionem abjicisse, ad Christum solum advolasse. Quoniam autem nihil odiosum nec voluntati repugnans apud illum erat, accidit ut voluntas mira esset, qua semper fruebatur, nulla autem molestia in illa fuerit potita anima. Si enim de aliquibus generet et contristaretur, non tamen luctus vincebat jucunditatem, nec aliquid illum ex illa deturbabat, siquidem desolationis illius species gaudio replebatur: nam charitatis et magnanimitatis luctus erat fructus; nihil illi molestum vel asperum vel pusillimum in cor induxit. Quod enim semper gauderet, ex eo manifestum est, quod alios hortabatur ad semper gaudendum: « Gaudete enim, inquit, in Domino semper; iterum dico, gaudete; » certe non aliis præcepisset talia, quin ipse exemplum tradiderit.

Talis est sanctorum vita, sicque nunc quidem beata, sicut conveniens est, eos esse locutos qui ex fide speque beatitudinis percipiunt fructum; postquam autem abierunt, hæc est tanto melior, quanto rebus ipsis sui quam sperare perfectius est, et pura boni visio fide præstat. Hujus autem vitæ bona sunt ex parte Dei spiritus adoptionis, unde perfecta est charitas, juxta quam est beata vita. Accipere enim mysteria Christi permisit, ipsum autem accipientibus dedit, inquit, potestatem filios Dei fieri; filiorum autem est perfecta charitas, a qua omnis excessus timor. Nec enim mercedum amissio, nec pœnæ metui possunt a taliter amante: hoc enim servorum, illud autem mercenariorum est. Candidus vero amor solus est filiorum. Et ita veram charitatem gratia animis initiatorum infundit. Quod quidem in illos operetur et quodnam præbeat experimentum scire possunt qui didicerunt: quod autem ge-

A καθάπερ τῷ νόμῳ τὴν νόμῳ, αὐτὸς δὲ ἀγαπᾷ. εἰ παρεστὸς ἀκούσι λέγοντος καὶ τοῦτο τῆς σπουδῆς ἀπόναιτο πάσης, τὴν τοῦ φιλουμένου φωνήν. Παῦλος δὲ τὰ κείνου ζητῶν οὐ περιεῖθεν ἑαυτὸν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ προῦδουκε· καὶ γὰρ εἰς γένειαν ἐνέβαλε τὸ γ' ἐπ' αὐτῷ, καὶ γὰρ ἠύξαστο τὸ πάθος καὶ ἦν ὡσπερ ἀνιγμα· ὅτι γὰρ σφοδρῶς ἐφιλησεν αὐτὸν, ὃν ἐφιλησεν, ἐπεθύμει ζημιωθῆναι, καὶ ἔοικεν, ὡς οὐ γένειας μόνον σφοδρότερον ἀνέφλεγεν αὐτὸν ὁ ἔρωσ γένοιος, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἐν τῷ συνείναι τῷ φιλουμένῳ χαρᾶς ἐπικρατέστερον εἶχε. Καθάπερ γὰρ ταύτης καταφρονεῖν ἐπειθεν, οὕτως ἐκείνην βλάβειος περιορᾷ, καίτοι σαφῆ πείραν ἤδη τοῦ κάλλους αὐτοῦ λαθόντα καὶ γεγευμένον, ἀλλ' ὅτι τὸ μὲν ἐκείνῳ συνείναι καὶ συζῆν καὶ συμβασιλεύειν πρὸς αὐτοῦ καὶ τῆς εὐδοκίμησεως ἦν τῆς αὐτοῦ, ὃ δὲ οὐκ ἐζητεῖ τὰ ἑαυτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐκείνου δόξης, καὶ τοῦτο προσθαί πρὸς ἑαυτὸν ἦν. Οὐκοῦν καὶ ἐπιθυμῶν οὐ δι' ἑαυτὸν ἐπεθύμησεν, ἀλλὰ δι' ἐκείνον, ὑπὲρ οὗ καὶ, φησὶν δεῖσαν, ἐφυγεν ἄν· εἰ τοίνυν τὸ μόνον θελητὸν οὐκ ἤθελεν ἑαυτοῦ χάριν, τί λοιπὸν ἄλλο τῶν πάντων; Εἰ γὰρ ὑπὲρ οὗ πάντα εἰργάσατο, πάντα δὲ ἠνέσχετο, οὐ πρὸς ἑαυτὸν βλέπων ἐζητήσεν, οὐδ' ἐν αὐτὸς ἀπολαύει σχολῆ γέ τι τῶν ἄλλων, ὧν καταφρόνησεν· ὅθεν δῆλος ἦν ἑαυτὸν παντελῶς φυγῶν καὶ τὴν γνώμην ἅπασαν ἐξαγαγῶν μὲν ἑαυτοῦ, πρὸς τὸν Χριστὸν δὲ μόνον ἐνεργῶν ἔχων. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἀπευκτὸν οὐδὲ τῇ θελήσει πολέμιον παρ' ἐκείνῳ, συνέβαινε θαυμαστὴν μὲν εἶναι τὴν ἔδωκ, ἢ συνῆν αἰεὶ καὶ συνέζη, ἀρδίαν δὲ οὐδεμίαν τῆς ψυχῆς ἐκείνης κρατεῖν. Εἰ γὰρ καὶ ἔστιν ὑπὲρ ὧν ὠδυνᾶται καὶ ἔστενε, ἀλλ' οὐκ ἐκράτει τῆς ἔδωκ τὸ λυποῦν, οἷδ' ἐξέκρουεν αὐτὸν ἐκείνης οὐδὲν, ἐπεὶ καὶ τῆς ἀθυμίας ταύτης τὸ σχῆμα χαρῆς ἔγεμε· καὶ γὰρ ἀγάπης καὶ μεγαλοψυχίας ἦν ἡ λύπη καρπὸς, οὐδὲν οὐτῷ πικρὸν ἢ ἄγριον ἢ μικρόψυχον εἰς τὴν καρδίαν εἰσῆγεν. Ὅτι γὰρ ἔχαιρεν ἐκάστοτε, δῆλος ἦν, ἐς ὧν τοῖς ἄλλοις παρήκει πάντοτε χαίρειν· « Χαίρετε γὰρ, φησὶν, ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ, χαίρετε, » οὐκ ἄν ἄλλοις ὑποτιθεῖς, ὃ μὴ πρότερον εἰδείξεν ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ.

Τοιαύτη τῶν ἀγίων ἡ ζωὴ καὶ οὕτω μακαρία νῦν μὲν, ὡσπερ ἀκόλουθον, τοὺς ἐλπίδι καὶ πίστει τὴν μακαριότητα καρπουμένους· ἐπειδὴν δὲ ἀπαλλαγῶσιν, οὕτως ἀμείνων, ὅσῳ τοῦ μὲν ἐλπίζεν τελειότερον αὐτῶν τῶν πραγμάτων λαβέσθαι, τοῦ δὲ πιστεύειν ἢ καθαρὰ τοῦ ἀγαθοῦ θεωρεῖν· ταύτης τῆς ζωῆς τὰ μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα υἰοθεσίας, ὅθεν ἡ τελεία ἀγάπη, καθ' ἣν ἡ μακαρία ζωὴ. Τὰ μὲν γὰρ μυστήρια τοῦ Χριστοῦ παρέσχε λαβέσθαι, τοῖς δὲ ἐκείνον λαθοῦσιν, « Ἔδωκε, φησὶν, ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, » τῶν τέκνων δὲ ἡ τελεία ἀγάπη, ἧς ἅπας ἀπελήλυται φόβος. Οὕτε γὰρ μισθῶν ἀποτυχῶν οὐτε πληγᾶς ἔστι δεδιέναι τὴν ἐκείνως ἐρῶντα· τὸ μὲν γὰρ δούλων, ἐκεῖνο δὲ μισθωτῶν· τὸ δ' οὕτω καθαρῶς φιλεῖν μόνων γίνεται τῶν υἱῶν. Καὶ οὕτω τὴν ἀγάπην τὴν ἀληθινήν ἡ χάρις ἐνέθθη ταῖς ψυχαῖς τῶν μεμνημένων· ὃ τι μὲν εἰς αὐτοὺς δρώσα καὶ ἡντινα παρεχομένη πείραν, εἶδειεν ἄν οἱ μαθόν-

τες ὡς δ' ἔνεστιν διολοχερῶς εἰπεῖν, τῶν θεῶν ἀγαθῶν ἀσθησιν ἐντεῖσα, καὶ τῷ γεῦσαι μεγάλων περιμειζόνων ἐλπίζουσα, καὶ βεβαίαν ἐντιθεῖσα πίστιν ἀπὸ τῶν ἡδὴ παρόντων περι τῶν μήπω φαινομένων. Τὰ δὲ παρ' ἡμῶν τὸ διασῶναι τὴν ἀγάπην· οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ φιλεῖναι μόνον καὶ δέξασθαι τὸ πάθος, ἀλλὰ δεῖ καὶ συντηρῆσαι καὶ τῷ πυρὶ προσθεῖναι τὴν ὕλην ὥστε κατασχεῖν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ μένειν ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν ᾧ πᾶσα μακαριότης, τὸ μένειν μὲν ἐν τῷ Θεῷ, μένοντα δὲ ἔχειν αὐτόν· «Ὁ γὰρ μένων, φησὶν, ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ.» τοῦτο δὲ γίνεται, καὶ πεπηγυῖαν ἐν τῇ γνώμῃ τὴν ἀγάπην ἔχομεν, ἐπειδὴν διὰ τῶν ἐντολῶν ἀφικώμεθα καὶ τοὺς τοῦ φιλουμένου σώσωμεν νόμους. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν ἐνεργειῶν ἡ ψυχὴ διατίθεται πρὸς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἔξιν, ὅπως ἂν ἔχωσιν ἐκείναι χρηστότητος ἢ πονηρίας, ἐπεὶ καὶ τῶν τεχνῶν ἐκείνας κτώμεθα καὶ μαθαίνομεν, ὧν ἂν ταῖς ἐνεργείαις συνεπιθῶμεν. Οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ νόμοι περὶ τῶν ἐνεργειῶν κείμενοι τῶν ἀνθρωπίνων καὶ ταύτας ὀρίζοντες καὶ πρὸς ἐκεῖνον τάττοντες μόνον τὴν ἀκόλουθον τοῖς κατορθοῦσιν ἐντιθέασιν ἔξιν, ἐστὶ τὸ βούλεσθαι τὰ δοκοῦντα τῷ νομοθέτῃ καὶ μόνῳ πᾶσαν ὑποτάττειν τὴν γνώμην καὶ πλὴν ἐκείνου θέλειν οὐδὲν, ὅπερ ἐστὶ μόνον ἀκριβῶς εἰδένασι φιλεῖν· καὶ διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Σωτήρ· «Ἐάν τὰς ἐντολάς μου τηρήσητε, μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου.» Ταύτης δὲ τῆς ἀγάπης ἔργον ἡ μακαρία ζωὴ· τὴν γὰρ θέλησιν πανταχόθεν συνάγουσα καὶ τῶν ἄλλων ἀπάγουσα πάντων καὶ αὐτοῦ τοῦ θέλοντος τῷ Χριστῷ συνίστησι μόνῳ τῇ

C
θελήσει δὲ τὰ ἡμέτερα πάντα ἀκολουθεῖ καὶ ὅποι φέρει χωροῦσι, καὶ σώματος ὄρμη καὶ λογισμοῦ κίνησις καὶ πᾶσα πρᾶξις καὶ πᾶν ὅτιοῦν ἀνθρώπινον· καὶ ὅπως ἢ θελήσις τὸ καθ' ἡμᾶς ἀγει καὶ φέρει, καὶ ἐκείνη κατασχεθῆσιν, πάντα ἐκείδεδεται καὶ ταύτης κρατήσας ὀλόκληρον ἔχει τὸν νοῦν. Οὐκοῦν οἷς ἡ γνώμη τοῦ Χριστοῦ κατ' ἀκρας ἐάλω καὶ μόνῳ πρόσκειται, καὶ πάντα ὅσα βούλονται καὶ ὧν ἔρωσι καὶ ἂ ζήτουσιν, ἐκείνός ἐστι, τούτοις ὅλον τὸ εἶναι καὶ ἡ ζωὴ παρ' αὐτοῦ, ἐπεὶ καὶ τὴν θέλησιν αὐτὴν οὐκ ἐστὶ ζῆν καὶ ἐνεργῶν εἶναι μὴ ἐν τῷ Χριστῷ μένουσαν, ὅτι πᾶν ἀγαθὸν ἐκεῖ, καθάπερ ὀφθαλμὸς τὰ αὐτοῦ ποιεῖν οὐκ ἂν ἔχη μὴ τῷ φωτὶ χρώμενος. Ἐκείνῳ τε γὰρ μόνον ἐργάζεται τὴν ὄψιν τὸ φῶς, ἡ τε θέλησις πρὸς ὃ δύναται ἐνεργεῖν, μόνον ἐστὶ τάγαθόν· ὅθεν ἐπεὶ ταμίαις τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων ἐκείνος, εἰ μὴ πᾶσαν τὴν γνώμην ἐν αὐτῷ φέροντες θήσομεν, ἀλλὰ τι τῆς θελήσεως ἔξιν τοῦ θησαυροῦ τούτου πέσοι, ἀργόν ἐστὶ καὶ νεκρόν· «Ἐάν μὴ τις μένῃ γὰρ, φησὶν, ἐν ἐμοί, ἐβλήθη ἔξιν ὡς τὸ κλῆμα καὶ ἐξήρανθη, καὶ συνάγουσιν αὐτὰ καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλουσι καὶ καίεται.» εἰ δὲ καὶ τὸν Χριστὸν μιμήσασθαι καὶ ζῆν κατ' ἐκείνον, ἐν Χριστῷ ζῆν ἐστὶ, καὶ τοῦτο τῆς γνώμης ἔργον, ὅταν τοῖς τοῦ Θεοῦ βουλήμασιν ὑπακούσῃ. Καθάπερ ἐκείνος τῶν ἑαυτοῦ θελήσεων ὑπέταξε τῇ θεῖᾳ τῇ ἀνθρωπίνῃ, καὶ ἵνα τοῦτο διδάξαι καὶ τῆς ὁρθῆς ζωῆς παράδειγμα ἡμῖν καταλείποι, τὸν ὑπὲρ τοῦ κόσμου θάνατον, ὅτε μὲν ἀποθανεῖν ἐδέχθη, οὐ παρ

neraliter dici potest, divinorum bonorum perceptionem infundit, magnorum gustu de melioribus spem excitat, et a jam presentibus de nondum apparentibus firmam fidem indit. Penes nos autem est servare charitatem. Non enim dilexisse passionemque recepisse sufficit, sed oportet etiam conservare materiamque igni præbere ut retineatur. Hoc enim est manere in charitate, in qua omnis est beatitudo, manere scilicet in Deo, illumque immanentem habere. Nam « Qui manet, inquit, in charitate, in Deo manet et Deus in illo. » Hoc autem fit, et solidatam in voluntate charitatem habemus, cum per mandata pervenimus et dilecti leges servavimus. Actionibus enim ad hunc vel istum habitum anima disponitur, prout illæ bonitatis vel utilitatis characterem habent, siquidem illas acquirimus et discimus artes, quibus per actiones assuevimus. Dei vero leges ad actus humanos attinentes illosque definientes, et ad illum solum ordinantes, consequentem rectis injiciunt dispositionem, quod scilicet ea quæ bona videntur legislatori, velint illique soli totam submittant voluntatem, ac præter illum nihil ipsis placeat : quod solum est perfecte scire diligere. Ideo Salvator ait : « Si mandata mea servaveritis, manebitis in dilectione mea. » Illius autem charitatis opus est beata vita. Voluntatem enim undique contrahens et ab omnibus aliis et ipso volente segregans, soli Christo conciliat ; voluntatem vero cuncta nostra sequuntur, et quo ferat, incendunt et corporis motus, et rationis cursus, et omnis actus et aliud quolibet humanum ; et prorsus voluntas quod ad nos attinet agit et gerit, et si illa retineatur, omnia nexa consistunt, et illa potius, totam habet mentem. Quibus igitur voluntas prorsus amore Christi detinetur et huic soli submittitur, quæcumque volunt, diligunt ac quærum, ille est ; illis totum est esse vitæque in ipso, siquidem ipsa voluntas non est vivere et vim habere, nisi maneat in Christo, quod ibi stat omne bonum, quemadmodum oculus nec suas facultates exercere sine lumine potest. Huic enim solum lumen visionem operatur, et voluntas non valet agere nisi in solum bonum. Unde cum ille sit omnium bonorum distributor, si totam in ipso non reponimus voluntatem, sed aliquid voluntatis extra thesaurum istum cadat, inane et mortuum est. « Nam, inquit, nisi quis in me manserit, mittitur foras sicut palmas, et arescit ; et colligunt eum, et in ignem mittunt, et comburitur. » Si vero quoque Christum imitari vivereque secundum illum, in Christo vivere est, hoc etiam est opus voluntatis, quando Dei mandatis obedit. Quemadmodum ille suarum voluntatum divine subjecit humanam, utque nobis hoc ostenderet et rectæ vitæ exemplar relinqueret, mortem pro mundo, cum oportuit mori, non abnuitt ; priusquam autem venisset tempus, deprecatus est, ostendens quod non sibimetipsi placeret in passionibus, sed, ut ait Paulus, obediens factus ad crucem venit, quasi non unam voluntatem, aut ex duabus unam,

sed duarum voluntatum concordiam habens: sic apparet per omnia in perfectione voluntatis beatam consistere vitam. Dico vero in præsentia. Duo namque cum sint, quibus homo constat, mens et voluntas, necesse est, secundum ista duo, convenire coaptarique Deo, illum qui ex toto futurus est beatus, mente quidem pure videntem illum, voluntate vero perfecte diligentem. Nulli vero in corruptibili corpore viventium competit utrinque beatificari, sed tales homines sola vita corruptione libera excipiet; in præsentia vero, sub voluntatis quidem respectu perfecti sunt in his quæ sunt ad Deum beati, non autem sub respectu mentis efficaciam: charitatem quidem apud eos perfectam reperies, puram autem Dei visionem minime. Si enim ipsis cum corpore viventibus adest quod futurum est, jamque certaminum experientiam habent, at non continenter, nec perpetuo, nec perfecte, vita præsentia non permittente, et ideo, « Spe gaudemus, inquit Paulus, et per fidem ambulamus, non per speciem et ex parte cognoscimus; » attamen Christum vidit, sed non continuo tali astitit visioni. Hoc enim *semper* solum futurum videbit, et istud ipse demonstravit, siqui lem de præsentia illa discurret adficiens: « Et sic semper cum Domino erimus. » Unde si quis in Christo cum corpore vivit, et vitam æternam, ut Paulus hortatus est, hinc valuit assumere, hanc in voluntate possidet, per charitatem lætitiâ consecutus inenarrabilem, ipsa mentis pura visione ipsi in futurum reservata, fideque manu ad charitatem ducente. Quod ostendens beatus Petrus, « In quem nunc, inquit, non videntes, sed credentes, exultatis lætitiâ inenarrabili et glorificata. » ἀφικνωμενος τὴν ἀπόβροτον, τῆς μὲν τοῦ νοῦ καθαρᾶς ὄψεως εἰς τὸ μέλλον ταμιευομένης αὐτῷ, τῆς δὲ πίστεως ἐπὶ τὴν ἀγάπην χειραγωγούσης· ὁ δεικνύς ὁ μακάριος Πέτρος, « Εἰς ὃν ἄρτι ρῆ ἑρῶντες, φησὶ, πιστεύοντες δὲ ἀγαλλισθε χαρᾷ ἀνεκκαλύπτω

In hac autem charitate lætitiâque constat beata vita. Hæc vita partim quidem absconditur juxta Pauli verbum: « Absconditur enim, inquit, vita nostra; » partim autem revelatur; et, sicut ait Dominus, « Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed non scis unde veniat nec quo vadit; sic est omnis qui natus est ex spiritu. » Quod enim ad ipsam gratiam generantem et formantem attinet, quid ipsa est et quomodo regenerat, abscondita est vita; manifestatur autem viventibus qui participes effecti sunt, quid sit ad Deum ineffabilis amor et innixa super eo lætitiâ. Hæc enim ipsa manifesta sunt, et gratiam invisibilem indicant, primo quidem quoniam hæc sunt gratiæ fructus; nam, inquit, « Fructus spiritus est charitas, gaudium; » a fructu vero arbor cognoscitur; deinde quoniam spiritus adoptionis est gratia, charitas autem quod propinquitatem hanc obtinuerint, et quod sint filii Dei, nihil servile nec mercenarium habentes testatur. Hoc autem etiam modo Salomon invenit matrem pueri viventis, sufficiensque quod peperisset, reputavit indicium, amorem vehementem: unde non est absurdum filios Dei viventis hoc etiam

ἠτήσατο, πρὶν δὲ ἤκειν τὴν καιρὸν ἀπηύξατο, δεικνύς ὡς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν, ἐν οἷς ἔπασχεν, ἀλλ', ὅφρην ὁ Παῦλος, ὑπήκοος γενόμενος ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἦλθεν, ὡς ἐν οὐ θέλημα ἔχων ἐν ἡ ἐκ δυοῖν ἐν, ἀλλὰ δύο θελημάτων ὁμολογᾶν· οὕτω φαίνεται διὰ πάντων ἐν τῇ τελειότητι τῆς θελήσεως συνεστάναι τὴν μακαρίαν ζωὴν. Λέγω δὲ ἐν τῷ παρόντι. Δυσὶν γὰρ ὄντιον ἐν οἷς ὁ ἄνθρωπος, τοῦ νοῦ καὶ τῆς γνώμης, ἀνάγκη μὲν κατ' ἀμφω ταῦτα συνελθεῖν τῷ Θεῷ καὶ συναφθῆναι τὸν ἐξ ὀλοκλήρου μέλλοντα μακάριον εἶναι, τῷ μὲν νῷ καθαρῶς αὐτὸν θεωροῦντα, τῇ γνώμῃ δὲ τελειῶς φιλοῦντα. Συμβαίνει δὲ οὐδενὶ τῶν ἐν φθαρτῷ σώματι ζώντων δι' ἐκατέρων εὐδαίμονεσιν, ἀλλὰ τοιούτους ἀνθρώπους μόνος ὁ φθορᾶς ἀπηλλαγμένος δέξεται βίος, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος τῆς μὲν θελήσεως ἕνεκα τέλειοι τὰ πρὸς τὸν Θεὸν οἱ μακάριοι, τῆς δὲ κατὰ νοῦν ἐνεργείας οὐκέτι ἀγάπην μὲν παρ' αὐτοῖς τελείαν εὐρήσεις, Θεοῦ δὲ θεωρίαν καθαρὴν οὐδὲ μῶς. Εἰ γὰρ καὶ πάρεστιν αὐτοῖς ἔτι καὶ μετὰ σώματος ζωὴ τὸ μέλλον, καὶ πείραν ἔσχον ἤδη τῶν ἄθλων, ἀλλ' οὐ συνεχῶς οὐδὲ διηγεκῶς οὐδὲ τελείως, τοῦ βίου τούτου μὴ συγχωροῦντος, καὶ διὰ τοῦτο, « Τῇ ἐλπίδι χαίρομεν, φησὶ Παῦλος, καὶ διὰ πίστεως περιπατοῦμεν, οὐ δικ' εἰδούς, καὶ ἐκ μέρους γινώσκομεν; » καίτοι τὸν Χριστὸν εἶδεν, ἀλλ' οὐχὶ ἐκάστοτε τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ συνῆν. Τὸ γὰρ αἰεὶ τοῦτο τὸ μέλλον ὕψεται μόνον, καὶ τοῦτο αὐτὸς ἔδειξεν, ἐπεὶ περὶ τῆς παρουσίας ἐκεῖνης διεξηγήθη ἐπαγαγὼν, « Καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. » ὅθεν εἰ τις ἐν Χριστῷ μετὰ τοῦ σώματος ζῆ καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἣ Παῦλος ἐκέλευσεν, ἐνθὺνδε ἠδυνήθη λαβέσθαι, ἐν τῇ γνώμῃ ταύτῃ ἔχει δι' ἀγάπης ἐπὶ τὴν χαρὰν καθαρᾶς ὄψεως εἰς τὸ μέλλον ταμιευομένης αὐτῷ, τῆς δὲ πίστεως ἐπὶ τὴν ἀγάπην χειραγωγούσης· ὁ δεικνύς ὁ μακάριος Πέτρος, « Εἰς ὃν ἄρτι ρῆ ἑρῶντες, καὶ δεοδοξασμένη. »

Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ χαρᾷ ἡ μακαρία ἐστὶ ζωὴ· αὕτη ἡ ζωὴ τὰ μὲν κρύπτεται κατὰ τὸν Παύλου λόγον, « Κέκρυπται γὰρ, φησὶν, ἡ ζωὴ ἡμῶν; » τὰ δὲ φαίνεται καὶ ἡ φησὶν ὁ Κύριος, « Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει, οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ πνεύματος. » Ἄ μὲν γὰρ εἰς αὐτὴν τὴν γεννώσαν καὶ πλάττουσαν ἦκει χάριν, ὅ τι τε ἐστὶν αὕτη καὶ ὅν ἀναπλάττει τρόπον, ἀφανῆς ἐστὶν ἡ ζωὴ, φαίνεται δὲ τῶν μεριτῶν ζώντων, ὅπερ ἐστὶν ὁ πρὸς τὸν Θεὸν ἀπόβροτος ἔριος καὶ ἡ ἐπ' αὐτῷ χαρὰ. Ταῦτα γὰρ αὐτὰ τε δῆλα καθέστηκε καὶ τὴν ἀφανῆ μὴνύει χάριν, πρῶτον μὲν διὰ καρπὸς ταῦτα τῆς χάριτος (« Ὁ καρπὸς γὰρ, φησὶ, τοῦ Πνεύματος ἀγάπη, χαρὰ, » ἀπὸ δὲ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται)· ἔπειθ' ὅτι πνεῦμα μὲν υἰοθεσίας ἡ χάρις, ἡ δὲ ἀγάπη τὴν συγγένειαν ταύτην αὐτοῖς μαρτυρεῖ, καὶ ὡς εἶεν υἱοὶ Θεοῦ μηδὲν ἔχοντες μισοφρονῶν μηδὲ δουλικόν. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ Σολομὼν εὗρε τὴν μητέρα τοῦ ζώντος παιδίου, καὶ σημειὸν ἐνόμισεν ἱκανὸν παρασχεῖν αὐτῇ τοῦ τεκεῖν τὸ σφόδρα σιελῖν· ὅθεν οὐδὲν εἶν ἀπεικὸν καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ

ζώντος Θεοῦ τῷ τεκμηρίῳ τοῦτον μανθάνειν. Καθά- A
 περ ἐκείνην, ὡς οὐδὲν εἶχεν κοινὸν πρὸς τὸ τεθνη-
 κὸς παιδίον. ἡ περὶ τὸ ζῶν φιλοστοργία καὶ πρόνοια
 σαφῶς ἐδήλωσεν, οὕτω καὶ τούτοις ἡ περὶ τὸν ζῶντα
 Θεὸν αἰδώς καὶ τὸ φίλτρον ἀπόδειξις ἐστὶν ἐναργής,
 ὅτι οὐ νεκρῶν ἐγένετο πατέρων, οὐς οὐδὲ θάπτειν
 τοὺς οὕτω ζῶντας συνεχώρησεν ὁ Σωτήρ. (« Ἄφες
 γάρ, φησὶ, τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νε-
 κρούς ») ἐπεὶ οὐδὲ κατὰ τοῦτο μόνον ἀγάπης τὴν
 υἰότητα βεβαιοῦσιν ἑαυτοῖς, ὅτι ὡς πατρὶ τῷ Θεῷ
 πρόσκεινται καὶ φιλοῦσιν, ἀλλ' ὅτι καὶ εὐκασι δὴ
 τὴν ἀγάπην αὐτῷ, ὅτι τε οἱ μὲν ἀγαπητικοὶ εἰσιν,
 ὁ δὲ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ἀγάπης ἕνεκα ζῶσιν.
 Οἱ γὰρ ἀληθῶς ζῶντες οὗτοι εἰσι, παρ' οἷς τὸ κα-
 λὸν τοῦτο τρέφεται πάθος, καθάπερ ὦν ἀπεστὶν B
 ἐκεῖνο, πάντα νεκρά. Διὰ τοῦτο γὰρ ὅτι υἱοί, δι' ὧν
 ποιοῦσι, τὸν πατέρα τιμῶσι, καὶ ζῶντες αὐτοὶ ζῶντα
 κηρύττουσι τὸν Θεόν, παρ' οὗ γεγέννηται, καὶ τὴν
 ἀνεκλάλητον γέννησιν, ἣν ἐκείθεν ἐγεννήθησαν, τῇ
 καινότητι τῆς ζωῆς, ἐν ἣ κατὰ τὸν Παύλου λόγον
 περιπατοῦσι, πιστοῦμενοι τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα
 δοξάζουσιν. Οὕτως ἀπορρήτως καὶ φιλανθρώπως
 γεννῶνται, καὶ ὡς εἶπικε, διὰ τοῦτο Θεός οὐ νεκρῶν,
 ἀλλὰ ζῶντων ἐστὶν ὁ Θεός, ὅτι παρ' ἐκεῖνοίς τὴν
 εἰκελίαν εὐρίσκει δόξαν ἔθεν καὶ πρὸς τοὺς πονη-
 ροὺς ἔλεγεν, « Εἰ Θεός εἰμι ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα
 μου; » Τοῦτο δηλῶν ὁ Δαβὶδ, « Οὐχὶ οἱ νεκροὶ αἰνέ-
 σουσὶ σε, Κύριε, φησὶν, ἀλλ' ἡμεῖς αἱ ζῶντες. »

Τοιαύτη ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ, καὶ οὕτω κρύπτεται
 καὶ οὕτω φαίνεται τῷ φωτὶ τῶν καλῶν ἔργων, ὅπερ C
 ἐστὶν ἡ ἀγάπη. Ἐν ταύτῃ γὰρ ἡ λαμπρότης ἀπά-
 σης ἐστὶν ἀρετῆς, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν, ὅσον
 εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φέρει σπουδὴν, ἐκεῖνη συνίστη-
 σιν. Ὅθεν οὐκ ἂν τις ἀμάρτοί ζωὴν αὐτὴν προσει-
 πῶν καὶ γὰρ ἔνωσις ἐστὶ πρὸς τὸν Θεόν, τοῦτο δὲ
 ζωὴ, καθάπερ θάνατον Ἰσμεν τὸν ἀπὸ Θεοῦ χωρι-
 σμῶν. Διὰ τοῦτο γὰρ, « Ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ, φησὶ, ζωὴ αἰ-
 νίδς ἐστὶ, » τὴν ἀγάπην λέγων, καὶ αὐτὸς ὁ Σωτήρ. « Τὴ
 ῥήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωὴ
 ἐστὶν » ὦν τὸ κεφάλαιον ἡ ἀγάπη, καὶ. Ὁ μένων ἐν
 τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεός ἐν αὐτῷ, »
 ὦ ταῦτόν ἐστιν ἐν τῇ ζωῇ μένειν καὶ τὴν ζωὴν ἐν
 αὐτῷ. « Ἐγὼ γὰρ εἰμι, φησὶν, ἡ ζωὴ. » Εἰ δὲ καὶ ζωὴ
 ἐστὶν ἡ κινουσα τὰ ζῶντα δύνამις, τί τὸ κινῶν τοὺς
 ὡς ἀληθῶς ζῶντας ἀνθρώπους ὦν Θεός ἐστὶν ὁ Θεός, D
 ὃς οὐ νεκρῶν ἀλλὰ ζῶντων ἐστὶ Θεός, οὐδὲν ἂν εὔροις
 ἢ τὴν ἀγάπην αὐτὴν, ἢ μὴ μόνον αὐτοὺς ἄγει καὶ
 φέρει, ἀλλὰ καὶ ἑαυτῶν ἐξάγει βράδιος, καὶ οὕτω
 ζωῆς μᾶλλον ἀπάσης εἰς αὐτοὺς δύναται δρᾶν,
 ὥστε καὶ ζωῆς ἐπικρατέστερον ἔχει! Καὶ γὰρ ζωῆς
 πείθει καταφρονεῖν, οὐ τῆς βεβούσης μόνον, ἀλλ' ἤδη
 καὶ τῆς ἐστῶσης· τί οὐκ δικαιοτέρον ἂν τῆς ἀγάπης
 κελότο ζωῆς; χωρὶς δὲ τούτων δὲ πάντων περιηρημέ-
 νων μόνον περιλειφθὲν τοὺς ζῶντας ἀποθανεῖν οὐκ
 ἔσθ. τοῦτό ἐστὶν ἡ ζωὴ, τοιοῦτον δὲ ἡ ἀγάπη. Πάν-
 των γὰρ τῶν ἄλλων ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος κα-
 ταργουμένων, ἢ φησὶ Παῦλος, ἡ ἀγάπη μένουσα
 μόνον πρὸς τὸν βίον ἐκείνον ἀρκεῖ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
 τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃν πρέπει πάντα δοῦξα αἰῶνι. Ἀμήν.

signo recognosci. Quemadmodum illam nihil habere
 commune cum puero mortuo maternus amor et
 sollicitudo clare demonstraverunt, sic et in illis
 erga Deum viventem veneratio et charitas viva
 sunt demonstratio, quod non ex mortuis enati sunt
 patribus, quos nec sepelire taliter viventes permisit
 Salvator : « Sine, inquit, mortuos suos sepelire
 mortuos. » Non enim ex hoc charitatis solo filio-
 rum adoptionem sibi firmant, quod Deo velut patri
 adhærent reverentia et amore, sed quod per chari-
 tatem habent cum illo similitudinem, quatenus ip-
 si diligentes sunt, Deus autem est dilectio, et propter
 charitatem vivunt. Nam vere viventes isti sunt,
 apud quos nobilis ista passio nutritur, sicut illis a
 quibus abest, omnia sunt mortua. Ex hoc enim
 quod filii, per ea quæ faciunt, patrem honorant, et
 ipsi viventes viventem prædicant Deum, a quo ge-
 nerati sunt ; et ineffabilem generationem, quam
 exinde contraxerunt, novitate vitæ in qua, juxta
 Pauli verba, ambulant, fide pleni, Patrem qui in
 cælis est glorificant. Sic mystice humaneque gene-
 rantur, et, ut æquum est, Deus non est mortuo-
 rum, sed vivorum, quod propriam in ipsis invenit
 gloriam. Et ideo ad iniquos dixit : « Si Deus ego
 sum, ubi est gloria mea? » Hoc ostendens David,
 « Non mortui laudabunt te, Domine, inquit, sed nos
 qui vivimus. »

Talis est in Christo vita ; sic absconditur, et sic
 manifestatur lumine bonorum operum, quid sit
 charitas. In hac enim omnis est virtutis splendor,
 et vitam in Christo, quantum ad humanam attinet
 activitatem, illa componit. Unde non erraret qui
 ipsam vocaverit vitam : unit enim Deo : hæc autem
 societas est vita, sicuti mortem esse scimus a Deo
 separationem. Ideo, « Mandatum ejus, inquit, vita
 æterna est, » de charitate loquens ; et ipse Salva-
 tor : « Quæ ego vobis loquor, spiritus et vita
 sunt, » quorum caput est charitas ; et, « Qui manet
 in charitate, in Deo manet, et Deus in illo ; » ubi
 idem est in vita manere et vitam in ipso esse.
 « Ego enim, inquit, sum vita. » Si vero quoque
 vita est potentia quæ viventia movet, quid est quod
 movet vere viventes homines, quorum Deus est
 Deus, qui non mortuorum, sed vivorum est Deus? Nihil
 invenies nisi charitatem ipsam, quæ non solu-
 m eos ducit et agit, sed etiam ex ipsis facilliter
 exigit, et ita magis quam omnis vita potest in ip-
 sos agere, ita ut vita potentior sit! Etenim vitam
 contemnere suadet, non tantum effluentem sed
 etiam stantem. Quid ergo justius quam charitas vo-
 caretur vita? Sine iis quod omnibus ablatis solum
 superstes viventes mori non sinit, hoc est vita : hu-
 jusmodi autem est charitas. Omnibus enim aliis ad
 vitam futuram deficientibus, ut ait Paulus, sola
 charitas manens, et hanc vitam sufficit in Christo
 Jesu Domino nostro, quem decet omnis gloria in
 secula. Amen.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΚΑΒΑΣΙΑ

ΛΟΓΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΚΙΖΟΝΤΩΝ.

NICOLAI CABASILÆ

SERMO

CONTRA FENERATORES.

Græce edidit David Hæschelius Aug. Vindel. 1392 4°. sed minus integre; eadem, ut aiunt, integra prodit Samoscii 1604, 4°, cum Epiphani oratione in Sepulturam Christi; at in duobus exemplaribus Samoscianæ editionis quæ evolvimus, uno Mazarinæo, altero Regio, nihil amplius inest quam Epiphani oratio. Hæschelianæ tamen editionis lacunas supplvimus ope codd. mss. Paris. 970 et 1215.

Sunt qui male docti, et nescio quibus rationibus A nixi autument, legem, qua feneratio interdicitur, servare, nullo modo necessarium esse, verum servantes eam mereri laudem, transgredientes reprehensionem non mereri. Primum, nullam legum antiquarum ita positam ac latam videas, ut eam volentibus proterere licitum sit, sed omnis transgressio et inobedientia mercedem suam acceperunt. Deinde feneratio inter crimina haud numeraretur, nec fenerantes probris incesserentur, si ista ratione lucrum facere liceret; concessa enim nemo jure vituperet. Nunc autem David ipse factum istuc in crimine ponit, et in iis quæ sceleris arguuntur aperte numerat. Et partim quidem, dum flagitiosam apertam reddit notam omnibus, in ejus accusatione et hæc non tacet: « Et labor, inquit, in medio ejus, et injustitia: et non defecit de plateis ejus usura et dolus ¹; » partim dum super Salvatoris adventu latum affert nuntium, et quantis genus humanum dignaturus sit bonis, quantis erepturus malis, explicat, usuram et malorum cumulum insectatur: « Ex usura, inquit, et iniquitate liberabit animas eorum ². » Et dum vituperat, et dum iniquitatis, dolo et injustitiæ eam copulat, magnitudinem sceleris demonstrat.

Ad hæc videamus, quare in gente Hebræorum adeo magna et e tot tribubus commista, in qua multum erat vitiorum, parum probitatis, lex ista obtinuerit in omnes communiter, et usura, una cum cæde, furto, aliisque vitiis e republica pulsa sit. Si enim criminis expers erat, unde legi tanta potestas? Nec enim excelsitas quædam animi multitudinem sub legem subjiciebat, quoniam non om-

Εἰσὶ. οἱ φασὶ τὸν ἀναιροῦντα τὸν τόκον νόμον, μὴδ' ἠγρευοῦν ἀνάγκην εἶναι φυλάττειν· ἀλλ' ὅσον τοῖς σούζουσι μὲν ἐν ἐπαίῳ εἶναι, ὑπερβαίνειν δὲ βουλομένοις ἐξεῖναι· κακῶς εἰδότες, καὶ οὐκ οἶδα τίσι χρώμενοι λογισμοῖς. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδένα τις ἂν ἴδοι τῶν παλαιῶν νόμων οὕτω κείμενον, ὥστε ἐξεῖναι τοῖς βουλομένοις πατεῖν, ἀλλὰ πᾶσα παράβασις καὶ παρακοή ἐλαβεν ἐνδικὸν μισθαποδοσίαν. Ἐπειτα μετὰ τῶν ἐγκλημάτων οὐκ ἂν ὁ τόκος ἐτάττετο, οὐδ' ἂν εἶδει διασύρειν εἰ τις ἐχρήσατο, εἴγε οὕτω κερδαίνειν ἐξῆν· περὶ γὰρ τῶν συγκεχωρημένων οὐδ' ἂν εἶς ἐγκαλοῖτο. Νῦν δὲ Δαθὶδ αὐτὸς ἐγκλημα τὸ πρᾶγμα ποιεῖται, καὶ μετὰ τῶν διαβαλλομένων τιθῆσι φανερώς· καὶ τοῦτο μὲν τὴν πονηρὰν στηλιτεύων πόλιν, σὺν ἅπασιν, ὑπὲρ ὧν ἐλαύνει, καὶ τοῦτο μέμφεται· « Καὶ ἀνομία καὶ κόπος ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ ἀδικία, καὶ οὐκ ἐξέλιπεν ἐκ τῶν πλατειῶν αὐτῆς τόκος καὶ δόλος· » τοῦτο δ' ἐν οἷς τὴν Σωτῆρος εὐαγγελίζεται παρουσίαν, καὶ οἶων μὲν ἀξιώσει, οἶων δὲ ἀπαλλάξει τὸ γένος, τὸν τόκον τοῦ κύκλου γράφεται τῶν κακῶν, « Καὶ ἐκ τόκου, φησί, καὶ ἐξ ἀδικίας λυτρώσεται τὰς ψυχὰς αὐτῶν· » καὶ οἷς διασύρει, καὶ οἷς ἀνομία, καὶ δόλω, καὶ ἀδικία συντάττει, τὸ μέγεθος τῆς πονηρίας ἐκφαίνων.

Ἄλλως τε σκοπῶμεν, ἀνθ' ὅτου τῶν Ἑβραίων, γένους τοσοῦτου καὶ οὕτω συμμιγούς, ἐν οἷς πολὺ μὲν τὸ φαῦλον, ὀλίγον δὲ τὸ χρηστὸν, πάντων ὀνόμος οὗτος ἐκράτει κοινή, καὶ τῆς πολιτείας ὁ τόκος ἀπελήλατο, μετὰ φόνου καὶ κλοπῆς καὶ τῶν ἀπειρημένων. Εἰ γὰρ ἀνεύθυνος ὁ τόκος ἦν, πῶθεν τῷ νόμῳ τὸ κρατεῖν; Οὐ γὰρ δὴ μεγαλοψυχία τὸ πλῆθος ἦγεν ἐπὶ τὸν νόμον, ὅτι μὴ πάντας ἐλευθερίους εἶναι

¹ Psal. LIV, 11, 12. ² Psal. LXXI, 14.

δῶσμεν καὶ μεγαλοφύλους, ὧν φειδωλία καὶ φιλαρ- A
γυρία καὶ μικρολογία καὶ γλισχροῦτης ἐγκλήματα
[Ἰσ. φειδωλίας κ. τ. λ. καὶ γλισχροῦτης ἐγκλήματα]
πανταχοῦ. Καίτοι μοιχείας μὲν καὶ φόνου καὶ τοῦ
τοιχωρυχεῖν, καὶ εἰ μὴ δίκας ὁ νόμος ἐτίθει, κἄν
ἀπήγον οἱ κίνδυνοι, μεθ' ὧν ἀνάγκη τὰ τοιαῦτα τολ-
μᾶσθαι· τόκου δὲ οὐδεὶς ἠγγεῖται πόνος, οὐδὲ κινδύνων
γέμει τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ δεῖ τοῦτ' αὐτὸ μόνον κερδαί-
νειν πραγματευσαμένους οὐδέν. Τί τοίνυν τὸ πείθον
ἄνδρας ἀνελευθέρους, κέρδους οὕτω πραγμάτων
ἀπηλλαγμένου καταφρονεῖν, εἰ μὴ σφόδρα τις ἔκειτο
κλάσις; Ὅτι δὲ οὕτως ἠδύνοντο τὸν νόμον Ἑβραῖοι,
δῆλον ἐξ ὧν καὶ νῦν ἔτι τὴν γνώμην ἀώζουσι, καὶ
κοινητῶσι τιμῶσι τὸν νόμον, καίτοι πολλῶν ἕνεκα πολὺ
τῶν παλαιῶν φαυλοτέρων; περὶ τὴν θρησκείαν διατε-
θέντες.

Ἔτι τοίνυν Ἑβραίοις τὸ χρῆσι τόκων εὐθύνας
εἶχεν, οἷς πολλὰ τῶν ἀπειρημένων συνεχωρεῖτο·
Χριστιανοὶ τίνα τοῦ κέρδους τοῦτου δώσουσι δίκην,
οἷς καὶ τὸ μέλαι μεῖχρι τῶν παλαιῶν, ἐγκλημα, καὶ
τὸ μὴ παραθεῖν τὸ πρᾶγμα δικαιοσύνη, βασιλείας
ἐστὶν ἐκπεσεῖν· καὶ γὰρ πορνεία μὲν ἑκαίνοις οὐδὲν
ἔδοκε δεινόν, καὶ καθαρὸν ἦν εὐθύνης τοσοῦτον ἄγος·
« Παρ' ἡμῖν μὴ δὲ ὀνομαζέσθω, » φησὶν· ἀλλὰ καὶ
ὀφθαλμῶν ἀκολάστων εἰσὶν εὐθύνας. Καὶ τοῖς μὲν
ὀμνύναι καὶ νόμος ἦν· νῦν δὲ ὑποκριτῶν καὶ φαύ-
λων καὶ τοιούτου κόμματος. Καὶ τοῖς μὲν ἐξῆν μισεῖν
τὸν ἔχθρον, νῦν δὲ τοῦτ' αὐτὸ κολάζεται, καὶ οὕτω
πέρι συγγνώμης, ὥστε ἐνισχημέω τῷ κακῷ, μὴ δὲ
περὶ τῶν ἄλλως ἡμαρτημένων παραιτεῖσθαι τολμᾶν C
ὡς οὐκ ἐνὸν τῆς συγγνώμης τυγχάνειν, μὴ πρὸς
τοὺς λευπηκότας διηλλαγμένους, κἄν μυριάκις περὶ
αὐτῶν μεταγνώμεν, κἄν ποταμοὺς δακρῶν ἐκχέω-
μεν. Καὶ οὕτω τὸ μόνον τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν
φάρμακον, ἔδυσθη πρὸς τὴν νόσον ταύτην οὐδὲν,
ἀλλὰ κρεῖττον μὲν ἔστι τῆς πολυμνήτου μετανοίας,
καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ἰδρώτων· κρεῖττον δὲ θυσῶν
ἰλαστῆριων· ἀπόνασθαι δὲ τῶν κατορθωμάτων οὐ
συγχωρεῖ, κἄν ὑπερφυὰ τίνα τύχῃσιν ἔντα, πόρρω
καὶ τῆς ἐσχάτης τῶν ἐπαινουμένων μερίδος· ἀλλ'
ὥσπερ φλόξ ἢ ἀγλὺς ἐπιχθεῖσα, πάντα διέφθειρεν,
οὕτω τὸ μνησικακεῖν, ἔσχατον κακόν. Ἑβραίοις δὲ
ἐξῆν, τὸ δὲ τόκον δανείζειν ἠλαύνετο. Ποῦ τοίνυν
κακίας τὸν τόκον τάξομεν, ὅταν ἀτόπου πονηρίας
χεῖρον ὀρώμεν κακόν; Τὸ γὰρ, τὴν μὲν ἐπιτρέψαι, D
τὸ δὲ, κωλύσαι, τί ἂν εἴη δεικνύντο; ἕτερον;
nefando scelere nihil videmus improbius? Nam illa dixi ostendit?

Ἐἴτα τολμήσει τις εὐθύνης ἔτι καθαρὸν τιθέναι τὸν
τόκον, οὗ μισανθρώπια καὶ ἀκολασία καὶ τὰ μέγιστα
τῶν κακῶν ἀνεκτότερα δοκεῖ παρὰ θεῷ νομοθέτῃ;
καὶ τοῦτό ἐστι μαίνεσθαι, ἢ τὴν τοῦ κεινοῦ νόμου
παιδείαν χεῖρω νομίζειν τοῦ παλαιοῦ· καὶ τὸν
Χριστὸν εἰς τὸν κόσμον ἔλθειν, οὐκ ἐφ' ᾧ πληρῶσαι
τὸν νόμον, ἀλλ' ἵνα κενώσῃ. Εἰ δὲ τοῦτο περιφανῆς
ἀθεότης, καὶ πλήρωμα τοῦ νόμου Χριστός· δεικνύ-
τωσαν βέλτιον εἶναι καὶ φιλοσοφώτερον, πατεῖν τὸν

¹ Ephes. v, 5.

ues liberales et alta mente præditos fuisse certum
est, inter quos tenacitas, avaritia, sordes passim
vigebant. Porro ab adulterio, a cæde, a perfessione
parietum, tametsi lex pœnam non sanciret, tamen
pericula, cum quibus ejusmodi facinora necessario
perpetrantur, inde avocarent; fenerari autem nul-
lus putatur labor, nec est periculosum negotium,
sed id solum augere quæstum nihil laborantibus
oportet. Quid igitur homines minime ingenuos ad
lucrum adeo molestiis vacuum contemnendum in-
duceret, si tam grave supplicium propositum non
esset? Hebræos autem hanc legem sic reveritos, ex
eo patet, quod etiam hodie eadem sunt opinione ac
sententia, et eam honore prosequuntur, tametsi in
multis longe quam majores ipsorum ignavius reli-
gionis instituta colunt.

Quoniam igitur fenori dare Hebræis crimini fuit,
quibus multa nobis vetita indulgebantur, quæ pœnæ
ob istiusmodi lucrum Christianos manebunt, qui-
bus et consistere in vetustis culpa est; et scriptam
legem justitia non exsuperare, est regno cœlorum
excidere? Etenim fornicatio illis non videbatur tam
absurda, et istiusmodi flagitium dedecori non erat.
Apud nos autem « nec nominetur, » inquit ². Quin
etiam aspectus lascivus cum peccato conjunctus
est. Atque illi quidem jurare etiam lege jubeban-
tur, quod nunc hypocritarum, et improborum, et
hujusmodi farinae hominum est. Et illis quidem ini-
micum cdisse permittebatur: nunc ipsum istuc
punitur, adeoque non ignoscitur, ut hac noxa irre-
titus, nec aliorum peccatorum veniam rogare au-
deat; quod veniam nullo modo consequantur, qui
a quibus læsi sunt, cum iis in gratiam non redie-
rint, etsi millies illorum pœniteat, etsi flumina la-
crymarum profundant. Atque ita quod unicum ma-
lorum humanorum remedium erat, ad morbum
hunc depellendum nihil valet; sed laudatissima
pœnitentia, et sudoribus ejus, et sacrificiis propitia-
torii est potentius. Fructum quoque bonorum ope-
rum capere non sinit, quantumvis eximia et sum-
mis digna laudibus fuerint: sed quemadmodum
nebula superfusa omnia corrumpit, sic malignitas
animi propter veterem injuriam malum teterrimum
omnia vitiat. Hebræis tamen licebat. Commodare
autem fenus neutiquam licebat. Quo igitur loco
inter piacula usuram constituemus, quando tam
permisisse, hoc vetuisse, quid aliud quam quod

Et adhuc audebit quis usuram a crimine immu-
nem statuere, qua odium in homines, et libido, et
peccata maxima tolerabiliora apud Deum legislatore
judicantur? Et quid est insanire, nisi novæ legis
disciplinam veteri inferiore arbitrari, et Christum
in mundum venisse, non ut legem impleteret, sed ut
evacuaret atque everteret? Quod si hæc est mani-
festa impietas, et plenitudo legis Christus est, doce-
ant illi melius ac sapientius esse contemnere le-

gem quam servare, et usuram humanitatem admirabilem, et fraudatores istos compilatoresque humaniores esse iis qui gratis dant mutuum. Necesse est enim, qui hoc non possunt, in alterum e duobus incidere, aut cum Judæis novæ legi obsistere, eorumque insanix quasi quamdam hæreditatem adire; aut si hoc fugiunt, fundamentum quod a principio constitutum est, non convellere, et usuram extremo supplicio addicere; quod amplectentur, si vel tantillum saperent.

Sic enim se res habet. Oportebat hominibus iegan contingere sapientiore et meliorem: et aderam legislator (cui enim id potius committeretur?) litteram illam loco movens. Quoniam autem a charitate Dei et proximi universa lex pendet, homicidam morte multans, et adulterum, et furem, et falsum testem reum faciens, et usuram tollens, et odium adversus proximum propulsans, et tales quædam leges ad mutuam charitatem homines invitantes, solum poterant facere, ut bene meritus amaretur, et ut qui non incommodasset, ei vicissim nihil incommodaretur; in quorum neutro vera hæret humanitas. Nam et non odisse, nondum est amare; bene meritum autem diligere, non hominem, sed beneficium amantis est. Cum hoc modo charitatem, quæ a veteribus illis litteris aberat, inducere oporteret (hoc enim erat impleri legem), quem alium huic provinciæ, quam ipsius legis consummatorem præponere æquum erat? Itaque induxit. Non enim testamentum aliquod tertium expectamus, nec alium populi ductorem moderatoremque, qui meliores leges ferat. Proinde opus fuit legibus, non solum, «Non habebis odio proximum,» sed etiam, «Diliges proximum⁴.» Quod si diliges, etiam bene de illo mereris non tantum ut remunereris, sed etiam ut beneficiis antevertas. Atque ita non solum non dabis fenori argentum tuum fratri tuo, id est, nihil ab illo lucraberis, sed quod his majus quiddam est, cum indigente tua facies communia. Hæc perfectissime præstanta sunt; quorum negligentes decantatam illam gehennam circa impedimentum experiuntur: «Hoc enim est mandatum meum, inquit, ut diligatis invicem⁵;» non unum de mandatis, sed ipsum mandatum. Ergo si hæc est universa lex Christi, hæc est quæ coronas habet; et propter eam nobis gehenna, et tenebræ, et mala omnium gravissima intentantur. Si enim totam legem violare non est nefas, nescio quorum tandem peccatorum poenas sinus luituri, aut quis vapulaturus sit multis.

Et quid his opus est, cum ipsam legislatoris sententiam legere, eaque propositum confirmare liceat? «Descedite a me, maledicti, inquit, in ignem æternum⁶;» non quia fenus accepistis, sed quia de vestris facultatibus his qui egebant nihil tribuistis. Audin? Jam si sua non projicientes tam graviter multat, emunctores istos et compilatores

νόμον, ἢ σώζειν· καὶ τόκον, φιλανθρωπίαν θαυμαστήν, καὶ τοὺς ἀποστερητάς τουτουοὶ καὶ λωποδύτας, φιλανθρωποτέρους τῶν προῖκα χρηστῶν. Ἀνάγκη γάρ τοῦτο μὴ δυναμένους, ἐτέρω δυοῖν περιπέπτειν· ἢ μετὰ τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ καινοῦ στήναι νόμου, καὶ τῆς ἐκείνων κληρονομῆσαι μανίας· ἢ τοῦτο φεύγοντας τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑπόθεσιν σαφῶς εἰδέναι, καὶ δίκαις τὸν τόκον ταῖς ἐσχάταις ὑπαγαγεῖν, ὅπερ ἔλοιτε· ἂν ἦν ὅπως οὐ σωφρονῶσιν.

Ἐχει γὰρ οὕτως. Ἔδειξε τοίνυν ἐν ἀνθρώποις γενέσθαι φιλοσοφώτερον, καὶ καλλίω, καὶ παρῶν ὁ νομοθέτης. Τίς γὰρ ἂν ἐπιστεύετο τὰ γράμματα, ἢ ὁ ταῦτα δοῦς; Ἐπειτα δὲ, εἰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ὁμοδόλους ἀγάπης ἐξήρτηται νόμος, ὁ τὸν ἀνδροφόνον ἀποτινύς, καὶ τὸν μοιχὸν, καὶ τὸν τοιχωρύχον, καὶ τὴν ψευδῆ μαρτυρίαν ἐλαύνων, καὶ τὸν τόκον ἀναιρῶν, καὶ τὸ πρὸς τὸν πλησίον μίσος ἐκβάλλων, καὶ τοιοῦτοι δὴ τινες νόμοι πρὸς τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην τοὺς ἀνθρώπους διατιθέντες, τοσούτον ἡδυνήθησαν μόνον, ὅσον τὸν μὲν εὐεργέτην ποιῆσαι φιλεῖν, δρᾶσαι δὲ μηδὲν κακὸν τὸν ἡδικηκότα μηδὲν· ὧν οὐδέτερον ἀληθῶς φιλανθρωπία· τό τε γὰρ μὴ μισεῖν, οὐκ φιλεῖν ἐστὶ, τό τε τὸν πεποιηκότα φιλεῖν, οὐ τὸν ἀνθρωπῶν ἐστὶ φιλοῦντος, ἀλλ' αὐτὸ δὴ τὸ εὐ πεπονθέναι. Τοῦτον δὴ τὸν τρόπον τὴν ἀγάπην τῶν παλαιῶν γραμμάτων ἀποῦσαν θεὸν εἰσάγειν· τοῦτο γὰρ ἦν πληρωθῆναι τὸν νόμον· τίνα τῶν ἄλλων εἰσενεγκεῖν εἰκὸς ἦν, ἢ τὸν τοῦ νόμου τελειωτῆν; οὐκοῦν εἰσηνεγκεν. Οὐ γὰρ δὴ διαθήκην τρίτην τινὰ προσδοκῶμεν, οὐδὲ δημαγωγὸν ἕτερον, ὃς καλλίω νομοθετήσει. Καὶ τοίνυν ἀνάγκη νόμων οὐ μόνον οὐ μισήσεις, ἀλλὰ καὶ, Φιλῆσεις τὸν ὁμοφυλον. Εἰ δὲ φιλήσεις; καὶ εὐ ποιήσεις, οὐκ ἀμειδίμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπάρχων χρηστός. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐχ ὅπως οὐκ ἐκτοικεῖς τὸ ἀργύριόν σου τῷ ἀδελφῷ σου, ὅπερ ἐστὶν, οὐ τῶν ἐκείνου τι κερδανεῖς· ἀλλὰ καὶ τούτου πλέον τι τῶν σαυτοῦ κοινωνήσεις. Ταῦτα δὲ φυλάσσειν ἐκ παντὸς τρόπου, καὶ τοὺς περιοριώνας οὐδὲν κωλύει τῆς ὁμονομένης ἂν πειραθῆναι γέννησις. «Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ, φησὶν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους·» οὐ μία τῶν ἐντολῶν, ἀλλ' αὕτη ἡ ἐντολὴ. Εἰ δὲ τοῦτο πᾶς ὁ τοῦ Χριστοῦ νόμος, οὗτος μὲν ὁ τοὺς στεφάνους ἔχων, ὑπὲρ τούτου δὲ γέννηα καὶ σκότος ἀπειλεῖται καὶ τὰ ἐσχάτα τῶν κακῶν. Εἰ γὰρ τὸν ἅπαντα νόμον οὐδὲν δεινὸν ὑπερβαίνειν, οὐκ οἶδα τίνων ἀμαρτημάτων τίσομεν δίκας, ἢ τίς δαρήσεται πολλὰς.

Καὶ τί δεῖ τούτων, ὅταν αὐτὴν ἐξῆ τὴν ψῆφον ἀναγνόντα τοῦ νομοθέτου διαδείξαι τὸ προκειμένον; Πορεύεσθε, φησὶν, ἀπ' ἐμοῦ, οἱ καταγραμμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον,» οὐχ ὅτι τόκους ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν ἐλάβετε, ἀλλ' ὅτι τῶν οικείων οὐ μετεδώκατε τοῖς δεηθεῖσιν. Ἀκούεις; εἰ δὲ τοὺς μὴ τὰ οικεῖα βίπτοντας τοσούτων τιμᾶται κακῶν, τοὺς ἀποστερητάς τουτουοὶ καὶ

⁴ Levit. xix, 17, 18; Matth. xxii, 39. ⁵ Joan. xiii, 34. ⁶ Matth. xxv, 41.

λωποδύτας τοῦ παραπέμψει; Σὺ δὲ τόκους ἔχων, ἂν νομιζεις τὴν γένναν φυγεῖν ἄν; καὶ οἷε σωφρονεῖν; καὶ πῶς οὐ μᾶλλον ἀποπώτερος εἶ, καὶ τοσοῦτον ἀξιώτερος τῶν ἐσχάτων, ὅσον οὐδ' ἔγνωσ' οἱ κακῶν εἶ; οὐδ' αἰσχύνῃ πονηρῶς ὦν, οὐδ' ἐρυθριᾷς, οὐδὲ ζητεῖς βράβαρον, ἀλλ' ἐστῶσιν ὀφθαλμοῖς ὄραξ τὴν ἀκτίνα;

Καὶ τί λέγω; τὸ γὰρ χεῖριστον ἀπάντων, ὅτι καὶ τῶν γενναίων τούτων ἐνόησεν, καὶ ἐλεημοσύνη τὸ πρᾶγμα δοκεῖ, καὶ τῶν δανείων, ὡς δὴ τινῶν κατορθωμάτων μεμυημένοι σεμνύνονται, καὶ καταλέγουσιν, οἷς ἔχρησαν, ὧν περ ἐκέρδαινον, ὡς εὖ πεπονηθότας τῆς σκαιότητος. Σεμνὸς εἶ τοκογλυφῶν, δέον κατορῦντεσθαι; καὶ διδοῦς ἐφ' ᾧ κερδαίνειν, ἐλεήμων; Οὐκοῦν καὶ τὸν γεωργὸν εἰποις ἂν τρέφειν τὴν γῆν, ὅτι ῥίπτει τὸν σίτον, ἵνα κομισηται πλεῖον μᾶλλον δὲ τὴν ἐστίασιν ἀνθρωποφάγου καλέσεις, οἶμαι, φιλοφροσύνην· ὅς εὖ καὶ καλῶς τρέφει τὸν ἀνθρώπον, ἵνα καταφάγη πλοῦτα, καὶ εὖ τοῖνον δίδωσ, ἵνα τοὺς ἀλλοτρίους καρπωσάμενος πόνους, πλεῖον ποιήσῃ τὸ ἀργύριον· εἴτα ἐλεήμων εἶ; καὶ οὐκ αἰσχύνῃ, τῷ πάντων αἰσχίστῳ πράγματι τὸ κάλλιστον ὀνομάτων περιτιθεῖς;

Ἄλλὰ πολλοὶς ἔλυσεν πενίαν, φησίν. Οὐ προηρημένοιο, ἀλλ' οὕτω συμβάν. Σὺ μὲν γὰρ πρὸς τὸ κερδαίνειν μόνον ἔώρας, καὶ τοῦτ' αὐτὸ δανείζων ἐσκόπεις, ὅπως τὰ ὄντα τῷ πένητι πρὸς σεαυτὸν μεταστήσῃ, τῷ τῶν τόκων ὀνόματι. Εἰ δὲ τὸ δάνειον γεωργῶν ἐκείνος, καλλίω πεποίηκε τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν πενίαν τῆς οἰκίας ἐξέβαλεν, οὐ σὺν ἔργον. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο δώσομεν, δι' ὧν ἔχρησας, οὐ δι' ὧν ἀπεστέρησας. Νῦν δὲ ἡμῖν φεύγεις οὐ τῶν δανείων, οὐδ' ὅτι μὴ τῶν ἀρχαίων ἀπέστῃς, ἀλλ' ὅτι τόκους προσαπαιτεῖς. Τοῦτο δὲ οὐχ ὑπερόριον ποιεῖ τὴν πενίαν, ἀλλὰ κατάγει. Οὐδ' ἐξέβαλέ τι τῶν σῶν εἰς τὸν πένητα, τῶν ἐκείνου δὲ τὰς σὰς ἐνέπλησε χεῖρας. Καὶ σοὶ μὲν πλεῖον ἐποίησε ἀργύριον· ἐκείνῳ δὲ κενὴν τὴν οἰκίαν. Ταῦτα φιλανθρωπία καὶ πενήτην πρόνοια; καὶ τί κωλύει καὶ τὸ ἀποκτείνειν σώζειν οἴεσθαι, καὶ τὸ ἀποστέρειν χορηγεῖν, καὶ τὸ λιμῷ πιέζειν τρέφειν, καὶ τὸ πληγὰς ἐκτείνειν φιλοφρονεῖσθαι; καὶ οὕτω πάντα συγκυκλήσεις χρήματα. Γέλως ταῦτα καὶ λῆρος, καὶ οὐδὲν ὑγιές. Μᾶλλον δὲ, εἰ γέλωσ ἦν, ἀνεκτὸν ἂν ἦν· νῦν δὲ ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων ὁ τῶν τόκων ἐστὶ κακῶς, καὶ τὸ μετὰ δαιμόνων καὶ τούτου δὴ τοῦ δυστυχοῦς κύκλου κληρονομεῖν. « Πορεύεσθε γὰρ, φησίν, ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τῶ αἰώνιον. »

Ἄλλ' οὐδὲν πρὸς με ταῦτα, φησίν, ὅς ἀργυρίου μετέδοκα τῷ πένητι, καὶ τραπέζης, καὶ ἱματίων· ἀλλ' οὐ τῶν οἰκείων, ἕως τόκους αἱ χεῖρες ἔχουσιν. Ὁ δὲ νόμος, τῶν σαυτοῦ, φησὶ, μεταδώσεις, οὐδὲ εἰ μὲν τοὺς τόκους ἀπαντας εἰς τοὺς πένητας ῥίπτεις· ἔπειτα τί καὶ λαμβάνεις; καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ λύεις νόμον, τοσαύτην τὸλμαν τολμῶν ἔθεν οὐκ ἔστι κερδαίνειν οὐδέν. Εἰ δ' ὧν λαμβάνεις ἐλάττω δίδωσ καὶ

quonam mittet? Tu autem cum quæstu tuo feneratorio te gehennam effugituum censes? Et sane mentis esse putas? et quomodo non potius stolidior, et tanto extremis suppliciis dignior, quanto nec nosti ubi malorum sis: nec cum improbus sis, verecundaris, nec erubescis, nec vitare harulhrum quæris, sed fixis oculis radium intueris?

Quid? quod pessimum est omnium, quibusdam virorum istorum insignium usura etiam elemosyna videtur, et fenore velut quibusdam virtutibus initiati gloriantur, enumerantque tanquam beneficiis a se affectos, quibus commodarint, et a quibus eadem opera lucris aucti sint. Hem stultitiam! Tu honestus, qui tabulis nomina eorum, quibus pecunia fenori data est inscribis, quas humo oporteret obruere? Et qui das ut lucrere, es misericors? Ita et agricolam dixeris terram alere, quia serit frumentum, ut plus recipiat; vel potius epulationem anthropophagi vocabis, opinor, benevolentiam, quia bene et pulchre saginat hominem, ut eum pinguefactum devoret. Et tu igitur das, ut fructu ex alienis laboribus percepto, pecuniam tuam cumules. Hanc vero misericors es? Et non te pudet rei omnium turpissimæ sceleratissimæque pulcherrimum nomen imponere?

Sed multas a paupertate vindicavi, inquit. Non quia tu id deliberares, sed ita evenit. Tu enim tantummodo compendia tua cogitabas, hoc ipsum mutuum dando spectabas, ut mutui nomine bona pauperis ad te transferres. Quod si ille mutuo bene collocato rem suam amplificavit, paupertatemque domo sua ejecit, non tuum hoc opus est. Quod si etiam isthuc dederimus, certe, quatenus commodasti, non quatenus eum fraudasti, profuisti. Nunc non accusaris a nobis quod das mutuum, nec quod sortem repetis, sed quod insuper usuram exigis. Hoc non profligat paupertatem, sed inducit; nec aliquid tuorum in pauperem confert, sed ejus rebus manus tuas implet; ac tibi quidem pecuniam exaggerat, illi domum exinanit. Hoccine humanitas et cura pauperum? Et quid obstat quin occidere putetur servare, et defraudare, suppeditare, et fame cruciari, pascere, et plagas incutere, favore prosequi? Sic res omnes permiscebis. Ridiculum, nugæ, nihil simplex hic et sincerum. Imo vero si ridiculum, sustineri posset: nunc ploratus et stridor dentium usurarum fructus est, et cum dæmonibus et damnatorum infelici turba perpeti atrocissima. Ait enim: « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. »

Nihil ad me ista, ait fenerator, qui pauperi argentum, et victum, et vestes commodavi. At non de propriis, quandiu in manibus est usura. Lex autem jubet de suis communicare. Si tu vero usuras omnes in pauperes effundas, primum nondum tua prodigis. Deinde cur accipis, tantaque audacia suscipienda, unde tibi nihil prodes, Dei legem violas? Quod si minus das, quam accepisti, neque tua

das, et adhuc aliena retinere deprehenderis, et tanto deterior es iis qui in gehennam mittantur, quanto tolerabilius est nec bene cuiquam, nec male facere, quam malefacere.

Sed lex, inquit, communi bono adversatur; oportet enim in civitatibus creditores esse. Atqui sublato fenore nulli sint necesse est qui dent mutuum. Deus quidem quod conducere censuit, hoc lege præscripsit. Tu legem antiquas, et meliorem ferendam putas, quam Deus tulerit, et communi hominum consulendum sapientius, prospiciendumque humanius. Sane si Athenis, progressus in medium, Solonis leges abrogandas suadere institueres, moriendum tibi foret, antequam vocem ederes: nunc Dei legem accusans, et quidem injuriæ publicæ, non hanc temeritatem putas injuriam; non amentiam extremam, nec fulmen metuis. Quin imo non erant nobis verba facienda ad tam insipientes æque ac temerarios. Ne tamen existimentur aliquid dicere et quosdam in errorem deducant, omnium sæculorum respublicas bene temperatas consideremus, in quibus fenori exercendo locus nullus fuit.

Primum, Hebræi quo infeliciores fuerunt, quia legem servarunt? nonne felicissimi? nonne tropæis floruerunt? nonne hostium regiones occuparunt? Qui porro nunc Palæstinam habitant Barbari, et gens tam frequens Latinorum, tantum legem non adorantes, nonne bene habent? Solis nobis nescio quid intelligentibus sapiens hoc genus creditorum, novam quamdam reipublicæ salutem, iniquitatem scilicet invenit, et student persuadere hominibus, quæ primo homini primus impostor persuasit, mandatis Dei suam sententiam antepone, et illa negligenda, suis autem adhærendum, ut omnium optimis; et violare legem, nihil esse piaculare, et insuper id audentibus, utile; quemadmodum veterator ille: « Non, inquit, morte mortemini, sed eritis sicut dii ». Au non tales sunt horum voces? Et hæc sentientes non contremiscunt, nec erubescunt: sed in quibus ipsi reipublicæ detrimentosi sunt, et propter quæ ultimis mactandi essent cruciatibus, horum legem divinam accusant. Deus enim utrumque præcepit, et creditores esse in urbibus, et usuras abesse ab urbibus. Hi vero, quia non liceat fenerari, ideo nec mutuum dandum putantes ipsi creditores ex urbibus tollunt, et ea de re legem reprehendunt.

Quanquam si mutuum non poterat purum esse ab usura, et natura aliter non sinebat, sed necessitate eveniebat, ut sublatis usuris neque creditores esse possent, æquum erat culpam tribuere legi, quæ non exegisset feneratores, induxisset autem per eos, quos necessario non exegisset. Quod si fenerandi necessitas nulla prorsus est, nec natura quidquam vetat gratis commodare, et testantur id omnes mortales, qui tuam sententiam despiciunt; tu

πρός γε ἔτι τὰλλότρια κατέχων ἀλίσκε· καὶ τοσούτῳ χείρων εἶτων εἰς τὴν γέενναν ἀποπεμπομένων, ὅσον ἀνεκτότερον, τὸ μῆτε εὖ ποιῆσαι, μῆτε κακῶς τοῦ δρᾶσαι κακῶς.

Ἄλλ' ὁ νόμος τῷ κοινῷ λυσιτελεῖ πολεμεῖ, φησὶ· δεῖ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσι χρήστας εἶναι. Τόκων δὲ ἀναιρουμένων, ἀνάγκη χρήστας μὴ εἶναι. Καὶ ὁ μὲν Θεὸς, ὅτι συμφέρειν ἐνόμισεν ἔθηκε· σὺ δὲ διαγράφεις, καὶ οἷε δὴ τοῦ Θεοῦ καλλίω νομοθετεῖν; καὶ τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων προνοεῖσθαι μὲν σφωτέρωρον, κήδεσθαι δὲ φιλανθρωπότερον; Καὶ εἰ μὲν Σόλωνος ἢ Λυκούργου νόμον ἔλυες, Ἀθήνησι παρελθὼν, κἂν ἀπέθνησκες πρὶν ἀφεῖναι φωνήν· νῦν δὲ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον γραφόμενος, καὶ ταῦτα δημοσίω ἀδικημάτων, οὐ παράνοιαν ἠγῆ τὴν ἰδίαν, οὐδὲ μανίαν τὴν ἐσχάτην, οὐδὲ σκηπτοὺς προσδοκᾷς; μᾶλλον δὲ ἔδει μὲν ἡμῖν οὐδενὸς ἤδη λόγου πρὸς τοὺς ἀνοήτους τούτους, οὐχ ἤττον ἢ τολμηροῦς, Ὡς ἂν δὲ μὴ λέγειν τι δοκοῦντες, ἐνίους ἐξαπατῶσι, σκοπῶμεν τὰς ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος πολιτείας, αἱ καλῶς ἐπολιτεύσαν, ὧν τόκος ἦν οὐδαμοῦ.

Καὶ πρῶτον Ἑβραῖοι τί χεῖρον ἔπραξαν, ὅτι τὸν νόμον ἔσωσαν; οὐ πάντα εὐτύχουν; οὐ τροπαίους ἤνθησαν; οὐ τὴν πολεμίων ἐκαρπύσαντο γῆν; οἱ δὲ νῦν Παλαιστίνην οἰκοῦντες βάρβαροι, τοσαῦτα δὲ γένη Λατίνων, οὐ μόνον οὐ τὸν νόμον προσκυνοῦντες εὖ πράττουσι; Μόνοις δὲ ἡμῖν οὐκ οἶδ' ἔτι μαθεῖν, τὸ σοφὸν τοῦτο τῶν τοκογλύφων γένος, καινὴν τινα σωτηρίαν τοῦ κοινοῦ, τὴν παρανομίαν ἐξεῦρε, καὶ ζητοῦσι πείθειν ἀνθρώπους, ἃ τὸν πρῶτον ἀνθρώπων ὁ πρῶτος ἔπεισε συκοφάντης, τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ τὴν αὐτῶν ἀλλάττεσθαι γνώμην, καὶ τὰς μὲν περιορᾶν, αὐτοῖς δὲ προστιθεσθαι δεῖν, ὡς δὴ τὰ βέλτεστα πάντων εἰσάγουσι, καὶ τὸ παρανομεῖν οὔτε δεινὸν οὐδὲν εἶναι, καὶ πρὸς γε τοῖς τελεμῶσιν ὄφελος εἶναι, καθάπερ ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος, « Οὐ θανάτι ἀποθανεῖσθε, φησὶν, ἀλλ' ἔσωθε, ὡς θεοί. » Οὐ τοιαῦτα γὰρ τῶν ἀνδρῶν τὰ ῥήματα; καὶ ταῦτα τιθέντες, οὔτε φρίττουσιν, οὔτε αἰσχύνονται, ἀλλὰ καὶ ὧν αὐτοὶ τῷ κοινῷ λυμάλινονται, καὶ ὑπὲρ ὧν ἂν τὰς ἐσχάτας ἔδωσαν δίκας, τούτων αἰτιῶνται τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον. Ὁ μὲν γὰρ ἀμφω κελεύει, καὶ χρήστας ἐν ταῖς πόλεσιν εἶναι, καὶ τόκους ἀπειναι. Οἱ δὲ, τῷ μὴ τοκίσειν ἐξείναι, μηδὲ δανείζειν ἀξιοῦντες, αὐτοὶ μὲν ἀναιροῦσι δῆπου τὸ χρήστας ἐν ταῖς πόλεσιν εἶναι, τῷ νόμῳ δὲ τὸ πρᾶγμα μέμψονται.

Καίτοι, εἰ μὲν οὐκ ἐξῆν καθαρὸν εἶναι τόκων τὸ δάνειον, καὶ ἡ φύσις ἄλλως οὐ συνεχώρει, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης ἀπήντα, τόκων ἀναιρουμένων, μηδὲ δανειστάς εἶναι δύνασθαι, κἂν εἰκὸς ἦν τὴν αἰτίαν ἄγειν ἐπὶ τὸν νόμον, ὅς οὐκ ἀπίλασε μὲν δανειστάς, εἰσῆγγεκε δὲ δι' ὧν ἐξ ἀνάγκης ἀπίλασεν. Εἰ δ' ἀνάγκη μὲν τοκίσειν οὐδ' ἤτισοῦν, ἡ τε φύσις; οὐδὲν ἐκώλυσε προῖκα γενέσθαι, καὶ μαρτυροῦσιν ἀνθρωποι πάντες, οἱ τὴν σὴν ἀτιμάζουσι ψῆφον, σὺ δὲ γνώμης μοχθη-

⁷ Gen. III, 4, 5.

ρία κέρδους χωρὶς οὐ χρῆσαι τολμᾶς· τί τὴν προαι- A
ρεσιν ἀφελί; τῆς αἰτίας, ὧν ἔδει κακῶν σαυτὸν, τὸν
νόμον ἐγκαλεῖς; καὶ δημοσίων ἀδικημάτων διώκεις,
ὧν αὐτὸς αἰτιὸς εἶ; Εἰ μὲν γὰρ διμαχόν τινα κειώ-
λυκε χρῆστην εἶναι καὶ πρὸς τοιοῦτους λόγους εἶχεν
ἀναχωρεῖν, ὅθεν ἂν ἐδείκνυς, οὐχ ἔκων ἀμαρτάνειν·
εἰκότως ἂν παρητοῦ, μετατιθεῖς ἀπὸ σαυτοῦ τὴν
μέμφιν ἐτέρωσε. Νῦν δὲ τὴν προαίρεσιν προῖσχύμε-
νος, καὶ τὸ πρὸς κέρδους δανείζειν βούλεσθαι μὲν, οὐ
συγχωρεῖσθαι δὲ κομιδῇ γελοῖον, εἰ νομίζεις ἀπολο-
γεῖσθαι, τὰ ἐγκλήματα λύων αὐτοῖς τοῖς ἐγκλήμασι,
καὶ ὑπὲρ οὐ διώκη τοῦ γνώμη πονηρῆς εἶναι, τοῦ-
τῆμιν ἀντ' ἄλλης ἀπολογίας προβάλλεσθαι. Οὐ γὰρ,
ὅτι δανείζειν μὴ δύνασαι, λέγειν ἔχεις, ἀλλ' ὅτι μὴ
βούλει τόκου χωρὶς. Οὕτω δὲ καὶ τὸν μοχλὸν ἐροῦ-
μεν, καὶ τὸν ἀνόρηφόνον, ὅτι πονηρᾶ γνώμη τὰ B
τοιαῦτα τολμῶσι, καὶ οὐδεμίαν παραίτησιν, τὸ μὴ
προηρησθαι γενέσθαι γρηστὸν.

"Ἄλλως τε εἰ μὲν τῶν ἐπαινουμένων ὁ τόκος, ὁ
μὲν νόμος ἐν αἰτίαις, ἐκβάλλων δὲ τιθέναι ἐχρήν-
σολ' οὐκ ἂν τις ἐπιτιμήσαι περιεχομένῳ χρηστοῦ
πράγματος. Εἰ δ' ἀπάνθρωπόν τι καὶ πονηρὸν, ὁ μὲν,
τῶν ἀισχρῶν ἀπάγων, κἂν ἐπαινοῖτο· σὺ δ' ἐκείθεν
ἐπ' ἄλλο τρέχων κακὸν, καὶ κακοῦ κακὸν ἀλλαττόμε-
νος, τοῦ τοκίζειν τὸ μὴ δανείζειν, δηλὸς οἰκοθεν
καὶ παρὰ σαυτοῦ γίνῃ πονηρῆς ὢν. Εἰ γὰρ, ὅτι
τῶνδε τῶν κακῶν ἀποκρουσθεὶς ἐπ' ἄλλα μεταχω-
ρεῖς, τὸν ἐκκεκρουκότα τῶν προτέρων αἰτιᾶ τῶν
δευτέρων, κίκεῖν δὴ συγχωρήσεις, τῆς λωποδύτου C
καὶ τοιχωρύχου φαυλότητος τοὺς νόμους κληρονο-
μεῖν, οἷ φανερώς αὐτοὺς οὐκ ἔωντες ἐμπορεῖσθαι
τῶν ἀλλοτριῶν, ἐπὶ τὴν νυκτερινὴν συνελαύνουσι
πονηρίαν. Καὶ ληστὰς γὰρ οὐκ ἂν τὴν ἐσχατιάν καὶ
τὰ ὄρη κατειληφότες τοῖς παρῶσιν ἐθῆξαν ξίφῃ,
εἴγε ἐξῆν αὐτοῖς τὰς πόλεις οἰκοῦσι καὶ τῇ γνώμῃ
χρωμένοις, κρείττους εἶναι δικαστηρίων καὶ νό-
μων. Τὸν ἴσον τρόπον καὶ τυμωρῶχοις τί νυκτὸς
ἔδει· καὶ τῆς κατὰ οἰχομένων μανίας, εἰ τοὺς ζῶντας
ὁ νόμος ἡμέρας ἐδίδου πολιτοχεῖν, καὶ περιδύειν οὐς
ἴθουλοντο, μηδὲν δεδοικότας; Καὶ ὄλωσ' οὐδένα ἂν
εὐροῖς τῶν ὀλέθρων τούτων καὶ πονηρῶν, ὅς οὐ τῶν
μὲν ἀνετράπη τῇ τῶν παρανόμων ἀνάγκῃ, τοῖς δὲ γνώ-
μη προσεχώρησε τῶν κακῶν [ἀν καλῶν?]. Τί οὖν; τοὺς
μὲν ἀφώμεν αἰτίας, τοὺς νόμους δὲ τάκεῖν μὲν D
ψώμεθα; καὶ τοὺς μὲν κακῶν ἀπαθεῖς ἐῷμεν περι-
νοστεῖν, δικαστὰς δὲ καὶ νόμους καὶ δίκας, καὶ τὰ
βέλτεστα δὴ τῶν ἐν ἀνθρώποις, ὡς ἄγῃ τῶν πόλεων
ἀπελάσομεν; Εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐδ' ἂν μανεῖς εἰποι-
τες· ὅγε οὐδ' αὐτοῖς ἀρέσειεν ἂν, οἴμαι, τοῖς τῶν
κακῶν τολμηταῖς. Ἄλλ' οἱ μὲν νόμοι τοῖς ἀνθρώ-
ποις κακῶν ἀναίτιοι πανταχοῦ· οἱ δ' ὧν ἀμαρτάν-
ουσι ἀπολαύσουσιν ἂ προσῆκε, καὶ τὴν γιγνομένην
δώσουσι δίκην· τί σὺ σαυτὸν ἀπολογίας ἐξαιρεῖσθαι
νομίζεις, ὧν οὐδεὶς ἀπάνωτο πονηρῆς; οὕτως τοῖνον
νομίζων ἐκφεύξῃ τὴν δίκην, οὕτως τῷ μὴ τοκίζειν
ἐξῆναι τὸ δανείζειν ἀρνούμενος, καὶ τὴν κοινωνίαν
ἀναίρων, ἣ συνήχησε τὸ γένος, καὶ ἡμῶν ποιεῖ
τὸν ἄνθρωπον, καὶ ταύτῃ τὸ κοινὸν ἀδικῶν, ἀπολο-

autem pravitate animi absque spe lucri non aude-
dare mutuum; quid voluntatem tuam crimine au-
solvis, et quorum te ipsum debebas, eorum legem
accusas, publicorumque malorum accessis, quorum
tu ipse reus es? Si enim aliquid inexpugnabile pro-
hiberet creditorem esse, et eo posses confugere,
unde ostenderes te non volentem peccare, merito
veniam impetrares, et reprehensionem amolireris.
Nunc voluntatem pratextens, et absque lucro velle
te quidem dare mutuum profitens, non autem per-
mitti, rem ridiculam admodum facis, si crimina
criminibus tuendo te defendis, et in quo accusaris,
quod animo sis improbo, id nobis pro responsione
objici posse existimas. Non enim potes dicere, te
non posse dare mutuum, sed non velle absque fe-
nore. Sic porro et adulterum et homicidam appel-
labimus, quoniam perversa voluntate talia non re-
formidant, et quominus bonus esse velit, excusari
nemo potest.

Adhæc, siquidem laudi danda esset feneratio,
in vituperationem caderet lex, quæ, quod sancire
oportebat, id rejiceret: ac te rem non malam com-
plectentem hand quisquam in vitio poneret. Si au-
tem quiddam ab humanitate alienum atque impro-
bum est, qui a turpibus te abducit, laudem ferat
etiam. Cæterum tu inde ad aliud facinus currens,
in aliumque malo commutans, fenerari scilicet cum
eo quod est non dare mutuum, a temetipso
apertæ nequitie coargueris. Nam si, quod ab istis
sceleribus depulsus es, ad alia transis, quique te a
prioribus cohibuit, eum ut causam posteriorum
accusas, etiam illud concedes, improbitatis, gras-
satorum, et effractoriorum leges causam esse, quæ
dum palam alienis facultatibus ditari non patium-
tur, ad nocturnam pravitatem eos compellant. Ne-
que enim latrones solitudinibus et montibus se
credentes, gladium in viatores stringerent, si ipsis
urbes habitantibus, et cupiditati indulgentibus, ju-
dicia et legum jura liceret contemnere. Consimili
modo parietum perfossoribus quid nocte opus erat,
et insania adversum mortuos, si vivos per diem
obsidere, et quos liberet suis robus citra metum
exuere ac spoliare lex permetteret? Et plane nul-
lum perniciosorum ac sceleratorum invenias, qui
non lege coactus, ab illis maleficiis abstinerit,
ad hæc autem sponte ac volens aggressus sit. Quod
ergo? illosne ut insontes dimitemus, in leges ve-
ro ab illis nefarie commissorum culpam confere-
mus? Et illos quidem poenarum immunes vagari
libere sinemus, iudices autem, et leges, et jura,
quibus nihil est in hominum vita salutaris, tan-
quam piacula e civitatibus expellemus? Quod si
hoc nec mente captus dixerit, nec ipsismet talia
audentibus, credo, placuerit; sed leges ubique
gentium hominibus scelerate agendi causa non
sunt, et qui peccant, præmia condigna referunt
et conflant sibi poenam luunt, cur tu ejusmodi de-
fensione innoxium te fore confidis, quæ nulli im-
probo unquam profuit? Neque igitur ad seus fa-

ciendum incumbens supplicium effugies: neque propter interdictum fenus credere pecuniam recusans, et communionem dissipans (quæ genus humanum congregavit, et homines ad civilem cultum deduxit), atque ita reipublicæ damnnum injungens, per leges tueri te poteris, verum utrumvis peccaveris, inhumanitatis convinceris. Nam quia proximum non amas, et hoc et illud audes.

Et quid labis habet, inquit, si a paupere nihil, a divite autem fenus exigamus? Multum profecto. Hoc enim est contra leges agere, pecuniam commodatam cum auctario recipere. Pauperem vero elidere, fame premere, vestibus spoliare, hoc jam non fenus, sed gravius quoddam scelus est: quandoquidem et fures delinquant crudelius si egentem spoliaverint, et multo amplius, si ipsi copiosi fuerint; et scelestiores insuper censentur, si, a quibus beneficia acceperunt, in eos ipsos malefici exstiterint. Verum enim vero leviora crimina propter graviora prænis non carebunt. Cum igitur lex in illa vindicet, sine dubitatione hæc infestius odit, et severius multat. Nam si in quacunque pravitate aliis tolerabilius, aliis sceleratius peccantibus, hos tantum deprehensos puniret legislator, videretur aliis patrata ignoscere. Quoniam autem judicium sententiæ et hos et illos damnant, patet, leges, secundum quas ad judicium et prænas utrique rapiuntur, contra leviora item latis esse. Porro nec definitum est commissum grandius, nec datur, quo non detur majus. Quorsum igitur lex, cum non sit, in quo ponatur? Nam fure effractor utique pejor est. Itaque, si placet, hunc in crucem agamus, illum ut tolerabiliorem absolvamus? Sic lex semper procedens, sotentem non inveniet. Sicut ergo lex, «Non occides,» non parricidam, nec fratricidam, aut quemcumque certum interfectorem, sed simpliciter homicidam persequitur: ita quoque et furem, et adulterum, et maleficum quemque. Eodem modo illud, «Non fencraberis fratri tuo*,» non est usuram dividens, et unam velantis, alteram statuentis, sed omnem usuram exterminantis. πον, καὶ τὸ, «Μὴ ἐκτοκίσῃς τῷ ἀδελφῷ σου τὸ ἀργύριον,» οὐ τόκον ἐστὶ διαιροῦντος, καὶ τὸν μὲν τιθέντος, τὸν δὲ ἀναιροῦντος, ἀλλὰ πάντα τόκον ἐκβάλλοντος.

Atqui lex imperatoria (occurrit ille) hac via lucrum consecrari permisit, quod nunquam fecisset, si in eo peccatum inesset. Quomodo non stultum est sic ratiocinari: Homines istuc permiserunt: et non cogitare potius. Deum hoc fugere jussisse, et non esse vitiosum hoc lueri genus ex lege humana con-jicere, et cum Deus hoc ipso quod prohibuit, vitiosissimum esse testetur, nihilo tamen magis vitiosum arbitrari? Quanto melius judicares, juxta Dei judicium ferens sententiam, quam legibus hominum assentiens? Mihi vero et comparare quidquam legi divinæ extremæ videtur audaciæ, et egestas rationis: nedum laborare apud homines parum pios, ut eis persuadeas, utri legum potius obtemperent. Age enim, si discendum foret, num usura in peccatis ducenda, utrum tu magistrum eligeres? nonne Deum, si vel tantillum saperes? Jam si legibus ita pu-

ἄ γίαν ἔξεις τὸν νόμον, ἀλλ' ὀπότερον ἀμαρτάνεις, ἀπανθρωπίας ἀλίσκεν. Τῷ γὰρ μὴ φιλεῖν τὸν ὀμόφυλον, καὶ τοῦτο κάκεινο δῆπου τολμᾷ.

Καὶ τί δεῖνόν, φησὶν, ἂν πένητος μὲν οὐδὲν ἀρέλωμεν, πλουσίοις δὲ τόκου χρήσω; Πάνυ μὲν οὖν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ παρανομεῖν, τὸ χρήσαντας ἀργύριον, μετὰ προσθήκης ἀπολαθεῖν· τὸ δ' ἀπάγξαι πένητα, τὸ λιμῶ πείσαι, τὸ περιδύσαι, τοῦτ' ἔδη τόκος οὐκέτ' ἐστίν, ἀλλὰ τι μείζον κακόν· ἐπεὶ καὶ τοιχωρύχοις τὸ ἐγκλημα χεῖρον, ἂν πένης ὁ εὐσευλημένος ἦ, καὶ πολὺ μᾶλλον εἶγε πλουτοῦντες ἔτυχον αὐτοί. Καὶ ἐτι μιαιώτεροι καὶ κακίους, εἰ καὶ παρ' ὧν εὖ πεπόνθασι, τούτοις ἐγένοντο πονηροί. Ἄλλ' οὐδὲν μᾶλλον ἀπήλλακται δίκης διὰ τὰ χεῖρω, τὰ κουφότερα τῶν κακῶν. Τούτων μὲν οὖν ὁ νόμος τῆς δίκας εἰσπράττων, τοῖς χεῖροισι δῆλός ἐστι σφοδρότερον πολεμῶν, δι' ὧν ταῦτα κολάζει, μειζόνων ἐκείνα τιμώμενα. Εἰ γὰρ ἐπὶ πάσης ἡστινοσοῦν πονηρίας, τῶν μὲν ἀνεκτότερον, τῶν δὲ χεῖρον ἐχόντων, τοὺς χεῖρονας ἐκόλαζεν ὁ νομοθέτης ἀπολαθῶν, κἂν ἐδόκει τοὺς ἄλλους τὴν πονηρίαν ἐφεῖναι, ἐπεὶ δ' αἱ ψῆφοι τῶν δικαστῶν καὶ τούτους κάκεινους ἀπίγουσαι, δῆλοι καθεστᾶσιν οἱ τούτους ἄγοντες νόμοι, κατὰ κουφοτέρων κείμενοι· καὶ μὴν οὐδ' ὤρισταί τὸ χεῖρον κακόν, οὐδ' ἐστὶ λαθεῖν οὐδὲν περαιτέρω. Κατὰ τίνος τοῖνον ὁ νόμος, οὐκ ὄντος οὐ στήσεται; Τοῦ γὰρ νῦν κλοπῆς ἀλόντος, χεῖρω τοιχωρύχον ἐστὶ λαθεῖν, καὶ δὴ μεταστήσομεν ἐπ' ἐκεῖνον τὴν δίκην, καὶ τοῦτον ἀνεκτότερον ἐτέρου φανέντα, λύσομεν; Καὶ οὕτως ὁ νόμος κεί βαδίζων, οὐκ ἂν εὐροὶ τὸν ὑπεύθυνον. Καθάπερ τοῖνον τὸ, «Μὴ φονεύσεις,» οὐ τὸν πατροκτόνον, ἢ ἀδελφοκτόνον ἢ ὄντινον τῶν μαιφόνων, ἀλλ' ἀπλῶς τὸν ἀνδρῶφόνον ἐλαύνει, κατὰ τὰ αὐτὰ δὴ καὶ τὸν τοιχωρύχον καὶ τὸν μοιχόν καὶ τῶν πονηρῶν ἕκαστον· τὸν ἴσον τρόπῳ, ἐπέτρεψε νόμος, οὐκ ἂν εἰ πονηρὸν ἦν. Καὶ πῶς οὐ σκαῖον, εἰ μὲν ἀνθρωποὶ ταῦτα συνεχώρησαν λογιζέσθαι, ὅτι δὲ φεύγειν ὁ Θεὸς ἐπέταξε μὴ σκοπεῖν; καὶ τοῦ μὲν μὴ πονηρὸν εἶναι τὸ κέρδος τὸν τῶν ἀνθρώπων νόμον ἱκανὸν ποιέσθαι σημεῖον, ἐπεὶ δὲ ὁ Θεὸς δι' ὧν ἀπέπε πολλὴν αὐτῷ φαυλότητα μαρτυρεῖ, οὐδὲν μᾶλλον νομίζειν εἶναι μοιχηρόν; καὶ πῶς βέλτιον ἔγνωσ ἂν ἀπὸ τῶν τῷ Θεῷ ἔσκούσαντων ἐκφῆρων τὰς ψήφους ἢ τοῖς τῶν ἀνθρώπων νόμοις ἀκολουθῶν; Ἐμοὶ μὲν οὖν καὶ τὸ παραβάλλειν τῷ νόμῳ τὸλμης εἶναι τῆς ἐσχάτης δοκεῖ, καὶ τὸ λόγου δεῖσθαι τίνος μὴ ὅτι γε κάμνοντας πείθειν ποτέρω δὲ χρήσθαι τῶν νόμων μὴ πρὸς ἀνδρας οὐ μάλα εἰδότες εὐσεβεῖν. Φέρε γὰρ ἂν δέη μαθεῖν εἰ πονηρὸν οἱ τόκοι πρᾶγμα, πότερον ἂν εἴλου διδάσκαλον; οὐ τὸν Θεόν, ἂν ὀπωσοῦν σωφρονῆς; Εἰ δ' οὕτω πολε-

* Deut. xxiii, 19.

μούντων ἀλλήλοις τῶν νόμων, σώζοντα τὸν ἕτερον ἄνάγκη θατέρου καταφρονεῖν, πότερον ὑπερβαίνων ἀπολογίαν ἔξεις τὸν ἕτερον, οὐ τὸν ἀνθρώπιον; Τοῦτο μὲν γὰρ ἀπολογία τῶν ἡτόνων, εἰ τις φαίη διὰ τοὺς κρείττους καταφρονεῖν, ὡς τό γε τοὺς χείρονας αἰδουμένους προδοῦναι τοὺς κρείττους, πῶς ἂν ἔχοι τοῖς παραιτουμένοις συγγνώμην, ὅπῃτε τὸ ἔγκλημα χείρον γίνεται; καθάπερ εἰ τις βρασιλέως ἐπιτάττοντος ὑπερῶρα, ἔτι τῶν στρατιωτῶν εἰς ἡ τῶν σκευοφόρων ἐκέλευσε. Πολλοὺ μὲν γὰρ ἂν ἐδέησε μὴ καὶ τῆς ἀπολογίας δικᾶς ὀφλήσειν, καὶ προσῆν τὸ δικαίως ὅτε μὴ ἀγνοήσας ἡ λήθης ἤττων γενομένου, ἀλλ' οὕτω κρίνας καὶ τὸν σκευοφόρον τοῦ βασιλέως ἐμπροσθεν ἀγαγῶν· σὺ δὲ τίμων σαυτὸν ἀξιώσῃς ἂν, εἰ τὰ δίκαια ποιήσῃς; ἐπειδὴ « Πλέον Σολομώντος ὤδε, » φησί, καὶ τοσοῦτο μὲν τοῦ Θεοῦ μᾶλλον ἐλάττων ἢ τοῦ σκευοφόρου βελτίων ὁ βασιλεὺς, ὅσον οὐδὲ βῆτον οὐδ' ἐπιστητὸν εἶναι τὸ μέσον, σὺ δὲ τοσοῦτον ἀδικεῖς μείζον ὅσον ἐκείνων τὸ μέσον, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ μετὰ τῶν μιαιῶν Φαρισαίων τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ λύων, εἰὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, καίτοι οὐδὲ ἰπᾶσι ταῦτα τοῖς νομοθέταις δοκεῖ, ἀλλ' οἱ μὲν τοὺς τόκους εἰσήνεγκαν, οἱ δ' ἐξέβαλον, ὥστε εἰ δεῖ τ' ἄλλα ἀφέντας περὶ τούτου σκέψασθαι, ἦν ἐντεῦθεν συγγνώμην ἔλαβες ἂν, ἐκεῖθεν ἀπώλεσας, καὶ οὐ διὰ τούτους λύῃ μᾶλλον, ἢ δι' ἐκείνους ὑπεύθυνος εἶ.

Ναί, φησὶν, ἀλλ' οἱ συγχωροῦντες παλαιότεροι, Μάλιστα μὲν ἀποπον εἰ τοῦτο ἀπολογίαν ἤγῃ, καθάπερ φαυλοτέρων ὄντων αἰ τῶν νεωτέρων. Ἐπειτα πῶς οὐ νοεῖς καὶ τούτων ἔτι νεώτερος ὢν αὐτὸς ὅς τοὺς μὲν ἐγκρίνεις, τοὺς δ' ἐκβάλλεις τῶν νομοθετῶν; Σκέψαι γὰρ ὡς ἀρχαιότερος μὲν τοῦ τιθέντος ὁ τοὺς τόκους ἐξαρχῆς ἀνελὼν νομοθέτης, σοῦ δὲ καὶ τῶν σῶν ψήφων, ὁ τῷ θεῷ νόμον συνηγορῶν, ὥστε εἰ δεῖ τι τῷ νόμῳ καὶ τὴν ἀρχαιότητα προστιθέναι νομίζειν αἰδοῦς, καὶ ταύτη δίκαια ἂν ὀφείλεις τῶν ἀρχαιοτάτων καταφρονῶν.

Ἄλλως τε οὐδὲ τοὺς συγχωροῦντας αὐτοὺς εἰποι τις ἂν ἀκριβῶς σκοπῶν τῶν τόκων μὴ οὐ πολλὴν αἰσχρότητα καταγνῶναι, καὶ δὴ πολλοῖς τεκμηρίοις δῆλοι καθεστᾶσι τὸ πρᾶγμα φαῦλον ἡγοούμενοι. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἐξεῖναι φησὶν οὐδενὶ τῶν ἀρίστων οὐδὲ τῶν ἱερῶν, καὶ οἷς δὲ ἐπέτρεψαν τοῖς χείροσι μὲν πλεῖω, τοῖς βελτίοσι δὲ ἐλάττω λαμβάνειν. Ἄρ' οὖν καλὸν ἡγοῦντο τοὺς τόκους (αἱ νόμους) καὶ δίκαιον, ὅλως δὲ νόμον ἢ τῶν οὐ λίαν αἰσχρῶν ὢν ἀπάγουσι τῶν ἀνδρῶν τοὺς ἀγαθοὺς; νόμων γὰρ οἶμαι, καὶ εἰ τι σεμνὸν ἐν ταῖς πόλεσι μᾶλλον μὲν προσήκειν τῶν πολιτῶν τοῖς ἀρίστοις, ἤττων δὲ τοῖς χείροσι, καὶ τοῖς μὲν πρώτοις οἱ νομοθεταὶ διαλέγονται, δευτέροις δὲ τοῖς ἐλάττοσι τῷ τοὺς μὲν ἡγεμόνας τοῦ δέοντος εἶναι, τοὺς δὲ ἰπομένους φυλάττειν, ἐνταῦθα δὲ πῶς ἀντιῶν ἅπαν ἐστὶ, καὶ τόκων ἡγήσαντο μὲν οἱ μοχθηρότατοι τῶν ἀνθρώπων, ἔπονται δὲ οἷς ἔνεστί τι τῶν τρόπων τούτων, καὶ τοσοῦτῃ μᾶλλον ὕψῃ τῆς ἐσχάτης κακοθελείας εἰσὶν ἐγγυτέρω. Διὰ ταῦτα καὶ τοῖς νομοθέταις οὕτω γράφα: περὶ τούτων

gnantibus alteram servando necesse est alteram floccipendere, utram violans, per alteram te defendes? Ce te non per humanam. Est enim imbecilla defensio, si quis dicat, ideo se divinam legem contempsisse. Nam inferiores revereri, ut superiores prodas, quam veniam mereatur, quando crimen majus est? Perinde ut si quis mandatum regis posthabeat, quia miles aliquis, aut calo secus mandavit. Parum abest, quin talis etiam defensionis hujus suæ pœnas debeat. Et jure quidem, quia non ex ignorantia aut oblivione, sed consulto id fecit. At tu, si recte facias, quibus te suppliciiis dignum deputes, quandoquidem « Plus quam Salomon hic, » inquit et tu tanto intervallo minor es Deo, quam rex calone nobilior, quantum dici aut credi nequit. Ac proinde tanto es injuriosior, quanto majus inter Deum ac regem discrimen. Cur te non pudet cum scelestis Pharisæis mandatum Dei solvere propter traditionem hominum? Et tamen non omnium legislatorum est idem hac in re judicium, idemque sensus. Sunt qui usuras introduxerunt; sunt qui profligarunt: ut si cætera eorum instituta omittentes istuc solum inspiciamus, veniam aliunde accipi, aliunde admitti, et non magis propter unos te crimine solvi, quam propter alteros astringi videamus.

Etiam, inquit. Sed qui permittunt, antiqui sunt. Hoc tu absurdissime ad patrocinium assumis, quasi minores seu posteri semper deteriores sint. Deinde quomodo non animadvertis, te ipsum quoque juniorem illis esse, qui legislatorum alios seligis, alios repudias? Considera, amabo, quanto antiquior legislatore tuo ille legislator, qui a principio usuras interdixit, te vero tuisque calculis divinæ legi suffragator. Quare si legi addenda est antiquitas, et eam ad reverentiam illius pertinere existimandum, hoc quoque pœnam commueruisti, qui quod antiquissimum est, despicias.

Præterea qui penitus rem intuebitur, fatebitur eos ipsos qui usuram concedunt, eandem ut longe probrosissimam condemnare. Multis sane indicibus et clare demonstrant, se de illa male sentire. Primum omnium non licere ait lex ulli optimatum, neque sacerdotum fenerari. Quibus autem permittatur, in his licere vtilioribus ac plebeis majorem usuram, melioribus et honoratioribus minorem accipere. Au illi, obsecro, hanc legem omnino credere, et senus bonum ac justum, an turpe potius credebant, a quo viros bonos excipiunt? Opinor enim leges, etsi quid honestum ac sanctum est in civitate, magis decere optimos civium, quam læcem vulgi. Ac de illis quidem in primis legislatores loquuntur, de infimis secundo loco, quod illi nimirum in legibus servandis aliorum duces esse debeant, quos ipsorum vestigiis convenit insistere. Hic autem plane secus evenit, et in usura improbissimi mortalium præcedunt; sequuntur, quibus quiddam morum istorum adhæret, et tanto

magis, quanto supremæ pravitati sunt viciniore. Idcirco, cum legislatoribus visum sit ita decernere, rei perversitas inde apparet. Pessimis plurimum fenerari, optimis nequaquam aiunt convenire; reliquis, quo sint meliores, eo a fenore magis temperare; quo vitiosiores, eo se in id magis effundere. Quinam usuras quispiam strictius vetet, et e republica proscibat, quam istiusmodi legibus? Feneratores quippe per homines improbos quibus hanc licentiam impertiunt, dedecorant; et hoc illis supplicium irrogatur apud eos qui patrocinari videntur. Etenim ignominia quoque criminibus nonnullis quondam pro pœna infligebatur, et ea Græci multos scelestissimos prosequabantur, ambulabantque infames, et quæ vel in rempublicam vel in privatum admisissent, tali animadversione piabant. Nec inepte infames reddunt, dum quæ melioribus interdicta sunt, eorum illis potestatem largiuntur. Paridem fabulæ narrant pomi adjudicatione dearum pulcherrimam offendisse: hi vero lucro impio permittendo, homines inhonestos atque improbos declarant. Et ut indumentum vile putridumque dives nullus aspexerit, mendicus contra illud accipiat, et eo se contegat: sic lucrum ex usura partum, velut e cordace (saltationis impudicæ genus est) aut e stuprorum perpeccatione, aut e re aliqua impura mercedem, boni malis dimitunt. Qua pœna quæ tandem acerbior, si vere homo sis, et quæ hominem decent appetis, et non in humana figura suam imitaris? Perspicuum est igitur usuram nec ipsos qui eam concedunt extra crimen ponere.

Quid ergo ita sanciant? inquit. Improbritatem tuam terminis circumscribunt, ne ipsi sorti æquale, aut paulo minus accipias, sed discas, quanquam invitus, mediocriter esse nequam: quomodo item petulantibus feminæ meritoricæ permittuntur, nec urbibus exturbantur, ad majus malum cavendum videlicet, ne nuptarum pudicitia insidiosè attentetur. Quod inde claret. Etenim concessi fenoris modum transilire vetuerunt, intra modum se tenere minime vetuerunt. Et danista plus quam constitutum est non accipiet, etiamsi syngrapham exhibeat, et obæratu id valde sponderit. Idem hinc manifestius liquet, quod minus non est expressum, nec ut fenus maximum, ita etiam minimum est decretum: sed integrum est semper mutuum dare, quamvis debitor nihil se usuræ nomine daturum paciscatur, nec dedit. Quid paciscatur? Si cum silentio mutuatus fuerit, et creditor fenoris non meminerit, ac postea cum sorte id poposcerit, nugæ aget.

Jamne perspicis legem istam super usuris non esse usuras volentium, sed usuras evententium? Quod si id tam libere aperteque non faciunt, ut in sacrilegiis, aut latrociniiis, nihil mirum, cum in multis præterea improbos, legislatores non animadvertant, a quibus tamen Deus pœnas repositit acerbissimas. Tabulis eorum lectis, nemo invidum

ἔδοξε δεῖν, δεικνύσει τὴν πονηρίαν τοῦ πράγματος καὶ τοῖς μὲν φαυλοτάτοις τῶν ἀνδρῶν πλεῖστα δὴ προσήκειν φασὶ τόκων, ἥμιστα δὲ τοῖς ἀρίστοις, τῶν δ' ἄλλων ὅσῳ μὲν χρηστότητος περίεστι τρόπων, τοσοῦτο καὶ τόκων ἀπειναι, ὅσῳ δὲ μέτεστι μοχθηρίας, τοσοῦτο καὶ τόκων μετεῖναι. Καὶ πῶς ἂν τις μάλλον ἀπέπει τόκους καὶ τῆς πολιτείας ἐξέβαλεν ἢ τοιαῦτα νομοθετῶν; Δι' ὧν γὰρ φαύλων ἀνδρῶν τίθενται τὸ οὕτω κερδαίνειν τοὺς τοκιστὰς ἀτιμάζουσι (αἱ ἀτιμοῦσι) καὶ τοῦτο κλάσι; ἔστιν αὐτοῖς παρὰ τοῖς δοκοῦσι συνηγορεῖν· καὶ γὰρ καὶ ἀτιμία τὸ ἀρχαῖον ἐνίοις τῶν ἐγκλημάτων ἔκειτο δίκη, καὶ τούτου τῶν πονηροτάτων πολλοὶ ἐτίμησαν Ἕλληνας, καὶ περιήεσαν ἀτιμοὶ δίκην τούτ' αὐτὴ διδόντες, ὧν εἰς τὴν πόλιν ἦ τινα τῶν ἰδιωτῶν ἐξήμαρτον· καὶ τοῦτους γὰρ ἀτίμους ἐπεικῶς ἀποφαίνουσι δι' ὧν ἃ τοῖς τιμοῖς ἀπειρητο τῶν ἀνδρῶν αὐτοῖς συγχωροῦσι, καὶ τὸν μὲν Ἀλέξανδρον ὁ μῦθος εἶπε τῆ τοῦ μήλου δωρεᾶ δεῖξαι τὴν καλὴν. Οἱ δὲ τοὺς αἰσχροὺς καὶ φαύλους τῷ κακῶς κερδαίνειν ἐφεῖναι, καὶ καθάπερ ἰμάτιον εὐτελεῖς καὶ σαπρὸν τῶν μὲν εὐπόρων ἰδεῖν οὐδ' ἀνάσχοιτ' ἂν οὐδεὶς, πένητος δ' ἂν εἴη δυστυχοῦς καὶ ἀνελέσθαι καὶ περιβαλέσθαι. τὸν ἴσον τρόπον καὶ τὸ παρὰ τῶν τόκων κέρδος, ὡς περ ἀπὸ κέρδακος ἢ μίσθωμα ἢ ἄλλο τι τῶν αἰσchrῶν τοῖς φαύλοις ἀπέβριψαν, καὶ τίς ἂν δίκη γένοιτο χείρων εἰ τις ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπος καὶ τὰς ἀνθρώπων πρεπούσας ἐπιθυμίας ἔχει, καὶ μὴ πρὸς τὴν οὐν ἁρμονίαν ἤρμυσται; Φανερόν τοίνυν ὡς οὐδ' οἱ συγχωροῦντες αὐτοὶ τοὺς τόκους αἰτίας ἀφίαισι.

Τί οὖν νομοθετοῦσι; φησίν. Ὅρους τιθέντες τῆ πονηρίᾳ ἵνα σὺ μὴ τῶν ἀρχαίων ἴσους, ἢ μικρὸν ἐλάττους λαμβάνῃς, ἀλλ' εἰδῆς καὶ ἄκων μετρίως εἶναι μοχθηρός; καθάπερ καὶ τὰς ἐταίρας συγχωροῦσι τοῖς ἀκολάστοις, καὶ τῶν πόλεων οὐκ ἐκβάλλουσι τὴ χεῖρον φυλαττόμενοι κακόν, ἵν' οἱ γάμοι μὴ πολεμῶνται. Δῆλον δὲ· καὶ γὰρ τῶν τεθέντων τόκων, τὸ μέτρον ὑπερβαίνειν μὲν ἐκώλυσαν, εἶσω δὲ χωρεῖν, οὐδαμῶς, καὶ τῶν ὠρισμένων μεῖζω μὲν οὐκ ἂν λάβοι δανειστή; κἂν τὰ γραμματεῖα φέρῃ, κἂν σφόδρα καθομολογήσας ὁ χρησάμενος τύχη, ἐλάττω δὲ καὶ μάλα ἔξεστι καὶ συνθέσθαι δὴ καὶ λαθεῖν, καὶ τὸ φανερώτερον ἐστὶ· καὶ γὰρ οὐδ' ὠρισταὶ τοῦλαττον, οὐδ' ὡς περ μέγιστον τόκον οὕτω καὶ ἐλάχιστον ἔστιν εὐρεῖν, ἀλλ' ἔξεστιν αἰετ μειοῦν, κἂν σύνθηται δοῦναι μηδὲν ὁ χρησάμενος οὐδὲν ἔδωκε. Καὶ τί λέγω συνθέμενον; Καὶ γὰρ ἂν σιωπῇ δέξηται τὸ δάνειον, καὶ ὁ χρήσας μὴ μνησθῆ τόκων, ὕστερον μετὰ τῶν ἀρχαίων ἂν τόκους ἀπαιτήσῃ, ληρήσει.

Ὅρᾳ; ὡς ὁ περὶ τόκων οὗτος νόμος οὐκ ἔστι τόκους βούλομένων, ἀλλ' ἀναιρούντων; Εἰ δὲ μὴ σαφῶς οὕτω, καθάπερ τοὺς ἱεροσούλους ἢ τοὺς ληστὰς οὐ χρὴ θυμαζεῖν, ἐπεὶ καὶ πολλοὶς ἑτέροις οὐκ ἐπιμῶσιν οἱ νομοθεταὶ τῶν πονηρῶν, καὶ παρ' ὧν τὰς ἐσχάτας ὁ θεὸς εἰσπράττετα δίκας, καὶ βάσανον οὐδεὶς ἂν εἰσαγαγῶν ἴλοι, τὰ γράμματα αὐτῶν ἀνα-

γνοῦς, καὶ τὸ μνησικακεῖν ἐνταῦθα πραγμάτων ἀπὴλ-
λακται καὶ πολλῶν ἄλλων κακῶν ἃ τὴν γέενναν αὐ-
τὴν προμῆνται τοῖς τολμηταῖς παρὰ τοῖς νόμοις οὐκ
εἰσὶ δίκαι· τὸ δ' αἴτιον, ὅτι διττὸς μὲν ὁ βίος ἀνθρώ-
ποις, διττὸν δὲ δικαστήριον, οἱ δὲ οὐ τὴν μέλλουσαν
ἡμῖν καθιστάσαι ζῶν, οὐδὲ πρὸς τὸ δικαστήριον
ἐκεῖνο γράφουσιν, ἀλλὰ καθάπερ τοῖς κυβερ-
νήταις δῆπου μέλει τῶν πλεόντων, ἕως ἔτι πλέ-
ουσι καὶ περαιτέρω τῶν λιμένων δ συνοίσει ζη-
τεῖν, οὐ πρὸς αὐτῶν ἐνόμισαν, οὐδ' ἂν αὐτοῖς περὶ
τῶν οἴκων διαλεχθεῖεν οὐδὲν, τὸν ἴσον τρόπον καὶ
τοὺς νομοθέτας ἴδοι τις ἂν, τὸν μὲν ἐνταῦθα τῶν
ἀνθρώπων τάττοντας βίον, εἰς δὲ τὸ μέλλον ὅπως εὖ
πράξουσι, καὶ τὰς ἐκεῖ φυλάξονται δίκας λόγον ποι-
ουμένους οὐδ' ὀντινοῦν, ἀνθ' ὧν οὐδὲν ἐκώλυσε τοὺς
τὰ πολιτικά μόνον χρηστοὺς μυρῶν κακῶν γέμον-
τας ἀπελθεῖν, καὶ δόξαν ἐπεικειας ἐνταῦθα καὶ δι-
καισύνης λαθόντας, εἰς τοὺς πονηροτάτους; ἐκεῖ τε-
λέσαι καὶ τῶν χειρόνων ψήφων τυχεῖν.

Εἰ δ' οὖν ταῦτα, καὶ χωρὶς μὲν αἱ παροῦσαι δι-
και, χωρὶς δὲ τὸ μέλλον ἐστὶ δικαστήριον, μὴ περὶ
τῶν μελλόντων ἀπὸ τῶν παρόντων τεκμαίρου, μηδ'
οἴου τοῦ Θεοῦ τυχεῖν ἂν εὐμενεῦς οὐ νομοθετοῦν-
τος ὑπερόπτης ἐφάνης, ὅτι παρὰ δικασταῖς τοῖς
ἐμοφύλοις εὐδοκιμεῖς, ἐκεῖνο πρὸς γε πολλοῖς ἄλλοις
ἐνθυμηθεῖς, ὡς ἀνελευθεριότητος καὶ φιλαργυρίας
καὶ τῆς πρὸς τοὺς δεομένους ἀπανθρωπίας, οὐδὲν
τῶν τὰ τοιαῦτα πονηρῶν οὐδὲς ἐμέμφατο νομοθέτης,
κἂν τις γράφηται παρ' αὐτοῖς, χείρων ἔσται τοῦ ψεύ-
γοντος καὶ τὴν ἐλάττω ψήφον οἰχῆσεται λαθῶν, τοῦ
Θεοῦ δὲ δικάζοντος περὶ τῶν αὐτῶν τούτων ἐγκλη-
μάτων ἢ γέεννα γίνεται δίκη. Καθάπερ τοίνυν βασκαί-
ων, καὶ μνησικακῶν. Καὶ μισῶν τὸν ὀμόφυλον, καὶ
μηδένα μὴδὲν εὖ ποιῶν καὶ τὰ τοιαῦτα πονηροῦμε-
νος οὐδὲν ἂν ἐπίσης ἀμεινον, περὶ τῶν ἐξ οὐρανοῦ ψή-
φων, εἰ παρὰ τοῖς ἐν γῆ κριταῖς ἀνεύθυνος εἴ· τὸν
ἴσον τρόπον καπὶ τῶν τόκων λογίζου.

Πόθεν οὖν ὁ βίος ἡμῖν, φησὶ, μήτε τὰ γεωργῶν
εἰδῶς, μήτε ἐμπορεύεσθαι δυναμένους, μήτε πρὸς
ἄλλην ἡντινοῦν ἔχουσι τέχνην; Τί δ' ἂν καὶ ἱερό-
συλοι τὰ αὐτὰ δὴ ταῦτα προσιχῶνται καὶ ληστὰι;
Συγχωρήσεις αὐτοῖς τὴν κακίαν; Οὐκοῦν τῶν διορυ-
τόντων τὴν αἰκίαν ἀνέξη, κἂν ληστής περιδύση σε
κατασχῶν, καὶ πληγὰς ἐντείνῃ, δεῖνόν οὐδὲν, κἂν
μαστρωπὸς πολιορκήσῃ τὸν γάμον, οὐδὲν ἠδίκησεν;
ἄλλην γὰρ οὐδ' ἡντινοῦν ἴσασι τέχνην. Ἄρ' οὖν ἡζῆως
ἀπολαύσεις τῶν σαυτοῦ ψήφων; Ἄλλ', οἶμαι, δεῖ, μάλλον
δὲ πᾶσα ἀνάγκη μὴ μόνον ὦν τῷ βίῳ δεῖ τυγχάνειν
ζητεῖν, ἀλλὰ καὶ θέν δεῖ λαμβάνειν ζητεῖν, ὡς ἐν-
ταῦθα πᾶσαν συνεστήσαν τὴν ἐν ταῖς πόλεσι δικαιο-
σύνην. Εἰ γὰρ χρημάτων ἀλλήλοισ καὶ κτημάτων
καὶ δόξης ἐκάστοτε καὶ τῶν τοιοῦτων ἀμφισθητοῦ-
μεν, τούτων δὲ οὐκ ἔστιν οὐδὲν δ μὴ παρ' ἐτέρων
ἡμῖν, ὅτι μὴ ἐν ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸν βίον εἰσεληγῆσθεσι
συνεισεληλυθεν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀγρὸν λαθόντες ἔχομεν,
καὶ τὸ ἰμάτιον, καὶ τὸν ἵππον αἱ τῶν ὄντων ἔκαστον
φανερόν, τοῦτω διενέγκαι τοῦ δικαίου τῶν πονηρῶν,
τῷ τοὺς μὲν, παρ' ὧν ἔδει, τοὺς δὲ, παρ' ὧν οὐκ ἔδει,

ad tribunal accersitum coarguet; et memores
injuriarum per eos omni carere molestia: complu-
ribus item sceleribus, quorum reis gehenna præ-
mium est, legibus supplicia nulla decernuntur. Ideo
nimirum, quia cum gemina vita sit hominibus,
geminum similiter est iudicium. Legislatores futu-
ram vitam nobis non faciunt, nec apud iudicem
illum nos accusant: sed ut gubernatoribus in mari
curæ sunt vectores, dum durat navigatio, ultra
portum quid ius conducat, quærere, suarum par-
tium non censent, nec de domesticis quidquam
cum iis agitur; ita et conditores legum videas
vitam hominum quæ hic degitur moderantes et
constituentes, quid in futurum illis fiat, et qua
ratione pœnis sempiternis elabantur, nihil pensi
habere. Quamobrem nihil vetat in civili consue-
tudine tantummodo bonos, peccatis obrutos hinc
emigrare: et hic clementiæ ac iustitiæ opinionem
adeptos, ibi referri inter scelestissimos, deterio-
remque calculeum sorti.

Quæ cum ita habeant, et aliud sint præsentis
pœnæ, aliud quod nos manet iudicium, noli præ-
sentibus futura metiri; nec spera te Deo usum be-
nevolæ, cujus leges despiceret ausus, etiamsi iudices
tuæ naturæ consortes non male de te existiment;
illud inter multa cogitans, legislatorem neminem
sordes et avaritiam, et adversus egentes inhumani-
tatem in quoquam horum reo persecutum, et
qui quemquam horum apud illos accuset, deteriore
loco ipso accusato futurum, et causa casurum;
Deo autem de his ipsis criminibus iudicium
exercente, gehennam supplicium fore. Itaque
ut invidus, et injuriarum non potis oblivisci, et
odio proximi imbutus, et nulli quidquam bene-
faciens, et similia perpetrans, quanquam apud
terrenos iudices insons, meliorem e cælo senten-
tiam non habet cur exspectet: idem tu de fenera-
tore cogitato.

Unde ergo victus nobis, inquit, qui nec agricul-
turam didicimus, nec mercaturam facere scimus,
nec ad ullam artem quæstusariam sumus idonei?
Quod si et sacrilegi, et latrones idem prætexant,
num eis sceleris facultatem dabis? Igitur effractores
patieris? et si latro captum te vestibus exuerit,
et plagas imposuerit, nihil injuriæ intulit? et si
leno uxoris castitate corruperit, nihil nocuit?
nullam enim quamcunque artem norunt. Fructum
ergo iudicii tui capies. At enim puto oportere,
imo iam est necessarium, quam quod maxime,
non solum quibus vita indiget quærere, sed etiam
circumspicere unde accipiendum sit, utpote tota
civili iustitia hic consistente. Si enim de pecunia,
possessionibus, gloria, similibusque semper contro-
versamur, et horum nihil est, quod non ab aliis
ad nos perveniat, quoniam a principio in vitam
ingressi nihil horum nobiscum simul ingressum
est, sed et agrum accepimus, et vestem, et equum,
et quidquid facultatum habemus: clarum est, hoc
distare justos ab improbis, quod illi a quibus oportet.

tei, hi a quibus haud oportet, accipiunt. Si differentiam hanc sustuleris, et pecuniarum possessionumque dominos non iustitia, sed vis et necessitas creaverit, actum est de iustitia universe, nugabunturque iudices, et legum tabulæ iuvenes erunt ac supervacaneæ, et tu potentiorum lucrum eris, et tu fortunis tuis a nullam artem scientibus, et suas ipsorum leges sequentibus spoliaberis. Ne ergo necessitate nitere, nec dicas opus esse: sed hoc ostende, te juste adeptum esse quod habes.

Cui vero injuriam inferimus, inquit, si a volentibus accipimus? Deo ipsi maxime, in quem, ejus legem frangens, contumeliosus reperiris: «Per prævaricationem enim legis Deum inhonoras,» ait Paulus*. Deinde ipsis quoque, quibus detrimento es, et qui te nihil offenderunt. Non enim consilio ac sponte argentum suum abiciant, sed eo abs te privari patiuntur, et jacturam jactura sarcium, graviores leviores. Quia enim chirographo eos obligasti, et ne, cum mutuo iterum egebunt, abs te repellantur, te ipsorum bona depascentem perficiunt. Insuper et ipsi republicæ officis, et legem a Deo latam impugnas, cœlestiumque vindictam provocas.

Ac ne tam gravem affirmationem meam vilipendas, testem dabo Basilium, quem submovere non audebis, cujus celebre est nomen apud omnes. Cum enim quodam tempore. fames et siccitas regionem ejus obsiderent, quaerens ille, unde calamitas, et quid faceret nubes tam steriles, terram tam infertilem, radicem et principium mali hujus apud feneratores invenit. Quod ut credas, en tibi verba ipsius: Scinde libellum æris alieni injustum, ut sic peccatum solvatur, dele gravissimorum senorum nomina, ut terra solitum tibi senus reddat. Ære namque, et auro, ac similibus, sæcundis metallis præter naturam foetus edentibus, jure germinaque naturaliter pariunt, sterilia fiunt, et ad habitantium multam fructibus carent. Hæc ille.

Viden' quot malis urbes cumulas? Quid tantum incommodi importavit homicida, aut fur nocturnus, quos capite punimus, ut et terram corrumpere, et aërem vitaret, et civitates communibus hominum utilitatibus spoliaret? Tantum abes, ut aut nullum injuste lædas, aut ignoscenda audeas, aut culpæ minutæ affinis sis. Tu interim et conventuum, et institutorum vitæ, et victus humani es particeps, hominum pernicius; credisque Salvatori, et ejus mysteriis ac legibus salutiferis, quibus leges fers contrarias. Quæso te; non pudet communicare illius mensæ, cui tantopere adversaris? nec, antequam cum eo in gratiam restitutus sis, horres te illi contubernalem jungere, et donis ita susceptis fructuose te accubuisse existimas? Atqui sanguis hic pretium redemptionis est; tu vero proximum in servitum redigis. Et ille quidem, ut tu nihil debeas, effusus est; tu fratrem etiam reddentem

λαμβάνειν. Εἰ δὲ ταύτην ἀνέλεις τὴν διαφοράν, καὶ δεσπότης χρημάτων καὶ κτημάτων οὐ τὸ δίκαιον, ἀλλὰ τὸ εἶσθαι χειροτονήσεις, φρούδα πάντα, καὶ ληρήσουσι μὲν δικασταί, μάλιστα δὲ τοῦ νόμου τὰ γράμματα, σὺ δὲ κέρδος ἐστὶ τῶν ἰσχυροτέρων, καὶ τῶν ὄντων ἐκσθήση τοῖς οὐδεμίαν εἰδόσι τέχνην, τοῖς αὐτοῦ νόμοις ἀκολουθῶν. Ἄλλα ταῦτα ἄτοπα· μὴ τοῖνον ἰσχυρῶς τῇ χρεῖα, μὴ δ' ἔτι δέοιο λέγῃς, ἀλλὰ τοῦτο δεῖξον, εἰ δικαίως ἔχεις, λαθῶν.

Καὶ τίνα, φησὶν, ἀδικούμεν, εἰ παρ' ἐκόντων λαμβάνομεν; Μάλιστα μὲν τὸν Θεὸν αὐτὸν, εἰς ὃν ὑβρίζεις παρανομῶν. (Διὰ τῆς παραβάσεως γὰρ, φησὶ, τοῦ νόμου, τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις.) Ἐπειτα καὶ αὐτούς, οἷς τὴν ζημίαν ἐπάγεις ἠδικηκόσιν οὐδέν. Οὐ γὰρ ἀπὸ γνώμης θελοῦσάου προτενται ἀργύριον, ἀλλὰ φέρουσιν ἀπαστερούμενοι καὶ ζημίας ἀλλάττονται ζημίαν, τῆς χειρόνος τὴν κουφοτέρων. Ὅτι γὰρ γραμματεῖσι κατέδησας, καὶ ἵνα μὴ, χρήσασθαι δευθέντος, αὐθὺς ἀποστραξῆς, καταδουσκομένου τὴν οὐσίαν ἀνέχονται· χωρὶς δὲ τούτων, αὐτὸ τὸ κοινὸν ἀδινεῖς, ᾧ τὸν Θεὸν, δι' ὃν τὸν ἐκεῖθεν νόμον ἐεργάζεσθαι, ἐκπολεμεῖς, καὶ τὰς ἐξ οὐρανοῦ πληγὰς ἔλκεῖς.

Καὶ ὅπως μὴ καταγῶς τῶν λόγων ὑπερβολὴν, καὶ γὰρ σοὶ παρέξομαι μάρτυρα Βασιλείου, καὶ οὐ παραγράφεται τὸν ἄνδρα τολμήσεις, οὐ μέγα παρὰ πᾶσιν ὄνομα. Αἰμοῦ γὰρ καὶ αἵμοῦ κατασχόντος ποτὲ τὴν αὐτοῦ, ζητῶν ὅθεν τὸ κακὸν, καὶ τί τὸ παρασκευάσαν ἀγόνους μὲν τὰς νεφέλας, ἄγονον δὲ γενέσθαι τὴν γῆν, εὐρίσκει τὴν ῥίζαν τῆς ἀφροστίας παρὰ τοῖς τοκογλύφοις ὕμιν, καὶ τόκουσ' αἰτᾶται τῶν συμφορῶν. Καὶ ἵνα πιστεύσης, αὐτοῦ τῶν βημάτων ἀκούεις ἄν· Ἐξέλειψον, φησὶ, βαρυτάτων τόκων ὁμολογίαν, ἵνα τέκη τὰ συνήθη ἢ γῆ. Χαλκοῦ γὰρ καὶ χρυσοῦ καὶ τῶν ἀγόνων παρὰ φύσιν γενώντων ἢ κατὰ φύσιν τόκουσα γίγνεται στείρα, καὶ πρὸς τὴν τιμωρίαν τῶν ἐνοικούντων κατεδικάσθη τὴν ἀκαρπίαν.

Ἔγνων, ὅσοις τὰς πόλεις περιβάλλεις κακοῖς; Τί τοσοῦτον ἠδίκησεν ἀνδροφόνος ἢ τοχωρῶχος, οὐ θανάτου τιμώμεθα, ὥστε καὶ τὴν γῆν διαφθεῖραι, καὶ τῷ ἀέρι λυμῆνασθαι, καὶ τῶν κρεινῶν τούτων ἰσχυροῖς τὰς πόλεις ἀπαστερεῖν; Τοσοῦτον ἀπέχει; ἢ μηδένα μηδὲν ἀδικεῖν, ἢ συγγνώμης ἄξια τολμᾶν ἢ μικρῶν ὑπεύθυνος εἶναι. Σὺ δὲ συλλόγων μὲν, καὶ διαίτης, καὶ βίου μετέχεις ἀνθρώποις, ἀνθρώπων ὕληρος ὢν. Πιστεύεις δὲ τῷ Σωτῆρι καὶ τοῖς ἐκείνου μυστηρίοις καὶ νόμοις τὴν σωτηρίαν, ἐναντία νομοθετῶν, καὶ οὐτε αἰσχύνῃ κοινωνῶν τραπέζης, ᾧ πολεμεῖς, οὕτε φρίττεις αὐτὸν αὐτῷ συνοικίῶν πρὶν διηλλάσθαι, καὶ νυμίζεις ἀπόνασθαι τῆς τραπέζης, οὕτω τὰ ὄρα δεξάμενος· καίτοι τὸ μὲν αἷμα τοῦτο λύτερον ἐστὶ, σὺ δὲ ἀνδραπολῆζῃ τὸν ὀμόφυλον· καὶ τὸ μὲν ἵνα σὺ μηδὲν ὀρεῖλης, ἐχέθη· σὺ δὲ καὶ ἀποδιδόντα τὸ δάνειον τοῦ χρέους οὕτω λύεις τὸν ἀδελφόν. Οὕτω τοῖνον ἐναντίω· ἔχοντα, πόσων γέμει

* Rom. II, 25.

κινδύνων, τῆς τραπέζης κατατομῆν ; « Ἡ παραζη-
λούμεν τὸν Κύριον ; φησὶ Παῦλος ἢ μὴ ἰσχυρότεροι
αὐτοῦ ἴσμεν ; »

Παρά πάντα, δὲ ταῦτα προσῆκεν ἐκείνο λογιζάμε-
νον σκοπεῖν, ὅτι θεὸν ἀπολογεῖσθαι. Τοὺς γὰρ ὑπὸ
τῷ Χριστῷ τεταγμένους ἀδικίας πάσης ἀπηλλάχθαι
φησὶν ὁ Προφήτης, καὶ τῆς περὶ τὸν τόκον μανίας.
« Ἐκ τόκου γάρ, φησὶ, καὶ ἐξ ἀδικίας λυτρώσεται
τὰς ψυχὰς αὐτῶν. » Ἐξ δὲ μήπω λελυμένον, ἀλλ' ἐτι
τὰ δεσμὰ φέροντα καὶ τόκων ἀνδράποδον ὄντα, ποῦ
τάξομεν ; Ἀνάγκη γάρ θάτερον, ἢ τὸν Προφήτην
ἐν οἷς εὐαγγελίζεται διαπίπτειν, ἢ σὲ μὴ τούτων
εἶναι τῶν ὑπὸ Χριστοῦ κοσμουμένων. Εἰ δὲ τὸ πρῶ-
τον ἀποπον συγχωρεῖν, σκέψαι σὺ περὶ τοῦ δευτέρου,
καὶ εἰ σοι καλῶς ἔχει ταύτην κατὰ σαυτοῦ τὴν ψῆ-
φον ἐξενεγκεῖν. Εἰ δὲ Χριστιανὸς εἶ, καὶ τούτου
γράφεις σαυτὸν τοῦ χοροῦ, ρίψεις τοὺς τόκους, οὐχ
ὑπὲρ οὕτω φαύλων λημμάτων τοὺς μὲν θεοὺς κατα-
πατήσεις ; νόμους, τὴν δὲ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ζωὴν
περιβύβει, γενένης δὲ καὶ σκότους ; καὶ κλαυθμοῦ καὶ
βρυγμοῦ ὀδόντων, καὶ τῶν δεινοτάτων καταφρονή-
σεις.

Ἀλλὰ τὸν μὲν λόγον τοὺς προτεθεῖσιν ἀρκεῖν
φηγοῦμαι, καὶ οὐκ οἶδ' ὅ τι δεῖ προσθεῖναι τοῖς εἰ-
ρημόνοις. Ζῆ δὲ, ἢ πεισθεὶς, τοὺς τρόπους μεταβα-
λεῖς, ἢ τοῦτο γαῖν ἀπὸ τῶν λόγων ἴσῃ μαθῶν, πᾶ
δεινόματα πάντων τολμῶν, καὶ θεῶ καὶ τῷ κοινῷ
τῶν ἀνθρώπων πολλῶν ὑπεύθυνος ὢν.

¹⁰ I Cor. x, 22. ¹¹ Psal. lxxi, 44.

A mutuum, nondum debite solvis. Adeo igitur adve-
rsantem Deo audere sacras inire epulas, quantum
plenum est periculis ? « An emulamur Dominum ?
inquit Paulus, nunquid illo fortiores sumus ! »

Post hæc omnia illud cogitavido versare convenit,
rationem reddere oportere ; sub rege enim Christo
constitutos omni iniquitate et amentia senoris
liberatos esse testatur Propheta : « Ex usura, in-
quit, et iniquitate liberabit animas eorum ». »
Te autem nondum solum, sed etiamnum vinculis
implicitum, et usuræ mancipium ubi collocabimus ?
Alterum siquidem necessarium est : aut Propheta
bonum nuntium nullo effectu evanescere ; aut te
unum de his non esse, qui a Christo cohonestan-
tur. Quod si absurdum est prius concedere, tu de
altero videris, et an ex re tua sententiam tuleris.
Si vero Christianus es, et te isti populo annumeras,
usuras abijcies, nec propter quæstum adeo infan-
dum divinas leges aspernabere, vitamque cum
Christo contempnes, nec gehennam, et vermem, et
fletum, et stridorem dentium, et horribiles tene-
bras parvificies.

Sed jam pro re proposita satis dictum opinor,
nec video quid amplius dicendum sit. Tu, aut per-
suasus his mores immutabis, aut saltem ex hac
oratione mea te omnium gravissima audendo, et
Deo, et communi hominum de multis obnoxium
esse cognosces.

DE SANCTA THEODORA VIDUA

SANCTIMONIALI THESSALONICENSI

DANIELIS PAPEBROCHII COMMENTARIUS PRÆVIUS.

(Acta SS., April. die 4, tom. I.)

1. Quod exstat Romæ Martyrologium Arabico-Ægyptiacum in collegio Maronitarum, atque a Gratia Simonio ex Arabica in linguam Latinam transferri nobis curavit Athanasius Kircherus noster, celebrat ad diem quintum Aprilis « memoriam sanctæ matris Theodoræ ; » quæ verba in Menæis excusis et manuscriptis Græce sic efferuntur, Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Θεοδώρας, τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ : quæ scilicet Thessalonicæ, urbe Macedoniæ notissima, vixit : et illud additur distichon :

Εἰ καλοὶ πολλοὶ αὐγαί, Θεσσαλονίκη,
Ἔχεις καὶ σεπτὸν ἔλδον τὴν Θεοδώραν.
Thessalonica, multa si jactas bona,
Hæc inter etiam possides Theodoram.

Dein vitæ ejus encomium illustre hujusmodi sequitur :

2. « Sancta hæc Theodora a tenera ætate Christum desideravit : et rebus mundanis abdicatis in cœnobium ingressa, in monacham est attonsa : et omnes virtutes amplexa simul ut unam, in iis consummata evasit. Adeo vero obedientiam et venerationem excoluit erga omnes cœnobii sorores, et præsertim antistitam, ut post mortem etiam ostenderet virtutem, quam exercuerat viva. Nam vitam suam adeo puram et ab omni prorsus macula intaminatam custodivit, ut eam pro viva imagine suis sororibus reliquerit. Post mortem vero, cum jam longo fuisset tempore sepulta, contigit etiam magistram

seu præsidem cœnobii ex hac vita ad Christum proficisci: et quia hæc admodum sancte, caste et religiose vixerat, factus est ad hujus funus concursus multorum hominum, inter quos erant illustres viri, religiosi monachi et laici complures. Cum ergo sacra carmina et hymni decantarentur; et hypogeum, in quo S. Theodora jam pridem antea sita erat, ad antistitam illic collocandam aperiretur, admirandum accidit prodigium, quod spectatores præsentis quidem in stuporem dedit, auditores vero postea absentes ad salutarem peccatorum pœnitudinem commovit. Loco enim opportuno ad spectaculum præsentibus dato, videntibus cunctis, Theodora, quæ jam diu in tumultu jacuerat, sese in arctum contraxit, tanquam viva, Matri suæ religiosæ locum datura, honoremque debitum exhibitura. Quod ubi omnes, qui aderant, spectabant, attoniti exclamabant solemne illud, *Kyrie eleison, Domine, miserere*. A quo tempore huc usque multa Deus per hanc sanctam Theodoram miracula patravit: nam et insessos a dæmonibus liberavit, et captos oculis ad lumen reduxit, et ægros innumeros sanavit. »

5. Hæc Menæa, ex quibus eandem narrationem edidit Maximus episcopus Cytherorum, ἐν βλοῖς ἄγλων sæpius excusis. Dedimus Kalendis Februarii Vitam S. Severi episcopi Ravennatis, qui, ut traditur n. 25, « corpusculo defunctæ longe ante conjugis suæ jussit, quatenus se dictu citius in latus declinaret, et filia spatium sepeliendi præberet, » quod et factum est. Similia plura in hoc opere nostro occurrunt. Plenam de vita hujus S. Theodoræ historiam aliquando exstitisse, satis utique est credibile: sed ejus nullum hactenus indicium reperimus. Leo Allatius in sua de Simeonum scriptis Diatriba, ea quæ vere Metaphrastis sunt, ab aliis certorum vel incertorum auctorum lucubrationibus secernens, pag. 88, primus nos docuit Nicolaum Cabasilam, circa ann. 1350 archiepiscopum Thessalonicensem, aliquod ejusdem sanctæ scripsisse encomium, quod ubique quærentes tandem reperimus in Cæsarea Viennensi Bibliotheca, et favore eruditissimi nobisque amicissimi viri Petri Lambecii, eidem Bibliothecæ nunc præfecti, descriptum accepimus, idque Latine redditum hic damus.

4. Est illud quidem, cum exaggeratione multa et faciundia rhetoricæ affectatione scriptum, verbis quam rebus copiosius: multa tamen nos docuit ad historiam pertinentia, patriam scilicet Æginam; Antonium atque Chrysantham parentes, quorum constantiam hæresis Ecclesiam obscurans probarit; atque iconoclastica, iis temporibus grassata, quibus sub Michaelē Balbo, circa annum imperii ejus 3, Christi 823, ipso « adversus rebellem Thomam occupato, et aliam omnem curam, » ut scribit Leo Grammaticus, « huic unice posthabente, Creta, Sicilia et insulæ vocatæ Cyclades (a quibus non longe distabat Ægina) a Romano imperio rescissæ sunt ab Afris et Arabibus. » Etenim hujus irruptionis occasione, sive vim ejus reipsa senserint Æginetæ, seu vicinum periculum eos coegerit suæ saluti consulere atque ad tutiora abire, Thessalonicam profugit non ita pridem juncta matrimonio Theodora; ibique, post oblatam Deo filiam, tandem sui juris effecta per mariti mortem, monasticum amplexa est institutum jam grandæva: in quo ad profundissimam usque senectutem perseverans, videtur usque ad sæculi ix annum circiter 80 pervenisse aut etiam ultra. Atque hæc omnia nobis ex hoc Cabasilæ encomio cognoscenda præbentur, una cum titulo Μυροβλύτης, Unguentifluæ, et testimonio salutiferi olei ex ejus sepulcro scatulentis, quemadmodum de sanctis Nicolao, Demetrio, Catharina legimus, et hoc nono sequentibusque sæculis invenimus factum, ad plurium aliarum sanctitate illustrium personarum venerationem in Ecclesiis Orientalibus comprobendam.

ΕΓΚΩΜΙΟΝ

ΕΙΣ.

ΤΗΝ ΟΣΙΑΝ ΜΗΤΕΡΑ ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΜΥΡΟΒΛΥΤΙΔΑ

ΘΕΟΔΩΡΑΝ.

LAUDATIO

SANCTÆ MATRIS NOSTRÆ ET MYROBLYTIDÆ,

THEODORÆ

Auctore Nicolao Cabasila Thessalonicensi metropolita.

Ex ms. Cæsareo bibliothecæ Viennensis (a).

PROLOGUS.

α'. Ἐμοὶ δὲ, πολλῶν τὰ σὲ θαυμαζόντων, ὃ Μυροβλύτης, καὶ τοῦτο μὲν τὰ εἰκότα ἀποδιδόντων καὶ ἕπαντος μᾶλλον προσῆκε, τοῦτο δὲ καὶ σφᾶς αὐτοὺς ἐντεῦθεν κοσμοῦντων, ἀτὰρ ὑπὲρ σοῦ λόγος καὶ τοῖς λέγουσιν ἐν καιρῷ· εἰκόσ γε ἐδόκει, μὴ (b) μόνον ἐμὲ τῶν περὶ λόγους ἔχόντων σῶν σῶν χαρίτων ἀτέλεστον φανῆναι, ἀλλὰ τοῖς σοῖς ἐγκωμίοις ἐπιβαλόντα κοσμηῆσαι μὲν ἑμαυτὸν, κοσμηῆσαι δὲ καὶ λόγους αὐτούς· ἅμα δὲ καὶ οἷς πολλὰκις εὐπεποίηκας ἐκ πολλῶν ὑπάρξας εἶς, μισθὸν (c) χαρίτων καὶ παντοδαπὸν χρέος οἷς ἔνεστιν ἀποδοῦναι. Ὁ μὲν οὖν παρῶν ἡμῖν ἀγῶν ὑπὲρ τούτων· ἐργώδη δὲ ὄντα καὶ χαλεπὸν διενέγκαι τίς ἀγνοεῖ; ἀλλὰ μάλιστα μὲν οὐ χρῆ δεδιέναι· ὅτις μεγάλης οὐ μόνον μεγαλοφυχίαν κεχημένης περὶ τοὺς λόγους, εἰ τίς ἐλάττων γίνοιτο τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ τούτους εὖ μάλα συναιρομένης. Ἐπειτα εἰ καὶ πάντα τοὺς εἰπόντας ἑώρων, ἢ μηδὲν ἐλλείποντας τῶν γινομένων, ἢ τοῦτο γοῦν σπουδὴν ποιουμένους ὅπως ἂν ἐφίκοιντο· ἦν ἂν τι προὔρου, καὶ ἡμᾶς ἢ τὸ προσῆκον ἐν τοῖς λόγοις διώκειν, ἢ μὴ τοῦτο ποιοῦντα; ἡσυχίαν δὲ ἔειπεν. Ἐπεὶ δ' οὐχ ὅσον ἐκαίνοισ, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν (d) ἀπλῶς τοῖς ἐν λόγοις ζῶσιν, ἐπιβαλοῦσι τοῖς ὑπὲρ τῆς Μυροβλύτιδος λόγοις, οὐκ ἂν ἐπέλθοι, μὴ μόνον οὐδὲν εἰπεῖν ἐγγύς τῶν πραγμάτων, ἀλλ' οὐδ' ἐλπῖσαι· περιεργὸν ἂν εἶη, μόνον ἐμὲ τῶν εἰπόντων ταῦτα περιεργάζεσθαι

1. Multis tua decora admirantibus, o Unguentiflua, et hinc quidem quæ maxime congrua rationi sunt atque in primis necessaria tibi reddentibus, inde vero seipso hoc dum faciunt exornantibus, præcipue quando sermonem de te opportune instituant; æquum mihi quoque videbatur, ne solus exors apparerem tuarum gratiarum, eloquentiam omnem vincantium; sed et ipse tua ingressus encomia, meque et orationem meam iisdem exornarem; simul etiam, ut qui unus sum ex multis tuo sæpe beneficio fruitis, quam possum debite gratitudinis partem tibi exsolverem. In his igitur præsens nobis labor consistit: quem quidem gravem atque difficilem portatu esse quis non videt? nihil tamen formidandum est; quandoquidem magna hæc Sancta non solum magnanimitatem in dicendo præstare solet, si quis forte pertractandis rebus inferior fuerit, sed etiam per ipsas illas quam maxime auxiliari. Deinde licet videam omnes qui de illa disseruerunt, vel nihil prætermisisse eorum quæ gesta sunt, vel saltem in eo studium magnum possuisse ut ipsa assequerentur: operæ tamen pretium fuit, me quoque vel similem dicendo utilitatem sectari, vel saltem non omnino manere otiosum. Quoniam vero non solum illis, sed omnibus omnino oratoriam artem profitentibus, si sermonem

(a) Perplexam omnino oportet fuisse scripturam, vel mendosam admodum, unde tam imperfectum ad nos venit ecgraphum, ut pluribus locis conjectura opus fuerit ad versionem qualemcunque producendam: quod hic præfandum fuit, si quis forte in meliorem codicem incidat, unde hic edita

emendari certius possint, quam per eam, qua non libenter utimur, conjectantur licentiam.

(b) Deerat in ecgrapho Viennensi negatio μὴ, quam addendam iudicavi.

(c) Ecgraphum μᾶς τῶν.

(d) Idem παῦσιν.

de Unguentiflua hac instituere aggrediantur, necessario usuvenit, ut non modo non dicant quidquam quod ad rerum ipsarum accedat magnitudinem, sed nec dicturos se sperent; absurdum omnino fuerit, solum me ex omnibus qui hæc tractarunt, sollicitiorem esse circa illa omnia, si post illos me quoque sermo deficiat, nec possim tot certaminibus respondere.

2. Equidem non ignoro quod oratoribus omnibus lex hæc sit posita, ut aut eloquentiam parem argumento afferant, aut silentium teneant; et quod res laudibus humanis majores omnemque comparationem transcendentes a seipsis habeant ut sibi congrua nunquam consequantur encomia, non ex insufficientia laudatoris: ideoque contingit illis veluti ænigma quoddam, ut propter quæ necesse est eas præ aliis admirari, propter eadem nullas ipsas dicendo tractet. Attamen veræ rationi magis congruum esse censeo, ut volentes de talibus rebus agere, quibus omnis sermo succumbat necesse est, serio prostreantur, scire se talia aggressos minime parem afferre dictionis excellentiam, nec indignari tanquam invidios eorum quæ sunt laudanda magnitudini, cum nihil præter suam opinionem accidat, siquidem non se, sed ipsas res voluerint prædicare. Imo vero potius convenit ea tractanda suscipere, quorum hoc ipso clarius elucescet dignitas, quod iis inferior nostra sit oratio. Quod si de omnibus istiusmodi rebus hæc necesse est dicere; manum mihi, sicut in aliis omnibus, hic quoque porrigat Theodora, neque permittat sermones multum inferiores videri iis, quos alii de ipsa protulere; quamvis omnino oporteat illos superari ab iis, quibus ipsa cumulata est, gratiis.

CAPUT I.

Patria, natalis, conjugium S: Theodora.

3. Juxta normam, laudationem aggredientibus tenendam; convenit ante omnia meminisse patriæ, ut inde nimirum exorsis, aptus deinde sit ad cætera progressus. Est igitur illa, earum quæ sunt in Græcia insularum (1) caput: nam magnitudine quidem, pulchritudine ac situ cæteras (2) omnes circumjectas exsuperat, et usque adeo mediocritatem excedit, ut videantur aliæ (tanquam nec conferri quidem cum Ægina valentes) eidem hilariter primas concedere: aeris vero annique temperie, et quæ hinc provenit commoditate, tanta fruatur, ut sola censei possit tum omnis circa hæc felicitatis promptuarium esse, tum suppeditare cæteris unde ipsam habeant cum multa abundantia; quo fit ut urbes (3) in ea sint plurimæ. Si verò his amplius.

(e) Item ἀξίαν.

(f) Malim sic Latine legi: Sed res a seipsis habent.

(g) Prytanæum proprie fuit locus urbis Atheniensis, ubi victus de publico præbebatur; unde hic pro promptuario publico usurpari videtur: sunt qui dici putent quasi πύρου ταμείον, quæ si non est vera etymologia, congrua est ad nomen allusio

(1) Medium fere tenet Ægina ejus pelagi quod Atticam ab Achaia dividit, stadiorum circiter 50 in

A παρὰ πάντα δὲ ταῦτα εἰ μετὰ τούτων ἐξῆσαι τῶν λογισμῶν, ἢ ἀπαντῆν εἰς τουτουοὶ τοὺς ἀγῶνας.

β'. Καὶ οὗτος ἀεὶ τοῖς λέγουσι κείσεται νόμος, ἢ παρέχεσθαι τὴν γλῶτταν τῶν ὑποθέσεων ἀξίαν (e), ἢ σιωπῆν· τάγε μείζω τῶν ἐπαίνων καὶ πᾶσαν ἀντιξέτασιν ὑπερβάντα, ἐντεῦθεν οὐ τῶν εἰκότων τεύξονται, τοῦ ἐπαίνουτος ἀποχρώντως οὐκ ὄντος· καὶ συμβῆσεται καθάπερ ἀνίγγμα τοῖς πράγμασιν· ἀνθ' ὧν γὰρ ἀνάγκη θαυμάζεσθαι τῶν ἄλλων διαφερόντως, ἀντὶ τούτων οὐδεὶς περὶ αὐτῶν ἐρεῖ· ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο λέγω πάντως μᾶλλον ἀληθείας μετέχων, ὡς ἄρα οἷς ὑπὲρ τῶν πραγμάτων ἴστί, τὸ πάντας τοὺς ὑπὲρ τούτων λόγους κάτω πεσεῖν, ἀνάγκη πᾶσα τούτους, λέγειν ὡς ἀληθῶς, ὑπὲρ τούτων ἐπιχειροῦντας, καὶ συνίδουσαι τῆς ἀξίας ἀποτυγχάνοντας, μὴ ὅτι γε δυσχεραίνειν τῷ μεγέθει τῶν ἐπαινομένων ὡσπερ φθονοῦντας· τὰ γὰρ παρὰ τῆς γνώμης συμπίπτει, εἴπερ οὐχ ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν πραγμάτων ὁ λόγος αὐτοῖς. Εἰ γὰρ χρητὰ ληθῆς εἰπεῖν, ἐκείνοις ἐγχειρεῖν μάλιστα τῶν ἄλλων προσήκει, ἅπερ ἂν ἡττωμένοις τοῖς λόγοις ἐξελέγη φανερώς. Ἐπει δὲ οὕτω ταῦτα καὶ λέγειν διὰ πάντων ἀνάγκη, θεοδώρα μὲν, καθάπερ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις, οὕτως ἡμῖν κἀναυθα χεῖρα δρέξοι, καὶ οὐκ ἐάσοι τοὺς λόγους ἡττους πολλῶ φανῆναι τῶν ἄλλων περὶ αὐτῆς εἰρημένων, κἀνεὶ τῶν αὐτῆς ἡττηθῆναι πᾶσα ἀνάγκη.

γ'. Ἡμῖν δὲ, (κατὰ) νῆμον πᾶσι κείμενον τοῖς ἐγκωμιάζειν ἐπιχειροῦσι, πατρίδος πρῶτα μνησθῆναι εἰκὸς ἂν εἴη, δῆπουθεν ἐκείθεν ἀρξαμένους, ἔπειτ' ἀκολούθως ἐπὶ τᾷ τᾷλα προβαινέιν. Ἐστὶ τὸν αὐτῆ νῆσος ἴτων ἐν Ἑλλάδι κεφάλαιον, ὡς εἴνεκα μὲν μεγέθους καὶ κάλλους καὶ θέσεως μείζω καθάπαξ τῶν προσοικῶν ἀναφανῆναι, καὶ οὕτω μεγίστω παραλλάττειν τῷ μέσῳ, ὡς καὶ δοκεῖν πάσας τῆς νήσου, ὡσπερ οὐκ ἀντιλεῖν ἐχούσας Αἰγίνη, μὲθ' ἡδονῆς τῶν πρεσβείων παραχωρεῖν· ὄρων δὲ καὶ ἀέρων καὶ τοῦ κατ' ἀμφοτέρα γινομένου οὕτω τετυχηκέναι λαμπρῶς, ὥστε μόνην ταύτην δοκεῖν καὶ τῆς περὶ πάντα ταῦτα συμπάσης εὐδαιμονίας ὡσπερ (g) πρυτανεῖον εἶναι ταῖς ἄλλαις, καὶ χορηγεῖν ἔχειν ἐντεῦθεν μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος, δι' ὧν αἱ πόλεις

D circuitu, de maris imperio olim contendere ausa: in sinus Saronici veluti umbellæ.

(2) Versus Ictinæm, Sclamis, Pliarvacusæ duar. Atalanta et aliæ minores quædam: Bellina, in Æginam et littus Atticum; versus Archipelagum vero pleno mari, nullæ; sed circa utrumque littus, et ab Ægina remotiores, varix.

(3) Nominantur in ea ipsa Ægina, insulae nomen faciens, quod in Engiam verit hodiernus usus: *Aphæ fanum, Jovis Panhellenii mons.*

ἀμείνους. Εἰ δὲ καὶ μείζων οὗτος τις ἂν εἴποι πρὸς ἄλλοις, καὶ τὴν κατὰ τοὺς πολίτας εὐ ἔχον ἐντεῦθεν μάλιστα πάσαις τὸ νικᾶν περιγίνεται, καὶ οὕτω τὸ κατ' αὐτὴν δεικνύεται προὔχον· ὅτι γὰρ πᾶσι τοῖς ἄλλοις περιττῶς φιλοτιμουμένη, καὶ κατὰ πασῶν τὸ κράτος ἔχουσα, καὶ τὴν νικῶσαν ἐν ἅπασιν φερομένη, μείζων εἰς δόξαν ἢ θαυμαστὴ τῶν οἰκούντων ἐπιτυγχίνα, καὶ τὸ διὰ πάντων ἐλθοῦσα, ὡς μηδενὸς ἐνδεῖν ὧν γε πόλεσι μάλιστα δεῖ καὶ τοὺς πολίτας καταλλήλους κεκτῆσθαι· οὕτω γὰρ χρηστότητι τρόπων καὶ ἡθῶν εὐκοσμία, καὶ πᾶσιν οἷς ἀνθρώπων πρὸς τρόπον πάντας νικῶσιν ὡς ἐπιεικῶς τῇ πατρίδι προσήκοντας καὶ τοῖς ἐκείθεν ἐπαίνοις ὡς οικείοις σεμνυνομένους, οὕτως αὐτῇ συναυξέειν εὐ μάλιστα τὴν εὐφημίαν, ὡς ἑκατέρου· ἀλλήλοισι κοσμεῖν, καὶ δι' ἀλλήλων ἑκατέρου εὐδαίμονεϊν.

δ'. Τοῦτων δὲ τὸ μέγιστον μέρος οἱ θαυμαστοὶ τῆς μεγάλης πρόγονοι, καὶ οἱ αἰτίοι γεγονότες αὐτῇ τῆς εἰς τὸν βίον προόδου· τοσοῦτον γὰρ καὶ πλοῦτον καὶ δόξαν καὶ τῷ τοῦ γένους εὐ ἔχειν καὶ τρόποις χρηστοῖς καὶ τῷ θεῷ φιλεῖς εἶναι, καὶ πᾶσιν ὡς εἰπεῖν τοῖς βέλτιστοις παρὰ τῶν πολιτῶν τὸ συγκεχωρητὸς ἔσθαι, ὅσον οὗτοι καὶ τούτοις καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις τῶν ἄλλων ἐκράτησαν. Τίς οὐκ οἶδεν Ἀντωνίου, ὃς εἰς τοὺς ἱερᾶσθαι λαχόντας τελέτας, καὶ πάντας ἐν πᾶσιν ὑπερνικῆσας, ἔδειξεν ἐναργῶς ὅποιον εἶναι χρὴ ἅν τῶν ἐργῶν τὴν τοιαύτην ἐσηκῶτα πρόβρασην· ὃς γε τῶν αἰρετικῶν ἐπιχειμῶνων καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀχλύος ἐπισκοπούσης τῇ Ἐκκλησίᾳ, μόνος τῶν πάντων, ὡσπερ ἀετὸς ἐν νεφέλαις, τοῦ κλύδωνος ὑπερσχών, ἀνώτερος ὤφθη τῶν ἐκείθεν διαύλων; Καὶ μὲν καὶ Χρυσάνθη τὴν οὐκ ἂν ἀγάσαιοτο, οὐκ εὐσεβείας εἴνεκα μόνον καὶ ἥς εἶχε περὶ ταύτην σπουδῆς, ὥστε τοῦτο μὲν αὐτῇ πάντα παθεῖν ἔσθαι ἐτοιμῶς ἢ ταύτης καὶ μικρὸν ἀποστῆναι, τοῦτο δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις, ὡσπερ τις κοινὸς μελεθῶνδ' εὐσεβείας, καθίστασθαι, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν τρόπων μουσικῆς καὶ κατ' ἀρετὴν ἐργασίας· ἐξ ὧν γε προσήκειν εἶχεν Ἀντωνίῳ, καὶ τῆς μεγάλης ταυτησὶ συζυγίας ἀξιόχρεως εἶναι.

ε'. Οὕτω δὲ ἔχουσι, καὶ οὕτω πάντα τὰ βέλτιστα συνελούσι, τὸ πάντων μέγιστον καὶ οἶονε κολοφῶν, καὶ μάλιστα πάντων ὧν εἶχον ἐκείνους κοσμοῦν, ἢ μεγάλη καὶ θαυμαστὴ Θεοδώρα, τεκμήριον ἐναργῆς ἀναφανέστα σφίσι θεοῦ τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς εὐ διαχειμένον (h) καὶ ἔπειτα, ὡσπερ ἐντεῦθεν ἐπιεικῶς ἐπιδειξαμένου, ὅσου τινὸς ἀγει τὰ κείνων, καὶ ὡς ἀντ' ἄλλου τινὸς ἢ πρὸ πάντων ἄλλου γέρας δέδωκε σφίσι τὴν παιδα, ἐπὶ τοσοῦτον ἤκουσι καλοκαγαθίας καὶ τοῦ διὰ πάντων ἐλάττει. Οὕτω διὰ γυναικῶν βελτίστη, διὰ πάντων τυγχάνει, καὶ πάντα καταλλήλως ἔσθαι στυτῇ, τὴν τε πατρίδα, τοὺς τε τοκέας, ἵνα σοι πανταχόθεν εἴη τὸ εὐδαίμον καὶ διὰ πάντων νικῶς. Εἰ δὲ καὶ τούτων οὐ μόνον ἀξιόχρεως ἀνεφάνης αὐτῇ,

(h) Scriptum erat, τοῦ πρὸς αὐτοὺς αὐτοῦ διαχειμένου.

A aliquid addi possit ad gloriam, inde etiam accedit laud parum, quod optima incolarum complexione cunctis vel maxime sit superior, et ejus hae in parte praerogativa palam demonstratur. Et enim unde pra alii singulariter gloriatur, tanquam imperium in omnes habens et primas in cunctis ferens, quodque revera est ad commendationem maximum, est prosperitas incolarum admirabilis et omnibus numeris tam absoluta, ut nihil eorum indigeat, quae praecipue urbibus sunt necessaria, et cives inter se quamoptime habeat convenientes. Nam bonitate indolis morumque ornatur, et quibuscunque homini opus est ad vitae honestatem, superant reliquos, veluti qui suae patriae apte congruant, et sicut illius laudibus tanquam propriis decorantur, sic ipsi commendationis addant plurimum, mutuoque se ornent et mutuam implent felicitatem.

4. Horum autem pars non minima magnae hujus sanctae suere admirandi parentes, per quos ingressum ipsa in hanc vitam habuit: adeo enim inter cives omnes excelluerunt opibus, gloria, claritate generis, morum praestantia, Dei dilectione, et rebus quibuscunque (ut verbo uno absolvam) optimis, quantum illi et his quae dixi, et aliis bonis cunctis antestabant caeteris. Quis Antonium ignorat inter sacerdotes ordinatum, et ante cunctos in rebus omnibus ordini suo congruis excellentem? qui reipsa demonstrans qualem operibus esse oporteat ejusmodi sortitum vocationem, cum satores haeresion Ecclesiae incumberent, eamque offusa caligine obtenebrarent, tanquam aquila nubes procellosas transcendens, eorum concertationibus solus apparuit altior. Chrysantham porro quis non admiratur? Non tantum propter religionem ipsius, et tam insigne erga eandem studium, ut ipsa quidem levius duceret omnia perpeti quam ab ea vel tantillum recedere, aliis vero tanquam communis curatrix pietatis praesideret; sed etiam propter compositionem suavissimam morum, et virtutum omnigenarum exercitationem, quarum causa merebatur frui Antonio, et magnae hujus conjunctionis digna videri.

5. Ita se habentibus illis et optima quaeque in unum conferentibus, omnium maximum, ac veluti coronis, et pra caeteris eorum ornamentis longe praecellentissimum, magna atque admirabilis Theodora obtigit; signum eis manifestum praebens divinae erga se miserationis, abunde demonstrantis, quanti ipsos faceret, et quod pro alia quacunque et pra omni mercede illis, tantopere virtutem colentibus et per omnia proficere cupientibus filiam dederit. Sicque, o mulierum praestantissima, omni ex parte effecta es optima, et cuncta tibi convenientia habuisti, patriam, inquam, atque parentes, ut unquam beata fores, et omnibus per omnia longe superior. Utrum vero non solum digna illis fueris

ipsa, sed multo etiam admirabilior majorem melioremque te probaveris iis per quæ exornaberis, quis demum potest ignorare?

6. Illustria igitur tua certamina, et magnos circa philosophiam agones, quibus multos in eadem cum laude versatos, victos a te longaque infra relictos clarissime demonstrasti, jam dicere aggredimur. Et ea quidem quæ his instar fundamenti substrata, ac veluti maximarum rerum tuere procemia, quomodo non in admirationem stuporemque deducant aliquem, et futurorum faciant minime falsum vatem? Instituebatur quidem inter pueros, sed minime puerilem gerebat sensum, neque ad res ludieras convertebatur, voluptatem exinde captandam virtutis loco æstimans, sed divinis oblectabatur exercitationibus, sacris erudienda litteris. Æmulabatur autem, et socias habere expetebat, non assuetas illis contraria amare et malis in rebus versari, quod villi est, sed adjungebatur solisque convivebat iis, quas amor philosophiæ divinæque conversationis tenebat; utpote quæ felicitatem constitueret in illis dumtaxat rebus, quæ Deo placent, atque ad virtutem ducunt, et ineffabilium bonorum participationem conciliant. Sic igitur animo comparata, conjugio quidem usa est, sed usa est tantum, et nihil amplius, quantum scilicet opus erat, aliquam ad optima quæque tendentem etiam conjugio subesse: ut quæ totam se dedisset philosophiæ, non respiciens in deliciis aut voluptates, animique remissionem per eas captandam, neque gloria aut divitiis vinceretur. Soli enim Deo rebusque divinis desiderium, suaque omnia ad illius dirigebat arbitrium.

7. Vera me dicere, vel hinc patebit, quod postquam propter graves Barbarorum incursus patriam deserens, Macedoniam habitare cœpit, materque effecta est, primogenitam prolem, juxta Pauli leges, dilecto sibi Deo obtulit, sanctoque piarum virginum contubernio filiam tradidit. Etenim si possessionum partem dare Numini magni est meriti animæque Deo diligentis; quomodo non omnem laudis humanæ excessum transcendent magnæ hujus sanctæ encomia, quæ non suarum fortunarum portionem aliquam vel simile quidpiam, sed propriorum viscerum genituram consecravit Deo? Sic ergo uni, ut dixi, Deo rebusque divinis inhærebat, et ad eum animi sui extendebat desiderium, suaque omnia ad illius dirigebat arbitrium; sic honorabile sanctumque conjugium et torum immaculatum secundum Pauli vocem exhibuit, eumque totum Deo reservavit.

Α ἀλλὰ καὶ πολλῶ θαυμαστοτέρα καὶ μείζων, καὶ κρείττονας σφῶν αὐτῶν ἀνέδειξας οἷς ἐκίσμησας, τίς οὐκ οἶδε τῶν πάντων;

ς'. Τοὺς μὲν οὖν ὑπερφυεῖς ἐκείνους ἀγῶνας καὶ τὰ μεγάλα ἐπὶ φιλοσοφίᾳ σκάμματα, ἐν οἷς πολλοὺς ἐπὶ φιλοσοφίᾳ θαυμαζομένους ἠττωμένους καὶ κάτω χωροῦντας εἰδείξας περιφρανῶς, αὐτίκα ἐρούμεν. Ἄ δὲ τούτων ὡσπερ πρὸς τελείας ὑπέθουν καὶ τῶν μεγάλων προοίμια, πῶς οὐ πρὸς ἐκπληξιν πάντας ἐνάγει καὶ θαῦμα καὶ τῶν εἰς ἐπιτε' ἐσομένων μάντις σαφεῖς ἀναδείκνυσιν; Εἰς παιδᾶς μὲν οὖν ἐτέλει, ἀλλ' οὐ κατὰ παιδᾶς εἶχε τὸ φρόνημα, οὐδ' εἰς παιδῆς ἐώρα, καὶ τὴν ἐκεῖθεν τέρψιν τῆς ἀρετῆς ἐτιμᾶτο· ἀλλ' ἔχαιρε μὲν ταῖς θείαις διατριβαῖς τὰ θεῖα παιδευομένη, ἡμιλλᾶτο δὲ καὶ συνῆν οὐ ταῖς τῶν ἐναντίων ἐρῶσαι εἰδυῖαις καὶ τὸ κακοῖς συνοικεῖν, πρὸς ἐλαττώματος; ὅν· ἐκείνων δ' ἐξήρητο καὶ ταύταις μόναις συνέζη, ἃς ὁ φιλοσοφίας ἔρωσ καταέσχε καὶ τοῦ συνεῖναι Θεῷ· μόνην γὰρ εὐδαιμονίαν ἠγεῖτο ἃ κεχαρισμένα τυγχάνει Θεῷ, καὶ πρὸς ἀρετὴν φέρει, καὶ τῶν ἀρρήτων κοινωνοὺς ἐργάζεται. Οὕτω τοίνυν τὴν ψυχὴν παρεσκευακυία ὠμίλησε μὲν γάμφ, ὠμίλησε δὲ, οὐδὲν μᾶλλον· ἀλλὰ τοσοῦτον ἐδέησεν ὑφεῖναι· τι παρὰ τὸν γάμον τοῦ περὶ τὰ βέλτιστα τόνου, ὥστε καὶ πολλῶ μείζων ἦν εἰς φιλοσοφίαν· οὐκ εἰς τρυφᾶς θρώσα καὶ ἡδονᾶς καὶ τὴν ἐντεῦθεν βρασιώνην, οὐδὲ δόξης ἠττωμένη καὶ πλοῦτου. Μόνῃ γὰρ Θεῷ καὶ τοῖς ἐκείνου προσείχε, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς ἐκεῖνον ἔτεινε μόνον, καὶ πάντα τὰ καθ' αὐτὴν ἐκείνου γνώμην διώκει (i).

С αὐτὴν ἐκείνου γνώμην διώκει (i). inhærebat, et ad eum solum animi sui extendebat

ς'. Καὶ ὡς ἀληθῆ λέγω, δῆλον ἐκεῖθεν· ἐπεὶ γὰρ τῆς πατρίδος ἀπαναστάσα, τῶν Βαρβάρων σφοδρῶς ἐπιτιθεμένων, τὴν Μακεδονίαν ἔκει, καὶ μήτηρ ἐγένετο, τὸ πρῶτα τεχθὲν, κατὰ τοὺς Παύλου θεσμοὺς, πρὸς τὸν ποθοῦμενον ἄγει Θεόν, καὶ ἱερᾶ συνοικίᾳ παρθένων ἁγίων φέρουσα τὸν παῖδα δίδωσιν. Εἰ τοίνυν τὸ κτημάτων ἀπονεῖμαι μοῖραν Θεῷ πολλοῦ τινοῦ ἀξίον καὶ θεοφιλοῦσης εἰη ψυχῆς· πῶς οὐχὶ πᾶσαν ἐπαίνων ὑπερβολὴν ὑπερβαίνει τὰ τῆς μεγάλης, οὐ κτημάτων μοῖραν οὐδ' ἄλλο τι τῶν τοιοῦτων, ἀλλὰ τὸ μέγιστον πάντων, τὰς τῶν οἰκείων σπλάγγχων γονὸς προσαγαγούσης Θεῷ; Οὕτως, ὡς ἔφη, μόνῃ Θεῷ καὶ τοῖς ἐκείνου προσείχε, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς ἐκεῖνον ἔτεινε μόνον, καὶ πάντα τὰ καθ' αὐτὴν κατὰ τὴν ἐκείνου γνώμην διώκει. Οὕτω τίμιον καὶ ἅγιον καὶ ἁμείαντον κατὰ τὴν Παύλου φωνὴν τὸν γάμον ἀνέδειξεν, ὅλον καθάπαξ ἀναθεῖσα Θεῷ.

CAPUT II.

Vita monastica et virtutes S. Theodoræ.

8. Postquam autem vir ejus e vivis excessit, statim illa non jam filiam suam, non extraneum; aliquid, sed semetipsam obtulit Deo, hostiam vi-

(i) Addit ms. καὶ ὅλως ἐκεῖθεν τὰ τῆς σωτηρίας ἐξῆ περὶ πάσασα, quæ nequivimus ad sanum ullum sensum adducere, ideoque omisimus.

η'. Εἴεν ταῦτα μὲν δὴ τοιαῦτα (k). Τοῦ δὲ ἀνδρὸς ἀπελθόντος; ἐξ ἀνθρώπων, εὐθύς ἐκείνη οὐκέτι παῖδα οὐδ' ἄλλο τι τῶν ἐξωθεν, ἀλλ' ἑαυτὴν θυσιαν ζῶσαν

(k) Et hæc quidem talia fuerint. Est enim eīen particula permissiva et ad alia festinantis.

προσάγει, ἅγιαν, εὐάρεστον, ἣ καὶ πρόσθεν οὐδὲν ἤττον ἀνειμένη Θεῷ, καὶ μετὰ τῆς παιδὸς γίνεται, καὶ τρίχα τέμνει, καὶ τὰ τῆς θείας φιλοσοφίας διὰ πάντων τελείται, χαίρουσα μὲν καὶ συγκαίρουσα ἑαυτῇ τῆς περὶ πάντα τὰ κάλλιστα εὐδρομίας, τῷ δὲ Θεῷ χάριν εἰδυῖα τῆς θαυμαστῆς ταυτησὶ κηδεμονίας, ἣν περὶ αὐτὴν μεγαλοπρεπῶς ἐπεδείξατο, ὣν ἐξ ἀρχῆς ἦρα, καὶ δι' εὐχῆς ἐποιεῖτο, καὶ περὶ πλείονος ἦγε τῶν ἀπάντων, τούτων ἀπολαύειν παρασκευάσας. Ἡ μὲν οὖν ὑπογενναίως ἀποδυσασμένη πρὸς τοὺς κατὰ φιλοσοφίαν ἀγῶνας, καὶ οὕτως ἑαυτὴν παρασκευασμένη, ὡς οὐχ ὅσον πρὸς αἶμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀρχὰς καὶ πρὸς ἐξουσίας ἀνταγωνίσασθαι, ἐφ' οὕτω τοι προσέθη τῆς τύχης, καὶ οὕτω τῷ τῶν ἀγῶνων ὑπερφυεῖ πάντας ἐξέπληξεν, καὶ πρὸς τοσοῦτον ἦγαγε θαύματος, ὥστε ἔδοξε μικροῦ καὶ τὴν ἀνθρωπίνον ὑπερβαίνειν. Πρῶτον μὲν οὖν ταπεινοφροσύνην καὶ ἀγάπην (διῶκει (!)), τὰς τῶν ἀγαθῶν πάντων αἰτίας· ὅς ἐπέπερ οὐ μόνον πασῶν ὑπερκειμένας ἑώρα, ἀλλὰ καὶ κρηπίδας συμπάσης ταυτησὶ τῆς θείας φιλοσοφίας, τοῦτο μὲν τῶν θείων ἐπιταγμάτων νομοθετούντων, τοῦτο δὲ καὶ πρὸς αὐτῆς αὐτῇ τοῦτο πεισθεῖσα, ὡς ἄρ' οὐκ ἔστιν οἰκοδομεῖν μὴ τῶν κρηπίδων ὑποκειμένων.

θ'. Ἐπεὶ τοίνυν ταύτας οὕτω μεγίστας καὶ πολυλοῦ τινος ἀξίας ἑώρα, οὕτως ὑπερφυῶς ὑπέθετο τῶν ἀγῶνων καὶ οὕτω κατώρθωκεν, ὡς μηδὲν ἔλλείπειν τῶν γινομένων. Καὶ πρῶτον μὲν οὖν τῇ τοιαύτην οὔσαν καὶ οὕτω καλλίστοις σεμνυνομένην καὶ συνέσει καὶ ἀγχινοίᾳ παρὰ πασῶν φερομένην τὸ κράτος, ἐπειθ' ὑφ' ἑτέρα τάττειν ἐλέσθαι, καὶ ταύτη μόνῃ τὰ τῆς σωτηρίας πιστεύειν. Δῆλον δὲ λέγω ποιεῖ· Ἐπειτα τὸ τοῖς νεύμασιν ἐκεῖνης ἀκολουθοῦσα μηδὲ τῶν εὐτελεστάτων ἔργων ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ τοσοῦτον καὶ τούτοις προσέχειν, ὅσον οὐδεὶς τοῖς ὡς ἑτέρως ἔχουσι· καὶ μὴ μόνον εἰς ἀγορὰν ἐμβάλλειν, καὶ διατίθεσθαι, καὶ ὠνεῖσθαι ὡν ἔδει τῇ συνοικίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἄχθος φέρειν δεῖσαν, καὶ πῦρ ἀναπάλλειν, καὶ χύτραν ἔψειν, καὶ ἔλωγ τὰ πάντα πράττειν ἅ τοῖς εὐτελεστάτοις ἐφέιται. Ἐπειτ' ἐπὶ πᾶσι τούτοις μὴ μόνον τὸ μηδὲν ἑαυτὴν ἠγεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ σκώληκα καὶ θνεῖδος ἀνθρώπων καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγερούειν, πῶς οὐ ταπεινοφροσύνης μελιζονος ἢ παραβάλλεσθαι; Ἡ γὰρ τῆς ἀρετῆς προκαίουμένης ἐπὶ τῷ καὶ ἑτέρων ἐπὶ φιλοσοφίᾳ προστατεῖν, καὶ πάντων εἰς τοῦτο παρακαλούντων, οὐδ' ἄκροισ ὡσὶ τὸ πρᾶγμα ἐδέξατο, ὑπὲρ ἑαυτὴν εἶναι νομίσασα· τοσοῦτος ἦν ἐκεῖνη τοῦ μετρίου λόγος.

ι'. Τῆς δὲ περὶ τὸ Θεῖον ἀγάπης καὶ τοῦτο μὲν ἀπόδειξις ἐναργῆς, τὸ πάντα ταῦτα φέρειν διὰ τὸν περὶ αὐτὸν ἔρωτα, καὶ μὴ ὅτι γε δυσχεραίνειν τοῖς δυσχερέειν, ἀλλὰ καὶ δυσχεραίνειν ὅτι μὴ πλείω τὰ δυσχερῆ· καὶ πρό γε τούτων καὶ μετὰ τούτων τὸ τοῖς ὑπερφυέειν ἐπιβάλλειν ἀγῶσι τοῦ πρὸς αὐτὸν εἶνεκα πόθου, καὶ νῦν μὲν νηστείας καὶ ἀγρυπνίας, νῦν δὲ

ventem, sanctam, bene placentem (quanquam nil minus antea obtulerat), filiaque se jungens, et cum mam deponens, totam sese divinæ tradidit philosophiæ, zaudens quidem sibi que gratulans de tam felici ad quæque pulcherrima cursu, Deo vero gratias agens, pro tam admirabili providentia, quam erga ipsam magnifice demonstrarat, iis frui concedens, quæ a principio amaverat, et in votis habuerat, atque rebus omnibus aliis pluris fecerat. Sic igitur animo comparata, atque agones philosophicos ingressa, non tanquam adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates tenebrarum harum certatura, eum habuit successum, et sic labores superavit, ut omnes in stuporem verteret admirationemque, velut quæ pene hominis conditionem esset supergressa. Et primum quidem humilitatem atque dilectionem, velut bonorum omnium conciliatricem sectata est; quas videbat non solum cunctis esse præstantiores, sed et fundamenta totius hujus divinæ philosophiæ: tum quia sic Dei mandata præcipiebant, tum quia persuasa erat sibi convenire non nisi fundamentis jactis ædificare.

9. Has ergo maximas longeque dignissimas virtutes esse considerans, adeo generose subivit labores exercitationis, adeoque recte egit, ut in nulla suarum actionum deficeret. Nam cum talis tantarum esset, et cunctis ornamentis usque adeo decorata, præcelleret omnes ingenii perspicuitate atque capacitate; sibi ipsi persuasit alteri sese sponte subdicere, eique soli credere salutem suam. Quare et minimos magistræ nutus observabat, et ne vilissima quidem opera subterfugiebat; sed his quoque tantum afficiebatur, quantum alius nemo dignioribus: neque solum non dedignabatur ad forum deferre, vel venum exponere, aut emere ea quibus esset opus communitati, sed neque ligna ferre, focum struere, cibos coquere, aut aliquid omnino eorum facere, quæ infimo cuique possent imponi. Ad hæc quæ non tantum selsam faciebat nihil, sed vermem atque opprobrium hominum aliaque hujusmodi appellabat sese, quomodo non æstimetur majoris fuisse humilitatis, quam cui possit comparatio digna inveniri? Eadem vero cum virtutis merito provocaretur ad aliarum in philosophico stadio præfecturam suscipiendam, et omnes illam ad hoc invitarent, ne summis quidem auribus ejus rei admisit mentionem, supra sese id esse rata; tanta ei erat mediocritatis cura.

10. Quanta erga Deum ferret dilectione, evidenti apparet demonstratione per hoc, quod omnia ista pro illius amore ferret, neque in ipsius molestiis sentiret molestiam, nisi quia non plura et magis molesta patiebatur: quodque præter ista et cum istis, sese attereret laboribus immodicis, propter eam qua erga ipsum ferebatur charitatem. Etenim

(!) Deesse hoc autem simile verbum, ex sensu liquet.

nunc quidem vigiliis atque jejuniis, νῦν· ἐν· ἐπι-
 νουσις· ὁμοίως· τὸ· σῶμα· ὑπερβαίνει· τὴν· μέτρον·
 addicebat, omniaque illa sponte suscipiebat, quibus
 ipsum quidem domari, animum vero confirmari
 contingit. Neque levius hoc, si non et majus ejus-
 dem dilectionis argumentum est, et quod erga
 omnes homines sic afficeretur, ut quæ ipsorum
 commoda attinebant præferret omnino suis; qui
 enim fratrem diligit, diligit et Deum, neque alte-
 rum sine altero potest consistere; sed necesse est
 cum Deo conversantem etiam versari cum proximo,
 et eum qui homines diligit, Deum quoque ipsum
 diligere. Hinc ei familiaris erat omnibus omnia
 ministrare, neque pati ut sibi ministraret aliquis;
 in eoque Christum imitabatur, illius vestigia sub-
 sequens.

14. Sic igitur virtutum præstantissimas in fun-
 damento locans, ad aliarum quoque fastigium per-
 venit, ut neque in illis cuiquam primas concederet.
 Nihil autem melius est generalissimis quatuor. Et
 de prudentia quidem ejus hoc possum dicere, quod
 si maximæ sapientiæ terminus est nosse, utrum ea
 quæ sunt revera sint, et circa hæc imperitum non
 esse: quomodo non omnem sapientiæ terminum
 magna hæc sancta supergressa est, tantam rerum
 habens notitiam, ut non solum intelligeret an essent
 singula ut esse videbantur, sed etiam utrum e duo-
 bus esset; præstantioribus autem ac melioribus se
 traderet, pro iis pati quilibet et facere parata; ab
 aliis vero usque adeo abstinens, ut non solum iis
 nollet quomodolibet uti, sed nec in cogitationem
 quidem eorum venire. Quod porro in omnibus grati-
 tate, ut convenit, sese haberet; et rationem quidem
 præesse affectibus, hos vero eidem subesse faceret;
 carnem quoque suppressere, et in servitute redi-
 gere, atque affigere, mentem e contra subtiliorem
 reddere atque extollere satageret; universa denique
 in pondere et statera poneret, atque in cunctis
 utcumque accidebant se servaret indemnem, quo-
 modo non arguat justitiam in illa absolutissimam?

12. De prudentia igitur atque justitia, non quantæ
 ipsi aderant, sed quomodo potui, elocutus, ad alias
 progredior. In iis igitur, temperantia inquam et
 fortitudine, haud sane minima Theodora fuit: sed
 usque adeo etiam hoc nomine laudari meruit et
 coronari, ut nemo id valeat sufficienter explicare
 dicendo. Hæc enim vere admirabilis per omnem
 vitam adeo fortem se præbuit, animumque sic habuit
 exercitatum, ut non solum superior esset cunctis
 que hominibus solent læta tristitiam accidere; sed
 ipsis nature legibus videretur usquequaque major,
 labores quidem corporis secundum philosophiam
 quantum alius quispiam recte ordinans, animum
 vero ubique erectum ac generosum conservans.
 Testatur hoc primo egregium silentium; et quam
 in ipso tenendo monstravit constantiam; totis enim
 quindecim annis filiam suam allocuta non est,

δυσχερεῖαι ἀπάται; ὑπὲρ τὸ μέτρον τὸ σῶμα διδόν-
 ναι, καὶ ὅλως ἐκείνοις πᾶσιν ἐγχειρεῖν, ἐξ ὧν τὸ μὲν
 ὑποπίπτειν, τὴν δὲ ψυχὴν αὖθις περιγίνεται. Οὐχ
 ἤττον δὲ τοῦτο εἰ μὴ καὶ μείζον, τὸ πᾶσι τοῖς ἀν-
 θρώποις οὕτω κεχρηθῆαι: ὡς καὶ τῶν καθ' αὐτὴν
 τᾶκεῖνων, περὶ πλεονος; ἀγειν καὶ προτιθέσθαι τοῖς
 ὅλοις: ὁ γὰρ τὸν ἀδελφόν, φησὶν, ἀγαπῶν καὶ τὸν
 Θεὸν ἀγαπᾷ· καὶ οὐδέτερον χωρὶς ἑτέρου ευσταίη
 ποτ' ἂν, ἀλλὰ τὸν πῶ Ἰησοῦ κεχρημένον καὶ τοῖς ἀν-
 θρώποις κεχρηθῆαι, τὸν δ' αὖ τοὺς ἀνθρώπους
 φιλοῦντα, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν. Ἐν-
 τεῦθεν αὐτῇ τὸ πάσαις πάντα διακονεῖν, ἵνα μὴ δια-
 κωνοῖτο Χριστὸν μιμουμένη καὶ κατ' ἔχνος ἐκείνου
 βαίνουσα.

B

α'. Οὕτω τοίνυν τὰς μεγίστας ὑποβεμένη τῶν
 ἀρετῶν, οὕτω καὶ τῶν ἄλλων εἰς ἄκρον ἤλασεν, ὡς
 μηδ' ἐν ταύταις μηδὲν τῶν ἀπάντων ὑπερβολὴν λε-
 λοιπέσθαι· ὅλους γὰρ τεσσάρων οὐδὲν θνεῖον (m) τῶν
 γενικωτάτων φρονήσεως μὲν περὶ ἐκεῖνο λέγω, ὡς
 εἶγε γνώσεως ὅρος ἐστὶ τῆς μεγίστης, τὸ ἦ ὄντα ἐστὶ
 τὰ ὄντα εἰδέναι, καὶ μὴ ἀσύνητον εἶναι περὶ ταυτί·
 πῶς οὐ πάντα φρονήσεως ὅρον ὑπερβαίνει τὰ τῆς με-
 γάλης οὕτω τὴν ἀκριβεστάτην ἐπιστήμην ἑκατέρων
 σχολύσης τῶν ὄντων, ὡς μὴ μόνον ἦ ὄντα ἐστὶ τὰ ὄντα
 εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ οἷον ἑκατέρων ἀντιληπτόν ἂν εἴη,
 ὡς τοῖς μὲν ἐστῶσι καὶ μείζονσι θέσθαι, καὶ πάνθ'
 ὑπὲρ τούτων καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν αἰρεῖσθαι· τῶν
 δ' ἀποσχέσθαι τοσοῦτον καὶ χαίρειν ἔασαι, ὡς μὴ
 μόνον μηδ' ὁπωσοῦν ἐθέλειν κεχρηθῆαι, ἀλλὰ μηδ'
 ἔνοιαν τοῦτων ἐσχηκέναι ποτέ. Τὸ δὲ πάντα τὰ καθ'
 αὐτὴν δημαγωγεῖν, καὶ διοικεῖν, καὶ διατιθεῖν ἢ προσ-
 ἦκε· καὶ λογισμὸν μὲν τοῖς πάθεσιν ἐπιστάναί, τὰ
 δ' ὑποπίπτειν παρασκευάζειν· καὶ τὴν μὲν σάρκα
 κατατρυχεῖν καὶ δουλαγωγεῖν καὶ πιέζειν, τὴν δὲ
 ψυχὴν καθαίρειν τε καὶ λεπτόνειν· καὶ ὅλως τὸ πᾶν·
 ἐν ζυγῷ καὶ σταθμῷ τιθεῖν· καὶ περὶ πάντα τὰ
 γινόμενα σώζειν, πῶς οὐκ ἐνι μεγίστῃ δικαιοσύνῃ
 κεχρηθῆαι;

C

β'. Φρονήσεως μὲν ὄν εἶνεκα καὶ δικαιοσύνης, οὐχ
 ὅσα τῇ μεγάλῃ προσῆν, ἀλλ' ὅσα ἐξῆν, εἰπῶν, ἐπὶ
 τὰς ἄλλας καὶ δὴ βαδιοῦμαι. Καὶ μὴ τούτων μὲν
 τοσαῦτα περιτὴν Θεοδώρα σωφροσύνης τε καὶ ἀνδρείας
 καὶ τῆς ἐν ἅπασιν καρτερίας ἐλάττω· ἀλλὰ τοσοῦτον
 κἀντεῦθεν στεφανεῖν αὐτῇ προσῆκε, καὶ οὕτω μετέτρεχε
 καὶ τῶν ἐντεῦθεν παιάνων, ὡς μηδ' ἀποχρώντως
 εἶχειν διεξελθεῖν. Θεοδώρα γὰρ ἡ θαυμαστή, καρτερίῃ
 διὰ βίου παντὸς κεχρημένη, καὶ οὕτω τὴν ψυχὴν παρ-
 εσκευασαῖα, ὡς μὴ μόνον ἀνωτέραν τυγχάνειν τῶν τε
 κατὰ τὸν βίον ἀνιάρων, τῶν θ' ὡς ἐτέρως ἐχόντων,
 ἀλλὰ καὶ τῶν φυσικῶς θεσμῶν παντάπασιν ὑπερσχεῖν,
 καὶ τοὺς μὲν τοῦ σώματος πόνους καὶ πᾶσαν τὴν περὶ
 ταῦτα φιλοσοφίαν ὡς οὐκ οἶδ' εἰ τις καταρθωκυῖα, τὴν
 δὲ ψυχὴν ἀκλινη καὶ γενναίαν καθάπαξ ἐν πᾶσι τε-
 τηρηκυῖα. Καὶ μαρτυρεῖ ταῦτα πρῶτον μὲν τὸ τῆς
 σωπῆς ἐκείνης ὑπερφυῆς καὶ τὴν ἔσχε περὶ ταυτηνὴ

D

(m) Ita per conjecturam corrigimus, pro οὐ ἄων, quod nihil visum significare.

καρτερίαν· ἐπὶ γὰρ πέντε καὶ δέκα ἐνιαυτοῖς καὶ πρὸς ἅ τὸν παῖδα τὸ σιγᾶν ἐκέχρητο, καὶ ταῦτα ταῖς αὐταῖς ἐκείνῃ χρωμένῃ διατριβαῖς· ἔπειτα καὶ ὁ μέγιστος ἐνεῖνος καὶ πᾶσαν ἀντεξέτασιν ὑπερβαίνων πρὸς τὸν χειμῶνα τῶν στοιχείων ἀγών. Οὕτω διὰ πάντων ὑπέταξε τὴν σάρκα τῷ πνεύματι, καὶ μὴ μόνον ἄργον καθάπαξ ἀπέφηνεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴ φρόνημα τοῦ πνεύματος ἦγε τοῦ κατὰ φύσιν ἐκστήσασα. Καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις ἀγαπητὸν τὸ μὴ ταῖς σαρκὸς ἐπιθυμίαις τὴν ψυχὴν ὑπάγεσθαι· Θεοδώρῳ δὲ οὐκέτι, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ τὴν σάρκα μεταβάλλοι τὴν φύσιν, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ κρείττονος ἔπεσθαι παρασκευάσει, οὐκ ἀνεκτὸν οὐδὲ πρὸς αὐτῆς ἤγειτο.

17. Ἐντεῦθεν καὶ σωφροσύνης· οὕτω μετὰ πολλοῦ περιόντος εἰς ἄκρον ἤλασε· τὸ γὰρ τὸν μὲν νοῦν τῶν παθῶν αὐτοκράτορα καταστήσαι, αἰσθήσεις δὲ καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀνάγκην οὕτω ῥυθμίσει καὶ καταστεῖλαι, ὡς μήτε τοῖς ὀφθαλμοῖς εἰς ἅ μὴ προσῆκε κεχρησθαι, μήτε ἀκοὴν ἑτέροις, μόνους δὲ τοῖς λυσιτελεστάτοις ἀνοίγειν, καὶ ὅλως πάσας τὰς αἰσθήσεις κατὰ τὸ δοκοῦν ἀγαῖν τῷ νῷ, ὃ τῆς μεγίστης σωφροσύνης ὄρον ἄπαντες ἴσμεν, τίνι τῶν ἄλλων καὶ πάντα καὶ μεθ' ὑπερβολῆς οὕτω κατάρθωται; Οὕτω τοίνυν τελείως ἀποστάση τῶν σαρκικῶν, καὶ τὸν περὶ ταῦτα πᾶσαν προσπάθειαν ἀφ' ἑαυτῆς καθάπαξ ποιησαμένη, καὶ τοῦτ' εἰκότως ἐξ ἀνάγκης ἀπήντα, μόνων μὲν γενέσθαι τῶν περὶ τὸ Θεῖον ἐρώτων, καὶ μόνως ἐξηρητῆσθαι τῆς ἐκεῖθεν ἀκτίως, ἐρώσαν δὲ αἰεὶ τοῖς λογισμοῖς συνυγχνάνειν, καὶ καθαρὰν τῷ καθαρῷ συγγίνεσθαι, καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἀγαθῶν ἀπολαύειν, ἀπολαύουσαν δὲ διπλασιάζειν αὐτὴς τὸ περὶ αὐτὸν φιλεῖν, ὥσπερ ἐν κύκλῳ.

CAPUT III.

Laudum S. Theodoræ synopsis et cum aliis sanctis comparatio.

18. Οὕτω, ὃ θεῖα κεφαλὴ! διὰ πάντων τῶν βελτίστων, καὶ παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις μεγάλων ἀξιωμένων πραγμάτων, μετὰ πολλοῦ τοῦ μείζονος ἤκεις, καὶ κατὰ πασῶν ἐν τούτοις τὸ κράτος εἰληφας· οὕτε γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἀρετῆς εἶδος οὐδὲν, οὐ μὴ μετείχεας διαφερόντως, καὶ πάντας τοὺς ἀκολουθήσαντας, καὶ μόνῃ συνελήφας ἅ τοῖς ἄλλοις ἰδίᾳ κόσμος καθέστηκεν· ἐξ ὧν γε πάντων μοναδικὴν τὴν καὶ ξένην οὐσίαν καλοῦ, συμπάσης ἀρετῆς ἔστιν, τὸν σωτῆρος ἀποδείξασα βίον πᾶσι παράδειγμα προούθηκας, ἐκ κεφαλῆς εἰς πόδας τὸ περὶ πάντα γινόμενον σώζοντα. Οὐ γὰρ νῦν μὲν, νῦν δ' οὐ· οὐδὲ νῦν μὲν ἄλλοι, νῦν δ' ἕτεροι (καθάπερ ἄλλοις τισὶν ἐξεγένετο) λόγον ἔσχες τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν πολιτεῖν· οὐδὲ τῶν μὲν τῆς αὐτῆς εἰδῶν, τῶν δ' οὐ· οὐδὲ τῶν μὲν ἄλλοι, τῶν δ' ἕτεροι· ἀλλ' ἐξ ἄρα πρώτης, ὡς εἶπεν, τῆς τριχῆς καὶ προοιμίῳ αὐτῶν, μέχρι καὶ μυχοῦ γήρωος καὶ τῶν ἐπιλόγων τοῦ βίου, πάντων καθάπαξ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς τῶν βελτίστων ἀκριδῆς ἐφάνης ἐργάτης, καὶ μόνῃ παρὰ πασῶν ἐν πᾶσιν ἔσχες τὸ συγκεχωρηκὸς, οὕτω διὰ πάντων ἀνεφάνης νικῶσα.

19. Οὐ γὰρ εὐθὺς μὲν ἐκ παιδῶν τοσοῦτος ἦν ἐκείνῃ λόγος τῆς ἐν ψυχῇ κατ' ἀρετὴν ἐργασίας, ἐπειδ' ὡ

quantis in eodem cum ipsa virtutis stadio exercetur. Item testatur maxima et omni comparatione maior lucta adversus intemperiam elementorum: carnem namque spiritui omnimodis subiecit, neque promptam duntaxat habuit et obsequentem, sed etiam spiritui consentientem, tanquam naturæ conditionem egressa. Nam aliis quidem optabile est concupiscentiis carnis non subjici spiritum; Theodoræ autem nequaquam sufficere visum est, nisi ipsius carnis immutaret naturam, et ipsam faceret ultro ad meliora ferri.

13. Hoc ergo modo ad temperantiæ cultum pervenit: cui enim aliarum contigit sibi comparare tam absolutum affectionum imperium; sensus vero eorumque violentiam sic coercere, ut neque oculis neque auribus permittatur, aliis rebus, quam quibus convenit, interesse; sed solis utilibus congruè patere, neque aliter omnino quam quomodo mens constituerit agi, quod esse supremum temperantiæ apicem omnes novimus? Ipsa autem a Deo perfecte carnalem omnem affectionem exuit, adeo longe a se naturalem ad eas pensionem removit, ut sponte ultroque ei occurreret, solis quidem erga res divinas amoribus occupari, et earum corusco lumine hæcere affixam, amantem vero cum amato Deo semper conversari mente, seque puram puro applicare, et bonis ejus frui; fruentem porro rursum duplicare, velut per circulum, sui erga eum amoris ardorem.

14. Per omnia itaque, o charum Deo caput, cælitibus hominibusque æstimabilia, et in omnibus longe primas obtinuisti: neque enim fuit ulla virtutis species, quam non acquisieris, idque diverso ab aliis modo, et ultra quam aliquis post sequentium. Sola quippe complexa es, quæ singula potuissent aliis pro ornatu sufficere; ex illisque propriam quamdam admirabilemque substantiam, et omnigenæ virtutis habitaculum effecisti; vitam, inquam, tuam, cunctis in exemplum propositam, cunctaque membra a capite usque ad pedes servantem. Nec enim modo quidem sic, modo autem non; vel modo minus, modo magis (ut quibusdam aliis solet contingere) virtuti consequendæ impendisti te; neque unquam quidem illius speciebus inhæsisisti, alias autem neglexisti; aut unis contentus, aliis remissius te applicuisti; sed a teneris, ut sic loquar, unguiculis ipsisque vitæ primordiis, usque ad epilogum ejus et extremam senectutem, omnium simul bonorum, idque excellentissimo quodam modo, operatrix fuisti, et sola in omnibus atque ab omnibus primas tulisti.

15. Non enim hic tibi ab infantia quidem exercendæ fuit virtutis ratio, postquam autem alligata

matrimonio es ejusque incommodis circumcincta, ad modicum saltem laxasti studii contentionem; neque rursus sic matrimonio usa es, ut universim omnia, liberos, possessiones, divitias, ipsamque te obtuleris Deo, in religiosæ autem vitæ laboribus langueris; sed ut omnia quorum particulatim meministi, paucis complectar, cum optima esse ipsa et videreris omnibus, tantam tamen humilitatem tenuisti, quantam nemo eorum qui nullius boni sibi conscii sunt: sic Deum dilexisti, ut in iis quæ placita ipsi esse scires, animam quoque tuam effunderes; tam prudens fuisti, ut non solum dimissis aliis sola utilia sectarere, sed etiam cognosceres quomodo ea aggredi et prosequi oporteret.

16. Cui vero ex aliis omnibus contigit tam exactam in tota vita servare justitiam, ut semper inlæteret melioribus, animique judicium semper rectum teneret, et illud adeo immotum generosumque in casu quocunque custodiret, ut ostenderet mentem, non tantum inolestis incidentibus, sed etiam naturæ legibus superiorem, nunc quidem diuturnum ac pene immodicum erga filiam tenendo silentium, nunc vero nimium frigoris algorem tolerando? Quænam sic sensus suos coordinavit, ut eos spiritui faceret subservire; spiritum autem humi repere dedignatum supra terram efferens, soli Deo sic ut illa fecit adhærere ejusque illustrationibus perfui? Quænam optima quæque intra seipsam in gradu tam perfecto complexa est? Sola enim, ut sic loquar, prævaluit, cunctas cunctosque a sæculo virtutis causa dominatos partim imitari, partim superare certando.

17. Annam quidem illam magnam audimus multis decoratam fuisse ornamentis, maximum vero ejus ac velut colophon cæterorum fuit, obtulisse Samuelem, temploque deserviturum dedicasse. Hanc vero Theodora multis prægressa est parasangis: quia non tantum prolem suam, sed pecunias, possessiones, ac se denique ipsam Deo consecravit. Quo autem loco magnæ hujus sanctæ agones collocabis et certamina egregia maximaque, quæ minime pauca exantlabat, et in iis etiam Abrahamum superabat? Quippe quæ non coacta Dei imperio, sicut ille, filiam suam obtulit, sed sponte sua ac proprio motu; neque divinam legem suscepit in tabulis lapideis mox contractis, sed in anima purificata, omnibus omnis boni exemplar proposuit, non solum Dei gloriam annuntians, sed universos ad cælum traducens: in quo Moysem quoque illa vicit, siquidem non divisit mare, aut elementa mutavit (hoc enim ad propositum nostrum non facit), sed quod illo multo majus est, adversus horridas eorum tempestates exindeque existentes ærumnas plurimum

(n) Eunque perfectissime desiderare. Torsit nos hæc vox, κάκρας nusquam alibi lecta: de-
nummum judicavi contracte poni quasi κατά άκρας.

μῆσας γάμψ και τοῖς ἐκεῖθεν δυσχερέσι, και μικρόν ὑφῆκας τοῦ περὶ τὴν σπουδὴν τόνου· οὐδ' αὖ τὸν μὲν γάμον οὕτω διέθετο, ὡς πάντα καθάπαξ και παῖδας και κτήματα και χρήματα και ἑαυτὴν ἀναθῆναι Θεῷ, ἐν δὲ τοῖς ἀγῶσιν οὐ συνέδαινεν ἑαυτῇ· ἀλλ' ἵνα κατὰ μέρος ὦν ἐμνήσθην ὀρθίως· ἐν βραχεῖ διεξέλω, τίς μὲν οὕτω τὰ βέλτιστα πᾶσι και δοκούσα και οὕσα ἔπειτα τοσούτου τοῦ ταπεινοφρονεῖν ἐποιήσατο λόγον, ὡς οὐδεὶς τῶν οὐδὲν τῶν βελτίστων ἑαυτοῖς συνειδόντων; Τίς δ' οὕτω Θεὸν ἠγαπήκει, ὡς και τὴν ψυχὴν αὐτὴν ἐκχεῖν ὑπὲρ τῶν ἐκεῖνψ δοκούντων; Τίς δ' οὕτω φρενῶν εὐ ἤκειν, ὡς μὴ μόνον ἀ προσῆκον ἐλέσθαι τοῖς ἄλλοις χαίρειν εἰπούσαν, ἀλλὰ και παρὰ πάντας εἰδέναι ὅπως δεῖ ταυτὶ μετιέναι;

15'. Τὸ δ' εἰς πάντα μὲν δικαιοσύνη κερχῆσθαι, και διαιτεῖν τοῖς καθ' αὐτὴν πράγμασι τὰ εἰκότα, ὡς ἀεὶ τοῖς κρείττοσι τίθεσθαι, τότε και ψυχῆς ἐν ἅπασι φρόνημα σώζειν, και οὕτως ἄκλινές και γυναλον περὶ πάντα δεικνύναι, ὡς μὴ μόνον τῶν συμπιπτόντων ἀνιαιρῶν ἀνωτέραν εἶναι τοῖς ὀλοῖς, ἀλλὰ και τῶν φυσικῶν θεσμῶν παντάπασιν ὑπερσεῖν, και νῦν μὲν ἀτόπῳ και ὑπερφυεῖ σιωπῇ πρὸς τὴν θυγατέρα κερχῆσθαι, νῦν δὲ τοσαύτην ὑπομεμενηκέναι ψύχους ὑπερβολὴν, τίνοι τῶν ἄλλων ταῦτα προσῆν; Τίς μὲν οὖν οὕτω τὰς αἰσθησεις ρυθμῆσασα τῷ νῦν συμβαλίνειν παρεσκευάκει, και πόρρω πίπτειν τούτοις βουλομένου; Τίς δ' οὕτως αὐτὸν τοῦτον ἀνώτερον ὕλης τιθεῖσα, Θεῷ μόνῳ προσέχειν παρέσεχε, και τούτου (n) κάκρας ἀντιποιεῖσθαι, και τὰς ἐκεῖθεν ἀκτίσιν ἐντροφῆν (o); Τίς πάντα τὰ κάλλιστα ὀμοῦ και μεθ' ὑπερβολῆς ἑαυτῇ συλλαβοῦσα ἔσεχε; μόνη γὰρ ὡς εἰπεῖν διαγέγονεν πάντας και πάσας τοὺς ἐκ τοῦ παντός αἰῶνος ἐπ' ἀρετῇ θαυμασθέντας, τοὺς μὲν μιμήσασθαι, τοὺς δ' ὑπερβαλέσθαι φιλονεικοῦσα.

15'. Δῆλον δὲ. Ἄνναν μὲν οὖν ἐκεῖνην τὴν μεγάλην ἀκούομεν πολλοῖς τοῖς κάλλιστοις σεμνυνομένην, ὃ δὲ μέγιστον πάντων και οἰονεὶ κολοφῶν τὸ προσενηνοχέναι τὸν Σαμουὴλ, και τῷ νεῷ προσαναθῆναι τῷ θεῷ· ἡ δὲ τοσούτου ταύτην κατὰ πολλὴν τὴν περιουσίαν νικᾷ, ὅσον οὐ μόνον παῖδα, ἀλλὰ και κτήματα και χρήματα, ἔπειτα' ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὸ μέγιστον και ἑαυτὴν προσάγει Θεῷ. Ποῦ δὲ θῆσεις τοὺς τῆς μεγάλης ἀγῶνας και τὰ μεγάλα και ὑπερφυῆ σκάμματα, ὦν (οὐκ) ὀλίγων ἐκεῖνη μετῆν, τοῖς αὐτοῖς δὲ τούτοις και τὸν Ἄβραμ ἐκεῖνον ὑπερεβάλλετο, εἰ μὴ μέγα εἰπεῖν, και πρό γε τούτων και μετὰ τούτων, οἷς οὐ πρὸς ἀνάγκην προσενηνόχε τὸν παῖδα, καθάπερ ἐκεῖνος, τοῦ Θεοῦ κελεύοντος· ἀλλ' ἀπὸ γνώμης ἐθελοούσιον και πρὸς αὐτῆς αὐτῇ κινήθεισα. Καὶ μὴν οὐ πλαξὶ λιθίναις αὐτίκα συντριβομέναις, ἀλλὰ τῇ ψυχῇ καθαρθείσῃ τὸν νόμον Θεοῦ δεξαμένη, και πᾶσι παράδειγμα καλοῦ παντός και τύπον προθεῖσα, ὡς μὴ μόνον τὴν δόξαν αὐτοῦ διηγείσθαι, ἀλλὰ και πάντας πρὸς οὐρανὸν μεθιστάναι, και Μωσέα νενίκηκεν. Εἰ δ' οὐ θάλασσαν διέσεχε, και στοιχεῖα κεκαινοτόμη-

(o) Aldebatur, ὄσαι ὄραι και συνελόντα φά-
ναι: cujus phrasis vim necdum assequor.

κεν, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον· ὁ γὰρ τούτου πολλῶ μείζον· πρὸς ἄγριον τούτων χειμῶνα καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀνάγκην μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἀπεμαχέσατο. Καὶ σιωπῶ τὴν ὑπερφυῆ σιωπῆν, καὶ μετ' αὐτὴν τεράστια.

ιη'. Ἰὼθ τὴν περὶ τὰ δεινὰ καρτερίαν θαυμάσασα τοσοῦτον ὑπερεβάλλετο, ὅσον ὁ μὲν ἐπὶ σμικρὸν χρόνον, ἢ δὲ διὰ βίου παντὸς ταύτην κατώρθωσε, καὶ προσέτι· καὶ ὧν ἕκείνος οὐχ ἕκων ἐγυμνώθη, τούτων ἀπέστη τοῖς πένησι Θεοδώρα, μηδενὸς ὄντος τοῦ βιαζομένου. Ἡλίου τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν ἐντεῦθεν φιλοσοφίαν μεταξὺ πολλῶν κατωρθώκει, ὡς καὶ κατὰ τὸν Δαβὶδ λέγειν ἔχειν, « Καταμόνας εἰμι ἐγώ. » Ἄλλ' οὐ κεκήρυξε μὲν Ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν Ἰωάννην· τὴν δὲ ἕκείνου φιλοσοφίαν (p) εἰ τις μιμησαμένη ἐδέξατο τοῦτον, καὶ νεὸς ἐγένετο θεός, ὁ τοῦ κηρύξαι οὐδὲν ἔλαττον ὡς γ' ἐγὼ νομίζω. Εἰ δὲ μὴ καὶ κατὰ τοὺς ἀποστόλους πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διήκει, τὰ σωτήρια πᾶσιν ὑποτιθεῖσα· ἄλλ' οἷς καὶ λόγοις μὲν ἔστιν ὅτε, πολλῶ δὲ πλέον ἐν ἔργοις καὶ τῇ ἐκείθεν πειθοῖ (ἢ τῆς ἐκ τῶν λόγων πολλῶ τοῖς ὄλοις ἀμείνων πρὸς τὸ συμφέρον πάντας ὀδήγει) εἰς πᾶσαν τὴν γῆν κατ' αὐτοὺς τὸν φθόγγον, ἐξήνεγκεν. Οὕτω μεγίστη πασῶν (q)... τοὺς προύχοντας καὶ τὰ μέγιστα παρὰ Θεοῦ δυναμένους, τοὺς μὲν κάκρας μιμησαμένη, τοὺς δὲ οἷς ἔφην παρεναγοῦσα. Σὺ δ' ἔπειτα καὶ πρὸς τὸν Δεσπότην ἱποτίσω τὴν ἄμιλλαν, συσταυρωθεῖσα καὶ συναφείσα, ἵνα καὶ συναναστῆς, καὶ συνδοξασθῆς, καὶ συμβασιλεύσης.

ιθ'. Ἡ μὲν οὖν οὕτω μεγίστη, Θεοῦ πρὸς ἀνθρώποις φιλοτιμίᾳ, φανείσα, καὶ τὸν τῆς ἀρετῆς ὄρον σαφῶς· ἐπιδειξαμένη, καὶ οἷον εἶναι χρῆ κἀν τοῖς ἔργοις τὸν (νοῦν) κατ' εἰκόνα γεγονότα θεῖαν (r)· ἐπεὶ γε οὐκ ἀπὸ γῆς τὴν γένεσιν ἔσχεν, οὐδ' ἐντεῦθεν εἶλε τὸ γένος, ἀλλ' ἐκ (Θεοῦ· τοῦ δ') ἄρα Θεοῦ καὶ τῶν Ὀλύμπον πραγματῶν ἐποθεῖτο, καὶ καθαρῶς· ἀπαλλάξαι τῶν κἀτω, ὧν καὶ πρόσθεν οὐδὲν ἤττον μετρεῖ, λαβίσθαι δὲ τῶν ἄνω καὶ αὐτῇ προσηκόντων. Καὶ τοῖνον ἐν βαθυτάτῃ καὶ μάλα πῖνοι γήρα καταλύει τὸν βίον, καὶ νῦν ἔστιν ἐν τοῖς οὐρανοῖς τῷ καθαρωτάτῃ καὶ ἀκραιφνεστάτῃ καὶ τρισηλίῃ συνούσα φωτὶ, καὶ ταῖς ἐκείθεν ἀκτίσιν ὅλη γενομένη φωτειδῆς, ἐναργεῖς ἀποδείξει· ἐκφαίνει ταυτησί τῆς μακαριότητος, τὸ σῶμα τὸ θεῖον μύρων ἀναδεικνύσα πηγῆν.

κ'. Ἄλλ', ὧ δια πάντων βελτίστη πασῶν, καὶ μὴ μόνον πάσας ὑπερβαλλομένη τοῖς ὄλοις, ἀλλὰ καὶ διαφερόντως κοσμησασα! ὡ τῶν ἀσκητικῶν ἰδρώτων ὄρος καὶ τύπος πᾶσιν ἀναφανείσα, καὶ διὰ ταῦτα ἀξιοχρεως τῆς Τριάδος ἔστια, καὶ τῶν ταύτης πρὸς

¹ Psal. cvi, 8.

(p) Hic quoque non sine mendo, interponebatur aliquid ὡς x οἱ δ'.

(q) Omnino videntur hic aliqua desiderari: sit enim ad ipsam sanctam apostrophe, quam omisi Latine exprimere, quia non satis definire poteram quid potissimum supplendo sensui adde-rem.

18. Jobi in adversis mirata constantiam, eadem videtur supergressa: quia non ad modicum, sed per omnem vitam in ea perseveravit; et quibus ille non sua sponte exutus est, hæc Theodora dimisit pauperibus, nemine eam ad id cogente. Eliæ solitudinem eique propriam philosophiam, etiam in consortio plurium, sic coluit, ut posset cum Davide dicere, *Solitaria sum ego*¹. Quamvis autem non prædicaverit, velut Joannes, Dei Agnum; ipsius tamen exercitationem si quis alius imitata, eum suscepit, ejusque divinum facta est templum; quod, ut ego quidem existimo, nihilo est prædicandi munere inferius. Non illa quidem orbem universum obivit cum apostolis, cunctis salutaria suggerens: sed verbis quidem aliquando, multo autem magis operibus, et suasionem ex his quam illis longe efficaciorem, omnes deducens in viam salutis, in universam terram, quemadmodum et ipsi, emisit sonum, itaque omnium maxima, excellentissimos quosque et magna apud Deum gratia valentes, partim quidem perfectissime imitata est, partim iis quas dixi virtutibus prætergressa. Quoniam vero ipsum quoque Dominum æmulabatur, cruci confixa cum eo et consepulta est, ut cum eo resurgeret in gloriam et conglorificata cum eodem regnaret.

19. Quæ igitur hoc modo prorsus eximia inter omnes, per divinam erga homines dignationem, effulsit, et virtutis culmen tam manifeste tenuit, ostenditque ipsis, sicut oportebat, operibus, habere spiritum ad divinam creatum imaginem (nec eum ex terra generationis suæ principium habet, sed ex Deo), cœlestia adamavit opera, sequæ studuit puram servare ab infimis hisce, quibus nec antea quidem se permiserat, et apprehendere superna atque ad salutem proficua. Itaque in profunda atque uberi senectute e vivis abiit, et nunc in cœlis coexistit purissimo ac perfectissimo trisolari lumini; manantibusque ex eo radiis tota effecta luciformis, claras demonstrationes præbet illius suæ beatitatis, corpus suum sacrum efficiens fontem unguentorum.

20. Verum, o mulierum præstantissima, et non solum omnes supergressa quoad omnia, sed omnes etiam diversimode exornans! O laborum asceticorum exemplar, et norma cunctis proposita, perque ipsos effecta dignum Trinitatis habitaculum, et

(r) Mallet nunc Latine sic legi, « summamque perfectionem præferens, ostendit, qualem esse oporteat eum, qui secundum divinam imaginem factus est; quoniam a terra originem non habet, neque inde genus traxit sed ex Deo; ideoque Deum et res cœlestes desiderabat. »

divinarum erga homines gratiarum pretiosissimum atque commune pignus! O Deum majore quam cæteræ omnes amore prosecuta, et propterea omnibus cumulata ipsius favoribus! O naturalibus passionibus superior, earumque necessitatibus valentior præ nimia erga Christum dilectione! O pulcherrimas quasque res simul atque excellenter complexa, et idcirco humana omni laude major, cunctosque de te sermones omnino infra te despicens! Tu quidem, quam suspirasti Trinitatem, et in quam fixos ut plurimum tenuisti obtutus, nunc immediate possides; mihi vero tua quam qui maxime admiranti, magnisque et multis beneficiis a te cumulo ac pro iis tenuem hanc verborum compositionem reddenti, vitam quidem præsentem dirige, et ad id quod melius est dispone, animi motus omnes semper ad utilia impellens; salutareque ad omnia manum habens, ubiqueque usus postulaverit, adesto; et bona hominis accumulans, prioribus beneficiis tuis alia quædam, pluraque et majora atque præstantiora superadde; in futuro autem impertiaris nos ineffabilibus omnemque cogitatum superantibus bonis, per indulgentiam et gratiam Domini nostri Jesu Christi, cum quo sit gloria Patri atque vivifico Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ἄνθρωπος χαρίτων μαγίστη καὶ κοινῶς φειστέτη φιλοτιμία! ὦ Θεὸν μάλιστα τῶν ἄλλων ἡγαπημία, καὶ διὰ ταῦτα μάλιστα πάντων πλήρης γενομένη τῶν ἐντι τῶν αὐτοῦ χαρισμάτων! ὦ καὶ τῶν φυσικῶν ὑπερκοῦσα καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀνάγκης τῶν περὶ Χριστὸν πόθῳ πολλῶν βιαιότερα φανεῖσα! ὦ πάντα τὰ βέλτιστα καὶ ὁμοῦ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς συλλαβοῦσα, καὶ διὰ ταῦτα μείζων τῶν ἐπαίνων ἀκαφαρίσια, καὶ πάντας τοὺς ὑπὲρ σοῦ λόγους καθάπας κάτω τιθεῖσα! Σὺ μὲν, ἦν ἔπνευσας Τριάδα καὶ πρὸς ἦν ἐκ πλείονος ἔδωκας, ταύτης νῦν ἀμέσως μετέχεις· ἐμοὶ δὲ μάλιστα πάντων τὰ σὰ καὶ πρέσβυτι καὶ θαυμάζοντι, καὶ πολλῶν μὲν καὶ μεγάλων ἀπολελαυχέτι παρὰ σοῦ τῶν χαρίτων, ἀντι δὲ τούτων, ταυτηνὴν τῶν λόγων ἀποδιδάντι· ζυγνέλαια, τὴν μὲν βίον ἐπὶ τοῦ παρόντος διέπεις, καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἀπευθύνεις, τὰ τῆς ψυχῆς αἰεὶ κινήματα πρὸς τὸ συμφέρον ἐπάγουσα, καὶ τοῖς πᾶσι χεῖρα σώζουσα ὑπερίχουσα, καὶ ἐν ἅπαντι τῶν χρείας ἱσταμένην προῖσταμένην, καὶ ἀγαθὰ τοῖς ἀγαθοῖς ἐπιπέμπουσα, καὶ τὰς ὑπερηγμέναις εὐεργεσίαις ἐπέρας· δὴ πινας καὶ πλείους καὶ μείζους καὶ καλλίους ἐπάγουσα, ἐπὶ δὲ τοῦ μέλλοντος τῶν ἀρρήτων καὶ λογισμῶν πάντα νικίωντων ἀγαθῶν ἀξιώσεις, τῇ φιλανθρωπία καὶ χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' αὐτῆς Πατρὶ ὄψα καὶ τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ANNO DOMINI MCCCL.

GREGORIUS PALAMAS

THESSALONICENSIS METROPOLITA.

NOTITIA EX BIBLIOTHECA FABRICII

(Ed. Harles, t. XI.)

Gregorius Palamas, genere Asiaticus, (a) cum duobus fratribus opulentum patrimonium et honores ab imperatore promissos reliquit, atque inter monachos montis Atho nomen professus est suum: deinde in Scete Berrhœæ multos annos transegit. Delatus inde Thessalonicam, graves adversarios habuit: Barlaamum, Gregorium Acindynum item ac Niceph. Gregoram, a quibus non modo ut Hesycharum et Massalianorum Omphalopsychorum patronus reprehensus est, sed etiam didactas postulat, ac si statueret duas Θεότητες, unam lucem Thaboriam, (b) visibilem ac comprehensibilem, alteram invisibilem (c) incomprehensibilemque: duas item causas et duo principia, unam Filii et Spiritus

(a) Cantacuzen. II, 39, *Hist.* p. 330 seq.

(b) *Mosque* in cod. synod. 267. quo continentur acta synodi sub imp. Cantacuzeno ac Palæologo, et alia scripta quædam contra Barlaam. et Acindynum, legitur quoque Περὶ τοῦ ἐν τῷ Θεωρῶν δεσποτικῷ φωτὸς καὶ περὶ θεας ἐνσργείας πρὸς τοὺς ἀντ. λέγοντας ἀπολογητικῶς. V. Matthæi Notit. codd. Gr. Mosq. p. 178, n. 3. (HARL.)

(c) Confer Allatium, *De consensu*, p. 837 seq. et de Simeonum scriptis, pag. 174; Petavium, *Dogm. theol. de Deo*, lib. I, c. 42; Natalem Alex. sæc. XIII et XIV, tom. VII, p. 10 sq. edit. in fol; Jac. Pontanum ad Cantacuzen. lib. II, c. 40; Altimuræ Pappopliam, pag. 381 sqq.; Dorscheum in *Apologia judicii Argentoratensis in causa Late-*manni, p. 80 seq.; G. Calixtum, *De S. Trinitatis*

sancti Patrem, alteramque divini operationis Patrem, Filium et Spiritum sanctum. Etiam velut icono-
trachus perstringitur a Nicephoro Gregora (d) XIX, 3, pag. 591, 593, et XXIV, pag. 714 aliisque in
locis. Habitæ super Palamiticis controversiis Synodi complures, prima ann. 1341, adversus Barlaamum;
(e) secunda ann. 1345, adversus Palamam; tertia ann. 1347, adversus Joannem Calecam
patriarcham; quarta denique ann. 1351, Maio mense (f), adversus Nicephorum Gregoram, Palamæ
adversarium et alios Acindynianos. Joannes Cyparissiotæ (g) meminit τελευταίας συνόδου, quam ait
fuisse coactam ab Ephesi metropolitâ. Tomi vero promulgati sunt multo plures, nempe tomus Hagiog-
riticus, in monte Atho promulgatus, (h) de quo Palamas, cod. reg. 2409, fol. 267, tomus synodicus
in Barlaamum et Acindynum editus mense Augusto ann. 1341, de quo Lambecius VI, pag. 30 [p. 64,
Koll. add. vol. V, 424 seq. et not. antec. Harl.]; (i) tomus Ignatii, patriarchæ Antiocheni, contra Isi-
dorum nondum patriarcham CPol., editus ann. 1344, Novembri mense, productus ab Allatio in Diss.
de libris Eccles. Græc., p. 188. Incipit: Ἐλαλήθη περὶ τοῦ ὑποφθιροῦ. Tomi contra Palamam varii,
variis temporibus a Joanne Caleca patriarcha editi, id quod ipse Palamas testatur his verbis: Ὅσπερ
εἰς ἐστὶ Χριστὸς ἀληθῶς ὁ ἐπὶ πάντων Θεός, ἀντίχριστοι δὲ πολλοὶ γεγόνασιν... οὕτω καὶ συνοδικὸς τόμος
κατ' εὐσέθειαν ἐφ' ἡμῶν τῆς ἀληθείας συνήγορος εἰς, ἀντίστομοι δὲ καὶ νῦν γεγόνασι πολλοί - τρίτος
οὖν ἐστὶν οὗτος τῶν κατὰ τοῦ τῆς Βαρλααμίτη συναινεῖν Ἀκινδύνου προελομένου νῦν ἐξηνηγεμένων, καὶ
παρ' ἡμῶν ἐξεληγεμένων. cod. reg. 2409, fol. 287. Ex his unum brevem dat Allatio, *De libris eccles.*
Græcorum, p. 197, et tom. I *Græciæ orthodoxæ*, p. 772, qui incipit: Τὸν Παλαμῶν καὶ τοὺς ὁμόφρονας
αὐτοῦ. Alter fortasse est sermo patriarchalis productus ab eodem Allatio, *De consensu*, pag. 817, et tom.
I *Græciæ orthodoxæ*, p. 803. Incipit: Ἡ μετρώτης ἡμῶν ἀναδεθειγμένη παρὰ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν. His
addatur tomus contra Joannem patriarcham, editus mense Februario ann. 1347, de quo Lambecius,
VI, p. 28 [p. 61 sqq. n. 12, Koll. et hujus not. v. p. 65 seq. Harl.] ubi subscribunt metropolitæ
Athanasius Cyzici, itemque Hellesponti exarchus, Macarius Philadelphix, Laurentius totius Alanix
et Seteropoleos, Theoleptus Didymotichi, Malachias Methymnes, Apero Charitum et vicem gerens

mysterio e V. Test. § 24; Hottingerum Facise.
diss. p. 352 etc. (FABA.) De Palama præterea consule
Quérin. *Coislin. de SS. eccl. tom. III*, col.
845 sqq. ad a. 1330 (qui præter alios provocat ad
Henr. Spondan. in continuatione *Annal. Baron.* ad
ann. 1274, n. 16, 1337, n. II, et ad ann. 1350, n.
20.) Du Pin, *Hist. eccl. vol. XII*, p. 84 sqq. —
Henr. Warthon ac Rob. Gerium in Appendice ad
Guil. Cavei *Hist. litt. SS. eccl. tom. II*, p. 54 sqq.
ad ann. 1352 et 1354. — Mich. le Quien, *Orient.
christ. tom. II*, p. 55 seq. — Hamberger in
Zuverläss. Nachr. part. IV, p. 564 sqq. add. Saxii
Orhem. litt. part. II, p. 359 sqq. ad a. 1337, et
Græciæ orthodoxæ tom. I, qui accedunt de Gre-
gorio Palama, archiepiscopo Thessal. Græcorum sen-
tentia, ed. Leon. Allatii, Romæ 1652, 4; Schroeckh.
in *Hist. eccl. christ. part. XXXIV*, lib. III, sect. 8,
p. 434; 451 fusius enarrat facta et controversias
Hesychastarum, Barlaami et Palamæ. (Harl.)

(d) J. Boivin. ad Niceph. Gregoram, p. 790.

(e) V. ad cap. antec. § 22, et de Caleca, §
16. — In cod. *Coislin.* 401, sunt acta synodi,
ann. Ch. 1341, habitæ contra Barlaam. et Acin-
dynam. Vid. Montfauc. *Bibl. Coislin.* p. 276. —
Vindobon. in cod. Cas. 6, nr. 15, Acta synodi CP.
ann. Chr. 1341, tomus condemnationis errorum
Barlaami Calabri et Gregorii Acindyni, cum sub-
scriptionibus Jo. Calecæ et aliorum. V. Lambec.
VI, part. I, pag. 64 sqq. ibique not. Kollarii, qui
laudavit Petavium in opere *De theologicis dogma-
tibus*, tom. I, lib. I, capp. 12 et 13 (qui Gregorii
Palamæ, Barlaami, Gregorii Acindyni aliorumque,
illius adversariorum, catholicum dogma propu-
gnantium, conflictus et synodos, in eorum causa,
CPoli habitas, exponit), atque Harduinum in
Collect. concil. tom. VII, pag. 1639. [Mansi, tom.
XXV, pag. 1147. seq.] Calecas tamen postea Bar-
laami et Acindyni partium sectator et defensor
condemnatus est et exactoratus. Atque in eod.
cod. *Cæsar.* n. 11, exstant septem archiepiscoporum
orientalium epistolæ ad Annam imperatricem CP.
contra Jo. Calecam, tanquam errorum Barlaami
et Gregorii Acindyni sectatorem, et ob alia crimina
cætu Christiano excludendum, atque throno pa-
triarchali deficiendum, scripta ann. Chr. 1346. —

n. autem 12 synodi CPolit. sub Anna, impera-
trix, tomus excommunicationis atque exactora-
tionis patriarchæ CP. Calecæ, promulgatus m.
Febr. ann. C. 1347. — n. 13 Jo. Cantacuzeni,
imperatoris, decretum quo tomum memoratum
confirmavit in Martio ann. Chr. 1347, ac n. 14
monachorum *Hesychastarum* tomus apologeticus
contra Barlaami et Acindyni sectatores. V. plura
de illis apud Lambec. I, c. p. 58 sqq. — Florent.
in cod. maximæ molis VIII, plut. 8, in scripto,
*Tomus factus a patriarcha Joanne et synodo contra
falsam opinionem Barlaam*, comprehenduntur Joan.
Cantacuzeni scripta contra Palamam, Barlaam et
Acindynum; ejusque partes singulas copiosius
recenset Baudin. de codd. Gr. Laurent. I, p. 342
sqq., inseritur p. 7 eod. relatio archiepiscoporum
ad imperatricem Annam, contra Joan. Calecam,
qui vocatus est patriarcha; p. 11 sqq. cod. s. n. 3
sqq. contra Palamam ejusque sectatores de luce
Thaboria opinionem insurgit auctor. — Romæ in
cod. bibl. Vatic. est *tomus synodicus pro Palama*,
seste Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.* p. 12, D.
— Mosquæ cod. synodalis continet acta synodi
CPolit. ann. Ch. 1341 contra Barlaam et Acindynum
habitæ, et cod. 277 in nota antec. jam memo-
ratus partem illorum actorum. V. Matthæi Notit.
cit. pag. 130 et 177 seq. (Harl.)

(f) V. cod. *Cæsar.* 266 n. 15, et Lambec. V, p.
419. et cod. *Coisl. C. fin. V.* not. ad § 4, ac not.
antec. (Harl.)

(g) Joan. Cyparissiotæ, lib. I, Palamiticarum
transgression. serm. 4, cap. 10 extremo.

(h) Ἄγιορειτικὸς τόμος, pro monachis Hesychas-
tis adversus Barlaami et Acindyni sectatores, ins.
Lambec. VI, p. 30 [p. 64, n. 14, ed. Kollar.] incipit:
Τὰ μὲν ἀπὸ τῶν καθωμίλημενα. Confer Allatium,
De consensu, p. 830, seq. et tom. I *Græciæ Ortho-
doxæ*, p. 812 seq.

(i) Incipit: Ἐπαινετὸς ἀληθῶς εἰπῶν. Subscribunt
Joannes Calecas, œcumenicus patriarcha novæ
Romæ sine CPoleos, Athanasius Cyzici, Gregorius
Sardium, Gregorius Dyrrhachii, Nilus Lacedæmo-
nis, Isaacus Madytarum, Malachia Methymnes et
Bitzenes episcopi.

metropolitæ Euchaitarum : Isaac Malytarum, Theodulus Rosii (Ῥωσίου), Esaias Selybriæ et Gregorius Pompeiopolis. Incipit : Ὅντως οὐδαὶς οὕτως ἀρχιτέκτων. Item tomus et anathematismi in Palamam, editi mense Julio ejusdem anni, quos exhibet Græce et Latine Allatius, *Græc. orthodox.* tom. I, p. 788-803; et *De consensu*, p. 803. Incipit : Ἀκούσατε, φωναὶ τῆς γῆς. Denique tomus contra Nicephorum Gregoram et alios Barlaami et Acindyni propugnatores, editus mense Augusto ann. 1351, qui quidem tomus sub titulo pseudo-synodj Palamiticæ Græce et Latine exstat in Auctario novissimo Bibl. Græcorum Patrum Combefisiano, parte altera, p. 135-176 [Mansi tom. XXVI, p. 127, sq.], additis etiam notis : et in vol. ultimo conciliorum edit. Harduini, p. 283, qui notat, hujus tomi meminisse Cantacuzenum, IV, 23 *Hist.* Incipit : Οὐτε τὴν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ κοινοῦ πολεμίου. Subscribunt post imperatorem Joannem Cantacuzenum et patriarcham CPol. Callistum, metropolitæ 3, et episcopi 3.

Archiepiscopus Thessalonicensis ordinatus est Palama jussu Cantacuzeni imp. apud quem singulariter gratosus fuit, ab Isidoro CP. circa ann. 1349, sed a præfectis urbis haud admissus (j) in Leinum insulam secessit, atque inde reversus CPolin, synodo ann. 1351, de qua jam dixi, interfuit. Defuncti laudes panegyrica oratione celebravit Philotheus patriarcha CPol. Incipit : Γρηγόριος μὲν ὁ μέγας πανηγύρεως ὑπέθεσις. Bibl. Coislinian. p. 167, Cantica ejusdem Philothei duo στιχηρὰ in laudem Palamæ thaumaturgi, una cum ἀκολουθία sive officio in eundem ms. in bibl. Cæsarea. Canticum primum incipit : Εὐφραίνου ἐν Κυρίῳ, πόλις Θεσσαλονικη. Alterum : Χαίροις, τῆς εὐσεβείας φωστῆρ. Officium : Πάτερ ἐπὶ Γρηγόριε, σὺ τὸν Θεὸν ἐκ παιδὸς ἀγαπήσας ἐξέφυγες ὕλικὴν προσπάθειαν. Vide Lambec. V, p. 195 seq. [p. 406 sqq. 440 et 600, ed. Koll.]

Nicephorus Gregoras lib. xliii, p. 699, testatur Palamam ultra sexaginta λόγους composuisse, ad quem locum Joan. Boivin in notis, p. 805, observat, in uno codice (regio 2404) homilias variaeque opuscula Palamæ contineri plus quam septuaginta. [V. paull. post, ad n. 21.] Alia non pauca exstare obvia in aliis codicibus. Itaque putat, Gregoram tantum loqui de iis, quæ de rebus controversis scripta a Palama erant, quorum multa continet codex regius 2409. In iis sunt :

1. *Libri contra Acindynum decem continui*, qui omnes exceptis tribus Ἀντιβήρτικοι inscribuntur. In codice Segueriano [s. Coislin. XCVIII] septem ἀντιβήρτικοί, præmittuntur duo, unus ad Athanasium Cyzici archiepiscopum, de scriptis Acindyni, num cum Barlaamo concordarent. Incipit : Πυθάνη περὶ τῶν τοῦ Ἀκινδύνου συγγραμμάτων. Alter de distinctionibus in Deo secundum hypostasies et secundum operationes. Incipit : Διονύσιος ὁ μέγας αὐτήκους γεγονώς τῆς τῶν Ἀποστόλων φωνῆς. Tertius ultimo loco subjicitur de multis impietatibus Barlaami et Acindyni, Ἐκθεσις τῆς τῶν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου δυσσεβημάτων ἀλλόκοτου πληθούς. Incipit : Ἀποβαλλόμεθα τὴν ἀσεβεστάτην ἀλλόκοτον πληθύν. Septem librorum ἀντιβήρτικῶν, qui in capita singuli divisi sunt, accuratam recensionem et singulorum capitum argumenta exhibet Montfauconus in *Bibl. Coisliniana*, p. 156-167. (FABR.) Plures Coislinianæ bibl. codices, qui continent Palamæ opp. recensentur et singulorum argumenta diligenter indicantur a Montfauc. l. c., a nobis vero h. l. non potest singulorum mentio repeti ; n. p. 150 — 157, cod. 97 in quo reperiuntur Palamæ homiliæ sexta usque ad LXI^{ma} (quinque enim priores abscissæ sunt) sequitur n. 62, libellus moralis ἀξέφαλος cui præfixa est epistola ad virginem quamdam; et n. 66, epistola, quam ex Asia, captivus cum esset, ad Ecclesiam suam scripsit; tum p. 155-177, in cod. 98 in quo habentur Palamæ opp. permulta, tomus primus (qui est cod. Seguerianus, a Fabricio laudatus) ultimo capiti adnexæ sunt duæ Gregorii epistolæ; altera ad Damianum philosophum; altera ad Dionysium, quæ paulo post, § 6, etiam adduntur. Sequitur *Expositio stupendæ multitudinis impietatum Barlaami et Acindyni*; inc. Ἀποβαλλόμεθα, τὴν ἀσεβεστάτην ἀλλόκοτον πληθύν. — Denique *Gregorii Vita per Philotheum patriarcham* : init. Γρηγόριος μὲν ὁ μέγας etc. — Postea p. 167-171, in cod. 99 est tomus alter opp. Gregorii XI Palamæ contra Acindynum, quorum Indicem plenum dedit Montfauc. In illis opp. sunt quoque epistolæ Palamæ, a Fabricio § VI laudatæ. — Dein p. 171-173, in cod. C, exstat tomus tertius opp. Palamæ. Agmen claudit Synodicus tomus contra eos, qui Barlaami et Acindyni errorem secuti sunt, Ephesi nempe et Gani episcop. Gregoram et Dexium, et alios, ab iis secum adductos. Acta est hæc synodus ann. Ch. 1351, eique multi subscripserunt. — Idem tomus est in cod. 101. V. Montfauc. p. 276 seq. Fabric. infra in vol. XIII, p. 843, de hisce codd. Coislin. ita scripsit : « Hypotheses et argumenta operum omnium Gregorii Palamæ in quinque amplissimis Coisl. bibliothecæ voll. in fol. continentur, n. 97, 98, 99, 100 et 101. Illa porro argumenta in quatuor posterioribus codd. totam Palamæ circa lumen Thaboricum et lumen Dei doctrinam complectuntur, nec non disceptationes ejusdem contra Acindynum et Barlaamum adversarios suos. Totam itaque illam in Græcia celeberr. quæstionem in his argumentis perspicimus. Incipiunt argumenta p. 155, clauduntur vero p. 177. In ultimo autem cod. habentur Philothei patriarchæ C. P. circa eandem quæstionem contra Gregoram Barlaamum et Acindynum : nec non Synodici tomi tres contra eosdem. Initio cod. 101 duo folia ad compingendum adhibita sunt, decimo sæculo exarata, ubi fragmentum *Vitonis*, Βίτωνος, ex libro, cui titulus, Κατασκευὴ πολεμικῶν ὀργάνων καὶ καταπελεκικῶν. In illo fragmento repræsentatur figura gruis, instrumenti bellici aliquantum diversa

(j) Nicephorus Gregoras, XII, 3, *Hist.*

ad ea, quæ exhibetur in collectione regia Mathematicorum, ubi hic Vitonis liber eiusus habetur. • Hactenus Fabricius.— Paris. in bibl. publ. cod. 1258, n. 3, in illo quoque sunt, quæ a Fabricio designantur n. 2, 3, 4, 5, 7, 10, 14, 48 et 49, et plures epistolæ. — Romæ in Bibl. Vaticana, tabula eorum, quæ Palamas addidit ἀντιρρητικοίς, et alia ejusdem. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* p. 10 C, qui p. 1308 C. tantum citat Gregorii Pal. cod. 122 in bibl. Mazariu. — Mosquæ in cod. synod. 71 Gregorii Pal. scripta 26. V. Matthæi Not. codd. gr. Mosq. p. 61. Add. ad n. 3 et Sandiq. cat. codd. gr. Laurens. tom. I, p. 342 not. (HARL.)

II. *Libri duo Apologetici*, primus longior: Περὶ θεῶν ἐνεργειῶν καὶ τῆς κατ' αὐτάς μεθέξεως. Incipit: Εἰ μὲν τίς ἐστὶν ὁ πρὸς τοσαύτην ἁκραπειὴ τὸλμα. Alter Περὶ θείας καὶ θεοποιουῦ μετέξεως ἢ περὶ τῆς θείας καὶ ὑπερφουῦς ἀπλότητος. Incipit: Φέρε δὴ προθῶμεν νῦν τὸ ὑπ' ἀμφοτέρων φανερῶς λεγόμενον. (FABR.) Paris. in bibl. publ. cod. 1258 et 970, n. 55, in eodem plura sunt Gregorii Pal. scripta. — In bibl. Escorial. est cod. quem Puer in *Itiner. per Hispan.* p. 172, his verbis designat: • Pal. Apologia brevis adversus eos qui existimant duos deos ostendi, ex eo quod sancti vocem non solum deationem nullam generationem habentem, sed divinitatem sancti Spiritus donum, cui Deus inest. • Et alia notatu digna et contra Barlaam et Acindynum. • (HARL.)

III. *Liber singularis*, quod Barlaam et Acindynus sint, qui divinitatem unam discernunt in duas: Ὅτι Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδυνός εἰσιν οἱ διχοτομούντες, κακῶς ὄντως καὶ ἀθέως εἰς δύο ἀνίσους θεότητας τὴν μίαν. Incipit: Τοῖς πνευματικότητοις τῶν ἁγίων Πατέρων ἐπιμένει ψήφοις. (FABR.) Mosquæ in cod. 278 sunt varii Gregorii Theosal. libelli contra Barlaam et Acindynum, de quibus v. Matthæi Notit. cit. p. 179. — Ibid. p. 197, in cod. 302, n. 58 et 60. Barlaam ad Gregor. Palamam. Paris. in bibl. publ. codd. 1258 et 970. (HARL.)

IV. *Dialogi duo*, unus orthodoxi cum Barlaamita. Incipit: Ὁρθόδοξος. Μαθεῖν ἐβουλόμην παρ' ὁμῶν τῶν ζητούντων καὶ ἐπεκδικούντων τὰ λείψανα. Alter Theophanis orthodoxi cum Theotimo, qui ex Barlaamitis conversus fuerat. *Theophanes, sive de deitate, et de eo, quod non participari vel participari ex illa potest.* Incipit: Ἐπεσκέψω κατὰ σεαυτὸν γενομένους, ἀδελφε Θεότιμε. (FABR.) Paris. in bibl. publ. codd. citatis. — Mosquæ in codd. synod. bibl. 70, 324, n. 7, et bibl. typogr. cod. 364 dialogus posterior, quem ex cod. 70 edidit cl. Matthæi in *Lect. Mosquens.* vol. II, Lips. 1779, p. 7 sqq. add. ejusdem Notit. cit. p. 60, cod. 70, 215; cod. 324, et 240 cod. 364. (HARL.)

V. *Ἀντιθέσις sive Refutatio eorum, quæ Acindynus contra Palamam composuit.* In hoc opusculo proponuntur primum Palamæ verba, deinde ea quæ Acindynus contra objecit, tum denique ea quæ Palamas contra opposuit. Distinguitur in capita 19, quorum argumenta exponit laudatus Montfauconus, p. 168-170. [V. ad n. 1, et Paris. in duob. codd. citatis.]

VI. *Epistola ut ad Acindynum*, missa Thessalonica ante synodicam Barlaami et Acindyni condemnationem. Incipit: Τὸ διθεῖσας ἡμεῖς, ms. id. p. 170. (FABR.) Monaci in cod. Bavar. 223 septemdecim opp. quæ Palamæ et Acindyni esse dicuntur. V. Hardt. in Aretini *Beyträge*, etc., ann. 1805, part. v, p. 500 sqq. In eod. cod. sunt multi libelli, Palamæ oppositi. — Paris. in bibl. publ. cod. 1258 sunt plures Palamæ epistolæ. — Matrili in cod. reg. 77 epistola ad Acindynum de Barlaami in sententiis differentia; inc. Ὁ μὲν τῆς ἐκείνου περὶ τὸ κατηγορεῖν ἐτοιμότητος, etc. Hæc epist., ait Friarte in Cat. codd. Gr. Matrili. p. 280, neque inter recensitas a Fabricio (nostro loco), neque inter memoratas a Montfaucono Cat. Coisl. p. 170 et 171, usquam apparet. Add. supra ad n. 1. (HARL.)

Ad Annam Patrologinam, Augustam. Incipit: Οὐδὲν οὕτως ἀναγκαῖότερον. Edidit integram clariss. Boivinus notis ad Gregoram p. 787.

Ad Arsenium, monachum Studitæm. Incipit: Εἰδέναι σε βούλομαι, pag. 170.

Ad monachos in monte Atho. Incip. Ὑμεῖς μὲν εὐποιούντες, p. 170.

Ad Bessarionem monachum. Incip. Εὐλογημένα τῷ Θεῷ, pag. 170; altera incip. Τοῦτο κόπος ἐστίν, pag. 171.

Ad Damianum philosophum. Incip. Ἦνέχθη πολλαχόθεν τὰ τοῦ Ἀκινδύνου, p. 167. 171.

Ad Danielelem Æni metropolitam. Incip. Ὅντως αἰδοῦς οἰχομένης ἐκ ψυχῆς, p. 170.

Ad Dionysium monachum. Incipit: Τριῶν ὄντων τῶν τῆς ἀθείας. bibl. Coislinian, pag. 167.

Ad Joannem Gabram. Incipit: Φησί που τῶν παροικιῶν. p. 170

Ad Macarium hieromonachum. Incipit: Ὅπω μοι δοκεῖτε καταλαβεῖν, pag. 170.

Ad Niconem Italum, citat Nic. Comnæus p. 193, *Prænot. mystagog.*

Ad Nomophylacem. Incipit: Τὰ γράμματα πρώην ἐπεμψας, ms. h. bibl. Coisl. pag. 170.

Ad Patrologinam, p. 171. Vide supra, ad Annam.

Ad Paulum Asanum, hieromonachum. Incipit: Ἐναγχος ἡμῖν ἐνευχῶν, p. 170.

Ad Philotheum hieromonachum. Incipit: Ὁ ἐδόθη πολύ, p. 170.

Ad *Thessalonicenses*, de laboribus suis. Meminit Combells.

Ad quemdam innominatum de dicto Basilii allatum in Synodico, quod Gregoras velut haud genuinum, arguerat. Incipit: Δεῖ καὶ ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἀδελφε. p. 173.

[Ad suam Ecclesiam ex Asia, dum servus esset, missa, Paris. in bibl. publ. cod. 1259, n. 65.]

VII. Diatribæ duæ contra scriptum, quod Ignatius Antiochenus patriarcha, Barlaamitis suffragatus,

Palamæ objecit : 1) quod Synodico et Hagioriico tomo in omnibus sit oppositum. Incipit : Εἰς καιρὸν ἄρα τῆς Ἱερεμίου μνησθήσομαι φωνῆς. 2) quod sit tomi illius non expositio, sed prava detorsio et aperta oppugnatio. Incipit : Ὡσπερ εἰς ἔσθι Χριστοῦ ἀληθινὸς ὁ ἐπὶ πάντων Θεός. Ms. in bibl. Coisliniana p. 170. [Paris. in bibl. publ. cod. 1238 n. 26. HARL.]

VIII. *Libri πρότεροι* et ὕστεροι ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, *pro iis, qui sacram quietem colunt, libri III priores, et totidem posteriores.* Priorum lib. I, Quousque studium litterarum sit utile. Incipit : Ἀδελφεῖ, καλὸν χάριτι βεβαυῶσθαι τὴν καρδίαν. Lib. II, Quod mens intra corpus possit continere mentem, si quis sibi ipsi in quiete attendit. Incipit : Ἀεδρῶ, οὐκ ἀκούσεις τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος. Lib. III, De lumine et illuminatione divina, de sacra felicitate et perfectione in Christo. Incipit : Οὐκ ἄρα μόνον ταῖς ἀρεταῖς αἱ κακίαι παραπετήχασιν. Posteriorum contra Barlaamum lib. I, Contra eos qui dicunt, scientiam externarum disciplinarum esse vere salutarem. Incipit : Οὐδὲν ψεῦδος δεινότερον. Lib. II, De oratione. Incipit : Τῶν μὲν οὖν οὐδὲν μέγα τιθεμένων τὴν ἀπὸ τῆς ἐξω παιδείας ἐνησιν. Lib. III, de sacro lumine. Incipit : Ὁ δὴ τῆς νοερᾶς προσευχῆς. Ms. in bibl. Coisliniana, p. 172.

IX. *Libri III refutationis absurdorum*, quæ sequuntur ex secundis Barlaami scriptis, protasisibus et conclusionibus. Incipit lib. I : Ἄλλ' εἰ μὲν κατὰ Μασσαλιανῶν, καθάπερ καὶ ἐπιγέγραπται οἱ τὸ βιβλίον, πεπολιται. Lib. II : Ἡρετό τις τῶν εἰσαγομένων. Lib. III : Ἄ μὲν οὖν προσκρούει τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῷ τῆς ἀληθείας Θεῷ, p. 172.

X. Ἐπίτομος διήγησις, *compendiosa narratio dialogi*, qui in palatio coram imperatore habitus est inter Gregorium Palamam archiepisc. Thessalonicæ et Nicophorum Gregoram philosophum, scriptis a quodam ex senatoribus, qui præsens interfuit. Incipit : Ὅρισθεὶς παρὰ τοῦ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως. p. 175. (FABR.) *Taurini* in cod. reg. 316. V. cat. codd. gr. Taur. p. 396. — Paris. in bibl. codd. 970, n. 32, et 1238, n. 2. (HARL.)

XI. Περὶ τῆς τοῦ Γρηγοῦρα ψευδογραφίας ὁμοῦ καὶ δυσσεβείας, *De Gregoræ in scribendo mendacis et impietate libri II.* Libri I initium : Μεταλαχρῖν ἀθλῶς τὸν Γρηγοῦραν, Βαρλάμ καὶ Ἀκινδύνου τῶν κακοδόξων. Libri II : Ἐξ ὀνόων, φασί, τὸν λείοντα, καὶ ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕψωμα. p. 175. (FABR.) *Taurini* in cod. cit. fol. 95. V. Cat. laud. p. 396. (HARL.)

XII. Ἐλεγχος, *refutatio duplex Gregoræ de lumine transfigurationis Domini*, una brevior ad patriarcham œcumenicum, incipit : Οὐδὲν οἶον, ὃ ἦλε δέσποτα, εἰ μὴ ἴκαν ἐντέχνου ποιοῦμαι τοὺς λόγους. Altera copiosior demonstratio, quod illud vere increatum sit et æternum, non autem divina natura, quæ omnibus omnino invisibilis est, sed pulchritudo illa vera et amabilissima, quæ ipsam circumdat secundum theologos, solis sanctis et nunc quasi pignoris ac prægestus loco, at in futuro sæculo incessanter participabilis et visibilis. Incipit : Ὅτι μὲν οὖν καὶ ἦν καὶ ἔστι καὶ ἔσται, p. 175. (FABR.) Ms. in bibl. Sfortiana, bis. V. Montfauc. Bibl. biblioth. Mss. p. 697. C. et 703. E. (HARL.)

XIII. *Capita centum et quinquaginta physica et theologica, ethica et practica καὶ καθαρτικὰ τῆς Βαρλααμίτιδος λύμης, purgantia a Barlaamitica labe*, incip. : Ἡρχθαι τὸν κόσμον καὶ ἡ φύσις διδάσκει καὶ ἡ ἱστορία πιστοῦται, p. 175. [Paris. in bibl. publ. 2381, n. 4.]

XIV. *Delectus testimoniorum ex sancta Scriptura et ex Patrum libris excerptorum*, et in capita seu hypotheses sexdecim distributorum MS. in bibl. Regia Paris. teste Boivino ad Gregoram, p. 805. (FABR.) In cod. Paris. 970, n. 31. In illo opusc. præcipue de divinis operationibus disputatur. Occurrit præterea Nicolai Pepagomeni epistola ad Gregoram Thessalonicensem; v. cat. Mss. bibl. Regiæ, vol. II, p. 191. — In cod. Coislin. C. V. Montfauc. *Bibl. Coisl.* p. 171. (HARL.)

XV. *Interrogationes et responsiones* de iis qui propriam mentem intra corpus conantur perspicere, au recte agant, id. p. 806.

XVI. Κεφάλαια περὶ προσευχῆς καὶ καρδίας καθαρότητος, *Capita de oratione et cordis puritate.* Mss. in bibl. Regia, [cod. 1239, n. 72, sec. catal. Mss. bibl. Regiæ, tom. II, p. 262. (HARL.)] ex quibus primum cum versione Claudii Capperoneriei exhibet laudatus Boivinus p. 776. Incip. Ἐπειδὴ τὸ θεῖον αὐτοαγαθότης ἐστὶ.

XVII. *Orationes duæ in transfigurationem Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi*, quibus probatur lumen in ea increatum esse, nec tamen Dei essentiam. [Mss. Paris. in bibl. publ. cod. 1239, n. 35 et 74, ac 1220, n. 10, in Append.] Prior incipit : Ἐκαινοῦμεν καὶ ἡμεῖς καὶ θαυμάζομεν. Posterior : Ἡσαῖας ὁ προφήτης. Ultramque Græce ex cod. Mazariniano primus produxit Latinamque addidit versionem Combefisius Auctario noviss. parte II, p. 106, 112. Latine ex Combefisii versione leguntur in Bibl. Patrum edit. Lugd. tom. XXVI. [V. supra, vol. X, p. 243, add. ad n. XXIX.]

XVIII. *Oratio adversus Jo. Calecam, patriarcham CPol.* ex qua locum Græce profert Boivinus ad Gregoram, p. 789. [V. supra, vol. VII, p. 656. — Paris. in bibl. publ. cod. 1238, n. 15.]

XIX. *Iambi adversus Acindyui carmina* edita Græce ab Allatio ad calcem tomi I *Græciæ orthodoxæ.* [Paris. in cod. mem. n. 4.]

XX. *Prosopœa*, sive orationes II, judiciales, mentis corpus accusantis, et corporis se defendentis, una cum iudicium sententia. Græce viderunt lucem edente Adr. Turnebo, Paris. 1553, 4, et Latine in Bibliotheca Patrum, Paris. 1589, tomo IX, ubi Palamas sanctissimus appellatur, quemadmodum et in Triodio edit. Venetæ, quod factum indignatur Allatio, p. 824, et Combefisius tom. I,

Bibl. concionator., p. 15. Eadem Prosopopœia Latine occurrit etiam in aliis Bibliothecis Patrum, ut Paris. 1654, tom. IX; et Colon. 1618, tom. XI; et Lugd. 1677, tom. XXVI. Sed et Gallice vertit vulgavitque Claudius Espenceus, Paris. 1570, 8. (FABR.) Conf. Cat. biblioth. Lugd. p. 47 et 250, atque Oudin. l. cit. p. 845, qui adnotat, illas oratt. exstare in bibl. Augustana, cod. 75. — Leguntur quoque in cod. Vindobon. 117, n. 3, qui tamen caret *judicum sententia*. V. Kollar. Supplem. ad Lambecii comm. tom. I, col. 686, seq. (HARL.)

XXI. *Orationes sacræ*, sive *Homiliæ* binæ εἰς τὴν πρὸς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσοδόν. Prior incipit: *Εἰ ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκειται*. Posterior: *Ἐπὶ τῶν μειζόνων ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην δύναμιν*, Mss. in bibl. Vaticana. (FABR.) V. supra, vol. X, p. 284, bis. — Ms. Paris. in bibl. publ. cod. 970, n. 23 et 24, et 1239, n. 51. In binis illis codd. sunt præter homiliam *De præmiis bonorum ac suppliciiis malorum*, aliæ homiliæ, a Fabricio non memoratæ: nempe in priore:

In crucem Domini (etiam in poster. cod.).

In festum Purificationis.

In Annuntiationem (in posterior. quoque et in cod. 1220, n. 5 et 7, in Append

In Ascensionem, duæ (etiam in poster.).

In posteriore autem 73 orationes, in his quædam a Fabricio citatæ, earum tamen omnium commemoratione vercor, ne tempore, charta et lectorum patientia abutar. Insuper in posteriore cod. exstant:

Precatio ad Deum, cum pontificatum capesseret.

Decalogus Novi Testamenti.

Precatio, cum populos inviseret,

Alia, tempore pluviali facta,

Alia coram regibus post unctionem recitata,

Capita de oratione et animi puritate; denique alia capita.

In cod. 1054, n. 12, *De pace, dicta tertio post suum adventum in urbem Thessalon.* inedita et inc. Ἐμοὶ δὲ λαὸν (est homilia *De concordia* etiam in cod. Nan. postea mem. quæ tamen incip. Ἀδελφοὶ μὲν ἡμεῖς πάντες), atque aliæ, a me memoratæ. — Præterea in eodem reperitur opusc. Gregorii Palamæ ineditum:

De affectibus et virtutibus, ad Xenam monialem. Inc. Τεῖς μοναδικῶς ζῆν προθυμοῦσι.

In cod. 1185, n. 1, in appendice cat. Mss. Paris. pag. 618.

Homilia *In ingressum B. Virginis in Sancta sanctorum*, et n. 12, hom. *in laudem Georgii martyris*. — In cod. 1220, in Append. præter citatas reperiuntur:

Hom. *in Dominicam Palmarum, in Christi nativitate, in Christi baptismum*.

Mosquæ in cod. synod. 70, sunt Palamæ homiliæ et alia scripta 65. V. Matthæi not. codd. Gr. Mosq. p. 60, et cl. Matthæi ex illo cod. decem edidit homilias, Mosquæ, 1776, 8. Ibid. in cod. typogr. 9 tres Greg. Pal. orati. quarum prima inc. Ἡ τῶν ἁγίων ἐκάστου μνήμη, altera: *Εἰ τίμιος ὁ θάνατος*, et tertia inc. Κατῶ δεικτῶ ἐπήκουσά σου. V. Matthæi l. c. p. 335, n. 17, 19 et 23, nec non p. 159, n. 6. In cod. 246, n. 6, duæ orationes. Prior inc. Ὅσπνίκα ὁ νοῦς αἰσθητοῦ παντός ἀπαναστῆ· posterior: Ἐπεὶ δὲ τὸ θεῖον αὐτοαγαθότης ἐστὶ. — Ibid. p. 179. cod. 279, n. 1, oratio: inc. Ἐπὶ τῶν μειζόνων ἢ κατ' ἀνθρωπίνην. — Romæ in bibl. Vatic. sermones quidam, ac Mediolani in bibl. Ambros. oratt. 11. Item Responsio ad epistolam Arsenii, cum aliis nonnullis epistolis. V. Montfauc. Bibl. biblioth. Mss. p. 12, D, ac p. 498, C. Item, p. 1524 E. in cod. Mazarin. 121, homiliæ in Dominicis dies et festa per annum; it. p. 33 D, n. 904, Romæ in bibl. Vatic. reginæ Succie cod. Palamæ Fragum. et Homilia *in S. Petrum et Paulum*. (HARL.)

Alia εἰς τὴν ἐνανθρώπῳσιν, incipit: Ὁ τοῦ θεοῦ προαιωνίως, meminit Allatius lib. *De Simeonibus* pag. 103. [Conf. supra, vol. X, p. 239.]

Video præterea memorari: *Εἰς τὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ*.

Περὶ νεστείας καὶ προσευχῆς.

De secundo adventu Christi. [Paris. in bibl. publ. cod. 1054, n. 15.]

De passionibus et virtutibus, et de iis quæ per otium cogitatio parit.

Πῶς ἀνύσιμός τε καὶ ἄρωμος ἢ ἀρετὴ τελεῖται.

In Demetrium martyrem. [Paris. in bibl. publ. cod. 1054, n. 11, V. supra, vol. X, p. 218.]

De mutua concordia. [Venet. in cod. Nanian. 126, n. 14, V. catal. codd. Gr. Nan. p. 279.]

In Publicanum. [Hæc et seq. Paris. in cit. cod. 1054, n. 13 et 14.]

In Prodigum.

De præmiis bonorum et suppliciiis impiorum, Dominica πρὸς τοὺς τῶν προπατέρων (ante festum natiuitatis) solita recitari [in utroque cod. Paris.].

De misericordia et beneficentia.

In bibl. Bodleiana, n. 657, inter codices Guil. Laudi 156. Exstant Gregorii archiepiscopi Thessalonicensis Sermones, Græce, fol.

XXII. *Expositio orthodoxæ fidei* Ms. in bibl. Augustana, fortasse haud diversa ab ea, quæ exstat in tomo Palamitarum synodico a Combefisio edito, p. 172. Et incipit: *Εἰς θεὸς πρὸ πάντων*. (FABR.) —

Ms. Romæ in bibl. Vatic. V. Montfauc. l. c. p. 10 C. — Augustæ Vincl. in bibl. publ. V. Reiseri indic. Mss. illius bibl. p. 27. — Florent. in cod. Laurent. 17, n. 13, plut. 59. V. Baudini, Cat. eodd. Gr. tom. II, p. 532. (HARL.)

XXIII. *Disputatio adversus infideles et atheos Chionas*, memoratur a Combefisio et Rob. Gero. [Paris. in bibl. publ. cod. 1289.]

XXIV. *Vita S. Petri*, monachi Hagioritæ sive in monte Atho ex Ms. Mazariniano [V. Montfauc. *Bibl. bibliothec.* Mss. p. 1322. (HARL.)] Græce edita in *Actis SS.* 12 Junii, tom. II, pag. 538 556, cum versione Conradi Janningi, S. I. (FABRIC.) [Conf. supra, vol. X, p. 312, Ms. Paris. in bibl. publ. cod. 1239, n. 62.]

In cod. Barocc. 25. (secund. cat. Mss. Angliæ etc. I, p. 2.) *Metropolitæ Thessalonice. responsum ad quærentem, quis finis sit incarnationis divinæ*: inc. Ἡρώπρασας, τις ὁ σκόπος. — In cod. Barocc. 295, n. 7, ex capitulis excerpta. (HARL.)

Contra Latinos.

XXV. *Libri II Ἀποδεικτικοί, quod non ex Filio, sed ex solo Patre procedat Spiritus Sanctus.* Prior incipit: Πάλιν ἐδεικνύς καὶ ἀρχέτακος δοξ. Posterior adversus ea quæ e sacris litteris Latini afferunt, incipit: Ὡν μὲν οὖν ἴδει καὶ αὐτῷ πρὸ τῶν εὐσεβοῦντων καταλόγω, Ms. in bibl. Coisliniana, p. 171. Ambo prodierunt Græce Londini 1624, 4, cum aliis aliorum scriptis, de qua collectione infra, p. 784, 790. [vet. ed. Venet. in cod. Naniano 75, n. 80, exstat prior liber. V. Cat. eodd. Gr. Nan. p. 157.] — In cod. Georg. Wheleri 49. Gregorii Thessal. *Contra Latinos de Spiritu Sancto, et varia ex variis Patribus de Spiritu Sancto.* V. Cat. Mss. Angliæ, etc. vol. II, n. 9120. — Mariti, in bibl. Reg. cod. 77, exstat uterque liber. — In eod. cod. sunt Palamæ Ἀντεπιγραφαὶ contra Jo. Beccum, etc. ac sec. ordinem Fabric. n. 26, 27, 28, 29, et sequuntur Barlaami et aliorum scripta pro Latinis. — Paris. in bibl. publ. cod. 1247, n. 7, liber prior, et in cod. 1254, n. 7. (HARL.)

XXVI. Ἀντεπιγραφαὶ contra Joannem Beccum, patriarcham CPol. seu *Confutatio ἐπιγραφῶν XI quas Joannus Beccus pro Latinis proposuit, id De Becci ἐπιγραφαί*: dictum supra p. 347 seq. ed. vet. (p. 553 seq.). Palamæ ἀντεπιγραφὰς cum Bessarionis confutatione (de qua p. 402 ed. vet., p. 427. ed. nov.) edidit Petrus Arcudius in Opusculis aureis editis, Romæ 1630, 1671, [al. 1670. V. supra ad p. 345, n. 7.] 4. Confer Laxibecium, V, p. 150 seq. (FABR.) Sive p. 317 seq. ed. Kollar. Paris. in bibl. publ. cod. 1270, Palamæ, Becci, Bessarionis et Max. Planudæ scripta. — Eorundem Opp. quæ ad hanc controversam pertinent, Monac. in cod. 27. V. cl. Hardt. in Aretini *Beyträge*, etc. ann. 1803, part. IV, pag. 5 sqq. — Mosquæ in cod. synod. 594, Becci et Palamæ scripta eristica. V. Matthæi Notit. cit. p. 252, n. 13. — Eadem Florentiæ in cod. Laurent. 14, n. 4, plut. 10; et cod. 12, n. 19, plut. 4, vid. Baudin. Cat. eod. Gr. Laur. I, p. 483 et p. 555. (HARL.)

XXVII. *Quod Latini unius Spiritus sancti duo principia doceant*; ad Acindynum adhuc amicum: et theologica argumenta esse potius demonstrativa appellanda quam dialectica. Incipit: Ἐν μὲν ἡμᾶς Ἰσως χρῆν, id. p. 171. (FABR.) In cod. Coislin. C. (HARL.)

XXVIII. *Contra Barlaamum de duobus principis*, et contra speculationem Græcanicam. Incipit: Ὡ θεῖμα τῆς ἀνωτάτω περὶ λόγου παιδείας. Id. p. 171 seq.

XXIX. *Contra eundem, quod in theologis dantur veræ demonstrationes*, et Aristotelicam demonstrationem esse incertam et instabilem. Incipit: Τὰ μὲν τῆς διαρχίας ἐκ μέσου γέγονεν. Id. p. 172. (FABR.) Ms. Taurin. in cod. Reg. 315. V. Cat. eodd. Gr. Taur. p. 397, ibid. p. 281 seq. ex cod. 186. Græce cum vers. Lat. in lucem editum est Greg. Palamæ opuscul. *Adversus Latinorum confessionem*: inc. Επέ μοι, ὦ ἐταίρε etc. — In cod. bibl. Sfortianæ est *Palamas contra Barlaam et ejus sectatores, qui lumen transfigurationis Domini creatum esse contendebant*, teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. Mss.* p. 703 E. (HARL.)

XXX. *Disputatio*, in qua Palamas cum *Manuele Chrysolora* (qui diu post vixit), *De processione Spiritus sancti*, contendens inducitur Ms. Venetiis in bibl. S. Antonii, teste Possevino.

XXXI. Gregorii Palamæ *Propheta de Ecclesia Romana scindenda in multas partes*, Γινώσκατε, τέχνα μου, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης μέλλει διαρροθῆναι εἰ; πολλὰ τμήματα, etc. quam impletam post illius mortem miratur Metrophanes Critopulus in Confessione, p. 41.

XXXII. *In epist. Pauli ad Thessalonicenses* citatur a Nic. Commeno, p. 23, 24, 26, 32, 42, et pluribus locis. Idem Commenus Allatii exemplo vehementer in Palamam et contumeliosissime invenitur, utpote Latinorum improbatores morum acerrimorum, p. 193; itaque non contentus consuetis maledictis, etiam hereticum, polytheum, Turcarumque catamitum antistitem appellat p. 387, scelestissimumque atheum p. 210, ubi omnibus onerat probris, Photianorum scilicet Thaumaturgum, p. 14, sed cujus miracula Bessarion oppugnaverit, p. 244 b. Etiam Altimuræ, p. 381, est fanaticus homo, ubi Nectarium Hierosol. a quo pro sancto habetur et miraculis conspicuus celebratur, oppugnat. Nectarium (k) verba ad paræ assecias hæc sunt: Ἐὼ νῦν λέγειν Γρηγόριον, τὸν σφώτατον καὶ ἀγιώτατον καὶ Θεσσαλονίκης, τὸν Παλαμᾶν, ὅτι τούτω ὑμεῖς ὡς ἀντιδικῶ φέρεσθε, ἀλλ' εἰ Θεὸς κατ' ἀκρον εὐφρόστησε, μαρτυρεῖ καὶ τὸ λείψανον καὶ τὰ θαύματα. Οἶδα ὅτι: οὐ μέγαν ἠγεῖσθε τὸν ἄνδρα πολέμιον, ἰσχυρὸς ταῖς ὑμῶν καινο-

(k) P. 202: Ἀντιβόησεως περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα.

τοῖς ἀντιταξάμενον, καὶ τοῖς ἁγίοις ἐντεταγμένον ἀποστρέφουσα. Ἄλλ' οὐδὲν παραβλάπτεται παρ' ὁμῶν ἢ τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆ καὶ ἁγιότης. *Omitto dicere de Gregorio sapientissimo sanctissimoque Palama, Thessalonicensium præsule; quippe quem vos tanquam adversarium insectamini. Quam vero acceptus Deo sit, hoc ejus reliquiæ et miraculæ attestantur. — Non nos fugit, vos non magni facere virum, qui vobis bellum indixit, novitatibus vestris fortiter obsistens: et cum illum in sanctos relatum auditis, indigne fertis. Cæterum nihil ex vobis detrimenti accipit virtus illius et sanctitas.* (FABR.)

[Paris. in bibl. publ. cod. 3105. Greg. Pal. opuscul. *Adversus primatum papæ et concilium Florentin.* Ibid. in codd. 364, n. 21; 970 et 1238, in quo et seq. cod. multa Palamæ scripta reperiuntur, sunt ejusd. Eclogæ ex variis capp. etc. (HARL.)]

PALAMÆ ADVERSARIUM.

ΑΝΘΩΝΗΜΙ διδάξις τινος λογίου καὶ φιλοσόφου ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν, apud Allatium, *De libris ecclesiasticis Græcorum*, p. 199; et tom. I *Græciæ orthodoxæ*, p. 773-780. Incipit: Εἶδες τὴν ἀνταπόδοσιν τοῦ πολέμου. (FABR.) Romæ in cod. bibl. Vatican. quædam opera contra Palamam et Palamitam, teste Montaucuzi. in *Bibl. biblioth. Mss.* p. 12 D. — Acc. Christodulus s. Joan. Cantacuzen., *Contra Palamam*, et alia ejus pia opuscula, *ibid.*, p. 254 A. in cod. Neapolit. bibl. monasterii S. Severini. (add. Bandin. in *Cat. codd. Gr. Laurent.* I, p. 342 sqq. et supra, not. ad sect. 1, hujus cap.). — Ib. p. 519 C. lib. *De process. Spir. sancti* ad Alexium Philanthropium: item *Adversus Gregorium Palamam, De process. Spir. sancti.* (HARL.)

CONSTANTINUM HARMENOPOLITAM scriptum, quod sine auctoris nomine exhibet idem Allatius, *De libris eccles. p. 209*, et tom. I *Græciæ orthod.* p. 780-785. Incipit: Ἡ μὲν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων μαθητῶν. Vide supra, p. 266, n. 6.

GREGORIUS ACINDYNUS monachus, Barlaami sectator, et in Palama insectando socius, postea diversa etiam ab illo sentire cœpit, unde non minus Barlaamum, quam Palamam scriptis oppugnavit. Itaque apud Allatium, II, 16, 3, p. 802, *De consensu*, et tom. I *Græciæ orthod.* p. 786: Ἐμοί, inquit, λόγοι πεποίηται καὶ ἐπιστολαὶ διὰ πάντες τμημάτων πρὸς Βαρλαάμ ἐκείνου. Ejus iam 509 adversus hæreses Gregorii Palamæ, Græce editi ab Allatio, tom. I *Græciæ orthodoxæ*, p. 756-769. Incipit: Σπουδῆ Παλαμῶν εὐσεβῆς πᾶς φευγέτω. Librum III *adversus errores Palamæ* citat Mæ. Comænenus, p. 188 *Prænot. magistagog. Librorum duorum de essentia et operatione Dei*, adversus Palamam, Gregoram et Philotheum, quos Mæ. in bibl. Bavarica reperit Jac. Gretserus, argumenta quædam capitum exposuit in notis ad Cantacuzeni II, 40, pag. 931 seq. et ex eo Bzovius ad a. 1337, § 8, p. 781. Integri editi sunt a Gretsero Ingolstadt. 1616, 4, cum decem epistolis anteriorum pontificum ad Petrum Cnaphæum (I). Acinlynus et Barlaamum oppugnavit præter Palamam (de quo supra, pag. 456 ed. vet.) etiam Marcus monachus Mæ. in bibl. Coisliniana, pag. 404.

Barlaamus adversus Palamam multa egit scripsitque, licet ex hujus argumenti lucubrationibus Barlaami nihil meminerim exstare. De aliis ejus scriptis dictum supra, p. 427 seq. ed. vet. p. 427 sq. nov. ed.

JOHANNES Cyparissiota, cognomine Sapiens, Palamæ ipsi suppar, post ann. 1360 scripsit Παλαμικῶν παραβάσεων, *Palamiticarum transgressionum* libros 4, ex quibus primum et quantum vulgavit Combefisius Græce et Latine in Auctario novissimo, parte secunda, p. 68 et 85-105. [Iude Latine in *Bibl. max. Patr. Lugd.* tom. 21, p. 476-489.] Liber secundus et tertius adhuc inediti latent, sicut et alia spissa ejus opera quatuor adversus eundem Palamam, ut 1) Λόγοι 8, adversus Palamæ totum ejusque novam fidem; 2) alii λόγοι 8 criminationibus Palamæ in adversarios de Lamine increato respondententes, ac aliquot quæstionibus omnem de illo considerationem complectentes. 3) Λόγοι tres (quorum primum in capita 75 dispescitur) contra Palamitarum anniversarias in adversarios diras et exauctorationes, sive contra illorum ἀποστασίαν. 4) opus Anti-Palamiticum, unum cætera fere omnia æquans magnitudine, et ante illa etiam ab Cyparissiota publicatum.

Exstat et aliud istius Cyparissiotæ huc spectans, et simul mysticam tradens theologiam, opus subtile et eruditum, quod inscribitur Ἐχθέςαι στοιχειώδεις ῥήσεων θεολογικῶν, *Expositio elementaria eorum, quæ de Deo a theologis dicuntur*, in decem decades tributa, 1) de theologia symbolica; 2) de theologia demonstrativa; 3) de divinis enarrationibus; 4) de divinis nominibus eorumque origine et informatione; 5) de proprietatibus divinum nominum; 6) de apparitionibus divini luminis; 7) de divina participatione; 8) de infinitate Dei in creaturis; 9) de infinitate in Deo; 10) de divina simplicitate. Hoc opus Græce repertum Messauæ in Sicilia in bibliotheca D. Joannis Lascaris, Franciscus Turrianus Latine cum scholiis editum dedicavit Antonio Augustino, archiep. Tarraconensi, Rom. 1581, 4; unde recusum Latine in Bibliothecis Patrum Colonien. tom. XI, et Lugdunensi, tom. XXI, p. 377. (FABR.)

(1) Ex cod. Bavar. 214, teste Hardtio, in Aretini Bytrægen, etc. ann. 1805, part. IV, p. 358, edidit Gretserus. In cod. tamen libr. II, lacuna duorum foliorum occurrit: Ed. Gretseri rec. est in ejus opp. tom. XV, p. 474 sqq. Ratisbon. 1741 fol. — Conf. de Gregorio Acindyno Oudin. in *Comm. de SS. Eccl.* tom. III, col. 915 sqq. qui laudat quoque Jac. Pontan. in *Notis ad Cantacuzeni Historiam*,

Jib. II, cap. 40; et Henr. Spon. lan. in *Annal. ecclesiastic.* ad ann. 1337, n. 2, et ad ann. 1350, n. 20. Quædam de eo prædidit H. Wharton. in *Append. ad Cavei Histor. lit. SS. eccl.* tom. II, p. 59, ad ann. 1340 add. Schœrkh. *Hist. Eccl. Christ.* tom. XXXIV, p. 440; Saxii *Onom. lit. part. II*, p. 360, ad ann. 1337 et supra, vol. VII, p. 655. (HARL.)

Paris. in bibl. publ. cod. 1246, sunt Joan. Cyparissiotæ 1) Palamitarum transgressionum libri 4. Secundus ineditus; inc. : Πρὸς ἄλλοι μὲν οὖν; tertius etiam inedit. Ὅσα μὲν οὖν. 2) Libri octo adversus Palamam, ejusque novam fidem; inc. Ὁ; ἀνθεὶ καὶ δεῖ ὄν. 3) Libri octo, criminationibus Palamæ respondentes; init. Τὸ τρίτον βιβλίον πρὸς τὰς καθ' ἡμῶν. 4) Libri tres contra Palamitarum ἀποστασίαν; init. Τὸ τέταρτον βιβλίον πρὸς τὰς. 5) Adversus Nilum Thessalonicens. Antirrheticorum libri quinque; inc. Τῶν μὲν ἡγρησαμένων βιβλίων τὸ τε πρότερον. Add. Montfauc. *Bibl. biblioth. Mss.* p. 752 E et 776 C de codd. Paris. (HARL.)

Scriptis Cyparissiota post Nicephori Gregoræ obitum, cujus cadaver Palamitis ludibrio habitum indignatur libro IV *Palamitarum transgressionum*, ubi statum miserum Ecclesiæ CPolitaneæ sub patriarchis Palamiticis per decem quæstiones depingit. Natus Gregoras ann. 1295, non ante ann. 1360 obiit, cum historiæ telum usque ad ann. 1359 pertextam ab eo habeamus. (FABR) V. Saxii *Onom. lit.* II, p. 380, ad ann. Chr. 1370. — Quelin. *Comm. de SS. Eccl.* tom. II, col. 1062 seq. ad ann. 1360, qui adnotat, *Expositionem elementariam*, s. *materiarum* hæberi Græce in bibl. regis Hispan. et Romæ inter libros, quos Turrianus dedit societati; et Henr. Wharton. in *Append. ad Cavei Hist. litt. SS. Eccl.* II, p. 65, ad ann. 1360. (HARL.)

De Nicephori Gregoræ Antirrheticis adversus Palamam dixi vol. VI, p. 301 seq. (m) De *Manuelis Calecæ* libro, in hoc ipso volumine p. 421. sq. ed. vet. p. 455 nov. ed. De Demetrii Cydonis, p. 388 (p. 402, nov. ed.) et de Davidis monachi narratione, p. 501, et Dionysii Acindyni *Historia victoriarum Gregorii Acindyni* patrni sui, p. 502; Marci Ephesii capita 68 contra hæresin Acindynistarum Ms. in bibl. Cæsarea; Lambec. V, p. 226 (n). Georgii Scholarti ad Joannem Basilicum, qui interrogaverat de Theodorii Grapti dicto, cujus causa Acindynistæ turbas moveant; itemque de iis quæ iidem ipsi de Spiritu Sancto sophisticè disputant; Ms. in bibl. Coislina p. 177, incip. Χίρι; πολλή σοι τῆς εἰς ἡμᾶς εὐνοίας, ἁριστε φιλῶν.

Index Scriptorum in Decadibus Cyparissiotæ citatorum.

(Major numerus Decadem, minor caput denotat.)

Abucara sive Carrarum episcopus. Vide infra. synodus contra Manichæos

Anastasio Sinaitæ oratio de transfiguratione, VI, 4, 5, 7.

Anastasius Antiochenus libro, quod Deus est incircumscribitus, X, 4. In primo libro de nostris dogmatibus veritatis, VII, 9; IX, 4; contra Monophysitas, VIII, 10. Confutans opinionem Manichæorum Dionysium Alex. citat. id.

Andreas Cretensis in magno canone, VI, 6.

Athanasius, I, 8 (Quæst. ad Antiochum, VIII, 8); II, 8; IX, 1, 2. Contra Arianos, VII, 1; IX, 7; libro primo, X, 4; secundo, VI, 8; VII, 5; IX, 6; tertio, III, 6, 7; VII, 4; quarto, IX, 8, 9; quinto, IX, 6, 8. Disp. Nicæna contra Arianos, III, 6. Δόγμα χρηστικῶν in Annuntiationem B. Virginis, X, 8. Oratione, cujus initium: *Omnibus vobis, qui in unum convenistis*; quo Patres Nicæni recte usi sunt voce *homousii*, X, 1. Apologetico pro synodo Nicæna, IV, 8; X, 1. De adventu Dei in carne, IX, 7. De Incarnatione Verbi, V, 9; IX, 3. Epist. ad Serapionem, VII, 3, 4, 9; VIII, 2; IX, 5, 6, 9. Dialogo Orthodoxi et Anomæi, IX, 4, 7; X, 4, 7; in Expositione fidei in prima synodo (symbolum intelligit), IX, 3. Disp. contra Arian. IX, 6. Contra eos, qui serviunt verbis et non nominibus sacrarum litterarum, IX, 6.

Bartholomæus, apostolus, VI, 10, ex Dionysii c. 1, *De mystica theol.*

Basilius, II, 3; III, 4; IV, 8; V, 10; VI, 6; IX, 2; 1, X, 2. De Spiritu sancto, VII, 3. Capitibus de Spiritu sancto, IX, 7. Contra Eunomium, secundo, III, 5; IX, 5; X, 5; tertio, VII, 5; quarto, III, 5; IV, 4, 5, 6; IX, 5; quinto ἀντιβητικῶν, X, 9, capite 31; X, 5; quinto, ἀντιβητικῶν, X, 4. In Hexæmeron, VI, 1; VII, 8. Sermone de fide, IX, 4. In Psalmum XLIV, VI, 4. Orat. de principio Proverborum, III, 4. In moralibus, III, 7. Epist. ad Eustathium, IV, 7. Ad Gregorium fratrem, VII, 4, 5. Psalmo XXVIII in homilia moralium, VII, 8. In Psal. XII, VII, 5; libro quinto ad Amphilochem, VII, 9. In illud: *Attende tibi*, VIII, 8. Epistola ad Terentium comitem, IX, 4. Ad Cæsarienses, IX, 7.

Chrysostomus, I, 3; III, 4; VI, 6, 9; VII, 1. Homilia 64, in Matthæum, III, 4. Homilia 56, VI, 4. In illud, *In ipso vita erat*, IX, 7. Homil. 15. In Joannem, VIII, 8. Homil. 42, VI, 5, 6. In Epist. ad Corinth. hom. 29, VII, 5. Ad Ephesios hom. 13, VII, 5. Homilia de Eutropio, I, 6. Ad Theodorum lapsum VI, 4, 5; VIII, 8. Homilia de cruce, cujus initium, *Quid dicam*, X, 8. Explanans illud: *Vidimus gloriam*, VI, 6. Orat. de incomprehensio, VIII, 8. De transfiguratione, VI, 6. Oratione contra hæreticos et in petitionem filiorum Zebedæi, VI, 8. In illud: *Et plenitudine ejus omnes accepimus*, VII, 4. Oratione in laudem S. Joannis theologi, VIII, 6.

(m) S. vol. VII, p. 652. sqq. edit. nov. Adde, *Niceph. Gregoræ* Disp. contra Palamam, præsentem imperatore, Joan. Palæologo, exstare in cod. bibl. August. *Vin. Jel.* V. Reiseri indic. Mss. illius bibl. p. 41, n. 58. — In cod. Coislina 101. V. Montfauc. bibl. Coislina. p. 174 seq. — Mosque in codd. synod. pag. 529 ed. vet. — *Georgii contra Palamam de Spir. sancto*. Mediolani, in bibl. Ambros. V. *Mon-*

fauc. Bibl. bibl. mss. p. 749 B. (HARL.)

(n) Sive pag. 466, ed. Kollar. in cod. 279, n. 1; dd. pag. 467 de cod. 280. V. infra in hoc vol. 502, n. 73 seq. — 321, n. 8, et 595, n. 6. V. Matthæi notit. cit. p. 198, 215 et 249. Monac. in cod. Bavar. X. V. Hardt. in Aretini Beynâgen, etc., ann. 1803, part. 1, pag. 84; et part. II, pag. 3 seq. et 7 seq. (HARL.)

Clemens philosophus, V, 4.

Divinus Cosmas, VI, 4. Canone festi transfigurationis, VI, 6, 7. In iis quæ in mediam Pentecosten canuntur, VI, 6.

Cyrillus Alex. III, 3; VIII, 10. In thesauris, IV, 9; VII, 2, 3; IX, 6. Libro primo, IX, 2; libro III, capite quarto, X, 9; libro XIV, IX, 6, 8, 10; libro XV, IX, 6; libro XIX, IX, 8; libro XXXVI, X, 2; libro XXXII, X, 7, capite 33, IX, 5, 7; libro XXXIV, X, 7. Dissersens de Spiritu sancto, VII, 2, 3, 5; IX, 6, 7. Explanatione in Lucam, VI, 4. Libro primo ad Hermiam, IX, 7. Libro quinto Dialogor. ad Hermiam, IX, 7. Libro septimo eorum quos more dialogi scripsit, VI, 7. Libro septima Dialogorum ad Hermiam, VII, 4; IX, 6; X, 5.

Cyrillus Hierosol. in Catechesibus, VII, 1, decima Catechesi, VI, 4.

Divinus Diadochus et silentii magister, VIII, 8. (*Libro de perfectione spirituali citatur a Turriano scholiis ad X, 2. Episcopus Photices in Epiro, quem S. Maximus citare et sequi solet, libro aureo questionum de anima separata et angelis, quem inscripsit Apocalypsin, id.*).

Dionysius Areopagita passim per totum opus. Theologus, VIII, 10.

Dionysius Alex. scholiis ad Dionysium Areopagitam, I, 1; II, 2.

B. Ephræm oratione in transfigurationem, VI, 4.

S. Epiphaniï panaria, III, 4; V, 2. contra hæresin Marcosiorum, XVI, 10. Hæresis contra Ptolemætas, X, 9.

Eunomius in iis quæ contra Basilium magnum scribit, X, 4.

Eusebius Cæsariensis, III, 4.

Euthymii dogmatica panoplia, III, 2.

Sanctus ac divinus Germanus in Expositione fidei, VIII, 10.

Gregorius, theologus, I, 3; IV, 8; VI, 7, 9. Libro primo de Filio, VIII, 1; IX, 5; X, 2, 3. Libro secundo, VI, 6. Orat. de Spiritu sancto, III, 4; VII, 5. Secundo de theologia libro, I, 6; II, 4, 5, 7, 8, 9; III, 4; VI, 6, 9; VIII, 8; IX, 3. Libro tertio theologiæ suæ, X, 10. Disputans contra Eunomium, III, 1. De divinitate ad Evagrium monachum, IV, 8; VII, 4. Oratione cum factus est presbyter, V, 9. De baptismo, VI, 3, 10; IX, 3. Ad Heronem, VI, 5. In sermone Epiphaniæ, IV, 1. Libro de statu episcopo ruo, III, 6. De constituendis episcopis, IX, 2, 5. In Natalem Domini, VI, 7; VIII. Oratione de bono ordine disserendi, VI, 5, 6. Secunda de pace, VII, 9. Tertia IX, 3. In Pentecosten, VII, 9. In laudem Gregorii Nysseni, IX, 7.

Gregorius Nyssenus, II, 5; IV, 8, 9; VII, 8, 10; IX, 1, 2, 4, 5. Orat. ad Pulcheriam, IX, 6. Contra Eunomium, IV, 5; V, 9; VIII, 6. Libro qui incipit *Prima quidem*, I, 6. Libro primo, V, 9; VII, 8; IX, 3, 6; X, 4, 5; capite XXI, X, 9; libro secundo, III, 5; V, 9. Contra Eunomium nono, IX, 4; decimo tertio, IV, 6; X, 4. Libro de Abrahamo, IX, 3. De vita Mosis, II, 8; VIII, 8. Explanatione Cantici canticor. IV, 3; VII, 4; IX, 7. X, 7. In illud, *Adveniat regnum tuum*, IX, 7, 9. Epist. ad Theophilum Alex. contra Apollinarianum, VI, 6. Libro primo in Ecclesiasten, VI, 7. Explanatione beatitudinum, VIII, 8. Libro inscripto, quæ sit Christiani professio, IX, 2. In Catechetico, IX, 5; X, 8.

S. Hierothei divina principia, VII, 2 (ex Dionysio Areopag.); hymni amatorii, VIII, 1.

Joannes Damascenus, III, 3; V, 9; VI, 6; VII, 4; VIII, 10; IX, 1; X, 1, 2, 3. Theologus, III, 7; IV, 8; VIII, 2. Divinissimus, VI, 4. In transfigurationem, VI, 4. Capite de Trinitate, IX, 9. Libri in de orthodoxa fide, caput 12, V, 9; caput 62, III, 4; caput 63, IX, 4. Canone in transfigurationem, VI, 7. Sermone inscripto de proprietatibus Christi, X, 4.

S. Justinus, philosophus et martyr, VIII, 10. Oratione de recta confessione, VIII, 1, 8. In iis quæ Photius patriarcha ex eo recitat, IX, 4.

Sanctus Justus, V, 8. Ex Dionysio c. 11, *De divinis nominibus*.

(*Leontius Byz. contra Aphthartodocetas, citatur in scholiis Turriani ad VIII, 9, auctor eruditiss. lib. Contra Nestorium et Eutychem, ad IX, 9.*)

(*Manuel Calecas, libro De Trinitate citatur in Turriani scholiis, ad X, 10.*)

S. Maximus ad Dionys. Areopagitam, I, 1; III, 8, 9, etc. Explanatione subtili precepcionis, *Pater noster*, IX, 3. In theologicis, II, 3, 4, 6, 7, 9; VI, 9. Centuriæ I, capite septimo, X, 9. Capite 38 et 39 centuriæ quintæ, VII, 5. Disp. contra Pyrrhum, III, 3; V, 9; X, 4. In sententiis Gregorii theologi, III, 2; VIII, 1. Speculatione magis dilatata de transfiguratione, VI, 5. Basilii adnotatis a S. Maximo de energia contra Monothelitas, III, 4. Libro, quod in Christo est rerum, id est substantiarum, differentia, X, 8. Capite 9 centuriæ quartæ de charitate, VII, 9. In centuriis theologicis, centur. III, capite tertio, X, 8; quarto, X, 7; septimo, VII, 10; cap. 42, *ibid.*; centuria prima, cap. 2, VIII, 1; cap. 35, VIII, 4; cap. 6 tertiæ centuriæ, VIII, 2. Octava Centuria, cap. 83, VIII, 4; cap. 87, VIII, 5. Centur. III de charitate, cap. 21, VIII, 5; cap. 27, VIII, 7; cap. 29, VIII, 9. Centuria VI, cap. 84, VIII, 6. Centuria IV, cap. 1 et 4, IX, 10; cap. 8, X, 1; adnotatione extrinsecus posita ad caput 2 Centuriæ primæ, X, 4.

Phædo philosophus, infra in synodo.

Photius patriarcha questionibus ad Amphiloctum quæst. 75, VII, 1. Eadem citat Turrianus in scholiis ad VIII, 4.

Sadducei, X, f.

Sextus ecclesiasticus philosophus, X, 10.

Sophronius, Hierosolymitanus, IX, 2.

Synodus œcumenica ex responsione Patrum ad philosophum, quam Ensebius litteris mandavit, III, 4. Disputatio contra Phaedonem philosophum, quæ est in prima synodo, IX, 2.

Synodus habita contra Manichæos ab Abucara sive episcopo Carrarum (S. Archelao) ex panariis (S. Epiphani), III, 4; V, 2.

Synodus a Theodoro Abucara contra Manichæos habita, quæ fertur in iis quæ contra omnes hæreses scripta sunt, III, 5. *Suspicio, Theodori nomen adjectum esse ab aliena manu, et eundem Archelao a quo Epiphani panaria intelligi.*

Editio sanctæ et œcumenicæ tertiæ synodi, IX, 2.

Confessio sanctæ et œcumenicæ sextæ synodi IX, 2.

Teuthes antiquissimus, qui nomina rebus imposuit, IV, 6.

Theodorus Abucara, supra in synodo contra Manichæos.

Theodorus Graptus, III, 7. Oratione contra Eusebium, VI, 4. Adversus Iconomachos, VI, 5; X, 4. Tractans dictum Basillii, X, 4.

Dictum est a theologis in quinta et quarta decade initiariæ expositionis divinorum nominum, VII, 6.

Divinus Theophanes, X, 3. In canticis suis, VII, 2.

Valentinus hæreticus, IX, 7.

Cum Palama fecit, præter imperatorem, Jo. Cantacuzenum, Isidorus, Monembasiensis a Cantacuzeno in p. in Jo. Caleca locum ad patriarchæ CPol. dignitatem ann. 1347, evectus, et Cabasilas jam senex, qui prius cum Palamæ adversariis senserat; Josephus Bryennius, oratione de transfiguratione, et præcipue Philotheus, monachus primo Sinaita, deinde præpositus monachorum in monte Atho, denique ex Heraclæa episcopo patriarcha CP. ann. 1354, et 1362 1376, obiit ann. 1376, qui pluribus etiam scriptis et Palamæ memoriam coluit, et adversus ejus adversarios depugnavit, ex quibus paucissima lucem viderunt (o). Juvabit tamen præsentis loco brevem scriptorum Philothei notitiam, editorum ineditorumque subjungere.

1. Præcipuum opus est librorum 15 *Antirrheticorum* pro defensione tomi Palamitici, quibus mortui jam Nicephori Gregoræ scripta, hortante Cantacuzeno, oppugnavit. Exstat adhuc ineditum in variis bibliothecis, ut Vaticana, Regia Paris. cod. 1996 [secundum catal. mss. bibl. Paris. Reg. tom. II, in codd. 421, n. 2, et 1244, n. 1. (HARL.)] et regis catholici. Servantur etiam in codice insigni, quem manu Sylvestri Syropuli, diaconi et magni ecclesiarchæ, scriptum servat bibliotheca Constantiniana, et accurate recenset Montfaucoums, p. 173-176. Loca ex regio collee Parisiensi producit Boivinius notis ad Gregoram, p. 792, 798, etc. Idem ex libro duodecimo somnium prophetico Nicephoro Gregoræ (tribuum Græce et Latine editid in Gregoræ Vita. Ex libro quinto excerpta ms. Lambec. V, p. 206. (FABR.) Sive p. 426, Kollar. in cod. Cæsar. 243, n. 17. — Augustæ Vindel. in cod. bibl. publ. est Gregorii Palamæ *Expositio fidei orthodoxæ et Philothei confessio fidei*, etc., sec. Reiseri indic. mss. hujus bibl. p. 27. — Monaci in cod. Bavar. 57 sunt 15 Philothei Sermones antirrhethici. Vid. Hardt. in *Aretina Beyträge*, etc., ann. 1804, part. 1, p. 32 sq. — Oxon in bibl. Bodlei. in cod. Guil. Laud. 59 s. n. 744, Cat. mss. Angliæ, etc. I. — Conf. supra, vol. VII, p. 634 et 635 bis. — Mosquæ in cod. synod. 165, n. 9, tam excerpta ex Theodoriti Historia philothea, n. 7; n. autem 12, *Confessio orthodoxæ fidei*. V. Matthæi Notit. cod. Gr. Mosq. p. 97 seq. — Citatur in cod. Laurent. 16, plut. 8, qui continet Sermones theologicos incerti auctoris, Palamam insectantis, qui videtur Baudin. in Cat. codd. Gr. Laur. 4, pag. 357 seq. fuisse Nicephorus Gregoras. HARL.

Ad magnum domesticum Palæologum de dicto S. Basillii in Antirrhethicis adversans Eunoium, 'Ο γάρ τετοκώς βάλους δρόσου κατά τὸν ἰὼβ λόγον, οὐχ ὁμοίω: τὰς τε βάλους καὶ τὸν ἰὼβ ὕπεστηστρο. Et de divinitate. Incipit: "Ἄγε δὴ καὶ πάλιν, φίλων ἀνδρῶν εὐγενέστατα. Ms. Lambec. ibid. [s. p. 410, n. 5, 6. Koll.] Hic est liber Antirrheticorum contra Gregoram decimus tertius. (FABR.) Paris. in bibl. publ. cod. 421, n. 3. (HARL.)

Ad eundem de divina Christi transfiguratione in monte Thabor, et de lumine, quod ibi discipulis apparuit, nec essentiam Dei nec rem creatam fuisse, etc. Incipit: "Ἐπεὶ δὲ τὰς λέξεις καθ' ἡμῶν

(o) Confer de Philotheo Henr. Wharton et Rob. Gerium, (qui plura atque codd. notitiam adjecit) in Append. ad Cavei *Hist. lit. SS. Eccl.* vol. II, p. 68 sqq. ad ann. 1362. Multo plura dedit et codd. mentionem fecit uberiorem Oudin. in *Comm. de SS. Eccl.* tom. III, col. 1049, sqq. ad ann. 1350. Add. Saxii *Onom. lit.* part. II, p. 372, ad ann. 1351.

— Secundum Jo. Baptist. Riccioli, S. I. Chronologiam reformatam ab ann. Chr. 1362, usque ad ann. 1375, annos 13, et menses sex sedem illam patriarchalem tenuit. Add. Lambec. VIII, p. 1097, Koll. ex Phil. Labbei Protreptico corporis *Hist. Byzantinæ*, p. 36 seq. (HARL.)

σοφραντίας τε καὶ καινοτομίας, mss. ibid. Hic est liber Antirrheticorum decimus quartus. (FABR.) Mosquæ in cod. synod. 165, n. 10 et 13. V. Matthæi not. cit. p. 98, et p. 178 de cod. 277. — Oxon. in bibl. Bodlei. cod. 59, a. n. 711, cat. mss. Angliæ, etc. 1. — Paris. in cod. cit. n. 4. Item in cod. 1244, n. 2. (Ubi v. confectorem cat. mss. vol. II, p. 263), et cod. 1276, n. 1. — In cod. Coisl. Cl. V. Montfauc. bibl. Coisl. p. 176. — Florent. in col. Laurent. V. II, n. 15 sqq. de quo cod. præstanti Bandin. In cat. codd. Gr. Laurent. 1, p. 342-349. copiose disserit. — Venet. in bibl. Marc. cod. 582. V. Cat. codd. Gr. Marc. p. 306. Add. ad. n. 12. (HARL.)

2. *Consutatio capitum 14 Acindyni et Barlaami.* Incipit: Λέγουσιν ἐναντιούμενοι τῇ θεῷ Γραφῇ. Ms. in codice bibl. Coislinianæ. (FABR.) V. Montfauc. l. cit. p. 176, mss. Augustæ Vindel. V. Reiser. indic. cit. p. 27. Mosquæ in cod. 165, n. 11. V. Matthæi l. c. (HARL.)

3. *Ad Petriotam, Barlaami sectatorem,* Ὅτι ὠσπερ εἰς Θεοῦ ἡ ἀγία Τριάς, οὕτω καὶ μία Θεότης, καὶ περὶ θελας ἐνεργείας. Incipit: Χθὲς καὶ πρότερά μοι τις, ms. ad calcem Antirrheticorum in bibl. Coisliniana. Exstat etiam in bibliotheca Cæsarea Lambec. V. p. 197 (FABR.), s. pag. 410, Koll. n. 4, cod. 265. — Paris. in bibl. publ. cod. 1276, n. 2. (HARL.)

4. *De oratione panegyrica in Gregorium Palamam a Philotheo scripta, et Canticis duobus atque ἀκολουθία sive officio ejusdem consecrata laudibus, quod Græci Tridlio inseruere, dixi supra, p. 456, ed. vet. Vide etiam Lambecium V, p. 284. (p) et Philotheo inignantem Allatium, p. 193 seq. de libris Eccles. Græcor. et contra Hottinger. p. 215.*

5. *De orationis encomiastica in tres hierarchas, Basilium M., Gregorium Naz. et Jo. Chrysostomum, Græce et Latine recusa tom. XII Bibl. Patrum Paris. ann. 1641, 1654, dixi volum. VII, pag. 558 (q); et ad Allat. de Nilis p. 76. [Vid. vol. X, p. 27 seq. nov. ed.]*

6. *Homiliæ. mss. in Evangelia et Dominicas totius anni, et aliæ, ex S. Joanne Chrysostomo potissimum desumptæ, Mss. in bibl. Sereniss. Bavariz electoria (r) et in bibl. regis catholici, teste Bandurio, p. 988, ad Antiquitates CPol. pars etiam in Cæsarea. Vide Lambecium V, p. 65 seq. [s. p. 142, n. 7, cod. 252 ed. Kollar.] Διδασκαλία ἀπὸ διεφόρων ἑλλογίμων ἀνδρῶν ἀπὸ τε τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἐτέρων εἰς τὰ τοῦ Κυρίου ἀναγινωσκόμενα ἄγρια εὐαγγέλια. Ibid. In *Publicanum et Phariseum.**

7. *In Demetrium martyrem.* Incipit, Δημήτριος ἦμῶν τοῦ τε συλλόγου καὶ τῶν λόγων ἀφορμὴ πρόκειται σήμερον. Ms. in bibl. Cæsarea Lambec. V, p. 193 (s). Citatur ab Allatio de purgatorio p. 771, et contra Hottingerum, p. 217.

8. *De beatitudinibus evangelicis, orationes III, ad Helenam, Jo. Cantacuzeni filiam, Joannis Palæologi uxorem. Mss. ibid. Lamb. V, pag. 195 (FABR.), s. p. 406 seq. ed. Koll. n. 2, cod. 265. — Mediolani in bibl. Ambros. de octo beatitudinibus et alia quædam super dicta S. Basilii cum commentario, teste Montfauc. in Bibl. biblioth. Mss. p. 503 E. (HARL.)*

9. *Oratio in exaltationem crucis Græce et Lat. apud Gretserum de cruce, tom. II, p. 174. Incipit: Ἐπειδὴ τῆς πρώτης καὶ θελας. Et altera in tertiam jejuniorum Dominicam, de crucis adoratione id. p. 360. Incipit: Προσποῶν καὶ διαγράφων. (FABR.) Altera, quæ Gr. et Lat. exstat in tomo II, syntagmatis Jac. Gretseri de sancta cruce, col. 1477. Ingolstadt. 1646 fol. attribuitur Philotheo, in cod. autem Cæsar. 263 et 264 ascribitur Jo. Calecæ. V. Lambec. tom. V, p. 393, not. 2; et p. 401, not. 2. Add. supra vol. X, p. 246 et 247. (HARL.)*

10. *Ἀνατροπὴ sive Delestatio anathematismorum, a noniophylace, Harmenopulo, in epitome juris adscriptorum, et quod ex Chrysostomi sententia non temere anathemati subjiciendi sint Christiani. Exstat Græce et Latine in Freheri jure Græco-Romano lib. IV, pag. 288-290; Francof. 1596. fol. (FABR.) Conf. supra in h. vol. p. 264, ms.; Vindobon. in cod. Cæs. 53 n. 14. V. Lambec. VIII, p. 1008 seq.—*

(p) Sive p. 487, Kollar. n. 3, cod. 265 de canticis una cum Acoluthia: — p. 440, n. 29, cod. 263, Canon in Gregor. Palamam acrostichis: — Philothei Officium in eundem, una cum inserto Synaxario vite ipsius, ibid. p. 600, in cod. Cæs. 324. Conf. supra in hoc cap. § 1, sub fin. (HARL.)

(q) Sive vol. VIII, p. 459, ed. nov. Add. supra ad vol. IX, p. 206, Romæ in bibl. Vatic. teste Montfauc. in Bibl. biblioth. mss. p. 12 D, et ib. p. 703 B, de cod. bibl. Sfortianæ. (HARL.)

(r) In cod. 61, qui incipit ab homilia in *Publicani et Pharis.* et singularium, quæ multæ sunt, homiliarum indicem dedit cl. Hardt in *Aretini Beyträgen*, etc. ann. 1804, part. 1, p. 44 sqq. et part. II, p. 3, sqq., et p. 7 seq. cum his quæ indicantur in Cat. codd. Naniæ ac Taurin. confert, hlemque alias 32 homilias Philothei ex eodem coll. enumerat atque colligit, p. 15. — In cod. 199 ingens ejusm. homiliarum numerus reperitur, eæque diligenter recensentur ab Hardt. l. c. ann. 1805, part. II, p. 117 sqq. — Pariter Venetiis in codd.

Naniæ 409, 418, 419 quas singulas recenset (Mingarell.) in cat. codd. Gr. Nan. 209 sqq., 259 sqq., 245 sqq., ad quem ablegamus lectorem, et cod. 420 aliquot continet homilias, n. in Dominicis in *Mattheum, Lucam*, et in dies festos SS. V. ibi l. p. 248 sqq. (Homilia II in *Evangel. Lucæ* sunt quoque Venet. in cod. Marc. 582.) — Taurin. in codd. bibl. reg. 51 et 154. V. Cat. codd. Gr. Taur. p. 155, in primis p. 247 sqq., ubi singulæ 59 homiliae s. *Institutiones* (διδασκαλία) enumerantur, subjecto cujusque initio. In Petri Possini *Thesauro ascetico*, n. 15, est Philothei Sermo de mandatis Domini nostri Jesu Christi. V. infra vol. XIII, p. 755. De Græcis Dominicorum dierum nominibus, v. Kollar. ad Lambec. Comment. vol. III, p. 168 seq. not. B et A; isque provocat ad Allatium, *De Dominicis et hebdomadibus Græcor.* p. 1463. — (HARL.)

(s) Sive p. 403 seq. n. 1, cod. 265 ed. Koll. et vol. VI, part. 1, pag. 32, n. 11, cod. 10. (HARL.)

Paris. in bibl. publ. 1361, n. 3, et 1365, n. 3 et 4; Taurin. in cod. Reg. 278. V. Cat. cod. l. Gr. Taur. p. 381, in cod. Meermann. quem hic in Supplemento Novi thesauri juris civ. et canon. Hagæ Com. 1780, fol. p. 374, laudat, comparat cum ed. Leunclav. tom. I, p. 288, et præcipuas varr. lectt. enotat. (HARL.)

11. *Ordo instituendi diaconum*, Latine in *Bibl. Patrum*, tom. IV, Paris. 1575; et tom. VI, Paris. 1589; et tom. XV, edit. Colon. ann. 1618; et tom. XXVI, edit. Lugd. 1677, p. 214-216. Græce vero et Latine cum notis Jac. Goari exstat in limine Euchologii vulgati Paris. 1647, fol. [f. p. 1-28, ed. Venet. 1750, fol.] sub titulo Διάταξις ιεροδιακονίας, *Ordo sacri ministerii, quomodo sacerdotii diaconus ministrat in celebribus vesperis, Matutino et Missa.* (FABR.) Conf. Catal. bibl. Leidens. p. 64 seq. (HARL.)

12. In *Anysiam* Thessalonicensem sermo. Incipit : Οὐδὲν ἀρετῆς τιμώτερον, ms. meminit Allatius de Simeon. p. 103; et locum ex eo profert, p. 416, contra Hottingerum. (FABR.) Mss. Romæ in bibl. Vaticana, teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.* p. 13 C. — Mosquæ in bibl. synod. ccd. 165, in quo etiam exstant :

In S. S. omnium Dominicam. (Vid. n. 13.)

Vita et martyrium. s. Φευρωνίας (alibi legitur Φεθρωνίας), inc. Τυραννικὸν τι καὶ βίαιον ἔρωσ. Est quoque in cod. mox memorando bibl. Marc. *Vita Febronix martyris et Vita Anysie Thessalonic.*

Vita Sabæ jun. inc. Σθάς ὁ θαυμαστός, ὑπέθεσις ἐγώνων. Eadem in cod. Marc. mox laudando. — V. supra, vol. X, p. 319.

Orat. in S. Onuphrium. init. Τοῖς τῶν ἀνδρῶν ἀρίστοις. Ead. in cod. Marc. cit.

Orat. dogmaticæ contra Acindynum et ejus sectatores. Inc. Καὶ πάσαι μὲν ὁ τῆς ἀληθείας, et

In Dormitionem B. Mariæ. Init. Ἦχω τήμερον, ὦ φίλοι, κατὰ δύναμιν ἀποδώσω. V. Matthæi Notit. cit. p. 97 seq. et p. 177, de orat. dogmaticis in cod. 277.

In Anysiam, Venet. in bibl. Marc. cod. 582, in quo exstant *Vite et elogia SS.* præmissa protheoria, ejus initium : Τῷ παρόντι λόγῳ σκοπὸς ἔστιν. Sequuntur *Sanctorum omnium Vitæ.* Init. Καὶ τὸ λόγιον μὲν ἄλλως. Tum, præter memoratas, *Vitæ :*

Germani Hagioritæ. Inc. Ἀλλὰ πῶς ἂν τις τὸ καθ' ἡμᾶς.

Isidori patr. CPolit. init. Ἰσιδωρον δὲ ἀρα τὸν μέγαν.

Phocæ martyris. Inc. Εἰ δὲ καὶ τοὺς λαμπρούς. *Philothei* homiliam in illius laudem continet quoque col. 1185, n. 15, bibl. Paris. publ. V. Append. ad Cat. Mss. bibl. Par. tom. II, p. 618.

In SS. omnes ἀκολουθία. Init. Ποιοὺς εὐφημιῶν μέλεισιν.

In SS. apostolos. Inc. Ἔδει μὲν ὡς ἀληθῶς.

Postea sequuntur Sermones varii, scil.

De lumine Dominico in monte Thabor, et de divina operatione adversus contradicentes, apologeticus Γ. Inc. Καὶ πάσαι μὲν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος. II. *Adversus eosdem de divinitate, et divino lumine, de spiritibus visionibus et de sacra perfectorum oratione.* Inc. Περὶ μὲν δὴ τούτων ἱκανῶς ἔχειν οἶμαι. (Legitur in cod. Mosquensi synod. 356, n. 5. V. Matthæi Notit. cit. p. 218, add. supra, ad n. 1, fin.)

Ad Ignatium episcopum in dictum Proverbiorum : *Sapientia ædificavit sibi domum.* Init. Σὺ μὲν, ἐπεὶ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπε. Opus dividitur in tres sermones. (Exstat quoque in cod. Mosquensi cit. 356, n. 8.)

Sermo historicus in *obsidionem et captivitatem Heracleæ, a Latinis factam*, sub imperio Cantacuzeni et Palæologi. Init. Ἔτος μὲν ἦν ἐξηκοστὸν ἀπὸ κτίσεως κόσμου.

Epistola, s. homilia missa CPoli ad Heracleotas, per urbes et oppida Thraciæ et Macedoniæ dispersos. Inc. Φιλόθεος ταπεινὸς μητροπολίτης. V. Cat. cod. Gr. Marc. p. 505 seq. (HARL.)

13. *In SS. omnium Dominicam.* Incip. Καὶ τὸ λόγιον μὲν ἄλλως τὰ τῶν ἀγίων ἐκάστους διεξιέναι. MS. Lambec. IV, p. 60. (FABR.) Sive p. 131, n. 4 ed. Kollar. cod. 111. V. supra ad vol. X, p. 329, quibus add. cod. bibl. Marc. citat. et cod. Mosquens. 336, n. 2. V. Matthæi not. cit. p. 218. (HARL.)

14. *Canon in S. Gregorium martyrem*, ms. Lambec. V, p. 282. Incipit : Ἀναστάσεως ἡμέραν κατιδόντες λαμπράν. (FABR.) Sive p. 599, ed. Koll. in cod. Cæs. 321. — Venet. in cod. Marc. 14 qui continet Horologium magnum, exstant *Canones Philothei* et aliorum *paracletici* in Deiparam Virginem, Christum et angelos custodes. V. cel. Morelli bibl. ms. Gr. et Lat., tom. I, p. 29. — Paris. in bibl. publ. col. 12, n. 3, et (teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.* p. 132 C, in cod. Mazar. 198.) *Philothei Troparia* in form. dialogi inter Christum et S. Deiparam. (HARL.)

15. *Canon in Joannem Damascenum* citatur ab Allatio contra Hottingerum, p. 276.

16. *Synodicam de baptismo* laudat Nic. Comnenus, p. 310 Prænot. mystagog. Aliud *Synodicon, Ne excommunicatio fiat sine judicio*, p. 245; et *De non mutilanda vel interpolanda S. Chrysostomi liturgia*, p. 352.

17. *Orationem secundam de pace Christi*, id. p. 141.

18. *De veteri circumcissione*, ad magnum domesticos Palæologos responsum, ms. in bibl. Coisliniana

p. 176. Incipit: Ἐγὼ μὲν ὕμῃ; ἡμῶν ἐκ μακρῶ; ἀποδημίας. (FABR.) Paris. in bibl. publ. cod. 1276, n. 5. (HARL.)

19. *Theoremata Ethica, Physica, Theologica atque excerpta e variis auctoribus.* Labbe, p. 29, bibl. novæ mss.

20. Περὶ ἐπισημασίων ἐγκυκλίων. *Interpretatio significationum circumvolutionis siderum*, ms., in codice mutilo Lambec. V, pag. 97. (FABRIC.) S. p. 207, Kollar. n. II, col. 238. (HARL.)

21. *Capita Ascetica* 40 Philothei, monachi Sinaitæ ms. in bibl. Cæsarea et regis Gallor. Lambec. IV, pag. 145; V, pag. 69 (t) Labbeus, pag. 95 bibl. novæ mss. *Fragmenta sermonum asceticorum*, Lambec. V, pag. 99. (FABR.) Sive p. 210, Koll. n. 20, cod. 238. — Paris. in bibl. publ. codd. 1091, n. 8 (ac n. 9 exstat sequens sermo), atque 1144, n. 5, capita nonnulla. Sequens sermo, et alius *de bello spirituali* (f. intellectuali) leguntur quoque in bibl. Bodlei. cod. Oliver. Cromwelli 111, n. 25 et 26, sive 290. Cat. ms. Angliæ etc. sub nomine Philothei monachi. (HARL.)

22. *De præceptis Domini capitula* 21, sive sermo Περὶ τῶν ἐντολῶν, quod custodia cordis observantur præcepta D. N. Jesu Christi, ms. id. V, pag. 69. [s. p. 150, n. 14, Koll.] Hunc Græce et Latine edidit et præter rem antiquiori, nescio cui, Philotheo velut ex codice 500 annorum tribuit Petrus Possinus in *Thesaurò ascetico*, pag. 316, Paris. 1684, 4. (FABR.) In diss. 1 tamen subjecta Cavei *Hist. litt. SS. Eccl.* p. 17, tribuitur ille sermo cum Possino alii antiquiori Philotheo, Sancti nomine insignito, quoniam ipse codex ms. unde desumptus est sermo, annorum saltem 500 ætatem præ se ferat. (HARL.)

[Philotheus CPol. *parerga*, scripta per Joannem Jonam, Græcum, in bibl. regis Galliæ a. D. 1729; in cod. Harlei. V. Cat. libror. mss. bibl. Harlei. n. 5616. (HARL.)

[*Adversus Lutinus; Gamin.* in cod. Regio 151 sin., inc. Ἠγορήθη δεῖν πρὸς Ἀκτινούς ποιουμένους τὸν λόγον. V. cat. codd. Gr. Taur. p. 242. (HARL.)]

[*Epistola ad illos, qui in aliqua potestate constituti, nulla legum ratione habita, in alienas possessiones involabant.* Inc. Τοὺς μὲν πονηροὺς τῶν ἀρχόντων. Paris. in bibl. publ. cod. 1276, n. 4. (HARL.)]

[Philotheus alius Achillinus, consiliarius regius, cujus somnium viridarii de jurisdictione regia et sacerdotali scriptum anno 1374 Latine vulgavit Goldastus in *Monarchia S. Romani imperii*, tomo I, Hanov. 1612 fol. (u) (FABR.) [In Montfauc. Bibl. biblioth. mss. p. 1400 E, memoratur cod. bibl. Taurin. qui continet scriptum Philothei Alexandrini. Num is fuerit patriarcha Alexandrinus, cujus sit mentio infra in vol. XI, p. 680, vet. ed. definire non audeo. De hoc autem homine, luxurici dedito, conf. Cavei *Hist. litt. SS. Eccl.* II, p. 115, ad a. 995. Ejus quatuor voll. quorum inscriptiones, ex arabico translatae, posuit Caveus, dudum periisse videntur. Idem pro certo affirmare non audeo, num sermo Philothei, de mandatis Domini nostri J. Chr. illum Alexandrinum habuerit parentem. Edidit eum P. Possinus Gr. et Lat. in *Asceticis*. (HARL.)]

[Philotheus, medicus. V. infra vol. XII, p. 647 et 649; et XII, p. 369. — Adl. Lambec. VI, part. II, p. 357 seq. — Philotheus *De urinis* in cod. Mediol. bibl. Ambros. teste Montfauc. in *Bibl. bibl. mss.* p. 503 E. (HARL.)]

[Philotheus, monachus. Mosquæ in bibl. typographie synod. cod. 30 exstat, docente Matthæi in Not. codd. Gr. Mosq. p. 317, n. 28 : Φιλοθέου, μοναχοῦ μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς βάτου ἐν Σινᾷ, περὶ τοῦ τριμεροῦς τῆς ψυχῆς καὶ περὶ νήψεως καὶ εὐχῆς. Inc. Ὁ μακάριος ὁ ἀπόστολος Παῦλος. Et n. 29, ejusdem Περὶ τηρήσεως νοῦ καὶ ταπεινοφροσύνης' init. : Βλέπετε καὶ ὁρᾶτε, φησὶν ὁ Κύριος; μήπω; βαρυνθῶσιν. — In cod. Naniano 95 sunt quoque *Ascetica Philothei, monachi monasterii Sanctissimæ Deiparæ Bati* s. rubi. Inc. Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον. tum sequuntur tres alii ejusdem sermones. V. Cat. codd. Gr. Nan. p. 185. Atque Mingarellus ibid. ex primo sermone longiorem locum excerpit, et provocavit ad Lambec. paulo ante ad n. 21 jam citatum. Auctorem igitur illi sermones habere videntur Philotheum, patriarcham CPolit. qui in aliquot codd. *monachus Sinaita* etiam vocatur. (HARL.)]

[Philotheus, archiepiscopus Selymbriensis, cujus Oratio in S. Agathonicum legitur Venet. in cod. Naniano 309, n. 99, ex eaque Mingarellus in Cat. Codd. Gr. Nan. p. 551 sqq. perlongum locum publicavit. Conf. supra, vol. X, p. 190, ubi illa oratio reliquis addi debet. (HARL.)]

Palamæ vitam præter Philotheum, patriarcham, scripsit Hierotheus, sacellarius, que n. laudari video a Nicol. Comneno pag. 74 Prænot. mystagog.

De Nilo, metropolitæ Rhodio, Allatius in libro *De Nilis*, p. 79 seq. edit. a me curatæ volum. V hujus bibl. (FABR.) In nova hac ed. supra, vol. X, p. 30, ubi v. not. t. (HARL.)

Capiti huic finem imponat Joannes Glycis, Byzantinus, e Logotheta dromi sive cursus publici, patriarcha CP. ab ann. 1316 ad 1320, quo abdicavit patriarchatum, et in Cyriotissæ monasterium se abdidit. Hoc Joanne magistro Atticæ eloquentiæ usum se esse fatetur Nicephorus Gregoras, qui lib. VIII *Hist.* c. 11, ejus *Testamentum* sive *Testamenti* potius præmium affert, cujus se auctorem non obscure

(t) Sive IV, p. 329; Koll. n. 13, cod. 156. — et vol. V, p. 150, ed. Kollar. n. 13, cod. 234. — Romæ in bibl. Vatican. V. Montfauc. Bibl. bibl. mss. p. 12 B. (HARL.)

(u) Plura de eo dantur Fabr. noster in *Bibl. med. et inf. latin.* tom. V, p. 2, ed. Mansi, et H. Wharton. in *Append. ad Cavei Hist. litt. SS. Eccl.* p. 74, ad a. 1370. (HARL.)

prodit. *Synodicon, ne recipiatur ad iudicium excommunicatus*, citatur a Nic. Comneno, pag. 285 Præot. *mystagog*. In codice regio Paris. 3229, teste Boivino, pag. 767, notis ad Gregoram exstant opuscula duo ejusdem fere et argumenti et styli, quorum prius inscribitur: Τοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Γλύκεος ἡ παρατήρις τοῦ πατριαρχεῖου, *patriarchatus abdicatio*. Alterum: Τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου ὑπομνηστικὸν εἰς τὸν βασιλέα τὸν ἅγιον. *Commonitorium ad sanctum imperatorem*, Michaëlem Palæologum (v). De *Grammatica* ejus, quæ ms. servatur in variis bibliothecis, jam feci mentionem volum. VII, pag. 45. [s. vol. VI, pag. 344 nov. ed. Add. cod. Monac. 101, sub cuius finem comparat Jo. Glycæ (Γλύκεος) *De recta constructione*. V. Hardt. in *Aretini Beyträge*, etc., ann. 1804, part. vi, p. 42. (HARL.)] *Narrationem legationis in Armeniam susceptæ*, quam laudat idem Gregoras lib. VI, p. 120, Intercidisse dolendum est. Joannem Glycæ *De vanitate vitæ*, quam inter editos scriptores Græcos Cangius in *Glossario Græco* commemorat, haud vidi.

(v) Duo hæc opuscula sunt Paris. in bibl. publ. (sec. Catal. mss. bibl. Reg. vol. II, p. 522) in cod. 2562, n. 3 et 4. In eod. cod. sunt præterea n. 1 et 2 ejusd. Jo. Glycæ *De orationis constructione* opus ineditum. Inc. Ἡ τοῦ λόγου χρήσις, et *Pro Andronico imperatore precatio*. In ejusdem bibliothecæ cod. 1210 asservantur Jo. Glycæ s. Glycæ *Homiliæ e variis Patrum aliorumque auctorum scriptis collectæ*. Hujusce codicis initio reperiuntur epistolæ, in quibus nihil memorata dignum occurrit, observante auctore catalogi dicti, p. 254, et e Auctoris, inquit, nomen nusquam comparat, ut nec illorum, ad quos scribit. Recentiorum esse, illud argumento est, quod Georgii Corcessii meminerit, theologi magni inter schismaticos Græcos nominis, qui quæ non multis æbhis annis floruit.

— Ibid. in cod. 222, n. 12, reperiuntur anonymi, fortasse Joannis Glycæ (suspiciente auctore catal. citati II, p. 433) *Epistolæ* ad Gabram, ad præfectum caniceo, ad imperatorem, ad Chatziam, ad Cleidam, ad Logothetam, ad anonymos complures. Atqui Florentiæ in bibl. Laurent. cod. 21, plut. 57, disertis verbis ei ascribuntur duæ epistolæ, Τοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Γλύκεος: n. 18. Epistola ad imperatorem (scil. Michaëlem Palæologum, inc. Ἐμοὶ τὸν βλον ἀνῶσαι γέγονε, etc.: n. 19. Epistola ad logothetam ærarii, init. Ὁ σοφώτατε, σὺ μετὰ τῆς ἀληθείας. Vid. Bandin. Cat. cod. Gr. Laur. II, p. 369. — Conf. Rob. Gerium in append. ad Cavei *Hist. lit. SS. Eccl.* p. 21, ad ann. 1316. (HARL.)

OPERUM GREGORII PALAMÆ

ARGUMENTA EX CODICIBUS COISLINIANIS.

(Montfaucon, *Bibl. Coisl.* p. 150)

Codex XCVII, olim CXXXI, bombycinus, XV circiter sæculi, initio et fine mutilus. Supersunt folia 233, quæ continent homilias auctoris nomen non præferentes: sed eas epistola ultimo loco posita docet esse Gregorii Palamæ, Thessaloniceus archiepiscopi. Hujus porro scriptoris perampla quinque volumina in hac bibliotheca consequenter posita habentur, quæ excepto primo de quo nunc agimus, polemica omnia sunt. Horum omnium non levem notitiam dabit capitum et argumentorum omnium collectio quam subjicimus, addita interpretatione Latina. Quinque priores homiliæ abscissæ sunt. Earum quæ supersunt, catalogum damus.

VI. De jejunio dicta videtur, sed initio ac inscriptione caret.

VII. Ὁμιλία ἑτέρα περὶ νηστείας ἐξεφωνήθη καὶ αὕτη κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς αὐτῆς τετραδός. *Homilia altera de jejunio: habita est et ista vespere ejusdem seris tetradis*. Hujus initium est: Ἡδὺ μὲν ὀφθαλμοῖς θέαμα γαληνῶσα θάλασσα.

VIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία περὶ πίστεως, ἐν ᾗ καὶ τῆς κατ' εὐσέβειαν ὁμολογίας ἐκδοσις. Ἐξεφωνήθη κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Ὀρθοδοξίας. *Homilia de fide, in qua priæ confessionis (fidei) expositio. Habita Dominica Orthodoxiæ*. Initium, Πιστεύομεν εἰς τὸν Θεόν etc.

IX. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία τῇ δευτέρᾳ Κυριακῇ τῆς ἁγίας

Τεσσαρακοστῆς, ὑπόθεσιν ἔχουσα τὴν ἐν Καπερναοῦμ λαθόντα παρὰ τοῦ Κυρίου παράλυτον, etc. *Homilia in Dominica secunda S. Quadragesimæ, argumentum habens de paralytico per Dominum in Capernaum sanato* etc. Initium, Αὐτὰς τῆς Δεσποτικῆς φωνῆς, etc.

X. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. *Homilia in venerandam et vivificam crucem Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi*. Initium: Ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς προανεκλήρῳτετο

XI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τῆς τε-

τάρτης ἐν τῇ ἀγίᾳ Τεσσαρκοστῇ Κυριακῇ, ἐν ἣ καὶ περὶ ἐπιμελείας τοῦ ἔδου λογισμοῦ. *Homilia in Evangelium Quartæ in sancta Quadragesima die Dominica, ubi et de cura interioris cogitationis.* Initium : Πολλάκις πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην.

XII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν Εὐαγγελισμὸν τῆς πανυπεράγου Ἀεποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ αἰε παρθένου Μαρίας. *Homilia in Annuntiationem castissimæ Dominæ nostræ Deiparæ et semper Virginis Mariæ.* Init. : Ὁ μὲν ψαλμῶδες Προφήτης.

XIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα τῇ Κυριακῇ τῶν Βαλῶν. *Homilia habita Dominica Palmatum.* Init. : Καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου.

XIV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία δεικνύσασα τὸ τοῦ Σαββάτου καὶ τῆς Κυριακῆς μυστήριον· καὶ εἰς τὸ τῆς καινῆς Κυριακῆς Εὐαγγέλιον. *Homilia, quæ Sabbati et Dominicæ mysterium declarat; et in Evangelium novæ Dominicæ.* Init. : Καὶ νῦν Κυριακὴν ἐορτάζομεν. Hæc homilia scholia habet textui interposita.

XV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία τῇ Κυριακῇ τῶν Μυροφόρων, ἐν ἣ καὶ ὅτι πρώτη τῶν Κύριον ἢ Θεοτόκος εἶδεν ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα. *Homilia in Dominica Myrophoron, id est, eorum quæ corpus Domini unctum venerunt in monumentum; et quod Deipara Dominum ex mortuis suscitatum prima viderit.* Init. : Ἡ τοῦ Κυρίου ἀνάστασις.

XVI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ κατὰ τὴν Σαμαρείτιδα τοῦ Χριστοῦ Εὐαγγέλιον, καὶ ὅτι δεῖ καταφρονεῖν τῶν παρόντων. *Homilia in Evangelium Samaritanæ, et quod oporteat præsentia despiciere.* Init. : Διὰ πταῶν τῶν νῦν διερχομένων ἡμερῶν.

XVII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ἐωθινὸν δγδοον, ἐν ἣ καὶ ὅτι μεγάλων δωρεῶν ἀξιώθησονται οἱ μέχρι τέλους μετ' εὐλαβείας ἐν ταῖς ἱεραῖς συνάξεσι παραμένοντες. *Homilia in matutinum octavum secundum Evangelistam Joannem, et quod magnis muneribus digni habebuntur, quotquot usque ad finem cum pietate in sacris synaxibus permanserint.* Init. : Ἰωάννης ὁ παρθένος.

XVIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ἣ καὶ πῶς ἀναπληροῦται τὸ νομικὸν Σάββατον. *Homilia in Assumptionem Domini, Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi; ubi etiam quomodo adimpletur et consummatur Sabbatum legale.* Init. : Ἐώρταζον Ἰουδαῖαι τὸ Πάσχα τὸ νομικόν.

XIX. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν αὐτὴν ἐορτὴν, ἐν ἣ καὶ περὶ παθῶν καὶ ἀρετῶν. *Homilia in eandem ipsam solemnitatem, ubi etiam de passionibus et virtutibus.* Init. : Βλέπετε τὴν κοινὴν ἡμῶν ἐορτὴν.

XX. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς δέκατον ἐωθινὸν Εὐαγγέλιον, ἐν ἣ καὶ τοῦ κατὰ Αἰθιοπίας τοῦ καὶ νῦν πρὸς τὸν ἀντικείμενον ἡμῶν πολέμου. *Homilia in decimum matutinum, ubi etiam de bello contra adversarium nostrum tam secundum sensum, quam secundum mentem gerendo.* Init. : Τὰ ἐωθινὰ τῶν θείων Εὐαγγελίων οὐ πάντα εἰσὶν ἐωθινὰ.

XXI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν τελεσθεῖσαν φανέρωσιν καὶ διανομὴν τοῦ Θεοῦ Πνεύματος, ἐν ἣ καὶ περὶ μετανοίας. *Homilia in manifestationem et dispensationem Spiritus divini in Pentecoste factam; in qua etiam de penitentia.* Initium : Ἐθεασάμεθα πρὸ μικροῦ.

XXII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα κατὰ τὴν Κυριακὴν τῶν Ἀγίων πάντων. *Homilia habita in Dominica, Sanctorum omnium.* Initium : Θαυμαστὸς ὄντως ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ.

XXIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θέρους, ἐν ἣ καὶ περὶ τοῦ πνευματικοῦ θέρους. *Homilia habita tempore messis, ubi et de messe spirituali.* Initium : Ὁ τῶν ἀπάντων Ποιητής.

XXIV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα καὶ αὕτη ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θέρους, ἐν ἣ καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος ἡμῶν λογικοῦ θέρους. *Homilia item habita in tempore messis, ubi et de futura nobis rationali messe.* Initium : Ὁ λόγος ὃν ἐλάλησα, ἐκείνος κρινεῖ ἡμᾶς, ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίῳ φησίν.

XXV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν ἁγίων καὶ κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. *Homilia habita in festo sanctorum coryphaeorum apostolorum Petri et Pauli.* Init. : Ἡ τῶν ἁγίων ἐκάστου μνήμη.

XXVI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ὑπόθεσιν ἔχουσα τὸν, κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον, ἐν Καπερναοῦρα λαθόντα παράλυτον· ἐν ἣ καὶ περὶ τῆς κατὰ Θεὸν λήπης. *Homilia, cujus argumentum est Paralyticus, qui secundum evangelistam Mattheum in Capernaum sanatus est; ubi etiam de eo, quæ secundum Deum est, tristitia.* Init. : Μελιχισίφ κηρὶφ ἔοικεν.

XXVII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ὑπόθεσιν ἔχουσα τοὺς κατὰ Ματθαῖον ἐν οἰκίᾳ ἀναβλέψαντας τυφλοὺς, ἐν ἣ καὶ ὅτι οὐκ ἔστι πίστις ἔχειν ἀληθῶς χωρὶς τῶν ἔργων τῆς μετανοίας. *Homilia argumentum habens caecos illos, qui secundum Mattheum in domo visum receperunt; ubi etiam probatur fidem non posse vere haberi sine operibus penitentiae.* Init. : Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

XXVIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα ἐν λιτῇ τελουμένῃ κατὰ τὴν πρώτην τοῦ Αὐγούστου μηνός. *Homilia habita in processione, quæ celebratur prima die mensis Augusti.* Init. : Ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν.

XXIX. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον τῆς ἐνάτης Κυριακῆς Εὐαγγέλιον, ἐν ἣ καὶ περὶ πειρασμῶν. *Homilia in Evangelium secundum Mattheum nonæ Dominicæ, ubi etiam de tentationibus.* Init. : Ἰακωβος ὁ ἀδελφοφθόος.

XXX. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία περὶ ἀρετῶν καὶ τῶν ἀντιθέτων αὐταῖς παθῶν· καλῶτι κόσμος οὗ κοσμοκράτωρ ὁ διάβολός ἐστιν, οὐ τὰ κτισμάτα ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οἱ διὰ τῆς παροχρητικῆς τῶν κτισμάτων ὑποταγέντες αὐτῷ. Ἐξέφωνηθη καὶ αὕτη ἐν λιτῇ. *Homilia de virtutibus et de vitiis ipsis oppositis: et quod mundus cujus princeps est diabolus, non creature Dei sunt, sed ii qui per abusum creaturarum ei*

subditi sunt. Habita est et hæc in processione. Init. : Ὡς περ ἐπὶ γεωργουμένης γῆς.

XXXI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν σεπτὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ἣ παραστάσις ἐστὶ τὸ κατ' αὐτὴν φῶς ἄκτιστόν ἐστιν. Ἐξεφωνήθη πρῶτ' κατὰ τὴν ἑορτήν. *Homilia in venerandam Transfigurationem Domini nostri Jesu Christi, ubi demonstratur lumen, quod in ea luxit, fuisse increatum. Habita est matutinis festi horis. Init. :* Ἐπαινῶμεν καὶ ἡμεῖς καὶ θαυμάζομεν. Edita est latine tom. 26 Biblioth. Patr. Lugdun. ex interpretatione Combesisii.

XXXII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Κυρίου σεπτὴν Μεταμόρφωσιν, ἐν ἣ παραστάσις ὡς εἰ καὶ ἄκτιστόν ἐστι τὸ κατ' αὐτὴν θεϊκότατον φῶς, ἀλλ' οὐκ ἐστὶν οὐσία Θεοῦ. Ἐξεφωνήθη κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν. *Homilia in eandem venerandam Transfigurationem : ubi demonstratur lumen divinissimum quod in ea splenduit, etiamsi increatum sit, non esse tamen essentialiam Dei. Habita est in sancta Liturgia. Init. :* Ἡσαίας ὁ προφήτης. Edita ibidem eodem interprete.

XXXIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία βηθεῖσα κατὰ ἑνδεκάτην τοῦ Ματθαίου Κυριακὴν, ὑπόθεσιν ἔχουσα τὴν παραβολὴν · « Ὁμοιωθήσεται βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὃς ἠθέλησε συνᾶραι λόγον » ἐν ἣ καὶ περὶ ἀνεξιχνίας καὶ συμπαθείας. *Homilia habita undecima Dominica secundum Matthæum, argumentum habens parabolam illam : « Simile erit regnum cælorum homini regi, qui voluit rationem ponere » ubi de tolerantia et compassione. Init. :* Ὁ Θεὸς αὐτεξούσιον πλάττων τὸν ἄνθρωπον.

XXXIV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν πάνσεπτον Κοιμησίαν τῆς πανυπεράγου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀει Παρθένου Μαρίας. *Homilia in venerandam dormitionem castissimæ Dominæ nostræ Deiparæ ac semper Virginis Mariæ. Init. :* Τὴν ἐμὴν ὁμιλίαν σήμερον.

XXXV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ πρῶτον ἑωθινόν, ἐν ἣ καὶ ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ θελον βάπτισμα σῶσαι τὸν ἄνθρωπον, εἰ μὴ καὶ τὴν τήρησιν ἔχειν σπαύδει τῶν θεῶν ἐντολῶν. *Homilia in primum matutinum, in qua docetur non sufficere divinum baptismum ad salutem hominis, nisi is sollicitus sit ad observationem divinatorum præceptorum. Init. :* Ὁ πρὸ τῶν ὄντων ὢν.

XXXVI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία βηθεῖσα ἐν λιτῇ γενομένη διὰ τὴν ἀθήθην καὶ ἀθρόαν τοῦ θανάτου τηνικαῦτα πληγὴν. *Homilia habita in processione, quæ facta est ob insolitam et frequentem, quæ tunc accidit, mortalitatem. Initium :* Ἰωάννης ὁ ἑξαπημένης.

XXXVII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν ἀποτομὴν τοῦ τιμίου προφήτου Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου. *Homilia in decollationem venerandi prophetæ præcursoris et baptistæ Joannis. Init. :* Εἰ τίμος ὁ θάνατος τῶν ὁσίων.

XXXVIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία τῇ τεσσαρτακαίδεκάτῃ τοῦ Ματθαίου Κυριακῇ εἰς τὴν παραβολὴν τὴν

καλοῦσαν εἰς τοὺς γάμους τοῦ υἱοῦ, ἐν ἣ καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας· Διατί ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς εἰδὼς τοὺς μηδαμῶς ἢ μὴ (sic) δι' ἔργων ὑπακούσοντας, καὶ διατί ἐποίησε τοὺς κολασθησομένους ; *Homilia in decima quarta Matthæi Dominica, in parabolam evocantem ad nuptias Filii, ubi et adversus eos qui dicunt : Quare vocavit Deus, cum probe nosset eos qui nullatenus per opera obedaturi erant, et cur supplicio dignos effecit? Init. :* Τῆς σήμερον ἀναγνωστέσομένης.

XXXIX. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν σωτήριον γεννησιν τῆς πανυπεράγου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος ἀει Παρθένου Μαρίας. *Homilia in salutarem nativitatem castissimæ Dominæ et Dei Matris semper Virginis Mariæ. Initium :* Πᾶς μὲν καιρὸς ἐπιτηδεῖός ἐστι.

XL. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ τῆς ἑπτακαίδεκάτης τοῦ Ματθαίου Εὐαγγέλιον τὸ περὶ τῆς Χαναανάς, ἐν ἣ καὶ περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου εὐτελείας καὶ τῆς ἐπαινετῆς ταπεινώσεως. *Homilia in Matthæi Evangelium decimæ et septimæ Dominicæ de Chananaea, in qua de hominis vilitate, et de laudabili humilitate. Init. :* Ὅτι Κύριος ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται.

XLI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν καὶ τῷ Χριστῷ ἐξῶς ἡγαπημένον Ἰωάννην τὸν Θεολόγον, ἐν ἣ καὶ περὶ τῆς εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπης. *Homilia in sanctum apostolum et evangelistam, atque a Christo eximie dilectum Joannem Theologum ; in qua de charitate ergu Deum et proximum. Init. :* Ἐορτὴν ἄγομεν σήμερον.

XLII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ τῆς δευτέρας Κυριακῆς τοῦ Λουκᾶ Εὐαγγέλιον τὸ λέγον· Ὡς ἂν θέλετε ἴνα ποιῶσι ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως. Ἐν ἣ καὶ κατὰ τοκίζόντων. *Homilia in Evangelium Lucæ in secunda Dominica, ubi dicitur : « Quomodo vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter. » In hac etiam est invectio in seneratores. Init. :* Ὁ πλάσας κατμήνας τὰς καρδίαις ἡμῶν.

XLIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ τῆς τρίτης Κυριακῆς τοῦ Λουκᾶ Εὐαγγέλιον, ὑπόθεσιν ἔχον τὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐγερόντα τῆς χήρας παιδᾶ ἐν ἣ καὶ περὶ τοῦ συγγνωμονικοῦς ἡμᾶς καὶ συμπαθείς πρὸς ἀλλήλους εἶναι. *Homilia in Evangelium Lucæ tertix Dominicæ, argumentum habens puerum viduæ a Domino suscitatum ; ubi docetur nos ad condonandum et miserandum pronos esse debere. Init. :* Τὸ θεῖον καὶ κοινωφελές.

XLIV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ τῆς τετάρτης Κυριακῆς τοῦ Λουκᾶ Εὐαγγέλιον τὸ λέγον· Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείραι τὸν σπόρον αὐτοῦ, ἐν ἣ καὶ περὶ τῆς ὀφειλομένης πρὸς τοῦ σπόρου τούτου παρ' ἡμῶν τελεῖσθαι καλλιέργιας. *Homilia in Evangelium Lucæ Dominicæ quartæ, ubi dicitur : « Exiit qui seminat, seminare semen suum. » In qua etiam agitur de bonis operibus, quæ antequam semen spargatur, complere debemus. Init. :* Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

XLV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴ τῆς πέμπτης Κυ-

ριακῆς τοῦ Λουκᾶ Εὐαγγέλιον λέγον· « Ἀνθρωπος τις ἦν πλούσιος καὶ ἐνεδιδύσκετο πορφυράν καὶ βύσσον· » ἐν ἧ καὶ περὶ πλουσιῶν τε καὶ πενήτων, εἰς ὁ σωζόμενος· *Homilia in Evangelium Lucæ quintæ Dominicæ, ubi dicitur: « Homo quidam erat dives et induebatur purpura et bysso: » in qua de divitibus et pauperibus, quis salvus fiat.* Init.: Τῶν κατὰ σώμα χρεῖων.

XLVI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία, εἰς τὸν ἐν ἀγίοις μεγαλμάρτυρα καὶ θαυματουργὸν καὶ μυροβλύτην Δημήτριον. *Homilia in S. magnum martyrem miraculorum patratores, et unguenta effundentem Demetrium.* Init.: Ἐμοὶ δὲ λίαν ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου, ὁ Θεός.

XLVII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὸ τῆς ἕκτης τοῦ Λουκᾶ Κυριακῆς Εὐαγγέλιον τὸ λέγον· « Ἐξελεύσονται ἀπὸ Ἰησοῦ εἰς τὴν γῆν ὑπήνηθησαν αὐτῷ ἀνὴρ ἐκ τῆς πόλεως, ὃς εἶχε δαιμόνια ἐκ χρῶν ἰκανῶν. » *Homilia in evangelium Lucæ sextæ Dominicæ, cujus verba sunt: « Egressi autem Jesu in terram occurrunt ei de civitate, qui habebat dæmonia a temporibus multis. »* Init.: Ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ ἀκούει.

XLVIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία, ὅτι ἡ πρὸς τὸν Θεὸν συνεχῆς διὰ προσευχῆς καὶ ψαλμωδίας ἔντευξις ἔδρα ἐστὶ καὶ ἀσφάλεια παντὸς καλοῦ, καὶ ἀποτροπὴ καὶ λύτρωσις πάσης κακίας τε καὶ δυσχερείας. *Homilia, quod frequens cum Deo colloquium per orationem et psalmodium, sit firmamentum et tutamen omnis boni, et aversio atque liberatio ab omni malo et infortunio.* Init.: Ἐπὶ νοῦν λαβὼν ὁ Δαβὶδ καὶ ἀναλογισάμενος.

XLIX. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν πρὸς τὰ Ἅγια πῶν ἁγίων εἰσοδον, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς θεοειδῆ βίον τῆς πανυπεράγνου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀει Παρθένου Μαρίας. *Homilia in ingressum in Sancta sanctorum, et inibi vita divina castissimæ Dominæ nostræ Deiparæ ac semper Virginis Mariæ.* Init.: Ἐπὶ τῶν μεζόνων.

L. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα κατὰ τὴν αὐτὴν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσοδον ἑορτὴν πανυπεράγνου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου. *Homilia habita in eadem solemnitate ingressus in Sancta sanctorum castissimæ Dominæ nostræ Deiparæ.* Init.: Εἰ ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ ξένδρον γινώσκειται.

LI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία, ὅτι μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν καὶ τὸς . . . μεζόνων ἀμοιβῆς, καὶ τοῖς ἀπειθοῦσι πλείων ἢ κόλασις, καὶ περὶ διαφόρων παθῶν καὶ ἀρετῶν. Ἐξεφωνήθη κατὰ δεκάτην τοῦ Λουκᾶ Κυριακῆς, ἧτις ἐστὶ τῆς τῶν προπατόρων. *Homilia, quod post Domini adventum et credentibus major retributio, et non obsequentibus majus supplicium paretur; ac de diversis vitiis virtutibusque.* *Habita est decima Lucæ Dominica, quæ est primorum Patrum.* Init.: Ἐκφύετε μὲν καὶ ὁ παλαιὸς νόμος.

LII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία, ἐκφωνηθεῖσα τῇ Κυριακῇ πῶν προπατόρων, ἐν ἧ καὶ πρὸς τοὺς ῥαθύμως ἔχοντας εἰς τὴν ἀρχόρασιν τῆς διδασκαλίας διὰ τὴν τοῦ καιροῦ δυσχέρειαν καὶ τῶν σωματικῶν χρεῖων ἐνδεσίαν.

Homilia habita Dominica primorum Patrum, in qua adversus eos agitur qui sequitur se habent in audienda doctrina, tum ob difficultatem temporis seu calamitatem, tum ob penuriam corporalium necessitatum. Init.: Τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. *Hæc magna ex parte mutilata est.*

LIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία περὶ τῶν ἁγίων καὶ φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, ἐκφωνηθεῖσα πρὸς τετάρτων ἡμερῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως. *Homilia de sanctis et horrendis Christi mysteriis, habita quatuor diebus ante Christi ortum.* Init.: Ὁ λόγος ὁ συντελῶν πρὸς σωτηρίαν. *Bis descripta occurrit num. 53 et 64.*

LIV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία τῇ Κυριακῇ πρὸς τῆς Χριστοῦ γεννήσεως τῶν ἁγίων Πατέρων περὶ τῆς κατὰ σάρκα γενεαλογίας τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς αὐτῶν ἐν παρθενίᾳ τακούσης ἀεὶ παρθένου Θεοτόκου. *Homilia in Dominica ante Christi nativitatem ex SS. Patribus de genealogia secundum carnem Domini, et Dei nostri Jesu Christi, necnon ejus qui ipsum in virginitate genuit, semper Virginis Mariæ.* Init.: Ἀγενεαλόγητον εἶναι τὸν Κύριον.

LV. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τὴν κατὰ σάρκα θείαν καὶ σωτήριον γέννησιν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. *Homilia in divinam et salutarem secundum carnem nativitatem Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi.* Init.: Τῆς παρθενικῆς λοχείας ἡ νῦν τελετή.

LVI. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία περὶ τῶν κατὰ τὸ θεῖον βάπτισμα τελουμένων, καὶ περὶ μετανοίας, καὶ περὶ τῶν περὶ αὐτῆς εἰρημένων παρὰ τοῦ βιπτιστοῦ Ἰωάννου. Ἐξεφωνήθη τῇ παραμονῇ τῶν φωτῶν. *Homilia de iis qui secundum divinum baptismum initiati sunt, ac de pœnitentia, deque iis quæ a Joanne Baptista circa illam dicta sunt. Habita est in expectatione luminum.* Init.: Ἡ μετάνοια καὶ ὄρχη ἐστὶ καὶ μεσότης καὶ τέος.

LVII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ῥηθεῖσα τῇ ἀγίᾳ καὶ σεβασίμῃ ἑορτῇ τῶν Φώτων, ἐν ἧ κατὰ τὸ ἐγγωρῶν ἐκφανσις τοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ βαπτίσματος. *Homilia habita in sancto et venerando festo Luminum, ubi pro facultate expositio mysterii baptismatis Christi.* Init.: Χθὲς συνεκκλησιάσθη καὶ συνεορτάσθη ἡμῖν.

LVIII. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία τῇ ἰβ' Κυριακῇ τοῦ Λουκᾶ, ὑπόθεσιν ἔχουσα τῶν δέκα λεπρῶν παράδειξον ἰασίν· ἐν ἧ περὶ τῆς πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς ἑαυτοὺς τε καὶ ἀλλήλους εἰρήνης. *Homilia in duodecima Dominica Lucæ, cujus argumentum est decem leprosum mirabilis curatio; ubi de pace cum Deo inter nos mutuo habenda.* Init.: Τὰ τοῦ παλαιοῦ νόμου πάντα συμβολικά.

LIX. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία τῇ ιε' Κυριακῇ τοῦ Λουκᾶ, ὑπόθεσιν ἔχουσα τὴν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ζακχαίου διόρθωσιν καὶ σωτηρίαν, ἐν ἧ καὶ κατὰ φιλαργυρίας. *Homilia in decima quinta Dominica Lucæ, argumentum habens: « Zacchæi principis teloræ pœnitentia et salus. » In qua etiam contra avaritiam.* Init.: Πρῶτον μὲν τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ.

LX. Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν θαυμαστὸν καὶ ἱσάγ-
 γελον βίον τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Πέτρου τοῦ ἐν
 τῷ ἁγίῳ δρεὶ Ἄθω ἀσκήσαντος. *Sermo in admi-
 randam et angelicæ prætem vitam S. Petris nostri
 Petri, qui in sancto monte Atho asceticam vitam
 duxit. Initium: Οὐ δίκαιόν ἐστιν ὡς γέ μοι δοκέει.
 Hæc oratio sine mutila est, uno videlicet exciso
 folio.*

LXII. Libellus moralis ἑκέφαλος. Huic præfixa
 erat præfatiuncula seu epistola, ut videtur, nun-
 cupatoria ad virginem, cujus initium cum præce-
 denti folio abscissum est. Pauca supersunt ex fine
 quæ sic incipiunt: Θυγατέρα; τοῦ μεγάλου βσι-
 λέως, καὶ μάλιστα τὴν σύνεσιν ἣν ἐκ τοῦ σοῦ γένους
 τῷ χορηγῷ τῆς ἀφθορίας νυμφεύσασθαι ποθεῖς.
 Hic liber dividitur in capita quæ sequuntur:

Ἵτι ἐστὶ τις καὶ ψυχῆς θάνατος τῆς ἀθανάτου φύ-
 σει. *Quod animæ æterna immortalis quædam mors
 sit.*

Τίς οὗτός ἐστιν ὁ θάνατος; *Quænam hæc mors?*
 Ἵτι οὗτος ὁ κατὰ ψυχὴν θάνατος καὶ τὸν σωμα-
 τικὴν προεξένησε θάνατον. *Quod illa mors animæ
 mortem etiam corporis procuraverit.*

Ἵτι καὶ τοῦ αἰωνίου θανάτου πρόξενος οὗτος γί-
 νεται. *Quod illa mors, æterna quoque mortis causa
 sit.*

Τίς ἡ ὄντως τῆς ψυχῆς ζωὴ. *Quænam vere sit
 animæ vita.*

Ἵτι ἡ ζωὴ αὐτῆ καὶ τὸ σῶμα ἀπαθανατίζει. *Quod
 hæc vita corpus etiam immortale faciat.*

Ἵτι καὶ ἀναληφθήσονται, καθάπερ καὶ ὁ Κύριος
 εἰ κατὰ Χριστὸν πολιτευσάμενοι. *Quod sicut Domini
 nus, sic etiam ii qui secundum Christum vixerint,
 assumendi sint.*

Ἵτι ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα λαμβάνει τὴν ἀρχὴν ἐν τῷ
 ἀνθρώπῳ ἡ αἰωνία ζωὴ. *Quod æterna vita ex hoc
 sæculo in homine initium habeat.*

Ἵτι οὐδ' ἔλως ἔχει χῶρον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ἀπό-
 γνωσις. *Nullum in homine esse desperationi locum.*

Περὶ φιλανθρωπίας θείας. *De amore Dei erga
 homines.*

Codex XCVIII olim CCII, bombycinus, XV, sæculi, foliorum 292. Fuit olim τῶν κατοχυρωμένων τῆς
 ἱερᾶς λαύρας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Ita initio libri. In eohabentur Gregorii Palamæ opera, ejusque Vita.
 Index initio præfixus dicitur τοῦ πρώτου βιβλίου, *tomii primi*, quem sequitur, secundus in cod. sequen-
 ti. In hoc autem primo continentur ea quorum argumenta sequuntur.

Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν
 ἔλλογιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον ἀρχιεπίσκοπον Κυ-
 ζίκου Ἀθανάσιον, ἐρωτήσαντα περὶ τῶν Ἀκινδύνου
 συγγραμμάτων, εἰ τοῖς τοῦ Βαρλαάμ ἐκείνου συμ-
 φωνεῖ περὶ τοῦ Θεοῦ φωτὸς καὶ τῆς θεοῦ χάριτος.
*Gregorii archiepiscopi Thessalonicensis ad eruditis-
 simum et religiosissimum archiepiscopum Cyziceum
 Athanasium, qui de scriptis Acindyni sciscitatus erat,
 utrum scilicet concordarent cum scriptis Barlaamii
 de Dei lumine et de divina gratia. Initium: Πυθιά-
 νη περὶ τῶν Ἀκινδύνου συγγραμμάτων.*

Fol. 18 verso, Λόγος δεύτερος. Ποσᾶν ἡ θεία
 ἔνωσις καὶ διάκρισις καὶ ὅτι μὴ κατὰ τὰς ὑπο-

ἱερὴ παρθενίας. *De virginitate.*

Ἵτι δεῖ τὴν παρθένον φεῦγειν τοὺς κατὰ σάρκα
 συγγενεῖς. *Quod oporteat virginem fugere cognatos
 secundum carnem.*

Διατὶ τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι μακαρίζει ὁ
 Κύριος. *Cur pauperes spiritu beatos prædicet Do-
 minus.*

Περὶ φιλοκτημοσύνης. *De avaritia seu possessio-
 num amore.*

Περὶ τῶν ἐπερχομένων πειρασμῶν. *De tenta-
 tionibus irruentibus.*

Πῶς ἐκ τῆς κατὰ νοῦν σχολῆς τὸ πένθος τίκεται.
Quomodo ex otio secundum mentem luctus gignatur.

Περὶ φωτισμοῦ θεοῦ, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν θεω-
 ρίας. *De illuminatione divina, et de contemplatione
 inde proveniente.*

Homilia 63 deest. Homilia 64 eadem est ac Ho-
 milia 53.

LXV. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιτομία περὶ τῆς κατὰ σάρκα
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας, καὶ
 τῶν δι' αὐτῆς κεχρησμένων τοῖς ὡς ἀληθῶς εἰς
 αὐτὸν πιστεύουσι, etc. *Homilia de œconomia secun-
 dum carnem Domini nostri Jesu Christi, et de bonis
 quæ per eam vere credentibus concessa sunt. Ini-
 tium: Ὁ τοῦ Θεοῦ προαιώνιος καὶ ἀπερίληπτος.*

LXVI. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ ἦν ἐξ Ἀσίας αἰχμά-
 λωτος ὢν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν Ἐγραψεν.
*Ejusdem epistola quam ex Asia, captivus cum esset,
 ad Ecclesiam suam scripsit. Initium: . . .*

Ταπεινὸς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης πᾶσι τοῖς ἐν
 ἁγίῳ Πνεύματι. Hujus postrema pars abscissis ali-
 quot foliis desideratur. Et insuper tam epistolæ
 quam homiliæ præcedentis exesa in interiori mar-
 gine folia ad litteras usque rescidit nuperus Co-
 dicis compactor, et nova charta agglutinata scrip-
 turam magna ex parte obtexit. Fere integra inse-
 ritur in Gregorii Vita per Philotheum scripta
 Cod. seq. fol. 263 et seqq. Postrema pars quæ
 hic desideratur fere tota est fol. 264 verso, col.
 4, lin. ult. et fol. seqq.

στάσεις μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς κοινὰς προό-
 δους καὶ ἐνεργείαις διάκρισιν ἐιδιόχθημεν ἐπὶ
 Θεοῦ, καὶ ὅτι καθ' ἑκατέραν ἔνωσίν τε καὶ διάκρισιν
 ἀκτιστον φρονεῖν παρελάβομεν αὐτὸν, καὶ Βαρλαάμ
 καὶ Ἀκινδύνος ἀπαρέσκονται. *Sermo secundus. Quo-
 tuplici modo divina unio et distinctio intelligantur,
 et quod non secundum hypostases tantum, sed etiam
 secundum communes emissiones et operationes dis-
 tinctionem esse in Deo didicerimus; et quod secun-
 dum utramque unionem et distinctionem ipsum esse
 increatum acceperimus, quantumvis id Barlaamo et
 Acindyno displiceat. Init.: Διονύσιος ὁ μέγας, ἀν-
 τήχοος γεγωνὸς τῆς τῶν ἀποστόλων φωνῆς.*

Fol. 29 et deinceps. Antirrhethici libri septem contra Acindynum. Singulorum librorum ac capitulum argumenta, ut in Codice præfixa jacent, proferemus.

Τῶν πρὸς Ἀκίνδυνον ἀντιρρητικῆς πρώτος, κεφάλαιον ἔχων τῶν αἰρέσεων, αἷς περιπίπτειν ἐκινδύνευσεν αὐτὸς· τι καὶ ὅσοι κατ' αὐτὸν, ἐν καὶ ἀδιάφορον παντάπασιν ἐπὶ Θεοῦ λέγοντες οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν. *Antirrheticus primus contra Acindynum. Catalogus hæresium, in quas incidere periclitantur tum ipse tum quotquot ut ille unam et indistinctam omnino in Deo esse dicunt essentiam et operationem.*

Τὰ κατὰ μέρος τοῦ πρώτου λόγου κεφάλαια. *Primi libri capita singula.*

Κεφ. α'. Ὅτι θεόντως γράφειν ἐπεχειρήσομεν αὐθις. *Cap. 1. Quod merito rursus scribere aggrediamur.*

Κεφ. β'. Τίς δὲ τοῦ λόγου σκοπὸς, καὶ τί λεγόντων ἡμῶν διθεταὶ οἱ ἀντίθεοι· καταψεύδονται. *Cap. 2. Qui sit sermonis scopus, et quod illi Dei inimici nos duos esse deos dicere mentiantur.*

Κεφ. γ'. Περὶ τῶν κοινῶν τῆς ἀνωτάτω Τριάδος ἀκρίστον ἐνεργειῶν, ἃς ἀναίρειν ἐπιχειρεῖ πολυεθῶς ὁ Ἀκίνδυνος. *Cap. 3. De communibus supernæ Trinitatis increatisque operationibus, quas de medio tollere multipliciter conatur Acindynus.*

δ'. Παράστασις διὰ πλείονον, ὅτι δυσσεβῶς οὗτος τοιαύτας ἐνεργείας εἶναι λέγει τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Cap. 4. Pluribus demonstratur ipsum impie dicere hujusmodi operationes esse Filium et Spiritum sanctum.*

ε'. Ἐπι παράστασις, ἔτι δυσσεβῶς ὁ αὐτὸς μόνην ἄκτιστον εἶναι θεοτετὰ φησι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. *5. Demonstratio altera, quod idem impie dicat solam increatam divinitatem esse substantiam Dei.*

ς'. Ὅτι καὶ τοῦ Θεοῦ Μαξίμου, περὶ τοῦ ἐμήτε τῶν νοούντων μήτε τῶν νοουμένων εἶναι τὸν Θεόν, κερφαλαίον καθ' ἑαυτοῦ προβάλλεται. *6. Quod divi Maximi copud illud, « Deum neque cogitantium, neque cogitatorum esse, » contra seipsum afferat.*

ζ'. Ὅτι ἐξ ὧν περὶ θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἔδογματίσαν Ἀκίνδυνος καὶ ὅσοι κατ' αὐτὸν, πλείον ἢ πενήτηντα κακοδοξίαις περιπίπτουσι· καὶ πλάσις ἀπλῶς ταῖς ἀπ' αἰῶνος ποιηραῖς αἰρέσεσι θύρην ἀνοίξαντες· εἰσόδον παρέχουσιν. *7. Quod ex iis quæ de divina essentia et operatione docuerunt Acindynus et asseclas ejus, in errores plus quinquaginta incidunt, et quod omnibus omnino quæ a sæculo fuerunt hæresibus januam aperiant, ingressumque præbeant.*

η'. Περὶ τοῦ κατεφάρμενου τούτων ἡθους, καὶ ὡς προσηκόντως τοῖς αὐτῶν τρόποις τὸν κατὰ τὴν ἐμφύλιον στάσιν λαβόμενον καιρὸν, καίτοι δις πρότερον κατὰ κράτος ἠττηθέντες, πάλιν ὑπ' ἀναιδείας ἐπανίστανται τῇ εὐσεβείᾳ. *8. De corruptis eorum moribus, et quod ut viros, ita moratulo decebat, arrepto popularis seditionis tempore, etiamsi bis antehac fortiter confutati et prostrati fuerint, rursum imprudenter contra pietatem insurgant.*

θ'. Ὅτι μὴδ' ἑαυτοῖς ὀκλόυθα οἱ τοιοῦτοι φθέγγονται. μάλλον δὲ εἰς τ' ἐνλυσίωπτα περιτρέπονται

κακὰ· διὰ καὶ ταῖς ἐκ διαμέτρου δυσσεβείαις καθεστῆσιν ἔνοχοι. *9. Quod ne sibi quidem consequente loquantur, imo potius in omnino contraria mala incidunt, quoniam impietatum ex diametro oppositarum rei sunt.*

ι'. Ὅτι κατὰ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς καὶ τὸν συνοδικῶν ἐπιχειροῦσι παρεξηγεῖσθαι τόμον, καὶ ὡς τοῖς ἐκεῖ φρικώδεσιν ἀφορισμοῖς καὶ ταῖς ἐγγράφοις ἀποκηρύξει πολλοχῶς ἀναφαίνονται διατελοῦντες ἔνοχοι.

10. *Quod etiam contra caput suum, synodicum totum detorquere satagant, et quod horrendis excommunicationibus et proscriptionibus in eo contentis in multis obnoxii appareant.*

ια'. Ὅτι περὶ πάντων ὧν ὁ Βαριλαμ πρότερος καὶ μετ' αὐτὸν Ἀκίνδυνος κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐπεχείρησε λέγειν, διαλαμβάνει καὶ ἀποφαίνεται ὁ πρόθετος ἐπὶ ταῖς αὐτῶν καταψηρισταμέναις μεγίσταις· συνόδοις· τόμος. *11. Quod totum ille, proferens ea quæ in maximis synodis adversus illos decreta sunt, de omnibus quæ primo Barlaam, deinde Acindynus contra pietatem dicere ausi sunt, edisserat et sententiam contra proferat.*

ιβ'. Μετρία προτροπὴ τοῖς Βαριλαμίταις πρὸς ἐπιστροφὴν, καὶ τοῖς εὐσεβεῖν αἰρουμένοις πρὸς τὴν τούτων ἀνεπιστρόφω· ἐχόντων ἀποτροπὴν. *12. Moderata admonitio Barlaamitis ut resipiscant, et pietatem amplectentibus ut eos in errore perinacces atterentur.*

ιγ'. Ὅτι καιρῶς καὶ ἀκολούθως τοῖς ἑαυτοῦ πονηρεύμασιν ὁ ἀρχέκκαρος, τῇ τοῦ Θεοῦ θεῖᾳ χάριτι διὰ τῶν αὐτῶν πειθομένων νῦν ἐπεστράτευσεν. *13. Quod opportune et consequenter secundum nequitiam suam princeps mali, per asseclas suos contra divinam Dei gratiam bellum gerat.*

ιδ'. Ὅτι πρὸς ἃ Βαριλαμ καὶ Ἀκίνδυνος σκευδαλιζέσθαι πλάττονται, καὶ ταῦτ' ἐλεγχῶς ἔστι τῆς αὐτῶν κακοδοξίας. *14. Quod ea ipsa quæ Barlaam et Acindynus sibi offensionem esse simulant, eorum pravæ doctrinæ confutatio sint.*

Πρὸς τὸν αὐτὸν αἰρεσιώτην τῆς τοῦ Βαριλαμ κακοδοξίας Ἀκίνδυνον, μετὰ τὴν ἐκεῖνου φυγὴν καὶ τὴν αὐτοῦ συνοδικὴν καταδικήν ὑπὲρ αὐτῆς συγγραψάμενον, λόγος ἀντιρρητικῆς δευτέρου. *Adversus eundem hæreticum Acindynum Barlaamiti pravæ doctrinæ sequacem, qui post ejus fugam, et suam in synodo condemnationem, pro ea (hæresi) scripsit, sermo antirrheticus secundus.*

Τὰ κατὰ μέρος τοῦ δευτέρου λόγου κεφάλαια. *Secundi libri capita per ordinem.*

α'. Ὅτι κοινὸν πᾶσι τοῖς αἰρετικοῖς τ', προφάνει τῆς τοῦ Θεοῦ ἀπλότητος διθετίας ἢ τριθετίας ὀνομάζειν τοὺς ὀρθοδόξους· ὧν κατὰ ζῆλον καὶ ὁ Ἀκίνδυνος διέβην τοῦ Παλαμᾶ καψεύδεται. *1. Quod commune sit omnibus hæreticis, Dei simplicitatis obtentu orthodoxos ditheitos et tritheitos nominare, quorum imitatione Acindynus Palamam ditheitam, seu duos asserentem deos esse mentitur.*

β'. Ὅτι τῷ Ἀκινδύνῳ πᾶς ὁ τῶν λόγων ἀγών, κριστὴν δίδει τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως,

καθ' ἣν καὶ τοὺς μαθητὰς περιεστράφεν ἐν Θεῷ ὁ Κύριος. 2. *Quod Acindynus vi ratiociniorum nitatur ostendere, splendorem divinæ naturæ, quo in Thabor discipulos illuminavit Dominus, creatum esse.*

γ'. Ὅτι ἄθεος ἀναφάνεται ὁ Ἀκίνδυνος, ἐξ ὧν κατασκευάζεται δῆθεν τὴν τῆς διθεΐας κατηγορίαν· ἐν ᾧ συντομωτάτη ἐκθεσις τῆς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς τοῦ Βαρλαάμ δυσσεβείας καὶ συνοδικῆς καταδίκης. 3. *Quod Acindynus atheus esse comprobetur, vel ex iis quibus ditheie accusationem concinnat: ubi brevis-sima Expositio Barluami impietatis circa res easdem, et synodice condemnationis.*

δ'. Ὅτι καὶ δόλιφ πρὸς ἀθεΐαν ἐφέλκεσθαι πειράται πάντας Ἀκίνδυνος. 4. *Quod Acindynus omnes ad atheiam, seu nullitatem deorum dolo pertrahere conatur.*

ε'. Ὅτι οὐ δὴ φησὶν ὁ Παλαμᾶς. Ὁσιότητος, ἐξε-ρεῖται δὲ μᾶλλον τῆς Ἀκινδύνου καὶ Βαρλαάμ ἀθεΐας ὁμοῦ καὶ διθεΐας τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἐκτραπέν-τας· δεῖξαι ὡς οὐδὲν προσίσταται πρὸς τὴν μίαν εἶναι καὶ ἀπλὴν θεότητα ἢ τῆς θεΐας φύσεως λαμ-πρότης ἀκτιστός τε οὐσα καὶ θεότης ὀνομαζομένη. 5. *Quod Palamas non duas deitates dicat, sed potius ab Acindyni et Barlaami atheia simul et ditheia eximat eos qui ab ip̄is circumventi sunt, ostendens nihil ob stare, quominus una et simplex deitas sit, divinæ naturæ splendorem qui increatus est et deitas appellatur.*

ς'. Ὅτι ἀδύνατόν ἐστι καὶ προφητικῶς ἀπηγό-ρευται, τινὰ τῶν μετὰ Χριστὸν διθεΐα περιπεσεῖν· οἱ δὲ συκοφαντικῶς τοῦτο κατὰ τῶν ὀρθοδόξων προ-φέροντες, ὑπὲρ τῆς σφῶν κακίας εἰς αὐτὸ περιτρέ-πονται. 6. *Quod fieri nequeat, et propheticè pronun- tiatum est, ut quisquam eorum qui post Christum futuri sunt, in ditheiam incidat; qui autem id per calumniam orthodoxis exprobrant, a malitia sua in hoc ipsum proruant.*

ζ'. Ὅτι δι' ἑτέρας ὁ Ἀκίνδυνος ὁδοῦ εἰς τὸ αὐτὸ φέρεται βάρβαρον, ποτὲ μὲν τῷ Ἀρειῳ, ποτὲ δὲ τῷ Σαβελλίῳ. 7. *Quod per aliam viam Acindynus in barathrum incidat, modo cum Ario, modo cum Sabellio.*

η'. Ὅτι καὶ τρίτην ἄλλην παρὰ ταύτας οὗτος δυσσεβείαν ἐκαινοτόμησε, καὶ τίς αὐτῆ. 8. *Quod præter has aliam tertiam impietatem de novo protulerit, et quam illa sit.*

θ'. Ἐπανάλυσις καὶ κατάμερος ἐλεγχοῦ τῶν εἰρη-μένων Ἀκινδύνου περὶ θεότητος, καὶ παράστασις τῶν περὶ αὐτῆς τοῦ Παλαμᾶ λόγων, ὡς ἀσφαλεῖς (sic). 9. *Resumptio et confutatio per partes dictorum Acindyni circa deitatem, et declaratio eorum quæ Palamas circa eandem dixit, et quam tuto illa pro- lata sint.*

ι'. Μαρτυρεῖται τῶν ἁγίων, ὅτι ἡ θεία φύσις πηγὴ θεῶν ἐνεργειῶν ἐστίν· ἐν ᾧ παράστασις σαφῆς, ὅτι Ἀρειανός ἐστιν ὁ Ἀκίνδυνος. 10. *Testimonia sanctorum, quod divina natura fons divinarum ope-*

rationum sit, ubi probatio perspicua quod Acin- dynus sit Arianus.

ια'. Μαρτυρεῖται τῶν ἁγίων, ὅτι ὑπέρκειται ἢ τῷ Θεῷ οὐσία τῆς οἰκείας ἀκτίστου ἐνεργείας, καὶ τῆς ἀπλῆτος οὐκ ἐξίσταται τὸ θεῖον παρὰ τοῦτο· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν αὐτομετόχων. 11. *Testimonia sancio- rum quod Dei essentia superjaceat suæ increatae operationi, et quod divinum numen non ideo a sua simplicitate excidat; ubi et de participibus.*

ιβ'. Παράστασις σαφῆς διὰ πλειόνων, ὅτι Ἀρει- ανός ὁ Ἀκίνδυνος· ἐκθεσις καὶ ἀνατροπὴ τῆς αὐτοῦ δόξης, κτιστὰ κατασκευάζοντος εἶναι πάντα τὰ κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον οὐσιωδῶς περὶ τὸν Θεὸν θεωρού- μενα. 12. *Demonstratio clara pluribus exhibita, quod Acindynus sit Arianus. Expositio et eversio illius sententiæ, qua creata constituit ea omnia esse, quæ secundum divum Maximum essentialiter circa Deum considerantur.*

ιγ'. Παράστασις πάλιν, ὅτι διαφέρει τῆς ἀκτίστου οὐσίας ἢ ἀκτιστοῦ ἐνεργεία· καὶ περὶ θεότητος. 13. *Demonstratio rursum, quod increata essentia differat ab increata operatione. Et de divinitate.*

ιδ'. Ὅτι βῆσιν τοῦ Νύσσης ἐνθέου Γρηγορίου ὡς τοῦ Παλαμᾶ προβαλλόμενος ὁ Ἀκίνδυνος, φρενοβλα- βῶς ἀντιλέγει ταύτῃ. 14. *Quod dictum divi Gregorii Nysseni, quasi Palamæ esset proferens, stulte re- fulet Acindynus.*

ιε'. Ἐκθεσις τῆς κατὰ τοῦ θειοτάτου φωτὸς ἐφε- ξῆς Ἀκινδύνου βήσεως, καὶ σαφῆς παράστασις ἐκ τοῦ ἐλέγχου ταύτης, ὅτι αὐτὴν ἐφ' ἑαυτὴν ἐγείρει τὴν θεόπνευστον Γραφήν, καὶ ὅτι μηδεμίαν οὕτω προσεύει θεότητα. 15. *Expositio sequentis ab Acin- dyno prolatae contra divinissimum lumen sententiæ, ac demonstratio clara ex refutatione illius, quod ille divinam Scripturam adversus seipsam committat, et quod nullam ille deitatem propugnet.*

ις'. Ἐπι περὶ τοῦ θειοτάτου φωτὸς, ὡς εἰ καὶ ἀκτιστόν ἐστιν, ἀλλ' οὐκ οὐσία· καὶ ὡς οὐ κτιστὴ τινὲν δυάμει, ἀλλ' ἀπορόρητως ὄραται, εἰ καὶ ὀφθαλ- μοῖς ὄρασθαι γέγραπται. 16. *Iterum agitur de divinissimo lumine, quomodo etiamsi increatum sit, non tamen substantia sit; et quod non creata qua- dam facultate, sed arcano modo videatur, etiamsi oculis conspici scriptum sit.*

ιζ'. Ὅτι καὶ ἄ· προφέρει παρὰ τῶν θεῶν Πα- τρῶν μαρτυρίας ὁ Ἀκίνδυνος, καθ' ἑαυτὸν προφέ- ρει· διὸ καὶ παρ' αὐτῶν ἐξελέγχεται διατελῶν ὁμό- δοξος τῷ Εὐνομίῳ. 17. *Quod ea quæ Acindynus ex sanctis Patribus profert testimonia, contra seipsam profert: quomobrem ab iis evincitur eadem sentire quæ Eunoimius.*

ιη'. Ὅτι ἐξ ὧν ὁ Ἀκίνδυνος γράφει καὶ φρονεῖ, ὄρατῃ καθ' ἑαυτὴν εἶναι κατασκευάζει τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. 18. *Quod ex iis quæ Acindynus scribit et sentit, essentiam Dei secundum se visibilem esse astruit.*

ιβ'. Μαρτυρεῖται τῶν ἁγίων, ὅτι ἡ θεία ἐνεργεία ἢς καὶ ἡ θεότης ἐστὶ προσηγορία, καὶ τῆς θείας οὐσίας διενήνοχε καὶ ὑπόστασις οὐκ ἐστὶ καὶ ἀκτιστός ἐστι·

καὶ ὡς ὁ συνζῶν ἐκ τούτου σύνθετον εἶναι τὸν Θεόν, ἐμδόξος ἐστὶ τῷ Εὐνομίῳ. 19. *Testimonia sanctorum, quod divina operatio, cuius et deitas appellatio est, et a divina essentia differat et hypostasis non sit et increata sit; et quod qui inde colligit compositum esse Deum, cum Eunomio doctrina conveniat.*

κ'. Ὅτι καὶ τοῖς Ἑλλησιν ἐμδόξος ἐστὶν ὁ Ἀκινδυνος, καὶ αὐτῷ τῷ Ἐπικόρῳ· καὶ ὡς ἐξ ὧν ὁ Παλαμάς ἔφη, εἰς ἀναφαίνεται Θεὸς ἀπλοῦς καὶ ἀσύνητος ἐν μιᾷ θεότητι. 20. *Quod cum Graecis consentiat Acindynus, imo cum ipso Epicuro; et quod ex iis quae Palamas dixit, unus declaretur Deus incompositus in una deitate.*

καλ'. Ἐτι παράστασις, ὅτι ἡ ἄκτιστος δύναμις ἧς καὶ ἡ θεότης προσωποῖα καθίστηκε, οὐτε οὐσία ἐστὶν οὐδ' ὑπόστασις, καὶ πρὸς τὸ μίαν εἶναι θεότητα οὐκ ἐμποδίζει. 21. *Demonstratio alia, quod increata virtus, cuius deitas est appellatio, neque essentia sit neque hypostasis, et nihil impediatur a uominibus una sit deitas.*

Πρὸς τὰ τῷ Ἀκινδύνῳ κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ θείας χάριτος καὶ τῶν ὑπ' αὐτῆς κεχαριτωμένων θεῶς συγγεγραμμένα, λόγος ἀντιρήτικὸς τρίτος. *Adversus ea quae Acindynus contra divinam Dei gratiam ejusque munerera dixit, liber antirrheticus tertius.*

Τὰ κατὰ μέρος τοῦ τρίτου λόγου κεφάλαια. *Tertii libri capita minutatim.*

α'. Ὅτι οὐκ ἀπεικώτως παρήλθε τὸν Βαρλαάμ ὁ Ἀκινδυνος τῷ ἀνακολούθῳ τῶν λόγων, καὶ τῇ ποικίλῃ κατ' αὐτοῦ ἀπάτῃ καὶ συκοφαντίᾳ. 1. *Quod Acindynus non leviter praetereat Barlaamum, in eo quod non consequenter loquatur, et in vario fallaciae et sycophonicae genere.*

β'. Ὅτι καὶ ὁ Βαρλαάμ ἐκ τοῦ τοῖς τῶν ἀποστόλων ὀφθαλμοῖς ὄφθῆναι, χριστὸν ἐπιχειρεῖ δεικνύναι τὸ θεϊκότατον φῶς· καὶ ὅπως ἐξηλέγχθη. 2. *Quod etiam Barlaam, ex eo quod apostolis visum sit, creatum demonstrare conetur divinissimum lumen, et quomodo confutatus fuerit.*

γ'. Μαρτυρία τῶν ἁγίων δεικνύσασθαι, ὡς οἱ τῆς θείας χάριτος ἐν μετέξει γεγονότες ἀναρχοὶ καὶ ἀτελεύτητοι κατ' αὐτὴν εἶναι λέγονται. 3. *Testimonia sanctorum quibus demonstratur eos, qui divinae gratiae participes fuerunt, secundum ipsam sine principio et sine fine dici.*

δ'. Ῥήσεις τοῦ Ἀκινδύνου ἀντικείμεναι ταῖς τῶν ἁγίων ῥήσεσι ταύταις· καὶ διαβολαὶ πρὸς τοὺς ἁγίους, ὡς εἰς τὸν Παλαμᾶν· οὐ πάλιν ἀντιθεσις τῶν ἁγίων ὑπεραπολογουμένη, καὶ τὸ εὐσεβὲς περιστασά. 4. *Dicta Acindyni opposita dictis sanctorum; et calumniae ejusdem adversus sanctos, dum Palamam vult impetere; rursusque antithesis, qua ex sanctis Patribus Palamas defenditur, ejusque sententia pia esse comprobatur.*

ε'. Ὅτι τὴν προγεγονυῖαν ἀξίαν τῷ παρ' ἡμῶν Δεσπαικῷ προσλήμματι, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰρημένην, καὶ παρὰ Παύλου κεκηρυγμένην καὶ τῶν μετ' αὐτὸν θεοειδῶν ἁθωτῶν ἐξ ὧν, φησὶν, ὁ Ἀκινδυνος ἄθεος ἀναφαίνεται πάλιν. 5. *Quod*

dignitatem Dominici assumpti, a nobis facti, ab ipso Domino prolati, a Paulo praedicali, necnon a divinis viris qui post ipsum fuere, despiciens et dictis suis vilipendens Acindynus, atheus rursusm deprehendatur.

ς'. Ἐκφρασις ἐν ἐπιτόμῳ τοῦ μυστηρίου κατὰ τὸ ἐγγυροῦν, πῶς εἰς μὲν Χριστὸς, πολλοὶ δὲ χριστοειδεῖς· καὶ πῶς οὗτοι νῦν μὲν καινὴ κτίσις καλοῦνται, νῦν δὲ ἀναρχοὶ καὶ ἀίδιοι· καὶ ὅτι γεννώμεθα κατὰ τὴν χάριν ταύτην, ἀλλ' οὐ κτιζόμεθα. 6. *Declaratio compendiosa mysterii pro facultate, quomodo unus sit Christus, multi autem Christiformes; et quomodo idem modo nova creatura vocentur, modo sine principio et aeterni; et quod secundum hanc gratiam generemur, non vero creemur.*

ζ'. Ὅτι ὡς ἀνθρωπος ὁ Χριστὸς εἰληφέναι λέγεται τὴν ἄκτιστον χάριν τοῦ Πνεύματος, καὶ ὅτι ταύτης τῆς ἄκτιστου χάριτος, καὶ τοῖς οἰκειοῖς μετέδωκε τε καὶ μεταδίδωσι. 7. *Quod Christus ut homo dicatur increatam Spiritus gratiam accepisse, et quod increatam illam gratiam suis communicaverit et communiceat.*

η'. Ὅτι τὴν παρὰ Θεοῦ διδομένην καὶ παρὰ τῶν ἁγίων λαμβανομένην θεοποιῶν χάριν τοῦ Πνεύματος, νῦν μὲν κτίσμα φησὶν ὁ Ἀκινδυνος, νῦν δ' αὐτὸν εἶναι τὸν Θεόν, αὐτὴν αὐτοῦ τὴν οὐσίαν· ἐν ᾧ καὶ πολλοὶς ἀτόποι; περιπίπτων ἐλέγχεται.... 8. *Quod Spiritus gratiam illam divinos facientem, a Deo datam, et a sanctis acceptam, modo creaturam esse dicat Acindynus, modo ipsum esse Deum, ipsamque Dei essentiam, unde in multas absurditates cadere arguitur....*

θ'. Ποσαχῶς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦνομα τῆς χάριτος, καὶ ὡς ἡ θεία λαμπρότης ἐν τῶν ὑπ' αὐτῆς σηματομενῶν, καὶ ὡς αὐτῆ τῆς θείας φύσεως διενήνοχεν. 9. *Quotupliciter nomen gratiae apud Deum intelligatur, et quod divinus splendor sit unum ex significatis per eam, quodque ille a divina natura differat.*

ι'. Ἐκθεσις καὶ ἀνασκευὴ τῶν Ἀκινδύνου ῥήσεων, δι' ὧν κατασκευάζει τὴν χάριν αὐτὴν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ· καθ' ἃς καὶ τοῦ Εὐνομίου δυσσεβέστερος τελευτῶν, ἄθεός τε ἅμα καὶ πολυθεός ἐξελέγχεται τὸ τε Θεῖον συντιθεῖς. 10. *Expositio et refutatio dictorum Acindyni, quibus astruit gratiam ipsam esse Dei essentiam, quibus etiam Eunomium impietate superans, atheus simul et polytheus sive multorum deorum cultor, atque Deum compositum faciens deprehenditur.*

ια'. Ἐτεροι ῥήσεις Ἀκινδύνου, ἐν αἷς καὶ μαρτυρία ἐκ τῶν τοῦ μεγάλου Βασιλείου παρακεκομμένη μέντοι, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀντικείμενη διὰ πάντων δεικνύεται τῇ τούτου πολυθλασφίμῳ κἀνταῦθα δεικνυμένη δόξῃ. 11. *Alia Acindyni dicta, in quibus est testimonium ex magno Basilio detruncatum, sed quod nihilominus ejus blasphemae sententiae hic expositae omnino oppositum demonstratur.*

ιβ'. Ἐτέρᾳ ῥήσις Ἀκινδύνου μετὰ τῆς αὐτῆς μαρτυρίας, παρ' ὧν ἀναφαίνεται διατεινόμενος μηδὲ δύνασθαι τοῖς ἁγίοις ὁμοφρονῆσαι ποτε. 12. *Alia*

dictum Acindyni cum illo ipso testimonio, ubi ostenditur illum conantem licet, nu quam posse cum sanctis concordare.

ιγ'. Παράστασις, ὅτι τὰ τὸν αὐτὸν ἐπιδειχόμενα λόγων οὐ πάντῃ τε καὶ πάντως ἐν· καὶ ὅτι μὴ μόνον τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται λόγον τῇ ἀκτίστῳ ἐνεργείᾳ ἢ ἀκτίστος οὐσία, ἀλλὰ καὶ οὐ τὸν αὐτὸν κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον· ἐν ᾧ καὶ πολυειδῆς ἀνασκευὴ πάσης τῆς Ἀκινδύνου καχονοίας. 13. *Demonstratio, quod ea quæ eandem rationem admittunt, non semper prorsus unum sint, et quod increata essentia non modo non eandem solam rationem admittat quam divina operatio, sed ne eandem quidem, secundum magicam Placitum, ubi et refutatio totius Acindyni præcæ doctrinæ.*

ιδ'. Ἰσχυρὰ παράστασις διὰ πλειόνων, ὅτι τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐχί τῆς οὐσίας μετέχουσιν οἱ ἅγιοι. 14. *Prævalida et fusa demonstratio, quod sancti increatæ operationis Dei, non ejus essentia participes sint.*

ιε'. Ἐκθεσις ἑτέρας τοῦ Ἀκινδύνου ῥήσεως, ἀφ' ἧς ὁμολογῶν ἐλέγχεται, καὶ τὸ τῆς θείας μεταμορφώσεως φῶς ἀκτίστον θεότητα λέγειν τοῦς ἁγίους, αὐτοῦ δὲ πραινῶν μὴ προσέχειν αὐτοῖς ὡς διδοῦνται καὶ ψευδομάρτυσιν οὐσίαν. 15. *Expositio alterius dicti Acindyni, quo arguitur confiteri sanctos Patres dixisse lumen divinæ Transfigurationis increatam deitatem fuisse, ac monere ne ipsis utpote ditheitis et falsis testibus fides habeatur.*

ις'. Ὅτι ὁ κριτὸν εἶναι λέγων τοῦτο τὸ φῶς, οὐ δύναται μίαν λέγειν θεότητα, καὶ ὡς ἐξ ὧν φησιν ὁ Παλαμᾶς, μία ὄντως κηρύττεται θεότης. 16. *Quod is qui hoc lumen creatum esse dicit, non possit unam dicere deitatem, et quod ex Palamæ dictis una vere deitas prædicetur.*

ιζ'. Ἐφεξῆς ἑτέρα τοῦ Ἀκινδύνου ῥίσις, ἧς ἐλεγχομένης ἀκτίστον μὲν αὐθις ἀναφαίνεται τὸ θεῖον φῶς· αὐτοῦ δὲ τὰ τῶν θεῶν ἡμῶν Πατρῶν πολυειδῶς ἐξουθενῶν συγγράμματα καὶ ἀδόκιμα λέγων φανερωῦς. 17. *Aliud insuper Acindyni dictum, quo refutato increatum rursus ostenditur divinum lumen, ipse vero sanctorum Petrum nostrorum doctrinam multis modis despiciere et nefarie loqui comprobatur.*

ιη'. Ἐφεξῆς τοῦ αὐτοῦ ῥήσις, ἧς ἐλεγχομένης ἀντινομοθετῶν δείκνυται τῷ τοῦ Χριστοῦ Εὐαγγελίῳ· Βασιλάμ τε καὶ τοῖς ἀρετικῶς ἅπασι συνηγορῶν, ἄθεός τε καὶ τοῖς ἁγίοις ἀντίθετος· καὶ δις κατασκευάζων ἔχειν οὐσίας πᾶν Θεὸν ἀλλήλαις ἐναντία. 18. *Aliud ejus dictum, quo refutato, Christi Evangelio contrarias leges durè convincitur: quod Barlaam quoque qui hæreticis omnibus patrocinatur, atheum sit et sanctis oppositus, qui bis adstruit Deum habere essentias mutuo oppositas.*

ιθ'. Ὅτι ἐξ ὧν φησιν ὁ Παλαμᾶς, εἰ; δείκνυται Θεός ἐν μιᾷ καὶ ἀπλή καὶ ἰσῆ ἀκτίστῳ θεότητι· ἐξ ὧν δὲ ὁ Ἀκινδύνος φησι, δύο Θεοὶ καὶ δύο δείκνυνται θεότητες ὑπερκειμένοι καὶ ὑφειμένοι (mel. ὑπερκειμένη καὶ ὑφειμένη). 19. *Quod ex iis quæ*

Palamas dicit, unus ostendatur esse Deus in una et simplici et aequali increata deitate: ex iis vero quæ Acindynus ait, duo dii et duæ deitates esse probentur, quorum alia superemineat, alia demissior sit.

κ'. Παράστασις, ὅτι τὰ ἡτοιμασμένα πρὸς Θεοῦ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ἃ ὀφθαλμῶς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἀκτιστά ἐστι, καὶ ἔλεγχος τῶν χριστὰ ταῦτα κατασκευαζόντων Ἀκινδύνου ῥητῶν. 20. *Demonstratio, quod ea quæ præparata sunt a Deo diligentibus ipsum, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, increata sint; et refutatio dictorum Acindyni, quæ illa esse creata adstruunt.*

κα'. Ἐτι παράστασις, ὅτι τοῦς ἁγίους αὐτοῦς ὁ Ἀκινδύνος πολυθέους καὶ καινοῦς φησι θεολόγους, ὡς τῆς ἀνωτέρω βηθαιῆ; ἀκτίστου κληρονομίας ἄνω καὶ ὑψηλότερον εἶναι τὸ θεῖον κατ' οὐσίαν διδάσκοντα. 21. *Demonstratio iterum, quod ipsos sanctos Acindynus dicat esse polytheos et novos theologos, utpote qui docuerint Deum secundum substantiam superiorem et excelsiorem esse supra dicta increata hæreditate.*

κβ'. Ἐτι παράστασις, ὡς οὐκ ἔστιν ἄλλως εἶναι τὸν Θεὸν ἐν μιᾷ θεότητι, εἰ μὴ ὡς ὁ Παλαμᾶς φησι τοῖς Πατράσιν ἐπόμηνος· ἐν ἧ καὶ τινων ἀντιθέσεων λύσις. 22. *Demonstratio iterum, quod non possit Deus alio modo in una deitate esse, nisi ut Palamas Patres secutus dixit; ubi et quarundam objectionum solutio.*

κγ'. Ὡς ἐν ἐπιλόγῳ σχήματι σύνοψις τῶν Ἀκινδύνου-δυσσεδημάτων, εἰ καὶ μὴ πάντων· καὶ περὶ τῆς ἐπὶ τῷ εὐφῆμῳ τοῦ ὀνόματος μεγαλαυχίας οὗτου. 23. *Quasi in Epilogo Synopsis impietatum Acindyni, etiamsi non omnium, ac de ejus super bono nominis kui omine jactantia.*

Πρὸς τὰ τῷ Ἀκινδύνῳ κατὰ τοῦ φωτὸς τῆς θείας χάριτος συγγεγραμμένα, ἀντιβητικῆς τέταρτος. *Adversus ea quæ Acindynus contra lumen divinæ gratiæ scripsit, antirrheticus quartus.*

Τὰ κατὰ μέρος τοῦ τετάρτου λόγου κεφάλαια. *Quarti libri capita minutatim descripta.*

α'. Ὅτι πολλοὺς τεχνάσμασι προκαταβῶν τὸν ἀκροατὴν ὁ Ἀκινδύνος, εἴτα φανερωῦς ὑπερορίζει τῆς ἀκτίστου θεότητος τὸ τῆς θείας μεταμορφώσεως φῶς. 1. *Quod nullis artibus auditore-n captans Acindynus, deinde manifeste eliminat ab increata Deitate divinæ Transfigurationis lumen.*

β' Ὅτι περιπετῆς οὗτος ἐκυτῷ γενόμενος, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ διθεῖτης ἀναφαίνεται. 2. *Quod in suam perniciem temerarius, præter alia etiam ditheita ostendatur.*

γ' Δεῖξις, ὅτι τῶν παρ' ἑαυτοῦ εἰρημένων ἀναφῶν (sic) αὐτοῦς ἔπτεται, καὶ πολυπραγμονεῖ κακῶ. 3. *Demonstratio quod ea quæ attingi non posse dicit, ipse attingat, et curiose perperamque disquirat.*

δ'. Ἐλεγχος τῆς Ἀκινδύνου ῥήσεως, παρ' οὗ δείκνυται τοῦς ἁγίους οἰόμενος ἀνακίλουθα φρονεῖν ἑαυτοῖς τε καὶ ἀλλήλοις. 4. *Refutato dicti illius*

Acindyni, quo putasse comprobatur sanctos nec sibi ipsis, nec inter se mutuo congruentia et consequentia sentire.

ε'. "Οτι τὸ κατὰ τὸ Θαβώριον τοὺς μαθητὰς περιεστράψαν φῶς, ἀχώριστόν ἐστι τῆς θεότητος ἀτε φυσικῶς αὐτῇ προσόν, καὶ τῆς οὐσίας φύσεως λαμπρότης δν. 5. *Quod lumen in Thaborio discipulos illustrans, inseparabile fuerit a deitate, utpote quod ipsi naturaliter adesset, et divinæ naturæ splendor esset.*

ς'. "Οτι ἀνέκφαντος καθ' ἑαυτὴν ἡ θεία φύσις, καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις οἷς ἀπορρήτως ἐπιφαίνεται τὸ θεῖον τοῦτο φῶς. 6. *Quod divina natura per se apparere nequeat etiam iis ipsis, quibus divinum hoc lumen arcano modo apparet.*

ζ'. "Οτι οὐχ οἱ λέγοντες ὑπερκεῖσθαι πάσης ἐκφάνσεως τὴν θεῖαν φύσιν, ἀλλ' οἱ μὴ τοῦτο λέγοντες εἰ; πολυθεῖαν περιπίπτουσιν ὡς ἀληθῶς. 7. *Quod non ii qui dicunt divinam naturam omni apparitione supereminere, sed qui hoc negant in polythelam sive multipliciter deorum: incidant.*

η'. "Οτι οὐχ οἱ ἄκτιστον, ἀλλ' οἱ κτιστὸν λέγοντες τὸ θεῖον φῶς, τὸ θεῖον φυσιολογοῦσιν. 8. *Quod non ii qui increatum, sed qui creatum dicunt divinum lumen, dum rebus naturalibus annumerent.*

θ'. "Οτι τὸ μὴ γινώσκεσθαι τὸν Θεὸν ἐκ φυσικῆς ἐμφάνσεως οὐκ ἀναίρει τὸ γινώσκεσθαι αὐτὸν ἐκ τῶν θεῶν αὐτοῦ προσδῶν καὶ ἐνεργειῶν ἐν ᾧ κτιστὴν τὴν θεῖαν πρῖνοιαν καὶ καταληπτὴν τὴν θεῖαν φύσιν ὁ Ἀκίνδυνος ἐλέγχεται ποῦν. 9. *Quod ex eo quod Deus per naturalem apparitionem non cognoscatur, non tollatur cognitio ejus per divinas emissiones et operationes; ubi convincitur Acindynus, quod divinam providentiam creatam, divinamque naturam comprehensibilem faciat.*

ι'. "Ἐτεροι βήτες Ἀκινδύνου καὶ μαρτυραὶ τῶν ἁγίων παρ' αὐτοῦ κακῶς ἐκλαμβάνομεναι, παριστᾶν ἐπιχειροῦντος, μὴ εἶναι τὸν Θεὸν κατ' οὐσίαν μὲν ἀκατάληπτον, ἀπὸ δὲ τῶν οὐσιῶν ἐνεργειῶν ἐπιγινώσκόμενον. 10. *Alia Acindyni dicta et testimonia sanctorum ab ipso male usurpata, quibus demonstrare conatur Deum non esse incomprehensibilem secundum substantiam, sed ex propriis operationibus cognosci.*

ια'. "Οτι καὶ τῆς παρ' ἑαυτοῦ προβεβλημένης ἐκ τῶν τοῦ Θεοῦ Μαξίμου μαρτυρίας, πάντοῦναιστον εἰσηγεῖται ὁ Ἀκίνδυνος, καὶ ὑπεναντία τοῖς πρὸ αὐτοῦ θεολόγοις δεικνύσει λέγοντα τὸν ἅγιον, καὶ τοὺς θεοῦς ἡμῶν ἅπαντας Πατέρας παρατινεῖ φεύγειν καὶ ἀποτρέπεσθαι. 11. *Quod Acindynus ex testimonio divi Maximi ab se prolato, omnino contraria inducat; et sanctum virum adversantia, theologis qui ante se veniunt, dicere ostendat, omnesque sanctos Patres nostros fugere et aversari moneat.*

ιβ'. Παράστασις, ὅτι καλῶς ὁ θεῖος Ἐφ' Μάξιμος ὑπὲρ ἀπειρίαν εἶναι τὸν Θεὸν, εἰ καὶ ἄκτιστος ἡ ἀπειρία ἐστίν· ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ Ἀκίνδυνος δυσσεβῶς διαστρέψαι ἐξεδέξατο. 12. *Demonstratio, quod probe dixerit divus Maximus Deum esse supra infinitatem,*

etiamsi increata sit infinitas; sed non quo sensum Acindynus impie detorquere conatus est.

ιγ'. "Οτι ἐκ τῶν κτισμάτων οὐ τῆς θεῖας οὐσίας, ἀλλὰ τῶν θεῶν ἐνεργειῶν, ἐν περινοίᾳ γινόμεθα. Τοῦτο δ' ἀθετῶν ὁ Ἀκίνδυνος συναΐει τῷ Θεῷ τὰ κτισματα δοξάζων, "Ἐλήγη τε καὶ τῷ Εὐνομίῳ συμφωνῶν ἐλέγχεται. 13. *Quod ex creaturis non divinæ essentiae, sed divinarum operationum cognitionem assequamur. Hoc cum negat Acindynus, creaturas esse Deo coaeternas existimans, cum Graecis et cum Eunomio consentire deprehenditur.*

ιδ'. "Ἐλεγχος ἐστὶ τῆς αὐτοῦ δόξης ἀπαγορευόντος πνευματικῶς ὁρᾶσθαι τὸ θεοῦτατον φῶς, ἐν ᾧ παράστασις, ὡς οὐ τὸ φῶς μόνον ἄκτιστον, ἀλλὰ καὶ ἡ δύναμις καθ' ἣν ὁρᾶται. 14. *Refutatio ejus sententiae, qua negot divinissimum lumen spiritualiter videri; ubi etiam demonstratur non modo lumen increatum esse, sed etiam facultatem per quam videtur.*

ιε'. "Ἐκθεσις καὶ ἀνασκευὴ βήσεως ἄλλης τοῦ αὐτοῦ, ἀδιάφορον πάλιν πειρωμένου δεικνύναι τῇ θεῖα οὐσίᾳ τὴν ἐνεργεῖαν, καὶ κτιστὴν τὴν ἐπιφανεῖσαν ἐν Θαβῶρ τοῖς ἀποστόλοις τοῦ Θεοῦ λαμπρότητα. 15. *Expositio et refutatio alterius ejusdem dicti, quo probare nititur divinam essentiam non distinctam esse a divina operatione, et splendorem Dei qui in Thabore apostolis apparuit fuisse creatum.*

ις'. "Οτι εἰ καὶ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ θεῖον ὠφθη φῶς, ἀλλὰ μετασκευασθεῖσι τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος. 16. *Quod etiamsi corporeis oculis divinum lumen visum sit, sed transformatis virtute Spiritus.*

ιζ'. "Ἐτέρα βήσις Ἀκινδύνου, παρ' ἧς ἀθεο; τελῶς ἐλέγχεται τὸ εἶναι τὸν Χριστὸν Θεὸν ἀνελεῖν ἐπιχειρῶν, καὶ δεικνύναι τοὺς ἁγίους πάντας αὐτῷ τε τῷ Κυρίῳ καὶ ἀλλήλοις ἐναντίους. 17. *Alterum Acindyni dictum, quo convincitur perfecte atheus esse, utpote qui conetur Christum Deum non esse probare, et ostendere sanctos omnes et ipsi Domino et sibi invicem repugnare.*

ιη'. Παράστασις διὰ πλειόνων, ὅτι σύμφωνος τῷ Βαρλαάμ ὁ Ἀκίνδυνος; καὶ μεταξὺ διὰ βραχέων ἀνασκευὴ τῶν ἀμφοτέρων δογμάτων. 18. *Demonstratio pluribus facta, quod Acindynus cum Barlaamo consentiat, et paucis inter haec refutatio dogmatum utriusque.*

ιβ'. "Οτι τὸ μὴ κτιστῇ δυνάμει καθορᾶσθαι πεφυκός, οὐδὲ κτιστόν; καὶ ὡς ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ὁρῶνται, τὸν Θεὸν καὶ οἱ τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἔρῶντες. 19. *Quod illud quod a creatura facultate videri non potest, creatum non sit; et quod ii qui virtute Spiritus Deum vident, ex his quae circa illum sunt ipsum videant.*

κ'. "Οτι οὐδὲν τῶν αἰσθητῶν τὴν περιλάμψαν ἐν Θαβῶρ τοὺς ἀποστόλους φῶς. 20. *Quod lumen apostolus illustrans in Thabor non ex rerum sensibilibus numero fuerit.*

κα'. Ὕμνος εἰς αὐτὸ τὸ φῶς, καὶ ὡς ἀνυψοῖ τοῦτο καὶ τὰ ταπεινῶς γεγράφαι περὶ αὐτοῦ δοκῶντα. 21. *Hymnus in illud ipsum lumen, et quod ipsum*

erigat ea quæ videntur humiliori modo de illo dicta fuisse.

κβ'. Ἐτερος ὕμνος εἰς αὐτὸ τὸ φῶς, καὶ μετρία προτροπὴ τοῖς ἀπιστοῦσι πρὸς ἐπιστροφὴν. 22. *Alius hymnus in illud ipsum lumen, et moderata adhortatio incredulis ad resipiscientiam.*

Ἔτι πρὸς τὰ τῶν Ἀκινδύνου κατὰ τοῦ φωτὸς τῆς χάριτος καὶ τῶν πατρικῶν χρισμάτων συγγεγραμμένα λόγος ἀντιρρητικὸς πέμπτος. *Iterum adversus ea quæ ab Acindyno contra lumen gratiæ et paternæ dona scripta sunt, liber Antirrheticus quintus.*

Τὰ κατάμερος τοῦ πέμπτου λόγου κεφάλαια. *Quinti libri capita minutatim.*

α'. Ὅτι τῶν τυφλῶν τὴν κατ' αἰσθησίν ὄψιν τυφλότερος ὁ Ἀκινδύνος τὴν διάνοιαν, ὡς οὐκ ἀγνωστὸν ἀπλῶς, ἀλλ' ἄμφω ταναντία περὶ τοῦ Θεοῦ διατεινόμενος φωτῆς. 1. *Quod is qui secundum sensibilem visum cæci sunt, excæcior mente sit Acindynus, utpote qui non modo ignarus sit, sed etiam duo contraria de divino lumine proferat.*

β'. Πῆσαις Ἀκινδύνου, ὧν ἐξεταζομένων ἀναφανίζεται διὰ πολλῶν τὸ αὐτὸ φῶς κτίσμα κατασκευάζων εἶναι καὶ οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. 2. *Dicta Acindyni, quibus examinatis comprobatur illud idem lumen et creaturam et essentiam Dei esse adstruere.*

γ'. Ὅτι διὰ τὸ πολυτήμαντον τῆς τοῦ Θεοῦ φωνῆς, ἔστι μὲν ὡς ἐδίδαξαν, ἔστι δ' ὡς ἀπηγγρεύσαν οἱ Πατέρες ἱρᾶσθαι τὸν Θεόν· ὃ μὴ συνελθὼν ὁ Ἀκινδύνος ἐκπολεμῶν πρὸς ἐαυτῆς κατ' ἀλλήλων χρητῆταις τῶν ἁγίων φωνῶν. 3. *Quod propter diversas vocis Dei significationes, Patres modo docuerint, modo negaverint videri posse Deum; quod cum intelligeret Acindynus, sanctorum vocibus ita utitur, ut eas contra se invicem pugnare faciat.*

δ'. Ὅτι τοῦτ' αὐτὸ ποιῶν καὶ ἀπὸ τοῦ ἰδεῖν διπλῆν ἔχοντος τὴν σημασίαν, ἕνα καὶ τὴν θεῖαν πρόνοιαν ἐξελέγχεται κτιστὸν φρονῶν. 4. *Quod idipsum faciat circa verbum videre, quod duplicem habet significationem, et quod simul divinam providentiam creatam sentire arguatur.*

ε'. Ἀπόσειξις καὶ παρ' ὧν αὐτὸς φησιν, ὡς τὸ ἐν Θεωρῶν λάμπαν φῶς ἄκτιστόν ἐστι· καὶ οὐκ οὐσία θεῖα, κἂν αὐτὸς μὴ βούληται. 5. *Demonstratio ex ejus etiam dictis petita, quod 'lumen in Thaborio fulgens increatum fuerit, non autem divina essentia, licet id ipsi minime placeat.*

ς'. Ἐπανάληψις τῆς αὐτοῦ ῥήσεως, ἥ· πάλιν ἐξελεγχομένης, τὸ μὲν θεῖον τοῦτο φῶς ἀναφάνεται τῶν ἁγίων ὃν ἱερὸν θέαμα κοινόν, αὐτὸς δὲ μηδὲνα τούτων ἀληθῆ Θεολόγον ἠγούμενος καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσματιν ἀντιταττόμενος. 6. *Resumptio illius dicti, quo rursus confutato, apparet divinum illud lumen esse sanctorum sacram et commune spectaculum, ipsum autem nullum eorum vere theologum existimare. ac evangelicis oraculis contradicere.*

ζ'. Ὅτι μὴ μόνον νῦν μὲν κτίσμα, νῦν δὲ τοῦ Θεοῦ οὐσίαν τοῦτον δεικνύσιν οἰόμενος τῷ φῶς, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς τρισὶν ἀθέατον, οἷς μόνους πρῖτερον Θεα-

τὸν ἀπεφήνατο γενέσθαι. 7. *Quod non tantum modo creaturam, modo substantiam Dei lumen illud existimare arguatur, sed etiam a tribus illis non visum, a quibus solis visum fuisse prius pronuntiaverat.*

η'. Ὅτι δύο προβάλλονται, τὸν δὲ χρυσοβόημονα Πατέρα καὶ συκοφαντεῖ. 8. *Quod duos proferens testes Chrysostomum et Gregorium Theologum, hunc quidem contra se proferat; patrem autem illum aureæ eloquentiæ calumniatur.*

θ'. Ὅτι ὡς ἀποστερεῖ τῆς τοῦ ἱεροῦ φωτὸς ἐκείνου θέας· καὶ τοὺς τῷ Κυρίῳ συναναβάντας ἐπὶ τῷ Θεωρίῳ. 9. *Quod ab illius sacri luminis visione privaverit etiam eos, qui cum Domino ascenderunt in Thaborium.*

ι'. Ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξ ὧν φησι, κτίσμα δεικνύσιν ὑπάρχον. 10. *Quod dictis ille suis etiam Spiritum sanctum creaturam esse declarat.*

ια'. Ἐτέρη ῥῆσις Ἀκινδύνου, παρ' ἧς ἐλέγχεται τὸν μὲν Θεὸν ἀθέλητον λέγων καὶ ἀνενέργητον, τὰ δὲ κτίσματα τούτῳ συναίδια. 11. *Aliud Acindyni dictum, quo convincitur dicere Deum sine voluntate et sine operatione esse: creaturas vero ipsi cœternas.*

ιβ'. Ἐτεραι ῥήσεις τοῦ αὐτοῦ, παρ' ὧν ἐλέγχεται πάντας τοὺς ἐνθέους λόγους καὶ τοὺς αὐτοῖς ὁμολογούντας πολυθεοὺς ἀποφανόμενος εἶναι. 12. *Aliis ejusdem dicta, quibus arguitur illum declarare omnes divinos sermones, et qui ipsos profitentur polytheos esse.*

ιγ'. Ἐτεραι τοῦ αὐτοῦ ῥήσεις, ἐν αἷς καὶ μαρτυρία ἐκ τῶν τοῦ μεγάλου Διονυσίου, καθ' ἃς ἐλέγχεται τὴν μὲν καὶ παραχαράτων καὶ παρεξηγούμενος, αὐτὸς δὲ πολλοὺς Θεοῦ καὶ πολλὰς Θεότητας προσεβύων. 13. *Alia ejusdem dicta, inter quæ est testimonium magni Dionysii, quibus evincitur illum præfatum quidem testimonium adulterare et detorquere, ipsum vero multos deos et multas deitates prædicare.*

ιδ'. Ἐτέρη ῥῆσις τοῦ αὐτοῦ, καθ' ἣν ἐξελέγχεται κατασκευάζων μὴ ἀληθῶς ἡμεῖν τὸν Θεὸν ἐπαγγελισθῆναι τὸ Πνεῦμα, εὐσεβῶν τε καὶ ἀσεβῶν μεταξὺ μὴ διακρίνων. 14. *Aliud ejusdem dictum, quo demonstratur eum adstruere Deum non vere nobis promisisse Spiritum sanctum, ac inter pios et impios non discernere.*

ιε'. Παράστασις, ὅτι τὰ ἐπαναπαυμένα τῷ Χριστῷ κατὰ τὴν προφητείαν ἑπτὰ πνεύματα, αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστὶ· καὶ ὡς τοῦτο κτίσμα λέγει ὁ Ἀκινδύνος, ταῦτα λέγων κτίσματα. 15. *Demonstratio, septem spiritus qui secundum prophetiam in Christo requieverunt, esse ipsum Spiritum sanctum; et quod Acindynus hunc dicat esse creaturam, cum illos dicit esse creaturas.*

ις'. Περὶ τοῦ φόβου τοῦ Πνεύματος, τί τέ ἐστι, καὶ πῶς ἐγγίνεται τοῖς καταξιομένοις. 16. *De timore Spiritus, quidnam sit, et quomodo adveniat in eos, qui ipso digni habentur.*

ιζ'. Ἔτι περὶ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων τούτων, ὅτι

ἄκτιστα, καὶ μαρτυρίαις διασάφεισι παρ' Ἀκινδύνου κατ' αὐτοῦ κακῶς προαγομένης· ἐν ἧ καὶ περὶ τοῦ πο εἶν καὶ ἐνεργεῖν 17. *Item de septem his spiritibus, quod increati sint; et testimonii illius declaratio, quod Acindynus contra seipsum male protulit, ubi etiam quid sit facere et operari.*

ιγ'. Ὅτι καὶ ῥῆσιν παραχαράξας τοῦ Χρυσοστόμου Πατρὸς, κατὰ τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος προήνεγκεν ὁ Ἀκινδύνος. 18. *Quod dictum Patris Chrysostomi depravans Acindynus, in sum contra dona Spiritus protulerit.*

ιδ'. Ἐκθεσις καὶ διασάφεισι ἀσφαλῆς τῆς τοῦ Χρυσοστόμου ῥήσεως ταύτης. 19. *Expositio et explicatio certa hujus Chrysostomi dicti.*

κ'. Ἐπι διασάφεισι, τίς καὶ πρὸς τίνας, καὶ παρὰ τίλους, ἦν φησιν ἐν ταύτῃ τῇ ῥήσει παρεμυθίαν. 20. *Explicatio iterum, quis, ad quos, et a quo conlatio-nem in hoc dicto expressam mittat.*

κα'. Παράστασις ἐκ ταύτης, ὅτι καὶ τοῦ ἀπίστου καὶ τὰ ἄλογα τῶν ζώων καὶ αὐτοῦ; (βαβαί!) τοῦ δαιμονίου; μέλη κατασκευάζει τοῦ Χριστοῦ ταλεῖν Ἀκινδύνος, καὶ πρὸ τῶν πιστῶν τεύξεσθαι τῆς μελλούσης ἐπαγγελίας. 21. *Demonstratio inde, quod infideles et bruta animalia, et ipsos (papae!) daemones membra Christi faciat Acindynus, statuatque ipsos prius quam fideles futuram promissionem consecuturos esse.*

κβ'. Παράστασις ἐκ διαιρέσεως, τίνα τὰ πνευματικὰ χαρίσματα, καὶ τίνα τὰ μὴ πνευματικὰ. 22. *Demonstratio per distinctionem, quae sint spiritualia dona, et quae non spiritualia.*

κγ'. Ὅτι οὐκ ἄκτιστα πάντα τὰ πνευματικὰ χαρίσματα, καὶ τί τὸ ἄκτιστον ἐν τούτοις. 23. *Quod omnia spiritualia dona non sint increata, et quodnam increatum sit in illis.*

κδ'. Παράστασις διὰ πλειόνων, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία τοῦ Πνεύματος, ἡ ἄκτιστος ἐνέργεια καὶ χάρις τοῦ Πνεύματος. 24. *Demonstratio prolixa, quod increata operatio et gratia Spiritus non sit essentia Spiritus*

κε'. Ὅτι κακῶς ἐκλαμβάνων ὁ Ἀκινδύνος τὸ ὄλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ὑπέρτερον ἑαυτὸν δείκνυσιν (βαβαί τῆς ἀποστασίας!) καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. 25. *Quod Acindynus prave accipiens illam vocem universus in Deo, seipsum Christo superiorem (proh insaniam!) ostendat.*

κς'. Ὅτι διαφόρως τὸ ὄλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ παρὰ τῶν ἁγίων ἐκλαμβάνεται, καὶ ποσαχῶς ἐν ἧ ῥήσει Ἀκινδύνου φανερῶς ἀντιλέγουσαι πρὸς τοὺς ἁγίους καὶ βλασφημίας ἀλλοκότοις περιπέπτουσαι. 26. *Quod illa vox universus in Deo a sanctis varie accipiat, et quotuplici modo; ubi dicta Acindyni afferuntur, quae cum sanctis viris pugnant et in absurdas blasphemias incidunt.*

κζ'. Ὅτι διττῆς οὐσης τῆς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ διακρίσεως ἐδεύθη παρὰ τῶν Θεολόγων, ὅταν περὶ τῆς μιᾶς αὐτῶν λέγηται τὸ ὄλον οὐ συμπεριβάλλει· καὶ τὴν ἐτέραν· καὶ ὅτι τῆς Οὐσίας ἐνεργείας, ἀλλ' οὐ τῆς

Οὐσίας οὐσίας μετέχει τὰ τοῦ Θεοῦ μετέχοντα. 27. *Quod cum duplex sit in Deo distinctio, demonstratum sit a theologis, quod cum illud universum de una dicitur, altera non simul accipitur, et quod ea quae Deo participant, divinae operationi, non divinae essentiae participant.*

κη'. Ὅτι καὶ ἡ τοῖς ἐνθέοις παρὰ Χριστοῦ χορηγούμενη σοφία καὶ ἀρετὴ, θελα τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ἔστιν ἐνέργεια. 28. *Quod sapientia et virtus a Christo divinis hominibus data, divina divini Spiritus operatio sit.*

Ἐπι πρὸς τὰς τῶν Ἀκινδύνου κατὰ τοῦ Θεοῦ φωτὸς καὶ τῶν θελῶν κοινῶν ἐνεργειῶν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος συγγεγραμμένα, λόγος ἐπιτιβήτικὸς ἕκτος. *Iterum adversus ea quae ab Acindyno contra divinum lumen, et communes operationes Patris et Filii et Spiritus sancti scripta sunt, liber Antirrheticus sextus.*

Τὰ κατὰ μέρος τοῦ ἕκτου λόγου κεφάλαια. *Scilicet libri capita minutatim.*

α'. Τὸ τέλος ἑκατέρου εἶδους ἑκατέρως φιλοσοφίης, τῆς τε κατὰ κόσμον καὶ τῆς κατὰ Χριστόν· καὶ ὅτι περὶ λόγους ἑκατέρω, τὸ ζητούμενον ἢ ἀλήθεια· ἢ οἱ ἐκπρόσόντες ἐξ ἀνάγκης τῶν ψεύδει περιπέζονται. 1. *Quis sit finis utriusque speciei philosophiae, ejus scilicet quae secundum mundum est et ejus quae secundum Christum; et quod utraque circa ratiocinia versetur et quaerat veritatem, a qua qui exciderint necessarie in mendaciam complicantur.*

β'. Περὶ τῆς ἐντεῦθεν Ἀκινδύνου ψευδογραφίας. 2. *De pravis et falsis Acyndini scriptis inde ductis.*

γ'. Ὅτι ἐξ ὧν οὗτος γράφει περὶ τοῦ ἐν τῇ μεταμορφώσεϊ τοῦ Κυρίου φωτὸς, ἀνυπόστατόν τι φάσμα καὶ κτιστὸν καὶ αἰσθητὸν δείκνυσιν οἰόμενος αὐτὰ καὶ τρεῖς μὲν φύσεις· ἔχειν κατασκευάζει τὸν Χριστόν, δύο δὲ θεότητες, ὑπερκειμένην καὶ ὑφεμένην κατὰ πάντα τρόπον. 3. *Quod ex iis quae scribit de lumine Christi in Transfigurationem, spectrum quoddam sine hypostasi creatum et sensibile ipsum putare convincitur: ac tres naturas Christum habere, astruit, duasque deitales, aliam supereminentem, aliam demisiores secundum omnem modum.*

δ'. Παράστασις, ὡς εἰ καὶ ὑποκρίνεται τῇ μιᾷ συναγορεῖν, ἀλλ' οὐδεμίαν ἄκτιστον ἢ Ἀκινδύνος πρεσβεύει θεότητα. 4. *Demonstratio, quod etiamsi se uni patrociniari simulet Acindynus, nullam tamen deitatem increatam praedicet.*

ε'. Ὅτι τὸ ὑπερουράνιον καὶ προκείμενον καὶ ὑπερόκοσμιον φῶς κτισμα εἶναι κατασκευάζει καὶ φανερῶς ἀποφαίνεται. 5. *Quod supercaeleste et quod ante mundum et supra mundum est lumen, creaturam esse astruit et aperte declarat.*

ς'. Παράστασις ὅτι διθεταὶ ὁ Ἀκινδύνος· οὐκ ἡμᾶς καλεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς Θεοφόρους Πατέρας καὶ τὴν καταψηφισμένην τοῦ Βασιλεῦς Ἐκκλησίαν τε καὶ βασιλείαν. 6. *Demonstratio, quod Acindynus non nos tantum dilheitus vocet, sed etiam deiferos Patres, et Ecclesiam et imperium a quibus Barlaam damnatus fuit.*

ζ'. "Οτι τῶν θεοφόρων ἀκούσας τὸ αὐτὸ λεγόντων εἶναι φῶς, τὸ τε προκόσμιον καὶ τὸ φανὲν ἐν Θεωρίῳ, δέον τῆς πλάνης ἀπηλλάχθαι, καὶ μὴ νομίζειν ἐκ τοῦ θρους λαβεῖν τοῦτο τὴν ἀρχὴν, ὃ δὲ δόλω παρεῖς ἐκείνου, ὡς τοῦθ' ἡμῶν λεγόντων ὑπερκόσμιον κατηγορεῖ. 7. *Quod deiferi Patres audiens dicentes, id ipsum esse lumen quod ante mundum fuit et quod in Thaborio apparuit, cum oporteret eum ab errore se expedire, nec putare lumen illud ex monte principium accepisse, ille dolo tacitis Patribus nos insimulet, quod dicamus ipsum esse supra mundum.*

η'. "Οτι τὸ προκόσμιον καὶ ὑπερκόσμιον καὶ τῶν αὐθίων ἀγγέλων φῶς ὁ Θεὸς ἐστὶν αὐτῶν, καὶ τοῦτου κτιστὴν εἶναι δείκνυσιν Ἀκίνδυνος ἐκεῖνο κτιστὴν ἀποφανόμενος. 8. *Quod angelorum lumen ante mundum et supra mundum, Deus ipse sit; ideoque Deum creatum esse dicit, qui lumen illud creatum declarat.*

θ'. Παράστασις, ὅτι οὐχ ἡμεῖς, ἀλλὰ Βαριλάμ καὶ Ἀκίνδυνος, ἐστὶν οἱ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀγγέλων εἶναι δογματίζοντες φῶς ὃ μήτε Θεός, μήτ' ἀγγελός ἐστιν· ἐν ᾧ καὶ ὅτι φῶς ὁ Θεὸς οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατ' ἐνέργειαν λέγεται. 9. *Demonstratio, quod non nos, sed Barlaam et Acindynus inter Deum et angelos lumen esse doceant, quod neque Deus, neque angelus sit; ubi etiam Deus lumen dicitur non secundum substantiam, sed secundum operationem.*

ι'. Παράστασις, ὅτι τὸ ὑπερουράνιον φῶς διακοπῆναι ὑπὸ τῆς οὐρανοῦ περιφερείας ὃ μέγας ἐφη Βασίλειος, οὐχ ὡς ὕλικόν ὑπέρχον καὶ διὰ τοῦτο μὴ δι' ἐκείνης δυνάμενον χωρεῖν, καθάπερ ὁ Ἀκίνδυνος ἐξεδέξατο φρενοβλαβῶς, ἀλλ' ὡς τῶν αἰσθητῶν μὴ δεκτικῶν ὄντων ἐκείνης τῆς λαμπρότητος, μηδὲ δι' ἐκείνης ὁρᾶσθαι πεφυκότων. 10. *Demonstratio, quod supercæleste lumen a cælesti circumferentia præscindi dixerit magnus Basiliius, non quod materiale sit ideoque non possit eam penetrare, ut stulte Acindynus id accepit, sed quod sensibilia splendorem illum non admittant ac per illum videri non possint.*

ια'. Παράστασις ἐξ ὧν ὁ Ἀκίνδυνος προήνεγκε τοῦ μεγάλου Διονυσίου καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς, παρ' ἑαυτοῦ γέγραπεν, ὅτι μὴν μὲν ἡμεῖς; θεόδητα προσεβύβουμεν, δύο δὲ αὐτὸς ἐκρύλους καὶ ἀνίσους καὶ ἀπετριονισμένους παντελῶς ἀλλήλων. 11. *Demonstratio ex iis quæ Acindynus protulit magni Dionysii dictis et ex iis quæ ipse suo Marte scripsit, quod nos quidem unam deitatem prædicemus, ille vero duas extraneas, inæquales, et a se invicem omnino separatas.*

ιβ'. "Οτι καὶ βῆσιν παραχαράξας τοῦ σεπτοῦ Μαξιμίου προσδάλετο, καθ' ἣν πολλοῖς ἀλλοκότοις περιπίπτων ἐξελέγχεται, σάρκα τε κατασκευάζων τῆς μεταμορφώσεως φῶς, καὶ διὰ πολλῶν πολυθεῶς τε ἅμα καὶ ἀθεοῦ δεικνύμενος. 12. *Quod dictum venerandi Maximi protulerit ab se detortum, quo posito in multa absurda labitur, carnem asserens esse lumen transfigurationis. Et multis modis polytheus simul et atheus comprobatur.*

ιγ'. "Οτι πάλαι μὲν ὁ σοφιστῆς τῆς κακίας διὰ τῆς πολυθείας ἀπατῶν ἐπεχέριε, νῦν δὲ τῷ ἐνείκῳ

δῆθεν συνηγορῶν τοῦ ἐνὸς δολίως ἀφιστάται Θεοῦ. 13. *Quod olim quidem improbus ille sophista per multipliciter deorum fallere conatus sit; nunc autem unitati patrocinans ab uno Deo abstinet.*

ιδ'. "Οτι λῆρος τὸ παρ' Ἀκινδύνου λεγόμενον, ὡς διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς ἡμετέρας γνώσεως πολλὰς καὶ διαφόρους; λέγομεν τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ. 14. *Quod nugæ sint hæc dicta Acindyni, nos scilicet ob infirmitatem cognitionis nostræ nullas et varias dicere operationes Dei.*

ιε'. "Οτι ὡς αὐτὸς ἐνέργειαν εἶναι λέγει τὸν Υἱόν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῷ Σαβελλίῳ συμφωνεῖ. 15. *Quod cum dicit. Filium et Spiritum sanctum esse operationem, cum Sabellio sentiat.*

ις'. "Οτι κακῶς ἐκλαμβάνει τὸ, δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς λέγεσθαι μόνον τὸν Υἱόν· καὶ ὅτι τοῦτο καλῶς ἐκλαμβανόμενον, ἄκτιστον εἶναι περίσθησι τὴν κοινὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῆς κοινῆς οὐσίας διαφέρουσιν. 16. *Quod male accipiat illud: virtutem et operationem Patris dici solum Filium, et quod, illud si recte accipiat, incretam esse, declaret communem virtutem et operationem Patris et Filii et Spiritus sancti, et a communi essentia distinctam.*

ιζ'. Τίς ἡ εὐσεδῆς διάνοια καθ' ἣν ἕκαστον τῶν τριῶν προσκνητῶν προσώπων δύναμις; καὶ ἐνέργεια καλεῖται· ἐν ᾧ πάλιν περὶ τῆς κοινῆς τῶν τριῶν δυνάμεως καὶ ἐνεργείας. 17. *Quænam sit pia sententia secundum quam singulæ tres adorandæ personæ virtus et operatio vocantur; ubi rursus de communi trium virtute et operatione.*

ιη'. "Οτι τῶν θεολόγων καὶ μὴ εἶναι καὶ εἶναι τὸν Θεὸν ἐνέργειαν λεγόντων καὶ τούτων ἐκάτερον διχῶς, πρὸς δὲ καὶ κοινὴν τῶν τριῶν προσώπων εἶναι δεκνόντων ἄκτιστον δύνειμιν τε καὶ ἐνέργειαν, ὁ Ἀκίνδυνος πλὴν τοῦ λέγεσθαι δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν τὰλλα πάντα ἀθετεῖ. 18. *Quod cum theologî Deum et esse et non esse operationem dicant, et utrumque seorsim: cum declarent etiam communem esse trium personarum incretam virtutem et operationem, Acindynus tantum dicat virtutem et operationem, cæteraque omnia neget.*

ιβ'. Παράστασις, ὅτι ἡ ἐνθεωρουμένη τῇ οὐσίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, κατὰ τὸν Θεολόγον, ἐνέργεια ἄκτιστός ἐστι, καὶ σύνθεσιν οὐδεμίαν ἐμποιεῖ, κἂν εἰ τῆς οὐσίας διενήνοχεν. 19. *Demonstratio, quod operatio in essentia Spiritus sancti, secundum Theologum considerata, increta sit, et compositionem nullam faciat, etiamsi ab essentia distinctuatur.*

κ'. "Οτι ταύτην κτιστὴν εἶναι φανερώς δογματίζων ὁ Ἀκίνδυνος, τὴν πέμπτην καὶ τὴν ἕκτην τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων τελῶς ἀθετεῖ. 20. *Quod cum illam esse creatam aperte doceat Acindynus, quintam et sextam œcumenicas synodos omnino vili pendat.*

κα'. Παράστασις, ὅτι κἂν συμβεβηκός πως λέγηται ἡ ἐνέργεια αὕτη, ἀλλ' οὐχ οἶον μὴ προσεῖναι τῷ

Θεῶ· ἐν ᾗ διὰ πολλῶν ἀπόδειξις, ὅτι διαφέρει τῆς ἀκρίτου οὐσίας ἀκρίτως ἐνέργειαι. 21. *Demonstratio, quod etiam si hæc operatio accidens esse quodammodo dicatur, non tamen ita ut Deo non adsit; ubi etiam demonstratio proluxa affertur, quod increata operatio differat ab increta essentia.*

κδ'. Ὅτι ἡ ἐνέργεια αὐτῆ καὶ οὐσιωδῶς προσεῖναι τῷ Θεῷ καὶ ἐνεργοῦσα πρὸς τῶν θεολόγων μαρτυρεῖται, καὶ ὡς ταύτην κτίσμα φανερωῶς λέγων ὁ Ἀκινδυνος, κτίσμα τὴν Θεὸν ποιεῖ. 22. *Quod hæc operatio et essentialiter adesse Deo et operari a theologis asseratur; et quod cum illam esse creaturam aperte dicat Acindynus, Deum ipsam creaturam faciat.*

κγ'. Ὅτι τὸ λέγειν, καθάπερ οὗτος, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ, πολὺ μὲν ἔχει τὸ ἄλογον, πλεονὸν δὲ τὸ δυσσεβές· ἐν ᾧ κεφαλαιῶ πάλιν παράστασις, ὅτι καὶ ἀναρχὸς ἐστὶν ἡ διαφέρουσα τῆς θείας οὐσίας θεία ἐνέργεια. 23. *Quod dicere, ut ille dicit, Filium et Spiritum Dei essentiam Dei esse, magnam præferat absurditatem, majorem vero impietatem. In quo capite rursus demonstratur divinam operationem, a divina essentia distinctam, esse sine principio.*

κδ'. Παράστασις, ὅτι οὐχ ἡμεῖς, ἀλλὰ Βασιλεῖμ καὶ Ἀκινδυνός εἰσιν οἱ ἄριστον καὶ ἀνόμοιον εἶναι δογματίζοντες τὴν θεῖαν οὐσίαν καὶ τὴν θεῖαν ἐνέργειαν, καὶ δύο θεότητας λέγοντες ἐντεῦθεν, ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην. 24. *Demonstratio, quod non nos sed Barlaam et Acindynus doceant iniquulem et dissimilem divinæ essentia esse divinam operationem, et quod hinc duas deitates dicant, aliam supereminentem, aliam demissionem.*

κε'. Ὅτι πρὸς πολλὰς ἐτέρας δυσσεβείαις, καὶ τὰς θείας ὑποστάσεις ἀνίσους πρὸς ἀλλήλας εἶναι δείκνυσιν ὁ Ἀκινδυνος, καὶ ὡς πολλαχῶς τὸ ἐνιαῖον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος ἀναίρει μυστήριον ὁ δὲ Παλαμάς ὡς ἀληθῶς ἐστὶ πρὸς θεῶν ἕνα τρισυπόστατον Θεὸν ἐν μιᾷ θεότητι. 25. *Quod præter alias multas impietates, divinas hypostases inæquales inter se esse dicat Acindynus, et quod multis modis unitatem Dei et mysterium S. Trinitatis de medio tollat, contra vero Palamas S. Trinitatis in tribus hypostasibus et in una deitate Deum.*

Πρὸς τὰ τῷ Ἀκινδύνῳ κατὰ τοῦ φωτὸς τῆς χάριτος καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ διαφόρους καιροὺς πεφωτισμένων συγγεγραμμένα λόγος ἀντιβρῆτικὸς ἐβδόμος. *Adversus ea quæ Acindynus contra lumen gratiæ et contra eos qui per lumen illud variis temporibus illuminati sunt scripsit, liber Antirrheticus septimus.*

Τὰ κατὰ μέρος τοῦ ἐβδόμου λόγου κεφάλαια. *Septimi libri capita minutatim.*

α'. Ὅτι εὐλόγως ἢ λόγος καθ' ἑδὸν προῖων, ἐν τοῖς περὶ θεωρίας λόγοις τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων ἐλήξεν. 1. *Quod sermo recte et rationabiliter procedens, in eorum verba de contemplatione qui sacræ ejusmodi quieti vacant, desinat.*

β'. Ὅτι ἡ θεοπολὸς χάρις καὶ τὸ θεῖον φῶς, οὐ δὲ

ἐτερόν τι θεῖον καὶ ἀκρίστον ἐστίν. 2. *Quod deifica gratia et divinum lumen non per aliud quidpiam divina et increata sint.*

γ'. Ὅτι θυμῆρες μὲν ἡμῖν τὸ κακῶς ἀκούειν μετὰ τῆς ἀσεβείας (sic), ἔλεινοι δὲ οἱ κακῶς λέγοντες ἡμᾶς διὰ ταύτην. 3. *Quod nobis quidem voluplati sit cum pietate male audire; quodque miseri sint ii qui nobis ob illam maledixerunt.*

δ'. Ὅτι οὐκ ἄλλως δύναται ὁ Ἀκινδυνος καθ' ἡμῶν λέγειν, ἢ διὰ τοῦ τὴν ἡμῶν πολυτρόπως ὑποκρύπτειν καὶ συκοφαντεῖν διάνοιαν. 4. *Quod non alio modo possit nobis Acindynus maledicere, quam mentem nostram vase occultando atque calumniando.*

ε'. Ὅτι κατὰ μίμησιν Ἀρειανῶν τε καὶ Σευηριανῶν γυναικὸς πλουτοῦσης ὑποδύς προστασίαν Ἀκινδυνος, ταύτης αὐτῷ συναιρομένης χρήμασι, τὴν τε ἱερὰν Ἐκκλησίαν πρὸς ἑαυτὴν καὶ τοὺς ἐκ παλαιῶν ἁγίου; πρὸς ἀλλήλους; καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἕκαστον ἐσπούδακεν ἐκπολεμῶσαι. 5. *Quod ad imitationem Arianorum et Severianorum Acindynus ad mulieris divitis præsidium confugiens, illa pecunias subministrante, sacram Ecclesiam contra seipsam et eos qui ab antiquo sancti erant contra se mutuo et unumquemque contra seipsum committere conatus sit.*

ς'. Πήσεως τούτου περὶ θεωρητικῆς ὁράσεως ἔλεγχος. 6. *Refutatio dicit ejus circa visionem contemplativam.*

ζ'. Ἐτέρας τοῦ αὐτοῦ ῥήσεως ἔλεγχος ἀπατηλαί; συμβουλαί; καταργεῖν ἐπιχειροῦντος τὴν ἐπὶ τοῦ ἀξίου; τῆς θείας χάριτος ἐπιφάνειαν. 7. *Refutatio alterius ejusdem dicit, quo sal' acibus consiliis apparitiones ad homines gratia dignos factas tollere satagit.*

η'. Ἐτέρων τοῦ αὐτοῦ ῥήσεων ἀνασκευῆ, τῆς γνῶσιν μόνην δογματίζοντος ἀκλινῆς ὑπέρχειν φῶς; καὶ τὸν εἰς ἄγγελον φωτὸς; μετασχηματιζόμενον κατὰ τοῦ φωτὸς; τῆς χάριτος ἐπιστρατεύοντος. 8. *Refutatio aliorum ejus verborum, quibus solam cognitionem erroris expers lumen esse docet; et eum qui in angelum lucis transformatur, ad bellum contra lumen gratiæ suscipiendum concitat.*

θ'. Καθ' Ἑλληνικῆς ἐποψίας, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν πεπλανωμένης θεωρίας, καὶ περὶ τοῦ ἀπλανοῦς; καὶ θείου φωτισμοῦ, καὶ τῶν τούτου τεκμηρίων; καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ ὑπερβάλλον τῆς; πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης; τοῦ Θεοῦ παρίσταται. 9. *Contra speculationem a Græcis et gentilibus inductam, et contra erroneam hujusmodi contemplationem, ac de erroris experite divina illuminatione, deque illius signis; quodque ex illa supereminens Dei erga nos charitas demonstratur.*

ι'. Κεφάλαιον τοῦ ἁγίου Διαδόχου περὶ τοῦ φωτὸς; τῆς θεωρίας, ὃ παρ' Ἀκινδύνου κατὰ τοῦ φωτὸς; τούτου προσηνεγμένον, παρ' ἡμῶν ἐξεταζόμενον, ὑπὲρ τε τοῦ φωτὸς αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ κακῶς αὐτὸ; προβαλλομένου γεγραμμένον ἀναφαίνεται. 10. *Caput S. Diadochi de lumine contemplationis, quod ab Acindyno contra hoc lumen adductum est, a nobis autem examinatum, pro hoc lumine et contra eum qui ipsum protulit, scriptum esse deprehenditur.*

ια. Περὶ τῆς κατὰ νοῦν σχολῆς, καὶ τῶν ἐπὶ ταύτης τικτομένων· ἐν ᾧ καὶ περὶ Θεοῦ πάλιν φωτισμοῦ, καὶ ὅθεν ἂν τις τακμηριώσασαι τοὺς κεκτημένους. 11. *De utio mentali, et de iis que inde profisciscuntur: ubi iterum de divina illuminatione, et unde cognosci possint qui illam obtinent.*

ιβ'. "Ὅτι καὶ πονηρὸν εἶναι περιπατοῦναι δ' Ἀκύνδονος τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως, καὶ τοὺς μὴ τοῦτο τοιοῦτον οἰομένους ἀπείρους εἶναι φησι τῆς ἀπλανοῦς φωτοφανείας καὶ παρακλήσεως· ὁ δ' ἡμέτερος λόγος θεῖον τε ὡς ἀληθῶς καὶ ὑπὲρ τῆν ἀπλανῆν (sic) κλήσιν εἶναι δείκνυσι τὸ θεῖον φῶς. 12. *Quod Acindynus lumen transfigurationis Domini malum esse demonstrare conetur, et eos qui illud non tale esse putant, imperitos esse dicat errore vacuæ illustrationis. At vice versa sermo noster vere divinum et plusquam errore vacuum ejusmodi divinum esse demonstrat.*

ιγ'. "Ὅτι ἀφρόνους ὁ Ἀκύνδονος καὶ τὸ ἰδιαιτάτον ἐκτουτοῦ φῶς ὁρᾶν φησι τὸν δι' ἀρετῆς κεκαθαρμένον νοῦν χωρὶς Θεοῦ φωτισμοῦ, καὶ κκοουούλω; μᾶλλον τὴν ἄλλην τῆς ψυχῆς παράκλησιν ἐκφεύγειν τοῦτο παραινεί. 13. *Quod stulte Acindynus eum qui per virtutem purgatam habet mentem, proprium sibi lumen videre ait sine divina illuminatione; quin etiam pravo consilio omnem aliam anisæ consolationem fugere hortatur.*

ιδ'. "Ὅτι ἐξ ὧν νῦν αὐθις ὁ αὐτός φησι, πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος καὶ προφήτας καὶ ἀποστόλους καὶ Πατέρας, καὶ μάρτυρας πεπλανημένους εἶναι καὶ μεμηγόντας ὁ τάλας ἀποφαίνεται. 14. *Quod ex iis que rursum dicit, omnes a sæculo prophetas, apostolos, Patres et martyres in errore et furiosos fuisse miser ille declarat.*

ιε'. "Ὅτι καὶ τὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως μυστήριον διαβάλλει, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ σύμβολον εἶναι λέγων φωτὸς, ὡς τὴν ἐνωραμένην τῷ Βαπτιστῇ περιστερᾶν σύμβολον τοῦ Πνεύματος· ἐν ᾧ καὶ ὅτι

Codex XCIX, olim CCXV, bombycinus, XV sæculi, foliorum 182. Initio hanc notam præfert: Βιβλίον τῶν κατηγουμένων τῆς Θείας καὶ ἱερᾶς λαύρας τοῦ ἀγίου ἕρους καὶ Ἀθανασίου Πατρὸς ἡμῶν. Id est, *Liber catechumenorum divinæ ac sacræ lauræ sancti montis (Atho) et Patris nostri Athanasii.* Et in fine: Ὡδε εἶλεψε τέρμα τὸ παρὸν βιβλίον διὰ χειρὸς Φιλοθέου μοναχοῦ τοῦ ἐκ Κωνσταντινίου πόλεως. Id est: *Hic finem accepit iste liber per manum Philothei monachi ex urbe Constantinopoli.* Est autem tomus alius operum Gregorii Palamæ contra Acindynum, quorum Index habetur initio: Πίναξ τοῦ δευτέρου βιβλίου etc. In quo sequentia Gregorii opera exhibentur.

α'. Ἀπολογία διεξοδικωτέρα πρὸς τοὺς οἰομένους δύο δεῖκνυσθαι θεοὺς, ἐκ τοῦ τῆν θεοποιὸν δωρεάν τοῦ Πνεύματος ἧς ὑπέρκειται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός, οὐκ ἀγέννητον μόνον θέωσιν, ἀλλὰ καὶ θεότητα ὑπὸ τῶν ἁγίων ὀνομάζεσθαι· ἢ περὶ Θεῶν ἐνεργειῶν, καὶ τῆς κατ' αὐτάς μεθέξεως. 1. *Apologia prolixior adversus eos qui putant duos ostendi deos, si deificum donum Spiritus, cui secundum substantiam supereminet Deus, non solum non facta deificatio, sed etiam deitas a sanctis nominetur; aut de divinis operationibus, et de participatione secundum ipsas.* Initium: Εἰ μὲν τίς ἐστὶν ὁ πρὸς τοσαύτην ἐκτραπέις τόλμαν etc. Fol. 2.

πίστεως, ἀλλ' οὐκ ἀποδείξεως· εἶπε ῥήματα, ὅσα παρ' ἡμῶν περὶ τῶν προφητικῶν θεαμάτων καὶ τοῦ Θεοῦ λέγεται φωτός. 15. *Quod etiam ipsum divinæ Incarnationis mysterium calumniatur, Corpus Christi symbolum luminis esse dicens, quemadmodum et columbam Baptistæ visam symbolum Spiritus. Item docetur, quæcumque verba a nobis dicuntur circa propheticas visiones et divinum lumen, fidei esse et non demonstrationis.*

ις'. "Ὅτι μανιώδει πλάνη κάτοχός ἐστιν εἰκότως αὐτὸς, ἦν ἀνωτέρω τῶν θεοφύρων κατεψεύσαστο. 16. *Quod furiosi erroris vere reus ille sit, quem deiferis Patribus supra mendaciter ascripsit.*

Huic ultimo capiti adnexæ sunt deæ Gregorii epistolæ. Prima est τῷ τιμιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς Δαμιανῷ τῷ φιλοσόφῳ. Hujus initium est: Ἦνέχθη πολλαχθὸν τὰ τοῦ Ἀκύνδονος πρὸς ἡμᾶς συγγράμματα etc. fol. 196. verso. Altera πρὸς τὸν εὐσεβέστατον ἐν μοναχοῖς κυρὸν Διονύσιον, Initium: Τριῶν ὄντων τῶν τῆς ἀθεΐας ὡς εἶπεν γενῶν etc. fol. 204.

Sequitur deinde ἐκθεσις τοῦ τῶν Βαρθολαῶ καὶ Ἀκύνδονος δυσσεβημάτων ἀλλοκοτοῦ πατῆρος. Id est: *Expositio stupendæ multitudinis impietatum Barlaami et Acindyni.* Ibi videlicet errores Barlaamo et Acindyno adscripti capitibus 41 exponuntur sigillatimque rejiciuntur. Initium est: Ἀποβαλλόμεθα τὴν ἀσεβεστάτην ἀλλόκοτον πληθῶν τῶν τοῦ Βαρθολαῶ καὶ Ἀκύνδονος κακοδόξων δογμάτων etc. fol. 211.

Codicem denique claudit ejusdem Gregorii vita per Philotheum patriarcham. Φιλοθέου τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμηνικοῦ πατριάρχου λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν βίον τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης. Initium: Γρηγόριος μὲν ὁ μέγας πανηγύρω; ὑπόθεσις etc. fol. 213.

β. Περὶ Θείας καὶ θεοποιου μεθέξεως, ἢ περὶ τῆς Θείας καὶ ὑπερφουῦς ἀπλόδητος. 2. *De divina et deifica participatione, seu de divina et supernaturali simplicitate.* Initium: Φέρε δὴ προθῶμεν νῦν τὸ ὑπὸ ἀμφοτέρων φανερώ; λεγόμενον etc. Fol. 19 verso.

Τοῦ αὐτοῦ λόγος· τρίτος, ὅτι Βαρθολαῶ καὶ Ἀκύνδονος εἰσιν οἱ διχοτομοῦντες κακῶς ὄντως καὶ ἀθέως εἰς δύο ἀνίστους θεοτήτας τὴν ἕλαν. 3. *Ejusdem liber tertius, quod Barlaam et Acindynus ii sint, qui unam deitatem in duas vere inæquales perveram et impie dividerunt.* Initium: Ταῖς πνευ-

ματοκινήτοις τῶν ἁγίων Πατέρων ἐπόμεινοι ψήφοις etc. Fol. 29, verso.

δ. Διάλεξις ὀρθοδόξου μετὰ Βαρλααμίτου, κατὰ μέρος ἀνασκευάζουσα τὴν Βαρλααμίτιδα πλάνην. 4. *Dialogus orthodoxi cum Barlaamita, quo Barlaamiticus error minutatim refutatur.* Initium: 'Ὀρθόδοξος. Μαθεῖν ἐβουλόμην παρ' ὁμῶν τῶν ζητούντων καὶ ἐπεκδικούντων τὰ λείψανα etc. Fol. 37.

ε'. Τοῦ αὐτοῦ ὀρθοδόξου Θεοφάνους διάλεξις πρὸς τὸν ἀπὸ Βαρλααμιτῶν ἐπιστρέψαντα Θεότιμον. Θεοφάνης, ἡ περὶ θεότητος καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ἀμεθέκτου τε καὶ μεθέκτου. 5. *Ejusdem orthodoxi Theophanis dialogus cum eo qui ex Barlaamitis conversus fuerat Theotimo. Theophanes sive de deitate, et de eo quod non participari vel participari ex illa potest.* Initium: 'Ἐπισκέψω κατὰ σεαυτὸν γενόμενος, ἀδελφὲ Θεότιμε etc. Fol. 58 verso.

ς'. Ἀντιθέσις πρὸς ἃ συνέθηκεν ὁ Ἀκίνδυνος κατὰ τοῦ Παλαμᾶ δῆθεν, ὡς ἀληθῶς δὲ κατὰ τῆς εὐσεβείας αὐτῆς καὶ τῶν εὐσεβῶν ἀπάντων· ἐκλήφθεισα παρὰ διαφόρων τοῦ Παλαμᾶ λόγων καὶ περιστάσα σαφῶς, ὅτι τὰ παρὰ τοῦ Ἀκινδύνου πρὸς συνηγορίαν οἰκείαν ἐκ τῶν πατρικῶν λόγων καὶ παρ' ἑαυτοῦ προβαλλόμενα οὐ συνηγοροῦσιν, ἀλλὰ κατηγοροῦσιν αὐτοῦ. 6. *Antithesis contra ea quæ Acindynus composuit adversus Palamam, sed revera contra pietatem ipsam ei contra pios omnes, excerpta ex diversis Palamæ libris, et clare demonstrans ea quæ ab Acindyno ad sui defensionem prolata sunt tum ex SS. PP. tum ex seipso non illum purgare, sed in crimen vocare.* Huic libro præmittuntur singulorum capitum argumenta, quæ hic exscribenda duximus.

Τὰ κατὰ μέρος τοῦ λόγου κεφάλαια. *Libri capita per partes.*

α'. Ὅτι ἐξ ἀμχανίας, κατὰ τῆς ἐπιγραφῆς μόνης ὁ Ἀκίνδυνος ἐπεχείρησε· καὶ ὡς ἐξ ὧν ἐνταῦθ' οὗτος γράφει, διθεότης ὧν καὶ Ἀρειανὸς ὑποφάνεται. 1. *Quod cum aliud non posset, inscriptionem et titulum solum Acindynus aggressus sit; et quod ex iis quæ hoc loco scribit, ditheita et Arianus comprobetur esse.*

β'. Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ προβεβλημένων μαρτυριῶν ἃ; πλάσας παρέλιπεν ὁ Ἀκίνδυνος, ὀλίγαι, παρ' ὧν εὐσεβῆ τὰ τοῦ Παλαμᾶ δεῖκνυται καὶ τὰ τοῦ Ἀκινδύνου κακοδόξως ἔχοντα. 2. *Ex testimoniis quæ Palamas protulerat et quæ per dissimulationem prætermiserat Acindynus, pauca afferuntur, quibus pia Palamam sentire, Acindynum vero pravam tueri doctrinam demonstratur.*

γ'. Πήσεις τοῦ Ἀκινδύνου δεικνύσασθαι τὴν αὐτοῦ δόξαν, καὶ ἀντιθέσεις πρὸς ταύτας Εὐνομιανδὸν τοῦτον ἐξελέγχουσαι· καὶ ὅτι προσωπεῖον χρησάμενος τῷ Παλαμᾶ, κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων κωχῶρην. 3. *Dicta Acindyni, quibus ejus doctrina ostenditur, et ad ea responsiones, quibus Eunomianus esse arguitur. Et quod personam prætendens Palamæ, contra Deum et sanctos procedat.*

δ'. Ὅτι ὁ πλάσας ἐτέρων ἐπιγραφῆν ἐπὶ τῷ αὐ-

τοῦ λόγου, κατ' αὐτῆς πάλιν αὐτὸς χωρεῖ, καὶ δι' αὐτῆς κατὰ τῶν ἐνοθέων θεολόγων. 4. *Quod alteram inscriptionem seu titulum in eundem librum fingens, contra illam procedat, et per illam contra divinos theologos.*

ε'. Ὅτι τὰ γενναϊότερα πλεῖστα παραλιπῶν, ῥηματίου τινὸς ἔπειτα τοῦ Παλαμᾶ μνημονεῖται· ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοῦ καλῶς νοουμένου πᾶν Ἀκινδύνου καθαιρεῖται: τὸ φρύσγμα, καθαιρεῖν ἐγγειροῦντος αὐτοῦ φρενοβλαδῶς τὸ τρισυπόστατον τῆς θεότητος. 5. *Quod nullis præstantioribus prætermisissis, voculam quamdam Palamæ memoret, qua etiam probe intellecta totius Acindyni fremitus de medio tollitur, quo trinam deitatis hypostasim evertere insane conatur.*

ς'. Ἀντιῤῥήσις Ἀκινδύνου πρὸς τὸ ῥημάτιον ἐκεῖνο, ἧς ἐλεγχομένης νῦν μὲν Ἀρειος, νῦν δὲ Σαβέλλιος οὗτος ἀναφάνεται, πολλοὺς δ' ἄλλοτε λέγων υἱοὺς Θεοῦ καὶ πνεύματα τὰ πολλὰ. 6. *Objectio Acindyni contra voculam illam, qua refutata modo Arius ipse, modo Sabellius esse demonstratur, cum etiam aliunde multos filios Dei et multos spiritus esse dicat.*

ζ'. Μαρτυραὶ παρὰ τοῦ Ἀκινδύνου προβεβλημένοι τῶν ἁγίων κατὰ τοῦ Παλαμᾶ δῆθεν, αἵτινες ἐξετιζόμεναι καὶ νοούμεναι καλῶς πρὸς-μὲν τὰ τοῦ Παλαμᾶ οὐδαμῶς ἀντικεῖσθαι δεῖκνυται, τὸν δὲ Ἀκίνδυνον ἐλέγχουσι πολλὰς καὶ δεινὰς αἰρέσεις περιπίπτουσα. 7. *Testimonia sanctorum ab Acindyno contra Palamam prolata, quæ si examinenter et probe intelligantur, sententiæ eisdem Palamæ nullatenus repugnare probantur, Acindynum vero arguunt in multas gravesque hæreses incidisse.*

η'. Ἀντιθέσις παρ' Ἀκινδύνου, τὰς ἐνυποστάτους μόνας εἶναι λέγοντος ἀκτίστους ἐνεργείας, ἧς ἐλεγχομένης καὶ Ἀρείου χείρων δεῖκνυται τελῶν, ὡς τὴν μίαν τῶν τριῶν προσώπων θεότητα κτιστὴν ποιῶν. 8. *Objectio Acindyni, qua dicit hypostaticus solum operationes increatas esse; illa vero refutata, Ario pejor ostenditur, utpote qui unam ex tribus personis deitatem creatam faciat.*

θ'. Παράστασις ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν ὑπ' Ἀκινδύνου προβεβλημένων μαρτυριῶν, ὅτι διαφέρει τῆς θείας οὐσίας ἢ θεῖα ἐνέργεια· ἐν ἧ πάλιν Σαβέλλιος· ἄλλος ὧν ἀποδεικνύται. 9. *Demonstratio ex ipsis testimoniis ab Acindyno prolatis, quod divina operatio differat a divina essentia; ubi rursus alius Sabellius esse probatur.*

ι. Ἐτέρα μαρτυρία τῷ αὐτῷ προβεβλημένη παρὰ τῶν τοῦ ἁγίου Μαξιμίου κεφαλαίων, ἧς ἐξεταζομένης Σαβέλλιος πάλιν οὗτος ἀναφάνεται. 10. *Aliud testimonium ab eodem allatum ex capitibus S. Maximi, quo examinato Sabellius rursus esse convincitur.*

ια'. Παράστασις καὶ ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου τούτου, ὅτι διαφέρει τῆς θείας οὐσίας ἢ ἐνέργεια, παρ' ἧς εἰς καταγελάστους ἐκπίπτων δόξα· ἐλέγχεται ὁ τοῦτο κακῶς προβαλλόμενος. 11. *Demonstratio ex eodem capite, quod divina operatio differat a divina essen-*

tia, ubi qui illud protulit, in ridiculas sententias delapsus esse comprobatur.

ιβ'. Ἐτέρα μαρτυρία ἐκ τῶν εἰς τὴν μέγαν Διονύσιον σχολίων προβεβλημένη παρ' Ἀκινδύνου, ἧς ἐξεταζομένης κτίσμα λέγειν οὗτος δεικνύεται τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. 12. *Aliud testimonium ex scholiis in magnum Dionysium ab Acindyno prolatum, quo expenso essentiam Dei creaturam dicere contumacitur.*

ιγ'. Διασάφης τοῦ σχολίου τούτου, καὶ παράστασις κἀνευθύν, ὅτι διαφέρει τῆς ἀκτιστοῦ οὐσίας ἡ ἀκτιστος ἐνέργεια. 13. *Explicatio Scholii huius et demonstratio ex illo sumpta, quod increata operatio differat ab increata essentia.*

ιδ'. Ἀπορία καὶ λύσις, πῶς ὁ μέγας Διονύσιος, τῶν ἀκτιστῶν ἐνεργειῶν τὴν μὲν πρώτην φησὶ καὶ πρᾶσθύτεραν, τὰς δ' ἄλλας μετ' ἐκείνην· καὶ παράστασις ἐνευθύν, ὅτι τῆς θείας οὐσίας αὐταὶ διενηνόχασιν. 14. *Questio et solutio, quomodo magnus Dionysius increatarum operationum primam dicat et seniore, alias autem post illam: et demonstratio inde petita, quod illæ ab essentia divina differant.*

ιε'. Ὅτι τὸ ὄλον εἶναι τὸν Θεὸν οὐσίαν καὶ ὄλον ἐνέργειαν οὐδὲν ἐμποδίζει πρὸς τὸ διαφέρειν τῆς θείας οὐσίας τὴν ἐνέργειαν. 15. *Quod etsi Deus totus sit essentia et totus operatio, hoc nihil impedit quominus operatio differat ab essentia.*

ις'. Ἐτεραι μαρτυρίαι τῶν Ἀκινδύνων προβεβλημένηαι παρὰ τῶν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου λόγων, αἵτινες ἐξεταζόμεναι μὴ μόνον οὐκ ἀντικειμέναι τοῖς τοῦ Παλαμᾶ λόγοις, ἀλλὰ καὶ συμφέδουσαι δεικνύνται. 16. *Alia testimonia ab Acindyno prolata ex libris sancti Cyrilli, quæ cum examinantur non modo Palamæ verbis non repugnare, sed etiam illis suffragari deprehenduntur.*

ιζ'. Ἐτέρα ῥήσις Ἀκινδύνου λέγουσα, « Τίς ἡ ἄλλη παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια; » καὶ ἦν ἐλέγχεται καὶ κατ' αὐτὰ δυσσεβῶν τὰ ῥήματα. 17. *Aliud Acindyni dictum sic habens: « Quænam alia præter essentiam operatio Dei? » Ubi convincitur impie loqui.*

ιη'. Παράστασις, ὅτι ἦν ἔφη τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἐτέρην καὶ κτιστήν, φυσικὴ ἐστὶν αὕτη τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, ἣν πρῶτον οὗτος ἀκτιστῶν εἶναι διετέλετο καὶ μὴδὲν τῆς θείας οὐσίας διαφέρειν. 18. *Demonstratio, quod eam quam dixerat aliam ab essentia Dei et creatam, naturalis sit hæc Dei operatio, quam prius incretam et ab essentia Dei non differre dicebat.*

ιθ'. Ὅτι καὶ ἐκ τῶν παρ' αὐτοῦ προβαλλομένων ἀντιθεοῦ ἀναφαίνεται ὁ Ἀκινδύνος, καὶ τῶν πώποτε ἐθ' ὡν ἀθεώτατος. 19. *Quod ex dictis a se prolatis Acindynus comprobetur esse inimicus Dei, et atheorum omnium qui unquam fuerant atheissimus.* Initium huius sexti libri illud est: Ὁρᾶτε τὸ τῆς Ἀκινδύνου μανίας ὀκνάκετον.

ζ'. Τῶ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ καὶ ἐρῶ: ἐν Κυρίῳ πολεινοτάτῳ Ἰωάννῃ τῷ Γαβρᾶ. 7. *Sapientissimo, eruditissimo, mihiq̄ue charissimo Joanni Ga-*

bræ. Initium: Φησὶ τοῦ τῶν Παροισμῶν ὁ Σολομῶν· « Δίδου σοφῶν ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται » etc. Fol. 77, verso.

η'. Πρὸς τὸν ἱερώτατον καὶ τὰ θεῖα σοφὴν μητροπολίτην Ἀβίου κυρὸν Δανιήλ. 8. *Ad Danielem Abni metropolitanam.* Initium: Ὅντως αἰδοῦς οἰχομένης ἐκ ψυχῆς ὀρθοῦς ἅπας ἀντεισάγεται κακῶν etc. Fol. 94.

θ'. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἀκινδύνον ἐπιστολὴ· ἐστάλη δ' ἀπὸ Θεσσαλονίκης πρὸς τῆς τοῦ Βαρλαάμ καὶ αὐτοῦ συνοδικῆς καταδίκης. 9. *Ejusdem epistola ad Acindynum: missa est Thessalonica ante Barlaami et Acindyni synodicam condemnationem.* Initium: Τὸ διόεττα; ἡμεῖς, τὴν κακόφρονα Βαρλαάμ λέγειν etc. Fol. 102 verso.

ι'. Τῶ πάντα καλῶ κἀγαθῶ καὶ σοφῶ νομοφύλακι. 10. *Optimo et sapientissimo nomophylaci.* Initium: Τὰ γράμματα πρῶν ἐπεμψας etc. Fol. 110.

ια'. Πρὸς τὸν ἱερώτατον ἐν ἱερομονάχοις κύριον (sic) Παῦλον τὸν Ἀσάνην. 11. *Ad sanctissimum Paulum Asanum hieromonachum.* Initium: Ἐναγχοῦς ἡμῶν ἐντυχῶν, ὁ καὶ ἄϊμα μὲν τοῖς βασιλεύουσι προσήχων σὺ etc. Fol. 116 verso.

ιβ'. Πρὸς τὸν τὰ θεῖα σοφὸν Ἀρσένιον μοναχὸν τὸν Στουδίτην. 12. *Ad Arsenium in divinis sapientem, monachum Studitam.* Initium: Εἰδέναι σε βούλομαι, θεοσιέστε Πάτερ, ὡς ὁ νῦν αἰτεῖς παρ' ἡμῶν etc. Fol. 122.

ιγ'. Ὅτι καὶ τὸ τοῦ Ἀντιοχείας κατὰ τοῦ Παλαμᾶ γράμμα ψευδὸς· ἐστὶν αὐτόχρημα, καὶ τῶ συνοδικῶ τε καὶ ἁγιορειτικῶ τόμῳ διὰ πάντων ἀντίθετον· διὰ καὶ κατὰ τῶν εὐσεβῶν ἐστὶ πάντων, καὶ τοῦ τῶν εὐσεβῶν βασιλέως καὶ τῆς εὐσεβείας αὐτῆς, καὶ αὐτοῦ δὲ μᾶλλον ἢ ἀληθῶς τοῦ γράψαι τοῦτο παρὰ τῶν Βαρλααμιτῶν ἐξηπατημένον. 13. *Quod Antiocheni patriarchæ contra Palamam scriptum vere mendacium sit, et synodico et hagioritico tomo in omnibus oppositum: quare et contra pios omnes est, contra piorum imperatorem et ipsam pietatem, imo etiam contra eum qui ad hæc scribenda Barlaamitarum fraude inductus est.* Initium: Εἰς καιρὸν ἄρα τῆς Ἱεραμῶν μνησθήσομαι φωνῆς etc. Fol. 143.

ιδ'. Ὅτι παρεξήγησις ἐστὶ καὶ ἀνασκευὴ τοῦ τόμου σαφῆς, ἦν ὁ τοῖς Βαρλααμίταις προσθέμενος πατριάρχης γράψας ἐξήγησιν τοῦ τόμου πρὸς ἀπάτην καλεῖ. 14. *Quod scriptum illud sit prava interpretatio et refutatio clara tomi illius, quod patriarcha Barlaamitis adjunctus expositionem tomi per fraudem vocat.* Initium: Ὅσπερ εἰς ἐστὶ Χριστὸς ἀληθινός ὁ ἐπὶ πάντων, Θεός, ἀντίχριστοι δὲ πολλοὶ γεγονῶσιν etc. Fol. 153.

ιε'. Τῶ ὁσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις καὶ ἐμῶ ἐν Κυρίῳ φιλότατῳ καὶ ἀδελφῶ καὶ πατρὶ καὶ δεσπότη, τῶ ὄντως Φιλοθέῳ. 15. *Sanctissimo in hieromonachis mihiq̄ue in Domino charissimo, fratri et patri et domino vere Philotheo.* Initium: Ω ἐδύθην πολὺ, πολὺ καὶ ἀπαιτήσομαι, αὐτὸν κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον etc. Fol. 162 verso.

ις'. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐν τῷ ἁγίῳ ἔρει σεβασ-

σμιωτάτους γεροντας. 16. *Ejusdem ad venerabilissimos senes qui in sancto monte (Atho) sunt.* I.ii. : Ὑμῖς μὲν εὐποιοῦντες καὶ ὑμῖν αὐτοῖς περπωδέστατα etc. Fol. 173.

ιζ'. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν τὸν τιμιώτατον ἱερομόναχον κυρὸν Μακάριον. 17. *Ejusdem ad fratrem suum venerabilissimum hieromonachum domnum Macarium.* Initium : Οὕτω μοι δοκίτε καταλαβεῖν, ὅτι πῦρ καλεῖται καὶ κατισχύει φλόξ etc. Fol. 176.

ιη'. Τοῦ αὐτοῦ τῷ τιμιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς τῷ ἀσκητικωτάτῳ κυρῷ Βησαρίωνι. 18. *Ejusdem venerabilissimo et exercitatissimo monacho domno Besarioni.*

Codex C, olim CCLXI, bombycinus, ejusdem ætatis et manus ac præcedens, constans foliis 342. Fol. 12 verso scriptum est : Βιβλίον τῶν κατηχομένων τῆς ἱερᾶς λαύρας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἀθῷ. i. *Liber catechumenorum sacræ lauræ S. Athanasii in monte Atho.* Tertius tomus est Operum Gregorii Palamæ.

Primo loco ponitur ejusdem epistola ad Damianum præsentante hoc nomito : Ὁ λόγος οὗτος ἐκ τῶν πρὸς Ἀκινδύνου ἀντιρήτικῶν ἐστι τοῦ πρώτου βιβλίου δέκατο; ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐγγράφη (sic) εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον ἐν τοῖς βιβλίοις ἐκεῖνοις, προσετέθη ἐνταῦθα. Id est : *Hic sermo ex Antirrheticis est adversus Acindynum decimus tomi I. Quoniam autem suo loco scriptus non fuit in his libris, hic additus est.* In codice CXVII, qui primus tomus inscribitur Operum Gregorii, sed non ejusdem manus est ac duo sequentes, hæc epistola ad Damianum decimo loco scripta est.

Sequitur deinde in hoc centesimo codice fol. 11 Index accuratus aliorum operum quæ in eo continentur, ut sequitur.

Τοῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Γρηγορίου λόγος ἀποδεικτικὸς πρῶτος, ὅτι οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Sanctissimi archiepiscopi Thessalonicae Gregorii liber demonstrationum primus, quod non ex Filio, sed ex solo Patre procedat Spiritus sanctus.* Initium : Πάλιν ὁ δεῖνός καὶ ἀρχέτακος δρῖς τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν κατ' ἡμῶν, etc. Fol. 13.

Τοῦ αὐτοῦ λόγος δεύτερος περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ πρὸς τὰ παρὰ Λατίνων ἐκ τῆς θέλας Γραφῆς εἰς συνηγορίαν αὐτῶν δῆθεν προτεινόμενα. *Ejusdem liber secundus de processione sancti Spiritus, quod non ex Filio quoque procedat. Item adversus ea quæ a Latinis ex divina Scriptura ad sui patrocinium afferuntur.* Initium : Ὄν μὲν οὖν ἔδει καὶ αὐτῷ τῷ τῶν εἰσεδούκτων καταλόγῳ, etc. Fol. 35 verso.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς παρὰ τοῦ Βέκκου ὑπὲρ Λατίνων ἐπὶ ταῖς συλλεγείσταις παρ' αὐτοῦ γραφικαῖς χρήσεσιν ἀντεπιγραφὰς, δεικνύσαι ὁμοσεβῶς ἐχούσας τὰς, τοιαύτας ἐπιγραφὰς, καὶ ἀντιθέτους ὑσίας ταῖς συνειλεγμέναις τῶν ἁγίων βήσεσιν. *Ejusdem in inscriptiones quas Veccus pro Latinis, congregatis a se scriptis locis præposuit appositæ inscriptiones, quibus ostenditur illas inscriptiones impie se habere, et collectis sanctorum locis adversari.*

Initium : Εὐλογημένε τῷ Θεῷ, καὶ ἔμοι ἐκ ψυχῆς ἡγαπημένε κυρῷ Βησαρίωνι etc. Fol. 177 verso.

ιθ'. Τοῦ αὐτοῦ ἐτέρα πρὸς τὸν ἀνωτέρω εἰρημένον ἴδιον ἀδελφόν. 19. *Ejusdem altera ad supra memoratum fratrem suum.* Initium : Τοῦτο κόπος ἐστὶν ἐνώπιόν μου, φησὶν ὁ ψαλμῶδς Προφῆτης etc. Fol. 178 verso

κ'. Τῇ κρατίστῃ καὶ εὐσεβεστάτῃ δεσποίνῃ, τῇ Παλαιολογίνῃ. 20. *Potentissimæ et piissimæ dominæ Palæologina.* Initium : Οὐδὲν οὕτως ἀναγκαϊότατον οὐδὲ λυσιτελέστατόν τε ἄμα καὶ περπωδέστατον, etc. Fol. 181.

Ἐπιγραφὴ Λατίνων πρώτῃ. *Inscriptio prima Latinorum.*
Χρήσεις διάφοροι γραφικαὶ συλλεγείσαι εἰς ἀπόδειξιν τοῦ εἶναι τὸ Πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, etc. *Loca diversa Scripturæ collecta ad demonstrandum, quod Spiritus etiam ex Filio, etc.*

Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης ἀντεπιγραφὴ πρώτη. *Gregorii archiepiscopi Thessalonicae adversaria inscriptio prima.*
Ὅταν ἐπὶ τῆς θεολογίας ἰσοδυναμῶσιν ἀλλήλαις ἢ ἐκ καὶ ἢ διὰ, etc. Fol. 64. Sicque deinceps præmissis Latinorum propositionibus respondet articulis undecim.

Τοῦ αὐτοῦ, ὅτι Λατίνοι λέγοντες καὶ ἐξ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἔχουσι διαφυγεῖν τοὺς ἐγκαλοῦντας αὐτοῖς, ὅτι τοῦ ἐνός Πνεύματος δύο λέγουσιν ἀρχάς, καὶ ὅτι τοὺς θεολογικοὺς συλλογισμοὺς ἀποδεικτικούς μᾶλλον δεῖ καλεῖν, ἢ διαλεκτικούς. Ἐγράφη δὲ πρὸς Ἀκινδύνου ἐπὶ τοῖς εὐσεβέσι καὶ φίλοις ἐναρμυόμενον. *Ejusdem, quod Latini dicentes ex Filio quoque esse Spiritum, non possint effugere ab accusantibus se, quod unius Spiritus duo principia dicant : et quod theologicos syllogismos potius demonstrativos oporteat dicere, quam dialecticos. Scriptum est autem ad Acindynum, qui adhuc cum piis et amicis tunc numerabatur.* Initium : Σὺ μὲν ἡμᾶς ἴσως χρῆν εἶναι λόγον ἀποδοῦναι δοκίμῃ, etc. Fol. 60.

Τοῦ αὐτοῦ τῷ φιλοσόφῳ Βαρλαάμ, οὐ κελῶς ἀπολογησαμένῳ περὶ ὧν ἔφη δύο ἀρχῶν ἢ καθ' Ἑλληνικῆς ἐποψίας. *Ejusdem philosopho Barlaamo, qui non recte se defenderat circa duo principia; sive contra speculationem Græcicam.* Initium : Ὁ θρέμμα τῆς ἀνωτάτω περὶ λόγους παιδείας, etc. Fol. 77.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν Βαρλαάμ γράφονται ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπόδειξις ἐπ' οὐδενὸς τῶν θείων, ἔλεγχος, ὅτι ἔστιν ἐφ' ὧν καὶ ὅτι κυρίως ἀπόδειξις αὐτῆ, ἢ δὲ κατ' Ἀριστοτέλην ἀπόδειξις ἀσύστατον καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτῆν ἀχρεῖον. *Ejusdem adversus Barlaam, qui scripserat super nulla divinarum rerum demon-*

strationem etc.

Initium : Εὐλογημένε τῷ Θεῷ, καὶ ἔμοι ἐκ ψυχῆς ἡγαπημένε κυρῷ Βησαρίωνι etc. Fol. 177 verso.

Initium : Οὐδὲν οὕτως ἀναγκαϊότατον οὐδὲ λυσιτελέστατόν τε ἄμα καὶ περπωδέστατον, etc. Fol. 181.

Ἐπιγραφὴ Λατίνων πρώτῃ. *Inscriptio prima Latinorum.*
Χρήσεις διάφοροι γραφικαὶ συλλεγείσαι εἰς ἀπόδειξιν τοῦ εἶναι τὸ Πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, etc. *Loca diversa Scripturæ collecta ad demonstrandum, quod Spiritus etiam ex Filio, etc.*

strationem haberi, refutatio, quod sit demonstratio super quibusdam: et quod illa vere sit demonstratio, Aristotelica vero demonstratio sit incerta et instabilis... Initium: Τὰ μὲν τῆς δυαρχίας ἐκ μέσου γέγονεν· ἐξεκότη γὰρ τῶν λόγων τοῦ φιλοσόφου, etc. Fol. 90.

Τοῦ αὐτοῦ λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, τῶν προτέρων ὁ πρῶτος, κατὰ τί καὶ μέχρι τίνος λυσιτελής ἡ περὶ λόγους τριβή. Ἀπόκρισις πρώτη. *Ejusdem liber priorum primus pro iis qui in sacra quiete degunt, in quo ei usque ad quam metam studium litterarum sit utile. Responsio prima. Initium: Ἀδελφῆ, καλὸν χάριτι βεβαιουῖσθαι τὴν καρδίαν, etc. Fol. 105, verso.*

Τοῦ αὐτοῦ λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, τῶν προτέρων ὁ δεύτερος· ὅτι τοῖς προηρημένοις ἐν ἡσυχίᾳ προσέχειν ἑαυτοῖς, οὐκ ἀσυντελὲς ἔνδον τοῦ σώματος πειρᾶσθαι κατέχειν τὸν οἰκείον νοῦν. Ἀπόκρισις δεύτερα. *Ejusdem liber priorum secundus pro iis qui in sacra quiete degunt, quod iis qui elegerunt in quiete sibi ipsis attendere, non sit impossibile intra corpus propriam mentem continere. Responsio secunda. Initium: Ἀδελφῆ, οὐκ ἀκούσεις τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι τὰ σώματα, etc. Fol. 115.*

Τοῦ αὐτοῦ λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, τῶν προτέρων ὁ τρίτος· περὶ φωτὸς καὶ φωτισμοῦ θείου, καὶ ἱερᾶς εὐδαιμονίας καὶ τῆς ἐν Χριστῷ τελειότητος. Ἀπόκρισις τρίτη. *Ejusdem liber priorum tertius de iis qui in sacra quiete degunt, de lumine et illuminatione divina, de sacra felicitate et de perfectione in Christo. Initium: Οὐκ ἄρα μόνον ταῖς ἀρεταῖς ἀλλὰ καὶ παραπεπηγασιν etc. Fol. 120.*

Τοῦ αὐτοῦ λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, τῶν ὑστέρων ὁ πρῶτος, ἔχει διήγησις καὶ ἀνατροπὴ τῶν ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου Βαρλαάμ συγγραφέντων κατὰ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων. Τίς ἡ ὄντως σωτήριος γνῶσις καὶ τοῖς ὄντως μοναχοῖς περισπούδαστος, ἡ κατὰ τῶν λεγόντων τὴν ἐκ τῆς ἐξω παιδείας γινώσκουσιν ὄντως οὐτὶς ἴσον. *Ejusdem liber posteriorum primus pro iis qui in sacra quiete degunt, sive enarratio et exersio eorum quæ a philosopho Barlaam scripta sunt contra eos qui in sacra quiete degunt. Quænam sit vere salutaris scientia a veris monachis culta; seu contra eos qui dicunt scientiam externæ illius disciplinæ esse vere salutarem. Initium: Οὐδὲν ψεύδους δεινότερον, οὐδὲν συκοφαντίας ἀχθίου βαρύτερον, etc. Fol. 140, verso.*

Τοῦ αὐτοῦ λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, τῶν ὑστέρων ὁ δεύτερος· περὶ προσευχῆς. *Ejusdem liber posteriorum secundus pro iis qui sacram quietem agunt, de Oratione. Initium: Τῶν μὲν οὖν οὐδὲν μέγα τιθεμένων τὴν ἀπὸ τῆς ἐξω παιδείας βνησιν, etc. Fol. 155, verso.*

Τοῦ αὐτοῦ λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, τῶν ὑστέρων ὁ τρίτος· περὶ φωτὸς ἱεροῦ. *Ejusdem liber posteriorum tertius, pro iis qui in sacra quiete degunt, de sacro lumine. Initium: Ὁ δὴ τῆς νε-*

ρᾶς προσευχῆς κατὰ τῶν διὰ βίου ταύτη προσαναχόντων, etc. Fol. 168, verso.

Τοῦ αὐτοῦ ἔλεγχος τῶν συμβαινόντων, ἐκ τῶν δευτέρων τοῦ φιλοσόφου Βαρλαάμ συγγραμμάτων, ἡ περὶ Θεώσεως. *Ejusdem refutatio absurdorum quæ sequuntur ex secundis Barlaami philosophi scriptis; sive de deificatione. Initium: Ἄλλ' εἰ μὲν κατὰ Μασσαλιανῶν καθάπερ καὶ ἐπιγράφεται οἱ τὸ βιβλίον πεποιήται, etc. Fol. 197, verso.*

Τοῦ αὐτοῦ κατάλογος τῶν ἐκβαινόντων ἀτόπων ἐκ τῶν τοῦ φιλοσόφου Βαρλαάμ προτάσεων, λόγος δεύτερος κατὰ δευτέρων. *Ejusdem catalogus absurdorum quæ sequuntur ex Barlaami philosophi protasibus, liber secundus contra secunda scripta. Initium: Ἡρετό τις τῶν εἰσαγομένων εἰ δυνατόν ἀνθρώπων, etc. Fol. 211, verso.*

Τοῦ αὐτοῦ κατάλογος τῶν ἐκβαινόντων ἀτόπων ἐκ τῶν τοῦ φιλοσόφου Βαρλαάμ συμπερασμάτων, κατὰ τῶν δευτέρων ὁ τρίτος. *Ejusdem catalogus absurdorum quæ sequuntur ex philosophi Barlaami conclusionibus, liber tertius contra secunda scripta. Initium: Ἄ μὲν οὖν προσκρούει τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῷ τῆς ἀληθείας Θεῷ, etc. Fol. 220.*

Ἐπίτομος κατὰ τὸ δυνατόν διήγησις τῆς ἐπὶ τοῦ παλατίου ἐνώπιον τοῦ βασιλέως γενομένης διαλέξεως τοῦ Θεσσαλονίκης κυροῦ Γρηγορίου καὶ Γρηγοῦ τοῦ φιλοσόφου, συγγραφείσα παρὰ τινος τῶν τῆς συγκλήτου λογάδων παρόντος καὶ αὐτηκού γεγονότος. *Compendiosa pro facultate narratio dialogi, qui in palatio coram imperatore habitus est inter D. Gregorium archiepiscopum Thessalonicæ et Gregoriam philosophum, scriptus a quodam ex illustrioribus senatoribus, qui hac præsens audierat. Initium: Ὅρισθαι παρὰ τοῦ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, etc. Fol. 226.*

Τοῦ μακρυωτάτου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Γρηγορίου ὡς ἀπὸ τινος ἑτέρου συγγραφείς, περὶ τῆς τοῦ Γρηγοῦ ψευδογραφίας ὁμοῦ καὶ δυσσεβείας λόγος πρῶτος. *Beatissimi Gregorii archiepiscopi Thessalonicensis de Gregoræ in scribendo mendaciis et impietate liber primus, ab alio quodam descriptus. Initium: Μεταλαχθεῖν ἀθλίως τὸν Γρηγοῦν, Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου τῶν κακοδόξων, etc. Fol. 252.*

Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς τοῦ Γρηγοῦ ψευδογραφίας ὁμοῦ καὶ δυσσεβείας λόγος δεύτερος. *Ejusdem de Gregoræ in scribendo mendaciis et impietate liber secundus. Initium: Ἐξ ὀνόχων φασὶ τὸν λέοντα, καὶ ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕψωμα, etc. Fol. 241.*

Ἐλεγχος τῆς εἰς τὸ θεϊότατον φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως, παντοδαπῆς τοῦ Γρηγοῦ βλασφημίας καὶ παραστάσις ἐξ ἀντιθέσεως, ὅτι ἀκτιστον τοῦτο ἐστὶν ὡς ἀληθῶς καὶ αἰδίον. Ἐγράφη καὶ ἀπεστάλη τῷ ἀγιωτάτῳ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ. *Refutatio omnimodæ blasphemie Gregoræ circa divinissimum lumen transfigurationis Domini; ac demonstratio ex antithesi, quod illud increatum vere sit et æternum. Scripta et missa est ad sanctissimum et œcumenicum patriarcham. Initium:*

Οὐδὲν ὄν, ὧ φίλε δέσποτα, εἰ μὴ λαὸν ἐντέχνους ποιοῦμαι τοὺς λόγους, etc. Fol. 260.

Ἐλεγχος ἐστὶ τῆς εἰς τὸ θεοδόξατον φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως, παντοδαπῆς τοῦ Γρηγοῦ βλασφημίας· καὶ παράστασις ἐστὶ διὰ πλειόνων, ὅτι ἀκτιστον τοῦτό ἐστιν ὡς ἀληθῶς καὶ ἀίδιον, οὐχὶ θεία φύσις, ἢ πᾶσι παντάπασιν ἀνέκφαντος ὄν (sic)· ἀλλὰ τὸ περὶ αὐτὴν κατὰ τοὺς θεηγόρους ἀληθινὸν καὶ ἔρασμιώτατον κάλλος, μόνους τοὺς ἄγλους καὶ νῦν ὡς ἐν ἀρβασθῶνος μέρει κἀπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀδιαλείπτως ὑπάρχον, μεθεκτόν τε καὶ θεωρητόν. *Refutatio iterum omnimodæ blasphemix Gregoræ circa divinissimum lumen transfigurationis Domini; et demonstratio prolixior, quod illud vere increatum sit et æternum, non autem divina natura, quæ omnibus omnino invisibilis est: sed pulchritudo illa vera et amabilissima quæ ipsam circumdat secundum theologos, solis sanctis et nunc quasi pignoris loco et in futuro sæculo incessanter participabilis et visibilis.* Initium: Ὅτι μὲν οὖν καὶ ἦν καὶ ἐστὶ, καὶ ἔσται, τὸ τοῖς ἐκκρίτοις τῶν μαθητῶν, etc. Fol. 273, verso.

Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῆ, πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα περὶ τῆς ἐγκειμένης τῷ συνοδικῷ τόμῳ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ῥήσεως, καὶ παρὰ τοῦ Γρηγοῦ συκοφαντουμένης ὡς μὴ γνησίας. *Ejusdem epistolæ ad quemdam interrogantem circa dictum Basilii magni in synodico tomo allatum, et a Gregoræ calumniis*

Codex CI, olim CCCVII, bombycinus, cujus folia numerantur 298. Maxima ex parte scriptus est manu Sylvestri Syropuli qui hanc notam in fine scripsit. Ἐτελειώθη τὸ παρὸν βιβλίον διὰ χειρὸς τοῦ μεγάλου ἐκκλησιάρχου τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης ἐκκλησίας διακόνου Σιλδέστρου τοῦ Συροπούλου, ἐν ἔτει ςϞνγ', μηνὶ Ἀύγουστῳ, Ἰνδικτ. η'. Id est: *Absolutus est hic liber manu magni ecclesiarchæ sanctissimæ Deï Magnæ ecclesiæ diaconi Sylvestri Syropuli, anno (mundi) 6953 (Christi 1445), mense Augusto indictione 8*

Fol. 3, inscribitur hic codex, τῶν κατηχομένων τῆς ἱερᾶς λαύρας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, id est: *Catechumenorum sacræ lauræ S. Athanasii* (in monte Atho.) In eo continentur Philothei patriarchæ CP. opera adversus Gregoræ philosophum (1). Exstat initio duplex eorundem Protheoria, quas accuratus index hujusmodi sequitur.

Τοῦ ἀγιωτάτου καὶ σοφωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως νέας· Πρώτης οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Φιλοθέου, πρὸς τὰ συγγραζόμενα τῷ φιλοσόφῳ. *Sanctissimi et sapientissimi archiepiscopi Constantinopolitani novæ Romæ, œcumenici patriarchæ D. Philothei, adversus ea quæ a philosopho scripta sunt.*

Γρηγοῦ κατὰ τε τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐκκλησίας τόμου καὶ θείας ἐνεργείας καὶ θεοποιῦ χάριτος, καὶ δὴ καὶ τῆς ῥαθείας ἐν Θαβωρίῳ ὑπερφυῶς θεοφανεῖα: τε καὶ θεότητος, πρὸς τὸν πρῶτον αὐτοῦ λόγον ἀντιβῆτικὸς πρῶτος. *Gregoræ contra sacrum Ecclesiæ tomum et divinam operationem, et visam in Thaborio apparitionem Dei et deitatem primus liber hic refutatur, Antirrheticus primus.* Initium: Ἐδεξάμην τὰ καὶ ἡμῶν τε καὶ τῆς εὐσεβείας τῷ φιλοσόφῳ Γρηγοῦ πονηθέντα συγγράμματα, κράτιστε βασιλεῦ, etc. Fol. 8.

(1) Edidit Dositheus in ΤΟΜῳ ΑΓΑΠΗΣ. Vide tomum sequentem.

impetitum quasi non genuinum. Initium: Δεῖ καὶ ἀναγκαιῶν ἐστίν, ἀδελφῆ, τοὺς παραδεδομένους ὑπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, etc. Fol. 287, verso.

Τοῦ αὐτοῦ κεφάλαια ἑκατὸν πενήκοντα φυσικὰ καὶ θεολογικὰ, ἠθικὰ τε καὶ πρακτικὰ, καὶ καθηρικὰ τῆς Βαρλαμειτικῆς λύμης. *Ejusdem capita centum quinquaginta physica et theologica, ethica et practica, et purgantia a Barlaamita lue.* Initium: Ἦρχομαι τὸν κόσμον καὶ ἡ φύσις διδάσκει καὶ ἡ ἱστορία πιστοῦται, etc. Fol. 290.

Συνοδικὸς τόμος κατὰ τῆς Βαρλαμ καὶ Ἀκινδύνου πᾶννης τοῖς προτέροις κατ' αὐτῶν τόμοις ἐμβόλος. Ἐγένετο δὲ διὰ τοὺς ὕστερον ἀκολουθήσαντας τῆ τούτων πλάνη τὸν τε χρηματίσαντα Ἐφέσου καὶ τὸν Γάνου, Γρηγοῦν τε καὶ Δεξίν, καὶ τοὺς αὐτοῖς συνοπαχθέντας. *Synodicus tomus contra Barlaami et Acindyii errorem, qui tomus cum prioribus contra eos editis tomis consentit. Factus est autem contra eos qui postremo ipsorum errorem secuti sunt; Ephesi nempe et Gani episcopum, Gregoram et Dexium, et alios ab iis secum adductos.* Initium: Οὔτε τὴν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ κεινοῦ πολέμου μανίαν ἀγνωστὴν οὐδένα νομίζομεν, etc. Fol. 52', verso. Acta est hæc synodus anno ςωνθ' id est mundi 6850. Christi 1351, cui subscribunt post imperatorem, Joannem Cantacuzenum et patriarcham C. P. Callistum, metropolitæ 23 et episcopi 3.

Πρὸς τὸν κατὰ τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ ἱεροῦ ταύτης τόμου δεύτερον διάλογον τοῦ φιλοσόφου Γρηγοῦ λόγος ἀντιβῆτικὸς δεύτερος, περὶ διαφορᾶς οὐσίας θείας καὶ ἐνεργείας. *Adversus secundum Gregoræ philosophi dialogum contra primam fidem et ejus sacrum tomum Antirrheticus secundus, de differentia essentia divina ab operatione.* Initium: Ὅτι ἐργῶδες μὲν τι πᾶν καὶ χαλεπὸν, ὧ σοφώτατε καὶ φιλόχριστε βασιλεῦ, etc. Fol. 15.

Πρὸς τὸν αὐτὸν φιλόσοπον Γρηγοῦν λόγος ἀντιβῆτικὸς τρίτος περὶ τῆς διαφορᾶς ἐστὶ θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας, καὶ περὶ θείας δυνάμεως ἢ θείας φυσικῆς· ἔχει κατὰ τοὺς ἱεροὺς θεολόγους. *Adversus eundem philosophum Gregoram liber Antirrheticus tertius, rursus de differentia divina essentia ab operatione, et de divina virtute quam Deus naturaliter habet secundum sacros theologos.* Initium: Λέγε δὴ οὖν, ὧ καλὲ Γρηγοῦ, τὰ κατὰ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης συνόδου τε καὶ τοῦ τόμου γυμνά, etc. Fol. 22, verso.

Πρὸς τὸν αὐτὸν Γρηγοῦν λόγος ἀντιβῆτικὸς τέταρτος ἐστὶ περὶ διαφορᾶς οὐσίας θείας καὶ ἐνεργείας, καὶ περὶ δυνάμεως Θεοῦ φυσικῆς· ἐρμηγεία τε τῶν βῆτων Κυρίλλου καὶ Ἰωάννου τῶν ἱερῶν θεολόγων, ἀπὲρ ὁ Γρηγοῦς καθ' ἡμῶν ὡς ἡμέτερα δῆθεν κατατεμὸν

καὶ διαστρέψας κακῶς προήνεγκε καὶ περὶ αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ, καὶ ὅπως οἱ ἄγιοι ἐχρήσαντο ταῖς τοιούταις φωναῖς θεολογοῦντε. *Adversus eundem Gregoriam liber Antirrheticus quartus rursum de differentia divinæ essentiæ et operationis, et de virtute Dei naturali. Interpretatio item dictionum Cyrilli et Joannis sacrorum theologorum, quæ Gregoras truncata et detorta contra nos ac si nostra essent protulit, et de causa et causato, et quomodo sancti theologice loquentes his vocibus sint usi.* Initium: Ἄλλὰ πρὶν εἰς τοὺς ἱεροὺς ἐμβαλεῖν λόγους ἐκείνου, etc. Fol. 54.

Πρὸς τὸν αὐτὸν φιλόσοφον Γρηγορᾶν λόγος ἀντιβῆρτικὸς πέμπτος; περὶ ἠνωμένης; καὶ διακεκριμένης θεολογίας, καὶ περὶ διαφορᾶς ἰδικῶς αὐθις θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας καὶ δὴ καὶ περὶ τοῦ αὐτῶν ἠνωμένου καὶ ὅτι ἡ μὲν ἔνωσις αὐτῶν πράγματι θεωρεῖται κατὰ τοὺς θεολόγους, ἡ δὲ διαφορὰ ἐπινοεῖται· αἱ δὲ τούτων ἀποδείξεις ἐκ τε Διονυσίου καὶ Ἰερσοθέου, τῶν διαδόχων τῶν ἀποστόλων, ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, ἀπὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τινῶν ἀπὸ μέρου θεολόγων διδασκάλων. *Ad eundem philosophum Gregoriam liber Antirrheticus quintus de unica et distincta theologia; et rursus specialiter de differentia inter divinam essentiam et operationem, ac de eo quod in ipsis unitum est; et quod unio eorum respiciatur secundum theologos, differentia vero perspicacitate. Horum prout demonstrationes ex Dionysio et Hierotheo successoribus apostolorum, ex divinis Scripturis, ex œcumenicis synodis, ex quibusdam magistris theologis.* Initium: Νῦν δ' ἐπὶ τὴν θείαν καὶ ὑπερφυσίαν (sic) τῆς θεότητος; ἔνωσιν τε καὶ διάκρισιν λόγους τῶν λόγων, etc. Fol. 55.

Πρὸς τὸν τρίτον καὶ τὴν τέταρτον λόγον τοῦ αὐτοῦ Γρηγορᾶ περὶ μετοχῆς θείας καὶ ἐνεργείας καὶ χάριτος, λόγος ἀντιβῆρτικὸς ἕκτος. *Ad tertium et quartum librum ipsius Gregoræ de participatione divinæ et operatione et gratia, Antirrheticus sextus.* Initium: Ἄ μὲν οὖν ὁ τὴν μεμωραμένην σοφίαν περιεπέτης; οἰόμενος εἶναι φιλόσοφος οὐτοσόν, etc. Fol. 78.

Ἔτι πρὸς τὸν τέταρτον λόγον τοῦ αὐτοῦ φιλοσόφου Γρηγορᾶ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φυσικῆς καὶ οὐσιώδους θείας ἐνεργείας, ὅτι ἀκτιστος, λόγος ἀντιβῆρτικὸς ἕβδομος. *Ad quartum librum ejusdem philosophi Gregoræ de Dei naturali et essentiali divina operatione, quod sit increata, Antirrheticus liber septimus.* Initium: Ἐπεὶ δὲ τὸν περὶ μετοχῆς ἱερᾶς Θεοῦ καὶ θείου Πνεύματος ἀποβῆρτικῶν κοινωνίας; τε καὶ θεώσεως λόγους, etc. Fol. 104, verso.

Ἔτι πρὸς τὸν τέταρτον καὶ δὴ καὶ τὸν πέμπτον λόγον τοῦ αὐτοῦ Γρηγορᾶ λόγος ὄγδος περὶ θείας ἐνεργείας, ὅτι ἀκτιστος, καὶ ὅτι οὐ σύνθετος διὰ ταύτην τὸ θεῖον, ἀλλ' ἀπλοῦν κατὰ φύσιν. *Iterum ad quartum et insuper ad quintum ipsius Gregoræ librum. Liber octavus de divina operatione, quod sit increata, et quod Deus non sit ideo compositus, sed simplex secundum naturam.* Initium: Ὁ τοίνυν ἐκ Δαμασκῶ ἁγίος Ἰωάννης; περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν

Ἰησοῦ Χριστοῦ φιλοσοφῶν, ὡς φησι Γρηγορᾶς etc. Fol. 117.

Πρὸς τὸν πέμπτον καὶ τὸν ἕκτον λόγον τοῦ αὐτοῦ φιλοσόφου Γρηγορᾶ λόγος ἀντιβῆρτικὸς ἑνατος; περὶ θεότητος καὶ Θεοῦ καὶ θείας αὐθις ἐνεργείας καὶ θεώσεως, ὅτι ἀκτιστος. *Ad quintum et sextum philosophi Gregoræ librum liber Antirrheticus nonus de deitate et Deo, ac rursum de divina operatione et deificatione, quod sit increata.* Initium: Ἦκει δὴ λοιπὸν ὁ ἡμῖν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τοῦ λόγου κεφάλαιον etc. Fol. 140.

Πρὸς τὸν αὐτὸν φιλόσοφον Γρηγορᾶν ὅτι ἀσχετος καὶ ἀμίμητος ἡ θεία χάρις καὶ θέωσις ἀνθρωπείᾳ φύσει, εἰ καὶ Πνεύματι ἁγίῳ ἐν σχέσει καὶ μιμήσει γίνεται ἡ αὐτή· καὶ πῶς καὶ κατὰ τίνες τοὺς λόγους, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐνεργεῖαι λέγονται τοῦ Πατρὸς παρὰ τῶν θεολόγων, καὶ αὐθις οὐκ ἐνεργεῖαι οἱ αὐτοί· λόγους δέκατος. *Adversus eundem philosophum Gregoriam, quod divina gratia et deificatio sit incomprehensibilis humanæ naturæ. . . . et quomodo ac secundum quas rationes Filius Dei et Spiritus sanctus, operationes Patris dicuntur a theologis. Rursum quod iidem ipsi non sint operationes. Liber decimus.* Initium: Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα κατὰ τῆς μῆδης παντοδυνάμου καὶ ἀκτίστου θεότητος etc. Fol. 155.

Πρὸς τὸν αὐτὸν φιλόσοφον Γρηγορᾶν λόγος ἀντιβῆρτικὸς ἑνδέκατος περὶ τῆς Χριστοῦ θείας μεταμορφώσεως καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν φυσικοῦ τῆς θεότητος φωτὸς, περὶ τε θεώσεως ὑπερφυσίου αὐθις καὶ μετοχῆς τῆς θεοποιου καὶ φυσικῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος. Ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ Γρηγορᾶς ἐξελέγχεται ἡ μὴ γενέσθαι τὴν μεταμόρφωσιν ἕως τοῦ Χριστοῦ λέγων, ἡ τραπῆναι καὶ μεταβληθῆναι τὴν ἀνθρωπείαν μορφήν ἢ τὸ εἶδος τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν Ἐκονομάχων· καὶ προσέτι ῥητὴν καὶ ὁρατὴν τὴν τοῦ Θεοῦ δοξάζων οὐσίαν ἅμα ταῖς ὑποστάσεσι μετ' Εὐσεβίου καὶ τῶν Ἀρειανῶν, καὶ κτιστὸν καὶ ὁρατὸν εἰσάγων οὖν ἐκείνους Θεὸν ὃν δῆπου καὶ κατ' οὐσίαν ἰδεῖν ἐκδέχονται καὶ προσκονῆται· ταῦτα καὶ γὰρ ὁ τῆς ὁμολογίας αὐτοῦ ἐξελέγχει φίλος Θεόδωρος ὁ Γραπτός ὑπὸ Γρηγορᾶ προενεχθεὶς καθ' ἡμῶν δῆθεν. *Adversus eundem philosophum Gregoriam liber Antirrheticus undecimus de divina Christi transfiguratione, deque naturali secundum ipsam deitatis lumine, de deificatione supernaturali, et de participatione deificæ et naturalis Spiritus gratiæ. In hoc libro Gregoras arguitur aut dicere nullam omnino fuisse Christi transfigurationem, aut dicere versam mutatamque fuisse humanam formam speciemque Christi, idque cum Iconomachis; atque insuper cum Eusebio et Arianis putare Dei essentiam cum hypostasibus esse effabilem et visibilem, ac cum illis creatum et visibilem inducere Deum, quem scilicet secundum essentiam et videri et adorari admittunt. Siquidem ille confessione clarus Theodorus Graptus a Gregora contra nos adductus illos ita sentire convincit.* Initium: εἰ μὴ ἀποκρίνου ἄφρονι κατὰ τὴν

ὁφροσύνην αὐτοῦ, ἡ ᾠσὴν ὁ σοφὸς Σολομῶν etc. Fol. 171. verso.

Τοῦ αὐτοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου πρὸς τὸν αὐτὸν φιλόσοφον Γρηγορᾶν λόγος ἀντιβῆρτικὸς ἐφ' ὑπὲρ τῶν τῷ ἁγίῳ ὄρει τῷ Ἄθῳ μοναστῶν (sic) καὶ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων ἐκεῖ καὶ δὴ καὶ τῶν ἐνταῦθα ὑπὲρ τε τῶν κατὰ τῶν θειοτάτων βασιλέων κακῶς εἰρημένων αὐτῶ ἀπολογία, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν κατὰ τοῦ θεοῦ Γρηγορίου καὶ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ θαυμάτων ἡ πρὸς γε μὴν τῷ τοῦ λόγου τέλει καὶ ἀνακαφαλῶσιν τῶν προειρημένων. *Ejusdem sanctissimi patriarchæ adversus eundem philosophum Gregoriam liber antirrheticus 12, pro monachis in sancto monte Atho degentibus, et his qui ibidem ut et hic in sacra quiete vivunt (i. Hesychasticis) defensio divinitissimorum imperatorum contra ejusdem dicta; similiterque D. Gregorii et miraculorum ejus apologia. Insuperque in fine libri recapitulatio eorum quæ supra dicta sunt.* Init.: Ἐνταῦθα με βουλόμενον στήσαι τὸν λόγον δὲ δὴ κἀν τοῖς φάσαι προῦφην etc. Fol. 197.

Τοῦ αὐτοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμηνικοῦ πατριάρχου κυροῦ Φιλοθέου τῷ εὐγενεστάτῳ μεγάλῳ δομestικῷ τῷ Παλαιολόγῳ περὶ τοῦ ἐν τοῖς πρὸς Εὐνόμιον ἀντιβῆρτικοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ῥητοῦ τοῦ λέγοντος: « Ὁ γὰρ τετοιῶς βῶλους δρόσον, » κατὰ τὸν ἰὼδ λόγον, οὐχ ὁμοίως τὰς τε βῶλους καὶ τὸν ἰὼδ ὑπεστήσατο ἡ καὶ περὶ θεότητος λόγος ιγ'. *Ejusdem sanctissimi et œcumenici patriarchæ domini Philothei nobilissimum magno domestico Palæologo, de dicto S. Basilii in Antirrheticis contra Eunomium, qui ait in hunc Jobi locum, « Qui enim peperit glebas roris, » non similiter glebas et Filium constituisse, et de deitate liber decimus tertius.* Init.: Ἄγε δὴ καὶ πάλιν, φίλων ἀνδρῶν εὐγενέστατε καὶ φιλομαθέστατε, πρὸς τὰς λύσεις ἔωμεν τῶν σῶν ζητημάτων etc. Fol. 212.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν περὶ τῆς ἐν Θαβωρίῳ θείας τοῦ Χριστοῦ μεταμορφώσεως, ὅτι οὔτε οὐσία Θεοῦ τὸ κατ' αὐτὴν φῶς οὔτε κτίσμα ἡ καὶ ὅτι εἶδον αὐτὸ οἱ ἀπόστολοι, καὶ πῶς εἶδον ἡ καὶ ὅτι οὐ σιωπᾶσαι τοὺς περὶ τούτων λόγους κατὰ τινὰς χρεῖς, ἀλλὰ καὶ κηρύττεσθαι, καὶ πρὸς τὴν μετοχὴν μάλιστα σπεύδειν πάντας τοῦ θεοῦ φωτὸς ἐκείνου. *Ejusdem ad eundem de divina Transfiguratione in Thaborio, quod lumen in ea exhibitum neque substantia Dei sit neque creatura, et quod apostoli ipsam viderint ac quomodo viderint; quod hæc tacere non oporteat, ut quidam volunt, sed potius prædicare. Et quod ad illius diviniæ lucis participationem omnes festinate debeant.* Init.: Ἐπεὶ δὲ τὰς περὶ τὰς λέξεις καθ' ἡμῶν συκοφαντίας τε καὶ καινοτομίας etc. Fol. 221.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν περὶ τῶν αὐτῶν λόγος ιε'. *Ejusdem ad eundem de re eadem liber 15.* Init.: Ἀλλὰ καιρὸς ἂν εἴη λοιπὸν, καὶ τὸν οἶνον τέλος τε καὶ σφραγίδα etc. Fol. 227 verso.

Μέχρι μὲν τούτων συμπληροῦται τὸ βιβλίον, καθὼς ἐν ταῖς προθεωρηταῖς διαλαμβάνεται. Προσετέ-

θησαν δὲ ἐν τῷ παρόντι καὶ τὰ ἐφεξῆς. *Huc desinit liber, ut in prothecoriis indicatur. In hoc autem exemplari addita sunt quæ sequuntur: Ὁ αὐτὸς τῷ Πετριώτῃ, ὅτι ὡσπερ εἰς Θεὸς ἡ ἅγια Τριάς, οὕτω καὶ μὴ ἡ θεότης ἡ καὶ περὶ θείας ἐνεργείας. Idem Petriotæ, quod sicut S. Trinitas unus est Deus, sic una sit deitas: et de divina operatione.* Init.: Χθὲς καὶ πρότερά μοι τις τῶν συνήθων ἀγγελίαν ἤκε κομίζων etc. Fol. 237.

Τοῦ αὐτοῦ τοῖς ἐνδοξοτάτοις καὶ περιφανεστάτοις μεγάλοις δομestικοῖς περὶ τῆς παλαιᾶς περιτομῆς ἐρωτήσασιν. *Ejusdem gloriosissimis et illustrissimis magnis domesticis de veteri circumcissione.* Initium: Ἐγὼ μὲν ὑμᾶς ὤμην ἐκ τῆς μακρᾶς ἀποδημίας etc. Fol. 243. verso.

Τὰ κεφάλαια (ιδ') τῆς αἰρέσεως Ἀκινδύνου καὶ Βαρλαάμ καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῖς, τεθέντα μὲν ὡς αὐτοῖ συνεγράψαντο, ἐφεξῆς δὲ ἀνατρεπόμενα παρὰ τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου. 14 *Capita hæreseos Acindyni et Barlaami ac sequacium eorum, posita quidem, ut ipsi scripserunt, deinde vero eversa ab eodem patriarcha.* Initium: Propositio Acyndini. Λέγουσιν ἐναντιούμενοι τῇ θεῷ Γραφῇ etc. Fol. 249.

Συνοδικὸς τόμος γεγραμμένος ἐπὶ ταῖς ἐξελεγεῖσαι καὶ ἀποβαλομέναις τὴν τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου δυσσέθειαν μεγάλας συνόδους, ἐν αἷς οὐχ ἡ Ἐκκλησία πᾶσα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ σύγκλητος καὶ οἱ καθολικοὶ πᾶσι τῶν Ῥωμαίων κριταί, προκαθημένου καὶ τοῦ θειοτάτου βασιλέως ἕως οὗ περὶ τῆν. *Synodicus tomus scriptus in magnis synodis quæ Barlaami et Acindyni impietatem confuturunt et proscripserunt, quibus non tota solum Ecclesia, sed etiam senatus et catholici Romanorum iudices aderant, præsidente divinitissimo imperatore, quandiu superstes fuit.* Initium: Ἐπαίνετός ἀληθῶς ὁ εἰπὼν τὴν ταπεινώσιν ἀληθείας εἶναι ἐπίγνωσιν etc. Fol. 258. Acta est hæc synodus mense Augusto, indictione 9, anno mundi 6849, id est Christi 1341. Subscribit Joannes patr. C. P. cum metropolitibus octo. Jam sequitur Ἴσον τοῦ παρὰ τῶν ἀρχιερέων (ς') γεγονότος γράμματος κατὰ τὴν πεντεκαίδεκάτην Ἰνδικτον περὶ τοῦ συνοδικοῦ τούτου τόμου. *Illum nempe approbat, Barlaamque in hac synodo damnatum se quoque damnare profertur.*

Συνοδικὸς τρίτος τόμος κατὰ τῆς Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου πλάνης, τοῖς προτέροις ὁμολογός. Ἐγένετο δὲ διὰ τοὺς ὑστερον ἀκολουθήσαντας τῇ τούτων πλάνῃ, τὸν τε χρηματίσαντα Ἐφέσου καὶ τὴν Γάβρου, Γρηγορᾶν τε καὶ Δέξιον καὶ αὐτοῖς συνοπαχθέντας. *Idem synodicus liber jam notatus fuit codice C. variantibus tantum subscriptionibus. Insuper post subscriptiones ita in hoc codice legitur, Εἶχε καὶ ἑτέραν ὑπογραφὴν μετὰ καὶ προγράμματος τοῦδε ἰ. Habet et aliam subscriptionem cum hoc proœmio.*

Proœmii initium: Ἡ βασιλεία μου μέλλουσα ὑπογράψαι ἐν τῷ παρόντι τόμῳ, προγεγονότι παρὰ τοῦ κραταίου καὶ ἁγίου μου αὐθέντου καὶ βασιλέως τοῦ πατρὸς τῆς βασιλείας μου, καὶ τῆς θείας καὶ

ἱεράς συνόδου etc. Sic vero desinit : Τάυτα δὲ τάττει ἡ βασιλεία μου, ὡς ἐκ Θεοῦ καταστάσα διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος δεξιῶν (sic) καὶ ἐκδικητῆς τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας, ὥστε δὲ μένειν τὸν παρόντα ὀρισμὸν τῆς βασιλείας μου βέβαιον καὶ ἀκίνητον εἰς αἰῶνα τὴν ἅπαντα, καὶ ὑπογράφεται παρ' αὐτῆς καὶ τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶν ὡσπερ ἱερὸν ἀνάθημα, παρουσία τοῦ κραταίου καὶ ἁγίου μου αὐθέντου καὶ βασιλέως τοῦ πατρὸς τῆς βασιλείας μου, καὶ τοῦ παναγιωτάτου μου δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Φιλοθέου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν θείας καὶ ἱεράς συνόδου. Μηνὶ Φεβρ., ἰνδ. ζ'.

Ματθαίος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων. Ἀσάνης ὁ Καντακουζηνός.

Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου καὶ διδασκάλου

τῆς ἱεράς, θεολογίας κυροῦ Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου π.δ. κυρὸν Ἰωάννην τὸν Βασιλικὸν ἐρωτήσαντα περὶ τῆς τοῦ μακαρίου Θεοδώρου τοῦ Γραπτοῦ βήσεως, ἀφ' ἧς οἱ ματαιόφρονες Ἀκινδυνισταὶ θοροβοῦσιν· ἔτι δὲ καὶ περὶ ὧν οἱ αὐτοὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου σοφίζονται. *Sapientissimi et eruditissimi sacrae theologiae magistri domini Georgii Scholarii ad dominum Joannem Basilicum, qui interrogaverat de Theodori Graepii dicto, cujus causa vane sentientes Acindynistae turbas movent. Itemque de iis quae iidem ipsi de Spiritu sophisticè disputant.* Initium : Χάρις πολλή σοι τῆς εἰς ἡμᾶς ἐδούλας, ἄριστε φίλων etc. F. l. 284.

Exstant in Codice Caesareo CCLXXIX. Marci Ephesini capita 68, contra haeresim Acindynistarum. Vide P. Lambec. Bibliothecae Caesareae lib. 5. p. 226.

DE GREGORIO PALAMA

ARCHIEPISCOPO THESSALONICENSI

A NONNULLIS GRÆCORUM IN NUMERUM SANCTORUM ASCITO,

GRÆCORUM SENTENTIÆ.

(Ex ALLATI Græcia orthodoxa, tom. I.)

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΑΚΙΝΔΥΝΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΙΡΕΣΕΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΙΑΜΒΟΙ.

GREGORII ACINDYNI

ADVERSUS HÆRESES GREGORII PALAMÆ, ARCHIEPISCOPI THESSALONICENSIS, IAMBI.

Σπουδῇ Παλαμῶν εὐσεβῆς πᾶς φευγέτω.
Οὐδὲν γὰρ ὀκνεῖ δυσσεβῆς παρσιδάγειν,
Τοὺς τοῦ φρονεῖν εὐ ἀσφαλεστάτους ὄρους,
Ὡσπερ χαλινούς ἐξαποτύπτας ἄπαξ,
Καὶ τῶν πατρώων ἐκτραπέις διδασμάτων
Κινδύνος οὐδέ τις, ἀλλὰ καὶ φῶς νοῦ μόνον
Τὸ κοινὸν ἀγαπίσμα τῆς Ἐκκλησίας.

Sedulo Palamam pius quisque fugiat; omnis impietatis enim audax est doctor, qui tutissimis cogitandi regulis, ut frenis, semel abjectis, et Patrum dogmatibus omissis (in quo periculum non est), lucem ipsam menti abstulit, commune Ecclesie

Α Οἱ πᾶσιν ἀπλῶς ἐμφανεῖς πιστοὶ ὄροι
Τῆς εὐσεβείας τῶν φεραυγῶν δογμάτων,
Ὡν ἀσφαλῶς μένωμεν ἐντὸς μηδόως.
Οὐς ἐνδιδόντες τοῖς Παλαμναίοις ὄλοις,
Οὐς οὐ σιωπῇ δεῖ κεκρυμμένους μένειν,
Καὶ λανθανόντως τοὺς ἀπλουστέρους δάκνειν,
Καὶ φαρμακεύειν, καὶ διαφθεῖρειν ἄφρων

ornamentum. Cunctis fidelibus aperte patent regulæ pietatis illustriumque dogmatum quibus minime adhærent, qui Palamæ iugas amplectuntur, quas sub silentiæ pressas manere ac sic incautos secreto lacerare, nec non, velata fraude, imbecilles animas

Ψυχῆς ἀραιῆς συμπαγεῖ πανουργίῃ,
 Ἄλλ' ἐκκαλύπτειν τὸν τῆς ἐχίδνης γόνον
 Ὡς ἐμφανῆς ὢν, ἢ φθαρῆ πᾶς ὁ φόβος,
 Ἦ γούν φυλάττειται τις ἐκ τῶν δογμάτων,
 Δεῖ δὲ προθεῖσθαι καὶ τὸ τῶν ὄλων σέβας;
 Ὅ πᾶσιν ἴσμεν καὶ φρονοῦσαν, καὶ λόγοις
 Ὑμνοῦσαν ὡς ἄληκτα τὴν Ἐκκλησίαν
 Τίττουςαν, ἐκτρέφουσαν εἰς ὕψος μέγα
 Τοὺς παῖδας ἐξαίρουσαν ἀγνὴν μητέρα.
 Τοῦτο προτεῖναι τῶν ἐχιδναίων ἔδει,
 Ἦς ἂν πρὸς αὐτὸ τὸ σὺχνὰ βλέπειν ἔχειν,
 Τὸ τῆς ἐχίδνης μὴ φοβούμεθα βλάβος.
 Ἀναίρεθὲν γὰρ οὐκ ἀναίρεθαι πάλιν.
 Ἀναίρεσις δὲ τοῦ νόθου τὸ γνήσιον,
 Καὶ τὸ σταθιρὸν ἐκ μακροῦ τοῦ προσφάτου.
 Καὶ μυρίαν πρὶν ἔκτεμνεν ψεύδους πλάνην
 Τοῦ πολλάκις φύντος τε, καὶ τετμημένου.
 Τί τοίνυν ἐστὶ τὸ κρατοῦν πάσαις σέβας;
 Καὶ τί φρονεῖν ἔγνωμεν ἐκ πρώτου λόγου
 Ἐκ τῶν φεραυγῶν πατρικῶν μαθημάτων;
 Τί δ' ἢ μόνον τρίψωτον εὐσεβεῖν κράτος;
 Δίδου δέ μοι νόησιν ἡκριθωμένην,
 Καὶ γλώτταν εἰς ἔκφασιν ἡσφαλισμένην,
 Πανουργεῖ Χριστῆ τῶν θεηγόρων λόγων,
 Πρὸς ὅσπερ οὐκ εὐτολμος, οὐδ' ἄττειν ἔφυν.
 Πλὴν τῆς παρουσίας, ὡς ὄρας, Λόγε, βλάβης,
 Ἦς ἢ καθειρθεὶς εἰς ἀνάγκην τοῦ λέγειν,
 Οὐ καρτερῶς ἤνεγκα μὴ ταῦτα γράφειν.
 Εἰ γ' εὐσεβεῖν μοι καὶ γραφῆ λόγων λόγος.
 Λόγος δέ μοι πᾶς εὐσεβεῖν πάντα τρόπον.
 Σέβας Θεοῦ γὰρ καὶ Θεοῦ βλασφημίαν
 Οὐ δεῖ σιωπᾶν ἐντολῆ τοῦ Δεσπότου.

A Τὸ μὲν γὰρ ὕμνεῖν, τὴν δ' ἀνατρέπειν λόγους.
 Ἄπανταχοῦ δὲ τῶν ἐμῶν λέγω λόγων,
 Ὡς ὅστις εὐσεβῆς τε, καὶ νείκους ξένος
 Εἰς ἐξετασμὸν τῶν ἐμῶν ἔλθοι λόγων,
 Καὶ που δοκῶ τι μὴ καλοῦς εἰρηκέναι,
 Καὶ τῶν πατρῶων εὐσεβῶν ξένους ἔρων,
 Εὐεργετεῖτω τοὺς ἐλέγχοντας λόγους.
 Οὐκ ἄγνοῶ γὰρ, ὅστις εἰμὶ τὴν φύσιν.
 Βροτὸς, πενιχρὸς, πληγμμελής, κατηγγμένος.
 Ἐξίσταμαι δὴ γνωμικῶς τῶν σφαλμάτων.
 Καὶ προγινώσκω τοῖς ἐλέγχουσιν χάριν.
 Αὐτῆ γὰρ ὀρθότητος ἡμῖν αἰτία,
 Ὅσπερ πονηρῶν κ' ἀσεβῶν φρονημάτων,
 Οἱ μισέλεγχοι τῶν ὑπερφρόνων τρόποι.
 Καὶ δὴ λέγοιμ' ἂν, ὡνπερ ἠρξάμην χάριν.
 B Τὸ μὲν γὰρ ἡμῖν εὐσεβοῦμενον κράτος
 Τριλαμπές ἐστι, καὶ μονὰς πάλιν ξένη,
 Παντουργόν, ἀπλοῦν, πανσθενές, πᾶσιν πέλας,
 Μᾶλλον δὲ πᾶσιν ἐγκατοικοῦν ἐξ Ἰσου,
 Κἂν ἄλλος ἄλλον μᾶλλον οικειῶς ἔχη
 Σχέσει πρὸς αὐτὸ καὶ μιμήσει, καὶ τάσει,
 Ἐλλαμψὶν ὡς ἕκαστος αὐτοῦ λαμβάνει.
 Οὐ γὰρ τὰ βάρβαρα τῆς θεώσεως ἴσα.
 Βαθμοὶ δὲ πολλοὶ πρὸς τὰ τῶν ἄθλων μέτρα,
 Ἄληπτον, ἀπόρροαπτόν αὐτοῖς ἀγγέλοις,
 Ἀρρήτον. Οὐ γὰρ ἐστὶν οὐδὲν τῶν ὄλων
 Οὐκ εἶδος οὐδὲν, οὐδὲ μορφή, καὶ φύσις,
 Ἦς ἂν βροτὸς τις, ἢ βροτῶν ὑπὲρ φύσιν
 Λάθοιτο, καὶ γένοιτο τῆς ἀγρας πέρας.
 C Εἰ φῶς γὰρ εἶσθ' ὡς φασιν, ἀλλὰ καὶ σκοτός,
 Ὡς οὕτε φῶς ὢν, οὕτε δ' αὖ πάλιν σκότος,
 Ἄλλ' ὡς μὲν ἀγνὸν, ὡς δὲ καὶ φωτεργάτην,

veneno interimere et subito perdere nefas, sed e
 contra viperæ prolem notam reddere ut sic omnis
 noxa removeatur, ac dogmatum pernicies evite-
 tur. Ante omnia communis religio requiritur,
 quam, ut omnes scimus, Ecclesia meditatatur et sermo-
 nibus celebrat et exultat ut mater sancta, quæ
 filios suos in altum tollit. Hæc in primis ser-
 penti remonstrandum est ut ipsi sæpius oculos
 intendentes, viperæ morsus non metuantur. Ubi enim
 interemptum malum est, non ultra nocebit; spurii
 autem cædes et legitimum et æquum ex recenti dicto
 et mendacii labem semper renascentis præcidit.
 Quisnam igitur antiquus cultus? Quid ex primo ser-
 mone, e splendida Patrum doctrina didicimus?
 Ubi autem fortitudo nisi in triplice luce? Da mihi
 igitur intellectum puram, da linguam elocutioni
 paratam, Christe, divinorum sermonum condi-
 tor, quos comprehendere et proloqui non potis-
 sim, præter præsentem, ut vides, Verbum, labem
 ad pronuntiandum quæ sentio coactus, hæc non
 scribere haud potui. Da ergo mihi donum pietatis,
 sermoni rationem omnibusque vocibus pietatem
 indito; Dei etenim timorem et Dei blasphemiam,
 jubente Domino, tacere non decet; sed laudare il-
 lum, hanc argumentis refutare oportet. Undique
 jam sermones meos pronuntio, ut pius quisque et

jurgii immunis, sermones examinando ubi viderit
 me aliquid a regulis piorum Patrum abhorrere
 dixisse, corrigendo errores meos bene faciat. Novi
 enim qualem me natura genuit, mortalem, egenum,
 peccatorem, imbecillimum. Peccatis autem meis
 solemniter renuntio et me reprehendentibus gratias
 ago; ipsa enim ad justitiam culpa prodest, prava-
 rum nec non impiarum cogitationum instar, quæ
 sæpe sæpius mentem a superbia avertunt. Me
 olim talia auspicia cepisse nunc fateri possem; illa
 enim via quæ nobis ad virtutem datur, triplici
 hac luce clarescit, sola eadem atque extranea omnia
 peragat, simplex in fortitudine sua omnibus præ-
 sto est, imo in omnibus habitat ex æquo; et licet
 aliquis præ cæteris ejus familiaritate utatur,
 quilibet tamen pro habitu, imitatione, extensione,
 ab ipsa illustratur. Varii cuius sunt inter se
 gradus, quibus ad Divinitatem accedimus; nam
 multis sedibus præmia mensurantur; est autem
 absconditum quoddam et captui impervium
 etiam angelis, ineffabile, præ quo alia quæque
 tanquam nihil sunt; nihil enim novi, nec formam,
 nec naturam, qua mortalitas quidam ceu mortalibus
 præstans induceretur secretaque intimius perciperet.
 Si lux saltem, ut aiunt, sive tenebræ forent,
 sed dum lux abest, non ideo tenebræ, purum

Φωτιστικόν τε τῶν ἐν ἀγνοίας σκότι,
 Φέγγος προσείπον, ὡς δ' ἀμόρφωτον σκότος;
 Ἄποκρυψήν δ' αὖ τῆς Θεαρχίας σκότος.
 Ὅρθ' γὰρ οὐδεὶς, κἂν δοκῇ πάνυ βλέπειν.
 Ὁρώμενος γὰρ οὐδαμῶς τοῖς ἐνθέσις
 Πάντων ὁράται παμφαίστατος πάλιν,
 Λύτῳ γε τούτῳ θαῦμα θαυμάτων ἄνω,
 Τῷ μὴδ' ὄλωσ' ἐκφανσιν εἰς ὄψιν φέρειν
 Ὡς συμφοῦ μὲρφοσιν ἀφράστῳ φύσει;
 Ὡς ταυτὸ μορφὴν φασί, ταυτὸ καὶ φύσιν,
 Τὴν οὐ θεατὴν, καὶ θεουργὸν οὐσίαν,
 Οἱ τῶν ἀληθῶν μυσταγωγοὶ δογματῶν
 Μὴ σύνθετον λέγουσι τὴν ἀπλουστάτην.
 Καὶ δὴ σοφῶς ἔδοξε τοῖς ἄκροις ἔτι
 Λύγην Θεοῦ δέδορκεν ἀκραιφνεστάτην,
 Ὅ μὴδ' ὄλωσ' μὲρφοσιν, ἢ σχῆμα βλέπων
 Ἐν τῇ προσευχῇ καὶ Θεοῦ θεωρίᾳ,
 Σκότος ὄρων ἀκτίνα, φωτίζον σκότος;
 Γνόφον πόδας κρύπτοντα τοῦ προτοῦ γνόφου.
 Κἂν ποικίλαις πέφηνε μορφαῖς πολλάκις
 Ἐν συμβόλοις ἄνωθεν εἰς ὀμίλιαν,
 Αἰνιγματωδῶς ἐντυχῶν τοῖς Πατράσιν,
 Ἦ καὶ προδήλῳ σαρκικῇ παρουσίᾳ
 Φανελὶ ἀληθῶς ὁ κρατῶν πάντων λόγος,
 Κἂθ' ἣν θεουργεῖ τὴν κακωθεῖσαν φύσιν,
 Λαθῶν παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν.
 Ἄλλ' αὐθις αὖ μέτειμι, κάκεινῳ γράφω
 Ἐφ' ᾧ προσελθεῖν τοῖσδε τοῖς λόγοις ἔγνω.
 Τὸ δ' ἦν ἀνεπιεῖν, τίς μὲν ἡμῶν ἢ βίσις,
 Τίς δ' ἢ Παλαμᾶ τοῦ σοφοῦ τῶν δογμάτων
 Αὐτοῦ πρὸ πάντων τάγαθου μόνου πέρι.
 Κινητικὸν γοῦν, οὐ κινήτῳ, ὡς λόγος.

vero veluti aliquod ceu luciferum, in tenebris nescientiae ambulans lucescens : fulgorem vero, in formibus tenebris similem dico ceu arcana tenebrarum supremae majestatis. Nemo enim vidit unquam, tametsi clare perspicere, videatur, siquidem in divinis nullo modo perspicax, omnium etiam visu maxime conspicuus, cum ipsi mirum de mirandis desuper appareat, Claram enim manifestationem oculis exhibere non valet, qui velata naturae formam ita connectit, ut formam hoc, istud vero naturam dicant, necnon indivisibilem essentiam, divinae agentem; inconcussorum vero dogmatum initiatorum simplex sub composito minime pronuntiant, sapientissime etenim praestantibus visum est quod Dei lumen purissimum splenderet. Qui vero non omnino formam, sive figuram, in oratione ac Dei contemplatione cernit, tenebrosam fulgorem, sive lucentes tenebras videt, nubem primae nubis pedes velantem. Etsi enim multoties variis sub formis apparuerit, in symbolis etiam desuper per coetus, Patribus in aenigmate sese praebuerit, sensibili vero, corporeaue praesentia nobis Verbum cunctorum dominator vere apparuit, divini officii sub specie, contaminatam naturam apud nos indutus, praepotentem vero naturam. Sed iterum longe discedo, ad hunc enim

Α Κινήσει; γὰρ οὐδαμῶς ἔχει φύσιν,
 Ἐν τῷ κινεῖσθαι μηδαμῶς ὑπὲρ φύσιν.
 Καὶ γὰρ μένων πέπηγε, καὶ πάντα φθάνει.
 Κινεῖ δὲ πάντα, μὴ κινούμενος μόνος.
 Ὅλωσ' παρ' ἡμῖν, καὶ παρ' ἡμῖν οὐδ' ὄλωσ'.
 Καὶ πανταχοῦ πᾶς, καὶ κατ' οὐδὲν οὐδέποτε.
 Δοκεῖ κρατεῖσθαι, καὶ κρατεῖται μὴδ' ὄλωσ'.
 Σύγκρατος ἄγνωσις, κάναφῆς αὐτοῖς; πάλιν.
 Οὐδὲν γὰρ αὐτῶ τῶν ἀλωτῶν συντρέχει.
 Οὐδ' ἐμποδῶν οἱ πρὸς τὸ χωρεῖν εἰσάπαξι,
 Ἐστηκεν οὐδὲν εἰς ἕλας ὄλων φύσεις.
 Πέφυγε ποιὸν, συμβεθελῆς οὐκ ἔχει.
 Ἄπειρος ἐστὶ, πᾶν ὑπὲρ πληθος μένει.
 Ἐν ἐστὶν ὄμμα παντεποπτικώτατον,
 Ἐν φῶς, ἐν ὕψος, ἐν πανάλτιον σθένος.
 Β Μερίζεται γὰρ οὐδαμῶς, πλην ὡς θέμις
 Θέμις δὲ τριτῶς εἰς ἀγνάς ὑποστάσεις.
 Οὐ γὰρ μέρος πέφυκεν, εἴπερ οὐδ' ὄλων.
 Ὅλου δὲ παντός ἐστὶ καὶ μέρους ἄνω.
 Καὶ τοῦτο δ' αὖ κάκεινο, καὶ πάνθ' ὡς κτίστῳ.
 Οὐ γὰρ φύσει πρόσσετιν αὐτῷ τῶνδέ τι.
 Οὐδ' ὦν φύσει πρόσσετιν οὐδὲν, οἷς φύσις.
 Πᾶσαν γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ κτίσας φύσιν.
 Εἰ γὰρ φύσις λέγοιτο τοῖς θεηγόροις
 Οὐκ ὡς φύσις δῆπουθεν, ἀλλ' ὡς ἐργάτης,
 Ὡς ἴσμεν αὐτὸν καὶ τὰ λοιπὰ χρησίμως
 Κατωνομάσθαι τοῖς σοφοῖς θεηγόροις.
 Μᾶλλον δὲ πάντ' ἔχει μὲν, ἀλλ' ἠνωμένως
 Πάντων τε παντάπασιν ἐξηρημένως,
 Γ Καὶ μὴδὲν ὡς ἔνεστι τοῖς ἐκτισμένοις.
 Μόνος δὲ τις πέφυκεν ἐν τοῖς γνωρίμοις,
 Ἦν οὐκ ὑπερβέβηκεν ὡς παντουργετής.

scribo, ad eumque cum his sermonibus accedere statui. Nunc mihi dicendum in quonam fundamento nostra quidem, in quonam vero sapientis Palamae dogmata nituntur, Palamae praeter omnibus soliusque optimi circum. Mobile quoddam, non motum veluti verbum agnovimus, mutationis enim naturam minime induit, quod natura sua mutari nequit. Fixum enim statutum est et omnia vincit; omnia movet, ipso solo immoto permanente, totum apud nos, non tantum apud nos totum, sed ubique totum, nullaque ex parte nullum. Vincit videtur, nec omnino vincitur; ignaris pervium, iterumque ipsa impervium; ipsi etenim nihil tractabile miscetur. Ipsi ad progrediendum semel nihil obstat, nec per omnem naturam nihil unquam restitit. Tempus evadit, fortassis minime subjacet; aeterno permanente omnia saecula vincit. Inest ipsi oculus unus undique perlustrans, lux et celsitudo una, una virtus omnium causa. Minime autem sciaditur, nisi in quantum licet, licita est enim triplicitas, quoad divinas hypostases. Natura vero non dividitur, etsi pluralitas adsit, sed totum est omnino quod desuper partibus constat. Quod hic autem, iste iterum valet, utpole omnium Conditor, cujus naturae nihil horum convenit. Quibus vero ipse naturam confert, hi aliquid de eo participant,

Εἰ γὰρ μὴ μὴς πέφυκεν, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν.
 Καὶ γὰρ τρεῖς πέφυκεν, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν.
 Ζωὴ τε, καὶ νοῦς, καὶ τρισόλιθιον σθένος,
 Καὶ γνῶσις αὐτῆ, καὶ παναλκής ἄξια.
 Φῶς, κάλλος, αὐτὸ τάγαθόν, δόξα, κράτος,
 Καὶ πᾶν ὃ τι φράζουσιν αὐτὸν οἱ λόγοι.
 Πλὴν ἀλλ' ἀνεξάλλακτον, ὡς ἓν καὶ μόνον.
 Περὶ ἀλλαγῆς γὰρ οὐδαμοῦ δῆπου τόπος
 Ἐν τῷ τριφυγγεῖ τῆς ἑναρχίας κράτει.
 Τρεῖς μὴς, σῶσόν με, σοῦ μόνης λάτριν,
 Ἡ; τᾶλλα πάντα δημιουργία μόνη.
 Καὶ κτίσμα πᾶν ὃν τῆς ὑφειμένης ἕδρας.
 Οὐχ ἤττονος γὰρ δυσσεβείας ἐστὶ που
 Τοῦ κτίσμα φάσκειν τὴν ἀνωτάτω φύσιν,
 Τὸ τι φρονεῖν ἄκτιστον ἠλαττωμένον,
 Ἡ τι φρονεῖν ἑλαττον οὐκ ἔκτισμένον.
 Αὐτὴ μὲν οὖν ἀρρήκτος ἢ πάντων βᾶσις
 Καθ' ἣν τὸ θεῖον εὐσεβοῦμεν ἐμφρόνως,
 Τοὺς πατρικοὺς στέγοντες εὐπήκτους ὄρους.
 Ἐχεις τὸ κοινὸν ἐξ Ἀκινδύνου δόγμα
 Καὶ καινὸν οὐδὲν, οὐδ' ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα.
 Ὅρα τὸ καινὸν τοῦ Παλαμαίου βόθρου
 Καὶ κοινὸν οὐδὲν, οὐδὲ τῶν ἐσκαμμένων
 Ἀπλῶ μὲν εἰπεῖν, καὶ συνημμένῳ λόγῳ,
 Τοῦναντίον πᾶν τοῖς λελεγεμένοις λέγει,
 Ἀντιστρατεύων τῷ καθεστῶτι κράτει,
 Κινῶν τε πάντα, καὶ κοκῶν, κ' ἀναστρέφων,
 Ἀφῆκεν οὐδὲν εὐσταθεῖς τῶν δογμάτων.
 Τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πολυστρόφου πλάνου
 Ἑλληνικὸν μάλιστα, καὶ τοῦτου πέρα.
 Μερίζεται γὰρ ἡ μὴς μετρομένη,
 Οὐχὶ προσώποις ἀλλὰ βαθμοῖς πραγμάτων.

ipse enim omnem naturam condidit. Quod si a Dei ministris natura ejus prædicetur, minime ut natura, sed veluti naturæ Conditor, qualem eum novimus et aliunde merito a sapientibus Dei ministris nuncupatur. Magis autem continet in se omnia conjunctim, cuncta etenim undique ipse colligit, nihil vero in quantum creaturis convenit. Unitas quædam notas inter personas existit, quam nullus superavit unquam, utpote omnium Conditor : si enim unitas existit, supra naturam existit. Trinitas insuper ipsa supra naturam existit : vita quidem, et intellectus et ter felix virtus, quibus idem honor ac præstantior dignitas, splendor, decus, omne bonum, gloria, potestas, uno verbo, quæcunque ipsis lingua concinit. Aliunde vero, veluti quid nnum et solum, immutabile permanet. Nullus enim sane mutationis locus in hac ter splendenti majestatis virtute, datur. Trinitas, quæ et etiam unitas, salva me, tui solius adoratore, a te sola universa facta sunt, et omnis creatura præ te humilis sedis instar. Non autem minus impium aliquo modo videretur supremæ Deitatis naturam creatam reputari, sive attenuatum quoddam increatum haberi, sive imbecilliolem aliquam creaturarum infirmitatem ipsi tribui. Ipsa enim firmum omnium principium manet, quo salvo, de divinis recte sapientes,

A Καὶ τέμνεται δὴ τὰ μερῆς πολυτρόπως
 Οὐκ εἰς μέρη μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ μέρη.
 Ὡς ἐξ ἀπειρῶν συντεθειμένων ξένων.
 Δημοκρίτου τὸ πλῆθος ἐνταῦθα βλέπω,
 Καὶ νεῖκος ἐξάγιστον Ἐμπεδοκλέους,
 Πλάτωνος εἶδη, καὶ θεοὺς τῆς Ἑλλάδος.
 Ἄρσιον ἀδρῶν, τὴν Σαβελλίου πλάνην.
 Ἄμφω Παλαμῶν ἓν τι σύνθετον τέρας
 Ἐξ ἀντιφώνων καὶ κακίστων δογμάτων,
 Πῆ μὲν Θεοῦ τέμνοντα τὴν ἀπειρίαν
 Εἰς οὐκ ἴσας πλάστιγγας, εἰς ἄκραν μάχην.
 Πῆ δ' εἰς ἀνοουσίωσιν, οὐδ' ὑποστάσεις
 Ἄγοντα, καὶ φέροντα τὰς ὑποστάσεις,
 Αἷς πᾶν ὑπέστη δημιουργίας γένος.
 Ἐπειτα τὴν ἑναρχον ἠγεῖται χάριν,
 Ἡν εἶδεν οὐδεὶς, οὐδ' ἰδεῖν ἔχει φύσιν,
 Κἂν ἀγγέλου χάρισμα προσλάβῃ φύσιν,
 Ὅρῳ ἀληθῶς σαρκικαῖς ἀγναῖς κόραις
 Μασσαλιανοῖς ἑμμανῶς αὐ συντρέχων.
 Εἰ δ' ἀγγέλων πέφυγεν αἰσθήσεις φύσις,
 Πῶς οὐ πλάνης δείκνυσιν ἐσχάτης γέμων,
 Ἄκτιστον ὡς φῶς, φησὶν, αἰσθηθεῖ βλέπειν.
 Τὸ δημιουργόν, τὰς ἀσωμάτων φύσεις,
 Ὅ μὴ βλέπειν πέφυκεν ἀνθρώπων φύσις,
 Εἰ μὴ θεατῆ τῆ βροτῶν αὐθις φύσει ;
 Καὶ δογματίζει τοῖς πολυστήτοις λόγοις
 Καὶ δυσσεβεῖν κέκραγε τοῦς σεβασμῶν
 Ὡς εὐσεβῆ ταῦτ' ἐστὶν οὐ κεκραγῶτας.
 Πῶς οὗτος εἶδεν, οὐ Θεοῦ δόξαν λέγω.
 C Ἄλλ' αὐτὸς αὐτοῦ τὴν ἀσωμάτων φύσιν ;
 Οὐδεὶς γὰρ, οὐδεὶς εἶδεν ἀγγέλου φύσιν,
 Οὐ ψυχικὴν ἔβρεψε γυμνὴν οὐσίαν,

Patrum regulas inconcussas tuemur. In commune Gregorii Acindyni dogma, nihil ipsi novum, nec fines excedit. Juxta vero, novum aspice Palamæ abyssum : nihil ipsi commune, nec infra fines clauditur, sed ut clara accurate dicam, ex dietic contrarium omnino docet ; statuta potestati palam ex adverso stat, cuncta mutans, cuncta movens, cuncta perturbans, nullum demum dogmatum inviolatum reliquit. Etenim sive mobilis Protei formas, sive paganorum potius mores ipse induit, personis quidem mensurandam unitatem, non personis, sed rerum gradibus, metatur. Indivisibile etiam multis ex partibus dividit, non tantum per partes, sed etiam partes dividit, veluti extranea quædam infinita inter se commista. Democriti numeros hic aspicio, infandamque Empedoclis pugnam, Platonis ideas, necnon Græcorum deos, mollem Arium, Sabellique errores : utrumque Palamas in monstrum aliquod componens, ex repugnantibus perversisque dogmatibus, modo Dei immensitatem, per inæquales lances, sese fortiter impugnantes, partitur ; modo in insubstantiale aliquod, non personas generans, sed personas ferens, quibus totum creationis genus producit. Æternam deinde æstimat gratiam, quam nemo vidit, nec videre naturaliter potest, etsi angeli na-

Σαφῶς δεδορκῶς ταῖς βολαῖς τῶν ὀμμάτων,
 Κῖν εἰς τὸ μείζον ἢ κατ' ἀνθρωπον φάσιγ.
 Καὶ γὰρ τυποῦται σχηματισμοῖς καὶ τάδε,
 Καὶ συμβόλων εἴωθε λαμβάνειν πλάσεις.
 Ὅταν γὰρ ἡμεῖν ἐμφανῶς ὤφθαι δέη,
 Ἐπειπερ ἔσχεν οὐδὲ ταῦτα σχημάτων
 Κατ' οὐσίαν ὑπαρξιν, οὐ γὰρ σωμάτων
 Ὡς οὐ γε σῶμα τῆδε καὶ σῆμα πρέπει.
 Ἄλλ' οὗτος, ὡς εἰσικεν, ἄλλην οὐκ ἔγνω,
 Πλὴν ἦν βλέπειν δύναίτο σωμάτων φύσιν.
 Ἀσώματον γὰρ οὐδαμῶς ἔστι βλέπειν,
 Γυμνὸν καθ' αὐτὸ σαρκικῆ θεωρίᾳ,
 Οὐκ ἤσθετ', οὐκ ἤκουσε τῶν θεοφρόνων
 Ἀνδρῶν θεωρῶν ἀπλανῶν θεαμάτων,
 Ἐρωτικῶν μὲν τῆς ἀμορφώτου θείας,
 Πρωτρεπτικῶν τε πρὸς τὸ μὴ κεχωρισμένον.
 Τοῦναντίον δὲ τῆς τοῦτοις ἐναντίας
 Ἀποτρεπόντων ἐκφανοῦς θεωρίᾳς,
 Κῖν Παῦλος ἦδη, κῖν Ἰωάννης χάρις,
 Κῖν Μωϋσῆς ἀνωθεν ἐκκεκραγότες,
 Ἡ μᾶλλον αὐτὸ κῖν τὸ τῶν ἔλων κράτος
 Βοᾶ παρ' αὐτοῖς, ὡς Ἰθεῖν οὐδαίς ἔχει
 Οὐκ εἶδος, οὐ πρόσωπον, οὐ μόρφωμά μου
 Οὐ ζήσεται γὰρ, ὅς με τολμήσει βλέπειν,
 Ἐπηρμένος πένητι νῶτε καὶ τρόπῳ.
 Ἄλλ' οὐ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα φησὶ τοὺς πάντων
 Τοὺς ἀγγέλων ὑπερθεῖν ἐξηρημένους,
 Τοὺς φῶς ἀκραιφνές, καὶ θεοὺς οὐκ ἠργημένους,
 Τοὺς πνεῦμα, τοὺς πῦρ, τοὺς ὑπὲρ πάσαν κτίσιν,
 Τοὺς ἀμφιγράφτους, οὐδαμοῦ τοὺς ἀκλίτους,
 Ὡς ἀκλίτως ἔχοντας, ἀλλὰ τῆς πλάνης,
 Ἄλλὰ πρὸς ἡμᾶς τοὺς χαμπερτεῖς ὡς κτίσιν,

turam sortitus sit. Eam vero mundis carnis oculis
 cernere dicit, qui Massalianis furore ardens obviam
 currit. Sin] autem angelorum naturam perceptio
 fugit, quoniam modo nulli erroris vacuum habebit-
 ur qui increatum lumen perceptione videri dicit,
 et creaturas, et incorporeas naturas, quæque ho-
 minum natura videre nequit, si quidem mortalium
 oculis minime conspiciuntur? Præterea multiplex
 ratiocinatione dogmatizat, et impietatis accusat eos
 qui non eadem incriminantur. Quomodo vero
 ipse, non Dei gloriam dice, sed ipse ipsius incorpo-
 ream naturam viderit? Nullus enim unquam angelo-
 rum naturam vidit, nec spiritalem essentiam nudam
 conspexit, oculorum tractu aperte etiam perlu-
 strando, tametsi plus quam humanas res lustret;
 illa etenim nobis non nisi figuris innotescunt,
 symbolorumque imagines adhibere consueverunt,
 cum hæc æperius videri opus est, siquidem et
 quoad essentiam, et quoad corpora, formæ talibus
 desunt, namque illa nec corpus, nec forma decet.
 At hic, ni fallor, nullam aſiam novit, corporali
 natura excepta, quæ conspici possit. Incorporale
 etenim nullo modo conspici valet, cum visibili
 carne omnino careat; ille, inquam, inspiratorum
 hominum, spectaculorum deinceps infallibitium,

A Τοὺς ἀγγέλων μένοντα; ὑστάτους κατω,
 Τοὺς λαμπρὸν οὐδὲν ἐκ θεοῦ δεδωγμένους,
 Τοὺς τοῖς πατράσι; ἐμπεριγράπτους ὄρους.
 Εἰ δ' οὐ προχωρεῖν ταῦτα κομπάζων ἔχει,
 Χωρεῖ πρὸς ἄλλους δυσσεβεστέρους λόγους
 Καὶ πάντα χωρῶν πλὴν ἀληθῶν δογμάτων
 Τέμνει τὸ θεῖον εἰδοποιῶν ἐκτόπως,
 Τὴν εἰδοποιῶν, ἀλλ' ἀμόρφωτον φύσιν.
 Τοῦτ' ἐμ εἶδος, τοῦτο δ' οὐσίαν λέγων,
 Ζωὴν δὲ τοῦτο, τοῦτο δ' ἰσχὺν οὐσίας,
 Καὶ γνῶσιν ἄλλο, καὶ σοφὸν Θεοῦ κράτος,
 Καὶ πάσαν ἄλλην τοῦ Θεοῦ κλῆσιν φέρων.
 Τίθῃσι θεϊότητας οὐκ ἴσων βέθρων,
 Θεῶν ἀτεχνῶς δχλων, ὡς ἔφην ἄνω,
 Μεθεκτόν, οὐ μεθεκτόν, ἔργον, ἐργάτην,
 Β Θεατὴν, οὐ θεατὴν, εἶτα συνδρόμους,
 Καὶ δημιουργοὺς, τῶν μὲν ἡλαττωμένων
 Θεοῦ μεγίστου τὴν ὑπερτάτην φύσιν.
 Τοῦτους δὲ τοῦ σύμπαντος ἐν μέρει κόσμου
 Ἐργων ἐτ' ἔργα τοῦ Θεοῦ, φεῦ τῆς πλάνης
 Εἰς οὐσπερ ἐξέσκελε κρημνοὺς, καὶ βόθρους
 Ἀνὴρ δοκῶν εἶναι τις οὐ φαύλη φύσις
 Ἐπειπερ ἐξηνεγκεν αὐτὸν τοῦ μέτρου,
 Μείζω φρονήσας, ἢ καθ' αὐτὸν εἰδέναι,
 Καὶ μὴ μένων εὐδύριζον ἐντὸς τῶν ὄρων.
 Οἷς πάντα ἐγκλείουσιν αἱ θεῖαι φρίνες.
 Οὕτω φθορὰ νοῦ τὸ φρονεῖν ὑπὲρ μέτρον,
 Καὶ Γνώθι σαυτὸν οὐ λαλεῖν ἐγκαρδίως.
 Ὅθεν προβαίνων εἰς κακῶν ἀπειρίαν,
 Γ Ἀκτιστος εἶναι, φησὶν, ἀρχὴν οὐκ ἔχων,
 Ὅ τῆς ὑπὲρ νοῦν ἱσμεν ἀξίας μόνης.
 Αὐτὸς Παλαμᾶς ὁ βροτὸς κῖν μὴ θέλη,

eroticæque contemplationis studiosorum; adhor-
 tationes easque minime fucatas, nec percipit, nec
 audit. Sed e contra in adversum surgens, etsi
 claram visionem ei dissuadeant, etsi Paulus
 jam olim, etsi Joannis gratia, etsi Moyses, desuper
 exclament, quin imo, etsi auctorum cætus clamet :
 « Nemo vidit speciem, aut personam aut simu-
 lacrum meum. Non vivet amplius enim qui
 me conspiciere ausus fuerit, » miserabili intel-
 lectu ac conceptu superbus. Minime vero apud
 nos, non apud doctos talia prædicat, non apud
 nos supra angelorum naturam sublato, non
 apud nos, nec purum lumen, nec Deitatem asper-
 nantes, non apud nos, spiritum et ignem supra om-
 nem creaturam extollentes, non apud firmos homi-
 nes, quorum inconcussa fides, apud erroris socios,
 nobis etiam cernentibus, apud infandos viros, apud
 quoscumque angelorum ultimo ordine sedentes, apud
 viros, nihil de Deo recte sentientes, qui paternas
 jamdiu regulas longius abjecerunt. Si vero, talibus
 jactatis, fines assequi nequit, execrabiliores alios
 sermones inchoat, cunctisque diligenter perlustratis,
 præter vera dogmata, Divinitatem per figuras sin-
 gulariter partiendo, figuratam quidem, sed in formam
 naturam ipsi tribuit. Hic quidem speciem, illic vero

Ἄδρα; μετασχὼν τῆς ἀνουσίου πλάνης,
 Καὶ τῆς ταπεινῆς ἐσπακῶς ἄγαν Ἰέας,
 Καὶ γὰρ καταρῥεῖν τὰς ὑφειμένους λέγει
 Ἐκ τῆς βεούσης οὐδαμῶς ἐξουσίας,
 Ἄς οὐσιώδης τοῦ Θεοῦ μοίρας λέγει,
 Ἐπεὶ περ οὐκ ἄπαιον οὐσίαν ἄγει,
 Οὐδ' αὐτ' ἐνεργῆ τὴν ὑπερτάτην φύσιν.
 Ὅ δ' αὐτὸς αὐτὸν ἐκφανῶς οὕτω γράφων,
 Ἄκτιστον ὡς δ' ἀναρχον ἀνθρώπου σπύρον,
 Καὶ σπέρμα νυκτὶς, καὶ φθορᾶς ἔργον φύσει,
 Καὶ βρωῖων οἰκτρὰν τῶν ὀδόντων τοῦ χρόνου
 Εἰ καὶ μέρους ἐσχῆκε μὴ τεθηκέναι,
 Κἂν ἐξαναστῆ καὶ τὸ νῦν διαρρέον,
 Τῆς ἐσχάτης σάλπιγγος ἐκκαλουμένης
 Τοῦτον τις εἰπὼν εὐσεβῆ φρένας φέρει;
 Οὐκ ἔστι τοῦτο, πῶς γὰρ οὐκ ἔστι; πόθεν;
 Οὕτω κατῆλθεν εἰς τὸ πᾶν κακοῦ βάθος.
 Εἰδ' ὁ φρονήσας οὐχ ἄμαρτεῖν, καὶ φράσας,
 Θεὸν παρ' αὐτῷ προσκυνητὸν οὐκ ἔχει,
 Ὡς ἂν τὸ βροντῆς ἐκραγὲν ῥῆμα φράσαι,
 Καίτοι καταρῥεῖν φησι τὰς ὑφειμένους
 Ἀνδρῶν θεαυγῶν οἱ θεηγόροι λόγοι,
 Ὡς καὶ μεθεκτὰς οὐ τὸν αὐτὸν γε τρόπον,
 Ὅν περ μεθεκτὴν φασὶ τὴν πρώτῃν φύσιν,
 Τὴν οὐ μεθεκτὴν, τοὺς ὑφειμένους τρόπους.
 Ἄλλ' οὐν γενητά; φασὶ τῶν δώρων δόσεις.
 Ἄλλ' οὐχὶ θεϊότητος ἀκτίστοδος. Πόθεν;
 Οὐ γὰρ κινήτῳ μὴ γενητῆ θεϊότης.
 Ποῦ γὰρ κινήθη; ποῦ γὰρ οὐκ ἔστι; φράζον.
 Οὐδ' εἰς Ἰσην ἀνθρώπος ἀξίαν φθάνει
 Τῷ δημιουργῷ, καὶ παναιτίῳ κράτει,

essentiam dicit, illud qui lem vitam, istud vero essentia virtutem, et aliunde scientiam sapientemque Dei potentiam, sive alia quæque Dei attributa proferens, per inæqualés gradus Divinitatem recenset, promiscuum deorum genus, ut supra dixi, partitum, non partitum, opus, operarium, visibile, invisibile, ac deinde concurrentes etiam fundatores, attenuatorum quoque numero magni Dei præstantiorem naturam præbet, et hæc orbemque totum partim, præstantiora insuper Dei opera (heu, lamentabilis error!) in tot et tantos abyssos gurgitesque demersit! virum se natura laud imbecillum putans, seque jam supra modum extollens, majora de se sentiens, quæ ex ipso patent, nec intra regulas inclusus manens, quibus, Dei placitis omnes diriguntur. Sic mentis error extra modos cogitare, ac Nosce teipsum non amplius corde recogitare, unde, per infinitam malorum seriem delapsus, se nec creatum, nec initium habentem dicit, quod sane soli superspirituales auderent. Ipse vero Palama vir mortalis quidem, tametsi nolit, impii erroris particeps effectus, quo miserandam hanc terram late premit, si quidem inferiores personas ex emanatione, minime vero ex substantia, procedere dicit, quas tamen essentielles Dei partes conflatur, tametsi harum substantiam sensibilem ducat, iosisque supremæ naturæ virtu-

A Κἂν ἡ Παλαμᾶ δυσσεβεστάτῃ πλάνῃ
 Μανείσα δεινῶς οὐδὲ τοῦθ' ὑπεστάλη.
 Ἄκτιστον ἢ φῶς φησὶν οὐ βλέπειν μόνον,
 Ἄλλ' αὐτὴν εἶναι καὶ Θεὸν παρὰ κτίσιν.
 Εἰ δ' αὖ καταρῥεῖν φασὶ, καὶ χεῖσθαι κάτω
 Θεοῦ λόγον πάνταρχον, ἢ πνεῦμα κράτους,
 Οὐ προσφυῶς λέγουσιν, οὐδὲ κυρίως.
 Ἄλλ' ὡς ἔθος ἔχουσιν ἡμῖν πανσόφως
 Ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν καὶ γενητῶν πραγμάτων
 Τῶν οὐ γενητῶν ἐξομικοῦσι πέρι.
 Ἐπεὶ περ οὐκ ἦν οὐδαμῶς ἄλλως λέγειν
 Αὐτῆς ἐκείνης τῆς θαρραλίας πέρι.
 Ὅλως γὰρ φασὶν αὐτὴν ἐξηρημένῃν
 Εἶδους, ἀφῆς, νοῦ, μυσταγωγῶντος λόγου,
 Τὸ γοῦν καθ' αὐτὴν οἱ σοφοὶ μυστοπόλοι,
B Καίτοι παρῆναι πανταχοῦ ταύτην λόγος
 Οὐκ ἐκ μέρους δῆπουθεν, ἀλλ' ὅλην ὄλοις.
 Οὕτως ὑπερβαύμαστον ἢ θέλα φύσις,
 Καὶ πάνθ' ὑπὲρ νοῦν, καὶ λογισμῶν, καὶ λόγον.
 Μᾶλλον σιωπῆ τοῦ λόγου τιμωμένη,
 Εἰ δ' αὖ δοκᾷ νοεῖν τις, οὐ νοουμένη.
 Γνώσις γὰρ αὐτῆς ἔστιν ἀγνοίας βάθος,
 Ἦν ἀκριβοῦν τις τὴν θεοπτικὴν θέλη.
 Οὐ γὰρ διδῶσιν οὐδαμῶς οὕτως ἔχνος
 Ἐν τῷ νοεῖσθαι τῷ νοεῖν πειρωμένῃν.
 Ὅ νῦν δὲ καινός, καὶ κενός θεηγόρος
 Ἐκ τῶν κατ' αὐτὴν φησὶν αὐτὴν εἶδέναι
 Τῶν οὐσιωδῶν, ὡς ὑπερκόμπως λέγει,
 Τὰ γὰρ κατ' αὐτὴν, εἶγε ταυτὶ μοι λέγῃς.
C Τί ταῦτ' ἐρεῖς τε, καὶ προσείποις, γεννάδα,
 Ταύτας δ' ὑφείσθαι, καὶ καταρῥεῖν κυρίως,

tem minime tribuat. Hic vero, ipse seipsum aperte talem prædicans, increatum quidem ac veluti primam hominis sementem; et noctis fons, et mortis opus naturæ, et triste pabulum temporis edacis dentibus videtur, etsi immortalitatis donum sortitus sit, etsi superbire audeat mox dissolvendus, ultima vocante tuba. Quis talia dicens recte sapere videatur? Nonne ita hæc? Quare non ita? Quomodo? Ita cunctorum malorum in profundum devenit; imo, se non peccare putans ac diens, Deum a se adorari minime indigere, tonitrua voce clamitare ausus est. Attamen divinis inspiratorum hominum sermonibus humiles spiritu madidos dicit, et horum etiam participes fieri, minime vero eodem modo quo primam naturam participem dicunt; enim minime particeps quoad humiles partes. Sin autem gratiarum dona generata dicunt, minime vero increatam Deitatem. Quare? Immota namque permanet non generata Deitas. Quo enim moveretur? Ubinam absu? Loquere. Non eadem sane dignitate præstat homo, qua creator ac omnium fundatrix potentia, etsi Palamæ scelestissimus error, rabiei impar illud asserere non erubuerit. Increatum enim lumen non tantum se cernere dicit, sed etiam ipsum esse et Deum juxta creaturam; si aliunde procedere, infraque defluere dicunt Dei verbum, supremum Dominum, sive virtutis spiri-

Καὶ πάντ' ἐνεργεῖν, ὡς μεθεκτάς τοῖς κάτω
 Ἔθηκε θεότηας ἐν πλήθει λέγων,
 Ἴσας κατ' οὐδὲν τῆ παναιτίῳ φύσει,
 Ἄπειράκις δ' ἀπειρον ἠλαττωμένας,
 Τοῖς κτίσμασι δὲ συνεταγμένας κάτω.
 (Οὕτω γὰρ οὖν ὕπεσιν ἔρχον ἐργάτη,
 Καὶ βεῖ παρ' ἡμᾶς οὐ βυτῆς ἐξουσίας.
 Οὐ γὰρ παρεῖναι πανταχοῦ τὸν ἡρμένον,
 Ὅς πάντα πληροῦν μαρτυρεῖ κατ' οὐσίαν.
 Οὐδ' ἐγκατοικεῖν τοῖς θεομύμοις ὄλον,
 Θεὸν θεοῖς ἀκτιστον, ἀλλ' ἐκτισμένους.
 Ἄλλ' ἀνε' ἐκείνου τοὺς ὑφειμένους ὄχλους
 Θεοῖς ἀνάρχοις ἔργα τοῦ πρωτεργάτου.)
 Οὕτω δὲ παμπόνηρόν ἐστιν ἡ πλάνη,
 Ἴσας ταῦτα κηρύττουσα λαμπρῶς ἐν λόγοις,
 Καὶ πᾶσιν ἐξάγιςτος ἐκφωνομένη,
 Δ' ἰκας τε δὴ τίσασα λαμπρὰς, οἷς ἔθει,
 Τομὴν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀγνῆς Ἐκκλησίας,
 Εἰς ἡνπερ ἠσέθησε δογματῶν ὕβρει,
 Σπουδαστικῶς ἔσχηκε τοῦ λελθῆναι,
 Ἵπουλον ὡς νόσημα, καὶ χαμαίλειον.
 Οὐκοῦν ὅταν μὲν τὰς ἀλωσίμους ἴδῃ,
 Ἵπτον καλύπτει τὴν πολυπόκον πλάνην
 Ὅταν δὲ τοὺς εἰδήσιν ἠκριθωμένους,
 Οὐδ' εὐαλότους τοῖς προκειμένοις βρόχοις,
 Μάλιστα κρύπτειν μηχανάται τὴν πλάνην,
 Ἄρνούμενος μὲν τὰς προδήλους ἀίρεσεις,
 Ὅν θ' οἱ λόγοι γέμουσιν αὐτῶν βῆμάτων,
 Κύκλους δὲ πάντας, καὶ περιδρόμους ὄλους
 Στρέφον, ἐλαύνων πρὸς τὸν αὐτὸν γε βρόχον.

tum, nec omnino recte nec stricte loquuntur, sed ex quadam apud nos consuetudine, qua sapientissime, cunctis nostris et aliunde creatis rebus, non creata etiam sermone componere solent. Si quidem, de hac suprema maiestate nullo alio modo rite dicere valeamus: ita, omnino specie, tactu, aspectu, sermonisque doctrina, eam carere dicunt sapientes, mysteria de ea tractantes; ac tamen eam undique sermonibus non ex parte tantum, sed totam, ubique præesse fatentur. Adeo nobis miranda Dei natura supra mentem, et cogitationes, et sermonem elata, magis silentio quam voce colitur. Quod si eam quis scrutari videatur, intelligi nequit, huius enim scientiæ ignorantia cumulus, si intuitivam Dei visionem aliquis scrutari conaretur; nullum enim omnino vestigium præbet, quo eam scrutetur, qui scrutari voluerit. Ille vero nunc novus imperitus, que divinorum interpres, ex ipsa ipsam cognosci dicit, videlicet ex ejus substantialibus, quod superbe vociferatur; quæ vero ad ipsam spectant, cum mihi talia dicas, illa nobilia dicis, voceque confiteris, ista vero defluere riteque procedere, et cuncta agere, veluti mortalium participem deitatem statuisti, in vulgum spargens eam naturæ primariæ minime æqualem, multis etiam modis errori obnoxiam, creaturis vero infra commistam. Ita ergo operis operanti subjacet, atque apud nos ex potestate non subjecta procedit. Non enim ubique præ-

A Καὶ γὰρ τελευτᾷ πρὸς θεῶν δῆμον πάλιν,
 Καὶ πάντα τὰ πρὶν, ὡς ἔφην, εἰρημένα
 Μᾶλλον δὲ τῷ πρὶν δυσσεβεῖ τῶν δογματῶν
 Ἄει κακῷ πέφηνε χεῖρον συμπλέκων.
 Ἄπαξ γὰρ εἰ τις ἐμπροσθεῖται που πλάνης,
 Οὗς φαῦλος νοῦς ἔφουσεν ἐξ οἰδημάτων,
 Ὅσπερ βαράθροις οὐκ ἐπισκοπούμενοις,
 Τῷ τῶν ἀπάντων ἀκριδῶς ἐπισκόπου,
 Οὐκ ἐστιν αὐτῷ τὰσφαλοῦς ἦφθαι πάλιν.
 Οὐκ οὐσίας γὰρ, ἀλλ' ἐνεργείας λέγων,
 Τὸ πλῆθος αὐτοῦ τῶν ὑφειμένων θεῶν,
 Ἦθειότητων οὐ γὰρ ἤττον ἢ πλάνη,
 Χάριν τε, καὶ φῶς, καὶ χαρισμάτων γένη,
 Γνώσιν θεοῦ, μόρφωσιν, ἰσχύν, ὡς ἔφην,
 Ἵπτον νομίζει δυσσεβεῖν ὁ γεννάδας,
 B Πάλιν συνιστὰς πλῆθος, ὡς προῦφην ἄνω,
 Ἐλληνικῶν τοι θεοῖσιν ἀπομύμων.
 Δέον γὰρ εἰς ἐν τάγαθὸν μόνον βλέπειν,
 Τριλαμπῆς, ἀπλοῦν, οὐ μεριστὸν, οὐ μίγμα,
 Οὐδὲ σταθμητὸν, οὐ μετρητὸν βαθμῆσιν,
 Οὐτ' ἐνδον, οὐτ' ἐξωθεν ἐξηρητημένον,
 Ἄνωμάτων ἀθροισμα τμημάτων πέριξ,
 Οὐ θειοτήτων, οὐ θεῶν, οὐ συνδρόμων.
 Οὐκ οὐσεωδῶν, οὐκ ἀνουσίαν ὄχλον,
 Οὐδ' ὠντινοῦν, ὡς ἅπαν εἰπεῖν ἔπος,
 Ὅσπερ πεπαυδεύκασιν ἡμᾶς οἱ πάλαι
 Ἄνδρες θεωροὶ τῶν ἀληθῶν δογματῶν
 Ὅ δ' εἰς ἐναντίωσιν ἐξηνεγμένους
 Τούτων βράτται, καὶ σαφειστέτην μάχην,
 C Μερισμὸν εἰς ἀτμητὸν εἰσάγων φύσιν,

esse creatum, quod cuncta adimplere testatur secundum substantiam, nec cohabitare cum contemplantibus omnia, Deum non a Deis creatum, sed a creaturis, sed ejus loco submissas turbas diis æternis opera primi operantis. Adeo vero infandus ejus est error, ut hæc clare in sermonibus spargere, et scelestæ quæque palam profiteri non erubuerit: justas autem, ut decebat, sceleris pœnas dedit, separationem dico ab ipsa impolluta Ecclesia, quam impiis dogmatibus tam indignè laceravit. Omni opere tamen erroneo celare studens, fallax veluti species, sive cameleonis arte, si viros deceptu faciles ipsi obviam occurrunt, callidum errorem minus velatum præbet, secus vero, si scientiæ peritiores adsint, qui paratis insidiis haud facile capiuntur, errorem tunc omnino velare conatur. Apertam sane hæresim palam non confitetur, etsi singulæ fere sermonis voces eam redoleant, at non nisi cunctis sinibus, cunctisque recessibus perlustratis, deceptos in ipsas insidias demergit. Ad decorum pluralitatem igitur concludit, et ad cuncta prius relata, veluti dixi, imo vero, impiis dogmatibus supra emissis, tametsi infandis, peiora adhuc admiscere videtur. Cum aliquis enim errorem semel amplexus est, quo scelestæ mentis est superbia delapsus, veluti per inexploratos abyssos, omnium etiam exploratorum peritissimo abreptus, ipse se vinculis erueret non amplius valet; etenim non jam substantias, sed

Καὶ συντιθεὶς πρόδηλα τὴν ἀπλουστάτην
 Ἡ κτισμάτων ἐξωθεν ἀνειλημμένος,
 Ἡ μᾶλλον ἀμφω βρδίουργῶν εἰσάπαξ,
 Τὸ πλῆθος εἰσήνεγκε τῶν σεβασμάτων,
 Ὑψιστικῶς Ἑλλήνας ἐξαίρων πάλιν,
 Ἄνω τὰ τῆδε, καὶ τὸ πᾶν ὕψος κάτω,
 Ἄκτιστα ταῦτα, καὶ τὸ μὴ κτίσμα κτίσμα,
 Καὶ δυσσεβεῖ πᾶς, φησὶν, ὃς ταῦτ' οὐ σέβει.
 Οὐ δυσσεβεῖν μόνω δὲ τῷ λόγῳ λέγων,
 Ἄρκειν νομίζει πρὸς τὸ τῆς μάχης κράτος·
 Ἄλλ' ὡσπερ ὄπλοις καὶ ξιφῶν ἀκμαῖς θλαῖς
 Δείον τελεῖσθαι τὰς ὑπὲρ τούτων κρίσεις.
 Ὅκνῳ δ' ἀριθμεῖν τὰς ἀμυθήτους ὕβρεις.
 Οὕτω συνεκρότησε δεινῶς τὴν μάχην
 Πρὸς τοὺς ἀπειθεῖς τοῖς θεοῖς; τῆς Ἑλλάδος
 Οὕτως ἀναρχός ἐστι καὶ πάντων ἄνω, !
 Καὶ τὴν ἀνεϊκόνιστον ἄξιαν βλέπει
 Αὐταῖς ἀληθῶς ταῖς ἀφαῖς τῶν ὀμμάτων.
 Ὅθεν τὸν ἄχλον εἶδε τῶν σεβασμάτων
 Ἐν τῇ ταπεινῇ τῶν ὑφειμένων βάσει.
 Ὅν εἰς τὸ πλῆθος, ὡς δοκεῖ, βλέψας ὄδε,
 Ἐνδὸς κατεφρόνησε τοῦ πάντων κράτους.
 Ἄλλ' οὐ γὰρ αὐτὸν ὠφελήσκει τὸ στέφος.
 Ὅτανπερ οἰκτρῶς ἐκ μιᾶς θεαρχίας
 Τριοὶ μοναπλῶς συγκαταβλάται λίθοις,
 Πρὸς κέντρα δὲ γνῶν τραυματουργὰ λακτίσας,
 Καὶ κτιστὸν οὐκ ἀκτιστὸν αὐτὸν μανθάνη,

virtutes sermone dicens, attenuatorum deorum
 sive deitatum numerum in infinitum statuit : minor
 enim non relinquitur errori locus. Et gratiam, et
 lumen, et chrisinatum dona, Dei sententiam, formas,
 virtutem, veluti dixi, iterum inter se promiscua
 præbens, inquam, minori impietate qua superstitioni
 Græci, vir ille ingenuus sese laborare prædica-
 cat. Unum tamen et solum optimum confiteri ne-
 cesse est, triplici luce splendens, simplex, indivisi-
 bile, non mistum, nec ponderatum, nec gradibus
 mensuratum, nec intra, nec extra partibus consta-
 tum, veluti quædam inæqualium sectionum coagu-
 latio circum, nec deitatum, nec deorum, nec æmu-
 latorum, nec substantialium, nec insubstantialium
 turbam, nec aliorum omnium, ut euncta paucis
 absolvam, veluti nos olim docuerunt inspirati homi-
 nes, verorum dogmatum ministri. Ipse vero in
 adversum surgere, evidentissimamque pugnam
 committere videtur, indivisibilem naturam partiri
 non erubescens, simplicissimum etiam sub compo-
 sito aperte præbens, vel illud extra creaturas collo-
 care ausus est, sive potius, duplicem semel nequi-
 tiam agens, venerandorum numerum in infinitum
 auxit, ac sic iterum Græcis longius progressus, quæ
 infra sunt desuper, quæ vero desuper infra, in-
 creata hæc, non creata vero, creata prædicat, in-
 pieque se gerere, dicit, qui illa non veneratur, nec
 si illum voce tantum impie se gerere dixeris ad cer-
 taminis victoriam satis esse putabit, sed veluti ar-
 mis sive omni gladiatorum strepitu, de his litem ab-
 solvi oporteret. Jam vero infinitas ejus stultitias an-

▲ Λαμπρὰν καθ' αὐτοῦ φήγον αὐτὸς ἐκφέρων,
 Εἰς τὴν ἀπάντων ἐξηρνημένην φύσιν,
 Ἦς πάντα δοῦλα, καὶ τὰ κρεῖττω βλεμμάτων,
 Καὶ νοῦ πρὸς ἀκρίβειαν ἐπτερωμένου,
 Ἄφεις κάτω πέπτωκεν ἐκ φαντασμάτων ;
 Εἰς νοῦ ματαιότητος εἰς ἔργων σέβας,
 Ἡ μᾶλλον εἰπεῖν, εἰς ἀνουσίων σέβας,
 Τουτέστιν ἀπλῶς οὐδαμῶς Θεοῦ σέβας.
 Οὐδὲν γὰρ, οὐδὲν τῶν ἀνουσίων σέβας,
 Ὅπουπερ οὐδὲ τῶν ὑφειμένων ἔλωσ,
 Τῆς παντανόσης καὶ τριπλῆς ἐναρχίας
 Τελούμεν οὐδὲν δουλικόν τινα τρόπον
 Πλὴν γ' ὡς ἐλάττους τὰς ὑπερτέρας φύσεις,
 Ἡ τάξεις, ὃς ἔδωκεν ἀνδράσιν πόνος,
 Καὶ τῶν ἐς ἡμᾶς συστικῶν συνεργάτας,
 Β Τιμῶμεν ὡς ἐνθεσμον ἐν συμμετρίαις,
 Ἄλλ' οὐκ ἀνάρχους ὡς θεοὺς, καὶ δεσπότας.
 Ὡ πῶς τοσαύτην εἰσιῶν τόλμαν μόνος,
 Ἦκιστα νοῦν εἰληφας δὲ πράττειν θέλεις !
 Κατὰ θρόνου σὺ τοῦ θεοδμήτου στόμα,
 Ἐφ' οὗπερ αὐτὸς ἐγκαθήμενος θρόνου,
 Κρινεῖν ἀπειλεῖ τοὺς βεβλασφημηκότας,
 Ἰασῶν ἀπαιτῶν τὴν ὑπερτάτην δίκην,
 Σὺ τοὺς ἄνθρωπος, ἀνθρώπου, τοὺς αἰωνίους,
 Κινεῖν ἐπήρθης, ὃς Θεὸς πῆξας ἔχει ;
 Σὺ τοῦ θεμέθλου τὴν βαθύρδιζον πέτραν,
 Ὡς ἐκμοχλεύσων συγκινεῖς πάντας λίθους ;

numerare horresco : adeo funeste pugnae strepitum
 resonare ausus est apud ipsos Græciæ nunquid in-
 credulos ; adeo cumctorum desuper se præpotentem
 præbet, dignitatemque omnino signa nudatam
 ipso oculorum tractu vere contemplari contendit.
 Unde, humilem inter hunc attenuatorum numerum,
 infinita venerandorum multitudinem agnita, ipse, ut
 mihi videtur, turbam contemplatus, unum tantum,
 cæterorum omnium virtutem, sprexit. At corona illi
 sane minime proderit, cum miserandum in mo-
 dum, una suprema potestas, triplici lapide mise-
 rabilliter frangitur, se adversus calcar calcitrare
 noscat, ac tandem se creatum, non vero increatum
 discat, ipse clarum in se testimonium præfert,
 erga præstantissimam omnium naturam, cui omnia
 subsunt, et oculorum perspicaciore, et ad sublimiora
 mente magis elati, ipse enim terrena respiciens ex
 phantasiis in mentis vanitates, in operum ad oratio-
 nem, sive, ut accuratius dicam, in insubstantia-
 lium adorationem delapsus est, quod sane nunquam
 Dei adoratio fuit. Nihil enim, nihil insubstantialium
 adoratio, nihil pariter, omnino nihil attenuatorum
 ejus cultus ; supremæ enim ac triplicis majestatis
 debitos honores, nemini tribuendos merito puta-
 mus, nisi, veluti inferiores, præstantes naturas,
 sive ordines, quos viri labore meruerunt, sive de-
 mum apud nos salutis operarios, merito veneremur,
 servatis tamen servandis, eos enim præpotentes vel-
 uti Deos et Dominos, non colimus. Cum autem
 tali superbia tu solus accensus, quæ agere cupis tam
 repente statueris, tunc, juxta thronum Deo ere-

Σὺ τοῦ φυτουργοῦ τὴν φραγμὴν τῆς ἀμπέλου,
 Τίνος φυτουργῶ, καὶ τίνος τῆς ἀμπέλου ;
 Τίνα φραγμὴν δὲ, καὶ τίς αὐτὸς ὦν φράσων
 Ἀνεπτερωθήσῃ ὡς διασπάτων ὄλως ;
 Ὀκνηρὸν οὐδὲν ἐμπέδων πρὸς τὸ θράσος
 Εἰ καὶ γὰρ ἡμεῖς ἐκ γένους κτηνοτρόφου,
 Καὶ χωρικῶς ἔχοντος ὡς κτηνοτρόφου,
 Ὡς λοιδορῶν σὺ καὶ καθυβρίζων λέγεις,
 Ἡμῶν δὲ λαμπρὸς πὰς ἀφορμὰς τοῦ γένους ;
 Ὡ καὶ τὸν εἰς Αἴγυπτον ἐκ Παλαιστίνης
 Ἐλθόντα τιμῶν εὐπροσπῶς κτηνοτρόφον,
 Οὐκ ἀλλὰ καὶ πρὶν Ἀβραὰμ καὶ τὸν γόνον.
 Ἄλλ' οὐδὰ Μωσῆς εὐκλεῆς κτήνη τρέφων,
 Βόσκων, ἀμέλων, ἐξάγων, καθειργγύων,
 Καὶ πάνθ' ὁ ποιμὴν ἐκτελῶν τοῖς θρέμμασι
 Δαυὶδ, Ἀμῶς τε σοὶ βδελυκτοὶ ποιμένες,
 Ὡς οὐδὲ τοῖς Αἴγυπτον οἰκοῦσι πάλοι,
 Οἱ ζῶντες ὡς ἦν χωρικῶς ἐκ θρεμμάτων.
 Ταῦθ' ἡσυχαστῆς, καὶ παθῶν αὐτοκράτωρ,
 Ὁ τῶν μεγίστων τοῦ Θεοῦ χαρισμάτων.
 Τί ταῦτα φάσκων ἀγορεύει εἰσὶνά σε,
 Ὁ τῆν ὑπὲρ νοῦν ἐμφανῶς δόξαν βλέπων ;
 Τί δρῶν δὲ καὶ νῦν, ἀλλὰ μὴ λέγων τὴν πᾶν,
 Ὡς ἂν φθονῶν σοὶ τοῦ Θεοῦ τῆς ἀξίας,
 Ὁ μὴ γεννητὸς, ὁ σπαρτὸς ὑπὲρ φύσιν,
 Ἐξ οὗ φυγῶν γέννησιν εὐρέθης ὁ μόνος,
 Ἡ μὴ δ' ὀπωσοῦν ἐκ σπορᾶς ὄλως ἔφους ;
 Ἡ πωσποτοῦν ἄκτιστος εὐρέθης ὁ μόνος ;
 Τοῦ γὰρ γενέσθαι μηδαμῶς φάσις τίθε.

ctum, juxta hunc thronum in quo ipse sedens, blasphematoribus pœnam, jam minaris, pœnam vero pœnarum omnium acerbissimam, tunc, inquam, vir mortalis, æternas leges, quas statuit Deus, mutare decrevistis? Tunc fundamenti inconcussam petram, veluti vecte sublevando, cunctas lapides una movebis? Tu sepem vineæ cultoris, cujusnam vero cultoris, ac cujusnam vineæ? Quamnam demum sepem, ac qualis ipse, veluti omnino avulsurus occurristi? Responde mihi. Effrenatæ tandem tuæ audaciæ nihil obstare valet, si quidem nos ex genere pastorum gregis, ac rustice, veluti gregis pastores, nosmetipsos gerere injuriose ac ludibriter passim accusas, nobis vero claram originem tribuis, cum gregum pastorem ex Palæstina Ægyptum petentem digno honore prosequi didicimus: secus enim et Abraham et ejus posterio olim, secus Moysæ clarus olim gregum pastor, armenta pascens, mulgens, deducens, sive ad stabula recidens, David, et Amos, gregibus omnia pastoris officia præbentes, fastidiosi pastores tibi videntur. Non ita visum est olim Ægypti incolis, qui gregum fructibus more agræsti vescerentur, sic monachus, sic passionum Dominus, præstantissimum præstantiorum Dei donorum. Te vero illa dicente, in ignorantia sedere ac sane gloriam supra mentem prosequi mihi videris. Præsentem sermonem aliquid sane egerim, etsi cuncta dicenda non dicam, etsi te Dei gloriæ invidere taceam, tu Increatus, tu supra natu-

A Πλὴν οὐδὲ τῶν σῶν εὐγενῶν οἶμαι σπέρων.
 Ἡ μὴδὲ τῆς σῆς δυστυχοῦς ἀκτισίας
 Κινεῖν, διασπᾶν, εὐχερῶς ἀνατρέπειν
 Τὸν θριγγῶν, ὃν χεῖρ ἢ ἀναλακῆς ἐν κύκλῳ
 Ἔστησεν ἐξείργουσα θηρίων βλάβας,
 Ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ φυτευμάτων,
 Ὅς ἂν προσάπτεις τῇ Θεοῦ φύσει μόνος,
 Καὶ πάντας ἀπλῶς τοῦ Θεοῦ κινεῖς νόμους.
 Ἐβουλόμην μὲν ἐμβαλεῖν εἰς εὐθύνας,
 Ὡς ἂν με μηδεὶς τῶν κακῶν φύγη τόκων
 Ἄλλ' οὐ γὰρ εὐχέρεια τοῦ πάντα γράφειν.
 Καὶ γὰρ τὸ δεινὸν εἰς ἀπειρίαν τρέχει.
 Φύσις γὰρ αὐτῆ τῷ κακῷ πάντως ἔφου,
 Ὡ μὴ φύσις πάρεστιν οὐσίας ἔχους,
 Συνεκτικόν γε τῆς κκῆς ἀπειρίας.

B Καὶ τμητικῆς μάλιστα τῶν ἠνωμένων.
 Πρὸς ἐν τὸ τρίτην τῆς θεαρχίας κράτος,
 Εἰ γὰρ συνῆκτο, κἂν τέτακτο πρὸς λόγον
 Τσταγμένον δὲ πᾶν πεφυκὸς τυγχάνει.
 (Οὐκ ἔστι δ' οὐδὲν οὐ καλὸν φύσιν φέρον,
 Ἄλλως τε καὶ πέφυκεν ἡ συνουσία
 Ἰσχύς τις εἶναι τῶν ὄλων συνημμένων.
 Ἄλλ' ἀδρανὲς πέφυκεν ἡ πονηρία,
 Ἐπειπερ ἔστιν οὐδαμῶς ἠνωμενον.
 Οὕτω γὰρ οὕτως ἔστιν ἑσπερημένον,
 Τῆς τοῦ καλοῦ τε ἀγαθοῦ μετουσίας.
 Ἰσχύς γὰρ εἰ τις τῷ κακῷ προσῆν ὄλως,
 Αὐτῷ πρὸ παντὸς ἂν βοηθὸν εὐρέθῃ.) ;
 Καὶ ταῦτα μὲν δὴ τῶν ἀναγκαίων πέρα.

C ram sublatus, unde, generationis expertus solus inveniris, sive nullo omnino genere ortus sis. sive aliquo modo increatus solus haberis. Illic enim de generatione nulla unquam vox habita est. Nihil quidem de clara tua origine, nihil de infelici tua generatione movere vel detrudere cogito, etsi munitionem istam perfacile eruere manus illa valeret, quæ prope stans, bestiarum morsus ab electis Dei plantis sæpius avertit. Tu solus Dei naturam agredi ausus es; tu solus cuncta Dei statuta omnino subvertis. Equidem rationem abs te poposcerim, namque prava omnia consilia aperte nosco; mihi vero deest tempus, quo cuncta referam. Jamjam enim per infinitum ruina festinat. Natura enim ipsa omni malo infecta, heu! nullum jam substantiæ vestigium ipsa præbet, sed veluti quoddam totius nequitie commistum, quod imprimis ordinata quæque perturbat. In unum enim triplicem supremæ majestatis virtutem commiscuit, etsi ordines in ipsa ratione servantur, ac sic ordinata cuncta procreasse crejatur. Est enim, est sane bonum aliquod naturam procreans, secus, eam commistio produxit; est aliqua totius ordinis virtus, secus, imbecillis nequitia produxit, nihil enim absque principio omnino ordinatum. Ita vero, ita honesti nec non boni coadunatione, omnia haud difficile componuntur. Quod si enim malo virtus quædam reipsa foret, in omnibus ipsi auxiliatrix saltem adesset. Et hæc quidem satis et ultra mihi videntur. Tu vero

Σὺ δ' ἔξελοῦ με τῆς Παλαμναίας πλάνης,
Κάκεινον αὐτοῦ τῆς μεθ' αὐτοῦ, Χριστέ μου,
Τριάς μονᾶς πρόσου με σοῦ μόνης λάτρην,

Ἄ Ἥ πᾶσα προσκύνῃσις ἐκ πάντων μόνῃ
Καὶ δόξῃ, καὶ λάτρευσις εἰς ἅπαν πρέπει

de Palamæ errore educ mo, Palamam ipsum,
Christo mi, a nequitia erue. Trinitas in unitate salva

me, tui solius adoratores : te solam omnis adoratio
debet, et gloria, et adoratio in sæcula.

EX LEONIS ALLATII

DISSERTATIONE II

DE LIBRIS ECCLESIASTICIS GRÆCORUM.

Plura in hoc synodico notari poterant. Quia tamen omnia eo respiciunt, ut illius Ecclesiæ fautores contra Romanam Ecclesiam, tanquam viri probi, et orthodoxi omnibus Christi fidelibus, et laudandi, et imitandi proponantur, non est in illis recensendis diutius immorandum : eoque præcipue quod in hæc novem capita omnia referri possunt. Quare cætera prosequamur.

Sextus itaque error est, quem Philotheus patriarcha Constantinopolitanus, ut factionis suæ hominem laudando opinionibus quoque suis, ac hæresibus auctoritatem adderet, in Ecclesiam Græcorum intravit. Ipse enim exemplo novo hominem hæresion propugnatorem, proptereaque accusatum etiam et condemnatum a plerisque, in Spiritum sanctum, ac Ecclesiam Latinam injurium, cum scriptis editis contra catholicos viros, illius ex Patre solo processionem defenderit, ut ex ejus ad Vecci inscriptiones confutationibus, quibus abunde satisfacit Bessario cardinalis, et aliis duabus Orationibus, quas ipse Ἀποδεικτικὸς λόγος contra Latinos nuncupavit, Londini Græce publicatis, manifestum est, inter divos retulit, et ejus memoriam officio de novo conscripto, quod in Ecclesiis cani, quemadmodum et in aliorum sanctorum solemnitatibus voluit, celebravit, pag. 96 a. c. m. et ss. Palamæ vero laudes ita prosecutus est, ut jam Nazianzenus, Nyssenus, Basilus, Chrysostomus, Athanasius, cæteraque Ecclesiæ Græcæ culmina, quibus cum tantum scelus committit, nihil sint, nihil in Ecclesiæ utilitatem egerint. Pag. enim 96. et infra vocat eum θαυματουργόν, miraculorum effectorem, θεολογίας σάλπιγγα, Theologiæ tubam, περιπνουν στόμα τῆς χάριτος ignem spirans os gratiæ, πνεύματος δοχεῖον, spiritus receptaculum, στῦλον τῆς Ἐκκλησίας ἀρχιδαντῶν, columnam Ecclesiæ inconcussam, εὐσεβείας ὑπέρμαχον, καὶ ἀσεβείας ἀντίπαλον, pietatis propugnatorem, impietatis oppugnatorem, πίστειως προστάτην, fidei defensorem, μέγαν καθηγεμόνα καὶ διδάσκαλον, magnum ducem et magistrum, λύραν παναρμόδιον πνεύματος, spiritus lyram omni harmoniarum ge-

nere compactam, πηγὴν βρύουσαν ἱλαμάτωννάματα πιστοῦς fontem scaturientem sanctorum fluentia fidelibus, Ἐκκλησίας διδάσκαλον, Ecclesiæ magistrum, φωτὸς θεοῦ κήρυκα, luminis divini buccinatorum, οὐρανομύστην τῆς Τριάδος, caelestem Triadis mystem, φωστῆρα ὀρθοδοξίας, rectiæ fidei splendorem, Ἐκκλησίας στήριγμα καὶ διδάσκαλον, Ecclesiæ fulcrum et magistrum, κήρυκα τῆς χάριτος, præconem gratiæ, στῦλον τῆς πίστεως, fidei columnam, καύχημα καὶ στήριγμα μέγιστον τῶν ὁρθωδῶν, gloriam et maximum orthodoxorum firmitermentum, θεολόγον δεύτερον, Theologum secundum, τῶν διδασκάλων ἀκρότητα, Magistrorum apicem, θεολόγων τὸ στόμα, Theologorum os. Et quid non? omnia laudationis capita, quæ aliis Patribus divisim ab aliis tribuuntur, in hunc solum Philotheus iste congescit. Et ne videretur etiam divæ Virginis inferior, hymnum illi sacrum, et recitari solitum in officio Acathesti sic dicti, quod nunquam in eo sedeatur, ob reverentiam Deiparæ, cujus laudes pro beneficiis acceptis recitantur, pag. 158 h, c. 1, f. inde avulsum, et paucis immutatis, per parodiam, in hunc Palamam, non sine maxima temeritatis nota transvexit. Præterea in ejus Synaxario, ubi Palamæ vitam compendiose exsequitur, inter alia, dum ejus in hæresibus oppugnandis, ac fide catholica propaganda studium narrat, nihil aliud, nisi illius in Romanam Ecclesiam machinas, in Latinos odia, pro asserendis Græcorum erroribus, ac illis confirmandis, evertendis Latinorum veritatibus, et præcipue de processione Spiritus sancti ex Patre et Filio operam, etsi subdole nomina et circumstantias taceat, proponit pag. 98, per totam. Palamæ præterea, quæ ipse in Latinos de Spiritu sancti processione effulit, alias in Theologia hæreses et ineptias, easque quamplurimas ex ejus scriptis collectas late prosequitur libello de hac re edito Demetrius Cydonius. Quare hic plura referre supersedeo. Andreas etiam Colossensis Dialogo in Marci Ephesini epistolam, contra ritus Latinorum nonnullas hujusce Palamæ in unum collegit pravas et a fide catholica alienas sententias, quas hic trans-

cribam, quia liber non omnibus patet. « Præterea cum Patres tui te Ephesiis in præsulem prædicere vellent, non prius pontificis dignitate ornaverunt, quam jurejurando pollicitus fueris, ut quæ Gregorius Palama in sua editione quam Tomon nominavit, edocet indubitata fide susciperes, ac defensores. Ille autem inter cæteras blasphemias differentias, quas essentia divina, et suis energis fabricavit, has etiam addidit, ut divina essentia creaturæ minimæ appropinquet, quod energia facit. Nam si divina majestas, ut ait, creaturæ jungeretur, ipsam omnino absumeret. Energia vero proxime facta quoddam temperamentum facit, propterea et ipsam inhabitat, illuminat, docet, sanctificat, atque deificat, quæ a divina essentia, ut ipse fingit, proficisci minime possunt. Item energiam dicit, extremum hominis finem, hæreditatem Sanctorum, summamque felicitatem. Hæc a divina essentia prorsus adimit. Solum Deitatis nomen dicit ipsis esse commune. Si igitur illa summa Deitas ex se inter non entia numeratur: si omnem entitatem et excellentiam ab aliis accipit; si creaturæ inaccessibleis, si propinquare nobis sine nostro interitu nequeat; si non docet, nec illuminat, aut sanctificat, si finis non est, quem omnibus hominibus natura indixit, vana sunt igitur sacrificia, quæ illi offerimus, nil prosunt preces, nil lacrymæ, nullæ religiosæ observantiæ Christianis populis proficere possunt. Unde et aliam fidem quærere oportebit, et novam religionem videre. Quæ omnia etiam ipsos dæmones terrent, cum ipsi illum Deum unum et solum credant, et contremiscant. » Quomodo ergo hominem nefarium, impium, hæreticum, Turcicæ libidini expositum, infandaque passum, si vera nobis narrat Gregoras, et ab universali Græcorum Ecclesia, etiam dum viveret, frustra conantibus imperatoribus Constantinopolitanis, coacta synodo a patriarchis Antiocheno Ignatio, et Constantinopolitano Joanne, non propter in Latinis dicta, sed quamplurimos alios in fide errores anathemati et excommunicationi subjectum, adeo pium nobis illius sectatores proponunt. Tomum Ignatii in Palamam, quia proluxior est, prætereo: brevioris Joannis hic habeto: Τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ ἀσεβῆ αὐτῶν δόγματα, οἰκειότερον δὲ εἰπεῖν παραληρήματα, τοὺς τε ἐκδικοῦντας, καὶ ἐκλαμβάνοντας, καὶ ἐκδεχομένους τὰ ἐν τῷ Τόμῳ κατὰ τὴν αὐτῶν ἐξήγησιν, μᾶλλον δὲ φύσιν, καὶ οὐ κατ' ἔννοιαν θεοπροπέη, καὶ ὀρθόδοξον, καὶ καθὼς οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδασκαλοὶ, οἷς καὶ ἡμεῖς ἐπόμενοι, καὶ ἀκολουθοῦντες τὰ τῶν ἁγίων ρητὰ ἐνεγράψαμεν ἐν τῷ Τόμῳ, καὶ πάντας τοὺς δι' αὐτὸ τοῦτο, ἤγουν οἱ μὴ παραδεχόμεθα τὰ τοιαῦτα αὐτῶν παραληρήματα, ὧν τὰ μὲν ἀπεστάλησαν ἡμῖν παρ' αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ παρ' ἐτέρων ἐνεφανίσθησαν, τολμήσαντας ἀκανονίστως καὶ ἀκριτως ἀποκόψαι τὸ μνημόσυόν μου, τῷ ἀπὸ τῆς ζωαρχεικῆς καὶ ἁγίας Τριάδος δεσμῷ καθυποβᾶλλον, καὶ τῷ ἀναθέματι παραπέμπομεν. Ἡ ὑπογρα-

φή Ἰωάννης ἄλλω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. « Palamam et illius sectatores, et omnia eorum impia dogmata, vel verius nugamenta, necnon defensores, propugnatores, exceptoresque eorum, quæ in tomo digeruntur, secundum eorum expositionem, imò vaniloquentiam, et non secundum sensum divinum, et orthodoxum, et ut Ecclesiæ lumina, et magistri, quorum nos vestigiis insistentes, et sententias sequentes, sanctorum dicta in tomo digessimus: et omnes propter hoc, quod eorum nugamenta non acceptamus, quorum partem ipsi nobis transmiserunt, pars ab aliis nuntiata est, qui ausi sunt contra canones, et sine judicio commemorationem meam excindere, vivificare, et divinæ Triadis vinculo subjicimus, et anathemate ferimus. Subscriptio: Joannes miseratione divina archiepiscopus Constantinopolitanus, novæ Romæ, et œcumenicus patriarcha. » Et hæc satis videri poterunt ad eos ipsos refellendos, qui adeo inverecunde Palamam inter sanctos collocant, et ejus laudes ab ejusdem notæ hominibus, summo fastu æmendacloque conscriptas, in Ecclesia recitant. Cum vero ejus hæreses, quod illius et sectariorum libri præ manibus non sint, non omnibus pateant, ne nos tali viro injuste hæreses appingere videamur, earum partem, ex illius ævi scriptoribus, nondum editis, nec ita in promptu, hic apponemus. Nomina nondum reperi: acuti tamen sunt, et argumentis ad probandum firmissimis adversarium jugulant. Primus est: Διάλεξις τινος λογίου καὶ φιλοσόφου ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν. Εἶδες τὴν ἀνταπόδοσιν τοῦ πολέμου, καὶ τῶν ἀγῶνων. Εἶδες καὶ τὰς ὕδα γινόμενας ἐμφάσεις ἐκ τῆς μακαρίας Τριάδος, οὐκ ἐκ τῆς ἐνεργείας. Αὕτη ἡ δόξα τῆς Ἐκκλησίας, αὕτη ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων, τῶν ἀποστόλων τὸ κήρυγμα, τῶν Πατέρων τὰ δόγματα, τῶν μαρτύρων τὰ σφάγια, τῶν ὁσίων τὰ κατορθώματα, τῶν ἱερῶν ἡ εὐπρέπεια, τῶν διδασκάλων ἡ θεολογία. Κατέπεσε τῶν σῶν δογμάτων ὁ ὄρυφος. Συνετρίβη ἡ οἰκία. Ὁ θεμέλιος ἀνετράπη. Ὁ φραγμὸς κατεκαύθη. Ὡς χοῦς, ὡς κόνις ὑπὸ λαίλαπος τὰ σὰ γέγονε καταφύγια. Τὰ τεῖχη κατεχλάσθησαν. Αἱ ἐπάλλξεις ἠφανίσθησαν. Εἰς τέλος ἀπώλοντο. Τί λέγεις λοιπόν; Πείθομεν τοῖς λόγοις; τούτοις, καὶ ταῖς ἐκ τῆς Γραφῆς μαρτυρίαις; Εἰ μὲν πείθομεν, τῷ Θεῷ χάρις, τῷ τοὺς ἀπεγνωσμένους ἐκ πλάνης ἐπιστρέφοντι, καὶ μὴ βουλομένῳ τὴν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν. Εἰ δ' οὐ πείθομεν, ὅρα λοιπὸν ἐν ὅσαι; καὶ οἷαι ἐμπίπτει αἰρέσεις, ὁ ψυχῶν πρυστάτης καὶ Ἐκκλησίας Θεοῦ γενόμενος κρίμασιν, οἷς οἶδεν ἐκεῖνος ὁ ἀπόρρητος, ἂν καὶ μὴ παρεδόθη σοι διὰ πολλὴν αὐτοῦ μακροθυμίαν ἡ Ἐκκλησία, καὶ αἱ ψυχαί. Πᾶσαι μὲν οὖν αἱ αἱρέσεις παρὰ τῶν ἁγίων θανατωθεῖσαι, καὶ διαφθαρεῖσαι, ξηρὰ γεγονάσιν ὅστέα σαρκῶν ἀνευ, νεύρων, καὶ ἁρμονιῶν. Σὺ δὲ ταύτας ἀναγεννήσας, καὶ ἀναπλάσας, καὶ τὰ μάταια δόγματα, πνεῦμα, σὰρξ, ἁρμονίαι, καὶ νεῦρα ταύταις γενόμενα ζῶν ἐμφύχον καὶ

κινούμενον ἐδημιούργησας σῶμα, ψυχὴν ἔχον τὴν πολυθεΐαν, καὶ πῦρ πνέον κατὰ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἧς θεμέλιος ὁ ἀρβραγῆς Χριστοῦ Πέτρος, καὶ μαθητῆς κορυφαῖος. Ἄλλ' οὐκ εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται ὁ πτωχός. Πτωχοὶ γὰρ ἐγεννήθημεν καὶ τῆς θείας χάριτος ἐπιθεῖς, εἴπερ ποτὲ διὰ τὰς πολλὰς ἡμῶν ἀμαρτίας. Ἄκουσον οὖν. α'. Ἐν τῷ λέγειν σε θεότητος ἀπείρους ἀπειράκις, κοινωνεῖς πᾶσι τοῖς Ἑλλήσι. β'. Ἐν τῷ λέγειν σε δύο θεότητάς, ὁρατὴν καὶ ἀόρατον, ληπτήν καὶ ἀληπτον, κοινωνεῖς τῷ Πλάτῳ, τῷ λέγοντι δύο θεοὺς, ρητὸν καὶ ἀρρητὸν, ὁρατὸν καὶ ἀόρατον. γ'. Ἐν τῷ λέγειν σε δύο θεότητες, μεθεκτὴν καὶ ἀμέθεκτον, κοινωνεῖς τοῖς Μανιχαίοις, τοῖς λέγουσι δύο θεότητας, ἀγαθὴν καὶ πονηράν. δ'. Ἐν τῷ λέγειν σε τέσσαρά τινα ἐπὶ τῆς θεότητος, Πατέρα, Υἱὸν, Πνεῦμα, ἐνέργειαν, κοινωνεῖς τῷ Πυθαγόρῃ, τῷ λέγοντι καὶ δοξάζοντι θεὸν τὰ τέσσαρα, καὶ τὴν τετρακτὴν παγὰν ἀενάου φύσεως λέγοντι. ε'. Ἐν τῷ λέγειν σε τὸν ἀνθρώπον ἄκτιστον, ἀναρχον, καὶ ἀτελεύτητον, κοινωνεῖς Ἀριστοτέλει, τῷ λέγοντι τὸν κόσμον ἀναρχον εἶναι, καὶ ἀτελεύτητον. ς'. Ἐν τῷ διαιρεῖν σε τὴν μίαν θεότητα εἰς ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην, κοινωνεῖς Ἀρείῳ τῷ ἄρῳ, τῷ λέγοντι τὴν ὁμότιμον ἀρχὴν τῆς μιάς καὶ ἰσοτίμου θεότητος εἰς διαιρέσεις ὑπερκειμένας καὶ ὑφειμένας. ζ'. Ἐν τῷ λαμβάνειν σε πάσας τὰς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας εἰς τὴν ἐνέργειαν τὴν ὑφειφῆμην θεότητα, καὶ τὸ Πνεῦμα ποιεῖν ἀνεέργητον ὡς κτίσμα, κοινωνεῖς τῷ Πνευματομάχῳ Μακεδονίῳ, τῷ λέγοντι τὸ πανάγιον Πνεῦμα κτίσμα ἀνεέργητον δοῦλον, ἰσodύναμον τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ. η'. Ἐν τῷ τὰ ἀνόμοια εἰσάγειν ἐν τῇ θεότητι, τῇ ἀπλῇ καὶ μιᾷ, καὶ ἐνιαίῃ τὸ ἀόρατον, καὶ ὁρατὸν, τὸ ληπτὸν καὶ ἀληπτον, τὸ μεθεκτὸν καὶ ἀμέθεκτον, τὸ μείζον καὶ ἔλαττον, κοινωνεῖς Εὐνομίῳ, τῷ λέγοντι τὸν ἕνα τῆς Τριάδος Χριστὸν τὸν Κύριον ἀνόμοιον τῷ Πατρὶ. θ'. Ἐν τῷ συναίρειν, καὶ συναλείφειν τὰ τρία πρόσωπα τῆς θεότητος εἰς ἕν, καὶ λέγειν ἐξ αὐτῶν τὴν ἐνέργειαν, κοινωνεῖς τῷ Σαβαλλίῳ, τῷ συναλείφοντι τὰ τρία πρόσωπα Πατρὸς, Υἱοῦ, καὶ Πνεύματος εἰς ἕν πρόσωπον ἀσεβῶς. ι'. Ἐν τῷ λέγειν μείζονα καὶ ἔλαττονα θεότητα πρώτην καὶ δευτέραν, κοινωνεῖς Ἀπολλίναριῳ, τῷ καταριθμοῦντι τὴν ἀδιάρητον καὶ ἀσύγχυτον εἰς πρῶτον, καὶ δευτέρον, καὶ τρίτον πρόσωπον μείζον, ἔλαττον, καὶ ἔτι ἔλαττον. ια'. Ἐν τῷ ποιεῖν σε τὸν θεὸν σύνθετον, ἐξ ἐναντιῶν τιῶν ὁρατῶν, καὶ ἀοράτων, ληπτῶν καὶ ἀλήπτων, μεθεκτῶν καὶ ἀμέθεκτων, μείζονων καὶ ἔλαττωνων, κοινωνεῖς Παύλῳ τῷ Σαμοσατεί, τῷ λέγοντι τὸν θεὸν σύνθετον. ιβ'. Ἐν τῷ λέγειν σε μὴ λαβεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ τελείαν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς θεολογίας, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ σοῦ, κοινωνεῖς τῷ Μάνεντι, τῷ λέγοντι ἑαυτὸν παράκλητον. Εἰ γὰρ Χριστοῦ σαρκωθέντος οὐκ ἐλάβομεν δι' αὐτοῦ τελείαν τὴν γνῶσιν τῆς θεολογίας, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ σοῦ, φαίνεται λοιπὸν τὸν ἕνα τῆς Τριάδος εἶναι σε τὸν παράκλητον, καὶ τὸ ἕλλειπον τῷ Υἱῷ ἀναπληρῶσαι. ιγ'. Ἐν τῷ λέγειν τὸν ἀνθρω-

πον ἄκτιστον, κοινωνεῖς τοῖς Μονοθελήταις. Εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἀνθρώπος, καὶ ἄκτιστος ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου, καὶ κατ' ἀμφοτέρω ἄκτιστος καὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἐν θέλημα. ιδ'. Ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Μονοφυσίταις. Εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἀνθρώπος, καὶ ὁ Κύριος, ὡς ἄνθρωπος, ἄκτιστος, καὶ θεὸς ἄκτιστος, καὶ κατ' ἀμφοτέρω μιάς φύσεως τῆς ἀκτίστου. ιε'. Ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Θεοπασχίταις. Εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ Κύριος ὡς ἀνθρώπος, καὶ μία φύσις, ἐν αὐτῷ ἡ ἄκτιστος, ἡ αὐτὴ φύσις ἡ ἄκτιστος ἔπαθεν ἐν τῷ σταυρῷ. ις'. Ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Ἀφθαρτοδοκῆταις. Εἰ γὰρ ἡ αὐτὴ φύσις καὶ μία ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡ ἄκτιστος καὶ ἀφθαρτος ἐπὶ τοῦ πάθους καὶ τοῦ σταυροῦ. ιζ'. Ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Εἰκονομάχοις. Εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ Κύριος, ὡς ἀνθρώπος καὶ ἀπερίγραπτος, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐν εἰκόνι δεῖ περιγράφεσθαι κατὰ σέ, ἀπὸ τούτου καταλείβεις καὶ τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων προσκύνησιν. ιη'. Ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Μασσαλιανοῖς, τοῖς λέγουσιν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς ὄλην τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν. Εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἀνθρώπος καὶ πάντα κατὰ χάριν γίνεται τῷ ἀκτίστῳ ἐπόμενος, καὶ τῇ θεῖᾳ φύσει, καὶ κατὰ σέ γίνεται οὐσία Θεοῦ. ιθ'. Ἐν τῷ λέγειν σε δύο αἰτία ἐπὶ τῆς θεότητος καὶ δύο ἀρχάς, αἰτιῶν μὲν τὸν Πατέρα Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, καὶ ἀρχὴν, τὰ τρία δὲ αἰτιῶν καὶ ἀρχὴν τῆς ἐνεργείας, κοινωνεῖς τοῖς Λατίνοις, τοῖς λέγουσιν ἐπὶ τῆς θεότητος δύο αἰτία, καὶ δύο ἀρχάς, ἕν μὲν αἰτιῶν Υἱοῦ, καὶ Πνεύματος τὸν Πατέρα, ἀρχὴν, καὶ αἰτιῶν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Τοιαῦτα τοίνυν δογματίζων, καὶ παρῆρησι διδάσκων, ταράττεις τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ὁ εἰρηνικός ἀρχιερεὺς, καὶ τοῦ εἰρηνικοῦ μαθητῆς, ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος ἀναμοχλεύσεις αὐτήν. Πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος μὴδὲ πύλαι ἄδου κατισχύσειν αὐτῆς, μὴδὲ τὰ τῶν αἰρετικῶν ἀπύλωτα στόματα. Ἡ ὑφούσθησαν ἐν ἑαυτοῖς οἱ παραπικραίνοντες τοῖς τῶν ἄλλων κακοῖς παιδεύεσθωσαν, καὶ μὴ θανέτωσαν, ὁ θεολόγος φησίν. Οὐδὲ γὰρ ἀνέξεται μὴ διακόψαι τὰς κεφαλὰς τῶν αἰρετικῶν ὄντων καὶ ταραπτόντων τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ τὴν διθεῖαν δογματίζόντων, ἡ διακοπτομένη θεότης, καὶ διαιρουμένη κακῶς εἰς τε τὸ μείζον καὶ ἔλαττον, τὸ ὁρατὸν καὶ ἀόρατον, τὸ μεθεκτὸν καὶ ἀμέθεκτον. Εἰ γὰρ καὶ παρεδόθημεν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, παρεδόθημεν γὰρ ὡς καὶ ἐν ἄλλοις ἄλλ' οὐκ εἰς τέλος ἐγκαταλειφθήσεται ἡ νέα Σιών, ἡ νύμφη Χριστοῦ, ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, ἡ τῷ αἵματι τούτου φοινιχθεῖσα καὶ καθαρθεῖσα. « Ἴδὼ γὰρ, φησίν, ἐγὼ παρέδωκά σε, καὶ ἐγὼ βοηθήσω σοι. Ἐν θυμῷ μικρῷ ἐπάταξά σε, καὶ ἐν ἐλέῳ αἰωνίῳ δοξάσω σε. » Μείζον τὸ μέτρον τῆς φιλανθρωπίας ὑπὲρ τὸ μέτρον τῆς παιδαγωγίας. « Μέχρι γὰρ τίνος, φησὶ, κληρονομήσετε τὸ δρος, τὸ ἅγιόν μου; Μέχρι τίνος ἡ κιδωτὸς παρὰ τοῖς ἄλλοφύλοις, Νυνὶ δὲ μικρὸν ἐντρύφησον τοῖς ἄλλοτριῶσι, καὶ τοῦ βούλεσθαι ἀπολαύσον. Ὅτι ὄν τρόπον ἀπόσασθαι με ἐβουλεύσασθε, καὶ γὰρ ἀπόσασμαι ὑμᾶς, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Περὶ μὲν οὖν τῶν σῶν δογμάτων καὶ τῆς σῆς ἱεραρχίας οὕτω γινώσκω, καὶ οὕτω ἐλπίζω,

μάλιστα δὲ καὶ καλῶς οἶδα, καὶ τεθάρρηκα, καὶ πεπίστευκα, ταῖς τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίαις πιστούμενος. Ἡμεῖς δὲ τῷ κηρύγματι τῶν ἀποστόλων, καὶ τοῖς δόγμασι τῶν Πατέρων ἐπόμειοι, καὶ πάντων ἀγίων, οὐ θεολογοῦμεν, ἀλλ' ἀνασκευάζοντες τὰ βδελυρὰ δόγματα, κηρύττομεν καὶ λέγομεν οὕτως· Πιστεύομεν εἰς Πατέρα, Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τρεῖς ἰδιότητες, μίαν Θεότητα, τρεῖς ὑποστάσεις, μίαν Θεότητα, τρία πρόσωπα, μίαν Θεότητα, μίαν οὐσίαν, μίαν φύσιν ἀπλήν, ἴσην, ἀδιαίρετον, ἀσύγχυτον, ἐνιαίαν, Τριάδα ἐν μονάδι, καὶ μονάδα ἐν Τριάδι· προσκυνουμένην, καὶ σεβομένην. Ἄλλοτριῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσομεν. Οὐδὲ γὰρ οἴδαμεν τὴν φωνὴν τῶν ἀλλοτρίων ἀκολουθεῖν· οὐδὲ σοὶ τῷ ληστρῶς ἀλλαχθὲν ἀναβαίνοντι, καὶ μὴ διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αἴλην εἰσερχομένῳ τῶν προβάτων. Οὕτω δὲ προσκυνούντες, οὕτω δοξάζοντες, καὶ οὕτω σεβόμενοι τὴν μίαν ἐν τρισὶ προσώποις Θεότητα, καὶ τὰς ἐπαγγελίας πιστὰς· ἔχομεν, βῆσθαι ταύτην τελεωτέρον τε καὶ καθαρώτερον, οὐκ ἐν αἰνίγμασι, πρόσωπον δὲ πρὸς πρόσωπον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀθανάτῳ βασιλείᾳ, καὶ ἀπολαύσει τῶν δικαίων, ἧς ὅψεως γένοιτο πάντας ἡμᾶς· ἐπιτυχεῖν, καὶ σὲ μετανοήσαντα, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ τῷ μόνῳ αἰτέῳ, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωογονῶν αὐτοῦ Πνεύματι, τῇ μετὰ καὶ ἀδ. αἰρέτῳ Θεότητι, νῦν καὶ ἀεὶ, κατεῖς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

« Disceptatio cuiusdam viri eruditi, et philosophi e sacris literis. Vidisti pugnam ac certaminum remunerationem. Vidisti quæ hic factæ sunt ex beata Triade, non ex operatione demonstrationes. Hic est sensus Ecclesiæ, hæc recte sententium fides, Apostolorum prædicatio, Patrum dogmata, martyrum cædes, confessorum facinora, sacerdotum decor, præceptorum de Deo scientia. Cecidit tuorum dogmatum culmen, domus collisa, fundamentum eversum, sepes exusta, veluti cinis, et pulvis a turbine tua subterfugia dissipata, muri disjecti, propugnacula abolita, funditusque convulsa sunt. Quid tu interimis? num verbis hisce, et divinæ Scripturæ testimoniis suaderis? si suademus, Deo gratiæ habende sunt, qui desperatos ab errore convertit, et non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat: si non suaderis, tuum erit animo volvere, in quot, et quantas hæreses incidas, qui animabus et Dei Ecclesiæ præesse institutus es, iudicis, quæ inflexibilis ille novit, licet propter illius nimiam tolerantiam, Ecclesia, animæque tibi conceditæ non sint. Omnes itaque hæreses per sanctos Patres morti traditæ, abolitæque, sicca ossa redditæ sunt, absque carnibus, nervis, reliquaque compage, ecce tu ipse regeneratus, instauratusque stultis tuis dogmatibus, spiritum, carnem, atque compaginem impertiens, vivens, animatum, et se movens corpus effecisti: pro anima deordm multitudinem habens, et ignem adversus Dei Ecclesiam spirans, cujus fundamentum

A est infragilis Christi Petrus, et discipulorum apex; sed non obliviscetur in finem pauperis, pauperes enim facti sumus, et divinæ gratiæ, si usquam alias, propter nostra peccata, indigi. Audi itaque: 1. Cum dicis Deitates infinite infinitas, cum gentilibus omnibus consociaris. 2. Cum dicis, duas Deitates visibilem et invisibilem, comprehensibilem et incomprehensibilem Deum, in eadem cum Platone sententia es, qui asserit duos deos, fandum nefandumque, visibilem et invisibilem. 3. Cum dicis duas Deitates, communicabilem, et incommunicabilem, in eadem cum Manichæis opinione es, qui duas Deitates, bonam et malam adstrunt. 4. Cum in Divinitate quatuor ponas, Patrem, Filium, Spiritum, et operationem, cum Pythagora sentis, qui quatuor Deum esse asseverat, enunciatque quaternionem perennis naturæ fontem. 5. Cum ais hominem increatum, et sine principio et fine, Aristotelem præ te fers, qui mundum statuit sine principio et fine. 6. Dum unam Deitatem in superiorem et inferiorem dividis, cum insensato Ario affirmas, compar principium unius, æqualisque Deitatis, in superius inferiusque discernis. 7. Cum omnes Spiritus operationes, in operationem inferiorem, nempe Deitatem accipis, et Spiritum operatione, æque ac creaturam privas, non absimilis es Spiritus hosti Macedonio affirmanti, sanctissimum Spiritum sine operatione esse servum ejusdem cum Patre et Filio facultatis. 8. Cum dissimilia in simplici, una, ac sola Deitate introduces, visibile et invisibile, comprehensibile et incomprehensibile, communicabile et incommunicabile, magis et minus, asseris cum Eunomio unum Triadis Christum Dominum Patri inæqualem. 9. Cum contrahis, et decurtas in unam tres Divinitatis personas, ab eisque asseris operationem, non alienus es a Sabellio qui tres Patris, Filii, et Spiritus sancti personas, in unam impie coarctat. 10. Cum majorem minoremque Deitatem, primam ac secundam prosteris, cum Apollinario es, qui inconfusam, atque incorruptibilem naturam, in primam, et secundam, et tertiam personam, majorem, minorem, et adhuc minorem subdividit. 11. Cum Deum ex contrariis quibusdam visibilibus et invisibilibus, comprehensibilibus et incomprehensibilibus, communitabilibus et incommunicabilibus, superioribus et inferioribus componis, cum Paulo Samosateno convenis, Deum compositum astruente. 12. Cum ais Dei Ecclesiam in Christi incarnatione perfectam rerum theologiarum cognitionem non habuisse, sed nunc postmodum tua ætate, cum Manete concordas, seipsum Paraclitum asserente; etenim si Christo incarnato per eum perfecte theologica non sumus assecuti, sed tuo hoc ævo, manifestum apparet unum Trinitatis te esse, Paraclitum scilicet, et quæ deerant Filio adimplesse. 13. Cum hominem increatum esse contendis, eadem quæ et Monothelitæ dicis: siquidem si homo increatus est, et caro Domini increata, et secundum utrumque increatus, et eadem, et una voluntas.

14. In eo sane concorditer congruis cum Monophysitis; nam si homo increatus, et Dominus veluti homo increatus, et Deus increatus secundum utrumque unius naturæ increatæ. 15. In hoc ad sententiam Theopaschitarum accedis; nam si increatus Dominus ut homo, et una natura in eo increata, ipsa natura increata in cruce passa est. 16. Es et in Aphthartodocitarum hæresi; etenim si eadem natura, et una in Domino increata, et incorruptibilis in passione et cruce. 17. Neque in eo differs ab Iconoclastis; nam si increatus est Dominus, ut homo, et incircumscribitus, proptereaque per te neque imagine exprimens est, hoc veneratorum imaginum cultum destruis. 18. Facis cum Massalianis in seipsis universam Dei essentiam habere clamitantibus; etenim, si increatus est homo et quæcunque divinam naturam consequuntur, omnia per gratiam increato accedunt, sit et per te essentia Dei. 19. Cum in Deitate duas causas, et duo principia adstruas, causam quidem et principium Filii, et Spiritus Patrem, tria vero causam et principium operationis, non abhorres a Latinis, in Divinitate duas causas, et duo principia ponentibus; unam causam Filii, et Spiritus Patrem, et aliam causam Spiritus Patrem, et Filium, causam et principium, Patrem, causam et principium Patrem et Filium. Hæc itaque veluti dogmata astruens, et palam edocens Dei Ecclesiam perturbas pacificus præsul et pacifici dignus est, qui promisit, neque portas inferi prævalituras adversus eam, neque hæreticorum ora effrænata. Ne exaltentur in semetipsis, qui exasperant. Aliorum infortunis discant, nec mortem subcant, dictum est Gregorii Theologi; neque enim moras ponet ad abscindenda hæreticorum capita, Ecclesias Dei inturbantium, et unam Deitatem in duas dividendum, abscissa Deitas, pessimeque divisa in majus et minus, visibile et invisibile, communicabile et incommunicabile. Licet enim propter iniquitates nostras tradamur, namque quemadmodum rebus etiam in aliis traditi sumus, nihilominus non ad finem usque nova Sion deseretur, Christi sponsa, Dei Ecclesia, illius sanguine rubefacta, et expurgata: « Ecce enim, ait, ego tradidi te, et ego opem feram tibi: In parvo furore percussiste, et in sempiterna misericordia glorificabo te. » Incredible est, quanto punitionis mensuram anteat humanitas. « Modicum enim, ait, hæreditabitis montem sanctum meum; modicum apud alienigenas arca: nunc paululum in aliena insolentius te gere, et placita exple; quemadmodum enim me eijcere conati estis, ita et ipse ejciet vos, dicit Dominus omnipotens. » De tuis itaque dogmatibus, et summo occupato sacerdotio ita ipse sentio, et spes me tenet ita futurum. Quin imo apprime novi, et confido, et firmiter teneo, Salvatoris promissionibus indubie confirmatus. Nos vero apostolorum prædicationem, et dogmata Patrum, sanctorumque omnium sequentes, non de Deo decernimus, sed execranda dogma-

ta refellentes, hunc in modum prædicamus, sed et profiteamur. Credimus in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, tres proprietates, unam Deitatem; tres hypostases, unam Deitatem; tres personas, unam Deitatem, unam essentiam, unam naturam, simplicem, æqualem, indivisam, inconfusam, unicam, Trinitatem in unitate, et unitatem in Trinitate adoratum, et cultam. Alieno vero non animum intendemus; neque enim vocem alienorum sequi novimus; neque te, qui prædonum instar aliunde intruderis, et non per portam in ovium caulam ingrederis. Sic porro adorantes, sic tenentes, et sic venerantes unicam in tribus personis Deitatem, promissis certis constabilimur, eam nos perfectius, et purius visuros, non in ænigmate, sed facie ad faciem, in illo immortalis regno, et justorum fruitione: cuius visionis utinam ipsi participes efficiamur, et te aliquando poeniteat, gratia, et misericordia, et humanitate Domini nostri Jesu Christi, qui addeceat omnis gloria, honor, et adoratio, cum ejusdem sine principio Patre, sola causa, et sanctissimo, et bono, et vivifico illius Spiritu, uni et indivisæ Deitati, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. »

Alter est: Ἡ μὲν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἁγίων μαθητῶν, καὶ ἀποστόλων αὐτοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν προφητῶν, καὶ τῶν θεῶν συνόδων, καὶ πάντων τῶν θεοφύρων Πατέρων, καὶ διδασκάλων παραδοθεῖσα πίστις ἡμῖν καὶ εὐσέβεια πᾶσιν ἐστὶν πρὸς τὸν θεόν καὶ φανερὰ τοῖς μετέχουσιν αὐτῆς. Πανταχοῦ γὰρ ὁμολογεῖται εἰς θεὸν τρισυπόστατον, καὶ ποιητὴς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, ὡς ἐν τῷ ἁγίῳ τῆς πίστεως συμβόλῳ ὁμολογεῖται. Πατὴρ, Υἱὸς, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, τρεῖς ὑποστάσεις, μίαν θεότης ἀπλῆ, ἀόρατος, ἀνείδεος, ἀσχημάτιστος, ἀμέριτος, ἀδιαίρετος, πανταχοῦ τε παρούσα καὶ τὰ πάντα πληροῦσα, καὶ πάντα ἐνεργοῦσα. Οὐ μικρὸν ἐν ἐκείνῃ καὶ μέγα, οὐδὲ ἀμισότης καὶ ἀνομοίότης, ἀλλὰ πᾶσα ἰσότης καὶ ὁμοίότης. Αὕτη οὖν ἡ πίστις τῆς ἀγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας διὰ μὲν τὸ τρισυπόστατον τῆς θεότητος: τὸ φρόνημα τῶν Ἰουδαίων κατέβαλεν, οἷτινες πιστεύουσι καὶ ὁμολογοῦσι θεόν, οὐ τρισυπόστατον δὲ, ἀλλὰ μονοπρόσωπον διὰ δὲ τὸ μοναδικὸν αὐτῆς καὶ ὁμίριστον τὴν τῶν Ἑλλήνων πολυθεϊαν ἀπέηλε, καὶ τὴν Ἀρείου, καὶ Εὐνομίου τῶν ἀθέων αἰρετικῶν κατομὴν τῆς θεότητος. Ὁ δὲ νῦν αἰρεσιάρχης ὁ λεγόμενος Παλαμᾶς πάντα τὰ δόγματα τῆς ἀγίας τοῦ θεοῦ Ἐκκλησίας, καὶ πᾶσαν τὴν πίστιν ἡμῶν καταλύει τοῖς ἑαυτοῦ μαροῖ; καὶ ἀσεβεστάτοις δόγμασι καὶ διδάγμασι, καὶ πάντων ἐστὶν αἰρετικῶν ἀσεβήστατος. Ὡς ἀνεφάνη μὲν προδήλως ἐν ταῦθα πάσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀπεβόλησεν πρὸς καὶ τοῦ, ὡς μέλος σεσηπὸς, καὶ ἀνάτον ὑπ' αὐτῆς ἐξεκλίθησε δὲ νῦν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, μᾶλλον δὲ ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γίνωνται, ὡς φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος. Μιᾶς γὰρ, ὡς εἴρηται, τρισυποστάτου θεότητος ὁμολογουμένης ἡμῖν ἀπλῆς τε καὶ ἀμερίστου, αὐτῆς πολλὰς κηρύττει θεότητα, μικρὰς καὶ μεγάλας, καὶ διαίρει τὴν μίαν ταύτην εἰς τὰς πολλάς.

Και μίαν μὲν ὑπερκειμένην λέγει, τὰς δὲ ἄλλας ὑφειμένας, ἢ ὡς ἐλάττονας ἐκείνης, ὡσπερ τὰ κτίσματα. Καὶ τὴν μὲν ὑπερκειμένην οὐσίαν λέγει τοῦ Θεοῦ, τὰς δὲ ὑφειμένας οὐσιώδεις ἐνεργείας, καὶ δυνάμεις αὐτῆς, καὶ χάριτας ἐνεργουμένας, ἡγουν κτιστάς, καὶ πάλιν ἀκτίστους. Ὅπερ οὐ μόνον ἐστὶ πολυθεον καὶ Ἑλληνικόν· διασπᾶ γὰρ τὴν μοναδικὴν θεότητα εἰς πολυθεϊαν, ἀλλ' ἐστὶ καὶ μωρὸν καὶ ἀνόητον παντελῶς. Λέγει καὶ ὁρατὴν σωματικοῦς ὀφθαλμοῖς τὴν φυσικὴν μορφήν τοῦ Θεοῦ, καὶ θεότητα, ἣν καὶ ὑφειμένην δογματίζει θεότητα, καὶ Θεὸν δεύτερον καὶ μικρὸν μέχρις ἡμῶν καταβαίνοντα, καὶ ὁρώμενον ἡμῖν. Ὅτι ὁ ὑπερκειμένος, φησὶν, ὀφθαλμὸς τὴν ἐστὶ καὶ ἀθεώρητος. Οὗτος δὲ ὁ ὑφειμένος Θεός, καὶ ὁρώμενος, καὶ ἄλλαι θεότητες ἰσοδύναμοι αὐτῷ, ἄς ὀνομάζει καὶ πνεύματα ἅγια, καὶ ἀκτίστα, ἕτερα τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ ὑφειμένα αὐτῆς ἀπειράκις ἀπειρώς, ἡγουν ἀσυγκρίτως ἐλάττονα αὐτῆς, ὡσπερ τὰ κτίσματα. Αὐταὶ οὖν αἱ θεότητες, καὶ ταῦτα τὰ πνεύματα, καὶ ἡ ὁρατὴ θεότης· φησὶν δὲ ἐν τοῖς κτίσμασι θεϊκῶς ἐνεργοῦσιν· ἄλλη φωτίζει, καὶ ἄλλη καθαίρει, καὶ ἄλλη ζωογονεῖ, καὶ ἄλλη φωτίζει, καὶ ἄλλη ἄλλως προνοεῖται τῶν ὄντων. Καὶ ἐκείνη ἔργον ἔχει ἴδιον, καὶ ἐνεργεῖ. Ὅστε οὐ μόνον τὴν Ἑλληνικὴν πολυθεϊαν εἰσάγει, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἄρελου, καὶ Εὐνομίου, καὶ Μακεδονίου, καὶ τῶν Μασσαλιανῶν, καὶ Βογομιλῶν τὰ δόγματα περιέχει. Φανερώς γὰρ ὁ Σατανᾶς ἐσκότισεν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, καὶ ἐφάντασεν αὐτοῦ τὸν νοῦν, καὶ διεμέρισεν εἰς τὰς πολλὰς, ἄς βλέπει θεότητας, καὶ πολλὰ πνεύματα. Καὶ τὸ φῶς ὃ βλέπει σκότος ἐστὶ μετασηματιζόμενον πρὸς αὐτὸν τοῦ Σατανᾶ εἰς ἀγγελον φωτῆς, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, καὶ ἄπερ αὐτὸς βλέπει σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ λέγει εἶναι ὑφειμένα τοῦ Θεοῦ ἀπειράκις ἀπειρώς ὡσπερ τὰ κτίσματα, ταῦτα προσάπτει τῷ Θεῷ, καὶ λέγει οὐσιώδη καὶ φυσικὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ κελεύει ταῦτα ἡμῖν προσκυνεῖν ὡς ἀκτίστους θεοὺς, καὶ θεότητας, καὶ οὕτως οὐ μόνον εἰς πλῆθος ἀλλόκοτον, καὶ διάστασιν τοσαύτην διασπᾶ τὸ θεῖον τοῖς δόγμασιν, ἀλλὰ καὶ σύνθετον τὸ ἀπλοῦν, καὶ ἀμερὲς, καὶ ἀποικον, καὶ ἀνεῖθεον ποιεῖ, ὡσπερ τὰ κτίσματα, καὶ ἐλάτρευσε τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ἐπέκεινα καὶ τῶν Ἑλλήνων παραφρονήσας. Οὐ γὰρ μόνον οὕτως ἠσέθησε τῷ πλῆθει τῶν θεοτήτων, καὶ τῷ τῇ κτίσει ὁμοῦσαι τὸ θεῖον, καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἁγίων οὐσίας, καὶ τῶν ψυχῶν χειρὸν δογματίζει, καὶ ὑφειμένον· ἡ μὲν γὰρ φύσις τῶν ἀγγέλων ἀόρατός ἐστι, καὶ αἱ ψυχαὶ· ὁ δὲ Παλαμᾶς ὁρατὸν εἶδος λέγει τὸν Θεὸν φυσικὴν αὐτοῦ, καὶ οὐσιώδεις ἔχειν· τὸ δὲ ἀόρατον τοῦ ὁρατοῦ κρείττον ἐστὶ πάντως καὶ τιμιώτερον· οὐ μόνον τοῖνον οὕτως εἰς τὸ θεῖον ἠσέθησεν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἀκτίστον Θεὸν, καὶ ἀναρχον ἐδογματίσειεν εἶναι. Λέγει γὰρ δτι οἱ μετέχοντες ἀνθρωποὶ τῆς ὑφειμένης θεότητος, ἥτις αὐτοῦς θεοποιεῖ, ἐν ὁρῶντες τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸν ὑφειμένον Θεὸν σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, οὗτοι γίνονται θεοὶ ἀκτίστοι· καὶ ἀναρχοί. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐλαττόν ἐστι τοῦ τολμηθέντος· πάσαι τῷ διαβόλῳ, ὅτε εἶπε, ἡ Θίσω τὴν θρόνον μου ἐπὶ

τῶν νεφελῶν, καὶ ἔσομαι ὁμοιοῦ τῷ Ὑψίστῳ. ἡ Ἀδύνατον γὰρ μεῖζονα ῥηθῆναι ἀσέβειαν, ἢ δτι ἀνθρωπος Θεὸς ἀκτίστος καὶ ἀναρχος γίνεται. Καὶ τοῦτο ἐστίν, ὃ πάλαι προεῖπεν ὁ Κύριος, ἡ Ἐλεύσονται ψευδοχριστοί, καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ. Καὶ ἐὰν ὁμῖν εἰπωσιν, Ἰδοὺ Ὡδε ὁ Χριστός, ἢ Ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ πιστεύσητε αὐτοῖς. ἡ Λέγουσιν οὖν καὶ οὗτοι τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅτι γυμνὴ θεότης ἐστὶ παρ' αὐτοῖς, ὁρωμένη σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ αὐτοὶ θεοὶ εἰσιν ἀκτίστοι. Τοῦτο δὲ ὁ θεὸς Παῦλος ἔφη περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου, ἡ Ὅτε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἀνομος ὑπεραιρόμενος ὑπὲρ πάντων σέβασμα, καὶ καθεδεῖται ἐν τῷ ναῷ λέγων ἑαυτὸν Θεόν. ἡ Τί γὰρ πλέον κομπᾶσαι, ὅταν Ἐθῆ ἐκεῖνος; καὶ τί ἐπινοήθησεται εἰς τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ, καὶ βλασφημήσει μεῖζον τοῦ λέγειν, δτι ἐστὶ Θεὸς ἀκτίστος καὶ ἀναρχος, ὅπερ νῦν ὁ Παλαμᾶς ἐδογματίσει, καὶ παρρησία διδάσκει; Ὅστε ἡ οὗτος ἐστὶν ὁ Σατανᾶς, ἡ πρόδρομος αὐτοῦ ἐστίν. Ἐπειδὴ καὶ τέλος ἐστὶ τῶν αἰώνων, ὡς οἶμαι, ἔγγυς ἦδη τοῦ παντός ἐστὶν τῶν ἀλλοιωσῶν. Καὶ μακάριος, ὃς τηρήσει τὰς τοῦ Χριστοῦ παραγγελλίας, καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ τὰ δόγματα τῶν Πατέρων τῆς εὐσεβείας ἀκέραια, καὶ φυλάξεται ἀπὸ τῆς πλάνης τῶν Παλαμιτῶν, ὡς ἀπὸ πυρὸς καὶ ὄφως. Ὅτι αὕτη ἐστὶ τὸ ἔσχατον τῆς Ἐκκλησίας κακῶν, καὶ πάντων τῶν προγεγονότων τῶν ἀθεώτατων. Καὶ τοῦτο ἐστίν, οἶμαι, ὅπερ πλανήσει καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς, ὡς ἀκούομεν τοῦ Κυρίου προειρηκότος. Καλὸν οὖν ἀρτίως ὑπομιμησθεσθαι πάντα τὸν βουλόμενον ζῆν εὐσεβῶς, καὶ ἀνάλωτον εἶναι ταύτῃ τῇ διεθριωτάτῃ πλάνῃ τῶν ἀποστολικῶν λογίων. Ποῶν τούτων; ἡ Κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελισθῆται ὁμῖν, παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω, ἡ Τὰς ἱβηθῶν κενοφωνίας περιίστασο. Ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν, ὡς γάγγραινα νομῆν ἔξει. Διδαχαῖς ποιικλαῖς καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε, καὶ ἔσται, φησὶ, καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγιαίνουσας διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται ἀνθρωποὶ, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἑαυτοῖς ἐπισπυρεύσουσι διδασκάλους κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοήν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται, καὶ ἔσονται ἐν ὁμῖν ψευδοδιδάσκαλοι, ὡς καὶ πάλαι ψευδοπροφῆται ἐγένοντο, οἵτινες ἐπεισάξουσιν αἰρέσεις ἀπειλείας, δι' οὓς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται, καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις ὁμᾶς ἐμπορεύσονται, ὧν τὸ κρίμα ἔκπαλαι οὐκ ἄργεῖ, καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν οὐ νυστάζει. Στήκετε οὖν ἐν τῇ πίστει, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἄς παρελάβετε, καὶ ἐπαγωνίζεσθε τῇ ἀπαξ παραδοθείσῃ πίστει τοῖς ἁγίοις. ἡ Τοιαῦτα καὶ ὅσα τοιαῦτα δεῖ προτιθεσθαι ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν, μάλιστα ἐν τῷ παρόντι καιρῷ πρὸς ἀποτροπὴν τῆς ἐπελθούσης πλάνης. Πάντα γὰρ εἰς νοουθεσίαν ἡμῶν ἐγράφη, ὡς γέγραπται, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος· σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθοποιῷ, καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, τῇ μετ' ἐκείνου καὶ δόξῃ, καὶ βασιλείᾳ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. ἡ A Domino nostro Jesu Christo, et sanctis disci-

pulis, et apostolis illius, necnon sacris prophetis, A
 civinisque synodis, et omnibus deiferis Patribus,
 et magistris nobis tradita fides, et pietas omnibus
 eam possidentibus, manifesta est et aperta. Ubi, ut
 enim omnes profitentur Deum unum in tribus per-
 sonis, visibilium omnium et invisibilium factorem,
 quemadmodum in sacro fidei symbolo astruitur :
 Pater, Filius, et Spiritus sanctus, tres hypostases,
 una Deitas, simplex, invisibilis, informis, nullam
 figuram recipiens, individua, indivisa, ubique præ-
 sens, omnia explens, et omnia efficiens : in ea
 neque magnum est, neque parvum, inæqualitas et
 dissimilitudo nulla, sed æqua omnia et similia.
 Hæc itaque sanctæ Dei catholice et apostolicæ
 Ecclesiæ fides, per tres Deitatis hypostases Judæo-
 rum opiniones convellit, qui credunt fatenturque
 Deum, at non in tribus hypostasibus, sed una ;
 per unitatem ipsius individuam, plura gentili-
 um numina profligat : necnon Arii, Eunomique im-
 piorum hæreticorum Deitatis concisionem. Recens
 vero hæresiarcha nomine Palamas, universa sanctæ
 Dei Ecclesiæ dogmata, et fidem nostram univer-
 sam, suis execrandis ac impiissimis dogmatibus
 et doctrinis confundit, hæreticorum omnium ne-
 quissimus. Qui palam hic in Ecclesia Dei compa-
 reans, paulo ante tanquam membrum marcidum, et
 medicinam non admittens, ab eadem ejectus est.
 Commovit autem ipse multa propter peccata no-
 stra, quin imo, ut probati manifesti fiant, quemad-
 modum divinus ait Apostolus. Nam cum unam ipsi
 Deitatem in tribus hypostasibus confiteamur sim-
 plicem atque indivisam, ille multas Deitates palam
 prædicat parvas et magnas, et hanc unam in mul-
 tas discerpit, et unam quidem superiorem, reliquas
 inferiores, sive ea minores, sicuti creaturas facit,
 et superiore essentiam Dei appellat, inferiores
 essentielles operationes, et facultates illius, et cha-
 rismata, quæ operatur, creata nempe, et rursus
 increata, quod non tantum gentiliū est, et multos
 deos inducit : unicam enim Deitatem in multos
 deos concidit : sed etiam vanitatum plenum est, et
 a mente consilioque plane diductum. Ait corporeo-
 rum oculorum obtutui subijci naturalem Dei for-
 mam, et Deitatem, quam inferiorem Deitatem enun-
 tiat, et Deum secundum, et parvum, ad nos usque
 pervenientem, et nobis visibilem. Quod superior,
 inquit, excelsus est, nec visui patet. Hic vero infe-
 rior Deus, qui videtur, et aliæ Deitates, æqualis
 cum eo facultatis, quas nuncupat, et Spiritus sanc-
 tos, et increata alia sanctæ Triadis, eaque infe-
 riora infinite infinita, hoc est absque ulla compa-
 ratione ad ea, quemadmodum et reliquæ creaturæ
 desciscunt. Has itaque Deitates, et hos Spiritus,
 et visibilem Deitatem ait in creaturis æque atque
 ipsum Deum operari, aliam illuminare, aliam ex-
 purgare, aliam vivificare, aliam alio modo rerum
 curam gerere, et unamquamque proprium opus sibi
 viculare, et operari : ut non tantum gentiliū
 plurima numina introducat, sed et Arii, et Eunomii,

et Macedonii, et Massalianorum, et Bogomilorum
 decreta stabiliat. Plane enim Satanæ menti illius
 tenebras offudit, et variis imaginibus obsedit, et in
 multas, quas intuetur Deitates, et plures spiritus
 dispartitus est. Et lumen, quod ipse videt, tenebræ
 sunt, cum Satanæ apud ipsum in angelum lucis
 transformatur, ut ait Apostolus. Et quæ ipse con-
 spicit corporeis oculis ; fateturque esse Deo infe-
 riora infinite infinitas, quemadmodum et creaturæ
 Dei tribuit, vocatque essentialia, et naturalia Dei,
 præcipitque nobis, ut ea veneremur, tanquam deos
 increatos, et Deitates : et sic non tantum in im-
 manem multitudinem, et prodigiosam partitionem
 Numen dictis suis discerpit, verum etiam simplex,
 indivisum, sequale atque informe, compositum, ut
 sunt aliæ creaturæ, facit. Et cultum exhibuit crea-
 turæ, et non Creatori, multo immacius, quam gen-
 tiles ipsi, insaniens. Neque enim eo impietatis ada-
 cti sunt numinum multitudine, ut Deum creaturæ
 assimilarent, et angelorum, sanctorum, atque ani-
 marum essentia inferiorem pejoremque statuerent.
 Namque natura angelorum percipi non valet, quem-
 admodum neque animæ. Palamas vero ait, Deum
 speciem habere visibilem, naturalem ipsi et essen-
 tialem. Invisibile porro multo est visibili melius
 ac præstabilius. Neque hac ratione solum in Deum
 impius fuit, sed et seipsum Deum increatum, et
 absque principio esse decrevit ; nam asserit, infe-
 rioris Deitatis homines participes, quæ eos deificat,
 cernentes lumen illud Deum inferiorem oculis cor-
 poreis, fieri deos increatos et sine principio. Hoc
 autem non longe abest ab eo, quod aliquando dia-
 bolus ausus est, cum dixit : « Ponam sedem meam
 super nubes, et ero similis Altissimo. » Sane hac
 impietate nulla potest excogitari atrocior, quam
 cum se homo Deum increatum et sine principio
 fieri jactat. Et id est quod olim Dominus prædixe-
 rat, « Venient pseudochristi et pseudoprophete,
 et dabunt signa et prodigia in populo : et si vobis
 dixerint, Ecce hic Christus est, vel ecce ibi, ne cre-
 datis illis. » Hi itaque tantum non hoc dicunt, ve-
 rum Deitatem esse apud ipsos corporeis oculis vi-
 sam, sequæ ipsos esse deos increatos. Hoc vero
 Paulus de Antichristo enuntiavit. « Cum reve-
 labitur exlex, seipsum super omnem cultum extol-
 lens, et sedebit in templo, dicens se ipsum Deum. »
 Quid enim magis jactabit, cum ille venerit ? et quid
 in sublimitatem Dei insaniet, et blasphemabit atro-
 cius, quam cum se dicit Deum increatum et sine
 principio ? quod nunc Palamas affirmavit, et coram
 omnibus docuit. Quare aut hic Satanæ est, aut
 præcursor illius, cum jam et finis sæculi, et, ut
 ipse opinor, imputatio universi prope sit, et bea-
 tus, qui mandata Christi, et illius discipulorum, et
 Patrum decreta sancta tecta servabit, et ab errore
 Palamarum, ut ab igne et colubro intacta tueli-
 tur, quod hæc sit pessima Ecclesiæ noxa, et om-
 nium qui unquam antea fuerint, error impiissimus.
 Hæc est, ut reor, quod in errorem inducat etiam

electos, sicuti a Domino prædicente audimus. Optimum itaque nunc fuerit, ut quicumque pie vitam agere avert ab errore isto perniciosissimo immunis, apostolicorum verborum memor sit. Quorum? « Licet angelus de cælo evangelizaverit vobis præter id quod accepistis, anathema sit. » Profanas novasque voces contundito, in ingentiorum enim impietatem excrescent, et sermo ipsorum, ut gangæna, pascuum habebit; doctrinis variis et peregrinis ne perperam moveamini. « Et erit, ait, tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt homines, sed secundum propria desideria, sibi ipsis coacervabunt magistros, prurientes auribus, et a veritate quidem aures avertent, ad fabulas vero convertentur, et erunt inter vos pseudomagistri, quemadmodum et olim pseudoprophetae fuerunt, qui introducent sectas perditionis, per quos via puritatis blasphemabitur, et in avara fraudatione fictis sermonibus de vobis negotiabuntur, quibus iudicium jam olim non cessat, et perditio eorum non mutabit cor. Permanete itaque in fide, et tenete traditiones, quas accepistis et certate pro semel concedita fide sanctis. » Hæc et similia proponenda sunt e sacris Litteris, præsertim hoc tempore, ad desævientem errorem propellendum. Omnia ad instructionem nostram scripta sunt, ut traditum est in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria, et potestas cum Patre ipsius sine principio, et sanctissimo, et munifico, vivificoque Spiritu, uni Deitati et gloria, et regnum in sæcula sæculorum.

Amen. » Et hæc de Palamæ erroribus hæresibusque nunc satis sint: reliquas alio loco opportunius afferemus. Philotheum vero patriarcham, qui ita in Palamæ laudes effusus est, Palamæ in omnibus hæreses, quasi hæreditario jure secutum esse, non minus eo in Latinos odio infectum, satis probant libri ejus quindecim, quos adversus Nicephorum Gregoram Palamæ adversarium conscripsit. Hic patriarchatum rexit anno Domini 1362, sub Joanne Palæologo, annos triginta circiter post Palamam, cum ipse dicat Palamam sub Andronico ex Palæologis quarto floruisse, pag. 98, a. c. 1. f. Τοῦ θειοτάτου τοίνυν βασιλέως τοῦ Ἀνδρονίκου τῆς εὐσεβείας προασπιζόντος τοῦ τῶν Παλαιολόγων τετάρτου, σύνοδος ἱερὰ συγκροτεῖται, καὶ τοῦ Βαρλαάμ παραγεγονότος, καὶ τῶν αὐτοῦ προβεβλημένων κηκοδόξων δογμάτων, καὶ κατὰ τῶν εὐσεβῶν κατηγορημάτων Πνεύματος θεοῦ πλησθεὶς ὁ μέγας Γρηγόριος, καὶ δύναμιν ἀμαχὸν περιβαλλόμενος ἀνορθεν τὸ κατὰ Θεοῦ ἀνοιχθὲν ἐκεῖνο στόμα ἐφίμωσε, κ. τ. λ. « Divinissimo itaque imperatore Andronico, pietatem propugnante, qui erat quartus Palæologis, sacra synodus convocatur. In eam cum accessisset Barlaamus, illius male sentientis enormibus dogmatibus, nec non contra pios viros accusationibus propositis, divino Spiritu repletus magnus Gregorius, et robore cælitus sibi concessio inexpugnabili circumvallatus, os illud contra Deum adaperit obduxit » etc. Vide etiam, quæ de Palama habet Gregoras lib. xi, cap. 13, *Histor. Rom.*

DE EODEM PALAMA

Ex ejusdem Leonis Allatii opere *De Ecclesiæ Occidentalis et Orientalis perpetua consensione*, lib. II, cap. 16, num. 3, p. 802.

III. Sub Joanne Palæologo et Joanne Cantacuzeno, Barlaamus monachus, et Gregorius Acindynus, multorum errorum et hæreseon convicti, cum suis scriptis condemnati et proscripti sunt; qui licet acerrime infamem Palamam persequerentur, non inter se tamen conveniebant, sed unus alium exagitans hæreseos insinulabat. De iis pleni sunt recentiorum Græcorum libri. Ipse tamen, quæ non omnibus obvia sunt, addam. Et primum audiat Acindynus: Ἐμοὶ λόγοι πεποιήνται καὶ ἐπιστολαὶ δὲ πάντες τμημάτων πρὸς Βαρλαάμ ἐκείνον, καὶ κατ' αὐτοῦ προθύμως, ἐφ' οἷς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς μοναδικὴν ὀρθότητα ἐξημάρτανεν. Ὅστις οὖν ἀκούει με παρὰ τινων φιλαίτων καὶ ὑβριστῶν ἀνθρώπων τῆς ἀληθείας διαβαλλόμενον, ὡς ἄρα ὑπὲρ τοῦ Βαρλαάμ πρὸς τὸν Παλαμᾶν δ' ἀφέρωμαι, καὶ ἔστιν ἐπιεικῆς καὶ ἀσφαλῆς τῆς ἀληθείας ἐξεταστῆς, ἀλλὰ μὴ ἄλλως φιλαίτιος, ζητησάτω τοὺς εἰρημένους λόγους μου,

καὶ ἀναγνώτω, καὶ εἴσεται χάριτι Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς οὐ δεινός, ἢ τοῦ δεινός ἐγὼ χάριν, ὡς ἂν οἱ διαβάλλοντες εἴποιεν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς τῶν δογμάτων ἀκριθείας ἐνίσταμαι, καὶ ὀρθῶς δειλῶ, καὶ οὐ τολμῶ παραδέχεσθαι τὴν ἐτέρως ἐκφερομένην θεολογίαν, ἢ οἱ Πατέρες ἡμῶν οἱ θεοφόροι παρέδωκαν, κἂν Παλαμᾶς αὐτὴν φράζει, κἂν Βαρλαάμ ὁ κακόσχιλος, κἂν ὁ τισοῦν τῶν ἀπάντων, καὶ ἐπὶ τούτοις πάντα παθεῖν ἀναδέχομαι, κἂν δέη με ἀποθανεῖν, τῆς θείας χάριτος ἐνδυναμούσης τὴν φυσικὴν μου ἀσθένειαν. « Orationes atque epistolæ conscriptæ sunt a me, quinque voluminibus comprehensæ, ad Barlaamum illum, et non sine studio, adversus illius dicta, quibus nostram monasticam rectitudinem male pertractabat. Quicumque igitur audit, me ab aliquibus querulis et veritatis calumniatoribus hominibus accensari, quod aversus Palamam pro Barlaamo contenderim, et est æquus ac sanus veritatis æsti-

mator, et non querulus, dictas meas orationes conquirat et perlegat, et cognoscet, Christi Dei gratiam non hujus aut illius causa, quæ admodum calumniatores dicerent, sed pro veritate dogmatum contentiones fovere, recteque timere, nec audere theologiam admittere, traditam aliter ac Patres nostri deiferi tradiderunt, licet Palamas eam enuntiet, licet Barlaamus, malis deditus artibus, licet quicumque alius sit. Et pro his omnia me passurum promitto, etiam si mors ipsa subeunda sit, divina gratia meam naturalem infirmitatem corroborante. » **Κτ:** Μηδεὶς ἀκούων συγκαταθήναί με εἰς συμφωνίαν τῷ Παλαμᾷ, ἕλλο τι νομιζέτω φρονήσαι παρά τὰ παραδοθέντα ἡμῖν παρά τῆς ὑγιεστάτης καὶ πᾶσι φανερᾶς καὶ ὠμολογημένης θεολογίας· ἐπὶ γὰρ τῷ στέργειν αὐτὰ τὰ τῶν θεολόγων ῥήματα, ὡς ἔχουσι κείμενα, συνεφώνησα, οὐκ ἐπὶ τῷ ἐτέραν τινὰ φωνὴν καὶ προσθήκην ἢ τοῦ καλοῦ Παλαμᾶ, ἢ τοῦ Βαρθολαίου παραδέξασθαι· οὐδὲ ὄλωσ τινὸς δι' ἄλλων ῥημάτων καὶ συλλαβῶν θεολογίαν, ἢ πίστεως ὁμολογίαν, παρ' ἣν παρέλαβον ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς, καὶ τοῦ κοινῶ καὶ θεοῦ συμβόλου τῆς πίστεως. Κἂν ἄγγελος ἢ ὁ τὴν ἐτέραν ταύτην συνάγων οἰκείαις συνθέσεσιν, οὐ παραδέχομαι. τῷ μεγάλῳ Παύλῳ πεπιθόμενος. Σιωπωμένων οὖν τῶν τοῦ Παλαμᾶ οἰκείων αὐτοῦ ῥημάτων περὶ τῆς θεολογίας, καὶ ὁμολογουμένων ἀπλῶς καὶ ἀκατασκευάστως τῶν ἁλωθεν ἡμῖν παραδοθέντων ῥημάτων τῆς πίστεως συμφωνῶ τῷ Παλαμᾷ, ἐτέρως δὲ οὐδαμῶς. «Nullus audiens me consensisse cum Palama, aliquid aliud existimet me sentire præter ea quæ nobis a sanctissima, omnibus nota et ab omnibus accepta theologia, tradita sunt. Namque ipsa theologorum verba, ut jacent, amplecti consensi; non aliam vocem, et additionem, vel pulchri Palamæ, vel Barlaami accipere, nec alterius simpliciter per alia verba aut syllabas theologiam, aut fidei professionem, præter eam quam accepi a sacra Scriptura et communi divinoque fidei Symbolo. Licet angelus sit, qui aliam colligit propria descriptione, non admitto, qui magnum Paulum audio. Dum itaque propria Palamæ de theologia verba silentur, et simpliciter ac sine ulla arte verba Fidei, quæ desuper nobis tradita sunt, pronuntiantur, cum Palama ipso sentio, alia vero ratione nequaquam.»

IV. De Gregorii Palamæ erroribus et hæresibus multa a nobis in aliis allata sunt; sed, ne in diffamatisimo homine nos videamur esse infacundissimi, habeto tibi, lector, ejusdemmet condemnationis tomum: Ἀκούσατε, φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ γλῶσσαι, ἔθνη πάντα κατοικοῦντα τὴν ὑπ' οὐρανόν, ὅσοι δηλονότι Θεὸν τὸν ἕνα προσεύχουσι, καὶ μίαν θεότητα τὴν ἐν τρισὶ προσώποις δοξαζομένην· ἀκούσατέ οἱ τῷ ἁγίῳ χρυσθέντες αἵματι τοῦ τιμίου ἁμνοῦ, τοῦ τὴν πολυθεὸν πλάνην τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας καταλελυκός, ἔν' εἰς Θεὸς καὶ μία θεότης τὸ λατρευόμενον εἴη τοῖς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν πεπιστευκόσι Χριστόν· ἀκύριστε οὖν χειμῶν, οὐ, κλύδων,

οἷα σκοτόμαινα τὴν τῶν Ῥωμαίων, νατέλαβεν Ἐκκλησίαν, πολὺν χεῖρων τῆς Αἰγυπτίας. Οὐ γὰρ ἤρκεσε τῷ διαβόλῳ ἢ κατὰ τοῦ γένους τοῦ ἡμετέρου πνευλοθήρια, ἣν ἀνθρωποκτόνος ὢν ἐξ ἀρχῆς προῤῥξένησεν ἐκ στάσεως καὶ ἀνταρσίας τῶν ἰδίων ὀργάνων· οὐδ' ἱκανὸν ἀπλῶς ἔδοξε χωρῶν τοσούτων καὶ πόλεων προδοσίᾳ, εἶτε τε Χριστιανῶν σφαγαί, καὶ ἀνδροποδισμοί, καὶ λεηλασίαι παντὸς γένους καὶ ἡλικίας, ἀλλ' εἰ καὶ μὴ σιθηροῖς τισὶ μοχλοῖς διαπαλεύσειε τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, ὥσθ' ὁμοῦ πάντα κατὰ κρηνοῦ καὶ βαρᾶθρων ὠθησάι, δόγματ' αὐτῶ καὶ νόμους τοὺς ἱεροῦς, καὶ Πατέρων ὄρους βραχῦτι πρὸς δύναμιν ὁ δεινὸς οὐτοσί σοφιστῆς, πολέμιος ἤγηται. Τί γὰρ ποιεῖ; Ἀνίστησι πρὸ καιροῦ τινος, ὡς ἴστε πάντες, ἀνδρας τινὰς ψευδομένους τὰ μοναχῶν, ἀλλήλοισ ἐπαναστάντας, μάλλον δ' εἰπεῖν, τῆς ὀρθοῖς δόγμασι τῆς εὐσεβείας, ὡς τινα ζιζάνια ἐπιφύεντας, καὶ τὸ καλὸν τῆς πίστεως σπέρμα λυμαινομένους, οἵτινες, εἰ καὶ σύμφωνα ἑαυτοῖς, καὶ πολὺ διαφέροντα, σύμφωνα δ' οὖν ὁμῶς τῷ κινήσαντι τούτους πονηρῷ δαίμονι ἔλεγον καὶ ἐφρόνου. Ἐτόλμησαν γὰρ οἱ μὲν αὐτῶν ἢ ταυτὸν τε νομίζεον οὐσίαν Θεοῦ καὶ ἐνέργειαν, ἢ εἰ δεῖ τι ἕτερον ἐνεργεῖαν οἰεσθαι, οὐ συναΐδιον ταύτην δοξάζειν οὐδὲ μέντοι συνάναρχον τῷ ἀνάρχῳ καὶ ἀδίδῳ Θεῷ, κτιστὴν δὲ καὶ δὴ καὶ φθαρτὴν κατὰ τὰ κοινὰ ταῦτα δημιουργήματα, οἶον τὴν ἐν Θαβωρικῷ φανεῖσαν τῆς Θεότητος αἰγλήν, ἢ τὴν πυρμέναν περιαστράψασαν, ἢ τινα ἐτέραν τῶν πολλῶν θεοφανειῶν. Καὶ οἱ μὲν οὕτως· οἱ δ' ἕτεροι ὡςπερ ἐξ Ἰσοῦ διαμετρήσαντες τὰ τῆς πλάνης, ἢ μάλλον ὑπερβαλέσασιν καὶ τοὺς πρώτους φιλοεικησαντες, ὡ ψυχῆς τε, καὶ γλώττης, καὶ χειρὸς ἀκρατοῦς! λογογραφοῦσιν οἱ τάλανες, οὐκ ἀπ' οὐρανοῦ φωνοῦντες, ἀλλ' ἀπὸ τῆς γῆς κατὰ τὰς ἐγγαστριμύθους, ὡς Ἡσαΐας φησὶν, ἔκφυλά τινα καὶ παρέγγραπτα δόγματα, ἅπερ οὔτε οἱ Πατέρες ἡμῶν ἤδεισαν, ἵνα τὸ τῆς Γραφῆς ἐποιμῶν, οὐδ' ἡμῖν ὄλω; παρέδωκαν. Καὶ οὕτ' ἀξιοῦσι Παύλῳ πεπιθεσθαι τῷ μεγάλῳ, τὰς βεβήλους ἐκτρέπεσθαι καινοφωνίας διακελευομένῳ, οὔτε δὲ τῷ σοφῷ Σολομῶντι, μὴ σοφίζεσθαι περιττὰ, καὶ πόρρω τῆς χρείας. Τὴν γὰρ ὑπερούσιον μίαν θεότητα, εἶπουν τὸν ἕνα Θεὸν διαιρούμενον εἰς Τριάδα ἀδιαίρετως, νέα διαιρέσει ὑποδιαιροῦντες οἱ τολμηταί, πολλὰς τινὰς θεότητας εἶναι, καὶ πολλοὺς θεοὺς παραδογματίζουσιν ἀνευρυθριάστως καὶ ἀδεῦς. Κοινωνεῖν γὰρ φασὶν οὐχ ἤττον καὶ τὰς φυσικὰς τε καὶ οὐσιώδεις ἐνεργείας Θεοῦ τῶν θεοπρεπῶν τουτωνὶ καὶ θαυμαστῶν ὀνομάτων. Καὶ οὐδ' ἐκεῖνο παρά τῆς θείας Γραφῆς ἢ ἔγνωσαν, ἢ ἐδιδάχθησαν· ὡς θεοὶ μὲν καὶ κύριοι ἄγγελοι τε ὁμοίως καὶ ἀνθρώποι λέγονται, καὶ κυριότης αὐτοῖς ἔνεστι, καὶ θεότης καὶ ὁμωνυμίαν Θεοῦ σεμνύνοντος κατὰ χάριν τὰ ἴδια ἔργα, ἀλλ' οὐχὶ πολλοὶ θεοί. Διὰ τοῦτο οὐδὲ κύριοι, οὐδὲ θεότητις ἀπειροὶ κατ' αὐτοὺς συμμετρούμεναι ταῖς ἐνεργείαις, ἀλλ' εἰς Θεὸς, εἰς Κύριον, μὴ Θεότης, ὡς φησὶν ὁ θεός· Ἀπόστολος, φύγων τὸν πληθυσμὸν, μήπως εἰς Ἑλληνιστὸν ἀποκλίνωμεν. Οὕτως εἰς ὑποθέσει; σαθρᾶς ὀρμηθέντες, αὐτίκα συγκρί

σεων ὑπεροχᾶς, καὶ ἄλλεῖψεις, καὶ ὑπερθέσεις, καὶ ὑφέσεις συλλογίζονται ἀσυλλογίστως τῶν προσφάτων τούτων θεοτήτων πρὸς τὴν πάσης Ἐκκλησίας, καὶ σχέσεως, καὶ συγκρίσεως ἀνωτέραν θεότητα, ὡσπερ ἄνωθεν ἐμδοῦσι θεοὶ λόγοι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος, οὐδ' εἰς πέρας αὐθις αἰῶνος ἐτέρως φρονῆσαι ἢ οὕτως. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ πάντων ἔστιν ἀτοπώτατον, ὡσπερ οἱ προφητικοὶ φασὶ λόγους· « Εἶπε Θεός. Ἐλάλησε Κύριος. » Καὶ τὸ, « Διακελεύεται παντοκράτωρ. » Καὶ καθ' ὅλου προσάπτουσι φωνὴν καὶ λόγον τῷ ὑπὲρ λόγον Θεῷ. Οὕτω δὴται καὶ οὕτως προσωποποιούσι, καὶ εἰς οὐσίαν ἄγουσιν ἀντικρυς τὰς φυσικὰς ταύτας τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας ἀνοήτους οὐσας τὸ καθ' αὐτὰς, καὶ λαλεῖν, καὶ ὁμιλεῖν ὡσπερ ἐμφύχους τοῖς τὰ αὐτῶν μεμυημένοις καθυπισχοῦνται, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄκτιστον φύσιν ἐξαλλοιοῦν τοὺς τούτων μετέχοντας. Καὶ δὴ καὶ εὐεργετικὰς φασὶ τὰς τοιαύτας θεότητας, καὶ ἀγαθοποιούς, ὡν βούλονται ἰδιοτρόπως, τὴν δ' ὑπερουσίον θεότητα ὀλίγα, ἢ οὐδὲν συλλαμβάνεσθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα. Ταῦτα καὶ πλείω τούτων, τὰ μὲν λαλοῦσιν εἰς προὔπτον, καὶ λογογραφοῦσι, τὰ δὲ καὶ μυστικώτερον ὑποφωνοῦσι, πρὸς οὐστίνας καὶ ἄστίνας τὰς ἐαυτῶν ὁμιλίας πεποιήνται, ἀνδράρια πάντως καὶ γυναῖκα σεσωρευμένα. Μαρτυροῦσιν οὐκ ὀλίγοι τῶν ὄσοι πνευματικὴν ἐπιστάσιαν ψυχῶν εἰλήφασιν, ἐξερευνησαντες τοὺς ἡπατημένους, εἶτα καὶ πρὸς ἡμᾶς καταμεμνηυκότες. Ἄλλ' οἱ μὲν πρῶτοι ἐκεῖνοι οἷοίπερ ἦσαν οἱ περὶ τὸν Βαρλαάμ τὸν εἰς Ἰταλοὺς τελοῦντα, καὶ τὰ ἐκεῖνων θρησκευόντα, συμβαλόντες, τούτοις ἐπὶ δικαστηρίου τοῦ ἱεροῦ τὴν ἤταν εἰλήφασιν· οἱ δὲ γε δεῦτεροι νενικηκότες οὗτοι μέχρι τινὸς ὑπερεθέντες ἐξετασθῆναι, τέως μὲν ἐπεκρύπτοντο εἰς φῶς τὴν ὠδὴν ἐκρήξαι τῶν ἰδίων βλασφημιῶν, μήπως φρονεῖν ὀδξαντες τὰ τῆς πολυθείας τῆς Ἑλληνικῆς, λίθοις αὐτίκα ἐμφραγῶσι τὰ στόματα· τὸ δὲ μετὰ τοῦτο τί; Ἐπειδήπερ τὸ ἀντίπαλον μέρος ἔδοξαν καταβληθῆναι, καὶ σὺμβολα νίκης συνοδικᾶ εἰλήφασιν γράμματα, αὐτίκα ἐπαρθέντες τῇ νίκῃ, πρῶτα μὲν κρυφίως, εἶτα καὶ φανερώς ἄγαν διδάκκαλοι αὐτοχειροτόνητοι τῆς πόλεως ἀναδεικνύνται, καὶ τὰς νέας πλάνας, οἷά τινα πονηρὰ σπέρματα ταλαιπώριων ἀνθρώπων ψυχῆς ἐνσπεύρουσι, καὶ ταῦτα παρὰ τῆς Ἐκκλησίας κατασφαισθέντες μήτε τοῦ λοιποῦ δογματίζεῖν, μήτε διδάσκειν, ἢ γινώσκειν καὶ αὐτοὺς ὄντας ὑπ' ἀραῖς καὶ ἀφορισμοῖς. Προχωροῦντες δ' ἔπειτα καὶ ἐπιπλέον τῆς πονηρίας, ὡ τῆς ἀναιδείας! ἐγχειροῦσι καὶ γάμοις ἀνθρώπων νέας γυναῖκας ἀνδρῶν τε καὶ παίδων ἀδελῶς ἀφιστῶντες ταῖς ξέναις αὐτῶν καὶ ἀλλοκότους διδασκαλίας· πρῶσιθέασιν τῷ τομήματι κουρὰς ἀλόγους καὶ ἀπερισκέπτους νέων παίδων, τοῦ πρῶτου δηλαδὴ γένους τῶν καθ' ἡμῶν. Δρῶσι δὲ καὶ ταῦτα ὡσανεὶ κατὰ ποιμένας προεικότες τῆς πόλεως, καὶ ἐξὴν αὐτοῖς ὁ τι βούλειντο κατ' ἐξουσίαν ποιεῖν. Ἄλλ' ὁ γε τηνικαῦτα πατριάρχων, πρῶτα μὲν αὐτοὺς ὑπεσταλμένως ὄρων ταῦτα πράττοντας, εἶτα καὶ εἰς φῶς ἐκφέροντας, νοθετεῖ τε καὶ συμβουλεύει εἰς ἑαυτοῦ, συσταλῆναι, ἀτοπα

Α ταῦτ' εἶναι λέγον, καὶ πόρρω κανονικῆς εὐταξίας καὶ συγχύσεως, καὶ πολέμων παραίτια τῆ τε Ἐκκλησίᾳ κρινῆ, καὶ ἰδίᾳ τοῖς ὄλοις. Ὡς δὲ πολλὰ καὶ πολλάκις τοῦτο ποιήσας, οὐδαμῶς ἐώρα σωφρονούντας τοὺς ἄνδρας, οὐδ' ἀφειμένους τῆς συντρόφου ἀπαιθουσίας, οὐκ οὐδὲ ἐνουμουμένους ἀπιέναι εἰς τὰς λαχούσας καταμονὰς, ἐνθα ἀποκείραμενοι ἐστελλαντο διαμένειν· ὡς ἀγύρτας λοιπὸν, καὶ στασιαστάς, καὶ καινοτόμους ἀλλοτρίων καὶ δογματῶν καὶ ἔργων ἐλαύνειν ἐπιχειρεῖ τῆς πόλεως. Ἄλλ' οὗτοι προαιθροῦς οἶα πείσονται, προσφύγουσι τῷ μεγάλῳ τεμένει τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας, ἐνθα καὶ μικροῦ ἂν ἐκινδύνουον καταλευσθῆναι, εἰ μὴ ὁ ἱερὸς οὐτοστὶ τόπος ἀπειρῆξ τὰ τῆς ἐγχειρήσεως. Ἄλλ' ἐπὶ χρόνον ἐνταῦθα διαμεινάντες ἐμφορροῖ, ὅμως ἐκείθεν ἐξελκυσθέντες, οἱ μὲν αὐτῶν ὄσοι καὶ προστάται τῆς καινοτομίας ὑπῆρχον κατατίθενται φυλακῇ, οἱ δὲ ἄλλοι ἄλλοθι διασπείρονται. Τὸ δ' ἐντεῦθεν ὁμολογίαν πίστεως παρὰ τε τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ἐν τέλει ἀπαιτηθέντες τοσοῦτον τὸ εὐσεβεῖν ὁμολογῆσαι φεύγουσιν, ὅσον τὸ ἀσεβεῖν ἕτερος. Ἄλλὰ καὶ αὐθις καὶ πολλάκις προτραπέντες εἰς τοῦτο, ὡς οὐδὲν μετετίθεντο τοῦ φρονήματος, κελεύονται ἐπὶ δικαστήριον ἀπαντῆσαι, καὶ δοῦναι λόγον τῶν ἐγκεκλημένων. Ἄλλ' οὐχ ὑπέκουσιν εἰς τοῦτο, οὐδ' ἀρχὴν τολμῶσι παρθοσιάσασθαι. Ὁ τοῖνον ἔδει ποιῆσαι τὸ ἀπ' ἐκεῖνον τὴν Ἐκκλησίαν μετ' ἐξουσίας πνευματικῆς, ἐκεῖνο δὴ καὶ ποιεῖ. Καὶ πρῶτον αὐτίκα τὴν εἰς ὑποψήφιον τελοῦντα τῆ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει Μονεμβασίας Ἰσιδώρον πειρῶνται τῶν τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῆς ἐκεῖνου συμμορίας ἀποστῆσαι δογματῶν. Ἐλέγτο γὰρ καὶ αὐτὸς εἰς εἶναι τῶν τὰ ἐκεῖνου φρονούντων, εἰ καὶ λαθῶν ταῖς ἀρχιερατικαῖς ὑπέπεσε ψήφοις. Ἀντίτυπον δὲ καὶ τοῦτον εὐρόντες καὶ παντελῶς ἀνένδοτον τοῦ ἱεροῦ ἐκβάλλουσι βήματος παρεσκευασμένον ἤδη συλλειτουργῆσαι τῷ πατριάρχῃ. Εἶτα καὶ εἰς κρίσιν καλοῦσιν. Ὁ δὲ φανερώς ὁμολογήσας, οὐκ ἂν ἀπαρνήσασθαι τὰ ἐκεῖνων, ἀλλὰ καὶ τὴν Ψυχὴν προδοῦναι μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἀσύμφωνως γενέσθαι τῷ Παλαμᾶ, εἰ τις βιάσασαιτο, ἀπαρνεῖται καὶ ἀρχιερωσύνην, καὶ Ἐκκλησίαν, ἧς ἐπεκρῆυθη ἐπίσκοπος. Οὐκοῦν καὶ καθαιρέσει συνοδικῶς ὑποβάλλεται, ὡς καὶ μετὰ μικρὸν χειροτονηθῆναι τῆς λαχούσης αὐτὴν ἕτεροῦ. Ὁ δὲ γε ἀρχηγὸς καὶ προστάτης τῶν βλασφημιῶν Παλαμᾶς, τὰ ἴσα καὶ αὐτὸς μετὰ τῆς εταιρίας αὐτοῦ καταψηφισθεὶς (οὔτε γὰρ τῆς ἐνοστάσεως ἐνεδίδου, οὐθ' ὅπως οὐ καθυφείε τῆς ἀλόγου ἀδολεσχίας), ἐκκήρυκτος καὶ Ἐκκλησίας Θεοῦ καὶ ἱερωσύνης γίνεται, ὡς γε διέξεισι τὰ κατ' αὐτὸν ὑπομνήματα, σεσημασμένα ὑπὸ τε τοῦ τότε πατριαρχούντος τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, ὑπὸ τε τοῦ Θεουπόλεως Ἀντιοχείας, καὶ τῶν καθ' ἕκαστον ἀρχιερέων, τῶν τε νῦν ἐνθάδε παρόντων, καὶ τῶν εἰς τὰς λαχούσας ἰόντων. Γίνεται μὲν οὕτως ἢ τούτων ἐπίσχεσις καὶ ἀργία, εἰ καί, μηδὲν ἠγησάμενοι τὴν ἐπιτίμησιν, ἀντίχοντο τῆς ἱερωσύνης, τολμηρῶς ἀναφέροντες τὰς μυστικὰς θυσίας ἐν ἀποκρύφῳ. Τὸ δ' ἐξῆς εἰρήνης οὐσίας τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τῷ μέρει

τούτων τῶν πραγμάτων ἡσυχάζοντων, σφοδρὰ τις ἀντέπνει λαλαψὲς ἐκ τῶν τοῦ Σατανᾶ πνευμάτων ἐμφυσηθεῖσα, καὶ πάντ' ἀνατρέπει, καὶ μετατίθησιν εἰς κλύβωνα χαλεπὸν, καὶ τοὺς οὕτως βλασφήμους ἀναφανέντας, τοὺς οὕτως ἀληθείας ἐχθροὺς ἐπὶ τῶν πρώτων ὁρίων καθίζει, καὶ ἱεροουργοὺς τοὺς ἀβήρητουργοὺς ἀσδεικνυσι, καὶ δογματίων προστάτας τοὺς ἀποστάτας, καὶ ψυχῶν οἰκονόμους τοὺς αὐτονόμους. Ἔσχε δ' οὕτως τὰς αἰτίας. Τοῦ νῦν τῆς αὐτοκρατορίας Ἰωμαίων Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ ἄρτι τὴν μεγίστην τῶν πόλεων κατασχόντος, καὶ τελεώτερον δρασζιμένου τῆς βασιλείας, ἐπειδὴ καὶ πατριάρχην ἔδει ἐνιδρυθῆναι τῷ μεγάλῳ θρόνῳ τῶν ἱερῶν, διὰ τὴν τῆνικαῦτα ὄντα ἐκ μέσου γενέσθαι, γίνεται τὸ καινοτομία πρᾶγμα πῶρρω θεσμῶν Ἐκκλησίας καὶ νόμων τῶν καθεστώτων, οὓς οἱ θεοὶ ἀπόστολοι καὶ ποιμένες τῶν ἐκκλησιῶν οἶόν τινος πεπηγότας ἄλλοι προκατεβάλλοντο. Καὶ γὰρ προτραπέντες ἀρχιερεῖσαν ποιήσασθαι ἐξαιρέτως ὑπὸ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας πρὶ ἂν ποτε ποιῆσαι, ὃν ἂν ἡ θεία χάρις μετὰ τῆς ἀδελφικῆς συμπορίας ἐκλέξῃται, ἀλλ' ὃν ἂν προτραπείημεν. Πρὸς ταῦτα ἀντιβαίνουσαν μονοουχί: πάντες, καὶ ἀνθιστάμεθα τῇ ἀκανονίστῳ τῷ τῷ καὶ ἀπερισκέπτῳ κελεύσει πλην ὀλίγων τῶν ὁρθοπνευτικῶν, καὶ κατὰ τὰ ἀνδράποδα ἐλκομένῳν. Ὁ δὲ ὡσπερ δόγματος ἔχεται τοῦ φρονήματος, νῦν μὲν τοῦτον σχεδιάζων εἰς τὴν τοῦ πατριάρχου ἀξίαν, νῦν δ' ἐκείνον. Καὶ τί δεῖ τὰ πλείω λέγειν τῆς στάσεως; Τελευτῶν εἰς Παλαμᾶν καὶ Ἰσιδώρον τοὺς ἐκκηρύκτους; καὶ ἀποβλήτους τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα περίστησι. Καὶ χρόνος ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἐτρέβετο, τοῦ μὲν αὐθεντικῆς τοῦ πράγματος ἀπομένους, ἡμῶν δὲ αὐ ἐνισταμένων σφοδρῶς ὡς εἰχομένον, καὶ ἀδικεῖσθαι φασκόντων θεομῶς Ἐκκλησίας καὶ νόμων ἀκρίθειαν. Ὅμως νικᾷ θέλημα, σαρκὸς τε καὶ αἵματος, καὶ οἶα τὰ Θεοῦ κρίματα. καὶ τῶν πλείονων ἀποβράγντων, καὶ διαστάντων ἀρχιερέων, γίνεται πατριάρχης, ὃ Θεοῦ νόμοι καὶ δικαστήρια Ἰσιδώρος, ὃ πάσαις ψήφοις πατριαρχῶν καὶ ἀρχιερέων καθαιρεθεῖς, καὶ καθίζει ἐπὶ τοῦ μεγάλου θρόνου ὃ μὴδὲ σμικροῦ γοῦν κριθεῖς ἀξιος ἀνθρώπος, ὡς οἱ τοῦτον ἀκριθῶς εἰδότες, καὶ πάλαι καὶ νῦν λέγουσιν, ἀβέλτερος πρὸς τοῖς ἄλλοις, κούφος, ἀφελῆς τὸ φρόνημα, οὐκ ὀμιλεῖσαι εἰδῶς, οὐ διελεῖν τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος, οἷον προσέχει τοῖς ἀρχουσι, τοσοῦτον ἀπτόμενος τῶν πραγμάτων, ὅσα καὶ μύρμηκες, κατὰ τῆς γῆς ἔρποντες, παιδιὰ τις ἀντικρυς κοινῇ τοῖς καταπαίζειν αὐτὸν βουλομένοις. Ὁ δὲ τοῦτου χεῖρον, οὐδ' ὑποταγῆς νόμοις μαθῶν, οὐδ' ἐν κοινῶν τραπεζῶν, ἀλλ' ἄσπεσι καὶ πολιτείαις συμπεφυρμένος, καὶ παιδαγωγεῖν καὶ παιδοτροφεῖν παιδάρια ἐλόμενος, ἐνθα καὶ ἀποστῆσαι φασιν, ὡς εἴρηται. γύναιον τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν παίδων ἐν τε Θεσσαλονίκῃ, ὡσπερ καὶ ἐν Βυζαντίῳ ἕτερον, οἶα ἡ τοῦ Κυδωνίου θυγάτηρ, οἶα ἡ τοῦ Ἰζυράκη. Ὅσα δὲ καὶ διδάσκειν αὐταῖς φωνῇ λαθραῖαις ὀμιλίας ἀποβήσασθαι τινὰς καὶ ἀτόπους διδασκαλίας, παρεῖσθαι τοῖς πνευματικῶς αὐτὰ ἐξετάσασαι, μὴ καὶ τὴν ἀέρα ἐμπλήσωμεν βλασφημίαις. Τί γὰρ ἂν καὶ δι-

δάξαιε χρηστὴν ὃ παντελῶς ἀγνοήσας νηστείας καιροῦς, καὶ βρωμάτων ἀποχᾶς καὶ πομάτων, ὅτε τοῦτο προσήκει, καὶ πάσαις ἡμέραις ἀδιαφόρως χρώμενος, οἷον ποιοῦσιν οἱ τὸν βάρβαρον πολιτευόμενοι τρόπον, οὐ δυνάμεθα λόγῳ διεξιέναι ὅποσα φασὶν ἕτερα οἱ τὰ αὐτοῦ διακωμωδούντες. Ἄλλὰ γὰρ τῷ τοιούτῳ σαθρῷ θεμελίῳ καὶ ἕτερον κακὸν ἐποικοδομεῖται, καὶ ἀνομία προστίθεται ἀνομίᾳ κατὰ τὸν θεῖον Δαβὶδ. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς κακίας; ἐξωλέστατος Παλαμᾶς, Παλαμᾶς ὃν καὶ μόνον ἐνθυμηθέντες καθαρῶν σασθαι χρῆ ψυχῆν ἰμοῦ καὶ διάνοιαν, καὶ ὃ τοιοῦτος ἔχθιστος ἀνθρώπος τῆς τῶν Θεταλῶν προκαθεζομένης χειροτονεῖται ἀρχιερεὺς, ὃ καὶ πρώην μὲν καθαιρεθεῖς, ἐφ' οἷς καθηρέθη, εἶτα καὶ ἕως ἱεροσυλίας περιπεσῶν ἐγκλήματι, κατὰ γε τὴν τῆς περιβλέπτου μονῆν, εἰκόνας λωποδύτης ἀπογυμνώσας, συντρίψας δὲ καὶ τὰ ἐλαιοδόχα τῶν ἱερῶν σκευῆ, ἔν' ὡς Ἰουδας ἀργύριον κτήσεται, καὶ οὐδ' ὃ τρισάθλιος αἰδεσθεῖς τὴν τοῦ σωτηρίου πάθους ἡμέραν, τῆς μεγίστης τῶν νηστειῶν ἑβδομάδος, λουτροῖς θεραπεύειν τὸ σῶμα, καὶ τροφαῖς, καὶ πόσει, εἰς κατάλυσιν μὲν τοῦ κανόνος, πρόσκομμα δὲ καὶ σκάνδαλον τῆς τῶν μοναχῶν συνειδήσεως, καὶ τῶν ἀκουόντων μὲν ἴσως, τῶν δὲ παρόντων καὶ ὄντων μάλιστα ἐν τῇ τῆς Ἀναστάσεως Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ οὐρα μονῆ. Αὐτοῦ γὰρ καὶ τοῖς καταποντιστηρίοις μᾶλλον ἢ καθαρτηρίοις θερμοῖς ἐχρήσατο. Οὗτοι τῶν ὡσπερ ἀνομίας κρηπίδες ὑποβλήθητες τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἡ φαύλης συμμορίας προδληθέντες τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ἡγεμόνες φαυλότεροι παρεισάγουσι τοὺς τὰ αὐτῶν πάλαι φρονούντας; ἢ καὶ νῦν φρονεῖν ἐπαγγελλομένους τοῖς ἱεροῖς τῶν Ἐκκλησιῶν ὁρόνοις, ἀνθρώπους μὴθ' ὅταν εἰσι, μὴθ' ὅτι προσετήσαντο ἐπιτήδευμα παρὰ τὴν βίον γινωσκομένους τοῖς πλείοσι. Καὶ πληροῦται λοιπὸν ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία αἰσχύνῃς καὶ ἀδοξίας, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὁπόσης καὶ οἴας. Καὶ οἱ μὲν οὕτως. Ἡμεῖς δὲ ἀπαξ τῆς αὐτῶν κοινωνίας ἀποβράγντες μένομεν ἡσυχάζοντες ἐφ' ἑαυτῶν, Θεῷ μόνῳ τὰ τῆς ἀδικίας ἀνατιθέμετες, κάκειθεν τὴν κρίσιν τῶν γινόμενων ἤξειν ἐλπίζοντες. Ἄλλ' οὐκ οἱ οὕτως ἡμεῖς, ἀδικήσαντες ἡρεμεῖν ἀγαπῶσιν, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ ἴσον ἑαυτοὺς βάρβαρον συγκατασπάσαιεν, ἐπιτιθέμενοι, καὶ καθέλκοντες ἑαυτοὺς κοινωνεῖν, οὐκ ἀνεκτὸν ἡγήναται. Οὐκοῦν νῦν μὲν πρεσβεύουσι, καὶ καθυπισχνούνται μεγάλα, νῦν δὲ μεταβαλόντες, ποιοῦσι τὰ διωκτῶν καὶ τυράννων, καὶ καθειργνύουσιν ἀσφαλῶς ὡστ' ἀθεάτους εἶναι καὶ ἀπρόκτους, ὅποια καὶ ληστὰι ποιοῦσι τοὺς εἰς χεῖρας ἰόντας, καὶ πιέζουσιν ὅποσα δύνανται. Νῦν δ' ἀπειλοῦσιν ἐπιπέλον ἐξάγειν τὰ τῆς ἀπανθρωπίας. Εἶτα καὶ Γραφὰς καθ' ἡμῶν σκαιωροῦσιν, ἐγκλήματι ποιοῦμενοι τὴν ἀκοινωνησίαν, ἄλλο δ' οὐδέν. Ἀφαιροῦνται πρὸς τοῦτοις τὰς ἐκκλησίας καὶ τοὺς τοῦ ζῆν ἡμᾶς πόρους, ἵνα θάνατος ἡμῖν βίαιος ἐπιστῇ. Ἄλλ' ἡμεῖς μέχρι τινὸς ἀνεχόμενοι τῆς τοῦτων παραπληξίας, ὡς οὐδὲν ἐπιεικέστερον εἶδομεν αὐτοῦς διατεθεμένους, δρῶμεν ὃ καὶ τῷ κακῶς αὐτοῦς ἀρξασθαι ποιεῖν ἡμᾶς ἔδει, καὶ κοινὴν πρὸς αὐτοὺς

συντάττομεν ὑπόμνησιν, τὰ μὲν ἀξιοῦντες, ἔστι δ' ἅ καὶ συμβουλευόντες σύνοδον συγκροτηθῆναι· καὶ εἰ μὴ πάντων ἀρχιερέων, τῶν γεῶν ἑγγύς ὄντων, ὅπως τὰ κακῶς δογματισθέντα τε καὶ πραχθέντα ἔξιστασθῆ, καὶ οὕτω συνασθῆ τὰ διεστώτα μέρη τῆς Ἐκκλησίας. Προσεδίκαμεν δὲ τῇ ὑπομνήσει καὶ τῶν ἐφ' ἑκάστοις τῶν παρ' αὐτοῖς πραττομένων ἱερῶν καὶ θεῶν κανόνας, ὑφ' ὧν κωλυόμενοι, τῆς αὐτῶν ἀπέχομεν κοινωνίας· διαμαρτυρούμενοι καὶ τούτο, ὡς εἰ μὴ μετὰ κρίσεως ἀκριβοῦς τὴν προσήκουσαν θεραπείαν λάθοι τὰ πράγματα, οὐτ' αὐτοῖς ποτε κοινωνήσομεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἀναγεγραμμένους κανόνας τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων ταῖς αὐταῖς αὐτοῖς ὑποβάλλομεν τιμωρίας, καθαιρούντες, ὡς ἔκεινοι, καὶ ἀναθεματίζοντες. Καὶ ἡμεῖς μὲν οὕτως ἐποίησαμεν. Οἱ δὲ ἄπαξ τῆς εὐθείας ἀποπλανηθέντες, χειρὶ τε μόνῃ καὶ δυναστείᾳ ἐπιταρβήζοντες τῇ ἔξωθεν, ὀποπούουσι νόμους καὶ δικαιοσύνην Θεοῦ, καὶ ξιφῆρεις καὶ ἡμῶν ἀντικρυς ἑκάστοτε ἐξερμῶσι, πᾶν ὅ τι ἂν ἐπίκεινον εἰς ὕβριν καὶ ἀτιμίαν διανοοῦμενοι, οὐκ εἰδότες οἱ τάλαντες, ποίου καὶ τίνος ἐσμὲν πνεύματος ἀμφοτέρω, οὐδ' ἀρχὴν ἐνθυμούμενοι τὰ τῆς δικαιοσύνης τάλαντα, ὅπως ἑκάστοις ἐπιμετρῆι τῶν πεπραγμένων τὰς ἀμοιβάς. Ἔδοξε τοίνυν ἡμῖν, ἐπι τοῖς ἀλόγοις αὐτῶν ἔργοις καὶ λόγοις τρῶστοτέρην τὴν ἀποκήρυξιν ποιήσασθαι, ἐντάξει τε τῷ πρῶντι γράμματι καὶ ὀλίγα τῶν παρ' αὐτοῖς πεπραγμένων. Καὶ δὴ συνελθόντες ὅτι τε τῇ βασιλίδι ταύτῃ παρόντες ἀρχιερεῖς ὡσαύτῃ δέκα τῶν ὀρθοῶν, ὅτι τε ἔξωθεν δὲ γυναικῶν καὶ γραμμῶν ὑπὲρ εἰκοσιν ὄντες, προσλαθόντες δὲ καὶ τὰς καθαιρετικὰς σημειώσεις τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων πατριαρχῶν, καὶ πρὸ τούτων τοὺς ἀποστολικούς τε καὶ πατρικούς ὅρους, ἤγουν περὶ τῆς ἀκανόνιστου χειροτονίας τῶν τῶν ἀποστόλων τριακοστῶν, τῶν τῶν ἐν Νικαίᾳ τῆς πρώτης συνόδου τέταρτον, καὶ αὖθις τῶν ἐν Νικαίᾳ τῆς δευτέρας τρίτον· περὶ δὲ τῶν Ἐκκλησίας καθαιρεθέντων, εἶτα τολμηρῶς ἀπομένων τῆς λειτουργίας, τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ τέταρτον, καὶ αὖθις τῶν αὐτῶν ἔκτον, τὴν τῶν ἁγίων ἀποστόλων εἰκοστὴν ὄγδοον, καὶ τῶν αὐτῶν αὖθις ἕκκατον· ἔτι περὶ τοῦ μὴ ἀξιστασθαι τοὺς πατέρας τῶν ἰδίων τέκνων δι' ἀσκησιν τῶν τῶν ἐν Γάγγη πεντεκαίδεκατον· περὶ δὲ γε τῶν νέα δόγματα καινοτομούμενων, πρὸς δὲ καὶ βε-

τὴν ἀρχιερωσύνην ἀρπάζοντα, εἶτα καὶ ἀργίας, καὶ ἐπιτιμήσεσι, καὶ διωγμοῖς ἐπαναγκάζοντα τὴν πρὸς αὐτῶν κοινωνίαν ἱερῶν, μοναστῶν καὶ πρὸς τοῦτοις ἀρχιερέων, καὶ καθαιρέσεις τὰς μὲν ποιούντα καὶ ἀδοκιμάσας, τὰς δὲ καὶ διαμελετώμενα, τοῦτον τὸν πᾶσι Χριστιανοῖς πρόσκομμα γεγονότα, δι' ὃν ἀπέστησαν κοινωνίας, μυστηρίων Θεοῦ, καὶ ἁγιασμοῦ ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, μοναχοί, καὶ λαϊκοί, καθαιρούμεν ὅλη ψυχῇ τε καὶ προθυμίᾳ, καὶ τῆς ἀναξίως αὐτῶ περιτθεθείσης διὰ τῆς κοσμικῆς δυναστείας ἀπογυμνοῦμεν πατριαρχικῆς ἐξουσίας. Ἔτι σὺν αὐτῷ καὶ Παλαμῶν τὸν ἀρχηγὸν τῆς κακοδοξίας τοὺς πολλοὺς συνταξάμενον λόγους, ἐφ' ᾧ συστήσει τὰ σαθρὰ καὶ μάταια τῆς οικείας φρονεῖς κυήματα, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἀναμοχλεύσαντα, θεότησιν ὑπερκαίμεναις, καὶ ὑφειμέναις, καὶ θεοῦ καὶ θεότητος ἀναπλάσαντα, ὁρατοῦς τε καὶ ἀοράτους, τὸ δὲ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ κατασφραγισθὲν τῆς εἰστέως τῶν Χριστιανῶν ἅγιον σύμβολον, εἰς ἕνα Θεὸν καὶ μίαν Θεότητα πιστεύειν διακελευόμενον, καὶ τὰς ἐτέρας οἰκουμενικὰς συνόδους παρ' οὐδὲν θέμενον, καὶ νέας ἐκθέμενον θεολογίας, αὐτὸν τε ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ τῶν τὰ αὐτὰ τούτῳ φρονούντων, προσέτι καὶ τῶν ἁγίων εἰκότων, καὶ ἱερῶν σκευῶν, καὶ τῆς ἄλλης Χριστιανικῆς εὐταξίας χωρήσαντα, ὡς καὶ ἱεουργεῖν τολμᾶν μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ καθάρσειν. Τοῦτον τὸν Παλαμῶν ἢ Παλαμῶν, καὶ εἰ τις ἕτερος τοῦ πονηροῦ αὐτοῦ κόμματος ἔλαθεν ἐν τῷ παρόντι κλέψας τὴν ἀρχιερωσύνην, οὐχ ἱεροσύνης ἀπογυμνοῦμεν ἀπλῶς, καὶ διηνεκέει καθαιρέσει καθυποβάλλομεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς καὶ σιδήρου ἀξίους κρίνομεν, ὡς τέκνα μωμητᾶ, καὶ γενεᾶν σχολιᾶν καὶ διεστραμμένην, καὶ τοιαῦτα ἀνταποδόματα ἀνταποδίδοντας Θεῷ. Καὶ ταῦτα μὲν ταῦτα ἐνόμωσι καὶ κανονικῶς ἀπεφηνάμεθα κατὰ τῶν ἀναξίων τῆς τῶν ψυχῶν ἐπιμελείας καὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐπαγγέλματος ἀνείρων ἀρχιερέων, ἅτινα καὶ διαμενεῖ βέβαια, κανονικαίς, ὡς εἴρηται, καὶ ἀρχιερατικαῖς ἀποχάσει νῦν τε καὶ πάσαι τὸ κῆρος ἔχοντα, καὶ οὐκ ἂν Χριστιανοῖς εὐσεβοῦσι παραβληθόμενα. Ἡμεῖς δὲ, ὁ λοπόν· ἐστι, προσοόμενοι τοῦ μέλλοντος, τοῦ μὴ λανθάνειν τοῦς τοιοῦτους λύκους εἰσιόντας εἰς τὰ τοῦ Χριστοῦ πρόβατα, καὶ σπαράττειν ψυχὰς ἀπλουστέρων, τοῦτο δὴ καὶ προὔργου ποιησόμεθα. Καὶ δὴ παρηγγέλομεν πᾶσι τοῖς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν πεπιστευκόσι Χριστοῦ, καὶ ἕνα Θεόν, καὶ μίαν ὁμολογοῦσι Θεότητα, φύγειν πάτη δυνάμει τὴν πονηρὰν αὐτῶν κοινωνίαν, καὶ δι' ἀθέσμως ἐπὶ κατατροφῆ ψυχῶν ποιοῦνται διδακτικῆς, οὐδὲν λοιμώδους πάθους διαφερούσας, προσιέναι δὲ τοῖς τρωφίμοις τῆς Ἐκκλησίας ἀνδράσι, οἵτινες ὡς ἀπὸ πηγῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἀρδεύόμενοι, τὰ διδασκαλικά προχέουσι νάματα, ὧν οἱ καρποὶ εἰρήνην κατὰ τὸ παρ' ἡμῶν, χαρὰ, ἀγαλλίσεις, ἐν ἐξ ἡμῶν μέλλοντι φωτὸς ἀπόλαυσις αἰωνίου, κληρὸς τῆς ἀνω Ἐκκλησίας τῶν πρωτοτόκων, βασιλείας οὐρανῶν ἐπίτευξις. Ταῦτα τοῖς τὰς πατρικὰς παραδόσεις μέχρι θανάτου συντηρεῖν διαγωνιζόμενοις ἐπαθλα, ταῦτα καὶ κληρουχίαι τοῖς

ἄρια Πατέρων μὴ μεταίρειν τροαιρουμένοις. Ἐγρά-
φη ὁ παρῶν Τόμος μὴ Ἰουλίῳ, Ἰνδικτικῶνος ιε'.
«Audite, tribus terræ et linguæ, gentes omnes quæ
habitationis sub cælo, quicumque scilicet Deum verum
colunt, et unam Deitatem in tribus personis glori-
ficant. Audite, qui sancto peruncti estis sanguine
pretiosi Agni, qui ethnicæ religionis errorem, mul-
tos deos astruentem, dissolvit, ut unus Deus una-
que deitas coleretur ab iis qui in Christum Domi-
num nostrum credidere. Audite, quæ tempestas,
quæ turbo, quæ tenebræ, multo Ægyptiis illis im-
maniores, Græcorum Ecclesiam oppresserunt. Ne-
que enim suffecit diabolo generis nostri ad inter-
necionem eversio, quam, cum homicida esset ab
initio, procuravit per defectionem et rebellionem
propriorum instrumentorum; nec satis illi visum
est, tot urbium et regionum profuditio, nec non
Christianorum cædes et captivitates, et generis
universi ac ætatis direptiones, nisi etiam ferreis
vectibus Ecclesiam Dei concuteret, adeo ut simul
omnia in precipitium ageret, et in profundum de-
mergeret, dogmata, leges sacras et Patrum sancta,
parum quid ad tantas vires dirus iste Sophista et
hostis existimat. Quid enim facit? Paulo ante, ut
omnes nostis, exsuscitat homines quosdam, mona-
chorum res ementitos et mutuo decertantes, et ut
aptius dicam, in rectis pietatis dogmatibus, veluti
zizania, enatos, et probum fidei semen lætentes;
qui Ecce sibi metipsi discrepantia et longe diversa,
consonantia nihilominus eorum motori impio dæ-
moni prædicabant ac sentiebant. Namque ex ipsis
quidam ausi sunt, idem essentiam Dei et operatio-
nem existimare, aut, si operationem aliud esse te-
nendum est, non coæternam illam dicere, neque
ejusdem principii cum sempiterno et principio ca-
rente Deo, sed creatam et corruptibilem, ut res
omnes creatæ qualis in Thaborio divinitatis splen-
dor apparuit, aut illa, quæ pastoribus illuxit, vel
quæcunque alia Dei apparitio fuit. Et hi quidem
hæc ratione. Alii æquo errore implicati, imo pri-
mos superare contententes, o animam et linguam
et manum intemperis actam! scripto miseri tra-
dunt, non e cælo fabulantes, sed ex terra, ut ven-
triloquæ, velut Isaias tradit, spuria quedam nec
germana dogmata, quæ neque Patres nostri nove-
runt, ut divino eloquio utamur, neque nobis tra-
diderunt: nec audiunt magnum Paulum profanas
vocum novitates abjicere præcipientem, neque sa-
pientem Salomonem: «Noli sapere supervacanea
et præter usum.» Namque supersubstantialiam unam
Deitatem, sive unum Deum in Triade sine divisione
divisum, nova divisione subdividentem audaces isti,
multas quasdam deitates esse, et multos deos, præ-
ter vera dogmata, impudenter et temerarie sanciant.
Aiunt quippe, naturales et essentielles Dei operatio-
nes divinatorum horum et admirandorum nominum
non minus participes esse. Nec illud a divina Scrip-
tura intellexerunt, aut edocti sunt, deos et domi-
nos, angelos simul et homines dici, et potestatem

illis inesse a deitate Dei, qui per gratiam suas crea-
turas sibi cognomines facit, neque propterea multi
dii, neque Domini, neque deitates infinitæ secun-
dum ipsos operationibus commensuratæ, sed unus
Deus, unus Dominus, una Deitas, ut divinus Pau-
lus inquit, pluralitatem vitans; ne in gentilissimum
abeamus. Sic ex supposito fœtili moti, statim com-
parationum eminentias, et defectus, et suppositio-
nes, et depressiones, sine ulla ratione, recentiorum
harum Deitatum concludunt, referentes ad Deita-
tem, quæ analogia omni et habitudine et compara-
tione superior est; quemadmodum superne divini
sermone intonant; neque fieri potuit, ex quo nata
sunt sæcula donec ipsa rursus depereant, alia ra-
tione sentire. Nequon, quod omnium absurdissimum
est, quemadmodum prophetarum eloquia enuntiant:
«Ixit Deus, locutus est Dominus, et hoc et illud
præcipit Omnipotens,» et vocem atque sermonem,
qui supra sermonem est, Deo prorsus appingunt,
ita et hi personas effingunt, et in substantiam pa-
lam agunt naturales has Dei operationes, quæ extra
substantiam secundum se sunt, et loqui, et consue-
scere, ac si vita præditæ essent, cum illis qui
eorum sacris initiati sunt spondent, et in increa-
tam naturam eorum participes immutare. Quin
imo et benefactrices vocant similes deitates, benefi-
cas, cuicumque illæ voluerint, proprio quodam mo-
do. Supersubstantialiam vero Deitatem parum aut
nihil ad similia dicunt conferre. Hæc et pleraque
alia partim palam recitant et commentariis man-
dant, partim clanculum loquuntur, cum quibus in
colloquium veniunt, homuncionibus et mulierculis,
temere hinc inde collectis. Testimonium exhibent
non pauci eorum qui spiritualem curam animarum
gerunt, a delusis per ipsos rem extorquentes, tum
demum ad nos referentes. Sed primi illi, quales
erant Barlaami sequaces, qui ad Italos genus re-
ferebat, et, quæ Italorum sunt, fovebat, congressi
cum istis in judicio sacro, uti par erat, victi dis-
cesserunt. Secundi autem hi victores, cum ad
tempus eorum examen differretur, interim sese
retinebant, nec in publicum suarum blasphemiarum
partem dabant, ne gentilium superstitione, quæ
multos deos colebat, infecti ac judicati, lapidibus
ora obstruerentur. Quid porro inde subsecutum est?
Cum partem adversantem debellare nisi fuissent,
et signa victoriæ synodales litteras deportassent,
statim victoria elati, primum quidem clam, post-
modum propalam, præceptores per se creati civita-
tis ostenduntur, et novos errores, veluti semina
prava, miserorum hominum animis inseminant. Et
hæc, postquam ab Ecclesia illis injunctum, neque
in posterum dogmata ferre, neque docere; sin mi-
nus, execrationibus atque excommunicationibus
futuri essent obnoxii. Tum magis ac magis in malitia
proficientes, o invercundiam! nuptiis hominum
manus hinc iiciunt; juvenes mulieres a viris et filiis
intrepide, peregrinis suis atque absurdis doctrinis,
separantes, facinori addunt tonsuras temerarias et

inconsideratas. ex primo nostro genere juvenum. Peragunt vero hæc, ac si pastores urbi præessent, liceretque ipsis, quidquid libitum fuerit, committere. Veruntamen, qui tunc præerat patriarcha, primum quidem eos similia clam facere perspicuens, postea in lucem exserere, adhortatur, et consulit, ut sese contineant, absurda hæc esse dicens, et a canonico ordine aliena, et confusionis ac tumultuum causas Ecclesiæ communit, et privatim omnibus. Cum vero enixe sæpiusque id repetens nullo modo homines in mentem redire intueretur, neque ab inita sibi inscientia removeri, nec de reditu ad propria monasteria, ubi coniam detonsi permanere promiserant, cogitare, tanquam circulator, et seditiosos, et dogmatum ac operum novatores, urbe pellere conatur. Sed hi persentiscentes, quæ erant perpessuri, ad magnum templum Dei Verbi Sapientiæ confugiunt, ubi parum abfuit quin lapidibus obruerentur; et obruti fuissent, nisi sacræ ille locus conatus interrupisset. Ibi ad tempus, veluti in custodia, permanserunt, sed inde postea extracti, qui primas in novatione obtinebant carceri mancipantur; alii hæc atque illac dissipantur. Deinceps professio fidei, tum ab ecclesiasticis, tum ab aliis qui in dignitate erant, exposcitur. Hi tantum a pietate asserenda refugerunt, quantum impietatem alii oderunt. Imo rursus et sæpius in hoc idem compulsi, cum de fastu non remitterent, ad tribunal vocantur, ut de iis quorum insimulantur, rationem reddant. Sed neque hæc ratione obediunt, neque comparere audent. Quod itaque faciendum propterea erat Ecclesia cum spirituali auctoritate efficit, et primum statim, qui hypopsephius erat sanctissimæ metropoleos Monembasie, Isidorum, conantur a Palama et illius factionis dogmatibus avellere. Namque dicebatur et ipse unus esse ex iis qui eadem ac ille sentirent, licet imprudenter antistitum calculis obnoxius fuerit; verum, ubi eundem prædurum et plane obstinatum invenissent, sancto benemate pellunt, præparatum jam ad sacrum cum patriarcha faciendum; tum in iudicium vocant, qui palam enuntiat, nunquam se ea abnegaturum, sed animam potius traditurum cum Ecclesia, quam non cum Palama opinaturum. Si quis vim inferat, renuntiat præsulatui et Ecclesiæ, cujus electus fuerat episcopus. Propter id synodali sententia deponitur, et alius non multum post tempus illi Ecclesiæ præficitur. Auctor vero et propugnator blasphemiarum Palamas, simili et ipse calculo cum universa sua factione condemnatus; neque enim de contentione aliquid remittebat, neque in quocumque a temeraria illa loquacitate cedebat; ab Ecclesia Dei proscibitur, et sacerdotio spoliatur, ut Acta de hac re gesta commemorant, a patriarcha tunc temporis reginæ urbium obsignata, et ab Antiocheno, et omnibus antistitibus tum nunc hic præsentibus, tum in proprias sedes regressis. Et sic facta est eorum privatio et depositio, licet ipsi nihili facientes pœnam, sacerdotio

inhærent, audacter mystica sacrificia in latebris offerentes. Sed cum jam parata esset Ecclesia, et res tranquillatæ, immanis quidam turbo exoritur, a Sathnæ ventis excitatus, qui evertit omnia, immutatque in immanem procellam, et eos qui adeo blasphemi fuerunt, adeo veritatis hostes, ad prima gubernacula sedere facit, sacrorumque administratores, nefandum operum opifices, et rebelles, dogmatum propugnatores, ac adversarios legum, animarum moderatores. Causa ea fuit: qui nunc imperio Græcorum potitur, Joannes Cantacuzenus, jam maxima urbium occupata, et imperio absolutius arrepto, cum patriarcha in magnum sacerdotum solium promovendus esset, quod, qui tunc erat, e medio exerserat, nova res audetur, præter sanctiones ecclesiasticas, et leges alias, quas divini Apostoli et Ecclesiarum pastores, quasi stabiles quosdam terminos prællixerunt; namque, ad eligendum patriarcham vocati, a sæculari facultate impediēbamur, ne eum promoveremus quem divina gratia una cum consensu fraterno elegisset, sed quem nobis proposuissent. Nos omnes hisce opponimur, et præter canones, et inconsideratæ jussioni, paucis assentatoribus exceptis, et more mancipiorum pertractatis, adversamur. Ille, tanquam dogmati, sententiæ suæ insistit, nunc hunc, nunc illum in patriarchicam dignitatem immediate et insubide promovens. Et quid opus est plura de dissidio illo dicere? Tandem ad Palamam atque Isidorum, proscriptos atque ejectos, patriarchicam defert dignitatem. Et tempus in his consumebatur, eo quidem cum auctoritate rem pertractante, nobis contra pro viribus resistentibus, opponentibusque, injuriam fieri sanctionibus ecclesiasticis et legum sinceritati. Vicit tandem voluntas carnis et sanguinis, et, qualia solent esse iudicia Dei, pluribus abscissis et separatis præsulibus, patriarcha fit, o Dei leges et tribunalia! Isidorus, omnibus patriarcharum et antistitum calculis depositus; et sedet in magno throno, qui nec pusilli cujusdam dignus iudicatus est homo, quemadmodum qui bene eum et olim et nunc norunt, præ aliis stultior, vanus, mente nulla cum aliis consuescere nescius, non melius a pejori discernere, ut aliorum præfectos addeceret: ita res pertractans, veluti et fornicas per terram repentes, ludicrus plane universis, qui de eo ludos facere cupiunt; et quod pejus est, neque obedientiæ legum gnarus, neque in cœnobio enutritus, sed in urbibus et rebus publicis commistus, et pædagogus, et puerorum pædotriba; hinc et separasse aiunt, ut diximus, mulierulam a consorte et filiis apud Thessalonicam, quemadmodum et apud Byzantium aliam, qualis fuerat Cydonii filia, qualis Tzyracæ; quantas vero easdem doceat in occultis colloquiis nefandas et absurdas doctrinas, relinquimus iis qui spiritualiter ea examinarunt, ne aerem ipsum blasphemis impleamus. Quid enim recti docere poterit, qui penitus jejunii dies non discernit, et a cibis ac potibus abstinentias, cum opus fuerit, et

caucus dies indifferentes usurpat, ut facere amant, qui barbaram vitam ducunt. Non possumus verbo exprimere, quæcunque alii in medium afferunt, qui res illius traducunt. Sed super hoc putridum fundamentum, malum aliud exædificatur, et iniquitas additur iniquitati, secundum divinum David. Auctor improbæ perditionis Palamas; Palamas, cujus vel sola recordatione animus simul et mens expianda est. Hic nequissimus hominum, Thessaliæ metropolis antistes creatur, qui prius depositus fuerat propter ea, quorum causa depositus est non multum ante, sacrilegii crimine in Periblepti monasterio obstrictus, cum imagines grassator expoliasset, et sacra vasa, quæ oleum recipiebant, contrivisset, veluti Judas, argentum sibi comparans: cum neque his ter miser reveritus fuisset salutaris Passionis dies, maximæ jejuniorum hebdomadis, lavacris et alimentis et potibus corpus fovere, ad destructionem regulæ, offensionem et scandalum conscientiæ monachorum, et audientium quoque fortasse, nec non presentium ac intuitum in Resurrectionis Christi Dei divino monasterio; ibi enim suffocatoriis potius, quam expurgatoriis lavacris usus est. Hi itaque veluti impietatis fundamenta Christi Ecclesiæ submissi aut improbæ factionis Christi Ecclesiæ præpositi rucæ improbissimi introducunt eos qui olim eadem ac ipsi sentiebant, aut nunc sentire profitentur, in sacras Ecclesiæ sedes; homines, quos neque unde originem trahant, neque quod vitæ institutum ætentur, complures norunt. Et impletur propterea Dei Ecclesia dedecore et infamia, cujus nec modum nec qualitatem dicere novimus. Et de his quidem res ita se habet. Nos vero semel ab eorum commercio separati, quiete egimus, et nisi nos impetentes in eorum unionem attraxerint, haud tolerandum esse ducunt. Quare, nunc legatos mittunt, et maxima spondent; nunc, mutato instituto, quæ persecutorum sunt ac tyrannorum, efficiunt, et carceribus tutis includunt, ut neque videri neque visitari ab ullo possimus: quemadmodum latrones eos tractant, qui ad eorum manus pervenerint, et deprimunt, quantum possunt: nunc minantur augmenta inhumanitatis; tum et litteras adversus nos malitiose componunt, crimen nobis opposentes, quod cum illis non communicamus nec aliud præterea. Præterea adimunt nobis ecclesias, et ad vitam sustinendam reditus, ut mors violenta abripiat. Nos porro, per aliquod tempus, eorum insaniam sustinentes, cum nihilo moderatiores factos videamus, facimus, quod, cum illi male agere cœperant, nos facere debebamus, et communem ad ipsos dirigimus admonitionem, partim rogantes, partim synodum cogi consiliantes, et si non omnium, saltem eorum qui aderant, presulum, ut male constituta factaque examinarentur, siquæ divini Ecclesiæ partes in unum coalescerent. Addidimus adhortationi, de iis quæ ipsi ægerent, tractantes sacros divinosque canones, quibus nos

præpediti, ab eorum communione abstinemus; id quoque protestantes, nisi exquisito iudicio peroptunoque remedio rebus provisum fuisset, nunquam nos cum illis communicaturos, sed, juxta præscriptos canones apostolorum et sanctarum atque œcumenicarum synodorum, pœnis eosdem subjecturos, deponentes et excommunicantes, quemadmodum illi decernunt. Et nos ista pertentavimus. Illi vero, cum semel a recta via aberrassent, vi soli et potestati exteriori confidentes, leges respuunt et justitiam Dei, et armata manu adversus nos singulis diebus irrumpunt, omnia conantes, quæ illis ad injuriam et infamiam mens suggererit; nescientes miseri, qualis et cujus spiritus utrique simus, neque vix animo volentes justitiæ lances, et ut in singulis mensurantur rerum gestarum hostimenta. Visum itaque nobis fuit, res eorundem temerarias et sermones clarius proscribere. Quare, cum convenissent, qui in hac regia urbe aderant antistites, numero decem, et qui longe erant, per decreta ac litteras, viginti et amplius; accepissentque depositionis sententiam prædictorum patriarcharum, et ante omnia apostolicas et paternas constitutiones, nempe de ordinatione contra canones facta, apostolorum tricesimum, Nicænæ primæ synodi quartum, et Nicænæ secundæ tertium; de illis, qui, ab Ecclesia depositi, rursus audacter ad ministrandum manus imponunt, Antiochenæ quartum et sextum, sanctorum apostolorum vicesimum octavum et decimum: de non alienandis propriis filiis a patribus, propter exercitationem, Gangrensis decimum quintum; de nova dogmata inferentibus, nec non sacra vasa aliisque Deo dicata profanantibus, Nicænæ secundæ extremum decretum; ad hæc, quas divini Patres pœnas imponunt iis qui præscripta jejunia impie violant, his sacris decretis, velut armatura valida, fultis, ita pronuntiamus cum sancto Spiritu, et ab eo edoctis sacris apostolis sacrisque synodis, Isidorum, cognomento Buchiram, qui indigne ad patriarchale solium ascendit, neque depositionem, adversus se a synodo, quod impia sentiret, prolatam, reveritus est, neque crimina, quibus sese immererat, consideravit, sed sæculari potentia armatus patriarchatum occupavit, et postea depositionibus et pœnis et persecutionibus communionem sacerdotum, monachorum, nec non antistitem, per vim procurantem et depositiones, has quidem sine iudicio et probatione intimantem, has vero machinantem; hunc Christianis omnibus offendiculum factum, per quem communionem mysteriorum Dei et sanctificatione, presules, sacerdotes, monachi, et laici se privarunt, toto animo et conatu deponimus, et patriarchali potestate indigne a laicali potentia circumvestitum, spoliamus: simulque cum eo Palamam præavorum dogmatum auctorem, qui multas orationes ad putridos inanesque propriæ mentis fœtus corroborandos, et Dei Ecclesiam deitatis supereminentibus et directis evertendam composuit,

et deos atque deitates effinxit visibiles et invisibiles et a sanctis Patribus, in Nicæa congregatis, sacrum fidei Christianorum symbolum obsignatum. in unum Deum et in unam Deitatem credere præcipiens, et alias œcumenicas synodos contempsit, et novam edidit theologiam; et pro iis qui cum eo una sentiunt contra sacras imagines et sacra vasa, et reliquum Christianum ordinem, animis contraivit, ut post depositionem ipsam Missas celebrare ausus fuerit. Hunc execrabilem Palamam, et si quis alius est ejusdem cum eo farina, perfractæque conditionis, qui nunc præsulatum surripuerit, non eos tantummodo sacerdotio spoliamus, et perpetuæ depositioni subijcimus, sed et igne ferroque dignos censemus, tanquam filios vituperabiles, et generationem pravam et adulteram, et similia Deo retribuentem. Et hæc quidem legibus ac canonibus consona sancimus contra indignos animarum cura et pontificali dignitate, sacerrimos præsules; quæ stabilia perseverabunt, canonicis et pontificalibus decretis suffulta, nunc et ab antiquo firmitatem habentia, nunquam a piis Christianis violanda. Nos porro, quod reliquum est, prævidentes, ne similes lupi clanculum irrepant in Christi gregem, et simplicium animas discerpant, hoc quasi necessarium non omitemus: et monemus omnes qui in Dominum nostrum Christum crediderunt, et unum Deum unamque constituentur deitatem, et ut modis omnibus similibus commercium fugiant, et eas quas nefarie ad animarum perditionem doctrinas disseminant, nihil a pestifera lue differentes; et ad germanos Ecclesiæ viros recurrant, qui, veluti a fonte, a Spiritu sancto irrigati, doctrinæ fluentia effundunt, quorum fructus pax est in præsentibus, gaudium, et exultatio, et in futuro luminis sempiterni participatio, superioris primogenitorum Ecclesiæ hæreditas, regni cælorum possessio. Hæc paternas traditiones ad extremum usque spiritum servare contententium præmia sunt: hæc hæreditates Patrum limites amovere detrectantium. Tomus hic scriptus est M. Jul. ind. 15. »

V. Est etiam patriarchalis sermo, in quo de Barlaamo, Palama, et Isidoro Hypopsephio Thessalonicensi, historia brevissime recensetur, quem habet hic exscribere, ut futuris etiam temporibus ad Palamitarum os obstruendum conservetur: Πατριαρχεικὸς λόγος, δι' οὗ ἀποκηρύττει τὸν Παλαμᾶν, καὶ τοὺς αὐτοῦ σπουδαστάς, καὶ ὁμόφρονάς, καὶ τοὺς πειθόμενους αὐτοῖς, καὶ ἀποκόπτει αὐτούς τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ὡς καινοτόμους τῆς πίστεως. Ἦ μετρίτης ἡμῶν ἀναδεεγμένη παρὰ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν καὶ φροντίδα τῶν ὑμετέρων ψυχῶν, καὶ ὀφειλουσα ἐκ παντὸς τρόπου περιποιεῖσθαι ὑμῖν τὰ πρὸς σωτηρίαν, ἐπειδὴ περ ἐγνώρισεν, ὡς θορυβοῦσιν τινες ἐξ ὑμῶν οἱ τοῦ Παλαμᾶ δπαδοί, καὶ σπουδασταί, καὶ ὁμόφρονες, ἀναγκαῖον ἔκρινεν ἐγχαράξαι πρὸς ὑμᾶς τὰ παρόντα γράμματα, ὡς ἂν μὴ τοῦ ἀληθοῦς ἀγνοία συλαγωγῆσασιν τινὰς ἀπ' ὑμῶν. Προσέχει δὲ ἄξιον τοῖς ἡδὴ ῥηθη-

σσομένοις· πολλὴ γὰρ ὕμῖν τὸ ἐντεῦθεν ὠφέλιμον. Τοῖς δὲ ἐπιβουλοῖς τούτοις, καὶ τῷ φρόνημα, καὶ τὸ σέβας ἀμφιβόλοις, ἔτι τε ἀνοποτάκτοις, καὶ ἀπειθέσι, καὶ ξένοις, διὰ τοῦτο καὶ ἀλλοτρίοις τῆς Ἐκκλησίας, « Ὁ μὴ ὦν γὰρ μεθ' ἡμῶν καθ' ἡμῶν ἔστι, » φησὶ, καὶ, « Ὁ μὴ συνάγων μεθ' ἡμῶν ἔοικε σκορπιζόντι »· τούτοις τοῖς οἰηματίαις, καὶ ἀλαζδέσι, καὶ πάντα ἑαυτοῖς θαρρόουσιν οὐκ εὐεπιχειρήτα, σὺν Θεῷ εἰρήσθω, ἔσται τὰ κατ' ὁμᾶς. Ποιήσεται δὲ τὴν ἀρχὴν ἡμῖν ὁ λόγος ἀπ' αὐτοῦ τούτου, εἰς ὃν ἐρείδονται καὶ αὐτοί, καὶ ἐφ' ᾧ μέγα ἐγκυχωῶνται πρεβόλω καὶ πραγματικῇ τοῦ ἰδίου αὐτῶν συστήματος. Τούτου γὰρ κατασεισθέντος καὶ παραχθέντος, πείσεται ταυτὰ καὶ τὸ τούτου πάντως σύστημα. Καὶ δὴ ἀκούετε. Ὁ Παλαμᾶς οὗτος καὶ ὁ Βαρλαᾶμ ἀλλήλοισ διαμαχόμενοι, καὶ ἀσεβείας ἐγκλημα ἐπιγράφοντες, ἐξετάσει συνοδικῇ παρεπέμφθησαν. Οἴδατε σχεδὸν ἀπαξάπαντες, καὶ οὐκ ἀγνώετε τὴν μεγίστην ἐπ' ἐκκλησίας ἐκείνην συνέλευσιν, ἐν ἣ προλάμπων ἦν φωστῆρος δίκην ὁ τῆς εὐσεβείας προαγωνιστῆς ἡμῶν βασιλεὺς, ὁ ἀσίδιμος καὶ μακαρίτης; πατρὸς τοῦ κρατίστου καὶ ἀγίου μου αὐτοκράτορος σύναμα τοῖς ἀρχουσι τῆς συγκλήτου. Καὶ πρῶτος μὲν ὁ Βαρλαᾶμ καταψηφισθεὶς οὐα κακοδόξως καὶ φρονῶν καὶ λέγων περὶ τοῦ ἀπροσίτου φωτὸς τῆς μεταμορφώσεως, καὶ περὶ τῆς εὐχῆς, τῆς, « Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλήσων ἡμᾶς, » ἐντεῦθεν καὶ εἰς κατηγορίαν ἀδεκτος ἐκρίθη κωνονικῶς. Ἐπεὶ δὲ ἀμφιγνοοῦντες εὐθύς ἦμεν ἡμεῖς, καὶ περὶ τοῦ Παλαμᾶ, ὡς ἐν ἄλλοις ἕως καὶ αὐτοῦ ἀλισκομένου, πειθόμενοι κἀναυθῶτα τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις κανόσι μὴ δεῖν ἄνευ κατηγόρου καὶ ἐλέγχου καταγινώσκειν τινὸς ἐρίζουσι, θεραπεύσαι τρόπον ἕτερον ἐκρίναμεν τὰ τοῦ πράγματος. Καὶ γε τὴν μὲν περὶ αὐτοῦ ἐξέτασιν ὑπερεθέμεθα, πλὴν οὐχ ὥστε καὶ ἐλεύθερον εἶναι χρῆσθαι πάλιν τοῖς αὐτοῖς. Οὐδὲ γὰρ καλὸν οὐδὲ συμφέρον τοῦτ' ἔδδοκει τῷ παντὶ τῆς Ἐκκλησίας πληρώματι, ἐξῆναι αὐτῷ τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρεῖν, ἀμφιβαλλομένῳ καὶ μηδὲ παρὰ τῶν κανόνων κερτημένῳ τὸ ἐνδόξιμον. Μόνους γὰρ οὗτοι τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐπιτάσσει τὸν λαὸν τὰ τῆς θεοσεβείας ἐκδιδάσκειν, κἂν τις ἀνακινηθεῖ ἡ λόγος γραφικῶς, φασίν, ὡς οἱ θεοφόροι Πατέρες τούτων σαφηνίζουσιν. Περὶ ὧν καὶ ὁ διὰ τοῦ ἐπὶ τούτοις ἐκτεθέντος Τόμου συνοδικῶς ἐξεφωνήθη ἀφορισμός. Οὗ καὶ αὐτοῦ καταφρονήσας ἐπέτεινε τοῦτο πλέον, γραφαῖς πάλιν ταῖς αὐταῖς καὶ διαλέξει χρώμενος, ὦν ὀποχὴν τελείαν ἔχειν παρηγγέλη. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν ἀμφιβόλοις ἔκτοτε ἦν. Προῖων μέντοι καὶ ἔτι πλέον ἀμφιβόλοις τὸ σέβας κατεφαίνετο, μηδὲ ὁμολογίαν, ἣν ἐγγραφον ἀπητεῖτο παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιδοῦαι θελήσας. Πῶς οὖν ἐμελλε παραθεωρηθῆναι τὰ παρ' αὐτοῦ ἰσχυρογνωμονοῦντος, καὶ μήτε τῶν τοιοῦτων συγγραμμάτων ἀποσχέσθαι θέλοντος, καὶ τοὺς πολλοὺς ἀνασελόντος, τοῖς διερχομένοις παρ' αὐτοῦ προσέχειν πείθοντος, παρεμνησκόντος δὲ καὶ τοῦ Τόμου ἐνια, καὶ ἀνοποτάκτως πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἔχοντος; Ἀμέλει οὐδὲ παραθεωρήθη, ἀλλ' ὡς τὸ φρόνημα καὶ τὸ σέβας ἀμφι-

βολον, ὡς ὁμολογίαν ἔγγραφον δεδωκέναι μὴ θελήσαντα, ὡς ἀπειθή. καὶ ἀνυπότακτον τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ὡς θορύβου καὶ ταραχῆς αὐτῇ αἰτιώτατον, ὡς νεοφανῆ καὶ ξένα δόγματα παρεισάγειν φιλονεικούντα, ἀπόβλητον διὰ ταῦτα παρ᾽ αὐτῆς ἐποίησατο ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, δίκαια πάντως ποιούσα, τοὺς μὲν νεοφανεῖς δογματιστάς, μᾶλλον δὲ παρερμηνευτὰς κατασχύνουσα, ἑαυτῇ δὲ περιποιουμένη τὴν ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς καὶ πατρικαῖς παραδόσεσι βαθεῖαν γαλήνην καὶ εὐστάθειαν, περὶ ἧς πολλῇ καὶ μεγάλῃ γέγονεν ἡ φροντίς καὶ τῇ Θεοστερεῖ, κρατίστη καὶ ἀγία μου δεσποίνῃ, καὶ τῷ Θεοδωρῆτῳ καὶ κοιμοπολίτῳ ταύτης βλαστῷ, τῷ κρατίστῳ καὶ ἀγίῳ μου αὐτοκράτορι, ὡς καὶ σεπτὰ τούτου χάριν ἀπολυθῆναι προστάγματα τῆς ἀγίας βασιλείας αὐτῶν. Καὶ χάρις τῷ Θεῷ, τῷ τοιούτους ἡμῖν δωρησάμεν ὀρθοδόξους ἀνακτας, καὶ προμάχους, καὶ προστασίας τῆς Ἐκκλησίας· αὐτοῦ. Τούτων καὶ ἡμεῖς τὸν Θεοφιλῆ ζῆλον καὶ τὴν εὐσέβειαν εἰδότες, χεῖρας ἀεὶ πρὸς Θεὸν ἰκετίδας ἀφρομεν, καὶ εὐχόμεθα γαλήνιον αὐτοῖς καὶ εὐθυμον τὴν βασιλείαν χαρίσασθαι, ἐπὶ χρόνον μῆκιστον. Λείπεται τοιγαροῦν αἰσχύνῃς καὶ ἐντροπῆς ἀναπιμπλάσθαι αὐτὸν τε καὶ τοὺς αὐτοῦ ὄπαδους, καὶ σπουδαστάς, καὶ οὐμόφρονας, ὡς δὴ τι σεμνὸν, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναγκαῖον τὰς ἐκείνου συγγραφὰς καὶ φωνὰς, ἵνα μὴ λέγωμεν καινοφωνίας προβαλλομένους ἐπὶ τοῖς προσήκουσι λαχόντας τὴν δίκην ἐφ' ἑαυτῶν, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος Μονεμβασίας, ὡς τὰ αὐτὰ τῷ Παλαμᾷ καὶ τούτου φρονούντος ἐπὶ ταῖς γραφικαῖς παρεξηγήσεσι, καὶ καθαρῆσει καθυποβληθέντος, διὰ τὸ μὴ πίθεσθαι ἀποσχέσθαι τούτου, μηδὲ ὁμολογίαν δοῦναι, ἣν ἀπαιτεῖτο τοῦ οικείου φρονήματος καὶ σεβάσματος. Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ οἷς ὅπως ἂν τηρηθεῖν ἄρωται τῷ ἄρχιεπίσκω δαίμονι μέλει, οὗτοι πάση φυλακῇ τηρεῖν δεύουσι πανταχόθεν ἑαυτοῦ. Τρόπος δὲ οὗτος αὐτοῦ, καὶ ἀγὼν μέγιστος, ἐξεγείρειν ἀεὶ σκανδαλοποιούς ἀνθρώπους τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἄλλ' ὑμεῖς ὡς τῶν εὐαγγελικῶν, καὶ ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν παραδόσεων ἐθάδες καὶ τρώφιμοι, καὶ γνήσιοι τῆς Ἐκκλησίας υἱοὶ τῇ παντελεῖ τῶν ὁμοφρόνων τῷ Παλαμᾷ ἀποχῆ καὶ ἀνεπιμείλιξι, ἀβλαβεῖς ἑαυτοὺς τρεῖσαι σπουδάσατε. Τίς γὰρ καὶ χρεῖα τῆς αὐτῶν ἐπιείκειας καὶ ἀκροάσεως; Τίνος δὲ καὶ χάριν οἱ φώρος τῆς μὲν Ἐκκλησίας ἀφηνιάζουσιν, ἀρχιερατικῶν δὲ ἔργῳ ἐπιτίθενται, καὶ φιλοῦσι διδάσκειν, καὶ ἀναπειθεῖν φιλονεικοῦσιν, ὡς δὴ καλῶς παρ' αὐτῶν λεγόμενα; Ἡμῖν δὲ καὶ δακρῦσαι πολλάκις ἐπ' αὐτοῖς ἐγένετο, πιστεύσατε, ἐνθυμουμένοις οἷαν ἀρετῆς ὄντιν λιπόντες, εἰς ὅσον ἐξεκυλισθησαν βάρβαρον φληέριδι πάθει ἠττηθέντες, λιπόντες τὴν ἐν γαλήνῃ τῶν λογισμῶν κυβέρνησιν, καὶ γε θορύβου μὲν ἑαυτῶν τὴν καρδίαν, θορύβου δὲ καὶ αὐτὴν ἔχοντες τὴν ψυχὴν, φιλέθρως τε καὶ φιλονεικῶς διακείμενο: ἐπὶ τὸ συστῆσαι τὸ περιεστάμενον αὐτοῖς. Καὶ οὐδὲ ἐκεῖνο συνιδὶν ἔχουσιν, ὡς οὐ καλὸν, οὐδὲ ὄσιον, ὅρια Πατέρων κινεῖν, καὶ ἀντιφέρεσθαι, καὶ μὴ ὀφείλειν, μηδὲ πειθαρχεῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τοῖς ὀδομασμένοις αὐτῇ καλῶς Θεοῦ χάριτι καὶ κανονικῶς.

Ἄλλὰ καὶ αὐτονομία χρῶνται καὶ ἀνήκοντα ἑτέροις ἀνερευθριάστως πράττουσι, καὶ μοναχοὺς ἀποκείρουσι, μηδὲν δὲ αὐτοῖς ἐνδεδομένον. Τετολμήκασι δὲ τοῦτο καὶ εἰς παῖδα εὐγενῆ πολλῇ τῇ πρὸς αὐτὸν ἀπάτη χρησάμενοι. Ἀπέχεσθε τοῖνον τῶν τοιούτων ἀπὸ ψυχῆς, ἐξεχόμενοι τῶν ὀρθοδόξων δογματῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπεὶ γὰρ διὰ τὰς εἰρημέναις αἰτίας ἀδεκτός ἐστι προφανῶς καὶ ἀπόβλητος τῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ Παλαμᾶς, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἀπόβλητοὶ εἰσιν αὐτῷ καὶ οἱ τὰ αὐτοῦ φρονούντες, καὶ οἱ τούτῳ πεπιθόμενοι, καὶ οὐκ ἔστι τοῖς τοιούτοις μερὶς τις οὐδὲ κληρος, ἕως τῆς αὐτῆς ἔχονται γνώμης. Ἀπέχεσθε τοῖνον τούτων πειθαρχούντες τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ στέργοντες, καὶ ἐμμένοντες ἐν ταῖς εὐαγγελικαῖς καὶ ἀποστολικαῖς παραδόσεσιν. Ἐπεὶ γὰρ ὅτε καὶ μὴ τοιοῦτοι ἦσαν τὸ σέβας, δηλονότι ἀμφίβολοι, καὶ προδῆλως ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀπόβλητοί, οὐδ' οὕτως ἐπὶ τοῖς δόγμασι καὶ τῇ τῆς θεοσεβείας διδασκαλίᾳ ὑπακούειν αὐτῶν ὀφείλετε, ὡς τοῖς ἀρχιερεῦσι, καθὰ καὶ φθάσαντες εἴπομεν, τοῦ τοιούτου ἔργου ἀνήκοντος, οἷς καὶ ἀπαραιτήτως πειθαρχεῖν ὀφείλετε, καὶ μηδαμῶς ἀντιτείνειν. Οἷα παρὰ Θεοῦ οἰκονόμοις δεδομένοις ὑμῖν τῆς σωτηρίας καὶ λόγον ὑφέξειν ὑπὲρ ὑμῶν μέλουσι. Τίς ὁ λόγος δοχὴν τοῖς τοιούτοις ἀμφιθόλου ἐν ὑμῖν εὐρίσκειν, καὶ κίνδυνον ὑμᾶς ἐντεῦθεν ἔχειν ψυχῆς καὶ ἀπώλειαν; Καὶ γε μηδεὶς οἰσέσθω δι' ἄλλο τι τῶν ἀπάντων τὸν τε Παλαμᾶν καὶ τοὺς τοῦ Παλαμᾶ τῆς Ἐκκλησίας ἀποβλεῖν· τοῦ ἀκιδήλου δὲ χάριν αὐτῆς τῶν δογματῶν, ἐπεὶ ἐάλωσαν οὗτοι καὶ ἐπ' ἐνόιος τῶν τοῦ Τόμου, ὡς ἤδη εἴρηται, παραχαράττοντες, καὶ μεθερμηνεύοντες αὐτὰ, καὶ εἰ γε τῆς ἑαυτῶν ὑμῖν μέλει ὠφειλας καὶ ἀσφαλείας, τελείως τούτων ἀπέχεσθε, εἰρηρικῶς καὶ ἀταρβῶς πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους ἔχειν σπουδάζοντες, καὶ κατεργάζεσθαι τὰς πρὸς τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν ἧς καὶ πάντας ὑμᾶς ἐπιτυχεῖν γένοιτο ἐν Χριστῷ, οὗ καὶ ἡ χάρις εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

« Sermo patriarchalis, quo proseribuntur Palamas, et illius fautores, concordēs, auditores, et a sancta Dei Ecclesia, tanquam fidei innovatores, extruduntur. Medioeritas nostra, cui administratio est cura animarum vestrarum a Deo concredita est, cum modis omnibus vestram salutem procurare debeat, et jam audiverit, nonnullos ex vobis perturbari a Palamæ sequacibus, fautoribus, et concordibus, necessarium esse duxit, has ad vos litteras exarare, ne veri ignoratione aliqui ex vobis abripiantur. Quare attendite, quæ dicemus: multa enim indo sequentur commoda; et insidiatoribus hisce, et sententia et cultu ambiguis, nec non refractariis, contumacibus, et alienis propierea ab Ecclesia; qui enim vobiscum non est, contra vos est; et qui vobiscum non colligit, dispergenti similis est; his inquam, insolentibus, ac superbis, et omnia sibi promittentibus, res vestræ, quod cum Deo dicatur, non ita in vasu faciles erunt. Sermo ab hoc eodem ordietur, cui ipsi adhaerent, et pro quo multa sibi jactant, propugnatores proprii cœtus nacti: eo

namque concusso et perturbato, cadet omnino et A
 universa illius congregatio. Et jam intelligite. Pala-
 mas hic atque Barlaam, mutuo decertantes, et
 ce impietatis crimine alius alium insimulantes,
 disquisitioni synodali demandati sunt. Nostis fore
 omnes, neque ignoratis maximum illum in Ecclesia
 congressum, in quo, stellæ instar, præfulgebat pi-
 etatis propugnator imperator noster, celebris ac
 beatæ memoriæ, pater potentissimi et sancti mei
 imperatoris, cum senatus principibus. Et primus
 quidem Barlaam, tanquam prava sentiens et elo-
 quens, tum de inaccessibili Transfigurationis lu-
 mine, tum de oratione illa : « Domine Jesu Christe,
 Fili Dei, miserere nostri, » condemnatur, et sic
 secundum canones ad accusandum ineptus judica-
 tur. Cum vero statim nos in varias etiam senten-
 tias divideremur, de Palama, tanquam qui forte in
 aliis errasse quoque deprehenderetur, in hoc etiam
 sacras divinasque leges audiventes, quæ sine accu-
 satore et probatione neminem condemnare præci-
 piunt, alio modo rem esse dirigendam decrevimus.
 Quare illius examen in aliud tempus distulimus ;
 non ita tamen, ut ille liber esset, iisdemque uteretur ;
 neque enim probum neque utile universæ Ec-
 clesiæ visum est, licere illi eadem aggredi, de qui-
 bus dubitabatur, cum neque a canonibus potesta-
 tem habuisset. Solis enim canones præsulibus illa,
 quæ pietatis sunt, populum instruere permittunt :
 etsi in Scripturæ verbis controversia quæpiam nata
 sit, quemadmodum a deiferis Patribus exponatur.
 Pro quibus, tomo digesto ex synodali sententia, ex-
 communicatio lata est ; qua ille neglecta, malum
 adauxit, scriptiones rursus easdem et disputationes
 usurpans, a quibus, ut omnino abstinere, jussum
 fuerat. Proptereaque ex eo tempore in ambiguo res
 erat, et succedente tempore magis ac magis circa
 pietatem Palamas ambiguus videbatur, cum nec
 professionem fidei inscriptis, ab Ecclesia postulatam,
 exhiberet. Quomodo itaque res illius negligi poterant,
 dum ille perveracius inhæreret proposito, nec a si-
 mili bus commentariis abstinere, et multos pertur-
 bans, ad expositiones suas amplectendas compelleret,
 male etiam Tomi nonnulla exponeret, neque
 Ecclesiæ se submitteret ? ideoque non neglectus est,
 sed ut sententia et pietate ambiguum, et professionem
 scriptam tradere renuentem, ut perveracem et Ec-
 clesiæ Dei subditi nescium, ut tumultus et conten-
 tionis potissimam causam, ut novorum peregrino-
 rumque dogmatum assertorem, Dei Ecclesia virum
 a se ipsa proscriptis ; juste equidem, novorum dog-
 matum auctores, imo in alias atque alias sententias
 scripta Ecclesiæ detorquentes, contumelia probro-
 que afficiens, et sibi ipsi in apostolicis et paternis
 traditionibus profundam tranquillitatem ac stabili-
 tatem procurans. De qua magna et ingens sollicitudo
 invaserat, a Deo coronatam potentissimam et
 sanctam meam dominam, et a Deo datum ac
 mundo desiderabilem illius surculum, potentissimum
 et sanctum meum imperatorem ; ut et venge-

randæ propterea sancti eorum imperii sacræ ex-
 pedite sint. Et gratiæ sint Deo, qui nobis impe-
 ratores orthodoxos, et Ecclesiæ propugnatores ac
 defensores, elargitur. Horum etiam nos divinum
 zelum et pietatem considerantes, manus semper ad
 Deum supplices tendimus, precamurque, quietum
 illis et pacatum imperium ad annos plurimos con-
 cedi. Reliquum itaque est, ut verecundia et confu-
 sione ipse et sequaces et fautores et concordem im-
 pleantur, qui tanquam venerandum quilibet, et
 Ecclesiæ necessarium, illius, qui commiseritis præ-
 nis, et iis quas sibi ipsi antea indixerat, mulctatus,
 et propter jam dicta in iudicium vocatus fuerat una
 cum hypopsephio Monembasiæ, commentaria et
 voces, ne dicamus recens nata dogmata, aliis proponunt.
 Damnatus præterea est dictus Monembasiæ
 hypopsephius, qui eadem ac Palamas sentiebat in
 pravis divinorum Eloquiorum expositionibus, et
 quod ab eo se disjungere, et professionem propriæ
 sententiæ et cultus tradere nollet. Verumtamen,
 quibus id in animo est, ut malorum omnium au-
 ctoris dæmonis telis impenetrabiles fiant, omni stu-
 dio se quacunque ex parte defendere debent. Mu-
 dus quippe illius est, et ingens certamen, semper
 scandala serentes in Ecclesia homines excitare.
 Sed vos in evangelicis et apostolicis et paternis
 traditionibus assueti, et exculi, et legitimi Eccle-
 siæ filii, omnimoda ab iis qui Palamam sequuntur,
 separatione, immunes vosmetipsos conservare stu-
 dete. Quis enim eorum commercii et auditorii
 usus ? Cujus vero gratiæ fures Ecclesiæ quidem
 imperium detrectant, archieratica vero opera ag-
 grediuntur, amantque docere, et persuadere con-
 tendunt, bona esse quæ ab ipsis enuntiantur ? No-
 bis porro sæpius eos illacrymare contigit, mihi
 credite, considerantibus, quali veritatis via relicta,
 in quantum se barathrum præcipitarint, conten-
 tionis obnoxii, qui negligentes in tranquillitate cogi-
 tationum gubernationem, licet tumultu suum cor,
 tumultu suam animam oppletam obtineant, odiose
 atque contentiose, quod ipsi proponunt, confirmare
 satagunt, nec illud animo capere possunt, neque
 probum neque justum esse, Patrum terminos di-
 movere, et adversari, et non cedere neque obedire
 D
 Ecclesiæ in iis quæ ab ipsa probe et secundum cano-
 nes divina gratia decreta sunt ; sed et libertatem,
 ac si sui essent juris, usurpant quæ ad alios
 pertinent, ipsi inverecunde operantur, et cum fa-
 cultatem nullam habeant, monachos detondunt,
 idque etiam in juvenem nobilem, multis plectum
 fraudibus, non sine audacia præstiterunt. Ab his
 itaque toto vos animo semovete, orthodoxis Ec-
 clesiæ dogmatibus adherentes. Cum itaque propter jam
 dictas causas proscriptus sit ab Ecclesia Palamas,
 eodem ac ille modo proscripti sunt omnes, qui
 a que ac ille sentiunt ; quippe illis credunt ; neque
 est similibus pars ulla sive hæreditas, quoad eandem
 sententiam sectantur. Separate itaque vos ab istis,
 Ecclesiæ obedientes, acquiescentes perseverantes-

que in Evangelicis et apostolicis traditionibus. Etenim, licet non tales essent pietate, ambigui scilicet et palam hostes et adversarii, et ab Ecclesia ejecti, nihilominus neque hac ratione in dogmatibus et doctrina de pietate illis credere debetis, cum id ministerii, ut jam diximus, ad antistites pertineat, quibus sine ulla exceptione obedire debetis, nec ullo modo adversari; cum sint a Deo tanquam œconomi vobis traditi salutis, et rationem pro vobis reddituri. Quæ ratio fuerit, hosce ambiguos locum apud vos possidere, quo periculum animæ subeatis et excidium? Nemo interim existimet, propter aliam causam Palamam, illiusque socios ab Ecclesia ejectos, quam ob adulterata ipsius Ecclesiæ dogmata: cum et ipsi deprehensi sint in nonnullis, tomii verba, ut jam diximus, adulterantes, et in pravam expositionem trahentes. Quare, si nobis vestra utilitas et securitas cordi est, omnino eos vitate, pacifice et tranquille inter vos ipsos, nec non et alios, viventes, complete opera, quæ ad vestram salutem necessaria sunt: cujus utilitatem compotes statis in Christo, cujus gratia sit cum vobis omnibus. » Et hæc de Palama illiusque hæresibus in præsentia satis sint; reliqua opportuniore tempore prosequemur. Palamas itaque Gregorius, ut vides, non proprias hæreses tantum, ob quas etiam ab ipsis Græcis, plurimarum synodorum calculo, damnatus est, fovit et propagavit; sed Græcorum etiam errores adversus Latinos, scriptis editis, tutatus est. Editæ sunt Londini Orationes C demonstrativæ duæ, *De processione Spiritus sancti contra Latinos*, Græce tantum. Scripsit etiam *Refutationes ad Joannis Vecci Epigraphas*, de eodem argumento, editas Græce et Latine, interprete Arcudio, cum Responsionibus Bessarionis. Alia quoque scripsisse non dubito hominem nugacissimum

A et procacissimum, qui semper scriptorum mole et multiloquentia, non argumentorum robore, adversarios opprimere conatur: nullas habet veneres, nullum ingenii acumen: satis illi est, si, quæ alii ante ipsum dixerant, lutulentiore calamo percurrat, et chartis illinat; sub pietatis specie, ubique venenum spirat. Et tamen hunc improbissimum hominem, ac si unus et præcipuus ex sanctis et doctoribus foret, nonnulli ex Græcis inter sanctos collocarunt, et, hymnis ac aliis canticis editis, in Ecclesia celebrarunt, et nunc quoque celebrant. Quæ in Triodio de illo afferuntur, a Philotheo patriarcha Constantinopolitano male assuta, alibi examinavimus. Collectoris etiam, sive editoris incogitantia factum est, ut in Tomo IX *Bibliothecæ Patrum*, in duarum orationum titulo, quarum ipse auctor fuerat, *sanctissimus* nuncupetur. Quod maxima et improbavit Gennadius patriarcha, Græcos alloquens pro concilio Florentino: « Vos, Græcos, quamvis flagitiosissimos et stultissimos, si solum adversus Latinos dicant, omnium sanctissimos arbitramini; inter alios quidem multos, quemdam qui vocatur Palamas, et Ephesi Marcum, hominem nec satis mentis compotem, sed tumidum sapientiæ ostentatorem; nulla virtute vel sanctitate subnixos, quia loquuntur et scribunt solum contra Latinos, extollitis et celebratis, eorumque imagines exornatis, festumque agentes diem colitis, et veluti sanctos adoratis. » Quod, pace tanti viri liceat dixisse, falsum est. Excepta enim Thessalonica, et nonnullis in monte Atho monasteriis, nullus ex Græcis hoc ævi, jam prædictos dignos tanta commemoratione existimat; imo etiam decreto vetitum est, ne quis in posterum de iis officia in Ecclesia celebret, licet de Palama officium ab illius sectæ aliquo per summum metas in Triodio editum fuerit.

DE EODEM PALAMA

Ex ejusdem Allatii opere *De Ecclesiæ Occidentalis et Orientalis perpetua consensione*, lib. II, cap. 17, num. 2, pag. 828.

II. Sed cum videam, in harum rerum narratione non omnes convenire, neque, quid senserit Barlaamus, quid Acindynus, et quid denique Palamas, aperte dicere, sed veritatem mendaciis contaminare, immorandum est paululum referendo negotio, minime incurioso, nec omnibus obvio. Accessit itaque Byzantium Barlaamus Calaber, non rebus ecclesiasticis tantum, sed philosophicis etiam scientiis nobilis; inquit in monachorum, eorum potissimum, qui se Ἠσυχασταὶ a quiete, et animo imperturbato nuncupabant, vitam, instituta examinat, orandi etiam modum perpendit, et, cum quædam observasset, quæ ipsi non usque adeo placerent,

D scriptis etiam editis, eorum aliorumque plurimorum insimulat. Namque eos, ut Euchitas et Massalianos, veterum hæreticorum appellatione, et τὸν Ὀμφαλοψύχου, *Umbilicanimos*, condemnavit. Quid Euchitæ Massalianique fuerint, veterum scriptorum libri satis tibi suggerent. De Omphalopsychis, quod non ita se habet, aliquid dicemus. Neque enim ita eos vocavit Barlaamus, veluti ventri deditis, et quasi animam in ventre ferentes, eo modo quo olim Tertullianus, ad Montanum transgressus, appellare solebat ortho-loxos *psychicos*, animales, voluptuarios, etc. ut ἄμφαλψυχοὶ sint *gastrimargi*, et quod Apostolus ait, *Ventres pigri*. Licet enim Gregoras eos-

dem monachos veluti crapulae et vinolentiae deditos, ut Cantacuzenus, lib. iv, scribit, arguit; non inde tamen id sibi nomen obtinuerunt; nam ita dicti sunt a modo, quo preces Deo effundebant, non tum recens nato, sed multa ante a Simeone Xerocerci monasterii abbate invento, et Hesychnstis, scripto etiam, tralito. Is in opere, quod *De sobrietate et attentione scripsit*, haec praecipit: Καθίσας ἐν μιᾷ γωνίᾳ κατὰ μόνας πρόσκειαι ποιῆσαι ὁ λέγω σοι. Κλείσον τὴν θύραν, καὶ ἔπαρον τὸν νοῦν σου ἀπὸ παντὸς ματαίου, ἤγουν προσκαίρου. Εἶτα ἐρείσας τῷ στῆθει σὸν πώγωνα, κινῶν τὸν αἰσθητῶν ὀφθαλμῶν σὺν ὄλῳ νοῦ ἐν μέσῳ τῆς κοιτίδας, ἤγουν κατὰ τὸν ὀμφαλὸν, ἀγξον καὶ τὴν τῆς βίβης τοῦ πνεύματος ὄλκην, τοῦ μὴ ἀδεῶς πνεῖν. Ἐρευνήσον ἔνδον ἐν τοῖς ἐγκάτοις εὐρεῖν τὸν τόπον τῆς καρδίας, ἔνθα ἐμφυλοχερεῖν πεφύκασι: πᾶται αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις. Καὶ πρῶτον μὲν σκότος εὐρήσεις, καὶ πάχος ἀνένδοτον ἐπιμένοντος ἐξ σοῦ, καὶ τοῦτο τοῦ ἔργου νοκτὸς καὶ ἡμέρας ποιουμένου, εὐρήσεις, ὧ τοῦ θαύματος ἰλληκτον εὐφροσύνην. Ἄμα γὰρ εὐρῆ ὁ νοῦς τὸν τόπον τῆς καρδίας, βλέπει παρευθῶ; ἀ οὐδέποτε ἠπίστατο. Βλέπει γὰρ τὴν μεταξὺ τῆς καρδίας ἀέρα, καὶ ἑαυτὸν φωτεινὸν ὄλον καὶ διακρίσεως ἐμπλεον. « Attende, ut facias quod tibi dico; clausis foribus sedeas in uno aliquo angulo seorsim, mentemque tuam abstrahas ab omni vanitate, omni re fragili et caduca. Deinde nientum tuum pectori innexum inhæreat, moveasque sensibilem oculum cum tota mente tua in medio ventris, in umbilicum scilicet: quin etiam constringe attractionem spiritus narium, ut non facile spires; et inquire intus in visceribus, ut reperias locum cordis, ubi animi facultates morari solent. Et primum quidem invenies tenebras, et crassitudinem minime cedentem: ubi vero persistiteris, ac dies noctesque in hoc opere consumpseris, o rem admirandam! percipies lætitiām, quæ nullo puncto temporis intermittit. Quam primum enim mens locum cordis repererit, statim aspicit, quæ nunquam sciebat. Siquidem viso aere, qui inter spatium cordis exstat, se ipsa totam lucidam et discernendam præbet. » Vides, eos in medium ventrem, umbilicum nempe, oculos dirigere, ibique facultates animæ commorantes intueri? Id etiam Palamas plurimis locis confirmat; ut adversus Palamam Demetrius Cydonius probat. Quare recte *Umbilicani* dicti sunt, quod in umbilico animam, illiusque facultates quærent et invenirent, tum demum lumine implerentur. Si petas ab ipsis, lumen illud, quo ita dispositi homines circumfundebantur, quid esset, post multas verborum ambages respondent, esse gloriam deitatis increatum; et eam tamen humano visui subijci. Ad quæ confirmanda, lumen, quod in Transfiguratione Domini apparuit, adducitur. Cum itaque Barlaamus Hesychnstas ob hæc ipsa aliaque perstringeret, et præcipue lumen transfigurationis; Byzantium accedens, rem defert patriarchæ et synodus indicitur.

A Cum autem cernerent imperator et patriarcha, si de dogmate quæstio mota fuisset, multas inde turbas in Ecclesia excitatum iri, quæstiones similes prohibent, et Barlaamum, tanquam procacem, et monachis injurium condemnant, condemnaturi paulo post etiam Palamam, si mors ipsa Andronici iudicium non interrupisset. Et mentitur palam Cantacuzenus, qui narrat, Barlaamum veni in ob stulte dicta petiisse, fassumque fuisse quod in Thabor lumen discipulis circumfulsit, gloriam Dei, principii expertem, et æternum esse lumen, rediisseque in gratiam Palamæ; tacens, contra eundem Palamam pœnas a synodo constitutas, ne etiam in posterum aliquid de dogmate pertractaret. Sed Cantacuzenus, dummodo suum tueatur Palamam, omnia invertit. Quod præsumebant, sed temere, Palamitæ ex condemnatione Barlaami, non tantum antea in publicum edita dogmata, sed etiam quæ post synodum ab ipsis de novo addita fuerant, ab eadem synodo approbata fuisse; idque cum ad aures patriarchæ pervenisset, ne minus cauti fraudibus Palamitarum seducerentur, quid in ea synodo actum fuerat, ita declarat: Πατριάρχου περὶ τοῦ Τόμου. Ἔστι μὲν ἀπὸ τοῦ Τόμου καταγραφὴ τῷ μὴ πρὸς ἀπέχθειαν κρίνειν ἐθέλοντι ὡς ἐπὶ μόνους τοὺς δυοὶ κεφαλαίους ἐγένετο ἡ κρίσις; καὶ ἡ ἀπόφασις τῷ περὶ τοῦ ἐν τῷ Θαβωρίφ, λέγω, θείου φωτὸς, καὶ τῷ περὶ τῆς εὐχῆς, ὡς δηλώσομεν προΐοντες. Καὶ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς δυοὶ κεφαλαίοις καταδεδόθη καὶ ἀπεπέμφθη ὁ Βαρλαάμ· καὶ τὸ ἐν τῷ Τόμῳ τεθὲν τοῦ ἐπιτιμίου βάρους ἐπὶ δεφευδεύσει τῶν μοναχῶν τῶν δύο τούτων ἕνεκα μόνων κεφαλαίων ἐπέθη. Ἀκούω δὲ νῦν, ὡς ἰσχυρίζονται λαχεῖν τὴν δικαιοσύνην ἐπὶ πᾶσι τοῖς πρότερον καὶ ὑστερον δογματιζομένοις παρ' αὐτῶν. Τοῦτο ψευδὸς ἐστὶ προφανές, καὶ διαβολή. Πῶς γὰρ δεφευδεύειν καὶ δικαιοκτείν αὐτοὺς ἐμέλλομεν ἐπὶ τοῖς μήπω λαληθεῖσιν εἰ; τὸ μέσον τῆς συνόδου, μηδὲ κριθεῖσιν; Ἐπὶ γὰρ τῇ συνοδικῇ τῆς ὑποθέσεως ἐξετάσει, εἰς ἣν καὶ ὁ αἰοιδιμος καὶ μακαρίτης βασιλεὺς παρουσιάσας εὐδόκησε πρόμοχος εἶναι καὶ προαγωνιστῆς τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, ὡς ὀρθοδοξότατος καὶ εὐσεβέστατος βασιλεὺς, ἀπητήθη ὁ Βαρλαάμ εἰπεῖν παρρησίᾳ περὶ τῶν μοναχῶν, ἐφ' οἷς αὐτῶν καταπατόμενος ἦν. Ὁ δὲ ἐτέραν τραπεὶς προτείπειν, ἀς δὴ καὶ προτείπειν ἀπορίας περὶ δογμάτων, καὶ ἐζητεῖ λυθῆναι αὐτῷ παρ' ἡμῶν τὰς τοιαύτας αὐτοῦ ἀπορίας. Ἀπεκρούσθη δὲ οὐ μόνον ἐκεῖνος περὶ δογμάτων λέγειν, ἀλλ' ἀ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Παλαμάς, προκομισθέντων καὶ ἀναγνωσθέντων ἐπὶ τούτῳ ἀπὸ τῶν ἱερῶν καὶ θεῶν κανόνων, ὅσοι δὴτα καὶ ἀνεγνώσθησαν. Μὴ πεπιθόμενου δὲ μηδ' οὕτω τοῦ Βαρλαάμ, προεκομισθῆσαν καὶ ἀνεγνώσθησαν καὶ ἀπὸ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ τὸ περὶ τοῦ Φωτὸς, καὶ τὸ περὶ τῆς Εὐχῆς, καὶ κατεψηφίσθη ἀπ' αὐτοῦ τοῦτοῦ τοῦ οἰκείου συγγραμματος, ἐλεγχθεῖς καὶ συγγνώμην αἰτήσας· ἀναγνωσθέντος καὶ τοῦ λόγου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Διμασκηνοῦ, καὶ τοῦ λόγου τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης, οὗς ἐπὶ τῇ Δεσποτικῇ τῆς ἁγίας Μεταμορ-

φώσεως τοῦ Χριστοῦ ἐβρίθι συνεγράψαντο. Κάντεῦ Ἄθεν οὐδὲ παρεχωρήθη εἰπεῖν τι κατὰ τῶν μοναχῶν. Ἐφ' οἷς οὖν οὗτ' ἐκείνον κατηγοροῦν ἐδεξάμεθα, οὔτε αὐτοὶ ἀπολογίαν ἠντινοῦν δεδώκασι, πῶς καθολικὴν ἔσχον τὴν δικαιοσύνην; καὶ ταῦτα ἐπὶ τοῖς δογματισθεῖσι παρ' αὐτῶν, μαχομένων τῷ Βαρλαάμ, καὶ ἐπὶ τοῖς ὑστερον μετὰ τὸν Τόμον περὶ αὐτῶν θυλλουμένοις. Ἐπειράθησαν μὲν καὶ δευτέραν συγκροτηθῆναι σύνοδον, ποιούμενοι πρόφασιν τὸν Ἀκίνδυνον, ὥστε καὶ ἐχρήσαντο τῇ κοσμικῇ ἐξουσίᾳ, καὶ συνήλθον εἰς τὰ κατηγορουμένα τοῦ οὐρανίου τεμένους τῆς τοῦ Θεοῦ λέγουσας Σοφίας οἷ τε ἀρχιερεῖς; καὶ οἱ τῆς συγκλήτου ἐπ' οὗτω τοῦτω παρὰ γνώμην ἡμετέραν ἐξ οἰκονομίας αὐτῶν· ἀλλ' οὐδαμῶς παρεχωρήθη παρ' ἡμῶν τοῦτο διὰ δύο ταῦτα, ἓν μὲν, διότι οὔτε πρότερον οὔτε ὑστερον, οὔτε ὅλως ποτὲ ἀποδοχὴ καὶ θέλησις ἦν ἡμῶν ζητήσεως δογματικῆς κινήθῆναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ διὰ τὸ ἐπιτεῦθεν ἐπισφαλὲς καὶ ἐπικίνδυνον. Θάτερον δὲ, διότι κατενοήσαμεν τὴν εἰς τοῦτο παρ' αὐτῶν προσκληθέντα, καὶ ἡμᾶς συνιωθόμενον ἐαυτῷ ἐπιγράφασθαι βουλόμενον τὴν ἐπιτεῦθεν τιμὴν ὅπερ ὑφείκει ἐκρίναμεν τῆς βασιλικῆς τιμῆς καὶ μεγαλειότητος. Διὸ οὐδὲ ἐδεξάμεθα, ἀλλ' ἀπεκρουσάμεθα τὸν τοιοῦτον αὐτοῦ σκοπὸν διὰ τὰς εἰρημένας δύο αἰτίας. Ἐξήτης δὲ ἔπειτα καὶ ἠνάγκασεν, ἵνα ποιήσωμεν γράμμα τοῖς μοναχοῖς· χάριν τῶν λαληθέντων πρότερον, καὶ ἐπιτεῦθεν εἰς τοῦτο. Ὅθεν καὶ ἐξετέθη ὁ Τόμος ἀρχὴν καὶ τέλος οὐδὲν ἄλλο ποιούμενος ἀλλ' ἢ μόνον τὸ ἐν αὐτῷ διαλαμβανόμενα δύο κεφάλαια τοῦ θείου λέγουσας φωνῆς τῆς Μεταμορφώσεως, καὶ τῆς Εὐχῆς, ὡς ἦδη ἡμῶν εἰρηται. Ἐπεὶ ὦν δὴ κεφαλαίων καὶ τὰ ρητὰ τῶν ἁγίων ἐτέθησαν ἐπεξεργασίας πάσης χωρὶς καὶ ἐπεξηγήσεως, ὡς ἁγίων ρητὰ, καὶ ἁγίως λεγόμενα καὶ νοούμενα τοῖς εὐσεβῶς αὐτὰ δεχομένοις. Ἐν τοῖς δυοῖν γούν τοῦτοις κεφαλαίοις τομὴν λαβοῦσης τῆς ὑποθέσεως, τὸ ἀτάραχον ἡμεῖς περιποιούμενοι τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, βάρους ἐπανεινάμεθα, καὶ κατὰ τῶν ἐπ' αὐτοῖς τοῦ λοιποῦ κατηγορησῆναι τῶν μοναχῶν πειρασθέντων, καὶ κατὰ τῶν λέγειν ἢ γράφειν τὸ ἀπ' ἐκείνου περὶ δογμάτων. Οἱ δὲ, ὡς ἀκούομεν, εἰ τις μὲν εἰς τὰ συγγραφέντα παρ' αὐτῶν μαχομένων τῷ Βαρλαάμ, ἄτινα καὶ ζητηθέντα πολλάκις κρύπτονται, καὶ οὐ φανεροῦνται, καὶ εἰς τὰ ἐν ὑστέροις καὶ λεγόμενα καὶ γραφόμενα παρ' αὐτῶν ἀντιπίπτων εἴη καὶ ἀπελέγχων αὐτοὺς, εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Τόμου δικαίωσιν καταφεύγουσι; καὶ τὸ βάρους προβάλλοντα, ὡς περὶ καὶ αὐτὰ ταῦτα πρότερον συγγραφέντα παρ' αὐτῶν, καὶ ἂ νῦν ἐκτίθενται, καὶ διακηρυκούμενοι, εἰς ἐξέτασιν τότε τὴν συνοδικὴν προετέθη· τὸ δὲ καὶ κωλύονται τῷ τοσοῦτω βάρει, ὡς μὴ φυλάξαντες τὸ ἐπίταγμα, ἀλλὰ τούτου οὔτε πρότερον οὔτε νῦν οὔτε αὐτοῖς τούτοις οὔτε τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν ἐλομένοις λέγειν ὅλως ἐμέλησεν. Ἡμεῖς μὲν οὖν μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν Τόμον, συγγράμματα καὶ ἀπολογίας περὶ δογμάτων ἰδόντες τοῦ Παλαμᾶ, σχεδὸν ἀπίθανα ἠγησάμεθα. Διὸ καὶ ὁ εὐμηνυσάμεθα διαφόρως ἔλαθον ὡς ἡμᾶς, ἐφ' ᾧ, εἴ τι καὶ ἐπισυνέθη καὶ ἐγένετο τοιοῦτο, θεράπευσαι τοῦτο

καὶ διορθώσασθαι. Ὁ δὲ οὐκ ἐπέθετο, ἀλλ' ἐξέφωγεν. Ὡς δὲ δῆλον ἡμῖν ἐγένετο δι' ἀναφορᾶς αὐτοῦ ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἐκινήθη, καὶ λέγει, καὶ γράφει περὶ τοιούτων, ὡς ἔλεγε, καὶ ἐὰν κατασιγασθῶσιν οἱ κατηγοροῦντες, παύσεται καὶ αὐτὸς, μετεκαλεσάμεθα οὖς προσβάλλετο, καὶ εἴπομεν, καὶ ἐπετάξαμεν αὐτοῖς, ὅσα δὴτα καὶ ἐπετάξαμεν, καὶ κατεπίσθησαν, καὶ δεδώκασι ὁμολογίαν, ὡς ἀπητήθησαν, δι' ἧς ὅσα ἠσφαλίσαντο ἔστι μαθεῖν ἐξ αὐτῆς. Ἀρ' οὖν κατεπίσθη ποσῶς καὶ ὁ Παλαμᾶς; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ἔμεινε καὶ αὐθις ὁ αὐτός. Καὶ οὔτε πρὸς ἡμᾶς ἐτέλλησεν ἐλθεῖν μετκαλούμενος, οὔτε παύσασθαι τοῦ λέγειν περὶ δογμάτων. Κρατηθεὶς δὲ, ὡς ἐκράτηθη, οὐδ' οὕτως ἐπαύσατο, ἀλλ' ἔτι πλέον ἐκτίθεται τὰ τῆς οικείας δόξης, μικρὰ τοῦ ἐκφωνηθέντος βάρους φροντίζων. Ὡςτε καὶ ἔστιν ἐξ ἀπάντων συνιδεῖν καὶ συλλογίσασθαι τὸν θέλοντα εἰδέσθαι τὸ ἀληθές, ὡς ἀρχῆθεν τὸ τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως, καὶ τὸ τῆς αὐτονομίας καὶ ἀπειθείας νόσημα, πάντολμός τις ἀνθρώπος ὢν, καὶ πολὺ τὸ ἐφ' ἑαυτοῦ φρονεῖν ἔχων εἰς τὰ τοιαῦτα διηγείρε. Καὶ οὐδὲ νῦν τῆς γνώμης ταύτης ἴσχει μεταβολὴν, ἀλλ' ἔχειται ἀπρίξ τῶν δεδογμένων ἐπισπᾶσθαι πρὸς ἑαυτὸν, καὶ μεθέλκειν πειρώμενος καὶ οὐς ἂν δυνηθεῖν ἐντὸς τοῦ τοιοῦτου αὐτοῦ φρονήματος; λαβεῖν. Περὶ οὗ οὐ μέγα, εἰ ἀνθρώπος γνώμης τῆς αὐτῆς ἀνάτατος διαμείνει, ἀλλὰ μέγα καὶ τέρατι σχεδὸν ἐοικὸς, εἴ τις οὕτως, ἂν οὕτως ἔχη γνώμης, συνεργεῖν αὐτῷ βούλοιοτο, καὶ ὁμοφρονεῖν ἀπ' ἐναντίας τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ. Ἡμεῖς γὰρ ὅπως ποτὲ ἔχη τὰ πρὸ τοῦ Τόμου συγγραφέντα παρ' αὐτοῦ μαχομένου τῷ Βαρλαάμ, καὶ μετὰ τὸν Τόμον, ἐκτὸς τῶν ἐξετασθέντων δύο κεφαλαίων οὔτε βουλόμεθα, οὔτε ἀνεχόμεθα ἀκούειν αὐτῶν· ἀλλ' ἀρκούμεθα τοῖς παρὰ τῶν ἁγίων, ὡς κρατοῦνται καὶ δοξάζονται παρὰ τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, δεδιότες τὰ σχίσματα, ὡς φιλεῖ γίνεσθαι ἐν τοῖς τοιοῦτοις. Εἰρηται ἡμῖν τοίνυν διὰ βραχέων ἐν ὅλῳ ἐπὶ τῇ τιοῦτῃ ὑποθέσει τῆς ἀληθείας· ὅτι τε ἐπὶ μόνους τοὺς διακηφθεῖσι δύο κεφαλαίοις, καὶ ἐπ' οὐδενὶ ἑτέρῳ τὸ πέραρ ἢ ἐξέτασις εἰληφεν ἢ συνοδική; καὶ ὅτι ἐπ' αὐτοῖς τούτοις κατεδύθη καὶ κατεδικάσθη ὁ ἀτοπώτατος Βαρλαάμ, καὶ τοσοῦτον βάρους ἐξεφωνήθη κατ' αὐτοῦ παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, αὐτοῦ δὲ τούτους καὶ τοὺς ἄλλους μετ' ἐμβριθείας καὶ ἐπιτιμῆσεως καὶ αὐστηρίας πνευματικῆς ἐκωλύσαμεν κινεῖν ὅλως, καὶ λέγειν περὶ δογμάτων, καὶ παραχῆς, καὶ θορύβους, καὶ σχίσματα προξενεῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, καὶ εἰς τὰ πρότερον δὲ συγγραφέντα παρ' αὐτῶν μαχομένων τῷ Βαρλαάμ οὐδεμία τότε, ἢ καὶ μετὰ ταῦτα ἐξέτασις γέγονεν, ἀλλὰ καὶ ζητηθέντα κατὰ πολὺ τὰ τοιαῦτα, οὐ μόνον οὐκ ἐδόθησαν, ἀλλὰ καὶ ἔτερα δογματίζειν μετὰ τὸν Τόμον ἀνευθριάστω; οὐκ ἐπαύσαντο. Τὰ μέντοι ρητὰ τῶν ἁγίων ἡμῖν μὲν ὡς ἀνόθευτα ἐδείχθησαν εἰς σύστασιν τῶν τοιοῦτων δύο κεφαλαίων, καὶ χωρὶς ἐπεξεργασίας καὶ ἐξηγήσεως· εἰ δὲ τις πρὸς τὴν οικεῖον ταῦτα σκοπὸν ἐθέλει βιάζεσθαι, καὶ διερμηνεύειν, καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἐδράζεσθαι, καὶ ἐν ἄλλοις, ἐφ' οἷς εἴρηται, οὐ παρὰ τοῦτο πάντως; κακοὶ οἱ

ταῦτα δεξάμενοι ἀπεριέργω. Τὰ γὰρ τῶν ἁγίων τοῖς ἁγίως μὲν καὶ εὐσεβῶς νοοῦσι καὶ δεχομένοις φῶς ἐστὶν ἀληθείας πρὸς τὴν Θεὸν, τοῖς δ' ἑτέρως ἔλεγχος καὶ κατάκριμα. Πλὴν οὐδὲ ἰσχυρογνωμονοῦμεν, εἴ τι καὶ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς ἁγίων ῥητοῖς εἰπεῖν ἔχει τις, ἅτινα ἀπλῶς καὶ ἀνεξετάστως ἐδέξαμεθα ὡς ἁγίων. Ἐν γὰρ ἐστὶν ἡμῖν τὸ ζητούμενον, ἵνα τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ τὰ οἰκεία δόγματα ἀκραιφνῆ διατηρηθῆ, καὶ καθὼς ἡμεῖς ἐν τούτοις διεδεξάμεθα αὐτῆν, οὕτω καὶ πρὸς τοὺς μεθ' ἡμᾶς παραπέμψωμεν, ἀμιγῆ παντὸς νόθου καὶ ἐκφύλου δόγματος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ τοῦ ὑποψηφίου Μονεμβασίας συνοδικῆ πρᾶξις ἀρκέσει τοῖς ἐνδοιάζουσι, κάκεῖνα μετὰ τῶν ἄλλων τῶν ἐπὶ τῇ καταδίκῃ αὐτοῦ φέρουσα, ὅτι δύνουσι περὶ τὸ βασιλεῖον ὕψος πεφύραται, καὶ ὅτι χαίρει καὶ πρόσκειται τοῖς, οἷς δογματίζει ὁ Παλαμᾶς μετὰ τὴν τοῦ Τόμου ἔκθεσιν καὶ τὴν δι' αὐτοῦ κατὰ τῶν τοιούτων ἐπιτίμησιν.

«Patriarchæ de Tomo. Palam est ex ipso Tomo, nisi quis ex invidia atque odio res dijudicare velit, de duobus tamen capitulis iudicium actum esse et determinationem; de divino lumine in monte Thaborio, et de oratione, ut infra exponemus; et pro duobus hisce capitulis condemnatum, ejectumque Barlaamum, pœnasque in Tomo appositas, ad defensionem monachorum ob hæc duo solummodo capita indictas esse. Nunc vero audio, contendere eos iudicio se absolutos fuisse de omnibus, quæ et ante et postea decreverant. Hoc purum putum est mendacium et calumnia. Quanam autem ratione eos defendere et propugnare conarentur pro iis, quæ nondum erant enuntiata in synodo, neque examinata? Nam in synodali de hac re examine, in quo celeberrimus et beatæ memoriæ imperator sua præsentia voluit propugnator esse, atque advocatus Ecclesiæ Dei, tanquam rectorum dogmatum ante alios sectator et plissimus, missus est Barlaamus, ut publice de monachis ediceret ea omnia quorum eosdem insimulabat: ille aliam ingressus viam, proponebat, quæ sibi adhibebant, de dogmatibus quæstiones, quas sibi solvi a nobis poscebat, qui repulsam passus, non tantum ipse, sed et hic ipse Palamas, inhibitusque, ne de dogmatibus disceret, allatis lectisque de hoc ex sacris divinisque canonibus, quæcunque lecta sunt. Cum vero nec hisce cederet Barlaamus, ex ipsius Commentariis allata et lecta sunt, quæ de lumine et oratione pertractabat; et hac sua scriptione condemnatus est, in errore deprehensus, et veniam petiit. Lectæ fuerunt quoque oratio sancti Joannis Damasceni, et oratio sancti Andreæ Cretensis; quas illi in Dominicam sanctæ Christi Transfigurationis celebritatem composuerunt. Neque inde postea concessum est illi, ut aliquid adversus monachos diceret. De iis itaque pro quibus neque eum accusatorem admisimus, neque ipsi responsionem aliquam dederunt, quomodo universalem absolutionem consecuti sunt, et potissimum de iis quæ tanquam dogmata protulerunt, Barlaamo contraria, de iis etiam, quæ

A post Tomum editum circumferuntur? Conati sunt etiam secundam synodum cogere sub prætextu Acindyni, sæculari potestate suffulti, et conveniunt in catechumenia cœlestis templi Dei Verbi Sapientiæ præsules, et senatus pro hac re præter voluntatem nostram, ita illis procurantibus: sed nullo modo id est a nobis permissum: tum quod neque prius neque posterius neque unquam omnino consensus et voluntas nostra fuerit, quæstiones de dogmatibus moveri in Ecclesia Dei, propter quæ inde sequuntur discrimina et pericula; tum quod intellexerimus, eum qui ad hoc accitus fuerat, et in nos sese insinuabat, sibi vindicare, qui inde ortus fuisset, honorem, quod imminutionem imperialis gloriæ ac majestatis iudicabamus. Ideoque rem non admisimus, sed ob jam dictas duas causas conatus illius repressimus. Postulavit vero deinde et compulit, ut scriptum de iis quæ prius dicta fuerant, monachis concederemus, et morem gesimus. Quare editus est tomos, nullum aliud neque principium neque finem habens, nisi tantum duo illa, quæ in eo continentur, capitula, scilicet inquam Transfigurationis luminis, et orationis, ut jam diximus. De quibus capitibus et dicta Patrum apposita sunt, nulla addita neque expositione neque enarratione, tanquam quæ sanctorum dicta sint, et sancte enuntiata ac intellecta ab iis qui pie ea excipiunt. Cum itaque in his duobus capitibus causæ finis impositus fuisset, nos quietem Ecclesiæ Dei procurantes, gravioribus pœnis obstrinximus, tum eos qui in posterum monachos accusare niterentur, tum eos qui vel ore vel scripto de dogmatibus aliquid tradidissent. Hi vero, ut nos audimus, si quis ea, quæ ipsi cum Barlaamo decertantes scripserunt, et sæpius perquisita absconduntur, nec producantur, ea quoque, quæ illi postea dixerunt, aut scripserunt, adversatus fuerit, et eos reprehenderit, ad Tomi iudicium confugiunt, et pœnas proponunt, ac si hæc ipsa prius ab iisdem composita, et quæ nunc exponunt et publicant, in examine synodali proposita fuissent: ipsos vero prohiberi ab iisdem pœnis similia eloqui, et talibus pœnis fieri obnoxios, tanquam inobedientes, de quibus neque prius, neque nunc, neque ipsis, neque eorum propugnatoribus curæ fuit. Nos ergo, post Tomum editum, scriptiones et responsiones de dogmatibus Palamæ cum vidissemus, vix induci potuimus, ut fidem adhiberemus. Quare pluribus modis eum ad nos accivimus, ut, si quid tale acciderat, aut factum fuerat, curaremus et corrigeremus. Ille non obtemperavit, sed mandata detrectavit. Ut vero nobis innotuit, ita eodem referente, necessitate coactum, ut ipse aiebat, et loqui et scribere sineretur; et, si accusatoribus silentium imponeretur, ipse quoque scribendi loquendique finem faceret; accersivimus quos ipse proposuerat, et imperavimus ipsis, quæcunque nobis visa sunt: et obdiderunt, dederuntque professionem, uti postulatum fuerat; qua facile dignosci potest, quot ipsi sua sponsione

promiserant. An propterea etiam aliquo modo suaderi sibi passus est Palamas? Nequaquam. Sed idem, qui prius erat, permansit; neque ad nos accedere voluit, licet accersitus, neque de dogmatibus disserendi finem facere; detentus vero ea ratione, qua fieri potuit, nec ita quievit. sed adhuc magis ac magis proprias sententias promulgat. de pœnis sibi injunctis parum sollicitus, ut ex omnibus conspici colligique potest a veritatis amatore, a principio, propriæ electionis et audaciæ et contumaciæ morbum, Palamam in similia excitasse cum omnia vir audeat, qui nedum sententiam permutarit, sed mordicus sibi visis adhærens, ad seipsum compellere trahereque conatur quoscunque hac sua opinione irretitos animadverterit. De quo nil mirum est, si homo talis pervaciæ, sine ullo remedio, perseveret: sed magnum et fere ostento non dissimile, si quis, donec ille ita sentit, opem ferre voluerit, unaque ac ille sentire, Ecclesiæ Dei adversans. Nos enim, utut se habeant, quæ ab eodem cum Barlaamo decertante ante Tomum conscripta fuerant, et post Tomum, præter jam dicta duo capita examinata, neque volumus neque sustinemus audire, sed abunde nobis sufficiunt dicta Patrum, ut tenentur, et ab Ecclesia Dei exponuntur, schismata reveriti, qualia in similibus nasci consuescunt. Breviter ergo nos exposuimus summam in hac veritatis causa de duobus solummodo capitibus, nec de ullo alio synodale examen finitum, et propter hæc sola ejectum damnatumque absurdissimum Barlaamum, et tantam pœnam illi a De Ecclesia indictam fuisse. Hos autem et alios cum vehementia, increpatione, et austeritate spirituali, impedivimus, ne quid omnino moverent, aut loquerentur de dogmatibus, et turbas ac tumultus, nec non schismata Dei Ecclesiæ conciliarent; et eorum quæ prius ab ipsis, dum cum Barlaamo disputarent, aut postea conscripserunt, nullum examen factum fuisse asserimus. Imo sedulo similia postulata, tantum abfuit, ut tradita fuerint, ut etiam post Tomum alia inverecunde sanciverint et decreverint. Dicta porro Patrum non adulterata ad dictorum duorum capitum firmitatem absque ulla enarratione et expositione amplexati sumus. Quod si quis ea ad proprium scopum attrahere voluerit, et interpretari, et super illis firmari, aliisque de quibus dictum est, non propterea omnino mali censendi sunt, qui ea ita sine alio examine acceperunt. Dicta enim sanctorum iis qui sancte et pie intelligunt et exosculantur, lumen sunt veritatis erga Deum; qui alio modo accipiunt, iis sunt reprehensio et condemnatio. Nec etiam obstinate prohibemus, ne super ipsis sanctorum dictis aliquid quispiam dicat, quæ simpliciter et sine prævio examine, tanquam sanctorum, amplectimur. Unum enim est, quod a nobis procuratur, Dei Ecclesiæ propria dogmata sarta tecta conservari, et, quemadmodum nos eam accepimus, ita et ad posteros ab omni adulterio et alieno dogmate immunem transmittere.

PATROL. GR. CL.

A Imo adversus Monembasiæ Hypopsephium synodalis actio hæsitantibus satis fuerit, illa etiam præter alia in condemnatione præferens, majestati imperiali infensum fuisse, et gaudere et addictissimum esse sententiis Palamæ post Tomum editum, et pœnas per eum contra hosce publicatas. His, ut jam vides, lector, Barlaamus condemnatusq; asseritur de duobus capitibus. Palamas absolutus non est, tum Barlaamo tum Palamæ silentium de dogmatibus imponitur. Condemnatio illa quomodo se habuerit, non liquet. Quid ergo nobis Cantacuzenus tam de Barlaamo quam de Palama adeo diversa obtrudit. Nicephorus Gregoras, oculatus etiam ipse testis, refert, de dogmate nihil actum esse, ob præsentiam imperitæ multitudinis; tum, ne theologiæ mysteria profanis vulgi auribus ingererentur; tum, ne Palamas, contra disputante Barlaamo, blasphemæ doctrinæ convinceretur; synodum vero, lumen in Thaborio, increatum, et ipsum naturale Dei lumen fuisse, difficile adducor ut credam, decrevisse, cum falsum omnino decrevisset. Quidquid enim adversarii asserant, quod corporeis oculis videtur, increatum non est: lumen Thaborium corporeis oculis a discipulis visum est: tum, quidquid corporeis oculis videtur creatum est, lumen Thaborium visum est, ergo creatum est, et nullo modo increatum. Plura Philotheus patriarcha, et alii de hoc lumine, pro Palamæ sententia, editis etiam libris, disseruerunt: sed neque dictis argumentis respondent; firmumque et inconcussum stat. Quidquid est, aut Deus est, aut creatura; si Deus, ergo non conspicitur oculis corporeis; si creatura, non ergo increatum. Et dicta Patrum, quæ pro Palamæ opinione agglomerant, Barlaam potius sententiam firmare, latissime probat Joannes Cyparissiatæ, cap. 4 et 5 Decadis sextæ. Quemadmodum ex alia parte Josephus Byennius, orat. de Transfiguratione Domini, eorundem dictis Palamæ sententiam corroborat. Quid ergo dicendum est? Patresne sibi invicem contraria tradidisse? Nequaquam. Quare, uti in rebus aliis, ita in hac quoque, media via progrediendum est, ne a veritate aberremus. Id cum non assecuti fuissent neque Barlaamus neque Palamas, in varios errores lapsi sunt. Error itaque fuerit, asserere, lumen illud in monte Thaborio non fuisse deitatis illius gloriam, et lumen proprium, lumenque ab essentia divina emanans, quod unum et idem cum essentia divina erat nec aliud, ut asserunt apertissime Patres, Ephræma Syrus, Joannes Damascenus, Dionysius Areopagita, Andreas Cretensis, Cosmas Melodus, Maximus confessor, Cyrillus Alexandrinus, Joannes Chrysostomus, Gregorius Nazianzenus, Basilus Magnus et Athanasius Synadenus. Splendor enim ille, et lumen, ipsa Christi deitas beati fuit, quæ per miraculum ad illud tempus tecta, ne oculis humanis sua majestate officeret, eo die cessante dicto miraculo apparuit, et apostolorum oculos circumfulsit. Et argumentum de creato et increato nihil concludit. Verum enim est, oculis corporeis

in creatum conspici non posse, at dum oculi in statu et conditione naturæ manent, sed si, diviniore vi corroborati, ad altiora eleventur, nil impedit, corporeis hæc oculis in eminentiorem statum sublevatis, deitatem ipsam, et gloriam deitatis, quæ una cum Deo est, videri. Idque expertissima ratione confirmatur. Nam beata Virgo, quam modo assumptam canit Ecclesia cum corpore ipso, Deum et divinitatem ipsissimis oculis corporeis, sublevatis tamen et divina vi confirmatis, intuetur. Et, post iudicium universale, beati, resumptis corporibus, corporeis oculis gloriam deitatis deitatemque ipsam conspicient. Sic et die Transfigurationis duplex miraculum cernimus; alterum, cum cessat esse in corpore Christi; alterum, quod apostolorum oculos ad diviniorem aspectum excitat. De aliis divinis visionibus et splendoribus quid asserendum sit, alibi dicemus. Damnatus itaque est Barlaamus, quod lumen illud neque ex divina essentia neque divinam essentiam esse affirmabat, et præterea corporeos oculos per nullam diviniorem potentiam adeo elevari posse, ut deitatem conspiciant. Ex quo multa absurda sequi in doctrina ecclesiastica, manifestum est. Sic enim tolleretur visio beatifica post iudicium, et aliorum sanctorum gloria, qui nunc in cælo dicuntur degere, divinam Dei naturam corporeis oculis aspicientes. Damnatus est etiam ex alia parte, et iure merito, Palamas, dum lumen illud, et operationem Dei, diversum quid ab ipso Deo, quamvis increatum, constitueret; et, cum illi duo increata, et duæ deitates objicerentur, respondebat, id minime obstare; dari enim plura increata, et plures deitates, imo ἀπειρακίς ἀπειρώς, quasi diceret, *infinitus infinitas*, modo superiores, modo inferiores, et quæ oculis conspicerentur; quod plane nugari est et ad gentilium ineptias, majori etiam mensura, in tanta veritatis luce, referri. Quare iure etiam ipse, tanquam hæreticus et deorum plurimorum cultum introducens, condemnatur. Qui vero media insistit via, ut supra diximus, cum Ecclesia et sanctis Patribus sentit. Sic enim deitas ipsa, illiusque lumen increatum, corporeis oculis, sublevatis tamen, videri poterit. Idque cum ipsi non perciperent, non tantum Palamas ipse, sed alii præterea qui eum secuti sunt, dum seipsum a difficultate extricare conantur, in alios atque alios errores prolapsi sunt. Audiatur David monachus, in Relatione de dissidio Barlaami et Palamæ: "Οτι θεῖον μὲν ἔστι καὶ ἀκτιστον τὸ φῶς ἐκεῖνο καὶ θεότης παρὰ τῶν ἁγίων ὀνομάζεται, οὐκ ἔστι καὶ οὐσία Θεοῦ, ἀλλ' ἐνέργεια, καὶ χάρις, καὶ δόξα, καὶ λαμπρότης ἐκ τῆς θελας οὐσίας εἰς τοὺς ἁγίους πεμπομένη. Οἱ γὰρ ἅγιοι πάντες καὶ ἄνθρωποι, καὶ ἄγγελοι δόξαν μὲν ἀχροῦν ὁρώσι τοῦ Θεοῦ, καὶ χάριν ἀίδιον δέχονται, καὶ δωρεάν, οὐσίαν δὲ Θεοῦ οὐδεὶς ποτε ἄνθρωπος, οὔτε ἄγγελος, οὔτε εἶδε, οὔτε ἰδεῖν δύναται. « Et quidem lumen illud, divinum et increatum et deitas a sanctis nominatur, sed non est substantia Dei, sed operatio et gratia et gloria, et splendor ex divina s

stantia in sanctos missus. Omnes enim sancti, tam homines quam angeli, vident quidem Dei gloriam. temporis expertem, substantiam vero Dei nullus neque homo neque angelus vidit, aut videre potest. » Quis in tam paucis verbis tot errata, præter unum Palamiam, congere potuisset? Similia sunt, quæ narrant, Philotheus, patriarcha Constantinopolitanus, Callistus Angelicoides de spiritali participatione, Damascenus Thessalonicensis in fine concionis de Transfiguratione Domini. Et nota, Dei essentiam beatis non videri, sed nescio quam claritatem; errore antiquo Armenorum, cujus meminit sanctus Gregorius, lib. xviii *Moralium*, cap. 37. Damnatur itaque Barlaamus, damnatur et Palamas. Ergo tunc temporis Græci alia via difficultatem evaserunt; neque enim approbare poterant quod condemnarent. Quare necesse est, eos desinisse, divinam essentiam, licet incretam, et Deum, oculis corporeis, vi tamen divina sublevatis, ut jam diximus, videri posse; quod in montis Thaborii lumine accidit; illud enim increatum cum esset, visum tamen est ab apostolis. Hic immerito redarguuntur a nonnimine, ac si operationem Dei esse quid a substantia Dei diversum existimassent. Neque enim considerandum est in ea natione, quid unus aut alter tenuerit, sed quid omnes uno ore profiteantur. Et sane profiterentur nunc omnes, si Palamitas ab iis lem Græcis, veluti hæreticos damnatos, excipias, beatos, post iudicium, Deum ipsum oculis corporeis visuros. Ideo multa in Prateolo corrigunt: Adversus Barlaamum et Acindynum nonum generale concilium coactum fuit, et celebratum in præsentia illius beati et celeberrimi imperatoris Michaelis Andronici, cognomento Palæologi, imperatoris Græcorum, et Joannis ejus filii. » Nullum ex dictis conciliis generale fuit; nullum sub Michaeli habitum. Joannes Palæologus, qui subscripsit, non Michaelis Palæologi, sed Andronici junioris filius fuit: qui cum in schismate vixerit et obierit, frustra beatus nominatur. Prateolus: « Censebant isti, modo, nullum esse discrimen in divina natura, substantia, et effectu; sed idem esse, nee diversum: modo differentiam esse profitebantur, substantiam tamen incretam; ejus autem essentialia actiones, et naturales, sentiebant esse diversas, non tamen increatas, sed creatas. » Nihil horum Barlaamo et Acindyno in mentem venit, et aliud illos affirmasse, ex eorum Commentariis planum est. Quidquid tamen sit, pulso Joanne patriarcha, subrogatoque Isidoro, Palamitis addictissimo, favore etiam imperatoris Cantacuzeni, qui imperium administrabat, adeo Byzantii Palamitarum factio invaluit, ut nihil ad corroborandum proprios errores intenteram reliquerint, et coactis synodis, et Tomis editis, Barlaami et Acindyni omnia anathemati subjecerint, sua, uti pia et catholica, promulgarint, quæ postea etiam propugnarunt Callistus et Philotheus patriarchæ, ejusdem instituti cum Palama. Et hæc pro Barlaami, Acindyni, et Palamæ hæresi, satis sint.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

ΘΕΟΦΑΝΗΣ

Η

ΠΕΡΙ ΘΕΟΤΗΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΤ' ΑΥΤΗΝ ΑΜΕΘΕΚΤΟΥ ΤΕ ΚΑΙ ΜΕΘΕΚΤΟΥ.

—

GREGORII PALAMÆ

THESSALONICENSIS ARCHIEPISCOPI

DIALOGUS QUI INSCRIBITUR

THEOPHANES

SIVE

DE DIVINITATIS ET RERUM DIVINARUM COMMUNICABILITATE
ET INCOMMUNICABILITATE.

(Matthæi, Lectiones Mosquenses, t. II.)

Θεοφάνης. Ἐπεσκέψω κατὰ σεαυτὸν γενόμενος, Ἄ ἀδελφὲ Θεότιμε, τὰ ὠμιλημένα ἐναγχος, ἢ καθάπερ τινὰ περιττὴν ἀδολεσχίαν ἀμελέτητον ἀφείς, καὶ ληληθότως ὀπεκπνεῖν κατὰ μικρὸν ἑάσας, τῶν τῆς σῆς ψυχῆς ἐξεφύρησας τελέως λογισμῶν;

Θεότιμος. Τί τοῦθ' ὃ λέγεις, ἀγαθὲ Θεόφανες;

Theophanes. Considerastine tecum, frater Theotime, recens colloquium, an superflue instar nugationis neglectum et cita oblivione sopitum a mentis tuæ cogitationibus omnino abstulisti?

Theotimus. Quid dicis, optime Theophanes? Sic-

Hunc dialogum edidi ex cod. bibliothecæ SS. synodi in fol. num. 70. Ex eodem jam edidi ejusdem Gregorii aliquot homilias Mosquæ, 1776, in 8. Hic

Dialogus legitur etiam in codd. ejusdem bibliothecæ 324, fol. 260 seqq. et 344, fol. 4 seqq. ex quibus alio tempore varietates adjiciam.

cine putas mea memoria excidisse bonum illud beneficentissimumque mihi colloquium quod me tanto liberavit errore? errore, inquam, quem peperit Italus iste Barlaam et propter quem periit in exsilio, et ipse illius nescio quomodo socius factus Acindynus, sibi suisque sectatoribus certissimum periculum (κίνδυνος).

Theoph. Scio te multis implicitum negotiis, et nuper illapsam omnibus perturbationem, propter quam tuos amicos nunc imprimis tua indigere scio prudentia : itaque huic illa accommodavi.

Theot. Verum ego cunctis negotiis, scito, tantarum rerum anteposui considerationem, ita ut illæ, ob assiduum meditationem, quasi characterem in anima mea imprimerent, nec me dormientem dimitterent, et expergefacto statim quales erant apparerent menti singulas examinanti, mihi que viderer in quodam lucido veritatum divinarum contuitu firmiter stans, ubi sermonibus tuis constitutus eram, et unde velut ex aliquo prospectu aspiciendam infra jacentem profundum quemdam voraginem obscuramque abyssum caligine plenam, voraginosum scilicet errorem illorum qui, spem in mendacio reponentes, eo tantum delectantur tamque copiosam prodigunt fallaciam, ut sibi mentiantur et seipsos decipiant. Modo enim deificam Spiritus gratiam, qua sancti participes Dei vel potius unus cum Deo spiritus flunt, esse creatam audacter affirmant, et argumentis Scripturæque testimoniis omnes convincere maxima conantur industria; modo vero dicunt nos ipsius essentia Dei esse participes. Nonne sic in duas partes claudicant, et sibi suisque sermonibus contradicentes utrinque ventiantur et semetipsos fallunt? Nam quomodo qui essentia divinæ (juxta ipsos) sit particeps, non increatum, sed creatum participat? Quomodo vero qui creata (juxta ipsos) gratia deificatur, divinæ particeps est essentia?

Theoph. Theotime, non dissonant eorum sermones cupiditati animæ istos parientis, ex quo in tam absurda elati sunt : talia enim invidis invidia suggerere solet. Illorum quidem loquela loquentibus contradicit, ostendens eos a quibus profertur non semiimprobos, sed nequissimos esse : qui enim omnino malus est, ne sibi quidem est bonus. Cæterum isti semet destruant. Tu vero, si nondum omni extricatus es difficultate, confidenter sciscitare quidquid volueris : nam cum eo qui non contentionis, sed veritatis studio percontatur, amo colloqui.

Theot. Dic mihi, quæso, ante omnia, Theophanes, quis absurdam hanc auspicatus sit doctrinam, qua deceptus Barlaam perpetuo se probrose multavit exsilio. Dicebat enim se quædam nactum esse scripta, e quibus selectos ostendebat multiplices textus, quos ægro a se animo ferri asseribat. Non ipse, aiebat, ullum subierat damnium; sed in

Α Οὕτως οἶμαι με βραδίως τῆς μνήμης ἐκβαλεῖν ὀμίλιαν ἐκείνην, τὴν καλὴν ἐμοὶ καὶ τῶν καλλίστων πρόξενον, δι' ἧς τοσαύτης πλάνης ἀπηλλάγην; πλάνης, ἣν ἔτεκε μὲν ὁ Ἰταλὸς ἐκεῖνος Βαρλαάμ, καὶ ὕψ' ἧς διόλωλε φυγαθευθεὶς, εἰσποισιάμενος; δὲ οὐκ οἶδ' ὅπως ὁ Ἀκίνδυνος κίνδυνος σαφῆς ἐαυτῷ καὶ τοῖς αὐτῷ πειθομένοις γέγονε μάλιστα ἀγύρταις.

Θεοφ. Οἶδα πολλοῖς περιστοιχιζομένον σε πράγμασι, καὶ τὸν περισχόντα θόρουτον ἀρτίως πάντας, δι' ὃν ἐλπὲρ ποτὲ τοὺς φίλους δεῖσθαι σου τῆς ἀγχινοίας οἶμαι. Ταῦτ' ἄρα ταύτῃ ἡρόμην.

Θεοτ. Ἄλλ' ἐγὼ καὶ ἀσχολίας ἀπάσης ὑπερτέραν, εὖ ἴσθι, πεποίημαι τὴν περὶ τηλικούτων σκέψιν, ὥστε μοι καὶ ἀπὸ τῆς συνεχοῦς μελέτης οἶόν τινα τύπον ἐνδύναμι εἰς τὴν ψυχὴν, καὶ μὴδὲ καθεύδοντα Β ἀνιέναι, ἐξεγειρομένῳ τε εὐθὺς παρῆναι ὡς ἐνῆν ἕκαστα βρασιάζοντι τῷ λογισμῷ. Καὶ μοι ἐδόκει καθάπερ ἐπὶ σκοπιᾷς τινος ἀμφισπαῦς τῆς ἀληθείας τῶν περὶ Θεοῦ δογμάτων ἐστηκότι βραβίως, ἐφ' ἣν ἐτύγχανον ὑπὸ τῶν σῶν λόγων ἀναδιδασθεὶς, ἐκείθεν ὡς ἐξ ἀπόπτου τινὸς κάτω που διακειμένην φάραγγά τινα βαθεῖαν καὶ διασφάγ' ἐπίσκιον διὰ πλεωνόζου, δηλονότι ψεύδους ἀμφιλαφοῦς, τὰ ἐκεῖνων ὄρῳν, οἱ ψεῦδος ἀντικρυς θέμενοι τὴν ἐλπίδα, τοσοῦτον ἐπεντροφῶσιν αὐτῷ, καὶ τοσαύτην ἐπίδαψιλεύονται τὴν ἀπάτην, ὡς καὶ σῶν αὐτῶν ἐθελοντάς καταψεύδεσθαι, καὶ ἐξαπατᾶν ἑαυτούς. Οἱ γὰρ νῦν μὲν τὴν θεοποιὸν δωρεάν τοῦ Πνεύματος δι' ἧς μέτοχοι Θεοῦ, μᾶλλον δὲ ἐν πνεῦμα μετὰ τοῦ Θεοῦ γίνονται οἱ ἅγιοι, κτίσμα διαβρῆθῆν λέγοντες καὶ δι' ἐπιχειρημάτων καὶ Γραφικῶν μαρτυριῶν πάντα; C πείθειν διὰ μεγίστης ποιούμενοι σπουδῆς, νῦν δ' αὖθις ὡς αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μέτοχοι ἔσμεν, ἄρ' οὐχὶ πρὸς τὴν κατ' ἀμφοτέρω ταυτὶ, καὶ καθ' ἑαυτῶν καὶ τῶν οικείων λόγων ἐφ' ἑκατέρου μέρους ψεύδονται, καὶ ὑψ' ἑαυτῶν ἀπατῶνται; Πῶς γὰρ ἂν ὁ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μετέχων κατ' αὐτούς οὐκ ἀκτίστου ἀλλὰ κτιστοῦ μετέχων εἴη; Πῶς δ' αὖθις ὁ κτιστῆ κατ' αὐτούς χάριτι θεοποιούμενος τῆς οὐσίας μετέχει τοῦ Θεοῦ;

Θεοφ. Θεότιμ, οὐκ ἀπεικότως οἱ σῶν λόγοι τῷ πάθει τῆς αὐτοῦς τικτοῦσης εἰκόσας ψυχῆς, ἀψ' οὐ πρὸς τὴν λογολεσχίαν ταύτην ἐπήρθησαν· σφίσι γὰρ ἐμποιεῖν τοῖς φθονοῦσιν ὁ φθόνος πέφυκε· καὶ εἰ τούτων λόγοι τοῖς λέγουσιν ἀντιλέγουσιν, οὐκ ἡμιμοχθήρους τινὰς τοῦ προεμένου, ἀλλὰ παμπληθῆρους δεικνύοντες· ὁ γὰρ τελῶς κακὸς οὐδ' ἑαυτῷ ἐστὶν ἀγαθός. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἑαυτούς καταστρεφόντων· σὺ δ' εἰ μὴ τῶν ἀποριῶν ἀπολέλυσαι τελῶς, πυρθάνου ἀδεῶς, ὅπερ ἂν ἦ σοι βουλομένῳ· τῷ γὰρ μὴ πρὸς εἶριν, ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν ζητητικῶ διαφερόντως, εὖ ἴσθι, χρίρω διαλεγόμενος.

Θεοτ. Τοῦτό μοι πρὸς Θεοῦ πρὸ τῶν ἄλλων φρόσον, Θεόφανες, τίς ποτ' ἄρα τῆς ἀντιλογίας ταύτης ἤρξε, καθ' ἣν ἡττηθεὶς ὁ Βαρλαάμ ἀεψυγίαν ὑπ' αἰσχύνῃς ἑαυτοῦ κατεψήφισατο; Γράμμασι γὰρ ἐντυχεῖν ἔλεγεν ἐκεῖνος, ἀψ' ὧν καὶ πολυστίχους ὑπεδείκνυ ρήσεις ἐκλεξάμενος, δι' ἧς παθεῖν διεβεβαίωτο τὴν ψυχὴν, οὐκ αὐτός τι βλάβος ὑποστάς· ἀλλὰ

κατὰ τῶν συγγραψαμένων ὑπόνοιαν δεξάμενος οὐκ ἀγαθὴν, μᾶλλον δὲ καὶ λίαν κακὴν. Δυσσεβῆ γὰρ ἔχειν δόξαν ὑπέλαβεν αὐτοὺς, ἦν δὴ καὶ ἀνασκευάζων, ἀντιβρῆτικὸς λόγους συνεγράψατο. Τοιγαροῦν οὐκ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν αὐτὸν τῆς ἀντιλογίας καταβάλλεσθαι τὴν ἀρχὴν.

Θεοφ. Καλῶς εἶπέ τις τῶν παλαιῶν Καισάρων, ὡς οὐχ ὑπέχειν ἀμφω δεῖ τὰ ὄτα τοῖς κατηγοροῦσιν, ἀλλὰ τῷ ἀπολογησομένῳ θάτερον ἀκήρατον φυλάττειν οὖς, ὥστε μηδαμῆ μηδὲν στέργειν μηδὲ ἀποφαίνεσθαι πρὶν ἂν διακουσῆ ἀμφοτέρων. Ταῦτα γὰρ αὐτὰ κατὰ τῆς συνόδου διεξήλθε μικροῦ καὶ ἐπὶ λέξεως ὁ Βαρλαάμ· καὶ πολὺ τῶν ἐκείνου λόγων μεταξὺ τῶν Τετραματίσμαι καὶ πέπονθα τὴν ψυχὴν, ὅφ' ὧν ἔφης συγγραμμάτων δηλαδὴ. Πρὸς ταῦτα δὲ ἡμῖν ὀλίγων ἐδέησε λόγων· εἰχομεν γὰρ τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἀνεξέλεκτον ἀντιθεσιν. Ἐξενεγκόντες γὰρ ὑπεδείξαμεν συγγράμματα ἐκείνου πολλῶν πρότερα τῶν ἡμετέρων, τείνοντα κάκεινα πρὸς τὴν προκειμένην δίκην, πρὸς ἃ καὶ ἀντέκειτο τὰ ἡμέτερα. Ταῦτα δὲ ἐκείνος τῆς Θεσσαλονίκης ἀπαίρων ἀφανίσας, ὡς γε φετο, καὶ τὰ μετ' ἐνιαυτὸν συγγραμμένα οἱ πρὸς τὰς ὕφ' ἡμῶν γεγυνοῦσας ἀντιβρῆσεις προδεικνύς ἐνθάδε, τοὺς οὐκ εἰδότες, ὡς οὐκ ἤρξε, βῆρον ἐπειθεν. Ἀλλὰ γὰρ ἀναπεφηνότος οὗτο βῆστα δολίου κατὰ τοῦτο καὶ ψευδοῦς, ἐπεὶ καὶ Θεσσαλονικεῖς ἄνδρες παρήσαν οἱ συνειδότες ἐξεταζομένης τῆς ἀρχῆς ὅθεν ἀνεφάνη πρὸ ἐνιαυτῶν τετάρτων, ὅτε μηδὲ ἦδει πως σχεδὸν, ποῦ γῆς ἡμεῖς ἐσμεν, μηδὲ διὰ γραμμάτων ἐτύγχανεν ὠμιληκῶς ἡμῖν, τότε πρὸ τοσοῦτου χρόνου πρὸς τινα τῶν ἐν ἀπλότῃ μοναζόντων ὑπακοῆν αὐτὸν ὑποκρινάμενοι, ἐκ τοῦτου τὰς λαβὰς εὐρέσθαι τῶν κατηγορημάτων, ὡς καὶ ὁ συνοδικὸς τόμος καταφανὲς τίθεται τοῖς βουλομένοις. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις τίς ὁ τῶν λόγων ἄρχων; οὐχ ὁ κατηγορῶν, οὐχ ὁ ἐγκαλῶν, δεῖ ἦν φανερώς αὐτός; Ἡμεῖς δ' οὐ μετὰ μῆνας ἤκομεν ἑπτὰ, πατριαρχικὸς γράμμασι μετὰπεμπτοί; Πῶς οὖν οὐ παντὸς μᾶλλον ἐκφανὲς, ὡς οὐχ ἡμεῖς οἱ τὴν ἀρχὴν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀντιλογίας καταβαλλόμενοι, οὐ μὴν ἀλλ' εἴτ' ἐκείνος ἤρξεν εἰθ' ἡμεῖς, ὁ δυσσεβῶς τρόποιος, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς ὁ ἄρξας;

Θεοφ. Εὖ λέγεις. Τοῦτο μὲν δὴ καὶ προῦργιατερον ἂν εἴη καὶ δυσχερέστερον μαθεῖν· ἐμοὶ δὲ οὐκ ἐτ' ἀμφισβητήσιμον οὐδέν· καὶ γὰρ ἔγνω ἀκριβῶς τὴν τοῦ ἀνδρὸς κακοδοξίαν ὄση. Μακρὰς δὲ ὀσης καὶ πολυσχιδοῦς καὶ ὑπὸ τῶν διαδεξαμένων αὐξηθείσης ἐς τὰ μάλιστα, μεθόδου τινὸς δόμοι, καθ' ὅσον οἷοντε συντεταγμένης, οὐκ εἰς κατάληψιν, ἀλλ' εἰς διασφόρεσιν τε καὶ ἐλεγχον αὐτῆς· καὶ σοὺ δόμοι μὴ ἀνεῖναι κατὰ τὸ ἐγγυροῦν, ὁδὸν ὑψηλῆσθαι τοιαύτην, ὅπως δι' αὐτῆς ἡμεῖς ἴοντες, καὶ ὡς δὴ πῶν κυκλούμενοι τῇ ἀληθείᾳ, πιπτούσας ὀρῶμεν τὰς ἐκείνων λισχηναίας, ψαλμικῶς εἰπεῖν, ἐκ τε τοῦ κλιτούς καὶ ἐκ δεξιῶν, ἡμῖν δὲ μὴ ἐγγιζούσας.

Θεοφ. Οὐ μικρὸν ἐστὶ τὸ ἀίτημα, ὃ βέλτεστε, ἐγὼ τε τοιαῦτα ἄττα οὐτε συνιδεῖν ὄξυς οὐτε ἐξεῖπειν δευρός. Σὴν δ' ὁμῶς χάριν, ἐπεὶ καὶ τοῖς ὑπὲρ δυνάμιν ἢ ἀγάπη πείθει, ἔχειρεῖν, σχήσειν ἐλπίσας

A scriptores suspicionem conceperat non bonam, seipolius valde malam; suspicatus est enim eos impiam profiteri doctrinam, ad quam refellendum refutationem composuit. Itaque a nemine dici posset ipse disputationis fundamenta jecisse.

Theoph. Recte dixit quidam veterum Cæsarum non præbendas esse ambas aures accusatoribus, sed et se defensuro unam aurem integram esse servandam, ita ut nihil admittatur aut rejiciatur quin utraque pars audita fuerit. Non eadem fere ad verbum in synodo enarravit Barlaam; et dum loqueretur, multa saucio passus sum animo pro illis videlicet quæ dicebas scriptis. Sed ad refellendum quæ asserebat paucis nobis sermone opus fuit: nam res ipsæ irrefutabilem nobis suppeditabant refutationem. Produimus enim et ostendimus scripta illius nostris multo anteriora, quæ ad præsentem litem attinebant, et quibus nostra obluclabantur. Sed illis a Thessalonica ablati et e conspectu, ut putabat, subductis, alia ibidem substituit quæ uno post anno contra refutationem nostram composuerat, et ignavis facile persuasit se controversiam non exorsum esse. Sed non minus facile detecta est fraus et fallacia, quia Thessalonicenses aderant viri scientes quæsitam originem patuisse quatuor ante annis, quando ille forsitan nesciebat ubi nos essemus nec litteris unquam nobiscum collocutus erat: tunc enim, tam longe antè, simulans se simplici cuidam monacho morem gerere, ea inchoavit quorum accusatur, ut in Actis synodi clare videbit quisquis voluerit. Præterea, quis controversiæ auctor? nonne accusator, nonne insimulator? quod ipse evidenter erat. Nos vero nonne post septem menses venimus, patriarchæ litteris accersiti? Nonne igitur clarissime ante omnia liquet non nobis tribuendum esse initium disputationis ad illum spectantis? Ceteroquin, sive ab eo, sive a nobis exorta sit, nonne ille magis inculpandus est vel potius execrandus qui impia loquitur quam qui duntaxat inchoavit?

Theoph. Bene loqueris. Id quidem melius esset ac difficilius discere; mihi vero minime dubium est: percalleo enim quantus sit istius viri error. Qui cum sit multus ac multiplex et a successoribus in deteriora auctus, methodo aliqua indigeo, quoad fieri potest præcisa, non ad hunc intelligendum quidem, sed elucidandum et refellendum; teque oro ut non omittas, quantum potes, talem ostendere viam, qua nos ambulantes, et quasi scuto veritatis circumdati, eorum deliria videamus, ut fert psalmus, cadentia a latere et a dextris, ad nos autem non appropinquantia.

Theoph. Haud parum est quod postulas, charissime, neque ego tam perspicax qui tanta conspiciam, neque tam disertus qui talia eloquar. Attamen, cum supra vires aggredi suadeat charitas,

sperans auxiliatorum mihi Deum charitatis, quem A
dam dogmatum indicem elaborare conabor quo
vera a falsis discerni possint. Hic tibi tam conveniens erit, ut adducens quascunque volueris, non solum ex nuper agitalis, sed etiam ex fere omni ævi quæstionibus, discas in omnibus veritatem. Haud parvum ille esset signum, vel potius demonstratio prædicatæ a nobis veritatis, et erroris quo detinentur qui nobis contradicere audent. Si enim hujusmodi canoni repugnare ostendantur sive veteres hæretici, sive qui nobis hodie contradicunt, consonare vero tum quæ omni tempore, tum quæ a nobis recenter pie dicta sunt, nonne igitur manifestum est in qua parte utrumque sit collocandum. Quæ enim sunt eadem eidem, sunt necessario eadem inter se: quæ autem dissimilia sunt alterutro horum, sunt et sibi invicem dissimilia. Non mirum autem quod, quæ dicturus sum, multis aliis extendam sermonibus; velut enim imam radicem et causam omniam quæ vera sunt vel falsa circa res divinas, nunc eloqui breviter volo.

Theol. Quam jucundum quod nuntias; ne amplius tardes: longum enim odit exordium qui vehementer optat discere.

Theoph. Incipio. Num intelligis res divinas aliqua esse per se credibiles, et aliqua discipuli animum excitantes ad examen et investigationem?

Theol. Eadem sunt credibilia et non? Haud intelligo quid dicas.

Theoph. Equidem quod dico elucidabo.

Theol. Explana, et tunc amplectar quod verum videbitur.

Theoph. Dixit Moyses a Deo edoctus: « Audi, Israel: Dominus Deus unus est; » nonne hoc per se est credibile?

Theol. Ita est, si dicis per se credibile quod sine demonstratione creditur. Itaque Moyses, postquam audire jussit, nullam addidit circa hæc demonstrationem.

Theoph. Bene quidem fecit. Ut enim sensus in sensibilibus rationali non indiget argumento, ita nec fides in hujusmodi indiget ratiocinio. Quare non nisi adversus incredulos prolixius super illo textu proferrentur sermones. Sed idem Moyses, Deo pariter docente, ait: « Dominus pluit super Sodomam et Gomorrhæam ignem a Domino de cælo; » et cum simul ipsi Loth in Sodomis appareret Dominus, sic in duabus conspiciebatur personis. Fide igitur id pariter accipimus.

Theol. Cur non? Quid ergo?

Theoph. Credimus igitur unum et non unum esse Dominum. Non ergo ipsa fides nos cogit et omnibus præcipit poscere et dare rationem, si quis præcipue in his offendat querendo quomodo unus sit et non

συλλήπτορα τὴν τῆς ἀγάπης Θεὸν, γνώμονά τινα δογμάτων ἐξεργάσασθαι πειράσομαι, δι' οὗ τὰ εὖ ἔχοντα, καὶ μὴ διακριθεῖν ἄν. Ὅς μέντοι καὶ σοὶ συνδέξει οὕτως ἔχειν, ἵνα προσάγων ἅπαντα βούλοιο, μὴ μόνον τῶν ἀρτί κινήθεντων, ἀλλὰ μικροῦ καὶ τῶν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος, μαθηταίους ἐν πᾶσι τάληθές. Οὐ μικρὸν δ' ἂν εἴη καὶ τοῦτο τεκμήριον· μᾶλλον δὲ ἀπόδειξις τῆς τε ὑφ' ἡμῶν κηρυττομένης ἀληθείας καὶ τῆς ἐπιχωριαζούσης πλάνης τοῖς ἀντιλέγειν ἡμῖν προαιρουμένοις. Εἰ γὰρ ἀναδειχθεῖεν τῷ ὁμοίως ἔχοντι κανόνι τὰ τε τῶν πάλαι κακοδόξων καὶ τὰ τῶν νῦν ἡμῖν ἀντιλεγόντων μηδαμῶς ἐναρμοζόμενα, ἐναρμόνια δὲ τὰ ἐξ αἰῶνος εὐσεβῆ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν λεγόμενα ἀρτίως, ἄρ' οὐκ εὐδελον, ἐν τοῖς μοῖρα τετάξεται ἑκάτερα; Τὰ γὰρ τῷ αὐτῷ τὰ αὐτὰ, καὶ ἀλλήλοις ἐστὶν ἀναγκαιῶς τὰ αὐτὰ· τὰ ὁποτέρῳ τούτων ἕτερα καὶ ἀμφοτέροις ἄρα. Οὐ θαυμαστὸν δὲ, εἰ τὰ μέλλοντα βῆθησεσθαι διὰ πάντων μοι τέταται τῶν ἄλλων λόγων· οἶνε γὰρ τὴν ἐν τῷ βάθει βίζαν καὶ τὸ αἷτιον πάντων τῶν ἐχόντων εὖ τε καὶ μὴ περὶ Θεοῦ δογμάτων, νῦν ἐκφῆναι προφηταίαι συνεπτυγμένως.

Θεολ. Ὡς ἐράσιμιον τὸ ἐπάγγελμα· μηκέτ' οὖν μέλλε· πολλῶν γὰρ ἀνέραστος προοιμίῶν ὁ σφόδρα τι ποθῶν μαθεῖν.

Θεοφ. Καὶ δὴ λέγω. Συνορθῶς ὡς τὰ τῆς θεολογίας ἐστὶ μὲν ὡς αὐτόπιστα ἐστὶ δ' ὡς παρακαλεῖ τὴν τοῦ διδασκαμένου νοῦν εἰς ἐπισκεψίην τε καὶ ἐξέτασιν;

Θεολ. Τὰ αὐτὰ καὶ πιστὰ ἐστὶ καὶ μὴ; Οὐ μαθητῶν ὁ τι λέγεις.

Θεοφ. Ἐγὼ δὲ λέγω ποιήσω φανερόν.

Θεολ. Ποίησον, καὶ τότε συνερῶ τῷ δοκοῦντι ἀληθεῖ.

Θεοφ. Ἐφη Μωϋσῆς, ὑπὸ Θεοῦ μαθὼν, « Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστὶν· οὐκ αὐτόπιστὸν ἐστὶ τοῦτο;

Θεολ. Ναί· εἴπερ φῆς αὐτόπιστον τὸ πιστευόμενον ἄνευ ἀποδείξεως. Διὸ καὶ Μωϋσῆς ἀκούειν ἐγκλειυστάμενος, εἶτ' ἀποφηνάμενος οὐδὲν ἔπειτα περὶ αὐτοῦ προσέθηκε.

Θεοφ. Καλῶς γε ποιῶν. Ὡς γὰρ αἰσθησις ἐν τοῖς ὑπ' αἰσθησίων λογικῆς οὐ δεῖταιδείξεως, οὕτως οὐδὲ πίστις ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀποδείξεως. Διὸ καὶ πρὸς τοὺς ἀπίστους μόνους ὑπὲρ τοῦ τοιοῦτου μακροῦς ἂν τις ἐξενέγκῃ λόγους. Ἄλλ' ὁ αὐτὸς Μωϋσῆς καὶ τοῦτο μαθὼν ὑπὸ Θεοῦ φησὶν ὡς « ἐπὶ Σδόμα καὶ Γόμορρα παρὰ Κυρίου πῦρ ἔβρεξεν ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ, » καὶ ὁ τῆνικαῦτα τῷ Ἀὐτῷ ἐπιφαινόμενος ἐν Σδόμοις Κύριος ἐν δυσὶν ἐφαινετο προσώποις. Πίσται οὖν καὶ τοῦτο δεχόμεθα ὁμοίως.

Θεολ. Πῶς γὰρ οὐ; Τί μὴν;

Θεοφ. Πιστεύομεν δὴ καὶ ὅτι εἷς καὶ ὅτι οὐχ εἷς ὁ Κύριος. Οὐκ αὐτὴ οὖν ἡ πίστις βιάζεται ἡμᾶς, καὶ παντάπασι διακελεύεται ζητεῖν καὶ δίδοναι λόγον, εἰ τις μάλιστα παρὰ τὰ τοιαῦτ' ἐπηραδῆσει, πῶς εἷς

¹ Gen. vii, 4.

καὶ πῶς οὐχ εἷς, ἵνα μὴ ἀποποιήσιν τινες ὧμεν καὶ ἡμῖν αὐτοῖς οὕτως ἀνακόλουθα δοξάζοντες καὶ φθειγόμενοι.

Θεότ. Πάνυ μὲν οὖν. Οὐ γὰρ τοὺς περὶ ἀκαταλήπτου λόγους ἀνθυπενέγκαι τις ἂν τῶν εὐφρονοῦντων τῷ πυνθανομένῳ πῶς τοῦτ' ἐστὶν ὀπότερον· ἐπεὶ μὴ τὴν ἑκατέρου πολυπραγμονεῖ αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως, ἀλλὰ τὴν θατέρου πρὸς θάτερον διαφορὰν.

Θεοφ. Ἄγαμαί σε τῆς συνέσεως. Ἐν γούν ταῖς τοιαύταις διπλόαις τῆς θεολογίας μικροῦ πάσαν πονηρὰν αἵρεσιν κινήθεισαν ἴδοις ἄν. Ἄλλ' ὁ μὲν ἀποδιδούς τὸν λόγον οὕτως, ὡς ἀμφοτέρω πιστά, μηδὲν ἦστον ἢ πρότερον σώζεσθαι τὰ μέρη, εὐσεβῆς· ὁ δὲ τῷ ἑτέρῳ κατὰ τοῦ ἑτέρου χρώμενος, ὀποιεῖ καὶ ὀπηδηποεῖ, δυσσεβῆς ἢ καὶ ἀσεβῆς, κατὰ λόγον τῆς προκειμένης ἑκάστης ὑποθέσεως.

Θεότ. Ποίησον καὶ τοῦθ' ὃ λέγεις, πρὸς Θεοῦ, σαφέστερον.

Θεοφ. Καὶ δὴ ποιῶ. Πᾶς μὲν ὁ τῶν ἁγίων ὄμιλος Πατέρων ἕνα εἶπον τὸν Θεὸν κατὰ τὴν οὐσίαν, τρεῖς τὸν ἕνα κατὰ τὰς ὑποστάσεις· ἄλλο μὲν οὐσης τῆς ὑποστάσεως, καὶ ἄλλο τῆς οὐσίας, ὡς ἄλλο καὶ ἄλλο σημαίνουσης ἑκατέρας· ἀκτιστῶν δὲ καὶ ἀχωρίστων οὐσῶν ἀλλήλων ἀμοφύερων καὶ τῶν ὑποστάσεων καὶ τῆς οὐσίας, οὕτω τηρήσαντες ἀσάλευτον καὶ τὴν εἰς Τριάδα καὶ τὴν εἰς μοναρχίαν πίστιν. Σαβέλλιος δὲ τριθεῖαν κατηγορήσας τῶν οὕτω δοξαζόντων, αὐτὸς εἰς ἕν τὰ τρία συναλειψας διὰ τοῦ ἑνιαίου τὸ τριαδικὸν ἀνεῖλε τῆς θεότητος· καὶ ἐκ τῶν ἱερῶν Γραφῶν τοὺς περὶ μονάδος λόγους συλλεξάμενος, ὅλον· Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα λέγει Κύριος, καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἐν Εὐαγγελίοις εἰρημένον· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ὅσα τοῦτοις παραπλήσια, προῦβάλλετο πρὸς μαρτυρίαν εἰς ἀναίρεσιν τοῦ τριαδικοῦ τῶν ὑποστάσεων. Οὐχ οὕτω ποιεῖ Σαβέλλιος καὶ ὅσοι κατ' αὐτόν;

Θεότ. Τοῦθ' οὕτω πάντες ἴσμεν.

Θεοφ. Κἀγὼ διὰ τὸ πᾶσιν εἶναι τοῦτο φανερὸν σαφηνείας ἕνεκα προήνεγκα. Σὺ γὰρ τοὺς αὐτοῦ τοιοῦτους λόγους προσαγαγὼν τῷ γνώμονι τῆς πίστεως, ὅς καὶ ἕνα καὶ τρία λέγει τὸν αὐτὸν Θεόν, ἐξελέγξεις ἀπιστόν τε καὶ κακόδοξον, ὡς τὸ τριαδικὸν ἀναιμοῦντα τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, καὶ τοὺς ὑπ' ἐκείνου παρὰ τοῦτο πολυθέους λεγομένους ὡς εὐσεβεῖς ἀνακτιρῶντες καὶ πιστοὺς. Ἄρειος δὲ καὶ αὐτὸς πολυθέους λέγων τοὺς τρία λέγοντας τὰ ἄκτιστα, ἐν ἄκτιστον εἶναι διεθεβαιούτο τὸν Πατέρα, τὰς ἄλλας ὑποστάσεις εἰς κτίσμα κατασπῶν, καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν Γραφῶν μαρτυρίας, ὅσαι παριστᾶσι τὴν διαφορὰν τῶν ὑποστάσεων, ὅσον· ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστὶ, καὶ, Ἄ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ταῦτα λαλῶ, καὶ ὅσα τοῦτοις παραπλήσια, διαστέλλοντα καὶ δεικνύντα τὴν μίαν τῆς θεότητος πηγὴν, ταῦταις τοῖνυν ἀπὸ τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἐρανισάμενος ἐχρήτη κατὰ τῶν εὐσεβῶν τὴν ἁγίαν Τριάδα προσκυνοῦντων. Σὺ οὖν καὶ τοὺς Ἀρείου λόγους τῷ αὐτῷ

unus : ne stulti simus et nobismetipsis in sentiendo ac dicendo contraeuntes.

Theot. Optime. Non enim incomprehensibilibus verbis responderet aliquis benesanus interroganti quomodo illorum alterutrum sit, quippe non sciscitanti cur utrumque sit, sed in quo differat alterum ab altero.

Theoph. Miror tuam intelligentiam. In hujusmodi enim ambiguis fere omnem sitam esse hæresim videas. Sed qui rationem ita reddit, ut duorum credendorum utraque pars nec plus nec minus asservetur, pius est; qui vero unam contra alteram usurpat qualicumque et quolibet modo, irreligiosus est et impius respectu utriusque propositæ quæstionis.

Theot. Quod ais, fac, quæso, clarius.

Theoph. Faciō. Universa sanctorum Patrum turba dixerunt Deum esse unum essentia, et tres in uno personas : cum aliud sit persona, aliud essentia, siquidem aliud et aliud utraque significat; quanquam increata et immensa sunt ambo, personæ videlicet ac essentia. Et sic inconcussam tenuerunt fidem in trinitatem fidemque in unitatem. Sabellius vero hanc Trinitatis doctrinam reprehendens, et tria in unum confundens, divinitatis trinitatem per unitatem abstulit; e Scripturis sacris textus unitatem inuenientes colligens, ut hunc : « Ego Deus primus, et ego post hæc et in æternum, dicit Dominus »; et istud ipsius Domini in Evangeliiis effatum : « Ego et Pater unum sumus; » et quælibet his similia objiciebat in testimonium ad auferendam personarum trinitatem. Nonne sic facit Sabellius et ejus sectatores?

Theot. Id omnes scimus.

Theoph. Id equidem, utpote omnibus manifestum, claritatis causa protuli. Tu enim tales illius sermones conferens cum fidei indice, qui unum ac trinum dicit eundem Deum, agnosces eum a fide sanaque doctrina esse alienum, quippe qui tollat Dei trinitatem, eos vero quos ille polytheos vocat, pios et orthodoxos prædicabis. Arius autem et ipse polytheos dicens qui tres asserebant increatos, unum increatum esse affirmabat Patrem, alias personas creaturis annueneras; et Scripturarum testimonia distinctionem personarum statuentia, ut : « Pater meus major me est », et : « Quæ audiui a Patre meo, hæc loquor », et alia hujusmodi quæ unicuique designant ostenduntque deiatis fontem, hæc, inquam, e sacris Scripturis emendicata usurpabat adversus pios sanctæ Trinitatis cultores. Tu igitur Arii quoque sermones indici fidei comparans qui unum trinumque dicit eundem Deum, demonstrabis illum potius vere polytheum esse, qui eundem

¹ Isa. xli, 4. ² Joan. xiv, 28. ³ Joan. xv, 15.

Deum creatum simul et increatum dicit, quæ ambo in unam convenire naturam repugnat. θεον ὡς ἀληθῶς, κτιστόν τε καὶ ἀκτιστόν λέγοντα τὸν αὐτὸν Θεόν, ἃ συμβῆναι πρὸς μίαν φύσιν ἀδύνατον.

Theot. Optima quidem regula : nec enim tantum demonstrat, sed quasi concidit ac repellit ambages. Possuntne vero tali regula refelli qui errant super Domini incarnatione ?

Theoph. Optime.

Theot. Quis igitur canon ?

Theoph. Hic est, Credimus in unum Jesum Christum, scilicet in unicum Dei Filium, hominem factum, eundemque quasi duplicem. Si igitur dicat Nestorius alium esse de Patre genitum, et alium ex Matre Virgine natum ; si unam e contra Eutyches agnoscat naturam : tu eorum sermones fidei confer indici, qui unum duplicemque ut Hominem-Deum dicit eundem Christum : et statim evincetur Eutyches duplicem negans naturam, et Nestorius tollens hypostaseon unitatem et naturæ dualitate unitatem personæ evertere aggrediens.

Theot. Ipsiusne Barlaam et eorum qui cum eo pene corruerunt, errores indigitare et eodem modo refellere possis ?

Theoph. Profecto.

Theot. Ergo et hoc nobis amplius verbis explica.

Theoph. En explanabo. Et sicut primum illum indicem ex Mosacis textibus deprompsi, ita hunc ex Patrum testimoniis eruam. Hi quidem omnes unum sunt, juxta Domini votum, et ex uno eorum eadem conficeretur regula ; pluribus tamen opus est ob nimiam adversariorum pertinaciam.

Theot. Dic, quæso, Theophanes, ea quæ asseris et quis locutus sit et ubi operum dixerit, ut possint qui voluerint in ipsis eorum libris singula legere.

Theoph. Sic faciam, et potissimum citabo utilissima ad propositum recenter finem. Basilium Magnus, quadragesimum quartum explicans Davidis psalmum, ait : « Pulchritudo Omnipotentis est intelligibilis ejus et visibilis divinitas. » — Gregorius Theologus, ad intelligentiam impellens divini baptismatis, dicit : « Lumen est divinitas quæ in monte apparuit paulo vividior visu. » Rursus ad Cledonium scribens : « Veniet quidem, ait, juxta ineam sermonem, talis vero qualis apparuit et visus est discipulis, superante eminenter humanitatem divinitate. » — Macarius Magnus, spiritualem visionem, quoad fieri potest, explicans, et de lumine revelationis disserens : « Quia, inquit, omnis cogitatio per sensibilibus quorumdam repræsentationem intrat in animam, hanc beatum divinitatis lumen tunc illustrat, quum eam illic evacuarunt et informare desierunt : siquidem requiritur hæc omnium cogitationum privatio ut talis

γνώμονι τῆς πίστεως προσαγαγών, ὃς ἐν καὶ τρία λέγει τὸν αὐτὸν Θεόν, ἐκείνον μᾶλλον δεῖξεις πολυ-

θεον ὡς ἀληθῶς, κτιστόν τε καὶ ἀκτιστόν λέγοντα τὸν αὐτὸν Θεόν, ἃ συμβῆναι πρὸς μίαν φύσιν ἀδύνατον.

Θεότ. Ἄριστός γε ὁ κανὼν· οὐ γὰρ μόνον δείκνυσιν, ἀλλ' οἶον καὶ ἐκτέμνει καὶ ἀποδιοπομπεῖται τὰς στρεβλότητας. Ἔστι δ' ἄρα καὶ τοὺς σφαλλομένους περὶ τὴν Δεσποτικὴν οἰκονομίαν δι' ὁμοῦ κανόνος ἐξελέγχειν ;

Θεοφ. Μάλιστα.

Θεότ. Τίς οὖν ὁ κανὼν ;

Θεοφ. Ὅτι πιστεύομεν εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τοῦτέστιν εἰς ἓνα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἐνανθρωπήσαντα, ταῦτ' ἐν εἰπεῖν διπλοῦν. Ἐὰν οὖν λέγῃ Νεστόριος ἄλλον τὸν ἐκ Θεοῦ, καὶ ἄλλον τὸν ἐκ τῆς Μητρὸς παρθένου, μίαν δὲ Χριστοῦ φύσιν ἀντιστρόφως ; ὁ Εὐτυχῆς, προσάγαγε σὺ τοὺς αὐτῶν λόγους τῷ γνώμονι τῆς πίστεως, ὃς ἓνα διπλοῦν ὡς θεάνθρωπον λέγει τὸν αὐτὸν Χριστόν· εὐθύς γὰρ Εὐτυχῆς ἐξελεγχθήσεται, τὸ διπλοῦν ἀρνούμενος· ὁ δὲ Νεστόριος ἀθετῶν τὸ τῆς ὑποστάσεως μοναδικόν, καὶ τῷ δὐϊκῷ τῆς φύσεως ἀνατρέπειν τὸ ἐνιαῖον τοῦ προσώπου ἐγχειρῶν.

Θεότ. Ἡ μὴν καὶ τὰς τοῦ Βαρλαάμ καὶ τῶν αὐτῶ κινδυνευσάντων προσρῆναι δεῖξας τὸν αὐτὸν τρόπον ἀπελέγξαι σχολῆς ἄν ;

Θεοφ. Πάνυ γε.

Θεότ. Σαφήνισον ὅν καὶ τοῦθ' ἡμῖν διὰ τῶν λόγων ἐπιπλέον.

Θεοφ. Καὶ δὴ σαφηνῶ· καθάπερ τὸν πρῶτον ἐκείνον ἀπὸ τῶν Μωσαϊκῶν φωνῶν κατεσκευάσά σοι γνῶμονα, οὕτω τοῦτον ἀπὸ τῶν πατρικῶν ἐξεργασάμενος· ἐν γὰρ οὗτοι πάντες κατὰ τὴν Δεσποτικὴν εὐχὴν, ἣν δ' ἄν καὶ ἐξ ἐνὸς αὐτῶν κατασκευάσαι τὸν αὐτόν. Πλείονων μέντοι δεῖ διὰ ταῦς ἐπιεικῶς ἰσχυρογνώμονας.

Θεότ. Λέγε πρὸς Θεοῦ, Θεόφανες, ἐφ' ἐκάστου τῶν ὑπὸ σοῦ προβαλλομένων καὶ τὸν εἰρηκότα, καὶ οὐ τῶν λόγων εἶπεν, ἴν' εἴη τῷ βουλομένῳ ἐν ταῖς αὐτῶν ἐκείναις βίβλοις ἀναγινώσκων ἕκαστα.

Θεοφ. Οὕτω δὴ ποιήσω μάλιστα· ἐπὶ τῶν ἀναγκασιότατων πρὸς τὸ προκείμενον ἄρτιως σίμματα. Βασίλειος οὖν ὁ Μέγας, τὸν τεσσαρακοστὸν τέταρτον διασαφῶν Δαδτικὸν ψαλμὸν, « Κάλλος, φησὶ, τοῦ ὄντος δυνατοῦ, ἡ νοητὴ αὐτοῦ καὶ θεωρητὴ θεότης. » Γρηγόριος δὲ ὁ Θεολόγος, εἰς ἀνάληψιν τοῦ θεοῦ προτροπόμενος βαπτίσματος, « Φῶς, φησὶν, ἡ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ θροῦ τοῖς μαθηταῖς μικροῦ στερότερα καὶ ὕψους. » Καὶ αὐθις πρὸς Κληδόνιον γράφων, « Ἦξει μὲν, φησὶν, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, τοιοῦτος δὲ οἷος ὤφθη τοῖς μαθηταῖς ἡ παρεδείχθη, ὑπερνωκίωσης τὸ σαρκίον τῆς θεότητος. » Μακάριος δὲ ὁ Μέγας, ὡς ἐνὸν τὴν πνευματικὴν θεωρίαν ἐκκαλύπτων, καὶ περὶ τοῦ τῆς ἀποκαλύψεως διατρωνῶν φωτός, « Ἐπειδὴ, φησὶ, πᾶς λογισμὸς διὰ φαντασίας αἰσθητῶν τινων εἰσέρχεται ἐν τῇ καρδίᾳ, τότε αὐγάζει αὐτὴν τὸ μακάριον φῶς τῆς θεότητος, ὅταν πάντῃ εὐκαιρήσῃ ἀπὸ πάντων καὶ ἀσχημάτιστος ἐκ τούτων γένηται, εἴπερ ἡ λαμπρά-

της ἐκεῖνη κατὰ στέρησιν πάντων τῶν νοημάτων παραφαίνεται τῷ καθαρῷ νοῖ. » Μητροφάνης δὲ ὁ θεός, πρὸς μέλος συντιθεὶς τοὺς λόγους, « Ὁ κατ' οὐσίαν ἀβειώρητος Λόγος, ἄνθρωπος ὄφθης, τὸν ἄνθρωπον ἀνακαλούμενος πρὸς μετουσίαν τῆς σῆς θεότητος. » Γρηγόριος δὲ ὁ Νύσσης τὰ τῶν Πνευματομάχων ἀνατρέπων, « Οὐ τὴν φύσιν, φησὶν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος ἢ τῆς θεότητος προσηγορία παρίστησι. Εἴ τι γὰρ λέγεται περὶ αὐτῆς, τῶν περὶ αὐτὴν τι ἀποσημαίνει. Αὐτὴ δὲ ἡ θεία φύσις ἀφραστός τε καὶ ἀνεκφώνητος· μένει, ὑπερβαίνουσα πᾶσαν τὴν διὰ τῆς φωνῆς σημασίαν. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς πρὸς Ἀβλάθιον γράφων, « Θεός, φησὶν, ἐνεργοῦντα δηλοῖ, θεότης δὲ ἐνέργειαν· οὐδὲν δὲ τῶν τριῶν ἐνέργεια, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεργοῦν ἕκαστον αὐτῶν. » Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος κατὰ Μακεδονίου γράφων, « Τὸ θεός εἶναι, φησὶ, δευτέρον ἐστὶ τῆς φύσεως· καὶ ἡμεῖς γὰρ θεοὶ μὲν γινόμεθα, τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως γενέσθαι οὐ δυνάμεθα. » Ὁ δὲ μέγας αὐθις Βασίλειος πρὸς τὸν λατρὸν Εὐστάθιον γράφων, φησὶν, « Οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τὴν τῆς φύσεως ἐνδείξιν τὴν προσηγορίαν τῆς θεότητος φέρουσιν οἱ πάντα κατασκευάζοντες· ἐξουσίας γὰρ τινος εἶτε ἐποπτικῆς εἶτε ἐνεργητικῆς ἐνδείξιν ἡ προσηγορία φέρει· ἡ δὲ θεία φύσις ἐν πᾶσι τοῖς ἐπινοουμένοις ὀνόμασι καλὸς ἐστὶ, μένει ἀσήμαντος, ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος. Δι' αὐτῶν γὰρ ἐνεργειῶν διαφορὰς ἐδιδάχθημεν, τοῦ δὲ ἐνεργοῦντος τὴν φύσιν οὐδὲν μᾶλλον διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως ἐπιγίνωμαι δυνάμεθα. Ὅταν γὰρ ἀποδιῶ τις λόγον ἕκαστου τούτων τῶν ὀνομάτων καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως περὶ ἣν τὰ ὀνόματα, οὐ τὸν αὐτὸν ἀμφοτέρων ἀποδῶται λόγον. Ὅν δὲ ὁ λόγος ἕτερος, τούτων καὶ ἡ φύσις διάφορος· οὐκοῦν ἄλλο μὲν ἐστὶν ἡ οὐσία, ἥς οὕτω λόγος μνηυτῆς ἐξευρέθη, ἑτέρα δὲ τῶν περὶ αὐτὴν ὀνομάτων ἡ σημασία, ἐξ ἐνεργείας τινος ἢ ἀξίας ὀνομαζομένων. Τὸ μὲν οὖν ἐν ταῖς ἐνεργείαις μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν τῶν προσώπων ἐκ τῆς τῶν ὀνομάτων κοινωνίας εὐρίσκομεν· τῆς δὲ κατὰ τὴν φύσιν παραλλαγῆς οὐδεμίαν καταλαμβάνομεν ἐναργῆ τὴν ἀποδείξιν, καθὼς εἴρηται τῆς τῶν ἐνεργειῶν ταυτότητος, τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ὑποσημαινούσης. » Ὁ δὲ μέγας Διονύσιος τὴν θείαν καὶ ὀρθοσυνάγωγον εἰρήνην ἐξυμνῶν, « Αὐτοθεότητα, φησὶ, φαρμὴν ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν ὑπερούσιον καὶ ὑπεράρχιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν· μεθεκτικῶς δὲ τὴν ἐκδιδομένην ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προνοητικὴν δύναμιν, τὴν αὐτοθέωσιν, ἥς τὰ ὄντα οἰκείως ἑαυτοῖς μετέχοντα, ἐνθεὰ ἐστὶ τε καὶ λέγεται. » Τὴν δὲ τοῦ ἔντος Θεωνυμίαν ἀναπτύσσων, « Οὐ γὰρ ἐκφράσαι, φησὶ, τὴν αὐτοῦπερούσιον ἀγαθότητα τῆς αὐτοῦπερούσιου θεότητος ὁ λόγος ἐπαγγέλλεται, τὴν ὑπὲρ πᾶσαν οὐσαν ἀγαθότητα καὶ θεότητα, καὶ ἐν ἀποκρύφους, ὡς τὰ λόγια φησὶν, ὑπεριδρυμένην, ἀλλὰ τὴν ἐκπεφασμένην ἀγαθοποιὸν πρόνοιαν ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα, καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν ὕμνει. » Γράφων δὲ πρὸς Γάτιον, « Εἰ θεότητα, φησὶ, νοήσαις τὸ χρῆμα τοῦ θεοποιῶ δώρου, τῆς οὕτω λεγομένης θεότητος, ὡς θεαρχίας καὶ ἀγαθαρχίας ὁ πάσης

illuminatio puræ menti affulgeat. » — Divus Metrophanes, qui versibus sermones composuit, dicit: « O Verbum essentia invisibile, homo apparuisti, ut hominem revocares ad divinitatis tuæ participationem. » — Gregorius Nysenus, Spiritus sancti adversarios refellens: « Non naturam, ait, sed divinam Spiritus virtutem designat divinitatis nomen: quidquid enim de hac dicitur, ea quæ ad ipsam spectant significat, ipsa vero natura divina ineffabilis est et inenarrabilis, omnem excedens vocis expressioem. » Rursus idem ad Ablavium scribens: « Deus, inquit, agentem indicat, deitas vero virtutem: porro nullus trium est virtus, sed potius unusquisque eorum agens est. » — Magnus Athanasius contra Macedonium scribens dicit: « Esse Deum est secundaria naturæ proprietas: nam et nos dii efficimur, ejusdem vero esse naturæ non possumus. » — Magnus iterum Basilius, ad medicum Eustathium scribens: « Nescio, ait, quomodo ad designandam naturam nomen divinitatis adhibeant qui omnia struunt: potentiam enim sive speculativam sive practicam hoc nomen significat; divinam vero naturam, quæcunque excogitentur nomina, quid sit definire nequit sermo noster. Ipsarum enim operationum discrimen cognoscimus, agentis autem naturam ne per operationum quidem notitiam scire possumus. Nam cum quis rationem dat cujusque illorum nominum, et naturæ ipsius quam hæc nomina designant, non eandem utrorumque reddet rationem: porro quorum diversa est ratio, horum et natura discrepat, proindeque aliud est natura cujus nondum reperta est definitio interpretis, aliud significatio nominum eam ex operatione quadam vel dignitate designantium. Ergo inter personas nullum reperitur operationum discrimen, cum hæc communibus designantur nominibus, nec ulla detegitur et indicatur naturæ differentia, cum, ut dictum est, operationum identitas unitatem naturæ significet. » — Magnus Dionysius divinam cœlestis hierarchiæ felicitatem celebrans: « Divinitas, ait, quatenus in Deo ut principio et causa consideratur, unum designat supersubstantiale et absque initio principium et causam; quatenus vero ut participata spectatur, incommunicabile Dei Providentiæ effluviū dicitur divinitatem: cujus factæ, prout sibi convenit, participes creaturæ divinæ sunt ac dicuntur. » Aliibi, divina explicans Entis nomina, dicit: « Neque enim sermo exprimere valet supersubstantialem supersubstantialis divinitatis bonitatem, quæ est supra omnem bonitatem ac divinitatem, et in abscondito, ut ait Scriptura, sedet; sed manifestam eminentem beneficæ Providentiæ bonitatem, quæ est omnium bonorum causa, celebrat. » Et scribens ad Caium, dicit: « Si per divinitatem intelligas deificam gratiam, divinitati sic spectatæ ut deitatis et bonitatis fonti præstat qui omne principium antecedit. » Idem adhuc de Deo disserens, postquam divinitatem dixit hanc divinitatem

quæ est omnino bonorum causa, ne ipse audientibus videatur putare hanc causam esse per se subsistentem, non vero providam virtutem et effusionem supersubstantialis absconditæque naturæ, et sic plures hujusmodi præter unicam admittere essentias, subdit: « Haud plura principia, nec plures dico divinitates, superiores et inferiores, sed varia ex uno Deo bonorum effluvia. » Magnus Basilius ad Eustathium medicum scribens, ait sibi displicere qui Dei naturæ nomen divinitatis imposuerunt. « Attamen, inquit, sive natura divina dicatur divinitas, una erit trium natura, sive operatio divinitas vocetur, una erit trium operatio. » Magnus item Gregorius Theologus: « Uno lumine, ait, illuminati estis, ob unitatem naturæ seu divinitatis. » Et in secundo sermone de Filio ait: « Essentiæ nomina sunt potissimum Ens et Deus, et ex his præcipue Ens: nam Deus, Θεός a θεῖν, currere, vel ab αθεῖν, urere, derivatur, ac proinde est nomen relativum, non absolutum. » Et illustris Maximus: « Unus est Deus, quia una est divinitas simplex, indivisa, inseparabilis, invisibilis et inintelligibilis. » Et Sophronimus, qui patriarchalem nobilitavit Hierosolymorum cathedram: « Sicut unum Deum didicimus agnoscere, ita unam divinitatem confiteri edocti sumus. » — Nonne igitur unius Dei modo unam, modo non unam esse divinitatem a Patribus accepimus? Num tamen in eo situm est discrimen, quod aliqua sit increata, et aliqua creata? Quis enim eorum qui pii dicuntur, creatam asseret beneficam bonorumque omnium fontem Providentiam, interserens theologum Areopagi Dionysium de hac loqui, haud vero de prorsus ineffabili supersubstantialique Dei natura; vel divinam potentiam, eo quod, juxta magnum Basilium, hæc, non vero Dei essentia nomine divinitatis significatur; vel speculativam Spiritus virtutem, cum hanc superet Spiritus natura quatenus ineffabilis est et supra omne nomen, ut divus docuit Nyssæ antistes Gregorius? Nonne igitur unam et altero modo non unam docemur divinitatem?

ὑπερώνυμον ἢ τοῦ Πνεύματος φύσις, ὡς ὁ Νύσσης μίαν καὶ τρόπον ἕτερον οὐ μίαν τοῦ ἐνδὸς διδασκόμεθα θεότητα;

Theot. Clarissime.

Theoph. Cur igitur non a Deo necessaria concedente quaerimus quomodo illa sit una et non una, et quomodo licet unus sit Spiritus sanctus, Isaias septem spiritus prævidet requieturos super Domini humanitate, quos et Zacharias ab angelo eductus septem Domini oculos vocat?

Theot. Excellentius quam nos, ne nobismet contradicamus, arbitramur Patres idipsum sensitisse de hoc utilissimo piæ doctrinæ puncto. Dic igitur quomodo una et non una sit ejusdem Dei divinitas.

Theoph. Dico et hoc sicut ipsis Patrum scriptis demonstratur. Cum enim pro nomine ineffabilis essentia nomen divinitatis usurpatur, una est Dei

Ἀ ἀρχῆς ὑπεράρχιος ἐστὶν ἐπέκεινα. » Ἄλλ' αὐθις ὁ αὐτὸς ἐστὶ περὶ τοῦ ἔνδου θεολογῶν, « Ἐπειδήπερ, ἔφη, θεότητα ὑπὲρ τὴν πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν θεότητα ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς δόξῃ τοῖς ἀκούουσι τὴν αἰτίαν ταύτην νομίζειν αὐθυπόστατον ὑπάρχειν, ἀλλὰ μὴ προνοητικὴν δυνάμιν τε καὶ πρόθεον τῆς ἐν ἀποκρύφοις ὑπερουσιότητος καὶ οὕτω τοιαύτας οὐσίας εἶναι φάσκειν πλείους τῆς μιᾶς; « Οὐ πολλά, φησὶ, λέγω τὰ αἰτία, οὐδὲ πολλὰς θεότητας, ὑπερεχούσας καὶ ὑφειμένας, ἀλλ' ἐνὸς Θεοῦ τὰς ὅλας ἀγαθὰς προόδους. » Καὶ ὁ μέγας οὖν Βασίλειος τῷ ἀγαθῶ ἐπιστέλλων Εὐσταθίῳ, « Μὴ λαν ἀποδέχεσθαι, φησὶ, λέγω, ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν ἐκλαμβάνοντας τὸ τῆς θεότητος ὄνομα. Οὐ μὴν ἀλλ' εἴτε τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ φαίη τις θεότητα, μία τῶν τριῶν ἢ φύσις, εἴτε τὴν ἐνέργειαν ὀνομάσει τις θεότητα, μία τῶν τριῶν προσώπων ἢ ἐνέργεια. » Καὶ Γρηγόριος πάλιν ὁ μέγας Θεολόγος, « Ἐνὶ φωτὶ, φησὶ, περιεστράφητε κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, εἴπου θεότητος. » Καὶ ἐν τῷ περὶ Υἱοῦ δευτέρῳ λόγῳ, « Ὁ ὢν καὶ ὁ Θεὸς μᾶλλον πως τῆς οὐσίας ὀνόματα καὶ τούτων μᾶλλον ὁ ὢν. Ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ κῆν ἀπὸ τοῦ θεῖν ἢ αθεῖν ἠτυμολόγηται, ἀλλ' οὖν τῶν πρὸς τι λεγομένων ἐστὶ, καὶ οὐκ ἄφρατος. » Καὶ ὁ μέγας Μάξιμος, « Εἰς Θεός, ὅτι μία θεότης, ἀπλή καὶ ἀμερῆς καὶ ἀδιαίρετος, ἀόρατος καὶ ἀπερινόητος. » Καὶ Σωφρόνιος ὁ τὴν Ἱεροσολύμων πατριαρχικὴν ὠρασίας περιωπήν, « Ὡσπερ ἓνα Θεὸν φρονεῖν ἐδιδάχθημεν, οὕτω καὶ μίαν θεότητα ὁμολογεῖν παρελήφαμεν. » Ἀρ' οὖν οὐ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ ποτὲ μὲν μίαν, ποτὲ δ' οὐ μίαν εἶναι παρὰ τῶν Πατέρων διδασκόμεθα θεότητα; Μὴ μέντοι κατὰ τὸ ἄκτιστον εἶναι τὴν διαφορὰν; Τίς γὰρ τῶν ἡρημένων εὐσεβεῖν κτιστὴν ἐρεῖ τὴν ἀγαθοποιὸν καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν πρόνοιαν, προφάσει τοῦ περὶ ταύτης εἶναι: φάναι τὸν λόγον, τὸν Ἀρείου πάγου θεοφάντορα Διονύσιον, ἀλλ' οὐχὶ περὶ τῆς ἀνεκφράστου πάντη καὶ θείας ὑπερουσιότητος, ἢ τὴν θεῖαν ἐξουσίαν ὅτι ταύτης ἐνδείξιν ἢ προσηγορίαν φέροι τῆς θεότητος κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, ἀλλ' οὐ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας ἢ τὴν θεατικὴν δυνάμιν τοῦ Πνεύματος, ἐπεὶ ταύτης ὑπερέχει κατὰ τὸ ἀφραστὸν τε καὶ θεῖος πρόεδρος ἐθεολόγησε Γρηγόριος; Ἄρα οὖν

D Θεότ. Σαφέστατα.

Θεοφ. Τί οὖν, οὐ τοῦ ἐπικρινούντος αναγκαῖα τατα δεόμεθα πῶς μία καὶ οὐ μία, καὶ πῶς ἐνὸς ἔνδου τοῦ θεοῦ Πνεύματος; ἔπειτὰ πνεύματα προεῖδεν Ἠσαίας ἐπαναπαυσόμενα τῷ δεσποτικῷ προλήμματι, ἃ καὶ Ζαχαρίας ἐδιδάχθη παρ' ἀγγέλου ἔπειτὰ τοῦ Κυρίου ὀφθαλμοὺς καλεῖν;

Θεότ. Διαφερόντως, ἵνα μὴ αὐτοὶ ἑαυτοῖς ὑπεκνήτοι ὦμεν, καὶ πρὸ ἡμῶν οἰόμεθα τοὺς Πατέρας τοῦτ' αὐτὸ πάσχειν ἐπὶ τοῦ καιριωτάτου τῆς κατ' εὐσέβειαν ὁμολογίας. Λέγε τοίνυν πῶς μία καὶ οὐ μία τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ θεότης.

Θεοφ. Φημὶ δὴ καὶ τοῦτο, καθάπερ ὑπ' αὐτῶν τῶν πατρικῶν ἐκφαίνεται λογίων. Ὅταν γὰρ ὡς ἐπωνυμίαν τῆς ὑπερώνυμου οὐσίας τὸ τῆς θεότητος

ὄνομα προφέρωμεν, μία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ θεότης. ἀπλή, ἀμερής, ἀδιαίρετος, ἀπερινόητος· καὶ τοῦτ' ἔδειξεν ὁ εἰπὼν, « Ἐνὶ φωτὶ περιστράφητε κατὰ τὴν τῆς οὐσίας λόγον, εἰσὺν θεότητος. » Ἄλλὰ καὶ τῶν τριῶν προσώπων μία θεότης, χωρὶς τῶν προσωπικῶν ἰδιωμάτων, ἀπαλλάκτως κατὰ τὰλλα πάντ' ἐχόντων. Ἦν γὰρ ἂν ὀνομάζῃ; θεότητα, εἴτε τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, εἴτε τὴν οὐσίαν, μία τῶν τριῶν ἐστίν, ὡς καὶ τοῦτο μικρὸν ἀνωτέρω τὸν μέγαν Βασιλεῖον ἐπὶ λέξω; προηγήκαμεν εἰπόντα· κἀν τὸ ἄθροισμα πάντων τῶν τοιούτων συμπεριλαμβῶν θεότητα προσείποι τις, μία καὶ οὕτω τῶν τριῶν προσώπων ἡ θεότης, ἡ οὐσία δηλαδὴ, καὶ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα, ὡς καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος εἰ; τὴν ἐπέσειον τοῦ Θεοῦ εὐαγγελισμοῦ πανήγυριν κηρυκτικὴν λόγον συνειθεῖς, φησὶν. Ὅταν δὲ θεῖαν τινὰ δύναμιν ἢ ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ λέγωμεν θεότητα, πολλὰ εἰσὶν ἐνέργειαι θεαί, ταύτην τὴν ἐπωνυμίαν κεκτημέναι· καὶ γὰρ ἡ θεατικὴ καὶ ἡ καθαρτικὴ καὶ ἡ θεουργικὴ καὶ ἡ ἐποπτικὴ καὶ τὸ πανταχοῦ εἶναι καὶ τὸ μηδαμοῦ, ταυτὸν δ' εἰπεῖν τὸ ἀεικίνητον καὶ τὸ ἐν τῷ Θεωρίῳ περιλάμψαν τοὺς τῶν μαθητῶν ἰκκρίτους φῶς, ὡς καὶ ταῦτα παρὰ τῶν ἁγίων μικρὸν ἀνωτέρω δεδιδάγμεθα τρινωῶς, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἄλλοις; καὶ ὁ μέγας Βασιλεῖος ἀλλαχοῦ τε πολλαχοῦ παρίστησι τῶν λόγων· Ἔστι δ' ἐφ' ὧν καὶ τοῦτο λέγει σαφῶς, ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπλοῦν τῇ οὐσίᾳ, ποικίλον ταῖς δυνάμεισι· καὶ πάλιν· « Αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλή. » Τίνας λέγων ἐνεργείας; Ὡν καὶ αὐτὸς ἐμνημόνευσεν ἑκαί, τὴν πρόνοιαν, τὴν δύναμιν, τὴν ἀγαθότητα, τὸ προγνωστικόν, τὸ θεουργικόν, τὸ δημιουργικόν, τὸ ἀνταποδοτικόν καὶ τὰ τοιαῦτα, πρὸς ἃ βλέπων καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος; τῶν ἐπὶ ἂν παρ' Ἡσαΐα μνησθεὶς πνευμάτων, « Τὰς γὰρ ἐνεργείας, φησὶ, τοῦ Πνεύματος πνεύματα φίλον τῷ Ἡσαΐα καλεῖν. » Καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Θεοφόρος, « Λέγονται, φησὶ, πνεύματα καὶ αἱ δυνάμεις τοῦ Πνεύματος, οὐ μὴν ἀλλὰ πρὸς ὃν ἡμεῖς ὁ λόγος μέγιστα, καὶ τῆς οὐσίας εἰ καὶ μὴ κυριωδύμως καὶ τῆς ἐνεργείας. » Κυρίως μέντοι ταύτη; ὀνομαζομένης τοῦ Θεοῦ θεότητος, νοητὴ ἐστὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἀπερινόητος; θεότης, μία οὐσα ὡς ἐνθ; Θεοῦ, ἵνα τῷ ληπτῶ μὲν ἕλλη πρὸς ἑαυτὸν κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, τῷ δὲ ἀλήπτῳ σαυμάζῃται. « Σοφίας γὰρ, φησὶ, καὶ δυνάμειος καὶ τέχνης, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐνδεικτικὰ ἐστὶ τὰ ποιήματα. » Καὶ οὐδὲ αὐτὴν πᾶσαν τοῦ Δημιουργοῦ τὴν δύναμιν ἀναγκαίως παρίστησι κατὰ τὸν μέγαν Βασιλεῖον. Ἄρ' ἔχεις; καλῶς ἐσκευασμένον καὶ τὸν τῆς εὐσεβείας; τοῦτον γινώμονα;

Θεός. Κάλλιστα καὶ τελειώτατα, ὡς γέ μοι φαίνεται. Λείπεται δὲ σοι διὰ τοῦ τοιούτου τὸν Βαριλάμ ἐκεῖνον ἀπελέγξαι καὶ τὸν τῆς ἐκεῖνου κακοδοξίας μαθητὴν καὶ διάδοχον Ἀχιλύνον.

Θεός. Βαριλάμ οὗτος καὶ ὁ μετ' ἐκεῖνον ἄλλο; ἐκεῖνος ἡμῖν καὶ τῇ εὐσεβείᾳ γενέσθαι κινδυνεύσας οὐ τὸν Ἄρειον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐκ Λιβύης; Σαβέλλιον ζηλώσαντες τοὺς ἁγίους καὶ πάντας τοὺς ἑρμωδύτους ἐστὶ μὲν ὡς μίαν, καὶ τοῦτο πολλαχῶς, ἐστὶ δ' ὡς οὐ μίαν καὶ μόνην τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ

divinitas, simplex, indivisa, inseparabilis, incomprehensibilis; idque ostendit qui dixit: « Uno lumine illuminati estis, ob unitatem essentiae seu divinitatis. » Est etiam una divinitas trium personarum, quæ, exceptis personalibus attributis, cætera omnia habent consimillima. Sive enim virtutem et operationem, sive essentiam appelles divinitatem, una est trium, sicut paulo superius dicentem ad verbum induimus magnum Basilium; et si quis complexionem horum omnium dixerit divinitatem, sic etiam una est trium personarum divinitas, essentia videlicet: item de iis quæ de essentia considerantur, ac docentur, ut ait magnus Athanasius pro anniversario evangelicæ prædicationis festo concionem habens. Cum vero quamdam Dei virtutem aut operationem dicimus divinitatem, plures sunt operationes divinæ hoc nomine gaudentes, nempe vis contemplandi, purgandi, miracula patrandi, existendi ubique et nullibi, et, ut idem dicam, lux illa quæ semper movetur et quæ in monte Thabor discipulorum doctos illustravit: quemadmodum paulo ante didicimus a sanctis Patribus, inter quos præsertim magnus Basilius sibi et sæpe docet et in nonnullis clare dicit Spiritum sanctum, essentia simplicem, varium esse virtutibus; et iterum: operationes Dei esse varias, essentiam vero simplicem. Quasnam autem dicit operationes? Quas ipse ibidem memorat: providentiam, potentiam, bonitatem, præscientiam, potestatem miraculorum, facultatem creandi, remunerandi vim, et alia hujusmodi. Quæ considerans Gregorius Theologus, septem Isaïæ spirituum memor, ait: « Operationes enim Spiritus spiritus vocare Isaïæ placet. » Et Damascenus Theophorus: « Dicuntur, inquit, spiritus virtutes Spiritus, et imo (ad quod præcipue sermo tendit) essentia etiam improprie dicte et operationis. » Cum autem hæc essentia proprie dicatur Dei divinitas, intelligibilis est et inintelligibilis ejusdem divinitas; ut qua est comprehensibilis ad se trahat, juxta Gregorium Theologum; qua vero incomprehensibilis, admirationem moveat. « Sapientia enim, ait, potentiaque et operationis, non autem ipsius essentia demonstrabilia sunt opera. » Nec ipsam totam creatoris virtutem necessario ostendunt, juxta magnum Basilium. Habesne igitur recte compositum piæ doctrinæ indicem?

Theol. Optimum ac perfectissimum, ut mihi videtur, Unum tibi restat, ut ope hujus indicis Barlaam illum revincas ejusque erroris discipulum, et asseclam Acyndinum.

Theoph. Iste Barlaam, et ille ipsius sectator periclitatus ne nobis religionique fieret non Arius tantum, sed et Lyhicus Sabellius, invidentes omnibus sanctis et orthodoxis modo unam (et quidem sæpe) admittentibus divinitatem, modo unam solamque essentiam, sed incretam quorum

potentiam et operationem (ut supra ostensum est) dicentibus esse ejusdem divinitatem, hos appellaverunt polytheos. Ipsi autem nunc unam dicunt increatam esse illam supersubstantialem Dei divinitatem, cæteras vero esse creatas, quotquot videlicet divinæ operationes a Patribus vocantur divinitates, sicut Arius unam increatam asseruit Patris personam, creatas autem alias; nunc ab essentia non discriminant operationem, sicut nec Sabellius a substantia personam. Et sic unitate divinitatis divinitatum pugnantes distinctionem, sacræ Scripturæ textus unam astruentes divinitatem adversus orthodoxos utrumque profitentes congerunt et male objiciunt. Tu vero eorum sermones comparans piæ doctrinæ indici, qui statuit ejusdem Dei divinitatem altero sensu esse unam et altero non unam, illos ipsos demonstrabis vere polytheos, quippe qui creatam simul et increatam esse Dei divinitatem prave contendunt, solam ejus essentiam tenentes esse increatam divinitatem, facultatem vero ejus speculativam, vim omnia ante creationem sciendi, et auctoritatem ipsius potentiamque et providentiam inter creata annumerant. Sic illis Deus aliqua creatus et aliqua erit increatus, et in contraria discerpitur. Sed nec Filium, nec Spiritum sanctum creaturis adscribere possunt, nam uterque est ineffabilis haud secus ac Pater. Quod si rursus dicant nullum esse discrimen essentiam inter et operationem, hasque in unam coalescere; tu iterum juxta eundem fidei indicem dic quomodo traditum sit comprehensibilem esse et incomprehensibilem ejusdem divinitatem, visibilemque iis quos interior Spiritus virtus dignos facit, et omnibus cæteris invisibilem, communicabilem atque incommunicabilem. Neque enim recte censeretur intelligi participative aut videri posse a creaturis Dei essentiam, sicut in præcedenti dissertatione demonstravimus. Videsne ut optime talia inter se collisa lumen pietatis eliciant fidelibus, et in hæreticos ignem damnationis emittant?

Theot. Optime; nam ego ab ipsa experientia dilici, animo jam ex his elucidato, acutius videre religionis veritatem. Sic enim unum individuumque Spiritum dicimus honorari, quando essentiam personamque ipsam appellamus Spiritum; multiplicem vero alias eundem dicimus, septemque unum esse docemur, et hunc diversimode communicabilem esse per sacras effusiones et operationes divi Spiritus profiteremur. Incommunicabilem igitur tu dicis Dei essentiam ac naturam.

Theoph. Profecto, hanc scilicet quæ est sine nomine et supra omne nomen.

Theot. Communicabilem vero et comprehensibilem asseris virtutem et potentiam, quam magnus Basilus dixit ex operibus intelligi.

Theoph. Ita est. Multæ autem sunt varix Dei communicationes, ut diximus in libro de divinis

την ἄκτιστον δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν, ὡς ἀνωτέρω δέδεικται, τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ λέγοντας θεότητα, πολυθεοῦς ἔφησαν. Αὐτοὶ ποτὲ μὲν μίαν λέγοντες ἄκτιστον τοῦ Θεοῦ θεότητα τὴν ὑπερουσιότητα ἐκείνην, κτιστὰς δὲ τὰς ὑπολοίπους, ὅσαι δηλονότι τῶν θείων ἐνεργειῶν ὁωνυμοῦνται παρὰ τῶν ἁγίων, ὡς Ἄρειος μίαν ἄκτιστον ὑπόστασιν τὴν τοῦ Πατρὸς, κτιστὰς δὲ τὰς ὑπολοίπους· νῦν δὲ ἀδιάφορον τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν, ὡς ὁ Σαβέλλιος τῇ οὐσίᾳ τὴν ὑπόστασιν, καὶ οὕτω τὸ ἕναιον τῆς θεότητος ἐπιστρατεύσαντες τῷ διακεκριμένῳ τὰς ἀπὸ τῶν ἱερῶν Γραφῶν περιμιᾶς θεότητος ῥήσεις συμφορήσαντες κατὰ τῶν ὀρθόδοξως ἀμφοτέρω φρονούντων, προβάλλονται κακῶς. Σὺ δὲ προσαγαγὼν τοὺς ἐκείνων λόγους τῷ τῆς εὐσεβείας γνώμονι, ὅς τοῦ αὐτοῦ θεότητά φησιν, ἔστι μὲν ὡς μίαν, ἔστι δ' ὡς οὐ μίαν, ἐκείνους αὐτοὺς δείξει πολυθεοῦς ὄντως ὄντας, ὡς κτιστὴν καὶ ἄκτιστον τοῦ Θεοῦ θεότητα φάσκοντας κακῶς, τὴν μὲν αὐτοῦ οὐσίαν μόνην ἄκτιστον εἶναι διδάσκοντας θεότητα, τὴν δὲ ὁσαυτὴν δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν τοῦ πάντα πρὶν γενέσεως εἰδότες καὶ τὴν αὐτοῦ ἄξιαν, καὶ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν πρόνοιαν εἰς κτίσμα κατασπῶντας. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Θεὸς αὐτοῖς πῆ μὲν κτιστὸς, πῆ δ' ἄκτιστος ὑπάρξει καὶ εἰς τὰναντιώματα διηρημένος. Οὐδὲ γὰρ τὸν Υἱὸν ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχουσιν ὑπολογίζεσθαι· τούτων γὰρ ἐκείτηρον ἄφραστον ἐπίσης τῷ Πατρὶ. Εἰ δ' αὖθις λέγοιεν ἀδιάφορον εἶναι τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν, εἰς μίαν ταύτας συναλείφοντες, πάλιν κατὰ τὸν αὐτὸν γνώμονα τῆς εὐσεβείας εἰπέ καὶ πῶς ἢ μὲν νοητὴ, ἢ δὲ ἀπερινόητος ἀναγγέλλεται τοῦ αὐτοῦ θεότης, ὁρατὴ τε τοῖς ἀξίως ἀπορόητως ἐν δυνάμει πνεύματος καὶ πᾶσι παντάπασιν ἀόρατος μεθεκτὴ τε καὶ ἀμέθεκτος· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο εὐσεβὲς ἀπὸ τῶν κτισμάτων νοεῖσθαι ὀλεσθαι ἢ μετέχεσθαι ἢ ὀρᾶσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, καθάπερ ἐν τῇ πρὸ ταύτης διαλέξει προσηπεδιέξαμεν. Ἄλλ' ὁρᾶ; ὅπως καλῶς εἰς τοιαῦτα συγχερόμενα πρὸς ἄλληλα φῶς μὲν εὐσεβείας ἐκλάμπει τοῖς πιστοῖς, πῦρ δὲ καταδίκης κατὰ τῶν ἀπειθῶν ἀφίξει;

Θεότ. Εὖ μάλα· καὶ γὰρ ἔγωγε δι' αὐτῆς τῆς πείρας ἔμαθον διαυγέστερον ἤδη κτησάμενος τὸν νοῦν ἐκ τῶν τοιούτων, καὶ δεῦτερον συνορᾶν τὴν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν. Οὕτω γὰρ καὶ ἐν Πνεῦμα ἀμερὲς προσεῦδιν λέγομεν, ὅταν τὴν οὐσίαν ἢ τὴν ὑπόστασιν αὐτὴν καλῶμεν πνεῦμα· πολυμερὲς δ' ἐλλοτὲ φαμεν αὐτό, καὶ ἐπὶ εἶναι διδασκόμεθα τὸ ἐν, καὶ μεθεκτὸν τοῦτο διαφόρως περὶ τῶν θείων προόδων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ ἐνὸς θείου Πνεύματος ποιούμενοι τὸν λόγον. Ἀμέθεκτον οὖν σὺ τὴν οὐσίαν φῆς καὶ φύσιν τοῦ Θεοῦ.

Θεοφ. Ναί, τὴν ἀνώνυμον ἐκείνην καὶ ὑπερώνυμον.

Θεότ. Μεθεκτὴν δὲ καὶ νοητὴν τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἣν καὶ ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος ἐκ τῶν ποιημάτων καταλαμβάνεσθαι.

Θεοφ. Τοῦτ' αὐτό. Μετέξεως μέντοι τοῦ Θεοῦ διαφοραὶ πολλαί, ὡς ἐν τῷ περὶ θείων ἐνεργειῶν καὶ

τῆς κατ' αὐτὰς μελέξεως κὰν τῆ πρὸ ταύτης διαλέ-
ξει προερίηται ἡμῖν.

Θεστ. Τὴν δὲ ἐνέργειαν ἄλλο λέγεις τῆς οὐσίας, ὡς
διαφέρουσαν ἐκείνης, ταύτης δὲ ἀχώριστον;

Θεοφ. Ὡς καὶ τῆς οὐσίας τὴν ὑπόστασιν· τῷ γὰρ
ἀπὸ τοῦ ὀνόματος σημαινομένην διενήνοχεν ἐκάτερον
αὐτῆς.

Θεστ. Μὴ οὖν καὶ τὴν ἐνέργειαν ὑπόστασιν δοξά-
ζει;

Θεοφ. Ἄπαγε· οὐδεμία γὰρ τῶν τοιούτων ἐνερ-
γειῶν ἐνυπόστατος, τουτέστιν αὐθυπόστατος, κατὰ
τὸν μέγαν φάναι Βασίλειον.

Θεστ. Ἀλλὰ μὴν καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης
τὸν Θεὸν φῆς μετέχεσθαι παρὰ τῶν μετεχόντων.

Θεοφ. Κατὰ τὸ ἐγγωροῦν.

Θεστ. Καὶ διὰ τῆς οὐσίας τὸν αὐτὸν Θεὸν ἀμέθ-
εκτον.

Θεοφ. Μάλιστα.

Θεστ. Ὅπως λῆρος τὰ καθ' ὑμῶν ἐκείνων φθέγ-
ματα. Πῶς γὰρ ἄλλος ἔσται ὁ αὐτός, πῶς δ' αὖθις
ἔσται κατὰ πάντα τὸ αὐτό, τῆ ἀκινήσια πρόδος, καὶ
τῷ ἀμέθεκτῳ μέθεξις καὶ τῆ κρυφιώτητι ἡ ἐκφαν-
σις. Ἀλλήλων μὲν γὰρ ταῦτα διαφέρειν ἀναγκαῖον,
ἀλλ' οὐ διαφόρων δύναται ὑπάρχειν, εἴ γε ἄκτιστα.

Θεοφ. Εἰ δὲ τὰ μὲν αὐτῶν κτιστὰ, τὰ δ' ἄκτιστα,
ὧ χρηστὴ Θεότιμε, ὑπάρχει, καὶ διαφόρων οὐσιῶν
ἔστι.

Θεστ. Πῶς γὰρ οὐ;

Θεοφ. Πολύθεοι ἄρ' ὡς ἀληθῶς οἱ ταυθ' οὕτω διαι-
ροῦντες οὗτοι. Ὅταν δ' αὖθις ταυτὴν παντάπασι
τιθῶνται τῆ κρυφιώτητι τὴν ἐκφάνσιν καὶ τῆ ἀκι-
νησία καὶ μονιμότητι τὴν πρόδον, καὶ τῆ ἀμεθεξία
τὴν θεῖαν μέθεξιν τε καὶ μετάληψιν, ταυτὸν δ' εἰ-
πεῖν τῆ τοῦ Θεοῦ οὐσία τὴν θεῖαν χάριν καὶ ἐνέρ-
γειαν, καταληπτὸν σαφῶς παντάπασι τίθενται τὸ
θεῖον, ὃ τῆς πολυθείας οὐκ ἐλαττόν ἐστι κακόν· ἀλλὰ
ταῦτα μὲν ἀποχωρῶντες νῦν ἡμῖν εἰρησθαι καὶ αὐ-
τὸς ἂν, οἶμαι, φαίης.

Θεστ. Οὐχ ἤκιστα μὲν οὖν καὶ πρὸς ἀκρίθειαν
ἀσφαλῶς καὶ εὐσεβῶς.

Θεοφ. Ἐκεῖνο δ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενομένοις
διευκρινῆσαι ἀναγκαῖον.

Θεστ. Ποῖον δῆποτε ἄρ' ἐκεῖνο;

Θεοφ. Πῶς φησιν ὁ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος ἐν
τῆ δευτέρᾳ τῶν Ἐπιστολῶν, « Ἴνα γένησθε θεῖα;
κοινωνοὶ φύσεως. » Ἀλλὰ καὶ ὁ σοφὸς τὰ θεῖα Μά-
ξιμος· « Εἰς τοῦτο ἡμᾶς πεποίηκεν ὁ Θεός, ἵνα
γενώμεθα θεῖα κοινωνοὶ φύσεως καὶ τῆς αὐτοῦ ἀδιεί-
κτουτος μέτοχοι. » Ὁ δὲ Νύσσης θεῖος πρόεδρος Γρη-
γόριος, « Σκευός, φησὶ, τῆς ἐκλογῆς ἀπαξ γενόμε-
νος ὁ θεῖος Παῦλος, οἶκος περιληπτῆς τῆς ἀπρι-
λήπτου γέγονε φύσεως. »

Θεστ. Εὖ σοι γένοιτο, Θεόφανες, μὴ πρὸς ἐπίδει-
ξιν ἀπλῶς μηδὲ πρὸς τὸ πείθειν τοὺς ἀκρωμένους
ποιουμένην τὴν διάλεξιν, ἀλλὰ πρὸς ἀκριθεῖ τῆς

operationibus et communicationibus et in præce-
denti dissertatione.

Theot. Dicisne operationem aliud esse quam
essentiam, tanquam ab ipsa diversam, ab ea vero
inæparabilem?

Theoph. Sicut persona discrepat ab essentia: ab
hæc enim utrumque tantum differt quantum disso-
nat nominis significatio.

Theot. Num igitur et operationem esse personam
arbitraris?

Theoph. Absit: nulla enim talium operationum
est hypostasis, id est, per se subsistens, ut dixit
magnus Basilius.

Theot. At per hanc operationem dicis Deum
communicari participantibus.

B Theoph. Quod fieri potest.

Theot. Et essentia eundem Deum esse incommu-
nicabilem.

Theoph. Optime.

Theot. Vere deliria sunt eorum contra vos ser-
mones. Quomodo enim alius erit idem, et quomodo
iterum omnino consimilis erit immobilitati pro-
cessio, incommunicabilitati participatio, et impe-
netrabilitati manifestatio? Hæc enim inter se dis-
crepare necesse est, sed nequeunt diversa simul
existere, si sint increata.

Theoph. Si autem eorum alia sunt creata et alia
increata, charissime Theotime, existunt, ac diver-
sas habent essentias.

C Theot. Cur non?

Theoph. Polythei sunt igitur isti qui hæc ita dis-
cerpunt. Cum econtra omnino assimilant manifes-
tationem impenetrabilitati, immobilitati ac perman-
entiæ processionem, atque incommunicabilitati
divinam communicationem et participationem,
idemque pariter faciunt Dei essentiam ac divinam
gratiam et operationem, comprehensibilem eviden-
tissime faciunt Deum, quod non esset minus malum
quam polytheismus; sed hæc sufficienter a nobis
explorata tu ipse, puto, dices.

Theot. Et quidem cum maxima et accuratissima
fidelitate ac pietate.

Theoph. Id autem huc sermonis devenientibus
diligenter est examinandum.

D Theot. Quidnam igitur?

Theoph. Quod dicit princeps apostolorum in se-
cunda Epistola: « Ut efficiamini divinæ consortes
naturæ. » Et sapiens in divinis Maximus: « Ideo
nos fecit Deus, ut efficiamur divinæ consortes natu-
ræ et ejus æternitatis participes. » Ac divus
Nysse antistes Gregorius: « Vas electionis semel
factus divus Paulus, domus comprehensibilis incom-
prehensibilis naturæ effectus est. »

Theot. Bene tibi sit, Theophanes, qui non ad
arguendum solummodo nec ad convincendum au-
ditores disseris, sed ad accuratam veritatis inda-

• II Petr. I, 4.

gationem ac demonstrationem. Nunc enim equidem a te instructus intelligo illos, præfatos textus pro magno exemplo allegantes, communicabilem dicere essentiam et naturam Dei: hoc igitur, utpote ad propositum finem omnibus utilius, explana quoad facere poteris.

Theoph. Id quoque, sicut et prædicta, duplici pariter accipitur sensu, o charissime. Audi enim rursus eundem Maximum dicentem: « Qui entibus non est essentia communicabilis, alio tamen modo vult capaci us communicari, ex impenetrabilitate suæ essentiæ non exit. » Et iterum: « Toti prorsus efficitur dii, præter essentiæ identitatem. » Et iterum: « Beata divinitas essentia omnem locutionem notitiamque et infinitatem infinite superat, nec ullam comprehensionis vestigium vel minimum creaturis relinquit. » Et Athanasius Magnus ait: « Deifica gratia participatur et videtur a dignis Deus, essentia vero incommunicabilis est. » Et iterum: « Esse Deum est secundaria naturæ proprietates, nam et nos dii efficitur; sed ejuslem esse naturæ non possumus. » Et iterum: « Liqueat non essentiam Dei, sed gloriam a sanctis visam fuisse, sicut de apostolis scriptum est expergefatos Petrum et qui cum eo erant vidisse gloriam ejus. » Et Basilius Magnus: « Operationes ejus ad nos descendunt, essentia vero manet inaccessible. » Et rursus: « Nos ex operationibus suis dicimus innotescere nobis Deum nostrum, ad ejus autem essentiam accedere non valeamus. » Et Pater Chrysostomus: « Spiritus gratiam Scriptura modo ignem, modo aquam vocat, ostendens non ad essentiam hæc nomina spectare, sed ad operationem. » Et iterum: « Non ad mensuram dat Deus Spiritum: nempe vult ostendere Christi præcursor et baptista ab omnibus nobis Spiritus operationem ad mensuram accipi. Nam hic per spiritum designat operationem: hæc est enim divisibilis, ille vero, scilicet Christus, omnem operationem habet integram et indivisibilem. » Si autem hujus operatio mensuram non patitur, multo minus essentia. Vides duo nobis a venerabilibus theologis tradita, videlicet aliqua incommunicabilem esse Dei essentiam, et aliqua communicabilem, atque participari a nobis divinam naturam et minime participari? Utrumque igitur nobis tenendum est ac ponendum ut piæ fidei regula; et qui alterutrum usurpant ad pugnandum alterum, illi ut impii insanique rejiciendi, quippe qui nemini ullatenus consentiant et sibi met ipsis aut sibi invicem contradicunt, quamvis ceteroquin scient juxta sanctos propriam angustiam ingenii esse istam contradictionis doctrinam, viro autem intelligenti et sane divina meditantia omnia esse consona et concordia.

γνωμένων ὃν ὡς ἀληθῶς τὴν δόξαν ταύτην τῆς σκοποῦντι πάντα συμφῶς καὶ φιλία.

Theol. Quomodo igitur, o sapiens Theophanes, per veritatem quæso, illa ambo sunt vera?

Theoph. Hoc etiam tua gratia explanabo. Primum

Ἀ ἀληθείας ἔρευνάν τε καὶ ἀπόδειξιν. Νῦν γὰρ ἐγωγε σοῦ ἀναμνήσαντος ἐνεθυμήθην ὡς τὰ τοιαῦτ' ἐκείνοι μέγα δείγμα προβαλλόμενοι μεθεκτὴν φασιν εἶναι τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ. Ὡς οὖν προέρογο ὃν παντὸς μᾶλλον εἰς τὴν προκειμένην σκέψιν, διασάφισον ὅποση δύναμις.

Θεοφ. Καὶ τοῦτο παραπλησίως τοῖς ἀνωτέρω εἰρημηνοῦς τῆς αὐτῆς ἔχεται διπλῶς, ὡ φιλότης. Ἄκουε γὰρ αὐθις τοῦ αὐτοῦ Μαξίμου λέγοντος, « Ὁ τοῖς οὐσίᾳ μὴ κατ' οὐσίαν ὑπάρχων μεθεκτός, ἐτέρῳ δὲ τρόπῳ μετέχεται τοῖς δυναμένοις βουλόμενος, τοῦ κατ' οὐσίαν κρυφίῳ παντελῶς οὐκ ἐξίσταται. » Καὶ πάλιν· « Ὅλοι διόλου γινόμεθα θεοὶ χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος. » Καὶ πάλιν· « Ἡ μακαρία θεότης κατ' οὐσίαν ἐστὶν ὑπεράβητος καὶ ὑπεράγωστος καὶ πάσης ἀπειρίας ἀπειράκις ἐξηρημένη, μηδ' ἔχνος ὄλων καταλήψεως, κἂν ψιλῶν, τοῖς μετ' αὐτὴν καταλείψασα. » Καὶ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου· « Κατὰ τὴν θεοποιὸν χάριν καὶ μετέχεται καὶ ὁρᾶται τοῖς ἀξίοις ὁ Θεὸς, κατ' οὐσίαν δὲ ἀμέθεκτός ἐστι. » Καὶ πάλιν· « Τὸ Θεὸς εἶναι δευτέρῳ ἐστὶ τῆς φύσεως· καὶ ἡμεῖς γὰρ θεοὶ μὲν γινόμεθα, τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως γενέσθαι οὐ δυνάμεθα. » Καὶ πάλιν· « Πρόδηλον ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἔβλεπον οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ τὴν δόξαν, ὡς καὶ περὶ τῶν ἀποστόλων γέγραπται, ὅτι διαγρηγορήσαντες ὁ Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ. » Καὶ τοῦ μεγάλου Βασιλίου· « Αἱ μὲν ἐνεργεῖαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσβιτος. » Καὶ πάλιν· « Ἡμεῖς ἐκ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ γνωρίζομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν· τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτοῦ προσεγγίζομεν οὐχ ὑπὸ ἰσχυροῦμεθα. » Καὶ τοῦ Χρυσοστόμου Πατρός· « Τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἡ Γραφή ποτὲ μὲν πῦρ, ποτὲ ὕδωρ καλεῖ, δεικνύσα ὅτι οὐκ οὐσίας ἐστὶ ταῦτα δνόματα, ἀλλ' ἐνεργείας. » Καὶ πάλιν· « Οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα· θέλει δεῖξαι δηλονότι ὁ τοῦ Χριστοῦ πρόδρομος καὶ βαπτιστής, ὅτι πάντες ἡμεῖς· μέτρῳ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖαν λαμβάνομεν. Πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἐνεργεῖαν λέγει· αὐτὴ γὰρ ἐστὶν ἡ μεριζομένη· οὗτος δὲ, τουτέστιν, ὁ Χριστὸς, ἀμέτρητος καὶ ὀλόκληρον ἔχει πᾶσαν τὴν ἐνεργεῖαν. » Εἰ δὲ ἡ ἐνεργεῖα αὐτοῦ ἀμέτρητος, πολλῶν μᾶλλον ἡ οὐσία. Ὅρᾳς ἀμφότερ' ἡμῖν ὑπὸ τῶν σεπτῶν θεολόγων παραδεδομένα; καὶ ὡς ἀμέθεκτός ἐστὶν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, καὶ μεθεκτὴ πως, καὶ κοινωνοῦμεν τῆς θείας φύσεως, καὶ οὐ κοινωνοῦμεν οὐδαμῶς; Δεῖ οὖν ἀμφότερα ἡμᾶς τηρεῖν, καὶ τίθεσθαι ὡς εὐσεβείας γνώμονα· καὶ τοὺς τῶν ἐνὶ χρωμένους κατὰ τοῦ ἐτέρου, καὶ ταῦτ' οἰομένους τὸ αὐτὸ ἐκείτερον, ὡς δυσσεβεῖς τε καὶ ἀφρονες ἀπορᾶρακίζιν, μηδὲν κατὰ μὴδὲνα τρόπον συγχωροῦντας, ὑπερπαντίους ἑαυτοῖς ἢ ἀλλήλοις, καὶ ταῦτ' ἐπὶ τῶν τοιούτων νομίζιν τοὺς ἁγίους εἰδότας, ἀνδρῶν μικροῦ ἐναντιώσεως· νοῦν δ' ἔχοντι καὶ σὺν νῷ μετὰ Θεοῦ

Θεοφ. Πῶς οὖν, ὦ σοφὲ Θεοφάνης, πρὸς τῆς ἀληθείας ἀμφὸ ἐκείνη ἀληθῆ;

Θεοφ. Σὴν καὶ τοῦτο χάριν θήσομαι σαφές. Πρό-

τερον δὲ δείξομεν ὡς ἀνοήτως παντάπασιν τὴν ἀποστολικὴν καὶ τὰς πατρικὰς ἐκείνοι ῥήσεις διατελοῦσι προβαλλόμενοι, τὰς κοινωνοὺς ἡμᾶς λεγούσας γίνεσθαι φύσεως Θεοῦ, μὴ μόνον ἔτι πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ ἀκοινωνήτου εἶναι καὶ ἀμέθεκτον τοῖς κτίσμασι πᾶσι τὴν θείαν καὶ φύσιν καὶ οὐσίαν, ὅπερ διὰ πάσης τῆς θεοπνεύστου κηρύττεται Γραφῆς, ἀλλ' ὅτι καὶ ὡς αὐτοὶ ταύταις κεχηρημένοι διετέλεσαν, αὐτὴν τὴν ἐκείνων ἀνασκευάζει δόξαν. Σὺ γὰρ, ὅτι ποτε δοξάζουσιν, οἶσθα τῶν ἄλλων ἀκριτέστερον. Εἰπέ τοίνυν, πρὸς τῆς ἀληθείας, εὐ πάντα μὲν λέγουσι μετέχειν τοῦ Θεοῦ, πάντα δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ μετέχοντα τῆς οὐσίας μετέχειν τοῦ Θεοῦ; ὡς μὴδὲν ἕτερον ὄντος τοῦ Θεοῦ πλὴν οὐσίας μόνης, ἵνα μὴ σύνθεος αὐτοῖς εἴη, μὴδὲ πολλὰ τὰ ἄκτιστα;

Θεός. Τοῦτ' ἀντικρὺς αὐτὸ καὶ δοξάζουσι καὶ λέγουσι.

Θεοφ. Ἄλλ' αἱ ῥήσεις, ἃς πρὸς ἡμᾶς οἱ ἀντικείμενοι προάγουσιν, ὡς αὐτοῖς δῆθεν συνηγούρους, οὐ μόνον τᾶλλα πᾶνθ' ἀπλῶς ἀλλ' οὐδὲ πάντας τοὺς ἀνθρώπους κοινωνοὺς τελειν φασὶ τῆς θείας φύσεως, καὶ τούτους γίνεσθαι ποθ' ὕστερον, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀρχῆς ὑπάρχειν κοινωνοὺς. Πέτρος μὲν γὰρ ὁ τοῦ κορυφαίου χοροῦ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος γράφων τοῖς ἰσοτίμοις λαχοῦσι πίστιν, πρὸς εὐσέβειαν καὶ ἀρετὴν παρακαλεῖ· « Δι' ὧν, φησί, ἐτὰ τίμια ὑμῖν ἐπαγγέλματα δεδώρηται, ἵνα διὰ τούτων γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως. » Ὁρᾷς ἔτι δωρεά ἐστὶν ἐν ἐπαγγελταῖς κειμένη τοῖς κατὰ Χριστὸν βιοῦσι; Τίς οὖν ἐπαγγέλλεται τινὶ τὰ προσόντα πᾶσιν ἐκ γενέσεως; Ὁ δὲ θεὸς Μάξιμος, « Εἰς τοῦτο, φησί, πεποίηκεν ἡμᾶς ὁ Θεός, ἵνα γενώμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως. » Ὡς οὐκ ὄντες ἄρα πρότερον, οὐδ' ἅμα τῇ γενέσει καὶ κοινωνοὶ πεποιημένοι ταύτης. Ὁ δὲ θεὸς Παῦλος οὐχ ὅτι μὴ πιστὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ μιμητὴς γέγονε Χριστοῦ, τῆς ἀπεριλήπτου φύσεως οἴκος ἐχηρημάτισε; Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ τὰ ὄντα πάντα κοινωνεῖν λέγοντες αὐτῆς, ἐπεὶ πάντα μετέχει τοῦ Θεοῦ;

Θεός. Ἐρρέτωσαν οὗτοι παιδαριώδεις γὰρ ὄντες τὴν διάνοιαν, νεανικοὶ δὲ τὴν ἀπειθειαν καὶ τὴν ἀναίδειαν, ταῖς φρεσὶν, ὡς ἔοικεν, ἀλλ' οὐ τῇ κακίᾳ, νηπιάζουσιν. Ἐγὼ δ' οἶμαι συνορᾶν ἐκ τῶν εἰρημένων νῦν, ὅπως καὶ μεθεκτός καὶ ἀμέθεκτος εἶναι λέγεται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός.

Θεοφ. Ἐξήγησαι τοίνυν, ὃ τυγχάνεις διανοοῦμενος.

Θεός. Ἐπειδὴ τοῖς ἁγίοις μόνοις δέδοται κοινωνοὺς τῆς θείας φύσεως τελειν, τοῖς μὲν ἄλλοις ἀμέθεκτον ἐροῦμεν τὴν οὐσίαν τε καὶ φύσιν τοῦ Θεοῦ· τοῖς δὲ εὐηρεστηκόσι τοῦτω μεθεκτὴν, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἐκείνην λῆξιν, καὶ πρὸς τοῦτ' ἄρ' αὐτὸ κάκεινο φέρει τὸ εἰρημένον Γρηγορίῳ τῷ τῆς θεολογίας ἐπωνύμῳ· « Ἔσται δὲ ὁ Θεός, τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀποκαταστάσεως, ὅταν μηκέτι πολλὰ ὦμεν, ὡσπερ νῦν, τοῖς κινήμασι καὶ τοῖς πάθεσιν, οὐδὲν ὅλως Θεὸν ἢ ὄλιγον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς φέροντες, ἀλλ' ὅλοι θεοειδείς, ὅλου Θεοῦ χωρητικοὶ καὶ μόνου· τοῦτο γὰρ ἡ τελείωσις πρὸς ἣν

A demonstrabimus quam insane illi semper praefata Apostoli et Patrum verba objicere pergant quae asserunt nos fieri divinae consortes naturae. Nedum haec astruant non esse incommunicabilem imparticipabilemque omnibus creaturis divinam naturam et essentiam, imo etiam quae indesinenter illi usurpant, ipsam eorum destruit sententiam. Tu enim quid isti opinentur scis accuratius quam alii. Dic igitur, per veritatem obsecro, nonne dicunt omnia esse Dei consortia, ab omnibus autem Dei participibus divinam participari essentiam? tanquam si nihil esset in Deo praeter essentiam; nisi forte unus sit cum illis Deus nec plura sint increata?

Theot. Hoc ipsum palam docent ac profitentur.

Theoph. At verba quae nobis adversarii opponunt, tanquam sibi faventia, non modo non caetera omnia, sed ne omnes quidem homines asserunt effici divinae consortes naturae, et hos etiam postremum, haud ab initio fieri participes. Nam Petrus regalis apostolorum chori princeps, scribens iis qui coaequalem sortiti sunt fidem, ad pietatem et virtutem eos hortatur: « Propter quae, » ait, « pretiosa vobis promissa donata sunt, ut per haec efficiamini divinae consortes naturae. » Vides praemium esse promissum iis qui secundum Christum vivunt? Quis autem alicui pollicetur quod inest omnibus ab ipsa origine? Divus autem Maximus: « Ideo, inquit, nos fecit Deus, ut efficiamur divinae consortes naturae. » Proinde nec eramus prius, nec simul cum creatione facti sumus illius participes. Et divus Paulus nonne quando non discipulus tantum, sed imitator factus est Christi, incomprehensibilis naturae domus effectus est? Ubi igitur sunt qui res omnes dicunt esse hujus consortes, quia omnia Deum participant?

Theot. Abeant isti, pueriles intelligentia, juveniles incredulitate et audacia, ut menti mae videtur, ac nequitia non parvuli. Equidem nunc, ut arbitrator, ex dictis intelligo quomodo communicabilis et incommunicabilis essentia dicatur Deus.

D Theoph. Dic igitur quid intelligas.

Theot. Cum sanctis duntaxat datum sit consortes fieri naturae divinae, aliis quidem incommunicabilem dicemus essentiam naturamque Dei, communicabilem vero iis quos hic diligit, praesertim quoad futuram beatitudinem, idque ipsum innunt haec verba Gregorii cui cognomen Theologus: « Erit autem Deus omnia in omnibus instaurationis tempore, quum jam non erimus sicut nunc discepti commotionibus et cupiditatibus, minime aut perpaululum in nobis Deum ferentes, sed totaliter similes Deo, unius ac totius Dei capaces: haec est enim requies in quam ingredi festinamus. An recte

argumentari videor? an ita se res habet, mihi-
que consentis et convenis rem se non aliter
habere?

Theoph. Absit. Cum enim Messaliani idipsum tenerent, dicentes eos quos habebant ut purgatos, indui persona sacrosancti Spiritus ejusque in naturam intrare, divi Patres eos omnino rejecerunt, dicentes quodammodo venire Patrem Filiumque et Spiritum sanctum ad eos qui sunt sicut oportet purgati, et mansionem apud eos facere juxta evangelicam promissionem. Hic vero ne consideres divinitatem quatenus est natura, nec animum tuum rursus perturbet illud quod ait Theologus, nempe totius Dei capaces fore sanctos; sed memento verborum quæ recenter diximus, ostendentes essentiali incommunicabilitatem minime obstare quin per unamquamque operationem totus participari et intelligi dicatur Deus (non enim corporaliter dividuntur incorporalia), ac proinde ob unitatem substantiæ immutabiliter totus toti mihi unitur. Qui igitur capaces divinæ deificæque sunt operationis, totius Dei redduntur capaces. Ubi vero, naturam puritate supergressi, requieverunt ab omnibus operibus animæ et corporis, utpote solam adepti divinam operationem, tunc efficiuntur totius et unius Dei capaces: hæc est enim requies in quam ingredi festinamus, ut ait Apostolus, deponentes desideria carnis et cogitationum. Dicit etiam Maximus, talium certissimus ante alios interpres: « Omnis divina operatio per seipsam totum Deum sine divisione repræsentat. » Dicens « omnis, » ostendit eas esse plures, non vero essentialias. Insuper sanctis non communicari divinam essentialiam idem Maximus in paulo superius dictis demonstrat dicens: « Deus ex impenetrabilitate essentiali non exit, » et rursus: « Toti omnino efficitur dii, præter essentiali identitatem. » Et magnus Athanasius: « Deifica gratia participatur et videtur a dignis Deus, essentiali vero communicari nequit. » Et iterum: « Diis quidem efficitur, ejusdem vero naturæ fieri non possumus. » Et Pater Chrysostomus, non ad mensuram dari Spiritum edoctus a Baptista: « Vult, inquit, ostendere ab omnibus vobis ad mensuram recipi Spiritus sancti operationem: hæc est enim quæ dividi potest, quum essentiali sit indivisibilis. » Unde hic etiam non vult ipsos Spiritus participes haberi ut consortes essentiali Spiritus. Præter documenta illis theologis divinitus inspirata, imo regulæ fidei paulo superius a nobis expositæ repugnat sanctos esse consortes divinæ essentiali: hanc enim ille statuit simpliciter communicabilem esse et incommunicabilem, non vero quibusdam incommunicabilem et quibusdam communicabilem.

Theot. Si ergo neque per partes hanc distinctionem admittit, neque aliis quidem communicatur, aliis vero non communicatur, quomodo utrumque illud verum est?

σπεύδομεν. Καλῶς ἄρ' ἐπιβαλεῖν δοκῶ, Θεόφανες, καὶ ταῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ σοὶ συνδοκεῖ, καὶ συμφήσαις ἂν ἐπιψηφίζόμενος μὴ ἄλλως ἔχειν;

Θεοφ. Ἄπαγε! Μεσσαλιανούς γὰρ τοῦτ' αὐτὸ φρονούντας, ὡς οἱ κατ' αὐτοὺς κεκαθαρμένοι τὴν ὑπόστασιν δέχονται τοῦ παναγίου Πνεύματος, καὶ εἰς ἐκείνην ἀνέρχονται τὴν φύσιν, οἱ θεοὶ Πατέρες τελείως ἀπεκήρυξαν, εἰπόντες ὡς γίνεται τις ἐπιδημία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῖς ὡς χρεῶν κεκαθαρμένοις, καὶ ἐνοικεῖ αὐτοὺς κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἐπαγγελίαν. Ἄλλ' οὐχ ὡς ἔχει φύσεως ἡ θεότης, ἀλλὰ μὴδὲ τὸ θεολογικὸν ἐκεῖνο θορυβεῖτω σου πάλιν τὴν διάνοιαν, ὡς ὅλου Θεοῦ χωρητικοὶ ἔσονται οἱ ἅγιοι, τῶν λόγων ἐκείνων μεμνημένοι, ὧν ἐναγχος ἐποιήσαμεθα, δεικνύντες μῆδαμὴ μὴδὲν λυμαινέσθαι τῷ ἀμέθεκτῳ τῆς οὐσίας τῷ δι' ἐκάστης τῶν ἐνεργειῶν ὅλον τὸν Θεὸν μετέχεσθαι τε καὶ νοεῖσθαι λέγεσθαι· οὐ γὰρ σωματικῶς μερίζεται τὰ ἀσώματα· διὸ καὶ διὰ τῆς μετὰ ὑποστάσεως ὅλη μοι ἀτρέπτως ὅλος ἤνωται. Οἱ χωρητικοὶ τοίνυν θείας καὶ θεοποιου γεγονότες ἐνεργείας, ὅλου Θεοῦ καθεστήκασι χωρητικοί. Ὅταν δὲ τὴν φύσιν ὑπεραναβάντες καθαρῶς, πᾶσαν ἀποπαύσωσιν ἐνεργείαν ψυχῆς καὶ σώματος, ὡς μόνῃ τῆς θείας ἐνεργείας ἐπειληγμένοι, τηλικαῦτα τελείσθαι ἂν ὅλου καὶ μόνου Θεοῦ χωρητικοί· τοῦτο γὰρ ἡ τελείωσις πρὸς τὴν σπεύδομεν, ἀποστολικῶς εἰπεῖν, ἀπειθεῖσθαι τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν. Φησὶ γὰρ καὶ Μάξιμος ὁ τῶν τοιούτων, εἰπερ τις, ἐρμηνεύς, ὅτι « Πᾶσα θεία ἐνεργεῖ δι' ἑαυτῆς ὅλον τὸν Θεὸν ἀμερῶς ὑποσημαίνει· » πᾶσαν δὲ εἰπὼν, πολλὰς εἰδείξει καὶ οὐκ οὐσίας οὐσας. Ὅτι δὲ οὐδὲ τοῖς ἁγίοις μεθεκτὴ ἔστιν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὁ αὐτὸς Μάξιμος διὰ τῶν μικρῶν ἀνωτέρω προσηγμένων εἰδείξεν ἡμῖν, εἰπὼν, ὡς « Ὁ Θεὸς τοῦ κατ' οὐσίαν κρυφίου παντελῶς οὐκ ἐξίσταται. » Καὶ πάλιν· « Ὅλοι διόλου γινόμεθα θεοί, χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος. » Καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, « Κατὰ τὴν θεοποιὸν χάριν καὶ μετέχεται καὶ δρᾶται τοῖς ἁγίοις ὁ Θεός, κατ' οὐσίαν δὲ ἀμέθεκτός ἐστι. » Καὶ πάλιν· « Θεοὶ μὲν γινόμεθα· τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως γενέσθαι οὐ δυνάμεθα. » Καὶ ὁ Χρυσόστομος Πατὴρ, οὐκ ἐκ μέτρου δίδοσθαι τὸ Πνεῦμα παρὰ τοῦ Βαπτιστοῦ ἀκηκῶς, « Θέλει, φησὶ, δείξαι ὅτι πάντες ἡμεῖς μέτρῳ τὴν ἐνεργείαν τοῦ Πνεύματος λαμβάνομεν· αὕτη γὰρ ἔστιν ἡ μερίζομένη, ὡς τῆς οὐσίας οὐσῆς ἀμερούς. » Ὅστε οὐδ' οὕτω συγχωρεῖ, οὐδ' αὐτοῦ· τὸς μετέχοντας τοῦ Πνεύματος μετέχειν οὐσῆς τῆς οὐσίας τοῦ Πνεύματος. Πρὸς δὲ τοῖς ἐνθίοις διδάγμασι τῶν θεοσόφων τούτων οὐδὲ τῷ ἀνωτέρω μικρῶν ἡμῖν ἐκτεθειμένῳ γνώμονι τῆς εὐσεβείας ἐναρμόνιον ἐστὶ τὸ τοῖς ἁγίοις μετόχους εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ· ἐκεῖνος γὰρ μεθεκτὴν ἀπλῶς καὶ ἀμέθεκτον ἐτίθει ταύτην, ἀλλ' οὐχὶ τισὶ μὲν ἀμέθεκτον, τισὶ δὲ μεθεκτὴν.

Θεότ. Εἰ τοίνυν μήτε κατὰ μέρη ταύτην τὴν διαφορὰν προσέεται· καὶ γὰρ ὑπάρχει ἀμερῆς· μήτε τισὶ μὲν μέτεστιν αὐτῆς, τισὶ δ' οὐ μέτεστι, πῶς ἐκάτερον ἐκεῖνο ἀληθές;

Θεοφ. Ἄκουε καὶ μύθους. Τὴν ὑπερουσίτητα τῆς θείας οὐτε εἶπειν ἐστὶν οὐτε ἐνοησάσαι, οὐτε ὄλωσ πως θεωρῆσαι, διὰ τὸ πάντων αὐτὴν ἐξηρημένην εἶναι καὶ ὑπεράνωστον, ἀπεριλήπτω δυνάμει καὶ τῶν ὑπερουρανίων νόων ὑπεριδρυμένην, καὶ πᾶσι πάντη ἀληπτόν τε καὶ ἀρρήτον αἶ. Οὐδὲ γὰρ ὄνομά ἐστιν αὐτῆς κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα ἢ κατὰ τὸν μέλλοντα ὀνομαζόμενον, οὐδὲ λόγος ἐν ψυχῇ συνιστάμενος ἢ διὰ γλώττης προσφερόμενος, οὐκ ἐπαφή τις αἰσθητῆ ἢ νοερά· ἀλλ' οὐδὲ φαντασία ὄλωσ, εἰ μὴ τις φαίη τῆ ἐξ ἀποφάσεων τελεωτάτην ἀκαταλήψιαν, ὡς πάντα, ὅσα ἐστὶν ἢ ὄλωσ λέγεται ὑπεροχικῶς ἀφαιρουμένην. Καὶ τοίνυν οὐδ' οὐσίαν αὐτὴν ἢ φύσιν ὀνομάσαι θεμιτὸν ὀνομάζοντα κυρίως, ὅστις τὴν ὑπὲρ πᾶσαν ἀλήθειαν ἀληθείας ἐπιγνώμων. Ἐπει δ' αὐθις πάντων ἐστὶν αἰτία καὶ περὶ αὐτὴν πάντα καὶ αὐτῆς ἕνεκα, καὶ αὐτὴ ἐστὶ πρὸ πάντων καὶ ἀπλῶς καὶ ἀπριορίστως ἐν ἑαυτῇ ἅπαντα προσελήφεν, ἐκ πάντων αὐτὴν ὀνομαστέον, καταχρηστικῶς, ἀλλ' οὐ κυρίως. Οὐκοῦν καὶ οὐσίαν αὐτὴν καὶ φύσιν προσρητέον· κυρίως δὲ τὴν οὐσιοποιὸν τοῦ Θεοῦ πρόδοτον τε καὶ ἐνέργειαν. Ὅτι δὲ καὶ αὕτη οὐσιωνυμίζεται καὶ κυρίως αὐτῆ, τοῦ μεγάλου ἄκουσον Διονυσίου, « Μετιτέων, λέγοντος, ἐπὶ τὴν ὄντως οὐσαν τοῦ ὄντως ὄντος θεολογικὴν οὐσιωνυμίαν· τοσοῦτον δὲ ὑπομνήσομεν, ὅτι τῷ λόγῳ σκοπὸς οὐ τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν, ἢ ὑπερούσιος, ἐκφαίνειν (ἀρρήτον γὰρ τοῦτο καὶ ἀγνωστον καὶ παντελῶς ἀνεκφαντον, καὶ αὐτὴν ὑπεραρον τὴν ἔνωσιν), ἀλλὰ τὴν οὐσιοποιὸν εἰς τὰ ὄντα πάντα τῆς θεαρχικῆς οὐσιαρχίας πρόδοτον ὀνομασάσαι. » Ὁρᾷ; ὅτι ὄντως οὐσαν οὐσιωνυμίαν τὴν θείαν λέγει πρόδοτον; καλεῖ μένοι οὕτω κἀνταῦθα καὶ τὸ κρύφιον πάντη καὶ ἀνεκφοίτητον καὶ ἀνεκφαντον ἐκείνο. Ἐβροῖς δ' ἂν παραπλησίως καὶ τὴν τῆς φύσεως προσγορίαν κατὰ τῶν φυσικῶς προσόντων τιθεμένην, ὡς καὶ ὁ τῶν Γρηγορίων θεολογικώτατος φησὶ πού τῶν ἐπιῶν· « Ἦδε γὰρ ἀνακτος ἐμοῦ φύσις ὄλβον ὀπάζειν. » Οὐδὲ γὰρ τὸ διδοῖναι φύσις ὄντων, ἀλλὰ φυσικῶς τοῦτο πρόσεστι τῷ εὐεργετικῷ. Κατὰ τοῦ πυρὸς φαίη τις ἂν φύσιν ἔχειν ἀνωφερὲς εἶναι, καὶ φῶς ἐνιέναι τοῖς ὄρωσιν· ἀλλ' οὐχ ἡ κίνησις αὐτῷ φύσις, οὐδὲ τὸ ἐμποιεῖν ἀπλῶς, ἀλλ' ἡ τῆς κινήσεως ἀρχή. Λέγεται τοιγαροῦν καὶ τὰ φυσικὰ φύσις, ὡς καὶ αὐτὸ ὁ μέγας Διονύσιος ἀλλαχοῦ φησι, « Φύσις, γράφων, τῷ ἀγαθῷ τὸ παράγειν καὶ σώζειν· » δηλονότι φυσικῶς τοῦτο πρόσεστιν αὐτῷ. Καὶ τοίνυν ὅταν ἀκούσῃ τῶν Πατέρων ἀμέθεκτον λεγόντων τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἐκείνην μοι νόει τὴν ἀνεκφοίτητον τε καὶ ἀνεκφαντον. Ὅταν δ' αὐθις μεθεκτὴν, νόει μοι τὴν φυσικῶς προσοῦσαν τῷ Θεῷ πρόδοτον, καὶ τὴν ἐκφανσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν· καὶ οὕτω στέργων ἀμφοτέρα, ὁμόλογος ἔση τοῖς Πατράσιν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἐκείνην αὐτὴν, εἰ καὶ μὴ καθ' ἑαυτὴν τὴν θείαν φύσιν, λέγων μεθεκτὴν, ἐν τοῖς ὄροις μενεῖς τῆς εὐσεβείας· συντηρεῖται γὰρ καὶ οὕτω τὸ ἀμέθεκτόν τε καὶ ἀνεκφαντον τῆς ἀνεκφοιτήτου φύσεως ἐκείνης. Ἰδοὺ δ' ἂν τις καὶ τοῦς ἐξῆθεν σοφοῦς οὐσίαν οὐ τὴν ἐκάστου μόνον φύσιν

Theoph. Audi ac disce. Supersubstantialis Dei essentia nec dici nec intelligi nec ullatenus videri potest, quia res omnes et omnem cognitionem supereminet, supra incomprehensibilem etiam celestium spirituum virtutem sedens, omnibusque omnino inintelligibilis semper et inenarrabilis. Ne enim ullo nomine sive in ævo præsentis sive in futuro potest nuncupari, nec ullo exprimi verbo quod mens excogitet vel lingua proferat, nec sensibus vel intellectu attingi, nec ulla repræsentari imaginatione, nisi forsitan ut quædam omnium negationum perfectissime incomprehensibilis summa, et suprema ab omnibus quæcunque sunt vel dicuntur abstractio. Itaque ipsam essentiam aut naturam nominare proprio nomine haud potest quisquam: veritati omni veritate superiorem scrutatur. Quia tamen illa est omnium causa, omniaque ad eam pertinent ac propter eam existunt, et est ante omnia et simpliciter infiniteque cuncta præcedit, ex omnibus nominanda est, figurate, non proprie. Nuncupanda igitur est ipsa essentia et natura, et etiam proprio nomine creatrix Dei processio et operatio. Porro hanc quoque proprie vocari essentiam magnus docet Dionysius dicens: « Inquirendum est verum veri Dei essentia nomen: memorabimus tantum sermonem non huc tendere, ut supersubstantialis essentia qua ille supersubstantialis est, designetur (hæc enim dici cognoscivo aut indicari nequit et ipsam supereminet beatificam unionem), sed ut significetur effusum in res omnes creatricis Dei potentia effluvium. » Videas ab eo verum essentia nomen imponi divinæ processionis? et item pariter nuncupat illam absconditam ineffabilemque et inenarrabilem naturam. Similiter reperias naturæ nomen rebus quæ natura insunt, impositum, sicut maxime inter Gregorios theologus alicubi dicit: « Hæc Regis mei natura felicitatem largitur. » Nam dare non est natura cuiilibet, sed naturaliter inest benefactori. Item de igne aliquis dicere posset ejus naturam sursum tendere et illuminare oculos, quanquam ejus natura non sit motus nec illuminatio, sed motus principium. Ideo ipsi naturæ actus dicuntur natura, sicut iterum magnus Dionysius alibi scribit: « Natura boni est producere et conservare, id est, hoc illi natura insitum est. Itaque si Patres audieris dicentes incommunicabilem esse Dei essentiam, illam intelligi quæ dici et manifestari nequit; si vero communicabilem, intelligi naturalem Dei processionem, manifestationem et operationem: et sic utrumque amplectens, Patribus consenties. Imo dicens tali operatione ipsam Dei naturam, non tamen in seipsa, esse communicabilem, non transibis veræ fidei limites: nam sic etiam servatur incommunicabilitas et impenetrabilitas illius ineffabilis naturæ. Videre est et profanos philosophos essentiam appellantes, non solum ejusque naturam, sed etiam naturalia et essentialia: quæ quidem abstrahunt ab essentia eique subjiciunt. Nos vero adhuc im-

morantes in demonstranda ejus incommunicabilitate, absconditum et inapertum, qua nobis fas est, manifestemus naturæ divinæ fastigium. Tu ergo mihi responde interroganti, charissime Theotime: nonne pars essentiæ vel minima omnes habet ipsius virtutes?

Theot. Omnes, arbitrator, id tibi concedunt, sensuum experientia scientes scintillæ ignis vel tenuissimæ inesse vim fulgentis et illuminandi, dissolvendique et urendi res propinquas, sese ultro movendi ac naturaliter sursum tendendi, atque simpliciter cunctas proprietates ignis, cujus est particula: eadem pariter inesse guttæ quam aquæ cujus est stilla, et massæ quam metallo cujus est fragmentum.

Theoph. Ideo, si essentiæ divinæ simus participes, sive tota sive partim alicui communicetur, is erit omnipotens, et sic unaquæque creatura erit omnipotens, quod ne omnes quidem simul non habemus, etiamsi universam creationem una complectaris. Hoc Paulus demonstrans iis etiam quos copiose ditabant deificæ Spiritus gratiæ, non omnia singulis inesse testatur dona Spiritus, sed: « Alii quidem, ait, datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ, alii vero aliquid, aliud secundum eundem Spiritum ». Et Pater Chrysostomus, clare hinc prævertens Barlaami et Acyndini errorem, dicit: « Non omnia quisque habet, ne gratiam putet esse naturam. »

Theot. Hoc penitus eluit imminentem nunc religioni pestem. Nam divinæ gratiæ adversarii persuadere nequeunt ut creata existimetur gratia quæ a natura divina sic distinguitur: quis enim unquam timuerit ne quis pro creatura habeat Dei gratiam?

Theoph. Miseri isti hanc distinctionem pro divisione reputant. Non intelligentes igitur Spiritus gratiam, etsi distincta sit a natura, non tamen ab ea discrepare, sed potius attrahere eos qui digni habentur, ad communionem divini Spiritus, non advertunt se blasphemare in ipsam Patris et Filii et Spiritus sancti naturam, talem gratiam impugnando, nec audiunt divum Gregorium Nysænum dicentem in libris contra Macedonium: « Sicut gratia sine detractioe a Patre per Filium et Spiritum sanctum in dignos delabitur, sic blasphemiam contrario transmissa fluxu, a Spiritu per Filium in omnium Deum transit. » Insuper essentia, per quod participatur, tot habet personas: quod enim lampades ex una accenduntur, tot sunt ignita supposita.

ἔχει. Καὶ γὰρ ὁπόσας ἂν ἀνάψαι τις λαμπάδας ἀπὸ ἐποίησέ.

Theot. Inde sequitur, o sapiens Theophanes, si (ut illi contendunt) essentia Dei participetur, et

* I Cor. xii, 8.

ἀνομάζοντας, ἀλλὰ καὶ τὰ φυσικὰ καὶ οὐσιώδη διαιρούντες, γὰρ ὑπὸ τὴν οὐσίαν ταῦτα πάντα τάττοσιν. Ἡμεῖς δ' ἐτι προδιατρέψαντες τῇ τοῦ ἀμεθέκτου θεωρίᾳ, τὸ κρύφιόν τε καὶ ἀνέκφρατον τῆς θείας φύσεως, ἐφ' ὅσον ἡμῖν ἔξεστιν ἀναφήνωμεν ὕψος. Ἐρομένῳ μοι τοίνυν ἀπόκρισαι, χρηστὲ Θεότιμε, οὐ τὸ μέρος τῆς οὐσίας καὶ τὸ βραχύτατον πάσας ἔχει τὰς αὐτῆς δυνάμεις;

Θεότ. Πάντας οἶμαι σοι τοῦτο συνερεῖν, καὶ δι' αἰσθήσεως εἰδόμενος, ὡς καὶ ὁ σπινθήρ ἐλάχιστον ὑπάρχον τοῦ πυρός, λαμπρόν τε καὶ φωτιστικόν ἐστι, διακριτικόν τε καὶ καυστικόν τῶν ἐγγιζόντων, ἀτοκίμητόν τε φύσει καὶ ἀνωφερές, καὶ ἀπλῶς ὅσα καὶ τὸ πῦρ, οὐ μόριόν ἐστι, καὶ ἡ σταγῶν, ὅσα καὶ τὸ ὕδωρ, οὐ ἐστι σταγῶν· καὶ ἡ βῶλος ὅσα καὶ τὸ μέταλλον, ὅτουδῆποτ' ἂν ἀποβῶξ διατελοῖη.

Θεοφ. Τοιγαροῦν εἴπερ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μετέχομεν, καὶ εἰ πάσης καὶ εἰ μορίου μετέχη τις αὐτῆς, παντοδύναμος ἔσται· καὶ οὕτω τῶν ὄντων ἕκαστον ἔσται παντοδύναμον, ὃ μὴδὲ πάντες ἔχομεν ὁμοῦ, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν συμπεριλαβὼν εἴπης. Τοῦτο δεικνύς ὁ Παῦλος ἐκ περιουσίας καὶ αὐτοῦ εὐμοιρηκόσι τῶν Θεοποιῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος, οὐ πάνθ' ἐκάστῳ προσεῖναι μαρτυρεῖ τὰ χηρίσματα τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ, « Τῷ μὲν, φησὶ, δίδεται λόγος σοφίας, τῷ δὲ λόγος γνώσεως· ἄλλῳ δ' ἄλλο τι κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. » Ὁ δὲ Χρυσόστομος Πατήρ, φανερώς ἐντεῦθεν προαναστέλλων τὴν Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου πλάνην, « Οὐ πάντα τις ἔχει, φησὶν, ἵνα μὴ φύσιν εἶναι τὴν χάριν νομίση. »

Θεότ. Σαφῆς ὄντως ἀνασκευὴ τοῦτο τῆς νῦν ἐπαναστάσεως τῇ εὐσεβεῖα λύμης. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοιεν κτίστην νομίσει πείσαι τὴν τῆς θείας φύσεως ἀντιδιασταλμένην ὡδε χάριν οἱ τῆς θείας χάριτος πολέμοιοι. Τίς γὰρ ἂν ποτε δέλοισι μὴ τὸ κτίσμα νομίση τις Θεοῦ φύσιν;

Θεοφ. Μερισμὸν οἱ τάλανες οὗτοι, Θεότιμε, τὴν διαστολὴν ὑπονοοῦσι ταύτην. Μὴ συνορῶντες οὐ, ὡς εἰ καὶ διενήνοχε τῆς φύσεως, οὐ διασπάται ταύτης ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, ἐπισπάται δὲ μᾶλλον τοῖς ἡξιωμένους πρὸς τὴν συνάρθειαν τοῦ θείου Πνεύματος, εἰς αὐτὴν τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος φύσιν βλασφημοῦντες οὐκ αἰσθάνονται, κατὰ τῆς τοιαύτης χάριτος χωροῦντες· μὴδὲ τοῦ Νύσσης ἐνθίου Γρηγορίου λέγοντος ἀκούοντες ἐν τοῖς κατὰ Μακεδονίου λόγοις, « Ὡσπερ ἡ χάρις ἀδιάσπαστος ἀπὸ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἀξίους; ῥέουσα φέρεται, οὕτω καὶ ἡ βλασφημία εἰς τὸ ἔμπαλιν κατὰ διάδουσαν ἀναλύουσα, ἀπὸ τοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐπὶ τὸν τῶν ὄλων Θεὸν διέρχεται. » Ἡ γε μὴν οὐσία παρ' ὅσων ἐστὶ μετεχομένη, τοσαύτας καὶ τὰς ὑποστάσεις τῆς μιᾶς, τοσαύτας καὶ τὰς ὑποστάσεις τοῦ πυρός

Θεότ. Συμβαίνει τοίνυν ἐντεῦθεν, ὡς σοφὲ Θεόφρανε, εἰ κατὰ τοὺς ἡμῖν ἀντικειμένους ἡ οὐσία τοῦ

Θεοῦ μετέχεται καὶ ταῦτα παρὰ πάντων, μηκέτι ἄ
τρισηπτάτων αὐτὴν, ἀλλὰ μυριοὑπστάτων ὑπάρ-
χειν.

Θεοφ. Μάλιστα. Τὸ γὰρ ἀκόλουθον εὖ μάλα συν-
ήγαγες, ἀγγέλους ὢν. Τὸ δ' εἶ χειρόν ἕμα καὶ πα-
ραδοξότερον, οὗ μυριοὑπστάτων ἐντεῦθεν ποιούντες
οἱ ἀντιλέγοντες ἡμῖν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, τὰς τρεῖς
θείας ὑποστάσεις εἰς μίαν συναλείφουσι, κατὰ Σα-
βέλλιον. Ἐν ἐνὶ γὰρ ἐκάστῳ τῶν μετεχόντων τὰς
τρεῖς εἰς μίαν συνάγουσιν ὑπόστασιν, ὡς ἕκαστον
τῶν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ μεθεκτὴν δογματιζόντων
μυριάκις ἄλλον Σαβέλλιον διατελεῖν. Ἐδει δὲ τῷ
πονηρῷ μὴ δε' ἐνὸς ἰσχύσαντι κατὰ τῆς εὐσεβείας,
διὰ μυρίων, μᾶλλον δὲ καὶ σὺν πολλαῖς ταῖς τῶν
κακοφρόνων μυριάσιν, αὐτὸς προσβαλεῖν. Ἄλλ' οὐδ'
οὕτω τῆς ἀληθείας περιέσται. Τὴν δὲ τῶν αὐτῶ
πειθομένων ἀφροσύνην ἐκδηλοτέρα ἐργασμένους
ἔσται. Πρὸς γὰρ ταῖς ἄλλαις δυσσεβείαις καὶ τοῦ
μόνου Χριστοῦ, βαβαὶ τῆς ἀπονοίας! ὑπέρτερον ἐκυ-
τὴν ὁ Ἀκίνδυνος παρίστησιν ὅλη λέγων ἐνοῦσθαι
τῷ Θεῷ, καὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ ταῖς ἐνεργείαις καὶ ταῖς
τριῶν θεαῖς ὑποστάσεσιν. Εἰ δ' ἄρα κατὰ μίαν τῶν
ὑποστάσεων ὅλη τῷ Θεῷ ἐνοῦσθαι λέγει, καὶ τῇ
θεῖᾳ οὐσίᾳ καὶ πάσαις ταῖς θεαῖς ἐνεργείαις, τοῦ
μόνου Χριστοῦ διεννηοχέαι φησὶν οὐδέν. Ἄλλ' ὁ
πολύς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος· τοὺς φρενοβλαβεῖς
τούτους φληνάφους πόρρωθεν ἀνασκευάζων, «Χρι-
στὸς, φησὶ, διὰ τὴν θεότητα· χριστὸς γὰρ αὕτη τῆς
ἀνθρωπότητος· οὐκ ἐνεργεῖα κατὰ τοὺς ἄλλους
Χριστοὺς ἀγιάζουσα, παρουσίᾳ δὲ ὅλου τοῦ χριστοῦ.»
Τοῦτο καὶ κοινῇ συνελθόντες οἱ θεόσοφοι Πατέρες
ἔδρυσαν, καθάπερ ἐβήθημεν εἰπόντες, ἐνοικεῖν ἀπο-
φνηάμενοι τὴν θεότητα τοῖς ὡς χρεῶν κεκαθαρμέ-
νοις, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔχει φύσεως. Οὕτε τὸν κατὰ
τὴν οὐσίαν, οὔτε καθ' ὑπόστασιν τινα, μετοχῆς τις
γίνεται Θεοῦ. Μερίζεται γὰρ τούτων ἐκότερον οὐδ'
ὑπώσθαι, οὐδὲ μεταλίδοται τοπαράπαν οὐδενί. Διὸ
καὶ πᾶσι παντάπασιν ἀχρήστους κατὰ ταῦτα ὁ Θεός,
εἰ καὶ πανταχοῦ κατὰ ταῦτα πάρεστι. Ἡ δὲ κοινῇ
τῆς τρισυποστάτου φύσεως θεία δύναμις τε καὶ
ἐνέργεια ἀπεργαστικὴ τε τῶν ἐκτός ἐστι, καὶ εἰς
μυρία μερίζεται. Παντοδύναμον γὰρ τὸ Θεῖον.
Ταῦτ' ἄρα καὶ πολλοὶ κατὰ ταῦτην ἐνοῦνται Θεῷ,
ποικίλως καὶ διαφόρως αὐτοῦ μετέχοντες. Καὶ τὸ
μέρος γὰρ τῆς ἐνεργείας πάλιν μερίζεται κατὰ τὸν
Χρυσόστομον Πατέρα. Καὶ κατὰ τὸν μέγαν Βασί-
λειον, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐχ ἐνὶ μέτρῳ τοῖς ἁγίοις
μετεχόμενόν ἐστιν, ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν τῆς πίστεως διαίρει τὴν ἐνέργειαν, ἀπλοῦν μὲν ἐν τῇ οὐ-
σίᾳ, ποικίλον δὲ ταῖς δυνάμεσιν.

Θεότ. Ἄγαμαί σε τῆς θεολογικωτάτης διανοίας,
ὦ Θεόφανε. Θεοπρεπῆς τε γὰρ ἐς τὰ μάλιστα ἐστίν,
ἀμείψῃ μὲν δεικνύσα πάντη τὴν ὑπερουσίον οὐσίαν,
ἀμερίστως δὲ μερίζουσα τὴν θεῖαν τοῦ Θεοῦ ἐνέρ-
γειαν. Καὶ τὸ εὐπαράδεκτον οὐδὲν ἤττον πρόσεστιν
αὐτῇ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ χωρητὸν γίνεται κατ'
ἐνέργειαν τοῖς κεχαριτωμένοις, ἀνθρώποις μέντοι
τὴν φύσιν οὐσί, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐπεὶ κατὰ τὴν
τὴν οὐσίαν καὶ μερίζεται· κατ' οὐσίαν δὲ καὶ ὑπόστα-

A quidem ab omnibus, hanc jam non tribus tant m,
sed innumeris constare personis.

Theoph. Profecto. Consecrarium optime de-
duxisti, utpote acuto praeclitus ingenio. Quod autem
pejus adhuc et absurdus est, non solum ex hinc in
innumeras personas Dei essentiam dividunt adver-
sarii nostri, sed etiam tres divinas personas in unam
confundunt, ut Sabellius; nam in unoquoque par-
ticipantium tres personas in unam contrahunt: ita
ut quisquis communicabilem Dei essentiam profi-
tetur, millies alter fiat Sabellius. Ergo oportuit
dæmonem non per unum tantum in religionem in-
vehī, sed per millia, vel potius cum nullis vesano-
rum millibus iterum irruere! At ne sic quidem ve-
ritatem superabit, sed assecrarum suorum demen-
tiam reddet evidentiorē. Etenim praeter alia impie
dicta, ipsi Christo (proh stultitiam!) superiorem
sese facit Acindynus, dicens se uniri toti Deo, et
essentiae; et operationibus, et tribus divinis perso-
nis. Quod si dixerit se per unam duntaxat perso-
narum uniri toti Deo divinaeque essentiae et omni-
bus divinis operationibus, ipsi Christo se non ab-
similem asserit. Verum multus in theologia Grego-
rius istos amentes ineptosque in antecessum refel-
lens, dicit: «Christus unctus est per divinitatem:
haec enim unctio humanitatis non operatione sanc-
tificat, sicut alios christos, sed praesentia totius
ungentis.» Id ipsum congressi in concilium Patres
divinitus docuerunt, ut antea diximus, ostendendo
in iis qui sunt sicut oportet purgati, inhabitare di-
vinitatem, non tamen quatenus est natura: nec
proinde secundum essentiam aut secundum unam
personam fit aliqua Dei participatio; harum enim
utraque nullatenus disperditur nec ulli communi-
catur, ideoque secundum ipsas nullibi Deus contineri
potest, licet secundum easdem sit ubique praesens.
Econtra communis tribus divinae naturae personis
potentia et operatio facit exteriora et millies divi-
ditur, cum Deus sit omnipotens; et secundum eam
multi Deo unituntur, varie ac diverse eam partici-
pantes. Pars enim operationis iuxta dividitur jux-
ta Patrem Chrysostomum, et juxta magnum Basi-
lium, Spiritus sanctus non ad unam mensuram di-
gnis communicatur, sed pro ratione fidei partitur
operationem, cum sit simplex quidem essentia,
varius autem virtutibus.

Theot. Admutor tuam divinorum sagacitatem, o
Theophanes; nam in primis digna Deo loqueris, et
indivisibilem esse ostendens supersubstantialem
essentiam, et indivise dividens Dei operationem.
Et quod communicat, nihilominus in ea remanet.
Ideo contineri secundum operationem potest Spiritus
sanctus in iis quos gratia dicit. Hi tamen sunt
natura homines: nam ille secundum operationem
quidem dividitur: secundum essentiam vero et

personam cum sit indivisus, quomodo in quæstionem A
contineri possit?

Theot. Insuper, quod participat, o admirabilis
Theotime, partem habet participati: alioquin si non
partem, sed totum participaret, proprie diceretur
hoc habere, non autem hoc participare. Divisibile
est igitur participatum, cum pars ejus necessario
communicanda sit participanti. Atqui essentia
D: est prorsus indivisibilis: ergo est etiam
prorsus incommunicabilis. Econtra dividi posse
divinam operationem demonstrat Pater Chrysosto-
mus: hæc est enim quæ hominibus deifica gratia
præparatis communicatur. Et, juxta peritissimum
theologiæ Maximum, est divinæ gratiæ largiri crea-
turis, prout ipsis convenit, deificationem, illu-
strando naturam supernaturali lumine eamque supra
propriis fines superabundantiam gloriæ traducendo.
Audi rursus Chrysostomum duo docentem, nempe
operationem, non essentiam participari, et illam
divini et communicari, non vero hanc incommuni-
cabilem essentiam ex qua divina profluit operatio.
Et citans illud Apostoli: «De plenitudine ejus nos
omnes accepimus», dicit: Si ignis, cujus essen-
tia est divisibile corpus, simul dividitur et non di-
viditur, quanto magis operatio, et quidem operatio
incorporea essentia? Præterea, quod alicujus parti-
cipat essentiam, communem cum participato essen-
tiam habere debet, et quodammodo eandem. At
quis unquam audivit unam quodammodo esse Deo
et nobis essentiam? præsertim cum dicat magnus
Basiliius: «Operationes Dei ad nos descendunt, essen-
tia vero ejus manet inaccessa.» Et divus Maxi-
mus: «Quidquid est Deus, hoc erit homo gratia dei-
ficatus, præter essentia identitatem.» Non igitur di-
vina essentia participari potest, ne ab iis quidem
quos divina gratia deificavit. Sed divina operatio
communicari potest; nam «Subobscurum in hac vita
lumen veritatis me adducit ad videndam et susci-
piendam Dei illuminationem,» ait Gregorius Theo-
logus; et «Illuminatio Dei nostri super nos», in-
quit psalmistes Propheta; et annumerandus illis Ma-
ximus clare scribit unam esse Dei et sanctorum ope-
rationem, hosque vivas esse Christi imagines, vel po-
tius gratia cum eo idem aut saltem simillimos fieri.
mian eivai Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων τὴν ἐνέργειαν ὁ τούτοις ἐναρμόμιος Μάξιμος γράφει διαβήθη, καὶ
ζῶσα εἰκόνας εἶναι τούτους Χριστοῦ, καὶ ταυτὸ

Theot. Hoc sanissimum est et sanctis maxime D
consonum, quod de divina incommunicabilitate de-
monstrasti, o Theophanes. Sunt autem qui dicunt
incomprehensibilem esse et incommunicabilem Dei
essentiam, at comprehendendi tamen et communicari
æipsa supernaturaliter, etque æstimant magis pium,
quia supernaturale divinis rebus congruit.

Theoph. Verum hoc non est supernaturale, nec
Deo congruum, absit! sed potius contra naturam et
omnino impossibile. Nam idem sub eodem respectu
communicabile esse et incommunicabile, compre-

¹ Joan. 1, 16. ² Psal. XLIII, 4.

σιν ὑπάρχον ἀμέρες, πῶς ἂν τινι χωρηθεῖ τοπα-
ράπαν;

Θεοφ. Καὶ τὸ μετέχον, ὡ θαυμάσιε Θεότιμε
μέρος ἔχει τοῦ μετεχομένου. Κἂν γὰρ εἰ μὴ μέρους,
ἀλλὰ τοῦ παντὸς μετέχει, ἔχειν ἂν κυρίως τοῦτο
λέγοιτ' ἂν, ἀλλ' οὐχὶ μετέχειν τούτου. Μεριατὸν
ἄρα τὸ μετεχόμενόν ἐστιν, εἴπερ μέρους μετέχειν
ἀνάγκη τὸ μετέχον. Ἡ δὲ οὐσία τοῦ Θεοῦ παντά-
πασιν ἐστὶν ἀμέριστος· οὐκοῦν καὶ παντάπασιν
ἐστὶν ἀμέθεκτος. Τὸ δὲ μερίζεσθαι τῆς θείας ἐνερ-
γείας εἶναι πολλάκις ὁ Χρυσόστομος ἀποφαίνεται
Πατῆρ. Αὕτη τοιγαροῦν ἐστὶν ἡ καὶ παρὰ τῶν
ἡξιωμένων τῆς θεουργοῦ χάριτος μετεχομένη. Καὶ
τοῦτο γὰρ εἶναι τῆς θείας χάριτος ἴδιον ὁ πολὺς τὸ
Β Θεῖα Μάξιμός φησι, τὸ ἀναλόγως τοῖς οὐσι χαρίζε-
σθαι θέωσιν, λαμπρυνούσης τὴν φύσιν τῷ ὑπὲρ
φύσιν φωτι, καὶ τῶν οικειῶν ὄρων ὑπερίνω κατὰ
τὴν ὑπερβολὴν τῆς δόξης ποιουμένης. Ἄκουσον πάλ-
ιν τοῦ χρυσοῦ τὴν γλωτταν ἀμφότερα διδάσκοντος,
τὸ τε τὴν ἐνέργειαν, ἀλλ' οὐ τὴν οὐσίαν εἶναι τὴν
μετεχομένην, καὶ τὸ ταύτην εἶναι τὴν μερίζομένην
ἀμερίστως, τὴν καὶ μετεχομένην, ἀλλ' οὐχὶ τὴν
ἀμέθεκτον οὐσίαν, ἐξ ἧς ἡ θεία πρόεισιν ἐνέργεια.
Προθεῖς γὰρ τὸ ἀποτολιχὸν ἐκεῖνο, «Ἐκ τοῦ πῆρ-
ρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν,» Εἰ γὰρ
ἐπὶ τοῦ πυρὸς, φησὶν, ἐνθα οὐσία ἐστὶ τὸ μερίζο-
μενον σῶμα, καὶ μερίζομεν καὶ οὐ μερίζομεν αὐτὴν
πόσω μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ ἐνεργείας τῆς
ἐξ ἀσωμάτου οὐσίας, ἐτι τὸ τινὸς μετέχον κατ' οὐ-
σίαν, κοινήν ἀνάγκη μετὰ τοῦ μετεχομένου τὴν οὐ-
σίαν ἔχειν, καὶ κατὰ τι τὴν αὐτὴν; Τίς οὖν ποτ'
ἤκουσε μίαν εἶναι Θεοῦ καὶ ἡμῶν κατὰ τι τὴν οὐ-
σίαν; καὶ ταῦτα τοῦ μεγάλου Βασιλεῖου λέγοντος,
«Αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνου-
σιν· ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος;» καὶ τοῦ
θελοῦ Μαξίμου, «Πάντα ὅσα ὁ Θεός, καὶ ὁ διὰ τῆς
χάριτος θεθεωμένο; ἔσται, χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν
ταυτότητος.» Οὐκ ἄρα τῆς θείας οὐσίας ἐνεσσι μετ-
χέειν, οὐδ' αὐτοὺς τοὺς τῆς θείας χάριτος θεθεωμέ-
νους. Τῆς δὲ θείας ἐνεργείας ἐνεσσι μετέχειν. «Εἰ
τοῦτο γὰρ με φέρει τὸ μέτριον ἐνταῦθα φέγγο; τῆς
ἀληθείας λαμπρότητα Θεοῦ ἰδεῖν καὶ παθεῖν,» φησὶν
ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. Καὶ, «Ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ
ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς,» κατὰ τὸν ψαλμωδὸν Προφήτην. Καί
μᾶλλον αὐτῷ κατὰ τὴν χάριν ἢ ἀφομοίωμα.

Θεοτ. Πάνυ μὲν ὑγιῶς ἔχει, καὶ τοῖς ἀγίοις ἐξ
τὰ μάλιστα συνῶδει τὰ περὶ τῆς θείας ἀμεθεξίας
θεθεωρημένα σοι, Θεόφανε. Ἄλλ' εἰσὶν, οἱ λέγουσι
καὶ ἀπερινόητον εἶναι καὶ ἀμέθεκτον, καὶ νοεῖσθαι
καὶ μετέχεσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καθ' ἑαυτὴν
ὑπερφῶς, καὶ νομίζουσιν ὅτω μᾶλλον εὐσεβεῖν,
τὸ ὑπερφῶς τοῖς θεοῖς ἐναρμόζοντας.

Θεοφ. Ἄλλ' οὐχ ὑπερφῶς τοῦτ' ἐστὶν, οὐδὲ θεο-
πρεπέζ, ἀπαγε, παρὰ φύσιν δὲ μᾶλλον καὶ τῶν
ἀδυνάτων πάντη. Τὸ γὰρ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ μεθ-
εχτικὸν εἶναι καὶ ἀμέθεκτον, νοστήν τε καὶ ἀκρι-

νήτον, τελῶς ἀσύμβατόν ἐστι καὶ ἀσύστατον, καὶ ὡς πορρωτάτω τοῦ ὄντος ὄντος διὰ τὴν ἄκραν ἕναν τίωσιν. Ἐπεὶ καὶ κατὰ τὸν Νύσσης θεῖον Γρηγόριον τοιοῦτόν ἐστιν ἕκαστον τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων, ὥστε κἀν διαφέρει τῷ σημανομένῳ, μηδεμίαν ἔχειν πρὸς τὸ συννομαζόμενον ἐναντίωσιν. Ὁ δὲ τοῦτο λέγων, τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ συντιθέμενος καὶ ἀνανεύων, τοῖς οἰκειοῖς τε λόγοις αὐτὸς πάλιν ἀντιθεὸς ἐστὶ, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ ὑπερφυῖς εἰς τὸ πᾶρά φύσιν κατασπῆ, καὶ δι' ἀλλήλων ὧν φησιν ἀναιρῶν ἐκάτερον, ἀθετεῖ τελῶς τὸ εἶναι τὸν Θεόν· καὶ τοῖς ἀθεοῖς ἑαυτὸν συντάττει. Διὰ τοῦτο Γρηγόριος, ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος, οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν φησι νοεῖσθαι τὸν Θεόν· ὁ δὲ μέγας Διονύσιος πάντα μετέχειν προνοίας ἐκ τῆς παναιτίου θεότητος· ἐκδυζομένης. Ὁ δὲ θεὸς Μάξιμος, « Ἐν τῷ Θεῷ, φησὶ, γενόμενος ὁ νοῦς, τοὺς περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ πρώτων λόγους ἐπιζητεῖ μὲν ὑπὸ τοῦ παραμυθίαν εὐρίσκει. Ἀμήχανον γὰρ τοῦτο καὶ ἀνέκδεκτον πάση γεννητῇ φύσει ἐξίσου. Ἐκ δὲ τῶν περὶ αὐτὴν παραμυθεῖται, λέγω δὴ τῶν περὶ αἰδιότητος ἀπειρίας τε καὶ ἀοριστίας, ἀγαθότητος τε καὶ σοφίας καὶ δυνάμεως, δημιουργικῆς τε καὶ προνοητικῆς καὶ κριτικῆς τῶν ὄντων. » Τὸ μέντοι ἀπειρόνητον καὶ ἀκατονόμαστον καὶ ἀκοινωνητὸν ἔχειν χρῆμα τῆς θείας ὑπερουσιότητος οὐκ οὐσίαν μόνον οἱ θεοβρήμονες εἰ καὶ μὴ κυρίως, ὡς εἰρήκαμεν, ὀνομάζοντες εἰσιν, ἀλλὰ καὶ θεότητα καὶ ἀγαθότητα καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν· καὶ ἀπλῶς ὅποσα καὶ τὰς θεοπραπεῖς προδίδουσι τε καὶ ἐνεργείας ὀνομάζουσιν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ οὐκ ἐκφράσαι, φησὶ, τὴν αὐτοῦπερουσίον ἀγαθότητα καὶ οὐσίαν καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν τῆς αὐτοῦπερουσίου θεότητος ὁ λόγος ἐπαγγέλλεται, τὴν ὑπὲρ πᾶσαν ἀγαθότητα καὶ θεότητα καὶ οὐσίαν καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν, τὴν ἐν ἀποκρύφοις ὑπερίδρυμένην, ἀλλὰ τὴν ἐκπερασμένην ἀγαθοποιῶν πρόνοιαν ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν ὕμνει, καὶ ὄν καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν τὴν οὐσιοποιῶν καὶ ζωοποιῶν καὶ σοφοδότην αἰτίαν τῶν οὐσίας καὶ ζωῆς καὶ νοῦ καὶ λόγου καὶ αἰσθήσεως μετεληφτότων. Ποῦ εἰσιν οἱ μὴ ἀνεχόμενοι τῶν ἀκρίβειων ὑπερτιθέσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ; Ἰδοὺ γὰρ ὁ μέγας Διονύσιος καὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς τῶν οὐσιῶν αἰτίας καὶ ἀπλῶς πασῶν τῶν μετοχῶν σαφῶς ὑπερτίθησιν αὐτὴν, οὐχ ὡς ὑφεστηκυῶν κατ' ἑαυτὰς, ἀλλ' ὡς ἐνεργειῶν αὐτῆς μεθεκτῶν ἡμῖν ὑπαρχουσῶν. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ κατ' ἐνεργεῖαν ὑπὸ πάντων μετεχόμενος. Ὅτι δ' ἄκτιστοί εἰσιν αἱ μετοχαὶ ὧν ὑπέρχεται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός, τοῦ αὐτοῦ πάλιν ἀκουσον, μικρὸν ἀνωτέρω φάσκοντος, καθὰ καὶ προεῖρήκαμεν, ὅτι τῷ λόγῳ σκοπὸς οὐ τὴν ὑπερουσίον οὐσίαν, ἢ ὑπερουσίως, ἐκφαίνειν, ἀνεχόμενος γὰρ, ἀλλὰ τὴν οὐσιοποιῶν εἰς τὰ ὄντα πρόβλητον ὑμνήσαι. Καὶ γὰρ ἡ τ' ἀγαθοῦ θεωνυμία εἰς πάντα τὰ ὄντα ἐκτείνεται, καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα ἐστίν. Ἢ δὲ τῆς ζωῆς εἰς πάντα τὰ ζῶντα ἐκτείνεται, καὶ ὑπὲρ τὰ ζῶντά ἐστίν. Ἢ δὲ τῆς σοφίας εἰς πάντα τὰ νοερά καὶ λογικά καὶ αἰσθητικά ἐκτείνεται, καὶ

hensibile et incomprehensibile, est prorsus inconueniens, et incohærens, et remotissimum a vero, tanquam summe contradictorium, quia, juxta diuum Gregorium Nyssenum, ea sunt quælibet de Deo dicta, ut, etiamsi differant significatione, nullam habeant cum nomine simul adhibito contradiciōnem. Qui sic loquitur, idem sub eodem respectu affirmans, suis ipse verbis Deo aduersatur, confundit in eo quæ sunt supra et quæ contra naturam, et sua dicta alia aliis destruens, penitus abolet Dei existentiam et atheis sese ascribit. Itaque Gregorius cognomine Theologus dicit: « Deus non ex his quæ in eo sunt, sed ex his quæ eum circumstant, intelligitur. » Et magnus Dionysius: « Omnia participant providentiam ex creatrice omnium diuinitate manantem. » Item diuus Maximus: « Cogitans mens de Deo, primum ardentem cupit ea cognoscere quæ ad essentiam pertinent, non vero de ipsa essentia ratiocinari quærit: hoc enim impossibile est et supra vires cujuslibet naturæ creatæ. De his tantum quæ illam circumstant ratiocinatur, scilicet de æternitate, immensitate, infinitate, bonitate, sapientia et facultate creandi providendique et judicandi creaturas. » Ergo non solum illam diuinam supersubstantialem, incomprehensibilem ineffabilemque et incommunicabilem naturam theologi, ut supra dictum est, essentiam vocant, sed etiam, licet improprie, diuinitatem, bonitatem, sapientiam et vitam, uno verbo quicquid diuinas processiones et operationes designant. Nam, iniquiunt, non valet sermo exprimere supersubstantialem essentiam vitamque et sapientiam supersubstantialis diuinitatis, quæ omnem bonitatem, essentiam, vitam ac sapientiam superat, et in abscondito supersedet; sed manifestatam benefaciendo providentiam, quæ est eminenter bonitas et omnium bonorum fons, celebrat, necnon essentiam vitamque et sapientiam, quæ essentia, vita et sapientia donat eos qui existentie, vitæ, intelligentie, locutionis et sensationis sunt participes. Ubi sunt qui negant increatis superiorem esse Dei essentiam? Ecce enim magnus Dionysius clare dicit hac inferiores esse diuinitatem, bonorumque causam et simpliciter omnes processiones, quæ in seipsis non subsistunt, sed sunt operationes nobis communicatæ. Ipse enim Deus operatione omnibus communicatur. Increatas autem esse has processiones quas superat essentia Dei idem testatur paulo superius dicens, ut præfatum est, non tendere sermonem ad manifestandam supersubstantialem essentiam, qua supersubstantialis est Deus, quippe quæ revelari nequit, sed ad celebrandum existentie in creaturas effluuium: hæc enim dicta de Deo bonitas ad res omnes extenditur et omnes superat; hæc vita ad omnia extenditur viuentia, et omnibus his antecellit; hæc sapientia ad omnia extenditur intelligentia, rationaliaque et sensibilia, et omnia hæc supergreditur. Vides illas processiones esse creaturis superiores. Ipsæ tamen prædicari possunt, non vero ineffabilis et impenetrabilis essentia. Sed

personam cum sit indivisus, quomodo in quorundam A
contineri possit?

Theot. Insuper, quod participat, o admirabilis Theotime, partem habet participati: alioquin si non partem, sed totum participaret, proprie diceretur hoc habere, non autem hoc participare. Divisibile est igitur participatum, cum pars ejus necessario communicanda sit participanti. Atqui essentia Dei est prorsus indivisibilis: ergo est etiam prorsus incommunicabilis. Econtra dividi posse divinam operationem demonstrat Pater Chrysostomus: hæc est enim quæ hominibus deifica gratia præparatis communicatur. Et, juxta peritissimum theologiæ Maximum, est divinæ gratiæ largiri creaturis, prout ipsis convenit, deificationem, illustrando naturam supernaturali lumine eamque supra proprios fines superabundantiam gloriæ traducendo. Audi rursus Chrysostomum duo docentem, nempe operationem, non essentiam participari, et illam divini et communicari, non vero hanc incommunicabilem essentiam ex qua divina profluit operatio. Et citans illud Apostoli: «De plenitudine ejus nos omnes accepimus», dicit: Si ignis, cujus essentia est divisibile corpus, simul dividitur et non dividitur, quanto magis operatio, et quidem operatio incorporare essentia? Præterea, quod alicujus participatio essentiam, communem cum participato essentiam habere debet, et quodammodo eandem. At quis unquam audivit unam quodammodo esse Deo et nobis essentiam? præsertim cum dicat magnus Basiliius: «Operationes Dei ad nos descendunt, essentia vero ejus manet inaccessa.» Et divus Maximus: «Quidquid est Deus, hoc erit homo gratia deificatus, præter essentia identitatem.» Non igitur divina essentia participari potest, ne ab iis quidem quos divina gratia deificavit. Sed divina operatio communicari potest; nam «Subobscurum in hac vita lumen veritatis me adducit ad videndam et suscipiendam Dei illuminationem,» ait Gregorius Theologus; et «Illuminatio Dei nostri super nos», inquit psalmistes Propheta; et annumerandus illis Maximus clare scribit unam esse Dei et sanctorum operationem, hosque vivas esse Christi imagines, vel potius gratia cum eo idem aut saltem simillimos fieri. *μίαν εἶναι Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων τὴν ἐνέργειαν ὁ τούτοις ἐναριθμῶς Μάξιμος γράφει διαβήθη, καὶ ζῶσα; εἰκόνας εἶναι τούτους Χριστοῦ, καὶ ταυτὸ*

Theot. Hoc sanctissimum est et sanctis maxime D
consonum, quod de divina incommunicabilitate demonstrasti, o Theophanes. Sunt autem qui dicunt incomprehensibilem esse et incommunicabilem Dei essentiam, at comprehendendi tamen et communicari se ipsa supernaturaliter, idque æstimant magis pium, quia supernaturaliter, idque æstimant magis pium, quia supernaturaliter, idque æstimant magis pium,

Theoph. Verum hoc non est supernaturaliter, nec Deo congruum, absit! sed potius contra naturam et omnino impossibile. Nam idem sub eodem respectu communicabile esse et incommunicabile, compre-

¹ Joan. 1, 16. ² Psal. XLIII, 4.

σιν ὑπάρχον ἀμερές, πῶς ἂν τινι χωρηθεῖν τοκα-
ράπαν;

Θεοφ. Καὶ τὸ μετέχον, ὡ θαυμάσιε Θεότιμε μέρος ἔχει τοῦ μετεχομένου. Κἂν γὰρ εἰ μὴ μέρους, ἀλλὰ τοῦ παντός μετέχει, ἔχειν ἂν κυρίως τοῦτο λέγοιτ' ἂν, ἀλλ' οὐχὶ μετέχειν τούτου. Μεριατὸν ἄρα τὸ μετεχόμενόν ἐστιν, εἴπερ μέρους μετέχειν ἀνάγκη τὸ μετέχον. Ἡ δὲ οὐσία τοῦ Θεοῦ παντάπασιν ἐστὶν ἀμέριστος· οὐκοῦν καὶ παντάπασιν ἐστὶν ἀμέθεκτος. Τὸ δὲ μερίζεσθαι τῆς θείας ἐνεργείας εἶναι πολλάκις ὁ Χρυσόστομος ἀποφαίνεται Πατῆρ. Αὕτη τοιγαροῦν ἐστὶν ἡ καὶ παρὰ τῶν ἡξιωμένων τῆς θεωρητοῦ χάριτος μετεχομένη. Καὶ τοῦτο γὰρ εἶναι τῆς θείας χάριτος ἴδιον ὁ πολὺς τὰ B
θεία Μάξιμός φησι, τὸ ἀναλόγως τοῖς οὐσι χαρίζεσθαι θέωσιν, λαμπρυνούσης τὴν φύσιν τῷ ὑπὲρ φύσιν φωτὶ, καὶ τῶν οικειῶν ὄρων ὑπερίνω κατὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς δόξης ποιουμένης. Ἄκουσον πάλιν τοῦ χρυσοῦ τὴν γλωτταν ἀμφότερα διδάσκοντος, τὸ τε τὴν ἐνέργειαν, ἀλλ' οὐ τὴν οὐσίαν εἶναι τὴν μετεχομένην, καὶ τὸ ταύτην εἶναι τὴν μερίζομένην ἀμερίστως, τὴν καὶ μετεχομένην, ἀλλ' οὐχὶ τὴν ἀμέθεκτον οὐσίαν, ἐξ ἧς ἡ θεία πρόεισιν ἐνέργεια. Προθεῖς γὰρ τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνον, «Ἐκ τοῦ πηγρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν,» εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ πυρὸς, φησὶν, ἐνθα οὐσία ἐστὶ τὸ μερίζομενον σῶμα, καὶ μερίζομεν καὶ οὐ μερίζομεν αὐτὸ, πῶς μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ ἐνεργείας τῆς ἐξ ἁσωμάτου οὐσίας, ἐστὶ τὸ τινὸς μετέχον κατ' οὐσίαν, κοινήν ἀνάγκη μετὰ τοῦ μετεχομένου τὴν οὐσίαν ἔχειν, καὶ κατὰ τι τὴν αὐτήν; Τίς οὖν ποτ' ἤκουσε μίαν εἶναι Θεοῦ καὶ ἡμῶν κατὰ τι τὴν οὐσίαν; καὶ ταῦτα τοῦ μεγάλου Βασιλεῖου λέγοντος, «Αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν· ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος;» καὶ τοῦ θελοῦ Μαξίμου, «Πάντα ὅσα ὁ Θεός, καὶ ὁ διὰ τῆς χάριτος θεθεωμένοι; ἔσται, χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος.» Οὐκ ἄρα τῆς θείας οὐσίας ἐνεσσι μετέχειν, οὐδ' αὐτοὺς τοὺς τῆς θείας χάριτος θεθεωμένους. Τῆς δὲ θείας ἐνεργείας ἐνεσσι μετέχειν. «Εἰς τοῦτο γὰρ με φέρει τὸ μέτριον ἐνταῦθα φέγγο; τῆς ἀληθείας λαμπρότητα Θεοῦ ἰδεῖν καὶ παθεῖν,» φησὶν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. Καὶ, «Ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς,» κατὰ τὸν ψαλμωδὸν Προφήτην. Καὶ μᾶλλον αὐτῷ κατὰ τὴν χάριν ἢ ἀφομοίωμα.

Θεοφ. Πάνυ μὲν ὑγιῶς ἔχει, καὶ τοῖς ἁγίοις ἐς τὰ μάλιστα συνῶδει τὰ περὶ τῆς θείας ἀμεθεΐας θεθεωρημένα σοι, Θεόφανε. Ἄλλ' εἰσὶν, οἱ λέγουσι καὶ ἀπερινόητον εἶναι καὶ ἀμέθεκτον, καὶ νοεῖσθαι καὶ μετέχεσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καθ' ἑαυτὴν ὑπερφυῶ; καὶ νομίζουσιν οὕτω μᾶλλον εὐσεβεῖν, τὸ ὑπερφυῶ; τοῖς θεοῖς ἐναρμύζοντας.

Θεοφ. Ἄλλ' οὐκ ὑπερφυῶ; ἐστὶν, οὐδὲ θεωρητέ; ἀπαγε, παρὰ φύσιν δὲ μᾶλλον καὶ τῶν ἀδυνάτων πάντη. Τὸ γὰρ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ μεθεκτικὸν εἶναι καὶ ἀμέθεκτον, νοεῖτόν τε καὶ ἀκρι-

νήτον, τελῶς ἀσύμβατόν ἐστι καὶ ἀσύστατον, καὶ ὡς πορρωτάτω τοῦ ὄντος ὄντος διὰ τὴν ἄκραν ἕναν τίσιν. Ἐπεὶ καὶ κατὰ τὸν Νύσσης θεῖον Γρηγόριον τοιοῦτόν ἐστιν ἕκαστον τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων, ὥστε κἀν διαφέρει τῷ σημαινομένῳ, μηδεμίαν ἔχειν πρὸς τὸ συννομαζόμενον ἐναντίωσιν. Ὁ δὲ τοῦτο λέγων, τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ συνειθέμενος καὶ ἀνανεύων, τοῖς οἰκείοις τε λόγοις αὐτῶν· πάλιν ἀντιθεός ἐστι, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ ὑπερφύεις εἰς τὸ παρὰ φύσιν κατασπᾶ, καὶ δι' ἀλλήλων ὧν φησιν ἀναιρῶν ἑκάτερον, ἀθετεῖ τελῶς τὸ εἶναι τὸν Θεόν· καὶ τοῖς ἀθέοις ἑαυτὸν συντάττει. Διὰ τοῦτο Γρηγόριος, ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος, οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν φησι νοεῖσθαι τὸν Θεόν· ὁ δὲ μέγας Διονύσιος πάντα μετέχειν προνοίας ἐκ τῆς παναιτίου θεότητος· ἐκδύζομένης. Ὁ δὲ θεῖος Μάξιμος, « Ἐν τῷ Θεῷ, φησὶ, γενόμενος ὁ νοῦς, τοὺς περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ πρώτων λόγους ἐπιζητεῖ μὲν ὑπὸ τοῦ πόθου φλεγόμενος, οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὴν δὲ τὴν παραμυθίαν εὐρίσκει. Ἀμήχανον γὰρ τοῦτο καὶ ἀνέκδεκτον πάση γεννητῇ φύσει ἐξίσου. Ἐκ δὲ τῶν περὶ αὐτὴν παραμυθεῖται, λέγω δὴ τῶν περὶ ἀϊδιότητος ἀπειρίας τε καὶ ἀοριστίας, ἀγαθότητος τε καὶ σοφίας καὶ δυνάμεως, δημιουργικῆς τε καὶ προνοητικῆς καὶ κριτικῆς τῶν ὄντων. » Τὸ μόνον ἀπειρόνητον καὶ ἀκατονόμαστον καὶ ἀκοινωνήτον ἕκείνο χρῆμα τῆς θείας ὑπερουσιότητος οὐκ οὐσίαν μόνον οἱ θεοβήμονες εἰ καὶ μὴ κυρίως, ὡς εἰρηκαμεν, ὀνομάζοντες εἰσιν, ἀλλὰ καὶ θεότητα καὶ ἀγαθότητα καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν· καὶ ἀπλῶς ὅποσα κατὰ τὰς θεοπρεπεῖς προόδους τε καὶ ἐνεργείας ὀνομάζουσιν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ οὐκ ἐκφράσει, φησὶ, τὴν αὐτοῦπερουσίον ἀγαθότητα καὶ οὐσίαν καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν τῆς αὐτοῦπερουσίου θεότητος ὁ λόγος ἐπαγγέλλεται, τὴν ὑπὲρ πᾶσαν ἀγαθότητα καὶ θεότητα καὶ οὐσίαν καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν, τὴν ἐν ἀποκρύφοις ὑπερδρυμένην, ἀλλὰ τὴν ἐκπεφασμένην ἀγαθοποιὸν πρόνοιαν ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν ὁμοῦ, καὶ ὄν καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν τὴν οὐσιοποιὸν καὶ ζωοποιὸν καὶ σοφοδότην αἰτίαν τῶν οὐσίας καὶ ζωῆς καὶ νοῦ καὶ λόγου καὶ αἰσθήσεως μετεληφότων. Ποῦ εἰσιν οἱ μὴ ἀνεχόμενοι τῶν ἐκείνων ὑπεριθέσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ; Ἴδού γὰρ ὁ μέγας Διονύσιος καὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν αἰτίας καὶ ἀπλῶς πασῶν τῶν μετοχῶν σαφῶς ὑπερτίθησιν αὐτὴν, οὐχ ὡς ὑφεστηκυῶν καθ' ἑαυτῆς, ἀλλ' ὡς ἐνεργειῶν αὐτῆς μεθεκτῶν ἡμῶν ὑπαρχουσῶν. Αὐτῶς γὰρ ἐστὶν ὁ κατ' ἐνεργεῖαν ὑπὸ πάντων μετεχόμενος. Ὅτι δ' ἄκτιστοί εἰσιν αἱ μετοχαὶ ὧν ὑπέρχεται κατ' οὐσίαν ὁ Θεός, τοῦ αὐτοῦ πάλιν ἀκουσον, μικρὸν ἀνωτέρω φάσκοντος, καθὰ καὶ προειρήκαμεν, ὅτι τῷ λόγῳ σκοπὸς οὐ τὴν περουσίον οὐσίαν, ἢ ὑπερουσίως, ἐκφαίνειν, ἀνεχόμενος γὰρ, ἀλλὰ τὴν οὐσιοποιὸν εἰς τὰ ὄντα πρόδηλον ὁμοῦ. Καὶ γὰρ ἦ τ' ἀγαθὸν θεωνυμία εἰς πάντα τὰ ὄντα ἐκτείνεται, καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα ἐστίν. Ἢ δὲ τῆς ζωῆς εἰς πάντα τὰ ζῶντα ἐκτείνεται, καὶ ὑπὲρ τὰ ζῶντα ἐστίν. Ἢ δὲ τῆς σοφίας εἰς πάντα τὰ νοερά καὶ λογικά καὶ αἰσθητικά ἐκτείνεται, καὶ

hensibile et incomprehensibile, est prorsus inconueniens, et incohærens, et remotissimum a vero, tanquam summe contradictorium, quia, juxta diuum Gregorium Nyssenum, ea sunt quælibet de Deo dicta, ut, etiamsi differant significatione, nullam habeant cum nomine simul adhibito contradictionem. Quis sic loquitur, idem sub eodem respectu affirmans, suis ipse verbis Deo aduersatur, confundit in eo quæ sunt supra et quæ contra naturam, et sua dicta alia aliis destruens, penitus abolet Dei existentiam et atheis sese ascribit. Itaque Gregorius cognomine Theologus dicit: « Deus non ex his quæ in eo sunt, sed ex his quæ eum circumstant, intelligitur. » Et magnus Dionysius: « Omnia participant providentiam ex creatrice omnium diuinitate manantem. » Item diuus Maximus: « Cogitans meus de Deo, primum ardentem cupit ea cognoscere quæ ad essentiam pertinent, non vero de ipsa essentia ratiocinari quærit: hoc enim impossibile est et supra vires cujuslibet naturæ creatæ. De his tantum quæ illam circumstant ratiocinatur, scilicet de æternitate, immensitate, infinitate, bonitate, sapientia et facultate creandi providendique et judicandi creaturas. » Ergo non solum illam diuinam supersubstantialiam, incomprehensibilem ineffabilemque et incommunicabilem naturam theologi, ut supra dictum est, essentiam vocant, sed etiam, licet improprie, diuinitatem, bonitatem, sapientiam et vitam, uno verbo quiddam diuinas processiones et operationes designant. Nam, inquit, non valet sermo exprimere supersubstantialiam essentiam vitamque et sapientiam supersubstantialis diuinitatis, quæ omnem bonitatem, essentiam, vitam ac sapientiam superat, et in abscondito supersedet; sed manifestatam benefaciendo providentiam, quæ est eminenter bonitas et omnium bonorum fons, celebrat, necnon essentiam vitamque et sapientiam, quæ essentia, vita et sapientia donat eos qui existentiam, vitam, intelligentiam, locutionis et sensationis sunt participes. Ubi sunt qui negant increatis superiorem esse Dei essentiam? Ecce enim magnus Dionysius clare dicit hac inferioribus esse diuinitatem, bonorumque causam et simpliciter omnes processiones, quæ in seipsis non subsistunt, sed sunt operationes nobis communicatæ. Ipse enim Deus operatione omnibus communicatur. Increatas autem esse has processiones quas superat essentia Dei idem testatur paulo superius dicens, ut præfatum est, non tendere sermonem ad manifestandam supersubstantialiam essentiam, qua supersubstantialis est Deus, quippe quæ revelari nequit, sed ad celebrandum existentiam in creaturas effluuium: hæc enim dicta de Deo bonitas ad res omnes extenditur et omnes superat; hæc vita ad omnia extenditur videntia, et omnibus his antecellit; hæc sapientia ad omnia extenditur intelligentia, rationaliaque et sensibilia, et omnia hæc supergreditur. Vides illas processiones esse creaturis superiores. Ipsæ tamen prædicari possunt, non vero ineffabilis et impenetrabilis essentia, sed

eundem anli clare docentem hos superiores creaturis processus esse tamen Deo inferiores; dicit enim in duodecimo capite libri de divinis Nominibus: «Quanto præstant non existentibus creaturæ sanctæ, aut dominatrices, aut divinæ, aut regales, et quanto participata antecellunt participantibus, tanto supergreditur omnia participantia et participata incommunicabile principium.» Cum enim participata omnibus præsentent participantibus, participantes autem sint ipsi angeli, ea quæ angelos ut participantes superant, creata non sunt, sed etiam hæc participata, ut audivisti, supersedet qui essentia incommunicabilis est. Huc vero nunc tendit oratio. Cum ineffabilis Deus non essentia tantum dicatur, sed etiam divinitas, bonitas, sapientia, vita, omnia demum quæ communicabilia vocantur; si unquam de Deo audieris ejus essentiam esse bonitatem, et naturam esse sanctificationem (nec est alia apud eum sanctitas), et divinitatem non dividi, nec effundi, nec emitti, et alia quælibet his similia: ne putes unamquamque operationum posse dici essentiam, sed scito hanc, licet nominari nequeas, ex illis per analogiam nuncupari quæ ipsi naturaliter insunt. Item si audias theologos dicentes innotescere nobis Dei nominari bonitatem et sapientiam, non vero essentiam, et nos quidem deos fieri, ejusdem vero effici naturam non posse, et alia his similia: per bonitatem ac divinitatem ne intelligas incomprehensam inaccessibleque omnino essentiam, quod ipsi clare negant, sed hujus divinam operationem, cujus intelligentiam et consortium nobis, pro ratione puritatis nostræ, distribuentis æquitas salutaris multimode ac varie dispertitur. Quare divus Maximus, ubi dixit: «Ideo nos fecit Deus, ut efficiamur divinæ consortes naturæ ejusque æternitatis participes,» addit: «Per deificationem productam gratia, tanquam natura effectæ cum Deo unionis.» Itaque alibi identitatem naturæ cum Deo secundum essentiam negavit, secundum operationem vero et gratiam affirmavit. Bonitatem igitur ac deitatem, quæ variatur, dividitur, participatur, quæ, licet obscure, intelligitur, quæ proprio nuncupatur nomine, quomodo non supergreditur illa simplicissima, et indivisa, et omni nomine, communicatione, intellectu vel tactu superior bonitas ac divinitas? Recte igitur dixit Caio interroganti theologus idem Dionysius: «Non tantum eos qui sunt gratia dii, sed et ipsam potestatem supremam ac divinitatem, deificum scilicet donum et gratiam, supereminet qui omne præcedit principium Deus.» Quod si, juxta eundem, non participantium duntaxat, sed et participationum causa Deus est, nonne igitur major est his causatis, utpote causa? Si autem oportet per nos velut per obscuram Dei imaginem demonstrare quæ diximus, nonne intellectus sapientia est intellectus? nonne his velut illa dividitur, discriminatur, præcedit, ratiocinatur, varie unijur et participatur, versatur circa intelligibilia et inintelligibilia? Et quædam sibi assimilata, ita ut secundum operationem habeant

ὑπὲρ πάντα ταῦτα ἔστιν. Ὅρας τὰς μετοχὰς ταῦτα: ὑπὲρ τὰ ὄντα ὕδατος; Ταῦτα γὰρ ὑμνήσαι ἐπηγεύεσθαι, ἀλλ' οὐ τὴν ἀνεκφραστόν τε καὶ ἀνεκφραστον φύσιν. Ἀλλ' αὐθις ἀκούσον τοῦ αὐτοῦ, καὶ τῶν ὑπὲρ τὰ ὄντα τούτων μετοχῶν ἐπέκεινα εἶναι τὸν Θεὸν φανερώς θεολογούντος. Φησὶ γὰρ ἐν δωδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ τῆς θεωνυμίας ὑμνου· «Καθ' ὅσον ὑπερέχουσι τῶν οὐκ ὄντων τὰ ὄντα ἄγρια ἢ κύρια ἢ θεῖα ἢ βασιλικά, καὶ αὐτῶν μετεχόντων αἱ αὐτομετοχαί, κατὰ τοσοῦτον ὑπερίδρυνται πάντων τῶν μετεχόντων καὶ μετοχῶν ὁ ἀμέθεκτος αἰετός.» Ἐπεὶ γὰρ αἱ αὐτομετοχαὶ πάντων τῶν μετεχόντων ὑπερέχουσι, μετέχοντα δ' εἰσὶ καὶ οἱ ἄγγελοι, τὰ καὶ τῶν ἀγγέλων ὡς μετεχόντων ὑπερέχοντα κτιστὰ οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ τῶν μετοχῶν τούτων, ὡς ἀκήκοας, ὁ κατ' οὐσίαν ἀμέθεκτος ὑπερανίδρυνται. Πρὸς δ' ὁ ἡμῖν ὁ λόγος νῦν. Ἐπειδὴ περ ἐκεῖνο τὸ ἀνώνυμον οὐκ οὐσία μόνον, ἀλλὰ καὶ θεότης καὶ ἀγαθότης καὶ σοφία καὶ ζωὴ, καὶ πάνθ' ἀπλῶς, ὅποσα καὶ τὰ μεθεκτὰ καλεῖται, εἴποτε περὶ Θεοῦ ἀκούσεις ὡς οὐσίαν ἔχει τὴν ἀγαθότητα, καὶ φύσιν τὸν ἁγιασμὸν, καὶ οὐκ ἄλλη παρ' αὐτὸν ἡ ἀγιότης, καὶ ὡς ἡ θεότης οὐ μερίζεται, οὐδ' ἐκχεῖται, οὐδ' ἀποστέλλεται, καὶ τὰλλα ὅσα τούτοις παραπλήσια· μὴ τῶν ἐνεργειῶν ἐκαστην θεῖαν ὑπολάβῃς εἶναι λέγεσθαι οὐσίαν, ἀλλ' ἀπὸ τούτων ὁμωνύμως τὴν ὑπερώνυμον ἐπέεινεν ὀνομαζομένην ἴσθι, ἅτε φυσικῶς αὐτῇ προσόντων. Ὅσηνίκα δ' αὐθις λεγόντων τῶν θεολόγων τυγχάνεις ἀκροώμενος, ὡς τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν εἶδέναι λέγομεν καὶ τὴν σοφίαν, ἀλλ' οὐ τὴν οὐσίαν, καὶ ὡς θεοὶ μὲν γινόμεθα, τῆς δὲ αὐτῆς οὐσίας γενέσθαι οὐ δυνάμεθα, καὶ ὅσα τούτοις ἐμφορῇ, θεότητά τε καὶ ἀγαθότητα, μὴ τὴν ἀληπτον ἐπέεινεν καὶ ἀπὸ παντὸς παντάπασιν οὐσίαν ὑπολάμβανε, καὶ γὰρ αὐτοὶ τοῦτο σαφῶς ἀπαγορεύουσιν, ἀλλὰ τὴν ἐκείνης θεῖαν ἐνέργειαν, ἧς ἐν περινοίᾳ γινόμεθα καὶ μετουσίᾳ κατὰ λόγον τῆς ἑαυτοῦ καθάρσεως ἕκαστος, καθ' ὃν αὐτῇ πολυτρόπως σωστικῇ δικαιοσύνῃ τοῦ μεταδιδόντος μερίζεται τε καὶ ποικίλλεται. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ θεὸς Μάξιμος εἰπὼν, «Εἰς τοῦτο ἡμᾶς πεποίηκεν ὁ Θεὸς, ἵνα γενόμεθα θεῖα κοινωνοὶ φύσεως καὶ τῆς αὐτοῦ ἀιδιότητος μέτροι.» ἐπήγαγε, «Κατὰ τὴν ἐκ χάριτος θέωσιν, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐκτελουμένης κοινωνίας.» Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ τὴν μὲν κατ' οὐσίαν πρὸς Θεὸν ταυτότητα τελῶς ἀπηγόρευσε, τὴν δὲ κατ' ἐνέργειαν καὶ χάριν ἀνεκήρυξε. Τῆς οὖν ἀγαθότητός τε καὶ θεότητός, τῆς ποικιλλομένης, τῆς μεριζομένης, τῆς μετεχομένης, τῆς καταλαμβανομένης εἰ καὶ ἀμυδρῶς, τῆς κυρίως ὀνομαζομένης, ἡ ἀπλουστάτη καὶ ἀμέριστος καὶ ὑπὲρ ἐπωνυμίαν πᾶσαν οὐσα, καὶ μέθεξιν καὶ νόησιν, καὶ παντοίαν ἐπαφὴν, ἀγαθότης καὶ θεότης, πῶς οὐκ ἂν ὑπερκειμένη εἴη; Καλῶς ἄρ' εἶπε πρὸς Γάϊον ἐρόμενον ὁ αὐτὸς θεοφάντων Διονύσιος, ὡς, «Οὐ μόνων τῶν χάριτι θεῶν, μικρὸν γὰρ ἂν εἴη τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς θεαρχίας καὶ θεότητος, δηλαδὴ τῆς θεοποιῦ δωρεᾶς καὶ χάριτος ὁ πάσης ἀρχῆς ὑπεράρχιος Θεὸς ὑπέρεκτεται.» Εἰ δὲ καὶ κατ' αὐτὸν αὐθις οὐ τῶν μετεχόντων μὲ-

νον, ἀλλὰ καὶ τῶν μετοχῶν αἴτιος ὁ Θεός· ἐστὶ, πῶς οὐκ ἂν εἴη μείζων καὶ τῶνδε τῶν αἰτιατῶν, ὡς αἴτιος; Εἰ δὲ δεῖ καὶ δι' ἡμῶν ὡς δι' ἀμυδρᾶς εἰκόνο· τοῦ Θεοῦ τῶν εἰρημένων ἐμφανετέραν πορίσασθαι· παράστασιν, οὐχὶ νοῦς ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ σοφίας; οὐχὶ κατ' αὐτὴν καὶ μερίζεται καὶ ποικίλλεται, καὶ πρόβεισι καὶ σοφίξει πολυτρόπως ἐνούμενος καὶ μετέχουμενος, ἐγγινόμενός τε νοεροῖς καὶ ἀνοήτοις; καὶ τὰ μὲν ἑαυτῷ ἐξομοιῶν ὡς κατ' ἐνέργειαν νοῦν ἔχειν τὸν αὐτὸν αὐτῷ, τῶν δ' αἰσθητῶν τε καὶ ἀλόγων ἔστιν ἃ μὴ προάγων ἐκ μὴ ὄντων, ὃ γὰρ πέφυκε Θεός, μετασχηματίζων δὲ καὶ τῆς δυνατῆς ἐπιμελείας ἀξίων, ἐξομοιῶν δὴ ἤκιστα, καὶ γὰρ ἀναπίδεκτα φρενῶν. Κατ' οὐσίαν δὲ ἀμετάθετός ἐστι πρὸς ὑπόστασιν ἑτέραν, ἀμέριστός τε καὶ ἀπλοῦς καὶ τοῖς κοινωνοῦσιν ἀμύγης. Οὐκ ἀνώνυμος δ' ἐστὶν ὁ ἡμέτερος νοῦς, οὐδ' ἀπερώνυμος, οὐδ' ἀπερινήτος τοῖς πᾶσιν, εἰ καὶ κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ γεγόναμεν, ἐπεὶ μὴδ' ἀπαράλλακτός ἐστιν εἰκῶν, ἡ μέντοι τοῦ Πατρὸς ἀπαράλλακτος εἰκῶν ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενῆς Υἱός. Ὡς δ' αὐτως καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ πάνθ' ὅσα ὁ Πατὴρ οὐκοῦν καὶ τὰς αὐτὰς ἀπαράλλακτως ἔχει ἐνεργείας. Ἄλλ' οὐκ αὐτὸ, ὡς ὁ τῶν κακοφρόνων τούτων λόγος, τοιαύτη ἐνεργεία ἐστὶ, ἀλλὰ κατ' αὐτὰ; καὶ οὗτος ἀναλόγως ἐκάστῃ τῶν ὄντων μετεχόμενος κατ' οὐσίαν ἀμέθεκτός ἐστιν. Εἰ γὰρ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς κατὰ τὸν θεηγόρον Νόστου φάναι Γρηγόριον διὰ πολλῶν ἐπιστημῶν τε καὶ ἐπιτηδευμάτων καὶ ὀνομάτων τῶν περὶ αὐτὴν λεγομένων οὐδὲν εἰς τὴν ἀπλότητα παραδιάπτεται. πῶς ἂν τις οἰηθεῖ τὸν Θεὸν, εἰ σοφὸς καὶ δίκαιος καὶ ἀγαθός; καὶ ἀίδιος καὶ πάντα τὰ θεοπρεπῆ καλεῖται ὀνόματα, εἰ μὴ μίᾳ πᾶσι νομισθεῖ τοῖς ὀνόμασι, ἢ πολυμερῆ γίνεσθαι ἢ ἐκ μετουσίας τούτων τὸ τέλειον αὐτῷ συναγεῖρειν τῆς φύσεως; Ὁ αὐτὸς δὲ καὶ μικρὸν ἔπειτα τοῦ λόγου προΐων, « Πάντα δὲ, φησὶ, τὰ ὀνόματα, ὧν ἡ σημασία θέσεώς τινός ἐστιν ἐνδεικτικὴ καὶ ὑπάρξεως, οὐκ αὐτῆς τῆς Θείας φύσεως, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὴν εὐσεβῶς νοουμένων τὴν ἔνδειξιν ἔχει. » Πῶς ἄρα κοινωνήσαιμεν ἂν τοῖς κακοσχόλοις τούτοις, κτιστὰ φρονοῦσι καὶ διδάσκουσι πάντα τὰ περὶ Θεὸν, καὶ τὰς ἀκτίστους καὶ θείας ἐνεργείας οὐ κοινὰς εἶναι τοῖς τρισὶ προσκυνητοῖς προσώποις ὡς θεωρουμέναις περὶ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὸν Υἱὸν εἶναι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Καίτοι τοῦ αὐτοῦ θεορρήμονος ἐν τῷ αὐτῷ πρὸς Εὐνόμιον δευτέρῃ λόγῳ φάσκοντος, « Πᾶν ὃ τί πέρι ἐστὶ περὶ τὸν Θεὸν νοούμενον, τοῦτο πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως ἦν· ἀλλ' ὀνομάζεσθαι τοῦτο φαμεν μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν ὀνομάζοντα. » Καὶ μὲν δὴ ὡς ὁ Υἱός τε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ δωρεὰ τε καὶ χάρις, καὶ τοιαύτη ἐνεργεῖα κατ' οὐσίαν ἤκιστα ἐστὶ, δέκνουσιν ὁ τὴν ἐκφαντορικὴν τῶν ὄλων ἑαυτῆς ἀγαθωτάτων προνοιῶν ἐπικαλούμενος Τριάδα, καὶ χρῆναι διδάσκων ἡμᾶς ταῖς εὐχαῖς αὐτῇ προσάγεσθαι καὶ πησιάζειν, ὡς ἐν τούτῳ μυσθεῖται τὰ πανάγαθα δῶρα τὰ περὶ αὐτὴν ἰδρυμένα. Τίς γὰρ ἂν τῶν νοῦν ἔχόντων οὐσίαν ἀμέθεκτον φαίη τοῦ Θεοῦ τὴν ἐκείνου πρόνοιαν, ἢ κτιστὴν, ἢ μὴ οὐσία; Τίς δὲ τὰ περὶ τὴν ὑπεράγαθον Τριάδα πανάγαθα δῶρα ἰδρυμένα τὸν Υἱὸν εἶναι δοξάσειε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς; ἢ τί; ταῦτα τοῖς κτισμασιν ἐναριθμῆσαι ποιήσιν, ὅτι τούτων ὁ Υἱός τε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑπέρεκειται, καθὰ καὶ ὁ Πατὴρ, ὡς ὑπὲρ πᾶν ὄνομα καὶ πᾶσαν μετοχὴν, καὶ ὡς ὁ αἴτιος τῶν ὑπερφῶν τούτων δωρεῶν;

A eundem quam ipse intellectum; sensibilibum vero et irrationalium nonnulla, haud educit quidem e nihilo, non enim est Deus, sed transformat ac diligenter elaborat, non tamen assimilat, utpote intelligentiæ incapacia. Secundum essentiam vero transire nequit ad aliam substantiam, sed est indivisus, simplex, participantibus haud inimistus. Non tamen intellectus noster est sine nomine aut supra nomen nec omnibus incomprehensibilis, licet ad imaginem Dei facti simus, quia nulla est perfecte similis imago, nisi consimillima imago Patris, nempe Filius Dei unigenitus. Item Spiritus Dei tantus est quantus Pater, et ideo perfecte easdem habet operationes, nec ipse tamen, ut illi impii asserunt, est hujusmodi operatio, sed secundum illas creaturis, prout singulis congruit, se communicans, secundum essentiam incomunicabilis est. Si enim intellectus humanus, juxta theologum Nyssæ Gregorium, licet multis applicetur studiis et nuncupetur nominibus, nullum simplicitatis patitur detrimentum: quis Deum putaverit, cum sapiens, justus, bonus, æternus et aliis nominibus Deo congruis vocatur (nisi una cunctis nominibus attribuaturs significatio), vel multiplicem fieri vel ex eorum consortio in naturæ perfectionem excrescere? Idem paulo post in eodem sermone subdit: « Omnia nomina deificationem aliquam et existentiam indicantia, non ipsam divinam naturam, sed quæ circa eam pie cogitantur, designant. » Quomodo igitur consentiamus improbis istis, qui putant ac docent omnia de Deo dicta esse creatæ, et increatas divinasque operationes non esse communes tribus adorandis personis utpote in essentia consideratas, sed esse Filium et Spiritum sanctum? Quamquam idem theologus, in eodem secundo adversus Eunomium sermone, dicit: « Quodcumque de Deo cogitatur, hoc ante mundi constitutionem erat; sed nominari dicitur post creationem ejus qui nominat. » Et quidem Filium et Spiritum Dei non esse donum et gratiam aut aliam talem essentia operationem, ostendit ille qui Trinitatem vocat optimæ suæ interpretem providentiæ, ac docet ad eam precibus accedendum nobis et appropinquandum, quia in Deo absconduntur optima quævis bonæ penes illam residentia. Quis enim mente sanus dicat Dei providentiam esse ipsius essentiam, aut esse creatam, quia non est essentia? Quis excellentia bona in superexcellenti Trinitate immanentia existimet esse Filium aut Spiritum Patris? vel quis illa inter creaturas ascribat, quia Filius et Spiritus Patris ea supergreditur haud secus ac Pater, utpote quæ nomen omnemque superans participationem, atque dator et fons supernaturalium illorum donorum?

Theot. Hoc igitur modo, o sapiens Theophanes, faciem Dei etiam nunc a dignis videri declarat divina Scriptura : « Angeli enim nostri vident faciem Patris nostri, qui in cœlis est ⁹. » Eamdem gratiam habuit Moyses; et nosmet illum ad faciem visuros promittitur; sed nunc est prorsus invisibilis omnibus et semper : « Nemo enim, » iterum dicit idem eidem Moysei Deus, « videbit faciem meam, et vivet ¹⁰. »

Theoph. Non dissonant istud : « Deum nemo vidit unquam ¹¹; » et istud : « Mundi corde Deum vident ¹², » ut unigenitus Dei Filius nobis revelavit. Nam ille ipse, invisibilis essentia, operatione et gratia visibilis est iis qui Deo similes facti sunt. Sed in eo visibile non est diversum ab invisibili, nec est creatum, ut Barlaam et Acindynus pessime opinantur. Sic enim ubique præsens, invisibilis, indivisus et nunquam ex unitate sua exiens Spiritus, infunditur, supervenit, immittitur et inhabitat, non tamen omnibus, videturque et mensuratur ac dividitur, datur et accipitur. Ita Chrysostomus theologus, ut supra dictum est, Baptistam audiens de Domino nostro Jesu Christo dicentem : « Non al mensuram accepit Spiritum ¹³, » ait : « Spiritum hic dicit operationem; hæc est enim quæ dividitur. » Et Basiliius, dicens ex operibus Deum agnosci : « Potentiæ, inquit, sapientiæ et industriæ argumenta sunt opera. » Sic dicit Deum cognosci secundum potentiam, haud vero secundum essentiam. **C** Et tamen vero dementes, ubi audiunt Deum Spiritumve sanctum manifestari, communicari, supervenire sicut mentionem facere, vel creaturam hoc dicunt, vel Dei essentiam esse affirmant. Et eos qui non ipsorum instar blasphemare audent, quasi duos agnoscant Deos incusant. Non animadvertunt miserè apud eandem Matrem et Virginem mansisso Spiritum sanctum et Filium, sed hunc secundum personam, illum vero secundum solam operationem : ideoque Filius tantum, at non Spiritus sanctus homo factus est. Ac proinde, cum Deum dicimus aut Spiritum aut divinitatem, haud semper idem intelligimus; sed vel divinam essentiam, vel unam personarum sanctissimæ Trinitatis, vel communes earum operationes, modo universas, modo plures, modo unam duntaxat. Cum enim magnus Dionysius divinitatem deiparam et fontigeram dicit divinitatem, nonne intelligimus sic ab eo appellari solam Patris personam?

τῆτα θεογόνου καὶ πηγῶν φῆ θεότητα, οὐ συνωρῶμεν κῆν ὑπόστασιν;

Theot. Per ipsum igitur facilius quam ipsi attolunt supercilium deprimimus etiam Latinorum, quibus consentire videntur isti omnia ambiguitate permiscentes, vel potius in unum confundentes.

Theoph. Cum vero alibi rursus idem dicit : « Illa suprema beatitudo, quæ est natura divinitas, fons

θεός. Τοῦτον ἄρα τὸν τρόπον, ὡς σὺν Θεοφάνης, καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ νῦν μὲν ὁρᾶσθαι ὑπὸ τῶν ἀξίων διὰ τῆς ἐνθέου καταγγέλλεται Γραφῆς, καὶ « Οἱ ἄγγελοι γὰρ ἡμῶν βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, » ὦν καὶ Μωϋσῆς ἐντυχεῖν ἤξιώται· καὶ ἡμεῖς δὲ τὴν πρὸς πρόσωπον Θεῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἔχομεν· νῦν δ' ἀθέατον πίνθη τε καὶ πᾶσι καὶ αἰεὶ· « Οὐδεὶς γάρ, » φησὶν αὐθις ὁ αὐτὸς τῷ αὐτῷ Μωϋσῆι Θεός, « βλεπταὶ τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. »

θεοφ. Ἐπιστά γε ἕταρον. « Καὶ γὰρ Θεὸν οὐδεὶς ἐώρακέ ποτε » καὶ « Οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ τὸν Θεὸν ὁρῶσιν, » ὡς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐφανέρωσεν ἡμῖν, αὐτὸν ἐκείνον, ἀόρατον κατὰ τὴν οὐσίαν, ἔρατον καὶ μάλιστα τοῖς θεοειδέσι γινομένοις κατ' ἐνέργειαν καὶ χάριν, ἀλλ' οὐκ ἄλλον ἀντ' αὐτοῦ, καὶ ταῦτα κτίσμα, ὡς Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος κακοδοξοτάτᾳ φασιν. Οὕτω γὰρ καὶ τὸ πανταχοῦ παρὸν καὶ ἀόρατον καὶ ἀμερὲς καὶ τῆς ἑαυτοῦ ἐνότητος ἐχόμενον ἀνεκφοιτήτως Πνεῦμα ἐκχεῖται, καὶ ἐρχεται, καὶ πέμπεται, καὶ ἐνοικίζεται, καὶ ταῦτ' οὐ πᾶσι, καὶ ὁρᾶται καὶ μετρεῖται, καὶ μερίζεται, λαμβανόμενόν τε καὶ διδόμενον. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Χρυσόστομος θεολόγος, ὡς ἀνωτέρω εἶρημεν, τοῦ Βαπτιστοῦ λέγοντος ἀκηκῶς περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς « Οὐκ ἐκ μέτρου ἔλαθε τὸ Πνεῦμα, » Πνεῦμα, φησὶν, ἐναυθα τὴν ἐνέργειαν λέγει, αὐτὴ γὰρ ἐστὶν ἡ μεριζομένη. » Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγων ἐκ τῶν ποιημάτων τὸν Θεὸν γινώσκασθαι, « Δυνάμει· φησὶ, καὶ σοφίᾳ καὶ τέχνῃ, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐνδεικτικὰ ἐστὶ τὰ ποιήματα. » Ὅστε τὸν Θεὸν ἐκεῖ γινωσκόμενον κατὰ τὴν δυνάμειν φησὶν, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν. Οἱ δὲ μικρογνώμονες οὗτοι, οὗ ἂν ἀκούσωσι τὸν Θεὸν, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιφανόμενον ἢ μετεχόμενον ἢ ἐρχόμενον καὶ μόνην ποιούμενον, ἢ κτίσμα τοῦτο λέγουσιν, ἢ τὴν οὐσίαν εἶναι διαβεβαιουῦνται τοῦ Θεοῦ. Καὶ τοὺς μὴ κατ' αὐτοὺς βλασφημεῖν ἀνεχομένους διθεῖξ περιπίπτειν λέγουσι, μὴδ' ἐκεῖνο ἐπὶ νοῦν λαμβάνοντες, οἱ τάλανες, ὡς ἐπὶ τὴν μόνην Μητέρα καὶ Πατρὸν καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παραγέγονε καὶ ὁ Υἱὸς· ἀλλ' ὁ μὲν καθ' ὑπόστασιν, τὸ δὲ κατὰ μόνην τὴν ἐνέργειαν· διὸ καὶ ὁ Υἱὸς μόνος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐνηνθρώπησε. Καὶ τοίνυν ὅταν λέγωμεν Θεὸν ἢ Πνεῦμα ἢ θεότητα, οὐκ αἰεὶ νοοῦμεν τὸ αὐτὸ, τὴν θεῖαν οὐσίαν δηλαδὴ ἢ τινὰ τῶν τῆς ἁγίας Τριάδος ἰδίως ὑποστάσεων, ἢ τὴν κοινὴν ἐνέργειαν αὐτῶν, ἀλλ' ἐστὶ μὲν ὅτε πάντα, ἐστὶ δ' ὅτε πλείω, ἐστὶ δ' ὅτε τούτων ἓν. Ὅταν γὰρ ὁ μέγας Διονύσιος θεοτύτου, οὕτω μόνην προσαγορεύοντα τὴν πατρι-

θεός. Δι' αὐτοῦ μὲν οὖν καὶ τῶν Λατίνων βῆρον ἢ ἐκεῖνοι αἰρῶσι κατασπῶμεν τὴν ὁρῶν, οἷς εἰκοασιν ὁμοφρονεῖν οἱ διὰ τὴν ὁμωνυμίαν οὗτοι τῶν φῶροντες, μᾶλλον δὲ συναλείφοντες εἰς ἓν.

θεοφ. Ὅτε δ' ἀλλὰχοῦ πάλιν ὁ αὐτός φησιν, « Ἡ θεαρχικὴ μακαριότης, ἢ φύσει θεότης, ἢ ἀρχὴ τῆς

⁹ Matth. xviii. 10. ¹⁰ Exod. xxxiii. 20. ¹¹ Joan. i. 18. ¹² Matth. v. 8. ¹³ Joan. iii. 34.

θεώσεως, ἐξ ἧς τὸ θεοῦσθαι τοῖς θεουμένοις ἐστίν, ὡς ἄλλοις οὐ τὴν τρισυπόστατον φησιν οὐσίαν;

Θεός. Καὶ γὰρ ὁ Πάτερ δι' Υἱοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι θεός τοῦς θεουμένους.

Θεός. Ὅτε δὲ αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἀρχὴν εἶναι λέγει τοῖς θεουμένοις τοῦ θεοῦσθαι, καὶ θεότητα καλεῖ καὶ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν ὡς δωρεὰν θεοποιῶν, ἧς καὶ ὑπερκεῖσθαι λέγει τὸν Θεόν, ὡς πάσης ἀρχῆς ὑπεράρχιον, οὐ τὴν θεουργὸν ἐνέργειαν καὶ χάριν ἰνομάζει θεότητα;

Θεός. Πῶς γὰρ καὶ ὑπερκείμενος εἴη ταύτης ὁ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι προσκυνούμενος Θεός, εἰ μὴ μόνῃ αὐτῇ εἴη;

Θεός. Κάκεινο μέντοι δεῖ προσδιανοήσασθαι ἐν τισὶν.

Θεός. Τὸ ποῖον;

Θεός. Ὡς εἰ καὶ μὴ ὑπόστασις, μὴτ' οὐσία θεία ἢ θεότης αὐτῇ πέφυκεν, ἀλλ' οὐδὲν ἦττον ἄκτιστός ἐστι καὶ ἀίδιος, ὡς δύναμις θεοπρεπῆς περὶ τὴν Θεὸν οὐσα καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως. Ἐπεὶ δὲ καὶ αἰτία καὶ ἀρχὴ ἐστὶ τῶν θεουμένων πάντων, ὑπ' αὐτῆς βελτιουμένων δῆπουθεν, ὡς ὑπὲρ φύσιν γινομένων, ἡ δὲ ἀρχὴ καὶ τὸ αἴτιον τῶν ἐξ αὐτῆς οὕτω διέστηκεν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀναγκαιῶς, καὶ τὸ βελτιοῦν τῶν βελτιουμένων βέλτιον, καὶ τὸ ὑπὲρ φύσιν ἕτερα ποιοῦν αὐτὸ καθ' αὐτὸ ὑπερφύς, θεοῦνται δὲ καὶ ἄγγελοι· τὸ καὶ τῶν ἀγγέλων κρεῖττον, καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν ὧν αὐτῶν καὶ καθ' αὐτὸ ὑπερφύς ὑπάρχον, πῶς ἂν εἴη κτίσμα;

Θεός. Καὶ αὐτός γε μὴν οὕτως ἔγωγε περὶ τούτου. Πῶς γὰρ ἂν τι τῶν κτιστῶν καὶ θεαρχία καὶ ἀγαθαρχία καὶ θεοποιὸς κληθεῖται δωρεά; Μίμησιν μέντοι καὶ θεομιμησίαν τὴν θεῖαν ἔλλαμψιν ὁ μέγας οὗτος εἴωθε καλεῖν, ὡς ἐξομοιοῦσαν πρὸς Θεόν, καὶ μὲν δὴ καὶ σχέσιν, ὡς ἔνωσιν τε καὶ σύνδεσμον ὑπερφύς, Θεοῦ καὶ τῶν εὐ ἔχόντων λογικῶν.

Θεός. Ἀλλὰ γὰρ ὅτε πάλιν οὗτος, θεότητα, φησὶ, φαμὲν ἀρχικῶς μὲν καὶ θεικῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μίαν ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, μεθεκτικῶς δὲ τὴν ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προοῦσαν δύναμιν τὴν αὐτοθέωσιν, ὅρα' οὐκ ἄμφω, τὴν τε θεῖαν φύσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ὁμοίως δὴ λόγος ἐστὶ καλῶν; Καὶ μὴν οὐδ' ἂν καινόν τι δοῦναι τῷ ἐπιστήσαντι καλῶς. Ὅτε γὰρ ἐλέγομεν ὡς τὴν πρῶτην ὁμιλίαν διεκπνεῦσαι πρῆξικας τῆς ψυχῆς ἀμελίτητον ἀφελος, τίνα ποτ' ἐλέγομεν ψυχὴν, οὐχὶ τὴν μνήμην; Αὐτὴ γὰρ ἡ μὴ τὸ σκέμμα παρακατασχούσα μόνιμον, εἰ διαφύγη. Προτρεπόμενοι δὲ φοβείσθαι μᾶλλον τὸν καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα δυνάμενον ἀπολέσασθαι ἐν γενένη, τί ποτὲ φαμὲν ψυχὴν, οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς;

Θεός. Ταῦθ' οὕτω; ἐκλήπτειν καὶ ἀποδοτέον, οὐκ ἐκ τοῦ ἀκολούθου μόον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς πνευματοκινήτου τῶν θεολόγων δυνάμεως ἀποδεικνύσιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ ἡ οὐσιοποιὸς δύναμις φυσικὴ ἐστίν

A ille deitatis unde divinitas influit his qui deificantur, nonne essentiam designat tribus personis communem?

Theot. Etenim Pater per Filium in sancto Spiritu deificat ens qui deificantur.

Theoph. Cum autem ipsam deificationem dicit esse principium unde dii deificantur, camque vocat divinitatem supremamque potentiam et bonorum fontem, donum nempe deificum, cui præstare dicit Deum, tanquam omni principio superiorem, nonne deificam solummodo operationem et gratiam vocat divinitatem?

Theot. Quomodo enim hanc superemineret adoratus in tribus personis Deus, si non hæc tantummodo esset?

Theoph. Id etiam hic intelligendum est.

Theot. Quidnam?

Theoph. Nempe si hæc divinitas, neque persona, neque essentia divina est, et nihilominus est increata et æterna, cum sit potentia divina in Deo ante mundi constitutionem existens, quippe quæ fons est et causa omnium quæ deificavit, seu meliora effecit utpote supra naturam elevata; si aliunde causa est necessario alia et melior quam effectus, et meliorans meliorato melius, et quod alia supra naturam elevat, est ipsum per se supernaturale: cum ipsi deificentur angeli, quod angelis est melius eorumque naturam excedit et est per se supernaturale, quomodo esset creatura?

Theot. Idipsum ego de his sentio. Quomodo enim quid creatum diceretur fons divinitatis bonorumque origo et deifica gratia? Imo divinam illuminationem magnus ille Pater vocare solet imitationem et assimilationem Dei, utpote similes Deo efficientem, et etiam habitum divinum, tanquam unionem et conjunctionem Dei cum creaturis rationalibus beatificatis.

Theoph. Præterea, cum idem iterum dicit: «Divinitas, quatenus in Deo ut principio et causa consideratur, unam designat supersubstantiale et absque initio principium et causam; quatenus vero ut participata spectatur, incommunicabilis Dei Providentiæ effluviū dicimus divinitatem, nonno ambo, divinam nempe naturam et operationem, eodem evidentem vocat nomine? Et certe nil novum videretur bene scienti. Quando enim a nobis dicbaris pridianum colloquium defectu meditationis ex anima efflavisse, de qua loquebamur anima, nisi da memoria? Hæc enim cogitationem nequit retinere fixam, si effugiat. Cum vero exhortamur ad potius timendum eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam, quid animam dicimus, nonno ipsam animæ essentiam?

Theot. Hæc ita interpretanda et exponenda esse non ratio tantum, sed et auctoritas theologorum Spiritu afflatorum demonstrat. Sed cum potentia creatrix sit naturalis Dei operatio (nam Deus na-

tura vim habet creandi), illius autem participatione sint quæcumque facta sunt, ergo omnia participant naturales Dei potentias et operationes?

Theoph. Revera non solam creatricem Deo potentiam, sed et ipsius providentiam omnia participant. *Profecto.*

Theot. Quomodo etenim sine hac permanerent?

Theoph. Hæc igitur providentia est naturalis et essentialis operatio Dei. Dicit enim magnus Athanasius: « Non alia et alia providentia Pater et Filius agit, sed una et eadem divinitatis operatione. » Participant igitur omnia creatricem ac providam Dei potentiam, sed sicuti domus intelligentiam architecti et domini providentiam, si quidem duratura sit. Rationales autem creaturæ ratione vident ex creaturis insitam naturæ Creatoris bonitatem et potentiam, soli vero sancti proprie vident et participant, Spiritus communicatione similes Deo facti, divinaque virtute lumen Dei videntes, et percipientes, ac supernaturali repleti splendore, atque ipsi hac claritate ineffabiliter fulgidi apparentes. Nam Spiritus sanctus, ut magnus ait Basilius, cuncta replet sua virtute, solis vero dignis communicatur; et non capitur mundo, sed a sanctis tantum per cordis munditiam videtur; et omnibus adest, sed cupiditatum expertibus suam manifestat virtutem, minime vero iis quorum cor peccati fœditate sordet. Ut enim vultus effigies non in omnibus exprimitur materiis, sed iis tantum quæ aliqua levitate præditæ sunt ac pelluciditatæ, sic non in omnibus animis Spiritus sancti operatio, sed in his tantum quæ nihil obliqui habent vel asperi. Vides igitur Spiritum sanctum omnibus adesse quidem essentia, vel si vis, virtute et operatione, communicari autem et manifestari essentia nemini, operatione vero solis pravarum cupiditatum sorde purgatis.

ei δὲ βούλει καὶ κατὰ δυνάμιν τε καὶ ἐνέργειαν, οὐδὲν, κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν μόνοις τοῖς τὸν ἀπὸ

Theot. Vere fallacibus sese irretiunt argutiolis quicumque vobis contradicere satagunt. Cum enim ambo in sacrorum scriptorum libris clare affirmantur, ipsi nunc alterutrum duntaxat velut solum dictum propugnant, nunc invehuntur contra alterum, quasi non utrumque distincte diceretur. Et sic iidem idem astringunt ac destruunt: cum enim communicari omnibus supersubstantialem essentiam contendunt, necessario increatum communicari cunctis participantibus fatentur; cum autem creatam dicunt gratiam, increatum ne ipsis quidem carnalibus communicari agnoscunt.

Theoph. Oppositionem, o amice, quærent quoad nomen, haud quoad rem nomine significatam. At si ad significatum advertant mentem, non species duntaxat significatorum diviserunt, sed eo pervenerunt ut discerperent rem ipsam de qua est quæstio. In his igitur sibimet inviti contradicunt, eorumque cogitationes et sermones velut in alea circumvol-

ἐνέργεια Θεοῦ, φύσει γὰρ ἐστὶ δημιουργικὸν τὸ θεῖον, τῇ δὲ ταύτης μετοχῇ πάνθ' ὅσα γέγονεν ἐστίν, πάντα μετέχει τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ δυνάμεων τε καὶ ἐνεργειῶν;

Θεοφ. Καὶ γὰρ οὐ μόνως τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτοῦ προνοίας ἅπαντα μετέχει. Ἡ γὰρ;

Θεοτ. Πῶς γὰρ ἂν καὶ συνίσταντο χωρὶς αὐτῆς;

Θεοφ. Ἡ τοίνυν πρόνοια φυσικὴ ἐστὶ καὶ οὐσιώδης ἐνέργεια Θεοῦ. Φησὶ γὰρ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, « Οὐ κατὰ ἄλλην καὶ ἄλλην πρόνοιαν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐργάζεται, ἀλλὰ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσιώδη τῆς Θεότητος ἐνέργειαν. » Μετέχουσιν οὐκοῦν πάντα τῆς δημιουργικῆς τε καὶ προνοητικῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, ἀλλ' ὡς ἡ οἰκία τῆς τοῦ οἰκοδόμου διανοίας, καὶ τῆς τοῦ οἰκοδομητοῦ δυνατῆς προνοίας, εἰ ἄρα μέλλει συνεστάναι. Τὰ δὲ λογικὰ καὶ ὀρώσιν ἐκ τῶν κτισμάτων, λογισμῶ μέντοι, τὴν τῷ κτίστῃ φύσει προσοῦσαν ἀγαθότητα καὶ δύναμιν. Μόνοι δὲ καὶ μετέχουσι καὶ ἔρωσιν εἰ ἅγιοι κυρίως, διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος μεθέξεως Θεοειδεῖς γεγονότες, καὶ Θεοειδεῖ δύναμι λαμπρότητα Θεοῦ ἰδόντες καὶ παθόντες; καὶ ὑπερφουοῦς ἀγλαίας πατρωθέντες, καὶ αὐτοὶ εἰς αὐτῆς ἀπὸρρήτως αἰγλήεντες ἀναφανέντες. Τὸ γὰρ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατὰ τὴν μέγαν φωνὰν: Βασιλείου, πάντα μὲν πληροὶ τῇ δυνάμει, μόνοις δὲ ἐστὶ μελεκτὸν τοῖς ἁγίοις· καὶ ἀχώρητον μὲν τῷ κόσμῳ, τοῖς ἁγίοις δὲ μόνοις διὰ καθρότητα καρδίας θεωρητόν· καὶ πᾶσι μὲν παρέστιν, ἀλλὰ τοῖς μὲν καθαρεύουσι τῶν παθῶν τὴν ἰδίαν ἐμφάνει δύναμιν, τοῖς δὲ τὸ ἡγεμονικὸν συγκεχυμένον ἔχουσι ἀπὸ τῶν τῆς ἁμαρτίας σπῆλων οὐκέτι. Ὅσπερ γὰρ αἱ τῶν προσώπων ἐμφάσεις οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ὕλαις γίνονται, ἀλλ' ἐν ταῖς λειοτήτά τινα καὶ διαφάνειαν κεκτημέναις· οὕτως οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ψυχαῖς ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια, ἀλλ' ἐν ταῖς μηδὲν σχολιδὸν ἔχουσαις μηδὲ στεραγαλιώδεις. Ὅρα; καὶ πᾶσι μὲν παρέστι τὸ ἅγιον Πνεῦμα κατ' οὐσίαν, μετέχεται δὲ καὶ ἐπιφανέται κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν τῶν πονηρῶν παθῶν ἀποθεμένοις σπῆλων.

Θεοτ. Ὅντως σφᾶς αὐτοὺς περακοῦνται τε καὶ κατατοφίζονται πάντες οἱ ἀντιλέγειν σπεύδοντες ὑμῖν. Ἀμφοτέρων γὰρ ἐν ταῖς ἀγιογράφοις δέλτοις σαφῶς ὑπαγορευομένων, αὐτοὶ νῦν μὲν τοῦ ἐνὸς ὡς αὐτοῦ μόνου εἰρημένου διῆθεν ὑπεραγωνίζονται, νῦν δὲ χωροῦσι κατὰ τοῦ ἑτέρου, ὡς μὴ εἰρημένου καὶ οὐδ' ἑκατέρου ὠρισμένως· ὡς εἶναι τοὺς αὐτοὺς τὸ αὐτὸ κατασκευάζοντας καὶ ἀναιρουῦντας. Ὅτε μὲν γὰρ μελεκτὴν ἅπασιν τὴν ὑπερουσιότητα ἐκείνην λέγουσιν, ἐξ ἀνάγκης ἀκρίστοι διδῶσι μετέχειν πάντας τοὺς μετέχοντας· ὅτε δὲ κτιστὴν τὴν χάριν, οὐκ ἀκρίστου οὐδ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ὑπερκοσμίους.

Θεοφ. Τὴν κατὰ τὸ ὄνομα μόνον ἀντιθεσιν, ὡ βέλτιστε, ζητοῦσιν, οὐ τὴν κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ὀνόματος δηλούμενον. Εἰ δέ που καὶ πρὸς τὸ σημαίνόμενον ἐπιστρέψουσι τὸν νοῦν, οὐ τὰ ἐβδη τῶν σημαίνομένων διακοῦσιν, ὡς ἀπολαθόντες ἀκριθῶς ἐφίκοιτο, οὐ ἕνεκα ἡ ζήτησις. Ταῦτ' ἄρα καὶ αὐτοὶ ἑαυτοῖς οὐχ ἐχόντες εἶναι περιπίπτουσι, καθάπερ ἐν κυβερῆ τῆς

διανοίας σφίσι καὶ τῶν λόγων κυλινομένων τε καὶ μεταβριπτουμένων καὶ δεῖ παραφαινότων ἐτεροῦ. Τοῦτο δὲ μοι δοκοῦσι καὶ αὐτοὶ συνιδόντες οἱ τὰ τοῦ Βαρολαμ ἐπεδοκίουντες σαφῆ προτιθέσθαι τὰ ὑπ' αὐτῶν καὶ διὰ γραμμάτων κρατυνόμενα, μηκέτ' εἰπετα τολμᾶν. Οὐ γὰρ ἂν ὑπολογίσαιτο τὴν συνοδὴν κήν ἀπέφασιν, ἢ μὴ τοῖς γράφοσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς λέγουσιν ἐπήρηται, καὶ τούτων ἀμφοτέροισι, αὐτοῖς τοῖς κινουσί καὶ κατηγοροῦσιν, ἀλλ' οὐχ ἡμῖν τοῖς ἀναγκαίως πρὸς ἀπολογίαν ἐρχομένοις.

Θεός. Ἄλλ' ἐπειδὴ σὺ, Θεόφανες, δικαίως καὶ καλῶς ἀπολογούμενος τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα διεῖλες, μᾶλλον δὲ ἀπέδειξας διττῶς παρὰ τῆς Γραφῆς ἐκλαμβανόμενον, νῦν μὲν ἐπὶ τῆς ἀμεθέκτου ὑπερουσιότητος ἐκείνης, νῦν δ' ἐπὶ τῶν φυσικῶν τε καὶ οὐσιωδῶν, ἃ ἔστι τοῖς ἁγίοις μόνοις κυρίως μεθεκτά, κατ' αὐτὰ γὰρ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἕνωσις τελεῖται· ἄρ' ἔχεις αὐτοῦς τοῦ ἁγίου συμμαρτυροῦντάς σοι τῷ λόγῳ δεῖξαι, ὡς αὐτῶν τῶν φυσικῶν τοῦ Θεοῦ μεταλαγχάνουσι καὶ δι' αὐτῶν αὐτὴν ὁρῶσιν, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν κτισμάτων μόνον, ὡς ἡμεῖς;

Θεοφ. Καὶ τίς ἂν τοῦτ' εἰπεῖν ἐτόλμησε μὴ τῶν πείρα μαθόντων ἐξεϊπόντων; Ὁ γὰρ πείρα μαθῶν, οὗτος οἶδε μόνος τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος.

Θεός. Τίς οὖν ὁ ἐξεϊπὼν;

Θεοφ. Ἄπαντες οὐ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς πράγμασι καὶ θαύμασι, ὅσοι μέντοι τῶν ἐνθῆνε μεταστάντων, διὰ τῶν ἐξηννηγμένων σφίσι ἐνθέων συγγραμμάτων ἐτι σύνεισιν ἡμῖν, οὐδὲ μέχρι νῦν ἀνῆκαν, οὐδ' ἀνήσουσιν ἀπαγγέλλοντες τρανῶς.

Θεός. Τρεῖς ἔμοιγε πρὸς βεβαίωσιν ἀποχρησοῦσι, Θεόφανες· ἐπιδείκνυ τόνον μηδὲν ἀναβαλλόμενος.

Θεοφ. Δείκνυμι· δὴ. Καὶ γὰρ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θεὸς Ἰωάννης τὸ λάμπαν ἐπ' ὄρους ἀπὸ τοῦ Σωτήρος φῶς, ὃ ἰδόντες Πέτρος καὶ οἱ τῆς βροντῆς υἱοὶ τὰ προσόμια τῆς μελλούσης αὐτοῦ παρουσίας, κατὰ τὴν μέγαν Βασιλείον, ὀφθαλμοῖς λαβεῖν κατηξιώθησαν, οὗ πληρεῖς ἔσονται κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον πάντες οἱ Χριστοειδεῖς, κτθ' ὃ καὶ λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, κατὰ τὴν μέγαν αὐθις Βασιλείον, ὃς κἀν τῷ παρόντι ψυχῶν ἁγίων φωτισμὸν προσείρηκεν αὐτό. τούτω τόνον φωτικὴν ἀκτίνα τῆς θεότητος ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θεὸς Ἰωάννης εἶπεν· ὁ δὲ μελιρδὸς Κοσμάς οὐσιωδῆ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ εὐπρέπειαν· κατὰ φύσιν δὲ τοῦτο ἔχειν τὸν Θεὸν ὁ μέγας Ἀθανάσιος· « Ἀνελθὼν γὰρ, φησὶν, ὁ Κύριος εἰς τὸν οὐρανὸν ἤξει ἐν δόξῃ φυσικῇ καὶ οὐκ ἐν χάριτι, ἐν τῇ ἑαυτοῦ θεότητι, ἐκλάμπων ἐκ τοῦ ἐκ Μαρίας σώματος αὐτοῦ τοῦ ἁγίου τὴν δόξαν τὴν ἀπόβρῆτον, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἐδείξεν ἀπὸ μέρους. » Ἐχεις ὁπόσους ἀποχρήσειν εἰς παράστασιν ἐνομίσις. Ἦμεῖς δ' ἐπιδαφλευσάμενοι τοῦς τῆς ἀληθείας αὐξήσομέν σοι μάρτυρας. Φησὶ γὰρ ὁ θεὸς Μάξιμος· « Πάντα ὅσα ὁ Θεὸς καὶ ὁ διὰ τῆς χάριτος τεθεωμένος ἔσται χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος. » Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· « Ἐτοίμους ὁ Λόγος δι' ἐλπίδος καθίστησι τῇ παραδοχῇ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀρχετυπίας ψυχωθῆναι, καὶ γενέσθαι ζώσας εἰκόνας Χριστοῦ, καὶ ταυτὸν αὐτῷ

vuntur, jaclantur passim, et semper diversam eursim ostendunt faciem. Mihi autem videtur eos qui Barlaam defendunt, id jam non ausuros, quia clare divulgata vident quæ voce et scriptis stabiliunt: nam parvipenderent synodi decretum, quæ non scribentibus tantum, sed etiam dicentibus impendet, et horum utrisque, nempe promoventibus et accusantibus, non vero nobis, quos necessitas ad defensionem cogit.

Theot. Sed quia tu, Theophanes, te juste et bene defendens, essentia nomen distinxisti, vel potius ostendisti duplici sensu accipi in Scriptura, nunc pro incommunicabili supersubstantialique natura, nunc pro naturalibus et essentialibus, quæ sunt solis sanctis proprie communicabilia, per hæc enim sit Dei et hominum unio: potesne demonstrare ipsos sanctos tecum verbo testari ipsa Dei naturalia sibi communicari, cumque per hæc a se videri, non vero per creaturas, sicut a nobis videtur?

Theoph. Et quis hoc dicere auderet quod non revelarunt qui experientia sciunt? Qui enim experientia didicit, hic solus novit operationes Spiritus.

Theot. Quis igitur revelavit?

Theoph. Omnes qui ex his terris transierunt; qui per sua scripta divinitus edita nobiscum adhuc conversantur, illi non sermonibus tantum sed et actionibus et miraculis neque hactenus desierunt, et neque unquam desinent id clare nobis manifestare.

Theot. Tres mihi ad probationem sufficient, Theophanes: demonstra igitur sine ulla mora.

Theoph. Demonstrō. Divus Joannes Damascenus, quod in monte refulsit a Salvatore lumen, quod videntes Petrus et tonitruī filii primitias futuræ ipsius visionis, juxta magnum Basilium, oculis percipere meruerunt, quo erunt repleti, juxta magnum Dionysium, quicumque similes erunt Christo, et quo fulgebunt sicut sol, juxta magnum eundem Basilium, juxta quem adhuc est etiam in præsentī vita sanctarum illuminatio animarum: illud, inquam, naturalem esse divinitatis radium dixit divus Joannes Damascenus. Et poeta Cosmas id vocat essentialē Verbi Dei splendorem. Et in natura istud habet Deus, ut ait magnus Athanasius: « Nam, inquit, qui ascendit in cælum Dominus, veniet in gloria naturali et non in gratia, nempe in sua divinitate, coruscans ex corpore suo a Maria sumpto gloriam ineffabilem, sicut in monte partim ostendit. » Jam tot habes quot sufficere ad demonstrationem existimasti; sed nos abunde veritatis testes tibi augebimus. Dicit divus Maximus: « Quidquid est Deus, erit et qui gratia deificabitur, præter essentia identitatem. » Et alibi rursus: « Spe Verbum parat vivificari impresso bonorum archetypo, et fieri vivas imagines Christi, vel potius idem cum eo, vel saltem ei similes. » Et in theologicis capitulis clare dicit: « Regnum Dei

est honorum in Deo naturaliter insidentium per gratiam traditio. Sanctus autem Cyrillus citans hanc Domini verbum : « Pacem meam relinquo vobis ; » ait : « Hanc pacem dicit suam, ut proprium bonum sibi insitum. » Et in decimo quarto sermone Thesaurorum, pariter istud afferens : « Qui credit in me, habet vitam æternam, » — « Tanquam natura sibi insitam, inquit, et essentialiter immanentem vitam se daturum credentibus in se pollicetur ; procedens enim a Patre, omnia hujus naturalia possidet, vita autem est una ex Dei naturalibus. » Vides dignis datam esse hanc vitam eamque esse Deo natura insitam, haud vero esse ipsam naturam : una est enim natura divina, illa autem vita est una ex Dei naturalibus. Et tanquam in natura insidens, est ipsa increata ; et qui dixit eam esse unam ex Dei naturalibus, sic et plura inesse Deo naturalia et esse pariter increata indicavit. Ideo, juxta eundem, Filius omnia Dei naturalia possidet. Ubi sunt qui dicunt unum esse increatum, non Deum aut res divinas vocantes simpliciter, tum naturam divinam et ejus personas, tum cuncta altissimæ Trinitatis naturalia et personalia, sed solam essentiam a creaturis separantes ? Tanquam si affirmarent solem esse fulgidum, sed caligine plenos ejus radios, vel plures esse soles, quia et hi sunt lucidi.

ὡς ἂν εἰ τῷ μὲν ἡλίῳ μετεῖναι διεθεσίουτο τῆς λαμπρότητος, ἄλλοι δ' εἶναι σκότους τὰς περὶ αὐτὸν ἀκτίνας, ἢ πολλοὺς ἡλίους, ἐπεὶ φῶς εἰσι καὶ αὐταί. *Theot.* Recte, o Theophanes, talia dicere pro C veritate non dubitasti, nihili æstimans te multis displicere, verum congruam tibi ducens laudem non ab hominibus, sed a Deo venturam et nunc et in futuro sæculo, propter hujusmodi sermones.

Theoph. Deum decet laus, frater Theotime, nunc et in sæcula, qui dedit sermonem in apertione oris nostri.

ἄλλον κατὰ τὴν χάριν ἢ ἀφομοίωμα. Ἐν δὲ τοῖς θεολογικοῖς κεφαλαίοις φανερώ; φησιν : « Ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεῖα τῶν προσόντων τῷ Θεῷ φυσικῶς ἀγαθῶν κατὰ χάριν ἐστὶ μετάδοσις. » Ὁ δὲ ἅγιος Κύριλλος, τὸ τοῦ Κυρίου προνεγκῶν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν. — Ἐξουτοῦ τὴν εἰρήνην ταύτην εἶπεν εἶναι, φησιν, ὡς ἔθιον ἀγαθὸν ἐνυπάρχον αὐτῷ. Ἐν δὲ τῷ ἰδ' λόγῳ τῶν Θησαυρῶν, ἐκεῖνο πάλιν προνεγκῶν, « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον, » — Ὡς φύσει, φησὶ, προσοῦσαν αὐτῷ τὴν ζωὴν καὶ οὐσιωδῶς ὑπάρχουσαν δώσειν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν ἐπαγγέλλεται. Προελθὼν γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς, πάντι τὰ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἐπάγεται, ἐν δὲ τῶν προσόντων τῷ Πατρὶ καὶ ἡ ζωὴ. Ὅρξ; καὶ τοῖς ἀξίοις δεδομένην τὴν τοιαύτην ζωὴν ; καὶ κατὰ φύσιν προσοῦσαν τῷ Θεῷ, ἀλλ' οὐχὶ φύσιν οὔσαν ; Μία γὰρ ἡ θεία φύσις. Ἡ δὲ τοιαύτη ζωὴ ἐν τῶν κατὰ φύσιν τῷ Θεῷ προσόντων. Καὶ ὡς κατὰ φύσιν οὔσα, ἀκτιστός ἐστι καὶ αὐτὴ. Τῶν δὲ κατὰ φύσιν προσόντων τῷ Θεῷ ταύτην ἐν εἰπῶν καὶ πολλὰ προσεῖναι κατὰ φύσιν τῷ Θεῷ καὶ ὁμοίως ἀκτιστα ἐδήλωσε. Διὸ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ φησὶ, Πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς κατὰ φύσιν ἐπάγεται. Ποῦ οἱ ἀσυνέτως λέγοντες, Ἐν ἐστὶ τὸ ἀκτιστον, οὐ τὸν Θεὸν ἢ τὸ θεῖον λέγοντες ἀπλῶς, δηλονότι τὴν τε θεῖαν φύσιν καὶ τὰς κατ' ἐκείνην ὑποστάσεις, τὰ τε φυσικὰ καὶ ὑποστατικὰ τῆς ἀνωτάτω Τριάδος ἅπαντα, ἀλλὰ τὴν Θεόν. Δικαιῶς, ὦ Θεόφανες, ἐν μηδενὶ λόγῳ τιθέμενος ; τὸ ἀπαρέσκειν τοῖς πολλοῖς ; τοιαῦτα ὑπὲρ ἀληθείας οὐκ ἀνῆκας. Πρέπει γὰρ σοὶ τὸν ἐπαινον οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ, νῦν τε καὶ εἰς τὸν ἐπειτα αἰῶνα, τῶν τοιούτων λόγων ἕνεκα.

Θεοφ. Τῷ Θεῷ πρέπει ἀνεσις, ἀδελφὲ Θεότιμε, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, τῷ δόντι λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν.

GREGORII PALAMÆ ARCHIEPISCOPI THESSALONICENSIS PROSOPOPŒIÆ,

ID EST

Ex habitis per fictionem personarum orationibus, stylo misto, dialogico et maxime
judiciali, confirmatio, quid mens in judicio
contra corpus contendens, coram iudicibus dicere possit.

PROTHEORIA SEU PRÆMEDITATIO CAUSÆ.

Animi partis utentis ratione discrimen, quo a aliis declararunt : quidam equorum ferocium bigis ratione carente et patibili differt, veterum aliter irascentem et concupiscentem animi partem simi-

tem facientes, aurigæ ratiocinantem : quidam venatori viro ratiocinantem, equo cui insidet concupiscentem, cani adjutori irascentem comparantes : quin etiam locorum discriminiibus sejungentes, rationem ut principem in cerebro, tanquam in arce summa, e propinquo quasi satellitio sensuum munitam ac defensam : iram in corde, cupiditatem in jecinore collocant. Eximiæ vero sapientiæ Apostolus, evidentius animi partem rationis participem ab experte distinguens, illam spiritum et interiorem hominem, hanc carnem et exteriorem hominem appellat ; deinde contrarietatem earum patefaciens, « Cerno, inquit, alteram legem quæ in membris meis est, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me sub legem peccati ». » Orationes autem quas corpus et mens seu ratione utens, et patiens animi pars, vicissim habuerunt, exiliter admodum stoicus Cleanthes est commentus, sic eas faciens loquentes : Quid, anime, vis factum tibi, mihi indica. Quidquid fieri, o ratio, desidero : id regium plane est. Quidam etiam Ecclesiæ sapientum doctorum, iamborum scriptor, ait alibi : Tibi quid exoptas fieri ; mentem meam soleo rogare ; visne Gygis res has et illas ? Nos vero in juveniliori quodam

A dicendi genere hujusmodi insistentes, ad judicialem formam dialogi rationem protendimus, et ut rei species honestior et æquior esset, iudices assidentes constituimus, ac partes accusatoris animus rationis particeps, defensoris corpus tenet : hæc enim cum dicta quedam describenda sunt permittuntur. Nec quisquam novitatis crimen inferat orationi, haud nescius quo pacto, et ad imaginum, et ad personarum figmenta, sophistarum ac declamantium meditationes provecæ sunt. Quod autem assumptivus status sit, agnitu non est ei difficile qui in civilibus quæstionibus exercendis et meditando aliquandiu versatus est ; potius intelligendum est, cum argumentum gravem sententiarum materiam suppeditaret (sæpe enim motum rerumque naturæ contemplationem attingit), nos tamen quoad licuit, via rationeque artificiosa, re ad civilem stilum revocata ad judicialium orationum speciem accommodasse. Quod si per omnia assumptivi generis capita hæc non procedant orationes, nihil mirum ; nam nec in omnibus aliis argumentis omnia incidant necesse est ; hæc quæ præmeditari oportuit, hoc modo præmeditata sint.

DECLARATIO ASSUMPTIVA.

Si apud alios qui non intelligerent accurate quam patior contumeliam ab hoc mecum conjugato corpore, hoc præsens certamen instituerem, mihi ipse facerem, illisque confarem negotia : nimirum ad rem pertinere ducens, si singulatim ea quibus me malis onerat hæc mihi contubernalis calamitas, exponerem. Verum cum apud vos, omnium virtutum cultores, mihi quantam passus sim injuriam divina Providentia ut id facerem concessum sit, qui hoc ipso quod cum eo luctati periculum fecistis, manifestum dicendorum argumentum præcepistis, non admodum mihi videor operosum aut alioqui molestum futurum vobis tale certamen aggressa. Satis enim est brevi quadam oratione percurrisse, et duntaxat in memoriam vobis revocasse, quas mihi solet vitiorum impressiones et occasiones exhibere, indeque ut suffragia feratis postulare. Itaque paululum vestro in rebus divinis contemplandis intermisso studio, audite me, per vestros vos obtestor, virtutis ergo et multos et magnos sudores, et jure meum corpus reprehendam, necne, ut arbitri iudices judicate, ne posthac inter nos dissideamus atque discordemus : sed intelligamus utrum nostrum alterum afficiat injuria. Nam, quod miserabilis est, præter convicia quibus insolentius in me debacchatur, etiam eorum quæ immerito indigneque patior, me auctorem causamque facere non veretur. Jam vero progres-

C sura ad ea oratione explicanda quæ contumelicæ contra me audent, nihil incommodius factura mihi videor, si paulo altius initium sumam.

Ego, viri beatissimi, genere divina sum, et e superna illa nobili prosapia originem duxi, ut quæsim Dei spiraculum et imago primaria, omniumque terrenorum regina ; non enim de me hæc magnifice prædicare verebor, tantum ne ostentare mea videar apud vos alioqui magniloqua, qui probe nostis ac in honore meam habuistis coluistisque dignitatum amplitudinem. Postquam enim illa quæ nostri primum exemplar est bonitas, ad bene faciendum suo ingenio apta, mundum intelligentem et sub intelligentiam cadentem, hocque cælum universum, et quorum capax cælum est, procreavit, tandem in compendium contulit, in unamque temperationem et molitionem velut in craterem quendam contraxit rem unam omni genere rerum mistam, et multipotentem, id nimirum quod et dicitur, et est homo. Hinc ego intelligens et immortalis cum sensibili et mortali colligata sum, et cælestis cum terreno copulata, et cum ancilla hera ; quibusnam rationibus ita Deo visum nescio ; fortassis ut ambo simul eodem ad officia virtutis exercenda jugo hærentia conspirantique, alterius alterum natura frueremur ; illud, ut præstantioris conspiratione nobilitatem, et communicatione cum immortali degustata, immortalitatem superindueret : ego hanc

¹ R. m. vii, 55.

cum deteriori copulatione, tanquam cippo reflexa, modice de me sentiendo, et gloriatione de imaginis dignitate cohibendaque, et non superbiendo, et a Deo, ut primus Lucifer, delinquendo, sed potius humiliter et demisse sub ejus manum validam me subjiciendo, ita Deo adhærerem ego, mihi corpus; neque pusillum quidem aut ego a vitam præstante causa, aut hoc a me animante abduceretur. Istas rationes opificis reputantes, non linum lino, sed semper se moventem cum aliunde moto, et simplicem cum juncto permiscet et implicant, quid enim ab illis innumerarum rerum potentibus connecti nequeat? Ac quæ ab ipso statim ortu incommoda subivi, non est hujus temporis de his tragedias excitasse; tantum date mihi ut ea paucis deplem.

Simul ac cum hoc mortali coalui, ac antequam fetus vitam accepit, in utero cum sepulto una sepelita, et velut in duplici spelunca. Saræ mortuæ cadaver Abraham sepelivit, ita et ipsa duplici monumento infodior; nam ex sapientum sententia, si corpus est meum sepulcrum, id vero in utero tumulatur, quidni duplici loculo, fetu quem embryon vocant, et utero consepelior? Talibus me complexu suo primum receptam et amplexatam unicam corpus excipit humanitatis officiis; talibus hospitii et fœderibus prehensam accipit. Quæ vero posthac succedunt? germana, ut aiunt, et eodem colore contacta, ex eademque arte figlina, sive natura fugente. Illinc enim quasi e tumulo prodeuntes una sepulti, uterino quidem sepulcro defungimur: ego verò in corporeo etiamnum insisto hæreoque. Atque veluti ejusdem vitæ facta inter miseris coemptione, calamitosam vitam inchoamus; nec lætamur quasi a tenebris in lucem eruperimus, et auram vitalem trahamus, et alnum solem amplexemur; neque circum genitricem exultantes lascivimus, ut ægni, vituli, hinnuli circum matres, sed illud, cum ex locis calentibus repente in aerem frigidum incurrat, ex commutatione angitur, et acriori dolore conflictatur: ego vero ægritudinum acerbarum consensu ipsa quoque crucior. Hinc et ejulatus natalitii cantibus ex adverso respondentes, et undique devincentes fasciæ et cunabulorum vincula, sepulcralibus ligamentis cognata, et lectuli seu curæ, evidens imago monumenti, ut hinc etiam mihi molestiæ conduplicentur, secundis his mihi post prima vinculis impositis; non enim a sapientibus illeptide multis appellationibus et conjugatis id vocatur, sepulcrum, custodia, amictus, monumentum, *δέμα; παρά τὸν δεσμὸν* (a vinciendo), et tabernaculum; quod in eo tanquam in taberna de via diversetur: deinde sic illud colligatum, lacte nutritur, et sensim augetur; ego vero, tanquam fluvio sæculento cuidam illigata, huic invalido debilitate, et fluxu perpetuo influenti æque effluenti, veluti submersa corripior, et in extremæ dementiae fundum præceps devolvor, nec potis sum

quæ ipsam mente dignum, mihi que proprium efficere, humido gurgite immersa.

Verum enimvero hæc, tametsi alioqui misera, tolerabilia tamen, et qualia nemo jure reprehendat, ut quæ naturæ legibus, et originis immutabili serie connexionem gubernentur: illud miserius, quod ex amentia fundo enatans aliquando, et lumine rationis inchoans circumfunditur, corporeis membris ad perfectiorem statum procedentibus, neque tunc plane pure dementia defungor: quemadmodum nec ex ebrietate, vel sopore gravi, vel veterno convalescentes vertigine, aut ob oculos offusis tenebris illinc natis in totum statim repurgantur. Cæterum hæc dementiae malas sortes et tempus, et perceptio disciplinarum abradat a mente, et scientiam ac prudentiam insculpat, sed imperiosam altricem facultatem, et perpetua ciborum et potuum quotidianorum quasi tributorum pensa, quæque inde mihi adversæ facultates ab illa nutriuntur, concupiscentem et irascentem, quodnam tempus aut quæ doctrina omnino remittere evertere possit? harum servittem quis excussisse gloriatur? quis voracem inexplibilemque ventrem, et gulam furentem, jejunii lupato et freno continentia sine vobis cohibeat, qui naturæ contemptores inusitata prudentia estis? et qui collatione cum angelis, mortalibus corporeis induti, et jam divorum natura superiores vos palam præstantes, nihil novi est, si longe supra corpus evolaveritis: ut hæc mihi sint oratione vestrae res eximendæ. Cæterorum autem qui nunc mortales vitam degunt, quis a cupiditatibus alioquin alienus irascentis animi fremitum compescat? quis vel sapientia sapientior ita sit, ut cupiditati nihilominus quam aspis, mortiferum venenum jaculanti, et ad præcontricem vocem obstinatius obsurdescenti medeatur? aut quasi vas illud electionis, ut viperam adhærescentem excutiat? quis evangelice progenitus et educatus, quemadmodum Azarias et socii puelli, non coluit corporearum voluptatum assectam locupletem et pecuniosum, ut illi non coluerint ex auro et argento, ære et ferro manufactum simulacrum? Quis, ut paucis absolvam, ventris ingluviæ, scortationis, avaritiæ catenam divulsit, nec iis inter se funiculo triplici longoque, et cætera vitia contrahente nexis constrictis teneam? Eæ sunt enim, opinor, apud Salomonem amantæ filia tres hirudinis sanguinariae, id est carnis, quæ sugendo quidquid animale, quidquid in me vitale sit exhauriant. Horum corpus incuso, hæc criminor: horum nomine hæc accusationem factito, reum contumeliæ et injuriæ postulans: quia natura, ut nostrum genus conservaretur, moliente, permisceatque et alimento, et generis propagationi, voluntatem, ut hæc tanquam esca pellectus homo, ad ciborum perceptionem, et legitimum cubilis mulieris usum conciliaretur vivus, et vita functus non periret: harum rerum nemini accusabilem, et naturalium, quasi legum non scriptarum, sed jam more

usitatarum captata facile occasione, corpus ad quorum voluptatum licentiam non effertur? cujusnam satiandæ libidinis terminos non exsuperat? Nunc esculentorum satietates exigit, nunc rursum suavissimis et magna difficultate parabilibus cibus infartum, facere non potest quin satiatur, iterumque rebus quibus abundat obrutum deglutit; et præsentia improbat, absentia desiderat; neque vina quæ patria tulit, cordi sunt, sed ut aqua quæ vicinios agros alluit, nihili æstimatur, et peregrinorum sitis accenditur; neque vestimenta quæ ad æstum et frigus arcendum sufficiant, solum quæruntur, sed quæ sint ex materia vix parabili, et arte supervacanea curiosius et delicatius elaborata, ad ea me vi cogit, ut per ancillas cibariorum, obsoniorum, et textilium administras sibi obsequar, et infinitis suis serviam libidinibus suppeditandis, et veluti tributis conferendis iis quæ præter necessarium usum exiguntur; non ut ea decore, et in rem suam assumat, sed ad libidines voluptuosas præceps abutatur.

Quam igitur me vitam trahere putatis, viri Deo dicati, cum eo ita misere dementante oberrantem et subservientem? aut quibus absurdis sceleribus turpissime non impingentem? Istane mediocria videntur? aut ego frustra temereque alioqui indignor? Nam si quotidiana, eaque sine quibus non constaret, exigeret, non quirirarer: si nudtatis operimentum simul et ab aeris immensis injuriis præsidium postularet, libens equidem præberem; si vulgaribus abuteretur, si solum modicam et frugalem vitam rectam censeret, non injuriæ loco ducerem, talia suppeditare, neque actionem postularem, neque diem iudicii dicerem, ut hoc certe tempore jure facio, quippe quod cum impetu suis cupiditatibus contra mandatum Apostoli, provideat; semel enim a naturali necessitate commodissimam nactum occasionem, omnem pervagare nefandam voluptatem non desinit. Plane enim quod ait divus Paulus de peccato: Per legem scriptam peperit in me omnem cupiditatem; captata enim per mandatum occasione, decepit me, et occidit: idem etiam in nos incurrit; inventa enim occasione ex lege naturali, id est, alimenti et fermenti usu, mea caruncula, omnem in me excitavit cupiditatem, et propter rerum necessariorum indigentiam, primum me ad eorum legitimum usum trahit, deinde ab usu naturali ad alienum et contrarium naturæ abusum pertrahit, tum a continuo et frequenti abusu ad ingurgitandum et deliciandi habitum: tandem me prorsus decipiens, interficit. Nam deliciis irritata sive femina est sive mens, vivens mortua est; mea enim mors est, oblitam propriarum mihi actionum, in pecuariis voluptatibus corporis percipiendis versari: quando, ut alter apostolus scribit, attrahor et inescor a carnis cupiditate; cupiditas autem concipit et gignit peccatum, peccatum autem absolutum procreat mortem. Ab uberibus enim ipsis in more positum est, ut cum ad juvenum quadvis

profundatur, ad id autem quod sensum exasperat, indignetur, iis exerceatur affectionibus quæ ex voluptate et dolore nascuntur. Hinc et ira vires et potentiam in corde, in jecinoreque voluptas exerret: qui principes affectus ita diuturna commentatione corroborantur, ut et mei partem rationis participem consentientem habeant, abducantque morigeram, una quadam ratione; aut enim dolo, aut violentia trahunt. O quoties intelligentiam mihi voluptas suffurata est! quoties, quæ faciam ego non sum malorum nescia, consilium at iratus meum impiebat animus. Iracundiam quoque et voluptatem universa perturbationum turba consequitur. Equidem conor uni mihi principatum debitum asciscere; verum ab hac populari dominatione avertor, idemque mihi accidit, ut si qua nobilis puella parentibus oba relinquatur: quæ cum multarum ancillarum domita sit, nondum autem imperare didicerit, contentatur, aut etiam colludere docetur: at serius agnosceps quæ quibuscum corrumpatur, familiæ capescit imperium, et illas in ordinem servilem reducit et castigat; illæ vero pristina licentia herili lasciviaque refertæ, erubescunt, et in heram insurgunt; ut etiam quidam servi feruntur, heris peregre profectis morantibusque, et familiæ heri, et uxorum viri successisse; deinde in reversos heros insurrexisse et armis decertasse; quemadmodum item alii postea Roma fugitivi magnis præliis cum persecutibus et fugitivariis dimicarunt. Tale quoddam contra me servile bellum concitat natura mihi servum corpus, aut etiam acrius, quod illorum partim armis, quanquam difficulter, tamen perierunt, una cum servitute vitam quoque posuerunt, partim interea pugando restiterunt, dum heros ferro dimicantes viderunt, et in se pariter irruentes; ubi autem illi deponenda censuerunt arma, et inermes flagrantia: at tanquam servis incusserunt, itaque revocarunt in memoriam, qui quibuscum auderent gerere bellum, tum ad se denique redierunt, et pristinam dominationem agnoverunt. Hoc vero meum servile hostileque malum est indomabile, seditiosum, fugitivum, quod nullo pacto in servitutem adducas. Nec rationem ullam teneo, quæ superior evadam; nam neque jure belli, neque lege justæ servitutis expugnare possum, sed quoquo modo congrediar onibus proverbiiis obnoxia teneor, lapidem coquens, aereni verberans, Æthiopem dealbans, flammam cædens, in aquis scribens, ex arena funiculum nectens. O factum incredibile! duarum rerum rationis expertium potestas meæ fidei credita est: alterius mecum intrinsicus et e propinquo, alterius remotius et extrinsecus conjunctæ. Verum hæc exterior servitutem passa est et subjiciendi legibus acquievit; nullum enim animantium ratione destitutorum, idoneum obsequium præstare recusat, sed jugum impositum cervici hos tollit, ac terræ crassitudinem aatro perfringit, idque facit, cervicibus cornuum acies quasi alteras hastas prætensas habens; neque levipes equus ministerium fugit, sed etiam fe-

10x et petulans, ore tamen frena recipit, sessorem et pacem agitans et pugnantem vehit. Paret asinus, licet natura tardus sit, ad onus portandum vocatus; et quemadmodum ferocitate exultantem equum coercui, itidem tardissimum asinum adhibito puello et fuste celeriores feci. Quid hæc mansuetacta pecora et subjugalia dico? Non ursus, non pardalis, ferarum immitissimæ, non ipse elephantus, magnitudine aggeres terræ superans, non leo, rex agrestium animantium, nostrum detrectat imperium: sed et in urbibus per forum et theatra ducti, spectatoribus otiosos voluptatem cum stupore et miraculo præbent. Neque sublimibus avibus ad fugam satis fuit aeris ingens altitudo: ut neque piscibus ad latebras profundissimum maris fundunt, ac hoc rationis experts, ferinum et belluinum, ita mansuetificamus ut res fert, et domamus: alterum vero genus domesticum et cui continenter insidere nobis præscriptum est idque moderari, nescimus quonam pacto mitigemus, et ad obediendum clementer adducamus; et tamen genus illud natura prorsus ad rationem obsurdescit: hoc auscultat, et modo quodam ad eam convertitur, at quod a ratione alienum est omnino, rationi magis obsequitur, quam quod natura insignitur et ducitur ratione. Illud quoque suppeditat et labore suo parat corpori profutura: corpus vero auxilio mihi datum ad obtinenda præclarissima virtutis munera, contrarium et magis renitens deprehenditur: potiusque ut secum aberrem a ratione, quam ut mecum ipsum una ratione utar, vi cogit. Ac superior explicata causa est: quod cum esset mihi honorificus ortus, non intellexi primum, scilicet cum fatua caruncula una juveniliter desipiens, sive cum materiæ sordibus, ut Chaldæorum verbis utar, et quisquiliis simul demersa, et velut ostreato indumento circumdata, comparatione similitudineque pecudes et amentes naturas refero, serius tamen intelligere demens, et stolidus aliquando sapere incipiens, aditor mihi primordium conveniens vindicare, corpori ejusque membris imperare cum ratione, et ad munus cuique congruens revocare. Illa tamen ipsa sermonem etiam præoccupantia, plane factis proclamantur quæ cives nobili viro, ut est in evangelica parabola, per legatos quos miserat, nuntiaverunt: «Nolumus ut tu regnes in nobis;» ducunt enim citius quam ducuntur, renitunturque familiaribus et amicis potius quam asciscunt quæ sunt optima: magisque retrahunt quam trahuntur. Atque mihi considerate, quæso, primum aures et oculos: illæ, ut Ecclesiastæ verbis utar, audiendo, hi videndo non satiantur; quoniam illis semper patentibus fores occludere non licet; his quamquam palpebrarum tegumentum vallum est, et aversio, ex sententia inagni Job, dispositione vana videant, quid tamen hæc ad eorum momentum promptissimum et celerrimum supra modum, et inexplebilem curiositatem? Deinde linguam, in domabile malum, mundum iniquitatis, ut Jacobus frater Dei loquitur: quæ etiam prius quam ratio:

A liceat dicenda considerare, præceptum ad nuntiandum sua sponte præsilii, foris effugiens, quæ non oportet: tametsi tot septis naturæ circumvallata sit. Quid vero gula canalis quidam omnium capax? quid insaniens furensque tangendi sensus? ratione auscultare novit, et appetitioni modum constituere? Quid vero cor, cum effervescens et ad ultionem incitatum tumultuatur? quod quamobrem canino ritu latrans Homeri poema fecerit, ac non potius leonino more rugiens, a miror; postremo animosa particula cupiendi cui rite comparari possit? Scyllæne, immortalis perniciæ, an renascenti hydræ? an Typhoni capitibus centum prælito? Tot instrumentorum barathris, et artuum vallis, undique mea concepta est altius habitatio: in quibus absurdæ et rationis expertes facultates, velut omnimodi serpentes in ferinis Libyæ speluncis, latitant: quas circumare mansuetificareque pollicetur illa quidem dignitas imaginis; at si qua sursum emergunt, deorsum una convolvuntur, nam illa magis ferociter sæpeque numero efferantur. Quod vos quoque sub sentientes, et ne quid inde mali vobis accideret caventes, ex hominum omni consortio, ferarum altricibus lucis occupatis, vos adducendos censuistis, antra suis tegumentis munita, terræque penetralia solis radiis impervia subeuntes, per deserta vasta sub dio vagatis, ut corporis sensibus ad maiorum ingressus obstructis, pars illa ratione careatis animi ferociens, alimentis destituta quiescat, et rationis compotus pars intelligens, a rerum sub sensum cadentium perturbationibus vacans, otiosa rebus intelligentia sola percipiendis incubat.

Eto sic sane: equidem his paucis demonstravi palam, quanta servile corpus in me juveniliter molitur: quod tametsi talium injuriarum auctor manifeste revincatur, non tamen abstinebit quominus contra etiamnum dicat, qualia sæpenumero liberrime dicendo, non nutiando ritu servorum, insolentius audet: ita nimirum omnibus in rebus, quasi natura hostile mihi renititur, factis dictisque repugnans, et omnino, nullum in pactum, nullum in fœdus coiens. Itaque quidquam eorum quorum nunc accusatur, ac in primis illos ciborum pereuntium malignos quæstus, et perpetuam exactionem se vel agere vel pati negaturum est. Nam cum sit natura compositum et semper fluens, meatibus tum abditis, tum apertis, necessario respondentem inanitioni repletionem requirit, quam cum non aliter quam per cibos et potus natura molita sit, idcirco nihil se peccare dicet, naturæ legibus sequendis, et quæ statum conservent appetendis, si ad tempus legitimum sufficere, nec male habere, egere medico, omnino defessum considerare, jacturamque earum actionum facere quas mentis causa cum labore susceperit, velit. Illi vero, hi, inquam, beati iudices usitati corpori meo prætextus sunt, si quando delabens aut irruens ad lasciviam freno vitæ durioris revocem. Ut enim lactantes infantes a mamma depulsi plorant, itidem et hoc ab iis quibus fami-

liariter assuetum erat, avulsū luget, et indignans A
 obstupescit, mōrbos et vinculi quō Inter nos colliga-
 mur dissolutionem, excessum e vita injustum, et
 ab agendarum rerum studiis cessationem cogitans.
 Nam quod hæc manifesta ironia, dissimulantia, ter-
 giversatio et versuta recusatio sit, vobis non est
 ignotum qui experiundo didicistis, et edocti estis,
 naturam corporis, in rebus honestis operam et la-
 borem impendendo, in naturam impatibilem quasi
 ferrum et adamantem indurescere; quod vero non
 pro foribus hæc contentio sit, id quoque perspicuum
 tametsi est, argumentis revincam expositumque et
 planum faciam. Non sane prosums quod nutriaris
 neque quod nutriendo læteris, o stupidum corpus,
 criminamur: ea criminamur quibus malis aut
 afficimur, aut deteriores simus. Quis enim mente B
 præditus, et naturæ rationes vel mediocriter con-
 templatus, maledictis impetat cum alias facultates,
 tum maxime altrices? Alimenti abusum exlegem in
 deliciis et inexplebilitate reprehendimus. Non au-
 tem idem est τροφή quod τροφή, deliciæ quod ali-
 mentum, sed alterum ab altero longioribus intersti-
 tiis differt quam Mysorum et Phrygum fines differunt,
 tametsi vicinitate nominum ea propemodum con-
 veniant; tu vero aut stupidus, aut malignis moribus
 præditum, accusationem abusus ad naturalis usus
 calumniam traduxisti: idemque aut nescisti, aut
 te nescire versute simulasti, veluti nos adulterii
 vel ebrietatis accusantes quempiam, calumniareris
 quasi conviciis nuptias cupidus et sobrium vini C
 potum insectemur. Itaque neque te, o mea crux, in
 iudicium vocamus, ob rerum necessariorum usum,
 sed quia tu hanc nactum speciosam occasionem,
 non desinis, ut iterum illud apostolicum usūrpem,
 omnem in me cupiditatem efficere: primum qui-
 dem utens alimento sicco humidoque, dein te præ-
 ter et contra quam par sit abutens, et incumbens,
 ad universam omnemque voluptatis illecebram del-
 abens et irruens, et una me corripuens, et exhibens
 negotia. Nam duplici et gulæ et ventris intempe-
 rantia flatu exagitatam, vel potius triplici (in satietatibus enim, aiunt, Venus est, prætereo enim
 tunc horum comitem malorum legionem), quid non
 mihi difficultatum et miseriarum inferis? Nam dum
 es inane, repleri desideras; vix plenum es, denuo D
 laboras inanitate, ac iterum exquiris compleri;
 quanto item fame divexaris, ad satietatem te cibis
 oblectas; cum exsaturatum es, voluptatis illecebras
 quæris; quin potius, et esuriens, et plenum, neque
 satietatis modum, neque voluptatis satietatem no-
 sti; in quo ego misera sum, pari poena damnata
 qua illæ fabulosæ Danaides, ut in infinitum, ut illæ,
 tibi exhauriam, dolio pertuso; aut etiam eadem
 patiens quæ divinus ille David, huic profundo cœno,
 in quo nusquam subsistas, illigata, ad innum per-
 petuo delabens fundique nescium, quod enim ex-
 tremum profundum tuarum appetitionum inventum
 est, quod tandem postremum subsistat, et tuo ul-
 terius progredienti obsistat impetui? non est aliud

quidquam, nisi quis mortem malorum omnium do-
 mitriceat dicat; miserior vero multo sum alioqui,
 quod imprudens nesciaque te malam bestiam in
 sinu foveam, et pullum petulantem meo malo pin-
 guefaciam. Nonne nutritum et fotum malam mihi
 gratiam refers? mordens, ut serpens, calcitrosum,
 contumaciter ignominiam inurens, nec amplius
 domabile: non persuasionis blanditiis deliniris,
 non vi frenaris, non probitatis ergo labores attingis.
 Quid aio, labores non attingis? Præclare mecum
 ageretur, si contra non nitereris; si ad tibi grata
 charaque, mihi autem ingrattissima inimicissimaque,
 non violenter tecum corriperes; si meam pulchri-
 tudinem amabilem luto, ut apud Salomonem illa
 sus auream inaurem, non obvolveres. Ne mihi,
 quæso, beate cœtus, succensearis, si invehar in hanc
 indomitam malamque pecudem tam acerbe, cuius
 tyrannicam rebellionem, ille quoque tantus Paulus
 mundo crucifixus, non jam vivens, sed in se vi-
 ventem et loquentem Christum gestans, circumsp-
 ctius observabat, et indignans veluti deplorabat, mi-
 serum se vocans hominem, et anxius quærens a
 corpore mortis hujus liberatorem: in quod etiam
 tanquam generosus athleta, coronamque merens,
 vehementius irruens, non prius desiit ferire calci-
 bus et crebris sugillationibus notare, quam in ser-
 vitutem adduxerit, morigerumque fecerit.

Esto sane, inquit, at tibi licebat natura subdito
 mihi servitutum imponere, quæ notas inurere vel-
 les, apostolicam secūta formam, illudque sapiens
 præceptum: Asino fœnum et baculus, servo panis
 et flagra. O ludibrium in quibus me dissimulationibus
 deludit, nunc fateris te mihi subditum esse natu-
 ra: nunc mihi verbis adblandiris, quod subijcere
 liceat, factis perpetuo repugnans. Ego vero quod
 tu velut asinus petulans, sustibus cædendum sis,
 et ut malus servus, verberibus lacerandam, intel-
 ligere ipsa sero cœpi. Verum aegedum mihi percon-
 tanti responde: quando, quæso, quaque ætate mihi
 datur te subijciendi potestas, cum nunquam cum
 Apostolo dicere possis, te legi Dei subjectum esse?
 utrumne puerili et adulta? At tum mentis impo-
 tentia desipiens, me ipsa non possum uti intelligen-
 reque quanto tibi præstem. An vero juvenili, an
 virili? At tum omne malum erupit, et inde bellum
 vehementius inchoatur, me jam meipsam agno-
 scente, et conveniens primordium asciscente, et
 alio vitæ victusque genere meliori utendum, et
 legi Dei acquiescendum esse censente: hoc autem
 se a grata et cœva consuetudine divelli non pa-
 tiente, cum ab ortu ad vicesimum usque annum
 juventutem in omni libertate licentiaque contrive-
 rit, et ventris ingluvie studuerit, et solam volup-
 tatem exercuerit; nec dictum facile est, quam
 robustis impetibus mihi quasi res novas molienti,
 et præter æquum dominantem, renitatur; ac mihi
 diurnam consuetudinem, et naturalem legem
 quasi murum quemdam objicit; idque potissimum,
 quia recens socium opitulatorem ventris affectum

co tempore vehementem nactum, et insuper avaritiam, ambitionem, et si quid aliud horum comes cum tali tantoque cœtu coit, mihi adversatur, astutia bellica fallit, et sub peccati legem captivam abduci, persuadetque ut et ipsa faciam, facientique consentiam, quod neque probo, neque volo. Ita parere didicit; ita leges obediendi colit. Hic operæ pretium fuerit, amici Dei iudices, ut non cædam fustibus, ut asellum agaso solet, ita præter naturam superbiens, et effrenate lasciviens, et non amplius pecuario fastu tumescens, sed belluino fremitu rugiens, nec rebellans, et manifesto tyrannidem occupans, flagris et pugnis, ut heri solent mancipia, fœdem: sed ferro, quod aiunt, igneque animadvertam, et illustris semel pugnam conseram, cominus hostem aggressa, et aut ipsum honestam degens vitam exhibeam, aut idem quod generosus Samson faciam patiarque, convellam, inquam, quod injuriam faciat: et cum hoste cadente læta simul excedam. In me igitur illud quoque quadrabat, quod proverbio quiritatur. Ah! quam grave est id hominibus malum? cum quis bonis non utitur his quæ noverit. Nam ego certo sciens in tam rebelle non esse verberibus animadvertendum, sed ut hostile odio prosequendum, non tamen bono hoc animi consilio utor; ab innumeris enim affectionibus depulsa impediior. Quæ sunt hæ? non enim vos celabo. Pudor, paritas, misericordia, metus non intrepidus, sed lethalis. Pudet me hujus, ut conservi, et ut aliquando me adjuvantis, si non hoc tempore, fortassis in futurum, et ut sodalis, amici, socii, cœqualis. Parco abstineoque tanquam ab ærumnoso, infelici, misero. Ac me vicem ejus graviter miseret, nescioque quonam modo cum afflicto condolesco, cum oppresso una molestiam capio, cum dolente cohaeresco. Præterea caveo ne offensionibus acceptis imprudens ruat, et mihi causam earum rerum quas ipsum attentaverit, aut vinetis custodiam perfodientibus ac elabentibus aut servos corruptipentibus inquisitionibus et tormentis vehementioribus, attribuat. Quantum enim audeat et temerarium est, quando lautius nutritur, tantum ab ærumna quolibet occurrente vexatum, commoritur; non modo enim morbo laborans, sed et frigore, vigiliis, esurie, sitique labascens ac deficiens humi provolvitur, coicitatque ad misericordiam hostes, nedum me nascendi ac viviscendi, et profecto renascendi atque reviviscendi sociam et participem.

Me miseram! quid patiar aut faciam, cum tam multiplicibus malis prædito socio conjuncta, iisdemque affecta, cum quo a pueris in eundem ignorantionis fundum depellor, et cum quo juvenliler ad contumelias prolaberemur corripior? cum ipsum membris viget suis, equidem indigne fero, cumque me ad nefanda facinora rapit; cum rursus affigitur misere, reflexa distorqueor, et mansuesco.

A Quo supplicio, qua pœna non est dignum tam vecors et ingratum, et in me contumeliosum, ita clementem et miserabili commiserescentem, ut ne liberorum quidem amans mater in sua ipsius viscera esset affecta? At ita sane adolescens, ita juvenescens et virilem ætatem attingens, me non solet auscultare. At senescens mite ductileque et tractabile est ad ea quæ decent instrumentum? Undenam? Quid certe membrorum vigore nexuque soluto, et ingenito calore extincto, immobili torpore labefactum veluti compeditum est, et veteris arboris exarescenti trunco simile, scilicet tale possit res agredi serias et honestas, quod sustentantium et senescenti succurrentium indiget, præclare vero mecum ageretur, nisi etiam suas mihi calamitates inureret, et quibus abundat, senilibus malis: refeciret, delirio inquam, errore et veterno. Nam si verum est, mentem Tithono consenescere, et bis pueros senes fieri, ad repuerascendum profecto ætatem conversione revertimur; ac corpus quidem videt et odit obtusius, ego vero senis delirantis lippitudine cæcitateque tanquam tenebris offundor, nec acutius jam cernere possum. Et illud cum aliarum rerum obliviscatur, alimenti tamen in perpetuum meminit, et genuinis non amplius dentibus in alveolis infixis, tamen maxillis molaribus destitutis molit ut potest, quas etiam proverbium quoddam ut et Scipionem, seni largitur: ego vero non jam disciplina et memoria utens, neque sane denuo ut didici, præcepta recordans, solum ingurgitor oblivionis poculo, itaque paulatim e sublimi ad puerilem regredior ætatem. Tametsi enim temperationibus adversis affecti sunt et pueri et decrepiti senes, quod illi humidi sint et calidi, hi siccii et frigidi, utraq; tamen ætas sapientiæ usum ac prudentiæ mihi negat; nimirum, quando puerile corpus sub perhumido sincipite cerebrum gestat aquosum, ut nihil intelligens infans sapio: quando vera calvaria senio eminenti paret, nihil ab uva passa, ut in proverbio est, absimilis, rursus ut infans reputor. Affectiones enim exsuperantes et corporum naturam, nec minus mei partem rationantem labefactare vehementer possunt. Omitto reliqua recensere quæ has ætates, primam et postremam dico sorores germanas consequuntur excrementa superflua, calvam depilatam; accedit huc os salivosum et edentulum, lacrymosi et humentes oculi, nares mucosæ, pedes partim nondum, partim non amplius ad ingrediendum habiles et apti: membrorum item tremula inconstantia, et totius corporis conquassatio. Sed quousque recitar: contendo corporis omnia tristitia mala quibus affectum, aut me misere ad condolendum attrahit, aut miseris ad collatandum corripit? Igitur multis prætermissis, ac morborum examiniibus præteritis, a quibus, dum fovetur, riget, artubus torquetur, et, ut paucis absolvam, dum male habet, conerucior; summam colligam infestiora mala quibus immerito afficio. Ut naturalibus facultati-

bus abſum ad vitioſam ſatiſſimam et deliciis fuerit, demonſtravi: utque mihi conanti providere, et ad moderatius vitæ genus revocare, reſtiterit et inſurrexerit, liberam vivendi conſuetudinem ut legem immobilem præſtendens, et ut indomitus quiſpiam vitulus, jugum ſervitutis ignominioſe deſpiciens et injuriam ſpirans, et taurino more sæviens: quodque gravius, ut naturæ fixas et certas leges tranſiliat. Nam cum ſtatutum ſit, ut me ducem, quæ rationis ſum particeps, et ad imperandum habilior et aptior, ſequatur, ipſum potius imperare mihi contendit, ut velim, nolim, ad una ſuppeditanda voluptatis efficiencia pertrahar, et indecore me cum eo geram, veluti quadam duplici telo manu armata, violentiſſima captivitate, et impoſtura nihil non alliciente pertracta. Moleſtiarum etiam quas aſpergit mihi, tum in puerili, tum in ætate ſenili, cæſi natura inculpabilium, miſeriam tamen multiplicantium, tragœdiam obiter attingi. Quasi enim non ſufficerent ætatis vigentis et ferventiſſimæ ad res turpiſſimas mala, etiam quæ huic interjacent, ſuas quoque calamitates huc conferunt. Et omnibus in rebus quantas quotieſque mihi contumelioſas ærumnas hoc lene corpus infundat, leviter aperui. Ne poſthac igitur tam inhoneste imago Dei ab hac lutea conjuge turpetur, et domina mancipati dominationi ſubjiciatur, veſtrum eſt et reliquum, judices, ſuffragia ferre, injuriæque reo pœnam conſtituere, nec ut ego poſthac

A injuriam patiar, permittere. Si enim evangelicus ille judex, neque Deum formidans, neque homines reveritus, vindicationem aggreſſus eſt, quanto magis vos vindicabitis me, qui et religione ſancti eſtis, et rerum humanarum providi? Nam ei merito ne parcat, ſi ejus naturæ quod eſt luctuoſum et miſerabile convertatur ad ſupplicandum: ſed ab ejus ſeditione manifeſtaque tyrannide vos abhorrentes, a duobus alterum juſte faciendum ſtatuetis: aut ut mihi detur ita meo tractandum arbitrio, torquendum, flagris cædendum, inedia ſuffocandum, omni tormentorum genere cruciandum, ut a me geſtorum ratio nulla reſpiciatur, etiam ſi mutilaverim et omnino conſecero: aut apoſtolica æmulatione, Satanæ communi, diro et publico tortori tradam. Quorum enim vaſa feræ terrenæ incolent, ut eſt in oraculo (incolunt autem perturbationibus incidentibus) eorum et pœnæ ſint mortalium ſuffocatriceſ. Ita verberatum, demens mentem feret ſequæ tandem agnoſcet, et a petulantia ceſſabit, ex eoque quod erat armatura injuſtiæ, ad juſtiæ commodum inſtrumentum convertetur. Itaque in poſterum ſeditionibus non agitabimur, nec altero alterum jugo nitemur; ſed concordia conſpiratione et conſenſu junctas operas in rebus honeſtis et ſeriis collocabimus, et conjugatorem noſtrum colemus, ac nobis ipſis promiſſam illam beatitudinem, intercedentibus vobis arbitris et legatis, comparaturi ſumus.

ALTERA DECLAMATIO, QUÆ ET IPSA EST ASSUMPTIVA REFUTATIO.

Quibus verbis corpus

contra mentem in judicio contendens coram judicibus uti poſſit.

In me quot convicia, quot contumelias, quanta cavilla congeſta mens iſta gravis effuderit, quaſi comœdiam ageret in theatro, non accuſaret in foro, audisti ſane, diviniſſimi judices; ſoluta enim et libera lingua, ne quid plus dixerim, large effuſeque uſa eſt, non tanquam conſervo, aut, ut ipſa loquitur, conjugato parcens, ſed ut in mancipium argento redemptum invehens, et tantum non pugnis crebros impingens. Ego vero poſtquam veſtra mihi æquitas dicendi locum dat, nihil ſum levis momenti vitioſive dicturum; bona enim verba dicantur neceſſe eſt, ſed quæ crimina intentavit mihi, ea ut potero diſſolvere conabor, ſemel autem hoc tempore mihi conſeſſa ex æquo dicendi facultate, vos orabo obteſtaborque, ut meam dominam interea mitigetis, ſiquidem indigna ſe pati cenſens, irata meam audit orationem, idque aliam contumeliam interpretatur, quod initio ſim auſum contradicere: utque vobis veniat in mentem quemadmodum neque Job ille divinus ſuorum ipſius famulorum de ſe

judicium vilipendebat, ut alicubi ipſe inquit; nec profecto mentitur; nam præter alia bona et honeſta, etiam hominis veracis teſtimonium accepit. Neque certe Deus ab ipſo Job in judicium vocatus, ut conviciatorem reprehendit. Quidni? qui apud divinum Iſaiam, « Venite, inquit, et diſceptemus cum viris deliquentibus; » et apud magnum Davidem inducitur juſtificatus, et vincens cum judicatur. Igitur et hæc quæ Dei refert imaginem, exemplis bonitatem illam imitetur, et magno prædita animo patienter hanc ſive judicationem appellare, ſive etiam diſputationem oportet, ſuſtineat, eiſdemque rationibus animi quibus ille, fortitudinis adamantina aureaque ſtatua, famulares contra ſe juris actiones ferebat. Utrumne, aiebat beatus ille, non ſicut et ego in utero fui, illi quoque fuerint? Quod ſi forte perinde ratiocinari dicereque ac ille juſtus Job, recuſet, ut ego ſaltem vice verſa dicam, concedite, quanquam diſſimiliter ſimilia: qua illic herus erga famulos æquabili animo ut-

batur; hic erga dominam ego servum libertate actor. Nunquid non et ipsa manu Dei creata est, ut ego fictum? non eni se Dei creaturam negabit, tametsi fortassis signum, ut quæ divina sit inspiratio; neque male feriat hominibus decepta persuadere unquam, quod essentia divina defluvia sit, qui quidem quantum magnificere et extollere studuerunt eam, ejusdem cum Deo naturæ definites, tantum imprudentes eandem conviciis affecerunt, ad bestias, frutices et cucumeres deprimentes, nec ei solum immodicum honorem et infamiam, sed et supremæ illi naturæ contumelias intorquentes. Nam cum constituisset Deus hominem effingere (ad initium enim proprium mihi revocanda est oratio), non terræ, non aquis jussit, ut hunc quoque sicut et alia animantium genera producerent, sed accepto pulvere ipse conformavit: et ut conformatio diviniore est, ita et mea species antiquior, non enim quadrupedem et pronam fecit, non alvo capiteque in terram protensam et prostratam semper, sed rectam et totam sublimem, parvis quidem iisque duobus plantarum vestigiis terram leniter attingentem, sursum autem caput attolentem, aërem puriorem respirando carpentem, et cælestes pulchritudines contemplantem: ac nativis quidem nudam indumentis, et ad se tuendam præsiidiis inermem, manibus tamen communitam, proprio animi rationis participis, et industrio et versuto exercendis artibus instrumento: quarum opera tutius induitur contra incommoda omnia, quam lanigeræ et longis pilis munitæ animantes; rectiusque, quam quotquot aut coriis aut squamis nativis obducuntur; et pulchrius, quam bene alatae aves; armata est autem validius ad se defendendam, propugnaculis manu factis, quam eæ iis quæ vel unguibus vel cornibus pugnant, aut dentibus et unguibus. Ita vero mihi studiose artificiosaque formato, Deus vitæ spiraculum inspiravit, et id ex ambobus temperatum, hominem et suam imaginem nominavit, et ut pedestribus, natatilibus et volatilibus imperaret, præcepit, et ego sine mente quidpiam agere nequirem, ut nec mens sine me. Statim enim quæ præcipua est imaginis nota, in animantes imperium exercere, quomodo mens corpore destituta, aut initio recte potuit, aut in eo postea perseveravit? qua ratione consensus fuisset equus, nisi meæ manus frena fabricassent: qua ratione bos incidisset sulcos, nisi iisdem juga aratraque excogitasset? Quod si mentis excogitatione hæc reperta sunt, illud est quod nunc dicebam, alterius opera egere alterum; illa excogitat, ego quod est excogitatum, industria mea perficio. Ipsa rationes artificiosas videt et proponit, manus meæ materiam ductilem et tractatu facilem suppeditantes, ejus quod animo informatum est speciem efficiunt; et non jam servum, quanquam ut servum aut instrumentum hæc subministro, sed ut

A particeps ejusdem dignitatis cum mente confidente, imaginis exemplo, et honestarum actionum adjuvans causa sum. Nixum enim fretumque naturæ hominis ratione atque descriptione, confirmaverim, non mentem solam neque corpus solum hominem dici, sed utrumque simul, quem ad imaginem suam fecisse Deus dicitur. Nimirum, quemadmodum cum homine communico, ita et ab humana dignitate participo. At tale cum sim, me tamen optima mens e catalogo tantæ nobilitatis expungit, et veluti spurium abdicat, me servum, se divinam inspirationem, reginam et meam dominam appellans. Ac potuissem equidem operosius et efficacius hunc tractare locum, suadereque ne amplius servum vocaret me conservum et imperii consors, virtutisque particeps et vitæ tum præsentis, tum speratæ: sufficiant tamen quæ dixi hactenus apud vos, quibus ad obeunda certamina hæc generosa corpora exposita sunt, ut ne dum in hoc sæculo spiritalibus donis, ut socia et consortia laborum, fruuntur, verum etiam in expectata regeneratione, simul cum beatis suis spiritibus regnent, et ut sol colluceant. Cæterum non admodum hac de re contentam. Appellet ut sibi fas visum fuerit; potentia referciatur, suo quidvis arbitrio ferat, agat; utatur me quemadmodum volet, dumtaxat ne vitio mihi vertat innoxia, neque me culpa vacans culpæ. Audistis enim quibus de rebus accuset me, quod ali, quod indui velim animale manens adhuc, et dum ab animalibus facultatibus gubernor, necdum in spiritale transformatum. Allam enim vitam id, aliamque victus rationem, ut in proverbio est, desiderat; nunc vero fluidum cum sim, et sine facultatibus appetentibus constare non possim, quidnam, quæso, delinquo, si naturæ instinctu ciborum et potuum cupiditate teneor? Quam sibi contumeliæ notam inurit, quæ hæc eadem mihi suppeditat? Quasi non audierit Apostolum clamantem: « Nemo suam carnem odit, sed enurit et fovet. » Quo pacto enim aut initio substitisset, aut postea constitisset, nisi sufficienter aleretur? Quippe statim ac in utero formor, quasi planta vel inter plantam et animal medium quid, per eas secundas quas appellant, sive per umbilicum, alor sanguine menstruali: illinc autem progressum lactis rivulo per mammam nutricor, adusque dentium ortum. Ubi vero animandi natura cupida mihi dentibus os acutis et latis instruxit, ut et secare et conficere facile cibum potuerim, tum denique mensam solidioribus esculentis exstruxit; ita sane naturis corporum congenitum est alimentum, eaque naturæ cognatio est, etsi non est eorum verbis fides habenda, qui lapidibus nonnullos ali aiunt, facto tamen credendum est, quod animatorum nullum careat alimento, ut arbores et herbæ et quidquid radicibus fultum terra parit, et omnimoda animantia. An vero dæmones et sidera libamentis illis et odoribus, exhalationibus terræ

¹ Ephes. v, 29.

hæc enutrlantur, id Græcanicis ac profanis poetis et philosophis dicentibus, haud facile assentiar. Nam illi cœtum dæmonum opinabantur esse corporeum et materiæ voluptatisque avidum, et astris animos tribuebant. Itaque cum animatum corpus omne sit alimentarium, quidquid animatum est naturæ lege nutriatur et vivat necesse est: quod autem non nutritur neque vivit, id ne animatum quidem est. Quamobrem Servator noster non modo quos mortuos ad vitam revocavit edere jussit, sed et ipse mortuus ac jam reviviscens comedit et bibit, argumentum insolubile repetitæ vitæ alimenti perceptionem proponens. Et natura quidem servatrix ita corporis sanguinem procreans, sanguine materno fetus ore nondum præditos, infantes edentulos, lacte perfectos et absolutos, omni genere varietateque ciborum alit; nec, dum crescit, nutricatur et educit, adultum vero et jam inhabilem crescendo ætatem attingens dereliquit: sed ad senectutem et decrepitam ætatem usque, tanquam bona nutrix ducenti spiritum adest, nunquam discedens, non noctu, non interdium. Dormientium etenim non quiescit alitrix facultas, sed insomnis et pervigil bonæ nutricis instar, inspiranti præsto est, nunquid non bona faciens? ea certe quæ per os molita in ventrem demittuntur, concoquens ac digerens, primumque in succos convertens, deinde ad jecur atrahens et in sanguinem mutans; illincque per venas omnibus suam cuique portionem distribuens, et cuique congruum et proprium conglutinans; ac multam gratiam Providentiæ huic qua nos administramur, debemus, per quam quæ peperit initio, eadem et in posterum charitate complectitur, nec sinit disperdi dissiparique, alimentis excogitatis ac paratis.

Et natura quidem, ut dictum est, ita format, conformat, coagmentat. Mens autem rationis compos, et corpus incolens, naturæ contrarias leges constituit, ut alia quæpiam imperiosa domina: et quia quotidianum semper alimentum quæro, me gulosum et inexplebile dolium: quia nutrimento lætor, luxuriosum et voluptuosum nuncupat, deliciarum enim finibus alimentum metitur, quod iis quæ comedimus et bibimus natura dulcedinem junxerit, ut suavitate quadam ad gratius et avidius percipiendum cibum alliciamur, nec tristes quotidianis alimentis advehendis condolescamus. Novas enim leges, nova nomina fingit, aliena quædam et absurda, tum legibus ferendis, tum nominibus imponendis decernens, quasi nefas sit, ali cum voluptate, quod talis τροφή τροφή, id est alimentum deliciæ sint. Ego vero quod natura naturæque legibus gubernor, ut alar mihi licere, ex omni necessitate consequentibus et animi hilaritate et voluptate, censeo: nec deliciæ criminabiles eæ sunt, sed charum alimentum et naturæ congruens. Quod si quis oppressus mœrore, vel pane vesci prorsus oblitus fuerit, vel cinerem tanquam panem comederit, et potum cum fletu miscuerit, alia ratio hæc

A est, quæ ad propositam vobis quam planiorem agitamus, controversiam non pertinet. Si vero naturalem quæ nutriendo percipitur, voluptatem, luxuriam definit, multo prius quæ in præcandis liberis est, flagitiosam nominabit. At neque nuptialis, neque etiam alitrix voluptas ullis mente præditis crimini datur, quin potius admirationi est. Nam illa de genere quod sensim effluit, successione; hæc corporis inanitatem, alimento supplet ac reparat; itaque neque divina mens a sua decidit ipsius dignitate, neque prorsus contumelia divexatur, ea concedens quæ a natura decreta sunt et sancita; et operam conferens, ac una suppeditans ea quæ sunt præcipua, et maxime corpori necessaria; etsi de talibus hæc erecta fremit, quibusque criminibus aliorum taxat delicias, iisdem ipsa magis delicias revincitur. Considerate enim, quæso, quanta jactet; contumeliam et servitutem ignobilissimam censet quod initio mei curam gerat, et ad vivendum necessaria comparet; ac dissimulanter cavillatur se præstantioribus adbærescendi non esse compotem, et deterioris curam habere, idcirco cujusdam ancillæ opsonatricis et panificis speciem induit, quæ alioqui domina est, et suam studet in-violatam felicitatem conservare.

Atqui si hæc apud alios desidens sermonibus jactaret, fortassis his præstigiis imponeret; non vero cum apud vos nihil facti, nihil sani dissimulet, manifesto indecore recti. Vos etenim qui hic sedetis tacentes, tergiversationes hujus perspicue revincetis, qui nobilitatis imaginis illius, si qui ulii bonam vobis partem vindicastis, et absque perturbationibus ac veluti citra materiæ contagionem in corpusculis mortalibus vitam egistis: tamen et corporum ex parte curam geritis, apostolica æmulatione vobis ipsi comparantes et administrantes idonea; neque corporum talem aversionem tam indigne tulistis, quam animorum a statu meliori lapsum, neque verborum nexus et series vos tam ad commiserationem trahit, quam aureæ catenæ virtutum alia solutio, sed ut per omnia justis, juste, beatissimi iudices, et corporum jura divino præcepto persecuti estis, nec ob id vos deteriores evasisse censuistis, nec ad conditionem coquorum et mensæ structorum descendisse, ut ex mea mente nunc audistis. Etenim equidem, amici Dei iudices, neque conspicio quænam ex mei cura menti contumeliæ nota inuratur. An vero hera curans ancillas, hac ratione fuerit ignominiosa? aut gubernator navem onerariam instruens, ex hoc periculosius navigabit; aut miles arma recudens et repurgans ac bellatorem alens equum, imperitiæ rei militaris idcirco damnabitur, aut inter milites desertores enumerabitur? Quid non ad hos respicis qui in corporibus sine corporis contagione vitam duxerunt, et corpora non oderunt, quin potius accurarunt quantum oportuit, o frustra corpus exosa, contentionisque vanæ ac inutilis amans? Quid non magis illius recordaris Apostoli, qui in para-

disum usque ad tertium cœlum raptus est, et verba quæ non licet eloqui hominibus audit; et tamen usque denuo progressus, contumeliæ loco non putavit, suis ipsius manibus coriaceam artem exercere, et suis ac sociorum necessitatibus inserviendo subvenire. Oratione supergrediamur ipsum Paulum, et ejus tertium cœlum; num Deus in suo statu semper consistens ad sese reflectitur, et supra hanc universitatem erectus sedet? Utrumne rerum quæ post eum subjacenti nulla cura, nulla providentia tangitur, neque etiam infrinarum rerum nostrarum procuracionem habet? an vero accuratus providenter, de sua ipsius ob id dignitate et gloria quidquam mittit? Quonam igitur modo corpori conjugata mens curam congeniti corporis, indignum se studium reputat, et hanc rebus secundis providentem solertiam repudiat, supra vos efferens sese, quorum etiamnum humi gradientium conversatio in cœlis est? supra jam cœlum corporibus appetentes apostolos: supra bonitatis ipsius exemplar illud, quod omni carni largitur alimentum: ejus ex similitudine nobilitatem magnifice jactans, non similiter ad inferioram dignitate providentiam convertitur; et tamen summum illud bonum plusquam plenum et nullius omnino indigens, nullius opus usquam habet eorum quibus providet: hæc vero æpenumero me et ut instrumentum famulari eget, et ut adjuvante causa ac adminiculo, et quo absente nihil generosum in primis perficiet.

Sed fortassis ab his rationibus repressa, se non injuriam dicet ex necessariarum mihi rerum suppeditione passam, sed quod longe supra necessitatem et usum partim insatiabili cupiditate, partim voluptatis aviditate progressum, hanc mecum corripiam, et invitam præcipitem; hoc enim fere dicebat, quando se voluptatibus absurdis mancipari, et meis decipi præstigiis asseverabat. Id vero refutare quoque facile est, ac docere audaxne facinus et temerarium sit, ita sive fastu, sive contendendi studio incitatum, ea in me accusare se nescire, quorum ipsa rea sit, cum oportuisset integere hæc: sed infaustum nihil dicam, admiratione vero dignum est, qui fiat ut sibi contraria loquatur imprudens. Numquid non sursum deorsum versans orationem, Christi famuli judices, primariam dignitatem prætendebat, quod imago divina atque totius ratione carentis naturæ regina esset, ac me famulum, se dominam nuncupabat? Quonam igitur modo derепente facta mutatione, sursum versus flumina procedunt fontes, ac ostendere conatur me veluti ducere ac circumducere imperiosius, se autem ut mancipium agi ferrique! et quidquid criminis ambobus delinquitur, id ad me ut auctorem primum rejicit? Quod si ipsa imperat, ego pareo, quantæ impudentiæ est alteri sui delicti et peccati notam incurrere? Roganti enim mihi responde, o reprehendendi et accusandi libidine flagrans, tunc a domino constituta es quæ conservo mutuum præstes obsequium, quod est in evangelica parabola, quasi fide-

lis et prudens administra familiæ, ut des escam in tempore? Qui fit igitur ut non fideliter et prudenter assignatum munus administres, desque tempore et modo cibum, et ut fidelis increpes infidelis, ut prudens castiges et emendes imprudens, et omnino potestatem in tibi credita administratione liberam exerceas, et ornes optime? At te corripit violentia tibi subditi dicis, et ad easdem ad quas ipsum ineptias te transversam agi. Talibusne prætextibus censes te, quam male suum munus obeanti minatus est ille, membrorum divulsionem evasuram? Atqui talis opinio vana est et inanis; a principatu enim omni eorum quæ subditi peccant pœnæ exiguntur: sive imperatorem, sive pædagogum, sive parentem, sive doctorem dicas, etsi aliqui prohibeant, eorumdem criminum rei sunt, ut si vel imperator cum exercitu deserat aciem, aut pædagogus cum puero colladat, aut pater cum filio lasciviat, aut cum discipulo magister inertię et otio indulgeat, duplici pœna, censeo, horum unusquisque punietur: altera, quod clanculum eum corrumpat, quem potius se meliorem redditurum pollicebatur; altera quod eorumdem reus quorum ille deprehendatur; ut vice versa duplici venia digni subditi censerentur apud eos qui plus summo jure quam clementer rem dijudicant; altera propter eorum naturam quæ semper ducem et ad honestatem promoventem requirit; altera quod quæ ad bonum præfectum acceperat, in contrarium depravantem et provocantem invenit. Nihil vero tam ad virtutem et vitium allicit, quam princeps ea faciens quæ ad alterutrum exhortantur, et exemplo suo ad similia perpetranda trahens; quemadmodum et chara mihi mens duplices dabit pœnas, ut quæ neque quod in homine fuerit inordinatum corripit, quæque collata fuerit, et voluptatis illecebras simul excitavit. Si vero suffocant aquæ, aiunt, quid opus est adhibere? Mihi autem fortassis venia quæpiam dabitur, quod heram consequar, quæ ut ista delinquam me doceat. Qualis enim, aiunt, hera, talis et canis. Ut autem clarius demonstratum sit, quod a me non ipsa corripatur ad turpissimam quæque, sed ipsa magis ad voluptates abripiat, meque secum pertrahat, me quæso patienter audiatis, ab orationis cursu paulum digredientem, et ad tragœdiarum omnium causam, quam explicare mens erubescit, recurrentem.

Non sinceram, viri judices, intelligentem vitam, et a corporeo sensu ablegatam noster animus sortitus est, sed utrique vitæ ei subjectæ insidet, tum plantariæ, tum vitali, a quibus constitutio nostra corporea gubernata conservatur. Nam dolore et voluptate quasi gubernaculo temperamur; dolore cum inanitate laboramus, aut aliter angimur; voluptate, cum explemur, et nulla perturbatione vexamur, ex opificis naturæ providentia, affectionibus ejusmodi nobis ad salutem ingeneratis. Si enim dum defluimus et corrumpimur, non angeremur, neque dum satiamur lætaremur, ita ut neque con-

ficientia, neque conservantia sentiremus, subito A periremus imprudentia. Nunc vero provida natura quasi manibus duabus utens, fatigatione atque delectatione, illa pungens, hac inescans, ad edendum et bibendum exsuscitat fugientes esuriendi dolorem, et edendi voluptatem, quod est alimentum, persequentes: verum primario loco, ut qui ex esurie noceror nascitur, amoveatur; secundo, ut saturandi licentia detur. Animus autem rationis compos aliter se nutrire per se novit, et præstantiori quadam ambrosia frui. Verum cum, ut diximus, erga sibi subjectas facultates non intoleranter nec implacabiliter affectum sit, consensu quodam etiam iis patientibus condolescit, et sane cum anguntur simul angitur, et cum lætantur colætantur: vel potius, si rem accuratius definire placet, et ut aiunt artis medicinæ studiosi, primum ipsa rationis consensione patitur, propterea et prima ad amovendum dolorem exurgit, sui causa maxime: deinde, ut est dictum, subditorum juvandorum gratia. In eo igitur sapientis naturæ providentia fuit, ne maxime principalis animus, supra mala positus emineret impatientis, et sensibus nullas difficultates quæ secundis et inferioribus interveniunt, hauriret; ad eorum enim nulla prorsus curanda converteretur. Si enim ita stimulata, condolens, et consensu laborans, videtis quomodo pigrescat, delicias faciat, et quæ revera communis est fortuna, ut infortunium deploret, multo minus profecto corpus respexisset, si corporis adversitates eam naturæ decreto non attigissent. Nunc vero, si quidem aliud quidpiam, et hoc quoque constitutum est optime, ut consensione dolorum agatur, et eo simul adducatur, ut, quemadmodum ait quispiam, vicissim et ex parte labores capessat, et molestiarum liberationem communiter conquirit. Quibus enim quorumlibet incommodorum communio est, iisdem communiter et ab iis liberatio curæ est.

Iis ita demonstratis, in eundem locum iterum recidit oratio: ac superius expositæ memores estote parabolæ, in qua fidelem et prudentem dispensatorem suum dominus constituit, ut sibi obsequatur, dando suo tempore cibo, numquid non ad animi partem rationis participem accommodatè fidelem et prudentem œconomum assumpsimus, ut quæ præclare possit ex abundanti prudentia gubernare patibilem et amentem vitam? quam etiam in eo munere constitutam dominus beatam prædicat, si prudenter et fideliter administret, ac plura se commissuram ejus fidei pollicetur: sin autem domini ut moram facientis obhita, consertos pulsare contumeliose, non providenter, cœperit, totamque se comedendo ac bibendo fruendis voluptatibus deleat, cum ebriosis, partes dico tum quæ alere, tum quæ ali possunt, quæ extrinsecus allapsis satiatis semper referantur, utrumne, cum redierit dominus, qualia nunc coram vobis, prætexet, ac hujus insolentis contumeliæ causam in nos trans-

ferens, quasi decipiamus, et eos vi corripiamus, perversi servi supplicia defugiet? Nonne discerpatur, et sors ei cum hypoeritis constituitur, ut quantum in theatro, hac vita, personam cujusdam matronæ sanctæ et diviniæ induta fuerit, et omnem incuriam ac dementiam initio dissimularit, libere vero omnibus nefandis voluptatibus servierit, et ut intemperans ancilla, indecore se gesserit et turpius inebriarit? quod puto. Nam ei cunctis facultatibus præfectæ hæc cura demandata est, ut et sagaciter molestiam exhibentia provideret, et idoneam medicinam adhiberet, ut illinc perspicuum est: si quando enim mens in curandis rebus divinis excessu nimio, vel, me nescio, morbo corripiatur, nec cogitationis non movendas chordas moveat, nec esurie, nec alimenti, nec alius voluptatis memor sit, tum ego quoque nulla harum rerum cura, nulla sollicitudine tangor: quoniam igitur modo primas ego partes teneo, et procurandi et dandi cibos, et tempus eorum ac modum definiendi munus sortientis voluptates præripio, deindeque ipsam, quod est magis ridiculum, ad eas corripiam? Ita mollis ipsa est et delicata, ego vero robustum ac violentum.

Verum enimvero ne singulis partibus renitens defensio contentiosa videatur et pertinax, tua gratia concedo me primum voluptatibus inhiare et compleri, insuper te quoque ad voluptates fruendas a me corripere: tu postea domina, et rebus nostris imperans, cum oportet puniendo cohibere, et infensam esse liguritioni, vehementiusque increpare, potius ad eandem turpitudinem suscipiendam ut maucipium una proolveris, et illa gravi, sancta rigidaque dignitate humi prostrata, de qua gloriaris et magnifice sentis, mecum voluptati captiva servaque voluntaria constringeris. Nec te pudeat pati profitentem eadem, quæ fabulosus ille serpens, cujus caudam de capite aiunt conquestam esse, quod motu repetita dux semper esset, ipsa totius molis se convolventis attraheret extrema. Tandem vero ad persuadendum aggressam, ut in hoc serpendi munere principatus sibi deferretur: deinde per præcipitia saxaque cum cæca ferretur, ipsum caput et reliquum serpentem cum eo labefactum fuisse. At quemadmodum illic, siquidem de cauda caput conquestum fuisset, eam accusans injuriæ, ridiculum et stolidum videretur: ita etiam tu quoque in hac causa, ut quæ animi parti rationis experti, caudam trahenti et cæcæ (nam mens, ait quispiam, videt), ductandi cedas imperium, et teipsam ejus fidei committas, quod ad perniciem pertrahat. Videntes enim cæcorum, non cæci videntium duces sunt; et bos currum, non bovem currus trahit, et lapis ad perpendicularum, non perpendicularum ad lapidem componitur. Quid vero puero, contra proverbii præceptum, gladium committis? quis venenum propinatum combibens, majus quippiam ad se excusandum vel defendendum habuit, quam mortis deprecationem? An prius

homo a muliere prima quæ de pernicioſa gustaverat arbore, posterior accepto cibo comedens, veniam apud Deum meritus est: aut ut vi correptus mortem effugit? Cupiditas enim et ira sub animum rationis participem subjectæ sunt; non ut ad voluptatis suavitate illa delabens, secum ipsa contrahat, hæc vero ad ferinam sævitiam erumpens, secum abducat, sed ut ad captandam et habendam honestatem convenient et conspirent: cupiditas, ut equus frenis bene moderatus, sublimem efferens, et ad vere desiderabilia concitans; ira, veluti generosus canis, una pro iis et adversus ea quæ oportet belligerans et propugnans; utraque nimirum a ratione per diurnam consuetudinem ad bene parendum et obediendum domita atque cicurata. Verum mens alioqui temulentâ facta, et valde suæ strenuitatis negligens, effeminatur quasi vecors, et deteritur, ac quantum a constanti immobilique concentu decedit, tantumdem ad curram perturbationum accedit: quantumque paulatim ab imperando descendit, tantum illa servituti mancipatur. Itaque nulla vi cogitur, nec ad peccandum et delinquendum invita rapitur, sed quod Herculem passum fuisse fecisseque Græci ac profani scriptores testantur (ferunt enim illum post bellas et sceleratos homines perdomitos, postea volentem Lydæ feminæ, Omphalæ nomine, serviisse), idem mihi videtur mentis ratio perpeti. Nam quæ sunt in homine bellinæ malignæque perturbationes, cum eas sub suam potestatem subjicere posset, libens tamen voluptati animique appetitionibus servit: vel etiam ut alter primas, magnus ille Samson ab insidiatrice muliercula, eadem voluptate decepta, suum magnum robur ridicule prodit et nuda, ac non jam ipsum veluti comam jactans, facile a perturbationibus alienigenis captiva ducitur, et excæcatur oculis ad honestas res et bonas perspicacibus, pistrinoque illigatur, et circum eundem voluptatum orbem, quorum initium est et veluti stimulus ventris ingluvies, innumeras æumnas perpetiens convolvitur, et quasi lascivis pueris, cupiditati et iracundiæ ludibrio est. Ita mens sponte se malis immergens, ipsa sibi contumeliæ genus intorquet, et undique cooperta miseris, indecore lascivit: deinde ob hoc voluntarium infortunium de se conquesta, suæque deploratione calamitatis defuncta, mihi crimen intentat et malorum causam attribuit, et, ut videtis, pœnas exigit; ac conviciis aspergens, quid non in me cavillatur, quid non irridet? Sepulcrum me vocat, catenam, sæcem imam, et ex Chaldaicis nugis, materiæ sordes et quisquilias, dolium pertusum, cruceem. Atqui si vere sum ego monumentum, qui sit ut non huic persuadeam ad Dei similitudinem ellicite mortem studiose meditari, sed ad delicias, quod ait, pertraham? si catena, qui sit ut non comprimens a peccando cohibeam, sed ad nefandam inertie licentiam corripiam? Quæ catena non arceat ab injuria et maleficio, sed eo vinctum vel injitum

compellit? Quod monumentum non membra quæ sunt super terram mortificat, et animæ vitam omni ex parte beatam largitur, sed potius vivificat et adversus animam exsuscitat? Aut igitur ego neque sepulcrum, neque catena sum, siquidem ad delicias corripior, et una pertrahor: inconsiderate et inaniter talibus cavillis illudor; aut monumentum revera et catena sim, ac magnæ hinc incontinentiæ seipsam mens ream facit, quod et illigata mihi et consepulta delicietur, et vivens mortua sit, ac supra modum extollitur, tametsi crux ego sim ei data: hoc enim nomine me quoque libens appellat, ut etiam dolium pertusum, dissimulans quot et quantorum bonorum ego sim conceptaculum, ut non multo post de multis pauca degustans sum demonstraturum. Si vero pertusum quoque sum, at certe sensuum meatibus omnino specularibus, luciferis et nuntiis comprehensionis rerum, ut id etiam statim apparebit, quod per hos hauriens et sese referens in me veluti temulentæ pristinæ vomitum effundat, et turpissime debacchetur. Tu meos sensus, et eorum facultates maledictis vexas, speluncas et lustra ferina cognominans, quorum opera maximis affecta beneficiis ita ingrato et immemori animo es? Nonne discendi artibus tanquam pontibus, ut ad res contemplandas quæ sub intelligentiam duntaxat cadunt trajiciaris, usa es? Quoniam pacto eas initio sine meis sensibus comparasses? Arithmeticamne aut harmonicam disciplinam habuisses unquam, nisi auris exstitisset; an numerorum proportionem, aut geometriam, aut astrologiam, nisi lumen oculorum eluxisset? an doctrinam de pulsibus et medendi scientiam, nisi tangendi et gustandi sensus tibi viam patefecisset? Meis igitur sensibus ablatis, tuis convulsis pontibus, quid tibi reliquum aliud supersit, quam humi, et inter res sensibiles volutari, vel ne has quidem in totum attingere, neque quantum terræ medullium est, vita sentiendi compote frui, sed sola si res ita ferat, plantaria; et tum vere sub monumentum carceremque cæcum defossa, materiæ sordibus submersa, et profundæ illigata fæci, cæcam talpæ aut cujuscumque plantaminis vitam trahas, me solum, ut ipsa comice perstringis, ostreato indumento circumdata? Nunc vero te certe cæcutientem ab ortu ad cognoscendum oculatam feci, ad philosophiam admovi, et degustato lumine, per ipsum ut terræ concretionem, maris refusionem, cœli conglobationem, et omnia quæ sunt in cœlo miracula tanquam in speculo intuereris, concessi: utque partibus omnibus concordem concentum, qui ineffabilibus sonis opificem conclamat exaudieris, et ex rerum creaturarum magnitudine, pulchritudine, concinna motione, movens illud immobile, et primum et ipsissimum bonum informavi, et ad cujus exemplaris primarii imaginem facta fueris, memoriam renovavi. Atqui hoc præclarius quid menti possit accidere, quam ex iis quæ meis sensibus hauriun-

tur, Deum reperire? Nec solum ita per me A primum ad Deum ascendit, sed etiam a Deo delabens, eo per me rursus redit. Nam per me pœnitendi et veniam impetrandi locum invenit; si enim a me disjuncta et extra corpus fuerit, ne pœnitere quidem peccati primum potuerit, ut neque qui deciderunt angeli; nunc vero mea conjugatio hoc quoque bonum ei largita est. Quantas enim et quotcumque turpitudines asperserit, eæ meis sudoribus eluuntur, et nive candidius clarificantur; nam supra herbam omnem abluentium, et præter hyssopi quamvis aspersionem exstat ea quæ diffuit e meis, ut ipsa dixerit, speluncis, ut ego, fontibus pellucidis, lacryma, inedia, humi cubitus prædurus, flexis genibus deprecatio, in precibus defixa immobiliter constanterque intentio, pectoris percussio, e pectore prodiens gravis fumus, interioris inflammationis iudicium, aliaque ex quibus multipotens pœnitendi miscetur medicamentum. Tot numero bonorum novi recondere thesauros ego, ex mentis meæ sententia pertusum, et nihil continens dolium.

Sed inepte fortassis et præter decorum apud vos quibus talia trita sunt, singula dicendo persequor: itaque summam et paucis ostendendum, quod quæ mihi a mente vitio vertuntur, ea potius passus sim quam fecerim; quæ autem facio natura duce, quæque conscio hæc sunt. Philosophia enim per quam ad Deum attollimur, in contem- C plationem et actionem secta, siquidem contemplatricem ea vitam amplectetur, per me naturæ opera perspicit, et per disciplinarum pontes ad eas res quæ ratione intelliguntur transmittitur, et postremo, quod aiunt, ad ipsum theologiæ limen volando conquiescit: sin præ contemplandi pontibus, agendi scalam malit, hic etiam magis me laboribus propriis ædificans, omnes actionum gradus invenit. Dicam, quod omnibus eminet, per me ab angelis paululum diminutus homo, multum supra angelos excellit (quis enim angelorum possit quæ Deus passus est, et ut homo mortem imitari potuit?) per me utique cæsum, tortum, laniatum, et postremo morti traditum, et divino corpori Servatoris conformatum: in quo et pec- D catum condemnavit, ut in nobis Dei justitia compleretur. Quoniam autem et mens sciscitatur ex me, quando quaque ætate sibi subjectum esse possim, ego nihil cunctatum ita simpliciter respondebo: Ecquando non possum, quaque ætate sum inobsequens, ipsa sive bonum, sive pravum sit, me ducendo vocet? ut ex artibus perspicue liquet. Nactum litterarum studiosam et amantem honestatis mentem, pædagogos sequor, magistris pareo, in scholis et auditoriis assideo, et de liberalibus disciplinis et doctrinis quid inculcatum non exprimo? Rursus sum ego mentem exercendis artibus illiberalibus aptam sortitum? Doceor iterum ædificare, aut lapidibus struere, aut stans

subjectis incudibus obstrepentibus fabricare: aut guttulis a terra exsulantibus collectis stagna conficere, aut contra sævos ventos, furentes fluctus oblutari, nonnunquam etiam in profundum deorsum verso capite, natans teror, et militariter disiectum et scissum ictibus omnibus obsto, ne dicam ad quas exercendas artes vanas et inanes vi coactum institutor, cum præstigatoribus execrandis subjicior, doceorque funem extremis pedibus scandere et ambulare, subjectis pugionibus tripudiare, capite demisso salire, lapillos et ferri particulas devorare; atque rerum ita difficilium atque miserabilium, et alioqui operosarum quam non a puero exercitationem conficio? Vigentem attingens ætatem me pertinax et ambitiosum præsto; eam excedens ætatem, nihilo minori conatu elaboro; corroboratum et senescens, addiscere non cesso etiam quod excogitatu sapientius sit quam quæ juvenes moliantur; et ut in universum dicam, nihil est quod arte parari, quod doctrina tradi possit, ad quod non adducar, nihil factis, nihil dictis menti volenti repugnaus, ut neque animantium subjugalium et inanimatorum instrumentorum obsequentissima quæque. An etiam ad obeunda virtutis munia, illis longe jucundiora, facilia, naturæ congruentia, ineptum et adversarium, et veluti repugnans, seditiosum, hostiliter sum affectum? At id tibi dicenti non crederent egregii victores illi martyres et hi iudices virtutum cultores, qui corporum certaminibus incorporatorum naturas exsuperant. Verum tempus est, ut eorum quæ diximus summa capita recenseamus, et opportuniora congruentioraque percurramus.

Accusatrix mea mens convicta est, nihil sani vitio vertere, sed frustra insurgere mihi, et quæ inculpata sunt accusandi studio et calumniose, quæque mihi permittuntur a natura, culpæ. Defensione mea comprobavi, nullam aut injuriam aut contumeliam me dominæ famulum, imperatrici obsequens, instrumentum ei quæ suo me arbitrio utatur, inferre potuisse: sed ipsam potius sua socordia torpescentem, et imbecillitate mollescentem, malam evadere; et cum oportuisset integere, hanc etiam pœnas exigere. O calamitosum et miserum me! Quis parceret, quis miserebitur, cum etiam cognata mens et mecum conjugata non miseretur, neque meis afflictationibus referta satietur? sed præter ea quæ nunc patior, et in posterum patiar ejus opera, insuper aliud recentius excogitat, inquisitiones, lites et contentiones; tribunalia, diros tortores, quasi non ea quæ miserum patior ipsa peccante sufficiant. Dei æqualitatem fastuosa concupivit, et statim ego mortalitate sum interceptum, et ad pulverem matrem reversurum: ne quæ mediæ interveniunt calamitates et obscenitates memorem, nuditatem, ficulnea velamenta, et coriacea indumenta, aculeatarum spinarum et tribulorum acies. Invidia rursus conflagravit, et mihi tæbe liquefactus vultus concidit: ubi vero

fratrem exosa fratrem est ausa trucidare, ego statim tremulum et queribundum ac imposito signo notatum et convictum vagabar. Impegit mens in legislationem, vel prophetiam, vel sacerdotii dignitatem, et mihi maledicentiæ supplicia firmiter inhihentur, ac statim leprosum efficior. Ipsa angelo fausta nuntianti diffidit, et mea lingua silentio compeditur; hæc astu feminæ male decepta est, et ego excæcor, et in pistrinum detrudor. In pauca multa contraham: aut sum cum mente colligatum humili ac illiberali, et nocte dieque sustinco continuos labores, ad quotidianum cibum cumque parcum et tenuem, ad lænam, vel substrictam quamdam et brevem tunicam, vel tegendis humeris penulam comparandam: aut cum vitam voluptuosam amplexante, et multo deterioribus malis affligor, dum singulis horis inexplebiliter in ventrem inferior, et immodicis cibus, potibus, rebus venereis distendor et rumpor; hincque quot morborum agminibus obluor! Aut enim ad lectum decumbens, aut ut attonita quædam ruina languesco, aut febre colliquesco, aut articularibus morbis pedum et manuum torqueor: tum et carnificibus medicis mercenariis curandum medicamentis et lauiandum, nonnunquam etiam tortoribus

A inhumanis dæmonibus, exponor. Mecum hanc vitiorum tragœdiam agat ille vocalissimus Apostolus, quæ, mente omnes habenas et frena laxante, in me peccando conferunt scortatores immanes, et quotquot contra naturales usus accenduntur, ut me ignominia notent insolenti: quoque moto pessime corrumpendi, me templum Dei corrumpunt, meaque membra quæ sunt Christi membra, scortatorum membra faciunt. Cæterum non his mens nullorum non malorum memor contenta est, sed vos supplex rogat et obtestatur, ut sibi licentiam detis utendi me suo arbitrio, torquendi, fame necandi, in exitium Satanae tradendi. Nescit enim sapiens, se plane desipientem in ea incidere quæ sunt in proverbio: Capram ferre non possum, mihi bovem imponite. Nam si quæ in nobis ex inordinata materia ægritudines adnascuntur, eas ut decet philosophum non fert, indignatur, et gravia se pati censet, quid non esset passa, si mecum ira divina calamitates illatas accepisset, in fastu inflata superbit. Verum hæc ex vestro dependent arbitrio, et quidquid visum vobis fuerit, in eo tanquam in divina sententia, tum quæ facienda, tum quæ non facienda sint definiente, nos quoque acquiescemus.

JUDICUM SENTENTIA.

Vestras utriusque vicissim cum orationes audiverimus, tuam, mens rationis particeps, quod tibi subditum est, ut intemperatum et inobediens accusantis: tuam rursus, pars animi ratione carens, defendentis te nihil delinquere ut animus intelligens temere calumniatur: nobis autem de utriusque orationibus arbitria facienda sunt, et controversiæ sedandæ, ne frustra nostram et contemplandi studio debitam vitam interruperimus, hic sedentes, jam dicimus quæ ex longis experimentis et a divinis Scripturis accurate didicimus. Hanc itaque sententiam ferimus: Si carnis sensum, o mens, accuses, ut rebus honestis ac virtuti consentaneis adversarium, et tibi obediendi impotem, imprudens in Manichæorum opinionem delaberis; existimarent enim exsecrandi illi, intelligentem animum opificium esse boni, rationis expertem, mali: et ideo neque virtutem capessere, aut grata et opificio bono convenientia sentire posse. Sin ipsa hoc non ais, sed effrenem et obsequentem ejus intem-

perantiam accusas, ut ne teipsam quasi non insipienter modereris, sed divino tibi munere concessum administrum perpetuo criminareris, culpas quod merito culpandum non est. Apud non imperator doctor, magister cujuscumque is fuerit, ipsi rationem reddunt, et pœnas luunt eorum quæ, qui ab ipsis ducuntur, magistrorum incuria atque negligentia peccant? Id ne sapientes quidem exteros latuit: siquidem philosophorum apud illos quidam, adolescentem conspicatus lascivientem et flagitiosum, nullum in eum maledictum contulit, sed pædagogum percussit, inquit: Quid enim talia doces? Sin autem dicas, magnum illum Paulum, in Epistola quam ad Romanos scripsit, carnem accusare, audi quid velit, et ad quid hæc Apostolus loquatur. Nam ante Domini adventum et mors terribilis erat, terribilis, et mortis imperium habens: propterea et apud Isaiam dicebant: « E lamus et bibanus, cras enim moriemur ».

¹ Isa. xii, 13.

VITA SANCTI PETRI

ANACHORETÆ IN MONTE ATHO

AUCTORE GREGORIO THESSALONICENSI.

C. JANNINGI COMMENTARIUS PRÆVIUS.

(Acta SS. Bolland. Junii, t. II, die 12.)

§ 1. *Cultus sacer. Palæstra. Mons Athos. Tempus A in eo actum. Iter Romanum.*

1. Egimus hoc ipso die 12 de sancto Onuphrio, qui in quadam solitudine Ægypti vitam solus et ignotus omnibus diutissime protraxit, paulo ante mortem a non nemine divinitus inventus, et post mortem sepultus, cum inventori suo seriem rerum a se gestarum antea retulisset. Typicum Sancti Sabæ, Venetis anno 1602 impressum, Onuphrio conjungit eodem die (crediderim ob similitudinem anachoreseos) Petrum, a monte Atho, quem longissimo incoluit tempore, Athonitam appellatum: conjungit autem utrumque bis verbis: *Εἰς τὰς 12^α τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ὀνουφρίου, καὶ τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Πέτρου τοῦ Ἀθωνίτου. Die 12 Junii, sancti Patris nostri Onuphrii, et sancti Patris nostri Petri Athonitæ.* Consentit Horologium Græcum, quod eadem totidem verbis refert; et Molanus, unicus quod sciam apud Latinos martyrologus, qui ejus mentionem facit. Cum autem hic eadem omnino Latine proferat, quæ Menæa et Horologium Græce, ex alterutro illorum sua transtulerit. Martyrologium quoque Moscorum Onuphrii simul et Petri meminit, eodemque die et in una tabella utrumque proponit, figuratum eodem prorsus modo, id est erecte stantes, capillis non admodum promissis, hærba ampla per pectus defluente crurum tenuis, circum verenda frondibus cinctos, cæterum nudos: uti videre est in Calendario Moscorum, ante totum primum Maii. Adde, templo a fidelibus C structo honoratum, annuo festo ac populi concursu celebratum, nec non miraculis in vita atque post mortem clarum fuisse Petrum, uti constat ex Vita num. 49.

2. Hisce permoti, proponimus et nos hoc ipso die Petrum, et quidem Onuphrio (quamvis illo multo junior esse debeat) proxime conjunctum: quia dum nihil certi de tempore quo vixerit, nobis constat: cui potius eum jungamus, quam cui instituto vitæ perquam similis, ac propterea abs ritualibus libris conjunctus etiam, ut vidimus, fuit? Ex hac tamen similitudine vitæ et conjunctione Actorum nemini suspicio debet oriri, quasi par etiam fides utriusque Actis adhibenda sit. Nam argumenta cur

minus omni ex parte nobis probari Acta Onuphrii diximus, pleraque hic non obtinent. Notus est enim auctor Vitæ Petri, vir eruditus atque archiepiscopus, qui et aliam olim scriptam Vitam testatur se vidisse et habuisse: notus locus anachoreseos, mons Athos, nihil in Vita audacius aut insolentius dictum scriptumve: nihil insolitum aut inauditum: nihil ex variis consarcinatum: nihil alteri contrarium, nisi forte in numero per errorem tale quid reperitur. Convenit quidem Vita hæc cum Vita sancti Onuphrii, de quo modo, et sanctæ Mariæ Ægyptiacæ, de qua 11 Aprilis egimus; quod omnes nitantur unius duntaxat hominis auctoritate ac relatione. Sed Onuphriana aliis duabus fide multum cedit; quod certiores circumstantias, certioresque auctores hæc habeant quam illa. Quod Maria et Petrus bis inventi fuerint diversis temporibus, semel vivi, iterum mortui, et Petrus quidem jam mortuus a testibus quatuor; non item Onuphrius. Quod illorum reliquiæ lægantur antiquitus translatae, ac certis locis honorifice reconditæ fuisse: quod de Onuphrianis minus constat

3. Celeberrimus et olim fuit et nunc est mons Athos, palæstra viri sancti, in sinibus Macedoniæ situs, ubi inter sinum Strymonicum ad aquilonem, et Singiticum ad meridiem, et non promontorio, ut alii, verum totus exstat, totoque longe dorso procedit in pelagus, et ut Mela loquitur, paucorum stadiorum isthmo continenti junctus; quo etiam a Xerxe, bellum Græcis inferente, olim perfosso; *velificatus Athos*, uti canit Juvenalis, et mons ex peninsula, insula tantisper factus fuit. Describitur idem Athos in Menæis die 5 Julii, ubi de sancto Athanasio, *Ὄρος ὑψηλὸν τε καὶ ἐπιμηχες, ἐπὶ πολλῶν τῆς θαλάσσης διήκων, ὡς ἀχὴν τις ὑπέστενος. Μονὴ αὐτὸς ἄλτος et prægrandis, longo spatio in mare exporrectus, veluti angustum collum, quæ parte scilicet continenti committitur.*

4. De eodem monte religiosisque ejus incolis multa laudabiliter memorat sub initium sæculi xiii Innocentius III papa, scribens ad Sancti Athanasii (cujus nominis præcipuum illic monasterium est) cæterosque abbates et monachos Montis sancti sive Athi, eosque sub beati Petri et sua protectione

susceptens ac privilegia confirmans. Sic enim ait A epistola 168 libri XVI : « Relatione illustrium et magnorum virorum nostro est apostolatus declaratum, quod ille qui est mons domus Domini, præparatus in vertice montium, ut ad eum confluant omnes gentes, Sanctus videlicet sanctorum, qui Ecclesiæ fundamenta in sanctis montibus collocavit; montem vestrum, super mare situm, ad inhabitandum suis fidelibus prælegit, qui effectum sui nominis et numinis in se habens, licet aridus sit et asper, et fertilitatis gratia destitutus, est tamen inter alios mundi montes maxima spiritualium ubertate mirabiliter fecundatus. Nam cum trecentis monasteriis et gloriosa religiosorum virorum multitudine, arctam et pauperem vitam ducentium, decoratur; tanta usque modo reffloruit excellentia honestatis, tanta religionis eximie claritate refulsit, ut de ipso cum Jacob recte possit quis dicere admirando. Vere sanctus est iste locus, quia hic est domus Dei, et quedam quodammodo porta cœli; ubi multitudo cœlestis exercitus, tanquam castrorum acies ordinata et parata suscitare Leviathan, victorioso pugnat jugiter cum dracone, psallens Domino sapienter. Propter quod jam dudum fama vestri nominis, quæ fuerat effusa sicut oleum circumquaque, multos populos ad se traxerit in odorem unguentorum vestrorum, ipsos currere faciens a remotis; Ecclesiarum prælati et imperatores Constantinopolitani pluresque principes sæculares, per privilegia sua multa, olim tantæ libertatis præminencia vos dotarunt, ut post Deum, cui volebant vos libere famulari, nullius unquam essetis jurisdictioni subjecti. » Ita pontifex, alia deinde proseguens de violento prædone, qui monachorum quietem turbavit, expilavit ecclesias, quosdam crudeliter etiam interemit; nec non suscipiens tum monachos, tum montem ipsum sub sua et sancti Petri protectione.

5. Alia subinde montis facies existit secutis temporibus, monasteriorum præsertim numero, forte in schismatis pœnam, incredibiliter imminuto. Nam qui sæculo superiori montem perambulavit, accurate lustrans omnia pluribusque describens Petrus Bellonius, ait libro suo I, cap. 10, trium dierum itinere in longitudinem, dimidii vero in latitudinem patere: a solis Calogeri (sunt ii monachi cœlibes apud Græcos) inhabitari: viginti tria vel quatuor non amplius monasteria, variis locis sita, numerari. Monasteria ipsa habere in adjunctis sibi templis sacras reliquias, ad easque frequentem fieri concursum. Tempa quoque ipsa egregie ornata et exstructa esse, atque inibi Calogeros singulis diebus liturgias canere, omnia Græco sermone proferentes. Sed de Calogeri, qui illic ad sex millia dicuntur degere, uti et de aliis huc pertinentibus videsis Bellonium ipsum, et quæ Joannes Langus ad lib. XI Nicephori, cap. 38, sic notat: « Hodie in Atho monte 22 insignia sunt monasteria Græcorum monachorum ordinis sancti Basilii, quæ tributi

nomine Turcarum tyranno quotannis ex vinetis et olivetis suis pendunt VI millia obolorum Turcicorum. Mons is a Christianis Ἁγίων ὄρος, hoc est Mons sanctus dicitur, a Rutenis Suvata [Sviata] hora. »

6. Prædictum nomen Ἁγίων ὄρος ab illo virorum religiosorum cœtu et sanctis exercitationibus adhaesisse Atho putat Bellonius; cum potius sanctitati Petri ascribendum, ab ipsaque Deipara ei inditum sit, uti num. 41 in Vita legitur. Quando autem sic cœperit appellari tum constare poterit, quando de tempore, quo conversus est Petrus, constabit. Floruit in eo monte, præter Petrum nostrum, notus nobis sanctimonia vitæ Athanasius quidam, patria Trapezuntius, Constantinopoli litteris probe eruditus, montis Cyminæ in Asia primum, deinde Athi in Macedonia sacer ascetes: qui in hujus interiora ex divina revelatione tandem secessit, et ibidemque, rogatus a Nicephoro Phoca, militiæ pariter ac domi in palatio imperatoris claro, ipsique sancto jam ante familiariter noto et amicitiae vinculo conjuncto, Dei Matri magnificum sane templum condidit, celasque plurimas et maximas ad usum ac habitationem fratrum a fundamentis excitavit, et lauram denique multorum capacem molitus, migravit ad Dominum, » uti Menæa loquuntur ad diem 5 Julii.

7. Conficiens porro ex ætate Nicephori prædicti, anno 963 imperium suum orsi, Athanasium istum sub annum 950 floruisse in monte Atho; atque adeo jam antea ibidem alios vitam duxisse solitariam, cum et ipse legatur in Menæis loco citato, seniori Anachoretæ illic se discipulum tradidisse. Potest tamen ab Athanasii temporibus celebrior factus et magis frequentatus fuisse mons iste, tum propter sanctitatem ipsius Athanasii, tum propter auctoritatem Nicephori, viri opulenti, deinde imperatoris, tum etiam propter monasterium et lauram utriusque ope constructam. Quam lauram si dixero etiamnum exstare, eademque esse quam Bellonius describit, lib. I, cap. 37, fortassis erit, qui consideratis Bellonii verbis mihi assentiatur. « Monasterium, inquit ille, Agia Laura nuncupatum, inter reliqua totius montis monasteria facile principatum obtinet, atque ad radices celsissimi jugi (quod verus mons Athos est) situm est, qua parte Lemnon spectat. » Gerit enim monasterium hoc, solum inter omnia a Bellonio enumerata, nomen Laura: cui additum deinde potest fuisse Ἁγλα seu sancta, vel a fundatoris Athanasii sanctitate, vel a sanctitate ipsius monasterii, quod et situ particulari venerabilius est aliis, et cui alia forte omnia originem suam atque adeo etiam venerationem debeant. Est præterea monasterium hoc, uti illud Athanasianum, in montis parte interiori et magis alta quam reliqua, fere in littoribus sitæ aut parum inde remota, uti testatur Bellonius.

8. Sed redeamus ad Petrum, qui omnino prior Athanasio Athum incoluisse debet. Quo enim pacto per annos fere quinquaginta, quos illic exegisse dicitur, latere omnium omnino oculos potuisset, si

tam frequens habitatoribus tunc fuisset fidens, quam esse post Athanasium cœpit? Quid etiam sibi vult, quod primus athleta illic degerit Petrus, uti Prologus; et quod Deipara locum illum Petro constituerit, ut sibi electum pro instituto monastico, uti Vita ipsa num. 11 narrat? Sane isthæc aperte docent, priorem Athanasio Athum incoluisse Petrum: atque utinam tempus quoque intermedium docerent! Sed illud hinc sperandum non est, nullum indicium præbentibus Actis, unde in notitiam sæculi, quo floruit Petrus, veniri possit. Imo nec sciri satis certo, quandiu in Atho vixerit, ex Actis potest, aliter atque aliter subinde loquentibus. Nam num. 5 assignant anachoresi ejus in monte annos amplius quinquaginta, qui num. 42 extenduntur ad annos 53: at num. 36, annis 46 duntaxat in eremo transactis, dicitur inventus fuisse a venatore, vivus; et anno post uno, mortuus, sic ut 47 illic tantum expleverit. Verum cum duo priores numeri non male inter se concordent, cedere illis posteriorem unicum par est, dicique debebit, aut errorem in numerum irrepsisse, aut longius quam anni spatium (quod tamen Acta negant) inter abitum venatoris e monte ac reditum effluxisse. Posset fortassis etiam sustineri, quod Sanctus annos 47 determinate vixerit in monte: sex vero, qui superadduntur, intelligendos esse, ex mente primi Vitæ scriptoris, de annis illis qui ab initio conversionis in itu, mora redituque Romano, usque ad initium habitationis montanæ, effluxerint; sic ut totum melioris vitæ spatium anni 53 numerandi sint.

9. Nihil certiora nobis de Petri loco natali tradunt Acta, quam de sæculo quo vixerit. Num. 6 legitur excitatum in patria ejus bellum fuisse contra Arabes; quod indicio quidem esse possit, in illorum confiniis natum alicubi fuisse Petrum; sed quibus? Occidentalibusne an septentrionalibus, an aliis? Est Arabiæ contermina Palæstina: parte sui eandem attingit Syria: Arabum incursions subinde et Asia minor sensit. Suspiciemus igitur ex aliqua istarum regionum, ac præcipue ex alterutra duarum primarum, oriundum fuisse Petrum, donec aliunde clarior fortasse lux affulgeat aliquando. Excitato (ut diximus) bello, in campum cum aliis processit Petrus, captusque in Arabiam abducitur, et carceri mancipatur. Inde vero divinitus ereptus, Romam iter instituit; eamque ingressus, a pontifice monasticum induitur habitum et docetur institutum. Utinam hic auctor pontificis nomen expressisset! Certiora inde temporis indicia nacti fuisset, ac certius distinxissemus, Romamne novam, an veterem profectus fuerit Petrus. Quamvis sine illo indicio ausim asserere, Romam hic intelligendam esse veterem, idque ex ipso navigationis cursu ostendo.

10. Nam ubi Roma discessum meditatur, inquisiturus locum, proposito sibi instituto opportunum; incidit in nautas, jam paratos discedere ex urbe, nec multo post e portu soluturos, atque per Cre-

A tam in Asiam vela facturos, uti narrator num. 10. Ut commode isthæc verba intelligantur, separandus hic est portus ab urbe, ac spatium inter utrumque aliquid interjectum concipi debet: quod Romæ novæ seu Constantinopoli, ubi portus pars urbis est, convenire non potest; potest autem Romæ veteri, cujus portus duodecim fere mille passus ab urbe semotus est, sive per illum Ostia Tiberina, sive Portus Augusti, etiam Romanus appellatus, intelligatur. Rursum, hinc solventibus in Asiam, iter per Cretam institui recta potest; non item solventibus Constantinopoli, ab Asia solo Bosphoro Thracico dirempta. Denique num. 15, cum navis cursum relicta Creta prosequeretur, atque ex improvise immobilis consisteret, jubetur sinistrorsum flecti versus Athum montem. Est autem Athus Roma in Asiam navigantibus a parte sinistra, cum eodem navigantibus Constantinopoli necessario relinquatur a dextra.

§ II. Vitæ auctor, inventor, nova versio nostra.

11. Ex eo quod Romam veterem profectus sit Petrus, uti vidimus, ibique habitum acceperit monasticum, omni schismatis suspitione, quam aliquis objicere posset, eximitur; tametsi schismaticus atque hæreticus fuerit is, qui Vitam quam edimus sua paraphrasi ornavit. Est autem is Gregorius Palamas, archiepiscopus Thessalonicensis, scriptione sua, quam contra Beccum patriarcham CP. Spiritum sanctum a Patre atque Filio simul procedere, cum Latinis fortiter tuentem, publicavit, sæculo XIV famosus; nec non famosior illa, qua confutatus ipse postea fuit a cardinali Bessarione, Becci atque catholicæ doctrinæ de Spiritu sancti processione egregio defensore. Incoluisse autem et ipse Palamas videtur montem Athum, priusquam archiepiscopus crearetur; ibique Vitam hanc scripsisse, et pro concione ad monachos ibidem habitantes dixisse. Colligitur id ex Prologo, ubi Athum, huncce montem, et Petrum, nostratrem atque indigenam appellat, qui hic terrarum, nempe in monte hoc Atho, habitavit atque ibidem primum tropæum de victo dæmone erexit. Ut vero magis eximatur suspitione schismatis Petrus, notandum est, ipsum Roma profectum, in Creta miracula operatum esse, nec cum ullo exinde, præter vectores, collocutum fuisse usque ad penultimum vitæ suæ annum; adeoque cum nemine egisse, qui eum ad schisma pertrahere potuerit. Ut nihil dicam, quod incolæ ejusdem montis monachi, uniti fuerint adhuc Romanæ Ecclesiæ sæculo XIII; quando humiliter supplicarunt Innocentio III papæ ut libertates sibi suas confirmaret, sequæ sub beati Petri ac sua ipsius papæ protectione suscipere dignaretur: nti et factum est per rescriptum ejusdem pontificis, Epistolarum ejus libro XVI, epist. 168 insertum. Quod si deinde schismatici facti sunt monachi illi, uti fuit ipse Palamas, quid id faciat, ut etiam schismaticus judicetur fuisse Petrus, tanto prius mortuus, cum nihil omnino quod schisma sapiat

in hujusce Vita reperiat? imo cum reperiantur A etiam quæ schismati plane adversentur, uti sunt, iter Romanum, reverentia erga pontificem summum atque universalem, habitus monasticus ab eo susceptus, miracula patrata. Ut non dicam, quod non primus auctor vitæ sit Palamas; sed pridem a Catholico (ut persuadere Acta possint) paucis scriptæ, ornator atque amplificator tantum, uti colligitur ex num. 4.

12. Ipsa Vita, quæ Græce exstabat in bibliotheca Emin. Card. Mazarini, pridem Latine submissa fuit decessoribus nostris a P. Francisco Combefisio, libris editis notissimo. Eamdem deinde Græce possentibus nobis benigne subministravit Combefisii

successor, P. Jacobus Quelif: ex qua novam versionem ipsi concinnavimus, eamdem cum textu Græco mox edituri, posteaquam titulum Vitæ, et epistolam Combefisii, anno 1655 die 10 Julii Parisiis datam ad PP. Bollandum atque Henschenium proposuerimus. Titulus Vitæ præfixus hic est: Τῷ ἐν ἁγίοις Πατρὶς ἡμῶν Γρηγορίου, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, λόγος εἰς τὸν θαυμαστὸν καὶ ἰσχυρὸν βίον τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Πέτρου, τοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει τῷ Ἁθῶ ἀσκήσαντος. Sancti Patris nostri Gregorii, archiepiscopi Thessalonicensis, Oratio in admirabilem et angelicæ parem vitam sancti ac divini Patris nostri Petri, qui in sancto monte Atho anachoretam egit.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΑΥΜΑΣΤΟΝ ΚΑΙ ΙΣΑΓΓΕΛΟΝ ΒΙΟΝ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΠΕΤΡΟΥ

ΤΟΥ ΕΝ Τῷ ΑΓΙῳ ΟΡΕΙ Τῷ ΑΘῶ ΑΣΚΗΣΑΝΤΟΣ.

S. P. N. GREGORII

ARCHIEPISCOPI THESSALONICENSIS

ORATIO IN ADMIRABLEM ET ANGELICÆ PAREM VITAM SANCTI AC
DIVINI PATRIS NOSTRI

PETRI

QUI IN SANCTO MONTE ATHO ANACHORETAM EGIT.

(Interprete Courado Janningo.)

PROLOGUS.

1. Haud equidem, ut mea fert sententia, par est, A illos qui alibi terrarum quidpiam memoria dignum gessere, a nobis magnifice laudari, cum eorum auctum scripta, accurate pariter ac eleganter edita, summumque animæ ad amplectendam virtutem ingerentia ardorem; illud vero, quod domi nostræ habemus, omnis honestatis exemplar, vitam videlicet Petri, rerum gestarum laude nulli antiquorum, omnibus retro sæculis virtutum fama celeberrimum cecidit, negligenter curari. Nostis omnes, quem velim; nisi cuiquam fortassis ignotus sit hiece clarissimus Athos, et qui inde cognomen nactus est Petrus. Petrus, inquam, ille nostras, indigena, primus athleta, qui hic terrarum degens, omnium

α'. Οὐ δίκαιόν ἐστιν, ὡς γέ μοι δοκεῖ, τοὺς μὲν ἀλλαχοῦ γῆς ἄξιόν τι μνήμης εἰργασμένους, φιλοτίμως εὐφημεῖσθαι παρ' ἡμῶν, τῶν ὑπὲρ αὐτῶν ἀκρωμένων συγγραμμάτων πρό; ἀκρίθειαν ὁμοῦ καὶ κάλλος ἐξενηγεγμένων, καὶ μεγίστην ἐμποιοῦντων τῇ ψυχῇ παράκλησιν πρὸς ἀρετῆς ἀνάληψιν. ὁ δὲ οἰκοῦεν ἔχομεν παράδειγμα παντὸς καλοῦ, τὸν Πέτρου δηλονότι βίον, περὶ τοῦτον ἀμειλῶ; πως ἔχειν, καὶ ταῦτα μηδενὸς ἀποδίδοντα σχεδὸν τῶν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐπ' ἀρετῆ περιβεβημένων. Ἴστε πάντες ὃν λέγω, εἰ μὴ τὸν περιώνυμον τοῦτον Ἁθῶ τις ἄγνοεῖ, καὶ τὸν ἐπώνυμον αὐτοῦ Πέτρον, τὸν ἡμεδαπὸν καὶ αὐτόχθονα καὶ πρωταγωνιστὴν, τὸν ἐναῦθα γῆς, τὸν πάσης γῆς ἀντίπαλον

κατακαλάσαντα, καὶ τρόπιον ἐνταυθοῖ πρῶτον Α τῆς ἐκείνου καθ' ἡμῶν στήσαντα μανίας, καὶ τὸν τοῦ καλοῦ σπύρον εἰς καιρὸν ἄρα καταβαλόμενον, ἐπεὶ καὶ ἀνεφύη καὶ τέθραπται καὶ εὐφώρησεν, ὡς νῦν ἐκ τῶν ὀρωμένων ἔξεστι παντὶ συνορᾶν.

β'. Ὡς μὲν οὖν τὸν τρικοῦτον ἀρχηγὸν καὶ ἡμῖν πρὸς τὰ τοιαῦτα ὁδηγόν, τῆς ἐκ τῶν ἐπαίνων γιγνομένης ἀμοιβῆς δίκαιόν ἐστιν εἰπερ τινα τυγχάνειν, πάντες ἂν συμφαίεν· ἐμοὶ δὲ πάντα τε ἐξείπειν τὰ τοῦ ἀνδρός, καὶ τὰ πρὸς ἀξίαν ἐκάστην τούτων ἀποδοῦναι ἢ ἐγγὺς τῶν πάντ' ἀδυνάτων. Ἄγων γὰρ ὡς ἔοικεν ἐκείνῳ γέγονε, προσισηνεγκεῖν ταῖς πρὸς Θεοῦ τοῖς δικαίοις ἐπαγγελμέναις ἀμοιβαῖς, οἷον τινα βίου σύμμετρον ὑπερβολῆν, Β κρείττω δηλαδὴ καὶ λόγου καὶ ἀκροάσεως. Ἄλλ' οὐ παρὰ τοῦτ' ἀποστατέον εἶναι μοι δοκεῖ, σιωπῆν ἐπὶ πάντων ἡσυχρότι. Καὶ γὰρ οὐδὲ τῶν τῆς γῆς τε καὶ θαλάττης ἐν οἷς τελεῖν τε καὶ βαδίζειν ἔχομεν ἀφιστάμεθα μερῶν, ὅτι μὴ πλώγιμος ἢ πορευόμενος ἐξωτέρω διὰ πάντων ἐστίν· οὐδὲ τοῖς περὶ αὐτῶν ἱστορηκόσιν, ὅτι μὴ πάντα δι' ἀκριθείας εἶχον ἐξείπειν, ἅπαντα παρῆται· διεξηγητέον δὲ κάκεινοῖς ἔδοξεν εἰκαστως, ὅσα τε τούτων καὶ ἐφ' ὅσον ἦν.

εἰσσεύεσθαι, omnia prætermittunt; sed operæ pretium ducunt enarrare, quantum per vires et ingenium licuerit.

γ'. Τὸν ἴσον τοίνυν τρόπον κάμοι νῦν ἐγγεγραπτόν. Ἄλλ' οὐ παροπτέον, ὅτι τὰ τῆς ὑποθέσεως ἀνυπερέβλητα τῷ λόγῳ· καὶ οὐχ ὅπως ἐμοίγε, προσέτι δὲ καὶ πᾶσιν ὅσοις λόγου μίττεσιν· οὕτω γὰρ ἐκ πάντων γένοιτ' ἂν ἴσως ἔρανος, προσήκων τῷ τῆς ὑποθέσεως μεγέθει. Καὶ τοῦθ' οὕτως ἔχον, ὅσοι τοῦ καταλόγου τῶν ἐλλογίμων ἐπὶ νοῦν βεβλόμενοι, συγγνώμην νεμοῦνται εὐχερῶς ἐμοὶ· δεήσονται γὰρ δήπου ταύτης καὶ αὐτοὶ, κοινοῦ τοῦ χρέους ὄντος, καὶ κοινῇ καθ' ἓνα πάντων ἀπολειπομένων. Ἐγὼ δ', ὃ θέατρον ἱερὸν, καὶ παντὸς οὐτινοσοῦν, καὶ τὴν ἐξ ὑμῶν δι' εὐχῶν τεθάρβηκα βοήθειαν. Εἰ γὰρ καὶ δυσχερῆς ὁ προκείμενος ἀγὼν, ἀλλὰ ταῖς ὑμῶν ἐπικλήσεσιν ἴλωσ, ἡμῖν ἄνωθεν ἀρτίως ἔμποτεύσας, ὃ καὶ τῷ προκειμένῳ πρὸς τὸν ὑπερφύβιον συναράμενος Θεὸς, πᾶν σκῶλον ἐκποδῶν καταστῆσαι, καὶ συνδιαθέντα λόγῳ πόρον ἐν ἀπόροις διδοῦς.

A terrarum adversarium profligavit, ἕjusque furore quo in nos bacchabatur frenato, primum ibidem de illo tropæam erexit, ac virtutum semina tempore opportuno terræ mandavit: quandoquidem et enata sunt, et adoleverint, et uberes protulerint fructus; uti nunc civis ex his quæ oculis usurpat, manifestum est.

2. Quamobrem consenserint, puto, omnes et æquum judicariat, ut tantus vir, qui nos ad tam sublimia ducit, præmium quod ex laudatione promanet, si quis alius, consequatur. Ego vero ut cuncta quæ ipsam commendant, prosequar, eaque prout merentur singula proferam, fieri vix aut ne vix quidem poterit (nam contentio ejus illac, ut par est, omnis tendebat, ut antequam promissum justis a Deo præmium consequeretur, quanzidam veluti convenientem vitæ præstantiam, illamque majorem, quam ut quis eloqui verbis aut percipere auditu possit, eo conferret); non continuo tamen laudatione mihi abstinendam puto, aut omnia silentio involvenda. Etenim neque ea terrarum marisque spatia, in quibus incedimus ac navigamus, non adenda putamus, propterea quod terra non ubique permeabilis, mare non ubique navigabile sit: neque ii, qui talia describere instituerunt, propterea quod non omnia accuratissime valeant

3. Pari modo hocce mihi nunc aggrediendum est opus; non autem omnino negligendum, propterea quod argumenti excellentia, non modo a me, verum etiam a disertissimo quovis, explicari oratione non possit: ita enim fortassis fiet, ut ex omnibus collectio conficiatur, argumenti conveniens magnitudini. His itaque sic se habentibus, quotquot seriem præclare gestorum ejus in animum revocerint, facile veniam dabunt tenuitati nostræ, qua utique et ipsi indigerent; cum hoc commune sit debitum, et communiter ad usum omnes hic deficiamus. Ego vero, o sacri auditores, rem aggredior, tum cujusvis alterius, tum vestra ope ac orationibus fretus. Si enim periculose meo committo palæstræ, vestris supplicationibus motus, jam nobis e cælo propitius respiciens Deus, qui et virum quo de agemus ad tam sublimem vitæ sanctitatem perduxit, omne impedimentum procul amovebit, atque orationi nostræ viam per invia pandet.

CAPUT

Petri patria, militia, captivitas, votum, liberatio.

δ'. Γονεάς μὲν οὖν καὶ τὴν ἐκ παιδὸς πατρίδα τοῦ μεγάλου τούτου καὶ θαυμασίου Πατρὸς, καὶ οὐ πρόπεουσα πατρίς ἢ τῶν ἐπουρανίων σκηνή, καλῶς ποιῶν ὁ χρόνος ἀδύσσωπ λήθης καθῆκεν. Ἄ γὰρ ἐτιζῶντι τῷ γενναίῳ παρῶπται, ὡς ἄρα τῆς οἰκίας ἀρετῆς ἀνάξια, τούτων εἰκότως οὐδὲ οἱ τῆς ἀρχῆς τὰ κατ' αὐτὸν συγγεγραφότες δεῖν φηθῆσαν μεμνησθαι. Εἰς ὃ δὲ φέρων ἑαυτὸν, μᾶλλον δὲ ὑπὸ Θεοῦ φερόμενος κατὰπίσταται, καὶ οὐ τοὺς θεοὺς

4. Quos parentes, quam patriam infans habuerit magnus hic et admirabilis Pater, cui patriam conveniebat esse tabernaculum cæleste, alta oblivionis abyssio tempus non incongrue sepelivit. Quæ enim vivens ille, ut digna virtute sua, despiciebat, eadem neque commemoranda sibi esse, merito existimavit ii, qui res ab illo gestas primum litteris mandaverunt. At vero, in quem habitatio nis locum ipse transivit, aut potius divino nutu

translatus est, ubi certamina sua Deo digne certavit, ac unde tamen in cœlos avolavit; hunc, inquam, celeberrimum venerandumque locum; hunc, virtutum sedem; hunc omnis honestatis domicilium; hunc, cœlestium simile, non manufactum tabernaculum; hunc, omnis celeris purum, omni execrabilis affectione animi superiorem, a sanctitate sua congrue cognominatum montem; hunc, in parte patriæ habuit vir ille: cujus nulla mentio sit uspiam, nisi et montis fiat; nulla gesta audiuntur, nisi et mons intelligatur; ex quo videlicet ipse dignoscitur, ab aliisque ejusdem nominis distinguitur, cum Athonites merito appellatur.

5. Si enim Athenis lege receptum fuit, ut adventæ post trienii moram, pro patria sua haberent urbem, in illamque ascripti censerentur; quomodo non merito hunc sibi montem vindicet, ut suum, vir sanctus, ubi annos amplius quinquaginta exegit, idque in tanta virtutis acquirendæ contentione? Præterea si illa cuique patria habenda sit, ubi felicem quis agit vitam (quemadmodum gentilium quidam sapiens pronuntiavit), quis, quæso, uspiam aut felicis egit aliquando, aut in posterum acturus est quam hic vir in hocce monte? ubi cum Deo frequenter conferebat, ac divina visione dignabatur; imo (ut totum compendio dicam) ubi humanam transgressus naturam, inque vere divinam commutatus (quæ vero eloquentiæ vis tantum eloquatur miraculum!) excellentiam plus quam naturalem, Altissimi cooperante dextera, acquisivit. Spreta igitur patria sua, in hunc montem, commodum ad cœlestem patriam comparandam, conscendit, ibique et multorum annorum ætatem duxit, ei institutum vivendi, quod oculos humanos lateret, secutus est.

6. Equidem considerare vos velim incomprehensibilem sapientiæ divinæ præstantiam, ejusdem erga homines providentiæ excessum, et salutem eorum promovendi desiderium insatiable. Excitatur in patria admirabilis hujusce Patris bellum adversus Arabes. Ipse, bellicæ artis, ut videtur, non omnino rudis, cum suis gentilibus in campum procedit; capitur ab hostibus, et procul a patria captivus abducitur; alienæ, ejusque hostilis terræ interiora coactus adit, arcto carceri mancipatur, cippi pedibus injiciuntur, ipse cibi inedia maceratur, intolerabilia multa patitur, despondet animum, vitam desperat; denique ad Deum confugit, et que soli imposterum se victurum promittit, si modo liberorem æra conspiceret aliquando, ac mala quibus premitur evadere contingat. Quid igitur hic, celer ad exaudiendum, et providus ad consulendum rebus miseris Deus? Moras tantisper neclit, et cunctando miserias ejus longiuscule protendi permittit; idque prudentissime, ut videlicet sic magis tuta foret supplicanti libertas; quandoquidem ita cum hominibus comparatum sit, ut posteaquam liberati sunt iis quibus premebantur adversis, vota prius facta facile negligant, ni ea probe confirmaverint.

7. Quid porro? Per quietem promissa ejus rata

ἄλλοις ἤνυσσε, καὶ ὄθεν ἀνέπη πρὸς οὐρανὸν, τὴν περιφανῆ τουτοῦ λέγω καὶ σεβάσιμον χώρον, τὴν τῶν ἀρετῶν ἑστίαν, τὸ καλοῦ παντὸς; ἐνδιαίτημα, τὴν τῶν ἐπουρανίων ἀντίτυπὸν τε καὶ ἀχειροποίητον σκηνὴν, τὸ παντὸς ἄγους ἐλεύθερον καὶ παντὸς πάθους ἐναγοῦς ἀνώτερον, τὸ τῆς ἀγιωσύνης φερωνύμως ἐπώνυμον ὄρος· τοῦτό ἐστιν ἐν πατρίδος μοίρᾳ τῷ προκειμένῳ, καὶ τούτῳ συλλαβεῖται καὶ συνακουσται, κἀντεῦθεν οὗτος ἐπιγινώσκειται, καὶ τὴν πρὸς τοὺς ὁμωνύμους φέρει διαστόλην Ἀθωνίτης δικαίως ὀνομασμένους.

ε'. Εἰ γὰρ ἐν Ἀθήναις, μετὰ τριετῆ προεδρίαν, ἀντὶ πατρίδος χρῆσθαι τῇ πόλει τοὺς προστλήτους νομιζόμενον ἦν, πῶς οὐ δικαίως ἀντιποιεῖται τὸ ὄρος ὁ ἄγιος, πλεῖον ἢ πεντήκοντα περιόδους ἐτῶν ἐνταῦθ' ἀνύσας, καὶ ταῦθ' οὕτως ἐναγωνίως; Εἰ δὲ καὶ πατρὶς ἐκάστῳ καθ' ἣν ἂν τις εὐτυχῆ (καθάπερ τις τῶν ἐξωθεν ἀπεφῆνατο σοφῶν), τίς ἂν πού τῶν ἀπάντων βέλτιον ἢ πράξειεν, ἢ μέλλει πράξειεν, τῆς ὧδε τοῦ ἀνδρὸς εὐκληρίας· οὐ Θεῷ συνῆλθε καὶ θείας θέας ἐπέτυχε, μάλλον δὲ, ἵνα τὸ πᾶν εἶπω συνελών, οὐ τὴν ἀνθρωπείαν ὑπερναθάς φύσιν, καὶ τὴν θείαν ὄντως ἡλλοιωμένως ἡλλοίωσιν (τίς ἂν ἀποχρήσται λόγος παραστήσαι τὸ θαῦμα;) πρὸς τὸ τῆς ἀξίας ὑπερφυῆς, τῆ τοῦ Ὑψίστου δεξιᾶ μετεβρύθηται; Ἀλλ' ὅμως τῆς πατρίδος μὲν ὑπερίδω, τῷ δὲ τῆς θῶα προξένῳ πατρίδος ἔρει τούτῳ προσέδραμεν, οὐ δὴ καὶ τὴν πολυετῆ βίον, καὶ τὴν ἀόρατον ἀνθρώποις βίαιαν ἤνυσσε.

ζ'. Καὶ σκοπεῖτε τὸ τῆς θείας σοφίας ἀμύχρινον, καὶ τὴν πρὸς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας ὑπερβολὴν, καὶ τὴν ὑπὲρ τὸ σῶζειν ἀνυπέροβλητον ἐφεσιν. Ἀναρρῖπιζεται πόλεμος τῆ τοῦ θαυμασίου τούτου Πατρὸς πατρίδι πρὸς Ἀραβας· ὁ δὲ, συστρατιωτικῆς (ὡς εἰκεν) οὐκ ἀμελέτητος ὢν, συμπολεμεῖ τοῖς ὁμοφύλοις· ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων ἀλίσκεται· πόρρω τῆς ἐνεγκούσης αἰχμάλωτος ἀποικίζεται· τῆς ἀλλοτρίας ἐνδοτέρω καὶ πολεμίας ποτὶν ἀβούλητος προβαίνει· φρουροῖς ἀφύκτοις καθείργνυται· τῷ ποδὶ πέσαις δεσμεῖται, τροφῆς ἐνδεία πιέζεται, πολλὰ πάσχει τῶν ἀφανήτων, ἐξαπορεῖται, τὴν οἰκίαν ζωὴν ἀπολέγεται, τέλος ἐπὶ Θεῷ καταφεύγει, τούτῳ μόνῳ ζῶσει ἐπαγγέλλεται, μόνον εἰ φῶς ἐλεύθερον ἴδωι, καὶ τῶν συνεχόντων ἀπαλλάξῃ θειῶν. Τί οὖν ὁ ταχύς ὁμοῦ καὶ προμηθῆς Θεός; Ἀναβάλλεται τάως τὴν ταχύτητα, καὶ τῷ μέλλειν τὰς δόνας ἐπιτείνεσθαι συγχωρεῖ· προμηθοῦμενος δὴπου τὸν ἱκίτην ἀσφαλέστερον ἔξειν, ἐπειδὴ πεφύκασιν ἀνθρώποι μετὰ τὴν τοῦ πιέζοντος ἀπαλλαγὴν, τῶν ἐν αὐτῷ συνθηκῶν ὑπερφρονεῖν βραδίως, ἂν μὴ ταύτας ἀκριδῶς ἰσχυρίζονται.

ζ'. Τί τὸ ἐντεῦθεν; Δεῖ ὀνειρών αὐτῷ τὰ τῆς

ὀποσχέσει; ἐμπεδοῖ, καὶ αὐτὸν ἄναρ ἐπιπέμπει A
 τούτῳ, τὴν μέγαν ἐν ἱεράρχαις καὶ Πατράσιν ἁγίοις
 Νικόλαον, ὃν καὶ αὐτὸς ἐπεβοῶτο θερμότερον, ἃ τε
 τῆς πρὸς Θεὸν αὐτοῦ παρρησίας πεπειραμένος, καὶ
 διὰ θαύματος αὐτὸν ἄγιον, πολλὰ καὶ πρότερον
 κεχρημένος ὑπὲρ αὐτοῦ θαύμασιν. Ὁ δὲ καὶ φα-
 νεὶς οὐχ ἅπαξ, ἀλλ' ἤδη καὶ δις, πολλὸν κατερέμψατο
 τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀβουλίαν, πολλάκις μὲν δὴ καὶ πρό-
 τερον εὐξαμένον τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου φυγὴν, ὠρμη-
 μένου δὲ μηδ' ὅπως οὖν ἔργῳ τὴν εὐχὴν ἀποδοῦναι.
 Ταύτη τοι δικαίως ἁρτίως ἔφασκεν, οὐτ' αὐτὸς
 εἰσακούη κάγω πειθῆν ἥκιστα δύναμαι; προσθεῖαν
 ὑπὲρ τῶν σοι συνοίσειν μελλόντων πρὸς Θεὸν
 ποιούμενος. Ἀλλὰ γὰρ, εἰ μοι πειθῆ, καὶ ἄλλον δὴ
 τινι τῶν μέγα παρὰ Θεῷ δυναμένων ἐπιπέμπησο
 βοηθόν, ὥστε μοι συμβαλέσθαι σπουδῆν, ὅτι πλεί-
 στην ὑπὲρ σοῦ ποιούμενῳ.

ἦ. Πέτρου δὲ ἀνθυπενεχόντος· Καὶ τίς ἄρα με-
 ζον ἢ σὺ δύναται; Συμεώνης, τὸν εἰπεῖν· Συμεώνης
 ἐκεῖνος, ὃς εὖ μάλα προσβυτικὰς πάλαι ποθ' ὑπ-
 ἀντήκε χεῖρας, καὶ τεσσαρακονθήμερον ὑπανάσχε τὸν
 πρὸ τῶν ἀνθρώπων Θεόν. Ἀλλ' ὁ μὲν, μετὰ τὴν
 εἰσίγησιν, ἀπῶν ἔρχετο. Πέτρου δὲ παραυτὰ τὸν
 ὕπνον ἀποσεισαμένου, πολὺς ἐπὶ στόμα Συμεώνης
 ἦν· καὶ βοῶν οὐκ ἀνῆκεν, ἀντιβολῶν οὐκ ἐνέδωκεν,
 ἕως ἔπεισε· τῇ γὰρ ὑστεραῖα πάλιν ἐφίσταται ὁ
 Νικόλαος, καὶ ἀνατείνει πρὸς Συμεώνην ἐπιτάττει
 τὰς ὕψεις. Ὁ δὲ ταχὺς ἐπεστραμμένος, ἐπιτερπὺς
 ὄρα θέαμα· σεμνὸν ὅτι μάλιστα καὶ πολὺν ἄνδρα, C
 κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος ἀρχιερατικῶς ἐσταλμένον,
 χρυσοῦ τε ῥάβδῳ κοσμίως ἐπερειδόμενον, καὶ πρὸς
 αὐτὸν ἐπίχαρι τι καὶ προσηγὸς ἐνορῶντα, καὶ τὴν
 ἀφῆσιν εὐαγγελιζόμενον, εἶπερ ἄρα καὶ τὰς πρὸς
 Θεὸν συνθήκας εἰς ἔργον ἀγαγεῖν προθυμεῖται. Τοῦ
 δὲ Πέτρου συνθεμένου προθύμως, ἐκεῖνος ὅποι δὴ
 βούλοιτο βραδίξειν ἀδέως ὑπαγορεύει, ἐξιδόντα τῆς
 εἰρχτῆς. Τοῦ δὲ τὸν περὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἐπιδει-
 κνόντος δεσμῶν, καὶ τὸ ἐπίταγμα τῶν ἀδυνάτων
 εἶναι διατειομένον παντάπασιν, ἡρέμα μετewρίσας
 ὁ Θεοδόχος, τὴν καλὴν ἀπαστράπτουσαν ἐκείνην
 ῥάβδον ἔκρα ταύτη ψαύει τῶν δεσμῶν, καὶ χρυσοῦ
 τὸν σίδηρον ὡς ἀράχνης (ὡς φασιν) ἰστὸν, ἀπονητὶ
 διατίμνει· καὶ ὁ Πέτρος; εὐθύς, οὐχ ὅπως τῶν πε-
 δῶν ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἐκτὸς περιτειχίσμα-
 τος (ὡ τοῦ θαύματος!) ἐν ἀκαρεῖ χρόνῳ γίνεται,
 καὶ Νικόλαον μόνον συμπαρομαρτοῦντά οἱ βλέπει,
 καὶ πειθόντα μηκέτ' ἄναρ, ἀλλ' ὕπαρ εἶναι τὴν
 ληθόμενην ἐλευθερίαν· πρὸς δὲ καὶ πόρον ἐφοδίων
 ὑπέδεικνύντα, κῆπον δὴ τινα πολυειδέσει τεθλιότα
 δένδροις, καὶ πολλοῖς τῶν ἐδωζίμων βρῖθουσιν.
 Ἐν τούτοις, ὁ μὲν συλαῖν εὐλαβοῦμενος, οὐδ' ἄκρω
 δακτύλῳ, τὸ τοῦ λόγου, ψαύειν τῶν καρπῶν ἐκεῖ-
 νων ἠναίχετο. Νικόλαος δὲ τοῦτον αὐθις θαρρῶνει,
 καὶ ἀδεῶς ἐγχελεύεται δρέπεσθαι· εἴτ' ἐξενεχῶν
 ἐπὶ τὴν φίλην ὀδοπορίαν, καὶ τῶν ὑπεσχημένων
 ὑπομνήσας ἐκείνων, ἐξ ὀφθαλμῶν γίνεται τοῦ ἀν-
 δρὸς, καὶ ἀπολιπὼν ἔδοξε τοῦτον, κἂν ἀοράτως,
 αἰεὶ συνῆν.

habet Deus, objecta visione, quæ ipsi representet
 magnum episcopum et Patrem, sanctum Nicolaum ;
 quem etiam ferventer invocabat , utpote ejus apud
 Deum intercessionem expertus; eundemque jam
 pridem plura in se mirabilia operatum, miraculi
 loco habebat. Neque vero semel tantum, sed et ite-
 rum se viro videndum præbuit sanctus, multum in-
 crepans temeritatem ejus, quod jam pridem sæpe
 novisset fugam a sæculo, et nihil dum voti sui opere
 ipso complere curasset. Quamobrem, inquit, ubi
 merito neque tu nunc exaudiris, neque ego, qui
 pro rebus tibi profuturis apud Deum intercedo,
 impetrare queo. Verumtamen, si me audis, alium
 quoque ex eorum numero, qui multum apud
 Deum valent, adjutorem ac patronum invoca , ut
 B illo operam suam meæ adjungente, amplius tibi
 proficiam.

8. Opponente autem Petro : Ecquis, amabo, po-
 tentius opitulari quam tu, potest? Simeon, ait san-
 ctus. Videlicet iste Simeon, qui seniles admodum
 lacertos olim aliquando submitit, iisque dies qua-
 draginta natum, eundem, qui ante conditos homi-
 nes existit, Deum suscepit. Et Nicolaus quidem
 hisce dictis recedens evanuit. Petrus vero mox
 excusso somno Simeonem frequens ore versabat,
 ac indesinenter inelamabat, nec instare cesavit,
 donec quod petebat impetraret. Postera namque
 die denuo ei astans Nicolaus, intendere in Simeo-
 nem oculos jubet. Ipse vero mox eo conversus,
 jucundum conspiciat spectaculum, nempe senem
 quam maxime venerandum et canum, instar pon-
 tificis more antiquorum vestitum, aureo decenter
 innitentem baculo, in ipsiisque gratioso ac blando
 vultu intuentem, ac nuntiantem, fore ut brevi li-
 bertatem consequatur, dummodo quæ Deo voverat
 prompto animo effecta daret : et promptissime se
 daturum, annuenti Petro suaviter imperat, quo-
 cumque velit, carcere egressus abeat. Cumque ille
 denuo, quibus vincus erat, catenas monstrans,
 quod jubebatur fieri omnino non posse, diceret ;
 sanctus, Dei hominis susceptor, Simeon, leuiter
 attollens quem tenebat pulchre radiantem baculum,
 D extremo ejus contingit vincula ; et auro ferrum,
 quemadmodum aranei telam, quod dici solet, nullo
 negotio dissecat : et continuo Petrus, non modo
 vinculis solutum, sed etiam extra septa (o miracu-
 lum!) momento temporis plane eductum se mira-
 tur, solumque videt Nicolaum sibi comitem adesse,
 ac facile persuadentem, non jam per somnium, sed
 re ipsa concessam esse libertatem. Ad hæc etiam iter
 ei ostendit opportunum, pomarium scilicet varij
 generis arboribus, interque eas multis, esui hu-
 mano aptos fructus ferentibus, consitum. Sed inter
 hæc omnia Petrus non modo decerpere quidpiam
 illorum verebatur, sed ne extremo quidem, quod
 aiunt, digito fructus illos contingere audebat. Nico-
 laus vero animos ei denuo addens posito metu car-
 pere fructus imperat ; tum ad desideratam ipsi

educens viam, renovata promissorum factorum memoria, oculis ejus se subtrahit; atque sic illum dereliquisse visus est, quamvis invisibili modo constanter adesset eunti.

CAPUT II.

Iter Romam, inde in Cretam. Miracula ibidem patrata.

9. Etenim, cum hoc modo Petrus præter expe- A ctationem liberum aspexisset cælum, continuo oculis in magnum Paulum, tanquam in imaginem, convertens, neque ipse sibi committendum putavit, ut carni et sanguini acquiesceret; sed meliora sequens, Deo, cujus meliori providentia res suæ ita dispositæ fuerant, se totum addicit, ipsumque a quo tam mirabiliter vocabatur, mirabili promptitudine pone sequitur, ne modicum quidem ab ipso separari, aut a vestigiis ejus declinare sustinere. Quemadmodum enim, si quis solem fixis intuitus est oculis, simul atque eos deflexerit ad inferiora, omnia obscura ac tenebrosa conspici; ita ille, cum animæ oculum, intellectum, inquam, irretortum intendisset in cælos, non invitus despexit cuncta alia, domum, patriam, parentes, propinquos ac familiares quoscumque, ac omnibus vale dicto, aut potius ne dicto quidem, in id unum incubuit, ut secundum Deum vitam institueret, illamque cæteris occupationibus potiorum duceret, qua meditetur omnimodam divinæ voluntatis executionem, sicque omnia Christo fiat, ac pro omnibus

10. Ita divini amoris sagitta vulneratus Petrus, continuo Romam versus iter arripit; illic victurus vitam perfectiorem, sub veste monastica, etiam palam ferenda, sicque vota sua soluturus. Interea magnus Nicolaus, denuo iter ei præsit invisibili modo; ipsaque antevergens, prior ad urbem accedit, ac Dominum papam intelligibili alloquitur voce: sedebat enim, ut tunc temporis moris erat, in sublimi throno, et ipse sublimibus vir doctibus effulgens, ac spiritualium visionum non insuetus. Huic itaque Petrum, nondum oculis ab eo usurpatum, commendat sanctus; serieque rerum ejus enarrata, imperat ut cum advenerit, et præstet quidquid hominibus, qui cælibem vitam elegerint, præstari consuevit: et vero signa addit, unde dignoscere queat designatum virum ac nomen indicat. Hinc colloquio dum finem imponit Nicolaus; ingressus erat urbem Petrus, nihil quidquam eorum quæ a sancto patrono acta fuerant, sciens; et continuo aliquid sibi metropolim putavit. Cumque jam sacris portis appropinquaret, ac positus genibus divinas adoraret imagines; nec opmato accersitur a papa, monasticum docetur institutum, et congruentem instituto vestem induitur. Hinc, attonito similis rei novitate (quid enim potius?) gratias persolvit Deo, elatisque sublimibus manibus, voces emittit gratitudinis indices. Neque hic finis: verum etiam intendit laudabilem pulchramque varietatem suam; et æstuante sancti Spiritus amore flagrans, in locum inquiri, sancto propos. to faventem. Descendens igitur ad littus maris, incidit, Deo videlicet ita provide disponente, in nautas, jam para-

θ'. Ἀλλὰ γὰρ οὕτω φῶς ἐλεύθερον ὁ Πέτρος; παρὰ δόξαν τεθαυμάμενος, Παῦλον εὐθὺς τὴν μέγα ὡς πρὸς ἀρχέτυπον βλέπων, οὐδ' αὐτὸς ἔγνω προσαναθέσθαι σαρκὶ καὶ αἵματι· εὐ δὲ ποιῶν, ὅλο; γίνεται τοῦ προνοίᾳ μείζονι τὰ κατ' αὐτὸν διωκηχότος Θεοῦ, καὶ τοῦ θαυμασιῶς οὕτως καλέσαντος. σὺν θαυμαστῇ προθυμίᾳ κατόπιν ἔπιταται, μηδὲ προστραχὺ διαστῆναι, μηδ' ἀποσχέσθαι τῶν ἰχνῶν ἀνεχόμενος. Ὡς γὰρ εἴ τι; ἡλίω τὰς ὄψεις ἀτενῶς ἐπιβαλὼν, εἴτ' ἐνορήσῃ τοῖς κάτω, πάντα σκότος ἀτεχνῶς ὄρξ' οὕτως ἐκεῖνος, τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα τὴν νοῦν ἀκλινὲς εἰς οὐρανὸν ἐδράσας, πάντα παρ- B εἶδε βῆδῶς, ὄκον, πατρίδα, γονέας, τοὺς καθ' αἷμα προσφικνωμένους, τοὺς καθ' ἑταιρίαν ἦντινα οὖν· καὶ πᾶσι χαίρειν φράσας, μᾶλλον δ' οὐδὲ χαίρειν φράσας, ἐνδ; γίνεται τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας, καὶ ἐν πάσης ἀσχοίᾳς ὑπέρτερον αὐτῷ μελέτεμα, τοῦ θεοῦ θελήματος ἀπρὶξ ἔχσθαι, καὶ οὕτω πάντα γενέσθαι Χριστῷ, καὶ ἀντὶ πάντων ἐσχηχέναι Χριστὸν, κατὰ τὴν θεοπασίαν ἐκεῖνου ψῆφον.

Christum habent, juxta divinam Apostoli sententiam.

11. Οὕτω δὲ θεῖω βέλει τετραωμένος, τῆς πρὸς Ῥώμην φεροῦσης ἤψατο, μηδὲν ὑπερθέμενος· ἐκεῖ τελεσθησόμενος τελεώτερον, καὶ τὸ κατὰ μοναχὸς κἰπὶ τοῦ φανεροῦ σχῆμα περιθησόμενος, καὶ τὴν εὐχὴν ἀποδώσων. Νικόλαος δὲ ὁ μέγας αὐθις ἀφανῶς προὑπεμπε· καὶ δὴ προσφθάσας, καὶ προεπιστάς τῇ πόλει, νοερώς συντυγχάνει τῷ πάπᾳ· καθῆστο γὰρ ἐπὶ τὸν ὑψηλόν, ὡς εἶοικε τὸ τηρικαῦτα, ὀρόνον ἐκεῖνος ὑψηλός, καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀνὴρ καὶ νοερῶν θεαμάτων οὐκ ἄμοιρος. Συνίστησι τοιγαροῦν αὐτῷ, καὶ πρὸ τῆς θέας τὸν Πέτρον, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν διηγείται, καὶ προστάσσει τελέσειν ἐπ' αὐτὸν ἀφιγμένον, ὅσα τοὺς τὸν ἄζυγον βίου ἐλομένους ἐνανελέσθαι νομίζεται· σημεῖά τε προσθεῖς, ὅθεν ἂν ἐπιγνοῖη τὸν εἰρημένον, καὶ τοῦνομα ἐπειπῶν. Ὁ μὲν τῇ συντυχίᾳ δίδωσι πέρας· Πέτρος δὲ ἤδη τὴν πόλιν εἰσθεῖ, μηδὲν τῶν παρὰ τοῦ προστατοῦντος ὑπεργμένων εἰδώς, καὶ τῆς μητροπόλεως εὐθὺς χωρεῖν δόξων. Ὁ μὲν ταῖς ἱεραῖς ἤδη προσέβαινε πύλαις, κἰπὶ γόνυ κλιθεῖς, ταῖς θείαις εἰκόσι τὴν προσκύντησιν διετέλει νέμων. Ὁ δὲ πάπας εὐθὺς αὐτὸν μεταπέμπεται, καὶ μιστὸν τούτου τὴν μονῆρην δεικταν, καὶ μεταφιένουσι τὴν τῇ διαίτη προσήκουσαν σολῆν· καὶ ὡς ἐκπλαγείας τῷ γεγεννημένῳ (πῶς γὰρ οὐ;) χάριν ἀνομοίλογε θεῶ, καὶ χεῖρας ἀνασχῶν εὐχαρ στέρσιους ἀνῆει ζωνιάς. Οὐ μὴν, ἀλλ' ἀ καὶ τῇ καλῇ κάγαθῃ προθυμίᾳ προσεπειθεῖ, καὶ ζῆσσι Πνεύματι τόπον ἐξῆται βιηθήσονται τῇ προθέσει. Καταθῶς οὖν ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν, ἐντυγχάνει πλωτῆρσι Θεοῦ δηλαδὴ προνοίᾳ, τῆς πόλεως ἤδη παρεσκευασμένους ἀπαίρειν, καὶ μετ' οὐ πολὺ τοῦ λιμένος ἀνάγεσθαι μέλλουσι, καὶ διὰ

τῆς Κρήτης πρὸς Ἀσίαν ἀποπλεῖν ἡρημένοι· Α
Τούτοις τοῖνον καὶ αὐτὸς συνεπαίρει, τῶν κρη-
τῶν ἰσως ἐπιτευξόμενός· που, διὰ τοῦ μακροῦ
τοῦδε πλοῦ· μάλλον δὲ Θεῶ κἂν τοῦτω πιστεύ-
σας, δ· πᾶν ὅτι λυσιτελεῖς ἀνθρώποις ἀνύει
μῖνος·

12. Οὕτω τοῖνον ἔχων ἐλπίδος, ὄναρ ὁρᾷ τῆν
ἀειπαρθένον Μητέρα Θεοῦ· ταύτη δὲ τὸν ἑαυτοῦ
προμηθεῖα Νικολαον ἐν οἰκέτου σχήματι παρεστῶτα,
καὶ, Ποῦ καταλύσει Πέτρος, ὧ Δέσποινα; πρὸς
αὐτὴν ἡρεμαίῃ φωνῇ φθεγγόμενον· τὴν δ' ὑπο-
λαβὺσαν φαιδρῶς τε καὶ κοσμίως; ἀποκριναμένην·
Ἔστιν ὁρος ἐπ' Εὐρώπης, κάλλιστον ὁμοῦ καὶ μέ-
γιστον, πρὸς Λιβύην τετραμμένον, ἐπὶ πολὺ τῆς
θαλάττης εἰσω προϊόν· τοῦτο τῆς γῆς ἀπάσης Β
ἀπολεξάμενον, τῷ μοναχικῷ πρέπον καταγώγιον
προσκληρῶσαι διέγων ἔγωγε· ταῦτ' ἄρα καὶ
ἰδιαίτατον ἐνδιαίτημα τοῦτ' ἀφιέρωσα ἑμαυτῆ, καὶ
Ἄγιον τοῖν τευθεν καλῆσεται· καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ τε
τὸν πρὸς τὸν κοινὸν ἀνθρώποις πολέμιον ἐπναιρο-
μένων ἀγῶνα, προπολεμήσω διὰ βίου παντός, καὶ
πάντως ἔσομαι τοῦτοις ἀμαχος σύμμαχος· τῶν
πρακτέων ὑφηγητής, τῶν μὴ πρακτέων ἐρμηνευτής,
κηδεμών, ἱατρὸς, τροφεὺς, ἦν ἄρα βούλει τροφήν
τε καὶ ἱατρῆαν, ὅση τε πρὸς σῶμα τείνει, καὶ
τοῦτο συνιστᾷ τε καὶ λυσιτελεῖ, καὶ ὅση τὸ πνεῦμα
διανιστᾷ τε καὶ βῶννυσι, καὶ μὴ τοῦ καλοῦ διαπε-
σεῖν συγχωρεῖ· συστήτω δὲ ἄρα καὶ τῷ Υἱῷ καὶ
Θεῷ μου, οἷς ἂν γένοιτο καλῶς καταλύσαι τῆδε τὸν C
βίον, τῶν αὐτοῖς ἡμαρτημένων τελείαν ἐξαιτησα-
μένη παρ' αὐτοῦ τὴν ἄφεσιν.

13. Οἷδ' ὅτι πᾶσιν ἐνῆκεν ἡδονὴν ὁ λόγος εἰκότως,
ὅτι τὴν περιπούδαστον ἡμῖν τε καὶ τοῖς εὐφρο-
νοῦσιν ἄσαι κατὰ ψυχὴν σωτηρίαν ἀναμφιλέκτως
ἐπαγγελλόμενος· ὅταν γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ Μητέρα, ἡ
καὶ τὰ ἀδύνατα δυνατὰ καθέστηκεν, ὑπισχνεῖται
βοηθεῖν, καὶ οὐκ ἐνταυθὶ μόνον, οὐδὲ ἐπὶ τοῦ
παρόντος, πρὸς δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος,
καὶ οὐκ ἐπὶ μικροῖς, ἀπαλλαγὴν δὲ προξενούσα
τῶν ἀρήτων ἐκείνων εὐθυῶν, καὶ τῶν ἀκηράτων
ἀγαθῶν ἀπύλασιν, τίς οὐκ οὖν ὑπερβαλλόντως
ἡδοῖτο νοῦν ἔχων; Ἄλλ' ἐπὶ τὰ ἐξῆς ἰτέον· ταῦτα
τῆς Θεοτόκου περὶ τοῦ ὄρους διελεγεμένης, καὶ τέ-
λος ἐπειπούσης, ὡς καὶ Πέτρος ἐκεῖ βιώσεται, D
τοῦ καθυδεῖν οὗτο· ἀνεῖται, καὶ πρὸς εὐχὴν χαρίεις
εἴπερ ποτὲ διανίσταται, καὶ τὴν ψυχὴν ὡσπερ ἐπτε-
ρωμένος οἷα τὴν τοιοῦτων μὲν θασμάτων, τοιοῦτων
δὲ ἀκρομάτων ἡξιωμένον εἰκός.

14. Μικρὸν ὄσον, καὶ τῆς νεῶς τῇ Κρήτῃ παρυ-
πλευούσης, οἷς ἔδει σίτων τε καὶ πομάτων (οὐδὲ γὰρ
ἐκείνω, τὴν σάρκα τηναρχὴν εὐθὺς ὑπόσποδον κα-
ταστῆσαι προνοουμένω, καὶ διημιρεῦοντι μὲν ἀπο-
σίτω, πίνοντι δὲ τῆς θαλάττης, καὶ ταύτης μετρω-
τάτης) οἷς οὖν ἔδει τῶν ἐπιτηδείων, δεῖν ἔγνωσαν
τῷ λιμένι προσκεῖλαι· καὶ ἀποθάντες, ἐπ' ἀλφί-
των τε καὶ ποτίμων ὑδάτιον κομιτῆ πονεῖσθαι·

tos discedere ex urbe, nec multo post e portu solu-
turos, atque per Cretam in Asiam vela facturos.
Cum hisce igitur et ipse solvit, visurus, si forte in
tam longinqua navigatione occurreret alicubi locus,
qui ex animi ejus sententia foret : magis vero in
hoc quoque fidebat Deo, qui solus, quidquid utilis
est hominibus, perficit.

11. Hac spe fretus, spectabilem in somnis habet
Matrem Dei semper virginem, eique astantem fam-
ulantis specie sanctum Nicolaum, providum suum
curatorem ; qui ad Deiparam leni voce : Ubi tan-
dem, o Domina, commemorabitur Petrus ? Et ipsa,
blande ac modeste respondens, subjicit : Est in
Europa pulcherrimus juxta atque summus mons,
qui versus Libyam longe in mare procurrit. Hunc
ego e toto terrarum orbē elegi, atque decoram et
aptam monastico instituto habitationem fieri de-
crevi ; quinimo ipsum mihi proprium consecravi
domicilium, atque imposterum vocabitur Sanctus.
Quotquot istic adversus communem hominum ho-
stem susceperint certamen, propugnabo ego quoad
vixerint, ac omnino me illis præstabo invincibilem
adjutricem ; quid agendum sit, docebo ; quid omit-
tendum, exponam ; agam eorum curatricem, me-
dicam, nutricem ; provisura ipsis de quovis cibo
ac medicina, sive illa ad corpus attineat ipsumque
consolidet corroboratque ; sive illa spiritum exci-
tet, ac confirmet, impediatque ne virtute spolietur.
Commendabo illos insuper Filio ac Deo meo, qui-
bus illic contigerit finem vitæ imponere ; ab eoque
omnimodam illis exorabo delictorum suorum re-
missionem.

12 Oratio isthæc, scio, voluptatem attulit omni-
bus, nec immerito ; cum maximopere expetendam,
non nobis solum, sed cunctis recte sentientibus,
animæ salutem citra ambiguitatem promittat.
Quando enim Dei Mater, quæ quod fieri non potest
effectum dat, suam addicit operam ; neque nunc
solum et in præsentī sæculo, sed etiam in futuro,
et non tantum in rebus parvis præstat, sed arcanis
quoque illis pœnis liberat suos, atque æternorum
honorum voluptate donat ; quis, quæso, mentis
compos non gaudeat supra modum ? At vero ad ea
quæ supersunt procedendum est. Cum talia de
monte prolucuta esset Deipara, ac tandem subjun-
xisset, fore ut et Petrus istic loci vitam ageret ;
expergiscit hic e somno, atque ad orationem, lætus
si unquam alias, se confert, totaque anima (diceret
alas ei additis esse) advolat : quemadmodum par
est illum facere, qui talia videre spectacula talesque
audire sermones promeruit.

13. Interea navis Cræte appropinquabat, atque
vectores illi, quibus cibo potuque opus erat (ne-
que enim Petrus, qui statim a principio carnem
rationi prudenter subjecerat, diesque totos sine
cibo transigebat, marinam vero eamque modicam
potabat, illis indigebat) illi, inquam, vectores judi-
cavit portum sibi intrandum, ac descendentibus
in terram victum atque potabilem aquam studiosè

comparandam esse. Cum igitur ita faciendum iudicasset ac re ipsa fecissent, gubernator quoque, qui aliquem istis sibi admodum familiarem habebat, eunumque non procul a portu habentem, ut eundem conveniret, e navi et ipse descendit. Ecce autem inopinato conspicitur amicum suum e morbo decumbentem, non uxore, non filiis lecto a silentibus, aut solatium agro pro virili sua afferentibus; quin potius ipsi quoque cum longa aegritudine luctantes, et prope ab illo decumbentes, dolores ejus augebant. Quamobrem Petri rationem vivendi animo recolens gubernator (erat nempe idoneus qui ex modica conversatione virtutem viri conjiceret) alloquitur infirmum, et: Inveni, inquit, amicorum dilectissime, remedium, quo quod te tuosque premit malum dispellam. Moxque domo egressus, quanta poterat celeritate navim repetit; ac Petrum, omnibus Christi causa obsequentissimum, se ut sequatur, rogat. Is vero statim obedit, a Deo interiori metu stimulatus.

14. Confert se igitur ad domum illam, incolarum suorum infirmitate afflictam, eamque dicto citius erigit roboratque. Ubi enim pater familias, gravi morbo detentus, primum conspexit admirabilem huncce Patrem; continuo mitius habuit, ad se reversus est, surrexit, ad pedes medici sui procidit, ac sanus exiit; mox inde quam citissime surgens, deduxit Petrum ad liberam atque uxorem; quibus omnibus sanitate, ac si illam revera manibus ferret, integerrime restituit. Illico namque cuncti, morbo ac doloribus quos patiebantur liberati, incolumes surrexerunt, nescii quid facerent, quidve loquerentur Petro, quo tantum beneficium sufficienter compensarent. At ille, quam alienissimus a laude sua redditum urgebat, nihilque omnino motus ad eorum plausus, quidquid gestum erat, Deo auctori referebat acceptum. Cumque etiam pecuniam reverso jam ad navim sancto afferrent, nihil quidquam admisit: Æquum non esse, inquit, ut pro beneficiis, a Deo sibi collatis, homini gratias agant; sed ipsi Deo casta ac temperanti vita probatisque moribus adherent, secundum Deum vitam instituant, nihil eorum que fieri vult contemnant, nihil quod ei displicet usquam parent. Ita namque futurum est, inquit, ut juvante Deo non amplius, uti paulo ante medicina indigeatis, imo nec in morbum denuo incidatis.

καὶ τοίνυν οὕτω ᾄδξαν τε καὶ γυγνημένον, ἐπεὶ τῶν τις ἐγχαυρίων ἐς τὰ μάλιστα τῷ κυβαρνήτῃ συνήθης ἦν, αὐτοῦ που πρὸς τῷ λιμένι καὶ μὴ πῶρον κατ-
 ωπισμένον, ὡς αὐτὸν ἀπῆμι καὶ αὐτὸς ἀποβάς· ὁ
 κλινοπετῆ τὸν ἐταῖρον ἐξ ἀπροσδοκῆτου τεθαυμάσας,
 τὴν τε σύζυγον αὐτῷ καὶ τοὺς παῖδας, οὐ παρακα-
 θημένους, καὶ μηχανωμένους παραψυχὴν ὄση δύ-
 ναμις τῷ νοσοῦντι, μακρὰ δὲ καὶ αὐτοὺς προσπα-
 λαίοντας νόσῳ, καὶ τῷ παρακεῖσθαι τὸ δεινὸν ἐπι-
 τείνοντας, τὴν Πέτρου πολιτείαν ἐπὶ νοῦν ἀνα-
 λαβῶν (δεινὸς γὰρ ἦν, ὡς εἰκοιεν, ἐξ ὀλίγου συμ-
 βαλεῖν ἀνδρὸς ἀρετῆν)· Ἐβρῆται μοι τοῦ πανοικί σε
 πιέζοντος φάρμακον, ὃ φίλε ἐταῖρε, προσεφώνησε
 τῷ νοσοῦντι· καὶ τῆς οἰκίας εὐθύς αὖθις ἀπεψύ-
 δησεν. Ἡ δὲ ποδῶν εἶχεν εἰς τὴν ναῦν ἐπανήκων,
 ἔπεσθαι οἱ τὸν διὰ Χριστὸν καταπειθῆ πᾶσι Πέτρον
 αἰτεῖται· καὶ ὁ· εὐθύς ὑπακούει, καὶ τοῦ Θεοῦ δὴ
 που νοερώς παρρημήταντος.

15. Ἐπὶ τὴν ὑπ' ἀρρώστιας τοιγαροῦν ἀνατε-
 τριμμένην ἐκείνην ἀφικνεῖται οἰκίαν, καὶ θᾶπτον
 ἢ λόγος ἀνεγείρει ταύτην καὶ ἐπ' ῥῶνον· Ὡς γὰρ
 μόνον εἰς ὅσον ἦλθε τοῦ θαυμαστοῦ τοῦδε Πατρὸς,
 ὁ βραβεῖα νόσῳ κατεσχημένον; ἐκείνος, ῥᾶων τε ἦν,
 καὶ ἀνέφερε, καὶ ἀνίστατο, καὶ τοῖς ποσὶ προσπί-
 πτων τοῦ τεθεραπευκότος, ἐρῶμένον; ἐτύγχανεν·
 εἶθ' οὕτω ταχὺς ἐκείθεν διαναστάς, ἐπὶ τοὺς παῖδας
 τε καὶ τὴν σύζυγον διεκκίνει τὸν Πέτρον, καὶ τὴν
 ὑγίειν ὡσπερ αὐτόχρημα ταῖν χερσὶν φέρων, πᾶσι
 σαφιλῶς ἐνεμειν. Ἐκ τοῦ· εὐθέως γὰρ ἅπαντες
 ἐξάντεως τῆς νόσου, καὶ τῶν συνεχόντων δεινῶν
 κρείττονας ἀνηγείροντο, καὶ οὐχ ὁ τι δράσειαν εἶχον,
 οὐχ ὁ τι λέξειαν Πέτρῳ, πρὸς τὸ τῆς εὐεργεσίας
 ἀποχρὸν μέγεθος· ὃν δὴ καὶ τὸ λίαν ἀφελόδοξον,
 πρὸς τὴν ἐπάνοδον ἤπειγε, πρὸς τὸν ὑπ' ἐκείνων
 κρότον ἀνεπίστροφον παντάσιν διτα, καὶ πρὸς
 Θεὸν ἀναφέροντα τὴν τῶν γενημένων αἰτίαν· ὣς δὴ
 καὶ χρῆματα τούτων προσεσυχόντων, μετὰ τὴν
 πρὸς ναῦν ἐπανάλυσιν, αὐτὸς οὐ προσήκατο, Μὴ
 δεῖν, αὐτοῖς λέγων, ὑπὲρ τῶν ὑπὸ Θεοῦ τούτοις
 αγαθῶν ὑπεργγμένων, ἀνθρώπων τὴν χάριν ὁμολο-
 γεῖν, ἀλλ' ἐκείνῳ διὰ καθαροῦ τε βίου καὶ σώφρονος,
 καὶ τρόπων προσανέχειν ἐλευθερίων, καὶ κατὰ Θεὸν
 ζῆν, μηδὲν ὑπερρῶνας τῶν αὐτοῦ θελημάτων,
 μηδὲ τῶν ἀπαρεσκότων ὄλω; ἐκείνῳ ποτὲ γινομέ-
 νους· οὕτω γὰρ ὑμεῖς, φησὶν, οὐδὲ ἰατρείας ἐτι σὺν
 Θεῷ δεήσεσθε ἅτε τὴν ἀρχὴν, μηδὲ νόσῳ περιπε-
 σόντες.

CAPUT III.

Iter in montem Athum, et vita illic dure sancteque acta.

15. Cum talibus Petrus dictis animum quoque hominum istorum recte composuisset, jussit illos domum reverti; ipse vero e portu solvit cum reliquis vectoribus, qui et felicem navigationem suam viri sancti virtutibus referebant acceptam. Toto quippe eatenus tempore, diu nocteque, vento secundo navigaverant; ac eundem impostorum quo-

16. Οὕτω; ἐκείνος καὶ τὸν ἐντὸς αὐτοῖς ἀνθρώπων
 εὐ διατιθέμενος, τοὺς μὲν οἰκαδὲ ἐπέτρεπεν ἐπ-
 ανίεσθαι, τοῖς συμπλέουσι δὲ αὐτὸς συνανήγετο, οἱ
 καὶ τῆς σφῶν εὐπλοίας, τάνδρος ἠτιῶντο τὴν ἀρε-
 τὴν, ἐξ οὐρίας· καὶ γὰρ διὰ πάσης ἡμέρας τε καὶ
 νυκτὸς, τὸν μέχρι τοῦδε πλοῦν ἤνυσαν, καὶ περὶ τοῦ
 μέλλοντος ὑπῆρχον θαρρόντες. Ἀλλὰ γὰρ οὕτως

ἐχόντων τε καὶ διανοουμένων, ἐκ τοῦ ἀπροσδοκῆτου ἅπαντάσιν, ἔτ' ὄντος τοῦ πνεύματος ἐπιφόρου, καὶ λαμπροῦ κατὰ πρῶμναν προσβάλλοντος, τοῦ πρόσω προβαίνειν ἢ ναῦς ἀφείται, καὶ ἀκίνητος ἔμενε. Πάντα δὲ κάλων ἐκείνων κινούντων, ὡς καὶ ἡ παρομία φησὶ, τὰ τῆς ἀκινήσεως οὐδὲ μὴ ἐνεδίδου. Καὶ δὴ τῶν ναυτῶν ἐξηπορημένων, καὶ μικροῦ τῆς ἰσθμῆς μετασχόντων ἀκινήσεως, τούτο μὲν ὑπ' ἐκπλήξεως, τούτο δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ μηδὲν ἔχειν πρᾶττειν. Οὕτως ἐκ τόπου τοῦ πράγματος ὄντος, ὁ θεὸς Πέτρος τῆς ἡσυχίας καθέδρας ἐξαναστὰς, καὶ περιβλεψάμενος, τὸ τοῦ διαφανομένου ἕρους ὄνομα ἔρωτᾷ· ὁ δὲ τὸν Ἄθω πυθόμενος εἶναι, συνῆκε τε καὶ ἀπαγγέλλει τὸ κατέχον ἀτρεμῆ τὴν ναῦν. Ἐν τούτῳ, φησὶν, ἐν τῷ θεῷ βουλομένων, τὸν ὑπόλυπον διανῦσαι με βίον· καὶ τῷ τῶν οὐρανῶν ἐπικαθεζομένων, τῆς γῆς εὐθὺς πρὸς τὸ εὐώνυμον ἰθύναι τὴν ναῦν ἐγκλειστέα· καὶ ὅς, ὡς οὐδὲν μελλήσας τὸ κλεισθὲν ἤνυσεν, ἡ ναῦς τῶν δεσμῶν ἀνείται, κάπλι τὸ εὐκίνητον εὐθέως μάλα μετέβαλεν.

15. Ἄρ' οὐκ ἐκπλήξις ἐπὶ τούτοις πᾶσιν ἐγγίνται; Πῶς ἡ πλώϊμος φύσις, ἡ τῆς θαλάττης ἐδιδάρκτος ἰδιότης, ποῖ μὲν ὑποχωρεῖ καὶ πάροδον δίδωσι τῇ νηϊ, τῇ προσβολῇ τῶν πνευματίων ἐλαυνομένη· ποῖ δ' ἀρνησαμένη τὴν φύσιν, τὴν ἀντιπίαν μεταλαμβάνει, καὶ χέρσου δίχην ἐπὶ χώραν παρακατέχει τὴν ναῦν; Πῶς δὲ καὶ τὸ τοῦ πνεύματος εὐδίαχτον ἐν μέρει συστέλλεται, καὶ μὴ συναρπάζει ταύτην τῷ περιφανεί τῆς βύμης, μηδὲν ἐπιτελιζόντος σφοδροτέρου σώματος; Τῷ γὰρ εὐκίνητῳ τῶν ὑδάτων τὸ πνεῦμα πλεονεκτεῖ. Καὶ τοῦ φανῆναι τὴν ἐν τῷ πηθόμενῳ τῆς θαλάττης ἡπειρον ταύτης διαστάσεως, τὸ θαλάττης βύτην ἐπιφάνειαν, στερέμνιον ὅσα καὶ ἡπειρον γενέσθαι, Οὐμάτος οὐκ ἐλάττω φέρεται δόξαν· οὐκοῦν προσθετέον τοῦτο τοῖς παλαιῶς Θαυμαστοῖς, καὶ διηγητέον οὐκ ἦτοον ἐκείνων, καὶ ὑμνητέον ἐπὶ τούτῳ Θεῶν, ὃ μηδὲν ὦν ἂν βούλειτο, τὸ παράπαν ἀνύπυτον.

16. Ἄλλ' οὕτως ὁ τῷ Πέτρῳ σύμπλους ὁμιλος τῇ γῇ προσπελάσαντες, πρὸς τὴν ὑπώρειαν ἀποδιθάζουσιν οὐκ ἀδρακρυτὶ τὸν γεννάδα· ὁ δὲ καὶ ἀνέλαθεν ἡδὴ καταπεπτωκότας ὑπ' ἀνοίας αὐτοῦς, προειπὼν αὐτοῖς τὸν τε πλοῦν ἀκίνδυνον, καὶ τὴν πρόθεσιν ἀνύπυτον ἔξειν. Οἱ μὲν οὖν ἐστέλλοντο μετ' ἀγαθῶν τῶν ἐλπίδων· ὁ δὲ βίᾳ μὲν, ἐπέβαινε δὲ ὁμοῦ τῶν ἀβάτων, καὶ ἀνέβη τὸ ὄρος, καὶ εἰσέδυ τὰ ἄδυτα, θεῶ μόνῳ τὰ καθ' ἐλευθὴν ἐπιτρέψας, ὃ καὶ μόνη προεθυμήθη τε καὶ ὑπέστη ζῆσειν, ὃ καὶ εἰς τέλος ἀγαγεῖν ἐσπούδασεν, οὐ μόνον ἀπίστος ὦν σχεδόν, τῶν ὅσα πέφυκεν ἀνθρώπων συνέχειν φύσιν, καὶ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένος τυττὶ τὸ μέρος, ἀλλὰ καὶ ψυχῆ καὶ καύσωνι καὶ παγετοῖς καὶ χιδοῖς καὶ δροσὶς, γυμνός τε καὶ ὑπαίθριος, ὡ τῆς καρτερίας! ταλαιπωρούμενος. Ἄνθρωπος γὰρ ἐκείνος, εἰπερ τις, νοῦν ἔχων, καὶ συνέεις τὴν τοῦ γῆρου τοῦδε συγκρίματος φύσιν, ὡς καὶ αὐτὸν βρῖθεῖ τὸν νοῦν, καὶ πρὸς γῆν κατασῶσα,

que afflaturum fidenter sperabant. Verum taliter iis animatis et cogitantibus, ecce nec opinato plane eventu, secundo etiam perseverante vento et vehementer in puppim incumbente, desiit navigium porro progredi, et immobile in loco stetit. Ipsi autem omnem, quod dicitur, rudentem moventibus, nihil quidquam profectum est; nautæ vero mentis inopes, pari fere cum navi immobilitate hærebant, partim præ stupore animi, partim quod nescirent quid consilii caperent. Cum loco tam malo res esset, divinus Petrus e sede ubi quiescebat surgens, oculosque circumferens, montis qui forte sub aspectum cadebat, sciscitatur nomen: quem ubi Athum appellari didicit, simul intellexit atque alios docuit causam, cur ita moveri nescia consisteret navis. In hocce, inquit, monte Deo volente reliquum meæ vitæ transigendum mihi est: et clavum tenenti imperat, ut sinistrorsum navim ad terram recta dirigat: quod ubi is, nihil cunctatus, effectum dedit, illico navis, solutis vinculis facillime ut prius moveri cœpit.

16. Nonne hinc admiratio cunctis vectoribus suborta fuerit; quo pacto navigabile elementum, fluida maris proprietate, modo cedat iterque præbeat navi, impetu ventorum impulsæ: modo naturam quodammodo suam exuta, contrariam assumat, ac terræ instar affixam navim eodem loco detineat? Quo pacto item fluidissimæ naturæ ventus parte sui contrahatur, ac navim manifesto impetu suo non abripiat, nullo ipsi validiore corpore obsistente; ventus enim facilitate motus aquam antecedit. Neque vero minoris miraculi gloriam habet, quod fluida maris superficies, firma adiuncta continentis facta sit; quam quod divisus aquis, in fundo maris, continens apparuerit aliquando. Quomobrem hocce etiam antiquis annumerandum, nec minus quam illa divulgandum venit miraculum: in eoque Deus, qui quidquid libuerit tam facile perficit, laudari præcipue debet.

17. Itaque qui cum Petro navigabant vectores, navi terræ adnata, ad radicem montis generosum virum non sine lacrymis dimiserunt: quos ipse, præ tristitia animis coincidentes, blande erexit; prædicens fore ut imposterum secure navigent, atque ad terminum feliciter perveniant. Illi igitur, spe bona pleni, cœptum iter prosequuntur: ipse vero, magno quidem labore, sed tamen contendit per invia locorum, conscendit montem, inaccessa penetrat, soli Deo se suaque committens; cui pariter soli vivere magnopere cupiebat, ac victurum pollicitus fuerat. Hoc autem ipsum studiose ad exitum perduxit, non modo abstinens ab omnibus fere cibis, qui humanam sustentare naturam consueverunt, factus hac parte paulo inferior angelis; verum etiam frigus, æstum, glaciem, nives ac imbres nudus, sub dio (o tolerantiam!) constanter tulit. Vir quippe erat, si quis alius, perspicax; atque intellegebat, quomodo terrenæ hujus concretionis na-

tura animum aggravet, eumque in terram deprimens, suam in cœlo conservationem habere non sinat. Hæc, inquam, probe intelligens, tum aliis molis, tum moderato admodum usu obviarum herbarum, mirifice macerabat corpusculum, vigorem animo præclarum afferebat, atque cor suum vere divinum vehiculum, et alterum cœlum, imo ete clarius cœlo habitaculum Deo, diligentis quietis conservandæ studio, efficiebat. Hæc vero, ut compendio dicam, consistit in propensione animi et conversione ejus in se ipsum, aut potius in omnium animæ facultatum (etsi dictum mirabile sit) conversione in mentem, atque in constanti eorum, quæ ratio Deusque dicant, executione.

18. Quæ porro hic ab illo gesta sunt, pro merito suo explicari omnino non possunt. Quando enim mens omnibus sub sensum cadentibus superior evaserit; et turbationum, quas talia afferre solent, pelago emerit, atque interiorem hominem probe perspexerit, considerata prius turpi larva qua mortalium errata obtegit consueverunt, hanc doloris adminiculo tollere festinat: posteaquam vero absulerit scdum hocce tegumentum; tum plane cum anima variis affectionibus non amplius indecorum in modum distrahitur, vix tandem consequitur pacem, veramque attingit quietem, et Deum propter quem existit, quantum fieri potest cognoscit. Tunc etiam superat naturam propriam, ac participatione quadam divinam induit, semperque ad meliora progreditur, si modo omni ex parte probe muniatur, et ex nulla aditum quemcumque præbeat veteri malorum artifici, qua irreat; animamque senis mundatam inveniens, ibidem cum asseclis suis habitet, pessimæque suæ legioni, heu! castra metetur; atque ita secundum sententiam illam evangelicam, « Novissima hominis istius pejora prioribus flant! »

19. Sed hoc quidem omnino absit ab illo. Quando vero mens, uti jam explicare cœpit oratio, omnes animæ insidentes affectus eliminaverit, in eamque tranquillitatem supernam induxerit, jamque non solum ipsa se, sed alias etiam facultates animæ ex integro in se converterit, et quidquid larvatum est a se amoverit, prius quidem quidquid deterioris notæ est, deinde progrediens ad id quod perfectius, imo quod perfectissimum est, atque ad superiorem animæ partem attinet, non modo duas materiales potentias transiens, sed etiam ad spirituales atque illusionis expertes intelligentias transcendens, omniaque pie simul ac religiose in Deum referens, sarda et muta, prout scriptum est, Deo asiterit: tunc conditionem materiæ coerces, exprimitate in se formam cœlestem summa cum tranquillitate, utpote nullo pulsata pravo affectu, tota vero per infusam gratiam in melius commutata. Talibus igitur dotata mens, transmittit etiam ad conjun-

τὸ πολίτευμα ἔχειν ἐν οὐρανοῖς οὐκ ἔσθ', διὰ πάντων· καὶ τῶν ἐνότων βροτανῶν πάνυ μετρίων μεταλαμβάνων, δεινῶς συνέτηξε τὸ σαρκίον· καὶ τῷ νῷ τόνον ἀξιόλογον ἐνεργάσατο, καὶ θεῖον ἀτεχνῶς ὄχημα τὴν καρδίαν, καὶ οὐρανὸν ἄλλον, καὶ τοῦ οὐρανοῦ φιλότερον ἐνδιαίτημα τῷ Θεῷ, τῇ καθ' ἡσυχίαν ἀκριθεὶ σχολῆ συνέστησε· τοῦτο δὲ ἐστίν, ὡς συνελόντα φάναι, τοῦ νοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστροφή καὶ σύνεσις· μᾶλλον δὲ, πασῶν τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, εἰ καὶ θαυμαστὴν εἰπεῖν, πρὸς τὸν νοῦν ἐπιστροφή, καὶ ἡ κατ' αὐτόν τε καὶ Θεὸν ἐνέργεια.

19. Τὰ δὲ ἐντεῦθεν πρὸς ἀκριθεῖαν ἐξεπέειν, ἀδύνατον. Ὅταν γὰρ ὁ νοῦς αἰσθητοῦ παντὸς ἀπαναστῆ, καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς περὶ ταῦτα τύρβης ἀνακύψῃ, καὶ κατοπτέυσῃ τὸν ἐντὸς ἀνθρώπον, τέως μὲν ἐνιδῶν τὸ προσγεγόμενον εἰδεχθῆς; προσωπεῖον ἐκ τῆς κάτω περιπλανήσεως, τοῦτο διὰ πένθους ὀπνίψασθαι σπεύδει· κάπειδ' ἀν περιέλη τὸ δουτεῖδὲς, τοῦτο κάλυμμα, τότε δὴ, τότε μὴ ποικιλίαι σχέσεις τῆς ψυχῆς ἀγεννῶς διασπωμένης, μόγις εἰρήνην ἀγει, καὶ τῆς θυτὸς ἡσυχίας ἄπειται, καὶ [γινώσκει] καθ' ὅσον ἐγχαρσε, τὸν Θεὸν, δι' ὃν ἐστίν. Ὅ τε καὶ τὴν ἰδίαν ὑπερβάλλει φύσιν, καὶ θεοῦται τῇ μετουσίᾳ, προκόπτων ἐπὶ τὸν κρεῖττον ἀεὶ, μόνον εἰ φράττοιο πανταχόθεν εὐφρωῦς, καὶ μηδαμῶθεν ἔχει πάροδον, ἡντινοῦν ὁ τῆς κελίαι ἀρχῆθεν ἀσκητῆς, ἵνα μὴ παρεῖδου, καὶ σεσαρωμένον εὐρών, μετὰ τῶν ὀπαδῶν τῇ ψυχῇ παραμείνῃ, καὶ τῆς οἰκείας ποτιρᾶς φάλαγγος στρατόπεδον, φεῖ! αὐτὴν ἀπεργάσεται, καὶ ἐγένηται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χεῖρονα τῶν πρώτων, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἐκείνην φωνήν.

19'. Ἀλλὰ μὲν τοῦτο μὲν ἀπεῖν πάντως. Ὅταν δὲ ὁ νοῦς, ὡς ἦδη φθάσας ἐδήλωσεν ὁ λόγος, ἀπανοικον πάδο; ἀπολέσας, τὴν ἀπροσπάθειαν περιποίησιν τῇ ψυχῇ, καὶ μὴ μόνον αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας τῆς ψυχῆς δυνάμεις ὁλοκλήρως ἐπιστρέψας, ἀπαν ἐπίκτητον ἐκ μέσου ποιησεται, τέως μὲν ὁ τί ποτε τοῦ πονηροῦ κόμματος, προῖων δὲ ἐπὶ τὸ τελώτερον, μᾶλλον δὲ τὸ τελώτατον, καὶ τὰ τῆς χρηστοτέρας μερίδος, οὐχ ὅπως τὴν ὕλικὴν δυάδα διαδῆς, πρὸς δὲ καὶ νοητῶν καὶ τῶν οὐκ ἀφαντάτων νοημάτων ὑπερναδῆς, καὶ πάντα θεοφιλῶ; ὀμοῦ καὶ φιλοθέως ἀποθέμενος, κωφό; τε καὶ ἀλαλος, κατὰ τὸ γεγραμμένον, παραστῆ Θεῷ, τὴν:καῦτα λόγον ὕλην ἴσχει, καὶ πλάττεται τὴν ἄνω πλάσιν ἐπὶ πάσης ἀδείας, ὅτε μηδενὸς θυροκοποῦντος τῶν παθῶν, τῆς ἐκτὸς χάριτος; ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβῆθ' ἡμίζουσης ὄλον· ὁ μέντοι τούτων εὐμοιρήσας νοῦς, καὶ πρὸς τὸ συνημμένον σῶμα πολλὰ διαπρῶμεύει τοῦ θεῖου κάλλους τεκμήρια·

¹ Μαθ. xxi, 15.

γάρτι τε θεία καὶ σαρκὸς παχύτητι μεσιτεύων, καὶ A et cum sibi corpus indicia pulchritudinis divinæ, inter gratiam ejus et carnis molem interposita, et tribuit ei facultatem efficiendi quæ fieri alias non possunt.

κ'. Ἐνταῦθεν ἡ κατ' ἀρετὴν θεοειδὴς καὶ ἀπαράμιλλος ἔξις, καὶ τὸ πρὸς κακίαν ὄλως οὐ κινήτων ἢ δυσκίνητων αἷ τε θαυματοποιαί, καὶ τὸ διορᾶν τε καὶ προορᾶν, καὶ περὶ τῶν πύργων που συμβαινόντων, ὡς ὑπ' ὀφθαλμοῦς διαλέγεσθαι· καὶ τὸ δὴ μέγιστον, ὡς οὐδὲ περὶ ταῦθ' ὁ σκοπὸς τείνει τῶν μακαρίων ἐκείνων, ἀλλ' ὡσπερ εἰ τις ὀρῆη πρὸς ἑλιτικὴν ἀκτίνα, καὶ τῶν ἀναερίων ἀτόμων αἰσθάνεται· κἂν μὴ τοῦτο τῷ προορᾶν σκοπός· οὕτως ἐκείναις ταῖς θεαίαις ἀκτίσι· καθαρῶς ὀμιλοῦσιν, αἷς φύσει πρόσεστιν ἢ πάντων ἀποκάλυψις, οὐχὶ τῶν ὄντων μόνον ἢ καὶ γεγεννημένων, ἀλλὰ καὶ B τῶν ἐπιτε' ἐσομένων, ὁδοῦ πάρεργον ὡς ἀληθῶς ἡ τούτων προσγίνεται γνώσις. Σκοπὸς δὲ αὐταῖς, ἡ κατὰ μοναχοῦς ὑπερτελής τελειότης, ἡ ἀληθὴς ἡσυχία, μᾶλλον δὲ ὁ τῆς ἀληθοῦς ἡσυχίας, ὅν ἐφημεν, καρπός· τὸ δυστέκμαρτον καὶ δυσεκλάητον καὶ δυσεπίτευκτον χρῆμα, κἂν ἡμᾶς τὸ τῆς ὑποθέσεως ὑπερβάλλον, καὶ περὶ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ἐπῆρε διὰ βραχέων ὑποσημῆται ταῦν. C acquisitu; licet nos excellentia argumenti ex eitaverit, ad prodendum nunc paucis, etiam illa quæ vires nostras excedunt.

CAPUT IV.

Semel atque iterum tentatus a dæmone per orationem superior evadit.

κα'. Ὁ μέντοι μεγαλόνοσος ὄντως οὐτοσὶ Πέτρος, C ἐφ' ὃ προσεκληθῆ συνελς, ὄλη, κατὰ τὴν παροιμίαν, προσεχώρει ποδί· τοῦτο δὲ ἦν, οὐχ ὁ τῶν χαρισμάτων δόκος· ἀπαγε! οὐδὲ γὰρ ἐδελεάσθη ποτὲ λιχνεῖζ τούτων ὁ μέγας, ἐπεὶ μηδὲ προύργου τοῦτ' εἶναι τοῖς ὑπέλθειν ἐγνωκῶσι τὴν ἡσύχιον ἀγωγὴν, ὁ λόγος ἔχει δηλώσας· ἀλλ' ὥστε τῇ χάριτι δυναθῆναι δ' ὕναί χώραν, ἐπισκευάσαι τὴν ἐντὸς ἀνθρώπων, καὶ πρὸς τὸ πρῶτότυπον εὐδιαθεῖναι τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο καὶ ἀμήχανον ἐπανθῆσαι κάλλος. Ἄλλ' ὁ μὲν οὕτως ὀρμημένο;, ἀναδᾶσαις ἐν τῇ καρδίᾳ, κατὰ τὸν Ψαλμῶδὸν εἰπεῖν, διέθετο. Τί δ' ὁ τοῦ φθόνου πατήρ, τὸ τοῦ δόλου πλήρωμα, ὁ καλοῦ παντὸς αὐθαίρετος φυγᾶς, ὁ κακοῦ παντὸς ἐργάτης ἢ προστάτης, μᾶλλον δὲ τὸ συναμψότερον· ὁ πρῶτος ἀποστάτης, καὶ τὸν πρῶτον ἀνθρώπον ἀποστήσας τοῦ Θεοῦ, D τί συσκευάζεις; Καὶ πῶ; ἑαυτῷ χρῆται κατὰ τῆς τοῦ δικαίου ψυχῆς; Κακούργως μὲν, ἐπεικῶς δ' ὄρωσ, ἀξίως ἑαυτοῦ. Ὅρων γὰρ ἔξω βελῶν, ὁ φασί, γεγονότα τὸν μέγαν, τῇ τοῦ κόσμου καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἡδέων φυγῇ, δι' ὧν ἐκεῖνος σὺλᾶν εἴωθε τὰς ἀγενεστέρας ψυχᾶς, κἀντεῦθεν οὐκ ἔναρ μόνον διὰ τοῦ φανταστικοῦ πνεύματος, ὁ νοερᾶς ὕλημα ψυχῆς ἢ φιλοσοφία φησὶ, θειοτέρων θεαμάτων ἡξωμένον καὶ προηγμένον ἐπὶ τὸ βέλτιον, ἀλλ' ἔδη καὶ τῆς φαντασίας αὐτῆς ὑπερκύψαντα, καὶ τῇ τῶν ἀύλων ἐπαφῇ καθαρῶς προσχωροῦντα, καὶ θαυμαστώσ φωτιζόμενον, ὁ φησὶ: Δαθιδ ἀπὸ ὀρέων

* Psal. lxxxiii, 6

que imaginandi facultatem supergressum, ad claritatem eorum, quæ materia nulla constant, intelligentiam pervenisse; ac mirabiliter a montibus æternis, quod ait David³, illuminatum, huic etiam monti splendorem luminis impertivisse, depulsis inde, quod prius ipse fuerat, tenebris; hæc, inquam, conspiciens malignus dæmon, ferre non potuit, intolerabile ducens, eo Petrum, etiamnum corporis sarcina gravatum, ex imo elevatum esse; unde ipse consilii sui malignitate exciderat: Petrum supernam ac meliorem partem adeptum esse sibi vero ne infamam quidem permitti.

22. Taliter ille invidia æstuans, terrere atque loco pellere sanctum violenter aggreditur. Ac primus quidem insultus, quam ridiculus, imo quam ineptus! In virum quippe unum, eumque non tantum armis, sed necessariis quoque vestimentis destitutum, diutina confectum inedia, perque varias afflictiones membris omnibus miserabiliter contabescentem; in unum, inquam, nudum, inermem, debilem, ipse ducis formam atque habitum indutus, sagittariorum turmam secum trahere visus, inconditis vociferationibus clamoribusque personans, ferox impetum facit; inque specum, ubi tunc temporis habitabat Sanctus, sese infert, ac ipsum ad conserendas secum manus provocat: foris autem larvata sociorum cohors omnia late complebant fragore, prægrandia quæ circum jacebant saxa inter se collidebant; arbores quoque, alias quidem radicibus evellebant, alias vero confringebant; omnia denique veluti adversus speluncam machinabantur.

23. Ubi vero magnus ille vir, talibus pavefactus, per orationem se ad Deum ex animo convertit, mentisque oculos ad eum fixos intendit; ne momento quidem amplius persistere illic valens nequam iste, continuo disparuit. Non tamen diu post, in serpentes denuo se ipse cum toto exercitu suo convertit; iisque ipse, reptando præcedens, ducem præstabat se, nequam simulis aliis, aut re ipsa existens, aut apparens, sed magnitudine immensus visuque terribilis (referbat enim omni ex parte draconem) insurgebat de terra; ac sublime erigens collum, videbatur ex oculis scintillas vibrare, inflatis vero buccis passim flammam spirabat, cruentam movens linguam, longe ultra mentum extensam, præsentique veneno aut scatentem aut scatere visam. Quando vero cum Petro congregari parabat, eminens minitabatur, fore, ut spiritus sui impetu impavidum virum abriperet sibi in prædam.

24. Interea Petrus ne quidem aspectu dignabatur adversarium; manibusque indefesse in caelum elevatis, spiritualem Amelech denuo superavit atque expulsi, velocius recedentem quam accesserat. Capiebat etiam pœnitudo scelestissimum caput, cum omnia secus evenirent, atque ipse meditatus fuerat. Semper enim pugilis generosi acta considerans, ejusque intensum ac sublimem orandi modum

αἰωνίων, καὶ τῷ ὄρει τούτῳ τῆς αἰγλῆς μεταδίδοντα τοῦ φωτός, καὶ οὕτω ποιοῦντα τὸ σκότος ὑπερβρίον, ὅπερ ἦν ἀντικρυς αὐτός, οὐχ οἶός τε φέρειν ἐτύγχανεν ὢν· τῶν ἀνυποπίπτων ἡγούμενος· ὄθεν αὐτὸς ἀπερβύθη κακοβουλία, τὸν Πέτρον κάτωθεν ἀνηγμένον, ἔτι καὶ τὸ τοῦ σώματος ἐφθάλιον ἐπαγόμενον, τοῦτον μὲν τῆς ἀνω καὶ κρείττονος ἐπειληφθαι μερίδος, ἐκείνῳ δὲ, μηδὲ γοῦν τῆς κάτω πρᾶχῳρειν.

κβ'. Οὕτω δὲ τῇ βασιλείᾳ διατεθείς, δεδίττεσθαι τε καὶ ἐξωθεῖν τοῦτον ἐπεχειρεῖ ταῖς ἐπιπρῆαις. Καὶ ἡ πρώτη τῶν ἐπιπρῆαιῶν, ὡς γελοῖον, μᾶλλον δὲ καταγέλαστον; Πρὸς ἕνα γὰρ, καὶ τοῦτον οὐχ ὅπως ὄπλων, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ἀναγκάλων περιβάλλομένων ἑστερημένον, καὶ δεινὴν τινα σύντηξιν ταῖς ποικίλαις ταλαιπωρίαις κατὰ πᾶν ὑποστάνα μέλος, πρὸς ἕνα γυμνόν, ἀοπλον, ἐκνευρισμένον, στρατηγού μορφήν αὐτὸς καὶ σχῆμα περιβαλλόμενος, καὶ τοῦ τῶν ὡσπερ ἐπισυρόμενος πλήθος, παρακαλούμεός τε καὶ βοᾷς χρώμενος, θρασύς ἐπήεις· καὶ τῷ σπῆλαιον, ὃ τῆνικαῦτα τὸν ἅγιον ἐνωκισμένον εἶχεν, εἰσήει, πρὸς συμπλοκὴν ἐκκαλούμενος· τὰ δὲ ἐκτός πάντα πατάγῳ περιηχοῦντες, καὶ τοὺς εὐμεγέθεις τῶν παρακειμένων λίθων ἀλλήλοις προσαράσσαντες, δένδρων τε τὰ μὲν ἀνασπῶντες, τὰ δὲ διακλῶντες, πάνθ' ὡσπερ ἐπὶ τὸ σπῆλαιον ἡ τῶν ὀπαδῶν ματαῖα ἐκείνη συνεχίνει φάλαγγ.

κγ'. Ὡς δ' ὁ μέγας ἐκείνος ὑποδειλιάσας, ἐκ ψυχῆς δι' εὐχῆς τῷ Θεῷ προσέδραμε, καὶ νοερὴν ἀτενὲς ἀνέσχε πρὸς αὐτὸν ὄμμα· μηδὲ πρὸς μικρὸν παραμένειν ἔτι· ἔχον ὁ πονηρὸς, ἀφανῆς εὐθύς ἐγγόνοι. Μετ' οὐ πολὺ δ' αὐτοῖς, εἰς ὄρεις κανστρατεὶ μεταβαλὼν, ἠγείτο προσέρπων αὐτὸς, οὐ κατὰ τοὺς ἄλλους ὢν ἡ φαινόμενος, ἀλλ' ὑπερφυῆς τὸ μέγεθος καὶ φοβερὸς· ἰδεῖν (δράκοντι γὰρ ἀτεχνῶς ἐψέκει) διανίστατό τε δῆθεν, καὶ μετέωρον αὐχένα φέρων, ἀποσπινθηριάζειν ἐδόκει τῷ ὀφθαλμῷ, γνάθους δὲ φουσῶν πῦρ ἀντικρυς ἔπνει, καὶ φόνιον ἐκίνει γλῶτταν τῶν γενεῶν πολὺ προχορμένην, καὶ μεστὴν οὔσαν ἢ δοκοῦσαν τοῦ θανατοφόρου· ὁμίσει δὲ κατὰ τοῦ Πέτρου χωρῶν, πόρρωθεν ὡσπερ τῆ τοῦ πνεύματος ἠπειλεῖ ῥύμη, τὸν ἀπτότερον ἐκείνον ἀναρπάσσειν τε καὶ λαφύρεσθαι.

κδ'. Τοῦ δὲ μηδὲ πρὸς θεῶν γοῦν ὄλων ἐπεστράφθαι ἀξιοῦντος, ἀκλινῶς δὲ πρὸς οὐρανὸν τὰς χεῖρας ἀντεταμένας ἔχοντος, ὁ νοητὸς πάλιν Ἀμαλήκ ἤρτατο καὶ συνηλαύνατο, καὶ ταχύτερος ἦν ἀποκλιρῶν ἢ προσάγων· ἐλάμβανε δὲ ἄρα καὶ μετὰ μεθε· τὸν ἀλάστορα, τούναντιον ἅπαν ἡ δεινοεῖτο διαπραττόμενον· τὸ γὰρ αἰεὶ σύννοος τοῦ γενναίου, καὶ τὸ τῆ· εὐχῆς σύντηξιν τε καὶ μετάρσιον χαλάσαι πει-

³ Ps. LXXV, 5.

ρώμενος, καὶ λαθεῖν ἐντεῦθεν ἤντινον λαθῆν, αὐτὸς ἄχραιότεραν ἐνεποιεῖ τούτω τὴν σπουδὴν, καὶ καλλίστους ἄκων προὔξειν τοὺς στεφάνους. Ὡς ἔμοιγε τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἔνστασιν ἀναλογιζομένην νῦν, οὐδὲ τῶν μαρτυρικῶς ἄθλους ὑπελθόντων ἀποδεῖν ἠγεῖσθαι τούτον ἐπεισεν. Οἱ μὲν γάρ, ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸ πρὸς Θεὸν σέβας ἐξημάσασθαι, πάντα ἐξ ἀνάγκης ἔφερον· ὁ δὲ, τὴν καρτερίαν ἐκείνων οὐκ ἐλάττων οὗτος, ὑπὲρ τοῦ μηδὲ πρὸς βραχὺ τὸν νοῦν ἀποστῆσαι τοῦ Θεοῦ, πᾶσαν ἐπαγωγὴν πρόθυμος ὑπέμειεν. Ἐπὶ δὲ μελοσιν οὗτος ἀφορμαίς, τοὺς μεγάλους δεῖν ἐγνωκῶς ὑπενεγκεῖν ἀγῶνας· τί οὐκ ἂν ἄσμενος, ἔπαθεν, εἴπερ τῶν μεγίστων προκινδυνεύει ἐνῆν;

A *laxare tentans; aliquali ex virtutibus occasione sumpta, acuebat potius ejusdem diligentiam, et in-vitus pulcherrimas ei parabat coronas. Mihi vero, viri constantiam nunc consideranti, persuasum est, nihilo minus ipsum præstitisse, quam qui martyrii certamen subierunt. Hi namque, ut ne divino cultui remitterent munus, necessario omnia perseferant: noster vero, nihil illis constantia cedens, vim omnem alacer lætusque sustinuit, ut ne vel tantillum a Deo mentem separaret. Qui vero propter minores causas credebat subeunda sibi esse magna certamina; quid non libens passus fuisset, si res majoris momenti in periculum fuissent ad-ductæ?*

CAPUT V.

Terium impugnatur a demone, famulum ejus simulante, ac reditum in patriam suadente.

κα'. Ἀλλ' ὁ μὲν οὕτω τῆ τῶν εὐχῶν προσηδρεῖα, μικροῦ τοῖς περὶ Θεὸν ἀχματόις ὑμνηταῖς ἡμιλάτῳ, καὶ εἰρήην ἄγων καὶ πολεμούμενος. Ὁ δ' ἀχματός τῆς ἀρετῆς ἀντίπαλος, τῆ μὲν ἀποτυγχάνειν ἐπιτιθέμενος, ἀνιώνεος, δευτέροις δὲ ὁμῶς φθίνου κέντροις βυλλόμενος (ζηλοτυπία γὰρ οἶδε μάλλον αὐξάνειν ἀποτυγχάνουσα) σφοδρότερον αὐθις πρὸς ἄμυναν διανίσταται, ταῖς ἐκ τοῦ φανεροῦ δ' ὁμῶς ἀποδοκιμασθεῖς προσβολαῖς, πρὸς δόλους ἔγνω τραπέσθαι. Καὶ δὴ διανοεῖται στήσαι τῷ γενναίῳ τὴν λόχον, ὅθεν οἶδέ ποτε κατ' ἀνθρώπων μέγα θυνηθεῖς, καὶ τῷ πρὸς τοὺς προπάτορας φενακισμῷ, πρὸβρίζον ὡς περ ἄπαν (φεῦ!) ἀνασπᾶσας τὸ γένος καὶ κατενεγκῶν. Ἐπεὶ δὲ νῦν ἔβρα προεντυχεῖν οὐκ ἦν, γυναικὸς ὕψει καθάπαξ ἀποταξάμενον πρὸς ὃν ὁ πόλεμος· οὐδ' αὐτὸς ὄρνυ ὑπόδους προσέρπει, σάβων τε καὶ θέλγων, καὶ οὕτω παρατεινῶν τὴν κακῶς ἀπολουμένην συμβουλήν· ἀλλὰ εἴνα τῶν κατὰ τὴν βίον οἰκετῶν ὑποκρηθεῖς τοῦ ἀνδρὸς, ἐν ἔξη τινὰ πίστιν τὸ δροῦμα, πρόσσεισιν ἀπολοφυρόμενος, καὶ γονέας εἰς μνήμην ἄγων καὶ ἀδελφοὺς, καὶ τὸ τῆς ἀγχιτεταίας πᾶν αὐτῷ σύστημα, φίλων τε τοὺς ἀρίστους, καὶ ὅσοι συνήθεις ἐκ γειτόνων ἦσαν, ἐκ παντὸς εἶδους ἡλικίας πλέκων τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ συσχόντα τὴν πατριδα θρηῖνον, οἷος ἐκείνος ἀριστος ἀλιτήριος, καὶ τὰ τοιαῦτα πλάσασθαι δεξιώτατος.

ad talia concinnanda subtilissimus) fingit patriam omnem ipsius causa etiamnum lugere, sic cum appellans :

κα". Ἡλικιώτην μὲν, λέγων, ὁμιλον καὶ ὅσοι τῶν ἐξώρων, οὐτ' ἔλαθες, οὔτε λήση, πάσης μὲν εὐθυμίας ἀφορμῆ, καὶ καλοῦ παντὸς εἰκῶν προκειμένοις, ὀπτηνικα δὴ συνῆσθα τούτοις, ἀλήχτου δὲ νῦν ἀθυμίας ὑπόθεσις, διὰ τῆς μακρᾶς ταύτης ἀπουσίας καταστάς· κατὰ δὲ δὴ που, τὸ μηδὲν ἀπολαῦσαι φθάσαι τῆς σῆς καλοκαγαθίας, οὐκ ἀπεικότως ἀνὰ δεινῶς, καὶ ταῦθ' ὅτι τὸν ἐπίτης ἀρετῆς σοι κομῶντα τῷ βίῳ, μὴ καταλέλοιπας πυρθανομένους. Τί δ' ἄρα, φησὶ, καὶ πραγματευόμενος, φίλε δέσποτα, φιλέρημος οὕτω γέγονας, καὶ τοὺς ἀνθρώπων ἀνεπιστρέπτει φυγῶν, τὴν μετὰ θηρίων ἀνθερίῃ διατρέβην, καὶ πέρινοσταῖς τὰς ἀφίλους

B 25. Atque ita quidem ille assiduitate precandi vix aut ne vix quidem cedebat indefessis illis Dei laudatoribus, seu quædam ageret vitam, s u tentationibus infestatam. Infatigabilis vero virtutis impugnator, quod volo suo excidisset, gravi quidem afflictebatur dolore; attamen acrioribus invidiæ stimulis agitatus (solet namque æmulatione, cum non compos facta non fuerit, magis augeri) vehementius denuo ad vindictam insurgit. Veruntamen aperto Marte repulsus, ad dolos sibi putavit confugiendum, planeque constituit insidias struere generoso pugili, quibus oim humano generi noverat se plurimum nocuisse; illudque, primis parentibus delisis, radicitus (ehe!) quodammodo totum extirpasse ac obtrivisse. Quoniam vero nunc primo loco fallere Evam non poterat, cum is qui impugnabatur, omnis omnino femine aspectum subterfugeret, neque ipse indutus serpentem adre-pit, mulcendo ac blandiendo perniciosum consilium suum simulans: verum cujusdam e servis, quibus in sæculo usus fuerat. Petrus, persona assumpta, ut aliquam fidem reperiret fabula, accedit sanctum, lugubri plane forma; eique parentes, fratres ac turbam sanguine junctorum omnem, nec non amicorum optimos quosque, et quotquot ex vicinis ei magis familiares fuerant omni ætate, in memoriam revocans (ut est insigniter scelestus, atque

D 26. Neque oblitus sunt, neque obliviscuntur unquam coætanei tui et majores natu omnes, te, cum apud ipsos versatus es, cunctis keltiæ causam omnisque honestatis exemplum fuisse; nunc vero iisdem, per diutinam hanc absentiam tuam, incessabilis tristitiæ argumentum esse. Juniores autem natu non immerito afficiuntur summo dolore, quod nullatenus sibi liceat frui præclara virtutum tuarum exercitatione; eoque majori afficiuntur, quod intelligant neminem paribus fulgentem virtutibus post te in vivis superfuturum. Quid porro, optine here, utilitatis tibi contulerit tam ardentem solitudinem amasse? homines, interdico tibi ad eos re-

ditu, fugisse? prætulisse iis vitam inter feras agendam? saltus inhospitales oberrasse? sperus hæce valetudini noxias subiisse? latibula ferarum incoluisse et serpentibus cohabitasse venenatis? An iniquis? Ut secundum Deum religiose vivam. At quomodo Abraham religiose inter homines vitam instituit? quid porro ejus nepotes ac posteri? quid etiam, si ita vis, ejusdem majores, qui honestam vitam voluptuariæ præhabuerunt: numquid illos vita inter homines acta corruptit? Nonne etiam tunc multos spectaculo sui ad virtutem allexerunt? Nonne coram testibus præclara facinora operati, nihilominus invicti perstiterunt longissimo tempore, desiderium honestatis omnium animis immutantes, atque apud ipsos zelo suos per sæcula vigentes, immortalis quotidie successione etiamnum, nec senio nec morte subacti, pereunt? Tu vero sine arbitris hic vitam finies, exercitationibus tuis nihil propemodum tibi, nihil autem omnino aliis, seu nunc viventibus, seu imposterum victuris, commodi afferentibus. Quisquis enim præclare quidpiam operatur, illudque in lucem non profert, juxta dictum evangelicum, « Luceat lux vestra coram hominibus »; » perinde ac si operatus non fuisset, nihil proficit, neminem excitat ad imitandum; posteros vero honeste victuros damno afficit, ac propterea debitas aliquando, ut par est, persolvat.

27. Quod si putes, vivere te conformiter legi novæ gratiæ, eaque fortasse in proposito confirmatus, redditum tibi interdicas; ego ex hac quoque lege, quid expediat tibi in medium proferam, et expositæ modo sententiæ monstrabo utilitatem; quippe qui non recenter in domum tuam admissus sim, sed a temporibus majorum tuorum inter fidelissimos tibi famulos serviam, ardentem te amem, ac rerum tuarum salagam. Age igitur, mi here, dic, cuiquam tuorum tuus hic vivendi modus placet? quomodo non spernere censendus es mandatam illud, « Unusquisque placeat proximo suo »? » Quo pacto etiam persuades tibi, te Deo hic gratum præstare obsequium, qui quæ tua solius sunt hic quæris, immemor illius: « Nemo quod suum, sed quod alterius, quaerat »? » Quam vero etiam afferas excusationem quod nihil facias, non solum quam tu conferre aliis posses, sed etiam, quæ inde ad te veluti per orbem rediret, salutem, juxta quod scriptum est: « Qui educit pretiosum a vili, quasi os meum erit. » Et, « Qui peccatorem ab errore converti fecerit, cooperiet multitudinem peccatorum ».

28. Hactenus quidem malignus ille, quippe etiam Scripturarum intelligens, tam longa oratione undequaque se munitis, etiam nunc monstrare lignum boni et mali generoso pugili videbatur, ipsumque e paradiso quietis suæ malitiose tentabat expellere. Pugili vero ipsi, qui sub verbis ejus latentem deprehenderat dolum, ejusque apparatus ac malitiam utique perspectam habebat, brevis sufficiebat

λόχμας, καὶ ὑπέρχη τὰ νοσοποιὰ ταῦτα σπήλαια. καὶ γαιτινάξεις χηραμοῖς. καὶ συναυλίζῃ τοῖς λοβόλοις; ὑπὲρ τοῦ κατὰ Θεὸν ἄρα φαίτας βίου; Καὶ πῶς Ἀβραάμ θεοφιλῶς ἤνυσεν ἐπ' ἀνθρώπων τὸν βίον; τί δὲ καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ τε καὶ μετ' αὐτόν; εἰ δὲ βούλει καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ, τὸ κατὰ Θεὸν ζῆν τοῦ καθ' ἡδονὴν προελομένους, ἢ μετ' ἀνθρώπων ἐλυμήνατο δαίτα; οὐχί· καὶ τότε πολλοὺς ἐπῆραν τῇ θέᾳ πρὸς ἀρετὴν, καὶ μάρτυρας παραλαβόντες τῶν καλῶς ἠγωνισμένων, ἀκαταγώνιστοι διέμειναν τῷ τοῦ χρόνου μήκει, τοῦ καλοῦ πάσιν ἐνιέντες πόθον, καὶ τῷ πρὸς αὐτοὺς ζῆλῳ δι' αἰῶνος νεάζοντες, ἀθανάτοις ὁσημέραι διαδοχαῖς, ἀγῆρωσ κἀνταῦθα καὶ ἀθάνατοι διαμένοντες; Σὺ δὲ, ἀμάρτυρον ἐνταῦθα καταλύσεις τὸν βίον, καὶ πρὸς οὐδὲν σοι πάντα χρήσιμον αἰ σπουδαῖ τελευτήσουσι, μηδενὸς αὐτῶν ἀπωναμένου τῶν νῦν, ἢ τῶν ἔπειτα. Πᾶς γὰρ ὁ καταπράξας τι τῶν ἀρίστων, καὶ μὴ τοῦτ' εἰς φῶς ἐνεγκῶν κατὰ τὴν θεοπίψουσαν ἐκείνην φωνὴν, « Ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ὑμῶν λαμπράτω φῶς, » ἐν Ἰσα καὶ εἰ μὴ κατέπραξεν, οὐδὲν δυνήσιν· οὐδ' ἐπεγεῖρει πρὸς ζῆλον οὐδένα, καὶ ζημιοῖ τοὺς ἐνταῦθεν ἐσομένους βελίου; καὶ τίσει δίκην πρεπόντως τὴν δίκην ἐπὶ τοῦ μέλλοντος.

ac propterea debitas aliquando, ut par est, persolvat.

κζ'. Εἰ δὲ θεσμοὶ δοκεῖς εἶκιν τῆς νέας χάριτος, καὶ τούτοις Ἰσῷ; στηρίζων σαυτὸν τὴν ἐπάνοδον ἀπαγορεύεις· ἐγὼ σοι καὶ ἀπὸ τούτων παροίσσεται τὸ συνοῖσον, καὶ δεῖξω τὸ λυσίτελές ἦν ἀρτίως ἦκω γνώμην εἰρηγητόμενος, ἅτε μὴ προσφάτως εἰσφικισμένος, ἀλλ' ἐκ προγόνων σοι τελῶν εἰς τοὺς πιστοτάτους τῶν δούλων, καὶ περικαῶς πῶς ἂν εἶποις καὶ φιλῶν καὶ κηδόμενος. Φέρε τοίνυν φράσον, ὧ δέσποτα, τίνοι τῶν ἀπάντων ἀρέσκεις ἐν' αἰδί; πῶς δ' οὐχὶ τῆς ἐντολῆς ὑπερφρονεῖς, « Ἐκαστος τῷ πλησίον ἀρεσάτω, » λεγούσης; πῶς δὲ καὶ τῷ Θεῷ σαυτὸν ἐνταῦθα πείθεις ἀρέσκειν, τὸ σαυτοῦ μόνον ἐνταῦθ' ἐπιζητῶν, μὴδ' ἐκείνου μεμνημένος; ὡς « Μη τὸ σαυτοῦ ἕκαστος, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἐτέρου ζητεῖτω »; Τίνα δὲ καὶ σχολῆς ἂν ἀπολογίαν, ἐν οὐδενὶ τιθέμενος, οὐ μόνον τὴν ἀπὸ σοῦ τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν ἀναστρεφόμενην ὡσπερ ἐν κύκλῳ πρὸς σὲ σωτηρίαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· « Ὁ ἐξάγων ἄξιον ἐξ ἀναξίου, ὡς τὸ στόμα μου ἔσται. » Καί· « Ὁ ἂν ἀμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ἐπιστρέψῃ, καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν. »

κη'. Ἀλλ' ὁ μὲν πονηρὸς ἄτε καὶ Γραφῶν ἐμπειροῦ, οὕτω μακρηγορῶν, καὶ κύκλῳ περιβαλλόμενος, τὸ καλοῦ τῆ καὶ πονηροῦ ξύλον ὡσπερ ὑπεδείκνυ καὶ νῦν τῶ γενναίῳ, καὶ τοῦ τῆς ἡσυχίας παραδείσου κακοῦργως ἐξωθεῖν ἐσπευθε· τῷ ἔδ, τὸν ἐφιζάνοντα φωράσαντι δόλον, καὶ τῆς σκευῆς τε καὶ σκαιωρίας οὐκ ἀνενηνοητῶ γεγονότι, μικρὸς ἀπέχρη λόγος, καὶ τὸ κράτος αὐτόθεν κατα-

* Matth. v, 16. * Rom. xv, 2. ° I Cor. x, 24.

7 Jerem. xv, 16. * Jac. v, 20.

κράτος ἀνήγεται. Γεγονότεργ γὰρ κατὰ τοῦ δολίου Α oratio, qua et adversarii vim vi repulit. Nam elata
 φωνῆ χρησάμενος, τὴν αἰτίαν ἡμῖν τῆς ἐπὶ τὸ
 κρεῖττον ἐπαυδίου, τὴν Θεοτόκον, ἐπιβοᾷται· κί-
 κλινῶς ὡς εἶδῃ μὴ λαθῶν, ἐκυτὸν ἀφαιρίζει, τὸ τῆς
 ὑποκρίσεως ἀποδῶς προσωπίων, καὶ τὸ τῆς αἰσχύ-
 νης εἰκότως ἀνυποδῶς· ὁ γὰρ ἀποδειλιάσα· μὲν
 πρὸς τὴν ἐκ τοῦ φανεροῦ συμπλοκὴν, δόλῳ δὲ
 τὴν νίκην κλέψαι πειρώμενος, εἶτα φωραθὲς,
 τὴν πρῶτην εὐθὺς ἠτῶμενος, τοῦ δράματος οὐχ
 ἐκῶν εἶναι μετ' αἰσχύνης ἀφίσταται, καὶ τῆ φυγῆς,
 τοῦ τροπαίου τοῖς ἀντιπάλοις παραχωρεῖ, συνέ-
 σαι μόνη τὸ κατ' αὐτοῦ κράτος ἀναδεδείκμενος εὐ-
 χερῶς.

κθ'. Οὕτως ὁ νοῦ καὶ φρενῶν ἐπιβολώτατος
 οὗτος Πέτρος, διὰ βραχείως τῷ πονηρῷ δοῦς περίφ
 ἐκμαθεῖν, ὡς οὐκ ἀνεπιγνώμων τῶν αὐτοῦ τεχνα-
 σμάτων, δι' ἐνὸς ἀθλοῦ πάσης ἀρετῆς ἀποδείξας
 ἐναργεῖς ἐξήνεγκε. Τῷ μὲν γὰρ συνεωρακέναι τὸν
 λόγον, ἥκιστα δὲ τῷ τῆς κακουργίας εὐπρεπεῖ πα-
 ρασυρῆναι, δὴλός ἐστιν εἶπερ τις καὶ φρονήσεως
 ἐπιειλημμένος. Ἐπεὶ δὲ διὰ τῶν τῆδε μὲν ἡδέων
 ὡσπερ συνσεκασταὶ τὸ δέλεαρ, τῆς ἐπ' ἐρημίας
 διαίτης τὸ σκληρὸν ὑπομαλάττον, καὶ πρὸς τὴν ἐν
 τῷ κόσμῳ βροτώνην ἐκκαλοῦμενον, ὁ δὲ, τῆς μὲν
 ὑπερόπτης ἀκριθῆς ἐφάνη, τὸν δ' ἐπίπονον καὶ
 τεθλιμμένον ἀνθελόμενος βίον, ὁμοῦ τε σωφρο-
 σύνην ἔδειξεν ἀσκήν, καὶ τὴν ψυχὴν ἀνδρείως
 ἀναπέφυγε. Τὸν μόντοι πονηρὸν, πονηρῶς τὴν
 δουρασίαν ὑποτιθέμενον ἐκαίνην γνώμην ἀπωσάμενος,
 Θεῷ δὲ τῷ φύσει Δεσπότη καὶ Δημιουργῷ πειθί-
 νιον νεύμας ἑαυτὸν, δικαιοσύνης φέροισ' ἂν οὐκ
 ἀπεικόντως δόξαν.

contra doli architectum usus voce, causam nostri
 ad meliorem statum reditus, Deiparam dico, in-
 elamat : et continuo ille, ut vidit se agnatum esse,
 evanescit ; exutus larvata persona, et confusione (ut
 par erat) plenus. Quisquis enim aperto Marte con-
 gredi metuit, ac sibi elam per dolum parare victo-
 riam conatur ; ubi deinde deprehensus, primo sta-
 tum congressu vincitur ; invitus eum dedecore ex
 arena recedit, ac fuga sua adversariis, sola pruden-
 tia facilem de ipso victoriam reportantibus, tro-
 phæum erigit.

29. Ita Petrus animi mentisque compos, brevi
 tempore nequam adversarium compulsi experientia
 discere, non se nescire illius verutias ; et unico
 certamine virtutum omnium præclarum specimen
 edidit. Nam quod insidias detexerit, ac malitiæ de-
 cora, ut proponeretur, specie nequaquam delusus
 sit, manifeste ostendit ipsum, si quis alius, pru-
 dentia prælitum fuisse. Quod vero hinc illecebræ,
 viro sancto propositæ, ex hujus sæculi voluptatibus
 veluti concretæ essent, possentque æperum ermi-
 ticæ vitæ institutum lenire et ad felicitatem mun-
 danam evocare ; inde sanotus illarum quidem egre-
 gius contemptor apparuerit, laboriosam vero ac
 miseram vitam iis prætulit ; indicium est, eum
 simul et temperantia excelluisse, et animi fortitu-
 dine enituisse. Quod denique nequissimum, iu-
 ripiam illum mentem suggerere nequiter conantem,
 repulerit ; Deo autem, quæ natura tota Dominum
 atque Creatorem clamat, obsequentem sese præ-
 stiterit ; ei laudem justitiæ non immerito tribuit.

CAPUT VI.

Quartam tentationem dæmonis, angelum mentis, vincit humilitate ; ac donis cælestibus cumulatur.

λ'. Ἀλλὰ γὰρ οὐδ' οὕτως, ὁ πρὸς ὅ τι τῶν κα-
 λῶν διηνεκῶς ἀσπόνδως ἔχων, ἡσυχάζειν ᾤθη
 δεῖν· ὡ τῆς μορίας ! δὲ οὐδ' ὡ ; νήπιος, ὁ φασίν,
 ἔγνω παθῶν· μᾶλλον δ' ὡ τῆς ἀπονοίας ! αὐτὴ γὰρ
 δταν ἀπὸ τῶν ἐκδάντων ἐλεγχθῆ, κεναῖς ἐλπίσι
 φουστᾶται, τὴν ἔπειτ' ἐσομένην ὄνειροπολοῦσα νίκην.
 Ἄλλ' οὐχ ὁ τοῦ Θεοῦ θεράπων Πέτρος οὕτως, ὁ καὶ
 τηλικούτων ἀρετῶν τε καὶ τροπαίων στεφανίτης
 φανείς· ἀλλ' ἐπὶ Θεὸν τὸ πᾶν ἀναφέρων, καὶ τὴν
 ἐκαίθειν ὑπὲρ τῶν μελλόντων θαρρόντως βοήθειαν
 ἐξεκαίειτο. Καὶ οὕτω ταπεινώσει μὲν ἐρηρησμέ-
 νος, οὐδὲν ὑπὸ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλθοῦσης νίκης
 παραβλάπτεται τὸν λογισμὸν· ἐλπιδί δὲ χρώμενος
 ἀκατασχύντω. πρὸς τὴν ἐπιφερομένην ἀποδύ-
 εται πείραν· ἔνθεν τοι καὶ ταύτης ἐκ πολλοῦ τοῦ
 περιόντος ἀναδείκνυται κρεῖττων, ὡς ὁ λόγος ἔχει
 δειλώσειν.

λα'. Ὁ γὰρ Πρωτεύς πολυμορφότερος, ἢ πολυ-
 κέφαλος ὕδρα, ὁ πρὸς τὸ παράγειν ἀμηχάνως
 εὐμήχανος, τοῦτο μὲν πρὸς ἄλλο πᾶν εἶδος ἐπη-
 ρείας ἀπειρηκῶς, τοῦτο δὲ τὴν τοῦ ἀνδρός διὰ
 πάσης ἀρετῆς ἀγωγὴν, καὶ τὸ τῆς πολιτείας ἡκρι-
 σωμένον, καὶ διαφερόντως ὕψηλόν τε καὶ παρηλ-

30. Ille, qui quicquid honestum est irreconcilia-
 bili prosequitur odio, neque post ista quidem ces-
 sandum sibi putavit. O insaniam ! quod ne quidem
 ut puer, sicut animi, malo doctus est ; aut potius, o
 insolentiam ! Hæc enim, cum optato rerum suarum
 eventu frustrata est, inani spe tumescens, obvenc-
 turam sibi deinde victoriam vane imaginatur. Non
 sic Dei famulus Petrus, qui tantarum virtutum ac
 victoriarum coronis conspicuus, omnia sua in Deum
 referrebat ; et hinc ejusdem operam in futurum si-
 denter implorabat. Atque ita factum est, ut humi-
 litate quidem fultus, ex reportata victoria nullum
 animi detrimentum faceret : spe vero, quæ non
 confundit, erectus, ad imminentem porro tentatio-
 nem accingeretur ; eaque longissime superior appa-
 ruerit, uti sequens oratio palam faciet.

31. Nam nequam ille, multififormior Proteo, illo
 multiceps hydra, ille ad seducendum etiam ea quæ
 seduci non possunt, promptus ; tum quod cæteras
 omnes nocendi artes desperaret valituras, tum quo
 conspiceret viri sancti conjunctum cum omni vir-
 tutum genere institutum, et exquisitam vivendi ra-

tionem, nec non demissa in summa perfectione humilitatem; hinc spem concepit auferendi inviolabilem ejus thesaurum. Ille igitur, qui ex olim a luce depulsus recesserat, et in tenebras misere commutatus fuerat, ut Petrum in similem calamitatem pertrahat, lucis speciem assumit, angelum lucis simulans, sicque sanctum adit, mendaci suo lumine lucernam, ex veræ primæque lucis participatione accensam, exstincturus. Illic autem accedens, coram in faciem illum alloqui non audeat, gravissimum ejus vultum veritus: sed specui forinsecus adstans, per ostiolum vocem intra immittit, blando sermone suo fisus. Inde igitur sanctum salutans: Viriliter age, inquiebat, et confortare, Petre. Hoc autem considerante atque adeo interrogante quisnam iste esset, ac unde talia loquens veniret? Subjunxit ille continuo: Princeps militiæ sum ego Domini gloriæ: venio autem significaturus, quam in cælis tibi pro toleratis huc usque laboribus mercedem comparaveris; et simul docturus quid deinceps agendum tibi supersit.

32. Scias igitur velim, exercitatione sancta atque tolerantia te omnibus qui hactenus fuerunt autecellere, atque adeo majora tibi præmia jure merito munere. Jejunat quidem Elias, sed quadraginta tantum dierum curriculo: tu vero septimum jam annuum hic agens sine cibis humanæ vite propriis perstas. Daniel cum feris mirabiliter versatus est; attamen cum paucis, et tempore non longo: tu vero et longo tempore et cum multis colibitas. Si tolerantiam quoque Jobi miretur quispiam; cogites cum non sua sponte sustinuisse malorum incussum: tu vero inhospita loca tanto tempore voluntarie incolis, varii generis pluribusque tentationibus exagitatus; et nondum animum despondisti. Unum nunc desideratur, ut homines conservatione tua meliores reddas, eosque a rebus terrenis abstractos in numerum transferas cælestium civium, aspiciens in exemplum, quod Christus est; a quo et ego nunc missus celeri volatu adsum. Hic post illam in monte athleticam moram reversus, homines frequenter convenit, ac leges eis præscripsit salutares. Si vero etiam suspiceris, huc me advenisse non ex numine divino: manifesto tibi comprobabo argumento, a Deo missum esse. David namque, mirabilium divinatorum præco, sic Deum ipsum alloquitur: « Tu siccasti fluvios Ethan⁹; » illos videlicet fluvios, qui jugiter manarunt, non qui torrentis a. Instar recenter proruperunt. Et alio Psalmorum loco: « Posuit fontes aquarum in desertum, et exitus aquarum in¹⁰ sitim, a malitia habitantium in eis¹⁰. » Quapropter in signum, te quoque non amplius Deo propitio commorari hic posse, quæ præter illuit aqua, ipso per me jubente, defecit. Curaverat autem fertilis ille talium commentorum, per alium nequam spiritum, aquam illam prius retro

λαττωμένον τεθεαμένους, έντεύθεν ήλπισε συλφσειν τον άτυλον εκείνου θησαυρόν. Ο τολύου έπούρσει φωτός ήλλοτριωμένος, και πρὸς σκότος άθλίως μεταβαλών, ύπερ του τον όμοιον τῷ Ηέτρω προσπίψασθαι μῶμον, φωτός άναλαμβάνει σχήμα, και φωτός άγγελον ύποκρίνεται, και πρόσσεισι τῷ άγίῳ, τῷ κατεψευσμένῳ παρ' έαυτῷ φωτι, την έκ του άληθινοῦ και πρώτου φωτός ήμμέντη έντως λυχλίαν άποσβέσαι περιρώμενος. Καί δὴ προσελθών, την μὲν κατά πρόσωπον όμιλίαν άπαγορεύει, την κριτικωτάτην εκείνην όψιν ύφορώμενος· τῷ σπηλαίῳ δὲ έξωθεν έφρασώς, διὰ τῆς θυρίδος ώμίλει τῷ τῶν λόγων εὑπροσώπῳ θαρβῶν. Έπειθεν τολύου τον όσιον άσπασάμενος, Άνδρίζου και Ισχυε προσεφώνησε, Πέτρε. Του δὲ διασκεψαμένου τε και έρομένου τις εἰη, και θθεν ό τῷ πρόσρημα δούς; εκείνος εὐθύς ύποτυχών· Άρχιστρατήγός εἰμι, φησι, Κυρίου δόξης· ήκω δὲ σοι εθλίωσων την έν τοῖς έπουρανόις τεθησαυρισμένην ύπερ των άχρι τήμερον πεπονημένων άνοιδῆν· έμα δὲ σοι και διδάξων, ό τί ποτε τούτεῦθίν σοι πρακτέον.

λβ'. Εῦ Ισθι τοιγαροῦν, άσκησει τε και καρτερί·, τους πρὸ σου πάντας ύπερευγώνων, και μειζόων προσηκόντως τευξόμενος βραδείων. Νηστεύει μὲν γάρ Ηίλιος, αλλά τεσσαράκοντά που ήμερών περιόδον· σύ δ' ένταῦθ' έξδομον έτος έλικων, άνθρωπίνης άγευστος διατελεις τροφῆς. Δανιήλ θηρσί συνήλθε θαυμασίως· άλλ' όλίγοις δὴ τισι, και επ' όλίγον· σύ δ' επὶ πολύ τε, και πολλοῖς. Εἰ δὲ και του Ιώδ θαυμάζοι τις την καρτερίαν, άλλ' άκούσιοι; ήν έπιφορά· σύ δ' εκών τοῖς άοίκοις· επὶ τοσοῦτον έπιχωριάζων, πολυειδῆσι και ποικιλοτέροις περιπίπτων πειρασμοῖς, οὐκ άπειρηκαί. Έν ήῃ σοι λείπεται· τοῖς άνθρώποις συγγενόμενον, βελτίου; αυτούς άπεργάτασθαι, και τῆς γῆς άνασπάσαντα, των ούρανών άποθεξίαι πολίτας, πρὸς παράδειγμα βλέποντα, παρ' οῦ και αύτῆς άρτίως τυγχάνω καταπατάμενος, Χριττων, δε μετὰ την επ' όρους εκείνην έναχώνιον διατριδῆν, επανήκων τῷ πλήθει των άνθρώπων συνεγένετο, νόμου; σωτηρίου; εκτιθείς. Εἰ δ' ύποπτεύεις μου την παρουσίαν, ώς άθεσά γεγενημένην, έγώ σοι τεκμήριον έναργῆς· επιδείξω του πεμφθῆναι πρὸς Θεοῦ. Δαβιδ μὲν γάρ ό των αύτου θαυμασίων ύφηγητῆς, πρὸς τον Θεόν αυτόν φησι, « Σύ έξήρανας ποταμούς· Ηθαν, » δηλονότι τους άεννάους, και μη προσφάτω; χειμάβρου τρόπον άναδεδομένους. Άλλαχού δὲ και των ψαλμών, « Έθετο πηγὰς ύδάτων εις έρημων, και διεξόδους ύδάτων εις δίψαν, από κακίας των κατοικούντων έν αύτοῖς. » Καί εἰ τολύου, παρὰ τὸ θεοφιλεῖς μηκέτ' εἶναι κατοικεῖν ένταῦθα, τὸ παράρθεν ύδωρ, αύτοῦ δι' έμου κελεύσαντος, άπέλιπε. Τουτο δ' ήν ό περιττός τῆς τοιαύτας επινολας προανηχαιτίσας, έτέρῳ πονηρῷ πνεύματι.

⁹ Psal. LXXIII, 15. ¹⁰ Psal. CVI, 35.

λγ'. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ τῆς ἀρετῆς ἄκων ἐπαί-
 νέτης ἦν ὁ τῆς κακίας σφοδρῆς, καὶ πιθανῶς ὅτι
 μάλιστα προῆγε τὸν λόγον, ἔν' οὕτως εἴπω, πολὺ τὸ
 μέλι τῶ δηλητηρίῳ παραμιγνύς, καὶ σημεῖον εἰς
 πίστιν ἐπεδείκνυ, τὴν πρὸς τὸ μὴ ὄν δοκοῦσαν
 ἐκχωρηῆσαι πηγῇν. Ἄλλ' ὅστις ἦν, ἥκιστα τὸν
 μέγαν ἐλάτθανεν; Οὐκ οὐκ· οὐδὲ χιλκὸς χρυσοειδοῦς
 περιτακέντος ἄνθους, εἶτα τῇ Αὐδίᾳ προσαγόμενος
 λήσει· βάσανον γὰρ ὁ θεὸς Πέτρος εἶχεν ἀκριθῆ
 τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, τῇ πρὸς Θεὸν νεύσει κεκαθα-
 ριζόμενον. Καὶ τοίνυν συνελθὼν τὸ ἔργον, μετρίωτε-
 ρον ἐπηρμένον ἐκείνον ὁρῶν καθιζει, καὶ μι-
 κροῖς μακρῶν ἰποδιοπομπῆν τὸν φένακα λόγοις·
 Ἄνάξ ὁ εἰμι, λέγων, ἀγγελικῆς θέας ἔγωγε· πῶς
 δ' οὐ; φησὶν, ὅς παρὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἀνθρώπου;
 ἔφυγον τε καὶ φεύζομαι διὰ τέλους, ἀνάξιον ἐμαυ-
 τὸν γνοῦς τῆς μετ' αὐτῶν διατριβῆς, ὡς εὐτελέστε-
 ρον ἢ κατ' αὐτοὺς ὄντα, καὶ τὸ τοῦ Προφήτου φάναί,
 οἷα ἄνθρωπον.

λδ'. Ὁ μὲν οὖν, ἰδιαίτατον τι κρίμα, κατὰ τὸν
 Ἀπόστολον, τὸν τύπον ἔχων, τὴν ἐναντιοτάτην τοῦ
 ἀγίου μετρίωτα μαθημάτων φέρων, ἢ τάχους εἶχεν,
 ἡλλοιοῦτο καὶ ἀπεδίδρασκε· Θεὸς δὲ, ὁ τοῖς ταπει-
 νοῖς διδοῦς χάριν, ἐπεμέτρεῖ τῷ Πέτρῳ δαψιλῆ τὴν
 χάριν, οὐκ ἐν τῷ μέλλοντι μόνον αὐτὴν αὐτῷ τα-
 μειουόμενος, ἀλλὰ τῆς ἀποκειμένης; ἐχέγγυον ὡσπερ
 ἀβραάμωνα κἀνταῦθα προδεικνύς· τὸν ἐντεῦθεν γὰρ,
 ἀνεπηρέαστος δικαίως ὁ μέγας διετέλει τὸν βίον
 ἀνύπτων. Ὡς γὰρ αἱ τῶν ὑψηλοτάτων ὀρέων κορυ-
 φαὶ πνεύμασιν ἤττον περιπνέονται, τῇ τοῦ οὐρανοῦ
 περιφορᾷ συγκινουμένου τοῦ περὶ αὐτὰς ἀέρος,
 ἢ μέχρι καὶ ἐς αὐτὰς διὰ τῶν συνεχῶν καθιχνου-
 μένη, τῆς κάτωθεν τῶν ἀνέμων ὀρμῆς τε καὶ γε-
 νέσεως ἐπικρατετέρα δεικνύται· τὸν αὐτὸν δὲ
 τοῦτον τρόπον, καὶ τοῦ Πέτρου νῦν ἐπὶ τὴν ἄσπτον
 ὡσπερ σκοπιὰν πάσης ἀρετῆς, δηλονότι τὴν ταπει-
 νωσιν ἀναδεδραμηκότος, καὶ τοῦ ἀνωτάτου πνεύ-
 ματος ἐμπνεουμένου τε καὶ περιπνευμένου χάρισιν,
 ἢ τῶν πονηρῶν πνευμάτων φάλαγγ κατὰ που
 παρῆται προσηκόντως, καὶ ἀπελήλαται, τῶν πε-
 ρῶν αὐτοῖς, ὡς τήκεται κηρὸς, ὑπὸ τοῦ θεοῦ διαλυ-
 θέντων πυρὸς, ὡσπερ φασὶ καὶ ταῖς ὑπ' ἡλίου θερ-
 μοτέροις προσβολαῖς, τὴν κατὰ τοὺς μύθους Ἰκάρου
 μηχαίην.

λε'. Ἀλλὰ γὰρ ἡ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐπίπνοια,
 τὰς κακούργους ἀπωσαμένη δυνάμεις, καὶ τοὺς
 ἀγαθοῦργους ἀντεπιφέρει λειτουργοῦς, καὶ ἄρτι
 τρέφει, τὸν ἐπὶ γῆς αὐτῆς οὐχ ἤττω τῶν ἄνω λει-
 ουργῶν, ταχταῖς ἡμερῶν περιόδοις δι' ἀγγέλου
 κομιζόμενον. Ἦλια μὲν γὰρ κίραξ τὸ μισότεκνον
 ὑπηρετεῖτο ζῶον, σύμβολόν φασὶ τοῦ πρὸς τὸ ὁμί-
 φρον ἀσυμπαθοῦς· Πέτρῳ δὲ, τῆς κατ' ἀγγέλου
 πολιτείας, ὁ διακομιστῆς ἄγγελος, ἄγγελος σαφής·
 Ὡς καὶ τὸ μάννα τῷ γενναίῳ ἐπιδείκνυσιν, αὐτοφυῆς
 ἡμῶν τε καὶ πολυειδὲς ὄψον, ἅτε τῇ τοῦ μεταλαμβά-
 νοντος ὀρέξει, τὴν γευστὴν ποιότητα συμμετάδελ-

33. Verum enim vero tametsi malorum artifex,
 vel invitus fuerit laudator virtutis, et quam aptis-
 simam ad persuadendum orationem protulerit, mul-
 tum mellis, ut ita loquar, veneno miscens, insuper
 et signum ad fidem faciendam addiderit, efficiendo
 ut fons evanuisse sit visus; an ideo, quis esset,
 magni virum latuit? Minime vero; nec enim
 latere poterit aes, circumfuso auri flore illitum,
 posteaquam Ly.lio lapidū adnotam, fuerit: Lydium
 namque lapidem præstantissimum habebat divinus
 Petrus oculum mentis, recta in Deum intentione
 purgatum. Fabulam itaque intelligens, modestia sua
 superbum illum subito confundit, paucisque verbis
 impostorem procul amandat: Indignus, inquit,
 ego sum angelica visione (qui enim aliter fieri pos-
 siii?) ego qui etiam hominum conspectum fugi et
 fugere nunquam desinam: cum me indignum cog-
 noscam conversatione ipsorum, ut pote viliorum
 conditione humana, atque (ut verbis Prophetæ lo-
 quar¹¹) non hominem.

34. Ille igitur, qui propriiissimum aliquod judi-
 cium, ut Apostolus ait, superbiam habet, contra-
 riam sibi modestiam viri sancti nullatenus ferens,
 quam celerrime potuit, deposita larva fugam cap-
 passivit. Deus autem, qui humilibus dat gratiam,
 uberem ejus mensuram etiam Petro contulit, sed illic re-
 positæ securitatem, velut arhabonem ei in hoc sæ-
 culo præstans. Ex illo namque tempore contumeliis
 diabolicis liber, juste perfecteque vir magnus vi-
 tam peregit. Quemadmodum enim summorum mon-
 tium cacumina ventis minus obnoxia sunt, quod
 aer illis circumfusus una cum cœli circuitu moveat-
 tur (circuitum autem illum, per continuationem
 usque ad ipsa cacumina pertingentem, validiorem
 esse, quam impetum ventorum inferno ortorum,
 manifestum est); eodem plane modo, cum Petrus
 jam in invisibili omnium virtutum, ut ita loquar,
 speculam, videlicet humilitatem, evasisset, ac
 cœlestis spiritus gratia afflatus perfatusque esset;
 nequam spirituum cohors merito in inferiorem
 quemdam locum dimissa abactaque est, alis eorum
 dissolutis ab igne divino, non secus ac cera liquescit;
 et, ut fabulæ referunt, dissolutæ fuerunt Icarī per-
 næ ardentioribus solis radiis.

35. Nempe divini spiritus favos, spiritibus ma-
 lorum machinatoribus repulsis, eorum loco bene-
 ficis submitit, ministros; ac virum, etiam dum in
 terris versabatur ministris cœlestibus non inferio-
 rem certis dierum intervallis enutrivit, pane ab
 angelo delato. Eliæ quidem ministravit corvus,
 quæ volueris pullos suos odio prosequitur, quod
 symbolum notasse, aiunt, immisericordem ejus in
 contribules animum: Petro vero, angelicæ con-
 versationis viro, minister angelus, et quidem ma-
 nifeste angelus, ædest, qui illi etiam manna exhibet,
 sponte natum et varii saporis opsonium, utpote

¹¹ Ps-l xxi, 7.

quod pro vario manducantis appetitu variam saporis speciem semper ingerebat. Versabatur itaque magnus Petrus, velut in paradiso ac terris altiore loco tenuia quedam indicia retinens suæ cum rebus inferioribus ac terrenis communionis; vitam, re familiari, curis, negotiis, et (quod caput est) turbidis cogitationibus vacuam agens; atque puris animi moribus ac visionibus spiritualibus quotidie gaudens, et deliciis affluens.

CAPUT VII.

A venatore inventus, ei seriem vitæ suæ exponit; et cupientem illi manere, domum remittit.

36. Cum hoc modo annos sex et quadraginta feliciter peregisset, soli Deo vivens, solumque contemplans, ab eoque solo vicissim contemplatus et enutritus, tandem, sub ipsum vitæ, quod aiunt, occasum, uni soli homini, eum videre, superna providentia contigit. Venator is erat, qui dum venationi operam dans, per saltum oberrat, eumque prædæ diligentius indagandæ causa late circumspicit, prodit ante oculos cerva, visu pulchra, atque ejusmodi tum magnitudine, tum pinguedine, ut allicere atque adeo trahere ad persequendum se posset cupidinem venatoris. Talis igitur illic cerva alicunde e loco prosiliens progrediebatur, atque admodum lente, veluti de industria, semper fugitans, præcurrebatur venatori, prædæ inhiant; sicut nec in manus, nec intra teli jactum veniret, neque vero ita procul subduceret, ut capi non posse videretur. Hoc modo in multam diem cerva fugiebat, fugabat venator; aut verius dicam, illa ducebat, iste sequebatur. Illa enim venatorem ad sanctum perduxit, iste concitato cursu antrosum properans, oculis animoque e prædâ pendebat. Deinde videns repente hominem, perquam canum, squalentem, sordentemque, corrugatum, et omni operimento nudum, continuo in fugam repente se coniecit, metu correptus. Inexpectata enim visio, tamen non admodum terrificata sit, nata est animam viri fortis in deserto percellere ac dejicere.

37. Cum ergo ille, timoris stimulo actus, pedem retro ferret, elata voce exclamans vir Dei: O homo, et ego homo sum, inquit: confide igitur, et omissa fuga, redire ad nos nullus dubita. Fortassis enim te hodie huc misit Deus, ut rerum a me gestarum auditor sis. Venator, tali voce percepta, primum quidem ad se ipse, deinde ad sanctum rediit; ejusque gesta diligenter ac suppliciter exquirens, a capite ad calcem perdidit omnia: quæ causa ad meliorem vitam instituendam stimulaverit, quis exitus secutus sit, qualiter vitam in monte instituerit, quomodo ad perfectionem ascenderit, quas dæmonis tentationes sustinuerit, quæ illo devicto tropæa crexerit, quam multis a Deo donis ac gratiis cumulatus fuerit. Hæc ille omnia cum audivisset, ac dæmonem reversus esset, salutaris hujusce narrationis alios quoque participes facit: quæ etiam a parentibus ad filios, tanquam præclara hæreditas, transmissa descendit, et tandem ab aliquo

Α λουσαν ἀεὶ παρέχον. Ἐξή τοίνυν ὁ μέγας ὡς ἐν παραδείσῳ, καὶ τῆς γῆς ἐξηρημένῳ χωρίῳ, μικρά τινα σύμβολα φέρων τῆς πρὸς τὰ κάτω καὶ τὴν γῆν κοινωνίας· ἀσκευον, ἀπεριμέριμνον, ἀπραγμάτευτον, καὶ, τὸ μέγιστον, ἀπάνταστον ἀγων ζωῆν· ἀπλαῖς ἐπιβολαῖς τοῦ νοῦ, νοσροῖς ὁσημέραι θεάμασιν ἐντροφῶν καὶ γαννύμενος.

λς'. Ἄλλ' ἐν τοῦτοις οὕτω· εὐδαίμονιος· ἐξ ἐπιθιούς ἔτη πρὸς τοὺς τεσσαράκοντα, θεῶν μόνῳ καὶ ζῶν καὶ ὄρων, καὶ ὑπ' αὐτοῦ μόνου καὶ τρεφόμενος καὶ ὀρώμενος, ὕστερον ἐπ' αὐτάς, θ' φασί, τὸς τοῦ βίου δυσμάς, ἐνὶ μόνῳ τῶν ἀνθρώπων κρείττονι προνοίᾳ θεατῆς ἐγεγόνει. Κυνηγῆτης οὗτος ἦν· ἢ δὴ θηρωμένῳ, καὶ τὰς λύχμας περινοστοῦναι καὶ κατ' ἀγρὰν ἀκριθέστερον περισκοποῦναι τὴν ὕλην, πείραν ἀρπάσαι, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔλαφος ὑπεκδύσα, καλῆ μὲν ἰδεῖν, ἰκανὴ δὲ θέλξει τε καὶ πρὸς τὸ μεταδιδῶκεν ἐπάροις θηρατοῦ ψυχὴν, τοῦτο μὲν εὐμεγέθης, τοῦτο δὲ κατάσταρκος οὔσα. Τοιαύτη τοίνυν ἐκεῖθεν πύθεν τοῦ ἄλλου προαλλομένη, προήει· καὶ καταθραχὺ λίαν ἐπίτηδες ἀεὶ διαφεύγουσα, προήγης τὴν θήραν ἐραστὴν, μήτ' εἴτω γινομένη χειρῶν ἢ βελῶν, μήτ' ἐκτὸς οὕτως, ὡς δόξει μὴ θηράσιμος εἶναι. Καὶ οὕτως ἐπιπολὺ τῆς ἡμέρας ἢ μὲν ἐφευγεν, ὁ δὲ ἐδίωκε· μᾶλλον δὲ, ἢν' εἴτω ταληθῆς, ἢ μὲν ἤγειτο, ὁ δ' εἶπετο· τῷ γὰρ ὄσιῳ φέρων τὸν ἀνδρὰ παρέστησεν, ὃς ἀκρατῶς ἐπὶ τὸ πρόσω σπεύδων, ἤμα τε καὶ νοῦν τοῦ θηράματος ἐξηρητημένος. Εἶτ' ἐξέλιφνης ἀνθρώπων εὐ μάλα πολλὸν ἰδὼν, αὐχμῶντα, ρυπῶντα, κατεβρόκνωμένον, πινυτὸς περικαλύμματος ἐστερημένον, πρὸς φυγὴν εὐθύς· ἐπράπετο περιόδης γεγονῶς· ἀπρσδόκητος γὰρ ἐπ' ἐρημίᾳς θεῖα, κἄν μικρὸν δεῖμα φέρῃ, δύναται πατάξει ψυχὴν ἀνδρός· καὶ δουλιύσασθαι.

λς'. Ὡς οὖν ἐκεῖνος, φόβου κέντρῳ νυγεῖς, εἰς τοῦμπάλιν ἐπεστραμμένος ἦει, γεγωνὴν ἀναθεήσας ὁ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος· Ἄνθρωπός· εἰμι καὶ αὐτὸς, φησιν, ἀνθρώπε. Θαρήρων οὖν, καὶ τῆς φυγῆς ἀπέμμενος, ἐπανήκειν πρὸς ἡμᾶς προθυμήθητι· Θεὸς γὰρ ἴσως ᾧδὲ σε, τὴν κατ' ἐμὲ τῆμερον ἀκρατὴν ἐσόμενον, ἐπεμψε. Τῆς φωνῆς οὖν ὁ κυνηγῆτης αἰσθόμενος, καὶ πρῶτον μὲν εἰς ἑαυτὸν, εἶτα καὶ τὸν ὄσιον ἐπανεθῶν, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν πρὸς ἀκρίθειαν μεθ' ἱκεταίαν ἐξετάσας, καὶ οὕτως ἐξ ἀρχῆς· ἀχρι τέλους ἐκμαθὼν, τὴν αἰτίαν τῆς ἐπὶ τὸ κρείττον ὄρμητος, αὐτῆς τῆς ὄρμητος τὴν ἐκδοσιν, τὴν ἐπὶ τὸ ἄγρω ἀγωγὴν καὶ ἀνάδοσιν, τὰς ἐκ τοῦ πονηροῦ πείρας, τὰ κατ' αὐτοῦ τρόπαια, τῶν ἐκ Θεοῦ χαρισμάτων τὸ πλῆθος, πάντων ἐλθῶν εἰς ἀκοήν, εἰθ' οὕτως οἰκαδ' ἀναλύσας, τοῦ σωτηρίου τοῦδε καὶ τοῖς ἄλλοις μεταδίδωσι διηγῆματος· ὁ δὲ κατὰ πατέρων υἱέων, ὡς περ ἀγαθῶ τινος κλήρου, παραπεμπομένου τε καὶ κατιόντος, ἤδη δὲ τινος καὶ

ἀνάγραφτον ποιησαμένου, μέχρι καὶ πρὸς ἡμᾶς εὐ ποιῶν ἤδη φθάνει· τῆ τε μνήμῃ νεάζον, καὶ τῆς ὀνησίμου δυνάμεως οὐχ ὑφειμένως ἔχων, πᾶσι παντοῦ παραδείγμα προκείμενος, καὶ βίου τοπαράπαν ἀπλανοῦς ἀρχέτυπος εἰκῶν, καὶ πάσης ἀρετῆς ἰδέα, πάσης κακίας ἀμύγης.

λη'. Ἄλλ' ὁ μὲν λόγος ἐπιτίθεται πρὸς τὸ τέλος· ἐγὼ δ' αἰσθάνομαι πολλὰ τὰ τῶν ἀναγκαίων εἰρησθαι παραλιπῶν, ὧν ὀλίγα προσθεῖς, καὶ ταῦτα τῶν μετὰ τὴν πρὸς Θεὸν ἐκδημίαν ὑπεργγμένων τῷ θαυμασίῳ, προσήκον ποιήσω τῷ λόγῳ τέλος. Μικρὸν οὖν αὖθις ἀναληπτέον. Τεθεσάμενος γὰρ ὁ κυνηγέτης ἐκεῖνος τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον, καὶ εἰς λόγους ἔλθων, καὶ γνοὺς αὐτὸ τοῦθ' ὡς ἀληθῶς ἔντα Θεοῦ ἄνθρωπον, μᾶλλον δ' ὑπὲρ ἡμᾶς φάναι, καὶ ἄγγελον ἀτεχνῶς Θεοῦ, καὶ μύστην τῶν ἄνω καὶ θεωρῶν· οὐ δεκάτας ἀπὸ τῶν ἐνότων ἐίδου, καθάπερ Ἀβραάμ πάλαι τῷ Μελχισεδεκ ἐντυχῶν· οὐδ' ἀπὸ τῶν οἴκοι τεθησαυρισμένων ὑπισχεῖτο κομίσειν, ἢ τὸ ἡμισυ τῶν ὑπαρχόντων πτωχοῖς διδόναι κατὰ Ζαχαῖον· ἀλλ' ὅλον ἑαυτὸν Θεῷ, καὶ τῷ κατὰ Θεὸν ἀνδρὶ παρέξεν ἤρειτο, ζημίαν ἠγούμενος τὴν ἐπάνοσον, καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ διάζευξιν οὐκ ἐπὶ νοῦν ἔχων. Ἐντεῦθεν, ταύτην ἐπαγγέλλω σοι χάριν, ἔλεγε, θειοτάτη μοι κορυφή, παραδέξασθαί μου τὴν συνοικίαν, ἵν' ὑπὸ σοὶ διδασκάλῳ ταττόμενος, τὸ λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἀσφαλῶς κατὰ Θεὸν βιώσω, δυνηθεὶς διαβρῆναι τὰς ποικιλίας τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων ἐνέδρας, καὶ πρὸς αὐτὴν φθάσαι Θεὸν, τὴν κοινήν τῶν εὐ βεβιωκότων ἀνάπαυλαν· ὃς καὶ προσδραμεῖν αὐτῷ πάντας διακελεύεται, καὶ προσιδντας προσίεται φιλοφρόνως, καὶ τῶν μειζόνων ἢ κατ' ἐλπίδας ἀξιοῖ. Γενοῦ τοίνυν κἂν τούτῳ μιμητῆς τοῦ Δεσπότη, καὶ τὴν ἐμὴν μεθ' αὐτοῦ ἀπαξίωσης εὐτέλειαν. Οὐ γὰρ ἔτ' ἀνέχομαι σοὶ τῆς θείας ἀποσχέσθαι, τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε· σοῦ γὰρ εἰ διασταίην, ἀβίωτον οὐκ ἀπεικώτως ἔλκυσμα βίον· ὡς περ εἰ θησαυροῦ μετέχειν ἐξῆν, καὶ θησαυροῦ τῆς γῆς ἀπάσης τιμιωτέρου, εἴτ' αὐτὸς ἐκὼν ἑμαυτὸν ἀπήγαγον, στερήσας τῆς καλῆς μετουσίας.

λη'. Ἄλλ', Οὐχί, φησὶν ὁ καὶ τὰ πρόβῳ προβλέπων οὕτως· Πέτρος· μηδ' οὕτως, ὡ οὕτως, ἀρετίως διανοοῦ. Σοὶ γὰρ δὴ καὶ σύζυγος οἴκοι κἀθηται, καὶ προσήκοντες κατὰ γένος ἐπιτετράφονται, καὶ προσέτι πρόσσεστιν οὐσία πολλή, πολλῶν πενήτων ἐμπλήσαι· δυναμένη γαστέρα. Ἄγε δὴ μοι, φίλον τέκνον, βοηθὸς ἐπανεληθῶν γενοῦ κατὰ τῆς ἐνδείας, τοῖς ὑπὸ ταύτης ἀφειδῶς πιεζομένοις, καὶ μὴ ἀνήσει; ἔπαρκεῖν αὐτοῖς, ἄχρι καὶ σαυτὸν ἐν ἴσῃ καταστάσει μοίρη. Τότε γὰρ ἴσως εὐ ποιῶν ἐπὶ τὸν αὐχένα τὸν Χριστοῦ ζυγὸν ἀναθήσει· « Πτωχοὶ γὰρ, ὡς αὐτὸς εἶπεν, εὐαγγελίζονται· » προσέχη δὲ σαυτῷ, καὶ ταῖς γῆναις ὑπόση δυνάμεις ἠδοναῖς τε καὶ μερίμναις ἀποταξάμενος, παράμενον τρεῖς ἔτη ἐν τῇ σῆ καρδίᾳ τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην, τὴν ἐπ' ὀνόματι τούτου μελέτην, τοῖς ἐν κρυπτῷ τῆς ψυχῆς ταμείοις ἀνάγραφτον ὡς περ ἐνθήμενος· θεοῖς τε βίβλοις καὶ

litteris quoque mandata, non sine multa utili ate ad nos usque pervenit; ac memoria sui renovata, non parum virtutis proficue continens, exemplum omnis boni cunctis proponitur. principalis imago vitæ undequaque innocentis, forma omnimodæ virtutis, omnimodæ labis expers.

38. Sed oratio nostra finem spectat: quamvis existimem multa, quæ dici deberent, præmissa esse; quorum pauca, quæ post mirabilis viri ad superos transitum contigerunt, nunc referens, aptum orationi finem imponam. Quamobrem paulo altius repetenda mihi oratio est. Postquam venator ille famulum Dei viderat, allocutus fuerat, ac vere cognoverat, hominem sanctum esse; aut potius majorum hominibus, angelum revera Dei, cœlestem sacerdotem, ac Deitatis contemplatorem videri; non decimas eorum quæ possidebat, uti olim Abraham Melchisedeco occurrens, largitus est; neque thesauros domi reconditos allaturum, aut dimidium bonorum suorum, exemplo Zachæi, pauperibus daturum se promisit; verum sese Deo divinoque viro totum addicere statuit, reditum supplicio sibi ducens, et omnino cogitans nunquam se ab illo divellendum. Qua de causa hanc a te gratiam peto, inquebat, vir sanctissime, ut in societatem tuam me recipias, quo te magistro reliquum vitæ meæ, curarum expers, Deo impendam; varias malignorum spirituum insidias caveam; atque ad Deum, communem omnium, qui beato fine vitam clausurunt, requiem perveniam; Deum, inquam, qui omnes ad se jubet venire, venientes benigne excipit, ac majoribus quam speraverant præmiis remuneratur. Fac igitur in hoc quoque Dominum tuum imiteris; atque exiguitatem meam, queso, ne repudies: nondum enim ab aspectu tuo, vir Dei, possum avelli. Quod si avelli me omnino velis, miserabilem impostum, nec injuria, tracturus sum vitam: veluti si thesaurum in potestate mea haberem, et quidem omnibus mundi divitiis præstantiorem, cujus ego possessione me postea mea sponte exuerem.

39. Non sic, inquit qui futura prævidebat Petrus, non sic modo cogita, bone vir. Sedet namque tibi uxor domi, et propinqui tuæ curæ commissi sunt: accedit quod res familiaris tibi lauta suppetat, quæ plurimum egenorum latrantes stomachos possit sedare. Age igitur, dilecte filii, revertere, et inopia graviter laborantibus opitulare, nec prius desine illis erogare quæ habes, quam ad parem tuis redactus fueris conditionem. Tunc enim fortasse bene faciendo mereberis ut Christi jugo collum subdas: « Pauperes quippe, ut ipse ait, evangelizantur ¹². » Attende vero tibi ipse; voluptatibus curisque terrenis nuntium quantum fieri potest remitte; perpetuam in animo tuo serva memoriam Dei, ejusque nomen in secreto cordis tui meditando veluti inscribens, sacras paginas atque eloquia singulis diebus horisque singulis studiose lectita.

¹² Matth. xi, 5.

Cumque in his anni spatium exegeris, si ad nos reverti animo collubitum sit tuo, quid te fieri velit Deus, manifestius cognosces.

λογίους ἐντυγχάνη ὅσαι ἡμέραι τε καὶ ὥρι. Κὼν τοῦτοις ἐναυσιαῖον χρόνον ἠνυκώς, ἦν πρὸς ἡμᾶς αὐτοῖς ἀφιχθαι προθυμηθῆς, εἰση τὸ παρ' σου θέλημα τοῦ Κυρίου τρανότερον.

CAPUT VIII.

Mortui cadaver dæmonem expellit, ac navi imposuim aufertur.

40. Cum hæc effatus precatusque esset, sermone abruptit, atque a venatore recessit. Hic vero domum revertitur: jamque determinato tempore præterlapso, fratrem quem habebat a malo dæmone insessum, cum duobus monachis conducens, scapha ad sanctum proficiscitur: et appulsus qua parte se meminerat recto in montem itinere progressum, interiori ejus loco sanctum reperisse, una cum sociis vectoribus navem exscendit, atque iter quod per montis latus ad virum sanctum ducebat ingreditur, citatiore passu quam alii properans. Anima quippe, que stimulis impellitur amoris, tametsi alis instructa sit, non satis cito desideria sua attigerit. Ita ille fervido impetu, secum ascendentes longe præcurrans, ad locum desideratum primus pertingit; atque oculis accuratius pervestigans omnia, conspicit viri sancti cadaver, admodum docenter jacens, cum spiritus inde excessisset, atque ad spirituum Dominum provolasset.

μ'. Ταῦτα ὁ μέγας εἰρηκῶς τε καὶ ἐπευξάμενος, παύει τε δριμύτων, καὶ τοῦ κυνηγέτου δίσταται· ὁς οἰκταδὲ ἐπανελεθῶν, ἡδὴ τοῦ ὠρισμένου χρόνου παρρῶρβέντος, ἀδελφῶν Ἐχίων δαιμονίῳ παντηρῶν κάτοχρον, μοναχοῖς τισι δύο τοῦτον συμπαραλαθῶν, δι' ἀνατίου στέλλεται πρὸς τὸν ὄσιον· καὶ δὴ προσεμίσησας, οὐ κατ' εὐθὺ τοῦ ἕρους ἐνδοτέρω τῷ γανναλῷ ἐντετυχηκῶς ἠπίστατο, συναποβαίνει τοῖς κεκοινωνηκόσιν ἐκείνοις τοῦ πλοῦ· καὶ διὰ τῆς ὑπερρείας, τῆς πρὸς αὐτὸν ἦφατο φερούσης. Συντονωτέρω δὲ οὗτος τῶν ἄλλων πορεῖα χρώμενος (ψυχὴ γὰρ ἀγάπης κέντροις ἐλαυνομένη, τάχ' ἂν οὐδ' εἰ πτερὰ σχοίη, κόρον σχοίη τῆς πρὸς τὰ παεικῆ ταχύητος) οὕτως οὖν ἐκείνος ὄρμη ζεούση, τοὺς συνανόντας πολὺ παραδραμῶν, καὶ τῷ ποθυμένῳ τῶν τόπων ἐπιστάς, ὀξύτερόν τε τὴν ὄψιν ἐπιβάλλων, τὸν νεκρὸν ὄρῃ τοῦ μεγάλου, κοσμίως εὐ μάλα κείμενον, τοῦ πνεύματος ἀποδεξημηκότος, καὶ πρὸς τὸν τῶν πνευμάτων ἐπιδοξημηκότος Δεσπότην.

41. Tam acerbo ille spectaculo, veluti sagitta quadam confixus, lugubrem edidit clamorem, pectus percussit, lacrymas fudit, ingemuit, ejulavit; Quid, inquit, de misero me fiet? Spe excidi, thesaurus ablati est, salute privatus sum, et quas exspectabam animæ divitias omnino misere perdidit. Ita inquebat, nondum experientia doctus, mortuum illum non exiguas esse divitias, et esse thesaurum qui possessores suos non parum juvare possit. Paulo post etiam dæmoniacus illa una cum monachis advenit. Is continuo conclamare, contorqueri, ac toto conturbari corpore; manus indecore protendere, ac pedes pari modo movere; horrendum et non humano more oculos distorquere, atque dentes inter se collidendo indecorum strepitum et absurdum sonum emittere, et multam denique spumam ore protrudere, ortam ex eo, quod crebro expiraturus exspirare non posset, tum propter inordinatum organorum motum, tum propter phlegmatum profluvium, ex turbatione cerebri natum, tum quod insidens spiritus se quoque admisceret.

μα'. Τῇ περὶ τολύου ἐκείνη ὀξῆ, καθάπερ τιλὲ βλεῖ πηγαῖς, πικρὰς ἦρει φωνὰς, τὰ στέργα τύπτων, δακρύων, οἰμῶζων, ὀλοφυρόμενος· Τίς γένωμαι, λέγων, ὁ τάλας ἐγώ; τῶν ἐλπίδων ἰψεύσθην, τὴν θησαυρὸν ἀφῆρέθην, τῆς σωτηρίας ἐστερηθῆν τῆς ἐμαυτοῦ, καὶ τοῦ κατὰ ψυχὴν μοι προσδοκίμου πλοῦτου τελέως ἀθλίως ἡμάριτκα· μὴ ὦ παῖρῃ μαθῶν, ὡς καὶ νεκρὸς ἐκείνος ἦκιστα μικρὸς τις πλοῦτος, οὐδὲ θησαυρὸς μικρὰ τοὺς εὐμοιρικότας ὄνηται δυνάμενος. Μικρὸν ὅσον, καὶ δαιμονῶν ἐκείνος συνανῆλθε τοῖς μοναχοῖς· ὁς δὴ καὶ ὑπῆφωνος εὐθὺς ἦν, ἐστροβοῦτό τε, καὶ τὸ πᾶν συνεκλονεῖτο τὸ σῶμα, τῷ τε χεῖρε προὔτεινεν ἀκόσμιως, καὶ τῷ πῶδε τὸν ὅμοιον διεκίνει τρόπον, δειγνὸν τε, καὶ οὐ κατ' ἀνθρώπους τῷ ὀφθαλμῷ διέστρεψε· καὶ τοὺς ὀδόντας ἀλλήλοις προσαράσσων, ἀπρεπῆ προέπεμπε ψόρον, καὶ ἀπηχῆ τινα ἠχὴν· τῆς δὲ οἱ ἐκπνοῆς ἀθρόας μὴ διεκπνεῖσθαι δυναμένης, διὰ τὴν τῶν ὄργάνων ἀτακτον συγκλίνησιν, καὶ τῇ διὰ τὴν ἐν ἐγκεφάλῳ κυκαῖνα συρροῖα γινόμενῃ τῶν φλεγμάτων, τοῦ ἐνισχομένου συναναμιγνυμένου πνεύματος, πολλὺς προὔχειτο τοῦ στόματος ἀφρὸς.

42. In homine, ita miserabiliter affecto, inhabitans spiritus per os ejus sermonem promebat, quo ipsum sancti cadaver, veluti si adhuc beatæ animæ conjunctum esset, alloquebatur: Nondum satietas te cepit, inquit, erectorum in dedecus meum tropæorum, homo insatiabilis? Tres et quinquaginta anni sunt, ex quo me crudeliter jactare, perire qui, exterminare non desinis. Ad meas vero sagittas, quas non unius generis in te ego jaculatus sum, tu non secus ac adamans petra, ex nominis tui

μβ'. Ἄλλ' οὕτω, φεῖ! ἐλεεινῶς ἔχοντος, καὶ λόγου ἐτράνου δι' ἐκείνου, τὸ ἐνοικον ἐν ἐκείνῳ πνεῦμα, καὶ τῷ τοῦ ὄσιου νεκρῷ καθάπερ εἰ συνημμένῳ τῇ μακαρίᾳ τούτου ψυχῇ, διελέγετο· Οὐκ ἔλαθές κω, λέγων, κόρον τῶν κατ' ἐμοῦ τροπαίων, ἀκόραστε; τρεῖς; ἡδὴ καὶ πεντήκοντα ἐνικυτοῦς οὐκ ἀνῆκας βάλλων, διώκων, ὑπερρῶζων ἀφειδῶς ἡμᾶς· σὺ δὲ πρὸς τὰς παρ' ἡμῶν παντοίας τῶν βελῶν ἀφείσει; Ἰσα καὶ πέτρος ἀόάμας φερωνόμους διεκίσει, καὶ οὐδὲ νῦν γούν ἀποχρῶν

εἶναι σοι δοκεῖ, καὶ ταῦτ' ἐξ ἀνθρώπων γέγονε, Α εἰ μὴ καὶ τούτονί με προσοπεύσεις τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὃ πολλά; μὲν πρότερον τερμῶν ὁδοῦ, μόγις δὲ ὅμως πάροδον εὔρον καὶ εἰσρῶν οἰκῶ· ἀλλ' οὐ μὲνον οὐ πείσομαι, οὐδ' ἐξελεύσομαι, τὸ μόνον εὐφυῆς ἔμοι σχεδὸν καταγώγιον ἀπολιπόν.

μγ'. Ἐπὶ τούτοις, ὦ τοῦ θαύματος! τοῦ κειμένου τὴν νεκροπρεπῆ τε καὶ ὑποχρῶν ὄψιν, ὑπ' ἔψιν ἀποθεμένου τῶν παρεστώτων, καὶ πὶ τὸ φαιδρότερον ἀμειψαμένου τὴν χροῖαν, τοῦ δαιμονῶντος ἀπηλλάττετο τὸ δαιμόνιον, καπνοῦ δίκην διὰ τοῦ στόματος ἐκφερόμενον· ὧς εἶναι φάναι μικρὴν ὑπαλλάξαντα τὸ τοῦ Δαβὶδ, Εὐφρανθέντος τοῦ δικαίου (τούτου γὰρ ἄγγελος ἢ τῆς χροίας ἀλλοίωσις) ἐξέλιπον ὡσεὶ καπνὸς ὁ τοῦ Θεοῦ ἐχθρός; Τί τούτου Β πολλῶ μείζον εἰς θαύματος λόγον, τῶν νῦν ἢ τῶν πρότε; Νεκροῦ; ἀνέστησαν ἤδη τῶν πάλαι τινας, Ἡλίης ἐκεῖνος, Ἐλισσαῖος μετ' ἐκεῖνον, ὁ καὶ δι' ἐκεῖνου τῆς διπλασίονος μετεληγῶς χάριτος· ἑαυτὸν δὲ οὐδαίς, ὅτι μὴ Χριστός, ἐπὶ τὸ ζῆν ἔπανηγυγεν· οὐ δὴ καὶ οὗτος ἐγγύς, ὡς περ ἐπὶ τῆς ἀπαθοῦς διαγωγῆς, οὕτω καὶ πὶ τῶν θαυμάτων ἀφιχθῆναι, διὰ τῆς ἐκεῖνου χάριτος; ἤξιώθη. Εἰ δὲ καὶ τοῦς εὐ παθόντας; ἐξετάζοι τις, τοσοῦτον εὐκταϊότερον ἀναθιώσεως, δαίμονος; ἀπαλλαγῆναι, ὁπόσον τὸ δαιμονῶν τοῦ τεθνάναι ἀπευκταϊότερον εἶεν.

μδ'. Ὁ μέντοι θηρατῆς ἐκεῖνος, ἐπὶ τὸ χαίρειν ὑπὸ τοῦ πενθεῖν μεταβαλὼν, ἄμα τ' ἀδελφῶ σωφρονῶντι, καὶ τῆ συνεκδήμῳ τῶν μοναχῶν συνωριθεῖ, τὴν σορὸν ἀνελόμενος, καὶ τῷ πλοίῳ κοσμίως ἐνθήμενος, τὸν ἀνάπλουον διὰ τοῦ πρὸς βορᾶν τετραμμένου τοῦ ὄρους ἐποικεῖτο μέρους. Τέως μὲν ὄν, ἐξ οὐρίας ἢ ναῦς ἐφέρετο· σημείου δὲ τινος ἀντικρὺς γεγονυῖα, μὴδ' ἐτέρου πνεύματος ἀντικινύσαντος, μήτε τοῦ φέροντος ἀπολιπόντος, ἀλλ' οὐδ' ὑφειμένου, τῶς σκοπέλοις ἐπίσης ἀμετάβητος ἦν. Οἱ μὲν οὖν προσεπέτιθον τὴν ἀπ' αὐτῶν συνέργειαν τῆ ρύμῃ τοῦ πνεύματος, ἢ δυνάμεως εἶχον ἐρέττοντες· ὁ δ' ἐγκείμενος, οὐ τοῦ πνεύματος ἄρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ζώντων ἐκείνων ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος κρείττων ἦν, μᾶλλον δὲ, ὁ καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων Κύριος, παρ' οὐ πάνθ' ὑπερφυῶς; ἐτελεῖτο.... τοῦ μὴ καταλιπεῖν τούτο τὸ θεῖον ὄρος, τῆς ἐναγωνίου βιοτῆς ἀνήκοον, τοῦ κατὰ Δανιὴλ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀνδρός, τοῦ θεοῦ τούτου Πέτρου δηλαδὴ. Τοῦ πρόσω τολύων κοινῇ πάντες ἀπογνόντες, ἔκρουσαν τότε πρύμναν, καὶ οὕτω πειθηγίῳ τῷ πλοίῳ χρησάμενοι καταίρουσιν ἐπὶ τὸ καταντικρὺ σημείων ἐκεῖνο, κἀνταῦθα τὴν ἐπέραστον ἐκείνην ἀκουσίως ἐναποτίθενται; σορὸν. Ἀλλὰ γὰρ τῶν ἐνταῦθα γενομένων θαυμάτων καταλέγειν τὸ πλῆθος, ἐπίσης οὐτ' εὐκαιρον, οὐτε δυνατόν.

¹¹ Psal. LXXII, 5.

etymo restitisti; et ne nunc quidem, postquam e vivis excessisti, satis tibi egisse videris, nisi hocce etiam homuncione me expuleris; in quem, posteaquam multum prius confecissem itineris, vix tandem invento aditu irrepsi ac habito. Verumtamen non tibi parebo, non hinc excedam: cum hoc forsolum, genio meo aptum, supersit hospitium.

43. Ad hæc, o miraculum! quod jacebat cadaver, emortuam pallidamque faciem in astantes olvertit, eamque latiori colore induit: tum illico recedit ab emergumeno dæmon, per os ejus adinstar fumi elatus, ut modice mutato Davidico illo uti liceat: Latante justo (latitiæ quippe Index erat coloris mutatio) defecit sicut fumus inimicus Dei ¹². Quodnam hoc factio majus miraculum dii potest, aut nostra aut majorum memoria, contigisse? Nonnulli jam pridem revocarunt mortuos ad vitam, videlicet Elias et post hunc Elisæus, qui per illum etiam duplicem gratiam adeptus est; sed nemo unus, si Christum excipias, seipsum vitæ restituit. Ad Christum autem, gratia ejus adjuvante, Petrus, uti vita perturbationibus superiore, ita etiam gloria miraculorum, propius accedere meruit. Si quis vero etiam, quinsim ejus beneficiarum experti sint, exquirat, noverit is tanto optabilius esse liberari dæmonio, quam resuscitari a mortuis, quanto morte ipsa tristius est a dæmonio vexari.

44. Venator porro ille, verso in gaudium luctu, una cum fratre sibi jam restituto, binisque monachis viæ comitibus, cadaver tollit, navigio decenter imponit, ac versus borealem a monte plagam renavigat. Et secundo quidem ferebatur vento navis, donec e regione cujusdam cænobii provecta, nullo alio in contrarium flante vento, et secundo illo non ponente, imo nec imminuto, non aliter quam seopula, locis eodem immota hæsit. Vectores igitur suam eam inveniēte vento conferebant operam, toto conate remis incumbentes. Sed mortuus ille qui jacebat in navi, non modo ventis, sed ipsis etiam vivis hominibus immensum viribus præstabat; aut potius præstabat ille, qui mortuorum æque ac vivorum Dominus est, a quo cuncta perficiebantur egregie, ut ne sacer hic mons perderet inauditam laboriosæ vitæ memoriam viri, uti Daniel ait, desideriorum, divini videlicet Petri nostri. Ulteriorem itaque progressum omnes simul desperantes, puppim antrotrsum pepulerunt; atque ita obsequens sibi navigium nacti, appulerunt ad monasterium illud quod e regione positum erat, ibique amatum impense cadaver illibentes deponunt. Multitudinem vero miraculorum, eo in loco patratorem, deinceps enumerare æque importunum ad impossibile foret.

Depositum Photocomi sacrum corpus daemónicas sanat, ac templo festoque honoratur.

45. Illi autem, quos supra indicavit oratio nostra una cum venatore vectos fuisse, neulquam ferendum putantes, sese a sacro illo thesauro avelli, simulanter rogant quidem ut recipiantur atque annumerentur in illic feliciter commorantium numerum, ibidem vitam et ipsi finituri: post moram vero non diutinau auferentes thauaturgum illud corpus, in Thraciam trajiciunt, ibidemque illud denuo deponunt invitū. Dum enim iter faciunt, instante prandii tempore, locus, qui prope tunc aberat, ad illud parandum aptissimus eis fortē visus est. Fons quippe inde manabat, aspectu pulcher et gustu suavis: circum autem ipsum mollis virebat herba, gratum præbens recubitum ac diversorium; ibidemque non deerant arbores, ad aquæ decursum plantatæ.

46. Ex altis itaque ramis linteum, quo pretiosum cadaver, ipsis viventibus vigore præstantius, involutum erat, suspendunt, ejusque unbram ipsi subeunt, ac assidentes fonti proferunt quos penes se habebant eibis, atque manducant. Cum repente innumerabilis multitudo omnis ætatis, concurrentes alinaque vociferantes, et manus horrendum contorquentes, impetu in ipsos invadunt, summa se injuria affici a Petro et male torqueri lamentantes. Lamentationis autem hæc summa erat, quod a Petro tum aliis pluribus e locis, tum ex hoc ipso expellerentur.

47. Prope enim a fonte aberat, pagus, Photocomis nomine, in ejus vicinia olim porticus constructa fuerat, ubi ingens multitudo daemioniorum morabatur; quæ Petrum adessee sentientes, manere loco illo nequiverunt. Quo enim pacto daemonia, quæ mærx tenebræ sunt, virum cælestis luminis indeque promanantis gratiæ plenum, ferrent præsentem? Quemadmodum enim adorandum illud Christi corpus, quod eandem cum subsistente Verbo divino personam habebat, etiam tum cum triduo ab anima separatum fuit, non item separabatur a Deitate; ita pariter corpora illorum, qui dum vivebant Spiritum sanctum consecuti fuerunt, ne quidem post mortem, ab eodem inhabitante Spiritu divino deserunt. Idem sane Spiritus qui etiam illic tunc aderat, adventu suo obstacula diffans, inimicorum spirituum terrefacibat fugabatque agmina, quæ universam Photocomin impudenter invaserant, ejusque incolas omnes in furorem egerant atque commoverant: sed nihil quidquam omnino lueri inde retulerunt, quam ut aperta fuga sua se victos testarentur.

48. Nam turba illa hominum furore percitorum, illico sacre menti modestiæque restituta, prius etiam quam ad suspensum, quod diximus, beati Petris linteum contingerent, inconditos antea cla-

με'. Οὗς δ' ἀνωτέρω φράσας ἐδῆλωσεν ὁ λόγος σύμπλους γεγενῆσθαι τῷ κυνηγέτῃ, μηκέτ' ἀνεκτὸν ἡγεῖσθαι διαστῆναι τῆς ἀγίας ἐκείνης σοροῦ, σκηψάμενοι, δέονται μὲν ὑποδεχέσθαι τε καὶ συντετάχθαι μετὰ τῶν αὐτῆς εὐμοιρηκότων ἐκείνων, ὡς διὰ τέλους ἐκεῖ βιώσοντες· προσολίγον δὲ παραμηνηκότες, ὑφαίρουνται τὸ θαυματοποιῶν ἐκεῖνο σῶμα, κατὰ τῆς Θράκης διαπόντιοι μεταβαίνουσιν· οὗ δῆπου καὶ κατατιθέασιν αὐθις οὐχ ἐκόντες εἶναι. Μετὰ γὰρ πορευομένων, ὁ τοῦ ἀρίστου καιρὸς ἐφειστέλει· καὶ ὁ παρακείμενός σφισι τῆνικαὺτα τόπος οὕτω τυχῶν, πρὸς ἀριστον ἀριστος ἐτύχανεν ὢν· πηγὴ μὲν γὰρ ἐκεῖθεν ἀνεβρόγγυτο, διεσθῆς μὲν ἰδεῖν, ἡδιστα δὲ πιεῖν· κύκλω δὲ περὶ αὐτῆν μαλακὴ τις ἐτεθήλει πῶσα, διαίτη τε καὶ καταλύσει· B χαρίεν· καὶ πού καὶ φυτὰ τῇ διεξόδῳ παραπεφύκει τοῦ ὕδατος

με'. Ὑψοῦ τοιγαροῦν τῶν πτόρθων ἐξαρτήσαντες τὴν δόξην, ἣ τις ἐντεθησαυρισμένον εἶχε τὴν τῶν ζώντων ἐνεργέστερον νεκρῶν, ὑπελθόντες αὐτοὶ τὴν σκίαν, καὶ τῇ πηγῇ παρακαθίσαντες, παρέθαλόν τε τῶν ἐνόνητων ἐδωδύμων, καὶ ἤπτοτο τροφῆς· ἐξαίφνης δὲ πλήθος ἀριθμοῦ κρείττον, ἐκ πάσης ἡλικίας συγκεκροτημένον, μέγα ἀνακράζοντες προσήλαυνον, ὄρημν τε χρώμενοι, καὶ περιδινύσει τῶν χειρῶν ἀσχήμονι, τὰ μέγιστα τε ἀδικεῖσθαι λέγοντες, καὶ κακῶς ὑπὸ τοῦ Πέτρου πάσχειν· οὗτος γὰρ ἦν ἡ πᾶσα τῆς κρυφῆς ὑπόθεσις, ἐγκαλούμενος ὅτι πολλαχόθεν τε ἄλλοθεν, κάκειθεν ἀπήλαυνεν C αὐτούς.

μζ'. Τῇ γὰρ πηγῇ παρῶκει κώμη, Φωτόκωμις ταύτη τὸ ἐπώνυμον· πλησίον τοῖνον παρ' αὐτῆς, ἐκ παλαιῶν στοά τις ἦν ἀνωκοδομημένη. Ταύτη σύστημα δαιμονίων παμπλήθης ἐπεχωρίαζε· ταῦτα τῆς τοῦ Πέτρου παρουσίας ἡσθημένα, μένειν ἐπὶ χώρων οὐκ ἐδύνατο· πῶς γὰρ ἂν, σκότος ἀτεχνῶς ὄντα, τὸ φωτὸς τοῦ ἀνωτάτω μέτοχον καὶ τῆς ἐκεῖθεν χάριτος δοχεῖον, ἔσχεν ὑπομείναι παρὶν; Ὡσπερ γὰρ τὸ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως εὐμοιρηκὸς τῷ ἐνυποστάτῳ Λόγῳ προσκυνητῶν ἐκείνο σῶμα, καὶ τῇ τριήμερῳ διαζεύξει τῆς ψυχῆς, ἤμισα διέστη τῆς θεότητος· οὕτω κατὰ τῶν ἀγίου Πνεύματος ἐν τῷ ζῆν τετευχότων, εἶτα τεθυηκότων, τὸ ἐνοικισμένον ἐκείνο ὅσιον Πνεῦμα, τῶν νεκρῶν σωμάτων οὐκ ἀρίπταται. Τοῦτ' ἄρα κάκει τῆνικαὺτα διὰ τῆς ἐπιθῆμιας ἀντιπνεύσαν, τὰς τῶν ἀντικειμένων πνευμάτων ἐξωθοῦν διαπαράττει φάλαγγας, αἱ δὲ πανδημὶ τῷ Φωτοκώμει εἰσεκώμασαν, καὶ πάντας ἐκθασχεύσασαι, συγκινούσαι ἤσαν· μηδὲν πάντως ἐκ τούτου κερδᾶναι δύνηθεῖσαι πλέων ἢ τὸ φανερὸν τὴν σφετέρην ἐκ τῆς ἤτης καταστῆσαι φυγῆν.

μη'. Ὁ γὰρ μεμηγῶς ἐκείνος τῶν ἀνθρώπων ὄμιλος, φθάνει μεταβελήκως ἐπὶ τὸ σῶφρόν τε καὶ εὐσηχημον (καὶ πρὶν ἢ φθάσαι προσεγγίσει τῇ ἀπῆρωρημένη τοῦ Πατρὸς σορῶ) καὶ δὴ τὰς ἀπρεπεῖς

φωνὰς παραυτίκα μετεποίησαν εἰς εὐπροσπεῖς ᾠδὰς. Αὐτοὶ δὲ βῆδ' ἄπληλα γένοιτο τῆς μακρίας ἀβίωτον ἦροντο τὸν βίον, εἰ συμβαίῃ τοῦ κοινού τούτοις σωτηρίας ἀποσχέσθαι· περὶ σφίσι αὐτοῖς εἰκότως δεδιδότες, μήποτε καὶ σχετικώτερον τι τῶν προτέρων ὑποσταίεν, τὸ ἀλεξίκακον ἐκεῖνο σῶμα παρακατέχοντες· βίᾳ μὲν οὖν, πείσαντες δ' ὅμως τοὺς διακομαστὰς ἐκεῖνους μοναχοῦς, τοῖς μὲν χρήματα ἐπέδωκαν, αὐτοὶ δὲ τὸ θεῖον ἐκεῖνο σκῆνος ἀναλόμνοι, ψαλμοὶ τε καὶ ᾠδαὶ πνευματικαί, πομπῇ τε δημοσίᾳ καὶ ἄλλω φιλοτιμωτάτῃ χρώμενοι, προέπεμπόν τε καὶ ἀνετίθεντο τῇ κώμῃ, μᾶλλον δὲ αὐτῷ ταύτην ἀνετίθουν.

μθ'. Ἀλλὰ γὰρ τίς ἐνταῦθα λόγος, τῶν ἐπιδατηρίων θαυμάτων τὴν πληθὺν ἀπαριθμησάτω; ἄν; ὁ μὲν γὰρ ὀξύτερον λιγυρὸς ἔβλεπε, πρότερον τῆς ὕψεως πονηρῶς ἔχων· ὁ δὲ τὰ ὕψω φέρων εἶχεν ἀντιληπτικὰ, χθὲς καὶ πρὸ ταύτης ἐκκεκωφμένος· γλωτταν ἕτερος εὐλίλον ἐκίει, τῶν ἰχθύων σχεδὸν ἀφωλύετο τυγχάνων πρῶν· καὶ ἄλλο, ἄλλου τοῦ πονηρῶς ἔχων τῶν μελῶν, παραχρῆμα πάντες ἀνεβζώνοντο· ἔστι δ' ὧν τὸ σῶμα πᾶν, δεινῆς νόσου παρανόημα κινδυνεύον ἔσεσθαι, πρὸς ὑγείαν ἐν ἀκαρεῖ μετεποιεῖτο. Καὶ πάντες ἔχαιρον, ἐκρῶτον, ἐπαιάνιζον· καὶ τῶν οὐσιῶν δὲ συμφέροντες ἦσαν ἕαστος οὐ μικρὰν ἀπόμοιραν, ἀφιέρωσάν τε μέρος αὐτῷ γῆς τὸ χαριέστατον, καὶ νεῶν νεουργήσαντες ἀνήγειραν περικαλλῆ καὶ πολυτιμήτοις ἀναθήμασι κεκοσμημένον. Ἐπέχει δὲ αὐτῆς οὐκ ἐκεῖνον ἄρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τουτοῖ τὸν χώρον μάλιστα, σὺν οὐκ ὀλίγοις ἄλλοις, ἐφ' ὧν ἔδεται τε καὶ θαυμάζεται, καὶ ταῖς ἐτησίαις τιμᾶται τελεταῖς· ἐπανῶ γὰρ τὸν εἰπύνα, τοὺς ἀγαθούς τῶν τεθνηκότων ἐπὶ πάσης γῆς τεθάφθαι, τῷ δὲ πάσης τὰς σφίσι ὑπεργόμεναι ἀριστείας ἀνακηρύττεσθαι.

ν'. Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις, μικροῦ δέω λέγειν ἅπασιν, συντίθηκε τὸ ἀριστερεῖν· ὁ δ' ἡμῶν μέγας ἐν Πατράσιν οὐτοσὶ Πέτρος, καὶ μετὰ θάνατον ἀθάνατός ἐστι δι' αἰῶνος ἀριστεύς· καὶ ὁ πάντων ἐστὶ μέγιστος, ὡς οὐκ ἐνταυθαί μόνον τούτου μέγα κλέος ἐστίν· οὐ δ' ἐπὶ τῆς γῆς ἀπάσης ὅση τῷ νόμῳ τῆς χάριτος ἰθύνεται, καὶ τοῖς τῶν εὐαγγελικῶν λογίων εἰκεῖ θεσμοῖς· ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν οὐρανόν, καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῦ περὶ Θεὸν δυνάμεις, αἷς καὶ αὐτὸς ἐνδοξαίῃ νῦν. Ὁ γὰρ μόνος τῆς θείας ὄν τυγχάνει φύσεως, τὸ πανταχοῦ παρῆναι, τοῦτ' ἐκεῖνος; κατὰ τὴν ὑπὲρ Θεοῦ δεδομένην αὐτῷ χάριν ἀπηνέγκαστο, παρῶν μὲν τοῖς ἐπὶ γῆς, δι' εὐφροσύνης καὶ ἀνεπιλήστου μνήμης, ἐν δ' οὐρανῷ τοῖς ἀπ' αἰῶνος ἁγίοις ἐναριθμοῖς διατελών, καὶ τὴν μετ' ἀγγέλων περὶ Θεὸν συνεξελίττων ἄληκτον χοροῖαν.

να'. Οὗτω ζῶν μὲν πάντα ἀπεκτίησαστο, θανὼν δὲ πάντα ἐκλήρωσαστο· καὶ τὴν οἰκουμένην φυγῶν ἔτι περιῶν, τὸν οὐρανὸν ἀποδοῖς ἀνετίλας, μᾶλλον δὲ πρὸς τῇ γῇ κακεῖνον προσεκτίησαστο· καὶ τὴν

mores in cantica decora commutarunt. Atque hoc pacto sui compotes celeriter redditi, miseram porro se victuros vitam arbitrabantur, si contingeret, communem salutis suæ vindicem a se avelli: et sibi ipsis merito timentes, ne illo ablato, miserabilius aliquid prioribus miseriis ferendum foret; averuncum illud malorum corpus sibi retinuerunt; non tamen vi, sed inductis ad hoc, qui corpus attulerant, monachis; quibus pecuniam insuper dantes, et sibi divinum illud corpus cum psalmis et canticis spiritualibus auferentes, nec non publica ac celeberrima pompa deducentes, in pagum suum transtulerunt, aut potius pagum eidem dicarunt.

49. Jam vero quænam oratio miraculorum ejus, quæ hic increbuerunt, multitudinem enumeret? Qui enim prius affectos male oculos habuerat lynce acutius videbat: qui heri ac pridie surdus fuerat, quemlibet auribus sonum percipiebat; alius olim magis fero mutus quam piscis, expedite movebat linguam; alii aliorum membrorum capiti usu, eundem statim recipiebant corroborati. Erant, qui toto corpore ita affecti essent, ut gravi malo periclitarentur de vita; sed momento temporis sanitati restituti sunt, gaudentibus omnibus, plaudentibusque et pæana canentibus. Insuper bonorum suorum partem non exiguam quisque conferbant, consecrabant ei partem agri sui charissimam, atque ædem pulchritudine eximiam construebant, eamque pretiosissimis donis adornabant. Obtinet autem vir sanctus non istam solum ædem, sed ipsam quam maxime regionem illam cum aliis non paucis, ubi laudibus effertur, miraculis inlarescit, atque annua colitur celebritate. Placet nimirum mihi qui ait, probos viros, cum mortui fuerint, ubique terrarum sepulcrum obtinere; quia ubique opera iis præclare gesta in ore omnium versantur.

50. Alii quidem, parum abest quin dicam omnes, cum morte cessant laudabiliter operari: hæc vero magnus Pater noster Petrus, etiam post mortem immortalis mirabilia patrat per sæcula: quodque omnium caput est, non hic modo ac toto terrarum orbe, qua gratiæ dirigitur legibus atque evangelicorum oraculorum obedit scitis, summa Petri elucet gloria; sed ipsum quoque cælum penetrans, angelicis Potestatibus, quibuscum nunc ipse versatur, in æstimatione est. Quod enim soli divinx naturæ competit, ubique præsentem adesse, id Petrus per collatam sibi divinitus gratiam consequi meruit: utpote qui in terris cum hominibus versetur, per clarum atque indefectibilem memoriam sui; et in cælo sanctis qui a sæculo sunt annumeratus, cum angelis circum Dei thronum choreas sine intermissione ducit.

51. Ita ille, cum vivebat, omnia abdicavit; cum mortuus fuit, omnia consecutus est; cum vita supererat, mundum fugit; cum illam morte clausit, cælum recepit; aut potius terræ cælum adjunxit

sibi possidendum. In vita olim sua sensus latebat omnium; nunc vita functus, omnes omnium sensus delectat et juvat. Nam linguæ propemodum omnium cum admiratione de ipso loquuntur; similiter ad omnium ferme auditum laudes ejus perveniunt; proponitur ipse oculis spectaculum adorabile, et contrectatione sui perutile. Neque sensus tantummodo afficit, verum etiam animæ facultates ad virtutem recte componit; omnes vitæ suæ exemplis docens, ubi, et quo modo, et quantum facultatibus illis utendum sit. Atque ita omnimode omnibus bene faciens, factus est honorum omnium communis apotheca, virtutis magister, expulsor vitiorum, honorum omnis generis provisor, facilis in rebus angustis suppeditator; et verbo ut dicam, in necessitatibus cunctis adjutor paratissimus. Præcipue tamen erga quamlibet ratione præditam naturam conformiter Deo se gerebat, fugator demonum, benefactor hominum, contubernalis angelorum.

52. Ita ille quidem se ipsam nobis præbuit thesaurum magnum ac medicinam, omnis generis morbos egregie curantem. Præbuit item se omnibus, sancte vitam instituere volentibus philosophiæ Christianæ exemplar; nec non iis qui dicendi facultate excellunt, optimum argumentum, non minus aptum ad commendationem laudati, quam laudantis ipsius. Nostrum vero omnium nemo unus ipsum aut perfecte imitari, aut pro meritis laudare quiverit: quod si quis tamen facultate imitandi atque laudandi polleat, præclare profecto fecerit, glorificans per ipsum, quem recte sentientes credimus trinum in personis, unum in essentia Deum, qui mirabilis est in Sanctis suis, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

Α πάντων αἰσθησιν λαθὼν κατὰ τὸν βίον, νῦν ἐξ ἀνθρώπων γεγωνῶς, πᾶσαν πάντων αἰσθησιν καὶ τέρπει καὶ δύνησι. Κεῖται μὲν γὰρ οὐλοῦ ἐεῖν, ἐπὶ τὰς ἀπάντων σὺν θαύματι γλώττας, φθάνει δὲ μικροῦ παραπλησίως, ἐπὶ τὰς ἀπάντων ἀκούας, καὶ θέαμα πρόκειται προσκυνητῶν, καὶ δι' ἀφῆς λυσιτελέστατον· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεθαρμόζει δυνάμεις, τοῖς κατὰ τὸν οἰκεῖον βίον ὑποδείγμασι πάντας ἐκδιδάσκων, οὐ δεῖ ταῦταις, καὶ ὅπως, καὶ ἐφ' ὅσον χρηστέον. Καὶ οὕτω παντοῖως πάντας εὐποιῶν, καὶ κοινῶν προκείμενος ἀγαθῶν ἀπάντων πρυτανεῖον, ἀρετῆς ἡγεμῶν, φυγαδευτῆς κακίας, ἀπάντων παντοῖως προμηθεύς, ποριστῆς ἐν ἀπορίας εὐμήχανος, καὶ συνειδόντα φάναι, πρὸς πᾶν ὅτου τις ἂν δέοιτο βοήθης· ἐτοιμώτατος, μᾶλλον δὲ πρὸς πᾶσαν λογικὴν φύσιν, ἀρμοζόντως· ἑαυτὸν σὺν Θεῷ μεταποιῶν, καὶ δωκτῆς μὲν δαιμόνων, εὐεργέτης δὲ ἀνθρώπων, συμπολίτης δὲ ἀγγέλων ὢν.

νβ'. Ἄλλ' ὁ μὲν οὕτως ἑαυτὸν προῦθηκεν ἡμῖν χρῆμά τε μέγα, καὶ φάρμακον πρὸς πᾶν εἶδος θεραπείας; διαρκὲς, ὑπέδειγμά τε φιλοσοφίας ἀληθοῦς, τοῖς κατ' ἀρετὴν βιοῦν προελομένοις, καὶ τοῖς περὶ λόγους μέγα δυναμένοις ὑπόθεσιν ἀρίστην, καὶ κοσμεῖν οὐδὲν ἥττον, ἢ κοσμεῖσθαι πεφυκυῖαν. Ἡμῶν δ' οὐδεὶς ἀπάντων, οὕτε μιμησασθαι τῶντων διὰ τέλους, οὕτε πρὸς ἀξίαν ἐπαινείσθαι δύναται' ἂν. Εἰ δ' ὅπως ἂν ἕκαστος ἔχει δυνάμειος ζηλοῖ τε καὶ εὐφημοῖ, περὶ ὧν ἂν δὴ που δρῶν· δοξάζων διὰ τούτου τὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἕνα κατ' οὐσίαν, τοῖς εὐφρονοῦσι πιστεύομεν Θεὸν, ὃς ἐστὶ θαυμαστός ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοῦς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

GREGORII THESSALONICENSIS

ET

GREGORII SINAITÆ *

ASCETICA.

(Ex Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν. Venetiis 1782. Cum post absolutam impressionem libri hujus exemplaria omnia in Orientem fuerint translata, nullum jam in partibus nostris reperire est. Exemplari usi sumus Athenis per virum de nobis benemerentissimum J. Sgouta transmissio. Interpretationem Latinam (quantus labor!) adornandam in se suscepit vir doctus J. Lecomete, Balneaci in diocesi Aurelianensi parochus.)

Ὁ ἐν ἀγίοις Πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριος ὁ Θεσσαλονίκης, ἦν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀνδρονίκου τοῦ δευτέρου τῶν Παλαιολόγων, περὶ τὸ χλιστὸν τριακοσιόστον τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς σωτηρίας. Πάντα δὲ τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν κόσμῳ καταλιπὼν, καὶ ἀπὸ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ τὴν ὀγιώνουμον Ἄθω μεταναστεύσας, τὸν μοναστικὸν ὑπέρχεται βίον, ἐν ᾧ καὶ πόνοις ἀσκητικωτάτοις γρησάμενος, καὶ μόνος μόνῳ τῷ Θεῷ προσανέχων, δι' ἀκρας ἡσυχίας, Θεοειδέστατον ἔσοπτρον τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐχηρμάτισε, πράξεως καὶ θεωρίας, εἴπερ τι; ἄλλος, εἰς τὸ ἀκρότατον ἀνελθὼν. Οὐ καὶ ταῖς Θεοπτικαῖς ἐλλάμψεσι καταυγαζόμενος τὴν διάνοιαν, σωφώτατα καὶ θεολογικώτατα συγγράμματα, οἷόν τινα στήλην ὀρθοδοξίας τῆ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ καταλείπει. Τούτων δ' ἀποσπάσματα τυγχάνει καὶ τὰ τῆ παρουσίᾳ ἐμπερόμενα βιβλία, θησαυροὺς τῷ ἔντι Θεῷ γνώσεως, καὶ πνευματικῆς σοφίας, καὶ τελειότητος τοῖς ἀναγινώσκουσι προμνηστεύοντα. Οὐ μόνον γὰρ τὰ παρὰ τῶν παλαιότερων ἁγίων εἰρημένα ὁ θεοπτικὸς ἐκείνος καὶ οὐράνιος συνελέξτε νοῦς, ἀλλ' ὅσα καὶ παρ' ἑαυτοῦ διὰ μακρᾶς πείρας καὶ μακαρίου πάθους ὑπερφυῶς διεγνώσθη προσβίβη, καλλιστεῖον ἀντικρυς τῶν νηπτικῶν αὐτὰ ἀπειργάσατο, ὡς μηδένα τῶν πάντων νομίζειν ἀνορθωπίνης ποτὲ διανοίας εἶναι ταῦτα γεννήματα, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, τῆ δ' ἀληθείᾳ νοῦν Χριστοῦ, καὶ Θεοῦ φωνᾶς πᾶσαν ἐξιστώσας καὶ ἀκοὴν καὶ διάνοιαν, δι' ὧν τῶν μὲν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, καὶ τῆ νοερέᾳ νήφει καὶ προσευχῇ σχολαζόντων γενναίως ὑπερμαχεῖ, τὰς δ' ἀντιθέτους τῶν ἐναντίων κενωφωσίας ταῖς γραφικαῖς ἀποδείξεις ὡς τῆς ἀληθείας ἀναιρετικᾶς ἐπιστημονικώτατα διελέγχει.

A Sanctæ memoriæ Pater noster Gregorius Thessalonicensis inter vivos degebat imperante Andronico, Palæologorum secundo, circa millesimum trecentessimum quadragesimum salutis annum. Toto mundo et omnibus quæ mundi sunt relictis, et ex patria sua Constantinopoli ad sanctum montem Atho transgressus, monasticam amplexus est vitam, in quæ laboriosis vacans exercitiis, et solus soli Deo se applicans divina quietudine, divinissimum factus est Spiritus sancti speculum, ita ut in vita activa et contemplativa nemo alter altius ascenderit. Unde divinis fulgoribus illuminata mente, sapientissima piissimaque reliquit opera, in Ecclesia Dei quasi quædam veritatis columna. B Horum fragmenta præsens liber affert, quæ thesaurus veræ Dei scientiæ spiritualisque sapientiæ ac perfectionis lectoribus aperiunt. Non solum enim veterum sanctorum sermones assueta divinæ cælestique visioni mens collegit, sed et quæ longa ipsemet experientia et felici gratiæ instinctu didicerat, addens, ea pulcherrimum quasi præmium eorum vigilantibus proposuit; ita ut nemo omnium cogitare possit hæc esse humani intellectus opera, et quidem multum abest, nam reipsa mente Christi et Dei sermonibus totum repleverat auditum et intellectum. Illis porro scriptis sacræ vacantes quieti spiritualique vigilantia et orationi generose defendit, inanes vero adversariorum ineptias Scripturæ argumentis esse veritati contrarias doctissime convincit.

* Vide Notitiam ejus scriptis præmissam, infra col. 1205.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ

ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΕΜΝΟΤΑΤΗΝ ΕΝ ΜΟΝΑΖΟΥΣΑΙΣ ΞΕΝΗΝ

ΠΕΡΙ ΠΑΘΩΝ ΚΑΙ ΑΡΕΤΩΝ

ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΙΚΤΟΜΕΝΩΝ ΕΚ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΝΟΥΝ ΣΧΟΛΗΣ.

S. P. N. GREGORII
THESSALONICENSIS METROPOLITÆ
AD REVERENDISSIMAM IN SANCTIMONIALIBUS XENAM,
DE PASSIONIBUS, VIRTUTIBUS
ET MENTALIS QUIETUDINIS FRUCTIBUS.

Qui vere cupiunt in solitudine vivere, his displicet, non modo cum sæcularibus, sed et cum ipsis contubernalibus conversatio. Disturbat enim continentiam dulcissimæ cum Deo conversationis et mentis solitudinem, quatenus interior et vere monachus in duas et aliquando in multas partes disceinditur. Ideo quidam Patrum interrogatus cur homines fageret : « Quia, inquit, non possum esse cum Deo quandiu cum hominibus sum. » Alius vero aliquis, experientia edoctus, non conversationem modo, sed et aspectum hominum reprobat, ut nocere valentem stabilitati mentalis monachorum quietis. Si quis autem sedulo perpenderit, memoria conversationis et expectatio congressus et colloquii in eo habendi, perfecte quietas haud relinquit animæ cogitationes. Qui etiam litteris sermones mandat, molestiorem suam mentem implicat cura : et si est progressus et animæ fortitudine adeptus Dei charitatem, hæc quidem cum scribente operatur, sed non pure ac sincere ; si vero sit ex iis qui multis laborant animæ morbis et passionibus, qualis vere sum ego, et quos oportet jugiter clamare ad Deum : « Sana me, quia peccavi tibi, » illi non convenit ut ante sanationem desinat orare aut ad aliquid aliud se applicare. Insuper, etiam cum absentibus per litteras confabulatur, et multis temporibus hominibusque, et interdum quibus non vult, colloquium transmittit, cum scripta permanere queant post scriptoris obitum. Ideo multi in quiete per-

Α Τοῖς μοναδικῶς ζῆν προθυμουμένοις ἀληθῶς ἀγῶης ἔστιν οὐ μόνον ἡ πρὸς τοὺς πολλοὺς, ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐμοτρόπους ὁμιλία. Τὸ γὰρ συνεχῆς διακόπτει τῆς πρὸς τὸν Θεὸν θυμηρεστάτης ἐμιλίας καὶ τὸ μοναδικὸν τοῦ νοῦ, καθ' ὃ συνίσταται ὁ ἐντὸς καὶ ἐνωτῶς μοναχὸς, δυαδικόν, ἔστι δ' ὅτι καὶ πολυσχιδῆς ποιεῖται· διὸ καὶ τῶν Πατέρων ἐρωτώμενος, τίνος ἕνεκα φεύγει τοὺς ἀνθρώπους, « Ὅτι μὴ δύναμαι μετὰ Θεοῦ εἶναι, τοῖς ἀνθρώποις συντυγχάνω, ἀπεκρίνατο. Ἄλλος δὲ τις, ἐκ τῆς πείρας τὰ τοιαῦτα ἐξηγούμενος, οὐ τὴν ὁμιλίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν θέαν τῶν ἀνθρώπων αἰτιάται, ὡς δυναμένην λυμῆσθαι τὸ εὐσταθὲς τῆς κατὰ διάνοιαν τῶν ἡτυχαζόντων ἡρεμίας. Εἰ δὲ τις ἐπ' ἀκριθείας ἐξετάζοι, καὶ ἡ μνήμη τοῦ πλησιασμοῦ, καὶ ἡ προσδοκία τῆς ἐπιδημίας, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν συντυχίας, ἀτρεμεῖν τελῶς οὐκ ἀφήσει τὸ τῆς ψυχῆς διανοούμενον· ὁ δὲ καὶ γραφῇ τοὺς λόγους διδοῦς, ἐπιστρέφει μαρίμῃ περιβάλλει τὸν οἰκεῖον νοῦν· κινῶν μὲν ἢ τῶν προκοφάντων καὶ ἐπιελημμένων, δεῖ εὐρωστίαν ψυχῆς, τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. ἔχει μὲν ταύτην, καὶ γράφων, ἐνεργῶν, ἀλλ' οὐκ ἀμέσως καὶ εὐλεκερινῶς. Ἄν δὲ τῶν ἐπι πολλοῖς νοσήμασι περιπιπτόντων, ἢ παθήμασι ψυχῆς, οἷος ἀληθῶς ἐγὼ, καὶ δεομένων συνεχῶς βοᾶν πρὸς τὸν Θεόν· « Ἰασαί με, ὅτι ἠμαρτὸν σοι, » τοῦτο οὐκ εὐλογον, πρὸς τῆς ἰάσεως, ἀφεῖσθαι τῆς δεήσεως, καὶ πρὸς ἄλλο τι τῶν ἀπάντων ἐκουσίως ἀσχολεῖσθαι· πρὸς δὲ τοῦτοις, καὶ τοῖς μὴ παροῦσι τῶν ἀνθρώπων διὰ τῶν γραμμάτων

ἰσχυρῶν ἄκρων Πατέρων γράψαι τι ὅλως οὐκ ἔν-
 ἔσχοντο, καίτοι μέγα καὶ πολυωρελῆ δυνάμει
 ἐκθέσθαι. Κατὰ πάντα δὲ τῆς ἐκείνων ἀκριβείας ἀπο-
 λειπόμενος ἐγὼ, καὶ γράφειν ἔθος εἶχον, ἀλλ' ἀναγ-
 καίας ἐπαιγούσης χρείας· νῦν δὲ με καὶ πρὸς τοῦτο
 ἄκνυρότερον ἐποίησαν οἱ βασκάνοις ὀφθαλμοῖς· ἐνια-
 τῶν ἡμῶν γραμμάτων κατιδόντες, καὶ κακουργίας
 ἐκ τούτων ζητοῦντες ἀφορμάς· οἱ, κατὰ τὸν μέγαν
 Διονύσιον, προσπάσχουσι στοιχείους καὶ γραμμαῖς
 ἀνοήτους, καὶ συλλαβαῖς, καὶ λέξεσι ἀνώστοις,
 μὴ διαβαινούσαις εἰς τὸ τῆς ψυχῆς αὐτῶν νοερόν·
 καὶ ἔστιν ὡς ἀληθῶς ἄλογον καὶ σκαιόν, καὶ τῶν τὰ
 θεῖα νοεῖν ἐθελότων οὐδαμῶς ἴδιον, μὴ τῇ δυνάμει
 τοῦ σκοποῦ προσέχειν, ἀλλὰ ταῖς λέξεσιν· οἷδα δὲ
 ἐγὼ δικαίως ὑπ' ἐκείνων τὰς μέμφεις ὑποστάς· οὐχ
 ὅτι μὴ συμφώνως τοῖς Πατράσιν ἔγραψον· τοῦτο
 γάρ, χάριτι Χριστοῦ, συντηρήθη μοι τοῖς γράμμασι
 σιν· ἀλλ' ὅτι συνεγραψάμην, περὶ ὧν ἄξιός οὐκ ἦν
 ἄλλος τις, ὁ Ζᾶν Ἰσως, τὸ τῆς ἀληθείας ὀχλήματι
 λόγῳ, περιτρεπομένῳ βοηθεῖν ἐπιχειρήσας· πλὴν
 ἔστον, ὅτι οὐκ ὀργῆς, ἀλλὰ συμμετρου παιδείας ἡμῖν
 ἦν ἐπιφορά· διὸ οὐδὲ ἰσχύσαι καλ' ἡμῶν ἐξεγένετο
 τοῖς ἐπιτεθειμένοις. Τάχα δὲ καὶ τοῦτο τῆς ἐμῆς ἦν
 ἀναξιώτερος· οὐ γάρ ἦν ἐγὼ ἄξιός, οὐδὲ ἱκανός, ὡς
 εἶο καὶ παθεῖν τι ὑπὲρ ἀληθείας, καὶ οὕτω κοινωῆσαι
 τοῖς τῶν ἁγίων παθήμασι μετὰ χριστοῦ. Τί γάρ; οὐχὶ
 καὶ ὁ Χρυσόστομος Πατήρ, ὁ καὶ σῶμα περιχειόμενος
 ἔτι τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς συ-
 νημμένος, εἶπερ τις, ἀσφαλῶς ἄμα, καὶ σαφῶς, καὶ
 μελιχρῶς, λογογραφῶν τὴν εὐσέβειαν, οὐχ οὗτος τοῖ-
 νον ὁ τηλικούτος, ὡς τὰ Ἐριγένους γράφων καὶ φρο-
 νῶν, ἐξεκόπη τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὑπερορῆν κατεδί-
 κάσθη; Φησὶ δὲ καὶ Πέτρος ὁ κορυφαῖος τοῦ κορυ-
 φαίου χοροῦ τῶν τοῦ Κυρίου μαθητῶν, ὅτι καὶ τὰ ἐν
 ἐπιτολαῖς τοῦ μεγάλου Παύλου θυνοῦντα, οἱ τότε
 ἀναθεῖς ἐστρέβλουν, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν.
 Ἐγὼ δὲ διὰ τὴν μικρὰν ἐπήρειαν τῶν ἐπιχειρησάν-
 των, καίτοι συνοδικῶς καταβληθέντων, ὅμως τοῦ
 γράφειν διενουόμενῳ ἀποσχέσθαι τελέως. Εἰ μὴ σὺ
 νῦν, ὦ ἱερὰ πρεσβυτέρη οὐκ ἀνήκας δεομένη, καὶ
 παρακλητικοῖς γράμμασι χωρῆμένη, καὶ μηνύμασιν
 ἕως ἔπεισας παραινετικοῖς λόγοις αὐθις ἐγχειρήσαι.
 Καίτοι σοι τῶν παραινήσεων οὐ πᾶν χρεία· κέκτη-
 σαι γάρ, χάριτι Χριστοῦ, μετὰ τοῦ κατ' ἡλικίαν
 γήρωσ, καὶ τὸ ἐν συνέσει γεραρῖν, καὶ τὸν νόμον τῶν
 ἱερῶν παραγγελμάτων, διὰ πολυετούς ἀνέγνωσ πρᾶ-
 ξίως, ὑπακοῆ καὶ ἡσυχίᾳ κατὰ καιρὸν μερισμένη
 σου τὸν βίον· δι' ὧν καταλάνασα τὴ τῆς ψυχῆς
 πυκτίον, ἐπιτήδειον πεποίησαι, πρὸς τὸ δεξασθαι
 καὶ συντηρησθαι τοὺς θεῖους χαρακτήρας. Ἀλλὰ γὰρ
 τοιοῦτόν ἐστι· ψυχὴ κατὰ κράτος ἀλόουσα πνευματικῆς
 διδασκαλίας πόθῳ· κόρον αὐτῆς οὐδέποτε λαμβάνει.
 Δὲ καὶ ἡ σοφία περὶ ἐαυτῆς φησιν, Οἱ τρώγοντές
 με ἔτι πεινάουσι· καὶ ὁ ἐνείης τῇ ψυχῇ τὸν θεῖον
 πόθον τοῦτον Κύριος, περὶ Μαρίας φησὶ, τῆς τὴν
 ἀγαθὴν μερίδα ταύτην ἐπιλεξαμένης, ὅτι οὐκ ἀφαι-
 ρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς. Σοὶ δ' Ἰσως τῶν τοιοῦτων λό-
 γων δεῖ, καὶ διὰ τὰς ὑπὸ σοὶ παιδαγωγικὰς ζωίας θυ-

A fecissimi Patres nihil omnino scribere voluerunt·
 licet maximam inde utilitatem afferre potuissent.
 Prorsus ab horum austeritate ego deficiens, vel
 scribere solebam, non nisi tamen urgente necessi-
 tate; nunc vero me minus ad hoc diligentem fece-
 runt qui invidis oculis scriptorum aliqua meorum
 despiciunt, in eisque irritamenta quaerunt nequitiae:
 qui, ut ait magnus Dionysius, concinunt elementis
 litterisque vesanis et syllabis verbisque ignotis non
 penetrantibus animae suae intellectum. Est enim
 stultum ineptumque vere et intelligere divina vol-
 lentibus indignum, non intentae sententiae, sed
 verbis attendere. Scio equidem illos merito mihi
 exprobrare, non quod Patribus contradixerim (id
 enim, Christi gratia, scriptis meis cautum est), sed
 quod disseruerim de quibus dignus non eram. Alius
 quidam dignus erat, Zan fortasse, qui veridico ser-
 mone eversum adjuvare conatus est. Ceteroquin
 non ob iram, sed ad congruam correctionem eos
 impugnavimus, et ideo contra nos prevalere non
 potuerunt aggressores. Forsan quoque hoc evenit
 propter meam indignitatem; neque enim dignus
 eram et idoneus qui, ut decet, aliquid pro veritate
 paterer, et ita sanctorum persecutiones laetus partici-
 ciparem. Quid enim? nonne Chrysostomus Pater,
 qui adhuc corpore indutus Ecclesiae primitivorum
 in caelis jam consociabatur, qui magis quam quivis
 alius tuto simul et sapienter atque suaviter de
 pietate scripsit, nonne hic, inquam, tantus vir,
 tanquam errores Origenis tenens ac docens, a sua
 C Ecclesia pulsus est et exsilio multatus?

Dicit Petrus regii discipulorum Domini senatus
 princeps in epistolis magni Pauli esse quaedam diffi-
 cilia intellectu, quae tunc indocti depravabant ad
 suam ipsorum perditionem¹. Et ego propter acer-
 bam aggressorum malitiam, pariter a scribendo
 volebam prorsus abstinere, nisi tu nunc, o vene-
 randa Mater, indesinenter rogasses et hortatoris
 usa fuisses litteris atque documentis, donec incita-
 mentis mihi persuasisti ut hoc opus iterum susci-
 perem. Nec tibi multis opus fuit exhortationibus;
 polles enim haud sola aetatis canitie, sed etiam
 prudentiae senio, et sanctorum legem mandatorum
 ex longæva praxi percellens, obedientia et quietudine
 D vitam tuam opportune partita, quibus polivisti
 animae tuae tabulam, ut idonea fieret recipiendis
 conservandisque divinis characteribus. Nam sic se
 res habet: anima omnino capta doctrinae spiritalis
 amore, satietatem ejus nunquam habet. Ideo sap-
 ientia de seipsa dicit: « Qui edunt me, adhuc
 esuriunt². » Et qui animae indit desiderium hoc
 divinum, Dominus de Maria dicit³: « Optimam
 partem elegit, quae non auferetur ab ea. »

Tibi autem forsitan hujusmodi sermonibus opus
 est, et propter magni regis filias sub tuo magisterio
 viventes; et potissimum ob sponsas quas ex tua fa-
 milia sua in conceptionem conjungere cupis: quae

¹ II Petr. iii, 16. ² I Cor. xiii, 20. ³ Luc. x, 42

imitans, quemadmodum hic nostram formam pro nobis verissime assumpsit, sic et ipsa personam nunc induisti eorum qui incipiunt et disciplina indigent. Quare ego, licet ad sermones, et quidem ad tales sermones minime aptus, per obedientiam tamen, ut præceptum impleam dandi petentibus, quæ nunc habeo exhibens et proferens, debitum solvam christianæ charitatis.

Scito igitur, veneranda mater, vel potius per te dicant puellæ secundum Deum vivere volentes, mortem esse etiam animæ, quamvis hæc sit natura immortalis. Sic enim loquitur dilectus Christo Theologus : « Est peccatum ad mortem, et est peccatum non ad mortem ¹ : » mortem hic animæ profecto dicens. Et magnus Paulus : « Sæculi tristitia mortem operatur ; » mortem animæ certo intelligens. Et iterum ² : « Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus. » Ex quibusnam mortuis exsurgere jubet ? Profecto ex iis qui cæci sunt carnalibus, desideria quæ militant adversus animam ³. Ideo ipse Dominus mortuos dicit qui in futuri hoc mundo vivunt. Nam euidam e discipulis petenti ut abiiret ad sepeliendum patrem suum, non concessit, sed præcepit ut sequeretur, dimittens mortuos sepelire mortuos suos ⁴. Illos hic Dominus etsi viventes appellat mortuos, utpote mortuos anima.

Ut enim separatio animæ a corpore, mors est corporis, sic separatio Dei ab anima mors est animæ. Et hæc est vera mors, animæ mors. Hanc enim ostendebat, quando præceptum dans in paradiso, dixit Deus ad Adam : « In quocumque die comederis ex prohibito ligno, morte morieris ⁵. » Nam vera mortua est ejus anima, per transgressionem a Deo separata. Etenim corpore vivere perrexit ab hinc et deinceps usque ad triginta et nongentos annos. At per prævaricationem animam ingressa mors, non solum enecat animam, et maledictum facit hominem, sed vel ipsum corpus multis laboribus et corruptioni subjicit, et demum morte tradit : tunc enim, post interioris hominis ex peccato mortem, hæc audit terrenus Adam : « Maledicta terra in opere tuo : spinas et tribulos germinabit tibi, et in sudore vultus tui vesceris pane, donec revertaris in terram de qua sumptus es, quia pulvis es, et in pulverem revertaris ⁶. »

In futura quidem instauratione, in resurrectione iustorum, resurgent etiam iniustorum et peccatorum corpora, sed ut tradantur secundæ morti, id est, supplicii æternis, vermi qui non moritur, stridori dentium, exterioribus et tractabilibus tenebris, caliginosæ et inextinguibili ignis gehennæ, juxta prophetam dicentem : « Succedetur utrumque simul (injusti et peccatores), et non erit qui extinguat ⁷. » Hæc est enim secundæ mors, sicut Johannes in Apocalypsi nos docet. Audi etiam magnum Paulum dicentem : « Si secundum carnem vixeritis,

γατέρας τοῦ μεγάλου βασιλέως· καὶ μάλιστα τὴν σύνεσιν, ἣν ἐκ τοῦ σοῦ γένους τῷ χορηγῷ τῆς ἀπορίας νυμφεύσασθαι ποθεῖς· ὃν δὴ καὶ μιμουμένη, καθάπερ ἐκεῖ οἱ τὴν ἡμετέραν μορφήν ὑπὲρ ἡμῶν ὡς ἀληθῶς ἀνέλαβεν, οὕτω καὶ αὐτὴ τὸ πρόσωπον ὑπέδου νῦν τῶν εἰσαγομένων καὶ διδασκαλίας δεομένων. Διὸ καὶ γὰρ, εἰ καὶ μὴ περὶ λόγους, καὶ τοιούτους λόγους εὐπορος, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπακοήν, καὶ τὴν ἐντολήν τοῦ διδόναι τῷ αἰτοῦντι, ἐξ ὧν ἔχω νῦν, ἐνδεικνύμενος τὴν προθέσιν, τὸ χρέος ἀποτίσω τῆς κατὰ Χριστὸν ἀγάπης. Ἰσθι τοίνυν, ἑρὰ προσδύτης, μᾶλλον δὲ διὰ σοῦ μαθονάνευσαν αἱ κατὰ Θεὸν προηρημένας ζῆν νεάουδες, ὅτι καὶ ψυχῆς ἐστὶ θάνατος τῆς ἀθανάτου φύσει. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἡγαπημένος Θεολόγος λέγει· Ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον, καὶ ἐστὶν ἁμαρτία μὴ πρὸς θάνατον· θάνατον ἐνταῦθα τὸν τῆς ψυχῆς πάντως λέγων. Καὶ ὁ μέγας Παῦλος, « Ἡ λύπη, φησὶν, ἡ κατὰ κόσμον, θάνατον κατεργάζεται· ὁ θάνατον πάντως τῆς ψυχῆς. Καὶ πάλιν· « Ἐγείραι, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοὶ ὁ Χριστός. » Ἐκ πολλῶν νεκρῶν ἐγερεθῆναι ἐγκλεῖσεται ; Πάντως ἐκ τῶν θεανατωμένων ταῖς σαρκιαῖς ἐπιθυμίαις, αἱ τίνες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς. Διὸ καὶ ὁ Κύριος νεκροὺς εἶπε τοὺς ἐν τῷ μεταίῳ τούτῳ κόσμῳ ζῶντας. Τῷ γὰρ αἰτήσαντι τῶν μαθητῶν, ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸ θάψαι τὸν ἴδιον πατέρα, οὐκ ἐνέδωκεν· ἀλλ' ἐπέταξεν ἀκολουθεῖν, ἀφέντα τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς ἐπιζῶντες νεκροὺς. Νεκροὺς ἐνταῦθα καὶ τοὺς ζῶντας ἐκείνους ὠνόμασεν ὁ Κύριος, πάντως ὡς κατὰ ψυχὴν νεκρωμένους. Καθάπερ γὰρ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, θάνατός ἐστι τοῦ σώματος, οὕτως ὁ χωρισμὸς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς ψυχῆς, θάνατός ἐστι τῆς ψυχῆς. Καὶ οὗτός ἐστι κυρίως θάνατος, ὁ τῆς ψυχῆς. Τοῦτον γὰρ ἐδήλου καὶ διὰ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ ἐντολῆς, ὅτι ἔλεγεν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Ἀδὰμ· « Ἡ δ' ἀνήμερὰ φάγης ἀπὸ τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου, θανάτῳ ἀποθανῆς. » Τότε γὰρ ἐθανατώθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ διὰ τῆς παραβάσεως, χωρισθεῖσα τοῦ Θεοῦ. Κατὰ σῶμα γὰρ ζῶν διετέλεισε ἀπὸ τότε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, μέχρι τριάκοντα καὶ ἑνακοσίων ἑκαυστῶν. Ἄλλ' ὁ διὰ τὴν παράβασιν τῆ ψυχῆ προσηγόμενος θάνατος, οὐ τὴν ψυχὴν ἀρχειὶ μόνον, καὶ ἐπικατάρaton ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα πολύμοχθον, καὶ πολυπαθὲς, καὶ φθαρτὸν ἀπεργασάμενος, τέλος τῷ θανάτῳ παραδίδωσι· τότε γὰρ μετὰ τὴν ἐκ παραβάσεως τοῦ ἐντὸς ἀνθρώπου νέκρωσιν, ἤκουσεν ὁ χοϊκὸς Ἀδὰμ, ὅτι « Ἐπικατάρatos ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου. Ἀκάνθιας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι, καὶ ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φαγῆ τὸν ἄρον σου, ἕως τοῦ ἐπιστρέψαι σε εἰς γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης· ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. » Εἰ δὲ καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἐκείνην παλιγγενεσίαν, ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων, καὶ τὰ τῶν ἀνόμων καὶ ἁμαρτωλῶν ἀνίσταται σώματα, ἀλλ' εἰς τὸ παραδοθῆναι τῷ δευτέρῳ θανάτῳ, τῇ κολάσει ἐκείνῃ τῇ αἰωνίῳ, τῷ ἀκοιμήτῳ σκόλωτι, τῷ τῶν ὀδόντων βρυγμῷ, τῷ ἐξωτέρῳ καὶ ψηλαφῆτῳ

¹ 1 Joan. 5, 16. ² 1 Cor. vii, 10. ³ Ephes. v, 14. ⁴ 1 Petr. ii, 11. ⁵ Math. viii, 22. ⁶ Gen. ii, 17. ⁷ Gen. iii, 17. ⁸ Isa. i, 31.

σκέπει, τῆ σκοτεινῆ καὶ ἀσέστῳ τοῦ πυρὸς γέννησι κατὰ τὸν λέγοντα Προφήτην, ὅτι Ἐκκαυθήσονται οἱ ἄσπιτοι, καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἕμα, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σέστος. Τοῦτο γὰρ ἔστιν ὁ δεύτερος θάνατος· καθάπερ Ἰεζαίας διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως ἐδίδαξεν ἡμᾶς· Ἄκουε δὴ καὶ τοῦ μεγάλου Παύλου λέγοντος· « Εἰ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε. » Ζωὴν γὰρ ἐνταῦθα καὶ θάνατον, τὸν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος λέγει· ζωὴν μὲν τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ἀϊδίου βσιλείας· θάνατον δὲ, τὴν διακωλύσαν ἐκείνην κόλασιν. Ἡ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ τοιγαροῦν παράβασις· πρόξενος γίνεται πινυτὸς θανάτου τῆ ψυχῆ καὶ σώματι· καὶ τοῦ κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ τοῦ κατὰ τὴν ἀτελεύτητον ἐκείνην κόλασιν. Καὶ οὗτος ἔστιν ὁ κυρίως θάνατος, τὸ διαζευχθῆναι τὴν ψυχὴν τῆς θείας χάριτος, καὶ τῆ ἁμαρτία συζυγηναί· οὗτος τοῖς νοῦν ἔχουσι φευκτὸς ὄντως καὶ φρικτὸς ὁ θάνατος· οὗτος τοῖς εὐφρονουσι καὶ τῆς ἐν γέννησι λήσεως φρικωδέστερος. Τοῦτον καὶ ἡμεῖς φύγωμεν πίστη δυνάμει· πάντα βίβωμεν· πάντα προώμεθα· πᾶσιν ἀποταξώμεθα, καὶ σχέσεις, καὶ πράξεις, καὶ βουλήμασιν· ὅσα κατασφύρι καὶ δίστησι Θεοῦ, καὶ τὸν τοιοῦτον συνίστησι θάνατον. Ὁ γὰρ τοῦτον φοβούμενος θάνατον, ἐνικον ἔχων τὴν ὄντως ζωὴν· ἦτις τῷ θανάτῳ μᾶλλον προσκτάται τὸ ἀναφαίρετον. Ὡς γὰρ ὁ τῆς ψυχῆς θάνατος ὁ κυρίως θάνατός ἐστιν, οὕτως καὶ ἡ ζωὴ τῆς ψυχῆς κυρίως ὑπάρχει ζωῆ· ζωὴ δὲ ἐστὶ τῆς ψυχῆς ἡ πρὸς Θεὸν ἔνωσις, ὡσπερ καὶ τοῦ σώματος ἡ πρὸς ψυχὴν ἔνωσις. Ὡς γὰρ διὰ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς, τοῦ Θεοῦ διαιρεθεῖσα, ἡ ψυχὴ πεθανάτωται, οὕτω δι' ὑπακοῆς τῆς ἐντολῆς, τῷ Θεῷ αὐθις ἐνωθεῖσα, ζωοποιεῖται. Διὰ τοῦτο φησὶν ἐν Εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος, ὅτι· Τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ, πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωὴ ἐστι· Τοῦτο δὲ καὶ ὁ πατὴρ μαθὼν Πέτρος, πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν, ὅτι· Ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις. Ἄλλὰ ῥήματα ζωῆς αἰωνίου τοῖς ὑπακούουσιν· τοῖς δὲ παρακούουσιν ἡ ἐντολὴ τῆς ζωῆς αὕτη γίνεται εἰς θάνατον. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ ἀπόστολοι, Χριστοῦ εὐδία ὄντες, τοῖς μὲν ἦσαν ὁσμὴ θανάτου εἰς θάνατον, τοῖς δὲ ζωῆς ὁσμὴ εἰς ζωὴν. Ἡ δὲ ζωὴ πάλιν αὕτη οὐ τῆς ψυχῆς ἐστὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος· ἀπαθανατίζει γὰρ καὶ τοῦτο διὰ τῆς ἀναστάσεως, οὐ τῆς θνητότητος μόνον ἀπολυτρομένη, πρὸς δὲ ταύτη, καὶ τοῦ μηδέποτε λήγοντος θανάτου, τῆς μελλούσης κολάσεως ἐκείνης. Χηρίζεται γὰρ καὶ αὐτῷ τῆν ἐν Χριστῷ αἰδίον ζῶν, τὴν ἀπονον, τὴν ἀνοσον, τὴν ἀλυπον, τὴν ὄντως ἀθάνατον. Ὡς γὰρ τῷ τῆς ψυχῆς θανάτῳ, τουτέστι τῆ παραβάσει, καὶ τῆ ἁμαρτίᾳ, ὁ θάνατος τοῦ σώματος ὑστερον ἐπικολούθησε, καὶ τὸ εἰς γῆν ἀναλυθῆναι, καὶ γενέσθαι κοῦν, καὶ σωματικῶ θανάτῳ πάλιν ἡ ἐν τῷ ᾧδι κατὰδίκη τῆς ψυχῆς, οὕτω καὶ τῆ ἀναστάσει τῆς ψυχῆς, ὅ ἐστιν ἡ δι' ὑπακοῆς τῶν θείων ἐντολῶν πρὸς αὐτὴν ἐπιστροφή, ἡ τοῦ σώματος ὑστερον ἔψεται ἀνάστασις, ἐνωθέντις αὐτὸς τῆ ψυχῆ·

A moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. » Vitam hic et mortem dicit futuri sæculi : vitam quidem, æterni regni possessionem : mortem vero, sempiterna supplicia. Igitur mandatorum Dei transgressio omnem dat animæ et corpori mortem, tum in præsentis sæculo, tum in futura interminabili damnatione.

Et hæc est vera mors, cum anima a divina gratia disjungitur, et peccato conjungitur. Hæc est sapientibus vere fugienda et timenda mors, hæc est bene sentientibus infernali etiam pœna horridior. Illam nos fugiamus totis viribus ; omnia abjiciamus, omnia relinquamus, omnibus renuntiemus, habitibus actibusque et voluntatibus ; quæcunque distrahunt et separant a Deo, et istam adducunt mortem. Nam qui hanc timerit et caverit, corporalis non metuet adventum mortis, inhabitantem in se habens veram vitam, quæ morte auferri nequit. Ut enim animæ mors vera mors est, sic et vita animæ vera est vita : vita autem animæ est unio cum Deo, sicut vita corporis est unio cum anima. Nam quemadmodum per mandatorum transgressionem separata a Deo anima mortua est, ita per legis obedientiam Deo rursus conjuncta vivificatur. Propter hoc dicit in Evangelio Dominus : « Verba quæ ego loquor, spiritus et vita sunt. » Id etiam doctus experientia Petrus dicebat ad eum : « Verba vitæ æternæ habes. » Sed verba vitæ æternæ, obedientibus sunt ; inobedientibus vero, lex vitæ hæc fit in mortem. Sic apostoli, cum Christi bonus odor casent, aliis quidem erant odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam. »

Rursus hæc vita non est animæ tantum, sed etiam corporis : hoc enim facit immortale per resurrectionem, non modo a mortalitate liberatum, sed insuper a sempiterna morte, seu futura inferni pœna ; eique largitur vitam in Christo æternam, quietam, morbi dolorisque nesciam, et vere immortalem. Quemadmodum enim mortem animæ, id est, prævaricationem et peccatum, mors deinceps secuta est, et in pulverem dissolutio, et in terram resolutio, et rursus corporis mortem consecuta est animæ in inferis damnatio : sic animæ resurrectionem, quæ est ad Deum per legis obedientiam reditus, postea sequetur resurrectio corporis iterum cum anima conjuncti, et resurrectionem hanc consequetur vera incorruptibilitas, et æterna cum Deo gloria eorum qui, spirituales ex carnalibus facti, ut angeli Dei vivent in cælo. « Rapiemur enim, ait Apostolus, in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus. » Nam sicut Filius Dei, homo charitate factus, mortuus est carne, separata quidem a corpore anima, haud separata vero divinitate, ideoque corpus suum suscitatum in cælos assumpsit in gloria ; item qui

¹¹ Rom. viii, 13. ¹² Joan. vi, 64. ¹³ Ibid. 69. ¹⁴ II Cor. ii, 15, 16. ¹⁵ I Thess. iv, 16.

secundo a Deo nunc vivunt, separati a corpore, A sed non a Deo disjuncti, in resurrectione ipsum corpus assument ad Deum, coeuntes cum gaudio ineffabili ubi præcursor pro nobis introivit Jesus²⁵, et revelanda in Christo gloria una fruentes. Neque enim resurrectionis tantum, sed et assumptionis dominicæ ac totius vitæ divinæ consortes fient. At non sic, qui secundum carnem in terra vixerint, et in hora exitus nullam habere cum Deo unionem inventi fuerint. Nam omnes quidem resurgent, et ait apostolus, sed non eodem modo: qui hic spiritu facta carnis mortificaverit, illic cum Christo divinum et vere æternam vivet vitam; qui vero hic carnis desiderii et passionibus mortificaverit spiritum, illic, heu! cum artifice et auctore mali condemnabitur, et intolerabili interminabilique tradetur supplicio, quod est secunda et sempiterna mors.

Ubinam principium habuit vera mors, quæ creat et offert animæ et corpori temporalem et æternam mortem? Nonne in regione vitæ? propterea confestim, heu! a paradiso Dei homo pulsus est in exilium ut mortiferam et divino paradiso incongruentem habens vitam; sicut et vera vita, quæ animæ et corpori vitam affert vere immortalem, in hac regione mortis initium habebit. Ne tamen, qui non festinat vitam animæ hic nancisci, vana spe se decipiat, tanquam illic eam adepturus, nec speret Dei misericordiam sibi consequendam in futuro sæculo, tunc enim tempus erit retributionis et damnationis, non vero compassionis et misericordiæ; tempus revelandæ offensi iratiquæ Dei justitiæ; tempus ostendendi manum validam et brachium excelsum movendi in infidelium ultionem. Væ illi qui incidit in manus Dei viventis! Væ illi qui illic experitur vindictam Dei, et neque hic ex timore Dei agnovit iræ ejus potentiam, nec operibus sibi conceitavit ejus misericordiam! Hujus enim nunc tempus est, et propter hoc præsentis vitæ nos donavit Deus, locum dans poenitentiae. Quod si non esset, statim ac peccasset homo, hac vita privaretur. Quid enim hac opus esset? Itaque nunquam desperationi locus est apud homines, licet eam multumode spiritus nequam suggerat, non solum negligenter viventibus sed etiam pugnantibus. Quia enim tempus poenitentiae est vitæ tempus, ipse etiam qui vivit in peccato si velit ad Deum converti, proinde ab eo percipietur. Namque in præsentis vitæ liberum arbitrium semper remanet; libero autem arbitrio subjacet ut materia, via ad superius ostensam vitam aut mortem, electio vel fuga; quantum utram velit capessere potest. Ubi igitur erit desperationi locus, cum omnes semper possint, ubi voluerint, æternam consequi vitam?

Vides magnitudinem misericordiæ Dei. Non statim justa utitur justitia in nos infideles, sed patientes concedit conversionis tempus. Tempore hoc

²⁵ Hebr. vi, 20

καὶ τῆ ἀναστᾶσαι ταύτῃ ἐφέται ἡ ὄντως ἀφθαρτία, καὶ τὸ συνδιακονίζεῖν τοὺς ἐξωμένους τῷ Θεῷ, πνευματικοὺς γενομένους ἀντὶ σαρκικῶν, καὶ ὡς ἀγγέλους Θεοῦ διακτωμένους, ἐν τῷ οὐρανῷ. Ἀρπαγρόμεθα γὰρ, φησὶν, ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. Καθ' ἅπερ γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, ἄνθρωπος γενόμενος διὰ φιλανθρωπίαν, ἀπέθανε σαρξί, χωρισθείσης μὲν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, μὴ χωρισθείσης δὲ τῆς οὐσίτης· διὸ καὶ τὸ σῶμα ἀναστήσας ἑαυτοῦ, ἀνέλαθεν εἰς οὐρανὸν ἐν δόξῃ· οὕτω καὶ οἱ κατὰ Θεὸν ἐνταῦθα ζήσαντες· ἐν γὰρ τῷ χωρίζεσθαι τοῦ σώματος, τοῦ Θεοῦ μὴ χωριζόμενοι, ἐν τῇ ἀναστάσει, καὶ τὸ σῶμα ἀναλήψονται πρὸς τὸν Θεόν, συνεισιόντες ἐν χαρᾷ ἀνεκκλητήτῃ, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς· καὶ τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτεσθαι δόξης ἐν Χριστῷ συναπολαύοντες. Οὐ γὰρ δὴ τῆς ἀναστάσεως μόνως, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἀναλήψεως κοινωνοὶ γενήσονται, καὶ πάσης τῆς θεοειδοῦς ζωῆς· ἀλλ' οὐχὶ καὶ οἱ κατὰ σάρκα ζήσαντες ἐνταῦθα, καὶ μηδεμίαν ὑπερέχοντες κοινωνίαν ἔχοντες πρὸς τὸν Θεόν, ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἐξόδου· εἰ γὰρ καὶ πάντες ἀναστήσονται, ἀλλ' ἕκαστος, φησὶν, ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι· ὁ μὲν πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος ἐνταῦθα θανατώσας, ἐκεῖ ζήσεται τὴν μετὰ Χριστοῦ θέλαν καὶ ὄντως αἰῶνον ζωῆν· ὁ δὲ σαρκὸς ἐπιθυμίαις καὶ παθήμασι τὸ πνεῦμα ἐνταῦθα θανατώσας, μέλλει, φεῦ, τῷ δημιουργῷ καὶ προξένῳ τῆς κακίας ἐκεῖ συγκαταδικάζεσθαι, καὶ τῇ ἀνυπόστιτῃ καὶ ἀκαταλήκτῃ κολάτῃ· παραδίδοσθαι· ὅ ἐστιν ὁ δεῦτερος θάνατος· καὶ ἀδιάλογος. Ποῦ γὰρ ἔσχε τὴν ἀρχὴν ὁ ὄντως θάνατος, ὁ πωτητικός καὶ πρόξενος, καὶ ψυχῇ καὶ σώματι, τοῦ τε προσκλήρου θανάτου καὶ τοῦ αἰωνίου; Οὐχ ἐν τῇ χώρᾳ τῆς ζωῆς; Διὰ τοῦτο καὶ παραυτὰ, φεῦ, ὁ ἄνθρωπος, τὴν ἐκ τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ καταδεδίκασται ὑπερορίαν· ὡς θανατηφόρον καὶ ἀκατάλληλον τῷ θεῷ παραδείσῳ κτησάμενος ζωῆν· ὥστε καὶ ἡ ὄντως ζωῆ, ἡ καὶ ψυχῇ καὶ σώματι πρόξενος τῆς ἀθανάτου καὶ ὄντως ζωῆς, ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ τοῦ θανάτου ἔξει τὴν ἀρχὴν· καὶ ὁ μὴ σπεύδων κτήσασθαι αὐτὴν κατὰ ψυχὴν ἐνταῦθα, μὴ κενὰς ἐλπῖσιν ἀπατάτω ἑαυτὸν, ὡς λήψεται αὐτὴν ἐκεῖ· μηδὲ ἐλπίζετω λήψεσθαι τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ. Τότε γὰρ καιρὸς ἀποδόσεως καὶ ἐκδικήσεως, ἀλλ' οὐ συμπαθείας καὶ φιλανθρωπίας· καιρὸς ἀποκαλύψεως θυμοῦ καὶ ἐργῆς καὶ δικαιοκρῆσις Θεοῦ· καιρὸς ἐπιδείξεως τῆς κραταιᾶς καὶ ὑψηλῆς χειρὸς, κινουμένης εἰς κόλασιν τῶν ἀπειθῶν. Οὐαὶ τῷ ἐμπεσόντι εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος! Οὐαὶ τῷ ἐκεῖ πειρωμένῳ τοῦ θυμοῦ Κυρίου, καὶ μὴ ἐντεῦθεν ἐκ τοῦ φόβου τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν γνωρίσαντι τὸ κράτος τῆς ἐργῆς αὐτοῦ, καὶ δι' ἔργων προμνηστευσσάμενον τὸ φιλανθρωπὸν αὐτοῦ! Τοῦτου γὰρ ὁ παρῶν καιρὸς· δι' αὐτὸ μέντοι, καὶ τὴν ζωῆν ταύτην ὁ Θεὸς συνεχώρησεν ἡμῖν, τόπον μετανόιας παρεχόμενος. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, εὐθύς ἀπορῶν ὁ ἄνθρωπος, καὶ τῆς ζωῆς ταύτης ἐστέρητο

ἄν. Τί γὰρ ἦν ὄφελος αὐτῆς; διό αὐδὲ ἡ ἀπόγνωσις ἄλλως ἔχει χώραν ἐν ἀνθρώποις; εἰ καὶ ὁ πονηρὸς ποικίλως ὑποβάλλει ταύτην· οὐ τοῖς ἀδικήτοις ζῶσι· μόνον, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τοῖς ἀγωνιζομένοις. Ἐπειδὴ γὰρ καιρὸς μετανοίας ὁ τῆς ζωῆς ἔστι καιρὸς, αὐτὸ τοῦτο τὸ ζῆν ἔτι τὴν ἡμαρτηρότητα, τῷ βουλομένῳ ἐπιστρέφειν πρὸς Θεόν, ἐγγυᾶται τὴν παρ' αὐτοῦ ὑποδοχὴν. Τῆ γ' ῥ ἐνταῦθα ζῶῃ, τὸ αὐτεξούσιον σύνεστιν αἰεὶ· τῷ δὲ αὐτεξούσιῳ ὑπόκειται ὡς ὕλη, ἡ ὁδὸς τῆς ἀνωτέρου δεδομένης ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἐλέσθαι ἢ φυγεῖν· ὡς δυνατὸν ὀνητήσασθαι ὀπότερον ὀλεῖται. Πού οὖν ἔξει χώραν ἡ ἀπόγνωσις, πάντοτε καὶ πάντων δυναμένων, ὀπνηρικά βυλονται, τὴν αἰώνιον κτήσασθαι ζωὴν; Ἄλλ' ὄρα; τὸ μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Τὴν ἀρχὴν οὐ δίκην δικαίᾳ χρήται καθ' ἡμῶν ἀπειθησάντων· ἀλλὰ μακροθυμῶν, παρέχει τὸν τῆς ἐπιστροφῆς καιρὸν. Ἐν τῷ καιρῷ τοῦτῳ τῆς μακροθυμίας, ἐξουσίαν δίδωσιν ἡμῖν, ἐκὼν θελήσωμεν, υλοποιηθῆναι τούτῳ· τί λέγω υλοποιηθῆναι; ἐνωθῆναι τούτῳ, καὶ ἐν πνεύμα γενέσθαι μετ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ τῆς μακροθυμίας, ἐκὼν τὴν ἐναντίαν ἡμεῖς βαδίσωμεν, καὶ ἀγαπήσωμεν τὴν θάνατον μᾶλλον τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, αὐτὴς τὴν δεδομένην ἐξουσίαν οὐκ ἀφαιρεῖται· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀφαιρεῖται, ἀλλὰ καὶ ἀνακλιεῖται, καὶ περιέρχεται ζητῶν καὶ ἐπιστρέφων πρὸς τὰ ἔργα τῆς ζωῆς· κατὰ τὴν παραβολὴν τοῦ ἀμπελωνοῦ, ἀπὸ πρῶτι; μέχρι καὶ αὐτῆς τοῦ βίου τῆς ἐσπέρας. Ἀλλὰ τίς ὁ καλῶν τε καὶ μισθούμενος; Ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως. Τίς, εἰς ἣν καλεῖ πρὸς ἔργασίαν ἀμπελον, Ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, ὁ εἰπὼν· « Ἐγὼ εἰμὶ ἡ ἀμπέλος. » Καὶ γὰρ οὐδεὶς δύναται πρὸς τὴν Χριστὸν ἐλθεῖν, ὡς αὐτὸς εἶπεν ἐν Εὐαγγελίῳ, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ ἐκλύσει αὐτόν. Τίνες δὲ τὰ κλήματα; Ἡμεῖς. Αὐτοῦ γὰρ αὐτὸς ἀκουσὼν λέγοντο, « Ἔμεῖς ἔστε τὰ κλήματα, ὁ Πατὴρ μου ὁ γεωργός ἐστιν. » Ὁ γοῦν Πατὴρ, διὰ τοῦ Υἱοῦ, καταλλάσσων ἑαυτῷ ἡμᾶς, μὴ λογιζόμενος τὰ παραπτώματα ἡμῶν, οὐχ ὡς προσκειμένους τοῖς ἔργοις τοῖς ἀτόποις, ἀλλ' ὡς ἀργούς καλεῖ· καίτοι ἡ ἀργία ἁμαρτία ἐστὶ. Καὶ ὑπὲρ ἀργοῦ γὰρ λόγου λόγον δώσωμεν.

Ἄλλ' ὅπερ ἔργον, τὰς προσηρηγμένας ἐκείσιν ἁμαρτίας ὁ Θεὸς ὑπεροχῶν, πάλιν καὶ πάλιν ἐκκαλεῖται. Καλεῖ δὲ, τί ποιήσοντας; Ἐργασσομένους εἰς τὴν ἀμπελόνα. Τοῦτο δὲ ἐστὶ, ποιεῖν ὑπὲρ τῶν κλημάτων· δηλοῦντι ὑπὲρ ἑαυτῶν. Ἐῖτα, βαθεῖα τοῦ ἀνεκίκατου μεγέθους; τῆς φιλανθρωπίας! καὶ μισθὸν ἡμῖν ἐπαγγέλλεται καὶ δίδωσιν, ὑπὲρ ἑαυτῶν πονουσιν. Ἐλθετε, φησὶ, λάβετε ζωὴν αἰώνιον, ὑπὲρ ἐμοῦ θαψιλῶς χορηγούμενην· καὶ τοῦ καμάτου τῆς ὀδοπορίας, καὶ αὐτοῦ τοῦ θελήσαι ταύτην παρ' ἐμοῦ λαθεῖν, ὡς αὐτὸς ὀφείλων ἐκτίσω τὸν μισθόν. Τίς οὐκ ὀφείλει λύτρα τῷ τοῦ θανάτου λυτρωτῇ; τίς οὐχ ὁμολογεῖ χάριτας τῷ δοτηρὶ τῆς ζωῆς; Ὁ δὲ καὶ προσκαταβαλεῖν ἐπαγγέλλεται μισθόν, καὶ μισθὸν ἀπόρρητον. Ἐγὼ γὰρ ἤλθον, φησὶν, ἵνα ζωὴν ἔχωσι· καὶ περισσὴν ἔχωσι; Τί τὸ περισσόν; Τὸ μὴ συνεῖναι μόνον καὶ συζῆν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀδελφοὺς αὐτῷ τελέσαι, καὶ συγκαληρονόμους. Τοῦτο δὲ τὸ περισσόν, ὡς εἶπεν, ὁ διδομένος ἐστὶ μισθὸς τοῖς προσεραμοῦσι τῆ ζωοποιῶν ἀμπελῶν, καὶ κλημα χρηματίζονται αὐτῆς; καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν κηροῦσι, καὶ εἰς ἑαυτοὺς καλλιεργήσασιν. Τί πράξασιν; Πρῶτον μὲν περιτεμοῦσι πᾶν ὃ τι περιτετόν, καὶ μὴ συντελέσ ἐστιν, ἀλλὰ καὶ προσιστάμενον, εἰς τὸ ἐνεγκεῖν καρποῦς ἀξίους τῆς θείας ἀποθήκης. Τίνα ταῦτα; Πλοῦτον, τρυφήν, ἐδξάν τὴν ματαίαν, πάντα τὰ βέοντα καὶ

A patientiae dat nobis potestatem filios Dei fieri; quid dico? filios fieri? imo ipsi adunari, et unus fieri cum eo spiritus; sed hoc longanimitatis tempore, si perperam abeamus, et mortem malimus quam veram vitam, ille datam potestatem non aufert, imo eum revocat, et circuit quarens et reducens ad vitæ opera, secundum parabolam vineæ¹⁶, a primo mane usque ad vitæ vesperam. Et quis est vocans et mercedem dans? Pater Domini nostri Jesu Christi, et Deus totius consolationis. Et quæ est vinea in quam vocat ad operandum? Dei Filius, qui dixit¹⁷: « Ego sum vitis. » Nemo enim potest ad Christum venire, ut ipse ait in Evangelio, nisi Pater traxerit eum¹⁸. Et quinam sunt palmites? Nos. Eum enim audi rursus dicentem: « Vos estis palmites, Pater meus agricola est¹⁹. » Pater igitur per Filium nos reconcilians sibi, non reputans nobis delicta nostra²⁰, non ut operatos malis operibus, sed ut otiosos vocat, quamvis ipsa otiositas sit peccatum, quoniam de verbo otioso redlemus rationem²⁰.

B Sicut dixi, prœterea cuiusque peccata Deus parvi habens, iterum iterumque vocat. Ad quid autem operarios vocat? ad operandum in vineam suam: id est, ad laborandum pro palmitibus, nempe pro seipsis. Deinde, pro incomprehensibilem misericordie magnitudinem! mercedem nobis pollicetur et dat, qui pro nobis laboramus. Venite, inquit, percipite vitam æternam, a me vobis magno pretio emptam; laborem vitæ, ipsamque voluntatem ejus a me suscipiendæ, tanquam ipse debitor mercede munerabor. Quis non debet pretium redemptionis eî a quo morte redemptus est? quis non gratias agit vitæ datori? Ille autem insuper solvendam promittit mercedem, et mercedem insubibilem. Nam: « Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant²¹. » Quomodo abundantius? In eo quod non solum cum eo sint et vivant, sed etiam filii ejus fiant et coheredes. Hæc superabundantia, ut videtur, est merces data iis qui confugerunt ad vivificantem vitam, et facti sunt ejus palmites, et operati sunt pro seipsis, et semet elaboraverunt. Et quid fecerunt? Primo absciderunt omne quod est superfluum, et inutile, imo noxium, ad ferendum fructus divino dignos heros. Quæ sunt ista? Divitiar, voluptas, vana gloria, omnia fugitiva et transitoria, omnis animæ et corporis passio turpis et

¹⁶ Matth. xx. ¹⁷ Joan. xv, 1. ¹⁸ Joan. vi, 44.

¹⁹ Joan. xv, 1, 5. ²⁰ II Cor. v, 19. ²¹ Matth. vii,

36. ²¹ Joan. x, 10.

prava, omnis inordinata mentis elatio, omnis auditus, visus et sermo detrimentum animæ inferre valens. Nisi quis enim hæc rescindere et animæ surculos resecare diligenter curaverit, fructum ad vitam æternam nunquam proferet.

Possibile autem est, iis etiam qui in conjugio vivunt, hanc acquirere puritatem, sed cum maxima difficultate. Ideo quicumque a juventute Deum propitium nacti, acriori mentis oculo illam intuiti sunt vitam, et bonorum ejus facti sunt studiosi, nuptias sapienter fugiunt, quia in resurrectione, ut Dominus ait, neque nubunt neque ducunt uxores, sed æquales angelis Dei sunt ²². Quisquis igitur sicut angelus Dei vult esse, jam nunc, ut illi resurrectionis filii, commistione corporum superiorum se merito constituit. Cæteroque ab uxore peccatum causam occasionemque et originem habuit. Dissuadendum igitur conjugium iis qui nullam unquam adversario a seipsis dare ansam volunt. Quod si hoc corpus difficile reprimatur et ad virtutem revocetur, vel potius ut naturalis adversarius nobis obstat, quid faciemus? et in quantum difficultatem ad bonum augebimus, multis et variis alligati corporibus? quomodo libertatem habebit, ad quam festinare jubetur, mulier naturæ nexibus ad virum, ad liberos, ad consanguineos omnes devincta? quomodo secunda Domino assidebit, quæ de hæc multis curam suscepit? Quomodo erit sine turba, multitudine implicata?

Propterea vere virgo, et similis virgini, et virginis filio animarum in virginitate decenter viventium sponso, non solum carnale conjugium, sed etiam sæculare commercium fugit, cognatis omnibus valedicens, ita ut possit confidenter cum Petro dicere ad Christum: « Nos reliquimus omnia, et secuti sumus te ²³. » Quid ergo nitrum faciat, si, quemadmodum terrena sponsa patrem et matrem derelinquit ut mortali sponso adhæreat, ut ait Scriptura, item et ipsa suos pro cœlesti thalamo et sponso abrenuntiet? Quomodo cognationem habere possit in terris, quæ conversationem habet in cœlis? Quomodo, quæ non est filia carnis, sed spiritus, carnales habebit patrem, aut matrem, aut consanguineos? Quomodo, cum proprium corpus fugerit, et semper quantum potest fugiat, utpote carnalem deponens vitam, ullum habebit respectum ad corpora non sua? Quod si, ut aiunt, similitudo est amicitia, et quodlibet simili delectatur, similis dicit dilectis virgo, et in morbum recidet amoris sæculi: porro « amicitia hujus mundi est inimica Dei, » ait Paulus ²⁴, spiritualium nuptiarum paranymphus. Itaque non modo divortium incurret, sed et cœlestis sponsi inimicitiam.

Neque miseris aut doleas quod conjugatis in Scriptura criminis non vertatur rerum sæcularium cura, iis vero quæ virginitatem Deo voverunt, ne delibare quidem sæcularia remittatur, nec ulla vitæ

παρίοντα, πᾶν πάθος ψυχῆς τε καὶ σώματος βδελυκτὸν καὶ πονηρὸν, πάντα τὸν ἐν μεταωρισμῷ τῆς διανοίας συρφετὸν, πᾶν ἄκουσμα, καὶ θέαμα, καὶ πᾶν λόγον, βλάβην παραπέμψαι δυνάμενον εἰς τὴν ψυχὴν. Ἐὰν γὰρ μὴ ταῦτά τις ἐκκόπτειν καὶ περικαθαίρειν τὴν βλάβην τῆς καρδίας διὰ μεγίστης ποιῆται τῆς σπουδῆς, καρτὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον οὐ μήποτε ἐνέγκῃ. Δυνατὸν μὲν οὖν, καὶ τοῖς ἐν συζυγίᾳ ζῶσι, τῆς καθαρότητος ἀντιποιεῖσθαι ταύτης, ἀλλὰ μετὰ πλείστης ὁσῆς δυσκολίας. Διὰ τοῦτο πάντες ὅσοι ἐκ νεότητος ἔλεω Θεοῦ τυχόντες, ὄψιν ἐρω διανοίας ἁμαρτίας πρὸς ἐκείνην εἶδον τὴν ζωὴν, καὶ τῶν κατ' ἐκείνην ἀγαθῶν ἐρασταὶ γεγονῶσι, καὶ τὸν γάμον προσηκόντως φεύγουσιν, ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει, καθάπερ ὁ Κύριος εἶπεν, οὐτε γαμοῦσιν, οὐτε ἐγκαμίζονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ εἰσιν. Ὅστις οὖν ὡς ἄγγελος εἶναι βούλεται Θεοῦ, κἀταῦθα κατὰ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀναστάσεως ἐκείνης, ἐπιμίξιας σωματῶν ἀνώτερον ἑαυτὸν δικαίως καθίστησιν. Ἄλλως τε καὶ ἡ πρόφασις τῆς ἁμαρτίας, ἐκ τῆς συζυγίου τὴν λαβὴν ἔσχε τὴν ἀρχήν. Παραιτητέον οὖν τὴν συζυγίαν, τοὺς βουλομένους μηδεμίαν μηδέποτε τῷ ἀντικειμένῳ παραστῆναι ὀκλοῦν λαβὴν. Εἰ δὲ καὶ τὸ σῶμα τοῦτο δυσήνιον καὶ δυσανάκλητον πρὸς ἀρετὴν, μᾶλλον δὲ καὶ ὡς ἔμφυτον ἀντίθετον περιφέρωμεν αὐτὸ, τί ποτ' ἄρα πεισόμεθα, καὶ ἐφ' ὅσον τὴν πρὸς ἀρετὴν δυσχερίαν αὐξήσομεν, πολλοὺς καὶ διαφοροὺς συνθεσέντες σώμασι; Πῶς δ' ἔξει τὴν ἐλευθερίαν, πρὸς ἣν σπεύδειν ἐπαγγέλλεται, ἡ φύσεως δεσμοὶ πρὸς ἄνδρα, καὶ παῖδας, καὶ τοὺς καθ' αἷμα συνδουμένους πάντας; Πῶς δὲ ἀμερίμνως προσεδρεύσει τῷ Κυρίῳ, τὰς ὑπὲρ τοσοῦτων φροντίδας ἀναδεξαμένη; Πῶς δ' ἔξει τὸ ἀθόρυβον, πᾶθησιν ἐνεσχημένη; Διὰ τοῦτο ἡ ὕψις παρθένος, καὶ ἀφωμοιωμένη τῇ παρθένῳ καὶ ἐκ παρθένου, καὶ τῶν ἐν παρθενίᾳ δεόντων ζησάντων ψυχῶν νυμφίῳ, οὐ τὴν κατὰ σάρκα συζυγίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ κόσμον συνοδίαν φεύγει, συγγενέσι πᾶσιν ἀποταξαμένη· ὡς ἂν ἐξη πεπαθήσασμίνως λέγειν μετὰ Πέτρου πρὸς Χριστόν· « Ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολούθησάμεν σοι. » Τί δ' ἄρα καὶ κεινῶν πρὸς ποιήσασιν, εἰ τῆς ἐπιγαίου νύμφης πατέρα καὶ μητέρα ἀφίεσης, ἕνεκα φθαρτοῦ νυμφίου, καὶ προσκολλημένης ἐκείνῳ, κατὰ τὴν Γραφήν, αὐτὴ τοῦτο δράσειεν, ὑπερκοσμίου νυμφῶνος καὶ νυμφίου ἕνεκα, τοῦτους καταλείψασα; Πῶς δὲ καὶ συγγενέσι ἐξὸν ἔχειν ἐπὶ γῆς, ὡς ἐν ἀλλ. ἡς] τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς; Πῶς δ' ἡ μὴ σαρκὸς οὕτω τέκνον, ἀλλὰ πνεύματος, σαρκικὸν ἔξει πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ τοὺς καθ' αἷμα προσήκοντας; Πῶς δ' ἡ καὶ τὸ οἰκεῖον σῶμα φυγοῦσα, καὶ ἀεὶ φεύγουσα κατὰ τὸ δυνατὸν, ὡς τὸν κατὰ σάρκα βίον ἀποτιθεμένη, σχεῖσιν ὄλω; ἔξει πρὸς τὰ μὴ οἰκεῖα σώματα; Εἰ δὲ καὶ ἡ ἐμοιώτης, ὡς φασί, φιλότης, καὶ τὸ ὅμοιον ἀσπάζεται πᾶν, ἐξομοιωθήσεται τοῖς φιλομένοις ἢ παρθένος καὶ περιπεσέεται τῇ νόσῳ τῆς φιλοκοσμίας αἰῶνι· ἡ δὲ φίλτα τοῦ κόσμου, ἐχθρα εἰς Θεὸν, φησὶ Παῦλος, ὁ

²² Luc. xx, 35. ²³ Matth. xix, 27. ²⁴ Jac. iv, 4.

νομφοστῶλος τοῦ πνευματικοῦ νομφῶνος. Οὐκοῦν οὐ διαζυγῆναι κινδυνεύσει μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐχθραν τοῦ ὑπερκουσμίου νομφίου καταστήται. Καὶ μὴ θαυμάσης, μηδ' ἀνιαθῆς, εἰ ταῖς μὲν ἐν συζυγίᾳ παρὰ τῆς Γραφῆς μέψις οὐ προσγίνεται μερικινύσταις τὰ τοῦ κόσμου, ἀλλ' οὐ τὰ τοῦ Κυρίου. Ταῖς δὲ τὴν παρθενίαν ἐπαγγελαμέναις τῷ Θεῷ, καὶ ψαύειν ὄλωσ τῶν ἐν κόσμῳ ἀπηγέρουται, καὶ ζῆν ὄλωσ ἐν ἀνέσει οὐκ ἐφέται. Καίτοι καὶ τοῖς ἐν συζυγίᾳ προσφονεῖ Παῦλος· « Ὁ καιρὸς συνεσταλμένος τὸ λοιπὸν ἔστιν, ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας, ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι, καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι. » Ὁ τοῦ κατὰ τὴν παρθενίαν ἀγῶνος τῆς περὶ τρυφῆν καὶ πόσιν ἐγκρατείας, εὐχερεστέραν δείκνυσιν ἢ περὶ. Καὶ φαίη ἂν τις δίκαια, καὶ ἀληθῆ· ὡς εἰ μὲν μὴ ἔλιτον τις σὺςθεσθαι, λόγος πρὸς αὐτὸν ἡμῖν οὐδεῖ·. Εἰ δὲ τι μὲν τῆς οἰκείας σωτηρίας, οὗτος ἴστω τὸν ἐν παρθενίᾳ βίον πολλῶ τοῦ μιγάδος ἀνυσιμώτερον ὄντα καὶ ἀπονώτερον.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἀπῶμεν, ἐκεῖνο δὲ ἐπὶ νοῦν λάθε μοι, παρθένε, νόμφη Χριστοῦ, κλῆμα τῆς ἀμπέλου τῆς ζωῆς, ὅπερ ἀνωτέρω εἰρηται. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα, ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργὸς ἔστι. Πᾶν κλῆμα ἐν ἐμοὶ καρπὸν φέρον, καθαίρει αὐτὸ, ἵνα πλεῖονα καρπὸν φέρῃ. » Δείγμα τοίνυν ποιῶ τὴν περὶ σὲ ταύτην ἐπιμέλειαν, τοῦ τῆς παρθενίας σου καρποῦ, καὶ τοῦ πρὸς σὲ φιλτροῦ τοῦ νομφίου. Καὶ χαιρε μάλλον, καὶ ἀντιφλοισιμῶ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐπελθειαν. Ἄλλως τε· καὶ χρυσὸς μὲν χαλκοῦν τι συμμιγῆς δεξάμενος, κίβδηλος καλεῖται· χαλκὸς δὲ περιτακὲν ψῆγμα δεξάμενος χρυσοῦ, λαμπρότερος ἑαυτοῦ φανεῖται καὶ στιλπνότερος· οὕτω σὲ μὲν καὶ τὰ σὲ ποθεῖν ἐκείναις, ὦ παρθένε, ταῖς μὴ παρθένοις, δόξα· σοὶ δὲ ἀτιμίαν φέρε ποθεῖν ἐκείνας· ἐπιστρέφει γὰρ σὲ πάλιν ὁ πόθος εἰς τὸν κόσμον· τοῦτο μὲν, ὡς πρὸς τοὺς ἐν κόσμῳ ζῶντας σχέσιν ἔχουσαν, καὶ συζῶσαν ἐκείνοις τὴν τῷ κόσμῳ θανοῦσαν· τοῦτο δὲ, ὡς προσεῖναι τούτοις βουλομένην, ἃ καὶ αὐτοὶ βούλονται· ἂν, ἑαυτοῖς, καὶ τοῖς συγγενέσιν ἑαυτῶν· εὐθηνίαν παντοίων τῶν κατὰ τὸν βίον, πλοῦτον, περιφάνειαν, δόξαν, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις εὐθυμίαν· καὶ οὕτω συμβῆσεται σοι, τοῦ βουλήματος τοῦ σοῦ νομφίου ἐκπεσεῖν. Ταῦτα γὰρ πάντα τρανῶς ἐκεῖνος ἐν Εὐαγγελίοις ταλανίζει, λέγων· « Οὐαὶ οἱ πλουτοῦντες! οὐαὶ οἱ γελῶντες! οὐαὶ οἱ ἐμπλεησμένοι! οὐαὶ ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἰπωσὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι! » Πῶς οὖν ταλανίζει τούτους; Οὐχ ὡς τὴν ψυχὴν νενεκρωμένους; Τίς οὖν τῆ νόμφη τῆς ζωῆς συγγένεια πρὸς τοὺς νεκρούς; τίς συνάφεια τοῖς τὰς ἐναντίας βαδίζουσιν ὁδοῦς; Πλατεία γὰρ καὶ εὐρύχωρος, δι' ἧς ἐκείνοι φέρονται· κἀν μὴ παρακατάσχωσιν ἑαυτοῦς, τῶν σῶν τι μίξαντες, ἐκπεσούνται τελῶς εἰς ἀπώλειαν· οὐ δὲ διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης πύλης καὶ ὁδοῦ πρὸς τὴν ζωὴν εἰσέρχῃ. Διὰ στενῆς δὲ πύλης καὶ ὁδοῦ, οὐκ ὀγκον δόξης, οὐχ ἡδονῆς διάχυσιν, οὐ φέρτον χρημάτων καὶ κτημάτων ἀναθέμενός τις, εἶναι δύναται· ἂν· ἀλλὰ μὴ πλατεῖαν ἀκούσασα, ἐκείνην τὴν ὁδὸν τοῦ βίου, ἄλυπον ἡγοῦ· πολυσυμφορωτάτη γὰρ ἔστι καὶ βαρυσυμφορωτάτη. Πλα-

A remissio concedatur. Verumtamen et conjugatos sic affatur Paulus : « Tempus breve est : reliquum est, ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint, et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur » Quod difficilium ego arbitror quam servare virginitatem. Nam jejunium facilius esse quam cibi potusque temperantiam docet experientia. Forsan aliquis recte et vere dixerit, si quis nolit salvari, nullum nos ad hunc habere sermonem, si cui vero cura est de sua salute, sciat hic statum virginitatis conjugali multo utiliorem esse et faciliorem.

δυσανυστότερον ἐγὼ νομίζω. Καὶ τὴν νηστεῖαν γὰρ, δεικνυσιν ἢ περὶ. Καὶ φαίη ἂν τις δίκαια, καὶ ἀληθῆ· ὡς εἰ μὲν μὴ ἔλιτον τις σὺςθεσθαι, λόγος πρὸς αὐτὸν ἡμῖν οὐδεῖ·. Εἰ δὲ τι μὲν τῆς οἰκείας σωτηρίας, οὗτος ἴστω τὸν ἐν παρθενίᾳ βίον πολλῶ τοῦ μιγάδος ἀνυσιμώτερον ὄντα καὶ ἀπονώτερον.

B Sed hæc reliquamus. Hinc autem in mentem infige, virgo Christi sponsa, quod supra dictum est. At enim Dominus : « Ego sum vitis, vos palmites, et Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me ferentem fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat » Hanc de te curam habe ut specimen fructus tuæ virginitatis, et sponsi erga te amoris ; et exsulta magis, et retribue in eum confidentiam. Aliud dicam : aurum quidem ære ascitum mistum, adulterium vocatur ; æs vero circumfusa lamina bracteatum, nitidius seipso videtur et fulgidius. Sic te quidem, virgo, et tua desiderare ; his quæ non sunt virgines, gloria est ; has vero desiderare, tibi dedecus affert : nam te desiderium retrahit ad mundum, tum quia respectum habes ad viventes in mundo, et cum eis vivis, licet mundo mortuus ; tum quia eadem eis optas, quæ ipsi sibi met suisque cognatis optant, nempe omnimodam vitæ prosperitatem, divitias, honorem, gloriam, et in his lætitiâ, et sic tibi accidet ut voluntate sponsi excidas. Hæc enim omnia ille in Evangelio clare infelicitat, dicens : « Væ vobis divitibus ! væ vobis qui videtis ! væ vobis qui saturati estis ! væ cum benelixerint vobis omnes homines ! » Quomodo igitur hos dicit infelices ? Nonne tanquam anima mortuos ? Quæ igitur sponsæ participatio vitæ cum mortuis ? Aut quæ societas ad contraria ambulantes via ? Nam lata et spatiosa via est ; quæ incedunt ; et nisi pedem sistant, et quid de tuis sibi admisceant, incident profecto in perditionem, tum vero per angustam portam et arctam viam intras ad vitam. Per angustam autem portam et viam nemo tumens gloria, aut voluptate diffuens, aut opum divitiarumque ferens onus, transire posset. Quod autem lata dicatur ista mundi via, non tamen eam sine molestia esse reputes : nam vitæ et gravibus plena est calamitatibus. Sed lata et spatiosa vocatur, quia multi sunt qui intrant per eam, et quisque illorum ingenti onustus est caducæ materiæ acervo. Tua autem, virgo, arctissima est via : nam duos simul transeuntes haud capit.

²² I Cor. vii, 29. ²³ Joan. xv, 1, 2, 5. ²⁴ II Cor. vi, 14. ²⁵ Matth. vii, 13.

Propterea multe etiam earum quæ mundo preoccupate fuerant, postquam a conjugibus viduate sunt, præ æmulatione tuæ cœlestis vitæ mundum abrenuntiantes, tuam elegerunt viam, ut et coronarum essent consortes : quas Paulus jubet honorari, utpote sperantes in Deum, et instantes obsecrationibus et orationibus ²⁹. Si quid triste in hac vita inest, idipsum affert consolationem, et quod triste, dat mortem : nam, dicitur, a sæculi tristitia mortem operatur ; quæ autem secundum Deum, tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem ³⁰. Ideo contraria mundanis bonis beatificat Dominus dicens : « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum ³¹. » Ad quid autem, postquam dixit : « Beati pauperes ; » subdidit « spiritu ? » Ut ostenderet animæ moderationem a se beari et laudari. Et quid non dixit : « Beati pauperes spiritus » (sic enim significasset mentis moderationem), sed : « Beati pauperes spiritu ? » Ut nos doceret beatam esse ipsam corporis paupertatem et ad regnum cœlorum ducere, sed cum animæ humilitate percipitur, eique est conjuncta, et ab ea ducit originem. Etenim beatos dicens pauperes spiritu, mirabiliter ostendit quænam sit sanctis radix et causa præfata beatitudinis, scilicet illorum spiritus. Hic enim prædicationis evangelicæ complexus gratiam, fontem paupertatis e seipso emittit, irrigantem universam superficiem terræ ³², scilicet exteriorem nostrum hominem, et perfectiorem ipsum virtutum paradisum. Nam

hujusmodi paupertas est a Deo beatificata. Verbum autem concisum, juxta prophetam, dans Dominus super terram, voluntariæ et multiformis paupertatis causam, et quidem solam causam ostendit et beatificavit, cumque sint multi effectus, omnes brevi comprehendit indicio. Potest enim aliquis pauper esse, imo parcus et temperans, et quidem voluntarie, sed propter gloriam humanam. Hujusmodi vir non est pauper spiritu : nam hypocrisis ex superbia nascitur, quæ est opposita paupertati spirituali. Qui autem contritum habet moderatumque et humilem spiritum, non potest non gaudere prædicta frugalitate et humilitate ; gloria enim, deliciis, opibus, et omnibus hujusmodi, indignum se ducit. Et is est beatificatus a Deo pauper qui se his indignum arbitratur. Et is est vere pauper, qui hoc nomen non dimidiatæ meretur. Itaque divus Lucas dixit : « Beati pauperes ³³, » non subduls, « spiritu. » Hi sunt auditores, et discipuli, et similes Filii Dei dicentis : « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris ³⁴. » Ideo ipsorum est regnum cœlorum : cohæredes enim sunt Christi.

τῶν δὲ φησὶν καὶ εὐρύχωρον αὐτὴν, ὅτι πολλοὶ εἰσὶν οἱ διερχόμενοι δι' αὐτῆς· καὶ τούτων ἕκαστος, πολλὴν συρφετὸν τῆς βεσούσης περιχειόμενος ὕλης. Ἡ σὴ δὲ μάλιστα στενή, παρθένα· σύνδου γὰρ ἐρχομένους εὐ χωρεῖ. Ταῦτ' ἄρα καὶ πολλὰ τῶν ὑπὸ τοῦ κόσμου προκατειλημμένων, μετὰ τὸ μονωθηναί τῶν συζύγων, κατὰ ζήλον τῆς σῆς ὑπερκοσμίου πολιτείας, ἀρνησάμενοι τὸν κόσμον, τὴν σὴν εἴλοντο βαδίζειν, ὡς καὶ τῶν στεφάνων κοινωνήσαντες· ἃς καὶ τιμᾶσθα· παραγγέλλει ὁ Παῦλος, ὡς προσκαρτερούσας ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς, μετὰ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος. Εἰ γὰρ τι καὶ τῆ τοιαύτη πολιτεία πρόσσεστιν ἀνιαρὸν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο παρακληστικῶς ποιητικόν, καὶ βασιλείας οὐρανῶν παρεκτικόν, καὶ σωτηρίας πρόξενον· ἐκείνης δὲ καὶ τὸ τερπνὸν καὶ τὸ ἀνιαρὸν, θανατηφόρον. Ἡ γὰρ λύπη, φησὶν, ἢ κατὰ κόσμον, θάνατον καταργάζεται· ἢ δὲ λύπη ἢ κατὰ Θεὸν, μετάνοιαν ἀμεταμέλητον εἰς σωτηρίαν. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἐναντία τῶν ἐν τῷ κόσμῳ καλῶν μακαρίζει ὁ Κύριος λέγων· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Διατί δὲ εἰπῶν· Μακάριοι οἱ πτωχοί, προσέθηκε ἐτὴ πνεύματι ; ἵνα δείξη τὴν μετρίτητα τῆς ψυχῆς μακαριζῶν καὶ ἀποδεχόμενος. Διατί δὲ οὐκ εἶπε, Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τὸ πνεῦμα, καὶ οὕτω γὰρ ἂν ἐδηλοῦτο τὸ τοῦ φρονήματος μέτριον, ἀλλὰ, Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι ; Ὡς ἂν ἡμᾶς, διδάξη, μακαριστὴν εἶναι καὶ τὴν ἐν σώματι πτωχείαν, καὶ παρεκτικὴν τῆς οὐρανίου βασιλείας, ἀλλ' ὅταν διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ταπεινώσιν τελεῖται, καὶ ταύτῃ συνημμένη ἦ, καὶ ἀπὸ ταύτης ἔχη τὴν ἀρχὴν. Μακαρίας γὰρ τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, θαυμασίως ὑπέδειξε, ποτὶν ἐστὶν ὡσανεὶ ρίζα καὶ πρόξενον τῆς ἐπιφανομένης πτωχείας τοῖς ἀγίοις, δηλονότι τὸ ἐκείνων πνεῦμα. Τοῦτο γὰρ τὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἐγκολπωτάμενον χάριν, πηγὴν πτωχείας ἀναεῖδωτον ἀπ' ἐαυτοῦ, ποτιζούσαν πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ἡμῶν, τὸν ἔξω δηλονότι ἀνθρώπων, καὶ παρὰδεισον αὐτῶν ὄρετων ἀποτελοῦσαν. Ἡ τοιαύτη γὰρ πτωχεία, πρὸ Θεοῦ μακαριστὴ. Λόγον δὲ συντετηγμένον, κατὰ τὸν προφήτην, διδοῦς ὁ Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ αἴτιον τῆς θελουσίου καὶ πολυειδοῦς πτωχείας, καὶ ὅτι ταύτης αἴτιον δείξας τε καὶ μακαρίσας, πολλὰ ὄντα τὰ αἰτιατὰ, συμπεριεῖληφεν, ἐν βραχεὶ διδάξας περὶ πάντων. Δύναται γὰρ τις ἀκτιμῶν εἶναι, ἀλλὰ καὶ εὐτελής ἐγκρατῆς, καὶ ταῦτα ἔκουςτως, ἀλλὰ διὰ τὴν ὀφξαν τῶν ἀνθρώπων. Ὁ τοιοῦτος τοῖνον οὐκ ἔστι τῷ πνεύματι πτωχός. Ἡ γὰρ ὑπόκρισις ἐξ οἰήσεως γεννάται· αὐτὴ δὲ τῆς ἐν πνεύματι πτωχείας ἐναντία· τῷ δὲ συντετριμμένον ἔχοντι, καὶ μέτριον, καὶ ταπεινὸν τὸ πνεῦμα, τῷ ἀδυνάτων, μὴ καὶ τῆ φαινομένη χείρειν εὐτελείᾳ τε καὶ πάντων τῶν τοιούτων, ἀνάξιον οὗτος ἡγεῖται.

²⁹ I Tim. iii, 5. ³⁰ II Cor. vii, 10. ³¹ Matth. v, 5. ³² Gen. ii, 6. ³³ Luc. vi, 20. ³⁴ Matth.

καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑρῶν. Ἐπὶ καὶ αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· συγκληρονομοὶ γὰρ εἰσι Χριστοῦ.

Τριμεροῦς δὲ οὐσης τῆς ψυχῆς, καὶ ἐν τρισὶ δυνάμεισι θεωρουμένης, λογιστικῆ, θυμικῆ τε καὶ ἐπιθυμητικῆ, καὶ νοσοῦσης κατὰ ταῦτα πάντα, εἰκότως ὁ ταύτην ἰώμενος Χριστὸς ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου τῆς ἐπιθυμίας ἤρξατο τῆς θεραπείας. Ἐπὶ μὲν γὰρ θυμοῦ, ἐπιθυμία ἀποτυγχάνουσα· τοῦ δὲ μετεωρισμοῦ τῆς διανοίας, ἀμφω ταῦτα διακειμένα κακῶς· καὶ οὐκ ἂν ποτ' ὑγιᾶς ὀφθελή, οὔτε τὸ τῆς ψυχῆς θυμούμενον, μὴ τῆς ἐπιθυμίας προτέρας ἰαθείσης· οὔτε τὸ λογισόμενον, μὴ ἀμφω τούτων προτεραπευμένον.

Τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ πρῶτον πονηρὸν γέννημα, τὴν φιλοκτημοσύνην ἐξετάσας εὐροῖς ἄν. Αἱ γὰρ πρὸς τὸ ζῆν συντελοῦσαι τοῖς ἀνθρώποις ἐπιθυμίαι, οὐχ ὑπάτιοι· διὸ καὶ ἐξ ἀπαλῶν οὐκὼν συμπεφύκασι ἡμῖν. Ἡ δὲ φιλαργυρία, μικρὸν ὕστερον προσφύεται πασι ἔτι οὖσιν. Ὅθεν φαίνεται, ὡς οὐκ ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως ἔχει τὴν ἀρχήν. Ἐῖζαν δὲ αὐτὴν πάντων τῶν κακῶν δικαίως ὠνόμασεν ὁ θεσπέσιος Παῦλος. Τὰ μὲν γὰρ τῶν κακῶν αὐτὴ πέφυκε γεννᾶ· φειδωλίας, καπηλείας, ἀρπαγῆς, κλοπᾶς, καὶ ἀπλῶς πᾶν εἶδος πλεονεξίας, ἣν δευτέραν ἐβωλολατρείαν ὁ αὐτὸς προσηγόρευσε. Τοῖς δὲ μὴ φρομένοις ἐξ αὐτῆς, σχεδὸν πᾶσι χρογγεῖ τὴν ὕλην τῆς συστάσεως. Ταῦτα δὲ πάντα, ὅσα ἐκ φιλοῦλίας τίκονται, ψυχῆς εἰσι πάθη, ζῆσιν οὐκ ἐχούσης πρὸς ἀγαθοσύνην. Τῶν γὰρ ἀπὸ φύσεως ἐχόντων τὴν ἀρχὴν παθῶν, τὰ ἐκ προαιρέσεως εὐαπαιχτατότερα εἰσι· δυσασπύγητα δὲ τὰ ἐκ φιλαργυρίας πάθη κατεργάζονται ἡ ἀπιστία τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας. Ταύτη γὰρ ὁ μὴ πιστεύων ἐπὶ χρήμασι πέποιθε. Καὶ τοῦ Κυρίου λέγοντος ἀκούων, ὡς ἔ Ευκοπώτερόν ἐστι, κάμηλον διὰ τρυπήματος βραβίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἢ αὐτὸς παρ' οὐδὲν θέμενος βασιλείαν, καὶ βασιλείαν οὐράνιον, καὶ ἀίδιον, ποθεῖ πλοῦτον, γῆνόν τε καὶ διαβρόντα πλοῦτον, δὲ κἂν μὴ παρῆ τοῖς ποθοῦσιν, αὐτῷ τῷ ποθεῖσθαι ζημιῶσιν τὰ μέγιστα. Ἐμπέπτουσι γὰρ εἰς πειρασμοὺς καὶ παγίδας τοῦ διαβόλου, καθά φησι Παῦλος, οἱ ἐπιθυμούντες πλουτεῖν. Ἀλλὰ καὶ παραγενόμενος οἴκοθεν, ἔδειξε μηδὲν ὦν· εἶθ' ὡς [ἐν ἀλλ. Εἶθ' ὡς] μὴ παρὼν διψώμενος, ὑπὸ τῶν μηδὲ τῇ πείρᾳ νοῦν εἰληφότων. Οὐ γὰρ ἐξ ἐνδεείας ὁ δύσερος οὗτος ἔρωρ· αὐτὴ δὲ ἐξ αὐτοῦ μᾶλλον· ἐξ ἀφροσύνης δ' αὐτοῦ· ἀφ' ἧς καὶ ὁ καθαριῶν τὰς ἀποθήκας ἐκεῖνος, καὶ μεζονας οἰκοδομῶν, παρὰ τοῦ κοινῶς Δεσπότης Χριστοῦ δικαιοσύνην καλεῖται. Πῶς γὰρ οὐκ ἄφρων, δὲ τῶν μηδὲν ὁ ἦσσι δυνάμενων ἕνεκα (οὐδὲν γὰρ ἐκ τοῦ περισσοῦ ἐστὶν ἡ ζωὴ αὐτῷ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ), τούτων οὐν χάριν, τὰ λυσιτελέστατα προδίδωσι, καὶ οὐ σορὸς γίνεται πραγματευτῆς, καὶ τῶν ἀναγκαίων αὐτῶν, κατὰ τὸ δυνατόν ὑφαιρῶν, καὶ προστιθεὶς τῷ κερφαλαίῳ τῆς ὄντως πολυφύρου καὶ πολυκερδοῦς ἐμπορίας, ἢ γεωργίας; γεωργίας, ἢ, καὶ πρὶν ἐφεστάναι τὸν τοῦ ἀμητοῦ καιρὸν, εἰς ἑκατὸν πολυπλασιάζει τὸ καταβληθέν· οἷον προδεικνύσα τὸ μέλλον κέρδος, καὶ

A Cum autem anima tripartita sit et in tres divisa facultates, nempe in rationabilem, irascibilem et concupiscibilem, cumque his omnibus aegrotet, merito medicus ejus Christus ab ultima, nempe a concupiscentia, curationem cepit. Namque alit concupiscentia iram, hæ autem duæ mentem superbia inficiunt: neque unquam sanaretur animæ ira, nisi sanata prius concupiscentia; neque intellectus, nisi ambabus illis antea curatis.

Primam autem concupiscentiæ pravam sobolem si quæras, invenies amorem esse divitiarum. Desideria ad vivendum conferentia, vitiosa non sunt, ideoque a teneris unguibus nobis sunt insita. Pecuniæ autem cupiditas paulo post nobis adhuc pueris innascitur: unde liquet eam haud a natura, sed a voluntate oriri. Atqui illam omnium malorum radicem merito appellavit divus Paulus²⁵. Quædam enim malorum ipsa parit, nempe parcimoniam, mangonium, rapinas, furta, uno verbo omne genus avaritiæ, quæ altera simulactorum servitus ab eodem nuncupatur²⁶. Et quæ non generat, fere omnia nutrit et sustentat. Quæcunque autem ex pecuniæ studio nascuntur, sunt passionis animæ fervorem non habentis ad bona opera. Ortæ enim a voluntate passionibus facilius pelluntur, quam natura insitæ; sed difficile ejiciuntur vitia ex auri cupiditate nata, ob diffidentiam divinæ Providentiæ. Qui enim huic non credit, in divitias confidit. Et quamvis Dominum audiat dicentem: «Facilius est pauperem, et foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum²⁷,» ipse pro nihilo reputans regnum et quidem regnum cæleste et æternum, appetit divitias, terrestres et fluxas divitias, quæ si non adsint desiderantibus, ipso desiderio maxime nocent. «Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli, ut ait Paulus²⁸.» Imo qui ex seipsis divitias habent, tanquam nihil habentes sibi videntur, ac proinde, quæ non habent, sitiunt, ne experientia quidem sapientes facti. Neque enim venit ab egestate miserimus iste amor, sed potius hæc ab illo, ipse vero ex insania, unde ille destruens horrea sua et majora faciens, stultus rectissime a Domino nostro Jesu Christo vocatur. Quomodo enim non insanus, qui pro rebus nihil prodesse valentibus (nam minime abundantiorum habet vitam ex his quæ possidet), pro istis, inquam, pretiosissima tradit, nec sapientem imitatur negotiatorem, ab ipsis necessariis quantum potest detrahentem, quod addat summæ lucrosissimi feracissimique mercatus et prædii? prædii scilicet, quod antequam advenerit tempus messis, centesima fruge semen multiplicat, velut præmonstrans futurum lucrum, et colligendam in tempore tritici mensuram ineffabilem et incompre-

²⁵ I Tim. vi, 10. ²⁶ Coloss. iii, 5. ²⁷ Matth. xix, 24. ²⁸ I Tim. vi, 9.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΩΣ

ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΕΜΝΟΤΑΤΗΝ ΕΝ ΜΟΝΑΖΟΥΣΑΙΣ ΞΕΝΗΝ

ΠΕΡΙ ΠΑΘΩΝ ΚΑΙ ΑΡΕΤΩΝ

ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΙΚΤΟΜΕΝΩΝ ΕΚ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΝΟΥΝ ΣΧΟΛΗΣ.

S. P. N. GREGORII
THESSALONICENSIS METROPOLITÆ

AD REVERENDISSIMAM IN SANCTIMONIALIBUS XENAM,

DE PASSIONIBUS, VIRTUTIBUS

ET MENTALIS QUIETUDINIS FRUCTIBUS.

Qui vere cupiunt in solitudine vivere, his displice- A
ret, non modo cum sæcularibus, sed et cum ipsis
contubernaliibus conversatio. Disturbat enim conti-
uitatem dulcissimam cum Deo conversationis et
mentis solitudinem, quatenus interior et vere mo-
nachus in duas et aliquando in multas partes di-
scinditur. Ideo quidam Patrum interrogatus cur
homines fageret : « Quia, inquit, non possum esse
cum Deo quandiu enim hominibus sum. » Alius
vero aliquis, experientia edoctus, non conversatio-
nem modo, sed et aspectum hominum reprobat, ut
nocere valentem stabilitati mentalis monachorum
quietis. Si quis autem sedulo perpenderit, memoria
conversacionis et expectatio congressus et collo-
quii in eo habendi, perfecte quietas laud relinquit
animæ cogitationes. Qui etiam litteris sermones
mandat, molestiore suam mentem implicat cura :
et si est progressus et animæ fortitudine adeptus
Dei charitatem, hæc quidem cum scribente opera-
tur, sed non pure ac sincere; si vero sit ex iis qui
multis laborant animæ morbis et passionibus, qualis
vere sum ego, et quos oportet jugiter clamare ad
Deum : « Sana me, quia peccavi tibi, » illi non con-
venit ut ante sanationem desinat orare aut ad ali-
quid aliud se applicare. Insuper, etiam cum absen-
tibus per litteras confabulatur, et multis temporibus
hominibusque, et interdum quibus non vult, collo-
quium transmittit, cum scripta permanere queant
post scriptoris obitum. Ideo multi in quiete per-
δμιλει· καὶ πλείοσι καιροῖς καὶ ἀνθρώποις, ἐνίοτε καὶ οἷς οὐ βούλεται, μεταδίδωσι τῆς ὁμιλίας·
τῶν γραμμάτων πεφυκότων παραμένειν, μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ γράψαντος. Διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν κλη-
A Τοῖς μοναχικῶ· ζῆν προθυμουμένοις ἀληθῶς ἀρετῆς
ἐστὶν οὐ μόνον ἢ πρὸς τοὺς πολλοὺς, ἀλλὰ καὶ ἢ πρὸς
αὐτοὺς τοὺς ἑμοτέρους ὁμιλία. Τὸ γὰρ συνεχῆς δια-
κόπτει τῆς πρὸς τὸν Θεὸν συμμερεστάτης ὁμιλίας
καὶ τὸ μοναδικὸν τοῦ νοῦ, καθ' ὃ συνίσταται ὁ ἐντὸς
καὶ ἑνὸς μοναχῶς, δυαδικόν. Ἔστι δ' ὅτι καὶ πολυ-
σχιδῆς ποιεῖται· διὸ καὶ τὶς τῶν Πατέρων ἐρωτώμε-
νος, τίνος ἕνεκα φεύγει τοὺς ἀνθρώπους, "Ὅτι μὴ
δύναμαι μετὰ Θεοῦ εἶναι, τοῖς ἀνθρώποις συντυγχά-
νω, ἀπεκρίνατο. Ἄλλος δὲ τὶς, ἐκ τῆς πείρας τὰ
τοιαῦτα ἐξηγούμενος, οὐ τὴν ὁμιλίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ
αὐτὴν τὴν θέαν τῶν ἀνθρώπων αἰτιάσεται, ὡς δυναμέ-
νην λυμῆσθαι τὸ εὐσταθὲς τῆς κατὰ διάνοιαν τῶν
ἡσυχάζοντων ἡρεμίας. Εἰ δὲ τὶς ἐπ' ἀκριθείας ἐξ-
ετάξῃ. καὶ ἡ μνήμη τοῦ πλησιασμοῦ, καὶ ἡ προ-
δοκία τῆς ἐπιδημίας, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν συντυχίας,
ἀτρεμεῖν τελῶς οὐκ ἀφίξει τὸ τῆς ψυχῆς διανοού-
μενον· ὃ δὲ καὶ γραφῆ τὸς λόγους διδοῦς, ἐπιστρε-
φαστέρῃ μαρίμῃ περιβάλλει τὸν οἰκείον νοῦν· κἀν
μὲν ἢ τῶν προκοφάντων καὶ ἐπιειλημένων, δι' εὐ-
ρωστίαν ψυχῆς, τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. ἔχει μὲν ταύ-
την, καὶ γράφων, ἐνεργὸν, ἀλλ' οὐκ ἀμέσως καὶ εἰ-
λεκρινῶς. Ἄν δὲ τῶν ἐπι πολλοῖς νοσήμασι περιπι-
πτόντων, ἢ παθήμασι ψυχῆς, οἷος ἀληθῶς ἐγὼ, καὶ
θεομένων συνεχῶς βοᾶν πρὸς τὸν Θεόν· « Ἰασαί με,
ὅτι ἥμαρτόν σοι, » τοῦτον οὐκ εὐλόγον, πρὸ τῆς ἰά-
σεως, ἀφεῖσθαι τῆς δεήσεως, καὶ πρὸς ἄλλο τι τῶν
ἀπάντων ἐκουσίως ἀσχολεῖσθαι· πρὸς δὲ τούτους, καὶ
τοῖς μὴ παροῦσι τῶν ἀνθρώπων διὰ τῶν γραμμάτων·
B

ἰσχυριαν ἀκρων Πατέρων γράψαι τι ὅπως οὐκ ἔ-
 ἔσχοντο, καίτοι μεγάλα καὶ πολυωρελῆ δυνάμει
 ἐκθέσθαι. Κατὰ πάντα δὲ τῆς ἐκείνων ἀκριβείας ἀπο-
 λειπόμενος ἐγὼ, καὶ γράφειν ἔθος εἶχον, ἀλλ' ἀναγ-
 καίας ἐπειγούσης χρείας· νῦν δὲ με καὶ πρὸς τοῦτο
 ὀκνηρότερον ἐποίησαν οἱ βασκανοὶς ὀφθαλμοὶ· ἕνια
 τῶν ἐμῶν γραμμάτων κατιδόντες, καὶ κακουργίας
 ἐκ τούτων ζητοῦντες ἀφορμάς· οἱ, κατὰ τὸν μέγαν
 Διονύσιον, προσπάσχουσι στοιχείους καὶ γραμμαῖς
 ἀνοήτους, καὶ συλλαβαῖς, καὶ λέξεσιν ἀγνώστοις,
 μὴ διαβαινούσαις εἰς τὸ τῆς ψυχῆς αὐτῶν νοερόν·
 καὶ ἔστιν ὡς ἀληθῶς ἄλογον καὶ σκοπιόν, καὶ τῶν τὰ
 θεῖα νοεῖν ἐθελόντων οὐδαμῶς ἴδιον, μὴ τῇ δυνάμει
 τοῦ σκοποῦ προσέχειν, ἀλλὰ ταῖς λέξεσιν· οἶδα δὲ
 ἐγὼ δικαίως ὑπ' ἐκείνων τὰς μέμφεις ὑποστάς· οὐχ
 οἷμαι μὴ συμφώνως τοῖς Πατρᾶσιν ἔγραψον· τοῦτο
 γὰρ, χάριτι Χριστοῦ, συντηρήθη μοι τοῖς γράμμα-
 σιν· ἀλλ' ὅτι συνεγραψάμην, περὶ ὧν ἄξιός οὐκ ἦν·
 ἄλλος τις, ὁ Ζᾶν Ἰωῆς, τὸ τῆς ἀληθείας ὄχηματι
 λόγῳ, περιτρεπομένῳ βοθηεῖν ἐπιχειρήσας· πλὴν
 ὅσον, ὅτι οὐκ ὀργῆς, ἀλλὰ συμμετρου παιδείας ἡμῶν
 ἦν ἐπιφορά· διὸ οὐδὲ ἰσχύσαι καθ' ἡμῶν ἐξεγένετο
 τοῖς ἐπιτεθειμένοι· Τὰχα δὲ καὶ τοῦτο τῆς ἐμῆς ἦν
 ἀναξιώτης· οὐ γὰρ ἦν ἐγὼ ἄξιός, οὐδὲ ἰκανός, ὡς
 ἔοικε, παθεῖν τι ὑπὲρ ἀληθείας, καὶ οὕτω κοινωνῆσαι
 τοῖς τῶν ἀγίων παθήμασι μετὰ χαρᾶς. Τί γάρ; οὐχὲ
 καὶ ὁ Χρυσόστομος Πατήρ, ὁ καὶ σῶμα περικείμενος
 ἐστὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς συν-
 ημμένος, εἶπερ τις, ἀσφαλῶς ἄμα, καὶ σαφῶς, καὶ
 μελιχρῶς, λογογραφῶν τὴν εὐσέθειαν, οὐχ οὕτως τοί-
 νον ὁ τηλικούτος, ὡς τὰ Ἀριγένους γράφων καὶ φρο-
 νῶν, ἐξέκοπη τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὑπερῶραν κατελι-
 κάσθη; Φησὶ δὲ καὶ Πέτρος ὁ κορυφαῖος τοῦ κορυ-
 φαίου χοροῦ τῶν τοῦ Κυρίου μαθητῶν, ὅτι καὶ τὰ ἐν
 ἐπιστολαῖς τοῦ μεγάλου Παύλου θυμύοντα, οἱ τότε
 ἀγαθεῖς ἐστρέβλουν, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπόλειαν.
 Ἐγὼ δὲ διὰ τὴν μικρὰν ἐπήρειαν τῶν ἐπιχειρησάν-
 των, καίτοι συνοδικῶς καταβληθέντων, ὅμως τοῦ
 γράφειν διενουόμεν ἀποσχέσθαι τελείως. Εἰ μὴ σὺ
 νῦν, ὡ ἱερὰ προσθῦτις οὐκ ἀνήκας δεομένη, καὶ
 παρακλητικαῖς γράμμασι χρωμένη, καὶ μηνύμασιν
 ἕως ἐπεισας παραινετικαῖς λόγοις αὐθις ἐγχειρήσαι.
 Καίτοι σοι τῶν παραινέσεων οὐ πᾶν χρεῖα· κέκτη-
 σαι γάρ, χάριτι Χριστοῦ, μετὰ τοῦ καθ' ἡλικίαν
 γήρωσ, καὶ τὸ ἐν συνέσει γερασθῆν, καὶ τὸν νόμον τῶν
 ἱερῶν παραγγελημάτων, διὰ πολυετούς ἀνέγνωσ πρᾶ-
 ξιως, ὑπακοῆ καὶ ἡσυχία κατὰ καιρὸν μερισσαμένη
 σου τὸν βίον· δι' ὧν καταλέανασα τὴ τῆς ψυχῆς
 πυκτίον, ἐπιτήδειον πεποίησαι, πρὸς τὸ δεξασθαι
 καὶ συντηρῆσαι τοὺς θεῖους χαρακτῆρας. Ἀλλὰ γὰρ
 τοιοῦτόν ἐστι ψυχὴ κατὰκρας ἀλοῦσα πνευματικῆς
 διδασκαλίας πύθῳ· κήρον αὐτῆς οὐδέποτε λαμβάνει.
 Διὸ καὶ ἡ σοφία περὶ ἑαυτῆς φησιν, Οἱ τρώγοντές
 με εἰσι πεινάτουσι· καὶ ὁ ἐνιστὶς τῇ ψυχῇ τὸν θεῖον
 πύθον τοῦτον Κύριος, περὶ Μωσῆος φησὶ, τῆς τῆς
 ἀγαθῆς μερίδα ταύτην ἐπιλεξάμενης, ὅτι οὐκ ἀραι-
 ρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς. Σοὶ δ' Ἰωῆς τῶν τοιοῦτων λό-
 γων δεῖ, καὶ διὰ τὰς ὑπὸ σοὶ παιδαγωγικὰς ῥήσας θε-
 ῖαι

A fectissimi Patres nihil omnino scribere voluerunt,
 licet maximam inde utilitatem afferre potuissent.
 Prorsus ab horum austeritate ego deficiens, vel
 scribere solebam, non nisi tamen urgente necessi-
 tate; nunc vero me minus ad hoc diligentem fece-
 runt qui invidis oculis scriptorum aliqua eorum
 despiciunt, in eisque irritamenta quærunt nequitiae:
 qui, ut ait magnus Dionysius, concinunt elementis
 litterisque vesanis et syllabis verbisque ignotis non
 penetrantibus animæ suæ intellectum. Est enim
 stultum ineptumque vere et intelligere divina vol-
 lentibus indignum, non intentæ sententiæ, sed
 verbis attendere. Scio equidem illos merito mihi
 exprobrare, non quod Patribus contradixerim (id
 enim, Christi gratia, scriptis meis tantum est), sed
 quod disseuerim de quibus dignus non eram. Alius
 quidam dignus erat, Zan fortasse, qui veridico ser-
 mone eversum adjuvare conatus est. Cæteroquin
 non ob iram, sed ad congruam correctionem eos
 impugnavimus, et ideo contra nos prævalere non
 potuerunt aggressores. Forsan quoque hoc evenit
 propter meam indignitatem: neque enim dignus
 eram et idoneus qui, ut decet, aliquid pro veritate
 paterer, et ita sanctorum persecutiones latus parti-
 ciparem. Quid enim? nonne Chrysostomus Pater,
 qui adhuc corpore indutus Ecclesiæ primitivorum
 in cœlis jam consociabatur, qui magis quam quivis
 alius tuto simul et sapienter atque suaviter de
 pietate scripsit, nonne hic, inquam, tantus vir,
 tanquam errores Origenis tenens ac docens, a sua
 Ecclesia pulsus est et exsilio mulatus?

Dicit Petrus regii discipulorum Domini senatus
 princeps in epistolis magni Pauli esse quedam diffi-
 cilia intellectu, que tunc indocti depravabant ad
 suam ipsorum perditionem¹. Et ego propter acer-
 bam aggressorum malitiam, pariter a scribendo
 volebam prorsus abstinere, nisi tu nunc, o vene-
 rande Mater, indesinenter rogasses et hortatoriis
 usa fuisses litteris atque documentis, donec incita-
 mentis mihi persuasisti ut hoc opus iterum susci-
 perem. Nec tibi nullis opus fuit exhortationibus;
 polles enim haud sola ætatis canitie, sed etiam
 prudentiæ senio, et sacrorum legem mædatorum
 ex longæva praxi percalles, obedientia et quietudine
 vitam tuam opportune partita, quibus potivisti
 animæ tuæ tabulam, ut idonea fieret recipiendis
 conservandisque divinis characteribus. Nam sic se
 res habet: anima omnino capta doctrinæ spiritualis
 amore, satietatem ejus nunquam habet. Ideo sa-
 pientia de seipsa dicit: « Qui edunt me, adhuc
 esuriunt². » Et qui animæ indit desiderium hoc
 divinum, Dominus de Maria dicit³: « Optimam
 partem elegit, qua: non auferetur ab ea. »

Tibi autem forsân hujusmodi sermonibus opus
 est, et propter magni regis filias sub tuo magisterio
 viventes, et potissimum ob sponsas quas ex tua fa-
 milia cum incorruptionis conjungere cupis: quæ

¹ II Petr. iii, 16. ² Eccli. xxi, 29. ³ Luc. x, 42

imitans, quemadmodum hic nostram formam pro nobis verissime assumpsit, sic et ipsa personam nunc induisti eorum qui incipiunt et disciplina indigent. Quare ego, licet ad sermones, et quidem ad tales sermones minime aptus, per obedientiam tamen, ut præceptum impleam dandi petentibus, quæ nunc habeo exhibens et proferens, debitum solvam christianæ charitatis.

Scito igitur, veneranda mater, vel potius per te discant puellæ secundum Deum vivere volentes, mortem esse etiam animæ, quamvis hæc sit natura immortalis. Sic enim loquitur dilectus Christo Theologus : « Est peccatum ad mortem, et est peccatum non ad mortem ¹ : » mortem hic animæ profecto dicens. Et magnus Paulus : « Sæculi tristitia mortem operatur ; » mortem animæ certo intelligens. Et iterum ² : « Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus. » Ex quibusnam mortuis exsurgere jubet ? Profecto ex iis qui cæceti sunt carnalibus, desideris quæ militant adversus animam ³. Ideo ipse Dominus mortuos dicit qui in futuri hoc mundo vivunt. Nam euidam e discipulis petenti ut abiiret ad sepeliendum patrem suum, non concessit, sed præcepit ut sequeretur, dimittens mortuos sepelire mortuos suos ⁴. Illos hic Dominus etsi viventes appellat mortuos, utpote mortuos anima.

Ut enim separatio animæ a corpore, mors est corporis, sic separatio Dei ab anima mors est animæ. Et hæc est vera mors, animæ mors. Hanc enim ostendebat, quando præceptum dans in paradiso, dixit Deus ad Adam : « In quocumque die comederis ex prohibito ligno, morte morieris ⁵. » Nam tunc mortua est ejus anima, per transgressionem a Deo separata. Etenim corpore vivere perrexit ab hinc et deinceps usque ad triginta et nongentos annos. At per prævaricationem animam ingressa mors, non solum enecat animam, et maledictum facit hominem, sed vel ipsum corpus multis laboribus et corruptioni subjicit, et demum morte tradit : tunc enim, post interioris hominis ex peccato mortem, hæc audit terrenus Adam : « Maledicta terra in opere tuo : spinas et tribulos germinabit tibi, et in sudore vultus tui vesceris pane, donec revertaris in terram de qua sumptus es, quia pulvis es, et in pulverem reverteris ⁶. »

In futura quidem insaturatione, in resurrectione iustorum, resurgent etiam iniustorum et peccatorum corpora, sed ut tradantur secundæ morti, id est, supplicii æternis, vermi qui non moritur, stridori dentium, exterioribus et tractabilibus tenebris, caliginosæ et inextinguibili ignis gehennæ, juxta prophetam dicentem : « Succedetur utrumque simul (injusti et peccatores), et non erit qui extinguat ⁷. » Hæc est enim secunda mors, sicut Johannes in Apocalypsi nos docet. Audi etiam magnum Paulum dicentem : « Si secundum carnem vixeritis,

γατέρας τοῦ μεγάλου βασιλείου· καὶ μάλιστα τὴν σύνεσιν, ἣν ἐκ τοῦ σοῦ γένους τῷ χορηγῷ τῆς ἀφορσίας νυμφεύσασθαι ποθεῖς· ὃν δὴ καὶ μιμουμένη, καθάπερ ἐκεῖ οὗ τὴν ἡμετέραν μορφὴν ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς ἀληθῶς ἀνέλαβεν, οὕτω καὶ αὐτὴ τὸ πρόσωπον ὑπέδυσ νῦν τῶν εἰσαγομένων καὶ διδασκαλαῖς δεομένων. Διὸ καὶ γὰρ, εἰ καὶ μὴ περὶ λόγους, καὶ τοιούτους λόγους εὐπορος, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπακοήν, καὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ διδόναι τῷ αἰτοῦντι, ἐξ ὧν ἔχω νῦν, ἐνδεικνύμενος τὴν πρόθεσιν, τὸ χρέος ἀποτίσω τῆς κατὰ Χριστὸν ἀγάπης. Ἰσθι τοίνυν, ἱερὰ πρεσβυτία, μᾶλλον δὲ διὰ σοῦ μαυροανέτωσαν αἱ κατὰ Θεὸν προσηρημένοι ζῆν νεάνιδες, ὅτι καὶ ψυχῆς ἐστὶ θάνατος τῆς ἀθανάτου φύσει. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἡγαπημένος Θεολόγος λέγει· Ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον, καὶ ἐστὶν ἁμαρτία μὴ πρὸς θάνατον· θάνατον ἐνταῦθα τὸν τῆς ψυχῆς πάντως· λέγων. Καὶ ὁ μέγας Παῦλος, « Ἡ λύπη, φησὶν, ἡ κατὰ κρίμον, θάνατον κατεργάζεται· ὁ θάνατος πάντως τῆς ψυχῆς. Καὶ πάλιν· « Ἐγείραι, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοὶ ὁ Χριστός· » Ἐκ ποίων νεκρῶν ἐγερθῆναι ἐγκυλεύεται; Πάντως ἐκ τῶν τεθνατωμένων ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμιαῖς, ἀφ' ἧς τινες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς. Διὸ καὶ ὁ Κύριος νεκρούς ἐπε τοὺς ἐν τῷ μεταίῳ τούτῳ κόσμῳ ζῶντας. Τῷ γὰρ αἰτήσαντι τῶν μαθητῶν, ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸ θάψαι τὸν ἴδιον πατέρα, οὐκ ἐνέδωκεν· ἀλλ' ἐπέταξεν ἀκολουθεῖν, ἀφέντα τοὺς νεκρούς θάπτειν τοὺς ἐκ τῶν νεκρῶν. Νεκρούς ἐνταῦθα καὶ τοὺς ζῶντας ἐκείνους ὠνόμασεν ὁ Κύριος, πάντως ὡς κατὰ ψυχὴν νεκρωμένους. Καθάπερ γὰρ χωρισμός τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, θάνατός ἐστι τοῦ σώματος, οὕτως ὁ χωρισμός τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς ψυχῆς, θάνατός ἐστι τῆς ψυχῆς. Καὶ οὗτός ἐστι κυρίως θάνατος, ὁ τῆς ψυχῆς. Τοῦτον γὰρ ἐδήλου καὶ διὰ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ ἐντολῆς, ὅτι ἔλεγεν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Ἀδάμ· « Ἢ δ' ἀνήμερα φάγης ἀπὸ τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου, θανάτῳ ἀποθανῆς. » Τότε γὰρ ἐθανατώθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ διὰ τῆς παραβάσεως, χωρισθεῖσα τοῦ Θεοῦ. Κατὰ σῶμα γὰρ ζῶν διετίθησε ἀπὸ τότε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, μέχρι τριάκοντα καὶ ἑννακοσίων ἑαυτοῦν. Ἄλλ' ὁ διὰ τὴν παράβασιν τῆς ψυχῆς προσγεγνημένος θάνατος, οὐ τὴν ψυχὴν ἀφαιρεῖ μόνον, καὶ ἐπικατάρατον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα πολύμοχθον, καὶ πολυπαθὲς, καὶ φθαρτὸν ἀπεργασάμενος, τέλος τῷ θανάτῳ παραδίδωσι· ὅτε γὰρ μετὰ τὴν ἐκ παραβάσεως τοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ νέκρωσιν, ἤκουσεν ὁ χοῖκος Ἀδάμ, ὅτι· « Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου. Ἀκάνθια καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοὶ, καὶ ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φαγῆ τὸν ἄρτον σου, ἕως τοῦ ἐπιστρέψαι σε εἰς γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης· ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. » Εἴ δὲ καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἐκείνην παλιγγενεσίαν, ἐν τῇ ἀναστήσει τῶν δικαίων, καὶ τὰ τῶν ἀνόμων καὶ ἁμαρτωλῶν ἀνίσταται σώματα, ἀλλ' εἰς τὸ παραδοθῆναι τῷ δευτέρῳ θανάτῳ, τῇ κολάσει ἐκείνῃ τῇ αἰωνίῳ, τῷ ἀκριμῆτῳ σκόλωτι, τῷ τῶν ὀδόντων βρυγμῷ, τῷ ἐξωτέρῳ καὶ ψηλαφῆτῳ

¹ 1 Joan. 5, 16. ² 1 Cor. vii, 10. ³ Ephes. v, 14. ⁴ 1 Petr. ii, 11. ⁵ Matth. viii, 22. ⁶ Gen. ii, 17. ⁷ Gen. iii, 17. ⁸ Isa. i, 31.

σκότεινῃ καὶ ἀσέβει τῷ πυρὸς γεέννης κατὰ τὸν λέγοντα Προφήτην, ὅτι Ἐκκαυθήσονται οἱ ἄομοι, καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ ἄμα, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσιον. Τοῦτο γὰρ ἔστιν ὁ δεύτερος θάνατος· καθάπερ Ἰωάννης διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως ἐδίδαξεν ἡμᾶς· Ἄκουε δὴ καὶ τοῦ μεγάλου Παύλου λέγοντος· « Εἰ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεθε. » Ζωὴν γὰρ ἐνταῦθα καὶ θάνατον, τὸν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος λέγει· ζωὴν μὲν τὴν ἀπόλαυσιν τῆς αἰθέριου βασιλείας· θάνατον δὲ, τὴν διαωλιζοῦσαν ἐκείνην κόλασιν. Ἡ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ τοιγαροῦν παράβασις· πρῆξενος γίνεται πικρὸς θανάτου τῆ ψυχῆ καὶ σώματι· καὶ τοῦ κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ τοῦ κατὰ τὴν ἀτελεύτητον ἐκείνην κόλασιν. Καὶ οὗτος ἔστιν ὁ κυριῶς θάνατος, τὸ διαζευχθῆναι τὴν ψυχὴν τῆς θείας χάριτος, καὶ τῆ ἀμαρτία συζυγῆναι· οὗτος τοῖς νῦν ἔχουσι φευκτὸς ὄντως καὶ φρικτὸς ὁ θάνατος· οὗτος τοῖς εὐ φρονούσι καὶ τῆς ἐν γεέννης κλίσεως φρικτωδέστερος. Τοῦτον καὶ ἡμεῖς φύγωμεν πίστι δυνάμει· πάντα βίψωμεν· πάντα προώμεθα· πάντα ἀποταξώμεθα, καὶ σχέσεις, καὶ πράξεις, καὶ βουλήμασιν· ὅσα καταούρει καὶ διέστησι Θεοῦ, καὶ τὸν τοιοῦτον συνίστησι θάνατον. Ὁ γὰρ τοῦτον φοβούμεθα· τε καὶ φυλαξάμενος, σαρκὸς οὐ δέσει προσερχόμενος θάνατον, ἔνικον ἔχωμε τὴν ὄντως ζωὴν· ἦτις τῷ θανάτῳ μάλλον προσκτάται τὸ ἀναφαίρετον. Ὡς γὰρ ὁ τῆς ψυχῆς θάνατος ὁ κυριῶς θάνατος ἔστιν, οὕτω καὶ ἡ ζωὴ τῆς ψυχῆς κυριῶς ὑπάρχει ζωὴ· ζωὴ δὲ ἔστι τῆς ψυχῆς ἢ πρὸς Θεὸν ἔνωσις, ὡσπερ καὶ τοῦ σώματος ἢ πρὸς ψυχὴν ἔνωσις. Ὡς γὰρ διὰ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς, τοῦ Θεοῦ διαίρεθίσα, ἡ ψυχὴ τεθάναται, οὕτω δι' ὑπακοῆς τῆς ἐντολῆς, τῷ Θεῷ αὐθις ἐνωθίσα, ζωοποιεῖται. Διὰ τοῦτο φησὶν ἐν Εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος, ὅτι « Τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ, πνεῦμά εἰσι, καὶ ζωὴ εἰσι. » Τοῦτο δὲ καὶ ὁ πείρα μαθῶν Πέτρος, πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν, ὅτι « Ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις. » Ἀλλὰ ῥήματα ζωῆς αἰωνίου τοῖς ὑπακούουσιν· τοῖς δὲ παρακούουσιν ἡ ἐντολὴ τῆς ζωῆς αὐτὴ γίνεται εἰς θάνατον. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ ἀπόστολοι, Χριστοῦ εὐδοκῶ ὄντες, τοῖς μὲν ἦσαν ὁσμὴ θανάτου εἰς θάνατον, τοῖς δὲ ζωῆς ὁσμὴ εἰς ζωὴν. Ἡ δὲ ζωὴ πάλιν αὕτη οὐ τῆς ψυχῆς ἔστι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος· ἀπαθανασίζει γὰρ καὶ τοῦτο διὰ τῆς ἀναστάσεως, οὐ τῆς ὀνητότητος μόνον ἀπολυτρομένη, πρὸς δὲ ταύτη, καὶ τοῦ μηδέποτε λήγοντος θανάτου, τῆς μελλούσης κολάσεως ἐκείνης. Χρίζεται γὰρ καὶ αὐτῷ τὴν ἐν Χριστῷ αἰδίον ζωὴν, τὴν ἀπονον, τὴν ἄνοσον, τὴν ἄλυπον, τὴν ὄντως ἀθάνατον. Ὡς γὰρ τῷ τῆς ψυχῆς θανάτῳ, τουτέστι τῆ παραβάσει, καὶ τῆ ἀμαρτία, ὁ θάνατος τοῦ σώματος ὑστερον ἐπικολούθησε, καὶ τὸ εἰς γῆν ἀναλυθῆναι, καὶ γενέσθαι κοῦν, καὶ σωματικῶ θανάτῳ πάλιν ἡ ἐν τῷ ᾄδῃ καταβίχη τῆς ψυχῆς, οὕτω καὶ τῆ ἀναστάσει τῆς ψυχῆς, ὅ ἔστιν ἡ δι' ὑπακοῆς τῶν θείων ἐντολῶν πρὸς αὐτὸν ἐπιστροφή, ἡ τοῦ σώματος ὑστερον ἐψεται ἀνάστασις, ἐνωθέντις αὐθις τῆ ψυχῆ·

A moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis¹¹. » Vitam hic et mortem dicit futuri sæculi : vitam quidem, æterni regni possessionem : mortem vero, sempiterna supplicia. Igitur mandatorum Dei transgressio omnem dat animæ et corpori mortem, tum in præsentis sæculo, tum in futura interminabili damnatione.

Et hæc est vera mors, cum anima a divina gratia disjungitur, et peccato conjungitur. Hæc est sapientibus vere fugienda et timenda mors, hæc est bene sentientibus infernali etiam pœna horridior. Illam nos fugiamus totis viribus ; omnia abjiciamus, omnia relinquamus, omnibus renuntiemus, habitibus actibusque et voluntatibus : quæcumque distrahunt et separant a Deo, et istam adducunt mortem. Nam qui hanc timuerit et caverit, corporalis non metuet adventum mortis, inhabitantem in se habens veram vitam, quæ morte auferri nequit. Ut enim animæ mors vera mors est, sic et vita animæ vera est vita : vita autem animæ est unio cum Deo, sicut vita corporis est unio cum anima. Nam quemadmodum per mandatorum transgressionem separata a Deo anima mortua est, ita per legis obedientiam Deo rursus conjuncta vivificatur. Propter hoc dicit in Evangelio Dominus : « Verba quæ ego loquor, spiritus et vita sunt¹². » Id etiam doctus experientia Petrus dicebat ad eum : « Verba vitæ æternæ habes¹³. » Sed verba vitæ æternæ, obedientibus sunt ; inobedientibus vero, lex vitæ hæc fit in mortem. Sic apostoli, cum Christi bonus odor essent, aliis quidem erant odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam¹⁴.

Rursus hæc vita non est animæ tantum ; sed etiam corporis : hoc enim facit immortale per resurrectionem, non modo a mortalitate liberatum, sed insuper a sempiterna morte, seu futura inferni pœna ; eique largitur vitam in Christo æternam, quietam, morbi dolorisque nesciam, et vere immortalem. Quemadmodum enim mortem animæ, id est, peccationem et peccatum, mors deinceps secuta est, et in pulverem dissolutio, et in terram, resolutio, et rursus corporis mortem consecuta est animæ in inferis damnatio : sic animæ resurrectionem, quæ est ad Deum per legis obedientiam reditus, postea sequetur resurrectio corporis iterum cum anima conjuncti, et resurrectionem hanc consequetur vera incorruptibilitas, et æterna cum Deo gloria eorum qui, spirituales ex carnalibus facti, ut angeli Dei vivent in celo. « Rapiemur enim, ait Apostolus, in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus¹⁵. » Nam sicut Filius Dei, homo charitate factus, mortuus est carne, separata quidem a corpore anima, haud separata vero divinitate, ideoque corpus suum suscipit in cælos assumpsit in gloria ; item quæ

¹¹ Rom. viii, 13. ¹² Joan. vi, 61. ¹³ Ibid. 69. ¹⁴ II Cor. ii, 15, 16. ¹⁵ I Thess. iv, 16.

•ocundo u Deum nunc vivunt, separati a corpore, A sed non a Deo disjuncti, in resurrectione ipsum corpus assumunt ad Deum, cocuntes cum gaudio ineffabili ubi præcursor pro nobis introivit Jesus²⁵, et revelanda in Christo gloria una fruentes. Neque enim resurrectionis tantum, sed et assumptionis dominicæ ac totius vitæ divinæ consortes fient. At non sic, qui secundum carnem in terra vixerint, et in hora exitus nullam habere cum Deo unionem inventi fuerint. Nam omnes quidem resurgent, ut ait apostolus, sed non eodem modo: qui hic spiritu facta carnis mortificaverit, illic cum Christo divinam et vere æternam vivet vitam; qui vero hic carnis desideris et passionibus mortificaverit spiritum, illic, heu! cum artifice et auctore mali condemnabitur, et intolerabili interminabilique tra-

detur supplicio, quod est secunda et sempiterna mors. Ubinam principium habuit vera mors, quæ creat et offert animæ et corpori temporalem et æternam mortem? Nonne in regione vitæ? propterea confestim, heu! a paradiso Dei homo pulsus est in exilium ut mortiferam et divino paradiso incongruentem habens vitam; sicut et vera vita, quæ animæ et corpori vitam affert vere immortalē, in hac regione mortis initium habebit. Ne tamen, qui non festinat vitam animæ hic nancisci, vana spe se decipiat, tanquam illic eam adepturus, nec speret Dei misericordiam sibi consequendam in futuro sæculo, tunc enim tempus erit retributionis et damnationis, non vero compassionis et misericordiæ; tempus revelandæ offensæ iræque Dei justitiæ; tempus ostendendi manum validam, et brachium excelsum movendi in infidelium ultionem. Væ illi qui incidit in manus Dei viventis! Væ illi qui illic experitur vindictam Dei, et neque hic ex timore Dei agnovit iræ ejus potentiam, nec operibus sibi conciliavit ejus misericordiam! Hujus enim nunc tempus est, et propter hoc præsentis vitæ nos donavit Deus, locum dans poenitentiae. Quod si non esset, statim ac peccasset homo, hac vita privaretur. Quid enim hac opus esset? Itaque nunquam desperationi locus est apud homines, licet eam multimode spiritus nequam suggerat, non solum negligenter viventibus sed etiam pugnantibus. Quia enim tempus poenitentiae est vitæ tempus, ipse etiam qui vivit in peccato si velit ad Deum converti, proinde ab eo suscipietur. Namque in præsentis vitæ liberum arbitrium semper remanet; libero autem arbitrio subjacet ut materia, via ad superius ostensam vitam aut mortem, electio vel fuga; quarum utram velit capessere potest. Ubi igitur erit desperationi locus, cum omnes semper possint, ubi voluerint, æternam consequi vitam?

Vides magnitudinem misericordiæ Dei. Non statim justa utitur justitia in nos infidèles, sed patientes concedit conversionis tempus. Tempore hoc

²⁵ Hebr. vi, 29

καὶ τῇ ἀναστάσει ταύτῃ ἔψεται ἡ ἕντως ἀρθρασία, καὶ τὸ συνδικαιονίζειν τοὺς ἔξιωμένους τῷ Θεῷ, πνευματικούς γενομένους ἀντὶ σαρκικῶν, καὶ ὡς ἀγγέλους Θεοῦ δικαιομένους, ἐν τῷ οὐρανῷ. Ἄρπαγρομέυα γὰρ, φησὶν, ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἔσονται. Καθάπερ γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, ἀνθρώπος γενόμενος διὰ φιλανθρωπίαν, ἀπέθανε σαρξί, χωρισθείσης μὲν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, μὴ χωρισθείσης δὲ τῆς οὐσίας· διὸ καὶ τὸ σῶμα ἀναστήσας ἑαυτοῦ, ἀνέλαθεν εἰς οὐρανὸν ἐν δόξῃ· οὕτω καὶ οἱ κατὰ Θεὸν ἐνταῦθα ζήσαντες· ἐν γὰρ τῷ χωρίζεσθαι τοῦ σώματος, τοῦ Θεοῦ μὴ χωριζόμενοι, ἐν τῇ ἀναστάσει, καὶ τὸ σῶμα ἀναλήψονται πρὸς τὸν Θεόν, συνεισιόντες ἐν χαρᾷ ἀνεκκλητήτῳ, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς· καὶ τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτεσθαι δόξης· ἐν Χριστῷ συναπολαύοντες. Οὐ γὰρ δὴ τῆς ἀναστάσεως μόντης, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἀναλήψεως κοινωνοὶ γενήσονται, καὶ πάσης τῆς Θεοειδοῦς ζωῆς· ἀλλ' οὐχὶ καὶ οἱ κατὰ σάρκα ζήσαντες ἐνταῦθα, καὶ μηδεμίαν εὐρεθέντες κοινωνίαν ἔχοντες πρὸς τὸν Θεόν, ἐν τῇ ὡσαύτως ἐξόδῳ· εἰ γὰρ καὶ πάντες ἀναστήσονται, ἀλλ' ἕκαστος, φησὶν, ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι· ὁ μὲν πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος ἐνταῦθα θανατώσας, ἐκεῖ ζήσεται τὴν μετὰ Χριστοῦ θείαν καὶ ὄντως αἰῶνον ζωὴν· ὁ δὲ σαρκὸς ἐπιθυμίαις καὶ παθήμασι τὸ πνεῦμα ἐνταῦθα θανατώσας, μέλλει, φεῦ, τῷ δὴ μουργῷ καὶ προξένῳ τῆς κακίας ἐκεῖ συγκαταδικάζεσθαι, καὶ τῇ ἀνοσιώτῳ καὶ ἀκαταλήκτῳ κολάτῃ παραδίδοσθαι· ὅ ἐστιν ὁ δεῦτερος θάνατος, καὶ ἀδιάλοχος. Ποῦ γὰρ ἔσχε τὴν ἀρχὴν ὁ ὄντως θάνατος, ὁ πικρὸς καὶ πρόξενος, καὶ ψυχῇ καὶ σώματι, τοῦ τε προσκαίρου θανάτου καὶ τοῦ αἰωνίου; Οὐχὲν ἐν τῇ χώρᾳ τῆς ζωῆς; Διὰ τοῦτο καὶ παραυτὰ, φεῦ, ὁ ἀνθρώπος τὴν ἐκ τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ καταβεδίκασαι ὑπερορίαν· ὡς θανατηφόρον καὶ ἀκατάλληλον τῷ θείῳ παραδείσῳ κτησάμενος ζωὴν· ὥστε καὶ ἡ ὄντως ζωὴ, ἡ καὶ ψυχῇ καὶ σώματι πρόξενος τῆς ἀθανάτου καὶ ὄντως ζωῆς, ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ τοῦ θανάτου ἔξει τὴν ἀρχὴν· καὶ ὁ μὴ σπεύδων κτήσασθαι αὐτὴν κατὰ ψυχὴν ἐνταῦθα, μὴ κενὰς ἐλπίσιν ἀπατάτω ἑαυτὸν, ὡς λήψεται αὐτὴν ἐκεῖ· μηδὲ ἐλπίζετω λήψεσθαι τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ. Τότε γὰρ καιρὸς ἀνταποδόσεως καὶ ἐκδικήσεως, ἀλλ' οὐ συμπαθείας καὶ φιλανθρωπίας· καιρὸς ἀποκαλύψεως θυμοῦ καὶ ἔργῆς καὶ δικαιοκρατίας Θεοῦ· καιρὸς ἐπιδείξεως τῆς κραταιᾶς καὶ ὑψηλῆς χειρὸς, κινουμένης εἰς κόλασιν τῶν ἀπειθῶν. Οὐαὶ τῷ ἐμπεσόντι εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος! Οὐαὶ τῷ ἐκεῖ πειρωμένῳ τοῦ θυμοῦ Κυρίου, καὶ μὴ ἐντεῦθεν ἐκ τοῦ φόβου τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν γνωρίσαντι τὸ κράτος τῆς ἔργῆς αὐτοῦ, καὶ δι' ἔργων προμνηστευσαμένῳ τὸ φιλάνθρωπον αὐτοῦ! Τούτου γὰρ ὁ πρῶτος καιρὸς· δι' αὐτὸ μέντοι, καὶ τὴν ζωὴν ταύτην ὁ Θεὸς συνεχώρησεν ἡμῖν, τόπον μετανόιας παρεχόμενος. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, εὐθύς ἀμάρων ὁ ἄθροιστος, καὶ τῆς ζωῆς ταύτης ἐστέρητε

ἄν. Τί γὰρ ἴν' ὑπελὸς αὐτῆς; οὐδ' οὐδὲ ἡ ἀπόγνωσις ὅλως ἔχει χώραν ἐν ἀνθρώποις· εἰ καὶ ὁ πονηρὸς ποικίλως ὑποβάλλει ταύτην· οὐ τοῖς ἀδιαφόροις ζῶσι· μόνον, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τοῖς ἀγωνιζομένοις. Ἐπειδὴ γὰρ καιρὸς μετανοίας ὁ τῆς ζωῆς ἐστι καιρὸς, αὐτὸ τοῦτο τὸ ζῆν ἐτι τὴν ἡμαρτηκότα, τῷ βουλομένῳ ἐπιστρέφειν πρὸς Θεόν, ἐγγυᾶται τὴν παρ' αὐτοῦ ὑποδοχὴν. Τῆ γὰρ ἐνταῦθα ζωῆ, τὸ αὐτεξούσιον σύνεστιν αἰεὶ· τῷ δὲ αὐτεξουσίῳ ὑπόκειται ὡς ὕλη, ἡ ὁδὸς τῆς ἀνωτέρω δεδαιγμένης ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἐλθεῖν ἢ φυγεῖν· ὡς δυνατόν ὄν κτήσασθαι ὑπότερον θέλει. Ποῦ οὖν ἔξει χώραν ἡ ἀπόγνωσις; πάντοτε καὶ πάντων δυναμένων, ὁπνίκα βουλοῖντο, τὴν αἰώνιον κτήσασθαι ζωὴν; Ἄλλ' ἔρξ; τὴ μέγθος τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Τὴν ἀρχὴν οὐ δίκην δικαίᾳ χρεῖται καθ' ἡμῶν ἀπειθησάντων· ἀλλὰ μακροθυμίαν, παρέχει τὴν τῆς ἐπιστροφῆς καιρὸν. Ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ τῆς μακροθυμίας, ἐξουσίαν δίδωσιν ἡμῖν, ἐκ θελήσωμεν, υλοποιηθῆναι τούτῳ· τί λέγω υλοποιηθῆναι; ἐνωθῆναι τούτῳ, καὶ ἐν πνεῦμα γενέσθαι μετ' αὐτοῦ. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ τῆς μακροθυμίας, ἐκ τὴν ἐναντίαν ἡμεῖς βαδίσωμεν, καὶ ἀγαπήσωμεν τὴν θάνατον μᾶλλον τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, αὐτὸς τὴν δεδομένην ἐξουσίαν οὐκ ἀφαιρεῖται· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀφαιρεῖται, ἀλλὰ καὶ ἀνακλιεῖται, καὶ περιρρίχεται ζητῶν καὶ ἐπιστρέφων πρὸς τὰ ἔργα τῆς ζωῆς· κατὰ τὴν παραβολὴν τοῦ ἀμπέλωνος, ἀπὸ πρῶτα; μέχρι καὶ αὐτῆς τοῦ βίου τῆς ἐσπέρας. Ἄλλὰ τίς ὁ καλῶν τε καὶ μισθούμενος; Ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως. Τίς, εἰς ἣν καλεῖ πρὸς ἐργασίαν ἀμπέλου, Ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, ὁ εἰπὼν· « Ἐγὼ εἶμι ἡ ἀμπέλος. » Καὶ γὰρ οὐδεὶς δύναται πρὸς τὸν Χριστὸν ἔλθεῖν, ὡς αὐτὸς εἶπεν ἐν Εὐαγγελίῳ, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ ἐλκύσει αὐτόν. Τίνες δὴ τὰ κλήματα; Ἡμεῖς. Αὐτοῦ γὰρ αὐθις ἀκουσον λέγοντο. « Ἔμεῖς ἐστε τὰ κλήματα, ὁ Πατὴρ μου ὁ γεωργὸς ἐστίν. » Ὁ γοῦν Πατὴρ, διὰ τοῦ Υἱοῦ, καταλλάσσειν ἑαυτῷ ἡμᾶς, μὴ λογιζόμενος τὰ παραπτώματα ἡμῶν, οὐχ ὡς προσκειμένους τοῖς ἔργοις τοῖς ἁτίοις; ἀλλ' ὡς ἀργούς καλεῖ· καίτοι ἡ ἀργία ἁμαρτία ἐστίν. Καὶ ὑπερ ἀργοῦ γὰρ λόγον δώσωμεν.

Ἄλλ' ὅπερ ἔφη, τὰς προὑπηργημένας ἐκάστην ἁμαρτίαν ὁ Θεὸς ὑπερορῶν, πάλιν καὶ πάλιν ἐκκαλεῖται. Καλεῖ δὲ, τί ποιήσοντας; Ἐργασομένους εἰς τὸν ἀμπέλου. Τοῦτο δὲ ἐστίν, ποιεῖν ὑπερ τῶν κλημάτων· δηλονότι ὑπερ ἑαυτῶν. Εἶτα, βαθεῖ τοῦ ἀνεκιάστου μεγέθους; τῆς φιλανθρωπίας! καὶ μισθὸν ἡμῖν ἐπαγγέλλεται καὶ δίδωσιν, ὑπερ ἑαυτῶν πονουσίν. Ἐλθετε, φησὶ, λάβετε ζωὴν αἰώνιον, ὑπ' ἐμοῦ δωρεάν, ἡμεῖς γὰρ οὐκ ἐμεῖς ἀποδοῦμεν· καὶ αὐτοῦ τοῦ θελήσαντος ταύτην παρ' ἐμοῦ λαβεῖν, ὡς αὐτὸς ὀφείλων ἐκτίσω τὸν μισθόν. Τίς οὐκ ὀφείλει λύτρα τῷ θανάτῳ λυτρωτῆ; τίς οὐχ ὁμολογεῖ χάριτας τῷ δοτῆρι τῆς ζωῆς; Ὁ δὲ καὶ προσκαταβαλεῖν ἐπαγγέλλεται μισθόν, καὶ μισθὸν ἀπόρρητον. Ἐγὼ γὰρ ἦλθον, φησὶν, ἵνα ζωὴν ἔχωσι· καὶ περισσὴν ἔχωσι; Τί τὸ περισσόν; Τὸ μὴ συνεῖναι μόνον καὶ συζῆν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀδελφούς αὐτῶν τελέσθαι, καὶ συγκληρονόμους. Τοῦτο δὴ τὸ περισσόν, ὡς εἶπεν, ὁ διδομένος ἐστίν· μισθὸς τοῖς προσδραμοῦσι τῇ ζωοποιῶ ἀμπέλω, καὶ κλῆμα χρηματίζοντι αὐτῆς; καὶ ὑπερ ἑαυτῶν καρποῦσι, καὶ εἰς ἑαυτοῦς καλλιεργήσασιν. Τί πράξασιν; Πρῶτον μὲν περιτεμοῦσι πᾶν ὃ τι περιττόν, καὶ μὴ συντελές ἐστίν, ἀλλὰ καὶ προσιστάμενον, εἰς τὸ ἐνεγκεῖν καρποὺς ἀξίους τῆς θέας ἀποθήκης. Τίνα ταῦτα; Πλοῦτον, τρυφήν, δόξαν τὴν ματαιάν, πάντα τὰ βέοντα καὶ

A patientia dat nobis potestatem filios Dei fieri; quid dico? filios fieri? imo ipsi adunari, et unus fieri cum eo spiritus; sed hoc longanimitatis tempore, si perperam abeamus, et mortem malimus quam veram vitam, ille datam potestatem non aufert, imo eum revocat, et circuit quærens et reducens ad vitæ opera, secundum parabolam vineæ¹⁶, a primo mane usque ad vitæ vesperam. Et quis est vocans et mercedem dans? Pater Domini nostri Jesu Christi, et Deus totius consolationis. Et quæ est vinea in quam vocat ad operandum? Dei Filius, qui dixit¹⁷: « Ego sum vitis. » Nemo enim potest ad Christum venire, ut ipse ait in Evangelio, nisi Pater traxerit eum¹⁸. Et quinam sunt palmites? Nos. Eum enim audi rursus dicentem: « Vos estis palmites, Pater meus agricola est¹⁹. » Pater igitur per Filium nos reconcilians sibi, non reputans nobis delicta nostra²⁰, non ut operatos malis operibus, sed ut otiosos vocat, quamvis ipsa otiositas sit peccatum, quoniam de verbo otioso redlemus rationem²⁰.

C Sicut dixi, praxeria cuiusque peccata Deus parvi habens, iterum iterumque vocat. Ad quid autem operarios vocat? ad operandum in vineam suam: id est, ad laborandum pro palmitibus, nempe pro seipsis. Deinde, pro incomprehensibilem misericordiae magnitudinem! mercedem nobis pollicetur et dat, qui pro nobis laboramus. Venite, inquit, percipite vitam æternam, a me vobis magno pretio emptam; laborem vitæ, ipsamque voluntatem ejus a me suscipiendam, tanquam ipse debitor mercede munerabor. Quis non debet pretium redemptionis ei a quo morte redemptus est? quis non gratias agit vitæ datori? Ille autem insuper solvendam promittit mercedem, et mercedem ineffabilem. Nam: « Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant²¹. » Quomodo abundantius? In eo quod non solum cum eo sint et vivanti, sed etiam filii ejus fiant et cohæredes. Hæc superabundantia, ut videtur, est merces data iis qui confugerunt ad vivificantem vitam, et facti sunt ejus palmites, et operarii sunt pro seipsis, et semet elaboraverunt. Et quid fecerunt? Primo abscederunt omne quod est superfluum, et inutile, imo noxium, ad ferendum fructus divino dignos horreo. Quæ sunt ista? Divitiar, voluptas, vana gloria, omnia fugitiva et transitoria, omnis animæ et corporis passio turpis et

¹⁶ Matth. xx. ¹⁷ Joan. xv, 1. ¹⁸ Joan. vi, 44. ¹⁹ Joan. xv, 1, 5. ²⁰ II Cor. v, 19. ²¹ Matth. eu, 36. ²² Joan. x, 10.

prava, omnis inordinata mentis elatio, omnis auditus, visus et sermo detrimentum animæ inferre valens. Nisi quis enim hæc rescindere et animæ surculos resecare diligenter curaverit, fructum ad vitam æternam nunquam proferet.

Possibile autem est, iis etiam qui in conjugio vivunt, hanc acquirere puritatem, sed cum maxima difficultate. Ideo quicumque a juventute Deum propitium nacti, acriori mentis oculo illam intuiti sunt vitam, et bonorum ejus facti sunt studiosi, nuptias sapienter fugiunt, quia in resurrectione, ut Dominus ait, neque nubunt neque ducunt uxores, sed æquales angelis Dei sunt ²². Quisquis igitur sicut angelus Dei vult esse, jam nunc, ut illi resurrectionis filii, commistione corporum superiorum se merito constituit. Cæteroque ab uxore peccatum causam occasionemque et originem habuit. Dissuadendum igitur conjugium iis qui nullam unquam adversario a seipsis dare ansam volunt. Quod si hoc corpus difficile reprimatur et ad virtutem revocetur, vel potius ut naturalis adversarius nobis obstat, quid faciemus? et in quantum difficultatem ad bonum augebimus, multis et variis alligati corporibus? quomodo libertatem habebit, ad quam festinare jubetur, mulier naturæ nexibus ad virum, ad liberos, ad consanguineos omnes devincta? quomodo secunda Domino assidebit, quæ de terra multis curam suscepit? Quomodo erit sine turba, multitudine implicata?

Propterea vere virgo, et similis virgini, et virginis filio animarum in virginitate decenter viventium sponso, non solum carnale conjugium, sed etiam sæculare commercium fugit, cognatis omnibus valedicens, ita ut possit confidenter cum Petro dicere ad Christum: « Nos reliquimus omnia, et secuti sumus te ²³. » Quid ergo mirum faciat, si, quemadmodum terrena sponsa patrem et matrem derelinquit ut mortali sponso adhaereat, ut ait Scriptura, item et ipsa suos pro cœlesti thalamo et sponso abrenuntiet? Quomodo cognationem habere possit in terris, quæ conversationem habet in cœlis? Quomodo, quæ non est filia carnis, sed spiritus, carnales habebit patrem, aut matrem, aut consanguineos? Quomodo, cum proprium corpus fugerit, et semper quantum potest fugiat, utpote carnalem deponens vitam, ullum habebit respectum ad corpora non sua? Quod si, ut aiunt, similitudo est amicitia, et quodlibet simili delectatur, similis licet dilectis virgo, et in morbum recidet amoris sæculi: porro « amicitia hujus mundi est inimica Dei, » ait Paulus ²⁴, spiritualium nuptiarum paranymphus. Itaque non modo divortium incurret, sed et cœlestis sponsi inimicitiam.

Neque miseris aut doleas quod conjugatis in Scriptura crimini non vertatur rerum sæcularium cura, iis vero quæ virginitatem Deo voverunt, ne delibare quidem sæcularia remittatur, nec ulla vitæ

A παρόντα, πᾶν πάθος ψυχῆς τε καὶ σώματος; βελυκτὸν καὶ πονηρὸν, πάντα τὸν ἐν μεταωρισμῷ τῆς διανοίας συρφετὸν, πᾶν ἄκουσμα, καὶ θάμα, καὶ πάντα λόγον, βλάβην παραπέμψαι δυνάμενον εἰς τὴν ψυχὴν. Ἐὰν γὰρ μὴ ταῦτα τις ἐκκόπτειν καὶ περικαθαίρειν τὴν βλάβστην τῆς καρδίας διὰ μεγίστης ποιῆται τῆς σπουδῆς, καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον οὐ μήποτε ἐνέγκῃ. Δυνατὸν μὲν οὖν, καὶ τοῖς ἐν συζυγίᾳ ζῶσι, τῆς καθαρότητος ἀντιποιεῖσθαι ταύτης, ἀλλὰ μετὰ πλείστης ὁσῆς δυσκολίας. Διὰ τοῦτο πάντες ὅσοι ἐκ νεότητος ἠέλω Θεοῦ τυχόντες, ὀξυτέρῳ διανοίας ἔμψαι πρὸς τὴν εἶδον τὴν ζωὴν, καὶ τῶν κατ' ἐκείνην ἀγαθῶν ἐρασταὶ γέγονασιν, καὶ τὸν γάμον προσηκόντως φεύγουσιν, ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει, καθάπερ ὁ Κύριος εἶπεν, οὕτε γαμοῦσιν, οὕτε ἐγκαμίζονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ εἰσιν. Ὅστις οὖν ὡς ἄγγελος εἶναι βούλεται Θεοῦ, κἀνταῦθα κατὰ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀναστάσεως ἐκείνης, ἐπιμιξίας σωματικῶν ἀνώτερον ἑαυτὸν δικαίως καθίστησιν. Ἄλλως τε καὶ ἡ πρόφασις τῆς ἁμαρτίας, ἐκ τῆς συζυγίου τὴν λαβὴν ἔσχε τὴν ἀρχήν. Παρατητέον οὖν τὴν συζυγίαν, ταῖς βουλομένοις μηδεμίαν μηδέποτε τῷ ἀντικειμένῳ παρασχέιν οἰκοδεν λαβὴν. Εἰ δὲ καὶ τὸ σῶμα τοῦτο δυστήνιον καὶ δυσανάκλητον πρὸς ἀρετὴν, μᾶλλον δὲ καὶ ὡς ἐμψυτον ἀντίθετον περιφέρουμεν αὐτὸ, τί ποτ' ἄρα πεισόμεθα, καὶ ἐφ' ὅσον τὴν πρὸς ἀρετὴν δυσχέρειαν αὐξήσομεν, πολλοῖς καὶ διαφόροις συνθεθέντες σώμασι; Πῶς δ' ἔξει τὴν ἐλευθερίαν, πρὸς ἣν σπεύδειν ἐπαγγέλλεται, ἡ φύσεως δεσμοῖς πρὸς ἄνδρα, καὶ παῖδας, καὶ τοὺς καθ' αἷμα συνδουμένην πάντα; Πῶς δὲ ἀμερίμνως προσεθρεύσει τῷ Κυρίῳ, τὰς ὑπὲρ τοσοῦτων φροντίδας ἀναδεξαμένη; Πῶς δ' ἔξει τὸ ἀδόρυβον, πλήθους ἐνεσχημένη; Διὰ τοῦτο ἡ δυνως παρθένος, καὶ ἀφωμοιωμένη τῇ παρθένῳ καὶ ἐκ παρθένου, καὶ τῶν ἐν παρθενίᾳ δεόντως ζησάντων ψυχῶν νυμφίῳ, οὐ τὴν κατὰ σάρκα συζυγίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ κόσμον συνοδίαν φεύγει, συγγενεῖσι πᾶσιν ἀποταξαμένη· ὡς ἂν ἐξη πεπάρηταισασμένως λέγειν μετὰ Πέτρου πρὸς Χριστὸν· « Ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολούθησάμεν σοι. » Τί δ' ἄρα καὶ κινυμπρεπὲς ποιήσεις, εἰ τῆς ἐπιγείου νύμφης πατέρα καὶ μητέρα ἀφίσεις, ἕνεκα φθοροῦ νυμφίου, καὶ προσκολλημένης ἐκείνῳ, κατὰ τὴν Γραφὴν, αὐτὴ τοῦτο δράσεις, ὑπερκοσμίου νυμφῶνος καὶ νυμφίου ἕνεκα, τοῦτους καταλείψασα; Πῶς δὲ καὶ συγγενεῖαν ἔξῃ ἔχειν ἐπὶ γῆς, οἷς [ἐν ἀλλ. ἡς] τὸ πολιτεύμα ἐν οὐρανοῖς; Πῶς δ' ἡ μὴ σαρκὸς οὕσα τέκνον, ἀλλὰ πνεύματος, σαρκικὸν ἔξει πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ τοὺς καθ' αἷμα προσήκοντας; Πῶς δ' ἡ καὶ τὸ οἰκεῖον σῶμα φυγοῦσα, καὶ δεῖ φεύγουσα κατὰ τὸ δυνατὸν, ἕς τὸν κατὰ σάρκα βίον ἀποτιθεμένη, σχέσειν ὄλω; ἔξει πρὸς τὰ μὴ οἰκεῖα σώματα; Εἰ δὲ καὶ ἡ ὁμοιότης, ὡς φασί, φιλότης, καὶ τὸ ὅμοιον ἀσπάζεται πᾶν, ἐξομοιωθήσεται τοῖς φιλομενοῖς ἢ παρθένοις καὶ περιπεσεῖται τῇ νόσῳ τῆς φιλοκοσμίας αὐτοῖς· ἡ δὲ φίλτα τοῦ κόσμου, ἔχθρα εἰς Θεὸν, φησὶ Παῦλος, ὁ

²² Luc. xx, 35. ²³ Matth. xix, 27. ²⁴ Jac. iv, 4.

νυμφοστέλιος τοῦ πνευματικοῦ νυμφῶνος. Οὐκοῦν οὐ
 διζυγῆναι κινδυνεύσει μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἔχθραν
 τοῦ ὑπερκοσμίου νυμφίου καταστήναι. Καὶ μὴ θαυ-
 μάσης, μὴ δ' ἀνιαθῆς, εἰ ταῖς μὲν ἐν συζυγίᾳ παρὰ
 τῆς Γραφῆς μέμψις οὐ προσγίνεται μεριμνώσαις τὰ
 τοῦ κόσμου, ἀλλ' οὐ τὰ τοῦ Κυρίου. Ταῖς δὲ τῆν
 παρθενίαν ἐπαγγελλάμεναις τῷ Θεῷ, καὶ ψαύειν
 ὄλωσ τῶν ἐν κόσμῳ ἀπηγέρχεται, καὶ ζῆν ὄλωσ ἐν
 ἀνέσει οὐκ ἐφεῖται. Καίτοι καὶ τοῖς ἐν συζυγίᾳ προσ-
 φωνεῖ Παῦλος· « Ὁ καιρὸς συνεσταλμένος τὸ λοι-
 πὸν ἐστίν, ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας, ὡς μὴ ἔχον-
 τες ᾧσι, καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ
 καταχρώμενοι. » Ὁ τοῦ κατὰ τὴν παρθενίαν ἀγῶνος
 τῆς περὶ τρυφήν καὶ πόσιν ἐγκρατείας, εὐχερεστέραν
 ὡς εἰ μὲν μὴ ἔλοιτό τις ὠφέσθαι, λόγος πρὸς αὐτὸν
 οὕτως ἴστω τὸν ἐν παρθενίᾳ βίον πολλῶ τοῦ μιγάδος

ἀνυσιμώτερον ὄντα καὶ ἀπονώτερον.
 Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἀφώμεν, ἐκείνο δὲ ἐπὶ νοῦν λάβε
 μοι, παρθένε, νύμφη Χριστοῦ, κλήμα τῆς ἀμπέλου
 τῆς ζωῆς, ὅπερ ἀνωτέρω εἰρηται. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος·
 « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελοσ, ὁ μελεὶ τὰ κλήματα, ὁ Πατήρ
 μου ὁ γεωργὸς ἐστίν. Πᾶν κλήμα ἐν ἐμοὶ καρπὸν φέ-
 ρον, καθαίρει αὐτὸ, ἵνα πλεῖονα καρπὸν φέρῃ. »
 Δεῖγμα τοίνυν τοιοῦ τὴν περὶ σὲ ταύτην ἐπιμέλειαν,
 τοῦ τῆς παρθενίας σου καρποῦ, καὶ τοῦ πρὸς σὲ
 φίλτρου τοῦ νυμφίου. Καὶ χαίρε μᾶλλον, καὶ ἀντι-
 φιλοισμοῦ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐπέθειαν. Ἄλλως τε·
 καὶ χρυσὸς μὲν χαλκῶν τι συμμιγῆς δεξάμενος,
 κίβδηλος καλεῖται· χαλκὸς δὲ περιτακὲν ψήγμα
 δεξάμενος χρυσοῦ, λαμπρότερος ἑαυτοῦ φανείται καὶ
 σπιλινότερος· οὕτω σὲ μὲν καὶ τὰ σὰ ποθεῖν ἐκεί-
 ναις, ὡ παρθένε, ταῖς μὴ παρθένοισ, δόξα· σοὶ δὲ
 ἀτιμίαν φέρει ποθεῖν ἐκείνας· ἐπιστρέφει γὰρ σὲ
 πάλιν ὁ πόθος εἰς τὸν κόσμον· τοῦτο μὲν, ὡς πρὸς
 τοὺς ἐν κόσμῳ ζῶντας σχέσιν ἔχουσαν, καὶ συζῶσαν
 ἐκείνοισ τὴν τῷ κόσμῳ θανοῦσαν· τοῦτο δὲ, ὡς
 προσεῖναι τοῦτοισ βουλομένην, ἃ καὶ αὐτοὶ βούλοιντ'
 ἄν, ἑαυτοῖς, καὶ τοῖς συγγενέσιν ἑαυτῶν· εὐθηνίαν
 παντοῖων τῶν κατὰ τὸν βίον, πλοῦτον, περιφάνειαν,
 δόξαν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῦτοισ εὐθυμίαν· καὶ οὕτω συμ-
 δήσεται σοι, τοῦ βουλήματος τοῦ σοῦ νυμφίου ἐκπε-
 σεῖν. Ταῦτα γὰρ πάντα τρανῶς ἐκείνοισ ἐν Εὐαγγε-
 λίοισ ταλανίζει, λέγων· « Οὐαὶ οἱ πλουτοῦντες! οὐαὶ
 οἱ γελῶντες! οὐαὶ οἱ ἐμπεπλησμένοι! οὐαὶ ὅταν καλῶς
 ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι! » Πῶς οὖν ταλα-
 νίζει τούτους; Οὐχ ὡς τὴν ψυχὴν νενεκρωμένους;
 Τίς οὖν τῇ νύμφῃ τῆς ζωῆς συγγένεια πρὸς τοὺς
 νεκροὺς; τίς συνάφεια τοῖς τὰς ἐναντίας βαδίζουσιν
 ἰδοῦς; Πλατεία γὰρ καὶ εὐρύχωρος, δι' ἧς ἐκείνοι
 φέρονται· κἂν μὴ παρακατάσχωσιν ἑαυτοῦς, τῶν
 σὸν τι μίξαντες, ἐκπεσοῦνται ταλῶς εἰς ἀπώλειαν·
 οὐ δὲ διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης πύλης καὶ
 ὁδοῦ πρὸς τὴν ζωὴν εἰσέρχῃ. Διὰ στενῆς δὲ πύλης
 καὶ ὁδοῦ, οὐκ ὄγκον δόξης, οὐχ ἡδονῆς διάχουσιν, οὐ
 φόρτον χρημάτων καὶ κτημάτων ἀναθέμενός τις,
 εἰέναι δύνατ' ἄν· ἀλλὰ μὴ πλατεῖαν ἀκούσασα,
 ἐκείνην τὴν ὁδὸν τοῦ βίου, ἄλυπον ἡγοῦ· πολυσυμ-
 φροσάτη γὰρ ἐστίν καὶ βαρυσυμφορωτάτη. Πλα-

A remissio concedatur. Verumtamen et conjugatos
 sic affatur Paulus : « Tempus breve est : reliquum
 est, ut et qui habent uxores, tanquam non habentes
 sint, et qui utuntur hoc mundo, tanquam non
 utantur » Quod difficilium ego arbitror quam
 servare virginitatem. Nam jejuniū facilius esse
 quam cibi potusque temperantiam docet experien-
 tia. Forsan aliquis recte et vere dixerit, si quis
 nolit salvari, nullum nos ad hunc habere sermonem,
 si cui vero cura est de sua salute, sciat hic statum
 virginitatis conjugali multo utiliorem esse et faci-
 liorem.

δυσανυστότερον ἐγὼ νομίζω. Καὶ τὴν νηστειαν γὰρ,
 δεῖκνυσσιν ἢ πεῖρα. Καὶ φαίη ἂν τις δίκαια, καὶ ἀληθῆ·
 ἡμῖν οὐδεῖ. Εἰ δὲ τινι μέλει τῆς οἰκείας σωτηρίας,
 ἀνυσιμώτερον ὄντα καὶ ἀπονώτερον.

Sed hæc relinquamus. Hæc autem in mentem
 B inflige, virgo Christi sponsa, quod supra dictum est.
 Ait enim Dominus : « Ego sum vitis, vos palmites,
 et Pater meus agricola est. Omnem palmitem in
 me ferentem fructum, purgabit eum, ut fructum
 plus afferat » Hæc de te curam habe ut specimen
 fructus tuæ virginitatis, et sponsi erga te amo-
 ris ; et exsulta magis, et retribue in eum confidentiam.
 Aliud dicam : aurum quidem ære ascito mistum,
 adulterium vocatur ; æs vero circumfusum
 lamina bracteatum, nitidius videtur et fulgidius.
 Sic te quidem, virgo, et tua desiderare ; iis
 quæ non sunt virgines, gloria est ; has vero desi-
 derare, tibi dedecus offert : nam te desiderium re-
 C trahit ad mundum, tum quia respectum habes ad
 viventes in mundo, et cum eis vivis, licet mundo
 mortuus ; tum quia eadem eis optas, quæ ipsi sibi
 met suisque cognatis optant, nempe omnimodam
 vitæ prosperitatem, divitias, honorem, gloriam, et
 ia his lætitiā, et sic tibi accidet ut voluntate
 sponsi excidas. Hæc enim omnia ille in Evangelio
 clare infelicitat, dicens : « Væ vobis divitibus ! væ
 vobis qui videtis ! væ vobis qui saturati estis ! væ
 eum benelixerint vobis omnes homines ! » Quomodo
 igitur hos dicit infelices ? Nonne tanquam animæ
 mortuos ? Quæ igitur sponsæ participatio vitæ cum
 mortuis ? Aut quæ societas ad contraria ambulantes
 via 27 ? Nam lata et spatiosa via est 28, et uaincedunt ;
 et nisi pedem sistant, et quid de tuis sibi
 D admisceant, incident profecto in perditionem, tu
 vero per angustam portam et arctam viam intras
 ad vitam. Per angustam autem portam et viam
 nemo tumens gloria, aut voluptate diffuens, aut
 opum vitularumque ferens onus, transire posset.
 Quod autem lata dicatur ista mundi via, non tam-
 en eam sine molestia esse reputes : nam multis
 et gravibus plena est calamitatibus. Sed lata et
 spatiosa vocatur, quia multi sunt qui intrant per
 eam, et quisque illorum ingenti onustus est caducæ
 materiæ acervo. Tua autem, virgo, arctissima est
 via : nam duos simul transeantes haud capit.

²⁵ I Cor. viii, 29, 31. ²⁶ Joan. xv, 1, 2, 5. ²⁷ II Cor. vi, 14. ²⁸ Matth. vii, 13.

Propterea multe etiam earum quæ mundo preoccupatæ fuerant, postquam a conjugibus viduatæ sunt, præ æmulatione tuæ cœlestis vitæ mundum abrenuntiantes, tuam elegerunt viam, ut et coronarum essent consortes : quas Paulus jubet honorari, utpote sperantes in Deum, et instantes obsecrationibus et orationibus ¹⁹. Si quid triste in hac vita inest, id ipsum affert consolationem, et quod triste, dat mortem : nam, dicitur, a sæculi tristitia mortem operatur ; quæ autem secundum Deum, tristitia est, prænitentiam in salutem stabilem ²⁰. Ideo contraria mundanis bonis beatificat Dominus dicens : « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum ²¹. » Ad quid autem, postquam dixit : « Beati pauperes ; » subdidit « spiritu ? » Ut ostenderet animæ moderationem a se beari et laudari. Et quid non dixit : « Beati pauperes spiritus » (sic enim significasset mentis moderationem), sed : « Beati pauperes spiritu ? » Ut nos doceret beatam esse ipsam corporis paupertatem et ad regnum cœlorum ducere, sed cum animæ humilitate perficere, eique est conjuncta, et ab ea ducit originem. Etenim beatos dicentem pauperes spiritu, mirabiliter ostendit quænam sit sanctis radix et causa præfatæ beatitudinis, scilicet illorum spiritus. Ille enim prædicationis evangelicæ complexus gratiam, fontem paupertatis e seipso emittit, irrigantem universam superficiem terræ ²², scilicet exteriorem nostrum hominem, et perficientem ipsum virtutum paradysum. Nam

hujusmodi paupertas est a Deo beatificata. Verbum autem concisum, juxta prophetam, dans Dominus super terram, voluntariæ et multiformis paupertatis causam, et quidem solam causam ostendit et beatificavit, cumque sint multi effectus, omnes brevi comprehendit indicio. Potest enim aliquis pauper esse, imo parvus et temperans, et quidem voluntarie, sed propter gloriam humanam. Hujusmodi vir non est pauper spiritu : nam hypocrisis ex superbia nascitur, quæ est opposita paupertati spirituali. Qui autem contritum habet moderatumque et humilem spiritum, non potest non gaudere prædicta frugalitate et humilitate ; gloria enim, deliciis, opibus, et omnibus hujusmodi, indignum se ducit. Et is est beatificatus a Deo pauper qui se his indignum arbitratur. Et is est vere pauper, qui hoc nomen non dimidiatæ veretur. Itaque divus Lucas dixit : « Beati pauperes ²³, » non subdens, « spiritu. » Illi sunt auditores, et discipuli, et similes Filii Dei dicentis : « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris ²⁴. » Ideo ipsorum est regnum cœlorum : cohæredes enim sunt Christi.

καὶ ταπεινώσει. Δόξης γὰρ. καὶ εὐπορίας, εὐπορίας ἑαυτῶν. Καὶ οὗτος ὁ Θεὸς μακαριστὸς πτωχῶν, ὁ ἀνάξιος τούτων ἑαυτὸν ἠγοούμενος. Καὶ οὗτος ὁ κατὰ ἀληθεῖαν πτωχὸς, μὴ ἐξ ἡμισείας τοῦ ὀνόματος ἀντιποιούμενος. Διὸ καὶ Λουκᾶς ὁ θεὸς, « Μακάριοι, » εἶπεν, οἱ πτωχοί, » μὴ προσθεῖς, τῷ πνεύματι. Καὶ οὗτοι εἰσιν οἱ ἀκούοντες, καὶ ἀκολουθήσαντες, καὶ ἀφωμοιωμένοι τῷ τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ, λέγοντι : « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ.

Ἄπειν δὲ φρενὶν καὶ εὐρύχωρον αὐτῶν, ὅτι πολλοὶ εἰσιν οἱ διερχόμενοι δι' αὐτῆς. καὶ τούτων ἕκαστος, πολλὴν συρφετὸν τῆς βεσότης περιχειμένος ὕλης. Ἡ σὴ δὲ μάλιστα στενή, παρθένα. σύνδου γὰρ ἐργουμένουσιν οὐ χωρεῖ. Ταῦτ' ἄρα καὶ πολλὰ τῶν ὑπὸ τοῦ κόσμου προκατειλημμένων, μετὰ τὸ μονωθῆναι τῶν συζύγων, κατὰ ζήλον τῆς σὴς ὑπερκοσμίου πολιτείας, ἀρνησάμενοι τὸν κόσμον, τὴν σὴν εἰλοντο βαδίζειν, ὡς καὶ τῶν στεφάνων κοινωνήσαντες. ἄς καὶ τιμᾶσθαι παραγγέλλει ὁ Παῦλος, ὡς προσκαρτερούσας ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς, μετὰ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος. Εἰ γὰρ τι καὶ τῆ τοιαύτη πολιτεία πρόσσιν ἀνιαρὸν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο παρακλητικῶς ποιητικὸν, καὶ βασιλείας οὐρανῶν παρεκτικὸν, καὶ σωτηρίας πρόξενον. ἐκείνης δὲ καὶ τὸ τερπνὸν καὶ τὸ ἀνιαρὸν, θανατηφόρον. Ἡ γὰρ λύπη, φρεσίν, ἢ κατὰ κόσμον, θάνατον καταργάζεται. ἢ δὲ λύπη ἢ κατὰ Θεὸν, μετάνοιαν ἀμειψιμῆτον εἰς σωτηρίαν.

Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἐναντία τῶν ἐν τῷ κόσμῳ καλῶν μακαρίζει ὁ Κύριος λέγων : « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Διατὶ δὲ εἰπὼν : « Μακάριοι οἱ πτωχοί, » προσέθηκε ἐτῷ πνεύματι : « ἵνα δείξῃ τὴν μετριότητα τῆς ψυχῆς μακαρίων καὶ ἀποδεχόμενος. Διατὶ δὲ οὐκ εἶπε, Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τὸ πνεῦμα, καὶ οὕτω γὰρ ἂν ἐδηλοῦτο τὸ τοῦ φρονήματος μέτρον, ἀλλὰ, « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι ; » Ὡς ἂν ἡμᾶς διδάξῃ, μακαριστὴν εἶναι καὶ τὴν ἐν σώματι πτωχεῖαν, καὶ παρεκτικὴν τῆς οὐρανίου βασιλείας, ἀλλ' ὅταν διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ταπεινώσιν τελῆται, καὶ ταύτη συνημμένη ἦ, καὶ ἀπὸ ταύτης ἔχη τὴν ἀρχὴν. Μακαρίσας γὰρ τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, θαυμασίως ὑπέδειξε, πόλιν ἐστὶν ὡσανεὶ ρίζα καὶ πρόξενον τῆς ἐπιφανομένης πτωχείας ταῖς ἀγίοις, δηλονότι τὸ ἐκείνων πνεῦμα. Τοῦτο γὰρ τὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἐγκολπωσάμενον χάριν, πηγὴν πτωχείας ἀναβιδιώτων ἀφ' ἐαυτοῦ, ποτίσουςαν πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ἡμῶν, τὴν ἐξω δηλονότι ἀνθρωπῶν, καὶ παρίδουσιν αὐτὴν ὄρετων ἀποτελοῦσαν. Ἡ τοιαύτη γὰρ πτωχεία, παρὰ Θεοῦ μακαριστὴ. Λόγον δὲ συντετηγμένον, κατὰ τὸν προφήτην, διδοῦς ὁ Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ αἶτιον τῆς ἐθελουσίου καὶ πολυειδοῦς πτωχείας, καὶ ὅτι ταύτης αἶτιον δείξας τε καὶ μακαρίσας, πολλὰ ὄντα τὰ αἰτιατὰ, συμπεριείληφεν, ἐν βραχεῖ διδάξας περὶ πάντων. Δύναται γὰρ τις ἀκτιμῶν εἶναι, ἀλλὰ καὶ εὐτελής ἐγκρατῆς, καὶ ταῦτα ἐκουσίως, ἀλλὰ διὰ τὴν ὀξὴν τῶν ἀνθρώπων. Ὁ τοιοῦτος τοῖνον οὐκ ἔστι τῷ πνεύματι πτωχός. Ἡ γὰρ ὑπόκρισις ἐξ οἰήσεως γεννάται. αὕτη δὲ τῆς ἐν πνεύματι πτωχείας ἐναντία. τῷ δὲ συντετριμμένον ἔχοντι, καὶ μέτριον, καὶ ταπεινὸν τὸ πνεῦμα, τῶν ἀδυνάτων, μὴ καὶ τῆ φαινομένη χείρειν εὐτελείᾳ τε καὶ πάντων τῶν τοιούτων, ἀνάξιον οὗτος ἡγεῖται.

Διὸ καὶ Λουκᾶς ὁ θεὸς, « Μακάριοι, » εἶπεν, οἱ πτωχοί, » μὴ προσθεῖς, τῷ πνεύματι. Καὶ οὗτοι εἰσιν οἱ ἀκούοντες, καὶ ἀκολουθήσαντες, καὶ ἀφωμοιωμένοι τῷ τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ, λέγοντι : « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ.

¹⁹ I Tim. iii, 5.

²⁰ II Cor. vii, 10.

²¹ Matth. v, 5.

²² Gen. ii, 6.

²³ Luc. vi, 20.

²⁴ Matth.

καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. Ἐπεὶ καὶ αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· συγκληρονόμοι γάρ εἰσι Χριστοῦ.

Τριμεροῦς δὲ οὖσης τῆς ψυχῆς, καὶ ἐν τρισὶ δυνάμεσι θεωρουμένης, λογιστικῆ, θυμικῆ τε καὶ ἐπιθυμητικῆ, καὶ νοσοῦσης κατὰ ταῦτα πάντα, εἰκότως ὁ ταύτην ἰώμενος Χριστὸς ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου τῆς ἐπιθυμίας ἤρξατο τῆς θεραπείας. Ὑγίη μὲν γὰρ θυμοῦ, ἐπιθυμία ἀποτυγχάνουσα· τοῦ δὲ μετεωρισμοῦ τῆς διανοίας, ἀμφω ταῦτα διακειμένα κακῶς· καὶ οὐκ ἂν ποθ' ὑγιὲς ὀφθαλεῖ, οὔτε τὸ τῆς ψυχῆς θυμούμενον, μὴ τῆς ἐπιθυμίας προτέρας λαθείσης· οὔτε τὸ λογιζόμενον, μὴ ἀμφω τούτων προτεθεραπευμένων.

Τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ πρῶτον πονηρὸν γέννημα, τὴν φιλοκτημοσύνην ἐξετάσας εὐροῖς ἂν. Αἱ γὰρ περὶ τὸ ζῆν συντελοῦσαι τοῖς ἀνθρώποις ἐπιθυμῶσι, οὐχ ὑπαίτιοι· διὸ καὶ ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων συμπεφύκασιν ἡμῖν. Ἡ δὲ φιλαργυρία, μικρὸν ὑστερον προσφύεται παισὶν ἔτι οὖσιν. Ὅθεν φαίνεται, ὡς οὐκ ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως ἔχει τὴν ἀρχήν. Ἐξίσαν δὲ αὐτὴν πάντων τῶν κακῶν δικαίως ὠνόμασεν ὁ θεσπέσιος Παῦλος. Τὰ μὲν γὰρ τῶν κακῶν αὕτη πέφυκε γεννᾶν· φειδωλίας, καπηλείας, ἀρπαγῆς, κλοπᾶς, καὶ ἀπλῶς πᾶν εἶδος πλεονεξίας, ἣν δευτέραν ἐπιβολατρατεῖαν ὁ αὐτὸς προστήγει. Τοῖς δὲ μὴ φρονοῦσι ἐξ αὐτῆς, σχεδὸν πᾶσι χριτῶσι τὴν ὕλην τῆς συστάσεως. Ταῦτα δὲ πάντα, ὅσα ἐκ φιλοῦλίας τίκονται, ψυχῆς εἰσι πάθη, ζέσιν οὐκ ἐχούσης πρὸς ἀγαθοεργίαν. Τῶν γὰρ ἀπὸ φύσεως ἐχόντων τὴν ἀρχὴν παθῶν, τὰ ἐκ προαιρέσεως εὐαπαλλάκτοτέρα εἰσι· δυσασπύδιτα δὲ τὰ ἐκ φιλαργυρίας πάθη κατεργάζεται ἡ ἀπιστία τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας. Ταύτη γὰρ ὁ μὴ πιστεύων ἐπὶ χρήμασι πέποθε. Καὶ τοῦ Κυρίου λέγοντος ἀκούων, ὡς ἔτι εὐκοπώτερόν ἐστι, κάμηλον διὰ τρυπήματος βραβίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἢ αὐτὸς παρ' οὐδὲν θέμενος βασιλείαν, καὶ βασιλείαν οὐράνιον, καὶ ἀδύον, ποθεῖ πλοῦτον, γηγῆνόν τε καὶ διαβρῆοντα πλοῦτον, ὃς κἂν μὴ παρῆ τοῖς ποθοῦσιν, αὐτῷ τῷ ποθεῖσθαι ζημιῶσι τὰ μέγιστα. Ἐμπίπτουσι γὰρ εἰς πειρασμοὺς καὶ παγίδας τοῦ διαβόλου, καθά φησι Παῦλος, οἱ ἐπιθυμοῦντες πλοῦτεῖν. Ἀλλὰ καὶ παραγενόμενος οἰκοθεν, ἔδειξε μηδὲν ὦν· ἐπὶ ὡς [ἐν ἀλλ. ἐθ' ὡς] μὴ παρῶν διεψόμενος, ὑπὸ τῶν μηδὲ τῇ πείρᾳ νοῦν εἰληφότων. Οὐ γὰρ ἐξ ἐνδείας ὁ δύσερος οὗτος ἔρω· αὕτη δὲ ἐξ αὐτοῦ μάλλον· ἐξ ἀφροσύνης δ' αὐτὸς· ἀπ' ἧς καὶ ὁ καθαιρῶν τὰς ἀποθήκας ἐκεῖνος, καὶ μείζονας οἰκοδομῶν, παρὰ τοῦ κοινῶς Δεσπότης Χριστοῦ δικαιοσύνην καλεῖται. Πῶς γὰρ οὐκ ἄφρων, ὃς τῶν μηδὲν ὄλησας δυνάμενων ἕνεκα (οὐδὲν γὰρ ἐκ τοῦ περισσοῦ ἐστὶν ἡ ζωὴ αὐτῶν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν), τούτων οὖν χάριν, τὰ λυσιτελέστατα προδίδωσι, καὶ οὐ σοφῶς γίνεται πραγματευτής, καὶ τῶν ἀναγκαίων αὐτῶν, κατὰ τὸ δυνατόν ὑφαιρῶν, καὶ προστιθείς τῷ κεφαλαίῳ τῆς ὄντως πολυφύρου καὶ πολυκερδοῦς ἐμπορίας, ἢ γεωργίας· γεωργίας, ἢ, καὶ πρὶν ἐφεστάναι τὸν τοῦ ἀμῆτου καιρὸν, εἰς ἑκατὸν πολυπλασιάζει τὸ καταβληθὲν· οἷον προδεικνύσα τὸ μέλλον κέρδος, καὶ

A Cum autem anima tripartita sit et in tres divisa facultates, nempe in rationabilem, irascibilem et concupiscibilem, cumque his omnibus ægrotet, merito medicus ejus Christus ab ultima, nempe a concupiscentia, curationem cœpit. Namque alit concupiscentia iram, hæc autem duæ mentem superbia inficiunt: neque unquam sanaretur animæ ira, nisi sanata prius concupiscentia; neque intellectus, nisi ambabus illis antea curatis.

Primam autem concupiscentiæ pravam sobolem si quæras, invenies amorem esse divitiarum. Desideria ad vivendum conferentia, vitiosa non sunt, ideoque a teneris unguibus nobis sunt insita. Pecuniæ autem cupiditas paulo post nobis adhuc pueris innascitur: unde liquet eam haud a natura, sed a voluntate oriri. Atqui illam omnium malorum radicem merito appellavit divus Paulus²⁵. Quædam enim malorum ipsa parit, nempe parcimoniam, mangonium, rapinæ, furta, uno verbo omne genus avaritiæ, quæ altera simulacrorum servitus ab eodem nuncupatur²⁶. Et quæ non generat, fere omnia nutrit et sustentat. Quæcunque autem ex pecuniæ studio nascuntur, sunt passionis animæ fervorem non habentis ad bona opera. Orta enim a voluntate passionem facilius pellunt, quam natura insitæ; sed difficile ejectionem vitia ex acri cupiditate nata, ob diffidentiam divinæ Providentiæ. Qui enim huic non credit, in divitias confidit. Et quamvis Dominum audiat dicentem: «Facilius est pauperem, et foranien acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum²⁷,» ipse pro nihilo reputans regnum et quidem regnum cœlestis et æternum, appetit divitias, terrestres et fluxas divitias, quæ si non adsint desiderantibus, ipso desiderio maxime nocent. «Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli, ut ait Paulus²⁸.» Imo qui ex seipsis divitias habent, tanquam nihil habentes sibi videntur, ac proinde, quæ non habent, sitiunt, ne experientia quidem sapientes facti. Neque enim venit ab egestate miserrimus iste amor, sed potius hæc ab illo, ipse vero ex insania, unde ille destruens horrea sua, et majora faciens, stultus rectissime a Domino nostro Jesu Christo vocatur. Quomodo enim non insanus, qui pro rebus nihil prodesse valentibus (nam minime abundantiorum habet vitam ex his quæ possidet), pro istis, inquam, pretiosissima tradit, nec sapientem imitatur negotiatorem, ab ipsis necessariis quantum potest detrahentem, quod addat summæ lucrosissimi feracissimique mercatus et prædii? prædii scilicet, quod antequam advenerit tempus messis, centesima fruge semen multiplicat, velut præmonstrans futurum lucrum, et colligendam in tempore tritici mensuram ineffabilem et incompre-

²⁵ I Tim. vi, 10. ²⁶ Coloss. iii, 5. ²⁷ Matth. xix, 24. ²⁸ I Tim. vi, 9.

hensibilem, et hoc mirabilissimum, quod tanta e
tantulis prodeat cellariis seges.

Ita ne in divitiis quidem homines deficit amoris
opum causa, sed egritatem timent, promittentem
omnia hicce adjicienda quærentibus regnum Dei ³⁹,
minime credentes, et has tantum æstimantes divi-
tias, etiamsi omnibus circumfluant, ab ista morbifica
et exitiali cupiditate nunquam resipiscunt, sed
semper congerentes, sibi imponunt onus inutile,
vel potius novissimum sibi adhuc vivis tumultum
circumponunt. In meram enim terram homines
mortui infodiuntur, in aurea autem humo, viventis
avarus animus. Et fetidum est hoc istius sepulcrum
iis qui sanos habent sensus, et tanto magis, quanto
plus adjiciet terræ. Namque ingravescit sepulchrorum
illorum infelicitum ulcus, et ejus putor usque ad
cælum fertur, et ad angelos Dei, et ad Deum. Et
sic exsecrabiles facti, et abominationis vere homines,
putruerunt, ut Davidicum loquar, a facie insipientiæ
sue ⁴⁰.

Liberat autem homines ab hac fetida lethiferaque
tabe, electa voluntarie et non ad hominum laudem
inopia, id est, spiritualis paupertas quam Dominus
beatam prædicavit.

Monachus vitio illo laborans, non potest esse
subditus. Si autem perseveret maxima cum perti-
nacia, valde timendum est ne irremediabilibus vel
corporis incidat malis. Giezi et Judas, ex Veteri et
Novo Testamento, apta sunt exempla. Alteri enim
succurrit lepra, imago animæ insanabilis, alter in
agro sanguinis, ex laqueo detractus, præceps cre-
puit melius, et diffusa sunt viscera ejus ⁴¹.

Sed si paupertas antecedit obedientiam, quomodo
præcurret autecedenti consequens? Si autem illa
vitæ monachicæ est velut elementare quoddam prin-
cipium, quomodo aliquam aliam luctaram vitæ hujus
bene sufferat, qui non prius divitiis abrenuntiaverit?
Quid enim? etiam si ad obedientiam ille sit repro-
bus, attamen requiescet solus in cella, seorsum
quiescens et orationi vacans? At: « Ubi est the-
saurus tuus, ait Dominus, ibi est et cor tuum ⁴². »
Quomodo igitur mentaliter intuebitur sedentem ad
dexteram majestatis in cælis, in terra thesaurizans?
Aut quomodo regnum hæreditabit, quod ne conce-
pere quidem mundo corde passio permittit? Et qui-
dem propter illud: « Beati pauperes spiritu, quon-
iam ipsorum est regnum cælorum. »

Vides quam multas per unam beatitudinem cir-
cumcidit Dominus passiones. Quin imo, non illas
tantummodo, cum dixerimus divitiarum amorem
esse primum pravæ concupiscentiæ filium. Est enim
huic et secundus horridior, et tertius hand minus
nequam.

Quis est igitur secundus? Amor gloriæ. Nobis
enim proficientibus ætate et adhuc juvenibus,

τὴν ἐπὶ τοῦ καιροῦ φορὴν, ὡς ἀνεκλάλητόν τε καὶ
ἀνενόητον· καὶ τὸ παραδοξότατον, ὅσον ἂν ἀπὸ στε-
νωτέρων ἢ ταμείων τὰ σπέρματα· οὕτως οὐδὲ ἐπ'
ἀγαθῷ τοῖς ἀνθρώποις πρόφασις ἐφέσεως τοῦ πλου-
τεῖν ὑπολέλειπται· ἀλλὰ τὴν ἔνδοξαν ὑφορῶνται, τῷ
προσδοξεῖν ὑπεσχημένω τὰ τῆδε πάντα, τοῖς ζητοῦσι
τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν, μὴ πάντως πιστεύοντες,
καὶ ταύτην μόνην ἔχοντες ἀφορμὴν, κἂν πάντα περι-
βάλλωνται, τῆς νοσερᾶς καὶ ἀπολουμένης ἐπιθυμίας·
οὐδέποτε ἀναφέρουσι· ἀλλ' ἀεὶ συλλέγοντες, ἑαυτοῖς
ἀνατιθέασι· φόρον ἀνόητον, μᾶλλον δὲ καινότατον
ἐστὶ ζῶσι τάρον περιτιθέασι. Τῇ μὲν γὰρ ἀπλῶς γῆ
τῶν ἀνθρώπων οἱ νεκροὶ κατορύττονται· τῷ δὲ κατὰ
χρυσὸν χρῆ. ὁ τοῦ ζῶντος φιλαργύρου νοῦς. Καὶ δυσ-
ωδέστερος οὗτος ὁ τάρος· ἐκαίνο, τοῖς ὑγιῶς ἔχουσι
τῶν αἰσθήσεων· καὶ τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσον πλέον
ἐπιθήσει τὸν χρῶν. Νικᾷ γὰρ τὸ τῶν κατακεχωσμέ-
νων ἐκείνων ἀθλίων ἔλκος· καὶ μέχρι οὐρανοῦ τὰ
τῆς ὀσμῆς φέρεται, καὶ τῶν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ Θεοῦ.
Καὶ βδελυκτοὶ ταύτη γίνονται, καὶ τῆς ἀποστροφῆς
δυνάως ἄνθρωποι, Δαυιτικῶς εἰπεῖν, ἀπὸ προσώπου
τῆς ἀφροσύνης αὐτῶν προσοξέσαντες. Ἀπαλλάττει δὲ
τοὺς ἀνθρώπους, τοῦ δυσώδους καὶ νεκροποιῦ τούτου
πάθους, ἢ μὴ πρὸς ἀνθρωπρέσκειαν ἐθελοῦσι;
ἀκτημοσύνη· ταῦτον δ' εἰπεῖν ἢ ἐν πνεύματι πτωχεῖν,
ἦν ὁ Κύριος ἐμακάρισε. Μοναχὸν τὸ πάθος τοῦτ'
ἔχοντα ὑποταγῆναι ἀδύνατον. Ἄν δὲ παραμένη πε-
ριεπιῶν ὅτι μάλιστα, πολὺ τὸ θέος, μὴ καὶ ἀνηκέστοις
κατὰ σῶμα περιπέση κακοῖς. Γιεζὴ καὶ Ἰούδας, ἐκ
Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης, ἰκανὰ ὑποδείγματα.
Τῷ μὲν γὰρ λέπρα ἐξήνθησε, δεῖγμα τῆς ἀθεραπεί-
του ψυχῆς· ὁ δὲ ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ αἵματος, ἐξ
ἀγχόνης χωρισθεὶς [ἐν αἰ.λ. χωρήσας], πρηνὴς
ἐλάκησε μέσος, καὶ ἐξεχύθη τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ.

Εἰ δὲ ἡ ἀποταγή προηγείται τῆς ὑποταγῆς, πῶς
ἔσται πρὸ τοῦ ἡγουμένου τὸ ἐπόμενον; Εἰ δὲ καὶ τῆς
κατὰ μοναχὸς πολιτείας, οἷον τις στοιχειώδης ἀρχὴ
καθέστηκεν αὐτῇ, πῶς ἂν ἕτερόν τινα διενέγκῃ κα-
λῶς τῶν κατ' αὐτὴν ἀγώνων, ὁ μὴ χρήμασιν ἀποτα-
ξάμενος πρότερον; Τί γὰρ, εἰ καὶ πρὸς ὑποταγὴν ὁ
τοιούτος ἀδόκιμος, ἀλλ' ἡσυχάσει καὶ ἑαυτὸν τῇ
κελλίῳ, καταμόνας σχολάζων, καὶ προσευχῇ προσ-
ανέχων: Ἄλλ', « Ὅπου ὁ θησαυρὸς σου, φησὶν ὁ Κυ-
ριος, ἐκεῖ καὶ ὁ νοῦς σου. » Πῶς οὖν νοσερῶς ἀτενίσαι
πρὸς τὸν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς κλι-
όμενον, ἐπὶ γῆς θησαυρίζων; Πῶς δὲ κληρονομήσει
τὴν βασιλείαν, ἦν οὐδ' ἐπὶ νοῦν λαβεῖν, ὑπὸ τοῦ πά-
θους καθαρῶς συγχωρεῖται; Διὰ τοῦτο· « Μακάριοι οἱ
πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν
οὐρανῶν. »

Ὁρᾶς ὅσα δι' ἐνὸς μακαρισμοῦ περιέκοψεν ὁ Κύ-
ριος πάθη. Ἀλλὰ γὰρ οὐ ταῦτα μόνον, ἐπεὶ καὶ
πρῶτον γέννημα τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας τὴν φιλοῦ-
λίαν εἰρήκαμεν. Ἔστι γὰρ αὐτῇ καὶ δεῦτερον φευκτό-
τερον, καὶ τρίτον, τῇ κακίᾳ οὐχ ἥττον.

Ποῖον δὲ τὸ δεῦτερον; Ἡ φιλοδοξία. Προϊούσης
γὰρ τῆς ἡλικίας, πρότερον τῆς φιλοσαρκίας ὑπαντᾷ

³⁹ Matth. vi, 33.

⁴⁰ Psal. xxxvi, 6.

⁴¹ Act. 1, 18.

⁴² Matth. vi, 21.

τουτὶ τὸ πάθος, ἔτι νέοις οὔσι, καθάπερ προοίμιον A
κακὸν ἐκείνης. Φιλοδοξίας δὲ εἶδος, ἐκείνο λέγω νῦν,
ὃ πρὸς καλλωπισμοὺς βλέπει σωμαίων, καὶ πολυτε-
λείας ἐνδυμάτων· ἦν καὶ κοσμικὴν κενοδοξίαν οἱ
Πατέρες λέγουσι. Τὸ γὰρ ἕτερον εἶδος τῆς κενοδοξίας,
τοῖς ἀρετῇ [ἐν ἄλλ. ἀρετῇ] διενεγκοῦσιν ἐπιτίθεται,
συνεπαγόμενον οἷσάν τε καὶ ὑπόκρισιν, δι' ὧν συλη-
σαι καὶ διασκεδάσαι τὸν πνευματικὸν πλοῦτον ὁ
ἐχθρὸς μηχανᾶται. Ταῦτα δὲ πάντα, τελείας τεύξε-
ται τῆς θεραπείας αἰσθήσει τε καὶ πόθῳ τῆς ἀνωθεν
τιμῆς, μετὰ τοῦ ἀνάξιον ἐκείνης ἑαυτὴν ἡγεῖσθαι τὴν
ποθοῦσαν· καὶ τῆς ἐπ' ἀνθρώπων εὐτελείας καρτερίζ,
μετὰ τοῦ ἀξίον αὐτῆς ἡγεῖσθαι. Πρὸς δὲ, καὶ τῷ τῆς
οἰκείας δόξης, προτιμοτέραν ἡγεῖσθαι τὴν δόξαν τοῦ
Θεοῦ, κατὰ τὸν λέγοντα· « Μὴ ἡμῖν, Κύριε, μὴ ἡμῖν,
ἀλλ' ἡ τῷ δόγματι σου δὸς δόξαν. » K & ν τι τῶν ἐπιτι-
νέτων ἐξειρασμένον οἶδεν ἑαυτὸν, τῷ Θεῷ λογίζεσθαι
τὴν αἰτίαν τοῦ κατορθώματος, καὶ τοῦτῃ χρῆναι καὶ
ὑπὲρ τούτου δόξαν εὐγνωμόνως ἀναπέμπειν, ἀλλ' οὐχ
ἑαυτῷ. Οὕτω γὰρ χαιρήσει μὲν ὡς δῶρον λαβὼν τὴν
ἀρετὴν· οὐκ ἐπαρθήσεται δὲ, ὡς οἴκοθεν μηδὲν ἔχων·
ἀλλὰ καὶ ταπεινωθήσεται, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς δια-
νείας ἔχων ἐπὶ τὸν Θεὸν ἡμέρας καὶ νυκτῶς, ὡς τοὺς
ὀφθαλμοὺς παιδείᾳ, ψαλμικῶς εἶπειν, ἐπὶ τὰς χει-
ρας τῆς κυρίας αὐτῆς· δεδιώς μὴ τοῦ μόνου καὶ
δόνητος καὶ συνέχοντος ἐν τῷ καλῷ διαζευχθεὶς, εἰς τὸ
τῆς κακίας βάρβαρον κατενεχθῆ. Τοῦτο γὰρ πάσχει
ὁ οἰήσει δουλεύων καὶ κενοδοξία. Συνεργεῖ δὲ πρὸς
τὴν τούτων ἱασιν διαφερόντως καὶ ἡ ἀναχώρησις· καὶ
τὸ καταμύνας πολιτεύεσθαι. καὶ τῇ κέλλῃ παραμέ-
νειν· ἐπισησμένον μέντοι τῆς προαιρέσεως τὴν
οἰκείαν ἀσθένειαν, καὶ οὐχ ἱκανὸν λογιζόμενον ἑαυτὸν
συναναμίγνυσθαι ἀνθρώποις. Ταῦτα δὲ τί ἄλλο ἐστίν,
ἢ ἡ ἐν πνεύματι πτωχεία, ἣν ὁ Κύριος ἐμακάρισεν,
Ἐάν δέ τις· ἐπὶ νοῦν λάβῃ καὶ τὰ πεφυκότα προσγι-
νεσθαι παρ' αὐτοῦ τοῦ πάθους ἀσχη, φεύξεται τὴν
κενοδοξίαν ἢ δυνάμειος ἔχει. Ποθῶν γὰρ τὴν παρ'
ἀνθρώπων δόξαν, ἐξ αὐτῶν τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἔργων,
ἀδοξία περιτυγχάνει. Ὁρας γὰρ ἐπιμελούμενος, καὶ
μέγα φρονῶν ἐπὶ προγόνων εὐκλείᾳ, καὶ ἐπ' εὐχρόῃ
περιβολαίῳ, καὶ τοιοῦτοις ἄλλοις σεμνυνόμενος,
ἄλλον ἑαυτὸν ποιεῖ, νηπιώδους ἔτι φρονήματος ἐπι-
λημμένον. Καὶ γὰρ ταῦθ' ὁμοῦ πάντα, χροῦς· τί δὲ
χοδὸς ἀτιμώτερον; ἢ δὲ μὴ πρὸς σκέπην, ἢ θάλψιν
χρωμένη τῇ περιβολῇ τοῦ σώματος, ἀλλ' ἐπτοημένη
πρὸς μαλακότητάς τε καὶ στιλπνότητάς, οὐ μόνον
τὴν ἀκαρπλίαν τῆς οἰκείας ψυχῆς, τοῖς ὁρώσι καταγ-
γέλλει, πρὸς δὲ τούτῳ, καὶ τὴν τῶν ἐταιριζομένων
ἄσχημοσύνην ἐπιτίθεται. Παντὸς δὲ μᾶλλον ἀκούεται
τοῦ λέγοντος, ὅτι· « Οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες, ἐν τοῖς
οἴκοις τῶν βασιλείων εἰσίν· ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα
ἐν οὐρανοῖς εἶναι, » φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος. Μὴ
οὖν διὰ τὴν ἐν ἐνδύμασι βλακείαν, εἰς τὰς σκηναί-
ας ἀπ' οὐρανοῦ βιβῶμεν τοῦ κοσμοκράτορος τοῦ σκό-
τους τοῦ αἰῶνος τούτου. Τοῦτ' αὐτὸ πάσχει καὶ οἱ
πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων δόξαν τὴν ἀρετὴν μετιόντες.
Οἱ γὰρ λαχόντες τῷ πολίτευμα ἔχειν ἐν οὐρανοῖς κα-

ante amorem carnalem subrepat istud vitium, tan-
quam malum ejus præludium. Hoc dico nunc genus
gloriæ, quod pulchritudinem considerat corporum,
et vestium sumptuositatem, et quod vanam mundi
gloriam Patres nuncupant. Alterum inanis gloriæ
genus virtute excellentes subit, superbiam sugge-
rens et hypocrisim, quibus subripere ac dissipare
spirituales divitias inimicus machinatur.

Hæc autem omnia perfecte sanabit, qui æstimat
et appetit cœlestem gloriam, ea simul cum deside-
rio se habens indignum, et hominum suffert cou-
temptum, eo simul se dignum existimans, et insuper
propriæ gloriæ præponit gloriam Dei, juxta illud
Psalmistæ : « Non nobis, Domine, non nobis, sed
nomini tuo da gloriam ». Et si cujus laudabilis
actionis sibi est conscius, scit Deum esse habendum
ut auctorem boni hujus operis, et de hoc illi glo-
riam merito, non sibi vindicandum. Sic lætabitur
quod virtutem dono acciperit, sed non effertur
cum a se nihil habeat, imo humiliabitur, oculos
mentis ad Deum levans die ac nocte, sicut oculos
ancillæ, ait Psalmista, in manibus dominæ suæ, quia
timet ne, a solo datore et conservatore boni
separatus, in mali abyssum detrudatur; quod ei
accidit qui superbiam inservit et inani gloriæ.

Ad illas passiones sanandas confert etiam et
utile est seorsim secedere, et in solitudine vivere,
et in cella permanere, sentiendo tamen propriæ
voluntatis infirmitatem, seque indignum reputando
conversatione hominum. Hoc autem quid aliud est
quam spiritualis paupertas, quam Dominus heataui
dixit ?

Si quis autem mente concipiat profluentia ex
ipsa passione dedecora, vanam gloriam totis viri-
bus fugiet. Nam quærens hominum existimationem,
ex ipsis operibus ad eam intentis ducit ignominiam.
Siquidem de pulchritudine curans, et superbiens de
proavorum nobilitate, ac de fulgidis vestium colo-
ribus, et de aliis hujusmodi glorians; ostendit se
puerili adhuc spiritu inflatum. Etenim hæc uni-
versa pulvis sunt, quid autem polvere vilius? Quæ
porro non ad tegendum vel calefaciendum corpus
vestimentis utitur, sed ad mollitiem et splendorem
advolat, non solum sterilitatem animæ suæ viden-
tibus annuntiat, sed præterea meretricum impuden-
tiam superinduit. Ante omnia audiat dicentem :
« Qui mollibus vestiuntur, in domibus regum
sunt ». At nostram conversationem esse in cœlis
divus ait Paulus. Ne igitur indumentorum mollitiem
nos de cœlo detrudamus in tabernacula principis
tenebrarum hujus sæculi.

Idem accidit virtutem colentibus propter homi-
num existimationem. Quibus enim obtigerat con-
versationem habere in cœlis, deducunt, heu ! in
pulverem suam gloriam, Davidicam maledictionem
in se trahentes. Nam eorum oratio non ascendit in
cœlum, sed omne opus deorsum ruit, non circum-

⁴³ Psal. cxiii. ⁴⁴ Psal. cxii. ⁴⁵ Matth. xi, 8.

⁴⁶ Psal. vii, 6.

σαρκική. Πῶς δὲ αὐτὴν τρίτην καὶ ὑστέραν λέγομεν, καίτοι ἔμφυτον ἡμῖν οὖσαν ἐξ αὐτῆς γενέσῃς; οὐ γὰρ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ αἱ πρὸς τεκνογονίαν φυσικὰ καὶ κινήσεις ἐπισημαίνουσιν ὑπομαζίους ἔτ' οὖσι τοῖς παισὶ. Πῶς οὖν ἡμεῖς ὑστέραν τίθεμεν τὴν τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας νόσον; ἐπειδὴ περ ἔχεινα φύσει πρόσεστιν ἡμῖν· ἀνέγκλητα δὲ τὰ φυσικὰ, παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ πεποιημένα· ἵνα δι' αὐτῶν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς περιπατήσωμεν. Τοιγαροῦν οὐκ ἔστι δειγμάτων ψυχῆς νοσοῦσης. Τοῖς δὲ παραχρωμένοις τοιαῦτα ταῦτα γίνεται. Καὶ τοίνυν ὀπηνίκα τῆς σαρκὸς πρόνοιαν ποιούμεθα πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, τότε δὴ κακὸν τὸ πάθος, καὶ σαρκικῶν παθῶν ἀρχὴ, καὶ ψυχῆς νόσος ἢ φιληδονία, ὥστε ἐπὶ τῶν τοιούτων, πρωτοπαθῆς ἔστιν ὁ νοῦς. Διὸ καὶ ἀπὸ τῆς διανοίας πρώτης ὀρμωμένους τῶν πονηρῶν παθῶν, φησὶν ὁ Κύριος, ὅτι ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, καὶ οὐκ εἰσὶν οἱ κοινοῦντες τὸν ἀνθρώπου. Καὶ ὁ πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου νόμος φησὶ· «Πρόσεχε σεαυτῷ, μήποτε γένηται ῥήμα κρυπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα.» Εἰ γὰρ καὶ πρῶτος ὁ νοῦς ἔστιν ὁ διατεθεὶς κακῶς, ἀλλὰ κάτωθεν διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἀναμαζήμενος τὴν φαντασίαν τῶν αἰσθητῶν σωμάτων, οὕτω πρὸς ἔκεινα διετέθη· καὶ μάλιστα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν πρώτων, δυναμένων καὶ πόρρωθεν τὸ μῦθος ἐπισπάσασθαι, πρὸς τὴν παράχρησιν ἐπαίρεται· καὶ τούτου σαφὲς μαρτύριον, ἢ προμήτωρ καθέστηκεν Εὐα. Πρῶτον γὰρ εἶδεν ὅτι καλὸν εἰς ὄρασιν, καὶ ὠραίων τοῦ κατανοῆσαι, καὶ τότε συγκατατεθεῖσα τῇ καρδίᾳ, ἤψατο καὶ ἐγέυστο τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου. Καλῶς ἄρ' ἐλέγομεν, ὅτι προτερεῦει, καὶ προσιμῶν ἔστιν ἢ πρὸς τὰ κάλλη τῶν σωμάτων ἤτα τῶν αἰσθητῶν παθῶν. Διὸ καὶ πατρικὸν ἔστι παράγγελμα, κίλλος ἀλλοτριῶν σωμάτων μὴ καταμανθάνειν, καὶ ἐπὶ ἰδίῳ μὴ τέρπεσθαι. Πρὸ μέντοι τῆς ἐμπαθοῦς διανοίας, εἰ καὶ φυσικῶς ἐνθεωροῦνται τοῖς παισὶ τὰ πάθη, ἀλλ' οὐ συνεργεῖ πρὸς ἁμαρτίαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῆς φύσεως οὐστειαν· διόπερ, οὐδὲ πονηρὰ τῆνικαυτὰ ταῦτ' ἔστιν. Ἄλλ' ἐπιθεῖ καὶ τὰ σαρκικὰ πάθη, παρὰ τοῦ ἐμπαθοῦς νοῦ λαμβάνει τὴν ἀρχὴν, ἐξ αὐτοῦ θεῶν καὶ τῆς θεραπείας ἀρχεσθαι. Ὡς γὰρ ἐπὶ πυρκαϊᾶς, ὁ σέσται ταύτην προθυμούμενος, εἰ τὴν φλόγα διατέμνει ἀνωθεν, ἤνυσεν οὐδέν· εἰ δὲ τὴν ὕλην ἀποσπάσειεν [Ἰσ. ὑποσπάσειεν], εὐθύς ἢ πυρκαϊὰ κατεμαράνθη· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πορνικῶν παθῶν. Εἰ μὴ τὴν πηγὴν τῶν λογισμῶν ἐνδον ξηρανεῖς δι' εὐχῆς καὶ ταπεινώσεως, μόνη δὲ νηστεία καὶ κακοπαθεῖα σώματος ὀπλίξῃ κατ' αὐτῶν, ἀνήνυτα πολεῖ· εἰ δὲ τὴν ῥίζαν ἀγιάσεις, διὰ ταπεινώσεως καὶ προσευχῆς, ὡς ἐφημεν, ἔξεις καὶ τοὺς ἔξω τὸν ἁγισμὸν. Καὶ τοῦτο μοι δοκεῖ καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἔχεινο ὑψηλεσθαι λόγιον, τὸ λέγον, περιζώνουσθαι τὴν ἑσφὺν ἡμῶν ἐν ἀληθείᾳ· καθὰ καὶ τινι τῶν Πατέρων κάλλιστα περιφλοσόφηται, ὡς τοῦ θεωρητικῶ τὸ ἐπιθυμητικὸν περισφίγγοντος, καὶ συστέλλοντος τὰ ὑπ' ἑσφὺν τε καὶ γαστέρα πάθη. Δεῖ μέντοι καὶ τῷ σώματι κακοπαθεῖας, καὶ τῆς συμμέτρου τῶν βρω-

A immunditia. Cur autem eam tertiam ultimamque dicimus, licet nobis insita sit ab ipsa nativitate? Non solum enim ipsa, sed etiam genitales naturalium motus manifestantur in lactentibus aduoc parvulis. Quare igitur nos ultimum hominis carnalis concupiscentiæ morbum? Quia illa sunt natura nobis indita; res porro naturales non sunt culpabiles, ab optimo Deo factæ, ut per eas in bonis operibus ambulemus: nec igitur indicant agrotantem animam, sed in abutentibus hujusmodi indices sunt. Cum igitur prudentiam carnis adhibemus ad concupiscentias, tunc mala passio, et carnalium passionum fons, et animæ morbus amor voluptatum, ita ut illis passionibus prima afficiatur mens. Ideo cum ab animo primum incipiant pravæ passionēs, dicit Dominus de corde exire cogitationes malas, et hæc esse quæ coinquant hominem ⁵¹. Et anterior Evangelio lex fert: «Cave ne forte subrepat tibi mala cogitatio et dicas in corde tuo.» ⁵² Si autem animus primus est qui male afficitur, hos tamen affectus habet ab infra, per sensus impressis in eo imaginibus sensibilibus corporum, et præcipue ac primario per oculos, qui possunt vel a longe nefas attrahere, ad abutendum adducitur: cujus rei manifestum dedit testimonium prima parens Eva. Primum enim vidit pulchrum esse oculis aspectuque delectabile, et tunc consentiens corde, tulit et comedit fructum vetitum. Recte igitur diximus ortum e corporum pulchritudine peccatum præcedere et antea turpibus cupiditatibus. Decem Patres præcipiunt ne quis aliorum corporum decorem indage, nec proprio delectetur. Cæterum quamvis libidinosas cogitationes, naturales cernantur in parvulis passionum motus, non tamen pertinent ad peccatum, sed ad naturæ constitutionem, nec proinde tunc mali sunt.

Sed, cum carnales passionēs ab animi affectibus originem ducant, ab hoc etiam certationem incipere oportet. Sicut enim qui incendium extinguere vult, si flammam dividit desuper, nihil proficiti, si vero materiam subtrahat, statim ignem imminuit: item de immundis cupiditatibus, si non fontem cogitationum intus seccaveris oratione et humilitate, sed jejuniis tantum et maceratione corporis contra illas pugnaveris, frustra laboras; si vero radicem sanctificabis humilitate et oratione, ut diximus, habebis etiam exterius sanctitatem. Atque id mihi videtur doceri oraculo Apostoli jubentis nos succingere lumbos nostros in veritate ⁵³, quod quidam Patrum sic interpretatur, ut contemplatio concupiscentiam reprimat, et compescat lumborum et ventris passionēs.

Opus est tamen corpori maceratione et convenienti ciborum temperantia, ne infrenum sit et ratione validius. Etenim omnibus carnis passionibus nihil aliud medetur quam cruciatus corporis et oratio ex humilitate cordis effervens: quod est spiritualis paupertas quam beatam dixit Dominus.

⁵¹ Matth. xv, 19, 20. ⁵² Deut. xv, 9. ⁵³ Ephes. vi, 4.

Si quis igitur ditari cupit sanctitate, sine qua nemo videbit Dominum, remaneat in sua cella, afflictus et orans in humilitate: boni enim monachi est sapientiae limen; sed quaecunque foris sunt, ac praesertim in plateis et caetibus, plena sunt fornicationis mistura, ex immundis auditibus et aspectibus coacta, et miseram appropiantis monachi animam, immergente. Recte adhuc assimilaveris igni urenti mundum iniquitatis, qui in lignum vorat congregientes, et omnimodis eorum virtutes in cinerem vertit. At non urens ignis in deserto invenitur. Tu pro deserto cellulae immaue, et abscondere aliquantulum, donec transierit libidinis hiems: eo enim elapso, sub dio vivere non nocet. Tunc vere pauper eris spiritu, et passionum victor regnum possidebis, et beatus clare praedicaberis a dicente: « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum ».

Et cur non beati merito dicerentur, qui minime in divitiis, sed in eo confidunt, qui non alii quam ei cupiunt placere, qui praeterea in humilitate vivunt in conspectu illius? Fiamus igitur et nos pauperes et humiles spiritu, et carne mortificati, et rerum vitae inopes, ut nostrum sit regnum caelorum, et speratam consequamur beatitudinem, caeleste regnum haereditantes.

Tanquam summarium quoddam compendium Evangelio salutis nostrae praemittens Dominus, non solum tam multas virtutes uno verbo comprehendit tam multaque mala una beatitudine repudiavit, et iis qui a malo resipiscentes animae vitia sapientes rescindunt, benedixit, verum etiam multa alia complexus est, quae congruentiam non habent cum rescisione, sed cum frigore et gelu, cum nive et pruina, cum ventorum impetu, et uno verbo, cum hieme et aestate, quarum savitias subeunt plantae, frigori et calori obnoxiae, et sine quibus nihil in terra plantatum fructus unquam dabit maturos. Quanam igitur illa sunt? Varii tentationum impetus, quos grato animo ferre debet, qui vult fructum reddere animarum agricolae. Si quis enim terrae plantas inclementia temporis vexatas miseratus, eas moris circumcingat, et tegumento defendat, et nihil saevi perferre permittat quamvis amputet, quamvis purget, omnia diligentissime faciens, fructum ab iis colliget nullum; sed sine debet omnia sufferant: sic enim, post hiemis asperitatem, veris tempore gemunt, florent, foliis coronantur, et sic pulchris aucti surculis, emittunt fructus novos; qui paulisper foli calidioribus solis radiis, crescunt et maturescunt, et idonei fiunt qui colligantur et comedantur. Ita qui gravissimum tentationum pondus generose non suffert, quamvis ceterarum virtutum nulla deficiat, fructum divinis torcularibus aeternoque horreo dignum nunquam profert. Omnis enim studiosus perficitur tolerando voluntarios involuntariosque labores, hos deforis impositos, illos deintus susceptos. Nam quae terre-

μάτων ἐγκρατείας, ἵνα μὴ δυσήνιον ᾦ, καὶ τοῦ λογισμοῦ βραιότερον. Τοιγαροῦν καὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάντα πάθη, οὐδὲν ἕτερον ἴσται, ἢ κακοπάθεια σώματος, καὶ προσευχὴ ἐκ τεταπεινωμένης καρδίας ἐνεργουμένη· ὃ ἐστὶν ἡ ἐν πνεύματι πτωχεία, ἣν ἐμακάρισεν ὁ Κύριος. Εἰ γοῦν ἐπιθυμεῖ τις τὸν ἁγιασμόν πλουτῆσαι, οὐ χωρὶς οὐδεὶς ἐψεται τὸν Κύριον, παραμενέτω τῇ ἰδίᾳ κέλλῃ, κακοπαθὼν καὶ προσευχόμενος ἐν ταπεινώσει· τὸ γὰρ τοῦ καλιῶς μονάζοντος κελλίον λιμὴν ἐστὶ σωφροσύνης· τὰ δ' ἐξω πάντα, καὶ μάλιστα τὰ κατ' ἀγορὰς καὶ πανηγύρεις, κυκεῶνος πορνικοῦ πεπλήρωται, ἐξ ἀκόσμων ἀκουσμάτων τε καὶ θεαμάτων ἐπεγειρομένου, καὶ τὴν ἀθλίαν τοῦ παραβαλόντος μοναχοῦ ψυχὴν καταβαπτίζοντος. Ἄλλὰ καὶ πῦρ ἂν εἴποις καιόμενον, τὸν κόσμον τῆς κακίας, ὕλην ποιούμενον τοὺς ὀμιλοῦντας, καὶ πᾶν εἶδος τῆς αὐτῶν ἀρετῆς ἀποτεφροῦν. Τὸ δὲ μὴ καλὸν πῦρ ἐν ἐρήμῳ εὐρέθη. Σὺ δ' ἀντὶ τῆς ἐρήμου, παράμενε τῇ κέλλῃ, καὶ ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως ἂν σοι παρέλθοι ὁ χειμὼν τῆς ἐμπαθείας· αὐτοῦ γὰρ παραρβύεντος, ἡ ὑπαίθερος οὐ λυμαίνεται διαίτα. Τότε γὰρ καὶ πτωχὴ ὡς ἀληθῶς ἔση τῷ πνεύματι, καὶ τὴν κατὰ παθῶν κτήση βσιλείαν, καὶ μακχρισθήσῃ λαμπρῶς ὑπὸ τοῦ λέγοντος· « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Πῶς δ' οὐ μακαρίζονται δικαίως ἂν, οἱ μὴ πεποιθότες ὄλωσ ἐπὶ χρήμασιν, ἀλλ' ἐπ' αὐτῷ, οἱ μὴ ποθοῦντες ἀρέσκειν ἄλλῃ, πλὴν αὐτοῦ, οἱ ἐν ταπεινώσει μετὰ τούτων ζῶντες ἐνώπιον αὐτοῦ; Πτωχεύσωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τὸ πνεῦμα ταπεινωθέντες, καὶ τὴν σάρκα κακοπαθήσαντες, καὶ τὸν βίον ἀκτημονήσαντες, ἐν ἡμῶν γένηται ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία, καὶ τῶν μακαρίων ἐπιτύχωμεν ἐλπῶν, τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν κληρονομήσαντες. Οἷά δὲ τινὰς λόγους περιεχτικούς τε καὶ κεφαλαιώδεις, τοῦ τῆς σωτηρίας ἡμῶν Εὐαγγελίου προθεὶς ὁ Κύριος, οὐ τοσαύτας μόνον ἀρετὰς ἐνὶ λόγῳ περίελαθε, καὶ τοσαύτας κακίας τοῦ οικείου ἐξέβαλε μακαρισμοῦ· καὶ τοὺς διὰ μετανοίας κατ' αὐτὰς καλῶς περιτεμόντας, τὸ τῆς οικείας ψυχῆς παθητικὸν, εὐλόγησεν· ἀλλὰ καὶ ἕτερ' ἄλλα πλείιστα· οὐκ ἀναλογίαν ἔχοντα περιτομῆς, ἀλλὰ τῆς ἐκ κρυμοῦ καὶ παγετοῦ, χιόνος τε καὶ πάχνης, καὶ τῆς ἐξ ἀνέμων βίας· καὶ ἀπλῶς, ἥς χειμῶνός τε καὶ θέρους, ὑφίστανται τὰ φυτὰ ταλαιπωρίας, ἐκκείμενα τῷ ψύχει καὶ τῷ καύσωνι· ὧν χωρὶς οὐδὲν οὐδαμῶς τῶν ἐπὶ γῆς φυομένων τελεσφορήσαι ποτε δυνατόν ἐστι. Τίνα δὲ ταῦτά ἐστιν; Αἱ ποικίλαι τῶν πειρασμῶν ἐπιφοραὶ, αἱ φέρειν εὐχαρίστως ἀνάγκη, τὸν μέλλοντα καρπὸν ὄσσειν τῷ τῷ πνευμάτων γεωργῷ. Καθάπερ γὰρ εἴ τις ἐλεῖσας, ταλαιπωρούμενα τὰ γῆθεν φυόμενα, περιτέλχιμα περιθήσει, καὶ ὑπὸ στέγην ποιήσεται, καὶ μὴ πρὸς ἐκεῖνα διακαρτερεῖν ἔασαι τὰ δεινὰ, καὶ περιτέμνη, καὶ περικαθαίρη, πάντα πράττων τημελῶς, καρπώσεται παρὰ τούτων οὐδὲν· ἀλλὰ δεῖ πάνθ' ὑπενεγκεῖν ἀφείναι· καὶ γὰρ οὕτω, μετὰ τὴν τοῦ χειμῶνος δυσκολίαν, ἦρος ὥρα

« Math. v, 3.

ὀλλοι καὶ ἀνθεὶ καὶ κομᾶ φύλλοις, καὶ προβάλλε-
ται μετὰ τῶν καλῶν ἐκεῖνων τετηλότων βλαστῶν,
καὶ τοὺς ἄμφακας ὅς, κατὰ μικρὸν ὀμιλοῦντες ταῖς
ἡλίου σφοδρτέρας βολαῖς, ἀκμάζουσι καὶ πεπαίνον-
ται, καὶ πρὸς τροφήν εὐπρεπεῖς ἀποκαθίστανται
καὶ συγκομιδὴν ὁύτως ὁ μὴ τὸ δύσοιστον τῶν πει-
ρασμῶν ἀχθος γενναίως ὑποφέρων, κἄν τῶν ἄλλων
ἀπασῶν ἀρετῶν μηδεμιᾶς λειψθῆ, καρπὸν θείων λη-
νῶν, καὶ ἀποθήκης αἰωνίας ἄξιον, οὐ μὴ ποτε ἐνέγκῃ.
Δι' ὑπομονῆς γάρ, ἐκουσίων τε καὶ ἀκουσίων πόνων,
πᾶς σπουδαῖος τελειοῦται, τῶν μὲν ἐπιτιθεμένων
ἔξωθεν, τῶν δὲ ἐπιφερομένων ὀκθοῦν. Ἄ γὰρ τοῖς
τῆς γῆς φυτοῖς ἐκ φύσεως προσγίνεται, γεωργικαῖς
τε ἐπινοίαις, καὶ ταῖς τῶν ὠρῶν περιτροπαῖς, ταῦθ'
ἡμῖν τοῖς λογικοῖς κλήμασι Χριστοῦ, πειθομένοις τῶν
τῶν ψυχῶν τοῦτω γεωργῶ, πρόσσεστιν ἐκ προαιρέ-
σεως αὐτεξουσίως ζῶσι· χωρὶς δὲ τῆς ὑπομονῆς,
τῶν ἀκουσίως ἡμῖν ἐπερχομένων, οὐδὲ τὰ ἐκουσίως
πεπραγμένα τεύχεται τῆς θείας εὐλογίας. Ἡ γὰρ
πρὸς Θεὸν ἀγάπη, διὰ τῆς τῶν πειρασμῶν θλίψεως,
μάλιστα κομίζεται τὸ δοκιμῶν. Δεῖ μὲντοι προκατα-
ορθωθῆναι τῆ ψυχῇ τὰ ἐκούσια, καὶ δι' αὐτῶν ἡδο-
νῆς καὶ δόξης ἐθισθέντες καταφρονεῖν, ῥαδίως καὶ
τὰς ἀκουσίους ὀλοομεν ἐπιφοράς. Ὁ δὲ διὰ τὴν ἐν
πνεύματι πτωχείαν ἐκείνων τε καταφρονῶν, καὶ
ὑπεύθυνον τοῖς δραστικωτέροις φαρμάκοις τῆς με-
τανοίας ἑαυτὸν ἠγούμενος, προσδοκιμῶν ἔχει διηνε-
κῶς θλίψιν ἅπασαν· καὶ καταδέχεται πάντα πει-
ρασμῶν, ὡς οἰκεῖον ἑαυτῷ προσήκοντα· καὶ χαίρει
περιπεσῶν, ὡς περιτυχῶν τῶν τῆς ψυχῆς καθαρῶν·
καὶ ὅλην τοῦτο ποιεῖται τῆς πρὸς Θεὸν πεπονημένης
τε καὶ ἀνυσιμωτάτης δεήσεως, καὶ παρεκτινῶν ἄμα
καὶ φυλακτικῶν ἡγείται τῆς κατὰ ψυχὴν εὐεξίας· καὶ
οὐκ ἀφίησι μόνον ἀμνησιχάκως ἔχων, ἀλλὰ καὶ χά-
ριτας ὁμολογεῖ τοῖς πειράζουσι, καὶ ὡς εὐεργετησάν-
των ὑπερεύχεται· διὸ καὶ αὐτὸς οὐ τὴν τῶν ἡμαρ-
τημένων μόνον συγχώρησιν λαμβάνει κατὰ τὴν
ἐπαγγελίαν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας,
καὶ τῆς θείας εὐλογίας ἐπιτυγχάνει, μακαρισθεὶς
ὑπὸ τοῦ Κυρίου, διὰ τὴν ἐν πνεύματι ταπεινώσεως
εἰς τέλος μακροθυμίαν. Ἡμεῖς δὲ δι' ἰλίγων ὀλίγα
τῆς πνευματικῆς ὑποδείξαντες περιτομῆς, καὶ τινα
προθῶμεν ἤδη τῆς διὰ ταύτην εὐφορίας. Ἐφεξῆς
τοίνυν τοῖς διὰ τὴν ἐν πνεύματι πτωχείαν, τὸν ἀνα-
φαίρετον πλοῦτον κτησαμένοις, ὁ μόνος μακάριος,
τοὺς πενθοῦντας κοινωνοὺς ποιεῖται τῆς οἰκειᾶς μα-
καριότητος, « Μακάριοι, λέγων, οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐ-
τοὶ παρακληθήσονται. » Διατί δὲ συνῆψεν ὁ Χριστὸς
τὸ πένθος τῆ πτωχείᾳ; ἐπειδὴ καὶ ταύτη συνέστιν
ἀεὶ. Ἄλλ', « Ἡ μὲν ἐπὶ τῆ κατὰ κόσμον πτωχείᾳ λύπη,
θάνατον ψυχῆς κατεργάζεται, φησὶν ὁ Ἀπόστολος· ἡ
δὲ ἐπὶ τῆ κατὰ Θεὸν πτωχείᾳ λύπη, μετάνοιαν ἀμετα-
μέλητον εἰς ψυχῆς σωτηρίαν. » Καὶ τῆ μὲν ἀκουσίῃ
ὀσση τὸ ἀκούσιον, τῆ δὲ ἐκούσιῃ τὸ ἐκούσιον ἐξ ἀνάγκ-
ης ἔπεται πένθος. Ἐπεὶ δὲ τὸ μακαριζόμενον πένθος
ἐνταυθοῖ τῆ κατὰ Θεὸν συνῆπται πτωχείᾳ, καὶ δι'
ἐκεῖνην ἐξ ἀνάγκης τε γίνεται, κἀκείνης ὡς αἰτίας ὅλον

A stribus plantis, tum ex natura, tum ex industria
agricolæ, tum ex tempestatum vicissitudinibus ad-
veniunt, hæc nobis rationalibus Christi palmitibus,
credentibus huic animarum agricolæ, contingunt ex
liberi arbitrii quo gaudemus, electione. At sine pa-
tientia eorum quæ præter voluntatem nobis super-
veniunt, ne sponte quidem facta divinam conse-
quentur benedictionem. Amor enim Dei præsertim
ex tentationum tribulatione probationem accipit.

Oportet tamen vel voluntariis animam operibus
dare, et sic voluptati et gloriæ despiciendis con-
sueti, facile involuntarios etiam patiemur aggressus.
Qui porro per spiritualem paupertatem illas asper-
natur, et dignum efficaci pœnitentiæ medicina
seipsum ducit, exspectatam semper habet cunctam
tribulationem, omnemque tentationem accipit
tanquam proprie sibi debitam; et in eam incidens
gaudet, ut animæ nactus purgatorium; atque illam
ut instrumentum ducit et adhibet quo ad Deum
ascendat laboriosis et efficacissimis precibus, et
quo adipiscatur et conservet animæ sanitatem;
nec tantum injurias dimittit et obliviscitur, sed
persequentibus gratias agit ac pro eis velut bene-
factoribus precatur. Propterea ipse quoque non mo-
do peccatorum remissionem promissam recipit,
verum etiam regnum cœlorum et divinam bene-
dictionem consequitur, beatus a Domino prædica-
tus, utpote in spiritu humilitatis usque ad finem
persecutionem patiens.

C Nos vero paucis pauca fati de spirituali circum-
cisione, nonnullos jam præloquamur ejus fructus.
Post consecutos spirituali paupertate inamissibiles
divitias, solus beatus lugentes facit suæ felicitatis
participes, dicens: « Beati qui lugent, quoniam
ipsi consolabuntur ». Cur autem conjunxit
Christus luctum paupertati? quia cum ipsa est
semper. Sed, juxta Apostolum, tristitia de pauper-
tate quæ est secundum mundum, mortem operatur;
tristitia vero de paupertate quæ est secundum
Deum, pœnitentiam operatur in animæ salutem. Et
involuntariam quidem paupertatem involunta-
rius, voluntariam vero voluntarius sequitur luctus.
Quia vero beatificatus hic luctus conjungitur pau-
pertati quæ est secundum Deum, propter hanc
necessario contingit, et nonnisi una cum hac spiritualis
est et voluntaria. Sed videamus quomodo beata
paupertas beatum pariat luctum.

D Cum igitur quatuor spiritualis paupertatis species
sermone paulo superiori ostenderimus, quæ scilicet
in cogitatione est, quæ in corpore, quæ in vitæ
divitiis, et quæ in exterioribus tentationibus, nemo
audiens has divise proponentes, earum præxim
esse divisam existimet. Nam una omnes observari
solent, ideoque una comprehensæ sunt beatitudine,
quæ mirabiliter simul ostendit qualis sit velut
radix et fons aliorum, nempe spiritus noster. Hic

⁵⁵ Matth. v, 5. ⁵⁶ II Cor. vii, 10.

enim evangelicæ præcepti complexus, ut dictum est, gratiam, flumen paupertatis a seipso emittit, irrigans universam faciem terræ nostræ, exteriorum videlicet hominem, et hunc virtutum faciens paradisum.

Quatuor igitur specierum spiritualis paupertatis unaquæque proprium generat luctum, simul cum congrua consolatione. Ex voluntaria quidem corporis paupertate et humilitate, quæ est fames, sitis, insomnia, et generatim corporis invaletudo et ærumna, et insuper meditata sensuum repressio : ex his, inquam, non luctus solummodo, sed et fletus nascitur. Sicut enim stupiditas stoliditasque et durities cordis ex quiete voluptateque ac deliciis oriri solent, ita ex temperante et abstinate vita contritio cordis et compunctio, quæ omnem aufert amaritudinem, et suavitatis affert hilaritatem. Etenim absque contrito corde impossibile est, ut dicitur, liberari a nequitia; conterit autem cor triplex temperantia : somni, cibi, et corporalis quietis. Liberata porro anima per illam contritionem a nequitia et amaritudine, omnino consequitur spiritualem suavitatem, et hæc est consolatio propter quam beatos dicit Dominus qui lugent. Ait etiam Joannes ille qui Climacem nobis spiritualem sermonibus ædificavit : « Sitis et insomnia conterunt cor, corde autem contrito effluunt lacrymæ. Qui vero est expertus, in his videbit risum scilicet beatum, quæ est consolatio a Domino promissa. » Ita ex grata Deo corporis paupertate beata consolatio lugentibus oritur. Ex paupertate vero mentis et divina animæ humilitate, quomodo?

Humilitatem animæ comitatur semper sui contemptio : hæc autem ab initio in pænæ timorem multum extenditur, oculis exhibens adversariorum horribilem ad unius tormentum concertationem, et adhuc formidinem augens ex eo quod sciat pœnam illam esse ineffabilem et dicto terribiliorem; et insuper ejus æternitas quantum addit ejus horrori. Calor enim et frigus, caligo et ignis, motus et statio, vincula et terricula, et ferarum immortalium morsus, in unum coguntur ad ista supplicia. Et sic ne adumbratur quidem horribilis illa pœna, cum, ut scriptum est ¹⁷, « Nec in cor hominis ascendit » quid sit inutilis inconsolabilisque et interminabilis ille luctus. His enim qui in Deum peccaverunt, ex offensarum notitia luctus excitatur. Illis igitur reprobis, dulci spe ablata et desperata salute, invitum quemque remordens conscientia luctu ingravat urgentem dolorem. Et hic rursus et semper luctus, utpote nunquam cessaturus, novi luctus sit origo, et alia tetra caligo, et calor sine refrigerio, et abyssus desperationis infinita.

Nunc vero luctus maximi est pretii : propitius enim exaudit Deus, qui ad nos visitandos descendit, et sic lugentibus promisit consolationem, scilicet seipsum, qui Paraclitus est et vocatur. Vidisti

ἄ ἐξηπάται, καὶ ἀπὸ ταύτης ἔχει συνυπακούμενον τὸ πνευματικὸν καὶ ἐκούσιον. Ἄλλὰ γὰρ ἴδωμεν, πῶς; ἡ μακαριστὴ πτωχεῖα τὸ μακάριον ἀπογεννᾷ πένθος.

Τετάρτιον οὖν εἰδῶν τῆς πνευματικῆς πτωχείας ὑπὸ τοῦ λόγου μικρὸν ἄνωτέρω πεφηνότων, τῆς ἐν τῷ φρονήματι, τῆς ἐν τῷ σώματι, τῆς ἐν τῇ κατὰ τὸν βίον περιουσίᾳ, καὶ τῆς ἐν τοῖς ἐξωθεν ἐπερχομένοις πειρασμοῖς, μηδεὶς δὲ ὑμῶν ἀκούων μεμερισμένως ταῦτα προστιθέντων, καὶ τὴν κατὰ ταῦτα πράξιν μεμερισμένην ὑπολάβῃ. Σὺν ἄλλοις γὰρ πεφύκασι τελείσθαι· διὸ καὶ μακαρισμῶ περιεκλείσθησαν ἐνὶ, ἅρα θαυμασιῶς ὑποδείξαντι, καὶ πολὺν ἐστὶν ὡσανεὶ ρίζα καὶ πρόξενον τῶν ἄλλων, δηλαδὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἡμέτερον. Τοῦτο γὰρ τὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἐγκλωπώσαμεν, ὡς εἴρηται, χάριν, πηγὴν πτωχείας ἀναδιδῶσιν ἀφ' αὐτοῦ, ποτίζουσιν πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ἡμῶν· τὸν ἔξω δηλονότι ἀνθρώπων· καὶ παράδεισον ἀρετῶν ἀποτελῶν αὐτόν. Τετάρτων οὖν εἰδῶν τῆς πνευματικῆς πτωχείας ὑπαρχόντων, ἀφ' ἐκάστου τούτων τὸ κατάλληλον γεννᾶται πένθος, μετὰ τῆς προσηκούσης παρακλήσεως, αὐτίκα· διὰ μὲν τῆς ἐκούσιου σωματικῆς πτωχείας καὶ ταπεινώσεως, ἥτις ἐστὶ πείνα, καὶ δίψα, καὶ ἀγρυπνία, καὶ ἀπλῶς κακουχία, καὶ κακοπάθεια σώματος· καὶ πρὸς τούτοις ἡ σὺν λόγῳ συστολή τῶν αἰσθήσεων· ἐκ τούτων τοίνυν, οὐ πένθος ἀπλῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ δάκρυα τίκονται. Καθάπερ γὰρ ἀναλγησία, καὶ πύρωσις, καὶ σκληρότης καρδίας, ἐξ ἀνέσεως, καὶ τρυφῆς, καὶ εὐκαθείας τίκτεσθαι πεφύκασιν, οὕτως ἐξ ἐγκρατοῦς καὶ συνεσταλμένης διαίτης, συντριβῆ καρδίας καὶ κατάνυξις, πικρίας πάσης ἀποτρεπτικῆ, καὶ γλυκειῆς ἰλαρότητος παρακτικῆ. Καὶ γὰρ ἄνευ συντριμμοῦ καρδίας ἀδύνατον, φησὶν, ἀπαλλαγῆναι κακίας· συντριβὴ δὲ καρδίας ἡ τριμερῆς ἐγκράτεια· ὕπνου, καὶ τρυφῆς, καὶ σωματικῆς ἀνέσεως. Ἀπαλλαγείσα δὲ ψυχὴ διὰ τῆς συντριβῆς ταύτης κακίας καὶ πικρίας, ἀντιλαμβάνει πάντως τὴν πνευματικὴν θυμηδίαν· καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ παρακλήσις, δι' ἣν τοὺς πενθοῦντας μακαρίζει ὁ Κύριος. Φησὶ δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ τὴν διὰ λόγων πνευματικὴν ἡμῖν δειμάμενος Κλίμακα· Δίψα καὶ ἀγρυπνία ἐξέθλιψαν καρδίαν· καρδίας δὲ θλιβείσης, ἐξεπήδησαν δάκρυα. Ὁ δὲ δοκιμάσας, φησὶ, γελᾶσει ἐν τούτοις, τὸν μακάριον δηλονότι γέλωτα, παρακληθεὶς, ὡς ὁ Κύριος; ἐπηγγελάτο. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἐν σώματι θεοφιλοῦς πτωχείας, τὸ μακαριστῶς παρακαλοῦν τοὺς κεκτημένους πένθος, οὕτως ἔχει τὴν γένεσιν. Ἀπὸ δὲ τοῦ κατεπτηγότος φρονήματος, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἐνθέου ταπεινώσεως, πῶς; Ἡ αὐτομεμφία σὺν ἐστὶν ἀεὶ τῇ ταπεινώσει τῆς ψυχῆς· αὕτη δὲ τὸν τῆς κολάσεως φόβον τὴν ἀρχὴν ἐπανατρέπεινται σφοδρῶς· πρὸ ὀφθαλμῶν ποιούσα, τὴν ἐξ ἐναντίων ἐκείνην, εἰς ἐνδὸς κολαστηρίου φρικτωδεστάτην συνδρομήν· καὶ ἐτι προσθήκην τοῦ δόους ἐμποιούσα, ἐκ τοῦ μανθάνειν ἄρῆτον ἐκείνην οὖσαν, ὡς καὶ τῶν εἰρημένων δεινοτέρων· τὸ δὲ ἀτελεύτητον. ἐκείνης

¹⁷ I. Cor. II, 9.

αἰοί; ὅση προσθήκη τοῖς δεινοῖς; Καύσω γάρ, καὶ ψύχος, καὶ σκότος, καὶ πῦρ, καὶ φορὰ, καὶ στάσις, δεσμά τε καὶ δαίματα, καὶ θηρίων ἀειζῶων δῆγματα, κατ' ἐκείνην εἰς ἓν συνάγεται τὴν καταδικήν. Καὶ οὐδ' οὕτως; ὅλον ἐκεῖνο τὸ δεινὸν παρίσταται, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐπὶ νοῦν οὐκ ἀναβεβηκὸς ἀνθρώπου. Τί δὴ τὸ ἀνόνητον καὶ ἀπαράκλητον καὶ ἀληκτον ἐκεῖ· οὐ πένθος; Τοῖς γάρ εἰς Θεὸν ἁμαρτοῦσιν, ἐκ τῆς τῶν ἐπταισμένων ἐπιγνώσεως κινεῖται πένθος; Ἐκεῖ τοίνυν ἠληγεμένοις, καὶ τῆς χρηστοτέρας ἐλπίδος ἀνηρημένῃς, καὶ τῆς σωτηρίας ἀπεγνωσμένης, ὁ τοῦ συναιδέτος τότε ἀκούσιος ἔλεγχος, ἐκάστην πολυπλασιάζει τῷ πένθει, τὴν ἐπικαιμένην ὁδὸν καὶ τοῦτ' αὖθις καὶ ἀεὶ τὸ πένθος, ὡς μηκέτι παυσόμενον, ἐτέρου πένθους ἀφορμὴ γίνεται· καὶ σκότος ἄλλο δεινὸν, καὶ καύσων ἀψυχαγωγῆτος, καὶ βυθὸς ἀθυμίας ἀμήχανος. Ἐνταῦθα δὴ τὸ πένθος τοῦτο λυσiteléstaton. Ἦλεως γάρ ἐπακούει Θεός· ὡς καὶ μέχρῃς ἡμῶν κατῆλθεν ἐπισκεψόμενος, καὶ τοῖς οὕτω πενθοῦσιν ἐπηγγεῖλατο τὴν παράκλησιν· ἥπερ ἐστὶν αὐτὸς Παράκλητός τε ὢν καὶ καλούμενος. Εἶδες καὶ τὸ παρὰ τεταπεινωμένης ψυχῆς πένθος, καὶ τὴν ἐπιγινωμένην παράκλησιν; Ἀλλὰ γάρ καὶ ἡ αὐτομεμφία μόνη καθ' αὐτήν, ὡς περ τι βάρος νοητὸν τῷ λογιζομένῃ τῆς ψυχῆς ἐπιτεθεῖσα καὶ χρονίσασα, συντρίβει καὶ πιέζει, καὶ τὸν οἶνον ἐκθλίβει τὸν σωτήριον, τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου, τοῦτ' ἐστὶ τὸν ἐντός ἡμῶν ἀνθρώπων. Οἶνος δὲ τοιοῦτός ἐστιν ἡ κατάνυξις· συνεκθλίβει γάρ τῷ πένθει καὶ τὰ πάθη· καὶ χαρὰς τὴν ψυχὴν πληροῖ μακαριστῆς, τοῦ κατὰ ταῦτα δεινοῦ βάρους ἀπαλλάξασα. Διὰ τοῦτο· Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. Παρὰ δὲ τῆς ἀκτημοσύνης, ταυτὸν δ' εἰπεῖν τῆς κατὰ τὴν παρουσίαν, καὶ τὰ περὶ ἡμᾶς ὑπάρχοντα πτωχεῖας· συνημμένης μέντοι τῇ πτωχεῖα τοῦ πνεύματος, ὡς ἀνωτέρω ἐφημεν. Συναλλήλους γάρ ταῦθ' ἅπαντα τελοῦμενα τέλειά τε καὶ εὐάρεστα Θεῷ. Παρὰ τοιαύτης τοιγαροῦν πτωχεῖας, ὅπως ἡμῖν ἐγγίνεταί τὸ πένθος, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ παράκλησις, συνετῶς ἀκούων εἶση. Καὶ γάρ ἐπειδὴν ὁ ἀνθρώπος πᾶσι χαίρειν εἰπὼν, τοῖς τε χρήμασι, καὶ τοῖς κτήμασιν ἀποτάξεται, ταῦτα ῥίψας ἢ σκορπίσας, κατὰ τὴν ἐντολήν· τῆς περὶ αὐτὰ μερίμνης τὴν ψυχὴν ἀπαναστήσας, ἐπεστράφθαι πρὸς τὴν αὐτῆς ἐπισκοπὴν ἐφίησιν, ἐλευθερὰν τῶν πραγματικῶς περισπώντων ἐξωθεν αὐτήν. Ὅπρηνίκα δ' ἂν ὁ νοῦς αἰσθητοῦ παντὸς ἀπαναστῆ, καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς περὶ ταῦτα τύρβης ἀνακύψῃ, καὶ κατοπτεύσῃ τὸν ἐντός ἀνθρώπον, πρῶτον μὲν ἐνιδῶν τὸ προσγεγεννημένον εἰδεχθῆς προσωπεῖον ἐκ τῆς κάτω περιπλανήσεως, τοῦτο διὰ πένθους ἀπονεύσασθαι σπεύδει· ἔπειτ' ἐπειδὴν τὸ δυσειδὲς τοῦτο περιέλη κάλυμμα, τότε μὴ ποικιλίαις σχέσει τῆς ψυχῆς ἀγεννώς διασπωμένης, εἰσω τῶν ὄντως ταμείων ἀπαράχως χορεῖ, καὶ τῷ ἐν κρυπτῷ Πατρὶ προσεύχεται· ὅς αὐτῷ καὶ τὸ χωρητικὸν τῶν χαρισμάτων δῶρον, τὴν τῶν λογισμῶν εἰρήνην τὰ πρῶτα χορηγήει· μεθ' ἧς τὴν

A ortum ex anima humiliata luctum, et subortam ei consolationem. Etenim sui despectio sola per se ipsam, quasi torcular spirituale intellectui animæ instans et incumbens, conterit ac premit, et vinum exprimit salutare quod lætificat cor hominis, id est, interiorem nostrum hominem. Hoc autem vinum est compunctio, quæ comprimit luctu passiones, et animam lætitia replet beata, diro cupiditatum pondere liberatam. Propterea c Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. »

B Ex inopia vero, seu quod idem est, ex pecuniæ et substantiarum paupertate, quæ est conjuncta paupertati spiritus, ut supra diximus, hæc enim omnia se invicem perficiunt et absolunt ut sint Deo grata : ex illa igitur paupertate quomodo nobis innascatur luctus et ea quam affert consolatio, intelligenter audies. Etenim postquam homo cunctis vale dicto, res et opes abrenuntiatas abjecit, juxta præceptum, curam de istis supergressa anima, convertere se ad suam ipsius curam potest, libera jam a negotiis ipsam exterius distrahentibus. Cum autem omni mens sensibili superior, laboriosi diluvium turbinis despicit, et respicit interiorem hominem, primo quidem intuens turpem larvam a misero lapsu sibi applicatam, luctu eam detergere studet, deinde ubi sædum illud eluit operimentum, tunc jam non variis habitibus anima ignave distracta, in ipsum penetrare secunda ingreditur, et in secreto Patrem orat, et hic illi capacem gratiarum gratiam, pacem cogitationum largitur, qua matrem, nutricemque omnis virtutis humilitatem perficit, non eam quæ facilibus cuique volenti verbis et habitibus constat, sed quam bonus ac divinus testatur spiritus, et quam parit idem spiritus in visceribus innovatus⁸⁸. Intra has virtutes, velut intra tutos paradisi spiritualis parietes, veræ perfectionis varix pullulant arbores, in ipso autem medio assurgit sacra charitatis regia, pro cuius foribus, futuri præmuntia sæculi, ineffabilis et inamissibilis lætitia floret. Nam inopia mater est securitatis, securitas autem attentionis et orationis; hæc vero, luctus atque fletus; et hi præsumptionem delent; hæc autem ablata, facilius virtutis via efficitur, obicibus de medio sublati, et conscientia irreprehensibilis fit : hæc porro scaturiunt lætitiâ et beatum animæ risum. Et tunc lacrymæ doloris in suavitatem mutantur, et Dei eloquia dulcisa gutturi super mel ori fiunt, et orationis efflagitatio in gratiarum actionem convertitur, et meditatio divinarum testimoniorum exultatio cordis est, cum spe quæ non confundit⁸⁹, et quæ illis quasi præludio libatis et hujusmodi experientia prægnatis adhærens superabundantes suavitatis divinitus partim discit, sicut dicitur⁹⁰ : « Gustate et videte quoniam suavis est Dominus, » nempe exultatio justorum, rectorum lætitia, humilium delicia, et consolatio humiliter lugentium. .

⁸⁸ Psal. L.

Quid igitur? Num huc usque tantum consolatio? An hæcine sola sacri dog conjugii? Nec maioris se puritatis datorem præbet illarum animarum sponsus iis qui sunt beato luctu perfecti, mundatique et virtutibus ut sponsa ornati? Non sic: nunc enim nos parati sumus ad vituperationem eorum qui ad nos dicunt: Ne prophetes in nomine Domini; secus, projiciemus nomen tuum ut malum, mendacium et calumnias contra te componentes et prophetantes.

τούτων δ' ἐν προθύροις, τὸ προσίμιον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἡ ἀνεκλάλητός τε καὶ ἀναφαιρέτος ἀνθεὶ χαρὰ· μήτηρ γὰρ ἀκτημοσύνη μὲν ἀμεριμνίας· ἀμεριμνία δὲ προσοχῆς καὶ προσευχῆς· αἱ δὲ, πένθους καὶ δακρύων· ταῦτα δὲ τὰς προλήψεις ἀπαλείφει· τούτων δὲ ἀποθεβλημένων, ῥάων ἡ κατ' ἀρετὴν ἰδὸς τελεῖται τῶν προσισταμένων ἐκ μέσου γεγονότων, καὶ συνειδὸς ἀκατάγνωστον προσγίνετι. Ταῦτα διπηγάζει τὴν χαρὰν, καὶ τὸν τῆς ψυχῆς μακάριον γέλωτα. Τότε δὴ καὶ τὸ κατώδυνον δάκρυον εἰς ἡδὴ μεταποιεῖται, καὶ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγι, καὶ ὑπὲρ μέλι τῷ στόματι γίνεται, καὶ ἡ ἐν προσευχῇ δέησις, εἰς εὐχαριστίαν μετασκευάζεται, καὶ ἡ μελέτη τῶν θείων μαρτυρίων, ἀγγαλλίωμα τῆς καρθίας ἐστὶ, μετ' ἐλπίδος ἀκαταισχύντου, καὶ ὄλον ὕφεστώσης ἐν προσιμίῳ μοίρα, τῇ τοῦ γέυματος ταύτης πείρα προσομιλοῦσης αὐτοῖς, καὶ τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χρηστότητος μαθανούσης ἐκ μέρους, κατὰ τὸν λέγοντα· « Γεῦσθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος· » τὸ ἀγγαλλίωμα τῶν δικαίων, ἡ χαρὰ τῶν εὐθέων, ἡ θυμηδία τῶν τεταπεινωμένων, ἡ τῶν δι' αὐτὸν πενθούτων παράκλησις. Τί οὖν; μέχρι τούτου τὰ τῆς παρακλήσεως, καὶ ταῦτα μόνα τὰ τῆς ἱερᾶς μνηστείας δῶρα, καὶ καθαρώτερον τούτων οὐδαμῶς ἐμφανίζει ἑαυτὸν, τοῖς διὰ τοῦ μακαρίου πένθους τελουμένοις, καθηραμένοις, καὶ διὰ τῶν ἀρετῶν ἐσταλμένοις νυμφικῶς, ὁ τῶν τοιούτων ψυχῶν νυμφίος; Οὐ μὲν οὖν· καὶ νῦν γὰρ ἡμεῖς τῶν ἐτοίμων εἰς κατηγορίαν ὑπὸ βασκανίας καὶ ὀλονεὶ λεγόντων πρὸς ἡμᾶς· Οὐ μὴ κλήσης ἐπὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου· εἰ δὲ μὴ, ἐκβαλοῦμέν σου τὸ θνομα ὡς πονηρὸν, συκοφαντίας καὶ ψευδηγορίας κατὰ σοῦ συντιθέντες καὶ φημίζοντες.

Istis autem nunc prætermissis, ulterius sermonem producanus, sanctorum Patrum effata credentes, dicentes, instruentesque et aliis suadentes, nam, ut ait propheta ⁶¹: « Credidi, propter quod locus sum; » et nos quia credimus, ideo loquimur. Cum enim cuncta turpis passio ab intus expulsa est, et mens, ut anterior ostendit sermo, ad se et semetipsam et alias animæ potentias convertens omnes, cultura virtutum animam decoravit; ad perfectius procedens, et practicas adhuc ascensiones disponens, et amplius, auxiliante Deo, se lavans, non solum mali sordes detergit, sed omne adventitium de medio tollit, etiamsi utile sit possessu ac cogitatu. Et cum intelligibilia et non invisibiles de his cogitationes supergressus animus, et omnia deponens ex Dei amore et propter Dei amorem, surdus et mutus, ut scriptum est, Deo astitit; tunc pro materia habetur, et supremo plasmate conformatur in omni securitate, quia nihil exterius ad januam pulsatur, sed interior gratia in melius reformat, et ineffabili vixque credibili luce intima illustrat, atque interiorem perficit hominem. Et cum dies elucescit et lucifer ortus est in cordibus nostris, ut ait princeps apostolorum ⁶², exit verus homo ad verum opus suum, ut psallit propheta ⁶³, et luce utens ascendit, et educitur in montes æternos, et cælestium rerum in hoc lumine (o res mirabilis!) speculator fit, non disjunctus aut separatus a materia in principio, ad quam ducit illa via: non

Τούτων τοίνυν, καὶ τὸ νῦν ἔχον, ἀλογήσαντες ἡμεῖς, περαιτέρω προάγειμεν τὸν λόγον, τὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατέρων καὶ πιστεύοντες, καὶ λέγοντες, καὶ πρὸς ἐκεῖνα βλέποντες, καὶ τοὺς ἄλλους πείθοντες. « Ἐπίστευσα γὰρ, φησὶ, διὸ ἐλάλησα· » καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν. Ὅταν γὰρ ἅπαν αἰσχροὺν πάθος ἐνοικον ἀπελαθῇ, καὶ ὁ νοῦς, ὡς ἦδη φθάσας ἐδήλωσεν ὁ λόγος, αὐτὸς τε πρὸς ἑαυτὸν, καὶ τὰς ἄλλας τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἐπιστρέψα· ὀλοκλήρως, τῇ γεωργίᾳ τῶν ἀρετῶν φιλοκαλήσῃ τὴν ψυχὴν προῖων ἐπὶ τὸ τελειώτερον, καὶ πρακτικῶς ἔτ' ἀναβάσεις διατιθέμενος, καὶ ἐπὶ πλέον, Θεοῦ συναίρουμένου, πλύνων ἑαυτὸν· οὐ τὰ τοῦ πονηροῦ μόνον ἀποσμήχει κόμματος, ἀλλὰ πᾶν ἐπικτητὸν ἐκ μέσου ποιεῖται, κἄν τῆς χρηστοτέρας ἢ μοίρας καὶ διανοίας· ἠνίκα δὴ νοητῶν, καὶ τῶν οὐκ ἀφανείστων περὶ ταῦτα νοημάτων ὑπεραναθᾶς, καὶ πάντα θεοφιλῶς ὁμοῦ καὶ φιλοθέως ἀποθέμενος, κωφός τε καὶ ἄλαλος, κατὰ τὸ γεγραμμένον, παραστῆ Θεῷ, τῆνικαὺτα λόγον ὕλης ἴσχει, καὶ πλάττεται τὴν ἀνωτάτω πλάσιν ἐπὶ πάσης ἀδείας· ἄτε μὴενδὸς τῶν θύραθεν θυροκοποῦντος· τῆς ἐντὸς χάριτος ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταρρυθμιζούσης, καὶ ἀπορόρητο, τὸ παραδοξότατον, φωτὶ καταλαμπούσης τὰ ἔνδον, καὶ τελειούσης τὸν ἐντὸς ἀνθρώπων· ἡμέρας δὲ διαυγασάσης, καὶ φωσφόρου ἀνατειλαντος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, κατὰ τὸν ἐν ἀποστόλοις κορυφαῖον, ἔξεισι κατὰ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο λόγιον, ὁ δντως ἀνθρώπος, ἐπὶ τὴν δντως ἐργασίαν αὐτοῦ,

⁶¹ Rom. v, 5. ⁶² Psal. xxxiii, 9. ⁶³ Psal. cxv. ⁶⁴ II Petr. i, 19. ⁶⁵ Psal. ciii, 25.

καὶ τῷ φωτὶ χρώμενος ὁδῶν ἀνεισιν, ἢ ἀνάγεται ἐπ' ἄνω αἰώνια, καὶ τῶν ὑπερκοσμίων ἐν τούτῳ τῷ φωτὶ πραγματεύεται, (ὡ τοῦ θαύματος!) ἐπόπτῃ καθίσταται, μὴ διαζευγνόμενος, ἢ διαζευγνόμενος τῆς τῆν ἀρχὴν συμπροηγμένης ὕλης, ὡς οἶδεν ἡ ὁδός· οὐ γὰρ διανοίας φανταστικοῖς ἀνεισι πτεροῖς, ἢ πάντα καθάπερ τυφλὴ περιπολεῖ, μήτ' ἐπὶ τῶν ἀπόντων αἰσθητῶν, μήτ' ἐπὶ τῶν ὑπερναθεθηκότων νοητῶν τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἀνευδοκίτου καταλήψεως ἀντιλαμβανομένη· ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας ἀνεισιν, ἀρρήτων Πνεύματος δυνάμει, καὶ πνευματικῇ καὶ ἀρρήτων ἀντιλήψει, τῶν ἀρρήτων ῥημάτων διακούει, καὶ ὁρᾷ τὰ ἀθέατα· καὶ τοῦ θαύματος ὅλος τὸν τεύθεν ἔστι τε καὶ γίνεται, κἀν ἐκεῖθεν ἀπῆ, καὶ τοῖς ἀκαμάτοις ὁμνῶσις ἀμιλλᾶται, ἄγγελος ὡς ἀληθῶς ἄλλος ἐπὶ γῆς Θεοῦ γεγονώς, καὶ δι' ἑαυτοῦ πᾶν εἶδος κτίσεως· αὐτῷ προσαγαγῶν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἐν μετοχῇ τῶν πάντων, καὶ τοῦ ὑπὲρ τὰ πάντα δὲ μεταλαγχάνει νῦν, ἵνα καὶ τὸ τῆς εἰκόνος ἀπηκριθωμένον ἦ. Διό φησιν ὁ θεὸς Νεῖλος, ὅτι νοῦ κατάστασις ἐστίν, ὕψος νοητῶν, οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερές, ᾧ καὶ τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς ἐπιγίνεται φῶς· καὶ πάλιν· Ἐἴ τις βούλοιοτο ἰδεῖν τὴν τοῦ νοῦ κατάστασιν, στερησάτω ἑαυτὸν πάντων τῶν νοημάτων, καὶ τότε ὁφεται αὐτὸν σαπείρω ἢ οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερῆ. Τοῦτο δὲ ποιῆσαι ἔνευ ἀπαθείας τῶν ἀδυνάτων ἐστὶ· Θεοῦ γὰρ χρεῖα συνεργούοντος, καὶ ἀναπνεύοντος αὐτῷ τὸ συγγενές φῶς. Καὶ ὁ ἅγιος Διάδοχος, Δύο, φησιν, ἡμῖν ἡ χάρις ἢ ἡ ἀγία διὰ τοῦ βαπτίσματος περιποιεῖται, ὣν τὸ ἐν ἀπειρώς τοῦ ἐνὸς ὑπερβάλλει· ἀνακαινίζει γὰρ ἡμᾶς ἐν τῷ ὕδατι, καὶ τὸ κατ' εἰκόνα λαμπρύνει, πᾶσαν τὴν ῥυτίδα τῆς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀπορρύπτουσα· τὸ δὲ ἔτερον ἐκδέχεται, ἵνα σὺν ἡμῖν ἐργάσηται. Ὅτε οὖν ἀρξῆται ὁ νοῦς ἐν πολλῇ αἰσθήσει γέυσθαι τῆς χρηστότητος τοῦ παναγίου Πνεύματος, τότε ὀφείλομαι, εἰδέναι, ὅτι ἄρχεται ἢ χάρις ὡσπερ ἐπιζωγραφεῖν εἰς τὸ «κατ' εἰκόνα,» τὸ «καθ' ὁμοίωσιν,» ὡστε ἡ μὲν αἰσθησις αὐτῆ, δηλοῖ ἡμᾶς μορφοῦσθαι τὸ «καθ' ὁμοίωσιν,» τὸ δὲ τέλειον τῆς ὁμοιώσεως, ἐκ τοῦ φωτισμοῦ γνωσόμεθα.

Καὶ πάλιν, τὴν πνευματικὴν οὐ δύναται τις ἀγάπην κτήσασθαι, εἰ μὴ ἐν πάσῃ πληροφωρίᾳ φωτισθεῖσιν παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἐάν γὰρ μὴ τελείως τὸ «καθ' ὁμοίωσιν,» διὰ τοῦ θεοῦ φωτὸς ἀπολάβῃ ὁ νοῦς, πάσας μὲν τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἔχειν δύναται, τῆς δὲ τελείας ἀγάπης ἔτι ἄμοιρος μένει. Ὅσαυτὸς δὲ καὶ τοῦ ἁγίου Ἰσαὰκ ἀκούομεν λέγοντος, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς, ὁρᾷ τὴν ἑαυτοῦ καθαρότητα τὸν χειριτωμένον νοῦν, ὁμοίαν τῇ ἐπουρανίῳ χροίᾳ· ἦτις, Θεοῦ, ὑπὸ τῆς γερωσίας τοῦ Ἰσραὴλ ὠνόμασται, τόπος, ἡμῖνα ὠφθη αὐτοῖς ἐν τῷ ὄρει· καὶ πάλιν, καθαρότης ἐστὶ νοῦς, ἐφ' ἣ διαυγάζει ἐν τῷ καιρῷ τῆς προσευχῆς, τὸ φῶς τῆς ἁγίας Τριάδος. Ἄλλ' ὁ κατηξιωμένος τοῦ φωτὸς ἐκείνου νοῦς, καὶ πρὸς τὸ συντημένον σῶμα πολλὰ διαπορθεύει τοῦ θεοῦ κάλλους τεκμήρια, χάριτι τε θεῖα, καὶ σαρκὸς παχύτητι μεσιτεύων, καὶ δυνάμει τῶν ἀδυνάτων ἐντιθεῖς. Ἐντεῦθεν ἡ

enim alis ascendit mentalis imaginationis, quæ omnia velut cæca circueiens, nec de absentibus sensibilibus, nec de superioribus intelligibilibus accuratam et indubiam accipit perceptionem; sed ad veritatem evolat ineffabili spiritus virtute, et spirituali ac inenarrabili conceptione secreta verba audit, et invisibilia videt, ac totus abhinc miraculum efficitur, etiamsi hinc recedat, atque infatigabilibus æmulatur hymnicidis, alius verissime Dei angelus in terra factus, et per se omne creaturarum genus ad eum efferens, quia ipse omnium particeps, et ejus qui est super omnia, consors est, ut imago Dei sit perfecta.

Propterea divus ait Nilus: «Mentis instauratio est fastigium intelligibile cœli color simile, cui sanctæ Trinitatis lumen tempore orationis affulget.» Et rursus: «Si quis velit videre mentis restaurationem, viduet se omnibus cogitationibus, et tunc videbit eam sapphirino seu cœlesti color similem. Id autem fieri absque impassibilitate nequit; nam eget Deo adjuvante et congenerem affante lucem.» Et sanctus Diodochus: «Duo, inquit, in nobis gratia sancta per baptismum efficit, quorum unum alteri infinite præstat: nam renovat nos in aqua, et imaginem Dei in nobis illustrat, omnem peccati maculam a nobis extergens; alterum vero virtutem habet nobiscum operandi. Cum igitur cœpit animus multum sentire ac gustare suavitatem sanctissimi Spiritus, tunc, ut sciendum est, incipit gratia quasi pingere divinæ imaginis similitudinem, et sic gustus ille ostendit nos ad configurationem informari, at perfectionem similitudinis ex illuminatione cognoscemus.» Et iterum: «Spiritualis nemo consequi potest charitatem, quin certissime illuminetur a sancto Spiritu: nisi enim perfectam similitudinem divina luce acceperit animus, omnès quidem cæteras virtutes habere potest, perfectæ vero charitatis adhuc impos manet.» Pariter sanctum Isaac adimus dicentem: «Tempore orationis videt mens gratia dives suam puritatem, coloris cœli similem, quæ a senibus Israel di sedes vocata est, cum eis in monte affulsit.» Et rursus: «Est mentis puritas, in qua tempore orationis fulget sanctæ Trinitatis lumen. Porro lucem hanc videre merita mens, ad conjunctum corpus multa transmittit divinæ pulchritudinis signa, et media intercedens gratiam inter divinam et carnis adipem, hanc reddit impossibilium capacem. Hinc deiformis et superexcellens Dei habitus, ad malum maxime aut vix mobilis; hinc sermo rationes rerum dilucidans, et ex interiore munditia revelans naturæ mysteria, per quæ ex analogia mens dociliter audientium elevatur ad supernaturalium conceptionem, quam ipse Verbi Pater immaterialibus unxit illecebris; hinc varia prodigia, ut transpicere, ac prævidere, et de procul remotis tanquam ante oculos subjectis disse-rere. Et quod est maximum, non hunc sibi finem illi beatissimi proponunt, sed perinde ac si quis, solarem intuens radium, acris perciperet atomas,

licet non sit intuentus ipsi finis : item qui divinos pure spectant radios, quorum est omnia manifestare, illi non solum quæ sunt et fuerunt, sed et posterius futura quasi obiter prospiciunt, pro ratione suæ puritatis. At necessaria eis est animi ad seipsum attentio et reflexio, vel potius omnium animæ virtutum (licet hoc sit dictu mirabile) ad animum conversio, et secundum hunc et Deum operatio, per quam Instaurati in prototypum operantur, pristinum illud et inestimabile decus reducente gratia. » Ad tantum apicem elevat beatus luctus humiles corde et pauperes spiritu.

ἐκείνων, ἀλλ' ὡσπερ εἰ τις ὁρῶν πρὸς ἡλιακὴν ἀκτίνα, καὶ τῶν ἀέριων ἀτόμων αἰσθάνεται, κἀν μὴ τοῦτ' αὐτῷ τυγχάνῃ σκοπῆς, οὕτως ἐκείνοις ταῖς θείαις ἀκτίσι καθαρώς ὁμιλοῦσι, αἷς φύσει πρόσσεστιν ἢ πάντων ἀποκάλυψις, οὐχὶ τῶν ὄντων μόνον, ἢ καὶ γεγενημένων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιεῖσομένων, ἔδοξεν ἰσχυρῶς ἢ τούτων προσγίνεται γνώσις, κατὰ ἀναλογίαν τῆς καθαρότητος· προὔργου δὲ αὐτοῖς ἢ τοῦ νοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστροφή καὶ σύννευσις· μᾶλλον δὲ πασῶν τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, εἰ καὶ θαυμαστὸν εἶπεῖν, πρὸς τὸν νοῦν ἐπιστροφή, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν τε καὶ Θεὸν ἐνέργεια, δι' ἧς ἐπεσκευασμένοι, πρὸς τὸ πρῶτον εἶπεῖν εἰ διατίθενται, τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο καὶ ἀμήχανον κάλλος ἐπαγαγούσης τῆς χάριτος. Ἐπὶ τοσοῦτον ὕψος ἀναφέρει τὸ μακάριον πένθος τοὺς ταπεινοὺς τῆ καρδίᾳ, καὶ πτωχοὺς τῷ πνεύματι.

Quia autem hæc ob insitam nobis molliem nos excedunt, age ad eorum fundamenta reversi, adhuc de luctu pauca quædam disseramus. Consequitur hic etiam omne genus paupertatis quæ est præter voluntatem et secundam mundum. Quomodo enim non lugeret, qui rerum est inops, qui invitus esurit, qui labore et opprobrio saturatur? Sic autem lugens est inconsolabilis, eoque magis quo pauperior est, et quo longius a vera scientia distat. Nam iste, non rationi subjiciens sensuum delectationes atque dolores, sed potius eis astutia rationis abutens, non solum illa nullo auget lucro, ita ut non prosint, sed etiam ad maximum trahit detrimentum. Signum enim et manifestum contra se præbet argumentum, se non firmiter credere Evangelio Dei, et præmissis ei prophetis, et doctis ab eo et post eum missis apostolis ad evangelizandum ex paupertate inexhaustas divitias, ex ignominia inenarrabilem gloriam, et ex ingruentium tentationum patientia liberationem ab æterna angustia et afflictione illos manente qui pigram nunc amant vitam, nec per angustam arctamque portam ad vitam intrare volunt. Recte igitur dixit Paulus Apostolus : « Sæculi tristitia mortem operatur. » Nam superiori sermone ostensum est esse peccatum ad mortem. Si autem vera vita est lumen animæ divinum a luctu qui est secundum Deum affluens, ut a Patribus supra dictum est, ipsa etiam animæ mors erit terra caligo a sæculi tristitia in animam inducta, caligo nempe ista de qua dicit magnus Basiliius : « Peccatum, a defectu boni oriens, tenebras menti ex delicto offundit. » Item divus Marcus : « Qui pravus, inquit, versat cogitationes, quomodo velatum his et substratum videat peccatum, quod est caligo et nubes in animam ex malis cogitationibus, verbis et operibus illapsa? Et qui non viderit istud capitale peccatum, quando nam precibus ab eo mundabitur? Et non purus quomodo inveniet purissimæ naturæ sedem? et

κατ' ἀρετὴν θεοειδῆς καὶ ἀπράμιλλος ἔστι, καὶ τὸ πρὸς κακίαν ὄλως ἀκίνητον, ἢ δυσκίνητον· ἐντεῦθεν ὁ διατρανῶν τοὺς τῶν ὄντων λόγους λόγος, καὶ ἀνακαλύπτων ὁκοθεν ἐκ καθαρότητος τὰ τῆς φύσεως μυστήρια· δι' ὧν ἀναλογίᾳς λόγους, πρὸς κατάληψιν τῶν ὑπὲρ φύσιν, τὸ διανοούμενον ἀνιμάται τῶν πιστῶς ἀκρωμένων, ἦν αὐτὸς ὁ τοῦ λόγου Πατὴρ, ἄλλοις ἐπαφαλὲς κατέληφεν· ἐντεῦθεν αἰ τ' ἄλλαι ποικιλίαι θαυματοποιίαι, καὶ τὸ διορᾶν τε καὶ προορᾶν, καὶ περὶ τῶν πόρρω που συμβαινόντων, ὡς ὑπ' ὀφθαλμοὺς διαλέγεσθαι, καὶ τὸ δὴ μέγιστον, ὡς οὐ περὶ ταῦθ' ὁ σκοπὸς τείνει τῶν μακαριωτάτων· ἐπὶ τοσοῦτον ὕψος ἀναφέρει τὸ μακάριον πένθος τοὺς ταπεινοὺς τῆ καρδίᾳ, καὶ πτωχοὺς τῷ πνεύματι.

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διὰ τὴν ἔνοιαν ἡμῶν βραθυμίαν ὑπὲρ ἡμᾶς, φέρε πρὸς τὴν κρηπίδα τούτων αἰθῆς ἐπαυλῶδες, ἔτι περὶ πένθους ὀλίγα τινὰ διαλάβωμεν. Ἐπειτα δὴ τοῦτο καὶ πᾶσι τοῖς εἰδῶσι τῆς ἀκουσίτου καὶ κατὰ κόσμον πτωχείας. Πῶς γὰρ οὐκ ἂν λυποῖτο, καὶ ὁ χρημάτων ἐνδεής, καὶ ὁ λιμῶτων ἀκουσίως, καὶ ὁ καταπνούμενός τε καὶ ἀτιμαζόμενος; Ἀλλὰ τοῦτ' ἀπαράκλητόν ἐστι τὸ πένθος, καὶ μάλιστα ἐφ' ὅσον ἐπιτείνεται τὰ τῆς πτωχείας,

μᾶλλον δὲ ἐφ' ὅσον ἀπέχει τῆς ἀληθινῆς γνώσεως ὁ πάσχων. Οὗτος γὰρ, μὴ τῷ λόγῳ τὰς ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἠδονὰς τε καὶ ὀδύνας ὑποτάττων, ἀλλὰ μᾶλλον αὐταῖς ἐκείνος τῆ τοῦ λόγου παραχρῶματος δειλότητι, καὶ αὐτὰς ἐπ' οὐδενὶ κέρδει αὔξει, ὡς μὴ ὠφελε, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπὶ ζημίᾳ τῆ μεγίστη· σημεῖον γὰρ καὶ ἔλεγγον καθ' ἑαυτοῦ προβάλλεται σαφῆ, τοῦ μὴ βεβαίως τῷ τοῦ Θεοῦ Εὐαγγελίῳ, καὶ τοῖς πρὸ αὐτοῦ προφήταις, καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν δι' αὐτοῦ μαθητευθεῖσι, καὶ ἀποσταλεῖσιν εὐαγγελίσασθαι διὰ πτωχείας τὸν ἀδαπάνητον πλοῦτον, δι' εὐτελείας τὴν ἀπόρρητον δόξαν, δι' ἐγκρατείας τὴν ἀκόδουον τρυφήν, διὰ καρτερίας τῶν ἐπερχομένων πειρασμῶν, τὴν ἀπλλαγὴν τῆς ἀποκειμένης αἰωνίου στενοχωρίας τε καὶ θλίψεως, τοῖς τὸν ἀνεμῆνον ἠγαπητόν ἐνταῦθα βίον, καὶ μὴ διὰ τῆς στενῆς καὶ τελειωμένης πύλης καὶ ὁδοῦ προελθεῖν εἰς ζωὴν προσηρημένοι. Καλῶς δρ' εἶπεν ὁ ἀπίστολος Παῦλος, ὅτι « Ἡ λύπη ἡ κατὰ κόσμον, θάνατον ἀπεργάζεται· » καὶ διὰ τοῦ λόγου γὰρ ἐφάνη, ἁμαρτία οὕσα πρὸς θάνατον. Εἰ δὲ ἡ ὄντως ζωὴ, τῆς ψυχῆς φῶς ἐστὶ θεῖον, ἀπὸ τοῦ κατὰ Θεὸν πένθους προσγιγνόμενον, ὡς ἀνωτέρω ὑπὸ τῶν Πατέρων εἰρηται, καὶ ὁ τῆς ψυχῆς θάνατος, σκότος ἐστὶ πονηρὸν, ὑπὸ τῆς κατὰ κόσμον λύπης τῆ ψυχῆ προσγιγνόμενον, σκότος ἐκεῖνο, περὶ οὗ φησι ὁ μέγας Βασίλειος, ὅτι « Ἡ ἁμαρτία, ἐν τῇ ἀπολείπει τοῦ καλοῦ τὴν ὑπαρξίν ἔλλουσα, σκότος τυποῦται τοῖς ἀδικήμασι νοερῶν. Ἀλλὰ καὶ Μάρκος ὁ θεός. Ὁ τοῖς πονηροῖς λογιζοῖς, φησὶ, περιεχόμενος, πῶς ἰδῆ

την ὑπὸ τούτων καλυπτομένην ἁμαρτίαν ἐνουπόστα- A qui hanc non repererit, quomodo cernet interiorius
τον, ἤτις ἐστὶ σκότος, καὶ ὁμίχλη ψυχῆς, ἐξ ἐνομιῶν Christi habitaculum?
πονηρῶν, καὶ λόγων, καὶ πράξεων ἐμπεσοῦσα; Ὁ δὲ ταύτην μὴ θρασυμένως τὴν περιεκτικὴν ἁμαρτίαν,
πότε δεηθεὶς περὶ αὐτῆς καθαρισθῆσεται; ὁ δὲ μὴ καταρισθεὶς, πῶς εὕρη τὸν τόπον τῆς καθαρῆς φώσεως;
ὁ δὲ τοῦτον μὴ εὕρων, πῶς ἴβη τὸν ἐνδότερον οἶκον τοῦ Χριστοῦ;

Χρὴ τοίνυν κρούσαι διὰ προσευχῆς παραμένοντα, Oportet igitur domum hanc oratione pulsare
καὶ ζητῆσαι τὸν οἶκον τοῦτον, οὐ μόνον κτήσασθαι, constantiter, eamque conari haud solum ad-
ἀλλά καὶ φυλάξαι· εἰσι γὰρ οἱ καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν pisci, sed et retinere. Sunt enim qui repertam
ἀπολείσαντες· ψιλὴν γὰρ αὐτῆς γνώσιν, ἢ συμβατικὴν amittunt, quia meram ejus cognitionem tempora-
πειραῖαν, ἴσως καὶ ὀψιμαθεὶς καὶ νέοι κατέχουσι· τὴν riamque experientiam, quasi ad discendum tardiores
δὲ μεθ' ὑπομονῆς παράμονον ἐργασίαν, μόλις τῶν simul et juniores, habeat: sed in operum perse-
γερόντων οἱ εὐλαθεὶς καὶ πολῦταιροι· τούτοις ὁμό- verantia permanere vix possunt seniorum pruden-
λογος καὶ Μακάριος, ὁ τὴν γνώσιν οὐράνιος, καὶ tissimi et expertissimi. Illis celestis scientia Maca-
πᾶς ὁ τῶν ὁσίων χορδός. Ἄλλ' ὥσπερ τὸ σκότος rius, necnon universus sanctorum concinit chorus.
τοῦτο ἐκ τῶν παραπτωμάτων πάντων λαμβάνει
τὴν ὑπαρξίν, οὕτως τὴν κατὰ κόσμον λύπην ἐξετάσας, At non solum ad id confert luctus ut homo fiat
εὐρήσεις ἐκ τῶν παθῶν πάντων, καὶ γεννωμένην, fere immobilis ad malum et ad priora peccata inde-
καὶ κρατυνομένην. Οὐκοῦν εἰκόνα φέρει, καὶ οἶον clinabilis, sed hæc quasi non facta reddit. Cum enim
ἀπαρχῆ, καὶ προσίμιον, καὶ ἀρραβῶν ἐστὶ τοῦ ista lugere cœpit homo, apud Deum tanquam non
προσγενήσεσθαι μέλλοντος ἀλήτητον πένθους, τοῖς volita reputatur; at non volita non sunt culpabilia.
τὸ μακαρισθῆν ὑπὸ τοῦ Κυρίου πένθος μὴ προσλο- Nam, quemadmodum de inopia dolens, hanc sibi
μένοις· ὁ μὴ μόνον φέρει κέρδος τὴν παράκλησιν, præter voluntatem esse testatur, ac proinde cum
καρποφοροῦν τὸν ἀρραβῶνα τῆς αἰωνίου εὐφροσύνης, divitiarum cupidus aut divitibus in laqueos diaboli
ἀλλά καὶ ἀσφαλίζεται τὴν ἀρετὴν, ἀτρεπτον ἐπὶ τὰ incidat, atque, si non respiciens effugere stu-
χειρῶ τὴν ψυχὴν ἀπεργαζόμενον. Πτωχεύσας γάρ d duerit laqueos istos, æternis inferni pœnis reser-
τις καὶ ταπεινωθεὶς, καὶ τῆς κατὰ Θεὸν εὐτελείας vabitur: sic et qui peccavit in Deum, si in luctu
ἀντιπαποιημένος, ἀν μὴ προκόψας ἐπὶ τὸ βέλτιον perserveraverit, quasi non volita ipsi merito re-
προσκτήσεται τὸ πένθος, εὐπερίτρεπτός ἐστι, καὶ putabuntur peccata, et cum iis qui non ita pecca-
ποθῶν αὐθις ἂ παρῆκε τὴν ἀρχὴν, καὶ συνιστάς ad vitam æternam.
παραβάτην ἑαυτόν. Ἄν δὲ παραμένον καὶ προσέχων B
τῇ πρὸς τὴν μακαριστὴν πτωχείαν διαθέσει, τὸ πέν- ducunt, ita, sæculi tristitiam scrutatus, reperies
θος ἐμποιήσῃ ἑαυτῷ, ἀκλινῆς πρὸς τὰ ὀπίσω γίνε- eas a cunctis passionibus enasci et nutriri. Ergo
ται, μὴ παλινδρομῶν κακῶς, ἔθεν ἐφυγε, καλῶς imaginem fert et est quasi initium præludiumque
ποιῶν. Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη, καθὰ φησιν ὁ Ἄπό- et pignus futuri indesinentis luctus, his qui beati-
στολος, μετάνοιαν ἀμεταμέλητον ἀπεργάζεται τῇ ficationem a Dōmino luctum non elegerint, qui non
ψυχῇ πρὸς σωτηρίαν. Διδὸ καὶ τις τῶν Πατέρων solum lucrificat consolationem, fructificans æternæ
ἔλεγεν, ὅτι τὸ πένθος ἐργάζεται καὶ φυλάσσει· καὶ arrham Jætitia, sed et virtutem stabilit; immobi-
οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ ἀπὸ τοῦ πένθους κέρδος, ὅτι lism ad deteriora animam reddens. Pauper enim
σχεδδὸν ὁ ἄνθρωπος ἀκλινῆτος γίνεται πρὸς τὸ κακὸν, quisquam humilisque et ante Deum vilis factus,
καὶ πρὸς τὰ προσημαρτημένα ἀπερίτρεπτος, ἀλλὰ nisi insuper ad melius proficiens acquisierit luctum,
καὶ ἐκεῖνα, ὡς μὴ γεγονότα διατίθησιν· ἐπεὶ γὰρ adhuc proclivis et pronus est ad illa quæ deseruit
δι' ἐκεῖνα τὴν ἀρχὴν πενθεὶ ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἀκού- mente repetendum, rursus desiderans ea quæ prius
σια τούτῳ ταῦτα λογίζεται παρὰ τῷ Θεῷ, τὰ δὲ reliquit, et seipsum reddens prævaricatorum. Si
ἀκούσια οὐχ ὑπέσθυνα. Καθάπερ γὰρ ὁ ἐπὶ πένι C vero immanens et hærens affectu beatæ pauper-
πενθῶν, οὐχ ἐκούσιον ταύτην ἑαυτῷ προσμαρτυρεῖ, tati, luctum sibi indiderit, indeclinabilis sit ad re-
διδὸ καὶ μετὰ τῶν πλουτεῖν ποθοῦντων ἢ πλουτούν- trorsum, non eo resiliens, unde fugit bonum faciens.
των, ταῖς τοῦ διαβόλου παγίσιν ἐμπεσεῖται, κἂν μὴ « Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam
μεταβαλὼν διαδρᾶναι σπεύσῃ τὰς παγίδας ταύτας, ad salutem stabilem operatur, » ut divus ait
τῇ αἰωνίῳ κολάζει τούτῳ συμπαραπεμφθήσεται· οὐ- Paulus *. Et propterea, ut quidam Patrum dixit:
τῶ, ὁ ἁμαρτῶν εἰς τὸν Θεόν, ἀν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι « Luctus operatur et conservat. »
σθῆσεται τὰ ἁμαρτήματα, καὶ μετὰ τῶν μὴ ὠσαύτως
εἰρόσσαν αἰώνιον.

Τῆς μὲν οὖν ἀρχῆς τοῦ πένθους, ἤτις κατώδυνός
ἐστίν, ὡς καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον συνημμένον
κεκτημένην, τοῦτό ἐστι τὸ κέρδος. Ποιῶν δὲ, τῇ

Luctus igitur initium, quod dolorosum est, prore
timorem Dei comitem habens, illud operatur lu-
crum. Progrediens autem, Dei amoris mirabiliter

* II Cor. viii, 10.

conjugitur, et dulcem ac sacram fructificat consolationem spiritus suavitatis, quam gustat luctus consors, et quæ non expertis fere incomprehensibilis est, utpote inenarrabilis. Nam si dulcedinem mellis nemo nuntiare potest his qui non gustaverunt, quis igitur sacræ ex Deo lætitiæ ac gratiæ delicias non expertis enarrabit? Nemo certe, sed videtur initium luctus esse quasi quædam petitio conjugii cum Deo, quod fere inaccessum habetur. Ideo quasi instituticia verba proferuntur ad conjugii nescientem sponsum, ab iis qui ob desiderium lugent, plangentes seipsos, et eum ploratibus invocantes ut non præsentem et nunquam fortasse asitutum. Perfectio denique luctus est consummata casti conjugii copula. Itaque Paulus, magnum sacramentum vocans conjugum in unam carnem coitum, subdit⁶⁵: « Ego autem dico in Christo et in Ecclesia. » Ut enim hi sunt una caro, sic unus cum Deo spiritus sunt Dei conjuges, quemadmodum idem alibi dicit⁶⁶: « Qui adhæret Domino, unus est spiritus. » Ubi sunt igitur qui contendunt, creatam esse gratiam inhabitantem sanctis Dei? Sciant se blasphemare adversus ipsum spiritum, cuius participes sunt illi sancti.

Nos vero propositi aliud manifestius proferamus exemplum. Initium quippe luctus est simile conversionis prodigi, ac proinde eum qui sic lugeat, pudore suffundit et hortatur ad verba hæc dicenda: « Pater, peccavi in cœlum et coram te, jam non sum dignus vocari filius tuus⁶⁷. » Perfectio autem illius item similis est occursum et osculo supremi Patris, cuius ineffabilis misericordiæ divitias consecutus, et propter hanc multa lætitia et fiducia repletus filius, ab eo amatur eumque redamat, et cum eo intrat et epulatur, cœleste combibens gaudium.

Eia ergo venite, et nos in beata paupertate procidamus et ploremus coram Domino⁶⁸, Deo nostro, ut nostra diluamus peccata, et ad malum immobiles fiamus, et Paracliti simus participes, gloriam ei dantes, cum ingenito Patre, et Unigenito Filio, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. τοὺς ποιήσωμεν, καὶ τοῦ Παρακλήτου ἐπιτύχωμεν, πέμποντες, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ τῷ μονογένητι Υἱῷ.

τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ θαυμασιῶς συνάπτεται, καὶ τὴν γλυκερὰν καὶ ἱερὰν παράκλησιν καρποῦται τῆς τοῦ Παρακλήτου χρηστότητος, γευομένου τοῦ τῷ πένθει ποιωθέντος· ἢ τοῖς μὴ [πε]πειραμένοις σχεδὸν ἀνήκουστός ἐστιν, ὡς ἄβρῆτος. Εἰ γὰρ γλυκύτητα μέλιτος οὐδεὶς ἀναγγελεῖ τοῖς μὴ γευσάμενοις, πῶς ἄρα τῆς ἱερᾶς ἐκ Θεοῦ χαρᾶς καὶ χάριτος τὴν ἡδονὴν τοῖς μὴ πεπειραμένοις διηγῆσεται τις; οὐ μὴν, ἀλλ' εἴκειν ἡ μὲν ἀρχὴ τοῦ πένθους, οἷόν τις εἶναι Θεοῦ μνηστείας ζήτησις, σχεδὸν δοκούσης ἀνεφίχτου. Διὸ καὶ τινες οἷον προμνηστεκοὶ κινουῦνται λόγοι, παρὰ τῶν διὰ τὴν ἐπιπόθησιν πενθούτων, πρὸς τὸν ἀσυνδύαστον νυμφίον, κοπτόντων ἑαυτοὺς, καὶ σὺν ὁλολογῇ καλοῦντων, ὡς οὐ παρόντα, μηδὲ παρεσόμενον ἴσως. Τὸ δὲ τοῦ πένθους τέλος, νυμφικῇ ἐν ἀγνείᾳ συνάφεια τελεία. Διόπερ ὁ Παῦλος, μέγα μυστήριον ἀποκαλέσας τὴν πρὸς μίαν σάρκα τῶν ὁμοζύγων συνδρομήν· « Ἐγὼ δὲ τοῦτο λέγω, φησὶν, εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν » ὡς γὰρ ἐκεῖνοι μία σὰρξ, οὕτω πνεῦμα ἐν μετὰ τοῦ Θεοῦ οἱ τοῦ Θεοῦ εἰσιν· ὡς ἀλλαχοῦ σαφῶς πάλιν εἶπεν ὁ αὐτὸς, ὅτι ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἐν πνεύμα ἐστι. Πού εἰσιν οἱ λέγοντες κτιστὴν χάριν τὴν ἐνοικουσαν τοῖς ἁγίοις τοῦ Θεοῦ; Ἰνώτωσαν εἰς αὐτὸ τὸ πνεῦμα βλασφημοῦντες, τὸ μετὰ τῶν ἁγίων ἐν τῇ μεταδόσει γεγονός. Ἡμεῖς δὲ τοῦ προκειμένου καὶ ἕτερον ἐμφαντικώτερον παράδειγμα προθῶμεν· ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ τοῦ πένθους, τῇ ἐπιστροφῇ τοῦ ἀσώτου εἴκει, διὸ καὶ κατηφείας ἐμπιπὼν τὸν ἐργάτην ἑαυτῆς, καὶ τοὺς λόγους ἐκείνους ἀναπέθει λέγειν· « Πάτερ, ἡμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκ ἔτι εἰμι ἄξιος κληθῆναι υἱός σου. » Τὸ δὲ τέλος αὐθις εἴκει τῇ τοῦ ἀνωτάτω Πατρὸς προῦπαντήσει τε καὶ συμπλοκῇ, ἐν ἣ τῷ πλούτῳ τῆς ἀνεϊκάστου εὐσπλαγγνίας ἐντυχῶν, καὶ πολλῆς χαρᾶς καὶ παρῆρσις δι' αὐτὴν ὁ υἱὸς ἐπιτυχῶν, ἐφιλεῖτό τε καὶ ἀντεφίλει, καὶ συνεισελθὼν, συνεισιτάτο τῷ Πατρὶ, τῆς οὐρανοῦ συναπολαύων εὐφροσύνης. Ἀλλὰ δεῦτε καὶ ἡμεῖς ἐν μακαριστῇ πτωχείᾳ, προσπέσωμεν, καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἵνα καὶ τὰ προημαρτημένα ἀπαλείψωμεν, καὶ πρὸς τὴν κακίαν ἀκινήτους ἑαυτῶν ἀπαλειψόμενοι, καὶ αὐτῷ τὴν δόξαν ἀναπέθωμεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ τῷ μονογένητι Υἱῷ, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

⁶⁵ Ephes. vi, 32.⁶⁶ I Cor. vi, 17.⁶⁷ Luc. xv, 21.⁶⁸ Psal. xciv.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΔΕΚΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΧΡΙΣΤΟΝ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ.

EJUSDEM

DECALOGUS CHRISTIANÆ LEGIS.

Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστίν, ὁ ἐν Πατρὶ, **A** καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι γνωριζόμενος· Πατὴρ ἀγεννήτω, Υἱὸς γεννητῷ, ἀνάργως, καὶ ἀχρονώως, καὶ ἀπαθῶς, ὡς Λόγος· ὃς δι' ἑαυτοῦ τὸ ἐξ ἡμῶν χρίσας πρόσλημμα, κέκληται Χριστός, καὶ Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ αὐτῷ ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς προερχομένῳ. Οὗτος μόνος Θεός, καὶ οὗτος Θεὸς ἀληθινός, ὁ ἐν Τριάδι ὑποστάσεων Κύριος εἷς· φύσει, καὶ βουλῇ, καὶ δόξῃ, δυνάμει τε καὶ ἐνεργείᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς τῆς θεότητος γνωρίσμασι μὴ διαιρούμενος. Αὐτὸν μόνον ἀγαπήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ ἔσται τὰ ῥήματα αὐτοῦ καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, εἰς τὸ πράττειν αὐτά, **B** καὶ μελετᾶν, καὶ λαλεῖν ἐν αὐτοῖς, καθήμενόν τε καὶ πορευόμενον, κοιταζόμενον, καὶ ἀνιστάμενον. Καὶ μνησθήσῃ διαπαντός Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, καὶ φοβηθήσῃ αὐτὸν μόνον· καὶ οὐκ ἐπιλήσῃ αὐτοῦ, οὐδὲ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ· οὕτω γὰρ δώσει σοι αὐτὸς ἰσχὴν τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημα αὐτοῦ· οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ φοβεῖσθαι καὶ ἀγαπᾶν αὐτὸν, καὶ πορεύεσθαι ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ. Οὗτος καύχημά σου, καὶ οὗτος Θεός σου. Μὴ ἀκούσης τῶν ὑπερκοσμίων ἀγγέλων τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀόρατον, καὶ τοῦ ἐκπαιδευτοῦ ἐκείθεν τὸ λίαν πονηρὸν, καὶ πρὸς τὴν πλάνην σοφόν, καὶ δξύ, καὶ παμμήχανον, καὶ ὁμότιμόν τι τούτων τῷ Θεῷ δοξάσης· μὴ ἰδῆς τοῦ οὐρανοῦ τὸ μέγεθος, καὶ τὸ πολυειδὲς τῆς τούτου κινήσεως, τὸ περιλαμπές τοῦ ἡλίου, τὴν τῆς σελήνης **C** φανότητα, τῶν ἄλλων ἀστέρων τὸ διαυγές, τὸ εἰς ἀναπνοᾶς τοῦ ἀέρος εὐχρηστον, τῆς θαλάσσης καὶ τῆς γῆς τὸ πάμπορον, καὶ θεοποίησῃς τι τῶν τοιούτων. Πάντα γὰρ τοῦ μόνου Θεοῦ εἰσι δοῦλα καὶ κτίσματα, τῷ λόγῳ αὐτοῦ ἐκ μὴ ὄντων γενόμενα. «Αὐτὸς γὰρ εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν αὐτὲς ἐνετεῖλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.» Τούτου οὖν μόνον τὸν Δεσπότην καὶ Δημιουργὸν τοῦ παντὸς ὡς Θεὸν δοξάσεις, καὶ πρὸς αὐτὸν δι' ἀγάπης κολληθήσῃ καὶ αὐτῷ μετανοήσεις ἡμέρας καὶ νυκτὸς, ἐπὶ τοῖς ἔκουσίοις καὶ ἀκουσίοις παραπτώμασιν· αὐτὸς γὰρ ἐστίν οἰκτιρμῶν

« Dominus Deus tuus Dominus unus est, » in Patre et in Filio et in Spiritu sancto cognitus : in Patre ingenito ; in Filio genito, qui est sine principio, æternus, et impassibilis, ut Verbum, qui naturam nostram de seipso unxit, unde vocatus est Christus ; et in Spiritu sancto, qui est ipse de Patre, non per filiationem, sed per spirationem procedit. Hic est unus Deus, et hic est Deus verus, et in trinitate personarum Dominus unus : natura, voluntate, gloria, potestate, operatione, et omnibus divinitatis proprietatibus non divisus. Illum solum diliges, et illi soli servies ex tota mente tua, et ex toto corde tuo, et ex tota fortitudine tua ; eruntque verba ejus et præcepta ejus in corde tuo, ut facias ea, et mediteris in eis sedens et ambulans, dormiens atque consurgens ⁶⁶. Et recordaberis semper Domini Dei tui, et timebis eum solum, nec oblivisceris ejus et mandatorum ejus : sic enim dabit tibi vim faciendi voluntatem ipsius ; nihil enim petit a te, nisi ut timeas et diligas eum, et ambules in omnibus viis ejus ⁶⁶. Hic est gloria tua, et hic Deus tuus. Ne astimes supernorum angelorum impassibilitatem, et delapsi illinc nequitiam, doli peritam callidamque et artificiosam, nec ullum eorum eodem quo Deum honore glorifices. Ne consideres cæli magnitudinem, multiformes ejus motus, splendorem solis, nitorem lunæ, aliorumque siderum fulgorem, nec utilitatem aspirati aeris, nec maris ac terræ fecunditatem, nec aliquid horum deifices. Nam cunctæ res unius Dei sunt famulæ ac creaturæ, verbo ejus e nihilo productæ. « Quoniam ipse dixit, et facta sunt ; ipse mandavit, et creata sunt ⁶⁷. » Hunc igitur solum Dominum et Creatorem universorum ut Deum coles, eique charitate conjungeris, et ab eo diu nocturne veniam petes offensarum sponte aut præter voluntatem commissarum : ipse enim est miserator et misericors ⁶⁸, patiens et multæ miserationis ⁶⁹, et benefactor sempiternus ; promittens et dans regnum cæleste et æternum, et vitam doloris ac mortis incertam et lucis sine vespera possessionem, verentibus

⁶⁶⁻⁶⁸ Marc. xii, 19. ⁶⁶ Deut. vi, 5-7. ⁶⁶ Deut. x, 12. ⁶⁷ Psal. xxvii, 9. ⁶⁸ Psal. lxxxv, 15. ⁶⁹ Gen. iv, 2.

colentibusque ac diligentibus ipsum, et servantibus præcepta ipsius. Sed idem Deus est etiam zelotes, et justus iudex, et metuendus ultor, retribuens non timentibus se, et sibi non obedientibus, et sua spernentibus mandata. p̄pnas æternas, ignem inexstinguibilem, dolorem indesinentem, tribulationem sine solatio, indumentum tetræ caliginis, regionem tenebrarum et oppressionis, stridorem dentium sine ulla miseratione, veneficos et irrequietos vermes : quæ præparavit primo nequam apostatæ, et simul omnibus ab eo seductis eique servientibus, et spernentibus factorem suum, in opere, verbo et cogitatione.

σκώληκας, ἃ ἤτοίμασε τῷ πρώτῳ ἀποστάτῃ πονηρῷ, καὶ ἀκολουθήσασιν αὐτῷ, καὶ ἀθετήσασιν τὸν ποιητὴν

« Non facies omnem similitudinem, quæ est in cælo desuper, et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis, ad adorandum ea et colendum ut deos ⁷⁰. » Omnia enim sunt creaturæ unius Dei, qui in novissimis temporibus ex virginali utero carne assumpta, in terra visus est, et cum hominibus habitavit, et pro salute hominum passus et mortuus, surrexit, et in cælos cum corpore ascendit, et sedit ad dexteram majestatis in excelsis, in quo corpore venturus est cum gloria judicare vivos et mortuos. Hujus igitur qui propter nos homo factus est, imaginem pro tuo erga eum amore facies, et per hanc illius recordaberis, et per hanc illum adorabis, et per hanc animum levabis ad illud adorabile Salvatoris corpus sedens ad dexteram Patris in cælo. Item imagines sanctorum facies et coles, non ut deos, quod vetatur, sed propter tuum erga eos respectum affectumque et eximiam reverentiam, per imagines mentem ad eos erigens, sicut et Moyses fecit imagines Cherubim intra Sancta sanctorum, ipsa autem sancta sanctorum erant supercælestium figura, et sanetum, ubi populus stabat, imaginem gerebat totius mundi, et illa Moyses vocavit sancta, non creaturas honorans, sed per eas Creatorem mundi Deum. Et tu igitur facies Domini Jesu Christi et sanctorum imagines, sed per eas coles illum qui ad imaginem suam prius fecit nos, ac deinde hanc suam imaginem, seu naturam nostram, ob ineffabilem misericordiam, assumere dignatus est, eaque circumscripti. Nec tantum divinam imaginem adorabis, sed et ipsius crucis figuram : signum enim magnum est, et tropæum Christi contra diabolum et universam adversariorum cohortem. Itaque isti fremunt et fugantur, ejus imaginem videntes. Imago hæc, vel antequam existeret prototypus, maxime in prophetis laudata est, et maxima fecit miracula, imo in secundo adventu suspensi in ea Domini Jesu Christi, quando veniet judicare vivos et mortuos, ipsi præcedet magnum illud et tremendum ejus signum, cum virtute et majestate multa. Eam igitur nunc honora, ut cum fiducia tunc in eam aspicias,

καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ ἀγαθοποιὸς αἰώνιος· ὑπεσχημένος καὶ διδοὺς οὐράνιον βασιλείαν, καὶ ἀδιδούχον, καὶ βίον ἀνώδυνον, καὶ ζωὴν ἀθάνατον, καὶ φῶς εἰς ἀπόλαυσιν ἀνέσπερον, τοῖς σεβομένοις καὶ προσκυνούσιν αὐτόν, καὶ ἀγαπῶσι, καὶ φυλάσσουσι τὰ προστάγματα αὐτοῦ. Ἄλλὰ καὶ Θεὸς ζηλωτὴς, καὶ δίκαιος κριτὴς, καὶ φρικτὸς ἐκδικητὴς αὐτὸς ἐστίν, ἐπάγων τοῖς ἀσεβοῦσιν εἰς αὐτόν, καὶ ἀπειθοῦσιν αὐτῷ, καὶ ἀθετοῦσι τὰ προστάγματα αὐτοῦ, κλάσιν αἰώνιον, πῦρ ἀσβεστον, ἐδύτην ἀπαυστον, θλίψιν ἀπαραμύθητον, ἔνδυμα ζόφου ἀφεγγυῶς, χώραν σκοτεινὴν καὶ τεθλιμμένην, βρυγμὸν ἐλεεινὸν ὀδόντων, ἰοδόλους ἀκοιμήτους αὐτῶν, ἐν ἔργοις, καὶ λόγοις, καὶ διανοήμασιν.

Οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι, εἰς τὸ λατρεύειν αὐτοῖς, ἢ δοξάζειν ὡς θεοῦς· πάντα γὰρ εἰσι κτίσματα τοῦ μόνου Θεοῦ, ὃς ἐπ' ἐσχάτων τῶν αἰώνων, ἐκ παρθενικῆς νηδύος σάρκα λαβὼν, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναγεστράφη, καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας παθὼν, καὶ θανὼν, καὶ ἀναστὰς, εἰς οὐρανούς μετὰ σώματος ἀνῆλθε, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὀψήλοισ· μεθ' οὗ σώματος πάλιν ἐλεύσεται ἐν δόξῃ, κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Τοῦτου τοίνυν τοῦ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος, ποιήσεις τὴν εἰκόνα, διὰ τὴν εἰς αὐτόν ἀγάπην, καὶ μνησθήσῃ δι' αὐτῆς ἐκείνου, καὶ προσκυνήσεις δι' αὐτῆς ἐκεῖνον, ἀνάγων τὸν νοῦν σου δι' αὐτῆς ἐπὶ τὸ προσκυνητὸν ἐκεῖνο σῶμα τοῦ Σωτῆρος, τὸ καθήμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ἐν οὐρανῷ. Ὡσαύτως, καὶ τῶν ἁγίων τοὺς τύπους καὶ ποιήσεις καὶ προσκυνήσεις, οὐχ ὡς θεοῦς (τοῦτο γὰρ ἀπηγόρευται), ἀλλὰ διὰ τὴν εἰς ἐκείνους σχέσιν καὶ διάθεσιν, καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν τιμὴν, ἀναφερομένου διὰ τῶν εἰκόνων ἐπ' αὐτοὺς τοῦ νοῦ· καθάπερ καὶ ὁ Μωϋσῆς ἐποίησε τὰς τῶν Χερουβιμ εἰκόνας ἐνδον τῶν ἁγίων, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ τῶν ἁγίων Ἅγια τῶν ὑπερουρανίων τύπος ἦν, καὶ τὸ ἅγιον κοσμικὴν εἰκόνα ἔφερε παντὸς τοῦ κόσμου, καὶ ἅγια αὐτὰ ἐκάλεσεν ὁ Μωϋσῆς, οὐ τὰ κτίσματα δοξάζων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τὸν κοσμοποιὸν Θεόν· καὶ σὺ τοίνυν οὐ θεοποιήσεις τὰς εἰκόνας τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, καὶ τῶν ἁγίων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν προσκυνήσεις τὴν κατ' εἰκόνα εἰκείαν ἥρτερον πειθήσαντα ἡμᾶς, καὶ ὕστερον τὴν καθ' ἡμᾶς αὐτοῦ εἰκόνα, διὰ φιλανθρωπίαν ἄφατον ἀνεύληφέναι εὐδοκῆσαντα, καὶ κατ' αὐτὴν περιγραφτὸν γενόμενον. Οὐ μόνον δὲ τὴν θεῖαν εἰκόνα προσκυνήσεις, ἀλλὰ καὶ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ τὸν τύπον· σημεῖον γὰρ ἐστὶ μέγιστον, καὶ τρόπαιον Χριστοῦ, κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ πάσης τῆς ἀντικειμένης φάλαγγος· διὸ καὶ φριττοῦσι καὶ φυγαδεύονται, τοῦτον τυπούμενον ὁρῶντες· οὗτος ὁ τύπος καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸ πρωτότυπον, μεγάλως ἐν τοῖς προφήταις ἐδοξάσθη, καὶ τὰ μέγιστα ἑτεροτούργησεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ χρεμασθέντος ἐν αὐτῷ

⁷⁰ Exod. xx, 4.

Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέλλοντος ἔρχεσθαι κρίναι ἅς ζῶντας καὶ νεκρούς, ἐλεύσεται ἔμπροσθεν τοῦτο τὸ μέγα καὶ φρικτὸν αὐτοῦ σημεῖον, μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. Δόξασον οὖν αὐτὸν νῦν, ἵνα μετὰ παρρησίας προσθλήψῃς τότε, καὶ συνοξασθῆς αὐτῷ. Καὶ τὰς τῶν ἁγίων δὲ εἰκόνας, ὡς συσταυρωθέντων τῷ Κυρίῳ, προσκυνήσεις, τὸν σταυρὸν προτυπῶν σου τῷ προσώπῳ, καὶ εἰς μνήμην ἐρχόμενος τῆς ἐνεργασμένης ἐκεῖνοις κοινωνίας τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ ὡσαύτως καὶ τὰς σορούς τούτων τὰς ἁγίας, καὶ εἰ τι τῶν ὀστέων λείψανον ὃ γὰρ διέστη τούτων ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ὡσπερ οὐδὲ τοῦ προσκυνητοῦ σώματος Χριστοῦ ζίστη ἡ θεότης, ἐπὶ τοῦ ζωοποιῦ θανάτου. Τοῦτο δὲ ποιῶν, καὶ δοξάζων τοὺς τὸν Θεὸν δοξάσαντας, ὡς τελείους δι' ἔργων φανέντας ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ, καὶ συνοξασθῆτη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ τοῦ Δαβὶδ ψαλμῆς, « Ἔμοι, λέγων, λίαν ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου, ὁ Θεός. »

« Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπιματαιῶν » διὰ τι τῶν γηϊνῶν, ἢ διὰ φόβον ἀνθρώπινον, ἢ αἰσχύνην, ἢ κέρδος οἰκίως, ἐπὶ ψεύδει ὀμνύων. Ἐπιορκία γὰρ ἀρνησις ἐστὶ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ὀμότης ὄλω, ἀλλὰ φεύξῃ τὸν ὄρκον τελείως, ὡς διὰ τοῦ ὄρκου τῆς ἐπιορκίας ἐρχομένης, καὶ ἀπαλλοτριούσης τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῖς ἀνόμοις συγκαταριθμούσης τὸν τῇ ἐπιορκίᾳ χρώμενον, ἀληθεύων δὲ ἐν πᾶσι τοῖς σοῖς λόγοις, ὄρκου βεβαιότητα παρέξεις. Εἰ δὲ ποτε συμβαῖη ὄρκῳ σεαυτὸν ὑποβαλεῖν, ὃ τῶν ἀπεικταίων, εἰ μὲν ἐπὶ τινι τῶν κατὰ νόμον θεῖον, πράξεις μὲν ὡς νόμιμον ἐκεῖνο· σεαυτὸν δὲ ἀπατιτῆσαι τὰς εὐθύναις, ὅτι ἄλλως ὤμοσας· ἐλεημοσύνη, καὶ ἰκεσία, καὶ πένθει, καὶ κακώσει σώματος ἐξ-**C** εἰσομένου Χριστοῦ, τὸν εἰπόντα, « Μὴ ὀμόσης. » εἰ δὲ ἐπὶ τινι τῶν παρανόμων, ὅρα μὴ διὰ τὸν ὄρκον πληρώσης τὸ παράνομον, ἵνα μὴ τῷ προφητοκτόνῳ Ἡρώδῃ санаριθμηθῆς· ἀθετήσας δὲ τὸν παράνομον ἐκεῖνον ὄρκον, ὄρον θὲς σεαυτῷ τοῦ μηκέτι ποτὲ ὀμόσαι, καὶ ἐξιλέου σεαυτῷ τὸν Θεὸν, χρώμενος ἐπιπονώτερον σὺν δάκρυσιν τοῖς προειρημένοις φαρμάκοις.

Ἡμέραν μίαν τῆς ἑβδομάδος, ἧτις καὶ Κυριακὴ καλεῖται, διὰ τὸ ἀνατεθειμένην εἶναι τῷ Κυρίῳ, κατ' αὐτὴν ἀναστάντι ἐκ νεκρῶν, καὶ προὑποδείξαντι, καὶ προπιστωσαμένῃ τὴν κοινήν ἀνάστασιν, ἐν ἧ ἅν γῆτιν ἀργήσαι ἔργον· ταύτην τοῖνον τὴν ἡμέραν ἁγιάσεις, καὶ βιωτικὸν πᾶν ἔργον οὐ ποιήσεις, **D** χωρὶς τῶν ἀναγκαίων· καὶ τοὺς ὑπὸ σὲ καὶ μετὰ σοῦ πᾶσιν ἀνεσιν παρέξεις, ἐν ὁμοῦ δοξάσητε τὸν τῷ οἰκείῳ θανάτῳ κτησάμενον ἡμᾶς, καὶ ἀναστάντα καὶ συναναστήσαντα τὴν ἡμετέραν φύσιν. Καὶ μνησθήσῃ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ μελετήσεις ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιομασίαις Κυρίου, καὶ ἐξετάσεις σεαυτὸν, μὴ τι παρέβης, ἢ παρέλειπας, καὶ διορθώσεις σεαυτὸν ἐν πᾶσι· καὶ προσκαρτερήσεις ἐν αὐτῇ τῷ τοῦ Θεοῦ ναφ, καὶ ταῖς ἐν αὐτῷ συνάξεις παραμενεῖς· καὶ μεταλήψῃ ἐν εὐκρινεῖ πίστει, καὶ ἀκατακρίτῳ συνειδήτῳ τοῦ ἁγίου σώματος, καὶ αἵματος Χριστοῦ· καὶ ἀρχὴν ἀκριβοστέρου βίου ἄρξῃ· καὶ ἀνακαινίσεις σεαυτὸν, καὶ ἐτοιμά-

et cum ea conglorificeris. Imagines quoque sanctorum, quippe qui cum Christo crucifixi sunt, coles, crucem coram te imaginans, et in memoriam revocans inditam illis participationem passionum Christi. Item sepulera eorum sancta, et si quæ ossium reliquiae: non enim ab his separata est gratia Dei, sicut nec ab adorabili corpore Christi separata est divinitas in ejus vivifica morte. Hoc faciens, et eos glorificans qui Deum honorificaverunt et perfecti operibus visi sunt in amore Dei, ipse a Deo conglorificaberis, et cum Davide psalles, dicens: « Mihi nimis honorificati sunt amici tui, Deus. »

« Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum ⁷¹, » propter aliquid terrestre, aut propter timorem hominum, aut pudorem, aut lucrum proprium, mendaciter jurans. Perjurium enim est negatio Dei. Propterea, ne jures unquam, sed sige omnino sacramentum, quia per juramentum venit perjurium, quod a Deo alienat, et inter sceleratos adscribit falso utentem sacramento; sed verum in cunctis sermonibus tuis dicens, jurisjurandi firmitatem praestabis. Quod si unquam tibi contigerit aliquid sub sacramento polliceri (quod est nefas), si promissum est aliquid conforme legi divinae, illud facies, utpote licitum, a te vero poenas repetes praestiti juramenti, elemosyna, precibus, luctu, et corporis afflictatione placans Christum, qui dixit: « Non jurabis; » si autem est aliquid lege vetitum, vide ne propter sacramentum facias quid illicitum, ut non ascribaris cum Herode prophetae occisore, et abrogans impium illud jusjurandum, propositum tibi impone nunquam amplius jurandi, ac Deum tibi propitia, laboriosius cum lacrymis utens praefatis remediis.

Unam hebdomadis diem, quæ Dominica vocatur, utpote Domino reservatam, qui in ea resurrexit, et praemonstravit, et certam reddidit universalem resurrectionem, in qua omne terrenum evacuabitur opus: hanc, inquam, diem sanctificabis, nullum opus ad victum in ea facies ⁷², praeter necessaria, et omnibus qui sub te et tecum sunt, requiem concedes, ut simul glorificetis eum qui nos sua morte acquisivit, et resurgens conresuscitavit nostram naturam. Et recordaberis futuri saeculi, et meditaberis in omnibus mandatis et justificationibus Domini, et teipsum examinabis de offensis et defectibus, et te ab omni lapsu relevabis; et inhaerebis ipsi Dei templo, et in ejus coetibus permanebis; et participabis in sincera fide et innocua conscientia corpus et sanguinem Christi; et initium perfectionis vitae inchoabis; et renovabis teipsum, et praeparabis ad suscipiendum futura bona aeterna, propter quæ rebus terrenis, ne aliis quidem diebus,

⁷¹ Exod. xx, 7. ⁷² Deut. xx, 10.

abuteris, dominica autem ab omnibus, ad assiden-
dum Deo, abstinēbis, præter necessaria et sine
quibus vivi nequit. Sic enim Deum habens confu-
gium, non transgredieris, nec cupiditatum accen-
deris igne, nec peccati mole gravaberis; et sic diem
sanctificabis sabbatorum, sabbatizans a malis quies-
cendo. Dominicæ autem magnas festivitates lege
præceptas adjunges, eadem faciens et ab iisdem
abstinens.

« Honora patrem tuum et matrem tuam ⁷³, » per
hos enim te adduxit in vitam Deus, et illi sunt tibi
post Deum existentis auctores. Ergo et tu, post
Deum, eos honorabis et diliges, si ad Dei amorem
amor illorum confert; si vero non conferat, fugies
ab eis confestim; et si vel impedimentum tibi sinit,
præsertim ad veram et salutarem fidem, quia hæ-
resi alicui inhærent, non solum fugies, sed et odio
habebis, haud illos tantum, at omnes etiam aliunde
amicos et conjunctos, et ipsa tua membra, et ho-
rum affectus, ipsumque totum corpus tuum, et hu-
jus libidinosos habitus. Nam « si quis non odit
patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et
fratres, adhuc autem et animam suam, et non ba-
julat crucem suam, et venit post me, non est me
dignus, » ait Christus ⁷⁴. Et quidem sic erga patres
et amicos et fratres secundum carnem; conjunctos
autem fide nec salutem honorabis et ama-
bis. Si porro sic parentes secundum carnem, quanto
magis honorabis ac diliges eos qui secundum spi-
ritum facti sunt tibi parentes? qui te a vita in bo-
nam vitam transtulerunt, et communicaverunt tibi
lumen scientiæ, et docuerunt manifestationem veri-
tatis, et regeneraverunt te per lavacrum renova-
tionis, et inseverunt tibi spem resurrectionis,
immortalitatis, interminabilisque regni et hære-
ditatis, et fecerunt te ex indigno dignum æternis
bonis, et cœlestem ex terrestri, et ex temporali
æternum, et filium ac discipulum, jam non homi-
nis, sed Hominis-Dei Jesu Christi, qui te nixit
adoptionis spiritu, et qui dixit: « Patrem nolite
vocare vobis super terram, nec magistrum: unus
est enim Pater vester, et Magister Christus ⁷⁵. »
Omnem igitur honorem et amorem debes spiritua-
libus patribus, quia illorum honor ascendit ad
Christum et ad sanctissimum Spiritum, in quo
adoptionem recepisti, et ad cœlestem Patrem, « ex
quo omnis paternitas in cœlis et in terra nomina-
tur ⁷⁶. » Studebis autem per totam vitam patrem
habere spiritualem, et ei manifestare omne peccatum
et omnem cogitationem, et ab eo accipere
sanationem et veniam: illis enim data est potestas
solvendi et ligandi animas, et « quæcumque alliga-
verint super terram, erunt ligata et in cœlo, et
quæcumque solverint super terram, erunt soluta et
in cœlo ⁷⁷. » Hanc quippe gratiam et potestatem a
Christo acceperunt: itaque obediens illis, nec eis
contradices, ne perniciem afferas animæ tuæ. Nam
si contradicens carnalibus parentibus, in his quæ

σεις πρὸς ὑποσχὴν τῶν μελλόντων αἰωνίων ἀγαθῶν,
δι' ἃ τοῖς γίνονται, οὐδὲ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις κατα-
χρήσῃ· ἐν δὲ τῇ Κυριακῇ πάντων, διὰ τὸ προσ-
εδρεύειν τῷ Θεῷ, ἀφέξῃ, πλὴν τῶν ἀναγκαιοτάτων,
καὶ ὧν ἄνευ ζῆν ἄδύνατον. Οὕτω γὰρ τὸν Θεὸν
ἔχων τόπον καταφυγῆς, οὐ μεταθήσῃ· τὸ τε πῦρ
τῶν παθῶν οὐκ ἔκκαύσεις, καὶ τὸ βάσταγμα τῆς
διαρτίας οὐκ ἄρεις· καὶ οὕτω τὴν ἡμέραν τῶν
Σαββάτων ἀγιάσεις, σαββατίζων τὴν τῶν κακῶν
ἀπραξίαν. Τῇ Κυριακῇ δὲ τὰς νενομισμένας μεγά-
λας ἑορτὰς συνάψεις, τὰ αὐτὰ πράττων, καὶ ἀπὸ
τῶν αὐτῶν ἀπεχόμενος. « Τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ
τὴν μητέρα σου » δι' αὐτῶν γὰρ σε προήγαγεν εἰς
τὸν βίον ὁ Θεός, καὶ αὐτοὶ σοὶ μετὰ Θεὸν αἴτιοι τοῦ
εἶναι. Οὐκοῦν καὶ σὺ, μετὰ Θεὸν, αὐτοὺς καὶ τιμή-
σεις, καὶ ἀγαπήσεις· εἰ καὶ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ
ἀγάπην ἢ πρὸς ἐκείνους συνεργεῖ· εἰ δὲ μὴ συν-
εργεῖ, φεύξῃ ἀπ' αὐτῶν ἀμέσως· ἂν δὲ σοὶ καὶ
ἐμπόδιον ὦσι, καὶ μάλιστα πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ
σωτήριον πίστιν, ἑτερόδοξοὶ τινες ὄντες, οὐ μόνον
φεύξῃ, ἀλλὰ καὶ μισήσεις· οὐκ ἐκείνους μόνους,
ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς πρὸς γένους, καὶ τοὺς κατὰ
πᾶσαν ἄλλην φιλλαν καὶ συνάψαν· καὶ αὐτὰ σου
τὰ μέλη, καὶ τὰς τούτων ὀρέξεις, καὶ αὐτό σου πᾶν
τὸ σῶμα· καὶ τὴν ἐκ τούτου πρὸς τὰ πάθη σχέσιν·
« Εἰ τις γὰρ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν
μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς
ἀδελφούς, προσέτι καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ ἀ-
ρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου,
οὐκ ἔστι μου ἄξιός, » εἶπεν ὁ Χριστός. Καὶ πρὸς
μὲν τοὺς κατὰ σάρκα πατέρας, καὶ φίλους, καὶ
ἀδελφούς, οὕτω· τοὺς δὲ οικείους τῆς πίστεως, καὶ
μὴ ἐμποδίζοντας πρὸς σωτηρίαν, καὶ τιμήσεις, καὶ
ἀγαπήσεις. Εἰ δὲ τοὺς κατὰ σάρκα πατέρας οὕτω,
πόσῃ πλέον τιμήσεις καὶ ἀγαπήσεις τοὺς κατὰ
πνευμά σοι γεγονότας πατέρας; οἱ σε ἀπὸ τοῦ εἶναι·
εἰς τὸ εἶναι μετεποίησαν, καὶ μετέδωκάν σοι τοῦ
φωτισμοῦ τῆς γνώσεως, καὶ ἐδίδαξαν τὴν φανέρω-
σιν τῆς ἀληθείας, καὶ ἀνεγέννησάν σε διὰ τοῦ λου-
τροῦ τῆς παλιγγενεσίας, καὶ ἐνέθηκάν σοι τὴν ἐλ-
πίδα τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς ἀθανασίας, καὶ τῆς
ἀδιαδόχου βασιλείας καὶ κληρονομίας, καὶ ἐποίησάν
σε ἐξ ἀναξίου ἄξιον τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, καὶ οὐρά-
νιον ἀντ' ἐπιγεῖου, καὶ αἰώνιον ἀντὶ προσωκίριον,
καὶ οὐκ ἄλλο διδασκόν, οὐκέτι ἀνθρώπου, ἀλλὰ τοῦ
θεοῦ ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ χαρισμένου σοι
τὸ πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας, ὃς εἶπε· « Μὴ καλέσητε
πατέρα ἐπὶ τῆς γῆς, μηδὲ καθηγητὴν· εἰς γὰρ
ὁμῶν ἐστὶ Πάτερ, καὶ καθηγητῆς ὁ Χριστός. » Πᾶ-
σαν οὖν τιμὴν καὶ ἀγάπην ὀφείλεις τοῖς πνευματι-
κοῖς πατέρας, ὡς τῆς εἰς αὐτοὺς τιμῆς ἀναφερο-
μένης ἐπὶ τὸν Χριστὸν, καὶ τὸ πανάγιον Πνεῦμα, ἐν
ᾧ τὴν υἰοθεσίαν ἔλαβες, καὶ τὸν ἐπουράνιον Πατέρα,
παρ' οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομά-
ζεται. Σπεύσεις δὲ διὰ παντὸς τοῦ βίου πνευματικῶν
πατέρα ἔχειν, καὶ ἐξαγγέλλειν αὐτῷ πᾶν ἁμάρτημα,
καὶ πάντα λογισμὸν, καὶ λαμβάνειν παρ' αὐτοῦ τὴν
ἰατρειάν καὶ τὴν ἀφεσιν· αὐτοῖς γὰρ ἐδόθη λύειν

⁷³ Exod. xx, 12. ⁷⁴ Luc. xiv, 26 27. ⁷⁵ Matth. xxiii, 9. ⁷⁶ Ephes. iii, 15. ⁷⁷ Matth. xviii, 18.

καὶ δεσμεῖν ψυχὰς, καὶ πάντα ὅσα ἂν δῆσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ πάντα ὅσα ἂν λύσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· ταύτην γὰρ τὴν χάριν καὶ τὴν δύναμιν ἔλαβον παρὰ Χριστοῦ· διὸ καὶ ὑπακούετε αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀντιλέξετε αὐτοῖς, ἵνα μὴ προξενήσῃς ἀπώλειαν τῇ σεαυτοῦ ψυχῇ. Εἰ γὰρ ὁ ἀντιλέγων τοῖς κατὰ σάρκα γονεῦσιν, εἰς & μὴ ἀπηγόρευται τῷ θεῷ τοῖς κατὰ πνεῦμα πατράσιν, οὐ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ διώκει· ἀπ' αὐτοῦ, καὶ τὴν οἰκίαν ἀπόλλυσι ψυχὴν; Διὰ τοῦτο καὶ συμβούλευσαι καὶ ἐπάκουσον διὰ τέλους τοῖς σοῖς ἐν πνεύματι πατράσιν, ἵνα σωθῇ σου ἡ ψυχὴ, καὶ κληρονόμος γένη τῶν αἰωνίων καὶ ἀκηράτων ἀγαθῶν.

«Οὐ πορνεύσεις, ἢ ἵνα μὴ ἀντὶ τοῦ εἶναι μέλος τοῦ Χριστοῦ, ὑπάρξης πόρνης μέλος, καὶ ἐκκοπής τοῦ θείου σώματος, καὶ ριφῆς εἰς γέενναν· εἰ γὰρ θυγάτηρ ἐτέρως, ἂν ἀλῶ πορνευομένη, ἐνόμως κατακαίεται, ὡς τὸν πατέρα κατασχύουσα, πῶσιν μᾶλλον ὁ τῷ Χριστοῦ σώματι τοιοῦτον μίasma προστρέψας, ὁ ὑπόδικος ἔσται κολάσεως αἰωνιζούσης; Ἄλλ' εἰ μὲν χωρεῖς, καὶ παρθενίαν ἀσκησον, ἵνα δυναθῆς ὁλος γενέσθαι τοῦ Θεοῦ, καὶ δι' ἀγάπης τελείας αὐτῷ προσκολληθῆναι, αὐτῷ προσεδρεύων διὰ βίου, καὶ μεριμνῶν ἀπερισπάστως ἀεὶ τὰ τοῦ Κυρίου, καὶ προκαταλαμβάνων τὴν μέλλουσιν ζωὴν, καὶ ὡς ἄγγελος Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς πολιτευόμενος· αὐτὸν γὰρ ἔστιν ἡ παρθενία, καὶ αὐτοῖς ὁμοιοῦται μετὰ σώματος, κατὰ τὸ ἐγγχωροῦν, ὁ κολλώμενος τῇ παρθενίᾳ· μᾶλλον δὲ πρὸ τούτων, τῷ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐν παρθενίᾳ γενήσαντι Πατρὶ, καὶ τῷ παθένῳ καὶ ἐκ παρθένου Πατρὸς ἐν ἀρχῇ προσελθόντι γεννητῶς, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν αἰώνων ἐκ Παρθένου Μητρὸς σαρκὶ γεγεννημένῳ, καὶ τῷ ἐκ μόνου Πατρὸς οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς προϊόντι ἀποβῆτῶς Πνεύματι· ὃ Θεῷ ἐξομοιοῦται, καὶ ἐν ἀφάρτῳ γάμῳ συναρμόζεται, ὁ ἀληθὴ παρθενίαν ἐπληρημένος, καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα παρθενεύων, αἰσθησίν τε πᾶσαν, καὶ λόγον, καὶ διάνοιαν, τοῖς τῆς παρθενίας κάλλεσιν ὠραϊζόμενος· εἰ δὲ μὴ παρθενεύειν προαιρῇ, μηδὲ καθωμολόγησας τοῦτο τῷ Θεῷ, ἔξεστί σοι μίαν γυναῖκα κατὰ νόμους ἐν Κυρίῳ ἀγαγέσθαι, καὶ ταύτη μόνῃ συνοικεῖν, καὶ ὡς ἴδιόν σοι σκευὸς κτᾶσθαι ἐν ἀγιασμῷ, τῶν ἀλλοτρίων πάσῃ δυνάμει ἀπεχόμενος. Δυνήσῃ δὲ τούτων τελείως ἀποσχέσθαι, ἐὰν φυλάξῃ τὰς πρὸς αὐτὰς ἀκαίρους συντυχίας, καὶ τοῖς πορνικοῖς λόγοις καὶ ἀκούσμασι μὴ ἐπιτέρπη· καὶ αὐτὴν τὴν σὴν ὄψιν τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ἀποστρέψῃς ἀπ' αὐτῶν, ἐφ' ὅσον δυνατόν· καὶ συνεθίσης μὴ περιέργως τῷ κάλλει τῶν προσώπων ἐνορᾶν. «Ὁ γὰρ ἐμβλέψας γυναίκα, πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.» καὶ κατὰ τοῦτο μὲν ἀκάθαρτός ἐστι τῷ εἰς καρδίαν βλέποντι Χριστῷ· ἀπὸ τούτου δὲ καὶ ἐπὶ τὴν διὰ σώματος αἰσχροουργίαν καταντᾷ ὁ δειλαίος. Καὶ τί λέγω πορνεύειν καὶ μοιχείας, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ τῇ φύσει μύση; καὶ γὰρ καὶ εἰς τὰς παρὰ πᾶσαν φύσιν ἀσελγείας, ἀπὸ τοῦ περιέργως ἐνορᾶν τοῖς τῶν σωμάτων κάλλεσιν, ἀκολάστως κατασύρεται ὁ ἄνθρωπος. Σὺ τοῦτον τὰς πικρὰς ἐκκόπτων βίβλας ἀπὸ σεαυτοῦ, θανατηφόρους οὐκ οἶσεις καρπούς· ἀλλὰ καρπώσῃ τὴν ἄγνοιαν, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ ἀγιασμόν· οὐ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον.

⁷⁸ Exod. xx, 14. ⁷⁹ Levit. xxv, 9. ⁸⁰ Matth. v, 28.

non sunt divina lege prohibita, morte afficitur, juxta legem, quomodo contradicens spiritualibus patribus non ejicit a se spiritum Dei, et suam pessumdat animam? Propterea consule semper patres tuos spirituales, et eis morem gere, ut salvetur anima tua, et hæredites æterna et incorruptibilia bona.

νόμῳ, θανατοῦται, κατὰ τὸν νόμον, πῶς ὁ ἀντιλέγων

« Non mœchaberis ⁷⁸, » ut non, nedum sis membrum Christi, fias meretricis membrum, et abscindaris a divino corpore, et dejiciaris in gehennam: si enim filia sacerdotis, deprehensa in stupro, juxta legem flammis exurenda erat, ut violans nomen patris sui ⁷⁹, quanto magis qui corpori Christi dedecus inussit, reus crit æterni supplicii? Et, si valeas, virginitatem serva, ut possis totus esse Dei, etique perfecta uniri charitate, ipsi tota vita assidens, et indesinenter de Domino sollicitus, et prægustans vitam æternam, atque in terra vivens sicut angeli Dei: horum siquidem est virginitas, et ipsis etiam cum corpore, quoad valet, similis est qui virginitati adhæret, vel potius quam illorum, similis est Patris qui ante omnia sæcula in virginitate generavit, et Filii qui virgo ex virgine Patre in principio per generationem processit et in novissimis temporibus ex virgine Matre carnaliter genitus est, et Spiritus qui ex solo Patre, non per generationem, sed per processionem ineffabiliter exit: cui Deo assimilatur, et incorruptibili jungitur conjugio ille qui veram elegit virginitatem, virgo anima et corpore, et cunctos sensus, sermonesque et cogitationes decore virginitatis exornans. Si vero non eligas virginitatem, neque hanc Deo despondeas, licet tibi unam uxorem juxta leges in Domino ducere, etique soli cohabitare, et ut proprium tibi vas in sanctitate possidere, ab alienis tota virtute abstinens. Poteris autem ab his perfecte abstinere, si caveas intemptivus cum eis congressus, et turpia dicere vel audire non ams, et ipsos poteris, et assuescas non curiose vultuum pulchritudinem aspicere: nam « qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo ⁸⁰, » et propter hoc immundus est coram inspiciente coram Christo, et in corporis turpitudinem infelix discedit. Et cur refero fornicationes et adulteria, et quæcumque sunt in ipsa natura abominationes? Nam et in contrariam naturæ luxuriam curioso formarum corporalium aspectu trahitur homo. Tu igitur amarus a te ressecans radices, mortiferos non feres fructus, sed fructificabis puritatem, et ejus sanctitatem, sine qua nemo Dominum videbit.

« Non occides ⁸¹, » ne desinas esse filius ejus qui et mortuos vivificat, et operibus fias filius ejus qui ab initio est homicida; sed quia homicidium a plaga incipit, hæc vero a contumelia, et hæc ab ira, ira autem nobis ingruit ex illata nobis ab aliis injuria, vel plaga, vel contumelia, idcirco « ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noti prohibere, » ut ait Christus ⁸². Et percutionem ne repercutias, et convicianti ne conviceris. Sic enim et te et nocentem tibi a mortali lapsu liberabis, et tibi commissæ in se peccata Deus condonabit: nam « dimittite, inquit, et dimittemini ⁸³. » Illa vero maledictus et maleficus pœna mulctabitur æterna. « Qui autem dixerit fratri suo: Fatue, reus erit gehennæ ignis, » dixit Christus ⁸⁴. Si igitur potueris malum radicibus evellere, mansuetudinis beatitudinem animæ tuæ procurans Christum magnifica, magistrum et auctorem virtutum, sine quo, ut didicisti, non possumus aliquid boni: si vero non potueris iræ expers manere, iratum te reprehende, et veniam pete a Deo, et ab eo cui male dixisti vel fecisti. Quem enim in exordio peccati pœnitet, hic usque ad ejus exitum baud pervenit: qui vero de modicis non dolet, per hæc in magna declinet ⁸⁵.

ἢ παθόντι παρὰ σοῦ. Ὁ γὰρ ἐπὶ ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἀμαρτίας μεταμελόμενος, εἰς τέλος αὐτῆς οὐκ ἔρχεται. Ὁ δὲ ἀναλγήτως ἐν τοῖς μικροῖς διακείμενος, δι' αὐτῶν καὶ τοῖς μεγάλοις περιπέσεται.

« Non furtum facies ⁸⁶, » ne absconditorum cognitor ⁸⁷, utpote a te despectus, multiplices a te repetat pœnas. Potius igitur de substantia tua occulte dabis penitentibus, ut qui videt in abscondito Deus, reddat tibi centuplum et in futuro sæculo vitam æternam.

« Non loqueris falsum testimonium ⁸⁸, » ne assimileris illi qui ab initio Deum apud Evam calumniatus est, et sis cum eo maledictus. Potius igitur, nisi quod multis sit damnificum, teges proximi peccatum, ut non imiteris Cham, at Sem et Japheth, et benedictionem consequaris.

« Non concupiscas quid proximi tui, non possessiones, non divitias, non famam, nec omnia quæ proximi sunt ⁸⁹. » Concupiscentia enim in anima concepta parit peccatum, peccatum vero perpetratum parturit mortem. Tu autem aliena non concupiscens, ne avaritia quidem rapiaris cavebis. Potius igitur de tuis dabis petenti, et misereberis, quantum copia aderit, cui misericordia opus est, et non avertes mutuari volentem, et si quid amissum invenias, conservabis domino, quamvis hic unus sit ex inimicis tuis: sic enim lucraberis eum, et vinces in bono malum, sicut Christus tibi præcipit. Hæc totis viribus servans, et in his vivens, in anima tua recondes thesaurum, et placabis Deo et a Deo accipies divitias quæ secundum Deum sunt, et æterna hereditabis bona: quæ utinam omnes nos consequamur, gratia et charitate Domini et Dei salvatoris nostri Jesu Christi, cui debetur omnis gloria,

« Οὐ φρονεῖς, » ἵνα μὴ τῆς υἰοθεσίας ἐκπέσῃς τοῦ καὶ τοὺς νεκροὺς ζῶσοποιούντος, καὶ υἰοποιηθῆς δι' ἔργων τῶν ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνου. Ἐπεὶ δὲ ὁ φόνος ἐκ πληγῆς προβαίνει, ἡ δὲ ἐξ ὕβρεως, αὐτῆ δὲ ἐξ ὀργῆς: ἡ δὲ ὀργὴ ἡμῖν προσγίνεται ἐκ τῆς παρ' ἐτέρων ἐπιφερομένης ἡμῖν ζημίας, ἢ πληγῆς. ἢ ὕβρεως, διὰ τοῦτο, « Ἀπὸ τοῦ αἵροντός σου τὸ ἱμάτιον, καὶ τὴν χιτῶνα μὴ κωλύσῃς, » εἶπεν ὁ Χριστός. Καὶ τὸν πλήτεοντα μὴ ἀντιπλήξῃς: καὶ μὴ ἀνθυβρίσῃς τὸν ὕβριζοντα. Οὕτω γὰρ καὶ σαυτὸν καὶ τὸν κακοῦντά σε τοῦ φρονικοῦ πτώματος ἐλευθερώσεις. Σὺ μέντοι καὶ τῶν πρὸς Θεὸν ἡμαρτημένων ἔξεις συγχώρησιν. « Ἄφετε γὰρ, φησὶ, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν. » Ὁ δὲ κακολογῶν καὶ κακοποιῶν, ἐκεῖνος δίκην τίσει, κόλασιν αἰώνιον. « Ὁ γὰρ εἰ-

πὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, Μωρὰ, ἔνοχός ἐστιν εἰς τὴν θένναν τοῦ πυρός, » εἶπεν ὁ Χριστός. Εἰ μὲν οὖν θυνηθῆς πρόβριζον ἀνασπάσαι τὸ κακὸν, τὴν τῆς πραότητος μακαριότητα περιποιήσας τῇ ψυχῇ, δόξα σου Χριστὸν, τὸν διδάσκαλον καὶ συνεργὸν τῶν ἀρετῶν οὐ χωρὶς, καθάπερ ἐδιδάχθης, οὐ δυνάμεθα ποιεῖν τῶν ἀγαθῶν οὐδέν: εἰ δὲ μὴ θυνηθῆς ἀόργητος διαμῆναι, μέμφου σεαυτὴν ὀργιζόμενον, καὶ μετανόει τῷ Θεῷ, καὶ τῷ ὑπὸ σοῦ κακῶς ἀκούσαντι.

« Οὐ κλέψεις, » ἵνα μὴ ὁ τῶν κρυφίων γνώστης, ὧς καταφρονῆσαι αὐτοῦ, ἀποδώ σοι πολυπλασίονα τὴν τιμωρίαν. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τῶν προσόντων σοι, κρυφίως παρέξεις τοῖς δεομένοις, ἵνα ἀπολάβῃς, παρὰ τοῦ ἐν κρυπτῷ βλέποντος Θεοῦ, ἑκατονταπλασίονα, καὶ ζωὴν αἰώνιον ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι.

« Οὐ συκοφαντήσεις, » ἵνα μὴ ἐξομοιωθῆς τῷ τὴν ἀρχὴν πρὸς τὴν Εὐάν τὸν Θεὸν συκοφαντήσαντι, καὶ ἐπικατάρατος κατ' ἐκεῖνον γένῃ. Μᾶλλον μὲν οὖν, εἰ μὴ τῶν πολλῶν εἴη τις βλάβη, καὶ σκεπάζεις τὸ τοῦ πέλας πῶμα, ἵνα μὴ τῷ Χάμ ἐμοιωθῆς, ἀλλὰ τῷ Σὴμ, καὶ τῷ Ἰάφεθ, καὶ τῆς εὐλογίας ἐπιτύχῃς.

« Οὐκ ἐπιθυμήσεις τι τῶν πλησίων σου: οὐ κτήμα, οὐ χρῆμα, οὐ δόξαν, οὐδὲν ὅσα τοῦ πλησίου σοῦ ἐστίν. » Ἡ γὰρ ἐπιθυμία ἐν τῇ ψυχῇ συλληφθεῖσα, τίθει ἀμαρτίαν, ἡ δὲ ἀμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀποκτείνει θάνατον. Σὺ δὲ τῶν ἀλλοτρίων οὐκ ἐπιθυμῶν, καὶ τῆς ἐν πλεονεξίᾳ ἀρπαγῆς, εἰ δύνασαι, ἀφέξῃ. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τῶν ὧν παρέξεις τῷ αἰτούντι, καὶ ἐλεήσεις καθ' ὅσον ἐφικτὸν τὸν χρῆζοντα ἐλέους: καὶ οὐκ ἀποστραφήσῃ τὸν θέλοντα δαεῖσθαι: κἂν τι τῶν ἀπολλομένων εὐρησῇ, ἀνασώσεις τῷ δεσπότῃ, κἂν τῶν ἐχθροδῶς πρὸς σὲ διακειμένων οὗτος ἢ: οὕτω γὰρ κἀκεῖνον καταλλάξεις, καὶ νικήσεις ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακὸν, καθάπερ ὁ Χριστὸς διακελεύεται σοι. Ταῦτα πάσῃ δυνάμει φυλάττων, καὶ ἐν τούτοις ζῶν, ἐναποθήσεις σου τῇ ψυχῇ τὸν τῆς εὐσεβείας θησαυρὸν, καὶ εὐαρεστήσεις τῷ Θεῷ, καὶ ἀγαθοποιήσῃς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν κατὰ Θεὸν καὶ κληρονόμος γενήσῃ τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν: ἔν

⁸¹ Exod. xx, 13. ⁸² Luc. vi, 29. ⁸³ Luc. vi, 57. ⁸⁴ Dan. xiii, 42. ⁸⁵ Exod. xx, 16. ⁸⁶ Ibid. 17. ⁸⁷ Matth. v, 22. ⁸⁸ Eccl. i, 1. ⁸⁹ Exod. xx, 13.

γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλαν- A et honor, et adoratio, cum ingenito ejus Patre, et
θρωπία τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν sanctissimo, optimo et vivifico Spiritu, nunc, et
Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πάσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσ- sanctissimo, optimo et vivifico Spiritu, nunc, et
κύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ,
καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

EK TON

TOY AYTOY AGIOY AOFON

THER

TON IEPΩS HSYXAZONTON.

EX EJUSDEM SERMONIBUS

DE 118

QUI SACRÆ INDULGENT QUIETUDINI.

Ἑρωτησις πρὸς αὐτόν.

B

Quæstio ad illum.

Καλῶς ἐποίησας, Πάτερ, καὶ τοὺς τῶν ἁγίων περὶ
τοῦ ζητήματός μοι λόγους προθέμενος. Σοῦ γὰρ
ἀκούων λυοντός μοι τὰ διηγορημένα, ἐθαύμαζον μὲν
τῆς ἀληθείας τὸ ἐμφανές· ἐκεῖνο δέ μου ὑπεισῆει
τῇ διανοίᾳ, ὡς ἐπέπερ λόγῳ παλαίει πᾶς λόγος· ὡς
καὶ αὐτὸς εἴρηκας· μὴ καὶ τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις,
αὐθις εἴη τις ἀντιλογία· ἐπεὶ δὲ τὴν διὰ τῶν ἔργων
μαρτυρίαν μόνην ἔγων οὖσαν ἀναμφλεκτον, καὶ
τοὺς ἁγίους τὰ αὐτὰ σοι λέγοντας ἀκήκοα, οὐδὲν τοι-
οῦτον ἔτι δέδοικα· ὁ γὰρ τοῦτοις μὴ πειθόμενος,
πῶς ἂν αὐτὸς ἀξίόπιστος εἴη; πῶς δ' οὐκ ἂν ἀθετοίη
τὸν τῶν ἁγίων Θεόν; Αὐτοῦ γάρ ἐστι λόγος πρὸς τοὺς
ἀποστόλους, καὶ δι' αὐτῶν πρὸς τοὺς μετ' αὐτοὺς
ἁγίους εἰρημένος, ὅτι· Ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθε-
τεῖ· ταυτὸν δ' εἰπεῖν, αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν. Πῶς
οὖν ἀποδεχθήτε παρὰ τῶν ζητούντων τὴν ἀλήθειαν ὁ
ἀντικείμενος τῇ ἀληθείᾳ; Διὸ παρακαλῶ σε, Πάτερ,
ἀκοῦσαί μου καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον διεξιόντος, ὡν
παρὰ τῶν διὰ βίου τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν μετιόν-
των ἀνδρῶν, ἀκήκοα ἐκείνων, καὶ εἰπεῖν μὲν μοι
καὶ τι τῶν δοκούντων παρὰ σεαυτοῦ πρὸς ταῦτα·
προσθεῖναι δὲ καὶ τὰς τῶν ἁγίων περὶ τούτων δόξας.
Λέγουσι γὰρ ἡμᾶς κακῶς ποιεῖν, ἔνδον τοῦ σώματος
σπεύδοντας, τὸν ἡμέτερον ἐμπερικλεῖν νοῦν· ἔξω
γὰρ τοῦ σώματος, φασὶ, μᾶλλον χρῆναι, παντὶ τρόπῳ
τοῦτον ἐξωθεῖν· διὸ καὶ διασύρουσι· σφόδρα τινὰς
τῶν ἡμετέρων, κατ' αὐτῶν γράφοντες, ὡς τοῖς ἀρ-
χαιοῖς παραινούντας ἐφ' ἑαυτοὺς βλέπειν, καὶ διὰ
τῆς ἀναπνοῆς εἰσω πέμπειν τὸν οἰκτεῖον νοῦν, φά-
σκοντες μὴ κεχωρισμένον εἶναι τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν. D
Τὸν οὖν μὴ κεχωρισμένον, ἀλλ' ἐνόντα, πῶς ἂν αὐ-
θις εἰσω πέμποι τις; Φασὶ δὲ, καὶ τὴν θεῖαν χάριν

Bene fecisti, Pater, sanctorum quærenti mihi ser-
mones proponens. Nam te audiens mea dubia re-
solventem, mirabar veritatis evidentiam. Mihi ta-
men timor animi subierat ne, quia verbo verbum
semper opponitur, ut ipse confessus es, sermoni-
bus tuis aliquid rursus contradiceretur. Sed quoniam
solum ex operibus testimonium scio indubium esse,
et sanctos eadem ac te dicentes audivi, jam nihil
hujusmodi metuo. Qui enim hos non credit, quomodo
ipse dignus fide esset? Nonne spernit sancto-
rum Deum? Hic enim ad apostolos, et per eos
ad posteriores eis sanctos dixit: « Qui vos spernit
me spernit⁸⁸, » vel, quod idem est, ipsam ve-
ritatem. Quomodo ergo reciperetur a veritatem
quærentibus qui contradicit veritati? Ideo pre-
cor te, Pater, ut audias me singula percur-
rentem alia quæ audivi a viris illis qui vitam in
ethnica disciplina peragunt, utque mihi dicas quid
ista videantur et addas sanctorum de his sententias.
Nam dicunt nos male facere intra corpus stultendi
nostram includere mentem: siquidem extra corpus,
inquiunt, potius oportet eam omni modo expellere.
Itaque quosdam nostrorum acriter dilacerant et
scriptis arguunt suadere incipientibus ut in seipsis
inspiciant, et per respirationem intromittant suam
mentem, dicentes non separatam esse mentem ab
anima: non separatam igitur, sed adunatam, quo-
modo quis intro mitteret? Eos etiam accusant tan-
quam dicentes divinam gratiam per nares introduci.
Sed scio ego hæc ab illis calumniose asseri (nam a
nullo nostrorum audivi talia), et proinde hæc quo-
que aliis maligne adjici: idem enim est ea quæ non

⁸⁸ Luc. x, 16

sunt contra homines excogitare, et ea quæ sunt a maligne interpretari. Tu vero doce me, Pater, cur introumittere omni cura studeamus, nec malum cogitemus in corpore mentem includere.

αὐτῶν ἐστὶ, τὰ τε μὴ ὄντα κατ' ἀνθρώπων πλάττειν, καὶ τὰ ὄντα κακουργεῖν. Σὺ δὲ εἰδαξὼν με, Πάτερ, πῶς εἶπω πέμπειν σπουδῇ πάσῃ προαρούμεθα, καὶ μὴ κακὸν οἰόμεθα, τῷ σώματι τὸν νοῦν ἐμπερικλεῖται.

Responsio. Volentibus quieti se applicare, inutile non est conari intra corpus continere mentem suam.

Frater, nonne audis Apostolum dicentem : « Membra nostra templum sunt Spiritus sancti qui in nobis est⁹⁹ ? » Et iterum : « Nos sumus templum Dei vivi, sicut dicit Deus : Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus¹⁰⁰. » Quod ergo domus meruit esse Dei, quis sapiens dedignabitur mentis suæ habitaculum? Et cur Deus in principio incinsit corpore animum? Ergo et ipse male fecit. Huiusmodi sermones, frater, assimila hæreticis, qui contendunt corpus esse malum et mali principii opus. Nos autem in corporalibus quidem cogitationibus inesse mentem, malum arbitramur : in corpore vero esse, non malum, quia nec corpus malum est. Itaque cum David unusquisque consecrantium Deo vitam clamat ad Deum : « Sitivit in te anima mea : quam multipliciter tibi caro mea¹⁰¹. » Et : « Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum vivum¹⁰². » Et cum Isaia : « Venter meus quasi cithara sonabit, et viscera mea ad murum¹⁰³, » æreum quem instaurasti. Et : « Propter timorem tuum, Domine, in ventre suscepimus spiritum salutaris tui. » Cui confidentes non cademus, sed cadent qui de terra loquuntur, et terrestria esse mentiuntur cælestia dicendi et vivendi genera. Mortem quidem Apostolus vocat corpus, dicens : « Quis me liberabit de corpore mortis huius¹⁰⁴ ? » At loquitur de materiali et corporali cogitatione, quæ formam corporis vere habet ; unde cum spirituali et divina eam conferens, merito corpus appellavit, non tamen simpliciter corpus, sed mortem corporis ; idque paulo supra clarius ostendit, quia non carnem incusat, sed superingressum ex transgressione peccatum : « Venundatus sum, inquit, sub peccato¹⁰⁵ ; » qui porro venundatus est, non est natura servus. Et iterum : « Scio quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum¹⁰⁶. » Ut vides, non carnem, sed quod habitat in ea dicit malum. Hanc igitur legem quæ est in membris nostris, et repugnat legi mentis nostræ¹⁰⁷, inhabitare in corpore nostro, est malum, non vero mentem nostram. Propterea nos pugnantes illam legem peccati, expellimus eam a corpore, et huic præsidem inducimus animum, per quem legem damus cuique animæ facultati, et cuique membrorum corporis congruentem : Et quidem sensibus præscri-

βιά τῶν μυκτῆρων εἰσοικίζεῖν λέγειν. Ἄλλ' εἰδῶς ἐγὼ συκοφαντικῶς τοῦτο λέγονται αὐτοῦς (παρ' οὐδενὸς γὰρ τοῦτ' ἤκουσα τῶν ἡμετέρων), ἐκ τούτου καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπενόησα κακούργως ἐπιτίθεσθαι· τῶν γὰρ σώματος περαῶσθαι κατέχηεν τὸν οἰκείον νοῦν.

Ἄδελφὲ, οὐκ ἀκούεις τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι « τὰ σώματα ἡμῶν ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστὶν· » καὶ πάλιν, ὅτι « οἶκος τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐσμὲν· »] καὶ ὁ θεὸς λέγει, ὅτι « ἔνοικῆσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεός ; » Ὁ τοίνυν οἰκητήριον πέφυκε γίνεσθαι θεοῦ, πῶς ἂν ἀναξιοπαθῆσαι τις νοῦν ἐχόν, ἐνοικίσει τὸν οἰκείον νοῦν αὐτῷ ; Πῶς δὲ καὶ ὁ θεὸς τὴν ἀρχὴν ἐνώκησε τῷ σώματι τὸν νοῦν ; ἄρα καὶ αὐτὸς κακῶς ἐποίησε ; τοὺς τοιοῦτους λόγους, ἀδελφὲ, τοῖς αἰρετικοῖς ἀρμόσει λέγειν, οἱ πονηρὸν καὶ τοῦ πονηροῦ πλάσμα τὸ σῶμα λέγουσιν. Ἡμεῖς δὲ ἐν τοῖς σωματικοῖς φρονήμασιν εἶναι τὸν νοῦν οἰόμεθα κακόν· ἐν τῷ σώματι δὲ οὐχὶ κακὸν, ἐπεὶ μηδὲ τὸ σῶμα πονηρὸν. Διὸ μετὰ τοῦ Δαβὶδ, τῶν διὰ βίου τῷ θεῷ προσανεχόντων ἕκαστος βοᾷ πρὸς τὸν θεόν· « Ἐδίψησέ σε ἡ ψυχὴ μου· ποσαπλῶς σοὶ ἡ σὰρξ μου, καὶ ἡ καρδία μου, καὶ ἡ σὰρξ μου ἠγαλλιάσαντο ἐπὶ θεοδύωντα ! » καὶ μετὰ τοῦ Ἠσαίου· « Ἡ κοιλία μου ἠχῆσει ὡς κιθάρα, καὶ τὰ ἐντός μου ὡσεὶ τείχος χαλκοῦν, ὃ ἐνεκαίνισας ; » καὶ, « Διὰ τὸν φόβον σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν πνεῦμα σωτηρίου σου· » ᾧ θαμβοῦντες οὐ πεσοῦμεθα, ἀλλὰ πεσοῦνται οἱ ἀπὸ τῆς γῆς φωνοῦντες, καὶ ὡς γῆινων τῶν ἐπουρανίων ῥημάτων, καὶ πολιτειῶν καταψευδόμενοι. Εἰ γὰρ καὶ ὁ Ἀπόστολος θάνατον τὸ σῶμα λέγει· « Τίς γάρ με, φησὶ, ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου ; » ἀλλ' ὡς τοῦ προσούλου καὶ σωματικοῦ φρονήματος, σωματοειδοῦς ὄντος ἀτεχνῶς. Διὸ πρὸς τὸ πνευματικὸν καὶ θεῖον παραβάλλον τοῦτο, σῶμα δικαίως ἐκάλεσε· καὶ οὐχ ἀπλῶς σῶμα, ἀλλὰ θάνατον σώματος· καὶ τοῦτο μικρὸν ἀνωτέρω τρανότερον ἐηλῶν, ὡς οὐχὶ τὴν σάρκα αἰτιαῖται, ἀλλὰ τὴν ἐπεισελθοῦσαν ἀμαρτητικὴν ὁρμὴν ἐκ παραβάσεως. « Πεπραμένος, φησιν, εἰμὶ ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν· » ὁ πεπραμένος δὲ, οὐ φύσει δούλος. « Καὶ πάλιν· Οἶδα ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκὶ μου, ἀγαθόν. » Ὅρξ ; ὅτι οὐ τὴν σάρκα, ἀλλὰ τὸ ἐνοικεῖον αὐτῇ φησὶ κακόν· τοῦτον τοίνυν τὸν ὄντα ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, καὶ τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς ἀντιστρατευόμενον νόμον, ἐνοικεῖν τῷ σώματι κακόν, ἀλλ' οὐχὶ τὸν νοῦν. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς ἀντιπαρτατατόμενοι τούτῳ τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας, ἐξοικίζομεν αὐτὸν τοῦ σώματος, καὶ ἐνοικίζομεν τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ νοῦ· καὶ νομοθετοῦμεν δι' αὐτῆς, ἐκάστη τε δυνάμει τῆς ψυχῆς, καὶ τοῖς τοῦ σώματος ; μέλεσιν,

⁹⁹ I Cor. vi, 19. ¹⁰⁰ II Cor. vi, 16. ¹⁰¹ Psal. lxxii, 2. ¹⁰² Ibid. 14. ¹⁰³ Ibid. 18. ¹⁰⁴ Ibid. d. 23.

¹⁰⁵ Psal. lxxiii, 5. ¹⁰⁶ Isa. xvi, 11. ¹⁰⁷ Rom.

ἐκάστῳ τὸ προσῆκον· ταῖς μὲν αἰσθήσειν, ὧν τε καὶ ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἄντιληπτέον· τὸ ἔργον δὲ τοῦ νόμου, τοῦτο προσαγορεύεται ἐγκράτεια· τῷ δὲ παθητικῷ μέρει τῆς ψυχῆς, τὴν ἀρίστην ἐμποιοῦμεν ἔξιν. Ἀγάπη δ' ἔσχεν αὐτὴ τὴν ἐπωνυμίαν· ἀλλὰ καὶ τὸ λογιστικόν, διὰ τούτου βελτιοῦμεν, ἀποπεμπόμενοι πᾶν ὅ τι προσίσταται τῇ διανοίᾳ, πρὸς τὴν εἰς Θεὸν ἀνάγειν. Καλοῦμεν δὲ τοῦτ' ἐν τῷ νόμῳ τοῦ νόμου τούτου, νῆψιν. Ἐγκρατεία δὲ τις τὸ σῶμα καθάρας ἑαυτοῦ, θυμὸν τε καὶ ἐπιθυμίαν ἀφορμὴν ἀρετῶν δι' ἀγάπης θείας ποιησάμενος, καὶ νοῦν ἀπειλικρινημένον δι' εὐχῆς παραστήσας τῷ Θεῷ, κτάται· καὶ ὁρᾷ ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐπηγγελμένην χάριν τοῖς κεκαθαρμένοις τὴν καρδίαν· καὶ τότε ἂν δυναθῆι μετὰ Παύλου λέγειν, ὅτι· «Ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως, τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ.» Ἐχομεν δὲ, φησὶ, τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀσφρακίνοις σκεύεσι, τοῖς σώμασιν· εἰ τὸν νοῦν ἡμῶν αὐτῶν ἔνδον τοῦ σώματος καθέξομεν, ἀναξίως τῆς μεγαλοφυῆς πράξεως τοῦ νοῦ; Καὶ τίς ἂν τοῦτ' εἴποι, μὴ ὅτι πνευματικὸς, ἀλλὰ καὶ νοῦν γεγυμνωμένον θείας χάριτος, ἀνθρώπου δ' ὄμω; ἔχων; Ἐπεὶ δὲ καὶ ἔμ ἐστὶ πολυδύναμον πρᾶγμα ἢ κατ' ἡμᾶς ψυχῆ, χρῆται δ' ὡς ὄργανῳ, τῷ ζῆν κατ' αὐτὴν περικόσι σώματι, τίσιν ὡς ὄργανοις χρωμένη ἐνεργεῖ ἡ δύναμις αὐτῆς; αὐτὴ, ἣν καλοῦμεν νοῦν· καὶ ἀλλὰ γὰρ οὐδεὶς ποθ' ὑπενόησεν, οὐτ' ἐπὶ τοῖς ὄντιν, οὐτ' ἐν τοῖς βλεψάροις, οὐδὲ μενοῦν ἐν τοῖς μυκτῆρσιν, ἢ τοῖς χεῖλεσιν, ἐνωκισμένην εἶναι τὴν διάνοιαν· ἐντὸς δ' ἡμῶν ἐνεῖναι, πᾶσιν αὐτῇ συνδοκεῖ. Διηρέθησαν δὲ τινες, τίνι τριπῶ ὡς ὄργανῳ χρῆται τῷ ἐντὸς. Οἱ μὲν γὰρ, ὡς ἐπ' ἀκροπόλει τινι, τῷ ἐγκεφάλῳ ταύτην ἐνιδρύουσιν· αἱ δὲ τῆς καρδίας τὸ μεσαίτατον, καὶ τὸ κατ' αὐτὸ τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος ἀπειλικρινημένον, ὄχημα διδάσασιν αὐτῇ. Ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτοὶ, εἰ καὶ μῆτε ἔνδον ὡς ἐν ἀγγείῳ, καὶ γὰρ ἀσώματος, μῆτε ἔξω, καὶ γὰρ συνημμένον, ἀλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ ὡς ἐν ὄργανῳ, τὸ λογιστικὸν ἡμῶν εἶναι ἐπιστάμεθ' ἀκριβῶς· οὐ παρ' ἀνθρώπου τοῦτο διδραχθέντες, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ πλάσαντος τὸν ἄνθρωπον, ὃς φησὶν ἐν Εὐαγγελίοις, ὅπως· «Οὐ τὰ εἰσερχόμενα, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα διὰ τοῦ στόματος κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται, φησὶν, οἱ λογισμοί.» Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ μέγας Μακάριος· Ἡ καρδία, φησὶν, ἡγεμονεῖ ὅλου τοῦ ὄργανου· καὶ ἐπὶ ἀνάσχηται ἐξ νομῆς τῆς καρδίας ἡ χάρις, βασιλεύει ὅλων τῶν λογισμῶν, καὶ τῶν μελῶν· ἐκεῖ γὰρ ἐστὶν ὁ νοῦς, καὶ πάντες οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς. Οὐκοῦν ἢ καρδία ἡμῶν ἐστὶ τὸ τοῦ λογισμοῦ ταμείον, καὶ πρῶτον σαρκικὸν ὄργανον λογιστικόν. Τὸ τοῖνον λογιστικὸν ἡμῶν ἐν ἀκριβεῖ νήψει σπεύδοντες ἐπισκέπτεσθαι καὶ διορθοῦν, τίνι ἄλλῳ ἐπισκεψάμεθα, εἰ μὴ τὸν ἐκκεχυμένον διὰ τῶν αἰσθήσεων νοῦν ἡμῶν ἐξωθεν συναγαγόντες, πρὸς τὰ ἐντὸς ἐπαναγάγοιμεν, καὶ πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν καρδίαν, τὸ τῶν λογισμῶν

A bimus quid et quantum apprehendere debeant, et hoc opus legis vocatur temperantia; parti autem animæ affectibili optimum inferimus habitum, qui amor nuncupatur; vim denique rationalem hac lege melioramus, rejicientes quodcumque intellectui obstat quominus ad Deum ascendat, et hanc illius legis partem appellamus vigilantiam.

Temperantia porro qui corpus suum purgat; iramque et concupiscentiam in virtutum somitem divina charitate convertit, et intellectum oratione mundatum Deo offert, ille potitur et videt in seipso gratiam mundis corde promissam, et tunc potest dicere cum Paulo⁶⁶: «Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, id est in corporibus. Si ergo ipsam mentem nostram, intra corpus tenebimus, num quid faciemus sublimi mentis dignitate indignum? Qui hoc diceret, haud solum non esset spiritualis, sed animum gratia divina, imo et humana mundatum haberet.

Cum autem una res sit multis pollens facultatibus anima nostra, et velut instrumento utatur corpore quod vivificat, quænam ut organa ad operationem adhibet illa ejus potentia, quam vocamus intellectum. Etenim nemo unquam suspicatus est in unguibus, aut in pupillis, nec etiam in naribus aut in labiis inhabitare intelligentiam; eam vero intra nos esse omnes consentiunt, sed quidam disputant quo interiori utatur organo. Alii enim eam velut in arce quadam in cerebro ponunt; alii vero partem ventris mediam, et quod est in eo ab animali spiritu purum, ut sedem ei assignant. Nos autem ipsi, ne intus velut in vase, quia est spiritualis, nec foris, quia est unita, sed in corde quasi in organo mentem esse nostram certo novimus, non ab homine id edocti, sed ab ipso creatore hominis dicente in Evangelio¹: «Non quod intrat in os, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem; de corde enim, inquit, exeunt cogitationes.» Sic etiam magnus Macarius: «Cor, ait, regit totum organum, et, si habenas cordis teneat charitas, regnat in cunctis cogitationibus et membris: hic enim intellectus et omnes sunt animæ cogitationes.» Cor igitur nostrum est rationis sedes, et primum carnale mentis organum.

Proinde mentem nostram diligenti studentes vigilantia examinare ac regere, quo modo discutiamus, nisi intellectum nostrum ad exteriora sensibus diffusum recolligentes, ad interiora reduxerimus, et ad ipsum cor illud, quod est cogitationum thesaurus? Propterea dignus suo nomine Macarius, post verba paulo superius allata, dicit: «Illic igitur oportet intueri, an inscripserit gratia leges Spiritus.» Illic, ubi? in principe organo, in cha-

⁶⁶ II Cor. iv, 6, 7. ¹ Matth. xv, 11, 19.

ritatis throno, ubi intellectus et omnes sunt cordis A cogitationes, in corde videlicet.

Cernis quomodo penitus sit necesse ut qui volunt in quiete sibimet attendere, reducant et includant intra corpus mentem, ac præsertim intra illud quod est maxime intimum in corpore corpus, quod nempe cor nuncupatur. Quod si, juxta Psalmistam ², « Omnis gloria filix regis ab intus, » quomodo nos illam foris queramus? Et si, juxta Apostolum ³, « Misit Deus Spiritum suum in cordibus nostris clamantem: Abba, Pater, » cur non et nos in cordibus nostris cum Spiritu precabimur? Si adhuc, ut ait prophetarum et apostolorum Dominus ⁴, « Regnum cælorum intra nos est, » nonne extra regnum cælorum est qui ex intima sui parte intellectum expellere diligenter studet? « Cor nostrum, ait Salomon ⁵, inquit scientiam, » quam idem intelligibilem et divinam appellavit. Et ad hanc Patres cunctos exhortantes, « Intellectus, inquit, perfecte spiritualis spirituali induitur scientia; quam in nobis, licet in nobis non sit, querere ne desinamus. »

Vides, si quis peccato resistere velit, et virtutem consequi, ac boni certaminis bravium, vel potius virtutis bravii pignus, nempe sensum spirituale invenire, intra suum corpus et in seipsum mentem reducat necesse est. Sed mentem, non dico extra corporeas cogitationes, sed extra ipsum corpus educere, ut illic spiritalibus gaudeat contemplationibus, hoc est summum ethnici erroris, et omnis malæ doctrinæ fons atque radix, dæmonium inventum ac documentum, ignorantix mater et insanix filia. Ideo qui loquuntur ex dæmonum instinctu, ex seipsis excedunt, ne id quidem intelligentes quod dicunt. Nos vero non solum intra corpus et cor, sed et intra seipsam reducimus mentem.

Respondeat igitur qui dicunt hanc non esse distinctam, sed unitam animæ, quomodo quis intra se mentem reflectat. Ignorant, ut videtur, aliam esse mentis essentialiam, et aliam ejus operationem. Vel potius id scientes, deceptoribus ultro sese addiderunt, e verborum consimilitudine captivunculas eruentes: qui enim ex dialectica ad contradictiones exacuuntur, juxta magnum Basilium, rejiciunt spiritualis doctrinæ simplicitatem, et everunt vim veritatis, ei opponendo falsam scientiam et sophismatum argutivunculas. Et sic agant necesse est qui non sunt spirituales, et se dignos tamen ducunt qui spiritualia judicent ac doceant. Neque enim ignorant mentem non esse oculi similem, qui cætera visibilia videns, seipsum non videt. Sed intellectus ad alia quidem quæ inspicere debet, directo se movet motu, ut ait magnus Dionysius; in seipsam autem revertitur, cum sese mens respicit, quod motum reflexum idem ibidem vocat.

Hæc porro intellectus operatio melior est et magis propria, per quam supra seipsum aliquando

ταμεῖον; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ φερωνύμως Μακάριος ἐφεξῆς τοῖς ἀνωτέρω μικρὸν εἰρημένους παρ' αὐτοῦ εἶπεν· Ἐκεῖ τὸν οὐρανὸν δεῖ σκοπεῖν, εἰ ἐνέγραψεν ἡ χάρις τοῦ πνεύματος νόμους. Ἐκεῖ, ποῦ; Ἐν τῷ ἡγεμονικῷ ὄργάνῳ· ἐν τῷ τῆς χάριτος ὄργάνῳ ὅπου ὁ νοῦς καὶ οἱ λογισμοὶ πάντες τῆς ψυχῆς· ἐν τῇ καρδίᾳ δηλαδὴ. Ὁρᾷς πῶς ἀναγκαιότατον τοῖς προηρημένοις ἐν ἡσυχίᾳ προσέχειν ἑαυτοῖς, ἐπανάγειν καὶ ἐμπερικλείειν τῷ σώματι τὸν νοῦν, καὶ μάλιστα τῷ ἐν τῷ σώματι ἐνδοτάτῳ σώματι, ὃ καρδίαν ὀνομάζομεν. Εἰ δὲ καὶ [κατὰ] τὸν Ψαλμωδόν· « Πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν, » πῶς ἡμεῖς αὐτὴν ἐξω ποῦ ζητήσωμεν; Εἰ καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον, « Ὁ Θεὸς ἔδωκεν αὐτοῦ τὸ πνεῦμα κράζον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν· Ἀββὰ ὁ Πατήρ, » πῶς ἡμεῖς οὐκ ἐν αὐταῖς συνευξόμεθα τῷ Πνεύματι; Εἰ δὲ κατὰ τὸν προφητῶν καὶ ἀποστόλων Κύριον, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν ἐστίν, πῶς οὐκ ἐξω καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας γένοιτ' ἂν, ὃ τῶν ἐντὸς ἑαυτοῦ τὸν νοῦν ἐξάγειν διὰ σπουδῆς ποιοῦμενος; « Καρδία ὀρθῆ, φησὶ ὁ Σολομών, ζητεῖ αἰσθησίν· » ἦν ὁ αὐτὸς νοεράν καὶ θεῖαν ἀλλὰ καὶ προσείρηχε· πρὸς ἣν οἱ Πατέρες πάντας προτροπήμενοι, Νοῦς, φασὶ, νοερὸς πάντως, καὶ νοεράν αἰσθησίν περιέβληται· ἦν ἐν ἡμῖν, καὶ οὐκ ἐν ἡμῖν οὖσαν ἐκζητοῦντες μὴ παυσώμεθα. Ὁρᾷς ὅτι· κἂν πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἀντικαταστήται τις προθυμηθῆ, κἂν τὴν ἀρετὴν προσκεχασθαι, κἂν τοῦ κατ' ἀρετὴν ἀθλοῦ τὸ βραβεῖον, μάλλον δὲ τὸν ἀβραβῶνα τοῦ κατ' ἀρετὴν βραβεῖου τὴν αἰσθησίν τὴν νοεράν, εὐρεῖν ἐντὸς τοῦ τε σώματος, καὶ ἑαυτοῦ τὸν νοῦν ἐπαναγαγεῖν ἀνάγκη; Τὸ δ' ἐξω τὸν νοῦν οὐ τοῦ σωματικοῦ φρονήματος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ σώματος ποιεῖν, ὡς ἐκεῖ νοεροὶς θεάμασιν ἐντύχοι, τῆς Ἑλληνικῆς ἐστὶ πλάνης αὐτὸ τὸ κράτιστον, καὶ πάσης κακοδοξίας ῥίζα καὶ πηγὴ· δαιμόνων εὐρημα καὶ πειθευμα γεννητικὸν ἀνοίας, καὶ γέννημα τῆς ἀπονοίας. Διὰ καὶ οἱ λαλοῦντες ἐκ τῆς τῶν δαιμόνων ἐπιπνοίας, ἐξεστηχότες ἑαυτῶν εἰσι· μὴδ' αὐτὸ τοῦτο συνιέντες ὅ τι λέγουσιν. Ἡμεῖς δὲ, μὴ μόνον εἴσω τοῦ σώματος καὶ τῆς καρδίας, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτὸν, αὐτοῦ πάλιν πέμπομεν τὸν νοῦν. Κατηγορεῖτωσαν οὐκοῦν οἱ λέγοντες μὴ κεχωρισμένον, ἀλλ' ἐνόντα τῇ ψυχῇ, πῶς ἂν αὐθις εἴσω πέμποι τις τὸν νοῦν; Ἀγνοοῦσι γάρ, ὡς εἰκεν, ὅτι ἄλλο μὲν οὐσία νοῦς, ἄλλο δὲ ἐνέργεια. Μᾶλλον δὲ εἰδότες, τοῖς ἀπατεῶσιν ἐκ τούτους συνέταξαν ἐκόντες, διὰ τῆς ὁμωνυμίας σφριζόμενοι· μὴ καταδεχόμενοι γὰρ τὸ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας ἀπλοῦν, οἱ ἐκ τῆς διαλεκτικῆς πρὸς τὰς ἀντιλογίας ἡκονημένοι, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, περιτρέπουσι τὴν ἰσχὺν τῆς ἀληθείας ἐκ τῶν ἀντιθέσεων τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, τῇ πιθανολογίᾳ τῶν σοφισμάτων. Τοιούτους γὰρ δεῖ εἶναι τοὺς μὴ πνευματικοῦς· καὶ τὰ πνευματικὰ κρίνειν καὶ διδάσκειν ἀξιοῦντας ἑαυτοῦς. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο λέληθεν αὐτοῦς, ὅτι οὐχ ὡς ἡ ὄψις τᾶλλα μὲν ὄρα τῶν ὀρατῶν, αὐτὴν δὲ οὐχ ὄρα, οὕτω καὶ ὁ νοῦς. Ἀλλ'

² Psal. xlii, 14. ³ Galat. iv, 6. ⁴ Luc. xvii, 21.

⁵ Prov. xvi, 21.

ενεργεῖ μὲν καὶ τὰλλα ὧν ἂν θέλοιτο περισκοπεῖν· ὁ φησι κατ' εὐθείαν κίνησιν τοῦ νοῦ Διονύσιος ὁ μέγας. Εἰς ἑαυτὸν δ' ἐπάνευσι, καὶ ἐνεργεῖ καθ' ἑαυτὸν, ὅταν ἑαυτὸν ὁ νοῦς ὁρᾷ. Τοῦτο δ' αὖτις κυκλικήν εἶναι κίνησιν ὁ αὐτὸς αὐτοῦ φησιν. Αὕτη δ' ἡ τοῦ νοῦ ἐστὶν ἐνέργεια, κρείττων καὶ ἰδιαιτάτη· δι' ἧς καὶ ὑπὲρ ἑαυτὸν γινόμενος ἔσθ' ὅτε, τῷ Θεῷ συγγίνεται. Νοῦς γάρ, φησὶ ὁ μέγας Βασίλειος, μὴ σκεδαννόμενος ἐπὶ τὰ ἔξω (ὁρᾷς ὅτι ἔξεισιν; Ἐξιδῶν οὖν, ἐπανόδου δεῖται. Διὸ φησιν), ἐπάνευσι πρὸς ἑαυτὸν· δι' ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὸν Θεόν, ὡς δι' ἀπλανοῦς ἀναβαίνει τῆς οδοῦ. Τὴν τοιαύτην γὰρ κίνησιν τοῦ νοῦ, καὶ ὁ τῶν νοερῶν ἀπλανῆς ἐπόπτης ἐκεῖνος Διονύσιος, ἀδύνατον εἶναι φησὶ πλάνη τινὶ περιπεσεῖν. Ταύτης οὖν ἀπάγειν ὁ τῆς πλάνης πατὴρ ἐπιθυμῶν ἀεὶ τὸν ἀνθρωπον, καὶ πρὸς τὴν χωροῦσαν αὐτοῦ τὰς πλάνας ἀγειν, οὐδέπω καὶ τήμερον, ὅσα γε ἡμεῖς ἴσμεν, εὖρε συνεργὸν διὰ χρηστολογίας ἀγωνιζόμενον ἐφελκυσσασθαι πρὸς ταύτην. Νῦν δ' ὡς ἔοικεν, εὖρε τοὺς συλλαβανομένους, εἶπερ, ὡς αὐτὸς εἶπας, εἰσὶν οἱ καὶ λόγους συντιθέασιν ἐνάγοντας πρὸς ταῦτα· καὶ τοὺς πολλοὺς πείθειν ἐγγειροῦσιν, ὡς κάλλιον ἔξω κατέχειν τοῦ σώματος προσευχόμενον τὸν νοῦν, καὶ αὐτοὺς τοὺς τὸν ὑπερανθεθήκηκα, καὶ ἡσύχιον ἀσπαζομένους βίον· μὴδ' ἐκεῖνο αἰδεσθέντες, ὅπερ Ἰωάννης ὁ τὴν πρὸς οὐρανὸν φέρουσαν κλίμακα διὰ λόγων τεκτηνόμενος ἡμῖν, ὀριστικῶς δὲ ἀποφαντικῶς ἐξείπεν, ὡς ἡσυχαστῆς ἐστὶν, ὁ τὸ ἀσώματον ἐν σώματι περιορίζειν σπεύδων. Ὡς συνωδᾷ καὶ οἱ πνευματικοὶ πατέρες ἡμῶν ἐδίδαξαν ἡμᾶς εἰκότως. Εἰ γὰρ μὴ ἔνδον τοῦ σώματος περιορίσειε, πῶς ἂν ἐν ἑαυτῷ τὸν τὸ σῶμα ἐνημμένον, καὶ ὡς εἶδος φυσικὸν διὰ πάσης χωροῦντα τῆς μεμορφωμένης ὕλης; ἢ τὸ ἔξω καὶ διωρισμένον οὐκ ἂν ἐπιδέξαιτο οὐσίαν νοῦ, μέχρις ἂν ἐκεῖνη ζῆν, ζῆντος εἶδος κατὰλληλον τῆ συναφείᾳ σπῶσα. Βλέπεις, ἀδελφε, πῶς οὐ πνευματικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνθρωπίνως ἐξετάζουσιν, εἰσὶν τοῦ σώματος πέμπειν, ἢ κατέχειν τὸν νοῦν ἀναπέφηνεν ἀναγκαϊότατον τοὺς προσηρημένους ἑαυτῶν ὡς ἀληθῶς γενέσθαι, καὶ κατὰ τὸν ἔσω ἀνθρωπον φερωνόμους μοναχοῦς, τὸ δ' εἰς ἑαυτοὺς μάλιστα τοὺς εἰσαγομένους βλέπειν εἰσηγεῖσθαι, καὶ διὰ τῆς ἀναπνοῆς εἰσω πέμπειν τὸν οἰκεῖον νοῦν, οὐκ ἀπὸ τρόπου. Τὸν γὰρ μήπω θεωρητικὸν ἑαυτοῦ, μηχαναῖς τισι πρὸς ἑαυτὸν ἐπισυνάγειν τὸν νοῦν, οὐκ ἀποτρέψειε τις εὐφρονῶν. Ἐπεὶ οὖν τοῖς ἄρτι πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀποδυσασμένοις, καὶ συναγόμενοι συνεχῶς ἀποπηδᾷ· δεῖ δὲ καὶ συνεχῶς αὐτοὺς αὖτις τοῦτον ἐπανάγειν· λαμβάνει δ' ἀγυμνάστους θντας δυσθεωρητότατος, καὶ εὐκίνητότατος ἀπάντων ὧν· διὰ τοῦτο τῇ πυκνὰ διαχομένη καὶ ἐπαναγομένη εἰσπνοῇ προσέχειν, εἰσὶν οἱ παραινῶσι, καὶ ἐπέχειν τι μικρὸν, ὡς κἀκεῖνον συνεπίσχοιεν τηροῦντες ἐν αὐτῇ· μέχρις ἂν, σὺν Θεῷ, ἐπὶ τὸ κρεῖττον προϊόντες, ἀπρίττον πρὸς τὰ περὶ αὐτὸν, καὶ ἀμιγῆ τὸν οἰκεῖον νοῦν ποιήσαντες, δυναθῶσιν ἀκριβῶς εἰς ἐνοειδῆ συνελίξιν συναγαγεῖν. Τοῦτο δ' ἴδιαι τις ἂν καὶ αὐτομάτως ἐπόμενον τῇ προσοχῇ τοῦ νοῦ. Ἠρέμα γὰρ εἴπεις! τε καὶ

A elevatus, cum Deo conjungitur. « Namque, ut ait magnus Basilius, intellectus ad exteriora dispersus, a se, ut vides, exit. Egressus igitur reditu indiget. Ideo, inquit, revertitur ad semetipsum, et per se ad Deum ascendit quasi via non erratica. » Hunc enim mentis motum non posse ulli incidere errori, dicit ille adhuc non erroneus spirituallium speculator Dionysius. Ab illa igitur via hominem divertere pater erroris semper cupiens, et inducere in viam erroribus suis intricatam, nunquam hactenus, quantum nos scimus, cooperatorem invenerat pulchris sermonibus conantem in illam attrahere. Nunc vero adjutores reperit, cum, ut ipse dixisti, sint qui componunt sermones ad hoc ducentes, et multitudini persuadere moliantur melius esse extra

B corpus mentem in oratione contineri ab his etiam qui egregiam et quietam amplexi sunt vitam, neque hanc verentur definitionem ac demonstrationem Joannis illius qui scalam ad cælum ferentem sermonibus fabricatus est! « Quietus, ait, ille est qui incorporeum in corporeo includere studet. » Cui consona spirituales nostri Patres merito nos docuerunt. Nam si non intus corporis, quomodo in nobis includeremus intellectum corpore indutum et velut formam naturalem toti infusum informatam materię? a qua quidquid esset extraneum ac separatum, non reciperet substantiam intellectus, quandiu illa vivit, vitę genus conjunctioni conforme ducens.

C Vides, frater, non spiritualiter modo, sed et humane indagantibus valde necessarium patere, ut illi intra corpus ducant ac teneant mentem, qui volunt vere sui esse et digni secundum hominem interiorem monachi. Hortari autem, præcipue elementarios, ut in semet inspiciant et per respirationem intro mittant intellectum, non est incongruens. Eum enim qui nondum sibi attendit, ab animo ad se quibusdam artibus reducendo quis bene sanus averteret? Quia igitur certamen illud nuper ingressis, mens vel recollecta jugiter exsiliit, et jugiter est revocanda, et nondum bene exercitus fallit utpote difficillima visu et mobilissima omnium, ideo nonnulli eos hortantur ut a crebro emissa et reducta respiratione caveant, eamque

D suspendant paulisper, ad mentem cum ea retinendam, donec, adjuvante Deo, in melius progressi, jam non ad circumstantia discedentem, sed puram prorsus factam mentem suam possint perfecte in unum globum conferre. Id autem, ut videre est, ultro sequitur attentionem mentis. Nam leniter intrat et exit hic spiritus, in omni studiosa meditatione, et imprimis apud frucentes corporis et animi quietudine. Hi enim spiritali gaudentes sabbatismo, et ab omnibus suis actibus, quantum possunt, cessantes, suspendunt omnia facultatum animę opera quibus it exitque et varia cognoscit, ac cunctas sensuum perceptiones, atque universam prorsus corporis operationem quę penes nos est, eam vero quę non omnino a nobis pendet, ut re-

spirationem, tollunt quatenus sub nostra est potestate.

Hæc quidem omnia iis competunt qui jam in laboriosa et non sollicita profecerunt quiete ; cum enim hanc penitus ingressa est anima, illa exinde omnia necessario sequi oportet. At incipientibus nihil supradictorum sine labore contingere videas. Quamvis enim charitatem sequatur patientia, charitas enim suffert, nos tamen docemur vi acquirere patientiam, ut per eam ad charitatem promoveamur. Item de præfatis. Et quid amplius de his dicendum? Omnes enim experti eos vident qui ob inexperiencem contradicunt, illos quippe non sermo, sed labor et laborum experientia docuit, quæ utiles profert fructus, et steriles jurgiosorum et jactatorum sermones abhorret.

Quia autem, sicut quidam magnorum Doctorum circa hæc dicit, formis exterioribus interior hominis assimilari solet post peccatum, cur non homini animum in se convertere, et non directo, sed reflexo et certissimo motu movere student, multum prodesset oculum haud huc illucque circumagere, sed quasi fulero cuidam indigere suo pectori vel umbilico? Nam simul ac in circulum se quasi ab extrinsecus pro viribus reflectet, reflexe pariter in seipsum studens movere mentem, vim intellectus visu exterioris diffusam intra cor refundet hujusmodi habitu corporis. Quod si intelligibilis beatitudinis potestas residet in ventris umbilico, quia hic viget peccati lex qua illa alitur, cur non isti repugnantiam mentis legem oratione armatam opponamus? ne per lavacrum regenerationis expulsus nequam spiritus, cum septem spiritibus nequioribus seipso rediens iterum inhabitet, et fiant novissima pejora prioribus *.

« Attende tibi, » ait Moyses ; scilicet tibi toti, haud alii quidem tui parti, alii vero non. Per quid ? Per mentem profecto : nam per nihil aliud potest quis sibi toti attendere. Hanc igitur institue corpori et animæ custodiam, per hanc enim a pravis animæ et corporis passionibus facile liberaberis. Tibi ergo asta, tibi insta, tibi invigila, vel potius te custodi, intueri et examina. Sic enim carnem rebellem subjesis spiritui, et verbum absconditum in corde tuo nunquam erit.

« Si spiritus potestatem habentis (malorum scilicet spirituum ac cupiditatum) ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris, » dicit Ecclesiastes ⁷, nullam animæ partem, nullum membrum incustoditum dimittas. Sic enim spiritibus ab intra nocentibus superior fies, et scrutatori cordium et renum, hæc ipse præscrutatus, jam non scrutandus astabis cum fiducia. Nam « si nosmetipsos judicaremus, non utique judicaremur, » ipse Paulus dicit ⁸. Et beatos expertus illos Davidis affectus, dices ⁹ : « Tenebræ non obscurabuntur a te, et nox sicut dies illuminabitur mihi, quia tu posse-

A ξησεις τουτὶ τὸ πνεῦμα, κατὰ πάσης ἐναγωνίου σκέψεως· μάλιστα δὲ ἐπὶ τῶν ἡσυχάζοντων σώματι καὶ διανοίᾳ. Οὗτοι γὰρ πνευματικῶς σάββατιζόντες, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν οἰκείων ἔργων καταπαύοντες, ὡς ἐφικτὸν, πᾶν μὲν τὸ μεταβατικόν, καὶ διεξοδικόν, καὶ πεποικιλμένον περὶ τὰς γνώσεις τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, περιαιροῦσιν ἔργον· καὶ τὸς αἰσθητικὰς πάσας ἀντιλήψεις, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς σώματος ἐνέργειαν, ἥτις ἐφ' ἡμῖν· ἡ δ' οὐκ ἐφ' ἡμῖν τελείως, ὡσπερ καὶ τὸ ἀναπνεῖν, ἐφ' ὅσον ἐφ' ἡμῖν. Ταῦτα δὲ πάντα τοῖς προκόψασι καθ' ἡσυχίαν ἀπόνως καὶ ἀπεριμερίμως ἔπειται· τῇ γὰρ τελείᾳ πρὸς ἑαυτὴν εἰσόδῳ τῆς ψυχῆς, αὐτόματα ταυτὶ πάντα ἐπιγίνεσθαι ἀνάγκη. Τοῖς δ' ἀρχομένοις, [ἐν] οὐδὲν τῶν εἰρημένων ἰδοῖς ἂν ἀμογητὶ περιγινόμενον·

B ὡς οὖν τῇ ἀγάπῃ ἔπειται τὸ ὑπομένειν· ἡ γὰρ ἀγάπη πάντα στέγει· ἡμεῖς δὲ διδασκόμεθα κατορθοῦν βίαν τῆν ὑπομονὴν, ὡς δι' αὐτῆς πρὸς τὴν ἀγάπην φθάσωμεν. Οὕτω κατὰ τοῦτων ἔχει· καὶ τί δεῖ πλείω περὶ τούτων λέγειν; πάντες γὰρ οἱ πεπειραμένοι γελῶσι τοὺς ἐξ ἀπειρίας ἀντινομοθετοῦντας· τῶν γὰρ τοιούτων, οὐ λόγος, ἀλλὰ πόνος, καὶ ἡ διὰ πόνων πείρα διδάσκαλος· αὐτὴ τε καρπούμενη τὸ συμφέρον, καὶ τῶν φιλονεικῶν τε καὶ φιλονεικῶν τοὺς ἀκάρπους ἀποστρεφόμενη λόγους. Ἐπεὶ δὲ καὶ καθάπερ τις τῶν μεγάλων περὶ ταῦτα λέγει, τοῖς ἔξω σήμασι πέφυκεν ὁ ἔσω ἄνθρωπος συνεξομοῦσθαι μετὰ τὴν παράβασιν, πῶς οὐκ ἂν συντελέσειε τὸ μέγα τῷ σπεύδοντι συστρέφειν τὸν νοῦν εἰς ἑαυτὸν, ὡς μὴ τὴν κατ' εὐθείαν, ἀλλὰ τὴν κυκλικὴν

C καὶ ἀπλανῆ κινεῖσθαι· κίνησιν, τῷ μὴ τὸν ὀφθαλμὸν ὡδα κάκεῖσε περιάγειν, ἀλλ' οἷον ἐρείσματι τινι τοῦτον προσερεῖδειν, τῷ οικειῷ στήθει, ἢ τῷ ὀμφαλῷ. Πρὸς γὰρ τῷ εἰς· μύκλον ὡσπερ ἐξῶθεν ἐφ' ὅσον ἐφικτὸν συνελίπτειν ἑαυτὸν, παραπλησίως τῇ σπουδαζομένῃ ἐν αὐτῷ τοῦ νοῦ κινήσει, καὶ τὴν δι' ὕψους ἔξω χεομένην δύναμιν τοῦ νοῦ, τῆς καρδίας εἰσω πέμψει διὰ τοῦ τοιούτου σχήματος τοῦ σώματος. Εἰ δὲ καὶ ἡ τοῦ νοητοῦ θηρῆς δύναμις ἐπ' ὀμφαλοῦ γαστρὸς, ὡς τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας ἐκεῖ τὸ κράτος ἔχοντος, καὶ νομῆν αὐτῷ διδόντος, διατὶ μὴ τὸν ἀντιστρατεύμενον ἐκείνῳ τοῦ νόμου νόμον, αὐτοῦ δι' εὐχῆς ὠπλισμένον ἐπιστήσωμεν; ὡς ἂν μὴ τὸ διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας πνεῦμα πονηρὸν ἀπελαθὲν, μεθ' ἐτέρων ἐπὶ πονηροτέρων πνευμάτων ἐπιστρέψαν, αὖθις ἐγκατοικισθῆ, καὶ γένηται τὰ ἔσχατα χεῖρονα τῶν πρώτων. Πρόσεχε σεαυτῷ, φησὶν ὁ Μωϋσῆς, παντὶ δηλαδὴ· οὐ τινὶ μὲν τῶν σῶν, τινὶ δ' οὐ. Διὰ τίνας; Τοῦ νοῦ πάντως· οὐδενὶ γὰρ ἄλλῳ δυνατὸν προσέχειν ἑαυτῷ παντί. Ταύτην οὖν ἐπίστησον καὶ ψυχῇ καὶ σώματι τὴν φυλακὴν δι' αὐτῆς γὰρ καὶ σωματικῶν καὶ ψυχικῶν πονηρῶν παθημάτων ἀπαλλαγῆς ῥαδίως. Σεαυτοῦ τοίνυν πρόστηθι, σεαυτῷ ἐπίστηθι· σεαυτὸν ἐπίσκεψαι, μᾶλλον δὲ προστάσσο, καὶ ἐπισκέπτου, καὶ ἔταξε. Καὶ γὰρ οὕτω τὴν σάρκα ἀφηνιάζουσιν ὑποτάξεις τῷ πνεύματι, καὶ ῥῆμα κρυπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σου οὐ μὴποτε γένηται. « Ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιαζόν-

* Luc. xi, 26. ⁷ Eccle. x, 4. ⁸ Cor. xi, 31. ⁹ Psal.

τος, τῶν πονηρῶν δηλαδὴ καὶ πνευμάτων, καὶ πα-
 Θημάτων, ἀναβῆ ἐπὶ σέ, φησὶν ὁ Ἐκκλησιαστής,
 τόπον σου μὴ ἀφῆς· τούτέστι μὴ ψυχῆς μέρος,
 μὴ μέλος σώματος ἀνεπίσκοπον ἑσῆς. Οὕτω γὰρ
 καὶ τῶν κάτωθεν ἐπηρεάζοντων πνευμάτων ἀνώτε-
 ρος διαγενήσῃ καὶ τῷ ἐτάζοντι καρδίας καὶ νεφροῦς,
 ὡς αὐτὸς ταῦτα προστάσας, ἀνεξετάστως παραστή-
 σῃ μετὰ παρρησίας. «Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν,
 οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα, » Παῦλός ἐστιν ὁ λέγων. Καὶ τὸ
 τοῦ Δαβὶδ παθῶν μακάριον ἐκεῖνο πάθος, καὶ αὐτὸς
 πρὸς τὸν Θεὸν ἔρεῖς, ὅτι «Σκότος οὐ σκοτισθήσεται
 ἀπὸ σοῦ, καὶ νύξ ὡς ἡμέρα φωτισθήσεται μοι, ὅτι
 εὐ ἐκτίσω τοὺς νεφρούς μου.» Οὐ τὸ τῆς ἐμῆς, φησὶ,
 ψυχῆς μόνον ἐπιθυμητικὸν ὄλον σὸν εἰργάσω, ἀλλὰ
 καὶ εἰ τι ἐν τῷ σώματι ταύτης τῆς ἐπιθυμίας ζώ-
 πηρον, πρὸς τὴν ἐμποιοῦσαν ἐπιστρέψαν, δι' αὐτῆς
 πρὸς σέ ἀνέπτυη, καὶ σοῦ ἐξήρτηται, καὶ σοὶ κολλᾶ-
 ται. Ὡς γὰρ τοῖς τῶν αἰσθητῶν, καὶ φθαρτῶν ἡδο-
 νῶν ἀντεχομένοις, τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμοῦν ὄλον κε-
 νοῦται πρὸς τὴν σάρκα, καὶ διὰ τοῦτο ὄλοι σάρκες
 γίνονται, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔνι καταμέ-
 νειν ἐν αὐταῖς, οὕτω τοῖς ἀνοψώσασιν τὸν νοῦν πρὸς
 τὸν Θεόν, καὶ τοῦ Θεοῦ πάθου τὴν ψυχὴν ἐξηρτημέ-
 νοις, καὶ ἡ σὰρξ μετασκευαζομένη συναυψοῦται τε
 καὶ συναπολαύει τῆς θείας κοινωνίας· καὶ κτῆμα
 καὶ αὐτὴ γίνεται, καὶ οἰκῆμα Θεοῦ, μηκέτ' ἐνοικου-
 ροῦσαν ἔχουσα τὴν πρὸς Θεὸν ἐχθραν, μηδὲ κατὰ
 τοῦ πνεύματος ἐπιθυμοῦσα. Τίς δὲ καὶ ὁ μᾶλλον
 ἐπιτηδεῖος τόπος τῷ κάτωθεν ἐφ' ἡμᾶς ἀνιδντι πνεύ-
 ματι σαρκός, καὶ νοῦς οὐχ ἡ σὰρξ, ἐν ἧ καὶ ὁ
 Ἀπόστολός φησιν μηδὲν ἀγαθόν, πρὸ τοῦ ἐγκατοι-
 κισθῆναι τὸν νόμον τῆς ζωῆς, οἰκεῖν; Ταύτην οὐ-
 κιστὴν καὶ μᾶλλον δεῖ μηδέποτε ἀφείσθαι προσοχῆς.
 Ἠὼς γὰρ ἡμῶν εἶη; πῶς δ' ἂν ἀφώμεν ταύτην;
 Ἠὼς δ' ἂν ἀποκρουσάμεθα τὴν πρὸς αὐτὴν ἀνοδὸν
 τοῦ πονηροῦ, καὶ μάλιστα οἱ μήπω πνευματικῶς
 εἰδότες ἀντεπιέναι τοῖς πνευματικοῖς τῆς πονηρίας,
 εἰ μὴ καὶ διὰ τοῦ ἔξω σχήματος ἡμᾶς αὐτοὺς παι-
 δεύσομεν προσέχειν ἑαυτοῖς; Καὶ τί λέγω τοὺς ἄρτι
 ἐπιβαλλομένους, ὅτε καὶ τῶν τελεωτέρων εἰσὶν οἱ,
 τούτῳ χρησάμενοι τῷ σχήματι κατὰ τὴν προσευχὴν,
 εὐήκοον τὸ θεῖον ἔσχον· οὐ μόνον τῶν μετὰ Χριστὸν,
 ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸ τῆς αὐτοῦ πρὸς ὑμᾶς ἐπιδημίας.
 Καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ τὴν θεοπτικὴν τελεώτατος Ἥλλας
 τὴν κεφαλὴν τοῖς γόνασιν ἔρεῖσας, καὶ οὕτω τὸν
 νοῦν εἰς ἑαυτὸν καὶ τὸν Θεὸν φιλοπονώτερον συν-
 αγαγὼν, τὸν πολυετῆ ἐκεῖνον ἔλυσεν αὐχμὸν. Οὗτοι
 δὲ μοι δοκοῦσιν, ἀδελφε, παρ' ὧν ἀκηκόεσθαι ταῦτα
 λέγεις, νοσεῖν τὴν τῶν Φαρισαίων νόσον· διδὲ καὶ τὸ
 ἔσωθεν τοῦ ποτηρίου, δηλαδὴ τὴν ἐρυτῶν καρδίαν,
 ἐπισκέπτεσθαι καὶ καθαίρειν οὐκ ἐθέλουσι· καὶ
 ταῖς πατρικαῖς μὴ στοιχοῦντες παραδόξαι, σπεύ-
 δουσιν αὐτοὶ προκαθῆσθαι πάντων, ὡς καινοὶ νομο-
 διδάσκαλοι· τό τε σχῆμα τῆς δεδικαιωμένης τελω-
 νικῆς εὐχῆς ἐκεῖνης, αὐτοὶ τε ἀπαξιῶσι, καὶ τοὺς
 ἄλλους τῶν εὐχομένων παραινῶσι μὴ προσέσθαι.
 Καθάπερ γὰρ ἐν Εὐαγγελίοις φησὶν ὁ Κύριος·

A disti renes meos. » Non solum concupiscibilem ani-
 mæ partem totam tuam efficiam; sed et si quis in
 corpore est concupiscentiæ hujus fomes, illuc unde
 elicitur, conversus, hac ad te volat, et tibi appen-
 det, et tecum agglutinatur. Sicut enim qui sensibilia
 et corruptibilia amplectuntur, totum animæ appeti-
 tum effundunt ad carnem, ideoque toti carnales
 fiunt, et spiritum Dei non habent in se immanen-
 tem: ita his qui mentem elevant ad Deum, et di-
 vino amori animam devinciunt, ipsa caro transmu-
 tata simul erigitur, ac divino fruitur consortio, et
 fit etiam res et domus Dei, jam non inhabitantem
 habens Dei inimicitiam, nec adversus spiritum con-
 cupiscens.

B Utra autem aptior est spiritui nos deorsum in-
 vadenti? carone an mens? nonne caro, in qua
 Apostolus nihil bonum dicit habitare antequam le-
 gem vitæ conceperit? Eam igitur potius oportet
 nunquam dimitti incustoditam. Secus enim quid
 fieremus? Et cur eam derelinqueremus? Et quo-
 modo repellamus maligni ad eam reditum, qui
 præsertim repugnare spiritualiter contra spiritua-
 lia nequitiae nondum scimus, si non exteriori ha-
 bitu nobismetipsis discamus invigilare? Nec solos
 dico recenter incipientes, cum et perfectiorum
 nonnulli, hoc situ in oratione usi, exauditi sunt a
 Deo, non tantummodo post Christum, sed etiam
 ante ejus ad nos adventum. Ipse enim contempla-
 tione perfectissimus Elias, ponens faciem suam in-
 ter genua sua¹⁰, et sic mentem in se et in Deum
 diligentius reducens, illam multorum annorum di-
 luit siccitatem.

C Isti autem a quibus, frater, illa tibi audita fuisse
 dicis, mihi videntur ægrotare Pharisæorum morbo;
 itaque quod est intus calicis, cor scilicet suum,
 inspicere et mundare nolunt; et patrum non stan-
 tes traditionibus, amant supra omnes sedere, ut
 novi legis doctores; et situm justificati publicani
 in oratione ipsi dedignantur, et aliis orantibus ad-
 mittendum dissuadent. Sicut enim Dominus dicit:
 « Ille volebat nec oculos ad cælum levare¹¹. » Eum
 porro imitantur, qui in seipsos visum orando in-
 tendunt; qui vero eos vocant *omphalopsychos*;
 non solum evidenter calumniantur quos accusant
 (quis enim hominum in umbilico reponit animam?),
 non solum, inquam, fiunt manifeste calumniiosi
 impostores, sed et ostendunt seipsos laudabilium
 conviciatores virorum, haud vero errantium esse
 correctores, nec propter quietudinem et veritatem,
 at propter vanam gloriam scribere, neque ut ad
 vigilantiam inducant, sed ut a vigilantia avertant.
 Ipsum enim illud opus, et omnes ei studiose in-
 cumbentes, omni modo student ob actum quo illud
 exercetur, contemnere. Et isti cum qui dixit¹²:
 « Venter meus quasi cithara sonabit, et viscera
 mea ad murum æreum quem instaurasi, » *cæliop-*
psychos facile appellarent, et simul universos incu-

¹⁰ Ill Reg. xviii, 42. ¹¹ Luc. xviii, 43. ¹² Isa. xvi, 11.

sarent quicūque corporeis imaginibus intelligibilia divinaque et spiritualia figurant, nuncupant et investigant. Sed eis nullum idcirco inferent detrimentum, at potius causa beatitudinis erunt et plures addent in cœlis coronas; ipsi vero extra sanctuarii velum manebunt, nec ipsam veritatis umbram poterunt intueri; imo valde timendum est ne vel pœna multentur æterna, quia non solum a sanctis discesserunt, sed etiam contra eos verbo incesserunt.

Nam Simeonis junioris theologi vitam cognoscis fere in omnibus mirabilem et supernaturalibus miraculis a Deo glorificatam, et scripta ejus scripta vitæ dicens aliquis non a recto erraret. Et venerandum illum Nicephorum, qui multis annis in solitudine et in quiete peractis, deinde magis solitarius præferens sancti Montis partes, sese ad laborum exercuit, et ex collectis omnibus Patrum sermonibus erutam nobis tradidit vigilantia praxim. Ibi ergo illud quod a quibusdam refelli dicis, perfectionis amantibus clare suadent.

Et quid referam veteres sanctos? Viri paulo nobis anteriores, in quibus manifesta enituit virtus Spiritus sancti, omnia hæc nobis proprio ore tradiderunt, et illum theologum esse verissime theologum et veritatis mysteriorum Dei certissimum speculatorem nobis prædicaverunt. Audis illum Theoleptum optime vocatum, qui Philadelphie fuit artistes, seu potius ex ca velut ex Incerna mundum illustravit, qui Athanasius alter annos non paucos patriarchalem nobilitavit cathedram, et ejus sepulcrum Dens fecit gloriosum. Et illum Nilum Italicum, Nili Magni æmulum, et Silitotem et Eliam, ei minime cedentes, et Gabriel, et Athanasium, prophetiæ dono ditatos. Illos omnes audis, et multos alios eis anteriores, aut coævus, aut posteriores, laudantes et commendantes servare volentes illam traditionem quam novi doctores quietis, hujus ne vestigium quidem cognoscentes, nec propter experientiam, sed ineptiam vituperantes eam, abolere ac dedocere et deturpare conantur, ad nullam auditorum utilitatem. Nos vero sanctorum illorum nonnullos facie ad faciem vidimus et magistros habuimus. Quomodo igitur illos pro nihilo reputantes quos experientia et gratia docuit, istis qui a superbia et verborum concertatione ad docendum procedunt, cederemus? Non erit hoc, non erit.

Et tu igitur ab istis abhorre, cum David sapienter tibimet dicens: «Benedic, anima mea, Domino, et omnia quæ intra me sunt, nomini sancto ejus¹²;» et te Patribus docilem præbens, audi quomodo ad intro mittendam semper mentem exhortentur.

Ἰταλῶν, τὸν τοῦ μεγάλου ζηλωτῆν Νεΐλου, τὸν ἐκεῖνου, Γαβριήλ, καὶ Ἀθανάσιον, τοὺς καὶ προφητικῶς χαρίσματα ἔζημιμένους. Τούτους πάντως ἀκούεις, καὶ πολλοὺς ἄλλους πρὸ αὐτῶν τε καὶ σὺν αὐτοῖς, καὶ μετ' αὐτοὺς γεγονότας, ἐπαινοῦντας, καὶ παραινῶντας κατέχειν τοὺς βουλομένους τὴν παράδοσιν ταύτην, ἣν οἱ νεοὶ διδασκαλοὶ τῆς ἡσυ-

Ἐκεῖνος οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἄραι· τοῦτον δὲ ζηλοῦσιν, οἱ ἑαυτοῖς ἐν τῷ εὐχεσθαι προσέχοντες τὴν ὕψιν· οἱ δ' ὀμφολοφύχους τοῦτους ὀνομάζοντες, πρὸς τῷ συκοφαντεῖν σοφῶς ὦν κατηγοροῦσι· τίς γάρ ποτε τοῦτων ἐπ' ὀμφολοῦ λέγει τὴν ψυχὴν; Πρὸς γοῦν τῷ γενέσθαι δόλους συκοφαντικῶς ἐπιθεμένους, καὶ ὑβριστάς, τῶν ἐπαινουμένων σφᾶς αὐτοὺς ἐδειξαν ὄντας, ἀλλ' οὐ διορθωτάς τῶν σφαλλομένων· οὐδ' ἡσυχίας ἔνεκεν, καὶ ἀληθείας, ἀλλὰ κενοδοξίας χάριν γράφοντας· οὐδ' ἵνα πρὸς νῆψιν ἐνάγασιν, ἀλλ' ἵνα τῆς νήψεως ἀπαγάγωσιν. Αὐτὸ γὰρ τὸ ἔργον, καὶ τοὺς ἐπιμελῶς ἐπειλημμένους τοῦτου, παντὶ τρόπῳ σπεύδουσιν ἐξ αὐτῆς τῆς καταλλήλου πράξεως ἐξουθενεῖν· οἱ τοιοῦτοι δὲ βραδίως καὶ τὸν εἰπόντα, ὡς ἡ νόμος τοῦ Θεοῦ ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου, καὶ τὸν εἰρηκῆτα πρὸς Θεὸν, ὅτι ἡ κοιλία μου ἠχήσει ὡς κιθάρᾳ, καὶ τὰ ἐντέρος μου ὡσεὶ τεύχος χαλκοῦν δ' ἐνεκρίνισας, κοιλιοφύχους ἂν προσαγορεύσειαν, καὶ κοινῇ πάντας διαβάλλοιεν, τοὺς διὰ σωματικῶν συμβόλων, τὰ νοερά, καὶ θεῖα, καὶ πνευματικὰ τυποῦντας, καὶ καλοῦντας, καὶ ἀνιχνεύοντας. Ἄλλ' ἐκεῖνοις μὲν, παρὰ τοῦτο βλάβος ἐποίσουσιν οὐδέν· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ μακαρισμῶν πρόξενον γενήσονται, καὶ μείζονος προσθήκης τῶν ἐν οὐρανοῖς στεφάνων· αὐτοὶ δὲ καὶ τῶν ἐσῶν παραπεισμάτων ἔξω μενοῦσι, καὶ οὐδὲ πρὸς τὰς σκιὰς ἔξουσιν ἀνεύρειν τῆς ἀληθείας· πολλὴ δὲ τὸ θέος, μὴ καὶ δικὴν τίσουσιν αἰώνιον, οὐκ ἀποδιστεῖλαντες μόνον ἑαυτοὺς τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν τῷ λόγῳ χωρήσαντες. Συμεῶνος γὰρ τοῦ νέου Θεολόγου τὸν βίον οἶσθα· θαυμά τε ὄντα πάντα σχεδόν, καὶ δι' ὑπερφυῶν θαυμάτων ὑπὸ Θεοῦ δεδοξασμένον, τὰ τε συγγράμματα αὐτοῦ, συγγράμματα ζωῆς εἰπὼν τις, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ προσήκοντος, καὶ Νικηφόρον δὲ τὸν ὄσιον ἐκεῖνον, ὃς πολυετῆ χρόνον ἐν ἡρεμίᾳ καὶ ἡσυχίᾳ διενεγκῶν, ἐπειτα τοῖς ἐρημικωτέροις μέρεσι τοῦ ἁγίου Ὄρους ἐμφολοχωρήσας, καὶ ἀπασχολήσας ἑαυτὸν, ἐκ πασῶν τῶν Πατρικῶν φωνῶν συνελοχίως, τὴν νηπτικὴν ἡμῖν αὐτῶν παρέδωκε πρᾶξιν. Οὗτοι τοίνυν, τοῦθ' ὅπερ ἀντρέπειν φῆς τις, σαφῶς τοῖς προαιρουμένοις εἰσηγοῦνται. Καὶ τί λέγω τοὺς παλαιούς τῶν ἁγίων· ἄνδρες γὰρ μικρῶ πρὸ ἡμῶν μεμαρτυρημένοι, καὶ ἀποδεδειγμένοι ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου, πάνθ' ἡμῖν διὰ στόματος οικείου παρέδωκαν, τὸν τε Θεολόγον τοῦτον ὡς ἀληθῶς Θεολόγον, καὶ τῆς ἀληθείας τῶν Θεοῦ μυστηρίων ἐπόπτην ἀσφαλῆστατον, ἐφ' ἡμῶν ἀνεκῆρυκτον. Τὸν φερωνύμως Θεόληπτον ἐκεῖνον ἀκούεις τὸν Φιλαδελφείας πρόεδρον, μᾶλλον δ' ἀπὸ ταύτης, ὡς ἀπὸ λυχνίας τὸν κόσμον φωτίσαντος, τὸν Ἀθανάσιον ἐκεῖνον, ὃς ἐπ' ἑναιαυτοῦς οὐκ ὀλιγούς τὸν πατριαρχικὸν ἐκόσμησε θρόνον· οὐ καὶ τὴν σορὸν ὁ Θεὸς ἐτίμησε, Νεΐλον ἐκεῖνον τὸν ἐξ Σελιώτην, καὶ τὸν Ἠλίαν τοῦς μηδὲν ἀποδέοντας

¹² Psal. cii, 1.

χίας οἱ μὴδ' ἔχνοσ ἡσυχίας εἰδότασ, μὴδ' ἀπὸ πείρασ, ἀλλ' ἀπὸ λογολεσχίας νουθετοῦντασ, ἀθετεῖν· καὶ μεταδιδάσκειν, καὶ ἐξουθενεῖν πειρῶνται, πρὸσ οὐδὲν χρήσιμον τῶν ἀκούοντων· ἡμεῖσ δὲ καὶ τῶν ἀγίων ἐκεῖνων ἔστιν οἷσ· αὐτοπροσώπωσ ὠμιλήσμεν, καὶ διδασκάλοισ· ἐχρησάμεθα. Πῶσ οὖν τούτουσ παρ' οὐδὲν θέμενοισ, τοὺσ καὶ πείρσ, καὶ χάριτι δεδιδασγμένουσ, τοῖσ ἀπὸ τύφου καὶ λογομαχίας ἐπὶ τὸ διδάσκειν χωρήσασιν εἴσωμεν; Οὐκ ἔσται τούτο, οὐκ ἔσται. Καὶ σὺ τοῖνον τοὺσ τοιούτουσ ἀποτρέπου, μετὰ τοῦ Δαβὶδ συνετώσ σεαυτῶ προσλαλῶν· « Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντόσ μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ, » σαυτόν τε πειθήνιον παρέχων τοῖσ Πατρῶτιν, ἄκουσ, πῶσ εἴσω πέμπειν ἀεὶ τὸν νοῦν προτρέπονται.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΠΕΡΙ

ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΚΑὶ ΚΑΘΑΡΟΤΗΤΟΣ ΚΑΡΔΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ Γ'.

EJUSDEM GREGORII

DE ORATIONE ET PURITATE CORDIS

CAPITA TRIA.

α' Ἐπειδὴ τὸ Θεῖον αὐτοαγαθότησ ἔστί, καὶ ἔλεουσ **B** αὐτόχρομα, καὶ ἄβυσσοσ χρηστότητοσ, μᾶλλον δὲ καὶ τῆσ ἀβύσσου ταύτησ περιληπτικόν, ὡσ ὑπέρεχον παντόσ τε ὀνόματοσ ὀνομαζόμενου, καὶ νοουμένου πράγματοσ· τῇ πρὸσ αὐτὸ ἐνώσει μόνῃ, τύχοι ἂν τισ τοῦ ἔλεουσ· ἐνοῦται δέ τισ τούτω, τῇ κοινωνίᾳ, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, τῶν ὁμοίων ἀρετῶν, καὶ τῇ κοινωνίᾳ τῆσ κατὰ τὴν εὐχὴν πρὸσ τὸν Θεὸν δεησεώσ τε καὶ ἐνώσεωσ. Ἀλλ' ἡ μὲν δι' ἀρετῶν κοινωνία, δι' ὁμοιότητα, πρὸσ ὑπόδοχὴν τοῦ Θεοῦ ἐπιτήδειον τὸν σπουδαῖον πέφυκε κατασκευάζειν, οὐ μὲντοι καὶ ἐνοῦν· ἡ δὲ τῆσ εὐχῆσ δύναμισ, αὐτὴν ἱερουργεῖ, καὶ τελειουργεῖ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸσ τὸ Θεῖον ἀνάτασιν τε καὶ ἔνωσιν, σύνδεσμοσ οὖσα τῶν λογικῶν πρὸσ τὸν κτίσαντα κτισμάτων· ὅταν μέντοι τῶν παθῶν καὶ λογισμῶν δι' ἐμπύρου κατανώξεωσ **C** ὑπερναβῆ τὰ τῆσ εὐχῆσ. Τῷ γὰρ ἐμπαθεῖ νῶ ἐνωθῆναι τὸν Θεόν, ἀδύνατον. Ὡσθ' ὁ νοῦσ μέχρισ ἂν τοιούτοσ ἢ εὐχόμενοσ, οὐδὲ τοῦ ἔλεουσ ἔτυχε· καθόσον δὲ τῶν λογισμῶν ἀνανεῦειν δύναται, κατὰ τοσοῦτον καὶ τοῦ πένθοουσ γίνεται. Ἀναλόγωσ δὲ τῷ πένθει, καὶ τοῦ ἔλεουσ τῆσ παρακλήτεωσ μεταλαγχάνει· κὴν τούτοισ ἐγχνόησασ μετὰ ταπεινώσεωσ, καὶ τὸ παθητικόν ἅπαν μετασκευάζει τῆσ ψυχῆσ.

β'. Ὅταν τὸ ἐνιαῖον τοῦ νοῦ γένηται τρισῶν, μὲνον ἐνιαῖον, τότε συνάπτεται τῇ θεαρχικῇ τριαδικῇ μονάδι, πᾶσαν ἀποκλείσαν πλάνησ εἴσοδον καὶ ὑπεράνω καθεστὸσ σαρκὸσ, καὶ κόσμου, καὶ κοσμοκράτοροσ. Καὶ οὕτω τὰσ ἐξ αὐτῶν λαβὰσ διαφυγὴν παν-

1. Quia Deus est ipsa bonitas, et ipsa misericordia, et abyssus benignitatis, vel potius abyssum hanc comprehendit, quia superat omne nomen quod nominavi et omnem rem quæ intelligi potest, sola cum eo unione misericordiam aliquis consequitur: conjungitur autem cum eo aliquis similitum virtutum consortio, quantum capax est, et precibus divinam orationem et communionem participando. Atqui communitas quæ est per virtutum similitudinem, asceten aptum efficere potest recipiendæ unioni divinæ, non vero eum unire; at orationis efficacia sacram et perfectam operatur hominis ad Deum elevationem atque unionem, rationales creaturas ad Creatorem devinciens, postquam passiones ac cogitationes malas fervida compunctione superavit oratio. Namque delicto cupiditatibus animo conjungi Deus nequit. Itaque misericordiam non consequitur mens, quin tali vacet orationi; sed quantum passiones respuere potest, tantum contritionem acquirit; et pro ratione contritionis, misericordiæ sortitur solatium, et nonnisi cum in his perseveravit, totam quoque transformat animæ concupiscentiam.

2. Cum unitas mentis facta est trina, una simul remanens, tunc supremæ conjungitur Trinitatis unitati, omnemque recludit errori viam, et superior sit carne, et mundi principe. Et ita omnes ex his subortas mali occasiones fugiens; in seipsa et in

Deo manet, internum combibens spiritualis exultationis fontem, donec sic una fiat. Fit autem una simul et trina mens, se ad seipsam convertendo et per se ad Deum ascendendo. At conversio mentis ad seipsam est sui custodia; ejus autem ad Deum ascensus originem ducit ab oratione, et oratione quidem qua in se reflectitur, vel qua interdum a seipsa exit, quod est difficilium. Si quis autem purificetur hac mentis reflexione et elevatione ad Deum, vi valida proprii divitias animi stringens, intellectu ad Deum accedit, et ineffabilia dona percipit, et sensu mentali cognoscit quam suavis sit Dominus, sicut dicit Psalmista ¹⁴: « Gustate et videte quoniam suavis est Dominus. » Invenire igitur mentem quæ trina sit ac simul una maneat et conservetur, et in hac custodia oret, non est admodum difficile; sed in perseverare in hoc statu ineffabilia dona largiente, est difficillimum. Omnis enim alius virtutis labor, huic comparatus, parvus est et facile tolerabilis. Ideo multi orationis virtuti ob ejus angustiam renuntiantes, latitudinem charismatum laud consequuntur; sed eos qui perseverant, majores Dei gratiæ manent, quæ gravia patienter ferentes, cum gaudio ad perfectiora progrediuntur, difficilia reddentes facilia, et animæ nostræ angelicam, ut ita dixerim, dantes aptitudinem supernaturales participandi vires, juxta illud Prophetæ oraculum: « Qui sperant, assumentes pennas, mutabunt fortitudinem ¹⁵. »

ἐντιθεῖσαι ἐπιτηδειότητα, τὴν ἡμῶν φύσιν τοῖς ὑπὲρ τοῦ προφήτου, οἷ « Οἱ ὑπομένοντες περοφυήσουσιν, ἀλλάξουσιν ἰσχύον. »

3. Mens dicitur et mentis operatio constare in ideis ac cogitationibus; et mens est etiam has operans virtutes, quæ et cor dicitur a Scriptura. Secundum hanc congruentissimam facultatum mentis nostræ divisionem, pars rationalis est operatio mentis in ratiociniis seu cogitationibus consistens, quæ sunt in oratione, præsertim soliloquii. Et quidem mens facile purificatur; at generans cogitationes potentia mundari nequit, nisi et aliæ omnes purgentur animæ vires. Namque anima est una res multis prædita facultatibus: tota igitur maculatur, a qualibet potentiarum ejus inoriatur malum, et universæ in unam coalescunt ob unitatem animæ. Quia vero unaquæque facultas diversam habet operationem, potest interdum diligentia quamcunque mundari ad tempus operationem, at non ideo pura erit ipsa potentia, quæ potius munda est vel immunda quatenus cum aliis communicat. Propterea qui orationis studio mundavit operationem mentis, et cui ad mensuram affulget vel scientiæ lux vel intellectualis illustratio, si se ideo purum esse arbitretur, errat, et seipsum decipit, et sua superbia illi qui fallere semper molitur, latam aperit contra se januam. Si vero sciens propriam immunditiam, non superbiat modica illa purgatione, hæc ei prodest, et aliarum animæ

Ἀτάσασιν, ἐν ἑαυτῷ ἐστὶ, καὶ τῷ Θεῷ, τῆς πηγαζούσης ἔνδοθεν πνευματικῆς ἀγαλλιᾶσεως καταπολαύον, μέχρις ἂν τοιοῦτον ᾖ. Γίνεται δὲ τὸ ἐνιαῖον τοῦ νοῦ τρισσὸν μένον ἐνιαῖον ἐν τῇ πρὸς ἑαυτὴν στροφῇ, καὶ τῇ δι' ἐαυτοῦ πρὸς Θεὸν ἀνόδιον. Ἡ δὲ πρὸς ἑαυτὴν στροφή τοῦ νοῦ, ἑαυτοῦ τήρησις ἐστίν, ἡ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἀνοδος αὐτοῦ, δι' εὐχῆς μὲν ἐνεργεῖται τηναρχῆν, εὐχῆς δὲ συνεπτυγμένης, ἐστὶ δ' ὅτε καὶ διεξοδικωτέρας, ὃ καὶ ἐργωδέστερον. Ἄν δὲ διακαρτερῇ τις ἐν τῇ τοῦ νοῦ ταύτῃ συνελίξει, καὶ τῇ πρὸς τὸ Θεὸν ἀνατάσει, βίᾳ ἰσχυρᾷ τὸ πολυπύρευτον τῆς διανοίας ἀγχον τῆς οικείας, νοερῶς πλησιάζει τῷ Θεῷ, καὶ τυγχάνει τῶν ὀρθῶτων, καὶ γεύεται τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ αἰσθήσει νοερᾷ γινώσκει, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος, καθάπερ καὶ ὁ Ψαλμῶδός φησι: « Γεύσασθε, καὶ ἴδετε ὅτι Χριστὸς ὁ Κύριος. » Τὴ μὲν οὖν τρισσὸν εὐρέει τὸν νοῦν, τὸν αὐτὸν ὄντα μόνον τηροῦντα καὶ τηρούμενον, καὶ εὐχόμενον ἐν τῇ τηρήσει, οὐ λαν ἰσως δυσχερὲς, τὸ δὲ μακρὸν χρόνον ἐν ταύτῃ τῇ καταστάσει καρτερῆσαι τῇ γεννητικῇ τῶν ἀπορρήτων, δυσχερέστατον ὡς μάλιστα. Πᾶς γὰρ πόνος ἄλλης ἀρετῆς, μικρὸς, καὶ φορητότατος συγκρινόμενος πρὸς τοῦτον. Διὸ καὶ πολλοὶ πρὸς τὸ τῆς εὐκτικῆς ἀρετῆς ἐστενωμένον ἀπειπόντες, τοῦ πλάτους τῶν χαρισμάτων οὐκ ἐπιτυγχάνουσιν, ἀλλὰ τοὺς ὑπομένοντας, μείζους ἀντιλήψεις θεῖαι ὑποδέχονται, καὶ διαβαστάζουσαι καὶ ὑπανεχούσαι, μεθ' ἡδονῆς ἐπὶ τὰ πρόσω προδιβάξουσιν, ἀνυσιμωτέραν τὴν δυσάνυστον ποιούσαι, καὶ ἀγγελικὴν, ὡς εἰπεῖν, φύσιν ὁμιλεῖν ἐνδυναμοῦσι κατὰ τὸ εἰρημένον ἐπὶ

γ'. Νοῦς λέγεται καὶ ἡ τοῦ νοῦ ἐνέργεια ἐν λογισμοῖς συνισταμένη, καὶ νοήμασι: νοῦς ἐστὶ καὶ ἡ ἐνεργουσα ταῦτα δύναμις, ἥτις καὶ καρδιά καλεῖται παρὰ τῆς Γραφῆς. Καθ' ἣν κυριωτάτην οὐσαν τῶν ἐν ἡμῖν δυνάμεων, λογικὴ ἐστὶν ἡ ἐν ἡμῖν ψυχὴ. ἤγουν ἐν λογισμοῖς ἐνέργεια τοῦ νοῦ, τοῖς σχολάσασιν ἐν προσευχῇ, καὶ μάλιστα μονολογίστῳ, καθίσταται, καὶ καθαίρεται βρωδῶς, ἡ δὲ γεννώσα ταύτην δύναμις, οὐκ ἂν καθαρθεῖ, εἰ μὴ καὶ αἱ ἄλλαι τῆς ψυχῆς δυνάμεις πᾶσαι: καὶ γὰρ ἐν ἐστὶ πολυδύναμον πρᾶγμα ἡ ψυχὴ· μόλυβεται τοίνυν ὅλη, κακίας ἐγγεγεννημένης ἀφ' ἧςτινοσοῦν τῶν ἐν αὐτῇ δυνάμεων, καὶ κοινωνοῦσι πᾶσαι τῆς μιᾶς τῷ ἐνιαίῳ τῆς ψυχῆς. Ἐπεὶ δὲ ἐκάστη τῶν δυνάμεων διάφορον παρέχει τὴν ἐνέργειαν, ἐνὶ δι' ἐπιμελείας μίαν ἤντινασοῦν καθαροῦσιν: πρὸς καρδὸν ἐνέργειαν: ἀλλ' οὐχὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ δύναμις ἐστὶ καθαρά: κοινωνοῦσα γὰρ ταῖς ἄλλαις, μᾶλλον ἂν εἴη ἀκάθαρτος, ἢ καθαρά. Διὸ, ὁ διὰ τῆς κατὰ τὴν προσευχὴν ἐπιμελείας καθάραξ τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοῦ, καὶ φωτισθεῖς μετρίως, ἢ φωτὶ γνώσεως, ἢ καὶ νοερᾷ ἐλλάμψει: ἐν μὲν διὰ τοῦτο κεκαθαρμένον ἑαυτὸν λογίσσεται, πλανᾶται ἑαυτοῦ καταφροδομένος, καὶ διὰ τῆς οἰήσεως, τῷ πλανᾶν ἀεὶ ἐπιχειροῦντι θύραν ἀνοίγνυσι καθ' ἑαυτοῦ μεγάλην. Ἄν δὲ εἰδῶς τὴν οἰκείαν καρδιακὴν ἀκαθαρσίαν, μὴ ἐπαρθεῖ τῇ μετρίᾳ

¹⁴ Ps. l. xxxiii, 9. ¹⁵ Isa. xl, 31.

ἐκείνη καθαρότητι, βοηθῶ χριώμενος αὐτῆ, καὶ τῶν ἄλλων τῆς ψυχῆς δυνάμεων τὴν ἀκαθαρσίαν καθαρῶ-
τερον ὄρᾳ, καὶ προκόπτει εἰς ταπεινώσειν, καὶ προσ-
τίθῃσι τῶ πένθει, καὶ καταλλήλους ἐφευρίσκει θερα-
πειᾶς ἐκάστη δυνάμει τῆς ψυχῆς· πράξει μὲν τὸ
πρακτικόν, γνώσει δὲ τὸ γνωστικόν, προσευχῆ δὲ
τὸ θεωρητικὸν καθάρων ἑαυτοῦ, καὶ διὰ τούτων,
εἰς τὴν τῆς καρδίας, καὶ τοῦ νοῦ τελείαν, καὶ ἀληθῆ,
καὶ μονιμωτάτην φθάνει καθαρότητα, ἣτις οὐκ ἂν
γένοιτό ποτέ τι, εἰ μὴ διὰ τῆς ἐν πράξει τελειότητος,
καὶ τῆς ἐπιμόνου τριθῆς, θεωρίως τε καὶ τῆς ἐν θεω-
ρίᾳ προσευχῆ·

A virium purificatam videt immunditiam, et proficit
in humilitate, et in contritione crescit, et remedia
invenit cuique animæ facultati congrua, praxi
practicam, scientia intellectualem, et oratione con-
templativam sui partem purgans; atque per hæc ad
cordis et intellectus perfectam veramque ac firmis-
simam pervenit munditiam, quam nemo unquam
adipiscitur nisi perfectione operum, et contritione
perpetua, contemplationeque et contemplativa
oratione.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΦΥΣΙΚΑ, ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ,

ἨΘΙΚΑ ΤΕ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΠΝ'

EJUSDEM GREGORII

THESSALONICENSIS

PHYSICA, THEOLOGICA, MORALIA ET PRACTICA CAPITA CL.

α. Ἦρχθαι τὸν κόσμον, καὶ ἡ φύσις διδάσκει, καὶ **B**
ἡ ἱστορία πιστοῦται· καὶ τῶν τεχνῶν αἱ εὐρέσεις,
καὶ τῶν νόμων αἱ θέσεις, καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ χρή-
σεις· ἐναργῶς παριστάσι. Σχεδὸν γὰρ τεχνῶν ἀπασῶν
ἴσμεν τοὺς εὐρετὰς, καὶ τοὺς νομοθέτας τῶν νόμων,
καὶ τοὺς τὴν ἀρχὴν κεχρημένους ταῖς πολιτείαις,
ἔτι γε μὴν καὶ τῶν συγγραφευμένων περὶ οὗτου δήποτε
τὴν ἀρχὴν ἀπάντων, καὶ οὐδένα τούτων ἑρῶμεν
ἰπερβαίνοντα τὴν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ χρόνου γένε-
σιν, ἣν ἱστόρησεν ὁ Μωϋσῆς. Καὶ αὐτὸς δὲ Μωϋσῆς,
ὁ τὴν ἀρχὴν τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως συγγραψά-
μενος, διὰ τούτων ἔργων καὶ λόγων ἐξαισιῶν
ἀναντιρρήτους παρέσχετο πίστις τῆς καθ' ἑαυτὸν
ἀληθείας, ὡς σχεδὸν ἅπαν γένος ἀνθρώπων καταπει-
θῆ; ἐξειργᾶσθαι, καὶ καταγελαῖν ἀναπεῖσαι τῶν
ἐναντία σοφισαμένων. Ἐπεὶ καὶ ἡ τοῦ κόσμου τού-
του φύσις, ἀεὶ προσφάτου τῆς καθ' ἕκαστον ἀρχῆς
δεομένη, καὶ χωρὶς αὐτῆς μηδαμῆ συνίστασθαι δυνα-
μένη, τὴν πρώτην ἑαυτῆς, ἣτις οὐκ ἐξ ἄλλης ἦν,
ἀρχὴν, δι' αὐτῶν παρίσθησι τῶν πραγμάτων.

β. Οὐκ ἤρχθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τέλος ἔξῃ τὸν
κόσμον, ἡ μὲν φύσις αὐτοῦ τῶν ἐνδεχομένων εἶναι
παρίσθησι· οἴοντι κατὰ μέρη διηγεκῶς τελευτῶσα.
Βεβαίαν δὲ καὶ ἀναντιρρήτου παρέχει τὴν πίστιν ἡ
προφητεία τῶν τε ἄλλων ἐνθῆων, καὶ Χριστοῦ τοῦ

1. Incepisse mundum, et natura docet, et historia
affirmat, et artium inventiones, et institutiones
legum, et imperiorum constitutiones clare testan-
tur. Nam fere omnes novimus inventores artium,
et legum conditores, et primos regnorum institu-
tores, et initium omnium qui de quacunque re
scripserunt, et horum neminem videmus qui præ-
cedat mundi et temporis exordium a Moyse assi-
gnatum. Et ipse Moses, qui primam mundi origi-
nem descripsit, tam multis operibus et sermonibus
extraordinariis indubia tradidit suæ veracitatis
argumenta, ut fere universum genus hominum ad
sibi credendum et ad ridendum suos contradictores
incitarit. Quia autem ea est mundi hujus natura ut
quodcumque aliam semper requirat causam, et
C sine causa nihil prorsus existere possit, ex ipsis
rebus patet primam illius fuisse causam, quæ ipsa
non fuerit ex alia causa.

2. Non incepisse tantummodo, sed et finem
habiturum esse mundum, ostendit ipsamet rerum
in eo contentarum natura; quæ quodammodo per
partes jugiter finitur. Cui rei indubiam quoque
præbent fidem, et aliorum sacrorum verba scripto-

rum, et ipsius Christi Dei nostri, quibus credant necesse est non pii modo, sed et impii, cætera omnia quæ illi prædixerunt, vere evenisse videntes. Imo, ut ab illis etiam disci potest, non tantum universus hicce mundus minime in nihilum redibit, sed corporum instar nostrorum immutabitur, in formam diviniorem resolutus ac conversus, ut nobis consimilis sit, per divini Spiritus virtutem.

3. Cælum, juxta ethnicos philosophos, vertitur natura animæ mundi, et justum ac rationem docet. Quodnam rectum, quam rationem? Nam si non sua ipsius natura, sed natura mundanæ quam dicunt animæ, cælum vertitur, et mundi totius est mundana anima, cur non vertuntur etiam terra, et aqua, et aer? Sed, quamvis, juxta illos, semper moveatur illa anima, sua tamen natura stant terra, et aqua inferiorem nacta locum; sic et cælum snapte natura semper movetur motu circulari, superiorem occupans regionem. Qualis autem est ista mundi anima ejus natura cælum movetur? Num rationalis? ergo libera esset, nec iisdem semper motibus ageretur cæleste corpus: libera enim aliter alias moventur. Et quodnam vestigium animæ rationalis videmus in infima hac sphaera, in terra scilicet, vel in proximis ejus aqua et aere, vel et in ipso igne? nam et hæc informantur mundi anima. Cur iterum alia sunt animata, alia vero inanimata? et juxta illos, hujusmodi non sunt omnia quævis, sed omnis lapis, omne metallum, omnis terra, unda, æther, ignis: ipsum enim ignem iidem dicunt propria moveri naturæ, sed non anima. Cum igitur communis sit anima, cur unum cælum natura hujus, non sua moveretur? At non est rationalis, juxta ipsos, movens cælicum corpus anima; et cur? num, juxta eos, illa sors est animarum nostrarum, quamvis non sit rationalis, nec sensitiva, nec physica? Sed ne unam quidem harum videmus corpus moventem absque organis; nullum porro organicum inesse membrum videmus, nec terræ, nec cælo, nec ulli alii eorum elemento, quia omne organum diversis coalescit naturis, elementorum autem unumquodque simplicis est naturæ, ac præsertim cælum. Insuper, anima est perfectio corporis organici vitam in potentia habentis. Cælum autem nullum membrum aut partem organicam habens, non potest vivere: quo igitur forte modo haberet animam, quod vitam habere nequit? Sed qui evanuerunt in cogitationibus suis, ex insipienti corde animam excogitaverunt quæ neque est, neque fuit, neque erit unquam, et hanc quidem universi sensibilis mundi creatricem reatricemque et gubernatricem. Eandem animarum nostrarum, vel potius cunctarum quasi radicem et fontem esse dixerunt, ortum et ipsam habentem ab intelligentia, quam quidem intelligentiam aliam esse contendunt substantiam præter summam quem ipsi admittunt Deum. Et istiusmodi doctrinam tenent primi apud illos doctores et theologi: qui non

ἐπι πάντων Θεοῦ, ὅς πιστεύειν ὡς ἀληθῆσιν, οὐ τοῖς εὐσεβέσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀσεβέσιν ἀνάγκη, κατὰ τῶν ἄλλων ὧν οὗτοι προεῖπον ἀπάντων ἀληθεύοντας αὐτοὺς ὀρώσιν. Ἔστι δὲ μαθεῖν παρ' αὐτῶν, ὡς οὐχὶ πρὸς τὸ μὴ ὂν ὁ κόσμος οὕτως ἅπας χωρήσει παντάπασιν, ἀλλ' ὡς καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα μετασκευασθήσεται, πρὸς τὸ θεϊότερον λυθεῖς τε καὶ μεταστοιχειωθείς, ὡς ἀνάλογοι; ἡμῖν εἶη, τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ Πνεύματος.

γ'. Τὸν οὐρανὸν, φασὶν οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοί, στρέφεσθαι τῇ φύσει τῆς κοσμικῆς ψυχῆς. καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸν λόγον διδάσκειν. Ποῖον δίκαιον; τίνα λόγον; Εἰ γὰρ μὴ τῇ ἑαυτοῦ φύσει, ἀλλὰ τῇ φύσει τῆς κοσμικῆς, ἣν φασὶ ψυχῆν, ὁ οὐρανὸς στρέφεται, τοῦ κόσμου δὲ παντός ἐστὶν ἡ κοσμικὴ ψυχή, πῶς οὐχὶ στρέφεται καὶ ἡ γῆ, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ ὁ ἀήρ; καί τοι κατ' αὐτοὺς ἀεικινήτου τῆς ψυχῆς οὕσης, ἀλλὰ τῇ οἰκειᾷ φύσει ἡ γῆ τε ἵσταται καὶ τὸ ὕδωρ, τὴν κάτω χώραν λαβόν; οὕτω καὶ ὁ οὐρανὸς, τῇ ἑαυτοῦ φύσει ἀεὶ κινεῖται, καὶ κύκλῳ κινεῖται, τὴν ἄνω κατέχων χώραν. Ποία δὲ τίς ἐστὶ καὶ ἡ κοσμικὴ ψυχή, ἧς τῇ φύσει ὁ οὐρανὸς κινεῖται; ἀρα λογικῆ; οὐκ οὖν αὐθαίρετος ἂν εἶη, καὶ οὐκ ἂν τὰς αὐτὰς ἀεὶ κινήσεις ἐκίνηει τὸ οὐράνιον σῶμα· τὰ γὰρ αὐθαίρετα ἄλλοτε ἄλλως κινεῖται. Τί δὲ καὶ ἴχνος λογικῆς ψυχῆς ὀρώμεν ἐπὶ τῆς κατωτάτω ταύτης σφαίρας, τῆς γῆς; πάλιν λέγω, ἡ τῶν ἐγγυτάτω περὶ αὐτήν, ὕδατος τε καὶ ἀέρος, ἣ καὶ τοῦ πυρὸς αὐτοῦ; καὶ τούτων γὰρ ἐστὶν ἡ κοσμικὴ ψυχή. Πῶς δὲ αὐθις καὶ τὰ μὲν ἐμψυχα, τὰ δὲ ἄψυχα; καὶ τοῦτο κατ' αὐτοὺς, καὶ ταῦτα οὐ τὰ τυχόντα, ἀλλὰ λίθος ἅπας, μέταλλον ἅπαν, χοῦς ἅπας, ὕδωρ, ἀήρ, πῦρ· καὶ τὸ πῦρ γὰρ οἱ αὐτοὶ τῇ ἑαυτοῦ φύσει φασὶ κινεῖσθαι, ἀλλ' οὐ τῇ ψυχῇ· κοινῆς οὖν οὕσης τῆς ψυχῆς, πῶς ὁ οὐρανὸς μόνος τῇ φύσει ταύτης, ἀλλ' οὐχὶ τῇ ἑαυτοῦ κινεῖται; ἀλλ' οὐκ ἐστὶ λογικῆ ἢ κατ' αὐτοὺς κινούσα τὸ οὐράνιον σῶμα ψυχῆ, καὶ πῶς; εἴπερ πηγῇ ἐστὶν αὕτη κατ' αὐτοὺς τῶν ἡμετέρων ψυχῶν; ἕμως εἰ μὴ λογικῆ, αἰσθητικῆ, ἢ φυσικῆ ἂν εἶη. Ἄλλ' οὐδὲ μίαν τούτων ὀρώμεν σῶμα κινούσαν χωρὶς ὀργάνων, ὀργανικὸν δὲ μέλος οὐδὲν ὀρώμεν, οὔτε γῆς, οὔτε οὐρανοῦ, οὔτε τινὸς ἄλλου τῶν ἐν αὐτοῖς στοιχείων, ἐπεὶ καὶ πᾶν ὄργανον, ἐκ διαφόριον ἐστὶ συνθεθένον φύσεων, τῶν δὲ στοιχείων ἕκαστον, φύσει δ' ἰσότητος ἐστὶ, καὶ μάλιστα ὁ οὐρανός. Ἡ γοῦν ψυχή, ἐντελέχεια σώματος ἐστὶν ὀργανικοῦ, δυνάμει ζωῆν ἔχοντος· ὁ δὲ οὐρανός, μηδὲν ὀργανικὸν μέλος ἢ μέρος ἔχων, οὐδὲ δυνάμει ζῆν· πῶς οὖν ἂν ὄλως ἔχον ψυχῆν, ὃ ζῆν ἀδυνατῶς ἔχει; Ἄλλ' οἱ ματαιωθέντες ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, ἐξ ἀσυνέτου καρδίας ψυχῆν ἀνέπλασαν, τὴν μήτε οὔσαν, μήθ' ὑπάρξασαν, μήτε ἐσομένην, καὶ ταύτην τοῦ μὲν αἰσθητοῦ παντός κόσμου δημιουργὸν, καὶ κυβερνήτην, καὶ προνοητήν. Τῶν δὲ ἡμετέρων ψυχῶν, μᾶλλον δὲ πασῶν, οἶδόν τινα βίβαν, καὶ πηγῆν ἀνεῖπον, αὐτὴν ἔχουσαν τὴν γένεσιν ἐκ νοῦ· ὂν δὴ ποτε ἔκεῖνον νοῦν, ἄλλον τὴν οὐσίαν εἶναι λέγουσι, παρὰ τὸν ἄκρον ὂν φασὶν αὐτοὶ Θεόν· καὶ ταῦτα τοιαῦτα ἢντα δογματίζουσιν, οἱ τὴν σοφίαν, καὶ τὴν θεολογίαν ἄκροι κατ'

αυτοῦ· τῶν κνίδαλα, καὶ λίθους θεοποιούντων οὐδὲν ἀμεινον, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶν χεῖρον περὶ τὸ σέβας διακειμένοι. Κνίδαλα γάρ, καὶ χρυσοῦς, καὶ λίθος, καὶ χαλκὸς ἔστι· τι, κἂν τῶν ἐν τοῖς κτιστοῖς ἐσχάτων· κοσμικὴ δὲ ψυχὴ, καὶ ἀστροφόρος, οὔτε ἔστιν οὔτε τί ἐστι μηδαμῆ οὔσα μηδαμῶς, ὅτι μὴ ἀνάπλασμα διανοίας κακοδαίμονος.

δ. Ἐπειδὴ, φασίν, ἀνάγκη κινεῖσθαι τὸ οὐράνιον σῶμα, περαιτέρω δὲ τόπος οὐδεὶς, εἰς ὃν ἂν προίει, ἐπαναστρέφει πρὸς ἑαυτὸ, καὶ τὸ προίειναι τούτου στρέφεσθαι ἔστιν, εὐγε· εἰ γοῦν εἶχε τόπον, ἂν ἔν ἐφέρετο, καθάπερ καὶ τὸ πῦρ, καὶ αὐτοῦ δὲ μᾶλλον τοῦ πυρὸς, ἔπει καὶ κούρον τὴν φύσιν τοῦ πυρὸς μᾶλλον. Αὕτη δὲ οὐ φύσεως ψυχῆς ἢ κινήσεως, ἀλλὰ φύσεως κούφότητος· εἰ οὖν τὸ προίειναι τοῦ οὐρανοῦ στρέφεσθαι ἔστι, τὸ δὲ τῇ ἑαυτοῦ φύσει ἔχει, ἀλλ' οὐ τῇ τῆς ψυχῆς, στρέφεται ἄρα τὸ οὐράνιον σῶμα, οὐ τῇ φύσει τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τῇ ἑαυτοῦ, οὐκ οὐδὲ ψυχὴν ἔχει. Οὐδ' ἔστι τις οὐράνιος, ἢ παγκόσμιος ψυχὴ, ἀλλὰ μόνη λογικὴ ψυχὴ ἔστιν ἢ ἀνθρωπίνη· οὐκ οὐράνιος, ἀλλ' ὑπερουράνιος, οὐ τόπος, ἀλλὰ τῇ ἑαυτοῦ φύσει, ἄτε νοερὰ ὑπάρχουσα οὐσία.

ε'. Καὶ τὸ προίειναι δὲ, καὶ πρὸς τὸ ἄνω ἐπεκτείνεσθαι τὸ οὐράνιον οὐκ ἔχει σῶμα· οὐχ ὅτι περαιτέρω τόπος· οὐκ ἔστι (καὶ ἢ μετὰ τοῦτο γὰρ σφαῖρα τοῦ αἰθέρος ἐμπεριελημμένη) τούτω, οὐ πρόβεισιν ἐπὶ τὸ ἄνω· οὐχ ὅτι τόπος οὐδεὶς εἰς ὃν ἂν προίει· περιχέχεται γὰρ ταύτῃ τὸ οὐράνιον πλάτος· οὐκ ἐπεκτείνεσθαι δὲ ἀνωτέρω, ἔπει τὸ ἀνωτέρω ταύτης τοῦτο, λεπτότερον αὐτῆς ἔστι· διὸ καὶ ἀνωτέρω ταύτης ἔστι τῇ φύσει ἑαυτοῦ. Οὐκ ἄρα ὅτι μὴ ἔχει τόπον ἀνωτέρω ἑαυτοῦ πρὸς τὰ ἄνω οὐ προέρχεται ὁ οὐρανός, ἀλλ' ὅτι μηδὲν αὐτοῦ σῶμα λεπτότερόν τε καὶ κούφωτέρον ἔστιν.

ς'. Οὐδὲν σῶμα τοῦ οὐρανοῦ σίματος ὑψηλότερόν ἔστιν· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο δεκτικὸν οὐκ ἔστι σίματος τὸ ἀνωτέρω, ἀλλ' ὅτι πᾶν σῶμα συμπεριελήφεν ὁ οὐρανός, καὶ μηδὲν ἕτερόν ἔστιν ἐπέκεινα σῶμα. Εἰ δ' ἦν διελθεῖν, ὡς περ ἡμῖν τοῖς εὐσεβέσι καὶ πιστεύεται, οὐκ ἂν ἦν ἀπαράδεκτον τὸ ὑπερτὸν οὐρανὸν ἐκεῖνο. Ὅ γὰρ τὰ πάντα πληρῶν θεῶν, καὶ πρὸς τὰ ἐπέκεινα τοῦ οὐρανοῦ ἐπεκτεινόμενος ἐπ' ἀπειρον, ἦν καὶ πρὸ τοῦ κόσμου πληρῶν ὡς καὶ νῦν πληροὶ τὸν ἐν τῷ κόσμῳ τόπον ἅπαντα· καὶ οὐδὲν προσέστη τοῦτο, ὥστε σῶμα ἐν αὐτῷ γενέσθαι. Οὐκοῦν οὐδὲ ἐκτὸς τοῦ οὐρανοῦ ἐμπόδιον ἔσται τι, μὴ εἶναι τόπον, οἷος ὁ περικόσμιος, ἢ ὁ γεγωνῶς ἐκτὸς τοῦ κόσμου, πρὸς τὸ εἶναι σῶμα ἐν αὐτῷ.

ζ'. Πῶς οὖν, ἔπει μηδὲν ἐμπόδιον ἔστιν, οὐ πρὸς τὸ ἄνω φέρεται ἢ κινήσεως τοῦ οὐρανοῦ σῶματος, ἀλλ' ἐπαναστρέφον εἰς ἑαυτὸ κινεῖται κύκλῳ; διότι περ ἐπιπολάζον ὡς λεπτότατον ἅπαντων, παντὸς σῶματος ἀνώτατόν ἔστιν, ἀλλὰ καὶ κινητικώτατον· ὡς γὰρ τὸ συμπεπιλημένον ἄκρωτος, καὶ βαρύτατον, κατώτατόν τε καὶ κούφωτάτον, ἀνώτατόν τε ἄμα καὶ κινητικώτατον· ἔπει οὖν κινεῖσθαι πέφυκεν ἐπιπολάζον ἄνω φύσει, τὸ δὲ οὕτως ἐπιπολάζον, χωρισθῆναι τῇ ἑαυτοῦ φύσει ὡς ἐπιπολάζει ἄδυνατός ἔχει, σφαιρικὰ δὲ ἔστιν, οἷς τὸ οὐράνιον ἐπιπολάζει σῶμα, κατ' ἀνάγκην θεὶ περὶ αὐτὰ ἀπαύστως, οὐ

A meliorem, sed potius multo pejorem cultum prostentur, quam qui bestias aut lapides deificant. Nam bestia, aurum, aes et lapis sunt aliquid, licet creaturarum infimae; anima vero mundana et stellifera neque existit neque aliquid prorsus aliud est quam mentis misere aberrantis inventum.

4. Cum, inquit, necesse sit moveri caeleste corpus, nec ulterior locus sit in quem procedat, convertitur in seipsum, et processus ejus conversio optime est; si ergo haberet spatium, sursum ferretur, sicut et ignis, et magis quam ignis ipse, quia natura levius igne est. — Hic autem motus non pertinet ad naturam animae, sed ad naturam levitatis; si igitur processus caeli est ejus conversio, illum autem habet a sua natura, non a natura animae, ergo vertitur caeleste corpus, non natura animae, sed suapte natura, nec proinde animam habet. Neque est aliqua caelestis et universalis anima, sed sola est anima rationalis humana, non caelestis, sed supercaelestis, non loco, sed suapte natura, quatenus intellectualis substantia est.

5. Non ideo non procedit nec sursum fertur caeleste corpus, quia ulterior locus non est. Nam ipsa aetheris sphaera illo inferior et in eo circumscripta, nec ideo sursum non procedit, quia nullus est locus in quem procedat, cum circumcingat eam caelestis amplitudo; sed ideo non superius tendit, quia superius hoc spatium levius ea est, ac proinde supra illam est suapte natura. Non igitur quia superiorem seipso locum non habet, ideo sursum haud fertur caelum, sed quia nullum corpus eo subtilius ac levius est.

6. Nullum corpus corpore caelesti sublimius est, non quia nullum est superius spatium alicujus corporis capax, sed quia omne corpus caelo comprehenditur, nec aliud est ulterius corpus. Si autem transiri posset, sicut nos pie credimus, non esset inadmissibile illud superius caelo spatium. Nam replens omnia Deus, et ultra caelum extensus in infinitum, erat etiam ante mundum explens, sicut et nunc implet omnem mundi locum, neque id obstitit quin corpus in eo collocaretur. Ergo nec quidquam impedit quin sit extra caelum locus, qualis circa mundum et intus mundi est, ut sit in eo corpus.

7. Quare igitur, cum nullus sit obex, non sursum fertur motus caelestis corporis, sed in seipsum circumlatim convertitur? Quia supra omne corpus quasi supernat, qua tenuissimum omnium est, et etiam mobilissimum: est enim velut involucrum circumtegens omne gravissimum, infimum et levissimum, altissimum simul et mobilissimum. Cum igitur naturaliter moveatur supernatando, quod autem ita superfluit, sua natura separari nequeat ab his quae superlabitur, cumque sphaerica sint quibus caeleste corpus superflectuat, necessario circum ea currit indiesciter, non tanquam anima-

tum, sed vi corporali et propria, quia locum loco mutat per partes, quod est proprius corporum motus, sicut opposita quies corporum ex opposito stantium.

8. Videre est ipso quoque proximos nobis ventos, ab his quæ perlabuntur motu suo non discedere, nec superius unquam ascendere, non quia spatium non habent, sed quia leves minus sunt quam superiora. Manent vero supra ea quibus superlabuntur, utpote his naturaliter leviores; moventur autem et ipsi circum hæc, non natura animæ, sed suapte natura. Et congruam hanc similitudinem volens, ut puto, exhibere sapiens in omnibus Salomon, ventis comparavit cœlestis corpus, de hoc dicens ¹⁶: « Gyra et in circuitu pergit spiritus, et in circulos suos revertitur spiritus. » Differt autem natura propiorum nobis ventorum a sublimioribus corporibus ac velocissimorum motu, in quantum distat ab eorum levitate.

9. Duas ex opposito terra zonas habet temperatas et habitabiles, juxta gentiles philosophos, et cum utraque in duas partes habitatas dividatur, quatuor proinde statuunt. Itaque quatuor hominum species in terra esse affirmant, quæ ad sese invicem transire nequeant. Sunt enim, juxta eos, temperatæ partis ex obliquo nobis oppositæ habitatores, quos a nobis torrida zona terræ separat. His autem oppositi sunt incolæ, qui, ut illis videtur, subter ea zona temperata habitant, sicut et nobis subsunt qui eodem modo erga nos jacent, et quorum alios quidem oppositos, alios autem ex diametro adversos nobis esse dicunt. Ignorant enim, excepta decima parte sphaeræ terrestris, reliquum fere totum abisso aquarum circumfudi.

10. Sciret aliquis, præter eam quam incolimus, nullam aliam terræ partem habitabilem esse, utpote abisso circumdatam, si animadverteret proportionem dari inter quatuor elementa quibus coalescit mundus. Et pro ratione propriæ subtilitatis, horum unumquodque latius alio in sphaera spatium occupat, ut ipsi Aristoteli videtur. Quinque enim sunt, ait, elementa, in quinque sphaeræ partibus ita disposita, ut semper minus majori circumcingatur, terra scilicet undis, aere aqua, aer igne, ignis æthere: et hic est mundus.

11. Ergo pellucidissimus æther extensior est igne, qui et succensio vocatur, et ignis aëria sphaera amplior est, et rursus aer aqua, et aqua terra, quæ maxime omnium circumclusa, minime patet inter quatuor quæ sub cœlo sunt. Majus igitur quam terra spatium tenens aquæ sphaera, si totum ambit terræ circuitum, ita ut circa unum centrum circumageretur utraque sphaera, aquæ scilicet ac terræ, nullam hujus partem a terrestribus animalibus habitari sineret unda, operiens totum eus

φύσει ψυχικῆ, ἀλλὰ σωματοειδεῖ· τε καὶ οἰκεία· ἐπεὶ καὶ τόπον ἐκ τόπων ἀμείβει κατὰ μέρη, ἢ κίνησις ἰδιαιτῆ ἐστὶ σωμάτων, ὡσπερ καὶ ἡ ἀντικειμένη στάσις, τῶν ἐχόντων σωμάτων ἀντιθέτως.

η'. Ἴδοι τις ἂν κἄν τοῖς ἐγγύς περὶ ἡμῶς τοὺς ἀνέμους, οἷς πεφύκασιν ἐπιπολάζειν, μὴ χωριζομένων περὶ ταῦτα κινουμένων, ἀνωτέρω δὲ μηδ' ἄλλως προερχομένων, οὐ τῷ μὴ εἶναι τόπον, ἀλλὰ τῷ κούφα μᾶλλον αὐτῶν εἶναι τὰ ὑπὲρ αὐτούς. Μένουσι δὲ ἐφ' ὧν ἐπιπολάζουσιν, ἅτε κουφότεροι τούτων τὴν φύσιν ὄντες· κινούνται δὲ καὶ οὗτοι περὶ ταῦτα, οὐ φύσει ψυχικῆ, ἀλλὰ τῇ φύσει ἑαυτῶν. Καὶ ταύτην οἶμαι τὴν μετρίαν ἐμφέρειαν, καὶ ὁ τὰ πάντα σοφὸς Σολομὼν ἐνδείξασθαι βουλόμενος, τοῖς ἀνέμοις ὁμωνύμως ἐκάλεσε τὸ οὐράνιον σῶμα, περὶ τούτου γράφων· « Κυκλοῖ κυκλῶν πορεύεται τὸ πνεῦμα, καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα. » Ἀπίχεται δὲ τῶν ἀνωτάτω ἢ τῶν περὶ ἡμᾶς ἀνέμων φύσις, καὶ τῆς ταχυτάτης κινήσεως ἐκείνων, καθόσον ἀποδείξει καὶ τῆς κούφότητος αὐτῶν.

θ'. Δύο ζῶναι τῆς γῆς εἰσὶν ἀντεύκρατοι καὶ οἰκῆσιμοι, κατὰ τοὺς πῶν Ἑλλήνων σοφοὺς, ὧν ἑκατέρα εἰς δύο οἰκουμένας μεριζομένη, τέσσαρα εἶναι ταύτας παρασκευάζουσι. Διὸ καὶ τέσσαρα γένη τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι δισχυρίζονται, πρὸς ἄλλα διαβαίνειν ἀδυνάτως ἔχοντα· εἰσὶ γὰρ κατ' αὐτούς, οἱ τὴν ἐκ πλαγίου οἰκοῦντες ἡμῖν ἀντεύκρατον, οἵτινες ἡμῶν τῇ διακεκαυμένη ζώνῃ τῆς γῆς διορίζονται· τούτοις δὲ εἰσὶν ἀντικειμένοις οἰκοῦντες, οἱ τὸ πρὸς αὐτοὺς δοκοῦν, ὑποκάτω τῆς ζώνης ταύτης οἰκοῦντες· ὡσπερ καὶ ἡμῖν οἱ τὸν αὐτὸν τρόπον πρὸς ἡμᾶς ἔχοντες, ὧν τοὺς μὲν ἀντικειμένους, τοὺς δὲ ἀντίποδας, καὶ ἀντεστραμμένους, πρὸς ἡμᾶς φασιν· ἠγγόησαν γὰρ, ὅτι πλὴν τοῦ δεκάτου μέρους τῆς κατὰ τὴν γῆν σφαίρας, τ' ἄλλο σχεδὸν ἅπαν τῇ ἀθύσσει περικλύζεται τῶν ὑδάτων.

ι'. Γνοίη τις ἂν, πλὴν τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, μηδὲν ἕτερον τῆς γῆς μέρος οἰκησίμον εἶναι, ὡς τῇ ἀθύσσει περικλυζόμενον, ἐπὶ νοῦν λαβῶν, ὡς ἰσομερίαν μὲν ἔχει τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ἐξ ὧν ὁ κόσμος. Κατὰ λόγον δὲ τῆς οἰκείας ἀραιότητος, τούτων ἕκαστον ἑτέρου πολυπλάσιον ἔχει τὸ τῆς σφαίρας οἰκείον μέγεθος, ὡς καὶ τῷ Ἀριστοτέλει συνδοκεῖ. Πέντε γὰρ εἰσὶ, φησὶ, στοιχεῖα, ἐν πέντε χώραις σφαιρικῶς ἐγκείμενα· περιεχομένης αἰετῆς ἐλάττονος τῇ μείζονι, γῆς μὲν ὕδατι, ὕδατος δὲ ἀέρι, ἀέρος δὲ πυρὶ, πυρὸς δὲ αἰθέρι, καὶ οὗτός ἐστιν ὁ κόσμος.

ια'. Αἰθὴρ μὲν οὐ περιφανέστατα τοῦ πυρὸς, ὃ καὶ ὑπέκκαυμα καλεῖται, καὶ τῆς ἀερώδους σφαίρας τὸ πῦρ, πολλαπλάσιον ἔχει τὸν ὄγκον, καὶ ἄθρ πάλιν ὕδατος, καὶ τὸ ὕδωρ τῆς γῆς, ἥτις ἄκρως συμπεπιλημένη, ἐλαχίστη τὸν ὄγκον ἐν τοῖς ὑπ' οὐρανὸν τέσσαρσιν ἐστὶ. Πολλαπλάσιος γοῦν τῆς γῆς ἔχουσα τὸ μέγεθος ἢ τοῦ ὕδατος σφαῖρα, εἰ περιεχέχυτο τὴν περιφέρειαν τῆς γῆς πᾶσαν, ὡς περὶ ἐν κέντρον τὰς ἀμφοτέρας περιάγεσθαι· σφαῖρας, τῆς γῆς, λέγω, καὶ τοῦ ὕδατος, οὐδενὶ ταύτης ἂν μέρει, χειρσαίοις ζώοις

¹⁶ Eccl. 1, 16.

τὸ ὕδωρ ἠφίει χρῆσθαι, κατακαλύπτουσαν ἅπαν ἕδαφος ἅσπερ αὐτῆς, καὶ πάσης τῆς κατ' αὐτὴν ἐπιφανείας ὑπερ-
 εκτεινόμενον πολλῷ τῷ μέτρῳ. Ἐπεὶ δὲ μὴ πᾶσαν τὴν τῆς γῆς ἐπιφάνειαν περιλαμβάνει: ἔστι γὰρ ἡ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης χέρσος ἀκατακάλυπτος ἔκκεντρος οὐκοῦν ἔστι κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἢ τοῦ ὕδατος σφαίρα. Δεῖ οὖν ζητεῖν πόσον ἂν ἔκκεντρος εἴη· καὶ ποῦ τὸ κέντρον, ἂρ' ὡς πρὸς ἡμᾶς κατωτέρω, ἢ ἀνωτέρω; ἀλλ' ἀνωτέρω μὲν εἶναι, τῶν ἀδυνάτων ὑφ' ἡμᾶς γὰρ ὀρώμεν οὐσαν ἐκ μέρους τὴν τοῦ ὕδατος ἐπιφάνειαν· κατωτέρω ἄρα ὡς πρὸς ἡμᾶς ἔστι καὶ αὐτοῦ τοῦ τῆς γῆς κέντρον, τὸ κέντρον τῆς τοῦ ὕδατος σφαίρας. Λέγεται δὲ ζητεῖν, πόσον ἀπέχει τοῦ τῆς γῆς κέντρον τὸ κέντρον τοῦτο.

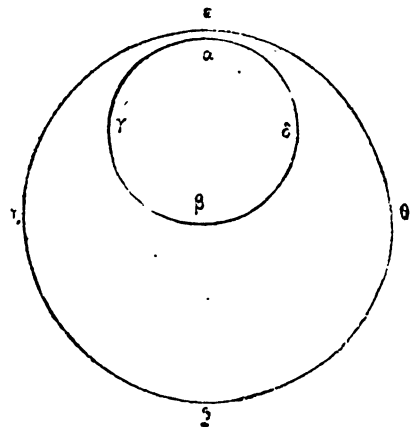
β'. Γνωστὴ τις ἂν πόσον ἐπὶ τὸ δοκοῦν πρὸς ἡμᾶς κάτω, τοῦ κέντρον τῆς γῆς ἀπέχει τὸ τῆς σφαίρας τοῦ ὕδατος κέντρον, λαβὼν ἐπὶ νοῦν, ὡς τῆ ἐπιφανείᾳ τῆς γῆινης σφαίρας, ἣτις ἔστιν ἡ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένη, ἐφαρμόζεται σχεδὸν ἢ παρ' ἡμῶν ὀρωμένη, καὶ ὑφ' ἡμᾶς, καθάπερ τὸ πατοῦμενον ὑφ' ἡμῶν τῆς γῆς ἕδαφος, οὐσα τοῦ ὕδατος ἐπιφάνεια. Ἔστι δὲ τὸ καθ' ἡμᾶς τῆς γῆς οἰκήσιμον, ὡσεὶ δέκατον τοῦ τῆς κατ' αὐτὴν περιμέτρου. Πέντε γὰρ ἢ γῆ ζώνας ἔχει· μίᾳ δὲ τῶν πέντε τούτων, τὸ ἡμισυ παρ' ἡμῶν κατοικεῖται. Εἰ τις οὖν τῷ δεκάτῳ τούτῳ τῆς ἐπιφανείας μέρει ἐφαρμόσαι θελήσει σφαῖραν περὶ τὴν γῆν, τὴν ἐναρμοζομένην εὐρήσει σφαῖραν, διπλασίως μὲν σχεδὸν ἔχουσαν τὴν διάμετρον τῆς ἐξωθεν ἐφαρμοζομένης, καὶ ταύτην περιεχούσης σφαίρας, ὀκταπλασίως δὲ τὸ μέγεθος οὐσαν, καὶ τὸ κέντρον ἔχουσαν ἐπὶ τοῦ κατωτάτου δοκοῦντος ἡμῖν πέρατος τῆς γῆς· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ διαγράμματος.

γ'. Ἐστω σφαῖρα τῆς γῆς κύκλος, ᾧ ἐνδον ὑπογεγραπται, α, β, γ, δ, καὶ περὶ αὐτὸν ἔστω περιηγμένος, ἀντὶ τῆς σφαίρας τοῦ ὕδατος, ἕτερος κύκλος, συναρμοζόμενος κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, τῷ ἄνωδεκάτῳ τοῦ ἐν αὐτῷ κύκλου, ᾧ ἐπιγέγραπται, ε, ζ, η, θ· εὐρεθήσεται γὰρ τὸ μὲν ὡς πρὸς ἡμᾶς κάτω, πέρατος τοῦ ἐν αὐτῷ κύκλου, κέντρον τοῦ ἐξωθεν περιηγμένου. Διπλασίως δὲ ὑπάρχων οὗτος τὴν διάμετρον, ἀναφαίνεται γεωμετρικαῖς ἀποδείξεσιν, ὀκταπλασίαν εἶναι τὴν σφαῖραν, ἣς ἡ διάμετρος διπλασία τῆς ἐχούσης τὴν ἡμισίαν διάμετρον σφαίρας· συμβαίνει γε μὴν τὸ ὄγδοον τῆς ὑγρᾶς ταύτης σφαίρας, ἑναμιξὲς ἐμπεριεληφθαι τῇ γῆ.

solum, et universam ejus superficiem multa mensura supereminens. Quia vero non totam terræ faciem cingit, exstat enim quem incolimus continens inopertus, prorsus ergo necesse est concentricam non esse cum terra aquam. Oportet igitur querere quantum sit excentrica, et ubi sit ejus centrum, utrum infra nos, an supra. Sed superius esse nequit, nam videmus subter nobis esse partim superficiem aquæ: inferius ergo nobis est et ipsi terræ centro centrum sphaeræ aquariæ. At querendum superest quantum hoc centrum a centro terræ distet.

12. Sciret aliquis quanto inferius sit, ut nobis videtur, terræ centro centrum sphaeræ aquariæ, si animadverteret cum superficie sphaeræ terrestris, quam habitamus, fere ad amussim quadrare undæ superficiem, quam videmus juxta et infra nos, et quæ est velut subtriturum nobis terræ solum. Est autem paris terræ nobis habitabilis quasi decima ejus circuitus. Nam quinque terras zonas habet; unius autem ex his quinque dimidium a nobis includitur. Si quis igitur decimæ huic superficiem parti aptare velit sphaeram qua terra includatur, invenietur sphaeræ exterius circumscripta et terram ambiens esse diametro fere duplam sphaeræ inscriptæ, et octuplam extensione, ac centrum habere in infimo erga nos terræ termino. Quod clare demonstrat figura hæc geometrica:

13. Sit terrestris sphaera circulus, intra quem scriptæ sunt litteræ A, B, C, D; sitque circa eum circumductus, pro sphaera aquæ, alter circulus, e cujus superficie decima pars superior circuli inclusi emergat, et cui superscriptæ sint E, F, G, H; reperietur infimus ergo terminus circuli inclusi esse centrum orbis exterius circumducti. Cum autem hic illius sit diametro duplus, cumque geometricis demonstrationibus liqueat sphaeram cujus diameter est dupla, esse octuplam sphaeræ cujus diameter est dimidia, sic contingit octavam sphaeræ liquidæ partem includi terræ ac commisceri: quapropter

multi ex hac fontes erumpunt, et omnium scaturit uberrima et jugia fluentia, et multorum marium infunduntur in eam sinus, et lacuum copia abundat, ita ut nullus forsitan sit locus, ubi fodiens aliquis, subsillientem haud reperiat aquam.

14. Præter eam quam incolimus, nullam aliam terræ partem habitari et obvia figura et ratio docet. Sicut enim, si idem esset centrum terræ et aquæ, terra esset cunctis omnino inhabitabilis; item et multo magis, si centrum habet æqua terminum terræ erga nos infimum, præter habitata a nobis plagam, quæ superiori sphaeræ liquidæ parti respondet, cætera omnia multis circumfusa undis habitari nequeunt. Quia autem in sola parte terræ habitata animam rationalem corporis inesse antea demonstratum est, eamque unam esse, nempe solam hanc nostram, modo est ostensum, consequens est in illa tantum regione etiam terrestria habitare animalia ratione carentia.

15. Ex coloribus et formis multimode dispositis formatur visus, odoratus autem ex vaporibus, et gustus ex humoribus, et auditus ex sonis, et tactus ex asperis vel levis secundum positionem. Porro formæ sensibus perceptæ e corporibus quidem sunt, at corpora non sunt, quamvis sint corporales: non simpliciter enim ex corporibus sunt, sed ex corporum speciebus; nec etiam sunt ipsæ corporum species, sed harum impressiones, et velut quædam imagines indivise distractæ a corporibus speciebus: et id magis ex visu, et præsertim ex rebus speculo inspectis.

16. His igitur sensuum impressiones imaginatio animæ a sensibus sibi approprians, non ipsas sensationes, sed præfas imagines in his impressas perfecte detrahit a corporibus et a corporum speciebus, easque reconditas habet quasi thesauros, modo unam, modo aliam vicissim, etiam absente corpore, ad suum usum intus exhibens, et sibi omnia representans jam visa, audita, gustata, olfacta atque tacta.

17. Illa animæ imaginatio, in rationali animali, media est intellectum inter et sensum. Itaque in ea receptas a sensibus imagines, tanquam separatas a corporibus et incorporeas jam factas intuens ac circumversans intellectus, varias elaborat cogitationes, disputans, reputans et multimode computans, cum cupiditate, sine cupiditate, indifferenter, cum errore et absque errore: unde pleræque virtutes ac nequitia, et bonæ maleque doctrinæ oriuntur. Cum enim non omnis cogitatio intellectus ex his et de illis sit, sed quædam aliquando exegitentur quæ sub sensum cadere nequeunt, ab ipso intellectu cogitati tradita, ideo dixi non omnem veritatem vel errorem, et virtutem vel nequitiam in cogitationibus ab imaginatione ortam ducere.

δι' ὃ καὶ πηγὰὶ παρ' αὐτῆς ἀναβόηγουνται πλείστα, καὶ ποταμῶν ἀναδιδόται θαυμάσιστα καὶ ἀέννα φεύματα, καὶ θαλασσῶν οὐκ ὀλίγων ἐγχεύονται ταύτῃ κόλποι, καὶ λιμναίων ὑδάτων ἀναχέονται πλήθη. Καὶ οὐκ ἔστι σχεδὸν οὗ τῆς γῆς ὀρούξαι τις, οὐχ ὑποβρέων ὕδωρ εὐρήσει.

ιδ'. Πλὴν τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης μετεμίαν ἐτέραν εἶναι, καὶ τὸ διάγραμμα καὶ ὁ λόγος διδάσκει. Καθάπερ γὰρ εἰ τὸ αὐτὸ κέντρον γῆς τε καὶ ὕδατος ὑπῆρχεν, ἦν ἂν ἡ γῆ πᾶσι παντάπασιν ἀείκητος, οὕτω καὶ πολλῶ μᾶλλον, εἰ κέντρον ἔχει τὸ ὕδωρ τῆς γῆς ὡς πρὸς ἡμᾶς κατωτάτου πέρασ, πλὴν τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, ἢ τῷ ἄνω τῆς ἐκείνου σφαιρας ἐναρμόζεται· τ' ἄλλα πάντα πολλῶ τῷ ὕδατι περικλυζόμενα, κατοικεῖσθαι ἀδυνάτως ἔχει. Ἐπιμόνης δὲ τῆς κατὰ τὴν γῆν οἰκουμένης, λογικῆν ψυχὴν ἐνοσίματον εἶναι προαναπέφηνεν, ἥτις μία οὕσα, νῦν ἡ καθ' ἡμᾶς αὕτη μόνη προαναπέφηνεν ἀκόλουθον οὖν ἐν ταύτῃ μόνῃ, καὶ τῶν ἀλόγων ζώων κατοικεῖν τὰ χερσαία.

ιε'. Ἐκ τῶν χρωμάτων, καὶ τῶν σχημάτων πολυειδῶς διακειμένων, μορφοῦται ἡ ἔψις· ἡ δὲ ὄσφρησις ἐκ τῶν ἀρωμῶν· γεύσις δὲ ἐκ τῶν χυμῶν, ἐκ δὲ τῶν φόφων ἡ ἀκοή· ἡ δὲ ἀφή ἐκ τῶν τραχέων, ἢ λείων κατὰ τὴν θέσιν. Αἱ δὲ κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἐγγινόμεναι μορφώσεις, ἐκ σώματων μὲν εἰσιν, ἀλλ' οὐ σώματά εἰσιν, εἰ καὶ σωματικά· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐκ σωμάτων εἰσιν, ἀλλ' ἐκ τῶν κατὰ τὰ σώματα εἰδῶν. Ἄλλ' οὐδ' αὐτὰ εἰσι τὰ τῶν σωμάτων εἶδη, ἀλλὰ τὰ ἐκτυπώματα αὐτῶν, καὶ οἷον τινες εἰκόνας ἀχωρίστως χωριζόμεναι τῶν κατὰ τὰ σώματα εἰδῶν· καὶ τοῦτο δῆλον μᾶλλον ἐκ τῆς ὕψεως, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν δι' ἐσόπτρων ὁρωμένων.

ις'. Τὰ γοῦν κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἐκμαγεῖα ταῦτα, τὸ τῆς ψυχῆς φανταστικὴν ἐκ τῶν αἰσθήσεων εὖ προσοικειούμενον, οὐκ αὐτὰς τὰς αἰσθήσεις, ἀλλὰ τὰς ἐν αὐτοῖς [ἴσ. αὐταῖς], ὡς ἔφημεν, εἰκόνας, τελῶς χωρίζει τῶν σωμάτων, καὶ τῶν κατ' αὐτὰ εἰδῶν· καὶ ἐναποκειμένως ἔχει καθάπερ θησαυροῦς, ἄλλο τε ἄλλην καὶ μὴ παρόντος σώματος, πρὸς χρῆσιν οἰκείαν ἐνδοθεν καταλλήλως προβαλλόμενον, ἐρατὰ τε καθιστῶν ἑαυτὰ [ἴσ. ἑαυτῷ] ἅπαντα, καὶ τὰ ἀκυστά, καὶ τὰ γευστά, καὶ τὰ ὄσφραγτά, καὶ τὰ ἀπτά.

ιζ'. Τοῦτο δὴ τὸ τῆς ψυχῆς φανταστικόν, ἐν τῷ λογικῷ ζῳίῳ, νοῦ καὶ αἰσθήσεως μεθόριον γίνεται. Τὰς γοῦν ἐν αὐτῷ παρὰ τῶν αἰσθήσεων προσειλημῆνας εἰκόνας, ὡς κεχωρισμένας σωμάτων, καὶ ἀσωμάτους ἢ τῆς γεγενημένας καθορῶν, καὶ περιστροφῶν ὁ νοῦς, ποικίλους καὶ τοὺς λογισμοὺς ἀπεργάζεσθαι, διαλογιζόμενός τε καὶ ἀναλογιζόμενός τε, καὶ συλλογιζόμενός τε πολυειδῶς, ἐμπαθῶς, ἀπαθῶς, μέσως, πεπλανημένως τε καὶ ἀπλανῶς, ἀφ' ὧν αἱ πλείστα ἀρεταὶ καὶ κακίαι, εὐδοξίαι τε καὶ κακοδοξίαι τίχονται. Ἐπεὶ γὰρ οὐ πᾶς τῷ νῷ λογισμὸς ἐκ τούτων κατ' ἐπεὶ τούτων, ἀλλ' ἔστιν ἃ τις ἂν εὖροι καὶ τῶν αἰσθήσει μὴ δυνάμενων ὑποπίπτειν, ὑπὸ τοῦ νοῦ τῷ λογισμῷ διδόμενα, διὰ τοῦτ' ἔφην μὴ πᾶσαν ἀληθειαν ἢ πλάνην, καὶ ἀρετὴν ἢ κακίαν ἐν τοῖς λογισμοῖς ἀπὸ φαντασίας ἔχειν τὴν ἀρχήν.

η'. Σφόδρα θανατίζειν αξιοῦν καὶ κατασκοπεῖν πῶς ἀπὸ τῶν προσκαίρων καὶ αἰσθητῶν μόνιμον ἐγγίνε-
ται τῇ ψυχῇ κάλλος ἢ αἴσχος, πλοῦτος ἢ πενία, δόξα
ἢ ἀδόξια· καὶ ἀπλῶς ἢ νοητὸν φῶς, ζωῆς αἰωνίου
παρεκτικόν, ἢ νοητὸν καὶ κολαστήριον σκοτός.

ιθ'. Τῷ φανταστικῇ τῆς ψυχῆς ἐποχοῦμενος ὁ
νοῦς. καὶ ταῖς αἰσθήσεσι διὰ τοῦτου συγγινόμενος,
σύμμιχτον ἀπογεννᾷ τὴν γνώσιν. Εἰ γάρ τις αἰσθη-
τῶς προσίδει δυομένῳ τῷ ἡλίῳ, τηνικαῦτα δὲ καὶ τὴν
σελήνην παρεπομένην μέρει τῷ τετραμμένῳ πρὸς
τὸν ἥλιον, εἶτα κατὰ μικρὸν τε ἀφισταμένην ἐν ταῖς
ἐφεξῆς ἡμέραις, καὶ φωτιζομένην μᾶλλον, μέχρις
ἂν γένοιτο καταντικρῶ· πάλιν δὲ κατὰ μικρὸν ἐν ἡ-
λιουσαν θατέρῳ μέρει, καὶ τὸ φῶς μᾶλλον καὶ μᾶλ-
λον μειουμένην, καὶ ἀποτιθεμένην, ὅθεν τὴν ἀρχὴν
ἔλαθε τοῦ φωτισμοῦ, ταῦτα διὰ τοῦ νοῦ σημειωσά-
μενος τὰς θέας, ὡς τὰς μὲν προλαθοῦσας ἐν τῇ φαν-
τασίᾳ ἔχων, τὴν δ' αἰετὸν παροῦσαν ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως·
συνῆκεν ἐξ αἰσθήσεως καὶ φαντασίας καὶ νοήσεως.
Ἐξ ἡλίου μὲν τὸ φῶς ἔχειν τὴν σελήνην, προσγειότε-
ρον δὲ τὸν ταύτη· εἶναι πόλον, καὶ πολλῶ τοῦ ἡλια-
κοῦ κατώτερον.

κ'. Οὐ τὰ κατὰ τὴν σελήνην μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ
κατὰ τὸν ἥλιον, τὰς τε κατ' αὐτὸν ἐκλείψεις; καὶ
τοὺς κατ' αὐτὰς συνδέσμους, τῶν τε ἄλλων κατ' οὐρανὸν
πλανήτων τὰς παραλλάξεις τε καὶ διαστάσεις, καὶ
τοὺς κατ' αὐτὰς πολυειδεῖς σχηματισμούς, καὶ
ἀπλῶς ὅσα τῶν κατ' οὐρανὸν ἴσμεν, πρὸς δὲ, καὶ φύ-
σεως λόγους, μεθόδους τε καὶ τέχνας πάσας, καὶ
ἀπλῶς, πάντων πᾶσαν γνώσιν τὴν ἐκ μερικῶν συν-
ηγμένην καταλήψωμεν, ἐξ αἰσθήσεως καὶ φαντασίας
συνειλόχαμεν διὰ τοῦ νοῦ, καὶ οὐδεμία ποτ' ἂν κλη-
θεῖη πνευματικῇ, φυσικῇ δὲ μᾶλλον, ἢ μηδὲ χωρεῖ
τὰ τοῦ πνεύματος.

κα'. Πόθεν ἐμάθομεν περὶ Θεοῦ; πόθεν περὶ τοῦ
κόσμου παντός; πόθεν περὶ ἡμῶν αὐτῶν βέβαιόν τι
καὶ ἀψευδές; Οὐκ ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος διδασκαλίας;
αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἐδίδαξε Θεὸν εἶναι μόνον τὸν ὄντως
ὄντα, καὶ αἰετὸν ὄντα, καὶ ἀμετάβλητον ὄντα, μήτε
ἐκ μὴ ὄντων τὸ εἶναι λαβόντα, μήτε πρὸς τὸ μὴ ὄν
ἀπίοντα· καὶ τοῦτον τριτυπόστατον εἶναι καὶ παν-
τοδύναμον· ὅς ἐν ἐξ ἡμέραις, λόγῳ, ἐκ μὴ ὄντων
τὰ ὄντα παρήγαγεν· ἀόροιοι δὲ μᾶλλον, ὡς ὁ
Μωϋσῆς φησιν, ὑπεστήσατο. « Ἐν ἀρχῇ γὰρ
ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, » τοῦτου
λέγοντος ἀνηκόαμεν· οὐ διάκενον πάντως, οὐδ' αἰετὸν
πάντη τῶν μεταξὺ πάντων. Ἰδᾷται μὲν γὰρ ἑνα-
μιξ ἦν ἡ γῆ, κνοφόρον δ' ἐκάτερον, ἀέρος τε καὶ
τῶν κατ' εἶδος ζώων τε καὶ φυτῶν· ὁ δὲ οὐρανὸς
τῶν διαφόρων φώτων τε καὶ πυρῶν [ἴσ. πυρσῶν] ἐν
οἷς καὶ τὸ σύμπαν ὑφέστηκεν. Οὕτως οὖν ὁ Θεὸς
ἐποίησεν ἐν ἀρχῇ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, οἶόν
τινα ὕλην πινδουχῆ, καὶ δυνάμει τὰ πάντα φέρουσαν,
καλῶς πόρρωθεν ἀποβραπίζων τοὺς καθ' ἑαυτὴν
προϋφειστήκεναι τὴν ὕλην κακῶς νομίζοντας.

κβ'. Μετὰ τοῦτο καλλιεργῶν ὡσπερ, καὶ τὴν κό-

A 18. Congruentissimum est uirari ac considerare
quomodo ex temporariis cogitationibus perpetuum
in anima insideat decus vel dedecus, opulentia vel
inopia, gloria vel ignominia, uno uerbo vel intel-
ligibilis lux vitam præstans æternam, vel intelligen-
bilis suppliciorum caligo.

B 19. Imaginationi anime immorans intellectus, et
per eam cum mensuris coiens, mistam congenerat
notionem. Si quis enim sensibus intuetur occiden-
tem solem, et tunc quoque lunam subsequenter e
regione solem versus sita, deinde paulatim digre-
dientem in sequentibus diebus et fulgidius splendeu-
tem, donec in oppositum observetur, ac rursus al-
teri parti sensim appropinquantem, et lumen magis
magisque minuentem ac deponentem ubi lucis ini-
tium cepit: i-tos intuitus mentis adnotans, ut alios
quidem præsensos in imaginationem repræsentans,
alios vero semper præsentem sensibus habens, concipit
ex sensu imaginationeque et intellectu, ex sole quidem
lumen mutuari lunam, sed huius polum esse terræ
propriorem et multo inferiorem solari polo.

C 20. Non solum quæ ad lunam spectant, sed etiam
quæ ad solem, et huius eclipses, et conjunctiones
quæ sunt harum causæ, et aliorum cœlestium pla-
netarum parallaxes distantiasque ac multiformes
figuræ, uno uerbo quæcunque cœlestium sciunt,
et insuper naturæ rationes legesque et cunctas ar-
tes, ac generationem, universalem scientiam ex parti-
cularibus congestam perceptionibus, ex sensibus et
imaginatione colligimus per intellectum, et nulla-
tenus vocari potest spiritualis, sed potius physica,
quæ non percipit ea quæ sunt spiritus.

D 21. Qui de Deo, qui de universo mundo, qui de
nobismetipsis dilicimus fixum aliquid et certum?
Nonne ex spiritus disciplina? hæc enim nos docuit
Deum esse unum vere existentem, æternum,
immutabilem, non ex nihilo egressum, nec ad ni-
hilum abentem, eumque esse trinum personis et
omnipotentem: qui intra sex dies uerbo creaturæ
ex nihilo eduxit, vel potius illico, ut ait Moyses,
pro luxit, hunc enim dicentem audiuimus: « In
principio creauit Deus cælum et terram, » hand
vacua profecto nec rebus carentia intermediis. Nam
terra erat aquæ commista, et utraque seta aere ac
animalium et plantarum formis, cælum autem va-
riis luminibus ignibusque quibus uersum con-
stat. Sic igitur in principio creauit Deus cælum et
terram uelut materiam aliquam omnium capacem,
et omnia virtualiter continentem, præsentem sane re-
iciens eos qui materiam prius per seipsam substi-
tuisse insipient.

22. Postquam omnia e nihilo eduxit, deinde quasi

ornans et concinnans mundum, rebus quæ in ea sunt et decorem ejus conficiunt, suum cuique congruum ordinem intra sex dies distribuit, discriminans unumquodque solo mandato, et quasi ex thesauris sepositis recondita in formam educens, ac componens et accommodans convenienter, apprime et eleganter aliud ad aliud, et unumquodque ad universa, et universa ad unumquodque, et immobili terræ, velut cuiusdam centro sublimissimum circulum, circumponens et intermediorum vinculo sapientissime concatenans mobile semper cælum, ut idem mundus permaneat quietus simul atque motus. Nam cunctis corporibus jugiter ac citissime mobilibus circulatim compositis, immobile corpus necessario medium obtinuit locum, oppositam motui quietem habens ut non cylindri instar transvolvatur universi mundi sphaera.

23. Postquam igitur talem optimum artifex utriusque orbis termino partitus positionem, universum hunc mundum munde, ut ita dicam, fixit atque movit, rebus terminos inter illos interjacentibus disperditur item cuique congruum. Et superiora primum ordinat ac per sublimes ferri jubet regiones ac summo universi termino scitissime et elegantissime indesinenter circumagi: qualia sunt levia actuosaque corpora quæ subjacentia ad eorum utilitatem transmutant, et quæ sapientissime tanto supereminet corpus medium, ut hujus immodicum frigus sufficiens frangere possint ac suspendere, et propriam caloris intemperiem suo retinere loco, et micrari quodammodo nimiam summorum terminorum velocitatem, proprio ipsa motu obviam occurrentia, et hos cohibere in loco per adversam conversionem, et præstare nobis utilissimas tempestatum anni vices et temporalium spatiorum mensuras, et sapientibus dare scientiam Dei qui omnia creavit, ordinavitque et exornavit. Quædam igitur in sublimibus superioribusque regionibus vario motu circumagi voluit duplicem ob finem, nempe propter universi decus, et propter multimodam utilitatem. Alia vero deorsum et circa medium collocavit quæ scilicet gravitatem habent, et natura sunt possibilis, et generari ac alterari, disjungi ac conjungi, seu potius mutari pro utilitate possunt; et hæc et alternos eorum ad invicem respectus munde concinnans, ut mundus recte vocari queat rerum universitas.

24. Sic primum aliquid in rerum creatione productum est, et primo successit alterum, et hinc rursus aliud, et ita deinceps, et post omnia homo. Quem tanto Deus honore ac tanta dignatus est providentia, ut totum hunc sensibilem mundum ante illum fecerit, et cælorum regnum statim a constitutione mundi fuerit ei præparatum, et consilium de ipso præhabuit, et Dei manu et ad Dei imaginem sit formatus, et ex materia ista sensibilique mundo non totum, ut cætera animalia, sed solum corpus, animam vero ex supermundanalibus, seu potius ab ipso Deo per spiraculum ineffabile et

σμον ἐπικοσμῶν, ὅ τὰ πάντα ἐκ μὴ ὄντων παραγωγῶν, τὴν οἰκείαν ἐκάστην καὶ κατάλληλον τάξιν τῶν προσόντων αὐτῶν, καὶ συμπληρούντων τὸν αὐτοῦ κόσμον, ἐν ἑξ ἡμέραις διένειμε, διακρίνων ἕκαστον προστάγματι μόνῳ, καὶ καθάπερ ἐκ θησαυρῶν ἀποθέτων ἐξάγων εἰς εἶδος τὰ ἐντεθέντα, διατιθεὶς τε καὶ συντιθεὶς ἑναρμονίως, ἄκρως, καὶ προσφυῶς ἄλλο πρὸς ἄλλο τούτων, ἕκαστόν τε πρὸς πάντα, καὶ πρὸς ἕκαστον ἅπαντα, καὶ τῇ μὲν ἀκινήτῳ γῆ καθάπερ τινὶ κέντρῳ, περιτιθεὶς ἀνωτάτῳ κύκλῳ, καὶ συνῶν πανσόφως διὰ τῶν μέσων τὴν ἀκίνητον οὐρανόν· Ἰν' ὁ αὐτὸς διαμένῃ κόσμος ἐστὼς ὁμοῦ καὶ κινούμενος. Πάντη γὰρ κύκλῳ τῶν ἀκινήτων καὶ ταχυκινήτων ἄγαν σωματίων περιτεθέντων, τὸ ἀκίνητον ἐξ ἀνάγκης τῆν μέσην ἔλαχε χώραν, ἀντίρροπον τῇ κινήσει τὴν στάσιν ἔχον, ὡς μὴ μεταχωρεῖν κυλινδρου δίκην τὴν παγκόσμιον σφαῖραν.

γ'. Τοιαύτην τοίνυν ὁ ἀριστοτέλης, τῶν τοῦ παντός περάτων ἑκατέρῳ νείμας τὴν θέσιν, τὴν σύμπαντα τοῦτον εὐκόσμως, ὡς εἶπειν, κόσμον, καὶ ἔπλεξε καὶ ἐκίνησε· τῶν δὲ μεταξύ τῶν περάτων τούτων, διανέμει πάλιν τὸ προσήκον ἐκάστην. Καὶ τὰ μὲν ἄνω τάττει, καὶ μετεωροπολεῖν ἐπιτάττει, καὶ συμπεριπολεῖν τῷ ἀνωτάτῳ τοῦ παντός ὄρω, συνετώς καὶ κοσμίως εὖ μάλα τὸν αἰεὶ χρόνον· ὅσα κοῦφα καὶ δραστηκᾶ, καὶ μετασκευαστικᾶ πρὸς τὴν χρησίμῳ τῶν ὑποκειμένων ἐστὶ. Τοσοῦτον ὑπεραεστηκότα τοῦ μέσου συνετώς ἄγαν, ὡς καὶ τὴν ἐν τούτῳ τοῦ φύχους ἀμετρίαν ἀποχρώντως θραύειν ἔχειν περιημένα, καὶ τὴν οἰκεῖαν τῆς θερμότητος ἀμετρίαν ἐπὶ χώρας κατέχειν· ἐπέχειν δὲ πως καὶ τὴν ἀμετρίαν τῆς φορᾶς τῶν ἀνωτάτων περάτων, ἀντιστροφῶς ἰδίως αὐτὰ κινούμενα, καὶ κατέχειν ἐπὶ χώρας κάκεινα διὰ τῆς ἀντιστροφῆς περιστροφῆς, ἡμῖν τε παρέχειν ἐνιαυσιαίων πολυωφελεῖς διαφορὰς ὥρων. χρονικῶν τε διαστημάτων μέτρα, καὶ τοῦ κτίσαντος καὶ τάξαντος καὶ κοσμήσαντος Θεοῦ τοῖς συνείσι γνώσιν. Τὰ μὲν οὖν ἐν μετεώρῳ καὶ ἀνωτέρῳ πολυστροφῶς οὕτω περιχορευεῖν διττῶς ἀφῆκε, κάλλους τε παγκοσμίου χάριν, καὶ ὠφελείας πολυειδοῦς· τὰ δ' ἄλλα κάτω καὶ περὶ τὸ μέσον ἔθηκεν, ὅσα βάρως ἔχει καὶ παθητὰ τὴν φύσιν ἐστὶ, γίνεσθαι τε καὶ μεταγίνεσθαι πέφυκε, διακρινόμενά τε καὶ συγκρινόμενα, καὶ πάσχοντα μάλλον μεταβάλλειν πρὸς εὐχρηστικᾶν, κατὰ κόσμον ὑποτιθεὶς καὶ ταῦτα καὶ τὸν πρὸς ἄλληλα λόγον, ἰν' ἐτύμως ἔχη καλεῖσθαι· κόσμος τὸ πᾶν.

κδ'. Οὕτω δὲ πρῶτόν τι τῶν ὄντων ἐν τῇ κτίσει παρήχθη, καὶ μετὰ τὸ πρῶτον ἕτερον· καὶ μετ' αὐτὸ πάλιν ἄλλο, καὶ ἐφεξῆς, καὶ μετὰ πάντα ὁ ἄνθρωπος. Ὅς τιμῆς τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ προμηθείας τοσαύτης ἡξίωται, ὡς καὶ τὸν αἰσθητὸν τοῦτον ἅπαντα κόσμον πρὸ αὐτοῦ γενέσθαι δι' αὐτόν. Καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, εὐθύς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου δι' αὐτὸν ἐτοιμασθῆναι, πρὸ αὐτοῦ, καὶ βουλὴν περὶ αὐτοῦ προηγήσασθαι, καὶ χειρὶ Θεοῦ, καὶ κατ' εἰκόνα πλασθῆναι Θεοῦ, καὶ μὴ τὸ πᾶν σχεῖν ἐκ τῆς ὕλης ταύτης καὶ τοῦ κατ' αἰσθησὶν κόσμου, καὶ ὡς τὸ πᾶν τῶν ζώων· ἀλλὰ τὸ σῶμα

μόνον· τὴν δὲ ψυχὴν, ἐκ τῶν ὑπερκοσμίων, μᾶλλον δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δι' ἐμφυσήματος ἀποβρέητου, ὡς μέγα τι καὶ θαυμαστόν, καὶ τοῦ παντὸς ὑπερέχον, καὶ τὸ πᾶν ἐποπτεύου, καὶ τοῖς πᾶσιν ἐπιστατοῦν, καὶ Θεοῦ γνωστικὸν ἅμα καὶ δεκτικὸν, καὶ δεκτικὸν παντὸς μᾶλλον τῆς ὑπερανψικισμένης τοῦ τεχνίτου μεγαλειότητος ἀποτέλεσμα, καὶ μὴ ὅτι Θεοῦ δεκτικὸν δι' ἀγῶνος καὶ χάριτος, ἀλλὰ καὶ δυνατὸν ἐνωθῆναι τούτῳ κατὰ μίαν ὑπόστασιν.

κα'. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν οἷς ἔστιν ἡ ἀληθὴς σοφία καὶ ἡ σωτήριος γνῶσις ἡ τῆς ἄνω μακαριότητος πρόξενος. Τίς δ' Εὐκλείδης; τίς Μαρῖνος; τίς Πτολεμαῖος συνιδεῖν ἔδυνάθη; τίνες Ἐμπεδοκλεῖς, καὶ Σωκράται, καὶ Ἀριστοτέλεις, καὶ Πλάτωνες, λογικαῖς μεθόδοις, ἢ μαθηματικαῖς ἀποδείξεσι; μᾶλλον δὲ ποῖα αἰσθησις ἀντελάβετο τῶν τοιούτων; ποῖος ἐπέβαλε νοῦς; Εἰ δὲ ἐκεῖνοις τοῖς φύσει φιλοσοφοῦσι, καὶ τοῖς κατ' ἐκείνους, χαμαιζήλος ἔδοξεν ἡ κατὰ πνεῦμα σοφία, κἀντεῦθεν τὸ καθ' ὑπερβολὴν ὑπερέχον αὐτῆς παρίσταται· σχεδὸν γάρ, ὡς τὰ ἄλλα τῶν ζώων, πρὸς τὴν ἐκείνων σοφίαν ἔχουσιν (εἰ δὲ βούλει, καθάπερ τὰ παιδάκια, οἷς κρεῖττονες δόξαεν ἂν οἱ μετὰ χεῖρας πλακούντες τοῦ βασιλικοῦ διαδήματος), ἢ καὶ τοῖς [Ἰσ. τῶν] ἐκεῖνοις ἐγνωσμένων ἀπάντων· οὕτως ἔχουσιν οὗτοι πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ ὑπερανψικισμένην σοφίαν καὶ διδασκαλίαν τοῦ Πνεύματος.

κς'. Οὐ μόνον δὲ τὸ γινώσκειν κατὰ τὸ ἐγγιωροῦν ἐν ἀληθείᾳ Θεόν, ἀσυκρίτως κρεῖττον τῆς καθ' Ἑλληνας φιλοσοφίας ἔστιν, ἀλλὰ καὶ μόνον τὸ εἰδέναι τίνα τόπον ἔχει ὁ ἄνθρωπος παρὰ τῷ Θεῷ, πᾶσαν ὑπερβαίνει τὴν κατ' ἐκείνους σοφίαν· μόνος γάρ ἀπάντων ἐπιγείων τε καὶ οὐρανίων ἐκτίσθη κατ' εἰκόνα τοῦ πλάσαντος, ὡς πρὸς ἐκεῖνον ὁρῶν, καὶ αὐτὸν ἀγαπῶν, κἀκεῖνον μόνου μύστης καὶ προσκυνητῆς εἶη, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν πίστει καὶ νεύσει καὶ διαθέσει, τὴν οικεῖαν καλλομένη συντηροῖη, πάντα δὲ τ' ἄλλα ὅσα γῆ καὶ οὐρανόσ εἶδε φέρει, κατώτερα ἐαυτοῦ εἰδείη, καὶ νοῦ παντάσῃν ἁμοῖρα. Ὅπερ οἱ καθ' Ἑλληνας σοφοὶ μεθοπωσοῦν συνιδεῖν δυνάθέντες, ἠτίμωσαν τὴν καθ' ἡμᾶς φύσιν, ἠσέδησαν εἰς Θεόν, ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κρίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, τοῖς αἰσθητοῖς καὶ ἀναισθητοῖς ἄστροσι νοῦν περιθέοντες, καὶ τούτων ἐκάστῳ τοῦ κατὰ σῶμα μεγέθους ἀνάλογον ἐν δυνάμει καὶ ἀξιώματι· καὶ ταῦτα ἀθλίως σεβόμενοι, καὶ θεοὺς μείζους τε καὶ ἐλάτους προσαγορεύσαντες, τὴν κυριότητα τοῦ παντὸς ἐπέτρεψαν. Ἄρ' οὐκ ἐκ τῶν αἰσθητῶν οὗτοι, καὶ τῆς κατὰ ταῦτα φιλοσοφίας, αἴσθησις καὶ ἀδοξίαν, καὶ πενίαν ἐσχάτην ταῖς οικεῖαῖς ψυχαῖς προσετρίψαντο, καὶ νοητὸν ὄντως καὶ κολαστήριον σκότος;

κζ'. Τὸ κατ' εἰκόνα γεγονότας ἡμᾶς αὐτοὺς εἰδέναι τοῦ κτίσαντος, οὐδὲ τὸν νοητὸν κόσμον θεοποιεῖν συγχωρεῖ. Τὸ γὰρ κατ' εἰκόνα τοῦτο, οὐχ ἡ τοῦ σώματος ἔχει θέσις, ἀλλ' ἡ τοῦ νοῦ πάντως φύσις, οὐ μὴδὲν κατὰ φύσιν κρεῖττον. Εἰ γὰρ ἦν τι κρεῖττον, ἐν ἐκείνῳ ἂν ὑπῆρχε τὸ κατ' εἰκόνα. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἐν ἡμῖν κρεῖττον ὁ νοῦς, τοῦτο δὲ εἰ καὶ κατ' εἰκόνα θείαν, ἐκτίσθη δ' οὐκ ὁμοῦς ὑπὸ Θεοῦ· τί ποτ' ἄρα δυσχερὲς συνιδεῖν, μᾶλλον δὲ, πῶς οὐκ αὐτόθεν κατὰ

A admodum mirabile, universum supereminens, omnia perscrutans, cunctis præsiciens, Dei cognoscendi simul ac recipiendi capax, et magis quam cætera opera manifestans superexcellentem artificis magnificentiam, atque non solummodo Deum recipere virtute ac gratia, sed et uniri cum eo valens in una persona.

25. Hæc et hujusmodi sunt in quibus vera est sapientia et salutaris scientia summam procurans beatitudinem. Quis autem Euclides, quis Marinus, quis Ptolemæus eadem scire potuit? Quinam Empedocles, et Socrate, et Aristoteles, et Platones logica methodo aut mathematicis demonstrationibus, vel potius quis sensus talia percepit, quis intellectus penetravit? Si autem illis naturæ philosophis eorumque discipulis terrena visa est spiritualis sapientia, ac proinde supereminens ejus excellentia: nos enim intuitu suæ sapientiæ fere habent ut animalia ratione destituta, vel si mavis, ut parvulos quibus meliores in manibus videantur placente quam regia diademata vel omnia ipsis nota. Ita sese illi habent erga veram et superexcellentem sapientiam et doctrinam Spiritus.

26. Non solum cognoscere pro viribus in veritate Deum, longe multoque melius ethnica philosophia est, sed etiam scire duntaxat quem locum habeat homo coram Deo, omnem antecedit gentium sapientiam. Solus enim omnium terrestrium ac cælestium creatus est ad imaginem Creatoris, ut ad eum intueatur, eumque diligit, et ejus solius mystes et adorator sit, et fide ac pietate in eum affectus suam servaret pulchritudinem, et cætera omnia quæcumque terra et cælum hoc ferunt, inferiora seipso putaret et intelligentia prorsus destituta. Quod ethnici philosophi minime scire valentes, nostram dedecoraverunt naturam, Deum inhonoraverunt, et coluerunt veneratique sunt creaturam potius quam Creatorem, sensitivis rebus et inanimatis sideribus intelligentiam tribuentes quæ in singulis respondentem corporis magnitudini virtutem et dignitatem haberet, et ista misere reveriti, et deos majores ac minores confessi, deitatem omnibus concesserunt. Nonne igitur illi ex sensibilibus et ex sua de his philosophia, dedecus ignominiamque et extremam miseriam suis animis inusserunt, et spiritales vere ac pœnales tenebras?

27. Quod sciamus nosmet ad imaginem Creatoris esse factos, non ideo mundum intelligibilem deificare licet. Nam hanc imaginem, non corporis constitutio, sed natura plane habet intellectus, quo nihil naturalium melius est. Si quid enim esset melius, in illo non esset Dei imago. Quia vero quod est in nobis melius, intellectus est, hic autem, licet ad imaginem sit divinam, creatus est tamen a Deo, num igitur conceptu difficile est, vel potius nonne

eo ipso patet hunc esse factorem nostræ intelligentiæ, et omnium intellectualium auctorem? Conservi igitur nobis sunt omnes spiritus ad imaginem Creatoris facti, etiamsi nobis sint excellentiores, quia sunt extra corpora, et increata propius et increata nature propiores. Vel potius, qui inter illos suum servaverunt ordinem, et illud ad quod facti sunt amanti, licet nobis conservi, sunt tamen honorabiles, et dignitate nobis multo superiores. Qui vero suum non servaverunt ordinem, sed rebellati illud rejecerunt ad quod creati erant, ab appropinquantibus Deo recesserunt quam longissime, et honore suo exciderunt. Et si etiam nos simul trahere in lapsum aggrediuntur, non inutiles tantum sunt atque viles, sed et Deo infensi et generi humano perniciosi et inimicissimi.

28. Sed physiologi et astronomi, cum, licet omnia sibi nota gloriantes, nihil prælatorum ex philosophia intelligere possent, principem spiritualium tenebrarum et cunctas potestates eo duce rebellatas, non superiores tantum seipsis, sed et deos vocaverunt, et coluerunt templis, et obtulerunt eis victimas, et se subjecerunt funestissimis eorum oraculis, in quibus merito plerumque illusi sunt a sacerdotibus non sacris, lustrationibusque contaminantibus et scelestissimam inspirantibus superbiam, atque prophetis ac prophetissis ab ipsa veritate quam longissime remotivibus.

29. Non solum in eo quod homo Deum sciat et seipsum suumque cognoscat ordinem (quod apud Christianos sciunt etiam qui dicuntur idiotæ), scientia adest sublimior physiologia et astronomia et omni de his philosophia, sed etiam nosse intellectus nostri imbecillitatem, et huic mæditi quærere, est incomparabiliter multo satius quam scire et persecrari siderum magnitudinem et naturarum rationes, origines inferiorum et circuitus superiorum, conversiones et ortus, stationes et retrogressus, discessus et congressus, et generatim omnes eorum motus varios et multiformes habitus. Sciens enim suam infirmitatem, reperit qua inest ad salutem, et accedat ad lumen scientiæ, et accipiat sapientiam veram nec cum hoc sæculo dissolvendam.

30. Quælibet rationalis intellectualisque natura, sive angelicam dixeris sive humanam, essentialiter habet vitam, per quam remanet existentia immortalis ac corruptionis incapax. At quæ nobis inest intellectualis et rationalis natura, non solum habet essentialiter vitam, sed et operationem. Vivificat enim conjunctum corpus, unde hujus dicitur vita. Hæc porro vita dicitur relative ad aliud, et ea est operatio. Quod enim est ad aliud, dici nequit subsistere in seipso. Angelorum vero intellectualis natura non sic ut operationem habet vitam: non enim conjunctum accepit a Deo de terra corpus, ad quod vivificam acciperet virtutem. Capax tamen et ipsa est contrariorum, bonitatis scilicet ac mali-

Α ὁρῶν, ὡς ὁ πειρητῆς τοῦ καθ' ἡμᾶς νοερού, ἐκείνος καὶ παντὸς νοεροῦ ποιητῆς ἐστὶ; Συνδουλὸς οὐκ οὖν ἡμῖν πᾶσα νοερά φύσις, καὶ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος· εἰ καὶ ἡμῶν τιμιώτεροι, ὡς σωμάτων ὄντες ἐκτός, καὶ τῆ ἀσωμάτῳ παντάπασιν καὶ ἀκτίστῳ φύσει μᾶλλον ἐγγίζοντες· μάλλον δὲ, οἱ μὲν φυλάξαντες τοῦτων τὴν ἑαυτῶν τάξιν, καὶ τὸ πρὸς ὃ γέγονασι στέργοντες, εἰ καὶ ὁμόδουλοι, ἀλλ' ἡμῖν τίμιοι, καὶ ἡμῶν τῆ τάξει πολλῶν τιμιώτεροι. Οἱ δὲ μὴ φυλάξαντες τὴν ἑαυτῶν τάξιν, ἀλλ' ἀποστατήσαντες, καὶ τὴ, πρὸς ὃ γέγονασι, ἀθετήσαντες, τῶν ἐγγιζόντων Θεῷ γεγονότες ὡς πορβώτατα, καὶ τῆς τιμῆς ἐκπεπτώκασι. Εἰ δὲ καὶ ἡμᾶς συνεπισπᾶν ἐπιχειροῦσι πρὸς ἑκπτώσιν, οὐκ ἀχρεῖοι καὶ ἀτιμοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀντίθεοι, καὶ ἡμῶν τῷ γένει λυμυνητικοὶ καὶ πολεμιώτατοι.

Κη'. Ἄλλ' οἱ φυσιολόγοι τε καὶ ἀστροθεάμονες, καὶ τὰ πάντα εἰδέναι καυχώμενοι, μηδὲν τῶν προειρημένων ἐκ τῆς φιλοσοφίας συνιδεῖν δυναθέντες, καὶ τὸν ἀρχοντα τοῦ νοητοῦ σκότους, καὶ τὰς ὑπ' αὐτὸν ἀποστατικὰς δυνάμεις πάσας, οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦς μόνον, ἀλλὰ καὶ Θεοῦς ὠνόμασαν, καὶ ναοὶς ἐτίμησαν, καὶ θυσίας αὐτοῖς προσήνεγκαν, καὶ ἑαυτοῦς ὑπέταξαν τοῖς πανωλέθοις ἐκείνων θεοπισμασιν, ὑφ' ὧν ἐνεπαίχθησαν εἰκότως ἐπὶ πολλῶ, δι' ἱερῶν ἀνιέρων, καὶ καθαρῶν μολυνόντων, καὶ προστιθέντων τὴν ἐξάγιστον οἴησιν, καὶ προφητῶν καὶ προφητιδῶν, τῆς θντωῖς ἀληθείας ἀποβουκολούντων ὡς πορβώτατα.

Κθ'. Οὐ τὸ εἰδέναι μόνον Θεῶν, οὐδὲ τὸ γινώσκειν τὸν ἀνθρώπον ἑαυτὸν, καὶ τὴν ἑαυτοῦ τάξιν (καὶ καὶ οὐκ νομιζομένοις ἰδιώταις, Χριστιανοῖς οὐτὶ πρόσσει μὲν), ὑψηλοτέρα γνώσις ἐστὶ φυσιολογίας καὶ ἀστρολογίας, καὶ πάσης τῆς περὶ αὐτὰς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ τὸ εἰδέναι τὸν καθ' ἡμᾶς νοῦν τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, καὶ ταύτην ἰασασθαι ζητεῖν, πολλῶν χρεῖστον ἀσυχρότως ἂν εἴη τοῦ εἰδέναι καὶ διερευνεῖν ἄστρων μεγέθη, καὶ φύσεων λόγους, γενέσεις τε τῶν κάτω, καὶ περιόδους τῶν ἄνω, τροπὰς τε καὶ ἐπιτολὰς, στρηιγμοὺς καὶ ἀναποδίσμους, ἀποστάσεις τε καὶ συνελύσεις, καὶ πᾶσαν ἀπλῶς τὴν ἐκ πολυκενησίας ἰκαὶ πολυειδοστάτην σχέσιν. Ὁ γὰρ γνοὺς τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν νοῦς, εὖρεν εἶεν ἂν εἰσέλθῃ πρὸς σωτηρίαν, καὶ ἐγγίσει τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως, καὶ λάβῃ σοφίαν ἀληθοῦς, καὶ τῷ αἰῶνι τούτῳ μὴ συκαταλυομένην.

Λ'. Πᾶσα λογικὴ καὶ νοερά φύσις, εἴτ' ἀγγελικὴν εἴποι τις, εἴτ' ἀνθρωπίνην, οὐσίαν ἔχει ζωὴν, δι' ἣν καὶ διαμένει ἐπίσης καθ' ὑπαρξίν ἀθάνατος, διαφθορὰν οὐκ ἐπιδεχομένη. Ἄλλ' ἡ μὲν ἐν ἡμῖν νοερά καὶ λογικὴ φύσις οὐ μόνον οὐσίαν ἔχει τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνέργειαν. Ζωοποιεῖ γὰρ τὸ συνημμένον σῶμα· δι' ὃ καὶ τούτου λέγεται ζωή. Πρὸς ἕτερον ἢ ζωὴ λέγεται, καὶ ἐνέργεια ἐστὶν αὐτῆς. Πρὸς γὰρ ἕτερον, οὐδέποτε ἂν λέγοιτο οὐσία καθ' αὐτὴν. Ἡ δὲ τῶν ἀγγέλων νοερά φύσις, οὐχὶ καὶ ἐνέργειον τοιαύτην ἔχει τὴν ζωὴν· οὐ γὰρ συνημμένον ἔλαβεν ἐκ γῆς παρὰ Θεοῦ σῶμα, ἵνα καὶ ζωοποιὸν λάβῃ πρὸς τοῦτο δύναμιν. Δεκτικὴ μέντοι καὶ αὕτη τῶν ἐναντιῶν ἐστὶ, κακίας δηλονότι καὶ ἀγαθότητος. Καὶ

τοῦτο παριστᾶται οἱ πονηροὶ τῶν ἀγγέλων. Ἐκπιῶσιν ὑποστάνας δια τὴν ἑκπῶσιν ὁ συνθετοὶ πως τοιγχεροῦν εἰσι καὶ οἱ ἄγγελοι, ἐκ τῆς καθ' ἑαυτοῦ οὐσίας, καὶ μιᾶς τῶν ἐναντίων ποιότητων, ἀρετῆς, φημί, καὶ πονηρίας. Ὅθεν δεικνύεται [Ἰσ. δεικνύεται] μηδ' οὗτοι οὐσίαν ἔχοντες τὴν ἀγαθότητα.

λβ'. Ἢ τῶν ἀλόγων ζώων ἐκάστου ψυχῆ, ζωὴ ἐστὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ἐμφύχου σώματος, καὶ οὐκ οὐσίαν, ἀλλ' ἐνέργειαν ἔχει ταῦτα τὴν ζωὴν, ὡς πρὸς ἕτερον οὐσαν, ἀλλ' οὐ καθ' αὐτήν. Αὕτη γὰρ οὐδὲν ἕτερον ἔχουσα ὁράται, ὅτι μὴ τὰ ἐνεργούμενα διὰ τοῦ σώματος, δι' ὃ καὶ λυομένῳ τούτῳ, συνδιαλύεσθαι ἀνλγχη ὁ θνητὴ γὰρ ἐστὶ τοῦ σώματος οὐκ ἦτο, ἐπεὶ πᾶν ὅπερ ἐστὶ, πρὸς τὸ θνητὸν ἐστὶ τε καὶ λέγεται· δι' ὃ καὶ θανόντι συναποθνήσκει.

λγ'. Ἢ τῶν ἀνθρώπων ἐκάστου ψυχῆ, ἐστὶ μὲν καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ἐμφύχου σώματος ζωὴ, καὶ ζωοποιὸν ἔχει τὴν ἐνέργειαν πρὸς ἕτερον, ὁρωμένην πρὸς αὐτὸ, ἡλιασὴ τὸ παρ' αὐτῆς ζωοποιούμενον. Ἀλλ' οὐ μόνον ἐνέργειαν, ἀλλὰ καὶ οὐσίαν ἔχει τὴν ζωὴν ὡς ζῶσα καθ' αὐτήν. Ἐχουσα γὰρ ὁράται τὴν λογικὴν καὶ νοερὰν ζωὴν, φανερώς ἕτερον οὐσαν παρὰ τὴν τοῦ σώματος, καὶ τῶν, ὅσα διὰ τοῦ σώματος· δι' ὃ καὶ λυομένου τοῦ σώματος, αὕτη οὐ συνδιαλύεται. Πρὸς δὲ τὸ [Ἰσ. τῷ] μὴ συνδιαλύεσθαι, καὶ ἀθάνατος διαμένει, ὡς μὴ πρὸς ἕτερον ὁρωμένην, ἀλλ' οὐσίαν ἔχουσα τὴν καθ' αὐτὴν ζωὴν.

λδ'. Ἢ λογικὴ καὶ νοερὰ ψυχῆ οὐσίαν μὲν ἔχει τὴν ζωὴν, ἀλλὰ δεκτικὴν τῶν ἐναντίων, κακίας δηλονότι καὶ ἀγαθότητος. Ὅθεν δεικνύεται μὴ οὐσίαν ἔχουσα τὴν ἀγαθότητα, ὡς περ οὐδὲ τὴν κακίαν, ἀλλ' οἷόν τινα ποιότητα, καθ' ἑκατέραν, ὅποτε παρή [Ἰσ. παρή], διατιθεμένη. Πάρεστι δὲ οὐ τοπικῶς· ἀλλ' ἡνίκ' ἂν ἡ νοερὰ ψυχῆ, τὸ αὐτεξούσιον λαθοῦσα παρὰ τοῦ κτίσαντος, νεύσῃ πρὸς αὐτήν, καὶ ζῆν ἐθέλησῃ κατ' αὐτήν· δι' ὃ καὶ σύνθετός ἐστὶ πως ἡ λογικὴ καὶ νοερὰ ψυχῆ, οὐκ ἐκ τῆς ἀνωτέρω εἰρημένης ἐνεργείας. Αὕτη γὰρ πρὸς ἕτερον οὐσα, σύνθεσιν ἐμποεῖν οὐ πέφυκεν· ἀλλ' ἐκ τῆς κατ' αὐτὴν οὐσίας, καὶ μιᾶς ἡστινολογίας τῶν εἰρημένων ἐναντίων ποιότητων, ἀρετῆς τε, φημί, καὶ πονηρίας (*).

λε'. Ὁ ἀνωτάτω νοῦς, τὸ ἄκρον ἀγαθόν, ἡ ὑπέρζωος καὶ ὑπέρθεος φύσις, πάντη τε καὶ πάντως ἀνεπίδεκτος οὐσα τῶν ἐναντίων, φανερώς οὐ ποιότητα, ἀλλ' οὐσίαν ἔχει τὴν ἀγαθότητα· δι' ὃ καὶ πᾶν ὅπερ ἂν ἐννοήσῃ τις ἀγαθόν, ἐν ἐκείνῳ ἐστὶ. Μᾶλλον δὲ ἐκεῖνός ἐστι, καὶ ὑπὲρ ἐκεῖνός ἐστι. Καὶ πᾶν ὅπερ ἐν ἐκείνῳ τις ἐννοήσῃ, ἀγαθόν ἐστὶ, μᾶλλον δὲ ἀγαθότης, καὶ ὑπεράγαθος ἀγαθότης ἐστὶ. Καὶ ἡ ζωὴ ἐν αὐτῷ ἐστὶ, μᾶλλον δὲ αὐτός ἐστιν ἡ ζωὴ· ἀγαθόν γὰρ ἡ ζωὴ, καὶ ἀγαθότης ἐν αὐτῷ ἡ ζωὴ. Καὶ ἡ σοφία ἐν αὐτῷ ἐστὶ, μᾶλλον δὲ αὐτός ἐστιν· ἀγαθόν γὰρ ἡ σοφία, καὶ ἀγαθότης ἐν αὐτῷ ἡ σοφία [ἐν ἀλλ. οὐσία], καὶ ἡ ἀιδιότης, καὶ μακαριότης, καὶ ἀπλῶς ἅπαν ὅτις ἂν ἐννοήσῃ ἐν ἀγαθόν. Καὶ οὐκ ἐστὶν ἐκεῖ διαφορὰ ζωῆς, καὶ σοφίας, καὶ ἀγαθότητος, καὶ τῶν τοιούτων. Πάντα γὰρ ἡ ἀγαθότης ἐκεῖνη

* Ἢ Petr. i, 19. Ἢ Psal. x, 5, 25.

* Ἔως ὅδε εἰσι τὰ φυσικά· ἂν ἐνεύθῃεν δὲ τὰ θεολογικά καὶ πάλαια.

A tie : quod testantur angeli nequam, ob elationem delapsi. Sunt igitur ipsimet angeli quodammodo compositi, nempe ex sua substantia, et ex una contrariarum qualitatum ; virtutis, inquam, et pravitatis. Unde liquet eos non essentialiter habere bonitatem.

31. Irrationalem animalium uniuscujusque anima est vita corporis ab ea animati : at vita hæc non est ejus essentia, sed operatio. Illa enim nihil aliud habere videtur quam corporis operationes : unde hoc percunte ipsa necessario simul dissolvitur ; mortalis enim est haud secus ac corpus, quia quidquid est, refertur ad mortale, cui proinde morienti commoritur.

B 32. Hominum cujusque anima est quidem vel corporis a se animati vita, et vivificam habet operationem, relatam ad aliud, scilicet ad quod ab ipsa vivificatur. At non solum ut operationem, sed ut essentiam quoque habet vitam, quatenus in seipsa vivens. Nam patet in ea rationalis et intellectualis vita, quæ evidentem alia est quam vita corporis et quæcumque per corpus fiunt : unde, cum dissolvitur corpus, ipsa non dissolvitur, nec solum non commoritur, sed et immortalis permanet, utpote non relatam ad aliud, sed essentialiter habens in seipsa vitam.

33. Rationalis et intellectualis anima essentialiter quidem habet vitam, sed capacem contrariorum, mali scilicet ac boni. Unde liquet non essentialiter ei esse bonitatem, sicut nec pravitatem, has vero esse velut quasdam qualitates, quarum alterutra illam, ubi adest, afficit. Adest autem non localiter, sed quando intellectualis anima, quæ libertatem a Creatore accepit, ad se incurvat, et suo vivere vult arbitrio ; quapropter est quodammodo composita rationalis et intellectualis anima, non ex supradicta quidem operatione, quæ, cum sit ad aliud, in compositionem venire nequit, sed ex suæ essentia et ex alterutra præfatorum contrariorum, virtutis, inquam, et nequitia.

34. Supremus intellectus, summum bonum, vividissima atque divinissima natura, cum sit contrariorum omnino et penitus incapax, evidentem non ut qualitatem, sed ut substantiam habet vitam. Unde quidquid excogitari potest bonum, in illo est, vel potius ille id est et supra id est. Et quidquid in eo excogitari potest, bonum est, seu potius ipsa bonitas, et superexcellens bonitas. Et vita in eo est, seu potius ipse est vita : nam bonum est vita, et bonitas in eo est vita. Et sapientia in eo est, seu potius ipse est sapientia : nam bonum est sapientia, et bonitas in eo est sapientia, et aternitas, et beatitudo, et generatim quidquid excogitari potest bonum. Et nil in eo differunt vita, et sapientia, et bonitas, et alia hujusmodi. Omnia enim bonitas illa collective, unite ac ditissime com-

prehendit, et intelligitur vocaturque omnium complexio bonorum. Et simul et verissime continet quodcumque excogitari ac dici potest de ipsa bonum. Nec id tantum illa est quicquid vere cogitatur ab ipsis theologis quibus animus inest Dei sagacissimus et lingua spiritu instructa; sed, utpote ineffabilis et incomprehensibilis, supra illud est, nec ab unitate ac supernaturali simplicitate deficit, sed una est et superexcellens bonitas. Sic enim duntaxat intelligitur et vocatur, et sic ex solis competentibus creationi operationibus opifex et Dominus creationis cognoscitur aut ostenditur, tanquam scilicet optima et superexcellens bonitas, essentiam habens bonitatem. Quapropter contrarium sibi nihil prorsus unquam capere potest: nulla enim essentia contrarium sibi quid patitur.

35. Optima illa et superexcellens bonitas est etiam fons bonitatis. Namque id est bonum, et bonorum summum, nec deesse potest perfectæ bonitati. Quia autem intellectus est perfecta et perfectissima bonitas, quid melius ex ea velut ex fonte manaret, quam verbum? et quidem non simile verbi quod nos proferimus, hoc enim non est intellectus, sed corporis intellectu moti; nec simile verbi quod nos intus componimus, hoc enim vocem quasi typis in nobis efformat; nec simile verbi quod nos cogitamus, licet sine voce sit ac motibus omnino incorporeis excitatum; hoc enim est nobis posterius, et requirit intervalla et non pauca temporum spatia, discursu procedens et ex principio imperfecto ad perfectum progrediens consecrarium; sed simile verbi naturaliter, ex quo nos creator ad suam fecit imaginem, intellectui nostro insiti, nempe immanentis semper huic cognitionis. Quæ maxime est in supremo intellectu perfectæ ac perfectissimæ bonitatis, apud quam omnia minime sunt imperfecta, excepto quod ab ea sint, sed sunt indiscriminatum quicquid ipsa est. Itaque Filius supremum Verbum est et a nobis vocatur, ut sciamus eum esse perfectum, in perfecta et propria persona, quia ex Patre est, et nihil a paterna substantia differt, sed est indiscriminatum idem ac ipse, non tamen persona, quæ docet ab eo divine genitum esse Verbum.

36. Bonitas ex bonitate intellectuali tanquam ex fonte per generationem manans, cum Verbum sit, verbum autem sine Spiritu nemo intellectum habens concipere possit, ideo et Spiritum sanctum Deus Dei Verbum habet secum ex Patre procedentem: spiritum porro non similem spiritus comitantis verbum nostris labiis prolatum, nec similem spiritus vel incorporalis conjuncti verbo quod intus componimus aut quod cogitamus, nam iste etiam est conatus quidam intellectus cum verbo nostro collaborans temporaliter, iisdemque indigens intervallis, et ex imperfecto ad perfectum progrediens.

Α συνειλημμένως, καὶ ἐνιαῖως, καὶ ἀπλουστάως, συμπεριβάλλει· καὶ ἐκ πάντων νοεῖται καὶ καλεῖται τῶν ἀγαθῶν. Καὶ ἐν καὶ ἀληθές ἐστιν, ὅπερ ἂν τις ἐννοήσῃ καὶ εἴπῃ περὶ αὐτῆς ἀγαθόν. Ἐκεῖνη δὲ οὐ τοῦτο ἐστὶ μόνον, ὅπερ ἀληθῶς νοεῖται, καὶ παρ' αὐτῶν τῶν θεοσόφῳ νῦν νοούντων, καὶ πνευματοκινήτῳ γλώσση θεολογούντων· ἀλλ' ὡς ἀρρήτῳς τε καὶ ἀπερινόητος, καὶ ὑπὲρ ταῦτά ἐστι, καὶ τοῦ ἐνιαίου καὶ τῆς ὑπερφυοῦς ἀπλότητος οὐκ ἀπολείπεται· μία οὕσα πανάγαθος καὶ ὑπεράγαθος ἀγαθότης· κατὰ τοῦτο γὰρ μόνον καὶ νοεῖται καὶ καλεῖται, καὶ κατὰ τοῦτο παρὰ μόνων τῶν πρὸς τὴν κτίσιν οἰκείων ἐνεργειῶν ὁ Ποιητῆς καὶ Δεσπότης τῆς κτίσεως [Ἰσ. λέλειπει, γνωρίζεται, ἦ, φαίνεται, ἦτοι τοιοῦτο] ὅτι ἐστὶ πανάγαθος, καὶ ὑπεράγαθος ἀγαθότης, οὐδὲν ἔχων τὴν ἀγαθότητα. Δι' ὃ καὶ τῆς πρὸς αὐτὴν ἐναντιότητος, πάντῃ τε καὶ πάντως ἐστὶν ἀνεπίδεκτος· οὐδὲ γὰρ οὐδεμιᾶ ἐναντίον οὐσία ἐστίν.

λε'. Ἡ πανάγαθος αὐτὴ καὶ ὑπεράγαθος ἀγαθότης, καὶ πηγὴ ἐστὶν ἀγαθότητος. Καὶ τοῦτο γὰρ ἀγαθόν, καὶ ἀγαθῶν τὸ ἀκρότατον· καὶ οὐκ ἦν ἀπειναι τῆς παντελοῦς ἀγαθότητος. Ἐπεὶ δὲ νοῦς ἐστὶν ἡ ὑπερτελής καὶ παντελής ἀγαθότης, τί ποτ' ἂν ἕτερον εἴη τὸ παρ' αὐτῆς ὡς ἐκ πηγῆς προῖδν, ἢ λόγος, καὶ λόγος οὐ κατὰ τὸν ἡμέτερον προρορικὸν λόγον; Οὐ νοῦ γὰρ οὗτος, ἀλλὰ σώματος νῦν κινουμένου· οὐ κατὰ τὸν ἡμέτερον ἐνδιέθετον λόγον· φθόγγον γὰρ οἶονεὶ τύποις κάκεινος ἐν ἡμῖν διατιθέμενος γίνετα· ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὸν ἡμέτερον ἐν διανοίᾳ λόγον, καὶ χωρὶς φθόγγων ἢ, ἐπιβολαῖς ἀσωμάτοις πάντῃ συμπερασιόμενος· κάκεινος γὰρ μεθ' ἡμᾶς ἐστὶ, καὶ διαλειμμάτων δεῖται, καὶ χρονικῶν οὐκ ὀλίγων διαστημάτων, διεξοδικῶς προῖδν, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἀτελοῦς, πρὸς τὸ ἐντελές συμπέρασμα προαγόμενος· ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐμφύτως ἡμῖν, ἐξ οὗ γεγόναμεν παρὰ τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς κατ' εἰκόνα οἰκείαν, ἐναποκειμένον τῷ νῦ λόγον, τὴν αἰετὴν συνυπάρχουσαν αὐτῷ γνωσιν, ἦτις καὶ μάλιστα ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ ἀνωτάτω νοῦ τῆς παντελοῦς καὶ ὑπερτελοῦς ἀγαθότητος, παρ' ἣ μηδὲν ἀτελές, πλὴν τοῦ ἐξ αὐτῆς εἶναι, πάντα ἐστὶν ἀπαρallάκτως ὅσα ἐκεῖνη. Δι' ὃ καὶ Ὑἱὸς ὁ ἀνωτάτω Λόγος ἐστὶ τε καὶ παρ' ἡμῶν καλεῖται· ἐν ἐπιγνώμην αὐτῶν ὄντα τέλειον, ἐν ὑποστάσει τελείᾳ τε καὶ ἰδίᾳ, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὄντα, καὶ κατὰ μηδὲν λειπόμενον τῆς πατρικῆς οὐσίας, ἀλλ' ἀπαρallάκτως τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον ὄντα, εἰ καὶ μὴ καθ' ὑπόστασιν, ἢ τὸ ἐξ ἐκείνου γεννητῶς θεοπροπῶς εἶναι παρίσθησι τὴν Λόγον.

λς'. Ἡ ἀγαθότης, ἢ ὡς πηγῆς τῆς νοεῖσθαι ἀγαθότητος προῖδουσα γεννητῶς, ἐπεὶ λόγος ἐστὶ, λόγον δὲ πνεύματος χωρὶς οὐκ ἂν τις νοῦν ἔχων ἐννοήσειεν· διὰ τοῦτο καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ ἐκ Θεοῦ Θεὸς Λόγος συμπροῖδν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει. Πνεῦμα δὲ, οὐ κατὰ τὸ συνὸν τῷ ἡμέτερῳ διὰ τῶν χειλέων λόγῳ, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὸ συνὸν, εἰ καὶ ἀσωμάτως, τῷ κατ' ἡμᾶς ἐνδιεθέτῳ καὶ κατὰ διάνοιαν λόγῳ· κάκεινο γὰρ ὄρημν τίς ἐστὶ τοῦ νοῦ, τῷ ἡμέτερῳ λόγῳ συνδιατεινομένη χρονικῶς, καὶ διαστημάτων δεομένη τῶν αὐτῶν, καὶ ἐξ ἀτελοῦς προῖδουσα εἰς τελείωσιν. Ἐκεῖνο δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἀνωτάτω Λόγου, οἶδν

τις ἔρω; ἐστὶ ἀπόρρητος τοῦ Γεννήτορος πρὸς οὐ
 τὸν τὸν ἀπόρρητως γεννηθέντα Λόγον ὃ καὶ αὐτὸς
 ὁ τοῦ Πατρὸς ἐπέραστος λόγος καὶ Υἱὸς χρῆται πρὸς
 τὸν Γεννήτορα ἄλλ' ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχων αὐτὸν
 συμπροελθόντα, καὶ συμφυῶς ἐν αὐτῷ ἀναπαυόμε-
 νον. Παρ' οὗ Λόγου διὰ σαρκὸς ἐμίλησαντος ἡμῖν,
 καὶ τὸ ὄνομα τῆς διαφόρου παρὰ τοῦ Πατρὸς ὑπάρ-
 ξεως ἐδιδάχθημεν τοῦ Πνεύματος ἡμῖν καὶ τοῦ Πα-
 τρὸς εἶναι τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ. Τὸ Πνεῦμα
 γὰρ, φησὶ, τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπο-
 ρεύεται, ἵν' ἡμεῖς ἐπιγνώμεν οὐ Λόγον μόνον, ἀλλὰ
 καὶ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐ γεννώμενον, ἀλλ'
 ἐκπορευόμενον, ὃν δὲ τοῦ Υἱοῦ, παρὰ τοῦ Πατρὸς
 τοῦτ' ἔχοντος, ὡς ἀληθείας, καὶ σοφίας, καὶ λόγου
 Πνεύμα. Λόγος γὰρ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ σοφία τῷ Γεν-
 νήτορι κατάλληλος, ὃς τῷ Πατρὶ ἐπ' αὐτῷ χαίροντι,
 συγκαίρει, κατὰ τὸ παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ Σολομώντος
 εἰρημένον· « Ἐγὼ ἤμην, ἡ συνέχαιρον αὐτῷ. »
 Οὐκ ἔχαιρον, εἶπεν, ἀλλὰ συνέχαιρον· αὕτη γὰρ ἡ
 Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ προαιώνιος χαρὰ, τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἁγιόν ἐστιν, ὡς κοινὸν μὲν αὐτοῖς κατὰ τὴν χρῆσιν
 (δι' ὃ παρ' ἀμφοτέρων καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους πέμπε-
 ται)· μόνου δὲ τοῦ Πατρὸς καθ' ὑπαρξιν ὑπάρχον, δι'
 ὃ καὶ παρ' αὐτοῦ μόνου ἐκπορεύεται καθ' ὑπαρξιν.

λξ'. Τοῦτου τοῦ ἀνωτάτου ἔρωτος τὴν εἰκόνα, καὶ ὃ
 κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ κτισθεὶς ἡμῶν ἔχει νοῦς, πρὸς
 τὴν παρ' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ διγνεκῶς ὑπάρχουσαν
 γνώσιν. Παρ' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ καὶ τοῦτον ὄντα,
 καὶ συμπροϊόντα παρ' αὐτοῦ τῷ ἐνδοτάτῳ λόγῳ.
 Καὶ τοῦτου δεῖγμα ἐναργέστατον, καὶ τοῖς μὴ τὰ
 ἐνδοτάτω ἑαυτῶν δυναμένοις καθορᾶν, ἡ πρὸς τὸ
 εἰδέναι τῶν ἀνθρώπων ἀκόρεστος ἔφesus· ἀλλ' ἐν
 ἐκείνῳ τῷ ἀρχετύπῳ· ἐν ἐκείνῃ τῇ παντελείῳ καὶ
 ὑπερτελεῖ ἀγαθότητι, παρ' ἧς μὴδὲν ἀτελές· πλὴν
 τοῦ ἐξ αὐτῆς εἶναι, πάντα ἐστὶν ἀπαρράλλακτως ὃ
 θεοῦ ἔρωσ ὅσα ἐκείνη· δι' ὃ καὶ Πνεῦμα ἁγιόν, καὶ
 Παράκλητος ἄλλος, οὗτος ἐστὶ τε καὶ παρ' ἡμῶν κα-
 λεῖται, ὡς τῷ Λόγῳ συμπαρομαρτῶν· ἵν' ἡμεῖς
 ἐπιγνώμεν ὄντα τέλειον, ἐν ὑποστάσει τελείῳ τε καὶ
 ἰσῶ, κατὰ μὴδὲν καὶ αὐτὸν λειπόμενον τῆς τοῦ Πα-
 τρὸς οὐσίας· ἀλλ' ἀπαρράλλακτως ὄντα τὸν αὐτὸν τῷ
 τε Υἱῷ καὶ τῷ Πατρὶ, εἰ καὶ μὴ καθ' ὑπόστασιν, ἤ-
 τις ἐκ τοῦ Θεοῦ θεοπροπεῶς ἐκπορευτῶς εἶναι τοῦτον
 παρίστησιν ἡμῖν· καὶ σεφθῶμεν ἕνα Θεὸν ἀληθῆ τε
 καὶ τέλειον, ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἀληθιναῖς καὶ
 τελείαις· οὐ τριπλοῦν· ἀπαγε· ἀλλ' ἀπλοῦν. Οὐ
 γὰρ τριπλῆ τις ἐστὶν ἡ ἀγαθότης, οὐδὲ τριάς ἀγα-
 θοτήτων· ἀλλὰ Τριάς ἀγία καὶ σεβασμία καὶ προσο-
 κνητή, ἡ ἀνωτάτω ἀγαθότης ἐστὶν, ἐξ ἑαυτῆς
 εἰς ἑαυτὴν χεομένη ἀβρύεως, καὶ ἐφ' ἑαυτῆς
 ἐστῶσα πρὸ αἰώνων θεοπροπεῶς, ἀόριστος τε οὕσα
 καὶ παρὰ μόνης ἑαυτῆς ὄρισμένη, καὶ τὰ πάντα ὀρίζουσα,
 καὶ πάντων ὑπερκετινομένη, καὶ μὴδὲν τῶν
 ὄντων ἐκτὸς ἑαυτῆς ἔωσα.

λη'. Ἐχει μὲν οὖν καὶ ἡ τῶν ἀγγέλων νοερα καὶ
 λογικὴ φύσις νοῦν τε καὶ λόγον ἐκ τοῦ νοῦ, καὶ πρὸς
 τὸν λόγον ἔρωτα τοῦ νοῦ· ὃς καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἐκ
 τοῦ νοῦ, καὶ σύμεστιν ἅλ τε τὸν λόγον καὶ τῷ νοῦ,
 καὶ πνεῦμα ἂν καλοῖτο, ὡς τῷ λόγῳ φύσει συμπαρ-
 ομαρτῶν. Ἄλλ' οὐκ ἔχει καὶ ζωοποιὸν τὸ πνεῦμα

A Ille autem spiritus supremi verbi est velut ineffabilis
 quidam Genitoris erga ineffabiliter genitum illud
 Verbum amor, quo ipsum Patris amabile Verbum
 et Filius genitorem redamat, et quem habet ut
 secum ex Patre procedentem et intime in seipso
 requiescentem. Quod quidem Verbum carnaliter
 nobis conversatum nos docuit nomen alterius per-
 sonæ illius a Patre procedentis, scilicet Spiritus,
 et hunc esse non solum Patris, sed et sui ipsius.
 Dicit enim ¹⁸ : « Spiritum veritatis, qui a Patre
 procedit, » ut noscamus non Verbum duntaxat,
 verum etiam Spiritum, qui ex Patre non est geni-
 tus, sed procedit, et qui est etiam Filii, ipsum a
 Patre habentis, ut veritatis sapientiaque et Verbi
 Spiritum. Nam veritas sapientiaque est Verbum
 B Genitori consimillimum, quod Patri de ipso gau-
 denti congauget, juxta illud ab ipso per Salomone-
 nem dictum : « Ego eram quæ cum eo congaude-
 bam. » Non ait *gaudebam*, sed *congaudebam* ; hoc
 enim Patris et Filii ante sæcula gaudium, est Spi-
 ritus sanctus, quo illi communiter continentur, unde
 ab utroque mittitur ad dignos ; sed ab uno Patre
 originem ducit, ideoque ab eo solo personaliter
 procedit.

37. Illius supremi amoris imaginem creatus ad
 imaginem Dei intellectus noster habet, erga cogni-
 tionem a se et in se jugiter conceptam. Et hic amor
 ab eo et in eo est, ab eoque procedit simul cum
 intimo verbo. Eundem clare manifestat iis qui
 interiora sua inspicere nequeunt, insatiabilis ho-
 minum ad sciendum appetitus. Sed in illo archety-
 po, in illa perfecta et perfectissima bonitate, apud
 quam nihil imperfectum, excepto quod ab ea sit,
 indiscriminatim est divinus amor quidquid ipsa
 C est. Propterea sanctus hic Spiritus alter Para-
 clitus est et a nobis vocatur, tanquam Verbi comes ;
 ut nos sciamus eum esse perfectum et in perfecta
 et propria persona, ac nihil et ipsum differre a
 Patris substantia, sed idem indiscriminatim esse
 quam Patrem et Filium, non tamen secundum
 personam, quæ ipsum a Patre procedere nobis de-
 monstrat ; utque colamus unum Deum verum atque
 perfectum, in tribus personis veris ac perfectis,
 non triplicem, absit, sed simplicem. Neque enim
 D triplex est bonitas, neque trias bonitatum, sed
 sancta venerandaque et adoranda Trinitas est
 summa bonitas ex seipsa in seipsam jugiter illa-
 bens, et in seipsa ante sæcula divine subsistens, in-
 finita et a se una circumscripta, et omnia circum-
 scribens, et super omnibus extensa, et nihil extra
 semetipsum esse patiens.

38. Habet quidem angelorum quoque intellectua-
 lis et rationalis natura intellectum, et ex intellectu
 verbum, et intellectus in verbum amorem, qui et
 ipse ex intellectu est, et adhæret semper intellec-
 tui et verbo, et spiritus vocari possit, ut verbi
 naturaliter comes. Sed vivificus non est hic spiri-

¹⁸ Juan. xv, 26.

tus, quia conjunctum haud accepit a Deo de terra corpus, cujus vivificandi et conservandi virtute polleret. Econtra intellectualis et rationalis natura animæ, quia terreno concreta est corpori, vivificum a Deo accepit spiritum, quo conservat et vivificat conjunctum corpus; unde sagacibus liquet intellectualem amorem esse hominis spiritum corpus vivificantem, qui est ex intellectu et ex verbo, et intellectui inest, et in se habet verbum et intellectum. Per ipsum enim anima tanto ad suum corpus devincitur amore, ut nunquam istud relinquere nec ullatenus deserere velit, nisi vim exterius inferente gravissimo quodam morbo aut vulnere.

39. Intellectualis et rationalis natura animæ, cum sola habeat intellectum, verbum et spiritum vivificantem, sola et potius quam incorporales angeli ad imaginem Dei ab ipso creata est, et hoc amittere nequit, etiamsi suam non agnoscat dignitatem, nec digne illo qui ipsam ad suam imaginem creavit, sentiat et agat. Quin iure post vitam illam in paradiso per lignum prævaricationem, et postquam ante mortem corporis nos animæ incurrimus mortem, quæ est animæ a Deo separatio, quamvis divinam amiserimus similitudinem, non tamen ad imaginem Dei esse desinimus. Quare si anima repudiet habitum mali, et charitate bono adhæreat, et huic se subdat operibus et exercitio virtutis, ab eo illuminatur et decoratur, et ad meliorem frugem obediendo ejus consiliis et exhortationibus, se recipiens, veram æternamque consequitur vitam, et per hanc etiam conjunctum corpus facit immortale, promissæ resurrectionis in tempore particeps, et æternæ gloriæ consors. Si vero non rejiciat suos in malum habitus et lapsus, quibus scædum inurit dedecus Dei imagini, abalienatur ac repellitur a vera vereque beata Dei vita, et quia hunc ipsa prior dereliquit, merito a bono derelinquitur.

40. Altera a summa Trinitate trinitas, utpote ab ea magis quam quidvis aliud ad ipsius imaginem facta cum intellectu, verbo et spiritu, scilicet anima humana servare debet suum ordinem, et soli Deo subjacere, et huic tantum subungi, subdi et obedire, eumque unum intueri, et ornare seipsam ejus memoria contemplationeque ac fervidissima et ardentissima charitate: quibus mirabiliter in seipsam attrahitur, seu potius ad se aliquando attrahit naturæ illius mysticum ineffabilemque splendorem; et tunc imaginem et similitudinem habet, quam verissime gratiosa, sapiens atque divina per eam facta. Ea enim, sive visibiliter præsentem, sive invisibiliter, ut plerumque nunc contingit, appropinquante, docetur Deum supra semetipsam, proximum vero ut seipsam amare, ac deinde, sui ipsius dignitatem et ordinem cognoscendo et conservando, verissime seipsam diligere. Nam

τοῦτο· οὐδὲ γὰρ συνημμένον εἴληφεν ἐκ γῆς παρὰ Θεοῦ σῶμα, ἵνα καὶ ζωοποιῶν τε καὶ συνεκτικὴν λάβῃ πρὸς τοῦτο δύναμιν. Ἡ δὲ νοερὰ καὶ λογικὴ φύσις τῆς ψυχῆς, ἐπεὶ γῆτιν συνεκτίσθη σώματι, καὶ ζωοποιῶν ἔλαβε τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ συνέχει καὶ ζωοποιεῖ τὸ συνημμένον σῶμα, παρ' οὗ καὶ φείκνεται τοῖς συνιοῦσιν, ὅτι νοερός ἐστιν ἔρωσ τὸ τοῦ ἀνθρώπου πνεῦμα, τὸ τοῦ σώματος ζωοποιῶν· ὅπερ ἐκ τοῦ νοῦ ἐστὶ καὶ τοῦ λόγου ἐστὶ, καὶ ἐν τῷ λόγῳ καὶ τῷ νῷ ἐστὶ, καὶ ἐν αὐτῷ ἔχει τὸν τε λόγον καὶ τὸν νοῦν. Τοσοῦτον γὰρ ἐρασμῖαν ἔχει δι' αὐτοῦ φυσικῶς τὴν πρὸς τὸ οικεῖον σῶμα ἢ ψυχὴ συνάφεται, ὡς μηδέποτε ἀπολιπεῖν τοῦτο ἐθέλει, μηδ' ἀπολείπειν ὅλως, μὴ βίας ἐπινεχθείσης ἐκ νόσου δὴ τινος μεγίστης, ἢ πληγῆς ἐξωθεν.

Β λθ'. Ἡ νοερὰ καὶ λογικὴ φύσις τῆς ψυχῆς, μόνῃ νοῦν ἔχουσα καὶ λόγον, καὶ πνεῦμα ζωοποιῶν, μόνῃ καὶ τῶν ἀσωμάτων ἀγγέλων μᾶλλον κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, παρ' αὐτοῦ δεδιημιούργηται· καὶ τοῦτ' ἔχει ἀμεταποίητον, κἂν μὴ ἐπιγνώῃ τὴν ἑαυτῆς ἀξίαν, καὶ τοῦ κτίσαντος κατ' εἰκόνα οικεῖαν, ἀξίως φρονῇ τε καὶ πολιτευῆται. Ταῦτ' ἄρα καὶ μετὰ τὴν προγονικὴν ἐκείνην ἐν τῷ παραδείσῳ διὰ τοῦ ἔυλου παράθεσιν, καὶ πρὸς τὸ σωματικὸν τὸν τῆς ψυχῆς ἡμεῖς ὑποστάντες θάνατον, ὃς ἐστὶν ὁ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ταύτης χωρισμός, τὸ καθ' ὁμοίωσιν εἶναι θεῖαν ἀποδαλόντως, τὸ κατ' εἰκόνα οὐκ ἀπωλέσαμεν· ἀποστέρησθα μὲν οὖν ἡ ψυχὴ τὴν πρὸς τὰ χεῖρω σχέσιν, καὶ προσκολλημένη δι' ἀγάπης τῷ κρείττονι, καὶ ὑποταττομένη τούτῳ διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν τρόπων τῆς ἀρετῆς, φωτίζεται παρ' αὐτοῦ καὶ καλλύνεται βελτιουμένη, καὶ παιθομένη ταῖς ἐκείνου βουλαῖς καὶ παραινέσεσι, παρ' ὧν καὶ τὴν ὄντως ζωὴν τὴν αἰώνιον ἀπολαμβάνει· δι' αὐτῆς καὶ τὸ συνημμένον ἀπαθανάτιζει σῶμα τῆς ἐπηγγελμένης ἐξαναστάσεως κατὰ καιρὸν, τυχὴν, καὶ δόξης αἰδίου μετσχόν· μὴ ἀποποιουμένη δὲ τὴν πρὸς τὰ χεῖρω σχέσιν καὶ ὑπέπτωσιν, παρ' ἧς αἰσχος ἀτιμοποιῶν ἐμποιεῖ τῆ τοῦ Θεοῦ εἰκόνι· ἀλλοτριούται καὶ ἀποικίζεται Θεοῦ τῆς ὄντως μακαρίας καὶ ἀληθινῆς ζωῆς, ὡς ἐγκαταλιπούσα τοῦτον αὐτὴ πρότερον, ἐγκαταλιμπανομένη δικαίως παρὰ κρείττονος.

Μ'. Ἡ μετὰ τὴν ἀνωτάτω Τριάδα τριαδικὴ φύσις, ὡς παρ' ἐκείνης εἰκόνα ἐκείνης πεποιημένη μᾶλλον τῶν ἄλλων, νοερὰ, λογικὴ τε καὶ πνευματικὴ, (τοιαυτὴ δὲ ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ), φυλάττειν ὀφείλει τὴν ἑαυτῆς τάξιν, καὶ μετὰ Θεοῦ εἶναι μόνον, καὶ τούτῳ ὑπερεῦχθαι μόνον, καὶ ὑποκεῖσθαι καὶ πεῖθεσθαι, καὶ πρὸς αὐτὸν ὀρᾶν μόνον, καὶ κοσμεῖν ἑαυτὴν τῇ διουνακείῳ τούτου μνήμῃ καὶ θεωρίᾳ, καὶ τῇ θερμότητι πρὸς αὐτὸν καὶ διαπύρῳ ἀγάπῃ· δι' ὧν θαυμασιῶς πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπᾶται, μᾶλλον δὲ, ἐπεσπᾶτο ἦν ὅτε τὴν τῆς φύσεως ἐκείνης μυστικὴν καὶ ἀπόβητον αἴγλην· καὶ τῆνικαῦτα τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν ἔχει ὡς ἀληθῶς ἐπίχαρις, καὶ σοφὴ, καὶ θεῖα διὰ ταύτης ἐκτελουμένη. Διδάσκεται γὰρ δι' αὐτῆς ἡ παρούσης ἐμφανῶς, ἢ ἐγγιζούσης ἀφανῶς ὡς ἐπὶ μᾶλλον νῦν, τὸν μὲν Θεόν, ὑπὲρ ἑαυτὴν, τὸν δὲ πλησίον, ὡς ἑαυτὴν, ἀγαπᾶν, κἀνταῦθεν καὶ τὴν ἑαυτῆς ἀξίαν τε καὶ τάξιν εἰδέναι καὶ συντηρεῖν, καὶ

ἐζυτὴν ὡς ἀληθῶς ἀγαπᾶν. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὴν ἀδικίαν, μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ τὸ κατ' εἰκόνα εἶναι τοῦ Θεοῦ διασπῶν τε καὶ ἀχρεϊῶν παρπλήθειαν ὑφίσταται πάθος, τοῖς ὑπὸ μανίας ἀνεπαίσθητος τὰς; ἑαυτὸν ἐλεινῶς διασπαράττουσι σάρκας. Ἀνεπαίσθητος γὰρ καὶ αὐτὸς λυμάνεται καὶ ἀθλιώτατα διασπαράττει τὴν ἔμφυτον ἑαυτοῦ καλλοσύνην, διαβόηστων ἀφρόνων τὸν ὑπὸ τῆς ἀγάπης ἔχον συμπληρούμενον τριαδικὸν καὶ ὑπερκόσμιον κόσμον τῆς ἰδίας ψυχῆς. Τί γὰρ ἀδικώτερον; τί δὲ ὀλεθριώτερον, τοῦ τὸν κτίσαντα καὶ κοσμήσαντα κατ' εἰκόνα οἰκίαν, καὶ διὰ τοῦτο πιασχόντα τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀγάπης τὴν δύναμιν, καὶ τοῖς ταύτη καλῶς χρωμένους προσεπιδαψιλεύμενος τὰς ἀπορρήτους; δωρεὰς; καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον, μὴ μεμνήσθαι, καὶ κλοῦσθαι; διηνεκῶς ἐθέλειν; καὶ ἀγαπᾶν;

μα'. Ἐν τῶν τῆς ψυχῆς τῆς καθ' ἡμᾶς χειρόνων, καὶ μᾶλλον, καὶ πάνυ μᾶλλον τῶν ἄλλων χεῖρον, ὀνητῆς καὶ ἀρχεκακῆς ἐστὶν ὄφις, ἄγγελος νῦν τῆς καθ' ἑαυτὸν πονηρίας, ἐκ τῆς πρὸς ἀνθρώπους πονηρᾶς ὑποθήκης γενόμενος, τοσοῦτον κατώτερός τε καὶ χείρων ἀπάντων, ὅσον ἐπεθύμησεν ὑπερηφάνως ἐξομοιωθῆναι κατ' ἐξουσίαν τῷ κτίσαντι, παρ' οὗ τοσοῦτον ἐγκατελείφθη δικαίως, ὅποσον αὐτὸς φθίσα; αὐτὸν ἐγκατέλιπε· τοσοῦτον δὲ ἐγκατέλιπεν, ὡς ἀντιθετος ἐκείνῳ καὶ ἀντικείμενος, καὶ φανερώ; ὑπεναντίος τελέσαι. Εἰ οὖν ἐκείνος ἀγαθότη ζωῶσα, καὶ τῶν ζώντων ζωοποιός, αὐτόχρημα κακία οὗτός ἐστι νεκρά καὶ νεκροποιός· ἐκείνος μὲν γὰρ οὐσίαν ἔχων τὴν ἀγαθότητα, καὶ τοῦ ἐναντίου ἐπληροῦ τῆς κακίας, φύσις ἀνεπίδεκτος ὦν, ἄτε μηδ' ἐγγίξειν δεῖον αὐτῷ τοῦς κακίας μετόχους ἡστυνοσοῦν· πῶς μᾶλλον τὴν δημιουργὸν καὶ ἀρχηγὸν τῆς κακίας καὶ τοῖς ἄλλοις αἵτιον, τοῦτο ὡς πορρωτάτω ἑαυτοῦ ἀπωθεῖται; Ὁ δὲ πονηρὸς, οὐ πονηρίαν, ἀλλὰ ζωὴν ἔχων τὴν οὐσίαν, δι' ὃ καὶ ἀθάνατος διαμένει κατ' αὐτὴν· δεκτικὴν μέντοι ταύτην καὶ κακίαν ἔχων, καὶ αὐτεξουσιᾷ τετιμημένος· ἐν οἰκοδον ὑποταττόμενος; καὶ κλιόμενος τῇ ἀενάτῳ τῆς ἀγαθότητος πηγῆς, μέτοχος ἐστὶ τῆς ὄντως ζωῆς. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὴν κακίαν ἔχων οὗτος ἀπηυτομόλησε, στερεῖται τῆς ὄντως ζωῆς, ἀπωσθεῖς ταύτης δικαίως, ἥς ἀπέδρα φθάσας αὐτός· καὶ νεκρὸν γίνεται πνεῦμα, οὐ κατ' οὐσίαν (οὐ γὰρ ἐστὶν οὐσία νεκρότης), ἀλλὰ κατὰ ἀποβολὴν τῆς ὄντως ζωῆς. Ὁ δὲ κέρων μὴ λαμβάνων τῆς πρὸς κακίαν ὀρμῆς, καὶ προστιθεῖς ἀθλιώτατα, νεκροποιὸν ἐζυτῶν ποιεῖ πνεῦμα, σπεῦδον ἐπισπᾶν καὶ τὴν ἀνθρωπίνον πρὸς κοινωνίαν τῆς οἰκείας νεκρώσεως.

μβ'. Ὁς σκοιὸς τοῦς τρέποντας, καὶ πόλις ἐν δόλοις, ὁ τῆς νεκρώσεως μεσίτης καὶ πρόξενος, τὸν σκοιὸν ὑποδέχεται ὄφιν ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ παραδείτῳ ποτέ· οὐκ ὄφεις αὐτὸς γεγονὼς (οὐδὲ γὰρ δύναται, ὅτι μὴ κατὰ φαντασίαν, ἢ δεῖν οὐκ ἔγνω τηνικαῦτα χρῆσασθαι, μὴ ψωραθεῖη δεδιώς), ἀλλὰ μὴ θαρρῶν τὴν φανερὰν ὀμιλίαν, προκρίνει τὴν δολεράν· καὶ ταύτην, καθ' ἣν μᾶλλον ἐθάρρει λαθεῖν· ἐν ὡς φίλος ὀρώμενος, τὰ τῶν ἐχθίστων ἀφανῶς εἰσηγγήσεται, καὶ τῷ ἐξαισίῳ τῆς προσκαλιᾶς (οὐδὲ γὰρ ἦν λογικὸς ὁ ἀίσθητός ὄφεις, οὐδ' ἐφαίνετο δύνασθαι φωνὴν ἀφιέναι πρότερον) ἐκστήσῃ, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ὄλην ἐπισπάσθεται, καὶ τὰς μηχανὰς εὐχειρωτων ποιήσῃ.

A qui amat iniquitatem, odit animam suam, et imaginem Dei lacerans et radens, eadem ægrotat insaniam quam qui crudeliter proprias miseri discernunt carnes. Crudeliter enim et ipse sibi nocet, et infelicissime dilaniat decorem sibi natura misitum, stulte disrumpens inditam sibi intuitu charitate trinitatem et supermundialem suæ animæ mundum. Et quid injustius, quid funestius quam qui creavit et concinnavit ad propriam imaginem, illeque præstitit cognoscendi et amandi vim, et ea bene utentibus ineffabilia insuper dona et vitam largitur æternam, illius non recordari, sed aspernari eum perpetuo velle et amare?

B 41. Unum eorum quæ sunt anima nostra deteriora, seu potius cæteris longe multoque pejora, est spiritualis et auctor mali serpens, angelus nunc suæ ipsius malitiæ factus per mala consilia hominibus data; qui est tantum infimus omnium et pessimus, quantum superbe concepit similari majestate Creatori, et ad hoc eo justius fuit derelictus, quod eum ipse prior dereliquit, atque ita deseruit, ut infensus ei oppositusque et manifeste adversarius sit factus. Ut igitur ille est bonitas viva et viventium vivifica, sic et iste nequitia est mortua et mortifera. Ille enim, cum essentialem habeat bonitatem, et contrarii, scilicet malitiæ, sit natura incapax, quatenus ad eum accedere nequeunt nequitia ejusquam participes, et multo minus pravitate artifex princepsque et aliis auctor, istum quam longissime a se rejicit. Improbus autem, quamvis non malitiam, sed vitam habeat essentialiter, unde hac immortalis permanet, est tamen nequitia illius capax, et libero præditus fuit arbitrio, ut intime subjectus et adhærens jugi bonitatis fonti, veræ vitæ princeps foret. Quia autem ad nequitiam sponte transfugit, privatur vera vita, ab ea merito repulsus a qua prior ipse resiliit, et mortuus sit spiritus, non per essentialiam (non est enim essentia mortis), sed per veræ vitæ amissionem. At ille mali famem sese facit spiritum, studens ipsum hominem attrahere ad suæ mortis consortium.

42. Utpote moribus tortuosus et multus in dolis, mortis institor et auctor sinusum olim serpentem Dei paradiso induit, non serpens ipse factus (neque enim potest, nisi in specie, qua sibi tunc non esse utendum scivit, ne deprehenderetur timens), sed apertum non ausus congressum, præelegit artificiosum, et illum quidem quo magis fidebat sese occultandum, ut sub specie amicitia inimicissima furtim suaderet, et singularitate colloquii (non enim rationalis, sed sensibilis erat serpens, nec videbatur posse vocem emitere prius) stupefaceret, totamque ad se traheret et artificis vincibilem faceret auditricem, utque ipsam statim abhinc assuefaceret

malo subijci et iis inseruire quorum imperio digna erat, utpote sola ex sensualiter viventibus manu Dei formata rationisque compos et ad imaginem facta Creatoris. Illud autem permisit Deus, ut videns consilium homo datum ab inferiore (quanto enim deterior homine serpens!) quam charissime intelligeret illud nullatenus esse, ac dedignaretur se manifeste inferiori submittere, et servaret fidem Creatori, custodiens ejus mandatum, et facile vinceret de lapsu a vera vita, et meritis acciperet beatam immortalitatem, atque permanentem viveret in æternum deificatus.

43. Nihil ita est homine superius ut ei consilium proponatque sententiam et inde utilia suggerat et procuret, modo ille suum servet ordinem, et sese cognoscat, et custodiat quæ a cœlesti superiore didicit, in his vero quæ nondum ab eo didicit, ejusdem solius consilia admittat. Nam angeli quoque licet nobis dignitate superiores, sunt et ipsi consiliorum ejus de nobis ministrî, missi propter eos qui hæreditatem capient salutis¹⁹, non tamen omnes, sed qui boni et in ordine suo remanserunt: habent enim ipsimet a Deo intellectum, verbum et spiritum, et Creatori, qui est intellectus Verbum et Spiritus, debent sicut nos obedire: et nos in multis antecedunt, sed in quibusdam nobis cedunt, ut præfati sumus atque dicemus, nempe in experimenta Creatoris imagine, quia nos magis quam illi ad Dei imaginem facti sumus.

λέξομεν, πρὸς τὸ τελεῖν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος· γεγόναμεν.

44. Quamvis angeli ad Creatori pro viribus ministrandum constituti sint, et obediendo solum destinati, haud vero addicti regendis inferioribus suis, nisi ad hoc mitterentur ab omnium Domino; Satan dominari superbe affectavit contra Creatoris decretum, et suum ordinem cum angelis coapostatis transgressus, merito ejectus est a veræ vitæ ac lucis fonte, et mortem induit caliginemque æternam. Quia autem homo non ad obediendum modo statutus est, sed etiam ad imperandum omnibus quæ super terra sunt, invidis cum oculis suspiciens auctor mali, omnem adhibet artem ut eum regno detrudat; quod vi non valens, quatenus impeditus ab omnium Domino, qui rationalem naturam creavit liberam et sui juris, dolose homini suggerit consilia eum regno spoliatura, eique furim suadet ut negligat, et pro nihilo reputet, et aspernetur, seu potius adversetur et oppugnet data a superiore præcepta et consilia, ita ut ejus rebellionem consociatus, consociatur etiam ejus æternæ caliginis et morti.

45. Porro animam rationalem aliquando mori,

¹⁹ Hebr. 1, 14.

Αται τὴν ἀκούουσαν· ἵνα γυμνάσῃ ταύτην εὐθὺς, ἐν-
τεῦθεν τοῖς χεῖροισιν ὑποτάσσεται, καὶ δουλεύειν
ἐκείνοις, ὧν βασιλεύειν ἀξίως ἔλαβεν, ὡς μόνῃ τῶν
κατ' ἀσθησίων ζώντων, χειρὶ Θεοῦ καὶ λόγῳ τετιμη-
μένη, καὶ κατ' εἰκόνα γενομένη τοῦ κτίσαντος. Ἐν-
δίδωσι δὲ ὁ Θεὸς, ἵν' ἴδῃ ὁ ἄνθρωπος προσαγομένην
τὴν συμβουλήν ἐκ τοῦ χείρονος (πῶσον γὰρ χείρων ὁ
θεὸς ἀνθρώπου!), καὶ πόσῃ σαφῶς συνῆ μηδαμῶς οὐ-
σαν λυσιτελεῖν, καὶ ἀναξιοπαθήσῃ τὴν πρὸς τὸ φανε-
ρῶς χείρον ὑποταγήν, καὶ φυλάξῃ πρὸς τὸν κτίσαντα
πίστιν, τὴν ἐκείνου τηρῶν ἐντολήν· καὶ νικητὴς ῥα-
δίως τελέσῃ τοῦ ἐκπεσόντος τῆς θνητῆς ζωῆς, καὶ λάβῃ
δικαίως τὴν μακαρίαν ἀθανασίαν, καὶ διαμένη ζῶν
ἐνθεός εἰς τοὺς αἰῶνας.

μγ'. Οὐδὲν ἀνθρώπου κρείττον, ὥστε βουλευσάσθαι
καὶ γνώμην εἰσενεγκεῖν, καὶ δι' αὐτῆς γινῶναι καὶ
πορίσασθαι τὸ συνοῖσον· μόνον εἰ φυλάττει τὴν ἑαυ-
τοῦ τάξιν, καὶ γινώσκει ἑαυτὸν, καὶ τὸν μόνον ἑαυτοῦ
κρείττω, καὶ τηροῖ μὲν ἅ παρ' ἐκείνου μάθοι τοῦ
κρείττονος, εἰς ἃ δὲ μὴ παρ' ἐκείνου μάθοι, σύμβου-
λον ἐκείνον μόνον συμπαραλαμβάνει βουλευόμενος. Καὶ
οἱ ἄγγελοι γὰρ, εἰ καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς εἰσι τὴν εἰσίαν,
ἀλλ' ὑπηρετοῦνται καὶ οὕτοι τοῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἐκείνων
βουλευόμενοι, ἀποσταλλόμενοι διὰ τοὺς μέλλοντας
κληρονομεῖν σωτηρίαν· μᾶλλον δὲ οὐ πάντες, ἀλλὰ
κάκεινων οἱ ἀγαθοὶ καὶ φυλάξαντες τὴν ἑαυτῶν τάξιν·
ἔχουσι γὰρ κάκεινοι παρὰ Θεοῦ νοῦν, λόγον, καὶ
πνεῦμα, συμφυῆ τὰ τρία ταῦτα· καὶ τῷ δημιουργῷ
Νῷ, καὶ Λόγῳ, καὶ Πνεύματι καθ' ἡμᾶς ὀφείλουσι
πέθεσθαι· καὶ πλεονεκτοῦσι μὲν ἡμῶν ἐν πολλοῖς,
ἔστι δὲ ἐφ' ὧν ἡμῶν ἀποδέουσι, ὡς ἐφημέν γε καὶ
δι' ἃ καὶ μᾶλλον ἐκείνων ἡμεῖς κατ' εἰκόνα Θεοῦ,

μδ'. Ὑπηρετεῖν ὀρισμένων δυνατῶς τῶν ἀγγέλων
τῷ Κτίσαντι, καὶ μόνον ἀρχεσθαι κληρωσαμένων,
ἀρχεῖν δὲ τῶν μετ' αὐτοῦ οὐ ταχθέντων, εἰ μὴ ἄρα
πεμφθεῖεν εἰς τοῦτο παρὰ τοῦ κρατοῦντος τῶν ὅλων·
ὁ Σατὰν ἀρχεῖν ἐπεθύμησεν ὑπερηφάνως παρὰ
γνώμην τοῦ κτίσαντος· καὶ τὴν ἑαυτοῦ τάξιν μετὰ
τῶν συναποστατῶν ἀγγέλων ἀπολιπὼν, ἐγκαταλι-
πάνεται δικαίως παρὰ τῆς θνητῆς ζωτικῆς καὶ φωτι-
στικῆς πηγῆς· καὶ θάνατον ἐνδέεται, καὶ ζῶφον αἰ-
ώνιον. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἀρχεσθαι μόνον,
ἀλλὰ καὶ ἀρχεῖν τέτακται τῶν ἐπὶ γῆς ἀπάντων·
βασκάνοις ἄμασι τοῦτον προσιδὼν ὁ ἀρχέκακος,
πάση μηχανῇ χρηταί, τοῦτον τῆς ἀρχῆς καθελεῖν·
βία δὲ οὐκ ἔχων, ἄτε κλυθόμενος παρὰ τοῦ πάντων
κρατοῦντος, ὅς τὴν λογικὴν φύσιν ἐδημιούργησεν ἐλεύ-
θερόν τε καὶ αὐτεξούσιον, σὺν δόλῳ προσέγει τὴν
καθαίρησυσαν τῆς ἀρχῆς συμβουλήν, καὶ κλέπτει,
μᾶλλον δὲ πείθει τοὺς ἀνθρώπους περιδεῖν μὲν καὶ
παρ' οὐδὲν θέσθαι καὶ ἀθετῆσαι, μᾶλλον δὲ καὶ ἀντι-
τάξασθαι, καὶ τάναντία πράξαι τῆς παρὰ τοῦ κρεί-
ττονος δεδομένης ἐντολῆς τε καὶ συμβουλῆς, καὶ ὡς
κοινωνήσαντα τῆς ἀποστασίας, κοινωνῆσαι καὶ τῷ
καθ' ἑαυτὸν αἰωνίου ζῶφου, καὶ τῆς νεκρώσεως.

με'. Ὅτι δὲ καὶ ἡ λογικὴ ψυχὴ ἐστὶν ὡς νεκρῶ-

ται, καίτοι ζῶν ἔχουσα τὸ εἶναι, Παῦλος ὁ μέγας ἡμᾶς ἐδίδαξε γράφων· « Ἡ σπαταλώσα χήρα ζῶσα τέθνηκεν. » Εἰρήσθαι μὲν οὖν ἐκείνῳ τούτο καὶ περὶ τοῦ προκειμένου νῦν τῆς λογικῆς δηλονότι ψυχῆς, οὐ χεῖρον ἂν εἰπεῖν εἴη· ἡ γὰρ ἔστερημένη τοῦ πνευματικοῦ νυμφίου ψυχῆ, εἰ μὴ συνεσταλμένη καὶ πενθοῦσα εἴη, καὶ τὸν στενὸν καὶ τεθλιμμένον βίον τῆς μετανοίας ἀνούουσα, ἀλλὰ διαχεομένη, καὶ ταῖς ἡδοναῖς ἑαυτὴν ἐφείσα καὶ σπαταλώσα, ζῶσα (καὶ γὰρ κατ' οὐσίαν ἐστὶν ἀθάνατος) τεθνήκε· καὶ γὰρ ἐστὶ δεκτικὴ θανάτου τοῦ χειρόνου, ὡσπερ καὶ ζωῆς τῆς ἀμείνου. Εἰ δὲ καὶ χήρην λέγει τὴν ἔστερημένην τοῦ σωματικοῦ νυμφίου, σπαταλώσα καὶ ζῶσα κατὰ σῶμα, πάντως τέθνηκε, φησὶ, κατὰ ψυχὴν. Ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν ὁ αὐτός, ὅτι Νεκρούς ἡμᾶς ὄντας τοῖς παραπτώμασι, συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ. Τί δὲ ὁ εἰπὼν, Ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον; ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος, ἀφείναι τινι προστάξας, τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς νεκροὺς, τοὺς ἐνταφιαστὰς ἐκείνους κατὰ σῶμα ζῶντας, νεκροὺς πάντως, κατὰ ψυχὴν ἀπεφῆνατο.

μς'. Ἐκστήσαντες ἐκόντες ἑαυτοῦς οἱ τοῦ γένους προπάτορες τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης καὶ θεωρίας, καὶ τῆς ἐκείθεν ἐντολῆς ἀλογήσαντες, καὶ τῷ νεκρῷ τοῦ Σατᾶν ὁμοιοῦσαντες πνεύματι, καὶ τοῦ ἀπηγγευσμένου ζήλου φαγόντες, παρὰ γνώμην τοῦ κτίσαντος, γυμνωθέντες τῶν ἐκ τῆς ἀνωθεν ἀγλῆς φωτεινῶν καὶ ζωτικῶν ἐνδυμάτων, νεκροί, φεῦ! ὡς ὁ Σατᾶν, καὶ αὐτοὶ κατὰ πνεῦμα γεγόνασιν. Ἐπεὶ δὲ ὁ Σατᾶν, οὐ νεκρὸν ἐστὶ πνεῦμα μόνον, ἀλλὰ καὶ νεκροῦν τοὺς ἐγγιζόντας, τοῖς δὲ μετασχούσι τῆς ἐκείνου νεκρώσεως καὶ σῶμα παρῆν, δι' οὗ καὶ συνεπεράνθη πρὸς ἔργον ἐλθοῦσα ἡ νεκροποῖς συμβουλή, μεταδιδάσαι, φεῦ! καὶ τοῖς οικείοις σῶμασι, τὰ νεκρὰ καὶ νεκροποία ἐκείνα πνεύματα τῆς νεκρώσεως, καὶν διελύθη παραυτὰ πρὸς γῆν ἐπιστρέψαν ὅθεν ἐλήφθη τὸ ἀνθρώπινον σῶμα· εἰ μὴ προμηθεΐα, καὶ δυνάμει συνεχόμενον κρείττονι, τὴν ἀπόφασιν ἐκαρτέρει· τοῦ ῥήματι μόνῳ τὰ πάντα φέροντος· ἥς χωρὶς οὐδὲν ἐκτελεῖται τῶν τελομένων. Ἐκφέρεται δ' ἐκείνη σὺν δίκῃ πάντοτε, Δίκαιος γὰρ ὁ Κύριος, κατὰ τὸν θεῖον Ψαλμῶδον εἰπεῖν, καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν.

μς'. Ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησε, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἀλλὰ καὶ γενέσθαι τοῦτον ἐκώλυσεν, ἐφ' ὅσον ἐχρῆν, καὶ μετὰ δικαιοσύνης ἐξῆν κωλύειν τοὺς αὐτεξουσίους παρ' αὐτοῦ γεγόνοντας. Προεἰσήνεγκε γὰρ βουλὴν ἀπαθανατίζουσαν, καὶ προσεφαιζόμενος· ἄγαν τὴν ζωοποιὸν συμβουλὴν, οἰκείαν ἐποίησεν ἐντολὴν· καὶ προηγόρευσε φανερώς καὶ ἠπειλήσε, θάνατον εἶναι διατεινόμενος τῆς ζωούσης ἐντολῆς τὴν ἀθέτησιν· ὡς ἂν ἡ πόθῳ, ἡ γνώσει, ἡ φόβῳ τὴν τοῦ θανάτου πείραν φυλάζωνται. Τὸ γὰρ ἐκάστου τῶν κτισμάτων συμφέρον ὁ Θεὸς φιλεῖ, καὶ γινώσκει, καὶ δύναιται. Εἰ μὲν οὖν ἐγίνωσκε μόνον, οὐκ ἐφίλει δὲ, τάχ' ἂν αὐτὸς εἴργων, ἀτέλεστον ἤφιη τὸ καλῶς γινωσκόμενον· εἰ δ' ἀγαπῶν οὐκ ἐγίνωσκεν, ἢ οὐκ ἐδύνατο, τάχ' ἂν καὶ μὴ τούτου ἐκόντος· εἶναι τὸ πρῶ-

A licet vitam essentialiter habeat, magnus Paulus nos docuit scribens : « Vidua quæ in deliciis est vivens, mortua est ²⁰. » Id autem ab illo esse dictum de re nobis nunc proposita, de anima scilicet rationali, non male assereretur : viduata enim spirituali sponso anima, si non anxia sit et lugens, et arctam æmictamque degat pœnitentiæ vitam, sed dismutat voluptatibus et indulgeat deliciis, quantum vivens, utpote per essentialiam est immortalis, mortua tamen est : quippe capax est mortis, quæ est malum, vel vitæ, quæ est bonum. Si autem ille loquitur de vidua corporali conjuge orbata, sic intelligendus est : quæ in deliciis est, etsi vivens corpore, prorsus mortua est anima. Nam idem alibi dicit : « Cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo ²¹. » Item qui dixit : « Est peccatum ad mortem ²². » Ipse Dominus eundem præcipiens ut dimitteret mortuos sepelire mortuos suos, sepulchros illos corpore viventes esse prorsus mortuos anima demonstravit.

46. Ubi ultro destiterunt humani generis prozvi a Dei memoria et contemplatione, ejusque mandatum spreverunt, et mortuo Satanæ consenserunt spiritui, ac de fructu vetito comederunt contra Creatoris statutum, nudati splendoris supremi lucidis et vitalibus indumentis, et Satanæ instar et ipsi, heu! spiritu mortui sunt. At quia Satanæ non mortuus solum est spiritus, sed et morti dans ad se accedentes, istius autem participibus etiam corpus inerat per quod consummata est et ducta ad opus mortifera suasio, mortem, heu! ipsismet corporibus illi mortui et mortiferi spiritus communicaverunt, et statim dissolutum rediisset in terram unde assumptum est humanum corpus, si non providentia et potentia Dei optimi conservatum, ejus qui omnia uno verbo satuit, sententiam opperiretur, sine qua nihil sit eorum quæ sunt, et quæ fertur juste semper, namque juxta divum Psalmistam ²³ : « Justus Dominus, et justitias dilexit. »

47. Deus mortem non fecit, ut scriptum est ²⁴, sed qui fieret impediit, quantum oportebat et justitiam licebat impedire liberos ab ipso factos. Nam primitus dedit consilium quo immortalitas conferri posset, et valide præmuniens vivificum hoc consilium, peculiare addidit mandatum, et aperte significavit atque minatus est, mortem fore affirmans vivificantis præcepti transgressionem, ut sive amore, sive scientia, sive metu a mortis experientia caverent. Nam uniuscujusque creaturarum commodum Deus amat scitque et potest. Si enim cognosceret tantum, haud vero diligeret, forsitan ipse impediret, nec fieri sineret quod bene cognoscit. Si vero amans non cognosceret aut non posset, fortasse, ipso etiam invito, quod amat ac

²⁰ I Tim. v, 6. ²¹ Ephes. ii, 5. ²² I Joan v, 16.

²³ Psal. x, 8. ²⁴ Sap. i, 13.

cognoscit, infectum remaneret. Quoniam autem **A** commodum nostrum optime amat, scit atque potest, quodcumque nobis vel invitit ab eo evenit, utiliter prorsus nobis contingit, ad quæ vero sponte nostra ferimur, ut libera præditi natura, valde timendum est ne inutile sit. Cum porro, providente Deo, aliquid inter omnia clare vetitum est, sive ut in paradiso et in Evangelio Domini per ipsum, sive ut apud filios Israel per ipsius prophetas, sive ut in lege gratiæ per ejus apostolos eorumque successores, manifeste incommodissimum est ac perniciosissimum ultro illud appetere et ardere, et si quis hoc nobis proponat et ad illud cupiendum nos impellat, sermonibus hortans aut proclivem mulcens affectum, iste evidenter est vitæ nostræ adversarius et inimicus.

48. Debeamus igitur, sive amore, desiderantes nos virere (quid enim viventes creasset, si non id amaret eminenter?) sive scientia, rati huic magis quam nobis innotescere nostram utilitatem (annoni enim incomparabiliter scientior nobis est scientiæ dator et scientiarum Dominus?) sive metu, veriti omnipotentem ejus fortitudinem, tunc non decipi, nec mulceri, nec induci ad violandum ejus consilium et præceptum, si ut nec etiam iam data post illud salutaria mandata et consilia. Sed quemadmodum nunc qui generose peccato resistere nolunt, pro nihilo divina præcepta reputantes, via ambulant contraria, eadem scilicet quæ ducit ad interiorem æternamque mortem, si non pœnitentia, suam animam recuperent; item, ubi protoparentes illi conjuges, non reluctati suadentibus inobedientiam, præceptum despexerunt, ad exitum statim prodit justis Judicis præsignificata eis sententia, et juxta hanc, simul ac de ligno comedere, mortui sunt, et ex eventu intellexerunt qualis esset obliteratum a se mandatum, veritatis, amoris, sapientiæ et fortitudinis, et præ pudore absconderunt se, nudati gloria, quæ optime vivificat immortales spiritus, et sine qua spirituum vita multis mortibus multo peior est ac creditur.

49. Nondum utile fuisse protoparentibus de illa ligno comedere, ostendit qui dicit: «Contemplatio erat arbor, sicut mea contemplatio ad quam solam ascenderetur est perfectius degentibus, inopportunitum vero simplicioribus adhuc et appetitu avidioribus, sicut nec solidus cibus utilis est simplicibus adhuc et quibus lacte opus est.» Ceterum etiamsi quis velit contemplationi mystice conferre illum arborem, et ejus escam, haud difficillime, equidem puto, intelligitur eam nondum utilem fuisse illis utpote adhuc imperfectis. Nam mihi videtur sensibus intueri ac comedere illa paradisi poma fuisse jucundissimum. At gratissima sensibus esca, non est vere ac prorsus bona, nec semper bona, neque omnibus

A αὐτοῦ ποθοῦμένον τε καὶ γινωσκόμενον, ἀτέλεστον διετέλεσεν. Ἐπεὶ δὲ τὸ συμφέρον ἡμῖν μάλιστα καὶ φιλεῖ καὶ γινώσκει, καὶ δύναται ὁ τί ποτ' ἂν μὲν ἡμῖν κἂν ἀκουσιῶς ἐπέρχηται παρ' ἐκείνου, καὶ συμφερόντως πάντως ἡμῖν ἐπέρχεται· πρὸς δ' ἂν ἡμεῖς ἐκουσιῶς αὐτομολήσωμεν, ὡς αὐτεξουσίῳ τυγχόντες φύσεως, πολὺ τὸ θεός, μὴ ἀσύμφορον εἶη. Ὅταν δὲ καὶ τοῦ Θεοῦ προμηθευμένου, φανερώς τι τῶν ἀπάντων ἀπαγορευθεῖη, ὡς ἐν παραδείσῳ, κἂν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου δ'· ἑαυτοῦ, ὡς ἐν τοῖς τοῦ Ἰσραὴλ ἐκγόνοις διὰ τῶν προφητῶν, ὡς τῷ τῆς χάριτος νόμῳ διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῶν διαδόχων· φανερώς ἀλυσιτελεστάτον ἐστὶ καὶ ὀλεθριώτατον, οἴκοθεν ἐκεῖνο ποθεῖν, καὶ πρὸς ἐκεῖνο σπεύδειν, κἂν τις τοῦθ' ἡμῖν προτείνῃ, καὶ πρὸς τοῦτο σπεύδειν ἐνάγῃ, λόγους πείθων, ἢ προσφιλῆ βέλγαν σχηματι, φανερώς οὕτως ὑπεναντίας ἡμῶν ἐστὶ τῆ ζωῆ καὶ πολέμιος.

B μη'. Ἐκεῖ τοίνυν, ἢ πόθῳ, τοῦ ζῆν ποθοῦντος ἡμᾶς (τί γὰρ καὶ ζῶντας ἐκτεταν, εἰ μὴ τοῦτ' ἐφιλεῖ διαφερόντως;), ἢ τῷ γινώσκειν μᾶλλον ἡμῶν εἰδέναι τὸ συμφέρον ἡμῶν ἐκεῖνον (πῶς γὰρ οὐκ ἀσυγκρίτως μᾶλλον ὁ πρᾶσον ἡμῖν τὴν γνῶσιν καὶ τῶν γνῶσεων ἰσχύρις;), ἢ φοβηθέντας αὐτοῦ τὸ παντοδύναμον κράτος, μὴ κλαπῆναι, μὴ θελθῆναι, μὴ πεισθῆναι τρικυκῶτα, τὴν ἐντολὴν ἐκείνου καὶ συμβουλήν ἀθετῆσαι, καθάπερ οὐδὲ νῦν, τὰς μετ' ἐκείνην ἡμῖν διδομένας σωτηρίους ἐντολάς τε καὶ συμβουλάς. Ἐπεὶ δ' ὡσπερ νῦν οἱ μὴ πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἀντικαθίστασθαι γενναίως αἰρούμενοι, παρ' οὐδὲν τὰς θείας ἐντολάς τιθέμενοι, τὴν ἐναντίαν χωροῦσι, ταυτὸν δ' εἰπεῖν, τὴν πρὸς τὸν ἔνδον καὶ αἰώνιον θάνατον, ἂν μὴ μετανοήσῃ τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν ἀνακτῆσθαι· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ξυνορις ἐκείνη τῶν προπατόρων, οὐκ ἀντιστάντες τοῖς ἀπειθήσαι πείθουσι, τὴν ἐντολὴν παρῆδον, εἰς ἔργον εὐθύς ἐξέθη τοῦ σὺν δίκῃ κρίνοντος ἢ προαναπεφωγημένη πρὸς αὐτοὺς ἀπόφασις, καὶ κατ' ἐκείνην εὐθύς ἀπὸ τοῦ ξύλου φαγόντες ἔθανον· καὶ συνῆκαν ἔργῳ, τίς, ἣν ἐπελάθοντο, πρὸς αὐτοὺς ἐντολῆ, τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς δυνάμεως· καὶ ὑπ' αἰσχύνης ἔκρυπτον ἐν τοῖς γυμνωθέντες τῆς δόξης, ἢ ζωοποιεῖ κραιπνῶς καὶ τὰ ἀθάνατα πνεύματα, ἢ χοίρις, ἢ τῶν πνευματικῶν ζωῆ, μακρῶ πολλῶν θανάτων χείρων ἐστὶ καὶ πιστεύεται.

D μθ'. Ὅτι μὴ πω λυσιστελής ἦν ἀπ' ἐκείνου τοῦ ξύλου φαγεῖν τοὺς προπάτορας, δείκνυσιν ὁ λέγων· «Θεωρία γὰρ ἦν τὸ φυτὸν, ὡς ἡ ἐμὴ θεωρία· ἢς μόνῃς ἐπιθαίνειν ἀσφαλῆς τοῖς τὴν ἔξιν τελειωτέροις· οὐ καλὸν δὲ τοῖς ἀπλοστέροις ἐστὶ, καὶ τὴν ἔφρασιν λιχνοτέροις· ὡσπερ οὐδὲ τροφὴ τελεία λυσιστελής τοῖς ἀπλοῖς· ἐστὶ καὶ δεομένοις γάλακτος.» Ἄλλ' εἰ καὶ μὴ πρὸς θεωρίαν ἀναγωγικῶς τις ἐθέλει μεταφέρειν ἐκεῖνο τὸ ξύλον, καὶ τὴν ἀπ' ἐκείνου τροφήν, οὐ λίαν δυσχερὲς, ὡς ἐγῆματι, συνιδεῖν, ὡς μὴ πω λυσιστελής ὑπῆρχεν ἐπ' οὖσιν ἀτελέσιν ἐκείνοις αὐτῆ· δοκῆ γὰρ μοι κατ' αἴσθησιν προσιδεῖν τε καὶ φαγεῖν ἐκεῖνον, τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ δένδρων τελείν [δηλ. ἐνεκα τοῦ ἔλεον] ἐκεῖνο τὸ ἤριστον. Ἡ δὲ κατ' αἴσθησιν

ἡρίστη τροφή. οὐ τῶν δυτως ἐστὶ καὶ πάντῃ καλῶν, οὐδὲ τῶν ἀεὶ καλῶν, οὐδὲ τῶν πρὸς πάντας καλῶν· ἀλλὰ τοῖς μὲν οὕτω χρῆσθαι ταύτῃ δυναμένοις ὡς μὴ ἤττασθαι, καὶ ὀπηνίκα δεῖ, καὶ ἐφ' ὅσον δεῖ, καὶ πρὸς τὴν δόξαν τοῦ πεποιηκότος, καλὸν· τοῖς δὲ μὴ οὕτω χρῆσθαι ταύτῃ δυναμένοις, οὐκ ἀγαθόν. Διὰ τοῦτ' οἶμαι καὶ γνωστὸν ἐκλήθη καλοῦ τε καὶ πονηροῦ τὸ δένδρον ἐκεῖνο. Τελείων γὰρ ἐστὶ καὶ ἕξι-
 θεαί, θεωρίας καὶ ἀρετῆς, προσομιλεῖν τοῖς ἡδίστοις κατ' αἴσθησιν, καὶ τὴν νοῦν μὴ ἀπάγειν τῆς πρὸς Θεὸν θεωρίας, καὶ τῶν πρὸς ἐκεῖνον ὕμνων καὶ προσευχῶν· ἀλλὰ ταῦθ' ὕλην ποιεῖσθαι καὶ ἀφορμὴν τῆς πρὸς Θεὸν ἀνατάσεως, καὶ τῆς κατ' αἴσθησιν ἡδονῆς εἰς τέλος κρατεῖν διὰ τῆς νοεραῖς ἐπὶ τὰ κρεῖττω κινήσεως· κἂν ἀήθης ἢ καὶ μεγάλη, καὶ σφοδροτάτη μάλλον ἐτι διὰ τὸ ἀήθης, μὴ κενοῦν τὴ τῆς ψυχῆς ἰογι-
 ζόμενος πρὸς τὸ κακὸν ἐν ἐκείνῳ τῆνικαῦτα, καὶ ἀγαθὸν

ν. Συνελεῖται τοιγαροῦν τοῖς προπάτορσιν, οἷς ἔδει κατὰ τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο χωρίον δικαιωμένους, μηδαμῶς ἐπιλεχθῆναι Θεοῦ· ἐγγυμασθῆναι μάλλον ἐτι, καὶ οἷον ἐμπαιδοτριβηθῆναι τοῖς ἀπλῶς καὶ δυτως καλοῖς, καὶ κατὰ θεωρητικὴν ἕξιν ἐκτελεσθῆναι· ἀλλὰ μὴ ἀτελέσιν ἐτ' οὔσι (), τοῖς μέσως ἔχουσι καὶ πρὸς τῆς τῶν χρωμένων ἰσλὺν πρὸς γε τὸ καλὸν, ἢ τοῦναντίον ἑφθίως μεταγομένους, εἰς πείραν λέναι· καὶ ταῦτα τοῖς λίαν κατασπᾶν πεφυκόσι, καὶ ταῖς αἰσθησεῖς συνεπικρατοῦσι, καὶ κατασπῶσι τὴν νοῦν ὄλον, καὶ χόραν διδοῦσι τοῖς πονηροῖς πάθεσι, καὶ πιθανῶν δεικνύσι τὴν ἀρχηγὸν καὶ δημιουργὸν τῶν τοιοῦτων πιθῶν, ὧν ἀρχὴ μετ' ἐκεῖνον ἢ ἐμπαθῆς τῶν ἡδίστων ἐδωδόμενον τροφή. Εἰ γὰρ ἢ θέα μόνον τοῦ ξύλου ἐκεῖνου, κατὰ τὴν ἱστορίαν, εὐπαράδεκτον τὴν ὄψιν εἰργάσαστο, καὶ ἀξιώπιστον σύμβουλον, πόσω μάλλον ἢ γεῦσι; κἂν τοῖς ἔξῃ; Εἰ δ' ἢ γεῦσι, πόσω μάλλον ἢ μετὰ πλησμονῆς ἐδωδῆ; Ἄρ' οὐ σαφές ὡς μήπω λυσitelēs ἦν, καὶ κατ' αἴσθησιν ἀπ' ἐκεῖνου σαγεῖν τοῦς προπάτορας; Ἄρ' οὐ δέον μὴ κατὰ κειρὸν φηγόντας ἐκείθεν, ἐκθεδῆσθαι τοῦ τοῦ Θεοῦ παραδίδου, ἵνα μὴ βουλευτήριον τῆς κακίας καὶ ἐραστῆριον τὴν ὀλοῖον ἐκείνον χῶρον ποιήσωνται; Ἄρ' οὐ καὶ τοῦ σώματος ἔδει τὴν θάνατον ὑποστῆναι κροθύμετον ὁ Δεσπότης.

να'. Ἡ μὲν τοῦ κατὰ ψυχὴν θανάτου ἀπόφασις, ἦν εἰς ἔργον ἤγαγεν ἡμῖν ἢ παράβασις κατὰ δικαιοσύνην τοῦ Κτίσαντος· ἐγκαταλιπόντας γὰρ κατέλι-
 πεν ὡς αὐτοβούλους γεγονότας μὴ βιασάμενος· ἢ μὲν οὖν ἀπόφασις ἐκείνη προαναπεφώνηται παρὰ τοῦ Θεοῦ φιλανθρώπως, καὶ ὡς αἰτίας εἰρήχικμεν· ἀνέτρεξε δὲ καὶ ὑπερέθετο τὴν ἀπόφασιν τοῦ κατὰ σῶμα θανάτου πρότερον, καὶ ἤνικα ταύτην ἐξηγεῖται βᾶθει σοφίας καὶ φιλανθρωπίας ὑπερβολῇ πρὸς τὸ μέλλον τὴν εἰς ἔργον ἔκβασιν ταύτης ἐταμιεύσατο, μὴ πρὸς τὴν Ἀδὰμ εἰπῶν· Ἐπιστράφηθι ὅθεν ἐληφύτης· ἀλλὰ, « Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ὑποστρέψεις. » Ἐνὶ δὲ τῆς συνετῶς ἀκούουσι κακ τῶν τοιοῦτων λόγων δ. ε. ὡς; ὁ Θεὸς οὐ ψυχῆς, οὐ σώματος ἐποίησε θάνατον. Οὕτως γὰρ πρότερον εἶπε προστάσεων, θάνατος, ἢ ἂν ἤπειραν φάγητε· ἀλλ', « Ἀποθανεῖσθε ἐν ἂν ἡμέρῳν

(*) Ἡ δοτικὴ ἀντὶ γενικῆς εἰληπται ἀντιπτωτικῶς.

A bona; sed iis qui ea uti possunt, ita ut non succumbant, et quando oportet, et quantum oportet, et ad gloriam ejus qui fecit, est bona; iis vero qui ea sic uti nequeunt, mala. Propter hoc, ut puto, illa arbor vocata est lignum scientiæ boni et mali. Perfectis enim divinæ contemplationis ac virtutis habitu, competit usurpare sensu amœnissimâ, nec tamen avocare animum a Dei contemplatione confessioneque et oratione, sed illa ut materiam et occasionem adhibere surgendi ad Deum, et sensuum voluptatem usque ad finem continere intellectuali ad bonum motu, et etiamsi insolita sit magnaue et eo adhuc vehementior quod insolita est, non applicare tunc mentis cogitationem ad illud quod est vere malum, quamvis bonum videatur ei quem omnino cepit atque vicit.

50. Ergo primis parentibus, qui debebant in sacro illo paradiso viventes Dei nunquam oblivisci, expediebat ut magis adhuc exercebantur et quasi gymnastice contererentur in puris verisque bonis, et contemplationis perficerentur habitu; sed non est imperfectis adhuc mediantibusque et pro rerum vi ad bonum vel ad contrarium facile flexilibus, in experientiam ire, his præsertim qui vehementer solent cupere, et sensibus complaudunt totumque intendunt animum, et locum dant pravis cupiditatibus, ac dociles se præbent duci auctoriq̄ue istarum cupiditatum, quarum post hunc causa est libidinosus navissimorum ciborum esus. Si enim solus illius arboris aspectus, ut fert historia, serpentem redidit gratum et dignum si le consiliarium, quanto magis deinde gustus! Si vero gustus, quanto magis ad satietatem esus! Nonne igitur liquet nondum utile protoparentibus fuisse de ligno sensibus comedere? Nonne igitur debuerunt, cum intempestive de illo comedissent, ejici a Dei paradiso, ut non nequitie conciliabulum atque officinam facerent divinum illud pradium? Nonne vel corporis mortem jam tunc subire debuissent prævaricatores? Sed patienter egit Dominus. παραυτὰ τῆνικαῦτα τοῦς παραδάντας; Ἄλλ' ἐμα-

51. Mortis animæ sententia, quam ad exitum nobis adduxit transgressio propter Judicis æquitatem (nam deserentes deseruit quos utpote liberis præditos arbitrio non coegit): illa, inquam, sententiæ misericorditer a Deo præsignificata erat, οὐ causas quas diximus. Sed continuat ac distulit sententiam corporalís mortis prius latam, et postquam hanc pronuntiaverat, abyssu sapientiæ et misericordiæ excessu excretionem ejus in futurum procrastnavit, non dicens Adamo: « Revertere unde sumptus es, » sed: « Pulvis es, et in pulverem revertetur. » Possunt porro qui intelligenter audiunt et hujusmodi verbis videre Deum nec animæ nec corporis mortem fecisse. Neque enim prius jubendo dixerat: « Moriemini quacunq̄ue die comederitis. » sed: « Quacunq̄ue die comederitis, moriemini. »

Neque nunc dicit : « In terram revertere, » sed : « Reverteris, » prænuntians et remittens, sed tamen merito non impediens futurum.

52. Manebat igitur illos protoparentes mors, sicut et nos adhuc vivos manet, quia mortale factum est nostrum corpus. Est autem hoc quasi longa quædam, ut ita dixerim, autem, seu potius mille mortes sibi alternatim succedentes, donec in unam ultimam et diuturnam inciderimus. Nam in corruptione sumus, et facti elabimur, donec effluere et fieri desierimus; et nunquam sumus vere iidem, licet esse videamur non attentis. Sicut ignis levem stipulam carptim perstringens, alibi alius est, se committens stipulæ longitudini; ita nobis pariter variatis mensura est, obtinens unicuique vitæ spatium.

γάρ ἄλλο τε ἄλλο ὄν, μέτρον ὑπάρξεως ἔχει τῆς καλῆς τοῦ μήκος· καὶ ἡμῖν ὁμοίως ἄλλοιούμενοι, μέτρον ἐστὶ τὸ προσὸν ἐκάστην τοῦ βίου διάστημα.

53. Ut autem misericordiæ excessum et abyssum sapientiæ non omnino ignoremus, quam ob causam Deus terminum mortis moratus, non aliquantisper adhuc præstitit homini vitam? Primum quidem ostendit se cum misericordia punire, seu potius iustam pœnam relaxare, et non omnino desperemus. Dedit etiam tempus pœnitendi et ad placitam illi vitam revertendi. Leniit alterna nativitate mortis dolorem. Auxit successoribus genus, ita ut multo excedat ab initio natorum multitudo numero morientium. Pro uno per sensibilem arboris pulchritudinem miserabili et inope facto Adam, multos ostendit per sensibilia sollicitè ditatos Dei notitia, virtute, scientia et gratia divina; testis Seth.

Enos, Henoch, Noe, Melchisedech, Abraham, et quicumque inter, et ante, et post, et prope hos et illos exstiterunt. Quia tamen ex illis tot et tantis viris nemo ita perfecte insons vixit ut posset resarcire illam protoparentum eladem, inustumque radici generis sanare vulnus, et posteris omnibus sufficere sanctitatem benedictionemque, et ad vitam reditum; id etiam prævidens, tempestivum optavit familiarium tribuumque delectum, unde celeberrima exsurgeret virga, et ex ea flos, quo universi generis salutem geminaturus erat.

γενῶν κατὰ καιρὸν ἐκλογὴν ἐποιεῖτο καὶ τῶν φυλῶν, ὅθεν ἂν ἡ πολυύμνητος ἀναθῆ ῥάβδος, ἐξ ἧς τὸ ἀνθρώπος, δι' οὗ τὴν παντὸς τοῦ γένους σωστικὴν οἰκονομίαν ἐκτελέσειν ἐμελλεν.

54. O altitudo divitiarum sapientiæ et misericordiæ Dei! Nam si non mors esset, et ante mortem mortale velut ex hac radice nostrum genus, non reipsa primitis immortalitatis nos ditati essemus, nec in cælo advocati, nec supra omnem principatum et potestatem adexteram maiestatis in cælorum throno sederet nostra natura. Ita scivit Deus secutos ex libera nostra aberratione lapsus suapte sapientia et potentia misericorditer convertere in melius.

55. Forsan multi Adam vituperant, quod iam facile, malo consiliario assentiens, divinum violaverit mandatum, et ista transgressionem mortem nobis intulerit. Sed non tam malum est ante experientiam velie mortalem aliquam gustare plantam, quam

φάγητε. Ὅστε νῦν, εἰς γῆν ἐπίστρεφον, εἶπε, ἀλλ' ἡ ὑποστρέφεις, ἡ προαναγγέλλων καὶ ἐφείτεις, καὶ μὴ κωλύων σὺν δίκῃ τὸ ἐκθροσόμενον.

νβ'. Ἐμελλε μὲν οὖν τοῖς προπάτορσιν ἐκείνοισι ὁ θάνατος ἐφεσθαι, ὡς καὶ ἡμῖν τοῖς ἐτι περιούσιον ἀπόκειται· καὶ θνητὸν ἡμῖν ἀπετελέσθη τὸ σῶμα. Ἔστι δὲ ὁ καὶ τοῦτο μακρὸς τις, ὡς εἰπεῖν, θάνατος, μᾶλλον δὲ μυριοί, κατὰ διαδοχὴν ἑτέροισι τὸν ἄλλον ὑποδεχόμενος· ἕως ἂν εἰς τὸν ἕνα καὶ τελευταῖον καὶ μακρῶνά καταστήσωμεν. Ἐν γὰρ τῷ φείρεσθαι γινόμεθα· καὶ γινόμενοι παραρρέομεν, μέχρις ἂν τοῦ καὶ παραρρέειν καὶ γίνεσθαι παύσωμεν· καὶ ἐσμὲν ὄντως· οὐδέ ποτε οἱ αὐτοί, κἂν δοκῶμεν εἶναι τοῖς μὴ προσέχουσιν. Ὅσπερ πῦρ καλᾶμης λεπτῆς ἀπ' ἀκρας δρασάμενον· κακίον

νγ'. Ἴνα δὲ καὶ τὴν τῆς φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν, καὶ τὸ τῆς σοφίας βάθος μὴ παντάσῃ ἀγνωσκῶμεν, τίνος ἔνεκεν ὑπερθέμενος ὁ Θεὸς τοῦ θανάτου τὸ τέλος, οὐκ ἐπ' ὀλίγον ἐτι παρέσχε τ' ἀνθρώπῳ ἤν; Πρῶτον μὲν ἔδειξε μετ' ἐλέους παιδεύων, μᾶλλον δὲ ἐφείτεις τὴν σὺν δίκῃ παίδειαν, ἵνα μὴ ἀπογνώμεν τελῶς. Ἐδωκε δὲ καὶ καιρὸν μετανοίας, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐαρεστήσεως ἐξ ὑπαρχῆς πολιτείας. Παρεμυθήσατο τῇ ὑπαλλήλῳ γενέσει τοῦ θανάτου τὴν λύπην. Ἡύξησε τοῖς διαδόχοις τὸ γένος, ὡς καὶ περιεῖναι πολλῶν τῷ μέτρῳ τὴν ἀρχὴν τῶν γεννωμένων τὸ πλῆθος, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θνησκόντων. Ἀυθ' ἐνός τοῦ δι' αἰσθητοῦ φωτοῦ κάλλους, ἐλεινοῦ τε καὶ πενιχροῦ γεγονότος Ἀδὰμ, πολλοὺς ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἔδειξε μακρῶς πεπλουτηκότας θεογνωσίαν καὶ ἀρετὴν, καὶ γνώσιν, καὶ εὐμένειαν θεῖαν· μάρτυς Σῆθ, Ἐνὼς, Ἐνὼχ, Νῦες, Μελχισεδέκ, Ἀβραὰμ, καὶ ὅσοι μεταξὺ τούτων, πρὸ αὐτῶν τε καὶ μετ' αὐτοὺς, κικείνους ἢ ἐγγύς ἐκείνων ἀναπεψήνασιν. Ἐπεὶ δ' ἐν τούτοις τοῖς τοσοῦτοις καὶ τηλικούτοις οὐδεὶς τελῶς ἀναμαρτήτως ἐβίω, ὡς καὶ ἀναπαλαίσασθαι δυναθῆναι τὴν τῶν προπατόρων ἐκείνην ἤτταν, καὶ τῆς τοῦ γένους βίτης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν οὐρανοῖς ἢ ἡμῶν ἐνεθρονίσθη φύσι· Ὅπως οἶδε Θεὸς τὰ ἐς αὐτεξουσίῳ παρατροπῆς ἡμῶν ὀλισθήματα τῇ πρὸ ἑαυτοῦ σοφίᾳ τε καὶ δυνάμει μετασκευάζειν φιλανθρώπως ἐπὶ τὸ κρείττον.

νε'. Τάχα πολλοὶ τὸν Ἀδὰμ αἰτιῶνται, πῶς εὐκόλως, τῷ πονηρῷ συμβούλῳ πεισθεὶς, τὴν θεῖαν ἠθέτησεν ἐντολὴν· καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ἀθετήσεως ἡμῖν τὸν θάνατον προσέξνησεν. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἴσον, πρὸ τῆς πείρας· ἐθελῆσαι γυῖσασθαι θανασίμου τινὸς βο-

νδ'. Ὁ βάθος πλούτου, σοφίας, καὶ φιλανθρωπίας θεός! Εἰ μὴ γὰρ ὁ θάνατος ἦν, καὶ πρὸ τοῦ θανάτου θνητὸν ὡς ἐκ βίτης τοιαύτης τὸ ἡμέτερον γένος, οὐκ ἂν ἔργῳ τὴν ἀπάρχην τῆς ἀθανασίας ἡμεῖς ἐπλουτήσαμεν, οὐκ ἂν εἰς οὐρανοὺς ἀνεκλήθημεν, οὐκ ἂν ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν οὐρανοῖς ἢ ἡμῶν ἐνεθρονίσθη φύσι· Ὅπως οἶδε Θεὸς τὰ ἐς αὐτεξουσίῳ παρατροπῆς ἡμῶν ὀλισθήματα τῇ πρὸ ἑαυτοῦ σοφίᾳ τε καὶ δυνάμει μετασκευάζειν φιλανθρώπως ἐπὶ τὸ κρείττον.

νε'. Τάχα πολλοὶ τὸν Ἀδὰμ αἰτιῶνται, πῶς εὐκόλως, τῷ πονηρῷ συμβούλῳ πεισθεὶς, τὴν θεῖαν ἠθέτησεν ἐντολὴν· καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ἀθετήσεως ἡμῖν τὸν θάνατον προσέξνησεν. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἴσον, πρὸ τῆς πείρας· ἐθελῆσαι γυῖσασθαι θανασίμου τινὸς βο-

ιανης, καὶ μετὰ τὸ μαθεῖν διὰ πείρας θανάσιμον οὖσαν, ἀπὸ ταύτης ποθεῖν ἐσθλῆν. Μεμπτεός γάρ μᾶλλον ὁ μετὰ τὴν πείραν σπῶν τοῦ δηλητηρίου, καὶ τὸν θάνατον ἀθλίως πρὸς ἑαυτὸν ἐφελκόμενος, τοῦ πρὸ τῆς πείρας τοῦτο πράττοντός τε καὶ πάσχοντος. Διὸ καὶ περισσύτερον ἡμῶν ἕκαστος ἢ ὁ Ἀδὰμ ἐκείνος μεμπτεός ἐστὶ καὶ κατάκριτος. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν ἐκεῖνο τὸ ξύλον; οὐδὲ τοῦ Θεοῦ νῦν ἐστὶ πρὸς ἡμᾶς ἐντολή, τὴν ἐκείνου γεῦσιν ἀπαγορεύουσα; Τοῦτ' αὐτὸ μὲν ἐκεῖνο τὸ ξύλον, οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν ἴσως· ἢ δὲ τοῦ Θεοῦ ἐντολή, καὶ νῦν ἡμῖν πάρεστι. τοὺς μὲν αὐτῇ πειθόμενος, καὶ κατ' αὐτὴν ζῆν ἐθέλοντας, τῆς τε τῶν οἰκειῶν ἀπάντων ἀμαρτημάτων εὐθύνης, καὶ τῆς προγονικῆς ἀράς καὶ καταδίκης ἐλευθερούσα, τοὺς δὲ καὶ νῦν αὐτὴν ἀθετοῦντας καὶ προτιμῶντας αὐτῆς τὴν τοῦ πονηροῦ προσβολὴν τε καὶ συμβολὴν, τῆς ζωῆς ἐκείνης καὶ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ διαγωγῆς οὐκ ἐστὶ μὴ ἐκπνεῖν, καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀφ' ἧς ἀφ' ἡμῶν πυρὸς γέενναν ἐμπνεῖν.

νς'. Τίς οὖν ἐστὶν ἢ νῦν ἡμῖν αὕτη προκειμένη τοῦ Θεοῦ ἐντολή; Ἡ μετάνοια· ἧς τὸ κεφάλαιον, τῶν ἀπηγορευμένων μηκέτι ψαῦειν. Ἐπεὶ γὰρ ἀπερίφημεν τοῦ χωρίου τῆς ἐνθέου τρυφῆς, καὶ ἀπεκλείετο τὸ παραδείσου τοῦ Θεοῦ δικαίως, καὶ εἰς τὸ βραβύρον τοῦτο καταπεπτώκαμεν, συνοικεῖν τε καὶ συνδιατεῖσθαι τοῖς ἀλόγοις ζώοις κατεδικάσθημεν, καὶ ἀνέλπιδος κατέστημεν, τὸ εἰς ἡμᾶς ἦκον, τῆς πρὸς τὸν παράδεισον ἀνακλήσεως, αὐτὸς ὁ δικαιοσύνη τότε δίκην ἐπενεγκῶν, μᾶλλον δὲ δικαίως ταύτην ἐπιθεῖν ἡμῖν συγχωρήσας, ὑπερβολῇ νῦν φιλοφροσύνης καὶ ἀγαθότητος, διὰ σπλάγχχνα ἐλέους αὐτοῦ, μέλρις ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν κατήλθε. Καὶ καθ' ἡμᾶς γενόμενος ἀμαρτητός ὡς εὐδόκησεν ἄνθρωπος, ἵνα τῷ ὁμοίῳ τῷ ὁμοίον ἀναδιδάξῃ καὶ ἀνασώσῃται, τὴν σωτήριον τῆς μετανοίας ἡμῖν εἰσηγεγε συμβολὴν τε καὶ ἐντολήν· πρὸς ἡμᾶς; εἰπὼν· «Μετανοεῖτε, ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.» Πρὸ μὲν γὰρ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅσον ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς ἀπέχει, τοσοῦτον μακρὰν ἡμῶν ἦν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Τοῦ δὲ Βασιλέως τῶν οὐρανῶν ἡμῖν ἐνδημήσαντος, καὶ τὴν μεθ' ἡμῶν οὐρανῶν βασιλεία

νς'. Ἐγγισίας ἡμῖν τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, διὰ τῆς πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ Λόγου συγκαταθέσεως, μὴ μακρὰν ἡμᾶς αὐτοῦ; ἀπὸ ταύτης ποιήσωμεν, ἀμετανοήτως πολυτεύομενοι. Φύγωμεν δὲ μᾶλλον τῶν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένων τὴν ἀθλιότητα· κτησώμεθα τὰ ἔργα τῆς μετανοίας, φρόνημα ταπεινὸν, κατάνυξιν, καὶ πένθος πνευματικόν· καρδίαν πραεῖαν ἐλέου γέμουσαν, δικαιοσύνης ἐρῶσαν, καθαρότητος ἀντιποιουμένην, εἰρηνικὴν, εἰρηνοποιὸν, φερέπονον, τοῖς ὑπὲρ ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης ἐναγρυπνεύουσαν, διωγμῶν, καὶ ζημιῶν, καὶ ὕβρεσι, καὶ συκοφαντίαις καὶ πάθεσιν. Ἡ γὰρ τῶν οὐρανῶν βασιλεία, μᾶλλον δὲ ὁ τῶν οὐρανῶν Βασιλεὺς (ὃ τῆς ἀφάτου μεγαλοδωρεᾶς!), ἐντὸς ἡμῶν ἐστίν· ὃ καὶ διὰ τῶν τῆς μετανοίας ἔργων κολλᾶσθαι ἀεὶ ὀφείλομεν, ἀγαπῶντες ὡς δυνατόν τὸν τοσοῦτον ἡμᾶς ἀγαπήσαντα.

νη'. Τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην ἀπουσία παθῶν καὶ παρουσία συνίστησι τῶν ἀρετῶν. Τὴ γὰρ πρὸς;

PATROL. CI.

A comperto experientia illam esse mortalem, eam ad esum appetere. Nam vituperabilior est qui post exitii experientiam mortem misere attrahit et in se corripit, quam qui ante experientiam hoc facit et patitur. Ideo unusquisque nostrum magis quam ille Adam incusandus est ac dammandus. An non est in nobis illa arbor? nonne etiam nunc Dei est ad nos mandatum eam gustare vetans? Ipsa quidem illa arbor non est in nobis pariter, sed Dei praeceptum etiam nunc nobis adest, eos qui obedientiam vitam ipsi conformare volunt, ab omni propriorum peccatorum reatu, et ab avita maledictione ac damnatione liberaus, eos vero qui nunc ipsum violant et postponunt mali spiritus tentationi ac consilio, a vita olim in paradiso degenda sinens excidere et in imminuentem ignis aeterni gehennam incidere.

κα. συμβολὴν, τῆς ζωῆς ἐκείνης καὶ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ διαγωγῆς οὐκ ἐστὶ μὴ ἐκπνεῖν, καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀφ' ἧς ἀφ' ἡμῶν πυρὸς γέενναν ἐμπνεῖν.

56. Quodnam igitur est hoc nobis nunc injunctum Dei mandatum? Pœnitentia, cujus caput est vetita jam non tangere. Quia enim ejecti sumus e loco divinæ voluptatis, et merito exclusi a Dei paradiso, et in gurgitem istum decidimus, et ad cohabitandum convivendumque cum brutis pecudibus sumus damnati, et nobis excidit spes propriis viribus in paradysum redeundi; ille postquam iniquitatis pœnam exegit, seu potius venire in nos permisit, excessu postea charitatis et bonitatis per viscera misericordiæ suæ usque ad nos pro nobis descendit.

Et similis factus nobis præter peccatum ex benevolentia, homo, ut simili simile doceret et salvaret, salutiferum pœnitentiæ nobis dedit consilium et præceptum, ad nos dicens: «Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlorum.» Nam ante incarnationem Verbi Dei, quantum distat cœlum a terra, tantum longe a nobis erat regnum cœlorum. Ex quo autem rex cœlorum habitavit in nobis, et nobiscum uniri dignatus est, nobis omnibus cœleste regnum appropinquavit.

ἐνωσιν εὐδοκήσαντος, ἤγγικεν ἡμῖν πᾶσιν ἢ τῶν οὐ-

57. Quia appropinquavit nobis regnum cœlorum propter Dei Verbi ad nos descensum, ne nosmet ab eo procul removeamus, sine pœnitentia viventes. Fugiamus e contra sedentium in tenebris et umbra mortis miseriam; potiamur opera pœnitentiæ, sensus humilem, compunctionem et luctum spiritualem, cor mite, misericordiæ plenum, justitiæ amans, puritatis studiosum, tranquillum, pacificum, patiens, delectatum exantillatis pro veritate et justitiæ persecutionibus, damnis, injuriis, calumniisque et cruciatibus. Nam cœlorum regnum, seu potius cœlorum rex (o ineffabilis munificentia!) intra nos est; cui operibus pœnitentiæ semper adherere debemus, redamantes qua possumus tantum nos amantem.

58. Dei amorem absentia vitiorum et presentia virtutum constituit. Namque mali odium, indeque

vtiorum absentia, possessionem producit honorum. **A** Bozorum autem amans et possessor nonne eminenter diligit optimum Dominum, solum boni omnis ducem et custodem, in quo ipse est eximio modo, et quem charitate in seipso fert, juxta illum qui dixit : « Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo ¹⁵ ? » Patet non solum ex virtutibus amorem Dei, sed item ex amore virtutes nasci. Quare Dominus in Evangelio alicubi dixit : « Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui diligit me. Si quis diligit me, sermonem meum servabit ¹⁶. » Sed nec opera virtutum laudabilia sunt et faciendis utilia sine charitate, nec charitas sine operibus. Quorum unum Paulus multo sermone ostendit, ad Corinthios scribens : « Si fecero hoc et illud, charitatem autem non habuero, nihil prodest ¹⁷. » Alterum item dilectus egregie Christo discipulus, dicens : « Non diligimus verbo, neque lingua, sed opere et veritate ¹⁸. »

δὲ πάλιν ὁ τῷ Χριστῷ ἐξόχως ἡγαπήμενος μαθητῆς, ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ. »

59. Supremus et adorandus Pater, Pater est ipsius Veritatis, scilicet unigeniti Filii, et Spiritum veritatis habet, nempe Spiritum sanctum : sicut demonstravit veritatis Verbum. Qui ergo illum in seipsis adorant, et ita credunt, et quasi per hos operantur, nam « Spiritus est, ait Apostolus, per quem adoramus et per quem cramus, » et : « Nemo venit ad Patrem nisi per me, » inquit unigenitus Dei Filius : qui igitur sic in spiritu et veritate Patrem adorant, hi sunt veri adoratores.

60. « Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare ¹⁹, » id est, incorporaliter incorporeum intelligentes. Sic enim eum vere semper videbunt in Spiritu ejus et Veritate. Cum enim Spiritus sit Deus, incorporalis est : incorporeum autem non est in loco, nec localibus terminis circumscibitur. Qui ergo dixit in determinato quodam ex quibuscumque terræ et cæli locis adorandum esse Deum, non vere loquitur, nec vere adorat. Nam Deus, qua incorporalis, nullibi est ; qua Deus, ubique. Si ergo est terminus, aut locus, aut creatura ubi non sit Deus, reperietur in aliquo circumscriptus. Ergo ubique est, quia infinitus est. Num igitur ita totus est ubique, ut non parte, sed universitate rerum comprehendatur ? Minime : sic enim adhuc esset corpus. Ergo ut universum conservans et continens, ipse est in seipso, ubique et supra omnia ; a veris adoratus in suo spiritu et sua veritate.

61. Angelus et anima, cum sint incorporales, non sunt in loco, sed nec ubique sunt ; non enim continent universum, sed et ipsis opus est continente. Ergo et ipsi in omnia continente et comprehendente sunt, ab eoque modo cuique congruo determinantur.

¹⁵ Joan. iv, 16.

¹⁶ Joan. xiv, 21, 23.

¹⁷ I Cor. 13-1, 5.

¹⁸ I Joan. iii, 18.

¹⁹ Joan. iv, 24.

τὰ πονηρὰ μίσος, ἀφ' οὐπερ ἡ τῶν παθῶν ἀπουσία, τὸν πόθον, καὶ τὴν κτήσιν ἀντεισάγει τῶν ἀγαθῶν. Ὁ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἐραστῆς τε καὶ κτήτωρ, πῶς οὐκ ἂν διαφερόντως φιλοῖη τὸν αὐτάγαθον Δεσπότην, τὸν μόνον ἀγαθοῦ παντὸς χορηγὸν καὶ φύλακα, ἐν τῷ αὐτόσ; ἐστι κατ' ἐξίρειτον τρόπον, καὶ ὃν διὰ τῆς ἀγάπης ἐν ἑαυτῷ φέρει, κατὰ τὸν εἰπόντα : « Ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ ; » Ἴδοι δ' ἂν τις μὴ μόνον ἐκ τῶν ἀρετῶν τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης τὰς ἀρετὰς τικτομένας. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ποτὲ μὲν φησιν : « Ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με. » Ἄλλοτε δὲ, « Ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει. » Ἄλλ' οὕτε τὰ ἔργα τῶν ἀρετῶν ἐπαίνετά εἰσι καὶ λυσίτελῃ τοῖς πράττουσι χωρὶς ἀγάπης, οὕτε μὴν ἡ ἀγάπη χωρὶς τῶν ἔργων, ὧν τὸ μὲν διὰ πολλῶν ὁ Παῦλος δείκνυσι πρὸς Κορινθίους γράφων : « Ἐὰν ποιῶμαι τὰ καὶ τὰ, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. » Τὸ λέγων : « Μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ, μηδὲ τῇ γλώσσῃ, ἀλλ'

νῦν. Ὁ ἀνωτάτω καὶ προσκυνητῆς Πατήρ, Πιτῆρ αὐτοαληθείας ἐστὶ δηλονότι τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ. Καὶ Πνεῦμα ἀληθείας ἔχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἕγιον· καθὶ καὶ προὑπέδειξεν ὁ τῆς ἀληθείας Λόγος. Οἱ οὖν ἐν αὐτοῖς τοῦτον προσκυνοῦντες, καὶ οὕτω πιστεύοντες, καὶ ὡς διὰ τοῦτον ἐνεργούμενοι : « Τὸ Πνεῦμα γὰρ ἐστὶ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, δι' οὗ προσκυνούμεν, καὶ δι' οὗ προσευχόμεθα. » καὶ, « Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα εἰ μὴ δι' ἐμοῦ, » ὁ τοῦ Θεοῦ Μονογενῆς φησιν : οἱ οὖν οὕτως ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ τὸν ἀνωτάτω Πατέρα προσκυνοῦντες, οὗτοι εἰσιν οἱ ἀληθινὸι προσκυνηταί.

5'. Πνεῦμα ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτῶν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν : τούτῃσιν ἀσωμάτως τὸν ἀσώματον ἐννοοῦντας. Οὕτω γὰρ καὶ ἀληθῶς ὄφονται τοῦτον πανταχοῦ, ἐν τῷ Πνεύματι καὶ τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ. Ὡς μὲν γὰρ Πνεῦμα ὑπάρχων ὁ Θεὸς, ἀσώματος ἐστὶ : τὸ δὲ ἀσώματον οὐκ ἐν τόπῳ ἐστὶν, οὐδὲ τοπικοῖς ὁρίοις περιγράφεται. Οὐκοῦν ὁ λέγων ἐν ὠρισμένῳ τινὶ τῶν ἀπανταχοῦ γῆς καὶ οὐρανοῦ τόπων δεῖν προσκυνεῖσθαι τὸν Θεόν, οὐκ ἀληθῶς φησιν, οὐδ' ἀληθῶς προσκυνεῖ. Ὡς μὲν γὰρ ἀσώματος ὁ Θεὸς, οὐδαμοῦ : ὡς δὲ Θεὸς, πανταχοῦ. Εἰ γὰρ ἐστὶν ὄρος ἢ τόπος ἢ κτίσις, οὐ μὴ ἐστὶν ὁ Θεὸς, εὐρεθίζεται περιγραφόμενος ἐν τινι. Πανταχοῦ οὖν, ἀόριστος γὰρ : πᾶς οὖν πανταχοῦ, ὡς οὐκ ὑπὸ μέρους, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ παντὸς περιεχόμενος ; Οὐμνοῦν· σῶμα γὰρ ἐστὶ πάλιν. Οὐκοῦν ὡς τὸ πᾶν συνέχων καὶ περιέχων, αὐτός ἐστιν ἐν ἑαυτῷ, πανταχοῦ τε καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν· προσκυνούμενος παρὰ τῶν ἀληθινῶν προσκυνητῶν, ἐν τῷ Πνεύματι καὶ τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ.

62'. Ὁ ἄγγελος καὶ ἡ ψυχὴ ἀσώματα ὄντα, οὐκ ἐν τόπῳ ἐστὶν, ἀλλ' οὐ καὶ πανταχοῦ ἐστὶν : οὐ γὰρ συνέχουσι τὸ πᾶν· ἀλλὰ καὶ αὐτὰ δεῖται τοῦ συνέχοντος. Οὐκοῦν καὶ αὐτὰ ἐν τῷ συνέχοντι : καὶ περιέχοντι τὸ πᾶν, ὑπ' αὐτοῦ καταλλήλως ὀριζόμενα· ἢ

μέντοι ψυχή συνέχουσα τὸ σῶμα ἢ καὶ ἐκτίσθη, πανταχοῦ τοῦ σώματός ἐστιν, οὐχ ὡς ἐν τόπῳ, οὐδ' ὡς περιεχομένη, ἀλλ' ὡς συνέχουσα τε καὶ περιέχουσα, καὶ ζωοποιούσα τοῦτο κατ' εἰκόνα καὶ τοῦτ' ἐχούσα Θεοῦ.

ξβ'. Οὐ κατὰ τοῦτο μόνον μᾶλλον τῶν ἀγγέλων ὁ ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα πεποιήται Θεοῦ, ὅτι συνεκτικὴν τε καὶ ζωοποιὸν ἔχει δύναμιν ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἄρχειν. Ἔστι γὰρ ἐν τῇ τῆς καθ' ἡμᾶς ψυχῆς φύσει, τὸ μὲν ἡγεμονικόν τε καὶ ἀρχικόν· τὸ δὲ φύσει δουλεύον τε καὶ ὑπήκοον· Θέλῃσις, ἔρξις, αἰσθησις καὶ ἀπλῶς ὅσα μετὰ τὸν νοῦν, τῷ νῷ συνεκτίσθη παρὰ Θεοῦ, καὶ ἡμεῖς ἐστὶν ἐφ' ὧν φιλαμαρτημονί γνῶμη, μὴ τοῦ Θεοῦ καὶ Παντοκράτορος μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ προσόντος ἡμῖν ἐμφύτως αὐτοκράτορος ἀφηνιάζομεν. Ὁ μέντοι Θεὸς διὰ τὸ ἐν ἡμῖν ἀρχικόν, καὶ τῆς γῆς ἀπάσης παρέσχε τὴν κυριότητα. Ἀγγελοὶ δὲ συνεζευγμένον σῶμα οὐκ ἔχουσιν, ὡς καὶ ὑπεζευγμένον ἔχειν τῷ νῷ. Τὴν δὲ νοεράν θέλησιν, οἱ μὲν ἐκπεσόντες διηνεκῶς κέχτηνται πονηράν· οἱ δὲ ἀγαθοὶ, διηνεκῶς ἀγαθὴν, καὶ ἡνιόχου μηδαμῶς δομένην. Τὸ δ' ἐπίγειον κράτος, ὃ μὲν πονηρὸς οὐκ εἶχεν, ἀλλ' ἔρπασεν· ὅθεν δῆλον ὡς οὐκ ἄρχων ἐκτίσθη τῆς γῆς. Οἱ δὲ ἀγαθοὶ τῶν ἀγγέλων, ἐπισκοπεῖν τὰ κατ' αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Παντοκράτορος προστάθησαν, μετὰ τὴν ἡμῶν ἔκπτωσιν, καὶ διὰ ταύτην, τῆς ἀξίας, εἰ καὶ μὴ παντελῆ διὰ φιλανθρωπίαν καθάρασαν. Τὰ γὰρ ὅρια τῶν ἀγγέλων, ὡς ὁ Μωϋσῆς ἐν τῇ ψῆθῃ φησιν, ἔστρεψεν ὁ Θεός, ὅτε διμερίζον ἔβη· ὃ δὲ διαμερισμὸς οὗτος, μετὰ τὸν Κάϊν καὶ τὸν Σηθ ἔγεγονε· τῶν μὲν ἐκ τοῦ Κάϊν καλουμένων ἀνθρώπων, τῶν δὲ ἐκ τοῦ Σηθ καταγομένων, υἱῶν Θεοῦ κεκλητῶν· διαμερίζοντος ἔμοι δοκεῖν ἔτι τοῦ ὀνοματός, καὶ προκαταγγέλλοντος τὸ γένος, ἐξ οὗ σάρκα ληψέσθαι ἐμελλεν ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς Υἱός.

ξγ'. Εἶποι δ' ἂν τις σὺν πολλοῖς ἑτέροις, καὶ τὸ τριαδικόν τῆς ἡμετέρας γνώσεως, μᾶλλον ἡμᾶς· τῶν ἀγγέλων δεικνύειν κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ· οὐ μόνον ὅτι τριαδικόν, ἀλλ' ὅτι καὶ συμπεριβάλλει γνώσεως ἅπαν εἶδος. Μόνοι γὰρ ἡμεῖς τῶν κτισμάτων ἀπάντων, πρὸς τῷ νοεῷ τε καὶ λογικῷ, καὶ τὸ αἰσθητικόν ἔχομεν· ὃ τῷ λογικῷ συντημένον εἶναι πεφυκός, τεχνῶν τε καὶ ἐπιστημῶν, καὶ γνώσεων ἐξεῦρε προλειδέστατον πληθύν· γεωργεῖν τε καὶ οἰκοδομεῖν, καὶ προάγειν ἐκ μὴ ὄντων, εἰ καὶ μὴ ἐκ μηδαμῶς ὄντων (τοῦτο γὰρ Θεοῦ), μόνῳ παρέσχε τῶν ἀνθρώπων. Γίνεται γὰρ σχεδὸν οὐδὲν οὐδὲ φθέρεται τῶν παρὰ Θεοῦ τελουμένων· κινῶμενον δ' ἄλλο πρὸς ἄλλο τῶν παρ' ἡμῖν, μορφήν ἑτέραν παρίσθησιν· ἔτι τε μῆν, καὶ τὸ τὸν ἄρσταν τοῦ νοῦ λόγον, οὐ μόνον ὑπ' ἀκοῆς αἰσθησὶν γίνεσθαι ἀέρα ἐνημμένον, ἀλλὰ καὶ καταγράφεσθαι, καὶ μετὰ σώματος καὶ διὰ σώματος ὁρᾶσθαι, παρέσχε τοῖς ἀνθρώποις μόνοις ὁ Θεός· πρὸς πίστιν ἐνάγων διαρκῆ τῆς τοῦ ἀνωτάτω Λόγου διὰ σαρκὸς ἐπιδημίας τε καὶ ἐμφανείας· ὧν οὐδὲν οὐδαμῶς μέτεστιν ἀγγέλοις.

100 Dent. xxxii, 8. 101 Gen. vi, 2.

A Anima tamen continens corpus cui concreta est, ubique corporis est, non velut in loco, nec velut comprehensa, sed ut illud continens, comprehendens, et vivificans : et sic etiam ad imaginem Dei est.

62. Non ideo duntaxat magis quam angelus homo ad Dei imaginem factus est, quia conservatricem et vivificam habet in seipso virtutem, sed etiam quia imperat. Est enim in nostræ animæ natura una pars dominans et imperans ; et altera naturaliter famulans et obediens : voluntas appetitus, sensus et generaliter quæcunque infra intellectum intellectui concreta sunt a Deo ; quanquam nos aliquando, peccati amore ducti, non solum Dei omnipotentis, sed et nobis inditi naturaliter ducis habenas detrectamus. Huic tamen insidenti nobis regi Deus universæ terræ tradidit principatum. Angeli vero non habent corpus intellectui conjunctum et subjunctum. Intellectualis porro voluntas in lapsis est semper mala, et in bonis bona semper, nec auriga unquam indigens. Terrestris autem imperium malus quidem non habuit, sed rapuit ; unde patet eum non creatum esse principem terræ. Boni vero angeli terrestribus invigilare jussi sunt, post casum nostrum, et propter istam, non tamen, Deo miserante, universam dignitatis nostræ ruinam. Terminos enim angelorum, ut Moyses in canticò dicit 100, constituit Deus, quando dividebat gentes. Hæc autem divisio post Cain et Seth facta est : nam Cain posteri dicti sunt filii hominum, Seth vero nepotes filii Dei sunt vocati 101 ; quia nomine, ut mihi videtur, jam tunc separatim et præannuntiatum est genus, ex quo carnem assumpturus erat unigenitus Dei Filius.

63 Forsan aliquis dixerit cum multis aliis, ipsa quoque nostra cognitione, cum trina sit, ostendi nos magis quam angelos esse ad imaginem Dei, non solum quia trina est, sed et quia comprehendit omne cognitionis genus. Nos enim soli omnium creaturarum, præter intellectum et rationem, habemus etiam sensum : qui intellectui natura conjunctus, artium scientiarumque et cognitionum multiformem invenit multitudinem : et agros colere, ædificare domos, et res facere quod non sunt, non tamen res facere quæ minime sunt (hoc enim Dei est), solis competit hominibus. Nam fere nihil eorum quæ a Deo fiunt, incipit ac perit, sed commista inter se invicem quæ sunt apud nos, formam præbent aliam. Insuper, invisibile intellectus verbum, non solum auditus sensui acre indutum subijcere, sed scribere etiam et cum corpore ac per corpus videre, solis hominibus concessit Deus, in sufficientem fidem inducens carnalis supremi Verbi adventus et manifestationis. Quorum nihil prorsus angelis inest.

64. Verum, licet magis quam angeli ad Dei imaginem etiam nunc simus, ad Dei similitudinem multo minus, et præsertim nunc, sumus quam angelis boni. Namque, ut cætera nunc omittam, perfecta Dei similitudo fit superna Dei illuminatione: qua privatos esse malos angelos, quia sub tenebris sunt, cumulari vero divinos spiritus ea, quæ vocatur secunda lux et primæ lucis effluvium, nescit, ut arbitror, nemo eorum qui accurate percellent inspirata divinitus eloquia. Habent porro in luce hæc boni angeli etiam sensibilibus cognitionem: neque sensitiva aut naturali facultate hæc percipiunt, sed ea cognoscunt divina virtute, quam nihil claudens præsentium, præteritorumve aut futurorum latere potest.

65. Lucis hujus participes, cum eam ad mensuram habeant, huic mensuræ congruam habent scientiam rerum. Illam porro angelis affulgere, et esse increatam, nec tamen esse divinam essentiam, sciunt quicumque in divinis apostolis ac theologis scite versantur. Sed dissentientes blasphemant in divinam hanc lucem, eam aut creaturam, aut essentiam Dei esse contendentes. Cum porro eam dicunt creaturam, non concedunt eam esse angelorum lucem. Adsit nunc Areopagita theologus, quasi summam tuam illa dilucidans: « Circulatim, inquit, divi Spiritus moti, ununtur sine principio et sine illuminationibus pulchri et boni. » Divos spiritus angelos bonos ab eo dici, omnibus liquet, pluraliter vero illuminationes illas proferens, a Dei essentia discrevit: hæc enim una est et omnino indivisa. Eas demum sine principio et fine esse dicens, quid aliud quam increatas nobis ostendit? παντάπασιν ἀδιαίρετος. Ἀνάργηρος δὲ καὶ ἀτελευτήτους προσειπὼν, τί ἄλλο ἢ ἀκτιστούς εἶναι παρέστησεν ἡμῖν;

66. Divino hoc lumine et splendore exutam per peccatum nostram naturam, postquam deformitatis ejus misertum Dei Verbum per viscera misericordiæ assumpsit, indutam fulgidus in Thabor selectis discipulis ostendit: quales olim fuimus, et quales in futuro sæculo nos factururus sit, si ipsius pro viribus similes vivere voluerimus, demonstrans, ut ait Joannes Chrysostomus.

67. Illius divini luminis ac splendoris participes ante peccatum Adam, utpote vere stolam indutus gloriæ, non erat nudus, sed multo pulchrior, supra quam dici possit, iis qui nunc circumfulgent ornatis auro multo et gemmarum nitore diadematis. Illam divinam illustrationem et gratiam ipse magnus Paulus cælestem nostram habitationem vocat, dicens: « In hoc ingenisimus, habitationem nostram, quæ de cælo est, superindui cupientes; si tamen vestiti, non nudi inveniamur ^{20.28}. » Illius divinæ illuminationis et indumenti ejus arrham idem Paulus

ξῶ'. Ἀλλ' εἰ καὶ τὸ κατ' εἰκόνα μᾶλλον ἡμεῖς τῶν ἀγγέλων ἔχομεν καὶ μέχρι νῦν, πρὸς τὸ καθ' ὁμοίωσιν εἶναι τοῦ Θεοῦ, πολλῶ ἐλαττούμεθα, καὶ μάλιστα νῦν, τῶν ἀγαθῶν ἀγγέλων. Ἴνα γὰρ τὰ ἄλλα νῦν ἀφῶ, ἢ τελείωσις τοῦ καθ' ὁμοίωσιν εἶναι τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ἐκ Θεοῦ θείας ἐλλάμψεως τελείται, ἥς ἐστερηθῆσθαι μὲν τοὺς πονηροὺς ἀγγέλους, διὰ καὶ ὑπὸ ζόφον γεγενῆσθαι· ἐμφορεῖσθαι δὲ τοὺς θείους νόας· διὰ καὶ δευτέρον καλεῖσθαι φῶς, καὶ τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπορροήν, οὐδένα ἂν οἶμαι ἀγνοεῖν, τῶν ἐπιμελῶς καὶ μετὰ συνέσεως ἐντυγχανόντων τοῖς θεοπνεύστοις λόγοις. Ἐχουσι δὲ ἐντεῦθεν οἱ ἀγαθοὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τὴν τῶν αἰσθητῶν γνῶσιν· οὐ γὰρ αἰσθητικῇ καὶ φυσικῇ δυνάμει τούτων ἀντιλαμβάνονται, ἀλλὰ θεοσιδεῖ δυνάμει γινώσκουσιν αὐτὰ· ἥς μηδὲν τῶν ὁπωσδήποτε παρόντων ἢ παρωχηκότων, ἢ μελλόντων ἀποκρούπτεσθαι δύναται.

ξῖ'. Ταύτης τῆς ἐλλάμψεως οἱ μετέχοντες, μέτρον ταύτην ἔχοντες, ἀναλόγως τῷ μέτρῳ, καὶ τὴν γνῶσιν ἔχουσι τῶν ὄντων. Ὅτι δὲ καὶ οἱ ἄγγελοι μετέχουσιν αὐτῆς, καὶ οἱ ἀκτιστοί· ἐστὶ, καὶ ὡς ἡ θεία οὐσία οὐκ ἐστὶ, πάντες μὲν ἴσασιν οἱ τοῖς θεοσόφους ἀποστόλοι; καὶ θεολόγους ἐπιμελῶς ἐντυγχάνοντες. Ἐπεὶ δὲ οἱ τὰ ἐναντία φρονούντες, βλασφημοῦσιν εἰς τὴν θείαν ταύτην ἔλλαμψιν, ἢ κτίσμα ταύτην, ἢ οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ διατεινόμενοι· καὶ ἡνίκα ἂν κτίσμα λέγουσιν αὐτήν, οὐ συγχωροῦσιν εἶναι τῶν ἀγγέλων ταύτην φῶς· παρίτω νῦν ὁ ἐξ Ἀρείου πάγου θεοφάντωρ, ὡς ἐν βραχίῃ καὶ τὰ τρία ταῦτ' διασαφῶν. Κυκλικῶς γὰρ, φησὶν, οἱ θεοὶ κινούμενοι νόες, ἐνοῦνται ταῖς ἀνάργηρος καὶ ἀτελευτήτοις ἐλλάμψεσι τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ. Ὅτι μὲν οὖν θείους νόας τοὺς ἀγαθοὺς ἀγγέλους φησὶ, τοῖς πᾶσι δῆλον· πληθυντικῶς δὲ ταῦτα; τὰς ἐλλάμψεις προσενεγκῶν, τῆς τοῦ Θεοῦ διέστειλεν οὐσίας· μία γὰρ ἔκεινη καὶ

ξζ'. Ταύτης τῆς θείας ἐλλάμψεως τε καὶ λαμπρότητος, γεγυμνωμένην τὴν ἡμῶν φύσιν ἐκ παραβάσεως, τῆς ἀσημοσύνης ἐλεήσας· ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ διὰ σπλάγγνα ἐλέους ἀναλαβόμενος, ἐνδεδυμένην ἐπιφανέστερον ἐπὶ τοῦ Θαβωρίου, τῶν μαθητῶν τοῖς ἔγκριτοις πάλιν ὑπέδειξε, τίποτε ἦμεν ἦν ὅτε· καὶ τίνες ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐσόμεθα δι' αὐτοῦ, εἰ κατ' αὐτὸν ὡς δυνατὸν ἐνταῦθα ζήσεται προελοίμεθα παριστάς· ὡς καὶ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν Ἰωάννης φησὶν.

ξζ'. Ταύτης τῆς θείας ἐλλάμψεως τε καὶ λαμπρότητος, καὶ ὁ Ἀδὰμ μέτοχος ὑπάρχων πρὸ τῆς παραβάσεως, ὡς ὄντως στολὴν ἡμφιεσμένος· δόξης, οὐχ ὑπῆρχε γυμνός· ἀλλὰ πολλῶ κοσμιώτερος οὐδ' ὅσον εἰπεῖν, τῶν νῦν περιχειμένων τὰ χρυσοῦ πολλῶ, καὶ διαυγέτι λίθοις κοσμούμενα διαδήματα. Ταύτην τὴν θείαν ἔλλαμψιν καὶ χάριν, καὶ ὁ μέγας Παῦλος οὐράνιον οἰκητήριον ἡμῶν καλεῖ λέγων, « Ἐν τούτῳ στενάζομεν, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐνδύσασθαι ἐπιποθοῦντες· εἶγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὐβηθησόμεθα. » Ταύτης τῆς θείας ἐλλάμψεως καὶ τοῦ

^{20.28} II Cor. v, 2, 3.

κατ' αὐτὴν ἐνδύματος τὸν ἀρβραβῶνα, καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος ἔλαβε παρὰ Θεοῦ, ἐξ Ἱερουσαλήμ πρὸς Δαμασκὸν ἀπίων, ἵν' εἶπω κατὰ τὸν θεολογίας φερώνυμος ἐπώνυμον Γρηγόριον, πρὶν καθαρθῆναι τῶν διωγμῶν, τῷ διωκομένῳ προσομιλήσα·, μᾶλλον δὲ βραχεῖ τῷ μεγάλῳ φωτὶ λαμπηδόνι.

ξρ'. Ἡ μὲν θεία ὑπερουσιότης οὐδέ ποτε πληθυντικῶς καλεῖται· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ θεία καὶ ἄκτιστος χάρις καὶ ἐνέργεια· μεριζομένη ἀμερίστως, κατ' εἰκόνα τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος, ἡ καὶ θερμαίνει, καὶ φωτίζει, καὶ ζωοποιεῖ, καὶ αἰθεῖ, τοῖς τε λαμπομένοις τὴν οἰκείαν ἐνίησι· λαμπρότητα, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ὄρωντων ἐπιφαίνεται. Κατὰ ταύτην γοῦν ὡς κατ' ἀμυδρὸν εἰκόνα, καὶ ἡ θεία τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, οὐ μία μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλὰ κλινοῦται παρὰ τῶν θεολόγων, ὡς καὶ Βασίλειος ὁ μέγας. Αἱ δὲ ἐνέργειαι, φησὶ, τοῦ Πνεύματος τίνες; Ἀρρήτοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξαρτήτοι δὲ ἐκ τῶ πλῆθος. Πῶς γὰρ νοήσωμεν τὰ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα; τίνες ἦσαν αὐτοῦ πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως αἱ ἐνέργειαι; Πρὸ γοῦν τῆς νοητῆς κτίσεως καὶ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα (καὶ γὰρ καὶ οἱ αἰῶνες νοητὰ κτίσματα εἰσι) κτιστὸν οὐδεὶς ποτ' εἶπεν, οὐδὲ ἐνενόησεν. Ἄκτιστοι τοιγαροῦν αἱ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος δυνάμεις τε καὶ ἐνέργειαι; τῷ καὶ πολλὰ θεολογεῖσθαι, ἀμερίστως τῆς μιᾶς καὶ παντάπασιν ἀμερίστου τοῦ Πνεύματος οὐσίας διαστελλόμεναι.

ξρ'. Ἡ τοῦ Θεοῦ ἄκτιστος ἐνέργεια, μεριζομένη ἀμερίστως, καὶ πληθυντικῶς προάγεται παρὰ τῶν θεολόγων, ὡς ἀνωτέρω καὶ Βασιλείῳ τῷ μεγάλῳ διατετραῶται. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ ἡ θεία καὶ θεοποιὸς ἔλλαμψις καὶ χάρις οὐκ οὐσία, ἀλλ' ἐνέργειά ἐστὶ Θεοῦ, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὴ οὐ χρονικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ πληθυντικῶς προάγεται, ἀναλόγως τοῖς μετέχουσι χορηγουμένη· καὶ κατὰ τὴν ἐπιτηδειότητα τῶν ὑποδεχομένων, ἐπὶ μᾶλλον καὶ ἤττον ἐνεῖσα τὴν θεοποιὸν λαμπρότητα.

ο'. Ταύτας τὰς ἐνεργείας, ἐπιτὰ ὁ Ἡσαίας εἶπε. Πολλὰ δὲ παρ' Ἑβραίοις σημαίνει τὸ ἐπτὰ. « Ἀναβήσεται γὰρ, φησὶ, βῆθος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς ἀναβήσεται· καὶ ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν ἐπτὰ πνεύματα· πνεῦμα σοφίας, συνέσεως, γνώσεως, εὐσεβείας, βουλής, ἰσχύος, φόβου. » Τοῦτα τὰ ἐπτὰ πνεύματα, κτιστὰ φρενοβλαβῶς, οἱ τὰ τῶν αἰρετικῶν φρονοῦντες, εἶναι διατείνονται. Οὓς κἀν τοῖς διὰ πλάτους πρὸς αὐτοὺς Ἀντιβητικῶς προσθέντες, διαρκῶς ἀπληγέξαμεν. Ἀλλὰ καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, τῶν Θεῶν τούτων τοῦ Πνεύματος ἐνεργειῶν μνησθεὶς, τὰς ἐνεργείας, φησὶ, τοῦ Πνεύματος πνεύματα φίλον τῷ Ἡσαΐα καλεῖν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τῶν προφητῶν μεγαλοφωνότατος, οὐ τὴν πρὸς τὴν θεῖαν μόνον οὐσίαν διαφορὰν ἐναργῶς ἔδειξε διὰ τοῦ ἀριθμοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄκτιστον τῶν Θεῶν τούτων παρεστῆσεν ἐνεργειῶν, διὰ τῆς οὐ ἐπαναπαύεσθαι φωνῆς. Τὸ γὰρ ἐπαναπαύεσθαι ὑπεροχικοῦ ἀξιώματός ἐστι. Τὰ οὖν ἐπαναπαύμενα ἐπὶ τὸ παρ' ἡμῶν Διποτικὸν ἐκεί· ο πρὸς ἡμῶν, πῶς ἂν εἶεν κτίσματα;

¹⁰ Isa xi, 1-2.

a Deo accepit, cum Hierosolyma Damascum abiens, ut dicam sicut Gregorius Theologus apissime vocatus, mundandus mox persecutor, quem persequebatur vidit, seu potius parvam magnæ Lucis scintillam.

68. Divina quidem essentia nunquam pluraliter dicitur; sacra vero et increata Dei gratia et operatio, individue distributa, ad imaginem solaris radii, qui et calefacit, et illustrat, et vivificat, et nutrit, et illuminatis propriam immittit lucem, et oculis videntium apparet: ad hanc igitur obscuriorem adhuc imaginem, sancta Dei operatio non una tantum, sed multiplex vocatur a theologis, ut ait Basilus magnus: « Operationes spiritus quamquam ineffabiles quidem sunt ob magnitudinem, at innumerabiles ob multitudinem. Quomodo enim intelligamus quæ sunt ultra sæcula? Quamnam erant ejus ante intellectualium creationem operationes? » Porro ante intelligibiles creaturas et ultra sæcula (etenim ipsa sæcula intelligibiles creaturæ sunt) nemo quid creatum unquam dixit aut cogitavit. Increata igitur sunt divini Spiritus virtutes et operationes; sed quia multæ a theologis numerantur, individue ab una et omnino indivisa Spiritus essentia distribuuntur.

69. Increata Dei operatio, individue divisa, pluraliter a theologis exhibetur, ut supra Basilus magnus ostendit. Qui igitur divina et deifica illuminatio et gratia non essentia, sed operatio est Dei, ideo et ipsa non temporaliter tantum, sed et pluraliter præstat, accommodate data, et pro suscipientium captu, majorem vel minorem emittens splendorem.

70. Illas operationes septem Isaias enumeravit, porro septem apud Hebræos significat multa. « Egredietur, inquit, virga de radice Jesse, et flos de illa ascendet. Et requiescent super eum septem spiritus: spiritus sapientiæ, intellectus, scientiæ, pietatis, consilii, fortitudinis, timoris »¹⁰. Hi septem spiritus esse creatos stulte contendunt hæreticorum assentatores. Quos, ampla eorum refutatione adhuc adacta, sufficienter refellimus. Sed insuper Gregorius Theologus, divinas illas spiritus operationes memorans: « Spiritus operationes, inquit, spiritus vocare Isaiæ libuit. » Ipse autem prophetarum sublimissimus, non solum eas differre a divina essentia clare ostendit per numerum, sed et increatas esse has divinas operationes demonstravit hac voce, « requiescet super eum. » Nam super-requiescere est eminentioris dignitatis. Quæ igitur requiescunt super dominicam hanc naturam ex nobis assumptam, quomodo essent creatæ?

71. Dominus noster Jesus Christus, secundum Lucam, dicit se in digito Dei ejicere dæmonia; secundum Matthæum vero, in Spiritu Dei. Digitum porro Dei magnus Basilius dicit esse unam spiritus operationem. Si ergo harum una Spiritus sanctus est, aliæ etiam profecto sunt, ut idem adhuc docuit nos; sed non ideo multi Dei aut multi sunt spiritus. Nam illæ sunt processus manifestationesque et naturales virtutes unius spiritus, et unus est per singulas operans. Sed heterodoxi, hæc esse creata dicentes septies ad creaturam spiritum Dei deprimum. Ergo erubescant septies. Nam rursus propheta qui de illis dixit: « Septem isti oculi sunt Domini, qui discurrunt in universam terram ²⁰. » Et qui in Apocalypsi scribit: « Gratia vobis et pax a Deo, et a septem spiritibus qui in conspectu throni ejus sunt, et a Jesu Christo ²¹, » hæc esse spiritum sanctum fidelibus clare ostendunt.

72. Deus Pater, per Michæam prophetam prænuntiata Unigeniti carnali natiuitate, volens etiam ostendere divinitatem ejus esse sine principio; « Et egressus ejus, inquit, ab initio, a diebus æternitatis ²². Hos autem egressus operationes esse divinitatis divi Patres existimaverunt. Hæc sunt enim Patris, et Filii, et Spiritus sancti virtutes et operationes: quas creatas esse prædicant qui hæreticorum doctrinam proflteri et vindicare student. At sero tandem resipiscentes intelligant quis sit qui ab initio est, quis ad quem dicit David: « A sæculo (seu quod idem est, a diebus æternitatis) usque in sæculum tu es ²³; » et attente considerent, si velint, Deum, qui per prophetam dixit egressus illos esse ab initio, nullibi dicere illos factos productosve aut creatos esse. Et in spiritu Dei divina loquens Basilius, non dixit, *Factæ sunt*, sed: « Erant, inquit, spiritus operationes ante intelligibiles creaturas, et ultra sæcula. » Solus igitur Deus ab æterno operans et omnipotens, prout anteriores sæculis habens virtutes et operationes.

73. Dicunt sanctorum evidenter contradictores, et oppositæ doctrinæ defensores: Unum est increatum, divina scilicet essentia; quidquid autem aliquatenus ab ea differt, creatum est. Unde creaturam faciunt et Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Nam una et eadem est tribus operatio. Cujus autem operatio est creata, increatus ille non est. Propterea non ipsa Dei operatio, absit! Sed opus et effectus, est creatura. Ideo essentialem, id est naturalem esse motum, distinctam natura divina operationem, Deo instinctus dixit Damascenus. Quia autem, divinæ operationis est creatio, ut ait divus Cyrillus, quomodo ipsa erit creata, si non per aliam operationem efficiatur, et hæc rursus per

α'. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, κατὰ μὲν τὸν Λουκᾶν, ἐν δακτύλῳ φησὶ Θεοῦ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια· κατὰ δὲ τὸν Ματθαῖον, ἐν Πνεύματι Θεοῦ. Δάκτυλον δὲ φησὶ Θεοῦ ὁ μέγας Βασιλεῖος μίαν τῶν τοῦ Πνεύματος ἐνεργειῶν. Εἰ οὖν ἡ μία τούτων τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστι, καὶ αἱ ἄλλαι πάντως· ὡς ὁ αὐτὸς καὶ τοῦτ' ἐδίδαξεν ἡμᾶς, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο πολλοὶ θεοὶ, ἢ πολλὰ πνεύματά ἐστι. Πρόοδοι γὰρ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἐκφάνσεις, καὶ ἐνέργειαι φυσικαὶ τοῦ ἐνὸς Πνεύματός ἐσιν· καὶ δι' ἐκάστης ἕν ἐστι τὸ ἐνεργεῖν. Οἱ δὲ κακῶδοξοι, κτίσματα ταῦτα λέγοντες, ἑπταπλασίως εἰς κτίσμα τὸ Πνεῦμα κατασπῶσι τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' αἰσχυνέσθωσαν ἑπταπλασίως. Ὁ γὰρ εἰπὼν αὐτὸς προφήτης περὶ αὐτῶν, ὡς· Ἐπιτὰ οὗτοι ὀφθαλμοὶ Κυρίου εἰσίν, οἱ ἐπιδλέποντες ἐπὶ πάσαν τὴν γῆν· καὶ ὁ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει γράφων, « Χάρις ἡμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων, ἃ ἐνώπιόν τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ εἰσίν, καὶ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ· » τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ταῦτα, τοῖς πιστοῖς ἐμφανῶς παρίστησιν.

ββ'. Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, διὰ Μιχαίου τοῦ προφήτου προκαταγγέλων τὴν τοῦ Μονογενοῦς κατὰ σάρκα γέννησιν, βουλόμενος ἐπιδειξάιναι καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ τὸ ἀναρχον, « Καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ, φησὶν, ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. » Τὰς δὲ ἐξόδους ταύτας τὰς ἐνεργείας εἶναι τῆς θεότητος, οἱ θεοὶ Πατέρες ἐξηγήσαντο. Αὐτὰ γὰρ εἰσι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δυνάμεις, τε καὶ ἐνέργειαι· ἃς κτιστὰς εἶναι περιεγγέλλουσιν, οἱ τὰ τῶν κακῶδῶν φρονεῖν τε καὶ ἐπεκδικεῖν σπουδάζοντες. Ἄλλ' ὀψέ ποτε λαβόντες νοῦν συνίτωσαν, τίς ὁ ἀπ' ἀρχῆς ὢν· τίς πρὸς ὃν φησὶν ὁ Δαβὶδ, ὅτι « Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος » (τ' αὐτὸ δ' εἰπεῖν, ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος), « καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ· » καὶ συνεπέως σκοπεῖτωσαν, εἰ βούλονται, ὡς ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου ἀπ' ἀρχῆς εἰπὼν τὰς ἐξόδους ταύτας· εἶναι, ἐγένοντο ἢ ἐποιήθησαν, ἢ ἐκτίθησαν, εἶπεν οὐδαμῶς. Καὶ ὁ ἐν Πνεύματι Θεοῦ θεολογῶν Βασιλεῖος, οὐκ, Ἐγένοντο, ἀλλ', « Ἦσαν, εἶπεν, αἱ τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαι πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως, καὶ πῶν σιῶνων ἐπέκεινα. » Μόνος οὖν ὁ Θεὸς ἐξ αἰῶνος ἐνεργῆς τε καὶ παντοδύναμος, ὡς καὶ προαιωνίου ἔχων δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας.

γγ'. Φασὶ δὲ, τοῖς ἁγίοις ἀντικείμενοι προδῆλω, οἱ τῆς ἐναντίας δόξης προϊστάμενοι· Ἐν ἐστὶ τὸ ἄκτιστον, ἢ θεῖα φύσις· πᾶν δὲ τὸ διαφέρον ταύτης ὁπωσοῦν, κτιστόν ἐστι· κτίσμα ποιῶντες ἐντεῦθεν καὶ τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μία γὰρ καὶ ἡ αὐτῆ τῶν τριῶν ἡ ἐνέργεια. Οὐ δὲ ἡ ἐνέργεια κτιστὴ, ἄκτιστος αὐτὸς οὐκ ἐστι. Διὰ τοῦτο οὐχ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, ἀπαγε! ἀλλὰ τὸ ἐνεργηθῆν, καὶ ἀποτελεσθῆν ἐστὶ τὸ κτίσμα. Διὸ καὶ οὐσιώδη, τουτέστι φυσικὴν εἶναι κίνησιν, τὴν διαφέρουσαν τῆς θείας φύσεως ἐνέργειαν, ὁ θεσπέσιος ἐδίδαξε Δαμασκηνός. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς θείας ἐνεργείας εἶναι τὸ ποιεῖν ὁ θεῖος Κύριλλος ἔφη, πῶς αὐτὴ ποίημα, εἰ μὴ δι' ἑτέρας ἐνεργείας ἐνεργῆ-

²⁰ Zachar. iv, 10.²¹ Apoc. i, 4.²² Mich. v, 2.²³ Psal. xcii, 2.

θήσεται, κάκιστήν πάλιν δι' ἑτέρας, καὶ οὕτω πρὸς τὸ ἁπάπειρον ἔναι, καὶ τὸ τῆς ἐνεργείας ἄκτιστον ἀεὶ ζητεῖται καὶ κηρύττεται;

οδ'. Πανταχοῦ παρούσης ἀχωρίστως τῆς τε θείας οὐσίας, καὶ τῆς θείας ἐνεργείας, χωρητὴ ἔστιν ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια καὶ τοῖς κτιστοῖς ἡμῖν· ἐπεὶ καὶ μερίζεται ἀμερίστως κατὰ τοὺς θεολόγους· τῆς θείας φύσεως ἀμερίστου παντάπασιν μενούσης κατ' αὐτούς. Δὲ καὶ ὁ Χρυσόστομος Πατὴρ, εἰπὼν ὅτι ἡ βάνις τῆς χάριτος τὰ πάντα ἐπλήρωσε τῆς γνώσεως· δι' αὐτῆς τὰ θύματα ἐγένετο, τὰ ἀμαρτήματα ἐλύετο· καὶ δεῖξας ἄκτιστον οὕταν τὴν τῆς χάριτος βανίδα· εἶτα σπεύδων ἐπιδειξάι καὶ ἐνεργείαν, ἀλλ' οὐκ οὐσίαν οὖσαν, ἔτι δὲ καὶ τὴν τῆς θείας ἐνεργείας διαφορὰν, πρὸς τε τὴν θεϊαν οὐσίαν, καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ὑπόστασιν, ἐπάγει γράφων· « Τὸ μέρος λέγω τῆς ἐνεργείας· οὐ γὰρ δὴ ὁ Παράκλητος μερίζεται. Χωρητὴ γοῦν ἔστιν ἡμῶν ἐκάστῳ ἡ θεία χάρις, καὶ ἡ ἐνέργεια· ἐπεὶ καὶ ἀμερίστως αὐτὴ μερίζεται. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐσία, παντάπασιν ἀμέριστος οὐσα καθ' αὐτήν, πῶς ἂν τινι χωρηθῆι τῶν κτιστῶν; »

οε'. Τριῶν ὄντων τοῦ Θεοῦ, οὐσίας ἐνεργείας, Τριᾶδος ὑποστάσεων θέλων· οἱ κατηξιωμένοι τῷ Θεῷ ἠνώσθαι, ὡς ἔν εἶναι πνεῦμα μετ' αὐτοῦ· καὶ ὁ Παῦλος ὁ μέγας εἶρηκεν· « Ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἔν πνεῦμά ἐστιν· » ἐπεὶ κατ' οὐσίαν οὐκ ἠνώσθαι τοὺς ἀξίους ἀνωτέρω δέδεικται, καὶ πάντες οἱ θεολόγοι μαρτυροῦσι, κατ' οὐσίαν εἶναι τὸν Θεὸν ἀμέθεκτον· ἡ δὲ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις, μόνου διατελεῖ συγγάνουσα τοῦ Θεανθρώπου Λόγου· λείπεται κατ' ἐνέργειαν ἐνωθῆναι τοὺς κατηξιωμένους ἐνωθῆναι Θεῷ· καὶ πνεῦμα καθ' ὃ ἐστιν ἔν μετὰ Θεοῦ ὁ κολλώμενος Θεῷ, τὴν ἄκτιστον τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν εἶναι καὶ καλεῖσθαι, ἀλλ' οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ· καὶ οἱ ἀντικειμένοι ἀπαρέσκωνται. Ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦ προφήτου, οὐ, Τὸ Πνεῦμά μου, ἀλλ', « Ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐκχεῶ ἐπὶ τοὺς πιστεύοντας, » προέφη ὁ Θεός.

ος'. Πνεύματι Θεοῦ, φησὶν, ἐκινουῦντο καὶ Μωϋσῆς καὶ Δαβὶδ· καὶ ὅσοι τῆς θείας ἐνεργείας χωρητικοί, τῇ ἀποθέσει τῶν σαρκικῶν ἰδιωμάτων γεγόνασι, καὶ ζῶσαι τινες εἰκόνας Χριστοῦ· καὶ τ' αὐτὸ μᾶλλον αὐτῷ κατὰ τὴν χάριν, ἢ ἀφομοίωμα· καὶ μία ἡ καθαρότης ἡ ἐν τῷ Χριστῷ καὶ τοῖς ἀγίοις ἐστὶ· καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς ὁ ἐνθεώτατος ἄδει μελωδῶν. Αἱ γὰρ πνευματοφόροι ψυχὰι, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, ἐλλαμφθεῖσαι παρὰ τοῦ Πνεύματος, αὐτὰ τε ἀποτελοῦνται πνευματικὰ, καὶ εἰς ἑτέρους τὴν χάριν ἐξαποστέλλουσι. Ἐντεῦθεν μελλόντων πρόγνωσις· μυστηρίων σύνεσις· κρυμμένων κατάληψις· χαρισμάτων διανομαί· τὸ οὐράνιον πολίτευμα· ἡ μετ' ἀγγέλων χορεία· ἡ ἀτελεύτητος εὐφροσύνη· ἡ ἐνθεος διανομή· ἡ πρὸς Θεὸν ὁμοίωσις· τὸ ἀκρότατον τῶν ὀρεκτῶν, Θεὸν γενέσθαι.

οζ'. Κατὰ τὴν χάριν ταύτην καὶ λαμπρότητα, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἔνωσιν, πλεονεκτοῦσι τῶν ἀνθρώπων οἱ ἄγγελοι. Δὲ καὶ λαμπρότητές εἰσι δευτέραι, λει-

aliam, et sic deinceps in infinitam præcedendo? Et operationis sic æternitas quaeritur semper et prædicatur.

74. Ubique præsentæ individue divinæ essentia divinæque operatione, operationis Dei capaces sumus nos licet creati, quia indivise distribuitur, juxta theologos; sed juxta eosdem, natura divina incommunicabilis remanet. Ideo Chrysostomus Pater, postquam dixerat pluvia gratiæ omnem impleri cognitionem, ea nempe miracula fieri et peccata elui, et ostenderat increatam esse gratiæ pluviam; deinde studens demonstrare illam esse operationem, hand vero essentiam, et præterea divinam operationem differre a divina essentia et a Spiritus persona, perguit scribens: « Divisionem dico operationis: non enim Paraclitus dividitur. Capax igitur est unusquisque nostrum divinæ gratiæ et operationis, quia individue hæc dividitur. Essentia vero Dei, cum sit per seipsam omnino indivisibilis, quomodo capax ejus esset aliqua creatura? »

75. Cum tria sint in Deo, essentia, operatio, et sacrosanctæ Trinitatis personæ; qui Deo merentur uniri, ita ut unus sint cum eo Spiritus, sicut Paulus magnus dixit: « Qui adhæret Domino, unus spiritus est »; quia secundum essentiam ut supra ostensum est, nemo meretur uniri, et omnes theologo testantur secundum essentiam Deum esse incommunicabilem; quia aliunde unio hypostatica soli competit Deo-Homini Verbo: reliquum est ut uniantur secundum essentiam qui Deo uniri merentur, et spiritus secundum quem unus, cum Deo est qui Deo adhæret, increata Spiritus operatio sit et vocetur, et non essentia Dei, quamvis hoc adversarii improbent. Illud etiam prædixit Deus, dicens per prophetam, non « Spiritum meum », sed « de Spiritu meo effundam super credentes ».

76. Spiritu Dei, ut scriptum est, movebantur Moyses et David, et quicumque, depositis carnalibus proprietatibus facti sunt divinæ operationis capaces, et quasi vivæ imagines Christi, seu potius idem cum eo per gratiam et assimilationem: nam enim puritas in Christo et in sanctis est, et lumen Dei nostri super nos, ut divinissimus canit psalmista. Nam spiritu divites animæ, juxta magnum Basilium, illuminatæ a Spiritu, et ipsæ sunt spirituales, et in alios gratiam reflectunt. Inde futurorum præscientia, intelligentia mysteriorum, absconditorum perceptio, distributio charismatum, celestis vita, cum angelis chorus, continua lætitia, divini instinctus donum, Dei similitudo, et quæ nihil optabilius, deificatio.

77. Hac gratia luceque et cum Deo unione, præstant hominibus angeli. Ideo velut secundariæ lucis supremæ Lucis ministræ, et secunda lumina-

³⁴ I Cor. vi, 17. ³⁵ Joel, ii, 28, sec. LXX interpr., teste B. Petro, Act. ii, 17.

ria ex primo Lumine fulgentia sunt virtutes intellectuales et administratorii spiritus; et angelus prima est lucida natura post primam ex qua resplendet, et secunda lux ex prima luce effluens eamque participans. Et circulatim divini Spiritus moti, principii finisque nesciis illuminationibus pulchri et boni ununtur. Nam æternorum ipse Deus est lux, et non aliud: et quod est sensibilibus sol, hoc intelligibilibus, Deus, et ipse est omnis rationalis naturæ luminare primum et summa lux. « Si audiveris, ait Chrysostomus Pater, prophetam dicentem: « Vidi Dominum sedentem super solum »²⁶), non suspicaberis visam ab eo fuisse essentiam, sed demissionem divinam, et quidem obscuriorem quam ab supernis videtur virtutibus.

78. Omnis natura remotissima et omnino aliena est a natura Dei. Nam si Deus natura est, cætera non sunt natura; si vero cæterorum quodque natura est, ille non est natura; ita ut ne ens quidem sit, si cætera sint entia: si vero est ille ens, cætera non sint entia. Hæc de sapientia et bonitate, et generatim de omnibus quæ circa Deum vel de Deo dicuntur, sentiens, bonam et sanctis consonam profiteberis theologiam. Est autem et dicitur natura entium omnium Deus, quia cuncta eum participant, et participatione hac subsistunt; non participatione quidem naturæ illius, absit! sed participatione ejus operationis. Sic enim est ipsum esse entium, et forma formarum quasi archetypa, et sapientia sapientium, et generatim omnia in omnibus. Nec est natura, tanquam supra omnem naturam; nec est ens, tanquam supra omnia entia; nec forma est, nec formam habet, tanquam si supra formam sit. Quomodo igitur nos prope Deum fiamus? Num ad naturam ejus appropinquantes? Sed creaturarum ne una quidem ullam habet communicationem aut affinitatem cum suprema natura. Si quis ergo ad Deum accedit, operatione prorsus ei appropinquat. Quomodo igitur? Ut hanc participas naturaliter? Sed id commune est omnibus creaturis. Ergo non per naturaliter insita, sed per libere facta propior quis Deo vel ab eo remotior fit; libertate autem rationalia tantum gaudent. Itaque inter omnia, hæc tantum aut procul aut prope sunt erga Deum, quæ virtute aut nequitia sive accedunt sive recedunt! Et proinde etiam hæc tantum capacia sunt felicitatis aut infelicitatis. At nos felicitatem studemus consequi.

79. Aliæ ab aliis differentes creaturæ, vel natura Deo affines, vel alienæ ab eo dicuntur. Affines enim dicitur vocantur naturæ intellectuales et intellectu solo perceptæ; alienæ vero prorsus, quæ sunt sensibiles; et his ipsis adhuc remotiores, quæ omnino inanimatæ et immobiles sunt. Comparatæ igitur sibi invicem creaturæ, similes Deo natura, vel

A τουργοὶ τῆς ἄνω λαμπρότητος, καὶ φῶτα δευτέρα τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπαυγάσματα αἱ νοεραὶ δυνάμεις καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα· καὶ πρώτη φωτεινὴ φύσις, μετὰ τὴν πρώτην, τῷ ἐκεῖθεν ἀυγάζεσθαι· καὶ δεύτερον φῶς ἄγγελος, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀποβροή τις, ἢ μετουσία. Καὶ κυκλικῶς οἱ θεοὶ κινούμενοι νόες, ἐνοῦνται ταῖς ἀνάρχοις καὶ ἀτελευτήτοις ἐλλάμψεσι τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ. Τοῖς γὰρ ἀϊδίοις αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐστὶ φῶς, καὶ οὐκ ἄλλο· καὶ ὁ τοῖς αἰσθητοῖς ἥλιος, τοῦτο τοῖς νοητοῖς Θεός· καὶ αὐτὸς ἐστὶ τὸ πάσης τῆς λογικῆς φύσεως φωτιστικὸν πρῶτον καὶ ἀκρότατον φῶς. «Κἀν τοῦ προφήτου λέγοντος ἀκούσης, ὁ Χρυσόστομος φησὶ Πατὴρ· «Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου.» μὴ τοῦτο ὑποπτεύοις, ὅτι τὴν οὐσίαν εἶδεν ἐκείνην, ἀλλὰ τὴν συγκατάβασιν· καὶ ταύτην δὲ ἀμυδρότερον ἤπερ αἱ ἄνω δυνάμεις.

οἷ'. Πᾶσα φύσις ὡς πορρωτάτω ἐστὶ, καὶ παντάπασιν ξένη τῆς θείας φύσεως. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς φύσις, τᾶλλα οὐκ ἐστὶ φύσις· εἰ δὲ τῶν ἄλλων ἕκαστον φύσις, ἐκεῖνος οὐκ ἐστὶ φύσις· ὡς οὐδὲ ἓν ἐστὶν, εἰ τᾶλλα ἓντα ἐστὶν. Εἰ δ' ἔστιν ἐκεῖνος ὢν, τᾶλλα οὐκ ἐστὶν ἓντα. Τοῦτο κατὰ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀγαθότητος, καὶ ἀπλῶς ἐπὶ πάντων τῶν περὶ Θεὸν, ἢ περὶ Θεοῦ λεγομένων λαμβάνων, καλῶς καὶ τοῖς ἁγίοις ἀκολούθως θεολογήσεις. Ἔστι δὲ καὶ λέγεται φύσις τῶν ὄντων πάντων ὁ Θεός, ὡς αὐτοῦ πάντων μεταεχόντων, καὶ τῇ μεθέξει τούτου συνεστώτων· οὐ τῇ μεθέξει τῆς αὐτοῦ φύσεως, ἀπαγε! ἀλλὰ τῇ μεθέξει τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας. Οὕτω γὰρ καὶ ὄντοτης ἐστὶ τῶν ὄντων, καὶ εἶδος ἐν τοῖς εἶδεσιν ὡς εἰδεάρχης, καὶ σοφία τῶν σοφιζομένων, καὶ ἀπλῶς τὰ πάντα πάντων· καὶ οὐκ ὢν φύσις, ὡς ὑπὲρ πάσαν φύσιν· καὶ οὐκ ὢν ὢν, ὡς ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα· καὶ οὐκ ὢν οὐδ' ἔχων εἶδος, ὡς ὑπὲρ εἶδος ὢν. Πῶς οὖν ἡμεῖς πλησίον τοῦ Θεοῦ γενώμεθα; Ἄρα τῇ φύσει πλησιάζοντες αὐτοῦ; ἀλλ' οὐδὲ μίαν ἔχει ἢ ἔξει κοινωνίαν ἢ ἐγγύτητα πρὸς τὴν ἀνωτάτω φύσιν, τῶν κτιστῶν ἀπάντων οὐδὲ ἓν. Εἴπερ οὖν τις γέγονε πλησίον τοῦ Θεοῦ, τῇ ἐνεργείᾳ πάντως ἐπλησίασεν αὐτοῦ. Πῶς οὖν; ὡς μετέχων ἐκείνης φυσικῶς; ἀλλὰ τοῦτο κοινόν ἐστὶ πάντων τῶν κτισμάτων. Οὐκοῦν οὐ τοῖς ἐκ φύσεως προσοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἐκ προαιρέσεως προσγινομένοις, πλησίον τις ἢ μακρὰν γίνεται Θεοῦ· προαιρέσει; δὲ μόνον τῶν λογικῶν ἐστὶ. Ταῦτα οὖν μόνον τῶν ἄλλων ἀπάντων, ἢ μακρὰν ἢ ἐγγύς γίνεται Θεοῦ· δι' ἀρετῆς ἢ κακίας, ἢ ἐγγίζοντα ἢ μακρυνόμενα. Ταῦτα τοιγαροῦν μόνον καὶ δεκτικὰ ἐστὶν ἀολιότητος ἢ μακαριότητος. Ἄλλ' ἡμεῖς σπεύσωμεν τῆς μακαριότητος ἐπιλαβέσθαι.

οἷ'. Ἄλλο μὲν πρὸς ἄλλο τῶν κτισμάτων συγκρινόμενον, οἰκεῖον Θεοῦ κατὰ φύσιν, ἢ ξένον λέγεται. Οἰκεῖον μὲν γὰρ, φησὶ, θεότητος, αἱ νοεραὶ φύσεις, καὶ νῶ μόνω ληπταί· ξένον δὲ παντάπασιν, ὅσαι ὑπὸ τὴν αἰσθησιν· καὶ τούτων αὐτῶν ἐστὶ πορρωτέρω, ὅσαι παντελῶς ἀψυχοὶ καὶ ἀκίνητοι. Πρὸς ἄλλα, ταῖσιν τὰ κτίσματα συγκρινόμενα, οἰκεῖα Θεῷ κατὰ

²⁶ Isa. vi, 1.

φύσιν ἢ ξένα λέγεται· αὐτὰ δὲ καὶ αὐτὰ φύσιν ἅπαντα, ξένα ἐστὶ Θεοῦ. Πλέον γὰρ οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἢ νοεῖν φύσιν πῶς ἐστὶ Θεοῦ, ἢ ὅσον αἰσθησίς τε καὶ τὰ ὑπ' αἰσθησιν τῶν νοερῶν ἀπέχει. Τροσούτον οὖν ἀπέχοντες τῇ καὶ ἡμᾶς φύσει τοῦ Θεοῦ, ὄντως, ἴσασί ἡμῖν, εἰ μὴ γοῦν ἐκ προαιρέσεως χρηστῆς, δι' ἔργων καὶ τρόπων ἀγαθῶν, ἐγγὺς αὐτοῦ γενοίμεθα.

π'. Ἡ τῶν θείων θεηγῶρων ἕνεος καὶ κοινή γλῶσσα, Δαμασκηνός ὁ θεοφόρος φησὶν ἐν δευτέρῳ τῶν θεολογικῶν αὐτοῦ κεφαλαίων· « Χρῆ τὸν περὶ Θεοῦ τι λέγειν ἢ ἀκούειν βουλόμενον, σαφῶς εἰδέναι, ὡς οὐδὲ πάντα ἄρθρα, οὐδὲ πάντα ῥήτα, τὰ τε τῆς θεολογίας, τὰ τε τῆς οἰκονομίας· οὐτε μὴν πάντα γνωστὰ, οὐδὲ πάντα ἄγνωστα. Ὑπὲρ λόγον δ' ἴσμεν καὶ ὅσα λέγειν ἐφεῖται τῶν θείων, ὡς καὶ ταῦτα καθ' ὑπερέχοντα λόγον (οὐ γὰρ ἔξω λόγου κατ' Ἐλ- λειψίν, ἀλλ' ἐκτὸς λόγου τοῦ καὶ ἡμᾶς.), ὅν θ' ἡμῖν αὐτοῖς ἐνδιατιώμενον ἔχομεν, καὶ ὃν παρ' ἡμῶν αὐτῶν εἰς ἀκοὴν ἐτέρων προάγομεν. Οὐτε γὰρ οὗτος ἐρμηνεύων παραστήσαι δύναται· ἂν, οὐτ' ἐκαίνο; πολυπραγματῶν, οἴκοθεν ἐφίκοιτ' ἂν. » Οὐκ ἄρ' ἡμῖν αὐτοῖς ἐπιτρεπτόν περὶ Θεοῦ τι λέγειν· ἀλλ' ἡμᾶς αὐτοῖς ἐπιτρεπτόν πρὸς τοὺς ἐν πνεύματι τὰ τοῦ πνεύματος λαλοῦντας, καὶ ὅταν ἀπαιτῶσι λόγον οἱ ἀντικείμενοι.

πα'. Φασὶν ἐπιγεγράφαι τῶν προθύρων τῆς σχολῆς τοῦ Πλάτωνος· « Μηδεὶς εἰσὶτω ἀγεωμέτρητος. » Πάντη δὲ ἐστὶν ἀγεωμέτρητος, ὁ μὴ δυνάμενος περὶ τῶν ἀχωρίστων ὡς κειχωρισμένων διανοεῖσθαι τε καὶ διαλέγεσθαι. Εἶναι γὰρ πέρας χωρὶς τοῦ περατουμένου, τῶν ἀδυνάτων. Γεωμετρία δὲ, περὶ τῶν περάτων σχεδὸν ἅπας ὁ λόγος· ἃ καὶ χωρὶς τῶν περατουμένων, ἔσθ' ὅτε καθ' ἑαυτὰ καὶ ὀρίζεται καὶ προβάλλεται, τοῦ νοῦ χωρίζοντος τὰ ἀχώριστα. Ὁ δὲ τὸ σῶμα τῶν περὶ αὐτὸ χωρίζειν τῷ νῷ μηδέπω καθῶν, πῶς ἀκούσει περὶ φύσεως καθ' ἑαυτήν; Ἦτις οὐ μόνον ἀχώριστός ἐστι τῶν φυσικῶν ἐνυπάρχουσα τούτοις, ἀλλ' οὐδ' εἶναι ποτε δύναται χωρὶς αὐτῶν. Πῶς ἀκούσει περὶ τῶν καθ' ὅλου ὡς καθ' ὅλου, ἃ περὶ ἐν τοῖς μερικοῖς εἰσι; νῷ καὶ λόγῳ μόνῳ τούτων διαιρούμενα, καὶ πρὸ τῶν πολλῶν νοοῦμενα, τὰ τῶν πολλῶν ἄνευ μηδαμῶς ὄντα τῷ γε ἀληθεῖ λόγῳ; Πῶς ἀκούσει περὶ νοητῶν καὶ νοερῶν; πῶς ἀκούσει καὶ νοῦν ἕκαστον ἡμῶν ἔχειν λεγόντων, καὶ διανοήματα, καὶ τῶν διανοημάτων ἕκαστον ἡμῶν ὑπάρχειν νῦν, καὶ οὐ καταγέλασει καὶ ἀνακράξεται, κατηγορῶν ἡμῶν, ὡς δύο καὶ πολλοὺς ἔχειν νοῦς λεγόντων ἕκαστον ἀνορθῶπων; Ὁ δὲ ἐπὶ τῶν τοιοῦτων μὴ εὐνάμενος ἀκούειν ἢ λέγειν, περὶ τῶν ἀδιαιρέτων ὡς διηρημένων, πῶς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ δυνήσεται τι τοιοῦτον ἢ λέγειν ἢ διδάσκεισθαι; Ἐφ' οὗ πολλὰ μὲν εἰσι καὶ λέγονται ἐνώσεις τε καὶ διακρίσεις, κατὰ τοὺς θεολόγους· ἀλλ' αἱ ἐνώσεις τῶν διακρίσεων ἐπικρατοῦσι, καὶ προκατάρχουσι· μήτ' ἀναρροῦσαι ταύτας, μήτ' ἐμποδιζόμεναι παρὰ τούτων αὐτὰ μηδέν. Οἱ γοῦν ἐναντίοι μὴ δεχόμενοι, μηδὲ δυνάμενοι γινῶναι, τὴν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἀδιαιρέτον διαίρεσιν, καὶ διηρημένην ἕνωσιν ἀκούοντες ἡμῶν λεγόντων συμφώνως τῶς ἀγίοις, ὅτι τοῦ Θεοῦ τὸ μέν

A dissimiles dicuntur; sed in seipsis spectatæ, omnes natura sunt a Deo alienæ. Magis, supra quam dici potest, intellectualis natura procul est a Deo, quam sensus et sensibilia ab intellectualibus distant. Tantum igitur a Deo natura nostra remotis, vae profecto nobis, si non bona voluntate, operibusque ac moribus bonis, ad eum accedamus.

80. Divinitus et divis theologis consone loquens, deifer Damascenus dicit in secundo theologorum capitum : « Qui de Deo aliquid dicere vel audire vult, ei clare sciendum est in Deo et in Providentia nec omnia esse ineffabilia, nec omnia effabilia, sicut nec omnia esse inscibilia, nec omnia nescibilia. Sed supra sermonem esse scimus quæcumque de Deo dicimus; quippe quæ supereminent sermonem (non enim extra sermonem sunt propter defectum, sed extra sermonem nostrum), quem nobis ipsis intimum habemus, et quem a nobismet ad aliorum auditum proferimus. Nam neque hic divina interpretando explanare potest, nec ille multa opera entens intelligere valet. » Non igitur nobis ipsis permittere debemus ut aliquid dicamus de Deo, sed nos ipsos permittere debemus iis qui in spiritu spiritualia loquuntur, etiam quando rationem exposcunt adversarii.

81. Dicitur inscriptum fuisse in porta scholæ Platonis : « Nemo intret geometriæ ignarus. » Omnino autem geometriæ ignarus est, qui non potest de indivisis sicut divis cogitare et disserere. Nam terminum absque terminato impossibile est. Geometria autem de terminis fere semper loquitur : qui etiam absque terminatis aliquando in seipsis definiuntur et proponuntur, intellectu dividente indivisibilia. Qui autem corpus a circumstantibus illud nescit abstrahere, quomodo intelligat naturam in seipsa respectantem, quæ quidem non solum separari nequit a naturalibus quibus constat proprietatibus, sed nunquam esse potest sine ipsis? Quomodo intelliget proprietates totius esse easdem quam partium proprietates, et solo intellectu et sermone ab his distingui; et ante pluralitatem cogitari, quæ sine pluralitate nunquam sunt vero sermone? Quomodo intelliget de intelligibilibus et intellectualibus, quomodo, inquam, intelliget, dicentes cuique nostrum inesse intellectum, et cogitationes, et cogitationibus quemque nostrum jam nunc imperare? nonne irridebit et clamitabit, exprobrans nobis quod duo vel plures dicamus homini esse intellectus? Qui porro in huiusmodi non potest sentire aut loqui de indivisis tanquam divis, quomodo in Deo poterit aliquid tale dicere aut discere? In eo enim multæ sunt et dicuntur uniones et divisiones, juxta theologos; sed uniones divisionibus præstant et antecedunt, neque has tollentes, neque ab his ipsæ nulatenus impeditæ. Ergo adversarii, qui non possunt nec valent intelligere in Deo indivisam divisionem et divisam unionem, cum nos audiant consone sanctis dicentes in Deo aliud esse nescibile et aliud scibile

et unum esse Deum, qui est simul incomprehensibilis essentia, et comprehensibilis ex operibus secundum divinas ejus operationes, scilicet secundum æternam ejus erga nos voluntatem et æternam ejus erga nos providentiam, et æternam ejus erga nos sapientiam; denique ut item ac divus Maximus loquar, secundum infinitam ejus potentiam sapientiamque et bonitatem: hæc igitur nos, ut necesse est, dicentes cum audimus adversarii, nobis exprobrant quod multos deos, et multa admittamus increata, et compositum effingamus Deum. Nesciunt enim Deum indivise dividi et divise conjungi, nec tamen exinde multiplicationem pati aut compositionem.

82. Paulus magnus, os Christi, vas electionis, divini nominis clarioris præco: « Invisibilia Dei, inquit, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta inspicuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas. »⁷⁷ Num igitur essentia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspicitur? Nequaquam; hoc est enim dementia hæreticorum, et ante hos Eunomii insaniam. Ille nempe ante latos ut isti sentiens, per ea quæ facta sunt nihil aliud intelligi scribit quam Dei essentiam. Sed divus apostolus multum abest ut talia doceat. Postquam enim dixit quod notum est Dei, manifestum esse, et ostendit aliud esse supra illud notum Dei quod revelavit omnibus intelligentia præditis, ille deinde subdit: « Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. » Atqui notum Dei quid sit, ita discas. Deifiri Patres illud interpretantes aiunt: Dei aliud est notum, scilicet essentia ejus; aliud vero ignotum, omnia videlicet essentiam circumstantia, id est bonitas, sapientia, potentia divinitas, seu majestas: quæ invisibilia dicit Paulus, intellecta tamen per ea quæ facta sunt. Illa porro ex creaturis circa essentiam Dei intellecta, quomodo essent pariter creaturæ? Ergo et increata est intellecta ex operibus operatio Dei, et essentia non est; quia non singulariter tantum, sed et pluraliter illa exhibetur.

83. Sapientia, artis et potentia, sed non essentia capaces sunt creaturæ, ait magnus Basilius, Eunomium refellens dicentem ex creaturis ostendi essentiam Dei. Ergo et increata est intellecta ex operibus operatio Dei, et essentia non est; et qui nihil differre dicunt divinam essentiam a divina operatione, sunt manifeste Eunomiani.

84. Recte igitur in Refutationibus dicit Basillii germanus et germana sentiens: Mirabilia quæ in creatione sunt, pulchritudinem et magnitudinem considerantes, et ex his et ex hujusmodi varia de Deo excogitantes, propriis nominibus singulos cogitatus nobis innatos distinximus. Nam congruen-

⁷⁷ Rom. I, 20.

ἄ ἐστι ἀκατάληπτον, τὸ δὲ καταληπτόν, εἷς δὲ ἐστὶ θεὸς, ὁ αὐτὸς ἀκατάληπτος τῆ οὐσίᾳ ὢν, καταληπτός δὲ ἀπὸ τῶν ποιημάτων, κατὰ τὴν αὐτοῦ θεΐαν ἐνεργείαν· τὴν προαιώνιον αὐτοῦ δηλαδὴ περὶ ἡμᾶς θέλησιν, τὴν προαιώνιον περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ πρόνοιαν· τὴν προαιώνιον αὐτοῦ περὶ ἡμᾶς σοφίαν· καὶ ἵνα κατὰ τὴν θεΐον Μάξιμον εἴπω, τὴν ἀπειρον αὐτοῦ δύναμιν, καὶ σοφίαν, καὶ ἀγαθότητα· ταῦτα δὲ ἦσαν ἀναγκαίως ἡμῶν εἰπόντων, ἀκούσαντες· οἱ ἀντικείμενοι, καὶ ὁ μὲν ἐκείνους κατ' ἐκείνους, κατηγοροῦσιν, ὡς πολλοὺς θεοὺς, καὶ πολλὰ λεγόντων ἄκτιστα, καὶ σύνθετον ποιούντων τὸν θεόν. Ἄγνωστοι γὰρ, ὡς ὁ θεὸς ἀδιαιρέτως διαιρεῖται, καὶ συνάπτεται διηρημένως· καὶ οὕτε πολυπλασιασμὸν παρὰ τοῦτο πάσχει, οὐ σύνθετον.

Β πρ'. Παῦλος ὁ μέγας, τὸ τοῦ Χριστοῦ στόμα· τ' σκευὸς τῆς ἐκλογῆς, τὸ τοῦ θεΐου ὀνόματος περιφανεστάτον ὄχημα, « τὰ ἀόρατα, φησί, τοῦ θεοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται· ἢ τε ἰδίως αὐτοῦ δύναμις καὶ θεΐότης. Ἄρ' ὢν ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ τοῖς ποιήμασι νοούμενη καθορᾶται; οὐ μὲν οὖν· τὸ γὰρ τῆς τῶν κτιστῶν παραφροσύνης, καὶ πρὸ τούτων τῆς εὐνομίου παραφροῦς. Καὶ οὗτος γὰρ πρὸ τούτων κατὰ τούτους ἐκ τῶν ποιημάτων οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' αὐτὴν λεγομένην νοεῖσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ. Ὁ δὲ θεὸς Ἀπόστολος, πολλοῦ δαί τὰ τοιαῦτα ὑφηγησάμενος· Προδιδάξας γὰρ, ὅτι τὸ τοῦ θεοῦ γνωστὸν, φανερόν ἐστι, καὶ δείξας ὡς ἐστὶ καὶ ἄλλο τι ὑπὲρ τὸ γνωστὸν τοῦτο τοῦ θεοῦ, ὅπερ ἐφανέρωσε πᾶσι τοῖς νοῦν ἔχουσιν αὐτὸς, εἰτ' ἐπήνεγκε· « τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. » Τὸ δὲ γνωστὸν τοῦ θεοῦ τί ἐστίν, οὕτως ἂν μάθοις. Οἱ θεοφόροι Πατέρες ἐξηγούμενοι φασί· Τοῦ θεοῦ τὸ μὲν ἐστὶν ἀγνωστον, ἦγουν ἡ οὐσία αὐτοῦ· τὸ δὲ γνωστὸν, ἦγουν πάντα τὰ περὶ τὴν οὐσίαν· τούτέστιν, ἡ ἀγαθότης, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ἡ θεΐότης, ἢ τοὶ μεγαλεῖτες· ἃ καὶ ἀόρατα ὁ Παῦλος λέγει· νοούμενα μέντοι τοῖς ποιήμασι. Τὰ δὲ ἀπὸ τῶν κτισμάτων περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ νοούμενα ταυτὶ, πῶς ἂν εἴη πάλιν κτίσματα; Τοιγαροῦν καὶ ἄκτιστός ἐστιν ἢ ἐκ τῶν κτισμάτων νοούμενη τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, καὶ οὐσία οὐκ ἐστίν· ἐπεὶ καὶ μὴ ἐνικῶς αὐτῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ πληθυντικῶς προάγεται. γ. Σοφίας, καὶ τέχνης, καὶ δυνάμεως, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας ἐνδεικτικὰ ἐστὶ τὰ ποιήματα, φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, τῷ εὐνομῷ ἀντιφθεγγόμενος, ἐκ τῶν κτισμάτων λέγοντι δείκνυσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ. Τοιγαροῦν καὶ ἄκτιστός ἐστιν ἢ ἀπὸ τῶν ποιημάτων δεικνυμένη τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, καὶ οὐσία οὐκ ἐστὶ· καὶ οἱ μὴδὲν διαφέρειν λέγοντες τῆς θεΐας οὐσίας τὴν θεΐαν ἐνέργειαν, εὐνομιανοὶ εἰσι σοφῶς.

πδ'. Καλῶς ἄρα φησὶν ἐν τοῖς Ἀντιβήρητικοῖς, ὁ ἀδελφὸς αὐτῷ καὶ ἀδελφὰ φρονῶν, ὅτι τὸ κάλλος καὶ μέγεθος τῶν ἐν τῇ κτίσει θαυμάτων κατανοήσαντες, ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἄλλα νοήματα περὶ τὸ θεΐον λαμβάνοντες, ἰδίως ὀνόμασι ἕκαστον τῶν ἐγγινόμενων ἡμῖν νοημάτων διεμνησόμεν. Ἐκ γὰρ

μεγέθους καὶ πολλοῦ τῶν κτισμάτων, ἀναλόγως δ' ἂν γενεσιουργὸς θεωρεῖται. Καὶ Δημιουργὸν μὲν τὸν Ποιητὴν προσαγορεύομεν· δυνατὸν δὲ, ὡς ἐξήρηκεσαν ἡ δύναμις, οὐσίαν ποιῆσαι τὴν βούλησιν· καὶ δίκαιον, ὡς ἀδέκαστον κριτὴν. Ἄλλὰ καὶ τὴν Θεὸς φωνήν, ἐκ τῆς ἐποπτικῆς ἐνεργείας κεκρατηκέναι καταλαμβάνομεθα. Ὡστε καὶ διὰ τοῦτου μερικὴν τινὰ τῆς Θείας φύσεως ἐνεργείαν διδαχθέντες, τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐν περινοίᾳ διὰ τῆς φωνῆς ταύτης οὐκ ἐγενόμεθα.

πε'. Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ὁ μετὰ τοὺς θεσπεσίους ἀποστόλους ἐξοχώτατος ἐν θεολόγοις, μετὰ τὸ διευκρινῆσαι τὴν κατὰ τὰς ὑποστάσεις τοῦ Θεοῦ διάκρισιν, φησὶν· « Εἰ δὲ καὶ Θεία διάκρισις ἐστὶν ἡ ἀγαθοπρεπῆς πρόδος, τῆς ἐνώσεως τῆς Θείας ὑπερνωμένως ἑαυτὴν ἀγαθότητι πληθύνουσης τε καὶ πολυπλασιαζούσης. » Καὶ μετὰ τινὰ· « Διάκρισιν δὲ Θείαν εἶναι φημεν τὰς ἀγαθοπρεπεῖς τῆς θεαρχίας προόδους. Δωρομένη γὰρ πᾶσι τοῖς οὐσίαι καὶ ὑπερχέουσα τὰς τῶν ὄλων ἀγαθῶν μετουσίαις, ἡνωμένως μὲν διακρίνεται, πληθύνεται δὲ ἐνικῶς· καὶ πολυπλασιάζεται τοῦ ἐνὸς ἀνεκφοιτήτως. » Καὶ μετὰ τινὰ· « Ταύτας ἡμεῖς τὰς κοινὰς καὶ ἡνωμένας τῆς ὅλης θεότητος διακρίσεις, ἧς τὰς ἀγαθοπρεπεῖς προόδους, ὑμνήσαι κατὰ τὸ δυνατὸν πειρασόμεθα· » δεικνύς· σαφῶς εἶναι καὶ ἑτέραν διάκρισιν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐ τὴν ὑποστατικὴν μόνην· ἦν τὴν ἑτέραν παρὰ τὴν ὑποστατικὴν διάκρισιν, καὶ θεότητος διάκρισιν καλεῖ. Ἡ γὰρ κατὰ τὰς ὑποστάσεις διάκρισις, οὐ θεότητος ἐστὶν διάκρισις. Καὶ κατὰ μὲν τὰς Θείας προόδους καὶ ἐνεργείας, πληθύνεσθαι καὶ πολυπλασιάζεσθαι λέγει τὸν Θεόν· καὶ τὴν αὐτὴν ἐνταῦθα πρόδον, καὶ προόδους εἶναι λέγει· ἐκεῖ δὲ, οὐ πολυπλασιάζεται τὸ Θεῖον, ἀπαγεῖ οὐδὲ καθ' ἑαυτὸς διακρίνεται. Τριάς γὰρ ἡμῖν ὑπάρχει ὁ Θεός, ἀλλ' οὐχὶ τριπλοῦς. Καὶ δεικνυαὶ δὲ καὶ τὸ ἄκτιστον τοῦτων τῶν προόδων καὶ ἐνεργειῶν· Θείας τε γὰρ αὐτὰς καλεῖ, καὶ τῆς ὅλης φησὶ θεότητος εἶναι διακρίσεις· καὶ αὐτὴν ἑαυτὴν τὴν θεαρχίαν, κατὰ τὰς Θείας προόδους καὶ ἐνεργείας ταύτας πληθύνειν λέγει καὶ πολυπλασιάζειν· οὐκ ἐξωθέν τι προσλαμβάνουσαν, ἀπαγεῖ ἀλλὰ καὶ ὑμνήσαι τὰς προόδους ταύτας ἐπαγγέλλεται. Καὶ προστιθησὶ, κατὰ τὸ δυνατὸν, δεικνύς καὶ ὑπερυμνήτους ταύτας οὐσίας, ὁ τῶν θεῶν ὑμνωδῶν ἐξοχώτατος οὗτος.

πς'. Ὁ αὐτὸς θεοφάντωρ, εἰπὼν ἀνωτέρω Θεῖαν διάκρισιν εἶναι τὴν ἀγαθοπρεπῆ πρόδον, ἐπάγει· « Ἡνωμέναι μὲν εἰσι κατὰ τὴν Θεῖαν διάκρισιν αἱ ἔσχατοι μεταδόσεις. » Μεταδόσεις μὲν οὖν ἐνταῦθα συλλαβῶν πάσας τὰς προόδους καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἐκάλεσε. Προσέθηκε δὲ τὸ ἀσχέτους εἶναι ταύτας, ἵνα μή τις νομίση ταύτας εἶναι τὰ ἀποτελέσματα· οἷον τὴν ἐκάστου τῶν ὄντων οὐσίαν, ἢ τὴν ἐν τοῖς ζῶσιν αἰσθητῆν ζωὴν, ἢ τὴν ἐν τοῖς λογικοῖς καὶ νοεροῖς ἐνόντα λόγον τε καὶ νοῦν. Πῶς γὰρ ἂν εἴη ταῦτ' ἐν τῷ Θεῷ ἀσχετα, κτιστὰ γε ὄντα; πῶς δὲ αἱ τοῦ Θεοῦ ἀσχετοι πρόδοι καὶ μεταδόσεις κτισμάτων, τῆς ἀσχετοῦ μεταδόσεως φυσικῶς ἐνούσης τῷ μεταδιδόντι, καθάπερ ἐπὶ τοῦ φωτὸς ὁρώμεν.

πς'. Πρὸ τῶν ὧν μέγας οὗτος, τὰς τοιαύτας προόδους

ter creaturarum magnitudini et pulchritudini concipitur auctor naturæ. Et Creatorem quidem factorem vocamus; potentem vero, cui potestas suppetit quicquid vult producendi; et justum, ut incorruptum judicem. Inno vocem *Deus* ex operatione qua cuncta perspicit, assumptam esse intelligimus. Ita et etiam exinde partialem quamdam naturæ operationem edocti, essentiam ipsam per hanc vocem non concipimus. »

85. Dionysius Areopagita, post divinitus inspiratos apostolos sublimissimus theologorum, bene discreta personarum Dei distinctione, ait: « Insuper, divina distinctio est congrua boni processio, cum unitas divina supereminenter seipsam bonitate multiplicem faciat et pluralem. » Et paulo post: « Distinctionem divinam dicimus esse eximia boni de suprema Majestate effluvia. Habens enim hæc cunctis entibus et effundens omnium bonorum participationes, indivise discriminatur, et singulariter pluralis fit, et multiplicatur ex unitate non exiens. » Et paulo infra: « Has nos communes et unitas totius divinitatis distinctiones, seu boni effusiones, celebrare qua fieri potest conabimur. » Ita clare ostendit in Deo non solum esse personarum distinctionem, sed et aliam esse; quam quidem aliam a personali distinctione, divinitatis etiam distinctionem vocat. Nam distinctio personarum non divinitatis est distinctio. Et divinis processionibus et operationibus multiplicem et pluralem fieri Deum dicit, et hoc modo idem esse processionem et processiones; essentia vero non multiplicari Deum, absit! neque enim qua Deus distinguitur, nam trinus est nobis Deus, sed non triplex. Demonstrat etiam increatas esse illas processionibus et operationes: divinas enim eas vocat, et totius ait esse divinitatis distinctiones, et ipsam dicit Majestatem supremam divinis processionibus et operationibus illis pluralem sese et multiplicem facere non aliquid extraneum assumendo, absit! Præterea pollicetur se has processionibus celebraturum; et addens « qua fieri potest », eas esse omni laude majores, ostendit ille divinarum hymnicorum sublimissimus.

86. Idem theologus, præfatus divinam distinctionem esse boni processionem, subdit: « Unitæ sunt secundum divinam distinctionem absolutæ communicationes. » Communicationes hic collective vocat cunctas Dei processionibus et operationibus. Adjecit autem eas esse absolutas, ut nemo arbitretur eos esse effectus, puta uniuscujusque entium essentiam, vel sensitivam viventium vitam, vel inditam rationalibus et intellectualibus rationem et intelligentiam. Quomodo enim hæc essent in Deo absoluta, cum sint creata? Aut quomodo absolutæ Dei processionibus et communicationibus essent creaturæ? Nam absoluta communicatio communicanti naturaliter unita est, sicut de luce videmus.

87. Pergens magis doctor, illas processionibus et

operationes Dei aliis nominibus Deo congruis insignit, et participationes et quidem necessarias participationes vocat, et supra entia esse frequenter in sermonibus ostendit, et eas esse exemplaria rerum in Deo præexistentia in supersubstantiali unione. Quomodo igitur hæc essent creaturæ? Deinde quid sint illa exemplaria docens, addit: « Exemplaria dicimus esse in Deo rationes rerum efficientes et uniter præexistentes; quas theologia prædeterminationes vocat, et divinas ac bonas volitiones, quibus res definiuntur et efficiuntur, et secundum quas supersubstantialis opifex res omnes et præstituit et produxit. » Quomodo igitur prædeterminationes et divinas voluntates rerum efficaces essent creatæ? Nonne igitur evidenter Dei providentiam ad creaturam deprimunt qui illas processiones et operationes supponunt creatas? Nam existentia vitæque et sapientiæ efficax, et generatio rerum creaturarum productrix et conservatrix operatio idem est ac divina voluntas divinæque illæ participationes et communicationes bonitatis, quæ est omnium causa.

88. Aseitatis participatio nihil ullo modo participat, ut magnus ait Dionysius; cæteræ autem participationes, quatenus sunt participationes et principia rerum, nihil prorsus participant, neque enim providentia providentiam, neque vita vitam participat; quatenus vero habent esse, participare dicuntur aseitatem, quia sine ipso non sunt nec participantur, sicut nec præscientia sine scientia: unde cum sint subsistentes per se participationes, minime sunt creatæ. Hæc igitur, ut dicit divus Maximus, nunquam esse cœperunt, et in Deo essentialiter considerantur, nec fuit tempus quo non fuerint. Adversarii autem subsistentem per se vitam, et bonitatem, et alia huiusmodi impie reputantes creaturas, quippe quæ participant communie entium nomen, non animadvertunt illa, quamvis entia dicantur, esse tamen supra entia, sicut ipse ait magnus Dionysius. Facile, qui propter illud participationes per se subsistentes creaturis connumerant ipsum Spiritum sanctum duxissent esse creatum, cum magnus Basilus dicat cum esse participem congruentium Deo nominum.

89. Si quis dixerit solam subsistentem per se substantiam esse communicationem, quippe quæ sola non participat, sed communicat tantum (nam alia ipsam participant); sciat se non intelligenter cogitare de aliis communicationibus. Nam viventia sancta aut bona, non quia sunt simpliciter nec quia existentem per se substantiam participant, dicuntur esse per participationem viventia sancta et bona, sed quia participant subsistentem per se vitam, et sanctitatem, et bonitatem. At subsistens per se vita, et alia huiusmodi, non alius vitæ participatione vita fit: ideo quatenus est per se vita, est communicans, non vero participans. Quod autem vitam non participat, sed ipsum communicat et traducit vitam viventibus, quando esset creatura? Item de aliis communicationibus.

καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἑτέροις τε ὀνόμασι κοινῶς κέσιν ἀνυμνεῖ, καὶ μετοχὰς καὶ αὐτομετοχὰς καλεῖ, καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα εἶναι πολλαχού τῶν λόγων δείκνυσαι, καὶ παραδείγματα τῶν ὄντων εἶναι ταῦτας προϋφαστηκίας ἐν Θεῷ καθ' ὑπερούσιον ἔνωσιν. Πῶς οὖν ἂν εἶεν αὐτὰ κτίσματα; Ἐφεξῆς δὲ καὶ τί ταῦτα τὰ παραδείγματα διδάσκων ἐπιφέρει: « Παραδείγματα δὲ φαμεν εἶναι, τοὺς ἐν Θεῷ τῶν ὄντων οὐσιοποιούς, καὶ ἐνιαύως προϋφαστώτας λόγους: οὗ ἡ θεολογία προορισμούς καλεῖ, καὶ θεῖα καὶ ἀγαθὰ θελήματα, τῶν ὄντων ἀφοριστικὰ καὶ ποιητικὰ: καθ' οὗς ὁ ὑπερούσιος τὰ ὄντα πάντα καὶ προὐρίσει, καὶ παρήγαγε. » Πῶς οὖν οἱ προορισμοὶ καὶ τὰ ποιητικὰ τῶν ὄντων θεῖα θελήματα κτιστά; πῶς δ' οὐ φανεροὶ τυγχάνουσιν ὄντες τῆν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν εἰς κτίσμα κατασπώντες οἱ τὰς προόδους ταύτας καὶ ἐνεργείας τιθέμενοι κτιστάς; Ἡ γὰρ οὐσιοποιός, καὶ ζωοποιός, καὶ σοφοποιός, καὶ ἀπλῶς ἡ ποιητικὴ, καὶ συνεκτικὴ τῶν κτιστῶς ὄντων ἐνεργεία, ἔστι τὰ θεῖα θελήματα, καὶ αἱ θεῖαι αὗται μετοχαὶ καὶ ὄψεις τῆς πάντων αἰτίας ἀγαθότητος.

τῆ. Ἡ μὲν οὖν τοῦ αὐτοεἶναι μετοχὴ, κατ' οὐδένα τρόπον οὐδενὸς μετέχει, ὡς καὶ ὁ μέγας Διονυσίος φησιν: αἱ δ' ἄλλαι μετοχαί, ἢ μὲν εἰσι μετοχαί τε καὶ ἀρχαὶ τῶν ὄντων, μετέχουσι τοπαράπαν οὐδενός: οὐδὲ γὰρ ἡ πρόνοια προνοίας, οὐδ' ἡ ζωὴ ζωῆς μετελήχεν. ἢ δ' ἔχουσι τὸ εἶναι, μετέχουσιν λέγονται τοῦ αὐτοεἶναι: ὡς χωρὶς αὐτοῦ μὴ οὔσα μὴδὲ μετεχόμεναι: καθάπερ οὐδ' ἡ πρόγνωσις χωρὶς τῆς γνώσεως: διὸ ὡς αὐτομετοχαί, οὐδαμῶς εἰσι κτιστάι. Ταῦτ' ἄρα καὶ κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον, οὐδέποτε τοῦ εἶναι ἤρξαντο: καὶ περὶ τῶν Θεῶν οὐσιωδῶς θεωροῦνται, καὶ οὐκ ἦν ὅτε οὐκ ἦσαν. Οἱ δὲ ἐναντίοι, τὴν αὐτοζωὴν, καὶ αὐτοαγαθότητα, καὶ τὰ τοιαῦτα δυσσεβῶς νομίζοντες κτιστά, ὅτι μετέχει τῆς τῶν ὄντων κοινῆς ἐπιωνυμίας, οὐ συνορῶσιν, ὡς εἰ καὶ ὄντα λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα ἐστί: καθάπερ αὐτός φησιν ὁ μέγας Διονυσίος: βραδύς δ' ἂν οἱ διὰ τοῦτο τὰς αὐτομετοχὰς τοῖς κτίσμασι συντάττοντες, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἠγήσαντο κτιστόν: τοῦ μεγάλου Βασιλεῖος λέγοντος, μετέχειν αὐτὸ τῶν θεοπροπέων ὀνομάτων.

πθ'. Εἰ δὲ τις φαίη μόνην τὴν αὐτοὑπαρξίν εἶναι μετοχὴν, ὡς μόνην μὴ μετέχουσαν, ἀλλὰ μετεχομένην μόνον (αἱ γὰρ ἄλλαι μετέχουσιν αὐτῆς): γνώτω μὴ συνετῶς διανοοῦμενος: περὶ τῶν ἄλλων μετοχῶν. Τὰ γὰρ ζῶντα, ἢ τὰ ἅγια, ἢ τὰ ἀγαθὰ, οὐ διὰ τὸ ἀπλῶς εἶναι, καὶ τῆς αὐτοὑπαρξείας μετέχειν, ζῆν λέγεται μεθέξει, καὶ ἀγιάζεσθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι: ἀλλὰ τῷ τῆς αὐτοζωῆς μετέχειν, καὶ αὐτοαγιότητος, καὶ αὐτοαγαθότητος. Ἡ δὲ αὐτοαγαθότης, ἢ καὶ τὰλλα τὰ τοιαῦτα, οὐκ ἄλλης αὐτοζωῆς μεθέξει γίνεται αὐτοζωή: διὸ καὶ καθὸ αὐτοζωῆς, τῶν μετεχομένων, ἀλλ' οὐ τῶν μετεχόντων ἐστί. Τὸ δὲ μὴ μετέχον ζωῆς, ἀλλ' αὐτὸ μετεχόμενον καὶ ζωοποιούν τὰ ζῶντα, πῶς ἂν εἴη κτίσμα; Κατὰ τῶν ἄλλων μετοχῶν ὁμοίως.

4'. Συμφαγγέσθω νῦν ἡμῖν καὶ Μάξιμος ὁ θεός. Ἄ τὴν ποιητικὴν τῶν ὄντων πρόνοιαν τὰς προόδους εἶναι ταύτας τοῦ Θεοῦ γράφων ἐν Σχολίοις· « Κοινὰ δὲ εἶσι τῆς τρισυποστάτου διακεκριμένης ἐνάδος, αἱ δημιουργικαὶ πρόνοιαι τε καὶ ἀγαθότητες· τούτέστιν αἱ οὐσιώσεις, αἱ ζωώσεις, αἱ σοφοποιήσεις. Τῷ μὲν οὖν πολλὰς φάναι ταύτας καὶ διακεκριμένας, ἔδειξε μὴ τὴν οὐσίαν οὖσας ταύτας τοῦ Θεοῦ· μία γὰρ αὕτη καὶ παντάπασιν ἀδιάρητος. Ἐπεὶ δὲ κοινὰς εἶπεν τῆς τρισυποστάτου διακεκριμένης ἐνάδος, οὐδὲ τὸν Υἱὸν εἶναι, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρέστησεν ἡμῖν· τούτων γὰρ οὐδὲν τῶν τριῶν ἐνέργεια κοινή. Τῷ δὲ μὴ μόνον προνοίας ταύτας φάναι καὶ ἀγαθότητας, ἀλλὰ καὶ δημιουργικὰς, ἀκρίστους ὑπαρχούσας ἔδειξεν. Εἰ γὰρ μὴ, δεδημιουργημένον ἔσται τὸ δημιουργικόν. Οὐκοῦν ἐτέρῳ [δε]δημιουργικῷ· κάκεινο δὲ πάλιν ἐτέρῳ δεδημιουργημένον ἔσται· καὶ πρὸς τὸ εἰς ἔσχατον τοῦτ' ἐλαύνειν ἀτοπίας, οὐδ' ἐπ' ἀπειρον στήσεται βαδίζον. Αἱ τοῦ Θεοῦ ἄρα πρόοδοι καὶ ἐνέργειαι ἀκρίστοι τέ εἰσι, καὶ οὐσία τις τούτων οὐκ ἔστιν, ἀλλ' οὐδὲ ὑπόστασις.

4α'. Ἐπεὶ δὲ καὶ πολυειδὲς ὑπέστησε τὸ πᾶν ὁ προαγωγεὺς καὶ κοσμητὴρ τοῦ παντὸς ἀνεικάστῳ ἀγαθότητος ὑπερβολῇ, τὰ μὲν εἶναι μόνον ἐθελήσας, τὰ δὲ πρὸς τὸ εἶναι κεκτῆσθαι καὶ ζῶην· καὶ τὰ μὲν νοερὰ ταύτης εὐμοιρεῖν, τὰ δὲ μόνης ἀπολαύειν τῆς κατ' ἀμφοτέρων, ἔστι δ' ἅ καὶ μικτὴν ταύτην ἐξ ἀμφοτέρων ἐσχηκέναι· καὶ τῶν λογικῆν καὶ νοερὰν παρ' αὐτοῦ λαβόντων τὴν ζῶην, τῇ πρὸς αὐτὸν ἐθειλοῦσιν νεύσει τῆς αὐτοῦ ἐνώσεως ἐπιτυγχάνειν, καὶ ζῆν οὕτω θεῖως καὶ ὑπερφυῶς, τῆς αὐτοῦ κατηξωμένα θεωροῦν γάρητος, καὶ ἐνεργείας. Ἡ γὰρ αὐτοῦ θέλησις, γένεσις ἔστι τοῖς οὖσιν, ἢ προαγομένους ἐκ μὴ ὄντων, ἢ βελτιουμένους· καὶ τοῦτο διαφόρως. Διὰ ταύτην τὴν ἐπὶ τὰ ὄντα τοῦ θεοῦ θελήματος διαφορὰν ἡ μία ἐκείνη πρόνοια καὶ ἀγαθότης (ταυτὸ δ' εἰπεῖν, ἡ δι' ἀγαθότητα πρὸς τὰ καταδεέστερα τοῦ Θεοῦ ἐπιστροφή), πολλὰς πρόνοιαι τε καὶ ἀγαθότητες, καὶ εἰσι καὶ λέγονται παρὰ τῶν θεολόγων θεολόγων, ἀμεριστως ἐν τοῖς μεριστοῖς μεριζόμεναι καὶ ποικιλλόμεναι· ὡς τὴν μὲν προγνωστικὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καλεῖσθαι· τὴν δὲ, δημιουργικὴν τε καὶ συνεκτικὴν· τούτων δ' αὖ, κατὰ τὴν μέγαν Διονύσιον, τὰς μὲν οὐσιώσεις, τὰς δὲ ζωώσεις, τὰς δὲ σοφοποιήσεις. Ἐκάστη δὲ τούτων κοινὴ ἔστι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ κατ' αὐτὴν ἐκάστην τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγαθὴν καὶ θεῖαν θέλησιν, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔστιν, ἢ οὐσιωκοῖς καὶ ζωοκοῖς καὶ σοφοκοῖς ἐνέργειά τε καὶ δύναμις· ἃς καὶ ἀσχετοῦς μεταδόσεις, καὶ ἀμειώτους προσείρηκε· τῶν κτιστῶν ὁμοῦ τε πάντων ἐξαίρων, καὶ φυσικῶς ἐνεῖναι διδάσκων τῷ μεταδιδόντι.

4β'. Ὡσπερ ὁ ἥλιος, ἀμειώτως τοῖς μετέχουσι μεταδόδους θερμῆς καὶ φωτὸς, ἐμφύτους ταυτ' ἔχει καὶ οὐσιώδεις ἐνεργείας· οὕτω καὶ αἱ εἶσαι μεταδόσεις, ἀμειώτως ἐνοῦσαι τῷ μεταδιδόντι, φυσικὰ καὶ οὐσιώδεις ἐνεργεῖαι εἰσιν αὐτοῦ· τοιγαροῦν καὶ ἀκρίστοι. Καθάπερ ἐκ τοῦ μὲν ἡλιακοῦ φωτὸς, οὐδ'

90. Consonet nunc nobis divus etiam Maximus, creatricem rerum providentiam esse illas Dei processionem scribens in Scholiis : « Communes sunt unitati tribus personis distinctæ, creatrix providentia et bonitas, id est, existentia et vitæ et sapientia production. » Eas igitur numerando multas et distinctas, ostendit eas non esse Dei essentiam : hæc enim una est et omnino indiscreta. Quia autem eas communes dixit unitati tribus personis distinctæ, nec Filium esse nec Spiritum sanctum nobis indicavit : horum enim nulla operatio est tribus communis. Atque illas non solum providentiam et bonitatem, sed creatrices etiam vocando, increatas esse demonstravit : nam secus, quod creat creatum esset, necessario alio creatore, et hic rursus alio erit creatus ; et ut sic perveniat ad extremos absurditatis limites, ne in infinitum quidem procedendo stabitur. Ergo Dei processionem et operationem sunt increata, et essentia aliqua harum non est, sicut nec substantia.

91. Quia autem productor et ornator omnium ineffabili bonitatis copia multiformem effecit mundum, quædam volens existere tantum, quædam vero præter existentiam vitam quoque gaudere, et alia hanc intellectualem sortiri, alia vero una duntaxat ambarum frui, nonnulla denique mixta quadam ex ambabus potiri, et quæ rationalem et intellectualem a se acceperant vitam, libero ad se motu unionem serum, et exinde vitam consequi supernaturalem digna habita divina ipsius operatione atque gratia. Nam ejus voluntas est causa entia sive producens e nihilo sive meliorans, et hoc diversimode. Propter hanc divinæ erga entia voluntatis diversitatem una illa providentia et bonitas (sen quod idem est, Dei propter bonitatem ad inferiora conversio) multæ providentiæ ac bonitates sunt et vocantur a divina sapientibus theologis, indivise in participantibus discretæ et discriminatæ, ita ut alia quidem præscientia Dei nuncpetur, alia autem virtus creatrix et conservatrix, et hæc rursus, juxta magnum Dionysium, subdistinguat in essentia, vitæ et sapientia effectricem ; illarum autem unaquæque communis est Patri et Filio et Spiritui sancto, et secundum ipsam unamquamque divinam erga nos bonitatem et voluntatem, Pater et Filius et Spiritus sanctus sunt essentia, vitæ et sapientia effectrix operatio et virtus, quas ille doctor necessarias communicationes et intactas vocavit, eas simul et a creaturis omnibus separans, et naturaliter inesse communicanti docens.

92. Sicut sol sine imminutione participibus communicans calorem et lucem, hæc habet ut naturales essentialisque operationes ; ita communicationes divinæ, non minuente communicantem, naturales essentialisque sunt ejus operationes ; ergo et increata sunt. Quomodo autem solaris luminis

ne vestigium quidem remanet, postquam sol sub terra est et quæ super terra sunt reliquit, nec potest splendore hoc fruentis oculis misceri cum eo, et per eum uniri cum fonte lucis, ejus tamen color et quicumque hujus effectus ad sensibilibium generationem et incrementum et ad multiformem humorum et qualitatum varietatem conferentes non illa derelinquunt, quamvis non habeant per radium cum sole communionem: eodem modo, ad obscuram hanc rei sensibilis imaginem, si tantum qui supernaturali ac diviniissimæ adhaerent luci, deificam possunt gratiam sincere participare et per eam Deo uniri, cætera vero omnia creatricis operationis effectus sunt gratia quidem, scilicet gratis, ex nihilo producti, et non illustrati gratia, quæ est splendoris Dei agnomen.

93. Illa Dei lux et deifica operatio, cujus participes deificantur, divina quædam est gratia, sed non Dei natura; non quod hæc absit a gratiæ participibus, ut adversarii dementer mentiuntur, nam ubique adest natura Dei; sed quia non est communicabilis, cum nihil sit creatum, ut supra ostendimus, quod possit eam participare. Et divina operatio et gratia spiritus, ubique præsens et ab eo inseparabilis, iis qui ob immunditiam non idonei sunt ad consortium, incommunicabilis est tanquam absens. « Sicut enim, inquit doctor, vultuum imagines non in omnibus materiis exprimentur, sed in iis quæ lævitate habent et transluciditatem: ita nec in omnibus animis gratia spiritus, sed in iis quæ nihil ambiguum habent et obliquum. » Et rursus: « Omnibus quidem adest Spiritus sanctus; sed iis qui mundi sunt a passionibus, propriam ostendit virtutem, iis vero qui mentem habent sordibus peccati maculatam, nondum ostendit. »

94. Sicut solis lumen a radio et a calore quem hic dat, separari nequit, sed ex illud suscipientibus si qui oculos non habent, lucem non participant, sed ex radio solum accipiunt calorem, nam minime lucem participare possunt oculis carentia: ita et multo magis divino splendore fruentium nullus participare potest creatoris essentialiam. Non est enim allatenus aliqua creaturarum quæ vim habeat recipiendi naturam Creatoris.

95. Hic et nunc nec creaturam nec essentialiam esse Dei communicatam divinam essentialiam nobis æstentur simul Christi Baptista Joannes, et Joannes ante alios discipulos Christo dilectos, et Joannes Chrysostomus: unus, ut historicus referens, Christi autem præcursor et Baptista dicens « non aut mensuram dari a Deo Patre Spiritum Christo, » aureus demum ore interpres scribens Spiritum hic operationem dici. « Omnes enim vos ad mensuram operationem Spiritus accipimus, ille vero immensam et integram habet omnem operationem. Si

Α ἴσχυος ὑπολείπεται τοῦ ἡλίου ὄντος ὑπὸ γῆν, καὶ τοὺς ὑπὲρ γῆν ἐπιλιπόντος, οὐδ' ἐνὶ τῷ τῆς αὐγῆς ταύτης ἀπολαύον ὄμμα μὴ ἀνακεκρᾶσθαι πρὸς αὐτὴν, καὶ δι' αὐτῆς ἠνῶσθαι τῷ βλύζοντι τὸ φῶς· ἡ δ' ἐκεῖθεν θερμὴ καὶ ὅσα ἐξ αὐτῆς τελεῖται συμβαλλομένης πρὸς γένεσιν τε καὶ αὐξήσιν τοῖς αἰσθητοῖς, καὶ τὴν τῶν χυμῶν καὶ ποιότητων πολυειδῆ διαφορὰν, οὐκ ἐπιλείπει ταῦτα, κἂν μὴ τὸ συναφὲς ἔχη διὰ τῆς ἀκτίνοσ πρὸς τὸν ἥλιον· τὴν αὐτὸν τρόπον ὡς κατ' ἀμυδρὰν ἐν αἰσθητοῖς εἰκόνα, τῶν ἐπιβαλλόντων μόνων τῷ ὑπερφωεῖ καὶ θειοτάτῳ φωτὶ, τῆς θεοπικῆς χάριτος εἰλικρινῶς μετέχειν, καὶ δι' αὐτῆς ἠνῶσθαι τῷ Θεῷ· τὰ δ' ἄλλα πάντα, τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας εἰσὶν ἀποτελέσματα· χάριτι μὲν ἐκ μὴ ὄντων προηγμένα, δηλονότι δωρεάν· οὐ κατηγγαῖσμένα δὲ τῇ χάριτι· ἦτις τῆς τοῦ Θεοῦ λαμπρότητος ἐπάνω μόν ἔστιν.

Λγ'. Ἡ τοῦ Θεοῦ λαμπρότης αὐτὴ καὶ θεοπικῆς ἐνεργεία, ἥς τὰ μετέχοντα θεοῦται, θεία τίς ἐστὶ χάρις, ἀλλ' οὐχ ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ· οὐχ ὡς ἀπούσα τῶν κεχαριτωμένων, κατὰ τὴν τῶν ἐναντίων ληρώδη συκοφαντίαν (πανταχοῦ γὰρ ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ)· ἀλλ' ὡς οὐκ οὐσα μεθεκτὴ· μηδενὸς ὄντος κτιστοῦ, καθὼς προποθέδεται, τοῦ δυναθέντος ἀν μεταλαχεῖν αὐτῆς. Καὶ ἡ θεία ἐνεργεία καὶ χάρις τοῦ Πνεύματος, πανταχοῦ παρούσα, καὶ ἀχώριστος αὐτοῦ διατελοῦσα, τοῖς δι' ἀκαθαρσίαν ἀνεπιτηδείοις πρὸς μετάληψιν, ἀμέθεκτός ἐστιν ὡσπερ ἀπούσα. « Ὅσπερ γὰρ, φησὶν, αἱ τῶν προσώπων ἐμφάσεις, οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ὕλαις γίνονται, ἀλλ' ἐν ταῖς λειότητά τινα καὶ διαφάνειαν κεκτημέναις· οὕτως οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ψυχαῖς ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνεργεία, ἀλλ' ἐν ταῖς μηδὲν σκολιδὸν ἐχούσαις, μηδὲ στραγγαλιῶδες. » Καὶ πάλιν· « Πᾶσι μὲν πάρεστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλὰ τοῖς μὲν καθαρῶσιν τῶν παθῶν, τὴν ἰδίαν ἐμφαίνει δύναμιν· τοῖς δὲ τὸ ἡγεμονικὸν συγκεχυμένον ἔχουσιν ἀπὸ τῶν τῆς ἀμαρτίας σπῆλων, οὐκ ἐτι. »

Λδ'. Καθὰπερ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς, τῆς ἀκτίνοσ, καὶ τῆς δι' αὐτῆς κορηγουμένης θερμῆς, ἀχώριστόν ἐστιν· ἀλλὰ τῶν ἀπολαθόντων τοὺς ὀφθαλμοὺς μὴ κεκτημένοισ, ἀμέθεκτόν ἐστὶ τὸ φῶς, τῆς παρὰ τῆς ἀκτίνοσ μόνης ἀντιλαμβανομένοισ θερμῆς· οὐ γὰρ ἐστὶν ὅλως ἀντίληψιν φωτὸς γενέσθαι τοῖς τῶν ὀμμάτων ἀμοιροῦσιν· οὕτω καὶ πολλῷ μᾶλλον, οὐδὲν τῶν τῆς θείας ἀγλῆς ἀπολαθόντων ἐστὶ μὲθεξις τῆς οὐσίας τοῦ Κτίσαντοσ. Οὐ γὰρ ἐστὶν, οὐκ ἐστὶ τῶν κτισμάτων οὐδὲν, ὃ δύναμιν ἴσχει δεκτικὴν τῆς τοῦ Κτίσαντοσ φύσεωσ.

Λε'. Συμμαρτυρεῖται δὲ κἀνταῦθα νῦν ἡμῖν τὸ μήτε κτιστὴν, μήτ' οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ τὴν μετεχομένην θεῖαν ἐνεργείαν, καὶ ὃ τοῦ Χριστοῦ Βαπτιστῆσ Ἰωάννησ, σὺν Ἰωάννη τῷ μᾶλλον τῶν ἄλλων πεφιλημένῳ τῷ Χριστῷ μαθητῶν, καὶ τῷ χρυσῷ τὴν γλώτταν Ἰωάννη· ὃ μὲν ἱστορῶν τε καὶ συγγραφέμενοσ, ὃ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἡρόδομοσ καὶ Βαπτιστῆσ λέγων, οὐκ ἐκ μέτρου διδοσθαι παρὰ Θεοῦ Πατροσ τὸ Πνεῦμα τῷ Χριστῷ· ὃ δὲ χρυσορρήμων, ἐξητούμενοσ καὶ γράφων, ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐνταῦθα τὴν ἐνεργείαν λέγει. Πάντεσ γὰρ ἡμεῖσ, μέτρον τὴν τοῦ Πνεύ-

ματος ἐνέργειαν λαμβάνομεν, ἐκαίνοσ δὲ ἀμέτρητον καὶ ὀλόκληρον ἔχει πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν. Εἰ δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἀμέτρητος, πολλῶ μᾶλλον ἡ οὐσία. Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν Πνεῦμα τὴν ἐνέργειαν, μᾶλλον δὲ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ὡς ὁ Βαπτιστὴς εἶπε, καὶ τῷ ἀμέτρητον εἶναι ταύτην, τὸ ἄκτιστον αὐτῆς παρεστήσεν· τῷ δὲ μέτρῳ ταύτην ἡμᾶς λαμβάνειν, τὴν πρὸς τὴν ἄκτιστον οὐσίαν τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας διαφορὰν· οὐδεὶς γὰρ οὐδέποτε τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ λαμβάνει, ἀλλ' οὐδὲ εἰ πάντας ὁμοῦ συλλαβῶν εἴποις, καὶ ταῦτα μεριστῶσ κατὰ λόγον τῆς ἑαυτοῦ καθάρσεως ἕκαστος. Προῖων δὲ ὁ Χρυσοστόμοσ Πατὴρ, καὶ ἑτέραν διαφορὰν δείκνυσαι τῆς ἀκτίστου οὐσίας πρὸς τὴν ἄκτιστον ἐνέργειαν· Εἰ δὲ ἡ ἐνέργεια, λέγων, τὸ Πνεύματος ἀμέτρητος, πολλῶ μᾶλλον ἡ οὐσία.

Ἡς'. Εἰ κατὰ τοὺς τῶν ἐναντίων λήρους, καὶ τοὺς Β κατ' αὐτοὺς φρονούντας, μὴδὲν διαφέρει τῆς θείας οὐσίας ἢ θεία ἐνέργεια, καὶ τὸ ποιεῖν, ὃ τῆς ἐνεργείας ἐστὶ, κατ' οὐδὲν διοίσει τοῦ γεννᾶν καὶ ἐκπορεύειν, ἃ τῆς οὐσίας ἐστὶν. Εἰ δὲ τὸ ποιεῖν τοῦ γεννᾶν καὶ ἐκπορεύειν οὐ διενήνοχε, καὶ τὰ ποιήματα κατ' οὐδὲν διοίσει τοῦ γεννήματος καὶ τοῦ προβλήματος· εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει κατ' αὐτοὺς, ὃ τε τοῦ Θεοῦ Υἱὸσ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατ' οὐδὲν διοίσει τῶν κτισμάτων, καὶ τὰ κτίσματα πάντα ἔσται τοῦ Θεοῦ, καὶ Πατρὸσ γεννήματά τε καὶ προβλήματα, καὶ θεοποιηθήσεται ἡ κτίσισ, καὶ ὁ Θεὸσ συντάξεται τοῖσ κτίσμασι. Διὰ τοῦτο ὁ θεὸσ Κύριλλοσ τὴν διαφορὰν ἐπιδεικνύσ τῆσ τοῦ Θεοῦ οὐσίας τε καὶ ἐνεργείας, τῆσ μὲν θείας φύσεωσ εἶναι φησι τὸ γεννᾶν, τὸ δὲ ποιεῖν τῆσ αὐτοῦ θείας ἐνεργείας, καὶ προσ- C αποφαίνεται σαφῶσ λέγων· Φύσισ δὲ καὶ ἐνέργεια ὡ ταυτόν.

Ἡς". Εἰ μὴδὲν διαφέρει τῆσ θείας ἐνεργείας ἢ θεία οὐσία, καὶ τὸ γεννᾶν καὶ ἐκπορεύειν, οὐδὲν διοίσει τοῦ ποιεῖν· ποιεῖ δὲ ὁ Θεὸσ καὶ Πατὴρ δι' Υἱοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. Ὅστεσ καὶ γεννᾷ καὶ ἐκπορεύει, κατὰ τὴν τῶν ἐναντίων δόξαν καὶ τῶν κατ' αὐτοὺσ, δι' Υἱοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι.

Ἡη'. Εἰ μὴδὲν διαφέρει ἢ θεία οὐσία τῆσ θείας ἐνεργείας, οὐδὲ τῆσ θελήσεωσ διενήνοχε, καὶ ἔσται ὁ μόνοσ ἐκ τῆσ οὐσίας τοῦ Πατρὸσ γεγεννημένοσ, καὶ ἐκ τῆσ θελήσεωσ κατ' αὐτοὺσ, ὡσ ἔοικε, πεποιημένοσ.

Ἡθ'. Εἰ μὴδὲν διαφέρει τῆσ θείας ἐνεργείας ἢ τοῦ Θεοῦ οὐσία, μαρτυρεῖται δὲ παρὰ τῶν θεοφόρων ὅτι καὶ ἐνεργείας πολλὰσ ἔχει ὁ Θεὸσ, ὡσ καὶ δημιουργικὰσ προνοίας εἶναι τούτου καὶ ἀγαθότητασ, καθάπερ ἀνωτέρω δέδεικται, καὶ πολλὰσ λοιπὸν οὐσίας ἔχει ὁ Θεὸσ· ὃ μὴδεὶσ ποτ' εἶπεν, ἢ ἐφρόνησα τοῦ Χριστιανύμου γένουσ.

ῤ'. Εἰ μὴδὲν διαφέρουσι τῆσ θείας οὐσίας αἱ τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαι, οὐδὲ πρὸσ ἀλλήλασ ἔξουσι διαφορὰν. Οὐκοῦν τῆσ τοῦ Θεοῦ προγενέσεωσ οὐδὲν διενήνοχεν ἢ θελήσισ, ὡστ' ἢ μὴ πάντα προγινώσκειν τὸν Θεόν (οὐδὲ γὰρ πάντα θέλει τὰ γινόμενα), ἢ θελητὴν εἶναι καὶ τῶν πονηρῶν, ἐπειθὲ πάντα προγινώσκει, καὶ ἢ μὴ εἶναι πάντα προειδότα, ταυτὶν δ' εἰπεῖν οὐδὲ

A autem immensa est ejus operatio, multo magis essentia. » Dicendo Spiritum esse operationem seu potius ipsum Spiritum Dei, sicut Baptista affirmavit, et adijciendo illam esse immensam, increatam eam esse ostendit; dicendo autem *ad mensuram* a nobis eam recipi, demonstrat increatam operationem ab increata distinctam essentia, nemo enim unquam essentiam Dei recipit, sive universos simul collective intelligas, sive seorsim singulos pro cujusque munditia. Pergens Chrysostomus Pater aliam substondit distinctiorem essentiae increatae ab increata operatione, dicens: « Si autem immensa est Spiritus operatio, multo magis essentia. »

96. Si, ut delirant adversarii eorumque assentatores, minime distincta est a divina essentia operatio divina, creatio, quae ad operationem attinet, minime differet a generatione et processione, quae ad essentiam pertinent. Si autem creatio a generatione et processione non differt, creata non differunt a generato et a procedente; si autem ita se res habet juxta ipsos, Filius Dei et Spiritus sanctus nihil different a creaturis, et creaturae omnes erunt a Deo Patre generatae et procedentes, et deificabitur creatio, et Deus creaturis ascribetur. Propterea divus Cyrillus differentiam ostendit essentiae Dei ab operatione, naturae divinae tribuens generationem, creationem vero divinae operationi; et illudclare demonstrat dicens: « Natura autem et operatio non sunt idem. »

97. Si minime distincta sit a divina operatio et divina essentia, generatio et spiratio non differunt a creatione. Atqui creat Deus Pater per Filium in sancto Spiritu. Ergo etiam, in adversariorum et asseclorum sententia, generat et spirat per Filium in sancto Spiritu.

98. Si nihil distincta sit divina essentia a divina operatione, non differt etiam a voluntate, et idem erit, juxta ipsos, ut videtur, ab essentia Patris generatus atque a voluntate factus.

D 99. Si nihil distincta sit a divina operatione Dei essentia, cum testentur theologi multas Deo inesse operationes, nec non creatrices providentias et bonitates, ut supra ostensum est, ergo et multas habet Deus essentiae: quod nemo unquam dixit aut sensit in Christiano genere.

100. Si minime distinctae sint a divina essentia Dei operationes, nec a se invicem distinctae erunt. Ergo a praescientia Dei distincta non erit voluntas. Et sic non omnia praesciret Deus, nec enim omnia vult quae fiunt; vel mala etiam vellet, quia omnia praescit; et insuper, vel non esset omnium praescitis, nec proinde Deus, vel non esset bonus, ideo-

que nec Deus. Ergo distincta est a divina voluntate a præscientia, ergo et utraque a divina essentia.

101. Si nullam inter se habeant distinctionem divinæ operationes, creatio igitur a præscientia non erit distincta. Ac proinde quia Deus cœpit creare, ergo et præscire cœpit. Et quomodo Deus est, qui non omnia ante sæcula præscivit!

102. Si nihil distincta sit a divina præscientia creatrix Dei operatio, præscienti cœvæ erunt creaturæ, ab æterno creatæ; nam ille ab æterno crearet, quia et ipse ab æterno præscit, et præscita, ab æterno præsciuntur. At quomodo esset Deus, cum ejus opera ipso posteriora non essent?

103. Si minime distincta sit a Dei præscientia creatrix operatio, creatio non subjacet voluntati, cum sit ipsamet præscientia; nec voluntate creat Deus, sed sola natura. Et quomodo Deus, qui sine voluntate crearet?

104. Deus est ipse in seipso, quia tres personæ connaturales et cœternæ sibi invicem sunt, et se invicem sine commistione compenetrant. In omnibus autem est Deus, et omnia in eo, ipse quidem ut conservans, hæc vero ut conservata; ergo conservatricem Dei operationem, et non essentiam omnia participant. Itaque theologi operationem Dei vocant ipsam ejus ubique præsentiam.

105. Præterea qui Deo placent et illud ad quod facti sunt possident, id est, deificationem, juxta Patris effatum; « Ad hoc nos fecit Deus, ut consortes faceret propriæ divinitatis; » illi igitur in Deo sunt ut ab eo deificati, et Deus est in ipsis ut eos deificans. Ergo et ipsi divinam operationem, licet alio modo, sed non essentiam Dei participant. Itaque theologi divinitatem esse divinæ operationis nomen dicunt.

106. Omnem supereminens essentiam vitamque et divinitatem atque bonitatem natura, quatenus bonitatem ac divinitatem et alia hujusmodi superat, nec nominatur, nec intelligitur, nec ullo modo cernitur, quia omnibus longe præstans et ignota est, et ipsis cœlestibus spiritibus supersedens incomprehensibili potentia, et omnibus omnino intelligibilis et ineffabilis semper. Namque illius non est nomen in præsentis sæculo vel in futuro nominatum, nec sermo in anima conceptus vel lingua prolatus, nec tactus aut perceptio sensualis vel intellectus, imo nec ulla imaginatio. Itaque theologi dicunt affinius eam vocari propositionibus perfectissimè incomprehensibilem, quia omnia quæcunque sunt aliquatenus sunt vel dicuntur supereminenter excedit, ita ut illam ne justo quidem et proprio nomine essentiam et naturam nuncupaverit quicunque veritatis veritate omni superioris

θεον, ἢ μὴ εἶναι ἀγαθόν, ταυτὲν δ' εἰπεῖν οὐδὲ θεόν. Διαφέρει τοιγαροῦν τῆς θείας θελήσεως ἢ πρόγνωσις, οὐκοῦν καὶ τῆς θείας οὐσίας ἑκατέρω τούτων.

ρ᾿. Εἰ μὴ πρὸς ἀλλήλας ἔχουσι διαφορὰν αἱ θεαὶ ἐνέργειαι, καὶ τὸ δημιουργόν λοιπὸν τοῦ προγινώσκειν οὐ διενήνοχεν· ἐπεὶ οὖν ἤρξατό ποτε ὁ θεὸς δημιουργεῖν καὶ προγινώσκειν, ἤρξατο λοιπόν. Καὶ πῶς θεός, ὁ μὴ πρὸ αἰώνων τὰ πάντα προειδώς;

ρβ'. Εἰ μὴδὲν διαφέρει τῆς θείας προγνώσεως ἢ τοῦ θεοῦ δημιουργικῆ ἐνέργεια, τῇ προγνώσει τοῦ θεοῦ σύνδρομα ἔσται τὰ δημιουργήματα, δημιουργούμενα ἀνάρχως, ὡς ἀνάρχως αὐτοῦ δημιουργούντος, ἐπεὶ καὶ ἀνάρχως αὐτὸς τε προγινώσκει, καὶ τὰ προγινωσκόμενα ἀνάρχως προγινώσκειται. Καὶ πῶς θεός, τῶν ποιημάτων αὐτοῦ μηδαμῶς ὑστέρων ὄντων;

ργ'. Εἰ μὴδὲν διαφέρει τῆς τοῦ θεοῦ προγνώσεως ἢ δημιουργικῆ ἐνέργεια, οὐδὲ τὸ δημιουργεῖν ὑπόκειται θελήσει· ἐπεὶ δὲ ἡ πρόγνωσις, οὐδὲ τῷ θεῷ δημιουργεῖ θεός, ἀλλὰ τὸ πεφυκέναι μόνον· καὶ πῶς θεός, ὁ θελήσεως δημιουργῶν χωρὶς;

ρδ'. Ὁ θεός αὐτὸς μὲν ἔστιν ἐν ἑαυτῷ, ὡς τῶν τριῶν θεῶν ὑποστάσεων, συμφυῶς καὶ ἀιδίως ἐχομένων ἀλλήλων, καὶ ἀφύρτως περιχωρουσῶν εἰς ἀλλήλας· ἐν τῷ παντὶ δὲ ἔστιν ὁ θεός, καὶ τὸ πᾶν ἐν τῷ θεῷ, ὁ μὲν ὡς συνέχων, τὸ δὲ ὡς ὑπ' αὐτοῦ συνεχόμενον· οὐκοῦν καὶ τῆς συνεκτικῆς ἐνεργείας, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας τὰ πάντα μετέχει τοῦ θεοῦ. Ταῦτ' ἄρα καὶ οἱ θεολόγοι ἐνέργειάν φασὶ θεοῦ εἶναι, τὸ εἶναι τοῦτον πανταχοῦ.

ρε'. Καὶ οἱ τῷ θεῷ εὐαρεστήσαντες, καὶ τοῦ δι' ὃ γεγόνασι ἐπιτυχόντες, τουτέστι τῆς θεώσεως. Εἰς τοῦτο γάρ, φασί, πεποίηκεν ἡμᾶς ὁ θεός, ἵνα κοινωνοὺς ποιῆσθαι τῆς οικείας θεότητος, καὶ οἱ τοιοῦτοι τοίνυν ἐν τῷ θεῷ εἰσιν ὡς ὑπ' αὐτοῦ θεοποιούμενοι, καὶ ὁ θεός ἐν αὐτοῖς, ὡς θεοποιῶν αὐτούς ἔστιν. Οὐκοῦν καὶ αὐτοὶ τῆς θείας ἐνεργείας, εἰ καὶ τρόπον ἕτερον, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ μετέχουσι. Διὸ καὶ οἱ θεολόγοι τῆς θείας ἐνεργείας εἶναι ὄνομα τὴν θεότητά φασιν.

ρς'. Ἡ ὑπερούσιος, καὶ ὑπέρζωος, καὶ ὑπέρθεος, καὶ ὑπεράγαθος φύσις, ἢ ὑπεράγαθός ἐστι καὶ ὑπέροθεος καὶ τὰ τοιαῦτα, οὕτε λέγεται, οὕτε νοεῖται, οὕτε ὄλωσ πως θεωρεῖται, διὰ τὸ πάντων ἐξηρημένῃ καὶ ὑπεράγνωστος εἶναι, καὶ τῶν ὑπερουρανίων νῶν ὑπεριδρυμένη ἀπεριλήπτῳ δυνάμει, καὶ πᾶσι πάντῃ ἀληπτός τε καὶ ἀρόητος αἰεὶ· οὐδὲ γὰρ ὄνομα ἐστὶν αὐτῆς κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα, ἢ κατὰ τὸν μέλλοντα ὀνομαζόμενον, οὐ λόγος ἐν ψυχῇ συνιστάμενος, ἢ διὰ γλύττης προσηρόμενος, οὐκ ἐπαφή τις καὶ μέθεξις αἰσθητῆ, ἢ νοερά, ἀλλ' οὐδὲ φαντασία ὄλωσ. Διὸ οἱ θεολόγοι πλησιωτέραν αὐτῇ μᾶλλον τίθενται, τὴν δι' ἀποφάσεων τελεωτάτην ἀκαταληψίαν, ὡς πάντα ὅσα ἐστὶν, ἢ ὄλωσ λέγεται, ὑπεροχικῶς ἀφαιρουμένην καὶ τοίνυν, οὐδ' οὐσίαν αὐτῆν, ἢ φύσιν, ὀνομάσαι θεμιτὴν, ὀνομάζοντα κυρίως, ὅτι ὑπὲρ πᾶσαν ἀλήθειαν ἀληθείας ἐπιγινώμιον. Ἐπεὶ δ' αὐτοὶ πάντων ἐστὶν αἰτία, καὶ περὶ αὐτὴν πάντα,

καὶ αὐτῆς ἕνεκα, καὶ αὐτὴ ἔστι πρὸ πάντων, καὶ ἀπλῶς καὶ ἀπεριορίστω; ἐν ἑαυτῇ ἅπαντα προεβλήφεν, ἐκ πάντων αὐτὴν ὀνομαστέον, καταχρηστικῶς, ἀλλ' οὐ κυρίως· οὐκοῦν καὶ οὐσίαν αὐτὴν καὶ φύσιν προσρητέον, κυρίως δὲ τὴν οὐσιοποιὸν τοῦ Θεοῦ πρόδοδόν τε καὶ ἐνέργειαν· ταύτην γὰρ τὴν ὄντως οὐσαν τοῦ ὄντως ὄντος θεολογικὴν οὐσιωνυμίαν, καὶ ὁ μέγας Διονύσιος φησιν.

ρζ'. Εὐροί τις ἂν τὴν τῆς φύσεως προσηγορίαν, κάπὶ τῶν φυσικῶς προσόντων τιθεμένην, ἐπὶ τε τῶν κτιστῶς ὄντων, καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ ὁ τῶν Γρηγορίων θεολογικώτατός φησὶ που τῶν ἐπιῶν· οἶδε γὰρ ἀνακτος ἐμοῦ φύσις βλῆθον ὀπάζειν. Οὐδὲ γὰρ τὸ διδόναι φύσις ὀφθαῖνον, ἀλλὰ φυσικῶς πρόσ-εστι τῷ εὐεργετικῷ. Κάπὶ τοῦ πυρὸς δὲ φαίη τις β ἂν, φύσιν ἔχειν ἀνωφερὲς εἶναι, καὶ φῶς ἐνείναι τοῖς ὀρώσιν, ἀλλ' οὐχ ἡ κίνησις αὐτῷ φύσις, οὐδὲ τὸ ἐμ-ποιεῖν ἀπλῶς, ἀλλ' ἡ τῆς κινήσεως ἀρχή. Λέγεται τοιγαροῦν καὶ τὰ φυσικὰ φύσις, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ μέγας Διονύσιος ἀλλαχῶ φησι, Φύσις, γράφων, τῷ ἀγαθῷ τὸ παράγειν καὶ σώζειν, δηλονότι φυσικῶς τοῦτο πρόσεστιν αὐτῷ. Καὶ τοῖνον ὅταν ἀκούσης τῶν Πατέρων, ἀμέθεκτον λεγόντων τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἐκείνην μοι νόει τὴν ἀνεκφοίτητόν τε καὶ ἀνεκφαν-τον· ὅταν δ' αὖθις μεθεκτὴν, νόει μοι τὴν φυσικῶς προσοῦσαν τῷ Θεῷ πρόδοδον, καὶ τὴν ἔκφανσιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ οὕτως στέργων ἀμφότερα, ὁμολογος ἔση τοῖς Πατράσι.

ρη'. Τὸ μέρος τῆς οὐσίας καὶ τὸ βραχύτατον, πά-σας ἔχει τὰς αὐτῆς δυνάμεις, ὡς καὶ ὁ σπινθὴρ λαμ-πρόν τε καὶ φωτιστικόν ἔστι, διακριτικόν τε καὶ καυστικόν τῶν ἐγγιζόντων, στυοκίνητόν τε φύσει καὶ ἀνωφερὲς, καὶ ἀπλῶς ὅσα καὶ τὸ πῦρ, οὐ μόριόν ἔστι· καὶ ἡ σταγὼν τὰ πάντ' ἔχει ὅσα καὶ τὸ ὕδωρ οὐ ἔστι σταγὼν, καὶ ἡ βῶλος, ὅσα καὶ τὸ μέταλλον κέκτηται, ὅπερ ἀπορῶς τυγχάνει. Τοιγαροῦν ἐλ-περ τῆς ἀνεκφάντου ἐκείνης οὐσίας τοῦ Θεοῦ με-τέχομεν, κἂν εἰ πάσι, κἂν εἰ μορίου μετέχη τις αὐ-τῆς, παντοδύναμος ἔσται, καὶ οὕτω τῶν ὄντων ἕκα-στον ἔσται παντοδύναμον· ὁ μὴδὲ πάντες ἔχομεν ὁμοῦ, κἂν πάσαν τὴν κτίσιν συμπεριλαβὼν εἴπησ. Τοῦτο δεικνύς ὁ Παῦλος ἐκ περιουσίας, καὶ αὐτοῖς τοῖς εὐμοιρηκόσι τῶν θεοποιῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος, οὐ πάνθ' ἐκάστῳ προσεῖναι μαρτυρεῖ τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ, τῷ μὲν, φησὶ, δίδεται D λόγος σοφίας, τῷ δὲ λόγος γνώσεως, ἄλλῳ δ' ἄλλο τι κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. Ὁ δὲ Χρυσόστομος Πατὴρ, φανερωῶς προαναπέλλων τὴν τῶν ἐναντίων πλάνην· Οὐ πάντα τις ἔχει, φησὶν, ἵνα μὴ φύσιν εἶναι τὴν χάριν νομίση. Ἄλλ' οὐδὲ κτιστὴν ἠγῆσαιτό τις νοῦν ἔχων, τὴν ἀντιδιατελλομένην ὡδε χάριν τῆς θείας φύσεως, ὅτι τε Θεοῦ φύσιν οὐκ ἂν ποτέ τις δέισαιε μὴ τις τὸ κτίσμα νομίση, καὶ ὅτι εἰ καὶ διενήνοχε τῆς θείας φύσεως, οὐ διασπᾶται ταύτης ἡ τοῦ Πνεύ-ματος χάρις, ἐπισπᾶται δὲ μᾶλλον τοὺς ἡξιωμένους πρὸς τὴν συνάφειαν τοῦ θεοῦ Πνεύματος.

²⁸ I Cor. xii, 8.

indagator. Quia aliunde omnium est causa, et omnia sunt penes eam et propter eam, et ipsa est ante omnia, et simpliciter et incircumscripse omnia in seipsa præhabuit, ex omnibus nominanda est, analogice quidem, non proprie, et ideo est essentia ipsa et natura vocanda est; proprie vero creatrix Dei processio et operatio, hanc enim esse veram veri Entis denominationem, magnus dicit Dionysius.

107. Inveniet aliquis naturæ nomen imponi naturalibus proprietatibus, sive in creaturis, sive in Deo, ut acerrimus Gregorius inter theologos ait alicubi poematum. « Scit enim regis mei natura felicitatem largiri ». Nam dare non est natura cuilibet, sed naturaliter competit benefico. Item de igne dici potest hanc ei esse naturam ut sursum feratur et lucem immittat videntibus, at non est ipsi natura motus, nec simpliciter motus productio, sed ut motus initium. Dicuntur igitur vel naturalia motus, ut ipse magnus Dionysius alibi dicit, scribens: « Natura boni est producere et servare, hoc scilicet ei naturaliter inest. » Cum igitur audis Patres incommunicabilem dicentes essentiam Dei, illam intellige inapertam et inaccessam; cum vero communicabilem dicunt, intellige naturalem Dei processionem manifestacionemque et operationem, et sic utrumque amplectens, consentiens eris Patribus.

108. Pars essentia vel tenuissima omnes habet hujus virtutes; sicut scintilla est lucida et lucifera, et proxima dissolvens et urens, et sese ulro movens et sursum ferens, et generatim cunctas habet proprietates ignis, cujus est pars. Et gutta omnes habet vires aquæ, cujus est stilla; et massa cunctas proprietates metalli cujus est fragmentum. Si ergo ineffabilis illa Dei essentia nobis communicaretur, sive integre, sive partim ejus sit aliquis consors, erit omnipotens: et sic unaquæque res erit omnipotens, quod nec omnes simul habemus, etiamsi universam creationem collective dixeris. Id copiose demonstrat Paulus, ipsis consortibus deificorum spiritus charismatum consortibus non omnia singulis inesse perhibens Spiritus dona, sed « alii, inquit, datur sermo sapientia, alii sermo scientia, et alii aliud quid secundum eundem Spiritum »²⁸. « Chrysostomus autem Pater, evidenter prævertens adversariorum errorem: « Non omnia quisque habet, inquit, ut non naturam esse gratiam existimes. » Sed nec creatam aliquis sapiens duceret sic distinctam a natura divina gratiam, quia nemo unquam timeret ne creatura pro natura Dei haberetur, et quia licet distincta sit a natura divina, non ab ea distrahitur spiritus gratia, sed potius attrahit meritos ad divini spiritus communionem.

109. *Essentia a quam multis participatur, tam multa habet supposita. Etenim quot lampadas aliquis ex una accendit, tot igitur supposita facit. Consequenter igitur, si, ut nostri contendunt adversarii, essentia Dei participetur, et quidem ab omnibus, jam non tres hæc personas habet, sed innumeras personas. Quis autem divinis dogmatibus innutritus nescit hunc esse Massalianorum errorem, essentia Dei fieri participes qui ad summum perfectionis in eorum sensu intellectæ pervenerunt? Quorum blasphemiam adversarii superare affectantes, non solum elatos ad perfectionem homines, sed etiam generatim universos divinae essentia dicunt participes, stultissime causantes hanc ubique adesse. Sed multus in theologia Gregorius, insanam horum et illorum doctrinam a longe prævertens: « Christus, ait, dicitur ob divinitatem: Hæc enim unctio humanitatem non operatione, ut alios christos, sanctificat, sed præsentia totius ungentis. » Et divi Patres communi consensu docuerunt inhabitare quidem divinitatem animis congruenter mundatis, sed non quatenus est natura. Non igitur secundum essentiam, nec secundum hypostasim quamdam fit aliquis Dei participes: neutra enim harum ullatenus dividitur, aut ulli prorsus communicatur. Ideo secundum hos omnibus omnino incommunicabilis est Deus, quamvis ubique secundum naturæ operatio et virtus, cum diverse ac congruenter distribuatur participibus, idcirco gratia donatis communicatur. Nam Spiritus sanctus, ut ait magnus Basilus, non ad unam mensuram dignis se dat, sed pro ratione fidei dividit operationem, simplex quidem essentia, multiplex vero virtutibus.*

110. *Quod participare aliquid dicitur, partem habet participati: nam si non partis, sed totius esset consors, possidere proprie diceretur, haud vero participare: divisibile ergo est participatum, quia partim communicari debet participanti. Essentia vero Dei est omnino indivisibilis, ergo et omnino est imparticipabilis. Divisibilem tamen esse divinam operationem crebro in sermonibus ostendit Chrysostomus Pater; ea igitur est quæ a deificæ gratiæ compatibus participatur. Audi ergo eum rursus aurea lingua ambo clarissime docentem, nempe et operationem, haud vero essentiam dividi, et illam participari, haud vero incommunicabilem essentiam, ex qua divina procedet operatio: namque adferens evangelicum illud: « De plenitudine ejus nos omnes accepimus; »³⁹ subdit: « Si enim ignem, ibi quod dividitur essentia et corpus est, dividimus simul et non dividimus, quanto magis operationem, et operationem quidem incorporalis essentia! »*

ρὸ. Ἡ οὐσία παρ' ὧν ἐστὶ μετεχομένη, τοσαύτας καὶ τὰς ὑποστάσεις ἔχει. Καὶ γὰρ ὁπίσθας ἀνλαμπάδας ἀνάφοι τις ἀπὸ τῆς μίδς, τοσαύτας καὶ τὰς ὑποστάσεις τοῦ πυρὸς ἐποίησεν. Συμβαίνει τοίνυν, εἴπερ κατὰ τοὺς ἡμῖν ἀντικειμένους ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ μετέχεται, καὶ ταῦτα παρὰ πάντων, μηκέτι τρισυπόστατον εἶναι αὐτήν, ἀλλὰ μυριοῦπόστατον. Τίς δὲ καὶ τῶν τοῖς θεοῖς δόγμασιν ἐντεθραμμένων οὐκ ἐπίσταται Μασσαλιανῶν εἶναι τοῦτο τὸ παράλημμα, τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μετεσχηκέναι τοὺς εἰς ἄκρον τῆς κατ' αὐτοὺς ἀρετῆς ἐληλακότες; ὧν τὴν βλασφημίαν οἱ ἀντικείμενοι, καὶ ὑπερβαλέσθαι φιλοτιμούμενοι, οὐ τοὺς κατ' ἀρετὴν μόνων διενεγκόντας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς ξύμπαντας τῆς θείας οὐσίας φασὶ μετέχειν, ἀνουστάτη προφάσει, τοῦ παρεῖναι ταύτην πανταχοῦ. Ὁ δὲ πολλὸς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος, τὰς φρενοβλαβεῖς τοῦτων τε κἀκείνων δόξας πόρρωθεν ἀνασκευάζων, Χριστὸς, φησὶ, διὰ τὴν θεότητα· χριστὶς γὰρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος, οὐκ ἐνεργεῖα κατὰ τοὺς ἄλλους χριστοὺς ἀγιάζουσα, παρουσίᾳ δὲ ὅλου τοῦ χρίοντος. Καὶ οἱ θεόσοφοι δὲ Πατέρες, κοινή συνεληλυθότες ἀπεφήναντο, ἔνοικεῖν μὲν τὴν θεότητα τοῖς ὡς χρεῶν κκαθαρμένοις, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔχει φύσεως· οὔτε τοίνυν κατὰ τὴν οὐσίαν, οὔτε κατ' ὑπόστασιν τινα μέτοχός τις γίνεται Θεοῦ· μερίζεται γὰρ τούτων ἐκάτερον οὐδ' ὅπωσούν, οὐδὲ μεταδίδοται τοπαράπαν οὐδενί. Διὸ καὶ πᾶσι παντάπασιν ἀχώρητος, κατὰ ταῦτα ὁ Θεός· εἰ καὶ πανταχοῦ κατὰ ταῦτα πάρεστιν, ἡ δὲ κοινὴ τῆς τρισυποστάτου φύσεως ἐνεργεῖα τε καὶ δύναμις, διαφόρως μερίζομένη καὶ καταλλήλως τοῖς μετέχουσι, διὰ τοῦτο καὶ χωρητὴ γίνεται τοῖς κεχαριτωμένοις· τὸ γὰρ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατὰ τὸν μέγαν φάναϊ Βασίλειον, οὐχ ἐνὶ μέτρῳ τοῖς ἀξίοις μετεχόμενόν ἐστιν, ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν τῆς πίστεως διαιρεῖ τὴν ἐνεργεῖαν, ἀπλοῦν μὲν ὄν τῆ οὐσία, ποικίλον δὲ ταῖς δυνάμεισι.

ρὶ. Τὸ μετέχειν τινὸς λεγόμενον, μέρος ἔχει τοῦ μετεχομένου· κἂν γὰρ εἰ μὴ μέρος, ἀλλὰ τοῦ παντὸς μετέχει, ἔχειν ἂν κυρίως λέγοιτ' ἂν, ἀλλ' οὐχὶ μετέχειν τοῦτου· μεριστὸν ἄρα τὸ μετεχόμενόν ἐστιν, εἴπερ μέρος μετέχειν ἀνάγκη τὸ μετέχον. Ἡ δὲ οὐσία τοῦ Θεοῦ παντάπασιν ἐστὶν ἀμέριστος· οὐκοῦν καὶ παντάπασιν ἐστὶν ἀμέθεκτος. Τὸ δὲ μερίζεσθαι τῆς θείας ἐνεργείας εἶναι, πολλαχοῦ τῶν λόγων ὁ Χρυσόστομος ἀποφαίνεται Πατὴρ· αὕτη τοιγαροῦν ἐστὶν ἡ καὶ παρὰ τῶν ἡσιωμένων τῆς θεουργοῦ χάριτος μετεχομένη. Ἄκουσον οὖν αὐτοῦ πάλιν τοῦ τὴν γλῶτταν χρυσοῦ, προδηλότατα διδάσκοντος ἀμείτερα· τὸ τε τὴν ἐνεργεῖαν, ἀλλ' οὐ τὴν οὐσίαν εἶναι τὴν μερίζομένην ἀμερίστως καὶ μετεχομένην, ἀλλ' οὐχὶ τὴν ἀμέθεκτον οὐσίαν, ἐξ ἧς ἡ θεία πρόεισι ἐνεργεῖα· προσθεῖς γὰρ τὸ εὐαγγελικὸν ἔκεινο, « Ἐξ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, » Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ πυρὸς, φησὶν, ἐνθα οὐσία τὸ μερίζομενον καὶ σῶμα, καὶ μερίζομεν, καὶ οὐ μερίζομεν αὐτὸ, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ ἐνεργείας τῆς ἐξ ἀσωμάτου οὐσίας;

³⁹ Joan. 1, 16

ρια'. Ἐτι τό τινος μετέχειν κατ' οὐσίαν, κοινήν Ἀ
ἀνάγκη μετὰ τοῦ μετεχομένου τὴν οὐσίαν ἔχειν, καὶ
κατὰ τι τὴν αὐτήν. Τίς οὖν ποτ' ἤκουσε μίαν εἶναι
τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμῶν κατὰ τι τὴν οὐσίαν; καὶ ταῦτα
τοῦ μεγάλου Βασιλείου λέγοντος· Αἱ μὲν ἐνέργειαι
τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ
μένει ἀπρόσιτος· καὶ τοῦ θείου Μαξίμου φάσκοντος·
Πάντα, ὅσα ὁ Θεὸς, καὶ ὁ διὰ τῆς χάριτος τεθεωμέ-
νος ἔσται, χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτοτητος. Οὐκ
ἄρα τῆς θείας οὐσίας ἐνεσσι μετέχειν, οὐδ' αὐτοὺς
τοὺς διὰ τῆς θείας χάριτος τεθεωμένους· Τῆς δὲ
θείας ἐνεργείας ἐνεσσι μετέχειν. Εἰς τοῦτο γὰρ με-
φέρει τὸ μέτριον ἐνταῦθα φέγγος τῆς ἀληθείας, λαμπ-
ρότητα Θεοῦ ἰδεῖν καὶ παθεῖν, φησὶν ὁ Θεολόγος
Γρηγόριος· καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ'
ἡμᾶς κατὰ τὸν ψαλμωδὸν προφήτην· καὶ μίαν εἶναι Β
τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων τὴν ἐνέργειαν, ὁ τούτοις
ἐναριθμῶς Μάξιμος γράφει διαβόρηδην, καὶ ζώσας
εἰκόνας εἶναι τούτους Χριστοῦ, καὶ ταυτὸ μᾶλλον
αὐτῷ κατὰ τὴν χάριν, ἢ ἀφομοίωμα.

ριβ'. Ὁ Θεὸς αὐτός ἐστιν ἐν ἑαυτῷ, τῶν τριῶν
θεῶν ὑποστάσεων φυσικῶς, ὀλικῶς, αἰδίως, καὶ
ἀνεκφοιτήτως, ἅμα δὲ καὶ ἀφύρτως, καὶ ἀσυγχύτως
ἔχομένων ἀλλήλων, καὶ περιχωρουσῶν εἰς ἀλλήλας,
ὡς μίαν εἶναι τούτων καὶ τὴν ἐνέργειαν. Ὅπερ ἐπ'
οὐδενὸς ἂν τις εἴροι τῶν κτιστῶν. (Ὁμοία μὲν γὰρ
ἐν τοῖς ἁμογενέσιν, ἀλλ' ἑκάστης ὑποστάσεως καθ'
ἑαυτὴν ἐνεργούσης, ἰδίᾳ καὶ ἡ ἐνέργεια.) Οὐκ ἔχει C
δὲ οὕτως ἐπὶ τῶν τριῶν ἐκείνων θεῶν καὶ προσκυ-
νητῶν ὑποστάσεων· ὡς ἀληθῶς γὰρ μία ἐκεῖ καὶ ἡ
αὐτὴ ἐστὶ· μία γὰρ ἡ τοῦ θείου βουλήματος κίνησις,
ἐκ προκαταρκτικοῦ αἰτίου τοῦ Πατρὸς ὁρμημένη, καὶ
διὰ τοῦ Υἱοῦ προτοῦσα, καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι
προφανομένη. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τῶν ἀποτελεσμά-
των· ἐνταῦθεν γὰρ πᾶσα φυσικὴ ἐνέργεια καθίσταται
γνώριμος. Καὶ τοίνυν οὐχ ὡςπερ ὁμοία μὲν, ἀλλῆ δὲ
παρ' ἄλλης χειρὸς ἐκτελεῖται καλιὰ· καὶ ἄλλη παρ'
ἄλλου γραφῶς καταγράφεται σελίς, κἂν ἐκ τῶν αὐ-
τῶν στοιχείων ᾗ, οὕτω καὶ ἐπὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ,
καὶ ἁγίου Πνεύματος, ἴδιον ἀποτέλεσμα παρ' ἑκά-
στης ὁράται τῶν ὑποστάσεων· ἀλλὰ πᾶσα ἡ κτίσις,
τῶν τριῶν ἐστὶν ἔργον ἓν. Καὶ ἀπὸ ταύτης μίαν καὶ
αὐτὴν τῶν τριῶν προσκυνητῶν προσώπων, ἀλλ' οὐκ
ἀποτεταγμένην· ἐκάστῳ καὶ ὁμοίαν νοεῖν ὑπὸ τῶν
Πατέρων μεμημέθα τὴν θεῶν ἐνέργειαν.

ριγ'. Ἐπεὶ ἐν ἀλλήλοις ἀσυγχύτως τε καὶ ἀφύρτως
ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰσιν,
θθεν ἴσμεν μίαν εἶναι τούτων ἀκριβῶς τὴν κίνησιν
καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἣν ἔχει ὁ Πατὴρ ἐν ἑαυτῷ ζωὴν
ἢ δύναμιν, οὐχ ἕτερον ἐστὶ παρὰ τὸν Υἱὸν, ὡς τὴν
αὐτὴν ἐκείνω καὶ ζωὴν καὶ δύναμιν ἔχοντα, οὕτω
δὲ καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οἱ δὲ νομί-
ζοντες μηδὲν διαφέρειν τῆς θείας οὐσίας τὴν θεῶν
ἐνέργειαν, ἐπειδὴ περ οὐκ ἄλλος, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ
Θεὸς ἡ ζωὴ ἡμῶν, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ μὴ πρὸς ἕτε-
ρον, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸν προαιώνιος ζωὴ ὑπάρχων,
δυσσεβεῖς τέ εἰσι καὶ ἀμαθεῖς· ἀμαθεῖς μὲν, ἐπεὶ
μήπω ἐδιδάχθησαν, ὅτι καὶ ἡ ἀνωτάτω Τριάς οὐχ
ἕτερος, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ Θεός, καὶ οὐδὲν ἐμποδίζει

111. Insuper, quod participat aliquid secundum
essentiam, communem habere debet cum partici-
pato essentiam, et quodammodo eandem. Quis
autem unquam audivit unam esse Deo et nobis
quodammodo essentiam? cum praesertim magister
dicat Basilius: « Operationes quidem Dei ad nos
descendunt, essentia vero ejus manet inaccessa »;
et divus Maximus: « Omne quidquid Deus, erit
ipse gratia deificatus praeter essentiae identitatem. »
Non igitur divinam essentiam datur participare.
ne ipsis quidem divina gratia deificatis. Divinam
vero essentiam licet participare: « ad hoc enim
me nunc ducit veritatis jubar, ut lucem Dei videam
et experiar, ait Gregorius Theologus, » Et lumen
Dei super nos, juxta Psalmistam prophetam. « Et
unam esse Dei et sanctorum operationem, ascriben-
dus ad hos Maximus precise scribit, et hos esse
vivas imagines Christi, et idem potius cum eo esse
per gratiae assimilationem.

112. Deus est ipse in seipso, quia tres personae
nunquam a se invicem exeuntes, naturaliter inte-
gre et aeternae, sine ulla tamen commistione ac
confusione se invicem compenetrant, ita ut unam
habeant operationem. Quod in nulla creaturarum
reperiri potest. Nam similis quidem in congeneribus,
at quia unumque suppositum more sibi congruo
agit, propria simul inest operatio. Non item vero
de tribus illis divinis adorandisque personis, in
quibus una et eadem operatio est: unus enim est
divinae voluntatis motus, a primitivo principio Patre
excitatus, et per Filium procedens, et in Spiritu
sancto manifestatus. Et hoc patet ex operibus,
exinde enim omnis naturalis operatio fit nota. Ergo
non sicut similis quidem, sed alius ab alia hirun-
dine conficitur nidus, nec sicut alia ab alio scriba
describitur pagina, etiam si ex iisdem litteris con-
stat, ita et in Patre et Filio et Spiritu sancto pro-
prium opus ab unaquaque fit persona, sed universa
creatio trium est opus unum. Et exinde unam et
eamdem tribus adorandis personis, et non propriam
cuique et similem tribuere a Patribus didicimus
divinam operationem.

113. Quia in se invicem sine confusione ac com-
mestione Pater et Filius et Spiritus sanctus coexi-
stunt, unde scimus unam esse horum perfectio ac-
tionem et operationem: ideo quam habet Pater in
seipso vitam aut potentiam, haec non alia est apud
Filium, quippe qui eandem ac ille habet vitam et
potentiam; ut autem Filius, sic et Spiritus san-
ctus. Qui vero arbitrantur minime distinctam esse
a divina essentia divinam operationem, quia non
alius, sed ipse est Deus vita nostra, et ipse non re-
lative ad aliud, sed in seipso aeterna vita est, illi
sunt impii et ignari: ignari quidem, cum nondum
didicerint summam Trinitatem non alium, sed ip-
sum esse Deum, neque id tamen impedire quin

distincta sit a Trinitate unitas ; impil vero, quia alterutra alteram destruunt essentiam et operationem. Nam quod est ad aliud, non substantia ; et quod in seipso subsistit, ad aliud non est. Si ergo illæ nihil a se invicem distinctæ sint, se invicem perimunt, vel potius eos qui negant ipsas esse distinctas, ex piorum numero eximunt.

114. At nos Filium Dei confitemur esse vitam nostram, quatenus eam producit et operatur, eumque esse in seipso vitam, et absolute ac simpliciter prorsus et increate ipsum esse utrumque hoc dicimus, itemque Patrem et Spiritum sanctum. Ergo hæc vita nostra, qua velut causa viventium vivificamur, nihil aliud est quam Pater et Filius et Spiritus sanctus. Nam trinus personis Deus vita nostra dicitur, quia hujus causa est, quamvis non causaliter, nec relative ad aliud, sed absolute et in seipsa subsistens a theologis prædicatur divina vita, nec aliud sit quam Pater et Filius et Spiritus sanctus. Verum hæc nulli sunt impedimento iis qui increatum esse agnoscunt Deum, haud modo secundum essentiam et personas, sed et secundum essentiam et personas, sed et secundum communem tribus divinam operationem. Unum enim Deum in tribus personis confitemur, unam habentem essentiam, et potentiam, et operationem, et quaslibet alias essentiali proprietates, quæ congeries et plenitudo divinitatis dicuntur in Scriptura, in unaquaque sanctæ Trinitatis personarum æqualiter spectatæ et a theologis celebratæ.

115. Qui divinam hanc delent operationem, modo eam esse creatam, modo a divina essentia minimo distinctam dicentes, alias aliam rursus immovant impietatem, docendo unam esse increatam operationem, nempe unigenitum Patris Filium ; et hanc volentes sententiam confirmare, hæc profertur venerabilis Cyrilli verba : « Vita quam habet Pater in semetipso, non aliud est quam Filius ; et vita quæ est in Filio, non aliud quam Pater est. Quod probat qui dicit : « Ego in Patre, et Pater in me. » At nos velut in compendio, quantum poterimus, ostendemus horum sancti verborum sententiam, et eorum qui densissima operi caligine nobis contradicunt, impietatem retegimus. Illos qui Filium, non modo dissimilem Patris, sed et Patre inferiorem male dicebant, tanquam si non essentialiter, sed adventitie et per participationem et additionem haberet vivere et vitam ; » et quasi recipiens eam desumeret a Patre, prout scriptam est : ⁴⁰ « Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso ; » illos igitur qui evangelicum hoc effatum tam impie intelligebant ; refellens divus Cyrillus ait : « Quia vita Deus dicitur secundum operationem, ut vivificans viventia, ipse enim est vita naturaliter viventium, ut naturæ creator, imo et divine viventium, ut gratiæ dator ;

πρὸς τοῦτο, πρὸς τὸ διαφέρειν τῆς Τριάδος τὴν μονάδα· δυσσεβεῖς δὲ, ὅτι δι' ἀλλήλων ἀναιροῦσι καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν. Τὸ γὰρ πρὸς ἕτερον, οὐκ ἔστιν οὐσία, καὶ τὸ καθ' ἑαυτὸ, πρὸς ἕτερον οὐν ἔστιν. Εἰ γοῦν ταῦτα μὴδὲν διαφέρουσιν ἀλλήλων, δι' ἀλλήλων ἀναιροῦνται· μᾶλλον δὲ τοὺς μὴδὲν διαφέρειν ταῦτα λέγοντας, τοῦ καταλόγου τῶν θεοσεβῶν ἐξαιροῦσιν.

ριδ'. Ἀλλ' ἡμεῖς καὶ ζωὴν ἡμῶν κατ' αἰτίαν τε καὶ ἐνέργειαν, ὁμολογοῦμεν εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν, καὶ ζωὴν εἶναι τοῦτον αὐτὸν καθ' ἑαυτὸν, ἀσχέτως τε καὶ ἀπολελυμένως πάντη, καὶ ἀκτίστως ἔχειν τοῦτον ἀμφοτέρω φαμεν· ὡσαύτως καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οὐκοῦν καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν αὐτῆ, παρ' ἧς ὡς αἰτίας τῶν ζώντων ζωοποιούμεθα, οὐδὲν ἄλλο παρὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστι· κατ' αἰτίαν γὰρ ὁ τρισυπόστατος ἡμῶν Θεός, ἡμῶν λέγεται ζωὴ, καὶ εἰ μὴ κατ' αἰτίαν, μὴδὲ πρὸς ἕτερον, ἀλλ' ἀσχέτως καὶ καθ' ἑαυτὴν θεολογουμένη ἡ θεία ζωὴ, οὐδὲν ἕτερον παρὰ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστιν. Οὐδαμῶς δὲ τὰ τοιαῦτα προσίσταται, τοῖς ἀκτίστον εἶναι τὸν Θεὸν δοξάζουσι, μὴ κατὰ τὴν οὐσίαν μόνον καὶ τὰς ὑποστάσεις, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν κοινήν τῶν τριῶν θεῶν ἐνέργειαν. Ἐνα γὰρ Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι θεολογοῦμεν, μίαν ἔχοντα τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ τὴν οὐσίαν θεωρεῖται, ἃ καὶ ἀθροισμα καὶ πλήρωμα λέγεται θεότητος κατὰ τὴν Γραφήν, καθ' ἑκάστην τῶν ἁγίων τριῶν ὑποστάσεων ἐπίσης θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα.

ριε'. Οἱ τὴν θεῖαν ταύτην ἀθετοῦντες ἐνέργειαν, καὶ νῦν μὲν κτιστὴν εἶναι λέγοντες, νῦν δὲ τῆς θείας οὐσίας μὴδαμῶς διαφέρουσαν, ἄλλοτ' αὖθις ἑτέραν καινοτομοῦντες δυσσέβειαν, μόνην ἀκτίστον ἐνέργειαν, τὸν τοῦ Πατρὸς Μονογενῆ δογματίζουσι, καὶ ταύτην δὴ βουλόμενοι τὴν δόξαν συνιστᾶν, κἀκείνα τοῦ σεπτοῦ Κυρίου προβάλλονται· Ζωὴ ἦν ὁ Πατὴρ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὐκ ἑτέρα τις ἐστὶ παρὰ τὸν Υἱὸν, καὶ ὅτι ἡ ἐν Υἱῷ ζωὴ, οὐκ ἑτέρα τις ἐστὶ παρὰ τὸν Πατέρα. Καὶ ἀληθεύει ὁ λέγων, « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. » Ἡμεῖς δ' ὡς ἐν ἐπιτόμῳ, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, ὑποδείξομεν τὴν ἐν τοῖς ῥητοῖς τούτοις τοῦ ἁγίου διάνοιαν, καὶ τὸ δυσσεβὲς τῶν ἐξ ἀδιακρίτου ζόφου πρὸς ἡμᾶς ἀντιλεγόντων ἀπελέξομεν. Τοῖς γὰρ τὸν Υἱὸν οὐκ ὁνόμοιον μόνον τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν Πατέρα λέγουσι κακῶς, ὡς οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλ' ἐπέλακτον καὶ κατὰ μετοχὴν καὶ προσθήκην ἔχοντα τὸ ζῆν καὶ τὴν ζωὴν, καὶ ὡς λαμβάνοντα δεχόμενον ταύτην παρὰ τοῦ Πατρὸς, κατὰ τὴν γεγραμμένον, « Ὅσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. » τοῖς οὖν τὸ εὐαγγελικὸν τοῦτο νοοῦσιν οὕτω δυσσεβῶς, ἀντιλέγων ὁ θεῖος Κύριλλος· Ἐπεὶ ζωὴ μὲν ὁ Θεός, καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειαν λέγεται, ὡς ζωοποιῶν τὰ ζῶντα· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ζωὴ τῶν κατὰ φύσιν ζώντων, ὡς τῆς φύσεως κτίστης, ἀλλὰ

⁴⁰ Joan. .v, 26.

καὶ τῶν θεῶν ζώντων, ὡς χορηγὸς τῆς χάριτος· λέγεται δὲ καὶ ζωὴ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν, οὐ πρὸς ἕτερον, ἀλλ' ἀφέτως τε καὶ ἀπολελυμένως πάντη· ὁ ἐλῶν ὁ θεὸς Κύριλλος δεῖξαι, ὅτι καθ' ἑκάτερον τούτων οὐδὲν ὁ Υἱὸς διαφέρει τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς δέχεται τὴν τὸν Υἱὸν, οὐ μετὰ τὸν Πατέρα δείκνυσιν, οὐδὲ χρόνῳ δευτερεύοντα κατ' οὐσίαν τὸν Υἱὸν, πρὸς πολλοὺς ἑτέροις καὶ τοῦτο φησιν· Οὐκ ἐν τῷ δέχεται τι τὸ εἶναι ἔχει, ἀλλ' ὡν δέχεται τι. Καὶ συμπεραίνων ἐπάγει· Οὐκοῦν οὐ τὸ λαβεῖν τι παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀναγκάσει δεύτερον εἶναι τῷ χρόνῳ κατ' οὐσίαν τὸν Υἱὸν· τὴν ζῶν ἐνταῦθα ἦν ἔχει ὁ Πατήρ, καὶ ἦν ὁ Υἱὸς παρὰ Πατρὸς λαμβάνει, μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν ἐκδεχόμενος.

ρις'. Ἐτι δαικνὺς ὁ θεὸς Κύριλλος, ὡς εἰ καὶ πρὸς τὰ ζῶντα λέγεται ζωὴ κατ' ἐνέργειαν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, ὡς ζωοποιῶν αὐτῶν, καὶ ζωὴ καλούμενος αὐτῶν, οὐδὲ κατὰ τοῦτο ἔστιν ἀνόμοιος τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἔχει τὸ ζωὴ τούτων εἶναι, καὶ ζωοποιεῖν αὐτὰ καθὰ καὶ ὁ Πατήρ· γράφει προῖών· Εἰ μὴ ζωὴ κατὰ φύσιν ἔστιν ὁ Υἱὸς, πῶς ἐπαληθεῦσαι λέγων· «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον;» Καὶ πάλιν· «Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς ἐμῆς ἀκούει φωνῆς, καὶ γὰρ δίδωμι αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον.» Καὶ μετὰ τινὰ, ὡς φύσει προσοῦσαν αὐτῷ τὴν ζωὴν, καὶ οὐσιωδῶς ἐνυπάρχουσαν, δώσειν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν ἐπαγγέλλεται. Πῶς οὖν ἐνδέχεται νοεῖν, οὐκ ἔχοντα τὸν Υἱὸν εἰληφέναι ταύτην παρὰ τοῦ Πατρὸς; Ἐντροπέσθωσαν τοίνυν, οἱ φρενοβλαβῶς, ἡνίκα ἂν ἀκούσωσι φυσικῶς προσεῖναι τῷ Θεῷ ζωὴν, τὴν αὐτοῦ ταύτην εἶναι λέγοντας οὐσίαν· οὐ γὰρ τὴν αὐτοῦ οὐσίαν τοῖς πιστοῖς ἡμῖν παρέχει ὁ Πατήρ, ἢ ὁ Υἱὸς ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀπαγα τῆς ἀσεβείας!

ρις'. Καὶ διὰ τῶν ἐξῆς δ' οὐχ ἦρτον τοῖς τὰ τοῦ ἐναντίου φρονούσιν, ἀντιλέγων ὁ μέγας Κύριλλος, προελθὼν φησιν· Ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, πάντα τὰ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἐπάγεται· ἐν δὲ τῶν προσόντων τῷ Πατρὶ καὶ ἡ ζωὴ. Τῷ γοῦν εἰπεῖν ἐν τῶν προσόντων τῷ Πατρὶ, πολλὰ εἶναι τὰ προσόντα τούτου φανερωῶς ἀπέδειξεν. Εἰ γοῦν ἡ ζωὴ αὕτη ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἔστι, πολλὰς κατὰ τοὺς οὕτω φρονούντας οὐσίας ἔχει ὁ Θεός. Πρὸς γε μὴν τῇ δυσσεβείᾳ, καὶ ἀμαθείᾳ ὑπερβολὴν οὐκ ἔλλειπει, τὸ λέγειν τὸ ὄν καὶ τὸ προσὸν ταυτὸν, εἰ μὴ ἄρα κατὰ τι. Πολλῶ δ' ἔτι μᾶλλον ἀνοητότερον, κατὰ μηδὲν διαφέρειν λέγειν τὸ ὄν καὶ τὰ προσόντα, ταυτὸ δ' εἰπεῖν τὸ ἐν καὶ τὰ πλείω τοῦ ἐνός· ἀδύνατον γὰρ πάντη τε καὶ πάντως καὶ ἀλόγιστον, ἐν εἶναι τι καὶ πλείω κατὰ τὸ αὐτό.

ρις'. Ὁ μὲν οὖν θεὸς Κύριλλος, καὶ ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, Ἐν τῶν προσόντων τῷ Πατρὶ καὶ ἡ ζωὴ, παρεστήσεν ὅτι ζωὴν ἐνταῦθα, οὐ τὴν οὐσίαν ὀνομάζει τοῦ Θεοῦ. Φέρει δ' ὁμοῦς καὶ ἐπὶ λέξεως αὐτὸν προερέγκωμεν, πολλὰ τοιαῦτα λέγοντα τὰ τῷ Θεῷ προσόντα. Προῖών τοίνυν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, Πολλὰ, φησίν, προσεῖναι λέγεται τῷ Πατρὶ πλεονεκτῆματα, ἀλλ' οὐ τούτων ἔστιν γυμνὸς ὁ Υἱός. Πῶς ἂν εἴη τὰ πολλὰ ταῦτα καὶ τῷ Θεῷ προσόντα, θεία

A dicitur etiam ipse vita in seipso, nec relative ad aliud, sed eminenter et absolute prorsus. » Volens divus Cyrillus ostendere utraque hac vita nihil differre Filium a Patre, et ex eo quod a Patre aliquid accipiat Filius, non probari hinc Patri vel tempore posteriorem secundum essentiam esse Filium, præter multa alia hoc dicit : « Non in accipiendo aliquid sumit existentiam, sed jam existens accipit aliquid. » Et concludens addit : « Ergo non quia accipit aliquid a Patre, sequitur necessario esse posteriorem tempore secundum essentiam Filium. » Vitam hic quam habet Pater accipit, non essentiam esse intelligit.

116. Adhuc ostendens divus Cyrillus, quamvis relative ad viventia dicatur vita secundum operationem Filius Dei, ut vivificans ea eorumque vita vocatus, non ideo ipsum esse Patri dissimilem, sed ad ipsius naturam pertinere ut sit vita eorum eaque vivificet sicut et Pater ; subinde scribit : « Si non vita secundum naturam est Filius, quomodo veraciter dicit : « Qui credit in me, habet vitam æternam »? » et iterum : « Oves meæ vocem meam audiunt, et ego vitam æternam do eis »? » Et paulo post, vitam quam habet essentialiter in se manentem, daturum se credentibus in ipsum pollicetur. Quomodo igitur intelligi posset non habens Filius accepisse illam a Patre ? » Ergo erubescant, qui dementer, audientes naturaliter inesse Deo vitam, hanc esse ipsius essentiam dicunt ; non enim suam essentiam credentibus nobis dat Pater aut Filius aut Spiritus sanctus, apage istam impietatem !

117. Et subsequenti sermone haud minus contraria sentientes refellens magnus Cyrillus, pergit dicens : « Filius ex Patre omnia huic naturalia educit, unum autem naturalium Patri est vita. » Dicendo igitur unum naturalium Patri, plura esse huic naturalia clare demonstravit. Si ergo hæc vita essentia Dei est, plures in illorum sententia essentias habet Deus. Præter impietatem, ignorantiam etiam excessu non caret, qui dicit idem esse quod est et quod naturale est, nisi forte secundum quid. Et multo adhuc dementius contenditur minime distinctum esse quod est ab iis quæ sunt naturalia, et idem esse dicitur unum ac plura : nam impossibile omnino et absurdum prorsus est, aliquid esse unum et plura sub eodem respectu.

118. Divus ergo Cyrillus dicendo : « Unum naturalium Patri est vita, » ostendit vitam hic non essentiam Dei vocari. Age tamen, et sermone ipsum inducamus multa numerantem huiusmodi Deo naturalia. Persequens igitur idem argumentum, « Multa, inquit, inesse dicuntur Patri attributa, sed his nudus non est Filius. » Quomodo multa hæc attributa Dei divina forent essentia ? Volens autem quædam indicare illorum Patris attributorum, citat Paulum dicentem :

⁴¹ Joan. v, 47 ; ⁴² Joan. x, 27.

« Immortali, invisibili, soli sapienti Deo ⁴⁴ : » unde magis adhuc ostenditur nullum attributorum Dei essentialiam esse. Quomodo enim immortalitas, invisibilitas, et generatim omnia privative aut negative dicta, sive simul sive seorsim essentialia forent? Omnis enim essentialia non nisi hoc vel illud est. Imo si cum illis conjungantur quæ a theologis dicuntur affirmativa Dei attributa, patet horum nullo designari essentialiam Dei, quamvis omnibus horum nominibus, quando opus est, utamur, ad significandum essentialiam illam omni nomini superiorem. τούτων ὀνόμασιν, ὡς παντάπασιν ἀνωμόμου τῆς ὑπερουσιότητος ἐκείνης οὐσης, ἐπ' αὐτῆς, ἦν ἕξ, χρώμεθα.

119. Naturalia necessario quæritur cujus sint; et, si nullius sint, naturalia non sunt; si vero unius cujusdam sint naturalia, cum hoc essentialia sit, minime autem hæc, juxta adversarios, distincta sit a singulis et simul ab omnibus attributis, attributa vero sint multa, ergo una illa essentialia erit multiplex, et illud essentialia unum erit essentialia plurimum, et multas proinde habebit essentialias. Si autem et unum est et multas habet essentialias, est necessario prorsus compositum. A tanta impietate et ignorantia fideles eximens divus Cyrillus, in ipsis Thesauris ait: « Si quodcumque inest soli Deo, illud sit profecto ejus essentialia, ex multis igitur constat essentialiis: multa sunt enim quæ illi soli naturaliter insunt, nulli vero alii; namque est Rex et Dominus et immortalis et invisibilis, et præter hæc de eo sexcenta dicunt divinæ Scripturæ. Si igitur unumquodque naturalium ejus ad essentialiam adscribatur, nonne erit compositus et simplex? » Quod est cogitatu absurdissimum.

120. Postquam demonstravit multis argumentis sagax divinatorum Cyrillus Fillum, quanquam vita sit et vitam dicatur habere secundum operationem, quia vivificat nos et vita viventium est, non esse in hoc dissimilem Patri, nam et hic vivificat; deinde ostendere volens eundem Filium, quamvis non relative ad aliud, sed independenter prorsus et absolute vita sit et vitam habere dicatur, ne sic quidem esse Patri vita dissimilem, quia quando Deum non vitam nostram ut nos vivificantem, sed independenter prorsus et absolute dicimus, tunc ejus essentialiam vocamus a naturali ejus operatione, sicut et sapientiam bonitatemque et cætera omnia; hoc igitur ostendere volens dicit: « Cum sic dicimus Patrem habere in semetipso vitam, tunc vitam appellamus Filium, qui est alius quam Pater persona tantum, sed non vita: unde nihil compositum et duplex de eo cogitatur. Et cum adhuc dicimus Filium habere in semetipso vitam, illam scilicet quæ absolute intelligitur, vitam appellamus Patrem: nam vita est non relative ad aliud, sed absolute in seipso, et vita sunt in seipsis invicem Pater et Filius, hic enim dixit: « Ego in Patre, et Pater in me. » Sic

οὐσία; Θέλων δὲ δεῖξαι καὶ τινὰ τῶν προσόντων τούτων πλεονεκτημάτων τῷ Πατρὶ, προήγαγε τὸν Παῦλον λέγοντα, Ἄφθάρτῳ, ἀόρατῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ· ὅθεν ἐτι δεῖκνυται μᾶλλον, ὡς οὐδὲν τῶν προσόντων τῷ Θεῷ οὐσία ἐστί. Πῶς γὰρ ἂν εἴη τὸ ἀφθαρτον, καὶ τὸ ἀόρατον, καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ ἀφαιρεματικὰ, ἢ καὶ τὰ ἀποφατικὰ, ὁμοῦ τε, ἢ χωρὶς ἑκαστον, οὐσία; οὐδεμία γὰρ οὐσία, ὅτι μὴ τότε ἢ τότε ἐστί· τούτοις δὲ καὶ τὰ προσόντα τῷ Θεῷ, καταφατικῶς συνταττόμενα πρὸς τῶν θεολόγων, δεῖκνυται μὴδὲν αὐτῶν δηλοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, εἰ καὶ πᾶσι τοῖς

ρίθ'. Τὰ προσόντα, ἐξ ἀνάγκης ζητεῖται τίνι πρόσ-
εστι, καὶ εἰ μὴδενί, οὐδὲ προσόντα ἐστίν, εἰ δ' ἐνί
τινι πρόσκειται τὰ προσόντα, τοῦτο δ' ἐστίν ἡ οὐσία,
μηδὲν δ' αὐτῆ πάντῃ κατ' αὐτοὺς διαφέρει, ἐκάστου
τε καὶ ὁμοῦ πάντων τῶν προσόντων. Τὰ δὲ προσόντα
πολλὰ, ἢ μία ἐκείνη πολλαὶ ἐσονται οὐσίαι, καὶ τὸ
ἐν ἐκεῖνο κατ' οὐσίαν πολλὰ ἐσται κατὰ τὴν οὐσίαν,
καὶ πολλὰς οὐκ οὐσίαις ἔχει. Εἰ δὲ καὶ ἓν ἐστί
καὶ πολλὰς οὐσίαις ἔχει, σύνθετόν ἐστι κατὰ πᾶσαν
ἀνάγκην. Τούτων οὖν τῶν ἐπὶ τοσοῦτον δυσσεβῶν
ἀγνοημάτων, ὁ θεὸς Κύριλλος ἐξαιρούμενος τοῖς
πειθομένους, ἐν αὐτοῖς τοῖς Θησαυροῖς φησιν· Εἰ
ὅπερ ἂν ὑπάρχη μόνῳ τῷ Θεῷ, τοῦτο πάντως αὐτοῦ
ἐσται καὶ οὐσία, ἐκ πολλῶν ἡμῖν οὐσιῶν συγκελεσται·
πολλὰ γὰρ ἐστὶν ἂ κατ' οὐσίαν μὲν αὐτῷ κατὰ φύσιν
ὑπάρχει, ἑτέρῳ δὲ τῶν ὄντων οὐδενί· καὶ γὰρ Βασι-
λεὺς καὶ Κύριος καὶ ἀφθαρτος καὶ ἀόρατος, καὶ πρὸς
τούτοις ἕτερα μυρία περὶ αὐτοῦ λέγουσιν αἱ θεῖαι
Γραφαί. Ἐἰ τοίνυν ἑκαστον τῶν αὐτῷ προσόντων ἐν
οὐσίαις τάξει κείσεται, πῶς οὐκ ἐσται σύνθετος ὁ
ἀπλοῦς; ὅπερ ἐστὶν ἐννοεῖν ἀτοπώτατον.

ρξ'. Παραστήσας διὰ πολλῶν ὁ σοφὸς τὰ θεῖα Κύ-
ριλλος, ὡς εἰ καὶ ζωὴ ἐστὶ, καὶ ζῶην ἔχειν λέγεται
κατ' ἐνέργειαν ὁ Υἱός, ὡς ζωοποιῶν ἡμᾶς, καὶ ζῶη
τῶν ζώντων ὢν, οὐκ ἐστὶν ἀνόμοιος καὶ κατὰ τοῦτο
τῷ Πατρὶ· καὶ οὗτος γὰρ ζωοποιεῖ· θέλων προσαπο-
δεῖξαι, ὡς εἰ καὶ μὴ πρὸς ἕτερόν τι, ἀλλ' ἀφέτως
πάντῃ καὶ ἀπολύτως ζωὴ καὶ ζῶην ἔχειν λέγεται ὁ
Υἱός, ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἀνόμοιός ἐστι τῷ Πατρὶ κατὰ
τὴν ζῶην, ἐπειδὴ περ ἦν ἡμῶν καὶ ζῶην ἡμῶν ὡς ἡμᾶς
ζωοποιούντα τὴν Θεὸν λέγομεν, ἀλλ' ἀφέτως πάντῃ
καὶ ἀπολελυμένως, τηλικαῦτα τὴν οὐσίαν αὐτοῦ κα-
λοῦμεν ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν αὐτῷ προσούσης ἐνε-
ργείας, ὡς περ καὶ σοφίαν καὶ ἀγαθότητα καὶ τὰλλα
πάντα. Τοῦτο τοίνυν θέλων ἀποδείξαι φησιν, ὡς ὅταν
οὕτως λέγωμεν, ζῶην ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα,
ζῶην τότε καλοῦμεν τὸν Υἱόν, ἕτερον τοῦ Πατρὸς
ὄντα κατὰ μόνην τὴν ὑπόστασιν, ἀλλὰ οὐχὶ κατὰ
τὴν ζῶην. Διὸ οὐδὲ σύνθεσίς τις καὶ διπλῆ περὶ
αὐτὸν νοεῖται, καὶ ὅτε πάλιν ζῶην ἐν ἑαυτῷ φημεν
ἔχειν τὸν Υἱόν, τὴν ἀπολελυμένως νοουμένην ἐκείνην,
ζῶην καλοῦμεν τὸν Πατέρα· ζωὴ γὰρ ὢν οὐ πρὸς
ἕτερον, ἀλλ' ἀφέτως αὐτὸς κατ' ἑαυτὸν ὁ Πατὴρ καὶ
ὁ Υἱός ἐν ἀλλήλοις εἰσὶν· αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν, « Ἐγώ

⁴⁴ 1 Tim. i, 17.

ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. » Τὰ τοιαῦτα αὐτοὶ οὐκ ἔβουλον ὁ θεὸς Κύριλλος, ἕτερον πως καὶ οὐχ ἕτερον δεικνύς παρὰ τὸν Πατέρα τὴν ἐν αὐτῷ ζωὴν, ἡγουν τὸν Υἱόν. Οἱ δ' ὡς μηδαμῶς ἕτερον ὄντα παρ' αὐτὸν, καὶ τὴν αὐτὴν κατὰ πάντα τῷ Πατρὶ λέγοντες τὴν ἐν αὐτῷ ζωὴν, ὡς μὴδὲν διαφέρουσαν, τὰ τοιαῦτα προβαλλόμενοι, καὶ ταύτην εἶναι διαθεβαίουμενοι τὸν τοῦ Πατρὸς Μονογενῆ, οὐ τοῖς τοῦ σεπτῶ Κυρίλλου, ἀλλὰ τοῖς τοῦ Σαβελλίου κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην συνίστανται δόγμασιν.

ρκα'. Ἀλλὰ καὶ τὸν θεὸν Κύριλλον καθ' ἑαυτοῦ προάγειν τοὺς κατὰ τῶν ἐναντιῶν, πῶς οὐ τῆς μεγίστης καταδίκης αὐτοῖς πρόξενον; τὸ γὰρ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δ' ἐκεῖνο λέγειν, ἀμφοτέρων ὄντων ἀληθῶν, παντός ἐστι θεολογοῦντος εὐσεβῶς, τῷ δὲ τάναντία λέγειν ἑαυτῷ, οὐδενὸς τῶν νοῦν ἐχόντων. Πῶς οὖν ὁ καλῶς εἰπὼν τὴν ζωὴν ἔχειν κατὰ φύσιν τὸν Υἱὸν ἦν δίδωαι τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι, κἀντεῦθεν δείξας ὅτι μὴ μόνον ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἦν οὐδεὶς λαμβάνει, ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ φύσιν ἐνέργεια τοῦτου λέγεται ζωὴ, ἦν κατὰ χάριν ἔλαβον οἱ οὕτω παρ' αὐτοῦ ζωοποιηθέντες, ὡς καὶ σῶξαι δι' ἑαυτῶν, ταυτὸ δὲ εἰπεῖν καὶ ἀπαθανατίζειν κατὰ πνεῦμα, τοὺς μὴ κατὰ πνεῦμα ζῶντας πρότερον; Ἔστι δ' οὐ; καὶ τῶν κατὰ τι μέλος, ἢ καὶ κατὰ πᾶν σῶμα νεκρῶν γεγονότων ἀνίσταῖν. Πῶς ἂν οὖν ὁ καλῶς ταῦτα καὶ σαφῶς δείξας, πρὸς ἀναίρεσιν ἔπειτα τῆς θείας ταύτης ἐνεργείας, τὸ ζωὴν καλεῖσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ προήνεγκε; καθάπερ οἱ νῦν τὰ τοῦτου βιαζόμενοι, μᾶλλον δὲ συκοφαντοῦντες ἀνοήτως ἰσχυρίζονται.

ρκβ'. Οὐχ ὁ τοῦ Θεοῦ Μονογενὴς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καλεῖται παρὰ τῶν ἁγίων ἐνέργειά τε καὶ δύναμις· ἀλλ' ὡς τὰς αὐτῆς ἀπαρ ἀλλάκτως τῷ Πατρὶ δυνάμεις ἔχοντα καὶ ἐνεργείας, ἐπεὶ καὶ δύναμις ὁ θεὸς λέγεται κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον, ὡς πᾶσαν δυνάμιν ἐν ἑαυτῷ προέχων καὶ ὑπερέχων. Διὸ καὶ συνυπακούομενον, ἢ καὶ συνεκφωνούμενον ἔχει τοῦτων ἑκάτερον, ὅταν δύναμις ἢ ἐνέργεια καλεῖται τῷ ἐνυπόστατον· καθάπερ καὶ ὁ τὰ πάντα μέγας Βασίλειος, Δύναμις, φησὶν, ἁγιαστικὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀνούσιος, ἐνυπαρκτός, ἐνυπόστατος. Τὰς δ' ἐκ τοῦ πάσης ἐνεργείας οὐκ ἐνυποστάτους ὑπάρχειν κἂν τοῖς περὶ τοῦ Πνεύματος ἀπεφῆναι, δι' οὐ καὶ τῶν κτισμάτων αὐθις δῆλός ἐστι ταύτας διαστείλας· ἐνυπόστατα γὰρ τὰ ἐκ τοῦ πνεύματος ὡς κτίσματα· πεποιωμένας γὰρ οὐσίας ὁ θεὸς ἐδημιούργησεν.

ρκγ'. Ἡ ἀποφατικὴ θεολογία οὐκ ἐναντιοῦται, οὐδὲ ἀναίρει τὴν καταφατικὴν, ἀλλὰ δείκνυσσι τὰ καταφατικῶς ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενα, ἀληθῆ μὲν εἶναι καὶ εὐσεβῶς ἐπὶ Θεοῦ, οὐ καθ' ἡμᾶς δὲ ταῦτ' ἔχειν τὸν Θεόν. Οἷον ἔχει ὁ θεὸς τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων, ἔχουσα καὶ ἡμεῖς ἐστὶν ὢν, ἀλλ' ἡμεῖς μὲν ὡς ὄντων τε καὶ γενομένων, ὁ δὲ θεὸς, οὐχ ὡς ὄντων ἢ γενομένων· ἐγίνωσκε γὰρ ταῦτ' οὐδὲν ἤττον καὶ πρὶν γενέσεως αὐτῶν. Ὁ γοῦν εἰπὼν περὶ Θεοῦ ὅτι οὐ γινώσκει τὰ ὄντα ἢ ὄντα, οὐκ ἐναντιοῦται τῷ λέγοντι ὅτι γινώσκει ὁ θεὸς τὰ ὄντα, καὶ ὄντα γινώ-

igitur divus Cyrillus ostendit aliam quodammodo et non aliam quam Patrem esse vitam quæ in ipso est, scilicet Filium. Qui vero dicunt hanc nullo modo alium esse quam illum, et eandem omnino quam Patrem esse vitam quæ in ipso est, ut minime distinctam; qui igitur talia contendunt, et hanc asserunt esse Patris Unigenitum; illi non venerabilis Cyrilli, sed Sabellii doctrinæ prorsus necessario adhærent.

121. Sed divum Cyrillum contra seipsum afferentes adversarii, nonne maximam contra seipsos inferunt damnationem? Nam dicere quidem modo unum, modo alterum, quando utrumque verum est, competit pio cuilibet theologo; sed dicere sibi met contraria, nullius est sapientis. Quomodo igitur qui recte dixit Filium naturaliter vitam habere quam dat credentibus in seipsum, et exinde demonstravit non solum essentiam Dei, quam nemo recipit, sed etiam naturalem hujus operationem dici vitam, quam gratia recipiunt viri sic a Deo vivificati, ut per seipsos salvent, seu, quod idem est, immortales spiritualiter faciant eos qui non spiritualiter prius vixerant, et nonnullos eorum qui aliquo membro vel toto corpore erant mortui, resuscitent; quomodo igitur qui recte illa et clare demonstravit, ille postea divinam hanc operationem destruens, quod vita vocatur pro Dei essentia protulisset, ut nunc verba ejus detorquentes seu potius calumniantes stulte affirmant?

122. Non Unigenitus Dei tantum, at etiam et Spiritus sanctus vocatur a sanctis operatio et virtus; sed ita ut indiscriminatim easdem habeat ac Pater virtutes et operationes, quia Deus ipse virtus dicitur, iuxta magnum Dionysium, utpote omnem in se habens et eminenter includens virtutem. Ideo utrumque illorum simul intelligitur et edicitur, quando virtutes aut operatio vocatur quod est substantiale, sicut dicit magnus omnino Basiliius: « Spiritus sanctus et virtus sanctificatrix, essentialis, inhærens, substantialis. » Inde operationes non omnes esse substantiales per hoc quod dicit de Spiritu demonstravit, per quod etiam patet eas a creaturis discernens; substantiales enim sunt quæ sunt ex spiritu ut creaturæ: factas enim essentias Deus creavit.

123. Negativa Dei attributa affirmativis non sunt contraria, nec ea destruunt; sed ostendunt ea quæ affirmative de Deo dicuntur, vere quidem et pie Deo attribui, non esse vero in Deo sicut in nobis. Verbi gratia, habet Deus scientiam rerum, habemus et nos quorundam scientiam; sed nos ea cognoscimus ut existentia et facta, Deus vero non ut existentia et facta, nam ea non minus cognoscebat antequam existerent. Qui ergo dicit Deum non cognoscere entia quatenus entia, non contradicit dicenti Deum cognoscere entia, et cognoscere ipsa

ut entia. Imo est quædam affirmativa theologia **A** negativæ theologiæ vim habens; sicut cum dicit aliquis: Omnis scientia de aliquo objecto dicitur, scilicet de eo quod cognoscitur; scientia autem Dei circa nullum objectum dicitur. Ipsum enim illud dicit Deum non cognoscere entia quatenus entia, et scientiam rerum non habere, sicut nos videlicet. Eodem per hyperbolen modo dicitur etiam Deum non esse. Qui autem hoc dicit ad significandum non bene dicere eos qui dicunt esse Deum, patet enim non per hyperboleam uti negativa theologia, sed per ellipsin, perinde ac si nullus ullo modo esset Deus: quod est impietatis hyperbola; et quod, eheu! faciunt qui negativa theologia inficiari conantur increatam inesse Deo tum essentiam, tum operationem. Nos vero non alterutram altera destruentes, potius de utraque piam firmiter tenemus doctrinam.

124. Ad cunctas adversariorum cavillationes diluendum et amplam retegendum dementiam, sufficiens puto breve hoc Patris effatum: « Sine principio est, inquit, et principium, et quod est cum principio. Unus Deus; sed principium, eo quod sit principium, non ideo separatur ab eo quod est sine principio. Non enim natura illi est esse principium, sicut nec huic esse sine principio. Hæc enim sunt circa naturam, non vero natura. » Quid igitur? Num quia nou natura, sed circa naturam sunt esse principium et esse sine principio, creata ideo hæc aliquis dixerit, nisi deliret? Quia autem hæc sunt increata et in natura Dei insunt, compositusne idcirco Deus? Nequaquam: nonne enim distincta sunt a natura? Verum si e contra idem esset natura quam naturalia Dei attributa, compositum tunc esse Deum præter alios Patres multis verbis magnus demonstrat Cyrillus. Tu vero percurrere necum scripta magni Basilii et germani ejus germana sentientis contra Eunomium. Ibi enim reperies evidenter cum Eunomio concinere adversarios, et sufficientem eorum habebis confutationem.

125. Propter Eunomianos arbitantes non eandem esse Patris et Filii essentiam, quia omne quod de Deo dicitur, secundum essentiam dici existimant, et probare conantur, eo quod generare et generari sint diversa, ideo et essentias esse diversas; et propter eos qui contra dicunt non eundem esse Deum qui habet divinam essentiam et divinam operationem, quia omne quod de Deo dicitur, essentiam esse putant, et probare conantur, eo quod aliqua sit distinctio essentia et operationis divinae, multos ideo ac diversos esse deos: ostenditur non omne quod de Deo dicitur, secundum essentiam dici, sed dici etiam relative, id est respectu ad aliquid quod ipse non est, verbi gratia Pater dicitur relative ad Filium, nam Pater non est Filius; et Dominus respective ad servientes creaturas, domi-

σκει αὐτά. Ἔστι δὲ καὶ καταφατικὴ θεολογία, δύναμις ἀποφατικῆς θεολογίας ἔχουσα· ὡς ὅταν εἴπη τις· Πᾶσα γνῶσις κατὰ τινος ὑποκειμένου λέγεται, δηλονότι τοῦ γινωσκομένου. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ γνῶσις κατ' οὐδενός ὑποκειμένου λέγεται. Αὐτὸ γὰρ ἐκεῖνὸ φησιν, ὡς ὁ Θεὸς οὐ γινώσκει τὰ ὄντα ἢ ἔντα· καὶ τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν οὐκ ἔχει, ὡς ἡμεῖς δηλονότι. Τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον, καὶ τὸ μὴ εἶναι τὸν Θεὸν καθ' ὑπεροχὴν λέγεται. Ὁ δὲ τοῦτο λέγων, εἰς τὸ δεῖξαι μὴ καλῶς λέγειν τοὺς λέγοντας εἶναι τὸν Θεὸν, φανερός ἐστι μὴ καθ' ὑπεροχὴν χρώμενος τῇ ἀποφατικῇ θεολογίᾳ, ἀλλὰ κατ' ἄλλοις, ὡς μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντος τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο δὲ ἀσεβείας ἐστὶν ὑπεροχὴ. Ὁ, φεῦ! πάσχουσιν οἱ διὰ τῆς ἀποφατικῆς θεολογίας ἐπιχειροῦντες ἀναρῆναι, ὡς ἔχει ὁ Θεὸς καὶ οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ἄκτιστον. Ἡμεῖς δ' ὡς μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἀναιρουμένας, ἀμφοτέρας στέργομεν· βεβαιούμενοι μᾶλλον ὑπ' ἐκατέρας εἰς τὴν εὐσεβῆ διάνοιαν.

ῤκδ'. Τὰς τῶν ἐναντιῶν ἐρρασελίαις πάσας, τελείως καθελεῖν, καὶ πλατῶν λήρον ἀποδείξει, ἀποχρῶν εἶναι νομίζω, καὶ βραχὺ ῤήμα Πατρικόν. Ἄναρχον γὰρ, φησὶ, καὶ ἀρχή, καὶ τὸ μετὰ τῆς ἀρχῆς. Εἰς Θεός· ἀλλ' οὐχ ἡ ἀρχή, τῷ ἀρχῇ εἶναι τοῦ ἀνάρχου διείργεται. Οὐ γὰρ φύσις αὐτῷ ἡ ἀρχή· ὡσπερ οὐδ' ἐκείνῳ τὸ ἀναρχον. Περὶ γὰρ τὴν φύσιν, οὐ ταῦτα φύσις. Τί οὖν; ὅτι μὴ φύσις, ἀλλὰ περὶ τὴν φύσιν ἡ ἀρχή, καὶ τὸ ἀναρχον, κτιστὰ ταῦτ' ἐρεῖ τις, εἰ μὴ μαίνοιτο; τοῦτων δὲ ἀκρίτων ὄντων, καὶ τῇ φύσει τοῦ Θεοῦ προσόντων, σύνθετος παρὰ τοῦτο ὁ Θεός; Οὐδαμῶς· οὐ γὰρ διενήνοχε τῆς θείας φύσεως· ἀλλ' εἰ φύσις μᾶλλον εἴη τὰ φυσικῶς προσόντα τῷ Θεῷ, σύνθετον εἶναι τὸ θεῖον πρὸς τοῖς ἄλλοις Πατράσι, καὶ ὁ μέγας διὰ πολλῶν διδάσκει Κύριλλος. Σὺ δέ μοι διέλιθε τὰ τοῦ μεγάλου Βασιλεῖου, καὶ τὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῶ φρονούντος τοῦτω πρὸς Εὐνόμιον. Ἐκεῖ γὰρ εὐρήσεις ἐναργῶς Εὐνομίῳ συνφέροντας τοὺς κατὰ τῶν ἐναντιῶν, καὶ τῶν πρὸς; αὐτοὺς ἀντιρρήσεων ἕξεις διαρκῶς

ῤκε'. Διὰ τοὺς Εὐνομιανούς, δοκοῦντας μὴ τὴν αὐτὴν Πατρὸς εἶναι καὶ Υἱοῦ οὐσίαν, ἐπειδὴ πᾶν τὸ περὶ Θεοῦ λεγόμενον, κατ' οὐσίαν λέγεσθαι γίνονται, καὶ φιλονεικοῦσιν, ὡς ἐπεὶ τὸ γεννᾶν καὶ γεννᾶσθαι διάφορα ἐστὶν, διὰ τοῦτο καὶ οὐσίας διαφόρους εἶναι, καὶ διὰ τοὺς ἀντιλέγοντας μὴ τὸν αὐτὸν Θεὸν εἶναι, τὸν ἔχοντα καὶ τὴν θεῖαν οὐσίαν καὶ τὴν θεῖαν ἐνέργειαν· ἐπειδὴ πᾶν τὸ περὶ Θεοῦ λεγόμενον οὐσίαν εἶναι οἶονται, καὶ φιλονεικοῦσιν ὡς διάφορα τίς ἐστὶν οὐσίας καὶ ἐνεργείας θείας, πολλοὺς καὶ διαφόρους εἶναι θεούς· δείκνυται μὴ πᾶν τὸ περὶ Θεοῦ λεγόμενον κατ' οὐσίαν λέγεσθαι· ἀλλὰ λέγεσθαι καὶ ἀναφορικῶς· τουτέστι πρὸς τι, ὅπερ αὐτὸς οὐκ ἐστὶν· ὡσπερ ὁ Πατὴρ λέγεται πρὸς τὸν Υἱόν. Οὐ γὰρ ἐστὶ Πατὴρ ὁ Υἱός· καὶ Κύριος πρὸς τὴν δουλεύουσαν κτίσιν· κυριεύει γὰρ ὁ Θεός τῶν ἐν χρόνῳ καὶ ἐν

αἰῶνι, καὶ αὐτῶν τῶν αἰώνων· τὸ δὲ κυριεύειν, ἀκτιστός ἐστιν ἐνέργεια Θεοῦ διαφέρουσα τῆς οὐσίας, ὡς πρὸς ἕτερόν τι λεγομένη, ὅπερ αὐτὸς οὐκ ἐστιν.

ρκζ'. Οἱ Εὐνομιανοί, πᾶν ὅπερ ἐπὶ Θεοῦ λέγεται, οὐσίαν εἶναι λέγουσιν, ἵνα τὴν ἀγεννησίαν οὐσίαν εἶναι δογματίσωσι· καὶ τὸν Υἱὸν ἐντεῦθεν ὡς τοῦ Πατρὸς διαφέροντα, εἰς κτίσμα, τὸ γε εἰς αὐτοὺς ἦκον, κατασπάσωσι. Καὶ ἡ πρόφασις αὐτοῖς, ἵνα, φασί, μὴ δύο γένοιτο θεοί· ὁ τε πρῶτος ὁ ἀγέννητος, καὶ ὁ δευτερεύων τούτου ὡς γεννητὸς ὑπάρχων. Κατὰ μίμησιν τούτων καὶ οἱ ἑναντίοι, πᾶν ὅπερ ἐπὶ Θεοῦ λέγεται, οὐσίαν εἶναι λέγουσιν· ἵνα τὴν μὴ χωριζομένην, διαφέρουσαν δὲ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν ὡς ἐξ ἐκείνης οὐσαν, μετεχομένην μέντοι παρὰ τῶν ποιημάτων (Πάντα γὰρ, φησί, μετέχει προνοίας ἐκ τῆς παναιτίου θεότητος ἐκδλωζομένης), δυσσεβῶς εἰς κτίσμα κατασπάσωσι. Καὶ ἡ πρόφασις αὐτοῖς, ἵνα, φασί, μὴ δύο γένοιτο θεότητες· ἡ τε ὑπὲρ ἐπινομίαν, καὶ αἰτίαν, καὶ μέθεξιν τρισυπόστατος οὐσία, καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς προερχομένη, μετεχομένη δὲ καὶ ὀνομαζομένη τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια. Καὶ γὰρ οὐ συνορῶσιν ὅτι καθάπερ ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, Πατήρ λέγεται πρὸς τὸν ἴδιον Υἱὸν, καὶ ἀκτιστως ἔχει τὸ Πατήρ εἶναι, εἰ καὶ μὴ οὐσίαν σημαίνει τὸ Πατήρ· οὕτω καὶ τὴν ἐνέργειαν ἀκτιστως ἔχει ὁ Θεός, εἰ καὶ διαφέρει τῆς οὐσίας ἢ ἐνέργεια. Καὶ ὅτε μίαν θεότητά φαμεν, πάντα ὅσα ἐστὶν ὁ Θεός φαμεν, καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν. Ἐκεῖνοι τοιγαροῦν εἰσὶν οἱ διχοτομοῦντες δυσσεβῶς τὴν μίαν τοῦ Θεοῦ θεότητα εἰς κτιστὰ καὶ ἀκτιστὰ.

ρκζ'. Συμβεηκός ἐστι τὸ γινόμενον καὶ ἀπογιγνώμενον ἀφ' οὗ καὶ τὰ ἀχώριστα συμβεηκῶτα συνορῶμεν. Ἔστι δὲ πῶς συμβεηκός, καὶ τὸ φυσικῶς προσόν, ὡς αὐξόμενόν τε καὶ μειούμενον· καθάπερ ἐν τῇ λογικῇ ψυχῇ ἢ γυνῶσις. Ἄλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἐν τῷ Θεῷ, ὅτι δὴ παντάπασιν ἀμετάβλητος μένει· δι' ἣν αἰτίαν, οὐδὲν αὐτῷ κατὰ συμβεηκῶς λέγοιτ' ἄν. Οὐ μὴν πᾶν ὅπερ ἐπὶ Θεοῦ λέγεται, οὐσίαν σημαίνει· λέγεται γὰρ καὶ τὸ πρὸς τι· ὅπερ ἀναφορικόν ἐστι, καὶ ἀναφορᾶς πρὸς ἕτερον, ἀλλ' οὐκ οὐσίας δηλωτικόν. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ ἡ θεία ἐνέργεια ἐπὶ Θεοῦ· οὔτε γὰρ οὐσία ἐστίν, οὔτε συμβεηκός· εἰ καὶ συμβεηκός πῶς ἐστι παρ' ὧν καλεῖται, θεολόγων δεικνύντων τούτου μόνον, ὅτι ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ, καὶ οὐσία οὐκ ἐστίν.

ρκη'. Ἔτι ἡ θεία ἐνέργεια, εἰ καὶ συμβεηκός ἐστίν ὅπως λέγεται, ἀλλ' ἐνθεωρεῖται τῷ Θεῷ, καὶ σύνθεσιν οὐκ ἐμποιεῖ. Καὶ Γρηγόριος ὁ τῆς θεολογίας ἐπίπυμος, γράφων περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡμᾶς διδάσκει· Τὸ Πνεῦμα γὰρ, φησί, τὸ ἅγιον, ἢ τῶν καθ' ἑαυτὸ ὑφεστηκότων ἐστίν, ἢ τῶν ἐν ἑτέρῳ θεωρουμένων· ὧν τὸ μὲν οὐσίαν καλοῦσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί, τὸ δὲ συμβεηκός. Εἰ γοῦν συμβεηκὸν, ἐνέργεια τοῦτ' ἄν εἴη τοῦ Θεοῦ· τί γὰρ ἕτερον; ἢ τίνας; Τοῦτο γὰρ πῶς καὶ φεύγει σύνθεσιν· τοῦτο λέγων φανερώς, ὡς εἰ τῶν ἐν τῷ Θεῷ θεωρουμένων ἐστὶ· διὸ καὶ οὐκ οὐσία, ἀλλὰ συμβεηκός ἐστι.

A natur enim Deus in temporalia et aeterna et in ipsam aeternitatem : dominatio autem est increata Dei operatio, distincta ab essentia, utpote dicta relative ad aliud quod ipse non est.

126. Eunomiani quodcumque de Deo dicitur, essentiam esse dicunt, ut ingenitam essentiam esse doceant, et inde Filium tanquam a Patre distinctum ad creaturam, ut sibi placet, deprimant. Et praetextus eis est ne, aiunt, duo sint dii, nempe primus qui sit ingenuus, et secundus qui hoc sit inferior utpote genitus. Istos imitantes adversarii, quodcumque de Deo dicitur, essentiam esse dicunt, ut impie ad creaturas deprimant non separatam, sed distinctam ab essentia Dei operationem, quae ex Deo est, participatur autem a creaturis : « Omnia enim, dicitur, participant providentiam e summo principio manantem. » Et praetextus eis est ne, aiunt, duo sint divinitates, nempe elata supra, nomen causalitatemque et communicationem trina personis essentia, et procedens ex hac participataque et nominata Dei operatio. Etenim non advertunt, sicut Deus Pater dicitur Pater relative ad proprium Filium, et increata est paternitas, licet non essentiam significet vox Pater, ita etiam operationem increatam Deo inesse, licet distincta sit ab essentia operatio. Et cum unam divinitatem dicimus, omnia dicimus quae Deus est, nempe essentiam et operationem. Illi igitur sunt qui impie bipartiuunt unam Dei divinitatem in creatam et increatam.

127. Accidens est quod advenit et abit, unde inseparabilia etiam accidentia intelligimus. Est etiam quodam modo accidens quod naturaliter inest, quia augetur et minuitur : sicut in anima rationali scientia. Sed non item est in Deo, qui omnino immutabilis permanet : quam ob causam nihil in eo accidens dici potest. Non tamen quodcumque de Deo dicitur, essentiam designat ; nam dicitur etiam quod est ad aliquid, et quod proinde relativum est, et relationem ad aliud, non vero essentiam indicat. Huiusmodi est in Deo divina operatio ; nam neque essentia est, neque accidens, quamvis quodammodo accidens a quibusdam vocetur theologis, ostendentibus hoc tantum, nempe eam in Deo esse, nec esse essentiam.

128. Insuper divina operatio, quamvis accidens quodammodo dicitur, considerata tamen in Deo compositionem non facit. Id Gregorius cognomine Theologus de Spiritu sancto scribens nos docet : « Spiritus sanctus, inquit, vel est ens in seipso subsistens, vel ens in alio residens : quorum unum substantia, alterum vero accidens a theologis dicitur. Si ergo ille sit quid accidens, hoc esset operatio Dei : quid enim aliud esset aut cuius foret? Hoc enim quodammodo fugit compositionem. » Idque clare dicit : « Si qualitas in Deo residens sit, ideo nec sit substantia, sed accidens,

qui spiritus vocatur, nihil aliud esse potest quam Dei operatio. » Hoc enim ostendit dicens : « Quid enim aliud esset? aut cujus esset? » Et præstituens quomodo nihil aliud, non qualitas, nec quantitas, nec aliquid hujusmodi residere in Deo possit, sed operatio tantum, subdit : « Hoc enim quodammodo fugit compositionem. » Quomodo autem operatio in Deo spectata fugit compositionem? Quia solus omnino impassibilem habet operationem, et secundum eam operatur tantum, sed non patitur, nec fit, nec mutatur.

129. Increatam autem innotescere sibi illam operationem Theologus paulo superius ipse docet, eam a creatura distinguens : « Nostrorum enim, inquit, doctorum alii Spiritum putaverunt operationem, alii creaturam, alii Deum. » Deum hic personam ipsam dicit. A creatura autem distinctam ostendens operationem, hanc non esse creaturam clare subostendit. Sed et paulo post, motum Dei vocat illam operationem : « Nonne increatus est Dei motus? » De qua etiam Damascenus deifer, in quinquagesimo nono capitulo scribit : « Operatio est activus et essentialis naturæ motus; activitas autem est natura, ex qua operatio procedit; opus vero est operationis effectus; agens demum est qui utitur operatione, scilicet persona.

130. Adversarii, ex eo quod Theologus hic dicat : « Si autem sit operatio, agetur, at non ager, et simul agi desinet, » creatam inde putaverunt et docuerunt divinam illam operationem. Nescierunt enim etiam increata dici opera, prout ostendit idem Theologus alibi scribens : « Si autem Pater esset nomen operationis, hæc operaretur consubstantialia. » Dicit quoque Damascenus deifer : « Ad dexteram Patris Christus sedet, divine operans universorum providentiam, nec illa vox « *requievit*, » quin increata sit operatio impedit. Nam creare Deus incipit ac desinit, sicut dicit Moyses : « *Requievit Deus ab universo opere quod facere inceperat* ». » Creatio tamen illa quam incipit Deus et absolvit, est naturalis et increata Dei operatio. »

131. Divus iterum Damascenus, postquam dixit operationem esse activum et essentialem naturæ motum, ostendere volens Theologum dixisse hujusmodi operationem agi et absolvi, addidit : « Sciendum est operationem esse motum, et agi potius quam agere, ut ait Theologus Gregorius in sermone de Spiritu sancto : « Si autem operatio sit, agetur scilicet, at non ager, et simul agi desinet. » Manifeste igitur adversarii creatam esse docentes quam hic Gregorius Theologus dicit operationem, ipsam naturalem et essentialem Dei operationem dementer ad creaturas depriment : quam sacer Damascenus non actam solum, sed et agentem

καὶ Πνεῦμα ὀνομάζεται, οὐδὲν ἕτερον εἶναι δυνατόν εἰ μὴ ἐνέργειαν Θεοῦ. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν · Τί γὰρ ἕτερον ; ἢ τίς ; προκατασκευάζων δὲ, πῶς οὐδὲν ἕτερον, οὐ ποιότητα, ἢ ποσότητα, ἢ τι τῶν τοιούτων ἐνθεωρεῖσθαι τῷ Θεῷ δυνατόν, ἀλλ' ἐνέργειαν μόνην, ἐπιφέρει · Τοῦτο γὰρ πῶς καὶ φεύγει σύνθεσιν. Πῶς δὲ ἡ ἐνέργεια ἐνθεωρουμένη τῷ Θεῷ φεύγει τὴν σύνθεσιν ; Ἐπειδὴ μόνος ἀπαθεσάτην ἔχει τὴν ἐνέργειαν, ἐνεργῶν μόνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάσῃων κατ' αὐτὴν, οὐδὲ γινόμενος, οὐδὲ ἀλλοιούμενος.

ρχθ'. Ὅτι δὲ καὶ ἄκτιστον οὖσαν οἶδε ταύτην τὴν ἐνέργειαν ὁ Θεολόγος, ἀνωτέρω μικρὸν αὐτὸς εἰδείξε, πρὸς τὸ κτίσμα ταύτην ἀντιδιαστελλας. Τῶν καθ' ἡμᾶς γὰρ, φησὶ, σοφῶν, οἱ μὲν ἐνέργειαν τὸ Πνεῦμα ὑπέλαβον, οἱ δὲ κτίσμα, οἱ δὲ Θεόν. Θεὸν μὲν οὖν ἐνταῦθα τὴν ὑπόστασιν αὐτὴν λέγει. Πρὸς δὲ τὸ κτίσμα ἀντιδιηρημένην δείξας τὴν ἐνέργειαν, μὴ εἶναι κτίσμα σαφῶς ὑπέδειξεν. Ἀλλὰ καὶ μικρὸν προῖων, κίνησιν Θεοῦ ταύτην εἶπε τὴν ἐνέργειαν. Πῶς οὖν οὐκ ἄκτιστος ἡ τοῦ Θεοῦ κίνησις ; περὶ ἧς καὶ Δαμασκηνὸς ὁ θεοφόρος, ἐν νθ' κεφαλαίῳ γράφων, Ἐνέργεια μὲν ἐστὶ, φησὶν, ἡ δραστηκὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις · ἐνεργητικὸν δὲ ἡ φύσις, ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια πρόβεισιν · ἐνέργημα δὲ τὸ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα · ἐνεργῶν δὲ, ὁ κερημένος τῇ ἐνεργείᾳ, ἦτοι ἡ ὑπόστασις.

ρλ'. Οἱ ἐναντιοὶ, ἐκ τοῦ τὸν Θεολόγον ἐνταῦθα φάναι, εἰ δὲ ἐνέργεια ἐνεργηθῆσεται καὶ οὐκ ἐνεργήσει, καὶ ὁμοῦ τὸ ἐνεργηθῆναι παύσεται, κτιστὴν ἐντεῦθεν ὑπενόησαν καὶ ἀπεφάνησαν τὴν θείαν ταύτην ἐνέργειαν. Ἐγνόησαν γὰρ ὅτι τὸ ἐνεργεῖσθαι καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτίστων λέγεται, ὡς καὶ ὁ Θεολόγος οὗτος δείκνυσιν ἀλλαγῆ γράφων · εἰ δὲ ἐνεργείας ὁμοῦ ὁ Πατὴρ, τοῦτο ἐνηρητῆκος ἀν εἴη τὸ ὁμοούσιον. Φησὶ δὲ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ὁ θεοφόρος · Ἐν δεξίᾳ τοῦ Πατρὸς ὁ Χριστὸς ἐκάθισε, θεικῶς ἐνεργῶν τὴν τῶν ὄλων πρόνοιαν. Ἀλλ' οὐδὲ τὸ, κατέπαυσε, τῷ ἀκτίστῳ τῆς ἐνεργείας προσίσταται. Κατὰ γὰρ τὸ δημιουργεῖν ἄρχεται ὁ Θεὸς καὶ παύεται · ὡς καὶ ὁ Μωϋσῆς φησὶν, ὅτι « Κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων ὧν ἤρξατο ποιῆσαι. » Τὸ μέντοι δημιουργεῖν τοῦτο καθ' ὃ ἄρχεται ὁ Θεὸς καὶ παύεται, φυσικὴ καὶ ἄκτιστός ἐστιν ἐνέργεια Θεοῦ.

ρλα'. Ὁ θεὸς αὐθὶς Δαμασκηνὸς, μετὰ τὸ εἰπεῖν ὅτι ἐνέργεια ἐστὶν ἡ δραστηκὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις, θέλων δείξαι, ὡς τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν ὁ Θεολόγος εἶπεν ἐνεργεῖσθαι τε καὶ παύεσθαι, προσεπήνεγκεν · Ἰστέον, ὡς ἡ ἐνέργεια κίνησις ἐστὶ, καὶ ἐνεργεῖται μᾶλλον ἢ ἐνεργεῖ, καθὼς φησὶν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγῳ. εἰ δὲ ἐνέργειά ἐστὶν, ἐνεργηθῆσεται δηλονότι καὶ οὐκ ἐνεργήσει, καὶ ὁμοῦ τὸ ἐνεργηθῆναι παύσεται. Φανερόν οὖν ὡς οἱ τὰ τῶν ἐναντίων φρονούντες, κτιστὴν εἶναι δογματίζοντες ἦν ἐνταῦθα Γρηγόριος ὁ Θεολόγος εἶρηκεν ἐνέργειαν, αὐτὴν τὴν φυσικὴν καὶ οὐσιώδη τῷ Θεῷ ἐνέργειαν,

⁴⁸ Gen. 11, 2.

ερενοβλαδῶς εἰς κτίσμα κατασπῶσιν ἦν ὁ ἱερὸς Δαμασκηνός, μὴ ἐνεργουμένην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνεργοῦσαν ὑποφήνας, ἀκτιστον ὑπάρχουσαν παρ-έστησεν, ὅπως γε μὴν οὐ διαφωνεῖ κατὰ τοῦτο τους μοι λόγοις ἀποδέδειχται.

ρλβ'. Τὰ ὑποστατικὰ ἰδιώματα, ἀναφορικῶς καὶ τῷ Θεῷ προσάλληλα λέγεται. Καὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ ὑποστάσεις, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν. "Ἐστὶ δ' ὡς καὶ πρὸς τὴν κτίσιν ἀναφορικῶς ὁ Θεὸς λέγεται. Οὐ γὰρ ὡσπερ λέγεται προαιώνιος, προάναρχος, μέγας, ἀγαθός, Θεὸς ἢ παναγία Τριάς, οὕτω δύναται λέγεσθαι καὶ Πατὴρ ὃ γὰρ ἐκάστη τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ μία τῶν τριῶν ὑπάρχει ὁ Πατὴρ ἔξ οὗ καὶ εἰς ὃν ἀνάγεται τὰ ἕξης. Πρὸς μέντοι τὴν κτίσιν, διὰ τὸ ἐν ἔργον εἶναι τῶν τριῶν, ἐκ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντος προαχθὲν, καὶ διὰ τῶν υἱῶν ὑπὸ τῆς χορηγουμένης κοινῆς τῶν τριῶν χάριτος εἰς ποίησιν, Πατὴρ λέγεται ἂν καὶ ἡ Τριάς. Τὸ, « Κύριος ὁ Θεὸς σου, Κύριος εἰς ἔστιν » καὶ τὸ, « Πατὴρ ἡμῶν εἰς ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, » ἓνα Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν τὴν ὁγλίαν Τριάδα φησι, καὶ δὴ καὶ Πατέρα ἡμῶν, διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος ἡμᾶς ἀναγεννῶντα, λέγεται ἀναφορικῶς, καθάπερ ἐφημεν ὃ καὶ ὁ Πατὴρ μόνος, πρὸς τὴν ὁμοούσιον Υἱὸν Πατὴρ. Ὁ αὐτὸς δὲ λέγεται καὶ ἀρχὴ πρὸς τὸν Υἱὸν τε καὶ τὸ Πνεῦμα. Λέγεται δὲ καὶ πρὸς τὴν κτίσιν ὁ Πατὴρ ἀρχὴ, ἀλλ' ὡς κτίστης καὶ Δεσπότης πάντων τῶν κτισμάτων. Ὅταν οὖν ταῦτα πρὸς τὴν κτίσιν ὁ Πατὴρ λέγεται, ἀρχὴ ἐστὶ καὶ ὁ Υἱός, καὶ οὐκ εἰσὶ δύο ἀρχαί, ἀλλὰ μία ὃ καὶ γὰρ ἀναφορικῶς λέγεται καὶ ὁ Υἱὸς ἀρχὴ, ὡς πρὸς τὴν κτίσιν, ὡσπερ καὶ Δεσπότης πρὸς τὰ δοῦλα. Οὐκοῦν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς μετὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς πρὸς τὴν κτίσιν μία ἀρχὴ ἐστὶ καὶ εἰς Δεσπότης, καὶ εἰς κτίστης, καὶ εἰς Θεός τε καὶ Πατὴρ, καὶ προμηθεύς, καὶ ἐφορός, καὶ τὰλλα πάντα. Καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστον οὐκ ἐστὶν οὐσία ὃ γὰρ ἂν πρὸς ἕτερον ἀναφορικῶς ἐλέγετο, εἴπερ ἦν αὐτοῦ οὐσία.

ρλγ'. Θεσεῖς, καὶ ἕξεις, καὶ τόποι, καὶ χρόνοι, καὶ εἰ τι τοιούτων, οὐ κυρίως ἐπὶ Θεοῦ λέγονται, ἀλλὰ μεταφορικῶς. Τὸ δὲ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν, ἐπὶ μόνου τοῦ Θεοῦ ἀληθέστατα ἂν λέγοιτο ὃ μόνος γὰρ ὁ Θεὸς ποιεῖ ὃ αὐτὸς δὲ οὐ γίνεται οὐδὲ πάσχει, ὅσον εἰς τὴν αὐτοῦ οὐσίαν ἀνήκει ὃ καὶ μόνος διὰ πάντων ἕκαστον ποιεῖ ὃ καὶ μόνος ἐκ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντων ποιεῖ, παντοδύναμον ἔχων τὴν ἐνέργειαν, καθ' ἣν καὶ πρὸς τὴν κτίσιν ἀναφορικῶς λέγεται, καὶ τὸ δύναμει ἔχει ὃ δύναται γὰρ αὐτὸς εἰς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν τι παθεῖν οὐδὲν οὐδαμῆ. Δύναται δὲ προσθεῖναι τοῖς ποιήμασιν εἰ βούλοιο ὃ τὸ μὲν γὰρ δύναμει παθεῖν ἔχειν, καὶ προσλαθεῖν τι κατ' οὐσίαν, ἀσθενείας ἐστὶ τὸ δὲ δύναμει ποιεῖν ἔχειν, καὶ προσθεῖναι τοῖς ποιήμασιν ὅποτε βούλοιο, θεοπρεποῦς τε καὶ παντοκρατορικῆς ἰσχύος.

ρλδ'. Πάντων τῶν ὄντων εἰς δέκα συγκεφαλαιουμένων, οὐσίαν λέγω, ποσόν, ποιόν, πρὸς τι, ποῦ, ποτέ, ποιεῖν, πάσχειν, ἔχειν, κείσθαι, καὶ τῶν

ostendens, incretam esse demonstravit, in hoc non dissonans a cognominato Theologo, sicut in sermone meo late probatum est.

πρὸς τὸν τῆς θεολογίας ἐπώνυμον, ἐν τοῖς διὰ πλά-

132. Personalia idiomata etiam in Deo relative ad se invicem dicuntur. Et distinctæ sunt a se invicem personæ, non tamen secundum essentialiam. Aliquando etiam relative ad creaturam Deus dicitur. Non enim sanctissima Trinitas, ut dicitur æternus, sine principio, magnus bonusque Deus, sic dici posset Pater; non enim unaquæque personarum, sed una trium Pater est, a quo sunt et ad quem referuntur aliæ. Relative tamen ad creaturam, quia est unum trium opus ex mere nihilo productum, a filiis communitrium gratia ad actionem donatis Trinitas vocari etiam posset Pater. Illud enim: « Dominus Deus tuus Dominus unus est », et illud: « Unus est Pater noster qui est in cælis », unum Dominum et Deum nostrum esse indicant sanctam Trinitatem, et etiam Patrem nostrum sua gratia nos regenerantem relative vocari, sicut diximus: Sed Pater solus relative ad consubstantialem Filium est Pater. Idem quoque principium dicitur relative ad Filium et Spiritum sanctum. Dicitur etiam relative ad creaturas Pater principium, sed tanquam Creator et Dominus omnis creaturæ. Cum autem sic vocatur Pater respective ad creaturas, principium quoque Filius est, et non sunt duo principia, sed unum; nam ipse Filius dicitur principium relative ad creata, sicut et Dominus ad servientia. Ergo Pater et Filius cum Spiritu respective ad creaturam unum sunt principium, et unus Dominus, et unus Creator, et unus Deus et Pater, et providus, et custos, et cætera omnia. Et horum unumquodque non est essentia: non enim relative ad aliud diceretur, si esset illius essentia.

133. Situs, habitus, loca, tempora, et alia hujusmodi, non proprie de Deo dicuntur, sed metaphoricè. Facere autem et operari de solo Deo verissime dicuntur. Solus enim Deus facit, ipse autem non fit neque patitur, in quantum ejus essentiali non convenit, et solus per omnia unumquodque facit, et solus ex nihilo facit, omnipotentem habens operationem. Et hanc etiam relative ad creationem dicitur habere in potentia: quamvis enim nihil proprius in sua natura pati possit, potest tamen augere creationem, si velit. Nam posse pati et recipere augmentum in sua essentiali, signum impotentia est; posse autem agere et facta ad nutum augere, divinam et omnipotentem decet potestatem.

134. Omnia entia reducuntur ad decem categorias, quæ sunt substantia, quantitas, qualitas, relatio, locus, tempus, actio, passio, habitus, situs.

⁴⁰ Deut. vi, 4. ⁴¹ Matth. xliii, 9.

et insubstantiæ cæteræ omnes considerantur. At Deus substantia supersubstantialis est, in qua considerantur tantum relatio et actio, nullam in ea facientes compositionem aut mutationem. Agit enim omnia Deus, nihil ipse in substantia patiens. Est etiam Creator relative ad creaturam, atque principium et Dominus, quatenus hæc ab ipso exorta est ac dependet. Est quoque Pater noster, gratia nos regenerans. Est adhuc Pater relative ad æternum Filium, et Filius relative ad Patrem, et procedens a Patre Spiritus, qui est cum Patre et Filio coæternus et unius ejusdemque substantiæ. Qui vero dicunt Deum esse meram substantiam, in qua nullus *modus* resideat, sic actionem operationemque et relationem Deo auferunt. Si autem has inesse Deo negant, nihil agit, facit, aut operatur, nec est principium, Creator aut Dominus, nec Pater noster est secundum gratiam. Quomodo enim hæc esset, in substantia sua modos relationis et actionis non habens? Auferatur etiam personarum diversarum Trinitas, si absit a Dei substantia modus relationis. Qui autem nec trinus personis nec omnium Dominus est, non est Deus. Athei ergo sunt qui sic adversariis consentiunt.

135. Habet Deus etiam quod non est substantia. Non tamen quia hoc non est substantia, ideo est accidens: Quod enim haud solum non recedit, sed nec augmentum aut imminutionem quamcunque recipit aut patitur, minime annumerari potest accidentibus. Sed ex eo quod neque accidens neque substantia sit, non ideo merum est nihilum, sed existit et verissime existit. Atqui non est accidens, quia omnino immutabile est: nec est subsistentia, quia non est ens in se subsistens. Ideo accidens aliquatenus a nonnullis illud vocatur theologis, qui ostendere tantum volunt illud non esse substantiam. Quid enim? quia personale quodque attributum et personarum unaquæque, nec substantia est nec accidens in Deo, num idcirco merum est nihilum? Absit. Item igitur divina Dei operatio nec substantia nec accidens est, nec tamen merum est nihilum. Et ut dicam quod omnes admittunt theologi, si voluntate agit Deus, nec mera natura, alia igitur est voluntas quam natura. Si autem divina voluntas alia est quam natura divina, nec tamen est substantia, num ideo nullatenus existit? Haudquaquam; sed existit, quia Deus non substantiam solum, sed et voluntatem habet qua agit, sive accidens forte hanc aliquis vocare velit quatenus non est substantia, sive non accidens quatenus nullam facit compositionem aut mutationem. Habet igitur Deus, et quod est substantia, et quod non est substantia, quamvis id non vocetur accidens, divinam scilicet voluntatem et operationem.

136. Essentia, si non operationem habeat a seipsa distinctam, minime est subsistens, sed mera intellectus idea. Nam homo in genere dictus non cogi-

εφεξής τῆ οὐσίας ἐνθεωρουμένων, ὁ Θεὸς οὐσία ὑπερούσιος; ἐστὶν ἢ ἐνθεωρεῖται μόνον, τὸ πρὸς τί τε καὶ τὸ ποιεῖν, οὐδεμίαν ἐμποιοῦντα ταύτη σύνθεσιν ἢ ἀλλοίωσιν. Ποιεῖ γὰρ τὰ πάντα ὁ Θεός, μηδὲν αὐτὸς πάσχωσιν κατ' οὐσίαν. Ἔστι δὲ καὶ κτίστης πρὸς τὴν κτίσιν, καὶ ἀρχὴ καὶ Δεσπότης αὐτῆς ἡργμένης, καὶ αὐτῆς δουλευούσης. Ἀλλὰ καὶ Πατὴρ ἡμῶν ἐστὶν, ἀναγεννῶν ἡμᾶς τῆ χάριτι· ἐστὶ δὲ καὶ Πατὴρ πρὸς τὸν μηδαμῶς ἡργμένον χρονικῶς Υἱόν, καὶ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα· καὶ πρόβλημα Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, συναδίον Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ, μιᾶς ὄντα καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας. Οἱ δὲ λέγοντες οὐσίαν εἶναι μόνον τὸν Θεόν, μηδὲν ἔχουσαν ἐνθεωρούμενον, οὐδὲ τὸ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν, οὐδὲ τὸ πρὸς τί ἔχειν τὸν Θεὸν κατασκευάζουσιν. Εἰ δὲ μὴ ταῦτα ἔχει ὁ αὐτοὶ νομιζοῦσι Θεόν, οὐδὲ ἐνέργειά ἐστὶν, οὐδὲ δημιουργός, οὐδὲ ἐνέργειαν ἔχει· ἀλλ' οὐδὲ ἀρχὴ καὶ κτίστης καὶ Δεσπότης· οὐδὲ Πατὴρ ἡμῶν ἐστὶ κατὰ χάριν. Πῶς γὰρ ἂν εἴη ταῦτα, μὴ ἐνθεωρούμενα τῆ καθ' ἑαυτὸν οὐσίᾳ, ἔχων τὸ πρὸς τί τε καὶ ποιεῖν; συναναιρεῖται δὲ καὶ τὸ τρισυπόστατον τῆς θεότητος, εἰ μὴ τῆ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ ἐνθεωρούμενόν ἐστι τὸ πρὸς τί. Ὁ δὲ μὴ τρισυπόστατος, οὐδὲ τοῦ παντὸς Δεσπότης οὐδὲ Θεός. Ἄθεοι τοιγαροῦν εἰσιν οἱ οὕτω κατὰ τοὺς ἐναντίους φρονούντες.

ρλε'. Ἐχει ὁ Θεός, καὶ ὁ μὴ ἐστὶν οὐσία. Οὐ μὴν ὅτι τοῦτο οὐκ ἐστὶν οὐσία, συμβεβηκός ἐστι· τὸ γὰρ μὴ μόνον οὐκ ἀπογινόμενον, ἀλλ' οὐδ' αὖξιν ἢ μείωσιν ἠντιναοῦν ἐπιδεχόμενον, ἢ ἐμποιοῦν, οὐκ ἔσθ' ὅπως ἂν συναριθμοῖτο τοῖς συμβεβηκόσιν. Ἀλλ' οὐχ ὅτι μήτε συμβεβηκός ἐστὶ τοῦτο, μήτε οὐσία, τῶν μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντων ἐστίν· ἀλλ' ἐστὶ καὶ ὡς ἀληθῶς ἐστίν. Οὐ συμβεβηκός δὲ ἐστίν, ἐπειδὴ παντάπασιν ἀμετάβλητόν ἐστιν. Ἀλλ' οὐδὲ οὐσία· καὶ γὰρ οὐ τῶν καθ' ἑαυτὸ ὑφessestῆκῶτων ἐστίν. Διὸ καὶ συμβεβηκός πῶς ἐστὶ παρ' ὧν θεολόγων τοῦτο λέγεται· τοῦτο δεικνύντων μόνον, ὅτι οὐκ ἐστὶν οὐσία. Τί γὰρ, ἐπεὶ καὶ τῶν ὑποστατικῶν ἕκαστον, καὶ τῶν ὑποστάσεων ἕκαστη, ὅτι μήτε οὐσία ἐστὶ, μήτε συμβεβηκός ἐπὶ Θεοῦ, διὰ τοῦτο τῶν μηδαμῶς ὄντων ἐστίν; Ἀπαγε. Τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον καὶ ἡ θεία τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, οὔτε οὐσία, οὔτε συμβεβηκός ἐστὶ· καὶ τῶν μηδαμῶς ὄντων οὐκ ἐστὶ. Καὶ ἴν' εἴπω τὸ πάσι τοῖς θεολόγοις συνδοκοῦν· Εἰ τὸ βούλεσθαι ποιεῖ ὁ Θεός, ἀλλ' οὐκ ἀπλῶς τῷ πεφυκέναι, ἄλλο ἄρα τὸ βούλεσθαι, καὶ ἕτερον τὸ πεφυκέναι. Εἰ δὲ τοῦτο καὶ ἡ θεία βουλή τῆς φύσεως ἕτερόν ἐστὶν ἐπὶ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὶν οὐσία, διὰ τοῦτο οὐδαμῶς ἐστίν; Οὐ μνοῦν· ἀλλ' ἐστὶ, καὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ μὴ οὐσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ βουλήν ἔχοντος καθ' ἑν ποιεῖ, κἂν συμβεβηκός πῶς ταύτην τις ἐθέλη καλεῖν ὡς μὴ οὐσίαν οὔσαν, κἂν μὴ συμβεβηκός, ὡς μηδεμίαν ἐμποιοῦσαν σύνθεσιν, ἢ ἀλλοίωσιν. Ἐχει ἄρα ὁ Θεός καὶ ὁ οὐσία, καὶ ὁ μὴ οὐσία, κἂν εἰ μὴ συμβεβηκός καλοῖτο, τὴν θεϊαν δηλονότι βουλήν καὶ ἐνέργειαν.

ρλς'. Ἡ οὐσία εἰ μὴ ἐνέργειαν ἔχει διαφέρουσαν ἐαυτῆς, ἀνυπόστατος ἐστὶ τελῶς, καὶ διανοίας μόνῃ θεώρημα. Ὁ γὰρ καθόλου λεγόμενος ἄνθρωπος,

οὐ διανοεῖται, οὐ δοξάζει, οὐχ ὄρᾷ, οὐκ ὀσφραίνεται, οὐ λαλεῖ, οὐκ ἀκούει, οὐ περιπατεῖ, οὐκ ἀναπνεῖ, οὐκ ἐσθίει, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, οὐκ ἔχει ἐνέργειαν διαφέρουσαν τῆς οὐσίας, καὶ δεικνύσαν ὅτι ἐν ὑποστάσει ἐστὶ· διὸ καὶ τελῶς ἀνυπόστατος ἐστὶν ὁ καθόλου ἀνθρώπος. Ὁ δὲ ἐνέργειαν ἐμφυτον ἔχων διαφέρουσαν τῆς οὐσίας, ἀνθρώπος, μίαν, ἢ πλείους, ἢ πάσας ὡς ἀσπερ ἐφημεν, ἐξ αὐτῶν γνωρίζεται ὅτι ἐν ὑποστάσει ἐστὶ, καὶ οὐκ ἀνυπόστατος ἐστὶν ὁ ἀνθρώπος. Ἐπεὶ δὲ αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι, οὐκ ἐφ' ἑνός, ἢ δύο, ἢ τριῶν, ἀλλ' ἐπὶ πλείονων τῶ ἀριθμῶ θεωροῦνται, δείκνυται εἶναι τὸν ἀνθρώπον ἐν ὑποστάσει μῦραις.

ρλζ'. Ὁ Θεὸς κατὰ τὴν διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος ἡμετέραν, τῆς αὐτοῦ λέγω Ἐκκλησίας εὐσεβείας, ἐνέργειαν ἐμφυτον ἔχων δεικτικὴν ἑαυτοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρουσαν τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Καὶ γὰρ προγινώσκει τε καὶ προνοεῖται τῶν ὑποδεστέρων, καὶ δημιουργεῖ ταῦτα, καὶ συντηρεῖ, καὶ δεσπόζει, καὶ μετασκευάζει κατ' οἰκειαν βούλησιν ὡς οἶδεν αὐτὸς, ἐν ὑποστάσει δείκνυται ὢν, ἀλλ' οὐκ οὐσία μόνον ἀνυπόστατος. Ἐπεὶ δὲ αἱ τοιαῦται πᾶσαι ἐνέργειαι, οὐκ ἐφ' ἑνός, ἀλλ' ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ὑπάρχων ὁ Θεὸς ἡμῖν γνωρίζεται. Οἱ δὲ ἀντικείμενοι, λέγοντες μὴ ἔχειν τὸν Θεὸν ἐνέργειαν ἐμφυτον δεικτικὴν ἑαυτοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρουσαν τῆς οὐσίας αὐτοῦ, οὐκ ἐν ὑποστάσει λέγουσιν εἶναι τὸν Θεόν, καὶ ἀνυπόστατον τελῶς ποιοῦσι τὸν τρισυπόστατον Κύριον· τοσοῦτον ὑπερβάλλοντες καχοδοξίᾳ τὸν Αἰθῖον Σαβέλλιον, ὅσον πλέον εἰς κακίαν ἔχει τῆς δυσσεβείας ἢ ἀσέβεια.

ρλη'. Τῶν τριῶν θείων ὑποστάσεων, οὐ μία ὡς ὁμοία ἢ ἐνέργεια, καθάπερ ἐφ' ἡμῶν, ἀλλὰ μία ὄντως καὶ τῶ ἀριθμῶ. Ὅπερ οἱ τὰ τῶν ἐναντίων φρονούντες λέγειν οὐ δύνανται· ἐπεὶ μὴ κοινήν εἶναι τῶν τριῶν ἀκτίστον ἐνεργείαν φασιν, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλων τὰς ὑποστάσεις ἐνεργείας εἶναι λέγουσιν, ὡς μὴ κοινῆς ὀψης κατ' αὐτοὺς θείας ἐνεργείας· ὥστε οὐδ' οὕτως ἔχουσι λέγειν μίαν τῶν τριῶν ἐνέργειαν· ἀλλὰ καὶ ἄλλοτε ἄλλην οὕτως ἀναιροῦντες, ἀνυπόστατον κἀντεῦθεν ποιοῦσι τὸν τρισυπόστατον Θεόν.

ρλθ'. Οἱ τὴν καχόδοξον πλάνην κατὰ ψυχὴν νενοσηκότες, κτιστὴν λέγοντες τὴν διαφέρουσαν τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας ἐνέργειαν, κτιστῶς ἔχειν καὶ τὸ δημιουργεῖν τὸν Θεὸν δοξάζουσι, ταυτὸ δ' εἰπεῖν τὴν δημιουργικὴν δύναμιν αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐνεργεῖν καὶ δημιουργεῖν χωρὶς ἐνεργείας· ὡς περ οὐδὲ ὑπάρχειν χωρὶς ὑπάρξεως. Ὡς οὖν οὐκ ἐνὶ τὸν λέγοντα τὴν τοῦ Θεοῦ ὑπαρξίν κτιστὴν, ἀκτίστως ἔχειν αὐτὸν τὸ εἶναι οἰεσθαι, οὕτως οὐκ ἐστὶ τὸν λέγοντα τὴν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν κτιστὴν, τὸ ἐνεργεῖν τε καὶ δημιουργεῖν αὐτὸν ἀκτίστως ἔχειν οἰεσθαι.

ρμ'. Κτίσματα τοῦ Θεοῦ καὶ εἰσὶ καὶ λέγονται παρὰ τῶν εὐσεβῶς φρονούντων, οὐχ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια κατὰ τοὺς τῶν ἐναντίων λήρους, ἀπαγε τῆς ἀσέβειας! ἀλλὰ τῆς θείας ἐνεργείας ἀποτελέσματα ἐστὶ τὰ κτίσματα. Εἰ γὰρ τὰ κτίσματα ἢ ἐνέργεια, ἢ ἀκτίστα ταῦτά ἐστιν (ὡ τῆς παρανομίας!), ὡς καὶ πρὶν κτισθῆναι ὄντα, ἢ πρὸ τῶν κτισμάτων (ὡ τῆς

lat, non opinatur, non videt, non odoratur, non loquitur, non audit, non ambulat, non respirat, non comedit, et uno verbo, non habet operationem ab essentia distinctam, qua indicetur hanc esse in subsistentia: ideo minime subsistens est homo in genere. Sed homo naturalem habens operationem ab essentia distinctam, sive unam, sive plures, sive omnes quascunque diximus, ex his cognoscitur esse in existentia, nec esse homo non subsistens. Quia autem hujusmodi operationes, non una, non duo, non tres, sed plurimæ numerantur, inde patet hominem in numerosissimis existere subsistentiis.

137. Jæus, juxta piam doctrinam gratia sua nobis, id est suæ Ecclesiæ datam, operationem naturalem habens suæ existentie indicem ideoque a sua essentia distinctam (etenim præscit et providet inferiora, et facit, et conservat, et regit, et mutat ad proprium nutum ut sibi videtur), inde ostenditur esse in substantia, haud vero essentia non subsistens. Atqui omnes hujusmodi operationes, non in una, sed in tribus subsistentiis habens Deus nobis innoscit. Adversarii vero dicentes non habere Deum operationem naturalem suæ existentie indicem, ideoque a sua essentia distinctam, in subsistentia esse Deum negant; et minime subsistentem contendunt trinum subsistentiis Dominum, tanto superantes prava doctrina Libycum Sabellium, quanto nequior est mala pietate impietas.

138. Trinum divinarum personarum operatio una est, haud quidem similia, ut apud nos, sed vere una numero. Quod adversarii dicere non possunt, quia tribus communem esse increatam operationem negant, et personæ, juxta eos, sunt sui invicem operationes, haud vero communis est divina operatio; et ita dicere nequeunt unam esse trinum operationem, sed aliam alia sic destruentes, inde non subsistentem faciunt trinum subsistentiis Deum.

139. Quibus hæretico errore anima ægrotat, creatam illi dicentes distinctam a Dei essentia operationem, creatum quoque in Deo autumant actum creandi, seu quod idem est, creatricem ejus potentiam: non enim operari aut creare absque operatione potest, sicut nec existere absque existentia. Ut igitur qui creatam dicit Dei existentiam, putare nequit increatum in eo esse actum existendi existere; ita qui creatam dicit Dei operationem, putare nequit increatum in eo esse actum operandi et creandi.

140. Creaturæ Dei nec sunt nec dicuntur a pie sentientibus, operatio Dei, ut adversarii delirant, proh impietas! sed divinæ operationis effectus sunt creaturæ. Si enim creaturæ essent operatio, vel increatæ essent (o absurditas!), ita ut antequam crearentur existissent; vel ante creationem (o impietas!) non habuisset Deus operationem, qui ta-

men est ab æterno agens et omnipotens. Non igitur sumus creaturæ operatio Dei, sed opera et effectus, quocumque nomine vocentur. Operatio autem Dei increata est et cœterna Deo, juxta theologos.

σματα. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια ἀκτιστός ἐστι καὶ

141. Non ex essentia operatio, sed ex operatione essentia dignoscitur esse, non tamen quid sit. Itaque Deus non ex sua essentia, sed ex sua providentia, juxta theologos, cognoscitur esse. Ideo etiam distincta est ab essentia operatio, quia quod indicat est operatio, quod vero ea indicatur, est essentia. At hæreticæ impietatis patroni suadere studentes non distinctam esse a divina essentia divinam operationem, indicium Dei auferendo inducere nos volunt ut non cognoscamus Deum esse. Qui autem hoc nescit, maxime omnium atheus et insanus est.

Ὁ δὲ μὴ τοῦτο γινώσκων, ἀθεώτατος τε καὶ ἀφρονίστατος πάντων ἂν εἴη.

142. Cum autem dicunt isti Deo inesse quidem operationem, sed ab essentia minime distinctam, dissimulare conantur suam impietatem, et captiosæ auditores decipere et fallere. Sic etiam Libycus ille Sabellius dicebat Filium esse a Deo Patre nullatenus distinctum. Ut igitur illa convincebatur Patrem dicere sine Filio personalem utriusque distinctionem negando; ita isti nunc, minime distinctam asserendo a divina essentia divinam operationem, nullam Deo operationem attribuere convincuntur. Si enim hæc non sint distinctæ, agere et operari nequit Deus; non enim potest operari sine operatione, juxta theologos, sicut nec, juxta eosdem, existere sine existentia. Insuper divinam operationem distinctam esse a divina essentia, abhinc etiam patet bene sentientibus. Operatio aliud operatur quod ipse operans non est. Sic operatur et facit Deus creaturas, ipse vero increatus est. Et relatio semper ad aliud dicitur: Filius enim dicitur ad Patrem; pater autem nunquam est patris filius; sicut igitur impossibile est relationem non distinctam esse ab essentia, et non esse modum substantiæ, sed ipsam substantiam; ita minime possibile est operationem non esse ab essentia distinctam, sed essentiam esse, licet dissentiant adversarii.

143. Magnus Basilius in syllogisticis capitibus de Deo sermonem faciens dicit: « Operatio non est operator, nec opus; non igitur ab essentia indiscrcta est operatio. » Et divus Cyrillus, de Deo et ipse disserens, id docet: « Facere quidem est operatio; naturæ vero, generare; natura autem et operatio non sunt idem. » Et deifer Damascenus: « Opus divinæ voluntatis, creatio. » Et alibi aursus idem clara dicit: « Aliud est operatio quam operans. Operatio enim est essentialis naturæ motus; operans vero, natura, ex qua operatio procedit. » Multipliciter igitur distincta est ab essentia divina operatio, juxta deiformes patres.

δυσσεβείας!) οὐκ εἶχεν ὁ Θεὸς ἐνέργειαν. Ἀλλὰ μὴν ἐξ αἰδίου ἐνεργῆς ἐστι καὶ παντοδύναμος, οὐκ οὐκ ἔστι τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, ἀλλὰ τὰ ἐνεργηθέντα, καὶ ἀποτελεσθέντα, ὅπως ἂν καὶ ὀνομάζοντο, ἐστὶ τὰ κτί-

συναθδῖος Θεῷ, κατὰ τοὺς θεολόγους.

ρμα'. Οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας ἡ ἐνέργεια, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐνεργείας ἡ οὐσία γνωρίζεται ὅτι ἐστὶ, ἀλλ' οὐ τί ἐστὶ. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τῆς προνοίας αὐτοῦ γινώσκειται, κατὰ τοὺς θεολόγους, ὅτι ἐστὶ. Διαφέρει δὲ καὶ κατὰ τοῦτο τῆς οὐσίας ἡ ἐνέργεια, ὅτι τὸ μὲν γνωρίζον ἐστὶν ἡ ἐνέργεια· τὸ δὲ δι' αὐτῆς γνωριζόμενον ὅτι ἐστὶν, ἡ οὐσία ἐστὶν. Οἱ δὲ τῆς κακοδόξου δυσσεβείας συνήγοροι σπεύδοντες πείθειν μὴδὲν διαφέρειν τῆς θείας οὐσίας τὴν θείαν ἐνέργειαν, τοῦτο σπαύδουσιν ἡμᾶς καταπεισαι τὸ γνωρισιτικὸν ἀναίρουντες, μὴ γινώσκουν ὅτι ἐστὶν ὁ Θεός· ὡς μὴδὲ ἐκείνοι πάντως γινώσκοντες.

ρμβ'. Ὅταν δὲ λέγουσιν οὗτοι ὡς ἔχει μὲν ὁ Θεὸς ἐνέργειαν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας μηδαμῶς κατὰ μὴδὲν διαφέρουσαν, συσκιάζειν πειρώμεται καὶ οὕτω τὴν οὐκ εἰς δυσσεβείαν, καὶ σοφιστικῶς τοὺς ἀκούοντας παρακρούεσθαι καὶ ἀπατᾶν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Λίβυς ἐκεῖνος Σαβέλλιος ἔλεγε καὶ Υἱὸν ἔχειν τὸν Πατέρα καὶ Θεόν, μὴδὲν αὐτοῦ διαφέροντα. Ὡς οὖν ἐκεῖνος ἠλέγητο Πατέρα λέγων Υἱοῦ χωρὶς, τὴν καθ' ὑπόστασιν αὐτῶν διαφορὰν ἀρνούμενος· οὕτως οὗτοι νῦν, κατ' οὐδὲν διαφέρουν λέγοντες τῆς θείας οὐσίας τὴν θείαν ἐνέργειαν, οὐκ ἔχειν ὅπως τὸν Θεὸν ἐνέργειαν ἀπελέγχονται φρονούντες. Εἰ γὰρ μὴδὲν ταῦτα διενήνοχεν, οὐδὲ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν ἔχει ὁ Θεός. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐνεργεῖν χωρὶς ἐνεργείας, κατὰ τοὺς θεολόγους· ὡσπερ, κατ' αὐτούς, αὐθὺς οὐδὲ ὑπάρχει χωρὶς ὑπάρξεως. Ὅτι δὲ ἡ θεία ἐνέργεια τῆς θείας οὐσίας διαφέρει, ὁμολοῦν ἂν εἴη κἀνταῦθεν τοῖς εὐφρονοῦσιν· ἡ δὲ ἐνέργεια ἕτερον ἐνεργεῖ, ὅπερ ὁ ἐνεργῶν οὐκ ἐστὶν. Ἐνεργεῖ γὰρ καὶ ποιεῖ ὁ Θεός τὰ κτίσματα, αὐτὸς δὲ ἀκτιστός ἐστι. Καὶ τὸ πρὸς τι δὲ, πρὸς ἕτερον αἰε λέγεται. Υἱὸς γὰρ λέγεται πρὸς τὸν Πατέρα. Πατὴρ δὲ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν Υἱὸς οὐδέποτε. Ὡς οὖν τὸ πρὸς τι τῶν ἀδυνάτων μὴδὲν διαφέρειν τῆς οὐσίας, μὴδὲ ἐνθεωρεῖσθαι τῇ οὐσίᾳ, ἀλλ' οὐσίαν εἶναι, οὕτως οὐδὲ τὴν ἐνέργειαν ὅπως ἐστὶ δυνατὸν μὴ διαφέρειν τῆς οὐσίας, ἀλλ' οὐσίαν εἶναι, κἂν οἱ ἐναντιοὶ ἀπαρέσκωνται.

ρμγ'. Ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς συλλογιστικοῖς αὐτοῦ κεφαλαίοις περὶ Θεοῦ τὸν λόγον ποιούμενος, φησὶν, ὡς ἡ ἐνέργεια οὔτε ὁ ἐνεργῶν ἐστὶν οὔτε τὸ ἐνεργηθὲν· οὐκ ἄρα τῆς οὐσίας ἀδιάφορός ἐστιν ἡ ἐνέργεια. Ὁ δὲ θεὸς Κύριλλος, περὶ Θεοῦ καὶ αὐτὸς τὸν λόγον ποιούμενος, τὸ μὲν ποιεῖν ἐνεργείας ἐστὶ, θεολογεῖ· φύσεως δὲ τὸ γεννᾶν· φύσις δὲ καὶ ἐνέργεια οὐ ταυτὸν. Δαμασκηνὸς δὲ θεοφύρος, Ἔργον μὲν θείας θελήσεως, ἡ κτίσις. Καὶ ἀλλαγοῦ δὲ σαφῶς πάλιν ὁ αὐτὸς, Ἄλλο, φησὶν, ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ ἄλλο ἐνεργητικόν. Ἐνέργεια μὲν γὰρ ἐστὶν ἡ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις, ἐνεργητικὸν δὲ ἡ φύσις, ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια πρέεισι. Πολλαχῶς ἄρα τῆς θείας οὐσίας ἡ ἐνέργεια διαφέρει, κατὰ τοὺς θεοσεβῆς Πατέρας.

ρμδ'. Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ παντάπασι ἐστὶν ἀνώ-
 νυμος, ἐπεὶ καὶ πάντῃ ἐστὶν ἀπερινόητος· ὀνομάζεται
 οὖν ἐκ πασῶν τῶν οικειῶν ἐνεργειῶν, μηδενὸς ἔχει
 τῶν ὀνομάτων πρὸς ἕτερον κατὰ τὴν σημασίαν δια-
 φέροντος. Ἐξ ἐκάστου γὰρ καὶ πάντων οὐδὲν ἕτερον,
 ἢ τὸ κρυφίον ἐκεῖνο μηδαμῶς γνωσκόμενον ὃ τί
 ποτέ ἐστι καλεῖται ἐπὶ δὲ τῶν ἐνεργειῶν, ἕκαστον
 τῶν ὀνομάτων διάφορον ἔχει σημασίαν. Τίς γὰρ οὐκ
 οἶδεν ὅτι διενηνόησιν ἀλλήλων τὸ κτίζειν, τὸ δεσπό-
 ζειν, τὸ κρίνειν, τὸ προνοεῖσθαι, τὸ διὰ τῆς οικείας
 χάριτος τὸν Θεὸν ἡμᾶς υιοθετεῖν; Οἱ οὖν τὰς φυσικὰς
 θείας ταύτας ἐνεργείας, ὡς ἀλλήλων τε καὶ τῆς
 θείας φύσεως διαφερούσας λέγοντες κτιστὰς, τί
 ἄλλο ἢ τὸν Θεὸν εἰς κτίσμα κατασπῶσι; Τὰ γὰρ
 κτιζόμενα, τὰ δεσποζόμενα, τὰ κρίνόμενα, καὶ
 ἀπλῶς πάντα τὰ τοιαῦτα, ἐστὶ τὰ κτίσματα, ἀλλ'
 οὐχ ὁ Κτίστης, καὶ ὁ Δεσπότης, καὶ κριτής· οὐδ'
 αὐτὸ τὸ κρίνειν, καὶ δεσπόζειν, καὶ δημιουργεῖν,
 ἀπερ φυσικῶς ἐνθεωρεῖται τούτῃ.

ρμε'. Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, καθάπερ ἀνώνυμος
 ἐστὶ παντάπασι, ὡς ὑπερώνυμος κατὰ τοὺς θεο-
 λόγους, οὕτως καὶ ἀμέθεκτος ὡς ὑπὲρ μέθεξιν ὑπ-
 ἄρχει κατ' αὐτούς· οἱ οὖν ἀπειθοῦντες οὗτοι νῦν
 τῇ διὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατέρων τοῦ Πνεύματος
 διδασκαλίᾳ, καὶ λοιδοροῦντες ἡμᾶς τοὺς αὐτοῖς
 ὁμολογοῦντας, πολλοὺς γίνεσθαι φασὶ θεοὺς, ἢ σύν-
 θετον τὸν ἕνα, εἴπερ ἡ θεία ἐνέργεια τῆς θείας
 οὐσίας διαφέρει, καὶ εἰ ὅλων ἐνθεωρεῖται τι τῇ
 τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ. Ἄγνοοῦσι γὰρ, ὡς οὐχὶ τὸ ἐνεργεῖν
 καὶ ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ τὸ πάσχειν καὶ πάθος ποιεῖ
 τὴν σύνθεσιν. Ὁ δὲ Θεὸς ἐνεργεῖ, μηδὲν αὐτὸς πά-
 σχων, μηδὲ ἀλλοιούμενος· οὐκ ἄρα σύνθετος· ἐστὶ
 διὰ τὴν ἐνέργειαν. Καὶ τὸ πρὸς τί δὲ ὁ Θεὸς καὶ
 πρὸς τὴν κτίσιν ἔχει, ὡς ἀρχὴ καὶ Δεσπότης ὡν
 αὐτῆς, ἀλλ' οὐ συναριθμεῖται τοῖς γεγονόσι παρὰ
 τούτο. Πολλοὶ δὲ πάλιν πῶς ἔσονται θεοὶ διὰ τὸ
 ἔχειν τὸν Θεὸν ἐνέργειαν, εἴπερ ἐνός ἐστὶ Θεοῦ,
 μᾶλλον δὲ ὁ αὐτός ἐστι Θεός, ἡ θεία οὐσία, καὶ ἡ
 θεία ἐνέργεια. Σαφῆς οὖν ἦν τῶς τούτο λῆρος τῆς
 αὐτῶν φρενοβλαβείας.

ρμς'. Εἰπὼν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς οικείους μαθητάς,
 ὅτι· « Εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστηκότων, οἱ οὐ μὴ γεύ-
 σονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ
 Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει, » μεθ' ἡμέρας ἕξ,
 παραλαβὼν τὸν Πέτρον, καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην
 καὶ εἰς τὸ Θαβώριον ὄρος ἀνεβθὼν ελαμφαν ὡς ὁ
 ἥλιος· καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ
 φῶς· οὐ γὰρ ἠδύναντο ἐκεῖνοι βλέπειν πλέον·
 μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς τὴν λάμψιν ταύτην οὐκ ἰσχύον-
 τες ἀτεινίζειν, πρηνεῖς εἰς γῆν κατέπεσον. Ὅμως
 αἶδον, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Σωτῆρος, τὴν βα-
 σιλείαν τοῦ Θεοῦ, τὸ θεῖόν ἐκεῖνο καὶ ἀπόρρητον
 φῶς· ὁ Γρηγόριος μὲν καὶ Βασίλειος οἱ μεγάλοι,
 θεότητα προσαγορεύουσι, Φῶς, λέγοντες, ἡ παρα-
 δεχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῖς μαθηταῖς, καὶ
 κάλλος τοῦ ὄντως δυνατοῦ, ἡ νοητὴ αὐτοῦ καὶ θεω-
 ρητὴ θεότης. Ὁ γὰρ μέγας Βασίλειος καὶ κάλλος

A 144. *Essentia Dei nullatenus nuncupari potest, cum sit omnino incomprehensa. Nominatur igitur ex omnibus suis operationibus; et nullum ibi nomen ab alio significatione differt. Singulis enim et omnibus nihil aliud vocatur quam absconditum illud minime notum quid sit. De operationibus vero nomina singula diversam habent significationem; quis enim nescit a se invicem distincta esse creationem, dominium, iudicium, providentiam, et nostram ex gratia Dei adoptionem? Qui ergo naturales illas Dei operationes, utpote ab invicem et a natura divina distinctas, dicunt creatas, nonne Deum ad creaturam deprimunt? Nam creata, et gubernata, et iudicata, et generatim omnia huiusmodi sunt creaturæ; non vero ipse Creator, et Dominus, et Iudex, nec ipsum iudicium, et dominium, et creatio, quæ sunt naturales ipsius modi.*

145. *Essentia Dei, sicut nuncupari non potest quia est supra nomen juxta theologos, ita nec participari, quia est supra participationem juxta eosdem. Illi ergo qui nunc inobediunt traditæ a sanctis Patribus nostris Spiritus doctrinæ, nosque his consentaneos obtrectant, dicunt multos fieri deos, vel unum compositum, si divina operatio distincta sit a divina essentia, et si quis modus in substantia Dei resideat. Ignorant enim non in operando et in operatione, sed in patiando et in passione fieri compositionem. At Deus operatur, non ipse patiens, nec mutatus: non igitur compositus erit propter operationem. Et relationem habet Deus ad creaturam, utpote huius principium et Dominus, sed non ideo creaturis annumeratur. Adhuc, quomodo multi erunt dii ex eo quod habet Deus operationem, siquidem unius sunt Dei, seu potius unus sunt Deus, divina essentia et divina operatio? Clarissime igitur in hoc delirant isti dementes.*

146. *Postquam dixerat Dominus suis discipulis: « Sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute »; post dies sex assumens Petrum, et Joannem, et ascendens in montem Thabor, resplenduit sicut sol, et vestimenta ejus facta sunt candida sicut lux; et non poterant ille respicere amplius, sed potius lumen illud non valentes intueri, prout in terram eeciderunt. Simul viderunt, juxta promissionem Salvatoris, regnum Dei, divinum nempe illud et ineffabile lumen, quod magni Gregorius et Basilius divinitatem appellant, dicentes: « Lumen est divinitas discipulis in monte manifestata, et pulchritudo Omnipotentis, intelligibilis ejus visibilisque divinitas. » Magnus enim Basilius lucem illam dicit esse pulchritudinem Dei, solis sanctis visibilem in virtute divini Spiritus. Itaque subdit: « Vide*

⁴⁷ Marc. viii, 39.]

runt autem ejus pulchritudinem Petrus et filii tonitruum in monte, supra solis jubar splendens, et primitias ejus presentie oculis præsumere meruerunt. » Et Damascenus theologus, cum Joanne Chrysostomo, naturalem divinitatis radium lumen illud vocaverunt. Prior enim scribit : « Ab æterno Filius ex Patre genitus, naturalem ab æterno habet radium divinitatis ; et divinitatis gloria, gloria corporis sit. » Et lingua aurea : « Fulgidior seipso, inquit, Dominus in monte apparuit, divinitate radios suos manifestante. »

ἡ τῆς θεότητος δόξα, δόξα τοῦ σώματος γίνεται · οὐ δὲ χρυσορρήμων, λαμπρότερος, φησιν, ἑαυτοῦ ἐφαί-

147. Illud divinum et ineffabile lumen, Dei divinitatem et regnum, pulchritudinem et splendorem divinæ naturæ, sanctorum in incomprehensibili æternitate visionem et felicitatem, naturalem divinitatis radium et gloriam, phantasma et creaturam esse blaterant hæretici, et eos qui ipsorum instar in divinam lucem sic blasphemare non ausi, increatas æstimant Dei essentiam et operationem, polytheos calumniose circumclamitant ; verum erubescant. Quamvis enim increata sit divina lux, unus nobis est Deus in una divinitate, quia, ut superius crebro demonstratum est, unius Dei sunt, et increata essentia, et increata operatio, divina scilicet gratia et lux illa.

148. Nefarii ergo hæretici, qui post synodum audacter dixerunt divinum illud lumen a Salvatore in Thabor emissum pro phantasmate ac creatura habendum esse, et id stabilire conati sunt, et a multis refutati haud mutaverunt sententiam, definitione scripta et anathemate percussi sunt. Nam in incarnationem Dei ilasphemant, et creatam insane dicunt Dei divinitatem, et ad creaturam, quantum possunt, ipsum deprimunt Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Una enim et eadem est tribus divinitas. Si autem increatam isti et adorandam dicunt divinitatem, duas manifeste agnoscunt Dei divinitates, unam creatam, et alteram increatam. Sic sagunt cunctos veteres hæreticos impietate supergredi.

149. Alias hæresim suam velare conantes, et increatam dicunt lucem in Thabor manifestatam, et essentiam esse Dei, multipliciter et in hoc blasphemantes. Quia enim ab apostolis visum est lumen illud, visibilem consequenter esse autumant Dei essentiam. Verum audiant dicentem : « Nemo stetit in subsistentia, qui essentiam Dei et Dei naturam aut viderit aut enarraverit. Nec solum nullus hominum, sed nec angelorum. Ipsa enim sex alis ornata seraphim ob excessum emicantis ex ea coruscationis, faciem pennis circumtegunt. » Quia igitur nulli unquam visa est supersubstantialis essentia Dei, quando hanc esse lumen illud

εἶναι τοῦ Θεοῦ φησι τὸ φῶς ἐκεῖνο, μόνοις τοῖς ἁγίοις θεωρητὸν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ Πνεύματος. Διὸ καὶ φησι πάλιν · Εἶδον δὲ αὐτοῦ τὸ κάλλος Πέτρος καὶ οἱ υἱοὶ τῆς βραντῆς ἐν τῷ ὄρει, ὑπερλάμπρον τὴν τοῦ ἡλίου λαμπρότητα · καὶ τὰ προοίμια τῆς αὐτοῦ παρουσίας ὀφθαλμοῖς λαβεῖν κατηξιώθησαν. Ὁ δὲ Δαμασκηνὸς· θεολόγος, μετὰ τοῦ χρυσοῦ τὴν γλῶτταν Ἰωάννου, φυσικὴν ἀκτίνα τῆς θεότητος τὸ φῶς ἐκεῖνο προσηγόρευσαν · ὁ μὲν γράφων · Ἀνάρχως ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς, τὴν φυσικὴν ἀκτίνα ἀναρχὸν κέχτηται τῆς θεότητος · καὶ

ρμζ'. Τοῦτο τὸ θεῖκον καὶ ἀπόρρητον φῶς, τὴν τοῦ Θεοῦ θεότητα καὶ βασιλείαν, τὸ κάλλος καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, τὴν ἐν τῷ ἀκαταλήπτῳ αἰῶνι τῶν ἁγίων ὄρασι καὶ ἀπόλαυσι, τὴν φυσικὴν ἀκτίνα καὶ δόξαν τῆς θεότητος, φάσμα καὶ κτίσμα οἱ γλωσσαλοῦντες αἰρετικοὶ λέγουσι καὶ τοὺς μὴ ἀνεχομένους κατ' αὐτοὺς εἰς τὸ θεῖον φῶς τοῦτο βλασφημεῖν, ἀλλ' ἄκτιστον εἶναι φρονούντας τὸν Θεὸν κατ' οὐσίαν, καὶ κατ' ἐνέργειαν, ὅτι θεῖος εἶναι συκοφαντοῦντες περιεγγέλλουσιν. Ἄλλ' αἰσχυνέσθωσαν. Ἀκτίστου γὰρ καὶ τοῦ θείου φωτὸς ὄντος, εἰς ἡμῖν Θεὸς ἐστὶν ἐν μιᾷ θεότητι · ὡς ἐνὸς Θεοῦ, καθάπερ ἀνωτέρω πολλαχῶς δέδεικται, καὶ τῆς ἀκτίστου οὐσίας οὐσίας, καὶ τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας · δηλαδὴ τῆς θείας χάριτος καὶ ἐλλάμψεως ταύτης.

ρμη'. Φάσμα τοιγαροῦν καὶ κτίσμα φρονεῖν ἐπὶ τῆς συνόδου τολμηρῶς εἰπόντες, καὶ κατασκευάζειν πειραθέντες οἱ κακόφρονες αἰρετικοὶ, τὸ λάμπαν ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐν Θαβὼρ θεῖκον ἐκεῖνο φῶς, καὶ διὰ πολλῶν ἐξελεγχθέντες, καὶ μὴ μεταπεισθέντες, ἀφορισμῷ ἐγγράφῳ καὶ ἀναθέματι καθυπεβλήθησαν. Εἰς τε γὰρ τὴν διὰ σαρκὸς οἰκονομίαν βλασφημοῦσι τοῦ Θεοῦ, καὶ κτιστὴν εἶναι φρενοβλαβῶς λέγουσι τὴν τοῦ Θεοῦ θεότητα, καὶ εἰς κτίσμα, τὸ γε εἰς αὐτοὺς ἦκον, κατασπῶσιν, αὐτὸν τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ ἐστὶν ἡ θεότης τῶν τριῶν. Εἰ δὲ καὶ ἄκτιστον οὗτοι σέβειν λέγουσι θεότητα, δύο φανερῶς λοιπὸν οὗτοι λέγουσιν εἶναι τοῦ Θεοῦ θεότητας, μίαν κτιστὴν, καὶ ἄλλην ἄκτιστον. Οὕτω φιλονεικοῦσι πάντας τοὺς ἐκ παλαιοῦ κακοδόξους ὑπερβῆναι τῇ δυσσεβείᾳ.

ρμθ'. Ἄλλοτε δὲ τὴν οἰκείαν κακοδοξίαν συσκιάζειν μηχανώμενοι, καὶ ἄκτιστον λέγουσι τὸ ἐν Θαβὼρ φῶς λάμπαν φῶς, καὶ οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ, πολλαπλῶς καὶ τούτῳ βλασφημοῦντες. Ἐπεὶ γὰρ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἐώραται τὸ φῶς ἐκεῖνο, ὁρατὴν λοιπὸν εἶναι κακῶς φρονοῦσι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἀκουέτωσαν τοῦ λέγοντος· Οὐδεὶς ἐστὶ ἐν ὑποστάματι, καὶ οὐσίαν Θεοῦ, καὶ Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν, ἢ ἐξηγόρευσεν. Καὶ μὴ μόνον οὐδεὶς ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀγγέλων · καὶ αὐτὰ γὰρ τὰ ἐξαπτέρυγα Σεραφίμ, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐκείθεν ἐκπεμπομένης ἐλλάμψεως, ταῖς πτέρυξι περικαλύπτει τὰς ὄψεις. Ἐπεὶ γοῦν οὐδέσιν οὐδέποτε

ἡ ὑπερουσιότης ὡφθη τοῦ Θεοῦ, ὅταν ταύτην εἶναι οἱ αἱρετικοὶ λέγωσι τὸ φῶς ἐκεῖνο, ἀθέατον εἶναι παντάπασι τὸ φῶς τοῦτο μαρτυροῦσι. Καὶ μηδὲ τῶν ἀποστόλων ἐγκρίτους τυχεῖν ἐπ' ἄρουσ τῆς τοῦτου θέας, μηδὲ τὸν Κύριον ἀληθῶς ταύτην ἐπαγγελιασθαι τοῦτοις, μηδ' ἀληθῶς λέγειν τὸν λέγοντα· Ἐξιδόμεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, σὺν αὐτῷ ὄντες ἐν τῷ ἔρει τῷ ἁγίῳ· καὶ διαγρηγορήσαντες Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ. Ἔτερος δὲ τὸν διαφερόντως ἡγαπημένον τῷ Χριστῷ Ἰωάννην φησὶν, αὐτὴν τὴν τοῦ Λόγου θεότητα παραγυμνωθεῖσαν ἐπ' ἄρουσ ἰδεῖν. Εἶδον οὖν καὶ ἀληθῶς εἶδον τὴν ἀκτιστον καὶ θεῖαν ἑλλαμψὶν ἐκεῖνην, ἀοράτου τοῦ Θεοῦ διαμένοντος καθ' ὑπερούσιον κρυφίτητα, καὶ οἱ τῆς αἰρέσεως ἀρχηγοὶ, καὶ οἱ τούτων ὁμόφρονες διαβραγῶσιν.

ρ'. Ἦνίκα δὲ τις ἔρηται τοὺς αἱρετικούς τοιοῦδε, οὐσίαν εἶναι τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς θεότητος εἰπόντας, καὶ ὁρᾶται λοιπὸν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀναγκαζόμενοι τὸν ὄλον ἐγκαλύπτουσιν, οὐσίαν λέγοντες εἶναι τοῦτο φάναι, ἐπεὶ δι' αὐτοῦ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἑώραται· διὰ γὰρ τῶν κτισμάτων ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ὁρᾶται· πάλιν κτίσμα κατασκευάζοντες οἱ τάλανες εἶναι τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως. Καθορᾶται δὲ διὰ τῶν κτισμάτων, οὐχ ἡ οὐσία, ἀλλ' ἡ δημιουργικὴ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια. Ὡστε δυσσεβῶς καὶ τοῦτο, καὶ τῷ Εὐνομίῳ συμφωνοῦντες λέγουσιν, ὅτι διὰ τῶν κτισμάτων ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ὁρᾶται· οὕτω πολὺχουν αὐτοῖς ἔστι τὸ τῆς δυσσεβείας λήθον. Φευκταὸν οὖν αὐτοὺς, καὶ τὴν αὐτῶν κοινωνίαν, ὡς ψυχοφθόρον, καὶ πολυκέφαλον ὕδραν, ὡς πολυειδῆ τῆς εὐσεβείας λήμην.

47 II Petr. 1, 18. 48 Luc ix, 32.

A hæretici dicunt, invisibilem esse illam lucem constantur, et neque apostolorum selectos visioneit ejus in monte sortitos esse, nec Dominum verè hanc eis esse pollicitem, nec veridicium esse qui dicit : « Speculatores facti sumus illius magnitudinis, cum essemus cum ipsa in monte sancto 47. » — « Et evigilantes Petrus et qui cum ipso erant, viderunt majestatem ejus 48. » Alius vero dicit dilectissimum Christo Joannem ipsam Verbi divinitatem in monte revelatam speculatum fuisse. Viderunt igitur, et vere intuiti sunt increatam divinamque lucem, Deo invisibili remanente secundum supersubstantialiam et absconditam essentiam, licet hæresis duces eorumque asseclæ dirumpantur.

B 150. Si qui autem contendant hosce hæreticos dicere essentiam esse lumen illud divinitatis, ac proinde videri posse essentiam Dei, coacti dolunt tegunt, asserendo illud essentiam ab eis vocari, quia per illud cernitur Dei essentia, per creaturas enim essentia Dei videtur : et sic rursus creaturam fingunt esse miseri lucem transfigurationis Domini. Spectatur porro per creaturas, non essentia, sed creatrix Dei operatio. Ita ut impie et hoc Eunomio consonantes dicant, per creaturas Dei essentiam cerni : ac proinde multiplex eis est impietatis seges. Fugere igitur oportet istos eorumque societatem, ut perniciosam et multicipitem hydram, et multiformem pietatis luem.

ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΥΠΕΡ

ΤΩΝ ΗΣΥΧΑΖΟΝΤΩΝ

Διὰ τοὺς ἐξ ἰδίας ἀπειρίας καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἁγίους ἀπειθείας, ἀθενοῦντας τὰς τοῦ Πνεύματος μυστικὰς ἐνεργείας, κρείττον, ἢ λόγος ἐν τοῖς κατὰ πνεῦμα ζωσὶν ἐνεργουμένας, καὶ δι' ἔργων φανερουμένας, ἀλλ' οὐ διὰ λόγων ἀποδεικνυμένας.

HAGIORITICUS TOMUS

DE QUIETISTIS

Contra eos q̄bi ex propria inexperientia et erga sanctos inobedientia contemnunt mysticis Spiritus operationes, quæ melius quam dici potest operantur in viventibus secundum spiritum, et quæ operibus revelantur, haud verò sermonibus reteguntur.

Τὰ μὲν ἀρτίως καθωμιλημένα, καὶ κοινῇ πᾶσιν ἐγνωσμένα, καὶ παρῆρητα κηρυττόμενα δόγματα, τοῦ διὰ Μωσέως ὑπῆρχε νόμου μυστήρια, τοῖς προφήταις

PATROL. GR. CL.

A Perscita familiariter universisque nota et prædicata audacter dogmata, erant Mosaicæ legis mysteria, solis prophetis in spiritu prævisa. Promissæ

30

autem bona in ævo futuro, sunt mysteria evangelicæ vitæ, his quos spiritus visione dignatur, et his ad mensuram, quasi in pignoris parte, data et prævisa. Sed quemadmodum si quis tunc Judæorum, non cum gratiarum actione audiens prophetas profantes Verbum et Spiritum Dei æternaque ac sempiterna, aures cohibuisset, audire visus voces pietati veritas, et voci a piis admixtæ contrarias, voci nempe dicenti: « Dominus Deus tuus Dominus unus est » idem forsitan et nunc ei accideret qui non cum pietate audiret nota solis virtute mundis mysteria Spiritus. Et sicut adhuc prædictionum illarum exitus consona evidentiæ manifestavit antiqua mysteria, et credimus nunc in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, divinitatem personis trinam, unam et simplicem naturam incompositam, increatam, invisibilem, incomprehensibilem; ita et futuri sæculi mysteria, in propriis temporibus manifestata, per ineffabilem unius Dei in tribus personis perfectis revelationem, consona omni evidentiæ ostenduntur. Oportet tamen id etiam attendere: ut, quavis novissime terminis terræ revelata sit divinarum personarum Trinitas ratione Unitatis minime destructa, prophetis tamen illis etiam ante rerum eventum perfecte cognoscebatur iisdemque credentibus jam tunc acceptissimum erat, eodem modo etiam nunc scimus et confitemur sermones sive aperte prædicatos mystice dignis in spiritu præmonstratos: alii quidem experientia edocti, quinque rerum possessioni hominumque gloriæ et fœdis corporis voluptatibus ad amplectendam evangelicam vitam non solum renuntiaverunt, sed etiam hanc abrenuntiationem obedientia constantis Christi confirmaverunt, sibi enim et Deo per quietem sine sollicitudine vacantes, et jugi oratione supra se ascendentes, et conjuncti Deo per mysticam et intelligibilem cum eo unionem, quæ sunt supra mentem docti sunt; alii vero initiati sunt sua erga hos veneratione, fide ac dilectione. Sic igitur et nos, audientes magnam Dionysium in secunda ad Caium epistola dicentem: « Deificum Dei donum esse divinitatem et deitatis principium, et huius fontem, et dantem hanc gratiam dignis Deum supra hanc divinitatem esse credimus. » Multiplicitatem enim Deus non patitur, nec duas sic aliquis dicit divinitates. At hanc deificam Dei gratiam divus Maximus de Melchisedech scribens increatam esse demonstrat, et semper procedere a semper assistente Deo; et alibi sæpe lumen illud vocat « lucem ingentem substantialemque, et dignis, quando facti sunt digni, manifestatam, sed non tunc factam, et lucem ineffabilis gloriæ, et angelorum munditiam. » Magnus autem Macarius illud nuncupat « incorporalium escam, et gloriam naturæ divinæ, et futuri sæculi pulchritudinem, ignem divinum ac supercœlestem, lumen ineffabile et intellectuale, artham Spiritus sancti, lætificum sanctitatis oleum. »

Α μόνους ἐν Πνεύματι προορώμενα. Τὰ δ' ἐπηγγελμένο
τοῖς ἁγίοις ἀγαθὰ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα.
τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτείας ἐστὶ μυστήρια,
τοῖς διὰ τοῦ Πνεύματος ὄρῳν ἤξιωμένοις, καὶ τούτοις
μετρίως, ὡς ἐν ἀρραβῶνος μέρει, διδόμενά τε καὶ
προορώμενα. Ἄλλ' ὡς περ εἶ τις τότε τῶν Ἰουδαίων,
μὴ μετ' εὐχαριστίας ἀκούων τῶν προφητῶν λεγόν-
των λόγον, καὶ Πνεῦμα Θεοῦ, συναλδιά τε καὶ προαιῶ-
νια, συνέσχευεν ἂν τὰ ὤτα, δοκῶν ἀπηγορευμένων
ἀκούειν τῆ εὐσεβείᾳ φωνῶν, καὶ τῆς ἀνωμολογημέ-
νης τοῖς εὐσεβέσι φωνῆς ἐναντίων· δηλονότι τῆς λε-
γούσης· « Κύριος· ὁ Θεὸς σου, Κύριος εἷς ἐστίν· οὕ-
τως καὶ νῦν τάχα ἂν πάθῃ τις, μὴ μετ' εὐλαβείας
ἀκούων τῶν μόνους ἐγνωσμένων τοῖς δι' ἀρετὴν κε-
καθαρμένοις μυστηρίων τοῦ Πνεύματος. Ἄλλ' ὡς περ
αὐθις ἡ τῶν προρρήσεων ἐκείνων ἐκβασίς, σύμφωνα
τοῖς φανεροῖς ἀνέδειξε τὰ τότε μυστήρια, καὶ πι-
στεύομεν νῦν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦ-
μα, Θεότητα τρισυπόστατον, μίαν φύσιν ἀπλήν, ἀσύν-
θετον, ἀκτιστον, ἀόρατον, ἀπερινόητον· οὕτω καὶ τοῦ
μέλλοντος αἰῶνος, ἐν καιροῖς ἰδίους ἀποκαλυφθέντος,
κατὰ τὴν ἄφραστον ἐκφανσιν τοῦ ἐν τρισὶ τελείαις
ὑποστάσεσιν ἐνὸς Θεοῦ, σύμφωνα τοῖς πάσιν ἐκφρα-
νῆσεται τοῖς φανεροῖς τὰ μυστήρια. Δεῖ μέντοι κά-
κει· οὐ σκοπεῖν· ὡς εἰ καὶ τοῖς πέρασι τῆς γῆς ὑστε-
ρον ἐξεφάνη τὸ τρισυπόστατον τῆς Θεότητος, τῷ
λόγῳ τῆς μοναρχίας, μηδαμῶς λυμαινόμενον, ἀλλὰ
τοῖς προφήταις ἐκείνοις, καὶ πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῶν
πραγμάτων, ἀκριθῶς ἐγινώσκετο, καὶ τοῖς αὐτοῖς
τηνικαῦτα παιδομαίνοις, εὐπαράδεκτον ἦν· τὸν Ἰσὺν
ἄρα τρόπον, οὐδὲ νῦν τοὺς λόγους τῆς ὁμολογίας
ἀγνοοῦμεν, τῶν τε παρῆρησιν κηρυττομένων, καὶ τῶν
μυστικῶς ἐν Πνεύματι τοῖς ἅξις προφανομένων·
οἱ μὲν αὐτῇ τῇ πείρᾳ μεμυημένοι, ὅσοι τῆ τε τῶν
χημάτων κτήσῃ, καὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων δόξῃ, καὶ
ταῖς σαμάτων οὐ καλαῖς ἡδοναῖς, διὰ τὴν Εὐαγγελι-
κὴν ἀπετάξαντο ζωὴν, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὴν
ἀποταγὴν ταύτην, διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἐν τῇ κατὰ
Χριστὸν ἡλικίᾳ προσήκοντας ἐβεβαίωσαν ὑποταγῆς·
ἑαυτοῖς γὰρ, καὶ τῷ Θεῷ δι' ἡσυχίας ἀπεριμερίμωκας
σκολάξαντες, καὶ διὰ προσευχῆς εἰλικρινοῦς, ὑπὲρ
ἑαυτοῦ γενόμενοι, καὶ γεγονότες· ἐν Θεῷ, διὰ τῆς
πρὸς αὐτὸν μυστικῆς ὑπὲρ νοῦν ἐνώσεως, τὰ ὑπὲρ
νοῦν ἐμυθήθησαν· οἱ δὲ, τῇ πρὸς τοὺς τοιοῦτους αἰδοί,
καὶ πίστει, καὶ στοργῇ. Οὕτω τοίνυν καὶ ἡμεῖς, τοῦ
μεγάλου Διονυσίου λέγοντο; ἀκούοντες, ἐν τῇ δευτέρᾳ
πρὸς Γάϊον ἐπιστολῇ· Τὸ τοῦ Θεοῦ θεοποιὸν δῶρον,
θεότητα, καὶ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν. καὶ τὸν τὴν
χάριν ταύτην τοῖς ἅξις παρέχοντα Θεὸν, ὑπὲρ ταύτην
τὴν θεότητα εἶναι· περὶ θόμβηθαι. Πολυπλασιασμὸν γὰρ ὁ
Θεὸς οὐ πάσχει, οὐδὲ δύο λέγει τις οὕτω θεότητα.
Ἄλλὰ τὴν θεοποιὸν ταύτην χάριν τοῦ Θεοῦ, ὁ θεὸς
Μάξιμος περὶ τοῦ Μελχισεδεχ γράφων, ἀκτιστον εἶ-
ναι ἀποφαίνεται, καὶ αἰεὶ οὕσαν ἐκ τοῦ αἰεὶ ὄντος
Θεοῦ, ἀλλεχοῦ δὲ πολλαχοῦ, ἀγέννητόν τε καὶ ἐνυπό-
στατον φῶς τοῖς ἅξις, ἡνίκ' ἀνγένεοντο ἄξιοι, φανε-
ρούμενον, ἀλλ' οὐ τότε γινόμενον. Τοῦτο τὸ φῶς οὐ-

40 Marc. xii, 19.

τοῦ, καὶ φῶς ὑπεραρρήτου δόξης, καὶ ἀγγέλων καθαρότητα ὀνομάζει· ὁ δὲ μέγας Μακάριος, καὶ τῶν ἀσωμάτων τροφήν, καὶ τῆς θείας φύσεως δόξαν, καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καλλοήν, πῦρ θεῶν καὶ ἐπο-
ράνιον, φῶς ἀρρήτων, καὶ νοερῶν, ἀβραβῶνα Πνεύματος ἁγίου, ἀγιαστικὸν ἀγαλλιόσεως ἑλαίου.

Ὅστις οὖν, τοὺς τῆν θεοποιὸν ταύτην χάριν τοῦ Θεοῦ, ἀκτιστον, καὶ ἀγέννητον, καὶ ἐνυπόστατον λέγοντας, τοῖς Μασσαλιανοῖς συντάττει καὶ διθεΐτας καλεῖ, ἐπεὶ ἄρα τίς ἐστίν, οὗτος ἴστω τοῖς τοῦ Θεοῦ ἁγίοις ἀντικείμενος, καὶ τοῦ κλήρου τῶν σωζομένων, εἰ μὴ μεταμεληθεῖ, ἑαυτὸν ἐκβάλλων, καὶ αὐτὸς ἐκπίπτων τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου τῶν ἁγίων φύσει Θεοῦ· ὅστις δὲ πιστεύων, καὶ πειθόμενος, καὶ συμφεγγόμενος τοῖς ἁγίοις, καὶ μὴ προφασίζόμενος προφάσεις ἐν ἁμαρταῖς, τὸ μὲν φανερώς λεγόμενον οὐκ ἀποσελείται, ὡς ἀγνοῶν, ἀγνοεῖ δὲ τὸν τρόπον τοῦ μυστηρίου, μὴ ἀπαξιούτω ζητεῖν, καὶ μανθάνειν παρὰ τῶν εἰδῶτων. Εἴσεται γάρ, ὡς οὐδὲν ἀνακόλουθον τοῖς θείοις λόγοις καὶ πράγμασι, καὶ ταῦτ' ἐπὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων, καὶ ὧν ἄνευ οὐδὲν οὐδαμῶς ἂν συσταῖ, οὔτε μυστήριον ὄλως θεοπρεπέε.

Ὅστις μόνῃ τῇ μιμήσει τε καὶ σχέσει, χωρὶς τῆς θεοποιῶ χάριτος τοῦ Πνεύματος, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν τελείαν ἔνωσιν ἀποφαίνεται τελεῖσθαι, κατὰ τοὺς ὁμοίθεις καὶ ἀγαπωμένους ὑπ' ἀλλήλων, καὶ τὴν θεοποιὸν χάριν τοῦ Θεοῦ, ἔξιν τῆς λογικῆς φύσεως, διὰ μόνης μιμήσεως προσγινομένην, ἀλλ' οὐκ ἑλλαμψιν ὑπερφυᾶ καὶ ἀπόρρητον, καὶ θεῖαν ἐνέργειαν, ὀρμημένην ἀοράτως τοῖς ἡξιωμένοις, καὶ νοουμένην ἀπερινοήτως, οὗτος ἴστω, τῇ τῶν Μασσαλιανῶν, ὡς οὐκ οἶδεν, ἀπάτῃ περιπεσῶν. Φύσει γάρ ἐσται κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην Θεὸς ὁ θεούμενος, εἰ κατὰ φυσικὴν δύναμιν ἢ θέωσις ἐσται, καὶ τοῖς ὄροις τῆς φύσεως ἐμπεριλαμβάνεσθαι πέφυκε. Μὴ τοίνυν οὗτος τὴν οἰκείαν περιτροπήν, τοῖς ἀσφαλῶς ἐστῶσιν ἐπιχειρεῖτω προστρέψασθαι, καὶ μῶμον τοῖς ἀμωμήτοις τὴν πίστιν ἐπενεγκεῖν· ἀλλὰ τὸ φρόνημα καταθέμενος, μανθάνετω παρὰ τῶν πεπειραμένων, ἢ τῶν ἀπ' ἐκείνων δεδιδωγμένων, ὡς ἀσχετὸς ἐστὶ παντάπασιν ἢ τῆς Θεότητος χάρις, οὐκ ἔχουσα τὴν οἰανοῦν δεκτικὴν ἑαυτῆς ἐν τῇ φύσει δύναμιν· ἐπεὶ οὐκ ἔτι χάρις ἐστίν, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν φυσικὴν δύναμιν ἐνεργείας φανερώσις. Καὶ οὐδὲ παράδοξον ἐσται τὸ γενόμενον, εἰ κατὰ δεκτικὴν δύναμιν θεώσεως ἢ θέωσις εἴη· φύσεως γὰρ ἂν εἰκότως ἔργον, ἀλλ' οὐ Θεοῦ δῶρον ἢ θέωσις εἴη, καὶ δυνήσεται καὶ φύσει Θεὸς ὁ τοιοῦτος εἶναι, καὶ κυρίως προσαγορευέσθαι. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι καθέστηκεν ἢ κατὰ φύσιν τῶν ὄντων ἐκάστου δύναμις, ἢ φύσεως πρὸς ἐνέργειαν ἀπαράδατος κίνησις. Πῶς δὲ καὶ ἐξίστησιν ἑαυτοῦ τὸν θεούμενον, ἢ θέωσις; Εἰ ἔτι τοῖς ὄροις τῆς φύσεως αὐτῆ περιεῖληπται, συνιδεῖν οὐκ ἔχω. Ὅτι γὰρ φύσιν τοίνυν, καὶ ἀρετὴν, καὶ γῶσιν, ἢ τῆς θεώσεως χάρις, καὶ ἀπέριωσις τὰ τοιαῦτα ἅπαντα, καὶ τὸν ἅγιον Μάξιμον ταύτης ἀποδέει. Ἀρετὴ μὲν γὰρ πᾶσα, καὶ ἡ ἐφ' ἡμῖν τοῦ Θεοῦ μίμησις πρὸς τὴν θεῖαν ἔνωσιν ἐπιτήδειον ποιεῖται τὸν κεκτημένον· ἢ δὲ χάρις αὐτὴν τελειουργεῖ τὴν ἀπόρρητον ἔνωσιν· δι' αὐτῆς γὰρ ὅλος μὲν ὄλοις τοῖς ἁγίοις ὁ Θεὸς περιχωρεῖ· ὅλην δὲ ὄλοι περιχωροῦσιν ὁλοκῶς οἱ ἅγιοι τῷ Θεῷ, ὅλον ἀντιλαμβάνοντες ἑαυτῶν τὸν Θεόν·

Quicunque igitur dicentes hanc Dei gratiam esse increatam ingenitamque et substantialem, Massalianis adnumerat et dualistas vocat, si quis nempe sit, iste sciat se sanctis Dei adversari, et ab electorum sorte, si non respiscat, seipsum ejicere, et excidere ab uno soloque sancto natura Deo. Quicunque autem credens, et obediens, et consonans sanctis, nec peccaminosus prætexens prætextus, clare quidem dictum non rejicit ut ignorans, ignorat vero modum mysterii, non dedignetur quærere ac discere a scientibus. Sciet enim nihil inconueniens esse divinis sermonibus et rebus, et etiam in maxime necessariis et sive quibus nihil prorsus constaret, nec ullum mysterium Deo congruens.

Quicunque imitatione tantum et habitu, sine deifica Spiritus gratia, perfectam cum Deo unionem fieri asserit, sicut inter eos qui sunt moribus consimiles et sibi invicem dilecti, et deificam Dei gratiam esse habitum rationalis naturæ sola imitatione acquisitum, sed non ineffabilem supernaturalis que illuminationem ac divinam operationem, invisibiliter visam a dignis et incomprehense intellectam, hic sciat Massalianorum se inscium errori incidisse. Natura enim Deus erit necessario prorsus qui deificatur, si deificatio penes naturalem virtutem sit et intra naturæ limites possit comprehendi. Ne igitur hicce suum errorem tuto stantibus imprimere conetur, et exprobrum irreprehensibilibus fide inferre; sed suos deponens sensus, discat ab expertis aut ab his quos docuerunt, absolutam prorsus esse divinitatis gratiam, nec ullatenus posse viribus naturæ capi, quia secus jam non gratia esset, sed naturalis potentie operatio manifestata. Et nihil tunc admirabile fieret, si juxta capacem deificationis virtutem deificatio foret: naturæ enim proprie opus, et non Dei donum esset deificatio, et deificatus posset natura Deus fieri et proprie vocari. Nam nihil aliud est naturalis uniuscujusque rerum potentia, quam naturæ ad operationem inamovibilis motus. Et quomodo deificatione supra seipsum elevatur deificatus? Si hoc intra naturæ limites comprehendatur, id intelligere non valeo. Supra naturam igitur virtutemque ac scientiam est deificationis gratia, et infinite omnia hujusmodi, juxta sanctum Maximum, ab hoc distant. Virtus quidem omnis et pro viribus imitatio Dei aptum ad divinam unionem faciunt qui eas adeptus est, gratia autem ipsam perficit ineffabilem unionem; per eum enim totus omnibus dignis illabitur Deus, et toti omnes integre insident sancti Deo, toti in Deum transmutati, et omnes ad eum ascensionis quasi brachium consecuti ipsum Deum, qui sicut anima corpori, ipsis tanquam membris circumfunditur, eosque in seipso dignatur accipere.

καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀναβάσεω, ὡς ἐπαθλον αὐτὸν φύντα τρόπον, ὡς οικείοις μέλσοι, καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι

Quicunque dicentes in corde aut in cerebro insidere animam, Massalianos esse affirmat, hic sciatur se male in sanctos invehit. Magnus enim Athanasius cerebro inesse rationalem animæ partem dicit. Marcarius autem, minime ipsi magnitudine cedens, in corde reponit mentis operationem. Et his concinunt sancti fere omnes. Quod autem dicit divus Gregorius Nyssenus, mentem neque intra neque extra corpus esse, utpote incorpoream, non adversatur sanctis illis: illi enim mentem reponunt intra corpus, utpote huic conjunctam. Alio igitur sensu loquentes, minime cum eo discrepant. Neque enim dicenti non in loco esse Deum, quatenus incorporealem, contradicit qui ait insedisse olim Dei Verbum virginæ et inmaculato utero, utpote hic ineffabiliter conjunctum nostræ massæ per inenarrabilem misericordiam.

Quicunque manifestatam discipulis in Inabor lucem dicit fuisse phantasma, et quaecunque symbolum apparuisse et evanuisse, sed non veram esse, nec supra omnem cogitatione, at inferiorem cogitatione operationem, clare contradicit sanctorum sententiæ. Illi enim, tum sermonibus, tum scriptis, ineffabilem, increatam, æternam, non temporaneam, inaccessam, immensam, infinitam, indeterminatam, angelis et hominibus invisibilem, archetypam pulchritudinam et immutabilem, gloriam Dei, gloriam Christi, gloriam Spiritus, radium divinitatis, et alia hujusmodi, illam nuncupant. Glorificatur enim, inquit, cæro semel assumpta, et gloria divinitati sit gloria corporis. Sed in corpore visibili erat gloria non capientibus angelis etiam invisibilia. Transfiguratur igitur, non quod non habebat assumens, nec in id quod non erat transmutatus, sed quod erat suis discipulis manifestans, eorumque aperiens oculos, et ex cæcis videntes reddens. Nam ipse remanens idem, alius quam antea videbatur, tunc discipulis visus apparuit. Ipse enim verum est gloriæ decus, et sicut sol refulgebat, quod est obscura imago, sed impossibile est non imperfecte in creatura increatum adumbrari.

Quicunque increatam esse dicit solam Dei essentiam, haud vero et æternas ejus operationes, quas omnes supereminet, sicut omnia opera operans, audiet sanctum Maximum dicentem: « Immortalia omnia et ipsa immortalitas, et viventia omnia et ipsa vita, et sancta omnia et ipsa sanctitas, et omnia virtute prædita et ipsamet virtus, et bona omnia et ipsa bonitas, et existentia omnia et ipsamet existentia, Dei evidenter opera sunt: sed alia quidem esse temporaliter cœperunt, fuit enim tempus quam non essent, alia vero esse temporaliter non cœperunt, nullum enim fuit tempus quam non essent virtus, et bonitas, et sanctitas et immortalitas. » Et

μόνον κτιστάμενοι τον θεόν, ψυχῆς πρὸς σῶμα περικαταξιώσαντα.

Ὅστις τοὺς ἐν τῇ καρδίᾳ, ἢ τῷ ἐγκεφάλῳ λέγοντας τὸν νοῦν ἐνιδρῦσθαι, Μασσαλιανούς εἶναι διεσχυρίζεται, οὗτος ἴστω, κακῶς τοῖς ἁγίοις ἐπιτιθέμενος. Ὁ μὲν γὰρ μέγας Ἀθανάσιος, τῷ ἐγκεφάλῳ τὸ λογικὸν ἐνεῖναι τῆς ψυχῆς φησι. Μακάριος δὲ ὁ τῇ μεγαλειότητι μηδὲν ἠλλείπων, ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν τοῦ νοῦ ἐνέργειαν. Συμφῶδὰ δὲ τούτοις οἱ ἅγιοι σχεδὸν ἅπαντες. Ὁ γὰρ φησιν ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, ὅτι ὁ νοῦς οὕτε ἐντὸς· οὕτε ἐκτὸς τοῦ σώματος ἔστιν, ὡς ἀσώματος, οὐκ ἐναντιοῦται τοῖς ἁγίοις ἐκείνοις· ἐντὸς γὰρ τοῦ σώματος· ἐκείνοις λέγουσι τὸν νοῦν, ὡς συνημμένον τούτῳ. Κατ' ἄλλον τοῖνον τρόπον τοῦτο λέγοντες, ἥκιστα πρὸς ἐκεῖνον διαφέρονται. Καὶ γὰρ οὐδὰ τῷ λέγοντι μὴ ἐν τόπῳ τὸ θεῖον εἶναι, ἢ ἀσώματος, ἀντίκειται, ὁ ἐνδον γενέσθαι ποτὲ τὸν τοῦ θεοῦ Λόγον λέγων παρθενικῆς καὶ παναμώμου μητρας, ὡς ἐκεῖ συνημμένον ὑπὲρ λόγον τῷ καθ' ἡμᾶς φυράματι, διὰ φιλανθρωπίαν ἄφατον.

Ὅστις τὸ ἐν θαλασσίᾳ τοὺς μαθητὰς περιεστρίψαν φῶς, φάσμα λέγει, καὶ σύμβολον τοιοῦτον, ὡς γίνεσθαι καὶ ἀπογίνεσθαι, ἀλλ' οὐ κυρίως εἶναι, καὶ οὐχ ὑπὲρ πάσαν νόησιν, ἀλλὰ χεῖρω νοήσεως ἐνέργειαν, σαφῶς ἀντιφθέγγεται ταῖς τῶν ἁγίων δόξαις. Οὗτοι γὰρ, κἀν τοῖς ἕσμασι, κἀν τοῖς συγγράμμασιν, ἀπόρρητον, ἀκτιστον, ἀίδιον, ἀχρονον, ἀπρόσβιτον, ἀπλετον, ἀπειρον, ἀπεριόριστον, ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους ἀθέατον, ἀρχέτυπον κέλλος, καὶ ἀναλλοίωτον, δόξαν θεοῦ, δόξαν Χριστοῦ, δόξαν Πνεύματος, ἀκτίνα θεότητος, καὶ τὰ τοιαῦτα, προσαγορεύουσι. Δοξάζεται μὲν γὰρ, φησιν, ἡ σὰρξ ἅμα τῇ προσλήψει, καὶ δόξα τοῦ σώματος ἡ δόξα τῆς θεότητος γίνεται. Ἀλλ' ἀφανὴς ἦν ἡ δόξα ἐν τῷ φαινόμενῳ σώματι, τοῖς μὴ γουρούσι τὰ καὶ ἀγγέλοις ἀθέατα. Μεταμορφοῦται τοῖνον, οὐχ ὁ οὐκ ἦν προσλαβόμενος, οὐδὲ εἰς ὅπερ οὐκ ἦν μεταβαλλόμενος, ἀλλ' ὅπερ ἦν τοῖς οικείοις μαθηταῖς ἐκφαινόμενος, διανοίγων τοῦτων τὰ ὄμματα, καὶ ἐκ τυφλῶν ἐργαζόμενος βλέποντας. Μένων γὰρ αὐτὸς ἐν ταυτῷ, παρ' ὃ τὸ πρὶν ἐφαίνετο, νῦν τοῖς μαθηταῖς ἐωρᾶτο φαινόμενος. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶ τὸ ἀληθινόν, τὸ τῆς δόξης ὠρίσισμα, καὶ ὡς ὁ ἥλιος ἐλαμψεν, ἀμυδρὰ ἢ ἐκίων, ἀλλ' ἀμήχανον ἀπαρλείπτως ἐν τῇ κτίσει, τὸ ἀκτιστον εἰκονίζεσθαι.

Ὅστις ἀκτιστον τὴν οὐσίαν μόνην εἶναι λέγει τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ μὴ καὶ τὰς ἀτίδους ἐνεργείας αὐτοῦ, ὧν καὶ ὑπερέχει πασῶν ὡς τῶν ἐνεργουμένων ἀπάντων τὸ ἐνεργεῖν, τοῦ ἁγίου ἀκουσάτω Μαξίμου λέγοντος· Τὰ ἀθάνατα πάντα, καὶ αὐτὴ ἡ ἀθανασία· καὶ τὰ ζῶντα πάντα, καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ· καὶ τὰ ἅγια πάντα, καὶ αὐτὴ ἡ ἁγιότης· καὶ τὰ ἐνάρετα πάντα, καὶ αὐτὴ ἡ ἀρετὴ· καὶ τὰ ἀγαθὰ πάντα, καὶ αὐτὴ ἡ ἀγαθότης· καὶ τὰ ὄντα πάντα, καὶ αὐτὴ ἡ ὄντοτης, θεοῦ προδῆλως ἐργα τυγχάνουσιν· ἀλλὰ τὰ μὲν τοῦ εἶναι χρονικῶς ἠργμένα (ἦν γὰρ ποτε οὐκ ἦν), τὰ δὲ τοῦ εἶναι χρονικῶς οὐκ ἠργμένα· οὐκ ἦν γὰρ ποτε ὅτε οὐκ ἦν ἀρετὴ, καὶ ἀγαθότης, καὶ ἁγιότης καὶ ἀθανασία·

και πάλιν· Ἡ ἀγαθότης, καὶ πᾶν εἴ τι ἀγαθότητος **A** ἐμπεριέχεται λόγῳ· καὶ ἀπλῶς πᾶσα ζωὴ, καὶ ἀθανασία, καὶ ἀπλότης, καὶ ἀρεψία, καὶ ἀπειρία, καὶ ὅσα περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρεῖται, ἔργα Θεοῦ εἰσι, καὶ οὐκ ἠργημένα χρονικῶς. Οὐ γὰρ ποτε πρεσβύτερον ἀρετῆς τὸ οὐκ ἦν, οὐδὲ τινος ἄλλου τῶν εἰρημένων κἂν τὰ μετέχοντα αὐτῶν κατ' αὐτὰ, ἤρκεται τοῦ εἶναι χρονικῶς. Ἐναρχος γὰρ πᾶσα ἀρετὴ, μὴ ἔχουσα τὸν χρόνον ἑαυτῆς πρεσβύτερον, οἷα τὸν Θεὸν ἔχουσα τοῦ εἶναι μονώτατον ἀδιωκτὸν γεννήτορα. Πάντων δὲ τῶν ὄντων καὶ μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν, ἀπειράκις ἀπείρως ὁ Θεὸς ὑπερεξῆρηται. Μανθανέτω τοῖνον ἐκ τούτων, ὡς οὐ πάντα τὰ ὑπεστηκῶτα ἐκ Θεοῦ, καὶ ὑπὸ χρόνον εἰσὶ. Καὶ γὰρ ἔστιν ἄ τούτων ἀναρχὰ ἔστι, καὶ τῷ λόγῳ τῆς μόνης ἀνάρχου φύσει, καὶ τριᾶδικῆς μονάδος, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ὑπερφουδῶς **B** ἀπλότης, ἥιστα λυμαίνεται· τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον καὶ ὁ νοῦς κατ' ἀμυδρᾶν εἰκόνα τῆς ὑπερβαλλούσης ἐκείνης ἀμερείας, οὐδαμῶς διὰ τὰς ἐμφύτους ἑαυτοῦ νοήσεις, σύνθετός ἐστιν.

Ὅστις τὰς ἐνσημαιομένας τῷ σώματι πνευματικὰς διαθέσεις, ἀπὸ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν κατὰ Θεὸν προκοπόντων χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος, οὐ παραδέχεται, καὶ τὴν τοῦ παθητικοῦ καθ' ἑξὶν νέκρωσιν ἀπάθειαν φησιν, ἀλλὰ μὴ τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω καθ' ἑξὶν ἐνέργειαν, ὀλικῶς ἀπεστραμμένου τὰ πονηρὰ, καὶ ἐπεστραμμένου πρὸς τὰ καλὰ, ὡς τὰς πονηρὰς ἔξεις ἀποκτισαμένου, καὶ ταῖς ἀγαθαῖς πλουτήσαντος, οὗτος ἀκολούθησεν τῇ τοιαύτῃ δι- **C** ξῆ, καὶ τὴν ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τῶν ὄντων αἰῶνι μετὰ σώματος ἀπαναίνεται διαγωγῆν· εἰ γὰρ συμμεθέξει τότε τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν, καὶ νῦν δῆπου συμμεθέξει, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, τῆς χορηγουμένης μυστικῶς καὶ ἀπορρήτως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χάριτος τῷ κεκαθαρμένῳ νῷ, καὶ αὐτὸ τὰ θεῖα πείσεται, καταλλήλως ἑαυτῷ, μετασκευασθέντος, καὶ ἀγιασθέντος, ἀλλ' οὐ καθ' ἑξὶν νεκρωθέντος τοῦ τῆς ψυχῆς παθητικοῦ. Καὶ δι' ἑαυτοῦ, κοινοῦ σώματός τε καὶ ψυχῆς ὑπάρχοντος, τὰς τοῦ σώματος ἀγιάζοντος διαθέσεις τε καὶ ἐνεργείας. Ἐπεὶ γὰρ τῶν ἀππληγμένων τῶν τοῦ βίου καλῶν διὰ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, κατὰ τὸν ἄγιον Διάδοχον, ὁ νοῦς εὐρώσται διὰ τὴν ἀμεριμνίαν κινούμενος, τῆς θείας ἀρρήτου [Ἰσ. ἀρρήτων] χρηστότητος αὐτὸς ἐπαισθάνεται, καὶ τῷ σώματι, κατὰ τὸ **D** μέτρον τῆς ἑαυτοῦ προκοπῆς, τῆς οἰκίας χρηστότητος μεταδίδωσιν. Ἡ δὲ τοιαύτη ἐγγινόμενη χαρὰ τότε τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι, ὑπόμνησις ἐστὶν ἀπλανῆς τῆς ἀφθάρτου βιότητος.

Ἄλλου μὲν φωτὸς ὁ νοῦς, ἑτέρου δὲ ἡ αἴσθησις ἀντιλαμβάνεσθαι πέφυκεν. Ἡ μὲν γὰρ αἴσθητοῦ, καὶ τὰ αἰσθητὰ ἢ αἰσθητὰ δεικνύντος· τοῦδε νοῦ φῶς ἐστίν, ἡ ἐν νοήμασι κειμένη γνῶσις· οὐ τοῦ αὐτοῦ τοῖνον φωτὸς, ὅψις τε καὶ νοῦς ἀντιλαμβάνεσθαι πεφύκασι, ἀλλὰ μέχρις ἂν κατ' οἰκειαν φύσιν, καὶ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἐνεργῇ ἐκάτερον αὐτῶν. Ὅταν δὲ πνευματικῆς καὶ ὑπερφουδῶς εὐμοιρήσῃ χάριτος· τε καὶ δυνάμεως, αἰσθήσει τε καὶ νῷ, τὰ ὑπὲρ πᾶσαν αἴσθησιν καὶ πάντα νοῦν οἱ κατηξιωμένοι βλέπουσιν, ἵνα κατὰ τὸν Θεολόγον εἰπωμεν μέγαν Γρηγόριον, ὡς οἶδε μόνος ὁ Θεός, καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα ἐνεργοῦμενοι.

cursus : « Bonitas, et quidquid in bonitatis ratione comprehenditur, et generatim omnis vita, et immortalitas, et simplicitas, et immutabilitas, et immensitas, et quælibet essentialia Dei attributa, opera Dei sunt, etsi non temporaliter cœperint. Nunquam enim non existentia præcessit virtutem aut aliquam aliam præfatarum qualitatium, quamvis participantia eas cum eis esse temporaliter cœperint. Nam sine principio est omnis virtus, non habens tempus seipsa antè, utpote solum Deum habens suæ existentie ab æterno genitorem. Omnibus autem participantibus et participatis immense et infinite Deus supereminet. » Discat igitur ex his non omnia quæ Deo subsunt, tempori subjacere. Etenim nonnulla horum sine principio sunt, quin sola sine principio secundum naturam essentia, et trina personis Unitas, et supernaturalis ejus simplicitas, ullum inde subeant detinendum : eodem enim modo mens, ad Imaginem superexcellentis illius individuitatis, minime ob naturales suas cogitationes sit composita.

Quicunque significatas corpore spirituales dispositiones, ab inditis animæ proficientium in Deo charismatibus Spiritus, non approbat, et habitus concupiscibilis mortificationem vocat apathiam, haud vero melioratam operationem hujus habitus, omnino aversantis mala et conversi ad bona, utpote malis habitibus spoliati et bonis locupletati ; hic consequenter isti sententiæ nos in futuro sæculo cum corporibus negat victuros : si enim tunc participatum est cum anima corpus ineffabilia bona, etiam nunc profecto comparticipabit, qua fieri potest, datam mystice et ineffabiliter a Deo purificatæ menti gratiam, et ipsum divina more sibi congruo patietur, transmutata et sanctificata, non tamen secundum habitum enecta vi animæ concupiscibili ; et per seipsam, quippe quæ communis corpori et animæ sit, sanctificante corporis dispositiones et operationes. Quia enim liberatis a vitæ bonis propter spem futurorum bonorum, juxta sanctum Diadochum, mens fortiter ob securitatem mota divinam ineffabilem suavitatem ipsa gustat, corpori quoque, pro mensura sui profectus, suam communicat suavitatem. Atque hujusmodi lætitia tunc animæ et corpori inorta, hymnus est indubius incorruptibilis vitæ.

Alteram lucem mens, alteram sensus percipere valet. Hic enim sensibilera et sensibilia, qua sensibilia, ostendentem ; mentis autem lux est sita in cogitationibus cognitio. Non eandem igitur lucem visus et mens percipere valet, sed tantum donec secundum propriam naturam in naturalibus operatur utrumque horum. Quando vero spiritualem et supernaturalem sortiti sunt gratiam ac virtutem, sensu et mente ea quæ sunt supra omnem sensum omnemque mentem, vident digni (ut juxta magnum loquamur Gregorium Theologum), prout solus scit Deus et quibus hujusmodi est operatio.

Hæc a Scripturis edocti sumus, hæc a Patribus nostris accepimus, hæc parva didicimus experientia, hæc apud reverendissimum inter hieromonachos et fratrem nostrum Gregorium, qui de sacra quietudine scripsit, ut sanctorum traditionibus perfecte conformia sancientes, ad certitudinem legentium subscripsimus.

Ego primus inter sancti Montis venerabiles monachos, hieromonachus Isaac.

Ego superior augustæ et sacræ imperialis lauræ, Theodosius hieromonachus.

Aderat quoque subscriptio ducis monasterii Iberorum in propria lingua.

Ego superior augusti et imperialis monasterii Batopedii, hieromonachus Joannicius.

Aderat quoque subscriptio ducis monasterii Serborum in propria lingua.

Ego minimus hieromonachus Philotheus eadem sentiens subscripsi.

Ego inter hieromonachos minimus, et dux spiritualis augusti monasterii Esphigmeni, Amphiloehius.

Ego inter hieromonachos minimus, et dux spiritualis Batopedii Theodosius.

Ego superior sacri monasterii Cutlumuse, Theodoricus hieromonachus.

Ego Gerontius Marulas peccator, inter senes vivens augustæ lauræ, eadem sentiens subscripsi.

Ego inter monachos minimus Callistus Muzalon.

Ego inter hieromonachos vilis Gerasimus, postquam vidi ac legi veracissime scripta, hæc approbans subscripsi.

Ego vilissimus senex et monachorum minimus Moyses, eadem sentiens subscripsi.

Ego minimus et vilissimus monachorum Gregorius Strabolancadites, hesychasta utique, eadem cogitans ac sentiens subscripsi.

Ego de sceti Magula senex et inter hieromonachos minimus Isaias, eadem sentiens subscripsi.

Ego monachorum minimus Marcus Sinaites.

Ego in sceti Magula et in hieromonachis minimus Callistus.

Aderat quoque subscriptio senis de Syris hesychastæ, in propria lingua.

Ego monachorum minimus Sophronius.

Ego monachorum minimus Joasaph (1).

Ego humilis episcopus Jerisi et sancti Montis Jacobus, sanctorum et Patrum innutritus traditionibus, testor per delectos qui hic subscripserunt, omnes sancti Montis monachos consentientes subscripsisse, et ipse consentiens et sanciens subscripsi: hoc insuper cum omnibus adscribens, si quis non consentit sanctis sicut et nos et paulo anteriores nobis Patres nostri, nos ejus communionem non esse accepturos.

(1) Joannes Cantacuzenus, quoniam iam imperator.

Ταῦτα ὑπὸ τῶν Γραφῶν ἐδιδάχθημεν· ταῦτα παρὰ τῶν ἡμετέρων Πατέρων παρελάβομεν· ταῦτα διὰ τῆς μικρᾶς ἔγνωμεν πείρα· ταῦτα καὶ τὸν ἐν ἱερομονάχοις τιμιώτατον, καὶ ἀδελφὸν ἡμέτερον κύριον Γρηγόριον, ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων συγγραψάμενον, ὡς ταῖς τῶν ἁγίων ἀκριβῶς ἐπόμενα παραδόσεις, πρὸς πληροφορίαν τῶν ἐντυγχανόντων ὑπεγράψαμεν.

Ὁ πρῶτος τῶν ἐν τῇ Ἁγίῳ Ὁρει σεβασμιῶν μονῶν, ἱερομόναχος Ἰσαάκ.

Ὁ καθηγούμενος τῆς σεβασμίας βασιλικῆς καὶ ἱερᾶς λαύρας, Θεοδόσιος ἱερομόναχος.

Ἔχε δὲ καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ τῆς μονῆς τῶν Ἰδῆρων ἡγουμένου τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ.

Ὁ καθηγούμενος τῆς τοῦ Βατοπεδίου σεβασμίας καὶ βασιλικῆς μονῆς, ἱερομόναχος Ἰωαννίκιος.

Ἔχε δὲ καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ τῆς μονῆς τῶν Σέρβων ἡγουμένου τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ.

Ὁ ἐλάχιστος ἱερομόναχος Φιλώθεος τὰ αὐτὰ φρονῶν ὑπέγραψα.

Ὁ ἐν ἱερομονάχοις ἐλάχιστος, καὶ πνευματικὸς τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Ἐσφιγμένου, Ἀμφιλόχιος.

Ὁ ἐν ἱερομονάχοις εὐτελής Γεράσιμος, ἰδὼν καὶ ἀναγνὼς τὰ φιλαλήθως γραφέντα, καὶ ἀποδεξάμενος ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελής γέρον, καὶ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος Μωϋσῆς, τὰ αὐτὰ φρονῶν ὑπέγραψα.

Ὁ ἐν ἱερομονάχοις ἐλάχιστος, καὶ πνευματικὸς τοῦ Βατοπεδίου Θεοδόσιος.

Ὁ καθηγούμενος τῆς τοῦ Κουτλουμούση ἱερᾶς μονῆς, Θεοστήρικτος ἱερομόναχος.

Γερόντιος ἁμαρτωλὸς ὁ Μαρούλης, ἐν τοῖς γέρονσι τῆς σεβασμίας λαύρας, τὰ αὐτὰ φρονῶν ὑπέγραψα.

Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος Κάλλιτος ὁ Μουζάλων.

Ὁ ἐλάχιστος καὶ εὐτελής ἐν μοναχοῖς Ἰρηγόριος ὁ Στραβολαγκαδίτης, τάχα καὶ ἡσυχαστής, νοῦν καὶ φρονῶν ταῦτα ὑπέγραψα.

Ὁ ἀπὸ τῆς σκήτους τοῦ Μαγουλά γέρον καὶ ἐν ἱερομονάχοις ἐλάχιστος Ἡσαίας, ταῦτα φρονῶν ὑπέγραψα.

Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος Μάρκος ὁ τοῦ Σιναιτου.

Ὁ ἐν τῇ τοῦ Μαγουλά σκήτει, καὶ ἐν ἱερομονάχοις ἐλάχιστος Κάλλιτος.

Ἔχε καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἀπὸ Σύρων γέροντος ἡσυχαστοῦ τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ.

Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος Σωφρόνιος.

Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος Ἰωάσαφ.

Ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Ἱερικοῦ, καὶ Ἁγίου Ὁρους Ἰάκωβος, ταῖς ἀγιορειτικαῖς καὶ πατρικαῖς ἐντεθραμμένους παραδόσεις, καὶ μαρτυρῶν, ὅτι διὰ τῶν ἐνταῦθα ὑπογραφάντων λογάδων, ἅπαν τὸ Ἅγιον Ὄρος συμφωνοῦντες ὑπέγραψαν, καὶ αὐτὸς συμφωνῶν, καὶ ἐπισφραγίζων, ὑπέγραψα. Καὶ τοῦτο μετὰ πάντων προσγράφων, ὅτι τὴν μὴ συμφωνοῦντα τοῖς ἁγίοις καθὼς καὶ ἡμεῖς, καὶ οἱ μικροὶ πρὸ ἡμῶν Πατέρες ἡμῶν, ἡμεῖς τὴν αὐτοῦ κοινωνίαν οὐ παραδεξόμεθα.

IN GREGORIUM SINAITAM

NOTITIA.

Γρηγόριος ὁ ἐν ἁγίοις Πατήρ ἡμῶν, ὁ κατὰ τὸ Σί-
ναιον ὄρος μοναχὸς ἀποκαρτεῖς, καὶ διὰ τοῦτο ἐπι-
κληθεὶς Σιναιτης, ἤκμασε μὲν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀν-
δρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, περὶ τοῦ χιλιοστῶν
τριακοσιοστῶν τριακοστῶν ἔτος· εἰς δὲ τὸ τοῦ Ἄθω
ὄρους ἔλθων, καὶ τὰ ἐκεῖσε περινοστήσας μοναστή-
ρια, καὶ ἡσυχαστήρια, πολλοὺς μὲν εὗρε συνέσει
καὶ τῆ κατὰ τὸ ἦθος σεμνότητι κεκοσμημένους, καὶ
περὶ τὸ πρακτικὸν μόνον ἐσπουδακότας, περὶ δὲ τῆ-
ρησιν νοδὸς καὶ ἡσυχίας ἀκρίθειαν, καὶ θεωρίαν ἐπὶ
τοσοῦτον ἀμύητους, ὥστε οὐδὲ ἐξ ὀνόματος τὰ τοιαῦ-
τα οἶους ὄντας διαγινώσκειν· μόνους δὲ τρισὶν ἐν-
τυγχάνει κατὰ τὴν ἀντικρῶ Φιλοθέου κειμένην τοῦ
Μαγουλά σκήτην (Ἡσαίας, Κορνήλιος, καὶ Μακά-
ριος αὐτοῖς τὰ ὀνόματα), μικρὸν καὶ περὶ τὸ
θεωρητικὸν ἐνασχολούμενοις. Ζήλω θεῶν τολύων
πυρούμενος, οὐ μόνον τοὺς κατ' ἰδίαν ἡσυχάζον-
τας, ἀλλὰ δὴ καὶ τοὺς ἐν κοινωβίοις ἅπαντας, πε-
ρὶ νήψεως καὶ φυλακῆς νοδὸς καὶ νοερᾶς προσευ-
χῆς ἐδίδασκεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ παρῆρια
τῆς Μακεδονίας τρεῖς λαύρας μεγίστας οἰκοδομήσας,
καὶ τόπους παμπόλλους, καὶ ἐπαρχίας περιελθὼν,
ἅπαντας κοινῶς ἐπὶ τὴν τῆς νοερᾶς καὶ ἀδιαλείπτου
προσευχῆς ἐργασίαν, ταῖς θείαις αὐτοῦ διδασκαλίαις,
περὶ τρέπετο· καὶ πολλοὺς δι' αὐτῆς ἀμαρτωλοὺς
ἐπιστρέψας, καὶ ἀξίως ἐξ ἀναξίω ἀποδείξας, τῆς
σωζομένων μερίδος ἀξιοῦσθαι παρὰ τὸν γέγονεν.
Οὗ καὶ τὸν βίον Κάλλιστος ὁ ἀγιώτατος πατριάρ-
χος, ὁ καὶ μαθητὴς αὐτοῦ χρηματίσας, κατὰ πλά-
τος συνέγραψεν. Ἄλλὰ γὰρ, ὥσπερ ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ
ὁ βολθιμος, κοινὸς διδάσκαλος τῆς ἱερᾶς νήψεως ἐγ-
νωρίζετο· οὕτως αὐτὸς μετὰ θάνατον ἐπ' αὐτὴν ταύ-
την διὰ τῶν παρόντων αὐτοῦ συγγραμμάτων χειρα-
γῶγεῖ. Τὸν τε γὰρ τῆς νοερᾶς καὶ καρδιακῆς προσ-
ευχῆς πρακτικὸν τρόπον κάλλιστα καὶ τελειώτατα
μουσταγωγεῖ, καὶ περὶ ἡθικῶν ἀρετῶν καὶ παθῶν
ἐκδιδάσκει, καὶ τίνα μὲν τὰ σημεῖα τῆς πλάνης, τί-
να δὲ τῆς χάριτος ἐν τοῦτοις διασαφεῖ. Καὶ ὅπως χρησιμώτατόν ἐστιν, εἴπερ τι ἄλλο, τοῦτ' ἐπὶ τὸ πόνημα,
ἐπίσης ἀρχαίους, μέσοις τε καὶ τελείοις. Τὸν δὲ ἐν αὐτοῖς κεκρυμμένον πνευματικὸν πλοῦτον, ἡλίκοι,
καὶ ὅσος τίς ἐστιν, ὁ μὴ παρέργως ἀναγνοὺς εὐρήσει· καὶ χαρᾶ ὄντως ἀνεκλαλήτῃ χαρῆσεται ἐπὶ τῇ
εὐρέσει αὐτοῦ.

Gregorius sanctus Pater noster, in monte Sinai
tonsura monachali initiatus, ideoque vocatus Si-
naita, floruit sub imperio Andronici Palæologi,
circa millesimum trecentimum tricesimum an-
num. Illinc ad montem Atho migrans, ibique mo-
nasteria et solitudines percurrens, multos invenit
sapientia quidem et morum gravitate ornatos et
ad practicam tantum vitam se exercentes, ad custo-
diam vero mentis et ad quietudinis ac contempla-
tionis exercitium ita rudes, ut hæc ne nomine qui-
dem dignoscere potuissent; tres tantum in mona-
sterio Magula è regione Philothei sito reperit (quibus
nomina Isaias, Cornelius et Macarius), paulum
contemplationi vacantes. Zelo igitur divino accen-
sus, non solitarios tantum, sed et cœnobitas
omnes vigilantiam et custodiam animi et men-
talium orationem docuit. Imo in sinibus Macedoniae
tres lauras maximas ædificavit, plurimisque locis
et regionibus peragratis, omnes communiter ad
mentalis et continuæ orationis usum; divinis suis
insitutionibus adhortatus est, et multos per eam
conversos peccatores, et dignos ex indignis effectos,
cur electorum hæreditatem mererentur causa fuit.
Illius vitam Callistus patriarcha (1), sanctissimus, qui
et discipulus ejus fuit, ample conscripsit. Cæterum,
ut in vita sua communis sacræ vigilantia magister
celeberrime innotuit, sic vel mortuus ad hanc per
præsentia sua scripta manuducit. In his enim men-
talis et internæ orationis artem elegantissime et per-
fectissime docet, deque moralibus virtutibus et vitiis
disserit, et quædam erroris, quædam gratiæ signa clare
indicat. Et profecto opere hoc nullum aliud utilius
est iis qui in virtute sive incipientes, sive medii, sive
perfecti sunt. Absconditæ autem in eo spirituales
divitiæ quot et quantæ sicut reperiet qui non curiose
legat, et gaudio vere ineffabili in earum inventionem
lætabitur.

(1) Auctor Historiæ ecclesiasticæ. Vide tom. CIVIUM.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑΙΤΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΔΙ' ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΔΟΣ

ΠΑΝΥ ΩΦΕΛΙΜΑ

Ἐν ἡ ἀκροστιχίς ἡδε·

Λόγοι διάφοροι περὶ ἐντολῶν, δογμάτων, ἀπειλῶν καὶ ἐπαγγελιῶν· ἔτι δὲ καὶ περὶ λογιωμῶν καὶ καθῶν καὶ ἀρετῶν· ἔτι δὲ καὶ περὶ ἡσυχίας καὶ προσευχῆς.

SANCTI PATRIS NOSTRI

GREGORII SINAITÆ

CAPITA VALDE UTILIA PER ACROSTICHIDEM

DISPOSITA,

Quibus componitur acrostichis hæc :

Sermones varii de præceptis, dogmatibus, minis et promissis; et etiam de cogitatis, ac vitiiis et virtutibus; insuper de quiete ac de oratione*.

1. Secundum naturam rationalis esse aut fieri nemo potest ante puritatem et incorruptionem. Illi autem irrationalis sensuum habitus, huic corruptibilis carnis status dominatur.

2. Eos tantum rationales secundum naturam videbis, quos sanctificat puritas. Atqui rationem puram nemo vel sermone sapiens habet, quandiu mens adhuc cogitationibus corrumpitur. Namque materialis et multiloquus sapientiæ mundanæ spiritus sermones quidem ad mystica, cogitationes vero ad agrestia deducens, cordis domum a substantiali sapientia contemplationeque et indivisa ac unitiva gnosi vacuefacit.

3. Reputa scientiam veritatis esse proprie sensum gratiæ. Alias vero, cogitationum manifestationes et rerum demonstrationes vocare oportet.

4. Mentis gratiæ jactura ex infidelitate et incuria provenit, reditus vero ex fide ac diligentia. Semper enim per has progressus, per illas econtra verus sit retrogressus.

5. Orbium esse sensibus idem est ac mortuum esse, et idem cæcum esse intellectu et corpore non videre. Ille enim privatus est vita et virtute agendi; qui vero non videt, divino caret lumine vi cujus aliquis videre et videri potest.

α'. Λογικὸν μὲν εἶναι τίνα, ἢ γενέσθαι κατὰ φύσιν, ὡς ἦν, πρὸ καθαρότητος καὶ ἀφθαρσίας ἀδύνατον. Τὴν μὲν γὰρ αἰσθητικὴ ἀλογία· ἔξις, τὴν δὲ φθορὰς σαρκὸς κατάστασις ἐκυρίευσεν.

β'. Οἱ κατὰ φύσιν λογικοὶ, μόνοι οἱ διὰ καθαρότητος ὤφθησαν ἄγιοι. Λόγον γὰρ καθαρὸν οὐδεὶς τῶν ἐν λόγῳ σοφῶν ἐσχίκε, τὸ λογικὸν ἄνωθεν διὰ τῶν λογισμῶν διαφθειράντων. Τὸ γὰρ ὕλικόν καὶ πολυῶρον τῆς σοφίας τοῦ κόσμου τούτου πνεῦμα, τοὺς λόγους μὲν ἐπὶ τῶν γνωστικωτέρων, τοὺς λογισμοὺς δὲ ἐπὶ τῶν ἀγροικωτέρων ἐπάγον, ποιεῖ τὴν συνόλησιν, τῆς ἐνυποστάτου σοφίας, καὶ θεωρίας, καὶ ἀμερίστου, καὶ ἐνιαίας γνώσεως ὑστερήσαν.

γ'. Γνωσὶν ἀληθείας τὴν τῆς χάριτος αἴσθησιν εἶναι κυρίως; νόμισον. Τὰς δὲ λοιπὰς, νήσεων ἐμφάσεις καὶ πραγμάτων ἀποδείξεις ἀποκαλεῖν δεῖ.

δ'. Ὅσοι τῆς χάριτος ἀποτυγχάνουσι, δι' ἀπιστίαν καὶ ἀμέλειαν τοῦτο πάτρουσι· καὶ ὅσοι πάλιν εὐρίσκουσι, διὰ πίστεως καὶ σπουδῆς. Ἄει γὰρ [Ἰσ. add. διὰ] ταῦτα μὲν εἰς τὴν ἔμπροσθεν προλασι· διὰ τὰ ἐναντία δὲ εἰς τοῦπίσω τελείως στρέφονται.

Ἴσόν ἐστι, καὶ νεκρὸν καὶ ἀνάσθητον εἶναι, καὶ τυφλὸν τῷ νοῦ, καὶ σωματικῶς μὴ ὁρᾶν. Ὁ μὲν γὰρ ἐστερήθη τῆς ζωῆς καὶ ἐνεργούσης δυνάμεως· ὁ δὲ μὴ βλέπων, τοῦ ποιούντος ὁρᾶν καὶ ὁρᾶσθαι θείου φωτός.

* Acrostichidem etiam servavit interpres, non sine labore improbo.

ζ'. Δύναμιν καὶ σοφίαν, ὀλίγοι ἀμφότερα ἐκ Θεοῦ λαμβάνουσιν. Ἡ μὲν γὰρ ἐστὶ τῶν θείων μεθεκτικῆ ἀγαθῶν ἢ δὲ, ἐκφαντικῆ. Μεταλαμβάνειν δὲ καὶ μεταδίδόναι, θεῖον ὡς ἀληθῶς χρῆμα καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων.

ζ'. Ἱερατεῖον ἀληθινὸν καὶ πρὸ τῆς μελλούσης βίως, ἢ χωρὶς λογισμῶν καρδία ἐνεργουμένη πῶ Πνεύματι. Πάντα γὰρ ἐκεῖ τελεῖται καὶ λέγεται πνευματικῶς· καὶ ὁ μὴ κτησάμενος τοῦτο ἀπ' ἐντεῦθεν, λίθος ἐστὶ διὰ ἄλλας ἀρετάς, εἰς οἰκοδομήν ἐπιτηδεύει τοῦ θεοῦ ναοῦ, καὶ οὐ ναδς, καὶ ἱεροῦργος τοῦ Πνεύματος.

η'. Ἀφθαρτος ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη χωρὶς χυμοῦ, οἷος καὶ ἀναστήσεται· οὐκ ἀτρεπτος δὲ, οὐδὲ πάλιν τρεπτός· δύναμιν ἔχων θελητικῆς ἔξεως τραπῆναι, ἢ οὐ. Ἀτρεψίαν γὰρ παντελῆ οὐ ποιεῖ πρὸς τὴν φύσιν ἢ θέλησιν· αὐτὴ γὰρ βραβεῖόν ἐστὶ τῆς μελλούσης ἀτρέπτου θεώσεως.

θ'. Φθορὰ γὰρ, σαρκὸς γένεσις. Ἐσθλὴν δὲ, καὶ περιτωματεῖν, καὶ γαυριᾶν, καὶ κοιμάσθαι, θηρίων καὶ κτηνῶν φυσικὰ ἰδιότητες· ἀνθ' ὧν διὰ τὴν παρακοήν τοις κτήνεσιν ὁμοιωθέντες, τῶν οικείων καὶ θεοδοτῶν ἀγαθῶν ἐκπεπτῶκαμεν· κτηνώδεις ἐκ λογικῶν, καὶ θηριώδεις γεγονότες ἐκ θείων.

ι'. Ὁ παράδεισος διττός ἐστίν, αἰσθητὸς καὶ νοητός· ἦγουν ὁ ἐν Ἐδέμ, καὶ ὁ τῆς χάριτος. Ἐστὶν οὖν ὁ τῆς Ἐδέμ, τόπος ὑψηλὸς λίαν, ὡς εἶναι τρίτον ἕως οὐρανοῦ, καθὼς οἱ ἱστορήσαντες φάσκουσι, παντοίοις φυτοῖς εὐωδισταῖσι πεφυτευμένος ὑπὸ Θεοῦ. Οὐτε οὖν τελείως ἐστὶν ἀφθαρτος, οὔτε πάντῃ φθαρτός. Μέσον φθορᾶς καὶ ἀφθαρσίας πεποιημένος ὡς εἶναι αἶλ, καὶ κάτακομος τοῖς καρποῖς, καὶ ἀνθούτα ἀνθη, καὶ ἄμφακα, καὶ ὄριμα ἔχων διηνεκῶς. Σηπόμενα γὰρ τὰ δένδρα καὶ οἱ τέλειοι καρποὶ, καὶ εἰς γῆν ῥιπτούμενοι, χοῦς εὐώδης γίνονται, καὶ οὐ φθορὰν ἔξουσιν, ὡς τὰ τοῦ κόσμου φυτὰ. Τοῦτο δὲ γίνεται ἐκ πολλῆς περιουσίας καὶ ἀγίασμου τῆς αἰετῆς περὶπολαζούσης ἐκεῖσε χάριτος. Ὅθεν διερχόμενος μέσον ὁ τοῦτον προσταχθεὶς ἀρδεύειν διηνεκῶς Ὀκεανὸς ποταμὸς, ὁ ἐκπορευόμενος ἐξ αὐτοῦ, καὶ εἰς τέσσαρας ἀρχὰς μεριζόμενος, τὸν χοῦν τε καὶ τὰ φύλλα τὰ πεπτωκότα, τοῖς Ἰνδοῖσι καὶ Αἰθίοψιν καταβρέων, ἐπιφέρει καὶ δίδωσι· καὶ δεδεμένος [Ἰσ. ἡνωμένος] ὧν, αἶε περὶ τὰς ἀρούρας αὐτῶν πλημμυροῖ ὁ Φεῖσῶν ὁμοῦ καὶ ὁ Γεῶν, ἕως ἂν πάλιν ἐπιμερισθῶσιν, ὁ μὲν τὴν Λιβυκὴν, ὁ δὲ τὴν Αἰγυπτιακὴν χώραν ἐπάρδοντες.

ια'. Ἐρευσθῆ, εἰτ' οὖν φθαρτὴ ἤκτιστος, φασίν, οὐ κατεσκευάσθη πρότερον· ὕστερον δὲ, διαφθαρεῖσα καὶ ὑποταγεῖσα τῇ ματαιότητι, κατὰ τὴν Γραφήν, ἦγουν πῶ ἀνθρώπων· οὐχ ἐκοῦσα δὲ, ἀλλὰ μὴ βουλομένη, διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ φθαρέντος Ἀδάμ. Ἀνακαινίσας δὲ τοῦτον, καὶ ἀγιάσας, κτλ φθορτὸν φέρῃ σῶμα διὰ τὴν πρόσκαιρον ζωὴν, καὶ αὐτὴν ἀνακαινίσει, μήπω φθορᾶς ἀπαλλάξας. Φθορᾶς δὲ ἀπαλλαγὴν τῆς κτισσεως, οἱ μὲν τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν, οἱ δὲ τὴν παντελῆ μετέθεσιν τῶν αἰσθητῶν λέγουσιν εἶναι. Ἔθος γὰρ τῇ Γραφῇ ἀπλῶς

6. Nanciscuntur pauci a Deo virtutem simul et sapientiam. Illa enim divina bona participat; hæc communicat. Participare autem et communicare, res est vere divina et supra hominem.

7. Est verum sacrarium, etiam ante vitam futuram, cor sine cogitationibus a Spiritu ductum. In eo enim omnia spiritaliter aguntur et dicuntur. Qui vero illud jam nunc non habet, lapis quidem est aptus ad divini templi ædificationem, at non templum et sacrarium Spiritus.

8. Sine humore incorruptibilis creatus est homo, qualis et resurget, haud vero immutabilis et irtractabilis, vim habens voluntatem morandi, vel non. Perfecta enim voluntatis inflexibilitas non est donum naturæ, sed futura est inamissibilis bravium dedicationis.

9. Verumenimvero corruptibilis est natura carnis. Manducare autem, exscreare, intumescere ac dormire, sunt naturales bestiarum et pecudum proprietates: per quas propter inobedientiam animalibus assimilati, a bonis divinitus inditis excidimus, ex rationalibus bruti et ex divinis animales facti.

10. Adest duplex paradisos, sensibilis et spiritalis: scilicet qui est in Eden, et qui est a gratia. Qui est in Eden, locus est excelsus valde, usque ad tertium cælum ascendens, ut aiunt scriptores, omniaque arboribus fragrantissimis a Deo plantatus. Non est igitur perfecte incorruptibilis, nec omnino corruptibilis. Medius corruptionem inter et incorruptionem, est semper et fructibus luxurians, et vernans floribus, cruda et matura jugiter ferens. Putrescentes enim arbores, atque fructus maturiores et in terram dejecti, pulvis sunt benevolens, nec corruptionem fetent, ut hujus mundi plantæ. Hoc autem provenit ex uberrima sanctitatis gratia illic perpetim superfluyente. Ideo medius interfluens ad irrigandum jugiter paradisos aquis Oceanus, ex eoque egrediens, et dividens se in quatuor capita, humum et frondes delapsas Indis ac Æthiopicibus cursu advehit et tradit, quorum campos semper inundant una conjuncti Phison et Gehon, donec iterum separati, Libycam unus regionem, Ægyptiacam alter alluant.

11. Refertur nec fluxa nec corruptibilis constituta esse primitus creatura; sed deinde corrupta est et subiecta vanitati, ut ait Scriptura, id est, homini, haud quidem sponte, sed non volens, propter eum qui subiecit eam in spe renovationis corrupti Adam. Hoc autem restaurato et sanctificato, quamvis in temporali vita corpus adhuc ferat corruptibile, illa etiam instaurata est, sed nondum a corruptione liberata. Tunc autem creaturam a corruptione liberatam dicunt, alii cum iam melius conversa, alii cum perfecte a sensibilibus alienata est.

¹ Rom. viii, 20.

Solet enim Scriptura de rebus huc usque difficiliter simpliciter, at non subtiliter affirmare.

12. *Li qui gratiam recipiunt quasi concipientes et prægnantes de Spiritu Sancto, vel peccatis divinum abjiciunt semen, vel Deo viduantur ob copulam cum inimico intus latente. Et gratia quidem excidimus per passiones, omnino autem orbamur per peccatorum habitum. Anima enim cupiditatum et peccatorum amans, gratia delapsa privataque ac viduata, passionum, ut non dicam, dæmonum domus est nunc et in futuro.*

13. *In animum lætitiā et mansuetudinem infundit, ut fortitudo, sic et misericordia : una externos, interius altera quasi hostes conterens.*

14. *De præceptis multi curantes, videntur progredi, qui nondum urbem ingressi foris manent : exitus enim regiarum viarum, id est vicina virtutibus vitia inscii capessentes, inconsiderate procedunt. Quippe mandata, haud modo nec defectum nec excessum volunt, sed etiam finem Deo placitum et voluntatem requirunt soli Deo intentam ; secus, inanis est labor, nec rectæ fiunt, juxta Scripturam, viæ Domini : etenim in omni opere finis requiritur operis.*

15. *Ergo in viā, id est, in præceptorum observantia, animo quære Dominum. Cum enim Joannem audias clamantem præcipientemque omnibus ut vias parent, et rectas facere semitas jubentem, mandata cordaque et opera intellige : nam fieri nequit recta præceptorum viā, nisi cor sit rectum.*

16. *Prophético in sensu virgam et baculum, de quibus Scriptura loquitur, judicium et providentiam intellige, in morali vero, psalmodiam et orationem. Mæletati enim a Domino virga disciplinæ, ad conversionem corripimus ; corripientes autem adversarios nostros baculo patientis psalmodiæ, oratione fulcimur. Tenentes igitur in manibus baculum et virgam spiritualium operum, ne desinamus corrigere et corrigi, donec penes providentiam totis simus, judicium elapsi præsens et futurum.*

17. *Refert generalissimum præferre mandatum, quod Dei memoriam præcipit his verbis : « Recorderis Domini Dei tui omni tempore ». Per quam enim interitus, per hanc et salus fieri potest. Oblivio enim ab initio memoriam Dei delevit, mandata obliterans, et sic hominem omnino nudum detexit.*

18. *Æmulus virtutis duobus præceptis ad pristinam redit dignitatem, scilicet obedientia et abstinentia, cum ex harum contrariis omne malum in mortalium genus irruerit. Et qui per obedientiam*

περι τῶν τέως ἀπόρων ποιεῖν τὴν κατάφασιν καὶ ἀπεριέργω.

ιβ'. *Οἱ τὴν χάριν δεχόμενοι ὡς οἱ περι τὴν σύλληψιν, καὶ ἐγκυμονοῦντες τῷ Πνεύματι, ἢ διὰ πτωμάτων τὸ θεῖον ἀποβάλλουσι σπέρμα, ἢ χηρεύοντες ἐκ Θεοῦ τῆ τοῦ ἐχθροῦ κοινωνίᾳ, ἐνδομυχοῦντος αὐτοῖς. Καὶ ἢ μὲν ἀποβολὴ τῆς χάριτος δι' ἐνεργείας παθῶν, ἢ δὲ παντελῆς στέρησις διὰ τὴν τῶν ἀμαρτημάτων γίνεται πρᾶξιν· ψυχὴ γὰρ φιλοπαθῆς, καὶ φιλάμαρτος, ὑστερημένη, καὶ ἀποβαλλομένη τὴν χάριν καὶ χηρεύουσα, παθῶν, ἵνα μὴ εἴπω, δαιμόνων κατοικητήριον ἔσται, νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.*

ιγ'. *Ἰλαρὸν καὶ ἡμέρον οὐ ποιεῖ τὸν θυμὸν ὡς ἡ ἀνδρεία, καὶ τὸ ἔλεος· ἢ μὲν τοὺς ἔξω, ἢ δὲ τοὺς ἔσω καθάπερ ἐλεπόεις συντρίβουσα.*

ιδ'. *Πολλοὶ τὰς ἐντολάς ἐργαζόμενοι, δοκοῦσιν ὀδεύειν οἱ καὶ μήπω τὴν πόλιν φθάσαντες, ἐξωθεν μένουσι· τὰς γὰρ διεξόδους τῶν βασιλικῶν εὐθειῶν, τούτεστι τὰς ἀγχιθύρους τῶν ἀρετῶν κακίας λεληθῶτως ἀραντες, ἀνοήτως πορεύονται· οὔτε γὰρ ἐλλειψιν, οὔτε ὑπερβολὴν, ἀλλὰ καὶ σκοπὸν θεάρεστον, καὶ τὸ θεῖον μόνον ζητοῦσαι αἱ ἐντολαὶ δέονται θέλημα, εἰ δὲ μὴ, μάτην ὁ σκοπὸς [ἐν ἄλλ. ὁ κόπος], εὐθείας κατὰ τὴν Γραφὴν μὴ ποιεῖν τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ· παντὶ γὰρ ἔργῳ ὁ σκοπὸς ζητεῖται τοῦ πράγματος.*

ιε'. *Ἐν ὁδῷ, τούτεστι δι' ἐντολῶν ἐν καρδίᾳ ζῆτει τὸν Κύριον. Ὅταν γὰρ ἀκούσης τὸν Ἰωάννην βοῶντα, καὶ προστάσσοντα πᾶσι τὰς ὁδοὺς ἐτοιμάσαι, καὶ τὰς τρίβους εὐθείας ποιεῖν κελεύοντα, τὰς ἐντολάς, καὶ τὰς καρδίας, καὶ τὰς πράξεις εἶναι νόμισον· ἀδύνατον γὰρ ὁδὸν εὐθείαν τῶν ἐντολῶν ποιῆσαι, καὶ πρᾶξιν ἀνεύθυνον, εἰ μὴ καρδιακὴν εὐθύτητα [ἐν ἄλλ. καρδιακῇ εὐθύτητι].*

ις'. *Ῥάβδον καὶ βακτηρίαν, ὅταν ἀκούσης τῆς Γραφῆς λεγούσης, κατὰ μὲν τὸν προφητικὸν λόγον, τὴν κρίσιν, καὶ τὴν πρόνοιαν εἶναι νόμισον, κατὰ δὲ τὸν ἠθικὸν λόγον, τὴν ψαλμωδίαν, καὶ προσευχὴν· κρινόμενοι γὰρ ὑπὸ Κυρίου τῆ ῥάβδῳ τῆς παιδείας, πρὸς ἐπιστροφὴν παιδεύομεθα· παιδεύοντες δὲ τοὺς ἐπανισταμένους ἡμῖν τῆ ῥάβδῳ τῆς ἀνδρικῆς ψαλμωδίας, τῆ προσευχῇ στηριζόμεθα. Ἐχόντες οὖν τὴν ῥάβδον καὶ τὴν βακτηρίαν ἐν χειρὶ πράξεως καὶ, μὴ παυσόμεθα παιδεύοντες καὶ παιδεύεσθαι, ἀχρις ἂν ὑπὸ τὴν πρόνοιαν ὀλικῶς γενώμεθα, τὴν κρίσιν ἐκφυγόντες, τὴν νῦν καὶ τὴν μέλλουσαν.*

ιζ'. *Ἴδιον τῶν ἐντολῶν, τὸ προτιμᾶν αἰετὴν τὴν περιεκτικὴν ἐντολὴν, τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην, τὴν λέγουσαν, Μνήσθητι Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου διαπαντός· δι' ἧς γὰρ ἀπόλοντο, διὰ ταύτης καὶ φυλαχθῆναι δύνανται Ἀθήγ γὰρ τὴν θείαν ἐξ ἀρχῆς μνήμην ἀπόλεσε, τὰς ἐντολάς ἀμαυρώσασα, καὶ οὕτω γυμνὸν ἐκ παντὸς ἀνθρώπων ἐδειξεν.*

ιη'. *Ἐν δυσίᾳ ἐντολαῖς οἱ ἀγωνισταὶ πάλιν πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα ἔρχονται, δι' ὑπακοῆς καὶ νηστείας· ἐκ γὰρ τῶν ἐναντίων τούτων ἡ κακία πᾶσα τῷ γένει τῶν βροτῶν ἐπεισῆθε. Καὶ οἱ μὲν δι'*

¹ Deut. viii, 18.

ὕπακοῦς τὰς ἐντολάς φυλάττοντες, πρὸς τὸν Θεὸν Ἀ ἐπανερχονται συντομώτερον· οἱ δὲ διὰ νηστείας καὶ προσευχῆς, βραδύτερον. Καὶ ἡ μὲν ὑπακοὴ τοῖς ἀρχομένοις ἀρμόδιος, ἡ δὲ νηστεία τοῖς μέσοις, καὶ γνωστικοῖς, καὶ ἀνδρείοις. Τὸ γὰρ τηρῆσαι τὴν διὰ τῶν ἐντολῶν ὑπακοὴν τῷ Θεῷ ἀνόθευτον, λίαν ἐστὶν δάλγοις, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀνδρείοις ἐπιμοχθον.

ιβ'. Νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς, ἐστὶ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὁ ἐν καρδίᾳ ἐνεργῶν καὶ λαλῶν· ὡσπερ καὶ τοῦ γράμματος, ὁ ἐν σαρκὶ ἐνεργούμενος· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐλευθεροῖ τὸν νοῦν ἐκ τοῦ νόμου τῆς ἡμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου· οὗτος δὲ λεληθότως Φαρισαῖον ἐργάζεται, σωματικῶς τὸν νόμον ποιῶν καὶ νοῦν, καὶ πρὸς τὸ θεαθῆναι τὰς ἐντολάς ἐργαζόμενος.

κ'. Τὴν πασῶν τῶν ἐντολῶν σύνθεσιν συναρμολογούμενην, καὶ συμβιβαζομένην ἐν πνεύματι, ἀνθρωπον εἶναι λέγουσι τέλειον, ἢ ἀτελεῖ κατὰ τὴν προκοπὴν γινόμενον, καὶ τὰς ἐντολάς, ὡς σῶμα· τὰς δ' ἀρετὰς, ὡς ποιοτήτων ἑξέως, ὅσῳ τὴν δὲ χάριν, ὡς ψυχὴν ζῶσαν, καὶ κινουμένην, καὶ ἐνεργοῦσαν ὡς σῶμα τὰς τῶν ἐντολῶν ἐνεργείας. Ἀμέλεια γὰρ καὶ σπουδὴ πρὸς τὰς μεθελικιώσεις Χριστοῦ, ἥπιον, ἢ τέλειον δείκνυσι, νῦν τε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

κα'. Ὁ τὸ σῶμα τῶν ἐντολῶν αὐξάναι θέλων, τὸ λογικὸν καὶ ἄβολον γάλα τῆς μητρικῆς χάριτος ἐπιποθεῖν σπουδαζέτω· ἐκείθεν γὰρ γαλουχοτροφεῖται πᾶς ὁ τὴν ἐν Χριστῷ ζῆτων, καὶ θέλων αὐξῆσιν αὐξήθηναί. Γάλα μὲν πρὸς αὐξῆσιν ἢ σοφία ἐκ τῶν αὐτῆς μαστῶν τὴν θέρημν δίδωσι· μέλι δὲ τροφῆς τοῖς τελείοις, τὴν ἐαυτῆς εὐφροσύνην πρὸς κάθαρσιν· Μέλι, φησι, καὶ γάλα ὑπὸ τὴν γλῶσσαν σου. Γάλα μὲν τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν, μέλι δὲ τὴν καθαρτικὴν τοῦ πνεύματος δύναμις ὁ Σολομῶν ἐφησεν. Ὁ δὲ μέγας Ἀπόστολος τὴν διαφορὰν τῶν ἐνεργειῶν αἰνιττόμενος, ἔλεγεν· «Ὡς νηπίους γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, καὶ οὐ βρῶμα.»

κβ'. Λόγους ἐντολῶν, ὁ χωρὶς ἐντολῶν ἐπιζητῶν, καὶ διὰ μαθήσεως, ἢ ἀναγνώσεως ἐπιποθῶν εὐρεῖν ὁμοίους ἐστὶ τῷ σκιάν ἀντὶ ἀληθείας φανταζομένῳ· οἱ λόγοι γὰρ τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς τῆς ἀληθείας μετόχοις μετέχονται, οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ἀμέτοχοι καὶ ἀμύητοι, λόγους ἐπιζητοῦντες, τοὺς ἐκ τῆς μωρᾶνθείτης σοφίας εὐρίσκουσι, οὓς καὶ ψυχικοὺς ἐκάλεσεν ὁ Ἀπόστολος, πνεῦμα μὴ ἔχοντας, κἂν τῇ ἀληθείᾳ σεμνύνωνται.

κγ'. Ὡσπερ ὁ αἰσθητὸς ὀφθαλμὸς εἰς τὸ γράμμα ἀφορᾷ, καὶ ἐκ τοῦ γράμματος λαμβάνει τὰ αἰσθητὰ νοήματα, οὕτως ὁ νοῦς ὅταν καθαρῇ, καὶ εἰς τὸ ὀρχαῖον ἐπανεῖθῃ ἀξίωμα, εἰς Θεὸν ὀρᾷ, καὶ ἐξ αὐτοῦ λαμβάνει τὰ θεῖα νοήματα· καὶ ἀντὶ μὲν βίβλου ἔχει τὸ πνεῦμα, ἀντὶ δὲ καλάμου, τὴν διάνοιαν καὶ τὴν γλῶσσαν· Ἡ γλῶσσά μου, φησι, κάλαμος τὸ φῶς δὲ, ἀντὶ μέλανος· ἐμβάπτων οὖν τὴν διάνοιαν ἐν τῷ φωτι, καὶ φῶς ἀποτελῶν, διαγράφει τοὺς λόγους ἐν πνεύματι ἐν τῇ τῶν ἀκουόντων

mandata servant citius ad Deum adeunt; qui per abstinentiam et orationem, tardius. Obedientia incipientibus, abstinentia mediis gnosticisque et fortibus competit. Nam servare per præcepta obedientiam Deo veram, penes paucissimos est, et ipsis fortibus difficillimum.

19. Custodit legem Spiritus vitæ, de qua Apostolus, ille qui corde agit et loquitur; sicut legem litteræ, qui carne operatur. Ille mentem liberat a lege peccati et mortis; hic, Pharisæos inscius imitans, carnaliter legem facit et intelligit, et ut videatur mandata observat

20. Equidem omnium mandatorum compago in spiritu concinnata et coaptata, comparatur viro perfecto crescendi amplius incapaci. Et mandata sunt velut corpus; virtutes autem seu boni habitus, ossa; gratia demum, quasi anima præceptis ut corpori vitam motumque et actum inspirans. Ex incuria enim vel diligentia crescendi in Christo, parvuli vel perfecti ostendimur nunc et in futuro

21. Præceptorum corpus qui augere vult, rationabile sine dolo lac nutricis gratiæ concupiscere festinet: inde enim lactatur quicumque studet ac quærit augmentum facere. Nam illa quasi lac in cibum et calorem ex uberibus sapientiam stillat, et quasi mel in purgatricem escam perfectis suam dat sapientiam, sicut scriptum est: «Mel et lac sub lingua tua.» Et quidem lacte nutritiam et autricem, melle vero purificam Spiritus virtutum Salomon significavit. Magnus autem Apostolus operationum diversitatem innuens, ait: «Tanquam parvulis lac vobis potum dedi, non escam.»

22. Trans mandata qui sermones mandatorum quærit et per scientiam aut lectionem invenire studet, similis est ejus qui umbram pro veritate somniatur. Sermones enim veritates habet veritatis compos; veritatis autem expertes et ignari, sermones ejus inquirendo, sermones stultæ sapientiæ reperiunt: quos Apostolus animales vocavit, spiritum non habentes, licet veritate superbiant.

23. Inspiciens materialis oculus litteram ex littera sensuales desumit cogitationes: itemque purificata mens et pristinæ restituta dignitati, Deum intuens ex eo cogitationes accipit divinas; et pro libro habet spiritum, pro calamo intellectum et linguam, sicut scriptum est: «Lingua mea calamus,» et pro atramento lumen. Intellectum igitur immergens in lumine, et lucidum efficiens, sermones scribit spirituales in puris audientium cordibus. Tunc agnoscit quod dictum est, quomodo fideles futuri sint

• I Cor. III, 2. • Psal XLIV, 2.

docibile Dei, et quomodo, juxta prophetiam, docturus sit scientiam Spiritus.

24. Sicut legem mandatorum habe fidem immediate productam: per hanc enim omne præceptum immittit et infundit lucem animis; in quibus vera fides cum operibus juncta fructus fert temperantiam, charitatem, ac denique Dei manus humilitatem, quæ est charitatis principium et columna.

25. De rebus bene sentire, est cognoscere visibilia et invisibilia: visibilia quidem, quæ sunt res sensibiles; et invisibilia, seu res intelligibiles, rationales, spiritualesque ac divinas.

26. Orthodoxia in eo consistit, ut duo fidei dogmata agnoscantur et admittantur, trinitas nempe ac dualitas: trinitas quidem in unitate inconfuse et indivise spectetur et cognoscatur; dualitas vero personarum Christi in una persona: qui unicus est Filius ante et post incarnationem, post hanc autem in duabus naturis duabusque voluntatibus, divina scilicet et humana inconfuse agnoscendus constituendusque et glorificandus est.

27. Generationem, innascibilitatem et processio-nem, quæ sunt immutabiles invariabilesque sanctissimæ Trinitatis proprietates, pie oportet confiteri: scilicet Pater ingenuitus et increatus est; at Filius genitus et simul increatus; atque Spiritus sanctus procedit a Patre per Filium, ut Damascenus ait, et utrique coæternus est.

28. Mandatis spiritualiter producta et charitate informata fides sola sufficit ad salutem, si eam servemus, nec mortuam et in formam vivæ et in Christo formatæ præferamus. Sufficit enim fideli forma et vita operantis in Christo fidei; fidem vero in solo sermone positam, et mortuam, et exanimem, nec charitate vivam, ignorantia nunc pius docet.

29. Absque ulla qualitate sensibili et compositione Trinitas cum sit, simplex est unitas: tres enim in unitate habet Deus personas, quæ se invicem inconfuse prorsus compenetrant.

30. Trius semper Deus concipitur et dicitur: infinitus enim est, et omnium conservator ac providus per Filium in Spiritu sancto; nec ulla persona extra aut præter alias dici cogitative aut nominari unquam potest.

31. In homine adest intellectus, verbum et spiritus; nec intellectus sine verbo est, nec verbum absque spiritu; atque sunt, tum in se invicem, tum in seipsis: intellectus enim per verbum loquitur, et verbum per spiritum manifestatur. Sic efformatus homo, obscuram fert effigiem ineffabilis et archetypæ Trinitatis, ita ostendens se ad hujus imaginem primitus esse factum.

32. Bene enim intellectus repræsentat Patrem,

A καθαραῖς καρδίαις. Τότε γινώσκει τὸ εἰρημένον, πῶς ἔσονται οἱ πιστοὶ διδασκτοὶ Θεῶν, καὶ πῶς διδάσκει Θεὸς ἄνθρωπον γινῶσιν, κατὰ τὴν προφητείαν, ἐν πνεύματι.

κδ'. Νόμον ἐντολῶν τὴν καρδιακῶς ἐνεργουμένην πίστιν ἄμεσον, εἶναι νόμιμον δι' αὐτῆς γὰρ πᾶσα ἐντολὴ πηγάζει, καὶ ἐνεργεῖ τὸν τῶν ψυχῶν φωτισμὸν, ὧν οἱ καρποὶ τῆς ἀληθοῦς καὶ ἐνεργουμένης πίστεως εἰσιν, ἡ ἐγκράτεια, καὶ ἀγάπη, καὶ τέλος, ἡ θεοδωρὸς ταπεινωσις, ἡ τῆς ἀγάπης ἀρχή, καὶ κραταίωμα.

κε'. Δόξα τῶν ὄντων ἀψευδής, ἡ ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ἐστὶ γινῶσις ἀληθῆς· ὁρατῶν μὲν, τῶν αἰσθητῶν, ἀοράτων δὲ, τῶν νοητῶν, καὶ λογικῶν, καὶ νοερῶν, καὶ θείων.

κς'. Ὅρος ὀρθοδοξίας ἐστὶ, τὰ δύο τῆς πίστεως; δόγματα ἐκ καθαρότητος ἰδεῖν, καὶ γινῶσις ἐξ αὐτοῦ, τὴν τριάδα, λέγω, καὶ δυάδα· τὴν μὲν τριάδα, ἐν μονάδι ἀσυγχύτως, καὶ ἀτμήτως θεωρεῖν, καὶ γινώσκειν· τὴν δὲ δυάδα τῶν Χριστοῦ φύσεων, ἐν μιᾷ ὑποστάσει· τοῦτέστιν ἓνα Υἱὸν καὶ πρὸ σαρκώσεως, καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν ἐν δύο φύσεσιν ὁμολογεῖν, καὶ εἰδέναι, ἐν δύο θελήσει θεϊκῆς· τε καὶ ἀνθρωπίνης ἀσυγχύτως; δοξαζόμενον.

κζ'. Γέννησιν, καὶ ἀγεννησίαν, καὶ ἐκπόρευσιν, τὰς τρεῖς ἀκινήτους καὶ ἀμεταβλήτους ιδιότητας τῆς παναγίας Τριάδος δεόν ὁμολογεῖν εὐσεβῶς· Πατὴρ μὲν ἀγεννήτου καὶ ἀνάρχου, Υἱοῦ δὲ γεννητοῦ καὶ συνανάρχου, Πνεύματος δὲ ἀγίου ἐκπορευτοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ Υἱοῦ (καθὼς φησὶν ὁ Δαμασκηνός) καὶ συναϊδίου διδόμενον.

κη'. Μόνη ἐν χάριτι πίστις ἔρχεται πρὸς σωτηρίαν, διὰ τῶν ἐντολῶν· ἐνεργουμένη τῷ πνεύματι, εἰ ἐφυλάξωμεν, καὶ μὴ τὴν νεκρὰν, καὶ ἀνενέργητον τῆς ζωῆς καὶ ἐνεργουμένης ἐν Χριστῷ προσιμῆσαντες. Ἄρκει γὰρ τῷ πιστῷ ἡ μόρφωσις καὶ ζωὴ τῆς ἐν Χριστῷ ἐνεργουμένης πίστεως· πίστιν γὰρ ἐν λόγῳ τὴν νεκρὰν καὶ ἀναίσθητον, ἡ ἀγνοια, καὶ οὐ τὴν ἐν χάριτι πίστιν, τοῖς εὐσεβέσι νῦν ἐδιδάξεν.

κθ'. Ἀπλὴ μὴ τριάς, ἐπειδὴ ἄποιος καὶ ἀσύνθετος, τριάς, ἐν μονάδι τρισυπόστατος γὰρ ὁ Θεός, ἀσύγχυτον ἔχων τὴν εἰς ἄλληλα περιχώρησιν ὀλικῶς.

λ'. Τριαδικῶς ἐν παντὶ ὁ Θεὸς γινώσκειται τε καὶ λέγεται, ἀπερίγραπτος γὰρ πάντων γὰρ ἐστὶ συνοχεύς, καὶ προνοητής, διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι· καὶ οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, ἐκτός, ἢ χωρὶς τῶν ἄλλων, λεγόμενος, καὶ νοούμενος; ὅπου δ' ἂν ὀνομάζηται.

λα'. Ὅσπερ ἐν ἀνθρώπῳ νοῦς, καὶ λόγος, καὶ πνεῦμα, καὶ οὕτως χωρὶς λόγου, οὕτως λόγος ἀνευ πνεύματος, καὶ ἐν ἀλλήλοις ὄντα, καὶ καθ' ἑαυτὰ· νοῦς γὰρ διὰ τοῦ λόγου λαλεῖ, καὶ λόγος διὰ τοῦ πνεύματος φανεροῦται· κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦτο, ἀμυδρὰν εἰκόνα φέρει τῆς ἀνωσύμου καὶ ἀρχετύπου Τριάδος ὁ ἄνθρωπος, τὸ κατ' εἰκόνα τῶς καὶ παρ' τούτου δηλῶν.

λβ'. Νοῦς μὲν γὰρ, ὁ Πατὴρ· λόγος δὲ, ὁ Υἱός·

Πνεῦμα δὲ ἅγιον, ἀληθῶς τὸ πνεῦμα οἱ Θεοφόροι Α et verbum Filium, et spiritus Spiritum sanctum, ut docent Patres exemplis supersubstantialem et supernaturalem explicantes Trinitatem, et unum Deum in tribus personis ut veram fidem et spei anchoram nobis tradentes. Nam cognoscere unum Deum est, juxta scripturam, radix immortalitatis : et scire potentiam trinæ unitatis, integra justitia. Vel adhuc evangelicum effatum sic intelligi oportet : « Hæc est vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum in tribus personis, et quem misisti Jesum Christum, in duabus naturis et voluntatibus ».

λγ'. Αἱ κολάσεις διάφοροι εἰσιν, ὥσπερ καὶ αἱ τῶν ἀγαθῶν ἀμοιβαί· ὑπὸ τὸν ἄδην δὲ εἰσι, κατὰ τὴν Γραφήν τὴν φάσκουσαν· Εἰς γῆν σκοτεινὴν καὶ ζοφερὰν, εἰς γῆν σκότους αἰωνίου, ἐνθα ἀμαρτωλοὶ Β καὶ κατοικοῦσι πρὸ τῆς κρίσεως, καὶ διὰ τῆς ἀποφάσεως εἰς αὐτὴν ἀποστρέφονται. Τὸ γὰρ, Ἀποστραφήτωσαν οἱ ἀμαρτωλοὶ εἰς τὸν ἄδην, καὶ θάνατος ποιμανεῖ αὐτούς, τί ἄλλο ἐστίν, εἰ μὴ ἡ τελευταία ἀπόφασις καὶ καταβίχη αἰώνιος ;

λδ'. Πῦρ, καὶ σκότος, καὶ σκώληξ, καὶ τάρταρός ἐστίν ἡ γενικὴ ἡδυπάθεια, καὶ ἡ καθολικὴ τοῦ σκότους ἀγνοία, καὶ ὁ ἐν πᾶσι γαργαλισμὸς τοῦ στρήνου, καὶ ὁ τρέμος, καὶ ὁ βρωμὸς ὁ δυσώδης τῆς ἀμαρτίας, οἵτινες ὡς ἀρραβῶνες καὶ ἀπαρχαί τῶν κολάσεων, ἤδη ἀπ' ἐντεῦθεν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀμαρτωλῶν ἐνεργούμεναι, διὰ τῆς ἕξεως φαίνονται.

λε'. Ἐξεῖς αἱ τῶν παθῶν ἀρραβῶνες εἰσι τῶν κολάσεων, ὥσπερ καὶ τῆς βασιλείας τῶν ἀρετῶν αἱ ἐνέργειαι. Δεῖ δὲ νοεῖν καὶ ἀποκαλεῖν τὰς μὲν ἐντολάς, ἐνεργείας, τὰς δὲ ἀρετάς, ἕξεῖς, ὥσπερ καὶ τὰς κακίας κατὰ συνέχειαν ἕξεῖς λέγουσιν.

λς'. Ἰσαὶ τῶν ἀμοιβῶν οἱ ἀντιδόσεις, κἄν παρὰ πολλοῖς ἄνισοι φαίνονται· τοῖς μὲν γὰρ τὴν αἰώνιον ζωὴν, τοῖς δὲ τὴν αἰώνιον κόλασιν ἡ θεία δικαιοσύνη χαρίζεται· ἀμφοτέροι δὲ τὸν νῦν αἰῶνα καλῶς ἢ κακῶς διαπεράσαντες, κατὰ τὰ ἔργα τὰς ἀμοιβὰς ἔξουσι· τὸ δὲ ποσὸν, ἢ ποῖον τῆς μετοχῆς, κατὰ τὴν τῶν παθῶν ἢ ἀρετῶν ἕξιν καὶ ἐνεργείαν, ἀπολαύουσι.

λδ'. Αἰμαὶ πυρός εἰσιν αἱ ἡδυπαθοῦσαι ψυχαί, ἐν αἷς καθάπερ βόρβορος δύνῃ ἡ δσμὴ τῶν παθῶν, σκώληκα τρέφει ἀκολασίας ἀκοίμητον, τὴν ορεκτικὴν τῆς σαρκὸς ἀκρασίαν, καὶ ἕψεις, καὶ βατράχους, καὶ βδέλλας ἐπιθυμιῶν πονηρῶν, τοὺς ἐναγεῖς καὶ λοβόλους λογισμοῦς τε καὶ δαίμονας· ἡ τοιαύτη κατάστασις ἀπ' ἐντεῦθεν εἰληφῆ τὸν ἀρραβῶνα τῆς ἐκεῖσε κολάσεως.

λη'. Ὡσπερ τῶν κολάσεων αἱ ἀπαρχαὶ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀμαρτωλῶν ἐγκεχυρμέναι εἰσιν, οὕτω καὶ τῶν ἀγαθῶν οἱ ἀρραβῶνες εἰς τὰς καρδίας τῶν δικαίων ἐνεργοῦσι διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ μετέχονται· βασιλεία γὰρ οὐρανῶν ἐστίν ἡ ἐναρετος ἀναστροφή, ὥσπερ ἡ κολάσις, ἡ τῶν παθῶν ἕξις.

λθ'. Νῦξ ἐρχομένη ἐστὶ, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυ-

et verbum Filium, et spiritus Spiritum sanctum, ut docent Patres exemplis supersubstantialem et supernaturalem explicantes Trinitatem, et unum Deum in tribus personis ut veram fidem et spei anchoram nobis tradentes. Nam cognoscere unum Deum est, juxta scripturam, radix immortalitatis : et scire potentiam trinæ unitatis, integra justitia. Vel adhuc evangelicum effatum sic intelligi oportet : « Hæc est vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum in tribus personis, et quem misisti Jesum Christum, in duabus naturis et voluntatibus ».

33. Ut præmia bonorum, sic pœnæ sunt diversæ; et in inferno sunt, juxta Scripturam dicentem : « In terra caliginosa et tenebrosa, in terra caliginis sempiternæ, ibi peccatores habitant ante judicium. et per sententiam in eam deducuntur. » Illud enim : « Deducti sunt in infernum peccatores, » et illud : « Mors pascit illos, » quid aliud sunt quam suprema sententia et æterna damnatio ?

34. Sunt ignis, caligo, vermisque et tartarus, omnium passionum æstus, et cunctos obtenebrans ignorantia, et communis omnibus deliciarum titillatio, atque tremor et fetidus putor peccati : quæ quasi arrhæ ac primitiæ pœnarum jam nunc in peccatorum animis præmissæ, per habitus manifestantur.

35. Multarum arrhæ sunt habitus passionum, sicut et virtutum actus sunt regni cœlestis pignora. Intelligenda autem sunt per actus opera mandatorum, et virtutes vocandæ sunt habitus, sicut et nequitia perseverans dicitur habitus.

36. Item de pœnis ac de præmiis, licet discrepare multis videantur. Aliis enim æternam vitam, aliis æternum supplicium divina distribuit justitia; et utrique, sive boni sive mali, præsens elapsi seculum, debitas operibus accipient retributiones, quarum quantitatem et qualitatem eum vitiorum aut virtutum habitibus et actibus congruam sortientur.

37. Næ stagna ignis sunt vitiosæ animæ : in quibus ut fetidum stercus sordes libidinum alit vermem incontinentiæ insomnem, infrenem carnis concupiscentiam, et serpentes ranasque et hirudines pravæ cupiditatis, nempe sædas cogitationes et lethiferos dæmones. Istiusmodi autem status jam nunc futuri præfert arrham supplicii.

38. In animis peccatorum sicut absconditæ sunt pœnarum primitiæ, in cordibus justorum item insunt pignora per Spiritum operantia et communicata : nam cœlorum regnum est virtutis conversatio, sicut damnatio, vitiorum habitus.

39. Secundum Domini effatum nox veniens, est

• Juan. xvii, 5,

futura illa caligo ubi nemo potest operari ; vel alia interpretatione, est Antichristus, qui tenebræ est et vocatur ; vel adhuc, in morali sensu, est perpetua incuria, quæ velut obscura nox animam in torporis somno enecat. Ut enim nox omnes sopit et mortuis facit similes, sic futura caliginis nox peccatores dolorum ebrietate mortuos facit et inanimos.

40. Est hujus mundi judicium de quo loquitur Evangelium, impiorum incredulitas, juxta illud : « Qui non credit, jam judicatus est » et judicaria Providentiæ probatio ad correptionem aut correctionem ; et voluntatis ad bonum malumve pro pensio, juxta illud : « Alienati sunt peccatores a vulva » . Nam in incredulitate, et correptione, et operibus justum Dei judicium tunc revelatur, alios puniens, aliorum miserens, aliis coronas vel pœnas retribuens. Primi enim sunt omnino increduli ; secundi credentes quidem, sed negligentes, ideoque misericorditer castigantur ; ultimi, prout ad bonum vel ad malum deflexerint, mercedem accipient.

41. Teneatur nisi immaculata, aut congruenter mundetur natura per spiritum, unum corpus unusque spiritus cum Christo et nunc et in futura instauratione fieri nequit. Nam veterem vitiorum commissuram novo gratiæ vestimento in supplementum assuere non solet omnipotens et unifica spiritus potentia.

42. Parem cum Christo formam habebit, qui Spiritus renovationem dono acceperit et conservaverit, supernaturalis sic ineffabiliter compos deificationis. Unus autem cum Christo aut Christi membrum haud erit, qui non gratiæ jam nunc est particeps, nec veritatis et scientiæ formam, de qua Apostolus, habet in seipso.

43. Regnum cœlorum simile est tabernaculi a Deo per Moysem facti. Est enim in duas partes velo seculi futuri divisum. Et in primam quidem partem omnes ingredientur gratiæ sacerdotes ; in secundam vero, utpote spirituales, illi tantum qui nunc in theologiæ obscuritate pontifices trinam animæ vim perfecte sacrificantes, et Jesum summum sacerdotum pontificumque principem Trinitati offerentes, in tabernaculum, ubi crucifixus est, intrant, fulgidioribus ejus splendoribus illuminantur.

44. O tendit Salvator, plures dicendo mansiones, varios esse gradus et status in vita futura. Nam regnum cœleste, licet unum sit, multa intus habet loca : ita ut sint ibi velut cœlestes et terrestres, prout majorem habent virtutem scientiamque ac deificationem. Etenim alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum, et stella a stella

Αρίου, ἡ παντελής ἀνεργησία τοῦ μέλλοντος σκότους· ἡ καθ' ἕτερον τρόπον, ὁ Ἀντίχριστος νύξ, καὶ σκότος, καὶ ὦν καὶ καλούμενος· ἡ πάλιν κατὰ τὸν ἠθικὸν λόγον, ἡ καθ' ἑκάστην ἀμέλεια, ἡ καθάπερ σκοτομένη τὴν ψυχὴν ἀπονεκροῖ ἐν τῷ τῆς ἀναισθησίας ὕπνῳ. Ὡσπερ γὰρ ἡ νύξ ὑπνώσκει πάντα ποιεῖ, καὶ εἰκὼν ἐστὶ θανάτου κατὰ τὴν νέκρωσιν, οὕτως ἡ νύξ τοῦ μέλλοντος σκότους νεκροὺς καὶ ἀναισθητοὺς, τῇ μέθῃ τῶν πόνων, τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἀπεργάζεται.

μ'. Κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸν ἐγγεγραμμένον λόγον, ἡ ἀπιστία τῶν ἀσεβῶν, κατὰ τὸ, « Ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται, » καὶ αἱ κριτικαὶ τῆς προνοίας πρὸς συστολήν, ἡ ἐπιστροφὴν ἐπιφοραὶ, καὶ αἱ τῶν προθέσεων ἐν ἀγαθοῖς, ἡ κακοῖς ῥοπαί, κατὰ τὴν ἐνέργειαν, κατὰ τὸ, Ἀπηλοτριώθησαν οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας· πρὸς γὰρ ἀπιστίαν, καὶ παιδείαν, καὶ πρᾶξιν, ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ τότε κρίσις ἐμφαίνεται· τοὺς μὲν τιμωροῦσα, τοὺς δὲ ἐλεοῦσα, τοῖς δὲ στεφάνου, ἡ κόλασιν δίδουσα· οἱ μὲν γὰρ πρῶτοι, εἰσὶν ἀσεβεῖς δόλου· οἱ δὲ δευτέροι, πιστοὶ μὲν, ἀμελεῖς δὲ· διὰ τοῦτο καὶ φιλανθρώπως παιδεύονται· οἱ δὲ τέλειοι ἢ ἐν ἀρεταῖς, ἢ ἐν κακίαις πτωμάτων γενόμενοι, τὰς ἁμοιβὰς ἐξουσι.

μα'. Ἀχραντος εἰ μὴ φυλαχθῆ, ἢ καθαρῶ, ὡς πέφυκεν, ἡ φύσις διὰ τοῦ πνεύματος, εἰς ἓν σῶμα καὶ πνεῦμα ἐν Χριστῷ νῦν τε καὶ εἰς τὴν ἀρμονίαν τὴν μέλλουσαν, ἀδύνατον γενέσθαι· ῥάκος γὰρ παλαστήτου παθῶν, εἰς καινὸν χιτῶνα τῆς χάριτος πρὸς συμπλήρωσιν, ἡ περιεκτικὴ καὶ ἐνωτικὴ τοῦ πνεύματος δύναμις συβλάπτειν οὐ πέφυκεν.

μβ'. Ἰστομίαν πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ μὲν ὄντων ἔξει· ὁ τὴν καινότητα τοῦ πνεύματος λαβὼν δωρεάν, καὶ φυλάξας, τὴν ὑπερφυᾶ θέωσιν τότε πάσχων ἀβρόχως· εἰς γὰρ ἐν Χριστῷ, ἡ Χριστοῦ μέλος οὐκ ἔσται, μὴ τῆς χάριτος μέτοχος ἀπ' ἐντεῦθεν γενόμενος, τὴν μὲν ὄντων τῆς ἀληθείας καὶ τῆς γνώσεως, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἔχων ἐν ἑαυτῷ.

μγ'. Ἐοικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σκηνῇ θεοτεύκτῃ, κατὰ τὴν Μωσαϊκὴν, ἐν δυσὶ καταπετάσμασι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἔχουσα, καὶ εἰς μὴν τὴν πρώτην σκηνὴν πάντες, ὅσοι ἱερεῖς χάριτος εἰσελεύσονται, εἰς δὲ τὴν δευτέραν, ὡς νοσητὴν, ὅμοιοι ὅσοι ἀπ' ἐντεῦθεν ἐν τῷ τῆς θεολογίας γνώσει ἱεραρχικῶς ἐν τελειότητι τριαδικῶς λειτουργήσαντες, τὸν Ἰησοῦν τελετάρχην καὶ ἱεράρχην πρῶτον πρὸς τὴν Τριάδα ἔχοντες, ἐν τῇ σκηνῇ, ἢ ἐπήξαστο, εἰσερχόμενοι, καὶ ἐμφανεστερον τὰς αὐτοῦ μαρμαρυγὰς ἔλλαμπόμενοι.

μδ'. Πολλὰς μὲν ὁ Σωτὴρ ἐφησε τὰς διαφόρους ἀναβάσεις, καὶ προκοπὰς τῆς ἐκεῖσε καταστάσεως· μίαν μὲν οὐσίας τῆς βασιλείας, πολλὰς δὲ ἐνδον διαφορὰς ἐχούσης· ὡς εἶναι οὐρανίους τε καὶ γηίνους, κατὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν γνώσιν, κατὰ τὴν τοσὸν τῆς θεώσεως ἔχοντας. Ἄλλη γὰρ δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη σελήνης, καὶ ἄλλη ἀστέρων, καὶ ἀστὴρ

* Joan. iii, 18. † Psal. lvi, 4.

ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστο-
λος, εἰ καὶ πάντες ἐν ἐνὶ θεῷ στερεώματι λάμ-
πουσιν.

μϛ'. Ἀγγέλοις ὁμοδιαίτος γίνεται βραχύτι, καὶ
ἀσώματος, ὡς ἀφθαρτος ὁ τὸν μὲν νοῦν διὰ δακρύων
καθάρας, τὴν δὲ ψυχὴν, ἀναστήσας ἐντεῦθεν τῷ
πνεύματι, τὴν δὲ σάρκα τῷ λόγῳ φωτισθεὶς τε καὶ
πύρινον ἀγαλμα θείας ὠραιότητος ποιησάμενος,
τὸν φύσει πῆλινον ἀνδριάντα ἑαυτοῦ· εἶπερ ἀφθα-
σία ἐστὶ σωμάτων, χυμῶν ἐκλειψίς καὶ παχυτή-
των.

μς'. Γήινον ἐστὶ τὸ σῶμα τῆς ἀφθαρσίας, χωρὶς
χυμῶν καὶ παχύτητος, μεταποιούμενον ἀβρόβητως
ἀπὸ τοῦ ψυχικοῦ εἰς σῶμα πνευματικόν, ὡς εἶνοι
καὶ χοῖκόν, καὶ οὐράνιον τῆ τῆς θεοειδίας λεπτότητι·
οἷον γὰρ ἐπλάσθη ἐξ ἀρχῆς, τοιοῦτον καὶ ἀναστή-
σεται. Ἐνα ἢ σύμμορφον τῆς εἰκόνης τοῦ υἱοῦ τοῦ
ἀνθρώπου, κατὰ τὴν ὁλόκληρον τῆς θεώσεως μέθ-
εξιν.

μζ'. Γῆ πραέων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐ-
ρανῶν, ἢ ἡ θεανδρική τοῦ υἱοῦ Ἐξῆς, εἰς ἣν βε-
θήκαμεν, ἢ ἐπιβαίνομεν, τὴν ἐν χάριτι γέννησιν
τῆς υἱοθεσίας, καὶ τὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως καινό-
τητα εἰληφότες· ἢ πάλιν, γῆ ἀγία ἐστὶν ἡ θεωθεῖσα
φύσις, ἢ τυχὸν καὶ καθαρθεῖσα γῆ αὕτη, πρὸς
γεηρούς κατ' ἀξίαν τοιούτους· ἢ κατ' ἄλλην ἐπι-
νοίαν· γῆ κατακληρονομούμενη ἐστὶ τοῖς ὄντως
ἀγίοις ἢ ἀκύματος τῆς ὑπὲρ νοῦν εἰρήνης θεία
γαλήνη, εἰς ἣν ἡ γενεὰ τῶν εὐθέων καταψικισθήσεται,
καὶ αὐτούς.

μη'. Ἐπαγγελίας γῆ ἐστὶν, ἡ ἀπάθεια, καθ' ἣν
ἀναβλύζει μέλι καὶ γάλα, ἡ εὐφροσύνη τοῦ πνεύ-
ματος.

μθ'. Λόγον οἱ ἄγιοι ἐν ἀλλήλοις ἐν τῷ μέλλοντι
φθέγγονται μυστικῶς τὸν ἐνδιάθετον, ἐν ἀγίῳ Πνεύ-
ματι ἐκφωνούμενον.

ν'. Ἐὰν μὴ γινώμεν οἶους ἡμᾶς ἐποίησεν ὁ Θεός,
οὐκ ἐπιγνώσμεθα οἶους ἐποίησεν ἡ ἀμαρτία.

να'. Ἴσοι κατὰ τὴν ἡλικίαν εἰσὶν ἐν πνεύματι,
ὅσοι τὸ πλήρωμα τῆς τοῦ Χριστοῦ τελειότητος ἀπ'
ἐντεῦθεν εἰλήφασιν.

νβ'. Ὡν οἱ πόνοι, τοῦτων αἱ ἀμοιβαί· τὸ ποσὸν δὲ,
ἢ τὸ ποιόν, τουτέστι τὸ μέτρον ὁποῖόν ἐστιν, ἢ
τάξις, καὶ ἡ κατάστασις ἐκεῖσε διὰ τῆς μετοχῆς
δείκνυσιν.

γγ'. Νόες, τουτέστιν ἰσάγγελοι, φησὶν, ἔσονται
οἱ υἱοὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, τῆ ἀφθαρσίᾳ
καὶ θεώσεσι οἱ ἄγιοι.

νδ'. Ἐν τῷ μέλλοντι οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἄγιοι,
φασί, προκόπτοντες ἐν τῇ τῶν χαρισμάτων προο-
θήκῃ οὐδέποτε λήξουσιν, ἢ ἐνδώσουσι, τῶν ἀγαθῶν
ἐφετῶς ἔχοντες· ὕφεισιν γὰρ, ἢ μελωσιν ἀπὸ τῆς
ἀρετῆς ἐπὶ κακίαν ἐκεῖνος οὐκ ἔχει ὁ αἰών.

νε'. Τέλειον ἄνδρα νόμισον εἶναι νῦν, τὸν τὴν ὁμοίω-
σιν τῶν τοῦ Χριστοῦ μεθελικιώσεων εἰληφότα, ὡς ἐν
ἀβρόβωνι, τὸν δὲ ἐν τῷ μέλλοντι τέλειον δείκνυσιν
ἢ τῆς-θεώσεως δύναμις.

I Cor. xv, 41.

A differt claritate, ut ait Apostolus, licet omnes in
uno fulgeant divino firmamento.

45. Mutatur fere in angelum incorporeum et in-
corruptibilem, qui mentem lacrymis purgans,
animamque jam nunc spiritu, carnem vero ratione
erigens, in splendidam igneamque divinæ pulchritudinis
imaginem convertit suam naturalem luteamque formam:
siquidem incorruptio corporis est defectus humorum et crassitudinis.

46. Incorruptionis corpus erit terrenum, sed
absque humoribus et crassitudine, ineffabiliter
transformatum ab animali in spiritale corpus: ita
ut sit terrestre simul ac cœleste, et sublimitate Deo
simile. Quale enim primitus creatum est, tale
resurget, ut configuretur imagini Filii hominis,
deificæ omnino consors gloriæ.

47. Sancta mitium terra est regnum cœlorum,
seu deifica filiatio quam adepti vel adepturi sumus,
gratia regenerati et adoptati, et resurrectione in-
staurati. Vel adhuc terra sancta est natura deificata,
aut forsitan terra hæc purificata pro incolis ad
tantam dignitatem promotis. Vel alio sensu, terra
vere sanctis reservata, est incomprehensibilis
securitas et divina pax, in qua incommuni generatio
collocabitur, nullo creaturæ tumultu perturbanda.
μηδενὸς τῶν ἐν τοῖς οὔσι περιδομοῦντος, ἢ σαίνον-

48. Sancta promissionis terra est passionum
immunitas, in qua melle et lacte scatet prudentia
spiritus.

49. In cœlo sancti inter se mysticos ex abun-
dantia cordis sermones habent, in Spiritu sancto
colloquentes

50. Si nesciamus quales nos fecerit Deus, nescie-
mus quales nos fecerit peccatum.

51. Efficiuntur æquales ætate in spiritu, quicum-
que plenitudinem perfectionis Christi nunc adepti
sunt.

52. Tot præmia quot labores: quantitas autem
et qualitas, id est, mensura quænam sit, ordo et
status cœlestis possessionis ostendit.

53. Erunt spiritus, id est, angelis similes, ut
scriptum est, filii resurrectionis Christi, seu incor-
ruptibiles deificatique sancti.

54. Tunc in futuro sæculo angeli et sancti, ut
dicitur, proficere in gratiarum augmento non desi-
nent aut cessabunt, nec a bono deficiant; nam
lapsum aut decrementum a recto in deterius illa
vita non patitur.

55. Intellige perfectum nunc esse virum, qui
similitudinem incrementorum Christi quasi pi-
gnus adeptus est; in futuro autem sæculo perfectum
reddit virtus deifica.

56. Accommodatam ad suam cum Deo similitudinem et ad sua merita in futuro sæculo habebit deificationem, qui nunc virtute per spiritus incrementa est perfectus.

57. Mera gloria esse dicitur scientia, vel contemplatio spiritualis, vel accurata dogmatum notitia et veræ fidei cognitio.

58. Dicitur mentis excessus, elevatio cunctarum animæ virium ad cognitias supremæ Majestatis proprietates; vel iterum excessus ille est pura et perfecta ad infinitam gloriæ lucem attentio. Exstasis vero est, non modo facultatum animæ ad cælum raptus, sed et ab omni sensu abstractio. Duplex autem amor exstaticus spiritum inebriat et desiderium exsuperat.

59. Exstatici spiritus amores proprie duo sunt, nempe cordialis et exstaticus: unus iis competit qui adhuc sunt illuminati, alter iis qui sunt charitate perfecti. Ambo autem animum in quo operantur, a sensibus avocant: divinus siquidem amor est spiritus ebrietas naturales cogitatus ad melius efferens et sensuum habitus auferens.

60. Cogitationum principium et causa est memoria: quæ, una et simplex, hominis peccato discerpta est, Deique amisit recordationem, et facta ex simplice complexa ex unaque divisa, propriis nudata est viribus.

61. Originis istius pravæ cogitationum, scilicet memoriæ remedium est reditus ad pristinam ejus simplicitatem. Nam instrumentum nequitie inobedientia, non solum in anima simplicem boni memoriam infecit, sed et omnes corrumpit ejus vires, naturales ejus ad virtutem motus comprimens. At illam memoriam sanat firme Deo memoria per orationem adhærens, et a naturalibus ad supernaturalia deflectens, atque spiritui unita.

62. Generantur vitia malis actibus; et cogitationes, vitiis; et imaginatio cogitationibus; et ideæ, memoria; et memoria, oblivione; et oblivio, ignorantia; et ignorantia, pigritie; et pigritiem parit concupiscentiæ appetitus; et appetitus gignit inclinationis motus; et motus mater est practica operatio; et praxis est irrationabile mali desiderium, et sensibilibus sensuumque affectus.

63. In rationali parte sunt cogitationes; in irascibili, feræ passiones; in concupiscibili, bestialis appetitus memoria; in spiritu, phantasmatum formæ; in intellectu, ideæ oriuntur et operantur.

64. Torrens malarum cogitationum est velut annis in quem influente et confluyente peccato procellosus fit æstus qui cor obruit.

65. Abyssi limum intellige lubricam voluptatem, aut fornicationis stercus, aut materialium rerum afflictionem, quibus gravata vitiosa mens in aby-

σσ'. Ἴσθιν ἔχει πρὸς τὸν ὁμοσιδεῖς καὶ τὴν ἀξίαν τὴν θέωσιν ἐν τῷ μέλλοντι, ὃ τὴν ἀρετὴν ἐντεῦθεν πρὸς τὰς μεθελικιώσεις τοῦ πνεύματος τέλειος.

νζ'. Δόξαν ἀληθῆ τὴν γνῶσιν, ἢ τὴν θεωρίαν τοῦ πνεύματος λέγουσιν εἶναι, ἢ καὶ τὴν τῶν δογμάτων ἀκριβῆ διάγνωσιν, πιστεως ἀληθινῆς ἐπίγνωσιν.

νη'. Ἐκπληξίς ἐστὶν πρὸς τὰ ἐπεγνωσμένα τε καὶ ἠνωμένα τῆς μεγαλοπρεποῦς δόξης τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων ὀλικῆ ἔπαρσις· ἢ πάλιν, Ἐκπληξίς ἐστὶν ἡ καθαρὰ καὶ ὀλόκληρος πρὸς τὴν ἐν φωτὶ ἀπειρον δύναμιν ἀνάστασις. Ἐκστασις δὲ οὐ μόνον τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων πρὸς οὐρανὸν ἀρπαγῆ, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς αἰσθήσεως ὀλικῶς ἔκστασις· ἔρωσ ἢ ὁ διττός, ἢ τῆς ἐφέσεως νικητικῆ μέθῃ τοῦ πνεύ-

ματος.

θ'. Κυρίως δὴ εἰσὶν ἐν πνεύματι ἐκστατικοὶ ἔρωτες, ὁ ἐγκάρδιος, καὶ ὁ ἐκστατικός. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ἐπι φωτιζομένων ἐστὶν, ὁ δὲ, τῶν ἐν τῇ ἀγάπῃ τελειωθέντων· ἀμφοτέροι δὲ τὸν ἐνεργούμενον νοῦν, τῆς αἰσθήσεως ἐκβάλλουσιν· εἴπερ ἔρωσ θεῖος ἐστὶ, μέθῃ πρὸς τὸ κρείττον τῶν κατὰ φύσιν φρενῶν, τοῦ πνεύματος, δι' ἧς καὶ ἡ αἰσθησις ἀφαιρεῖται τῶν σκέσεων.

ξ'. Ἀρχὴ τῶν λογισμῶν, καὶ αἰτία, ἡ διαίρεθῆσα ἐνοσιδῆς διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπλῆ μνήμη, δι' ἧς καὶ τὴν θεῖαν ἀπώλεσε, σύνθετος ἐξ ἀπλοῦ καὶ ποικίλη ἐκ μονοειδοῦς, ταῖς οἰκείαις δυνάμεσι γενοῦσα ὤλλετο.

ζα'. Ἰασίς ἐστὶ τῆς ἀρχεγόνου μνήμης, ἀπὸ τῆς πονηρᾶς τῶν λογισμῶν ὀλεθροτόκου μνήμης, ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀπλοῦν αὐτῆς ἐπάνοδος· ὄργανον γὰρ κακίας, ἢ παρακοῆ, οὐ μόνον τὴν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀπλῆν μνήμην ἐδωμιούργησεν, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς αὐτῆς δυνάμεις διέφθειρε, τὰς κατὰ φύσιν ὀρέξεις πρὸς ἀρετὴν ἀμαυρώσας· ἴσται δὲ τὴν μνήμην κυρίως, ἢ θεῖα παγιωθείσα ἔμμονος διὰ προσευχῆς μνήμη, ἀπὸ τοῦ κατὰ φύσιν, εἰς τὸ ὑπὲρ φύσιν ἀνακραθείσα τῷ πνεύματι.

ζβ'. Παθῶν μὲν αἰτίαι, αἰ καθ' ἁμαρτίαν πράξεις· λογισμῶν δὲ, τὰ πάθη· φαντασιῶν δὲ, λογισμοί· ἐνοιῶν δὲ, μνήμη· μνήμης δὲ, λήθη· λήθης δὲ, ἀγνοία γεννήτρια· ἀγνοίας δὲ, βραθυμία. Βραθυμία δὲ τίεται, ἐπιθυμίας ὀρέξεις· ὀρέξεων δὲ μήτηρ, τροπῆς κίνησις· κινήσεως δὲ, ἐνεργεῖα πράξεως· πράξις δὲ ἐστὶ, κακοῦ ἀλόγιστος ἔφεσις, καὶ διὰθεσις αἰσθητῶν, καὶ αἰσθήσεων.

ζγ'. Ἐν μὲν τῷ λογικῷ, οἱ λογισμοί· ἐν δὲ τῷ θυμικῷ, τὰ θηριώδη πάθη· ἐν δὲ τῷ ἐπιθυμητικῷ, ἡ μνήμη τῆς κτηνώδους ὀρέξεως· ἐν δὲ τῷ νοερῷ, αἱ φανταστικαὶ μορφώσεις· ἐν δὲ τῷ διανοητικῷ, αἱ ἐννοιαὶ ἐνεργοῦσι καὶ ἀνατέλλουσι.

ζδ'. Πρῶμα ποτάμιόν ἐστὶν ἡ ἐφοδος τῶν πονηρῶν λογισμῶν, ἐν οἷς ἡ προσβολή, καὶ μεθ' ἧς ἡ συγκατάθεσις τῆς ἁμαρτίας ὡς πλημμύρα κυματουμένη γίνεται, τὴν καρδίαν καλύπτουσα.

ζε'. Ἴλυν βυθοῦ νοεῖ τὴν κάθυρον ἡδονὴν, ἢ τῆς πορνείας τὸν βόρβορον, ἢ καὶ τῶν ὀλικῶν πραγμάτων τὴν ἀχθηδὸνα, ἐξ ὧν βαρούμενος ὁ ἐμπαθῆς

νοῦς, εἰς βυθὸν ἀπογνώστως ἑαυτὸν καταβαπτίζει A sum desperationis se mergit pravis cogitationibus. τοῖς λογισμοῖς.

Ξζ'. Λογισμοὺς πολλάκις καὶ τοὺς λόγους τῶν πραγμάτων ἢ Γραφῇ εἰρηκεν, ὡσπερ καὶ νοήματα τοὺς λόγους, καὶ τοὺς λόγους ἀντιστρόφως νοήματα· τοῦτο δὲ γίνεται ἐπειδὴ ἡ κίνησις τῶν τοιούτων καθ' ἑαυτὴν μὲν ἀλόγος ἐστὶ, μορφοῦται δὲ διὰ τῶν πραγμάτων εἰς εἶδος, καὶ μεταπλάττεται, καὶ οὕτω τὸ προσβαλὼν διὰ τῆς ἐπιφανείας, γνωρίζεται τε καὶ λέγεται.

Ξζ'. Οἱ λογισμοὶ λόγοι τῶν δαιμόνων εἰσὶ, καὶ τῶν παθῶν πρόδρομοι, ὡσπερ καὶ τῶν πραγμάτων, οἱ λόγοι καὶ τὰ νοήματα· ἀδύνατον γὰρ ἀγαθὸν ἢ κακὸν ἐνεργῆσαι, μὴ προσβαλὼν πρότερον τὸν ἑαυτοῦ λογισμὸν, εἴπερ λογισμὸς ἐστὶ, προσβολῆς ἀνελέδος κίνησις πραγμάτων ὁποιωνοῦν.

Ξη'. Γενῶν ἢ μὲν ὕλη τῶν πραγμάτων ψιλούς λογισμοὺς, ἢ δὲ προσβολῇ ἢ δαιμονιώδης τοὺς πονηροὺς τεκταίνει· διαφορὰν οὖν ἔχουσιν οἱ φυσικοὶ ἐκ τῶν παρὰ φύσιν, καὶ ὑπὲρ φύσιν λόγων, καὶ λογισμῶν, κατὰ σύγκρισιν.

Ξθ'. Ἰσορρογοῖσι πρὸς τὴν ἐν ἀτόμῳ ἀλλοίωσιν, οἱ μὲν φυσικοὶ, πρὸς τοὺς παρὰ φύσιν, οἱ δὲ κατὰ φύσιν, πρὸς τοὺς ὑπὲρ φύσιν εὐθὺς τρεπόμενοι· αἱτιοὶ δὲ εἰσι· πρὸς τὴν ἐν ἀλλήλοις τροπῇ, καὶ γέννησιν, τῶν μὲν δαιμονικῶν, οἱ ἐκ τῆς ὕλης, τῶν δὲ ὕλικῶν, ἐκ τῆς προσβολῆς· ὁμοίως καὶ τῶν θείων, οἱ φυσικοὶ, καὶ οἱ φυσικοί, τῶν ὑπὲρ φύσιν γεννητόρες· ἕκαστον γὰρ πρὸς τὸ συγγενὲς τὴν ἑαυτοῦ ἀλλοίωσιν ἔχει κινήτικὴν τετραχῶς διηρημένην, αἰτίαν καὶ γέννησιν.

ο'. Σημεῖωσαι ὅτι προδέδληνται τῶν μὲν λογισμῶν αἱ αἰτίαι, τῶν δὲ φαντασιῶν, οἱ λογισμοί, τῶν δὲ παθῶν, αἱ φαντασίαι, τῶν δὲ δαιμόνων τὰ πάθη, ὡς σειρά τις, καὶ τάξις ἐν ἀτόμοις πνεύμασι, δολίως, ἐν τοῦ ἐνὸς ἐχόμενον ἤρτηνται, πλὴν οὐδὲν ἐνεργεῖ καθ' αὐτὸ, ἀλλ' ὑπὸ δαιμόνων ἐνεργεῖται, οὔτε φαντασία εἰδωλοποιεῖται, οὔτε πάθος ἐνεργεῖ, χωρὶς τῆς λεληθότως κρυφίας δαιμονικῆς δυνάμεως· εἰ γὰρ καὶ πέπτωκεν ὁ Σατάν συντριβείς, ἀλλὰ πλέον ἰσχύει τῇ καθ' ἡμῶν βραθυμία γαυριούμενος ὑπὲρ ἡμῶν.

οα'. Μορφοῦσι τὸν νοῦν ἡμῶν, μᾶλλον δὲ μορφοῦνται καθ' αὐτοὺς ἡμᾶς, καὶ προσβάλλουσι, κατὰ τὴν ἔξιν τοῦ ἐπικρατοῦντος, καὶ ἐνεργοῦντος πάθους, ἐν τῇ ψυχῇ· αἰτία γὰρ πρὸς εἰδωλοποίησιν, τὴν ἔξιν τοῦ πάθους οἱ δαίμονες κέκτηνται· ποικίλην οὖν καὶ πολύμορφον τὴν φαντασίαν ἐγρηγορότως καὶ καθ' ὕπνου ὁμῶν δεικνύουσι· μεταμορφοῦνται γὰρ οἱ μὲν τῆς ἐπιθυμίας δαίμονες, ποτὲ μὲν εἰς χοίρους, ποτὲ δὲ εἰς βουούς, ποτὲ δὲ εἰς ἵππους θηλυμανεῖς καὶ πυρραειδεῖς, ποτὲ δὲ εἰς Ἑβραίους, τῆς ἀκολασίας μέγιστα· τῆς δὲ ὀργῆς, ποτὲ μὲν εἰς ἔθνικους, ποτὲ δὲ εἰς λέοντας· καὶ τῆς μὲν δειλιάς, εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας· τῆς δὲ ἀκολασίας, εἰς τοὺς Ἰδουμαίους· τῆς δὲ πολυποσίας καὶ ἀκρασίας, εἰς τοὺς Ἀγαπηνοὺς· τῆς δὲ πλεονεξίας, ποτὲ μὲν εἰς τοὺς λύκους, ποτὲ δὲ εἰς τοὺς παρδάλεις· τῆς δὲ πονηρίας, ποτὲ μὲν εἰς τοὺς δράκεις,

66. Tum cogitationes pro rationibus rerum sæpe Scriptura dicit, tum ideas pro rationibus, et rationes vicissim pro ideis. Hoc autem fit, quia motus hujusmodi rerum est quidem in seipso immaterialis, informatur vero et transformatur per objecta, et sic quod per apparentiam commovet, cognoscitur et nominatur.

67. Improbæ cogitationes sunt sermones dæmonum, et vitiorum præcursores, sicut verba et cogitationes, actionum : nemo enim potest bonum vel malum facere quod non prius commoverit ipsius cogitationem, siquidem cogitatio est informis motus ab objectis quibuslibet excitatus.

68. Simples quidem cogitationes generat materia rerum, diabolica autem commotio malas parit : differunt igitur naturales sermones et cogitationes comparate ad ea quæ sunt præter vel supra naturam.

69. Alternatim secum invicem indivise commutantur cogitationes : naturales quidem in eas quæ sunt præter naturam, et quæ juxta naturam, in illas quæ supra naturam, conversæ. Item in se intuito convertuntur ac congenerantur, materiales in dæmoniacas, et quæ sunt ex commotione in eas quæ sunt ex materia. Pariter naturales pariunt divinas; et quæ juxta naturam, eas quæ supra naturam sunt. Unumquodque enim quadruplicem habet causam qua promovetur et procreatur sua in affine mutatio.

70. Considera ut cogitationibus adsint causæ, et phantasmata ex cogitationibus, et passiones ex phantasmatibus, et iterum passiones ex dæmonibus, quasi catena quadam et ordine apud inordinatos spiritus callide alia ex aliis apta nexaque sint. At nullum operatur ex seipso, sed a dæmonibus movetur : nec phantasia imaginatur, nec passio agit absque clam furtiva dæmonum potentia. Quamvis enim Satan ceciderit contractus, potentior tamen est nostra superbiens ignavia.

71. Vertunt mentem nostram dæmones, vel potius sese nobis conformant; et nos aggrediuntur secundum vitiosum habitum in anima dominantem et operantem. Hoc enim vitium præoccupant, ut hinc imaginationem invadant. Varias igitur et multiformes nobis vigilantibus et dormientibus exhibent imagines : transformantur enim dæmones quidem concupiscentiæ, modo in porcos, modo in asinos, modo in equos ad coitum ardentes et succensos, modo in Hebræos maxime luxuriosos; dæmones autem iræ, nunc in ethnicos, nunc in leones; et timoris, in Ismaelitas; et incontinentiæ, in Idumæos; et ebrietatis ac intemperantiæ, in Saracenos; et cupiditatis, sive in lupos, sive in pantheras; et malitiæ, tum in serpentes, tum in viperas, tum in vulpes transmutantur; et impudentiæ, in canes; et acediæ, in feles. Aliquando

etiam dæmones fornicationis, modo in serpentes, A modo in corvos et graculos; et in volucres convertuntur animales, ac præsertim aerii dæmones. Hanc autem ob causam triplici effigie immutant suas formas spiritus, quod tres habeat anima partes; ita ut triplex sit imago, nempe in volucris, feris et pecudibus, propter concupiscibilem, irascibilem et rationabilem animæ potentias: tres enim vitiorum duces adversus tres istas vires semper hauriantur, et ad quod vitium anima propendet, lucem conformant suam in nos aggressionem.

δυνάμεις· οἱ τρεῖς γὰρ ἀρχόντες τῶν παθῶν, κατὰ τῶν τριῶν αἰεὶ ὀπλιζοῦνται, καὶ πρὸς ὃ πεπολεῖται ἡ ψυχὴ πάθος, πρὸς αὐτὸ κατὰ τὸ συγγενὲς μορφάζονται ἡμῖν καὶ προτέρχονται.

72. Ignis et carbonum instar invadunt sæpe nos voluptatis dæmones. Spiritus enim luxuriæ, et concupiscentiam inflammant, et rationem perturbantes, animam obtenebrant: siquidem nihil nisi combustionem, tumultum ac caliginem parit libidinum æstus.

73. Tenebræ ignorantiæ est vitiorum nox; vel adhuc nox ista est imperium ubi nascuntur vitia, ubi regnat princeps tenebrarum, ubi feræ agri, et volatilia cœli, et reptilia terræ figurate dicti spiritus rugientes quærunt rapere nos escam sibi.

74. Interdum vitiosos actus cogitationes tempore præcedunt, et interdum sequuntur. Et præcedunt quidem cogitationes phantasias, sequuntur vero phantasias passiones. Et passiones præcedunt dæmonibus, dæmones vero passiones sequuntur.

75. Initium et causa vitiorum est abusus; abusus autem, inclinatio; et inclinationis, proclivior voluntas; voluntatis autem probatio est tentatio; et tentationis auctores sunt dæmones, permittente Providentia, ut ostendatur quanta sit nostra libertas.

76. Stimulus peccati et sagitta mortis est vitiosus animæ habitus: neque enim mutari et converti potest, qui vitiiis ultro servit.

77. Et multipliciter distinguuntur passiones, et dividuntur in corporales et spirituales. Corporales subdividuntur in dolorificas et peccaminosas: doloriferæ iterum discernuntur in morbiferas et pœnales. Spirituales item dividuntur in irascibiles, concupiscibiles et rationabiles: et rationabiles subdividuntur in phantasticas et intellectuales. Adhuc aliæ sunt voluntariæ ex abusu, aliæ necessariæ et involuntariæ, sicut passiones dictæ inculpabiles, quæ consecraria et proprietates naturæ a Patribus vocantur.

78. Tum aliud passiones corporeæ, et aliud spirituales; tum aliud concupiscentiæ et aliud iræ, aliud rationis et aliud intellectus ac cogitationis passiones. At secum invicem coeunt et aliæ aliis cooperantur passiones corporis et concupiscentiæ,

ποτὲ δὲ εἰς ἔχεις μεταμορφοῦνται, ποτὲ δὲ καὶ εἰς ἀλώπεκας· τῆς δὲ ἀναιδείας, εἰς τοὺς κύνας· τῆς δὲ ἀκηδίας, εἰς τοὺς κάττους. Ἔστι δ' ὅτε καὶ τῆς πορνείας, ποτὲ μὲν εἰς ὄφεις, ποτὲ δὲ καὶ εἰς κοράκους, καὶ κολοιοὺς, ὡς πετεινὰ δὲ οἱ ψυχικοὶ, μάλιστα δὲ ἐναέριοι δαίμονες μεταβάλλονται. Ἔχει δὲ τὴν αἰτίαν ἡ φαντασία τριχῶς, ἀλλοιοῦσαν τὰς μορφὰς τῶν πνευμάτων, κατὰ τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς, ὡστε καὶ τὴν φαντασίαν τριπλῆν εἶναι, ἢ πετεινοῖς, ἢ ἐν θηρίοις, ἢ ἐν κτήνεσι, πρὸς τὸ ἐπιθυμητικὸν, θυμικὸν, καὶ λογιστικὸν τὰς τῆς ψυχῆς.

οβ'. Ὡς πῦρ μὲν πολλάκις καὶ ὡς ἀνθρακὲς οἱ τῆς ἡδονῆς προσέρχονται δαίμονες· τὰ φιληδονα γὰρ πνεύματα, τὸ μὲν ἐπιθυμητικὸν ἐκκαλοῦσι, τὸ δὲ διανοητικὸν, συγγέροντες, σκοτιζοῦσι τῆς ψυχῆς· καύσεως γὰρ, παραχῆς, καὶ σκότους αἰτία, ἡ κυρίως τῶν παθῶν ἡδονή.

ογ'. Νύξ τῶν παθῶν, τῆς ἀγνοίας τὸ σκότος ἐστίν, ἡ πάλιν, νύξ ἐστὶν ἡ γεννητικὴ τῶν παθῶν ἐπιχράτεια, ἢ βασιλεύει ὁ τοῦ σκότους ἔξαρχος, καὶ ἐν ᾧ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ ταπεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἔρπετὰ τῆς γῆς τροπικῶς λεγόμενα πνεύματα ὠρῶμενα ζητοῦντα ἀρπάσαι ἡμᾶς εἰς βρωσίν αὐτῶν.

οδ'. Κατὰ καιρὸν τῆς τῶν παθῶν ἐνεργείας οἱ λογισμοί, οἱ μὲν προηγούνται, οἱ δὲ ἔπονται· καὶ προηγούνται μὲν οἱ λογισμοὶ τῶν φαντασιῶν, ἔπονται δὲ τῶν φαντασιῶν [ἴσ. ταῖς φαντασίαις] τὰ πάθη, καὶ τῶν μὲν δαιμόνων προηγούνται τὰ πάθη, ἔπονται δὲ τοῖς πάθεσιν οἱ δαίμονες.

οε'. Ἀρχὴ τῶν παθῶν καὶ αἰτία ἐστὶν ἡ παράρησις· παραρῆσεως δὲ, ἡ τροπή· τροπῆς δὲ, ἡ ῥοπή τῆς θελητικῆς ἔξεως· θελήσεως δὲ δοκίμιον, ἡ προσβολή· προσβολῆς δὲ, οἱ δαίμονες, διὰ τῆς προνοίας παραχωρούμενοι δεικνύειν τὸ ἡμῶν αὐτεξούσιον ὅποιόν ἐστιν.

ος'. Ἰὸς τοῦ κέντρου τῆς ἀμαρτίας πρὸς θάνατον ἡ ἐμπαθὴς ἔξις τῆς ψυχῆς· ἀκίνητον γὰρ ἔχει καὶ ἀμετάβλητον τὸν ἔρπον ὁ τοῖς πάθεσι ποιωθεὶς ἐκουσίως.

οζ'. Πάθη λέγονται πολυτρόπως, διαιροῦνται δὲ εἰς σωματικὰ, καὶ ψυχικὰ· τὰ σωματικὰ ὑποδιαιροῦνται εἰς ἀλγεινὰ, καὶ ἀμαρτητικὰ· τὰ ἀλγεινὰ ὑποδιαιροῦνται εἰς νοσηρὰ καὶ παιδευτικὰ· τὰ ψυχικὰ πάλιν διαιροῦνται εἰς θυμικὰ, ἐπιθυμητικὰ καὶ λογιστικὰ· τὰ λογιστικὰ ὑποδιαιροῦνται εἰς φανταστικὰ καὶ διανοητικὰ. Τούτων τὰ μὲν εἰσι κατὰ παράρησιν θελητικὰ, τὰ δὲ, κατὰ ἀνάγκην ἀκούσια, ὡς ἀδιάβλητα πάθη λεγόμενα, ἃ καὶ παρακολουθήματα, καὶ φυσικὰ ἰδιώματα οἱ Πατέρες ἐκάλεσαν.

οη'. Ἄλλα τὰ σωματικὰ πάθη, καὶ ἄλλα τὰ ψυχικὰ· τὰ τῆς ἐπιθυμίας ἕτερα, καὶ ἄλλα τοῦ θυμοῦ· ἕτερα τὰ τοῦ λογιστικοῦ, καὶ ἄλλα τὰ τοῦ νοῦς καὶ τῆς διανοίας· κοινωνοῦσι δὲ ἀλλήλοις, καὶ συνεργοῦσι· θάτερα τοῖς ἑτέροις· τὰ μὲν σωματικὰ, πρὸς τὰ

τῆς ἐπιθυμίας, τὰ δὲ ψυχικά, πρὸς τὰ τοῦ θυμικοῦ, καὶ πάλιν τὰ λογιστικά, πρὸς τὰ νοερά, καὶ τὰ νοερά, πρὸς τὰ τῆς διανοίας καὶ τῆς μνήμης παθήματα.

οθ'. Θυμοῦ μὲν εἰσι πάθη, ὄργη, πικρία, κραυγή, ὀξύχολια, θράσος, τύφος, ἀλαζωνία, καὶ εἴτι ἕτερον· ἐπιθυμίας δὲ, πλεονεξία, ἀκολασία, ἀκρασία, ἀπληστία, φιληδονία, φιλαργυρία, φιλαυτία ἢ πάντων χαλεπωτέρα· τὰ δὲ τῆς σαρκὸς, πορνεία, μοιχεία, ἀκαθαρσία, ἀσωτία, ἀδικία, γαστριμαργία, ἀκηδία, περπερότης, φιλοκοσμία, φιλοζωία, καὶ εἴτι ἕτερον· τὰ δὲ τοῦ λογιστικοῦ μέρους εἰσὶν, ἀπιστία, βλασφημία, πονηρία, πανουργία, περιέργεια, διψυχία, λιοδορία, καταλαλιὰ, κατὰκρισις, ἐξουδένωσις, εὐτραπέλια, ὑπόκρισις, ψεύδος, ἀσχρολογία, μωρολογία, ὑπουλότης, εἰρωνία, φανηγία, ἀνθρωπαρέσκεια, μετewρισμὸς, ἐπιουρκία, ἀργολογία; καὶ τὰ λοιπὰ· τὰ δὲ τοῦ νοῦς, οἰήσις, ἔπαρσις, μεγχαλυχία, ἔρις, ζήλος, αὐταρέσκεια, ἀντιλογία, ἀνηχοία, φαντασία, ἀναπλάσμοι, φιλενδειξίαι, φιλοδοξία, ὑπερφηφάνια, τὸ πρῶτον καὶ ἔσχατον πάντων τῶν κακῶν· τὰ δὲ τῆς διανοίας εἶδι ταῦτα, βρεμβασμοί, μετewρισμοί, αἰχμαλωσίαι, σκότωσης, τύφλωσις, ἀπαγωγὰ, προσβολαί, συγκαταθέσεις, ῥοπαί, τροπαί, παραρῥίσμοι, καὶ τὰ ὅμοια τούτων, ὡς ἐν ὄρω δὲ φάναι, πάντα τὰ παρὰ φύσιν κακὰ ταῖς τριῶν δυνάμεσι τῆς ψυχῆς συνεμίγησαν, ὥσπερ καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐν αὐταῖς πάντα συνπάρχουσι κατὰ φύσιν.

π'. Ὡς τῆς τοῦ Δαβὶδ πρὸς τὸν Θεὸν μετ' ἐκπλήξεως μεγαληγορίας, ἐθαυμαστώθη, λέγοντος, Ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ, οὐ γὰρ δύναμαι πρὸς αὐτὴν ἰσχυροτέραν οὔσαν καὶ ἀνεφικτον ὑπὲρ τὴν ἐμὴν ἀσθενῆ γνῶσιν καὶ δύναμιν τὴν ἐπ' ἐμοῦ· πῶς καὶ ἡ σὰρξ ἀκατάληπτος αὐτῇ κατὰ τὴν σύνθεσιν τῆς διαπλάσεως οὔσα, τριαδικὴν ἐν ἐκάστῃ εἶδει, καὶ μίαν ἔχουσαν τὴν ἀρμονίαν τῶν ἰδίων μελῶν καὶ μερῶν, καὶ ἀριθμῶ ἔβδοματικῶ δευτέρῳ τιμωμένην, ὅπερ χρόνον καὶ φύσιν κατὰ τοὺς ἀριθμητικὸς ἐμφαίνει, ὡς εἶναι καὶ αὐτὸ εἰς δόξαν Θεοῦ ὄργανον ἐκφαντορικὸν τριαδικῆς μεγαλοπρεπείας φυσιολογούμενον, κατὰ τοὺς ἐνεργεῖς νόμους φύσεως.

πα'. Νόμοι φύσεως εἰσιν αἱ ποιαὶ τῶν ἐνεργουμένων μελῶν συνθέσεις, ἅς καὶ ἐτερότητας ὁ λόγος ἐκάλεσεν, ὡς πολυμερείας τῶν ἰδίων ιδιοτήτων. Ἡ πάλιν, νόμος φυσικὸς ἐστὶν ἡ ἐκάστου εἶδους καὶ μέλους ἐνέργεια ἐν δυνάμει. Ὡσπερ γὰρ ὁ Θεὸς τὴν ἅπασαν κτίσιν, οὕτως ἡ ψυχὴ τὰ τοῦ σώματος μέλη καὶ ἐνεργεῖ, καὶ κινεῖ ἕκαστον πρὸς τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν. Ζητητέον δὲ τίνοι λόγῳ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ποτὲ μὲν οἱ θεοφόροι ἄνδρες, τῆς σαρκὸς εἶναι φάσκουσι, ποτὲ δὲ, ὅτι τῆς ψυχῆς εἰσι δυνάμεις. Καὶ φαμεν, ὅτι οὐδεμίαν ἀσυμφωνίαν ἔχουσιν οἱ λόγοι τῶν ἁγίων παρὰ τοῖς ἀκριβῶς εἰδόσιν αὐτοὺς, ἀλλ' ἀμφοτέροι ἀληθεύουσι, καὶ κατὰ τὸ προσῆγον τὰς προσηγορίας ἐναλλάσσουσι πάνυ σοφῶς, διὰ τὴν ἀβρόχως ἀμφω γένεσιν εἰς τὸ εἶναι κατὰ τὸν τῆς συνυπάρξεως τρόπον· ὡς εἶναι μὲν τελεία ἡ ψυχὴ ἀπ' ἐντεῦθεν, ἀτελὲς δὲ τὸ σῶμα, διὰ τὴν ὁρεπτικὴν αὐξήσιν. Ἡ ψυχὴ γὰρ καθ' αὐτὴν ἔχει

A animæ et iræ, rationis et intellectus, intellectus et cogitationis memorieque passionēs.

79. Vitiā irascibilis animæ sunt ira, acrimonia, jurgiositas, irritabilitas, audacia, arrogantia, gloriatio, et cetera; concupiscibilis autem, avaritia, incontinentia, intemperantia, insatietas, voluptatum cupido, auri fauces, sui ipsius amor, qui est omnium pessimus; et carnis passionēs sunt fornicatio, mœchia, impudicitia, comessatio, injustitia, ingluvies, acedia, fatuitas, luxus, nimius vitæ amor, et alia; et rationis, incredulitas, blasphemia, malitia, dolus, curiositas, duplicitas, detrectatio, diffamatio, condemnatio, vituperatio, dicacitas, hypocrisis, mendacium, turpiloquium, scurrilitas, dissimulatio, ironia, ostentatio, placentia, insolentia, perjuriū, vaniloquium, et reliqua; et intellectus, præsumptio, elatio, jactantia, contentio, invidia, sufficientia, contradictio, inobedientia, phantasia, illusio, vanitas, gloriola, superbia, quæ est primum ultimumque omnium malorum; et cogitationis, distractiones, tumens spiritus, servilitas, obtenebratio, obcæcatio, evagationes, tentationes, consensus, propensiones, inclinationes, repulsiones, et horum similia, ita ut, uno verbo, omnia contra naturam mala in tribus animæ viribus commista sint, sicut et omnia juxta naturam bona in eis sunt consociata.

80. In mentis excessu effusa o magniloquentia Davidis ad Deum dicentis: « Mirabilis facta est scientia tua ex me; et non potero ad eam, quia confortata est, » et inaccessa, et superior debili scientia mea et viribus meis, quomodo et ipsius carnis hujus incomprehensibilis est conformationis compositio, quæ trinam in unoquoque genere et unicam habet suorum membrorum ac partium harmoniam, septeno et bino æstimatam numero, qui tempus et naturam secundum arithmeticos significant, ita ut et ipsi ad gloriam Dei conferant augustam Trinitatem physice ostendendo, juxta efficaces naturæ leges.

81. Reputa leges naturæ esse particulares motorum membrorum compositiones, quas etiam sermo vocat differentias, quia sunt variæ partes propriorum attributorum. Vel rursus lex naturæ est cujusque generis aut membri operatio in potentia. Ut enim Deus omnes creaturas, sic anima corporis artus movet, et ducit unumquemque ad propriam operationem. Inquirendum autem est quo sensu partem irascibilem et concupiscibilem divi Patres modo carnis, modo animæ potentias nuncupent. Et dicimus nullam in sanctorum sermonibus dissonantiam inveniri ab his qui eos percallent, sed ipsos utrinque verum dicere, et pro congruentia locutiones mutare valde sapienter, quia corpus et anima ineffabiliter apta sunt ad mutuam conjunctionem, ita ut perfecta jam nunc sit anima, imperfectum vero corpus, utpote per nutritionem crescens. Namque anima concupiscibi-

* Psal. cxxviii, 6.

lem appetitum et vim irascibilem qua movetur ad fortitudinem amor, in seipsa habet a formatione sua, rationalis creata et intellectualis. Neque enim concreata est ipsi irrationalis ira et amens concupiscentia, sicut nec in corpore prius; sed plasma incorruptibile erat absque humoribus ex quibus concupiscentia et ira bestialis secutæ sunt. Ubi enim per inobedientiam homo brutorum corruptioni et crassitudini subjectus est, necessario ira et concupiscentia in eo degeneraverunt. Ideo mortale corpus animæ voluntati per iram et concupiscentiam resistit, cum dominatur cum autem rationi subjacet, animam in bonis operibus sequitur. Quando enim commista et confusa sunt adventitia carnis cum animæ proprietatibus, tunc similis est jumentis homo, legi peccati necessario et natura subjacens, atque brutus ex rationali et pecus ex homine factus.

82. Tum cum anima per afflatum rationalis et per spiraculum vitæ intellectualis creata est, iram et concupiscentiam bestialem non concreavit ei Deus, sed vim cupiendi appetitivam et cum ea fortitudinem suavitatis amatricem. Ita nec corpori formato iram et concupiscentiam irrationalem ab initio indidit; sed posterius per inobedientiam factum est mortale, corruptibile ac bestiale, in illa mutatum quibus assimilatum est. Nam corpus, aiunt theologi, licet corruptionis capax, incorruptibile creatum est, sicut et anima impassibilis. Sed cum sibi invicem coordinentur et communicent naturalissima lege anima et corpus, ambo corrupta et confusa sunt, hæc passionibus seu potius dæmonibus tradita, illud irrationalibus jumentis assimilatum vi et robore status sui mortalis. Et amborum vires una conjunctæ unam bestiam ira et concupiscentia irrationalem et amentem effecerunt, et sic totus homo comparatus est jumentis, ut ait Scriptura, et similis factus est illis.

ἐπιθυμία γενόμενον ἀπετέλεσαν· καὶ οὕτω ἡ παρασκευασθεὶς τοῖς κτήνεσι, κατὰ τὴν Γραφήν, καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς, ἢ κατὰ πάντα τρόπον.

83. Ut initium et origo virtutum est bona voluntas, scilicet virtutis desiderium, sic Deus causa est et fons omnis boni. Virtutis adhuc initium est fides, vel potius Christus, qui est petra fidei, et principium fundamentumque nobis est omnium virtutum, in quo fundamus et ædificamus omne bonum. Hic est lapis angularis, quam quærens ingressus altissimam quietudinem monachus, omnes suas voluntates vendit ac mandatis subdit, ut inde illam acquirat.

84. Tenent similitudinem inter se virtutes, et omnes in unum conveniunt, et genus unum unamque faciunt speciem. Sunt enim virtutes et virtutes, et aliæ aliis majores, utpote multas vel etiam cunctas comprehendentes ac complectentes: sicut amor Dei, humilitas, et divina patientia. Dicit enim de hac Dominus: « In patientia vestra possidebitis animas vestras (Luc. xxi, 19): at

καὶ δύναμιν ὀρεκτικῆς ἐπιθυμίας, καὶ θυμικὴν πρὸς ἀνδρείαν ἔρωτος κινήτικην, ἀπὸ τῆς διαπλάσεως αὐτῆς, λογικῆς κτισθείσης καὶ νοεράς. Οὐ γὰρ συνεκτίσθη αὐτῇ θυμὸς ἄλογος, καὶ ἄνους ἐπιθυμία· ὡσπερ οὐδὲ ἐν τῇ σαρκὶ πρότερον· ἀλλὰ πλασθὲν, ἀφθαρτον ἦν χωρὶς χυμῶν, ἐξ ὧν ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμὸς ὁ θηριώδης ἐπηκολούθησε. Μετὰ γὰρ τὴν παρακοὴν ὑποπέσοντι τῇ φθορᾷ καὶ τῇ παχύτητι τῶν ἀλόγων, ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐν αὐτῷ ἐνέκυψε. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐναντιοῦται τῷ βουλήματι τῆς ψυχῆς κατὰ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ὅτε κυριεύει. Ἐπὶ δὲ ὑποταγῇ τῷ θνητῶν τῷ λογικῷ, ἔπειτα πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐνεργεῖται τῇ ψυχῇ. Ὅτε γὰρ συνεφύρησαν καὶ ἀναμιξῆ ἐγένοντο τὰ τῆς σαρκὸς ἐπίσκακτα μετὰ τῆς ψυχῆς ἰδιώματα, τότε ὁμοιώθη τοῖς κτήνεσι ὑπακούσας τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς φθσεως, κτήνος ἐκ λογικοῦ, καὶ θηριῶν ἐξ ἀνθρώπου γενόμενος.

πβ'. Καθ' ἅπερ τῇ ψυχῇ διὰ τοῦ ἐμφυσήματος δημιουργηθεῖσα λογικῇ, καὶ νοερᾷ διὰ τῆς ζωτικῆς ἐμπνεύσεως, θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν κτηνώδη οὐ συνέκτισεν αὐτῇ ὁ Θεός, ἀλλ' ἐφέσεως δύναμιν ὀρεκτικῆν, καὶ πρὸς αὐτῇ θέλξεως ἀνδρείαν ἔρωτικῆν· οὕτως οὐδὲ τῷ σώματι, πλαστουργήσας, θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν ἄλογον παρὰ τὰς ἀρχὰς ἐνέθηκεν. Ὅτε γὰρ ταῦτα διὰ τῆς παρακοῆς προσέλαβε τὸ θνητῶν, καὶ φθαρτῶν, καὶ κτηνώδων, ἐν οἷς καὶ ὁμοιώθη γενόμενον. Τὸ γὰρ σῶμα, φασὶν οἱ θεολόγοι, ἀφθαρτον ἐκτίσθη, οἷον καὶ ἀναστήσεται, κἂν δεκτικὸν [Γρ. ἀδδ. φθορᾶς], ὡσπερ καὶ ἡ ψυχὴ ἀταθής. Ἐφθάρησαν δ' ἀμφοτέρω καὶ συνεκράθησαν διὰ τὸν φυσικώτατον θεσμόν τῆς εἰς ἄλληλα περιχωρήσεως τε καὶ μεταδόσεως, ἡ τε ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα· ἡ μὲν τοῖς πάθεσι, μᾶλλον δὲ δαίμοσι ποιωθείσα· τὸ δὲ τοῖς ἀλόγοις κτήνεσι ἐξομοιούμενον, τῇ τῆς καταστάσεως ἐνεργείᾳ, καὶ τῇ ἐπικρατείᾳ τῆς φθορᾶς. Καὶ εἰς ἐν τῶν ἀμφοτέρων αἱ δυνάμεις γενόμεναι, ἐν κτήνος ἄλογον καὶ ἄνουν τῷ θυμῷ καὶ τῇ

πγ'. Ἀρχὴ τῶν ἀρετῶν καὶ γένεσις, ἡ ἀγαθὴ πρόθεσις, εἶτε οὖν ἡ ἐφεσις τοῦ καλοῦ· ὡσπερ ὁ Θεός αἰτία καὶ πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ. Καλοῦ δὲ ἀρχὴ ἡ πίστις, μᾶλλον δὲ ὁ Χριστός, ἡ πέτρα τῆς πίστεως, ὃν ὡς ἀρχὴν καὶ θεμέλιον ἔχομεν πάντων τῶν ἀρετῶν, ἐν ᾗ βεβήκαμεν, καὶ ἐν ᾗ οἰκοδομοῦμεν πᾶν ἀγαθόν. Οὗτος ὁ λίθος ὁ ἀκρογωνιαίος, ὁ συνδέων ἡμᾶς αὐτῷ, καὶ ὁ πολῦτιμος μαργαρίτης· ὃν ζητῶν ὁ εἰς τὸν βυθὸν τῆς ἡσυχίας εἰσδύων μοναχός, πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ θελήματα, πιπράσκει διὰ τῆς ὑπακοῆς τῶν ἐντολῶν, ἵνα ἀπ' ἐντεῦθεν αὐτὸν κτήσεται.

πδ'. Ἰσότητα πρὸς ἄλληλας αἱ ἀρεταὶ κέχτηνται, καὶ πᾶσαι εἰς ἐν συνάγονται, καὶ ἓνα ὄρον, καὶ εἶδος ἀρετῆς συμπληροῦσιν. Εἰσι γὰρ ἀρεταί, καὶ εἰσὶν ἀρετῶν ἀρεταὶ μείζους, ὡς περιεκτικαὶ καὶ συνεκτικαὶ τῶν πλειόνων, ἢ καὶ πάντων· ὡς ἡ θεία ἀγάπη, καὶ ἡ ταπεινότης, καὶ ἡ θεία ὑπομονή. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος περὶ αὐτῆς· « Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν· καὶ οὐκ εἰσὶν· Ἐν

τῆ νηστεία ὑμῶν, ἢ, Τῆ ἀγρυπνία ὑμῶν. Ὑπομονῆς δὲ λέγω, τῆς κατὰ Θεὸν γινομένης, τῆς βασιλίδος τῶν ἀρετῶν, τοῦ θεμελίου τῶν ἀνδραγαθημάτων. Αὕτη γάρ ἐστιν, αὕτη, ἢ ἐν πολέμοις εἰρήνη, ἢ ἐν ζάλῃ γαλήνη, ἢ ἐν τοῖς κατορθώσοις αὐτῆν ἀπεριτρεπτος ἰδρῶσις· ἦν οὐχ ὅπλα καὶ δόρατα, οὐ στρατόπεδα ἀφιέμενα, οὐχ αὕτη ἡ τῶν δαιμόνων παράταξις, οὐχ ἡ ζοφερὰ τῶν ἐναντιῶν φάλαγξ βλάψαι δυνήσονται τὸν ταύτην κτησάμενον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

πε'. Αἱ ἀρεταί, καὶ ἀλλήλων εἰς γεννητικά, ἀλλ' ἐκ τῶν τριῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς τὴν γένεσιν ἔχουσιν, ἄνευ τῶν θείων. Αἰτία γάρ καὶ ἀρχὴ τῶν τεσσάρων γενικῶν ἐν τοῖς φυσικοῖς καὶ θείων ἀρετῶν, ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς αἱ λοιπαὶ συνίστανται, τῆς τε φρονήσεως, καὶ ἀνδρείας, σωφροσύνης τε καὶ δικαιοσύνης, ἔστιν ἡ θεία τῶν θεολόγων πνευματικότητος σοφία, κατὰ νοῦν τετραχῶς κινουμένη. Οὐχ ἅμα δὲ πάσας ἐνεργεῖ, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐκάστην ἐν καιρῷ αὐτῆς καθὼς βούλεται· καὶ τὴν μὲν, ὡς φῶς· τὴν δὲ, ὡς δύναμιν ὀξεῖαν καὶ ἀεικίνητον ἐμπνευσίν· τὴν δὲ, ὡς ἀγιαστικὴν δύναμιν καὶ καθαρτικὴν· τὴν δὲ, ὡς δρόσον ἀγνείας εὐφραντικὴν, καὶ τοῦ καύσωνος τῶν παθῶν ἀναψυχαγωγικὴν. Ἐκάστην ἐκάστω, ὡς προεῖρηται, τελείῃ τελείαν καὶ τὴν ἐνέργειαν κατὰ τὴν τροπικὴν δίδωσι.

πς'. Ῥῶσιν τελείαν ψυχῆς οὐ χαρίζεται τῶν ἀρετῶν ἐξ ἰδίας σπουδῆς τὰ ἐπιτηδεύματα, εἰ μὴ αὐταὶ οὐσιωδῶς ἐν τῇ ἔξει διὰ τῆς χάριτος παραγένωνται. Ἐκάστη γάρ ἔχει χάρισμα ἴδιον, ἐνέργειαν καθ' αὐτήν, ὥστε δύνασθαι καὶ μὴ βουλομένους ἔλκειν τοὺς μετόχους αὐτῆς πρὸς ἑαυτὴν τῇ ἔξει καὶ φύσει τοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ ὅτε ἡμῖν δοθῇ, ἀναλλοίωτον καὶ ἀτρεπτον ἕκαστε συντηρεῖται. Ζῶσαν γὰρ ὡσπερ ψυχὴν ἐν ἰδίοις μέλεσιν ἔχουσι, τοῦ ἐνεργεῖν αὐτάς, τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Διὸ καὶ νεκρὰς ἅπας ὁ τῶν ἀρετῶν ὄμιλος χωρὶς αὐτῆς πέφυκε· καὶ τοῖς δοκοῦσι τελείως ἔχειν ἢ κατορθοῦσιν αὐτάς, καὶ αὐταὶ ἑαυτῷ μόναι, οἰαί καὶ τύποι τοῦ καλοῦ, καὶ οὐκ ἀληθείας ἰνδάλματα.

πζ'. Εἰσὶν οὖν τέσσαρες μὲν αἱ καθολικαὶ ἀρεταί, ἀνδρεία, φρόνησις, σωφροσύνη, καὶ δικαιοσύνη· ὅκτω δὲ, αἱ καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν αὐτῶν ἐγγύς παρεπόμεναι· κακία μὲν παρ' ἡμῖν, ἀρεταὶ δὲ παρὰ τοῖς ἐν κόσμῳ, καὶ λεγόμεναι, καὶ νοοῦμεναι. Καὶ τῆς μὲν ἀνδρείας, θρασύτης καὶ δειλία· τῆς φρονήσεως δὲ, πονηρία καὶ ἀγνοία· τῆς σωφροσύνης δὲ, ἀκολασία καὶ ἠλιθιότης· τῆς δὲ δικαιοσύνης, πλεονεξία καὶ ἀδικία, εἴτ' οὖν μειονεξία. Μέσαι γὰρ εἰσὶν ἀρεταί, οὐ μόνον αἱ καθολικαί, καὶ φυσικαί, καὶ πάσης ἔλλείψεως καὶ ὑπερβολῆς ἀνώτεραι, ἀλλὰ καὶ αἱ πρακτικαί. Καὶ αἱ μὲν τὴν προαίρεσιν, τῇ τῆς γνώμης εὐθύτητι· αἱ δὲ, τὴν τροπὴν καὶ τὴν ῥῆσιν συνεργὸν κέκτηνται. Περὶ γὰρ αὐτῶν ὅτι μέσαι εἰσὶν ἀρεταὶ τῆς εὐθύτητος, μάρτυς ἡ παροιμία οὕτως φάσκουσα· «Καὶ κατορθώσεις πάντας ἄρονας ἀγαθούς.» Πᾶσαι οὖν ἐν ταῖς τρισὶ δυνάμει τῆς ψυχῆς συνιστάμεναι, ἐν αἷς τίκτονται καὶ οἰκοδομοῦνται, ὡς θεμελίον τὰς τέσσαρας γενικὰς

non dixit: In jejuniis vestris, aut in vigiliis vestris. Patientiam autem dico quæ est secundum Deum, quæ regina est virtutum, bonorumque operum fundamentum. Hæc est enim in bello pax, hæc in tempestate serenitas, hæc possidentibus ipsam inconcussa sedes, quam si quis in Christo Jesu adeptus est, non illi arma et tela, non militum impetus, non ipsa dæmonum acies, non tenebræ hostium catervæ nocere possunt.

85. Invicem quamvis se generent virtutes, ex tribus tamen animæ viribus originem ducunt exceptis theologis. Nam quatuor virtutes cardinales, quæ naturales sunt ac divinæ, et ex quibus et in quibus cæteræ consistunt, scilicet prudentia, fortitudo, temperantia et justitia, causam et originem habent divinam divinarum rerum sapientiam a Spiritu in mente quadupliciter motam. Quæ non omnes simul illas producit, sed seorsum singulas in tempore opportuno prout vult: et aliam quidem ut lucem, aliam ut robur acerrimum perpetuumque impulsam, aliam ut vim sanctificantem et purgantem, aliam denique ut rorem puritatis lætificum et vitiorum flammam refrigerantem; et singulas singulis perfectionibus perfectiones et operationes congruas largitur, ut dictum est.

86. Bonorum perfectam firmitatem non dant animæ proprii sui conatus, nisi illa ad substantiæ habitum gratia pervenerint. Quippe quæ proprium unaquæque habet charisma peculiaremque operationem, qua possit etiam invictos sui compotes attrahere ad seipsam habitu et natura boni. Et cum nobis data est, firmiter et immutabiliter conservatur. Est enim virtutibus quasi anima vivens propria earum membra vivificans gratia spiritus. Quare sine hac tota virtutum cohors est mortua, et in iis qui videntur eas habere ac possidere, nihil est nisi sola umbra et imago boni, non autem ipsa res quam effingit.

87. Ut sunt quatuor virtutes cardinales, fortitudo, prudentia, temperantia, justitia, octo sunt illas per defectum aut excessum proxime consequentia, quæ a nobis mala, a sæcularibus vero bona dicuntur et æstimantur. Et quidem fortitudinem sequuntur audacia et timor; prudentiam, astutia et ignorantia; temperantiam, incontinentia et stupiditas; justitiam, avaritia et injustitia, quatenus est defectus. Nam virtutes, non solum cardinales et naturales, sed et practicae, in medio stant, supra omnem defectum et excessum. Et aliæ quidem cum animi rectitudine cooperatricem habent voluntatem, aliæ vero inclinationem, et superbiam. Atque virtutes in medio rectitudinis stare testatur Proverbium dicens: «Et diriges omnes bonas semitas.» Omnes igitur in tribus animæ potentis stabilitæ, generatæ et ædificatæ ut fundamentum suæ constructionis habent quatuor cardinales.

vel potius Christum; ita ut naturales practicas purificentur, divinæ autem et supernaturales benignitate Spiritus infundantur.

88. Sunt aliæ virtutum practicæ, aliæ morales, aliæ theologicæ et a Spiritu infusæ. Et practicæ proficiunt a voluntate, morales a constitutione, theologicæ a gratia.

89. Item virtutes ac vitia generat anima nostra; sed illas secundum naturam, hæc contra naturam, parere solet. Causam enim et originem boni aut mali habet anima determinationem voluntatis, quæ est velut acus linearum index aut libræ scopus: quocumque vertatur, hoc assumit cooperatorem, et agit: subjectum enim est utriusque modi operationibus, quia hæc et illas penes seipsum possidet, alias libera voluntatis determinatione.

90. Nuncupat virgines Scriptura virtutes, quia velut connubio cum anima conjunguntur, et quasi unus cum ea spiritus et una caro considerantur. Nam charitatis symbolum est pulchritudo puellæ, et signum castitatis ac puritatis, sacrarum virginum decor. Solet enim gratia res divinas transmutare in id ad quod factæ sunt, et ad affinia certe, qua fieri potest, conformare.

91. Sicut octo sunt vitiorum duces, tres quidem primarii, nempe luxuriæ, cupiditatis et vanæ gloriæ principes, quinque vero secundarii, nempe duces fornicationis, iracundiæ, mœroris, acediæ et superbiæ: ita oppositæ illis sunt, primo tres virtutes, temperantiæ, paupertatis et humilitatis, ac deinde subjectæ his castitas, mansuetudo, gaudium, sui contemptus, et tota virtutum series. At vim, robur et odorem cujusque virtutis aut vitii ediscere ac cognoscere, non est cujuslibet volentis, sed ejus qui agit et patitur verbo et a Spiritu accepit dona scientiæ et intellectus.

92. Una virtus agit, alia agitur. Aliæ enim agunt in nobis, astantes quando oportet et cum, quantum et quomodo volunt; alias vero agimus pro nutu et morali habitu nobis proprio. Porro illæ sunt substantiales, nos vero velut caractere morali signati: siquidem figura tantum est omnium operum nostrorum modus cum illis archetypis comparatus, quia paucissimis substantialiter communicantur spiritualia ante incorruptibilem futuræ vitæ possessionem. Labores enim nunc et effigies, non proprie virtutes agimus et accipimus.

93. Paulo teste ¹⁰, sanctificat Evangelium qui participat et aliis operatione communicat lumen

¹⁰ Rom. xv, 16.

ἔχουσι, μάλλον δὲ Χριστὸν, τῆς ἑαυτῶν οἰκοδομῆς· ἵνα αἱ μὲν φυσικαὶ, διὰ τῶν πρακτικῶν καθαιρούνται· αἱ δὲ θεῖαι καὶ πρὸς φύσιν, δίδονται ἐν τῇ χρηστότητι τοῦ Πνεύματος

πη'. Τῶν ἀρετῶν αἱ μὲν εἰσι πρακτικαὶ, αἱ δὲ φυσικαὶ, αἱ δὲ θεῖαι καὶ τοῦ Πνεύματος. Καὶ αἱ μὲν πρακτικαὶ, τῆς προαιρέσεως· αἱ δὲ φυσικαὶ, τῆς διαπλάσεως· αἱ δὲ θεῖαι, τῆς χάριτος.

πυ'. Ὅσπερ τὴν τῶν ἀρετῶν γένεσιν ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἔχει, οὕτω καὶ τὴν τῶν παθῶν· ἀλλὰ τὰς μὲν κατὰ φύσιν, τὰ δὲ παρὰ φύσιν τίθειεν εἰσθεν. Αἰτίαν γὰρ πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ ἢ κακοῦ γένεσιν ἡ ψυχὴ τὴν βροτὴν τῆς θελήσεως κέκτηται, ὥσπερ τι κέντρον πρὸς γραμμὰς, ἢ ζυγοῦ τὸ ἀνθέμιον· ὅποι δ' ἂν τρέψῃ, β τοῦτο συνεργὸν λαμβάνει, καὶ ἐνεργεῖ· ὑποκείμενον γὰρ ἔστιν ἀμφοῖν πρὸς τὰς δυσὲν ἐνεργείαις ἢ πρὸς θεοῖς, ἐπειδὴ καὶ ταύτας κἀκείνας ἐν ἑαυτῷ περιφέρει· τὴν μὲν, τῇ γενέσει· τὴν δὲ, τῇ αὐθαίρετῳ βροτῇ τοῦ θελήματος.

ι'. Νεάνιδας ἡ Γραφὴ καλεῖ τὰς ἀρετὰς, διὰ τὴν συγκρο[τ]ητικὴν αὐτῶν πρὸς τὴν ψυχὴν συνάρθειαν γινομένην, καὶ εἰς ἐν πνεῦμα καὶ σῶμα μετ' αὐτῆς θεωρουμένων. Ἀγάπης γὰρ σύμβολον τὸ τῆς νεάνιδος εἶδος, καὶ ἀγγελίας, καὶ ἀγνισμοῦ τεκμήριον τὸ σχῆμα τῶν ἱερῶν τούτων παρθένων. Ἔθος γὰρ τὰ θεῖα μετασχηματίζειν ἢ χάρις πρὸς ὃ πεποιώνται, καὶ πρὸς τὸ συγγενὲς ἀπλανῶς ἐν τοῖς δυναμένοις εἰδοποιεῖν πέφυκεν.

ιζ'. Εἰσὶν οὖν ὥσπερ ὀκτώ οἱ προστάται τῶν παθῶν, τρεῖς μὲν οἱ μεγάλοι· ὁ τῆς γαστριμαργίας, ὁ τῆς φιλαργυρίας, καὶ κενοδοξίας· πέντε δὲ οἱ τούτοις ἀκόλουθοι· ὁ τῆς πορνείας, καὶ ὀργῆς, καὶ λύπης, καὶ ἀκηδίας, καὶ ὑπερηφανίας· οὕτω· εἰσὶ καὶ αἱ ἀντικείμεναι τούτων περιεκτικαὶ τρεῖς ἀρεταί· ἀκτημοσύνη, ἐγκράτεια, καὶ ταπεινότης· μετ' ὧν καὶ αἱ τούτοις ἐπόμεναι· ἀγγελία, καὶ πραότης, χαρὰ, καὶ ἀνδρεία, καὶ ἐξουθενώσις· καὶ ἅπας ὁ τῶν ἀρετῶν ὀπαδός [Ἰσ. ὄρμαθός]. Δυνάμεως δὲ, καὶ ἐνεργείας, καὶ ὁσμῆς ἰδίας ἐκάστης ἀρετῆς ἢ κακίας μαθεῖν καὶ γινώσκειν, οὐ τοῦ βουλομένου παντός ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ ποιούντος καὶ πάσχοντος ἔργῳ καὶ λόγῳ. καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος τὰ χαρίσματα τῆς ἐπιστήμης λαβόντος καὶ τῆς διακρίσεως.

ιθ'. Τῶν ἀρετῶν αἱ μὲν ἐνεργοῦσιν, αἱ δὲ ἐνεργοῦνται. Καὶ ἐνεργοῦσι μὲν αὐταὶ ἐν ἡμῖν, ἐπιδημοῦσαι ὅτε δεῖ, καὶ ἡνίκα, καὶ ὅσον βούλονται, καὶ καθὼς· ἐνεργοῦμεν δὲ ταύτας ἡμεῖς, κατὰ τὴν προαίρεσιν, καὶ τὴν ἠθικὴν ἔξιν τῆς ἡμῶν ἐπιτηδεότητος· ἀλλ' ἐκείναι μὲν οὐσιωδῶς, ἡμεῖς δὲ τυπικῶς πρὸς ἥθος τυπούμενοι· εἴπερ τύπος ἐστὶν ὁ πασῶν τῶν ἡμετέρων ἐργασιῶν τρόπος πρὸς τὰ ἐκείθεν ἀρχέτυπα. Ἐπειδὴ ὅλοις ἴαν οὐσιωδῶς τὰ νοητὰ μετέχονται πρὸ τῆς μελλούσης ἀφθάρτου ἀπολαύσεως. Τοῦς κόπους γὰρ ἐντεῦθεν καὶ τοῦς τύπους, οὐ τὰς ἀρετὰς κυρίως ἐνεργοῦμεν καὶ ἀπολαμβάνομεν.

ιγ'. Ἐνεργεῖ τὸ Εὐαγγέλιον, κατὰ Παῦλον, ὁ μεταλαμβάνων καὶ μεταδίδωναι δυνάμενος ἐνεργεῖν

καὶ ἑτέροις τῶν φωτισμῶν τοῦ Χριστοῦ. Ὡςπερ τινὰ σπόρον θεῖον τῶν λόγων ἐν ταῖς ψυχικαῖς τῶν ἀκούοντων ἀρούραις αὐτὸν ἐνήσιν. « Ὁ λόγος ὑμῶν, φησὶν, ἔστω ἐν χάριτι ἠρτυμένος θείας χρηστότητος, ἵνα δι᾽ χάριν τοῖς ἐν πίστει ἀκούουσι. » Γεωργούς δὲ πάλιν, καὶ γεώργιον, τοὺς διδασκάλους, καὶ διδασκομένους εἰπῶν, ἐμφαίνει μάλα σοφῶς, τοὺς μὲν ὡς ἀροτῆρας καὶ σπορεῖς τοῦ θεοῦ λόγου, τοὺς δὲ ὡς τῶν ἀρετῶν γῆν πῖαν, καρποφόρον, καὶ εὐσταχυν. Ἱερουργία γὰρ κυρίως ἀληθινή, οὐ μόνον ἢ τῶν θεῶν ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ ἡ μετουσία τῶν ἀγαθῶν καὶ μετάδοσις.

Ἱδ'. Διάφορός ἐστιν ὁ διὰ προφορᾶς πρὸς διδασχὴν προερχόμενος λόγος, καὶ διαφόρως ἐκ πολλῶν τρόπων συνάγεται ἐκ τεσσάρων εἰδῶν· ὁ μὲν ἐκ μαθήσεως, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως· ἄλλος ἐκ πράξεως, καὶ ἕτερος ἐκ τῆς χάριτος. Ὡςπερ δὲ τὸ ὕδωρ ἐν ἐστὶ τῆ φύσει, μεταποιεῖται δὲ καὶ μεταβάλλεται, κατὰ τὴν ὑποκειμένην διαφόρον τοῦ χόδου ὕλην, εἰς οἰκείαν ποιότητα, ὡς τῆ γεύσει νοούμενον εἶναι τὸ μὲν πικρὸν, τὸ δὲ γλυκὺ, καὶ ἄλλο ἀλμυρὸν καὶ ὀξῶδες [Ἰσ. ὀξῶδες]· οὕτω κατὰ τὴν ἠθικὴν ἔξιν ἐκάστου προερχόμενος ὁ λόγος καὶ ἀλλοιούμενος, ἐνεργεῖα γινώσκεται καὶ τὴν ὠφέλειαν δίδωσιν.

Ἱε'. Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος εἰς ἀπόλαυσιν δέδοται πάσης λογικῆς φύσεως, ὡςπερ ἐδέσματα τινα πολλὰ εἰάφορα, τὴν ἡδονὴν αὐτῶν διαφόρως ἡ ψυχὴ ἀπολαμβάνουσα αἰσθάνεται. Ἐχει γὰρ τὸν ἐπιστημονικὸν λόγον, ὡς παιδαγωγὸν πρὸς ἥθος τυποῦντα αὐτὴν· τὸν δὲ τῆς ἀναγνώσεως, ὡς ὕδωρ ἀναπαύσεως ἐκτρέφοντα· τὸν δὲ τῆς πράξεως, ὡς τόπον χλόης πιαίνοντα· τὸν δὲ τῆς χάριτος, ὡς ποτήριον μεθύσκοντα αὐτὴν καὶ εὐφραίνοντα· τὴν δὲ ἄρρητον αὐτῆς ἀγαλλίασιν, ὡς ἔλαιον πρόσωπον ἱλαρύνουσαν, καὶ φαιδρὰν ἐργαζομένην.

Ἱς'. Κυρίως οὐ μόνον ἐν αὐτῇ ὡς ζωὴν ἡ ψυχὴ ταῦτα κέκτηται, ἀλλ' ὅτε καὶ παρ' ἄλλοις ἀκούει ταῦτα πρὸς διδασχὴν αἰσθάνεται· ὀπνίκα προηγῆται ἀμφοτέρων ἀγάπη καὶ πίστις· καὶ ὁ μὲν πίστει ἀκούων, ὁ δὲ ἀγάπῃ παιδεύων, ἀνευ τύφου καὶ δόξης τοὺς λόγους τῶν ἀρετῶν ποιούμενος. Τὸν μὲν γὰρ ἐκ μαθήσεως λόγον ὡς παιδαγωγὸν δέχεται· τὸν δὲ τῆς ἀναγνώσεως, ὡς τροφὸν· τὸν δὲ τῆς πράξεως, ὡς ἐνδιάθετον, ὡς συμφοστὸλον ἡδύτατον· τὸν δὲ τοῦ Πνεύματος φωτιστικὸν, ὡς νυμφίον λόγον ἐνωτικὸν αὐτῆς, τὸν εὐφραίνοντα. Πᾶν γὰρ ῥῆμα ἐκπορευόμενον διὰ στόματος, Θεοῦ ἐστίν, οἱ δὲ τοῦ Πνεύματος ἐκ στόματος τῶν ἁγίων προελθόντες λόγοι, ἢ δι' ἐνέργειαν γλυκυτάτη τοῦ Πνεύματος ἐπίπνοια, ἦν τρυφῶσιν οὐ πάντες, ἀλλὰ μόνοι οἱ ἄξιοι. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τρυφὴν ἔχουσι τὸν λόγον οἱ λογικοὶ, ἐνταῦθα μὲν οἱ τῶν τοῦ Πνεύματος ἐναργῶς εὐφραίνόμενοι, ὀλίγοι λίαν εἰσίν· τοὺς τύπους δὲ μόνον οἱ πολλοὶ τῶν πνευματικῶν λόγων διὰ τῆς μνήμης καὶ γινώσκουσι καὶ μετέχουσι, τὸν ἄρτον οὐπω τὸν ἀληθινὸν τοῦ μέλλοντος ἐν αἰσθήσει Θεοῦ λόγον μετασχόντες. Μόνος γὰρ αὐτὸς ἐκαίσε πρόσχεται εἰς πᾶσαν τοῖς ἄξιους ἱκανῶς ἡδονὴν· μήτε ἐσθόμενος, μήτε δαπανώμενος, ἢ θυόμενος πώποτε.

Christi. Nam sermonem divini instar seminis in audientium animos velut in agrum immittit: « Sermo vester, dicitur, sit in gratia conditus divinae bonitatis, ut det gratiam audientibus in fide. » Agricolas alibi et agriculturam vocans Apostolus magistros et discipulos, manifeste ostendit alios quidem esse ut cultores et satores divini verbi, alios vero quasi agrum pinguem, frugiferum et segete uberem. Nam vere et proprie sanctificatio est, non modo rerum divinarum operatio, sed etiam bonorum participatio et communicatio.

94. Est varius sermo ad doctrinam ore prolatus, et varie ex quadruplici speciei fontibus emanat, scilicet alius ex scientia, alius ex lectione, alius ex actibus, alius ex gratia. Quemadmodum autem aqua una est natura, discriminatur vero ac transmutatur, pro diverso humi subiaceat ingenio, in peculiarem qualitatem, ita ut gustu aestimetur, haec amara, illa dulcis, alia salsa et acida; sic ad uniuscujusque indolem accommodatus et conversus sermo, opere dignoscitur et utilitatem affert.

95. Rationalis cujuslibet naturae ad utilitatem cum datus sit sermo, ex eo velut ex multis dapibus variis variam anima percipit ac gustat suavitatem. Habet enim scientiae sermonem ut magistrum mores suos informantem; et lectionis, ut aquam rescipientem et nutrientem; et actionis, ut pratum herba pingue; et gratiae, ut potum qua ipsa inebriatur et laetificatur, et ineffabilem ejus exultationem, ut oleum, faciem hilarans et nitidam faciens.

96. Deinde, haec non solum in seipsa ut vitam anima possidet, sed etiam aliquando ab aliis doctibus audiens ediscit, cum ducit utrumque fides et charitas; unus nempe in fide audit, alter vero in charitate docet, sine fastu aut jactantia de virtutibus sermocinans. Tunc enim anima sermonem scientiae ut magistrum accipit; et lectionis, ut cibum; et sermonem opere, non ore expressum, ut gratissimum paranympum; et illuminativum spiritus sermonem, ut laetifica verba sponsum sponso unientia. Nam sermones ex ore Dei procedentes sunt omnia verba per Spiritum ex ore sanctorum prolata, et opera dulcissimo Spiritus afflata instinctu, quo non omnes, sed digni tantum fruuntur. Cum autem sermone fruuntur quicumque rationales, nunc paucissimi sunt quos Spiritus seipsa laetificat, sed plurimi species dumtaxat spiritualium sermonum memoria cognoscunt et participant, nondum cibati vero pane divini verbi quem in futuro gustabunt, et qui solus illic proponitur ad laetificandos omnes dignos, nec unquam comeditur, nec absorbetur aut consumitur.

97. Est impossibile sine sensu spirituali rerum divinarum delicias sentire. Ut enim, qui sensus hebetavit, eos fecit sentiendi incapaces, neque videt, neque audit, neque odoratur, utpote iners vel potius semimortuus, ita et qui naturales animæ vires passionibus enecat, eas facit sensus et operationis exspertes et mysteriorum Spiritus incapaces. Nam qui spiritualiter nec videt, nec audit nec olfacit, mortuus est, quia non vivit in illo Christus, nec ipse in eo movetur et agit.

αὐτῷ ὁ Χριστός, μήτε αὐτῆς ἐν αὐτῷ κινούμενός τε

98. Quemdam similem eundemque, ut non dicam unum, operandi modum habent sensus et animæ vires, præsertim cum sane se habent. Per illos enim hæ vivunt et agunt, et utrisque vitalis commiscetur spiritus. Siquidem infirmatur vere homo, cum matre vitiorum debilitate ægrotat, in ignavia valetudinario semper jacens. Et sensus quidem sensibilia, animæ vero potentiæ spiritualia clare percipiunt, præcipue quando nullus est in eis Sata-næ impetus legi mentis et spiritus repugnans. Postquam autem istæ in unum per Spiritum conjunctæ sunt et coadunatæ, tunc divinarum humanarumque rerum immediate et substantialiter naturam cognoscunt, earumque rationes penitus perspicunt, et unicam universorum causam Trinitarietatem, quam purissime fieri potest, contemplantur.

99. Primum quidem debet monachus fundamentum habere in quo ædificium operationis construat, quinque has virtutes, scilicet silentium, temperantiam, vigiliam, humilitatem et perseverantiam. Opera autem quibus Deum colit, tria sunt: psalmodia, oratio et lectio, et insuper manuum labor, si sit infirmus. Nam prædictæ virtutes, non solum alias continent, sed se invicem sustinent. Et debet quidem a diluculo Deum meditari oratione et cordis recollectione; jugiter orare prima hora; secunda, legere; tertia, psallere; quarta, orare; quinta, legere; sexta, psallere; septima, orare; octava, legere; nona, psallere; decima, comedere; undecima, cubare, si opus sit; duodecima, psallere vespertinum officium. Et sic optime diei curriculum emensus, Deo placet.

100. In omnibus, apud iustar, utilissimas legere oportet virtutes, et sic paululum e cunctis colligendo, ingentem facere bonorum operum congeriem, ex quibus mel sapientiæ demulgetur ad animarum exultationem.

101. Et noctis spatium facile, si vis, percurrere discas. Tres modi sunt noctu vigilandi, nempe pro incipientibus, mediis et perfectis. Et primus quidem hic est: dimidiam noctem dormire, et dimidiam vigilare, sive a vespere ad mediam noctem, sive a media nocte ad diluculum. Secundus modus hic est: vigilare a vespere horam unam aut duas, deinde dormire quatuor horas, et iterum vigilare usque ad mane, psallendo et orando sex horas usque ad diluculum; deinde psallere prima diei hora

47. "Ανευ αισθήσεως νοεράς τῶν θείων ἐν αἰσθησει τὴν ἡδονὴν ἀδύνατον γεύσασθαι. Ὡστερ γὰρ ὁ τὰς αισθήσεις ἀμβλύνας, ἀνενεργήτους αὐτὰς ἐποίησε πρὸς τὰ αισθητὰ, καὶ οὕτε ὄρα, οὕτε ἀκούει, οὕτε ὀσφραίνεται, πάρετος ὢν, μᾶλλον δὲ ἡμιθανής· οὕτω καὶ ὁ τὰς ψυχικὰς κατὰ φύσιν δυνάμεις νεκρῶσας, διὰ τῶν παθῶν, ἀναισθητους πρὸς ἐνέργειαν καὶ μετοχὴν τῶν μυστηρίων τοῦ Πνεύματος ἐποίησεν. Ὁ γὰρ μὴ ὄρων, καὶ ἀκούων, καὶ αἰσθανόμενος πνευματικῶς, νεκρός ἐστι· μὴ γὰρ ἐστὶν ἐν αἰσθησει ἐνεργούμενος,

47. Ἰσὴν καὶ τὴν αὐτὴν, ἵνα μὴ λέγω, καὶ μίαν, ἔχουσι τὴν ἐνέργειαν αἱ αισθήσεις πρὸς τὰς ψυχικὰς δυνάμεις, καὶ μάλιστα ὅτε ὑγιῶς ἔχουσι. Δι' ἐκείνων γὰρ αὐταὶ καὶ ζῶσι, καὶ ἐνεργοῦσι, καὶ ἀμφοτέρω τὸ ζωτικὸν συγέκκραται Πνεῦμα. Ἀρρωστεῖ γὰρ κυρίως ὁ ἄνθρωπος, ὅτε τὴν γενικὴν τῶν παθῶν ἀσθένειαν ἐπιφέρει, ἐν τῷ νοσοκομείῳ τῆς βρυθυμίας αἱ κατακαίμενος. Αἱ μὲν γὰρ αισθήσεις τὰ αισθητὰ, αἱ δὲ τὰ νοητὰ τρανῶς ἐποπτεύουσιν· ὅτε μάλιστα οὐκ ἐστὶ μάχη τις σατανικὴ ἐν αὐταῖς, τῷ νόμῳ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ πνεύματος ἀντιτασσομένη. Ἡνίκα δὲ εἰς ἐν συναφθῶσι διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνοεοειδὲς γενόμεναι, τῆνικαῦτα τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀμέσως καὶ οὐσιωδῶς, ὡς ἔχουσι φύσιν, γινώσκουσι, καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν τρανῶς θεωροῦσι, καὶ τὴν μίαν αἰτίαν τῶν ὅλων Τριάδα, ὡς δυνατὸν, καθαρῶς ἐποπτεύουσι.

48. Πρῶτον μὲν ὀφείλει ὁ ἡσυχάζων ὡς θεμέλιον ἔχειν τὰς πέντε ἀρετὰς ταύτας, ἐν ᾧ καὶ ἐργασίας οἰκοδομὴν· ἡγουν, σωτηρίαν, ἐγκράτειαν, ἀγρυπνίαν, ταπεινώσιν, καὶ ὑπομονὴν· ἐργασίας δὲ θεοφίλους τρεῖς· ψαλμῳδίαν, προσευχὴν, καὶ ἀνάγνωσιν, καὶ ἐργόχειρον, ἐάν ἐστὶν ἀσθενής. Αἱ γὰρ προεξηρημέναι ἀρεταὶ οὐ μόνον εἰς πασῶν περιεκτικαὶ, ἀλλὰ καὶ συστατικαὶ ἀλλήλων· καὶ ἀπὸ πρώτης σχολάζειν ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ διὰ προσευχῆς καὶ καρδιακῆς ἡσυχίας, ἐπιμόνης εὐχεσθαι, ὥραν πρώτην· εἶτα δευτέραν, ἀναγινώσκειν· τρίτην, ψάλλειν· τετάρτην, εὐχεσθαι· πέμπτην, ἀναγινώσκειν· ἕκτην, ψάλλειν· ἑβδόμην, εὐχεσθαι· ὄγδοην, ἀναγινώσκειν· ἑννάτην, ψάλλειν· δεκάτην, ἐσθίειν· ἐνδεκάτην, κοιμᾶσθαι, εἰ χρεῖαν ἔχει· δωδεκάτην, ψάλλειν τὰ ἐσπερινά. Καὶ οὕτω καλῶς τὸ στάδιον τῆς ἡμέρας διερχόμενος, ἀρέσκει Θεῷ.

49. Ἐκ πάντων χρὴ ὡς μέλισσαν τῶν ἀρετῶν συλλέγειν τὰ χρησιμώτατα, καὶ οὕτω μεταλαμβάνοντα ἐκ πάντων μικρῶν, ποιεῖν μεγάλην τῆς ἐργασίας; τῶν ἀρετῶν σύνθεσιν· ἐξ ὧν τὸ μέλι τῆς σοφίας πορίζεται πρὸς εὐφροσύνην ψυχῶν.

50. Ῥᾶον δὲ εἰ βούλει καὶ τὸ τῆς νυκτὸς διάστημα διελεῖν, ἄκουσον· Τρεῖς πολιτείας ἔχει ἡ ἀγρυπνία τῆς νυκτὸς· ἀρχαρίων, μέσων, καὶ τελείων. Καὶ ἡ μὲν πρώτη πολιτεία ἐστὶν αὕτη· τὸ ἡμῖς τῆς νυκτὸς κοιμᾶσθαι, καὶ τὸ ἡμῖς ἀγρυπνεῖν· καὶ ἡ ἀπ' ἐσπέρας ἕως μέσης νυκτὸς, ἡ ἀπὸ μέσης νυκτὸς ἕως πρωῆ. Ἡ δὲ δευτέρα πολιτεία ἐστὶν αὕτη· ἀγρυπνεῖν ἀπ' ἐσπέρας ὥραν μίαν ἢ δύο, εἶτα κοιμᾶσθαι ὥρας τέσσαρας· ἐγείρεσθαι δὲ εἰς τὸν ὄρθρον, ψάλλοντα καὶ προσευχόμενον,

ώρας ἐξ ἑως πρω. · εἰτα φάλλειν τὴν πρώτην ὥραν καὶ καθέζεσθαι ἡσυχάζοντα, ὡς προεῖρηται · καὶ ἡ τοὺς ὅρους τῶν ἐργασιῶν φυλάττειν διὰ τῶν ὥρῶν, ἡ τὴν συνέχειαν δηλαδὴ τῆς προσευχῆς ἀδιάστατον τηρεῖν, δι' ἧς ἡ ἕξις τῶν πολιτευόμενων. Ἡ δὲ τρίτη πολιτεία, παννύχιον ἔχει τὴν στάσιν καὶ τὴν

ρθ'. Ἰδοὺ γὰρ καὶ περὶ βρώσεως φαμεν, ὅτι λίτρα ἄρτου ἀρκεῖ παντὶ τῷ ἀγωνιζομένῳ πρὸς ἡσυχίαν, καὶ οἴνου μὲν δύο βαυκάλια ἀκράτου πίνειν, ὕδατος δὲ τρία · καὶ ἀπὸ τῶν εὐρισκομένων σιτίων τρέφεσθαι, οὐχ ὅσα ζητεῖ ἡ φύσις ἐπιθυμητικῶς, ἀλλ' ὅσα ἡ πρόνοια οἰκονομεῖ, χρᾶσθαι ἐγκρατικῶς. Ἄριστος [Ἰσ. ἀρίστη] οὖν καὶ σύντομος εἰδησις περὶ τῶν ἀκριβῶς πολιτευέσθαι βουλομένων, τὰς τρεῖς τῶν ἀρετῶν περιεκτικὰς ἐργασίας τηρεῖν, νηστεῖαν φημι, ἀγρυπνίαν, καὶ προσευχὴν, τὸ εἶρησμα πάντων βε-
βαιούσας κραταιότατα.

ργ'. Ἡ ἡσυχία πρὸ πάντων πίστεως δεῖται καὶ ὑπομονῆς, καὶ τῆς ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ἰσχύος, καὶ δυνάμεως, ἀγάπης, καὶ ἐλπίδος. Ὁ μὲν γὰρ πιστεύων, κἂν ἐνταῦθα τοῦ ζητουμένου ἀποτύχη δι' ἀμέλειαν τυχόν, ἢ ἄλλαν αἰτίαν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐξόδῳ πάντως ἀδύνατον μὴ πληροφορηθῆναι τὸν καρπὸν τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἰδεῖν τὴν ἐλευθερίαν · ὅς ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ἡ τῶν ψυχῶν ἀπολύτρωσις καὶ σωτηρία, ὁ θεάνθρωπος Λόγος. Ὁ δὲ ἀπιστῶν κατακριθῆσεται πάντως ἐν ἐξόδῳ · ἀλλὰ καὶ ἤδη κέκριται, φησὶν ὁ Κύριος. Ὁ γὰρ ταῖς ἡδοναῖς δουλεύων, καὶ δόξαν τὴν παρὰ ἀνθρώπων ζητῶν, καὶ οὐ τὴν ἐκ Θεοῦ, ἀπιστός ἐστι, φησὶ· κἂν ἐν λόγῳ πιστός εἶναι δοκῇ ὁ τοιοῦτος, ἡπάτησεν ἑαυτὸν λεληθῶτως. Ἀκούσεται γὰρ, ὅτι Ἄνθ' ὧν οὐκ ἔλαβές με ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ἀλλ' ἀπέβριψάς με ὀπίσω τοῦ νότου σου, κἀγὼ ἀπέσωμαι σε. Δεῖ γὰρ τὸν πιστὸν εὐελπιν εἶναι, καὶ πιστεῦειν μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ ἀλήθειαν, μαρτυρουμένην ἐν πάσαις ταῖς Γραφαῖς, ὁμολογεῖν δὲ τὴν αὐτοῦ ἀσθένειαν, ἵνα μὴ διπλοῦν ἕξη τὸ κρῖμα καὶ ἀπαράτητον.

ρδ'. Συντετριμμένην καρδίαν καὶ ψυχὴν ταπεινωμένην οὐδὲν οὕτως ἐμποιεῖ, ὡς τὸ ἰδιάζειν ἐν γνώσει, καὶ ἡ ἐκ πάντων σιωπῇ. Κυρίως οὐκ ἄλλο τί ἐστὶ τὸ λυμαίνον τὴν κατάστασιν τῆς ἡσυχίας, καὶ τὴν θεῖαν ἐξ αὐτῆς περιαιροῦν δύναμιν, ὡς τὰ περιεκτικὰ ἐξ πάθῃ ταῦτα · παρρησία, γαστριμαργία, πολυλογία τε καὶ περισπασμός, φυσίσις, καὶ ἡ κυρία τῶν παθῶν οἴησις. Εἰς ἅπερ ὁ μετὰ προθυμίας ἐθίσας, τελειῶς καὶ μετὰ τὴν προκοπὴν ἐπὶ πλεον σκοτιζόμενος, ἀναίσθητος γίνεται. Καὶ εἰ μὲν ἀνανεύσει πάλιν, μετὰ πίστεως καὶ προθυμίας βαλὼν ἀρχὴν, τοῦ ζητουμένου τεύξεται πάλιν · καὶ μάλιστα ταπεινούμενος καὶ ζητῶν. Εἰ δὲ ἐν τῶν προεῖρημένων διὰ τῆς ἀμελείας βασιλεύσει ἐν αὐτῷ, τότε ἅπας ὁ τῶν κακῶν κατάλογος σὺν τῇ ὀλεθρίῳ ἀπιστίᾳ ἐκστρατεύσας, Ἐρημον τὴν ψυχὴν ἀπεργάζεται · οἷόν τινα Βαβυλωνίαν πόλιν ἄλλην, ταῖς τῶν δαιμόνων γινομένην ταραχαῖς καὶ θορύβοις · ὡς εἶναι τὰ ἔσχατα χεῖρονα τῶν πρώτων · καὶ ἐθρὸν θυμοειδῆ, καὶ κατήγορον κατὰ τῶν ἡσυχάζοντων γινόμενον, καὶ τὴν γλῶσσαν ὡς ὀξείαν καὶ ὡς δίεστομον ἀεὶ κατ' αὐτῶν μάχαιραν θήγοντα.

A et in silentio sedere, ut supra dictum est, et vel opera horis regulare, vel permanere jugiter in oratione continua, pro monachi facultate. Tertius denique modus est totam noctem ducere insomnem.

ἐγρήγορσιν.

102. Talia de alimentis statuimus. Una panis libra satis est cuilibet ad quietudinem tendenti; bibat vero duo vini meri pocula, et aquæ tria. Cibis occurrentibus alatur, nec iis quos natura cupide appetit, sed quos offert Providentia, utatur. His igitur qui perfecte vivere volunt, recta et brevis via est servare tria opera quibus virtutes conservantur, nempe abstinentiam, orationem et vigiliam, quæ cunctas firmissimo stabiliant fundamento.

103. Est quieti ante omnia opus fides, et constantia, et charitas ex tota anima, virtute ac potentia, et spes. Nam si quis fidem habet, licet nunc forsitan a scopo ob incuriam aliamve causam aberret, saltem in exitu vitæ non potest non ferre multum fidei et certaminis fructum, et libertatem videre, quæ est Jesus Christus, animarum liberator et salvator, Deus homo Verbum. Qui vero non credit, certe condemnabitur in exitu, et jam judicatus est, ait D omnis. Qui enim voluptatibus inservit, et gloriam quærit ab hominibus, non a Deo, incredulus est, inquit; et quamvis in sermone fidelis videatur, semetipsum inscius fallit. Namque hanc audiet sententiam: Quia non recepisti me ex toto corde tuo, et me post tergum refecisti, et ego te repellam. Debet igitur fidelis bonam spem habere, et credere quidem Dei veritatem, quam testantur omnes Scripturæ, confiteri autem propriam infirmitatem, ne duplex et inexorable incurrat iudicium.

104. Ad cor contritum et animam humiliatam nihil tam conducit, quam vita interior mystica et omnino silens. Nec aliud proprie tam perturbat quietis statum et divinam ab ea aufert virtutem, quam capitalia sex vitia hæc: nimia libertas, servitus ventris, multiloquentia, negotiositas, elatio, et regina passionum superbia. His qui studere assuevit et in eis magis magisque profecit, sit omnino cæcus et sensus expers. Quod si iterum se erigat, cum fide ac diligentia cæptum iniens, scopum rursus adipiscetur, maxime si humiliter hunc quæsierit. Si vero una ex præfatis passionibus ob negligentiam in eo regnet, tunc tota malorum series cum letifera incredulitate irrumpens, desolatur animam, quæ, velut altera urbs Babylon, dæmonum traditur turbis ac tumultibus, ita ut flant novissima ejus pejora prioribus, et impugnet ejus quietem hostis et accusator, et linguam ut lanceam gladiumque bipennem contra illam semper exacuet.

αὐτῶν μάχαιραν θήγοντα.

103. Cœnosi turbidique instar maris quietam A inundantem animam undæ passionum, aliter trajici nequeunt quam levi citaque navi universalis paupertatis et temperantiæ. Nam ex intemperantia et ex cupiditate diffuentes in terram cordis passionum torrentes, et omnem malarum cogitationum putredinem atque sordem in eam invehentes, perturbant mentem, intellectum sc̄dant, ingravant corpus, et usque adeo in negligentiam tenebrasque et torporem animam et cor impellunt, ut jam non secundum naturam habeant se ac sentiant.

106. Desidem, ignavam et insipientem nihil ita reddit certantium animam, ut sui amor, qui est vere passionum fomes. Cum enim corporis quietem laboribus virtutum præferat, et pro salutifera B gnosi reputet non laborare nec operari ultro, præsertim in facilibus levibusque mandatorum operibus, proinde animam inertem ad percurrendum quietudinis stadium reddere solet, atque desidiam in operibus magnam producit et inexpugnabilem.

107. Eximia primaque medicina, qua ægrotantes a via mandatorum luteam quam ebiberunt caliginem facile evomant, est cum fide in omnibus indistincte obedire. Est enim potio multas in bibentibus germinans virtutes, et cicatrices vulnerum uno ietu emundans scalpellum: quo si quis in fide ac simplicitate uti velit et sciat, omnes una passiones abscindit, nec solum quietem adipiscitur, sed jam C ea per obedientiam potitus est, quia Christum invenit, ejusque imitator et famulus fit ac dicitur.

108. Omnis in luctu non operans et vivens, tolerare nequit calorem quietudinis. Nam qui luget atque terribilia mortis præludia et consecraria meditatur, priusquam ipsamet adveniant, constantiam habebit et humilitatem, quæ sunt duo quietis fundamenta. Qui vero sine his vitam agit quietam, afit semper cum negligentia superbiam, ex quibus tentationes et distractiones pullulant et ad teporem nos impellunt. Exinde flia socordiae intemperantia ignavam et inerme reddit corpus, mentem vero obtenebrat et indurat. Tunc Jesus se abscondit, quia in sede mentis squalent turbidæ cogitationes.

109. Remordentem nunc vel in futuro conscientiam sentiri ab omnibus impossibile est: sed his tantum proprie id contingit, quibus gloria aut amor deest vel defutura est. Nam illa est quasi dirus hostis sontes multipliciter puniens, et tyrannus videtur stimulum et exprobrum ut gladium infragilem semper evaginans. Stimulante igitur nos conscientia, debemus tripliciter, nempe contra adversarios naturamque et animam, movere illud quod zelus vocatur, et ira naturalis dicitur ab aliis, qui hanc gladii instar acuti adversus hostes exercere nos jubent. Et quidem si viccrit et dualitatem

Α ρε'. Ὑδατα παθῶν, ἐξ ὧν ἡ θολερὰ καὶ συμμικτος τῆς ἡσυχίας πλημμυροῖ τὴν ψυχὴν θάλασσα, οὐκ ἐστὶν ἄλλως περάσαι, εἰ μὴ ἐν τῷ πλοίῳ τῷ κοῦρω καὶ ἐλαφρῷ τῆς περιεκτικῆς ἀκτησίας καὶ ἐγκρατείας. Ἐκ γὰρ τῆς ἀκρασίας καὶ φιλοῦλιας οἱ τῶν παθῶν χειμαρροὶ τὴν γῆν τῆς καρδίας περικλύσαντες, καὶ πᾶσαν σαπρίαν καὶ ὕλην λογισμῶν ἐν αὐτῇ καταγαγόντες, τότε σύγχυσιν μὲν τῷ νοῦ, θλόωσιν δὲ τῇ διανοίᾳ, βάρος δὲ τῷ σώματι ἐμποιοῦσι· καὶ ὀλιγωρον, καὶ σκοτεινὴν, καὶ ναρκώσαν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν ἀπεργάζονται, καὶ τῆς οικειᾶς κατὰ φύσιν ἐξέως καὶ αἰσθήσεως ἐκβάλλουσιν.

Β ρς'. Καύνην, καὶ ὀλιγωρον, καὶ ἀνοῦν οὐχ οὕτως, ὡς ἡ φιλαυτία κυρίως, ἡ τῶν παθῶν τροφὸς τὴν ψυχὴν τῶν σπουδαίων ἐμποιεῖ. Ἦνίκα γὰρ τὰς τοῦ σώματος ἀναπαύσεις τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς πόνων προτιμᾷ, καὶ περιποιητικὴν ἡγείται γινώσιν τὸ μὴ πονεῖν ἐν τοῖς ἔργοις ἐκουσίως, μάλιστα ἐν εὐχερέσι τῶν ἐντολῶν μικροῖς ἰδρωτί, τότε ἀτονίαν τῇ ψυχῇ πρὸς τὸ τῆς ἡσυχίας στάδιον ποιεῖν πέφυκε, καὶ τὴν ἐκλυσιν ἐν τοῖς ἔργοις κραταιάν καὶ ἀκαταμάχητον ἀπεργάζεται.

Γ ρς'. Ἰατρός ἀριστος καὶ πρῶτος τοῖς πρὸς τὰς ἐντολὰς ἀσθενοῦσι, καὶ τὴν θολῶδη σκότῳσιν ἐλομένοις ἐμεινεῦχερῶς, οὐκ ἐστὶν, ὡς ἡ ἀδιάκριτος καὶ μετὰ πίστεως ἐν πᾶσιν ὑπακοή. Φάρμακον γὰρ ἐστὶ ζωτικὸν πολυσύνθετον ἀρετῶν τοῖς πίνουσι, καὶ μάχαιρα τὰς οὐλὰς τῶν τραυμάτων ἀφ' ἐνδὸς ἐκκαθαίρουσα· ἦν ὁ ἐν πίστει καὶ ἀπλότῳ προκρίνας πασῶν ἐνεργεῖν, C πάντα τὰ πάθη ὑφ' ἐν περιέκοψε· καὶ ἡσυχίαν οὐ φθάσας μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς κατέρωθωσεν αὐτὴν Χριστὸν εὐρῶν, καὶ μιμητῆς αὐτοῦ καὶ δοῦλος, καὶ γενόμενος, καὶ λεγόμενος.

Δ ρη'. Ἄνευ πενθικῆς ἐργασίας καὶ πολιτείας ἀδύνατον τὸν τῆς ἡσυχίας καύσωνα ὑπομεῖναι. Ὁ μὲν γὰρ πενθῶν, καὶ τὰ πρὸ τοῦ θανάτου καὶ μετὰ θάνατον δεῖνὰ μελετῶν, πρὶν ἢ ἀφ' ἐαυτῶν ἤξουσι, καὶ ὑποβλήνῃ εἶσι καὶ ταπεινώσιν, τὰ δὴ τῆς ἡσυχίας θεμέλια. Ὁ δὲ χωρὶς τῶν προειρημέτων ἡσυχίαν ἀγων, σύντροπον ἔχει αἰ τῆς ὀλιγορίας τὴν οἴησιν· ἐξ ὧν αἰχμαλωσίαι καὶ βεμβασμοὶ πληθύνονται, καὶ πρὸς τὴν καύνωσιν συνωθοῦσιν ἡμᾶς. Ἐντεῦθεν ἡ τῆς βῆθυμίας θυγάτηρ ἀκρασία χαῦνον μὲν καὶ ἀτονον τὸ σῶμα ἐμποιεῖ, τὸν νοῦν D δὲ ἐσκοτισμένον καὶ πεπωρωμένον ἐργάζεται. Τότε δὲ καὶ Ἰησοῦς ἐκρύβη, ἧχλου δντος νοημάτων καὶ λογισμῶν ἐν τῷ κατὰ διάνοιαν τόπῳ.

Ε ρθ'. Συνειδήσεως βάσανον τῆς νῦν, ἡ τῆς μελλούσης, ἐν αἰσθήσει γεύσασθαι, τοῖς πᾶσιν ἀδύνατον. Μόνους γὰρ ἐκεῖνοις ἰδικῶς προσγίνεται, οἷς ἡ δόξα καὶ ἡ ἀγάπη ἀπ' ἐντεῦθεν ἢ ἐκεῖθεν ὑστερεῖται. Ὡς γὰρ δημῶς τίς ἐστὶ φοβερὸς τοὺς ὑπευθύνους πολυτρόπως κολάζων, καὶ τὸν ζῆλον ἢ ἐλεγχον, ὡς βρομφαίαν ἀτομον τυραννικῶς ἀπογυμνῶν αἰ φαίνεται. Τριχῶς οὖν κινεῖσθαι πρὸς τε τοὺς ἐναντίους, καὶ τὴν φύσιν, καὶ τὴν ψυχὴν, δοθείσης τῆς συνειδήσεως, ὁ καλούμενος ζῆλος, καὶ παρ' ἑτέροις φυσικὸς θυμὸς· ὃν ὡς βρομφαίαν ἀπότομον πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ὀξύνειν ἡμᾶς προστάσουςι. Καὶ εἰ μὲν

νικησας, υποτάξει τὰ δύο τῷ ἐνί, ὁρος ἀνδρείας τότε μεταποιούμενος πρὸς Θεὸν γίνεται. Εἰ δὲ ὑποταγῆ ταῖς δυσὶν ἡ ψυχῇ, ἀμαρτίᾳ, φημί, καὶ σαρκί, τέλος ἐκείθεν βάσανος αὐτῇ ἀνιλεῖς καθίσταται, ὡς δουλωθεῖση αὐθαιρέτῃ γνῶμη τοῖς ἐναντίοις: Ἐντεῦθεν πρῶτα αὐτὰ ἀσχίστα, καὶ ὡς τὴν ἐξ ἀρετῶν κατὰστασιν ἀπολέσασα, ἐκπέπτωκε, τοῦ Θεοῦ χωρὶσθεῖσα.

ρ'. Κυρίως πάντων τῶν παθῶν δύο εἰσι σκληρὰ καὶ βαρύτερα πάθη, πορνεία καὶ ἀκηδία, τὰ συνέχοντα καὶ ἐκλύοντα τὴν ταλαίπωρον ψυχὴν· κοινήν ἀλλήλουχίαν ἔχοντα καὶ συζυγίαν ἀλλήλοις· δυσκαταμάχητα ὄντα καὶ ἀήτητα, καὶ τελείως ὑφ' ἡμῶν ἀνίκητα. Καὶ τὸ μὲν πλεονάζει ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ, περιέχει δὲ τὴν ὕλην φύσει ἀδιορίστως ἀμφοτέρων, λέγω, ψυχῆς καὶ σώματος, συγκεκραμένην ἔχον διττὴν ἐν ὅλοις μέλει τὴν ἡδονὴν αὐτῆς· ἡ δὲ, ἄνωθεν τὸ ἡγεμονικὸν κρατούσα, ἔλην ψυχὴν καὶ τὴν σάρκα καθάπερ σμίλαξ ὅλη περιλαμβάνουσα, νοσῶσαν, καὶ ἐκλελυμένην, καὶ πάρετον τὴν φύσιν ποιεῖ. Ἐκθέδδονται δὲ, καὶ οὐ τελείως ἤττωνται πρὸ τῆς μακαρίας ἀπαθείας, ὅπταν ἡ ψυχῇ, Πνεύματος ἁγίου εἰληφύια δύνανται ἐν προσευχῇ, τὴν ποιῶσαν ἀνεσιν αὐτῇ καὶ ἰσχύον καὶ βαθεῖαν εἰρήνην ἐν καρδίᾳ διὰ τῆς ἡσυχίας εὐφραίνεται. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀρχή, καὶ βασιλεύς, καὶ κυρία, καὶ ἡ περιεκτικὴ τῶν ἡδονῶν ἡδονή, καὶ ἡ σύντροφος αὐτῆς βουμία ἡ τοῦς τριστάτας τοῦ Φαραῶ ἐπιφέρουσα τὸ ἀκαταμάχητον ἕρμα· δι' ὧν αἱ ἀφορμαὶ τῶν παθῶν τῷ βίῳ τοῖς ἀθλοῖς ἡμῶν ἐπειστέλλουσιν.

ρια'. Ἀρχὴ τῆς νοερᾶς προσευχῆς, ἡ ἐνέργεια, εἶτ' οὖν ἡ καθαριστικὴ τοῦ Πνεύματος δυνάμις, καὶ ἡ μυστικὴ τοῦ νοῦς ἱερουργία· ὡς περ ἀρχὴ τῆς ἡσυχίας, ἡ σχολή· μεσότης δὲ, ἡ φωτιστικὴ δύναμις καὶ θεωρία· καὶ τέλος, ἡ ἔκστασις καὶ ἡ ἀρπ. γη τοῦ νοῦς πρὸς Θεόν.

ριβ'. Ἱερατεῖον πνευματικὸν ἐστὶ πρὸ τῆς μελλούσης ὑπὲρ νοῦν ἀπολαύσεως, ἡ νοερὰ τοῦ νοῦς ἐνέργεια, τὸν Ἄμυδν μυστικῶς ἐν ἀρραβῶνι τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ τῆς ψυχῆς θυσιαστηρίῳ καὶ ἱερουργοῦντος καὶ μετέχοντος. Ἐσθίει δὲ ἐστὶ τὸν Ἄμυδν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ νοερῷ θυσιαστηρίῳ τῆς ψυχῆς, οὐ τὸ νοῆσαι, ἢ μετασχεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ γενέσθαι ὡς τὸν Ἄμυδν κατὰ τὴν μόρφωσιν ἐν τῷ μέλλοντι. Τοῦς μὲν γὰρ λόγους ἐνταῦθα, τὰ δὲ πράγματα τῶν μυστηρίων ἐκεῖσε ἀπολαβεῖν ἐλπίζομεν.

ριγ'. Προσευχὴ ἐστὶ, παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις, ὡς πῦρ εὐφροσύνης ἀπὸ καρδίας ἀναδιδόμενον· παρὰ δὲ τοῖς τελείοις, ὡς φῶς εὐωδιάζον ἐνεργούμενον. Ἡ πάλιν· προσευχὴ ἐστὶν ἀποστόλων κήρυγμα· πρίστως ἐνέργεια· μᾶλλον δὲ, πίστις ἄμεσος· ἐπιζομένους ὑπόστασις· ἐνεργουμένη ἀγάπη· ἀγγελικὴ κίνησις· δύναμις ἀσωμάτων· ἔργον καὶ εὐφροσύνη αὐτῶν· Εὐαγγέλιον Θεοῦ· πληροφορία καρδίας· σωτηρίας ἐλπίς· ἀγνισμοῦ σημεῖον ἀγιότητος σύμβολον· Θεοῦ ἐπίγνωσις· βαπτίσματος φανέρωσις· λουτροῦ κάθαρσις· Πνεύματος ἁγίου ἀρραβῶν· τὸ τοῦ Ἰησοῦ ἀγαλλίαμα· εὐφροσύνη ψυχῆς· ἔλεος Θεοῦ· καταλλαγῆς σημεῖον· Χριστοῦ παραγάγις· ἀκτίς

A unitati subjecerit, tunc fortitudinis apicem adepta conscendit ad Deum anima. Si vero dualitati anima subjiciatur, peccato videlicet atque carni, inde consequitur ipsi tormentum imnitate, ita ut redigatur sub plena inimicorum potestate. Unde turpissima perpetrans, et dignitate virtutibus acquisita excidens, Deo orbatur.

110. Ante omnes passiones duæ sunt durissimæ et profundissimæ, luxuria scilicet et acedia, quæ miseram involvunt ac dissolvunt animam, mutuamque inter se habent connexionem et necessitudinem, nec pugnari superarive aut devinci a nobis ullatenus possunt. Prior quidem abundat in vi concupiscibili, et totam complectitur substantiam utriusque naturæ, animæ scilicet atque carnis, totam singulis passim membrs suam insinuans voluptatem; posterior vero superiorem rationalemque partem dominans, et totam tota animam et carnem quasi hedera circumligans, pigram, desiderem ac dissolutam reddit animam. Removentur autem illa, quanquam non omnino superantur ante beatam impassibilitatem, quando anima, ex oratione consecuta Spiritus sancti virtutem, ex eaque adeptæ requiem fortitudinemque et profundam pacem, in cordis quietudine lætatur. Dux, et regina, et domina, et mater voluptatum illa luxuria, et comes ejus pigritia, hic est currus inexpugnabilis vehens Pharaonis duces: per illas enim passionum impetus vitam nostram miserrimam irruunt.

111. Trahit originem mentalis oratio ab operatione seu virtute purgativa Spiritus, et a mystico mentis sacrificio: sicut principium quietudinis est animi recollectio. Medium autem illius est virtus illuminativa et contemplatio; finis demum est excessus et raptus mentis ad Deum.

112. Intelligibile sanctuarium est, ante inintelligibilem futuram beatitudinem, spiritualis operatio mentis, Agnum mysticum in Dei Spiritu super altari animæ sacrificanti et participantis. Manducare autem agnum Dei spiritualiter in animæ altari, non est illum intelligere aut participare tantum, sed ei similem forma fieri in futuro sæculo. Nam hic quidem rationes, sed illic res ipsas mysteriorum nos apprehensuros speramus.

113. Oratio est incipientibus velut ignis lætitiæ de corde emicans, perfectis vero quasi lux suavem fundens odorem. Vel adhuc oratio est Apostolorum prædicatio, fidei operatio, seu potius fides immediata, sperandarum substantia rerum, charitas formata, motus angelicus, incorporealis virtus, opus et gaudium, Evangelium Dei, fiducia cordis, spes salutis, puritatis signum, symbolum sanctitatis, Dei cognitio, character baptismatis, lætitia animæ, Dei misericordia, signum reconciliationis, sigillum Christi, radius solis spiritualis, lucifer cordium, fundamentum Christianismi, Dei

reconciliati indicium, Dei gratia, Dei sapientia, vel potius ipsius sapientiæ principium, Dei revelatio, monachorum opus, quietorum status, quietudinis fons, vitæ angelicæ signum. Quid amplius dicam? oratio est ipse Deus operans omnia in omnibus, quia una est Patris, et Filii, et Spiritus sancti operatio, omnia operans in Christo Jesu.

114. Nisi virgam virtutis Moyses a Deo accepisset, non factus fuisset Deus Pharaonis ad eum cum Ægypto percutiendum. Ita mens, nisi virtute orationis polleat, peccatum et adversarias potestates contere nequit.

115. Ei qui dicunt faciuntve aliquid sine humilitate, sunt velut in hieme aut sine luo edificantes. Illam autem experientia et scientia invenire ac cognoscere, paucissimorum est. Nam qui sermone de ea disserunt, similes sunt metientibus abyssum. Nos vero quibus admodum cæcis parva magnæ lucis affulsit sciuntilla, dicimus: Vera humilitas, nec humilia dicit, nec humilem habet habitum, nec humiles affectat sensus, nec seipsum vituperat humilis. Ista quidem sunt initia, et species, et varii modi humilitatis; sed ipsa est gratia et donum Dei. Porto duplex est, juxta Patres, humilitas: scilicet se posthabere omnibus, et ascribere Deo sua bona. Illud est initium, hoc autem est perfectio humilitatis. Hanc autem qui quærit agnoscere et reputare tria hæc in seipso debet: se esse magis quam omnes peccatorem; et cunctis turpiorum creaturis, quatenus est contra naturam; et miserabiliorem dæmonibus, utpote dæmonum servum. Sic igitur loqui debet: Egone penitus scio peccata hominum quot et quanta sint, an excedant vel æquent meas ipsius iniquitates? Nam propter ignaviam, o anima, sumus infra cunctos homines, tanquam terra, et cinis, et scabellum pedum eorum. Quomodo non me habeam vilior omnibus creaturis, quæ sunt secundum naturam prout factæ sunt, ego vero propter innumeras iniquitates sum contra naturam? Vere enim jumenta et pecora sunt puriora me peccatore, ideoque omnibus vilior factus sum, qui apud inferum vel ante mortem decidi et jaceo. Quis non scit ac sentit pejorem dæmonibus esse peccatorem, cum sit eorum famulus et mancipium, et jam nunc cum eis in tenebris conclusus? Vere pejor es dæmonibus, qui eis inservis, ideoque cum eis abyssum sortitus es, o miserissime! Terram, et infernum, et abyssum etiam ante mortem habitans, quomodo te justum mentiris, qui peccatorem et nefandum et dæmonem te pravis operibus fecisti? Proh mendacium! proh errorem tuum, o inimice Dei, canis immunde, quem proinde ignis et tenebræ manent!

καιον ὀνομάζων φρεναπατᾶς, ἀμαρτωλὸν, καὶ βέβηλον, καὶ δαίμονα τοῖς κακοῖς ἔργοις ποιήσας; Φεῦ τῆς σῆς ἀπάτης καὶ πλάνης, δεισιδαίμων, χύων ἀκάθαρτε, τῷ πυρὶ καὶ τῷ σκότει διὰ ταῦτα παραπεμπόμενος!

116. Hæc sapientia quam dat spiritus, est, juxta

νοητοῦ ἡλίου· ἐκωφόρος καρδιῶν· Χριστιανισμοῦ βεβαίωσις· καταλλαγῆς Θεοῦ δήλωσις· χάρις Θεοῦ· σοφία Θεοῦ· μᾶλλον δὲ αὐτοσοφίας ἀρχή· Θεοῦ φανέρωσις· μοναστῶν ἔργον· ἡσυχαστῶν πολίτευμα· ἡσυχίας ἀφορμή· ἀγγελικῆς πολιτείας τεκμήριον. Καὶ τί δεῖ πλεῖστα λέγειν; Προσευχὴ ἐστὶν ὁ Θεός, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι, διὰ τὸ μίαν εἶναι Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἐνεργειαν, τοῦ ἐνεργοῦντος τὰ πάντα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

ρ'δ'. Πάθδον δυνάμει; εἰ μὴ Μωϋσῆς παρὰ Θεοῦ εἰλήφει, οὐκ ἂν Θεός Φαραῶ γενόμενος, αὐτόν τε μαστίζῃ καὶ τὴν Ἀίγυπτον. Καὶ νοῦς εἰ μὴ δύναιμι προσευχῆς ἐν χειρὶ μετασχοί, τὴν ἀμαρτίαν καὶ τὰς ἐναντίας δυνάμεις συντριβῆαι ἀδύνατον.

ριε'. Οἱ λέγοντες, ἢ πράττοντές τι χωρὶς ταπεινώσεως, ἐοικασιν ἐν χειμῶνι, ἢ ἀνευ πληροῦ οἰκοδομεῖν. Πείρα δὲ καὶ γινώσκει ταύτην εὐρεῖν καὶ γινῶναι, ὀλίγων λίαν ἐστίν. Οἱ γὰρ ἐν λόγῳ περὶ ταύτης διεξιόντες, ὅμοιοι εἰσιν οἱ μετροῦντες τὴν ἄβυσσον. Ἡμεῖς δὲ οἱ τυφλοὶ νεανικῶς περὶ τοῦ μεγάλου φωτός τούτου μικρὸν φανταζόμενοι, λέγομεν· Ἡ ταπεινώσις κυρίως οὕτε ταπεινολογίαν ἔχει, οὕτε ταπεινοσχημοί· οὐδὲ φρονεῖν ταπεινὰ βιάζεται, οὐδὲ ἑαυτὸν μέμφεται ταπεινούμενος. Κἂν ταῦτα ἀφορμὰ καὶ σχήματα ταπεινώσεως εἰσιν, ὡς τρόποι διάφοροι, ἀλλὰ χάρις ἐστὶν αὕτη, καὶ δωρεὰ ἀνωθεν. Δύω δὲ εἰσιν, ὡς φασὶν οἱ Πατέρες, ταπεινώσεις· τὸ ἔχειν ἑαυτὸν ὑποκάτω πάντων, καὶ τὸ ἐπιγράφειν Θεῷ τὰ κατορθώματα. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, ἀρχή· τὸ δὲ δεύτερον, τέλος. Ἐπιγίνεται δὲ τοῖς ζητοῦσιν αὐτήν, τὸ μετὰ γνώσεως ἔχειν, καὶ λογιζέσθαι τὰ τρία ταῦτα ἐν ἑαυτῷ· τὸ ὑπὲρ πάντας ἀμαρτωλοῦς εἶναι, καὶ τὸ ὑπὲρ πάντα τὰ κτίσματα αἰσχροῦς, ὡς εἰς τὴν παρὰ φύσιν ὄντας· καὶ τὸ ὑπὲρ τοὺς δαίμονας ἐλεεινοτέρους, ὡς τὸ εἶναι δούλους τοῖς δαίμοσιν. Λέγειν δὲ οὕτως ὀφείλει· Ποῦ γὰρ οἶδα ἐγὼ ἀκριβῶς τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτίας ὅποια ἦ ὄσαι εἰσίν; ὅτι υπερβαίνουσιν, ἢ ἐξισοῦνται ταῖς ἐμαῖς ἀμαρτίαις; Καὶ διὰ τὴν ἀγνοίαν, ὧ ψυχῇ, ὑποκάτω πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν, ὡς γῆ καὶ σποδός, καὶ ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτῶν. Πῶς δὲ καὶ μὴ ἔχη ἑαυτὸν αἰσχροτέρον, πάντων τῶν κτισμάτων εἰς τὸ κατὰ φύσιν ὄντων, ὥσπερ γεγόνασιν, ἐμοῦ δὲ διὰ τὰς ἀμετρήτους ἀνομίας εἰς τὸ παρὰ φύσιν; Ἀληθῶς γὰρ καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ κτήνη καθαρώτερα ἐμοῦ τοῦ ἀμαρτωλοῦ τυγχάνουσι· καὶ διὰ τοῦτό εἰμι ὑποκάτω πάντων, ὡς εἰς τὸν ἄδην καὶ πρὸ θανάτου κατενεχθεῖς, καὶ κατάκειμαι. Τίς δὲ οὐκ οἶδεν ἐν αἰσθήσει, ὅτι καὶ τῶν δαιμόνων ἐστὶ χεῖρων ὁ ἀμαρτωλός, ὡς δούλος αὐτῶν καὶ ὑπηρέτης, καὶ ἀπ' ἐντεῦθεν σὺν αὐτοῖς τῷ σκότει συγκαθειργμένος; Ὅντως καὶ χεῖρων τῶν δαιμόνων, ὁ ὑπ' αὐτῶν κυριευόμενος, καὶ δια τοῦτο σὺν αὐτοῖς τὴν ἔβυσσον ἐκλήρωσω, ταλαίπωρε. Γῆν δὲ, καὶ ἄδην, καὶ ἄβυσσον ὁ καὶ πρὸ θανάτου κατοικῶν, πῶς ἑαυτὸν, δίκαιον ὀνομάζων φρεναπατᾶς, ἀμαρτωλὸν, καὶ βέβηλον, καὶ δαίμονα τοῖς κακοῖς ἔργοις ποιήσας; Φεῦ τῆς σῆς ἀπάτης καὶ πλάνης, δεισιδαίμων, χύων ἀκάθαρτε, τῷ πυρὶ καὶ τῷ σκότει διὰ ταῦτα παραπεμπόμενος!

ριε'. Σοφία πνευματοκίνητός ἐστι, κατὰ τοὺς θεολογικούς.

λόγους, ἡ δύναμις τῆς νοερᾶς, καὶ καθαρᾶς, καὶ ἀγγελικῆς προσευχῆς· ἥς τὸ σημεῖον, ἐν τῷ εὐχεσθαι ὁ νοῦς ἀνειδέος πάντῃ ὀρᾶσθαι, καὶ μήτε ἐαυτὴν, μήτε τι ἄλλο ἐν ταχῆτι βλέπων, ἀλλὰ καὶ τῶν αἰσθήσεων πολλάκις ὑπὸ τοῦ φωτὸς ἐκείνου συσταλλομένον. Ὁ γὰρ νοῦς ἄυλος καὶ φωτεινὸς τότε γίνεται, Θεῷ ἀρρήτως εἰς ἐν πνεῦμα κολλώμενος.

ριζ'. Εἰσὶν οὖν οἱ ἐνάγοντες καὶ δδηγοῦντες εἰς αὐτὴν τὴν θεόδοτον ταπεινώσιν τρόποι διάφοροι ἑπτὰ, συστατικοὶ ἀλλήλων καὶ γεννητικοί· σιωπῆ, ταπεινοφροσύνη, ταπεινολογία, ταπεινοφορία, αὐτομεμφία, συντριβή, ἐσχατιά. Καὶ ἡ μὲν σιωπῆ ἐν γνῶσει τίκτει τὴν ταπεινοφροσύνην. Ἐκ δὲ τῆς ταπεινοφροσύνης τίκτονται οἱ τρεῖς τρόποι τῆς ταπεινώσεως· τὸ ταπεινὰ φέγγεσθαι, τὸ ταπεινὰ καὶ εὐτελῆ φορεῖν, καὶ τὸ ἐαυτὸν διαπαντὸς μέμφεσθαι. Οἱ τρεῖς δὲ τρόποι οὗτοι τίκτουσι τὴν συντριβὴν τὴν ἐκ τῆς παραχωρήσεως τῶν πειρασμῶν γινομένην, ἣν καὶ οἰκονομικὴν παιδευσιν φάσκουσι, καὶ ἐκ δαιμόνων ταπεινώσιν. Ἡ δὲ συντριβὴ εὐχερῶς ἔργῳ ποιεῖ τὴν ψυχὴν ὑποκάτω πάντων εἶναι, καὶ ἐσχατον πάντων, ὡς ὑπὸ πάντων κυριευμένην. Οἱ δύο δὲ οὗτοι τρόποι τὴν τελείαν καὶ θεοδώρητον φέρουσι ταπεινώσιν, ἣν τὴν δύναμιν τελειότητα πασῶν τῶν ἀρετῶν καλοῦσι· καὶ αὕτη ἐπιγράφει Θεῷ τὰ κατορθώματα. Πρώτῃ οὖν πάντων ἐστὶν ἡ σιωπῆ, ἐξ ἧς τίκτεται ἡ ταπεινοφροσύνη· αὕτη δὲ τίκτει τοὺς τρεῖς τρόπους τῆς ταπεινώσεως. Οἱ τρεῖς δὲ τίκτουσι τὸν ἕνα τῆς συντριβῆς· ὁ δὲ τῆς συντριβῆς τίκτει τὸν ἑβδομον τὸν ὑποκάτω πάντων τῆς πρώτης ταπεινώσεως τρόπον, ὅστις καὶ οἰκονομικὴν ταπεινώσιν λέγουσιν. Ἡ δὲ οἰκονομικὴ φέρει τὴν θεοδώρητον, καὶ τελείαν, καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἀληθινήν ταπεινώσιν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐπιγίνεται· οὕτως· ἐὰν μὴ ἐγκαταλειφθῆ ὁ ἄνθρωπος καὶ νικηθῆ, καταδουλωθεῖς, καὶ κυριευθῆ παντὶ καὶ λογισμῷ, καὶ πνεύματι νικώμενος, καὶ μήτε βοήθειαν εὐρίσκων ἐς ἔργων, ἢ ἐκ Θεοῦ, ἢ ἐκ τινος τὸ σύνολον, ὥστε μικροῦ δεῖν, καὶ εἰς ἀπελπισμὸν εἰθῆ, καὶ ταπεινούμενος εἰς πάντα, οὐ δύναται συντριβῆναι καὶ ἔχειν ἐαυτὴν ὑποκάτω πάντων, καὶ ἐσχατον, καὶ δουλον πάντων, καὶ αὐτῶν δὴ χεῖρονα τῶν δαιμόνων, ὡς ὑπ' αὐτῶν τυραννόμενον καὶ νικώμενον. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ οἰκονομικὴ τῆς Προνοίας ταπεινώσις, δι' ἧς ἡ δευτέρα, καὶ ὑψηλὴ θεόθεν δίδοται· ἥτις ἐστὶ θεοῦ δύναμις, ἡ ἐνεργοῦσα καὶ ποιούσα τὰ πάντα. Δι' αὐτῆς ἔργαγον αὐτὸν ἐξουχὴ βλέπων διαπαντὸς, καὶ δι' αὐτῆς τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ ἐργαζόμενον.

ριη'. Ἐποστατικὴν τοῦ φωτὸς θεωρίαν πνευματικὴν, νοῦν ἀφάνταστον, καὶ ἀμετεώριστον, ἐνεργεῖαν προσευχῆς ἀληθινήν, καὶ ἐκ μέσης καρδίας ἀειβρῦτον, ψυχῆς ἀνάστασιν καὶ ἀνάτασιν, ἐκπληξιν θείαν καὶ με[τε]ωροπορίαν τοῦδε τοῦ παντὸς, ἐκστασιν διανοίας ἐν πνεύματι ὀλίγην τῶν αἰσθήσεων, ἀρπαγὴν νοῦς τῶν οὐρανῶν δυνάμεων, ψυχῆς κίνησιν ἀγγελικὴν θεοκίνητον, πρὸς τε τὸ ἀπειρον καὶ τὸ ἀναντες κινουμένην, ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γενεᾷ εὐρεῖν ἀμήχανον, τῆς τῶν παθῶν τυραννίδος ἐν ἡμῖν βασιλευούσης νῦν, διὰ τὸ πληθοῦς τῶν πειρασμῶν. Πέφυκα γὰρ ὁ νοῦς ἐν τοῖς κουφοτέροις· μάλαστα ταῦτα καὶ πρὸ

A theologos, virtus mentalis puræque et angelicæ orationis : cujus signum est mens in orando nullam aspiciens formam, nec se aut aliquid aliud mox videns, sed a sensibiles sæpe illa luce abrepta. Animus enim tunc immaterialis et lucidus fit, Deo ineffabiliter in unitate spiritus adhærens.

117. Inferentes et aucentes ad divinam humilitatem sunt viæ septem diversæ, quæ se invicem consequuntur et congenerant : silentium, humilis sensus, humililoquium, humilis habitus, sui contemptus, contritio, et sui ad infima depressio. Et quidem silentium mystice parit humilem sensum. Ex humili autem sensu nascuntur tres humilitatis modi, nempe humililoquium, humilis et simplex habitus, et perfecta sui despectio. Illi autem modi tres generant contritionem, ex tentationibus quibus relinquitur, natam, quæ dicitur Providentiæ disciplina et ex dæmonibus oborta humilitas. Contritio autem facile efficit ut anima omnibus inferior et vilior fiat et omnibus serviat. Sed hi duo modi perfectam et divinam important humilitatem, quæ virtus virtutum omnium perfectio dicitur : et hæc Deo bona sua tribuit. Primum igitur omnium est silentium, ex quo nascitur humilis sensus : hic vero parit tres humilitatis modos ; hi autem tres unam generant contritionem ; atque contritio gignit septimum modum, seu subjacentem omnibus primam humilitatem, quæ etiam providentialis dicitur humilitas ; quæ quidem providentialis importat divinam, perfectam, veramque ac minime fictam humilitatem. Et hæc prima sic nascitur ; nisi forte derelinquatur homo victusque et mancipium inserviat omni vltio et cogitationi, et malo spiritu superetur, nec auxilium accipiat ex operibus, nec a Deo, nec ab ullo quocunque, ita ut pene in desperationem incidat, et in omnibus humiliatus non possit conteri et se habere ut omnium infimum, novissimumque, et servum, atque ipsis peiorum dæmonibus, utpote ab iis devictum et superatum. Et hæc est data a Providentiâ humilitas, per quam secunda et sublimis divinitus datur, quæ est divina virtus operans et faciens omnia, et cui homo se velut instrumentum ministrare videns semper, per eam mirabilia Dei operatur.

118. Substantialis luminis contemplatio spiritualis, intellectus a phantasia et superbia liber, orationis operatio vera et ex imo corde profusa, animæ elevatio et attentio, divinus excessus et ascensus supra hunc mundum, spiritualis abstractio cogitationum ab omnibus sensibus, raptus mentis a propriis facultatibus, motus angelicus animæ divinitus ad infinitum et inaccessum erectæ, in nostra natura inveniri non possunt, quia nunc tyrannica passionum dominatio in nobis regnat, ob tentationum multitudinem. Solet enim animus, quæ præsertim leviora sunt sibi ante tempus imaginari, ita ut

exiguam vitam divinitus acceptam amittens, mortuus omnino fiat. Quare oportet cum multo iudicio nec temporaria ante tempus querere, nec quæ sunt in manibus rejicere ut alia præsumantur: quippe intellectus prædicta facile sibi imaginatur, et sibi effingit quæ nondum attigit. Ideo valde timendum est ne hic acceptis etiam privetur, et ne mente sæpius excidat, deceptus imaginatione et quiritem laud reperiens.

119. Fides non sola, sed et viva operibus oratio est gratia. Fides enim vera vitam Dei habens manifestam, ea est quæ charitate formatur in spiritu: unde contrario mortuam et inanem habet fidem qui non est operum sibi conscius. At fidelis non merito diceretur qui ore tenuis crederet, fidem vero non haberet operibus mandatorum vel spiritu informatam. Oportet igitur hanc manifestare proficiendo in operibus, eamque operibus lucidam et fulgidam ostendere, ut ait divus Apostolus: « Ostende mihi fidem tuam ex operibus tuis, et ego ostendam tibi opera mea ex fide mea »¹¹; hinc demonstrans operibus mandatorum manifestari fidem gratiæ, sicut fiunt et refulgent opera mandatorum, vel potius fons quo rigantur et crescunt. Et in duo dividitur, nempe in confessionem et gratiam, licet sit natura indivisibilis.

πρὸς ἀβήσην ταῦτα ἀρδεύουσα. Εἰς δύο διαίρουμένη, φύκεν.

120. Ingens et exigua brevisque obedientiæ scala quinque habet gradus ad perfectionem ferentes. Primus est renuntiatio, secundus subjectio, tertius obedientia, quartus humilitas, quintus charitas, quæ est Deus. Renuntiatio jacentem ab inferis suscitatur et servum materiæ liberat. Subjectio Christum reperit eique ministrat, ut ipse ait: « Si quis mihi ministrat, me sequitur, et ubi sum ego, illic et minister meus erit »¹². » Ubi autem est Christus? ad dexteram Patris sedens. Ergo ubi Dominus, ibi est et famulus, ponens pedem ad ascensionem, et priusquam sursum venerit, moribus cum Christo conscendens et proficiens. Obedientia operibus mandatorum omnino producta, scalam fabricatur ex multis virtutibus, easque velut ascensiones in anima disponit. Hanc deinde ab illa excipiens exaltatrix humilitas, et ad cælum provehens, reginæ virtutum charitati tradit, et Christo adducit et offert. Et sic per brevem scalam facile ad cælum ascendit qui vere obediens est.

ἀγαθοῦσα, παρίστησι. Καὶ οὕτω, διὰ τῆς συντόμου κλίμακος, ὑποτασσόμενος.

121. Et brevior ad regnum cælorum per exiguum virtutum scalam non est via, quam ablatio quinque vitiorum obedientiæ oppositorum, quæ sunt inobedientia, contradictio, in se complacentia, amor proprii iudicii, et funesta superbia: hæc sunt enim

καιροῦ φαντάζεσθαι, ἵνα καὶ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ θεόθεν μικρὰν κατίστασιν ἀπολέσας νεκρὸς ἐκ πάντων γένηται. Διὸ χρὴ μετὰ πολλῆς διακρίσεως μήτε τὰ τοῦ καιροῦ ζητεῖν πρὸ καιροῦ, μήτε τὰ ἐν χερσὶν ἀποβάλλειν καὶ ἄλλα φαντάζεσθαι· φύσει γὰρ ὁ νοῦς πρὸς τὰ προσηρημένα εὐχερῶς ἔχει τὸ φαντασιοποιεῖν, καὶ ἀναπλάττειν καὶ εἰς ἃ οὐκ ἐφθασε. Διὰ τοῦτο φόβος οὐ μικρὸς, ἵνα μὴ καὶ τῶν δοθέντων ὁ τοιοῦτος ὑστερηθῆ, καὶ τὴν φρένα πολλάκις ἀπολέσῃ ἀπατηθεὶς, φανταστῆς, καὶ οὐκ ἡσυχαστῆς γενόμενος.

ριθ'. Χάρις οὐ μόνον ἡ πίστις ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνεργουμένη προσευχή· πίστιν γὰρ ἀληθινὴν τὴν ἔχουσαν τὴν ζωὴν τοῦ Ἰησοῦ φανερουμένην δεικνύουσιν, ἡ δὲ ἀγάπης ἐνεργουμένη τῷ πνεύματι· οὐκοῦν τὴν ἐναντίαν, καὶ νεκρὰν, καὶ ἄζωον κέκτηται πίστιν, ἢ μὴ ἐνεργουμένην εἰδῶς αὐτὴν ἑαυτῷ. Ἄλλ' οὐδὲ πιστὸς λέγοιτ' ἂν κυρίως εἶναι, ὁ λόγῳ μόνῳ ψιλῷ πιστεύων, καὶ μὴ ἐνεργουμένην αὐτὴν ταῖς ἐντολαῖς, ἢ τῷ πνεύματι. Χρὴ τοιγαροῦν φανερουμένην αὐτὴν δεικνύειν ταῖς προκοπαῖς διὰ τῶν ἔργων, ἢ τοῖς ἔργοις ἐνεργουμένην ἐν φωτὶ καὶ λάμπουσαν ἔχειν, καθὼς φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος· « Δειξόν μοι σὺ τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου, καὶ γὰρ σοὶ δεῖξω τὰ ἔργα μου ἐκ τῆς πίστεώς μου· » δεικνύων ἐντεῦθεν, ὅτι ἐκ τῶν ἔργων τῶν ἐντολῶν φανεροῦται ἡ τῆς χάριτος πίστις, καθὼς ἐνεργοῦνται αἱ ἐντολαὶ διὰ τῆς ἐν χάριτι πίστεως καὶ λάμπουσι. Πίστις γὰρ τῶν ἐντολῶν ἐστίν ἡ πίστις, μᾶλλον δὲ πρὸς ὁμολογίαν καὶ χάριν, κἂν ἀδιαίρετος φύσει πί-

ρξ'. Ἡ μικρὰ, καὶ μεγάλη, καὶ σύντομος τῶν ὑποτασσόμενων κλίμαξ πέντε βαθμίδας τὰς πρὸς τελειότητα φερούσας κέκτηται. Πρώτη ἡ ἀποταγή, δευτέρα ἡ ὑποταγή, τρίτη ἡ ὑπακοή, τετάρτη ἡ ταπεινῶσις, πέμπτη ἡ ἀγάπη, ἢ ἐστὶν ὁ θεός. Καὶ ἡ μὲν ἀποταγή, ἐκ τοῦ ἄου ἀνάγει τὸν κείμενον, καὶ τὸν δεδουλωμένον, τῆς ὕλης ἐκνευροῖ. Ἡ δὲ ὑποταγή, Χριστὸν εὖρε, καὶ τοῦτῳ διακονεῖ, ὡς αὐτός φησὶν· « Ὅ ἐμοὶ διακονῶν, ἐμοὶ ἀκολουθεῖ· καὶ ὅπου εἶμι ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔσται. » Ποῦ δὲ ἐστὶν ὁ Χριστός; Ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ἐφεζόμενος. Οὐκοῦν ἐκεῖ δεῖ εἶναι καὶ τὸν διάκονον, ὅπου καὶ ὁ διακονούμενος, ἐπιβιβάζων τὸν πόδα πρὸς τὴν ἀνάβασιν ἢ πρὸ τοῦ ἀνελθεῖν τοῖς τρόποις, Χριστῷ συναναθὰς καὶ συνανερχόμενος. Ἡ δὲ ὑπακοή ἐνεργουμένη ταῖς ἐντολαῖς διόλου, τεκταίνει τὴν κλίμακα ἐκ διαφόρων ἀρετῶν, καὶ ταύτας ὡς ἀναβάσεις· ἐν τῇ ψυχῇ διατίθεται· ἐξ ἧς ἡ ὑψοποιὸς ταπεινῶσις τοῦτον ἀναλαβούσα, καὶ ἀνωθεν φέρουσα πρὸς οὐρανὸν, τῇ βασιλίᾳ τῶν ἀρετῶν ἀγάπῃ δίδωσι· καὶ Χριστῷ προσκλιμακῶς, εὐκόλως πρὸς οὐρανὸν ἀνέρχεται ὁ ἐν ἀλη-

ρκα'. Συντονωτέρα ὁδὸς πρὸς τὰ ἄνω βασίλεια, εἰς τῆς μικρᾶς κλίμακος τῶν ἀρετῶν οὐκ ἐστὶν ἄλλη. ὡς ἡ τῶν πέντε τῆς ὑπακοῆς ἀντικειμένων παθῶν ἀναίρεσις· παρακοῆς, φημὶ, καὶ ἀντιλογίας, αὐταρκατείας, τε καὶ εἰκαιώματος, καὶ τῆς ἐλευθρίου οἰήσεως· αὐ-

¹¹ Jac. II, 18. ¹² Joan. XII, 26.

ται γάρ εἰσι μέλη καὶ μέρη τοῦ ἀφηνιαστοῦ δαίμονος, τοῦ καταπίνοντος τοὺς νόθους τῶν ὑπηκόων, καὶ παραπέμποντος τῇ ἀδύσσω τῷ δράκοντι. Καὶ ἡ μὲν παρακοή ἐστὶ τὸ τοῦ ἕξου στόμα· ἡ δὲ ἀντιλογία, ἡ γλώσσα αὐτοῦ ὡς ὀξεῖα μάχαιρα· ἡ δὲ αὐταρέσκεια, ὀδόντες αὐτοῦ ἠχοημένοι· τὸ δὲ δικαίωμα, ὁ θώραξ αὐτοῦ· ἡ δὲ διάπνευσις τῆς παμφάγου γαστρὸς αὐτοῦ, ἡ πρὸς τὸν ἄδην προπέμπουσα ὀησις. Ὅστις δὲ τὸ πρῶτον διὰ τῆς ὑπακοῆς νικᾷ, τὰ λοιπὰ ὑφ' ἐν περιέκοψε, καὶ εἰς οὐρανοὺς διὰ τῆς μιᾶς βαθμίδος ὀξέως ἀνέρχεται. Θαῦμα δὲ ὄντως, καὶ τῶν ἀρρήτων ὄν, καὶ ἀνεφικτων, καὶ τοῦτο ὁ φιλόδημος ἡμῶν πεποίηκε Κύριος, τὸ, διὰ μιᾶς ἀρετῆς, ἡ μᾶλλον ἐπιταγῆς, ἀχρόνως εἰς οὐρανοὺς ἀνέρχεται, ὡσπερ καὶ διὰ μιᾶς παρακοῆς εἰς τὸν ἄδην κατήλθον καὶ κατερχόμεθα.

ρξβ'. Ὅσπερ ἄλλος κόσμος διττός ὁ ἀνθρώπος, καὶ καινὸς ὀνομάζεται, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον τὴν εἰπόντα· «Εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις.» Καὶ γὰρ καὶ οὐρανὸς, καὶ γῆ, καὶ πάντα ὅσα ὁ κόσμος, ὁ ἀνθρώπος, γίνεται τε κατὰ ἀρετὴν καὶ ὀνομάζεται· ὑπὲρ οὗ ἅπας λόγος καὶ ἅπαν μυστήριον, ὡς φησὶν ὁ Θεολόγος. Ἐπειδὴ γὰρ «τὴν πάλην ἡμῶν εἶναι οὐ πρὸς αἶμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις τοῦ ἀρχοντος τοῦ ἀέρος,» τοῦ Ἀποστόλου φήσαντος, ἀρμόδιον εἶναι ὡς εἰς κόσμον ἄλλον μέγαν τῆς φύσεως τῶν ψυχικῶν ἡμῶν δυνάμεων εἶναι τοὺς ἀντιπαλαίοντας ἡμῖν χρυπτῶς· κατὰ τῶν τριῶν γὰρ οἱ τρεῖς ἀρχόντες τοῖς ἀγωνισταῖς ἀντικαθιστάμενοι, ἐκστρατεύουσι, καὶ καθ' ὃ ἀν προέκοψέ τις, καὶ εἰς ὅπερ ἐργάζεται, ὑπ' αὐτῶν πολεμεῖται. Καὶ ὁ μὲν δράκων ὁ ἀρχὸν τῆς ἀδύσου, πρὸς τοὺς καρδιακῶς προσέχοντας ἐκστρατεύων ἐνίσταται, ὡς πρὸς τὴν ὀσφὺν τῆς ἐπιθυμίας καὶ τοῦ ὀμφαλοῦ τὴν ἰσχὺν ἔχων, καὶ διὰ τοῦ τῆς λήθης ἐνηθόου γίγαντος, τὰς καυστικὰς τῶν πεπυρωμένων βελῶν δυνάμεις ἀκοντίζων αὐτοῖς, ὡσπερ θάλασσαν ἄλλην, καὶ ἀδυσσον τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων, δύνων, καὶ ἔρπων, καὶ ἐκταράττων αὐτὴν καὶ ἀφρίζων, ἀναζέει αὐτὴν, καὶ πρὸς συνουσιασμοὺς ἐκκαίει, καὶ τοῖς τῶν ἡδονῶν χεϊμάρβοις ἐπικλύζει αὐτὴν, καὶ ὡς ἀπληστον οὐκ ἐμπιπλά. Ὁ δὲ ἀρχὸν τοῦ κόσμου τούτου πρὸς τοὺς τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν μετερχομένους ἀνίσταται, ὡς πρὸς τὸ θυμικὸν τὴν πάλην ἔχων, καὶ διὰ τοῦ τῆς ῥαθυμίας γίγαντος, τὰς παντοδαπὰς τῶν παθῶν μαγγανείας ὡς εἰς κόσμον ἄλλον, ἡ θεατρὸν τε καὶ στάδιον τὴν πάλην νοερώς ποιῶν, νικῶν, ἡ ἡττώμενος τοὺς αἰεὶ αὐτῷ ἀνδρικῶς προσπαλαίοντας, καὶ στεφάνους, ἡ αἰσχύνῃ ἐνώπιον ἀγγέλων αὐτοῖς προξενῶν, τὰς παραδείξεις αὐτοῦ καθ' ἡμῶν διηνεκῶς καθοπλίζει, ἡμῖν μαχόμενος. Ὁ δὲ ἀρχὸν τοῦ ἀέρος τοὺς τῇ διανοίᾳ πρὸς θεωρίαν σχολάζοντας ἐπέρχεται, φαντασιοσκοπῶν, ὡς πρὸς τὸ λογικὸν τε καὶ νοερὸν ἐγγίζων, μετὰ τῶν τῆς πονηρίας τοῦ ἀέρος πνευμάτων· καὶ διὰ τοῦ τῆς ἀγνοίας γίγαντος τὴν ἀνατακτικὴν

A membra et partes rebellis dæmonii, qui devorat filios servorum suorum, eosque Tartareo reservat draconi. Inobedientia est inferni os; contradictio, ejus lingua ut gladius mucronata; complacentia, dentes ejus acuti; proprium judicium, ejus pectus; et spiramen ventris ejus, trahens ad infernum superbia. Quisquis autem primum illud obedientia superat, cætera uno concidit ictu, et in cælos per unum gradum illico ascendit, sed mirabile prorsus inenarrabileque et ineffabile est misericordiæ Dei donum, sic per unam virtutem, seu potius per unum mandatum confestim ad cælos conscendere, ut per solam inobedientiam in infernum delabimur et decidimus.

B

122. Tum secundus, tum novus alter mundus vocatur homo, juxta divum Apostolum dicentem 12: «Si qua in Christo nova creatura.» Namque cœlum terræque et universus mundus homo est et nominatur, propter quem omne est verbum et omne mysterium, ut ait Theologus. Etenim «quoniam non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus rectores tenebrarum hujus sæculi, contra spiritualia nequitiae in cœlestibus primi aeris,» ut ait Apostolus 13, convenienter velut in magnum alterum naturæ mundum in animæ nostræ vires pugnant latentes adversarii nostri. Nam collectantes nobis tres principes tres impugnant potentias animæ; et ubi profectus est, ubi labor, ibi prælium committant. Et quidem draco princeps abyssi contra eos qui sunt corde attenti, dimicans insurgit, utpote in concupiscentiam lumborum et umbilici potestatem habens; et per voluptarium oblivionis gigantes flammeos ignitorum telorum impetus in illos jaculans, concupiscentiam quasi mare subit, irrepit, perturbat, et spumosem fervidamque facit, et ad copulas carnales succendit, et voluptatum torrentibus inundat, et tanquam insatiabilem non implet. Princeps autem mundi hujus opera virtutes persequentes aggreditur, quatenus contra partem irascibilem luctans; et per ignaviæ gigantes mundi illius theatrum et stadium pugna spirituali jaculans, vel vincit, vel vincitur ab iis qui fortiter usque resistunt; et corruas aut ignominiam in conspectu angelorum nobis comparans, sua tela semper et arma in nos contorquet. Princeps autem acris mentali vacantes orationi invadit, imaginationem impetens intellectumque et rationem adorians cum malignis spiritibus ætheris; et per gigantes ignorantiae superiores intellectus partem velut alterum spirituale cœlum cœnose turbat, et phantasticas tenebrasque spirituum formas ei; transmutationes, quasi fulgura, et tonitrua, procellaque et fragores exhibens, terrorem incutit. Ita singuli

¹² 1 Cor. v, 17. ¹³ Ephes. vi, 12

singulas impugnant tripartitæ animæ facultates, et quo bellum ferunt, hic pugnam committunt.

των μορφώσεις, και τούς μετασχηματισμούς ἀπατηλῶς, καθάπερ ἀστραπῆς, και βροντῆς, καταγίδας τε και ψόφους φέρων, δειλίαν ἐπάγει. Ἐκαστος ἐκάστῳ δηλονότι διὰ τῶν τριῶν πρὸς τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς προσπαλαίων, ἀνθίσταται και πρὸς ὃ τὸν πόλεμον ἔχει, πρὸς αὐτὸ και τὸν ἀγῶνα κέκτηται.

123. At enim, quamvis sint spiritus, quia tamen pristina immaterialitate ac simplicitate exciderunt, materialem quandam habet unusquisque compositionem, ordini aut operationi assimilatus corporis, ad quod movendum factus est. Quia enim et ipsi, hominis instar, angelicis spoliati divitiis divinaque privati voluptate, terrenam sicut et nos patiuntur voluptatem, materiales etiam quodammodo facti sunt materialium passionum habitibus; neque mirum est, quum et anima nostra ad Dei imaginem rationalis intellectualisque creata, bestialis et fere omnis sensus et intelligentiæ expers facta sit materialis voluptatis operibus ac Dei oblivione. Solet enim habitus mutare naturam, et operationem in voluntatem convertere. Et spiritus quidem alii sunt materiales, graves et molesti, iracundi et vindices, ferarum instar carnivori, et ad libidinem voluptatemque hiantes, velut canes ad sanguinem, corruptionem cum spiritualibus comedendo suum hujus amorem ostendunt, materiales et crassas habentes carnem, delectationem et habitationem. Alii vero luxuriosi et lubrici, in concupiscentia velut in palude hirudines ranæque et reptilia, et aliquando velut alii pisces reptant, amarum incontinentiæ voluptatem quasi degustantes, et natant in ebrietatis mari, leves mollesque natura, et lubricitate brutarum voluptatum gaudentes, foedarum cogitationum fluctus turbinesque ac tempestates in anima cient. Alii autem leves et tennes, utpote aerii spiritus, vim mentis contemplativam excitantes, imaginis velut vehementes vento immittunt, et aliquando in volucres et in angelos transformati animam decipiunt, imaginationi se ut gnosticos representantes, et convertentes immutantesque omnem spiritus contemplationem in his qui adhuc multum pugnant ante purificationem spiritualemque perfectionem. Nam spirituale nihil est, cuius effligem imaginarie haud simulent, seipsos enim in statum atque modum mystici progressus subornant, ut veritati sufficiant errorem, et illusionem substituant contemplationi. De istis loquitur Scriptura, per bestias agri volucresque cæli et reptilia terræ spiritus nequitiae significans et indicans.

τούτων ἡ Γραφή μαρτυρεῖ λέγουσα, και θηρία του ἀγροῦ, και τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, και τὰ ἔρπετα τῆς γῆς, τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας ἐπισημάνασα ἐδήλωσεν.

124. Carnis et passionum adversus animam insurrectio quinque modis fit in nobis. Nunc enim rebus abutitur caro; nunc contraria naturæ ut naturæ conformia vult operari: modo in seipsam a dæmonibus armata, cum his latissima jungit amicitiam; modo in seipsam rebellatur, ut vitiis mancipetur; postremo bellum movetur a dæmonibus nos per abusum humilitatis impugnantibus, cum omnibus præfatis modis nihil profecerunt.

διάνοιαν καθίπερ ἄλλον λογικὸν οὐρανὸν ἑκατάβητων θοῶσι, τὰς φανταστικὰς και ὀμιχλώδεις τῶν πνευμάτων παχύτητα ἑκαστος κέκτηται· κατά τὴν τάξιν, ἢ ἐνεργεῖαν σωματούμενος, οὗ ἐνεργῶν πεποιῶται. Ἐπεὶ δὲ και αὐτοὶ, κατά ἀνθρωπον, τὴν ἀγγελικὴν ἡδονὴν ἀπολέσαντες, τρυφῆς θείας ὑστερηθέντες, χοῦν, καθάπερ και ἡμεῖς, και αὐτοὶ τρυφῆν πάσχουσιν, ὕλῳδεις πως και αὐτοὶ γεγονότες ταῖς τῶν ὕλικῶν παθῶν ἔξῃσι· και οὐ δεῖ θαυμάζειν, ὅπουγε και ἡ κατ' εἰκόνα Θεοῦ λογικὴ και νοερά κτισθεῖσα ψυχὴ ἡμῶν, κτηνώδης και ἀναίσθητος, και σχεδὸν ἄνους ταῖς τῶν ὕλικῶν πραγμάτων ἀπολαύσει γέγονε, θεὸν ἀγνοήσασα. Πέφυκε γὰρ ἡ ἔξις μεταποιεῖν τὴν φύσιν, και ἀλλοιοῦν τὴν ἐνεργεῖαν πρὸς τὴν προαίρεσιν. Καὶ τὰ [δηλ. πνεύματα] μὲν εἰσιν ὕλῳδη, και βαρῆα τινὰ και δυσκάθεκτα, θυμοειδῆ και ἀμυντικὰ, και ὡς θηρία τινὰ σαρκοφάγα πρὸς τὴν ὕλικὴν ἡδονὴν και τρυφὴν κεχηγόντα, δίκτην κυνῶν αἰμοδόρων, τὴν σαπρίαν μετὰ τῶν πνευματιῶντων ἐσθλοῦτα τὴν φιλίαν αὐτῶν φαντάζουσι, τὰς παχέας και ὕλῳδεις σάρκας, και τρυφὴν και οἰκίαν ἔχοντα. Τὰ δὲ ἀκόλαστὰ τινὰ και ὑγρώδη, ὡς εἰς λίμνην βδέλλαι τινὲς τὴν ἐπιθυμίαν, και βάρφαχοι, καὶ ὄφεις, ἔστι δ' ὅτε και εἰς ἰχθύας ἀλλοιοῦμενα, ἔρποντα τὴν ἀλμυρὰν τῆς ἀκολασίας ἡδονὴν, ὡς ἀπολαυσιν κερτημένα ἐν γήθῃ τῶν πελάγει τῆς πολυποσίας, λεῖδὰ τινὰ ὄντα, και ἀπαλά πως τὴν φύσιν, τῆ ὑγρότητι τῶν ἀλόγων ἡδονῶν χαίροντα, κύματα λογισμῶν, και μολυσμῶν, και τρικυμίας, και ζάλας αἰετῆ ψυχῆ διεγείρουσι· τὰ δὲ κοῦφὰ τινὰ και λεπτὰ, ὡς ἐναέρια πνεύματα ὄντα, τὸ θεωρητικὸν τῆς ψυχῆς βίβλῃζουσιν, ἀνέμους τινὰς βιαίους και φαντασίας προτείνοντα, εἰς πετεινὰ, ἔστι δ' ὅτε και εἰς ἀγγέλους μεταμορφούμενα τὴν ψυχὴν ἀπατῶσι· μνημας εἰδοποιῶντα γνωστῶν τιῶν, μετασχηματίζοντά τε και μετατρέποντα πᾶσαν θεωρίαν πνευματικὴν ἐν τοῖς ἔτι μάλιστα ἀγωνιζομένοις, πρὸ τῆς καθαρότητος και τῆς πνευματικῆς διακρίσεως. Οὐδὲν γὰρ ἔστι πνευματικὸν, ὃ μὴ ὡς αὐτὸ κατά φαντασίαν

ρηγ'. Νόες γὰρ ὄντες ποτὲ και αὐτοὶ, και τῆς αὐτῆς ἐκείνης και λεπτότητος ἐκπεσόντες, ὕλικὴν τινὰ παχύτητα ἑκαστος κέκτηται· κατά τὴν τάξιν, ἢ ἐνεργεῖαν σωματούμενος, οὗ ἐνεργῶν πεποιῶται. Ἐπεὶ δὲ και αὐτοὶ, κατά ἀνθρωπον, τὴν ἀγγελικὴν ἡδονὴν ἀπολέσαντες, τρυφῆς θείας ὑστερηθέντες, χοῦν, καθάπερ και ἡμεῖς, και αὐτοὶ τρυφῆν πάσχουσιν, ὕλῳδεις πως και αὐτοὶ γεγονότες ταῖς τῶν ὕλικῶν παθῶν ἔξῃσι· και οὐ δεῖ θαυμάζειν, ὅπουγε και ἡ κατ' εἰκόνα Θεοῦ λογικὴ και νοερά κτισθεῖσα ψυχὴ ἡμῶν, κτηνώδης και ἀναίσθητος, και σχεδὸν ἄνους ταῖς τῶν ὕλικῶν πραγμάτων ἀπολαύσει γέγονε, θεὸν ἀγνοήσασα. Πέφυκε γὰρ ἡ ἔξις μεταποιεῖν τὴν φύσιν, και ἀλλοιοῦν τὴν ἐνεργεῖαν πρὸς τὴν προαίρεσιν. Καὶ τὰ [δηλ. πνεύματα] μὲν εἰσιν ὕλῳδη, και βαρῆα τινὰ και δυσκάθεκτα, θυμοειδῆ και ἀμυντικὰ, και ὡς θηρία τινὰ σαρκοφάγα πρὸς τὴν ὕλικὴν ἡδονὴν και τρυφὴν κεχηγόντα, δίκτην κυνῶν αἰμοδόρων, τὴν σαπρίαν μετὰ τῶν πνευματιῶντων ἐσθλοῦτα τὴν φιλίαν αὐτῶν φαντάζουσι, τὰς παχέας και ὕλῳδεις σάρκας, και τρυφὴν και οἰκίαν ἔχοντα. Τὰ δὲ ἀκόλαστὰ τινὰ και ὑγρώδη, ὡς εἰς λίμνην βδέλλαι τινὲς τὴν ἐπιθυμίαν, και βάρφαχοι, καὶ ὄφεις, ἔστι δ' ὅτε και εἰς ἰχθύας ἀλλοιοῦμενα, ἔρποντα τὴν ἀλμυρὰν τῆς ἀκολασίας ἡδονὴν, ὡς ἀπολαυσιν κερτημένα ἐν γήθῃ τῶν πελάγει τῆς πολυποσίας, λεῖδὰ τινὰ ὄντα, και ἀπαλά πως τὴν φύσιν, τῆ ὑγρότητι τῶν ἀλόγων ἡδονῶν χαίροντα, κύματα λογισμῶν, και μολυσμῶν, και τρικυμίας, και ζάλας αἰετῆ ψυχῆ διεγείρουσι· τὰ δὲ κοῦφὰ τινὰ και λεπτὰ, ὡς ἐναέρια πνεύματα ὄντα, τὸ θεωρητικὸν τῆς ψυχῆς βίβλῃζουσιν, ἀνέμους τινὰς βιαίους και φαντασίας προτείνοντα, εἰς πετεινὰ, ἔστι δ' ὅτε και εἰς ἀγγέλους μεταμορφούμενα τὴν ψυχὴν ἀπατῶσι· μνημας εἰδοποιῶντα γνωστῶν τιῶν, μετασχηματίζοντά τε και μετατρέποντα πᾶσαν θεωρίαν πνευματικὴν ἐν τοῖς ἔτι μάλιστα ἀγωνιζομένοις, πρὸ τῆς καθαρότητος και τῆς πνευματικῆς διακρίσεως. Οὐδὲν γὰρ ἔστι πνευματικὸν, ὃ μὴ ὡς αὐτὸ κατά φαντασίαν

Δ λεληθόσω; μετασχηματίζονται· πρὸς γὰρ τὴν κτιστάσασιν, και τὸ μέτρον τῆς προκοπῆς, και αὐτοὶ καθοπλιζονται, πλάνην ἀντὶ ἀληθείας, και φαντασίαν ἀντὶ θεωρίας ἐπιφέροντες, εἰσοικίζονται. Περὶ γὰρ

ρηγδ'. Ἡ ἐπανάστασις τῶν παθῶν, και ὁ ἐπεγεῖρμένος τῆς σαρκὸς πόλεμος κατά τῆς ψυχῆς, κατά πέντε τρόπους προσγίνεται ἐν ἡμῖν· ποτὲ μὲν ἡ σὰρξ παραχωρημένη τοῖς οὖσι, ποτὲ δὲ τὰ παρὰ φύσιν, ὡς κατά φύσιν ἐπιζητούσα ἐνεργεῖν· ποτὲ δὲ και ὑπὸ τῶν δαιμόνων ὀπλιζομένη κατά τῆς ψυχῆς, ὡς ἡδῶς συμφιλάζουσα τούτοις. Ἔστι δ' ὅτε και αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀτακτεῖ, ὡς πεποιθὴμένη τοῖς πάθεσι. Γίνεται δὲ και πόλεμος; ἐπ' ἐσχάτων πάντων, ἐκ

φθόνου δαιμόνων κατὰ παραχωρησιν ἀνοισταμένων ἡμῖν δὲ ταπεινώσιν, ὁπόταν ἐκ πάντων τῶν προειρη-
μένων ἀστοχῆσωσιν.

ρκε'. Αἰτίαι δὲ κυρίως τοῦ πολέμου τρεῖς εἰσιν, ἐκ
πάντων καὶ διὰ πάντων ἡμῖν προσγιγνώμεναι· ἡ ἔξις,
ἡ παράχρησις τῶν δυνάμεων, καὶ ὁ κατὰ παραχώρησιν
τῶν δυνάμεων φθόνος, καὶ πόλεμος. Τὸ δὲ ἐπανίστα-
σθαι, ἢ ἐπιθυμεῖν τὴν σάρκα κατὰ τῆς ψυχῆς, καὶ
τὴν ψυχὴν κατὰ τῆς σαρκός, τὸν αὐτὸν τρόπον κατὰ
τὴν ἔξιν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἔχουσι τὰ τῆς σαρκός κατὰ
τῆς ψυχῆς πάθη, καὶ τὰ τῆς ψυχῆς κατὰ τῆς σαρκός
ἀριστεύματα. Καὶ αὐτοὶ δὲ ὁ πόλεμος ἐστὶ δ' ὅτε
ἀπερισκέπτως καὶ ἀναίτιως, ὡς ἀναίδης, καὶ ἡμῶν
θρασυδόμοιο μάχεται. Μὴ δὸς οὖν, ὦ φίλος, τῇ
βδέλλῃ ὡς αἰμοχαρεῖ, ἀναιμάττειν τὰς ἀρτηρίας, καὶ
οὐδ' ἐμὲν αἷμα δυνηθεῖν ποτέ. Μῆτε χοῦν εἰς κόρον
τῆρ θρεῖ καὶ δράκοντι παραχῶρει, καὶ καταπατή-
σεις εὐχερῶς λέοντος καὶ δράκοντος φρύαγμα. Στέ-
ναξον ἄχρισ ἐν ἐκδυσθαί, ἐπενδύθη τὸ ἀνωθεν οἰκή-
τήριον, καὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ κατ' εἰκόνα σε πλά-
σαντος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ρκε'. Κυρίως οἱ αὐτόχρομα σαρκός ὄντες, καὶ τὴν
φιλαυτίαν ἀσπαζόμενοι, ἡδονῇ καὶ κενδοζησίαι δου-
λεύουσιν· οἷς ὁ φθόνος ἐβρίζωται. Τῇ βασκανίᾳ γὰρ
τηκόμενοι, καὶ τὴν τοῦ πλησίον εὐπραγίαν πικρίαν
ἠγούμενοι, διαβάλλουσι τὰ καλὰ ὡς κακὰ, καὶ τῆς
πλάνης ὄντα γεννήματα, καὶ οὐδὲ τὰ τοῦ Πνεύματος
δέχονται, ἢ πιστεύουσι, μῆτε θεὸν ἰδεῖν ἢ ἐπιγῶναι
τῇ ὀλιγοπιστίᾳ δύνανται. Οἱ τοιοῦτοι, κατὰ τὴν τύ-
φλωσιν αὐτῶν καὶ ὀλιγοπιστίαν, εἰκότως ἐκείθεν
ἀκούσονται τὸ, «Ὁὐκ οἶδα ὑμᾶς.» Χρῆ γὰρ τὸν ἐρω-
τώσα πιστὸν, ἢ πιστεύειν ἢ οὐκ οἶδεν ἀκούων, ἢ
μανθάνειν ἢ πιστεύει, ἢ διδάσκειν ἢ περ ἔγνω, καὶ
πολυπλασιάζειν ἀφθόνως ἐν τοῖς δεχομένοις πιστῶς
τὸ τάλαντον. Εἰ δ' ἀπιστεῖ ἢ οὐκ οἶδε, καὶ ἐξουθενεῖ
ἢ οὐκ ἔγνω, καὶ διδάσκει ἢ οὐκ ἔμαθε, βασκαίνων
τοῖς διδασκούςι πρακτικῶς ταῦτα, ἐστὶ ἡ μερὶς αὐ-
τοῦ πάντως, μετὰ τῶν ἐχόντων χολὴν πικρίας ἐπιτι-
μώμενος.

ρκε'. Ῥήτωρ ἐστὶ, κατὰ τοὺς ὄντως ἐν λόγῳ σο-
φοῦς, ὁ ἐν συντομίᾳ διὰ τῆς γενικῆς ἐπιστήμης τὰ
ὄντα περιλαμβάνων, καὶ ὡς ἐν σῶμα καὶ διαίρων
καὶ συνάπτων αὐτὰ, δεικνύων ταῦτα ὡς ὁμοδύναμα
κατὰ τὴν ἑτερότητα, καὶ ταυτότητα· ἢ καὶ ὁ κατ'
ἀλήθειαν ἀποδεικτικὸς λεγόμενος. Ἡ πάλιν Ῥήτωρ
ἐστὶ κυρίως πνευματικὸς, ὁ τὰς διηρημένας καθολι-
κάς τῶν ὄντων πέντε γενικὰς ἰδιότητας, ἃς ὁ ἐναν-
θρωπήσας λόγος συνῆψε, διαίρων καὶ συνάπτων
περιληπτικῶς λόγῳ φωνῆς ποιᾶς, ὡς Ῥήτωρ περι-
λαμβάνων τὸ πᾶν· οὐ λόγῳ ψιλῶ μόνον ἀποδεικτικῶ
κατὰ τοὺς ἔξω δεικνύων ἄλλοις αὐτὰ, ἀλλ' ἐκ τῶν
ἐμφαινομένων αὐτῶ ἐν πνεύματι τοῖς οὖσι θεωρημά-
των, καὶ ἐτέρους φωτίζειν δυνάμενος. Φιλόσοφος δὲ
ἐστὶν ἀληθινὸς, ὁ ἐκ τῶν ὄντων τὴν αἰτίαν τῶν ὄντων
εἰδῶς, ἢ ἐκ τῆς αἰτίας τὰ ὄντα γινώσκων, κατὰ τὴν
ὑπὲρ νοῦν ἔνωσιν καὶ τὴν ἀμείων πίστιν γενόμενος,
οὐ μόνον μαθὼν, ἀλλὰ καὶ παθὼν τὰ θεῖα. Ἡ πάλιν
φιλόσοφος ἐστὶ κυρίως, ὁ πρακτικὸς τε καὶ θεωρητι-

125. *Revera illius belli tres sunt causæ, ex omni-
nibus et per omnia nobis provenientes : habitus,
abusus rerum, et propter hunc abusum dæmonum
invidia et pugna. Porro in rebellione et concupi-
scentia carnis adversus animam, et animæ adven-
sus carnem, eodem modo se habent et operantur
carnis contra animam cupiditates, atque animæ
contra carnem bona opera. Ipse autem inimicus
aliquando temere et sine causa, utpote impudens,
contra nos cum fiducia pugnat. Ne credas igitur, o
amicè, arterias hirudini sugendas, quippe quæ san-
guinem amet, nec unquam possit sanguinem vomere.
Neque des terram in cibum serpenti et
draconi, et facile conculcabis tumorem leonis et
draconis, donec gemitum exuius, induas superam
habitationem et formam ejus qui te ad imaginem
suam creavit, Jesu Christi.*

126. *Omnes vere ac proprie carnalis et sui amoris
capti, voluptati et vanæ gloriæ semper inserviunt,
et in eis invidia radicem habet. Invidia enim tabe-
scentes et proximi felicitatem ægre ferentes, calan-
niantur bona tanquam mala, et, filii erroris, ea
quæ sunt Spiritus non amplectuntur nec credunt,
et Deum videre aut cognoscere, cum sint modice
fidei, non possunt. Isti, ob suam cecitatem et au-
dicam fidem, merito in die judicii hoc audient :
« Nescio vos »¹⁶. » Debet enim interrogans fidelis,
vel credere audientis quæ nescit, vel discere quæ
credit, vel docere quæ cognoscit, et sine invidia
multiplicare talentum in iis qui fideliter accipiunt.
Si vero credere abnuat quæ nescit, et rejiciat quæ
non intelligit, et doceat quæ non didicit, invidens
is qui hæc practice docent, profecto cum amara
felle consortium pœnæ habebit.*

127. *Secundum eos qui sermone sunt vere sa-
pientes, orator est qui concise generali scientia res
comprehendit, easque velut unum corpus et dividens
et colligens, ostendit illas eandem vim habere
secundum differentiam et identitatem; vel est qui
veritatem persuasorie dicit. Vel adhuc orator est
verus spiritualis, qui divisus et unitas quinque ge-
nerales rerum proprietates, quas Verbum homo
factum assumpsit, separans et conjungens unius
vocis complexione (ut rhetor verbo universali
uten-), non mero tantum sermone demonstrativo,
et qui non sunt mystici, illas docet alios, sed etiam
ex iis quæ spiritualiter diligit auribus aut oculis,
illuminare alios potest. Philosophus autem verus
est qui ex rebus rerum causam ediscit, vel ex
causa res cognoscit, et qui incomprehensam unio-
nem immediatamque fidem sortitus est, atque res
divinas non solum doctus, sed et passus est. Vel
iterum proprie philosophus est animus in practico*

¹⁶ Luc. xiii, 25.

contemplativo statu stabilitus; perfectus autem philosophus est intellectus ethica physicaque et theologica instructus philosophia, vel potius *philothia*, et ex ethica quidem actiones, a physica vero sermones, e theologia demum contemplationem irreprehensibilemque fidem a Deo edoctus. Vel rursus sagax rerum divinarum rhctor est qui ea quæ proprie sunt, ab his demonstrat, ex illisque rationibus harum clarissime perspicit: qui intelligibilem invisibilemque a sensibili et visibili, et sensibilem visibilemque ab invisibili et insensibili mundum discernit, quia visibilia sunt invisibilium imagines, et invisibilia visibilium archetypi, et objacere dicit figuras iis quæ non habent figuras, et species iis quæ non habent speciem, ut hunc mundum per illum, et illum per hunc spiritualiter cognoscat, et mutuo alterum in altero clare perspiciat et ostendat verbo veritatis et non anagogicis aut allegoricis sermonibus scientiam veritatis fulgidam solis instar efficit, sed scientia et virtute spirituali veras utriusque rationes apertissime dilucidat et explanat, ita ut hunc esse pædagogum nostrum, illum vero æternam Dei domum, manifeste nobis pateat. Divus autem philosophus est qui per activam et contemplativam vitam immediate unitur Deo, et amicus ejus fit et dicitur, quia primam creatricem et veram sapientiam amat et diligit supra omnem aliam amicitiam sapientiamque et scientiam. Philologus autem et vere philosophus (licet vana gloria philosophiæ nomen usurpaverit, ut ait magnus Gregorius), ille est qui sapientiam harumce creaturarum Dei amat et scrutatur, ut novissime dictum est, sed non propter laudem et gloriam humanam hanc philosophiam ostentator exercet, ita ut non materiæ, sed naturali sapientiæ Dei studeat. Scriba autem doctus in regno cælorum est quicumque per praxim ad Dei contemplationem ascendit et in quietudine perseverat; qui profert de thesauro cordis sui nova et vetera, id est, evangelica et prophetica, seu Novi et Veteris Testamenti eloquia, seu doctrinalia et practica, seu legalia et apostolica. Hæc enim sunt nova et antiqua mysteria, quæ practicus scriba profert, doctus in statu divinæ pietatis. Scriba item est omnis practicus qui corporaliter adhuc bonis operibus vacat. Præterea orator divinus est, qui circa naturam scientiamque et rationes rerum versatus, omnia spiritualiter demonstrat et sermonis virtute dirimit. Philosophus denique verus est, qui supernaturalem Dei unionem gnostice et immediate habet in seipso.

Ῥήτωρ δὲ θεῖος, ὁ φυσικῶς, ὁ πρὸς τὰς γνώσεις καὶ τοὺς τῶν ὄλων ἐν πνεύματι τῆ διαιρητικῆ τοῦ λόγου Θεοῦ ἔνωσιν γνωστῶς καὶ ἀμέσως ἔχων ἐν ἑαυτῷ.

123. Tentantes sine spiritu scribere, et loqui, et Ecclesiam ædificare, sunt animales, ut ait divus Apostolus, spiritum non habentes. Isti enim subjecti sunt maledictioni ejus qui dicit: « Væ qui sapientes sunt in oculis suis, et coram seipsis prudentes ¹⁶. » Nam a seipsis loquuntur, nec Spiritus

¹⁶ Isa. v, 21.

τικῶς γενόμενος καὶ πολιτευόμενος νοῦς· τέλειος δὲ ἔστι νοῦς φιλόσοφος, ὁ τὴν ἠθικὴν, καὶ φυσικὴν, καὶ θεολογικὴν κατορθώσας φιλοσοφίαν, μᾶλλον δὲ φιλοθεῖαν, καὶ τῆς μὲν ἠθικῆς, τὰς πράξεις· τῆς δὲ φυσικῆς, τοὺς λόγους· τῆς δὲ θεολογικῆς, τὴν θεωρίαν, καὶ τὴν τῶν δογμάτων ἀκρίθειαν ἐκ Θεοῦ διδασχθεῖς. Ἡ πάλιν Ῥήτωρ θεῖος ἐν θεοῖς ἔστιν, ὁ τὰ κυρίως ὄντα ἐκ τῶν ὄντων, ἢ μὴ ὄντων διαιρῶν, καὶ τοὺς μὲν λόγους· ἐκείνων, ἐκ τούτων δεικνύων, καὶ ἐκ τούτων, ἐκείνων τοὺς λόγους ὁρῶν ἐνθεαστικώτατα· καὶ τὸν μὲν νοητὸν καὶ ἀόρατον, ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ ὁραμένου· τὸν δὲ αἰσθητὸν καὶ ὁρώμενον κόσμον, ἐκ τοῦ ἀοράτου καὶ ἀναισθητοῦ συγκρίνων, ὡς τὸν μὲν ὁρατὸν, εἰκόνα τοῦ ἀοράτου, τὸν δὲ ἀόρατον τοῦ ὁραμένου ἀρχέτυπον. Προβέβληται, φησί, τῶν ἀτυπώτων οἱ τύποι, καὶ τὰ σχήματα τῶν ἀσχηματίστων· ὡς δι' ἐκείνου, τούτου, καὶ διὰ τούτου ἐκείνου ἐμφανισθεὶς πνευματικῶς, καὶ τρανῶς ἐν ἀλλήλοις ὅατερον ἐν ὁατέρῳ ὄραν, καὶ ἐμφανῆ ποιεῖν τῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ· οὐκ ἀναγωγικοῖς, ἢ ἀλληγορικοῖς λόγοις πλάττειν τὴν δίκην ἡλίου τῆς ἀληθείας ἐλάμπουσαν γνῶσιν, ἀλλ' ἐπιστήμη καὶ δυνάμει πνευματικῆ τοὺς τῆς ἀληθείας ἀμφοτέρων λόγους, διατρανούοντα τὰ ἀποδεικνύοντα τούτους ἐμφαντικώτατα· ὡς τὸν μὲν παιδαγωγὸν ἡμῶν εἶναι, τὸν δὲ οἶκον αἰώνιον Θεοῦ, δι' ἡμᾶς γενόμενον ἀριδῆλως. Φιλόσοφος δὲ ἔστι θεῖος, ὁ διὰ πράξεως καὶ θεωρίας ἀμέσως ἐνωθεὶς τῷ Θεῷ, καὶ φίλος αὐτῷ γενόμενος, καὶ λεγόμενος, ὡς τὴν πρώτην, καὶ ποιητικὴν, καὶ ἀληθινὴν σοφίαν καὶ φιλήσας, καὶ ἀγαπήσας ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην φιλίαν, καὶ σοφίαν καὶ γνῶσιν. Φιλόλογος δὲ ἔστι, καὶ ὁ κυρίως φιλόσοφος (κῖν ἡ δόξα τῆς φιλοσοφίας ὄνομα σφετερισμένη, ὡς φησιν ὁ μέγας Γρηγόριος, λέγει, Θεῶν), ὁ τὴν σοφίαν τήνδε τῆς δημιουργίας, φιλῶν καὶ ἐρευνῶν, τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ ἔσχατον ἀπήχημα, ἀλλὰ μὴ δι' ἔπαινον καὶ δόξαν ἀθροωπίνην τὴν φιλοσοφίαν ταύτην ἀσκῶν ἐπιδεικτικῶς, ἵνα μὴ φιλόλογος εἴη, καὶ οὐ φιλόσοφος τῆς φυσιολογικῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας. Γραμματεὺς δὲ ἔστιν, ὁ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ μαθητευθεὶς, πᾶς ὁ διὰ πράξεως εἰς τὴν περὶ Θεοῦ θεωρίαν σχολάζων καὶ τῆ ἡσυχίᾳ προσκαρτερῶν· ὅς ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ τῆς καρδίας, καινὰ καὶ παλαιὰ τούτέστιν εὐαγγελικὰ καὶ προφητικὰ· ἢ ἐκ τῆς

Νέας καὶ Παλαιᾶς Διαθήκης· ἢ διδασκαλικὰ καὶ πρακτικὰ· ἢ νομικὰ καὶ ἀποστολικὰ. Ταῦτα γὰρ τὰ καινὰ καὶ παλαιὰ μυστήρια, ἅπερ ὁ πρακτικὸς γραμματεὺς ἐκβάλλει, μαθητευθεὶς εἰς τὴν θεάρεστον πολιτείαν. Γραμματεὺς δὲ ἔστι, πᾶς πρακτικὸς, ὁ σωματικῶς ἔτι πρὸς τὰς πράξεις ἐνασχολούμενος· τοὺς λόγους τῶν ὄντων μέσος ἔστι, καὶ ἀποδεικτικὸς δυνάμει. Φιλόσοφος δὲ ἀληθής, ὁ τὴν ὑπερφυσίαν τοῦ

ρκη'. Οἱ χωρὶς Πνεύματος γράφοντές τε καὶ λέγοντές, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖν βουλόμενοι, ψυχικοὶ εἰσιν, ὡς ποῦ φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, Πνεῦμα μὴ ἔχοντες. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ὑπόδοκοί εἰσι τῆ ἀρχῆ τῆ λεγομένης· « Οὐαὶ οἱ συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες· ἀφ' ἑαυτῶν γὰρ λα-

λοῦσι, καὶ οὐ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐστὶ τὸ λαλοῦν ἐν ἡμῶν· » κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον. Ἐκ γὰρ τῶν οἰκειῶν λογισμῶν πρὸ καθαρότητος οἱ λέγοντες, πνεύματι οἰήσεως ἐπλαγήθησαν. Περὶ τούτου γὰρ φησὶν ἡ Παροιμία· « Εἶδον ἄνδρα δόξαντα παρ' ἑαυτῶ σοφὸν εἶναι· ἐλπίδα μάλλον ἔχει ὁ ἄφρων αὐτοῦ. » Καὶ τό· « Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς, » ἡ Σοφία παραγγέλλει ἡμῖν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ πλήρης Πνεύματος θεῖος Ἀπόστολος, διομολογεῖ λέγων· « Οὐ γὰρ ἱκανοὶ ἔσμεν παρ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ. » Καὶ τὸ, « Ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ κατ' ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ λαλοῦμεν ἐν Χριστῷ, » τῶν γὰρ τοιούτων οἱ λόγοι ἀηδεῖς καὶ ἀφώτιστοι· οὐκ ἐκ τῆς ζώσης γὰρ πηγῆς τοῦ Πνεύματος μεταλαμβάνοντες λέγουσιν, ἀλλ' ἐκ λίμνης οἷά τινος βορβορώδους καρδιας, βδέλλας, καὶ ἕφει, καὶ βατράχους ἐπιθυμιῶν καὶ τύφου, καὶ ἀκρασίας ἐχούσης τρέφονται, καὶ τὸ ὕδωρ τῆς γνώσεως αὐτῶν ὄζον ὀλερὸν τε καὶ χλιαρὸν· οὗ οἱ πίνοντες, εἰς καχεξίαν καὶ ἀγδίαν καὶ ἔμετον ἀλλοιοῦμενοι, μετατρέπονται.

ρβ'. « Σῶμα Χριστοῦ ἡμεῖς ἔσμεν, φησὶν ὁ θεός Ἀπόστολος, καὶ μέλη ἐκ μέρους. » Καὶ πάλιν· « Ἐν σῶμα, καὶ ἐν πνευμά ἐστε, καθὼς καὶ ἐκκληθεῖτε. » Ὡς περὶ γὰρ τὸ σῶμα νεκρὸν καὶ ἀνασθητόν ἐστι χωρὶς πνεύματος, οὕτως ὁ νεκρωθεὶς τοῖς πάθεσι διὰ τῆς τῶν ἁντολῶν ἀμελείας μετὰ τὸ βάπτισμα, ἀνερέργητος γίνεται, καὶ ἀφώτιστος τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, ἔχων μὲν τὸ πνεῦμα διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀναγεννήσεως, ἀνερέργητον δὲ καὶ ἀκίνητον διὰ τὴν ψυχικὴν νεκρότητα. Καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ μία μὲν οὖσα, τὰ δὲ μέλη τοῦ σώματος πολλά, πάντα αὐτῇ κρατεῖ, καὶ ζωοποιεῖ, καὶ κινεῖ τὰ ζωῆς δεκτικὰ, τὰ δὲ κατὰ τινὰ συμβατικὴν ἀσθενείαν καταφυγόντα μέλη, ὡς νεκρὰ καὶ ἀκίνητα, φέρει μὲν ἐν ἑαυτῇ, πλην ἄζωα, καὶ ἀναίσθητα· οὕτως ὅλον ἐν ὅλοις ἀμικῶς τοῖς Χριστοῦ μέλεσιν ἐστὶ τὸ Χριστοῦ πνεῦμα ἐνεργούν, καὶ ζωοποιούν τὰ μετέχον ζωῆς δυνάμει, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ μετέχον ἀσθενῆ φιλανθρώπως ὡς οἰκεία περικρατεῖ. Διὸ καὶ πᾶς πιστὸς μετέχει μὲν διὰ τῆς πίστεως τῆς υἰοθεσίας τοῦ πνεύματος, ἀνερέργητος δὲ γίνεσθαι καὶ ἀφώτιστος διὰ τῆς ἀμελείας καὶ ἀπιστίας, τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ ὑπερουμένου· ὡς ἐστὶ μὲν πιστὸς ἅπας, μέλος Χριστοῦ, καὶ πνεῦμα Χριστοῦ ἔχων· ἀνερέργητος δὲ, καὶ ἀκίνητος, καὶ πρὸς μετουσίαν τῆς χάριτος ἀνεπίδεκτος.

ργ'. Τὰς ὀκτὼ γενικὰς θεωρίας φαμὲν εἶναι· πρώτην, τὴν περὶ Θεοῦ τοῦ ἀνείδου, καὶ ἀνάρχου, καὶ ἀκτίστου, καὶ τῶν ὄλων αἰτίου, τῆς τριδικῆς μιᾶς καὶ ὑπερουσίου Θεότητος· δευτέραν, τῆς τῶν νοερῶν δυνάμεων τάξεως τε καὶ στάσεως· τρίτην, τῆς τῶν ὄντων συστάσεως· τετάρτην, τῆς οἰκονομικῆς τοῦ Λόγου συγκαταβάσεως· πέμπτην, τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως· ἕκτην, τῆς φοβερᾶς καὶ δευτέρας τοῦ Χριστοῦ ἐλεύσεως· ἑβδόμην, τῆς αἰωνίου κολάσεως· ὀγδόην, τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Καὶ αἱ μὲν τέσσαρες, τῶν παρρωχητότων καὶ γεγεννημένων εἰσὶν· αἱ

¹⁵ Matth. i, 21. ¹⁶ Prov. iii, 7. ¹⁷ Rom. xii, 16. ¹⁸ II Cor. iii, 5. ¹⁹ II Cor. xii, 19. ²⁰ I Cor. xii,

Dei est qui loquitur in eis, juxta Domini effectum ¹⁵. Etenim qui ex propriis cogitationibus ante purificationem loquuntur, spiritu sapientiae aberrant. De hujusmodi dicitur in Proverbiis : « Vidi hominem sapientem sibi videri ; magis illo spem habebit insipiens ¹⁶. » Et alibi : « Nolite esse prudentes apud vosmetipsos ¹⁷, » Sapientia nobis praecipit. Ipse etiam plenus Spiritu divus Apostolus confitetur dicens ¹⁸ : « Non quod sufficientes simus ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. » Et alibi ¹⁹ : « Sed tanquam ex Deo coram Deo in Christo loquimur. » Illorum nempe sermones injucundi sunt et tenebrosi, quia non e vivo Spiritus fonte hauriunt quae profantur, sed velut e caenosa cordis palude hirudines, reptilia et ranas concupiscentiae, tumoris et luxuriae habente nutriuntur, et aqua scientiae eorum foetida est lutosaque ac tepida : de qua bibentes in cachexiam, tedium et vomitum mutari decidunt.

129. Inquit divus Apostolus ²⁰ : « Nos sumus corpus Christi, et membra de membro. » Et iterum : ²¹ « Unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis ». Quemadmodum enim corpus mortuum et exanimis sine spiritu est, ita qui enectus est cupiditatibus per mandatorum transgressionem post baptismum, operationem amittit, lucemque Spiritus sancti, et Christi gratiam, habens quidem Spiritum per fidem et regenerationem, sed qui non operatur nec movetur propter mortem animae. Etenim anima cum una sit, multi vero artus corporis, omnes illa regit, vivificat et movet qui sunt vitae capaces ; aliqua autem fortuita infirmitate refrigeratos artus, tanquam mortuos et immobiles, fert quidem in seipsa, sed vitae et sensus impotes. Sic totus in singulis inconfuse Christi membris inest Christi spiritus, movens et vivificans vitae participandae capacia, et etiam consortio huic imparia tanquam sibi propria dominatur. Itaque omnis fidelis per fidem particeps est adoptionis spiritus, sed fit iners et caecus inercia et incredulitate, et vitam Jesu amittit : et sic se habet omnis fidelis qui membrum quidem Christi et Spiritus Christi est compos, operationis vero motusque et participationis gratiae D impos.

130. Contemplationis octo praecipuas numeramus species. Prima forma principioque carentem et non factum intuetur Deum ; et causam omnium individuam Trinitatem, et supersubstantialem divinitatem ; secunda, intellectualium virtutum ordinem et statum ; tertia, rerum constitutionem ; quarta, Redemptoris Verbi descensum ; quinta, universalem resurrectionem ; sexta, secundum ac terribilem Christi adventum ; septima, poenas aeternas ; octava, regnum caelorum. Quatuor priores sunt de praeteritis et jam factis ; quatuor posteriores, de futuris

¹⁸ II Cor. iii, 5. ¹⁹ II Cor. xii, 19. ²⁰ I Cor. xii,

et nondum manifestatis. Eas clare contemplantur et inveniant qui gratia multam adepti sunt mentis puritatem. Qui vero sine lumine ad eas accedit, imaginationem efformabit, haud contemplationem, per spiritum phantasmatum imaginatione deceptus et se decipiens.

131. Hic etiam de errore oportet, qua fieri potest, dicere, cum multa variaque ejus incommoda difficile agnosci et fere non intelligi possint. Error, inquam, duobus modis ostenditur, seu potius accidit et ingruit, scilicet per operationem, licet ex una superbia initium habeat et originem. Et prior quidem est causa posterioris, posterior vero est causa tertii, qui est per extasim. Nam causa contemplandi imaginarie est præsumptio, quæ de Deo tanquam de aliqua forma imaginatur; unde sequitur deceptæ imaginationis illusio, quæ blasphemiam generat; et insuper imaginationis error parit, tum vigilia, tum in somnis, singularium phantasmatum formidinem, quæ etiam tremor et perturbatio animæ nuncupari dicitur; superbiam enim sequitur error, errorem blasphemiam, blasphemiam pavor, pavorem tremor, tremorem extasis naturalium cogitationum. Et hic est erroris prior modus, qui est per imaginationem. Posterior autem modus, qui est per operationem, hic est: et originem ducit a voluptate quam naturalis gignit concupiscentia. Namque ex voluptate nascitur haud nominantæ impudicitæ incontinentia; calefaciens vero hæc totam naturam, et rationem sædans turpi imaginum societate, in excessum rapit animam, ebrietate æstuosæ operationis eam in phreneticam faciens, ut falsas proferat prophetias, vaticinans nempe quorundam sanctorum visiones et sermones tanquam sibi revelatos, utpote iacribata torpore passionis, immutataque moribus, et a dæmonio correpta. Hujusmodi homines ab iis qui sæculi errore sunt decepti, corcula vocantur, tanquam assidentes et inhærentes quorundam sanctorum oraculis, et exinde facti spirituales, et ab ipsis moti ac exagitati, et quæ ab eis didicerint hominibus prædicantes; quos potius vere dæmoniacos deceptio-nique et errori inservientes vocare oportet, haud vero prophetas et ventura ac futura prædicantes. Ipse enim luxuriæ dæmon illorum intellectum obtenebrans æstus libidinosi fumo, eos in excessum mentis ducit, quorundam eis sanctorum imagines, colloquia et visiones exhibens. Aliquando ipsi etiam dæmones videntur ad terrorem eos commovere; qui enim eos ad jugum Belial devinxit, ad operationem festinus impellit, ut captivos et servos usque ad mortem habeat quos suppliciiis reservat.

Ἔστι δ' ὅτε καὶ αὐτοὶ ἐκείνοι οἱ δαίμονες παραφαίνονται πρὸς δειλίαν παρᾶσαι τοὺς· τῷ γὰρ ζυγῷ τοῦ Βελίαιρ συνδήσας αὐτοὺς, πρὸς τὴν κατ' ἐνέργειαν κατεπεῖγων αὐτοὺς ὡθεῖ, ἵνα ἐκδότους ἔχη καὶ δοῦλους μέγροι θανάτου, τῇ κολᾶσει παραπεμπόμενος.

132. Ignorandum non est tres esse generales causas ob quas error homines subit, nempe superbiam, invidiam dæmonum et pœnalem derelictionem. Hæc autem cause sunt: superbix, levitas, invi-

δὲ τέσσαρες, τῶν μελλόντων καὶ οὕτω φανερούμενων. Θεωροῦνται αὐταὶ τηλαυγῶς, καὶ εὐρίσκονται παρὰ τῶν κτησαμένων διὰ τῆς χάριτος πολλὴν νοδὸς καθαρότητα. Ὁ δὲ χωρὶς φωτὸς προσβάλλων αὐταῖς, ἴστω φαντασίας ἀνατυπῶν, καὶ οὐ θεωρίας, διὰ τοῦ φανταστικοῦ πνεύματος φανταζόμενος καὶ φαντάζων.

ῥα'. Ἰδοὺ καὶ περὶ πλάνης ἀναγκαῖον κατὰ δύναμιν εἰπεῖν, ὡς οὖσαν τοῖς πολλοῖς, κατὰ τὴν κλημύχων καὶ πολὺτροπον αὐτῆς ἐνεδραν, δυσδιέγνωστον, καὶ σχεδὸν ἀκατάληπτον. Ἡ πλάνη, φησὶν, ἐν δύο τρόποις ἐμφαίνεται, ἢ μάλλον ἐπέρχεται καὶ προσγίνεται, κατὰ φαντασίαν καὶ ἐνέργειαν, κἀν ἑκ μίας τῆς ὑπερηφανίας τὴν ἀρχὴν ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἀρχὴ τῆς δευτέρας, ἡ δὲ δευτέρα, ἀρχὴ τῆς κατ' ἐκστασιν τρίτης πέφυκεν· ἀρχὴ γὰρ τῆς κατὰ φαντασίαν θεωρίας, ἡ οἰσις, ἢ τὸ θεῖον ὡς σχημά τι ποιεῖ φαντάζεσθαι, ἐξ ἧς ἔπεται ἡ κατὰ φαντασίαν πρὸς ἀπάτην πλάνη, δι' ἧς ἡ βλασφημία γεννᾶται, καὶ μεθ' ὧν ἡ κατὰ φαντασίαν πλάνη τίεται τὴν τῶν ἀλλοκώτων φασμάτων δειλίαν, ἐγρηγορήτως καὶ κατὰ τοὺς ὕπνους· ὄντινα τρόμον καὶ κλόνον ψυχῆς ὀνομαζόμενον φάσκουσι. Τῇ μὲν γὰρ ὑπερηφανίᾳ ἔπεται ἡ πλάνη· τῇ πλάνῃ, ἡ βλασφημία· τῇ βλασφημίᾳ, ἡ δειλία· τῇ δειλίᾳ, ὁ τρόμος· ὁ δὲ τρόμος τῇ ἐκστάσει [Ἰσ. τῷ δὲ τρόμῳ ἡ ἐκστασις] τῶν κατὰ φύσιν φρενῶν· οὗτος ὁ τῆς κατὰ φαντασίαν πλάνης τρόπος πρῶτος. Ὁ δὲ κατ' ἐνέργειαν δεύτερος τρόπος, ἔστιν οὗτος· τὴν γὰρ ἀρχὴν διὰ τῆς ἠδουπάθειας τῆς ἀπὸ τῆς φυσικῆς δῆθεν ἐπιθυμίας τεικτομένης ἔχει. Ἐκ μὲν γὰρ τῆς ἠδονῆς τίκεται ἡ ἀκολασία τῶν ἀρρήτων ἀκαθαρσιῶν· διαθερμάνουσα δὲ αὐτὴ τὴν ἄληθιν φύσιν, καὶ τὸ ἡγεμονικὸν θολώσασα τῷ τῶν ἰνδαλίμων συνουσιασμῷ, εἰς ἐκστασιν ἄγει τὸν νοῦν, τῇ μέθῃ τῆς καυστικῆς ἐνεργείας, φρενήρη αὐτὸν ἀπεργαζομένη, καὶ προλέγειν ποιεῖ ψευδοπροφητείας, μαντευόμενον ἁγίων τινῶν δῆθεν ὀράσεις, καὶ λόγους ἐκείνων, ὡς δι' αὐτοῦ ἀποκαλυπτομένων μεμεθυμένον τῷ κάρῳ τοῦ πάθους, καὶ τὸ ἦθο; ἐνηλλαγμένον, καὶ δαιμονιώδη· τοὺς τοιοῦτους οἱ κατὰ κόσμον τῇ ἀπάτῃ τῆς πλάνης ἀγόμενοι, ψυχάρια ὀνομάζουσι, παρακαθεζόμενα καὶ παραμένοντα τεμένεσιν ἁγίων τινῶν, καὶ ὡς δῆθεν πνευματιῶντας, καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων δῆθεν ἐνεργουμένους, καὶ βασανιζόμενους, καὶ τὰ δι' αὐτῶν τοῖς ἀνθρώποις ἀναγγέλλοντας, οὗς δαιμονιζόμενους κυρίως, καὶ ἠπατημένους, καὶ τῇ πλάνῃ δεδουλωμένους, δέον ἀποκαλεῖν, καὶ οὐ προφήτας, καὶ προλέγοντας τὰ ἐνεστῶτα καὶ τὰ μέλλοντα. Αὐτοὺς γὰρ ὁ τῆς ἀκολασίας δαίμων σκοτώσας διὰ τῆς ἐνηδόου πυρῆς τὸν νοῦν αὐτῶν, εἰς ἐκστασιν ἄγει φρενῶν, φαντάζων ἁγίους τινὲς αὐτεῖς, καὶ ὁμιλίας καὶ θεᾶς δεικνύων·

ῥβ'. Χρὴ εἰδέναι, ὅτι τρεῖς καθολικῆς ἡ πλάνη αἰτίας ἔχει δι' ὧν ἐπέρχεται τοῖς ἀνθρώποις· ἐξ ὑπερηφανίας, ἐκ φθόνου δαιμόνων, καὶ ἐκ παιδευτικῆς παραχωρήσεως. Αἰτίαι δὲ τούτων· τῆς μὲν ὑπερηφαν-

νίας, ἡ κούφότης· τῆς δὲ προκοπῆς, ὁ φθόνος· τῆς δὲ πα δευτικῆς παραχωρήσεως, ἡ ἐφάμαρτος βιοτή. Καὶ ἡ μὲν ἐκ φθόνου, καὶ οἰήσεως μόνης, ταχέϊαν ἐκείνη θῆν ἴσιν, ὅταν μάλιστα καὶ ταπεινωθῇ· ἡ δὲ ἐκ παιδείας· δι' ἀμαρτίαν τῷ Σατανᾷ ἐκδοσις, πολλάκις μὲν θανάτου πρὸς ἀφροσύνην ὁ Θεὸς παραχωρεῖ ταύτην. Ἔστι δ' ὅτε καὶ ἀνευθύνους κολάζεσθαι, πρὸς σωτηρίαν ἐκδίδωσι. Χρῆ δὲ εἰδέναι, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ τῆς οἰήσεως δαίμων προλέγει ἐν τοῖς μὴ ἀκριβῶς τῇ καρδίᾳ προσέχουσιν.

ρλγ'. Ἱερεῖς καὶ βασιλεῖς τῇ ἀληθείᾳ χροῦνται ἐν τῇ ἀνακαινίσσει πάντες οἱ εὐσεβεῖς, ὡσερ κατὰ τὸν τύπον τότε καὶ οἱ παλαιοί. Τύποι γὰρ ἦσαν ἐκεῖνοι τῇ ἡμετέρᾳ ἀληθείᾳ· οὐκ ἐκ μέρους, ἀλλ' ὅλοι ὅλους ἤμας ἐτεκμαίροντο. Ὅβτε γὰρ κατ' ἐκείνους ὁμοίωτροπος καὶ ὁμοειδῆς ἡ ἡμετέρα βασιλεία, καὶ ἱερα- B τεία, καὶ σύμβολα τὰ αὐτά· οὗτε καθ' ἡμᾶς διοριστὸν ἔχει ἡ φύσις, ἢ ἡ χάρις, καὶ ἡ κλήσις πρὸς τὴν χριστιανότητα, τοῦ εἶναι τὰ χρισθέντα διάφορα· ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κλήσιν, καὶ πίστιν, καὶ μόρφωσιν ἔχομεν. Δηλοῖ δὲ καὶ ἐμφαίνει, κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον, τὸ καθαρὸν καὶ ἀπαθὲς, καὶ ὅλον ἀφιερωμένον, Θεῷ γενέσθαι νῦν τε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

ρλδ'. Σοφίαν τῆνικαυτὰ ἐκεῖνος τῷ στόματι λαλεῖ, καὶ τῇ τῆς καρδίας μελέτῃ σύνεσιν, ὁ Θεὸν Λόγον, τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐνυπόστατον σοφίαν, τραπὼς ἐκ τῶν ὄντων ἐμφαίνων, ὡς τοὺς λόγους τῶν ἀρχετύπων ἐν τοῖς οὖσιν ἔχων χαρακτηρίζοντας, καὶ διὰ τοῦ καθ' ἐνέργειαν ζώοντος λόγου, τῷ στόματι λαλεῖ σοφίαν ἐκ σοφίας· τῇ δὲ καρδίᾳ ἐλλαμπόμενος τῇ δυνάμει τῆς μεταποιητικῆς συνέσεως μελετωμένης τῷ πνεύματι, ποιεῖν καὶ φωτίζειν δύναται διὰ τῆς συνέσεως, τοὺς πιστῶς ἀκούοντας.

ρλε'. Ἡ μεγάλη τῆς ἀληθείας ἀντίπαλος, καὶ πρὸς ἀπώλειαν τοὺς ἀνθρώπους ἔλκουσα πλάνη σήμερον (δι' ἣς ἡ ἄγνοια τοῦ σκότους ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν βραθυμῶν ἐβασίλευσεν, ἐκ Θεοῦ ἀλλοτριώσασα αὐτούς· οἱ καὶ ὡς μὴ εἶναι Θεὸν γινώσκοντες, τὸν ἡμᾶς ἀναγεννήσαντα καὶ φωτίσαντα, ἢ λόγῳ μόνῳ ψιλῷ πιστευόμενον καὶ γινωσκόμενον, καὶ οὐκ ἔργῳ, ἢ τοῖς ἀρχαίοις μόνον· ἐπιφαινόμενον, καὶ οὐχὶ καὶ ἡμῖν, τὰς Γραφικὰς περὶ Θεοῦ μαρτυρίας ἄλλοις, ἢ καὶ τοῖς εἰρηκόσι προσάπτουσι, καὶ δόξαν, ὡς φησι περὶ Θεοῦ, βλασφημοῦσι, τὴν δὲ ἐπιγνώσεως ὄντως εὐσέθειαν ἀπαρνούμενοι, καὶ σωματικῶς μόνον, ἵνα μὴ εἴπω D Ἰουδαϊκῶς, τὰς Γραφὰς ἀναγινώσκουσι, τὴν δὲ τῆς ἀναστάσεως τῆς ψυχῆς ἐντεῦθεν ἔργον ἀπαρνούμενοι, καὶ κατοικεῖν ἐν τάφοις ἀγνώστους ἐπιποθοῦσι)· τὰ τρία ταῦτα πάθη ὑπάρχουσιν· ἀπιστία, πονηρία, καὶ βραθυμία. Ἀλλήλων δὲ εἰσι· γεννητικὰ καὶ συνεκτικὰ· ἀπιστία γὰρ, πονηρίας διδάσκαλος· πονηρία δὲ, σύντροφος βραθυμίας, ἢ τῆς ἡ ὀκνηρίας σύμβολον· ἢ τὸ ἀνάπαλον, βραθυμία, πονηρίας γεννητρία, ὡς ὁ Κύριος ἔφησεν· « Πονηρὸς δοῦλε καὶ ὀκνηρὸς. » Πονηρία δὲ, μήτηρ ἀπιστίας· πᾶς γὰρ πονηρὸς, ἀπιστος, ὁ δὲ μὴ πιστεύων, καὶ ἀφοβὸς Θεῷ. Ἐξ ἧς ἡ βραθυμία γεννᾶται, ἡ μήτηρ τῆς καταφρονήσεως, δι' ἧς πᾶν ἀγαθὸν ἀμελεῖται, καὶ πᾶν κακὸν διαπράττεται.

ρλς'. Δόξα περὶ Θεοῦ ἀληθῆς, καὶ γινώσις τῶν

diæ, demon progressui æmulans: pœnalis derelictionis, vita peccaminosa. Qui errat ex invidia et superbia tantum, prompto sanatur remedio, pœsertim si humilietur; qui vero in pœnam peccati Satanae traditus est, sæpe illum usque ad mortem deserit Deus ac derelinquit. Aliquando tamen vel justos pœnæ tradit ad salutem. Sciendum vero est ab ipso superbiæ demonio pœoccupari eos qui non diligenter cordi suo invigilant.

133. Sacerdotes et reges reipsa unguuntur in renovatione omnes pii, sicut olim figurate ungebantur veteres. Ibi enim præfigurabant nostram veritatem, et non ex parte, sed totos toti nos præmonstrabant. Neque enim congruentiam tantum et similitudinem cum eis habent nostrum regnum et sacerdotium, quæ iisdem signis portendantur; neque diversitatem habent apud nos natura, aut gratia, aut vocatio ad unctioem, ut uncta sint discrepantia, sed unam et eandem vocationem fidemque ac formam habemus. Ostendit autem ac demonstrat, juxta veritatis verbum, puritas impassibilitasque et quævis sanctitas unionem cum Deo præsentem et futuram.

134. Ille jam nunc ore loquitur sapientiam et cordis meditatione prudentiam, qui Deum Verbum, substantialem Dei Patris sapientiam, clare ex rebus ostendit; qui ratione archetyporum in rebus videns expressas, ex viventibus per operationem rationis sapientia sapientiam ore loquitur, et corde illuminatus atque transformatus per virtutem prudentiæ spiritualia meditantis, facere et illuminare potest per hanc prudentiam fideles auditores.

135. Labefactat multum veritatem et homines ad perniciem nunc trahit error, per quem ignorantia caliginosa in animis ignavorum regnat, a Deo eos abalienans: qui quidem, tanquam nescientes existere Deum qui ipsos creavit et illuminavit, aut eum dicentes mera tantum ratione, at non operibus credi atque cognosci, aut veteribus tantum, laud vero nobis manifestatum esse, Scripturæ de Deo testimonia aliis auctoribus attribuent, ac gloriam Dei, ut ita dicam, blasphemant, atque veram scientiam pietatemque renuentes, corporaliter tantum, ut non dicam judaice, Scripturas legunt, et præsentem reviviscentis animæ negantes resurrectionem, in sepulchris inglorii habitare cupiunt. Errorem subsequuntur tria hæc vitia: incredulitas, malitia et ignavia. Hæc se invicem generant et conservant; incredulitas enim est malitiæ magistra; malitia autem comes ignaviæ, cujus signum est pigritia, aut vice versa ignavia est malitiæ mater, ut Dominus dicit (*Matth. xxv, 26*), « Serve male et piger. » Malitia item est incredulitatis parens: omnis enim malus, incredulus est; et qui non credit, Deum nec timet: et ex hac nascitur ignavia mater despectio- nis, per quam omne bonum committitur, omne malum omittitur.

136. Laus Dei vera, et scientia rerum certa, per-

fectam orthodoxi doctrinam constituit : ideo hic A
talem proferre debet doxologiam : « Gloria tibi,
quia pro nobis homo factus es, Verbum Dei super-
substantiale. Propterea magnum est mysterium
providentiæ tuæ, Salvator noster, gloria tibi. »

137. Ad tres varias species, juxta insignem Maxi-
mum, reducuntur scripta quæ nec damnari nec re-
prehendi possunt : primo, quæ ad sui memoriam ;
secundo, quæ ad aliorum utilitatem ; tertio, quæ
per obedientiam scripta sunt : in quo genere
pleræque scripturæ sunt compositæ pro iis qui
verbum humiliter inquirunt. Quod vero ad jucun-
ditatem et gloriam et ad ostendendas auctorum vir-
tutes scriptum est, jam recepit, ut dicitur, mercedem
suam, nullam habens utilitatem in præsentī, B
nec mercedem in futuro, imo tanquam hominibus
placens et fraude corrumpens verbum Dei conde-
mnabitur.

ἡντων ἀψευδῆς, τὴν τελείαν τῶν δογμάτων ἐρθοδοξίαν
συνίστησι· διὸ καὶ δοξολογεῖν οὕτως ὁ τοιοῦτος ὀφεί-
λει· Δόξα σοι, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι, ὅτι δι'
ἡμᾶς ἐνηνθρώπησας, ὁ Θεὸς Λόγος ὁ ὑπερούσιος.
Διὰ τοῦτο μέγα τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας σου.
Σωτὴρ ἡμῶν, δόξα σοι.

ρλζ'. Εἰσὶν οὖν τῶν συγγραφομένων λόγων, κατὰ
τὸν μέγαν Μάξιμον, τρόποι διάφοροι τρεῖς, ἀκατά-
γνωστοί τε καὶ ἀκατάκριτοι· πρῶτος, ὁ δι' ὑπόμνη-
σιν ἑαυτοῦ, δεύτερος, ὡς πρὸς ὠφέλειαν ἄλλων, τρί-
τος, ὁ δι' ὑπακοὴν συγγραφόμενος, ἐν ᾧ καὶ τὰ
πλείεστα τῶν Γραφῶν συνετέθησαν τοῖς ταπεινῶς ἐκ-
ζητήσασιν τὸν λόγον. Ὅ δὲ πρὸς ἀρεσκίαν καὶ δόξαν,
καὶ πρὸς τὸ θεαθῆναι, τὰς ἀρετὰς λογογραφῶν, ἀπ-
έχει, φησὶ, τὸν μισθὸν αὐτοῦ, μηδεμίαν ὠφέλειαν
ἔχων ἐνταῦθα, ἢ μισθὸν ἐν τῷ μέλλοντι, ἀλλὰ καὶ
ὡς ἀνθρωπάρεσκος, καὶ δόλιος, κατηλείπων τὸν λόγον
τοῦ Θεοῦ, κατακριθῆσεται.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΤΕΡΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ

EJUSDEM ALIA CAPITA.

1. Omnes Christi ætates percurrere debet quicun- C
que in Christo baptizatus est. Earum enim virtutem
præsumpsit, et per præcepta eas reperire et
discere potest. Conceptio quidem est arrha Spiritus
sancti; nativitas, virtus exsultationis; baptismus,
vis purgativa ignis Spiritus; transfiguratio, divini
contemplatio luminis; crucifixio, mortificatio ab
omnibus; sepultura divini amoris in corde custo-
dia; resurrectio, vivifica animæ expurgatio;
ascensio, mentis ad Deum ascensus et raptus. Qui
vero illas non invenit nec sentit, adhuc infans est
corpore et anima, licet virtute senex ab omnibus
habeatur.

2. Passiones Christi vivificam dant mortificationem
his qui omnia patiuntur, siquidem compatimur
ut et conglorificemur; passiones autem voluptatum
mortificam afferunt mortificationem his qui ipsis
inserviunt. Atque est crux crucis et mors mortis,
passionum Christi voluntaria passio.

3. Pati pro Christo est sustinere quidquid acci-
dit. Disciplina enim Domini est insontibus quidem
increpatio utilis, sontibus vero nobis objugatio nos
convertens et aures nobis aperiens. Itaque coronam
sustinentibus promisit Dominus in sæcula sæculorum.
Gloria tibi, Deus noster; gloria tibi, sancta
Trinitas; propter omnia sit tibi gloria.

α'. Τὰς μεθελικιώσεις πάσας τὰς ἐν Χριστῷ
φθάσαι πᾶς τις ὀφείλει ὁ βαπτισθεὶς ἐν Χριστῷ·
προεβλήθη γὰρ τὴν τούτων δύναμιν, καὶ ἐκ τῶν
ἐντολῶν ταύτας εὐρεῖν καὶ μαθεῖν δύναται· καὶ ἡ
σύλληψις ἐστὶν ὁ ἀρραβῶν τοῦ Πνεύματος, ἡ δὲ
γέννησις, ἡ ἐνέργεια τῆς ἀγαλλιέσεως· ἡ δὲ βάπτι-
σις, ἡ καθαρτικὴ τοῦ πυρὸς τοῦ Πνεύματος δύναμις·
ἡ δὲ μεταμόρφωσις, ἡ τοῦ Θεοῦ φωτὸς θεωρία· ἡ δὲ
σταύρωσις, ἡ ἐκ πάντων νέκρωσις· ἡ δὲ ταπείν· ἡ
τοῦ Θεοῦ ἔρωτος ἐν καρδίᾳ κατοχή· ἡ δὲ ἀνάστασις,
ἡ τῆς ψυχῆς ζωοποιός· ἔγερσις· ἡ δὲ ἀνάληψις, ἡ πρὸς
Θεοῦ ἔκστασις, καὶ ἡ ἀρπαγὴ τοῦ νεός. Ὅ δὲ ταύτας
μὴ εὐρών, μὴδὲ αἰσθανόμενος, νηπιός ἐστιν ἔτι, καὶ
τῷ σώματι, καὶ τῷ κνεύματι, κἄν πολὺς καὶ πρα-
κτικὸς παρὰ πάντων λογίζεται.

β'. Τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ ζωοποιῶν ἔχουσι νέκρω-
σιν, τοὺς διὰ πάντων πεπονηθῶσιν, εἴπερ συμπάσχου-
μεν, ἵνα καὶ συνοδοξασθῶμεν, τὰ δὲ πάθη τῶν ἰδο-
νῶν, νέκρωσιν θανατοποιῶν κέκτηνται τοῖς ἐνεργούσιν
αὐτά· ἐστὶ γὰρ σταυρώσεως σταύρωσις, καὶ νεκρώ-
σεως νέκρωσις, ἡ τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ
ἐκούσιος πάθησις.

γ'. Τὸ πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ ἐστὶ τὸ ὑπομένειν
τὰ συμβεβηκότα· φθόνος γὰρ τοῖς ἀνευθύνους πρὸς
ἄλλους, ἔλεγχος δὲ πρὸς ἐπιστροφὴν, ἡ παιδεία Κυ-
ρίου ἡμῖν γίνεται, ἀνοίγουσα ἡμῖν τὰ ὦτα τοῖς ὑπ-
ευθύνους· διὸ καὶ στέφανον τοῖς ὑπομένουσιν ὁ Κύ-
ριος ἐπηγγέιλαιτο, εἰς αἰῶνα αἰῶνος. Δόξα σοι, ὁ
Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι, Τριάς ἁγία, ἕνεκα πάντων,
δόξα σοι.

Περὶ τῆς ἐμπυθοῦς ἀλλοιώσεως.

3. Ἡ ἀκηδία δυσκαταγώνιστον οὐσα πάθος, χαννοῖ τὸ σῶμα, χαννουμένου δὲ τοῦ σώματος, συγχαννοῦται καὶ ἡ ψυχὴ, ἀμφοτέρων δὲ ἐκλυθέντων, ἀλλοιοῦσι τὴν κρᾶσιν τοῦ σώματος διὰ τῆς ἡδυπαθείας· ἡ δὲ ἡδυπάθεια κινεῖ τὴν ὄρεξιν, ἡ ὄρεξις τὴν πύρωσιν, ἡ πύρωσις τὴν ἐπανάστασιν, ἡ ἐπανάστασις κινεῖ τὴν μνήμην, ἡ μνήμη τὴν φαντασίαν, ἡ φαντασία τὴν προσβολὴν, ἡ προσβολὴ τὸν συνδυασμὸν, ὁ συνδυασμὸς τὴν συγκατάθεσιν, ἡ συγκατάθεσις κινεῖ τὴν πράξιν, εἴτε τὴν διὰ σώματος, εἴτε τὴν διὰ πολυτρόπων παρατριβῶν, καὶ οὕτως ὁ ἀνθρωπος ἡττηθεὶς πτωματίζεται.

Περὶ τῆς ἀγαθῆς ἀλλοιώσεως.

4. Ἡ ὑπομονὴ ἐν παντὶ ἔργῳ τίκει τὴν ἀνδρείαν, ἡ ἀνδρεία τὴν προθυμίαν, ἡ προθυμία τὴν καρτερίαν, ἡ καρτερία τὴν ἐπίτασιν, ἡ τοῦ ἔργου ἐπίτασις, ἤγουν προσθήκη, κατευνάζει τὴν ἀκρασίαν τοῦ σώματος, καὶ τὴν ἡδυπάθειαν ἡμεροῖ τῆς ἐπιθυμίας, ἡ ἐπιθυμία δὲ κινεῖ τὸν πόθον, ὁ πόθος τὴν ἀγάπην, ἡ ἀγάπη τὸν ζῆλον, ὁ ζῆλος τὴν θέρμην, ἡ θέρμη τὴν διέγερσιν, ἡ διέγερσις τὴν σπουδὴν, ἡ σπουδὴ τὴν προσευχὴν, ἡ προσευχὴ τὴν ἡσυχίαν, ἡ ἡσυχία τίκει τὴν θεωρίαν, ἡ θεωρία τὴν γνῶσιν, ἡ γνῶσις τὴν τῶν μυστηρίων κατάληψιν· τέλος δὲ τῶν μυστηρίων ἡ θεολογία, καρπὸς δὲ τῆς θεολογίας ἡ τελεία ἀγάπη, τῆς ἀγάπης ἡ ταπεινώσις, τῆς ταπεινώσεως ἡ ἀπίθεια, τῆς ἀπαθείας ἡ προόρασις, καὶ προφητεία, καὶ πρόγνωσις· οὐ γὰρ τελείας τις ἀπ' ἐντεῦθεν ἔχει τὰς ἀρετὰς, οὐδὲ ἐκ μιᾶς ἀπομειοῖ τὰς κακίας, ἀλλὰ μικρὸν αὐξανομένης τῆς ἀρετῆς, κατ' ὀλίγον ἡ κακία εἰς τὸ μὴ ὄν γίνεται.

Περὶ τῶν κατ' ὑπνοῦς πειρασμῶν.

5. Ἐφ' ὧτ'. Ποσαχῶς ἡ βευστικὴ ἀμαρτία γίνεται, ἡ ἐφάμαρτος καὶ ἡ ἀναμάρτητος;

Ἀποκρ. Τριχῶς μὲν, ἡ ἀμαρτητικὴ, ἐν πορνείᾳ, καὶ μαλακίᾳ, καὶ συγκατάθεσι λογισμῶν, ἑπταχῶς δὲ ἡ ἀναμάρτητος, διὰ τῶν οὖρων, ἐν ὑλικῶς βριάμασιν, ἐν κινητικῶς, διὰ ψυχροποσίας, διὰ χαννότητος σώματος, ἐν κόπῳ ἀμέτρῳ, καὶ διὰ δαιμονιώδους πολυτρόπως φαντασίας· καὶ τῶν μὲν γεγηρακῶτων πρακτικῶν, διὰ τῶν προειρημένων πέντε συμβαίνει πολλάκις τρόπων· τῶν δὲ ἀπαθῶν, διὰ τῶν οὖρων καὶ μόνων προχωρεῖ ἀναμλιξ ἡ τοῦ φλέγματος ὕλη, ὡς οἱ ἀθηλοὶ πόροι ἀραιοὶ γεγονότες, ἐκ πολλῶν πόρων καὶ θειοτέρας ἐνεργείας καθαρτικῆς τε καὶ ἀγιαστικῆς, τὸ τῆς σωτηροσύνης προστεθὲν αὐτοῖς χάρισμα· ὁ δὲ ἔσχατος τῆς φανταστικῆς βευστικῆς τρόπος ἐν ὑπνῳ, τῶν ἐμπαθῶν ἐστὶ καὶ τῶν ἀσθενῶν, ὅμως καὶ αὐτὸ ὡς ἀκούσιον, ἀναμάρτητον, ὡς φασιν οἱ Πατέρες.

Τοῦ μὲν ἀπαθοῦς ἴδιον, ἡ ἐκ διαλειμάτων κατὰ πρόνοιαν ἀναμάρτητος κίνησις, ὡς ἡ λοιπὴ ὅλη ἀναλίσκεται θείῳ πυρὶ, τοῦ δὲ πρακτικοῦ, πολυτρόπως ἀνάγκη, καὶ ἀμειπτος κένωσις, τοῦ δὲ ἐμπαθοῦς, ἡ διττὴ ἀπὸ βρομιά τε καὶ δύσροια, ἡ κατ' ὑπνοῦς φανταστικὴ, καὶ ἐγγηγορότως συγκατάθεσις·

De vitiosa mutatione.

4. Acedia, quæ est passio pugnata difficilis, enervat corpus; relaxato autem corpore, emollitur et anima; ambobus autem dissolutis, constitutio corporis mutatur voluptate; voluptas autem movet concupiscentiam, concupiscentia æstum, æstus commotionem, commotio memoriam, memoria imaginationem, imaginatio tentationem, tentatio complacentiam, complacentia consensum, consensus æctum mentis, deinde actionem corporis, posteaque permulta peccata, et sic homo victus succumbit.

De bona mutatione.

5. Perseverantia in omni bono parit fortitudinem, fortitudo ardorem, ardor constantiam, constantia contentionem; contentio autem operi superaddita sedat corporis intemperantiam, et delectationem mitigat appetitum; appetitus vero movet desiderium, desiderium amorem, amor zelum, zelus fervorem, fervor excitationem, excitatio alacritatem, alacritas orationem, oratio recollectionem, recollectio contemplationem, contemplatio scientiam, scientia mysteriorum intelligentiam; finis autem mysteriorum est theologia, theologiæ vero fructus est perfectio, charitas; et fructus charitatis, humilitas; et humilitatis, impassibilitas; et impassibilitatis, prævisio, prophetia et præscientia. Nemo enim repente perfectas acquirit virtutes, nec illico vitia ad melius vertit, sed crescente sensim vir. ute, paulatim vitium annihilatur.

De tentationibus per somnum.

6. Quæstio. Quotupliciter pollutio contingit, sive cum peccato, sive sine peccato?

Responsio. Tripliciter contingit cum peccato, scilicet in fornicatione, in mollitie, et in venereo consensu. Septupliciter autem sine peccato, scilicet per urinas, in materialibus alimentis, in commotionibus, ob frigidam potionem, ob corporis obesitatem, in labore nimio, denique propter multitudine imagines a dæmonibus exhibitas. Et iis quidem qui diuturna insenserunt virtute, septem præfatis sæpe contingit modis. His vero qui sunt impassibiles, cum urinis tantum mista profluit flegmatis materia, quia occulti pori rariores facti sunt per multos labores divinæque praxim puritatis et sanctitatis, data ipsis continentie gratia. Ultimus autem fluxus modus ob imagines in somno, his contingit qui passionibus aut infirmitate laborant, et est ipse, utpote involuntarius, peccati expertus, ut aiunt Patres.

Impassibilis adhuc per intervalla, providente Deo, inculpabilis experitur motus, cum reliqua materia igne divino exusta est; practicus autem, nihilis necessitates involuntariosque egessus; vitiosus demum fluxus emissionem et difficultatem patitur in somno per imaginationem, et in vigilia per

consensum : quorum quidem prius est inculpabile, A
posterius vero peccaminosum et vituperatione di-
gnum.

ὡν ἡ μὲν μία ἀμεμπτος, ἡ δὲ ἄλλη ἐφιμαρτος, καὶ
ἐν ἐπιτιμίοις ὀρίζεται.

Impassibiles unum habent motum et egestum corporis, præcavescentes ut urinalis materiae pars ut superflua elabatur, altera igne divino, ut dictum est, sorbeatur et exuratur. Practici vero et medii tres habere dicuntur generales modos inculpabilis fluxus, quibus corpus a corruptrice materia naturalibusque necessitatibus purgatur et liberatur, nempe cibi graves, laxativa alimenta, frigidus potus, natura remissa, laborum cessatio, denique dæmonum invidia, ob quam natura per seipsam patitur. Infirmi autem et incipientes sex pariter habent vitiosos modos, scilicet ingluviem, vanam gloriam, condemnationem, duplicem per imaginationem et consensus emissionem, ac demum, ut supra dictum est, dæmonum invidiam. Hi similiter caute attendunt ut naturam liberent a corruptione et adventitiis ac superfluis humoribus irrationalibusque appetitibus, atque discant se diligenter exercere ad humilitatem, et semper et in omnibus se abstinere.

Τῶν μὲν ἀπαθῶν, μία ἐστὶν ἡ κίνησις τε καὶ κένωσις τοῦ σώματος, κατὰ πρόνοιαν διὰ τῶν οὐρῶν τὴν ὕλην, τὴν μὲν προχέεσθαι ὡς περίττωμα, τὴν δὲ ἀναλίσκεσθαι, πυρὶ θείῳ δαπανωμένην, κατὰ τὸν φάσκοντα, τῶν δὲ πρακτικῶν καὶ μέσων, ἐξ εἶναι φασὶ τοὺς καθολικοὺς τρόπους τῆς βουσιτικῆς κινήσεως ἀνεγκλήτους, δι' ὧν τὸ σῶμα τῆς φθοροποιῦ ὕλης, καὶ τῶν φυσικῶν καὶ ἀναγκαίων καθαίρεται καὶ ἐλευθεροῦται, ἐν ὕλικοῖς βρώμασι, καὶ κινήτικοῖς, διὰ ψυχροποσίας, καὶ χυανότητος φύσεως, καὶ παρέσεως κόπων, καὶ τέλος, ἐν φθόνῳ δαιμόνων ἢ φύσις πάσχει δι' ἑαυτῆς, τῶν δὲ ἀσθενῶν καὶ εἰσαγωγικῶν, ὁμοίως καὶ αὐτοὺς ἐξ εἶναι τοὺς ἐμπαθεῖς τρόπους· διὰ γαστριμαργίας, καὶ καταλαλιᾶς, καὶ κατακρίσεως, καὶ κενοδοξίας, καὶ τῆς διπλῆς ἐν φαντασίᾳ συγκαταθέσεως, καὶ τέλος, ὁ κατ' ἐπίθετον τῶν δαιμόνων φθόνος· ὁμοῦ καὶ ταῦτα προνοίας ἐστὶ σκοπὸς, καθαρίζειν τὴν φύσιν ἐκ τῆς φθορᾶς καὶ τῶν παρεσάκτων εἰς αὐτὴν ξένων περιττωμάτων καὶ ἀλόγων ὀρέξεων, παιδεύειν δὲ τὸν ἀγωνιστὴν ταπεινοῦσθαι τῇ προσοχῇ, καὶ πάντα ἐγκρατεῦσθαι καὶ ἐκ πάντων.

7. Qui in solitudine sedet, ac de charitate vivit, debet septem modis eleemosynam accipere : primo, utiliter rogare ; secundo, utiliter prehendere ; tertio, quae offeruntur tanquam ex Deo acceptare ; quarto, in Deum ut remuneratorem considerare ; quinto, præcepta observare ; non sexto, datis abuti ; septimo, non esse avarus, sed liberalis et misericors. Nam qui in hujusmodi sic se habet, gaudet quod a Deo, non ab hominibus dirigitur.

ζ'. Ὁ κατὰ μόνον καθήμενος, καὶ ἐσθίων ἀγάπην, ὀφείλει κατὰ τρόπον ἐπὶ τὴν ἐλεημοσύνην δέχεσθαι πρῶτον, χρειωδῶς αἰτεῖν, δεύτερον, χρειωδῶς λαμβάνειν, τρίτον, τὸ ὡς ἐκ Θεοῦ τὰ ἐπερχόμενα δέχεσθαι, τέταρτον, τὸ εἰς Θεὸν θαρβεῖν, καὶ αὐτὸν εἶναι μισθαποδότην, πέμπτον, τὸ ἐργάτην εἶναι τῶν ἐντολῶν, ἕκτον, τὸ μὴ ποιεῖν ἐκ τούτων παράρησιν, ἕβδομον, τὸ μὴ εἶναι φειδωλὸν, ἀλλὰ μεταδοτικὸν καὶ οἰκτιρμονα· ὁ γὰρ ἐν τούτοις τοιοῦτος, χαίρει ὡς παρὰ Θεοῦ, καὶ μὴ παρὰ ἀνθρώπων οἰκονομούμενος.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΔΗΣΙΣ ΑΚΡΙΒΗΣ

ΠΕΡΙ ΗΣΥΧΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

ΕΠΙ ΔΕ

ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ ΤΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΛΑΝΗΣ·

Καὶ τίς ἡ διαφορά τῆς θερμῆς καὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ δεῖ χωρὶς ὁδηγοῦ, εὐχερῶς συναίστηται ἡ πλάνη·

ΚΕΦΑΛΑΙΑ Ρ.

EJUSDEM ACCURATA DISSERTATIO

DE QUIETE ET ORATIONE

ITEM DE SIGNIS GRATIÆ ET ERRORIS

Et quæ sit differentia fervoris et orationis : et quod sine duce facile superceniatur error.

CAPITA DECEM.

1. Oporteret quidem nos loqui ut magnus magister, nec opus habere Scripturarum adiutorio vel

α'. Ἐδοῖ μὲν ἡμᾶς εἰπεῖν κατὰ τὸν μέγαν διδάσκαλον, μὴδὲ δεῖσθαι τῆς ἀπὸ τῶν Γραφῶν βοήθειας,

ἢ τῆς ὄψ' ἐτέρων Πατέρων, ὧ σημειοφόρε Λογγίνε! ἄλλ' οὕτως εἶναι θεοδιδάκτους. Ἔσονται γάρ, φησί, πάντες διδασκατοὶ Θεοῦ, ὡς ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ γινώσκουσιν τε καὶ μαθηθῆναι τὰ συμφέροντα, οὐ μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἅπαντα τὸν τῶν πιστῶν ἕκαστον, ὡς τὸν νόμον τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς πλαξί τῶν καρδιῶν ἡμῶν φέρειν ἐγγεγραμμένον, καὶ ἀμέσως, καὶ χειροδικῶς, τὸ ἐξάλειψιν, τῷ Ἰησοῦ διὰ καθαρᾶς προσευχῆς προσομιλεῖν ἡξιομένους. Ἐπειδὴ δὲ νήπιοι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναπλάσεως ἐσμεν, μήτε τὴν χάριν νοοῦντες, μήτε τὴν καινότητα συνωρῶντες, ἀγνωστοὶ δὲ μᾶλλον τὸ υπερβάλλον μέγεθος τῆς τιμῆς τε καὶ δόξης ἧς μετελάβομεν, καὶ οὐκ ὀφειλομένον διὰ τῶν ἐντολῶν ψυχικῶς καὶ πνευματικῶς αὐξηθῆναι, καὶ ἰδεῖν νοσρῶς, ὅπερ ἐλάβομεν, πίπτομεν διὰ τῆς ἀμελείας καὶ ἐμπαιθεστάτης ἕξεως εἰς ἀναίσθησιαν καὶ σκότῳσιν οἱ πολλοὶ, καὶ οὐδὲ εἰ ἔστι Θεὸς γινώσκουσιν, οὐδὲ τίνες ἐσμέν, ἢ ποιοὶ γεγόναμεν, υἱοὶ Θεοῦ, καὶ υἱοὶ φωτὸς, καὶ τέκνα καὶ μέλη Χριστοῦ γεγονότες. Εἰ δὲ καὶ ἄνδρες βαπτισθέντες, πλὴν ἄλλ' ἐν ὕδατι μόνον, καὶ οὐ Πνεύματι αἰσθανόμεθα· εἰ δὲ καὶ ἐν Πνεύματι καινουροῦμεθα, πιστεύομεν διὰ ψιλῆς πίστεως τῆς νεκρᾶς καὶ οὐκ ἐνεργουμένης, καὶ ἐν διψυχίᾳ γίνεσθαι λέγομεν, καὶ οὕτως αὐτόχρομα σάρκες ὄντες, σαρκικῶς ζῶμεν, καὶ πορευόμεθα· εἰ δὲ καὶ μετανοήσομεν, σωματικῶς μόνον, καὶ οὐ πνευματικῶς τὰς ἐντολάς ποιούμεν καὶ γινώσκουσιν· εἰ δὲ καὶ διὰ πολλῶν κόπων ἢ χάρις φιλοθροῦτως ἐνίοις ἐμφανεῖται ἀξιώσει, ὡς ἀπάτην αὐτὴν δεχόμεθα· εἰ δὲ καὶ παρ' ἐτέρων ταύτην ἐνεργοῦσαν ἀκούσωμεν, ὡς πλάνην αὐτὴν διὰ φθόνον λογιζόμεθα, καὶ οὕτω μένομεν νεκροὶ μέχρι θανάτου, μὴ ἐν Χριστῷ ζῶντες καὶ ἐνεργοῦμενοι, καὶ ὁ ἔχομεν, κατὰ τὴν Γραφήν, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐξόδου, ἢ κρίσεως, δι' ἀπιστίας, ἢ ἀπογνώσεως ἀρθήσεται ἀφ' ἡμῶν, μὴ νοοῦντες οὐ κατὰ τὸν πατέρα χρῆ εἶναι καὶ τὰ τέκνα, Θεοῦ ἐκ Θεοῦ, καὶ πνευματικῶς ἐκ Πνεύματος. Τὸ γεγεννημένον, φησί, ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν· ἡμεῖς δὲ σάρκες ἐσμέν, εἰ καὶ πιστοὶ καὶ ἐπουράνιοι γεγονάμεν, καὶ τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦτο τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐμμένει ἐν ἡμῖν, καὶ τούτου ἕνεκα παρέδωκε Κύριος τὰς ἐπαγωγὰς καὶ τὰς αἰχμαλωσίας, καὶ σφραγὶς ἐπλήθυνεν, ἵσως διορθῶσαι, ἢ ἐκκόψαι, ἢ σώσαι διὰ φαρμάκων ἰσχυροτέρων βουλόμενος τὴν κακίαν.

β'. Καὶ πρῶτον μὲν εἰπεῖν, Θεοῦ διδόντος ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις ἀγαθὰ τοιαῦτα, πῶς εὕρη τις, μᾶλλον δὲ εὕρηται ὅπερ ἔχει, ἢ εἰληφε Χριστὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐν Πνεύματι; κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον, οὐκ οἶδατε οὐτις Χριστὸς Ἰησοῦς οἰκεῖ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φησὶν· ἔπειτα δὲ, καὶ τὸ πῶς προσκοψεῖ, εἰθ' οὕτως καὶ πῶς φυλάξει τὸ εὐρεθῆναι· ἄριστος γάρ καὶ σύντομος τρόπος, τὰ ἄκρα μετὰ τοῦ μίσου συντόμως εἰπεῖν, πολλὴν ἔχοντα πλάτος. Διδίτε πολλοὶ μὲν τὸν ἄγωνα μέχρι τοῦ εὐρεῖν τὸ ζητούμενον ἠγωνίασαντο, καὶ ἔστησαν τὴν ἕφεσιν ἕως τούτου· περαιτέρω δὲ οὐ προβαλόντες, οὐδὲ μέλει τούτοις, ἀρκοῦμενοι μόνον εἰς τὴν ἀρχὴν, ἢ ἐύρον, ἐμποδισθέντες δὲ καὶ λεληθότως δόδοι ἀραντες, οἴονται

aliorum Patrum, o signifer Longine, sed sic esse a Deo doctos (Erunt enim, dicitur) omnes docibiles Dei, » ut ab ipso et per ipsum cognosceremus, non solum nos, at unumquemque fidelium, utque legem spiritus in tabulis cordis nostri ferremus inscriptam, et immediate ac felicissimo Cherubim more cum Jesu per purissimam orationem conversari mereremur. Quoniam autem infantes sumus cum regeneramur, non gratiam intelligimus, nec concipimus renovationem, sed potius supereminentem ignoramus magnitudinem dignitatis ac gloriæ quam sortiti sumus, et nescimus nos debere per mandata crescere anima et spiritu, et intellectu perspicere quod accepimus; ideo plerique delabimur per negligentiam et vitiorum habitum in animi stuporem et obcecationem, nec jam novimus an sit Deus, et quid aut quales simus nos, qui filii Dei et filii lucis, et filii ac membra Christi facti sumus. Quod si jam viri baptizemur, solam tamen aquam, non spiritum sentimus; et quamvis spiritu renovemur, credimus fide tantum mortua, non operibus viva, et in dubitatione non esse dicimus, et sic vere carnales carnaliter vivimus et operamur. Et si resipiscamus, carnaliter tantum, non spiritualiter mandata facimus et cognoscimus. Et si post multos labores gratia nonnullis revelatione dignetur, hanc ut illusionem accipimus. Et si ab aliis audiamus hujusmodi operationem, eam ut deceptionem præ invidia arbitramur. Et ita remanemus exanimes usque ad mortem, in Christo non viventes nec operantes; et quod habemus, ut ait Scriptura, in die exitus aut judicii, propter incredulitatem aut desperationem, auferetur a nobis, quia non cogitamus filios patri similes esse debere, deos de Deo, spirituales de spiritu. « Quod natum est ex spiritu, dicitur, spiritus est »; nos vero carnales sumus, quamvis fideles cœlestesque facti, et ideo Spiritus Dei non manet in nobis, et propterea nos direptioni et servituti tradidit Dominus, et strages multiplicavit, forsitan corrigere, exstirpare et sanare volens valentioribus remediis malum.

2. Et primum quidem dicendum est, Deo dante verbum evangelizantibus hujusmodi bona, quomodo quis reperiat, vel potius recuperet quem habet vel accepit Christum per baptismum in Spiritu, juxta Paulum apostolum dicentem: « An nescitis quoniam Christus Jesus habitat in cordibus nostris? » Ac deinde, quomodo quis proficiat, seu quomodo repositum custodiat: optimus enim et brevis modus, extrema cum medio summam dicere, quamvis multam habeant latitudinem. Ideo multi quidem certamen certant usque dum invenerint quæsitum, et hæcenus desiderium sistunt, ultra vero non procedunt, nec eis cura est, et ingressi tantum viam repertæ initium, impedimento transitum insciis

¹ Joan. vi, 45. ² Joan. iii, 6. ³ I Cor. vi, 15; Ephes. iii, 17.

intercipiente, putant se recta ire via, cum frustra a
 tamen extra illam ferantur: alii medium adepti
 illuminationis iter, ante finem succumbunt desidia,
 vel retro negligenti vita revertuntur et ad initium
 redeunt; alii autem jam finem consecuti, præ inca-
 utia et præsumptione cadunt, et retrocedentes,
 mediis et incipientibus similes opere fiunt. Inci-
 pientibus porro, et mediis, atque perfectis com-
 petit, aliis operatio, aliis illuminatio, aliis animæ
 purificatio et resurrectio.

Quomodo inveniatur operatio.

3. Duobus modis reperitur operatio Spiritus
 quam in baptismo mystice accepimus. Et primo
 quidem per mandatorum opera multo labore et tem-
 pore donum detegitur, ut ait venerabilis Marcus, **B**
 et quo magis præcepta implemus, eo lucidius
 affluget nobis suis splendoribus; secundo autem
 per scientiam et invocationem continuam Domini
 Jesu, id est, per Dei memoriam, manifestatur in
 obedientia. Et primo quidem modo tardius, ex
 secundo autem brevius invenitur, quamvis laboriose
 oportet at discere, et permanenter fodere terram et
 aurum exquirere. Si igitur volumus certo veritatem
 invenire et cognoscere, queramus tantum habere
 operationem quæ est in corde, sine ulla forma et
 specie, haud vero figuram aut effigiem aliquam
 sanctorum imaginariè speculari nec lucem videre
 (solet enim error, præsertim in initio, mendacibus
 hujusmodi phantasmatis mentem inexpertorum
 decipere); sed tantum operationem orationis in
 corde agentem habere studeamus, quæ mentem
 calefacit et lætificat, et ad ineffabilem Dei et homi-
 nam amorem animam accendit. Itaque humilitatem
 et contritionem haud modicam videas ex oratione
 profluentem: nam oratio est, apud incipientes
 quidem, irrequieta sancti Spiritus operatio, in
 initio ut ignis lætitiæ de corde elicitus, in fine
 vero ut lux benevolentem faciens.

Βροίς, ἀεικίνητος ἐνέργεια νοερά τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐν δὲ τῷ τέλει, ὡς φῶς εὐωδιάζον ἐνεργούμενον.

4. Hæc sunt autem illius initii signa, in iis qui
 illud vere inquirunt, nec sunt quasi tentantes, juxta
 ipsam sapientiam dicentem se inveniri ab his qui
 non tentant illam, apparere autem eis qui fidem **D**
 habent in illam¹. In nonnullis quidem videtur ut
 lux oriens, in aliis vero exsultatio tremebunda, in
 aliis gaudium, in aliis lætitia cum timore mista,
 in aliquibus tremor et gaudium, et aliquando in
 quibusdam fletus et pavor. Gaudet enim anima de
 providentia et misericordia Dei, timet vero et
 tremet ejus præsentiam, utpote multorum peccato-
 rum rea. Aliis adhuc in initio contingit ineffabilis
 comritio et labor ingentissimus animæ, quasi dolor
 parientis et parturientis, iuxta Scripturam: pene-
 trat enim vivus et efficax sermo, id est Jesus, ut
 ait Apostolus², usque ad divisionem animæ ac

καλῶς ὀδεύειν, καὶ ἀκερδῶς φέρονται ἐξωθῶν ταύ-
 της. ἄλλοι δὲ τὴν μεσότητα φθάσαντες τοῦ φωτισμοῦ,
 πρὸς τὸ τέλος ὠκλάσαν, βραθυμῆσαντες, ἢ εἰ, τὰ
 ὀπίσω διὰ τῆς ἀδιαφόρου πολιτείας στρεφόμενοι, καὶ
 ἀρχαῖοι γεγονότες, οἱ δὲ πρὸς τὴν τελειότητα φθά-
 σαντες, δι' ἀπροσεξίας πίπτουσιν ἐξ ὁπίσθεν, καὶ
 εἰς τὰ ὀπίσω στρέφονται, καὶ τῶν μέσων καὶ ἀρχα-
 ρίων ἴσοι πρὸς τὸ ἔργον καθίστανται. Ἀρχαρίων δὲ,
 καὶ μέσων, καὶ τελείων ἐστὶ, τῶν μὲν, ἡ ἐνέργεια,
 τῶν δὲ, ὁ φωτισμὸς. τῶν δὲ, ἡ τῆς ψυχῆς κάθαρσις,
 ἢ ἀνάστασις.

Περὶ τοῦ πῶς εὑρεῖν τὴν ἐνέργειαν.

Γ. Κατὰ δύο τρόπους εὐρίσκεται ἡ ἐνέργεια τοῦ
 Πνεύματος, ἣν ἐν τῷ βαπτίσματι μυστικῶς προεὶλή-
 φαμεν. Καὶ πρῶτον μὲν καθολικῶς εἰπεῖν, διὰ τῆς
 τῶν ἐντολῶν ἐργασίας, διὰ πολλοῦ κόπου καὶ χρόνου
 ἡ διωρεὰ ἀποκαλύπτεται, κατὰ φησιν ὁ ἅγιος Μάρ-
 κος: καὶ καθόσον τὰς ἐντολάς ἐνεργοῦμεν, κατὰ
 τοσοῦτον ἐμφανέστερον ἐκλάμπει ἡμῖν τὰς οἰκείας
 μαρμαρυγὰς· δευτέρον δὲ, διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς
 καὶ ἐπικλήσεως συνεχοῦς τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τού-
 ἐστι τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης, φανεροῦται ἐν ὑποταγῇ
 καὶ ἐκ μὲν τῆς πρώτης πολιτείας, βραδύτερον, ἐκ
 δὲ τῆς δευτέρας, συντομώτερον, ἐὰν καὶ μαθεῖν
 εὐρὴ ἐμπόνως καὶ καρτερικῶς ὀρούσῃ τὴν γῆν,
 καὶ τὸν χρυσὸν ἐκζητεῖν. Εἰ οὖν βουλόμεθα ἀπλα-
 νῶς τὴν ἀληθειαν εὐρεῖν καὶ γνῶναι, τὴν καρδιακὴν
 ζητήσομεν μόνον ἐνέργειαν ἔχειν, ἀνείδεον πάντη
 καὶ ἀσχημάτιτον, καὶ μὴτε μορφήν ἢ τύπον δῆθεν
 ἁγίων φανταστικῶς ἐνοπερίζεσθαι, μὴτε φῶτα θεω-
 ρεῖν (πέφυκε γὰρ ἡ πλάνη παρὰ τὰς ἀρχὰς· μάλι-
 στα τοῖς τοιοῦτοις φαντάσμασι ψευδέσι τὸν νοῦν
 ἀπατᾶν τῶν ἀπειρῶν), ἀλλὰ μόνον τὴν ἐνέργειαν τῆς
 προσευχῆς ἐν τῇ καρδίᾳ ἐνεργοῦσαν ἔχειν σπουδάσω-
 μεν, θερμαίνουσαν τὸν νοῦν καὶ εὐφραίνουσαν, καὶ
 πρὸς ἀγάπην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἀβύβητον, τὴν
 ψυχὴν ἐκκαίουσαν. Διὸ καὶ ταπεινώσῃν καὶ συντρι-
 βὴν οὐκ ὀλίγην ἐστὶν ἰδεῖν γινομένην ἀπὸ τῆς προσ-
 ευχῆς, εἴπερ προσευχὴ ἐστὶ, παρὰ μὲν τοῖς ἀρχα-
 ρίοις, ἀεικίνητος ἐνέργεια νοερά τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐν δὲ τῷ ἄρχῃ ὡς πῦρ εὐφροσύνης ἀπὸ καρδίας
 ἀναδιδόμενον.

Δ. Εἰσὶ δὲ τεκμήρια τῆς ἀρχῆς τοιαῦτα, τῶν ἐκ-
 ζητούτων αὐτὴν ἀληθῶς, καὶ οὐχ ὡς οἱ πειράζου-
 τες [ἐν ἄλλ. ἐὰν μὴ ὡς πειράζοντες] ὄψων, κατὰ
 τὴν αὐτὴν σοφίαν τὴν λέγουσαν, ὅτι εὐρίσκεται τῷ
 μὴ πειράζουσιν αὐτὴν, ἐμφανίζεται δὲ τοῖς μὴ ἀπι-
 στοῦσιν αὐτὴν. "Ἐν τισὶ μὲν ὄρεται, ὡς φῶς ἀνα-
 τέλλων, ἐν ἄλλοις δὲ, ἀγαλλίασις ἔντρομος· ἐν ἐτέ-
 ροις δὲ, χαρὰ, ἐν ἄλλοις δὲ, σύμμικτος χαρὰ καὶ
 φόβος, ἐν τισὶ δὲ, τρόμος καὶ χαρὰ· ἐστὶ δ' ὅτε καὶ
 εἰς τινὰς δάκρυα καὶ φόβος. Καίρει μὲν ἡ ψυχὴ
 τὴν ἐπισκοπὴν καὶ τὸ τέλος τοῦ Θεοῦ, φοβεῖται δὲ
 καὶ τρέμει τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, ὡς ὑπεύθυνος ἐν
 ἁμαρτίαις πολλαῖς. Ἐτέροις δὲ πάλιν γίνεται παρὰ
 τὰς ἀρχὰς, ἀβύβητος συντριβὴ καὶ πόνος ἔργου ψυ-
 χῆς, ὀδυνωμένη καθάπερ ἡ τίκτουσα καὶ ὠδίνουσα,
 κατὰ τὴν Γραφήν· διεκνούμενος γὰρ ὁ ζῶν καὶ ἐνεργ-

¹ Sap. 1, 2. ² Hebr. iv, 12.

γῆς λόγος, τουτέστιν ὁ Ἰησοῦς, ὡς φησιν ὁ Ἀποστολος, μέχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, ἵνα τὸ ἐμπαθὲς ἐξ ὧλων τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν, καὶ τοῦ σώματος βιαίως ἐκτῆξῃ. Ἐν ἄλλοις δὲ, ἀγάπη καὶ εἰρήνη ἀμαχος πρὸς πάντας ἔρπται, ἐν ἑτέροις δὲ, ἀγαλλίαμα, ὅπερ σκίρτημα πολλαχῶς οἱ Πατέρες εἰρήκασι, Πνεύματος οὐσα δύναμις καὶ καρδίας ζώσης κίνημα. Τοῦτο καὶ παλμὸς λέγεται, καὶ στεναγμὸς, τοῦ Πνεύματος ἀλαλήτως ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὴν Θεὸν ἐντυγχάνοντος· κῦμα [ἐν ἄλλ. κύημα] δὲ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης καὶ ὁ Ἰσραὴλ ὠνόμασε, καὶ νυγμὴν ὁ μέγας Ἐφραΐμ, ὁ δὲ Κύριος, πηγὴν ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζῶην αἰώνιον (ὕδωρ δὲ τὸ Πνεῦμα ὠνόμασε), πηδῶντος ἐν καρδίᾳ καὶ ὑπερξέον, τῷ σφοδρῷ τῆς δυνάμεως.

ε'. Δεῖ γινώσκειν, ὅτι δύο διαφορὰς ἔχει τὸ σκίρ- B
τημα, ἥτοι τὸ ἀγαλλίαμα, τὸ γαληνόμορφον (ὅπερ παλμὸς καὶ στεναγμὸς, καὶ ἐντυχία τοῦ Πνεύματος λέγεται), καὶ τὸ μέγα τῆς καρδίας (ὅπερ καὶ σκίρτημα, καὶ ἄλλα, ἥτοι πῆδημα λέγεται, καρδίας ζώσης πρὸς τὸν θεῖον ἀέρα ἀνατακτικῆς πτῆσις). Ὑπὸ γὰρ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἀναπερουμένη τῷ ἔρωτι, καὶ τῶν δεσμῶν τῶν παθῶν ἡ ψυχὴ ἐλευθερουμένη, πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸ τῆς ἐξόδου ἀνίπτασθαι δοκιμάζει, ἐφιεμένη τὴν τοῦ βάρους διάζευξιν. (Τοῦτο καὶ παραγμὸς τοῦ Πνεύματος, εἴτ' οὖν ἐκθρασμὸς, καὶ κίνησις λέγεται, κατὰ τό· ε' Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐτάραξεν ἐκυτὸν τῷ Πνεύματι, κινήθεις ἐν δυνάμει, καὶ εἰπόν· Πού τσοῖκατε αὐτόν;) Δηλοῖ δὲ τὴν διαφορὰν τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ σκιρτήματος ὁ θεοῦ Δαβὶδ, εἰρηκῶς· « Τὰ ὄρη ὡσεὶ κριοὶ, καὶ οἱ βουνοὶ C
ὡς ὄρνιθα σκιρτῶντες, » περὶ τελείων καὶ ἀρχαρίων εἰπόν· « περὶ γὰρ αἰσθητῶν ὄρέων καὶ βουνῶν ὅτι σκιρτῶσιν, ἄζωα ὄντα ὧν ἐμνημόνευσε, περιττὸν ἦν αὐτῷ.

ς'. Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὁ θεοῦ φόβος· τρόμον οὐκ ἔχει (τρόμον δὲ λέγω, οὐ τὸν ἀπὸ τῆς χαρᾶς, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τῆς ὀργῆς, εἴτ' οὖν παιδείας καὶ ἐγκαταλείψω), ἀλλ' ἀγαλλίασιν ἐντρομον τὴν ἀπὸ τῆς εὐχῆς ἐν τῷ πυρὶ τοῦ θεοῦ φόβου προσγινομένην· φόβον δὲ, οὐ τὸν ἐντρομον τὸν ἐκ τῆς ὀργῆς, εἴτ' οὖν κολάσει, ἀλλὰ τὸν τῆς σοφίας, ὅς καὶ σοφίας ἀρχὴ λέγεται. Διαίρεται δὲ ὁ φόβος εἰς τρία (καὶ εἰς δύο οἱ Πατέρες εἰρήκασι)· τὴν εἰσαγωγικὴν, καὶ τὴν τέλειον, εἴτα καὶ τρόμον δεῖ κυρίως καλεῖν, εἴτ' οὖν κλόνον, καὶ σύντριμμα.

ζ'. Ὁ δὲ τρόμος διαφορὰς ἔχει πολυτρόπους· ἄλλος ὁ τῆς ὀργῆς, καὶ ἄλλος ὁ τῆς χαρᾶς, καὶ ἕτερος ὁ τοῦ θυμικοῦ (ὅταν καθ' ὑπερβολὴν γένηται ζέσις, ὡς φασι, τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος), καὶ ἄλλος ὁ ἐκ τοῦ γήρους, καὶ ἕτερος ὁ τῆς ἀμαρτίας, εἴτ' οὖν πλάνης, καὶ ἄλλος ὁ τῆς κατάρτας, διὰ τοῦ Κἀίν δοθεὶς τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει. Πλὴν τῷ ἀγωνιστῇ παρὰ τὰς ἀρχάς, ὁ ἐκ τῆς χαρᾶς, καὶ ὁ ἐκ τῆς ἀμαρτίας πολυμεῖ τρόμος· πλῆθ' οὖν οὐχ οὕτως συμβαίνει, σημεῖα δὲ ἀμφοτέρων· τοῦ μὲν, ἢ ἐντρομος ἀγαλλίασις ἐν εὐφροσύνῃ πολλῇ καὶ δάκρυσις ἢ χι-

A corporis, compagum quoque ac medullarum, ut passiones ex omnibus partibus animæ ac corporis violenter abscindat. In aliis quoque charitas et pax inexpugnabilis erga omnes cernitur; in aliis autem, alacritas, quæ exsultatio sæpe a Patribus vocatur, et est spiritus virtus et vivi cordis motus. Hoc etiam dicitur palpitatio et suspirium Spiritus pro nobis gemitibus inenarrabilibus Deum postulantis¹; atque id fluctum justitiæ Dei vocavit Isaias, et stimulum magnus Ephraim, atque Dominus² fontem aquæ salientis in vitam æternam (aquam autem Spiritum nuncupavit), scatentem in corde et vehementia fervoris exundantem.

5. Sciendum est duplicem esse exsultationem: scilicet alacritatem placidam, quæ palpitatio gemitusque et colloquium Spiritus dicitur; et magnam cordis exsultationem, quæ dicitur et saltus, seu subultus, et cordis vivi divinus sublimem per æra volatus. Namque a divino Spiritu alis æmeris elata, et cupiditatum libera vinculis anima, sursum volare etiam ante mortem nititur, cupiens a corporis mole separari. Hoc etiam perturbatio spiritus, seu effervescentia et commotio dicitur, juxta illud³: « Jesus ergo turbavit seipsum spiritu, motus vehementer, et dixit: Ubi posuisti eum? » Ostendit autem discrimen magnæ et parvæ exsultationis divus David, dicens⁴: « Montes exsultaverunt ut arietes, et colles sicut agni ovium. » Quod de perfectis et incipientibus dicit: nam quos memorat montes et colles, cum inanibus sicut, exsultantes dicere superfluum erat.

6. Sciendum etiam est divino timori tremorem non esse (tremorem hic dico, non qui ex lætitiâ, sed qui ex ira, seu castigatione et derelictione provenit), sed exsultationem tremendam, quam ex oratione ignis divini timoris elicit; timorem autem non dico tremulum quem incutit ira aut pœna, sed qui est a sapientia, et initium sapientiæ dicitur. Porro timor, quem Patres bipartuntur, nempe in imperfectum et perfectum, dividitur in tria, quæ proprie vocare oportet tremorem, et perturbationem atque infractionem.

7. Tremor autem multimodas habet species; alius est iræ, alius lætitiæ, alius cholæræ (cum immodice, ut aiunt, ebullit circa cor sanguis), alius senectutis, alius peccati seu erroris, et alius maledictionis, a Cain traditus humano generi. Insuper apud virtutis militem in initio dimicant tremor lætitiæ et tremor peccati; omnibus autem non pariter contingit, sed signa sunt utriusque: unius quidem, tremebunda exsultatio cum lætitiâ et lacrymis quibus animam gratia consolatur; alterius vero immodicus calor, et tumor, et durities cordis

¹ Rom. viii. 26. ² Joab. i, i. ³ Joab. xi, 55, 54. ⁴ Psal. cxiii, 4.

adurens animam, et inflammas membra ad copulam apta, et ad commercium carnale amoremque ac turpia opera imaginationem et internum consensum inducens.

8. Duplicem esse operationem cuilibet incipienti, dupliciter et distincte in corde agentem, unam ex gratia, et alteram ex errore, testatur magnus Ascetes, sic loquens: « Est operatio spiritualis, et est operatio Satanica parvulo ignota. » Et rursus triplicem esse calorem operationis in hominibus accensum, scilicet ex gratia, ex errore seu peccato, et ex sanguinis redundatione, quam et misionem Africanus vocavit Thalassius, et oportere congruenti temperantia hanc mitigare et sedare.

9. Operatio gratiæ est virtus ignis Spiritus in gaudio et lætitia cordis mota, stabiliens animam, calefaciensque et emundans, et cogitationes tempestive auferens, corporis vero motus opportune enecans. Et hæc sunt illius signa, et fructus veritatem ejus ostendentes: lacrymæ, contritio, humilitas, temperantia, silentium, patientia, occultatio, et cætera hujusmodi, quæ indubiam nobis afferunt certitudinem.

10. Operatio erroris est peccatis æstus ad voluptatem accendens animam, et ad copulam carnalem jugiter concupiscentiam et motum corporis excitans. Indigesta autem tota est et incondita, juxta sanctum Macochum, habens lætitiã irracionalem, et superbiam, et perturbationem, et indigestum gaudium, instabile merito dicendum, et in teporis voluptate ad concupiscentiam maxime operans, delicias igni materiam sufficiens, et inexplerum ventrem habens cooperatorem: unde consociat sibi et accendit commercium carnis, exinde incipiens movere animam inflammareque et ad seipsam allicere, ut voluptati assuescens homo gratiam a seipso paulatim expellat.

ρι; τὴν ψυχὴν παρακαλεῖ, τοῦ δὲ, ἀνώμαλος θέρμη, καὶ τύφος, καὶ σκληροκαρδία τὴν ψυχὴν ἐκκαίουσα, καὶ ἐκπυροῦσα τὰ συνουσιαστικὰ μέλη, καὶ πρὸς συμπλοκὴν σώματος καὶ ἔρωτα διὰ τῆς φαντασίας ἔδον ἐν συγκαταθέσει τὴν αἰσχροουργίαν ποιοῦσα.

η'. Διττὴν εἶναι τὴν ἐνέργειαν τῷ ἀρχαίῳ πνεύματι, καὶ διττῶς ἐν καρδίᾳ ἐνεργουμένην καὶ ἀμιγῶς, τὴν μὲν, ἐκ τῆς χάριτος, τὴν δὲ, ἐκ τῆς πλάνης; μαρτυρεῖ ὁ μέγας Μάρκος ὁ ἀσκητῆς, οὕτως φάσκων· Ἔστιν ἐνέργεια πνευματικῆ, καὶ ἔστιν ἐνέργεια σατανικῆ, τῷ νηπίῳ ἀγνοουμένη. Καὶ πάλιν, τριττὴν εἶναι τὴν θέρμην τῆς ἐνεργείας ἐν ἀνθρώποις ἀναπτομένην, τὴν ἐκ τῆς χάριτος, τὴν ἐκ τῆς πλάνης, εἶτ' οὖν ἁμαρτίας, καὶ τὴν ἐκ τῆς πληρομονῆς αἵματος, ὅπερ καὶ κρᾶσιν ὁ Ἀφρικανὸς ἔφησε θαλάσσιος, καὶ δι' ἐγκρατείας ἐμμέτρου ὁμαλίζει ταύτην καὶ εἰρηνεύειν.

θ'. Ἐνέργεια τῆς χάριτος; ἐστὶ δύναμις τοῦ πνεύματος ἐν καρδίᾳ καὶ εὐφροσύνη καρδιακῶς κινουμένη, στηρίζουσα, καὶ θερμαίνουσα τὴν ψυχὴν, καὶ καθαίρουσα, καὶ τοὺς μὲν λογισμοὺς παύουσα τε ὡς πρὸς ὥραν, τὴν δὲ τοῦ σώματος κίνησιν νεκροῦσα πρὸς καιρὸν. Καὶ ταῦτα τὰ σημεῖα αὐτῆς, καὶ οἱ καρποὶ οἱ ἐμφαίνοντες τὴν ἀλήθειαν, τὰ δάκρυα, ὁ συντριμμὸς, ἡ ταπεινότης, ἡ ἐγκρατεία, ἡ σιωπὴ, ἡ ὑπομονὴ, τὸ κρύπτεσθαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα, δι' ὧν ἀδιτάκτως πληροφοροῦμεθα.

ι'. Ἐνέργεια πλάνης ἐστὶν ἡ τῆς ἁμαρτίας ἐκκαυσίς, ἐν ἡδονῇ θερμαίνουσα τὴν ψυχὴν, καὶ πρὸς συνουσιασμὸν ἐμμανῶς σωμάτων τὴν ἐπιθυμίαν ἐν τῇ τοῦ σώματος κινήσει διεγείρουσα· ἄποιος δὲ ἐστὶν ὅλη καὶ ἀδιάθετος, κατὰ τὸν ἄγιον Διάδοχον, χαρὰν ἄλογον, καὶ οἴησιν, καὶ ταραχὴν, καὶ εὐφροσύνην ἄποιον, καὶ ὡς εἰκὸς εἰπεῖν, ἄτροφον ἔχουσα, ἐν ἡδονῇ χλιαρότητος πρὸς τὸ ἐπιθυμητικὸν μάλιστα ἐνεργούσα, ποριζομένη ὕλην ἐκκαύσεως τὰς ἡδονὰς, καὶ τὴν ἀκόρεστον γαστέρα ἔχουσα συνεργόν· ἐκείθεν γὰρ κοινωνεῖ καὶ ἀνάπτεται τὴν σύγκρασιν τῆς σαρκὸς, αἰτίαν λαμβάνουσα πρὸς τὸ ἐνεργεῖν καὶ καλεῖν τὴν ψυχὴν καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἔλκειν, ἵνα τῇ ἔξει ἡδυπαθῶν ὁ ἀνθρώπος, τὴν χάριν κατὰ μικρὸν ἐκδιώξῃ ἐξ ἑαυτοῦ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΕΡΙ ΗΣΥΧΙΑΣ

ΚΑΙ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΥΟ ΤΡΟΠΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

EN KEΦΑΛΑΙΟΙΣ ΙΕ΄.

EJUSDEM

DE

QUIETUDINE ET DUOBUS ORATIONIS MODIS

CAPITA QUINDECIM.

α'. Δύω τρόποι εἰσὶν ἐνώσεως, μᾶλλον δὲ εἰσοδοὶ Ἀ ἐκατέρωθεν τῆς νοερᾶς προσευχῆς, τῆς διὰ τοῦ Πνεύματος ἐν καρδίᾳ ἐνεργουμένης, δι' ὧν ὁ νοῦς ἢ προλαμβάνει αὐτὴν ἐκεῖσε τῷ Κυρίῳ κολλώμενος κατὰ τὴν Γραφὴν, ἢ κινουμένης τῆς ἐνεργείας κατὰ πρόδοον ἐν πυρὶ εὐφροσύνης ἔλκει τὸν νοῦν, ἢ δεσμεύει αὐτὴν πρὸς τὴν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐπίκλησίν τε καὶ ἔνωσιν. Εἰ γὰρ καὶ τὸ Πνεῦμα ἰδίᾳ ἐκάστῳ ἐνεργεῖ ὡς βούλεται, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἀλλ' ἔστιν ὅτι μία τῆς μιᾶς προηγεῖται ἐν τισιν, κατὰ τοὺς τρόπους οὗς προειρήκαμεν. Καὶ ποτὲ μὲν ἡ ἐνεργεῖα γίνεται ἐν καρδίᾳ, τῶν παθῶν δηλονότι μετουσιμένων, διὰ συνεχοῦς ἐπίκλησεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς θείας θερμῆς ἀναφανείσεως· ὁ γὰρ Θεὸς ἡρώων πῦρ καταναλίσκον τὰ πάθη, φησὶν ἡ Γραφή· ποτὲ δὲ τὸ Πνεῦμα ἔλκει τὸν νοῦν πρὸς ἑαυτὸ, εἰ· τὸ β' τῆς καρδίας ἀγχον αὐτὸν, καὶ τῆς συνήθους περιφορᾶς ἀπειργον, καὶ τότε οὐκ ἔτι αἰχμάλωτος εἰς Ἀσσυρίου· ἄγεται ἐξ Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ἐκ Βαβυλώνος εἰς Σιών μετοικεσίαν ποιεῖται τὴν κρείττονα, ὥστε λέγειν καὶ αὐτὸν μετὰ τοῦ προφήτου· « Σὺ πρέπει ὕμνος, ὁ Θεὸς, ἐν Σιών, καὶ σοὶ ἀποδοθήσεται εὐχὴ ἐν Ἱερουσαλήμ. » καὶ πάλιν, « Ἐν τῷ ἐπιστρέψαι Κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν Σιών. » καὶ τό· « Ἀγαλλιάζεται Ἰακώβ, καὶ εὐφρανθήσεται Ἰσραὴλ, » ὁ πρακτικὸς καὶ θεωρητικὸς νοῦς δηλονότι, ὁ διὰ πρακτικῆς τὰ πάθη μετὰ Θεὸν νινῶν, καὶ αὐτὸν διὰ θεωρίαν ἑρώων, καθ' ὅσον αὐτῷ ἐφικτόν. Τότε γὰρ ὁ νοῦς ὡς εἰς τράπεζαν δ.ψιλεστάτην κληθείς, ἐν τρυφῇ θείᾳ εὐφραυνόμενος ψάλλει· Ἡτοιμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, ἐξεναντίας τῶν ὀλιβόνων με δαιμόνων τε καὶ παθῶν.

Περὶ τοῦ πᾶς δεῖ ἐνεργεῖν τὴν προσευχὴν.

β'. Ἐν πρώτῳ σπεῖρον, φησὶν ὁ Σολομῶν, τὸ σπέρμα σου, » τὸ τῆς εὐχῆς δηλονότι, « καὶ ἐν σπέρτῳ μὴ ἀφιέτω ἡ χεὶρ σου, » ἵνα μὴ διάστασιν

4. Duo sunt modi unionis, seu potius unus et alter aditus mentalis orationis a Spiritu in corde formatae, per quos illam ingreditur animus Deo adhærens juxta Scripturam, vel operationem progressu movens in igne lætitiæ reducit intellectum, vel eum devincit ad Domini Jesu invocationem et unionem. Quamvis enim Spiritus in singulis operetur prout vult, ait Apostolus ¹, aliquando tamen una operatio aliam præcedit, juxta præfatos modos. Et interdum operatio fit in corde, passionibus scilicet imminutis, et per continuam Jesu Christi invocationem divino fervore manifestato : Deus enim noster ignis consumens vitia, ut ait Scriptura ². Interdum vero Spiritus attrahit ad se intellectum, ad altitudinem cordis eum astringens, et ab agitatione solita liberans, et tunc jam non captivus in Assyrios Hierosolyma ducitur, sed Babylone ad Sion transit meliori transmigratione, ita ut et ipse cum propheta dicat : « Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem ³, » et iterum : « In convertendo Dominus captivitatem Sion ⁴, » et : « Exultabit Jacob, et lætabitur Israel ⁵, » practicus scilicet et contemplativus intellectus qui per praxim post Deum vitia vincit, et hunc per contemplationem videt, qua fieri potest. Tunc enim animus quasi ad mensam lautissimam invitatus, divina suavitate gaudens psallit : « Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me, demones et passiones ⁶. »

Quomodo oporteat facere orationem.

2. « Mane semina, inquit Salomon ⁷, seminum, » id est orationis, « et vespere ne cesset manus tua, » ne forte interruptionem habens con-

¹ 1Co: xii, 11. ² Deut. iv 24. ³ Psal. lxxv, 2. ⁴ Psal. cxxv, 1. ⁵ Psal. xlii, 7. ⁶ Psal. xxi, 5. ⁷ Eccle. xi, 6.

« unitatis oratio, ex auditionis tempus prætermittat, **A** « Quia nescis quid magis orietur, hoc aut illud. » Et a mane quidem sedens in cathedra unius palmæ, intellectum de mente ad cor coage et in eo retine, et laboriose incurvatus, et pectus humerosque et collum graviter afflicta, perseveranter clamita mente et anima : « Domine Jesu Christe, miserere mei. « Deinde cum gemitu et labore, et forsitan cum fastidio, tria nomina quasi unum cibum assidue habens et jugiter comedens (« Qui enim edunt me, dicitur ¹, ») adhuc esurient transferens intellectum ad alterum dimidium : « Fili Dei, miserere mei, » et sæpe dicitans hoc dimidium, non debes perpetuo mutare hæc verba : non radicantur enim plantæ continuo translatae. Imo comprime motum respirationis, ne absque necessitate respirares : quippe aura spirituum de corde emissa obtenebrat mentem, et intellectum eventitatum illinc expellit, et eum vel captivum memorie tradit, vel ad alias jactatum cogitationes sine sensu ad incongrua inducit. Si autem videris ignotas menti tuæ malorum spirituum immundas cogitationes et imagines, ne stupeas, et si bonæ cogitationes tibi affluserunt, ne his attendas ; sed comprimens, quantum potes, respirationem, et intellectum in corde concludens, et invocationem Domini Jesu assidue et permanenter repetens, brevi comburis illas et reprimis, eas invisibiliter divino flagellans nomine ; dicit enim Joannes Climax : « Nomine Jesu flagella inimicos, nulla enim validiora sunt arma sive in cælo sive in terra. »

αὐτοὺς ἀοράτως διὰ τοῦ θεοῦ ὀνόματος · φησὶ γὰρ **δ** οὐδὲν γὰρ ἰσχυρότερον ὀπίον ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.

De respiratione.

3. Comprimentam porro tibi esse respirationem testatur Isaias anachoreta de hoc loquens, et multi alii. Unus quidem : « Refrena, inquit, infrenem intellectum, quem nempe dispellit atque dispergit inimica potestas, propter incuriam post baptismum revertens cum aliis nequioribus spiritibus in animam negligentem, ut ait Dominus, et novissima factens prioribus pejora. » Alius autem : « Debet monachus habere Dei memoriam pro respiratione. » Alius quoque : « Amor Dei præoccupet illius respirationem. » Et novus Theologus : « Stringe ipsam narium attractionem, ut non absque necessitate respiras. » Et Climax : « Jesu memoria uniator tuæ respirationi, et tunc cognosces quietudinis utilitatem. » Et Apostolus ² : « Vivo jam non ego, vivit vero in me Christus, » operans et vitam divinam inspirans. Et Dominus : « Spiritus ubi vult spirat, » ait, exemplum sumens ex venti sensibilis spiramine. Quia autem purificati pinguis spiritus et insitum verbum ut semen, juxta fratrem Dominum Jacobum ³ suscepimus, quod seminatam, et quasi coalitum, et indivise participatum, nos deificat sine

καιροῦ τὸ τῆς εὐχῆς διηγεκῶς ἔχον, τὴν τῆς εἰσακουστικῆς ὄραν λαχὼν ἀστοχῆσθαι, « ὅτι οὐ γινώσκει, φησὶ, πλὴν στοιχῆσαι, τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο, » καὶ ἀπὸ μὲν πρώτης καθεζόμενος ἐν σπιθαμιαίᾳ καθέδρᾳ, ἀγῶν τὸν νοῦν ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐν καρδίᾳ, καὶ κράτει αὐτὸν ἐν αὐτῇ, κύπτων δὲ ἐμπόδως, καὶ τὰ στέφνα, ὧμους τε καὶ τὴν πρᾶχτηλον σφοδρῶς περιαλγῶν, ἐπιμόνως κράζει νοερώς, ἢ ψυχικῶς τὸ, « Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με. » εἶτα διὰ τὸ στενὸν καὶ ἐπίπονον, ἴσως, καὶ ἀγδῶς, διὰ τῶν συνεχῆς ἔχων (ὅπερ οὐκ ἔστι διὰ τὸ ἐν βρῶμα τοῦ τριωνύμου συνεχῶς ἐσθιόμενον. Οἱ γὰρ ἐσθιόντες με, φησὶν, ἔτι πεινάσουσι), μεταλλάττων τὸν νοῦν εἰς τὸ ἕτερον ἡμῖς, λέγει · « Ἰὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με. » καὶ πολλαχῶς λέγων τὸ ἡμῖς, συνεχῶς οὐκ ὀφείλεις ἐκ ῥῆθυμίας μεταλλάττειν αὐτά · οὐ βρίζονται γὰρ τὰ φυτὰ συνεχῶς μεταφυτευόμενα, κράτει δὲ καὶ τὸν ἀνασπασμὸν τοῦ πνεύματος, ἵνα μὴ ἀδελῶς πηξῆς · ἢ γὰρ αὐρα τῶν πνευμάτων ἀπὸ καρδίας ἀναδιδόμενη, σκοτίζει τὸν νοῦν καὶ βρῖπτει τὴν διάνοιαν ἐκείθεν αὐτὸν ἀπεργῶν, καὶ ἡ αἰχμάλωτον τῇ λήθῃ παραδίδουσι, ἢ ἄλλα ἀντ' ἄλλων μελετῶν αὐτὸν παρασκευάζει, ἀναίσθητος εἰς ἃ μὴ δεῖ εἰρησκομένον. Ἐὰν δὲ ἴδῃς τὰς ἀκαθαρσίας τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ἦτοι λογισμῶν ἀναδιδόμενας, ἢ μεταμορφομένης ἐν τῷ νοί σου, μὴ θαμβηθῆς, καὶ ἀγαθὰ νοήματα πραγμάτων ἀναφαίνονται σοι, μὴ πρόσχησ αὐτοῖς, ἀλλὰ κρατῶν τὴν ἐκπνοήν, ὡς δυνατὸν, καὶ τὸν νοῦν ἐν καρδίᾳ συγκλείων, καὶ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ συνεχῶς καὶ ἐπιμόνως ἐνεργῶν, ταχέως κατακαίεις καὶ συστέλλεις αὐτά, μαστίζον τῆς Κλίμακος · Ἰησοῦ ὀνόματι μαστίγιζε πολεμίους ·

Peri τῆς ἀναπνοῆς.

γ'. Ὅτι δὲ ὀφείλεις κρατεῖν τὴν ἐκπνοήν, μάτ' ἰσχυρῶς Ἰσαΐας ὁ ἀναχωρητὴς περὶ τοῦτου λέγων, καὶ ἄλλοι πολλοί. Ὁ μὲν, Κράτει νοῦν ἀκράτητον, ὠλοῦμενον διηλονότι, καὶ διεσκεδαζόμενον ὑπὸ τῆς ἐναντίας δυνάμεως, τῆς δι' ἀμέλειαν πάλιν μετὰ τὸ βάπτισμα ἐπαναστραφείσης, μετὰ καὶ ἄλλων πονηροτέρων πνευμάτων ἐν τῇ ἀθύρμῃ ψυχῇ, ὡς φησὶν ὁ Κύριος, καὶ τὰ ἔσχατα ποιητάσης τῶν προτέρων χεῖρονα · ὁ δὲ, ὅτι Ὀφείλει ὁ μοναχὸς ἔχειν τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην, ἀντὶ ἀναπνοῆς, ἄλλος δὲ, τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην, προλαμβάνουσαν αὐτοῦ τὴν ἐκπνοήν. Καὶ ὁ νέος Θεολόγος · Ἄγῶν καὶ τὴν τῆς βίβδος ὀκλήν, ἵνα μὴ ἀδελῶς πηξῆς · καὶ ὁ τῆς Κλίμακος · Ἰησοῦ μνήμῃ ἐνωθῆτω τῇ πνοῇ σου, καὶ τότε γνώσῃ ἡσυχίας ὀφέλειαν · καὶ ὁ Ἀπόστολος · Οὐκ αὐτός, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ἐν αὐτῷ ἔξῃ, ἐνεργῶν καὶ τὴν θεῖαν ζωὴν ἐμπνεόμενος · καὶ ὁ Κύριος · Ἐτὸ πνεῦμα ὁπου θέλει πνεῖ, » φησὶ, τὸ παράδειγμα λαθὼν ἐκ τῆς πνεύσεως τοῦ αἰσθητοῦ ἀνέμου. Ἐπειδὴ καθαρὸν γεγονότες τὸν ἀβραβῶνα τοῦ Πνεύματος, καὶ τὴν ἐκπνοήν ὡς σπέρρον, κατὰ τὴν ἀδελφῶν Πικῶθον ἐδεξάμεθα, φυτευθέντα, καὶ οἰοῦναι συστα-

¹ Eccli. xxiv, 29. ² Galat. ii, 20. ³ Jac. i, 21.

γέντα ἐν μετοχῇ ἀμεθέκτω. καὶ ἀμιγῶς ὁσουργοῦντα ἡμᾶς ἀμειώτως τὸν ὑπερπλήρη δι' ἀγαθότητα, τῶν ἐντολῶν δὲ ὡς φυλακτικῶν τῆς χάριτος, ἀμελήσαντες, πεπτώκαμεν πάλιν εἰς τὰ πάθη δι' ἀμέλειαν, καὶ ἀντὶ ἀναπνοῆς Πνεύματος ἁγίου, πνευμάτων πονηρῶν πνεύσεις ἐπληρώθημεν. Καὶ δῆλον ἡ χάρις καὶ ὁ ταυνοσμός, ἐκ τούτων γίνεται, ὡς λέγουσιν οἱ Πατέρες· ὁ γὰρ κτησάμενος τὸ Πνεῦμα, καὶ ὑπ' αὐτοῦ καθαρθεὶς, ἐξ αὐτοῦ θερμαίνεται καὶ ἐμπνέεται τὴν θεϊαν ζωὴν, καὶ λαλεῖ, καὶ νοεῖ, καὶ κινεῖται, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, ὅτι «Ὁὐχ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς μου τὸ λαλοῦν, φησὶν, ἐν ὑμῖν· ὁ ὁμοίως πάλιν ὁ τὸ πράττει καὶ λέγει.

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ ψάλλειν.

δ'. Ἀποκαμῶν, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, ἀναστὰς προσεύχεται, καὶ πάλιν καθισθεὶς, τῆς προτέρας ἐργασίας ἀνδρείως ἔξετα· εἰ γὰρ καὶ περὶ τοῦ νοῦς εἴρηκεν, ὅτε φθάσει τὴν τῆς καρδίας τήρησιν, τάδε ὀφείλει ποιεῖν, ἀλλ' οὐκ ἀπεικὸς καὶ περὶ τῆς ψαλμῳδίας εἰπεῖν αὐτῷ. Λέγειται γὰρ ὅτι ἠρωτήθη περὶ τῆς ψαλμῳδίας ὁ μέγας Βαρσανούφιος, τὸ πῶς δεῖ ψάλλειν, καὶ ἀπεκρίθη ὁ γέρον· Αἱ ὥραι, καὶ αἱ ὥδαι, ἐκκλησιαστικαὶ εἰσι παραδόσεις, καὶ καλῶς διὰ τὴν συμφωνίαν ἐδόθησαν. Οἱ δὲ Σκητιῶται οὐτε ὥρας ψάλλουσιν, οὔτε ὥδας ἔχουσιν· ἀλλ' ἐργόχειρον, καὶ κατὰ μόνας μελέτην, καὶ κατ' ὀλίγον εὐχήν. Στήκων δὲ εἰς εὐχήν, ὀφείλεις λέγειν τὸ Τρισάγιον, καὶ τὸ, Πάτερ ἡμῶν· παρακαλεῖν δὲ καὶ τὸν Θεόν, τοῦ παλαίου ἀνθρώπου ἠυθῆναι, καὶ μὴ βραδύνειν εἰς αὐτὴν· ὀλίγη γὰρ τὴν ἡμέραν ὁ νοῦς σου εἰς τὴν εὐχήν ἐστίν. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ γέρον, ὅτι ἡ κατὰ μόνας μελέτη, αὕτη ἐστὶν ἡ καρδιακὴ εὐχή· Ἡ δὲ κατ' ὀλίγον εὐχή, ἡ στάσις τῆς ψαλμῳδίας. Λέγει δὲ σαφῶς καὶ ὁ μέγας Ἰωάννης ὁ τῆς Κλίμακος· Ἔργον ἡσυχίας, ἀμεριμνία ἐν πάσι· προσευχὴ ἄσκητος, αὕτη ἐστὶν ἡ στάσις, καὶ τρίτον ἐργασία καρδίας ἄσχυλος, αὕτη ἐστὶν ἡ καθέδρα τῆς προσευχῆς, εἴτ' οὐκ ἡσυχίας.

Περὶ διαφορῶς τῶν ψαλλόντων.

ε'. Τίς ἡ διαφορὰ, ὅτι οἱ μὲν πολλὰ ψάλλειν διδάσκουσιν, οἱ δὲ ὀλίγον, ἕτεροι δὲ οὐδ' ὄλω, ἀλλὰ μόνην τὴν εὐχήν, καὶ κόπον, ἐργόχειρον τυχόν, ἢ μετανοίας, ἄλλην τινα ἐργασίαν ἐπίπουον; Ἔστι δὲ ἡ λύσις τῶν τοιούτων αὕτη· Ὅσοι ἀπὸ πρακτικῆς διὰ πολλῶν κόπων καὶ χρόνων εὗρον τὴν χάριν, τοῦτο ὡς μαθόντες οὕτως ἑτέροις διδάσκουσιν. Ἀπειθεῖσι δὲ μὴ παραδεχόμενοι τοῖς ἐπιστημονικῶς, ἐλέει Θεοῦ, ἐν συντόμῳ διὰ θεμιτῆς πίστεως, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ εἰς αὐτὸ φθάσαι. Διὸ καὶ μέμφονται τοὺς τοιούτους ὑπὸ ἀγνωσίας καὶ οἰήσεως κλεπτόμενοι, καὶ ἑτέροις διαθεβαίνονται, ὅτι εἰ ἐστὶν ἄλλως, πλάνη ἐστὶ, καὶ οὐ χάριτος ἐνέργεια. Καὶ οὐκ οἶδασιν, ὅτι κούρον ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, κατὰ τὴν Γραφήν, ἐξάπινα πλουτίζει πένητα. Καὶ τὸ, «Ἀρχὴ σοφίας, κτῆσαι σοφίαν, ἢ τὴν χάριν, φησὶν ἡ Παροιμία· Ἐπι-

commistione et imminutione superabundantis honoritatis, sed mandata gratiae nutritia transgressi, ob incuriam in vitia recidimus, itaque pro Spiritus sancti afflatu, malorum spirituum flaminibus repleti sumus. Et evidenter oscitatio et sensus habitus ab his provenit, ut aiunt Patres : nam qui spiritum accepit ab eoque mundatus est, per ipsum calefit et divina vita afflatur, et loquitur, et intelligit, et movetur, juxta hanc Domini vocem : « Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris mei qui loquitur in vobis » ; ὁ ἴτεμ qui ad hostem redit eique subicitur, contraria facit atque dicit.

ἐναντίας ἔχων, καὶ ὑπ' αὐτοῦ χυριευθεῖς, τάναντία

Quomodo oporteat psallere.

4. « Qui fatigatus est, ait Joannes Climax, stans orabit, et iterum sedens, prius fortiter opus persequetur. » Quamvis enim hoc faciendum dixerit de intellectu, cum adeptus erit cordis custodiam, non tamen dedecet idem de psalmodia dicere. Fertur enim interrogatus de psalmodia magnus Barsanuphius quomodo psallere oporteat, respondisse senex : « Horæ et cantus, ecclesiasticae sunt traditiones, et optime pro symphonia tradita sunt. Attamen Scitiotæ nec horas psallunt, nec cantus habent, sed laborant manibus, seorsim meditantur, et paulisper orant. Stans porro ad orationem, debes dicere Trisagion, et Pater noster, et rogare Deum ut a veteri homine libereris, nec tardus sis ad orationem, nam tota die mens tua orare debet. » Sic ostendit senex privatam meditationem esse ipsam cordis orationem, brevem vero orationem esse stationem ad psallendum. Clare insuper dicit magnus Joannes Climax : « Opus quietudinis est vacatio ab omni sollicitudine ; oratio autem impigra, est statio ; ac tertio opus cordis sacrum, est sessio orationis seu quietudinis. »

De diversitate psallentium.

5. Unde ea est diversitas, ut alii multum psallere doceant, alii parum, alii minime, sed tantum orationem, laborem, manuum opus quodlibet, aut quoddam aliud poenitentia opus laboriosum ? — Ad hujusmodi responsio hæc est. Qui pro praxim multis et diuturnis laboribus invenerunt gratiam, idem tanquam sic edocti alios docent. Sed non audiunt nec approbant eos qui scite, miserente Deo, breviter fidei fervore, ut ait sanctus Isaac, eodem devenerunt. Itaque hos vituperant, ignorantia et presumptione decepti, et aliis affirmant, quod seorsum sit, errorem esse, ut non gratiae operationem. Nec sciunt facile esse in oculis Domini, juxta scriptum, confestim ditare pauperem. Et illud : « Principium sapientiae possidere sapientiam, » de gratia dicit Proverbia 3. Increpat autem Apostolus discipulos

¹ Matth. 20. ² Prov. iv, 7.

qui tunc ignorabant gratiam, dicens : « An non cognoscitis quia Christus Jesus in vobis est? nisi forte reprobii estis, » id est p:æ incuria vestra non proficientes. Unde singulares in quibusdam orationis proprietates a Spiritu sancto peculiari modo inditas, ex incredulitate et superbia non approbant.

Contradictio ejus.

6. Dic mihi, o homo, si jejunet quis, temperetur, vigilet, stet, pœnitentiam agat, lugeat, pauperiem exerceat, nonne est hoc praxis? Cur igitur dicis absque praxi, psalmodiam tantum proferens, orationem acquiri non posse? An non et illa sunt praxes? Responsio. Si quis ore precetur, et mente abaret, quid prodest? « Unus ædificans, et unus destruens, quid prodest illis, nisi labor? » Sed sicut ore, ita debet et mente operari, ut non inveniatur ore quidem justus, corde autem omni pigritia et immunditie plenus. Id confirmat Apostolus dicens : « Si oram lingua, » id est ore, « spiritus meus orat, » scilicet vox mea, « mens autem mea sine fructu est. Oro spiritu, orabo et mente. » Et : « Volo quinque verba loqui, » et reliqua. Testatur autem quid per hoc significet, Climax dicens in sermone de oratione : « Magnus magna et perfectæ orationis artifex hæc dicit : *Volo quinque verba sensu meo loqui*, et reliqua. Sunt autem opera multa, sed particularia sunt. » Magnum vero et universale opus, juxta Climacem, est mentalis oratio, pr quam omne bonum reperitur. « Non est, inquit

sanctus Maximus, cogitatione mortis terribilius, nec memoria Dei altius, » sublimitatem operis ostendens. Quidam vero, si sit gratia in presenti tempore, audire nolunt, quia ob multam amentiam et ignorantiam obcecati sunt et modicæ fidei.

7. Qui autem parum psallunt, bene, ut puto, faciunt, moderationem colentes (omne enim moderatum est optimum juxta sapientes), ut non totis animæ viribus in praxi impensius, mens in oratione negligens facta, ad eam relaxetur. Sed partito psallentes, plerumque orationi intendunt. Aliquando tamen mentali et assidua clamazione et perpetua immobilitate mens defatigata paulum quietis percipit sese ab angustia quietudinis in psalmodiæ latitudinem explicando. Hic ordo est optimus, et a viris docetur sapientissimis.

8. Qui vero minime psallunt, bene faciunt, si sint in progressu. Illi enim opus non habent psalmodia, sed silentio, et indeficienti oratione, ac contemplatione, si pervenerint ad illuminationem. Cum Deo enim sunt uniti, nec eis expedit mentem suam avocare ab ipso, et in confusionem dejicere. « Scandalum est, ait Climax, obedienti propriæ voluntas, quieto autem orationis interruptio. » Mæ-

κώπεται δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος τοὺς τότε μαθηταί; ἀγνοοῦντας τὴν χάριν, λέγων· « Οὐκ οἴδατε ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἰ μὴ τι ἄρα ἀδόκιμοί ἐστε· » τουτέστι διὰ τὴν ἀμέλειαν ὑμῶν ἀπρόκοποι. Ὅθεν καὶ τὰ ἐξήσια ἐν τισὶ τῆς προσευχῆς ἰδιώματα ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐνεργούμενα ἰδιοτρόπως, ἐξ ἀπιστίας καὶ ὑψηλοφροσύνης οὐ παραδέχονται.

Ἀντιφράσεις αὐτοῦ.

ς'. Εἰπέ μοι, ὦ οὗτος, ἐὰν νηστεύῃ τις, ἐγκρατεύεται, ἀγρυπνῇ, ἴσταται, μετανοίας ποιῇ, πενθή, ἀκτημονῇ, οὐκ ἔστιν αὕτη πράξις; Πῶς οὖν λέγεις χωρὶς πρακτικῆς, τὴν ψαλμοῦδιαν προβαλλόμενος μόνον, προσευχὴν κρατῆσαι ἀδύνατον; Οὐχὶ ταῦτα πράξεις εἰσὶν; Αὐτοῖς· Ἐὰν τις τῶ στόματι προσηγῆται, καὶ ὁ νοῦς βρέμβεται, τί ὠφέλησεν; Εἰς οἰκονομῶν, καὶ εἰς καταλύων, οὐδὲν ἄλλ' ἢ κόπους. Ἄλλ' ὡσπερ τῷ σώματι ἐργάζεται, οὕτως ὀφείλει καὶ τῷ νοῖ· ἵνα μὴ εὐρεθῇ τῷ μὲν σώματι δίκαιος, τῷ δὲ καρδίᾳ πάσης ἀκηδίας καὶ ἀκαθαρσίας πεπληρωμένος. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Ἀπόστολος διαβεβαίωσεν, λέγων· « Ἐὰν προσεύχωμαι γλώσσῃ, » τουτέστι στόματι, « τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται, » ἦτοι ἡ φωνὴ μου· « ἐγὼ δὲ νοῦ; μου ἀκαρπῶς ἔστι. Προσεύχωμαι τῷ στόματι, προσεύχομαι καὶ τῷ νοῖ. » Καὶ· « Θέλω εἰπεῖν πάντα λόγους, » καὶ τὰ ἐξῆς. Μάρτυς δὲ, ὅ τι περιττοῦτος λέγει ὁ τῆς Κλίμακος· φησὶν ἐν τῷ π. ρ. προσευχῆς λόγῳ· Ὁ μὲν μέγας τῆς μεγάλης καὶ τελείας προσευχῆς ἐργῆτος φάσι φησὶ· *Θέλω εἰπεῖν πάντα λόγους διὰ τοῦ νοῦς μου, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰσὶ δὲ ἐργασίαι πολλαί, ἀλλὰ μερικαὶ εἰσι. Μεγάλῃ δὲ καὶ περιεκτικῇ, ὡς ἀρετῶν πηγῇ, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος, ἡ καρδιακὴ προσευχὴ ἔστι, δι' ἧς πᾶν ἀγαθὸν εὐρίσκεται. Οὐκ ἔστι, φησὶν ὁ ἅγιος Μάξιμος, ἐννοίας θανάτου φοβερῶ. ερον· οὐδὲ μνήμης Θεοῦ μεγαλοπρεπέστερον· » τὸ ὑπερέχον τοῦ ἔργου παραδη-*

ς'. Οἱ δὲ ὀλίγον ψάλλοντες, καλῶς οἶμαι, ποιῶσι, ἢν συμμετρίαν ἰετιμηχότες (πᾶν γὰρ μέτρον ἀριστον, κατὰ τοὺς σοφοῦς)· ἵνα μὴ τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς ὀλην ἐν τῷ πρακτικῷ κενοῦντες, ὁ νοῦς ὀλιγωρῶς ἐν τῇ προσευχῇ εὐρισκόμενος, ἀτονῇ πρὸς αὐτήν. Ἀλλὰ μερικῶς ψάλλοντες, τὸ πλεῖστον ἐν τῇ προσευχῇ ἐκτείνονται. Ἴσως δὲ ἔστιν ὅτε τῇ νοεραῖ καὶ συνεχεῖ βοῇ καὶ τῇ ἐμμένῃ πῆξει ὁ νοῦς ἀθουμῶν, μικρᾶς ἀναπαύσεως μεταλαμβάνει ἐν τῷ ἀπολύσει αὐτὴν εἰς τὸ πλάτος τῆς ψαλμοῦδιαι, ἀπὸ τοῦ ἀπεστενωμένου τῆς ἡσυχίας. Αὕτη ἡ τάξις ἀρίστη, καὶ διδαχὴ σοφωτάτων ἀνδρῶν.

η'. Οἱ δὲ μηδὲως ψάλλοντες, καλῶς ποιῶσιν, ἐὰν εἰσὶν ἐν προκοπῇ. Οὔτοι γὰρ οὐ χρῆζουσι λέγειν ψαλμούς, ἀλλὰ σιωπῆν, καὶ ἀδιάλειπτον προσευχὴν, καὶ θεωρίαν, ἐὰν ἐφθασαν εἰς φωτισμόν. Μετὰ τοῦ Θεοῦ γὰρ ἡνωμένοι εἰσὶ, καὶ οὐ χρειαν ἔχουσιν ἀποσπᾶσαι τὴν νοῦν αὐτῶν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ βλαβεῖν αὐτὸν εἰς σύγχυσιν. « Πῶμα μὲν, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, ὑπηκόω, τὸ οἰκεῖον ὀλέγημα, ἡσυχίᾳ δὲ προσευχῆς δι-

¹ II Cor. xiii, 5. ² Eccli. xxxiv, 28. ³ I Cor. xiv, 11. ⁴ Ibid. 19.

στασις. » Μοιχεύει γάρ τῶν τοιοῦτων ὁ νοῦς, ὅταν ἀποστή τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης, ὡς ἀπὸ νυμφίου. Καὶ ἐν ἐλαχίστοις πράγμασιν ἐρωτικῶς ἔχεται. Τὸ διδάξει δὲ καὶ ἐτέροις τὴν αὐτὴν τάξιν, οὐκ ἐν πᾶσιν ἐνδέχεται. Τοῖς μὲν ἰδιώταις ὑπὸ κτήσιν οὔσι καὶ ἀγραμμάτοις, καὶ διότι ἡ ὑπακοὴ ἐκ πάσης ἀρετῆς μετέχει, διὰ τῆς ταπεινώσεως. Ἀνοποτάκτοις δὲ οὐ δίδεται, ἵνα μὴ πλανηθῶσιν εὐχερῶς, καὶ ἰδιῶται, καὶ γνωστικοὶ ὡσι· διότι ὁ αὐτόστοιχος οὐ δύναται ἐκφυγεῖν τὴν οἴρσιν, δι' ἧς ἡ πλάνη ἐπακολουθεῖν πέφυκεν, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Τινὲς δὲ μὴ ἐννοῦντες τὴν μέλλουσαν βλάβην, πρὸς τὸ συνηθίσαι φασὶ καὶ ἀγαπῆσαι τὸν νοῦν τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην, τοῖς τυχοῦσι ταύτην μόνην ἐνεργεῖν διδάσκουσιν· ὅπερ οὐκ ἐνδέχεται, καὶ μάλιστα ἰδιορρύθμοις οὔσι. Ἐτι γὰρ τοῦ νοῦς αὐτῶν ἀκαθάρτου ὄντος δι' ἀμέλειαν, καὶ ὑψηλοφροσύνην, διὰ δακρύων μὴ προκαταρθέντος, εἰδῶλα μᾶλλον εἰσὶ χρά λογισμῶν, καὶ οὐ προσευχὴν ἐνοπριζόνται, τῶν ἐν τῇ καρδίᾳ πνευμάτων ἀκαθάρτων, ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ ὀνόματος ταραχθέντων, καὶ ἀνελεῖν βρυχόντων τὸν μαστιζόντα. Ἐὰν γὰρ ἀκούσῃ, ἢ διδαχθῇ ὁ ἰδιορρύθμος περὶ τῆς ἐργασίας ταύτης, καὶ βούλεται κρατῆσαι αὐτὴν, ἐν ἐκ τῶν δύο μέλλει παθεῖν· εἰ μὲν βιάζεται, πλανᾶται, καὶ ἀνίατος μένει· εἰ δ' ἀμελεῖ, ἀπρόκοπος ἐν ὅλῃ τῇ ζωῇ αὐτοῦ καθίσταται.

θ'. Ἐρῶ δὲ καὶ ὡς ἀπὸ πείρας μικρὴν ἐγνωκῶς· Ὅτε καθίσῃς ἐν ἡμέρᾳ ἢ ἐν νυκτὶ ἡσυχάζων, συχνῶς δεόμενος τοῦ Θεοῦ, χωρὶς λογισμῶν ἐν ταπεινώσει, καὶ ἀτονῆσει μὲν ὁ νοῦς κράζων, ἀλγήσει δὲ τὸ σῶμα, καὶ ἡ καρδία τῇ σφοδρῇ πῆξει τῆς συχνῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ἰησοῦ, μηκέτι θερμαίνόμενος, ἢ εὐφραίνόμενος, ἐξ ὧν ἡ προθυμία, καὶ ἡ ὑπομονὴ τῷ ἀγωνιστῇ γεννᾶται, τότε ἐγερεθεῖς στήθι, καὶ ψάλλε κατὰ μόνας, ἢ μετὰ τοῦ συνόντος σοι μαθητοῦ, ἢ μελέτη τινὸς ῥητοῦ, ἢ μνήμῃ θανάτου, ἢ ἐνεργείᾳ χειρῶν, καὶ τῶν λοιπῶν ἀσχολουμένου, ἢ τῇ ἀνιχνώσει προσέχων ἰστάμενος μᾶλλον, ἵνα κόπον ἐμποιῆς τῷ σώματι. Καὶ ὅταν μὲν ἴσταται κατὰ μόνας ψάλλων, λέγε τὸ Τρισάγιον, καὶ εἰθ' οὕτω τὴν προσευχὴν ψυχικῶς, ἢ νοερῶς, προσέχοντος τοῦ νοῦ τῇ καρδίᾳ. Ἐὰν δὲ ἐπιχειρεῖται ἀκηδία, λέγε καὶ ψαλμοὺς δύο, ἢ τρεῖς, καὶ τροπάρια κατανυκτικὰ ἀνευ μέλους· ὅτι οὐ μελωδῆσουσιν οἱ τοιοῦτοι, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος. Ἄρκει γὰρ αὐτοῖς εἰς εὐφροσύνην ὁ τῆς καρδίας πόνος ὑπὲρ εὐσεβείας γινόμενος, καθὼς φησὶν ὁ ἅγιος Μάρκος, καὶ ἡ θέρμη τοῦ Πνεύματος· πρὸς χαρὰν καὶ ἀγαλλίαν αὐτοῖς διδομένη. Λέγε δὲ κατὰ ψαλμὸν, καὶ τὴν προσευχὴν νοερῶς, ἢ ψυχικῶς, ἀρεμβάστως, καὶ τὸ, Ἄλληλούϊα. Αὕτη γὰρ ἡ τάξις τῶν ἁγίων Πατέρων, Βαρσανουφίου, καὶ Διαδόχου, καὶ τῶν λοιπῶν. Καὶ, καθὼς φησὶν ὁ θεῖος Βασίλειος, δεῖ τοὺς ψαλμοὺς καθ' ἡμέραν ἐναλλάττειν, διὰ τὸ ἐρεθίζεῖν εἰς προθυμίαν, καὶ ἵνα μὴ, φησὶν, ἀηδῶς ὁ νοῦς ἔχη πάντοτε τὰ αὐτὰ ψάλλων, ἀλλὰ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῷ χρῆ παραχωρεῖν, καὶ ἐτι μᾶλλον εἰς προθυμίαν ἐρῶνται. Ἐν δὲ μετὰ μαθητοῦ πιστοῦ ἴσταται ψάλλων, ἐκεῖνος μὲν τοὺς ψαλμοὺς λεγέτω, σὺ δὲ τῇ καρδίᾳ κρουπῶς προσέχων καὶ προσευχόμενος, τῆρει

chatur quippe hujusmodi mens, a Dei memoria quasi a sponso discedens, et infinis rebus amorem prostituens. Idem autem ordo aliis suaderi non omnibus potest. Obredientibus quidem ignaris et illitteratis potest, quia obedientia omnem virtutem per humilitatem participat. Liberis autem, sive ignari, sive docti sint, non conceditur, ne facile errent, quia seorsum medians non potest vitare praesumptionem, unde sequi solet error, ut ait sanctus Isaac. Quidam vero, non cogitantes futurum damnium, ad assuefaciendam, inquit, et alliciendam mentem ad Dei memoriam, quibus vis illam solam methodum suadent: quod non possibile est, ac praesertim his qui seorsim vivunt. Cum enim nondum mens eorum munda sit propter negligentiam et superbiam, lacrymis non lota, turpes cogitationum imagines, potius quam orationem speculantur, immundis cordis spiritibus tremendo nomine perturbatis, et frementibus ut auferant eum qui ipsos flagellat. Nam si audiat et doceatur illam methodum qui privatim vivit, unum ex duobus patietur malum: si luctetur quidem aberrat, et insanabilis fit, si vero sit negligens, nullum in tota vita profectum facit.

9. Dicam equidem, utpote experientia nonnulla elocutus, quando sedebis die vel nocte quietus, frequenter Deum precans sine cogitationibus in humilitate, et fatiscet mens clamitans, corpus vero dolebit, et cor acriter contentum ad frequentem Jesu invocationem, jam non sentiet fervorem aut laetitiam, quibus ardor et perseverantia militis foventur; tunc surgens sta, et psalle solus aut cum tuo comite discipulo, vel meditationi alicujus verbi, vel memoriae mortis, vel labori manuum, et aliis vacans, vel lectioni attendens, stans potius, ut corpus fatiges. Et cum stas solus psallens, recita Trisagion, aut etiam preces, anima vel mente, attendente cordi intellectu. Quod si instet acedia, recita etiam duos vel tres psalmos, et versiculos nocturnos absque cantu, quia « non cantabunt qui sunt hujusmodi, ait Climax. » Sufficit enim ipsis ad gaudium labor cordis pro pietate susceptus, inquit sanctus Marcus, et fervor spiritus ad laetitiam et exultationem eis datus. » Adhuc intra psalmum et preces anima vel mente band vaganter factas, dic Alleluia. Haec est enim methodus sanctorum Patrum, Barsanuphii, Diadochi, et aliorum. Atque, ut ait divus Basilus, « oportet psalmos in dies alternare, ad stimulandum ardorem, utque nunquam mens, inquit, eosdem psalmos fastidiat, sed libertas ei permittenda est, et sic majori accendetur studio. » Quod si cum discipulo fideli stas psallens, hic quidem psalmos recitet, tu vero corde intus attendentem et precantem tene teipsum. Omnes autem cogitationes, sive sensibilium, sive intelligibilium, in corde inortas asperneris, adjuvante oratione. Nam quietudo est cogitationum

quæ non sunt a divino Spiritu, depositio ad tempus, ne his attendens tanquam bonis, melius amittas.
νοημάτων τῶν οὐκ ἐκ τοῦ Πνεύματος Θεοτετέρων, ἕως καιροῦ, ἵνα μὴ προσέχων τούτοις ὡς καλοῖς, τὸ μέλλον ἀπολέηται.

De errore.

10. Attendite igitur diligenter, Dei amans, in gnosi. Quod si opus agens, videris lucem aut ignem sive foris sive intus, nempe vel speciem Christi, vel angeli, vel cuiusvis alius, ne illud admitte, ut non damnatum subeas. Nec tu tibi et imaginanti attendens, sine mentem talia effingere. Hæc enim omnia externis intempestive efformata, in errorem animam inducunt. Siquidem principium orationis verum, est cordis fervor vitia comburens, et hilaritatem animæ inferens incunctato desiderio, et indubia certitudine cor confirmans. Nam quodcumque animam subit, aiunt Patres, tum sensibile, tum intelligibile, si cor de eo dubitet neque id accipiat, non est a Deo, sed ab adversario missum est. Et si videas mentem foras aut sursum abreptam aliqua invisibili potestate, ne illi credas, nec sinas eam abripi, sed statim reduc eam ad suum opus. « Quæ Dei sunt, inquit sanctus Isaac, a seipsis veniunt, tempore quo nescis. » Quanquam enim inimicus interior et naturalis lumborum, transformat spiritualia, prout vult, imaginationi alia pro aliis exhibens, et pro fervore quidem suum infrenem mœstum suggerens, ut graveatur tunc anima huiusmodi errore, pro gaudio autem lætitiarum irrationalem et voluptatem lubricam substituens, ita ut superbia ex his et presumptio parva cernatur, addere seipsum inexpertis et deceptionem suam pro gratiæ operatione perhibere conatur; attamen tempus, experientia et sensus eum detegere solet non crasse ignorantibus ejus opera: « Guttur enim, ait Scriptura¹, gustu escas dijudicat, » id est, gustus spiritualis omnia patenter, qualia sint, certo detegit.

De lectione.

11. « Sint tibi operanti, ait Climax, lectiones practicae. Has enim facienti superflua est alia lectio. Lege autem semper libros de quiete et oratione: D
puta, opera Climacis, sancti Isaac, sancti Maximi, novi Theologi, discipuli ejus Sethi, Hesyehii, Philothei Sinaitæ, et talium talia quæcumque. Reliqua vero prætermittite ad tempus, non tanquam rejicienda, sed tanquam non conducentia ad scopum mentem in eorum indagatione ab oratione dimotam. Lege porro solus, non vocem jactantia inflans, nec cum studio faciendæ procedens, nec eloquii venustate aut canora suavitate captus, nec absens tanquam præsens cupiditate raptus aliquibus placendi, nec cum inexplebili aviditate, quia onne moderatum est optimum, nec oscitanter et

¹ Job. xxxiv, 3.

σαυτόν. Πάντα δὲ τὰ νοήματα εἴτε αἰσθητὰ, εἴτε νοητὰ, τὰ ἀπὸ καρδίας ἀναδιδόμενα καταφρόνει, τῆς προσευχῆς συνεργούσης. Ἦσυχία γὰρ ἐστιν ἀπόθεσις; προσέχων, ἵνα μὴ προσέχων τούτοις ὡς καλοῖς, τὸ μέλλον ἀπολέηται.

Περὶ πλάνης

Γ'. Πρόσεχε οὖν ἀκριβῶς, Θεοῦ ἐραστὴ, ἐν γνώσει. Ἐπὶ ἐργαζόμενος τὸ ἔργον, ἰδὲ φῶς, ἢ πῦρ ἐξουθεν ἢ ἔσωθεν, ἢ σχῆμα δῆθεν Χριστοῦ, ἢ ἀγγέλου, ἢ ἐτέρου τινός, μὴ παραδέξῃ αὐτὸ, ἵνα μὴ βλάβῃ ὑποστῆς. Μηδὲ σὺ ἀπ' ἐαυτοῦ εἰκονικῶς προσέχων, ἐάσεις τὸν νοῦν ἐκτυποῦν τοιαῦτα. Πάντα γὰρ ταῦτα ἐξουθεν ἀκαίρως μετασχηματιζόμενα, πρὸς τὸ πλανῆσαι τὴν ψυχὴν γίνονται. Ἡ γὰρ ἀρχὴ τῆς προσευχῆς ἡ ἀληθινή, ἡ καρδιακὴ θερμὴ ἐστίν, ἡ φλογίζουσα τὰ πάθη, καὶ ἰαρότητα, ἢ χαρὰν ἐν τῇ ψυχῇ ἐμποιοῦσα ἀδιστακτικῶς πόθῳ, καὶ ἀνευδοιάστῳ πληροφῶρῃ τὴν καρδίαν βεβαιούσα. Πᾶν γὰρ τὸ ἐρχόμενον εἰς τὴν ψυχὴν, φασὶν οἱ Πατέρες, κἂν αἰσθητὸν, κἂν νοερὸν, καὶ διστακτικῶς ἐν τούτῳ ἡ καρδία, μὴ παραδοχόμένη αὐτὸ, οὐκ ἐστίν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπέμφοθι. Κἂν ἰδῆς τὸν νοῦν ἐξουθεν ἢ ἐκτυποῦν ἐλκόμενον ὑπὸ τινος; ἀοράτου δυνάμεως, μὴ πιστεύσης αὐτῷ, μηδὲ ἀφῆς αὐτὸν ἔλκεσθαι, ἀλλ' ἄρξῃ εὐθύς αὐτὸν εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ. Τὰ τοῦ Θεοῦ, φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ, ἀπ' ἐαυτῶν ἐρχονται, σοῦ τὸν καιρὸν μὴ εἰδότες. Εἰ γὰρ καὶ ὁ ἐχθρὸς ἐνδὲν ὁ φουσιῶς; τῆς ὑψύος μετασχηματίζει τὰ πνευματικὰ, ὡς βούλεται, φανταστικῶς; ἀλλὰ ἀντ' ἄλλων, καὶ ἀντὶ μὲν θερμῆς, τὴν αὐτοῦ ἀνώμαλον καύσιν ἐπάγων, ὡς βρεῖσθαι τότε τὴν ψυχὴν ἐν τοιαύτῃ ἀπάτῃ· ἀντὶ δὲ εὐφροσύνης χαρὰν ἄλογον καὶ ἡδύτητα κάθυγρον προστάγων, οἴησιν ἐκ τούτων, καὶ τύφον ὀρᾶσθαι τι κτόμενον, λανθάνειν ἐαυτὸν τοῖς ἀπειροῖς, καὶ ὡς χάριν ἐνεργούσιν τὴν αὐτοῦ πλάνην ἡγεῖσθαι βιάζοιτο· ἀλλ' οὖν ὁ χρόνος, καὶ ἡ πείρα, καὶ ἡ ἀσθησις φανερὸν ποιεῖν αὐτὸν πέφυκε, τοῖς μὴ ἐπιβλεπόνουσιν τὴν αὐτοῦ πανουργίαν. « Φάρυξ γὰρ, φησὶν ἡ Γραφή, βρώματα διακρίνει. » Τούτῃστιν, ἡ γέσις πνευματικῶς [Ἰσ. πνευματικῆ] δῆλα πάντα ἐποία εἶσι, δείκνυσιν ἀπλανῶς.

Περὶ ἀναγνώσεως.

ια'. Ἔστω σοι ἐργάτῃ ὄντι, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, τὰ ἀναγιωσκόμενα πρακτικὰ. Τούτων γὰρ ἡ ἐργασία περιττὴν ποιεῖται τὴν τῶν λοιπῶν ἀνάγκων. Ἀνάγνωθι δὲ ἀεὶ τὰ περὶ ἡσυχίας καὶ προσευχῆς· οἷον εἰς τὴν Κλίμακα, εἰς τὸν ἅγιον Ἰσαὰκ, τὰ τοῦ ἁγίου Μαξίμου, τὰ τοῦ νέου Θεολόγου, τὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Στηθάτου, τὰ τοῦ Ἦσυχίου, τὰ τοῦ Φιλοθέου τοῦ Σιναιτοῦ, καὶ τῶν τοιούτων ἕσα τοιαῦτα. Τὰ δὲ λοιπὰ ἀφες ἕως καιροῦ, οὐχ ὡς ἀπίσθητα, ἀλλ' ὡς μὴ συμβάλλοντα τῷ σκοπῷ, τὸν νοῦν εἰς ἱστορίαν αὐτῶν μετακινούντα ἀπὸ τῆς προσευχῆς. Ἔστω σοι δὲ ἡ ἀνάγνωσις κατὰ μόνας, μὴ ἐν φωνῇ κόμπου μεγαλαυχῆς, μὴ ἐν σπουδῇ εὐγλωττίας παρεπυρῶς, ἢ καλλιπερὶ λόγου ἢ ἐμμελοῦς ἡδονῆς ἢ ἀπὸν ὡς παρὼν ἐμπαθῶς συλούμενος ἀναίσθητος;

πρός τινων ἀρέσκειαν, μηδὲ πάλιν ἀπλήστως· ὅτι ἅπαν μέτρον ἀριστον, μηδὲ τραχίως, μηδὲ νωθρῶς καὶ ἡμελημένως, ἀλλὰ σεμνῶς, ἐπεικτικῶς, εὐσταθῶς, συνετῶς, εὐρύθμως, νοερῶς τε καὶ ψυχικῶς, ἢ καὶ λογικῶς. Ἐν τούτοις γὰρ ἐνδυναμούμενος ὁ νοῦς, ἰσχύον ἐν ἕξει λαμβάνει, εἰς τὸ προσευχέσθαι κραταιῶς. Ἐν δὲ τοῖς προειρημένους ἐναντίους τούτων, σκότῳσιν τε καὶ χαύνωσιν, καὶ ἔκστασιν κτάται· ὥστε ἀλγεῖν καὶ τὸ ἡγεμονικὸν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, καὶ εἰς τὴν προσευχὴν ἀτονεῖν.

β'. Πρόσεχε δὲ καὶ τῇ προθέσει καθ' ὥραν, ἐν ἀκριβεῖ ἐρευνᾷν, ποῦ ῥέπει, εἰ κατὰ Θεὸν δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, ἕνεκα ψυχικῆς ὠφελείας κάθησαι ἡσυχάζων, ἢ ψάλλον, ἢ ἀναγινώσκων, ἢ προσευχόμενος, ἢ τὴν οἰανοῦν ἀρετὴν ἐργαζόμενος, ἵνα μὴ συλᾶσαι ἀγνώστως· μήπως εὐρεθῆς τῷ μὲν σχήματι ἐργάτης, τῷ δὲ τρόπῳ καὶ τῇ διανοίᾳ ἀνθρώποις, καὶ οὐ Θεῷ ἀρέσκων βουλόμενος. Πολλὰ γὰρ τὰ ἐνεθρα τοῦ δολίου, καὶ σφόδρα κρυφίως βλέπει τὴν ῥοπήν τῆς προθέσεως ὡς ἀγνοούμενος τοῖς πολλοῖς, καὶ αἰεὶ βούλεται συλᾶν τὸ ἔργον ἀγνώστως, ἵνα μὴ κατὰ Θεὸν γένηται τὸ γινόμενον. Εἰ γὰρ καὶ ἀνευδότης πολεμεῖ, καὶ ἀναιδῶς προσέρχεται, ἀλλὰ οὐ βεβαίαν τὴν πρόθεσιν εἰς Θεὸν ἔχων, οὐ συλᾶσαι συχνῶς, κἀν ἀκουσίως βέμβεσθαι ὑπὲρ ἐκεῖνου βιάζονται ἢ ῥοπή τοῦ θελήματος. Καὶ ἴσως ἢ καὶ ἐξ ἀσθενείας ἡττᾶται τις ἀκουσίως, ἀλλ' ἔτοιμῳ συγχωρεῖται καὶ ἐπαινείται παρὰ τοῦ τὰς προθέσεις καὶ τὰς καρδίας γινώσκοντος. Τοῦτο τὸ πάθος, τῆς κενοδοξίας λέγω, οὐκ ἐξ τῶν μοναχῶν προκόψαι εἰς ἀρετὴν· ἀλλὰ τοὺς κόπους ὑπομένει, καὶ ἐν γῆρξ εὐρίσκεται καρπός. Καὶ γὰρ καὶ τοῖς τρισὶν ἐπεμβαίνει αἰεὶ καὶ γυμνοὶ αὐτοὺς τῆς ἐργασίας τῶν ἀρετῶν, ἀρχαρίῳ λέγω, καὶ μέσῳ, καὶ τελείῳ.

γ'. Τοῦτο δὲ μαθὼν λέγω, ὅτι χωρὶς τῶν ἀρετῶν τοῦτῳ μοναχῶς οὐ προκόπτει ποτε, νηστείας, ἐγκρατείας, ἀγρυπνίας, ὑπομονῆς, ἀνδρείας, ἡσυχίας, προσευχῆς, σωπῆς, πένθους, ταπεινώσεως· εἰσὶ γὰρ γεννητικαὶ ἀλλήλων καὶ φυλακτικαὶ. Ἀπὸ γὰρ νηστείας συνεχοῦς μαραιομένη ἡ ἐπιθυμία, τίχτει τὴν ἐγκράτειαν· ἡ ἐγκράτεια, τὴν ἀγρυπνίαν· ἡ ἀγρυπνία, τὴν ὑπομονήν· ἡ ὑπομονή, τὴν ἀνδρείαν· ἡ ἀνδρεία, τὴν ἡσυχίαν· ἡ ἡσυχία, τὴν προσευχὴν· ἡ προσευχή, τὴν σωπὴν· ἡ σωπὴ, τὸ πένθος· τὸ πένθος, τὴν ταπεινώσιν· ἡ ταπεινώσις ἀντιστρόφως τὸ πένθος. Καὶ καθεξῆς ἀνάπαλιν αἱ θυγατέρες τὰς μητέρας πῶς γεννώσιν, ἀναλυτικῶς εὐρήσεις. Ταύτης οὖν τῆς ἀλληλογενεσιουργίας μείζων ἐν ἀρεταῖς οὐκ ἔστι. Τὰ γὰρ ἐναντία τούτων, πᾶσι πρόδηλα.

δ'. Δεῖ δὲ καὶ τοὺς κόπους καὶ τοὺς πόνους τῆς ἐργασίας ἐνταῦθα τάξει, καὶ πῶς δεῖ μετελθεῖν ἐκαστὴν ἐργασίαν, σαφῶς ἐκθεσθαι· ἵνα μὴ ἀπόνως τις ἐξ ἀκοῆς ὀδεύων, τοῦ καρποῦ ἀποτυχῶν, ἡμᾶς, ἢ τινὰς αἰτιάσθαι, ὡς οὐκ ἔστι καθὼς εἰρήκαμεν. Ὁ γὰρ πόνος τῆς καρδίας, καὶ ὁ τοῦ σώματος κόπος, οἶδεν ἔργον ἀληθείας ποιεῖν. Ἐξ ὧν ἡ ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος φανεροῦται, ἢ διὰ τοῦ βαπτίσματος, διδομένη σοί, καὶ παντὶ πιστῷ, ἢ διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν ἀμελείας τοῖς πάθου· συγχωσθεῖσα, καὶ τὴν μετάνοιαν ἡμῶν ἀναμένοντα δι' ἄφατον ἔλεος· ἵνα

perfunctorie, sed graviter, decenter, Urme, intelligenter, numerose, cum intellectu, anima et ratione. In his enim corroborata mens, vires habitu acquirit ad fortiter orandum. In præfatis autem horum contrariis, cæcitatem, desidiam et perturbationem incurrit, ita ut doleat in cerebro intellectus, et ad orationem debilitetur.

12. Attende etiam intentioni quocumque tempore, diligenter scrutans quo vergat, an ipsum bonum propter Deum facias, an propter animæ utilitatem sedes quietus, vel psallens, vel legens, vel orans, vel quamlibet exercens virtutem, ut non diripiaris inscius, nec inveniaris specie quidem operans, intentione vero et cogitatione hominibus, non Deo placere cupiens. Multæ sunt enim calidi hostis insidiæ, et occultissime, ut multos latens, intuetur flexum intentionis, et semper quærit clam opus furari, ut non propter Deum fiat quod sit. Sed quamvis te indesinenter impugnet ac impudenter invadat, tu tamen fixam in Deum intentionem habens, ne frequenter abripiaris, etiam invita evagari cogatur ab illo inclinatio voluntatis. Et licet ob infirmitatem aliquis vincatur invitus, promptam tamen veniam et laudem accipit ab intentionum et cordium scrutatore. Verum hoc vitium, scilicet vana gloria, non sinit monachum in virtute progredi, sed labores subit, et senex sine fructu invenitur. Etenim tribus semper subrepat, et opera virtutum subripit, scilicet incipienti, medio atque perfecto.

13. Hoc etiam expertus dico: Sine his virtutibus monachus non proficit unquam, scilicet absque jejuniis, temperantia, vigilia, patientia, fortitudine, quietudine, oratione, silentio, luctu, humilitate: se enim invicem congenerant et conservant. Nam perenne jejunium concupiscentiam extenuans parit temperantiam; temperantia vigiliam, vigilia patientiam, patientia fortitudinem, fortitudo quietem, quies orationem, oratio silentium, silentium luctum, luctus humilitatem, humilitas vicissim luctum. Atque deinceps iterum filiarum matres quomodo gignant, per analysim reperies. Hac igitur mutua generatione major in virtutibus non est. Namque harum contraria sunt omnibus manifesta.

14. Oportet hic quoque labores et industrias operationis referre, et quomodo faciendum sit quodcumque opus clare exponere, ut non sine labore aliquis ex auditione ambulans, fructu laud percepto, nos aliosve accuset, eo quod nunquam de hoc locuti essemus. Nam industria cordis et corporis labor sciunt opus veritatis facere. Ex quibus operatio Spiritus sancti manifestatur, per baptismum tibi data et omni fideli, sed propter mandatorum omissionem passionibus abscondita, et nostram penitentiam exspectans ineffabili wi-

sericordia, ut non in fine absque fructu reperti hoc A
audiamus : « Tollite ab eo talentum, » et illud :
« Quod videtur habere, auferetur ab eo ¹, » et nos
in supplicia ejiciat, æternum in gehenna crucian-
dos. Omnis enim operatio corporalis et spiritualis
sine industria et labore facta, facienti nullum un-
quam asseret fructum, quia « Regnum cœlorum
vim patitur, inquit Dominus, et violenti rapiunt
illud ², » vim appellans laboriosam corporis in
omnibus vexationem. Unde, cum multi multos
forsan sine labore annos degerint vel degant, nec
industrie in fervido cordis ardore labores faciant,
vacui a munditia et Spiritus sancti expertes facti
sunt, rejecta laborum asperitate. Qui enim negli-
genter et ignave operantur, videntur forsan mul-
tum laborare; nunquam tamen fructum gustant,
utpote industriæ ac doloris penitus expertes. Quod
testatur qui dicit : « Si omnes præclaras geramus
actiones, cor vero dolens non habeamus, illæ spu-
riæ ac rancidæ flunt. Item aliquando indiligenter
ambulantes, præ acedia in distractiones direpti
inutiles, obtenebramur, visi in his requiem inve-
niri, quod non est, sed insolubilibus fasciis invisibi-
liter ligati, immobiles et incertes in omni opere
simus, desidia in nobis completa, præsertim si in-
cipientes simus. Perfectis enim omnia ad mensu-
ram utilia sunt. » Idem testatur magnus Ephraim
dicens : « Laborem labora laboriose, ut effugias
irritorum laborum labores. Si non, juxta prophe-
tam ³, renes nostri deficient et dissolvantur jejunii
labore, et dolores concipiamus quasi parturientis
setum lassa cordis compage, non gestabimus spli-
ritum salutis in utero cordis, sicut audiisti, sed in
tempore tantum, et sterili deserto, et otio, et
quiete, putantes nos esse aliquid, gloriamur, die
vero exitus indubie fructum omnem omnes agno-
scemus.

35. Nemo potest a seipso virtutum scientiam
discere, licet aliqui experientia tanquam magistra
usi sint. Nam a seipso sine præcedentium consilio
agere, præsumptionem habet seu potius parere so-
let. Si enim « Filius a se non facit quidquam, sed
quæcumque demonstrat ei Pater, hæc similiter D
facit ⁴, » et Spiritus « non loquitur a semetipso ⁵, »
quis est hic tantum adeptus virtutis apicem, ut non
indigeat alio quodam ipsum ducente? amentiam
potius quam virtutem habere videtur, et aberrat.
Ideo suadere oportet scientibus labores practicæ
virtutis, ut hæc satagant, scilicet jejunium fame-
licum, temperantiam ab omni voluptate, vigiliam
assiduam, genuflexionem molestam, laboriosam in
stando immobilitatem, orationem continuam, hu-
militatem sinceram, contritionem et gemitum in-
deficientem, silentium sapiens et quasi sale conditum,
atque in omnibus patientiam. Neque enim

¹ Matth. xxv, 18, 28, 29. ² Matth. xi, 12.
xvi, 15.

μη εἰς τέλος διὰ τὴν ἀκαρπῖαν ἡμῶν ἀκούσωμεν·
« Ἄρατε τὸ τάλαντον ἀπ' αὐτοῦ » καὶ τὸ, « Ὁ δο-
κεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ » καὶ εἰς κόλασιν
ἀποπέμψῃ ἡμᾶς, αἰωνίως ἐν γέεννῃ ὕδνωμένους.
Πᾶσα γὰρ ἐργασία σωματικὴ τε καὶ πνευματικὴ, μὴ
ἔχουσα πόνον, ἢ κόπον, οὐδέποτε καρποφορεῖ τῷ
ταύτην μετερχομένῳ· ὅτι « Βασίτη ἐστὶν ἡ βασιλεία
τῶν οὐρανῶν, φησὶν ὁ Κύριος, καὶ βίταται ἀρπάξου-
σιν αὐτήν » βίαν εἰπὼν τὴν τοῦ σώματος ἐν πῖσιν
ἐπίπονον ἀσθησιν, ἐπεὶ οἱ πολλοὶ μὲν ἰσως πολλοὺς
ἐναιατοὺς ἀπόνως ἐργάσαντο, ἢ ἐργάζονται, καὶ διὰ
τὸ μὴ ἐμπότως ἐν ζεοῦσιν προθυμίᾳ καρδίας τοὺς
πόνους ποιεῖν, κενοὶ καθαρότητος, καὶ ἀμέτοχοι Πνεύ-
ματος ἁγίου γεγενᾶσι, τὸ δριμύ τῶν πόνων ἀπανη-
νᾶμενοι. Οἱ γὰρ ἐν ἀμελείᾳ καὶ χανώσῃ ἐργαζόμε-
νοι, κοπιῶσι μὲν ἰσως, ὡς δοκοῦσι, πολλά· οὐδέποτε
δὲ καρπὸν τρυγῶσι διὰ τὸ ἀπνον, εἰς βάθος ἀνάλ-
γητοι ὄντες. Καὶ μάρτυς ὁ λέγων· Κἂν πάσα· εἰς
πολιτείας ἡμῶν μεγάλας ἔχωμεν, τὴν δὲ καρδίαν
ἐνώδυνον οὐ κεκτῆμεθα, νόθοι αὐταὶ καὶ ἔωλοι καθ-
εστήκασιν. Ἰσως δ' ὅτε καὶ ἀπόνως οὐδύνοντες, ὑπὸ
ἀκηδίας εἰς περισπασμοὺς συνωθούμενοι τοὺς ἀνω-
φελεῖς, σκοτιζόμεθα, δοκοῦντες ἐν τούτοις ἀνεσιν εὐ-
ρεῖν, ὅπερ οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ κειραλαῖς ἀλύτοις ἀσρά-
τως δεσμούμενοι, ἀκίνητοι καὶ ἀνερέργητοι ἐν παντί
ἐργῶ γινόμεθα, τῆς χανότητος ἐν ἡμῖν πληθυνεί-
σης, καὶ μάλιστα ἀρχαρίοις οὔσι. Τοῖς γὰρ τελείοις,
τὰ πάντα ἐν μέτρῳ ὠφέλιμα. Τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ὁ
μέγας Ἐφραίμ λέγων· Πόνον πόνει ἐμπότως, ἵνα δια-
δράσῃ τῶν ματαίων πόνων τοὺς πόνους. Ἐάν μὴ,
κατὰ τὸν προφήτην, ἡ ὄσφρις ἡμῶν ἐκλείπη ἀπὸ ἐκ-
λύσεως τῷ τῆς νηστείας κόπῳ, καὶ ὠδύνας συλλη-
φθῶμεν ὡς τικτούσης ἐμβρυον τῇ ἀλγεινῇ τῆς καρ-
δίας πῆξι, οὐ μὴ κυήσωμεν πνεῦμα σωτηρίας ἐπι-
γῆς τῆς καρδίας, ὡςπερ ἤκουσας, ἀλλ' ἐν τοῖς
χρόνοις μόνον, καὶ τῇ ἀνονήτῳ ἐρήμῳ, καὶ τῇ χαν-
ώσῃ, καὶ ἡσυχίᾳ οἰόμενοι εἶναι τινες, καυχώμεθα.
Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς ἐξόδου ἀναμριθόλως πάντεσσι
καρπὸν πάντες ἐπιγωσόμεθα.

16. Οὐκ ἔστι δὲ δι' ἑαυτοῦ τις τὴν τῶν ἀρετῶν ἐπι-
στήμην μαθεῖν, εἰ καὶ τινες ὡς διδασκάλῳ τῇ περὶ
ἐχρήσαντο. Τὸ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ μὴ τῇ συμβουλῇ
τῶν προωδευκότων ποιεῖν, οἴησιν ἔχει, μᾶλλον δὲ τι-
κτεῖν πέφυκεν. Εἰ γὰρ « Ὁ Υἱὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖ οὐ-
δὲν, ἀλλὰ καθὼς ἐδίδαξεν αὐτὸν ὁ Πατήρ, οὕτω
ποιεῖ, » καὶ τὸ Πνεῦμα· οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυ-
τοῦ· τίς ἐστὶν οὗτος ὁ εἰς τοσοῦτον ἀρετῆς ὕψος
ἐληλακῶς, ὡς μὴ δεόμενος ἑτέρου τινὸς τοῦ μυσ-
ταγωγῶντος αὐτὸν, ἀπόνοιαν μᾶλλον ἢ ἀρετὴν δοκῶν
ἔχειν ἠπάτηται; διὸ πείθεσθαι δεῖ τοῖς εἰδόσι τοὺς
πόνους τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, καὶ οὕτω μετέρχε-
σθαι· ἤγουν νηστείαν ἐκπεινον, ἐγκράτειαν ἀνήθο-
νον, ἀγρυπνίαν ἐπίμονον, γονυκλισίαν ἐπίμοχθον,
στάσιν ἐπίπονον ἀκινήτως, προσευχὴν ἑμμονον, τα-
πεινώσιν ἀνόθευτον, συντριμμὸν, καὶ στεναγμῶν
ἀπαυστον, σιωπῆν εὐλογον, καὶ ὡς ἐν ἄλατι ἡστυ-
μένην, καὶ ἐν πᾶσιν ὑπομονήν. Οὐ γὰρ χρὴ πάντεσσι

³ Nahum. ii, 10. ⁴ Joan. v, 19, 20. ⁵ Joan.

ἐ, ἀναπαύσει· διάγειν, οὐδὲ ἐν μόνῳ τῷ καθίσματι: Α πάντοτε πρὸ καιροῦ, ἢ γήρου, ἢ ἀσθενείας ἐγκαρτερεῖν. « Διότι τοὺς πόνους, φησὶν ἡ Γραφή, τῶν ἀρετῶν σου φάγεσαι. » Καὶ « Βιαστῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Τὰς οὖν προειρημένας ἐργασίας ὁ καθ' ἡμέραν σπεύδων ἐμπόνω; ἐπιτελεῖν, καὶ τὸν καρπὸν, σὺν Θεῷ, ἐν καιρῷ, τούτων δρέφεται.

oportet in quiete semper degere, neque in perpetua sessione ante senectutis aut infirmitatis tempus remanere. « Labores manuum tuarum quia manducabis », ait Scriptura; et: « Violenti rapiunt regnum cælorum ». Qui ergo prædicta opera quotidie studet laboriose absolvere, fructum, adjuvante Deo, in tempore ex illis colliget.

¹Ps. cxxvii, 2. ²Matth. xi, 12.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΩΣ ΔΕΙ ΚΑΘΕΖΕΣΘΑΙ ΤΟΝ ΗΣΥΧΑΖΟΝΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΧΗΝ
ΚΑΙ ΜΗ ΤΑΧΕΩΣ ΑΝΙΣΤΑΣΘΑΙ.

EJUSDEM

QUOMODO OPORTEAT SEDERE HESYCHASTAM AD ORATIONEM
NEC CITO ASSURGERE.

Ποτὲ μὲν ἐπὶ σκάμνου, τὸ πλείστον διὰ τὸ ἐπίπονον· ποτὲ δὲ, καὶ ἐπὶ στρωμνῆς ὀλιγάκις, ἕως καιροῦ, διὰ τὴν ἀνεσίαν. Ἐν ὑπομονῇ δὲ ὀφείλει εἶναι τὸ κάθισμά σου, διὰ τὸν εἰπόντα, Τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες· καὶ μὴ ταχέως ἀνίστασθαι ὀλιγωροῦντα διὰ τὸ ἐπίπονον ἄλγος, καὶ τὴν τοῦ νοῦς νοερὰν βοήθην, καὶ συνεχῆ πῆξιν· « Ἴδου γὰρ, φησὶν ὁ Προφήτης, ὠδίνες συνέλαβόν με, ὡσπερ τίχτουςαν. » Ἀλλὰ κίπτων κάτωθεν, καὶ τὸν νοῦν ἐν τῇ καρδίᾳ συνάγων, εἴπερ διήνοικται, ἐπικαλοῦ τὸν Κύριον Ἰησοῦν εἰς βοήθειαν. Πονῶν δὲ, τοὺς ὤμους καὶ τὴν κεφαλὴν πολλακις ἀλγῶν, καρτέρει ἐπιπόνως καὶ ἔρωτικῶς ἐν αὐτοῖς, ζητῶν ἐν καρδίᾳ τὸν Κύριον. Βιαστῶν γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ βιασταὶ ἀρπάξουσιν αὐτήν. Τὴν σπουδὴν ἐν τούτοις καὶ τῶν τοιοῦτων πόνων ὁ Κύριος ὑπέδειξεν ἀληθῶς. Ὑπομονὴ γὰρ καὶ καρτερία ἐν πᾶσι, γεννήτρια πόνων, καὶ σώματος, καὶ ψυχῆς.

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ λέγειν τὴν εὐχήν.

Οὕτως εἶπον οἱ Πατέρες· ὁ μὲν· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με, τὸ ὄλον· ὁ δὲ, τὸ ἡμῶν· Ἰησοῦ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με. Ὅπερ εὐκολώτερόν ἐστι διὰ τὴν τοῦ νοῦ ἀδυναμίαν. Οὐδὲ γὰρ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ μυστικῶς, χωρὶς Πνεύματος, μόνος εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καθαρῶς καὶ τελείως, ἀλλ' ὡς παιδίον ψελλίζον ἐτι, πληρῶσαι ταύτην μετὰ ἄρθρων μὴ δυνάμενος. Οὐκ ὀφείλει δὲ συχνῶς μεταλλάσσειν τὰς ἐπικλήσεις τῶν ὀνομάτων διὰ βραχυμίαν, ἀλλὰ βραδέως διὰ τὴν συνέχειαν. Πάλιν, οἱ μὲν διὰ στόματος, οἱ δὲ διὰ νοῦ διδάσκουσι λέγειν αὐτήν. Ἐγὼ δὲ ἀμφότερα τῶν. Καὶ γὰρ ποτὲ κεν ὁ νοῦς ἀδυνατεῖ

Modo in scamno, et quidem plerumque, ad defatigationem sede, modo in culcita, pauco tempore, ad requiem. Permanens autem sit sessio tua, propter eum qui dixit: « Perseverantes in oratione », neque ex negligentia cito assurgas propter laboriosum dolorem, intellectualemque mentis clamorem et perpetuam contentionem: « Ecce enim, ait Propheta, dolores apprehenderunt me quasi parturientem ». Sed incurvatus deorsum, et mentem in corde recolligens, si quidem apertum sit, in adiutorium invoca Dominum Jesum. Et laborans humeris et capite sæpe dolens, cum industria et studio sic permane, quærens in corde Dominum. « Nam regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. » His verbis diligentiam hujusmodi laborum Dominus profecto indicavit. Patientia enim et perseverantia in omnibus est corporis et animæ laborum mater.

Quomodo recitanda sit oratio.

Sic dicebant Patres; alius quidem: « Domine Jesu Christe, Fili Dei, miserere mei, » integrum; alii vero dimidium hoc: « Jesu, Fili Dei, miserere mei. » Quod facilius est propter mentis imbecillitatem. Non enim potest a seipsa interius absque Spiritu sola dicere, Dominus Jesus, nec pure ac perfecte nisi in Spiritu sancto, sed ut infans adhuc balbutiens illa verba articulatim pronuntiare nequit. Nec oportet crebro invocationis voces permutare, sed lente ac perpetim recitare. Insuper, alii ore, alii mente illam recitare docent. At ego utrumque suadeo. Nam interdum mens, interdum os præ acedia recitare non valet. Propterea utro-

¹Act. i, 14. ²Jerem. vi, 24; xiii, 21; Mich. iv, 9.

que modo orare oportet, ore ac mente. Cæteroque tranquille et imperturbate clamandum est, ne sensum attentionemque mentis vox turbet ac impediatur, donec mens operi assueta proficiat et vires a spiritu accipiat ad integre et valide orandum. Tunc enim non indiget oris loquela, imo nec potest, solo intellectu satis occupata, totum facere opus.

οὐ χρῆζει λαλεῖν διὰ στόματος, οὐδὲ γὰρ δύναται, ἀρκοῦμενος μόνον τῷ νοῦ λόκληρον ποιῆσθαι τὴν ἐργασίαν.

Quomodo oporteat mentem cohibere.

Scito neminem a semetipso posse frenare mentem, nisi ipse frenetur a spiritu: infrena enim est, non natura utpote semper mobilis, sed quia ob incuriam agitationi consueta, ab initio freno desuevit. Quippe mandatorum regenerantis nostri transgressione, a Deo separati sumus, sensu intellectualem ejus sensum et unionem exuti. Inde enim delapsa mens, et a Deo separata, quocumque agitur ut captiva, nec potest aliter sistere, quam si Deo obediat, et stet apud eum, eique uniatur cum lætitia, et precetur eum assidue ac perseveranter, et ei mentaliter conflatur quotidie quævis peccata: qui omnia statim ignoscit his qui cum humilitate ac contritione petunt, atque semper sanctum ipsius nomen invocant: « Conſtemini, inquit, Domino, et invocate nomen sanctum ejus ¹. » Atqui respirationem retrahendo et os comprimendo cohibetur mens, sed partim et iterum dissipatur. Cum autem advenit operatio orationis, tunc vere hæc illam retinet in seipsa, et lætificat, et captivitate eximit. Aliquando tamen mente orante et in corde cohibita, cogitatio evagatur, sed meditans. Et hæc uemini subjicitur, nisi perfectis in Spiritu sancto et aberrationum vacationem adeptis in Christo Jesu.

Quomodo efficiendæ sint cogitationes.

Nemo unquam novitius expellit cogitationes, nisi Deus eas eiciat. Fortium enim est eas pugnare et fugare. Imo ne hi quidem illas a semetipsis remonent, sed cum Deo in prælium contra eas moventur, utpote armaturam ipsius induti. Tu vero insipientibus cogitationibus, invoca Dominum Jesum orebro et perseveranter, et fugabuntur; non ferentes enim inditum ex oratione cordi fervorem, quasi igne combustæ fugient. « Jesu nomine, inquit Climax, flagella hostes. » Itaque Deus noster est ignis consumens nequitiam. Promptus ad auxilium Dominus promptam faciet vindictam eorum qui ad ipsum tota anima diu noctuque clamant. Qui vero non habet operationem orationis, alio modo fundit illas, Moysen imitans. Eo enim surgente et ad cælum levante manus et oculos, fugat illas Deus. Deinde rursus sedens, incipit orationem patienter. Et hoc modo utitur qui nondum virtute pollet orationis. Imo et qui habet orationis operationem,

¹ Psal. civ, 1.

λέγειν ακηδίων, ποτὲ δὲ τὸ στόμα. Διὰ τοῦτο ἐν ἀμφοτέροις δεῖ προσεύχεσθαι, καὶ στόματι, καὶ νοῦ. Πλὴν ἡσυχῶς καὶ ἀταράχως δεῖ κράζειν, ἵνα μὴ τὴν αἰσθησιν, καὶ τὴν προσοχὴν τοῦ νοῦ ἢ φωνὴ συγγέουσα, ἐμποδίζοιτο· μέχρῃς ἂν ὁ νοῦς, ἐβίβασεν ἐν τῷ ἔργῳ, προκόψοι, καὶ δύναμιν λάβοι παρὰ τοῦ Πνεύματος, εἰς τὸ δλικῶς καὶ κραταιῶς εὐχεσθαι. Τότε γὰρ

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ κρατεῖν τὸν νοῦν.

Σύνες, οἱ οὐδεὶς δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ κρατῆσαι τὸν νοῦν, εἰ μὴ κρατηθῆ παρὰ τοῦ Πνεύματος· ἀκράτητος γὰρ ἐστίν, οὐ κατὰ φύσιν ὡς ἀεικίνητος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀμελείας τὴν περιφορὰν οἰκειωσάμενος, ἀρχῆθεν εἰς τοῦτο ἐβίβασεν. Διὰ γὰρ τῆς τῶν ἐντολῶν τοῦ ἀναγεννήσαντος ἡμᾶς παραβάσεως, ἐκ Θεοῦ ἐχωρισθῆμεν, τὴν ἐναίσθηται νοεράν αὐτοῦ αἰσθησιν τε καὶ ἔνωσιν ἀπολέσαντες. Ἐκείθεν γὰρ ἐξολοσθήσας ὁ νοῦς, καὶ τοῦ Θεοῦ χωρισθεὶς, πανταχοῦ ἀγεται ὡς αἰχμάλωτος· καὶ οὐ δυνατόν ἄλλως ἵστασθαι, εἰ μὴ Θεῷ ὑποταγῆ, καὶ στηθὶ παρ' αὐτοῦ, καὶ αὐτῷ ἔνωθη μετ' εὐφροσύνης, καὶ δέηται αὐτοῦ συνεχῶς καὶ ἐπιμόνως, καὶ τοῦτο ἐξομολογῆται καθ' ἑκάστην νοερούς ὅσα παλομεν, ὅς καὶ συγχωρεῖ πάντα εὐθέως, τοὺς ἐν ταπεινώσει καὶ ἐν συντριβῇ αἰτοῦσι, καὶ αἰετὶ τὸ δνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ ἐπικαλουμένοις. « Ἐξομολογεῖσθε γὰρ, φησὶ, τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπικαλεῖσθε τὸ δνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ. » Καὶ ἡ ἀναπνοὴ δὲ τοῦ ἀνασπασμοῦ ἐν τῷ συσφίγγειν τὸ στόμα κρατεῖ τὸν νοῦν, ἀλλὰ μερικῶς, καὶ πάλιν διασκεδάζεται. Ὅτε οὖν ἔλθῃ ἡ ἐνέργεια τῆς προσευχῆς, τότε κυρίως αὐτὴ κρατεῖ αὐτὸν παρ' ἑαυτῆ, καὶ εὐφραίνει, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπείργει. Πλὴν ἐστίν ὅτε τοῦ νοῦς προσεχομένου, καὶ ἐν καρδίᾳ ἵσταμένου, καὶ ἡ διάνοια βέμβεται, ἄλλα μελετῶσα. Αὕτη δὲ οὐδενὶ ὑποτάσσεται, εἰ μὴ τοῖς τελείοις ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, τοῖς τὸ ἀρέμβαστον φθάσασιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ διώκειν τοὺς λογισμοὺς.

Οὐ διώκει τις ποτε ἀρχάριος λογισμὸν, εἰ μὴ ὁ Θεὸς διώξῃ αὐτόν. Τῶν δυνατῶν γὰρ ἐστὶ πολεμῆσαι καὶ διώξαι αὐτούς. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν διώκουσιν αὐτούς, ἀλλὰ μετὰ Θεοῦ κινουῦνται εἰς πλεμον πρὸς αὐτούς, ὡς ἐνδοδυμένοι τὴν πανοπλίαν αὐτοῦ. Σὺ δὲ ἐρχομένων τῶν λογισμῶν, ἐπικαλοῦ τὸν Κύριον Ἰησοῦν συχνῶς καὶ ἐπιμόνως, καὶ φεύξονται· μὴ φέροντες γὰρ τὴν ἐκ τῆς προσευχῆς ἀναδιδρομένην καρδιακὴν θερμὴν, ὡς ἀπὸ πυρὸς καιόμενοι φεύγουσιν. Ἰησοῦ, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, ὄνοματι μάστιζε πολεμίους. Διότι ὁ Θεὸς ἡμῶν πῶρ καταναλίσκον ἐστὶ τὴν μοχθηρίαν. Ὁ ταχὺς εἰς βοήθειαν Κύριος ποιήσει τὴν ἐκδικησιν εὐθέως τῶν διωψύχως βοῶντων πρὸς αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτός. Ὁ δὲ μὴ ἔχων ἐνέργειαν προσευχῆς, ἀλλοτρόπως τροποῦται αὐτούς, τὸν Μωσῆα μιμούμενος. Διεγερθέντος γὰρ, καὶ εἰς οὐρανὸν ἐκτείναντος τὰς χεῖρας καὶ τὸ ὄμμα, φυγαδεύει αὐτούς ὁ Θεός. Εἶτα πάλιν καθέσθεις, ἀρχεται τῆς προσευχῆς ἐπιμόνως· καὶ τοῦ

τῷ τῷ πρόσωπῳ ᾄεται, ὁ μὴ πῶ κεκτημένος δύναμιν A
προσευχῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ ἔχων τὴν τῆς προσευχῆς ἐν-
έργειαν, ἐπὶ τῶν σωματικῶν παθῶν, ἀκηδία; φημί,
καὶ πορνείας, τῶν σκληρῶν καὶ βαρυτέρων παθῶν,
πολλάκις ἐγειρόμενος, ἔκτεινει τὰς χεῖρας εἰς βοή-
θειαν κατ' αὐτῶν. Πλὴν ὀλιγάκις διὰ τὴν πλάνην
τοῦτο ποιεῖ, καὶ πάλιν καθέζεται, μὴ πῶς φαντάσῃ
τὸν νοῦν αὐτοῦ ὁ ἔχθρος ἄνωθεν, μόρφωσιν ἀληθείας
δηθεν δεικνύς. Τὸ γὰρ ἔχειν τὸν νοῦν ἄνω, καὶ κάτω,
καὶ ἐν καρδίᾳ, καὶ παντοχοῦ ἀπταιστον, μόνων ἰδίων ἐστὶ τῶν καθαρῶν καὶ τελείων, ἀδολαβῆ διατηρεῖ-
σαι.

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ ψάλλειν.

Οἱ μὲν ὀλιγάκις λέγουσιν, οἱ δὲ πολλάκις, ἕτεροι
δὲ οὐδ' ὄλωσ. Σὺ δὲ μῆτε πολλάκις ψάλλε, σύγχυσις
γάρ· μῆτε οὐδ' ὄλωσ, διὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν χαύ-
νωσιν καὶ ἀμέλειαν· ἀλλὰ τοὺς ὀλιγάκις ψάλλοντας
μίμησαι. Πᾶν γὰρ μέτρον ἀριστον, κατὰ τοὺς ἀσο-
φους σοφούς. Τῷ γὰρ πολλὰ ψάλλειν τῶν πρακτικῶν
ἐστὶ, διὰ τὴν ἀγνωσίαν καὶ τὸν κόπον, οὐ τῶν ἡσυ-
χαστῶν, ἀρχομένων ἐν Θεῷ μόνῃ προσεύχεσθαι ἐν
καρδίᾳ, καὶ ἀπέχεσθαι νοημάτων. Ἡσυχία γὰρ ἐστὶν
ἀπόθεσις νοημάτων αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν, κατὰ
τὸν τῆς Κλίμακος. Τὴν γὰρ δύναμιν αὐτοῦ πᾶσαν
κινῶσαντο; ἐν τῇ πολλῇ ψαλμωδίᾳ, ἀτονῆσαι ὁ νοῦς
εἰς τὸ μὴ κραταιῶς καὶ ἐπιμόνος προσεύχεσθαι. Νύ-
κτωρ μὲν, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, τὰ πολλὰ τῇ προσ-
ευχῇ δίδου, τὰ δὲ βραχεία τῇ ψαλμωδίᾳ. Οὕτω
καὶ σὺ ὀφείλεις ποιεῖν. Ὅτε ἴδῃς ἐν τῷ καθίσματι
σου ἐνεργοῦσαν τὴν προσευχὴν καὶ μὴ παυομένην
κινεῖσθαι ἐν τῇ καρδίᾳ, μὴ ποτε ἀρήσῃς αὐτήν, καὶ
ἀνίστασθαι ψάλλειν ἕως καιροῦ, ἐὰν μὴ οἰκονομικῶς
καταλείψῃ σε. Τὸν γὰρ Θεὸν καταλιπὼν ἔσωθεν, ἔξω-
θεν ἴστασαι προσλαλῶν, ἐκ τῶν ὑψηλῶν εἰς τὰ χα-
μαιπετῆ παρεκκλίνων· ἀλλὰ καὶ σύγχυσις ποιεῖς,
καὶ τὸν νοῦν ἐκταράττεις ἀπὸ τῆς γαλήνης αὐτοῦ·
ἡσυχία γὰρ, κατὰ τὸ ὄνομα αὐτῆς, καὶ τὴν πρᾶξιν
κείται, διὰ τὸ ἐν εἰρήνῃ καὶ γαλήνῃ ἔχειν αὐτήν.
Ὁ Θεὸς γὰρ εἰρήνη ἐστὶ, συγχύσεως καὶ κραυγῆς
ἐπέκεινα. Δεῖ γὰρ ἀγγελικὸν εἶναι καὶ τὸν ὕμνον
ἡμῶν κατὰ τὸ πολίτευμα, καὶ οὐ σαρκικόν· τὸ γὰρ
μετὰ φωνῆς ἐν κραυγῇ ψάλλειν συμβολικόν ἐστὶ
νοερᾶς κραυγῆς, καὶ διὰ τὴν βραθυμίαν καὶ ἀγροικίαν
ἡμῶν δίδεται, διὰ τὸ ἐπανάγεσθαι πρὸς τ' ἀλι-
θῆ. Τοῖς γὰρ μὴ εἰδῶσι πρόσευχῃν, ὅπερ ἐστὶν ἀρε-
τῶν πηγὴ, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος Ἰωάννην, ἀρδεύου-
σα φυτὰ τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις; πρέπει τὸ πολλὰ
ψάλλειν, καὶ ἀμέτρως, καὶ ἀεὶ ἐν ποικιλίᾳ πολλῶν
εἶναι, καὶ μηδέποτε παύεσθαι, ἕως ἂν ἀπὸ πολλῆς
ἐπιπόνου πράξεως; εἰς θεωρεῖν προκοψῶσι, προσευ-
χὴν νοερὰν εὐρηκότες, ἐνεργοῦσαν ἐντὸς αὐτῶν.
Ἄλλῃ γὰρ ἐστὶ τῆς ἡσυχίας ἡ πρᾶξις, καὶ ἕτερα τοῦ
κοινοβίου. Ἐκαστος δὲ ἐν ᾧ ἐκλήθη προσμένων, σω-
θήσεται. Διὸ δέδοικα γράφειν διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, ὁρῶν
σε μέσον τούτων ἀναστρεφόμενον. Πᾶς γὰρ ὁ ἐξ
ἀκοῆς, ἢ μαθήσεως ἐν προσευχῇ πάσχων, ἀπόλλυ-
ται, ὡς τὸν ὀδηγοῦντα μὴ κεκτημένος· ὁ δὲ γευσά-
μενος τῆς χάριτος, ὀφείλει συμμέτρως ψάλλειν, κατὰ
τοὺς Πατέρας, τὸ πλεῖστον ἀσχολούμενος εἰς τὴν

contra corporeas passiones, acediam scilicet ac
luxuriam, duras gravissimasque cupiditates, sæpe
surgens, tendit manus ad auxilium adversus eas.
Raro tamen, metu erroris, hoc facit, et iterum sedet,
ne menti suæ illudat desuper inimicus, effugiem
scilicet veritatis exhibens. Nam habere mentem
sursum, et deorsum, et in corde, et ubique inof-
fensam, et incolumem servare, solis competit mun-
dis atque perfectis.

Quomodo psallere oportent.

Alii dicunt raro, alii sæpe, alii nunquam. Tu
vero nec sæpe psalle, ne perturberis; nec nun-
quam, ne sequatur remissio et incuria; sed raro
psallentes imitare. Nam omne moderatum optimum
est, juxta haud desipientes sapientes. Multum enim
psallere, est practicum, adhuc extra gnosis labo-
rantium, haud vero quietorum, valentium in solo
Deo corde orare et a cogitationibus vacare. « No-
cturnus, inquit Climax, multum orationi da, parum
psalmodiæ. » Sic et tu facere debes. Cum vides in-
sensione tua operari orationem: et indesinenter in
corde moveri, ne nunquam dimittas eam, neu surgas
ut psallas ad tempus, nisi te, providente Deo, dere-
linquat. Nam Deum relinquens interius, exterius
stias alloquens, ex sublimibus ad terrestria deflexus;
quin etiam confusionem facis, et mentem exturbas
a sua tranquillitate; nempe quies, ut indicat no-
men ejus, ad praxim se extendit, ut eam in pace
serenitateque teneat. Deus enim pax est, sine con-
fusione ac tumultu. Oportet igitur angelicum esse
hymnum nostrum atque statum, haud vero carna-
lem. Nam cum voce clamosa psallere, signum est
trepidæ mentis, et propter sognitiem et rusticitatem
nostram conceditur, ut ad veritatem revertamur.
Nescientibus enim orationem esse, ut ait Joannes
Climax, fontem virtutum insitas animæ vires irri-
gantem, convenit multum psallere, et sine mensura,
et semper variare multa, et nunquam cessare, donec
a multa laboriosaque praxi ad contemplationem
progressi, orationem mentalem inveniunt intra
ipsos operantem. Alia quippe est quietis praxis, et
alia cœnobitiæ; unusquisque autem in vocatione
sua permanens, salvabitur. Itaque vereor scribere
propter debiles, videns te medium inter eos con-
versantem. Quisquis enim ex fama et auditione
orationi passivæ vacat, pessum it, quia ducem non
habet: qui autem gustavit gratiam, debet cum
mensura psallere, plerumque orationi vacans; qui
vero segnis est, psallat legatque opera Patrum
practica. Siquidem non remis indiget navis, vento
vela inflante, secundam nempe auram ei spiritu
afflante ad strictim labendum in salso cupiditatum
mari, sed immorata, remis aut cymba trahitur. Si
qui vero ambitiose objiciunt sanctos Patres, aut
aliquos nunc degentes, tanquam tota nocte stantes
et facientes psalmodiam, illis ex Scriptura respon-

demus non omnibus omnia esse perfecta, propter studii penuriam et virtutis defectum, sed parva magnis non esse prorsus parva, nec magna parvis penitus magna. Nam perfectis omnia sunt facilia operatu. Ideo non omnes sunt semper, nunc vel olim, practici, nec omnes eandem viam tenuerunt, aut usque ad fidem servaverunt. Multi enim a praxi devenerunt ad contemplationem, et ab omnibus requieverunt, Sabbatum custodientes juxta legem Spiritus, et in solo Deo letati sunt, divinis satiati deliciis, et gratia prohibiti a psallendo aliquidve aliud meditando, in excessum rapti ad tempus, et votorum summam partim et quasi arrham assecuti. Alii vero usque ad finem in praxi manentes, in salute obdormierunt, mercedem in futuro sæculo recepturi. Quidam vero mortui affirmantur bonum odorem in signum suæ salutis post mortem exhalasse, qui adhuc vivi gratiam quidem baptismi habebant, ut omnes, sed ob captivitatem et ignorantiam mentis suæ non cum ea mystice communicaverunt. Alii adhuc in utraque laudem habent, in psalmodia et in oratione, et sic degunt, gratia ditati semper agente, et nunquam obice ullo impediti. Alii demum usque ad finem maxima polluerunt quiete, vitam privatam agentes, oratione sola optime contenti, ut soli cum solo, Deo uniti: nam perfecti, ut diximus, omnia valent, in confortante ipsos Christo, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

σματος ἔχοντες, ὡς πάντες, καὶ διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἀγνωσίαν τοῦ νοδὸς αὐτῶν μὴ κοινωνήσαντες μυστικῶς μετ' αὐτῆς ἔτι ζῶντες· ἕτεροι δὲ ἐν ἀμφοτέροις εὐδοκίμοισι, τῇ ψαλμῳδίᾳ καὶ τῇ προσευχῇ, καὶ οὕτω διάγουσι, πλοῦσι ἔχοντες τὴν χάριν ὡς ἀεικίνητον, καὶ μηδέποτε ἐκ τινος ἐμποδιζόμενοι· ἄλλοι δὲ ἕως τέλους μάλιστα τὴν ἡσυχίαν ἐκράτησαν ἰδιῶται ὄντες, ἀρκοῦμενοι ἐν τῇ προσευχῇ μόνον κίνου καλῶς, ὡς μόνον πρὸς μόνον Θεὸν ἐνωθέντες· οἱ γὰρ τέλειοι, ὡς εἶπομεν, πάντα ἰσχύουσιν ἐν τῷ ἐνδουαμοῦντι· αὐτοὺς Χριστῷ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ejusdem ad interrogantem quemdam de ventris moderamine (1).

De ventre quid dicam, passionum rege? Si possis eum enecare et semimortuum facere, ne remittas. Dominatur mihi, amice, et ei famulus ut servus et captivus. Est cooperatur dæmonium, et vitiorum domus. Per eum fit lapsus noster, et per eum resurrectio, cum ordinem servat; et per eum excidimus prima secundaque dignitate divina. Quare corrupto veteri homine, renovati sumus in Christo; sed ecce relapsi sumus super a Deo, per transgressionem mandatorum gratiam in profectu conservantium et augmentium, licet præ ignorantia simus elati, putantes nos cum Deo esse. Valde autem differunt nutrimento corpora, ut Patres dixerunt: nam uni multum, alteri parum exigitur ad sustinendas naturales ejus vires, et cuique pro vi et ha-

προσευχῇ· βῆθουμῶν δὲ, ψάλλειν, ἢ ἀναγιγνώσκειν τὰ πρακτικὰ τῶν Πατέρων. Οὐ γὰρ χρήζει ἡ ναῦς κώπας, τοῦ ἀνέμου τὸν φῶσωνα ὑπεκτείναντος, ἀσιον αὐτῇ αὔραν τοῦ πνεύματος χορηγομένου πρὸς νῆξιν ἐπιπολαίω; τῆς ἄλμυρᾶς θαλάσσης τῶν παθῶν, ἀλλ' ἴσταμένη, ταῖς κώπαις, ἢ τῷ πλοιαρίῳ παρέλκεται. Εἰ δὲ τινες προβάλλονται τοὺς ἁγίους Πατέρας φιλονεικῶς, ἢ ἐν-αὐθὰ τινας, ὡς ὅτι πυνύχιον ἐποιοῦντο στάσιν, καὶ ἀδιάλειπτον ψαλμῳδίαν, ἀποκρινόμεθα τούτοις ἐκ τῶν Γραφῶν, ὅτι οὐ πάντων πάντα τέλεια δι' ἔνδειαν σπουδῆς καὶ ἀπορίαν δυνάμει, ἀλλὰ τὰ μὲν μικρὰ τοῖς μεγάλαις οὐ πάντως μικρὰ, τὰ δὲ μεγάλα παρὰ τοῖς μικροῖς οὐ πάντως τέλεια. Τοῖς γὰρ τελείοις, πάντα εὐχρη ἐνεργούμενα. Διότι οὐ πάντες εἰσι αἰεὶ, νῦν, ἢ πάσαι, πρακτικοί· οὐδὲ πάντες τὴν αὐτὴν ὁδὸν ᾤδευσαν, ἢ ἕως τέλους ἐκράτησαν· πολλοὶ γὰρ ἀπὸ πρακτικῆς ἦλθον εἰς θεωρίαν, καὶ κατέπαυσαν ἐκ πάντων, σαβαστίσαντες κατὰ τὸν πνευματικὸν νόμον, καὶ ἐν τῷ Θεῷ μόνω εὐφραίνοντο, καχορεσμένοι τῆς θείας τρυφῆς, καὶ μὴ συγχωρούμενοι ψάλλειν, ἢ ἄλλο τι μελετᾶν παρὰ τῆς χάριτος· εἰς ἐκπληξιν ὄντες ἕως καιροῦ, φθάσαντες τῶν ὁρεκτῶν τὸ ἔσχατον μερικῶς, ὡς ἐν ἀβραβῶνι. Ἄλλοι δὲ ἕως τέλους ἐν τῷ πρακτικῷ ἐσώθησαν κοιμηθέντες, τὴν ἀνταπόδοσιν ἐν τῷ μέλλοντι ἐκδεχόμενοι· τινες δὲ ἐν τῷ θανάτῳ πληροφορηθέντες, ὡς μετὰ θάνατον μυρίσαντες εἰς ἔνδειξιν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, τὴν χάριν τοῦ βαπτίσματος ἔχοντες, ὡς πάντες, καὶ διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἀγνωσίαν τοῦ νοδὸς αὐτῶν μὴ κοινωνήσαντες μυστικῶς μετ' αὐτῆς ἔτι ζῶντες· ἕτεροι δὲ ἐν ἀμφοτέροις εὐδοκίμοισι, τῇ ψαλμῳδίᾳ καὶ τῇ προσευχῇ, καὶ οὕτω διάγουσι, πλοῦσι ἔχοντες τὴν χάριν ὡς ἀεικίνητον, καὶ μηδέποτε ἐκ τινος ἐμποδιζόμενοι· ἄλλοι δὲ ἕως τέλους μάλιστα τὴν ἡσυχίαν ἐκράτησαν ἰδιῶται ὄντες, ἀρκοῦμενοι ἐν τῇ προσευχῇ μόνον κίνου καλῶς, ὡς μόνον πρὸς μόνον Θεὸν ἐνωθέντες· οἱ γὰρ τέλειοι, ὡς εἶπομεν, πάντα ἰσχύουσιν ἐν τῷ ἐνδουαμοῦντι· αὐτοὺς Χριστῷ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Περὶ τῆς γαστρὸς τί εἶπω, τῆς βασιλείστῃς τῶν παθῶν; Ἐὰν δυνήθῃς νεκρῶσαι αὐτήν, καὶ ἡμιθανῆ ἀπεργάσασθαι, μὴ ἐνδώσης. Κατεκυριεύσε μου, ἀγαπητέ, καὶ λατρεύω ταύτη ὡς δοῦλο; αὐτῆς καὶ ὑπόσπονδος, ἢ συνεργὸς τῶν δαιμόνων, καὶ τὸ τῶν παθῶν κατοικητήριον· δι' αὐτῆς γὰρ γίνεται ἡ πτώσις ἡμῶν, καὶ δι' αὐτῆς ἡ ἀνάστασις, ὅταν εὐτακτῇ, καὶ δι' αὐτῆς ἐκπεπτῶκαμεν τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου ἀξιώματος τοῦ Θεοῦ. Διότι διαφθάρημεν ἐν Χριστῷ, καὶ ἰδοὺ ἐκπεπτωχότες ἐσμεν ἄρτι ἐκ τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν ἀμελείας, τῶν φυλασσόντων καὶ αὐξάνόντων τὴν χάριν ἐν προκοπῇ, κὼν ἀγνοοῦντες ἐπαιρώμεθα, δοκοῦντες μετὰ Θεοῦ εἶναι. Πολλὰς δὲ διαφορὰς ἐν τῇ τροφῇ ἔχουσι τὰ σῶματα, ὡς οἱ Πατέρες εἰρη-

(1) Sine titulo in Græco. Supplevit interpres. EDIT. PATR.

κασι, καὶ ὁ μὲν ὀλίγον, ὁ δὲ πολὺ δέσται πρὸς σύ-
 στασιν τῆς φυσικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, ἕκαστος κατὰ
 τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἕξιν ἐπαρκοῦμενος. Ὅμως ὁ
 ἡσυχάζων, πάντοτε ἐνδεὴς ὀφείλει εἶναι, μὴ κορευ-
 νόμενος· βρυνομένου γὰρ τοῦ στομάχου, καὶ τοῦ
 κῶδς θλωθέντος διὰ τούτου, οὐδὲ προσευχὴν δύναται
 λέγειν κραταιῶς, ἢ καθαρῶς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀναθυ-
 μιάσεως τῶν πολλῶν βρωμάτων τῷ ὑπνω καταφερό-
 μενος, κοιμηθῆναι ταχέως ἐπιποθεῖ, ἐξ οὗ φαντασίαι
 ἀναριθμητοὶ ἐν τῷ ὑπνω ἐπιπίπτουσι τῷ νοῦ. Τοι-
 γαρ οὖν τῷ βουλομένῳ σωτηρίας τυχεῖν, καὶ βιαζο-
 μένῳ διὰ τὸν Κύριον ἡσυχῶς βιώναι, ἄρτου, ὡς
 εἶμαι, λίτρα ἰκανοὶ αὐτῷ, καὶ ὕδατος, καὶ οἴνου,
 κατὰ τὴν ἡμέραν, τρία, ἢ τέσσαρα ποτήρια, καὶ ἀπὸ
 τῶν παρατυγόντων βρωμάτων ὀλίγον ἐκ πάντων
 κατὰ καιρὸν μεταλαμβάνειν, ἀπωθούμενον τὴν πλη-
 σμονῆν, ἵνα κὰν τούτῳ σοφῶς χρῆσάμενος, τὸν τῷ-
 φρον διὰ τῆς ἐκ πάντων μεταλήψεως ἐκφυγεῖν δυνη-
 σῆται, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ λίαν καλὰ ποιήματα μὴ
 βδελύξοιτο, εὐχαριστῶν αὐτῷ ὑπὲρ πάντων· καὶ αὕτη
 τῶν φρονίμων ἡ διάκρισις. Τοῖς δὲ ἀσθενοῦσι κατὰ
 πίστιν, καὶ κατὰ ψυχὴν, ἢ ἀποχὴ πλείον συμφέρει
 τῶν ἐδωδύμων, οἷς λάχανα ἐσθίειν ἐκέλευσεν ὁ Ἀπό-
 στολός, διὰ τὸ μὴ πιστεῦειν αὐτοὺς ἐκ Θεοῦ φυλα-
 χθῆναι. Τί δέ σοι εἶπω, ὅτι κανόνα ἐξήτησας, καὶ
 βάρος πολὺ, γέρον ὢν; νεώτεροι οὐ δύνανται ἐν
 σταθμῷ καὶ μέτρῳ, καὶ πῶς σὺ κρατήσεις αὐτό;
 Τὴν ἐλευθερίαν γὰρ πρέπει σοι κρατεῖν ἐν παντί,
 ἐσθίοντι· εἰ δὲ ἤττασαι, μεταμελοῦ, καὶ πάλιν ἐπι-
 χέρισσον, καὶ μὴ παύσῃ οὕτω ποιῶν πάντοτε, πί-
 πτων, καὶ ἐγειρόμενος, καὶ μεμφόμενος αἰ σεαυ-
 τῶν, καὶ μὴ ἄλλον, καὶ ἕξεις ἀνάπαυσιν, σοφῶς διὰ
 πτωμάτων τὴν νίκην ποιούμενος, κατὰ τὴν Γραφήν·
 πλήν μὴ παραβαίνης τὸν ὄρον ὃν προσθέμεθα, καὶ
 ἄρχει σοι· οὐδὲ γὰρ βρωνύουσι τὸ σῶμα αἰ λοιπαὶ
 βρώσεις τοσοῦτον, ὅσον ἡ τοῦ ἄρτου καὶ ὕδατος με-
 τάλγησις. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Προφήτης, Τὰ ἄλλα
 εἰς οὐδὲν θέμενος, καὶ ἀνθρώπου, σταθμῷ τὸν ἄρ-
 τον σου φάγεσαι καὶ μέτρῳ τοῦ ὕδωρ σου πίεσαι·
 τρεῖς γὰρ ὄρους ἔχει ἡ βρώσις, ἐγκράτειαν, αὐτάρ-
 κειαν, καὶ κόρον. Ἐγκράτειά ἐστι τὸ πεινᾶν ἐστια-
 θέντα· αὐτάρκεια δὲ, τὸ μῆτε πεινᾶν, μῆτε βαρεῖσθαι·
 κόρος δὲ, τὸ βαρεῖσθαι μικρόν. Τὸ δὲ μετὰ τὸ
 κορεσθῆναι πάλιν ἐσθίειν, θύρα ἐστὶ γαστριμαργίας,
 δι' ἧς ἡ πορνεία εἰσέρχεται. Σὺ δὲ ταῦτα ἀκριβῶς
 ἐπιστάμενος, κατὰ τὴν σὴν δύναμιν τὸ κρεῖττον ἐπίλεξαι,
 μὴ ὑπερβαίνων τοὺς ὄρους· τῶν γὰρ τελείων
 ἐστὶ καὶ τοῦτο, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τὸ πεινᾶν, καὶ
 χορτάζεσθαι, καὶ ἐν πᾶσι δυνατοῦς εἶναι.

Περὶ πλήρης, ἐν ᾧ καὶ περὶ πολλῶν ὑποθέσεων.

Ὅρα δὲ ὅτι βούλομαι σε ἀκριβῶς εἰδέναι περὶ τῆς
 πλάνης, τοῦ φυλάττεσθαι ἐξ αὐτῆς, μήπως ἐξ
 ἀγνοίας φερόμενος, βλαθῆς τὰ μέγιστα, καὶ τὴν
 ψυχὴν ἀπολέσῃς. Διότι εὐκόλως κλίνει τὸ αὐτεξ-
 οὔσιον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς κοινωνίαν τῶν ἐναντίων,
 καὶ μάλιστα τῶν ἀπειρῶν, τῶν μετερχομένων ὡς
 ὑπ' αὐτῶν· ἐγγύς γὰρ αὐτῶν, καὶ κύκλῳ οἱ δαίμονες
 τῶν ἀρχαρίων καὶ ἰδιοῤῥύθμων πεφύκασι, διατεί-
 νοντες παγίβας λογισμῶν, καὶ λάκκους πτωμάτων,
 καὶ φαντασμάτων διεθρον· ἡ πόλις γὰρ αὐτῶν ὑπ'

bitu requiritur. Attamen quietista semper esuriens
 debet esse, non saturatus: gravato enim stomacho
 et mente per hunc turbata, non potest orationem
 dicere fortiter ac pure, sed multorum ciborum
 vaporibus ad somnum raptus, cubare cito cupit,
 unde innumera in somno phantasmata menti in-
 gruunt. Ergo volenti salutem consequi, et conanti
 propter Dominum quiete vivere, panis, ut puto,
 libra sufficit, et aquæ ac vini tria vel quator po-
 cula, et ex occurrentibus cibus omnibus paucum
 desumere, rejecta copia, ut hoc paucio sapienter
 utens, superbiam sumendo ex omnibus fugere
 possit, et pulcherrima Dei opera non abhorreat,
 gratias ei agens de omnibus: et hoc est sapientium
 iudicium. Infirmis autem fide et anima magis pro-
 dest carnis abstinentia: quibus legumina præcepit
 Apostolus, quia non credunt ipsi se a Deo servan-
 dos. Quid vero tibi dicam quærenti regulam,
 grave pondus seniori? Id iuniores non sustinent in
 statera et mensura, et quomodo tu sufferes illud?
 Libertatem tibi comedenti convenit servare in
 omnibus; quod si vincaris, respice, et novos
 adhibe nisus, nec desine sic facere semper, lapsus
 resurgere, ac contemnere semper te ipsum, non
 vero alium, et habebis requiem, sapienter casus
 in victoriam vertens, juxta Scripturam. Ne tamen
 excedas mensuram quam antea determinavimus,
 et sufficit tibi: neque enim tantum corroborant
 corpus alia alimenta, quantum panis et aquæ
 sumptio. Propterea dicebat propheta, alia pro
 nihilo reputans: (In pondere panem tuum co-
 medes, et aquam in mensura bibes ¹.) Nam tres
 habet nutriment terminos: temperantiam, fru-
 galitatem et saturitatem. In temperantia, pastus
 adhuc esurit; in frugalitate, nec esurit nec gra-
 vatur; in saturitate, gravatur paulum. Sed post
 saturitatem adhuc comedere, porta est ingluvijæ:
 per quam luxuria ingreditur. Tu vero hæc probe
 sciens, pro viribus tuis melius elige, non ex-
 cedens limites: nam perfectus competit Apostoli
 instar (satiari, et esurire, et omnia posse ².)

De errore, ubi et de multis materiis.

Scito me velle tibi penitus innotescere errorem,
 ut caveas ab eo, nec ignorantia ductus, maximum
 subeas damnum, et animam perdas. Nam facile
 inclinatur liberum hominis arbitrium ad adver-
 sariorum societatem, ac præsertim apud inexpertos
 et seipsos ducere præsumentes: eis siquidem propio-
 res novitiorum et solitariorum dæmones circumstant,
 tendentes cogitationum insidias et laqueos pec-
 catorum, et phantasmata exitiosa: civitas enim
 illorum sub potestate barbarorum est, nec mirari

¹ Ez. ch. iv, 10, 11. ² Philippi. iv, 12, 15.

oportet si quis erret, aut excedat, aut in errorem incidat aut accipiat, aut contraria veritati videat, aut dicat ex inexperientia et ignorantia res incongruas: sæpius enim aliquis ex imperitiâ loquendo de veritate, alia pro aliis inscîe asserens, nescit res, ut sunt, recte dicere, et multos turbat, et opprobrium et risum trahit et affert ad quietos. Nec enim mirum est errare aliquem novitium etiam post multos labores, quia id accidit multis sive nunc sive olim Deum querentibus. Dei enim memoria, seu mentalis oratio, est sublimior omnibus operibus, estque et ipsa virtutum caput, sicut amor Dei. Et qui impudenter et audacter vult ad Deum accedere et pure eum confiteri, et possidere eum in seipso contendit, is facile necatur ab illis, a dæmonibus scilicet, si derelinquatur: nam confidentius et arroganter exquirens quæ sunt suo statui contraria, cum jactantia rejicit quæ sunt tempestiva. Sæpe autem miserans Dominus, cum nos videt in altis audaces, non sinit nos tentari, ut suam quisque agnoscens præsumptionem, sponte convertatur, priusquam contingat a dæmonibus opprobrium et in hominibus irrisio aut gemitus: et maxime indulget querenti cum patientia, et humilitate, et præsertim cum obedientia et interrogatione virorum mirabilis illius operis peritorum, ne pro frumento tribulos metat, et amaritudinem pro dulcedine, et pro salute inveniat perniciem. Nam fortes et perfecti semper singulari certamine dimicant cum dæmonibus, et gladium spiritus, qui est verbum Dei, contra eos jugiter vibrant: debiles vero et novitii fuga caute ac timide quasi arce utentes, et bellum declinantes, nec intempestive audentes, mortem vitant. Tu autem, si bene quietus es, exspectans cum Deo unionem, noli admittere si quid videas sensibile, vel intelligibile, vel exterius, vel interius, vel etiam imaginem Christi, vel adhuc angeli aut sancti formam, vel lucem menti exhibitam aut effectam, quia et ipsa mens habet vim imaginandi a sua natura, et optatas facile potest repræsentare formas his qui nondum perfecte ad ipsam attendunt, et sic in seipsam infert detrimentum. Ipsa quoque memoria honorum aut malorum turbide animi sensum percellere et ad phantasiam adducere solet: unde hujusmodi animus a seipso fit phantasticus, non quietus. Ideo cave ne quid credas citius assentiens, etiam si bonum sit, antequam interrogaveris expertos et multum exquisieris, ne forte damnum subeas, sed mane illud ægre ferens, et semper servans mentem tuam sine colore, forma aut effigie: nam sæpe illud etiam quod Deus miserat ad probationem et coronam, multis damnum intulit: vult enim Dominus noster nostrum probare quo vergat liberum arbitrium. Qui ergo videt aliquid intellectu aut sensu, licet divinitus missum, et inconsultis peritis accipit illud, facile errat aut erraturus est, ut facilius recipiens. Oportet autem novitium attendere cordis operationi, tanquam non

ἄξουσίαν τῶν βαρβάρων ἐστὶ, καὶ οὐ δεῖ θαυμάζειν εἰ ἐπλανήθη τις, ἢ ἐξέστη, ἢ πλάνην ἐδέξατο, ἢ δέχεται, ἢ ἀλλότρια τῆς ἀληθείας ὀρᾷ, ἢ λέγει ἐξ ἀπειρίας καὶ ἀγνωσίας τὰ οὐκ ἀνήκοντα· πολλάκις γὰρ ἀπὸ ἰδιωτείας τις περὶ τῆς ἀληθείας φθεγγόμενος, ἀλλὰ ἀντ' ἄλλων λεληθώς λαλῶν, οὐκ οἶδεν εἰπεῖν ὀρθῶς, ὡς ἔχει, καὶ πολλοὺς ἐθρόησεν, καὶ θνεῖδος καὶ γέλωτα ἀνοήτως φερόμενος, τοῖς ἡσυχάζουσι προσέξηνσεν· οὐκ ἐστὶ γὰρ θαυμαστὸν, πλανηθῆναι τινα ἀρχαίριον καὶ μετὰ πολλοὺς κόπους, διότι γέγονε πολλοῖς, καὶ τοῖς νῦν, καὶ τὰς πάσαις τὸν Θεὸν ἐκζητοῦσιν. Ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ μνήμη, εἴτ' οὖν ἡ νοερὰ προσευχὴ, ὑψηλοτέρα πσιῶν τῶν ἐργασίῶν ἐστίν, αὐτῆ καὶ κεφαλὴ ἀρετῶν, ὡς ἀγάπη Θεοῦ. Καὶ ὁ ἀναιδῶς καὶ θρασέως βουλόμενος πρὸς τὸν Θεὸν εἰσελθεῖν καὶ ὁμολογεῖν αὐτὸν καθαρῶς, καὶ κτήσασθαι αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ βιαζόμενος, εὐκόλως θανατοῦται ὁ τοιοῦτος ὑπ' αὐτῶν, τῶν δαιμόνων λέγω, εἰ παραχωρηθῆσεται· τολμηρῶς γὰρ καὶ αὐθαδῶς τὰ παρὰ τὴν ἰδίαν κατάστασιν ἐκζητήσας, μετὰ ἀλαζωνείας ἐκδιώκει πρὸ καιροῦ φθάσαι. Πολλάκις δὲ σπλαγχνιζόμενος ὁ Κύριος, ἡμᾶς βλέπων ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τολμηροῖς, οὐ παραχωρεῖ πειρασθῆναι, ἵνα τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστος ἐπιγνοὺς οἴησιν, ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπιστραφῆ, πρὸ τοῦ γενέσθαι θνεῖδος· δαιμόνων καὶ γέλωτος, ἢ χλαυθμῶς ἐν ἀνθρώποις, καὶ μάλιστα τῷ μετὰ μακροθυμίας ἐκζητοῦντι καὶ ταπεινώσεως, καὶ τὸ μείζον μετ' ὑποταγῆς καὶ ἐρωτήσεως τῶν ἐμπείρων τοῦτο τὸ θαυμαστὸν ἔργον, μήπως ἀντὶ στίτου, ἀκάνθας λεληθώς θερίσῃ καὶ πικρίαν, ἀντὶ γλυκύτητος, καὶ ἀντὶ σωτηρίας, εὐρήσῃ ἀπώλειαν. Τῶν γὰρ δυνατῶν καὶ τελείων ἐστὶ μονομαχεῖν ἀεὶ μετὰ τῶν δαιμόνων, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ἢ ἐστὶ ρῆμα Θεοῦ, πρὸς αὐτοὺς διηνεκῶς ἀνατείνειν, οἱ δὲ ἀθνεεῖς καὶ ἀρχαίριοι, τῇ φυτῇ μετ' εὐλαθείας καὶ φόβου, ὡς ὄχυρῶματι χρωόμενοι, καὶ τὸν πόλεμον παραιτοῦμενοι, μὴ πρὸ καιροῦ τολμηρῶτες, τὸν θάνατον διαφεύγουσι. Σὺ δὲ εἰς ἡσυχάζῃς καλῶς, προσδοκῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι, μηδέποτε παραδέξῃ εἰ τι ἀν' ἰδῆς αἰσθητῶν, ἢ νοερῶν, ἢ ἐξωθεν, ἢ ἐσωθεν, ἢ κἀν εἰδος Χριστοῦ, ἢ διθῆν ἀγγέλου, ἢ ἀγίου μορφήν, ἢ φῶς φαντάζεσθαι τῷ νοῦ, ἢ ἐκτυποῦν, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἀφ' ἑαυτοῦ φύσει ἔχει τὸ φανταστικόν, καὶ βεβαίως μορφαίνει δύνανται, εἰς ἃ ἐπίεται τοῖς μήπω ἀκριβῶς τοῦτον προσέχουσιν, ὃς καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐπιφέρει τὴν βλάβην. Καὶ αὐτῆ δὲ ἡ μνήμη τῶν ἀγαθῶν, ἢ κακῶν, τυποῦν ἀθρόως τοῦ νοῦ τὴν αἰσθησιν, καὶ πρὸς φαντασίαν ἀνάγειν εἰσθῆν· ὅπου καὶ γίνεται φανταστὴς ὁ τοιοῦτος ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ οὐχ ἡσυχαστῆς. Διὰ τοῦτο πρόσεχε μὴ πιστεύσης τι συγκραθέμενος ταχέως, κἀν ἀγαθόν ἐστὶ, πρὸ ἐρωτήσεως ἐμπείρων, καὶ ἐξετάσεως πολλῆς, ἵνα μὴ βλαβῆς, ἀλλὰ μένεις βαρούμενος πρὸς αὐτὸ, ἀεὶ τηρῶν σου τὸν νοῦν ἄχρουν, ἀνεῖδρον, ἀσημάτιστον· πολλάκις γὰρ καὶ πρὸς δοκιμὴν ἐκ Θεοῦ πεμφθὲν διὰ στέφανον, πολλοῖς ἐβλαψε· βούλεται γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν τὸ ἡμέτερον αὐτεξούσιον δοκιμάζειν πῶς ῥέπει. Ὁ θεασάμενός τι κατὰ διάνοιαν, ἢ κατὰ αἰσθησιν, κἀν θεόθεν εἶναι,

καὶ χωρὶς τῶν ἐμπειρῶν διέξεται, εὐχερῶς πλανᾶται, ἢ μέλλει πλανᾶσθαι, ὡς εὐπαράδεκτος. Δεῖ δὲ τὸν ἀρχαρίον τῇ καρδιακῇ ἐνεργείᾳ προσέχειν, ὡς ἀπλανεῖ, τὰ δ' ἄλλα πάντα μὴ παραδέχεσθαι, ἕως καιροῦ εἰρήνης παθῶν. Ὁ γὰρ Θεὸς οὐκ ἀγανακτεῖ πρὸς τὸν ἑαυτῷ ἀκριβῶς προσέχοντα διὰ τὴν πλάνην, καὶ οὕτως μὴ προσδέξεται τὸ παρ' αὐτοῦ, διχα ἐρωτήσεως καὶ πολλῆς ἐρεύνης, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπαινεῖ ὡς σοφὸν, καὶ ἐπὶ τινὰς ἡγανάκτησεν.

Οὐ πάντας δὲ ὀφείλει ἐρωτᾶν, ἀλλ' ἓνα τὸν ἐμπειρευθέντα καὶ ἐτέρων κυβέρνησιν, καὶ βίῳ ἀστραπτοντα, πτωχὸν μὲν ὄντα, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντα, κατὰ τὴν Γραφήν. Πολλοὶ γὰρ ἄπειροι πολλοὺς ἀνοήτους ἐβλαψαν, ὧν τὸ κρίμα ἔξουσι μετὰ θάνατον. Οὐ πάντων γὰρ ἐστὶν ὁδηγήσαι καὶ ἄλλους, ἀλλ' οἷς ἐδόθη ἡ θεία διάκρισις, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, διάκρισις πνευμάτων, ἡ διαιρουσα τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ κρείττονος, τῇ μαχαίρᾳ τοῦ λόγου. Ἐκαστος γὰρ ἰδίαν γνώσιν, καὶ διάκρισιν φυσικὴν, ἢ πρακτικὴν, ἢ μαθηματικὴν κέκτηται, καὶ οὐ τὴν τοῦ πνεύματος ἀπαντες. Διὰ τοῦτο ἔλεγε ὁ σοφὸς Σειράχ, Οἱ εἰρηνευόντες σοί, ἔστωσαν πολλοί, οἱ δὲ σύμβουλοι σου, εἰς ἀπὸ χιλίων. Οὐ μικρὸς δὲ ἀγὼν ἐστὶν, εὐρεῖν ὁδηγὸν ἀπλανῆ, καὶ τοῖς ἔργοις, καὶ τοῖς λόγοις, καὶ τοῖς νοήμασιν. Ἐν τούτοις ὁρᾶται τις ἀπλανῆς ὢν, ὅταν ἐμμάρτυρον ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ἔχη καὶ τὴν πράξιν, καὶ τὴν φρόνησιν, μετριοφρονῶν ἐν οἷς δεῖ φρονεῖν. Βία γὰρ οὐκ ὀλίγη, φθάσαι τὴν ἀληθεῖαν φανερῶς, καὶ καθαρῆσαι ἀπὸ τῶν ἐναντίων τῆς χάριτος, ὅτι ἐν σχηματὶ ἀληθείας εἰσθεν (ἐν τοῖς ἀρχαρίοις μάλιστα) ὁ διάβολος δεικνύει τὴν πλάνην αὐτοῦ, μετασχηματίζων τὰ πονηρὰ αὐτοῦ ὡς πνευματικά.

Διὰ τοῦτο ὁ πρὸς τὴν καθαρὰν προσευχὴν φθάσαι σπουδάζων ἐν ἡσυχίᾳ, ἐν τρόμῳ πολλῷ καὶ πένθει, καὶ τῇ δι' ἐρωτήσεως ἐμπειρῶν ὁδηγήσει, ὀφείλει ὀδεύειν, καὶ κλαίειν πάντοτε ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἀμαρτιῶν, λυπούμενος καὶ φοβούμενος μήπως κολασθῆ, ἢ τοῦ Θεοῦ ἐκπέση χωρισθεὶς νῦν, ἢ ἐν τῷ μέλλοντι. Ὅταν οὖν ἴδῃ ὁ διάβολός τινα πειθικῶς διάγοντά, οὐ προσμένει ἐκεῖ, τὴν ἐκ τοῦ πένθους προσγινομένην ταπεινώσιν δειλιῶν· εἰ δὲ φαντάζεται τὰ ὑψηλὰ μετὰ οἰήσεως φθάσαι, πόνθον σατανικὸν καὶ οὐκ ἀληθῆ κερτημένους, τοῖς ἑαυτοῦ δικτύοις δεσμεύει αὐτὸν εὐκόλως ὡς αὐτοῦ ὀπηρέτην. Διὰ τοῦτο μέγιστον ὄπλον κρατεῖν ἐν προσευχῇ, καὶ τὸ πένθος, ἵνα μὴ εἰς οἴησιν ἀπὸ τῆς χαρᾶς τῆς προσευχῆς περιπίπτῃ, ἀλλὰ τὴν χαρμολύπην ἑαυτῷ ἐκλεγόμενος, τηρήσῃ ἀβλαθῆ· ἢ γὰρ ἀπλανῆς προσευχῆ, ἢ θέρη μετὰ τῆς προσευχῆς τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ βαλόντος πῦρ εἰς τὴν γῆν τῆς καρδίας ἡμῶν ἐστίν, ἢ φλογίζουσα τὰ πύθη ὡς ἀκάνθας, καὶ εὐφροσύνην καὶ ἰλαρότητα ἐμποιοῦσα τῇ ψυχῇ, καὶ μὴτε δεξιὰ, ἢ ἀριστερὰ, ἢ ἀνωθεν ἐρχομένη, ἀλλ' ἐν καρδίᾳ βλυστάνουσα δίχην πηγῆς ὑδάτος ἐκ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος· καὶ ταύτην μόνην ἐν καρδίᾳ σου πύθησον εὐρεῖν καὶ κτήσασθαι, τηρῶν σου τὴν νοῦν ἀεὶ ἀφάνταστον, καὶ γυμνὸν νοημάτων καὶ λογισμῶν, καὶ μὴ φοβοῦ· ὁ γὰρ εἰπῶν,

Errenti, alia vero omnia non excipere, usque dum sedentur passiones. Deus enim non indignatur in caventem sibi diligenter metu erroris, etiamsi quid ab ipso missum hand admiserit sine interrogatione et multa inquisitione, sed eum potius laudat ut sapientem, etsi quibusdam sit iratus.

Non omnes oportet interrogare, sed unum alios ducere scientem et vita refulgentem, qui pauper sit et multos locupletans, juxta Scripturam ¹. Multi enim inexperti multos imprudentes perdiderunt, quorum damnationem subibunt post mortem. Non omnium enim est alios ducere; sed quibus divina discretio, discretio nempe spirituum, juxta Apostolum, bonum a malo separans gladio verbi ². Nam unusquisque propriam habet scientiam et discretionem naturalem, aut practicam, aut mathematicam, sed spiritualem non omnes. Propterea dicebat sapiens Sirach ³: « Multi pacifici sint tibi, et consiliarius sit tibi unus de mille. » Sed non parva difficultas est invenire ducem non errabundum operibus, sermonibusque et cogitationibus. In his reperitur aliquis erroris expertus, cum probatam divinis Scripturis habet operationem et prudentiam, moderate sapiens in quibus oportet sapere. Nam vi non modica opus est ad manifestam veritatem consequendam et liberandam ab inimicis gratiæ, quia sub specie veritatis solet diabolus, imprimis apud tirones, ostendere suam fallaciam, sua nequam phantasmata exhibens tanquam spiritualia.

Propterea qui puram quietis orationem consequi studet, in tremore multo atque luctu, duce peritorum interrogatione, ambulans debet, et flere semper sua peccata, mœrens et timens ne a Deo excidat ac separetur in presenti futurove sæculo. Quando igitur videt diabolus aliquem in luctu viventem, non ibi remanet, orientem ex luctu formidans humilitatem; si vero se sibi sublimia adepturum imaginatur, satanicum habens et non verum desiderium, ille suis reibus eum facile implicat ut suum servum. Itaque optimo tectus est scuto, qui possidet in oratione luctum, ⁴ ut non in præsumptionem ex orationis lætitia incidat, sed lætificum mœrorem sibi eligens, servet intactum. Nam oratio non erronea est oratio servida Jesu, qui misit ignem in terram cordis nostri, comburens vitia sicut spinas, lætitiæque et hilaritatem afferens animæ, nec ad dexteram, aut ad sinistram, aut sursum abiens, sed in corde scaturiens quasi fons aquæ a vivifico spiritu. Illam solam in corde tuo cupias invenire ac consequi, servans mentem tuam semper in imaginum idearumque ac cogitationum expertem; nec timeas. Qui enim dixit ⁵: « Habete fiduciam: ego sum, nolite timere, » ipse nobiscum est quem quærimus, prote-

¹ II Cor. vi, 10. ² I Cor. xii, 10; Hebr. v, 14; Ephes. vi, 17. ³ Eccli. vi, 6. ⁴ Matth. xiv, 27.

gens nos semper. Nec debemus timere aut gemere, A Deum invocantes. Quod si qui perversi sunt et mentis jacturam subierunt, scito id ex singularitate orationis et superbia accidisse. Qui enim obedienter cum interrogatione et humilitate quaerit Deum, nunquam peribit, gratia Christi volentibus omnes homines salvos fieri. Ac etsi veniat tentatio; ad probationem et coronam contingit, permittentis Dei promptum accipiens auxilium modo huic cognitio. Nam recte viventem conversantemque irreprehensibiliter, et studio placendi hominibus atque superbia immunem, innumeris aggrediens tentationibus tota dæmonum phalanx non lædet, ut aiunt Patres; qui vero arroganter et proprio consilio ambulant, hi damnium facile subeunt. Ideo regiam debet viam quietus semper tenere. Nam omnem excessum facile præsumptio sequi solet, cui error succedit. Cohibe elationem mentis paulum comprimendo in oratione os, haud vero narium respirationem sicut imperiti, ut non superbia cadas. Tres autem sunt virtutes quietis, quas oportet diligenter servare, et singulis horis scrutari an in eis semper degamus, ne oblivione decepti extra eas gradiamur. Et hæc quidem sunt: temperantia, silentium, sui despectus, id est, humilitas. Sunt enim generales et sæpe invicem conservant, ex eisque oratio nascitur et crescit semper. Variæ autem principium gratiæ in oratione manifestatur apud quosdam, et multimode distributio Spiritus, ait Apostolus ¹, pro ipsius voluntate cernitur ac cognoscitur, ita ut ad imaginem Eliæ Thesbitæ in nobis appareat ². In nonnullis quidem spiritus timoris, subvertens montes cupiditatum, et conterens petras seu dura corda, supervenit; ita ut timore quasi clavis figatur et mortua fiat caro. In aliis autem commotio seu alacritas, quam et exultationem clarius Patres dixerunt, maxime immaterialis et substantialis in visceribus ostenditur: quod enim non est subsistens et substantiale, non existit. Apud alios denique, et imprimis apud maxime in oratione progressos, auram lucis tenuem ac lenem afflat Deus, Christo habitante in corde, juxta Apostolum, et mystice in spiritu refulgente. Propterea dicebat Deus ad Eliam, in monte Horeb ³: « Non in commotione Dominum, » scilicet in particularibus tironum operibus, sed « in aura tenui » lucis esse, ibi Dominum perfectam esse orationem ostendens.

Ελεγεν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Ἠλίαν ἐν ὄρει Χωρηθ, ὅτι οὐκ ἐν τῷδε ἢ τῷδε Κύριος, τῶν ἀρχαρίων μερικαῖς ἐνεργείας, ἀλλ' ἐν αὐρᾷ λεπτῇ φωτὸς, κάκει Κύριος, τὸ τέλειον ὑποδείξας τῆς προσευχῆς

Quæstio. Quid faciat aliquis, cum transformatur dæmon in angelum lucis, et hominem decipit?

Responsio. Propter hoc indiget homo multa discretionem, ut discrimen boni ac mali agnoscat. Ne igitur te cito et leviter credas apparentibus, sed remane gravis, et post multam probationem bonum serva, malum vero abjice: debes igitur probare et discer-

ε θαρσεῖτε, ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε, » αὐτὸς ἐστὶ μετ' ἡμῶν (ὃν ζητοῦμεν, ὑπερασπίζων ἡμῶν πάντοτε). Καὶ οὐκ ὀφειλομεν δελεῖσθαι, ἢ στενάζειν τὸν θεὸν ἐπικαλούμενοι. Εἰ δὲ καὶ τινες ἐξετράπησαν, βλαβέντες τὴν φρένα, ὅρα ὅτι ἀπὸ ἰδιόβρυθμίας καὶ ὑψηλοπροσύνης τοῦτο πεπόνθασιν. Ὁ γὰρ καθ' ὑποταγὴν μετὰ ἐρωτήσεως καὶ ταπεινοπροσύνης ζητῶν τὸν θεόν, οὐδέποτε βλαβήσεται, χάριτι Χριστοῦ, τοῦ πάντας ἀνθρώπους θέλοντος σωθῆναι. Εἰ δὲ καὶ συμβῆ πειρασμός, πρὸς δοκιμὴν καὶ στέφανον γίνεται, ταχέως ἔχων τὴν τοῦ παραχωροῦντος θεοῦ βοήθειαν, δι' οὓς οἶδε τρόπους. Τὸν γὰρ ὀρθῶς βιοῦντα, ἀμέμπτω; τε ἀναστρεφόμενον, καὶ ἀπεχόμενον ἀνθρωπαρεσκείας; καὶ ὑψηλοπροσύνης, κἂν μυρίους κινήσει κατ' αὐτοῦ πειρασμοῦ; πάντα τὸν δαιμόνων ἢ φάλαξ, οὐ βιάζει, ὡς φασιν οἱ Πατέρες· οἱ δὲ αὐθάδῶς καὶ ἰδιοβούλως πορευόμενοι, οὗτοι καὶ βιάθην εὐχερῶς ὑφίστανται. Διὰ τοῦτο βασιλικὴν ὁδὸν ὀφείλει ὁ ἡσυχάζων ἀεὶ κρατεῖν. Τῇ γὰρ ὑπερβολῇ ἐν πᾶσι ἐαδῶς ἢ οἰσῆσι ἐπακολουθεῖν πέφυκεν, ἐν πλάνῃ διαδέχεται. Κράτει τὸν ἀνασασμὸν τοῦ νοῦ, ὀλίγον σφίγγων ἐν προσευχῇ τὸ στόμα, καὶ οὐ τὸν τῆς βίβης, ὡς οἱ ἀμαθεῖς, ἵνα μὴ βλαβῆς ἐξογκούμενος. Τρεῖς δὲ ἀρεταὶ εἰσι τῆς ἡσυχίας, αἱ δὲ φυλάττειν ἀκρίβῶς, καὶ καθ' ὥραν ἐρευνᾶν, εἰ ἐν αὐταῖς ἀεὶ διατρίβομεν, μήπως ὑπὸ λήθης κλεπτούμενοι, ἐξωθεν αὐτῶν πορευώμεθα. Αἱ δὲ εἰσὶν αὗται: ἡ ἐγκράτεια, ἡ σωπῆ, καὶ ἡ αὐτομεμφία, τουτέστιν ἡ ταπεινώσις. Περιεκτικαὶ γάρ εἰσι, καὶ ἀλλήλων φυλακτικαὶ, ἐξ ὧν ἡ προσευχὴ τίκτεται καὶ αὐξάνει διαπαντός. Διαφόρως δὲ ἡ ἀρχὴ τῆς χάριτος ἐν προσευχῇ ἀναφαίνεται εἰς τινὰς, καὶ πολυτρόπως ὁ μερισμὸς τοῦ πνεύματος, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν καθορᾶται καὶ γινώσκειται, ὥστε κατὰ τὸν τύπον Ἡλιοῦ τοῦ Θεοσβίτου, καὶ ἐν ἡμῖν φαίνεται. Ἐν τισὶ μὲν πνεῦμα φόβου, δις λόον ἔρηπαθῶν, καὶ συντριβὸν πέτρας, τὰς σκληρὰς καρδίας, ἔρχεται, ὥστε ἀπὸ τοῦ φόβου καθηλοῦσθαι, καὶ τὴν σάρκα νεκρὰ γίνεσθαι· ἐν ἑτέροις δὲ συσσεισμὸς, εἴτ' οὖν ἀγαλλίαμα (ὃ καὶ σκίρτημα τρανώτερον οἱ Πατέρες εἰρήκασιν), ἐν πρώτοις αὐλοῦ, καὶ οὐσιῶδες ἐν σπλάγγνοις δεικνύται. Τὸ γὰρ ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον, καὶ μὴ ὄν ἐστίν· ἐν ἑτέροις δὲ, τελευταῖον αὐρανὸν λεπτὴν φωτὸς εἰρηναίαν, ἐν τοῖς πρὸς κόψασιν μάλιστα ἐν προσευχῇ, ἐνεργεῖ ὁ θεός, τοῦ Χριστοῦ ἐν καρδίᾳ οἰκίσαντος, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, καὶ μυστικῶς ἀναφανισμένου ἐν πνεύματι. Διὰ τοῦτο

Ἐρωτ. Τί ποιήσει τις, ὅτε μετασχηματίζεται ὁ δαίμων εἰς ἀγγελὸν φωτὸς, καὶ ἀποπλανᾷ τὸν ἄνθρωπον;

Ἀπόκρ. Διὰ τοῦτο χρεῖαν ἔχει ὁ ἄνθρωπος πολλῆς διακρίσεως, ἵνα τὴν διαφορὰν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἐπιγινώσκῃ. Μὴ οὖν σεαυτὸν ταχὺ ἐπιδίδου τοῖς φαινομένοις διὰ κουφότητα, ἀλλὰ μένε βαρὺς, καὶ μετὰ δοκιμασίας πολλῆς κάτχε τὸ καλόν. Τὸ δὲ

¹ I Cor. xii. ² III Reg. xix, 11. ³ III Reg. xix, 11, 12.

πονηρὸν ἀπόρριπτε· ὀφείλεις δὲ δοκιμάζειν καὶ δια-
κρίνειν, καὶ τότε πιστεύειν. Γίνωσκε τοίνυν ὅτι φα-
νερά εἰσι τὰ ἐνεργήματα τῆς χάριτος, ἅπερ ὁ δαί-
μων, κἂν μετασχηματίζεται, παρασχεῖν οὐ δύναται.
Οὐ πραότητα, οὐκ ἐπιείκειαν, οὐ ταπεινώσιν, οὐ
μῖσος τοῦ κόσμου, οὐχ ἡδονὰς καὶ πάθη παύει, ἅπερ
εἰσὶ τῆς χάριτος ἐνεργήματα, τύφος δὲ ἐστὶν ἡ
ἐκείνου ἐνέργεια, καὶ ὑψηλοφροσύνη, καὶ δειλία, καὶ
πᾶσα κακία. Ἐκ τῆς ἐνεργείας τοιγαροῦν δύνασαι
γινῶναι τὸ ἐλλαμφθῆν φῶς ἐν τῇ ψυχῇ σου, [εἰ] τοῦ Θεοῦ
ἐστὶν, ἢ τοῦ Σατανᾶ. Ἡ θρίδαξ ὁμοία ἐστὶ κατὰ
τὴν ὄρασιν τῇ πικρίδι, καὶ τὸ ὄξος, ὁμοιον τῷ οἴνῳ
κατὰ τὴν ἰδέαν, ἀλλ' ἐκ τῆς γεύσεως ὁ λάρυγξ γι-
νώσκει καὶ διακρίνει τὴν ἐκάστου διαφορὰν· οὕτω
καὶ ἡ ψυχὴ ἐὰν ἔχη διάκρισιν, ἐκ τῆς νοερᾶς αἰσθή-
σεως γινώσκει τὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χαρίσματα,
καὶ τὰ τοῦ Σατανᾶ φαντάσματα.

Ac nere, ac postea credere. Scito proinde manifesta
esse opera gratiæ, quæ dæmon, quamvis simulet
præbere nequit. Non mansuetudinem, non decen-
tiam, non humilitatem, non mundi odium, non
voluptatum et vitiorum fugam operatur, quæ sunt
gratiæ opera, sed operatio ejus tumor est, et su-
perbia, et timor, et omnis nequitia. Ergo ex operi-
bus cognoscere potes utrum affulgens animæ tuæ
lux Dei sit, an Satanae. Lactuca visu similis est
meconidi, et acetum aspectu simile est vino, sed
gustu agnoscit guttur ac discernit cujusque discri-
men : sic et anima, si habeat discretionem, intel-
lectuali sensu judicat sancti Spiritus charismata et
Satanæ phantasmata.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙ ΜΙΚΤΩ, ΔΙΑΛΟΓΙΚΩ,

ΚΑΙ ΜΑΛΙΣΤΑ ΔΙΚΑΝΙΚΩΤΕΡΩ, ΤΙΝΑΣ ΑΝ ΕΙΠΟΙ ΛΟΓΟΥΣ, Η ΜΕΝ ΨΥΧΗ ΚΑΤΑ ΣΩΜΑΤΟΣ,
ΔΙΚΑΖΟΜΕΝΗ ΜΕΤ' ΑΥΤΟΥ ΕΝ ΔΙΚΑΣΤΑΙΣ, ΤΟ ΔΕ ΣΩΜΑ ΚΑΤ'

ΑΥΤΗΣ · ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΙΣ.

(Ex Adriani Turnebi, typographi Regis, officina. MDLIII [!]).

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ.

Τοῦ μὲν λογικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς διαφορὰν, ἣν ἔχει πρὸς τὸ ἀλογόν τε καὶ παθαινόμενον, ἄλλοι μὲν τῶν παλαιῶν ἄλλως παρέδειξαν· οἱ μὲν ἱππων σκληρῶν ξυνωρίδι θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν εἰκάζοντες, ἤνευ δὲ αὐτῶν τὸ λογιζόμενον· οἱ δὲ κυνηγέτη μὲν ἀνδρὶ τὸ λογιζόμενον, ἱππῶν δὲ ἦν ἐποχεῖται, τὴν ἐπιθυμίαν· κυνὶ δὲ συνεργῶν τὸν θυμὸν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοπικῶς διορίζοντες, λογιστικὸν μὲν ὡς ἡγεμονικὸν τῶ ἐγκεφάλῳ, ὡς περ ἐν ἀκροπόλει ἐγκαθιδρῦουσι, πρὸς τὴν δόρυφοροῦμενον παρὰ τῶν αἰσθήσεων· καρδίᾳ δὲ τὸ θυμοειδές, καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν τῶ ἥπατι. Ὁ δὲ πάνσοφος ἀπόστολος ἐναργέστερον διαιρῶν τὸ λογικὸν ἀπὸ τοῦ ἀλόγου, τὸ μὲν πνεῦμα καλεῖ καὶ ἔσω ἀνθρωπίνον, τὸ δὲ σάρκα καὶ ἔξω ἀνθρωπίνον· εἶτα καὶ τὴν ἀντίθεσιν τούτων παριστῶν, « Βλέπω, φησὶν, ἕτερον νόμον τὸν ἐν τοῖς μέλεσι μου ἀντιστρατεύόμενον τῶ νόμῳ τοῦ νοῦς μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῶ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας. » Ἀμοιβαίους δὲ λόγους ψυχῆς τε καὶ σώματος, εἶτ' οὖν τοῦ λογιστικοῦ τε καὶ παθητικοῦ, ἀμυδρῶς συνέθετο Κλεάνθης ὁ Στωϊκός, οὕτω ποιήσας· « Τί ποτ' ἔσθ' ὃ βούλει θυμὸς, τοῦτό μοι φρασσον. Ἐγὼ, λογισμὸς, πᾶν ὃ βούλομαι ποιεῖν. » Ναὶ βρασιλικὸν γε. Καὶ τις τῶν τῆς Ἐκκλησίας σοφῶν διδασκάλων ἱαμβειογραφῶν φησὶ πού, « Τί σοι θέλεις γενέσθαι, ψυχὴν ἢ ἐρωτῶ· θέλεις Γύγω τὰ καὶ τὰ; ἢ μὲν μόντοι νεανικώτερον τῶ τοιῶδε εἶδει τοῦ λόγου ἐπιδαλόμενοι, καὶ εἰς δικανικὴν πλάσμα τὸ διλογικὸν παρεξείναμεν, καὶ ὡς ἐν σχήματι δικαιοτέρῳ, καὶ δικαστῆς ἐκαθίσταμεν· καὶ διώκει μὲν ἡ λογικὴ ψυχὴ, φεύγει δὲ τὸ σῶμα. Ἐφεῖται γὰρ ταῦτα τῇ πλασματογραφίᾳ· καὶ οὐκ ἂν τις ἐποίησεν τῶ λόγῳ καινοτομίαν γραφῆν, μὴ ἀγνοῶν ὅπως καὶ εἰς εἰδωλοποιίαν καὶ προσωποποιίαν αἱ σοφιστικαὶ γυμνασίαι προήχθησαν. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἀντιθετικὴ ἔστιν ἡ στάσις, οὐ δυσχερὲς συνιδεῖν τῶ διὰ μελέτης τῶν πολιτικῶν ζητημάτων ἐληλυθότι· ἐπι-

Ἀσθῆσαι δὲ μᾶλλον χρῆ, ὡς τῆς ὑποθέσεως σεμνὰς· ὑποβαλλομένης ἐννοίας· πολλαχοῦ γὰρ ἱθικῆς θεωρίας καὶ φυσιολογικῆς ἄπτεται· ὅμως ὡς ἐξῆν, πρὸς τὸ πολιτικώτερον καθελόντες, τεχνικαῖς μεθόδοις τῆ τῶν δικανικῶν λόγων ἰδέα ἐφηρμόσαμεν. Εἰ δὲ μὴ διὰ πάντων τῶν ἀντιθετικῶν κεφαλαίων οἱ λόγοι κεχωρήκασιν, θαυμαστὸν μὲν οὐδὲν, ὅτι μηδ' ἐν ταῖς ἄλλαις ἀπάσαις ὑποθέσει· πάντα ἐξ ἀνάγκης ἐμπέπτουσι. Ταῦτα ἔδει προθεωρηθῆναι, καὶ δὴ προτεθεώρηται.

Η ΜΕΛΕΤΗ ΑΝΤΙΘΕΤΙΚΗ.

Εἰ μὲν παρ' ἄλλοις· οὐκ εἰδόντων ἐπ' ἀκροῦθες τὴν κατ' ἐμοῦ ἐπήρειαν τοῦ συζυγοῦς τοῦδε σώματος, τὸν παρόντα ἐνεστησάμην ἀγῶνα, πράγματα δὲν αὐτῆ τε εἶχον, κάκεινοις παρεῖχον, προύργου ποιουμένη δὴ πούθεν τὰ καθ' ἕκαστον ἐπεξῆναι, ὡς προτρίβεται μοι κακῶν ἡ σύνοικος ἥδε συμφορὰ· ἐπεὶ δὲ παρ' ὑμῖν, ὡς συμπάσης ἀρετῆς ἀσκηταὶ, ἡλίκα ἐξύβρισμαι, κατὰ θέλον ἠτύχησα, εἰ διὰ τῆς αὐτῶ πάλης σαφῆ τῶν λεχθησομένων ἐλεγχον προειλήφατε τὴν διάπειραν, οὐ πάνυ τοι δοκῶ μοι ἐργῶδες, ἢ ἄλλως ὀκλῶδες ὑμῖν ἔσθαι τὸ τοιοῦτον ἀγώνισμα. Ἀπόχρη γὰρ βραχέ' ἄττα ἐπελθεῖν, καὶ μόνον ὑμᾶς ἀναμνησάσαι οἷα φιλεῖ παρέχειν μοι μοχθηρίας ἀπομόργματα, καὶ τὰς ψήφους αὐτόθεν ἐπενεγκεῖν αἰτήσασθαι. Οὐκοῦν ἐπὶ βραχὺ τὴν περὶ τὰ θεῖα θεωρητικὴν ἀσχολίαν σχάσαντες, ἀκούσατέ μου, ὡς πρὸς τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς πολλῶν καὶ μεγάλων ὑμετέρων ἰδρωτῶν· καὶ εἶτ' ἐν δίκῃ μέρφομαι τὸ ἐμὸν σῶμα, εἶτε καὶ οὐχί, διαιτήσατε, ἵνα μηκέτι στασιάζωμεν, μηδὲ διχοστατώμεν· γῶμαι δὲ ἄμφω, πότερον ἡμῶν ἀδικεῖ ἥτερον. Τὸ γὰρ σχετικώτερον, πρὸς τῶ παροινεῖν ἀσελεύστερον εἰσχωμάζον, καὶ τὴν αἰτίαν ὡς παρ' ἀξίαν πάσχω, ἐμοὶ προσάπτειν οὐκ αἰσχύνεται. Μέλλουσα δὲ ἤδη ἐπ' αὐτὰ χωρῆσαι τῶ λόγῳ τὰ κατ' ἐμοῦ πρὸς ὑβριν τολμώμενα, ὡς χεῖρον ἡγησάμην μικρὸν ἀνωθεν ἀρξασθαι.

Ἐγὼ, ὡ ἀνδρες μακαριστοί, θεῶν εἰμι γένος, καὶ

(1) Cum hunc libellum diu quasitum venalem invenire desperarem, exemplar in bibliotheca Mazarinæ asseratum describendum curavimus. Latine exstat supra col. 93).

τῆς ἄνω εὐγενείας ἀποβόη, ὡς ἔμπνευσις οὐρα
 Θεοῦ, καὶ εἰκῶν ἀρχική, καὶ βασιλεὺς τῶν χαμαὶ ἐρ-
 χομένων πάντων. Οὐ γὰρ δεῖται ταῦτα σεμνολογεῖν,
 μὴ καὶ δόξω κομπάζειν παρ' ὑμῖν, ὡς ἄλλως μεγα-
 λήγορος, εὐ εἰδῶσι καὶ σεβασαμένοις τοῦ μὸν ὡς θέ-
 μι ἀξίωμα. Ἐπεὶ γὰρ ἡ ἀρχέτυπος ἡμῶν ἀγαθότης
 εὐ ποιεῖν πεφυκυῖα, ὑπέστησε νοητὸν καὶ νοερὸν κό-
 σμον, ὑπέστησε τουτοῖν τὸν σύμπαντα οὐρανὸν, καὶ
 ὡν οὐρανὸς σύνοχος, ἔγνω τελευταῖων συντεμεῖν τε
 καὶ συνελθεῖν πάντα ἐν ἐνὶ βραχεὶ κράματι τε καὶ
 πλάσματι, ὡς ἂν κρατῆρι τινι παμμειγῆς τι χρῆμα
 καὶ πολυδύναμον, τοῦτο δὴ δ λέγεται τε καὶ ἔστιν
 ἀνθρωπος. Ἐντεῦθεν καὶ γὰρ ἡ νοερά καὶ ἀθάνατος
 συνεδέθη αἰσθητῶ καὶ θνητῶ, καὶ συναζύγην οὐ-
 ρανία γεῶδει, καὶ θεράπειν δέσποινά οὐκ οἶδα οἷς
 τισι λόγοις οὕτω δόξαν Θεῶ· Ἰσως ἐν ἄμφω ὁμοῦ
 τὸν ἐπ' ἐργασίᾳ καλοκαγαθίας ζυγὶν ἔλκοντε καὶ
 συμπνέοντε, ἐκάτερον τῆς ἐκατέρου ὕναίμεθα φύ-
 σεως· αὐτὸ μὲν ἐπενδύσασθαι ἀφθαρσίαν, ὡς ἐπ-
 γενισθῆν τῇ συμποσίᾳ τοῦ κρείττονος, καὶ κοινωσίας
 ἀθανάτου γευσάμενον· ἐγὼ δὲ αὐτῇ τοῦ χείρονος
 συζεύξει καμπτομένη δσα καὶ κύφωσι, μετριοπαθεῖν
 καὶ καθυφίεσθαι τοῦ ἐπὶ τῷ ἀξιώματι τῆς εἰκότος
 φρονήματος, καὶ μὴ τυφοῦσθαι καὶ ἀποστατεῖν Θεοῦ,
 κατὰ τὴν πρ' ἐν ἑσφρόρον· ταπεινοῦσθαι δὲ μᾶλλον
 ὑπὸ τὴν κραταίαν αὐτοῦ χεῖρα, καὶ οὕτως ἔχεισθαι,
 ἐμὲ μὲν Θεοῦ, ἐμοῦ δὲ τὸ σῶμα, καὶ μηδὲ πρὸς
 βραχὺ ἢ ἐμὲ τῆς ζωούσης αἰτίας, ἢ τοῦτ' ἐμοῦ τῆς
 ψυχούσης ἀπεβρόχεναι. Ταῦθ' οἱ δημιουργικοὶ λόγοι
 ἰννοήσαντες, οὐ λίνον ἴνον συνάπτουσι, ἀεικλήντων
 δὲ, ὡς ἔφην, ἑτεροκινήτω, καὶ συνθέτω ἀπλήν ἐπι-
 πλέκουσι. Τί γὰρ αὐτοῖς ἀπειροδύναμοις οὖσι, ἀσύκλωστον;
 καὶ ὅσα μὲν εὐθύς ἐν αὐτῇ τῇ γενέ-
 σει ὑφίσταται δυσχερῆ, οὐ τοῦ παρόντος τραγωδη-
 σαι καιροῦ· πλὴν ὅτε μοι πρὸς βραχὺ ἀνακλάσασ-
 θαι.

Οὐ φθάνω συμφοῖναι τῷ θνητῷ τῷδε, καὶ πρὶν
 ζωῶσαι κυλούμενον, ἐν μήτρᾳ τυμθευομένου συνθά-
 πτομαι, καὶ ὡς ἐν διπλῷ σπηλαίῳ τὸν νεκρὸν τῆς
 Σάρρας Ἀβραὰμ ἔθαψεν, οὕτω καὶ αὐτῇ διπλῷ ἐγ-
 καταρούτομαι μνήματι. Εἰ γὰρ κατὰ τοὺς σοφοὺς
 τὸ σῶμα σῆμα ἐμοῦ, τοῦτο δὲ τῇ μήτρᾳ ἐντοριάζε-
 ται, πῶς οὐ διττῇ θήκῃ, τῷ ἐμδρῶν καὶ τῇ μήτρᾳ,
 ἐντυμβεύομαι; Τοιοῦτοις μετὰ πρῶτα προσπυσο-
 μένην καὶ περιπλεκομένην τὸ φίλον σῶμα δεξιούται
 φιλοφρονήμασι· τοιαύταις εἰσικίχεται ξαναγήσειν.
 Οἷα δὲ καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς; ἀδελφά, φασί, καὶ ὁμόχρωμα,
 καὶ τῆς αὐτοῦ κεραμείας, εἴτ' οὖν πηλοπλαστικῆς
 φύσεως. Ἐκείθεν γὰρ τοῦ ξυνοῦ ἡρίου ἐκπίπτοντες
 οἱ ὁμόθαπτοι, τῆς μὲν ἐν μήτρᾳ ταφῆς ἄμφω ἀπα-
 λαττόμεθα· ἐγὼ δὲ τῇ ἐν αὐτῷ εἰσάτι καὶ νῦν ἐνί-
 σχομαι· καὶ ὡς τλήμονες τοῦ αὐτοῦ βίου ξυνέμπε-
 ροι, ἀρχόμεθα μὲν ταιλαιπύρου ζωῆς, οὐ μέντοι χαί-
 ρομεν, ὡς ἂν ἐκ σκότους εἰς φῶς; ἐκραγέντες, καὶ
 σπῶντες ἀέρα φερέσθαι, καὶ ζωογόνον ἀσπαζόμενοι
 ἡλίον· οὕτε περισκίρτωμεν τὴν γειναμένην, ὡς ἄρ-
 νες, ἢ μόσχοι, ἢ νεβροὶ τὰς μητέρας· ἀλλὰ τὸ μὲν,
 ὅτε ἐξ ἀγγείων ἐνθέρμων αἰφνης ψυχρῶ προσπι-
 πον τῷ περιέχοντι, ἀλγεί τῇ μεταβολῇ καὶ ὀδυνά-

ται δριμύτερον· συναισθάνομαι δὴ καὶ αὐτῇ τῶν
 ὀδυνῶν ἀλγηδόνων. Ἐντεῦθεν καὶ κλαυθμυρισμοί,
 τῶν γενεθλίων ἀσμάτων ἀντίφθογοι, καὶ περι-
 σφιγγουσαι ταινίαι καὶ κειρίαι σπαργάνων, συγγε-
 νεῖς ἐνταφίων δεσμῶν, καὶ σκίμπους ἢ λίκνον, ἐπ-
 αργῆς εἰκῶν μνήματος, ὡς κἀναῦθα ἐπαναδιπλοῦ-
 σθαι μοι τὰ δυσχερῆ, ἅτε καὶ δευτέρων ἐπιτιθεμέ-
 νων τούτων ἐπὶ πρώτῳ δεσμῶν. Οὐκ ἀκόμψως γὰρ
 παρὰ τοῖς σοφοῖς πολυωνύμως καὶ παρωνύμοις
 τοῦτο καλεῖται καὶ τάφος, καὶ φρουρά, καὶ χιτῶν,
 καὶ σῆμα, καὶ δέμας παρὰ τὸν δεσμὸν, καὶ σκῆνος
 παρὰ τὴν ἐν αὐτῷ παρόδιον σκῆνωσιν. Εἶτα αὐτὸ
 μὲν οὕτως δεδεμένον, γάλακτι τρέφεται, καὶ κατα-
 βραχὺ ἀφζεται· ἐγὼ δὲ ἀλλὰ καὶ αὐτῇ ὡς τινι ποτα-
 μῷ τελατωῶδει, ἐνδοθεῖσα τῇ πλαδαρῷ τούτῳ, καὶ
 εἰ ἐπιβρόχας καὶ ἀποβρόχας ἀεννάου βέοντι, φέρομαι
 οἷον ὑπόβρυχα, καὶ βυθῶ ἐσχάτης ἀνοίας ἐγκυβι-
 στώ, καὶ οὐχ οἶα τὰ εἰμι ἐννοῦν τί καὶ ἔμαυτῆς
 ἴδιον ἐνεργεῖν, πλησμίῳ ἐγκαταδύσα ὑγρῷ.

Πλὴν ταυτεῖ μὲν εἰ καὶ ἄλλως σχέτλια, ἀνάσχετα
 δ' ὅμως, καὶ οὐχ οἶα καὶ μέμφεσθαι, ἵτε νόμοις φύ-
 σεως καὶ εἰρημῷ γενέσεως ἀκινήτῳ διεξαγόμενα·
 ἐκείνο δὲ σχετικώτερον, ὅτι καὶ τοῦ βυθοῦ τῆς
 ἀνοίας ἀνανηχομένη ποτὲ, καὶ λόγου φωτὶ περιλάμ-
 πεσθαι ἀρχομένη, τῆς σωματικῆς ὀργανώσεως προῖ-
 ούσης ἐπὶ τὸ ἐντελέστερον, οὐδ' ἐνταῦθα τοῦ ἀνοη-
 ταίνειν καθαρῷ, ἀπαλλάττομαι, ὡσπερ οὐδὲ οἱ ἐκ
 μέθης, ἢ κάρου, ἢ κώματος ἀναφέροντες, τοῦ ἐκεί-
 θεν ἰλίγγου καὶ τῆς σκοτοδινίας ἀκριδῶς εὐθύς κα-
 θρεῦομαι. Πλὴν καὶ τὰς κίτρας ταυταὶ τῆς ἀνοίας
 οἶδε καὶ χρόνος, καὶ μαθημάτων ἀνάληψις ἀποζύειν
 τοῦ λογισμοῦ, καὶ μετεγχαράττειν γνῶσιν καὶ σύν-
 εσιν· τὴν δὲ γε θρεπτικὴν τυραννίδα, καὶ ἀπαυστον
 δασμολογίαν τῶν ἐσθιομένων ἐκάστοτε καὶ πινομέ-
 νων, ἢ τὰς ἐπιτρεφομένας παρ' αὐτῆς κατ' ἐμοῦ
 δυνάμεις, τὴν ἐπιθυμητικὴν καὶ θυμοειδῆ, τίς χρό-
 νος ἢ τίς ἐπιστήμη παραλύσαι τὸ παράπαν ἰσχυ-
 σε; Τίς τὴν δουλείαν τούτων ἐκδεσκέσαι κυχῆσαι-
 ται; Τίς ἀδδηφάγον γαστέρα καὶ λαίμων μαινώμενον,
 ἐν κημῷ νηστείας, καὶ χαλινῷ ἐγκρατείας; ἤ τις χω-
 ρὸς ὑμῶν, οἷ κρεῖττον ἢ κατ' ἀνθρώπων τὴν φύσιν
 ὑπερπεφρονήσατε; Καὶ εἰ τοῖς ἀγγέλοις παρημιλλή-
 θητε, θνητὰ σαρκία περικεῖμενοι, καὶ καθυπέρτεροι
 δαιμονίας φύσεως διεδείχθητε, καινὸν οὐδὲν, εἰ καὶ
 αὐτοῦ πολὺ πρότερον περιῆτε τῷ σώματος· ὡσθ'
 ὑπεξαιρετέα μοι τοῦ λόγου τὰ ὑμέτερα. Τῶν δ' ἄλ-
 λων οἱ νῦν βροτοὶ εἰσι, τίς ὡς ἄλλος ἀνὴρ ἐπιθυ-
 μῶν, ἐφίμωτε θυμὸν βρυχώμενον; Τίς σοφοῦ σοφώ-
 τερος ὢν ἐφαρμάκευσε ἐπιθυμίαν, οὐχ ἤττον
 ἀσπίδος θανατώδη ἰδὸν ἐγγρίμπουσαν, καὶ πρὸς τὴν
 ἐπάδουσαν φωνὴν κοκοήτως κωφεύουσαν, ἢ κατὰ τὸ
 σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὡς ἔχιν καθαφαμένην ἀπετε-
 νάζατο; Τίς τραφεῖς καὶ γενόμενος εὐαγγελικῶς ὡς
 τὰ περὶ τὴν Ἀζαρίαν παιδίαν, οὐ προσεκύνησε τῇ
 ὀπαδῷ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, πολυὺν καὶ πολυ-
 χρημάτων, ὡς οὐδ' ἐκείνα τῷ ἐκ χρόνου καὶ ἀργύ-
 ρου, χαλκοῦ τε καὶ σιδήρου χειροκμήτῳ ἰνδάλματι;
 Τίς, ἵνα συνελῶ, τὴν σειρὰν γαστριφαργίος, πορ-
 νείας, φιλοχρηματίας εἰσέσπασε, καὶ οὐκ ἐσαυγεται

ταύταις δι' ἀλλήλων συμπλεκόμεναις εἰς σχοινίον ἅ τῶν ἡμετέρων καὶ μακρὸν, καὶ τὰ λοιπὰ ἐπισπώμενον ἁμαρτήματα; Αὐταὶ γὰρ, οἶμαι, αἱ παρὰ τῷ Σολομῶντι ἀγαπώμεναι τρεῖς θυγατέρες τῆς βδέλλης τῆς φιλαίματου -σαρκός, ἧς αἱ βδέλλαις ἐκμυζῶσι μου τὸ ζωτικὸν καὶ βιώσιμον. Ταῦτα ἐγκαλῶ τῷ σώματι, ταῦτα κατηγορῶ, διὰ ταῦτα τὴν γραφὴν ἐγραψάμην ταύτην, διώκουσα ὑβρεως καὶ ἀδικίας, ὅτι τῆς φύσεως διαμηχανωμένης τὸ σώζεσθαι τὸ γένος ἡμῶν, καὶ παρακινώσεως ἡδονῆν τῇ τε τροφῇ καὶ τῇ ἐξ ἐπιγονῆς διαδοχῇ, ὅπως δι' αὐτῆς ὅσα καὶ δολέατος ἐλκόμενος ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τε τὴν τροφήν καὶ θεμιτὴν κοίτην γυναικός, καὶ συνίσταται ζῶν, καὶ θνήσκων οὐκ ἐξ ἀπόλλυται, τῶν ἀνεγκλήτων τούτων καὶ φυσικῶν εὐαφόρμων λαθόμενον τὸ σῶμα, ὡσπερ τινῶν ἀγράφων θεσμῶν, ἐπὶ τίνα ἡδονάθειαν οὐκ ἐκφέρεται; Τίνος δὲ πλησμονῶν ὄρον οὐχ ὑπερβάλλεται; Νῦν τὰ πλησμία τῶν ἐδεσμάτων εἰσπράττεται· νῦν τὰ ἥδιστα καὶ δυσπόριστα πάλιν κατεμφορούμενον οὐ φθάνει κορεσθῆναι, καὶ αἰσθῆσις ἐξ ὑπαρχῆς λιγνύεται· καὶ δυσαρεστεῖται τοῖς παροῦσι, τὰ δὲ ἀπόντα ποιεῖ· οὐδὲ οἴνων τοῖς ἐνδαποῖς εὐφραίνεται καρδίαν, ἐξουθενεῖ δὲ ὡς ὕδωρ διαπορεύμενον τὸν ἐγγύριον, καὶ δίψει τῶν ἀλλοδαπῶν κάεται· οὐδὲ περιδλήματα τὰ πρὸς θάλασσαν καὶ ψύχος συμμέτρως ἔχοντα μόνον ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ τὰ ἐξ ὕλης οὐκ εὐπόριστα καὶ τέχνη περιττῇ περιέργως ἐκπεπνημένα καὶ ἀθρόστερον· ἐπὶ τοῦτοις προσδιάζεται με διυπηρετεῖσθαι οἱ κατὰ παιδίσκας σιτοποιούς καὶ ὀψοποιούς, καὶ ἰστοουργούς τινεas, καὶ δουλεύειν αἰσχροῦς ταῖς ἀπεράντοις ἐπιθυμίαις αὐτοῦ, δασμοφοροῦσαν χορηγίας χρεῖων ὑπὲρ τὴν χρεῖαν, οὐχ ἵνα δέοντως καὶ εἰς τὸ δέον ἀναλώσῃ, ἀλλὰ πρὸς ἡδονὴν ἀσωτευόμενον παραχρήσεται.

Τίνα γοῦν οἰεσθέ με ζῶν ἔλκειν, ὃ θεοῦ ἄνθρωποι, συμπεριφερομένην τῷ οὕτω κακοδαίμονοντι, καὶ ὑποδρηστεύουσιν, ἢ τοῖσι τῶν ἀτόπων ἔργων οὐ προσπταίειν ἀλογιστά; Ἄρα μέτρια ταῦτα; ἢ μάτην ἄλλως ἐγὼ δυσκολοαίνω; Εἰ γὰρ ἐφήμερα, καὶ ὧν οὐκ ἄνευ συνίσταται εἰσπράττετο, οὐκ ἂν ἐσχετλιάζον· εἰ περιστολῆν τῆς γυμνώσεως ἄμα καὶ φυλακὴν τῶν ἀέρος ὑπερβολῶν ἤπειτο, ἀσμενος ἂν παρεῖχον· εἰ τοῖς προστυχοῦσιν ἀπεχρήτο, εἰ μόνον ἀποζῆν ἐδικαίου, οὐχ ὕβριν ἂν τὸ συνεχρορίζειν τοιαῦτα ἐνόμιζον· οὐδ' ἂν ὑπ' εὐθύνην ἦγον καὶ δίκην, ὡς νῦν γε δικαίως διώκω βιαζόμενον πρῖνοιαν αὐτοῦ εἶθεσθαι εἰς ἐπιθυμίαν, παρὰ τὸ ἀποστολικὸν παράγγελμα. Ἄπαξ γὰρ ὑπερδεξίου ὀρητηρίου τῆς φυσικῆς λαθόμενον χρήσεως, οὐ παύεται διεκθῆεν εἰς πᾶσαν ἡδονὴν ἐπιβῆτον. Ἄτεχνῶς γὰρ, ὃ φησὶν ὁ θεός Παῦλος περὶ τῆς ἁμαρτίας, ὅτι ἰατὰ τοῦ γραπτοῦ νόμου εἰργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν· ἀφορμὴν γὰρ λαβοῦσα διὰ τῆς ἐντολῆς ἐξηπάτησέ με καὶ ἀπέκτεινε· τοῦτο καὶ περὶ ἡμᾶς συμπεπτωκεν. Ἄφορμὴν γὰρ καὶ τοῦμὸν σαρκίον εὐρηκὸς τὸν φυσικὸν νόμον, τὸ τρέφεσθαι δῆπου καὶ θάλασσαι, πᾶσαν ἐν ἐμοὶ κατεργάσατο ἐπιθυμίαν, καὶ διὰ τοῦ δεῖσθαι τῶν ἀνεγκλήτων, πᾶσα μὲν ἐξέλιξε εἰς τὴν θεμιτὴν αὐ-

τῶν ἡμετέρων εἶτα ἐκ τῆς φυσικῆς χρήσεως εἰς παράρησιν παρέλκει, καὶ κατάρησιν· ἐκ δὲ τῆς συνεχοῦς παρακαταχρήσεως εἰς ἕξιν πλησμονῆς καὶ γλιδῆς τελευτῶν, ἀποκτείνει με ἀντικρυς ἐξαπατῶν. Ἡ σπαταλώσα γὰρ εἶτε γυνὴ ἐστίν, εἶτε φυγὴ, ζῶσα τέθηκεν. Ἐμὸς γὰρ θάνατος, λαθόμενῃ τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν, ἀμφιπολεῖν εἰς βοσκηματώδεις ἀπολαύσεις τοῦ σώματος, ὅτε καθ' ἕτερον ἀπόστολον ἐξέλωμαι καὶ δολέαζομαι ὑπὸ τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας· ἢ δὲ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα, τίθει ἁμαρτίαν· ἢ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀποκτείνει θάνατον. Ἀπὸ θηλῆς γὰρ αὐτῆς ἐνθεῖ γενόμενον τοῦ διαχεῖσθαι μὲν πρὸς τὴν ἡδύ, χιλεπαίνειν δὲ πρὸς τὸ τραχύνον τὴν αἰσθησιν, τοῖς ἐξ ἡδονῆς καὶ λύπης ἐνεγυμνάσατο πάθεισιν. Ἐντεῦθεν καὶ θυμὸς ἐνδυναστεύει τῇ καρδίᾳ, καὶ ἡδονὴ τῷ ἥπατι, ἰσχυρὰ μὲν διὰ τῆς χρονίας συγγυμνασίας πάθη καὶ κορυφαῖα τῶν λοιπῶν, καὶ οἷα συμπεῖθειν τὴν ἐν ἐμοὶ λογιζόμενον, καὶ ἀγειν ἐπήκουον, ἐνὶ γέ τῳ τρόπῳ. Ἡ γὰρ δόλη, ἢ βία ἐφέλλονται. Ὡς ποσάκις μοι ἡδονὴ ἐκλεψε νόον! ποσάκις ἐμὸν Μανθάνω μὲν, οἷα μέλλω δρᾶν κακὰ, θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων! Ἐμὸς γὰρ καὶ ἡδονῆς πᾶς ὁ τῶν παθῶν ὄχλος ἐφέπεται· καὶ πειρώμαι μὲν ἐπιλαβέσθαι τῆς ἐπιβαλλούσης μοι μοναρχίας· παρὰ δὲ τῆς ὀχλοκρατίας ταύτης ἀπείργομαι, ταυτὸν τι πάσχουσα, ὡς εἰ τις εὐγενῆς παῖς ὀρφανικῆ περιλειφθῆ, κυρία μὲν οὔσα θεραπευομένη πολλῶν, οὐπω δὲ ἀργεῖν εἰδύσα, περιφρονεῖται μὲν, ἢ καὶ συναθύρειν διδάσκαται· ὅψ' ὃ ἐπιγνοῦσα, τίς οὔσα οἰκίαις συμφείρεται, ἐπιβάλλει μὲν οἰκοδεσποτεῖν, κάκεινας εἰς δουλικὴν τάξιν ἐπιστρέφειν καὶ σωφρονίζειν· αἱ δὲ, πάλαι αὐτονόμου καὶ αὐτοδεσπότου ἀσελγείας ἀναπληθεῖσαι, ἀναιδυντοῦσι καὶ ἐπανίστανται, ὡς καὶ τινεs δοῦλοι λέγονται τῶν δεσποτῶν οἰχομένων καὶ μελλήσαντων, αὐτοὶ τῶν μὲν οἰκίῶν ἐκείνων δεσπότηαι, τῶν δὲ γυναικῶν ἄνδρες ἀνικαταστήναι· εἶτα καὶ τοῖς δεσπότηαις ἐπανοῦσιν ἀντεπεξίεναι, καὶ ὄπλοισιν κρῖνεσθαι· ὡσπερ καὶ ἄλλοι χρόνῳ ὕστερον, Ῥώμης ἀποδράντες, μεγάλας μάχας πρὸς τοὺς ἐπιδικονοτάς καὶ ἀναδουλοῦντας διεμαχέσαντο. Τοιούτους τινὰ καὶ κατ' ἐμοῦ δουλικὸν πύλεμον ἐπεγεῖρει τὸ φύσει δούλον μοι σῶμα, ἢ καὶ δεινότερον, καθ' ὅτι ἐκείνων οἱ μὲν ὄπλοισιν, εἰ καὶ μόγις, ὁμοῦ ἐφθάρησαν, καὶ ἄμα τῇ δουλείᾳ καὶ τὴν ζῶν ἐξεδύσαντο· οἱ δὲ τὸ τέως μὲν ἀντεῖχον μαχόμενοι, ἕως τοῦς δεσπότηαις ἐύρων σιδηροφοροῦντας, καὶ ὡς ὄπλοισιν ἐπιόντας σφίσι· ἐπεὶ δ' ἐκείνοι ὄπλα μὲν ἐγκωσαν καταθέσθαι, φίλοι δὲ μάστιγας μόνως ὡς δούλοις ἐπαντεῖναντο, καὶ οὕτως ἀνέμνησαν, τίνεs ὄντεs τίσι τολμῶσι μάχεσθαι, τῆνικαῦτα εἰς ἑαυτοὺς ἐπανῆλθον, καὶ τὴν πάλαι δεσποτεῖαν ἐπέγυσαν. Τοῦτ' ἐν τοῦμὸν οἰκετικὸν καὶ πολέμιον κακὸν ἀτρυτόν ἐστιν, ἐπανιστάμενον, ἀφιστάμενον, οὐδ' ὅπως οὐκ ἐδουλούμενον, καὶ οὐκ ἐχω ποτέπως περιέσομαι. Οὕτε γὰρ νόμῳ πολέμου, οὕτε δουλοσύνης δικαίας καταγωνισασθαι οἷα τε εἰμι, ἀλλ' ὅπως ἂν καὶ μετελεύσωμαι, πάσαις παροικίαις ἐνέχομαι, ἵθιον ἐψουσα, ἀέρα τύπτουσα, Αἰ-

ὄλοπα λευκαίνουσιν, φίλτρα ξοίνουσα, καθ' ὑγρῶν ἄ
 γράφουσα, ἐξ ἡμιμου σχοινίου πλέκουσα. Ὡ πρᾶγ-
 ματος ἀπίστου! διττῆς ἀλογίας ἐξουσίαν πεπι-
 στευμαι· τῆς μὲν ἔνδον καὶ προσεχῶς ὑπεξευγμέ-
 νης μοι, τῆς δὲ πρῶτωτέρω καὶ οὐραθεν. Ἄλλ' ἡ
 μὲν ἐξωτέρω δεδούλωται, καὶ νόμους ὑποταγῆς ἡγά-
 πησεν. Οὐδὲν γὰρ τῶν ἀλόγων τὴν ἀρμόζουσαν
 ὑπηρεσίαν ἀνακίετα, ἀλλὰ καὶ βοῦς ζυγὸν ἐπαυχε-
 νίζεται, καὶ πάχος γῆς ῥήγνουσιν ἀρότρῳ, καὶ ταῦτα
 προθεβλημένοι ἐν τοῖς κροτάφοις κεράτων ἀκμάς,
 ὡς ἄλλας αἰγμάς· οὐδὲ ἵππος ὠκύπους τὴν ὑπουρ-
 γίαν διαπέφευγεν, ἀλλὰ κάπερ ἀγέρωχος ὢν, δέχε-
 ται μὲν χαλινὰ τῷ στόματι, φέρει δὲ ἀναθάτην,
 εἰρήνην ἄγοντα καὶ μαχόμενον. Πέθεται καὶ ὄνος
 φύσει νωθὸς ἐπὶ τὴν ἀχθορρίαν καλούμενος· καὶ
 ὡς τὸν ἔκφορον ἵππον ἐπέσχον τῷ χαλινῷ, οὕτω τὸν
 νωθεστάτον ὄνον ἐπεισα πιδαρῶν καὶ ῥοπάων ὄα-
 τον πορεύεσθαι. Τί λέγω τιθασά ταυτὶ κτήνη καὶ
 ὑποζύγια· οὐκ ἄρκτος, οὐκ ἀρδαλις τὰ τῶν θηρίων
 ἀμειλιχτότερα, οὐκ αὐτὸς ἐλέφας τῶν γειωλόφων
 ὑπερανέχων τῷ μεγέθει, οὐ λέων ὁ τῶν ἀγρίων ἡβ-
 σιλεύς, ἀποστατοῦσι τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς· ἀγα-
 πῶσι δὲ δι' ἀγορᾶς καὶ θεάτρων ἐν ταῖς πόλεσιν
 ἀγόμενα, καὶ διατριβὴν παρεχόμενα τοῖς θεωμένοις
 σὺν ἐκπλήξει καὶ θαύματι· οὐδὲ τοῖς μετεώροισι
 ὄντισιν ἀπέχρησεν εἰς ἀποδρασμὸν ὕψος ἀέρος
 ἀμέτρητον, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἰχθύσιν εἰς ἀποκρυφὴν
 βυθὸς θαλάσσης βαθύτατος. Καὶ τὴν μὲν θηριώδη
 καὶ θυραῖαν ἀλογίαν οὕτω τιθασεύομεν, ὡς ἐξὸν,
 καὶ δαμάζομεν· τὴν δὲ σύνοικον, καὶ ἥ προσεχῶς
 ἐποχεῖσθαι τετάγμεθα, καὶ κατὰ λόγον κοσμεῖν,
 οὐκ ἔχομεν πῶς ἀπομειλιξώμεθα, καὶ διαπραθνω-
 μεν πρὸς τὸ νοστήσομεν. Καίτοι ἐκεῖνη μὲν ἐκκεκώ-
 φηται φύσει πρὸς τὸν λόγον· αὐτὴ δὲ ἐπαίει, καὶ
 τως ἐπέστραπται· ἀλλὰ τὸ ἀλόγιστον πάντη ἐπι-
 κειθέσθαι τῷ λόγῳ μᾶλλον, ἢ τὸ πεφυκὸς λογοῦ-
 σθαί τῃ καὶ ῥημιζέσθαι· κἀκεῖνο μὲν ὑπουργεῖ καὶ
 συνεκπονεῖ τὰ συνοίσοντα σώματι· σῶμα δὲ συνερ-
 γὸν ἐμοὶ δοθὲν εἰς ἀρετῆς ἔργα κάλλιστα, εἰς ἀντί-
 ξου καὶ πλέον ἀντιπράττον ἐλέγχεται, καὶ ὄαττον
 ἐμὲ συναλογοῦσθαι αὐτῷ παραβιάζεται, ἢ αὐτὸ ἐμοὶ
 συλλογικεῖσθαι πείθεται. Καὶ τὸ αἴτιον εἴρηται
 πρόσθεν, ὅτι ἐπεὶ γενομένη ἐπὶ τιμῇ οὐ ξυνήμι
 τὰ πρῶτα, ἅτε τῷ νεογνῷ σαρκίῳ συννηπιάζουσα,
 εἴτ' οὖν εὐσβάλλω ὕλης χαλδαϊκῶς εἰπεῖν, συγκατα-
 δῦσα, καὶ ὄστρεωδεις ἀμπισομαίην περιβλήμα,
 πικρασυμβάλλομαι καὶ ὀμοῖομαι τοῖς κτήνεσι καὶ
 ἀνοήτοις δυνάμεσιν· ὥψ δὲ συνιέναι ἡ ἄφρων,
 καὶ ἡ μικρὰ ποτε φρονεῖν ἀρχομένη, ἐπιβάλλω μὲν
 μεταποιεῖσθαι τῆς καθηκούσης ἀρχῆς, καὶ σώματι
 καὶ μορίοις σώματος κατὰ λόγον ἐπιστατεῖν, καὶ
 πρὸς τὸ πρέπον ἐκάστῳ ἐπανάγειν λειτουργήμα·
 αὐτὰ δὲ ἀλλὰ καὶ προαλοῦντα, ὅμως ἀτεχνῶς
 ἐκεῖνα ἔργοις κεκράγασιν, ὅσα οἱ πολῖται τοῦ εὐγε-
 νοῦς ἀνθρώπου κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παραβολὴν
 στεῖλαντος πρεσβίαν, ἔλεγον, Οὐ θέλομέν σε βασι-
 λεύσαι ἐφ' ἡμᾶς. Ἄγουσι γὰρ θέττον, ἢ ἄγονται,
 καὶ ἀντεπισπώνονται πρὸς τὰ συνήθη σφίσι καὶ φίλα,
 ἢ ἐπισπώνται πρὸς τὰ βέλτεστα· καὶ πλέον ἀνθελ-

κουσιν, ἢ ἔλκονται. Καὶ μοι σκέψασθε πρῶτον ὅτα
 καὶ ἡμᾶτα, ὅπως τὰ μὲν οὐκ ἐμπίπταται, κατὰ
 τὸν Ἐκκλησιαστήν, τοῦ ἀκούειν, τὰ δὲ τοῦ ὄραν, κα-
 ὅτι τοῖς μὲν οὐδ' ἐπιζυγῶσαι θύρας ἔξεστιν, ἀνα-
 πεπταμένοι ἀεὶ· τοῖς δὲ πικραπέτασμα τὸ τῶν
 βλεφάρων ἐπίθεμα, καὶ ἡ ἀποστροφὴ, καὶ κατὰ τὸν
 μέγαν Ἰώβ διαθήκη τοῦ μὴ καταθρεῖν περιέργα.
 Ἄλλὰ τί ταῦτα πρὸς τὴν προχειροτάτην αὐτῶν καὶ
 ἄχρνον μικροῦ ῥιπῆν καὶ ἀπληστίαν πολυπράγμο-
 να; Εἶτα καὶ γλιώτταν. Τὸ ἀκατάσχετον κακόν, τὸν
 κῆμον τῆς ἀδικίας κατὰ τὸν ἀδελφῶθεν Ἰάκωβον·
 ἢ γε καὶ πρὶν ἐφεῖναι τὸν λογισμὸν, καὶ τὰ λεκτέα
 ἐπιτεκῆσαι, προσξάλλεται αὐτάγγελος προπετής, ἐκ-
 φερομυθοῦσα ὅσα μὴ χρεῖ, καὶ ταῦτα τοσοῦτοις ἀπο-
 ταφρευμένη φυσικοῖς ἔρχεται· τί δὲ ὁ οἰζοπάγος,
 ὁ πανδεχῆς ἀγωγός· τί δὲ ἡ μαινομένη καὶ ἐκμαι-
 νουσα ἀψή; Ἄρα κατακοῦειν οἶδα λόγου καὶ τῆς
 ἐφέσεως ἵστασθαι; Καρδία δὲ τί, ὅταν πρὸς ἄμυ-
 ναν καχλάτῃ τῇ ζέσει μαιμάτσουσα; ἦν θαυμάζω
 πῶς ἡ ῥαψῶδις κυνηδὸν ὑλακτοῦσαν ποιεῖ, ἀλλ' ἐὼ
 μᾶλλον βρυχωμένην λεόντεια. Ἐπὶ πᾶσι τὸ θυμο-
 πλεκῆς τῆς ἐπιθυμίας μόριον τίτι ἀν προσεικάχοι-
 το; Πότερον ἀθανάτῳ κακῷ τῇ Σκύλλῃ, ἢ τῇ παλιμ-
 φεῖ Ἰδρῶ, ἢ τῷ ἐκατοκεφάλῳ Τυφῶνι; Τοσοῦ-
 τοῖς ὀργάνων βασιθροῖς καὶ μορίων χάραξι τοῦ μὲν
 ἐνδιαίτημα κεχαράδρωται, οἷς ἀλλόκοτοι καὶ ἄλογοι
 δυνάμεις ὡς ὄφεις παντοδαποὶ τοῖς θηριώδεσι χη-
 ραμοῖς τῆς Λιθύης ἐμπεφωλευκάσιν, ἅς περ τιθασ-
 σεύειν μὲν καὶ ἐξημεροῦν ἐπαγγέλλεται τὸ τῆς εἰ-
 κόνος ἀξίωμα· τὰ ἄνω δὲ κάτω μετακυλινδεται·
 ἐκεῖνα γὰρ μᾶλλον συναγριαίνουσι καὶ ἀποθηροῦσι,
 ὡς τὰ πολλά. Ὅπερ καὶ ὑμεῖς ὑπιδόμενοι, καὶ
 παθεῖν φυλαξάμενοι, ὧ μακάριοι, ἔγνωτε ἐξ ἀν-
 θρώπων ἀφανισθῆναι, λῆχμας κατελιηφότες θηρο-
 τρήφους, καὶ ἄντρα αὐτόροφα, καὶ γῆς ἀνηλθούς
 μυχοὺς ὑποδύντες, καὶ δι' ἐρήμους ἀοικήτους πλα-
 ζόμενοι αἰθροῖς, ἴνα ταῖς πονηραῖς εἰσόδοις τῶν
 σωματικῶν ἐπεζυγωμένων αἰσθήσεων, τὸ μὲν τῆς
 ἀλόγου ψυχῆς ἀποθηροῦμενον ἀτρημῇ ἀτροφοῦν,
 τὸ δὲ νοερὸν τῆς λογικῆς ψυχῆς σχολάζον τῶν περὶ
 τὰ αἰσθητὰ τυρδασμῶν, ἀσχολον προσανέχη τοῖς
 περὶ τὰ νοητὰ θεωρήμασιν.

Εἴεν. Ἐγὼ μὲν οὕτω διὰ βραχέων παρέδειξα, ἥλικα
 τὸ ὑπηρετικὸν σῶμα κατ' ἐμοῦ νεκνιεύεται· τὸ δὲ,
 καίπερ τοιαῦτα ἐνυθρίζειν ἐναργῶς ἐλεγχόμενον,
 ὅμως οὐκ ἀνέξεταί μὴ οὐχὶ καὶ νῦν ἀντερεῖν, ὅπλα
 πολλάκις θρασέως ἐλευθεροστομοῦν, οὐ δουλικῶς
 ὑποτονορῶζον αὐθαδιζέται, ἅτε διὰ πάντων ἀντι-
 κείσθαι μοι ἐσπουδαχός, ὡς ἔχθρὸν φύσει, ἐν ἔργοις
 ἀντιπράττον, ἐν λόγοις ἀντιλογοῦν, καὶ ὅπως μηδέ-
 ποτε συμβατικῶς καὶ ἐνσπόνδως ἔχον. Φῆται τοί-
 νυν μηδὲν πλημμελεῖν, ποιοῦν καὶ πάσχον, ἀ νῦν
 ἐγκαλεῖται, καὶ μᾶλλον γε τὰς περὶ τὴν ἀπολλυμέ-
 νην βρῶσιν μοχθηρὰς ἐργασίας, καὶ τὴν ἀπαυστον
 εἰσπραξίν· σύνθετον γὰρ ὄν καὶ βέρον ἀεὶ διὰ τὰς
 ὀδῆλων καὶ προφανῶν πόρων, ἀναγκαίως ἀπαιτεῖν
 τὴν ἀνάλογον τῇ κενώσει ἀνταναπλήρωσιν· οὐκ
 ἄλλως δὲ διαμεμηχανῆσθαι τοῦτο τὴν φύσιν, ὅτι μὴ
 διὰ σιτίων καὶ ποτίων· οὐκ οὖν οὐδὲν ἀμαρτάνει, νέ-

μοις φυσικοῖς ἐπόμεινον, εἴπερ μέλλει διαρκεῖν ἐπὶ χρόνον, καὶ μὴ πονήρως ἔχειν, καὶ δεῖσθαι τοῦ νοσηλεύοντος, ἢ καὶ παράπαν πεσεῖν ἀποκεκμηκός καὶ ζημίαν ἐπεννοηθέναι τῶν δι' αὐτοῦ πονουμένων τῇ ψυχῇ πράξεων· αὐταὶ δὲ αὐταὶ, ὧ μακάριοι, αἰ εἰσθῆναι τῷ ἐμῷ σώματι σκήψεις, εἰ ποτε χαλινῷ τραχυτέρας ἀγωγῆς ἀνακρούσω ἐπὶ τὸ ἀτελεγὲς καταφερόμενον, ἢ ἐκφερόμενον. Ὡς γὰρ τὰ ὑπόκειθα βρέφη τοῦ μαστοῦ ἀποσπώμενα κλαυθμυρίζεται, οὕτω καὶ αὐτὸ κλάει, τῶν οικειῶν ἐθῶν ἀπειργόμενον, καὶ δυσχεραῖνον μορμολύττεται, νόσους φαντάζον καὶ βῆξιν τοῦ καθ' ἡμᾶς δεσμοῦ, καὶ ὑπεξαγωγὴν οὐκ ἀνεύθυνον, καὶ σχολὴν τοῦ πρακτικῶς φιλοσοφεῖν τολοιπόν. Ἄλλ' ὅτι μὲν εἰρωνεῖα ταῦτα σαφῆς, καὶ θρύψις βλακώδης καὶ ἀκκισμός, οὐκ ἀδῆλον ὕμιν τοῖς πείρα μεμαθηκόσι καὶ διδασκαμένοις, ὡς φύσις σώματος ἐν τοῖς ὑπέρ τοῦ καλοῦ πόνους γυμνασμένης, ἐς ἀπάθειαν ἀδαμαντίνην μεταχαλκεύεται. Ὅτι δὲ μὴ κατὰ θῦραν ἢ ἐνστασις, προφανὲς μὲν καὶ τοῦτο, ὁμως ἐλέγξω καὶ εὐθηδὸς ἀποφανῶ. Οὐ δὴ τὸ ἀπὸ τῶν τρέφεσθαι, οὔτε μὴν τρεφόμενον ἡδεσθαι, ὧ ἀβέλτερον σὺ, αἰτιώμεθα ὧν κακούμεθα ἢ κακυνόμεθα. Τίς γὰρ νοῦν ἔχων, καὶ λόγους φύσεως ἐπισκευμένος ἐπὶ πόσων, κικῶς ἐρεῖ ἄλλας τε δυνάμεις, καὶ μέντοι καὶ θεραπεϊκᾶς; Τροφῆς δὲ παράχρησιν ἐπὶ ἀπληστία καὶ τρυφῇ παρανομουμένην μεμφόμεθα. Οὐκ ἔστι δὲ τρυφή καὶ τροφή ταυτὸν· μακροτέροις δὲ ἢ τὰ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὀρίσματα διεστήτην ἀλλήλων, εἰ καὶ τοῖς ὀνόμασι ἀγχιθουρούτα συνηθέτην παραδραχῶ. Σὺ δὲ ὡς εὐθηδὸς ἢ κακώδης τὴν κατηγορίαν τῆς παρακαταχρήσεως εἰς διαβολὴν τῆς φυσικῆς; μετεληφας χρήσεως· καὶ ταυτὸν τι ἠγνώκας ἢ παπανούργηκας, ὥσπερ εἰ γριψαμένους μοιχείας ἢ μέθης τινὰ, ἐσυκοφάντεις; ἡμᾶς; κακῶς λέγειν τὸν σώφρονα γάμον, καὶ πόσιν οἴνου νηφάλιον. Οὐκ οὐδὲ σε, ὧ σκόλοψ ἐμὲ, ἐπὶ δικὴν ἄγομεν διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἀναγκαίων, ἀλλ' ὅτι λαδόμενον εὐσχημονος ταύτης ἀφορμῆς, τὸ ἀποστολικὸν καὶ αὐθις εἰπεῖν, οὐ παύη πάσαν ἐπ' ἐμοὶ ἐπιθυμίαν καταργαζόμενον, πρῶτα μὲν χρώμενον ξηρῷ τρυφῇ καὶ ὑγρῷ, εἶτα παραχρῶμενον, καταχρώμενον, ἐκδιαιτώμενον, εἰς ὅλον καὶ πᾶν τὸ φιλήθονον καταφερόμενον, καὶ ἐκφερόμενον, καὶ συνεκτρέπον κάμῃ καὶ παρέχον πράγματα. Διτιτῷ γὰρ πνεύματι τῷ τῆς λαιμαργίας καὶ γαστριμαργίας ἐλαυνόμενον, μᾶλλον δὲ τριττῷ· ἐν πλησμοναῖς γὰρ, φησὶ, Κύπρις· παρήμι γὰρ τὸ τίως ἐφεπόμενον τοῦτοις λεγεῶνα· τίνας τῶν μογερῶν καὶ σχετλίων οὐκ ἐπιτρέβεις μοι; Ἐν μὲν γὰρ τῷ κενεῖσθαι ἀναπληροῦσθαι ζητεῖ· οὕτω δὲ ἐφθῆς πεπληρωθῆσαι, καὶ αὐθις κεκένωσαι, καὶ αὐθις πληρωθῆσαι ἐξήτησας· καὶ ὅτε μὲν κατατρέχῃ λιμῷ, πλησμίῃ χαίρεις τρυφῇ· ὅτε δὲ πάρεστι πέμπλασθαι, καὶ τὰ πρὸς ἡδονὴν αἰτεῖς· μᾶλλον δὲ καὶ πεινῶν καὶ πεινλάμενον, οὔτε ὄρον κόρον, οὔτε κόρον ἡδονῆς οἴδας. Ἐν τούτῳ δὲ τλήμων μὲν ἐγώ, ἀδελφὰ καταγριθεῖσα ταῖς μυθικαῖς Δαναΐσιν εἰς ἀπέραντον ἐπανταλεῖν σοι ὡς ἐκείναι τῷ τετρημένῳ πίδαφ, ἢ καὶ τῷ θεῷ Δαβὶδ ταυτὰ πάγουσα, εἰς ἱλὺν βοῦθου ταύ-

την, ἥ· οὐκ ἔστιν ὑπόστασις ἐμπροσθεῖσα, καὶ εἰς τὸ ὑφ' ἑξάνον ἀεὶ καταφερόμενη καὶ ἀπύθμενον. Τίς γὰρ ὑποστάθμη ἐσχάτη τῶν σῶν ὀρέξεων ἐπεννοηται, ἥτις ὑφίσταται ἂν τελευταία, καὶ τῇ προσωτέρα φορβῆ σου προσίσταται; Οὐκ ἔστι τι ἕτερον, εἰ μὴ λέγει τις τὸν κατευναστικῶν παντὸς κακοῦ θάνατον. Τλημονεστέρα δὲ πολλῶν ἄλλως, οἷς οὐκ οἶδ' ὅπως ἑμαυτὴν λανθάνω θηρίον σὲ πονηρὸν ὑπὸ κόλπον θάλλουσα, καὶ πῶλον ὄβριστην ἐπὶ κακῷ τῷ ἐμυτικῆς παιάνουσα. Ἡ γὰρ οὐχὶ τραφὲν, καὶ θαλφθὲν, πονηρὰς ἐκτίνεις μοι χάριτας; Δάκνον ὡς ὄφις, καὶ λάξ καταλλόμενον· ἀτιμάζον ἀτασθάλως, καὶ οὐκέτι καθεκτῶς ἔχον· οὐ πειθοῦς πομπυμοῖς ὑποσιανόμενον; οὐ βία χαλινούμενον· οὐ τῶν ἐπὶ καλοκαγαθίᾳ μόχθων ἐφαπτόμενον. Τί λέγω, οὐ πόνων ἐφαπτόμενον; ἠγάπων ἂν, εἰ μὴ ἀντέπραττες· εἰ μὴ πρὸς τὰ φίλα μὲν σοι, ἔχθιστα δὲ ἐμοί, βιαίως συνήρπIZES· εἰ μὴ τοῦ μὲν ἐράσιμον κάλλος ἐνεκαλίνδεις βορδῶν, ὡς ἢ παρὰ τῷ Σολομῶντι ὕς τὸ ἐν βίνι χρυσὸν ἐνώθειον. Ἄλλὰ μοι μὴδὲν ἀχθεσθήτε, μακαρία δηγγυρις, εἰ οὕτως τῷ ἀδαμάτῳ τούτῳ καὶ κακῷ θρέμματι ἐμπικραίνομαι, οὐ τὴν τυραννικὴν ἐπανάστασιν καὶ Παῦλος ὁ τοσοῦτος, ὁ ἑσταυρωμένος τῷ κόσμῳ, ὁ μηκέτι ζῶν, ἐν ἑαυτῷ δὲ φέρων ζῶντα καὶ λαλοῦντα τὸν Χριστὸν, ἐφωλάττετο, καὶ δυσκολαίνων οἶον ὠλοφύρετο, ταλαίπωρον ἑαυτὸν καλῶν ἀνθρώπων, καὶ διαπορούμενος καὶ ζητῶν τὸν ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου ρυσόμενον, ὧ δὴ καὶ ὡς ἀθλητῆς γενναῖος καὶ στεφανίτης ἐμπίπτων σφοδρότερον, οὐκ ἔληξε πρότερον, πῶς πατάσων, καὶ συγχοῖς ὑπωπιασμοῖς κατατήκων, πρὶν καταδουλώσασθαι, καὶ κατήκοον παραστήσασθαι.

Ναὶ, φησὶν· ἀλλ' ἔζην καὶ σοὶ τὸ κατὰ φύσιν ὑπεταγαμένον ἐμὲ δουλοῦσθαι ὑπωπιάζειν βουλομένη, κατὰ τὸν ἀποστολικὸν τύπον, καὶ τὸ σοφὸν ἐκείνῳ πρὸ ἀγγέλου· Ὁνὺς χόρτος καὶ βόσκος, δούλω ἄρτος καὶ μάλιστα. Φεῖ τῆς χλεύης! οἷα κατερωνεύεται μου! Νῦν ὁμολογεῖς ὑποτακτὸν εἶναι μου φύσει· νῦν χαρίζῃ μοι λόγοις· τὸ ἐξεῖναι ὑποτάσσειν, ἔργοις ἀεὶ ἀνθιστάμενον. Ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὴ ὅτι μὲν ὡς ὄνον ὄβριστην κόπτεσθαι βροπάλους ἐχρῆν, καὶ ὡς δοῦλον πονηρὸν μάλιστα ξαίνεισθαι, ὀψὲ μαθοῦσα· ἔχω· πλὴν δεῦρο ἀπόκριμαι μοι, πηνίκα καὶ ἐν τίνι τῶν ἡλικιῶν ἐξεστί μοι δουλοῦσθαι σε, τὸ μὴδέποτε δυνάμενον ἀποστολικῶς ἐρεῖν, ὑποταγήναι τῷ νόμῳ τοῦ πνεύματος; Πότερον κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ μειρακιώδη; Ἄλλὰ τὸθ' ὑπ' ἀνοίας ἀφραίνουσα, οὐχ οἷα τέ εἰμι χρῆσθαι ἑμαυτῇ, καὶ συνιέναι ὅσον ἐγὼ σοῦ διήνεγκα· ἀλλ' ἐν τῇ νεανικῇ πε καὶ ἀνδρικῇ; Καὶ μὴν τηνικαῦτα πᾶν κακὸν ἀνέβρωγε, καὶ ὁ πῶλεμος ἐνθένδε σφοδρότερον ἀρχεται, ἐμῷ μὲν ἑμαυτὴν ἄρτι γινωσκούσης, καὶ τῆς καθηκούσης ἀρχῆς; ἐπιλαβανομένης, καὶ δικαιοῦσης ἄλλω βίῳ καὶ ἄλλῃ διαίτῃ χρῆσθαι ἀμείνων, καὶ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ συνῆδουσαι· τοῦ δὲ οὐκ ἀνεχομένου τῆς φίλης καὶ συνηλικῆς συνηθείας ἀποσχέσθαι, ἄς ἀπὸ γενέσεως ἕως εἰκοσαετηρίδος αὐτονομίᾳ ἐννεάσαντος, καὶ γαστριζέσθαι παιδοτριθηθέντος, καὶ ἡδονὴν μὴν ἀσκήσαντος· καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅπως ἀνθίσταται

μοι κρατερῶς, καὶ ὡς καινοτόμῳ καὶ παρὰ δίκην Α τυραννίδος, καὶ τὸ χρόνιον ἔθος καὶ τὸν φυσικὸν νόμον ἐπιτείχει μοι, καὶ μάλισθ' ὅτι καὶ ἄλλο συμμαχεῖν ἐκ καινῆς προσεταιρίζεται, τὸ ἐπ' ὀσούος καὶ ἐπ' ὀμφαλοῦ γατρῆος ἰσχύον τῆνικαῦτα πάθος. καὶ πρὸς γε τὸ φιλοχρήματον, τὸ φιλότιμον. καὶ εἴ τι τούτοις ὀπαδὸν ἕτερον μετὰ τοιοῦδε καὶ τοιοῦδε στίφους συνίσταται καὶ ἀντιστρατεύεται μοι, καὶ καταστρατηγεί καὶ αἰχμαλωτίζει με τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας, καὶ πείθει πράττειν καὶ συμπορᾷτειν αὐτῷ, ὃ μὴ θέλω μηδὲ βούλομαι. Οὕτως οἶδεν ἀρχεσθαί· οὕτω νόμους ὑποταγῆς τιμᾶ. Ἐντευθεν μέντοι συνήνεγκεν ἄν, ὧ φίλοι Θεοῦ, μὴ ῥοπάλοις κόπτειν ὀνηλατικῶς τὸ γαυρούμενον οὕτω παρὰ φύσιν καὶ σκιρτῶν ἀκάθεκτα, καὶ μηκέτι κτηνωδῶς ὀγκύμενον, ἀλλὰ θηριωδῶς βρυχώμενον, οὔτε μὴν μάστιγι καὶ πυγμαῖς δεσποτικῶς ὑποπιπάζειν τὴ ἐπανιστάμενον, καὶ τυραννίδι προδήλως ἐπιτιθέμενον, ἀλλὰ σιδήρῳ μετιέναι, ἔφασι, καὶ πυρὶ, καὶ λαμπρᾶν καθάπαξ ἄρασθαι μάχην, καὶ ὁμόσε χωρήσασαν τῷ πολεμίῳ, ἣ ἕξιν εὐκλεῶς παραστησάμενην αὐτὸ, ἣ τὸ τοῦ γενναίου Σαμφῶν δρᾶσαι τε καὶ παθεῖν, καὶ σπᾶσαι λέγει τὸ ὑβρίζον, καὶ πίπτουσι ἐπαπιέναι χαίρουσαν. Ἴν δὲ ἄρα κάμολ συμπίπτειν ἐκεῖνο τὸ παρὰ τῆς προιομίας σχετλιαζόμενον· Αἴ αἴ, τὸ δῆτοι δεινὸν ἀνθρώποις κακὸν, ἕταν τις εἰδῆ τὰ γὰρ ὅν, χρῆται δὲ μὴ. Εἰδύλα γὰρ ὧ· οὐ μαστιγώτερον ἐστὶ τὸ οὕτως· ἀπειθῆς, ἀλλ' ἐχθραντέον ὡς πολεμίῳ, ὅμως οὐ γρώμαι τὰ γὰρ τούτῃ λογισμῷ. Ἐκχροῦμαι γὰρ παρὰ μυρίων παθῶν. Τίνα ταῦτα; οὐ γὰρ ἀποκρύψομαι ὀμάς. Αἰδῶς, φειδῶ, ἔλεος, δέος οὐκ ἀδέες, ἀλλὰ καίριον. Αἰδοῦμαι ὡς ὀμόδουλον, καὶ ὡς σύνεργόν ποτε, εἰ καὶ μὴ νῦν, ἴσους ἐσόμενον, καὶ ὡς συνθεθραμμένον, καὶ φίλον ἑταῖρον καὶ ἥλικα· οὐδωμαι ὡς δειλαίου καὶ δυστήνου καὶ τλήμονος· καὶ μοι δεινός τις ἔλεος ὑπεῖσι, καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως συναντῶμαι πιεζόμενος καὶ θλιβομένῳ συνοδουμένῳ, καὶ ἀλόγουντι συνεκρημαί· ἔτι φυλάττομαι μὴ ταῖς κακώσεσιν ἐκκαχῆσαν λάθοι πεσὼν, καὶ προστρέψαιτό μοι αἰτίαν αὐτοχείρων, ἣ δεσμίῳν διηρουσόντων φρουρᾶν, καὶ ἀποδιδρασκόντων, ἣ θεράποντας ἰδίου διαφθερόντων ἑτασμῶν καὶ βρασάνων ἐπιτάσσειν. Ὅσῳ γὰρ θρασὺ καὶ ἰταμόν ἐστιν, ὅτε καὶ μάλλον εὐτραφεῖ, τοσοῦτ' Α παρὰ τῆς προστυχούσης τληπαθείας καταρασσόμενον τέθνηκεν. Οὐχ ὅπως γὰρ νοσοῦν, ἀλλὰ καὶ βιγούν καὶ ἀγρυπνοῦν, ἣ πεινῶν καὶ διψῶν, βιπάζεται κατὰ γῆς ἐκλείπον, καὶ παρὰ δυσμενῶν ἔλκον ἔλεον· μὴ ὅτι γε τῆς παρ' ἐμοῦ κοινωνοῦ γενέσεως καὶ βιώσεως, ναὶ μὴν καὶ παλιγγενεσίας καὶ παλιμιδιώσεως.

Τάλαινα, τί πάθω ἢ δράσω, τοῖςδε συνοίκῳ πολυπαθεῖ συζυγεῖσα, καὶ τοῖς αὐτοῦ συνδιαθεμένῃ πάθεσιν; ὧ παιδοπροφουμένη ἐπὶ τὸν αὐτὸν τῆς ἀγνοίας κατασπῶμαι βυθόν, καὶ σφριγῶντι πρὸς τὰ ἐφύθριστα συνεκφέρομαι, καὶ χαλεπαίνω μὲν εὐσωμάτουτι, καὶ πρὸς δὲ μὴ θέμις ἀρπάζοντι· τληπαθούντι δὲ πάλιν, κατακλωμένη ἐπικάμπτομαι, καὶ προσδελῶ ἡμερον. Ποῖας δίκης, τίνος τιμω-

ρίας οὐκ ἄξιον τὸ οὕτως ἀγνωμονοῦν, καὶ ὕβριστικῶς μοι προσφερόμενον, τῆ οὕτως ἐπιεικεῖ καὶ προσπαχοῦσῃ ἐλεεινῶς διαχειμένῳ, ὡς οὐδὲ σπλάγχνοις οἰκεῖος μήτηρ φιλότεκος· ἀλλ' οὕτω μὲν δὴ μαιρακιδούμενον νεανισκευόμενον τε καὶ ἐξανδρούμενον, οὐ κατακοῦειν μου πέφυκε· γηράσκον δὲ δεξιὸν ἐστὶ καὶ εὐάγων πρὸς τὰ δέοντα δραγαν; Πόθεν; ὃ γε τῶν τόνων καὶ συνδέσμων παρεμμένων, καὶ τοῦ ἐμφύτου ἀπεσθηκότος θερμοῦ, ἀκίνησι μαρασμῶδει πεπέδηται, καὶ γερανδρῶν ἀνανθῆσι προσέοικε. Ταχύ γ' ἂν τὸ τοιοῦτον δύνατο σπυδαίων συνεφάπτεσθαι πρᾶξων, τῶν ὑπανεχόντων καὶ γερονταγωγούντων δόμενον. Ἠγάπων δ' ἂν, εἰ μὴ προσανεμάττετό μοι τὰς ἑαυτοῦ κῆρας, καὶ τῶν αὐτοῦ πρεσβυτικῶν ἀνεπίμπλα κακῶν, τοῦ ληρεῖν λέγω, καὶ παραπαῖειν, καὶ ληθαργεῖν. Εἴπερ γὰρ τι ἀληθῆς τὸν νοῦν συγγηρᾶν τῷ Τιθωνῷ, καὶ δις τοὺς γέροντας παῖδας γίνεσθαι, ἐς τὸ νηπιάζειν τοῖνον διὰ τῆς περιόδου τῶν ἡλικίων ἀνακάμπτομεν, καὶ σῶμα μὲν ὀρᾶ καὶ ἀκούει ἀμύλιον· αὐτὴ δ' ἐγὼ χρονικαῖς λήμαις ἐπισκοτοῦμαι, καὶ οὐκέτι ἔχω ἐπαῖειν ὀξύτερον· κάκιστο μὲν, εἰ καὶ τῶν ἄλλων ἐπιλανθάνεται, τοῦ γε μὴν τρέφεσθαι μέμνηται ἑσσεῖ, καὶ γομφίων οὐκέτι τοῖς φατνωμασιν ἐμπεπηγῶτων, ὅμως ἀλήθει γνάθοσι ἀμύλοις ὡς οἶόν τε, ἄ καὶ τις παροιμία ὅσα καὶ βακτηρίαν ἀποχαρίζεται ἀνδρὶ γέροντι· ἐγὼ δὲ οὐκέτι μαθήσει καὶ μνήμη χρωμένη, οὔτε μὴν ἀναπεμπάζουσα τὰς ἀναμνήσεις ὡς ἔμαθον, μόνου κρεττοφοροῦμαι τοῦ ληθαίου πάματος· καὶ οὕτω καταδραχὺ ἀναποδίζω πρὸς τὴν νηπιάχον ἀνωθεν. Εἰ γὰρ καὶ κράσσειν ἐναντίας πεποῖωνται οἱ τε παῖδες, καὶ οἱ ἑσχατογέροντες· οἱ μὲν γὰρ ὕγροι καὶ θερμοὶ, οἱ δὲ ξηροὶ καὶ ψυχροὶ· ἀλλὰ καὶ ὑπ' ἀμφοτέρων τὸ φρονεῖν περικόπτομαι. Ταῦτ' ἄρα, ὅτε μὲν τὸ σῶμα τὸ παιδικὸν ὑπὲρ βρεχμῶν πλαδαρῶν ὕδαρῃ φορεῖ τὸν ἐγκέφαλον, ὡς νήπιον ἀξύνετον φρονῶ· ὅτε δὲ τὸ πρεσβυτικὸν ὑπανεχει κρανίον, μηδὲν ἀσταφίδος τὸ τῆς παροιμίας ἀπεικός, ὡς νήπιον αὐθις λογίζομαι. Δειναὶ γὰρ αἱ ὑπερβολαὶ τῶν ποιότητων, καὶ σωμάτων μὲν φύσιν λυμήνασθαι, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τὸ ἑαυτοῦ λογίζόμενον. Ἐὼ καταλέγειν καὶ τᾶλλα, ὅσα ταῖς ἡλικίαις ταύταις, τῆ πρώτῃ λέγω καὶ τῆ ἑσχάτῃ, ἀδελφαῖς παρέπεται, τὸ περιττωματικὸν φημι τῶν ἐκκρίσεων, τὴν ψίλωσιν τῶν κρανίων, τὸ τῶν στομάτων σελῶδες καὶ ἀνοδόντων, τὰ δακρυώδη καὶ ὕγρὰ δυματα, αἱ τῶν μυκτῆρων κόρυσαι, καὶ πόδες, τῶν μὲν μηδέπω, τῶν δὲ μηκέτι βαδιστικοῦ· ἦ τε τῶν μελῶν τρομερῆ ἀστασία, καὶ τοῦ παντῆς σώματος κράδανσις. Ἀλλὰ μέχρι τίνος φιλονεικῆσω πᾶσιν ἐπεξίεναί τοις τοῦ σώματος λυγρῶς παθήμασι, δι' ὧν, ἣ πρὸς τὸ συναλγεῖν ἐπισπᾶται με δυστυχῶς, ἣ πρὸς τὸ συνήδεσθαι συναρπάξει με δυστυχέστερον; Οὐκοῦν τῶν πολλῶν ἀφεμένη, παραδραμοῦσα δὲ καὶ τὸ σμήνη τῶν νοσημάτων ὑφ' ὧν καὶ θαλπομένῳ, καὶ βιγούντι, καὶ στρεβλουμένῳ τὰ ἄρθρα, καὶ συνελόντο φάναι, κακῶς διαχειμένῳ, συμβασανίζομαι, ἀναεφαλιώσομαι ὧν ἀδικοῦμαι τὰ σχετικώτερα. Ἄπ' εἰδείξα ὅπως ταῖς φυσικαῖς παρακέρηται δυνάμεσιν,

εις ἐξάρματον πλητμονὴν καὶ τρυφὴν· καὶ ὅπως ἂ μοι πειρωμένη ἐπιτροπεύειν, καὶ πρὸς τὸ σωφρονέστερον ἀνακρούειν ἐπανίσταται, καὶ ἀνθίσταται, τὸ αὐτόνομον ἔθος ὡς νόμον ἀκίνητον προβαλλόμενον, οἷά τις ἀδάμαστος μόσχος, ἀτιμάζον τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, καὶ πνέον ὕβριν, καὶ ταυρηθὸν ἐξοιστρούμενον· τὸ δεινότερον, ὅτι τοὺς πεπηγότας φύσεως ὄρους ὑπερπηδᾷ. Τεταγμένον γὰρ ἀγεσθαι πρὸς ἐμοῦ, ἃ τε λογικῆς καὶ ἡγεμονικωτέρας, αὐτὸ μᾶλλον φιλονεικεῖ ἀρχειν ἐμοῦ, ἐκοῦσάν τε καὶ ἄκουσαν ἐπισπᾶσθαι πρὸς τὸ συνεκπορίζειν τὰ καθ' ἡδονὴν αὐτῷ, καὶ συνασχημονεῖν, ὡς περ τινὶ χειρὶ διπάλτῳ, αἰχμαλωσίᾳ βικαιοτάτῃ καὶ γοητεία πιθανωτάτῃ ἀπειρομένην. Παρετραγώδησα καὶ ὅσα προσεπιτρέβεται μοι ἐπαχθῆ, ἐν τε τῇ νηπιώδει καὶ πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ, εἰ καὶ φύσει ἀνέγκλητα, ἀλλὰ τὰ κακοδαιμονίαν ἐπιτείνοντα. Ὡς γὰρ οὐκ ἀποκρώντων τῶν ἐν ἀμαξούσῃ καὶ σφυζούσῃ πρὸς τὰ ἀσχηστον κακῶν, καὶ αἱ παρ' ἐκάτερα ταύτης τὰς κακοπραγίας ἑαυτῶν συνεισφέρουσι· καὶ διὰ πάντων ἡλικίην καὶ ὄσῃν ἐφύθριστον ἐπανταλεῖ μοι τληπάθειαν τὸ χρηστὸν τουτὶ σῶμα, μετρίως παρέδειξα. Ἴνα γοῦν μηκέτι αἰσχροῦς οὕτως ἢ εἰκῶν τοῦ Θεοῦ ἀτιμάζοιτο τῇ πληλίῃ συζυγίᾳ, καὶ ἡ κυρία παρὰ τοῦ ὑπὸ χειρὶ τυρανοῖτο, ὑμέτερόν ἐστι καὶ λοιπὸν τὴν ψῆφον ἐπενεγκεῖν, καὶ τὴν ἀρμόττουςαν ἐπιθεῖναι τῷ ὑβρίζοντι δίκην, καὶ μὴ ἐφείναι ἀδικεῖν με εἰσέπειτα. Εἰ γὰρ ὁ ἐν Εὐαγγελίοις ἐκείνος κριτής, καὶ τὰ πρὸς Θεὸν περιδεής, μήτε τὰ πρὸς ἀνθρώπους αἰδήμων, ἐκδίκησιν πεποίηκε, πολλῶ μᾶλλον ὑμεῖς ἐμοῦ, οἱ καὶ τὰ θεῖα ὄντες, καὶ εὐλαβεῖς τὰ ἀνθρώπινα. Μὴ γὰρ ἀξιοῦσθω φειδοῦς, εἰ πρὸς ἰκετηρίαν προτείνει τὸ οἰκερὸν καὶ μογερὸν τῆς αὐτοῦ φύσεως· ἀλλὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ καταφανοῦς τυραννίδος βδελυξάμενοι, δυοῖν θάτερον ποιῆσαι δικαιοῦσατε, ἢ ἐμοὶ δοῦναι χρῆσθαι οἱ ὅτι καὶ βούλομαι, στρεβλοῦν, μαστιγοῦν, λιμαρῆσθαι, πάσῃ μηχανῇ βασανίζειν, καὶ μὴ εὐθύνεσθαι εἴπερ πηρώσω, καὶ παράπαν κατεργάσομαι, ἢ κατὰ ζῆλον ἀποστολικὸν παριδοῦναι τῷ κοινῷ παλαμναίῳ καὶ δημοσίῳ δημίῳ, τῷ Σατανᾷ. Ὡν γὰρ ἀγγεῖα θῆρες χθονὸς οἰκήσοιαι κατὰ τὸ λόγιον, οἰκοῦσι δὲ δήπου διὰ τῆς ἐμπαθείας, τούτων καὶ ποιναὶ μερόπων ἀγκυτεῖραι· οὕτως πληγὴν, νοῦν οἶσει τὴν ἀνόητον, καὶ ἑαυτὸ ποτε γινώσεται, καὶ τοῦ παροῖναι πεπαύσεται, μεταβαλὼν ἀπὸ τοῦ ὄπλου εἶναι ἀδικίας εἰς δικαιοσύνης εὐφροδῆς ὄργανον. Οὕτως· οὐ στασιάζομεν τοῦ λοιποῦ, οὐδ' ἕτεροζυγῆσομεν· ὁμόφρονι δὲ συμπονεῖ τὰ σπουδαῖα συνεκπονήσομεν, καὶ θεραπεύσομεν τὸν συζευζάντα, καὶ μνηστεύσομεν ἑαυτοῖς τὴν ἐπιγγεγλεμένην μακαριότητα, δι' ὑμῶν διαιτητῶν ἅμα καὶ πρέσβων.

ΕΤΕΡΑ ΜΕΛΕΤΗ, ΚΑΙ ΑΥΤΗ ΑΝΤΙΘΕΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΕΥΗ.

Τίνας ἂν εἰποὶ λόγους Σῶμα κατὰ Ψυχῆς δικαιοσύνην μετ' αὐτῆς ἐν δικαιοσύνῃ.

Ὅσῃν μὲν ὕβριν καὶ λιθοβολίαν, καὶ ἡλίκα σκώματα ζυμφορήσασα κατέχευε μοι ἡ σεμνὴ ψυχὴ, αὐ-

τῆς ὡς περ ἐν θεάτρῳ κώμῳ δούσης, οὐκ ἐν δικαστηρίῳ κατηγορούσης, ἴκκοῦσατε δῆπου, θεϊστάτοι δικασταί. Ἀφέτω γὰρ γλώττη. Ἴνα μὴ πλέον τι λέγω, ἀταμιεύτως ἐχρήσατο, οὐδ' ὡς ὁμοδοῦλον γοῦν, ἢ ὡς αὐτὴ φησι, συζυγοῦς φειδομένη, ὡς δὲ ἀργυρωνήτω ἀνδραπέδῳ προσφερομένη, καὶ μονοῦ καὶ κονδύλους συγχονὺς ἐπεντρέβουσα· ἐγὼ δὲ, ἐπεὶ κάκῃ λέγειν ἐφήσιν ἢ ὑμῶν ἐπιείκεια, φλαῦρον μὲν οὐδὲν ἐρῶ· εὐφημεῖν γὰρ ἀνάγκη· ἃ δὲ συνείρει ἐγκλήματα κατ' ἐμοῦ, ταῦθ' ὡς ἂν οἶόν τε ὦ, διαλύσθαι πειράσομαι. Ἄπαξ δὲ μοι ἐν γε τῷ παρόντι δοθείσης ἰσηγορίας, δεήσομαι ὑμῶν, διαπραθύνειν τὴν ἐμὴν δέσποιναν, εἰ γε ἀναξιοπαθεῖν ἐπιμένῃ, πρὸς ὄργην ἀκούει τῶν λεγομένων, καὶ ὕβριν ἄλλην καὶ τοῦτο νομίζει, τὴν ἀντιφθέγγεσθαι οἱ τοῖμα· ἐμὴ τὴν ἀρχὴν· ἀναμνήσαι τε ὅπως, οὕτε ὁ θεὸς Ἰωὺ τῆν τῶν ἰδίων οἰκετῶν πρὸς αὐτὸν κρίσιν ἐφ' ἑαυτὸν ἔδωκεν, ὡς αὐτὸς που φησὶ, καὶ οὐ φεῦδεται δηλαδὴ. Πρὸς τοῖς ἄλλοις γὰρ καλοῖς καὶ ἀληθινῶς ἀνθρώποις μεμαρτύρηται· οὕτε μὴν ὁ θεὸς παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἰωὺ ἐπὶ δίκην προκαλούμενος, ὡς βλάσφημον ἤλεγξεν. Πῶς γὰρ, ὅς γε παρὰ μὲν τῷ θεῷ Ἥσατα, εἰ δεῦτε καὶ διαλεχθῶμεν πρὸς ἀνδρας πεπλημμεληκότας, εἰ φησὶ· παρὰ δὲ τῷ μεγάλῳ Δαβὶδ εἰσάγεται δικαιοῦμενος, καὶ νικῶν ἐν τῷ κρίνεσθαι· Οὐκοῦν καὶ ἡ κατ' εἰκόνα Θεοῦ μιμείσθω τοῦ ἀρχετύπου τὴν ἀγαθότητα, καὶ μεγαλοψύχως ἀνεχέσθω, τῆς εἴτε κρίσεως ταυτησὶ χρὴ λέγειν, εἴτε καὶ διαλέξεως, καὶ μεθ' οἶων λογισμῶν ἐκείνος ὁ τῆς ἀνδρίας ἀδαμάντινος καὶ χρυσοῦς ἀνδρίας, τὰς πρὸς αὐτὸν οἰκετικὰς δίκας προσίετο. Ἰώτερον γὰρ, ἔλεγεν ὁ μακάριος, οὐχ ὡς καὶ ἐγὼ ἐγενόμεν ἐν γαστρὶ, καὶ ἐκείνοι γεγονάσιν; Εἰ δ'· ἴσως αὐτὴ παραπλησίως λογίζεσθαι καὶ λέγειν τοῖς τοῦ δικαίου Ἰωὺ κατοκνεῖ, ἀλλ' ἐμοιγε ὅτε εἶπειν, εἰ καὶ ἀντιστρέφω, καὶ ἀνομοίως ὁμοία· παρ' ὅσον ἐκεῖ μὲν δεσπότης πρὸς θεράποντας ἐπιεικέυετο· Ὡδε δὲ πρὸς δέσποιναν τὸ θεραπευτικὸν παρῆσάσομαι. Ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ αὐτὴ χειρὶ Θεοῦ ἐκτισται, ὡς ἐγὼ πέπλασμαι; Οὐ γὰρ δὴ καὶ τὸ κτίσμα εἶναι Θεοῦ ἀπαρνήσεται, εἰ καὶ τὸ πλάσμα ἴσως, ὡς θεῖον οὐτα ἐμφύσημα, οὐδὲ καχοσχόλοις ἀνδράσι φενακισθεῖσα πεισθήσεται, θείας οὐσίας εἶναι ἀπόβροια, οἷ γε ὅσην σεμνύνειν ἐσπούδασαν, ταυτοφυῆ τῷ Θεῷ ἀποφαίνοντες, τοσοῦτω καθυβρίζοντες ταύτην ἐλάνθανον, ἕως ἀλόγων καὶ θάμνιον καὶ σικυῶν κατὰγοντες, καὶ οὐ μόνον αὐτὴν ἀσυμμέτρῳ τιμῇ καὶ ἀτιμίᾳ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνωτάτω φύσιν ὑβρίζοντες. Ἐπειδὴ γὰρ βουληθεῖη ποτὲ θεὸς πλάσαι τὸν ἀνθρώπον· ἀνακτεῖν γὰρ μοι τὸν λόγον εἰς οἰκεῖαν ἀρχὴν· οὐ τῇ γῆ, οὐ τοῖς ὕδασι ἐξαγαγεῖν καὶ τοῦτον, ὡς τᾶλλα γένη τῶν ζῶων ἐκέλευσεν, ἀλλὰ χροῦν λαβὼν, αὐτὸς ἐπλασε· καὶ ὡς ἡ πλάσις θεοτέρη, οὕτω καὶ τὸ σχῆμα τοῦ μὲν ἀρχικωτέρον. Οὐ γὰρ τετρασκελὲς καὶ πρηγέ· γαστέρα καὶ κεφαλὴν πρὸς γῆν διατανασθὲν καὶ κυπτάζον ἀεὶ, ἀλλ' ὄρθιον καὶ ὄλον μετώπων, μικροῖς μὲν καὶ ἴχνυσι πελμάτων δυοῖν ἐπιφύων τῆς γῆς, ὑψοῦ δὲ κεφαλὴν ἀνέχον καὶ ἀναπνέον αἰθρία, καὶ οὐρανοῦ κάλλιπ καταθεώμενον, καὶ γυμνὸν μὲν συμ-

φυσῶν περιβλημάτων καὶ προβλημάτων ψιλῶν, χεῖρας ἂν μέντοι προβεβλημένον, οἰκείον λογικῆ ψυχῆ, καὶ παντουργὸν ὡς τεχνουργὸν ὄργανον. Δι' αὐτῶν γὰρ ἀμφιέννυται μὲν τῶν εἰροκόπων καὶ τετανοτέρχων ἀπαθέστερον, καὶ τῶν ὄσα βύρσας, ἢ φολίδας αὐτοφύως ἀμπύσχονται στεγανώτερον, καὶ τῶν εὐπτέρων ὀρνίθων περικαλλέστερον ὀπλισται δὲ ἀμυντηρίοις χειροκμητοῖς ἐπικρατέστερον τῶν ὀπλαῖς ἢ κέρασι μαχομένων, ἢ ὁδοῦσι καὶ ἐνυξιν. Οὕτω δὲ μοι φιλοτέχνως πεπλασμένῃ ἐνέπνευσε καὶ πνοὴν ζωῆς ὁ Θεός, καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν κρᾶμα, ἀνθρωπικὸν καὶ ἰδίαν εἰκόνα ὠνόμασε, καὶ ἄρχειν πεζῶν τε, καὶ νηκτῶν, καὶ πτηνῶν ἐπέταξε ὡς καὶ οὐτ' ἐγὼ ψυχῆς ἄνευ ὀπιποτοῦν πράττειν δυναίμην ἂν, οὐτ' αὖ ψυχῆ χωρὶς ἐμοῦ. Αὐτίκα γὰρ τοῦπίσημον τοῦ κατ' εἰκόνα, τὸ ἄρχειν τῶν ζῶων δηλονότι, πῶς ἂν ψυχῆ ψιλῆ σώματος, ἢ τὴν ἀρχὴν κατορθώθη, ἢ καὶ εἰστέπειτα διεγίνετο; Πῶς ἂν ἵππος ἐπωχλήθη, μὴ τῶν ἐμῶν χειρῶν χαλκευσαμένων χαλιναῖ; Πῶς ἔτεμε βοῦς αὐλακα; μὴ τουτωνὶ τεκτονισμένων ζυγά τε καὶ ἄροτρα; Εἰ δ' ἐπινοία ψυχῆς εὐφρῖται ταῦτα τοῦτο κἀγὼ εἶρηκα νῦν, ὡς ἐκότερον θατέρου δεόμενον ἐκείνη ἐπινοεῖ, ἐγὼ τὴν ἐπινοήσασα αὐτοουργῶ ὡς θεωρεῖ καὶ προβάλλει τοῦ τεχνικοῦ λόγου αὐτῆ, χεῖρες ἐμαὶ ὕλην εὐεργὸν ὑποβάλλουσαι, τὸ ἀνατυπωθὲν εἰδοποίησαν, καὶ οὕτω δούλον, εἴπερ ὡς δούλον, ἢ ὄργανον, ταῦθ' ὀπουργῶ, ἀλλ' ὡς κοινῶν τῆς αὐτέρας ἀξία: τῆ κατ' εἰκόνα συνεργῶ τῆ ψυχῆ, καὶ συναϊτίον εἰμι τῶν καλῶν. Ἰσχυρισάμην γὰρ ἐκ τῆς γραφικῆς ἀνθρώπου φυσιολογίας ὀρμώμενον, μὴ ἂν ψυχὴν μόνην, μῆτε σῶμα μόνον λέγεσθαι ἀνθρωπικόν, ἀλλὰ τὸ συναμφοτέρον, ὃν δὴ καὶ κατ' εἰκόνα πεποιηθέναι Θεός λέγεται ὡς ἀμέλει, ὡς τοῦ ἀνθρώπου κοινῶν, οὕτω μετέχων καὶ τοῦ κατ' ἀνθρωπικὸν ἀξιώματος. Ἀλλ' ἐμὲ μὲν τοιοῦτον ὄν, διαγράφει τῆς τοιαύτης εὐγενείας, καὶ οἷα νόθον ἀποκρηρῦται, δούλον ἀποκαλοῦσα, ἢ βελτίστη ψυχῆ ἐαυτὴν δὲ ἐμπνευσιν θεῖαν, καὶ βασιλίδα καὶ δέσποιναν ἐμοῦ. Καὶ εἶχον μὲν ἐξεργαστικώτερον ἀπειρίαν τῶ τόπῳ, καὶ παῖσαι μηκέτι δούλον καλεῖν τὸ ὀμόδουλον, καὶ συναρχόν, ἀρετῆς τε μετέχον, καὶ ζωῆς τῆς τε νῦν καὶ τῆς ἐν ἐλπίδι κειμένης ἀπόρηθ δὲ καὶ τοσαῦτα παρ' ὑμῖν εἰπεῖν, οἷς ἐπὶ τοῖς ἀσκητικῶν ἀθλοῦς ταῦτα συνεβάλλετο τὰ γενναῖα σῶματα, ὡς τε οὐχ ὄσον ἐν τῶ πηραυτικά πνευματικῶν χαρισμάτων ὡς συμπεπονηκότα παραπέλαυσαν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ προσδοκωμένῃ παλιγγενεσίᾳ τοῖς μακαρίοις αὐτῶν συμβασιλεύσουσι πνεύμασι, καὶ συνακλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ὡς πλὴν οὐ πάντι περὶ τοῦτου διοίσασαι. Καλεῖται ὡς θεμιτῶν αὐτῆ, κατεμοφορεῖσθαι τῆς ἐξουσίας, ἀγέτω, φερῶτω, χρῆσθω μοι ὅ τι ἂν βούλοιο ὡς μόνον μὴ ἐγκαλεῖτω μοι τὰ ἀνεύθυνα, μὴδ' ἀναίτιον ὄν αἰτιάσθω με. Ἰκούσατε γὰρ οἷα κατηγορήκέ μου, ἐφ' οἷς τρέφεσθαι τε καὶ ἀμφιέννυσθαι ἀξιώ, ψυχικὸν μόνον εἶ, καὶ ψυχικαῖς δυνάμεσι διοικουμένον, καὶ οὕτω εἰς πνευματικὸν μεταστοιχειωθὲν. Ἄλλου γὰρ βίου τοῦτου καὶ ἄλλης διαίτης, ὡς φατὶν οἱ παροιμιασταί νῦν δὲ βροῦδες ἂν καὶ ἐρεκτικαῖς δυνάμεσι

συνιστάμενον, τί ποτε ἄρα καὶ πλημμειῶ, εἰ φυσικῶς σιτίων καὶ ποτῶν ἐφέμαι; Τίνι δὲ ὕβρει προστρέβεται ἡ ψυχῆ, συνεκπορίζουσα μοι ταυτὶ, ὡς περ οὐκ ἐπαύουσα τοῦ βοῶντος ἀποστόλου, « οὐδεὶς τῆς ἐξουτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει, καὶ θάλλει; » Πῶς γὰρ ἂν ἢ τὴν ἀρχὴν ὑπέστη, ἢ μετὰ ταῦτα συνέστη, οὐκ ἀποχρῶντως τρεφόμενον, ὅπερ εὐθὺς ἐν μήτρῃ πλαττόμενον, διὰ τοῦ λεγομένου χορίου, εἰτ' οὖν ἐμφαλοῦ, τρέφομαι τῆ καταμνήφαιμντι, ὡς φυτὸν ἢ ζωόφυτον; Ἐκείθεν δὲ προελθὼν, τιθηνούμαι γάλακτι; ἐπιβροῆ, ἕως ὀδόντων ἐκ φύσεως ἐπὶ δὲ ἡ φιλίχως φύσις ὀδοντῶση μοι τὸ στόμα ὀξέσι καὶ πλατέσιν, ὡς τε καὶ τέμνειν καὶ λαλεῖν βιβλίως, τῆνικαῦτα καὶ ἐπὶ στερέροτερων ἐδωδίων παραπέμπτει τρέπεζαν. Οὕτως οὐσιώδης τοῖς σώμασιν ἡ τροφή, καὶ συστοιχία καὶ εἶγε μὴ πειστῶν τοῖς λέγουσι καὶ λίθων ἐνίους τρέφεσθαι, ἀλλὰ τῆ ἐνεργείᾳ πιστευτέον, ὡς οὐδὲν τῶν ἐμφύχων ἀτροφόν ἐστιν, ὡς δένδρα καὶ βοτάναι, καὶ φυτὰ πάντα, καὶ ζῶα παντοδαπά· εἰ δὲ καὶ δαίμονες καὶ ἀστέρεις, οἱ μὲν λοιπῆ τε κνίσση τε, οἱ δὲ ἀναθυμιάσει τρέφονται, Ἑλληνικῆς ἐποποιίας καὶ φιλοσοφίας λεγούσης, οὐκ ἐμοῦ κλύειν πάρεσιν. Ἐκείνη γὰρ τὸ δαιμόνιον φύλον ὕλοχαρῆς τε καὶ φιληθῶν ἐδύξασαν, καὶ τοῖς ἀστράσι ψυχῆς ἐχαρίσαντο. Οὕτω δὲ θρεπτοῦ παντὸς ὄντος ἐμφύχων σώματος, ἀνάγκη πᾶν μὲν ὃ ἂν ἐμφύχων ἢ καὶ τρέφεσθαι φύσει καὶ ζῆν ὃ δὲ μὴ τρέφεται, μὴδὲ ζῆν, οὐδὲ ἐμφύχων εἶναι τοῦτο. Ταῦτη καὶ ὁ Σωτὴρ οὐ μόνον οὐς εἰς ζωῆς ἐπανήγε θνήσκοντας ἐσθίειν ἐκέλευεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς θανῶν καὶ ἀναβίου ἐφαγέ τε καὶ ἐπιε, τεκμηρίον ἄλυτον τοῦ ἀναβίου τὸ ὀρεφθῆναι τιθέμενος. Καὶ φύσις μὲν ἢ σῶμα, οὕτως αἷμα σώματος γεννῶσα, καὶ τρέφει, ἀστομα μὲν εἴτ' ὄντα καὶ ἐμβρυα δι' αἱμάτων μητρικῶν ἢ νηπια δὲ ἀνοδόντωτα, γάλακτι ὡς τελειωθέντα δὲ, πανδοσία παντοδαπῆ καὶ οὐκ ἀξίωμενον μὲν τιθηνεῖται καὶ παιδοκομεῖ, ἀκμάσαν δὲ καὶ ἀναυξῆς ἡδὴ γερονδὸς ἐπέλιπεν ὡς ἀλλὰ καὶ ἕως γέρας καὶ περσεῖου ὡς ἀγαθὴ τροφὸς ἐμπνέοντι: πάρεστι, μηδαμῶς ἀφισταμένη, μὴ νυκτωρ, μὴ μεθ' ἡμέραν. Καὶ καθυδόντων μὲν γὰρ οὐκ ἀτρεμεῖ ἢ θρεπτικὴ δύναμις ὡς ἀγαθὴ τροφὸς ἐμπνέοντι πάρεστι, μὴ ἀγαθὰ ἐκπονουμένη τὰ δὲ γε διὰ στόματος ἀγλησμένα τῆ γαστρὶ ἐνθεμένα καταπέττουσα, καὶ χυλοποιούσα μὲν τὰ πρῶτα, εἴτα ἐν ἥπατι ἀνέλικουσα καὶ ἐξαιματοῦσα, κἀκεῖθεν διανεμητικῶς εἰς πᾶν μῦρον διὰ τῶν φλεβῶν παραπέμπουσα, καὶ τὸ κατάλληλον ἐκαστῷ προσφύουσα. Καὶ χάρις αὐτῆ πολλῆ τῆς περὶ ἡμᾶς προμηθείας, δι' ἧς ἂ τὴν ἀρχὴν ἐτεκε, ταῦτα καὶ εἰστέπειτα στέργει, καὶ οὐκ ἐξ διαβρῦθαι ταῖς προσπλάσει τῶν τροφῶν ἐπισκευάζουσα.

Καὶ φύσις μὲν, ὡς εἶρηται, οὕτω πλάττει, καὶ προσπλάττει, καὶ συνίστησι ὡς ψυχῆ δὲ λογικῆ, καὶ ταῦτ' ἐν σώματι οὔσα, ἀντινομοθετεῖ τῆ φύσει, ὡς ἄλλη τύραννος, καὶ οἷς μὲν τὴν ἐφήμερον ὀσημέριον ζητῶ τροφήν, γαστρίμαργον ὀνομάζει, καὶ πῖθον ἀπληστον ὡς δὲ χαίρω τρεφόμενον, ἥδουπαθὸς καὶ φιληθῶν. Τροφήν γὰρ τὴν τροφήν ὀρίζεται, διὰ

τὴν ἐπιχειρομένην παρὰ τῆς φύσεως τοῖς ἐσθιομένοις· καὶ πινομένοις γλυκυθυμίαν, ὡς ἤδυσμά τι προσαγωγῶν εἰς τὸ ἐρρασιμῶς καὶ ἀρπαλιώτερον προσίεσθαι τροφῆν, καὶ μὴ ἀπεκναλεῖν ἀτρεχόμενον ἐπι τοῖς ὀστέμοις παραφερομένοις προσάρμασι. Καίνοτο μὲν γὰρ καὶ νόμοις καὶ δνόματα, ἀλλόκοτά τινα νομοθετοῦσα καὶ ὀνοματοθετοῦσα, ὡς οὐ θεμιτὸν σὺν ἡδονῇ τρέφεσθαι, διὰ τὸ τροφῆν εἶναι τὴν τοιάνδε τροφῆν. Ἐγὼ δὲ φύσει καὶ νόμοις φύσει, διοικιούμενον, ἐξεῖναι μοι τρέφεσθαι φημι, σὺν τῇ κατὰ πάσαν ἀνάγκην ἐπομένην γλυκυθυμίᾳ καὶ ἡδονῇ· καὶ οὐκ ἔστι τοῦτο τροφῆ ἐνδιείλητος, ἀλλ' εὐχαρις τροφῆ καὶ κατὰ φύσιν ἔχουσα. Εἰ δέ τις λύπη καταπολεῖ, ἢ φαγεῖν ἄρτον ὄλωσ ἐλάθετο, ἢ σποδὸν ὡσεὶ ἄρτον ἔφαγε, καὶ τὸ πόμα μετὰ κλαυθμοῦ ἐκίρνα, ἕτερος οὗτος λόγος, οὐ πρὸς τὴν προκειμένην ὀλοσχεραστῆραν ἡμῖν ἀμφισβητήσιν· εἰ δὲ τὴν ἐπι τῇ θρέψει φυσικῆν ἡδονὴν φιληθονίαν ἐρίσκει, πολλῶν πρότερον τὴν ἐπι παιδοποιίᾳ ὀνομάσει ἐπιβρότητον· ἀλλ' οὔτε γαμικὴ ἡδονή, οὔτε μὴν θρησκευτικὴ διαδέβληται τοῖς νοῦν ἔχουσιν, ὅτι μὴ καὶ μᾶλλον θαυμάζεται. Ἡ μὲν γὰρ τὸ ὑποβρέον τοῦ γένους ἀναπληροῖ τῇ διαδοχῇ· ἡ δὲ τὸ κενούμενον τοῦ σώματος τῇ τροφῇ· ὄψουσι οὐδὲ ἡ θεία ψυχὴ τοῦ οἰκείου σεμνώματος ἀποπίπτει, οὐδ' ὄλωσ περιυδρίσκειται ὑπεκίουσα μὲν τοῖς οὕτω θεσπιστομένοις παρὰ τῆς φύσεως, συμβαλλομένη δὲ καὶ συνεπιχορηγοῦσα τὰ ἐν τοῖς πρώτοις, καὶ μάλιστα τῶν ἀναγκαίων τῶ σώματι, εἰ καὶ αὐτὴ τοιαῦτα βρεθνύεται, καὶ εἰς ἄλλων κατηγορεῖ τροφῆν, τοῦτοις αὐτὴ τροφῶσα μᾶλλον ἀίσκεται. Σκέψασθε γὰρ οἷα σεμνύνεται. Ἐθροῖν καὶ δουλείαν ἀτιμωτάτην φησὶ τὸ ἐπεστράφθαι μοι τὴν ἀρχὴν, καὶ τἀναγκαῖα συνεκπορίζεσθαι, καὶ εἰρωνεύεται οὐχ οἷα τε εἶναι τοῖς τε κρείττοις προσανέχειν, καὶ ἐπεστράφθαι τοῦ χείρονος, ὅποιοῦ τινος παιδίσκης καὶ σιτοποιοῦ σχῆμα περιθεμένην, δέσποιναν ἄλλως οὔσα, καὶ τὸ αὐτῆς μακάριον ἐσπουδακίᾳ τηρεῖν ἀνύδριστον.

Ἄλλ' εἰ μὲν παρ' ἄλλοις βλακεύουσα ταῦτ' ἐκοιμψεύετο, τάχ' ἂν ἐφενάκιζε· νῦν δὲ παρ' ὑμῖν οὐδὲν ὑγιὲς προσποιουμένη, καταφανῶς ἀσημονεῖ. Ἔμεις γὰρ καὶ σιγῶντες, σαφεῖς ὡν ἀκκίζεται ἡδε καθήσθε ἐλεγχοῖ, οἷ τῆς μὲν εὐγενείας τοῦ κατ' εἰκόνα, εἴπερ τινεῖ, μετεποιήθητε, καὶ διεδιώσατε ἀπροσπαθῶς καὶ οἷον ἀύλωσ ἐν σαρκίους θνητοῖς, πλὴν καὶ τῶν σωμάτων ἐν τῷ μέρει ποιείσθε πρόνοιαν, αὐτουργοῦντες ἀποστολικῶν ζήλῳ, καὶ τἀπιτηδεῖα αὐτοῖς ἑαυτοῖς διυπηρετούμενοι, καὶ οὐκ ὠδύρασθε τὴν τοιάνδε τῶν σωμάτων ἀποστροφήν, ὡς τῶν ψυχῶν ἐκ τῶν κραιπτόνων ἀπόπτωσι, οὔτε μὴν τὴν σειρὰν τῶν λόγων ἐσχετλιάζεστε, ὡς τῆς χρυσοῦς ἀλύσεως τῶν ἀρετῶν ἄλληλ ἀνάλωσι, ἀλλ' ὡς τὰ πάντα δικαιοῖ, δικαίως, ὡ μακαριώταται, καὶ τὰ τῶν σωμάτων ἐδιώξατε δικαία κατὰ τὸ θεῖον παράγγελμα, καὶ οὐ παρὰ τοῦτο χεῖρους ἑαυτῶν ἐνομιζετε γενέσθαι, οὔτε εἰ, μαγεῖρων καὶ τραπεζοποιῶν τάξιν κατὰγεσθαι, ὡσπερ νῦν τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἠκούσατε. Ὡς ἔγωγε, ὦ φίλο· Θεοῦ, οὐδὲ συνορῶ τίς ὑβρις ἐκ τῆς φρενὸς ἐμὲ προνοίας τῆ ψυχῆ προστρέβεται, ἀλλὰ δε-

σποῖνα παιδίσκων κηδομένη ἀτιμάζοιτ' ἐν παρὶ τοῦτο, ἢ κυβερνήτης ἐπισκευάζων τὴν φορτίδα ἐπισφαλῆστερον ἀπὸ τοῦδε πλευσεῖται, ἢ στρατιώτης ἀνοχαλκεῦσιν ὄπλα καὶ διασπύχων, καὶ ἱππων τρέφων πολεμικῆριον, ἀστρατείας ἀλώσεται διὰ τοῦτο, ἢ λειποτακτοῖσι καταλεγήσεται. Τί μὴ πρὸς τοῦτους ὄρα; τοῖς ἀσωμάτως πολιτευσαμένους ἐν σώμασι, καὶ σώμασι μὴ ἀπεχθανομένους, ὅτι μὴ καὶ μᾶλλον περιέποντας ἐφ' ὅσον ἐχρῆν, ὡ μάλιστα μισοσώματε σὺ καὶ διακενῆς φιλαίτιε; Τί μὴ τὸν μέγαν ἀπόστολον ἀναλογίζῃ, ὅς εἰς παραδείσον μὲν καὶ τρίτον οὐρανὸν ἠρπάξτε, καὶ βήματα ἀνθρώποις ἀβήματα ἤκουεν· εἰς τὸ δεῦρο δὲ πάλιν μετιῶν, οὐχ ὑβριν ψετο σκυτουργεῖν καὶ ὑπηρετεῖν αὐτοχειρταῖς χρεῖαις αὐτοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ; Ὑπερναδῶμεν τῷ λόγῳ Παῦλον καὶ τὸν κατ' αὐτὸν τρίτον οὐρανὸν· οὐχ ὁ Θεὸς πρὸς τοῖς αὐτοῦ ὡν ἀνακεχῆρηκε πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸν παντὸς ὑπεριδρυται; Ἀρ' οὐκ ἀνεπιστρόφως ἔχει τῶν μετ' αὐτὸν, οὐδ' ἐπιτροπεύει τῶν ἐσχάτων καὶ περὶ ἡμῶν; Ἡ ἐπιτροπεύων προνοητικῶς, τῆς οἰκείας ὑρεῖται παρὰ τοῦτο δόξης; Πῶς οὐκ ἢ συζυγῆς σώματι ψυχῆ τὴν τημέλειαν τοῦ συμφουοῦς σώματος ἀναξιοπραγίαν ἑαυτῆς λογιζέται, καὶ τὴν ἐπιστροφήν τῶν δευτέρων ἀπειοῖ, ὑπὲρ ὑμᾶς φρονηματιζομένη, ὡν ἐτι χαμαὶ ἐρχομένων, τὸ πολιτεύμα ἐν οὐρανοῖς, ὑπὲρ ἀποστόλους οὐρανοδρόμους ἐν σώματι, ὑπὲρ αὐτὴν τὴν αὐτοσαθότητα τὴν διδοῦσαν τροφὴν πάση σαρκί, ἢ τὸ καθ' ὁμοίωσιν εὐγενὲς κομπάζουσα, οὐχ ὁμοίως; ἐπὶ τὴν πρόνοιαν τῶν χειρῶν ἐπέστραπται; καίτοι τάχαθδν ὑπερπλήρης, ὡν ὡς ἀνεδιε; πάντη, οὐ δεῖται οὐδενὸς οὐδαμῆ ὡν προνοεῖται δῆπου· αὐτὴ δὲ μου πολλαχῆ δεῖται, καὶ ὡς ὀργάνου ὑπουργικοῦ, καὶ ὡς συναίτιου καὶ συνεργοῦ, καὶ οὐ οὐκ ἄνευ γενναῖόν τι τὴν ἀρχὴν διαπράττειται.

Ἄλλ' ἴσω; παρὰ τοῦτων ἐπιστομιζομένη τῶν λόγων, οὐχ ὑβρισθαεῖν μὲν ἐρεῖ, εἰς συνεκπορξε μοι τἀναγκαῖα, οἷς δὲ πορβωτέρω τῆς χρεῖας, πῆ μὲν δι' ἀπληστίαν, πῆ δὲ διὰ φιληθονίαν ἐκτρέπομένον, συνεκφέρω τῆδε οὐχ ἔκωσαν ἐκτραχηλίζον. Τοῦτο γὰρ ἀντικρυς ἐλεγεν, ὅτε συναυδορίζεσθαι εἰς ἀτόπους ἡδονὰς καὶ παρ' ἐμοῦ ἀπατάσθαι ἰσχυρίζετο· ῥῆθιον δὲ καὶ τοῦτο ἐλέγξει, καὶ διδάξει εἰ τολμηρὸν, ὡς ἀπὸ φρονήματος, εἴτε φιλαυτίας, ἀγνοεῖ ταῦτ' ἐμοῦ κατηγοροῦσα, ἄπερ αὐτὴ πλημμελεῖ· καὶ δέον ἐγκαλύπτεσθαι, ἢ δὲ ἀλλ' οὐδὲν δόσφημον ἐρῶ. Θαυμάσαι δὲ ἄξιον, ὅτω; ἐναντία λέγουσα λέληθεν ἐαυτῆν. Ἡ γὰρ οὐκ ἄνω καὶ κάτω τοῦ λόγου, ὡ Χριστοῦ θεράποντες, τὸ ἀρχικὸν ἀξίωμα προὑθάλλετο, ὡς εἰκὼν θεῖα καὶ βασιλείας πάσης ἀλόγου φύσεως· καμὲ μὲν θεραπευτικὸν, ἑαυτὴν δὲ δεσποτοῦσαν ἀνώμαλως; Πῶς οὐκ, ἀφῆρας μεταβαλλομένης, ἄνω ποταμῶν γεωροῦσι; πηγαί, καμὲ μὲν πειράται δεικνύειν οἷον ἄγειν καὶ περιάγειν δεσποτικώτερον, ἑαυτὴν δὲ ἀγεσθαι καὶ φέρεσθαι ὡς ἀνδράποδον, καὶ πᾶν τὸ πλημμελῶς ἀμφοῖν διαπραττόμενον ἐμοιγε ὡς αἰτίῳ πρωτουργῶ ἀνατιθησιν; Εἰ δ' αὐτὴ μὲν ἀρχει, ἐγὼ δ' ἀρχομαι, ἡλίχης ἀναδείας τὸ προστρέβεσθαι ἄλλῳ τὴν οἰκείαν πλημμελίαν! Ἀπόκριναι γὰρ μοι, ὡ

φιλεγκλήμον, οὐ οὐ κατέστης παρὰ Κυρίου ἐπὶ τὴν σύνδουλον θεράπειαν κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παραβολὴν, ὡς πιστὴ καὶ φρόνιμος οἰκονόμος, τοῦ δίδόναι τροφήν ἐν καιρῷ; Πῶς οὖν οὐκ αὐτὸ διοικεῖς πιστῶς καὶ φρονίμως τὸ ἐγγχειρισθέν σοι λειτουργήμα, καὶ δίδως μὲν ἐν καιρῷ καὶ μέτρω τὴν τροφήν, καὶ ἐπιπλήτεις μὲν ὡς πιστὴ τῷ ἀπίστῳ, ὡς δὲ φρόνιμος σωφρονίζεις τὸ ἀνόητον, καὶ ὅπως ἐπεξουσιάζεις τῇ πεπιστευμένῃ σοὶ διοικήσει, καὶ κομμεῖς ἄριστα; Ἄλλὰ συναρπάξῃσαι φῆς παρὰ τοῦ ὑπὲρ χεῖρα, καὶ εἰς τὰς αὐτὰς αὐτῷ ἀτοπίας ἐκφέρεσθαι. Ἄρα σηματομένη τοιαῦτα, οἷοι τὴν ἠπειλημένην τῷ κακῶς οἰκονομήσαντι διχοτομίαν ἀποφεύξεσθαι; Ἄλλὰ μάταιος ἡ τοιαύτη δόκησις. Τὸ ἡγεμονικὸν γὰρ ἅπαν δίκας εἰσπράττεται, ὧν πλημμυλεῖ τὸ ἀρχόμενον, εἴτε στριτηγὸν εἴποις, εἴτε παιδαγωγόν, εἴτε πατέρα, εἴτε διδάσκαλον, κἀν ἄλλως αὐτοὶ σπουδαῖοι δυτες αὐτοῖς ἀλίσκωνται· ὡς εἶγε ἡ στρατηγὸς συλλεμποτακτεῖ στρατῷ, ἡ παιδαγωγὸς συναθύρει παιδί, ἡ πατὴρ συναφραίνει υἱέσιν, ἡ συββαστωνεύεται μαθητῇ διδάσκαλος, διττὰς, οἶμαι, δίκας ὑφέξει τούτων ἕκαστος· τὴν μὲν, οἷς ἔλαθε διαφθείρας, ὃν μᾶλλον βελτιοῦν ἐπηγγέλλετο· ἑτέραν δὲ, οἷς ταυτὰ πλημμυλῶν ἐκείνῳ ἐλάκων· ὡσπερ τάνάπαλιν διπλῆς συγγνώμης παρὰ τῶν τεταγμένων κρίνουν· ἂν ἄξιοι παρὰ τοῖς ἀκριβῶς πλέον ἢ ἐπιεικῶς δικάζουσι· μιᾶς μὲν, διὰ τὴν αὐτῶν φύσιν δεομένην ἀεὶ τοῦ ἐπιστατήσαντο; καὶ τῷ καλῷ προσεδιάσαντο; δευτέρας δὲ, παρ' ὅσον τὸ ἰγνησόμενον ἐπὶ τάγαθον εὔρε πρὸς τούναντιον ἐνδιασφύρον καὶ προκαλούμενον· οὐδὲν δὲ οὕτως εἰς ἀρετὴν καὶ κακίαν ἐπαγωγόν, ὡς τὸ ἡγεμονοῦν, συναφραττόμενον τῶν ἐφ' ἐκάτερα προτρεπομένων πράξεων, καὶ τῷ κατ' ἐξουτὸ ὑποδείγματι ἐφελλόμενον πρὸς τὰ ὁμοία· ὡσπερ καὶ ἡ φιλῆ μοι ψυχὴ διπλᾶς τίσει ποινὰς, ὡς μήτε τὸ ἐν ἀνθρώπῳ ἀτακτοῦν κολάζουσα, καὶ ὡς αὐτὴ συνηδομένη καὶ τὸ φιλήδονον συνεκαίουσα. Εἰ δὲ τὸ ὕδωρ, φησὶ, πνίγει, τί δεῖ ἐπιπνίγειν; Ἐγὼ δὲ τάχ' ἂν συγγνώμης ἡττινοσούν τύχοιμι τῇ δεσποίνῃ συνεπόμενον, καὶ ταυτὰ πλημμυλεῖν διασκόμμενον. Οἷα γὰρ, φησὶν, ἡ δέσποια, τοῖα καὶ ἡ κύων. Ἴνα δὲ σαφέστερον ἀποδείχθῃ τὸ μὴ παρ' ἐμοῦ συναρπάξεσθαι αὐτὴν ἐπὶ τὰ ἀσχιετα, αὐτὴν δὲ μᾶλλον ἀρπάξουσιν τὰς ἡδονὰς, καμὲ συναφέλικεσθαι, ἀνάσχεσθέ μου πρὸς μικρὸν παρεκβαίνοντος τῷ λόγῳ, καπὶ τὴν αἰτίαν τῆς τραγιδίξ ἀπάτης, ἣν ἡ ψυχὴ λέγειν αἰσχύνεται, ἀνατρέχοντος.

Οὐκ ἀκραιφνὲς, ὦ ἄνδρες, νοεράν ζωὴν καὶ σωματικῆς συναίσθησεως ἀνεπίστροφον ἔλαχεν ἡ κατ' ἡμᾶς ψυχὴ, ἀλλ' ἐποχεῖται ταῖς ὑπερξυμμέναις αὐτῇ ζωαῖς, φυτικῇ τε καὶ ζωικῇ· ὅφ' ὧν καὶ ἡ σωματικὴ σύστασις ἡμῶν διακυβερωμένη σώζεται. Οἰακίζόμεθα γὰρ λύπη καὶ ἡδονῇ· λύπη μὲν, ὅτε κενούμεθα, ἡ ἄλλως· ὀδυνώμεθα· ἡδονῇ δὲ, ὅτε πληρούμεθα καὶ ἀπαθῶς· ἔχομεν, προνοία τῆς δημιουργοῦ φύσεως, τῶν τοιῶνδε παθῶν ἐμπεφυκῶτων ἡμῖν ἐπὶ σωτηρίᾳ. Εἰ γὰρ μήτε ἡνιόχεθα ἀπορρέοντα καὶ φθαρόμενα, μήτε ἀναπληρούμενα ἐφθάρμεθα, ἀνεπιστήθως τῶν τε

ἄ επιτριβόντων καὶ τῶν σωζόντων ἔχοντα, ὅστιον ἂν ἐλάβομεν ἀπογινόμενα. Νῦν δὲ ἡ προμηθὴς φύσις, ὡσπερ δυοῖν χερσὶν χωρμένη, πόνον καὶ τέρψει, καὶ τῷ μὲν ὑπτόουσα, τῇ δὲ, δεξιόζουσα, ἐπὶ τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν διανίσταται, φεύγοντας μὲν τὸν ἐκ τοῦ πεινῆν πόνον, τὴν δὲ ἐν τῷ ἐσθίειν ἡδονὴν διώκοντας τὴν τροφήν· ἀλλὰ προηγουμένως μὲν δι' ἀπαλλαγῆν τῆς ἐκ τοῦ πεινῆν ὀδύνης, δευτέρως δὲ κατὰ διὰ τὴν ἐκ τοῦ πύμπλασθαι ἀνεστίν. Ψυχὴ δὲ λογικὴ ἄλλως μὲν κατ' ἐξουτὴν οἷδε τρέφεσθαι, καὶ κρεῖττονά τινα ἀμβροσίαν καρπιζέσθαι· πλὴν ἐπίπερ, ὡς ἔφαμεν, οὐκ ἀσχετῶς ἔχει καὶ ἀμειλίχως πρὸς τὰς ὑποβεβλημένας αὐτῇ δυνάμεις, συμπασθεῖ πως καὶ ἡδε πασχούσαις αὐταῖς, καὶ δὴ ἀνωμένας συνανίσταται, καὶ ἡδομένας συνῆδεσται· μᾶλλον δὲ, εἰ δεῖ τάκριθὲς ἀπορῆνασθαι, καὶ ὡς φασὶ παῖδες· λατρῶν, αὐτὴ πρωτοπαθεῖ διὰ τὴν λογικὴν συναίσθησιν. Ταῦτ' ἄρα καὶ πρώτῃ, καὶ πρὸς ἀπαλλαγῆν τοῦ λυποῦντος ἀνίσταται, μάλιστα μὲν ἕνεκα ἐαυτῆς, εἴτα καὶ δι' ἐπικουρίαν τῶν ὑπερξυμμένων, ὡς εἴρηται. Ἦν δὲ ἄρα καὶ τοῦτο τῆς σοφῆς φύσεως πρόνοια, μὴ τὴν ἡγεμονικωτάτην ψυχὴν ὑπεριδρῦσθαι κακῶν ἀπαθῆ, καὶ τῶν συμπιπτόντων ταῖς δυστέροις δυσκόλων ἀνεπαίσθητον. Ἦν γὰρ ἂν παράπαν αὐτῶν ἀνεπίστροφος. Εἰ γὰρ καὶ οὕτω κεντριζομένη καὶ συναλοῦσα, καὶ προσάσχουσα, ὄρθτε ὅπως βλακεύεται καὶ θρύπτεται, καὶ τὴν ἰσχυροφροῶν ἀληθῶς συμφορὰν ὀλοφύρεται· σχολῆ ἂν ἐπίστραπται σώματος, εἰ τῶν σωματικῶν κακοπραγιῶν καθειστήκει ἀνεπαφός. Νῦν δὲ ἔφερε τε καὶ τοῦτο ἄριστα διατέτακται, ἐπιπνίει τῶν ἀλγεινῶν, καὶ συμπίθεσθαι, κατὰ τὸν φάμενον, ἀγυιλάξεσθαι καὶ πόνων ἐν τῷ μέρει, καὶ συνεξευρίσκειν τῶν κοινῇ διοχλούντων ἀπαλλαγῆν. Οἷς γὰρ κοινωνία ὠντιῶν δυσχερῶν, τούτοις καὶ λύσις αὐτῶν κοινῇ μέμηλε.

Τούτων ἀποδεδειγμένων μὲν οὕτως, περιήκει πάλιν ὁ λόγος ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ δὴ τῆς ἀνωτέρω πρατθειμένης παραβολῆς ἀναμνήσθηται, ἐν ἣ τὸν πιστὸν καὶ φρόνιμον οἰκονόμον κατέστησεν ὁ Κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπειᾶς αὐτοῦ, τοῦ δίδόναι αὐτοῦ τροφήν ἐν καιρῷ. Ἦ γὰρ οὐ προσφῶς, εἰς τὴν λογικὴν τὸν πιστὸν καὶ φρόνιμον οἰκονόμον ἐκδεδέγμεθα, ὡς οἷαν τε καλῶς διοικεῖν περιουσίαν φρονήσεως τὴν ἐμπαθῆ καὶ ἄνου ζωὴν; Καὶ μέντοι καὶ καταστᾶσαν, μακαρίζει μὲν ὁ Κύριος, φρονίμως καὶ πιστῶς διοικοῦσαν, καπὶ πλείονα καταστήσειν ἐπαγγέλλεται. Εἰ δὲ τοῦ Κυρίου λαβομένη ὡς μέλλοντος, ἄρξεται μὲν τύπτειν τοὺς συνδούλους, εἰς ὕβριν, οὐκ ἐπίστροφον, ὅλη δὲ γένηται τῆς ἐν τῷ ἐσθίειν καὶ πίνειν ἀπολαυστικῆς ἡδονῆς μετὰ τῶν μεθούοντων, λέγω δὲ τῶν θρεπτῶν τε καὶ θρεπτικῶν μορίων, ἀεὶ πύμπλαμμένων τῆς ἔξωθεν ἔγχεσμένης ἀναπληρώσεως, πότερον, ὅθ' ἤξει ὁ Κύριος, σκῆψεται οἷα καὶ νῦν ἐφ' ὁμῶν, καὶ τὴν αἰτίαν παρῳνοίας ταύτης ἐφ' ἡμᾶς μεταθεμένην ὡς ἀπατιόντας καὶ συναρπάζοντας, τὰπίπτειμα τοῦ ποιηροῦ δούλου διαφεύξεται· ἡ αὐτὴ τε διχοτομηθῆσεται, καὶ τὸ μέρος αὐτῆς μετὰ τῶν ὑποκριτῶν τε ἔσεται, ἄτε ὡς ἐν Ὑεάτρῳ τῷ βίῳ τούτῳ, προσωπεῖον μὲν σεμνῆς τινοῦ δεσποίνης, καὶ

θεοειδοῦς περικειμένη, καὶ ὑποκρινομένης πίσης ἁ
 ἀλογίας ἀρχὴν· ἐλευθέρως δὲ πάσαις ἀλόγοις-ἡδο-
 ναῖς δουλευούσης, καὶ ἀσχρηνοῦσης ἀκολάστου παι-
 δίσκης, καὶ μεθουούσης αἴσχιον; Ὅπερ οἶμαι. Αὐτῇ
 γὰρ ἐπιστατοῦση ταῖς δυνάμεσι πάσαις ἐπιτέτρα-
 πται καὶ γνωστικῶς προνοεῖν τὰ λυπούνητα, καὶ προσ-
 ἄγειν τὸ ἀρμόττον ἱεμα, ὡς εἴηλον ἐκεῖθεν. Εἰ γάρ
 ποτε ὑπερβολαῖς φροντισμάτων περὶ τὰ θεῖα ἡ ψυχῇ,
 ἢ νόσῳ συσχεθεῖσα, κινούσῃ τὰς ἀκινήτους χορδὰς;
 τῶν φρενῶν, λάθοιτό μου, καὶ οὐ πέλνῃς, οὐ τροφῆς,
 οὐκ ἄλλῃς ἡδονῆς μεμνήσεται, τηνικαῦτα καὶ γὰρ τῶν
 αὐτῶν ἀνεπιστρόφως ἔχω. Πῶς οὖν προτενθεύω,
 καὶ τῆς λαχούσης ἐπιτροπεύειν καὶ δίδουσι τροφήν,
 καὶ καιρὸν αὐτῆς καὶ μέτρον ἐρίζειν, προαρπάζω
 τὰ ἡδονὰς, καὶ εἶτα αὐτὴν ἐπ' αὐτὰς συναρπάζω,
 τὸ γελοιώτερον; Οὕτως αὐτὴ μὲν μαλακίζεται· ἐγὼ B
 δὲ βλαῖόν εἰμι.

Ἄλλ' ἵνα μὴ ἐν πᾶσιν ἀνθιπτάμενον, ἐριστικὸν
 δοκοῖν καὶ αὐθαδέες, δίδωμι σὴν χάριν, ἐμὲ πρῶτον
 ταῖς ἡδοναῖς ἐπιχαινεῖν καὶ πῖμπλασθαι· πρὸς δὲ
 συναρπάζειν καὶ σὲ πρὸς τὸ συνηδυπαθεῖν. Ἐπειτα
 ἡ δεσπότις σὺ, ἡ ἀρροῦσα τῶν καθ' ἡμᾶς, θεὸν ἐπέ-
 χειν κολάζουσαν, καὶ τῆς λιχνείας χαλεπαίνειν, καὶ
 ἐπιπλήττειν σφοδρότερον, συνεξανδραποδίζῃ μᾶλλον
 ἐπὶ τὴν αὐτὴν αἰσχροπάθειαν, καὶ τὸ σεμνὸν ἐκεῖνο
 καὶ στρυφνὸν ἀξίωμα καταβαλοῦσα, ἐφ' ᾧ κομπά-
 ζεις καὶ μέγα φρονεῖς, συνεπάγῃ μοι αἰχμάλωτος
 ἡδονῆς ἐθελόδουλος. Καὶ οὐκ αἰδῆ ταυτὰ λέγουσα
 πάσχειν τῷ μυθικῷ δράκοντι; Ἐκεῖνου γὰρ τὴν
 οὐρανὸν λόγος μέμφεσθαι τῇ κεφαλῇ, ὡς αὐτὴ μὲν
 ἠγέτο τῆς ἐρπουστικῆς κινήσεως ἀεί. Ἦ δὲ τοῦ
 παντὸς οἰκοῦ ὑστάτη ἐφέλιχτο· ὅψε δὲ ποτε πε-
 σαι ἐγχειρίζαι οἱ ἡγεμονεῖν ἐν τῷ μέρει τῆς ἐρπύ-
 σεως· εἶτα τυφλὴν φερομένην κατὰ κρημνῶν καὶ
 πέτρων, φερίεσθαι αὐτῇ κεφαλῇ, καὶ αὐτῷ λοιπῷ
 δράκοντι. Ἄλλ' ὡσπερ ἐκεῖ εἶγε ἐνεκάλει τῷ οὐ-
 ραίῳ ἡ κεφαλὴ γραψαμένη ἀδικήματος, γελοιώδης
 ἂν ἐδοκεῖ καὶ ἡλίθιος, οὕτω καὶ σὺ κἀνταῦθα, ὡς τῷ
 ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς μορῶν τῷ οὐραγοῦντι καὶ τυφλῷ·
 Νοῦς γὰρ, φησὶν, ὄρη· τῆς ἡγεμονικῆς ἀρχῆς πα-
 ραχωροῦσα, καὶ πιστεύουσα ἑαυτὴν ἐπισπωμένῳ
 πρὸς θλεθρον. Οἱ βλέποντες γὰρ τοῖς τυφλοῖς ἡγοῦν-
 ται, οὐχ οἱ τυφλοὶ τοῖς βλέπουσι· καὶ βοῦς ἄμαξαν
 ἔλκει, οὐ βοῦν ἄμαξα, καὶ λίθος ποτὶ σπάρταν εὐθε-
 τεῖται, οὐ σπάρτα ποτὶ λίθον συνδιατίθεται. Τί δὲ
 καὶ παιδί, παρὰ τὸ παροικιακὸν καὶ τοῦτο παράγ-
 γελμα, ἐγχειρίζεις μάχαιραν; Τίς προπίνοντι φάρ-
 μακον, συνεκπίνων ἔσχε τι πλεον εἰς ἀπολογίαν, ἢ
 θανάτου παραίτησιν; Ἀρ' ὁ πρῶτος ἄνθρωπος παρὰ
 τῆς γυναικὸς πρώτης γενομένης θλεθροῦ φυτοῦ,
 δεύτερος βρωματισθεὶς συνέγνωστο παρὰ θεοῦ, ἦν
 ὡς συναρπαγεῖς τὸν θάνατον πέφυγεν; Ἐπιθυμία
 γὰρ καὶ θυμὸς ὑπέζευκται τῇ λογικῇ ψυχῇ, οὐχ ἴν'
 αὐτὴν ἡ μὲν καταφερομένη ἐπὶ τὸ ἡδυπαθὲς συγκα-
 ταφῆσθαι, ὁ δὲ συνεκφέρῃ ἐπὶ τὸ θρηρῶδες ἐκφερό-
 μενος· ἀλλ' ὡς ἂν παρὰ τὴν τοῦ καλοῦ θῆραν καὶ
 κτηνῶν συλλαμβάνουσαν, ἐπιθυμία μὲν, ὡς ἱππος
 εὐήνιος μετεωρίζουσα, καὶ πρὸς τὰ θυτῶς ἐφετὰ
 ἐκκρουφίζουσα· θυμὸς δὲ ὅσα καὶ σκύλαξ γενναῖος
 ὑπὲρ ὧν, καὶ καθ' ὧν χρὴ συμμαχῶν καὶ προπο-
 λεμῶν, παρὰ τοῦ λόγου δηλονότι ἐς τὸ εὐπειθὲς καὶ
 κατήκον χρόνῳ συνεθισμῶν δαμαζόμενα, καὶ τιθασ-
 σευόμενα. Ἄλλ' ἡ ψυχὴ μεθῶμων ἄλλως γινόμενη
 καὶ λίαν ὀλιγωρὸς τῆς οἰκείας δραστηριότητος, θη-
 λύνεται ὡς ἀκάρδιος, καὶ κακύνεται, καὶ παρ' ὅσον
 μὲν τοῦ ἐμβριθοῦς τόνου καὶ ἀκλιντοῦς καθυφίησι,
 παρὰ τοσοῦτον τῇ παθητικῇ ξυνοριδί ἐφίησι· παρ'
 ὅσον δὲ τοῦ κρατεῖν κατὰ βραχὺ παραλύεται, παρὰ
 τοσοῦτον ἐκεῖνη τῷ δουλεύειν ἐνέχεται. Οὐκὼν βιά-
 ζεται, οὐδ' οὐκ ἐθέλουσα πλημμελῶς φέρεται·
 ὅπερ δὲ τὸν Ἡρακλέα παθεῖν τε καὶ δρᾶσαι φασιν·
 Ἑλληνες· ἐκεῖνον γὰρ θῆρας καὶ κακούργους χει-
 ροζόμενον, εἶτα δουλεύσαι ἐκόντα γυναικὶ Λυδῆ Ὀμ-
 φάλη τοῦνομα· τοῦτο δοκεῖ μοι πάσχειν καὶ ὁ ἐν τῇ
 ψυχῇ λογισμὸς. Τὰ γὰρ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ θηριώδη
 καὶ κακούργα πάθη οἷός τε ὧν χειροῦσθαι, ὁμοῦς
 ἐκὼν δουλεύει ἡδονῇ καὶ θυμῷ· ἢ καὶ κατ' ἄλλον
 ἀριστέα τὴν μέγαν Σαμφῶν, ὡς ἐπιθυμῶ γυναικὶ τῇ
 αὐτῇ ἡδονῇ ἀπαυτόμενος, καταπροτρεταί τὴν αὐτοῦ
 μεγάλην ἰσχύν, καὶ φιλοῦμενος καὶ οὐκέτι κομῶν
 ἐπ' αὐτῇ, ζωγραφεῖται βραδίως ἀλλοφύλοις πάθει, καὶ
 παρ' αὐτῶν ἐκτυφλοῦται τὰ διορατικὰ κελοῦ καὶ
 ἀγαθοῦ ὄμματα, ἐν μύλωνι τε δεσμεῖται, καὶ περὶ
 τὸν αὐτὸν κύκλον τῶν ἡδονῶν, ὧν ἡ ἀρχὴ, καὶ οἶον
 κέντρον γαστριμαργία, ἀπέραντα τληπαθῶν περι-
 στρέφεται, καὶ ὡς ἀκολάστοις παισὶν, ἐπιθυμία καὶ
 θυμῷ καταπαίζεται. Οὕτως ἐθελόκακοῦται ἡ ψυχὴ,
 αὐτὴ ἑαυτὴν περιουδρίζει, καὶ περιβάλλουσα κακο-
 πραγίαις ἀσχημονεῖ, εἶτα τοῦ ταλανίζειν ἑαυτὴν
 τῆς ἐκουσίου ταύτης κακοτάμοινας ἀφεμένη, ἐμοὶ
 ἐγκαλεῖ, καὶ τὴν αἰτίαν τῶν κακῶν προστρίβεται,
 καὶ ὡς ὄρθε, δικασ εἰσπράττεται, καὶ ὕβρει πλύ-
 νουσα, τί μὲν οὐ διατωθάζει μοι, τί δ' οὐκ ἐπισκώ-
 πτει, σῆμα καὶ δεσμὸν καλοῦσα, καὶ ἰλὺν βυθοῦ,
 καὶ κατὰ τὸν χαλδαϊκὸν λῆρον, ὕλης σκύδαλον, καὶ
 πῖθον τετρημένον, καὶ σκόλοπα; Καίτοι εἰ μνήμα
 θυτῶς ἐγὼ, πῶς οὐκ ἀναπειθῶ τὴν καθ' ὁμοίωσιν
 θεοῦ, φιλοσοφεῖν μελέτην θανάτου, ἀλλ' εἰς τρυφήν,
 ὁ φησιν, ἐπισκώμαι; Εἰ δὲ καὶ δεσμὸς, πῶς οὐ πι-
 ἐζῶν ἐπέχω τοῦ πλημμελεῖν, ἀλλὰ συνεκφέρω εἰς
 βρατῶν ἀθέμιτον; Τίς δεσμὸς οὐκ ἀπέργει τοῦ
 κακούργειν, ἀλλ' ἐπ' αὐτὸ συνωθεῖ τὸν δεσμοτήν,
 καὶ ἄκοντα; Ποῖον μνήμα οὐ νεκροὶ τὰ μέλη τὰ
 ἐπὶ γῆς, καὶ τῇ ψυχῇ χαρίζεται ζωὴν πανευδαί-
 μονα, ἀλλὰ ζωपुरεῖ μᾶλλον καὶ ἐπεγεῖρει κατὰ
 ψυχῆς; Ἦ τοίνυν οὐ τάφος, οὐδὲ δεσμὸς ἐγὼ, εἴπερ
 εἰς τρυφήν ἐκφέρω καὶ συνεφέλωμαι, καὶ μέτην
 τὰ τοιαῦτα σκώπομαι; ἢ μνήμα θυτῶς καὶ δεσμὸς
 εἰμι, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν ἀκρασίαν ἑαυτῆς ἡ ψυχὴ
 κατηγορεῖ, ὅτι καὶ ἐν ἐμοὶ δεσμουμένη καὶ θαπτο-
 μένη σπαταλᾷ, καὶ ζῶσα τέθηκε, καὶ ὑπεραίρεται,
 καίπερ ἐμοῦ δοθέντος αὐτῇ σκόλοπος· καὶ τοῦτο
 γὰρ ἀξιοὶ καλεῖν ἐμὸν, ὡσπερ καὶ τετρημένον πῖθον,
 οὐ προσποιουμένη ὄσων καὶ οἶων ἀγαθῶν ἐγὼ πε-
 ροχῆ, ὡς ἔχω μετ' οὐ πολὺ παραδειξάι διὰ μικροῦ
 γεύματος. Εἰ δὲ καὶ τέτρημαι, ἀλλ' αἰσθητῆριος
 διόπτροις ἀντικρυς, φωτισφόροις καὶ εἰσαγγελιστῆ
 τῆς τῶν θυτῶν καταλήψεως, ὡς καὶ τοῦτο αὐτίκα

φανήσεται, δι' ὧν ἀρυσμένη, καὶ περιπλεγμένη, ἐωλο-
 κρασίαν ὡσπερ καταχέει μου, καὶ ἐμπαροῖει τὰ
 οἰσχυρίσθαι. Σὺ τὰμὰ αἰσθητήρια, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς
 δυνάμεις λέγεις κακῶς, χαράδρας καὶ φωλεοὺς θη-
 ριῶδεις ἰπποναμάζουσα, δι' ὧν τὰ μέγιστα εὐ πεπον-
 θῆθα οὕτω; ἀγνοῖομαι; Οὐ ταῖς μαθητικαῖς ἐπι-
 στήμαις ὅσα καὶ γεφύραις ἐπὶ τὴν ἐς τὰ νοητὰ
 πόρθμευσιν κέχρησαι; Πῶς οὖν ταύτας τὴν ἀρχὴν
 ἂν ἐκτίσω χωρὶς τῶν ἐμῶν αἰσθήσεων; Ἄρα ἀριθ-
 μητικὴν καὶ ἀρμονικὴν ἔσχες ἂν ποτε, μὴ οὕτως
 ἀκοῆς; ἢ ἀριθμῶν ἀναλογίας, ἢ γεωμετρίας, ἢ ἀστρο-
 λογίαν, μὴ φωτισούσης βίβως· ἢ σφυγμικὴν καὶ
 λατρικὴν, μὴ τῆς ἀπτικῆς καὶ γευστικῆς ὁδοποιού-
 σης; Ταῖς ἑμαῖς τοίνυν αἰσθήσεσιν ἀναιρουμέ-
 ναις συνανατρεπομένω τῶν σῶν γεφυρῶν, τί σοι
 λοιπὸν ἦν, ἢ χαμαὶ καὶ περὶ τὰ αἰσθητὰ καλινδεί-
 σθαι, ἢ μὴδὲ τούτων ὄλως ἐφάπτεσθαι, μὴδὲ ὅσον
 γῆς ἔντερον ἀπολαύειν αἰσθητικῆς ζωῆς, φυτικῆς
 δὲ μόνης τυχόν; καὶ τότε ἂν οὕτως ἐν μνήματι καὶ
 δεσμοτηρίῳ ἀλαμπεί κατορωρυγμένη, καὶ σκυδάλῳ
 ὕλης ἐγκαταδύσα, καὶ λιυῖ βυθοῦ ἐμπαγείσα, ἢ-
 τλεις τυφλὸν βίον ἀσπάλακος, ἢ τινοσ ζωοφύτου,
 μόνον με περιχειμένη ὡς αὐτὴ καμψοδεῖς, ὄστρεωδὲς
 περίβλημα. Νῦν δὲ ἀλλ' ἐγὼ σε ἀπὸ γενέσεως ἀβλε-
 πτοῦσαν εἰς γνῶσιν ὠμμάτων, καὶ φιλοσοφίᾳ προσ-
 ἦγαγον, καὶ γεύσασα τοῦ φωτός, δέδωκα δι' αὐτοῦ
 ἐνσπερίσασθαι μὲν γῆς πῆξιν, χύσιν θαλάσσης, οὐ-
 ρανοῦ σφαιρίωσιν, καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ πάντα θαύ-
 ματα· τῆς δὲ διὰ πάντων ἑναρμονίου συμφωνίας
 τὸν γενεσιουργὸν ἀλαλήτοις φύδιόγιοις περιζούσης
 ἐπακροῦσασθαι, καὶ διὰ μεγέθους κτισμάτων καὶ
 κάλλους, καὶ κινήσεως εὐρύθμου, τὸ κινοῦν ἀκινή-
 τως, καὶ πρῶτον καλὸν καὶ αὐτοκάλλος ἐφάντασα,
 καὶ οὐοῦ ἀρχετύπου γέγονας κατ' εἰκόνα ἀνέμνησα.
 Καίτοι τί τούτου γένοιτ' ἂν ψυχῇ τιμαλγέστερον,
 θεῶν εὐρίσκειν διὰ τῶν φαινομένων ἑμαῖς αἰσθήσε-
 σιν; Οὐ μόνον δὲ τὰ πρῶτα οὕτως ἐπὶ θεῶν ἔνεσι
 δι' ἐμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀποπίπτουσα θεοῦ, δι' ἐμοῦ πάλ-
 λιν ἐπάγεισι δι' ἐμὲ γὰρ μετανοίας καὶ συγγνώμης
 τόπον εὔρεν· εἰ γὰρ ἦν ἀζυγῆς ἐμοῦ καὶ ἀπώματος,
 οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν εἶχε μετανοεῖν ἁμαρτάνουσα, ὡς
 οὐδὲ οἱ καταπίπτοντες ἄγγελοι· νῦν δὲ καὶ τοῦτ' ἐ-
 γαθὸν κεχάριστα οἱ διὰ τὴν ἐμὴν σύζευξιν. Ἡλίκα
 γὰρ ἂν, καὶ ὅσα ἀσχη προμαζαίτο, διὰ τῶν ἐμῶν
 ἰδρώτων ἀποσμήχεται ταῦτα, καὶ καταλαμπρύνεται
 χιόνος λευκότερον. Ὑπερ πάσαν γὰρ πόαν πλυόν-
 των, καὶ παρ' ἅπαν ὁσώπου περιβρᾶντήριον, τὸ
 ἀπορρέαν τῶν ἐμῶν, ὡς ἂν αὐτὴ μὲν καλέτοι, χαρ-
 ἀδρῶν· ὡς δ' ἐγὼ φημι, κρημῶν διεϊδῶν δάκρυον, ἢ
 ἀσίτια, ἢ δυσκολόχοιτος χαμευνία, ἢ γονυπέτεια, ἢ
 ἐν προσευχαῖς ἀρβρέμαστος ἀνιστήλωσις, ἢ ἐπιπί-
 πταυσα τῷ στήθει στερνοτυπία, ὃ ἐκπίπτων τοῦ
 στήθους βαρυστόνος καπνός, τοῦ ἐντὸς ἐμπρησμοῦ
 σημαντήριον, τὰλλα δι' ὧν τὸ πολυδύναμον τῆς με-
 τανοίας κίναται φάρμακον. Τοσοῦτων ἀγαθῶν θη-
 σαυροῦς οἶδα ταμειεύειν ἐγὼ, ὃ παρὰ τῇ ἐμῇ ψυχῇ
 τετραήμερος, καὶ μὴδὲν στέγων πίθος.

Ἄλλ' ἀπειροκάλως ἴσως παρ' ὑμῖν τοῖς τῶν τι-
 οῦτων τριδῶσι διέξειμι τὰ κατ' ἕκαστον. Χρὴ τοίνυν

συνελείν, καὶ διὰ βραχέων παραστῆσαι, ὡς ἂ μὲν
 ἐγκλιούμαι πρὸς τῆς ψυχῆς, πεπονηθὸς εἰμι μάλλον,
 ἢ δεδρακός· ἂ δὲ ὀρθῶν εἰμι κατὰ φύσιν καὶ συν-
 δρῶν, ταυτὰ εἰσι. Τῆς φιλοσοφίας γὰρ δι' ἢ· εἰς
 θεῶν ἀναγόρευθαι, σχιζομένης εἰς τε τὸ θεωρεῖν καὶ
 πρακτικεύεσθαι, εἰ μὲν τὸν θεωρητὴν βίον ἀγαπή-
 σαι, δι' ἐμοῦ καὶ φύσεως ἔργα διοπτάνεται, καὶ διὰ
 τῶν μαθηματικῶν γεφυρῶν εἰς τὰ νοητὰ διαπορθ-
 μεύεται, καὶ τελευταῖον, ὃ φασιν, εἰς αὐτὴν πετα-
 σθεῖσα τὸν βατήρα τῆς θεολογίας ἀνεπαύσατο· εἰ δὲ
 πρὸ τῶν θεωρητικῶν γεφυρῶν τὴν πρακτικὴν θη-
 σαι κλίμακα, ἐνταῦθα καὶ μάλλον ἐμὲ πόνοι; ἰδίως
 ἐπιθαθρεύον εὐρίσκει τὰς πάσας βαθμίδας τῶν πρά-
 ξων· εἶπω τὸ ἐπὶ πᾶσι, δι' ἐμὲ ὃ βραχὺ τι παρ' ἀγ-
 γέλους ἡλαττωμένος ἄνθρωπος, παραπλῶ τι ἀγγέ-
 λων διήνευκα. Τίς γὰρ ἂν ἀγγέλων δυνθηθεῖ μιμη-
 σασθαι θεοῦ πάθη, καὶ θάνατον, ὡς ἄνθρωπος δεδύ-
 νηται; δι' ἐμὲ δὴπου ζεόμενον, σπερδελούμενον,
 κρουρογούμενον, τέλος θανατούμενον, καὶ τῷ θεω-
 μένω τοῦ Σωτήρος σώματι συμμορφούμενον, ἐν ᾧ
 καὶ τὴν ἁμαρτίαν κατέκρινεν; ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ
 Θεοῦ πληρωθῇ ἐν ἡμῖν. Ἐπεὶ δὲ καὶ πυνθάνεται
 μου ἡ ψυχὴ, πότε, καὶ ἐν τίνι τῶν ἡλικιῶν ὑπογαγί-
 ναι οἱ δύνamai, ἐγὼ μὴδὲν μελλήσαν ἀποκρύνουμαι
 οὕτως ἀπλοϊκῶς, καὶ πότε οὐ δύνamai, καὶ τί τις
 τῶν ἡλικιῶν οὐ κατήκοον εἰμι πρὸς; ὃ ἂν αὐτὴ σπου-
 δαῖον, εἴτε φαῦλον παρακαλοῦσα ἤγηται, ὡς δὴλον
 ἐκ τῶν τεχνῶν. Φιλολόγον ἔλαγον ψυχὴν καὶ φιλόκα-
 λον; ἔπομαι παιδαγωγός, διδασκάλος πειθόμε-
 C προσεδρεύω διατριβαίς. Καὶ τί τῶν ἐλευθέρων καὶ
 μαθημάτων τυπούμενον οὐκ ἐκμάττομαι; Πάλιν βί-
 ναυσον κεκλήρωμαι; διδάσκωμαι αὖθις τεκτονεῦειν,
 ἢ λιθοδομεῖν, ἢ χαλκεῦειν ἐπ' ἀκμῆς; βαρυκύποις
 ἐστῆκός· ἢ τοῖς περὶ γῆν ἰδρώσιν ἐλλιμνάζεσθαι, ἢ
 πρὸς ἀνέμους ἀγρίους καὶ μαινόμενα κύματα παρα-
 κάλλεσθαι· ἐνλίτε καὶ εἰς βυθὸν κάτω κᾶρα νηχόμε-
 νον φέρομαι, καὶ στρατιωτικῶς βαλλόμενον καὶ ἐρει-
 κόμενον πάτησι βολῆν ἀντέχω· ἵνα μὴ λέγω ὅπως
 ματαιοτεχνεῖν βιάζόμενον παροδορῶμαι, ὅτε κα-
 ταράτοις θαυματοποιοῖς ὑποκείσομαι, καὶ διδάσκο-
 D μαι ἐπὶ σχολίου μετώρου ἀκροβατεῖν, καὶ κατὰ
 ξιφῶν ὀρχεῖσθαι, καὶ κυθιστᾶν, καὶ λιθίδια κατα-
 βροχθίζειν καὶ σιδήρια· καὶ τί τῶν οὕτω δεινῶν καὶ
 σχετλίων, καὶ ἄλλως δυσέργων, ἐκ παιδαρίου γυμνα-
 ζόμενον οὐ τελεσιουργῶ, καὶ ἀκμάζον μὲν φιλοτι-
 μούμενον ἐπιδεικνύμαι· παρακμάζον δὲ οὐδὲν ἦ-
 τον ἐκπονώ τῇ πείρᾳ βωνύμενον· καὶ γηράσκον,
 οὐ λήγω μανθάνον καὶ τι διαμηχανάζομαι τῶν νέων
 σοφώτερον· καὶ καθόλου φάναι, οὐκ ἔστι τι τεχνητὸν
 καὶ διδακτὸν, ἐφ' ὅπερ οὐκ ἄγομαι, βουλομένη τῇ
 ψυχῇ μὴδὲν ἀντιπράττον, ἢ ἀντιλογού· ὡς οὐδὲ τὰ
 εὐπειθέστερα τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν ὀργάνων τὰ
 ἄψυχα. Καὶ πρὸς τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα, τὰ πολλῶ ἥδιω
 ἐκείνων, καὶ ῥάδια, τῇ φύσει προσήκοντα, σκαιότα-
 τόν εἰμι, καὶ ἀντίξουν, καὶ ὡς ἀνταῖρον καὶ στασιάζ-
 ζον ἐκπεπολέμωμαι; Ἄλλ' οὐκ ἂν σοι πεισθεῖεν λε-
 γούση τοῦτο οἱ καλλίνικοι μάρτυρες, καὶ οἱ δικάζον-
 τες οὗτοι ἀσχηταί· οἱ διὰ τῶν ἐν σώμασιν ἀγώνων,
 τὰς ἀνωμάτων φύσεις ὑπερεβάλλοντο. Ἄλλὰ καιρὸς

τῶν εἰρημένων ἀνανηῆσαι κεφαλιωδῶς, καὶ τὰ καιρῶτερα ἐπιδραμεῖν.

Ἐξέληγεται ἡ κατηγορὸς μου ψυχῇ, ὡς οὐδὲν ὑγιᾶ; ἐγκαλεῖ μάτην δ' ἐπιφύεται μοι, καὶ ὡς ἄλλος φιλαίτιος τὰ ἀνάτεια μεμφομένη, καὶ ὅσα ἐφέταί μοι πρὸς τῆς φύσεως. Ἀπολελόγημαι καὶ ὡς οὐδὲν οἶδόν τέ εἰμι ἀδικεῖν ἢ καθυβρίζειν τὸ θεραπευτικὸν τὴν οἰκοδεσποτοῦσαν, τὸ ὀπηρτικὸν τὴν ἐπιστατοῦσαν, τὸ ὄργανικὸν τὴν χρωμένην ὅπω δῖρα καὶ βούλοιο· ἀλλ' αὐτὴ μάλλον ὑφ' ἐαυτῆς κατάρθουσα, καὶ μαλθακίζομένη κακύνεται· καὶ δέον ἐγκαλύπτεσθαι, ἢ δὲ καὶ δίκας εἰσπράττεται. Ὡ δελιαίων καὶ τλήμον ἐγὼ! Τίς φείσεται μου, τίς ἐλεήσει; ὅτε καὶ ἡ συμφορῆς καὶ ὁμοζυγῆς οὐκ οἰκτιζέται ψυχῇ, οὐδὲ τῶν ἐμῶν κκώσεως κατεμφορῶμένη πίμπλαται· ἀλλὰ πρῶς οἷς νῦν πάσχω, καὶ εἰσέπειτα πείσομαι δι' αὐτὴν, προσηγορεύει ἄλλο καινότερον, εὐθύνας, καὶ δίκας, καὶ δικαστήρια, καὶ δημίους ἀλάττορας, ὡς οὐκ ἀποχρῶντων ὧν τληπαθῶ, ἀμαρτανούσης αὐτῆς. Ἡράσθη τυφωθείτα ἰσοθείας, καὶ παραχρήμα θνητὸν ἐγὼ, καὶ πρὸς τὴν μητέρα κόνιν παλινστροφον· ἵνα μὴ τὰ ἐν μέσῳ λέγοιμι μογερά καὶ ἀσχήμονα, τὴν γύμνωσιν, τὰ σύκινα περιάμματα, καὶ σκύτινα περιβλήματα, τὰς κεντρῶδεις τῶν ἀκανθῶν καὶ τριβόλων ἀκμάς. Ἐδόσκηγε πάλιν, καὶ ἔμοι τὸ πρόσωπον τεληνώδεις τηχεδὸν συνέπιπτεν· ὡς δὲ καὶ ἀδελφοκτονῆσαι τετλόμηκεν ἡ μισαδέλφος, ἐγὼ αὖθις περιήειν τρομερὸν καὶ βαρύστονον, καὶ ὑπὸ τῷ ἐντε θέτι σημείῳ θριαμβουόμενον· προτκήκρουκε ψυχῇ νομοθεσία ἢ προφητεία, ἢ ἱερωσύνη, κἀμοι τῆς βλασφημίας ἢ τίσις ἐναπεριδέεται, καὶ αὐτίκα λελέπρωμαι. Αὐτὴ εὐαγγελιζομένη ἀγγέλω διαπιστεῖ, κἀμοῦ ἢ γλώσσα σιωπῇ πεπέδηται· ἦδε παραλόγισται πονηρὰ γυναικί, κἀγὼ τυφλοῦμαι καὶ περὶ μύλωνα στρέφομαι. Συνελῶ τὰ πολλὰ, ἢ βαναυσῶδει ψυχῇ συνέζευγμαί, καὶ κατατείνωμαι νοχθοί; νύκτωρ κτὶ μεθ' ἡμέραν, ἐπὶ τροφῇ ἐφημέριον καὶ γλισχρῶ, καὶ τριβῶνι, ἐξωμίει φαύλη, ἢ ἀμφιμασχάλῳ ὁμιλίῳ· ἢ ἀπολαυστικὴν ὕβριν ἀσπαζομένην, καὶ πολλῶν γειρῶσι κακοί; ἐπιτρίβομαι, ὁσῶραι ἀπλήττως γαστριζόμενον, καὶ δι' ἀμέτρων σιτίων καὶ ποτίων καὶ ἀφροδισίων ὑποτεινόμενον κτὶ βηγνύμενον. Κάντεῦθεν, ὅσοις προσπαλαίω νοσημάτων ἔθουσιν! Ἡ γὰρ παρεῖμαι κλινοπετές, ἢ ἀπόπληκτον ἐρείπιον, ἢ πυρετῶ τηγαλίζομαι, ἢ στρεβλοῦμαι πόδας καὶ χεῖρας ἀρθρίτιον· εἶτα καὶ δημίους ἐμίσθοις ἰατροῖς ἐκδίδομαι, φαρμακεύειν καὶ κρεουργεῖν· ἔσθ' ὅτε καὶ βατανισταῖς μισανθρώποις δαίμοσι. Συντραγωδεῖτω μοι ὁ τῶν ἀποστῶν μεγαλορῶνότατος, οἷα εἰς ἐμὲ ἀμαρτανούσει τῆς ψυχῆς πάντα χαλινὰ ἐφείσης, οἱ ἐπιπόρονται, καὶ ὅσοι ἐς τὰς παρὰ φύσιν χρεῖσαι; ἐκκαλονται, εἰς τὸ ἐμὲ ἀτιμάζεσθαι· καὶ ἔτι οἱ κάκιστα φερούμενοι, ἄνδρες οὐκ με τοῦ Θεοῦ

φθείρουσι, καὶ μοι τὰ μέλη Χριστοῦ ὄντα μέλη πορνῶν μέλη ποιοῦσιν. Ἄλλ' οὐκ ἀπόχρη ταῦτα τῆς μνησικάκῃ μου ψυχῇ· ἀλλ' ἀντιβολεῖ καὶ θεῖται ὑμῶν, ἐνδοῦναι οἱ, χρῆσθαι μοι ὁ τι καὶ βούληται, στρεβλοῦν, λιμαγγοεῖν, εἰς δλεθρον παραδοῦναι τῷ Σατανᾷ. Λέληθε γὰρ ἡ σοφῆ καθ' ἐαυτὴν ἐκεῖνα τὰ τῆς παροιμίας ἀτεχνῶς ἀφραίνουσα· Ἀγα οὐ δύναμαι φέρειν, βουὸν ἐπιθέτε μοι. Εἰ γὰρ τὰ ἐξ ὕλης ἀτάκτου ἐπιφύοντα ἡμῖν νοσηματα, ταῦτα οὐ φιλοσόφως φέροι, ἀλλὰ δυσαναχατεῖ, καὶ δεινὰ πάσχειν οφεται, τί οὐκ ἂν ἐπεπόνθει, ταῖς τῆς θεομηνίας ἐμαῖς συμφοραῖς συμπάσχουσα; Οὕτω τετύφωται. Ἀλλὰ ταυτὶ μὲν τῆς ὑμετέρας διαιτησεως ἐξήρηται, καὶ ἂν δόξη ὑμῖν, ἐκεῖνο καὶ στερκτὸν ἡμῖν, ὡς θεῖα ψῆφος, καὶ τὰ πρακτέα καὶ μὴ, διορίζουσα.

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΩΝ.

Ἐπειδὴ περ καὶ ἀμφοτέρων τοὺς λόγους ἀνὰ μέρος ἤκούσαμεν, σοῦ μὲν τῆς λογικῆς ψυχῆς διωκούσης τὸ ὑπεζευγμένον καὶ ἀκόλαστον ὡς ἀπειθές· σοῦ δ' αὖθις τῆς ἀλόγου ψυχῆς φευγούσης ἐπὶ τὸ μηδὲ πλημμελεῖν, ὡς ἡ νοερά ψυχῇ διακενῆς συκοφαντεῖ· δεῖ δὲ ἡμᾶς τοὺς ἐκατέρωθεν λόγους διαιτᾶν, καὶ λύειν τὸ στασιάζον, ἵνα μὴ μάτην δεῦρο καθήμεθα, σχασάμενοι τὸν θεωρητὴν βίον καὶ ἡμέτερον, λέγομεν ἦδη, ἔπερ ἔκ τε πείρας μακρᾶς, καὶ ὅπλ θεοπνεύστων Γραφῶν ἠκριθωσάμεθα· καὶ δὴ φαμεν, ὅτι εἰ μὲν τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ὡ ψυχῇ, κατηγοροῖς, ὡς ἀντίξουν πρὸς τὰ σπουδαῖα ἔργα, καὶ οὐκ ἀνόμενον πειθεσθαί σοι, λήθησας σεαυτὴν εἰς τὴν τῶν Μανιχαίων δόξαν ἐκπίπτουσα· ἐκεῖνων γὰρ τῶν καταράτων ὑπόληψις ἐστίν, ὡς ἡ μὲν νοερά ψυχῇ τοῦ ἀγαθοῦ ἐστὶ δημιούργημα· ἢ δὲ ἄλλοτος τοῦ πονηροῦ· καὶ παρὰ τοῦτο οὐδὲ πέφυκεν ἀρσαίνειν, ἢ φίλα φρονεῖν καὶ προσήγορα τῷ ἀγαθῷ δημιουργήματι· εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐδὲ λέγεις αὐτῇ, ἀλλὰ γε τὸ ἀκόλαστον καὶ δυσπειθές αἰτιᾶ, ἵνα μὴ σαυτὴν ὡς οὐκ ἀφρόνως ἐπιστατοῦσαν, ἀλλὰ τὸ παρὰ Θεοῦ σοι δεδομένον ὑπουργικὸν μεμφομένη διατλήῃς. τὸ ἀνάτινον αἰτιᾶ. Ἡ γὰρ οὐ στρατηγός, οὐ διδάσκαλος, οὐκ ἐπιστάτης οὐτινοσοῦν, αὐτὰ τὰς εὐθύνας ὑπέχουσιν, ὧν ἂν οἱ παρ' αὐτῶν ἀγόμενοι σφάλωνται ἐξ ὀλιγωρίας αὐτῶν; Τοῦτο οὐδὲ τοῖς ἐξῶ σοφοῖς ἠγνόηται· εἴπερ τις τῶν παρ' ἐκείνοις φιλοσόφων, μειράκιον ἰτακτοῦν ἰδὼν, αὐτὸ μὲν οὐδὲν εἶπε κακῶς· τὸν δὲ παιδαγωγὸν ἔτυψεν ἐπειπὼν, ἵνα τί γὰρ τοιαῦτα παιδεύεις; Εἰ δὲ φῆς ὡς ὁ μέγας Παῦλος μεγὰλα κατηγορεῖ τῆς σαρκὸς ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ, ἀκουσον τί βούλεται, καὶ πρὸς τί ταῦτα φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Πρὸ γὰρ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας φεβερὸν μὲν ἦν ὁ θάνατος, φεβερός δὲ καὶ ὁ τὸ κράτος ἔχων τοῦ θανάτου· διὰ τοῦτο καὶ παρὰ τῷ Ἠσαΐᾳ ἔλεγον, εὐφάγωμεν καὶ πίωμεν· αὐριοῦ γὰρ ἀποβλήτῃ τῶν

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

CONSTANTINUS HARMENOPULUS.

<i>Notitia ex Fabric. Harl. Biblioth. Gr. t. XI.</i>	9
CONSTANTINI HARMENOPULI sebasti, nomophylacis, et iudicis Thessalonicensis, de opinionibus hæreticorum qui singulis temporibus exsisterunt.	19
DE FIDE ORTHODOXA.	29
NARRATIONCULA de tribus tomis synodicis sub imperatoribus Constantino Porphyrogenito, Manuele Comneno, et Michaele Palæologo promulgatis, in quibus omnes adversus imperatoriam majestatem turbarum aut rebellionis duces, eorumque adiutores et conscii anathemate percutiuntur, ex Yriarte, <i>cod. Gr. Matrit.</i>	41
Tomus contra Gregorium Palamam.	43
EPITOME divinatorum sacrorumque canonum a venerabili sebasto et nomophylace iudiceque Thessalonicensi, D. Constantino Harmenopulo confecta.	45
Proloquium.	45
SECTIO I. DE EPISCOPIS. — De electione et ordinatione episcoporum.	49
TITULUS I. — Canon apostolorum.	49
TITULUS II. — Quis fiat episcopus, et quis non fiat.	54
TITULUS III. — Quænam facere debeat episcopus.	54
TITULUS IV. — Quæ ab episcopo fieri non debeant.	55
TITULUS V. — Quinam ad accusationem episcopi admittantur, et qui non admittantur. Tum qui, et quomodo causam accusati cognoscant.	67
TITULUS VI. — De provinciis.	70
TITULUS VII. — De synodis et solitiis.	71
TITULUS VIII. — Canones his affines.	74
TITULUS IX. — De chorepiscopis.	75
SECTIO II. DE PRESBYTERIS, DIACONIS ET SUBDIACONIS. — De ordinatione horum, et qui sacerdotes fieri debeant, et qui non debeant.	75
TITULUS I. — Canon 2 apostolorum.	75
TITULUS II. — Quænam offerre sacerdos debeat, et quæ non offerre.	79
TITULUS III. — Quæ sacerdoti facienda, et quæ non facienda.	79
TITULUS IV. — De diaconis.	94
TITULUS V. — De hypodiaconis et ephorcistis.	95
TITULUS VI. — Affines istis canones.	95
SECTIO III. — De clericis.	99
TITULUS I. — Qui clerici fiant, et qui non fiant.	99

TITULUS II. — Quæ clerico facienda, et quæ non facienda.	102
TITULUS III. — Communes clericis et laicis canones.	111
TITULUS IV. — Qui ad clericorum accusationem non admittendi.	115
TITULUS V. — Canones affines.	118
SECTIO IV. — De monachis et monasteriis.	118
TITULUS I. — Quando et quomodo monachus futurus admittatur.	116
TITULUS II. — Quæ monachis faciendi, quæ non faciendi.	119
TITULUS III. — De monasteriis.	125
SECTIO V. — De laicis.	126
TITULUS I. — De his, qui per baptismum illuminantur, et quinam sint illuminandi.	126
TITULUS II. — Quæ laicis faciendi, quæ non faciendi.	130
TITULUS III. — Pœnæ criminum.	135
TITULUS IV. — Pœnæ lapsorum.	130
TITULUS V. — Canones generales.	152
TITULUS VI. — De imperatore.	162
SECTIO VI. — De mulieribus.	162

MACARIUS CHRYSOCEPHALUS PHILADELPHIENSIS METROPOLITA.

<i>Notitia ex Fabric. Harles, Bibliotheca Græca, tom. XI, p. 395; tom. VIII, p. 675.</i>	167
MACARII CHRYSOCEPHALI Philadelphiensis metropolitæ oratio in exaltationem venerandæ et vivificæ crucis.	173
<i>Notæ et variæ lectiones in orationem Macurii Chrysocephali.</i>	231
ORATIO Macarii Philadelphiensis episcopi in Barbarorum incursus.	237
Proœmium ad commentarios in Matthæum.	239
Proœmium ad commentarios in Evangelium S. Lucæ	241
De universali Orthodoxiæ solemnitate, ob restitutum sacrarum imaginum honorem.	244
Fragmenta ex Florilegio.	243
JOANNES CALECA CP. PATRIARCHA.	
<i>Notitia.</i>	219
<i>Joannis Calecæ Homiliarum index. Apud Montfaucon. Bibl. Coislin., p. 402, cod. CCCLXXXVI, sqc. xiv.</i>	219
SERMO Joannis Calecæ patriarchæ CP. Dominica ante Exaltationem S. Crucis.	253
SERMO Joannis Calecæ Cp. patriarchæ in tertiam jejuniorum Dominicam, seu adorandæ crucis.	263

THEOPHANES NICÆNUS ARCHIEPISCOPUS.	
<i>Monitum Editorum.</i>	279
THEOPHANIS ARCHIEPISCOPI NICÆNI QUÆ EXSTANT OPERA, nunc primum ex bibliotheca Vaticana Græce et Latine edita D. Consueto Ponce de Leon interprete, qui annotationes etiam addidit et varias lectiones ex alterius codicis collatione, ex facultate et approbatione superiorum.	
Romæ, apud Franciscum Zanettum., 1590	281
<i>Epistola dedicatoria.</i>	281
THEOPHANIS METROPOLITÆ NICÆNI EPISTOLÆ.	281
EPIST. I. -- Ad Nicænos, docens qualem esse oporteat verum Christianum contemptorem rerum omnium præsentium, sive tristem sive jucundarum; prope finem vero præcipiens omne prorsus consortium hæreticorum fugiendum esse. Missa fuit, cum primum declaratus est hujus urbis pastor.	289
EPIST. II. -- Doctrinalis, de patientia et longanimitate ad omnes Christianos qui ab eo pascabantur.	299
EPIST. III. -- Doctrinalis, ad sacerdotes, et reliquos sanctæ Ecclesiæ suæ clericos; ostendens, quantum sit sacerdotii munus, qualisque esse debeat in sacerdotio constitutus.	319
ORATIO qua Domino nostro Jesu Christo gratiæ aguntur pro liberatione pestis ac mortis.	351
NICOLAUS CADASILIA THESSALONICENSIS METROPOLITA.	
<i>Notitia ex Fabric. Harl. Bibliotheca Græca, t. X, p. 489.</i>	555
NICOLAI CADASILÆ de divino altaris sacrificio. Præcedit Sententia Herveti, interpretis, ad lectorem admonitio.	363
CAP. I. -- Quid sibi vult in summa universum sacrificium.	367
CAP. II. -- Cur non a principio altari imponuntur sacra dona.	373
CAP. III. -- Quod hæc dona offeruntur tanquam vitæ humanæ primitiæ.	378
CAP. IV. -- Cur consentaneum ut vitæ humanæ primitiæ essent hæc dona.	378
CAP. V. -- Cur non totus panis offertur, sed pars quæ scissa est.	379
CAP. VI. -- Cur in pane effingit sacerdos passionem Christi.	379
CAP. VII. -- Quid est Domini recordatio.	382
CAP. VIII. -- De iis quæ in pane fiunt.	383
CAP. IX. -- Cur Dominus hoc jussit facere in sui recordationem.	386
CAP. X. -- Quænam post commemorationem in oblatione dicuntur; et quod donorum oblatio, eadem et gratias agit, et supplicat.	386
CAP. XI. -- Cur dona cooperiuntur; et de iis quæ dicuntur.	390
CAP. XII. -- De glorificatione in principio.	391
CAP. XIII. -- Quid sibi vult misericordiæ ubique petitio.	393
CAP. XIV. -- De commendatione seu deposito.	398
CAP. XV. -- De antiphonis quæ dicuntur, et precibus quæ in ipsis fiunt.	399
CAP. XVI. -- Significatio sacrificii in summa.	403
CAP. XVII. -- Interpretatio primæ antiphonæ.	406
CAP. XVIII. -- Quid significant in principis sacrificii quæ canuntur prophetica.	407
CAP. XIX. -- Interpretatio tertiæ antiphonæ.	410
CAP. XX. -- De ostensione Evangelii, et de hymno ter sancti.	411
CAP. XXI. -- De oratione in hymno, et de sacris acclamationibus.	414
CAP. XXII. -- De lectione Scripturarum et ordine earum, et significatione.	415
CAP. XXIII. -- De petitionibus post Evangelium.	418
CAP. XXIV. -- De introductione sacrorum donorum ad altare.	419
CAP. XXV. -- De precibus post pretiosorum donorum introductionem, et præceptis sacerdotis ad populum.	419
CAP. XXVI. -- De confessione fidelis, et de iis quæ post ipsam sacerdos fidelibus suadet et precatur, et de iis quæ illi ipsi respondent.	422
CAP. XXVII. -- De sanctificatione donorum, et quæ eam præcedit gratiarum actio.	426
CAP. XXVIII. -- Undenam sacramentum firmiter et secure credimus.	426
CAP. XXIX. -- De iis in quibus Latini nos reprehendunt, et ad reprehensionem responsio.	427
CAP. XXX. -- Quod etiam in Latinorum Ecclesia eodem quo apud nos modo sacrum celebratur mysterium.	434
CAP. XXXI. -- Quanam de causa sacerdos ad donorum sanctificationem non Filium, sed Patrem invocat?	438
CAP. XXXII. -- De sacrificio ipso, et quid est quod sacrificium suscipit.	439
CAP. XXXIII. -- De orationibus post sacrificium, et quænam est oratio, propter quam hic meminit sanctorum, et præcipue Sanctissimæ.	442
CAP. XXXIV. -- De eis quæ sacerdos pro se orat, pro sacris donis, et de iis quæ jubet fideles orare.	443
CAP. XXXV. -- De oratione a Deo tradita, et inclinatione capituli, et gratiarum postea actione ad Deum, et glorificatione.	447
CAP. XXXVI. -- De iis quæ sacerdos clamat ad populum, sancta elevans: et de iis quæ illi vicissim ad eum clamant.	447
CAP. XXXVII. -- Quid significat aqua calida in mysteria injecta.	450
CAP. XXXVIII. -- Quanam ratione mysteris significat Ecclesiam.	451
CAP. XXXIX. -- De vocatione fidelium ad communionem, et quæ ostensis donis dicunt fideles.	454
CAP. XL. -- De sacerdotis pro eis oratione, quam effatur ipsis post communionem.	454
CAP. XLI. -- De gratiarum actione et glorificatione quæ fit postea.	455
CAP. XLII. -- De iis qui dormierunt, an sanctificantur a mensæ donis, sicut et ii qui vivunt.	458
CAP. XLIII. -- Quod animæ ejus qui communicat, fit principaliter sanctificatio.	459
CAP. XLIV. -- De Christi intercessione.	463
CAP. XLV. -- Quod iis qui dormierunt perfectior sit sanctificatio.	463
CAP. XLVI. -- Quomodo eadem semper dona a Deo suscipi possunt.	466
CAP. XLVII. -- Quatenus sunt accepta.	470
CAP. XLVIII. -- Quænam ratio propter quam sanctus his donis veneramus et colimus.	470

CAP. XLIX. — Adversus eos qui dicunt sanctorum quæ sit in sacro mysterio, memoriam, esse sacerdotis pro eis ad Deum supplicationem.	474
CAP. L. — Quot modis fit in sacrificio sanctorum commemoratio, et quæ differentia.	483
CAP. LI. — Cur sacerdos vocat sacrificium cultum rationalem.	486
CAP. LII. — Quare Eucharistia solum vocatur mysterium.	486
CAP. LIII. — De communi propter sacramentorum communionem gratiarum actione, et ultima oratione.	490
DE VITA IN CHRISTO LIBRI SEPTEM.	491
Ex Jacobi Pontani Societatis Jesu Præfatione ad Lectorem, in Philippi Solitarii Dioptram.	491
Index librorum.	491
LIBER I. — Vitam in Christo per divina Baptismi, sacre Unionis et Communionis mysteria constitui.	493
LIBER II. — Quem ei utilitatis fructum divinum baptismus conciliet.	521
LIBER III. — Quam utilitatem sacrum unguentum, sive chrisma conferat.	569
LIBER IV. — Quam commoditatem pariat sacrosancta Communio.	581
LIBER V. — Ad sacrorum divinarumque mysteriorum absolutionem altare etiam necessarium esse.	623
LIBER VI. — Quo pacto vitam in Christo a mysteriis sacramentisque acceptam conservare oporteat.	637
LIBER VII. — Qualis fit inservatus qui mysteriorum gratiam proprio studio custodivit.	683
SERMO CONTRA FENERATORES. — Græce edidit David Hirschelius Aug. Vindel. 1595, 4º, sed minus integre; eadem, ut aiunt, integra prodit Samoscii 1604, 4º, cum Epiphaniï oratione in Sepulcrum Christi; at in duobus exemplaribus Samosclanæ editionis quæ evolvimus, uno Mazarinæo, altero Regio, nihil amplius inest quam Epiphaniï oratio. Hirscheliani tamen editionis lacunas supplēvimus ope cod. l. miss. Paris. 970 et 1213	727
De sancta Theodora vidua sanctimoniali Thessalonicensi Danielis Papæbrochii commentarius prævius. (Acta SS. April. die 4, tom. I.)	749
LAUDATIO S. Matris nostræ et myroblytidæ Theodoræ auctore Nicolao Cabasila Thessalonicensi metropolitæ	753
Prologus.	753
CAP. I. — Patria, natales, conjugium S. Theodoræ.	756
CAP. II. — Vita monastica et virtutes S. Theodoræ.	759
CAP. III. — Laudum S. Theodoræ synopsis et cum aliis sanctis comparatio.	765
GREGORIUS PALAMAS THESSALONICENSIS METROPOLITA.	
Notitia ex Bibliotheca Fabricii.	771
Opera Gregorii Palamæ Argumenta ex codicibus Coislinianis. (Montfaucon, Bibl. Coisl. p. 153.)	799
De Gregorio Palama, archiepiscopo Thessalonicensi, a nonnullis Græcorum in numerum sanctorum ascito, Græcorum Sententiæ.	843
Gregorii Acindyni adversus hereses Gregorii Palamæ, archiepiscopi Thessalonicensis, iambi.	843
GREGORII PALAMÆ OPERA.	
Dialogus qui inscribitur THEOPHANES, sive de Divinitatis et rerum divinarum communicabilitate et incommunicabilitate.	909
PROSOPORCÆ, id est, ex habitis per fictionem personarum orationibus, stylo misto, dialogico et maxime Judiciali, confirmatio, quid Mens in judicio contra Corpus contendens, coram iudicibus dicere possit. (Græce col. 1347).	959
Protheoria seu præmeditatio causæ.	959
Declaratio assumptiva.	961
Altera declaratio, quæ et ipsa est assumptiva refutatio. Quibus verbis Corpus contra Mentem in judicio contendens coram iudicibus uti possit.	973
Judicum sententia.	987
VITA S. PETRI, anachoretæ in monte Atho, auctore Gregorio Thessalonicensi.	989
C. Jamningi Commentarius. (Acta SS. Bolland. Junii, l. II, die 12.)	989
§ I. — Cultus sacer. Palæstra. Mons Athos. Tempus in eo actum. Iter Romanum.	989
§ II. — Vitæ auctor, inventor, nova versio.	994
S. P. N. GREGORII archiepiscopi Thessalonicensis oratio in admirabilem et angelicæ parem vitam sancti ac divini Patris nostri Petri qui in sancto monte Atho anachoretam egit.	993
Prologus.	993
CAP. I. — Petri patria, militia, captivitas, votum, liberatio.	997
CAP. II. — Iter Romam, inde in Cretam. Miracula ibidem patrata.	1005
CAP. III. — Iter in montem Athum, et vita illic dure sancteque acta.	1007
CAP. IV. — Semel atque iterum tentatus a dæmone per orationem superior evadit.	1013
CAP. V. — Tertium impugnatur a dæmone, famulum ejus simulante, ac reditum in patriam suadente.	1017
CAP. VI. — Quartam tentationem dæmonis, angelum mentiti, vincit humilitate; ac donis celestibus cumulatur.	1021
CAP. VII. — A venatore inventus, ei seriem vitæ suæ exponit; et cupientem illic manere, domum remittit.	1027
CAP. VIII. — Mortui cadaver dæmonem expellit, ac navi impositum aufertur.	1031
CAP. IX. — Deposito Photocomi sacrum corpus dæmoniacos sanat, ac templo festoque honoratur.	1035
GREGORII THESSALONICENSIS ET GREGORII SINAITÆ ASCETICÆ. Εν Φιλοκαλίᾳ τῶν ἱερῶν Νηπιτικῶν. Venetiis 1782 Cum post absolutam impressionem libri hujus exemplaria omnia in Orientem fuerint translata, nullum jam in partibus nostris reperire est. Exemplari usi sumus Athenis per virum de nobis benemerentissimum J. Sgontia transmissio. Interpretationem Latinam (quantus labor!) adorandam in se suscepit vir doctus J. Lecomte, Balneaci in diocesi Aurellianensi parochus.	1041
Editoris Veneti Monitum.	1041
S. P. N. GREGORII THESSALONICENSIS METROPOLITÆ ad reverendissimam in sanctimonialibus Xenam, de passionibus, virtutibus et mentalis quietudinis fructibus.	1043
EJUSDEM Decalogus Christianæ legis.	1089
EX EJUSDEM SERMONIBUS de iis qui sacræ indulgentiæ quietudini.	1101
Quæstio ad Iilum.	1109
Responsio. Volentibus quieti se applicare, inutile non est conari intra corpus continere mentem suam.	1102
EJUSDEM de oratione et puritate cordis capita tria.	1117
EJUSDEM capita centum physica, theologica, moralia et practica.	1121

HAGIONITICUS TOMUS de Quietistis. Contra eos qui ex propria inexperientia et erga sanctos inobedientia contemnunt mysticas Spiritus operationes, quæ melius quam diei potest operantur in viventibus secundum spiritum, et quæ operibus revelantur, haud vero sermonibus reteguntur. 1225

In Gregorium Sinaitam notitia. 1237

Sancti Patris nostri GREGORII SINAITÆ capita valde utilia per acrostichidem disposita, quibus componitur acrostichis hæc: *Sermones varii de præceptis, dogmatibus, minis et promissis; et etiam de cogitatis, ac vitis et virtutibus; insuper de quiete ac de oratione.* 1239

Ejusdem capita à la. 1299

EJUSDEM ACCURATA DISSERTATIO de quiete et oratione, item de signis gratiæ et erroris: Et quæ sit differentia fervoris et orationis; et quod sine duce facile superveniat error, capita decem. 1503

EJUSDEM de quietudine et duobus orationis modis capita quindecim. 1313

Quomodo oporteat facere orationem. 1314

De respiratione. 1315

Quomodo oporteat psallere. 1318

De diversitate psallentium. 1318

Contradictio ejus. 1319

De errore. 1325

De lectione. 1325

EJUSDEM quomodo oporteat sedere Hesychastam ad orationem nec cito assurgere. 1329

Quomodo recitanda sit oratio. 1330

Quomodo ejicendæ sint cogitationes. 1331

Quomodo psallere oporteat. 1334

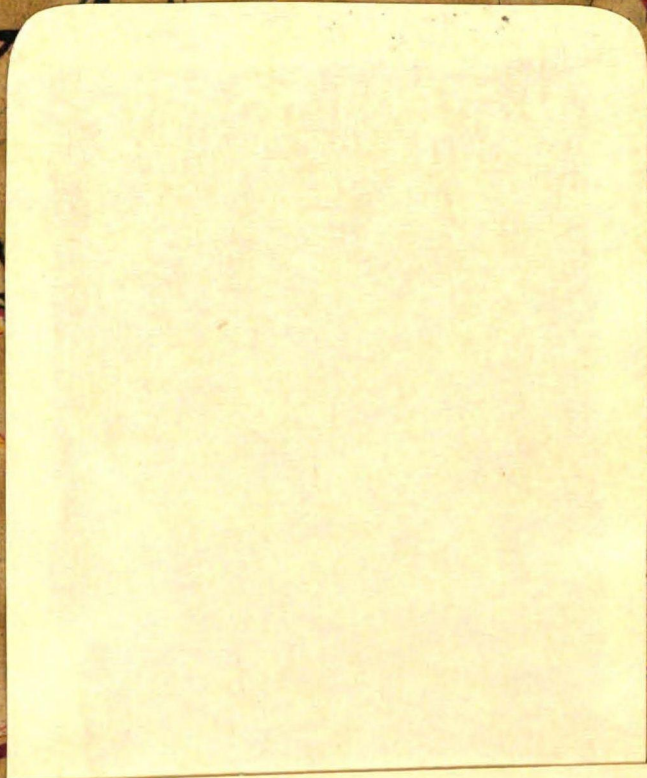
Ejusdem ad interrogantem quemdam de ventris moderamine. 1335

De errore, ubi et de multis materiis. 1338

FINIS TOMI CENTESIMI QUINQUAGESIMI.

Replaced with Commercial Microform

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 07838 4743

**DO NOT REMOVE
OR
MUTILATE CARD**

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были отданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>